ficiendas, non ui, non armis, non copijs, non carceribus aut incendijs uſus eſt, ſed
ſolo gladio ſpiritus, quod eſt uerbum dei: atq; armis apoſtolicis, tot uictorias, tot
triumphos parauit eccleſiæ Chriſti, licet aduerſus Donatiſtas & Circumcelliones,
quoniam ipſi ferro rem gerebant, adhibita ſit tandem Cæſaris autoritas, refragan-
te primum Auguſtino, mox Cæſaris ædictum ſic interceſsione ſua moderante, ut
pleriſq; multa auraria redderetur ijs qui perſoluerant. Summa uero cura interceſ-
ſit apud Cæſareos magiſtratus, ne quis hæreticorū occideretur. Cupiebat amicus
medicus ſupereſſe quos arte ſua ſanaret. Imò quod eſt maioris clemētiæ, his etiam
uitam impetrauit, à quibus orthodoxi quidam fuerant nefarie trucidati. Hæc ſan-
ctiſsimi præſulis clementia non eo commemoratur à nobis, ut animū addamus im-
pijs, qui falſis dogmatibus ſcindunt ac labefactant eccleſiā Chriſti: ſed ut oſtenda-
mus quanta manſuetudo deceat doctorem eccleſiaſticum. Non ideo Cæſarum le-
ges robur non habebant, quòd harum ſeueritatem aliquando piorū hominum in-
terceſsio mitigaret, præſertim ubi manifeſta pœnitētiæ ſigna ſpem uitæ correctio-
ris præberent. Nec enim ideo non eſt iuſta lex, quæ iubet homicidam plecti capi-
te, quòd epiſcoporum pietas talibus nonnunquam impetrauit uitam. Alioqui la-
tronem dimittere in plurium perniciem graſſaturum, non eſt clementia, ſed crude
litas. Proinde quemadmodum ad tuēdam reipub. tranquillitatem neceſſaria eſt
legum principaliū ſeueritas: ita laudanda eſt in epiſcopis Chriſti uicarijs Chriſtia
na lenitas: quæ tā ſingularis fuit in hoc præſule, ut quum in ciuitate quadam Paga
ni contra Cæſaris ædictum publicitus impetum feciſſent in Chriſtianos, multiſq;
uexatis, unum atq; alterum occidiſſent, aut certe paraſſent occidere: iamq; ſeueram
principis ultionem expectarēt, quidam ex ipſis eruditus per literas ab Auguſtino
petierit, ut interceſsione ſua Cæſaris iram mitigaret. Tam inſignis erat ſanctiſsimi
præſulis manſuetudo, ut hoſtis & idolatra nō uereretur ab hoc petere, quod uix
amicus ab amico auderet flagitare. Quo impudentior eſt poſtulatio, hoc magis ar
guit uix credibilem Auguſtini manſuetudinem. Eadem māſuetudine moderatus
eſt collegia uirorum ac mulierum, quæ iuxta regulam apoſtolicā aliquot inſtituit.
Leuiter delinquētium pœna erat admonitio, grauius peccantium obiurgatio: de-
ſperatorum & inſanabilium, ueluti capitale ſupplicium erat, è cōtubernio piorum
eiectio. Clericos ſuos quos tædebat iuxta epiſcopi inſtitutū uiuere, patiebatur ad
alios epiſcopos demigrare, qui clericos ſuos nō adigebant ad domus ac uitæ com-
munionem. Amabat perfectam pietatem, ſed ſpōtaneam, non extortam. En aliud
in hoc epiſcopo miraculum. In tam multis, tam eximijs uirtutibus, quàm nullū o-
mnino ſupercilium? Dicas illum paterna maternaq; uiſcera erga cunctos gerere, ma-
los parturire ut renaſcantur in Chriſto, imbecilles ueluti gallinam ſub alis fouere
ne pereant, bonos prouehere ut adoleſcāt. Nullus erat tam deploratus hæreticus,
aut aliqui flagitioſus, de quo ſpem prorſus abijceret, donec ille ſpiraret. Sic in li-
bris ſuis agit cum hæreticis, non ſolum ut reuincat, uerumetiā ut quod quidem in
ipſo eſt, ſanet. Sic obiurgat improbos, ut ſemper uino ſeueritatis admiſceat oleum
lenitatis. Nihil eſt uſquam tam auſterum, quod non interim ſpiret Chriſtianæ cha
ritatis dulcedinem, quæ iuxta Paulum apoſtolum, omnia ſuffert, omnia ſperat, om
nia credit. Erat unius ciuitatis epiſcopus, cui nomen Hippon regius, quaſi dicas e
piſcopale regium. Nam erat eiuſdem nominis altera in eodem littore ad exortū, cogno
mine differens, διάῤῥυτος enim dicebatur: ſed omnium eccleſiarū ſollicitudinem in
ſe receperat, epiſcoporum uel coràm, uel miſsis uoluminibus & epiſtolis inſtruens
ad euangelij prædicationem, armans aduerſus hæreticos. Porrò quoniam uir pru
dens perſpiciebat librorum uſum multo latius patere quàm uocis, in hāc operam
quicquid potuit temporis ſuffurabatur. Ad hoc quo plus haberet ocij, diſcutie-
bat humi-

bat humiliora negocia, quæ tametsi nõ aduersabantur pietati, tamẽ ab optima parte Mariç nonnunquam auocabant. Itaq; conciliandis matrimonijs autor esse recusabat: iuncta tamẽ, sua benedictione confirmabat. Nec ædificandi cura sustinebat occupari, licet alios id agẽtes nõ reprehẽderet. Nec omniũ epistolis respondebat, nisi si quid tractaret ad religionis pertinẽs negociũ. Postremò ingrauescente iam ætate successorẽ sibi designauit, ad quem leuioris momenti causæ deferrentur, ipse uacaret melioribus. Quo tẽpore libros omnes suos collegit, recognouit, & in ordinem digessit, ne uel interirent complures, quod Ambrosianis scriptis accidisse uidemus: aut mendosi deprauatiq; uersarẽtur in manibus hominum. O uirum ad totius ecclesiæ publicam utilitatem natũ, factum, datumq; diuinitus, quam ubi conspiceret Vuandalorum, Gottorum, aliorumq; barbarorũ qui ex Hispanijs in Africam eruperant, incursione turbari, iam huius uitæ cœpit tædere, quodq; solum potuit, consolatus suos, & hortatus ad tolerantiam è uiuis excessit. Tanto ardore uir spiritu Christi plenus amabat, atq;, ut ita loquar, deperibat decorem, profectum, ac tranquillitatem domus dei. Hoc hoc nimirũ erat summum illum ecclesiæ sponsum imitari. Nam & suæ quisq; ecclesiæ quodammodo sponsus est omnis episcopus. Ille dixit, Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Hic qui nullum unquam periculum metuit, quoties ecclesiæ commodis seruiendum erat, cui uita erat acerba, posteaquam ecclesiæ malis non potuit succurrere, quàm lubens illam impendisset ouibus suis, si modo eius dispẽdio, gregis salutem redimere licuisset? Optabat cum Paulo uel anathema fieri pro filijs suis. Hæc pietas, hæc charitas, hic ardor pectoris facit, ut omnia illius scripta non minus inflammẽt ad pios affectus, quàm doceant intellectum. Sunt enim qui friuolis argutijs utcunq; delectẽt ociosos. Sunt qui subtiliter doceãt necessaria, sed nõ efficiunt, ut quod intelligitur ametur. Sunt rursus qui excitent ad studiũ pietatis, sed excitatos doctrina non prouehunt. Frustra intelligas, nisi diligas quod percepisti. Ad quid autem conducit cæcus amor? Scientia si absit charitas, inflat: charitas absq; scientia nonnũquam perniciosa pro salutiferis amplectitur, Sed utraq; res alterius opem poscit, & cõiurat amicæ. At hic incomparabilis doctor simulatq; maturuit in Christo, neglectis sophistarum ineptis argutationibus, ingenij plusquàm aquilinam aciem ad necessariæ ueritatis inuestigationem intẽdit: ita subtilis in disputando, si res postulet acumen dialecticum, ut semper dimittat lectorem, non tantum eruditiorem, uerumetiam ad bene uiuendum inflammatiorem. Quid enim aliud potest ignis, ubicunque ponas, quàm urere? Amabat uehementer quod docebat, docebat argute quod amabat: utrunq; gignit in eo, qui scriptis illius propius intẽdit animũ. Rhetoricæ multa sunt cum dialectica communia. Rhetorum libros ad plenum imbiberat. Platonica philosophia, quoniam rhetorica quadam suauiloquentia, multa tradit de rebus à corpore separatis, & his quç sensibus deprehẽdi nõ possunt, sed animi cernuntur oculis, non pauca miscens Christianorum placitis consentanea, uidetur impensius delectatus. Ex Aristotelica philosophia, uel quia ieiuniore stilo tractat res subtiles, uel quia nondum in publicũ usum uenerat apud Latinos, nihil degustasse uidetur præter libros De enunciatione, De categorijs siue De decẽ generibus generalissimis, & De quinq; uocibus prçdicabilibus, quem librũ uelut εἰσαγωγὴν ad Aristotelis philosophiã ædidit Porphyrius. Nec usquam ullo uestigio deprehẽdere licet quòd eiusdẽ libros quos De topicis, analyticis, & elenchis, De naturalibus rebus & ultramũdanis, De moribus & repub. multos reliquit, usquã attigerit. Vt ne cõmemorem tot Grecos Aristotelis interpretes. Et tamen hic ipse qualiscunq; Aristotelicæ logicç gustus, dialectici nõ solum opinionẽ illi conciliauit, uerumetiam magnam apud hæreticos cõflauit inuidiam, quòd quum ueritatis

 pondere

pondere premerentur, clamarent se artificio dialectices circumueniri. Siquidem illis temporibus tanta fuit apud Afros huius artis ruditas, ut qui sciret distinguere substantiam ab accidente, genus à specie, relatiuam uocem ab absoluta, uulgo dialecticus haberetur, quo nomine Iulianus uisus est unus idoneus qui cum Augustino manus ex æquo consereret. Sed dialectica fuit antequàm quisquam de dialectica preciperet: nec enim est de numero earum disciplinarũ quas instituit hominum uoluntas, sed quas animaduertit sagacitas, qualis est Arithmetica. Tanta autẽ erat in Augustino, tamq; mirabilis ingenij felicitas, tãta sanitas, tantaq; præsentia, ut ne ex istis quidem qui posterioribus seculis bonam ętatis partem in dialectica contriuerunt, quenquam inuenias, qui citius aut certius perspiciat causę scopum, qui dexterius ad hunc rationes & scripturarum testimonia dirigat, qui felicius nodos quęstionũ dissecet. Multa nõ scripsit, sed dictauit: pleraq; per notarios ex ore loquentis excepta sunt, cuiusmodi fermè sunt enarrationes scripturarũ ad populum, quos ipse tractatus appellat, aut cõflictationes cum hereticis, quæ olim publicitus apud plebem fieri consueuerũt. Nec alibi mihi uidetur admirabilior. Quibus mediocre contigit ingenium, si lucubrandi curam adhibeãt, excudunt interdum aliquid nõ contemnendum. Cęterum in extemporali dictione tantam adesse mentis perspicaciam, tantam memorię pręsentiam, tam paratam orationis copiam, non sine perpetua quadam iucunditate, quis non miretur? Quis hoc hodie pręstare queat, uel ex istis qui studium omne collocarunt in paranda dictionis facultate? Sed quò dilabor? Non enim institueram encomium Augustini, quòd si suscepissem, hęc quota portio laudum illius erat? Illud tantũ uolebam ostẽdere, quàm dolendum fuerit, tantum ecclesię thesaurum tam sero per typographos prodijsse in publicũ, quem maxime referebat in omnium uersari manibus. Deterrebat nimirum illos impendiorum magnitudo. Primus hoc egregium facinus ausus est, uir singulari pietate IOANNES AMERBACHIVS, re sat beatus, sed animi dotibus longe beatior, quẽ nec sumptus immensi, nec in conquirẽdis undecunq; exẽplaribus instãtia, nec in cõferendis tædiũ, nec operis difficultas, nec distractionis alea, nec ulla res alia deterruit, quo minus totũ Augustinum redderet omnibus cõmunem. Nõ huc inuitauit uirũ quęstus amor, sed syncera pietas, quam omnes illius præfationes spirãt, ac reuocãdi priscos illos ecclesiæ doctores studiũ, quos uidebat ac dolebat propemodum antiquatos. Proinde non dubito quin illius manibus bene precentur omnes, qui per Augustini libros ad pietatem profecerũt. Idem in uniuersas Hieronymi lucubrationes maiore etiam studio moliẽtem deus ad superos euocauit. Eam tamẽ prouinciam tribus filijs, Brunoni, Basilio, & Bonifacio, quos in hoc curarat trium peritia linguarum instituendos, moriens delegauit, per quos nõ minore studio quàm fide peractum est, quod optimus pater uoluit. Sic enim illos & ad pietatem & ad eruditionem educarat, ut quodammodo se maior ac melior in illis superesset, hodieq; superstit. Nam natu maximus tantum in fata cõcessit. Tot sunt examina monachorum in orbe, quorũ ocium magnis censibus alitur. Tot sunt Abbates opimo reditu, nihil aliud quàm ædificantes, uel alentes equos, uel epulantes. Hic erat illorum proprius labor, quem homo laicus sua sponte suscepit. Atq; in Augustino quidem tantum adhibitũ est ab illo curæ, studij, uigilantię, quantum illa tum ferebat ætas, rudior adhuc & perpaucos habens in hoc genere literarum exercitatos. Illud potius mirandũ, quòd quum Augustini lucubrationes tot iam annis uersentur inter manus eruditorũ, nulla extiterit de illo publica querimonia, quẽadmodum de Hieronymo nemo nõ querebatur. Atqui ni multos haberẽ testes qui operi excudendo uel præfuerunt uel adfuerunt, nemo mihi crediturus sit, quantũ mendarum offenderim ac sustulerim, etiam illinc, ubi nihil esse deprauatũ putabatur.

Habet

C. PLINII SECVNDI
HISTORIAE MVNDI LIBRI XXXVII
EX POSTREMA AD VETVSTOS CODICES COLLATIONE
CVM ANNOTATIONIBVS ET INDICE.

FRO BEN

BASILEAE
IN OFFICINA FROBENIANA
M. D. XXXIX.

C. PLINIVS SECVNDVS NOVOCOMENSIS EQVESTRIBVS MILITIIS INDVSTRIE FVNCTVS, PROCVRATIOnes quoque splendidissimas atque continuas summa integritate administrauit, & tamen liberalibus studijs tantam operam dedit, ut non temere quis plura in otio scripserit. Itaq; bella omnia quæ unquam cum Germanis gesta sunt, XXXVIII uoluminibus comprehendit. Item Naturalis historię XXXVII libros absoluit. Perijt clade Campaniæ. nam cum Misenensi classi præesset, & flagrante Vesuio ad explorandas propius causas Liburnica pertendisset, neq; aduersantibus uentis remeare posset, ui pulueris ac fauillæ oppressus est: uel ut quidam existimant, à seruo suo occisus, quem deficiens æstu, ut necem sibi maturaret, orauerat. Hic in his libris XX milia rerum dignarum, ex lectione uoluminum circiter MM, complexus est. Primus autem liber quasi index XXXVI librorũ sequentium, summam totius operis, & species continet titulorum.

REVERENDISSIMO

PRAESVLI, ET ILLVSTRISS. PRINCIPI STANISLAO Turzo Olmutzensi episcopo D. ERASMVS ROTEROD. S. D.

HABENT hoc egregia magnorum artificum opera prȩsul ornatissime, ut non solum nobilitent autores suos, quorum auspicijs impendijsúe nata sunt, aut quibus dicata fuerant, uerum etiam omnes, quicunq; uel in absoluendo, uel in sarciendo portionem aliquam industriæ suæ contulerunt. Quorundam etiam æmulatio quamuis parum felix, tamen illustris fuit. Quis enim hodie nosset Mausolum Cariæ regulum, aut huius cõiugem Artemisiam, quis Scopam, Bryacem, Timotheum, Leocharem, aut Pithim, nisi Mausoleum opus longe celebratissimū his omnibus famam dedisset immortalem, cum ipsum sese ab iniuria temporis excedentis omnia, uindicare nõ potuerit. Nullum hodie uestigiū extat operosi tabernaculi quod condidit Moses, aut celeberrimi quõdam templi quod Hierosolymis extruxit Solomon, Esdras restituit, & tamen semper uicturū est in hominū memoria nomē laudati Beselehelis, & Hyram Tyriorū regis. Quin & ipse Solomon quamlibet alijs quoq; nominibus inclytus, bonam magnamq́; gloriæ suæ partem nobili debet ædificio. Solidior autē ueriorq́; gloria contingit ex his monumētis quæ uitȩ mortaliū insignem aliquam adferunt utilitatem, quàm ex Aegyptiarū pyramidum molibus, quæ præter opulentiæ barbaricæ stultam & ociosam ostentationē nihil habent, aut ex Labyrinthis, colossis, nodis inexplicabilibus, muscis tegētibus quadrigam, Dodonæis lebetibus, heptaphonis porticibus alijsq́; id genus argumentis, quæ delectant quidem artis & ingenij miraculo, sed præterea nullo iuuant usu. Huiusmodi famam pariunt autoribus suis uerius quàm gloriam. Nobilitatus est suo tauro æneo Perillus, sed ut præstiterit obscurum esse. Plus itaq; ueræ laudis promeruerunt, qui extructis põtibus, portubus, thermis, & aquȩ ductibus utilitatem cum operum magnificentia coniunxerūt. E quibus omnibus, si quod est præstantissimū eligas, quid ad hoc opus, quod nobis uiuum ac spirãs ingenij sui monumentū reliquit Plinius? Imò non opus est, sed thesaurus, sed uere mundus rerum omnium cognitu dignarum. Proinde non mirum si unum tot uiros nobilitauit, hodieq́; nobilitat. Nemo fuit tam obscurus, quin illustris esse cœperit, posteaquā huic operi manum admouit. Perierat nobis hoc diuinū munus ni certatim à summis ingenijs aduigilatū esset, ut ex ruinis penè deploratis orbi renasceretur. Inter hos prima citra controuersiam laus debetur Hermolao Barbaro, non tantū ob id quod primus omnium facinus longe pulcherrimū ausus sit aggredi, uerum etiā quod cæterorū nemo unus plura restituerit. Ac ne longū texam catalogon, inter plurimos qui Barbari exemplū sunt æmulati, non instrennuā operā hic nobis nauauit Guilhelmus Budæus, uir præter absolutam eruditionē, exquisitæ diligētiæ. Post hūc Nicolaus Beraldus homo supra peritiā humanarū literarū Mathematices etiam pulchre callens, quodq́; hic uel præcipuū erat, sani iudicij, non minore studio q̃ religione uersatus est in hoc labore. Nuper omniū postremus Ioannes Cæsareus in omni genere literarū exercitatissimus, non infelicē operā præstitit. Atq; horum omniū quidem industriæ debemus, quod Plinium habemus multo quàm ante hac emendatiorem. Cæterum ut in picturis quibusdam artis exquisitæ, semper oculis contemplantiū offert sese noui quippiam, quod admirentur, ita in emaculando Plinio uersantibus, nunquam defuturum est, quod sarciendum sit. Festiuiter quidem dictum est à Plauto: Negocij sibi qui uolet uim comparare, nauim & mulierem hæc duo cõparato. Nam nullæ res magis duæ plus negocij habent. Idem serio uereq́; dici potest, nunquam ei defuturum negotium, qui in Plinio restituendo uelit operam sumere. Vt enim nihil

aliud, certe typographorum incuria facit, ut in probatissimis quibusq; scriptoribus, sem/
per eruditis uiris, retexenda sit, ut ita dicam, tela Penelopes, quandoquidem illi quotidie
plus deprauant sua socordia, quàm eruditorũ diligẽtia possit reponi. Nonnullorum ope/
rum ea diuinitas fuit, ut omnium artificũ manus, inimitabili quadam artis eminentia de/
terrerent, uel à supplendo quod erat inchoatum, uel à sarciendo quod erat deprauatum.
Inter Apellis opera duæ potissimum Veneres celebrãtur à scriptoribus, altera emergens
è mari, unde & ἀναδυομένη dicta, altera quam Cois inchoauit, illam etiam superaturus,
nisi mors inuidisset operi nascenti. Prioris inferiorem partem corruptam, nullus inuentus
est qui posset reficere: posteriorem imperfectam, nemo potuit ad præscripta lineamenta
perficere. Quo magis probata est artificum modestia, hoc magis detestanda est quorun
dam temeritas, ne dicam impietas, qui Plinianum opus, omnibus omnium sculptorum ac
pictorum operibus anteponendũ, sic uel describendo uel excudendo corruperunt, ut de/
uotis animis in tam eximij scriptoris exitium conspirasse uideri queant. Atqui id ne fieret,
oportuit regum esse curam, quum nullus sit liber dignior qui regum manibus teratur,
quod non ex alio citius hauriatur rerum omnium cognitio. Quid autem magis decet or/
bis monarchas, quàm cæteris antecellere prudentia? Prudentia uero quæ rebus pericli/
tandis colligitur non solum misera est, quemadmodum uere scripsit ille, propterea quod
magno multorum malo paratur, uerum etiam dispendiosa, ut plerunque sero contingat.
At istas moras, nihilo magis fert Respublica, quàm nauis in mari periclitans nauclerum
imperitum donec proficiat. Præsens enim periculum artificem iam promptum requirit.
Itaq; Monarchas non uacat ullam uitæ portionem amittere, nec pueros esse licet, etiam si
sint imberbes, animi canicies adsit oportet: ea nõ aliunde rectius colligitur, quàm ex hoc
opere, quod tanto compendio rerum docet uniuersitatẽ. Mundum docet Plinius. Quid
autem absurdius, quàm imperare mundo, & nescire quid sit mundus? Nec est quod excu
sent publica negocia. Talibus negocijs districtus hæc ex tot librorum milibus scripsit Pli/
nius. Certe par erat, aliquam horarũ partem quæ pereunt in alea, in tam frugiferam, nec
minus iucundam lectionem decidere. Verum ut quò cœpi pergam, quo detestabilior est
deprauatorum temeritas, hoc eruditos omnes pro sua quemq; uirili, maiore religione ad/
mouere manũ oportet operi restituendo. Superstitio quidem est nihil hic audere, quum
tam multis hic ausus felicissime cesserit. Temeritas est ex quamlibet leui cõiectura expun/
cta uetere scriptura nouam inducere. Religio est seorsum annotare si quid probabilibus
argumentis deprehensum est, & eruditis ad ulteriora peruestiganda, ueluti gradum iace/
re. Atque utinam in hoc pulcherrimum negocium conspirarent omnes rei literariæ proce
res, ut quisq; quod deprehendit in medium conferat, donec Plinium haberemus absolu/
tum. Non leue præmium ostenditur, uel unus locus restitutus promerebitur honestam
apud studiosos nominis memoriam. Is est Pliniani nominis splendor, ea est operis tum
gratia tum utilitas. Benemerebitur de publicis studijs, si tua autoritas Velium tuum aut si
qui sunt Velij similes ad hanc prouinciam extimularit. Nos ex uetustissimo quodam co/
dice, sed ut ferè sunt, deprauatissime scripto, non pauca restituimus, quæ citra subsidiũ ex/
emplaris corrigi non poterant, quæq; hactenus à nemine fuerant animaduersa. Hoc di/
ctum ne fide careat, præstabit hic locus libri XII. Cap. IIII. Aethiopię forma, ut diximus
nuper allata &c. Item libro XIII. Cap. XXIIII. Apes quoque nunquam defore &c. Rur
sum libro XVIII. Cap. VI. Verumq; confitẽtibus latifundia &c. & Cap. XXI. Omnesq;
eæ differentiæ fiunt in octauis partibus signorum &c. Sed ineptum sit recensere quicquid
correctum est, hęc in hoc indicaui, quo lector collatis his locis cum omnium æditionibus
perspiciat ad hunc modum plurima feliciter restituta ex fide uetustissimi codicis, quę nul
lis coniecturis potuissent restitui. In cæteris item ita uigilatũ est, ut meo periculo non du/
bitem polliceri, nunq; hactenus exisse Plinium felicius tractatum. Accessit officinæ Fro/
benianæ maiestas nitorq;, qui uir mihi literis illustrandis natus uidetur. Iam quo cõmen/

datior etiam Plinius exiret in manus hominū, hoc operæ tuo nomini dedicare uisum est. Scio quantū debeam incomparabili uiro fratri tuo Turzoni quondam præsuli Vratislauiensi, qui me tam procul semotum & splendidis xenijs, & amantissimis literis ad amicitiam prouocauit. Ab hoc ære alieno non liberat mors creditoris. Memorię persoluendū, quod ipsi persoluere non licuit. Successisti in germani locum, iam semel atq; iterum lacessens ad amicitiam. Est tibi res amplissime Pręsul cum homuncione planè uitreo. Subinde periclitor. Proinde si deus dederit uitam longiorē, hanc arram esse putato, quæ adeo non liberat, ut obstrictiorem etiam reddat debitorem: sin minus, hoc erit argumentū mihi facultatem defuisse non animum hominis grati memorisq;. Amplitudinē tuam seruet dominus Iesus. Basileæ. Anno ab orbe redempto. M. D. XXV. sexto Idus Februar.

C. PLINIVS CAECILIVS MARCO SVO S.

PErgratū est mihi quòd tam diligēter libros auunculi mei lectitas, ut habere oēs uelis, quærasq; qui sint. Fungar indicis partibus, atq; etiā quo sint ordine scripti, notū tibi faciā. Est enim hæc quoq; studiosis nō iniucūda cognitio. De iaculatione equestri unus. Hūc cū præfectus alæ militaret, pari ingenio curaq; cōposuit. De uita Q. Pōponij Secūdi duo, à quo singulariter amatus, hoc memoriæ amici quasi debitū munus exoluit. Bellorum Germanię uiginti, quibus omnia quæ cū Germanis gessimus bella collegit. Inchoauit cū in Germania militaret, somnio monitus. Adstitit enim ei quiescēti Drusi Neronis effigies, qui Germanię latissime uictor ibi perijt. Cōmēdabat memoriā suā, orabatq; ut se ab iniuria obliuionis assereret. Studiosi tres, in sex uolumina propter amplitudinem diuisi, quibus oratorē ab incunabulis instituit & perficit. Dubij sermonis octo scripsit sub Nerone nouissimis annis, cū oē studiorū genus paulo berius & erectius, periculosum seruitus fecisset. A fine Aufidij Bassi XXXI. Naturæ historiarū XXXVII. opus diffusum, eruditū, nec minus uariū q̄ ipsa natura. Miraris quòd tot uolumina, multaq; in ijs tam scrupulosa, homo occupatus absoluerit: Magis miraberis, si scieris illū aliquādiu causas actitasse, decessisse anno VI & L. mediū tēpus distentū impeditūq;, qua officijs maximis, qua amicitia principū egisse. Sed erat acre ingeniū, incredibile studiū, summa uigilātia. Lucubrare à Vulcanalibus incipiebat, nō auspicādi causa, sed studēdi statim à nocte multa: hyeme uero ab hora septima, uel cū tardissime, octaua, sæpe sexta. Erat sane somni parcissimi, nonunq; etiā inter ipsa studia instātis, & deserētis. Ante lucē ibat ad Vespasianū Imperatorē: nā ille quoq; noctibus utebatur: inde ad delegatū sibi officiū. Reuersus domū, quod reliquū tēporis, studijs reddebat. Post cibū sæpe, quē interdiu leuē & facilē ueterū more sumebat, ęstate, si quid ocij, iacebat in sole, liber legebatur, adnotabat excerpebatq;. Nihil enim unquam legit, quod nō excerperet. Dicere etiā solebat, nullū esse librū tā malū, ut nō aliqua ex parte prodesset. Post solē plerūq; frigida lauabatur. Deinde gustabat, dormiebatq; minimū. Mox quasi alio die studebat in cœnæ tēpus. Super hāc liber legebatur, adnotabatur, & quidē cursim. Memini quendā ex amicis, cū lector quædam pronūciasset perperā, reuocasse, & repeti coegisse. Huic auunculū meū dixisse: intellexeras nēpe. quū ille annuisset. Cur ergo reuocabas: decē amplius uersus hac tua interpellatione perdidimus. Tāta erat parsimonia tēporis. Surgebat æstate à cœna luce, hyeme intra primā noctis, sed tanq; aliqua lege cogēte. Hæc inter medios labores, urbisq; fremitū. In secessu solū balinei tēpus studijs eximebatur. Cū dico balinei, de interioribus loquor. Nā dū distringitur tergiturq;, audiebat aliquid, aut dictabat. In itinere quasi solutus cęteris curis, huic uni uacabat. Ad latus notarius cum libro, & pugillaribus, cuius manus hyeme manicis muniebatur, ut ne cœli quidē asperitas ullū studijs tēpus eriperet. Qua ex causa Romę quoq; sella uehebatur. Repeto me correptū ab eo cum ambularē: Poteras, inquit, has horas nō perdere. Perire enim omne tēpus arbitrabatur, quod studijs nō impartiretur. Hac intētiōe tot ista uolumina peregit, electorūq; cōmētarios CLX mihi reliquit, opisthographos quidē, & minutissime scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse, potuisse se cū procuraret in Hispania, uēdere hos cōmētarios Largio Licinio CCCC milibus nummū, & tūc aliquāto pauciores erāt. Nonne uidetur tibi recordāti quātū legerit, quantū scripserit, nec in officijs ullis, nec in amicitia principū fuisse: Rursus cū audis quid studijs laboris impēderit, nec scripsisse satis, nec legisse: Quid est enim quod nō aut illæ occupationes impedire, aut hæc instātia nō possit efficere: Itaq; soleo ridere cū me quidā studiosum uocāt, qui si cōparer illi sum desidiosissimus. Ego aūt tantū, quē partim publica, partim amicorū officia distringūt: Quis ex istis, qui tota uita literis assidet, collatus illi, nō quasi somno & inertiæ deditus erubescat: Extēdi epistolā, q̄uis hoc solū quod requirebas scribere destinassem, quos scilicet libros reliquissset. Confido tamē hæc quoq; tibi nō minus grata, q̄ ipsos libros futura, quę te nō tantū ad legēdos eos, uerumetiā ad simile aliquid elaborandū possunt æmulationis stimulis excitare. Vale.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

PEtis, ut tibi auunculi mei exitum scribam, quo uerius tradere posteris possis. Gratias ago. Nam uideo morti eius si celebretur à te, immortalem gloriam esse propositam. Quamuis enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes, memorabili casu quasi semper uicturus occiderit, quamuis ipse plurima scripserit, plura tamen perpetuitati eius scriptorum tuorum æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum est, aut facere scribenda, aut scribere legenda: beatissimos uero, quibus utrunque. Horum in numero auunculus meus & suis libris, & tuis erit. Quo libentius suscipio, deposco etiam quod iniungis. Erat Miseni, classemq; imperio præsens regebat. Calend. Nouembris hora ferè septima, mater mea indicat ei apparere nubem inusitata & magnitudine & specie. Surgit ille, ut è sole solebat, frigida gustata: iacens enim studebat. Poposcit soleas, ascendit locũ, ex quo maxime miraculũ illud conspici poterat. Nubes, incertũ procul intuentibus ex quo monte, Vesuuium fuisse postea cognitum est, oriebatur: cuius similitudinem & formã non alia magis arbor, quàm pinus expresserit. Nam longissimo uelut trũco efflata in altum, quibusdam ramis diffundebatur. Credo quia recenti spiritu euecta, dein senescente eo destituta, aut etiã pondere suo uicta, in latitudinem uanescebat, candida interdum, interdum sordida & maculosa, prout terram cinerémue sustulerat. Magnũ id propiusq; noscendum, ut eruditissimo uiro, uisum est. Iubet Liburnicam aptari, mihi si uenire unà uellem facit copiam. Respõdi, studere me malle: & forte ipse quod scriberẽ dederat. Egrediebatur domo, accepit codicillos Retinæ classiarij imminente periculo exterriti: nam uilla ea subiacebat, nec ulla nisi nauibus fuga, ut se tanto discrimini eriperet, orabat. Vertit ille cõsiliũ, & quod studioso animo inchoauerat, obit maximo. Deducit quadriremes, ascendit ipse, non Retinæ modo sed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) laturus auxilium: properat illuc unde alij territi fugiunt, rectumq; cursum, rectaq; gubernacula in periculum tenet, adeo solutus metu, ut omnes illius mali motus, omneis figuras, ut deprehenderat oculis, dictaret enotaretq;. Iam nauibus cinis inciderat: quo propius accederet, calidior & densior: iam pumices etiam, nigriq; & ambusti & fracti igne lapides: iam uadum subitum, ruinaq; montis littora obstantia. Cunctatus paulum, an retro flecteret, mox gubernatori ut ita faceret monẽti: Fortes, inquit, fortuna iuuat: Pomponianum pete. Stabijs erat, peruenerat q; sinu medio. Nam sensim circumactis curuatisq; littoribus mare infunditur. Ibi quamquã nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, & cum cresceret proximo, sarcinas contulerat in naues, certus fugæ, si cõtrarius uentus resedisset. Quò tũc auunculus meus secundissimo inuectus, complectitur trepidantem, consolatur, hortatur: utq; timorem eius sua securitate leniret, deferri se in balineum iubet: lotus accubat, cœnat, atq; hilaris, aut (quod ęque magnum est) similis hilari. Interim è Vesuuio mõte pluribus locis latissime flammę atq; incendia relucebãt, quorum fulgor & claritas tenebras noctis excipiebat. Ille agrestium trepidatione igni relictas desertasq; uillas per solitudinem ardere, in remediũ formidinis dictitabat. Tum se quieti dedit, & quieuit uerissimo equidem somno. Nam meatus animæ, qui illi propter amplitudinem corporis grauior & sonantior erat, ab ijs qui limini obuersabãtur, audiebatur. Sed area, ex qua dieta adibatur, ita iam cinere mixtisq; pumicibus oppleta surrexerat: ut si longior in cubiculo mora esset, exitus negaretur. Excitatus procedit, seq; Pomponiano, cæterisq; qui peruigilarant reddit: in commune cõsultant, intra tectane subsistant, an in aperto uagẽtur: nam crebris uastisq; tremoribus tecta nutabãt, & quasi emota sedibus suis, nunc huc, nunc illuc abire aut referri uidebantur. Sub dio rursus quanquam leuium exesorumq; pumicum casus metuebatur, quod tamen malorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor uicit. Ceruicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum aduersus incidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorq;, quam tamẽ faces multæ uariaq; lumina soluebãt. Placuit egredi in littus, & ex proximo aspicere, quid iam mare admitteret, quod adhuc uastum & aduersum permanebat. Ibi super abiectum linteum recubans sedit, atq; iterum frigidam poposcit, hausitq;. Deinde flammæ, flammarumq; prænuncius odor sulphuris alios in fugam uertunt, excitãt illum, qui innixus seruis duobus assurrexit, & statim concidit (ut ego coniecto) crassiore caligine spiritu obstructo, clausoq; stomacho, qui illi natura inualidus, & angustus, & frequenter intus æstuans erat. Vbi dies redditus, is ab eo quem nouissime uiderat tertius, corpus inuẽtum integrum, illæsum, opertumq; ut fuerat indutus. Habitus corporis quiescenti quàm defuncto similior. Interim Miseni, ego & mater. Sed nihil ad historiam, Nec tu aliud quàm de exitu eius scire uoluisti: finem ergo faciam. Vnum adijciam: omnia me, quibus interfueram, quæq; statim, cum maxime uera memorantur, audieram, persecutum. Tu potissima excerpes. Aliud est enim epistolam, aliud historiam, aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

C. PLINII SECVNDI

NATVRALIS HISTORIAE LIBER PRIMVS.

PRAEFATIO.

C. Plinius Secundus Vespasiano suo S.

LIBROS NATVRALIS HISTORIAE NOVITIVM Camœnis Quiritium tuorum opus natum apud me proxima fœtura, licentiore epistola narrare constitui tibi iucundissime Imperator (sit enim hæc tui præfatio uerissima, dum maximi consenescit in patre.) Nanque tu solebas meas esse aliquid putare nugas, ut obiter emolliam Catullum conterraneum meum. Agnoscis & hoc castrense uerbum. Ille enim, ut scis, permutatis prioribus syllabis duriusculum se fecit, quàm uolebat existimari à Veraniolis suis & Fabullis. Simul ut hac mea petulantia fiat, quod proxime non fieri questus es in alia procaci epistola nostra, ut in quædam acta exeat: sciantque omnes quàm ex æquo tecum uiuat imperiũ. Triumphalis & censorius tu, sextumq; consul, ac tribuniciæ potestatis particeps: Et quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter & equestri ordini præstas, præfectus prætorio eius, omniaq; hæc Reipublicæ. Et nobis quidem qualis in castrensi contubernio? Nec quicquam mutauit in te fortunæ amplitudo in ijs, nisi ut prodesse tantundem posses ut uelles. Itaque cum cæteris in uenerationem tui pateant omnia illa, nobis ad colendum te familiarius audacia sola superest. Hanc igitur tibi imputabis, & in nostra culpa tibi ignosces. Perfricui faciem, nec tamen profeci: quando alia uia occurris ingens, & longius etiam submoues ingenij fascibus. Fulgurat in nullo unquam uerius dicta uis eloquentiæ, tribuniciæ potestatis facundia. Quanto tu ore patris laudes tonas? quanto fratris amas? quantus in poëtica es? O magna fœcunditas animi: Quemadmodum fratrem quoque imitareris excogitasti. Sed hæc quis posset intrepidus æstimare subiturus ingenij tui iudiciũ, præsertim lacessitũ? Neq; enim similis est conditio publicantiũ, & nominatim tibi dicantium. Tum possem dicere, quid ista legis imperator? Humili uulgo scripta sunt, agricolarum, opificum turbæ, deniq; studiorum ociosis: quid te iudicem facis? Cum hanc operam condicerem, non eras in hoc albo. Maiorem te sciebam, quàm ut descensurũ huc putarem. Præterea est quædã publica etiam eruditorũ reiectio. Vtitur illa & M. Tullius, extra omnem ingenij aleam positus, & (quod miremur) per aduocatũ defenditur. Hęc doctissimũ Persium legere nolo, Lælium Decimum uolo: Quod si hoc Lucilius, qui primus condidit stili nasum, dicendũ sibi putauit: si Cicero mutuandũ, præsertim cum de republica scriberet: quanto nos causatius ab aliquo iudice defendimur? Sed hæc ego mihi nunc patrocinia ademi nũcupatione. Quãplurimũ interest, sortiatur aliquis iudicem, an eligat: multumq; apparatus interest apud inuitatũ hospitem & oblatum. Cum apud Catonem illum ambitus hostem, & repulsis tanq̃; honoribus ineptis gaudentem, flagrantibus comitijs pecunias deponerẽt candidati, hoc se facere pro innocẽtia (quod in rebus humanis summũ esset) profitebãtur: inde illa nobilis M. Ciceronis suspiratio: O te felicem M. Porti, à quo rem improbã petere nemo audet. Cum tribunos appellaret L. Scipio Asiaticus, inter quos erat Gracchus, hoc attestabat᷑, uel inimico iudici se approbari posse. Adeo summũ quisq; causæ suę iudicem facit, quemcunq; eligit, unde prouocatio appellatur. Te quidem in excelsissimo humani generis fastigio positũ, summa eloquentia, summa eruditione prępditũ, religiose adiri etiam à salutantibus scio. Et ideo immensa præter cæteras subit cura, ut quæ tibi dicantur, cõdigna sint. Verum & dijs lacte rustici multęq; gentes supplicãt, & mola tantũ salsa litant, qui non habẽt thura. Nec

ulli fuit uitio deos colere, quoquo modo posset. Meæ quidē temeritati accessit hoc quocꝫ quod leuioris operæ hos tibi dedicaui libellos. Nam nec ingenij sunt capaces, quod alioquin nobis perquàm mediocre erat: nec admittūt excessus aut orationes, sermonésue, aut casus mirabiles, uel euentus uarios, non alia iucunda dictu, aut legentibus blanda. Sterili materia rerum natura, hoc est, uita narratur, & hæc sordidissima sui parte, ut plurimarum rerum aut rusticis uocabulis aut externis, imò barbaris, etiā cum honoris præfatione ponendis. Præterea iter est, non trita autoribus uia, nec qua peregrinari animus expetat. Nemo apud nos qui idem tētauerit, nemo apud Græcos qui unus omnia ea tractauerit. Magna pars, studiorū amœnitates quærimus. Quæ uero tractata ab alijs dicuntur immensæ subtilitatis, obscuris rerum tenebris premuntur. Iam omnia attingenda, quæ Græci τὰς ἐγκυκλοπαιδείας uocant, & tamen ignota aut incerta ingenijs facta. Alia uero ita multis prodita, ut in fastidium sint adducta. Res ardua, uetustis nouitatem dare, nouis autoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubijs fidem, omnibus uero naturam, & naturæ suæ omnia. Itaqꝫ etiam non assecutis, uoluisse, abunde pulchrum atque magnificum est. Equidem ita sentio, peculiarem in studijs causam eorum esse, qui difficultatibus uictis, utilitatem iuuandi prætulerunt gratiæ placendi: idqꝫ iam & in alijs operibus ipse feci, & profiteor mirari me T. Liuium, autorē celeberrimū, in historiarū suarum, quas reperit ab origine Vrbis, quodam uolumine sic orsum: Iam sibi satis gloriæ quæsitum, & potuisse se desinere, ni animus inquies pasceretur opere. Profecto enim populi gentium uictoris, & Romani nominis gloriæ, non suæ composuisse illa decuit. Maius meritum esset, operis amore, non animi causa perseuerasse: & hoc populo Romano præstitisse, non sibi. Viginti milia rerum dignarum cura, (quoniam ut ait Domitius Piso, thesauros oportet esse, nō libros) ex lectione uoluminū circiter duum milium, quorum pauca admodum studiosi attingunt propter secretum materiæ, ex exquisitis autoribus centum, inclusimus trigintasex uoluminibus, adiectis rebus plurimis, quas aut ignorauerant priores, aut post ea inuenerat uita. Nec dubitamus multa esse quæ & nos præterierint. Homines enim sumus, & occupati officijs: succisiuisqꝫ temporibus ista curamus, id est, nocturnis, ne quid uestris putetis cessatum horis. Dies uobis impendimus. Cum somno ualetudinem computamus: uel hoc solo præmio contenti, quod dum ista (ut ait M. Varro) musinamur, pluribus horis uiuimus. Profecto enim uita uigilia est. Quibus de causis atque difficultatibus nihil auso promittere, hoc ipsum tu præstas quod ad te scribimus. Nec fiducia operis hæc est, sed indicatura. Multa ualde pretiosa ideo uidentur, quia sunt templis dicata. Nos quidem omnes, patrem, te, fratremqꝫ diximus opere iusto, temporum nostrorum historiā orsi à fine Aufidij Bassi. Vbi sit ea quæres? iampridem peracta sancitur. Et alioquin statutum erat hæredi mandare, ne quid ambitioni dedisse uita iudicaretur. Proinde occupātibus locum faueo & posteris, quos scio nobiscum decertaturos, sicut ipsi fecimus cum prioribus. Argumentum huius stomachi mei habebis, quod in his uoluminibus autorum nomina prætexui. Est enim benignum (ut arbitror) & plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris, non ut plerique ex ijs quos attigi fecerunt. Scito enim conferentem me autores, deprehēdisse à iuratissimis & proximis ueteres transcriptos ad uerbum, neque nominatos, non illa Virgiliana uirtute ut certarent, non Ciceroniana simplicitate, qui in libris de Republica, Platonis se comitem profitetur: in consolatione filiæ Crantorem, inquit, sequor: item Panætium de officijs. Quæ uolumina eius ediscenda, non modo in manibus habenda quotidie, nosti. Obnoxij profecto animi, & infelicis ingenij est, deprehendi in furto malle quàm mutuum reddere, cum præsertim sors fiat ex usura. Inscriptionis apud Græcos mira felicitas, κηρίον inscripsere, quod uolebant intelligi fauum. Alij κέρας ἀμαλθείας, ut uel lactis gallinacei sperare posses in uolumine haustum. Iam Ia, Musæ, πανδέκται, ἐγχειρίδιον, λειμών, πινακίδιον, inscriptiones propter quas uadimonium deseri possit. At cum intraueris, dij deæqꝫ, quàm nihil in medio inuenies.

Nostri

Noſtri craſſiores, Antiquitatũ, Exemplorũ, Artiumq; quàm facetiſſimi. Lucubrationem puto, qui Antiâs ciuis erat & uocabatur, Valerius primus aſſerit: Varro in ſatyris ſuis Seſculixem & Flexibulas. Apud Græcos deſijt nugari Diodorus, & βιβλιοθήκης hiſtoriam ſuam inſcripſit. Apion quidem grammaticus, hic quem Tiberius Cæſar cymbalũ mundi uocabat, quum publicæ famæ tympanum potius uideri poſſet, immortalitate donari à ſe ſcripſit, ad quos aliqua cõponebat. Me uero nõ pœnitet nullũ feſtiuiorẽ excogitaſſe titulũ. Et ne in totũ uidear Græcos inſectari, ex illis nos uelim intelligi pingẽdi fingẽdiq; cõditoribus, quos in libellis his inuenies, abſoluta opera, & illa quoq; quæ mirando non ſatiamur, pendenti titulo inſcripſiſſe: Vt, Apelles faciebat, aut Polycletus: tanquam inchoata ſemper arte & imperfecta, ut contra iudiciorum uarietates ſupereſſet artifici regreſſus ad ueniam, uelut emendaturo quicquid deſideretur, ſi non eſſet interceptus. Quare plenum uerecundiæ illud eſt, quod omnia opera tanquam nouiſſima inſcripſere, & tanq; ſingulis fato adempti. Tria non amplius, ut opinor, abſolute quæ traduntur inſcripta, ille fecit, quę ſuis locis reddam: quo apparuit, ſummam artis ſecuritatem autori placuiſſe, & ob id magna inuidia fuere omnia ea. Ego planè meis adijci poſſe multa confiteor: nec ijs ſolis, ſed & omnibus quæ ædidi: ut obiter caueã iſtos Homeromaſtigas. Ita enim uerius dixerim, quoniam audio & Stoicos, & dialecticos, Epicureos quoq; (nam de grammaticis ſemper expectaui) parturire aduerſus libellos, quos de grammatica ædidi, & ſubinde abortus facere iam decem annis, cum etiam celerius elephanti pariant: Ceu uero neſciam aduerſus Theophraſtum, hominem in eloquentia tantum, ut nomen diuinum inde inuenerit, ſcripſiſſe etiam fœminam, & prouerbiũ inde natum, ſuſpendio arborem eligendi. Non queo mihi temperare, quo minus ad hoc pertinentia ipſa Cenſorij Catonis uerba ponam: ut inde appareat, etiam Catoni de militari diſciplina cõmentanti, qui ſub Africano, imò uero & ſub Annibale didiciſſet militare, & ne Africanum quidem ferre potuiſſet, qui imperator triumphum reportaſſet, paratos fuiſſe iſtos qui obtrectatione alienæ ſcientiæ famam ſibi aucupantur. Quid enim ait in eo uolumine? Scio ego quæ ſcripta ſunt, ſi palàm proferantur, multos fore qui uitilitigent, ſed ij potiſſimũ, qui ueræ laudis expertes ſunt. Eorum ego orationes ſino præterfluere. Nec Plãcus illepide, cum diceretur Aſinius Pollio orationes in eum parare, quæ ab ipſo aut liberis poſt mortem Planci æderentur, ne reſpondere poſſet: Cum mortuis non niſi laruas luctari. Quo dicto ſic repercuſſit illas, ut apud eruditos nihil impudentius iudicetur. Ergo ſecuri etiam cõtra uitilitigatores, quos Cato eleganter ex uitijs & litigatoribus compoſuit: quid enim illi aliud quam litigant, aut litem quærũt, exequemur reliqua propoſiti. Quia occupationibus tuis publico bono parcendũ erat, quid ſingulis cõtineatur libris huic epiſtolæ ſubiunxi: ſummaq; cura, ne perlegendos eos haberes, operam dedi. Tu per hoc & alijs præſtabis ne perlegant: ſed ut quiſq; deſiderauerit aliquid, id tantum quærat, & ſciat quo loco inueniat. Hoc ante me fecit in literis Valerius Soranus in libris quos ἐποπτίδων inſcripſit. Vale.

C. PLINII SECVNDI HI

STORIARVM MVNDI ELENCHOS LIBRORVM OMNIVM

trigintaseptem liber unus qui primus. Summatim hæc insunt libris singulis.

De deo

De terris

Ex autoribus

M. Varrone, Sulpitio Gallo, Tiberio Cęsa re imperatore, Q. Tuberõe, Tullio Tirone, L. Pisone, T. Liuio, Cor. Nepote, Statio Se boso, Cælio Antipatro, Fabiano, Antiate, Mutiano, Cecina, qui de Hetrusca discipli/na scripsit, Tarquitio, L. Aquila, qui item: Sergio Plauto

Externis

Hipparcho, Timarcho, Sosigene, Petosiri, Necepso, Pythagoricis, Posidonio, Casi/mãdro, Epigene Gnomonico. Euclide, Ce/rano Philosopho, Eudoxo, democrito, Cri todemo, Trasillo, Serapiõe, Dicæarcho. Ar chimede, Onesicrito, Eratosthene, Pythea, Herodoto, Aristotele, Ctesia, Artemidoro Ephesio, Isidoro Characeno, Theopõpo.

Libro iii cõtinentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, men/suræ, populi, qui sunt, aut fuerunt.

Ex autoribus

Turãnio Graccula, Cor. Nepote, T. Liuio, Catone Censorio, M. Agrippa, M. Varro/ne, Diuo Augusto, Varrõe Attacino, Anti/ate, Hygino, L. Vetere, Mela Põponio, Cu rione patre, Cælio, Arũtio, Seboso, Licinio Mutiano, Fabricio Thusco, L. Atteio Capi tone, Verrio Flacco, L. Pisone, C. Aeliano, Valeriano.

Externis

Artemidoro, Alexãdro polyhistore, Thu/cydide, Theophrasto, Isidoro, Theopõpo Metrodoro Scepsio, Callicrate. Xenophõ te Lãpsaceno, Diodoro Syracusano, Nym phodoro, Calliphane, Timagene.

Libro iiii cõtinentur situs, gẽtes, maria, oppida, montes, portus, flumina, mẽsu ræ, populi qui sunt, aut fuerunt.

Insulæ

Ex autoribus

M. Varrone, Catone censorio, M. Agrippa, diuo Augusto, Varrõe Attacino, Cor. Nepote, Hygino, L. Vetere, Pomponio Mela, Licinio Mutiano, Fabricio Thusco, Atteio Capitone, Atteio Philologo.

Externis

Polybio, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicæarcho, Timosthene, Ephoro, Cratete grãmatico, Serapione Antiochense, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Eumacho Siculo musico, Alexandro polyhistore, Thucydide, Dosiade, Anaximandro, Philistide Mallote, Dionysio, Aristide, Callidemo, Menæchmo, Aedosthene, Anticlide, Heraclide, Philemone, Menephonte, Pythea, Isidoro, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylo, Aristocrito, Metrodoro, Cleobulo, Posidonio.

Libro V. continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensuræ populi qui sunt aut fuerunt.

Ex autoribus

Agrippa, Suetonio Paulino, Varrone Attacino, Cor. Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela, Domitio Corbulõe, Licinio Mutiano, Cl. Cæsare, Aruntio, Liuio filio, Seboso, Actis triumphorũ.

Externis

Iuba rege, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Dicæarcho, Bione, Timosthene, Pilonide Xenagora, Astynomo, Staphylo, Aristotele, Dionysio, Aristocrito, Ephoro, Eratosthene, Hipparcho, Panætio, Serapione Antiocheno, Callimacho, Agathocle, Polybio, Timæo mathematico, Herodoto,

Myrsilo, Alexādro polyhistore, Metrodoro, Possidonio, q periplū aut perihegesim: Sotade, Periandro, Aristarcho Sicyonio, Eudoxo, Antigene, Callicrate, Xenophonte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Hānone, Himilcone, Nymphodoro, Calliphone, Artemidoro, Megasthene, Isidoro, Cleobulo, Aristocreonte.

Libro VI. cōtinentur situs, gentes, maria, oppida portus, flumina, mensuræ populi qui sunt aut fuerunt.

Sūmma oppida CXCV. Sūma gētes DLXVI. Sūma flumina clara CLXXX. Summa montes clari XXXVIII. Sūma insulæ CVIII Summa quæ intercidere oppida aut gētes CXCV. Summa res, & historiæ & obseruationes duo M. CC. XIIII. Ex autoribus M. Agrippa, Varrōe Attacino, Cor. Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Domitio Corbulone, Licinio Mutiano, Claudio Cæsare. Arūtio, Seboso, Fabricio Thusco, Tito Liuio, Seneca, Nigidio.

Externis

Iuba rege, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicæarcho, Betone, Timosthene, Patrocle, Demodamante, Clitarcho, Eratosthene, Alexādro Magno, Ephoro, Hipparcho, Panætio, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Polybio, Eumacho Siculo, Alexandro Polyhistore, Isidoro, Amometo, Metrodoro, Possidonio, Onesicrito, Nearcho, Megasthene, Diogneto, Aristocreonte, Bione, Dialdone, Simonide minore, Basile, Xenophonte Lampsaceno.

Libro VII. continentur gentium mirabiles figuræ.

De for

Ex autoribus

Verrio Flacco, Cn. Gellio, Licinio Mutiano, Mutio, Massurio, Agrippina Claudij. M. Ciceróe, Asinio Pollione, Messala, Ruffo, Nepote Cor. Virgilio, Liuio, Cordo, Melisso, Seboso, Cor. Celso, Maximo Valerio, Trogo, Nigidio Figulo, Pomponio Attico, Pediano Asconio, Sabino, Catone Censorio, Fabio Vestale. Externis Herodoto, Aristea, Betone, Isigono Crate te, Agatharchide, Calliphane, Aristotele, Nymphodoro, Apollonide, Philarcho, Damóe, Megasthene, Ctesia, Tauróe, Eudoxo, Onesicrito, Clitarcho, Duride, Artemidoro, Hipocrate med. Asclepiade med. Hesiodo, Anacreóte, Theopópo, Hellanico, Damaste, Ephoro, Epigene, Beroso, Petosiri, Necepso, Alexandro polyhistore, Xenophóte, Callimacho, Democrito, Duillio, Polyhistore historico, Stratone, qui cótra Ephori theoremata scripsit, Heraclide Pótico, Asclepiade qui tragodumena, Philostephano, Hegesia, Archimacho, Thucydide, Mnesigitone, Xenagora, Metrodoro Scepsio, Anticlide, Critodemo.

Libro octauo continentur animaliũ terrestrium naturæ pedatim gradientiũ.

Summa res & historiæ & obseruationes DCCLXXXVIII.

Ex autoribus

Mutiano, Procilio, Verrio Flacco, L. Pisone, Cor. Valeriano, Catone Censorio, Fenestella, Trogo, Actio, Columella, Virgilio, Varrone, L. Metello Scipione, Corn. Celso, Nigidio, Trebio Nigro, Pomponio Mela, Manilio Sura.

Externis

Iuba, Polybio, Onesicrito, Isidoro, Antipatro, Aristotele, Demetrio physico, Democrito, Theophrasto, Euanthe, Agriopa q Olympionicas, Hierone rege, Attalo rege, Philometore itē, Ctesia, Duride, Philisto, Archita, Philarcho, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophāe Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Athenæo, Diodoro Prieneo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagōe Thasio, Euphronio Atheneo, Hegesia Maroneo, Menandris Prieneo & Heracleote, Menecrate poeta, Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Archelao rege, Nicandro.

Libro nono cōtinentur animaliū aquaticorum historiæ & naturæ.

Summa res & historiæ & obseruationes DC.L. Ex autoribus

Turanio Gracula, Trogo, Mecœnate, Alfio Flauo, Corn. Nepote, Laberio mimographo, Fabiãо Fenestella, Mutiano, Aelio Stilone, Statio Seboso, Melisso, Seneca, Ciceròe, Macro Aemilio, Messala Coruino, Trebio Nigro, Nigidio.

Externis

Aristotele, Archelao rege, Callimacho, Democrito, Theophrasto, Thrasillo, Hegesidemo Cydnio, Alexãdro Polyhistore

Libro x. continẽtur naturæ & historiæ animalium uolatilium.

Summa res & historiæ & obseruationes septingentæ uigintiquatuor.

Ex autoribus

Manilio, Cornelio Valeriano, Actis, Vmbritio Meliore, Massurio Sabino, Antistio Labeone, Trogo, Cremutio, M. Varrone. Macro Aemilio, Melisso, Mutiano, Nepote, Fabio Pictore, Tito Lucretio, Cor. Celso, Horatio Desulone, Hygino, Sarsenis, Nigidio, Manilio Sura. Externis Homero, Phœmonoe, Philemone, Boetho, q ornithogoniã, Hyla q de augurijs Aristotele, Theophrasto, Callimacho, Aeschylo Hierone, Philometore, Archita, Amphilocho Atheniẽse, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollõio Pergameno, Aristãdro Athenæo, Bachio Milesio

Milesio. Bione Solense. Chærea Atheniense, Diodoro Prienneo, Dione Colophonio, Democrito, Diophane Nicæense Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Athenæo, Iuba, Androcione q. de agricultura, Aeschriōe qui item, Dionysio qui Magonē transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Nicandro, Onesicrito, Philarcho, Hesiodo.

Libro XI. cōtinentur historiæ & naturæ paruorū animalium & reptilium.

Summa res & historiæ & obseruationes duo millia ducentæ septuaginta.

Ex autoribus

Marco Varrone, Hygino, Scropha, Sarsena, Celso Cornelio, Aemylio Macro, Virgilio, Columella, Iulio Aquila q de hetrusca disciplina scripsit, Tarquitio, qui itē, Vmbritio qui item, Catone Censorio, Domitio Caluino, Trogo, Melisso, Fauonio, Fabiāo, Mutiāo, Nigidio, Manilio, Opio.

Externis

Aristotele, Democrito, Neoptolemo qui melliturgia, Aristomacho qui item, Philisto qui item, Nicandro, Menecrate, Dionysio qui Magonem transtulit, Empedocle, Callimacho, Attalo rege, Apollodoro qui de bestijs uenenatis, Hippocrate, Eriphilo, Erasistrato, Asclepio, Themisone,

De ar

Summa res & historiæ & obseruationes CCCCLXVIII. Ex autoribus

M. Varrone, Mutiano, Virgilio, Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Fabio, Hygino, Trogo, Proculo, Cl. Cęsare, Cor. Nepote, Sextio Nigro, qui Græce de medicina scripsit, Cassio Hemina, L. Pisone, Tuditano, Antiate. Externis

Theophrasto, Herodoto, Callisthene, Isidoro, Clitarcho, Anaximene, Duride, Nearcho, Onesicrito, Olympiodoro, Diogneto, Cleobulo, Anticlide, Charace Mitylenæo, Menæchmo, Dorotheo Atheniense, Lyco, Anteo, Ephippo, Dione, Adimãto, Ptolemæo Lago, Marsya Macedone, Zoilo itẽ, Democrito, Amphilocho, Alexandro Polyhistore, Aristomacho, Iuba rege, Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide medico, Botrye medico, Archidemo item, Dionysio item, Democlide item, Euphrone item, Mnesicle item, Diagora item, Iolla item, Heraclide Tarentino, Xenocrito Ephesio.

Libro quattodecimo continetur de uitibus & uineis.

Sũma res & historiæ & obseruatiões D.X.

Ex autoribus

Cor. Valeriano, Virgilio, Celso, Catone Cẽsorio, Sarsennis patre & filio, Scropha, Varrone, D. Syllano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcino Iulio, Actio, Columella, Massurio Sabino, Fenestella, Tergilla, M. Actio Planco, Flauio Dorseno, Scæuola, Aelio, Atteio Capitõe, Cotta Messalino, L. Pisone, Pompeio Leneo, Fabiano, Sextio Nigro, Vibio Russo.

Externis

Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Attalo rege, Philometore rege, Archita, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymęo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Botrye itẽ, Bacchio Milesio, Bione Solẽse, Chęrea Atheniẽse, Cheristo item, Diodoro Prieneo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphrone Atheneo, Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho q item, Dionysio q Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio

nysio epitomen fecit, Asclepiade medico, Onesicrito, Iuba rege.

Ex autoribus

Fenestella, Fabião, Virgilio, Cornelio Vaeriano, Celso, Catõe Censorio, Sarsennis patre & filio, Scropha, M. Varrõe, D. Syllano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcino, Attico, Iulio Sabino, Tergilla, Cotta Messalino, Columella, L. Pisone, Põpeio Leneo, M. Actio Planco, Flauio Dorseno, Scæuola, Aelio, Atteio Capitone, Sestio Nigro, Vibio Ruffo.

Externis

Hesiodo, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Archita, Philometore rege, Attalo rege, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymęo, Agathocle Chio, Apollodoro Pergameno, Aristãdro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solẽse, Chęrea Athenęo, Cheristo itẽ, Diodoro Prieneo, Dione Colophõio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphranio Athenæo, Androcione q de agricultura scripsit, Aeschrìõe q itẽ, Dionysio q Magonẽ transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomẽ fecit, Asclepiade med. Erasistrato itẽ, Comiade q de cõditura uini, Aristomacho, qui item, Hicesio qui item, Themisone medico, Onesicrito, Iuba rege.

Ex autoribus

M. Varrone, Fœciale, Nigidio, Cor. Nepote, Hygino, Massurio, Catone, Mutiano, L. Pisone, Trogo, Calphurnio Basso, Cremutio, Sestio Nigro, Cor. Boccho, Vitruuio, Græcino.

Externis

Alexandro Polyhistore, Hesiodo, Theophrasto, Democrito, Homero, Timæo mathematico.

Libro XVII. continentur satiuarum ac cultarum arborum naturæ.

ad perticas

Ex autoribus

Cor. nepote, Catone Censorio, M. Varrone, Celso, Virgilio, Hygino, Sarsenis patre & filio, Scropha, Calphurnio Basso, Trogo, Aemilio Macro, Græcino, Columella, Attico Iulio, Fabiano, Sura Manilio Dorseno Mundo, C. Epidico, L. Pisone.

Externis

Isidoro, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Theopõpo, Hierõe rege, Attalo rege Philometore rege, Archita, Xenophonte, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophãe Milesio, Antigono Cymęo, Agathocle Chio Apollonio Pergameno, Bacchio Milesio, Bione, Chærea Atheniẽse, Cheristo item, Diodoro Prienneo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagõe Thasio, Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonẽ transtulit, Diophane q ex Dionysio epitomen fecit, Aristandro qui de portentis.

De li

Ex autoribus

Catone Censorio, M. Varrone, Massurio Antiate, C. Helio Vestino. Vibio Ruffino, Hygino, Pomponio Mela, Pompeio Leneo, Cornelio Celso, Calphurnio Basso P. Largio, Licinio Macro, Sestio qui græce scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore.

Externis

Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui biochresta scripsit: Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo qui de coronis, Callimacho qui itē, Phania physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophiōe, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro cittiense, Apollodoro Tarētino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate

Libro XXII. continetur de autoritate herbarum

Ex autoribus

Iisdem quibus priore libro, & præter eos Chrysermo, Eratosthene, Alcæo.

Ex autoribus

C. Valgio, Pompeio Leneo, Sestio Nigro qui græce scripsit. Iulio Basso qui item, Antonio Castore, M. Varrone, Cornelio Celso, Fabiano

Externis

Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui biochresta scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo, Callimacho, Phania physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Cittiense, Apollodoro Tarẽtino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo Damione, Dalione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petrino, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Ex autoribus

C. Valgio, Pompeio Leneo, Sestio Nigro qui græce scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, M. Varrone, Corn. Celso, Fabiano

Externis

Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menãdro qui biochresta scripsit, Nicãdro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo, Callimacho, Phania physico, Simo, Timaristo, hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Cittiense, Apollodoro Tarẽtino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damiõe, Sosimene, Theopolemo, Solone, Lyco, Metrodoro, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXV continentur naturæ herbarum sponte nascentium, autoritas herbarum, & de origine usus earum.

Ex autoribus

Sex. Gallico, Pompeio Leneo, Sestio Nigro, qui græce scripsit, Iulio Basso qui itẽ, Antonio Castore, Corn. Celso.

Externis

Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Iuba, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro, qui biochresta scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Xantho, Anaxilao. Medicis Mnestheo, Callimacho, Phania physico, Timaristo, Simo, Hippocrate, Chrysip. Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Cittiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Iolla, Erasistrato, Diagora Andr. Mnesicle, Epicharmo, Damiõe, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Ex autoribus

M. Varrone, C. Valgio, Pompeio Leneo, Sestio Nigro, q græce scripsit, Iulio Basso, qui item, Antonio Castore, Cor. Celso.

Externis

Theophrasto, Apollodoro, Democrito, Iuba, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro, qui biochresta scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Xantho, Anaxilao. Medicis Mnestheo, Callimacho, Phania physico, Timarcho, Simo, Hippocrate, Chysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionyũo, Apollodoro Tarentino, Praxagora Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damione, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Thebana Olympiade, Phyl

Romanos

Ex autoribus

L. Pisone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Cornelio Nepote, Messala, Ruffo, Marso poeta, Butho, Iulio Basso qui de medicinis Græce scripsit, Sestio Nigro qui item, Fabio Vestale.

Externis

Democrito, Metrodoro Scepsio, Menæchmo qui de toreutice scripsit, Xenocrate qui item, Antigono qui item, Heliodoro qui de Atheniensiũ anathematis, Pasitele qui admirabilia opa scripsit, Nymphodoro, Timæo q de medicina metallica scripsit Iolla, Apollodoro, Andrea, Heraclide, Diagora Bottryẽse, Archimede, Dionysio, Aristogene, Democrito, Mnesicle, Attalo medico, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Libro trigesimoquarto cõtinentur æris metalla, & ferri, & plumbi, & stanni

Ex autoribus

L. Pisone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Messala, Ruffo, Marso poeta, Butho, Iulio Basso qui de medicina græce scripsit, Sestio Nigro qui item, Fabio Vestale.

Externis

Democrito, Metrodoro Scepsio, Menæchmo qui de toreutice scripsit, Xenocrate qui item, Antigono qui item, Duride qui item, Heliodoro qui Atheniẽsium anathemata scripsit, Nymphodoro, Andrea, Heraclide, Diagora Botryense, Iolla, Apollodoro, Archimede, Dionysio, Aristogene, Diomede, Mnesicle, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Libro tricesimoquinto continetur honos picturæ

Honos

Ex autoribus

M. Varrone, Cælio, Galba, C. Ictio, Mutiano, Nepote Cornelio, L. Pisone, Tuberone, Seneca, Fabio Vestale, Annio Fœciale, Fabiano, Catone Censorio. Victruuio.

Externis

Theophrasto, Praxitele, Iuba rege, Nicandro, Sotaco, Sudine, Alexãdro polyhistore, Apione, Plistonico, Duride, Herodoto, Euhemero, Aristagora, Dionysio, Artemidoro, Bucorida, Antisthene, Democrito, Demotele, Lycea.

Libro tricesimoseptimo continetur origo gemmarum.

Ex autoribus

M. Varrone, Actis triumphorum, Mœcenate, Iaccho, Cornelio Bocho.

Externis

Iuba rege, Xenocrate Zenonis, Sudine, Aeschylo, Philoxeno, Euripide, Nicãdro, Satyro, Theophrasto, Carete, Philomene Democrate, Xenotimo, Metrodoro, Sotaco, Pythea, Timęo Siculo, Nicea, Theochresto, Asaruba, Mnasea, Theomene, Ctesia, Mithridate, Sophocle, Archelao rege, Callistrato, Democrito, Ismenia, Olympico, Alexandro polyhistore, Apione, Horo Zoroastre, Zactalia.

Finis libri primi.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER SECVNDVS.

An finitus ſit mundus, & an unus. CAP. I

MVNDVM, & hoc quod nomine alio cœlum appellare libuit, cuius circunflexu teguntur cuncta, numen eſſe credi par eſt, ęternum, immẽſum, neq; genitum, neq; interiturum unquam. Huius extera indagare, nec intereſt hominũ, nec capit humanæ coniectura mentis. Sacer eſt, æternus, immenſus, totus in toto, imò uero ipſe totũ: finitus, & infinito ſimilis: omniũ rerũ certus, & ſimilis incerto: extrà, intrà, cuncta complexus in ſe, idemq; rerum naturæ opus, & rerum ipſa natura. Furor eſt, menſurã eius animo quoſdam agitaſſe, atq; prodere auſos: alios rurſus occaſione hinc ſumpta, aut his data, innumerabiles tradidiſſe mundos, ut totidem rerum naturas credi oporteret: aut, ſi una omnes incubaret, totidem tamẽ ſoles, totidemq; lunas, & cætera etiam in uno & immenſa & innumerabilia ſidera: quaſi non eadem quęſtione ſemper in termino cogitationis occurſura, deſiderio finis alicuius: Aut, ſi hæc infinitas naturæ omnium artifici poſſit aſſignari, non illud idem in uno facilius ſit intelligi, tanto præſertim opere. Furor eſt, profecto furor, egredi ex eo: & tanquam interna eius cuncta planè iam ſint nota, ita ſcrutari extera: quaſi uero mẽſuram ullius rei poſſit agere, qui ſui neſciat: aut mens hominis uidere quæ mundus ipſe non capiat.

De forma eius. Cap. II

FOrmam eius in ſpeciẽ orbis abſoluti globatã eſſe, nomen in primis & conſenſus in eo mortaliũ, orbem appellantiũ, ſed & argumẽta rerũ docent: nõ ſolũ quia talis figura om̃ibus ſui partibus uergit in ſeſe, ac ſibi ipſa tolerãda eſt, ſeq; includit & cõtinet, nullarum egens cõpaginum, nec finem aut initiũ ullis ſui partibus ſentiẽs, nec quia ad motum quo ſubinde uerti debeat (ut mox apparebit) talis aptiſſima eſt: ſed oculorũ quoq; probatione, quod cõuexus mediuſq; quacũq; cernatẽ, quũ id accidere in alia non poſſit figura.

De motu eius. Cap. III

HAnc ergo formam eius, æterno & irrequieto ambitu inenarrabili celeritate, uiginti quatuor horarum ſpatio circumagi, ſolis exortus & occaſus haud dubiũ reliquere. An ſit immenſus, & ideo ſenſum aurium facile excedens, tãtæ molis rotatæ uertigine aſſidua ſonitus, non equidem facile dixerim, nõ hercle magis quàm circumactorũ ſimul tinnitus ſiderum, ſuoſq; uoluentium orbes: an dulci quidem & incredibili ſuauitate concentus, nobis qui intus agimus, iuxta diebus noctibuſq; tacitus labitur mundus. Eſſe innumeras ei effigies animalium rerumq; cunctarum impreſſas, nec (ut in uolucrum notamus ouis) leuitate continua lubricũ corpus, quod clariſſimi autores dixere tenerũ, argumentis indicatur: quoniã inde deciduis rerum omniũ ſeminibus, innumerę, in mari pręcipue, ac plerunq; confuſis mõſtrificę gignãtur effigies. Præterea uiſus probatione, alibi plauſtri, alibi urſi, tauri alibi, alibi literæ figura, candidiore medio ſuper uerticem circulo.

Cur mundus dicatur. Cap. IIII

EQuidem & conſenſu gentium moueor. Nam quem κόσμον Græci nomine ornamenti appellauerunt, eum & nos à perfecta abſolutaq; elegãtia, mundum. Cælum quidem haud dubie cælati argumento diximus, ut interpretatur M. Varro. adiuuat rerum ordo, deſcripto circulo, qui ſignifer uocatur, in duodecim animaliũ effigies: & per illas ſolis curſus, congruens tot ſeculis, ratio.

De quatuor elementis. Cap. V

NEc de elemẽtis uideo dubitari, quatuor ea esse. Ignium summũ, inde tot stellarum collucentiũ illos oculos. Proximũ spiritus, quem Græci nostriq; eodem uocabulo aera appellãt. Vitalẽ hunc, & per cũcta rerum meabilem, totoq; cõsertũ: huius ui suspensam, cũ quarto aquarũ elemẽto, librari medio spatio tellurẽ. Ita mutuo cõplexu diuersitatis effici nexũ, & leuia põderibus inhiberi, quo minus euolent: cõtraq; grauia ne ruant, suspendi leuibus in sublime tendẽtibus. Sic pari in diuersa nisu, ui sua quæq; cõsistere, irrequieto mũdi ipsius cõstricta circuitu: quo semper in se currẽte, imã atq; mediã in toto esse terrã, eandemq; uniuersi cardine stare pendentẽ, librantẽ per quę pendeat: ita solã immobilem circa eam uolubili uniuersitate, eandem ex omnibus necti, eidemq; omnia inniti.

De septem planetis. Cap. VI

INter hanc cœlumq;, eodem spiritu pendent, certis discreta spatijs, septem sidera, quæ ab incessu uocamus errantia, quum errent nulla minus illis: corũ medius sol fertur amplissima magnitudine ac potestate: nec temporũ modo terrarumq;, sed siderum etiã ipsorum cœliq; rector. Hunc mundi esse totius animũ, ac planius mentẽ, hunc principale naturæ regimen, ac numen credere decet opera eius ęstimantes. Hic lucem rebus ministrat, aufertq; tenebras: hic reliqua sidera occultat, hic uices temporũ, annumq; semper renascentem ex usu naturæ temperat: hic cœli tristitiam discutit, atq; etiã humani nubila animi serenat: hic suum lumẽ cæteris quoq; sideribus fœnerat, pręclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens: ut principi literarum Homero placuisse in uno eo uideo.

De deo. Cap. VII

QVapropter effigiem dei, formamq; quęrere imbecillitatis humanę reor. Quisquis est deus (si modo est alius) & quacunq; in parte, totus est sensus, totus uisus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus sui. Innumeros quidem credere, atque etiam ex uirtutibus uitijsq; hominum, ut pudicitiã, concordiam, mentem, spem, honorem, clementiam, fidem, aut (ut Democrito placuit) duos omnino, Pœnam & Beneficium, maiorem ad socordiam accedit. Fragilis & laboriosa mortalitas in partes ista digessit, infirmitatis suę memor, ut portionibus quisq; coleret, quo maxime indigeret. Itaq; nomina alia alijs gentibus, & numina in ijsdem innumerabilia reperimus, inferis quoque in genera descriptis, morbisq; & multis etiam pestibus, dum esse placatas trepido metu cupimus. Ideoq; etiam publice Febris fanũ in palatio dicatum est, Orbonę ad ædem larium ara, & Malæ fortunæ exquilijs. Quamobrem maior cœlitũ populus etiam q̃ hominum intelligi potest, cum singuli quoq; ex semetipsis totidem deos faciant, Iunones Geniosq; adoptando sibi. Gentes uero quædam animalia etiã, aliqua & obscœna, pro dijs habent, ac multa dictu magis pudenda, per fœtidos cibos & alia similia iurantes. Matrimonia quidem inter deos credi, tantoq; æuo ex his neminẽ nasci, & alios esse grandæuos semperq; canos, alios iuuenes atq; pueros, atricolores, aligeros, claudos, ouo editos, & alternis diebus uiuentes morientesq;, puerilium propè deliramentorũ est. Sed super omnem impudentiam, adulteria inter ipsos fingi, mox iurgia & odia, atq; etiam furtorum esse & scelerum numina. Deus est mortali iuuare mortalem, & hæc ad æternam gloriam uia: Hac proceres iere Romani: hac nunc cœlesti passu cũ liberis suis uadit maximus omnis ęui rector Vespasianus Augustus, fessis rebus subueniẽs. Hic est uetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos, ut tales numinibus adscribãtur. Quippe & omnium aliorum nomina deorum, & quæ suprà retuli siderũ, ex hominũ nata sunt meritis. Iouem quidẽ aut Mercuriũ, aliterue alios inter se uocari, & esse cœlestẽ nomẽclaturã, quis nõ interpretatione naturæ fateatur? Irridendũ uero, agere curã rerum humanarũ, illud, quicquid est summum. Anne tam tristi atq; multiplici ministerio nõ pollui credamus dubitemus'ue? Vix propè est iudicare, utrũ magis conducat generi humano, quando alijs nullus est deorum

respectus

reſpectus, alijs pudendus. Externis famulantur ſacris, ac digitis deos geſtant, & monſtra quoq; colunt: damnant, & excogitãt cibos: imperia dira in ipſos, ne ſomno quidem quieto, irrogant. Non matrimonia, nõ liberos, non deniq; quicquã aliud, niſi iubẽtibus ſacris deligũt. Alij in ipſo Capitolio fallũt, ac Fulminantẽ peierãt Iouẽ: & hos iuuãt ſcelera, illos ſacra ſua pœnis agunt. Inuenit tamen inter has utraſq; ſententias mediũ ſibi ipſa mortalitas numen, quo minus etiã plana de deo coniectatio eſſet. Toto quippe mundo, & locis omnibus, omnibusq; horis, omniũ uocibus Fortuna ſola inuocatur: una nominatur, una accuſatur, una agitur rea, una cogitatur, ſola laudatur, ſola arguitur, & cũ conuicijs colitur, uolubilis, à pleriſq; uero & cæca etiã exiſtimata, uaga, inconſtans, incerta, uaria, indignorum fautrix. Huic omnia expenſa, huic omnia feruntur accepta: & in tota ratione mortalium, ſola utranq; paginã facit. Adeoq; obnoxiæ ſumus ſortis, ut ſors ipſa pro deo ſit, qua deus probatur incertus. Pars alia & hanc pellit, aſtroq; ſuo euentus aſſignat, & naſcẽdi legibus: ſemelq; in omnes futuros unquã deo decretũ, in reliquũ uero ociũ datum. Sedere cœpit ſentẽtia hæc, pariterq; & eruditũ uulgus & rude in eã curſu uadit. Ecce fulgurũ monitus, oraculorum præſcita, aruſpicũ prædicta, atq; etiam parua dictu in augurijs ſternutamenta, & offenſiones pedum. Diuus Auguſtus læuum prodidit ſibi calceũ præpoſtere inductũ, quo die ſeditione militari propè afflictus eſt. Quæ ſingula improuidam mortalitatem inuoluunt, ſolũ ut inter iſta certũ ſit, nihil eſſe certi, nec miſerius quicquã homine, aut ſuperbius. Cæteris quippe animantiũ ſola uictus cura eſt, in quo ſponte naturæ benignitas ſufficit. Vno quidẽ uel præferenda cunctis bonis, quod de gloria, de pecunia, ambitione, ſuperq; de morte nõ cogitant. Verũ in his deos agere curã rerum humanarũ credi, ex uſu uitę eſt: pœnasq; maleficijs aliquando ſeras, occupato deo in tanta mole, nunq; autẽ irritas eſſe. Nec ideo proximũ illi genitũ hominem, ut uilitate iuxta beluas eſſet. Imperfectæ uero in homine naturæ præcipua ſolatia, ne deũ quidẽ poſſe omnia. Nãq; nec ſibi poteſt mortẽ conſciſcere, ſi uelit, quod homini dedit optimũ in tantis uitæ pœnis: nec mortales æternitate donare, aut reuocare defunctos: nec facere, ut q uixit, nõ uixerit: qui honores geſſit, nõ geſſerit: nullũq; habere in præterita ius, præterq; obliuionis: atq; (ut facetis quoq; argumẽtis ſocietas hæc cũ deo copuletur) ut bis dena, uiginti nõ ſint, ac multa ſimiliter efficere non poſſe: per quę declaratur haud dubie naturę potẽtia, idq; eſſe, quod deum uocamus. In hæc diuertiſſe nõ fuerit alienũ, uulgata propter aſſiduã quæſtionem de deo.

De natura ſiderum errantiũ, & eorũ ambitu Cap. VI

HInc redeamus ad reliqua naturæ. Sidera, quę affixa diximus mundo, non illa, ut exiſtimat uulgus, ſingulis attributa nobis, & clara diuitibus, minora pauperibus, obſcura defectis, ac pro ſorte cuiuſq; lucentia, adnumerata mortalibus, nec cũ ſuo quæq; homine orta moriũtur, nec aliquẽ extingui decidua ſignificãt. Non tanta cœlo ſocietas nobiſcũ eſt, ut noſtro fato mortalis ſit ille quoq; ſiderũ fulgor. Illa nimio alimento tracti humoris igneam uim abundantia reddunt, cũ decidere creduntur, ut apud nos quoq; id luminibus accẽſis liquore olei notamus accidere. Cæterũ æterna eſt cœleſtibus natura, intexentibus mundum, intextuq; cõcretis: potentia aũt ad terrã magnopere eorũ pertinens, quæ propter effectus claritatemq; & magnitudinem, in tanta ſubtilitate noſci potuerunt, ſicut ſuo demonſtrabimus loco. Circulorũ quoq; cœli ratio in terræ mentione aptius dicetur, quando ad eam tota pertinet, ſigniferi modo inuentionibus non dilatis. Obliquitatẽ eius intellexiſſe, hoc eſt, rerum fores aperuiſſe, Anaximander Mileſius traditur primus olympiade quinquageſima octaua. Signa deinde in eo Cleoſtratus, & prima Arietis ac Sagittarij. Sphæram ipſam ante multo Atlas. Nunc relicto mundi ipſius corpore, reliqua inter cœlum terraſq; tractentur. Summum eſſe quod uocant Saturni ſidus, ideoq; minimum uideri, & maximo ambire circulo, ac trigeſimo anno ad breuiſſima ſedis ſuæ principia regredi certum eſt. Omnium aũt errantium ſiderum meatus, interq; ea ſolis & lunæ, contra

rium mundo agere cursum, id est, læuum, illo semper in dexteram præcipiti. Et quamuis assidua conuersione immensæ celeritatis attollantur ab eo, rapiánturq; in occasum, aduerso tamen ire motu per suos quæq; passus: ita fieri, ne conuolutus aer, eandem in partem, æterna mundi uertigine, ignauo globo torpeat, sed findatur aduerso siderum uerbere discretus & digestus. Saturni autem sidus gelidæ ac rigentis esse naturæ, multoq; ex eo inferiorem Iouis circulum, & ideo motu celeriori duodenis circumagi annis. Tertium Martis, quod quidam Herculis uocant, ignei, ardentis à solis uicinitate, binis ferè annis conuerti. Ideoq; huius ardore nimio, & rigore Saturni, interiectum ambobus, ex utroq; temperari Iouem, salutaremq; fieri. Deinde solis meatum esse partium quidē trecentarum sexaginta: sed ut obseruatio umbrarum eius redeat ad notas, quinos annis dies adijci, superq; quartam partem diei. Quam ob causam quinto anno unus intercalaris dies additur, ut temporum ratio solis itineri congruat. Infra solem ambit ingens sidus appellatum Veneris, alterno meatu uagum, ipsisq; cognominibus æmulum solis ac lunæ. Præueniens quippe & ante matutinū exoriens, luciferi nomen accipit, ut sol alter, diem maturans: cōtrà ab occasu refulgens, nuncupatur Vesper, ut prorogans lucem, uicéq; lunæ reddens. Quam naturam eius Pythagoras Samius primus deprehendit, olympiade circiter quadragesima secunda, qui fuit urbis Romæ annus centesimus quadragesimus secundus. Iam magnitudine extra cuncta alia sidera est: claritatis quidem tantæ, ut unius huius stellæ radijs umbræ reddantur. Itaq; & in magno nominum ambitu est. Alij enim Iunonis, alij Isidis, alij matris deûm appellauere. Huius natura cuncta generantur in terris. Nanq; in alterutro exortu genitali rore cōspergens, nō terræ modo cōceptus implet, uerū animantium quoq; omniū stimulat. Signiferi aūt ambitū peragit trecenis & duodequinquagenis diebus, ab sole nunq; absistēs partibus sex atq; quadraginta longius, ut Timæo placet. Simili ratiōe, sed nequaq; magnitudine aut ui, proximū illi Mercurij sidus, à quibusdam appellatū Apollinis, inferiore circulo fertur nouem diebus ocyore ambitu, modo ante solis exortum, modo post occasum splendens, nunquam ab eo uiginti tribus partibus remotior, ut hic idem & Sosigenes docent. Ideo & peculiaris horū siderum ratio est, neq; cōmunis cum supradictis. Nanq; ea & quarta parte cæli à sole abesse & tertia, & aduersa soli sæpe cernuntur, maioresq; alios habent cuncta plenæ cōuersionis ambitus, in magni anni ratione dicendos.

De lunæ natura. Cap. IX

SEd omnium admirationem uincit nouissimū sidus, terrisq; familiarissimū, & in tenebrarum remedium ab natura repertum, lunæ. Multiformi hæc ambage torsit ingenia contemplantium, & proximum ignorari maxime sidus indignantium, crescens semper aut senescens. Et modo curuata in cornua, modo æqua portione diuisa, modo sinuata in orbem, maculosa, eademq; subito prænitens, immensa orbe pleno, ac repente nulla: aliâs pernox, aliâs sera, & parte diei solis lucem adiuuans: deficiēs, & in defectu tamen cōspicua: quæ mēsis exitu latet, cum laborare iam creditur. Iam uero humilis & excelsa, & ne id quidē uno modo, sed aliâs admota cœlo, aliâs cōtigua montibus: nunc in aquilonem elata, nūc in austros deiecta: quæ singula in ea deprehendit hominū primus Endymion, & ob id amore eius captus fama traditur. Non sumus profecto grati erga eos, qui labōre curaq; lucem nobis aperuere in hac luce: miraq; humani ingenij peste, sanguinem & cædes condere annalibus iuuat, ut scelera hominum noscantur mundi ipsius ignaris. Proxima ergo cardini, ideoq; minimo ambitu, uicenis diebus septenisq; & tertia diei parte peragit spatia eadem, quæ Saturni sidus altissimum triginta (ut dictum est) annis. Deinde morata in coitu solis biduo, cū tardissime, à tricesima luce rursus ad easdem uices exit: haud scio an omnium quæ in cœlo pernosci potuerunt magistra. In duodecim mensium spatia oportere diuidi annum: quando ipsa toties solem, redeuntem ad principia, consequitur. Solis fulgore eam ut reliqua sidera tegi. Siquidem in totum mutuata ab

eo luce

eo luce fulgere, qualē in repercussu aquæ uolitare conspicimus. Ideo molliore & imperfecta ui soluere tantum humorē, atq; etiam augere, quē solis radij absumant. Ideo & inæquali lumine aspici: quia ex aduerso demū plena, reliquis diebus tantū ex se terris ostendat, quantum ex sole ipsa cōcipiat. In coitu quidem non cerni, quoniā haustū omnem lucis auersa illò regerat, unde acceperit. Sidera uero haud dubie humore terreno pasci, quia orbe dimidio nonnunquā maculosa cernatur, scilicet nondum suppetēte ad hauriendum ultrà iusta ui. Maculas enim non aliud esse, quàm terræ raptas cum humore sordes.

De defectu solis & lunæ, & de nocte — Cap. x

DEfectus autem suos & solis, rem in tota contemplatione naturæ maxime miram, & ostento similem, eorum magnitudinum umbræq; indices existere. Quippe manifestum est solem interuentu lunæ occultari, lunāq; terræ obiectu, ac uices reddi, eosdem solis radios luna interpositu suo auferente terræ, terraq; lunæ. Hac subeunte repentinas obduci tenebras, rursumq; illius umbra sidus hebetari. Neq; aliud esse noctem, quàm terræ umbram. Figuram autem umbræ similem metæ ac turbini inuerso, quando mucrone tantum ingruat, neq; lunæ excedat altitudinem, quoniam nullum aliud sidus eodem modo obscuretur, & talis figura semper in mucronem deficiat. Spatio quidem cōsumi umbras, indicio sunt uolucrum prælalti uolatus. Ergo confinium illis est aeris terminus, initiumq; ætheris. Supra lunam pura omnia, ac diuturnæ lucis plena: A nobis aūt per noctem cernuntur sidera, ut reliqua lumina è tenebris. Et propter has causas nocturno tempore deficit luna. Stati autē atq; menstrui non sunt utriq; defectus, propter obliquitatē signiferi, lunæq; multiuagos (ut dictum est) flexus, non semper in scrupulis partiū congruente siderum motu.

De siderum magnitudine. — Cap. xi

HAcc ratio mortales animos subducit in cælum: ac uelut inde cōtemplantibus, trium maximarū rerum naturæ partiū magnitudinem detegit. Non posset quippe totus sol adimi terris intercedente luna, si terra maior esset q̄ luna. Certior ex utraq; uastitas solis aperitur, ut nō sit necesse amplitudinem eius oculorum argumentis atq; cōiectura animi scrutari: immensum esse, qui arborum in limitibus porrectarum in quotlibet passuum milia umbras paribus iaciat interuallis, tanquā toto spatio medius. Et quia per æquinoctium omnibus in meridiana plaga habitantibus, simul fiat à uertice: item quia circa solstitialem circulum habitantium meridie ad septentrionē umbræ cadant, ortu uero ad occasum. Quæ fieri nullo modo possent, nisi multo q̄ terra maior esset. Et quod montē Idam exoriens latitudine exuperet, dextra læuaq; large amplectens, præsertim tanto discretus interuallo. Defectus lunæ magnitudinem eius haud dubia ratione declarat, sicut terræ paruitatem ipse deficiens. Nanq; cum sint tres umbrarum figuræ, constetq;, si par lumini sit materia quæ iactat umbrā, columnæ effigie iaci, nec habere finē: si uero maior materia quàm lumen, turbinis recti, ut sit imum eius angustissimum, & simili modo infinita longitudo: si minor materia quàm lux, metæ existere effigiem in cacuminis finē desinentem, talemq; cerni umbram deficiente luna: palàm fit, ut nulla amplius relinquatur dubitatio, superari magnitudine terram: Id quidem & tacitis ipsius naturæ indicijs. Cur enim partitis uicibus anni brumalis abscedit? ut noctium opacitate terras reficiat, exusturus haud dubie, & sic quoq; exurens quadam in parte, tanta magnitudo est.

Quæ quis inuenerit in obseruatione cælesti. — Cap. xii

ET rationē quidem defectus utriusq;, primus Romani generis in uulgus extulit Sulpicius Gallus, qui cōsul cum M. Marcello fuit: sed tum tribunus militū, solicitudine exercitu liberato, pridie q̄ Perseus rex superatus à Paulo est, in contionē ab imperatore productus ad prædicendam eclipsim, mox & cōposito uolumine. Apud Græcos aūt inuestigauit primus omniū Thales Milesius, olympiadis xlviij. anno quarto, prædicto solis defectu, qui sub Astiage rege factus est, urbis conditæ anno clxx. Post eos utriusq;

ſideris curſum in ſexcentos annos prȩcinuit Hipparchus, menſes gentium dieſq; & horas, ac ſitus locorum, & uicos populorũ complexus, ęuo teſte, haud alio modo quàm conſiliorum naturæ particeps. Viri ingentes, ſupraq; mortaliũ naturam, tantorũ numinum lege deprehenſa, & miſera hominũ mente abſoluta, in defectibus ſtellarum ſcelera aut mortem aliquam ſiderum pauente: quo in metu fuiſſe Steſichori & Pindari uatum ſublimia ora palàm eſt deliquio ſolis, & in luna ueneficia arguente mortalitate, & ob id crepitu diſſono auxiliãte. Quo pauore ignarus cauſæ Nicias Athenienſiũ Imperator, ueritus claſſem portu educere, opes eorũ afflixit. Macti ingenio eſte cęli interpretes, rerumq; naturæ capaces, argumenti repertores, quo deos hominesq; uiciſtis. Quis eñ hęc cernens & ſtatos ſiderum (quoniam ita placuit appellare) labores, non ſuæ neceſſitati mortalis genitus ignoſcat? Nunc confeſſa de ijſdem breuiter atq; capitulatim attingam, ratione admodum neceſſarijs locis ſtrictimq; reddita. Nam neq; inſtituti operis talis argumentatio eſt: neq; omniũ rerum afferre poſſe cauſas minus mirũ eſt, q̃ conſtare in aliquibus.

De defectibus. Cap. XIII

DEfectus ducentis uigintiduobus mẽſibus redire in ſuos orbes certũ eſt, ſoliſq; defectum nõ niſi nouiſſima prima'ue fieri luna, quod uocant coitum. Lunæ autem non niſi plena, ſemperq; citrà q̃ proxime fuerit. Omnibus aũt annis fieri utriuſq; ſideris defectus ſtatis diebus, horiſq; ſub terra. Nec tamen cũ fiant ſuperne, ubiq; cerni, aliquando propter nubila, ſæpius globo terræ obſtante conuexitatibus mũdi. Intra ducẽtos annos Hipparchi ſagacitate cõpertum eſt, & lunæ defectũ aliquãdo quinto menſe à priore fieri, ſolis uero ſeptimo. Eandem bis in triginta diebus ſupra terras occultari, ſed ab alijs atq; alijs hoc cerni: quæq; ſunt in hoc miraculo maxime mira, cum conueniat umbra terræ lunam hebetari, nunc ab occaſus parte hoc ei accidere nunc ab exortus. Et quanã ratione cum ſolis exortu umbra illa hebetatrix ſub terra eſſe debeat, ſemel iam acciderit, ut in occaſu luna deficeret, utroq; ſuper terrã conſpicuo ſidere. Nã ut duodecim diebus utrunq; ſidus quæreretur, & noſtro æuo accidit, Imperatoribus Veſpaſianis, patre III filio iterũ conſulibus.

De lunæ motu. Cap. XIIII

LVnam ſemper, auerſis à ſole cornibus, ſi creſcat, ortus ſpectare: ſi minuatur, occaſus, haud dubiũ eſt. Lucere dodranteis ſemuncias horarũ ab ſecunda adijcientem uſq; ad plenum orbẽ, detrahentemq; in diminutionem. Intra quatuordecim aũt partes ſolis, ſemper occultam eſſe. Quo argumẽto amplior errantiũ ſtellarũ quàm lunæ magnitudo colligitur, quando illæ & à ſeptenis interdũ partibus emergant. Sed altitudo cogit minores uideri, ſicut affixas cælo ſolis fulgore interdiu non cerni, cum æque diu ac noctu luceant: idq; manifeſtum fiat defectibus ſolis, & præaltis puteis.

Lucere dod. se. est lucere tres unius horæ quartas, et insuper eiusdem partẽ uicesimã quartam

Errantium motus & luminum canonica. Cap. XV

ERrantium autem tres, quas ſupra ſolem dicimus ſitas, occultantur meantes cum eo. Exoriuntur uero matutino, diſcedentes partibus nunq; amplius undenis. Poſtea radiorum eius contactu teguntur, & in triquetro à partibus centum uiginti ſtationes matutinas faciunt, quæ & primæ uocantur: mox in aduerſo à partibus centũ octoginta, exortus ueſpertinos. Itemq; in centum uiginti ab alio latere appropinquãte, ſtationes ueſpertinas, quas & ſecũdas uocant: donec aſſecutus in partibus duodenis occultet illas, qui ueſpertini occaſus appellantur. Martis ſtella, ut propior, etiam ex quadrato ſentit radios, ab nonaginta partibus: unde & nomen accepit is motus, primus & ſecundus nonagenarius dictus ab utroq; exortu. Eadem ſtationalis ſenis menſibus cõmoratur in ſignis, alioqui bimeſtris, cum cęteræ utraq; ſtatione quaternos menſes non impleant. Inferiores autem duæ occultantur in coitu ueſpertino ſimili modo: relictoq; ſole, totidem in partibus faciunt exortus matutinos, atque à longiſsimis diſtantiæ ſuæ metis ſolem inſequuntur, adeptæq; occaſu matutino, conduntur ac prætereunt. Mox eodem interuallo ueſperi exoriuntur

ri exoriuntur

ti exoriuntur uſq; ad quos diximus terminos. Ab his retrogradiũtur ad ſolem,& occaſu ueſpertino delitefcunt. Veneris ſtella & ſtationes duas,matutinã ueſpertinamq;,ab utroque exortu facit,à longiſsimis diſtãtiæ ſuæ finibus: Mercurij ſtationes breuiore momento,quàm ut deprehendi poſsit. Hæc eſt luminũ occultationũq; ratio, perplexiore motu, multiſq; inuoluta miraculis. Siquidem magnitudines ſuas & colores mutant, & eædem ad ſeptentrionem accedunt,abeuntq; ad auſtrum,terriſq; propiores aut cælo repente cernuntur:in quibus aliter multa quàm priores tradituri, fatemur ea quoq; illorum eſſe muneris,qui primi quærendi uias demonſtrauerint: modo ne quis deſperet ſecula proficere ſemper. Pluribus de cauſis hæc omnia accidunt: prima circulorum,quos Græci abſidas in ſtellis uocant:etenim Græcis utendum erit uocabulis.Sunt autem hi ſui cuique earum, alijq; quàm mundo:quoniam terra à uerticibus duobus,quos appellauerunt polos,centrum cœli eſt,necnon ſigniferi,oblique inter eos ſiti. Omnia autem hæc conſtant ratione circini ſemper indubitata.Ergo ab alio cuiq; centro abſides ſuæ exurgunt. Ideoq; diuerſos habẽt orbes,motuſq; diſsimiles, quoniã interiores abſidas neceſſe eſt breuiores eſſe.

Quare eadem alias inferiora uideantur. Cap. XVI

Igitur à terræ centro abſides altiſsimæ ſunt,Saturno in ſcorpione, Ioui in uirgine, Marti in leone, Soli in geminis, Veneri in ſagittario, Mercurio in capricorno,medijs omnium partibus. Et cõtrario ad terræ centrum humillimæ atq; proximæ. Sic fit, ut tardius mouere uideantur cum altiſsimo ambitu feruntur: non quòd accelerent tardentúe naturales motus, qui certi ac ſinguli ſunt illis: ſed quia deductas ab ſumma abſide lineas, coartari ad centrum neceſſe eſt, ſicut in rotis radios:idemq; motus aliâs maior, aliâs minor, centri propinquitate ſentitur. Altera ſublimitatum cauſa, quoniam à ſuo centro abſidas altiſſimas habent in alijs ſignis.Saturnus in libræ parte uiceſima,Iupiter cancri quintadecima,Mars capricorni uiceſima octaua, Sol arietis uiceſimanona, Venus piſciũ decimaſexta,Mercurius uirginis decimaquinta,Luna tauri quarta.Tertia altitudinum ratio,cæli menſura non circuli intelligitur,ſubire eas aut deſcendere per profundum aeris,oculis exiſtimantibus.Huic connexa latitudinum ſigniferi obliquitatiſq; cauſa eſt.Per hunc ſtellæ quas diximus errantes,ferũtur.Nec aliud habitatur in terris,quàm quod illi ſubiacet.Reliqua à polis ſqualent. Veneris tantum ſtella excedit eum binis partibus.Quæ cauſa intelligitur efficere,ut quædam animalia & in deſertis mundi naſcãtur.Luna quoq; per totã latitudinẽ eius uagatur, ſed omnino nõ excedens eum.Ab his Mercurij ſtella laxiſſime, ut tamen è duodenis partibus(tot enim ſunt latitudinis)nõ amplius octonas pererret, neq; has æqualiter, ſed duas medio eius, & ſupra quatuor, infra duas. Sol deinde medio fertur inter duas partes flexuoſo draconũ meatu inæqualis: Martis ſtella quatuor medias, Iouis mediã & ſuper eam duas,Saturni duas ut ſol.Hæc erit latitudinũ ratio ad auſtrum deſcendentiũ,aut ad aquilonem ſubeuntium.Hac conſtare & tertiã illam à terra ſubeuntium in cælum, & pariter ſcandi eam quoq; exiſtimauere pleriq; falſo:qui ut coarguãtur, aperienda eſt ſubtilitas immenſa,& omnis eas complexa cauſas. Conuenit ſtellas in occaſu ueſpertino proximas eſſe terræ & latitudine & altitudine: exortuſq; matutinos in initio cuiuſq; fieri:ſtationes in medijs latitudinum articulis,quæ uocãt ecliptica. Perinde confeſſum eſt motum augeri,quandiu in uicino ſint terræ:cum abſcedãt in altitudinẽ,minui.Quæ ratio lunæ maxime ſublimitatibus approbatur.Aeque non eſt dubiũ,in exortibus matutinis etiam numerum augeri,atq; à ſtationibus primis tres ſuperiores diminui uſque ad ſtationes ſecundas. Quæ cum ita ſint,manifeſtum erit ab exortu matutino latitudines ſcandi, quoniã in eo primum abitu incipiãt parcius adijci motus:in ſtationibus uero primis & altitudine ſubire, quoniã tum primũ incipiant detrahi numeri, ſtellæq; retroire.Cuius rei ratio priuatim reddenda eſt.Percuſſæ in qua diximus parte,& triangulo ſolis radio inhibentur rectum agere curſum,& ignea ui leuantur in ſublime. Hoc nõ pro-

tinus intelligi poteſt uiſu noſtro, ideoq; exiſtimantur ſtare, unde & nomen accepit ſtatio. Progreditur deinde eiuſdem radij uiolentia, & retroire cogit uapor repercuſſas. Multo id magis in ueſpertino earũ exortu, toto ſole aduerſo, cum in ſummas abſidas expelluntur, minimeq; cernuntur, quoniam altiſsime abſunt, & minimo feruntur motu, tanto minore, cũm hoc in altiſsimis abſidũ euenit ſignis. Ab exortu ueſpertino latitudo deſcenditur, par cius iam ſe minuente motu, nõ tamen ante ſtationes ſecundas augente, cũ & altitudo deſcenditur, ſuperueniente ab alio latere radio, eademq; ui rurſus ad terras deprimẽte, quæ ſuſtulerit in cælum ex priore triquetro. Tantum intereſt, ſubeant radij, an ſuperueniant. Multoq; eadem magis in ueſpertino occaſu accidunt. Hæc eſt ſuperiorum ſtellarum ratio: difficilior reliquarum, & à nullo ante nos reddita.

Catholica ſiderum errantium. Cap. XVII

PRimum igitur dicatur, cum ſint diuerſæ ſtellæ, cur Veneris ſtella nunquam longius XLVI partibus, Mercurius uigintitribus à ſole abſcedat, ſæpe citra eas ad ſolem reciprocent. Conuerſas habent utræq; abſidas, ut infra ſolem ſitæ: tantumq; circulis earum ſubter eſt, quantum ſuperne prædictarum: & ideo non poſſunt abeſſe amplius, quoniam curuatura abſidum ibi non habet longitudinem maiorem. Ergo utræq; ſimili ratione modum ſtatuunt abſidum ſuarum margines, ac ſpatia longitudinis latitudinum euagatione penſant. At enim cur non ſemper ad quadragintaſex & ad partes uigintitres perueniunt? Imò uero. Sed ratio canonica fallit. Nanq; apparet abſidas quoq; earum moueri, quod nunquam tranſeant ſolem. Itaque cum in partem ipſam eius incidere margines alterutro latere, tum & ſtellæ ad longiſsima ſua interualla peruenire intelligũtur: cum citrà fuere margines totidem partibus, & ipſæ ocyus redire † creduntur, cũ ſit illa ſemper utriq; extremitas ſumma. Hinc & ratio motuum conuerſa intelligitur. Superiores enim celerrime feruntur in occaſu ueſpertino, hæ tardiſſime: illæ à terra altiſsime abſunt cum tardiſsime mouentur, hæ cum ocyſsime. Quia ſicut in illis propinquitas centri accelerat, ita in ijs extremitas circuli: Illæ ab exortu matutino minuere celeritatẽ incipiunt, hæ uero augere: Illæ retro curſum agunt à ſtatione matutina uſq; ad ueſpertinam, Veneris à ueſpertina uſque ad matutinam. Incipit autem ab exortu matutino latitudinem ſcandere, altitudinem uero ac ſolem inſequi à ſtatione matutina, ocyſsima in occaſu matutino & altiſsima. Digredi autem latitudine, motumq; minuere ab exortu matutino: retro quidem ire, ſimulq; altitudine digredi, à ſtatione ueſpertina. Mercurij rurſus ſtella utroque modo ſcandere ab exortu matutino, digredi uero latitudine à ueſpertino: conſecutoq; ſole ad quindecim partium interuallum, conſiſtit quatriduo propè immobilis. Mox ab altitudine deſcendit, retroq; graditur ab occaſu ueſpertino uſque ad exortum matutinum. Tantumq; hæc & luna, totidem diebus quot ſubiere, deſcendunt. Veneris quindecim & pluribus ſubit. Rurſus Saturni & Iouis duplicato digrediuntur. Martis etiã quadruplicato. Tanta eſt naturæ uarietas, ſed ratio euidens, Nam quę in uaporẽ ſolis nitũtur, etiã deſcendunt ægre. Multa promi amplius circa hæc poſſunt ſecreta naturæ legeſq;, quibus ipſa ſeruiat. Exempli gratia: In Martis ſidere, cuius eſt maxime inobſeruabilis curſus, nunquã id ſtationem facere, Iouis ſidere triquetro, raro admodum ſexaginta partibus diſcreto, qui numerus ſexangulas mundi efficit formas. Nec exortus, niſi in duobus ſignis tantũ, cancri & leonis, ſimul ædere. Mercurij uero ſidus in piſcibus exortus ueſpertinos raros facere, creberrimos in uirgine: in libra matutinos. Item matutinos in aquario, rariſsimos in leone. Retrogradũ in tauro & geminis nõ fieri: in cancro uero nõ citra uigeſimãquintam partẽ. Lunã bis coitum cum ſole in nullo alio ſigno facere q̃ geminis: nõ coire aliquãdo, in ſagittario tantũ. Nouiſsimã uero primamq; eadẽ die uel nocte, nullo alio in ſigno q̃ ariete conſpici: id quoq; paucis mortalium contigit. Et inde fama cernendi Lynceo. Non comparere in cælo Saturni ſidus & Martis cum plurimũ diebus centũſeptuaginta: Iouis triginta

Aliàs, coguntur

trigintasex, aut cum minimũ, denis detractis diebus: Veneris sexagintanouem, aut cum minimum, quinquaginta duobus: Mercurij tredecim, aut cum plurimum, septemdecim.

Quæ ratio colores eorum mutet. Cap. XVIII

COlores ratio altitudinũ temperat, siquidem earum similitudinem trahunt, in quarũ aera uenere subeundo, tingitq́; appropinquantes utralibet alieni meatus circulus. Frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, uentosus in horrorem. Sol atq; cõmissuræ absidum, extremæq́; orbitæ atram in obscuritatem. Suus quidem cuiq; color est, Saturno candidus, Ioui clarus, Marti igneus, Lucifero candens, Vesperi refulgẽs, Mercurio radians, Lunæ blandus, Soli cum oritur ardens, postea radians, his causis connexo uisu & earum quæ cælo continentur. Nanq; modo multitudo conferta inest circa dimidios orbes lunæ, placida nocte leniter illustrante eas: modo raritas, ut fugisse miremur plenilunio abscondente, aut cum solis, supráue dictarum radij uisus perstrinxere nostros. Et ipsa aũt luna ingruentium solis radiorum haud dubie differentias sentit, hebetante cætera inflexos mundi conuexitate eos, præterq́; ubi recti angulorum cõpetunt ictus. Itaq; in quadrato solis diuidua est, in triquetro seminani ambit orbe, implet aũt in aduerso: rursusq́; minuens easdẽ effigies, paribus ædit interuallis, simili ratione qua supra solem tria sidera.

Commissuræ, id est, caput & cauda draconis

Solis motus & dierum inæqualitatis ratio. Cap. XIX

SOl aũt ipse quatuor differentias habet, bis æquata nocte diei, Vere & Autumno, & in centrũ incidẽs terræ octauis in partibus arietis ac libræ: bis permutatis spatijs, in auctũ diei, bruma octaua in parte capricorni: noctis uero, solstitio totidẽ in partibus cancri. Inæqualitatis causa obliquitas est signiferi, cũ pars æqua mũdi super subterq́; terras omnibus fiat momẽtis. Sed quæ recta in exortu suo cõsurgunt signa, lõgiore tractu tenẽt lucẽ: quæ uero obliqua, ocyore transeũt spatio.

Quare Ioui fulmina asignẽtur. Cap. XX

LAtet plerosq;, magna cæli affectatione cõpertum à principibus doctrinæ uiris, superiorum trium siderũ ignes esse, qui decidui ad terras fulminũ nomen habeãt: sed maxime ex ijs medio loco siti: fortassis quoniã contagiũ nimij humoris ex superiore circulo, atq; ardoris ex subiecto, per hunc modũ egerat. Ideoq́; dictũ Iouem fulmina iaculari. Ergo ut è flagrante ligno carbo cum crepitu, sic à sidere cælestis ignis expuitur, præscita secũ afferens, ne abdicata quidem sui parte in diuinis cessante operibus. Idq; maxime turbato fit aere, quia collectus humor abundantiã stimulat, aut quia turbatur quodam ceu grauidi sideris partu.

Interualla siderum. Cap. XXI

INteualla quoq; siderum à terra, multi indagare tentauerũt: & solem abesse à luna undeuiginti partes, quantũ lunã ipsam à terra, prodiderunt. Pythagoras uero uir sagacis animi, à terra ad lunam centũ uigintisex milia stadiorũ esse collegit. Ab ea usq; ad solem duplũ. Inde ad duodecim signa triplicatũ. In qua sentẽtia & Gallus Sulpicius noster fuit.

De siderum Musica. Cap. XXII

SEd Pythagoras interdum ex musica ratione appellat tonum, quantum absit à terra luna. Ab ea ad Mercurium, spatij eius dimidium: & ab eo ad Venerem ferè tantundem. A qua ad solem sequiplum. A sole ad Martem tonum, id est, quantum ad lunam à terra. Ab eo ad Iouem dimidiũ, & ab eo ad Saturnum dimidium, & inde sesquiplum ad signiferum: ita septem tonos effici, quam diapason harmoniã uocant, hoc est, uniuersitatem concentus. In ea Saturnum Dorio moueri, Mercurium phthongo, Iouem Phrygio, & in reliquis similia; iucunda magis quàm necessaria subtilitate.

De mundi Geometria. Cap. XXIII

STadium centum uigintiquinq; nostros efficit passus, hoc est, pedes sexcentos uiginti quinque. Posidonius non minus quadraginta stadiorum à terra altitudinem esse, in qua nubila ac uenti nubesq́; proueniant. Inde purũ liquidumq́;, & imperturbatæ lucis aerem. Sed à turbido ad lunam uicies centũ stadiorum. Inde ad solem quinquies millies.

Eo

Eo ſpacio fieri, ut tam immenſa eius magnitudo non exurat terras. Plures autem nubes nongẽtis ſtadijs in altitudinẽ ſubire prodiderũt. Incõperta hæc & inextricabilia, ſed tam prodenda, q̃ ſunt prodita: in quis tamen una ratio geometricæ collectionis nunquã fallacis poſſit nõ repudiari, ſi cui libeat altius iſta perſequi. Nec ut menſura (id enim uelle penè dementis ocij eſt) ſed ut tantum æſtimatio coniectandi, conſtet animo. Nam cum trecentis ſexaginta & ferè ſex partibus orbis ſolis ex circuitu eius patere appareat circulum per quem meat, ſemperq; dimetiens tertiã partem ambitus, & tertiæ paulominus ſeptimam colligat, apparet dempta eius dimidia (quoniam terra centralis interueniat) ſextam ferè partem huius immenſi ſpacij, quod circa terrã circuli ſolaris animo cõprehenditur, ineſſe altitudinis ſpacio, lunæ uero duodecimã, quoniã tanto breuiore q̃ ſol ambitu currit: ita ferri eam in medio ſolis ac terræ. Mirũ quò procedat improbitas cordis humani, paruulo aliquo inuitata ſucceſſu, ſicut in ſupradictis occaſionẽ impudentiæ ratio largitur: auſiq; diuinare ſolis ad terrã ſpacia, eadem ad cælum agunt, quoniã ſit medius ſol, ut protinus mundi quoq; ipſius menſura ueniat ad digitos. Quãtas enim dimetiẽs habeat ſeptimas, tantas habere circulũ duo & uiceſimas, tanq; planè à perpendiculo menſura cæli cõſtet. Aegyptia ratio, quam Petoſiris & Necepſos oſtendêre, ſingulas partes, in lunari circulo (ut dictũ eſt) minimo, triginta tribus ſtadijs paulo amplius patere colligit: in Saturni amplißimo duplum: in ſolis, quẽ mediũ eſſe diximus, utriuſq; menſuræ dimidiũ. Quæ cõputatio plurimũ habet pudoris: quoniã ad Saturni circulum, addito ſigniferi ipſius interuallo, innumerabilis multiplicatio efficitur.

De repentinis ſideribus cap. XXIIII

REſtant pauca de mundo, nanque & in ipſo cœlo ſtellæ repente naſcuntur. Plura earum genera.

De cometis & cæleſtibus prodigijs, natura & ſitu, & generibus eorũ. Cap. XXV

COmetas Græci uocant, noſtri crinitas, horrentes crine ſanguineo, & comarũ modo in uertice hiſpidas. Iidem pogonias, quibus inferiore ex parte in ſpeciẽ barbæ longæ promittitur iuba. Acontiæ iaculi modo uibrantur ocyßimo ſignificatu. Hæc fuit de qua quinto conſulatu ſuo Titus Imperator Cæſar præclaro carmine perſcripſit, ad hunc diem nouißime uiſa. Eaſdem breuiores & in mucronem faſtigiatas, xiphias uocauere, quæ ſunt omnium pallidißimæ, & quodam gladij nitore, ac ſine ullis radijs: quos diſceus ſuo nomini ſimilis, colore autem electro, raros è margine emittit. Pithetes doliorum cernitur figura, in cõcauo fumidę lucis. Ceratias cornus ſpeciem habet, qualis fuit cum Græcia apud Salamina depugnauit. Lampades ardentes imitãtur faces: Hippeus equinas iubas celerrimi motus, atq; in orbem circa ſe euntes. Fit & candidus cometes, argenteo crine, ita refulgens, ut uix cõtueri liceat, ſpecieq; humana dei effigiem in ſe oſtendens. Fiunt & hirti uillorum ſpecie, & iuba aliqua circundati. Semel adhuc iubæ effigies mutata in haſtam eſt, olympiade centeſimaoctaua, urbis anno tricenteſimo nonageſimooctauo. Breuißimum quo cernerentur ſpacium, ſeptem dierum annotatum eſt, longißimum octoginta. Mouentur autem alij errantium modo, alij immobiles hærent. Omnes fermè ſub ipſo ſeptentrione, aliqua eius parte non certa, ſed maxime in candida, quæ lactei circuli nomen accepit. Ariſtoteles tradit & ſimul plures cerni, nemini compertũ alteri, quod equidẽ ſciam. Ventos aũt ab ijs graues æſtuſq; ſignificari. Fiũt & hybernis menſibus, & in auſtrino polo, ſed ibi citra ullum iubar, Diraq; comperta Aethiopũ & Aegypti populis, cui nomen æui eius rex dedit Typhon, ignea ſpecie, ac ſpiræ modo intorta, uiſu quoq; toruo, nec ſtella uerius, quàm quidam igneus nodus. Sparguntur aliquãdo & errantibus ſtellis cæteriſq; crines. Sed cometes nunq; in occaſura parte cæli eſt, terrificum magna ex parte ſidus, ac nõ leuiter piatum, ut ciuili motu Octauio cõſule, iterumq; Pompei & Cæſaris bello. In noſtro uero æuo circa ueneficium, quo Claudius Cæſar imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde principatu eius, aſſiduum prope ac ſæuum. Referre arbitrantur,

in

in quas partes ſeſe iaculetur, aut cuius ſtellæ uires accipiat, quaſq; ſimilitudines reddat, & quibus in locis emicet. Tibiarum ſpecie, muſicæ arti portendere. Obſcœnis aũt moribus, in uerendis partibus ſignorum. Ingenijs & eruditioni, ſi triquetram figuram quadratamúe paribus angulis ad aliquos perenniũ ſtellarũ ſitus ædant. Venena fundere, in capite ſeptentrionalis auſtrinæ'ue ſerpentis. Cometes in uno totius orbis loco colitur in templo Romæ, admodum fauſtus diuo Auguſto iudicatus ab ipſo. qui incipiente eo, apparuit ludis quos faciebat Veneri genitrici, non multo poſt obitum patris Cæſaris, in collegio ab eo inſtituto. Nanq; his uerbis id gaudium prodidit: Iis ipſis ludorum meorum diebus, ſidus crinitum per ſeptem dies in regione cœli, quæ ſub ſeptentrionibus eſt, conſpectum. Id oriebatur circa undecimam horam diei, clarumq; & omnibus terris conſpicuum fuit. Eo ſidere ſignificari uulgus credidit, Cæſaris animam inter deorum immortalium numina receptam: quo nomine id inſigne ſimulacro capitis eius, quod mox in foro conſecrauimus, adiectum eſt. Hæc ille in publicum, interiore gaudio ſibi illum natum, ſeq; in eo naſci interpretatus eſt: &, ſi uerum fatemur, ſalutare id terris fuit. Sunt qui & hæc ſidera perpetua eſſe credant, ſuoq; ambitu ire, ſed non niſi relicta à ſole cerni. Alij uero, qui naſci humore fortuito, & ignea ui, ideoq; ſolui.

Hipparchus de ſideribus, per exempla hiſtorica, faces, lampades, trabes, bolides, & chaſma cœli. Cap. XXVI

IDem Hipparchus nunquam ſatis laudatus, ut quo nemo magis approbauerit cognationem cum homine ſiderum, animaſq; noſtras partem eſſe cœli, nouam ſtellam & aliã in æuo ſuo genitã deprehendit: eiuſq; motu, qua die fulſit, ad dubitationem eſt adductus, an'ne hoc ſæpius fieret, mouerẽturq; & eæ quas putamus affixas. Idemq; auſus, rem etiam deo improbam, annumerare poſteris ſtellas, ac ſidera ad normam expangere, organis excogitatis, per quę ſingularũ loca atq; magnitudines ſignarẽt: ut facile diſcerni poſſet ex eo, non modo an obirent, naſcerentur'ue, ſed an omnino aliqua tranſirẽt mouerẽtur'ue, item an creſcerẽt minuerẽturq;, cœlo in hæreditate cunctis relicto, ſi quiſquã qui rationem eam caperet, inuentus eſſet. Emicant & faces, non niſi quum decidunt uiſæ: qualis Germanico Cæſare gladiatorum ſpectaculum ędente, pręter ora populi meridiano tranſcurrit. Duo genera earum: Lampades uocant planè faces: alteru m bolidas, quale Mutinenſibus malis uiſum eſt. Diſtant, quod faces ueſtigia longa faciunt, priore ardente parte: bolis uero perpetua ardens, longiorem trahit limitem. Emicant & trabes ſimili modo, quas docos uocant: quales cum Lacedæmonij claſſe uicti, imperium Grę ciæ amiſere. Fit & cœli ipſius hiatus, quod uocant chaſma.

De cœli coloribus. Cap. XXVII

FIt & ſanguinea ſpecies, & (quo nihil terribilius mortalium timori eſt) incendium ad terras cadens inde, ſicut Olympiadis cẽteſimęſeptimę anno tertio, quum rex Philippus Græciam quateret. Atq; hæc ego ſtatis temporibus naturæ, ut cætera, arbitror exiſtere, non ut pleriq; uarijs de cauſis, quas ingeniorum acumen excogitat: quippe ingentium malorum fuere prænuntia. Sed ea accidiſſe, non quia hæc facta ſunt, arbitror: uerũ hæc ideo facta, quia incaſura erant illa. Raritate autem occultam eorum eſſe rationem, ideoq; non ſicut exortus ſupra dictos defectuſq; & multa alia noſci.

De flamma cœli. CAP. XXVIII

CErnuntur & ſtellæ cum ſole totis diebus, plerunq; & circa ſolis orbem, ceu ſpiceæ coronæ: & uerſicolores circuli, qualiter Auguſto Cæſare in prima iuuenta urbem ntrante, poſt obitum patris, ad nomen ingens capeſſendum.

De coronis cæleſtibus. Cap. XXIX

EXiſtunt eædem coronæ circa lunam, & circa nobilia aſtra, cœlo quoq; inhærentia. Circa ſolem arcus apparuit L. Opimio Q. Fabio coſs. orbis L. Portio, M. Atilio.

De

De circulis repentinis. Cap. XXX

CIrculus rubri coloris L. Iulio, P. Rutilio coss. Fiunt prodigiosi & lõgiores solis defectus, qualis occiso dictatore Cæsare, & Antoniano bello, totius penè anni pallore continuo.

Plures soles. Cap. XXXI

ET rursus plures soles simul cernuntur, nec supra ipsum nec infra, sed ex obliquo, nunquam iuxta, nec cõtra terram, nec noctu, sed aut oriente aut occidẽte. Semel & meridie cõspecti in Bosphoro produntur, qui à matutino tempore durauerunt in occasum. Trinos soles antiqui sępius uidere: sicut Sp. Posthumio, Q. Mutio, & Q. Martio, M. Portio, & M. Antonio, P. Dolobella, & M. Lepido, L. Planco coss. Et nostra ætas uidit diuo Claudio principe, cõsulatu eius, Cornelio Orfito collega. Plures simul q̃ tres uisi, ad hoc æui nunq̃ produntur.

Plures lunæ. Cap. XXXII

LVnæ quoq; trinæ, ut Cn. Domitio C. Fannio cõsulibus, apparuere: quos pleriq; appellauerunt soles nocturnos.

Dierum lux nocte. Cap. XXXIII

LVmen de cœlo noctu uisum est, C. Cæcilio, Cn. Papyrio cõsulibus, & sæpe aliàs, ut diei species noctu luceret.

Clypei ardentes. Cap. XXXIIII

CLypeus ardẽs ab occasu ad ortum scintillans transcurrit, solis occasu L. Valerio, C. Mario coss.

Ostentum cœli. Cap. XXXV

SCintillam è stella cadere, & augeri terræ appropinquantem: ac postq̃ lunæ magnitudine facta sit, illuxisse ceu nubilo diei: deĩn cum in cœlum se reciperet, lampadem factam, semel unquã proditur, Cn. Octauio, C. Scribonio coss. Vidit hoc Licinius Sylla nus proconsul cum comitatu suo.

De discursu stellarum. Cap. XXXVI

FIeri uidẽtur & discursus stellarũ, nunq̃ temere, ut nõ ex ea parte truces uẽti oriantur. Existũt stellæ & in mari terrisq;.

De stellis Castoribus. Cap. XXXVII

VIdi nocturnis militũ uigilijs, inhærere pilis pro uallo fulgorem effigie ea: & antennis nauigantium, alijsq; nauium partibus, ceu uocali quodam sono insistunt, ut uolucres sedẽ ex sede mutãtes: graues cum solitariæ uenere, mergentesq; nauigia: & si in carinæ ima deciderint, exurentes: geminæ autẽ salutares, & prosperi cursus pręnuntiæ: quarum aduentu fugari diram illam ac minacem, appellatamq; Helenam, ferunt. Et ob id Polluci & Castori id numen assignãt, eosq; in mari deos inuocãt. Hominum quoq; capita uespertinis horis, magno præsagio circumfulgẽt. Omnia incerta ratione, & in naturæ maiestate abdita.

De aere. Cap. XXXVIII

HActenus de ipso mundo sideribusq;. Nunc reliqua cœli memorabilia. Nanque & hoc cœlum appellauere maiores quod alio nomine aera: omne quod inani simile, uitalem hunc spiritum fundit. Infra lunam hæc sedes, multoq; inferior (ut animaduerto propemodũ cõstare) infinitũ ex superiore natura aeris, infinitũ & terreni halitus miscens, utraq; sorte cõfunditur. Hinc nubila, tonitrua, & alia fulmina. Hinc grãdines, pruinæ, imbres, procellæ, turbines. Hinc plurima mortaliũ mala, & rerũ naturæ pugna secum. Terrena in cœlũ tendẽtia deprimit siderũ uis: eademq; quę sponte nõ subeũt, ad se trahunt. Decidunt imbres, nebulæ subeunt, siccantur amnes, ruunt grandines, torrent radij, & terram in medium undiq; impellunt. Iidem infracti resiliunt: & quæ potuere, auferunt secum. Vapor ex alto cadit, rursumq; in altũ redit. Vẽti ingruunt inanes, ijdemq; cum rapina remeãt. Tot animaliũ haustus spiritũ è sublimi trahit. At ille cõtra nitit̃, tellusq;, ut inani cœlo spiritũ infundit. Sic ultro citro cõmeante natura, ut tormẽto aliquo, mundi celeritate discordia accenditur. Nec stare pugnæ licet, sed assidue rapta cõuoluitur & circa terram immenso rerum quasi globo tendit, subinde per nubes cœlum aliud obtexens. Ventorum hoc regnum. Itaq; præcipua eorum natura ibi, & fermè reliquas complexa causas, quoniam & tonitruum & fulminũ iactus, horum uiolentię pleriq; assignant. Quin & ideo lapidibus pluere interim, quod uento sint rapti, & multa similiter. Quamobrem

rem plura simul dicenda sunt

De statis tempestatibus. Cap. XXXIX

TEmpestatū rerumq; quasdam statas esse causas, quasdam uero fortuitas, aut adhuc rationis incompertæ, manifestum est. Quis enim æstates & hyemes, quæq; in temporibus annua uice intelliguntur, siderū motu fieri dubitet? Ergo ut solis natura temperando intelligitur anno, sic reliquorū quoq; siderum propria est quibusq; uis, & ad suam cuiq; naturam fertilis. Alia sunt in liquorem soluti humoris fœcunda, alia cōcreti in pruinas, aut coacti in niues, aut glaciati in grandines: alia flatus, alia teporis, alia uaporis, alia roris, alia rigoris. Nec uero hæc tanta debent existimari, quanta cernuntur, cum esse eorū nullum minus luna tam immensæ altitudinis ratio declaret. Igitur in suo quæq; motu naturam suam exercent, quod manifestū Saturni maxime transitus imbribus faciunt. Nec meantium modo siderum hæc uis est, sed multorū etiam adhærentium cælo: quoties errantium accessu impulsa, aut coniectu radiorum extimulata sunt: qualiter in suculis sentimus accidere, quas Græci ob id pluuio nomine hyadas appellant. Quin & sua sponte quædā statisq; tēporibus, ut hœdorū exortus. Arcturi uero sidus non fermè sine procellosa grandine emergit.

De ui caniculæ. Cap. XL

NAm caniculæ exortu, accendi solis uapores quis ignorat? cuius sideris effectus amplissimi in terra sentiuntur. Feruent maria exoriente eo, fluctuant in cellis uina, mouentur stagna. Orygem appellat Aegyptus feram, quam in exortu eius contra stare & contueri tradit, ac uelut adorare, cum sternuerit. Canes quidē toto eo spatio maxime in rabiem agi, non est dubium.

S f pag 213 cap 46 a pag 149 cap 53

Sidera in aliis signorum partibus & temporibus aliâs influere. Cap. XLI

QVin partibus quoque signorum quorundam sua uis inest, ut autumnali æquinoctio, brumaq;, cum tēpestatibus cōfici sidus intelligimus. Nec imbribus tantū tempestatibusq;, sed multis & corporū & ruris experimētis. Afflātur alij sidere, alij cōmouentur statis temporibus aluo, neruis, capite, mente. Olea, & populus alba, & salices, folia solstitio circūagunt. Floret ipso brumali die, suspensa in tectis arentis herba pulegij, rumpuntur intentæ spiritu membranæ. Miretur hoc, qui non obseruet quotidiano experimento, herbam unam, quæ uocatur heliotropium, abeuntem solem intueri semper, omnibusq; horis cum eo uerti, uel nubilo obumbrante. Iam quidem lunari potestate ostrearum, conchyliorumq;, & concharum omniū corpora augeri, ac rursus minui. Quin & soricum fibras respondere numero lunæ, exquisiuere diligētiores: Minimumq; animal formicam sentire uires sideris, interlunio semper cessantem. Quo turpior homini inscitia est, fatenti præcipue iumentorū quorundam in oculis morbos cum luna increscere ac minui. Patrocinatur uastitas cæli immensa, discreta altitudine in duo atq; LXX signa. Hæ sunt rerum aut animantiū effigies, in quas digessere cælum periti. In his quidam mille sexcentas annotauere stellas, insignes uidelicet effectu, uisiue. Exempli gratia, in cauda tauri septem, quas appellauere Vergilias, in fronte suculas, Booten, qui sequitur septentriones.

pulegium Herba exsiccata floret quando

Imbrium uentorum & nubium causæ. Cap. XLII

EXtra has causas non negauerim existere imbres uentosq;: quoniā humidam à terra, aliâs uero propter uapores fumidam, exhalare caliginem certum est. Nubesq; liquore egresso in sublime, aut ex aere coacto in liquorem, gigni. Densitas earū corpusq; haud dubio coniectatur argumento cum solem obumbrent, perspicuum aliâs etiam urinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem.

De tonitruis & fulguribus. Cap. XLIII

IGitur non eam inficias, posse in has & ignes superne stellarum decidere, quales sereno sæpe cernimus, quorū ictu cōcuti aera uerū est, quando & tela uibrata strident. Cum uero in nubem peruenerint, uaporem dissonū gigni, ut candente ferro in aquam demerso, & fumidū uorticem uolui. Hinc nasci procellas. Et si in nube luctetur flatus, aut uapor, tonitrua ædi; si erumpat ardens, fulmina: si longiore tractu nitatur, fulgetra. His findi nu-

bem, illis pertumpi. Et esse tonitrua impactorum ignium plagas, ideoq; protinus coruscare igneas nubium rimas. Posse & repulsu siderum depressum, qui à terra meauerit, spiritum nube cohibitum tonare, natura strangulante sonitum dum rixetur, ædito fragore cum erumpat, ut in membrana spiritu intenta. Posse & attritu, dum in præceps feratur, illum, quisquis est, spiritū accendi. Posse & cōflictu nubium elidi, ut duorū lapidum, scintillātibus fulgetris. Sed hæc omnia esse fortuita. Hinc bruta fulmina & uana, ut quæ nulla ueniant ratione naturæ. Iis percuti montes, ijs maria, omnesq; alios irritos iactus. Illa uero fatidica ex alto, statisq; de causis, & ex suis uenire sideribus. Simili modo uentos uel potius flatus, posse & ex arido siccoq; habitu terræ gigni non negauerim: posse & aquis aera expirātibus, qui neq; in nebulā denset, nec crassescat in nubes: posse & solis impulsu agi: quoniam uentus non aliud intelligatur, quàm fluctus aeris: pluribusq; etiam modis. Nanq; & è fluminibus ac niuibus, & è mari uidemus & quidē tranquillo, & alios quos uocant altanos è terra consurgere. Qui quidem cum è mari redeunt, tropæi uocantur: si pergunt, apogæi.

Qua ratione echo reddatur. Cap. XLIIII

Montium uero flexus crebriq; uertices, & conflexa cubito, aut cōfracta in humeros iuga, concaui uallium sinus, scindunt inæqualiter inde resultantem aera: quæ causa etiam uoces multis in locis reciprocas facit.

De uentis iterum. Cap. XLV

Sine fine uentos generant iam quidam etiam specus, qualis in Dalmatiæ ora, uasto in præceps hiatu: in quem deiecto leui pondere, quamuis tranquillo die, turbini similis emicat procella. Nomen loco est Senta. Quin & in Cyrenaica prouincia rupes quædam austro traditur sacra, quam profanum sit attrectari hominis manu, cōfestim austro uoluente harenas. In domibus etiam multis, manu facta inclusa opacitate conceptacula auras suas habent, adeo causa non deest. Sed plurimum interest, flatus sit, an uētus. Illos status atque perspirantes, quos non tractus aliquis, uerum terræ sentiunt: qui non aura, non procella maris, sed appellatione quoque ipsa uenti sunt: qui siue assiduo mundi incitu, & contrario siderum occursu nascuntur, siue hic est ille generabilis rerum naturæ spiritus, huc illucq; tanquam in utero aliquo uagus, siue disparili errantium siderum ictu, radiorumq; multiformi iactu flagellatus aer, siue à suis sideribus exeunt his propioribus, siue ab illis cælo affixis cadunt, palàm est illud quoq; legem naturæ habere nō ignotam, etiamsi nondum percognitam.

Naturæ & obseruationes uentorum. Cap. XLVI

Viginti amplius autores Græci ueteres prodidere de his obseruationes. Quo magis miror, orbe discordi, & in regna hoc est in membra diuiso, tot uiris curæ fuisse tam ardua inuentu, inter bella præsertim & infida hospitia, piratis etiam omnium mortalium hostibus transitus fermè tenentibus: ut hodie quædam in suo quisque tractu ex eorum commentarijs, qui nunquam eò accessere, uerius noscat, quàm indigenarum scientia: nunc uero pace tam festa, tam gaudente prouentu rerum artiumq; principe, omnino nihil addisci noua inquisitione, imò ne ueterum quidem inuenta perdisci. Non erant maiora præmia in multos dispersa fortunæ magnitudine, & ista plures sine præmio alio quàm posteros iuuandi eruerunt. Nanq; mores hominū senuere, nō fructus. Et immēsa multitudo aperto quodcunq; est mari, hospitaliq; littorū omniū appulsu nauigat, sed lucri non scientiæ gratia. Nec reputat cæca mens & tantū auaritiæ intenta, idipsum scientia posse tutius fieri. Quapropter scrupulosius quàm instituto fortassis conueniat operi, tractabo uentos, tot milia nauigantiū cernens.

Ventorū genera. Cap. XLVII

Veteres quatuor omnino seruauere, per totidē mūdi partes (ideo nec Homerus plures nominat) hebeti ut mox iudicatum est ratione: secuta ætas octo addidit, nimis subtili & concisa: proximis inter utranq; media placuit, ad breuem ex numerosa additis quatuor. Sūt ergo bini in quatuor cæli partibus: Ab oriente æquinoctiali subsolanus, ab

oriente

oriente brumali uulturnus: Illum apelioten, hunc eurum Græci appellant. A meridie auster, & ab occasu brumali africus, noton & liba nominant: Ab occasu æquinoctiali fauonius, ab occasu solstitiali corus, zephyron & argesten uocāt: A septentriōibus septentrio, interq; eum & exortum solstitialem aquilo, aparctias dicti & boreas. Numerosior ratio quatuor his interiecerat, thrasciā, media regione inter septentrionem & occasum solstitialem: itemq; cæcian, media inter aquilonem & exortū æquinoctialem: Ab ortu solstitiali phœnician, media regione inter ortum brumalem & meridiem: Item inter liba & noton compositum ex utroque medium, inter meridiem & hybernum occidentem, libanoton. Nec finis: Alij quippe mesen nomine etiamnum addidere inter borean & cæcian, & inter eurum & noton euronotum. Sunt etiam quidam peculiares quibusq; gentibus uenti, non ultra certum procedentes tractum: ut Atheniensibus sciron, paulum ab argeste deflexus, reliquæ Græciæ ignotus. Aliubi elatior idem olympias uocatur. Consuetudo omnibus his nominibus argesten intelligit: & cæcian aliqui uocant hellespontium, & eosdem alibi aliter. Item in Narbonensi prouincia clarissimus uentorū est circius, nec ulli uiolentia inferior, Ostiam plerunq; recta Ligustico mari perferens: idem non modo in reliquis partibus cæli ignotus, sed ne Viennam quidem eiusdem prouinciæ urbem attingens, paucis ante limitibus iugi modici occursu tantus ille uentorum coercitus. Et austros in Aegyptū penetrare negat Fabianus. Quo fit manifesta lex naturæ, uentis etiam & tempore & fine dicto. Ver ergo aperit nauigantibus maria: cuius in principio, fauonij hybernum molliunt cælum, sole aquarij XXV. obtinente partem. Is dies sextus est ante Februarias Idus. Competit fermè & hoc omnibus quos deinde ponam, per singulas intercalationes uno die anticipantibus, rursumq; lustro sequenti ordinē seruantibus. Fauonium quidam ad VII. Cal. Martij chelidonian uocant, ab hirundinis uisu: nonnulli uero ornithian, uno & LXX. die post brumam, ab aduentu auium, flantem per dies IX. Fauonio contrarius est, quem subsolanum appellauimus. Datus est autē huic exortus Vergiliarum in totidē partibus tauri, sex diebus ante Maias Idus, quod tempus austrinū est, huic uento septentrione cōtrario. Ardentissimo autē æstatis tempore exoritur caniculæ sidus, sole primā partem leonis ingrediente: qui dies XV. ante Augusti Caleñ. est. Huius exortum diebus octo fermè aquilones antecedunt, quos prodromos appellant. Post biduum autem exortus, iidem aquilones constantius perflant diebus quadraginta, quos etesias uocant. Molliri eis creditur solis uapor geminatus ardore sideris: nec ulli uentorū magis stati sunt. Post eos rursus austri frequētes usq; ad sidus Arcturi, quod exoritur XI diebus ante æquinoctiū autumni. Cum hoc corus incipit. Corus autumnat: huic est contrarius uulturnus. Post id æquinoctiū diebus ferè quatuor & XL. Vergiliarum occasus hyemem inchoat: quod tempus in III Idus Nouembris incidere cōsueuit: hoc est aquilonis hyberni, multumq; æstiuo illi dissimilis, cuius ex aduerso est africus. Ante brumam autem VII. diebus, totidemq; postea, sternitur mare halcyonum fœturæ: unde nomen hi dies traxere: reliquū tempus hyemat. Nec tamen sæuitia tempestatū concludit mare. Piratæ primum coegere mortis periculo in mortem ruere, & hyberna experiri maria: nunc idem auaritia cogit. Ventorum frigidissimi sunt quos à septentrione diximus spirare, & uicinus his corus. ij & reliquos compescunt, & nubes abigunt. Humidi, africus, & præcipue auster Italiæ. narrant & in Ponto cæcian in se trahere nubes. Sicci corus & uulturnus, præterquam desinentes. Niuales aquilo & septentrio. Grandines septentrio importat & corus. Aestuosus auster. Tepidi uulturnus & fauonius. Iidem subsolano sicciores: & in totum omnes à septentrione & occidente sicciores, quàm meridie & oriente. Saluberrimus autem omnium aquilo: noxius auster, & magis siccus, fortassis quia humidus frigidior est. Minus esurire eo spirante creduntur animantes. Etesiæ noctu desinunt ferè, & à tertia diei hora oriuntur. In Hispania & Asia ab oriente flatus est eorum, in Ponto ab aquilone, reliquis in partibus à meridie. Spirant autē & à bruma cum

uocantur ornithiæ, sed leniores & paucis diebus. Permutant & duo naturam cum situ, Auster Africæ serenus, aquilo nubilus. Omnes uenti uicibus suis spirant maiore ex parte, aut ut contrarius desinenti incipiat. Cum proximi cadentibus surgunt, à læuo latere in dextrum (ut sol) ambiunt. De ratione eorum menstrua, quarta maxime luna decernit. Iisdem autẽ uentis in contrarium nauigatur, prolatis pedibus, ut noctu plerunq; aduersa uela concurrant. Austro maiores fluctus æduntur quàm aquilone: quoniam ille infernus ex imo maris spirat, hic summo. Ideoq; post austros noxij præcipue terræ motus. Noctu auster, interdiu aquilo uehementior. Et ab ortu flantes diuturniores sunt ab occasu flantibus. Septentriones impari ferè desinunt numero: quæ obseruatio & in alijs multis rerum naturæ partibus ualet. Mares itaq; existimantur impari numero. Sol & auget, & comprimit flatus. Auget exoriens occidẽsq;, comprimit meridianus æstiuis temporibus. Itaque medio diei aut noctis plerunq; sopiuntur, quia aut nimio frigore aut æstu soluũtur. Et imbribus uenti sopiuntur. Expectantur autẽ maxime, unde nubes discussæ adaperuere cælũ. Omnium quidem (si libeat obseruare minimos ambitus) redire easdem uices quadriennio exacto Eudoxus putat, nõ uentorũ modo, uerum & reliquarum tempestatum magna ex parte. Et est principium lustri eius semper intercalari anno caniculæ ortu. De generalibus uentis hæc.

De repentinis flatibus. Cap. XLVIII

NVnc de repentinis flatibus, qui exhalante terra (ut dictum est) coorti, rursusq; deiecti, interim obducta nubium cute multiformes existunt. Vagi quippe & ruentes torrentiũ modo, ut aliquibus placere ostendimus, tonitrua & fulgura ædunt. Maiore uero illati pondere incursuq;, si late siccam ruperint nubẽ, procellam gignunt, quæ uocatur à Græcis ecnephias. Sin uero depresso sinu arctius rotati effregerint, sine igne, hoc est sine fulmine, uorticem faciunt, qui typhon uocatur, id est, uibratus ecnephias. Defert hic secum aliquid, abruptum è nube gelida conuoluens uersansq;, & ruinam suam illo pondere aggrauans, & locũ ex loco mutans rapida uertigine: præcipua nauigantium pestis, non antennas modo, uerum ipsa nauigia contorta frangens, tenui remedio aceti in aduenientem effusi, cui frigidissima est natura. Idem illisu ipso repercussus, correpta secum in cælum refert, sorbetq; in excelsum. Quod si maiore depressæ nubis eruperit specu, sed minus lato quàm procella, nec sine fragore, turbinem uocant, proxima quæque prosternentem. Idem ardentior accensusq; dum furit, prester uocatur, amburens contacta pariter & proterens.

Alia prodigiosa genera tempestatum. Cap. XLIX

NOn fit autem aquilonius typhon, nec niualis aut niue iacente ecnephias. Quod si simul rupit nubem, exarsitq;, & ignẽ habuit, nõ postea concepit, fulmen est. Distat à prestere, quo flamma ab igne. Hic late funditur flatu, illud conglobatur impetu. Vortex autẽ remeando distat à turbine, & quo stridor à fragore. Procella latitudine ab utroque, disiecta nube uerius quàm rupta. Fit & caligo beluæ similis, nube dira nauigantibus. Vocatur & columna, cum spissatus humor rigensq; ipse se sustinet. Ex eodem genere, & in longam ueluti fistulam nubes aquam trahit.

Quibus in terris fulmina non cadant. Cap. L

HYeme & æstate rara fulmina, cõtrarijs de causis, quoniam hyeme densatus aer nubium crassiore corio spissatur: omnisq; terrarũ exhalatio rigens ac gelida, quicquid accipit ignei uaporis, extinguit. Quæ ratio immunem Scythiam & circà rigentia à fulminum casu præstat, & è diuerso nimius ardor Aegyptum. Siquidem calidi sicciq; halitus terrę, raras admodum tenuesq; & infirmas densantur in nubes. Vere autem & autumno crebriora fulmina, corruptis in utroque tempore æstatis hyemisque causis. Qua ratione crebra in Italia, quia mobilior aer mitiore hyeme & æstate nimbosa, semper quodammodo uernat uel autumnat. Italiæ quoque partibus ijs, quæ à septentrione discedunt ad teporẽ, qualis est Vrbis & Campaniæ tractus, iuxta hyeme & æstate fulgurat;

quod

quod non in alio situ.

Fulgurum genera & miracula Cap. LI

FVlminum ipsorum plura genera traduntur. Quæ sicca ueniunt, nō adurunt, sed dissi pant. Quæ humida, non urunt sed infuscant, Tertium est quod clarum uocant, mirificæ maxime naturæ, quo dolia exhauriuntur intactis operimentis, nulloq; alio uestigio relicto. Aurum & æs & argentū liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis, ac ne confuso quidem signo ceræ. Martia princeps Romanarū icta grauida, partu exanimato, ipsa citra ullum aliud incōmodum uixit. In Catilinianis prodigijs, Pompeiano ex municipio M. Herennius decurio sereno die fulmine ictus est.

De obseruationibus. Cap. LII

THuscorum literæ nouem deos emittere fulmina existimant, eaq; esse undecim generum. Iouem enim trina iaculari. Romani duo tantum ex ijs seruauere: diurna attribuentes Ioui, nocturna Summano, rariora sanè eadem de causa frigidioris cæli. Hetruria erumpere terra quoq; arbitratur, quæ infera appellat, brumali tempore facta, sæua maxime & execrabilia, cum sint omnia quæ terrena existimant, non illa generalia, nec à syderibus uenientia, sed ex proxima atq; turbidiore natura. Argumentum euidens est, quod omnia à superiore cælo decidentia obliquos habeant ictus: hæc autem quæ uocantur terrena, rectos. Sed quia ex propiore materia cadunt, ideo creduntur è terra exire, quoniam ex repulsu nulla uestigia ædant, cum sit illa ratio non inferni ictus sed aduersi. à Saturni ea sidere proficisci subtiliter ista consectati putāt: sicut cremantia, à Martis. Qualiter cum Volsinij oppidum Thuscorū opulentissimū totum concrematū est fulmine. Vocant & familiaria in totā uitam fatidica, quæ prima fiunt familiam suā cuiq; indepto. Cæterum existimant non ultra decem annos portendere priuata, præterquam aut matrimonio primo facta, aut natali die. Publica non ultra tricesimum annum, præterquam in deductione oppidorum.

De Fulminibus euocandis Cap. LIII

EXtat annalium memoria, sacris quibusdā & precationibus uel cogi fulmina uel impetrari. Vetus fama Hetruriæ est, impetratum Volsinios urbem agris depopulatis subeunte monstro, quod uocauere Voltam: euocatū & à Porsena suo rege. Et ante eum à Numa sæpius hoc factitatum, in primo annalium suorum tradit L. Piso grauis autor: quod imitatū parum rite Tullum Hostilium, ictum fulmine. Lucosq; & aras, & sacra habemus, interq; Statores, & Tonantes, & Feretrios, Elicium quoq; accepimus Iouem. Varia in hoc uitæ sententia, & pro cuiusq; animo. Imperari naturæ, audacis est credere: nec minus hebetis, beneficijs abrogare uires: quando in fulgurum quoq; interpretatione eò profecit sciētia, ut uentura alia finito die præcinat: & an peremptura sint fatum, aut apertura potius alia fata quæ lateant, innumerabilibus in utroque publicis priuatisq; experimentis. Quamobrem sint ista (ut rerum naturæ libuit) alijs certa, alijs dubia, alijs probata, alijs damnanda. Nos cætera quæ sunt in his memorabilia non omittemus.

Catholica fulgurum. Cap. LIIII

FVlgetrum prius cerni, quàm tonitrū audiri (cum simul fiant) certū est. Nec mirum, quoniam lux sonitu uelocior. Ictum autem & sonitum congruere, ita modulante natura. Sed sonitum profecti esse fulminis, non illati: etiamnum spiritum ocyorem fulmine, ideo quati prius omne & afflari quàm percuti: nec quenquam tangi qui prior uiderit fulmen, aut tonitrua audierit. Læua prospera existimātur, quoniā læua parte mundi ortus est. Nec tam aduentus spectatur, quàm reditus, siue ab ictu resiliat ignis, siue opere confecto aut igne consumpto spiritus remeet. In sedecim partes cælum in eo respectu diuisere Thusci. Prima est à septentrionibus ad æquinoctialem exortum: secunda ad meridiem, tertia ad æquinoctialem occasum, quarta obtinet, quod reliquū est, ab occasu ad septentriones. Has iterum in quaternas diuisere partes, ex quibus octo ab exortu sinistras, totidem è cōtrario appellauere dextras. Ex his maxime diræ, quæ septentrionē ab occasu attingunt. Itaq; perplurimū refert, unde uenerint fulmina, & quò cōcesserint. Optimum

est,in exortiuas redire partes.Ideo cum à prima cæli parte uenerint, & in eãdem cõcesserint,summa felicitas portenditur,quale Syllæ dictatori ostentũ datum accipimus. Cætera ipsius mundi portione minus prospera aut dira. Quædã fulgura enunciare nõ putant fas,nec audire,præterquam si hospiti indicẽtur aut parenti. Magna huius obseruationis uanitas,tacta Iunonis æde,Romæ deprehensa est Scauro cõsule,qui mox princeps fuit. Noctu magis quàm interdiu sine tonitribus fulgurat. Vnũ animal hominẽ non semper extinguit,cætera ilico:hunc uidelicet natura tribuente honorẽ,cum tot beluæ uiribus pręstent. Omnia cõtrarias incubãt in partes. Homo nisi cõuertatur ui percussus nõ expirat. Superne icti cõsidunt. Vigilans ictus cõniuentibus oculis, dormiens patẽtibus reperitur. Hominẽ ita exanimatũ cremari fas non est,cõndi terra religio tradidit. Nullũ animal,nisi exanimatum,fulmine accenditur. Vulnera fulminatorũ frigidiora reliquo corpore sunt.

Quæ non feriantur fulmine. Cap. LV

EX ijs quæ terra gignuntur,lauri fruticem non icit:nec unquam quinque altius pedibus descendit in terrã.Ideo pauidi altiores specus tutissimos putant:aut tabernacula è pellibus beluarum, quas uitulos marinos appellant, quoniã hoc solum animal ex marinis non percutiat, sicut nec è uolucribus aquilã, quæ ob hoc armiger huius teli fingitur. In Italia inter Tarracinam & ædem Feroniæ,turres bellicis temporibus desiere fieri, nulla non earum fulmine diruta.

De prodigiosis pluuijs,lacte,sanguine,carne,ferro,lana,lateribus coctis. Cap. LVI

PRæter hæc inferiore cælo relatum in monumenta est, lacte & sanguine pluisse M. Acilio, C. Portio coss. Et sæpe aliâs carne,sicut L. Volumnio, Seruio Sulpicio coss.exq; ea nõ perputruisse quod nõ diripuissent aues.Item ferro in Lucanis,anno antequam M. Crassus à Parthis interẽptus est,omnesq; cum eo Lucani milites,quorũ magnus numerus in exercitu erat.effigies quæ pluuerat,spongiarum ferè similis fuit: aruspices cauenda pręmonuerũt superna uulnera. L.aũt Paulo, C.Marcello coss.lana pluuit circa castellũ Carissanum, iuxta quod post annum T. Annius Milo occisus est. Eodem causam dicente lateribus coctis pluisse,in eius anni acta relatum est.

De crepitu armorum & tubarum de cælo audito. Cap. LVII

ARmorum crepitus & tubæ sonitus,auditos è cælo Cimbricis bellis accepimus, crebrosq; & prius & postea. Tertio uero cõsulatu Marij ab Amerinis & Tudertibus spectata arma cælestia,ab ortu occasuq; inter se cõcurrentia, pulsis quæ ab occasu erant. Ipsum ardere cælũ,minime mirũ est, & sæpius uisum,maiore ui ignis nubibus correptis.

De lapidibus è cælo cadentibus. Cap. LVIII

CElebrant Græci Anaxagoram Clazomenium, olympiadis septuagesimæoctauæ secũdo anno,prædixisse cælestiũ literarũ scientia,quibus diebus saxum casurũ esset è sole. Idq; factũ interdiu in Thraciæ parte ad Aegos flumen, Qui lapis etiã nunc ostenditur,magnitudine uehis,colore adusto,comete quoq; illis noctibus flagrante. Quod si quis prædictũ credat,simul fateatur necesse est,maioris miraculi diuinitatẽ Anaxagoræ fuisse:soluiq; rerum naturæ intellectum, & confundi omnia, si aut ipse sol lapis esse, aut unquam lapidem in eo fuisse credatur,decidere tamen crebro nõ erit dubium. In Abydi gymnasio ex ea causa colitur,hodieq;,modicus quidem,sed quem in medio terrarũ casurum idem Anaxagoras prædixisse narratur. Colitur & Cassandriæ, quæ Potidæa uocitata est,ob id deducta. Ego ipse uidi in Vocontiorum agro paulo ante delatum.

De arcu cælesti. Cap. LIX

ARcus uocamus extra miraculum frequentes, & extra ostentum. nam ne pluuios quidem,aut serenos dies,cum fide portendunt. Manifestũ est, radium solis immissum cauæ nubi, repulsa acie in solem refringi, colorumq; uarietatem mixtura nubium, aeris,igniumq; fieri. Certe nisi sole aduerso nõ fiunt, nec unquam nisi dimidia circuli forma,nec noctu,quamuis Aristoteles prodat aliquando uisum: quod tamen fatetur idem

non nisi quartadecima luna posse. Fiunt autē hyeme, maxime ab æquinoctio autumnali die decrescente. Quo rursus crescente ab æquinoctio uerno, nō existunt: nec circa solstitium longissimis diebus: bruma uero, hoc est, breuissimis diebus, frequenter. Iidem sublimes humili sole, humilesq; sublimi, & minores occidente uel oriente, sed in latitudinem diffusi, meridie exiles, uerum ambitus maioris. Aestate uero per meridiem non cernuntur: post autumni æquinoctium, quacunque hora: nec unquam plures simul quàm duo. Cætera eiusdem naturæ non multis dubia esse uideo.

De grandine, niue, pruina, nebula, rore. Cap. LX

GRandinem conglaciato imbre gigni, & niuem eodem humore mollius coacto, pruinam aūt ex rore gelido. Per hyemē niues cadere nō grādines, ipsasq; grandines interdiu sæpius quàm noctu, & multo celerius resolui quàm niues. Nebulas nec æstate nec maximo frigore existere. Rores neq; gelu, neq; ardoribus, neq; uentis, nec nisi serena nocte. Gelando liquorem minui, solutaq; glacie non eundem inueniri modum.

De nubium imaginibus. Cap. LXI

VArietates colorum figurarumq; in nubibus cerni, prout admixtus ignis superet aut uincatur.

De proprietatibus cæli in locis. Cap. LXII

PRæterea quasdam proprietates cæli quibusdā locis esse. Roscidas æstate Africæ noctes. In Italia Locris & in lacu Velino, nullo non die apparere arquus. Rhodi & Syracusis nunquam tanta nubila obduci: ut non aliqua hora sol cernatur, qualia aptius suis referentur locis. Hæc sint dicta de aere.

De natura terræ. Cap. LXIII

SEquitur terra, cui uni rerum naturæ partium, eximia propter merita, cognomen indidimus maternæ uenerationis. Sic hominum illa, ut cælum dei: quæ nos nascentes excipit, natos alit, semelq; æditos sustinet semper: nouissime complexa gremio iam à reliqua natura abdicatos, tum maxime ut mater operiens: nullo magis sacramento, quàm quo nos quoque sacros facit, etiam monumenta ac titulos gerens, nomenq; prorogans nostrum, & memoriam extendens contra breuitatem æui. Cuius numen ultimum iam nullis precamur irati graue: tanquam nesciamus hanc esse solam, quæ nunquam irascatur homini. Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: aer densatur nubibus, furit procellis: At hæc benigna, mitis, indulgens, ususq; mortalium semper ancilla, quæ coacta generat? quæ sponte fundit? quos odores saporesq;? quos succos? quos tactus? quos colores? quàm bona fide creditum fœnus reddit? quæ nostri causa alit? Pestifera enim animantia, uitali spiritu habente culpam, necesse est illi seminata excipere, & genita sustinere. Sed in malis generantium noxa est. Illa serpentem homine percusso non amplius recipit, pœnasq; etiam inertium nomine exigit: illa medicas fundit herbas, & semper homini parturit. Quin & uenena, nostri misertam instituisse credi potest, ne in tædio uitæ diræ famis mors, terræ meritis alienissima, lenta nos cōsumeret tabe, ne lacerum corpus abrupta dispergerent, ne laquei torqueret pœna præpostera, incluso spiritu, cui quæreretur exitus: ne in profundo quæsita morte, sepultura pabulo fieret, ne ferri cruciatus scinderet corpus. Ita est, miserta genuit id, cuius facillimo haustu, illibato corpore, & cum toto sanguine extingueremur, nullo labore, sitientibus similes: qualiter defunctos, non uolucris, non fera attingeret: terræq; seruaretur, qui sibijpsi perisset. Et ut uerum fateamur, terra nobis malorum remedium genuit, nos illud uitæ fecimus uenenum. Nos enim & ferro, quo carere non possumus, simili modo utimur. Nec tamen quereremur merito, etiamsi maleficij causa tulisset. Aduersus unam quippe naturæ partem ingrati sumus: quasi non ad delicias quasque, non ad contumelias seruiat homini. In maria iacitur, aut ut freta admittamus eroditur aquis: ferro, ligno, igne, lapide, fruge, omnibus cruciatur horis: multoq; plus ut delicijs, quàm ut alimentis famuletur nostris. Et tamen quæ summa patitur atque extrema cute,

tolerabilia uideantur: Penetramus in uiſcera, auri argentiq́ uenas, & æris ac plumbi metalla fodientes, gemmas etiã & quoſdã paruulos quærimus lapides, ſcrobibus in profundum actis. Viſcera eius extrahimus, ut digito geſtetur gemma quã petimus. Quot manus atterũtur, ut unus niteat articulus? Si ulli eſſent inferi, iam profecto illos auaritiæ atq; luxuriæ cuniculi refodiſſent. Et miramur ſi eadẽ ad noxã genuit aliqua. Feræ enim credo cuſtodiunt illã, arcentq́ ſacrilegas manus. Nónne inter ſerpentes fodimus, & uenas auri tractamus cum ueneni † radicibus? Placatiore tamen dea ob hoc utimur, quod omnes hi opulentiæ exitus, ad ſcelera cædesq́ & bella tendunt: quãq́ ſanguine noſtro irrigamus, inſepultis oſſibus tegimus. Quibus tamen uelut exprobrato furore tandẽ ipſa ſe obducit & ſcelera quoq; mortaliũ occultat. Inter crimina ingrati animi & hoc duxerim, quod naturam eius ignoramus.

Aliàs, traducibus

De forma terræ. Cap. LXIIII

EST autem figura prima, de qua cõſenſus iudicat. Orbẽ certe dicimus terræ, globũq; uerticibus includi fatemur. Neq; enim abſoluti orbis eſt forma, in tanta montium excelſitate, tanta camporum planicie: ſed cuius amplexus, ſi capita linearum comprehendantur ambitu, figurã abſoluti orbis efficiat, id quod rerũ ipſa naturæ cogit ratio, non eiſdem cauſis quas attulimus in cælo. Nãq; in illo caua in ſe cõuexitas uergit, & cardini ſuo, hoc eſt terræ, undiq; incumbit. Hæc ut ſolida atq; cõferta, aſſurgit intumeſcẽti ſimilis, extraq; protenditur. Mundus in centrum uergit: at terra exit à centro, immenſum eius globum in formam orbis aſſidua circa eam mundi uolubilitate cogente.

De antipodibus an ſint, & aquæ rotunditate. Cap. LXV

INgens hic pugna literarum, contraq; uulgi, circumfundi terræ undiq; homines, conuerſisq́ inter ſe pedibus ſtare, & cunctis ſimilem eſſe cæli uerticẽ, ſimili modo ex quacunque parte mediam calcari: illo quærente cur non decidant contrà ſiti: tanquam non & ratio præſto ſit, ut nos nõ decidere mirentur illi. Interuenit ſententia, quamuis indocili probabilis turbę, inæquali globo, & ſi ſit figura pineæ nucis, nihilominus terrã undiq; incoli. Sed qd hoc refert, alio miraculo exoriente? pendere ipſam ac nõ cadere nobiſcũ, ceu ſpiritus uis mũdo præſertim incluſi, dubia ſit: aut poſſit cadere, natura repugnãte, & quò cadat negãte. Nam ſicut igniũ ſedes nõ eſt niſi in ignibus, aquarũ niſi in aquis, ſpiritus niſi in ſpiritu: ita terræ arcentibus cunctis, niſi in ſe locus nõ eſt. Globũ tamen effici mirũ eſt, in tanta planicie maris camporũq;. Cui ſententiæ adeſt Dicæarchus uir in primis eruditus, regũ cura permẽſus montes, ex quibus altiſſimũ prodidit Pelion, M. ccl. paſſ. ratione perpendiculi, nullam eſſe eam portionẽ uniuerſæ rotunditatis colligẽs. Mihi incerta hæc uidetur cõiectatio, haud ignaro quoſdam alpium uertices, longo tractu, nec breuiore L. milibus paſſuum aſſurgere. Sed uulgo maxima hæc pugna eſt, ſi coactã in uerticẽ aquarum quoq; figurã credere cogatur. Atqui non aliud in rerũ natura aſpectu manifeſtius. Nanq; & dependentes ubiq; guttæ paruis globãtur orbibus: & pulueri illatæ frondiũq; lanugini impoſitæ, abſoluta rotũditate cernũtur: & in poculis repletis media maxime tument. Quæ propter ſubtilitatẽ humoris, mollitiaq́ in ſe reſidentẽ, ratione facilius q̃ uiſu deprehenduntur. Idq; etiã magis mirũ, in poculis repletis, addito humore minimo circumfluere quod ſuperſit: cõtra euenire ponderibus additis ad uicenos ſæpe denarios: ſcilicet quia intus recepta liquorẽ in uerticẽ attollãt, at cumulo eminente infuſa dilabãtur. Eadem eſt cauſa, propter quã è nauibus terra nõ cernatur, è nauiũ malis cõſpicua: ac procul recedẽte nauigio, ſi quid quod fulgeat religetur in mali cacumine, paulatim deſcendere uideatur, & poſtremo occultet. Deniq; oceanus, quẽ fatemur ultimũ, quanã alia figura cohæreret atq; nõ decideret, nullo ultra margine includẽte? Ipſum id ad miraculũ redit, quonã modo etiã ſi globetur, extremũ nõ decidat mare. Cõtra q̃d, ut ſint plana maria, & qua uidẽtur figura, nõ poſſe id accidere, magno ſuo gaudio magnaq́ gloria inuẽtores Græci ſubtilitate geometrica docẽt. Nanq; cũ è ſublimi in inferiora aquę ferãtur & ſit hæc natura earũ cõceſſa, nec quiſq; dubitet in littore ullo acceſſiſſe eas, quò longiſſime deuexitas

passa

passa sit, procul dubio apparere, quo quid humilius sit, propius cētro esse terræ: omnesq; lineas quæ emittantur ex eo ad proximas aquas, breuiores fieri, q̄ quæ ad extremū mare à primis aquis. Ergo totas, omniq; ex parte aquas uergere in centrū: ideoq; non decidere, quoniā in interiora nitātur. Quod ita formasse artifex natura credi debet: ut cū terra arida & sicca constare per se ac sine humore non posset, nec rursus stare aqua nisi sustinente terra, mutuo implexu iungerentur: hac sinus pandente, illa uero permeante totam, intrà, extrà, suprà, uenis ut uinculis discurrentibus, atq; etiam in summis iugis erumpente: quò spiritu acta, & terræ pondere expressa, siphonum modo emicat: tantumq; à periculo decidendi abest, ut in summa quæq; & altissima exiliat. Qua ratione manifestū est, quare tot fluminum quotidiano accessu maria non crescant.

Quomodo aqua sit terræ innexa. Cap. LXVI

EST igitur in toto suo globo tellus medio ambitu præcincta circumfluo mari. Nec argumentis hoc inuestigandum, sed iam experimentis cognitum.

De nauigatione maris & fluminum. Cap. LXVII

A Gadibus columnisq; Herculis, Hispaniæ & Galliarū circuitu, totus hodie nauigatur occidens. Septentrionalis uero oceanus maiore ex parte nauigatus est, auspicijs diui Augusti Germaniā classe circūuecta ad Cimbrorum promontoriū: & inde immenso mari prospecto, aut fama cognito, ad Scythicā plagā, & humore nimio rigentia. Propter quod minime uerisimile est illic maria deficere, ubi uis humoris superet. Iuxta uero ab ortu ex Indico mari, sub eodem sidere pars tota uergens in Caspiū mare, pernauigata est Macedonū armis, Seleuco atq; Antiocho regnantibus, qui & Seleucida atq; Antiochida ab ipsis appellari uoluere. Circa Caspiū quoq; multa oceani littora explorata, paruoq; breuius q̄ totus hinc aut illinc septentrio eremigatus. Vt tamen coniecturæ locum sic quoq; non relinquat, ingens argumentū paludis Mæoticæ, siue ea illius oceani sinus est, ut multos aduerto credidisse, siue angusto discreti† situ restagnatio. Alio latere *forte, isthmo* Gadium, ab eodem occidente, magna pars meridiani sinus ambitu Mauritaniæ nauigatur hodie. Maiorem quidem eius partem, & orientis, uictoriæ magni Alexandri lustrauere, usque in Arabicū sinum. In quo res gerente C. Cæsare Augusti filio, signa nauiū ex Hispaniensibus naufragijs feruntur agnita. Et Hanno Carthaginis potentia florente, circumuectus à Gadibus ad finem Arabiæ, nauigationem eam prodidit scripto: sicut ad extera Europæ noscenda missus eodem tempore Himilco. Præterea Nepos Cornelius autor est, Eudoxum quendā sua ætate, cum Lathyrum regem fugeret, Arabico sinu egressum, Gades usq; peruectū: multoq; ante eum Cælius Antipater, uidisse se qui nauigasset ex Hispania in Aethiopiā cōmercij gratia. Idem Nepos de septentrionali circuitu tradit, Q. Metello Celeri, C. Afranij in cōsulatu collegæ, sed tum Galliæ proconsuli, Indos à rege Sueuorum dono datos, qui ex India commercij causa nauigantes, tempestatibus essent in Germaniam abrepti. Sic maria circumfusa undiq; diuiduo globo, partem orbis auferunt nobis: nec inde huc, nec hinc illò peruio tractu. Quæ contemplatio apta detegendæ mortalium uanitati, poscere uidetur, ut totum hoc quicquid est, in quo singulis nihil satis est, ceu subiectum oculis, quantum sit ostendam.

Quæ portio terræ habitetur. Cap. LXVIII

IAm primum in dimidio computari uidetur, tanquam nulla portio ipsi decidatur oceano: qui toto circumdatus medio, & omnes cæteras fundens recipiensq; aquas, & quicquid exit in nubes, ac sidera ipsa tot & tantæ magnitudinis pascens, quo tandem amplitudinis spatio credetur habitare? Improba & infinita debet esse tam uastæ molis possessio. Adde quod ex relicto plus abstulit cælum. Nam cum sint eius quinque partes, quas uocant zonas, infesto rigore & æterno gelu premitur omne, quicquid est subiectum duabus extremis utrinque circa uertices, hunc qui septentrio uocatur, eumq; qui aduersus illi austrinus appellatur. Perpetua caligo utrobique, & alieno molliorum siderum aspectu,

maligna

maligna ac pruina tantum albicans lux. Media uero terrarum, qua solis orbita est, exusta flammis & cremata, cominus uapore torretur. Circa duæ tantum inter exustam & rigentes, tēperantur: eæq; ipsæ inter se nō peruiæ, propter incendiū sideris. Ita terræ tres partes abstulit cælum: Oceani rapina in incerto est. Sed & relicta nobis una portio haud scio an etiam in maiore damno sit. Idem siquidem oceanus infusus in multos (ut dicemus) sinus, adeo uicino accessu interna maria allatrat, ut centū xv. milibus passuū Arabicus sinus distet ab Aegyptio mari: Caspius uero ccclxxv. milibus à Pontico. Idem interfusus intrat per tot maria, quibus Africam, Europā, Asiamq; dispescit. Quantū terrarum occupet, cōputetur etiam nunc mensura tot fluminū, tantarū paludum. Addantur & lacus & stagna: iam elata in cælum, & ardua aspectu quoq; iuga: iam syluæ uallesq; præruptæ, & solitudines, & mille causis deserta detrahantur. Hæ tot portiōes terrę, imò uero, ut plures tradidere, mundi punctus (neq; enim est aliud terra in uniuerso) hæc est materia gloriæ nostræ, hæc sedes: hic honores gerimus, hic exercemus imperia, hic opes cupimus, hic tumultuatur humanū genus, hic instauramus bella etiam ciuilia, mutuisq; cædibus laxiorem facimus terram. Et ut publicos gentiū furores transeam, hæc in qua cōterminos pellimus, furtoq; uicini cespitem nostro solo affodimus, ut qui latissime rura metatus fuerit, ultraq; † fines exegerit accolas, quota terrarū parte gaudeat? uel cum ad mensurā auaritiæ suæ propagauerit, quam tandem portionem eius defunctus obtineat?

famam

Mediam esse mundi terram. Cap. LXIX

MEdiam esse mundi totius haud dubijs constat argumentis, sed clarissime æquinoctij paribus horis. Nam nisi in medio esset, æquales dies noctesq; haberi non posse deprehenderunt & dioptræ, quæ uel maxime id cōfirmant: cum æquinoctali tempore ex eadem linea ortus occasusq; cernatur, & solstitialis exortus per suam lineam, brumalisq; occasus. Quæ accidere nullo modo possent, nisi in centro sita esset.

De siderum ortus inæqualitate, & de eclipsi, & ubi, & quare Cap. LXX

TRes autem circuli supradictis zonis implexi, inæqualitates temporum distinguunt: Solstitialis à parte signiferi excelsissima nobis, ad septentrionalem plagam uersus, contraq; ad alium polum brumalis, item medio ambitu signiferi orbis incedens æquinoctialis. Reliquorum, quæ miramur, causa in ipsius terræ figura est, quā globo similem, & cum ea aquas, isdem intelligitur argumentis. Sic enim fit haud dubie, ut nobis septentrionalis plagæ sidera nunquam occidant, contra meridianæ nunquā oriantur: rursusq; hæc illis non cernantur, attollente se contra medios uisus terrarum globo. Septentriones non cernit Troglodytice & confinis Aegyptus: nec Canopum Italia, & quem uocant Berenices crinem, item quem sub diuo Augusto cognominauere Cæsaris thronon, insignes ibi stellas: adeoq; manifesto assurgens fastigium curuatur, ut Canopus quartā ferè partē signi unius supra terrā eminere Alexandriæ intuentibus uideatur: eadem à Rhodo terram quodammodo ipsam stringere: in Ponto omnino non cernatur, ubi maxime sublimis septentrio. Idem à Rhodo abscōditur, magisq; Alexandriæ: in Arabia Nouēbri mense prima uigilia occultus, secunda se ostendit: in Meroe solstitio uesperi paulisper apparet, paucisq; ante exortū Arcturi diebus pariter cū die cernitur. Nauigantiū hæc maxime cursus deprehendunt, in alia aduerso, in alia prono mari, subitoq; cōspicuis, atq; ut è freto emergentibus, quæ in anfractu pilæ latuere, sideribus. Neq; em̄ (ut dixere aliqui) mundus hoc polo excelsiore se attollit: aut undiq; cernerentur hæc sidera. uerū hæc eadē quibusq; proximis sublimiora creduntur, eademq; demersa longinquis. utq; nunc sublimis in deiectu positis uidetur hic uertex: sic in illam terræ deuexitatem transgressis, illa se attollūt, residentibus quæ hic excelsa fuerāt, quod nisi in figura pilæ accidere non posset. Ideoq; defectus solis ac lunæ uespertinos orientis incolæ non sentiunt, nec matutinos ad occasum habitantes: meridianos uero sæpius. Nobili apud Arbela magni Alexandri uictoria, luna defecisse noctis secunda hora prodita est: eademq; in Sicilia exoriens, Solis defe-

ctum

ctum, Vipsanio & Fonteio cos. qui fuere ante paucos annos, factū pridie Calendas Maias, Campania hora diei inter septimā & octauam sensit: Corbulo dux in Armenia inter horam diei decimam & undecimā prodidit uisum, circuitu globi alia alijs detegente & occultante. Quod si plana esset terra, simul omnia apparerent cunctis, noctesq; non fierent inæquales: neq; aliàs q̄ in medio sitis paria duodecim horarum interualla cernerentur, quæ nunc in omni parte simili modo congruunt.

Quæ ratio diurnæ lucis in terris. Cap. LXXI

IDeo nec nox diesq; quæuis eadem toto orbe simul est, opposítu globi noctē aut ambitu diem afferēte. Multis hoc cognitum experimentis. In Africa Hispaniaq; turrium Annibalis: in Asia uero propter piraticos terrores, simili specularū præsidio excitato: in quis prænunciatiuos ignes sexta hora diei accensos, sæpe cōpertum est, tertia noctis à tergo ultimis uisos. Eiusdem Alexandri cursor Philonides, ex Sicyone Elin mille & ducenta stadia nouem diei confecit horis: indeq; quamuis decliui itinere, tertia noctis hora remensus est. Causa, quod eunti cum sole iter erat, eundem remeans obuiū contrario præteruertebat occursu. Qua de causa ad occasum nauigantes, quamuis breuissimo die, uincunt spatia nocturnæ nauigationis, ut solem ipsum comitantes.

Gnomica de eadem re, & horologio primo. Cap. LXXII

VAsaq; horoscopa non ubiq; eidem sunt usui, in trecenis stadijs, aut ut longissime in quingenis, mutantibus semet umbris. Solis itaq; umbilici (quem gnomonē appellant) umbra, in Aegypto meridiano tēpore, æquinoctij die, paulo plusquā dimidiā gnomonis mensurā efficit. In urbe Roma nona pars gnomonis deest umbræ. In oppido Ancona superest quinta trigesima. In parte Italiæ quæ Venetia appellat̄, eisdē horis umbra gnomoni par fit.

Vbi & quando nullæ umbræ Cap. LXXIII

SImili modo tradunt in Syene oppido, quod est supra Alexandriam quinq; milibus stadiorum, solstitij die medio nullam umbram iaci: puteumq; eius experimenti gratia factum, totum illuminari. Ex quo apparere tum solem illi loco supra uerticem esse: quod & in India supra flumen Hypasin fieri tempore eodem Onesicritus scripsit. Constatq; in Berenice urbe Troglodytarum, & inde stadijs quatuor milibus dccc. xx. in eadem gente Ptolemaide oppido, quod in margine rubri maris ad primos elephantorū uenatus conditum est, hoc idem ante solstitium xlv. diebus, totidemq; postea fieri, & per eos xc. dies in meridiem umbras iaci. Rursus in Meroe insula, quæ est caput gentis Aethiopum, & quinq; milibus stadiorum à Syene in amne Nilo habitatur, bis anno absumi umbras, sole duodeuicesimā tauri partem, & quartamdecimam leonis obtinente. In Indiæ gente Oretum, mons est Maleus nomine, iuxta quem umbræ æstate in austrum, hyeme in septentrionem iaciuntur. Quindecim tantum noctibus ibi apparet septentrio. In eadem India Patales celeberrimo portu, sol dexter oritur, umbræ in meridiem cadunt. Septentrionem ibi Alexandro morante annotatum, prima tantum noctis parte aspici. Onesicritus dux eius scripsit, quibus in locis Indiæ umbræ non sint, septentrionem non conspici, & ea loca appellari Ascia, nec horas dinumerari ibi.

Vbi bis anno umbræ, & ubi in contrarium. Cap. LXXIIII

AT in tota Troglodytice, umbras bis quadragintaquinque diebus in anno Eratosthenes in contrarium cadere prodidit.

Vbi longissimus dies, & ubi breuissimus. Cap. LXXV

SIc fit, ut uario lucis incremēto, in Meroe longissimus dies xij. horas æquinoctiales, & octo partes unius horæ colligat, Alexandriæ uero xiiij. horas. In Italia quindecim. In Britannia xvij. ubi æstate lucidæ noctes haud dubie repromittūt id, quod cogit ratio credi: solstitij diebus accedente sole propius uerticem mundi, angusto lucis ambitu, subiecta terræ continuos dies habere senis mensibus, noctesq; è diuerso ad brumam remoto. Quod fieri in insula Thule Pytheas Massiliensis scripsit, sex dierū nauigatione in septentrionem

trionem à Britannia distante: quidam uero & in Mona, quæ distat à Camaloduno Britanniæ oppido circiter ducentis milibus, affirmant.

Item de horologio. Cap. LXXVI

VMbrarum hanc rationem, & quam uocant gnomonicen, inuenit Anaximenes Milesius, Anaximandri (de quo diximus) discipulus: primusq; horologium quod appellant sciotericon, Lacedæmone ostendit.

Quomodo dies obseruentur. Cap. LXXVII

IPsum diem alij aliter obseruauere. Babylonij inter duos solis exortus: Athenienses inter duos occasus: Vmbri à meridie in meridiē: uulgus omne à luce ad tenebras: Sacerdotes Romani, & qui diē diffiniere ciuilē, item Aegyptij & Hipparchus, à media nocte in mediam. Minora aūt interualla esse lucis inter ortus solis iuxta solstitia, quàm æquinoctia apparet, quia positio signiferi circa media sui obliquior est, iuxta solstitium uero rectior.

Differentiæ gentium ratio. Cap. LXXVIII

COntexenda sunt his cælestibus nexa causis. Nanq; Aethiopas uicini sideris uapore torreri, adustisq; similes gigni, barba & capillo uibrato, non est dubium. Et aduersa plaga mundi atq; glaciali, candida cute esse gentes, flauis promissas crinibus: truces uero ex cæli rigore has & illas mobilitates habentes. Ipsoq; crurum argumento, illis in supera succū reuocari, natura uaporis: his in inferas partes depelli, humore deciduo. Hic graues feras, illic uarias effigies animalium prouenire, & maxime alitum, & in multas figuras gigni uolucres. Corporum autem proceritatem utrobiq;, illic ignium nisu, hic humoris alimento. Medio uero terræ salubris utrinq; mixtura, fertilis ad omnia tractus, modicus corporum habitus. Magna & in colore temperies. Ritus molles, sensus liquidus, ingenia fœcunda, totiusq; naturæ capacia. Iisdem imperia, quæ nunquā extimis gentibus fuerint: sicut ne illæ quidem his paruerint auulsę, ac pro immanitate naturæ urgentis illas solitariæ.

De motu terræ. Cap. LXXIX

BAbyloniorū placita motus terræ, hiatusq;, & cætera omnia, ui siderū existimant fieri, sed illorū trium quibus fulmina assignant: fieri aūt, meantiū cum sole aut cōgruentium, & maxime circa quadrata mundi. Præclara quædam esse & immortalis in eo (si credimus) diuinitas perhibetur, Anaximandro Milesio physico: quem ferunt Lacedæmonijs prædixisse, ut urbem ac tecta custodirent: instare enim motū terræ: cum & urbs tota eorum corruit, & Taygeti montis magna pars ad formā puppis eminēs abrupta, cladem insuper eam ruina pressit. Perhibetur & Pherecydis Pythagorę doctoris alia cōiectatio, sed & illa diuina: Haustu aquæ è puteo præsensisse, ac prædixisse ibi terræ motū. Quæ si uera sunt, quantū à deo tandē uideri possunt tales distare, dum uiuant? Et hæc quidē arbitrio cuiusq; existimanda relinquantur, uentos in causa esse non dubiū reor. Neq; enim unquā intremiscunt terræ, nisi sopito mari: cæloq; adeo tranquillo, ut uolatus auium non pendeant, subtracto omni spiritu qui uehit: nec unquam nisi post uentos conditos, scilicet in uenas & cauernas eius occulto afflatu. Neq; aliud est in terra tremor, q̃ in nube tonitruum. Nec hiatus aliud q̃ cum fulmen erumpit, incluso spiritu luctante, & ad libertatem exire nitente.

De terræ hiatibus. Cap. LXXX

VArie itaq; quatit, & mira æduntur opera, alibi prostratis mœnibus, alibi hiatu profundo haustis, alibi egestis molibus, alibi emissis amnibus, nonnunquā etiam ignibus calidisúe fontibus, alibi aduerso fluminum cursu. Præcedit uero comitaturq; terribilis sonus, aliàs murmur similis mugitibus, aut clamori humano, armorumúe pulsantium fragori, pro qualitate materiæ excipientis, formaq; uel cauernarum uel cuniculi per quem meat, exilius grassante in angusto, eodem rauco in recuruis resultante, in duris fremente, in humidis fluctuante & stagnantibus: item fremente contra solida. Itaq; & sine motu sæpe æditur sonus. Nec simplici modo quatitur unquam, sed tremit uibratq;. Hiatus uero aliàs remanet, ostendens quæ sorbuit, aliàs occultat ore compresso: rursusq;

ita

ita inducto solo, ut nulla uestigia extent, urbibus plerunq; deuoratis, agrorumq; tractu hausto. Maritima autē maxime quatiuntur. Nec montosa tali malo carent. Exploratum est mihi Alpes Apenninūq; sæpius tremuisse. Et autumno ac uere terræ crebrius mouentur, sicut fiunt fulmina. Ideo Galliæ & Aegyptus minime quatiuntur, quoniam hic æstatis causa obstat, illic hyemis. Item noctu sæpius quàm interdiu. Maximi autem motus existunt matutini uespertiniq;: sed propinqua luce crebri. Interdiu autem circa meridiem fiunt, & solis lunæq; defectu, quoniam tempestates tunc sopiuntur. Præcipue uero cum sequitur imbrem æstus, imbresúe æstū. Signa motus futuri Cap. LXXXI

NAuigantes quoq; sentiunt nō dubia cōiectura, sine flatu intumescente fluctu subito, aut quatiente ictu. Intremunt uero & in nauibus posita, æque quàm in ædificijs, crepituq; prænunciant. Quin & uolucres non impauidæ sedent. Est & in cælo signum, præceditq; motu futuro, aut interdiu, aut paulopost occasum sereno, ceu tenuis linea nubis in longum porrectæ spatium. Est & in puteis turbidior aqua, nec sine odoris tædio.

Auxilia contra motus futuros. Cap. LXXXII

SIcut in ijsdem est remedium, quale & crebri specus præbent. Præconceptū enim spiritum exhalant, quod in certis notatur oppidis, quæ minus quatiuntur, crebris ad eluuiem cuniculis cauata. Multoq; sunt tutiora in ijsdem illis quæ pendent, sicut Neapoli in Italia intelligitur: parte eius quæ solida est, ad tales casus obnoxia. Tutissimi sunt ædificiorum fornices, anguli quoque parietum, postesq; alterno pulsu renitentes. Et latere terreno facti parietes minore noxa quatiuntur. Magna differentia est & in ipso genere motus, pluribus siquidem modis quatitur. Tutissimum est, cum uibrat crispante ædificiorum crepitu, & cum intumescit assurgens, alternoq; motu residet: innoxium & cum concurrentia tecta contrario ictu arietant, quoniam alter motus alteri renititur. Vndantis inclinatio, & fluctus more quædam uolutatio infesta est: aut cum in unam partē totus se motus impellit. Desinunt autem tremores, cum uentus emersit: sin uero durauere, non ante quadraginta dies sistuntur: plerunq; & tardius, utpote cum quidam annuo & bienni spatio durauerint. Portenta terrarum semel uisa. Cap. LXXXIII

FActum est semel, quod equidem in Hetruscæ disciplinæ uoluminibus inueni, ingens terrarum portentum L. Marcio, Sex. Iulio COSS. in agro Mutinensi. Nanq; montes duo inter se cōcurrerunt, crepitu maximo assultantes recedentesq;, inter eos flamma fumoq; in cælum exeunte interdiu, spectante è uia Aemylia magna equitū Romanorū, familiarumq; & uiatorū multitudine. Eo concursu uillæ omnes elisæ, animalia permulta quæ intra fuerāt, exanimata sunt, anno ante sociale bellum: quod haud scio an funestius ipsi terræ Italiæ fuerit, q̄ ciuilia. Non minus mirum ostentū & nostra cognouit ætas, anno Neronis principis supremo, sicut in rebus eius exposuimus, pratis oleisq; intercedēte uia publica in contrarias sedes transgresis, in agro Marrucino, prædijs Vectij Marcelli equitis Romani, res Neronis procurantis. Miracula terræmotus. Cap. LXXXIIII

FIunt simul cū terræmotu & inundationes maris, eodē uidelicet spiritu infusi, aut residentis sinu recepti. Maximus terræ memoria mortaliū extitit motus, Tiberij Cæsaris principatu, xij urbibus Asiæ una nocte prostratis. Crebertimus Punico bello, intra eundem annum septies atq; quinquagies nunciatus Romā. Quo quidem anno ad Trasymenum lacum dimicantes, maximum motū neq; Pœni sensere, nec Romani. Nec uero simplex malum, aut in ipso tantum motu periculum est, sed par aut maius ostentum. Nunquam urbs Roma tremuit, ut non futuri euentus alicuius id prænuncium esset.

Quibus locis maria recesserint. Cap. LXXXV

EAdem nascentium causa terrarū est, cum idem ille spiritus attollendo potens solo, non ualuit erumpere. Nascuntur enim nec fluminum tantum inuectu, sicut Echinades insulæ ab Acheloo amne congestæ, maiorq; pars Aegypti à Nilo, in quam à Pharo insula noctis & diei cursum fuisse Homero credimus: sed & recessu maris, sicut eidem de

Circeijs: Quod accidisse & in Ambraciæ portu decem miliũ passuũ interuallo, & Atheniensium quinq; miliũ ad Piræum memoratur. Et Ephesi, ubi quondam ædem Dianæ alluebat. Herodoto quidẽ si credimus, mare fuit supra Memphim usq; ad Aethiopum montes: itemq; à planis Arabiæ. Mare & circa Ilium, & tota Teuthrania, quaq; campos intulerit Mæander.

Ratio insularum enascentium. Cap. LXXXVI

NAscuntur & alio modo terræ, ac repente in aliquo mari emergũt, uelut paria secum faciente natura, quæq; hauserit hiatus, alio loco reddente.

Quæ, & quibus temporibus enatæ sunt Cap. LXXXVII

CLaræ iampridem insulæ, Delos & Rhodos, memoriæ produntur enatæ. Postea minores, ultra Melon Anaphe, inter Lemnum & Hellespontum, Nea: inter Lebedum & Teon, Alone: inter Cycladas olympiadis cxxxv. anno quarto, Thera & Therasia. Inter easdem post annos cxxx. Hiera, eademq; Automate. Et ab ea duobus stadijs post annos cx. in nostro æuo, M. Iunio Syllano, & L. Balbo COSS. ad viij. Idus Iulij, Thia.

Quas terras interruperint maria. Cap. LXXXVIII

ANte nos & iuxta Italiam inter Aeolias insulas, item iuxta Cretam emersit è mari M. D. passuum, unà cum calidis fontibus, altera olympiadis cxliij. anno tertio in Thusco sinu, flagrans hæc uiolento cum flatu. Proditurq; memoriæ magna circa illam multitudine piscium fluitante, confestim expirasse quibus ex his cibus fuisset. Sic & Pithecusas in Campano sinu ferunt ortas. Mox in his montem Epopon, cum repente flamma ex eo emicuisset, campestri æquatum planicie. In eadem & oppidum haustum profundo: alioq; motu terræ stagnum emersisse: & alio, prouolutis montibus insulam extitisse Prochytam. Nanq; & hoc modo insulas rerum natura fecit. Auellit Siciliam Italiæ, Cyprũ Syriæ, Eubœam Bœotiæ, Eubœæ Atalantẽ & Macrin, Besbycũ Bithyniæ, Leucosiam Sirenũ promontorio.

Quæ insulæ cõtinenti adiunctæ Cap. LXXXIX

RVrsus abstulit insulas mari, iunxitq; terris: Antissam Lesbo, Zephyrium Halicarnasso, Ethusam Mindo, Dromiscõ & Pernen Mileto, Narthecusam Parthenio promontorio. Hybanda quondã insula Ioniæ cc. nunc à mari abest stadijs. Syriten Ephesus in mediterranea habet, Derasidas & Sophoniam uicina ei Magnesia. Epidaurus & Oricum insulæ esse desierunt.

Quæ terræ in totũ mari permutatæ. Cap. XC

IN totum abstulit terras, primum omnium ubi Atlanticum mare est, si Platoni credimus, immenso spatio. Mox interno, quæ uidemus hodie, mersam Acarnaniam Ambracio sinu, Achaiam Corinthio, Europam Asiamq; Propontide & Ponto. Ad hoc perrupit mare Leucada, Antirrhium, Hellespontum, Bosphoros duos.

Quæ terræ ipsæ se sorbuerunt. Cap. XCI

ATq; ut sinus & stagna prætercam, ipsa se cõdens terra deuorauit Cybotum altissimum montem, cum oppido Curite, Sipylũ in Magnesia: & prius in eodem loco clarissimam urbem quæ Tantalis uocabatur. Galanis & Gamales urbium in Phœnice agros cum ipsis, Phegium Aethiopiæ iugum excelsissimum, tanquam non infida grassarentur & littora.

Quæ urbes haustæ sint à mari. Cap. XCII

PYrrham & Antissam circa Mæotin pontus abstulit, Elicem & Buram in sinu Corinthio, quarũ in alto uestigia apparent. Ex insula Cea amplius triginta milia passuum abrupta subito, cum plurimis mortalium rapuit. Et in Sicilia dimidiam Tyndarida urbem, ac quicquid ab Italia deest. Similiter in Bœotia & Eleusina.

De miraculis terrarum. Cap. XCIII

MOtus enim terræ sileantur, & quicquid est, ubi saltem busta urbium extant: simul ut terræ miracula potius dicamus, quàm scelera naturæ. Et Hercule non cælestia enarratu difficiliora fuerint. Metallorum opulentia tam uaria, tam diues, tam fœcunda, tot seculis suboriens: cum tantum quotidie orbe toto populentur ignes, ruinæ, naufragia, bella, fraudes, tantum uero luxuria & tot mortales conterant: gemmarum pi-

ctura tam

ctura tam multiplex, lapidum tam discolores maculæ, interq; eos candor alicuius, præter lucem omnia excludens: medicatorum fontium uis: ignium tot locis emicantium, perpetua tot seculis incendia: spiritus letales alibi, aut scrobibus emissi, aut ipso loci situ mortiferi, alibi uolucribus tantum, ut Soracte uicino urbi tractu: alibi præter hominem cæteris animantibus: nonnunquam & homini, ut in Sinuessano agro & Puteolano: spiracula uocant, alij Charoneas scrobes, mortiferum spiritum exhalantes. Item in Hirpinis Ansancti, ad Mephitis ædem locum, quem qui intrauere moriuntur. Simili modo Hierapoli in Asia, matris magnæ tantum sacerdoti innoxium. Alibi fatidici specus, quorum exhalatione temulenti futura præcinunt, ut Delphis, nobilissimo oraculo. Quibus in rebus quid possit aliud causæ afferre mortalium quispiam, quàm diffusæ per omne naturæ subinde aliter atq; aliter numen erumpens?

De terris semper trementibus. Cap. XCIIII

QVædam uero terræ ad ingressus tremunt, sicut in Gabiensi agro, non procul urbe Roma, iugera fermè ducenta, equitantium cursu: similiter in Reatino.

De insulis semper fluctuantibus. Cap. XCV

QVædam insulæ semper fluctuant, sicut in agro Cæcubo, & eodem Reatino, Mutiensi, Statoniensi: In Vadimonis lacu, & ad Cutilias aquas opaca sylua, quæ nunquam die ac noctu eodem loco uisitur: In Lydia quæ uocantur Calaminæ, non uentis solum, sed etiã contis quò libeat impulsæ, multorum ciuium Mithridatico bello salus. Sunt & in Nymphæo paruę, saltuares dictę, quoniã in symphonię cantu ad ictus modulantiũ pedum mouentur. In Tarquiniensi lacu magno Italiæ duæ nemora circumferunt, nũc triquetrã figurã ædentes nunc rotundam cõplexu, uentis impellentibus, quadratã nunq;.

Quibus in terris nõ pluat: & aceruata terrarum miracula, & cæterorum elementorum. Cap. XCVI

CElebre fanum habet Veneris Paphos, in cuius quandam aream non impluit. Item in Nea oppido Troadis circa simulacrũ Mineruæ. In eodẽ & relicta sacrificia non putrescunt. Iuxta Harpasa oppidum Asiæ, cautes stat horrenda, uno digito mobilis: eadem si toto corpore impellatur, resistens. In Taurorũ peninsula in ciuitate Parasino terra est, qua sanãtur omnia uulnera. At circa Asson Troadis lapis nascitur, quo cõsummuntur omnia corpora: Sarcophagus uocatur. Duo sunt mõtes iuxta flumen Indũ, alteri natura est ut ferrum omne teneat, alteri ut respuat. Itaq; si sint claui in calceamẽto, uestigia auelli in altero nõ posse, in altero sisti. Locris & Crotone pestilentiã nunq; fuisse, nec ullo terræmotu laboratũ, annotatũ est. In Lycia uero semper à terręmotu xl. dies serenos esse. In agro Ardano frumentũ satum nõ nascitur. Ad aras Murtias in Veiente, & apud Tusculanũ, & in sylua Ciminia loca sunt in quibus in terrã depacta nõ extrahuntur. In Crustumino natum fœnum ibi noxium, extra salubre est.

Qua ratione æstus maris accedant & recedant. Et ubi ijdem extra rationem. Cap. XCVII

ET de aquarũ natura cõplura dicta sunt: sed æstus maris accedere & reciprocare, maxime mirum: pluribus quidem modis, uerum causa in sole lunaq;. Bis inter duos exortus lunæ affluunt, bisq; remeant, uicenis quaternisq; semper horis. Et primũ attollente se cum ea mundo intumescentes, mox à meridiano cæli fastigio uergẽte in occasum residẽtes: rursusq; ab occasu subter cæli ima, & meridiano cõtraria accedẽte, inundãtes: hinc donec iterũ exoriatur, se sorbẽtes. Nec unq; eodem tẽpore quo pridie reflui, ut ancillante sidere, trahenteq; secũ auido haustu maria, & assidue aliunde q̃ pridie exoriẽte: paribus tamẽ interuallis reciproci, senisq; semp horis, nõ cuiusq; diei aut noctis, aut loci, sed æquinoctialibus: ideoq; inæquales uulgarium horarũ spatio utcunq; plures in eas aut diei aut noctis illarũ mensurę cadũt, & æquinoctio tantũ pares ubiq;. Ingẽs argumentũ plenũq; lucis ac † uicis etiã diurnę, hebetes esse, qui negẽt subtermeare sidera, ac rursus eadem re- Alias, uocis

surgere,similemq; terris,imò uero uniuersæ naturæ exinde faciẽ,in ijsdẽ ortus occasusq; operibus:nõ aliter sub terra manifesto sideris cursu aliòue effectu,q̃ cum prçter oculos nostros feratur.Multiplex etiamnũ lunaris differentia,primumq; septenis diebus. Quippe modici noua ad diuiduã ęstus,pleniore ab ea exundãt,plenaq; maxime feruent.Inde mitescunt.Pares ad septimã primis.Iterũq; alio latere diuidua augẽtur. In coitu solis pares. Planè eadẽ aquilonia,& à terris longius recedẽte mitiores,q̃ cũ in austros digressa, propiore nisu uim suam exercet. Per octonos quoq; annos ad principia motus & paria incremẽta centesimò lunæ reuocãtur ambitu, augẽte ea cuncta solis annuis causis, duobus ęquinoctijs maxime tumẽtes,& autumnali amplius q̃ uerno.Inanes uero bruma, & magis solstitio.Nec tamẽ in ipsis,quos dixi,temporũ articulis, sed paucis post diebus, sicuti neq; in plena aut nouissima,sed postea: nec statim ut lunã mundus ostendat occultẽtue, aut media plaga declinet,uerum duabus ferè horis ęquinoctialibus serius, tardiore semper ad terras omniũ quæ geruntur in cælo effectu cadente, q̃ uisu, sicuti fulguris & tonitrus & fulminũ.Oẽs aũt æstus in oceano maiora integũt spatia inundantq;, quàm in reliquo mari:siue quia totũ in uniuersitate animosius est q̃ in parte, siue quia magnitudo aperta sideris uim laxe grassantis efficacius sentit,eandẽ angustijs arcẽtibus. Qua de causa nec lacus,nec amnes similiter mouentur. Octogenis cubitis supra Britanniam intumescere ęstus,Pytheas Massiliensis autor est.Interiora aũt maria terris claudũtur ut portu. Quibusdã tamen in locis spatiosior laxitas ditioni paret:utpote cũ plura exempla sint,in trãquillo mari,nulloq; uelorũ impulsu, tertio die ex Italia prouectorũ Vticam, æstu feruente. Circa littora aũt magis q̃ in alto deprehẽdũtur hi motus:quoniã & in corpore extrema pulsum uenarũ,id est,spiritus magis sentiũt.In plerisq; tamẽ æstuarijs, propter dispares siderũ in quoq; tractu exortus,diuersi existũt æstus, tẽpore nõ ratione discordes, sicut in Syrtibus.Et quorundã tamẽ priuata natura est, uelut Taurominitani Euripi sæpius,& in Eubœa septies die ac nocte reciprocãtis. Æstus idẽ triduo in mense cõsistit, septima,octaua,nonaq; luna. Gadibus,q̃ est delubro Herculis proximus, fons inclusus ad putei modũ, aliàs simul cũ oceano augetur minuiturq;, aliàs uero utrũq; cõtrarijs tẽporibus.Eodẽ in loco alter,oceani motibus cõsentit.In ripa Bętis oppidũ est, cuius putei crescente æstu minuuntur,augescunt decedẽte,medijs temporũ immobiles: Eadẽ natura in Hispali oppido uni puteo,cæteris uulgaris. Et Pontus semp̃ extrà meat in Propõtidem, introrsus in Pontũ nunq; refluo mari.

Miracula maris. Cap. XCVIII

OMnia plenilunio maria purgãtur,quædã & stato tempore. Circa Messanã & Mylas fimo similia expuuntur in littus purgamẽta, unde fabula solis boues ibi stabulari.His addit(ut nihil quod equidem nouerim prætereã) Aristoteles,nullum animal nisi æstu recedente expirare. Obseruatũ id multum in Gallico oceano, & duntaxat in homine compertũ.

Quæ potestas lunæ,& terrena,& marina. Cap. XCIX

QVo uera coniectatio existit, haud frustra spiritus sidus lunæ existimari. Hoc esse quod terras saturet, accedensq; corpora impleat, abscedens inaniat. Ideo cum incremento eius augeri conchylia,& maxime spiritum sentire quibus sanguis non sit.Sed & sanguine hominem etiam cum lumine eius augeri ac minui:frondes quoq; ac pabula (ut suo loco dicetur)sentire,in omnia eadem penetrante ui.

Quæ solis,& quare salsum mare. Cap. C

ITaq; solis ardore siccatur liquor:& hoc esse masculum sidus accepimus, torrẽs cuncta sorbensq;.Sic mari late patẽti saporem incoqui salis, aut quia exhausto inde dulci tenuiq;, quod facillime trahat uis ignea, omne asperius crassiusq; linquatur. Ideo summa æquorum aqua dulciorem profundam. Hanc esse ueriorẽ causam asperi saporis, quàm quod mare terræ sudor sit æternus,aut quia plurimũ ex arido misceatur illi uapore, aut quia terræ natura medicatas aquas inficiat.Est in exẽplis, Dionysio Siciliæ tyranno cum pulsus est ea potentia,accidisse prodigium,ut uno die in portu dulcesceret mare.

Item de natura lunæ. Cap. CI

EContrario ferunt lunæ fœmineum ac molle sidus atq; nocturnũ soluere humorem, & trahere non auferre. Id manifestũ esse, quod ferarum occisa corpora in tabem ui/su suo resoluat, somnoq; sopitis torporem contractũ in caput reuocet: glaciem refundat, cunctaq; humifico spiritu laxet. Ita pensari naturæ uices, semperq; sufficere, aliis siderũ elementa cogentibus, aliis uero fundentibus. Sed in dulcibus aquis lunæ alimentum esse, sicut in marinis solis.

Vbi altissimum mare. Cap. CII

ALtissimum mare XV. stadiorum Fabianus tradit. Alij in Ponto ex aduerso Coraxorum gentis (uocant Bathea ponti) trecentis ferè à continenti stadijs immensam altitudinem maris tradunt, uadis nunquam repertis.

Miracula aquarum, fontium, & fluminum. Cap. CIII

MIrabilius id faciunt aquę dulces, iuxta mare ut fistulis emicãtes. Nam nec aquarum natura à miraculis cessat. Dulces mari inuehũtur, leuiores haud dubie. Ideo & marinæ, quarum natura grauior, magis inuecta sustinent. Quædã uero & dulces inter se supermeant alias. Vt in Fucino lacu inuectus amnis, in Lario Addua, in Verbano Ticinus, in Benaco Mincius, in Seuinno Ollius, in Lemano Rhodanus, hic trans alpes, superiores in Italia multorũ milium transitu, hospitales suas tantum, nec largiores q̃ intulere aquas euehentes. Proditum hoc & in Oronte amne Syriæ, multisq; alijs. Quidã uero odio maris ipsa subeũt uada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo reddunt͛ iacta in Alpheũ: qui per Olympiã fluens, Peloponnesiaco littori infunditur. Subeunt terras, rursusq; redduntur, Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia. Et quæ in Aesculapij fonte Athenis immersa sunt, in Phalerico reddũtur. Et in Atinate campo fluuius mersus, post XX. M. pass. exit. Et in Aquileiensi Timauus. Nihil in Asphaltite Iudææ lacu, qui bitumen gignit, mergi potest: nec in Armeniæ maioris Arethusa: is quidẽ nitrosus pisces alit. In Salentino iuxta oppidum Manduriam lacus ad margines plenus, neq; exhaustis aquis minuitur, neq; infusis augetur. In Ciconũ flumine, & in Piceno lacu Velino lignũ deiectum, lapideo cortice obducitur: & in Surio Colchidis flumine, adeo ut lapidem plerunq; durans adhuc integat cortex. Similiter in flumine Silari ultra Surrentũ, nõ uirgulta modo immersa, uerũ & folia lapidescunt, aliàs salubri potu eius aquæ. In exitu paludis Reatinæ, saxum crescit. Et in rubro mari oleæ, uirentesq; frutices enascuntur. Sed & fontium plurimorum natura, mira est feruore. Idq; etiam in iugis alpium, ipsoq; in mari, inter Italiam & Aenariã, ut in Baiano sinu, & in Liri fluuio, multisq; alijs. Nam dulcis haustus in mari plurimis locis, ut ad Chelidonias insulas & Aradum, & in Gaditano oceano. Patauinorum aquis calidis herbæ uirentes innascuntur, Pisanorũ ranæ: ad Vetulonios in Hetruria non procul à mari, pisces. In Casinate fluuius appellat͛ Scatebra, frigidus, abundantior æstate. In eo ut in Arcadię Stymphali, enascuntur aquatiles musculi. In Dodone Iouis fons cum sit gelidus, & immersas faces extinguat, si extinctæ admoueãtur, accẽdit. Idem meridie semper deficit, qua de causa Anapauomenon uocãt. Mox increscẽs ad medium noctis exuberat: ab eo rursus sensim deficit. In Illyrijs supra fontẽ frigidũ expansæ uestes accẽduntur. Iouis hammonis fons interdiu frigidus, noctibus feruet. In Troglodytis fons solis appellatur dulcis, & circa meridiem maxime frigidus: mox paulatim tepescens, ad noctis media feruore & amaritudine infestatur. Padi fons medijs diebus æstiuis uelut interquiescẽs semper aret. In Tenedo insula fons, semper à tertia noctis hora in sextam ab æstiuo solstitio exundat. Et in Delo insula Inopus fons eodẽ quo Nilus modo, ac pariter cum eo decrescit augeturq;. Cõtra Timauũ amnem insula parua in mari est cum fontibus calidis, qui pariter cum æstu maris crescunt minuunturq;. In agro Pitinate trans Apenninum fluuius Nouanus omnibus solstitijs torrens, bruma siccatur. In Falisco omnis aqua potata candidos boues facit: in Bœotia amnis Melas oues nigras: Cephisus ex eodem lacu profluens, albas, rursus nigras Penius, ruffasq; iuxta Iliũ Xanthus, unde &

nomen amni. In Ponto fluuius Astaces irrigat campos, in quibus pastæ nigro lacte equæ gentem alunt. In Reatino fons Neminiæ appellatus, alio atq; alio loco exoritur, annonæ mutationem significans. Brundisij in portu fons, incorruptas præstat aquas nauigantibus. Lyncestis aqua, quæ uocatur acidula, uini modo temulentos facit. Item in Paphlagonia, & in agro Caleno. In Andro insula templo Liberi patris fontem nonis Ianuarijs semper uini sapore fluere Mutianus ter cos. credit: Diotecnosia uocat. Iuxta Nonacrim Arcadiæ Styx, nec odore differens, nec colore, epota ilico necat. Item in Beroso Taurorum colle tres fontes, sine remedio, sine dolore mortiferi. In Carrinensi Hispaniæ agro duo fontes iuxta fluūt, alter omnia respuens, alter absorbens. In eadē gente alius, aurei coloris omnes ostendit pisces, nihil extra illam aquam cæteris differentes. In Comensi iuxta Larium lacum, fons largus, horis singulis semper intumescit ac residet. In Cydonia insula ante Lesbon fons calidus, uere tantū fluit. Lacus Sinnaus in Asia circūnascēte absynthio inficitur. Colophone in Apollinis Clarij specu lacuna est, cuius potu mira redduntur oracula, bibentium breuiore uita. Amnes retro fluere & nostra uidit ætas, Neronis principis annis supremis, sicut in rebus eius retulimus. Iam omnes fontes æstate q̃ hyeme gelidiores esse, quē fallit? Sicut illa permira naturæ opera, æs & plumbū in massa mergi, dilatata fluitare. Eiusdēq; ponderis alia sidere, alia inuehi. Onera in aqua facilius moueri. Thyrreū lapidē quāuis grandē innatare, eundēq; cōminutū mergi. Recentia cadauera ad uadū labi, intumescentia attolli. Inania uasa haud facilius q̃ plena extrahi. Pluuias salinis aquas utiliores esse, q̃ reliquas: nec fieri salem nisi admixtis dulcibus. Marinas tardius gelare, celerius accendi. Hyeme mare calidius esse, autumno salsius. Omne oleo tranquillari. Et ob id urinantes ore spargere, quoniā mitiget naturā asperā, lucemq; deportet. Niues in alto mari nō cadere. Cū omnis aqua deorsum feratur, exilire fontes, atq; etiā in Aetnæ radicibus flagrantis in tantum, ut quinquagena & centena milia pass. harenas flammarum globus eructet.

Igniū & aquarū iuncta miracula, & de maltha. Cap. CIIII

IAmq; & ignium, quod est naturæ quartū elementum, reddamus aliqua miracula. Sed primum ex aquis. In Comagenes urbe Samosata stagnum est, emittens limum (maltham uocant) flagrantē: cum quid attigit solidi, adhæret. præterea tactus sequitur fugientes. Sic defendere muros oppugnante Lucullo, flagrabatq; miles armis suis: Aquis etiam accenditur. Terra tantum restingui docuere experimenta.

De Naphtha Cap. CV

SImilis est natura naphthę: ita appellat circa Babyloniā, & in Austagenis Parthiæ profluens, bituminis liquidi modo. Huic magna cognatio ignium, transiliuntq; protinus in eam undecunq; uisam. Ita ferunt à Medea pellicē crematā, postq̃ sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapta.

De semper ardentibus locis. Cap. CVI

VErum in montium miraculis, ardet Aetna noctibus semper, tantoq; æuo igniū materiæ sufficit, niualis hybernis temporibus, egestumq; cinerē pruinis operiens. Nec in illo tantum natura sæuit, exustionē terris denuncians: Flagrat in Phaselide mons Chimæra, & quidem immortali diebus ac noctibus flamma. Ignem eius accendi aqua, extingui uero terra aut fœno, Gnidius Ctesias tradit. Eadē in Lycia Hephæstij montes, tæda flammante tacti, flagrant adeo, ut lapides quoq; riuorū & harenæ in ipsis aquis ardeāt: aliturq; ignis ille pluuijs. Baculo si quis ex ijs accenso traxerit sulcos, riuos igniū sequi narrant. Flagrat in Bactris Cophanti noctibus uertex. Flagrat in Medis & Cestia gente confinio Persidis: Susis quidē ad turrim albā, è xv. caminis, maximo eorū & interdiu. Campus Babylonię flagrat, quadam ueluti piscina iugeri magnitudine. Item Aethiopū iuxta Hesperium montem, stellarū modo cāpi noctu nitent. Similiter in Megalopolitanorum agro, tametsi internus sit ille iucundus, frondemq; densi supra se nemoris non adurés, & iuxta gelidum fontem semper ardens. Nymphæi crater dira Apolloniatis suis portēdit, ut Theopompus tradidit. Augetur imbribus, egeritq; bitumen, temperādum fonte illo

inguſtabili

ingustabili, aliâs omni bitumine dilutius. Sed quis hæc miretur? in medio mari Hiera insula iuxta Italiam cum ipso mari arsit per aliquot dies sociali bello, donec legatio senatus piauit. Maximo tamen ardet incendio Theon ochema dictum, Aethiopum iugum, torrentesq; solis ardoribus flãmas egerit. Tot locis tot incendijs rerũ natura terras cremat.

Ignium per se miracula. Cap. CVII

PRæterea cum sit huius unius elementi ratio fœcunda, seq; ipse pariat, & minimis crescat scintillis, quid fore putandum est in tot rogis terræ? Quæ est illa natura, quæ uoracitatem in toto mũdo auidissimã sine damno sui pascit? Addantur ijs sidera innumera, ingensq; sol. Addantur humani ignes, & lapidũ quoq; insiti naturę, attrita inter se ligna, iam nubiũ & origines fulminũ. Excedit profecto omnia miracula, ullũ diẽ fuisse quo non cuncta cõflagrarẽt: cũ specula quoq; cõcaua aduersa solis radijs facilius etiã accendãtur, quàm ullus alius ignis. Quid q; innumerabiles parui, sed naturales scatent? In Nymphęo exit è petra flãma quæ pluuijs accenditur. Exit & ad aquas Scantias. Hæc quidẽ inualida cum transit, nec longe in alia durans materia. Viret æterno hunc fontẽ igneum cõtexens fraxinus. Exit in Mutinẽsi agro statis Vulcano diebus. Reperitur apud autores, subiectis Ariciæ aruis, si carbo deciderit, ardere terrã. In agro Sabino & Sidicino unctũ flagrare lapidem. In Salentino oppido Egnatia, imposito ligno in saxũ quoddam ibi sacrum, protinus flammam existere. In Laciniæ Iunonis ara sub dio sita, cinerem immobilem esse, perflantibus undiq; procellis. Quin & repentinos ignes existere, & in aquis, & in corporibus etiam humanis. Trasymenum lacum arsisse totum: Seruio Tullio dormienti in pueritia, ex capite flammam emicuisse: L. Martio in Hispania interemptis Scipionibus concionanti, & milites ad ultionem exhortanti, arsisse simili modo, Valerius Antias narrat. Plura mox & distinctius. Nunc enim quadam mixtura rerum omniũ exhibentur miracula. Verum egressa mens interpretationẽ naturæ, festinat legentiũ animos per totũ orbem, ueluti manu ducere.

Terræ uniuersæ mensura, longitudo & latitudo. Cap. CVIII

PArs nostra terrarũ, de qua memoro, ambienti (ut dictum est) oceano uelut innatans, longissime ab ortu ad occasum patet, hoc est, ab India ad Herculis columnas Gadibus sacratas, octuagies quinquies centena septuagintaocto. M. pass. ut Artemidoro placet autori. Vt uero Isidoro, nonagies octies cẽtena & decẽ & octo M. Artemidorus adijcit amplius, à Gadibus circuitu sacri promontorij ad promontoriũ Artabrũ, quò longissime frons procurrit Hispaniæ octingenta M. nonagintaunum. Id mẽsuræ duplici currit uia. A Gange amne ostioq; eius, quo se in eoum oceanum effundit, per Indiam Parthyenemq; ad Myriandrũ urbẽ Syriæ, in Issico sinu positã, qnquagies bis cẽtena, quindecim M. pass. Inde proxima nauigatione Cyprũ insulã, Patara Lyciæ, Rhodũ, Astypalæam, in Carpathio mari insulas, Laconicæ Tænarum, Lilybæũ Siciliæ, Calarim Sardiniæ, tricies quater centena, qnquaginta M. Deinde Gades quatuordecies cẽtena & qnquaginta M. pass. Quę mẽsura uniuersa ab eoo mari efficit octogies quinquies centena, lxxviij. M. pass. Alia uia quę certior, itinere terreno maxime patet, à Gange ad Euphratem amnem quinquagies cẽtena M. p. & xxi. Inde Cappadociæ Mazaca cc. M. xliiij. Inde per Phrygiam, Cariam, Ephesum cccc. M pass. xcviij. Ab Epheso per Aegeũ pelagus Delum ducenta M. Isthmum ducenta duodecim M. Deinde terra & Laconico mari & Corinthiaco sinu Patras Peloponnesi ducentaduo M. quingenti: Leucadem lxxxvi. milia quingenti: Corcyram totidem: Acroceraunia centum trigintaduo milia quingenti: Brundisium lxxx. sex milia quingenti: Romam ccc. milia lx. Ad alpes usque Calcincomacum uicum dxviij. M. Per Galliam ad Pyrenæos montes Illiberim quingenta quinquagintasex M. Ad oceanum & Hispaniæ oram trecenta trigintaduo M. Traiectu Gadis septem milia quingenti. Quæ mensura Artemidori ratione efficit octuagiessexies centena octogintaquinq;. Latitudo autẽ terræ à meridiano situ ad septentrionem, dimidio ferè minor colligitur, quinquagies quater centena sexaginta duo milia. Quo palàm fit, quantum & hinc

uapor abstulerit, & illinc rigor. Neque enim deesse arbitror terris, aut non esse globi formam: sed inhabitabilia utrinqꝫ incomperta esse. Hæc mensura currit à littore Aethiopici oceani, quà modo habitatur, ad Meroen dl.M. Inde Alexandriã duodecies centena milia quinquaginta. Rhodũ quingenta octogintatria. Gnidũ octogintaquatuor milia quingenti. Con uigintiquinqꝫ milia. Samũ c. milia. Chium lxxxiiij. milia. Mitylenen lxv. milia. Tenedon xxviij. milia. Sigæum promontoriũ xij. milia quingenti. Os Ponti cccxij. milia quingenti. Carambin promontorium cccl. Os Mæotidis cccxij. milia quingenti. Ostium Tanais cclxv. M. qui cursus cõpendijs maris breuior fieri potest lxxxix. M. Ab ostio Tanais nihil modicum diligentissimi autores facere. Artemidorus ulteriora incomperta existimauit, cum circa Tanaim Sarmatarũ gentes degere fateretur ad septentriones uersas. Isidorus adiecit XII C M.L. usqꝫ ad Thulen, quæ cõiectura diuinatiõis est. Ego nõ minore quàm proxime dicto spatio, Sarmatarum fines nosci intelligo. Et alioquin quantum esse debet, quod innumerabiles gentes subinde sedem mutantes capiat? Vnde ulteriorẽ mensuram inhabitabilis plagæ, multo esse maiorem arbitror. Nam & à Germania immensas insulas nõ pridem cõpertas, cognitũ habeo. De longitudine ac latitudine hæc sunt, quę digna memoratu putem. Vniuersum aũt hũc circuitũ Eratosthenes, in omniũ quidẽ literarũ subtilitate, & in hac utiqꝫ præter cæteros solers, quẽ cunctis probari uideo, ducẽtorũ quinquagintaduorũ milium stadiũ prodidit. Quæ mẽsura Romana cõputatione efficit trecenties quindecies cẽtena milia pass. Improbũ ausum: uerũ ita subtili argumentatione cõprehẽsum, ut pudeat nõ credere. Hipparchus & in coarguẽdo eo, & in reliqua omni diligẽtia mirus, adijcit stadiorũ paulo minus xxv. milia.

Harmoniaca mũdi ratio. Cap. CIX

ALia Dionysodoro fides: neqꝫ enim subtraham exemplum uanitatis Græcæ maximum. Melius hic fuit, Geometrica scientia nobilis. Senectã diem obijt in patria. Funus duxere ei propinquæ, ad quas pertinebat hæreditas. Eæ cum secutis diebus iusta peragerent, inuenisse dicũtur in sepulchro epistolã, Dionysodori nomine ad superos scriptã. Peruenisse eum à sepulchro ad infimã terram: esseqꝫ eò stadiorũ quadragintaduo milia. Nec defuere geometrę, qui interpretarẽtur significare epistolã à medio terrarũ orbe missam, quò deorsum ab summo longissimũ esset spatium, & idem pilæ mediũ. Ex quo consecuta computatio est, ut circuitu esse ducenta quinquagintaquinqꝫ milia stadia pronunciarent. Harmoniaca ratio, quæ cogit rerũ naturã sibi ipsam cõgruere, addit huic mẽsuræ stadia septem milia, terramqꝫ nonagesimamsextammillesimã totius mũdi partem facit.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER III

PROOEMIVM.

HACTENVS de situ & miraculis terræ, aquarumqꝫ ac siderum, & ratione uniuersitatis atqꝫ mẽsura. Nunc de partibus, quanqꝫ infinitũ id quoqꝫ existimatur, nec temere sine aliqua reprehensione tractatum. Haud ullo in genere uenia iustior est, si modo minime mirum est, hominem genitum non omnia humana nouisse. Quapropter autorem neminem unũ sequar, sed ut quenqꝫ uerissimum in quaqꝫ parte arbitrabor. Quoniam commune ferè omnibus fuit, ut eos quisqꝫ diligẽtissime situs diceret, in quibus ipse prodebat, ideo nec culpabo aut coarguam quenquam. Locorũ nuda nomina, & quanta dabitur breuitate ponentur, claritate causisqꝫ dilatis in suas partes. Nunc enim sermo de toto est. Quare sic accipi uelim, ut si uidua fama sua nomina, qualia fuere primordio ante ullas res gestas, nuncupentur, & sit quædã in his nomenclatura quidem, sed mundi rerumqꝫ naturæ. Terrarum orbis uniuersus in tres diuiditur partes, Europam, Asiam, Africã. Origo ab occasu solis & Gaditano freto, quà irrũpens oceanus Atlãticus

in

in maria interiora diffunditur. Hinc intrāti dextra Africa est, læua Europa: inter has Asia est. Termini amnes, Tanais & Nilus. Quindecim M. pass. in longitudinē, quas diximus, fauces oceani patent, quinq; M. in latitudinē, à uico Mellaria Hispaniæ ad promontoriū Africæ Albū, autore Turannio Graccula iuxta genito. T. Liuius ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderūt, ubi minimū vij. M. pass. ubi uero plurimū, x. M. Tā modico ore, tam immensa æquorū uastitas panditur. Nec profunda altitudo miraculū minuit. Frequentes quippe tęniæ candicātis uadi, carinas territāt. Qua de causa limen interni maris, multi eū locū appellauere. Proxima aūt faucibus utrinq; impositi montes, coercēt claustra, Abila Africæ, Europæ Calpe, laborū Herculis metæ. Quam ob causam indigenæ colūnas eius dei uocāt, credūtq; perfossas exclusa antea admisisse maria, & rerū naturæ mutasse faciē.

De Europa. Cap. I

PRimū ergo de Europa altrice uictoris omnium gentiū populi, longeq; terrarū pulcherrima, quam pleriq; merito non tertiā portionē fecere, uerum æquā, in duas partes ab amne Tanai ad Gaditanum fretum uniuerso orbe diuiso. Oceanus hoc, quod dictum est, spatio Atlanticū mare infundēs, & auido meatu terras, quæcūq; uenientē expauere, demergens, resistētes quoq; flexuoso littorū anfractu lambit, Europā uel maxime recessibus crebris excauās, sed in quatuor præcipue sinus: Quorū primus à Calpe Hispaniæ extimo (ut dictū est) mōte, Locros & Brutiū usq; ꝓmōtoriū immēso ambitu flectitur. In eo prima Hispania terrarū est, ulterior appellata. Eadē Bætica. Mox à fine Vrgitano citerior, eademq; Tarraconēsis ad Pyrenæa iuga. Vlterior in duas ꝑ longitudinē prouincias diuiditur. Siquidē Bæticæ latere septentrionali prætenditur Lusitania, amne Ana discreta. Ortus hic Laminitano agro citerioris Hispaniæ, & modo se in stagna fundēs, modo in angustias resorbēs, aut in totum cuniculis cōdens, & sæpius nasci gaudens, in Atlanticum oceanū effunditur. Tarraconensis autem affixa Pyrenæo, totoq; eius latere decurrens, & simul ad Gallicū oceanū Iberico à mari trāsuersa se pandēs, Solorio mōte & Oretanis iugis Carpetanisq; & Asturū, à Bætica atq; Lusitania distinguitur. Bætica à flumine eam mediā secante cognominata, cunctas prouinciarū diuiti cultu, & quodā fertili ac peculiari nitore præcedit. Iuridici cōuentus ei quatuor, Gaditanus, Cordubēsis, Astigitanus, Hispalensis. Oppida omnia numero clxxv. In ijs coloniæ viij. municipia viij. Latio antiquitus donata xxix. libertate vi. fœdere ij. stipendiaria cxx. Ex his digna memoratu, aut latiali sermōe dictu facilia, à flumine Ana littore oceani oppidū Ossonoba, Lusturia cognominatū. Interfluētes Luxia & Vriū. Mariani montes. Bætis fluuius. Littus Corēse inflexo sinu. Cuius ex aduerso Gades, inter insulas dicendæ. Promontoriū Iunonis. Portus Besippo. Oppida Belon, Mellaria. Fretū ex Atlātico mari. Carteia, Tartessos à Græcis dicta. Mons Calpe. Dein littore interno oppidū Barbesula cū fluuio. Item Salduba oppidū, Suel, Malacha cum fluuio fœderatorū. Dein Menoba cū fluuio. Sextifirmiū, cognomine Iuliū. Sexi & Abdera. Murgis Bæticę finis. Orā eā uniuersam originis Pœnorum existimauit M. Agrippa. Ab Ana aūt Atlātico oceano obuersa Bastulorū Turdulorumq; est. In uniuersam Hispaniā M. Varro peruenisse Iberos & Persas, & Phœnicas, Celtasq; & Pœnos tradit. Lusum em̄ Liberi patris ac Lysam cū eo bacchantē, nomē dedisse Lusitaniæ, & Pana præfectum eius uniuersæ. At quæ de Hercule ac Pyrene uel Saturno traduntur, fabulosa in primis arbitror. Bætis in Tarraconēsi prouincia, nō ut aliqui dixere Mentesa oppido, sed Tygensi exoriēs saltu, iuxta quē Tader fluuius, q̄ Carthaginēsem agrū rigat, Ilorci refugit Scipionis rogū: uersusq; in occasum, Oceanū Atlanticū prouinciā adoptans petit, modicus primo, sed multorū fluminū capax, q̄bus ipse famā aquasq; aufert. Bæticę primum ab Osigetania infusus, amœno blādus alueo, crebris dextra læuaq; accolitur oppidis. Celeberrima inter hunc & oceani oram in mediterraneo Segeda, quæ Augurina cognominatur, Iulia quæ Fidentia, Virgao quæ Alba, Ebura quę Cerealis. Eliberi quod Liberini, Ilipula quæ Laus, Astigi quod Iulienses, Vesci quod Fauentia,

Singilia

Singilia, Hegua, Arialdunum, Agla minor, Vbeda, Castra uinaria, Episibrium, Hippo noua, Illurco, Osca, Escua, Sucubo, Nuditanum, Tucci uetus, omnia Bastetaniæ uergentis ad mare. Conuentus uero Cordubensis circa flumen ipsum Osigi, quod cognominatur Laconicum, Iliturgi quod Forumiulium, Ipasturgi quod Triumphale, Sitia, & xiiij M. passuũ remotum in mediteraneo Obulco, quod pontificense appellatur. Mox Ripepora fœderatorũ, Sacili, Martialiũ Onoba. Et dextra Corduba, colonia patritia cognominata, inde primum nauigabili Bæti. Oppida Carbulo, Decuma: fluuius Singulis, eodem Bætis latere incidens. Oppida Hispalensis conuentus, Celtiaca, Vacamana, Acria, Ilipa cognomine Italica. Et à læua Hispalis colonia, cognomine Romulensis. Ex aduerso oppidum Osset, quod cognominatur Iulia Constantia, Vergentum, quod Iulij genitor. Hippo Caurasiarum, fluuius Menoba, & ipse à dextro latere infusus. Ac inter æstuaria Bætis oppidum Nebrissa, cognomine Veneria, & Colobona, colonia Asta, quæ Regia dicitur. Et in mediterraneo Asida, quæ Cæsariana. Singulis fluuius in Bætin, quo dictum est ordine, irrumpens, Astigitanam Coloniam alluit, cognomine Augustam firmam, ab ea nauigabilis. Huius conuentus sunt reliquæ coloniæ immunes. Tucci, quæ cognominatur Augusta gemella, Ituci quæ uirtus Iulia, Attubi quę claritas Iulia, Vrso quæ Genua urbanorũ, inter quæ fuit Munda cum Pompeij filio capta. Oppida libera, Astigi uetus, Ostippo. Stipendiaria Callet, Calucula, Castra gemina, Illipula minor, Merucra, Sucrona, Obulcula, Oningis. Ab ora uenienti prope Menobã amnem & ipsum nauigabilem, haud procul accolũt Alontigiceli, Alostigi. Quæ aũt regio à Bæti ad fluuium Anam tendit, extra prędicta Bæturia appellatur, in duas diuisa partes, totidemq; gentes: Celticos qui Lusitantiam attingunt, Hispalensis conuentus: Turdulos qui Lusitaniam & Tarraconensem accolunt, iura Cordubam petunt. Celticos à Celtiberis ex Lusitania aduenisse manifestum est, sacris, lingua, oppidorum uocabulis, quæ cognominibus in Bætica distinguuntur: Seria quæ dicitur fama Iulia: Vertobrige, concordia Iulia: Segede restituta Iulia: contributa Iulia, Vcultuniacum, quæ & Turiga nunc est: Laconimurgi, constantia Iulia: Teresibus fortunales, & Callensibus Emanici. Præter hæc in celtica Acimbro, Arunda, Arunci, Turobrica, Lastigi, Alpesa, Sisapona, Serippo. Altera Beturia quã diximus Turdulorũ & cõuentus Cordubensis, habet oppida nõ ignobilia, Arsam, Melariam, Mirobricam, regiones Osintigi, Sisaponem. Gaditani conuentus ciuium Romanorũ Regina, Latinorũ Regia, Carisa cognomine Aurelia, Vria cognominata castrum Iuliũ. Item Cæsaris Salutariensis. Stipẽdiaria Besaro, Belippo, Barbesula, Lacippo, Besippo, Callet, Cappagũ, Oleatro, Itucci, Brana, Sarguntia, Andorisippo. Longitudinẽ uniuersam eius prodidit M. Agrippa cccclxv. M. passuũ, latitudinẽ cclvij. M. sed cum termini Carthaginẽ usq; procederet, quæ causa magnos errores computatione mensuræ sæpius parit. Et dum alibi mutato prouinciarum modo, alibi itinerum auctis & diminutis passibus, incubuere maria tam longo æuo, alibi processere littora, torsere se & fluminum aut correxere flexus. Præterea aliunde alijs exordium mensuræ est, & alia meatus: ita fit ut nulli duo cõcinant.

Bæticæ longitudo & latitudo. Cap. II

BÆticæ longitudo nũc à Castulonis oppidi fine Gadeis cccclxxv. M. & à Murgi maritima ora xxij. M. pass. amplior. Latitudo à Carteiana ora ccxxiiij. M. pass. Agrippam quidẽ in tanta uiri diligẽtia, præterq; in hoc opere cura, cum orbẽ terrarũ urbi spectandũ ꝑpositurus esset errasse quis credat, & cũ eo diuũ Augustũ? Is nanq; cõplexam eum porticũ ex destinatione & cõmentarijs M. Agrippæ à sorore eius inchoatã peregit.

Hispania citerior. Cap. III

CIterioris Hispaniæ sicut compluriũ prouinciarũ aliquantũ uetus forma mutata est, utpote cũ Pompeius Magnus trophæis suis, quæ statuebat in Pyrenæo dccclxvi. oppida ab Alpibus ad fines Hispaniæ ulterioris in ditionẽ à se redacta testatus sit. Nunc uniuersa prouincia diuiditur in cõuentus septẽ, Carthaginiensem, Tarraconensem, Cæsaraugu

saraugustanum,Cluniensem,Asturum,Lucensem,Bracarum.Accedunt insulæ,quarum mentione seposita,præter ciuitates contributas alijs,prouincia ipsa ccxciiij. cõtinet oppida.In ijs colonias xij.Oppida ciuium Romanorum xiij.Latinorũ ueterum xvij. fœderatorum unum,stipendiaria cxxxij.Primi in ora Bastuli, post eos quo dicetur ordine intus recedentes Mentesani,Oretani,& ad Tagum Carpetani,iuxta eos Vaccei, Vectones,& Celtiberi,Arrebaci.Oppida oræ proxima, Vrci,adscriptũq; Bæticæ Barea, regio Mauitania,mox Deitania.Dein Contestania, Carthago noua,colonia: cuius à promontorio quod Saturni uocat̃, Cæsariã Mauritaniæ urbẽ clxxxvij. M.pass. traiectus. Reliqua in ora flumen Tader,Colonia immunis,Illici, unde Illicitanus sinus, in eam contribuuntur Icositani:mox Latinorũ Lucentum,Dianiũ stipendiariũ, Sucro fluuius, & quondã oppidum,Contestaniæ finis. Regio Edetana amœno prætendente se stagno ad Celtiberos recedẽs. Valẽtia colonia iij.M.pass.à mari remota:flumen Durias:tantundem à mari Saguntum ciuium Romanorũ oppidum:fide nobile : flumen Idubeda:regio Ilergaonum. Iberus amnis nauigabili cõmercio diues,ortus in Cãtabris haud procul oppido Iuliobrica,ccccl.M.pass.fluens,nauiũ per cclx. M.à Varia oppido capax,quẽ propter uniuersam Hispaniam Græci appellauere Iberiam.Regio Cossetania,flumen Subi,colonia Tarraco Scipionum opus,sicut Carthago Pœnorũ.Regio Ilergetum,oppidũ Subur, flumen Rubricatum, à quo Laletani & Indigetes. Post eos quo dicetur ordine intus recedentes radice Pyrenæi,Ausetani,Itani,Lacetani.Perq; Pyrenæum Cerretani,dein Vascones.In ora autẽ colonia Barcino,cognomine Fauentia. Oppida ciuium Romanorum, Bætulo, Illuro.Flumen Larnum,Blandæ:flumen Alba,Emporiæ:geminũ hoc,ueterũ incolarum, & Græcorum, qui Phoceẽsium fuere soboles:Flumen Tichis.Ab eo Pyrenæa Venus in latere promontorij altero xl. M. Nunc per singulos cõuentus reddentur insignia præter supradicta.Tarracone disceptant populi xliiij. quorũ celeberrimi ciuium Romanorum Dertusani, Bigargitani.Latinorũ Ausetani, Cerretani,qui Iuliani cognominantur, & qui Augustani, Edetani, Gerundenses, Gessorienses, Teari qui Iulienses. Stipendiariorum Aquicaldenses,Onenses,Betulonenses. Cæsaraugusta colonia immunis amne Ibero affusa, ubi oppidũ antea uocabatur Salduba,regionis Edetaniæ,recipit populos lij.Ex his ciuium Romanorũ Bellitanos,Celsenses.Ex colonia Calaguritanos qui Nascici cognominantur.Ilerdenses Surdaonũ gentis,iuxta quos Sycoris fluuius:Oscenses regionis Vescitaniæ, Turiassonenses.Latinorũ ueterum Cascantenses,Ergauicenses, Graccuritanos, Leonicenses,Ossigerdẽses.Fœderatos Tarragenses.Stipẽdiarios Arcobricenses, Andologenses,Arocelitanos,Bursaonenses,Calaguritanos,qui Fibularenses cognominantur: Complutenses,Carenses,Cincenses,Cortonẽses,Dammanitanos,Larnẽses, Ilursenses, Spalenses,Ilumberitanos,Lacetanos, Vibienses,Pompelonenses,Segienses. Carthaginem conueniunt populi lxij.exceptis insularum incolis. Ex colonia Accitana Gemellenses,& Libisosona cognomine Foraugustana,quibus duabus ius Italię datum.Ex colonia Salariense oppidani Latij ueteris Castulonenses, qui Cæsari uenales appellantur. Setabitani qui Augustani,Valerienses.Stipendiariorum autem celeberrimi, Labanenses,Bastitani,Consaburenses,Dianenses, Segestani,Ilorcitani, Laminitani, Mentesani, qui & Oritani,Mentesani,qui & Bastuli,Oretani,qui & Germani cognominant̃, caputq; Celtiberiæ,Segobrienses , Carpetani,& Toletani Tago flumini impositi. Dein Viacienses, Virgilienses.In conuentum Cluniensem Varduli ducunt populos xiiij. ex quibus Labanenses tantum nominare libeat, Turmodigi quatuor, in quibus Segisamonẽses , Segisamaiulienses.In eundem conuentũ Carietes & Vennenses quinq; ciuitatibus uadũt, quarum sunt Velienses.Eodem Pelendones Celtiberorũ quatuor populis , quorũ Numantini fuere clari:sicut in Vacceorum xviij.ciuitatibus Intercatienses, Pallãtini, Lacobricenses, Caucenses.Nam in Cantabris quatuor populis Iuliobrica sola memoratur : In Autrigonum decem ciuitatibus Tritiũ,& Virouesca. Areuacis nomen dedit fluuius Areua.

Horum

Horum sex oppida, Saguntia & Vxama, quæ nomina crebro aliȷs in locis usurpantur, præterea Sagouia, & noua Augusta, Termes, ipsaq; Clunia Celtiberiæ finis. Ad oceanũ reliqua uergũt, Varduliq; ex prædictis & Cantabri. Iungũtur his Asturũ XII. populi, diuisi in Augustanos Asturica urbe magnifica. In ȷs sunt Giguri, Pesici, Lanciẽses, Zoelę, Numerus omnis multitudinis ad CCXL. M. liberorũ capitum. Lucensis cõuentus populorum est XVI. præter Celticos & Lebunos ignobiliũ ac barbaræ appellationis, sed liberorum capitũ fermè CLXVI. M. Simili modo Bracarũ XXIIII. ciuitates, CCLXXV. M. capitum, ex qbus præter ipsos Bracaros Vibali, Celerini, Galleci, Aequesilici, Querquerni citra fastidiũ nominẽtur. Lõgitudo citerioris Hispanię est ad finẽ Castulonis à Pyrenęo, sexcenta septem M. pass. & ora paulo amplius. Latitudo à Tarracone ad littus Olarsonis CCCVII. Et radicibus Pyrenæi, ubi cuneatur angustȷs inter duo maria, paulatim deinde se pandens, qua contingit ulteriorem Hispaniã, tantundem & amplius latitudini adȷcit. Metallis, plumbi, ferri, æris, argenti, auri, tota fermè Hispania scatet, Citerior & specularibus lapidibus: Bætica & minio. Sunt & marmorum lapidicinæ. Vniuersæ Hispaniæ Vespasianus imperator Augustus iactatus procellis Reipub. Latȷ ius tribuit. Pyrenæi montes Hispanias Galliasq; disterminãt, promontorȷs in duo diuersa maria proiectis.

Narbonensis prouincia. Cap. IIII

NArbonensis prouincia appellatur pars Galliarum, quæ interno mari alluitur, Bracata ante dicta, amne Varo ab Italia discreta, alpiumq; saluberrimis Romano imperio iugis. A reliqua uero Gallia latere septentrionali, montibus Cebenna & Iura: agrorum cultu, uirorum morumq; dignatione, amplitudine opum nulli prouinciarum postferenda, breuiterq; Italia uerius quàm prouincia. In ora regio Sardonum, intusq; Consuaranorum. Flumina Telin & Obrin. Oppida, Illiberis, magnæ quondam urbis tenue uestigium, Ruscino Latinorũ, flumen Atax è Pyrenæo Rubrensem permeans lacum: Narbo Martius, decumanorum Colonia XII. M. pass. à mari distans. Flumina, Araris, Liria, Oppida de cætero rara, præiacentibus stagnis, Agatha quondam Massiliensiũ, & regio Volcarum Tectosagum: atq; ubi Rhoda Rhodiorũ fuit, unde dictus multo Galliarum fertilissimus Rhodanus fluuius, ex alpibus se rapiens per Lemanum lacum, segnemq; deferens Ararim, nec minus seipso torrentẽ Isaram, & Druentiã. Libyca appellantur duo eius ora modica. Ex his alterum Hispaniense, alterũ Metapinum, tertium idemq; amplissimum Massalioticum. Sunt autores, & Heracleam oppidum in ostio Rhodani fuisse, ultra fossam ex Rhodano centũ passuũ, Marȷ opere & nomine insigne stagnũ: Astromela oppidũ, maritima Auaticorum, superq; campi lapidei, Herculis præliorum memoria: Regio Anataliorum, & intus Desuuiatium, Cauarumq;. Rursus à mari Tricorium, & intus Tricollorum, Vocontiorum, & Segouellaunorum, mox Allobrogum, ac in ora Massilia Græcorum Phocensium fœderata. Promontorium Citharista, portus, regio Camatullicorum. Dein Suelteri, supraq; Verucini. In ora autem hac Athenopolis Massiliensium: Forum Iulȷ Octauianorum colonia, quæ Pacensis appellatur, & Classica: amnis in ea Argenteus. Regio Oxybiorum, Ligaunorumq;, super quos Suebri, Quariates, Adunicates. At in ora oppidum Latinum Antipolis. Regio Deciatium: amnis Varus, ex alpium monte Cema profusus. In mediterraneo colonia Arelate sextanorum, Bliteræ septumanorum, Arausio secundanorum. In agro Cauarum Valentia, Vienna Allobrogum. Oppida latina, Aquæ sextiæ Salyorum, Auenio Cauarum, Aptaiulia, Vulgientium, Alebeceriorum Apollinarium, Alba Heluorum, Augusta Tricastinorum: Anatilia, Aeria, Bormannico, Macina, Cabellio, Carcasum, Volcarum Tectosagum: Cessero, Carpentoracte, Meminorum: Cenicenses, Cambolecti, qui Atlantici cognominantur. Forum Voconȷ, Glanum, Liuȷ, Luteuani, qui & Foroneronienses, Nemausum Arecomicorum, Piscenæ, Ruteni, Sanagenses, Tolosani, Tectosagi Aquitaniæ contermini, Tascodunitari, Cononienses, Vmbranici: Vocontiorum ciuitatis fœderatæ duo

capita, Vasco & lucus Augusti. Oppida uero ignobilia xix. sicut xxiiij. Nemausiensibus attributa. Adiecit formulæ Galba imperator ex inalpinis Auanticos, atq; Ebroduntios, quorũ oppidum Dinia. Longitudinẽ prouinciæ Narbonensis ccclxx. M. passuũ Agrippa tradit, latitudinẽ ccxlviij.

Italia, Tiberis, Roma, Campania. Cap. v

ITalia dehinc, primiq; eius Ligures, mox Hetruria, Vmbria, Latiũ, ubi Tiberina ostia & Roma terrarũ caput xvi. M. pass. interuallo à mari. Volscorũ postea littus & Campaniæ, Picentinũ inde, ac Lucanum Brutiumq;: quò longissime in meridiem, ab alpium penè lunatis iugis, in maria excurrit Italia. Ab eo Græciæ ora, mox Salentini, Pediculi, Apuli, Peligni, Frentani, Marrucini, Vestini, Sabini, Picentes, Galli, Vmbri, Tusci, Veneti, Carni, Iapides, Istri, Liburni. Nec ignoro ingrati ac segnis animi existimari posse merito, si breuiter atque in transcursu, ad hunc modum dicatur terra, omnium terrarum alumna eadẽ & parẽs, numine deûm electa, quæ cælum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia, ritusq; molliret: & tot populorum discordes ferasq; linguas, sermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret, breuiterq; una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Sed quid agam? Tanta nobilitas omnium locorum, quos quis attigerit, tanta rerum singularum populorumq; claritas tenet. Vrbs Roma, uel sola in ea, & digna tam festa ceruice facies, quo tandem narrari debet opere? Qualiter Campaniæ ora per se, felixq; illa ac beata amœnitas? ut palàm sit, uno in loco gaudẽtis opus esse naturæ. Iam uero tota ea uitalis ac perennis salubritatis cæli temperies est, tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxij saltus, tam opaca nemora, tam munifica syluarum genera, tot montiũ afflatus, tanta frugum & uitiũ olearumq; fertilitas, tam nobilia pecori uellera, tot opima tauris colla, tot lacus, tot amnium fontiumq; ubertas, totam eam perfundens, tot maria, portus, gremiumq; terrarum commercio patens undique: & tanquam ad iuuandos mortales, ipsa auide in maria procurrens. Neque ingenia ritusq; ac uiros, & lingua manúque superatas commemoro gentes. Ipsi de ea iudicauere Græci, genus in gloriã suam effusissimum, quotam partem ex ea appellando Græciam magnam. Nimirum id quod in mentione cœli fecimus, hac quoque in parte faciendũ est, ut quasdam notas ac pauca sidera attingamus. Legentes tantum quæso meminerint, ad singula toto orbe edisserenda festinari. Est ergo folio maxime querno assimilata, multo proceritate amplior quàm latitudine, in læua se flectens cacumine, & Amazonicæ figura desinẽs parmæ, ubi à medio excursu Cocinthos uocatur, ꝑ sinus lunatos duo cornua emittens, Leucopetram dextera, Lacinium sinistra. Patet longitudine ab alpino fine prætoriæ Augustæ per Vrbem Capuamq; cursu meante Rhegium oppidum in humero eius situm, à quo ueluti ceruicis incipit flexus, decies centena & uiginti M. passuum: multoq; amplior mensura fieret Lacinium usque, ni talis obliquitas in latus digredi uideretur. Latitudo eius uaria est, ccccx. milium inter duo maria, inferũ & superum, amnesq; Varum atque Arsiam: mediæ atque fermè circa urbem Romam ab ostio Aterni amnis in Adriaticum mare influentis, ad Tiberina ostia cxxxvi. & paulo minus à Castro nouo Adriatici maris Alsium ad Tuscum æquor, haud ullo in loco cc. in latitudinem excedens. Vniuersæ autẽ ambitus à Varo ad Arsiam $\overline{\text{xxx}}$. M. passuum lviij. efficit. Abest à circundatis terris, Istria ac Liburnia quibusdam locis c. M. passuũ. Ab Epiro & Illyrico l. Ab Africa minus cc. ut autor affirmat Varro. Ab Sardinia cxx. M. Ab Sicilia M. d. A Corcyra minus lxx. Ab Issa l. Incedit per maria cæli regione ad meridiem quidem: sed si quis id diligenti subtilitate exigat, inter sextam horam primamq; brumalem. Nunc ambitum eius urbesq; enumerabimus. Qua in re præfari necessarium est, autorem nos diuum Augustum secuturos, descriptionemq; ab eo factam Italiæ totius in regiones xi. Sed ordine eo qui littorum tractu fiet, urbium quidem uicinitates oratione utique præpropera seruari non posse: itaque interiori in parte digestionem in literas eiusdem nos secuturos, coloniarũ mentione signata, quas ille in eo prodidit numero. Nec situs originesq; persequi

facile eſt, Ingaunis Liguribus (ut cæteri omittantur) agro tricies dato. Igitur ab amne Varo Nicæa oppidum à Maſſilienſibus conditum. Fluuius Pado: alpes, populiq́; inalpini multis nominibus, ſed maxime capillati: oppidum Vediantiorũ ciuitatis Cemelion, Portus Herculis Monœci, Liguſtica ora. Ligurum celeberrimi ultra alpes Sallyi, Deceates, Oxybij: citra Veneni, & Caturigibus orti Vagiẽni, Statyelli, Vibelli, Magelli, Euburiates, Caſmonates, Veliates, & quorum oppida in ora proxima dicemus. Flumen Rutuba, oppidum albium Intemelium, flumen Merula, oppidum Albingaunum, portus uadum Sabatium, flumen Porcifera, oppidum Genua, fluuius Feritor, portus Delphini, Tigulia, intus Segeſta Tiguliorum, flumen Macra Liguriæ finis. A tergo autem ſupradictorum omnium Apenninus mons Italiæ ampliſsimus, perpetuis iugis ab alpibus tendens ad Siculum fretum. Ab altero eius latere ad Padum amnem Italiæ ditiſsimum, omnia nobilibus oppidis nitent, Libarna, Dertona colonia, Trira, Barderate, Induſtria, Polentia, Carrea quod Potẽtia cognominatur, Forofului quod Valentinum, Auguſta Vagiennorum, Alba Pompeia, Aſta, aquis Statyellorum. Hæc regio ex deſcriptione Auguſti nona eſt. Patet ora Liguriæ inter amnes Varum & Macram ccxi. M. paſſ. Adnectitur ſeptimæ in qua Hetruria eſt ab amne Macra, ipſa mutatis ſæpe nominibus. Vmbros inde exegere antiquitus Pelaſgi. Hos Lydi, à quorum rege Tyrrheni, mox à ſacrifico ritu lingua Græcorum Thuſci ſunt cognominati. Primum Hetruriæ oppidum Luna portu nobile. Colonia Luca à mari recedens, propiorq́; Piſæ inter amnes Auſerem & Arnum ortæ à Pelope Piſisq́;, ſiue Atintanis Græca gente. Vada Volaterrana, fluuius Cecinna, Populonium Hetruſcorum quondam hoc tantum in littore. Hinc amnes Prille, mox Vmbro nauigiorum capax, & ab eo tractus Vmbriæ portusq́; Telamon, Coſſa, Volcientium à populo Romano deducta, Grauiſcæ, Caſtrum nouũ, Pyrgi, Cæretanus amnis, & ipſum Cære intus M. paſſ. quatuor, Agylla à Pelaſgis conditoribus dictum: Alſium, Fregenæ. Tiberis amnis à Macra cclxxxiiij. M. paſſ. Intus coloniæ Faliſca Argis orta (ut autor eſt Cato) quæ cognominatur Hetruſcorum, Lucus Feroniæ, Ruſellana, Senenſis, Sutrina. De cætero Aretini ueteres, Aretini fidentiores, Aretini Iulienſes, Amitinenſes, Aquenſes cognomine Taurini, Blerani, Cortonenſes, Capenates, Cluſini noui, Cluſini ueteres, Fluentini præfluenti Arno appoſiti, Feſulæ, Ferentinum, Feſcennia, Hortanum, Herbanum, Nepet, Nouem pagi, præfectura claudia Foroclodij, Piſtorium, Peruſia, Suanenſes, Saturnini, qui antè Aurinini uocabantur, Sudertani, Statones, Tarquinienſes, Tuſcanienſes, Vetulonienſes, Veientani, Veſentini, Volaterrani cognomine Hetruſci, Volſinienſes. In eadem parte oppidorum ueterum nomina retinent agri Cruſtuminus, Caletranus. Tiberis antea Tybris appellatus, & prius Albula, è media ferè longitudine Apennini finibus Aretinorum profluit, tenuis primo, nec niſi piſcinis corriuatus, emiſſusq́; nauigabilis, ſicuti Tinia & Glanis influentes in eum, nouenorum ita concepta dierum, ſi non adiuuent imbres: ſed Tiberis propter aſpera & confragoſa, ne ſic quidem præterquam trabibus uerius quàm ratibus longe meabilis fertur, per cl. M. paſſ. nõ procul Tiferno Peruſia & Ocriculo, Hetruriam ab Vmbris ac Sabinis, mox circa xiij. M. paſſ. urbis Veientem agrum à Cruſtumino, dein Fidenate, Latinumq́; à Vaticano dirimens: ſed infra Aretinum Glanim duobus & xl fluuijs auctus, præcipuis autem Nare & Aniene, qui & ipſe nauigabilis Latium includit à tergo, nec minus tamen aquis ac tot fontibus in urbẽ perductis: & ideo quamlibet magnarum nauium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe naſcẽtium mercator placidiſsimus. Pluribus propè ſolus quàm cęteri in omnibus terris amnes, accolitur, aſpiciturq́; uillis. Nulliq́; fluuiorum minus licet incluſis utrinq́; lateribus: nec tamen ipſe pugnat, quanquã creber ab ſubitis incremẽtis, & nuſquam magis aquis quàm in ipſa urbe ſtagnantibus. Quinimò uates intelligitur potius ac monitor auctu ſemper religioſus uerius quàm ſæuus. Latium antiquũ à Tiberi Circeios ſeruatũ eſt M. paſſ. L. longitudine. Tam tenues primordio imperij fuere radices. Colonis

ſæpe

sæpe mutatis tenuere alij alijs temporibus, Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli. Et ultra Circeios Volsci, Osci, Ausones, unde nomen modo Latij processit ad Lirin amnem. In principio est Ostia colonia à Romano rege deducta. Oppidum Laurentum, lucus Iouis indigetis, amnis Numicius, Ardea à Danae Persei matre condita. Dein quondam Aphrodisium, Antium colonia. Astura flumen & insula. Fluuius Nymphæus, Clostra Romana. Circeij quondam insula immenso quidem mari circundata (ut creditur Homero) at nunc planicie. Mirum est quod hac de re tradere hominũ notitiæ possumus. Theophrastus, qui primus externorũ aliqua de Romanis diligẽtius scripsit (nam Theopompus, ante quem nemo mentionẽ habuit, urbem duntaxat à Gallis captã dixit: Clitarchus ab eo proximus, legationẽ tantũ ad Alexandrum missam) hic iam plusquam & fama, Circeiorũ insulæ & mensurã posuit stadia lxxx. in eo uolumine quod scripsit Nicodoro Atheniensiũ magistratui, qui fuit urbis nostrę cccclx. anno. Quicquid est ergo terrarũ præter x. M. pass. propè ambitus, adnexũ insulæ. Post eum annũ accessit Italiæ aliud miraculũ: A Circeijs palus Pomtina est, quem locũ xxiij. urbiũ fuisse Mutianus ter cõsul ꝑdidit: Dein flumen Vfens, supra ꝗd Tarracina oppidũ, lingua Volscorũ Anxur dictũ: & ubi fuere Amyclæ à serpentibus deletę. Dein locus Speluncæ, lacus Fundanus, Caieta portus. Oppidũ Formiæ, Hormiæ dictũ, ut existimauere, antiqua Læstrygonũ sedes. Vltra fuit oppidũ Pyræ. Colonia Minturnæ, Liri amne diuisa Glanico appellato. Oppidũ Sinuessa extremũ in adiecto Latio, quam quidã Sinopen dixere uocitatã. Hinc felix illa Campania est. Ab hoc sinu incipiũt uitiferi colles, & temulẽtia nobilis succo per oẽs terras inclyto, atq; (ut ueteres dixere) summũ Liberi patris cũ Cerere certamen. Hinc Setini & Cæcubi obtendũtur agri. His iungũtur Falerni, Caleni. Dein cõsurgũt Massici, Gaurani, Surrentiniq; mõtes. Ibi Laborini campi sternũtur, & in delicias alicæ politur messis. Hæc littora fontibus calidis rigantur: præterq; cætera in toto mari conchylio & pisce nobili annotantur. Nusquam generosior oleæ liquor. Et hoc quoq; certamen humanę uoluptatis tenuere Osci, Græci, Vmbri, Tusci, Campani. In ora Sauo fluuius, Vulturnũ oppidum cum amne, Liternum, Cumę Chalcidensium, Misenum, portus Baiarum, Bauli, lacus Lucrinus & Auernus, iuxta quem Cimmerium oppidum quondam. Dein Puteoli colonia, Dicæarchia dicti: postq; Phlegræi campi, Acherusia palus Cumis uicina. Littore autem hoc Neapolis, Chalcidensium & ipsa, Parthenope à tumulo Sirenis appellata: Herculanium, Pompeij: haud procul aspectãte monte Vesuuio, alluente uero Sarno amne, ager Nucerinus: & ix. M. passuum à mari ipsa Nuceria. Surrentum cum promontorio Mineruæ, Sirenum quondam sede. nauigatio à Circeis duodeoctoginta M. pass. patet. Regio ea à Tiberi prima Italiæ seruatur, ex descriptione Augusti. Intus coloniæ, Capua ab campo dicta, Aquinum, Suessa, Venafrum, Sora, Teanum Sidicinum cognomine, Nola. Oppida Abellinum, Aricia, Alba longa, Acerani, Allifani, Atinates, Aletrinates, Anagnini, Atellani, Afulani, Arpinates, Auximates, Auellani, Alfaterni. Et qui ex agro Latino, item Hernico, item Labicano cognominati: Bouillæ, Calatiæ, Casinum, Calenũ, Capitulum, Cernetũ, Cernetani qui Mariani cognominãtur: Corani à Dardano Troiano orti: Cubulterini, Castrimonienses, Cingulani: Fabienses, in monte Albano Foropopulienses. Ex Falerno Frusinates, Ferẽtinates, Freginates, Fabraterni ueteres, Fabraterni noui, Ficolenses, Fregellani, Foroappi, Forentani, Gabini, Interamnates, Succasani, qui & Linates uocãtur, Ilionenses, Lauinij, Norbani, Nomẽtani, Prenestini, urbe quondam Stephane dicta, Priuernates, Setini, Signini, Suessulani, Telini, Trebulani cognomine Balinienses, Trebani, Tusculani, Verulani, Veliterni, Vlubrẽses, Vluernates, superq; Roma ipsa: cuius nomen alterum dicere, arcanis ceremoniarum nefas habetur: optimaq; & salutari fide abolitum enunciauit Valerius Soranus, luitq; mox pœnas. Non alienũ uidetur inserere hoc loco exemplũ religionis antiquæ, ob hoc maxime silentiũ institutæ. Nanq; diua Angerona, cui sacrificatur ad diem xij. Cal. Ianuarij, ore obligato obsignatoq; simu

lacrum habet. Vrbem tris portas habentē Romulus reliquit, aut (ut plurimas tradētibus credamus) quatuor. Mœnia eius collegere ambitu, imperatoribus censoribusq́ Vespasianis anno conditæ dcccxxviij. paſſ. xiij. M.cc. Complexa montes vij. ipſa diuiditur in regiones xiiij. Compita larum cclxv. eiuſdem ſpatij menſura currente à miliario in capite Ro. fori ſtatuto ad ſingulas portas, quę ſunt hodie numero xxxvij. ita ut xij. portę ſemel numerentur, prætereanturq́ ex ueteribus vij. quæ eſſe deſierunt. Efficit paſſuum per directum xxx. M.dcc.lxv. Ad extrema uero tectorum cum caſtris prætorijs ab eodem miliario per uicos omnium uiarum menſura colligit paulo amplius lxx. M. paſſ. Quò ſi quis altitudinem tectorum addat, dignam profecto æſtimationem concipiat, fateaturq́ nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuiſſe ei comparari. Clauditur ab oriente aggere Tarquinij Superbi, inter prima opere mirabili. Nanq́ cum muris æquauit, quà maxime patebat aditu plano. Cætero munita erat præcelſis muris, aut abruptis montibus, niſi q́ expatiantia tecta multas addidere urbes. In prima regione præterea fuere, in Latio clara oppida, Satricum, Pometia, Scaptia, Pitulum, Politoriū, Tellene, Tifata, Cænina, Ficana, Cruſtumeriū, Ameriola, Medullia, Corniculum, Saturnia, ubi nunc Roma eſt: Antipolis quod nūc Ianiculū in parte Romæ: Antemnæ, Cameriū, Collatia, Amiternū, Norbe, Sulmo, & cū his carnem in mōte Albano ſoliti accipere populi Albēſes: Albani, Aeſolani, Aciēſes, Abolani, Bubetani, Bolani, Cuſuetani, Coriolani, Fidenates, Foretij, Hortēſes, Latiniēſes, Lōgulani, Manates, Macrales, Mutucumēſes, Muniēſes, Numiniēſes, Olliculani, Octulani, Pedani, Polluſtini, Querquetulāi, Sicani, Siſolēſes, Toleriēſes, Tutienſes, Vimitellarij, Veliēſes, Venetulāi, Vicellēſes. Ita ex antiq̊ Latio liij. populi interiere ſine ueſtigijs. In Cāpano aūt agro Stabię oppidū fuere uſq́ ad Cn. Pōpeiū & L. Carbonē coss. pridie Cal. Maij, q̊ die L. Sylla legatus bello ſociali id deleuit, q̊d nūc in uillas abijt. Intercidit ibi & Taurania. Sūt & moriētis Caſilini reliquię. Præterea autor eſt Antias, oppidum Latinorum Apiolas captum à L. Tarquinio rege, ex cuius præda Capitolium is inchoauerit. A Surrento ad Silarum amnem xxx. M. paſſ. ager Picētinus fuit, Tuſcorum tēplo Iunonis Argiuæ ſub Iaſone cōdito inſignis. Intus oppidū Salerni, Picētia. A Silaro regio tertia & ager Lucanus Brutiusq́ incipit, nec ibi rara incolarū mutatio. Tenuerūt eā Pelaſgi, Oenotrij, Itali, Morgetes, Siculi, Græciæ maxime populi, nouiſsime Lucani à Samnitibus orti duce Lucio. Oppida Pæſtum Græcis Poſidonia appellatū, ſinus Pæſtanus, oppidū Helia, quę nunc Velia. Promontoriū Palinurū: a quo ſinu recedēte traiectus ad columnā Rhegiā c. M. paſſ. Proximū aūt huic flumen Melphes. Oppidū Buxentū Græce Pyxûs, Laus amnis: fuit & oppidū eodem nomine. Ab eo Brutiū littus, oppidum Blanda, flumen Batū, portus Parthenius Phocenſiū, ſinus Vibonēſis, locus Clampetię, oppidū Tempſa à Græcis Temeſe dictū, & Crotoniēſiū Terina, ſinusq́ ingēs Terinçus. Oppidum Conſentia. Intus in peninſula fluuius Acheron à quo oppidani Acherontini. Hippo quod nūc Vibonem Valentiam appellamus. Portus Herculis, Metaurus amnis. Tauraniū oppidū, portus Oreſtis & Medua. Oppidū Scylleū. Cratæis fluuius, mater (ut dixere) Scyllæ. Dein columna Rhegia: Siculū fretū: ac duo aduerſa promōtoria: ex Italia Cænys, ex Sicilia Pelorū xij. ſtadiorū interuallo. Vnde Rhegiū xij. M.d. paſſ. Inde Apennini ſylua, promontoriū Leucopetra xij. M. paſſ. ab ea Locri cognominati à promōtorio Zephyrio, abſunt à Silaro ccciij. M. paſſuum. Et includitur Europę ſinus primus, in eoq́ maria nuncupantur: unde irrumpit Atlanticum, ab alijs magnum: quà intrat, Porthmos à Græcis, à nobis Gaditanū fretum: cum intrauit, Hiſpanum quatenus Hiſpanias alluit: ab alijs Ibericum, aut Balearicum: mox Gallicū ante Narbonenſem prouinciam, hinc Liguſticum. Ab eo ad Siciliā inſulam, Tuſcum: quod ex Græcis alij Notiū, alij Tyrrhenū, è noſtris plurimi inferū uocāt. Vltra Siciliam quod eſt ad Salentinos, Auſoniū Polybius appellat. Eratoſthenes aūt inter oſtium oceani & Sardiniā quicquid eſt, Sardoum. Inde ad Siciliam Tyrrhenū. Ab hac Cretam uſq́ Siculum. Ab ea Creticū. Inſulæ per hæc ma

ria

ria primæ omnium Pityusæ à Græcis dictæ, à frutice pineo, nunc Ebusus uocatur utraq; ciuitate fœderata angusto freto interfluente, patent xlij. M. pass. Absunt à Dianio septingentis stadijs, totidem Dianium per continentem à Carthagine noua. Tantundem à Pityusis in altum, Baleares duç, & Sucronem uersus Colubraria. Baleares funda bellicosas, Græci Gymnasias dixere. Maior c. M. passuũ longitudine: circuitu uero cccclxxx. M. oppida habet ciuium Romanorum Palmam & Pollentiam, latina Cinium & Cunici, & fœderatum Bochorũ fuit. Ab ea xxx. M. pass. distat minor, longitudine lx. M. circuitu cl. M. pass. ciuitates habet, Iamnonem, Saniseram, Magonem. A maiore xij. M. pass. in altum abest Capraria, insidiosa naufragijs, & è regione Palmæ urbis Menariæ ac Tiquadra, & parua Annibalis. Ebusi terra serpẽtes fugat, Colubrariæ parit. Ideo infesta omnibus, nisi Ebusitanam terram inferentibus: Græci Ophiusam dixere. Nec cuniculos Ebusus gignit, populantes Balearium messes. Sunt aliæ xx. fermè paruæ mari uadoso. Galliæ aũt ora, in Rhodani ostio Metina, mox quæ Blascon uocatur, tres Stœchades à uicinis Massiliensibus dictæ propter ordinem, quas item nominant singulis uocabulis, Proten & Mesen, quæ & Pomponiana uocatur, tertia Hypæa. Ab his Sturium, Phœnice, Phila, Lero, & Lerina aduersum Antipolim, in qua Vergoani oppidi memoria.

cuniculi ibi gignuntur et ibi non est iso

De Corsica. Cap. VI

IN Ligustico mari est Corsica, quam Græci Cyrnon appellauere, sed Tusco propior, à septẽtrione in meridiẽ proiecta, lõga pass. cl. M. lata maiore ex parte l. Circuitu cccxxij. M. Abest à uadis Volaterranis lxij. M. passuũ. Ciuitates habet xxxiij. & colonias Marianam à C. Mario deductã, Aleriam à dictatore Sylla. Citra est Oglasa: intra uero lx. M. passuum à Corsica, Planaria à specie dicta, æqualis freto, ideoq; nauigijs fallax. Amplior Vrgo & Capraria, quam Græci Aegilon dixere. Item Egilium & Dianiũ quam Artemisiam, ambæ contra Cosanum littus: & paruæ, Menaria, Colubraria, Venaria: Illua cum ferri metallis, circuitu c. M. à Populonia x. à Gręcis Aethalia dicta. Ab ea Planasia xxxix. M. Ab his ultra Tiberina ostia in Antiano Astura, mox Palmaria, Sinonia, & aduersum Formias Pontiæ. In Puteolano autem sinu Pandataria, Prochyta non ab Aeneæ nutrice, sed quia profusa ab Aenaria erat. Aenaria ipsa à statione nauium Aeneæ, Homero Inarime dicta, Græcis Pithecusa, non à simiarum multitudine (ut aliqui existimauere) sed à figlinis doliariorum. Inter Pausilypum & Neapolim Megaris: mox à Surrẽto viij. M. passuum distantes, Tiberij principis arce nobiles Capreæ, circuitu xl. M. pass. Leucothea, Extraq; conspectum, pelagus Africum attingens Sardinia, minus ix. M. passuum à Corsicæ extremis, etiamnum angustias eas arctãtibus insulis paruis, quæ Cuniculariæ appellantur, itemq; Phintonis fossæ, à quibus fretum ipsum Taphros nominatur.

De Sardinia. Cap. VII

SArdinia ab oriente patens, clxxxviij. M. pass. ab occidente, clxx. M. à meridie, lxxiiij. M. à septentrione, cxxij. circuitu, dlxij. M. abest ab Africa Caralitano promontorio ducenta milia, à Gadibus quatuordecies centena. Habet & à Gorditano promõtorio duas insulas quæ uocantur Herculis, à Sulchensi Enosin, à Caralitano Ficariam. Quidam haud procul ab ea etiã Beleridas ponunt & Collodem, & quam uocãt Heras lutra. Celeberrimi in ea populorum Ilienses, Balari, Corsi. Oppidorum xiiij. Suchitani, Valẽtini, Neapolitani, Bocenses, Caralitani ciuium Romanorũ, & Norẽses, Colonia aũt una, quæ uocatur ad turrim Libysonis. Sardiniã ipsam Timæus Sandaliotin appellauit ab effigie soleæ, Myrsilus Ichnusam à similitudine uestigij. Cõtra Pæstanũ sinũ Leucasia est, à Sirene ibi sepulta appellata. Cõtra Veliã, Pontia, & Iscia, utræq; uno nomine Oenotrides, argumentũ possessæ ab Oenotrijs Italię: & cõtra Vibonẽ paruę, quæ uocãtur Ithacesiæ, Vlixis specula.

De Sicilia. Cap. VIII

VErum ante omnes claritate Sicilia, Sicania Thucydidi dicta, Trinacria pluribus, aut Triquetra à triangula specie: circuitu patens, ut autor est Agrippa, dcxviij. M.

paſſ. quondã Brutio agro cohærens, mox interfuſo mari auulſa xij. M. in longitudinem freto: in latitudinem aũt M.d.p. iuxta columnã Rhegiam. Ab hoc dehiſcendi argumẽto, Rhegiũ Græci nomẽ dedere oppido, in margine Italiæ ſito. In eo freto eſt ſcopulus Scylla, item Charybdis, mare uorticoſum, ambo clara ſæuitia. Ipſius Triquetræ, ut diximus, promontoriũ Pelorus uocatur, aduerſus Scyllam uergens in Italiam, Pachynum in Græciam, cxliiij. M. ab eo diſtante Peloponneſo: Lilybęum in Africam. clxxx. M. interuallo à Mercurij promontorio: & à Caralitano Sardiniæ cxx. M. Inter ſe aũt hæc promontoria ac latera diſtant his ſpatijs. Terreno itinere à Peloro Pachynum clxvi. M. paſſ. Inde Lilybæum cc. M. Inde Pelorum clxx. M. Coloniæ ibi urbes ac ciuitates lxxij. A Peloro mare Ionium ora ſpectante, oppidũ Meſſana ciuiũ Ro. qui Mamertini uocãtur. Promõtorium Drepanũ, colonia Taurominiũ, quę antea Naxos, flumen Aſines, mõs Aetna nocturnis mirus incẽdijs. Crater eius patet ambitu ſtad. xx. Fauilla Taurominiũ & Catanam uſq; peruenit feruens, fragor uero ad Maronẽ & gemellos colles. Scopuli tres Cyclopũ, portus Vlixis, colonia Catana. Flumina Symethum, Terias, Intus Lęſtrygonij campi. Oppida, Leontini, Megaris, amnis Pantagies. Colonia Syracuſæ, cũ fonte Arethuſa. Quanquam & Temenitis, & Archidemia, & Magæa, & Cyane, & Milichie fontes in Syracuſano potantur agro. Portus Nauſtathmus, flumen Elorum, promontorium Pachynum: à qua fronte Siciliæ flumen Hirminium, oppidũ Camarina, fluuius Gelas, oppidũ Acragas, quod Agrigentum noſtri dixere. Thermę colonia, amnes Atys & Hypſa, Selinûs oppidum. Lilybæum ab eo promontoriũ, Drepana, mons Eryx. Oppida Panhormũm, Solûs, Himera cum fluuio, Cephalœdis, Aluntium, Agathirnum, Tyndaris colonia, oppidum Mylæ, & unde cœpimus Pelorus. Intus latinæ conditionis Centuripini, Nepini, Segeſtani: ſtipẽdiarij, Aſſorini, Aetnenſes, Agyrini, Aceſtei, Acrenſes, Bidini, Citarij, Cacirini, Drepanitani, Ergetini, Eceſtiẽſes, Erycini, Entellini, Etini, Edini, Enguini, Gelani, Galathani, Haleſini, Hennenſes, Hyblenſes, Herbitenſes, Herbeſſenſes, Herbulenſes, Halicyenſes, Hadranitani, Imacarẽſes, Ichanenſes, Ietenſes, Mutuſtratini, Magellini, Murgentini, Mutyenſes, Menanini, Naxij, Noœni, Petrini, Paropini, Pinthienſes, Semellitani, Scherini, Selinuntij, Symethij, Talarenſes, Tiſsinenſes, Triocalini, Triracienſes, Zanclæi Meſſeniorum in Siculo freto. Inſulæ ſunt in Africam uerſæ, Gaulos, Melita à Camerina lxxxiiij. M. paſſ. à Lilybæo cxiij. Coſyra, Hieroneſos, Cæne, Galatha, Lopadûſa, Aethuſa, quam alij Aeguſam, Bucinna, & à Solunte lxxv. M. Oſteodes, contraq; Paropinos Vſtica. Citra uero Siciliam ex aduerſo Metauri amnis xij. milibus fermè paſſuũ ab italia, vij. Aeoliæ appellatæ. Eædem Lipareorum & Hephæſtiades à Græcis, à noſtris Vulcaniæ, Aeoliæ, quod Aeolus Iliacis temporibus ibi regnabat.

De Lipara. Cap. IX

Lipara cum ciuiũ Ro. oppido, dicta à Liparo rege, qui ſucceſsit Aeolo, antea Milogonis uel Meligunis uocitata, abeſt xij. M. paſſ. ab Italia, ipſa circuitu paulo minori. Inter hãc & Siciliã altera, antea Theraſia appellata, nũc Hiera, quia ſacra Vulcano eſt, colle in ea nocturnas euomente flãmas. Tertia Strongyle, à Lipara M. paſſ. ad exortum ſolis uergens, in qua regnauit Aeolus, quæ à Lipara liquidiore flamma tantum differt. Cuius fumo, quinã flaturi ſint uenti, in triduũ prædicere incolæ tradũtur: unde Aeolo uẽtos paruiſſe exiſtimatum. Quarta Didyme, minor quàm Lipara. Quinta Ericuſa, Sexta Phœnicuſa, pabulo proximarũ relicta. Nouiſsima, eademq; minima, Euonymos. Hactenus de primo Europæ ſinu.

De Locris Italiæ fronte. Cap. X

A Locris Italiæ frons incipit, magna Græcia appellata, in tres ſinus recedens Auſonij maris, quoniam Auſones tenuere primi: patet octogintaduo M. paſſ. ut autor eſt Varro. Pleriq; lxxij. M. fecere. In ea ora flumina innumera, ſed memoratu digna à Locris Sagra, & ueſtigia oppidi Caulonis, Myſtia, Cõſilinum caſtrũ, Cocinthũ, quod eſſe longiſsimũ Italiæ promontoriũ aliqui exiſtimant. Dein ſinus, & Scylacæũ, Scylletiũ Athenienſibus

ensibus cum cōderent dictum: quem locū occurrens Terinæus sinus peninsulam efficit: & in ea portus, qui uocatur castra Annibalis, nusquā angustiore Italia. xx. M. pass. latitudo est. Itaq; Dionysius maior intercisam eo loco adijcere Siciliæ uoluit. Amnes ibi nauigabiles, Cæcinos, Crotalus, Semirus, Arocha, Targines. Oppidum intus Petilia, mons Clibanus, promontorium Lacinium: cuius ante oram insula x. M. pass. à terra Dioscoron, altera Calypsus, quam Ogygiam appellasse Homerus existimatur. Præterea tres Sirenussę, Meloessa. Ipsum à Caulone abesse lxx. milibus pass. prodidit Agrippa.

Secundus Europæ sinus. Cap. xi

A Lacinio promontorio secundus Europæ sinus incipit, magno ambitu flexus, & Acroceraunio Epiri finitur promontorio, à quo abest lxxv. M. pass. Oppidum Croto, amnis Neæthus. Oppidum Thurium inter duos amnes Crathin & Sybarin, ubi fuit urbs eodē nomine. Similiter est inter Sirin & Acirin Heraclea, aliquando Siris uocitata. Flumina Acalandrum, Casuentum, Oppidum Metapontum, quo tertia Italiæ regio finitur. Mediterranei Brutiorum Aprustani tantū. Lucanorum autem Atinates, Bantini, Eburini, Grumentini, Potentini, Sontini, Sirini, Tergilani, Vrsentini, Volcentani, quibus Numestrani iunguntur. Præterea interisse Thebas Lucanas Cato autor est. Et Pandosiā Lucanorū urbem fuisse Theopompus, in qua Alexander Epirotes occubuit. Connectitur secunda regio, amplexa Hirpinos, Calabriam, Apuliam, Salentinos ccl. M. sinu qui Tarentinus appellatur, ab oppido Laconum in recessu hoc intimo sito, cōtributa eò maritima colonia quæ ibi fuerat. Abest cxxxvi. M. pass. à Lacinio promontorio, aduersam ei Calabriam in peninsulam emittens. Græci Messapiam à duce appellauere: & ante Peucetiam, à Peucetio Oenotri fratre. In Salētino agro inter promontoria c. M. passuū intersunt. Latitudo peninsulæ à Tarento Brundusium terreno itinere xxxij. M. passuū patet, multoq; breuius à portu Sasina. Oppida per continentem à Tarento, Varia, cui cognomen Apulæ, Messapia, Aletium. In ora uero Senonum Gallipolis, quæ nunc est Anxa lxij. M. pass. à Tarento. Inde xxxiij. M. promontorium, quod Acran Iapygiam uocant, quo longissime in maria excurrit Italia. Ab eo Basta oppidū, & Hydruntū decem ac nouem M. passuū, ad discrimen Ionij & Adriatici maris, qua in Græciā breuissimus transitus. Ex aduerso Apollonia oppidum, latitudine intercurrētis freti, quinquaginta M. nō amplius. Hoc interuallum pedestri cōtinuare transitu pontibus iactis, primum Pyrrhus Epiri rex cogitauit: post eum M. Varro, cum classibus Pompeij piratico bello præesset. Vtrunq; aliæ impediere curæ. Ab Hydrunte Soletum desertum, dein Fratuertium. Portus Tarentinus, statio militum Lupia, Balesium, Cælium, Brundisium l. M. pass. ab Hydrunte, in primis Italiæ portu nobile, ac uelut certiore transitu, sicuti longiore, excipiente Illyrica urbe Dyrrachio ccxx. M. traiectu. Brundisio conterminus Pediculorum ager. ix. adulescentes totidemq; uirgines ab Illyrijs tredecim populos genuere. Pediculorum oppida, Rhudia, Egnatia, Barion, ante Iapyx à Dædali filio, à quo & Iapygia, Amita, Pactius, Aufidus ex Hirpinis montibus Canusium præfluens. Hinc Apulia Dauniorum cognomine, à duce Diomedis socero. In qua oppidum Salapia, Annibalis meretricio amore inclytū, Sipontum, Vria: amnis Cerbalus, Dauniorum finis: portus Agasus, promontorium montis Gargani, à Salentino siue Iapygio cxxiiij. M. passuū ambitu: Gargani portus: Garnæ, lacus Pantanus. Flumen portuosum Frento, Teanum Apulorum. Itemq; Larinum, Cliternia, Tifernus amnis. Inde regio Frentana. Ita Apulorum genera tria: Teani à duce Gares: Lucani, qui subacti à Calchāte, tenuere loca quæ nūc tenent Atinates. Dauniorum præter supra dicta coloniæ, Luceria, Venusia: Oppida Canusiū, Harpi aliquando Argos Hippium Diomede condente, mox Argirippa dictum. Diomedes ibi deleuit gentes Monadorū, Dardorumq;, & urbes duas, quæ in prouerbij ludicrū uertēre, Apinam & Tricam. Cætera intus in secunda regione, Hirpinorū colonia una Beneuentum, auspicatius mutato nomine, quæ quondam appellata Maleuentum. Ausculani, Aqui

ni, Aquiloni, Abellinates cognomine Protropi, Compsani, Caudini, Ligures qui cognominãtur Corneliani, & qui Bebiani, Vescellani, Deculani, Aletrini, Abellinates cognominati Marsi, Atrani, Aecani, Alfellani, Attinates, Arpani, Borcani, Collatini, Corinẽses, & nobiles clade Romana Cannẽses, Dirini, Forentani, Genusini, Herdonienses, Hyrini, Larinates cognomine Frentani, Etinates, ex Gargano Mateolani, Neretini, Matini, Rubustini, Syluini, Strapellini, Turmantini, Vibinates, Venusini, Vlurtini. Calabrorum mediterranei, Egetini, Apamestini, Argentini, Butuntinẽses, Deciani, Brumbestini, Norbanenses, Sturnini, Tutini. Salentinorum, Aletini, Basterbini, Neretini, Valentini, Veretini.

Regio Italiæ quarta. Cap. XII

SEquitur regio quarta gentium uel fortissimarum Italiæ. In ora Frentanorum à Tiferno flumen Trinium portuosum. Oppida, Histonium, Buca, Ortona, Aternus amnis. Intus Anxani cognomine Frentani, Carentini Supernates, & Infernates, Lanuẽses: Marrucinorum Teatini: Pelignorum Corfinienses, Superæquani, Sulmonenses: Marsorum Anxantini, Atinates, Fucentes, Lucenses, Maruuij, Albensium Alba ad Fucinum lacum: Aequiculanorum Cliternini, Carseolani: Vestinorũ Angulani, Pinnenses, Peltuinates, quibus iunguntur Aufinates cismontani: Samnitium, quos Sabellos, & Græci Saunitas dixere, colonia Bouianum uetus, & alterum cognomine Vndecumanorum, Aufidenates, Eserníni, Fagi, Fugali, Ficolenses, Sepinates, Treuentinates: Sabinorum Amiternini, Curenses, Forum Decij, Forum nouum, Fidenates, Interamnates, Nursini, Nomentani, Reatini, Trebulani, qui cognominatur Mutuscæi, & qui Suffenates, Tiburtes, Tarinates. In hoc situ ex Aequiculis interiere Comini, Tadiates, Acedici, Alfaterni. Gellianus autor est, lacu Fucino haustum Marsorum oppidum Archippe, conditum à Marsya duce Lydorum: item Vrticinorum in Piceno deletum à Romanis, Valerianus. Sabini (ut quidam existimauere) à religione & deorum cultu Seuini appellati, Velinos accolunt lacus, roscidis collibus. Nar amnis exhaurit illos sulphureis aquis. Tiberim ex his petẽs replet, è mõte Fiscello labens, iuxta Vacunę nemora & Reate in eosdem cõditus. At ex alia parte Anio, in monte Trebanorum ortus, lacus tris amœnitate nobiles, qui nomen dedere Sublaqueo, defert in Tiberim. In agro Reatino Cutiliæ lacum, in quo fluctuet insula, Italiæ umbilicum esse M. Varro tradit. Infra Sabinos Latium est, à latere Picenum, à tergo Vmbria, Apennini iugis Sabinos utrinq; uallantibus.

Quinta regio. Cap. XIII

QVinta regio Piceni est, quondam uberrimæ multitudinis. ccclx. M. Picentium in fidem Rom. popu. uenere. Orti sunt à Sabinis uoto uere sacro. Tenuere ab Aterno amne, ubi nunc ager Adrianus, & Adria colonia, à mari vij. M.p. flumen Vomanũ, ager prætutianus, Palmensisq;. Item Castrum nouum, flumen Batinum, Truentum cum amne: quod solum Liburnorum in Italia reliquum est. Flumina Albulates, Suinum, Heluinum, quo finitur Prætutiana regio & Picentum incipit. Cupra oppidũ, castellum Firmanorum, & super id colonia Asculũ Piceni nobilissima: Intus Nouana. In ora Cluana, Potentia, Numana à Siculis condita. Ab ijsdem colonia Ancon, apposita promontorio Cumero in ipso flectẽtis se oræ cubito: à Gargano clxxxiij. M.p. Intus Auximates, Veregrani, Cingulani, Cuprenses cognomine Montani, Falarienses, Pausulani, Pleninenses, Ricinenses, Septempedani, Tollentinates, Triacenses, Vrbs saluia, Pollentini.

Sexta regio. Cap. XIIII

IVngitur his sexta regio, Vmbriam cõplexa agrumq; Gallicum circa Ariminum. Ab Ancone Gallica ora incipit, togatæ Galliæ cognomine. Siculi & Liburni plurimi eius tractum tenuere, in primis Palmensem, Prætutianum, Adrianumq; agrum. Vmbri eos expulere, hos Hetruria, hanc Galli. Vmbrorum gens antiquissima Italiæ existimatur, ut quos Vmbrios à Græcis putent dictos, quod inundatione terrarum imbribus superfuissent. ccc. eorum oppida Thusci debellasse reperiuntur. Nunc in ora flumen Aesis, Seno

gallia

galliа,Metaurus fluuius,colonia Fanū fortunæ,Piſaurū cum amne.Et intus Hiſpellū,Tuder.De cætero Amerini,Attidiates,Aſirinates,Arnates,Æſinates, Camertes,Caſuētillani,Carſulani,Dolates cognomine Salētini,Fulginates,Foroflaminiēſes, Foroiulienſes cognomine Cōcubiēſes,Forobremitiani,Foroſemproniēſes,Inginini,Interamnates cognomine Nartes,Meuanates,Meuanionenſes,Mattilicates,Narniēſes,quod oppidū Nequinum antea uocatū eſt.Nucerini cognomine Fauoniēſes,& Camelani,Otriculani,Oſtrani,Pitulani cognomine Piſuertes,& alij Mergētini,Peleſtini,Sētinates,Sarſinates,Spoletini,Suarrani,Seſtinates,Suillates,Sadinates,Trebiates,Tuficani,Tifernates cognomine Tiberini,& alij metaurenſes, Veſionicates, Vrbinates cognomine Metaurenſes,& alij Hortēſes, Vettionēſes, Vindinates, Viuētani.In hoc ſitu interiere Feliginates,& qui Cluſiolū tenuere ſupra Interamnam:& Sarranates,cum oppidis Acerris quæ Vafriæ cognominabantur, Turocelo,quod Vetriolum.item Solinates,Suriates, Fallienates,Apiennates,interiere & Arienates cum Crinouolo,& Vſidicani,& Plangenſes,Piſinates, Cæleſtini.Ameriam ſupraſcriptam Cato ante Perſei bellū conditam annis dccccxliiij. prodidit.

Octaua regio. Cap. XV

OCtaua regio determinatur Arimino,Pado,Apennino. In ora fluuius Cruſtumiū, Ariminū colonia cū amnibus Arimino & Apruſa.Fluuius hinc Rubico quondam finis Italiæ. Ab eo Sapis,& Vitis,& Anemo, Rauenna Sabinorū oppidū, cum amne Bedeſe,ab Ancone cij.M.p.Nec procul à mari Vmbrorū Butrium.Intus colonia Bononia, Felſina uocitata,cū princeps Hetruriæ eſſet:Brixillū,Mutina,Parma, Placētia. Oppida, Ceſena,Cliterna,Forū Clodij,Liuij,Popilij,Truentinorum,Cornelij,Licini,Fauētini,Fidentini,Oteſini,Padinates,Regienſes à Lepido,Solonates, ſaltusq; Galliani qui cognominātur Aquinates,Tanetani,Veliates cognomine Vecteri,Regiates, Vmbranates.In hoc tractu interierunt Boij,quorū tribus cxij.fuiſſe autor eſt Cato:Item Senones,qui ceperant Romam.

De Pado flumine. Cap. XVI

PAdus è gremio Veſuli montis,celſiſſimū in cacumen elati,finibus Ligurum Vagiennorum uiſendo fonte profluens, cōdensq; ſeſe cuniculo, & in Forouibienſium agro iterum exoriens,nulli amnium claritate inferior:Græcis dictus Eridanus,ac pœna Phaethontis illuſtratus:augetur ad canis ortus liquatis niuibus,agris quàm nauigijs torrētior, nil tamē ex rapto ſibi uindicās.atq; ubi liquit agros ubertate largior,trecētis M.paſ.à fonte addēs meatu duodenonaginta:nec amnes tantū Apēninos Alpinosq; nauigabiles capiens,ſed lacus quoq; immenſos in eū ſeſe exonerātes, omni numero xxx.flumina in mare Adriaticū defert.Celeberrima ex ijs,Apennini latere iactū,Tanarū,Trebiam Placentinum,Tarū,Niciam,Gabellū,Scultēnā,Rhenū.Alpiū uero Sturā,Morgū,Durias duas, Seſſiten,Ticinū,Lambrū,Adduā,Oliū,Minciū.Nec alius amniū tam breui ſpatio maioris incremēti eſt.Vrgetur quippe aquarū mole,& in profundū agitur,grauis terræ,quanq; deductus in flumina & foſſas inter Rauennā Altinūq; paſſuū cxx. M.tamē quia largius uomit,ſeptē maria dictus facere.Anguſta foſſa Rauēnā trahitur, ubi Paduſa uocatur, quondā Meſſanicus appellatus.Proximū inde oſtiū,magnitudinē portus habet, qui Vatreni dicitur.Quo Claudius Cęſar è Britānia triūphans, prægrandi illa domo uerius q; naue intrauit Adriam.Hoc ante Eridanū oſtiū dictū eſt,alijs Spineticū ab urbe Spina,quæ fuit iuxta,præualēs ut Delphicis creditū eſt theſauris, cōdita à Diomede. Auget ibi Padū Vatrenus amnis,ex Forocorneliēſi agro.Proximū inde oſtiū Capraſiæ, dein Sagis,dein Volane,q̊d ante Olane uocabatur.Omnia ea,flumina,foſſasq;,primi à Sagi fecere Tuſci,egeſto amnis impetu per trāſuerſum in Atrianorū paludes,quę ſeptē maria appellantur,nobili portu oppidi Thuſcorū Atriæ,à q̊ Atriaticū mare ante appellabatur,q̊d nūc Adriaticū.Inde oſtia plena,Carbonaria ac foſſiōes Philiſtinę,q̊d alij Tartarū uocāt:omnia ex Philiſtinæ foſſæ abundatione naſcentia,accedentibus Ateſi ex Tridentinis alpibus,& Togiſono ex Patauinorum agris. Pars eorum & proximum portum facit Brundulum,

ſicut

ſicut Edronem Medoaci duo, ac foſſa Clodia. His ſe Padus miſcet, ac per hæc effunditur, pleriſq;, ut in Aegypto Nilus quod uocant Delta, triquetram figuram inter alpes atque oram maris facere proditus, ſtad. ij. M. circuitu. Pudet à Græcis Italiæ rationem mutuari. Metrodorus tamen Scepſius dicit, quoniam circa fontem arbor multa ſit picea, quæ pades Gallice uocetur, Padum hoc nomen accepiſſe. Ligurum quidē lingua amnem ipſum Bodincum uocari, quod ſignificet fundo carentem. Cui argumēto adeſt oppidum iuxta Induſtria, uetuſto nomine Bodincomagum, ubi præcipua altitudo incipit.

Italia tranſpadana. Regio undecima. Cap. XVII

TRanſpadana appellatur ab eo regio undecima, tota in mediterraneo, cui maria cuncta fructuoſo alueo importāt. Oppida Vibiforum, Seguſio. Coloniæ ab alpiū radicibus, Auguſta Taurinorum antiqua Ligurum ſtirpe, inde nauigabili Pado. Dein Salaſſorum Auguſta prætoria, iuxta geminas alpium fauces, Graias atque Pœninas. His Pœnos, Graijs Herculem tranſiſſe memorant. Oppidum Eporediā, Sibyllinis libris à Pop. Ro. condi iuſſum. Eporedicas Galli bonos equorum domitores uocant. Vercellæ Libycorum ex Sallyis ortæ, Nouaria ex Vertacomacoris, Vocontiorum hodieq; pago, non (ut Cato exiſtimat) Ligurum: ex quibus Leui & Marici condidere Ticinum, non procul à Pado, ſicut Boij trans alpes profecti Laudem Pompeiam, Inſubres Mediolanū. Orobiorum ſtirpis eſſe, Comum atque Bergomum, & Liciniforum, & aliquot circa populos, autor eſt Cato: ſed originem gentis ignorare ſe fatetur, quam docet Cornelius Alexāder ortam à Græcia, interpretatione etiam nominis, uitam in montibus degentibus. In hoc ſitu interijt oppidum Orobiorum Barra, unde Bergomates Cato dixit ortos, etiamnum prodente ſe altius quàm fortunatius ſitos. Interiere & Caturiges Inſubrum exules, & Spina ſupradicta. Item Melpum opulentia præcipuum, quod ab Inſubribus & Boijs & Senonibus deletum eſſe eo die, quo Camillus Veios ceperit, Nepos Cornelius tradidit.

Venetia. Decima regio. Cap. XVIII

SEquitur decima regio Italiæ Adriatico mari apposita, Venetia, cuius fluuius Silis ex montibus Tauriſanis. Oppidum Altinum, flumen Liquentia ex montibus Opiterginis, & portus eodem nomine, colonia Concordia, flumen & portus Romatinū, Tillauentum maius minuſq;, Anaſſum quo Varramus defluit, Alſa, Natiſo cum Turro præfluentes Aquileiam coloniam xij. M. paſſ. à mari ſitam. Carnorum hæc regio, iunctaq; Iapidum, amnis Timauus, caſtellum nobile uino Pucinum: Tergeſtinus ſinus, colonia Tergeſte xxiij. M. paſſ. ab Aquileia. Vltra quā vi. M. paſſ. Formio amnis, ab Rauenna clxxxix. M. paſſ. antiquus auctæ Italiæ terminus, nunc uero Iſtriæ, quam cognominatā tradunt à flumine Iſtro, in Adriam effluente è Danubio amne: eidemq; Iſtro ex aduerſo Padi fauces, contrario eorū percuſſu mari interiecto dulceſcēte, pleriq; dixere falſo, & Nepos Cornelius etiam Padi accola. Nullus enim ex Danubio amnis in mare Adriaticū effunditur. Deceptos credo, quoniam Argo nauis flumine in mare Adriaticū deſcendit, non procul Tergeſte: nec iam conſtat quo flumine. Humeris trauectam alpes, diligentiores tradunt. Subiiſſe aūt Iſtro, dein Sao, dein Nauporto, cui nomen ex ea cauſa eſt, inter Aemonam alpeſq; exorienti.

De Iſtria. Cap. XIX

IStria ut peninſula excurrit. Latitudinem eius xl. M. paſſ. circuitū uero cxxij. M. prodidere quidam. Item adhærentis Liburniæ & Flanatici ſinus. Alij Liburniæ clxxx. M. Nonnulli in Flanaticum ſinum Iapidiam promouere, à tergo Iſtriæ, cxxx. M. paſſ. Dein Liburniam cl. M. fecere. Tuditanus, qui domuit Iſtros, in ſtatua ſua ibi inſcripſit, ab Aquileia ad Titium flumen ſtad. cc. Oppida Iſtriæ ciuium Ro. Aegida, Parentium: colonia Pola, quæ nunc Pietas Iulia, quondā à Colchis condita. Abeſt à Tergeſte c. M. paſſuum. Mox oppidum Neſactium: & nunc finis Italiæ fluuius Arſia. Polam ab Ancona traiectus cxx. M. paſ. eſt. In mediterraneo regionis decimæ coloniæ, Cremona Brixia Cenomannorum agro, Venetorum autem Ateſte, & oppida Acelum, Patauium, Opitergiū,

Belunum

Belunum, Vicetia, Mantua Thuſcorum trans Padum ſola reliqua. Venetos Troiana ſtirpe ortos autor eſt Cato. Cenomannos iuxta Maſsiliam habitaſſe in Volcis. Fertini, & Tridentini, & Bernenſes, Rhetica oppida: Rhetorum & Euganeorum Verona. Iulienſes Carnorum. Dein quos ſcrupuloſe dicere non attineat, Alutraenſes, Aſſeriates, Flamonienſes, Vanienſes, & alij cognomine Culici: Foroiulienſes cognomine Tranſpadani, Foretani, Venidates, Quarqueni, Tauriſani, Togienſes, Varuani. In hoc ſitu interiere per oram Iramine, Pellaon, Palſicium: ex Venetis Atina, & Cælina: Carnis, Segeſte, & Ocra: Tauriſcis Noreia. Et ab Aquileia ad duodecimũ lapidem, deletum oppidum etiam inuito ſenatu, à M. Claudio Marcello, L. Piſo autor eſt. In hac regione & x. lacus inclyti ſunt, amnéſque eorum partus aut alumni, ſi modo acceptos reddunt, ut Adduam Larius, Ticinum Verbanus, Mincium Benacus, Ollium Sebinus, Lambrũ Eupilis, omnes incolas Padi. Alpes in longitudinem x. M. paſſ. patere à ſupero mari ad inferum, Cælius tradit: Timagenes xx. M. paſſ. deductis: in latitudinem, Cornelius Nepos c. M. T. Liuius tria M. ſtadiorum: uterque diuerſis in locis. Nam & centum milia excedunt aliquando, ubi Germaniam ab Italia ſubmouent, nec lxx. M. explent, reliqua ſui parte graciles, ueluti naturæ prouidentia. Latitudo Italiæ, ſubter radices earum à Varo, per uada Sabatia, Taurinos, Comum, Brixiam, Veronam, Vicetiam, Opitergium, Aquileiam, Tergeſte, Polam, Arſiam, dccxlij. milia paſſuum colligit.

De Alpibus, & gentibus alpinis. Cap. xx

INcolæ alpium multi populi, ſed illuſtres à Pola ad Tergeſtis regionem Secuſſes, Subocrini, Atali, Menocaleni, iuxtaq; Carnos quondam Tauriſci appellati, nunc Norici. His contermini Rheti & Vindelici, omnes in multas ciuitates diuiſi. Rhetos Thuſcorum prolem arbitrãtur, à Gallis pulſos duce Rheto. Verſo deinde Italiam pectore alpium latini iuris Euganeæ gentes, quarum oppida xxxiiij. enumerat Cato. Ex ijs Triumpilini uenalis cum agris ſuis populus: Dein Camuni, compluresq; ſimiles, finitimis attributi municipijs. Lepõtios & Salaſos, Tauriſcę gentis idẽ Cato arbitratur. Cæteri ferè Lepontios relictos ex comitatu Herculis, interpretatione Græci nominis credunt, præuſtis intra ſinus alpium niue membris: eiuſdem & Graios fuiſſe poſitos in tranſitu, Graiarum alpium incolas, præſtanteſq; genere Euganeos, inde tracto nomine. Caput eorum Stonos. Rhetorum Vennones, Saruneteſq; ortus Rheni amnis accolunt, Lepontiorum qui Viberi uocantur, fontem Rhodani, eodem alpium tractu. Sunt præterea Latio donati incolæ, ut Octodurenſes, & finitimi Ceutrones, Cottianæ ciuitates. Caturiges, & ex Caturigibus orti Vagienni Ligures, & qui Montani uocantur: Capillatorumq; plura genera ad confinium Liguſtici maris. Non alienum uidetur, hoc loco ſubijcere inſcriptionem è trophæo alpium, quæ talis eſt: Imperatori Cæſari Diui Fil. Aug. Pontifici Maximo, Imp. xiiij. tribunitiæ poteſtatis S. P. Q. R. quod eius ductu auſpicijſq; gentes alpinæ omnes, quæ à mari ſupero ad inferum pertinebant, ſub imperium po. Rom. ſunt redactæ. Gentes alpinæ deuictæ, Triumpilini, Camuni, Vennotes, Venonetes, Hiſarci, Breuni, Naunes, Focunates, Vindelicorum gentes quatuor, Conſuanetes, Virucinates, Licates, Catenates: Abiſontes, Ruguſci, Suanetes, Collucones, Brixentes, Lepontij, Viberi, Nantuates, Seduni, Varagri, Salaſi, Acitauões, Medulli, Vcenni, Caturiges, Brigiani, Sontiontij, Ebroduntij, Nemaloni, Edennates, Eſubiani, Veamini: Gallicæ, Triulatti, Ectini, Vergunni, Eguituri, Nementuri, Oratelli, Veruſi, Velauni, Suetri. Non ſunt adiectæ Cottianæ ciuitates xij. quæ non fuerunt hoſtiles, ſed item attributæ municipijs lege Pompeia. Hæc eſt Italia dijs ſacra, hæ gentes eius, hæc oppida populorum. Super hæc Italia, quæ L. Aemylio Paulo, C. Atilio Regulo conſulibus, nunciato Gallico tumultu, ſola ſine externis ullis auxilijs, atq; etiam tunc ſine tranſpadanis, equitum lxxx. M. peditum dcc. M. armauit. Metallorum omniũ fertilitate nullis cedit terris. Sed interdictum id uetere conſulto patrum, Italiæ parci iubentium.

Illyricum

Illyricum. Cap. XXI

ARsiæ gens Liburnorũ iungitur,usq; ad flumẽ Titiũ.Pars eius fuere Mentores, Hymani,Encheleæ,Dudini,& quos Callimachus Peucetias appellat:nũc totũ uno nomine Illyricũ uocatur generatim,populorũ pauca effatu digna,aut felicia nomina.Cõuentum Scardonitanum petunt Iapides, & Liburnorum ciuitates xiiij. è quibus Lacinienses, Scultinos,Burnistas,Albonenses nominare non pigeat. Ius Italicum habent eo cõuentu Alutæ,Flanates,à quibus sinus nominatur:Lopsi, Varubarini,immunesq; Asseriates, & ex insulis Fulsinates,Curictæ.Cæterum per oram oppida à Nesactio,Aluona,Flauona, Tarsatica,Senia,Iospica,Ortopula, Vegium,Argyruntũ,Corniniũ,Enona ciuitas, Pausinus flumen,Tedaniũ quo finitur Iapidia.Insulę in eo sinu,Absyrtiũ,Arba,Tragurium, Issa,Pharos,Paros ante:Crexa,Gissa, Portunata. Rursus in continente colonia Iadera, quæ à Pola,clx.M.pass.abest:inde triginta M.Colentũ insula,xviij. ostiũ Titij fluminis.

Liburnia. Cap. XXII

LIburniæ finis, & initiũ Dalmatiæ Scardona,in amne eo xij.M.pass.à mari.Dein Tariotarum antiqua regio,& castellũ Tariona:promontoriũ Diomedis uel ut alij peninsula Hyllis,circuitu c.M.pass.Traguriũ ciuium Romanorũ marmore notum:Sicum,in quem locum diuus Claudius ueteranos misit.Salona colonia, ab Iadera ccxxij. M. pass. petunt in eã iura descripti in decurias ccclxxij. Dalmatæ:xxij.Decuni: ccxxxix.Ditiones: lxix.Mezæi: lij.Sardiates.In hoc tractu sunt,Burnum,Mandetriũ,Tribulium nobilitata Pop.Ro.prælijs castella.Petũt & ex insulis Stæi,Colentini,Separi,Epetini.Ab his castella,Piguntiæ,Rataneũ,Narona colonia tertij conuentus, à Salona lxxij.M. pass. apposita cognominis sui fluuio,à mari xx.M. pass. M. Varro lxxxix.ciuitates eò uentitasse autor est.Nunc prope soli noscũtur Cerauni decurijs xxiiij.Daorizi xvij.Desitiates ciij.Docleates xxxiij. Deretini xiiij.Deremistæ xxx. Dindari xxxiij. Glinditiones xliiij. Melcomani xxiiij.Naresij cij.Scirtari lxxij.Siculotæ xxiiij.populatoresq; quondam Italię Vardæi,nõ amplius q̃ xx.decurijs.Præter hos tenuere tractũ eum Oenei,Partheni,Hemasini,Arthitæ,Armistæ.A Narone amne c.M.passuũ abest Epidaurũ colonia.Oppida ciuium Ro.Rhiziniũ,Ascriuium,Butua,Olchinium,quod antea Colchiniũ dictũ est, à Colchis conditum:amnis Drilo,superq; eum oppidum ciuium Romanorum Scodra,à mari xviij.M.passuum. Præterea multorum Græciæ oppidorum deficiens memoria, necnon & ciuitatũ ualidarum.Eo nanq; tractu fuere Labeates, Enederudini, Fassei,Grabei, proprieq; dicti Illyrij,& Taulanti,& Pyræi.Retinet nomen in ora Nymphæum promontorium: Lissum oppidum ciuium Romanorum,ab Epidauro c.M passuum.

Macedonia. Cap. XXIII

ALisso Macedonia prouincia,gentes Parthini,& à tergo eorum Dassaretæ.Montes Candauiæ à Dyrrachio lxxix. M. pass. In ora uero ciuiũ Ro.Epidamnũ colonia, propter inauspicatum nomen à Romanis Dyrrhachium appellata: flumen Aous, à quibusdam Aeas nominatũ:Apollonia,quondã Corinthiorũ colonia vij.M.pass.à mari recedens.Cuius in finibus celebre Nymphæũ accolunt barbari,Amantes & Bulliones. At in ora oppidũ Oricũ à Colchis conditum.Inde initium Epiri,montes Acroceraunia, quibus hunc Europæ determinauimus sinum. Oricum à Salentino Italiæ promontorio distat lxxxv.M.pass.A tergo Carnorum & Iapidum,quà se offert magnus Ister,

Norici Cap. XXIIII

RHetis iunguntur Norici.Oppida eorũ Virunũ,Celeia,Teurnia,Aguntũ, Viana,Aemonia,Claudia,Flauium,Soluense.Noricis iungũtur lacus Peiso,deserta Boiorum. Iam tamen colonia diui Claudij Sabaria,& oppida Carabantia,Iulia.

Pannonia, Dalmatia. Cap. XXV

HAbitantur inde glandifera Pannoniæ: quà mitescentia Alpiũ iuga,per medium Illyricum à septentrione ad meridiem uersa, molli in dextra ac læua deuexitate cõsidunt

dunt.Quæ pars ad mare Adriaticum spectat,appellatur Dalmatia,& Illyricum supra dictum:Ad septentriones Pannonia uergit,finitur inde Danubio. In ea coloniæ,Aemona, Siscia.Amnes clari,& nauigabiles in Danubiū fluunt,Drauus è Noricis uiolentior,Saus ex alpibus Carnicis placidior cxv. M. pass. interuallo.Drauus per Serretes,Serrapillos, Iasos,Sandrizetes : Saus per Colapianos,Breucosq;:Populorum hæc capita: Præterea Ariuates,Azali,Amantes,Belgites,Catari,Corneates, Acrauisci,Hercuniates,Latouici, Oseriates, Varciani, Monsclaudius, cuius in fronte Scordisci,in tergo Taurisci.Insula in Sao Metubarris, amnicarū maxima.Præterea amnes memorandi, Calapis in Saum influens iuxta Sisciam, gemino alueo insulam ibi efficiens, quæ Segestica appellatur.Alter amnis Bacuntius in Saum Sirmio oppido influit:ubi ciuitas Sirmiensium,& Amantinorum. Inde xlv.M.pass.Taurunum,ubi Danubio miscetur Saus, Supra influunt Valdanus, Vrpanus,& ipsi non ignobiles.

Mœsia. Cap. XXVI

PAnnoniæ iungitur prouincia,quæ Mœsia appellatur,ad Pontum usque cum Danubio decurrens.Incipit à confluente supradicto.In ea Dardani,Celegeri,Triballi,Trimachi,Mœsi,Thraces,Pontoq; contermini Scythæ. Flumina clara Dardanus,Margis, Pingius,Timachus ex Rhodope,Oescus ex Hęmo, Vtus,Escamus,Ieterus. Illyrici latitudo quà maxima est cccxxv.M. pass. colligit.Longitudo à flumine Arsia ad flumen Drinium dccc.M.à Drinio ad promontorium Acroceraunium clxxij.M. Agrippa prodidit uniuersum hūc sinū Italiæ & Illyrici ambitus, $\overline{\text{xiii}}$. M.In eo duo maria quo distinximus fine,inferum siue Ionium in prima parte,interius Adriaticum,quod superum uocant. Insulæ in Ausonio mari,præter iam dictas, memoratu dignæ,nullæ, in Ionio paucæ: Calabro littore ante Brundusium , quarum obiectu portus efficitur:contra Apulū littus Diomedea,conspicua monumēto Diomedis: & altera eodē nomine,à quibusdam Teuthria appellata.Illyrici ora mille amplius insulis frequentatur, natura uadosi maris,æstuarijsq; tenui alueo intercursantibus. Claræ ante ostia Timaui calidorum fontium cum æstu maris crescentium:iuxta Istrorum agrum,Cissa,Pullariæ,& Absyrtides Graijs dictæ, à fratre Medeę ibi interfecto nomine Absyrto. Iuxta eas Electridas uocauere,in quibus prouenire succinum, quod illi electrum appellant , uanitatis Græcæ certissimum documentum:adeo ut quas earum designent,haud unq; constiterit.Contra Iader est Lissa: quæq; appellatæ cōtra Liburnos Creteæ aliquot : nec pauciores Liburnicæ, Celadussæ.Contra Surium,bubus & capris laudata Brattia: Issa ciuium Romanorum reliqua, & cum oppido Pharia.Ab his Corcyra,Melæna cognominata cum Gnidiorum oppido distat xxij. milia passuum : inter quam & Illyricum Melita , unde catulos Melitæos appellari Callimachus autor est. xij. M. passuum ab ea iij. Elaphites. In Ionio autem mari ab Orico M M.passuum Sasonis piratica statione nota.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER IIII

VNDE PRIMVM OMNIS GRAECIAE FABVlositas,& litterarum claritas effulsit.

TERTIVS Europæ sinus Acroceraunijs incipit montibus, finitur Hellespōto:amplectitur præter minores sinus $\overline{\text{xix}}$. xxv.M. pass.In eo Epirus, Acarnania, Aetolia, Phocis, Locris, Achaia, Messenia,Laconia,Argolis,Megaris,Attica,Bœotia. Iterumq; ab alio mari eadem Phocis,& Locris:Doris,Phthiotis,Thessalia,Magnesia,Macedonia,Thracia.Omnis Græcię fabulositas, sicut & literarum claritas,ex hoc primum sinu effulsit. Quapropter in eo paulolum cōmorabimur. Epiros in uniuersum appellata, Acroceraunijs incipit montibus.In ea primi Chaones,à quibus Chaonia:dein The

ſproti, Antigonenſes: Locus Aornos, & peſtifera auibus exhalatio: Ceſtrini, Perrhæbi, quorũ mons Pindus, Caſſiopæi, Dryopes, Sellæ, Hellopes, Moloſſi, apud quos Dodonæi Iouis templum, oraculo illuſtre: Tomarus mons, centũ fontibus circa radices, Theopompo celebratus.

Epirus. Cap. I

EPirus ipſa ad Magneſiam Macedoniamq; tendens, à tergo ſuo Daſſaretas ſupradictos liberam gentẽ, mox feram Dardanos habet. Dardanis læuo Triballi prætenduntur latere & Mœſicę gentes, à fronte iungũtur Mædi ac Denſelatæ, quibus Thraces, ad pontum uſq; pertinẽtes. Ita ſuccincta Rhodopes, mox & Hemi uallatur excelſitas. In Epiri ora caſtellum in Acroceraunijs Chimæra, ſub eo aquæ regiæ fons, Oppida Mæandria, Ceſtria, flumen Theſprotiæ Thyamis, colonia Buthrotum, maximeq; nobilitatus Ambracius ſinus, faucibus ſpatioſum æquor accipiens longitudinis xxxix. M. paſſ. latitudinis xv. M. In eũ defertur amnis Acheron, è lacu Theſprotię Acheruſia profluẽs xxxvi. M. paſſ. inde, & mille pedũ ponte mirabilis omnia ſua mirãtibus. In ſinu oppidũ Ambracia. Moloſſorũ flumina, Aphas, & Arachthus. Ciuitas Anactoria, lacus Pandoſia. Acarnaniæ quæ antea Curetis uocabatur, oppida Heraclia, Echinus, & in ore ipſo colonia Augusti Actiũ, cum templo Apollinis nobili, ac ciuitate libera Nicopolitana. Egreſſos ſinu Ambracio in Ionium, excipit Leucadiũ littus, promontoriũ Leucates. Dein ſinus ac Leucadia ipſa peninſula, quondam Neritis appellata, opere accolarum abſciſa à cõtinenti, ac reddita uentorum flatu congeriem harenæ accumulantiũ, qui locus uocatur Dioryctos, ſtadiorũ longitudine trium. Oppidum in ea Leucas, quondam Neritũ dictum. Deinde Acarnanum urbes, Halyzea, Stratos, Argos Amphilochicũ cognominatũ. Amnis Achelous è Pindo fluens, atq; Acarnaniam ab Aetolia dirimens, & Artemitã inſulam aſſiduo terræ inuectu continenti annectens.

Aetolia. Cap. II

AEtolorũ populi Athamanes, Tymphei, Ephyri, Aeniẽſes, Perrhæbi, Dolopes, Maraces, Atraces, à quibus Atrax amnis Ionio mari infunditur. Aetoliæ oppidũ Calydon eſt ſeptem milium quingentorum paſſuũ à mari, iuxta Euenũ amnem. Dein Macynia, Molycria: cuius à tergo Chalcis, & mons eſt Taphiaſſus. At in ora promontoriũ Antirium, ubi oſtiũ Corinthiaci ſinus, minus mille paſſuum latitudine influentis. Aetolosq; dirimentis à Peloponneſo. Promontorium, quod contra procedit, appellatur Rhion: ſed in Corinthiaco ſinu oppida Aetoliæ Naupactum, Pylene: & in mediterraneo Pleuron, Halyſarna. Montes clari, in Dodone Tomarus, in Ambracia Crania, in Acarnania Aracynthus: in Aetolia Acanthon, Panætoliũ, Maciniũ.

Locri. Cap. III

PRoximi Aetolis Locri, qui cognominantur Ozolæ, immunes. Oppidum Oeanthe. Portus Apollinis Phæſtij, ſinus Criſſæus. Intus oppida Argyna, Eupalia, Phæſtũ Calamiſus. Vltra Cirrhæi Phocidis campi, oppidum Cirra, portus Chalæon, à quo vij. M. paſſuum introrſus liberum oppidum Delphi, ſub monte Parnaſo, clariſsimi in terris oraculi Apollinis. Fons Caſtalius, amnis Cephiſus præfluens Delphos, ortus in Lilæa quondam urbe. Præterea oppidũ Criſa, & cũ Bulenſibus Anticyra, Naulochũ, Pyrrha, Amphiſſa immunis. Trichõe, Tritea, Ambryſus, Drymæa regio, Daulis appellata. Dein in intimo ſinu angulus Bœotiæ alluitur cum oppidis, Gymnis, Thebis, quæ Corſicæ cognominatæ ſunt iuxta Heliconem. Tertium ab hoc mari Bœotiæ oppidum Pagæ, unde Peloponneſi proſilit ceruix.

Peloponneſus. Cap. IIII

PEloponneſus, Apia ante appellata & Pelaſgia, peninſula haud ulli terræ nobilitate poſtferenda, inter duo maria, Aegæũ & Ionium, platani folio ſimilis, propter anguloſos receſſus, circuitu dlxiij. M. paſſuum colligit autore Iſidoro. Eadem per ſinus penè tantundem adijcit. Anguſtiæ unde procedit, Iſthmos appellantur. In eo loco irrumpentia è diuerſo quæ dicta ſunt maria, à ſeptentrione & exortu eius omnẽ ibi latitudinem uorant, donec cõtrario incurſu æquorũ tantorũ, in quinq; M. paſſ. interuallo, exeſis utrinq; lateribus, anguſta ceruice Peloponneſum cõtingat Hellas. Corinthiacus hinc, illinc Saro

nicus appellatur sinus: Lecheæ hinc, Cenchreæ illinc, angustiarum termini, longo & ancipiti nauium ambitu, quas magnitudo plaustris transuehi prohibet. Quam ob causam perfodere nauigabili alueo angustias tentauere, Demetrius rex, dictator Cæsar, C. princeps, Domitius Nero, infausto (ut omnium patuit exitu) incepto. Medio hoc interuallo, quod isthmon appellauimus, applicata colli habitatur colonia Corinthus, antea Ephyra dicta, sexagenis ab utroque littore stadijs, è summa sua arce quæ uocatur Acrocorinthus, in qua fons Pyrene, diuersa duo maria prospectans. lxxxvij. M. pass. ad Corinthiacum sinum traiectus est Patras à Leucade. Patræ colonia in lōgissimo promontorio Peloponnesi cōdita, ex aduerso Aetoliæ, & fluminis Eueni, minus M. pass. (ut dictū est) interuallo, in ipsis faucibus. sinum Corinthiacum lxxxv. M. pass. in longitudinem usque ad Isthmon transmittunt.

Achaia. Cap. V

ACHAIÆ nomen prouinciæ, ab Isthmo incipit: ante Aegialos uocabatur, propter urbes in littore per ordinem dispositas. Primæ ibi quas diximus, Lecheæ Corinthiorum portus. Mox Oluros, Pellenæorū castellum. Oppida Helice, Bura, in quæ refugêre haustis prioribus, Sicyon, Aegira, Aegion, Erineos: Intus Cleone, Hysiæ. Pāhormus portus, demonstratūq; iam Rhium, à quo promontorio quinq; M. pass. absunt Patræ, quas supra memorauimus. Locus Pherę in Achaia, ix. montium Scioessa notissimus, fons Cymothoe. Vltra Patras oppidū Olenum, colonia Dyme, loca Buprasium, Hyrmine, promontorium Araxum. Cylene sinus, promontorium Chelonates, unde Cylenen duo M. pass. castellum Phliûs. Quæ regio ab Homero Aræthytea dicta, postea Asophis. Inde Eliorū ager, qui antea Epei uocabantur. Ipsa Elis in mediterraneo, & à Pylo xij. M. pass. Intus delubrū Olympij Iouis, ludorū claritate fastos Græciæ cōplexum. Pisæorū quondam oppidum, præfluente Alpheo amne. At in ora promontorium Ichthys: amnis Alpheus nauigabilis prope sex oppida, Aulon, Leprion, promontoriū Platanistus: omnia hæc ad occasum uersa. Ad meridiem autem Cyparissius sinus cum urbe Cyparissa lxxij. milium passuum circuitu. Oppida Pylos, Methone: locus Helos, promontoriū Acritas, sinus Asinæus, ab oppido Asine, Coronæus à Corone. finiuntur Tænaro promontorio. Ibi regio Messenia duodeuiginti montium. Amnis Pamisus. Intus autem ipsa Messene, Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon, Dorion, Zancle, uarijs clara tēporibus. Huius sinus circuitus lxxx. M. pass. traiectus uero xxx. M. Dehinc à Tænaro ager Laconicus, liberę gētis: & sinus circuitu ccvi. M. traiectu xxxix. M. Oppida Tænarum, Amyclæ, Pherę, Leuctra, & intus Sparta, Theramne, atq; ubi fuere Cardamyle, Pitane, Anthane: Locus Thyrea, Gerania. Mōs Taygetus, amnis Eurotas, sinus Aegilodes, oppidū Psammathus. Sinus Gytheates ab oppido: ex quo ad Cretā insulā certissimus cursus. Omnia aūt Maleo promontorio includunt. Qui sequitur sinus ad Scylleū, Argolicus appellatur, traiectu quinquaginta milia pas. idē ambitu centū septuagintaduo milia. Oppida Boea, Epidaurus, Limera cognomine: Zarax, Cyphanta portus. Amnes, Inachus, Erasinus, inter quos Argos hippium cognominatum, supra lacum Lernen, à mari M M. passuum, nouemq; additis milibus, Mycenæ: & ubi fuisse Tyrintha tradunt: & locus Mantinea. Montes, Artemius, Apesantus, Asterion, Parparus, alijq; undecim numero. Fontes Niobe, Amymone, Psammate. A Scylleo ad Isthmum clxxvij. M. passuum. Oppida Hermione, Trœzen, Coryphasium: appellatumq; aliâs Inachiū, aliâs Dipsium Argos. Portus Cænites, sinus Saronicus olim querno nemore redimitus, unde nomen, ita Græcia antiqua appellante quercum. In eo Epidaurū oppidum, Æsculapij delubro celebre, Spiræum promontorium, portus Anthedon, & Bucephalus: & quas supra dixeramus, Cenchreæ, Isthmi pars altera cum delubro Neptuni quinquēnalibus inclyto ludis. Tot sinus Pelopōnensem oram lancinant, tot maria allatrant. Siquidē à septentrione Ioniū irrumpit, ab occidente Siculo pulsatur, à meridie Cretico urgetur, ab oriēte brumali Aegęo, ab oriente solstitiali Myrtoo: quod à Megarico incipiens sinu, totam Atticam alluit.

De Arcadia. Cap. VI

MEditerranea eius Arcadia maxime tenet, undique à mari remota: initio Drymodis, mox Pelasgis appellata. Oppida eius, Psophis, Mãtinea, Stymphalum, Tegea, Antigonea, Orchomenum, Pheneum, Palantium, unde palatium Romæ: Megalepolis Catina, Bocaliũ, Carnon, Parrhasiæ, Thelphusa, Melanæa, Heræa, Pyle, Pellana, Agrę, Epium, Cynætha, Lepreon Arcadiæ, Parthenium, Alea, Methydriũ, Enispe, Macistum, Lampe, Clitorium, Cleone, inter quæ duo oppida regio Nemæa, Bembinadia uocitata. Montes in Arcadia, Pholoe cum oppido, item Cyllene, Lyceus, in quo Lycæi Iouis delubrum: Mænalus, Artemisius, Parthenius, Lampeus, Nonacris: prætereq; ignobiles octo. Amnes, Ladon è paludibus Phenei, Erymanthus è monte eiusdem nominis in Alphæum defluentes. Reliquæ ciuitates in Achaia dicendæ, Aliphiræi, Abeatæ, Pyrgenses, Perethes, Paragenitæ, Tortuni, Typania, Thryasij, Trittéses. Vniuersæ Achaiæ libertatem Domitius Nero dedit. Peloponnesus, in latitudine à promontorio Maleæ, ad oppidum Lechæum Corinthiaci sinus clx. M. pass. patet. At in transuersum ab Elide Epidaurum cxxv. M. Ab Olympia Argos per Arcadiam lxiij. M. Ab eodem loco ad Phliunta dicta mensura est. Vniuersa autem, uelut pensante æquorũ incursus natura, in montes vi. atq; lxx. attollitur.

Græcia & Attica. Cap. VII

AB Isthmi angustijs Hellas incipit, nostris Græcia appellata. In ea prima Attica, antiquitus Acte uocata. Attingit Isthmum parte sui, quæ appellatur Megaris, à colonia Megara, è regione Pagarum. Duo hæc oppida excurrente Peloponneso sita sunt utraque ex parte, uelut in humeris Helladis. Pagæi & amplius Aegosthenenses contributi Megarensibus, In ora autem hac portus Schœnus. Oppida Sidûs, Cremyon. Scyrõia saxa vi. M. longitudine, Geranea. Megara, Eleusin. Fuere & Oenoa & Probalinthos quæ nunc non sunt. Ab isthmo lij. M. pass. Piræus & Phalera portus, v. M. pas. muro recedentibus Athenis iuncti. Libera hæc ciuitas, nec indiga ullius præconij amplius, tanta claritas supfluit. In Attica fontes, Cephisia, Larine, Callíroe, Enneacrunos. Mõtes, Brilessus, Aegialeus, Icarius, Hymettus, Lycabettus, amnis Ilissos. A Pyræo xlij. M. pass. Sunium promontorium, Doríscum promontorium. Potamos, Brauron, Ion quondam oppida. Rhamnûs pagus. Marathon, campus Thriasius, oppidum Melita, & Oropus, in cõfinio Bœotiæ. Cuius Anthedon, Onchestos, Thespiæ liberum oppidum, Lebadea: nec cedentes Athenis claritate, quæ cognominantur Bœotiæ Thebæ, duorũ numinum Liberi atque Herculis (ut uolunt) patria. Et Musis natale in nemore Heliconis assignant. Datur & his Thebis saltus Citheron, amnis Ismenus. Præterea fontes in Bœotia, Oedipodia, Psammate, Dirce, Epigranea, Arethusa, Hippocrene, Aganippe, Gargaphie. Mõtes extra prædictos, Mycalesus, Adilisius, Acontius. Reliqua oppida, inter Megaram & Thebas Eleutheræ, Haliartus, Platee, Pherę, Aspledon, Hylæ, Thisbe, Erythrę, Glissas, Copę: iuxta Cephisum amnẽ Lamia et Anichia: Medeõ, Phligone, Grephis, Coronea, Cheronia. In ora aũt infra Thebas, Ocale, Elęon, Scolos, Schœnos, Peteon, Hyrię, Mycalessus, Hyreseon, Pteleon, Olyros, Tanagra liber populus, & in ipsis faucibus euripi, quem facit obiectu insulæ Eubœæ, Aulis capaci nobilis portu. Bœotos Hyantas antiquitus dixere. Locri deinde, Epicnemidij cognominant᷑, olim Leleges appellati, per quos amnis Cephisus defertur in mare. Oppida, Opûs, unde opuntinus sinus, Cynos. Phocidis in littore unum Daphnûs. Introrsus in Locris Elatęa, & in ripa Cephisi (ut diximus) Lilæa, Delphosq; uersus Cnemis, & Hyampolis. Rursus Locrorũ ora, in qua Larymna, Throniũ, iuxta quod Boagrius amnis defertur in mare. Oppida Narycion, Alope, Scarphia. Postea Maliacus sinus ab incolis dictus: in q̃ oppida, Halcyone, Econia, Phalara. Doris deinde, in qua Sperchios, Erineon, Boion, Pindus, Cytinũ. Dorídis à tergo mons est Oeta. Sequit᷑ mutatis sæpe nominibus Aemonia. Eadẽ Pelasgicũ Argos, Hellas, eadẽ Thessalia, & Dryopis, semper à regibus cognominata. Ibi genitus rex nomine Grecus, à

quo

quo Græcia: ibi Hellen, à quo Hellenes. Hos eosdem Homerus tribus nominibus appellauit, Myrmidonas, & Hellenas, & Achęos. Ex his Phthiotæ nominãtur Dorida accolentes. Eorũ oppida, Echinus in faucibus Sperchij fluminis, Thermopylarũ angustiæ: quo argumẽto iiij. M. pass. inde Heraclea, Trachin dicta est. mons ibi Callidromus, Oppida celebria, Hellas, Halos, Lamia, Phthia, Arne.

Thessalia. Cap. VIII

IN Thessalia autem Orchomenus, Minyeus antea dictus: & oppidũ Almon, ab alijs Elmon, Atrax, Pelinna, fons Hyperia. Oppida, Pheræ, quarum à tergo Pierus ad Macedoniam protenditur, Larissa, Gomphi, Thebæ Thessaliæ, nemus Pteleon, sinus Pagasicus. Oppidum Pagasa, idem postea Demetrias dictũ, Tricca, Pharsalici campi cum ciuitate libera, Cranon, Iletia. Montes Phthiotidis, Nymphæus, quondam topiario naturæ opere spectabilis: Buzygæus, Donacesa, Bermius, Daphissa, Chimerion, Athamas, Stephane. In Thessalia sunt iiij. atq; xxx. quorum nobilissimi Cerceti, Olympus, Pierus, Ossa: cuius ex aduerso Pindus & Othrys, Lapitharũ sedes, ad occasum uergentes: ad ortus, Pelios: omes theatrali modo inflexi † caueatis ante eos lxxv. urbibus. Flumina Thessaliæ, Apidanus, Phœnix, Enipeus, Onochonus, Pamisus. Fons Messeis. Lacus Bœbeis. Et ante cunctos claritate Peneus, ortus iuxta Gomphos: interq; Ossam & Olympũ nemorosa conualle defluens d. stadijs, dimidio eius spatio nauigabilis. In eo cursu Tempe uocãtur v. M. pass. longitudine, & fermè sesquijugeri latitudine, ultra uisum hoĩs attollentibus se dextera læuaq; leniter cõuexis iugis. Intus sua luce uiridante allabitur Peneus, uiridis calculo, amœnus circa ripas gramine, canorus auium cõcentu. Accipit amnẽ Euroton nec recipit, sed olei modo supernatantẽ (ut dictũ est ab Homero) breui spatio portatum abdicat: pœnales aquas dirisq; genitas, argẽteis suis misceri recusans.

Quidã legũt, cuneatis

Magnesia. Ca. IX

THessaliæ annexa Magnesia est, cuius fons Libethra. Oppida, Iolcus, Hormenium, Pyrrha, Methõe, Olizon. Promontoriũ Sepias. Oppida, Castana, Spalathra. Promontorium Aeantium. Oppida, Melibœa, Rhizus, Erymne, ostium Penei, oppida Homolũ, Orthe, Thespiæ, Phalanna, Thaumacię, Gyrton, Cranon, Acarne, Dotion, Melitea, Phylace, Potniæ. Epiri, Achaiæ, Atticæ, Thessaliæ in porrectũ longitudo cccclxxx. M. pass. traditur, latitudo cclxxxvij. M.

Macedonia. Cap. IX

MAcedonia postea cl. populorũ, duobus inclyta regibus, quondãq; terrarũ imperio, Aemathia antea dicta. Hæc ad Epiroticas gentes in solis occasum recedẽs post terga Magnesiæ atq; Thessaliæ, infestatur à Dardanis. Partem eius septentrionalem Pæonia ac Pelagonia protegũt à Triballis. Oppida, Aegæ, in quo mos sepelire reges: Berœa: & in regione quæ Pieria appellatur à nemore, Aeginium. In ora Heraclea, flumẽ Apilas: Oppida, Phina, Oloros. Amnis Haliacmõ. Intus Haloritæ, Vallei, Phylacei, Cyrrhestę, Tyrissei. Pella colonia. Oppidũ Stobi ciuium Ro. Mox Antigonia, Europus ad Axium amnem, eodemq; nomine per quod Rhœdias fluit: Heordeę Scydra, Mieza Gordinię. Mox in ora Ichnæ, fluuius Axius. Ad hunc finem Dardani, Treres, Pierẹs, Macedoniã accolunt. Ab hoc amne Pæonię gentes, Parorei, Heordenses, Almopij, Pelagones, Mygdones. Montes, Rhodope, Scopius, Orbelus. Dein prę iacente gremio terrarum, Arethusij, Antiochenses, Idomenenses, Dobeerienses, Trienses, Allantenses, Audaristenses, Moryllij, Garesci, Lyncestæ, Othrionei, & liberi Amantini atq; Orestæ, coloniæ Bullidensis & Diensis: Xylopolitæ, Scotussæi liberi, Heraclea Sintica, Timphei, Coronæi. In ora sinus Macedõici oppidũ Chalastra, & intus Phileros, Lete: medioq; flexu littoris Thessalonica, liberæ conditionis. Ad hanc à Dyrrachio cxiiij. M. passuum. Therme. In Thermaico sinu oppida, Dicæa, Pydna, Derra, Scione, Promontorium Canastræum. Oppida, Pallene, Phlegra. Qua in regione montes, Hypsizorus, Epitus, Alchione, Leuomne. Oppida, Nissos, Brygion, Eleon, Mendæ, & in Pallenensi isthmo quondam Potidæa, nũc Cassandria colonia: Anthemus, Holophyxos sinus, Meciberna. Oppida Physcella, Ampelos, Torone, Soggostedes: fretum quo montem Athon Xerxes rex Persarum

continenti abscidit, in longitudine passuum M.d. Mons ipse à planicie excurrit in mare lxxv. M. passuum. Ambitus radicis cl. M. colligit. Oppidum in cacumine fuit Acrothon. Nũc sunt Vranopolis, Palæotrium, Thyssus, Cleone, Apollonia, cuius incolæ Macrobij cognominantur. Oppidũ Cassera, faucesq; alteræ Isthmi, Acanthus, Istria, Grastonia, Heraclea. Regio Mygdoniæ subiacens. In qua recedentes à mari Apollonia, Arethusa. In ora rursus Posidiũ, & sinus cum oppido Cermoro, Amphipolis. Libera gens Bisaltę. Dein Macedoniæ terminus amnis Strymon, ortus in Hæmo. Memorandum, in septem lacus eum fundi, priusquã dirigat cursum. Hæc est Macedonia, terrarum imperio potita quondam: Hæc Asiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Ægyptum, Taurũ, Caucasum transgressa: hæc in Bactris, Medis, Persis dominata, toto oriente possesso: hæc etiam Indiæ uictrix, per uestigia Liberi patris atq; Herculis uagata: hæc eadem est Macedonia, cuius uno die Paulus Æmilius imperator noster lxxij. urbes direptas uendidit. Tantam differentiam sortis præstitere duo homines.

Thracia. Cap. xi

Thracia sequitur, inter ualidissimas Europæ gentes, in strategias L. diuisa. Populorũ eius quos nominare non pigeat, amnem Strymonem accolunt dextero latere Denseletæ, & Mædi, Bisaltes usq; supra dictos: læuo, Digeri, Bessorumq; multa nomina, ad Nestum amnem Pangæi montis ima ambientem, inter Eletos, Diobesos, Cerbilesos, inde Brysas, Sapæos. Odomantes Odrysarum gens infundit Hebrum accolentibus Carbiletis, Pyrogeris, Drugeris, Cænicis, Hypsaltis, Benis, Corpillis, Botięis, Edonis. Eodem sunt in tractu Selletæ, Priantæ, Doloncæ, Thyni, Celetæ, maiores Hæmo, minores Rhodopæ subditi. Inter quos Hebrus amnis. Oppidum sub Rhodope Poneropolis antea, mox à conditore Philippopolis, nunc à situ Trimontiũ dicta. Hęmi excelsitas vi. M. pas. subitur. Auersa eius & in Istrũ deuexa Mœsi, Getę, Aoti, Gaudę, Clariæq;, & sub ijs Arræi Sarmatæ, quos Areatas uocant, Scythæq;, & circa Ponti littora Moriseni, Sithonijq; Orphei uatis genitores obtinent. Ita finit Ister à septẽtrione. Ab ortu Pontus ac Propontis. A meridie Ægeum mare, cuius in ora à Strymone, Apollonia, Oesima, Neapolis, Pastos. Intus Philippi colonia, absunt à Dyrrachio cccxxv. M. pas. Scotusa, Topiris, Nesti amnis ostium. Mons Pangæus, Heraclea, Olynthos, Abdera libera ciuitas, stagnum Bistonum & gens. Oppidũ fuit Tinda, Diomedis equorum stabulis dirum. Nunc sunt Diceæ, Ismaron, locus Parthenion, Phalesina, Maronea prius Ortagurea dicta. Mons, Serrium & Zone, tum locus Doriscus cxx. M. hominum capax. Ita Xerxes ibi dinumerauit exercitum. Os Hebri. Portus Stentoris. Oppidum Ænos liberũ cum Polydori tumulo, Ciconum quondam regio. A Dorisco incuruatur ora ad Macron tichos centũ uigintiduorum M. pass. Circa quem locum fluuius Melas, à quo sinus appellat. Oppida, Cypsela, Bisanthe, Macron tichos dictum, qua à Propontide ad Melanem sinum inter duo maria porrectis muris procurrentẽ excludit Cherronesum. Nanq; Thracia altero latere à Pontico littore incipiẽs, ubi Ister amnis immergitur, uel pulcherrimas in ea parte urbes habet Istropolin Milesiorum, Tomos Calatinq;, quæ antea Aceruetis uocabatur. Heracleam habuit, & Bizonem terræ hiatu raptam, Nũc habet Dionysopolin, Crunos antęa dictam. Alluit Zyras amnis: Totũ eum tractum Scythæ Aroteres dicti tenuere. Eorum oppida Aphrodisias, Libistos, Zigere, Borcobe, Eumenia, Parthenopolis, Gerania, ubi Pygmæorum gens fuisse proditur, quos Catizos Barbari uocant, creduntq; à gruibus fugatos. In ora à Dionysopoli est Odessus Milesiorũ. Flumen, Pamisus. Oppidum, Terta, Naulochus. Mons Hæmus uasto iugo procumbens in Pontũ, oppidũ habuit in uertice Aristæum: Nunc in ora Mesembriam, Anchialum, ubi Mesembria fuerat. Astice regio habuit oppidum Anthiũ, Nũc est Apollonia. Flumina Panissa, Rira, Tearus, Orosines. Oppida, Thynnias, Almedessos, Deuelton cum stagno quod nunc Deultũ uocant. Veteranorũ Phinopolis, iuxta quam Bosphorus. Ab Istri ostio ad os ponti pas. dlv. M. alij

fecere

fecere. Agrippa adiecit quadraginta. Inde ad murum ſupradictũ cl. ab eo Cherroneſus cxxvi. M. Sed à Boſphoro ſinus Caſthenes. Portus ſenum, & alter qui mulierum cognominatur. Promontorium, Chryſoceras, in quo oppidum Byzantium liberæ conditionis, antea Lygos dictum. Abeſt à Dyrrachio dccxi. M. paſſ. Tantũ patet longitudo terrarũ inter Adriaticum mare & Propontidem. Amnes, Bathynias, Pydaras, ſiue Atyras. Oppida, Selymbria, Perinthus, latitudine ducentorum pedum continenti adnexa. Intus Byzia arx regum Thraciæ, à Terei nefaſto crimine inuiſa hirundinibus: regio Cænica, colonia Flauiopolis, ubi antea Zela oppidum uocabatur. Et à Byzia quinquaginta M. paſſ. Apros colonia, quæ à Philippis abeſt clxxxviij. M. paſſ. At in ora amnis Erginus, oppidum fuit Gonos, deſeritur & Lyſimachia iam in Cherroneſo. Alius nanque ibi Iſthmos anguſtia ſimili eſt, eodem nomine & pari latitudine: Illuſtrant duæ urbes utrinq; littora, quæ haud diſſimili modo tenuere, Pactyæ à Propontide, Cardia à Melane ſinu, hæc ex facie loci nomine accepto, utræq; cõprehenſæ poſtea Lyſimachia, v. M. paſſ. à longis muris. Cherroneſos à Propontide habuit Tyriſtaſin, Crithoten, Ciſſam flumini Aegos appoſitam: nunc habet à colonia Apro xxxij. M. paſ. Reſiſton, ex aduerſo coloniæ Parianę. Et Helleſpontus ſeptẽ (ut diximus) ſtadijs Europam ab Aſia diuidẽs, quatuor illic inter ſe contrarias urbes habet. In Europa Callipolin & Seſton. In Aſia Lampſacum & Abydon. Dein promontoriũ Cherroneſi Maſtuſia aduerſum Sigeo, cuius in fronte obliqua Cynoſſema, ita appellat᷑ Hecubę tumulus, ſtatio Achæorũ. Turris & delubrũ Proteſilai. Et in extrema Cherroneſi fronte, quæ uocatur Aeoliũ oppidũ Elæûs. Dein petenti Melanem ſinũ portus Cœlos, & Panhormus & ſupradicta Cardia. Tertius Europę ſinus ad hunc modũ clauditur. Montes extra prædictos Thraciæ Edonus, Gigemoros, Meritus, Melanphyllon. Flumina in Hebrũ cadentia Bargus, Suemus. Macedoniæ, Thraciæ, Helleſponti lõgitudo ſupradicta. Quidã dccxx. M. faciũt. Latitudo ccclxxxiij. M. eſt. Aegeo mari nomen dedit ſcopulus inter Tenedum & Chium uerius quàm inſula, Aex nomine, à ſpecie capræ, quæ ita Græcis appellatur, repente in medio mari exiliens. Cernũt eum à dextra parte Andrum nauigantes ab Achaia, dirum ac peſtiferũ. Aegei pars Myrtoo datur: appellatur ab inſula parua, quæ cernitur Macedoniam à Gereſto petentibus, haud procul Eubœæ Caryſto. Romani omnia hæc maria duobus nominibus appellant, Macedonicum quodcunque Macedoniam aut Thraciam attingit, Græcienſe quà Græciam alluit. Nam Græci & Ionium diuidunt in Siculum ac Creticum ab inſulis. Item Icarium, quod eſt inter Samum & Myconũ. Cætera nomina ſinus dedere quos diximus. Et maria quidem genteſq; in tertio Europæ ſinu ad hunc modum ſe habent.

Inſulæ inter eas terras, inter quas Creta, Eubœa, Cyclades, Sporades, Helleſponti, Ponti, Mæotidis, Daciæ, Sarmatiæ, Scythiæ. Cap. XII

INſulæ autẽ ex aduerſo Theſprotiæ Corcyra à Buthroto xij. M. paſſ. eadem ab Acroceraunijs quinquaginta M. cum urbe eiuſdẽ nominis Corcyra liberæ ciuitatis, & oppido Caſsiope, temploq; Caſij Iouis, paſſ. xcvij. M. in longitudinẽ patens: Homero dicta Scheria & Phæacia, Callimacho etiã Drepane. Circa eam aliquot, ſed ad Italiam uergẽs Thoronos, ad Leucadiam Paxæ duæ, quinq; M. diſcretæ à Corcyra: nec ꝓcul ab ijs ante Corcyram Ericuſa, Marate, Elaphuſa, Malthace, Trachie, Pytionia, Ptychia, Tarachie. Et à Phalacro Corcyræ promontorio ſcopulus, in quem mutatã Vlixis nauẽ à ſimili ſpecie fabula eſt. Ante Leucadiã Sybota. Inter Leucadiam aũt & Achaiam permultæ: quarum Teleboides, eædem quæ Taphię, ab incolis ante Leucadiam appellantur, Taphias, Oxiæ, Prinoeſſa: & ante Aetoliã Echinades, Aegialia, Cotonis, Thyatira, Geoaris, Dionyſia, Cyrnus, Chalcis, Pinara, Myſtus. Ante eas in alto Cephalenia, Zacynthus, utręq; liberæ, Ithaca, Dulichiũ, Same, Crocylea, Paxos. Cephalenia quondam Melæna dicta, xi. M. paſſuum abeſt, circuitu patet xliiij. Same diruta à Romanis: adhuc tamen oppida tria habet. Inter hanc & Achaiam cum oppido magnifica & fertilitate præcipua Zacyn-

thus aliquãdo appellata Hyrie, Cephaleniæ à meridiana parte xxiij.M. abest: mons Elatus ibi nobilis. Ipsa circuitu colligit xxxvi. M. Ab ea Ithaca xij.M. distat, in qua mons Neritus. Tota uero circuitu patet xxv.M. passuum. Ab ea Araxũ Peloponnesi promontorium xij.M.pass. Ante hanc in alto Asteris, Prote: ante Zacynthum xxxv.M.passuũ in eurum uentum Strophades duæ, ab alijs Plotæ dictæ. Ante Cephaleniam Letoia. Ante Pylum tres Sphagiæ, & totidẽ ante Messenem Oenussæ. In sinu Asinæo tres Thyrides: in Laconico Teganusa, Cothon, Cythera cũ oppido, antea Porphyris appellata. Hæc sita est à Maleæ promontorio v.M. pass. ancipiti propter angustias ibi nauiũ ambitu. In Argolico Pityusa, Irine, Ephyre. cõtra Hermioniũ agrum Tiparenus, Epiropia, Colonis, Aristera: contra Trœzenium Calauria, quingentos passus distans, Plateis, Belbina, Lasia, Baucidias. Contra Epidaurum Cecryphalos, Pityonesos vi.M. pass. à continente. ab hac Aegina liberæ cõditionis xvij.M. p. cuius xx.M.p. prænauigatio est: eadem aũt à Piræo Atheniensium portu xij.M.pass. abest, ante Oenone uocitata. Spiræo promontorio obiacẽt Elæusa, Dendros, Craugię duæ, Cæcię duæ, Selachusa, Dacenchris, Aspis, vij. Et in Megarico sinu Methurides quatuor. Aegila aũt xv.M.pas. à Cythera: eademq́ à Cretæ Phalasarna oppido xxv.M. pass. Ipsa Creta altero latere ad austrum, altero ad septentrionẽ uersa, inter ortum occasumq́ porrigitur, c. urbiũ clara fama. Dosiades eam à Creta nympha Hesperidis filia, Anaximander à rege Curetum, Philistides, Mallotes Crates primum Aeriam dictam, deinde postea Curetin, & Macaron nonnulli à temperie cœli appellatam existimauere. Latitudine nusquam quinquaginta M.passuum excedens, & circa mediam sui partem maxime patens, longitudine implet cclxx.M. passuũ, circuitu d. lxxxix. flectensq́ se in Creticum pelagus ab ea dictum, quà longissima est ad orientem Sammonium promontoriũ aduersum Rhodo, ad occidentem Criu metopon Cyrenas uersus expellit. Oppida eius insignia, Phalasarne, Elæa, Cysamum, Pergamum, Cydon, Minoum, Apteron, Pantomatriũ, Amphimalla, Rhythymna, Panormũ, Cyteum, Apollonia, Matiũ, Heraclea, Miletos, Ampelos, Hierapytna, Lebena, Hierapolis: Et in mediterraneo, Gortyna, Phæstũ, Gnosus, Polyrheniũ, Myrina, Lycastus, Rhamnus, Lyctus, Diũ, Asum, Pyloros, Rhytion, Clatos, Pharæ, Holopyxos, Lasos, Eleuternæ, Therapne, Marathusa, Cytinos: & aliorũ circiter lx. oppidorum memoria extat. Montes, Cadiscus, Idæus, Dictæus, Corycus. Ipsa abest promõtorio suo quod uocatur Criu metopon, ut prodit Agrippa, à Cyrenarũ promontorio Phycunte ccxxv.M.pass. Item Cadisco à Malea Peloponnesi lxxx. A Carpatho insula promontorio Sammonio lx.M. in fauonium uentum. Hæc inter eam & Rhodum interiacet. Reliqua circa eã, ante Peloponnesum duæ Coricæ, totidem Mylæ: & latere septentrionali, dextera Cretam habenti, cõtra Cydoniam Leuce, & duę Budoræ. Contra Matium Dia. Contra Itanũ promontoriũ Onisa, Leuce: Contra Hierapytnam, Chrysa, Gaudos. Eodẽ tractu Ophiussa, Butoa, Rhamnus: circumuectisq́ Criu metopon, tres Musagores appellatę. Ante Sammonium promontorium, Phocæ, Platiæ, Sirnides, Naulochos, Armedon, Zephyre. At in Hellade etiamnum in Aegeo Lichades, Scarphia, Coresa, Phocaria, cõpluresq́ aliæ ex aduerso Atticæ sine oppidis, & ideo ignobiles. Sed contra Eleusina clara Salamis, ante eam Psytalia: à Sunio uero Helene v.M.passuum distans. Dein Ceos ab ea totidem, quam nostri quidam dixere Ceam, Græci & Hydrussam. Auulsa Eubœæ, quingẽtis longa stadijs fuit quondã: mox quatuor ferè partibus, quæ ad Bœotiam uergebant, eodem mari deuoratis, oppida habet reliqua, Iulida, Cartheiam: intercidere Coressus, Pœessa. Ex hac profectã delicatiorẽ fœminis uestẽ, autor est Varro. Eubœa & ipsa auulsa Bœotiæ, tam modico interfluẽte Euripo ut ponte iungatur, ad meridiẽ promontorijs duobus, Geresto ad Atticam uergente, & ad Hellespontũ Caphareo insignis, à septentrione Cæneo, nusquã latitudinẽ ultra xl. M.pass. extendit, nusquã intra xx.M. cõtrahit: sed in longitudinem uniuersæ Bœotiæ, ab Attica Thessaliam usq́ prætenta in cl. M. pass. circuitu

uero ccclxv.abeſt ab Helleſpõto parte Capharei ccxxv.M.paſ.urbibus clara quondam, Pyrrha, Porthmo, Neſo, Cerintho, Oreo, Dio, Aedepſo, Ocha, Oechalia: nũc Chalcide cuius ex aduerſo in continenti Aulis eſt, Gereſto, Eretria, Caryſto, Oritano Artemiſio. fonte Arethuſa, flumine Lelanto, aquisq; calidis quæ Hellopiæ uocantur nobilis, notior tamen marmore Caryſtio: antea uocitata eſt Chalcodontis, aut Macris, ut Dionyſius & Ephorus tradunt, ut Ariſtides Macra, & Callidemus Chalcis, ære ibi primum reperto: ut Menæchmus, Abantias, ut poetæ uulgo Aſopis. Extra eam in Myrtoo multæ, ſed maxime illuſtres Glauconeſos, & Aegilia. Et à promõtorio Gereſto, circa Delum in orbem ſitæ, unde & nomen traxere, Cyclades. Prima earum Andrus cum oppido, abeſt à Gereſto x. M. paſſ. à Ceo xxxix. M. Ipſam Myrſilus Cauron, deinde Antandron cognominatã tradit, Callimachus Laſiam, alij Nonagriam, Hydruſſam, Epagrin. Patet circuitu xciij.M.paſſ. Ab eadem Andro paſſus mille, & à Delo xv.M. Tenos cum oppido, xv. M. paſſuũ porrecta, quam propter aquarum abundantiam Ariſtoteles Hydruſſam appellatam ait, aliqui Ophiuſſam. Cæteræ Myconos cum monte Dimaſto, à Delo xv.M.paſſuũ. Scyros, Siphnus ante Meropia, & Acis appellata, circuitu xxviij.M. paſſuũ: Seriphus xij. Præpeſinthus, Cythnos: Ipſaq; longe clariſsima, Cycladũ media, templo Apollinis & mercatu celebrata Delos: quæ diu fluctuata (ut proditur) ſola motum terræ non ſenſit ad M. Varronis ætatem. Mutianus prodidit bis concuſſam. Hanc Ariſtoteles ita appellatam prodidit, quoniam repente apparuerit enata: Aegloſthenes Cynthiam, alij Ortygiam, Aſteriam, Lagiam, Chlamydiam, Cynethum, Pyrpilen, igne ibi primum reperto. Cingitur quinq; M.paſſuum, aſſurgit Cyntho monte. Proxima ei Rhene, quam Anticlides Celaduſſam uocat, item Artemiten Helladius. Syros quam circuitu patere xx.M.paſſuum prodidere ueteres, Mutianus clx. Olearos, Paros cum oppido ab Delo xxxviij.M.marmore nobilis, quam primo Pactiam, poſtea Minoida uocarunt. Ab ea ſeptem M.quingentis Naxus, à Delo xviij. cum oppido, quam Strongylen, dein Dian, mox Dionyſiada à uinearum fertilitate, alij Siciliam minorem, aut Callipolin appellarunt. Patet circuitu lxxv.M. paſſuum, dimidioq; maior eſt, quàm Paros: Et hactenus quidẽ Cycladas ſeruant, cæteras quæ ſequuntur Sporades. Sunt autem Hellene, Phocuſſa, Phæcaſia, Schinuſſa, Pholegãdros, & à Naxo decem & ſeptem M.paſſuũ Icaros, quæ nomen mari dedit, tantundem ipſa in longitudinem patens, cum oppidis duobus, tertio amiſſo, ante uocata Doliche, & Macris, & Ichthyoeſſa. Sita eſt ab exortu ſolſtitiali à Delo quinquaginta M.paſſ. Eadem à Samo xxxv.M. Inter Eubœam & Andrum x.M.paſſuum freto. Ab ea Gereſtum cxij. M.quingenti paſſus. Nec deinde ſeruari poteſt ordo. Aceruatim ergo ponentur reliquæ. Ios à Naxo xiiij.M paſſ. Homeri ſepulchro ueneranda, longitudinis xxv.M. antea Phœnice appellata. Odia, Letandros, Gyaros, cũ oppido, circuitu xij.M.paſſ.prope. Abeſt ab Andro ſexagintaduo.M. paſſuũ. Ab ea Syrnos lxxx.M.paſſ. Cynethuſſa, Telos unguento nobilis, à Callimacho Agathuſſa appellata. Donyſa, Patmos circuitu xxx.M.paſſuum. Coraſiæ, Lebinthus, Leros, Cynara, Sicynus, quæ antea Oenoe, Heratia quæ Onus, Caſus quæ Aſtrabe, Cimolus quæ Echinuſſa. Melos cum oppido quam Ariſtides Byblida appellat, Ariſtoteles Zephyriam, Callimachus Mimallida, Heraclides Siphnum, & Acyton. Hæc inſularum rotũdiſſima eſt. Poſt Machia, Hypere quondã Patage, ut alij Platage, nũc Amorgos, Polyægos, Phyle, Thera, cum primum emerſit, Calliſte dicta: ex ea auulſa poſtea Theraſia, atq; inter duas enata mox Automate, eadem Hiera: & in noſtro æuo Thia iuxta eandem Hieram nata. Diſtat Ios à Thera xxv.M.paſſ. Sequũtur Lea, Aſcania, Anaphe, Hippuris, Hippuriſſuſa. Aſtypalæa liberę ciuitatis, circuitu lxxxviij.M.p. abeſt à Cadiſco Cretæ cxxv.M. Ab ea Platea lx.M. Vnde Camina xxxviij.M. Azibintha, Laniſe, Tragia, Pharmacuſa, Techedia, Chalcia, Calydna, in qua oppida iij. Calymnæ ij. Olymnos. A qua Carpathũ, quę nomen Carpathio mari dedit, xxv.M.paſſ. Inde Rhodum

Africo

Africo uento quinquaginta M. pass. à Carpatho ad Cason vij. M. à Caso Samonium Cretæ promontorium xxx. M. In Euripo autem Euboico primo ferè introitu Petaliæ, quatuor insulæ, & in exitu Atalante. Cyclades, & Sporades, ab oriente littoribus Icarijs Asiæ, ab occidente Myrtois Atticæ, à septentrione Aegeo mari, à meridie Cretico & Carpathio inclusæ, per cc. M. in longitudinem iacent. Pagasicus sinus ante se habet Eutychiam, Cicynetum, & Scyrum supradictam, sed Cycladum & Sporadum extimam, Gerontiam, Scadiram, Thermeusim, Irrhesiam, Solimniam, Eudemiam, Neam, quæ Mineruæ sacra est. Athos ante se quatuor, Peparethum cum oppido, quondam Euonũ dictam ix. M. pass. Scyathum xv. M. Imbrum cum oppido lxxxviij. M. pass. Eadem abest à Mastusia Cherronesi lxxv. M. pass. Ipsa circuitu lxxij. M. pass. Perfunditur amne Ilisso. Ab ea Lemnos xxij. M. quæ ab Atho lxxxvij. M. pass. Circuitu patet xxij. M. d. passuũ. Oppida habet Ephæstiã & Myrinam, in cuius forũ solstitio Athos eiaculatur umbram. Ab ea Thassos libera quinq; M. pass. olim Aeria uel Aethria dicta. Inde Abdera cõtinentis xx. M. pass. Athos lxij. M. tantundem ad insulam Samothracen, quæ libera ante Hebrum, ab Imbro xxxij. M. à Lemno xxij. M. d. attollitur monte Saoce. x. M. pass. portuosissima omniũ: Callimachus eam antiquo nomine Dardaniã nominat. Inter Cherronesum & Samothracen utrinq; ferè xv. M. Halonesos. ultra Gethone, Lamponia, Alopeconnesus haud procul à Cœlo Cherronesi portu, & quædã ignobiles. Desertis quoq; redduntur in hoc sinu, quarũ modo inueniri potuerunt nomina, Desticos, Larnos, Cysśiros, Carbrusa, Calathusa, Scylla, Dialeon, dicta Melantia, Draconon, Arconesus, Diethusa Scapos, Capheris, Mesate, Aeantion, Phaterunesos, Pateria, Calete, Neriphus, Polendos. Quartus è magnis Europæ sinus ab Hellesponto incipiẽs, Mæotis ostio finitur. Sed totius Ponti forma breuiter amplectenda est, ut facilius partes noscantur. Vastum mare præiacens Asiæ & ab Europa porrecto Cherronesi littore expulsum, angusto meatu irrumpit in terras, septem stadiorum, ut dictum est, interuallo Europã auferens Asiæ. Primas angustias Hellespontum uocant. Hac Xerxes Persarum rex, constrato in nauibus ponte, duxit exercitum. Porrigitur inde tenuis Euripus lxxxvi. M. pass. spatio ad urbem Priapum Asiæ, quà magnus Alexander transcendit. Inde expatiatur æquor, rursusq; in arctum coit laxitas. Propontis appellatur. Angustiæ Thracius Bosphorus, latitudine d. passuum, quà Darius pater Xerxis copias ponte transuexit. Tota ab Hellesponto longitudo ccxxxix. M. pass. Dein uastum mare, pontus Euxinus, qui quondam Axenus, longe refugientes occupat terras, magnoq; littorum flexu retro curuatus in cornua, ab his utrinq; porrigitur, ut sit planè arcus Scythici forma. Medio flexu iungitur ostio Mæotici lacus. Cimmerius Bosphorus id os uocatur, M M D. pass. latitudine. At inter duos Bosphoros Thraciũ & Cimmeriũ directo cursu, ut autor est Polybius d. M. pas. intersunt. Circuitu uero totius Põti uicies semel cẽtena quinquaginta M. ut autor est Varro, & ferè ueteres. Nepos Cornelius ccc. M. l. adijcit. Artemidorus uicies nouies cẽtena xix. M. facit. Agrippa xxiii. lx. milia. Mutianus xxviii. lxv. M. Simili modo Europę latere mensurã alij quatuordecies cẽtena lxxviij. M. p. determinauere: Alij undecies cẽtena lxxij. M. M. Varro ad hũc modũ metitur: Ab ostio Ponti Apolloniã clxxxviij. M. d. pass. Calatin tantundẽ. Ad ostiũ Istri cxxv. Ad Borysthenen ccl. Cherronesum Heracleatarũ oppidum ccclxxv. M. passuum. Ad Panticapæum quod aliqui Bosphorum uocant, extremum in Europæ ora cc. xxij. M. d. quæ summa efficit xiii. xxxvi. M. d. Agrippa à Byzantio ad flumen Istrũ. d. lx. Inde Panticapæũ dcxxx. Inde lacus ipse Mæotis Tanain amnem ex Riphæis montibus defluentem accipiẽs, nouissimum inter Europam Asiamq; finem xiiii. vi. M. circuitu patere traditur. Ab alijs xi. xxv. M. Ab ostio eius ad Tanais ostium directo cursu ccclxxv. M. pas. esse cõstat. Accolæ sinus eius in mentiõe Thraciæ dicti sunt Istropolin usq;. Inde ostia Istri. Ortus hic in Germanię iugis mõtis Abnobæ, ex aduerso Raurici Galliæ oppidi, multis ultra alpes milibus, ac per innumeras lapsus gẽtes Danubij

nomine

nomine, immenso aquarũ auctu, & unde primũ Illyricum alluit Ister appellatus, sexaginta amnibus receptis, medio fermè numero eorum nauigabili, in pontum uastis sex fluminibus euoluitur. Primum ostium Peuces, mox ipsa Peuce insula: à qua proximus alueus appellatus, xix. M. pass. magna palude sorbetur. Ex eodem alueo & super Istropolim lacus gignitur, lxiij. M. passuum ambitu, Halmyrin uocant. Secundum ostium Naracustoma appellatur. Tertium Calostoma iuxta insulam Sarmaticã. Quartum Pseudostoma, & insula Conopon diabasis, postea Boreostoma & Spireostoma. Singula aũt ora tanta sunt, ut prodatur in xl. M. passuum longitudinis uinci mare, dulcemq; intelligi haustum. Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes, uariæ tamen littori apposita tenuere, aliâs Getæ, Daci Romanis dicti, aliâs Sarmatæ, Græcis Sauromatæ, eorumq; Hamaxobij aut Aorsi, aliâs Scythæ degeneres & à seruis orti, aut Troglodytę, mox Alani & Roxalani. Superiora autem inter Danubium & Hercynium saltum, usque ad Pannonica hyberna Carnunti, Germanorumq; ibi confinium, campos & plana Iazyges Sarmatæ, montes uero & saltus pulsi ab his Daci, ad Pathissum amnem à Moro, siue is Duria est, à Sueuis regnoq; Vanniano dirimens eos: auersa Basternæ tenent, alijq; inde Germani. Agrippa totum eum tractum ab Istro ad oceanum bis ad decies centum M. passuum in longitudinem, quantum minus quadringentis in latitudinem, ad flumen Vistulam à desertis Sarmatiæ, prodidit. Scytharum nomen usquequaq; trãsit in Sarmatas atq; Germanos. Nec alijs prisca illa durauit appellatio, quàm qui extremi gentiũ harum ignoti propè cæteris mortalibus degunt. Verum ab Istro oppida, Cremniscos, Aepoliũ, montes Macrocremnij, clarus amnis Tyra, oppido nomen imponẽs, ubi antea Ophiusa dicebatur. In eodẽ insulã spatiosam incolũt Tyragetæ. Abest à Pseudostomo Istri ostio centum triginta M. passuum: Mox Axiacę cognomines flumini, ultra quos Crobyzi, flumen Rode, sinus Sagaricus, portus Ordesus. Et à Tyra centum uiginti M. passuum flumen Borysthenes, lacusq; & gens eodem nomine, & oppidum à mari recedens quindecim M. passuũ, Olbiopolis & Miletopolis, antiquis nominibus. Rursusq; in littore portus Achæorum. Insula Achillis, tumulo eius uiri clara. Et ab ea centum xxv. M. passuum peninsula, ad formam gladij in transuersum porrecta, exercitatione eiusdem cognominata Dromos Achilleos, cuius longitudinem lxxx. M. passuũ tradidit Agrippa. Totum eum tractum Taurici Scythæ & Sarmatæ tenent. Inde syluestris regio Hylæum mare, quo alluitur, cognominauit, Enœcadloæ uocãtur incolę. Vltrà Panticapes amnis, qui Nomadas & Georgos disterminat: mox Acesinus. Quidã Panticapen cõfluere infra Olbiam cum Borysthene tradunt, diligentiores Hypanin: tanto errore eorũ, qui illum in Asiæ parte prodidere. Mare subit uasto recessu, donec quinq; M. pass. interuallo absit à Mæotide, uasta ambiens spatia multasq; gentes. Sinus Carcinites appellatur, flumen Pacyris, Oppida Naubarũ, Carcine. A tergo lacus Buges, fossa emissus in mare. Ipse Buges à Coreto, Mæotis lacus sinu, petroso discluditur dorso. Recipit amnes Bugem, Gerrhũ, Hypanin, ex diuerso uenientes tractu. Nam Gerrhus Basilidas & Nomadas separat. Hypanis per Nomadas & Hylæos fluit, manu facto alueo in Bugen, naturali in Coretum. Regio Scythiæ Sendica nominatur. Sed à Carcinite Taurica incipit, quondã mari circunfusa & ipsa, quaqua nunc iacent campi. Deinde uastis attollitur iugis. Triginta sunt eorũ populi. Ex ijs mediterranei xxiiij. Sex oppida, Orgocyni, Caraseni, Assyrani, Tractari, Arcilachitæ, Caliordi. Iugum ipsum Scythotauri tenẽt. Clauduntur ab occidente Cherroneso, ab ortu Scythis Satarchis. In ora à Carcinite oppida, Taphræ, in ipsis angustijs peninsulæ: mox Heraclea Cherronesos, libertate à Romanis donatum. Megarice uocabatur antea, præcipui nitoris in toto eo tractu, custoditis Græciæ moribus, quinq; M. passuum ambiente muro. Inde Parthenium promontorium Taurorum, ciuitas Placia. Symbolon portus. Promontoriũ Criu metopon, aduersum Carambico Asiæ promontorio per medium Euxinum procurrens clxx. M. passuum interuallo: quæ maxime ratio Scythici

arcus

arcus formā efficit. Ab eo Taurorū portus multi & lacus, oppidū Theodosia à Criumetopo cxxij.M.pass. A Cherronneso clxv.M.pass. Vltra fuere oppida, Cyte, Zephyriū, Acre, Nymphæum, Dia. Restat longe ualidissimum in ipso Bosphori introitu, Panticapæum Milesiorū, à Theodosia M. xxxv. pass. A Cimmero uero oppido trans fretū sito MMD. (ut diximus) pass. Hæc ibi latitudo Asiam ab Europa separat, eaꝗ ipsa pedibus plerunꝗ peruia, glaciato freto. Bosphori Cimmerij latitudo xij. M.D. pas. Oppida habet Hermisium, Myrmecium: & intus insulam Alopecen. Per Mæotin autem ab extremo Isthmo, qui locus Taphræ uocatur, ad os Bosphori cclx.M. passuū longitudo colligitur. A Taphris per continentem introrsus tenēt Auchetæ, apud quos Hypanis oritur, Neuri apud quos Borysthenes, Geloni, Thussagetæ, Budini, Basilidæ, & cæruleo capillo Agathyrsi. Super eos Nomades: dein Anthropophagi. A Buge super Mæotin Sauromatæ, & Essedones. At per orā ad Tanaim usꝗ Mæotę, à quibus lacus nomen accepit: ultimiꝗ à tergo eorum Arimaspi. Mox Riphæi montes, & assiduo niuis casu pinnarum similitudine, Pterophoros appellata regio: pars mundi damnata à natura rerum, & densa mersa caligine: neꝗ in alio quàm rigoris opere gelidisꝗ aquilonis cōceptaculis. Pone eos montes, ultraꝗ aquilonem, gens felix (si credimus) quos Hyperboreos appellauere, annoso degit æuo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi creduntur esse cardines mūdi, extremiꝗ siderum ambitus, semestri luce & una die solis auersi: non, ut imperiti dixere, ab æquinoctio uerno in autumnum. Semel in anno solstitio oriuntur ijs soles, brumaꝗ semel occidunt. Regio aprica, felici temperie, omni afflatu noxio carēs. Domus ijs nemora luciꝗ, & deorum cultus uiritim gregatimꝗ, discordia ignota & ægritudo omnis. Mors non nisi satietate uitæ, epulatis delibutisꝗ senibus luxu, ex quadam rupe in mare salientibus. Hoc genus sepulturæ beatissimum. Quidam eos in prima parte Asiæ littorum posuere, non in Europa, qui sunt ibi similitudine & situs, Attacorum nomine. Alij medios fecere eos inter utrunꝗ solem, Antipodum occasum exorientemꝗ nostrum, quod fieri nullo modo potest, tam uasto mari interueniente. Qui non alibi quàm in semestri luce constituēre eos, serere matutinis, meridie metere, occidente sole fœtus arborū decerpere, noctibus in specus condi tradiderunt. Nec libet dubitare de gente ea, cū tot autores prodāt, frugū primitias solitos Delon mittere Apollini, quem præcipue colunt. Virgines ferebant eas, hospitijs gentium per annos aliquot uenerabiles: donec uiolata fide, in proximis accolarum finibus deponere sacra ea instituēre, hiꝗ ad conterminos deferre, atque ita Delon usque. Mox & hoc ipsum exoleuit. Sarmatiæ, Scythiæ, Tauricæ, omnisꝗ à Borysthene amne tractus lōgitudo dcccclxxx.M. Latitudo dcccxvij.M. à M. Agrippa tradita est. Ego incertam in hac terrarū parte mensuram arbitror. Verum instituto ordine, reliqua huius sinus dicantur: & maria quidē eius nuncupauimus.

Insulæ Ponti. Cap. XIII.

HEllespontus insulas non habet in Europa dicendas. In Ponto duę, M.D. pass. ab Europa, xiiij. M. ab ostio, Cyaneæ, ab alijs Symplegades appellatæ, traditæꝗ fabulis inter se concurrisse: quoniam paruo discretæ interuallo, ex aduerso intrantibus geminæ cernebantur, paulumꝗ deflexa acie, coeuntium speciem præbebant. Citra Istrum Apolloniatarum una lxxx.M. à Bosphoro Thracio, ex qua M. Lucullus Capitolinum Apollinem aduexit. Inter ostia Istri quę essent diximus. Ante Borysthenem Achillea est supradicta, eadem Leuce & Macaron appellata. Hanc temporum horū demonstratio à Borysthene cxl.M. ponit, à Tyra cxx.M. à Peuce insula quinquaginta M. Cingit̃ circiter x.M. pass. Reliquę in Carcinite sinu Cephalonnesos, Rhosphodusa, Macra. Non est omittenda multorū opinio, priusquam digrediamur à Ponto, qui maria omnia interiora illo capite nasci, non Gaditano freto, existimauere, haud improbabili argumento: quoniā æstus semper è Ponto profluens, nunquā reciprocetur. Exeundū deinde est, ut extera Europæ dicantur: transgressisꝗ Riphæos montes, littus oceani septentrionalis in læuā, donec perueniatur Gades, legendum. Insulæ complures sine nominibus eo situ traduntur. Ex quibus

bus ante Scythiã quæ appellatur Bannomanna abesse à Scythia dici cursu, in quam ueris temperie fluctibus electrũ eijciatur, Timæus prodidit. Reliqua littora incerta signata fama. Septentrionalis oceanus, Amalchiũ eum Hecatæus appellat, à Paropamiso amne quà Scythiam alluit, quod nomen eius gentis lingua significat cõgelatũ. Philemon Morimarusam à Cimbris uocari, hoc est, mortuũ mare, inde usq; ad promontoriũ Rubeas, ultra deinde Croniũ: Xenophon Lampsacenus, à littore Scytharũ tridui nauigatiõe, insulam esse immẽsæ magnitudinis, Baltiam tradit. Eandem Pytheas Basiliã nominat. Feruntur & Oonæ, in quibus ouis auium & auenis incolæ uiuãt. Aliæ, in quibus equinis pedibus homines nascãtur, Hippopodes appellati: Fanesiorũ aliæ, in quibus nuda alioquin corpora prægrandes ipsorũ aures tota cõtegant. Incipit inde clarior aperiri fama ab gente Ingæuonũ, quæ est prima inde Germaniæ. Seuo mons ibi immensus, nec Riphæis iugis minor, immanem ad Cimbrorũ usq; promontoriũ efficit sinum, qui Codanus uocatur, refertus insulis: quarũ clarissima Scandinauia est, incompertæ magnitudinis, portionem tantũ eius, quod sit notum, Hilleuionũ gente D. incolente pagis, quæ alterum orbem terrarũ eam appellat. Nec est minor opinione Eningia. Quidã hæc habitari ad Vistulam usq; fluuium, à Sarmatis Venedis, Scyris, Hyrris tradũt. Sinum Clylipenum uocari, & in ostio eius insulã Latrin. Mox alterũ sinum Lagnũ, conterminũ Cimbris. Promontorium Cimbrorum excurrens in maria longe peninsulã efficit, quæ Cartris appellatur, xxiij. M. passuum. Inde insulæ Rom. armis cognitæ. Earum nobilissimæ, Burchana, Fabaria à nostris dicta, à frugis similitudine sponte prouenientis. Item Glessaria, à succino militiæ appellata, à Barbaris Austrania, prætereq; Actania. Toto autem hoc mari ad Scaldin usque fluuium, Germanicę accolunt gentes haud explicabili mensura, tam immodica prodentium discordia est. Græci & quidã nostri, xxv. M. passuũ oram Germaniæ tradiderunt. Agrippa cũ Rhetia & Norico longitudinẽ dclxxxvi. M. passuũ, latitudinem cclxv. M:

Germania. Cap. XIIII

Rhetiæ propè unius maiore latitudine, sanè circa excessum eius subactæ. Nam Germania multis postea annis nec tota percognita est. Si coniectare permittitur, haud multum oræ deerit Græcorũ opinioni, & longitudinis ab Agrippa traditæ. Genera Germanorum v. Vindelici, quorum pars Burgũdiones, Varrini, Carini, Guttones. Alterum genus Ingæuones, quorũ pars Cimbri, Teutoni, ac Cauchorũ gentes. Proximi aũt Rheno Istæuones, quorum pars Cimbri mediterranei: Hermiones, quorum Sueui, Hermunduri, Chatti, Cherusci. Quinta pars Peucini, Basternæ, supradictis cõtermini Dacis. Amnes clari in oceanum defluunt, Guttalus, Vistillus siue Vistula, Albis, Visurgis, Amisius, Rhenus, Mosa. Introrsus uero, nulli inferius nobilitate, Hercynium iugum prætenditur.

Insulæ in Gallico oceano. Cap. XV

IN Rheno aũt ipso, propè c. M. pass. in longitudinem, nobilissima Batauorũ insula, & Cannenufatum, & aliæ Frisiorum, Cauchorũ, Frisiabonum, Sturiorum, Morsatiorũ, quæ sternuntur inter Helium ac Fleuum. Ita appellãtur ostia, in quæ effusus Rhenus, ab septentrione in lacus, ab occidẽte in amnem Mosam se spargit: medio inter hæc ore, modicũ nomini suo custodiens alueũ.

Britannia & Hybernia. Cap. XVI

EX aduerso huius situs Britannia insula, clara Græcis nostrisq; monumentis, inter septentrionem & occidentem iacet: Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ, multo maximis Europæ partibus magno interuallo aduersa. Albion ipsi nomen fuit, cum Britanniæ uocarentur oẽs, de quibus mox paulo dicemus. Hæc abest à Gessoriaco Morinorũ gentis littore, ꝓximo traiectu l. M. minimũ, circuitu uero patere tricies octies cẽtena uigintiquinq; M. Pytheas & Isidorus tradunt, triginta propè iam annis notitiam eius Rom. armis non ultra uicinitatem syluæ Calidoniæ propagantibus. Agrippa longitudinem dccc. M. passuum esse: latitudinem ccc. M. credit. Eandem Hyberniæ latitudinem, sed longitudinem cc. M. pass. minorem. Super eam hæc sita abest breuissimo transitu à Silurũ gente

xx.M.paſſ.Reliquarum nulla cxxv.M.circuitu amplior proditur. Sunt autem xl. Orcades,modicis inter ſe diſcretæ ſpatijs.Septem Acmodæ,& xxx.Hæbudes,& inter Hyberniam & Britanniã Mona,Monapia,Ricnea,Vectis,Silimnus,Andros.Infra uero Siambis,& Axantos.Et ab aduerſo in Germanicũ mare ſparſę Gleſſarię,quas electridas Græci recentiores appellauere,quod ibi Electrũ naſceretur. Vltima omniũ quæ memorãtur, Thule:in qua ſolſtitio nullas eſſe noctes indicauimus,cancri ſignũ ſole tranſeũte,nulloſq; contrà per brumam dies. Hæc quidam ſenis menſibus continuis fieri arbitrãtur. Timæus hiſtoricus à Britannia introrſus ſex dierum nauigatione abeſſe dicit inſulam Mictim, in qua candidum plumbũ proueniat. Ad eam Britannos uitilibus nauigijs corio circũſutis nauigare. Sunt & qui alias prodant,Scandiam, Dumnam,Bergos:maximamq; omniũ Nerigon,ex qua in Thulen nauigetur. A Thule unius diei nauigatione mare cõcretum, à nõnullis Cronium appellatur.

Gallia. Cap. XVII

GAllia omnis comata uno nomine appellata, in tria populorum genera diuiditur, amnibus maxime diſtincta. A Scalde ad Sequanã Belgica. Ab eo ad Garumnam Celtica,eademq; Lugdunenſis.Inde ad Pyrenæi montis excurſum Aquitania,Aremorica antè dicta. Agrippa uniuerſarũ Galliarũ inter Rhenum & Pyrenæum, atq; oceanum ac montes Gebennam & Iuram, quibus Narbonenſem Galliam excludit,longitudinem cccccxx.M.paſſ.latitudinem cccxiij. computauit. A Scaldi incolunt externi Toxandri pluribus nominibus. Deinde Menapij, Morini, Oromanſaci iuncti pago qui Geſſoriacus uocatur: Britanni,Ambiani,Bellouaci,Haſsi. Introrſus Caſtologi, Attrebates, Neruij liberi, Veromandui,Sueconi,Sueſsiões, Veruni liberi, Vlbanectes liberi, Tungri, Rinuci, Friſiabones,Betaſi, Leuci liberi, Treueri liberi antea, & Lingones fœderati, Remi fœderati,Mediomatrici,Sequani, Raurici,Heluetij. Colonię equeſtris & Rauriaca. Rhenũ autem accolentes,Germaniæ gentium in eadem prouincia,Nemetes,Tribochi, Vangiões, hinc Vbij,Colonia Agrippinenſis,Guberni,Bataui,& quos in inſulis diximus Rheni.

Lugdunenſis Gallia. Cap. XVIII

LVgdunenſis Gallia habet Lexouios,Vellocaſſes,Galletos, Venetos, Abrincatuos, Oſiſmios,flumen clarũ Ligerin. Sed peninſulam ſpectatiorẽ excurrentẽ in oceanum à fine Oſiſmiorũ circuitu dcxxv. M.paſſ. ceruice in latitudinem cxxv.M. Vltra eam Vannetes. Intus aũt Hedui fœderati, Carnutani fœderati, Boij, Senones, Aulerci, qui cognominant̃ Eburones,& qui Cenomanni, Meldi liberi, Parrhiſij, Trecaſſes, Andegaui, Viduganes, Vadicaſſes, Venelli, Carioſuelites, Diablindi, Rhedones, Turones, Iteſui, Secuſiani liberi. in quorũ agro colonia Lugdunum.

Aquitania. Cap. XIX

AQuitanicæ ſunt Ambulatri, Anagnutes, Pictones. Santones liberi, Seſignani, cognomine Vbiſci, Aquitani unde nomen prouinciæ, Sediboniates. Mox in oppidũ contributi Conuenæ, Begerri, Tarbeli quatuorſignani, Cocoſſates ſexſignani, Venami, Onobriſates, Belendi, ſaltus Pyrenæus. Infraq; Moneſi, Oſquidates mõtani, Sibyllates, Camponi, Bercorcates, Bipedimui, Saſſumini, Vellates, Tornates, Conſoranni, Auſci, Eluſates, Sottiates, Oſquidates campeſtres, Succaſſes, Latuſates, Baſabocates, Vaſſei, Sennates, Cambolectri, Ageſinates Pictonibus iuncti. Hinc Bituriges liberi, qui Cubi appellãtur. Dein Lemouices, Aruerni liberi, Gabales. Rurſus Narbonenſi prouinciæ contermini Rutheni, Cadurci, Antobroges, Tarneq; amne diſcreti à Toloſanis Petrogorii. Maria circa oram, ad Rhenum ſeptentrionalis oceanus, inter Rhenum & Sequanã Britannicus, inter eum & Pyrenæum Gallicus. Inſulæ cõplures Venetorũ, & quæ Veneticæ appellãtur, & in Aquitanico ſinu Vliarus.

Citerior Hiſpania. Cap. XX

A Pyrenæi promontorio Hiſpania incipit, anguſtior non Gallia modo, uerumetiã ſe metipſa, ut diximus, immenſum quantũ hinc oceano, illinc Iberico mari cõprimentibus. Ipſa Pyrenæi iuga ab exortu æquinoctiali fuſa in occaſum brumalẽ, breuiores latere ſeptentrionali q̃ meridiano Hiſpanias faciũt. Proxima ora citerioris eſt, eiuſdemq; Tar-

raconenſis

raconensis situs, à Pyrenæo per Oceanũ Vasconum saltus, Olarso, Vardulorũ oppida Morosgi, Menosca, Vesperies, Amanũ portus, ubi nũc Flauiobriga, colonia ciuitatũ nouem. Regio Cantabrorũ, flumen Sanga, portus uictoriæ Iuliobrigensiũ. Ab eo loco fontes Iberi xl. M. pass. Portus Biendium, Origeni mixtis Cantabris. Portus eorum Vesci, Veca. Regio Asturum, Noega oppidum, in peninsula Pesici. Et deinde cõuentus Lucẽsis à flumine Nauilubiõe, Cibarci, Egouarri cognomine Namarini, Iadoni, Arrotrebæ, promontorium Celticum. Amnes, Florius, Nelo, Celtici cognomine Neriæ, superq; Tamarici, quorum in peninsula tres Aræ Sestianæ Augusto dicatæ, Cæpori, oppidum Noela. Celtici cognomine Pręsamarci, Cileni. Ex insulis nominãdę, Corticata, & Aunios. A Cilenis, cõuentus Bracarum, Heleni, Grauij, castellum Tyde, Græcorũ sobolis omnia. Insulæ Cicæ. Insigne oppidũ Abobrica. Minius amnis iiij. M. pass. ore spatiosus, Leuni, Seurbi, Bracarum oppidũ Augusta, quos supra Gallecia. Flumen, Limia. Durius amnis ex maximis Hispaniæ, ortus in Pelendonibus, & iuxta Numantiam: lapsus dein per Areuacos Vacceosq;, disterminatis ab Asturia Vectonibus, à Lusitania Gallecis, ibi quoq; Turdulos à Bracaris arcens. Omnisq; dicta regio à Pyrenæo metallis referta, auri, argenti, ferri, plumbi, nigri albiq;.

Lusitania. Cap. xxi

A Durio Lusitania incipit, Turduli ueteres, Pesuri, Flumen Vacca. Oppidum Talabrica. Oppidum & flumen Minium. Oppida, Conibrica, Colippo, Eburo, Britium. Excurrit deinde in aliud uasto cornu promontorium, quod alij Artabrum appellauere, alij magnum, multi Olysipponense ab oppido, terras, maria, cælum disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, & à circuitu eius incipit frons.

Insulæ in Oceano. Cap. xxii

Septentrio hinc Oceanusq; Gallicus, occasus illinc & oceanus Atlanticus. Promontorij excursum lx. M. prodidere, alij xc. M. pass. Ad Pyrenæum inde nõ pauci xii. l. milia, & ibi gentem Artabrũ, quæ nunquam fuit manifesto errore. Arrotrebas enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere literis permutatis. Erratum & in amnibus inclytis. Ab Minio quem supra diximus, cc. M. pass. (ut autor est Varro) abest Aeminius, quẽ alibi quidã intelligũt, & Limæã uocant, obliuionis antiquis dictus, multumq; fabulosus. Ab Durio Tagus cc. M. pass. interueniẽte Munda. Tagus auriferis harenis celebratur. Ab eo clx. M. pass. promontorium sacrum è media propè Hispaniæ fronte prosilit. xiiii. M. pass. inde ad Pyrenæum mediũ colligi Varro tradit. Ab Ana uero, quo Lusitaniam à Bætica discreuimus, ccxxvi. M. pass. A Gadibus cij. M. pass. additis. Gentes Celticę, Turduli, & circa Tagũ Vettones. Ab Ana ad sacrũ Lusitani: oppida memorabilia à Tago in ora, Olysippo, equarũ è Fauonio uento cõceptu nobile, Salacia cognominata Vrbs imperatoria, Merobrica, promontoriũ sacrum, & alterum Cuneus. Oppida, Ossonoba, Balsa, Myrtilis. Vniuersa prouincia diuidit in cõuentus tres, Emeritẽsem, Pacensem, Scalabitanũ. Tota populorũ xlv. in quibus coloniæ sunt quinq;, municipium ciuium Ro. unũ. Latij antiqui tria. Stipendiaria, xxxvi. Coloniæ, Augusta emerita Anæ fluuio apposita, Metallinensis, Pacensis, Norbensis, Cæsareana cognomine. Cõtributa sunt in eam castra Iulia, castra Cæcilia. Quinta est Scalabis, quæ præsidium Iulium uocatur. Municipium ciuiũ Ro. Olysippo, felicitas Iulia cognominatũ. Oppida ueteris Latij Ebora, quod idem liberalitas Iulia, & Myrtilis ac Salacia, quæ diximus. Stipendiariorũ, quos nominare nõ pigeat, præter iam dictos in Bæticæ cognominibus, Augustobrigenses, Ammiẽses, Aranditani, Axabricẽses, Balsenses, Cæsarobricẽses, Caperẽses, Caurẽses Colarni, Cibilitani, Concordiẽses, qui & Boccori, Interausenses, Lanciẽses, Mirobrigẽses qui Celtici cognominãtur, Medubricẽses, q Plũbarij, Ocelenses q & Lancienses, Turduli qui Barduli & Tapori. Lusitaniã cũ Asturia & Gallecia patere lõgitudine dxl. M. pass. latitudine d. xxxvi. M. Agrippa prodidit. Omnes aũt Hispaniæ à duobus Pyrenæi promontorijs per maria totius oræ circuitu p. xxix. M. colligere existimãtur, ab alijs xxvii. M.

Ex aduerso Celtiberiæ cōplures sunt insulæ, Cassiterides dictæ Græcis, à fertilitate plumbi: & è regione Arrotrebarum promontorij, deorum sex, quas aliqui fortunatas appellauere. In ipso uero capite mox Bæticæ, ab ostio freti pass. lxxv. M. Gadis, longa (ut Polybius scribit) xij. M. lata. iij. M. pass. Abest à continente proxima parte minus pedes dcc. Reliqua plus septem M. Ipsius spatiū xv. M. pas. est. Habet oppidū ciuium Romanorū quod appellatur Augusta urbs Iulia Gaditana. Ab eo latere quo Hispaniam spectat, passibus ferè c. altera insula est longa iij. M. pass. M. lata, in qua prius oppidum Gadium fuit. Vocatur ab Ephoro & Philistide, Erythia, à Timęo & Sileno Aphrodisias, ab indigenis Iunonis. Maiorem Timęus Cotinussam apud eos uocatā ait: nostri Tartesson appellant, Pœni Gadir, ita Punica lingua sepem significante. Erythia dicta est, quoniā Tyrij ab origine eorum orti ab Erythreo mari ferebantur. In hac Geryones habitasse à quibusdam existimantur, quorum armenta Hercules abduxerit. Sunt qui aliam esse eam & contra Lusitaniam arbitrentur, eodemq; nomine quondam ibi appellatam.

Vniuersæ Europæ mensura. Cap. XXIII

PEracto ambitu Europæ, reddēda cōsummatio est, nequid nō in expedito sit noscere uolētib. Lōgitudinē eius Artemidorus atq; Isidorus à Tanai usq; Gades LXXXIIII M. xiiij. prodiderūt. Polybius latitudinem Europæ ab italia ad oceanum scribit XI. M. I esse, etiā tū incōperta magnitudine eius. Est aūt ipsius Italiæ (ut diximus. XII. M. xx. ad alpes. Vnde per Lugdunū ad portū Morinorū Britannicū, quà uidet mensurā agere Polybius. XI. M. lxviij. Sed certior mensura ac longior ad occasum solis ęstiui ostiūq; Rheni, per castra legionū Germaniæ ab ijsdem dirigitur alpibus. XII. M. xliij. pass. Hinc deinde Africa atque Asia dicentur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER V

AFRICAE DESCRIPTIO.

AFRICAM Græci Libyam appellauere, quà mare ante eam Libicum incipiens, Ægyptio finitur. Nec alia pars terrarū pauciores recipit sinus, longe ab occidente littorum obliquo spatio. Populorum eius oppidorumq; nomina, uel maxime sunt ineffabilia, prætereq; ipsorum linguis, & aliâs castella fermè inhabitant.

Mauritania. Cap. I

PRincipio terrarū Mauritaniæ adpellantur, usq; ad C. Cæsarem Germanici filium regna, sæuitia eius in duas diuisæ prouincias. Promontorium oceani extimū Ampelusia nominatur à Græcis. Oppida fuere, Lissa, Cotes ultra columnas Herculis, nunc est Tingi, quondā ab Antæo conditū: postea à Claudio Cæsare, cū coloniā faceret, appellatū traducta Iulia. Abest à Belone oppido Bæticæ, pximo traiectu xxx. M. p. Ab eo xxv. M. p. in ora oceani colonia Augusti Iulia cōstantia, Zilis regū ditioni exēpta, & iura in Bæticā petere iussa: & ab ea xxxij. M. p. colonia à Claudio Cæsare facta Lixos, uel fabulosissime ab antiqs narrata. Ibi regia Antęi, certamenq; cū Hercule, & Hesperidū horti. Affundit aūt huic æstuariū è mari flexuoso meatu, in q draconis custodię instar fuisse nūc interpretantur. Amplectitur intra se insulā quam solā è uicino tractu aliquāto excelsiore, nō tamen æstus maris inundat. Extat in ea & ara Herculis, nec præter oleastros aliud ex narrato illo aurifero nemore. Minus profecto mirentur portentosa Græciæ mendacia, de ijs & amne Lixo prodita, qui cogitent nostros nuper paulominus monstrifica quædā de ijsdē tradidisse: præualidā hanc urbem, maioreq; Carthagine magna: præterea ex aduerso eius sitā, & prope immēso tractu ab Tingi: quæq; alia Cornelius Nepos auidissime credidit. Ab Lixo xl. M. in mediterraneo altera Augusti colonia est Babba, Iulia campestris appellata: & tertia Banasa lxxv. M.

Valentia cognominata. Ab ea xxxv. M. paſ. Volubile oppidũ, tantundem à mari utroq; diſtãs: & in ora à Lixo l. M. amnis Subur, præter Banaſam coloniã defluens, magnificus & nauigabilis. Ab eo totidem M. paſſ. oppidũ Sala, eiuſdem nominis fluuio impoſitum, iam ſolitudinibus uicinum, elephantorumq; gregibus infeſtũ, multo tamen magis Autololum gente, per quam iter eſt ad montem Africæ uel fabuloſiſsimũ Atlantem. E medijs hunc harenis in cælum attolli prodiderunt, aſperum, ſquallentem, quà uergat ad littora oceani, cui cognomen impoſuit. Eundem opacum nemoroſumq;, & ſcatebris fontium riguum, quà ſpectat Africam, fructibus omnium generum ſponte ita ſubnaſcentibus, ut nunquam ſatietas uoluptatibus deſit. Incolarũ neminem interdiu cerni, ſilere omnia haud alio quàm ſolitudinum horrore, ſubire tacitam religionem animos propius accedentium, præterq; horrorẽ elati ſuper nubila, atq; in uiciniam lunaris circuli. Eundemq; noctibus micare crebris ignibus, Aegipanum Satyrorumq; laſciuia, impleri tibiarum ac fiſtulę cantu, tympanorumq; & cymbalorũ ſonitu ſtrepere. Hæc celebrati autores prodidere, præter Herculi & Perſeo laborata ibi. Spatium ad eum immenſum incertũq;. Fuere & Hannonis Carthaginenſium ducis cõmentarij, Punicis rebus florentiſsimis explorare ambitum Africæ iuſsi: quem ſecuti pleriq; è Græcis noſtriſq; ad alia quædam fabuloſa, & urbes multas ab eo conditas ibi prodidere, quarum nec memoria ulla, nec ueſtigium extat. Scipione Aemiliano res in Africa gerẽte, Polybius annaliũ conditor ab eo accepta claſſe, ſcrutandi illius orbis gratia circumuectus, prodidit à monte eo ad occaſum uerſus ſaltus plenos feris, quas generat Africa: ad flumen Anatin ccccLxxxv. M. paſſ. Ab eo Lixum ccv. M. paſſ. Agrippa. Lixum à Gaditano freto cxij. M. paſſ. abeſſe. Inde ſinum qui uocetur Saguti. Oppidum in promontorio Mulelacha. Flumina, Subur, & Salam. Portum Rutubis à Lixo cccxiij. M. paſſ. Inde promontorium ſolis, portum Riſardir, Getulos Autololes, flumen Coſenum, gentem Scelatitos & Maſatos. Flumen Maſatat, flumen Darat, in quo crocodilos gigni. Deinde ſinum dcxvi. M. paſſ. includi montis Barce promontorio excurrente in occaſum, quod appellatur Surrentium. Poſtea flumen Palſum, ultra quod Aethiopas Perorſos, quorum à tergo Pharuſos. Iis iungi mediterraneos Getulos Daras. At in ora Aethiopas Daratitas, Flumen Bambotum, crocodilis & hippopotamis refertum. Ab eo montes perpetuos uſq; ad eum quem Theôn ochema dicemus. Inde ad promontorium Heſperium nauigatione dierum ac noctium x. in medio eo ſpatio Atlantem locauit, à cæteris omnibus in extremis Mauritanię proditũ. Ro. arma primum Claudio principe in Mauritania bellauere. Ptolemæum regem à C. Cæſare interemptum, ulciſcente liberto Aedemone, refugientibuſq; barbaris, uentũ cõſtat ad montẽ Atlantem. Nec ſolum cõſulatu perfunctis, atq; è ſenatu ducibus, qui tum res geſſere, ſed equitibus quoq; Ro. qui ex eo pręfuere ibi, Atlantem penetraſſe in gloria fuit. Quinq; ſunt (ut diximus) Ro. colonię in ea prouincia, peruiumq; famæ uideri poteſt. Sed id plerunq; fallaciſſimum experimento deprehẽditur, quia dignitates cum indagare uera pigeat, ignorãtiæ pudore mentiri non piget: haud alio fidei proniore lapſu, quàm ubi falſæ rei grauis autor exiſtit. Et quidem minus miror incõperta quædam eſſe equeſtris ordinis uiris, iam uero & ſenatorij, nil demirantibus quàm luxuriam, cuius efficaciſſima uis ſentitur atq; maxima, cum ebori citroq; ſyluæ exquirantur, omnes ſcopuli Getuli muricibus ac purpuris. Indigenæ tamen tradunt in ora ab Sala cl. M. paſſ. flumen Aſanam marino hauſtu, ſed portu ſpectabile: mox amnem quem uocant Fut, ab eo ad Dyrin (hoc enim Atlanti nomen eſſe eorum lingua conuenit) cc. M. paſſ. interueniente flumine, cui nomen eſt Vior. Ibi fama, exiſtere circa ueſtigia habitati quondã ſoli, uinearum palmetorumq; reliquias. Suetonius Paulinus, quẽ cõſulem uidimus, primus Romanorũ ducũ tranſgreſſus quoq; Atlantem aliquot miliũ ſpatio, prodidit de excelſitate quidem eius quæ cæteri: Imas radices denſis, altiſq; repletas ſyluis, incognito genere arborũ proceritatẽ ſpectabilem eſſe enodi nitore, frondes cupreſſis ſimiles, præterq; grauitatẽ odoris, tenui eas obduci lanu-

gine:quibus addita arte,posse quales è bombyce uestes cõfici. Verticem altis etiã æstate operiri niuibus. Decumis se eò peruenisse castris, & ultra ad fluuium,qui Niger uocatur, per solitudines nigri pulueris, eminẽtibus interdũ uelut exustis cautibus,loca inhabitabilia feruore,quanquã hyberno tempore experto. Qui proximos inhabitẽt saltus,refertos elephantorũ ferarumq́; & serpentũ omni genere,Canarios appellari. Quippe uictũ eius animalis promiscuũ his esse,& diuidua ferarũ uiscera. Iunctã Aethiopũ gentẽ, quos Perorsos uocãt,satis cõstat. Iuba Ptolemæi pater,qui primus utriq; Mauritaniæ imperauit, studiorũ claritate memorabilior etiã q̃ regno, similia prodidit de Atlãte:præterq; gigni ibi herbã euphorbiã nomine,ab inuẽtore medico suo appellatã. Cuius lacteũ succũ miris laudibus celebrat in claritate uisus,cõtra serpẽtes & uenena omnia,priuatim dicato uolumine. Et satis superq; de Atlante.

Tingitania prouincia Cap. II

TIngitaniæ prouinciæ lõgitudo clxx. M. pass. est. Gentes in ea,quondã præcipua Maurorũ,unde nomen prouinciæ, quos pleriq; Maurusios dixerũt. Attenuata bellis ad paucas recidit familias. Proxima illi Massæsulorum fuerat, sed simili modo extincta est. Getulæ nunc tenẽt gentes,Banurri,multoq; ualidissimi Autololes:Et horũ pars quondã Vesuni,qui auulsi his, propriã fecere gentẽ uersi ad Aethiopas. Ipsa prouincia ab oriẽte montosa,fert elephãtos. In Abila quoq; mõte, & quos septẽ fratres à simili altitudine appellãt:ij freto imminẽt iuncti Abilæ. Ab his ora interni maris. Flumen Tamuda nauigabile,quondã & oppidũ. Flumen Laud,& ipsum nauigiorũ capax. Rusardir oppidũ & portus,Maluana fluuius nauigabilis, Siga oppidum ex aduerso Malachæ in Hispania sitæ, Syphacis regia,alterius iam Mauritaniæ. Nanq; diu regum nomina obtinuere,ut Bogudiana appellaretur extima:itemq; Bochi, quæ nunc Cæsariensis. Ab ea portus Magnus à spatio appellatus,ciuiũ Ro. oppidum. Amnis Mulucha,Bochi Massæsulorumq; finis. Quiza xenitana peregrinorũ oppidum. Arsennaria Latinorũ, tribus milibus paſ. à mari. Cartenna colonia Augusti,legio secunda. Item colonia eiusdem deducta cohorte prætoria Gunugi,promontoriũ Apollinis. Oppidumq; ibi celeberrimũ Cæsarea,antea uocitatum Iol,Iubæ regia, à diuo Claudio coloniæ iure donata, eiusdem iussu deductis ueteranis. Oppidũ nouũ,& Latio dato, Tipasa. Itemq; à Vespasiano Imperatore eodẽ munere donatũ Icosion. Colonia Augusti Rusconiæ,Ruscurium ciuitate honoratũ à Claudio,Ruzasus colonia Augusti. Salde colonia eiusdem,Igilgili,oppidũ Tucca impositum mari & flumini Ampsagæ. Intus colonia Augusta,quæ itẽ Succubar. Item Tubusuptus. Ciuitates,Timici,Tigauæ. Flumina Sardabala,Nabar,gens Macurebi,flumen Vsar,gẽs Nabades. Flumen Ampsaga,abest à Cæsarea ccxxxiij. M. paſ. Vtriusq; Mauritaniæ longitudo dccc.xxxix. M. Latitudo cccclxvij. M. passuum.

Numidia. Cap. III

AB Ampsaga Numidia est,Masanissæ clara nomine,Metagonitis terra à Græcis appellata:Numidæ uero Nomades,à permutandis pabulis:mapalia sua,hoc est,domus plaustris circumferentes. Oppida,Cullu,Rusicade. Ab ea ad xlviij. M. paſſ. in mediterraneo colonia Cirta, Sittianorum cognomine,& alia intus Sicca,liberumq; oppidum Bulla regia. Et in ora Tacatua,Hippo regius,flumen Armua. Oppidũ Tabracha ciuium Ro. Tusca fluuius,Numidiæ finis:nec præter marmoris Numidici, ferarumq; prouentũ aliud insigne.

Africa. Cap. IIII

A Tusca Zeugitana regio,& quæ proprie uocetur Africa,est. Tria promõtoria, Candidum,mox Apollinis aduersum Sardiniæ,Mercurij aduersum Siciliæ,in altũ procurrentia,duos efficiunt sinus : Hipponensem proximũ ab oppido,quod Hipponem dirutum uocant,Diarrhytum à Græcis dictũ, propter aquarũ irrigua. Cui finitimũ Theudalis immune oppidũ, longius à littore. Dein promontorium Apollinis,& in altero sinu Vtica ciuium Ro. Catonis morte nobilis,flumen Bagrada. Locus,castra Cornelia, colonia Carthago, magnæ in uestigijs Carthaginis, colonia Maxulla. Oppida, Carpi,Misua

sua. Et liberum Clupea in promontorio Mercurij. Item libera Curubis, Neapolis. Mox Africæ ipsius alia distinctio. Libyphœnices uocantur, qui Byzacium incolunt. Ita appellatur regio ccl. M. pass. per circuitum, fertilitatis eximiæ, cū centesima fruge agricolis fœnus reddente terra. Hic oppida libera, Leptis, Adrumetū, Ruspina, Thapsus. Inde Thenæ, Macomades, Tacape, Sabrata contingens Syrtim minorem, ad quam Numidiæ & Africæ ab Ampsaga longitudo dlxxx. M. pass. Latitudo, qua cognitū est, cc. M. Ea pars quam Africā appellauimus, diuiditur in duas prouincias, ueterē & nouam, discretas fossa, inter Africanum sequentem & reges, Thenas usq; perducta, quod oppidum à Carthagine abest ccxvij. M. pass. Tertius sinus diuiditur in geminos, duarum Syrtium uadoso ac reciproco mari diros. Ad proximam quæ minor est, à Carthagine ccc. M. pass. Polybius tradit. Ipsam c. M. passuum aditu, ccc. M. ambitu. Et terra autem siderum obseruatione ad eam per deserta harenis, perq; serpentes iter est. Excipiunt saltus repleti ferarum multitudine, & introrsus elephantorum solitudines, mox deserta uasta, ultraq; Garamantes, ab Augylis dierū xij. itinere distātes. Super illos fuere gens Psylli, super quos lacus Lycomedis, desertis circūdatus. Augylæ ipsi medio ferè spatio locantur ab Aethiopia, quæ ad occidentem uergit, & à regione quæ duas Syrtes interiacet, pari utrinq; interuallo, sed litore inter duas Syrtes, ccl. M. pass. Ibi ciuitas Oeensis, Cynips fluuius ac regio. Oppida, Neapolis, Taphra, Abrotonum, Leptis altera quæ cognominatur magna. Syrtis maior, circuitu dcxxv. M. pass. aditu autem cccxiij. M. pass. Inde accolit gens Cisipadum. In intimo sinu fuit ora Lotophagon, quos quidam Alachroas dixere, ad Philenorum aras: ex harena sunt eæ. Ab his non procul à continente palus uasta amnem Tritonem, nomenq; ab eo accipit, Pallantias appellata Callimacho, & citra minorem Syrtim esse dicta: à multis uero inter duas Syrtes. Promontorium quod maiorem includit, Borion appellatur: Vltrà Cyrenaica prouincia. Ad hunc finem Africa à fluuio Ampsaga populos xxvi. habet, qui Ro. parent imperio. In his colonias vi. præter iam supradictas, Vthinam, Tuburbin. Oppida ciuium Rom. xv. ex quibus in mediterraneo dicenda Azuritanum, Abutucense, Aboriense, Canopicum, Chilmanense, Simittuense, Thunusidense, Tubernicense, Tynidrumense, Tibigense. Vcitana duo, maius & minus, Vagense. Oppidum Latinum unum Vsalitanum. Oppidum stipendiarium unum Castris Corneljs. Oppida libera xxx. ex quibus dicenda intus Acolitanum, Acharitanum, Auinense, Abziritanum, Canopitanum, Melzitanū, Madaurense, Salaphitanum, Tusdritanum, Titicense, Tiphicense, Tunisense, Theudense, Tagestense, Tigense, Vlusuburitanum, Vagense aliud, Vigense, Zamense. Ex reliquo numero non ciuitates tantum, sed pleræq; etiā nationes iure dici possunt, ut Nattabudes, Capsitani, Misulani, Sabarbares, Massyli, Nisiues, Vamacures, Ethini, Mussini, Marchubij, & tota Getulia ad flumen Nigrin, qui Africā ab Aethiopia dirimit.

Cyrene. Cap. v

CYrenaica eadem Pentapolitana regio illustratur Ammonis oraculo, quod à Cyrenis abest cccc. M. pass. fonte solis, urbibus maxime quinq;, Berenice, Arsinoe, Ptolemaide, Apollonia, ipsa Cyrene. Berenice in Syrtis extimo cornu est, quondam uocata Hesperidum supradictarum, uagantibus Græciæ fabulis. Nec procul ante oppidum fluuius Lethon, lucus sacer, ubi Hesperidum horti memorātur. Abest à Lepti ccclxxxv. M. pass. Ab ea Arsinoe, Teuchira uocitata, xliij. M. pass. Et deinde Ptolemais, antiquo nomine Barce, xxij. M. pass. Mox ccl. M. promontoriū Phycûs per Creticum mare excurrit, distans cccl. M. passuum à Tænaro Laconicæ promontorio. A Creta uero ipsa cxxv. M. Post id Cyrene à mari xi. M. passuum. A Phycunte Apolloniam xxiiij. M. passuum. ad Cherronesum lxxxviij. M. passuum. Vnde Catabathmum ccxvi. M. passuum. Accolunt Marmaridæ, à Parætonij fermè regione ad Syrtin usq; maiorem porrecti. Post eos Ararauceles, & iam in ora Syrtis Nasamones, quos antea Mesammones Græci appellauere ab argumento loci, medios inter harenas sitos. Cyrenaicus ager xv. M. passuū

latitudine à littore & arboribus fertilis habetur. Intus eodem spatio frugibus tantũ: mox xxx.M.pass.latitudine,& ccl.M.pass. longitudine,lasere modo. Post Nasamones Hasbitæ & Macæ uiuunt. Vltra eos Hammaniẽtes xi. dierum itinere à Syrtibus maioribus ad occidentẽ, & ipsi quaquà uersus harenis circundati: puteos tamen haud difficiles binûm ferè cubitorum inueniunt altitudine, ibi restagnantibus Mauritaniæ aquis. Domos sale montibus suis exciso ceu lapide construunt. Ab his ad Troglodytas hyberni occasus plaga dierum iiij. iter,cum quibus cõmercium gemmę tantum,quam carbunculũ uocamus, ex Aethiopia uectę. Interuenit ad solitudines Africæ super minorem Syrtin dictas uersa Phasania,ubi gentem Phazaniorum,urbesq; Alelen & Cillabã subegimus. Item Cydamum è regione Sabratæ. Ab his mons longo spatio in occasum ab ortu tẽdit, Ater à nostris dictus à natura,adusto similis,aut solis repercussu accenso. Vltra eum deserta: Matelgæ oppidum Garamantũ: itemq; Debris,affuso fonte, à medio die ad mediã noctem aquis feruentibus, totidem horis ad medium diem rigentibus: clarissimumq; oppidum Garama caput Garamantum: omnia armis Ro. superata, & à Cornelio Balbo triumphata, unius omnium externo curru & quiritium iure donato: quippe Gadibus nato ciuitas Rom. cum Balbo maiore patruo data est. Hoc mirum, supradicta oppida ab eo capta, autores nostros prodidisse. Ipsum in triumpho præter Cydamum & Garamã, omnium aliarũ gentium urbiumq; nomina ac simulacra duxisse, quæ iere hoc ordine: Tabidium oppidum, Niteris natio, Negligemela oppidum, Bubeium natio, Vel oppidum, Enipi natio, Thuben oppidũ, mons nomine Niger: Nitibrum, Rapsa, oppida: Discera natio, Debris oppidũ, flumen Nathabur, Tapsagum oppidum, Nannagi natio, Boin oppidum, Pege oppidum, flumen Dasibari. Mox oppida cõtinua, Baracum, Buluba, Alasi, Balsa, Galla, Maxala, Zizama. Mons Gyri, in quo gẽmas nasci titulus præcessit. Ad Garamantas iter inexplicabile adhuc fuit, latronibus gentis eius, puteos (qui sunt nõ alte fodiendi, si locorum notitia adsit) harenis operientibus. Proximo bello, quod cum Oeensibus Romani gessere auspicijs Vespasiani Imperatoris, cõpendium uiæ quatridui deprehensum est. Hoc iter uocatur, præter caput saxi. Finis Cyrenaicus Catabathmos appellatur, oppidum & uallis repente conuexa. Ad eum terminum Cyrenaica Africa à Syrti minore decies centena lx.M.passuum in longitudine patet: in latitudine qua cognitum est dccc.

Libya Mareotis. Cap. VI

EA quæ sequitur regio, Mareotis Libya appellatur, Aegypto cõtermina. Tenẽt Marmarides, Adirmachidæ, deinde Mareotæ: Mensura à Catabathmo ad Parætoniũ lxxxvi.M.passuũ. In eo tractu uicus Apis interest, nobilis religiõe Aegypti locus. Ab eo Parætonium xij. M.pass. Inde Alexandriam c. M.pass. latitudo clxix. est. Eratosthenes à Cyrenis Alexandriam terrestri itinere dxxv.M.prodidit. Agrippa totius Africæ à mari Atlantico cum inferiore Aegypto $\overline{\text{xxx}}$ xl.M.passuũ longitudinem. Polybius & Eratosthenes diligentissimi existimati, ab oceano ad Carthaginem magnam lxvi. M. pass. ab ea Canopum Nili proximũ ostium $\overline{\text{xvi}}$. M.passuum xxix. fecerunt: Isidorus à Tingi Canopum $\overline{\text{xxxv}}$ xcix.M.passuum: Artemidorus xl. minus q̃ Isidorus.

Insulæ circa Aphricã, & ex aduerso Africæ. Cap. VII

INsulas non ita multas complectũtur hæc maria. Clarissima est Meninx, longitudine lxxxv.M. passuum, latitudine xxv. ab Eratosthene Lotophagitis appellata. Oppida habet duo, Meningẽ ab Africæ latere, & altero Thoiar, ipsa à dextro Syrtis minoris promontorio passibus cc. sita. Ab ea c. M. pass. contra læuum Cercina, cum urbe eiusdem nominis libera, longa xxv.M. passuum, lata dimidium eius ubi plurimum, ac in extremo non plus v.M.passuum. Huic perparua Carthaginem uersus Cercinitis ponte iungitur. Ab his l. M. ferè passuum, Lopadusa, longa vi.M.pass. Mox Gaulos & Galata, cuius terra scorpionem dirum animal Africæ necat. Dicuntur & in Clupea emori, cuius ex aduerso Cosyra cũ oppido. At contra Carthaginis sinũ duo Aegimori à re, scopuli uerius

quàm

quàm insulæ inter Siciliam maxime & Sardiniam. Autores sunt,& has quondam habitatas subsedisse. Interiori autē ambitu Africæ ad meridiem uersus, superq; Getulos interuenientibus desertis,primi omnium Libyægyptij, deinde Leucæthiopes habitant.

Aethiopes. Cap. VIII

SVper eos Aethiopū gentes Nigritæ, à quo dictū est flumine: Gymnetes, Pharusi,& iam oceanū attingentes, quos in Mauritaniæ fine diximus, Perorsi. Ab his omnibus uastæ solitudines orientem uersus,usq; Garamantes, Augylasq; & Troglodytas: uerissima opinione eorū,qui desertis Africæ duas Aethiopias superponunt, & ante omnes Homeri,qui bipertitos tradit Aethiopas, ad orientē occasumq; uersos.Nigri fluuio eadē natura quæ Nilo,calamum & papyrum, & easdem gignit animantes,ijsdemq; temporibus augescit.Oritur inter Tareleos Aethiopas,& Oecalicas.Horū oppidū Mauin quidā solitudinibus interposuerūt.Atlātas iuxta eos,Aegipanas semiferos,& Blemmyas, & Gamphasantas,& Satyros,& Himantopodas. Atlantes degeneres sunt humani ritus,si credimus.Nam neque nominum ullorum inter eos appellatio est,& solem orientem occidentemq; dira imprecatione contuentur, ut exitialē ipsis agrisq; : neq; insomnia uisunt,qualia reliqui mortales.Troglodytæ specus excauant.Hæ illis domus, uictus serpentium carnes,stridorq; nō uox:adeo sermonis cōmercio carēt.Garamātes matrimoniorū exortes, passim cū fœminis degūt.Augylæ tantū inferos colūt.Gamphasantes nudi, præliorūq; expertes,nulli externo cōgregātur.Blemmyis tradūtur capita abesse,ore & oculis pectori affixis.Satyris præter figuram nihil moris humani. Aegipanis qualis uulgo pingitur forma.Himantopodes loripedes quidā,quibus serpendo ingredi natura est.Pharusi quondam Persæ,comites fuisse dicuntur Herculis ad Hesperidas tendentis.Nec de Africa plura quæ memorentur,occurrunt.

De Asia. Cap. IX

ADhæret Asia, quam patere à Canopico ostio ad ponti ostiū Timosthenes XXVI xxxviij.M.pas.tradidit.Ab ore aūt ponti ad os Mæotis Eratosthenes xv.xlv.M. pass. Vniuersam uero cum Aegypto ad Tanain Artemidorus & Isidorus LXXXVIII M.passuum.Maria eius complura ab accolis traxere nomina, quare simul indicabuntur. Proxima Africæ incolitur Aegyptus, introrsus ad meridiem recedēs,donec à tergo prætendantur Aethiopes.Inferiorem eius partem Nilus,dextra læuaq; diuisus amplexu suo determinat, Canopico ostio ab Africa,ab Asia Pelusiaco clxx.M.pas.interuallo.Quam ob causam inter insulas quidam Aegyptum retulere,ita se findente Nilo,ut triquetrā terræ figuram efficiat. Ideo multi Græcæ literæ uocabulo, Deltam appellauere Aegyptū. Mensura ab unitate aluei,unde se primum findit in latera,ad Canopicum ostium, cxlvi. M.ad Pelusiacū cclvi.M.est.Summa pars contermina Aethiopiæ,Thebais uocatur.Diuiditur in præfecturas oppidorum,quas nomos uocant,Ombiten,Phathniten,Apollopoliten,Hermōthiten,Thiniten,Phanturiten,Coptiten,Tentiriten,Diospoliten,Antæopoliten, Aphroditopoliten, Lycopoliten. Quæ iuxta Pelusium est regio,nomos habet, Pharbætiten,Bubastiten,Sethroiten,Taniten.Reliqua aūt Arabicum,Ammoniacū tendentē ad Ammonis Iouis oraculum,Oxyrynchiten,Leontopoliten, Atharrabiten, Cynopoliten,Hermopoliten,Xoiten,Mendesiū,Sebenniten,Capastiten,Latopoliten, Heliopoliten,Prosopiten,Panopoliten,Thermopolitē,Busiriten,Onuphitē,Saiten,Ptenethu,Phthemphu,Naucratiten,Nitriten,Gynæcopoliten,Menelaiten,Alexandriæ regione.Item Libyæ Mareotis, Heracleopolites est in insula Nili, longa passuum l. M. in qua & oppidum Herculis appellatū.Arsinoitæ duo sunt:hi & Memphites,usq; ad summum Delta perueniunt.Cui sunt cōtermini ex Africa duo Oeasitæ. Quidam ex his aliqua nomina permutant, & substituunt alios nomos, ut Heroopoliten,Crocodilopoliten. Inter Arsinoitem autem ac Memphitem lacus fuit, circuitu ccl.M. p. aut ut Mutianus tradit, ccccl. M. & altitudinis l. p. manu factus, à rege qui fecerat, Mœridis appellatus. Inde lxxij.M.p.abest Memphis,quondam arx Aegypti regū; unde ad Ammonis oracu-

lum

lum xij. dierum iter eſt, ad ſciſſuram aũt Nili, quod appellauimus Delta, xv. M. p. Nilus incertis ortus fontibus, it per deſerta & ardentia : & immenſo longitudinis ſpatio ambulans, famaq; tantũ inermi quæſitu cognitus ſine bellis, quæ cęteras omnes terras inuenere, originem (ut Iuba rex potuit exquirere) in mõte inferioris Mauritaniæ nõ procul oceano habet, lacu protinus ſtagnante, quẽ uocant Nilidem. Ibi piſces reperiuntur alabetę, coracini, ſiluri, crocodilus quoq;. Inde ob argumentum hoc Nili ortus creditus, Cæſareæ in Iſeo dicatus ab eo ſpectatur hodie. Pręterea obſeruatũ eſt, prout in Mauritania niues imbresúe ſatiauerint, ita Nilũ increſcere. Ex hoc lacu profuſus indignatur fluere per harenoſa & ſqualentia, conditq; ſe aliquot dierum itinere. Mox alio lacu maiore, in Cæſarienſis Mauritaniæ gente Maſſæſylũm erumpit, & hominum cœtus ueluti circunſpicit, ijſdẽ animalium argumentis: iterum harenis receptus conditur rurſus xx. dierum deſertis ad proximos Æthiopas: atq; ubi iterum ſenſerit hominem, proſilit fonte (ut uериſimile eſt) illo quem Nigrin uocauere. Inde Aphricã ab Æthiopia diſpeſcens, etiam ſi non protinus populis, feris tamen & beluis frequens, ſyluarumq; opifex, medios Æthiopas ſecat, cognominatus Aſtapus. quod illarum gentium lingua ſignificat aquam, è tenebris profluẽtem. Inſulas ita innumeras ſpargit, quaſdamq; tam uaſtæ magnitudinis, quanq; rapida celeritate, ut tamen dierum v. curſu non breuiore tranſuolet: circa clariſſimam earum Meroen, Aſtabores lęuo alueo dictus, hoc eſt, ramus aquæ uenie͂tis è tenebris: dextero uero Aſtuſapes, quod late͂tis ſignificationem adijcit: Nec ante Nilus, q; ſe totum aquis cõcordibus rurſus iunxit, ſic quoq; etiamnum Siris ut ante nominatus per aliquot milia, & in totum Homero Aegyptus, alijſq; Triton. Subinde inſulis impactus, totidẽ incitatus irritamentis, poſtremo incluſus montibus, nec alibi torrẽtior, uectus aquis properãtibus ad locum Æthiopum, qui Catadupi uocantur, nouiſſimo catarace inter occurſantes ſcopulos non fluere immenſo fragore creditur, ſed ruere. Poſtea lenis & cõfractis aquis, domitaq; uiolentia, aliquid & ſpatio feſſus, multis quamuis faucibus in Ægyptiũ mare ſe euomit. Certis tamen diebus auctu magno per totam ſpatiatus Aegyptum, fœcundus innatat terræ. Cauſas huius incrementi uarias prodidere, ſed maxime probabiles, eteſiarum eo tempore ex aduerſo flantium repercuſſum, ultro in ora acto mari: aut imbres Æthiopiæ æſtiuos, ijſdem eteſijs nubila illò ferentibus è reliquo orbe. Timæus mathematicus occultam protulit ratiõe: Phialam appellari fontẽ eius, mergiq; in cuniculos ipſum amnem, uapore anhelantem fumidis cautibus ubi conditur. Verũ ſole per eos dies cominus facto, extrahi ardoris ui & ſuſpenſum abundare, ac ne deuoretur abſcõdi. Id euenire à canis ortu, per introitum ſolis in leonem, cõtra perpendiculum fontis ſidere ſtante, cum in eo tractu abſumãtur umbræ: Pleriſq; è diuerſo opinatis largiorem fluere, ad ſeptentrionem ſole diſcedente, quod in cancro & leone euenit, Ideoq; tunc minus ſiccari. Rurſus in Capricornũ & auſtrinum polum reuerſo ſorberi, & ob id parcius fluere. Sed Timæo ſi quis extrahi poſſe credat, umbrarũ defectus ijs diebus & locis ſine fine adeſt. Incipit creſcere luna noua, quæcunq; poſt ſolſtitium eſt, ſenſim modiceq; cancrũ ſole tranſeunte, abundantiſſime autem leonem. Et reſidit in uirgine, ijſdem quibus accreuit modis. In totum autem reuocatur intra ripas in libra, ut tradit Herodotus, cẽteſimo die. Cum creſcit, reges aut præfectos nauigare eo, nefas iudicatũ eſt. Auctus eius per puteos menſuræ notis deprehenduntur. Iuſtũ incrementum eſt cubitorũ xvi. Minores aquæ non omnia rigant, ampliores detinent tardius recedendo. Hæ ſerendi tempora abſumunt ſolo madẽte, illæ nõ dant ſitiente. Vtrunque reputat prouincia. In xij. cubitis famem ſentit, in xiij. etiamnum eſurit: xiiij. cubita hilaritatem afferunt: xv. ſecuritatem: xvi. delicias. Maximũ incrementum ad hoc æui fuit cubitorum xviij. Claudio principe: minimumq; Pharſalico bello, ueluti necem Magni prodigio quodam flumine auerſante. Cũ ſtetere aquæ, apertis molibus admittuntur. Vt quæq; liberata eſt terra, ſeritur. Idẽ amnis unus omnium nullas expirat auras. Ditionis Ægypti eſſe incipit à fine Æthiopiæ Syene: ita uocatur peninſula c. M paſſ.

ambitu

ambitu, in qua Cerastæ sunt latere Arabiæ, & ex aduerso insulæ iiij. Philæ, dc. M. pass. à Nili fissura, unde appellari diximus Deltam: hoc spatium ædidit Artemidorus, & in eo ccl. oppida fuisse. Iuba cccc. M. pass. Aristocreon ab Elephantide ad mare dccl. M. p. Elephantis insula infra nouissimũ cataracten cccc. M. p. & supra Syenen xvi. M. habitatur, nauigationis Aegyptiæ finis, ab Alexandria dlxxxvi. M. p. In tantum errauere suprascripti. Ibi Aethiopicæ cõueniunt naues. Nanq; eas plicatiles humeris transferũt, quoties ad cataractas uentum est. Aegyptus super cæterã antiquitatis gloriã xx. M. urbium ibi Amase regnante habitata præfert, nunc quoq; multis etiã si ignobilibus frequẽs: celebratur tamen Apollinis, mox Leucotheæ, & Diospolis magna, eadẽ Thebe portarũ c. nobilis fama, copiosa Indicarũ Arabicarũq; merciũ, Nilo proximũ emporiũ. Mox Veneris oppidum, & iterum Iouis, ac Tentyris: infra quod Abydus, Memnonis regia & Osiris tẽplo inclytũ, vij. M. d. p. in Libyam remotũ à flumine. Deinde Ptolemais & Panopolis ac Veneris iterum. Et in Libyco Lycon, ubi montes finiũt Thebaidem. Ab ijs oppida Mercurij, Alabastrũ, canũ, & supradictũ Herculis. Deinde Arsinoe, & iam dicta Memphis, inter quã & Arsinoiten nomõ, in Libyco turres quæ Pyramides uocãtur, Labyrinthus in Mœridis lacu nullo addito ligno exædificatus: & oppidũ Crialon. Vnũ præterea intus & Arabiæ conterminũ, claritatis magnæ, Solis oppidũ.

Alexandria. Cap. x.

SEd iure laudetur in littore Aegyptij maris Alexandria, à magno Alexandro cõdita in Africæ parte, ab ostio Canopico xij. M. p. iuxta Mareotin lacũ, qui lacus antea Arapotes nominabatur. Metatus est eã Dinocrates architectus pluribus modis memorabili ingenio, xv. M. pass. laxitate insessa, ad effigiem Macedonicæ chlamydis, orbe gyrato laciniosam, dextera læuaq; anguloso procursu, iam tum tamen quinta situs parte regi dicata. Mareotis lacus à meridiana urbis parte, euripo è Canopico ostio mittitur mediterraneo cõmercio, insulas quoq; plures amplexus, xxx. M. pass. traiectu, dc. ambitu, ut tradit Clau. Cæsar. Alij schœnos in longitudinẽ patere xl. faciunt, schœnumq; stadia xxx. ita fieri longitudinis cl. M. p. tantundẽ & latitudinis. Sunt in honore & intra decursus Nili multa oppida, præcipue quæ nomina dedere ostijs, nõ omnibus: xi. enim reperiũtur, superq; quatuor, quæ ipsi falsa ora appellant: sed celeberrimis septẽ, proximo Alexandriæ Canopico, deinde Bolbitino, Sebẽnitico, Phatnitico, Mẽdesico, Tanitico, ultimoq; Pelusiaco. Præter eas Butos, Pharbœtos, Leõtopolis, Atribis, Isidis oppidũ, Busiris, Cynopolis, Aphroditos, Sais, Naucratis, unde ostiũ quidã Naucraticũ nominãt, quod alij Heracleoticũ, Canopico cui proximũ est, præferentes.

Arabia. Cap. xi

VLtra Pelusiacũ Arabia est, ad rubrum mare pertinẽs, & odoriferã illam ac diuitem & beatæ cognomine inclytam. Hæc Catabanũ & Esbonitarũ & Scenitarũ Arabũ uocatur, sterilis, præterq; ubi Syriæ cõfinia attingit, nec nisi Casio mõte nobilis. His Arabes iunguntur, ab oriente Canchlei, à meridie Cedrei, qui deinde ambo Nabatæis. Heroopoliticus uocatur, alterq; Lælaniticus sinus rubri maris in Aegyptũ uergentis, cl. M. passuum interuallo inter duo oppida Læana, & in nostro mari Gazam. Agrippa à Pelusio Arsinoen rubri maris oppidũ, per deserta cxxv. M. p. tradit. tam paruo distat ibi tanta rerum naturæ diuersitas.

Syria, Palæstina, Phœnice. Cap. xii

IVxta Syria littus occupat, quondã terrarũ maxima, & pluribus distincta nominibus, Nanq; Palęstina uocabatur quà cõtingit Arabas, & Iudęa, & Cœle, dein Phœnice: & quà recedit intus, Damascena: ac magis etiamnum meridiana, Babylonia. Et eadem Mesopotamia inter Euphratem & Tigrin, quaq; transit Taurũ, Sophene: citra uero etiã Comagene. Et ultra Armeniã, Adiabene, Assyria ante dicta: & ubi Ciliciam attingit, Antiochia. Longitudo eius inter Ciliciã & Arabiam cccclxx. M. p. est. Latitudo à Seleucia Pieria, ad oppidũ in Euphrate Zeugma, clxxv. M. p. Qui subtilius diuidunt, circunfundi Syria Phœnicen uolunt, & esse oram maritimã Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde Phœnice, deinde Syria. Id quod præiacet mare totum, Phœnicium appellatur.

Ipsa

Ipsa gens Phœnicum in gloria magna litterarum inuentionis & siderum, naualiumq; ac bellicarum artium. A Pelusio Chabriæ castra, Casius mons, delubrum Iouis Casij, tumulus magni Pompeij, Ostracine. Arabia finitur à Pelusio lxv. M. passuum.

Idumæa, Syria Palæstina, Samaria, Ascalo, Azotus, Cæsarea. Cap. XIII

MOx Idumæa incipit & Palæstina, ab emersu Sirbonis lacus, quẽ quidã cl. M. pass. circuitu tradidere: Herodotus Casio monti applicuit: nũc est palus modica. Oppida Rhinocolura, & intus Rhaphea: Gaza, & intus Anthedon: mons Angaris. Regio per oram Samaria. Oppidũ Ascalo liberũ, Azotus: Iamnes duæ, altera intus. Ioppe Phœnicum, antiquior terrarũ inundatione, ut ferunt. Insidet collem præiacẽte saxo, in quo uinculorũ Andromedæ uestigia ostendũt. Colitur illic fabulosa Derceto. Inde Apollonia, Stratonis turris, eadẽ Cæsarea, ab Herode rege condita: nunc colonia prima Flauia, à Vespasiano Imperatore deducta: Finis Palæstines clxxxix. M. pass. à confinio Arabiæ: deinde Phœnice. Intus aũt Samariæ oppida, Neapolis, quod antea Mamortha dicebatur, Sebaste, in monte altiore Gamala.

Iudæa, Galilæa, Hiericho, Emmaus, Lydda, Ioppe. Cap. XIIII

SVpra Idumæam & Samariam Iudæa longe lateq; funditur. Pars eius Syriæ iuncta, Galilæa uocatur: Arabiæ uero & Aegypto proxima, Peræa, asperis dispersa mõtibus, & à cæteris Iudæis Iordane amne discreta. Reliqua Iudæa diuiditur in toparchias x. quo dicemus ordine: Hiericuntem palmetis cõsitam, fontibus irriguam Emmaum, Lyddam, Ioppicam, Acrabatenam, Gophniticã, Thamniticã, Betholenen, Tephenen, Orinen, in qua fuere Hierosolyma longe clarissima urbium orientis, non Iudææ modo: Herodium cum oppido illustri eiusdem nominis.

Iordanis. Cap. XV

IOrdanis amnis oritur è fonte Paneade, qui cognomẽ dedit Cæsareæ, de qua dicemus: amnis amœnus, & quatenus locorũ situs patitur, ambitiosus: accolisq; se præbens, uelut inuitus Asphaltitem lacũ dirum natura petit, à quo postremo ebibitur, aquasq; laudatas perdit pestilentibus mixtas. Ergo ubi prima cõuallium fuit occasio, in lacum se fundit, quem plures Genesaram uocãt xvi. M. passuum longitudinis, vi. M. latitudinis, amœnis circunseptum oppidis: ab oriente Iuliade & Hippo, à meridie Tarichea, quo nomine aliqui & lacum appellant, ab occidente Tiberiade, aquis calidis salubri.

Asphaltites. Cap. XVI

ASphaltites nihil præter bitumen gignit, unde & nomẽ. Nullum corpus animalium recipit: tauri cameliq; fluitant. Inde fama, nihil in eo mergi. Longitudine excedit c. M. passuum, latitudine maxima xxv. implet, minima sex. Prospicit eum ab oriente Arabia Nomadum, à meridie Macherus, secunda quondam arx Iudææ ab Hierosolymis. Eodem latere est calidus fons medicæ salubritatis Calliroe, aquarum gloriam ipso nomine præferens.

Gens Essenorum. Cap. XVII

AB occidente littora Esseni fugitant usq; quà nocent, gens sola, & in toto orbe præter cæteras mira, sine ulla fœmina omni Venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum. In diem ex æquo cõuenarum turba renascitur, large frequentantibus quos uita fessos ad mores eorum fortunæ fluctus agitat. Ita per seculorum milia (incredibile dictu) gens æterna est, in qua nemo nascitur. Tam fœcunda illis aliorum uitæ pœnitentia est. Infra hos Engadda oppidum fuit, secundũ ab Hierosolymis fertilitate, palmetorumq; nemoribus: nunc alterum bustum. Inde Masada castellum in rupe, & ipsum haud procul Asphaltite. Et hactenus Iudæa est.

Decapolis. Cap. XVIII

IVngitur ei latere Syriæ Decapolitana regio, à numero oppidorũ, in quo non omnes eadem obseruant. Plurimi tamen Damascum & Opoton riguas amne Chrysorrhoa, fertilem Philadelphiam, Raphanam, omnia in Arabiam recedentia. Scythopolin antea Nysam, à Libero patre, sepulta nutrice ibi, Scythis deductis. Gaddara Hieromiace præfluente, & iam dictũ Hippon Dion. Pellã aquis diuitẽ, Galasam, Canathã. Intercursant

cinguntq;

cinguntq; has urbes tetrarchiæ,regnorum inſtar ſingulæ,& in regna contribuuntur,Trachonitis,Paneas,in qua Cæſarea cum ſupradicto fonte,Abila,Arca,Ampeloeſſa,Gabe.

Tyrus & Sidon. Cap. xix

HInc redeundũ eſt ad orã atq; Phœnicen. Fuit oppidũ Crocodilon,eſt flumen, memoria urbiũ,Dorũ,Sycaminũ,promontoriũ Carmelũ,& in monte oppidũ eodem nomine,quondam Ecbatana dictũ. Iuxta Getta,Iebba. Riuus Pagida ſiue Belus,uitri fertiles harenas paruo littori miſcens. Ipſe è palude Cendeuia à radicibus Carmeli profluit. Iuxta colonia Claudij Cæſaris Ptolemais,quę quondã Ace. Oppidũ Ecdippa. Promontorium album. Tyrus quondam inſula,præalto mari ſeptingentis paſſibus diuiſa,nũc uero Alexandri oppugnantis operibus continens. Olim partu clara urbibus genitis,Lepti, Vtica,& illa Romani imperij æmula,terrarũ orbis auida,Carthagine,etiam Gadibus extra orbem conditis. Nũc omnis eius nobilitas conchylio atq; purpura conſtat. Circuitus xix. M. paſſ. eſt, intra Palætyro incluſa. Oppidũ ipſum xxij. ſtad. obtinet. Inde Euhydra, Sarepta,& Ornithon oppida : & Sidon artifex uitri,Thebarumq; Bœotiarum parens.

Mons Libanus. Cap. xx

A Tergo eius mons Libanus orſus, mille quingentis ſtad. Simyram uſq; porrigitur, quà Cœle Syria cognominatur. Huic par,interiacente ualle,mons aduerſus Antilibanus obtenditur, quondam muro coniunctus. Poſt eum introrſus Decapolitana regio eſt,prædictæq; cum ea tetrarchiæ, & Palæſtinæ tota laxitas. At in ora etiamnũ ſubiecta Libano,fluuius Magoras: Berytus colonia,quæ felix Iulia appellatur. Leontos oppidũ, flumen Lycos,Palæbyblos, flumen Adonis. Oppida Byblos,Botrys,Gigarta,Trieris, Calamos,Tripolis, quam Tyrij & Sidonij & Aradij obtinent. Orthoſia,Eleutheros flumen. Oppida,Simyra,Marathos,contraq; Aradum Antarados ſeptem ſtadiorum oppidum, & inſula cc. paſſus à continente diſtans. Regio in qua ſupradicti deſinunt montes:& interiacentibus campis,Bargylus mons incipit. Hinc rurſus Syria,deſinẽte Phœnice. Oppida Carne,Balanea,Paltos,Gabale:promontoriũ, in quo Laodicea libera,Dioſpolis,Heraclea,Charadrus,Poſidium.

Syria Antiochena. Cap. xxi

DEinde promontoriũ Syriæ Antiochenę. Intus ipſa Antiochia libera,Epidaphne cognominata,Oronte amne diuiditur. In promontorio aũt Seleucia libera,Pieria appellata.

Caſius mons. Cap. xxii

SVper eam mons eodẽ quo alius nomine,Caſius. Cuius excelſa altitudo quarta uigilia orientẽ per tenebras ſolem aſpicit:breui circũactu corporis,diem noctemq; pariter oſtendens. Ambitus ad cacumen xix. M. paſſ. eſt, altitudo per directũ iiij. At in ora amnis Orõtes,natus inter Libanũ & Antilibanũ,iuxta Heliopolin. Oppidũ Rhoſos,& à tergo portæ quæ Syrię appellantur,interuallo Rhoſiorũ montiũ & Tauri. In ora oppidum Myriandros, mons Amanus,in quo oppidũ Bomitæ. Ipſe ab Syris Ciliciam ſeparat.

Cœle Syria. Cap. xxiii

NVnc interiora dicantur. Cœle habet Apamiã, Marſya amne diuiſam à Nazerinorum tetrarchia. Bambycen,quę alio nomine Hierapolis uocat̃,Syris uero Magog. Ibi prodigioſa Atargatis, Græcis aũt Derceto dicta,colitur. Chalcidem cognominatam ad Belum,unde regio Chalcidene fertiliſſima Syriæ:& unde Cyrreſtica,Cyrrum. Gazatas,Gindarenos,Gabenos,tetrarchias duas,quę Granucomatæ uocant̃,Hemiſenos,Hylatas,Ituræorũ gentẽ, & qui ex ijs Bætarreni uocantur, Mariamitanos. Tetrarchiã, quæ Mammiſea appellatur,Paradiſum,Pagras,Pinaritas,Seleucias præter iã dictã duas,quę ad Euphraten,& quę ad Belum uocãtur, Carditenſes. Reliqua aũt Syria habet,exceptis quæ cum Euphrate dicentur, Arethuſios, Berœenſes,Epiphanenſes. Ad orientẽ Laodicenos, qui ad Libanum cognominãtur,Leucadios,Lariſſæos,præter tetrarchias in regna deſcriptas barbaris nominibus xvij.

Euphrates. Cap. XXIIII

ET de Euphrate hoc in loco dixisse aptissimũ fuerit. Oritur in præfectura Armeniæ maioris Caranitide, ut prodidere ex ijs qui proxime uiderũt, Domitius Corbulo in monte Aba, Licinius Mutianus sub radicibus montis quē Capoten appellant, supra Simyram xij. M. pass. initio Pyxirates nominatus. Fluit Derxenem primum, mox Anctiam, Armeniæ regiones à Cappadocia excludens. Dascusa abest à Simyra lxxv. M. pass. Inde nauigatur Pastonam l. M. pass. Melitenen Cappadociæ lxxiiij. M. pass. Elegiam Armeniæ x. M. pass. acceptis fluminibus Lyco, Arsania, Arsano. Apud Elegiam occurrit ei Taurus mons, nec resistit quanquam xij. M. passuum latitudine præualens. Omirram uocant irrumpentem, mox ubi perfregit, Euphratem, ultra quoq; saxosum ac uiolentũ. Arabiam inde læua, Merorum dictam regionem trischœna mensura, dextraq; Comagenen disterminat, pontis tamen etiam ubi Taurum expugnat patiens. Apud Claudiopolim Cappadociæ, cursum ad occasum solis agit. Primo hunc illi impugnatus cursum Taurus aufert: uictusq; & abscisus sibimet, alio modo uincit, ac fractum expellit in meridiem. Ita naturæ dimicatio illa æquatur, hoc eunte quò uult, illo prohibente ire quà uelit. A cataractis iterum nauigatur: xl. M. pass. inde Comagenes caput Samosata. Arabia supradicta habet oppida, Edessam, quæ quondam Antiochia dicebatur, Calliroen à fonte nominatam, Carras clade Crassi nobiles. Iungitur præfectura Mesopotamiæ, originem à Syris trahens, in qua Anthemusia & Nicephorium oppida. Mox Arabes, qui Rhetaui uocantur: horum caput Singara. A Samosatis autẽ latere Syriæ, Marsyas amnis influit. Gingla Comagenen finit, Merorum ciuitas incipit. Oppida alluuntur Epiphania & Antiochia, quæ ad Euphraten uocantur. Item Zeugma lxxij. M. passuũ à Samosatis, transitu Euphratis nobile. Ex aduerso Apamiam Seleucus, idem utriusq; cõditor, ponte iunxerat. Qui cohærent Mesopotamiæ, Rhoali uocantur. At in Syria oppida, Europũ, Thapsacũ quondam nunc Amphipolis, Arabes Scenitæ. Ita fertur usq; Vram locum, in quo conuersus ad orientẽ, relinquit Syriæ Palmyrenas solitudines, quæ usq; ad Petrã urbem, & regionem Arabiæ felicis appellatæ, pertinent.

Palmyra. Cap. XXV

PAlmyra urbs nobilis situ, diuitijs soli & aquis amœnis, uasto undiq; ambitu harenis includit agros: ac uelut terris exempta à rerũ natura, priuata sorte inter duo imperia summa, Romanorũ Parthorũq;, & prima in discordia semper utrinq; cura, abest à Seleucia Parthorũ, quæ uocatur ad Tigrin dxxxvij. M. passuũ. A proximo uero Syriæ littore ducentis quinquagintaduobus milibus, & à Damasco uigintiseptem propius.

Hierapolis. Cap. XXVI

INfra Palmyræ solitudines, Stelendena regio est, dictæq; iam Hierapolis, ac Berœa, & Chalcis. Vltra Palmyrã quoq; ex solitudinibus ijs aliquid obtinet Hemesa, item Elatium, dimidio propior Petræ q̃ Damascus. Asura aũt proxime est Philiscũ, oppidum Parthorum ad Euphratem: ab eo Seleuciam dierum decem nauigatio, totidemq; ferè Babylonem. Scinditur Euphrates à Zeugmate lxxxiij. M. passuum circa uicum Massicen. Et parte læua in Mesopotamiam uadit per ipsam Seleuciam, circa eam præfluenti infusus Tigri. Dexteriore autem alueo Babylonẽ, quondam Chaldææ caput, petit, mediamq; permeans, item quam Otrin uocant, distrahitur in paludes. Increscit autem & ipse Nili modo statis diebus, paulum differens, ac Mesopotamiam inundat sole obtinente uicesimam partem cancri. Minui incipit in uirgine, & leone transgresso. In totũ uero remeat in uigesimanona parte uirginis.

Cilicia & adiunctæ gentes Isauricæ, Homonadum, Pisidia, Lycaonia, Pamphylia, Taurus mons, Lycia. Cap. XXVII

SEd redeamus ad oram Syriæ, cui proxima est Cilicia. Flumen Diaphanes, mons Crocodilus, portæ Amani montis. Flumina, Andricus, Pinarus, Lycus, sinus Issicus. Op-

pidum

pidum Iſſos, inde Alexandria: flumen Chlorus, oppidũ Aegę liberum, amnis Pyramus, portæ Ciliciæ: oppida, Mallos, Magarſos, & intus Tarſos. Campi Aleij: oppida Caſſ.polis, Mopſos liberũ Pyramo impoſitũ, Thynos, Zephyriũ, Anchiale. Amnes Saros, Cydnus Tarſum liberam urbem procul à mari ſecans. Regio Celenditis cũ oppido. Locus Nymphæũ, Soloe Ciliciæ nũc Pópeiopolis, Adana, Cybira, Pinara, Pedalie, Halix, Arſinoe, Tabæ, Doron. Iuxtaq; mare Corycos, eodem nomine oppidũ & portus & ſpecus. Mox flumen Calicadnus. Promontoriũ Sarpedon: oppida Olme, Myle, promontoriũ & oppidũ Veneris, à quo proxime Cyprus inſula. Sed in cõtinenti oppida, Myãda, Anemurium, Coraceſiũ, finiſq; antiquus Ciliciæ Melas amnis. Intus autẽ dicendi Anazarbeni, qui nũc Cæſaraugustani, Caſtabala, Epiphania quæ antea Eniãdos, Elæuſa, Iconium. Seleucia ſupra amnem Calicadnum Trachiotis cognomine, à mari relata, ubi uocabatur Hormia. Prętereа intus flumina, Liparis, Bombos, Paradiſus. Mõs Imbarus. Cilicię Pamphyliam omnes iunxere neglecta gente Iſaurica. Oppida eius intus Iſaura, Clibanus, Lalaſſis fluuius: decurrit hic autem ad mare Anemurij regione ſupradicti. Simili modo omnibus qui eadem cõpoſuere, ignorata eſt contermina illi gens Homonadũ, quorum intus oppidum Homona. Cætera caſtella xliiij. inter aſperas cõualles latent. Inſident uerticem Piſidæ, quondã Solymi appellati, quorũ colonia Cæſarea, eadẽ Antiochia. Oppida Oroanda, Sagaleſſos. Hos includit Lycaonia in Aſiaticam iuriſdictionẽ uerſa, cũ qua conueniũt Philomelienſes, Tymbriani, Leucolithi, Pelteni, Hyriẽſes. Datur & tetrarchia ex Lycaonia, qua parte Galatiæ cõtermina eſt, ciuitatum xiiij. urbe celeberrima Iconio. Ipſius Lycaonię celebrãtur Tembaſa in Tauro, Sinda in cõfinio Galatiæ atq; Cappadociæ. A latere aũt eius ſuper Pamphyliam ueniunt Thracũ ſoboles, Milyæ, quorũ Aricanda oppidũ. Pamphylia ante Mopſopia appellata. Mare Pamphyliũ Cilicio iungit. Oppida eius Side, & in monte Aſpendũ, Plantaniſtũ, Perga: Promontoriũ Leucolla. Mons Sardemiſus, amnis Eurymedon iuxta Aſpendũ fluens: Cataractes, iuxta quẽ Lyrneſus & Olbia: ultimaq; eius oræ Phaſelis. Iunctum ei mare Lycium eſt, gensq; Lycia, unde uaſtus ſinus. Taurus mons, ab Eois ueniens littoribus, Chelidonio promontorio diſterminatur. Immenſus ipſe, & innumeratũ gentiũ arbiter, dextero latere ſeptentrionalis, ubi primum ab Indico mari exurgit, læuo meridianus, & ad occaſum tendens, mediamq; diſtrahens Aſiam, niſi opprimenti terras occurrerent maria. Reſilit ergo ad ſeptentriones, flexuſq; immenſum iter quærit, uelut de induſtria, rerum natura ſubinde æquora opponente, hinc Phœnicium, hinc Ponticum, illinc Caſpium & Hyrcanium, contraq; Mæoticũ lacum. Torquetur itaq; colliſus inter hæc clauſtra, & tamẽ uictor, flexuoſus euadit uſq; ad cognata Riphæorum montium iuga, numeroſis nominibus & nouis quacunq; incedit inſignis: Imaus prima parte dictus, mox Emodus, Paropamiſſus, Cirtius, Chambades, Pharphariades, Choatras, Oreges, Oroãdes, Niphates, Taurus. Atq; ubi ſe quoq; exuperat, Caucaſus: ubi brachia emittit, ſubinde tentãti maria ſimilis Sarpedon, Coraceſius, Cragus, iterumq; Taurus: etiam ubi dehiſcit, ſeq; populis aperit, portarũ tamen nomine unitatem ſibi uindicans, quæ alibi Armeniæ, alibi Caſpiæ, alibi Ciliciæ uocantur. Quinetiam cõfractus, effugiens quoq; maria, plurimis ſe gentium nominibus hinc & illinc implet: à dextra Hyrcanus, Caſpius: à læua Pariedrus, Moſchicus, Amazonicus, Coraxicus Scythicus appellatus. In uniuerſum uero Græce Ceraunius. In Lycia igitur, à promontorio eius oppidum Simena, mons Chimæra noctibus flagrans, Hephæſtiũ ciuitas, & ipſa ſæpe flagrantibus iugis. Oppidũ Olympus ibi fuit, nunc ſunt montana, Gage, Corydalla, Rhodiopolis. Iuxta mare Lymira cũ amne, in quẽ Arycandus influit, & mons Maſſycites, Andriaca ciuitas, Myra. Oppida, Apyre, & Antiphellos, quæ quondam Habeſſus, atq; in receſſu Phellus. Deinde Pyrrha, itemq; Xanthus à mari xv. M. paſſ. flumenq; eodem nomine. Deinde Patara, quæ prius Sataros, & in monte Sidyma. Promõtorium Cragus. Vltrà par ſinus priori. Ibi Pinara, & quæ Lyciam finit Telmeſſus. Lycia quon-

dam lx. oppida habuit, nũc xxxvi. habet. Ex his celeberrima præter supradicta Canas, Candyba, ubi laudatur Oenium nemus. Podalia Choma præfluẽte. Edesa, Cyane, Ascandialis, Amelas, Noscopium, Tlos, Telandrus. Comprehẽdit in mediterraneis Cabaliam, cuius tres urbes, Oenoanda, Balbura, Bubon. A Telmesso Asiaticum mare siue Carpathium, & quæ proprie uocatur Asia. In duas eam partes Agrippa diuisit. Vnam inclusit ab oriente Phrygia & Lycaonia, ab occidente Ægeo mari, à meridie Ægyptio, à septentrione Paphlagonia. Huius longitudinem cccclxx. M. pass. latitudinem ccc. M. fecit. Alteram determinauit ab oriente Armenia minore, ab occidẽte Phrygia, Lycaonia, Pamphylia, à septentrione prouincia Pontica, à meridie mari Pamphylio, longam dlxxv. M. pas. latã cccxxv. M. In proxima ora Caria est, mox Ionia. ultra eam Æolis. Caria mediæ Doridi circunfunditur, ad mare utroque latere ambiens. In ea promontoriũ Pedaliũ. Amnis Glaucus deferens Telmessum. Oppida Dædala, Crya fugitiuorũ. Flumen Axon, oppidum Calydna.

Indus fluuius. Cap. XXVIII

AMnis Indus in Cybiratarum iugis ortus, recipit lx. perennes fluuios, torrentes uero amplius c. Oppidũ Caunos liberum, deinde Pyrnos. Portus Cressa, à quo Rhodus insula xx. M. locus Loryma. Oppida Thysanusa, Paridion, Larymna. Sinus Tymnias. Promontoriũ Aphrodisias. Oppidum Hyda. Sinus schœnus. Regio Bubassus. Oppidum fuit Achantus, alio nomine Dulopolis. Est in promontorio Gnidos libera, Triopia, dein Pegusa & Stadia appellata. Ab ea Doris incipit, sed prius terga, & mediterraneas iurisdictiones indicasse cõueniat. Vna appellatur Cybiratica. Ipsum oppidũ Phrygiæ est. Conueniunt eò xxv. ciuitates,

Laodicea, Apamia, Ionia, Ephesus. Cap. XXIX

CElebertima urbe Laodicea. Imposita est Lyco flumini, latera alluentibus Asopo & Capro, appellata primo Diospolis, dein Rhoas. Reliqui in eo cõuentu quos nominare nõ pigeat, Hydrelitæ, Themisones, Hieropolitæ: Alter cõuentus à Synnada accipit nomen. Conueniunt Lycaones, Appiani, Cercopeni, Dorylæi, Midęi, Iulienses, & reliqui ignobiles populi xv. Tertius Apamiam uadit, ante appellatam Celænas, dein Ciboton. Sita est in radice montis Signiæ, circũfusa Marsya, Obrima, Orga, fluminibus in Mæandrũ cadentibus. Marsyas ibi redditur, ortus ac paulo mox conditus, ubi certauit tibiarum cantu cum Apolline, Aulocrenis: ita uocatur cõuallis x. M. p. ab Apamia, Phrygiam petentibus. Ex hoc conuentu deceat nominare Metropolitas, Dionysopolitas, Euphorbenos, Acmonenses, Peltenos, Silbianos. Reliqui ignobiles ix. Doridis in sinu, Leucopolis, Amaxitos, Elæûs, Euthene. Dein Cariæ oppida, Pitaiũ, Eutanæ, Halicarnassus: sex oppida contributa ei sunt à magno Alexandro, Theangela, Sibde, Medmassa, Euranium, Pedasum, Telmessum. Habitatur inter duos sinus, Ceramicum & Iasium. Inde Myndos, & ubi fuit Palęmyndus, Nariãdus, Neapolis, Caryanda, Termera libera, Bargyla & à quo sinus Iasius, oppidum Iasus. Caria interiorum nominum fama prænitet: quippe ubi sunt oppida, Mylasa libera, Antiochia, ubi fuere Seminethos & Cranaos oppida, nunc eam circũfluũt Mæander & Mossinus. Fuit in eo tractu & Mæandropolis. Est Eumenia Cludro flumini apposita, Glaucus amnis, Lybias oppidũ & Orthosia, Berecynthius tractus, Nysa, Trallis, eadẽ Euanthia & Seleucia & Antiochia dicta. Alluitur Eudone amne, perfunditur Thebaide. Quidam ibi Pygmæos habitasse tradunt. Pręterea sunt Thydonos, Pyrrha, Eurome, Heraclea, Amyzon, Alabanda libera. quæ cõuentum eum cognominauit: Stratonicea libera, Hynidos, Ceramus, Trœzene, Phorontis. Lõginquiores eodem disceptant foro, Othronienses, Halydienses, seu Hippini, Xystiani, Hydissenses, Apolloniatæ, Trapezopolitæ, Aphrodisienses liberi. Præter hæc sunt Coscinus, Harpasa apposita fluuio Harpaso, quo & Trallicon cũ fuit alluebatur. Lydia autem perfusa flexuosi amnis Mæandri recursibus, super Ioniam procedit, Phrygiæ ab exortu solis uicina, ad septentrionem Mysiæ, meridiana parte Cariam amplectens, Mæonia ante appellata.

Celebra

Celebratur maxime Sardibus in latere Tmoli montis, qui ante Timolus appellabatur, uitibus consitus, & ex eo profluente Pactolo eodemq; Chrysorrhoa, ac fonte Tarne: à Mæonijs ciuitas ipsa Hyde uocitata est, clara stagno Gygeo. Sardiana nunc appellatur ea iurisdictio. Conueniuntq; in eam extra prædictos, Macedones Cadueni, Loreni, Philadelpheni, & ipsi in radice Tmoli Cogamo flumini appositi Mæonij, Tripolitani, ijdem & Antoniopolitæ Mæandro alluūtur: Apollonohieritæ, Mysotmolitæ, & alij ignobiles. Ionia ab Iasio sinu incipiens, numerosiore ambitu littorū flectitur. In ea primus sinus Basilicus, Posideum promontoriū & oppidum, oraculum Branchidarum appellatum, nunc Didymæi Apollinis, à littore stad. xx. Et inde clxxx. Miletus Ioniæ caput, Lelegeis ante & Pityusa & Anactoria nominata, super lxxx. urbium per cuncta maria genitrix: nec fraudanda ciue Cadmo, qui primus prosam orationem condere instituit. Amnis Mæander ortus è lacu in mōte Aulocrene, plurimisq; affusus oppidis, & repletus fluminibus crebris ita sinuosus flexibus, ut sæpe credatur reuerti, Apamenam primū peruagatur regionem, mox Eumeneticā, ac dein Bargylleticos campos: postremo Cariam placidus, omnesq; eos agros fertilissimo rigans limo, ad decimum à Mileto stadium lenis illabitur mari. Inde mons Latmus. Oppida, Heraclea mōtis eius, cognominis Caricæ, Myûs, quod primo cōdidisse Iones narrantur, Athenis profecti, Naulochum, Priene. In ora quæ Trogilia appellatur, Gessus amnis. Regio omnibus Ionibus sacra, & ideo Panionia appellata. Iuxta fugitiuis conditū (uti nomen indicio est) Phygela, fuit & Marathesium oppidum. Supra hæc Magnesia Mæandri cognomine insignis, à Thessalica Magnesia orta. Abest ab Epheso xv. M. p. Trallibus eo amplius ccc. antea Thessaloce & Androlitia nominata, & littori apposita. Derasidas insulas secū abstulit mari. Intus & Thyatira alluitur Lyco, Pelopia aliquādo & Euhippa cognominata. In ora autem Manteum, Ephesus Amazonum opus, multis ante expetita nominibus: Alopes cum pugnatū apud Troiam est, mox Ortygia & Morges uocata est, & Smyrna cognomine Trachea, & Samornion, & Ptelea. Attollitur monte Pione. Alluitur Caystro in Cylbianis iugis orto, multosq; amnes deferente & stagnū Pegaseum, quod Phyrites amnis expellit. Ab his multitudo limi est, qua terras propagat, medijsq; iam campis Syrien insulam adiecit. Fōs in urbe Callippia, & templum Dianæ cōplexi è diuersis regionibus duo Selinuntes. Ab Epheso Manteum aliud Colophoniorum, & intus ipsa Colophon, Haleso affluente. Inde Apollinis Clarij phanum, Lebedos: fuit & Notium oppidum. Promontorium Corycæon, mons Mimas ccl. M. passuum excurrens, atque in continentibus campis residens. Quo in loco magnus Alexander intercidi planiciem eam iusserat. vij. M. d. p. longitudine, ut duos sinus iungeret, Erythrasq; cum Mimante circumfunderet. Iuxta eas fuere oppida Pteleon, Helos, Dorion: nunc est Aleon fluuius, Corinæum Mimantis promontorium, Clazomene, Parthenie, & Hippi, Chytophoria appellatæ cum insulę essent, Alexāder idem per duo stadia continenti adnexuit. Interiere intus Daphnûs & Hermesia, & Sipylum, quod ante Tantalis uocabatur, caput Mæoniæ, ubi nunc est stagnum Sale: ob id & Archæopolis substituta Sipylo, & inde illi Colpe, & huic Lebade. Regrediētibus inde abest xij. M. passuum ab Amazone condita, restituta ab Alexandro, in ora Smyrna, amne Melete gaudēs nō procul orto. Mōtes Asiæ nobilissimi in hoc tractu ferè explicāt se, Mastusia à tergo Smyrnæ, & Termetis Olympi radicibus iunctus. Is in Dracone desinit, Draco in Tmolo, Tmolus in Cadmo, ille in Tauro. A Smyrna Hermus amnis campos facit, & nomini suo adoptat. Oritur iuxta Dorilaum Phrygiæ ciuitatem, multosq; colligit fluuios, inter quos Phrygem, qui nomine genti dato, à Caria eam disterminat, Hyllum & Cryon, & ipsos Phrygiæ, Mysiæ, Lydiæ amnibus repletos. Fuit in ore eius oppidum Temnos: nunc in extremo sinu Myrmeces scopuli, oppidum Leuce in promontorio quod insula fuit, finisq; Ioniæ Phocæa. Smyrnæum conuentum magna pars Aeoliæ quæ mox dicetur, frequentat: prætereà Macedones Hyrcani cognominati,

& Magnetes à Sipylo. Ephesum uero alterum lumen Asiæ, remotiores conueniunt Cæsarienses, Metropolitæ, Cylbiani, inferiores & superiores Mysomacedones, Mastaurenses, Brullitæ, Hypæpeni, Dioshieritæ.

Æolis, Troas, Pergamus. Cap. xxx.

AEolis proxima est, quondam Mysia appellata, & quæ Hellesponto adiacet Troas. Ibi à Phocæa, Ascanius portus, dein fuerat Larissa, sunt Cyme, Myrrhine, quę Sebastopolim se uocat: & intus Aegæ, Attalia, Possidea, Neon tichos, Temnos. In ora autem Titanus amnis, & ciuitas ab eo cognominata. Fuit & Grynia, nunc tantũ portus soli, insula apprehensa. Oppidum Elæa, & ex Mysia ueniens Caicus amnis. Oppidum Pitane, Canaius amnis. Intercidêre Cane, Lysimachia, Atarnea, Carene, Cisthene, Cilla, Cocillum, Thebæ, Astyre, Chrysa, Palæscepsis, Gergithos, Neandros: nunc est Perperenne ciuitas, Heracleotes tractus, Coryphas oppidum, amnis Grylios Solius. Regio Aphrodisias, quæ antea Politiceorgas. Regio Scepsis. Flumen Euenũ, cuius in ripis intercidêre Lyrnesos & Miletos. In hoc tractu Ida mons. Et in ora quæ sinum cognominauit & conuentum, Adramytteos olim Pedasus dicta. Flumina Astron, Cormalos, Eryanos, Alabastros, Hieros ex Ida. Intus mons Gargara eodemq; nomine oppidum. Rursus in littore Antandros, Edonis prius uocata, deinde Cimmeris, & Assos, eadem Apollonia. Fuit & Palamedium oppidum. Promontorium Lecton disterminans Aeolida & Troada. Fuit & Polymedia ciuitas, & Cryssa, & Larissa alia. Smintheũ templum durat. Intus Colone intercidit, deportata Adramytteũ negocia. Apolloniatę à Rhyndaco amne, Eresij, Miletopolitæ, Pœmaneni Macedones, Aschilacæ, Polichnæi, Pionitæ, Cilices, Mandagandeni: in Mysia Abrettini, & Hellespontij appellati, & alij ignobiles. Troadis primus locus Amaxitus, dein Cebrenia: ipsaq; Troas Antigonia dicta, nunc Alexandria, colonia Ro. Oppidum Nee. Scamander amnis nauigabilis, & in promontorio quondam Sigæum oppidũ. Dein portus Achæorum in quem influit Xanthus Simoenti iunctus, stagnũq; prius faciens, Palæscamander. Cæteri Homero celebrati, Rhesus, Heptaporus, Caresus, Rhodius uestigia non habent. Granicus diuerso tractu in Propontida fluit. Est tamen & nunc Scamãdria ciuitas parua, ac M.d.pass. remotũ à portu Ilium immune, unde omnis rerum claritas. Extra sinum sunt Rhetea littora, Rheteo & Dardanio & Arisbe oppidis habitata. Fuit & Achilleon, oppidum iuxta tumulum Achillis cõditum à Mitylenæis, & mox Atheniensibus, ubi classis eius steterat. In Sigæo fuit & Aeantium à Rhodijs conditum in altero cornu, Aiace ibi sepulto xxx. stad. interuallo à Sigæo, & ipso in statione classis suæ. Supra Aeolida & partem Troadis in mediterraneo est, quæ uocatur Theutrania, quam Mysi antiquitus tenuere. Ibi Caicus amnis iam dictus oritur. Gens ampla per se, etiam cum totum Mysia appellaretur. In ea Pioniæ, Andera, Dale, Stabulũ, Conisiũ, Tegium, Balcea, Tiare, Theutranie, Sarnaca, Haliserne, Lycide, Partheniũ, Thymbre, Oxiopum, Lygdanũ, Apollonia, longeq; clarissimũ Asiæ Pergamum, quod intermeat Silenus, præfluit Cetius profusus Pindaso monte. Abest haud procul Elæa, quã in littore diximus. Pergamena uocatur eius tractus iurisdictio. Ad eam cõueniunt Thiatyreni, Mygdones, Mossini, Bregmẽteni, Hieracomitæ, Perpereni, Tyareni, Hierapolêses, Harmatopolitę, Attalenses, Pantaenses, Apollodonienses, aliæq; inhonoræ ciuitates. A Rheteo Dardaniũ oppidum paruum abest stad. lxx. Inde xviij. M. promontorium Trapezæ, unde primũ cõcitat se Hellespontus. Ex Asia interijsse gentes tradit Eratosthenes Solymorum, Lelegum, Bebrycum, Colycantiorũ, Trepsedorum. Isidorus Arimos, & Capretas, ubi sit Apamia cõdita à Seleuco rege inter Ciliciam, Cappadociã, Cataoniã, Armeniam. Et quoniam ferocissimas gentes domuisset, initio Dãmeam uocatam.

Insulæ ante Asiam, Pamphyliũ mare, Rhodus, Samus, Chius. Cap. xxxi

INsularũ ante Asiam prima est in Canopico ostio Nili, à Canopo Menelai gubernatore (ut ferũt) dicta. Altera iuncta ponte Alexandriæ colonia Cæsaris dictatoris Pharus, quondam diei nauigatione distans ab Aegypto, nunc è turri nocturnis ignibus cur-

sum

sum nauium regens. Nanque fallacibus uadis Alexandria, tribus omnino aditur alueis maris, Tegamo, Posidonio, Tauro. In Phœniceo deinde mari est ante Ioppen Paria, tota oppidum, in qua obiectam beluæ Andromedam ferũt: & iam dicta Arados, inter quam & continentem l. cubita alto mari (ut autor est Mutianus) è fonte dulcis aqua tubo corijs facto, usque à uado trahitur. Pamphylium mare ignobiles insulas habet. Cilicium ex quinque maximis Cyprum, ad ortum occasumq́; Ciliciæ ac Syriæ obiectam, quondam ix. regnorum sedem. Huius circuitum Timosthenes ccccxxix. M. d. prodidit. Isidorus ccclxxv. M. Longitudinem inter duo promontoria, Dinaretum & Acamanta, quod est ad occasum, Artemidorus clxij. d. Timosthenes cc. uocatam antea Acamantida, Philonides Cerastin, Xenagoras & Aspeliam, & Amathusiam, & Macariam, Astynomus Crypton, & Coliniã. Oppida in ea xv. Paphos, Palæpaphos, Curias, Citium, Corinæum, Salamina, Amathus, Lapethos, Solœ, Tamaseus, Epidarũ, Chytri, Arsinoe, Carpasium, Golgœ. Fuere & ibi Cinyria, Marium, Idalium. Abest ab Anemurio Ciliciæ l. M. p. Mare quod prætenditur, uocant Aulona Cilicium. In eodẽ situ Elæusa insula est, & quatuor ante promontorium ex aduerso Syriæ Clides, rursusq́; ab altero capite Stiria. Contra Neampaphum Hierocepia. Contra Salamina Salaminæ. In Lycio autem mari Illyris, Telendos, Attelebussa, Cyprię tres steriles, & Dionysia prius Caretha dicta. Deinde contra Tauri promontorium pestiferæ nauigantibus Chelidoniæ, totidem ab ijs cũ oppido Leucola, Pactyæ, Lasia, Nymphais, Macris: Megista cuius ciuitas interijt. Multæ deinde ignobiles. Sed contra Chimæram Dolichiste, Chirogylium, Crambussa, Rhoge, Enagora viij. M. pass. Dædaleon duæ, Cryeon tres, Strongyle, & contra Sidyma Antiochia, Glaucumq́; uersus amnem Lagusa, Macris, Didymæ, Helbo, Scope, Aspis, & in qua oppidum interijt Telandria, proximaq́; Cynorrhodussa. Sed pulcherrima & libera Rhodos, circuitu cxxx. M. pass. aut si potius Isidoro credimus ciij. habitata urbibus Lindo, Camiro, Ialyso nunc Rhodo. Distat ab Alexandria Aegypti dlxxviij. M. ut Isidorus tradit: ut Eratosthenes cccclxix. milia: ut Mutianus D. à Cypro clxvi. Vocitata est antea Ophiusa, Asteria, Aethræa, Trinacria, Corymbia, Pœessa, Atabyria ab rege. Deinde Macria, & Oloessa. Rhodiorum insulæ, Carpathus quæ mari nomen dedit: Casos, Achne olim: Nisyros distans ab Gnido xij. M. d. Porphyris antea dicta. Et eodem tractu media inter Rhodum Gnidumq́; Syme. Cingitur xxxvij. M. d. Portus benigne præbet octo. Præter has circa Rhodum, Cyclopis, Teganon, Cordylusa, Diabetæ iiij. Hymos, Chalce cum oppido, Seutlusa, Narthecusa, Dimastos, Progene: & à Gnido, Ciserussa, Therionarce, Calydne cum tribus oppidis, Notio, Nisyro, Mendetero, & in Arconeso oppidum Ceramus. In Cariæ ora quæ uocantur Agriæ, numero uiginti, & Hyetussa, Lepsia, Leros. Nobilissima uero in eo sinu Cos, ab Halicarnasso quindecim M. pass. distans, circuitu c. ut plures existimãt Meropis uocata. Cos ut Staphylus, Meropis ut Dionysius, dein Nymphæa. Mons ibi Prion, & Nisyron abruptam illi putant, quæ Porphyris antea dicta est. Hinc Carianda cum oppido. Nec procul ab Halicarnasso Pidosus. In Ceramico autem sinu Priaponnesos, Hipponnesos, Psyra, Mya, Lampsemandus, Passala, Crusa, Pyrrhe, Sepiussa, Melano: paulumq́; à continente distans, quæ uocata est Cinædopolis, probrosis ibi relictis à rege Alexandro. Ioniæ ora Aegeas & Corseas habet, & Icaron de qua dictum est: Laden quę prius Late uocabatur, atque inter ignobiles aliquot, duas Camelidas Mileto uicinas: Mycalen, Trogilias, Trepsilion, Argennon, Scandalion, Samon liberam, circuitu octogintaseptem M. passuum: aut ut Isidorus c. Partheniam primum appellatam, Aristoteles tradit, postea Dryusan, deinde Anthemusam: Aristocritus adijcit Melamphyllum, dein Cyparissiam: alij Parthenoarusam, Stephanen. Amnes in ea Imbrasus, Chesius, Ibettes. Fontes Gigarto, Leucothea. Mons Cercetius. Adiacent insulę, Rhypara, Nymphæa, Achillea. Par claritate ab ea distat xciij. M. passuum, cum oppido Chios libera, quam Aethaliam Ephorus

prisco nomine appellat, Metrodorus & Cleobulus Chiam, à Chione nympha, aliqui à niue, & Macrin & Pityusam. Montem habet Pellenæum, marmor Chium: circuitu cxxv M.pass. colligit, ut ueteres tradidere. Isidorus ix.milia adijcit. Posita est inter Samum & Lesbum, ex aduerso maxime Erythrarũ. Finitimę sunt Thallusa, quam alij Daphnusam scribunt. Oenussa, Elaphites, Euryanassa, Arginusa cũ oppido. Iam hæc circa Ephesum, & quæ Pisistrati uocãtur, Anthinæ, Myonnesos, Diareusa. In utraq; oppida intercidere. Poroselene cũ oppido, Cerciæ, Halone, Commone, Illetia, Lepria, & Rhesperia. Procusæ, Bolbulæ, Phæate, Priapos, Syce, Melane, Aenare, Sidusa, Pela, Drymusa, Anydros, Scopelos, Sycussa, Marathussa, Psile, Perirheusa, multæq; ignobiles. Clara uero in alto Teos cum oppido, à Chio lxxi.milia passuum: tantundem ab Erythris. Iuxta Smyrnam sunt Peristerides, Carteria, Alopece, Elæussa, Bachina, Pystira, Crommyonnesos, Megale. Ante Troada Ascaniæ, Plateæ iij. Dein Lamiæ, Plitaniæ ij. Platea, Scopelos, Getone, Artheidon, Celæ, Lagussæ, Didymæ. Clarissima autem Lesbos, à Chio sexagintaquinque milia passuũ. Hemerte, & Lasia, Pelasgia, Aegira, Aethiope, Macaria appellata fuit. nouem oppidis inclyta. Ex ijs Pyrrha hausta est mari, Arisbe terrarum motu subuersa. Antissam Methymna traxit in seipsam viij.urbibus Asiæ in xxxvij. M.pass.uicina. Et Agamede obijt & Hiera. Restãt Eresos, Pyrrha, & libera Mitylene, annis D.potens. Tota insula circuitur, ut Isidorus clxviij. M.pas.ut ueteres cxcv.M. Mõtes habet Lepethymũ Ordynũ, Macistũ, Creonẽ, Olympũ. A ꝓxima cõtinẽte abest vij.M.d.p. Insulę appositæ, Sandalion, Leucę v. Ex ijs Cydonea cum fonte calido. Argenussæ ab Aege iiij.M.p. distãt. Dein Phellusa, Pedna. Extra Hellespontũ aduersa Sigæo littori adiacet Tenedus, Leucophrys dicta, & Phœnice, & Lyrnessos. Abest à Lesbo lvi.M.p. à Sigæo xij.M.d.

Hellespontus, Mysia, Phrygia, Galatia, Bithynia, Bosphorus. Cap. XXXII

IMpetum deinde sumit Hellespontus, & mare incumbit, uorticibus limitem fodiẽs, donec Asiam abrumpat Europæ. Promontorium id appellauimus Trapezam: ab eo x. M.pass. Abydum oppidum, ubi angustię septem stadiorum. Deinde Percote oppidum, & Lampsacum, antea Pityusa dictum. Parium colonia, quam Homerus Adrastiam appellauit. Oppidum Priapos, amnis Aesepus, Zelia, Propontis, ita appellatur ubi se dilatat mare. Flumen Granicum, Artace portus, ubi oppidum fuit: Vltrà insula, quam cõtinenti iunxit Alexander, in qua oppidũ Milesiorum Cyzicum, antea uocitatum Arctonnesos, & Dolionis, & Dindymis, cuius à uertice mons Dindymus. Mox oppida Placia, Ariacos, Scylace, quorũ à tergo mons Olympus, Mysius dictus: ciuitas Olympena. Amnes Horisius, & Rhyndacus, ante Lycus uocatus. Oritur in stagno Artynia iuxta Miletopolim, recipit Maceston & plerosq; alios, Asiam Bithyniamq; disterminãs. Ea appellata est Cronia, dein Thessalis, dein Maliãde & Strymonis. Hos Homerus Halizonas dixit, quando præcingitur gens mari. Vrbs fuit immensa Attusa nomine, nunc sunt xv. ciuitates, inter quas Gordiu come, quæ Iuliopolis uocatur, & in ora Dascylos. Deinde flumen Gebes, & intus Helgas oppidũ, quæ Germanicopolis, alio nomine Booscœte, sicut Apamia quæ nunc Myrlea Colophoniorum: flumen Etheleũ, antiquus Troadis finis & Mysiæ initium. Postea sinus in quo flumen Ascanium, oppidum Bryllion, amnes Hylas, & Cios cum oppido eiusdem nominis, quod fuit emporium nõ procul accolentis Phrygię, à Milesijs quidem conditũ, in loco tamen qui Ascania Phrygiæ uocabatur. Quapropter nõ alibi aptius de ea dicatur. Phrygia Troadi superiecta, populisq; à promõtorio Lecto ad flumen Etheleũ prædictis, septentrionali sui parte Galatiæ cõtermina, meridiana Lycaoniæ, Pisidiæ, Mygdoniæq;, ab oriente Cappadociã attingit. Oppida ibi celeberrima præter iam dicta, Ancyra, Andria, Celænæ, Colossæ, Carina, Cotiaion, Cerane, Iconiũ, Midaion. Sũt autores trãsisse ex Europa Mysos, & Brygas, & Thynos, à qbus appellantur Mysi, Phryges, Bithyni. Simul dicendũ uidetur & de Galatia, quæ superposita, agros maiori ex parte Phrygiæ tenet, caputq; quondã eius Gordiũ. Qui partem eam insedere

Gallorum

Gallorum Toliſtobogi, & Voturi, & Ambiani uocantur: qui Mæoniæ & Paphlagoniæ regionem, Trocmi. Prætenditur Cappadocia à ſeptentrione & ſolis ortu, cuius uberrimã partem occupauere Tectoſages, & Teutobodiaci. Et gentes quidem hæ. Populi uero ac tetrarchiæ omnes numero CXCV. Oppida, Tectoſagum Ancyra, Trocmorũ Tauium, Toliſtobogorum Peſinûs. Præter hos, celebres Attalenſes, Araſenſes, Comenſes, Dioſhieronitæ, Lyſtreni, Neapolitani, Oeandenſes, Seleucenſes, Sebaſteni: Timoniacenſes, Tarbaſeni. Attingit Galatia & Pamphyliæ Cabaliam, & Milyas, qui circa Barin ſunt, & Cyllanticum, & Oroandicum Piſidiæ tractũ. Item Lycaoniæ partẽ Obigenen. Flumina ſunt in ea præter iam dicta, Sangarium & Gallus, à quo nomen traxere matris deum ſacerdotes. Nunc reliqua in ora, à Cio intus in Bithynia Pruſa, ab Annibale ſub Olympo condita. Inde Nicæam XXV. M. paſſ. interueniente Aſcanio lacu. Deinde Nicæa in ultimo Aſcanio ſinu, quę prius Olbia: & Pruſa item altera ſub Hippo monte. Fuere Pythopolis Parthenopolis, Coryphanta. Sũt in ora amnes, Eluis, Bryazon, Plataneus, Areus, Siros, Gendos, qui & Chryſorrhoas. Promontoriũ in quo Megarice oppidum fuit. Inde Craſpedites ſinus uocabatur, quoniam id oppidum uelut in lacinia erat. Fuit & Aſtacum, unde & ex eo Aſtacenus idem ſinus. Fuit & Libyſſa oppidum, ubi nunc Annibalis tantũ tumulus, eſt in intimo ſinu Nicomedia Bithyniæ præclara. Leucatas promontoriũ quo includitur Aſtacenus ſinus, à Nicomedia xlij. M. d. Rurſusq́ coeũtibus terris anguſtiæ pertinentes uſq; ad Boſphorũ Thraciũ. In ijs Chalcedon libera, à Nicomedia lxxij. d. Proceraſtis antea dicta, dein Compuſa: poſtea Cæcorum oppidũ, quod locũ eligere neſciſſent, ſeptem ſtadia diſtante Byzantio, tanto feliciore omnibus modis ſede. Cæterũ intus in Bithynia colonia Apamena, Agrippenſes, Iuliopolitæ, Bithynion. Flumina, Syriũ, Lapſias, Pharmicas, Alces, Crynis, Lylęus, Scopius, Hiera, qui Bithyniã & Galatiã diſterminat. Vltra Chalcedona deinde Chryſopolis fuit. Deinde Nicopolis, à qua nomen etiã num ſinus retinet. In quo portus Amyci. Deinde Naulochũ promontoriũ, Eſtiæ templũ Neptuni, Boſphorus D. p. interuallo Aſiam Europæ iterũ auferens, abeſt à Chalcedone xij. M. d. paſſ. Inde fauces primæ viij. M. ccl. paſſ. ubi Phinopolis oppidũ fuit. Tenent orã omnem Thyni, interiora Bithyni. Is finis Aſiæ eſt, populorumq́; cclxxxij. qui ad eum locum à fine Lyciæ numerantur. Spatiũ Helleſponti & Propontidis ad Boſphorum Thracium clxxxviij. M. paſſ. diximus. A Chalcedone Sigæũ Iſidorus ccclxij. M. d. paſſ. tradit. Inſulæ in Propontide ante Cyzicum Elaphonneſus, unde Cyzicenum marmor. Eadem Neuris, & Procõneſus dicta. Sequũtur Ophiuſa, Acanthus, Phœbe, Scopelos, Porphyrione, Halone cum oppido. Delphacia, Polydora, Artacæon cũ oppido. Eſt & contra Nicomediam Demonneſos. Item ultra Heracleam aduerſa Bithynię Thynnias, quam barbari Bithyniam uocãt. Eſt & Antiochia, & contra fauces Rhyndaci Besbicos, xviij. M. circuitus. Eſt & Elæa, & duæ Rhodiuſſæ, Erebinthus, Megale, Chalcitis, Pityodes.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VI

Pontus Euxinus. Cap. I

PONTVS Euxinus antea ab inhoſpitali feritate Axenos appellatus eſt, peculiari inuidia naturæ, ſine ullo fine indulgentis auiditati maris. Et ipſe in Europam Aſiamq́; funditur. Non fuerat ſatis oceano ambiſſe terras, & partem earum aucta immanitate abſtuliſſe, nõ irrupiſſe fractis montibus, Calpeq́; Africæ auulſa tanto maiora abſorbuiſſe quàm reliquerit ſpatia, nõ per Helleſpontum Propontida infudiſſe, iterum terris deuoratis, A Boſphoro quoq; in aliã uaſtitatem panditur nulla ſatietate, donec expatianti lacus à Mæoti rapinã ſuam iungant. Inuitis hoc accidiſſe terris indicio ſunt tot anguſtiæ, atque tam parua naturæ repugnantis interualla, ad Helleſpontum octingen-

torum

torum lxxv.paſſ.ad Boſphoros duos,uel bubus meabili tranſitu . Vnde nomen ambobus, & tanquam in diſſociatione germanitas concors. Alitum quippe cantus,canumq; latratus inuicem audiuntur. Vocis etiā humanæ cōmercia inter duos orbes manente colloquio,niſi cū idipſum auferunt uenti. Menſurā Ponti à Boſphoro ad Mæotiū lacum quidam fecere XIIII.xxxviij.M.d.paſſ. Eratoſthenes c.minorem. Agrippa à Chalcedone ad Phaſin x. M. Inde Boſphorum Cimmerium ccclx. M. Nos interualla generatim ponimus comperta in noſtro æuo,quando etiā in ipſo ore Cimmerio pugnatū eſt. Ergo à faucibus Boſphori eſt amnis Rhebas,quē aliqui Rhœſum dixerunt. Deinde Pſillis, portus Calpas. Sangarius fluuius ex inclytis. Orit in Phrygia,accipit uaſtos amnes , inter quos Tembrogium & Gallum. Et idem Sangarius à pleriſq; dictus Coralius,à quo incipiunt Maryādini ſinus,oppidumq; Heraclea Lyco flumini appoſitum. Abeſt à Ponti ore M. ducentis:portus Acone,ueneno aconito dirus . Specus Acheruſia . Flumina Pedopiles, Callichorum,Sonautes. Oppidum Tium,ab Heraclea xxxviij.M.paſſ. Fluuius Billis.

Gens Paphlagonum & Cappadocum. Cap. II

VLtra quē gens Paphlagonia,quam Pylæmeniam aliqui dixerunt, incluſam à tergo Galatia. Oppidū Maſtya Mileſiorū, deinde Cromna. Quo loco Henetos adijcit Nepos Cornelius, à quibus in Italia ortos cognomines eorum Venetos credi poſtulat. Seſamum oppidum,quod nunc Amaſtris. Mons Cytorus,à Tio lxiij. M. paſſ. Oppida Cimolis,Stephane,amnis Parthenius . Promontorium Carambis uaſto excurſu, abeſt à Ponti oſtio cccxv.M.paſſ.uel ut alijs placuit cccl.M. Tantundē à Cimmerio,aut ut aliqui maluere cccxij.M.d. Fuit & oppidū eodem nomine,& aliud inde Armine,nūc eſt colonia Sinope à Cytoro clxiiij.M. Flumen Varetum. Gens Cappadocum. Oppidū Gaziura & Gazelum. Amnis Halys , à radicibus Tauri per Cataoniam Cappadociamq; decurrens. Oppida Gangre,Cariſſa: Amiſum liberū,à Sinope cxxx.M.paſſ. Eiuſdemq; nominis ſinus tanti receſſus, ut Aſiam penè inſulam faciat,cc. M.paſſ. haud amplius per continentem ad Iſsicum Ciliciæ ſinum . Quo in omni tractu proditur, tres tantū gentes Græcas iure dici,Doricam,Ionicā,Aeolicam,cæteras Barbarorū eſſe . Amiſo iunctū fuit oppidū Eupatoria,à Mithridate cōditū. Victo eo, Pompeiopolis utrunq; appellatū eſt.

Cappadocia. Cap. III

CAppadocia intus habet coloniam Claudij Cæſaris Archelaidem , quam præfluit Halys. Oppida Comana quod Sarus,Neocæſaream quod Lycus , Amaſiā quod Iris,in regione Gazacena. In Colopena uero Sebaſtiā, & Sebaſtopolin. Hæc parua,ſed paria ſupradictis. Reliqua ſui parte Melitam à Semiramide conditam , haud procul Euphrate: Diocæſaream , Tyana, Caſtabala, Magnopolin, Zelam. Et ſub monte Argæo Mazacam,quæ nunc Cæſarea nominatur. Cappadociæ pars prætēta Armeniæ maiori, Melitene nocatur. Comagenæ,Cataonia,Phrygię,Garſauritis:Sargauraſanæ,Cammanene:Galatiæ,Morimene:ubi diſterminat eos Cappadox amnis,à quo nomen taxere, antea Leucoſyri dicti. A Neocæſarea ſupradicta minorē Armeniam Lycus amnis diſterminat. Eſt & Ceraunus intus clarus. In ora aūt ab Amiſo oppidum & flumen Chadiſia, Lycaſtum,à quo Themiſcyra regio. Iris flumē deferens Lycum. Ciuitas Ziela intus, nobilis clade Triarij, & uictoria C.Cæſaris:in ora amnis Thermodoon, ortus ad caſtellum quod uocāt Phanaroeā,prætereq; radices Amazonij mōtis lapſus. Fuit oppidū eodē nomine,& alia quinq;,Phamizoniū,Themiſcyra,Sotira,Amaſia , Comana,nunc manteū.

Themiſcyræ regionis gentes. Cap. IIII

GEntes,Genetarum,Chalybum. Oppidum Cotyorum . Gentes Tibareni , Moſſyni notis ſignantes corpora . Gens Macrocephali , oppidum Ceraſus, portus Cordulæ. Gentes Bechires,Buzeri. Flumen Melas. Gens Macrones , Sideni,flumenq; Sidenum,quo alluitur oppidū Polemonium,ab Amiſo cxx.M.paſſ. Inde flumina Iaſonium, Melanthium,& ab Amiſo lxxx.M.paſſ. Pharnacea oppidū, Tripolis caſtellū & fluuius.

Item Philocalia, & sine fluuio Liuiopolis, & à Pharnacea c. M. pass. Trapezus liberũ, uasto monte clausum. Vltra quod gens Armenochalybes, & maior Armenia xxx. M. pass. distans. In ora ante Trapezunta flumen Pyxites: ultra uero gens Sannorum Heniochorum. Flumen Absarũ cum castello cognomine in faucibus, à Trapezũte cl. M. pass. Eius loci à tergo montiũ Iberia est, in ora uero Heniochi, Ampreutæ, Lazi. Flumina Campseonysis, Nogrus, Bathys. Gentes Colchorum. Oppidum Matiũ, flumen Heracleũ, & promontorium eodem nomine, clarissimusq; Ponti Phasis. Oritur in Moschis, nauigatur quamlibet magnis nauigijs xxxviij. M. d. pas. inde minoribus longo spatio, põtibus cxx. peruius. Oppida in ripis habuit complura: celeberrima, Tyritacen, Cygnum, & in faucibus Phasin. Maxime autem inclaruit Æa. xv. M. pass. à mari, ubi Hippos & Cyanos uasti amnes è diuerso in eum confluunt. Nunc habet Surium tantum, & ipsum ab amne influente ibi cognominatũ, usquequò magnarũ nauium capacem esse diximus. Et alios accipit fluuios, magnitudine, numeroq; mirabiles, inter quos Glaucum. In ore eius insulæ sine nomine. Abest Absaro lxxv. M. Inde aliud flumen Charien. Gens Salæ, antiquis Phthirophagi dicti, & Suani. Flumen Cobum è Caucaso per Suanos fluens. Dein Rhoas. Regio Ecrectice. Amnes Sigania, Tersos, Atelpos, Chrysorrhoas, gens Absilæ, castellum Sebastopolis, à Phaside c. M. pass. gens Sannigarum, oppidum Cygnus, flumen & oppidum Pityûs. Deinde multis nominibus Heniochorum gentes.

Regio Colchica, Achæi, & cæteri eodem tractu. Cap. V

Subijcitur Ponti regio Colchica, in qua iuga Caucasi ad Riphæos montes torquẽtur, ut dictum est, altero latere in Euxinum & Mæotin deuexa, altero in Caspium & Hyrcanium mare. Reliqua littora feræ nationes tenẽt Melanchlæni, Coraxi urbe Colchorũ Dioscuriade, iuxta fluuium Antemunta, nũc deserta: quondam adeo clara, ut Timosthenes in eam ccc. nationes, quæ dissimilibus linguis uterentur, descendere prodiderit. Et postea à nostris cxxx. interpretibus negocia ibi gesta. Sunt qui conditam eam ab Amphito & Telchio, Castoris ac Pollucis aurigis putant, à quibus ortam Heniochorum gentem ferã cõstat. A Dioscuriade oppidum Heracleum, distat à Sebastopoli lxxx. M. p. Achæi Mardi, Cercetæ, post eos Serri, Cephalotomi. In intimo eo tractu Pityûs oppidum opulentissimum, ab Heniochis direptum est. A tergo eius Epageritæ, Sarmatarum populus in Caucasi iugis, post quem Sauromatæ. Ad hos confugerat Mithridates Claudio principe, narrauitq; Thalos ijs esse cõfines, qui ab oriente Caspij maris fauces attingerẽt: siccari eas æstu recedente. In ora autem iuxta Cercetas, flumen Icarusa, cum oppido Hiero & flumine, ab Heracleo cxxxvi. M. Inde promontorium Cronea, quo superciliũ arduum tenent Toretæ, ciuitas Sindica ab Hiero lxvij. M. passuum. Flumen Sceaceriges.

Bosphoros Cimmericus, Mæotis. Cap. VI

Inde ad Bosphori Cimmerij introitum lxxxviij. M. d. pass. Sed ipsius peninsulæ inter Pontum & Mæotin lacum excurrentis, non amplior lxxxvij. M. d. pass. longitudo est, latitudo nusquam infra duo iugera. Eionem uocãt. Ora ipsa Bosphori, utrinque ex Asia atque Europa, curuatur in Mæotin. Oppida, in aditu Bosphori primo Hermonassa, dein Cepœ Milesiorum. Mox Stratoclia & Phanagoria, & penè desertũ Apaturos, ultimoq; in ostio Cimmerium, quod antea Cerberion uocabatur.

Gentes circa Mæotin. Cap. VII

Inde Mæotis lacus in Europa dictus. A Cimmerio accolũt Mæotici, Vali, Serbi, Arechi, Zingi, Psesij. Dein Tanain amnem, gemino ore influentem, incolunt Sarmatæ, Medorum (ut ferunt) soboles, & ipsi in multa genera diuisi. Primo Sauromatæ Gynæcocratumeni, unde Amazonum connubia. Dein Euazæ, Cottæ, Cicimeni, Messeniani, Costobocci, Choatræ, Zigœ, Dandari, Thussagetæ, Turcæ, usque ad solitudines saltuosis cõuallibus asperas: ultra quos Arimphæi, qui ad Riphæos pertinent montes. Tanain ipsum Scythę Silyn uocãt, Mæotin Temerinda, quod significat matrẽ maris. Oppidum

in

in Tanais quoq; ostio fuit. Tenuere finitima primi Cares, dein Clazomenij & Mæones, postea Panticapenses. Sũt qui circa Mæotin ad Ceraunios montes altiores has tradunt gentes, à littore Napæas, supraq; Essedones Colchis iunctos ac montium cacuminibus. Dein Carmacas, Oranos, Antacas, Mazacas, Ascãtios, Acapeatas, Agagãmatas, Phycaros, Rhimosolos, Ascomarcos. Et ad iuga Caucasi Icatalas, Imaduchos, Ranos, Anelacas, Tydios, Carastascos, Asuciandas. Lagoũ amnem ex montibus Catheis, in quẽ defluit Opharus: ubi gentes Caucadas, Opharitas. Amnem Menotharũ; Imituenis ex montibus scissum, inter Agedos, Carnapas, Gardeos, Accisos, Gabros, Gregaros. Circaq; fontẽ Imitisi, Imituos, & Aparthenos. Alij influxisse eò Suitas, Auchetas, Satarneos, Asampatas. Ab his Tanaitas & Nepheonitas uiritim deletos. Aliqui flumen Opharium labi per Cantecos & Sapeos. Tanain uero transisse Phatareos, Herticeos, Spondolicos, Synhietas, Amassos, Issos, Catacetos, Tagoros, Catonos, Neripos, Agandeos, Mandareos, Saturcheos, Spaleos.

Armeniæ duæ. Cap. VIII

PEracta est interior ora, omnesq; accolæ: nũc reddantur gentes in mediterraneo sinu, in quo multa aliter ac ueteres proditurum me non eo inficias, anxia perquisita cura, rebus nup in eo situ gestis à Domitio Corbulone, regibusq; inde missis supplicibus, aut regum liberis obsidibus. Ordiemur autem à Cappadocum gente. Longissime hæc Ponticarum omniũ introrsus recedens, minorem Armeniã maioremq; & Comagenem læuo suo latere transit: dextra uero omnes in Asia dictas gentes, plurimis superfusa populis: magnoq; impetu scandẽs ad ortũ solis & Tauri iuga, trãsit Lycaoniã, Pisidiam, Ciliciam. Vadit super Antiochiæ tractũ, & usq; ad Cyrresticã eius regionẽ, parte sua quę uocatur Cataonia, contendit. Itaq; ibi longitudo Asiæ XII. l.M. pass. efficit, latitudo dcxl.M.

Armenia maior. Cap. IX

ARmenia autem maior incipit à Pariedris montibus: Euphrate amne, ut dictũ est, aufertur Cappadocię: & quà discedit Euphrates, Mesopotamię, haud minus claro amne Tigri. Vtrunq; fundit ipsa, & initium Mesopotamiæ facit, inter duos amnes ituræ. Quod interest ibi, tenẽt Arabes Orei. Sic finem usq; in Adiabenem perfert. Ab ea transuersis iugis inclusa, latitudinem in læua pandit ad Cyrum amnem trãsuersa in Araxem: longitudinem uero ad minorem usq; Armeniam, Absaro amne in pontum defluente, & Pariedris montibus (qui fundũt Absarum) discreta ab illa. Cyrus oritur in Heniochijs montibus, quos alij Coraxicos uocauere, Araxes eodẽ mõte quo Euphrates vi. M. pass. interuallo: auctusq; amne Musi, & ipse (ut plures existimauere) à Cyro defertur in Caspium mare. Oppida celebrantur in minore, Cęsarea, Aza, Nicopolis: in maiore Arsamote Euphrati proximũ, Tigri Carcathiocerta, in excelsis autem Tigranocerta, & in campis iuxta Araxem Artaxata. Vniuersæ magnitudinẽ Aufidius quinquagies centena M. prodidit. Claudius Cæsar longitudinem à Dascusa ad confiniũ Caspij maris XIII. M. pass. latitudinem dimidiũ eius, à Tigranocerta ad Iberiam. Diuiditur (quod certum est) in præfecturas quas ij strategias uocant, quasdam ex ijs uel singula regna quondam, barbaris nominibus cxx. Claudunt eam ab oriẽte montes, sed nõ statim Ceraunij, nec Adiabene regio. Quod interest spatij, Sopheni tenent: ab his iuga: ultrà Adiabeni tenent. Per conuailes aũt proximi Armeniæ sunt Menobardi, & Moscheni. Adiabenen Tigris & montium sinus cingunt. Ab læua eius regio Medorum est, & prospectus Caspij maris. Ex oceano hoc (ut suo loco dicemus) infunditur, totumq; Caucasijs montibus cingitur. Horum incolæ per confinium Armeniæ nunc dicentur.

Albania, Iberia. Cap. X

PLaniciem omnem à Cyro usque, Albanorũ gens tenet: mox Iberum, discreta ab ijs amne Alazone, in Cyrum è Caucasijs montibus defluente. Præualent oppida Albaniæ Cabalaca, Iberiæ Harmastis iuxta flumen, Neoris: regio Thasie, & Triare usq; ad Partedoros montes. Vltra sunt Colchicæ solitudines: quarũ à latere ad Ceraunios uer-

ſo, Armenochalybes habitãt, & Moſchorũ tractus ad Iberũ amnẽ in Cyrũ defluentẽ: & infra eos Sacaſſani, & deinde Macrones ad flumen Abſarũ. Sic plana ac deuexa obtinentur. Rurſus ab Albaniç cõfinio, tota montiũ fronte, gẽtes Syluorũ feræ, & infra Lubienorum, mox Diduri & Sodij.

Portæ Caucaſiæ. Cap. XI

AB ijs ſunt portæ Caucaſiæ, magno errore à multis Caſpiæ dictæ, ingens naturæ opus, montibus interruptis repẽte, ubi fores obditę ferratis trabibus, ſubter medias amne Dyriodori fluente, citraq; in rupe caſtello (quod uocatur Cumania) cõmunito ad arcendas tranſitu gentes innumeras: ibi loci terrarum orbe portis diſcluſo, ex aduerſo maxime Harmaſtis oppidi Iberũ. à portis Caucaſijs per montes Gordyeos Valli, Suarni indomitæ gentes, auri tantũ metalla fodiunt. Ab ijs ad Pontum uſq; Heniochorum plura genera, mox Achæorum. Ita ſe habet terrarum ſinus è clariſsimis. Aliqui inter Pontum & Caſpium mare ccclxxv. M. paſſ. non amplius intereſſe tradiderunt, Cornelius Nepos cl. M. Tantis iterũ anguſtijs infeſtatur Aſia. Claudius Cæſar à Cimmerio Boſphoro ad Caſpiũ mare cl. M. prodidit: eaq; perfodere excogitaſſe Nicatorem Seleucũ, quo tempore ab Ptolemæo Ceraunо ſit interfectus. A portis Caucaſijs ad Pontũ cc. M. paſſuũ eſſe conſtat ferè.

Inſulæ in Ponto. Cap. XII

INſulę in Ponto Planetę, ſiue Cyaneæ, ſiue Symplegades. Deinde Apollonia Thynnias dicta, ut diſtingueretur ab ea, quæ eſt in Europa. Diſtat à continenti paſsibus M. cingitur tribus M. Et contra Pharnaceã Chalceritis, quam Græci Ariam dixerũt, ſacramq; Marti, & in ea uolucres cum aduenis pugnaſſe, pinnarum iactu.

Gentes in Scythico oceano. Cap. XIII

NVnc omnibus quæ ſunt interiora Aſię dictis, Riphæos montes tranſcẽdat animus, dextraq; littore oceani incedat. Tribus hic è partibus cæli alluens Aſiam, Scythicus à ſeptentrione, ab oriente Eous, à meridie Indicus uocatur: uarieq; per ſinus & accolas in complura nomina diuiditur. Verũ Aſiæ quoq; magna portio appoſita ſeptentrioni, iniuria ſideris rigentis uaſtas ſolitudines habet. Ab extremo aquilone ad initiũ orientis æſtiui Scythæ ſunt. Extra eos ultraq; aquilonis initia Hyperboreos aliqui poſuere, pluribus in Europa dictos. Primũ inde naſcitur promontoriũ Celticæ Lytarmis, fluuius Carambucis, ubi laſſata cum ſiderum ui Riphæorum montium deficiũt iuga. Ibiq; Arimphæos quoſdam accepimus, haud diſsimilem Hyperboreis gentem. Sedes illis nemora, alimẽta baccæ, capillus iuxta fœminis uiriſq; in probro exiſtimatur, ritus clementes. Itaq; ſacros haberi narrant, inuiolatoſq; eſſe etiam feris accolarum populis: nec ipſos modo, ſed illos etiam qui ad eos perfugerint. Vltra eos planè iam Scythæ Cimmerij, Ciſianthi, Georgi, & Amazonum gens. Hæc uſq; ad Caſpium & Hyrcanium mare. Nanq; id erumpit Scythico oceano in auerſa Aſiæ, pluribus nominibus accolarum appellatũ, celeberrimis duobus Caſpio & Hyrcano. Nõ minus hoc eſſe quàm Pontũ Euxinũ Clitarchus putat. Eratoſthenes ponit & menſurã: ab exortu ad meridiem, per Caduſiæ & Albaniç oram quinquies M. cccc. ſtad. Inde per Aratiaticos, Amarbos, Hyrcanos, ad oſtiũ Zoni fluminis, quater M. dccc. ſtad. Ab eo ad oſtiũ Iaxartis M. cccc. Quæ ſumma efficit quindecies cẽtena lxxv. M. p. Artemidorus hinc detrahit xxv. M. p. Agrippa Caſpium mare genteſq;, quæ circa ſunt, & cum his Armeniam diſterminans, ab oriente oceano Serico, & ab occidente Caucaſi iugis, à meridie Tauri, à ſeptẽtrione oceano Scythico, patere quà cognitũ eſt ccccxc. M. paſſ. in longitudinem: ccxc. M. in latitudinem prodidit. Non deſunt uero qui eius maris uniuerſum circuitum à freto XXV. M. paſſ. tradunt. Irrumpit autem arctis faucibus in longitudinem ſpatioſis. At ubi cœpit in latitudinem pandi, lunatis obliquatur cornibus: uelut ad Mæotiũ lacũ ab ore diſcedens, Scythici arcus (ut autor eſt M. Varro) ſimilitudine. Primus ſinus appellatur Scythicus, utrinq; enim accolunt Scythę, & per anguſtias inter ſe cõmeant, hinc Nomades & Sauromatæ multis nominibus, illinc Abzoæ non paucioribus. Ab introitu dextra, mucronem ipſum faucium tenẽt Vdini, Scytharum

populus:dein per oram Albani(ut ferunt)ab Iasone orti. Ante quos mare quod est, Albanum nominatur.Hæc gens superfusa montibus Caucasiis,ad Cyrum amnem, Armeniæ confinium atque Iberię,descendit,ut dictum est.Super maritima eius, Vdinorumq̧ gentem Sarmatæ, Vtidorsi,Aroteres prætenduntur:quorum à tergo indicatę iam Amazones Sauromatides.Flumina per Albaniam decurrunt in mare,Casios & Albanos:deinde Cambyses in Caucasiis ortus mõtibus:mox Cyrus in Coraxicis,ut diximus.Oram omnem à Caucaso præaltis rupibus inaccesso,patere cccc.xxv. M.pass.autor est Agrippa.A Cyro Caspiũ mare uocari incipit,accolũt Caspij. Corrigẽdus est error in hoc loco multorum,& eorum etiam qui in Armenia res proxime cum Corbulone gessere. Nanq̧ hi Caspias appellauere portas Iberiæ,quas Caucasias diximus uocari: situsq̧ depicti, & inde missi,hoc nomẽ inscriptũ habent.Et Neronis principis cõminatio, ad Caspias portas tendere dicebatur,cum peteret illas,quæ per Iberiã in Sarmatas tendunt,uix ullo propter appositos montes aditu.Ad Caspium mare sunt aliæ Caspijs gẽtibus iunctæ: quod dignosci nõ potest,nisi comitatu rerum Alexandri Magni.Nanq̧ Persarum regna, quæ nunc Parthorũ intelligimus,inter duo maria Persicũ & Hyrcanum Caucasijs iugis attolluntur:utrinq̧ per deuexa laterum Armeniæ maiori, à frontis parte quæ uergit in Comagenem,Sophene(ut diximus)copulatur, eiq̧ Adiabene Assyriorũ initiũ. Cuius pars est Arbelitis,ubi Dariũ Alexander debellauit,proxima Syriæ: Totã eam Macedones Mygdoniam cognominauerunt à similitudine. Oppida, Alexandria, item Antiochia quam Nisibin uocant.Abest ab Artaxatis dccl. M. pass. Fuit & Ninus imposita Tigri, ad solis occasum spectans,quondã clarissima.Reliqua uero fronte qua tendit ad Caspium mare, Atropatene,ab Armeniæ Otene regione discreta Araxe.Oppidũ eius Gazę ab Artaxatis quadringẽta quinquaginta M.pass.Totidẽ ab Ecbatanis Medorũ, quorum pars sunt Atropateni.

Media,Caspiæ portæ — Cap. XIIII

ECbatana caput Mediæ,Seleucus rex condidit:à Seleucia magna dccl.M.pass.à portis uero Caspijs xx. M. Reliqua Medorum oppida,Phausia, Agamzua, Apamia Rhaphane cognominata.Causa portarum nominis eadem quæ supra,interruptis angusto transitu iugis,ita ut uix singula meent plaustra,longitudine viij. M. passuũ toto opere manufacto. Dextera leuaq̧ ambustis similes impendent scopuli sitiente tractu per xxxviij.M. pass. Angustias impedit corriuatus salis è cautibus liquor, atq̧ eadem emissus.Præterea serpentium multitudo,nisi hyeme,transitum non sinit.

Gentes circa Hyrcanum mare. — Cap. XV

ADiabenis connectuntur Carduchi quondã dicti,nũc Cordueni, præfluente Tigri: his Pratitæ Paredoni appellati,qui tenent Caspias portas.Iis à latere occurrunt altero deserta Parthiæ,& Citheni iuga.Mox eiusdem Parthiæ amœnissimus situs, qui uocatur Choara.Duę urbes ibi Parthorum,appositæ quondam Medis, Calliope,& alia in rupe Issatis quondam.Ipsius uero Parthiæ caput Hecatompylos abest à portis cxxxiij. M.pass.Ita Parthorum quoq̧ regna foribus discluduntur. Egressos portis excipit protinus gens Caspia,ad littora usque,quæ nomen portis & mari dedit.Læua mõtosa. Ab ea gente retrorsus ad Cyrũ amnem produntur ccxx. M. pass. Ab eodem amne si subeatur ad portas dcc.M. pass. Hunc enim deinde cardinem Alexandri magni itinera fecere,ab ijs portis ad Indiæ principium,stadia xv.M.dclxxx. prodendo:ad Bactra oppidũ,quod appellant Zariaspa,tria M.dcc.Inde ad Iaxartem amnem.v.M.

Item aliæ gentes. — Cap. XVI

A Caspijs ad orientem uersus regio est Zapauortene dicta, & in ea fertilitatis inclytę locus Darieum.mox gentes Tapyri,Anariaci,Stauri,Hyrcani,à quorum littoribus idem mare Hyrcanũ uocari incipit à flumine Syderi. Circa id amnes Mazeras, Stratos, omnia ex Caucaso.Sequitur regio Margiane apricitatis inclytę,sola in eo tractu uitifera, undiq̧ inclusa montibus amœnis ambitu stadiorũ mille quingentorũ,difficilis aditu pro-

pter harenosas solitudines per cxx. M. pass. & ipsa contra Parthiæ tractum sita, in qua Alexander Alexandriam condiderat: qua diruta à Barbaris, Antiochus Seleuci filius, eodem loco restituit Syrianam interfluente Margo, qui corriuatur in Zotale. is maluerat illam Antiochiam appellare. Vrbis amplitudo circuitu lxx. stad. In hanc Orodes Romanos Crassiana clade captos deduxit. Ab huius excelsis p iuga Caucasi protenditur ad Bactros usque gens Mardorum, fera, sui iuris. Ab eo tractu gentes Ochani, Chomari, Berdrigei, Harmatotrophi, Bomarei, Commani, Marucæi, Mandrueni, Iatij. Flumina Mandrum, Cridinum: Vltraq; Chorasmij, Gandari, Attasini, Paricani, Sarangæ, Parrhasini, Maratiani, Nasotiani, Aorsi, Gelę quos Græci Cadusios appellauere, Matiani. Oppidũ Heraclea, ab Alexandro conditum: quod deinde subuersum ac restitutum, Antiochus Achaida appellauit: Derbices, quorũ medios fines secat Oxus amnis, ortus in lacu Oxo: Syrmatę, Oxij, Tagę, Heniochi, Bateni, Saraparæ, Bactri, quorum oppidum Zariaspe, quod postea Bactrum à flumine appellatum est. Gens hæc obtinet auersa montis Paropamisi, & aduersus fontes Indi: includitur flumine Ocho. Vltrà Sogdiani, oppidũ Panda, & in ultimis eorum finibus Alexandria, ab Alexandro magno cõditum. Aræ ibi sunt ab Hercule ac Libero patre constitutæ, item Cyro & Semiramide atq; Alexandro: finis omnium eorum ductus ab illa parte terrarũ, includente flumine Iaxarte, quod Scythæ Silyn uocant: Alexander, militesq; eius, Tanain putauere esse. Transcendit eum amnem Demonax, Seleuci & Antiochi regũ dux, quem maxime sequimur in ijs: arasq; Apollini Didymæo statuit.

Scytharum gens. Cap. XVII

VLtrà sunt Scytharũ populi. Persę illos Sacas uniuersos appellauere à proxima gente, antiqui Arameos. Scythæ ipsi Persas, Chorsaros: & Caucasum montẽ, Graucasum: hoc est, niue candidũ. Multitudo populorũ innumera, & quæ cum Parthis ex æquo degat. Celeberrimi eorũ Sacæ, Massagetæ, Dahæ, Essedones, Ariacæ, Rhymnici, Pesici, Amordi, Histi, Edones, Camæ, Camacæ, Euchatæ, Cotieri, Antariani, Pialæ, Arimaspi antea Cacidiri, Asæi, Oetei. Ibi Napæi interisse dicũtur, & Apellæi. Nobilia apud eos flumina, Mandagræum & Caspasium. Nec in alia parte maior autorum incõstantia, credo, propter innumeras uagasq; gentes. Haustũ ipsius maris dulcẽ esse, & Alexãder Magnus prodidit, & M. Varro talem perlatũ Pompeio, iuxta res gerenti Mithridatico bello, magnitudine haud dubie influentium amnium uicto sale. Adijcit idem, Pompei ductu exploratum, in Bactros vij. diebus ex India perueneri ad Icarum flumen, quod in Oxum influat: & ex eo per Caspium in Cyrum subuectas, quinq; non amplius dierum terreno itinere, ad Phasin in Pontũ Indicas posse deuehi merces. Insulæ toto eo mari multæ. Vulgata una maxime Tazata: à Caspio mari Scythicoq; oceano, in eam cursus inflectitur, ad orientem conuersa littorum fronte. Inhabitabilis eius prima pars, à Scythico promontorio, ob niues: Proxima, inculta sæuitia gentium, Anthropophagi Scythæ insident, humanis corporibus uescẽtes. Ideo iuxta uastæ solitudines, ferarumq; multitudo, haud dissimilem hominum immanitatem obsidens. Iterum deinde Scythæ, iterumq; deserta cum beluis, usq; ad iugum incumbẽs mari, quod uocãt Tabin. Nec ante dimidiam ferme longitudinem eius oræ quæ spectat æstiuum orientem, inhabitatur illa regio. Primi sunt hominum, qui noscantur, Seres, lanicio syluarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium caniciem: unde geminus fœminis nostris labor, redordiendi fila, rursumq; texendi: Tam multiplici opere, tam lõginquo orbe petitur, ut in publico matrona transluceat. Seres mites quidem, sed & ipsi feris persimiles, cœtum reliquorũ mortaliũ fugiunt, cum commercia expetãt. Primũ eorũ noscitur flumen Psitaras, proximũ Carabi, tertium Lanos, à quo promontoriũ, Chryse sinus, Cyrnaba flumen, Attanos sinus. Et gens hominũ Attacorum, apricis ab omni noxio afflatu seclusa collibus, eadẽ qua Hyperborei degũt temperie. De ijs priuatim cõdidit uolumen Amometus, sicut Hecatæus de Hyperboreis. Ab Attacoris gentes Thyri & Tochari, & iam Indorũ Casiri: introrsus ad Scythas uersi, hu-

manis corporibus uescūtur. Nomades quoqꝫ Indiæ uagātur. Sunt qui ab Aquilone contingi ab ipsis & Cyconas dixere, & Brysanos. Sed inde (ut planè consentiunt oēs) Emodi montes assurgunt, Indorumqꝫ gens incipit, non eo tantum mari adiacēs, uerum & à meridiano, quod Indicū appellauimus: quæqꝫ pars orienti aduersa recto prætēditur spatio, ad flexū & initiū Indici maris XVIII. lxxv. M. pass. colligit. Deinde qua flectitur in meridiem XXIIII. lxxv. M. p. ut Eratosthenes tradit, usqꝫ ad Indum, qui est ab occidente finis Indiæ. Complures aūt totam ipsius longitudinē xl. dierū noctiumqꝫ uelifico nauiū cursu determinauere: & à septētrione ad meridiē XXVII. l. M. pas. Agrippa lōgitudinis XXXIII M. latitudinis XXIII. M. ꝓdidit. Posidonius ab æstiuo solis ortu ad hybernū exortū metatus est eā, aduersam Galliæ statuēs, quam ab occidente æstiuo ad occidentē hybernum metabatur totam à fauonio. Itaqꝫ obuersam eius uenti afflatu iuuari Indiam, salubremqꝫ fieri, haud dubia ratione docuit. Alia illius cæli facies, alij siderū ortus: binæ messes in anno, binæ æstates, media inter illas hyeme etesiarum flatu: nostra uero brumali. Lenes ibi auræ, mare nauigabile, gētes & urbes innumerabiles, si quis omnes persequi uelit. Etenim patefacta est nō modo Alexādri Magni armis, regumqꝫ qui ei successere, circūuectis etiā in Hyrcanū mare & Caspiū Seleuco & Antiocho, præfectoqꝫ classis eorum Patrocle: uerum & alijs autoribus Græcis, qui cum regibus Indicis morati sunt: sicut Megasthenes, & Dionysius à Philadelpho missus ex ea causa. Vires quoqꝫ gentiū prodidere. Nō tamen deest diligentiæ locus, adeo diuersa & incredibilia traduntur. Alexandri Magni comites in eo tractu Indiæ quem subegerāt, scripserunt v. M. oppidorū fuisse, nullum Co minus, gentium ix. Indiamqꝫ tertiam partem esse terrarum omnium, multitudinem populorum innumeram, probabili sane ratione. Indi enim prope gentium soli nunquam emigrauere finibus suis. Colliguntur à Libero patre ad Alexandrum Magnum reges eorum cliij. annis vi. M. ccccij. adijciunt & menses tres. Amnium mira uastitas. Proditur Alexandrum Magnum nullo die minus stadia dc. nauigasse in Indo, nec potuisse ante menses v. enauigare, adiectis paucis diebus: & tamen minorem Gange esse constat. Seneca etiam apud nos, tentata Indiæ commentatione lx. amnes eius prodidit, gentes duodeuiginti centumqꝫ. Par labor sit montes enumerare. Iunguntur inter se Imaus, Emodus, Paropamissus, Caucasi partes, à quibus tota decurrit in planiciem immensam, & Aegypto similem. Verū ut terrena demonstratio intelligatur, Alexādri Magni uestigijs insistamus. Diognetus & Beton itinerū eius mēsores, scripsere, à portis Caspijs Hecatompylon Parthorum quot diximus milia esse: inde Alexandriam Arion, quam urbem is rex condidit, d.lxv. M. Inde ad Prophthasiam Drangarum cxcix. M. Inde ad Arachosiorum oppidum d. xv. M. Inde Orthospanum ccl. M. Inde Alexandri oppidum l. M. In quibusdam exemplaribus diuersi numeri reperiūtur: hanc urbem sub ipso Caucaso esse positam. Ab ea ad flumen Chepta, & oppidum Indorum Peucolaitin ccxxvij. M. Inde ad flumen Indum & oppidum Taxila lx. M. Ad Hydaspen fluuium clarum cxx. M. Ad Hypasin non ignobiliorem xlix. cccxc. M. qui fuit Alexandri itinerum terminus, exuperato tamen amne, arisqꝫ in aduersa ripa dicatis. Epistolæ quoqꝫ regis ipsius consentiunt his. Reliqua inde Seleuco Nicatori peragrata sunt: ad Hesidrum clxviij. M. Iomanem amnem tantundem. Exemplaria aliqua adijciunt v. M. passuum. Inde ad Gangen cxij. M. Ad Rhodapham clxix. M. alij cccxxv. M. in hoc spatio produnt. ad Calinipaxa oppidum clxvij. d. alij cclxv. M. Inde ad confluentem Iomanis amnis, & Gangis dcxxv. M. plerique adijciunt xiij. M. ad oppidumqꝫ Palibotra ccccxxv. Ad ostium Gangis dc. xxxviij. M. pass. Gentes quas memorare non pigeat à montibus Emodis, quorum promontorium Imaus uocatur, incolarum lingua niuosum significāte, Isari, Cosyri, Izgi, & per iuga Chisiotosagi, multarumqꝫ gentium cognomen Brachmanæ, quorum Maccocalingæ. flumina Pumas & Cainas (quod in Gangem influit) ambo nauigabilia. Gentes Calingæ proximi mari, & supra Mandei, Malli quorū mons Mallus, tractusqꝫ eius finis Ganges.

Fluuius Ganges — Cap. XVIII

HVnc alij incertis fontibus ut Nilum, rigantemq; uicina eodem modo, alij in Scythicis montibus naſci dixerunt. Influere in eum xix. amnes. Ex ijs nauigabiles, præter iam dictos, Canucham, Vamam, Erranoboam, Coſoagum, Sonũ. Alij cum magno fragore ipſius ſtatim fontis erumpere: deiectumq; per ſcopuloſa & abrupta, ubi primum molles planicies contingat, in quodam lacu hoſpitari: inde lenem fluere, ubi minimum viij. M. paſſ. latitudine, ubi modicum, ſtadiorum c. altitudine nuſquam minore paſſ. xx.

Gentes Indiæ. — Cap. XIX

NOuiſsima gente Gangaridum Calingarum regio Partalis uocatur: regi lxx. M. peditum, equites mille, elephanti dcc. in procinctu bellorũ excubant. Nanq; uita mitioribus populis Indorũ multipartita degitur. Alij tellurem exercent, militiam alij capeſſunt, merces alij ſuas euehunt, res externas inuehunt, res publicas optimi ditiſsimiq; tẽperant, iudicia reddũt, regibus aſsident. Quintũ genus celebratæ illic, & propè in religionẽ uerſæ, ſapientiæ deditũ, uoluntaria ſemper morte uitã accenſo prius rogo finit. Vnũ ſuper hoc eſt ſemiferũ, ac plenũ laboris immenſi, à quo ſupra dicta cõtinentur, uenandi elephantes domandiq;. Iis arant, ijs inuehũtur, hæc maxime nouere pecuaria, ijs dimicant, militãtq; pro finibus. Delectum in belua, uires & ætas atq; magnitudo faciũt. Inſula in Gange eſt magnæ amplitudinis, gentẽ cõtinens unam, Modogalicam nomine. Vltra ſiti ſunt Modubæ, Molindę, ubere cum oppido eiuſdem nominis magnifico, Galmodroeſi, Preti, Caliſſæ, Saſuri, Paſſalæ, Colubæ, Orzulæ, Abali, Taluctæ. Rex horũ peditũ l. M. equitum iij. M. elephantos cccc. in armis habet. Validior deinde gens Andaræ, plurimis uicis, xxx. oppidis, quæ muris turribusq; muniuntur, regi præbet peditum c. M. equitum ij. M. elephantos mille. Fertiliſsimi ſunt auri Dardæ, Setæ uero argẽti. Sed omniũ in India propè, non modo in hoc tractu, potentiam claritatemq; antecedunt Praſij, ampliſsima urbe ditiſsimaq; Palibotra. Vnde quidã ipſam gentẽ Palibotros uocant, imò uero tractũ uniuerſum à Gange. Regi eorum peditũ ſexcenta M. equitum xxx. M. elephantorũ ix. M. per omnes dies ſtipendiantur. Vnde cõiectatio ingens opum eſt. Ab ijs in interiore ſitu Monedes & Suari, quorũ mons Maleus, in quo umbræ ad ſeptentrionẽ cadũt hyeme, æſtate in auſtrum, per ſenos menſes. Septentriones eo in tractu ſemel in anno apparere, nec niſi xv. diebus, Beton autor eſt: hoc idẽ pluribus locis Indiæ fieri, Megaſthenes. Auſtrinum polum Indi Dramaſa uocãt. Amnis Iomanes in Gangem per Palibotros decurrit inter oppida Methora & Cyriſoborca. A Gange uerſa ad meridiem plaga tinguntur ſole populi, iam quidem infecti, nondum tamen Aethiopum modo exuſti: quantum ad Indum accedũt, tantum colore præferunt ſidus. Indus ſtatim à Praſiorum gente, quorũ in montanis Pygmæi traduntur. Artemidorus inter duos amnes $\overline{xxi}$. M. paſſ. intereſſe tradit.

Indus fluuius. — Cap. XX

INdus, Sandus ab incolis appellatus, in iugo Caucaſi mõtis quod uocatur Paropamiſſus aduerſus ſolis ortũ effuſus, & ipſe undeuiginti recipit amnes. Sed clariſſimos Hydaſpem quatuor alios afferentẽ, Cantabram tres. Per ſe uero nauigabiles Aceſinũ & Hypaſin, quadã tamen aquarũ modeſtia nuſquã latior quinquaginta ſtadijs, aut altior xv. p. ampliſsimam inſulam efficiens, quæ Praſiane nominatur, & aliam minorem quæ Patale. Ipſe per $\overline{xii}$. xl. M. p. parciſsimis autoribus nauigatus, & quodã ſolis comitatu in occaſum uerſus, oceano infunditur. Menſuram in ora ad eum ponam, ut inuenio, generatim, quanquam inter ſe nullæ cõgruãt. Ab oſtio Gangis ad promontoriũ Calingon, & oppidum Dandagula dccxxv. M. paſſ. Ad Tropina $\overline{xii}$. xxv. M. Ad Perimulæ promontoriũ, ubi eſt celeberrimũ Indiæ emporiũ dccl. ad oppidũ in inſula quam ſupra diximus Patalam dcxx. M. paſſ. Gentes montanæ inter eũ & Iomanem Ceſi, Cetriboni ſylueſtres: deinde Megallæ, quorũ regi quingẽti elephãti, peditũ equitumq; numerus incertus: Chryſei, Paraſangæ, Aſangæ tigri fera ſcatentes. Armant peditũ xxx. M. elephãtos ccc. equites dccc.

Hos includit Indus, montium corona circundatos & solitudinibus per dcxxv. M. Infra solitudines, Dari, Suræ. Iterumq; solitudines per clxxxviij. M. p. plerunq; harenis ambientibus haud alio modo quàm insulas mari. Infra deserta hęc Maltecoræ, Singæ, Marohę, Rarungę, Moruntes, Masuæ, Pagungæ: iam hi montiũ qui perpetuo tractu oceani oram tenent incolæ, liberi & regum expertes, multis urbibus montanos obtinent colles. Nareæ deinde, quos claudit mons altissimus Indicorũ Capitalia. Huius incolæ, alio latere late auri & argẽti metalla fodiũt. Ab ijs Oraturæ, quorũ regi elephanti quidẽ x. sed amplę uires peditum: Varetatæ, qui sub rege elephantos nõ alunt, fiducia equitũ peditumq;: Odomboeræ, Salabastræ, Horatæ urbe pulchra, fossis palustribus munita: ꝑ quas crocodili, humani corporis auidissimi, aditũ nisi ponte nõ dant. Et aliud apud illos laudatur oppidum Automela, impositũ littori, quinq; amniũ in unũ cõfluente cõcursu, emporio nobili. Regi eorum elephanti M. dc. peditum cl. M. equitũ quinq; M. Pauperior Charmarum rex, elephantos lx. paruasq; reliquas uires habet. Ab ijs gens Pandæ sola Indorũ regnata fœminis. Vnam Herculi sexus eius genitã ferunt, ob idq; gratiorem regno donatã præcipuo. Ab ea deducentes originem imperitant ccc. oppidis, peditum cl. M. elephãtis quingentis. Post hanc trecentarũ urbium Syrieni, Derangæ, Posingæ, Buzæ, Gogiarei, Vmbræ, Nereæ, Brancosi, Nobundæ, Cocondæ, Nesei, Pedatritæ, Salobriasæ, Olostræ Patalã insulam attingentes: à cuius extremo littore ad Caspias portas XVIII. XXV. M. produnt. Hinc deinde accolunt Indũ aduersum euidẽti demonstratione Amatæ, Bolingæ, Gallitalutæ, Dimuri, Megari, Ordabæ, Mesæ. Ab his Vri, Sileni: mox deserta in ccl. M. pass. Quibus exuperatis Organagæ, Abaortæ, Sibaræ, Suertæ: & ab ijs solitudines prioribus pares. Dein Sarophages, Sorgæ, Baraomatæ, Gumbritæq;, quorum xij. nationes, singulisq; binæ urbes. Aseni triũ urbiũ incolę. Caput eorũ Bucephala, Alexãdri regis equo (cui fuerat hoc nomen) ibi sepulto conditũ. Mõtani super hos Caucaso subiecti, Soleadæ, Sondræ, transgressisq; Indũ, & cũ eo decurrentibus Samarabriæ, Sambraceni, Brisabritæ, Orsij, Antixeni, Taxilæ, cũ urbe celebri, iam in plana demisso tractu, cui uniuerso nomẽ Amandræ. Populi quatuor, Peucolaitæ, Arsagalitæ, Geretæ, Asoi. Etenim pleriq; ab occidente non Indo amne determinant, sed adijciunt quatuor satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios, Paropamissadas.

Arij & iunctæ gentes. Cap. XXI

VLtimo fine Cophete fluuio, quę omnia Ariorũ esse alijs placet. Necnon & Nysam urbem pleriq; Indiæ ascribunt, montẽq; Merum Libero patri sacrum: unde origo fabulæ, Iouis fœmine æditum: Item Aspagonas gentẽ, uitis & lauri & buxi, pomorumq; omniũ in Græcia nascentium fertilem. Quæ memoranda & prope fabulosa, de fertilitate terræ, ac genere frugum arborumq;, aut ferarum aut uolucrum & aliorum animaliũ traduntur, suis quæq; locis in reliqua parte operis commemorabuntur. Quatuor uero satrapiæ mox paulo, ad Taprobanem insulam festinante animo. Sed ante sunt aliæ, Patale, quam significauimus, in ipsis faucibus Indi triquetra figura cc. xx. M. p. latitudine. Extra ostiũ Indi, Chrysæ, & Argyræ, fertiles metallis, ut credo. Nam quod aliqui tradidere, aureum argenteũq; ijs solũ esse haud facile crediderim. Ab ijs xx. M. p. Crocale. Ab ea. xij. M. p. Bibaga, ostreis & cõchylijs referta. Deinde Toralliba ix. M. p. à supradicta, multęq; ignobiles.

Taprobane insula. Cap. XXII

TAprobanen alterũ orbẽ terrarũ esse, diu existimatũ est, Antichthonũ appellatione. Vt liqueret insulam esse, Alexandri Magni ætas resq; præstitere. Onesicritus classis eius præfectus, elephãtos ibi maiores bellicosioresq; quàm in India gigni scripsit: Megasthenes flumine diuidi, incolasq; Palæogones appellari, auri margaritarumq; grandium fertiliores quàm Indos. Eratosthenes & mensurã prodidit longitudinis vij. M. stad. latitudinis v. M. nec urbes esse, sed uicos septingẽtos. Incipit ab Eoo mari, inter ortũ occasumq; solis Indiæ prætenta, & quondam credita xx. dierũ nauigatione à Prasiana gente distare: mox, quia papyraceis nauibus armamentisq; Nili peteretur, ad nostrarũ nauium cursus,

vij. dierum interuallo taxato. Mare interest uadosum, senis non amplius altitudinis passibus, sed certis canalibus adeo profundū, ut nullæ ancoræ sidāt: ob id nauibus utrinq; proræ, ne per angustias aluei circūagi sit necesse. Siderū in nauigādo nulla obseruatio. Septētrio nō cernitur, sed uolucres secum uehūt emittētes sæpius, meatumq; earū terras petētium comitātur. Nec plus quàm ternis mensibus in anno nauigant. Cauent à solstitio maxime c. dies, tunc illo mari hyberno. Hactenus à priscis memorata: nobis diligentior notitia Claudij principatu cōtigit, legatis etiā ex insula aduectis. Id accidit hoc modo: Annij Plocami, qui maris rubri uectigal à fisco redemerat, libertus circa Arabiam nauigans, aquilonibus raptus præter Carmaniam xv. die Hippuros portū eius inuectus, hospitali regis clemētia sex mensium tempore imbutus alloquio, percōtanti postea enarrauit Romanos & Cæsarē: mirū in modū in auditis iustitiam ille suspexit, quod pares pondere denarij essent in captiua pecunia, cum diuersæ imagines indicarēt à pluribus factos. Et hoc maxime sollicitatus ad amicitiam, legatos quatuor misit, principe eorū Rachia. Ex ijs cognitum D. esse oppida, portū cōtra meridiē appositū oppido Palesimūdo, omniū ibi clarissimo, ac regiæ cc. M. plebis. Stagnum intus Megisba, cclxxv. M. p. ambitu, insulas pabuli tantum fertiles, cōplexum. Ex eo duos amnes erumpere, Palesimundum, iuxta oppidum eiusdem nominis influentem in portū tribus alueis, quinque stadiorum arctissimo, xv. amplissimo. Alterum ad septentrionē Indiamq; uersus, Cydara nomine. Proximum esse Indiæ promontorium, quod uocetur Colaicum, quatridui nauigatione, medio in cursu solis insula occurrente. Mare id colore peruiridi, præterea fruticosum arboribus, iubas earum gubernaculis deterentibus. Septentriōes Vergiliasq; apud nos ueluti in nouo cælo, mirabantur: Lunam quidem apud ipsos nō nisi ab octaua ad xvi. supra terram aspici fatentes. Canopum lucere noctibus, sidus ingēs & clarū. Sed maxime mirū ijs erat, umbras suas in nostrum cælum cadere, nō in suum: solemq; à læua oriri, & in dexterā occidere potius quàm è diuerso. Iidem narrauere, latus insulę quod prætenderetur Indiæ x. M. stad. esse, ab oriēte hyberno ultra mōtes Emodos. Seras q̄q; ab ipsis aspici, notos etiam commercio. patrem Rachiæ cōmeasse eò. aduenis ibi feras occursare. Ipsos uero excedere hominum magnitudinem, rutilis comis, cæruleis oculis, oris sono truci, nulli cōmercio linguæ. Cætera eadem quę nostri negociatores. Fluminis ulteriore ripa merces positas iuxta uenalia tolli ab his, si placeat permutatio: nō aliter odio iustiore luxuriæ, quàm si perducta mens illuc usq; cogitet, quid & quò petatur & quare. Sed ne Taprobane quidem, quamuis extra orbem à natura relegata, nostris uitijs caret. aurū argentūq; & ibi in pretio. marmor testudinis simile, gemmæ margaritæq; in honore multo præstātiores, & totius luxuriæ nostræ cumulus. Ipsorum opes maiores esse dicebant, sed apud nos opulentiæ maiorem usum. Seruum nemini, non in diem aut interdiu somnum: ædificia modice ab humo extantia: annonam nunquā augeri, nō fora litesúe esse. coli Herculem: eligi regem à populo senecta clementiaq;, liberos nō habentem: & si postea gignat, abdicari, ne fiat hæreditarium regnum. Rectores ei à populo xxx. dari: nec nisi pluriū sententia quenquam capite damnari: sic quoq; appellationē esse ad populū, lxx. iudices dari: si liberent ij reum, amplius triginta ijs nullā esse dignationē, grauissimo probro. regi cultum Liberi patris, cæteris Arabum. regem, si quid delinquat, morte multari, nullo interimēte, auersantibus cunctis, & cōmercia etiā sermonis negantibus. Festa uenatione absumi; gratissimam eam tigribus elephantisq; cōstare. Agros diligenter coli, pomis abundare. Esse & in piscatu uoluptatem, testudinum maxime, quarum superficie familias habitantiū cōtegi: tanta reperiri magnitudine. Vitā hominum centum annis modicā. Hæc comperta de Taprobane. Quatuor satrapiæ, quas in hunc locum distulimus, ita se habent.

Capissene, Carmania. Cap. XXIII

A Proximis Indo gētibus mōtana Capissenæ habent Capissam urbē, quā diruit Cyrus. Arachosia cū oppido & flumine eiusdē nois, quod quidā Cophen dixere, à Se

miramide cōditū. Amnis Hermandus præfluens per Abesten Arachosiorū. Proximos ijs à meridie ad partem Arachotarū faciūt Gedrosos,& à septentrione Paropamissadas. Cattana oppidū sub Caucaso,quod postea Tetrogonis dictum.Hęc regio est ex aduerso.Bactrianorum deinde,cuius oppidū Alexandria,à conditore dictū.Syndraci,Dangulæ,Parapiani,Cantaces,Maci.Ad Caucasum Cadrusi oppidū ab Alexandro cōditum. Infra hæc omnia,ora ab Indo . Ariana regio ambusta feruoribus, desertisq; circundata, multa tamē interfusa opacitate:cultores cōgregat circa duos maxime fluuios,Tonderon & Arosapen.Oppidū Artacaena.Arius amnis,qui præfluit Alexandriam ab Alexādro cōditam.patet oppidū stad. xxx. multoq; pulchrius,sicut antiquius, Artacabane iterum ab Antiocho munitum,stad.l.Dorisci gens.Amnes Pharnacotis,Ophradus,Prophthasia oppidum Zarasparum,Drangæ , Argetæ, Zarangæ , Gedrusi . Oppida Paucolais, Lymphorta,Methoricū desertum.Amnis Manain.Auguttiri gens . Flumē Borru,Gens Vrbi,flumen nauigabile Ponamus Pandorum finibus.Item Caberon Soratū ostio portuosus.Oppidū Condigramma.Flumen Cophes.Influūt in eum nauigabilia Sadarus, Parospus,Sodinus.Arianæ partem esse Daritin aliqui uolunt, mensuramq; produt utriusq; longitudine $\overline{\text{xix}}$.l.M.p.latitudine dimidio minore q̃ Indiæ . Alij Gedrusos & Scytos posuere per clxxxiij.M.p.Mox Ichthyophagos Oritas,propria nō Indorū lingua loquentes,per cc.M.p.Inde posuere Arbiorum gentem per cc.M. Ichthyophagos omnes Alexander uetuit piscibus uiuere. Vltrà deserta,deinde Carmania,ac Persis,atq; Arabia. Sed priusquam hæc generatim persequamur,indicare conuenit,quæ prodit Onesicritus, classe Alexandri circumuectus in mediterranea Persidis ex India, narrata proxime à Iuba:dein eam nauigationem,quæ his annis cōperta seruatur hodie.Onesicriti & Nearchi nauigatio nec nomina habet mansionū nec spatia.Primūq; Xylenepolis,ab Alexandro cōdita,unde cœperunt exordium,iuxta quod flumen,aut ubi fuerit , nō satis explanatur. Hæc tamen digna memoratu produnt ab eis : oppidū à Nearcho conditum in nauigatione ea.Flumen Nabrum nauiū capax,contrà insula distans lxx.stad.Alexandria condita à Leonato iussu Alexandri in finibus gentis,Argenus portu salubri. Flumē Tuberum nauigabile,quod circa Paritæ.Deinde Ichthyophagi tam longo tractu, ut xx dierū spatio prænauigauerint.Insula,quę solis appellatur,& eadem cubile Nympharum,rubens, in qua nullū animal non absumitur,incertis causis.Ori gens.Flumen Carmaniæ Hytanis portuosum & auro fertile.Ab eo primū septentriones apparuisse adnotauere. Arcturum nec omnibus cerni noctibus,nec totis unquā.Achemenidas usq; illo tenuisse. Æris & ferri metalla & arsenici & minij exerceri.Inde promontoriū Carmaniæ est:ex quo in aduersa ora ad gentē Arabię Macas traiectus distat l. M . p.Insulę tres,quarū Organa tantum habitatur aquosa , à continenti xxv. M. p. Insulæ iiij.iam in sinu ante Persida . Circa has hydri marini uicenū cubitorū adnatantes terruere classem. Insula Acrotadus,item Gauratæ,in quibus Chiana gens.Flumen Hyperis in medio sinu Persico,onerariarū nauium capax.Flumen Sitiogagus , quo Pasargadas septimo die nauigatur . Flumen nauigabile Phirstimus,insula sine nomine . Flumē Granius modicarum nauiū capax , per Susianen fluit:dextra eius accolunt Deximontani,qui bitumē perficiunt. Flumē Oroatis ostio difficili nisi peritis,insulę II paruæ,inde uadosa nauigatio palustri similis: per euripos tamen quosdam peragitur.Ostium Euphratis.Lacus,quem faciunt Eulęus & Tigris iuxta Characem. Inde Tigri Susa. Festos dies ibi agentem Alexandrū inuenerunt septimo mense, postquam digressus ab ijs fuerat Patalis,tertio nauigationis.Sic Alexādri classis nauigauit.Postea à Syagro Arabiæ promōtorio Patalam fauonio,quem Hypalum ibi uocant, peti certissimum uidebatur XIII.xxxij.M. p.æstimatiōe. Secuta ætas propiorem cursum tutioremq; iudicauit, si ab eodem promontorio Zizerum amnem portum Indiæ peteret. Diuq; ita nauigatum est , donec compendia inuenit mercator , lucroq; India admota est.Quippe omnibus annis nauigatur,sagittariorum cohortibus impositis. Etenim pi

ratæ

ratæ maxime infestabant. Nec pigebit totũ cursum ab Aegypto exponere, nũc primum certa notitia patescente. Digna res, nullo anno imperij nostri minus H—S quingenties exhauriente India & merces remittente, quæ apud nos centuplicato ueneant. MM passuum ab Alexandria abest oppidum Iuliopolis. Inde nauigant Nilo Coptum cccij. M. pass. qui cursus Etesijs flantibus peragitur xij. diebus. A Copto camelis itur, aquationum ratione mansionibus dispositis. Prima appellatur Hydreuma xxxij. M. Secunda in monte, diei itinere. Tertia in altero hydreumate à Copto xcv. M. Deinde in monte. Mox ad hydreuma Apollinis, à Copto clxxxiiij. M.p. Rursus in mõte. Mox ad nouũ Hydreuma à Copto ccxxxiij. M.p. Est & aliud Hydreuma uetus, Troglodyticũ nominatur, ubi præsidium excubat diuerticulo II. milium. Distat à nouo Hydreumate iiij. M.p. Inde Berenice oppidum, ubi portus rubri maris, à Copto cclviij. M.p. Sed quia maior pars itineris conficitur noctibus propter æstus, & statiuis dies absumũtur, totum à Copto Berenicen iter duodecimo die peragitur. Nauigare incipiũt æstate media ante canis ortum, aut ab exortu protinus. Veniũtq; circiter xxx die Ocelim Arabiæ, aut Canan thuriferę regionis. Est & tertius portus, qui uocatur Muza, quem indica nauigatio nõ petit, nec nisi thuris odorumq; Arabicorum mercatores. Intus oppida, regia eius appellatur Saphar, aliudq; Sabe. Indos autem petentibus utilissimum est ab Oceli egredi. Inde uento Hypalo nauigãt diebus quadraginta ad primum emporium Indiæ Muzirim, non expetendum propter uicinos piratas, qui obtinent locum nomine Hydras, neq; est abundans mercibus. Præterea longe à terra abest nauium statio, lintribusq; efferuntur onera, quæ geruntur. Regnabat ibi, cum proderẽ hæc, Celebothras. Alius utilior portus gentis Necanidon, qui uocatur Becare. Ibi regnat Pandion, longe ab emporio mediterraneo distante oppido, quod uocatur Modusa. Regio aũt ex qua piper monoxylis lintribus Becaren conuehunt, uocatur Cottona: quæ omnia gentium portuumúe aut oppidorum nomina apud neminem priorum inueniuntur. Quo apparet mutari locorũ status. Ex India renauigãt mense Ægyptio Tybi incipiente, nostro Decembri: aut utiq; Mechiris Aegyptij intra diem sextũ, quod fit intra Idus Ianuarias nostras. Ita euenit, ut eodẽ anno remeent. Nauigant autem ex India uento uulturno: & cum intrauere rubrum mare, africo uel austro. Nunc reuertemur ad propositũ. Carmaniæ oram patere duodecies centena L. M. pass. Nearchus scripsit. Ab initio eius ad flumen Sabin C. M. passuũ. Inde uineas coli & arua ad flumen Andanin, xxv. M. spatio. Regio uocatur Armuzia. Oppida Carmanię Zetis & Alexãdria. Irrumpit deinde & in hac parte geminũ mare in terras, quod rubrum dixere nostri, Græci Erythræum à rege Erythra, aut (ut alij) solis repercussu talem reddi colorem existimantes: alij ab harena terraq;: alij tali aquæ ipsius natura.

Sinus Persicus & Arabicus. Cap. XXIIII

SEd in duos diuiditur sinus. Is qui ab oriẽte est, Persicus appellatur XXV. M. passuũ circuitu, ut Eratosthenes tradit. Ex aduerso est Arabia, cuius XII. M. pass. est longitudo. Rursus altero ambitur sinu Arabico nominato: oceanum qui influit, Azaniũ appellant. Persicum introitũ v. M.p. latitudinis, alij iiij. fecerunt. Ab eo ad intimũ sinum recto cursu XI. xxv. M. propemodũ constat esse, & situm eius humani capitis effigie. Onesicritus & Nearchus ab Indo amne in sinum Persicũ, atq; illinc Babylonẽ ab Euphratis paludibus, scripserũt XXV. M. passuũ esse. In Carmaniæ angulo sunt Chelonophagi, testudinum superficie casas tegentes, carne uescentes. A flumine Arbi promontoriũ ipsum inhabitãt, præter capita toto corpore hirti, corijsq; piscium uestiti.

Cascandrus insula, Parthorum regna. Cap. XXV

AB horũ tractu Indiã uersus Cascãdrus deserta insula in oceano L. M.p. traditur: iuxtaq; eã freto interfluẽte Stoidis, quæstuosa margaritis. A promõtorio Carmanis iũgunt Armozei. Quidã interponũt Arbios ccccxij. M.p. toto littore. Ibi portus Macedonũ, & arę Alexãdri in ꝓmõtorio. Amnes Saganos, dein Daras & Salsos. Ab eo promontorium

torium Themiſteas, inſula Aphrodiſias habitatur. inde Perſidis initiũ ad flumen Oroatin, quo diuiditur ab Elymaide. Contra Perſidem inſulæ, Philos, Caſandra, Aratia cum monte præalto Neptuno ſacra. Ipſa Perſis aduerſus occaſum ſita obtinet littora d. l.M. paſſuum, etiã in luxum diues, in Parthorum iampridem tranſlata nomen. Horum de imperio nũc paucis. Regna Parthorũ duodeuiginti ſunt omnia, ita enim diuidũt prouincias circa duo (ut diximus) maria, rubrum à meridie, Hyrcanũ à ſeptentrione. Ex ijs undecim, quæ ſuperiora dicuntur, incipiunt à confinio Armeniæ, Caſpijsq́ꝫ littoribus: pertinent ad Scythas, cũ quibus ex æquo degunt. Reliqua ſeptem regna inferiora appellantur. Quod ad Parthos attinet, ſemper fuit Parthia in radicibus montium ſæpius dictorũ, qui omnes eas gentes prætexunt. Habet ab ortu Arios, à meridie Carmaniam & Arianos, ab occaſu Pratitas, Medos, à ſeptentrione Hyrcanos, undiq; deſertis cincta. Vlteriores Parthi Nomades appellantur: citra deſerta, ab occaſu urbes eorum, quas diximus, Iſſatis & Calliope: ab oriente æſtiuo Europum, ab hyberno Mania: in medio Hecatonpylos, Arſacia: regio Niſæa Parthyenes nobilis, ubi Alexandropolis à conditore.

Media, Meſopotamia, Babylon, Seleucia. Cap. XXVI

NEceſſarium eſt hoc in loco ſignare & Medorum ſitum, terrarũq́ꝫ faciem circũagere ad Perſicum mare, quo facilius deinde reliqua noſcãtur, Nanq; Media ab occaſu tranſuerſa oblique Parthiæ occurrens, utraq; regna includit. Habet ergo ipſa ab ortu Caſpios & Parthos, à meridie Sittacenen & Suſianen & Perſida, ab occaſu Adiabenen, à ſeptentrione Armeniã. Perſæ rubrũ mare ſemper accoluere, propter quod is ſinus Perſicus uocatur. Regio ibi maritima Cyropolis. Quà uero ipſa ſubit ad Medos Elymais. Megala appellatur locus, arduo montis aſcenſu per gradus, introitu anguſto, ad Perſepolin caput regni, dirutam ab Alexandro. Præterea habet in extremis finibus Laodiceam, ab Antiocho conditã. Inde ad orientẽ Magi obtinent Paſſagardas caſtellũ, in quo Cyri ſepulchrũ eſt: & horum Ecbatana oppidũ tranſlatũ ab Dario rege ad montes. Inter Parthos & Arianos excurrunt Parætaceni. His gentibus & Euphrate, inferiora regna cludun tur. Reliqua dicemus à Meſopotamia, excepto mucrone eius Arabumq́ꝫ populis, in priore dictis uolumine. Meſopotamia tota Aſſyriorum fuit uicatim diſperſa præter Babylona & Ninum. Macedones eam in urbes congregauere, propter ubertatem ſoli. Oppida præter iam dicta, habet Seleuciam, Laodiceam, Artemitam: item in Arabum gente, qui Aroei uocantur, & Mardani, Antiochiam: quæ à præfecto Meſopotamiæ Nicanore condita Arabis uocatur. Iunguntur his Arabes, introrſus Eldamarij. Super quos ad Pellacontam flumen Bura oppidum, Salmani & Maſei Arabes. Gordyæis uero iuncti Aloni, per quos Zerbis fluuius in Tigrin cadit, Azones, Silices montani, & Orontes. Quorum ad occidentem oppidum Gaugamela. Item Sue in rupibus. Suprà Silci, Claſſitæ, per quos Lycus ex Armenia fertur: Abſitris ad hybernum exortum. Azochis oppidum. Mox in campeſtribus oppida Dioſpage, Polytelia, Stratonicea, Anthemus. In uicinia Euphratis Nicephorion, quod ut diximus, Alexander iuſſit condi propter loci opportunitatem. Dicta eſt & in Zeugmate Apamia, ex qua orientem petentes excipit oppidum apprime munitum, quondam ſtadiorum ſexaginta quinque amplitudine, & ſatraparum regia appellatum, quò tributa cõferebantur, nunc in arcem redactum. Durant ut fuerãt Hebata, & ductu Pompeij Magni terminus Romani imperij Oruros, à Zeugmate ducentis quinquaginta millibus paſſuum. Sunt qui tradũt Euphratem Gobaris præfecti opere deductum, ubi eum diximus findi, ne præcipiti curſu Babyloniam infeſtaret: ab Aſſyrijs uero uniuerſis appellatum Armalchar, quod ſignificat regium flumen. quà deriuatur oppidum fuit Agrani è maximis, quod diruêre Perſæ. Babylon Chaldaicarum gentium caput diu ſummam claritatem obtinuit in toto orbe, propter quam reliqua pars Meſopotamiæ Aſſyriæq́ꝫ Babylonia appellata eſt, ſexaginta millia paſſ. amplexa muris, ducenos pedes altis, quinquagenos latis, in ſingulos pedes ternis di-

gitis

gitis mēſura ampliore,q̄ noſtra,interfluo Euphrate,mirabili opere utroq;. Durat adhuc ibi Iouis Beli templū. Inuentor hic fuit ſideralis ſcientiæ. Cætero circuitu in ſolitudinē redijt,exhauſta uicinitate Seleuciæ,ob id cōditę à Nicatore intra nonageſimū lapidē,in cōfluente Euphratis foſſa perducti atq; Tigris: quæ tamen Babylonia cognominat̄, libera hodie,ac ſui iuris, Macedonumq; moris. Ferunt ei plebis urbanæ dc.M. eſſe: ſitum uero mœniū aquilæ pandentis alas:agrum totius orientis fertiliſſimū. Inuicem ad hanc exhauriendam,Cteſiphontē iuxta tertiū ab ea lapidem in Chalonitide cōdidere Parthi, quod nūc eſt caput regni.& poſtq̄ nihil proficiebatur,nuper Vologeſus rex aliud oppidū Vologeſocertā in uicino cōdidit. Sunt etiamnū in Meſopotamia oppida,Hipparenū, Chaldæorum & hoc ſicut Babylon,iuxta flumen Narragā, qui dedit ciuitati nomen. Muros Hipparenorū Perſæ diruere. Orcheni quoq; tertia Chaldæorū doctrina,in eodē ſitu locantur,ad meridiē uerſi. Ab hijs Notitæ & Orthophantæ,& Græciochantæ.Euphrate nauigari Babylonem è Perſico mari ccccxxij.M.paſſ. tradunt Nearchus & Oneſicritus. Qui uero poſtea ſcripſere, à Seleucia ccccxc.M. Iuba à Babylone Characem clxxv.M. paſſuum. Fluere aliqui ultra Babylonem cōtinuo alueo priuſquam diſtrahitur in irrigua lxxxvij.M. Vniuerſo autem curſu xi. M.paſſ.Inconſtantiam menſuræ diuerſitas autorum facit,cū Perſæ quoq; ſchœnos & paraſangas alij alia menſura determinent. Vbi deſinit alueo munire, ad cōfinium Characis accedente tractu,ſtatim infeſtant Attali latrones Arabum gens. Vltra quos Scenitæ. Ambitu uero Euphratis Nomades Arabiæ uſq; ad deſerta Syriæ,unde in meridiē flecti eum diximus,ſolitudines Palmyrenas relinquentem. Seleucia abeſt à capite Meſopotamiæ Euphratem nauigantibus undecies centena xxv.M. p. A mari rubro ſi Tigri nauigetur, cccxx. M. A Zeugmate dxxvij. M. Zeugma à Seleucia Syriæ ad noſtrum littus, cxxxij. M.p. Hæc eſt ibi latitudo terrarū inter duo maria. Parthici uero regni dcccc. xliiij. M. paſſuum.Eſt etiamnum oppidum Meſopotamiæ in ripa Tigris circa confluentes,quod uocant Digbam.

Flumen Tigris. Cap. XXVII

SEd & de Tigri ipſo dixiſſe conueniat. Oritur in regione Armeniæ maioris,fonte conſpicuo in planicie. Loco nomē Elongoſine eſt. Ipſius,quà tardior fluit, Diglito: unde concitatur, à celeritate Tigris incipit uocari. Ita appellant Medi ſagittā. Influit lacum Arethuſam omnia illata pondera ſuſtinentem, & nitrum nebulis exhalantem. Vnū genus ei piſcium eſt, idq; tranſcurrentis nō miſcetur alueo,ſicut nec è Tigri piſces in lacū trāſnatant. Fertur autem & curſu & colore diſſimilis:tranſuectusq; occurrente Tauro monte in ſpecu mergitur. Subterq; lapſus, à latere altero eius erumpit. Locus uocatur Zoroanda. Eundē eſſe manifeſtū eſt, quod demerſa perfert. Alterū deinde tranſit lacū,qui Thoſpites appellatur,turſusq; in cuniculos mergitur, & poſt xxv.M.paſſ. circa Nymphæū redditur. Tam uicinū Arſaniæ fluere eū in regiōe Arhene Claudius Cæſar autor eſt, ut cum intumuere,confluant,nec tamen miſceantur,leuiorq; Arſanias,innatat iiij.M. ferme ſpatio:mox diuiſus in Euphratem mergitur. Tigris autem ex Armenia acceptis fluminibus claris,Partheni, Agnice,Phariōe,Arabas Orios Adiabenosq; diſterminans,& quam diximus Meſopotamiam faciens,luſtratis montibus Gordyæorum circa Apamiam Meſenes oppidū, citra Seleuciam Babyloniam cxxv.M.paſſuū, diuiſus in alueos duos,altero meridiem ac Seleuciam petit, Meſenen perfundens: altero ad ſeptentrionē flexus,eiuſdem gentis tergo campos Cauchas ſecat. Vbi remeauere aquæ,Paſitigris appellatur. Poſtea recipit ex Media Choaſpem:atque (ut diximus) inter Seleuciam & Cteſiphontē uectus,in lacus Chaldaicos ſe fundit,eosq; lxx.M. paſſuum amplitudine implet. Mox uaſto alueo profuſus, dextra Characis oppidi infertur mari Perſico decumo ore. Inter ii amnium oſtia xxv. M. paſſuum fuere, aut (ut alij tradunt) vij. M. utroque nauigabili. Sed longo tempore Euphratem præcluſere Orcheni,& accolę agros rigātes,nec niſi per Tigrin defertur in mare. Proxima Tigri regio Parapotamia appellatur. In ea dictum eſt de

est de Mesene. Oppidũ eius Dibitach. Iungitur Chalonitis cum Ctesiphonte, non palmetis modo, uerum & olea pomisq́;, alijsq́; arbustis nobilis. Ad eam peruenit Zagrus mons, ex Armenia inter Medos Adiabenosq́; ueniens, supra Parætacenen & Persidem. Chalonitis abest à Perside ccccIxxx. M. pass. Tantum à Caspio mari Assyriam abesse compendio itinerũ aliqui tradunt. Inter has gentes atque Mesenen Sittacene est, eadem Arbelitis & Palæstine dicta. Oppidum eius Sittace Græcorum ab ortu est, & Sabata. Ab occasu autem Antiochia, inter duo flumina Tigrin & Tornadotum. Item Apamia, cui nomen Antiochus matris suæ imposuit, Tigris circũfunditur. Hæc diuiditur Archoo. Infra est Susiane, in qua uetus regia Persarum Susa à Dario Hystaspis filio condita: abest à Seleucia Babylonia ccccl. M. pass. Tantundem ab Ecbatanis Medorum per montem Charbanum. In septentrionali Tigris alueo oppidum est Babytace. Abest à Susis cxxxv. M. pass. Ibi mortalium soli aurum in odio cõtrahunt: Id defodiunt, ne quo cui sit in usu. Susianis ad orientem uersus iunguntur Cosæi latrones, & Mizæorum xl. populi liberę feritatis. Supra eos patent Parthusi, Mardi, & Saitæ, Hyi, qui prætenduntur supra Elymaida, quam Persidi in ora iunximus. Susa à Persico mari absunt ccl. M. passuum. Qua subijt ad eam classis Alexãdri Pasitigri, uicus ad lacũ Chaldaicum uocatur Aphle, unde Susa nauigatione lxv. M. d. pass. absunt. Susianis ab oriente proximi sunt Chosiei: supra Chosieos ad septentrionem Mesobatene sub monte Cambalido, qui est Caucasi ramus, inde mollissimo trãsitu in Bactros. Susianen ab Elymaide disterminat amnis Eulæus, ortus in Medis: medioq́; spatio cuniculo conditus, ac rursus exortus per Mesobatenen lapsus, circuit arcem Susorum ac Dianæ templum augustissimũ illis gentibus, & ipse in magna ceremonia. Siquidem reges non ex alio bibunt, & ob id in longinqua portant. Recipit amnem Hedypnun, præter Asylum Persarum uenientem, & unum ex Susianis. oppidum iuxta eum Magoa, à Charace xv. M. passuum. Quidam hoc in extrema Susiana ponunt solitudinibus proximum. Infra Eulæum Elymais est, in ora iuncta Persidi, à flumine Oroati ad Characem ccxl. M. pass. Oppida eius Seleucia & Sosirate, apposita monti Casyro. Oram quæ præiacet, minorum Syrtium uice diximus inaccessam cœno, plurimum limi deferentibus Brixia & Ortacea amnibus: madente & ipsa Elymaide in tantum, ut nullus sit nisi circuitu eius ad Persidem aditus. Infestatur & serpentibus, quos flumina deportant. Pars eius maxime inuia, Characene uocat͛ ab oppido Arabiæ claudente regna, de quo dicemus exposita prius M. Agrippæ sentẽtia. Nanq́; is Mediam & Parthiam, & Persidem ab oriẽte Indo, ab occidente Tigri, à septentrione Tauro, Caucaso, à meridie rubro mari terminatas, patere in longitudinem XIII. xx. M. pass. in latitudinem dcccxl. prodidit. Præterea per se Mesopotamiam ab oriente Tigri, ab occasu Euphrate, à septentrione Tauro, à meridie mari Persico inclusam, longitudine octingentorum M. pass. latitudine ccclx. Charax oppidum Persici sinus intimum, à quo Arabia Eudæmon cognominata excurrit, habitatur in colle manu facto inter cõfluentes, dextra Tigrin, læua Eulæum iij. M. pass. laxitate. Cõditum est primum ab Alexandro Magno: qui colonis ex urbe regia Durine (quæ tum interijt) deductis, militũq́; inutilibus ibi relictis, Alexandriã appellari iusserat: pagumq́; Pellæum, à patria sua, quem proprie Macedonum fecerat. Flumina id oppidũ expugnauere. Postea Antiochus restituit, quintus regum, & suo nomine appellauit. Iterumq́; infestatũ Pasines Sogdonaci filius, rex finitimorum Arabũ, quem Iuba satrapen Antiochi fuisse falso tradit, oppositis molibus restituit: nomenq́; suũ dedit, emunito situ iuxta in longitudinẽ iij. M. pass. in latitudinẽ paulo minus. Primo fuit à littore stadijs x. maritimũ, etiam inde pseudoporticus habet: Iuba uero prodente L. M. pass. Nunc abesse à littore cxx. M. legati Arabum nostriq́; negociatores, qui inde uenere affirmãt. Nec ulla in parte plus aut celerius ꝓfecere terrę fluminibus inuectæ. Magis id mirũ est, æstu longe ultra id accedẽte nõ repercussas. Hoc in loco genitum esse Dionysiũ, terrarũ orbis situs recentissimũ autorem constat, quem ad cõmentanda omnia

da omnia

da omnia in orientem præmisit diuus Augustus, ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicasꝗ res maiore filio. Non me præterit, nec sum oblitus, sui quenque situs diligentissimum autorem uisum nobis in introitu huius operis. In hac tamen parte arma Romana sequi placet nobis, Iubamꝗ regem, ad eundem Caium Cæsarem scriptis uoluminibus de eadem Arabica expeditione.

Arabia, Nomades, Nabatæi, Omani, Tylos, & Ogyris insulæ Cap. XXVIII

ARabia gentiũ nulli postferenda, amplitudine longissima à monte Amano à regione Ciliciæ Comagenesꝗ descẽdit, ut diximus, multis gentibus eorum deductis illò à Tigrane magno, sponte uero ad mare nostrum littusꝗ Aegyptiacum, ut docuimus: necnon & in media Syriæ ad Libani montem penetrantibus Nubeis, quibus iunguntur Ramisi. Deinde Taranei, deinde Patami. Ipsa uero peninsula Arabia inter duo maria, rubrum Persicumꝗ procurrens, quodam naturę artificio ad similitudinem atque magnitudinem Italiæ mari circumfusa, in eandem etiã cæli partem nulla differentia spectat. Hæc quoꝗ in illo situ felix. Eius populos à nostro mari usꝗ ad Palmyrenas solitudines diximus. Reliqua nunc inde peragemus. Nomades infestatoresꝗ Chaldæorum Scenitæ (ut diximus) claudunt, & ipsi uagi, sed à tabernaculis cognominati, quæ ciliciјs metantur ubi libuit. Deinde Nabatæi oppidum incolunt Petram nomine in conualle, paulo minus II. M. pass. amplitudinis, circundatum montibus inaccessis amne interfluẽte. Abest à Gaza oppido littoris nostri dc. M. à sinu Persico cxxij. M. Huc conuenit utrunque biuium, eorum qui Syriæ Palmyram petiere, & eorum qui ab Gaza uenerunt. A Petra incoluerunt Omani ad Characẽ usꝗ, oppidis quondam claris à Semiramide cõditis, Abesamide & Soractia. Nunc sunt solitudines. Deinde est oppidũ quod Characenorũ regi paret in Pasitigris ripa, Forath nomine, in quo à Petra cõueniunt, Characemꝗ inde xij. M. p. secundo æstu nauigant. E Parthico enim regno nauigantibus uicus Teredon, infra confluentem Euphratis & Tigris: læua fluminis Chaldæi obtinent, dextra Nomades Scenitæ. Quidam & alia duo oppida longis interuallis Tigris prænauigari tradunt, Barbatiam, mox Thumatam: quod abesse à Petra x. dierum nauigatione, nostri negociatores dicũt, Characenorumꝗ regi parere: & Apamiã sitam ubi restagnatio Euphratis cũ Tigri confluat. Itaꝗ molientes incursionem Parthos, operibus abiectis inundatione arceri. Nunc à Charace dicemus oram, Epiphani primũ exquisitam: locus ubi Euphratis ostium fuit, flumen salsum, promontoriũ Chaldone, uoragini similius q̃ mari per l. M. oræ, flumen Achana, deserta c. M. pass. usꝗ ad insulam Icharam. Sinus Capeus quem accolunt Gaulopes & Chateni. Sinus Gerraicus. Oppidũ Gerra v. M. pass. amplitudine, turres habet ex salis quadratis molibus, à littore l. M. pass. regio Attene. Ex aduerso Tylos insula, totidem milibus à littore, plurimis margaritis celeberrima cum oppido eiusdem nominis: iuxtaꝗ altera minor, à promontorio eius xij. M. pass. Vltra magnas aspici insulas tradũt, ad quas non sit peruentum. Huius ambitũ cxij. M. D. passuum, à Perside longius abesse, adiri uno alueo angusto. Insula Asgilia, Gentes Nocheti, Zurachi, Borgodi, Cataræi, Nomades. Flumen Cynos. Vltrà nauigationem incompertam ab eo latere propter scopulos tradit Iuba, prætermissa mentione oppidi Omanorum Batrasabbes, & Omanæ, quod priores celebrem portum Carmaniæ fecere. Item Omnæ & Athanæ, quæ nunc oppida maxime celebrari à Persico mari nostri negociatores dicunt. A flumine Canis, ut Iuba tradit, mons adusto similis. Gentes Epimaranitæ. Mox Ichthyophagi, insula deserta, gentes Bathymi. Eblitei montes, insula Omœnus. Portus Machorbæ, insulæ Etaxalos, Onchobrice: gens Chadæi. Insulæ sine nominibus multæ. Celebres uero Isura, Rhinnea, & proxima in qua scriptæ sunt stelæ lapideæ literis incognitis. Goboea portus, Bragæ insulæ desertæ. Gens Thaludæi. Dabanegoris regio. Mõs Orsa cũ portu. Sinus Duatus, insulæ multæ. Mons Tricoryphos. Regio Cardalena, insulę Solanidę, Capina. Item Ichthyophagorum. Deinde Glari. Littus Hammæum, ubi auri metalla. Regio Canauna, gentes

na,gentes Apitami,Gasani. Insula Deuuade. Fons Goralus, Garpheti, insulæ Aleu & Amnamethu.Gẽs Darræ,insulæ Chelonitis,Ichthyophagon multæ.Eodanda deserta, Basag.Multæ Sabæorum. Flumina,Thamar,Amnon insulę Dolicæ.Fontes,Daulotes, Dora:insulæ Pteros,Labanis,Coboris,Sambracate,& oppidũ eodem nomine in continenti.A meridie insulæ multæ,maxima Camari.Flumen,Mysecros.Portus,Leupas.Scenitæ Sabæi.Insulæ multæ.Emporium eorum Acila,ex quo in Indiam nauigatur. Regio, Amithoscuta,Damnia.Mizi maiores & minores,Drimati,Macæ.Horũ promontorium contra Carmaniã est.Distat l.M.p.Mira res ibi traditur : Numenium ab Antiocho rege Mesenæ præpositũ ibi uicisse eodem die classe,æstuq; reuerso iterũ equitatu cõtra Persas dimicantem,& gemina trophæa eodem in loco Ioui ac Neptuno statuisse. Insula in alto obiacet Ogyris,clara Erythra rege ibi sepulto. Distat à continente cxxv. M. p. circuitu cxij.M.p.Nec minus altera clara in Azanio mari Dioscuriada, distans à Syagro extimo promontorio cclxxx.M.p. Reliqui in continente à noto etiamnum Autaridæ,in montes vij.dierum transitus.Gentes Larendani, Catabani, Gebanitæ pluribus oppidis, sed maximis,Nagia,& Tamna templorum lxv. Hæc est amplitudinis significatio. Promontorium,à quo ad continentem Troglodytarum l.M.p.Toani,Acchitæ,Chatramotitæ,Tomabei,Antidalei,Lexianæ, Agrei, Cerbani, Sabæi arabum propter thura clarissimi, ad utraque maria porrectis gentibus.Oppida eorũ in rubro littore Marane,Marma, Corolia,Sabatra:intus oppida Nascus,Cardaua,Carnus, & quò merces odorum deferũt Tomala.Pars eorum Atramitæ,quorum caput Sobotale lx.templa muris includens. Regia tamen omnium Mariaba.sinum obtinet xciiij. M.pass.refertum insulis odoriferis. Atramitis in mediterraneo iunguntur Minæi,mare accolunt & Elamitæ. Oppidum eiusdem nominis.Iis iuncti Cagulatæ.Oppidum Siby,quod Græci Apaten uocant:Arsicodani, Vadei cum oppido magno, Barasei, Licheni. Sygaros insula, quam canes non intrant, expositiq; circa littora errando moriuntur. Sinus intimus in quo Leanitæ qui nomen ei dedere.Regia eorum Agra,& in sinu Læana,uel,ut alij, Ælana. Nam & ipsum sinum nostri Ælaniticum scripsere, alij Elenaticum, Artemidorus Aleniticum, Iuba Læniticum. Circuitus Arabiæ à Charace Lęana colligere prodit quadragies octies cẽtena lxv.M.Iuba paulominus xl.M.putat.Latissima est à septentrione inter oppida Heroũ & Characem. Nunc & reliqua mediterranea eius dicantur. Nabateis Thimaneos iunxerunt ueteres, nunc sunt Taueni, Suelleni, Sarraceni. Arra oppidum in quo omnis negociatio conuenit,Hemuatæ,Analitæ:oppida, Domada, Egra. Thamudei, oppidum Badanatha.Carrei,oppidum Chariati. Achoali,oppidum Phoda : ac Minæi, à rege Cretę Minoe(ut existimant)originem trahentes: quorum Charmei, oppidum xiiij. M. passuum Mariaba,Baramalacum,& ipsum non spernendum:item Carnon:Rhammei,& horum origo Rhadamantus putatur frater Minois.Homeritæ,Massala oppido. Hamirei, Gedranitæ,Amptæ,Ilisanitę,Bachilitæ,Sammei,Amathei cum oppidis Nessa & Cennesseri.Zamareni cum oppidis Saiace,Scantate,Bacascami. Riphearma oppidum, quo uocabulo hordeum appellant. Autei & Raui,Gyrei & Mathatęi. Helmodenes cum oppido Ebode. Agacturi in montibus,oppido.xx.M.pass.in quo fons Emischabales,quod significat Camelorum oppidum.Ampelone colonia Milesiorum. Actrida oppidum:Calingij,quorum Mariaba oppidum significat dominos omnium.Oppida,Pallon,Muranimal iuxta flumen,per quod Euphratem emergere putant. Gentes Agrei, Hammonij. Oppidum, Athenę. Caurarani,quod significat ditissimos armento, Coranitę,Cęsani, Choani.Fuerunt & Gręca oppida,Arethusa,Larissa,Chalcis,deleta uarijs bellis.Romana arma solus in eam terrã adhuc intulit Ælius Gallus ex equestri ordine. Nam C. Cęsar Augusti filius,prospexit tantum Arabiam.Gallus oppida diruit nõ nominata ab autoribus qui ante scripserũt,Egran,Annestum,Escam, Magusum, Tammacũ,Labeciam, & supradictam Mariabam,circuitu vi.M.p.Item Caripeta,quò longissime processit.Cæ

tera

tera explorata retulit, Nomades lacte & ferina carne uesci. Reliquos uinum ut Indos palmis exprimere, oleū sesamæ. Numerosissimos esse Homeritas, Minæis fertiles agros palmetis arbustisq́, in pecore diuitias. Cembanos & Arios armis præstare, maxime Chatramotitas. Carræis latissimos & fertilissimos agros. Sabæos ditissimos syluarū fertilitate odorifera, auri metallis, agrorum riguis, mellis ceræq́ prouentu. De odoribus suo dicemus uolumine. Arabes, mitrati degunt, aut intonso crine: barba abraditur, præterq́ in superiore labro. Aliis & hæc intonsa: mirumq́ dictu, ex innumeris populis pars æqua in cōmerciis aut latrociniis degit: in uniuersum gētes ditissimæ, ut apud quas maxime opes Romanorum Parthorumq́ subsistant, uendētibus quæ è mari aut syluis capiāt, nihil inuicem redimentibus. Nunc reliquā oram Arabiæ cōtrariam persequemur. Timosthenes totū sinum quatridui nauigatione in longitudinē taxauit, bidui in latitudinem, angustias iiii.M.D.p. Eratosthenes ab ostio x̄iii.M. in quanq; partem. Artemidorus Arabię latere x̄iiii.l.M.

Sinus maris rubri, Troglodytici & Aethiopici. Cap. XXIX

TRoglodytico uero x̄i.lxxxii.M.passuū, Ptolemaida usque. Agrippa xiiii.xxii.M.pass. sine differentia laterum. Pleriq; latitudinem cccclxii. prodiderunt, faucesq́ hyberno orienti obuersas, alii iiii.M. alii vii.M. alii xii. M.p. patere. Situs autē ita se habet. A sinu Aelanitico alter sinus quē Arabes Aeant uocāt, in quo Heroum oppidū est. Fuit & Cambysu inter Nelos & Marchadas, deductis eò ægris exercitus. Gēs Tyra. Daneon portus, ex quo nauigabilem alueū perducere in Nilū, qua parte ad Delta dictū decurrit lxii. M. p. interuallo (quod inter flumen & rubrū mare interest) primus omniū Sesostris Aegypti rex cogitauit: mox Darius Persarū. deinde Ptolemæus sequens: qui & duxit fossam latitudine pedū c. altitudine xxx. in longitudinē xxxvii.M.D.p. usq; ad fontes amaros. ultra deterruit inundationis metus, excelsiore tribus cubitis rubro mari cōperto, ꝙ terra Aegypti. Aliqui non eam afferunt causam, sed ne immisso mari corrūperetur aqua Nili, quæ sola potus præbet. Nihilominus iter totum terendo frequentatur à mari Aegyptio, quod est triplex: Vnum à Pelusio per harenas, in quo nisi calami defixi regant, uia non repetitur, subinde aura uestigia operiente. Alterum uero ii.M. passuū ultra Casium montem, quod à lx.M. passuum redit in Pelusiacam uiam. Accolunt Arabes Autei. Tertium à Gerro (quod Adipson uocant) per eosdem Arabes lx.M. pass. propius, sed asperum montibus & inops aquarum. Eæ uiæ omnes Arsinoen ducunt, conditam sororis nomine in sinu Charandra, à Ptolemæo Philadelpho: qui primus Troglodyticen excussit, amnem qui Arsinoen præfluit, Ptolemæum appellauit. Mox oppidum paruū est Aennum, pro quo alii Philoteram scribunt. Deinde sunt Azarei, ex Troglodytarum connubiis Arabes feri: Insulę, Sapirene, Scytala, mox deserta ad Myos hormon, ubi fons Tadnos, mons Eos, insula Lambe, portus multi, Berenice oppidum matris Philadelphi nomine, ad quod iter à Copto diximus. Arabes Autei & Gnebadei. Troglodytice, quā prisci Michoen, alii Midoen dixere. Mons, Pentedactylos. Insulæ Stenæ diræ aliquot, Halonnesi non pauciores: Cardamine, Topazos, quæ gemmæ nomen dedit. Sinus insulis refertus: ex iis quæ Mareu uocatur, aquosa: quæ Eratonos, sitiens. Regum ii præfecti fuere. Introrsus Candei, quos Ophiophagos uocant, serpentibus uesci assueti. Neq; alia regio fertilior earum. Iuba qui uidetur diligentissime prosecutus hæc, omisit in hoc tractu (nisi si exemplarium uitium est) Berenicen alteram, quæ Panchrysos cognominata est. Tertiam quæ Epidires, insignem loco. Est enim sita in ceruice longe procurrente, ubi fauces rubri maris, iiii.M.D. pass. ab Arabia distans. Insula ibi Cytis, topaziū ferens & ipsa. ultrà syluæ, ubi Ptolemais à Philadelpho condita ad uenatus elephantorum ob id Epitheras cognominata, iuxta lacum Monoleum. Hæc est regio secundo uolumine à nobis significata: in qua xlv. diebus ante solstitium, totidemq́ postea, hora vi. consumuntur umbræ, & in meridiem reliquis horis cadunt, cæteris diebus in septentrionem: cum in Berenice quam primam posuimus, ipso die solstitii vi. hora umbrę in totum absumantur

tur, nihilq; adnotetur aliud noui, dcij. M. paſ. interuallo à Ptolemaide: res ingentis exempli: locusq; ſubtilitatis immenſæ, mundo ibi deprehenſo: cum indubitata ratione umbrarum, Eratoſthenes mẽſuram terræ prodere inde cœperit. Hinc Azanium mare, promontorium quod aliqui Hiſpalũ ſcripſere. Lacus, Mandalũ. Inſula Colocaſitis, & in alto multæ, in quibus teſtudo plurima. Oppidum, Suchæ, inſula Daphnidis. Oppidum, Adulíton. Aegyptiorum hoc ſerui à dominis profugi condidere. Maximũ hic emporium Troglodytarum, etiam Aethiopum. Abeſt à Ptolemaide v. dierum nauigatione. Deferunt plurimum ebur, rhinocerotum cornua, hippopotamorũ coria, celtiũ teſtudinum, ſphingia, mancipia. Suprà Æthiopes Aroteres. inſulæ quæ Aliæu uocantur, item Bacchias & Antibacchias, & Stratonis. Hinc in ora Æthiopiæ ſinus incognitus, q̊d admiremur, cùm ulteriora mercatores ſcrutentur. Promontorium in quo fons Cucios, expetitus nauigantibus. Vltrà Iſidis portus x. dierum remigio ab oppido Adulitarum diſtans. In eum Troglodytis myrrha confertur. Inſulæ ante portum duæ, Pſeudopylæ uocantur, interiores totidem Pylæ. In altera ſtelæ lapideæ literis incognitis. Vltrà ſinus Abalites. Inſula Diodori, & aliæ deſertæ. Oppidum Gaza, promontorium & portus Moſſylicus, quò cinnamomum deuehitur. Hucuſq; Seſoſtris exercitũ duxit. Aliqui unum Æthiopiæ oppidum ultra ponunt in littore Baragaza. A Moſſylite promontorio Atlanticum mare incipere uult Iuba, præter Mauritanias ſuas Gadis uſq; nauigandum coro. Cuius tota ſententia hoc in loco ſubtrahenda non eſt. A promontorio Indorum quod uocatur Lepte acra, ab alijs Drepanũ, proponit recto curſu præter exuſta ad Malocho inſulam xv. M. p. eſſe. Inde ad locũ quem uocant Sceneos, ccxxv. M. Inde ad inſulam Sadanum cl. M. paſſuum. Sic fieri ad apertum mare xviii. lxxxv. M. p. Reliqui omnes propter ſolis ardorem nauigari poſſe non putauerunt. Quin & commercia ipſa infeſtant ex inſulis Arabes Aſcitæ appellati, quoniam bubulos utres binos ſternentes ponte, piraticam exercẽt ſagittis uenenatis. Gentes Troglodytarum Iuba tradit Therothoas à uenatu dictos, miræ uelocitatis: ſicut Ichthyophagos, natantes ceu maris animalia: Bargenos, Zageras, Chalybas, Saxinas, Syrecas, Daremas, Damazanes. Quin & accolas Nili à Syene nõ Aethiopum populos, ſed Arabum eſſe dicit uſq; Meroen. Solis quoq; oppidum quod non procul Memphi in Ægypti ſitu diximus, Arabes conditores habere. Sunt & qui ulteriorem ripam Æthiopiæ auferant, adnectantq; Africæ. ripas aũt incoluere propter aquam. Nos relicto cuiq; intelligendi arbitrio, oppida quo traduntur ordine utrinq; ponemus. A Syene prius Arabiæ latere gens Catadupi. Deinde Syenitæ. Oppida, Tacompſon, quam quidam appellauerunt Thathicen, Araniũ, Seſanium, Sandura, Naſaudum, Anaudoma, Cumara, Beta, & Bochiana, Leuphitorga, Tantarene, Mœchindira, Noa, Gophoa, Gyſtatæ, Megada, Lea, Rhemnia, Nupſia, Dirca, Pataga, Bagada, Dumana, Rhadata, in quo felis aurea pro deo colebatur. Boron in mediterraneo, Mallos, proximũ Meroæ, ſic prodidit Bion. Iuba aliter: Oppidum in Monte Megatichos, inter Aegyptum & Aethiopiam, quod Arabes Myrſon uocauere. deinde Tacompſon, Aranium, Seſanium, Piden, Mamuda, Corambin. Iuxta eam bituminis fontem, Hammodara, Proſda, Parenta, Mama, Teſſara, Callas, Zoton, Gaucomẽ, Emeũ, Pidibotas, Endondacometas, Nomades in tabernaculis uiuentes: Cyſten, Pemman, Gadagalen, Paloin, Primmin, Nupſin, Daſelin, Patin, Gambreues, Magaſen, Segaſmala, Cranda, Denna, Cadeumna, Thena, Batha, Alana, Marcua, Scammos, Goram in inſula: ab ijs Abala, Androcalim, Seren, Mallos, Agocen. Ex Africæ latere tradita ſunt eodem nomine Tacompſos altera, ſiue pars prioris: Mogora, Sea, Edoſa, Pelenaria, Pyndis, Maguſa, Bauma, Linitima, Spyntuma, Sydopta, Genſoa, Pindicitora, Eugoa, Orſima, Suaſa, Maunia, Rhuma, Vrbubuma, Mulona, quod oppidum Græci Hypaton uocarunt: Pagoargas, Zannes, unde elephanti incipiant: Mamblia, Berreſa, Cetuma. Fuit quondam & Epis oppidum contra Meroen, anteq; Bion ſcriberet deletũ. Hæc ſunt prodita uſq; Meroen, ex quibus hoc

tempore

tempore nullũ prope utroq; latere extat. Cætera solitudines, nuper renunciauere princi-pi Neroni, missi ab eo milites prętoriani cum tribuno ad explorandum, inter reliqua bel-la & Aethiopicum cogitanti. Intrauęre autem & eò arma Romana diui Augusti tempo-ribus, duce P. Petronio, & ipso equestris ordinis præfecto Aegyptijs. Oppida eorum ex-pugnauit, quę sola inuenerat quo dicemus ordine: Pselchin, Primin, Aboccin, Phthurin, Cambusin, Attenan, Stadisin, ubi Nilus præcipitans se, fragore auditum accolis aufert. Diripuit & Napata. Longissime autẽ à Syene progressus est dccclxx. M. passuũ. Nec ta-men arma Romana solitudinem ibi fecerunt. Aegyptiorũ bellis attrita est Aethiopia, ui-cissim imperitando seruiendoq;, clara & potens etiam usq; ad Troiana bella Memnone regnante: & Syriæ imperitasse eam, nostroq; littore ætate regis Cephei patet Androme dæ fabulis. Simili modo & de mensura eius uaria prodidere: primus Dalion ultra Me-roen longe subuectus: mox Aristocreon, & Bion, & Basilis: Simonides minor, etiã quin-quennio in Meroe moratus cũ de Aethiopia scriberet. Nam & Timosthenes classiũ Phi ladelphi præfectus, sine mensura dierum lx. à Syene Meroen iter prodidit. Eratosthenes dcxxv. M. Artemidorus dc. M. Sebosus ab Aegypti extremis sexdecies cẽtena lxxv. M. pass. unde proxime dicti x̄ii. lxx. Verũ omnis hæc finita nuper disputatio est, quoniam à Syene dcccclxij. M. Neronis exploratores renũciauere his modis: A Syene Hieran sy-caminon liiij. M. pass. Inde Tania lxxv. M. pass. regionem Enominiton Aethiopum pri-mam cxx. Acinam liiij. M. Pitaran xxv. Tergedum cvi. M. insulam Gagauden esse in medio eo tractu. Inde primum uisas aues psittacos, & ab altera (quæ uocatur Artigula) animal sphingion, à Tergedo cynocephalos. Inde Nabata lxxx. M. Oppidũ id paruum inter prędicta solum. Ab eo ad insulam Meroen ccclx. M. Herbas circa Meroen demum uiridiores syluarũq; aliqd apparuisse, & rhinocerotũ elephantorũq; uestigia. Ipsum op-pidum Meroen ab introitu insulæ abesse lxx. M. p. iuxtaq; aliam insulam Tatu dextro subeuntibus alueo, quæ portum faceret. Aedificia oppidi pauca. Regnare fœminã Can-dacen, quod nomen multis iam annis ad reginas transijt. Delubrum Ammonis & ibi reli giosum, & toto tractu sacella. Cæterũ cum potirẽtur rerum Aethiopes, insula ea magnæ claritatis fuit. Tradunt armatorum ccl. M. dare solitam, artificum cccc. M. alere. Reges Aethiopum xlv. & hodie traduntur.

Multiformes & miræ hominum effigies. Cap. XXX

VNiuersa uero gens Aetheria appellata est, deinde Atlantia, mox à Vulcani filio Ae thiope Aethiopia. Animalium hominumq; effigies mõstriferas circa extremitates eius gigni minime mirum, artifici ad formanda corpora effigiesq; cælandas mobilitate ignea. Ferunt certe ab orientis parte intima gentes esse sine naribus, æquali totius oris pla nicie. Alias superiore labro orbas, alias sine linguis. Pars etiam ore concreto & naribus carens, uno tantũ foramine spirat, potumq; calamis auenæ trahit, & grana eiusdem aue-næ sponte proueniẽtis ad uescendum. Quibusdã pro sermone nutus motusq; membro rum est. Quibusdam ante Ptolemæum Lathyrum regem Aegypti ignotus fuit usus igni um. Quidam & Pygmæorum gentem prodiderunt ante paludes, ex quibus Nilus orire-tur. In ora autem ubi desijmus, cõtinui montes ardentibus similes rubent. Troglodytis & rubro mari à Meroe tractus omnis superponitur: à Napata tridui itinere ad rubrum lit-tus, aqua pluuia ad usum compluribus locis seruatur, fertilissima regione quæ interest au ri. Vlteriora Atabuli Aethiopum gens tenet. Deinde contra Meroen Megabari, quos aliqui Adiabaras nominauere, oppidum habent Apollinis. Pars eorum Nomades, quæ elephantis uescitur. Ex aduerso in Africæ parte Macrobij. Rursus à Megabaris Mem-nones & Danelli, dierumq; xx. interuallo Critensi. ultra eos Dochi. deinde Gymni-tes semper nudi. mox Anderæ, Mathitæ, Mesagebes, Hipporeæ, atri coloris tota corpo-ra rubrica illinunt. At ex Africæ parte Medimni. Deinde Nomades cynocephalorum la cte uiuentes, Olabi, Syrbotæ, qui octonum cubitorum esse dicuntur. Aristocreon Libyę

latere à Meroe oppidum Tolen dierum v. itinere tradit. Inde dierum xij. Esar Ægyptiorum oppidum, qui Psammetichum fugerint: in eo produntur annis ccc. habitasse. Contra in Arabico latere Daron oppidum esse eorum. Bion autem Sapen uocat, quod ille Esar, & ipso nomine aduenas ait significari. Caput eorum in insula Sembobitin, & tertium in Arabia Sai. Inter montes autem & Nilum Symbari sunt, Phalanges, in ipsis uero montibus Asachæ multis nationibus. Abesse à mari dicuntur dierum v. itinere. Viuũt elephantorũ uenatu. Insula in Nilo Semberritarum, reginæ paret. Ab ea Nubei Æthiopes dierum octo itinere. Oppidum eorum Nilo impositum, Tenupsis. Sambri apud quos quadrupedes omnes sine auribus, etiam elephanti. At ex Africæ parte Ptoembari, Ptoemphanæ qui canem pro rege habent, motu eius imperia augurantes: Auruspi oppido longe à Nilo sito. Postea Achisarmi, Phaliges, Marigerri, Casamarri. Bion & alia oppida in insulis tradit, à Sembobiti Meroen uersus dierum toto itinere xx. Proximæ insulæ, oppidũ Semberritarũ sub regina: & aliud Asar. alterius oppidum Daron. Tertiam Medoen uocant, in qua oppidum Asel. Quartam eodem quo oppidum nomine Garoden. Inde per ripas oppida, Nauos, Modundam, Andatim, Setundum, Colligat, Secande, Nauectabe, Cumi, Agrospi, Ægipam, Candrogari, Arabam, Summaram. Regio suprà Sirbitum, ubi desinunt montes, traditur à quibusdam habere maritimos Aethiopas, Nisicastes, Nisitas, quod significat ternum & quaternum oculorum uiros: non quia sic sint, sed quia sagittis præcipua cõtemplatione utant̃. Ab ea uero parte Nili quæ supra Syrtes maiores oceanumq́ꝫ meridianum protenditur, Dalion uocatos esse dicit, pluuia tantũ aqua utentes Cisoros, Longoporos. Ab Oecalicibus dierum v. itinere Vsibalcos, Isuelos, Pharusos, Valios, Cispios. Reliqua deserta. Deinde fabulosa: ad occidentem uersus Nigrœ, quorum rex unum oculum habeat in fronte. Agriophagi pantherarum & leonũ carnibus maxime uiuentes. Pamphagi omnia mandentes. Anthropophagi humana carne uescentes. Cynamolgi caninis capitibus. Arthabatitæ quadrupedum ferarũ modo uagi. Deinde Hesperij, Perorsi quos in Mauritaniæ confinio diximus. Pars quædam Æthiopum locustis tantum uiuit, fumo & sale duratis in annua alimenta: ij quadragesimum uitæ annum non excedunt. Aethiopum terram uniuersam cum mari rubro patere in longitudinem semel & uicies centena lxx. M. pass. in latitudinẽ cum superiore Ægypto duodecies cẽtena xcvij. M. Agrippa existimauit. Quidã lõgitudinẽ ita diuisere runt. A Meroe Sirbitum xij. dierũ nauigationem. Ab ea xij. ad Dabellos. Ab ijs ad oceanum Æthiopicum vi. dierum iter. In totum autem ab oceano ad Meroen dccxxv. M. pass. esse inter autores ferè conuenit: inde Syenen quantum diximus. Sita est Aethiopia ab oriente hyberno ad occidentem hybernum. Meridiano cardine syluæ hebeno maxime uirent: à media eius parte imminẽs mari mons excelsus, æternis ardet ignibus, Theon ochema dictus Græcis: à quo nauigatio quatridui ad promontorium quod Hesperionceras uocatur, cõfine Africæ iuxta Æthiopes Hesperios. Quidam & in eo tractu modicos colles amœna opacitate uestitos Ægipanum Satyrorumq́ꝫ produnt.

Insulæ Æthiopici maris. Cap. XXXI

INsulas toto eo mari & Ephorus complures esse tradidit, & Eudoxus & Timosthenes, Clitarchus uero Alexandro regi renuntiatam adeo diuitem, ut equos incolæ talentis auri permutarent. Alteram, ubi sacer mons opacus sylua repertus esset, distillantibus arboribus odore miræ suauitatis. Contra sinum Persicum Cerne nominatur insula aduersa Æthiopiæ, cuius neq́ꝫ magnitudo, neq́ꝫ interuallũ à continente constat. Æthiopas tantum populos habere traditur. Ephorus autor est, à rubro mari nauigantes in eam non posse propter ardores ultra quasdã columnas (ita appellãtur paruæ insulæ) prouehi. Polybius in extrema Mauritania contra montem Atlantem à terra stadia octo abesse prodidit Cernen. Nepos Cornelius ex aduerso maxime Carthaginis à continente passus mille: non ampliorem circuitu duobus millibus. Traditur & alia insula contra montem

Atlantem

Atlantem, & ipsa Atlantis appellata. Ab ea quinque dierum nauigatione solitudines ad Aethiopas Hesperios, & promontoriũ quod uocauimus Hesperionceras, inde primum circumagente se terrarum fronte in occasum ac mare Atlanticum. Contra hoc promontorium Gorgades insulæ narrantur, Gorgonum quondam domus, bidui nauigatione distantes à cõtinente, ut tradit Xenophon Lampsacenus. Penetrauit in eas Hanno Pœnorum imperator, proditq; hirta fœminarũ corpora, uiros pernicitate euasisse, duarumq; Gorgonum cutes argumenti & miraculi gratia in Iunonis templo posuit, spectatas usq; ad Carthaginem captam. Vltra has etiamnũ duæ Hesperides insulæ narrantur. Adeoq; omnia circa hæc incerta sunt, ut Statius Sebosus à Gorgonũ insulis prænauigatione Atlantis dierum xl. ad Hesperidum insulas cursum prodiderit, ab ijs ad Hesperionceras unius. Nec Mauritaniæ insularum certior fama est. Paucas modo constat esse ex aduerso Autololũ, à Iuba repertas, in quibus Getulicam purpuram tingere instituerat.

De fortunatis insulis. Cap. XXXII

SVnt qui ultra eos fortunatas putant esse quasdamq; alias, quorum numero idem Sebosus etiam spatia complexus, Iunoniã abesse à Gadibus dccl. M. pass. tradit. Ab ea tantundem ad occasum uersus Pluuialiam Caprariamq;: in Pluuialia non esse aquam nisi ex imbribus. Ab ijs ccl. M. passuum Fortunatas, contra læuam Mauritaniæ viij. M. passuum. Oram solis uocari in conualle à conuexitate, & Planariam à specie, conuallis circuitu ccc. M. pass. Arborum ibi proceritatem ad centum quadragintaquatuor pedes adolescere. Iuba de fortunatis ita inquisiuit: sub meridiem positas esse prope occasum, à Purpurarijs dccxxv. M. passuum, sic ut ccl. supra occasum nauigetur: deinde per ccclxxv. M. passuum ortus petatur. Primam uocari Ombrion nullis ædificiorum uestigijs: habere in montibus stagnum, arbores similes ferulæ, ex quibus aqua exprimatur, ex nigris amara, ex candidioribus potui iucunda. Alteram insulam Iunoniam appellari, in ea ædiculam esse tantum lapide extructam. Ab ea in uicino eodem nomine minorem. Deinde Caprariam lacertis grandibus refertam. In conspectu earum esse Niuariam, quæ hoc nomen accepit à perpetua niue, nebulosam. Proximam ei Canariam uocari, à multitudine canum ingentis magnitudinis: ex quibus perducti sunt à Iuba duo: apparentq; ibi uestigia ædificiorum. Cum autem copia omnes pomorum & auium omnis generis abundent, hanc & palmetis caryotas ferẽtibus, ac nuce pinea abundare. Esse copiam & mellis. Papyrum quoq; & siluros in amnibus gigni. Infestari eas beluis, quæ expellũtur assidue, putrescentibus. At abunde orbe terrarũ extrà intrà indicato, colligenda in arctũ mensura æquorum uidetur.

Terræ per mensuras cõputatæ digestio. Cap. XXXIII

POlybius à Gaditano freto longitudinẽ directo cursu ad os Mæotis, XXXIIII. XXXVII M. d. passuum prodidit. Ab eodem initio ad orientem recto cursu Siciliam XII lx. M. d. pass. Cretam ccclxxv. M. pass. Rhodũ clxxxvi. d. pass. Chelidonias tantundem: Cyprum cccxxv. M. pass. Inde Syriæ Seleuciam Pieriam cxv. M. passuum. Quæ cõputatio efficit uicies ter cẽtena xl. M. pass. Agrippa hoc idem interuallũ à freto Gaditano ad sinum Issicum per longitudinem directam XXXIIII. xl. passuum M. taxat, in quo haud scio an sit error numeri, quoniam idem à Siculo freto Alexandriam cursus XII. l. M. passuum tradidit. Vniuersus autem circuitus per sinus dictos ab eodem exordio colligit ad Mæotin lacum CLVI. M. passuum. Artemidorus adijcit dcclvi. M. Idem cum Mæotide CLXXIII. xc. M. pass. esse tradit. Hæc est mensura inermium, & pacata audacia fortunam prouocantium hominum. Nunc ipsarum partium magnitudo comparabitur, utcunque difficultatem afferet autorum diuersitas. Aptissime tamen spectabitur ad longitudinem latitudine addita. Est ergo ad hoc præscriptum Europæ magnitudo LXXXI. xlviij. M. passuum. Africæ (ut media ex omni uarietate prodentium sumatur computatio) efficit longitudo XXXVII. xlviij. M. Latitudo quà colitur, nusquam ccl. M. pass. excedit. Sed quoniam à Cyrenaica eius parte dccccx. M. pass. eam fecit Agrippa,

deſerta eius ad Garamantas uſq; quà noſcebantur, complectens, uniuerſam menſuram quæ uenit in computationem XLVI. viij. M. paſſ. efficit. Aſiæ longitudo in confeſſo eſt lxiij. M. d. cccl. M. paſſ. Latitudo ſanè computetur ab Aethiopico mari Alexandriam iuxta Nilum ſitã, ut per Meroen & Syenen menſura currat XVIII. lxxv. M. paſſ. Apparet ergo Europam paulominus dimidia Aſiæ parte maiorẽ eſſe quàm Aſiam. Eandẽ altero tanto & ſexta parte Africæ ampliorẽ quàm Africam. Quod ſi miſceãtur omnes ſummę, liquido patebit Europam totius terrę tertiã eſſe partem & octauã paulo amplius: Aſiam uero quartam & quartamdecimam: Africam autem quintam & inſuper ſexageſimã. His addemus etiamnum unam Græcæ inuentionis ſententiam uel exquiſitiſimæ ſubtilitatis, ut nihil deſit in ſpectando terrarum ſitu: indicatiſq; regionibus noſcatur, & quæ cuiq; earum ſocietas ſit ſiue cognatio dierum ac noctiũ, quibuſq; inter ſe pares umbrę & æqua mundi conuexitas. Ergo reddetur hoc etiam, terraq; uniuerſa in membra cæli digeretur. Plura ſunt autẽ hæc ſegmenta mundi, quæ noſtri circulos appellauere, Græci parallelos.

Digeſtio terrarum in parallelos & umbras pares. Cap. XXXIIII

PRincipium habet Indiæ pars uerſa ad auſtrum. Patet uſq; Arabiam & rubri maris accolas. Continentur Gedroſi, Perſæ, Carmani, Elymæi, Parthyene, Aria, Suſiane, Meſopotamia, Seleucia cognominata Babylonia, Arabia ad Petras uſq;, Syriacœle, Peluſium Aegypti: inferiorq; ora quæ uocatur Alexãdriæ, Africæ maritima. Cyrenaica oppida omnia, Thapſus, Hadrumetũ, Clupea, Carthago, Vtica, utraq; Hippo. Numidia, Mauritania utraq;, Atlanticũ mare, columnæ Herculis. In hoc cæli circumplexu æquinoctij die media, umbilicus, quem gnomonem uocãt, vij. pedes longus, umbrã nõ amplius iiij. pedes longam reddit. Noctis uero dieiq; longiſſima ſpatia horas xiiij. æquinoctiales habent, breuiſsima è contrario x. Sequens circulus incipit ab India uergente ad occaſum, uadit per medios Parthos, Perſepolin, citima Perſidis, Arabiam citeriorẽ, Iudæam, Libani montis accolas. Amplectitur Babylonem, Idumæam, Samariam, Hieroſolymã, Aſcalonem, Ioppen, Cæſaream, Phœnicen, Ptolemaidem, Sidonem, Tyrum, Berytum, Botryn, Tripolin, Byblum, Antiochiã, Laodiceã, Seleuciam, Ciliciæ maritima, Cyprum, auſtrinam Cretam, Lilybæum in Sicilia, ſeptentrionalia Africæ & Numidiæ. Vmbilicus æquinoctio xxxv. pedum, umbram xxiiij. pedes longam facit. Dies autem noxq; maxima xiiij. horarum æquinoctialium eſt, accedente ijs quinta parte unius horæ. Tertius circulus ab Indis Imao proximis oritur. Tendit per Caſpias portas Mediæ proximas, Cataoniam, Cappadociam, Taurum, Amanum, Iſſum, Cilicias portas, Solos, Tarſum, Cyprum, Piſidiam, Pamphyliæ Siden, Lycaoniã, Lyciæ Pataram, Xanthum, Caunum, Rhodum, Coum, Halicarnaſſum, Gnidum, Dorida, Chium, Delum, Cycladas medias, Gythium, Maleam, Argos, Laconiam, Elin, Olympiam, Meſſanam Peloponneſi, Syracuſas, Catinam, Siciliam mediam, Sardiniæ auſtrina, Carteiam, Gades. Gnomonis centum unciæ, umbram lxxvij. unciarum faciunt. Longiſsimus dies eſt æquinoctialium horarum xiiij. atque dimidiæ, cum xxx. parte unius horæ. Quarto ſubiacent circulo quæ ſunt ab altero latere Imai. Cappadociæ auſtrina, Galatia, Myſia, Sardis, Smyrna, Sipylus, Tmolus mons Lydiæ, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Epheſus, Miletos, Samos, Chios, Icarium mare, Cyclades ſeptentrionales, Athenæ, Megara, Corinthus, Sicyon, Achaia, Patræ, Iſthmos, Epirus, ſeptentrionalia Siciliæ, Narbonẽſis Galliæ exortiua, Hiſpaniæ maritima à Carthagine noua, & inde ad occaſum. Gnomoni xxi. pedum, reſpondent umbræ xvij. pedum. Longiſsimus dies habet æquinoctiales horas quatuordecim, & duas tertias unius horæ. Quinto cõtinẽtur ſegmẽto ab introitu Caſpij maris, Bactria, Iberia, Armenia, Myſia, Phrygia, Helleſpõtus, Troas, Tenedus, Abydos, Scepſis, Ilium, Ida mons, Cyzicũ, Lãpſacũ, Sinope, Amiſum, Heraclea in põto, Paphlagonia, Lemnus, Imbrus, Thaſſus, Caſſandria, Theſſalia, Macedonia, Lariſſa, Amphipolis, Theſſalonice, Pella, Edeſſa, Berœa, Pharſalia, Caryſtum, Eubœa, Bœoti, Chalcis, Delphi, Acarnania

nania, Aetolia, Apollonia, Brundisium, Tarentũ, Thurij, Locri, Rhegium, Lucani, Neapolis, Puteoli, Tuscum mare, Corsica, Baleares, Hispania media. Gnomoni septem pedes, umbræ sex. Magnitudo diei summa, horarum æquinoctialium quindecim. Sexta comprehensio qua continetur urbs Roma, amplectitur Caspias gentes, Caucasum, septentrionalia Armeniæ, Apolloniam supra Rhyndacum, Nicomediam, Nicæam, Chalcedonem, Byzantium, Lysimachiam, Cherronesum, Melanem sinum, Abderam, Samothraciam, Maroneam, Aenum, Besſicam, Thraciã mediam, Pæoniam, Illyrios, Dyrrhachium, Canusium, Apuliæ extima, Campaniam & Hetruriam, Pisas, Lunam, Lucã, Genuam, Liguriam, Antipolin, Massiliam, Narbonem, Tarraconem, Hispaniam Tarraconensem mediam, & inde per Lusitaniam. Gnomoni pedes nouem, umbræ octo. Longissima diei spatia, horarum æquinoctialiũ quindecim, addita nona parte unius horæ: aut, ut Nigidio placuit, quinta. Septima diuisio ab altera Caspij maris ora incipit: caditq; supra Callatim, Bosphorum, Borysthenem, Tomos, Thraciæ auersa, Triballos, Illyrici reliqua, Adriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicentiam, Patauium, Veronam, Cremonã, Rauennam, Anconam, Picenum, Marsos, Pelignos, Sabinos, Vmbriã, Ariminum, Bononiam, Placentiam, Mediolanum, omniaq; ab Apennino: transq; alpes, Galliam Aquitanicam, Viennam, Pyrenæum, Celtiberiam. Vmbilico trigintaquinq; pedum, umbræ trigintasex, ut tamen in parte Venetiæ exæquetur umbra Gnomoni: amplissima dies horarum æquinoctialium quindecim, & quintarum partium horæ trium. Hactenus antiquorum exacta celebrauimus. Sequentium diligentissimi, quod superest terrarum tribus assignauere segmentis. A Tanai per Mæotin lacum & Sarmatas usque Borysthenem, atq; ita per Dacos partemq; Germaniæ, Gallias, oceani littora amplexi, quod esset horarum sedecim. Alterum per Hyperboreos & Britanniam, horarũ decem & septem. Postremo Scythicum à riphæis iugis in Thulen, in quo dies cõtinuarentur (ut diximus) noctesq; per uices. Iidem & ante principia quæ fecimus, posuere circulos duos. Primum per insulam Meroen, & Ptolemaidem, in rubro mari ad elephantorũ uenatus conditam: ubi longissimus dies duodecim horarum esset, dimidia hora amplior. Secundum per Syenem Aegypti euntem, qui esset horarum tredecim. Iidemq; singulis dimidia horarum spatia usque ultimum adiecere circulis. Et hactenus de terris.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VII

PROOEMIVM.

MVNDVS, & in eo terræ, gentes, maria, insulæ, insignes urbes, ad hunc modum se habent. Animantium in eodem natura, nullius propè partis contemplatione minor est, siquidẽ omnia exequi humanus animus queat. Principiũ iure tribuetur homini, cuius causa uidetur cuncta alia genuisse natura, magna & sæua mercede contra tanta sua munera: ut non sit satis æstimare, parens melior homini, an tristior nouerca fuerit. Ante omnia unũ animantiũ cunctorũ, alienis uelat opibus: cæteris uarie tegumenta tribuit, testas, cortices, coria, spinas, uillos, sætas, pilos, plumam, pennas, squamas, uellera. Truncos etiã arboresq; cortice, interdũ gemino, à frigoribus & calore tutata est. Hominem tantũ nudũ, & in nuda humo, natali die abijcit ad uagitus statim & ploratũ, nullũq; tot animaliũ aliud ad lachrymas, & has protinus uitæ principio. At Hercule risus, præcox ille & celerrimus, ante quadragesimũ diẽ nulli datur. Ab hoc lucis rudimẽto, quæ ne feras quidẽ inter nos genitas, uincula excipiũt, & omniũ membrorũ nexus: itaq; feliciter natus iacet, manibus pedibusq; deuinctis, flens, animal cæteris imperaturũ: & à supplicijs uitã auspicatur

propter qd. unum quodq. tale et illud maximum.

auſpicatur, unam tantum ob culpam, quia natum eſt. Heu dementiam ab ijs initijs exiſtimantiū ad ſuperbiā ſe genitos. Prima roboris ſpes, primumq; temporis munus quadrupedi ſimilē facit. Quando homini inceſſus? quando uox? quādo firmū cibis os? quandiu palpitans uertex, ſummę inter cuncta animalia imbecillitatis indicium? Iam morbi, totq; medicinæ contra mala excogitatæ, & hæ quoque ſubinde nouitatibus uictæ. Cætera ſentire naturam ſuam, alia pernicitatem uſurpare, alia præpetes uolatus, alia uires, alia nare: Hominem ſcire nihil ſine doctrina, non fari, non ingredi, non ueſci: breuiterq; non aliud naturæ ſponte quàm flere. Itaque multi extitere, qui non naſci optimum cenſerent, aut quàm ocyſsime aboleri. Vni animantium luctus eſt datus, uni luxuria, & quidem innumerabilibus modis, ac per ſingula membra: uni ambitio, uni auaritia, uni immenſa uiuendi cupido, uni ſuperſtitio, uni ſepulturę cura, atque etiam poſt ſe de futuro. Nulli uita fragilior, nulli rerum omniū libido maior, nulli pauor cōfuſior, nulli rabies acrior. Deniq; cætera animantia in ſuo genere probe degunt: congregari uidemus, & ſtare contra diſsimilia: leonum feritas inter ſe non dimicat: ſerpentum morſus nō petit ſerpentes: ne maris quidem beluæ ac piſces, niſi in diuerſa genera, ſæuiunt: At Hercule homini plurima ex homine ſunt mala.

Gentium mirabiles figuræ — Cap. I

ET de uniuerſitate quidem generis humani, magna ex parte in relatione gentium diximus. Neq; enim ritus moresq; nunc tractamus innumeros, ac totidem penè quot ſunt hominum cœtus. Quædam tamen non omittenda duco, maximeq; longius à mari degentiū: in quibus prodigioſa aliqua & incredibilia multis, uiſum iri haud dubito. Quis enim Æthiopas anteq; cerneret, credidit, aut quid non miraculo eſt cū primū in notitiam uenit? Quàm multa fieri nō poſſe, priuſquam ſint facta, iudicātur? Naturæ uero rerū uis atq; maieſtas, in omnibus momētis fide caret: ſi quis modo partes eius, ac nō totam complectatur animo. Ne pauones aut tigrium, pantherarumq; maculas, & tot animalium picturas cōmemorem, paruum dictu, ſed immenſum æſtimatione, tot gentium ſermones, tot linguæ, tāta loquēdi uarietas, ut externus alieno penè nō ſit hominis uice. Iam in facie uultuq; noſtro, cum ſint x. aut paulo plura membra, nullas duas in tot milibus hominum indiſcretas effigies exiſtere: quod ars nulla in paucis numero præſtet affectando. Nec tamen ego in pleriſq; eorū obſtringā fidem meā, potiusq; ad autores relegabo, qui dubijs reddentur omnibus: modo ne ſit faſtidio Græcos ſequi, tanto maiore eorum diligētia uel cura uetuſtiore.

De Scythis & aliarū diuerſitate gentium. — Cap. II

ESſe Scytharum genera, & quidem plura, quæ corporibus humanis ueſcerentur, indicauimus. Idipſum incredibile fortaſſe, ni cogitemus in medio orbe terrarū ac Sicilia & Italia fuiſſe gentes huius monſtri Cyclopas, & Læſtrygonas, & nuperrime trans alpes hominem immolari gentiū earum more ſolitum, quod paulum à mandendo abeſt. Sed & iuxta eos, qui ſunt ad ſeptentrionem uerſi, haud procul ab ipſo aquilonis exortu, ſpecuq; eius dicto, quem locum Geſclitron appellant, produntur Arimaſpi quos diximus, uno oculo in fronte media inſignes: quibus aſsidue bellū eſſe circa metalla cum gryphis, ferarum uolucri genere quale uulgo traditur, eruente ex cuniculis aurum, mira cupiditate & feris cuſtodientibus, & Arimaſpis rapientibus, multi, ſed maxime illuſtres Herodotus & Ariſteas Proconneſius, ſcribunt. Super alios autē Anthropophagos Scythas, in quadam conualle magna Imai montis, regio eſt quæ uocatur Abarimon, in qua ſylueſtres uiuunt homines, auerſis poſt crura plātis, eximiæ uelocitatis, paſsim cum feris uagantes. Hos in alio nō ſpirare cælo, ideoq; ad finitimos reges nō pertrahi, neq; ad Alexandrum Magnum pertractos, Beton itinerum eius menſor prodidit. Priores Anthropophagos, quos ad ſeptentrionem eſſe diximus, x. dierum itinere ſupra Boryſthenem amnem, oſsibus humanorū capitum bibere, cutibusq; cum capillo pro mantelibus ante pectora uti, Iſigonus Nicæenſis. Idem in Albania gigni quoſdam glauca oculorū acie, à pueritia ſtatim canos, qui noctu pluſquam interdiu cernant. Idem itinere dierum x. ſupra Boryſthenem

nem, Sauromatas tertio die cibū capere semper. Crates Pergamenus in Hellespōto circa Parium, genus hominū fuisse tradit, quos Ophiogenes uocat, serpentum ictus contactu leuare solitos, & manu imposita uenena extrahere corpori. Varro etiā nunc esse paucos ibi, quorum saliuæ cōtra ictus serpentum medeātur. Similis & in Africa gens Psyllorum fuit, ut Agatharchides scribit, à Psyllo rege dicta, cuius sepulchrū in parte Syrtium maiorum est. Horum corpori ingenitum fuit uirus exitiale serpentibus, ut cuius odore sopirēt eas. Mos uero, liberos genitos protinus obijciendi sæuissimis earum: eoq; genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. Hæc gens ipsa quidē propè internicione sublata est à Nasamonibus, qui nūc eas tenent sedes. Genus tamen hominum ex his qui profugerant, aut cum pugnatum est, abfuerant, hodieq; remanet in paucis. Simile & in Italia Marsorum gente durat, quos à Circes filio ortos ferūt, & ideo inesse ijs uim naturalem eam. Et tamen omnibus hominibus contra serpentes inest uenenū. Feruntq; ictas saliua, ut feruentis aquę contactū fugere. Quod si in fauces penetrauerit, etiā mori: idq; maxime humani ieiuni oris. Supra Nasamonas confinesq; illis Maclias, Androgynos esse utriusq; naturæ, inter se uicibus coeuntes, Calliphanes tradit. Aristoteles adijcit, dextrā mammam ijs uirilem, læuam muliebrem esse. In eadem Africa familias quasdam effascinantium, Isigonus & Nymphodorus tradunt: quarum laudatione intereāt probata, arescant arbores, emoriātur infantes. Esse eiusdem generis in Triballis & Illyrijs, adijcit Isigonus, qui uisu quoque effascinent, interimantq; quos diutius intueantur, iratis præcipue oculis: quod eorum malum facilius sentire puberes. Notabilius esse quod pupillas binas in oculis singulis habeant. Huius generis & fœminas in Scythia, quæ uocantur Bithyæ, prodit Apollonides. Philarchus & in Ponto Thibiorum genus, multosq; alios eiusdem naturæ: quorum notas tradit in oculo altero geminam pupillam, in altero equi effigiem: Eosdem præterea non posse mergi, ne ueste quidem degrauatos. Haud dissimile ijs genus Pharnacum in Aethiopia prodidit Damon, quorum sudor tabem contactis corporibus afferat. Fœminas quidem omnes ubique uisu nocere, quæ duplices pupillas habeāt, Cicero quoq; apud nos autor est. Adeo naturæ, cum ferarum morem uescendi humanis uisceribus in homine genuisset, gignere etiam in toto corpore & quorundam oculis quoque uenena placuit: ne quid usquam mali esset, quod in homine non esset. Haud procul urbe Roma in Faliscorum agro familiæ sunt paucæ, quæ uocantur Hirpiæ: quæ sacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes non aduruntur. Et ob id perpetuo senatusconsulto militiæ omniumq; aliorum munerum uacationem habent. Quorundam corpore partes nascuntur ad aliqua mirabiles: sicut Pyrrho regi pollex in dextero pede, cuius tactu lienosis medebatur. Hunc cremari cum reliquo corpore non potuisse tradunt, conditumq; loculo in templo. Præcipue India Aethiopumq; tractus, miraculis scatent. Maxima in India gignuntur animalia. Indicio sunt canes grandiores cæteris. Arbores quidem tantę proceritatis traduntur, ut sagittis superari nequeant. Hæc facit ubertas soli, temperies cæli, aquarum abundantia (si libeat credere) ut sub una ficu turmæ condantur equitum. Arundines uero tantæ proceritatis, ut singula internodia alueo nauigabili ternos interdum homines ferant. Multos ibi quina cubita constat longitudine excedere: non expuere: non capitis, aut dentium, aut oculorum ullo dolore affici, raro aliarum corporis partium: tam moderato solis uapore durari. Philosophos eorū quos Gymnosophistas uocant, ab exortu ad occasum perstare, contuentes solem immobilibus oculis: feruentibus harenis toto die alternis pedibus insistere. In monte cui nomen est Milo, homines esse auersis plantis, octonos digitos in singulis pedibus habentes, autor est Megasthenes. In multis autem montibus genus hominum capitibus caninis, ferarum pellibus uelari, pro uoce latratum ædere, unguibus armatum uenatu & aucupio uesci. Horum supra cxx. M. fuisse prodente se, Ctesias scribit: & in quadam gente Indiæ, fœminas semel

in

in uita parere, genitoſq; confeſtim caneſcere. Item hominum genus qui Monoſceli uocarentur, ſingulis cruribus, miræ pernicitatis ad ſaltũ, eoſdemq; Sciopodas uocari: quod in maiore æſtu humi iacẽtes reſupini, umbra ſe pedũ protegant: non longe eos à Troglodytis abeſſe. Rurſuſq; ab his occidentem uerſus quoſdam ſine ceruice, oculos in humeris habentes. Sunt & Satyri ſubſolanis Indorum montibus (Cartadulorũ dicitur regio) perniciſſimum animal: tum quadrupedes, tum recte currentes humana effigie, propter uelocitatem niſi ſenes aut ægri non capiuntur. Choromandarum gentem uocat Tauron ſyluestrem ſine uoce, ſtridoris horrẽdi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis. Eudoxus in meridianis Indiæ uiris plantas eſſe cubitales: fœminis adeo paruas, ut Struthopodes appellentur. Megaſthenes gentem inter Nomadas Indos nariũ loco foramina tantum habentem, anguium modo loripedem, uocari Syrictas. Ad extremos fines Indię ab oriente circa fontem Gangis, Aſtomorum gentem ſine ore, corpore toto hirtam ueſtiri frondium lanugine, halitu tantũ uiuentem, & odore quem naribus trahãt. Nullum illis cibum, nullumq; potum: tantũ radicum florumq; uarios odores & ſylueſtriũ malorũ, quæ ſecũ portãt longiore itinere, ne deſit olfactus: grauiore paulo odore haud difficulter exanimari. Super hos extrema in parte montiũ Spithamæi Pygmæi narrãtur, ternas ſpithamas lõgitudine, hoc eſt, ternos dodrantes nõ excedentes, ſalubri cælo, ſemperq; uernãte, montibus ab aquilone oppoſitis: quos à gruibus infeſtari Homerus quoq; prodidit. Fama eſt, inſidentes arietũ caprarũq; dorſis, armatos ſagittis ueris tempore uniuerſo agmine ad mare deſcendere, & oua pulloſq; earum alitum cõſumere: ternis eam expeditionem menſibus cõfici, aliter futuris gregibus nõ reſiſti. Caſas eorum luto penniſq;, & ouorum putaminibus conſtrui. Ariſtoteles in cauernis uiuere Pygmæos tradit. Cætera de his, ut reliqui. Cyrnios Indorũ genus Iſigonus annis centenis quadragenis uiuere. Item Aethiopas macrobios & Seras exiſtimat, & qui Athon montem incolant: hos quidem, quia uiperinis carnibus alantur: itaque nec capiti nec ueſtibus eorum noxia corpori ineſſe animalia. Oneſicritus, quibus in locis Indiæ umbræ non ſint, corpora hominum cubitorum quinûm & binorum palmorũ exiſtere, & uiuere annos cxxx. nec ſeneſcere, ſed ut medio æuo mori. Crates Pergamenus Indos, qui centenos annos excedãt, Gymnetas appellat, non pauci Macrobios. Cteſias gentem ex his quæ appellatur Pandoræ, in cõuallibus ſitam, annos ducenos uiuere, in iuuenta candido capillo, qui in ſenectute nigreſcat. Contrà alios quadragenos nõ excedere annos, iunctos Macrobijs, quorũ fœminæ ſemel pariãt: idq; & Agatharchides tradit. Præterea locuſtis eos ali, & eſſe pernices. Mandrorum nomen ijs dedit Clitarchus & Megaſthenes, trecẽtoſq; eorum uicos annumerat. Fœminas ſeptimo ætatis anno parere, ſenectã quadrageſimo anno accedere. Artemidorus, in Taprobana inſula longiſsimam uitam ſine ullo corporis languore traduci. Duris, Indorum quoſdam cum feris coire, mixtoſq; & ſemiferos eſſe partus. In Calingis eiuſdem Indiæ gente quinquennes cõcipere fœminas, octauum uitæ annum nõ excedere. Et alibi cauda uilloſa homines naſci pernicitatis eximiæ, alios auribus totos contegi. Oritas ab Indis Arbis fluuius diſterminat. Ii nullum aliũ cibum nouere quàm piſcium, quos unguibus diſſectos ſole torreant: atq; ita panem ex his faciunt, ut refert Clitarchus. Troglodytas ſuper Aethiopiam uelociores eſſe equis, Pergamenus Crates. Item Aethiopas octona cubita longitudine excedere. Syrbotas uocari gentem eam Nomadum Aethiopum, ſecundum flumen Aſtapum ad ſeptentrionem uergentium. Gens Meniſminorum appellata, abeſt ab oceano dierũ itinere xx. animaliũ quæ cynocephalos uocamus, lacte uiuit, quorum armenta paſcit maribus interemptis, præterquam ſobolis cauſa. In Africæ ſolitudinibus hominum ſpecies obuiæ ſubinde fiũt, momẽtoq; euaneſcũt. Hæc atq; talia ex hominũ genere ludibria ſibi, nobis miracula, ingenioſa fecit natura. Et ſingula quidẽ quæ facit indies ac propè horas, quis enumerare ualeat? Ad detegendam eius potentiã, ſatis ſit inter prodigia poſuiſſe gentes. Hinc ad confeſſa in homine pauca.

De pro

De prodigiosis partubus. Cap. III

TErgeminos nasci certum est, Oratiorũ Curiatiorumq; exemplo. Suprà inter ostenta ducitur, præterq; in Aegypto, ubi fœtifer potu Nilus. Annis proximis, supremis diui Augusti, Fausta quædã è plebe, Ostiæ duos mares, totidem fœminas enixa, famem quæ consecuta est portendit haud dubie. Reperitur & in Peloponeso quinos quater enixa, maioréq; partẽ ex om̃i eius uixisse partu. Et in Aegypto septenos uno utero simul gigni, autor est Trogus. Gignũtur & utriusq; sexus, quos Hermaphroditos uocamus, olim Androgynos uocatos, & in prodigijs habitos, nũc uero in delicijs. Pompeius magnus in ornamentis theatri mirabiles fama posuit effigies, ob id diligentius magnorũ artificum ingenijs elaboratas: inter quas legitur Eutyche, à xx. liberis rogo illata Trallibus, enixa xxx. partus. Alcippe elephantũ, quanquam id inter ostenta est. Nanq; & serpentem peperit inter initia Marsici belli ancilla. Multiformes pluribus modis inter monstra partus æduntur. Claudius Cæsar scribit Hippocentaurum in Thessalia natum eodem die interijsse. Et nos principatu eius allatum illi ex Aegypto in melle uidimus. Est inter exempla, in uterum protinus reuersus infans Sagunti, quo anno ab Annibale deleta est.

De mutatione sexus, & geminis partubus. Cap. IIII

EX fœminis mutari in mares non est fabulosum. Inuenimus in annalibus, P. Licinio Crasso, C. Casio Longino coss. Casini puerũ factum ex uirgine sub parentibus, iussuq; aruspicum deportatum in insulam desertam. Licinius Mutianus prodidit uisum à se Argis Arescontem, cui nomen Arescusæ fuisset, nupsisse etiam, mox barbam & uirilitatem prouenisse, uxoremq; duxisse. Eiusdem sortis & Smyrnæ puerum à se uisum. Ipse in Africa uidi mutatũ in marem nuptiarũ die, L. Cosiciũ ciuem Tisdritanũ. Aeditis geminis rarã esse, aut puerperæ, aut puerperio, præterq; alteri, uitã. Si uero utriusq; sexus æditi sint gemini, rariorẽ utriq; salutẽ. Fœminas gigni celerius q̃ mares, sicut celerius senescere. Sæpius in utero moueri mares, & in dextera ferè geri parte, in læua fœminas, constat.

De homine generando, & pariendi tempore per illustria exempla à mensibus septem, ad XI. Cap. V

CÆteris animantibus statum, & pariendi, & partus gerendi tempus est: homo toto anno & incerto gignitur spatio. Alius septimo mense, alius octauo, & usq; ad initia decimi undecimiq;. Ante septimum mensem haud unquam uitalis est. Septimo, non nisi pridie posteróue plenilunij die, aut interlunio concepti nascuntur. Translatitium in Aegypto est, & octauo gigni. Iam quidem & in Italia tales partus esse uitales. Cõtrà priscorũ opiniones uariant hæc pluribus modis. Vestilia C. Herdicij, ac postea Pomponij atq; Orfiti clarissimorum ciuium coniunx, ex his quatuor partus enixa, Sempronium septimo mense genuit, Suillium Ruffum undecimo, Corbulonem septimo, utrunq; consulem: postea Cæsoniam Caij principis coniugem, octauo. In quo mensium numero genitis, intra quadragesimum diem maximus labor. Grauidis autem quarto & octauo mense, letalesq; in ijs abortus. Massurius autor est, L. Papyriũ prætorem, secundo hærede lege agente, bonorum possessionem contra eum dedisse, cum mater partum se xiij. mensibus diceret tulisse, quoniam nullum certum tempus pariendi statutum uideretur.

De conceptibus, & signa sexus in grauidis præuenientia partum. Cap. VI

A Conceptu decimo die dolores capitis, oculorum uertigines tenebræq;, fastidiũ in cibis, redundatio stomachi, indices sunt hominis inchoati. Melior color marem ferenti, & facilior partus: motus in utero quadragesimo die. Cõtraria omnia in altero sexu: Ingestabile onus, crurum & inguinum leuis tumor. Primus autem xc. die motus. Sed plurimum languoris in utroq; sexu, capillum germinante partu, & in plenilunio: quod tempus æditos quoq; infantes præcipue infestat. Adeoq; incessus, atq; omne quicquid dici potest in grauida, refert: ut salsioribus cibis usæ, carentem unguiculis partum ædant: & si respirauere, difficilius enitantur. Oscitatio quidẽ in enixu letalis est: sicut sternuisse à coi-

tu, abortiuum.

De conceptu hominum & generatione. Cap. VII

MIseret atq; etiam pudet æstimantem quàm sit friuola animalium superbissimi origo, cum plerunq; abortus causa fiat odor à lucernarum extinctu. His principijs nascuntur tyranni, his carnifex animus. Tu qui corporis uiribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem eius existimas, sed partum: tu cuius semper in uictoria est mens, tu qui te deum credis aliquo successu tumens, tanti perire potuisti. Atqui etiam hodie minoris potes, quantulo serpentis ictus dente: aut etiam ut Anacreon poeta, acino uuæ passæ: ut Fabius senator prætor, in lactis haustu uno pilo strangulatus. Is demū profecto uitam æqua lance pensitabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit.

De Agrippis. Cap. VIII

IN pedes procedere nascentem, contra naturam est: quo argumento eos appellauere Agrippas, ut ægre partos: qualiter M. Agrippam ferunt genitum unico propè felicitatis exemplo in omnibus ad hunc modum genitis. Quanquam is quoq; aduersa pedum ualetudine, misera iuuenta, exercito æuo inter arma mortesq;, ad noxia successu, infelici terris stirpe omni, sed per utrasq; Agrippinas maxime, quæ Caium & Domitium Neronem principes genuere, totidem faces generis humani: præterea breuitate æui, quinquagesimo uno raptus anno, in tormentis adulteriorum coniugis, socerique prægraui seruitio, luisse augurium præposteri natalis existimatur. Neronem quoq; paulo ante principem, & toto principatu suo hostem generis humani, pedibus genitū parens eius scribit Agrippina. Ritu naturæ capite hominem gigni mos est, pedibus efferri.

Monstruosi partus excisi utero. Cap. IX

AVspicatius enecta parente gignūtur: Sicut Scipio Africanus prior natus, primusq; Cæsarū à cæso matris utero dictus: qua de causa & Cæsones appellati. Simili modo natus & Manlius, qui Carthaginem cum exercitu intrauit.

Qui sint Vopisci. Cap. X

VOpiscos appellabant è geminis, qui retenti utero nascerentur, altero interēpto abortu. Nanq; maxima, & rara, circa hoc miracula existunt.

Exempla numerosæ sobolis. Cap. XI

PRæter mulierem, pauca animalia coitū nouere grauida. Vnū quidem omnino aut alterum superfœtat. Extat in monumentis etiam medicorum, & quibus talia cōsectari curæ fuit, uno abortu xij puerperia egesta. Sed ubi paululum temporis inter duos conceptus intercesșit, uterq; perfertur: ut in Hercule & Iphiclo fratre eius apparuit. & in ea, quę gemino partu, alterū marito similem, alterum adultero genuit: Item in Proconnesia ancilla, quæ eiusdem diei coitu, alterū domino similem, alterū procuratori eius: Et in alia, quæ unum iusto partu, quinq; mensium alterum ædidit: Rursus in alia, quæ septem mensium ædito puerperio, insecutis mensibus geminos enixa est. Iam illa uulgata, uarie ex integris truncos gigni, ex truncis integros, eademq; parte truncos: signa quędam næuosq; & cicatrices etiam regenerari. Quarto partu Dacorum originis nota in brachio redditur.

Exempla similitudinum. Cap. XII

IN Lepidorum gente tres, intermisso ordine, obducto membrana oculo, genitos accepimus. Similes quidē alios auo: Et ex geminis quoq; alterum patri, alterum matri: annoq; post genitū, maiori similem fuisse ut geminū. Quasdam sibi similes semper parere, quasdam uiro, quasdam nulli, quasdā fœminam patri, marem sibi. Indubitatū exemplū est Nicæi nobilis pyctæ Byzantij geniti, qui adulterio Aethiopis nata matre, nil à cæteris colore differente, ipse auum regenerauit Aethiopem. Similitudinū quidem in mente reputatio est, & in qua credantur multa fortuita pollere, uisus, auditus, memoria, haustæq; imagines sub ipso conceptu. Cogitatio etiam utriuslibet animū subito transuolans, effingere similitudinem aut miscere existimatur. Ideoq; plures in homine, q̃ in cæteris omnibus animalibus differentiæ, quoniam uelocitas cogitationū, animiq; celeritas, & ingenij uarietas

uarietas multiformes notas imprimit: cum cæteris animantibus immobiles sint animi, & similes omnibus, singuliq; in suo cuiq; genere. Antiocho regi Syriæ, è plebe nomine Artemon in tantũ similis fuit, ut Laodice coniunx regia, necato iam Antiocho, mimum per eum cõmendationis, regniq; successionis peregerit. Magno Pompeio Vibius quidam è plebe & Publicius etiam seruitute liberatus, indiscreta propè specie fuere similes, illud os probũ reddentes, ipsumq; honorem eximiæ frontis. Qualis causa patri quoq; eius, Menogenis coci sui cognomen imposuit, iam Strabonis à specie oculorum habenti, uitium imitata & in seruo: Scipioni Serapionis: is erat suarij negociatoris uile mancipium. Eiusdem familiæ Scipioni post eum cognomen Salutio mimus dedit: Sicut Spinter secundarum, tertiarũq; Pamphilus, collegio Lentuli & Metelli coss. In quo perquam importune fortuitum hoc quoq; fuit, duorum simul consulum in scena imagines cerni. E diuerso L. Plancus orator, histrioni Rubrio cognomen imposuit. Rursus Curioni patri Burbuleius, itemq; Messalæ Censorio Menogenes, perinde histriones. Suræ quidem proconsulis etiam rictum in loquendo, contractionemq; linguæ, & sermonis tumultum, non imaginem modo, piscator quidam in Sicilia reddidit. Cassio Seuero celebri oratori, armentarij Mirmillonis obiecta similitudo est. Toranius M. Antonio iam triumuiro, eximios forma pueros, alterum in Asia genitum, alterum trans alpes, ut geminos uendidit: tanta unitas erat. Postq; deinde sermone puerorũ detecta fraude à furẽte increpitus Antonio est, inter alia magnitudinẽ pretij cõquerente (nam ducẽtis mercatus erat sestertijs) respondit uersutus ingenij mango, ob id ipsum se tanti uendidisse, quoniam non esset mira similitudo in ullis eodem utero æditis: Diuersarum quidem gentium natales tam concordi figura reperiri, super omnem esse taxationem: Adeoq; tempestiuam admirationem intulit, ut ille proscriptor animus, modo & contumelia furens, nõ aliud in censu magis ex fortuna sua duceret.

Quæ sit generandi ratio. Cap. XIII

EST quædam priuatim dissociatio corporum: & inter se steriles, ubi cum alijs iunxere, gignunt: sicut Augustus & Liuia. Item alij aliæq; fœminas tantum generant, aut mares: plerunq; & alternant: sicut Gracchorũ mater duodecies, & Agrippina Germanici nouies. Alijs sterilis est iuuenta: alijs semel in uita datur gignere. Quædam nõ perferunt partus: quales siquando medicina & cura uicere, fœminã ferè gignunt. Diuus Augustus in reliqua exemplorum raritate, neptis suæ nepotem uidit genitum quo excessit anno M. Syllanum: qui quum Asiam obtineret post consulatum, Neronis principis successione, ueneno eius interẽptus est. Q. Metellus Macedonicus, cum sex liberos relinqueret, undecim nepotes reliquit, nurus uero generosq;, & oẽs qui se patris appellatione salutarent, uiginti septem. In actis diui Augusti temporum inuenitur, XII. consulatu eius, L.q; Sylla collega, ad III. Idus Aprilis, C. Crispinum Hilarum ex ingenua plebe Fesulana, cum liberis nouẽ (in quo numero filiæ duæ fuerũt) nepotibus XXVII. pronepotibus XXIX. neptibus IX, prælata pompa, cum omnibus his in Capitolio immolasse.

De eodem multiplicius. Cap. XIIII

MVlier post quinquagesimũ annum nõ gignit, maiorq; pars quadragesimo profluuium genitale sistit. Nam in uiris Masanissam regẽ, post LXXXVI. annũ generasse filium, quem Methymathnũ appellauerit, clarũ est: Catonem Censoriũ octogesimo exacto, è filia Salonij clientis sui. Qua de causa, aliorum eius liberorum propago, Liciniani sunt cognominati, hi Saloniani, ex quibus Vticensis fuit. Nuper etiã L. Volusio Saturnino in urbis præfectura extincto, notum est Cornelia Scipionum gentis Volusium Saturninum, qui fuit consul, genitum post LXII. annum. Et usq; ad LXXXV. apud ignobiles uulgaris reperitur generatio.

De menstruis mulierum. Cap. XV

SOlum aũt animal menstruale mulier est: inde unius utero, quas appellarũt molas. Ea est caro informis, inanima, ferri ictum & aciem respuens. Mouetur, sistitq; menses: & ut partus, aliâs letalis, aliâs unà senescens, aliquando aluo citatiore excidens. Simile quid-

dam & uiris in uentre gignitur, quod uocāt scirron: sicut Oppio Capitoni prætorio uiro. Sed nihil facile reperiatur mulierum profluuio magis monstrificum. Acescunt superuentu musta, sterilescunt tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, & fructus arborum quibus insedêre, decidunt: speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri præstringitur, eborisꝗ nitor, aluei apum emoriuntur: æs etiam ac ferrū rubigo protinus corripit, odorꝗ dirus aera. Et in rabiem aguntur gustato eo canes, atque insanabili ueneno morsus inficitur. Quin & bituminum sequax alioquin ac lenta natura, in lacu Iudææ (qui uocatur Asphaltites) certo tempore anni supernatans, nequit sibi auelli, ad omnem contactum adhærens, præterquàm filo quod tale uirus infecerit. Etiam formicis animali minimo, inesse sensum eius ferunt: abijciꝗ gustatas fruges, nec postea repeti. Et hoc tale tantumꝗ, omnibus tricenis diebus malum in muliere existit, & trimestri spacio largius. Quibusdam uero sæpius mense, sicut aliquibus nunquam: sed tales non gignunt, quando hæc est generando homini materia, semine è maribus coaguli modo hoc in sese glomerante, quod deinde tempore ipso animatur, corporaturꝗ. Ergo cum grauidis fluxit, inualidi aut non uitales partus æduntur, aut saniosi, ut autor est Nigidius.

Item de ratione partuum. Cap. XVI

IDem, lac fœminæ non corrumpi alenti partum, si ex eodem uiro rursus conceperit, arbitratur. Incipiente aūt hoc statu aut desinente, conceptus facillimi traduntur. Fœcunditatis in fœminis prærogatiuam accepimus, inunctis medicamine oculis, saliuam infici. Cæterum æditis primores septimo mense gigni dētes, priusꝗ in supera ferè parte, haud dubium est. Septimo eosdem decidere anno, aliosꝗ suffici. Quosdam & cū dentibus nasci, sicut M. Curium, qui ob id Dentatus cognominatus est: & Cn. Papyriū Carbonem, præclaros uiros. In fœminis ea res inauspicati fuit exempli regū temporibus. Cum ita nata esset Valeria, exitio ciuitati, in quā elata esset, futurum, responso aruspicum uaticinante, Suessā Pometiā illa tempestate florentissimā deportata est, ueridico exitu consecuto. Quasdam concreto genitali gigni, infausto omine, Cornelia Gracchorum mater indicio est. Aliqui uice dentium, continuo osse gignuntur: sicuti Prusiæ regis Bithyniorū filius, superna parte oris. Dentes aūt tantū inuicti sunt ignibus, nec cremantur cum reliquo corpore. Iidem flammis indomiti, cauantur tabe pituitæ. Candorem trahunt quodam medicamine. Vsu atteruntur, multoꝗ primū in aliquibus deficiunt. Nec cibo tantū & alimentis necessarij: quippe uocis sermonisꝗ regimen primores tenent, cōcentu quodā excipientes ictum linguæ, seriemꝗ structuræ, atꝗ magnitudine mutilantes molientesúe aut hebetantes uerba: & cū defluxere, explanationem omnem adimentes. Quin & auguriū in hac esse creditur parte. Triceni bini uiris attribuuntur, excepta Turdulorū gente: quibus plures fuere, longiora promitti uitæ putant spacia. Fœminis minor numerus: quibus in dextra parte gemini superne, à canibus cognominati, fortunæ blandimenta pollicentur, sicut in Agrippina Domitij Neronis matre: contrà in læua. Hominē priusꝗ genito dente cremari, mos gentiū non est. Sed mox plura de hoc, cū membratim historia decurret. Risisse eodem die quo genitus esset, unū hominem accepimus Zoroastren. Eidem cerebrum ita palpitasse, ut impositam repelleret manū, futuræ præsagio scientiæ. In trimatu suo cuiꝗ dimidiam esse mensuram staturæ certū est. In plenum autē cuncto mortalium generi minorem indies fieri, propemodum obseruatur: rarosꝗ patribus proceriores, consumente ubertatem seminum exustione, in cuius uices nunc uergat æuum. In Creta terræ motu rupto monte, inuentum est corpus stans XLVI. cubitorū, quod alij Orionis, alij Oti fuisse arbitrant. Orestis corpus oraculi iussu refossum, vij. cubitorū fuisse monumentis creditur. Iam uero ante annos propè mille, uates ille Homerus nō cessauit minora corpora mortalium ꝗ prisca conqueri. Næuij Pollionis amplitudinem annales nō tradunt. Sed quia populi cōcursu penè interemptus esset, prodigij uice habitum. Procerissimum hominē ætas nostro diuo Claudio principe Gabbaram nomine, ex Arabia aduectū IX.

pedum

pedũ & totidem unciarũ uidit. Fuere sub diuo Augusto semipede addito, quorũ corpora eius miraculi gratia, in cõditorio Sallustianorũ asseruabantur hortorũ: Pusioni & Secundillæ erant nomina. Eodem præside minimus homo duos pedes & palmũ Conopas nomine, in delicijs Iuliæ neptis eius fuit: Et mulier Andromeda liberta Iuliæ Augustæ. Manium Maximũ, & M. Tulliũ equites Romanos, binûm cubitorũ fuisse, autor est M. Varro: & ipsi uidimus in loculis asseruatos. Sesquipedales gigni quosdã longiores, in trimatu implentes uitæ cursum, haud ignotũ est. Inuenimus in monumentis Salamine Euthimenis filium, in tria cubita triennio adoleuisse, incessu tardũ, sensu hebetem: & iam puberem factum uoce robusta, absumptũ contractione membrorũ subita triennio circumacto. Ipsi nos pridem uidimus eadem fermè omnia, præter pubertatem, in filio Cornelij Taciti equitis Romani Belgicæ Galliæ rationes procurantis. Ectrapelos Græci uocant eos: in Latino non habent nomen.

Insignia corporum. Cap. XVII

QVod sit hominum spatium à uestigio ad uerticem, id esse passis manibus inter longissimos digitos obseruatum est: sicuti uires dextra parte maiores, quibusdam æquas utraq;, aliquibus læua manu præcipuas: nec id unquam in fœminis: Mares præstare pondere, & defuncta uiuentibus corpora omniũ animalium, & dormientia uigilantibus. Virorum cadauera supina fluitare, fœminarũ prona: uelut pudori defunctarum parcente natura.

Exempla uariarum figurarum. Cap. XVIII

COncretis quosdam ossibus, ac sine medullis uiuere accepimus. Signum eorũ esse, nec sitim sentire, nec sudorem emittere: quanquã & uoluntate scimus sitim uictam: equitemq; Romanũ Iulium Viatorem è Vocontiorum gente fœderata, in pupillaribus annis aquæ subter cutem fusæ morbo prohibitũ humore à medicis, naturam fecisse consuetudine, atq; in senecta caruisse potu. Necnon & alij multa sibi imperauere.

Diuersorum morum exempla. Cap. XIX

FErunt Crassum auum Crassi in Parthis interempti nunquam risisse, ob id Agelastũ uocatum: sicuti nec flesse multos. Socratem clarũ sapientia eodem semper uisum uultu, nec aut hilari magis aut turbato. Exit hic animi tenor aliquando in rigorem quendam, toruitatemq; naturæ duram & inflexibilẽ, affectusq; humanos adimit, quales apathes Græci uocant, multos eius generis experti: quodq; mirũ sit, autores maxime sapientiæ, Diogenem Cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem, hũc quidem etiam in totius odium generis humani euectum. Sed hæc prauæ naturæ insignia in multis uaria cognoscuntur: ut in Antonia Drusi nunq; expuisse, in Pomponio cõsulari poeta nunq; ructasse. Quibus natura concreta sunt ossa, qui sunt rari admodum, cornei uocantur.

De fortitudine & uelocitate. Cap. XX

COrpore uesco, sed eximijs uiribus Tritanum, in gladiatorio ludo Samnitium armatura celebrẽ, filiumq; eius militem Magni Pompeij, & rectos & transuersos cancellatim toto corpore habuisse neruos, in brachijs etiã manibusq;, autor est Varro in prodigiosa uirium relatione. Atq; etiam hostẽ ab eo ex prouocatione dimicantẽ, inermi dextra uno digito superatũ, & postremo correptũ in castra translatũ. A. Iunius Valens meruit in prætorio diui Augusti centurio, uehicula cũ culeis onusta donec exinanirentur, sustinere solitus: carpenta cõprehensa una manu retinere, obnixus cõtra nitentibus iumentis: & alia mirifica facere, quæ insculpta monumento eius spectantur. Ideo M. Varro: Rusticellus, inquit, Hercules appellatus, mulum suũ tollebat. Fusius Saluius duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus, & ducenaria duo humeris cõtra scalas ferebat. Nos quoq; uidimus Athanatũ nomine, prodigiosæ ostentationis, quingenario thorace plumbeo indutum, cothurnisq; quingentorum pondo calciatũ per scenam ingredi. Crotoniatam Milonem Athletam, cum cõstitisset, nemo uestigio educebat: malũ tenenti nemo digitum corrigebat. Cucurrisse MCLX. stadia, ab Athenis Lacedæmonem, biduo Philippidem, magnum erat: donec Anistis cursor Lacedæmonius, & Philonides Alexandri

Magni, à Sicyone Elin, uno die MCC. stad. cucurrerunt. Nunc quidem in circo quosdam CLX. pass. tolerare non ignoramus. Nuperq; Fonteio & Vipsanio coss. anno IX. genitum puerum à meridie ad uesperum LXXV. M. pass. cucurrisse. Cuius rei admiratio ita demum solida perueniet, si quis cogitet nocte ac die longissimum iter uehiculis tribus Tiberium Neronem emensum, festinantem ad Drusum fratrē ægrotantē in Germania: in eo fuerunt CCM. passuum.

De uisu. Cap. XXI

OCulorū acies uel maxime fidem excedentia inuenit exempla. In nuce inclusam Iliada Homeri carmen in membrana scriptū tradidit Cicero. Idē fuisse qui peruideret CXXXV. M. pass. Huic & nomen M. Varro reddidit, Strabonem uocatum. Solitum autē Punico bello, à Lilybæo Siciliæ promontorio, exeūte classe Carthaginis portu, etiam numerum nauiū dicere. Callicrates ex ebore formicas, & alia tam parua fecit animalia, ut partes earum à cæteris cerni nō possent. Myrmecides quidam in eodem genere inclaruit, à quo quadrigam ex eadem materia quam musca integeret alis fabricatam, & nauem, quam apicula pinnis absconderet.

De auditu. Cap. XXII

AVditus unum exemplum habet mirabile, prælium quo Sybaris deleta est, eo die quo gestum erat, auditū Olympiæ. Nam Cimbricæ uictoriæ, Castoresq; Romani qui Persicam uictoriam ipso die quo contigit, nunciauere, uisus, & numinum fuere prę sagia.

Exempla patientiæ. Cap. XXIII

PAtientia corporis, ut est crebra sors calamitatum, innumera documenta peperit. Clarissimum in fœminis Leænæ meretricis, quæ torta non indicauit Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas: in uiris Anaxarchi, qui simili de causa cum torqueretur, præro sam dentibus linguam, unamq; spem indicij in tyranni os expuit.

Memoriæ exempla. Cap. XXIIII

MEmoria necessarium maxime uitæ bonū, cui præcipua fuerit haud facile dictu est, tam multis gloriā eius adeptis. Cyrus rex omnibus in exercitu suo militibus nomina reddidit. L. Scipio populo Ro. Cyneas Pyrrhi regis legatus senatui & equestri ordini Romæ postero die q̄ aduenerat. Mithridates duarū & XX gentiū rex, totidē linguis iura dixit, pro cōcione singulas sine interprete affatus. Charmidas quidā in Græcia, quæ quis exegerit uolumina in bibliothecis, legentis modo repræsentauit. Ars postremo eius rei facta, & inuenta est à Simonide melico, consummata Metrodoro Scepsio, ut nihil non ijsdem uerbis redderetur auditum. Nec aliud est æque fragile in homine, morborū & casus iniurias atq; etiā metus sentiens, aliâs particulatim, aliâs uniuersa. Ictus lapide oblitus est literas tantū. Ex præalto tecto lapsus, matris & affiniū, propinquorūq; cepit obliuionem: Alius ægrotus, seruorū etiam: sui uero nominis Messala Coruinus orator. itaq; sæpe deficere tentat ac meditatur uel quieto corpore & ualido. somno quoq; serpente cōputat, ut inanis mens quærat ubi sit loci.

Laus C. Iulij Cæsaris. Cap. XXV

ANimi uigore præstantissimū arbitror C. Cæsarem dictatorē. Nec uirtutē constantiamq; nunc cōmemoro, nec sublimitatē omniū capacem, quę cœlo cōtinentur: sed propriū uigorem celeritatēq; quodam igne uolucrem. Scribere & legere simul, dictare et audire solitum accepimus. Epistolas uero tantarū rerum quaternas pariter librarijs dictare: aut si nihil aliud ageret, septenas. Idem signis collatis quinquagies dimicauit: solus M. Marcellum transgressus, qui undequadragies dimicauerat. Nam pręter ciuiles uictorias, undecies C. & XCII. M. hominū occisa prælijs ab eo, non equidem in gloria posuerim, tantam etiam coactam humani generis iniuriam: quod ita esse confessus est ipse, bellorum ciuilium stragem non prodendo. Iustius Pompeio Magno tribuatur DCCCXLVI. naues piratis ademisse. Cæsari proprium & peculiare sit, præter supradicta, clementiæ insigne: qua usque ad pœnitentiam omnes superauit. Idem magnanimitatis perhibuit exemplum, cui comparari nō possit aliud. Spectacula enim ædita effusasq; opes, aut operum magnificentiam in hac parte enumerare, luxuriæ fauentis est. Illa fuit uera & incomparabilis

rabilis inuicti animi sublimitas: captis apud Pharsaliam Pompeij Magni scrinijs epistolarum, iterumq; apud Thapsum Scipionis, concremasse ea optima fide, atq; non legisse.

Laus Pompeij Magni. Cap. XXVI

VErum ad decus imperij Ro. nō solum ad uiri unius pertinet uictoriā, Pompeij Magni titulos omnes, triumphosq; hoc in loco nūcupari: æquato nō modo Alexādri Magni terū fulgore, sed etiam Herculis propè ac Liberi patris. Igitur Sicilia recuperata, unde primū Syllanus in Reip. causa exoriens auspicatus est: Africa uero tota subacta, & in ditionem redacta, Magniq; nomine spolio inde capto, eques Ro. (id quod antea nemo) curru triūphali reuectus est: & statim ad solis occasum transgressus, excitatis in Pyrenæo trophæis, oppida DCCCLXXVI. ab alpibus ad fines Hispaniæ ulterioris in ditionē redacta uictoriæ suæ asscripsit, & maiore animo Sertorium tacuit: belloq; ciuili (quod omnia externa cōciebat) extincto, iterū triumphales currus eques Ro. induxit, toties imperator anteq; miles. Postea ad tota maria & deinde solis ortus missus, hos retulit patriæ titulos, more sacris certaminibus uincentium. Neq; enim ipsi coronantur, sed patrias suas coronāt. Hos ergo honores urbi tribuit in delubro Mineruę, quod ex manubijs dicabat. Cn. Pompeius Magnus Imp. bello XXX. annorū confecto, fusis, fugatis, occisis, in deditionem acceptis hominū uicies semel centenis LXXXIII. M: depressis aut captis nauibus DCCCXLVI. oppidis, castellis M.D.XXXVIII. in fidē receptis: terris à Mæotis lacu ad rubrum mare subactis, uotum merito Mineruæ. Hoc est breuiariū eius ab oriente. Triumphi uero, quem duxit ad tertiū Calendas Octobres M. Messala, M. Pisone consulibus, præfatio hæc fuit: Cum oram maritimam à prædonibus liberasset, & imperiū maris populo Romano restituisset, ex Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia Syria, Scythis, Iudæis, Albanis, Iberia, insula Creta, Basternis, & sup hæc de regibus Mithridate atq; Tigrane triumphauit. Summa summarum in illo gloria fuit (ut ipse in concione dixit, cum de suis rebus dissereret) Asiam ultimā prouinciarū accepisse, candemq; mediam patriæ reddidisse. Si quis è contrario simili modo uelit percensere Cæsaris res, qui maior illo apparuit, totum profecto terrarum orbem enumeret: quod infinitum esse conueniet.

Laus Catonis primi. Cap. XXVII

CÆteris uirtutū generibus uarie & multi fuere præstantes. Cato primus Porciæ gentis, tres summas in homine res præstitisse existimatus est, optimus orator, optimus imperator, optimus senator: quæ mihi omnia, etiamsi non prius, attamen clarius fulsisse in Scipione Aemiliano uidentur: dempto præterea plurimorum odio, quo Cato laborauit. Itaq; sit proprium Catonis, quater & quadragies causam dixisse: nec quenquam sepius postulatum, & semper absolutum.

Item de fortitudine. Cap. XXVIII

FOrtitudo in quo maxime extiterit, immensæ quæstionis est, utiq; si recipiatur poetica fabulositas. Q. Ennius T. Cæcilium Teucrū, fratremq; eius precipue miratus, propter eos sextum annalem adiecit. L. Siccius Dentatus, qui tribunus plebis fuit, Sp. Tarpeio, A. Æternio cōsulibus, haud multo post exactos reges, uel numerosissima suffragia habet, centies uicies præliatus, octies ex prouocatione uictor, XLV. cicatricibus aduerso corpore insignis, nulla in tergo, Item spolia cepit xxxiiij. donatus hastis puris duodeuiginti, phaleris xxv. torquibus tribus & lxxx. armillis clx. coronis xxvi. ciuicis xiiij. aureis VIII. muralibus III. obsidionali una, fisco æris, x captiuis & xx simul bubus, Imperatores IX. ipsius maxime opera triumphantes secutus: præterea (q̄d optimū in operib. eius reor) uno ex ducibus T. Romulio ex cōsulatu ad populū conuicto male acti imperij rei militaris. Haud minora forēt Manlij Capitolini decora, ni perdidisset illa exitu uitæ. Ante xvij. annū bina ceperat spolia. Primus omniū eques coronam muralem acceperat, VI. ciuicas, xxxvij. dona, xxxiij. cicatrices aduerso corpe exceperat: P. Seruiliū magistrū equitū seruauerat, ipse uulneratus humerū ac femur. Super oīa, Capitoliū summāq; rem in eo solus à Gallis seruauerat, si nō regno suo seruasset. Verū sunt in his quidē uirtutis opera magna,

sed maiora fortunæ. M. Sergio, ut quidem arbitror, nemo quenquam hominũ iure prætulerit: licet pronepos Catilina gratiam nomini derogarit. Secũdo stipendio dexterã manum perdidit: stipẽdijs duobus ter & uicies uulneratus est: ob id neutra manu, neutro pede satis utilis: uno tantũ seruo, plurimis postea stipendijs debilis miles. Bis ab Annibale captus (necq; enim cũ quolibet hoste res fuit) bis uinculorũ eius profugus, xx. mẽsibus nullo non die in catenis aut cõpedibus custoditus. Sinistra manu sola quater pugnauit, duobus equis insidente eo suffossis. Dexterã sibi ferreã fecit, eaq; religata præliatus, Cremonam obsidione exemit, Placentiam tutatus est: duodena castra hostium in Gallia cepit: quæ omnia ex oratione eius apparent, habita cũ in prætura sacris arceretur à collegis ut debilis. Quos hic coronarũ aceruos cõstructurus hoste mutato? Etenim plurimũ refert, in quæ cuiusq; uirtus tempora inciderit. Quas Trebia Ticinusq; aut Trasymenus ciuicas dedêre? Quæ Cannis corona merita? unde fugisse, uirtutis summũ opus fuit. Cæteri profecto uictores hominum fuere, Sergius uicit etiam fortunam.

De ingenijs siue laudibus quorundam ab ingenijs. Cap. XXIX

INgeniorum gloriæ quis posit agere delectũ, per tot disciplinarũ genera, & tantam rerum operumq; uarietatẽ? nisi forte Homero uate Græco, nullũ feliciorẽ extitisse côuenit, siue operis fortuna, siue materia æstimetur. Itaq; Alexander Magnus (etenim insignibus iudicijs optime citraq; inuidiam tam superba censura peragetur) inter spolia Darij Persarũ regis unguentorũ scrinio capto, quod erat auro gemmisq; ac margaritis preciosum, uarios eius usus amicis demonstrantibus (quando tædebat unguenti bellatorẽ & militia sordidum) imò Hercule, inquit, librorũ Homeri custodiæ detur: ut preciosissimũ humani animi opus, quàm maxime diuiti opere seruaretur. Idem Pindari uatis familiæ penatibusq; iussit parci, cũ Thebas caperet. Aristotelis philosophi patriã cõdidit: tantæq; rerum claritati, tam benignũ testimonium miscuit. Archilochi poetæ interfectores Apollo arguit Delphis. Sophoclem tragici cothurni principem defunctũ sepeliri Liber pater iussit, obsidentibus mœnia Lacedæmonijs: Lysandro eorum rege in quiete sæpius admonito, ut pateretur humari delicias suas: Requisiuit rex quis supremũ diem Athenis obijsset: Nec difficulter ex ijs quæ deus significasset, intellexit: pacemq; funeri dedit.

De Platone, Ennio, Virgilio, M. Varrone, & M. Cicerone. Cap. XXX

PLatoni sapientiæ antistiti Dionysius tyrannus, aliâs sæuitiæ superbiæq; natus, uittatam nauem misit obuiã: ipse quadrigis albis egredientem in litore excepit. Viginti talentis unam orationem Isocrates uendidit. Aeschines Atheniensis summus orator, cũ accusationem qua fuerat usus, Rhodi legisset, legit & defensionẽ Demosthenis, ob quã in illud depulsus fuerat exiliũ: mirantibusq; tum magis fuisse miraturos dixit, si ipsum orantem audiuissent: in calamitate testis ingens factus inimici. Thucydidẽ imperatorẽ Athenienses in exilium egere, rerum conditorem reuocauere, eloquentiam mirati, cuius uirtutem damnauerant. Magnum & Menandro in comico socco testimonium regum Aegypti & Macedoniæ cõtigit, classe & per legatos petito: maius ex ipso, regiæ fortunæ prælata literarum cõscientia. Perhibuere & Romani proceres etiã exteris testimonia. Cn. Pompeius confecto Mithridatico bello, intraturus Posidonij sapientiæ professione clari domũ, fores percuti de more à lictore uetuit: & fasces lictorios ianuę submisit is, cui se oriens occidensq; submiserat. Cato Censorius, in illa nobili trium sapientię procerũ ab Athenis legatione, audito Carneade, quàmprimum legatos eos censuit dimittendos: quoniam illo uiro argumentante, quid ueri esset haud facile discerni posset. Quanta morum commutatio? Ille semper alioquin uniuersos ex Italia pellendos censuit Græcos: at pronepos eius Vticensis Cato, unum ex tribunatu militum philosophum, alterum ex Cypria legatione deportauit. Eandemq; linguam ex duobus Catonibus, in illo abiecisse, in hoc importasse, memorabile est. Sed & nostrorum gloriam percenseamus. Prior Africanus Q. Ennij statuam sepulchro suo imponi iussit: clarumq; illud nomen, imò uero spolium

lium ex tertia orbis parte raptum, in cinere supremo cum poetæ titulo legi. Diuus Augustus carmina Virgilij cremari cõtra testamenti eius uerecundiam uetuit: maiusq; ita uati testimoniũ contigit, q̃ si ipse sua carmina probauisset. M. Varronis in bibliotheca, quæ prima in orbe ab Asinio Pollione de manubijs publicata Romæ est, unius uiuentis posita imago est: haud minore (ut equidẽ reor) gloria, principe oratore & ciue, ex illa ingeniorum quæ tunc fuit, multitudine, uni hanc coronam dante, q̃ cum eidem Magnus Pompeius piratico ex bello naualem dedit. Innumerabilia deinde sunt exempla Romana, si persequi libeat: cum plures una gens in quocunq; genere eximios tulerit, q̃ cæteræ terræ. Sed quo te M. Tulli piaculo taceã? quóue maxime excellentem insigni prædicem? quo potius quàm uniuersi populi illius gentis amplissimi testimonio, & tota uita tua consulatus tantum operibus electis? Te dicente, legem agrariam, hoc est, alimenta sua, abdicauerũt tribus: te suadente, Roscio theatralis autori legis ignouerũt, notatasq; se discrimine sedis æquo animo tulerunt: te orante, proscriptorũ liberos honores petere puduit: tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proscripsisti: Salue primus omnium parens patriæ appellate, primus in toga triumphum, linguæq; lauream merite, & facundiæ Latiarumq; literarum parens: atq; (ut dictator Cæsar hostis quondam tuus, de te scripsit) omnium triumphorum lauream adepte maiorem, quanto plus est, ingenij Romani terminos in tantum promouisse, quàm imperij.

De morum maiestate. Cap. XXXI

Reliquis animi bonis, præstitere cæteros mortales sapiẽtia, ob id Cati, Corculi, apud Romanos cognominati. Apud Græcos Socrates, oraculo Apollinis Pythij prælatus cunctis.

De autoritate. Cap. XXXII

Rursus mortales oraculorum societatem dedere Chiloni Lacedæmonio, tria præcepta eius Delphis consecrando aureis literis, quæ sunt hæc: Nosse se quenque: & nihil nimium cupere: comitemq; æris alieni atque litis, esse miseriam. Quin & funus eius, cum uictore filio Olympiæ expirasset gaudio, tota Græcia prosecuta est.

De diuinitate. Cap. XXXIII

Diuinitas, & quædã cælitũ societas nobilissima, ex fœminis in Sibylla fuit: ex uiris in Melampode apud Græcos, apud Ro. in Marcio.

De Nasica. Ca. XXXIIII

Vir optimus semel à condito æuo iudicatus est Scipio Nasica, à iurato senatu. Idem in toga candida bis repulsa notatus à populo. In summa, ei in patria mori nõ licuit: non Hercule magis, quàm extra uincula illi sapientissimo ab Apolline iudicato Socrati.

De pudicitia. Cap. XXXV

Pudicissima fœmina semel matronarũ sententia iudicata est Sulpicia Paterculi filia, uxor Fuluij Flacci: electa ex centũ præcipuis, quæ simulacrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret. Iterũ religionis experimẽto Claudia, inducta Romam deorũ matre.

De pietate. Cap. XXXVI

Pietatis exempla infinita quidem toto orbe extitere, sed Romæ unum, cui comparari cuncta non queant. Humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera supplicij causa carcere inclusa matre, cum impetrasset aditum, à ianitore semper excussa ne quid inferret cibi, deprehensa est uberibus suis alens eam. Quo miraculo, matris salus donata filiæ pietate est, ambæq; perpetuis alimentis. Et locus ille eidem consecratus est deæ, C. Quintio, M. Attilio coss. templo pietatis extructo in illius carceris sede, ubi nunc Marcelli theatrum est. Gracchorum pater, anguibus prehensis in domo, cum responderetur, ipsum uicturũ alterius sexus interempto: imò uero, inquit, meũ necate: Cornelia enim iuuenis est, & parere adhuc potest. Hoc erat uxori parcere, & reipublicæ consulere. Idq; mox cõsecutum est. M. Lepidus Apuleię uxoris charitate post repudiũ obijt. P. Rutilius morbo leui impeditus, nunciata fratris repulsa in cõsulatus petitione, ilico expirauit. P. Catienus Philotimus, patronũ adeo dilexit, ut hæres omnibus bonis institutus, in rogũ eius se iaceret.

De artium

De artiũ plurimarũ excellentia, Aſtrologia, Grãmatica, Geometria. Cap. XXXVII

VAriarum artium ſcientia innumerabiles enituere, quos tamen attingi par ſit, florem hominum libantibus: Aſtrologia Beroſus, cui ob diuinas prædictiones, Athenienſes publice in gymnaſio ſtatuã inaurata lingua ſtatuẽre. Grammatica Apollodorus, cui Amphictyones Græciæ honorem habuere. Hippocrates medicina, qui uenientem ab Illyrijs peſtilentiam prædixit, & diſcipulos ad auxiliandum circa urbes dimiſit: quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decreuit Græcia. Eandem ſcientiam in Cleombroto Ceo Ptolemæus rex Megalenſibus ſacris donauit C. talẽtis, ſeruato Antiocho rege. Magna & Critobulo fama eſt, extracta Philippi regis oculo ſagitta, & citra deformitatẽ oris curata orbitate luminis. Summa aũt Aſclepiadi Pruſienſi, cõdita noua ſecta, ſpretis legatis & pollicitationibus Mithridatis regis, reperta ratione qua uinum ægris medetur, relato è funere homine & ſeruato: ſed maxime, ſponſione facta cum fortuna, ne medicus crederetur, ſi unꝗ inualidus ullo modo fuiſſet ipſe: & uictor ſuprema in ſenecta lapſu ſcalarum exanimatus eſt. Grande & Archimedi geometricæ ac machinalis ſciẽtiæ teſtimoniũ M. Marcelli cõtigit, interdicto, cũ Syracuſæ caperentur, ne uiolaretur unus, niſi fefelliſſet imperiũ militaris imprudẽtia. Laudatus eſt & Cteſiphon Gnoſius, æde Epheſiæ Dianæ admirabiliter fabricata: Philon, Athenis armamẽtario mille nauiũ: Cteſibius, pneumatica ratione & hydraulicis organis repertis: Dinocrates, metatus Alexãdro cõdente in Aegypto Alexandriam. Idem hic imperator edixit, ne quis ipſum alius ꝗ Apelles pingeret, quàm Pyrgoteles ſculperet, quàm Lyſippus ex ære duceret: quæ artes pluribus inclaruere exemplis.

Item mira opera artificis. Cap. XXXVIII

ARiſtidis Thebani pictoris unam tabulam, centũ talentis rex Attalus licitatus eſt. Octoginta emit duas Cæſar dictator, Medeam & Aiacem Timomachi, in templo Veneris genitricis dicaturus. Candaules rex Bularchi picturam Magnetũ exitij mediocris ſpacij pari rependit auro. Rhodũ nõ incendit rex Demetrius, Expugnator cognominatus, ne tabulã Protogenis cremaret, à parte ea muri locatam. Praxiteles marmore nobilitatus eſt, Gnidiaꝗ Venere, præcipue uæſano amore cuiuſdam iuuenis inſigni: & Nicomedis æſtimatione regis, grandi Gnidiorũ ære alieno permutare eam conati. Phidiæ Iupiter Olympius quotidie teſtimoniũ perhibet, Mentori Capitolinus & Diana Epheſia, quibus fuere conſecrata artis eius uaſa.

De ſeruitijs. Cap. XXXIX

PRetium hominis in ſeruitio geniti maximum ad hanc diem (quod equidem comperim) fuit grammaticę artis Daphnidis, Cn. Piſaurenſi uendente, & M. Scauro principe ciuitatis IIIMDCC. ſeſtertijs licente. Exceſſere hoc in noſtro æuo nec modice hiſtriones, ſed libertatẽ ſuam mercati. Quippe cũ iam apud maiores Roſcius hiſtrio H—S. quingenta annua meritaſſe prodatur: niſi ſi quis in hoc loco deſiderat Armeniaci belli, paulo ante propter Tyridatẽ geſti, diſpenſatorẽ, quẽ Nero H—S. CXX. manumiſit. Sed hoc pretium belli nõ hominis fuit, tam hercule, quàm libidinis nõ formæ Pæzontẽ è ſpadonibus Seiani III. M. D. mercante Sutorio Priſco. Quã quidem iniuriam lucrifecit ille mercatus in luctu ciuitatis, quoniã arguere nulli uacabat.

De præſtantia gentiũ. Cap. XL

GEntium in toto orbe præſtantiſsima una omni uirtute haud dubie Romana extitit. Felicitas cui præcipua fuerit homini nõ eſt humani iudicij: cũ proſperitatem ipſam alius alio modo, & ſuopte ingenio quiſꝗ terminet. Si uerum facere iudicium uolumus, ac repudiata omni fortunæ ambitione decernere, mortalium nemo eſt felix. Abunde igitur atꝗ indulgenter fortuna decidit cum eo, qui iure dici non infelix poteſt. Quippe ut alia non ſint, certe ne laſſeſcat fortuna metus eſt: quo ſemel recepto, ſolida felicitas non eſt. Quid, quod nemo mortalium omnibus horis ſapit? utinamꝗ falſum hoc, & non à uate dictum quàmplurimi iudicent. Vana mortalitas, & ad circũſcribendum ſeipſam ingenioſa, cõputat more Thraciæ gentis: quæ calculos colore diſtinctos, pro experimẽto cuiuſꝗ diei in urnam condit, ac ſupremo die ſeparatos dinumerat, atꝗ ita de quoꝗ pronunciat.

Quid

Quid, quod iste calculi candore illo laudatus dies, originem mali habuit? Quàm multos accepta afflixere imperia? quàm multos bona perdidere, & ultimis mersere supplicijs? Ista nimirum bona, si cui inter illa, hora in gaudio fuit. Ita est profecto, alius de alio iudicat dies, & tamen supremus de omnibus: ideoq́; nullis credendum est. Quid? quod bona malis paria non sunt, etiam pari numero: nec lætitia ullo minimo mœrore pensanda. Heu uana & imprudens diligentia: numerus dierum comparatur, ubi quæritur pondus.

De felicitate summa. Cap. XLI

VNa fœminarum in omni æuo Lampido Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis uxor, regis mater fuit: Vna Pherenice, quæ filia, soror, mater Olympionicarũ: Vna familia Curionum, in qua tres continua serie oratores extiterũt: Vna Fabiorum, in qua tres cõtinui principes senatus, M. Fabius Ambustus, Fabius Rullianus filius, Q. Fabius Gurges nepos.

Cap. XLII

CÆtera exempla fortunę uariantis innumera sunt. Etenim quæ facit magna gaudia, nisi ex malis? aut quæ mala immensa, nisi ex ingentibus gaudijs?

De bis proscripto, L. Sylla, Q. Metello. Cap. XLIII

SEruauit proscriptũ à Sylla M. Fidustium senatorem, annis xxxvi. sed iterum proscriptus. Supstes Syllæ uixit, sed usq; ad Antoniũ: cõstatq́; nulla alia de causa ab eo proscriptũ, ꝙ quia proscriptus fuisset. Triumphare P. Ventidiũ de Parthis uoluit quidem solum, sed eundẽ in triũpho Asculano Cn. Pompeij Strabonis duxit puerũ: quanq́; Massurius autor est, bis in triumpho ductũ: Cicero, mulionem castrensem suffarraneũ fuisse: plurimi, iuuentam inopem in caliga militari tolerasse. Fuit & Balbus Cornelius maior cõsul, sed accusatus, atq; de iure uirgarũ in eũ iudicũ in consiliũ missus, primus externorũ, atq; etiam in oceano genitorũ, usus illo honore, quem maiores Latio quoq; negauerũt. Est & L. Fuluius inter insignia exempla, Tusculanorum rebellantiũ consul: eodemq́; honore, cũ transisset, exornatus confestim à populo Romano: qui solus eodẽ anno quo fuerat hostis, Romæ triumphauit ex ijs, quorũ consul fuerat. Vnus hominũ ad hoc æui, felicis sibi cognomen asseruit L. Sylla, ciuili nempe sanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus. Et quibus felicitatis inductus argumentis? quòd proscribere tot milia ciuium ac trucidare potuisset. O praua interpretatio, & futuro tempore infelix. Non melioris sortis tunc fuere pereuntes, quorũ miseremur hodie, cũ Syllam nemo non oderit? Age, nõ exitus uitæ eius, omniũ proscriptorũ ab illo calamitate crudelior fuit, erodente seipso corpore, & supplicia sibi gignẽte? Quod ut dissimulauerit, & supremo somnio eius (cui immortuus quodammodo est) credamus, ab uno illo inuidiã gloria uictã: hoc tamen nempe felicitati suæ defuisse confessus est, quod Capitoliũ nõ dedicauisset. Q. Metellus in ea oratione quam habuit supremis laudibus patris sui L. Metelli, pontificis, bis cõsulis, dictatoris, magistri equitũ, quindecimuiri agris dandis, qui primus elephantos primo Punico bello duxit in triũpho, scriptũ reliquit: decẽ maximas res optimasq́; in quibus quærẽdis sapientes ætatem exigerent, cõsummasse eũ. Voluisse enim primariũ bellatorem esse, optimum oratorem, fortissimũ imperatorem, auspicio suo maximas res geri, maximo honore uti, summa sapientia esse, summũ senatorem haberi, pecuniam magnam bono modo inuenire, multos liberos relinquere, & clarissimum in ciuitate esse. Hæc cõtigisse ei, nec ulli alij post Romam conditam, longum est refellere & superuacuum, abunde uno casu refutante. Siquidem is Metellus orbam luminibus exegit senectam, amissis incendio cum Palladium raperet ex æde Vestæ, memorabili causa, sed euentu misero. Quo fit, ut infelix quidem dici non debeat, felix tamen non possit. Tribuit ei populus Ro. quod nunquam ulli alij ab condito æuo, ut quoties in senatum iret, curru ueheretur ad curiam: Magnum & sublime, sed pro oculis datũ.

De altero Metello. Cap. XLIIII

HVius quoq; Q. Metelli, qui illa de patre dixerat, filius, inter rara felicitatis humanæ exempla numeratur. Nã pręter honores amplissimos, cognomenq́; è Macedonia,

quatuor

quatuor filijs illatus rogo, uno prætore, tribus consularibus, duobus triumphalibus, uno censorio: quæ singula quoque paucis contigere: in ipso tamen flore dignitatis suæ, ab Catinio Labeone, cui cognomen fuit Macerioni, tribuno plebis, quem è senatu censor eiecerat, reuertens è campo meridiano tempore, uacuo foro & capitolio, ad Tarpeiũ raptus ut præcipitaretur, conuolante quidẽ tam numerosa illa cohorte, quæ patrẽ eum appellabat, sed (ut necesse erat in subito) tarde & tanq̃ in exequias, cũ resistendi sacroq; sanctum repellendi ius non esset, uirtutis suæ opera & censuræ periturus ægre tribuno qui intercederet reperto, à limine ipso mortis reuocatus, alieno beneficio postea uixit, bonis inde etiam consecratis à damnatu suo: tanquam parum esset, faucium certe intortarum, expresisq; per aures sanguinis pœnam exactam esse. Equidem & Africani Aemiliani inimicum fuisse inter calamitates duxerim, ipso teste Macedonico. Siquidẽ liberis dixit: Ite filij, celebrate exequias, nunquam ciuis maioris funus uidebitis. Et hoc dicebat iam Balearicis & Creticis & Dalmaticis, iam Macedonicus ipse. Verum ut illa sola iniuria æstimetur, quis hunc iure felicem dixerit, periclitatũ ad libidinẽ inimici, nec Africani saltẽ, perire: quos hostes uicisse tanti fuit? aut quos non honores currusq; illa sua uiolentia fortuna retroegit, per mediã urbem censore tracto (Etenim sola hæc moriẽdi ratio fuerat) tracto in capitoliũ illud, in quod triumphãs ipse de eorũ exuuijs, ne captiuos quidem sic traxerat. Maius hoc scelus, felicitate consecuta factum est, periclitato Macedonico uel funus tantum ac tale perdere, in quo à triumphalibus liberis portaretur in rogum, uelut exequijs quoque triumphans. nulla est profecto solida felicitas, quam contumelia ulla uitæ rumpit, nedum tanta. Quod superest, nescio morũ gloriç an indignationis dolori accedat, inter tot Metellos tam sceleratam Catinij audaciam semper fuisse inultam.

De diuo Augusto. Cap. XLV

IN diuo quoq; Augusto, quem uniuersa mortalitas in hac censura nuncupat, si diligenter æstimentur cuncta, magna sortis humanæ reperientur uolumina. Repulsa in magisterio equitum apud auunculum, & contra uoluntatem eius prælatus Lepidus: proscriptionis inuidia, collegium in trium uiratu pessimorum ciuium, nec æqua saltem portione, sed prægraui Antonio: Philippensi prælio morbus, fuga, & triduo in palude latebræ ægroti: & (ut fatentur Agrippa & Mœcenas) aqua subter cutem fusa turgida latera: naufragia Sicula, & alia ibi quoq; in spelunca occultatio. Iam in nauali fuga urgente hostium manu, preces Proculeio mortis admotæ: cura Perusinę contentionis: sollicitudo martis Actiaci: Pannonici belli ruina è turri: tot seditiones militum, tot ancipites morbi corporis: suspecta Marcelli uota, pudenda Agrippæ ablegatio, toties petita insidijs uita, incusatæ liberorum mortes, luctusq; non tantum orbitate tristes: adulterium filiæ, & consilia parricidæ palam facta: contumeliosus priuigni Neronis secessus: aliud neptis adulterium: iuncta deinde tot mala: inopia stipendij, rebellio Illyrici, seruitiorum delectus, iuuentutis penuria: pestilentia urbis, fames sitisq; Italiæ, destinatio expirandi: & quatridui inedia, maior pars mortis in corpus recepta: iuxta hæc Variana clades, & maiestatis eius fœda suggillatio, abdicatio Posthumi Agrippæ post adoptionem, desiderium post relegationem: inde suspitio in Fabium, arcanorumq; proditionem: hinc uxoris & Tiberij cogitationes suprema eius cura. In summa, deus ille, cælumq; nescio adeptus magis an meritus, hærede hostis sui filio excessit.

Quos beatissimos dij iudicauerunt. Cap. XLVI

SVbeunt in hac reputatione Delphica oracula, uelut ad castigandam hominum uanitatem à deo emissa. Duo sunt hæc: Phedium felicissimum, qui pro patria proxime occubuisset. Iterum à Gyge rege tunc amplissimo terrarum consultum, Aglaum Psophidium esse feliciorem. Senior hic in angustissimo Arcadiæ angulo paruum, sed annuis uictibus large sufficiens, prædium colebat, nunquam ex eo egressus: atque (ut è uitæ genere manifestum est) minima cupidine minimum in uita mali expertus.

Quem

Quem uiuentem ut deum coli iusserunt. Cap. XLVII

COnsecratus est uiuus sentiensq; oraculi eiusdem iussu, & Iouis deorum summi asti pulatu, Euthymus pycta, semper Olympię uictor, & semel uictus. Patria ei Locri in Italia: ibi imaginem eius & Olympiæ alteram eadem die tactam fulmine, Callimachum ut nihil aliud miratum uideo, deumq; iussisse sacrificari: quod & uiuo factitatum & mortuo: nihilq; adeo mirum aliud, quàm hoc placuisse dijs.

De spatijs uitæ longissimis. Cap. XLVIII

DE spatio atque longinquitate uitæ hominum, non locorum modo situs, uerũ exempla, ac sua cuiq; sors nascendi incertum fecere. Hesiodus, qui primus aliqua de hoc prodidit, fabulose (ut reor) multa de hominum æuo referens, cornici nouem nostras attribuit ætates, quadruplum eius ceruis, id triplicatum coruis. Et reliqua fabulosius in phœnice ac nymphis. Anacreon poeta Arganthonio Tartessiorum regi cl. tribuit annos, Cyniræ Cypriorum x. annis amplius, Aegimio cc. Theopompus Epimenidi Gnosio clvij. Hellanicus quosdam in Aetolia Epiorum gentis cc. explere. Cui astipulatur Damiates, memorans Pictoreum ex ijs præcipuum corpore uiribusq;, etiam ccc. uixisse. Ephorus Arcadum reges ccc. annis. Alexander Cornelius, Dandonem quendam in Illyrico D. uixisse. Xenophon in periplo, maritimorum regem dc. atque ut parce mentitus, filium eius dccc. quæ omnia inscitia temporum acciderunt. Annum enim alij æstate unum determinabant, & alterum hyeme: alij quadripartitis temporibus, sicut Arcades, quorum anni trimestres fuere: quidã lunæ senio, ut Aegyptij: itaque apud eos aliqui & singula milia annorũ uixisse produntur. Sed ut ad cõfessa transeamus, Arganthonium Gaditanum lxxx. annis regnasse propè certum est: putant xl. cœpisse. Masinissam lx. annis regnasse indubitatum est. Gorgiam Siculum cviij. uixisse. Q. Fabius Maximus lxiij. annis augur fuit. M. Perpenna, & nuper L. Volusius Saturninus, omnium quos in consulatu sententiam rogauerant, superstites fuere. Perpenna vij. reliquit ex ijs quos censor legerat, uixit annos xcviij. Qua in re & illud adnotare succurrit, unum omnino quinquennium fuisse, quo senator nullus moreretur: cum Flaccus & Albinus censores lustrum condidere usq; ad proximos cẽsores, ab anno urbis quingẽtesimoseptuagesimonono. M. Valerius Coruinus c. annos impleuit: cuius inter primum & sextum consulatum xlvi. anni fuere. Idem sella curuli semel ac uicies sedit, quoties nemo alius. Aequauit eius uitæ spatium Metellus põtifex. Et ex fœminis Liuia Rutilij xcvij. annos excessit. Statilia Claudio principe ex nobili domo nonagintanouem. Terentia Ciceronis ciij. Clodia Ofilij cxv. hæc quidem etiam enixa quindecies. Luceia mima centum annis in scena pronunciauit. Galeria Copiola Emboliaria reducta est in scenam, Cn. Pompeio, Q. Sulpicio coss. ludis pro salute diui Augusti uotiuis, annum centesimumquartum agens: quæ producta fuerat tyrocinio à M. Pomponio ædili plebis, C. Mario, Cn. Carbone cõsulibus, ante annos nonagintaunum: & à Magno Pomponio magni theatri dedicatione, anus pro miraculo reducta. Samullam quoque c. decem annis uixisse, autor est Asconius Pedianus. Minus miror Stephanionem (qui primus togatus saltare instituit) utrisque secularibus ludis saltasse, & diui Augusti, & quos Claudius Cæsar consulatu suo quarto fecit, quando lxiij. non amplius anni interfuere, quanquam & postea diu uixit. In Tmoli montis cacumine, quod uocant Tempsin cl. annis uiuere, Mutianus autor est. Totidẽ annos censum Claudij Cæsaris censura T. Fullonium Bononiensem: idq; collatis censibus quos ante detulerat, uitæq; argumentis (etenim id curæ principi erat) uerum apparuit.

De uarietate nascendi. Cap. XLIX

POscere uidetur locus ipse sideralis scientiæ sententiam. Epigenes cxxij. annos impleri negauit posse: Berosus excedi cxvij. Durat & ea ratio, quam Petosiris ac Necepsos tradiderunt, & tetartemorion appellant, à trium signorum portione, qua posse in Ita-

liæ tractu cxxvi. annos uitæ contingere apparet. Negauere illi quenquam xc. partium exortiuam menſuram (quod anaphoras uocant) tranſgredi, & has ipſas incidi occurſu maleficorum ſiderum, aut etiam radijs eorum ſolisq;. Rurſus Aeſculapij ſecta, quæ ſtata uitæ ſpacia à ſtellis accipi dicit, ſed quantum plurimum tribuat, incertum eſt. Rara autem eſſe dicunt longiora tempora, quandoquidem momentis horarum inſignibus lunæ dierumúe ſeptem atque ix. (quæ nocte ac die obſeruantur) ingens turba naſcatur, ſcanſili annorum lege occidua, quam climacteras appellant, non ferè ita genitis liiij. annum excedentibus. Primum ergo artis ipſius inconſtantia declarat, quàm incerta res ſit. Accedunt experimenta & exempla recentiſsimi cenſus, quem intra quadriennium imperatores Cæſares Veſpaſiani, pater filiusq; cenſores egerunt. Nec ſunt omnia uaſaria excutienda: mediæ tantum partis, inter Apenninum Padumq;, ponemus exempla. Centum uiginti annos Parmæ tres ædidere, Brixelli unus. cxxv, Parmæ duo. cxxx, Placentiæ unus. cxxxi, Fauentiæ una mulier. cxxxii, Bononiæ L. Terentius Marci filius. Arimini uero M. Aponius c & l, Tertulla, cxxxvii. Circa Placentiam in collibus oppidum eſt Velleiacium, in quo cx annos ſex detulere, quatuor centenos uicenos, unus cxl. M. Mutius M. filius, Galerius Felix. Ac ne pluribus moremur in re confeſſa, in regione Italiæ octaua centenum annorum cenſi ſunt homines liiij. centenum denum homines lvij. centenum uicenum quinum homines duo, centenum tricenum homines quatuor, centenum tricenum quinum aut ſeptenum totidem, centenum quadragenum homines tres. Alia mortalitatis inconſtantia: Homerus eadem nocte natos Hectorē & Polydamanta tradit, tam diuerſæ ſortis uiros. C. Mario, Cn. Carbone. III. coss. ad v. kalend. Iunias, M. Cæcilius Rufus & C. Licinius Caluus eadem die geniti ſunt, oratores quidem ambo, ſed tam diſpari euentu. Hoc etiam ijſdem horis naſcentibus in toto mundo quotidie euenit, pariterq; domini ac ſerui gignuntur, reges & inopes.

In morbis uaria exempla. Cap. L.

PVblius Cornelius Rufus, qui conſul cum M. Curio fuit, dormiens oculorum uiſum amiſit, cum id ſibi accidere ſomniaret. E diuerſo Phalereus tū deploratus à medicis uomicæ morbo, cum mortem in acie quæreret, uulnerato pectore medicinam inuenit ex hoſte. Q. Fabius Maximus conſul apud flumen Iſaram prælio commiſſo aduerſus Allobrogum Aruernorumq; gentes, ad vi. idus Auguſtas cxxx. M. perduellium cæſis, febri quartana liberatus eſt in acie. Incertum ac fragile nimirum eſt hoc munus naturæ, quicquid datur nobis: malignum uero & breue etiam in ijs, quibus largiſsime cōtingit, uniuerſum utiq; æui tempus intuentibus. Quid, quod æſtimatione nocturnæ quietis, dimidio quiſque ſpatio uitæ ſuæ uiuit? pars æqua morti ſimilis exigitur, aut pœnæ, niſi contingit quies. Nec reputantur infantiæ anni qui ſenſu carent, non ſenectæ in pœnam uiuacis. Tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curæ, toties inuocata morte, ut nullum frequentius ſit uotum. Natura uero nihil hominibus breuitate uitæ præſtitit melius. Hebeſcūt ſenſus, membra torpent, præmoritur uiſus, auditus, inceſſus, dentes etiam ac ciborum inſtrumenta, & tamen uitæ hoc tempus annumeratur. Ergo pro miraculo & id ſolitarium reperitur exemplum, Xenophilum muſicum centum & quinq; annis uixiſſe ſine ullo corporis incommodo. At Hercule reliquis omnibus per ſingulas membrorum partes, qualiter nullis alijs animalibus, certis peſtifer calor remeat horis aut rigor: neque horis modo, ſed & diebus noctibusq; trinis quadrinisúe, etiam anno toto: Atque etiam morbus eſt aliquis, per ſapientiā mori. Morbis enim quoq; quaſdam leges natura poſuit. Quadrini circuitus febrem, nunquam bruma, nunquam hybernis menſibus incipere: quoſdam poſt ſexageſimum uitæ ſpatium non accidere: alios pubertate deponi, à fœminis præcipue. Senes minime ſentire peſtilentiam. Nanq; & uniuerſis gentibus ingruūt morbi, & generatim modo ſeruitijs, modo procerū ordini, aliosq; per gradus. Quæ

in re obseruatum, à meridianis partibus ad occasum solis pestilentiam semper ire: nec unquam ferè aliter nisi hyeme, nec ut ternos excedat menses.

De signis mortis. Cap. LI

IAm signa letalia: In furoris morbo risum: sapiẽtię uero ægritudine, fimbriarũ curam & stragulę uestis plicaturas, à somno mouentiũ neglectum, profundi humoris è corpore effluuiũ: in oculorũ quidẽ & nariũ aspectu indubitata maxime, atq; etiã supino assiduo cubitu: uenarũ inæquabili aut formicante percussu: quæq; alia Hippocrati principi medicinæ obseruata sunt. Et cũ innumerabilia sint mortis signa, salutis securitatisq; nulla sunt. Quippe cum Censorius Cato ad filium de ualidis quoq; obseruationem ut ex oraculo aliquo prodiderit, senilem iuuentã prææmaturæ mortis esse signum. Morborum uero tam infinita est multitudo, ut Pherecydes Syrius copia serpentiũ ex corpore eius erumpente expirauerit. Quibusdam perpetua febris est, ut C. Mœcenati. Eidem triennio supremo nullo horæ momẽto contigit somnus. Antipater Sidonius poeta omnibus annis uno die tantum natali corripiebatur febre, & eo consumptus est satis longa senecta.

De his qui elati reuixerunt. Cap. LII

AViola consularis in rogo reuixit: & quoniam subueniri non potuerat præualente flamma, uiuus crematus est. Similis causa in L. Lamia prętorio uiro traditur. Nam C. Aelium Tuberonem prætura functum à rogo relatum, Messala Rufus, & pleriq; tradunt. Hæc est conditio mortalium: ad has & eiusmodi occasiones fortunæ gignimur, uti de homine ne morti quidem debeat credi. Reperimus inter exempla, Hermotimi Clazomenij animã relicto corpore errare solitam, uagamq; è longinquo multa annũciare, quæ nisi à præsenti nosci non possent, corpore interim semianimi: donec cremato eo inimici (qui Cantaridæ uocabãtur) remeanti animæ uelut uaginã ademerint: Aristæi etiã uisam euolantem ex ore in Proconneso, corui effigie, magna quæ sequitur fabulositate: quam equidem & in Gnosio Epimenide simili modo accipio. Puerum æstu & itinere fessum in specu vij. & l. dormisse annis: rerum faciem mutationemq; mirantem, uelut postero experrectum die: hinc pari numero dierum senio ingruente, ut tamen in septimum & quinquagesimum atq; centesimum uitæ duraret annum. Fœminarũ sexus huic malo uidetur maxime opportunus, conuersione uuluæ: quæ si corrigatur, spiritus restituitur. Huc pertinet nobile illud apud Græcos uolumen Heraclidis, septem diebus fœminæ exanimis ad uitam reuocatæ. Varro quoq; autor est, xx. uiris agros diuidentibus Capuæ, quendam qui efferretur feretro, domũ remeasse pedibus: Hoc idem Aquini accidisse. Romę quoq; Corfidium materteræ suæ maritũ funere locato reuixisse, & locatorem funeris ab eo elatum. Adijcit miracula, quæ tota indicasse conueniat. E duobus fratribus equestris ordinis Corfidio maiori accidisse, ut uideretur expirasse, apertoq; testamento recitatum hæredem minorem funeri institisse: interim eum, qui uidebatur exctinctus, plaudendo conciuisse ministeria, & narrasse à fratre se uenisse, cõmendatam sibi filiam ab eo. Demonstratum præterea quo in loco defodisset aurũ nullo cõscio, & rogasse ut ijs funebribus quæ comparasset efferretur. Hoc eo narrante, fratris domestici propere annũciauere exanimatum illum: & aurũ ubi dixerat repertum est. Plena præterea uita est his uaticinijs, sed non conferenda, cum sæpius falsa sint, sicut ingenti exemplo docebimus. Bello Siculo Gabienus Cæsaris classiarius fortissimus captus à Sex. Pompeio, iussu eius incisa ceruice, & uix cohærente, iacuit in littore tota die. Deinde cum aduesperauisset, cum gemitu precibusq; cõgregata multitudine petijt, uti Pompeius ad se ueniret, aut aliquem ex charis mitteret: se enim ab inferis remissum, habere quæ nũciaret. Misit plures Pompeius ex amicis, quibus Gabienus dixit: Inferis dijs placere Pompeij causas & partes pias. Proinde euentum futurum quem optaret, hoc se nunciare iussum. Argumentum fore ueritatis, quod peractis mandatis, protinus expiraturus esset. Idq; ita euenit. Post sepulturam quoque

uisorum exempla sunt:nisi quod naturæ opera,non prodigia consectamur.

De mortibus repentinis. Cap. LIII

IN primis autem miraculo sunt atque frequenti mortes repentinæ. Hæc est summa uitæ felicitas,quas esse naturales docebimus. Plurimas prodidit Verrius: nos cum delectu modum seruabimus. Gaudio obiere præter Chilonem,de quo diximus, Sophocles & Dionysius Siciliæ tyrannus, uterque accepto tragicæ uictoriæ nuncio. Mater pugna illa Cannensi, filio incolumi uiso contra falsum nuncium. Pudore Diodorus sapientiæ dialecticæ professor, lusoria quæstione non protinus ad interrogationes Stilbonis dissoluta. Nullis euidentibus causis obiere,dum calciãtur matutino duo Cæsares,prætor & prætura perfunctus dictatoris Cæsaris pater:hic Pisis exanimatus,ille Romæ. Q. Fabius Maximus in consulatu suo pridie kalend. Ianuarij:in cuius locum M. Orellius paucissimarum horarum consulatũ petijt:Item C. Vulcatius Gurges senator. Omnes adeo sani atque tempestiui,ut de progrediendo cogitarent. Q. Aemilius Lepidus iam egrediens incusso pollice limini cubiculi. C. Aufidius egressus cum in senatum iret, offenso pede in comitio. Legatus quoq; qui Rhodiorum causam in senatu magna cum admiratione orauerat,in limine curiæ protinus expirauit progredi uolẽs. Cn. Bebius Pamphilus,prætura & ipse functus, cum à puero quæsisset horas. A. Pompeius in capitolio cum deos salutasset. M. Iuuentius Talua cos. cum sacrificaret. C. Seruilius Pansa cum staret in foro ad tabernã hora diei secunda, in P. Pansam fratrem innixus. Bebius iudex cum uadimonium differri iubet. M. Terentius Corax dum tabellas scribit in foro. Necnon & proximo anno,dum consulari uiro in aurem dicit,eques Romanus,ante Apollinem eboreum,qui est in foro Augusti. Super omnes C. Iulius medicus,dum inungit, specillum per oculum trahens. Iam Manlius Torquatus cõsularis cum in cœna placentam appeteret. L. Durius medicus Valla,dum mulsi potionẽ haurit. Ap. Saufeius,cum à balineo reuersus mulsum bibisset,ouumq; sorberet. P. Quintius Scapula cũ apud Aquiliũ Gallum cœnaret. Decimus Saufeius scriba cum domi suæ pranderet. Cornelius Gallus prætorius & T. Aetherius eques Ro. in Venere obiere. Et quos nostra adnotauit ætas,duo equestris ordinis in eodem Pantomimo Mythico tum forma præcellẽte. Operosissima tamen securitas mortis in M. Ofilio Hilaro ab antiquis traditur, comœdiarũ histrione. is cum populo admodum placuisset natali die suo,cõuiuiumq; haberet,ædita cœna calidam potionem in pultario poposcit, simulq; personã eius diei acceptam intuens,coronam è capite suo in eam transtulit,tali habitu rigens nullo sentiente, donec accubantium proximus tepescere potionem ammoneret: Hæc felicia exempla:at contra miseriarũ innumera. L. Domitius clarissimæ gentis apud Masiliam uictus, Corfinij captus ab eodem Cæsare, ueneno poto propter tædium uitę, postquam biberat,omni opere ut uiueret annixus est. Inuenitur in actis, Felice russato auriga elato, in rogum eius unum è fauentibus iecisse sese: (friuolum dictu)ne hoc glorię artificis daretur, aduersis studijs copia odorum corruptum criminantibus. Cum ante nõ multo M. Lepidus nobilissimæ stirpis, quẽ eu enti anxietate diximus mortuũ,flammæ ui è rogo eiectus, recondi propter ardorẽ non potuisset,iuxtà sarmẽtis alijs nudus crematus est.

De sepultura. Cap. LIIII

IPsum cremare,apud Romanos nõ fuit ueteris instituti:terra cõdebantur. At postquã longinquis bellis obrutos erui cognouere,tunc institutum. Et tamen multæ familiæ priscos seruauere ritus: sicut in Cornelia nemo ante Syllam dictatorem traditur crematus. Idq; uoluisse, ueritum talionem, eruto C. Marij cadauere. Sepultus intelligitur quoquo modo conditus,humatus uero humo contectus.

De anima,uel de manibus. Cap. LV

POst sepulturã aliæ atq; aliæ maniũ ambages. Omnibus à suprema die eadem quæ ante primum: nec magis à morte sensus ullus aut corpori aut animæ, quàm ante natalem

talem. Eadem enim uanitas in futurum etiam se propagat, & in mortis quoque tempora ipsa sibi uitam mentitur: aliàs immortalitatem animæ, aliâs transfigurationem, aliâs sensum inferis dando, & manes colendo, deumq́; faciendo, qui iam etiã homo esse desierit: ceu uero ullo modo spirandi ratio homini à cæteris animalibus distet, aut non diuturniora in uita multa reperiantur, quibus nemo similem diuinat immortalitatem. Quod autem corpus animæ prosequitur materiam? ubi cogitatio illi? quomodo uisus, auditus, aut qui tangit, qui usus eius, aut quod sine his bonum? Quæ deinde sedes, quantáue multitudo tot seculis animarum uelut umbrarum? Puerilium ista deliramentorum, auidæq́; nunquam desinere mortalitatis commenta sunt. Similis & de asseruandis corporibus hominum ac reuiuiscendi promissa Democrito uanitas, qui non reuixit ipse. Quæ (malum) ista dementia est, iterari uitam morte? quæúe genitis quies unquam, si in sublimi sensus animæ manet, inter inferos umbræ? Perdit profectò ista dulcedo credulitasq́; præcipuũ naturæ bonũ mortem, ac duplicat obitus, si dolere etiã post futuri æstimatione euenit. Etenim si dulce uiuere, cui potest esse uixisse? At quanto facilius certiusq́;, sibi quenq́; credere, ac specimen securitatis antegenitali sumere experimento.

Quæ quis inuenerit in uita. Cap. LVI

CONsentaneum uidetur, priusquam digrediamur à natura hominum, indicare quæ cuiusque inuẽta sunt. Emere ac uendere instituit Liber pater. Idem diadema regum insigne, & triumphum inuenit. Ceres frumenta, cum antea glande uescerentur. Eadem molere & conficere in Attica, Italia & Sicilia: ob id dea iudicata. Eadem prima leges dedit, ut alij putauere Rhadamanthus. Literas semper arbitror Assyrias fuisse: sed alij apud Aegyptios à Mercurio, ut Gellius: alij apud Syros repertas uolunt. Vtique in Græciam intulisse è Phœnice Cadmum sedecim numero. Quibus Troiano bello Palamedem adiecisse quatuor hac figura ΘΞΦΧ. Totidem post eum Simonidem melicum, ΖΗΨΩ: quarum omniũ uis in nostris recognoscitur. Aristoteles X & viij. priscas fuisse, ΑΒΓ ΔΕΖΙΚΛΜΝΟΠΡΣΤΥΦ: & duas ab Epicharmo additas ΘΧ, quàm à Palamede mauult. Anticlides in Aegypto inuenisse quendam nomine Menona tradit xv. annis ante Phoroneum antiquissimũ Græciæ regem: idq́; monumentis approbare conatur. E diuerso Epigenes, apud Babylonios dccxx. annorum obseruationes siderum coctilibus laterculis inscriptas docet, grauis autor in primis: qui minimum, Berosus & Critodemus, cccc. lxxx. annorum. Ex quo apparet æternus literarum usus. In Latium eas attulerunt Pelasgi. Laterarias ac domos constituerũt primi Euryalus & Hyperbius fratres Athenis: antea specus erant pro domibus. Gellio Doxius Cæli filius, lutei ædificij inuentor placet, exemplo sumpto ab hirundinum nidis. Oppidum Cecrops à se appellauit Cecropiam, quæ nunc est arx Athenis. Aliqui Argos à Phoroneo rege ante conditum uolunt: quidam & Sicyonem. Aegyptij multo ante apud ipsos Diospolin. Tegulas inuenit Cynira Agriopæ filius, & metalla æris, utrunq́; in insula Cypro: Item forcipem, marculum, uectem, incudem. Puteos Danaus, ex Aegypto aduectus in Græciam, quæ uocabatur Argos dipsion. Lapidicinas Cadmus Thebis, aut (ut Theophrastus) in Phœnice. Thrason muros. Turres, ut Aristoteles, Cyclopes: Tirynthij, ut Theophrast9: Aegyptij textilia: inficere lanas Sardibus Lydi. Fusos in lanificio Closter filius Arachnes, linum & retia Arachne. Fulloniam artem Nicias Megarensis. Sutrinam Boethius. Medicinam Aegyptij apud ipsos uolunt repertam: alij per Arabum, Babylonis & Apollinis filiũ: Herbariam & medicamentariam à Chirone, Saturni & Phylliræ filio. Aes conflare & temperare, Aristoteles Lydum Scythen monstrasse, Theophrastus Delam Phrygem putat. Aerariam fabricã alij Chalybas, alij Cyclopas. Ferrũ Hesiodus in Creta eos qui uocati sunt Dactyli Idæi. Argentum inuenit Erichthonius Atheniensis, ut alij Aeacus. Auri metalla & conflaturam, Cadmus Phœnix ad Pangeum montem: ut alij, Thoas & Eaclis in

Panchaia. aut Sol Oceani filius, cui Gellius medicinæ quoq; inuentionem & mellis assignat. Plumbum ex Cassiteride insula primus apportauit Midacritus. Fabricam ferream inuenere Cyclopes. Figlinas Chorœbus Atheniēsis. In ijs orbē Anacharsis Scythes, ut alij Hyperbios Corinthius. Fabricam materiariam Dædalus, & in eam serram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum, ichthyocollam: normam autem & libellam, & tornum, & clauem Theodorus Samius. Mensuras & pondera, Phidon Argiuus: aut Palamedes, ut maluit Gellius. Ignem è silice Pyrodes Cilicis filius: eundem asseruare in ferula, Prometheus. Vehiculum cum quatuor rotis Phryges. Mercaturas Pœni. Culturas uitium & arborum Eumolpus Atheniensis. Vinum aqua misceri Staphylus Sitheni filius. Oleum & trapetas Aristæus Atheniensis. Idem mella. Bouem & aratrum Buzyges Atheniensis, ut alij Triptolemus. Regiam ciuitatē Aegyptij, popularem Attici. Post Theseum tyrannus primus fuit Phalaris Agrigenti. Seruitium inuenere Lacedæmonij. Iudicium capitis in Ariopago primū actum est. Prælium Afri cōtra Aegyptios primum fecere fustibus, quos uocant phalangas. Clypeos inuenerunt Prœtus & Acrisius inter se bellantes, siue Chalcus Athamantis filius. Loricam Mydias Messenius. Galeam, gladium, hastam Lacedæmonij. Ocreas & cristas Cares. Arcum & sagittam Scythem Iouis filium, alij sagittas Persen Persei filium inuenisse dicunt: lanceas Aetolos, iaculum cum amento inuenisse Aetolum Martis filium. Hastas uelitares Tyrrhenum, pilumq; Penthesileam Amazonem securim, Piseum uenabula. Et in tormētis scorpionem Cretas, catapultam Syros, Phœnicas ballistam & fundam. Aeneam tubam Piseum Tyrrhenum. Testudines Artemonem Clazomenium. Equum (qui nunc aries appellatur) in muralibus machinis Epeum ad Troiam. Equo uehi Bellerophontem. Frenos & strata equorum Pelethronium. Pugnare ex equo Thessalos, qui Centauri appellati sunt, habitantes secundum Pelium montem. Bigas primum iunxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius. Ordinem exercitus, signi dationem, tesseras, uigilias Palamedes inuenit Troiano bello. Specularem significationem eodem Sinon. Inducias Lycaon. Fœdera Theseus. Auguria ex auibus Car, à quo Caria appellata. Adiecit ex cæteris animalibus Orpheus. Aruspicium Delphus, ignispicia Amphiaraus, auspicia auium Tiresias Thebanus. Interpretationem ostentorum & somniorum Amphictyon. Astrologiam Atlas Libyæ filius, ut alij Aegyptij, ut alij Assyrij. Sphæram in ea Milesius Anaximander. Ventorum rationem Aeolus Hellenis filius. Musicam Amphion. Fistulam & Monaulum Pan Mercurij. Obliquam tibiam Midas in Phrygia. Geminas tibias Marsyas in cadē gente. Lydios modulos Amphion, Dorios Thamyras Thrax, Phrygios Marsyas Phryx, Citharam Amphion, ut alij Orpheus, ut alij Linus. Septem chordis additis Terpander. Octauam Simonides addidit. Nonam Timotheus. Cithara sine uoce cecinit Thamyras primus: cum cantu Amphion, ut alij Linus. Citharœdica carmina composuit Terpander. Cum tibijs canere uoce Trœzenius Dardanus instituit. Saltationem armatam Curetes docuere, Pyrrhicen Pyrrhus, utranque in Creta. Versum heroicum Pythio oraculo debemus. De poematum origine magna quæstio est. Ante Troianum bellum probantur fuisse. Prosam orationem condere Pherecydes Syrius instituit, tempore Cyri regis. Historiam Cadmus Milesius. Ludos gymnicos in Arcadia Lycaon, funebres Acastus in Iolco, post eum Theseus in Isthmo. Hercules olympię athleticam. Pythus pilam lusoriam. Gyges Lydius picturam in Aegypto. In Græcia uero Pyrrhus Dædali cognatus, ut Aristoteli placet: ut Theophrasto, Polignotus Atheniensis. Naue primus in Græciam ex Aegypto Danaus aduenit: ante ratibus nauigabatur, inuentis in mari rubro inter insulas à rege Erythra. Reperiūtur qui Mysos & Troianos priores excogitasse in Hellesponto putent, cum transirent aduersus Thracas. Etiam nūc in Britānico oceano uitiles corio circumsutæ fiunt: in Nilo ex papyro, & scirpo, & arundine. Longa na

ue

ue Iasonem primum nauigasse, Philostephanus autor est: Egesias Paralum: Ctesias Samyram: Saphanus Semiramin: Archimachus Aegeonem: Biremem Damastes Erythræos fecisse: triremem Thucydides Aminoclen Corinthium: quadriremem Aristoteles Carthaginenses. Quinqueremem instituit Nesichthon Salaminius: sex ordinum Xenagoras Syracusius: ab ea ad deciremem Mnesigeton. Alexandrum magnum ferũt instituisse ad xij. ordines: Philostephanus Ptolemæum Soterem ad quindecim: Demetrium Antigoni ad xxx. Ptolemæum Philadelphum ad xl. Ptolemæum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus est, ad l. Onerariam Hippus Tyrius inuenit, lembum Cyrenenses, cymbam Phœnices, celocem Rhodij, cercuron Cyprij. Siderum obseruationem in nauigando Phœnices, remum Copæ, latitudinem eius Platææ, uela Icarus, malum & antennam Dædalus, Hippagum Salaminij, aut Pericles Atheniensis, tectas longas Thasij: antea ex prora tantum & puppi pugnabatur. Rostra addidit Piscus: Tyrrheni ancoram, Eupalamus eandem bidentem, Anacharsis harpagonas: & manus Pericles Atheniensis, adminicula gubernandi Typhis. Classe princeps depugnauit Minos. Animal occidit primus Hyperbius Martis filius, Prometheus bouem.

In quo primus gentium consensus. Cap. LVII

GEntium consensus tacitus primus omnium conspirauit, ut Ionum literis uterentur.

De literis antiquis. Cap. LVIII

VEteres Græcas fuisse easdem penè quæ nunc sunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ est hodie in palatio, dono principum Mineruæ dicata in bibliotheca, cum inscriptione tali, Νωυσικράτης πσαμένυ Αθηνοῦος ἀνέθηκεν.

Quando primum tonsores Romæ. Cap. LIX

SEquens gentium consensus in tonsoribus fuit, sed Romanis tardior. In Italiam ex Sicilia uenere post Romam conditam anno quadringentesimoquinquagesimoquarto, adducente P. Ticinio Mena, ut autor est Varro: ante intonsi fuere. Primus omnium radi quotidie instituit Africanus: sequens diuus Augustus cultris semper usus est.

Quando primum horologia. Cap. LX

TErtius consensus fuit in horarum obseruatione, iam hic rationi accedens, quando & à quo in Græcia reperta, diximus in secundo uolumine. Serius etiam hoc Romæ contigit. Duodecim tabulis ortus tantum & occasus nominatur. Post aliquot annos adiectus est & meridies, accenso consulum id pronunciante, cum curio inter rostra & Græcostasin prospexisset talem solem. A columna ænea ad carcerem inclinato sidere, supremam pronunciauit. Sed hoc serenis tantum diebus usque ad primum Punicum bellum. Princeps Romanis solarium horologium statuisse, ante duodecim annos quàm cum Pyrrho bellatum est, ad ædem Quirini, L. Papyrius Cursor, cum eandem dedicaret, à patre suo uotam, à Fabio Vestali proditur. Sed neque facti horologij rationem uel artificem significat, nec unde translatum sit, aut apud quem scriptum id inuenerit. M Varro primum statutum in publico secundum Rostra in columna tradit, bello Punico primo, à M. Valerio Messala consule Catina capta in Sicilia: deportatum inde post xxx annos, quàm de Papyriano horologio traditur, anno urbis cccclxxvij. nec congruebant ad horas eius lineæ: paruerunt tamen ei annis undecentum, donec Q. Marcius Philippus, qui cum L. Paulo fuit censor, diligentius ordinatum iuxta posuit: idq; munus inter censoria opera gratissime est acceptum. Etiam tum tamen nubilo incertæ fuere horæ, usque ad proximum lustrum. Tunc Scipio Nasica collega Lænatis, primus aqua diuisit horas æque noctium ac dierum. Idq; horologium sub tecto dicauit, anno urbis dxcv. Tam diu populi Romani indiscreta lux fuit. Nunc reuertamur ad reliqua animalia, primumq; terrestria.

De animalibus terrestribus. elephantorū cōmendatio, & de sensu eorū. Cap. I

AD RELIQVA transeamus animalia, & primū terrestria. Maximū est elephas, proximúq; humanis sensibus: quippe intellectus illis sermonis patrij, & imperiorum obediētia, officiorumq; quę didicere memoria, amoris & glorię uoluptas: imò uero (quę etiam in homine rara) probitas, prudentia, æquitas: religio quoque siderum, solisq; ac lunæ ueneratio. Autores sunt, in Mauritaniæ saltibus ad quendam amnem, cui nomen est Amilo, nitescēte luna noua, greges eorū descēdere: ibiq; se purificātes solenniter aqua circumspergi, atq; ita salutato sidere in syluas reuerti, uitulorū fatigatos præ se ferentes. Alienę quoq; religionis intellectu, creduntur maria transituri nō ante naues conscendere, quàm inuitati rectoris iureiurando de reditu. Visiq; sunt fessi ægritudine (quando & illas moles infestant morbi) herbas supini in cælum iacientes, ueluti tellure precibus allegata. Nam quod ad docilitatē attinet, regē adorant, genua submittunt, coronas porrigunt. Indis arant minores, quos appellant nothos.

Quando primum iuncti. Cap. II

ROmæ iuncti primū subiere currū Pompeij Magni Africano triumpho, quod prius India uicta triūphante Libero patre memoratur. Procilius negat potuisse Pompeij triumpho iunctos ingredi portā. Germanici Cæsaris munere gladiatorio, quosdā inconditos motus ædidere, saltantium modo. Vulgare erat, per auras arma iacere nō auferentibus uentis, atq; inter se gladiatorios cōgressus ædere, aut lasciuiente pernicitate colludere: postea & per funes incessere, lecticis etiam ferentes quaterni singulos puerperas imitātes, plenisq; hominū triclinijs accubitu iere per lectos, ita libratis uestigijs, ne quis potantium attingeretur.

De docilitate eorum. Cap. III

CErtum est, unum tardioris ingenij in accipiēdis quæ tradebantur, sępius castigatum uerberibus, eadem illa meditantē noctu repertū. Mirum maxime, & aduersis quidem funibus subire, sed regredi magis utiq; pronis. Mutianus ter cōsul autor est, aliquem ex his & literarum ductus Græcarum didicisse, solitumq; perscribere eius linguæ uerbis: Ipse ego hæc scripsi, & spolia celtica dicaui. Itemq; se uidente Puteolis, cum aduecti è naue egredi cogerentur, territos spatio procul pontis à cōtinente porrecti, ut sese longinquitatis æstimatione fallerent, auersos retrorsus isse. Prædam ipsi in se expetendam, sciunt solam esse in armis suis, quæ Iuba cornua appellat, Herodotus tanto antiquior, & consuetudo melius, dentes. Quamobrem deciduos casu aliquo uel senecta defodiunt: hoc solum ebur est, cætero, & in his quoque quà corpus intexit, uilitas ossea. Quanquam nuper ossa etiam in laminas secari cœpere penuria. Etenim rara amplitudo iam dentium, præterquam ex India, reperitur: cætera in nostro orbe cessere luxuriæ. Dentiū candore intelligitur iuuenta. Circa hos belluis summa cura: alterius mucroni parcunt, ne sit prælijs hebes: alterius operario usu fodiunt radices, impellunt moles. circūuentiq; à uenanribus, primos constituunt quibus sunt minimi, ne tanti prælium putetur. postea fessi, impactos arbori frangunt, prædaq; se redimunt.

De clemētia eorū, & q̄ pericula sua intelligant, & de tigridis truculētia. Cap. IIII

MIrum in plerisque animalium, scire quare petantur: sed & per cuncta quid caueant. Elephas homine obuio forte in solitudine, & simpliciter oberrante, clemens placidusq; etiam demonstrare uiam traditur. Idem uestigio hominis animaduerso priusquàm homine, intremiscere insidiarū metu, subsistere ab olfactu, circūspectare, iras proflare, nec calcare, sed erutum proximo tradere: illum sequenti, nuncio simili usq; ad extremum: & tunc agmen circumagi, & reuerti, aciemq; dirigi: adeo omniū odori durare uirus

illud

illud, maiore ex parte ne nudorū quidem pedum. Sic & tigris etiam feris cæteris truculenta, atq; ipsa elephāti quoq; spernens uestigia, homine uiso transferre dicitur protinus catulos. Quonam modo agnito? ubi ante conspecto illo quem timet? Etenim tales syluas minime frequentari certū est. Sanè mirētur ipsam uestigij raritatē, sed unde sciūt timēdos esse? Imò uero cur uel sæpius cōspectum paueant, tanto uiribus, magnitudine, uelocitate prestātiores? Nimirū hæc est natura rerū, hæc potētia eius, sæuissimas ferarū maximasq; quæ nunquam uidissent quod debeant timere, statim intelligere cur sit timendum.

De intellectu & memoria eorum. Cap. V

ELephanti gregatim semper ingrediuntur. Ducit agmen maximus natu, cogit ætate proximus. Amnem transituri minimos præmittunt, ne maiorum ingressu atterente alueū, crescat gurgitis altitudo. Antipater autor est, duos Antiocho regi in bellicis usibus celebres etiam cognominibus fuisse: etenim nouere ea. Certe Cato, cum imperatorū nomina annalibus describeret, eum qui fortissime præliatus esset in Punica acie, Sutrum tradidit uocatum, altero dente mutilato. Antiocho uadum fluminis experienti renuit Aiax, alioquin dux agminis semper: Tum pronunciatum, eius fore principatum qui transisset: ausumq; Patroclum ob id phaleris argenteis, quo maxime gaudent, & reliquo omni primatu donauit. Ille qui notabatur, inedia mortem ignominiæ prætulit. Mirus nanque pudor est, uictusq; uocem fugit uictoris: terram ac uerbenas porrigit. Pudore nunquam nisi in abdito coeunt: mas quinquennis, fœmina decennis. Initur autem biennio, quinis (ut ferunt) cuiusque anni diebus, nec amplius: sexto perfunduntur amne, non ante reduces ad agmen. Nec adulteria nouere, nulláue propter fœminas inter se prælia, cæteris animalibus pernicialia: non quia desit illis amoris uis: Nanq; traditur unus amasse quandam in Aegypto corollas uendentem. Ac ne quis uulgariter electam putet, miretur gratam Aristophani, celeberrimo in arte Grammatica. Alius Menandrum Syracusanum incipientis iuuentæ in exercitu Ptolemæi, desiderium eius quotiens non uideret, inedia testatus. Et unguentariam quandam dilectam Iuba tradit. Omnium amoris fuere argumenta, gaudium à conspectu, blanditiæq; inconditæ, stipesq;, quas populus dedisset, seruatæ, & in sinum effusæ. Nec mirum, esse amorem, quibus sit memoria. Idem nanque tradit, agnitum in senecta multos post annos, qui rector in iuuenta fuisset. Idem diuinationem quandam iustitiæ. Cum Bochus rex triginta elephantis, totidem, in quos sæuire instituerat, stipitibus alligatos obiecisset, procursantibus inter eos qui lacesserent, non potuisse effici, ut crudelitatis alienæ ministerio fungerentur.

Quando primum in Italia. Cap. VI

ELephantes Italia primū uidit Pyrrhi regis bello, & boues Lucas appellauit, in Lucanis uisos, anno Vrbis quadringentesimo septuagesimo secundo. Roma aūt in triumpho, septem annis ad superiorem numerum additis. Eadem plurimos anno quingentesimo secundo, uictoria L. Metelli pontificis in Sicilia de Pœnis captos. Centum quadraginta duo fuere transuecti ratibus, quas doliorum consertis ordinibus imposuerāt. Verrius eos pugnasse in circo, interfectosq; iaculis tradit penuria consilij: quoniam neq; ali placuisset, neq; donari regibus. L. Piso inductos duntaxat in circum, atq; ut cōtemptus eorum incresceret, ab operarijs hastas præpilatas habētibus, per circum totum actos. Nec quid deinde ijs factum sit, autores explicant, qui non putant interfectos.

Pugnæ eorum. Cap. VII

CLara est unius è Romanis dimicatio aduersus elephantum, cum Annibal captiuos nostros dimicare inter se coegisset. Nanque unum qui supererat, obiecit elephanto: & ille, dimitti pactus si interemisset, solus in harena congressus, magno Pœnorum dolore confecit. Annibal, cum famam eius dimicationis contemptum allaturam belluis intelligeret, equites misit qui abeuntem interficerent. Proboscidem eorum facillime amputari, Pyrrhi præliorum experimentis patuit. Romæ pugnasse Fenestella

tradit primum omnium in circo Claudij Pulchri ædilitate curuli, M. Antonio, A. Posthumio COSS. anno urbis sexcentesimo quinquagesimoquinto. Itē post annos xx. Lucullorum ædilitate curuli, aduersus tauros. Pompeij quoq; altero cõsulatu: dedicatione templi Veneris uictricis, pugnauere in circo uiginti, aut ut quidam tradunt xvij, Getulis ex aduerso iaculantibus, mirabili unius dimicatione, qui pedibus confossis repsit genibus in cateruas, arrepta scuta iaciens in sublime, quæ decidentia uoluptati spectantibus erant in orbem circumacta, uelut arte non furore beluæ iacerentur. Magnum & in altero miraculum fuit, uno ictu occiso. Pilum sub oculo adactum, in uitalia capitis uenerat. Vniuersi eruptionē tentauere, nō sine uexatione populi, circundati claustris ferreis. Qua de causa Cæsar dictator, postea simile spectaculum editurus, euripis harenam circũdedit: quos Nero princeps sustulit, equiti loca addens. Sed Pompeiani amissa fugæ spe, misericordiam uulgi inenarrabili habitu quęrentes supplicauere, quadam sese lamentatione complorantes: tanto populi dolore, ut oblitus imperatoris, ac munificentiæ honori suo exquisitæ, flens uniuersus consurgeret, dirasq; Pompeio, quas ille mox luit, pœnas imprecaretur. Pugnauere & Cæsari dictatori tertio consulatu eius, uiginti contra pedites quingentos: iterum totidem turriti cum sexagenis propugnatoribus, eodem quo priores numero peditũ, & pari equitũ ex aduerso dimicante: postea singuli, principibus Claudio & Neroni, in consummatione gladiatorum. Ipsius animalis tanta narrat' clemētia contra minus ualida, ut in grege pecudũ occurrentia manu dimoueat, ne quid obterat imprudēs: nec nisi lacessiti noceāt, ideoq; gregatim semper ambulēt, minime ex omnibus soliuagi. Equitatu circumuenti, infirmos aut fessos uulneratosúe in medium agmen recipiunt: ac uelut imperio ac ratione, per uices subeunt. Capti celerrime mitificantur hordei succo.

Quomodo capiantur. Cap. VIII

CApiuntur autem in India, unum ex domitis agente rectore: qui deprehēsum solitarium, abactumúe à grege, uerberat ferum: quo fatigato, trāscendit in eum, nec secus ac priorem regit. Africa foueis capit, in quas deerrante aliquo, protinus cæteri congerunt ramos, moles deuoluũt, aggeres cõstruunt, omniq; ui conātur extrahere. Antea domitandi gratia greges equitatu cogebant in cõuallem manu factam, & longo tractu fallacem: cuius inclusos ripis fossisq;, fame domabāt. Argumentũ erat ramus, homine porrigente clementer acceptus. Nunc dentiũ causa, pedes eorũ iaculantur alioquin mollissimos. Troglodytæ contermini Aethiopiæ, qui hoc solo uenatu aluntur, arbores propinquas itineri eorum cõscendunt. Inde totius agminis nouissimũ speculati, extremas in clunes desiliunt. Læua apprehenditur cauda, pedes stipantur in sinistro fœmine. Ita pendens alterum poplitem dextra cædit: ac præacuta bipēni hoc crure tardato profugiēs, alterius poplitis neruos ferit, cuncta præceleri pernicitate peragēs. Alij tutiore genere, sed magis fallaci, intentos ingētes arcus defigunt humi longius. Hos præcipui uiribus iuuenes cõtinent, alij connixi pari conatu tendunt, ac prætereuntibus sagittarum uenabula infigunt, mox sanguinis uestigijs sequuntur. Elephantorũ generis fœminæ multo pauidiores.

Quomodo domentur. Cap. IX

DOmātur autē rabidi fame & uerberibus, elephātis alijs admotis, qui tumultuantem catenis coerceāt: & aliàs circa coitus maxime efferant', & stabula Indorum dentibus sternũt. Quapropter arcent eos coitu, fœminarũq; pecuaria separant, quę haud alio modo q; armentorũ habent. Domiti militant, & turres armatorũ in hostes ferunt, magnaq; ex parte orientis bella conficiunt. Prosternunt acies, proterunt armatos. Iidem minimo suis stridore terrentur, uulneratiq; & territi retro semper cedunt, haud minore partiũ suarum pernicie. Indicũ Afri pauent, nec cõtueri audent: nā & maior Indicis magnitudo est.

De partu eorum & reliqua natura. Cap. X

DEcem annis gestare in utero uulgus existimat: Aristoteles biennio, nec amplius q; semel gignere, pluresúe quàm singulos: uiuere ducentis annis, & quosdam trecentis. Iuuen-

Iuuenta eorũ à sexagesimo incipit. Gaudent amnibus maxime, & circa fluuios uagantur, cum alioquin nare propter magnitudinem corporis nõ possint. Iidem frigoris impatientes. Maximum hoc malum, inflationemq; & profluuium alui, nec alia morborum genera sentiunt. Olei potu tela, quæ corpori eorum inhæreant, decidere inuenio: à sudore autem facilius adhærescere. Et terram edisse ijs tabificum est, nisi sæpius mandant. Deuorant autem & lapides. Truncos quidem gratissimo in cibatu habent. Palmas excelsiores fronte prosternunt, ac ita iacentiũ absumunt fructum. Mandunt ore: spirant & bibunt, odoranturq; haud improprie appellata manu. Animalium maxime odere murem: & si pabulum in præsepio positum attingi ab eo uidere, fastidiunt. Cruciatum in potu maximum sentiunt hausta hirudine, quam sanguisugã uulgò cœpisse appellari aduerto. Hæc ubi in ipso animæ canali se fixit, intolerãdo afficit dolore. Durissimum dorso tergus, uentres molles, setarum nullum tegumentũ, ne in cauda quidem præsidium abigendo tædio muscarum (nanq; id & tanta uastitas sentit) sed cancellata cutis, & inuitans id genus animaliũ odore. Ergo cũ extenti recepere examina, arctatis in rugas repente cancellis, comprehensas enecant: Hoc ijs pro cauda, pro iuba, pro uillo est. Dentibus ingens pretium, & deorum simulacris laudatissima ex ijs materia. Inuenit luxuria cõmendationem & aliam, expetit in callo manus uim saporis, haud alia de causa credo quàm quia ipsum ebur sibi mandere uidetur. Magnitudo dentium uidetur quidem in templis præcipua. Sed tamen in extremis Africæ, quà confinis Aethiopiæ est, postium uicem in domicilijs præbere: sepesq; in ijs & pecorum stabulis pro palis elephantorum dentibus fieri, Polybius tradit, autore Gulussa regulo.

Vbi nascãtur, & de discordia eorũ & draconũ. Ca. XI

ELephãtes fert Africa ultra Syrticas solitudines, & in Mauritaina: ferũt Aethiopes & Troglodytæ, ut dictum est: sed maximos India, bellantesq; cum ijs perpetua discordia dracones, tantæ magnitudinis, ut & ipsos circũflexu facili ambiant, nexuq; nodi præstringant. Cõmoritur ea dimicatio: uictusq; corruens, cõplexum elidit pondere.

De solertia animalium. Cap. XII

MIra animalium pro se cuiq; præcipua solertia est, ut ijs una scandendi in tantam altitudinem difficultas. Draco itaq; iter ad pabula speculatus, ab excelsa se arbore inijcit. Scit ille imparem sibi luctatum contra nexus, itaque arborum aut rupium attritum quærit. Cauent hoc dracones, ob idq; gressus primum alligant cauda. Resoluunt illi nodos manu. At hi in ipsa nare caput condunt, pariterq; spiritum præcludunt, & molissimas lancinant partes. Iidem obuij deprehensi, in aduersos erigunt se, oculosq; maxime petunt. Ita fit ut plerunq; cæci ac fame & mœroris tabe confecti reperiantur. Quam quis aliam tantæ discordiæ causam attulerit, nisi naturæ spectaculum, sibi paria componentis? Est & alia dimicationis huius fama. Elephantis frigidissimum esse sanguinem, ob id æstu torrente præcipue à draconibus expeti. Quamobrem in amnes mersos insidiari bibentibus: arctatisq; illigata manu in aurem morsum defigere: quoniam is tantũ locus defendi non possit manu. Dracones esse tantos, ut totum sanguinem capiant. Itaque elephantos ab ijs ebibi, siccatosq; concidere: & dracones inebriatos opprimi, commoriq;.

De draconibus. Cap. XIII

GEnerat eos Aethiopia Indicis pares, uicenûm cubitorum. Id modo mirum, unde cristatos Iuba crediderit. Asachæi uocãtur Aethiopes, apud quos maxime nascũtur. Narratur in maritimis eorum quaternos quinosq; inter se cratium modo implexos, erectis capitibus uelificantes ad meliora pabula Arabiæ uehi fluctibus.

De serpentibus maximis & bois. Cap. XIIII

MEgasthenes scribit in India serpentes in tantam magnitudinem adolescere, ut solidos hauriant ceruos taurosq;. Metrodorus, circa Rhyndacum amnem in Ponto, ut superuolantes quamuis alte perniciterq;, alites haustu raptas absorbeant. Nota est, in punicis bellis ad flumen Bagradam à Regulo imperatore ballistis tormentisq;, ut oppidum

dum aliquod, expugnata serpens cxx. pedum longitudinis. Pellis eius maxillæq; usque ad bellũ Numantinũ durauere Romæ in tẽplo. Faciunt his fidẽ in Italia appellatæ boæ: in tantã amplitudinẽ exeuntes, ut diuo Claudio principe, occisæ in Vaticano solidus in aluo spectatus sit infans. Aluntur primo bubuli lactis succo, unde nomẽ traxere. Cæterorum animalium, quę modo conuecta undiq; Italiæ contigere sæpius, formas nihil attinet scrupulose referre.

De Scythicis animalibus & septentrionalibus. Cap. XV

PAucissima Scythia gignit, inopia fruticum: pauca cõtermina illi Germania: insignia tamen boum ferorum genera, iubatos bisontes, excellentiq; & ui & uelocitate uros, quibus imperitũ uulgus bubalorũ nomen imponit, cũ id gignat Africa, uituli potius ceruiue quadã similitudine. Septentrio fert & equorũ greges ferorum, sicut asinorũ Asia & Africa: præterea alcen, ni proceritas auriũ & ceruicis distinguat, iumẽto similem. Item notam in Scandinauia insula, nec unq; uisam in hoc orbe, multis tamen narratam, machlin, haud dissimilem illi, sed nullo suffraginum flexu: ideoq; nõ cubantẽ, sed accliuem arbori in somno, eaq; incisa ad insidias capi, aliàs uelocitatis memoratæ. Labrũ ei superius prægrande: ob id retrograditur in pascendo, ne in priora tendens inuoluatur. Tradũt in Pæonia feram, quæ bonasus uocetur, equina iuba, cætera tauro similẽ, cornibus ita in se inflexis, ut non sint utilia pugnæ. quapropter fuga sibi auxiliari, reddentẽ ea fimum interdum & trium iugerũ longitudine: cuius contactus sequentes, ut ignis aliquis, amburat. Mirum pardos, pantheras, leones, & similia, cõdito in corporis uaginas unguium mucrone, ne refringatur hebeteturúe, ingredi: auersisq; falculis currere, nec nisi appetendo protendere.

De leonibus. Cap. XVI

LEoni præcipua generositas, tũc cum colla armosq; uestiunt iubæ. Id enim ætate contingit è leone cõceptis. Quos uero pardi generauere, semper insigni hoc carẽt. Simili modo fœminæ. Magna ijs libido coitus, & ob hoc maribus ira. Africa hæc maxime spectat, inopia aquarum ad paucos amnes cõgregantibus se feris. Ideo multiformes ibi animalium partus, uarie fœminis cuiusq; generis mares aut ui aut uoluptate miscente. Vnde etiam uulgare Græciæ dictum, Semper aliquid noui Africã afferre. Odore pardi coitum sentit in adultera leo, totaq; ui consurgit in pœnã. Idcirco aut culpa flumine abluitur, aut longius comitatur. Semel aũt ædi partum, lacerato unguium acie utero in enixu, uulgum credidisse uideo. Aristoteles diuersa tradit, uir quem in ijs magna secuturus in parte præfandum reor: Alexandro Magno rege in flammato cupidine animalium naturas noscendi, delegataq; hac cõmentatione Aristoteli, summo in omni doctrina uiro, aliquot milia hominum in totius Asiæ Græciæq; tractu parêre iussa, omnium quos uenatus, aucupia, piscatusq; alebant: quibusq; uiuaria, armenta, aluearia, piscinæ, auiaria in cura erant: ne quid usq; genitũ ignoraretur ab eo: quos percontando, quinquaginta fermè uolumina illa præclara de animalibus condidit: quæ à me collecta in arctum cum ijs quæ ignorauerat, quæso ut legentes boni consulant, in uniuersis rerum naturæ operibus, medioq; clarissimi regum omniũ desiderio cura nostra breuiter peregrinantes. Is ergo tradit leænam primo fœtu parere v. catulos, ac per annos singulos uno minus, ab uno sterilescere. Informesq; minimasq; carnes magnitudine mustelarũ esse initio: semestres uix ingredi pôsse, nec nisi bimestrem moueri. In Europa autem inter Acheloum tantum & Nestum amnes leones esse, sed longe uiribus præstantiores ijs quos Africa aut Syria gignant. Leonum duo genera, compactile & breue crispioribus iubis. Hos pauidiores esse quàm longo simpliciq; uillo, eos contemptores uulnerum. Vrinam mares crure sublato reddere ut canes: grauem odorem, nec minus halitum: raros in potu, uesci alternis diebus: à saturitate interim triduo cibis carere. Quæ possint in mandendo solida deuorare: nec capiẽte aluo, coniectis in fauces unguibus extrahere, ut (si fugiendum sit) non in satietatem abeant. Vitam ijs longam docet argumẽto, quod pleriq; dentibus defecti reperiãtur. Polybius Aemiliani comes, in senecta hominem appeti ab ijs refert, quoniam ad persequendas feras uires

non

non superant. Tunc obsidere Africæ urbes: eaq; de causa crucifixos uidisse se cum Scipione, quia cæteri metu pœnæ similis absterrerentur eadem noxa. Leoni tantum ex feris clementia in supplices: prostratis parcit: & ubi sæuit, in uiros prius quàm in fœminas fremit, in infantes non nisi magna fame. Credit Libya intellectũ peruenire ad eos precum. Captiuam certe Getuliæ reducem audiui, multorum in syluis impetum à se mitigatum alloquio, ausæ dicere se fœminam, profugam, infirmam, supplicem animalis omnium generosissimi, cæterisq; imperantis, indignam eius gloria prædam. Varia circa hæc opinio ex ingenio cuiusque uel casu, mulceri alloquijs feras: quippe ubi etiã serpentes extrahi cantu, cogiq; in pœnam, uerum falsumúe sit, uita nõ decreuerit. Leonum animi index cauda, sicut & equorũ aures. Nanq; & has notas generosissimo cuiq; natura tribuit. Immota ergo placidus, clemens, blandientiq; similis, quod rarum est: crebrior enim iracundia eius. In principio terra uerberatur: incremento terga, ceu quodam incitamento, flagellantur. Vis summa in pectore. Ex omni uulnere, siue ungue impresso siue dẽte, ater profluit sanguis. Iidem satiati, innoxij sunt. Generositas maxime in periculis deprehenditur: nõ in illo tantummodo, quod spernens tela diu se terrore solo tuetur ac uelut cogi testatur: cooriturq; non tanquam periculo coactus, sed tanquam amentiæ iratus. Illa nobilior animi significatio: quamlibet magna canum & uenantium urgente ui, contemptim restitansq; cedit in campis, & ubi spectari potest: idem ubi uirgulta syluasq; penetrauit, acerrimo cursu fertur, uelut abscondente turpitudinem loco. Dum sequitur, insilit saltu, quo in fuga non utitur. Vulneratus, obseruatione mira percussorem nouit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum uero qui tela quidem miserit, sed tamen non uulnerauerit, correptum raptatumq; sternit, nec uulnerat. Cum pro catulis fœta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne uenabula expauescat. Cæterum dolis carent & suspicione: nec limis intuentur oculis, aspiciq; simili modo nolunt. Creditum est à moriente humum mordere, lachrymamq; leto dari. Atque hoc tale tam sæuum animal, rotarum orbes circumacti, currusq; inanes, & gallinaceorum cristæ cantusq; etiam magis terrent, sed maxime ignes. Aegritudinem fastidij tantum sentit, in qua medetur ei contumelia, in rabiem agente annexarum lasciuia simiarum. Gustatus deinde sanguis in remedio est. Leonum simul plurium pugnam, Romæ princeps dedit Q. Scæuola P. filius in curuli ædilitate. Centum autẽ iubatorum primus omnium L. Sylla, qui postea dictator fuit, in prætura. Post eum Pompeius Magnus in circo dc. ac in ijs iubatorum cccxv: Cæsar dictator cccc. Capere eos, ardui erat quondam operis, foueisq; maxime. Principatu Claudij casus rationem docuit, pudendam penè talis feræ nomine, pastoris Getuli sago contra ingruentis impetum obiecto: quod spectaculum in harenam protinus translatum est, uix credibili modo torpescente tanta illa feritate, quamuis leui iniectu operto capite, ita ut deuinciatur non repugnans: uidelicet omnis uis constat in oculis. Quo minus mirũ sit, à Lysimacho Alexandri iussu simul incluso strangulatũ leonem. Iugo subdidit eos, primusq; Romæ ad currum iunxit M. Antonius, & quidem ciuili bello, cum dimicatum esset in Pharsalicis campis, non sine ostento quodam temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante: nam quod ita uectus est cum mima Cytheride, supra monstra etiã illarum calamitatũ fuit. Primus autem hominũ leonem manu tractare ausus, & ostendere mansuefactum, Hanno è clarissimis Pœnorum traditur: damnatusq; illo argumento, quoniam nihil non persuasurus uir tam artificis ingenij uidebatur: & male credi libertas ei, cui in tantum cessisset etiam feritas. Sunt uero & fortuita eorũ quoq; clementiæ exempla. Mentor Syracusanus in Syria leone obuio suppliciter uolutante, attonitus pauore, cum refugienti undiq; fera opponeret sese, & uestigia lamberet adulanti similis, animaduertit in pede eius tumorẽ uulnusq;, & extracto surculo liberauit cruciatu. Pictura casum hunc testatur Syracusis. Simili modo Elpis Samius natione, in Africã delatus naue, iuxta littus conspecto leone hiatu minaci, arborem fuga petit, Libero patre inuo-

cato: quoniam tum præcipuus uotorum locus est, cum spei nullus est. Neque profugiẽti cum potuisset, fera institerat: & procumbens ad arborem, hiatu quo terruerat miseratio-nem quærebat. Os morsu auidiore inhęserat dentibus, cruciabatꝗ; inedia tũ penè in ipsis eius telis suspectantẽ, ac uelut mutis precibus orantẽ: dum fortuitu fidens nõ est cõtra feram, multo diutius miraculo ꝗ; metu cessatũ est. Degressus tandem euellit prębenti, & ꝗ maxime opus esset accõmodanti. Traduntꝗ; quamdiu nauis ea in littore stetit retulisse gratiã uenatus aggerendo. Qua de causa Libero patri templum in Samo Elpis sacrauit, quod ab eo facto Græci κεχηνῶτος διονύσου appellauere. Miremur postea uestigia hominum intelligi à feris, cum etiam auxilia ab uno animaliũ sperent. Cur enim non ad alia iere? aut unde medicas manus hominis sciunt? nisi forte uis malorum, etiam feras omnia experiri cogit.

De pantheris. Cap. XVII

AEque memorandum & de panthera tradit Demetrius physicus, iacentẽ in media uia hominis desiderio, repente apparuisse patri cuiusdam Philini, assectatoris sapientiæ: illum pauore cœpisse regredi, feram uero circumuolutari non dubie blandientẽ, sese cõflictantem mœrore, qui etiã in panthera intelligi posset. Fœta erat, catulis procul in foueam delapsis. Primum ergo miserationis fuit nõ expauescere, proximum ei curam intendere: secutusꝗ; qua trahebat uestem unguiũ leni iniectu, ut causam doloris intellexit, simulꝗ; salutis suæ mercedem, exemit catulos: eaꝗ; cum ijs prosequente, usꝗ; extra solitudines deductus, læta atꝗ; gestiente: ut facile appareret gratiam referre, & nihil inuicem imputare, quod etiã in homine rarum est. Hæc fidem etiã Democrito afferunt, qui Thoantem in Arcadia seruatum à dracone narrat. Eum nutrierat puer dilectũ admodum: pauensꝗ; serpentis naturã, & magnitudinẽ metuẽs, in solitudines tulerat: in quibus circumuento latronum insidijs, agnitoꝗ; uoce, subuenit. Nam quæ de infantibus ferarum lacte nutritis, cum essent expositi, produntur, sicut de conditoribus nostris à lupa, magnitudini fatorum accepta ferri æquius, quàm ferarum naturæ arbitror. Panthera & tigris macularum uarietate prope solæ bestiarũ spectantur, cæteris unus ac suus cuiusꝗ; generis color est. Leonũ tantũ in Syria niger. Pantheris in candido breues macularũ oculi. Ferũt odore earũ mire sollicitari quadrupedes cunctas, sed capitis toruitate terreri. Quamobrem occultato eo, reliqua dulcedine inuitatas corripiunt. Sunt qui tradunt in armo ijs similem lunæ esse maculam, crescentẽ in orbes, & cauantem pari modo cornua. Nunc uarias & pardos, qui mares sunt, appellant in eo omni genere, crebertimo in Africa Syriaꝗ;. Quidam ab ijs pantheras candore solo discernunt, nec adhuc aliam differentiam inueni. Senatusconsultum fuit uetus, ne liceret Africanas in Italiam aduehere. Contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius tribunus plebis, permisitꝗ; Circensiũ gratia importare. Primus autem Scaurus ædilitate sua uarias centũ quinquaginta uniuersas misit, deinde Pompeius Magnus quadringentasdecem, diuus Augustus quadringentas uiginti. Idem Q. Tuberone, Fabio Max. coss. iiij. Nonas Maij, theatri Marcelli dedicatiõe, tigrin primus omnium Romæ ostendit in cauea mansuefactã: Diuus uero Claudius simul quatuor.

De tigridis natura, & camelis, & camelopardali, & qñ primũ uisa Romæ. Cap. XVIII

TIgrin Hircani & Indi ferunt, animal uelocitatis tremendæ, & maxime cognitæ dum capitur. Totus enim fœtus, qui semper numerosus est, ab insidiante rapitur equo ꝗ; maxime pernici, atꝗ; in recentem subinde transfertur. At ubi uacuum cubile reperit fœta (maribus enim cura non est sobolis) fertur præceps, odore uestigans. Raptor appropinquante fremitu, abijcit unum ex catulis. Tollit illa morsu, & pondere etiam ocyor acta remeat, iterumꝗ; consequitur, & subinde, donec in nauem egresso irrita feritas sæuit in littore. Camelos inter armenta pascit oriens, quorum duo genera, Bactriani & Arabici: differunt, quod illi bina habent tubera in dorso, hi singula, & in pectore alterum, cui incumbant. Dentiũ superiore ordine, ut boues, carent in utroꝗ; genere. Omnes autem iumentorum in ijs terris dorso funguntur, atꝗ; etiam equitantur in prælijs. Velocitas inter equos,

sed

ſed ſua cuique menſura,ſicuti uires. Nec ultra aſſuetum procedit ſpatium,nec plus inſtituto onere recipit. Odium aduerſus equos gerunt naturale. Sitim & quatriduo tolerant: implenturq; cum bibendi occaſio eſt, & in præteritum & in futurum, obturbata conculcatione prius aqua: aliter potu non gaudent. Viuunt quinquagenis annis, quidam & centenis. Vtcunque rabiem & ipſi ſentiunt. Caſtrandi genus etiam fœminas, quæ bello præparentur,inuentum eſt: fortiores ita fiunt coitu negato. Horum aliqua ſimilitudo in duo transfertur animalia: Nabin Aethiopes uocant, collo ſimilem equo,pedibus & cruribus boui,camelo capite,albis maculis rutilum colorem diſtinguentibus,unde appellata camelopardalis,dictatoris Cæſaris Circenſibus ludis primum uiſa Romæ. Ex eo ſubinde cernitur,aſpectu magis quàm feritate conſpicua: quare etiam ouis feræ nomen inuenit.

De chao & cepho. Cap. XIX

POmpeij Magni primũ ludi oſtenderunt chaũ, quem Galli rhaphiũ uocabãt,effigie lupi,pardorũ maculis. Iidem ex Aethiopia quas uocãt cephos,quarũ pedes poſteriores pedibus humanis & cruribus, priores manibus fuere ſimiles. Hoc animal poſtea Roma non uidit.

De rhinocerote. Cap. XX

IIſdem ludis & rhinoceros,unius in nare cornu, qualis ſæpe, uiſus. Alter hic genitus hoſtis elephanto: cornu ad ſaxa limato præparat ſe pugnæ, in dimicatione aluũ maxime petens,quam ſcit eſſe molliorem. Longitudo ei par, crura multo breuiora,color buxeus.

De lyncibus, & ſphingibus,& crocutis, cercopithecis, Indicis bubus, leucrocutis, eale, tauris Aethiopiæ, mantichora, monocerote, catoblepa, baſiliſco. Cap. XXI

LYncas uulgo frequẽtes,& ſphingas,fuſco pilo,mammis in pectore geminis,Aethiopia generat,multaq; alia monſtro ſimilia: pẽnatos equos & cornibus armatos, quos Pegaſos uocant: Crocutas uelut ex cane lupoq; conceptos, omnia dentibus frangentes, protinusq; deuorata conficientes uentre: Cercopithecos,nigris capitibus,pilo aſinino,& diſſimiles cęteris uoce: Indicos boues unicornes tricornesq;: Leucrocutam perniciſſimam feram,aſini feri magnitudine,cruribus ceruinis: collo, cauda, pectore leonis, capite melium,biſulca ungula,ore ad aures uſque reſciſſo,dentium locis oſſe perpetuo. Hanc feram humanas uoces tradũt imitari. Apud eoſdem & quæ uocatur eale,magnitudine equi fluuiatilis,cauda elephanti,colore nigra uel fulua: maxillas apri, maiora cubitalibus cornua habens,mobilia, quæ alterna in pugna ſiſtit, uariatq; infeſta aut obliqua, utcunq; ratio monſtrauit. Sed atrociſſimos habet tauros ſylueſtres maiores agreſtibus, uelocitate ante omnes,colore fuluos,oculis ceruleis,pilo in cõtrarium uerſo,rictu ad aures dehiſcente, iuxta cornua mobilia,tergori duricia ſilicis,omne reſpuens uulnus. Feras omnes uenãtur: ipſi nõ aliter quàm foueis capti,feritate ſemper intereũt. Apud eoſdem naſci Cteſias ſcribit,quam mantichoram appellat,triplici dentium ordine pectinatim coeuntiũ,facie & auriculis hominis, oculis glaucis, colore ſanguineo,corpore leonis, cauda ſcorpionis modo ſpicula infigentẽ: uocis, ut ſi miſceatur fiſtulæ & tubæ concentus: uelocitatis magnæ,humani corporis uel præcipue appetentẽ. In India & boues ſolidis ungulis,unicornes: & feram nomine axin, hinnuli pelle, pluribus candidioribusq; maculis,ſacram Liberi patris. Orſei Indi ſimias candentes toto corpore uenantur. Aſperrimam autem feram monocerotem,reliquo corpore equo ſimilem,capite ceruo,pedibus elephanto,cauda apro,mugitu graui, uno cornu nigro media fronte cubitorũ duũm eminente. Hanc feram uiuam negant capi. Apud Heſperios Aethiopes fons eſt,Nigris, ut plerique exiſtimauere Nili caput,ut argumenta quæ diximus perſuadẽt: Iuxta hunc fera appellatur catoblepas, modica alioquin,cæteriſq; membris iners,caput tantum prægraue ægre ferens: id deiectum ſemper in terram,aliâs internecio humani generis, omnibus qui oculos eius uidere confeſtim expirãtibus. Eadem & baſiliſci ſerpentis eſt uis. Cyrenaica hunc generat prouincia xij. non amplius digitorum magnitudine,candida in capite macula ut quodam diadema

te insignem. Sibilo omnes fugat serpentes: nec flexu multiplici ut reliquæ, corpus impellit, sed celsus & erectus in medio incedens. Necat frutices, nō contactos modo, uerū & afflatos, exurit herbas, rumpit saxa. Talis uis malo est. Creditum quondam, ex equo occiso hasta, & per eam subeunte ui, nō equitem modo, sed equum quoque absumptum. Huic tali monstro (sæpe enim enectum cōcupiuere reges uidere) mustelarum uirus exitio est: Adeo naturæ nihil placuit esse sine pari. Iniiciunt eas cauernis, facile cognitis sola tabe. necant illæ simul odore, moriunturq́;, & naturæ pugnam conficiunt.

De lupis. Cap. XXII

SEd in Italia quoque creditur luporum uisus esse noxius: uocemq́; homini quem priores contemplentur, adimere ad præsens. Inertes hos paruosq́; Africa & Aegyptus gignunt, asperos trucesq́; frigidior plaga. Homines in lupos uerti, rursumq́; restitui sibi, falsum esse confidenter existimare debemus, aut credere omnia quæ fabulosa tot seculis comperimus. Vnde tamen ista uulgo infixa sit fama in tantum, ut in maledictis uersipelles habeat, indicabitur. Euanthes inter autores Græciæ nō spretus, tradit Arcadas scribere, ex gente Antæi cuiusdam sorte electum ad stagnum quoddam regionis eius duci, uestituq́; in quercu suspenso tranare, aque abire in deserta, transfigurariq́; in lupū, & cum cæteris eiusdem generis congregari per annos ix. Quo in tempore si homine se abstinuerit, reuerti ad idem stagnum: & cum tranauerit, effigiem recipere, ad pristinum habitum addito nouem annorū senio. Id quoq́; Fabius, eandem recipere uestem. Mirum est, quò procedat Græca credulitas. Nullum tam impudens mendacium est, ut teste careat. Itaq́; Agriopas qui olympionicas scripsit, narrat Demænetum Parrhasium in sacrificio quod Arcades Ioui Lyceo humana etiam tum hostia faciebant, immolati pueri exta degustasse, & in lupum conuertisse: eundem decimo anno restitutum athleticæ, certasse in pugilatu, uictoremq́; olympia reuersum. Quin & caudæ huius animalis creditur uulgo inesse amatorium uirus exiguo in uillo, eumq́; cum capiatur abiici, nec idem pollere, nisi uiuenti direptum. Dies quibus coeat, toto anno nō amplius xii. Eundem in fame uesci terra. Inter auguria ad dexteram commeantium præciso itinere, si pleno id ore fecerit, nullum omnium præstantius. Sunt in eo genere qui ceruarii uocantur, qualem è Gallia in Pompeii Magni harena spectatum diximus. Huic quamuis in fame mandenti, si respexit, obliuionem cibi surrepere aiunt, digressumq́; quærere aliud.

De serpentibus. Cap. XXIII

QVod ad serpentes attinet, uulgatū est colores earū plerasq́; terras habere in quas occultētur. Innumera esse genera. Cerastis corpore eminere cornicula sæpe quadrigemina: quorum motu reliquo corpore occultato, sollicitent ad se aues. Geminum caput amphisbænæ, hoc est & ad caput & ad caudam, tanquam parum esset uno ore fundi uenenum. Aliis squamas esse, aliis picturas: omnibus exitiale uirus. Iaculum ex arborum ramis uibrari: nec pedibus tantum pauendas serpentes, sed & missili uolare tormēto. Colla aspidum intumescere nullo ictus remedio, præterquam si confestim partes contactæ amputētur. Vnus huic tam pestifero animali sensus, uel potius affectus est. Coniuga fermè uagantur: nec nisi cum compare, uita est: itaque alterutra interempta, incredibilis alteri ultionis cura. Persequitur interfectorem, unumq́; eum in quantolibet populi agmine notitia quadam infestat, perrumpit omnes difficultates, permeat spatia, nec nisi amnibus arcetur, aut præceleri fuga. Non est fateri, rerum natura largius mala an remedia genuerit. Iam primum hebetes oculos huic malo dedit: eosq́; non in fronte ex aduerso cernere, sed in temporibus: itaq́; excitatur, sed sæpius auditu quàm uisu.

De ichneumone. Cap. XXIIII

HAbet deinde internecinum bellum cum ichneumone. Notū est animal hac gloria maxime, in eadem natum Aegypto. Mergit se limo sæpius, siccatq́; sole. Mox ubi pluribus eodem modo se coriis loricauit, in dimicationem pergit. In ea caudam attollens,

ictus

ictus irritos auerſus excipit, donec obliquo capite ſpeculatus inuadat in fauces. Nec hoc cõtẽtus, aliud haud mitius debellat animal. De crocodilo, & hippopotamo. Ca. XXV

CRocodilum habet Nilus, quadrupes malum, & terra pariter ac flumine infeſtum. Vnum hoc animal terreſtre linguæ uſu caret. Vnũ ſuperiore mobili maxilla imprimit morſum, aliâs terribile, pectinatim ſtipante ſe dentiũ ſerie. Magnitudine excedit plerumq; duodeuiginti cubita. Parit oua quanta anſeres: eaq; extra eum locum ſemper incubat, prædiuinatione quadam, ad quem ſummo auctu eo anno egreſſurus eſt Nilus. Nec aliud animal ex minori origine in maiorem creſcit magnitudinem. Et unguibus hic armatus eſt, contra omnes ictus cute inuicta. Dies in terra agit, noctes in aqua, teporis utrunq; ratione. Hunc ſaturum cibo piſcium, & ſemper eſculento ore in littore ſomno datum, parua auis, quæ trochilos ibi uocatur, rex auium in Italia, inuitat ad hiandum pabuli ſui gratia, os primũ eius adſultim repurgans, mox dentes, & intus fauces quoq;, ad hanc ſcabendi dulcedinem quãmaxime hiantes: in qua uoluptate ſomno preſſum cõſpicatus ichneumon, per eaſdem fauces ut telum aliquod immiſſus, erodit aluũ. Similis crocodilo, ſed minor etiam ichneumone, eſt in Nilo natus ſcincos, contra uenena præcipuum antidotum: Item ad inflammandam uirorũ Venerem. Verum in crocodilo maior erat peſtis, quàm ut uno eſſet eius hoſte natura contenta. Itaq; & delphini immeantes Nilo, quorum dorſo tanq; ad hũc uſum cultellata ineſt pinna, abigentes eos præda, ac uelut in ſuo tantum amne regnantes, alioquin impares uiribus ipſi, aſtu interimũt. Callent enim in hoc cũcta animalia, ſciuntq; non modo ſua commoda, uerum & hoſtiũ aduerſa: norunt ſua tela, norunt occaſiones, parteſq; diſsidentium imbelles. In uentre mollis eſt tenuiſq; cutis crocodilo: ideo ſe ut territi immergunt delphini, ſubeunteſq; aluum illa ſecant ſpina. Quin & gens hominum eſt huic beluæ aduerſa in ipſo Nilo Tentyritæ, ab inſula in qua habitat appellata. Menſura eorum parua, ſed præſentia animi in hoc tantum uſu mira. Terribilis hæc contra fugaces belua eſt, fugax contra inſequentes: ſed aduerſum ire ſoli hi audent. Quin etiam flumini innatant: dorſoq; equitantium modo impoſiti, hiantibus reſupino capite ad morſum, addita in os claua, dextra ac læua tenentes extrema eius utrinq;, ut frenis in terram agunt captiuos: ac uoce etiam ſola territos, cogunt euomere recentia corpora ad ſepulturam. Itaque ei uni inſulæ crocodili non adnatant: olfactuq; eius generis hominũ, ut Pſyllorum ſerpentes, fugantur. Hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aqua, extra acerrimi uiſus: quatuorq; menſes hyemis inedia ſemper tranſmittere in ſpecu. Quidam hoc unum quamdiu uiuat, creſcere arbitrantur: Viuit autẽ longo tempore. Maior altitudine in eodem Nilo bellua hippopotamus æditur: ungulis bifidis quales bubus, dorſo equi, & iuba, & hinnitu, roſtro reſimo, cauda & dentibus aprorum, aduncis, ſed minus noxijs: tergoris ad ſcuta galeaſq; impenetrabilis, præterquam ſi humore madeat. Depaſcitur ſegetes, deſtinatione ante (ut ferunt) determinatas in diem, & ex agro ferentibus ueſtigijs, ne quæ reuertenti inſidiæ comparentur.

Quis primus Romæ hippopotamum & crocodilos oſtendit: & medicinæ ab animalibus repertæ. Cap. XXVI

PRimus eum & quinq; crocodilos, Romæ ædilitatis ſuę ludis M. Scaurus temporario euripo oſtendit. Hippopotamus in quadã medendi parte etiam magiſter extitit. Aſſidua nãq; ſatietate obeſus exit in littus, recẽtes harundinũ cæſuras pſpeculatus: atq; ubi acutiſſimũ uidet ſtipitem, imprimens corpus uenam quendam in crure uulnerat, atq; ita profluuio ſanguinis morbidũ aliâs corpus exonerat, & plagam limo rurſus obducit.

Quę animalia quas herbas oſtenderũt, cerui, lacerti, hirundines, teſtudines: muſtela, ciconia, aper, anguis, draco, panthera, elephas, urſi, palumbes, columbæ, grues, coruus. Cap. XXVII

SImile quiddam & uolucris in eadem Aegypto monſtrauit, quæ uocatꝰ ibis: roſtri aduncitate per eam partẽ ſe perluens, qua reddi ciborũ onera maxime ſalubre eſt. Nec

hæc sola à mutis animalibus reperta sunt, usui futura & homini. Dictamū herbam extrahendis sagittis cerui monstrauere, percussi eo telo, pastuq; eius herbę eiecto. Iidē percussi à phalangio, quod est aranei genus, aut aliquo simili, cancros edendo sibi medentur. Est & ad serpentum ictus præcipua, qua se lacerti, quoties cum his conseruere pugnam, uulnerati refouent. Chelidoniam uisui saluberrimam hirundines monstrauere, uexatis pullorum oculis illa medentes. Testudo cunilæ, quam bubulam uocant, pastu uires contra serpentes refouet: Mustela ruta, in murium uenatu cum ijs dimicatione conserta: Ciconia origano. Edera apri in morbis sibi medentur, & cancros uescendo, maxime mari eiectos. Anguis hyberno situ membrana corporis obducta, fœniculi suco impedimentum illud exuit, nitidusq; uernat. Exuit autem à capite primum, nec celerius quàm uno die ac nocte replicans, ut extra fiat membranæ quod fuerat intus. Idem hyberna latebra uisu obscurato, marathro herbæ sese affricans, oculos inungit ac refouet: si uero squamæ obtorpuere, spinis iuniperi se scabit. Draco uernā nauseam syluestris lactucæ succo restinguit. Pantheras perfricata carne aconito (uenenum id est) barbari uenantur: Occupat ilico fauces earum angor, quare pardalianches id uenenum appellauere quidam. At fera cōtra hæc excrementis hominis sibi medetur: & aliâs tam auida eorum, ut à pastoribus ex industria in aliquo uase suspensa altius quàm ut queat saltu contingere, iaculando se appetendoq; deficiat, & postremo expiret: alioqui uiuacitatis adeo lentæ, ut eiectis interaneis diu pugnet. Elephas chamæleonte cōcolori frondi deuorato, occurrit oleastro huic ueneno suo. Vrsi cum mandragoræ mala degustauere, formicas lambunt. Ceruus herba cinare uenenatis pabulis resistit. Palumbes, graculi, merulæ, perdices, lauri folio annuum fastidiū purgant: colūbæ, turtures, & gallinacei, herba quæ uocatur helxine: anates, anseres, cæteræq; aquaticæ herba siderite: grues & similes iunco palustri. Coruus occiso chamæleonte, qui etiam uictori nocet, lauro infestum uirus extinguit.

Prognostica animalium. Cap. XXVIII

MIlia præterea, utpote cum plurimis animalibus eadē natura rerū, cœli quoq; obseruationē, & uentorū, imbriū, tempestatū præsagia, alijs alia dederit: quod persequi immensum est, æque scilicet, q̄ reliquam cum singulis hominū societatem. Siquidem & pericula præmonēt, nō fibris modo extisq;, circa quod magna mortalium portio hæret, sed alia quadā significatione. Ruinis imminentibus musculi præmigrant, aranei cum telis primi cadunt. Auguria quidem artē fecere, apud Romanos & sacerdotum collegium uel maxime solenne est. In Thracia locis rigentibus & uulpes, animal alioqui solerti auditu, amnes gelatos lacusq; non nisi ad pastus ituræ redituræq; transeunt. Obseruatum, eam aure ad glaciem apposita, coniectare crassitudinem gelu.

Ciuitates & gentes à minutis animalibus deletæ. Cap. XXIX

NEc minus clara exitij documenta sunt etiam ex cōtemnendis animalibus. M. Varro autor est, à cuniculis suffossum in Hispania oppidum, à talpis in Thessalia: ab ranis ciuitatē in Gallia pulsam, ab locustis in Africa: ex Gyaro Cycladū insula incolas à muribus fugatos, in Italia Amyclas à serpentibus deletas. Citra Cynamolgos Aethiopas late deserta regio est, à scorpionibus & solpugis gente sublata: Et à scolopēdris abactos Otrietes, autor est Theophrastus. Sed ad reliqua ferarum genera redeamus.

De hyæna, & crocuta, & mantichora, & fibris, & lutris. Cap. XXX

HYænis utranq; esse naturam, & alternis annis mares, alternis fœminas fieri, parere sine mare uulgus credit, Aristoteles negat. Collum & iuba continuitate spinæ porrigitur, flectiq; nisi circumactu totius corporis nequit. Multa præterea mira traduntur. Sed maxime sermonem humanum inter pastorum stabula assimulare, nomenq; alicuius addiscere, quem euocatum foras laceret. Item uomitionem hominis imitari, ad sollicitādos canes, quos inuadat. Ab uno animali sepulchra erui, inquisitione corporum. Fœminam raro capi. Oculis mille esse uarietates, colorumq; mutationes. Præterea um-

braę

bræ eius cõtactu canes obmuteſcere. Et quibuſdam magicis artibus omne animal, quod ter luſtrauerit, in ueſtigio hærere. Huius generis coitu leæna Aethiopica parit crocutã, ſimiliter uoces imitantem hominũ pecorumq;. Acies ei perpetua in utraq; parte oris, nullis gingiuis dente continuo: qui ne contrario occurſu hebetetur, capſarum modo includitur. Hominum ſermones imitari & mantichoram in Aethiopia, autor eſt Iuba. Hyænæ plurimæ gignuntur in Africa, quæ & aſinorum ſyluestrium multitudinem fundit. Mares in eo genere ſinguli fœminarum gregibus imperitant. Timent libidinis æmulos, & ideo grauidas cuſtodiunt: morſuq; natos mares caſtrant. Contra grauidæ latebras petunt, & parere furto cupiunt, gaudentq; copia libidinis. Eaſdem partes ſibiipſi Pontici amputãt fibri, periculo urgente, ob hoc ſe peti gnari: caſtoreum id uocant medici: aliâs animal horrendi morſus, arbores iuxta flumina ut ferro cædit: hominis parte comprehenſa, non antequam fracta concrepuerint oſſa, morſus reſoluit. Cauda piſcium iis, cætera ſpecies lutræ. Vtrunque aquaticum, utrique mollior pluma pilus.

Handwritten marginal note: in pag. 567 - nota historiam eius, ubi non posse adimi sine vita animalis dixit ex Sextio medico Plinius

De ranis, & uitulis marinis, & ſtellionibus. Cap. XXXI

RAnæ quoque rubetæ, quarum & in terra & in humore uita, plurimis refertæ medicaminibus, deponere ea quotidie ac reſumere à paſtu dicuntur, uenena tantum ſibi reſeruantes. Similis & uitulo marino uictus, in mari ac terra: ſimile fibro & ingeniũ. Euomit fel ſuũ, ad multa medicamenta utile: Item coagulum, ad comitiales morbos: ob ea ſe peti prudens. Theophraſtus autor eſt, angues eo modo & ſtelliones ſenectutem exuere, eamq; protinus deuorare, præripientes comitiali morbo remedia. Eoſdẽ peſtiferi in Græcia morſus, innoxios eſſe in Sicilia.

De ceruis. Cap. XXXII

CEruis quoque eſt ſua malignitas, quanquam placidiſsimo animaliũ. Vrgente ui canum, ultro confugiũt ad hominem. Et in pariendo ſemitas minus cauent, humanis ueſtigiis tritas, q̃ quæ ſecretæ ac feris oportunæ. Conceptus earum poſt Arcturi ſidus. Octonis menſibus ferũt partus, & interdũ geminos. A conceptu ſeparãt ſe. At mares relicti, rabie libidinis ſæuiunt: fodiunt ſcrobes. Tunc roſtra eorũ nigreſcũt, donec aliquando abluant imbres. Fœminæ autẽ ante partũ purgantur herba quadã, quæ ſeſelis dicitur, faciliore ita utentes utero. A partu duas habent herbas, quæ aros & ſeſelis appellantur: paſtæ redeunt ad fœtũ: illis imbui lactis primos uolunt ſuccos, quacunq; de cauſa. Aeditos partus exercent curſu, & fugam meditari docent: ad prærupta ducunt, ſaltumq; demonſtrant. Iam mares ſoluti deſiderio libidinis, auide petunt pabula. Vbi ſe præpingues ſenſere, latebras quærunt, fatentes incommodum pondus: Et aliâs ſemper in fuga acquieſcunt, ſtanteſq; reſpiciunt: cum propè uentum eſt, rurſus fugæ præſidia repetentes. Hoc fit inteſtini dolore, tam infirmi, ut ictu leui rumpatur intus. Fugiunt autem latratu canum audito ſecunda ſemper aura, ut ueſtigia cum ipſis abeant. Mulcentur fiſtula paſtorali & cantu: cum erexere aures, acerrimi auditus: cum remiſere, ſurdi. Cęterum animal ſimplex, & omnium rerum miraculo ſtupens: in tantũ, ut equo aut buccula accedente propius, hominem iuxta uenantem nõ cernant, aut ſi cernant, arcum ipſum ſagittaſq; mirentur. Maria tranãt gregatim nantes porrecto ordine, & capita imponẽtes præcedentiũ clunibus, uicibuſq; ad terga redeũtes. Hoc maxime notatur à Cilicia Cyprum traiicientibus. Nec uident terras, ſed in odore earum natant. Cornua mares habẽt, ſoliq; animaliũ omnibus annis ſtato ueris tempore amittunt: ideo ſub ipſa die quàm maxime inuia petunt. Latent amiſſis uelut inermes, ſed & hi bono ſuo inuidẽtes. Dextrũ cornu negãt inueniri, ceu medicamẽto aliquo præditũ. Idq; mirabilius fatendũ eſt, cum & in uiuariis mutẽt omnibus annis: defodiq; ab iis putant. Accenſis autem utriſlibet, odore ſerpentes fugãtur, & comitiales morbi deprehenduntur. Indicia quoq; ætatis in illis gerunt, ſingulos annis adiicientibus ramos uſq; ad ſexennes. ab eo tẽpore ſimilia reuiuiſcũt: nec poteſt ætas diſcerni, ſed dentibus ſenecta declaratur. Aut ẽm paucos aut nullos habẽt, nec in cornibus imis ramos

alioquin ante frontẽ prominere ſolitos iunioribus. Non decidunt caſtratis cornua, nec naſcuntur. erumpunt autem renaſcentibus tuberibus primo aridæ cutis ſimilia. eadem teneris increſcunt ferulis arundineas in paniculas, molli plumata lanugine. quàm diu carent ijs, noctibus procedunt ad pabula: increſcentia ſolis uapore durant, ad arbores ſubinde experientes: ubi placuerit robur, in aperta prodeunt. Capti iam ſunt, edera in cornibus uiridante, ex attritu arborum, ut in aliquo ligno teneris dum experiuntur innata. Fiunt aliquando & cãdido colore, qualem fuiſſe traditur Q. Sertorij ceruam, quam eſſe fatidicam Hiſpaniæ gentibus perſuaſerat. Et ijs eſt cum ſerpente pugna. Inueſtigant cauernas, nariumq; ſpiritu extrahũt renitentes. Ideo ſingulare abigendis ſerpẽtibus, odor aduſto ceruino cornu. Cõtra morſus uero præcipuum remedium ex coagulo hinuli in utero occiſi. Vita ceruis in confeſſo longa, poſt c. annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obeſitate. Febrium morbos non ſentit hoc animal, quin & medetur huic timori. Quaſdam nos principes fœminas ſcimus, omnibus diebus matutinis carnem eam deguſtare ſolitas, & longo æuo caruiſſe febribus: quod ita demum exiſtimant ratum, ſi uulnere uno interierit.

De tragelapho, & chamæleonte, & reliquis colorẽ mutãtibus. Cap. XXXIII

EST eadem ſpecie, barba tantũ & armorum uillo diſtans, quem tragelaphon uocant non alibi quàm iuxta Phaſin amnem naſcens. Ceruos Africa propemodũ ſola nõ gignit. At chamæleontem & ipſa, quanquam frequentiorẽ India. Figura et magnitudo erat lacerti, niſi crura eſſent recta & excelſiora. Latera uẽtri iungũtur ut piſcibus, et ſpina ſimili modo. Eminet roſtrum, ut in paruo haud abſimile ſuillo: cauda prælonga in tenuitatem deſinens, & implicans ſe uiperinis orbibus: ungues adunci, motus tardior, ut teſtudini: corpus aſperũ, ut crocodilo: oculi in receſſu cauo, tenui diſcrimine prægrandes, & corpori cõcolores: nunquam eos operit: nec pupillæ motu, ſed totius oculi uerſatione circumaſpicit. Ipſe celſus hianti ſemper ore, ſolus animaliũ nec cibo nec potu alitur, nec alio quàm aëris alimento: circa caprificos ferus, innoxius alioqui. Et coloris natura mirabilior. Mutat nanque eum ſubinde, & oculis & cauda, & toto corpore: redditq; ſemper quemcunq; proxime attingit, præter rubrum candidumq;. Defuncto pallor eſt. Caro in capite & maxillis, & ad commiſſuram caudæ admodum exigua, nec alibi toto corpore: ſanguis in corde, & circa oculos tantum: uiſcera ſine ſplene. Hybernis menſibus latet ut lacerta.

De tarando & lycaone & thoe. Cap. XXXIIII

MVtat colores Scytharũ tarandus, nec aliud ex ijs quæ pilo ueſtiuntur, niſi in Indis lycaon, cui iubata traditur ceruix. Nam thoes, luporũ id genus eſt procerius lõgitudine, breuitate crurũ diſsimile, uelox ſaltu, uenatu uiuens, innocuum homini, habitũ nõ colorem mutãt, per hyemes hirti, æſtate nudi. Tarando magnitudo quæ boui, caput maius ceruino, nec abſimile: cornua ramoſa, ungula bifida, uillus magnitudine urſorũ. Sed cum libuit ſui coloris eſſe, aſini ſimilis eſt. Tergori tanta duritia, ut thoraces ex eo faciant. Colorem omniũ arborũ, fruticum, florum, locorumq; reddit metuens, in quibus latet: ideoq; raro capitur. Mirum eſſet habitum corpore tam multiplicem dari, mirabilius & uillo.

De hyſtrice. Cap. XXXV

HYſtrices generat India & Africa ſpina contectas, ac herinaceorũ genere: ſed hyſtrici longiores aculei, & cum intẽdit cutem, miſsiles. Ora urgentiũ figit canum, & paulo longius iaculatᷓ. Hybernis aũt ſe menſibus condit: quæ natura multis, & ante omnia urſis.

De urſis & fœtibus eorum. Cap. XXXVI

EOrum coitus hyemis initio: nec uulgari quadrupedum more, ſed ambobus cubantibus complexiſq;. Deinde ſeceſſus in ſpecus ſeparatim, in quibus pariũt XXX. die, ac plurimum quinos. Hi ſunt cãdida informiſq; caro, paulo muribus maior, ſine oculis, ſine pilo: ungues tantũ prominent: hanc lambendo paulatim figurant. Nec quicquam rarius quàm parientem uidere urſam. Ideo mares quadragenis diebus latẽt, fœminæ quaternis menſi-

mensibus. Specus si nō habuere, ramorum fruticumq; congerie ædificāt, impenetrabiles imbribus, molliq; fronde constratos. Primis diebus bis septenis tam graui somno premuntur, ut ne uulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum ueterno pinguescunt. Illi sunt adipes medicaminibus apti, contraq; defluuium capilli tenaces. Ab ijs diebus residunt, ac priorum pedum suctu uiuunt. Fœtus rigentes apprimendo pectori fouent, non alio incubitu quàm oua uolucres. Mirum dictu, credit Theophrastus per id tempus coctas quoque ursorum carnes, si asseruentur, increscere: cibi tunc nulla argumenta, nec nisi humoris minimum in aluo inueniri: sanguinis exiguas circa corda tantum guttas, reliquo corpori nihil inesse. Procedunt uere, sed mares præpingues: cuius rei causa nō prompta est: quippe nec somno quidē saginatis præter quatuordecim dies, ut diximus. Exeuntes herbā quandam aron nomine laxandis intestinis alioqui cōcretis deuorant, circa surculos cum dentiunt prædomantes ora. Oculi eorum hebetantur crebro: qua maxime causa fauos expetunt, ut conuulneratum ab apibus os leuet sanguine grauedinem illam. Inualidissimum urso caput, quod leoni fortissimum: ideo urgente ui, præcipitaturi se ex aliqua rupe, manibus eo operto iaciuntur: ac sæpe in harena colapho infracto exanimātur. Cerebro ueneficiū inesse Hispaniæ credunt, occisorumq; in spectaculis capita cremant, testato, quoniam potum in ursinam rabiem agat. Ingrediūtur & bipedes. Arborem auersi derepunt. Tauros, ex ore cornibusq; eorum pedibus omnibus suspensi, pondere fatigant. Nec alteri animalium in maleficio stultitia solertior. Annalibus notatum est, M. Pisone, M. Messala coss. ad XIIII. kaleñ. Octobr. Domitiū Aenobarbum ædilem curulem ursos Numidicos C. & totidem uenatores Aethiopas in circo dedisse. Miror adiectum Numidicos fuisse, cum in Africa ursos non gigni constet.

De muribus Ponticis, & alpinis, & herinaceis. Cap. XXXVII

CONduntur hyeme & Pontici mures, hi duntaxat albi: quorū palatum in gustu sagacissimum, autores quonam modo intellexerint, miror. Conduntur & alpini, quibus magnitudo media est: sed hi pabulo antè in specus conuecto, cum quidam narrent alternos marem ac fœminam supra se complexo fasce herbæ supinos, cauda mordicus apprehensa, inuicem detrahi ad specum: ideoq; illo tempore detrito esse dorso. Sunt his pares & in Aegypto: similiterq; residunt in clunes, & binis pedibus gradiūtur, prioribusq; ut manibus utuntur. Præparant hyemi & herinacei cibos: ac uolutati supra iacentia poma, affixa spinis, unum non amplius tenentes ore, portant in cauas arbores. Iidem mutationem aquilonis in austrum condentes se in cubile, præsagiunt. Vbi uero sensere uenantem, contracto ore pedibusq;, ac parte omni inferiore, qua raram & innocuam habent lanuginem, conuoluuntur in formam pilæ, ne quid comprehendi possit præter aculeos. In desperatione uero, urinam ex se reddunt tabificam tergori suo spinisq; noxiam, propter hoc se capi gnari. Quamobrē exinanita prius urina uenari, ars est. Et tum præcipua dos tergori, aliâs corrupto, fragili, putribus spinis atque deciduis, etiam si uiuat subtractus fuga: ob id non nisi nouissima spe maleficio eo perfunditur: quippe & ipsi odere insitum ueneficium, ita parcentes sibi terminumq; supremum opperientes, ut fermè ante captiuitas occupet. Calidæ postea aquæ aspersu resoluitur pila: apprehensusq; pede altero è posterioribus, suspendio ac fame necatur: aliter nō est occidere & tergori parcere. Ipsum animal non uerentur pleriq; dicere uitæ hominum superuacuum esse, si nō sint illi aculei, frustra uellerum mollitie in pecude mortalibus data. Hac cute expoliūtur uestes. Magnum fraus & ibi lucrum monopolio inuenit, de nulla re crebrioribus senatusconsultis, nulloq; non principe adito querimonijs prouincialibus.

De leontophono, lynce, melibus, & sciuris. Cap. XXXVIII

VRinę & è duobus alijs animalibus ratio mira est. Leontophonon accipimus uocari paruum, nec alibi nascens q̄ ubi leo gignitur: quo gustato tanta illa uis, ac cæteris quadrupedum imperitans, ilico expiret. Ergo corpus eius adustū aspergūt alijs carnibus

polentæ

polentæ modo,inſidiantes feræ necantq; etiã cinere. Tam contraria eſt peſtis. Haud immerito igitur odit leo,uiſumq; frangit,& citra morſum exanimat. Ille contrà urinam ſpargit prudẽs,hanc quoq; leoni exitialem. Lyncũ humor ita redditus ubi gignũtur,glaciatur areſcitue in gemmas carbũculis ſimiles,& igneo colore fulgẽtes,lyncuriũ uocatas, atq; ob id ſuccino à pleriſq; ita generari prodito. Nouere hoc ſciuntq; lynces,& inuidẽtes urinam terra operiunt, eoq; celerius ſolidatur illa. Alia ſolertia in metu melibus, ſufflatæ cutis diſtentu ictus hominũ & morſus canũ arcent. Prçuident tempeſtatem & ſciuri: obturatiſq; quà ſpiraturus eſt uentus cauernis,ex alia parte aperiũt fores: de cætero ipſis uilloſior cauda pro tegumento eſt. Ergo in hyemes aliis prouiſum pabulum,aliis pro cibo ſomnus.

De uipera,cochleis,& lacertis. Cap. XXXIX

SErpentium uipera ſola terra dicitur condi,cæterç arborum aut ſaxorum cauis. Et aliâs uel annua fame durãt, algore modo dempto. Omnia ſeceſſus tempore ueneno orba dormiunt. Simili modo & cochleæ. Illæ quidẽ iterum & æſtatibus, adhærentes maxime ſaxis: ut etiam iniuria reſupinatæ auulſçq;,nõ tamen exeant. In Balearibus uero inſulis cauaticç appellatæ,nõ prorepunt è cauis terræ: neq; herba uiuunt,ſed uuæ modo inter ſe cohærent. Eſt & aliud genus minus uulgare,adhærente operculo eiuſdem teſtç ſe operiens: obrutæ terra ſemper hæ, & circa maritimas tantum alpes quondam effoſſæ,cœpere iam erui & in Veliterno. Omnium tamen laudatiſsimæ in Aſtypalæa inſula. Lacertæ inimiciſſimum genus cochleis,negantur ſemeſtrem uitam excedere. Lacerti Arabiæ cubitales: in Indiæ uero Nyſa monte xxiiij. in longitudine pedum,colore fului aut punicei,aut cerulei.

De canibus. Cap. XL

EX his quoque animalibus quæ nobiſcũ degunt,multa ſunt cognitu digna. Fideliſsimi ante omnia homini canes atque equi. Et pugnaſſe aduerſus latrones canem pro domino accepimus, confectumq; plagis à corpore non receſſiſſe, uolucres & feras abigentem. Ab alio in Epiro agnitum in conuentu percuſſorem domini, laniatu & latratu coactum fateri ſcelus. Garamantum regem canes ducenti ab exilio reduxere præliantes contra reſiſtentes. Propter bella Colophonij, itemqúe Caſtabalenſes, cohortes canum habuere: eæ primæ dimicabant in acie nunquam detrectantes. Hæc erant fidiſsima auxilia, nec ſtipendiorum indiga. Canes defendẽre Cimbris cæſis domus eorum plauſtris impoſitas. Canis Iaſone Lycio interfecto,cibũ capere noluit,inediáq; conſumptus eſt. Is uero cui nomen Hyrcani reddidit Duris,accenſo regis Lyſimachi rogo iniecit ſe flammæ: ſimiliterq; Hieronis regis. Memorat & Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philiſtus. Memoratur & Nicomedis Bithyniæ regis,uxore eius Conſingi lacerata, propter laſciuiorem cum marito iocum. Apud nos Volcatium nobilem, qui Ceſelium ius ciuile docuit,aſturcone è ſuburbano redeuntem,cum aduesperauiſſet, canis à graſſatore defendit: Item Cælium ſenatorem ægrum Placẽtiç ab armatis oppreſſum: nec prius ille uulneratus eſt quàm cane interempto. Sed ſuper omnia in noſtro æuo actis populi Ro. teſtatum, Appio Iunio & P. Silio COSS. cum animaduerteretur ex cauſa Neronis Germanici filij, in T. Sabinum & ſeruitia eius, unius ex his canem nec à carcere abigi potuiſſe, nec à corpore receſsiſſe, abiecto in gradibus gemonijs mœſtos ædentem ululatus, magna populi Ro. corona circumſtante: ex qua cum quidam ei cibum obieciſſet, ad os defuncti tuliſſe. Innatauit idem in Tiberim cadauere abiecto ſuſtentare conatus, effuſa multitudine ad ſpectandum animalis fidem. Soli dominum nouere: & ignotum quoque, ſi repente ueniat, intelligunt. Soli nomina ſua, ſoli uocem domeſticam agnoſcunt. Itinera quamuis longa meminere. Nec ulli præter hominem memoria maior. Impetus eorum & ſæuitia mitigatur ab homine conſidente humi. Plurima alia in his quotidie uita inuenit. Sed in uenatu ſolertia & ſagacitas præcipua eſt. Scrutatur ueſtigia atque perſequitur,comitantem ad feram inquiſitorem loro trahens: qua uiſa quàm ſilens & occulta, quàm ſignificans demonſtratio eſt, cauda primum, deinde roſtro.

Ergo

Ergo etiam senecta fessos cæcosq; ac debiles sinu ferunt, uentos & odorem captantes, prodentesq; rostro cubilia. E tigribus eos Indi uolunt concipi: & ob id in syluis coitus tempore alligant fœminas. Primo & secundo fœtu nimis feroces putant gigni, tertio demum educant. Hoc idem è lupis Galli, quorum greges suum quisque ductorem è canibus & ducem habent. Illum in uenatu comitantur, illi parent. Nanque inter se exercent etiam magisteria. Certum est iuxta Nilum amnem currentes lambere, ne crocodilorum auiditati occasionem præbeant. Indiam petenti Alexandro Magno, rex Albaniæ dono dederat inusitatæ magnitudinis unum: cuius specie delectatus iussit ursos, mox apros, & deinde damas emitti, contemptu immobili iacente. Eaq; segnitie tanti corporis offensus Imperator generosi spiritus, eum interimi iussit. Nunciauit hoc fama regi. Itaq; alterum mittens addidit mandata, ne in paruis experiri uellet, sed in leone elephantóue, duos sibi fuisse: hoc interempto, præterea nullum fore. Nec distulit Alexander, leonemq; fractum protinus uidit. Postea elephantum iussit induci, haud alio magis spectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum corpus uillis, ingenti primum latratu intonuit: mox ingruit assultans, contraq; beluam exurgens hinc & illinc, artifici dimicatione quà maxime opus esset infestans atque euitans, donec assidua rotatum uertigine afflixit, ad casum eius tellure concussa. Canum generibus annui partus. Iusta ad pariendum annua ætas. Gerunt in utero sexagenis diebus. Gignunt cæcos: & quo largiore aluntur lacte, eo tardiorem uisum accipiunt, non tamen unquam ultra uicesimumprimum diem, nec ante septimum. Quidam tradũt, si unus gignatur nono die cernere: si gemini, decimo. Idemq; in singulos adiici, totidemq; esse tarditatis ad lucem dies. Et ab ea quæ fœmina sit ex primipara genita citius cerni. Optimus in fœtu, qui nouissime cernere incipit, aut quem primum fert in cubile fœta. Rabies canum sirio ardente homini pestifera, ut diximus, ita morsis letali aquæ metu. Quapropter obuiam itur per XXX eos dies, gallinaceo maxime fimo mixto canum cibis: aut si præuenerit morbus, ueratro.

Ad canis rabidi morsum. Cap. XLI

AD morsum uero, unicũ remedium oraculo quodam nuper repertũ, radix syluestris rosæ quæ cynorhoda appellatur. Columella autor est, si quadragesimo die quàm sit natus, castretur morsu cauda, summusq; eius articulus auferatur, sequẽti neruo exempto, nec caudam crescere, nec canes rabidos fieri. Canem locutũ in prodigiis (quod equidem annotauerim) accepimus: & serpentem latrasse, cum pulsus est regno Tarquinius. — nota in f. 454.4.

De natura equorum. Cap. XLII

EIdem Alexandro & equi magna raritas contigit: Bucephalon eum uocarunt, siue ab aspectu toruo, siue ab insigni taurini capitis armo impressi. Sedecim talentis ferunt ex Philonici Pharsalii grege emptum, etiam tum puero capto eius decore. Neminem hic alium quàm Alexandrum regio instratus ornatu recepit in sedem, alios passim reiiciens. Idem in præliis memoratæ cuiusdam perhibetur operæ, Thebarũ oppugnatione uulneratus in alium transire Alexandrum non passus: multa præterea eiusdem modi, propter quæ rex defuncto ei duxit exequias: urbẽ tumulo circũdedit nomine eius. Nec Cæsaris dictatoris quenquã alium recepisse dorso equus traditur, idemq; hominis similes pedes priores habuisse: hac effigie locatus ante Veneris genitricis ædẽ. Fecit & diuus Augustus equo tumulum, de quo Germanici Cæsaris carmen est. Agrigenti cõplurium equorum tumuli pyramides habẽt. Equum adamatum à Semiramide usq; ad coitum, Iuba autor est. Scythæ quidem equitatus & equorũ gloria strepunt. Occiso deniq; ipsorum regulo ex prouocatione dimicante, hostem cum uictor ad spoliandum uenisset, ab equo eius ictibus morsuq; confectum. Alium detracto oculorum operimẽto, & cognito cũ matre coitu, petiisse prærupta, atq; exanimatum. Equam eadem ex causa in Reatino agro, lacerat umq; pariter aurigam inuenimus. Nanq; & cognationũ intellectus in iis est: itaque in grege prioris anni sorore libentius etiã quàm matre equa comitatur. Docilitas tanta est, ut uni

ut uniuersus Sybaritani exercitus equitatus, ad symphoniæ cantum saltatione quadam moueri solitus inueniatur. Iidem præsagiunt pugnam, & amissos lugent dominos, lachrymasq; interdum desiderio fundunt. Interfecto Nicomede rege, equus eius inedia uitam finiuit. Philarchus refert Centaretum è Galatis, in prælio occiso Antiocho, potitum equo eius conscendisse ouantē. At illum indignatione accensum domitis frenis, ne regi posset, præcipitem in abrupta isse, exanimatumq; unà. Philistus à Dionysio relictum in cœno hærentem, ut sese euellisset, secutum uestigia domini, examine apũ iubæ inhærente: eoq; ostento tyrannidem à Dionysio occupatam. Ingenia eorum inenarrabilia iaculantes, obsequio experiuntur, difficiles conatus corpore ipso nixuq; † imitantium. Iam tela humi collecta equiti porrigunt. Nam in circo ad currus iuncti, non dubie intellectum adhortationis & gloriæ fatentur. Claudij Cæsaris secularium ludorũ circensibus excusso in carceribus auriga, albati equi palmã occupauere, primatum obtinuere, opposita effundentes, omnia, quæ contra æmulos debuissent peritissimo auriga insistente, facientes. cum puderet hominum artes ab equis uinci, peracto legitimo cursu ad metam stetere. Maius augurium apud priscos, plebeis circensibus excusso auriga, ita ut si staret in Capitolium cucurrisse equos, sedemq; ter lustrasse: maximum uero, eodem peruenisse ab Veijs cum palma & corona, effuso Ratumena, qui ibi uicerat: unde postea nomen portæ est. Sarmatæ longinqua itinera acturi, inedia pridie præparant eos, exiguum tantum potum impartientes: atque ita per centena milia & quinquaginta cõtinuo cursu euntibus insident. Viuunt annis quidam quinquagenis: fœminæ minore spatio: eædem quinquennio finem crescendi capiunt, mares anno addito. Forma equorum, quales maxime legi oporteat, pulcherrime quidem Virgilio uate absoluta est. Sed & nos diximus in libro de iaculatione equestri condito, & ferè inter omnes cõstare uideo. Diuersa autem circo ratio quæritur. Itaq; cum bimi in alio subigantur imperio, nõ ante quinquennes ibi certamen accipit. Partum in eo genere undenis mensibus ferunt, duodecimo gignunt. Coitus uerno æquinoctio bimo utrinq; uulgaris, sed à trimatu firmior partus. Generat mas ad annos trigintatres, utpote cum à circo post uicesimum annũ mittantur ad sobolem reparandam. Et ad quadraginta durasse tradunt, adiutum modo in attollenda priore parte corporis. Sed ad generandum paucis animalium minor fertilitas, qua de causa per interualla admissuræ dantur, nec tamen quindecim initus eiusdem anni ualet tolerare. Equarum libido extinguitur iuba tonsa. Gignunt annis omnibus ad quadragesimum. Vixisse equum septuaginta quinque annis proditur. In hoc genere grauida stans parit, præterq; cæteras fœtum diligit. Et sanè equis amoris innasci ueneficium, hippomanes appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro: quod statim ædito partu deuorat fœta, aut partum ad ubera non admittit, si quis præreptum habeat. Olfactu in rabiem id genus agitur. Amissa parente in grege armenti, reliquæ fœtæ educant orbum. Terram attingere ore triduo proximo quàm sit genitus, negant posse. Quo quis acrior, in bibendo profundius nares mergit. Scythæ per bella fœminis uti malunt, quoniam urinam cursu non impedito reddant. Constat in Lusitania circa Olysiponem oppidum & Tagum amnem, equas fauonio flante obuersas animalem concipere spiritũ, idq; partum fieri, & gigni pernicissimum ita, sed trienniũ uitæ non excedere. In eadẽ Hispania Gallaica gens, & Asturica, equini generis, quos thieldones uocamus, minori forma appellatos asturcones gignunt: quibus non uulgaris in cursu gradus, sed mollis alterno crurũ explicatu glomeratio: unde equis tolutim carpere incursus traditur arte. Equo ferè qui homini morbi, præterq; uesicæ cõuersio, sicut omnibus in genere ueterino.

Aliâs inuitantium

De asinis. Cap. XLIII

ASinum $\overline{CCCC}$ nummũm emptum Q. Axio senatori, autor est M. Varro, haud scio an omnium pretio animaliũ uicto: opera sine dubio geruli mirifica, arando quoq;, sed mularũ maxime progeneratione. Patria etiam spectatur in his, Arcadibus in Achaia, in Italia Reatinis. Ipsum animal frigoris maxime impatiens, ideo nõ generatur in Ponto: nec

nec æquinoctio uerno,ut cætera pecua,admittitur,ſed ſolſtitio. Mares in remiſſione operis deteriores.Partus à XXX. menſe ocyſsimus,ſed à trimatu legitimus:totidē quot equæ & eiſdem menſibus, & ſimili modo. Sed incontinēs uterus urinam genitalem reddit, ni cogatur in curſum uerberibus à coitu. Raro geminos parit: paritura lucem fugit,& tenebras quærit,ne cōſpiciatur ab homine. Gignit tota uita,quę eſt ei ad trigeſimum annum. Partus charitas ſumma,ſed aquarū tædium maius.Per ignes ad fœtus tendunt.Eædem, ſi riuus minimus interſit, horrent ita, ut pedes omnino caueant tingere. Nec niſi aſſuetos potant fontes,qui ſunt in pecuarijs, atque ita ut ſicco tramite ad potum eant: nec pontes tranſeunt, per raritatem eorum translucentibus fluuijs. Mirumq; dictu,ſitiunt: & ſi immutentur aquæ, ut bibant cogendæ exonerandæúe ſunt. Nec niſi ſpatioſa incubitant laxitate. Varia nanq; ſomnio uiſa concipiunt,ictu pedū crebro:qui niſi per inane emicuerit, repulſu durioris materiæ claudıtatē ilico affert. Quæſtus ex ijs opima prædia exuperat. Notum eſt,in Celtiberia ſingulas quadragenis milibus nummorū enixas. Ad mularum maxime partus,aurium referre in his & palpebrarū pilos aiunt. Quamuis enim unicolor reliquo corpore,totidē tamē colores quot ibi fuere,reddit. Pullos earū epulari Mœcenas inſtituit,multū eo tēpore prælatos onagris:poſt eum interijt autoritas ſaporis. Aſino moriente uiſo,celerrime id genus deficit.

De mulis. Cap. XLIIII

EX aſino & equa mulus gignitur menſe XII. animal uiribus in labores eximium. Ad tales partus equas neq; quadrimis minores,neq; decennibus maiores legūt:arceriq; utrunque genus ab altero narrant, niſi in infantia eius generis quod ineant lacte hauſto: quapropter ſubreptos pullos in tenebris equarum uberi, aſinarumúe equuleos admouent. Gignitur autem mula ex equo & aſina, ſed effrenis & tarditatis indomitæ. Lenta omnia eſſe uetulis.Conceptum ex equo,ſecutus aſini coitus,abortu perimit: non item ex aſino equi. Fœminas à partu optime VII. die impleri obſeruatum eſt,mares fatigatos melius implere. Quæ non prius quàm dentes,quos pullinos appellant,iaciat, conceperit, ſterilis intelligitur,& quæ nō primo initu generare cœperit.Equo & aſina genitos mares, hinulos antiqui uocabant:contraq; mulos, quos aſini & equæ generarent. Obſeruatum, è duobus diuerſis generibus nata,tertij generis fieri,& neutri parētū eſſe ſimilia: eaq; ipſa quæ ita nata ſunt,non gignere,in omni animaliū genere:Idcirco mulas non parere. Eſt in annalibus noſtris peperiſſe ſæpe, uerū prodigij loco habitum. Theophraſtus uulgo parere,in Cappadocia tradit: ſed eſſe id animal ibi ſui generis. Mulæ calcitratus inhibetur uini crebriore potu. In plurium Græcorū eſt monumentis, cum equa muli coitu natum, quem uocauerint hinum,id eſt,paruū mulum. Generantur ex equa & onagris manſuefactis mulæ ueloces in curſu,duricia eximia pedum,uerum ſtrigoſo corpore,indomito animo, ſed generoſo. Onagro & aſina genitus omnes antecellit. Onagri in Phrygia & Lycaonia præcipui. Pullis eorum ceu præſtantibus ſapore, Africa gloriatur,quos laliſiones appellant. Mulum LXXX. annis uixiſſe,Athenienſium monumentis apparet. Eo gauiſi cum templum in arce facerēt,quod derelictus ſenecta,cadentia iumenta comitatu niſuq; exhortaretur, decretū fecere quo caueretur, ne frumentarij negociatores ab incerniculis eum arcerent.

De bubus. Cap. XLV

BVbus Indicis camelorum altitudo traditur,cornua in latitudinem quaternorum pedum. In noſtro orbe Epiroticis laus magna,à Pyrrhi (ut ferunt)iam inde regis cura. Id conſecutus eſt,non ante quadrimatū ad partus uocando. Prægrādes itaq; fuere,& hodieq; reliquiæ ſtirpium durant, At nunc anniculæ ad fœcunditatē poſcuntur,tolerantius tamen bimæ. Tauri generationem quadrimi implent, & ſingulis denæ eodem anno traduntur. Si aūt poſt coitum ad dextrā partem abeant tauri,generatos mares eſſe,ſi in læuam fœminas. Conceptio uno initu peragitur:quæ ſi forte peterrauit, XX. poſt die marem fœmina repetit. Pariunt menſe X. quicquid ante genitū inutile eſt: Sunt autores,ipſo complente decimū menſem die parere, Gignunt raro geminos. Coitus à delphini exor

tu ad pridie nonas Ianuarij diebus xxx. aliquibus & autumno: gentibus quidem quæ lacte uiuunt ita dispensatus, ut omni tempore anni supersit id alimentum. Tauri non sæpius quàm bis die ineunt. Boues animalium soli, & retro ambulantes pascuntur, apud Garamantas quidem haud aliter. Vita fœminis xv. annis longissima, maribus xx. Robur in quinatu. Lauatione calidæ aquæ traduntur pinguescere, & si quis incisa cute spiritum harundine in uiscera adigat. Non degeneres existimãdi etiã minus laudato aspectu. Plurimum lactis alpinis, quibus minimum corporis, plurimum laboris, capite nõ ceruice iunctis. Syriacis non sunt palearia, sed gibber in dorso. Carici quoque in parte Asiæ fœdi uisu, tubere super armos à ceruicibus eminente, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur: cæteri nigri coloris candidiue, ad laborem damnantur. Tauris minora quàm bubus cornua, tenuioraq;. Domitura boum in trimatu, postea sera, antè præmatura. Optime cum domito iuuencus imbuitur. Socium enim laboris agriq; culturæ habemus hoc animal, tantæ apud priores curæ, ut sit inter exempla damnatus à populo Romano, die dicta, qui concubino procaci rure omasum edisse se negante, occiderit bouem, actusq; in exilium tanquam colono suo interempto. Tauris in aspectu generositas, torua fronte, auribus setosis, cornibus in procinctu dimicationẽ poscentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus stat, ira gliscente alternos replicãs, spargensq; in altũ harenam, & solius animalium eo stimulo ardescens. Vidimus de imperio dimicantes, & ideo demonstratos rotari, cornibus cadentes excipi, iterumq; resurgere, modo iacẽtes ex humo tolli, bigarumq; etiã cursu citato uelut aurigas insistere. Thessalorũ gentis inuentum est, equo iuxta quadrupedantè cornu intorta ceruice tauros necare: primus id spectaculum dedit Romæ Cæsar dictator. Hinc uictimæ opimæ & lautissima deorũ placatio. Huic tantum animali omnium quibus procerior cauda non statim nato consummatæ, ut cæteris, mensuræ crescit uni, donec ad uestigia ima perueniat. Quamobrem uictimarum probatio in uitulo, ut articulum suffraginis cõtingat: breuiore non litant. Hoc quoque notatum, uitulos ad aras humeris hominis allatos nõ ferè litare, sicut nec claudicantem: nec aliena hostia deos placari, nec trahente se ab aris. Est frequens in prodigijs priscorũ, bouem locutum: Quo nunciato, senatum sub diuo haberi solitum.

De Api boue. Cap. XLVI

BOs in Aegypto etiam numinis uice colitur, Apim uocant. Insigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus lunæ crescere incipientis. Nodus sub lingua, quẽ cantharum appellant. Non est fas eũ certos uitæ excedere annos, mersumq; in sacerdotum fonte enecant, quæsituri luctu aliũ quem substituãt, & donec inuenerint mœrent, derasis etiã capitibus: nec tamen unquã diu quæritur. Inuẽtus deducitur Memphim à sacerdotibus. Sunt delubra ei gemina, quæ uocant Thalamos, auguria populorũ. Alterum intrasse lætum est, in altero dira portendit. Responsa priuatis dat, è manu consulentium cibum capiendo. Germanici Cæsaris manum auersatus est, haud multo post extincti. Cætero secretus cum se proripuit in cœtus, incedit summoto lictorum, grexq; puerorum comitatur carmen honori eius canentium: intelligere uidetur, & adorari uelle. Hi greges repente lymphati futura præcinunt. Fœmina bos semel ei anno ostenditur, suis & ipsa insignibus, quanquam alijs: semperq; eodem die & inueniri eam & extingui tradunt. Memphi est locus in Nilo, quem à figura uocant Phialam, omnibus annis ibi aureã pateram argenteamq; mergentes, diebus quos habet natales Apis: septem hi sunt, mirumq; neminem per eos à crocodilis attingi: octauo post horam diei VI. redire beluæ feritatem.

De natura pecorum, & generatione eorum. Cap. XLVII

MAgna & pecori gratia, uel in placamentis deorum, uel in usu uellerum. Vt boues uictum hominum excolunt, ita corporum tutela pecori debetur. Generatio bimis utrinq; ad nouenos annos, quibusdam & ad x. Primiparis minores fœtus. Coitus omnibus ad Arcturi occasum, quod est à tertio Idus Maias ad aquilæ occasum, id est XIII. calendas

lendas August. Gerunt partum diebus CL. Postea concepti inualidi. Cordos uocabāt antiqui post id tempus natos. Multi hybernos agnos præferunt uernis, quoniam magis intersit ante solstitiū, quàm ante brumā firmos esse, solumq; hoc animal utiliter bruma nasci. Arieti naturale agnas fastidire, senectam ouium consectari, & ipse senecta melior, illis quoq; utilior. Ferocia eius cohibetur, cornu iuxta aurē terebrato. Dextro teste præligato fœminas generat, læuo mares. Tonitrus solitarijs ouibus abortus inferunt. Remediū est cōgregare eas ut cœtu iuuentur. Aquilonis flatu mares cōcipi dicūt, austri fœminas: atq; in eo genere arietum maxime spectātur ora: quia cuius coloris sub lingua habuere uenas, eius & lanitium est in fœtu, uariumq; si plures fuere, & mutatio aquarum potusq; uariat. Ouium summa genera duo, tectum & colonicum: illud mollius, hoc in pascuo delicatius, quippe cum tectum rubis uescatur. Operimenta eis ex Arabicis præcipua.

De generibus lanarum & uestium. Cap. XLVIII

LAna aūt laudatissima Apula, & quæ in Italia Græci pecoris appellatur, alibi Italica. Tertium locum Milesiæ oues obtinent. Apulæ breues uillo, nec nisi penulis celebres. Circa Tarentum Canusiumq; summā nobilitatem habent. In Asia uero eodem genere Laodiceæ. Alba circumpadanis nulla præfertur, nec libra centenos nummos ad hoc æui excessit ulla. Oues non ubiq; tondentur. Durat quibusdā in locis uellendi mos. Colorum plura genera, quippe cum desint etiam nomina eis, quas natiuas appellāt, aliquot modis. Hispania nigri uelleris præcipuas habet: Polentia iuxta alpes cani: Asia rutili, quas Erythreas uocant: item Bætica: Canusium fului: Tarentum & suæ pulliginis. Succidis omnibus usus medicatus. Istriæ Liburniæq; pilo propior quàm lanæ, pexis aliena uestibus, & quam sola ars scutulato textu cōmendat in Lusitania. Similis circa Piscenas prouinciæ Narbonēsis: similis & in Aegypto, ex qua uestis detrita usu tingitur, rursusq; æuo durat. Est & hirtæ filo crasso in tapetis antiquissima gratia: iam certe priscos ijs usos, Homerus autor est. Aliter hæc Galli pingunt, aliter Parthorū gentes. Lanæ & per se coactæ uestem faciūt: & si addatur acetum, etiam ferro resistunt: imò uero etiam ignibus, nouissimo sui purgamento: quippe ahenis polientium extracta, in tomenti usum ueniunt, Galliarum, ut arbitror, inuento: certe Gallicis hodie nominibus discernitur, nec facile dixerim qua id ætate cœperit. antiquis enim torus è stramento erat, qualiter nunc etiam in castris gausape. Patris mei memoria cœpere amphimalla nostra, sicut uillosa etiam uentralia. Nam tunica lati claui in modum gausape texi nunc primum incœpit. Lanarum nigræ nullum colorem bibunt. De reliquarum infectu suis locis dicemus, in cōchylijs marinis, aut herbarum natura. Lanam cum colo & fuso Tanaquilis, quę eadem Caia Cæcilia uocata est, in templo Sangi durasse, prodente se, autor est M. Varro: factamq; ab ea togam regiam undulatam in æde Fortunæ, qua Ser. Tullius fuerat usus. Inde factū ut nubentes uirgines comitaretur colus compta & fusus cum stamine. Ea prima texuit rectam tunicā, qua simul cum toga pura tyrones induuntur nouæq; nuptæ. Vndulata uestis primo è lautissimis fuit, inde soriculata defluxit. Togas rasas Phrygianasq;, diui Augusti nouissimis temporibus cœpisse, scribit Fenestella. Crebræ papaueratæ antiquiorē habēt originem, iam sub Lucilio poeta in Torquato notatæ. Prætextæ apud Hetruscos originem inueni. Trabeis usos accipio reges. Pictas uestes iam apud Homerum fuisse, unde triumphales natæ. Acu facere id Phryges inuenerunt, ideoq; Phrygiones appellati sunt. Aurū intexere in eadem Asia inuenit Attalus rex, unde nomen Attalicis. Colores diuersos picturę intexere Babylon maxime celebrauit, & nomen imposuit. Plurimis uero licijs texere, quæ polymita appellant, Alexandria instituit: scutulis diuidere, Gallia. Metellus Scipio triclinaria Babylonica sestertium octingentis milibus uænisse iam tunc, posuit in Capitonis criminibus, quæ Neroni principi quadragies sestertio nuper stetere. Seruij Tullij prætextę, quibus signum Fortunæ ab eo dicatę coopertum erat, durauere ad Seiani exitum. Mirumq; fuit nec defluxisse eas, nec teredinum iniurias sensisse annis DLX.

 Vidimus

Vidimus iam & uiuentiũ uellera,purpura,cocco, conchylio, ſeſquilibris infecta,uelut illa ſic naſci cogente luxuria.In ipſa oue ſatis generoſitatis oſtenditur breuitate crurũ,uentris ueſtitu: quibus nudus eſſet,apicas uocabãt,damnabãtq́;.Syriæ cubitales ouiũ caudæ,plurimumq́; in ea parte lanicij.Caſtrari agnos niſi quinquemeſtres,præmaturũ exiſtimatur.

De muſimone. Cap. XLIX

EST & in Hiſpania,ſed maxime Corſica, nõ maxime abſimile pecori,genus muſimonum,caprino uillo quàm pecoris uelleri propius. Quorum è genere & ouibus natos priſci umbros uocauerunt. Infirmiſsimũ pecori caput:quamobrem auerſum à ſole,paſci cogendum. Quàm ſtultiſſima animalium lanata. Quà timuere ingredi,unum cornu raptum ſequuntur. Vita longiſsima anni X, in Æthiopia XIII. Capris eodem loco XI. in reliquo orbe plurimum octo. Vtrunque genus intra quartum coitum impletur.

De capris,& generatione earum. Cap. L

CAPræ pariunt & quaternos,ſed raro admodũ.Ferũt quinq; menſibus ut oues.Capræ pinguedine ſterileſcunt, Trimæ minus utiliter generant,& in ſenecta,nec ultra quadriennium.Incipiunt VII. menſe, & adhuc lactantes. Mutilum in utroq; ſexu utilius. Primus in die coitus non implet, ſequẽs efficacior,ac deinde concipiunt Nouembri menſe,ut Martio pariãt turgeſcentibus uirgultis,aliquando anniculæ,ſemper bimæ,in trimatu inutiles. Pariunt octonis annis.Abortus frigori obnoxius.Oculos ſuffuſos capra iunci puncto ſanguine exonerat, caper rubi. Solertiã eius animalis Mutianus uiſam ſibi prodidit in ponte prætenui,duabus obuijs è diuerſo: cum circumactũ anguſtiæ nõ caperent, nec reciprocationem longitudo in exilitate cæca, torrente rapido minaciter ſubterfluẽte, alterã decubuiſſe, atq; ita alterã proculcatæ ſupergreſſam. Mares quàm maxime ſimos, longis auriculis infractiſq́;,armis quàm uilloſiſsimis probãt. Fœminarũ generoſitatis inſigne,laciniæ corporibus è ceruice binæ dependẽtes.Nõ omnibus cornua:ſed quibus ſunt in his & indicia annorũ per incremẽta nodorũ. Mutilis lactis maior ubertas.Auribus eas ſpirare nõ naribus, nec unq̃ febri carere Archelaus autor eſt:ideoq; fortaſsis, quod anima his q̃ ouibus ardentior,calidioreſq́; concubitus.Tradunt & noctu nõ minus cernere quàm interdiu:ideo ſi caprinũ iecur ueſcantur, reſtitui ueſpertinã aciem his quos Nyctalopas uocant:In Cilicia circaq; Syrtes uillo tonſili ueſtiuntur. Capras in occaſum decliui ſole,in paſcuis negant contueri inter ſeſe, ſed auerſas iacere:reliquis aũt horis aduerſas,& inter cognationes. Dependet omnium mento uillus,quem aruncum uocãt:hoc ſi quis apprehenſam ex grege unã trahat,cæteræ ſtupentes ſpectant.Id etiam euenire, cum quandam herbã aliqua ex eis momorderit. Morſus earum arbori exitialis. Oliuam lambẽdo quoque ſterilem faciunt, eaq; ex cauſa Mineruæ non immolantur.

De ſuibus & natura earum. Cap. LI

SVilli pecoris admiſſura à fauonio ad æquinoctium uernum, ætatis VIII. menſe: quibuſdam in locis etiã IIII.uſq; ad VII.annum.Partus bis anno,tempus utero IIII. menſium,numerus fœcunditatis ad uicenos,ſed educare tam multos nequeunt. Diebus X.circa brumam ſtatim dentatos naſci, Nigidius tradit. Implentur uno coitu,qui geminatur propter facilitatem abortiendi:Remedium, ne prima ſubatione,neque ante flaccidas aures coitus fiat. Mares non ultra trimatum generant. Fœminæ ſenectute feſſæ cubantes coeunt. Comeſſe fœtus his nõ eſt prodigium. Suis fœtus ſacrificio die quinto purus eſt, pecoris die octauo,bouis XXX. Coruncanius ruminales hoſtias,donec bidentes fierẽt, puras negauit. Suem oculo amiſſo putant cito extingui,alioqui uita ad XV. annos, quibuſdam & uicenos. Verũ efferãtur,& alias obnoxium genus morbis,anginæ maxime & ſtrumæ. Index ſuis inualidæ, cruor in radice ſetæ dorſo euulſæ, caput obliquũ in inceſſu. Penuriam lactis præpingues ſentiunt,& primo fœtu minus ſunt numeroſæ. In luto uolutatio generi grata. Intorta cauda:id etiã notatum, facilius litare in dexterũ quàm læuum detorta. Pingueſcunt LX. diebus, ſed magis tridui inedia ſaginatione orſa. Animalium

ho

hoc maxime brutum,animamq́; ei pro sale datam non illepide existimabatur.Compertum agnitam uocem suarij furto abactis, mersoq́; nauigio inclinatione lateris unius remeasse. Quin & duces in urbe forum nundinarium domosq́; petere discunt: & feri sapiunt uestigia palude cõfundere,urina fugam leuare. Castrantur fœminæ quoque sic uti cameli,post bidui inediã,suspensæ pernis prioribus,uulua recisa:celerius ita pinguescunt. Adhibetur & ars iecori fœminarũ sicut anserũ,inuentum M.Apicij, fico carica saginatis, ac satie necatis repente mulsi potu dato.Neq; alio ex animali numerosior materia ganeę: quinquaginta propè sapores,cum cæteris singuli.Hinc censoriarum legum paginæ,interdictaq́; cœnis abdomina,glandia,testiculi, uuluæ, syncipita uerrina,ut tamen Publij mimorũ poetæ cœna, postquam seruitutẽ exuerat,nulla memoretur sine abdomine, etiam uocabulo suminis ab eo imposito.Placuere autem & feri sues.Iam Catonis censoris orationes aprugnum exprobrant callum.In tres tamen partes diuiso,media ponebatur lumbus aprugnus appellata.Solidum aprum Romanorũ primus in epulis apposuit P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli, qui Ciceronis consulatu legem agrariam promulgauit. Tam propinqua origo nũc quotidianæ rei est. Et hoc annales notarũt, horum scilicet ad emendationẽ morũ:quibus notata quidẽ cœna,sed in principio,bini terniq́; pariter mandantur apri.

De uiuarijs bestiarum. Cap. LII

VIuaria eorum cæterorumq́; syluestrium,primus togati generis inuenit Fuluius Hirpinus,qui in Tarquiniẽsi feras pascere instituit.Nec diu imitatores defuere L.Lucullus, & Q. Hortensius.Sues feræ semel anno gignũt.Maribus in coitu plurima asperitas, Tunc inter se dimicãt, indurãtes attritu arborũ costas,lutoq́; se tergorantes. Fœminæ in partu asperiores, & ferè similiter in omni genere bestiarũ.Apris maribus nõ nisi anniculis generatio.In India cubitales dentiũ flexus gemini ex rostro, totidẽ à frõte ceu uituli cornua exeũt. Pilus æreo similis agrestibus,cæteris niger. At in Arabia suillũ genus nõ uiuit.

De semiferis animalibus. Cap. LIII

IN nullo genere æque facilis mistura cũ fero , qualiter natos antiqui hybridas uocabãt ceu semiferos,ad homines quoq;, ut in C. Antoniũ Ciceronis in cõsulatu collegã, appellatione translata. Non in suibus tantũ,sed in omnibus quoq; animalibus cuiuscunq; generis ullum est placidũ,eiusdem inuenitur & ferũ,utpote cum hominũ etiam syluestriũ tot genera prædicta sint.Capræ tamen in plurimas similitudines transfigurãtur.Sunt capreæ,sunt rupicapræ, sunt ibices pernicitatis mirandę,quanquã onerato capite uastis cornibus gladiorumq́; uaginis: in hæc se librant,ut tormento aliquo rotati in petras,potissimum è monte aliquo in aliũ transilire quærentes,atq; recussu pernicius quò libuerit exultant.Sunt & oryges,soli quibusdã dicti cõtrario pilo uestiri,& ad caput uerso.Sũt & damæ,& pygargi, & strepsicerotes, multaq́; alia haud dissimilia.Sed illa alpes,hæc transmarini situs mittunt.

De simijs. Cap. LIIII

SImiarum quoq; genera hominis figuræ proxima,caudis inter se distinguuntur.Mira solertia,uisco inungi laqueisq́; calceari imitatione uenantiũ tradunt. Mutianus & latrũculis lusisse fictis cera,nuces uisu distinguere:luna caua tristes esse,quibus in eo genere cauda sit,nouã exultatione adorare: Nanq; defectũ siderũ & cæteræ pauent quadrupedes. Simiarum generi præcipua erga fœtũ affectio. Gestant catulos:quos mansuefactæ intra domos peperere,omnibus demonstrant,tractariq́; gaudent,similes gratulationem intelligentis.Itaq; magna ex parte cõplectendo necant. Efferatior cynocephalis natura, sicut mitissima satyris & sphingibus.Callitriches toto penè aspectu differũt:barba est in facie,cauda late fusa primori parte.Hoc animal negatur uiuere in alio, q̃ Aethiopiæ, quo gignitur cœlo.

De leporibus & cuniculis. Cap. LV

ET leporum plura sunt genera: In alpibus candidi,quibus hybernis mensibus pro cibatu niuẽ credũt esse:certe liquescẽte ea rutilescũt annis omnibus.Est & alioqui animal intolerandi rigoris alumnum. Leporum generis sunt & quos Hispania cuniculos ap-

pellat, fœcunditatis innumeræ, famemq́; Balearibus insulis, populatis messibus afferentes. Fœtus uentre exectos uel uberibus ablatos nõ repurgatis interaneis, gratissimo in cibatu habent: laurices uocant. Certum est Balearicos aduersus prouentũ eorum auxilium militare à diuo Augusto petisse. Magna propter uenatum cum uiuerris gratia est. Iniji- Cuniculus unde nomen. ciunt eas in specus, qui sunt multifores in terra, unde & nomen animali: atque ita eiectos superne capiunt. Archelaus autor est, quot sint corporis cauernæ ad excremẽta lepori, totidem annos esse ætatis. Varius certe numerus reperitur. Iidem utranque uim singulis inesse, ac sine mare æque gignere. Benigna circa hoc natura, innocua & esculenta animalia fœcunda generauit. Lepus omnium prædæ nascẽs, solus præter dasypodem superfœtat, aliud educans, aliud in utero pilis uestitum, aliud implume, aliud inchoatũ gerens pariter. Necnon & uestes leporino pilo facere, tentatũ est, tactu nõ perinde molli ut in cute, propter breuitatem pili dilabidas.

De semiferis. Cap. LVI

HI mansuescunt raro, cũ feri dici iure non possint. Complura nanq; sunt nec placida nec fera, sed mediæ inter utrunque naturæ, ut in uolucribus hirũdines, apes, in mari delphini.

De muribus & gliribus. Cap. LVII

QVo in genere multi & hos incolas domuum posuere mures, haud spernendum in ostentis etiã publicis animal. Arrosis Lauinij clypeis argẽteis, Marsicũ portendere bellum: Carboni imperatori apud Clusiũ fascijs, quibus in calceatu utebatur, exitiũ. Plura eorum genera in Cyrenaica regione, alij lata fronte, alij acuta, alij herinaceorum genere pungentibus pilis. Theophrastus autor est, in Gyaro insula cum incolas fugassent, ferrum quoq; rosisse eos, id quod natura quadã & ad Chalybas facere in ferrarijs officinis: Aurarijs quidem in metallis, ob hoc aluos eorum excidi, semperq́; furtum id deprehendi: tantam esse dulcedinem furandi. Venisse murem CC. nummis, Casilinum obsidente Annibale: eumq́; qui uendiderat fame interisse, emptorẽ uixisse, annales tradunt. Cum candidi prouenere, lætũ faciũt ostentum. Nam soricum occentu dirimi auspicia, annales refertos habemus. Sorices & ipsos hyeme condi, autor est Nigidius, sicut glires: quos censoriæ leges, princepsq́; M. Scaurus in cõsulatu, nõ alio modo cœnis ademere, quàm conchylia, aut ex alio orbe conuectas aues. Semiferum & ipsum animal, cui uiuaria in dolijs idem qui apris instituit. Qua in re notatum, non congregari nisi populares eiusdem syluæ: & si misceantur alienigenæ, amne uel monte discreti, interire dimicando. Genitores suos fessos senecta, alunt insigni pietate. Senium finitur hyberna quiete, conditi enim & Aliàs, nitelis. hi cubant: rursus æstate iuuenescunt, simili & † mustelis quiete.

Quæ animalia quibus locis non sint. Cap. LVIII

MIrum, rerum naturam non solum alia alijs dedisse terris animalia, sed in eodem quoque situ quædam aliquibus locis negasse. In Mæsia sylua Italiæ, non nisi in parte reperiuntur hi glires. In Lycia dorcades nõ transeunt montes Syris uicinos: onagri montem qui Cappadociam à Lycia diuidit. In Hellesponto in alienos fines non cõmeant cerui: & circa Arginussam Elatum montem non excedunt, auribus etiam in monte fissis. In Pordoselene insula uiam mustelæ non transeunt. In Bœotiæ Lebadia illatæ solum ipsum fugiunt, quæ iuxta in Orchomeno tota arua subruunt talpæ, quarum è pellibus cubicularia uidimus stragula. Adeo ne religio quidem à portẽtis summouet delicias. cuniculi ubi non sunt. C In Ithaca lepores illati moriuntur, extremis quidem in littoribus: in Ebuso cuniculi non sunt, scatent in Hispania Balearibusq́;. Cyrenis mutæ fuere ranæ, illatis è cõtinente uocalibus durat genus earum. Mutæ sunt etiã nunc in Seripho insula. Eædem aliò translatæ canunt: quod accidere & in lacu Thessaliæ Sicendo tradũt. In Italia muribus araneis uenenatus est morsus: eosdem ulterior Apennino regio nõ habet. Iidem ubicũq; sint, orbitã si transiere moriũtur. In Olympo Macedoniæ monte nõ sunt lupi, nec in Creta insula. Ibi quidem non uulpes ursiue, atque omnino nullum maleficũ animal, præter phalangium: aranei id genus, de quo dicemus suo loco. Mirabilius, in eadem insula ceruos, præter

quàm

quàm in Cydoniatarum regione, nõ eſſe: item apros, & attagenas, herinaceos: in Africa autem nec apros, nec ceruos, nec capreas, nec urſos.

Quæ aduenis noceant. Cap. LIX

IAm quædam animalia indigenis innoxia, aduenas interimunt: ſicut ſerpentes parui in Tyrinthe, quos terra naſci proditur. Item in Syria angues, circa Euphratis maxime ripas, dormientes Syros non attingunt: aut etiam ſi calcati momordere, non ſentiuntur maleficia: alijs cuiuſcunque gentis infeſti, auide & cum cruciatu exanimantes: quamobrem & Syri non necant eos. Contrà in Latmo Cariæ monte Ariſtoteles tradit à ſcorpionibus hoſpites non lædi, indigenas interimi. Sed reliquorum quoque animalium, & præter terreſtria, indicemus genera.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER NONVS

DE AQVATILIVM NATVRA CAP. I

ANIMALIVM quæ terreſtria appellauimus, hominum quadam conſortione degentia, indicata natura eſt. Ex reliquis minimas eſſe uolucres conuenit. Quamobrem prius æquorũ, amnium ſtagnorumq; dicentur.

Quare in mari maxima animalia. Cap. II

SVnt aũt cõplura in iis, maiora etiam terreſtribus. Cauſa euidens, humoris luxuria. Alia ſors alitũ, quibus uita pendentibus. In mari autem tam late ſupino, mollíq; ac fertili accremento, accipiente cauſas genitales è ſublimi, ſemperq; pariente natura, pleraq; etiam monſtrifica reperiuntur, perplexis & in ſemet aliter atq; aliter nunc flatu, nunc fluctu cõuolutis ſeminibus atq; principijs: ut uera fiat uulgi opinio, quicquid naſcatur in parte naturæ ulla, & in mari eſſe, præterq; multa quæ nuſquam alibi. Rerum quidem non ſolũ animalium ſimulacra eſſe, licet intelligere intuentibus uuam, gladium, ſerras, cucumim uero & colore & odore ſimilem: quominus miremur equorum capita in tam paruis eminere cochleis.

De Indici maris beluis. Cap. III

PLurima autem & maxima in Indico mari animalia, è quibus balenæ quaternũ iugerum, priſtes ducenum cubitorum: quippe ubi locuſtæ quaterna cubita implent: anguillæ quoque in Gange amne tricenos pedes. Sed in mari beluæ circa ſolſtitia maxime uiſuntur. Tunc illic ruũt turbines, tunc imbres, tunc deiectæ montiũ iugis procellæ ab imò uertunt maria, pulſataſq; ex profundo beluas cum fluctibus uoluũt, & aliàs tanta thynnorum multitudine, ut Magni Alexandri claſsis haud alio modo, quàm hoſtium acie obuia, contrarium agmen aduerſa fronte direxerit, aliter ſparſis nõ erat euadere: non uoce, non ſonitu, non ictu, ſed fragore terrentur, nec niſi ruina turbantur. Cadara appellatur rubri maris peninſula ingens. Huius obiectu uaſtus efficitur ſinus xij. dierum & noctium remigio enauigatus Ptolemæo regi, quando nullius auræ recipit afflatum. Huius loci quiete præcipua ad immobilem magnitudinẽ beluæ adoleſcunt. Gedroſos qui Arbin amnem accolunt, Alexandri Magni claſſium præfecti prodidere, domibus fores maxillis beluarum facere, oſſibus tecta contignare, ex quibus multa quadragenûm cubitorũ longitudinis reperta. Exeunt & pecori ſimiles beluæ ibi in terrã, paſtæq; radices fruticum remeãt: & quædam equorũ, aſinorum, taurorum capitibus, quæ depaſcuntur ſata.

Quæ in quoq; oceano maxima. Cap. IIII

MAximum animal in Indico mari priſtis & Balena eſt: in Gallico oceano phyſeter, ingentis columnę modo ſe attollens, altiorq; nauium uelis diluuiem quandam eructans. In Gaditano oceano arbor in tantum uaſtis diſpanſa ramis, ut ex ea cauſa fretum nunquam intraſſe credatur. Apparent & rotæ appellatæ à ſimilitudine, quaternis di

stinctæ radijs, modiolos earum oculis duobus utrinque claudentibus.

De tritonum, & nereidũ, & elephantorũ marinorũ figuris. Cap. v

Tiberio principi nunciauit Olyssipponensiũ legatio ob id missa, uisum auditumq; in quodam specu concha canentem tritonem, qua noscitur forma: & Nereidum falsa non est, squamis modo hispido corpore, etiam quà humanam effigiem habent. Nanque hæc in eodem spectata littore est, cuius morientis etiam gannitum tristem accolæ audiuere longe. Et diuo Augusto legatus Galliæ cõplures in littore apparere exanimes nereidas scripsit. Autores habeo in equestri ordine splendentes, uisum ab his in Gaditano oceano marinũ hominẽ, toto corpore absoluta similitudine. ascendere eũ nauigia nocturnis temporibus, statimq; degrauari quas insederit partes: & si diutius permaneat, etiam mergi. Tiberio principe cõtra Lugdunensis prouinciæ littus in insula simul trecẽtas amplius beluas reciprocãs destituit oceanus, miræ uarietatis & magnitudinis, nec pauciores in Santonum littore: interq; reliquas elephantos & arietes, candore tantũ cornibus assimulatis, nereidas uero multas. Turanius prodidit expulsam beluam in Gaditana littora, cuius inter duas pinnas ultimæ caudæ cubita sexdecim fuissent, dentes eiusdem cxx. maximi dodrantium mensura, minimi semipedũ. Beluæ cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romæ apportata ex oppido Iudææ Ioppe, ostendit inter reliqua miracula in ædilitate sua M. Scaurus longitudine pedũ xl. altitudine costarũ indicos elephantos excedente, spinæ crassitudine sesquipedali.

De balenis & orcis. Cap. vi

Balenæ & in nostra maria penetrant. In Gaditano oceano non ante brumã conspici eas tradunt, cõdi autem statis temporibus in quodã sinu placido & capaci, mire gaudentes ibi parere. Hoc scire orcas, infestã his belluam, & cuius imago nulla repræsentatione exprimi possit alia, q̃ carnis immẽsæ dentibus truculentæ. Irrumpũt ergo in secreta, ac uitulos earũ & fœtas, uel etiamnũ grauidas lancinant morsu, incussęq; ceu Liburnicarum rostris fodiunt. Illæ ad flexũ immobiles, ad repugnandũ inertes, & pondere suo oneratæ, tunc quidem & utero graues, pariendiue pœnis inualidæ, solum auxiliũ nouere in altum profugere, & se toto defendere oceano. Cõtrà, orcę occurrere laborant, seseq; opponere, & cautium angustijs trucidare, in uada urgere, saxis illidere. Spectãtur illa prælia, ceu mari ipso sibi irato, nullis in sinu uentis, fluctibus uero ad anhelitus ictusq; quantos nulli turbines uoluũt. Orca & in portu Ostiẽsi uisa est, oppugnata à Claudio principe. Venerat tunc exædificãte eo portum, inuitata naufragijs tergorum aduectorũ è Gallia: satiansq; se per cõplures dies, alueum in uado sulcauerat, accumulata fluctibus intantũ, ut circũagi nullo modo posset: & dum saginã persequitur, in littus fluctibus propulsa, emineret dorso multum super aquas carinæ uice inuersæ. Prætendi iussit Cæsar plagas multiplices inter ora portus: profectusq; ipse cũ prætorianis cohortibus populo Romano spectaculũ præbuit, lanceas cõgerente milite è nauigijs assultantibus, quorũ unum mergi uidimus, reflatu belluæ oppletũ unda. Ora balenæ habent in frontibus: ideoq; summa aqua natantes, in sublime nimbos efflant.

An spirent pisces, an dormiant. Cap. vii

Spirant autem confessione omnium & paucissima alia in mari, quæ internorum uiscerum pulmonem habent, quoniam sine eo nullum animal putatur spirare: nec piscium branchias habentes, anhelitũ reddere, ac per uices recipere existimant, quorũ hęc opinio est: nec multa alia genera etiam branchijs carentia: in qua sententia fuisse Aristotelem uideo, & multis persuasisse doctrinæ indaginibus. Nec me protinus huic opinioni eorũ accedere haud dissimulo: quoniã & pulmonũ uice alijs possunt alia spirabilia inesse uiscera, ita uolente natura: sicut & pro sanguine est multis alius humor. In aquas quidẽ penetrare uitalem hunc halitũ quis miretur, qui etiã reddi ab his eũ cernat: & in terras quoq; tãto spissiorem naturæ partem, penetrare, argumento animalium, quę semper defossa uiuunt, ceu talpę? Accedũt apud me certe efficacia, ut credã etiã oĩa in aquis spirare naturę suę sorte, primũ sæpe adnotata pisciũ æstiuo calore quædam anhelatio, & alia tranquillo uelut

oscitatio

oſcitatio, ipſorũ quoq; qui ſunt in aduerſa opinione, de ſomno piſciũ cõfeſſio. Quis enim ſine reſpiratione ſomno locus? Pręterea bullantiũ aquarũ ſufflatio, lunæq; effectu cõcharum quoq; corpora augeſcẽtia. ſuper oĩa eſſe auditũ & odoratũ piſcibus nõ erit dubiũ, ex aeris utrunq; materia. odorem quidẽ non aliud ꝗ̃ infectũ aera intelligi poſſe. Quamobrem de his opinetur, ut cuiq; libitum erit. Branchiæ non ſunt balenis nec delphinis. Hæc duo genera fiſtulis ſpirant, quæ ad pulmonẽ pertinent, balenis à fronte, delphinis à dorſo. Et uituli marini, quos uocant phocas, ſpirant ac dormiunt in terra: Item teſtudines, de quibus mox plura.

De delphinis. Cap. VIII

VElociſſimum omniũ animalium non ſolum marinorum eſt delphinus, ocyor uolucre, ocyor telo: ac niſi multũ infra roſtrũ os illi foret medio penè in uentre, nullus piſcium celeritatẽ eius euaderet. Sed affert morã prouidentia naturæ, quia niſi reſupini atq; conuerſi nõ corripiũt, quæ cauſa præcipue uelocitatem eorũ oſtendit. Nam cũ fame concitì, fugientem in uada ima perſecuti piſcem, diutius ſpiritum continuere, ut arcu emiſſi ad reſpirandum emicant: tantaq; ui exiliunt, ut plerunq; uela nauium tranſuolent. Agunt ferè coniugia: pariunt catulos decimo menſe, æſtiuo tempore, interim & binos: nutriunt uberibus ſicut balena: atq; etiam geſtant fœtus infantia infirmos. Quin & adultos diu comitantur, magna erga partũ charitate. Adoleſcũt celeriter, decẽ annis putãtur ad ſummã magnitudinem peruenire: uiuunt & tricenis, quod cognitũ præciſa cauda in experimentum. Abduntur tricenis diebus circa canis ortum, occultanturq; incognito modo: Quod eo magis mirum eſt: ſi ſpirare in aqua nequeunt. Solent in terram erumpere incerta de cauſa: & ſtatim tellure tacta moriũtur, multoq; ocyus fiſtula obturata. Lingua eſt his cõtra naturam aquatilium mobilis, breuis atq; lata, haud differens ſuillæ. Pro uoce gemitus humano ſimilis, dorſum repandum, roſtrum ſimum. Qua de cauſa nomen Simonis omnes miro modo agnoſcunt, maluntq; ita appellari. Delphinus non homini tantum amicum animal, uerũ & muſicæ arti, mulcetur ſymphoniæ cantu, & præcipue hydrauli ſono. Hominem non expaueſcit ut alienũ, obuiam nauigijs uenit, alludit exultans, certat etiam, & quamuis plena præterit uela. Diuo autem Auguſto principe Lucrinũ lacum inuectus pauperis cuiuſdam puerum, ex Baiano Puteolos in ludum literarium itantem, cum meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine, ſæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexiſſet, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Mœcenatis & Flauiani & Flaui Alfij, multorumq; eſſet literis mandata. Quocunque diei tempore inclamatus à puero, quamuis occultus atque abditus, ex imo aduolabat: paſtusq; è manu præbebat aſcenſuro dorſum, pinnæ aculeos uelut uagina condens: receptumq; Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, ſimili modo reuehens pluribus annis: donec morbo extincto puero, ſubinde ad conſuetum locum uentitans, triſtis & mœrenti ſimilis, ipſe quoque (quod nemo dubitaret) deſiderio expirauit. Alius inter hos annos in Africo littore Hipponis Diarrhyti ſimili modo ex hominum manibus ueſcens, præbensq; ſe tractandum, & alludens natantibus, impoſitosq; portans, unguento perunctus à Flauiano proconſule Africæ, & ſopitus (ut apparuit) odoris nouitate, fluctuatusq; ſimilis exanimi, caruit hominum conuerſatione, ut iniuria fugatus, per aliquot menſes: mox reuerſus in eodem miraculo fuit. Iniuriæ poteſtatum inhoſpitales ad uiſendum uenientium, Hipponenſes in necem eius compulerunt. Ante hæc ſimilia de puero in Iaſſo urbe memorantur, cuius amore ſpectatus longo tempore dum abeuntem in littus auide ſequitur, in harenam inuectus expirauit. Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni ſacerdotio præfecit, amorem illum numinis propitij fuiſſe interpretatus. In eadem urbe Iaſſo Egeſidemus ſcribit & alium puerum Hermiam nomine, ſimiliter maria perequitantem, cum repentinæ procellæ fluctibus exanimatus eſſet, relatum: delphinumq; cauſam leti fatentem non reuerſum in maria, atq; in ſicco expiraſſe. Hoc idem & Naupacti accidiſſe Theophraſtus tradit. Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochi & Tarenti-

ni do

ni de pueris delphinisq; narrant. Quæ faciunt ut credatur Arionem quoq; citharœdicæ artis interficere nautis in mari parantibus, ad intercipiendos eius quæstus, eblanditum, ut prius caneret cithara, congregatis cantu delphinis cum se iecisset in mare, exceptū ab uno Tænarum in littus peruectū. Est prouinciæ Narbonēsis & in Nemausiensi agro stagnum Laterra appellatū, ubi cum homine delphini societate piscantur: innumera uis mugilum stato tēpore angustis faucibus stagni in mare erūpit, obseruata æstus reciprocatiōe. Qua de causa prætendi nō queunt retia, quæ molem ponderis ullo modo tolerent, etiāsi nō sollertia insidietur tempori. Simili ratiōe in altū protinus tendunt, quod uicino gurgite efficitur: locumq; solū pandendis retibus habilē effugere festinant. Quod ubi animaduertere piscātes, cōcurrit autem multitudo temporis gnara, & magis etiā uoluptatis huius auida, totusq; populus è littore quāto potest clamore cōciet Simonem ad spectaculi euentum: celeriter delphini exaudiunt desideria, aquilonū flatu uocem prosequēte, austro uero tardius ex aduerso referente. Sed tūc quoq; improuiso in auxilium aduolant. Propere apparet acies, quæ protinus disponitur in loco ubi cōiectus est, pugna opponente sese ab alto: trepidosq; in uada urgent. Tum piscatores circumdant retia, furcisq; subleuant. at mugilum nihilominus uelocitas transilit: at illos excipiūt delphini, & occidisse ad præsens contenti, cibos in uictoriam differunt. Opere prælium feruet, includiq; retibus se fortissime urgentes gaudent. ac ne idipsum fugam hostium stimulet, inter nauigia & retia natantés ue homines ita sensim elabuntur, ut exitus non appareat. Saltu quod est aliàs blandissimum his, nullus conatur euadere, ni summitātur sibi retia. egressus protinus ante uallum præliatur. Ita peracta captura, quos interemere diripiunt. Sed enixioris operæ quàm in unius diei præmium conscij sibi, opperiūtur in posterū: nec piscibus tantum, sed intrita panis è uino satiantur. Quæ de eodem genere piscandi in Iassio sinu Mutianus tradit, hoc differunt, quod ultro neque inclamati præsto sint, partesq; è manibus accipiant, & suum quæque cymba è delphinis socium habeat, quamuis noctu & ad faces. Ipsis quoque inter se publica est societas. Capto à rege Cariæ, alligatoq; in portu delphino, ingens reliquorum conuenit multitudo, mœstitia quadam, quæ posset intelligi, miseratione petens, donec dimitti rex eum iussit. Quin & paruos semper aliquis grādior comitatur ut custos. Conspectiq; sunt iam defunctum portantes, ne laceraretur à beluis.

De tursionibus. Cap. IX

DElphinorum similitudinē habent qui uocantur tursiones. Distant et tristitia quidem aspectus, abest enim illa lasciuia, maxime tamen rostris canicularū maleficentię assimilati.

De testudinibus, & quomodo capiantur. Cap. X

TEstudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, ut singularum superficies habitabiles casas integant: atq; inter insulas rubri præcipue maris nauigent his cymbis. Capiuntur multis quidem modis, sed maxime euectæ in summa pelagi antemeridiano tēpore blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes: quæ uoluptas libere spirandi, in tantum fallit oblitas sui, ut solis uapore siccato cortice, non queant mergi, inuitæq; fluitent opportunæ uenantium prædæ. Ferunt et pastum egressas noctu, auideq; saturatas lassari: atq; ut remearint matutino, summa in aqua obdormiscere: id prodi stertentium sonitu, tumq; leuiter capi. Adnatare enim singulis ternos, à duobus in dorsum uerti, à tertio laqueum inijci supinæ, atq; ita ad terrā à pluribus trahi. In Phœnicio mari haud ulla difficultate capiuntur, ultroq; ueniunt stato tempore anni in amnem Eleutherū effusa multitudine. Dentes nō sunt testudini, sed rostri margines acuti, superna parte inferiorem claudente pyxidū modo. In mari conchylijs uiuūt, tanta oris duritia, ut lapides comminuant. In terrā egressæ, in herbis pariūt oua, auiū ouis similia, ad cētena numero. Eaq; defossa extra aquas, & cooperta terra, ac pauita corpore et cōplanata, incubant noctibus. Educant fœtus annuo spatio. Quidam oculis spectando quoque oua foueri ab ijs putāt. Fœminā coitum fugere, donec mas festucam aliquam imponat auersæ. Troglodytæ cornigeras

nigeras habẽt, ut in lyra, annexis cornibus latis, sed mobilibus, quorũ in natando remigio se adiuuant: Celtiũ genus id uocatur eximiæ testudinis, sed raræ. Nanq; scopuli præacuti Chelonophagos terrent. Troglodytæ aũt ad quos adnatant, ut sacras adorãt. Sunt & terrestres, quæ ob id in operibus chersinæ uocãtur, in Africæ desertis, qua parte maxime sitientibus harenis squalent, roscido, ut creditur, humore uiuentes. Neq; aliud ibi animal prouenit.

Quis primus testudines secare instituerit Cap. XI

TEstudinũ putamina secare in laminas, lectosq; & repositoria his uestire, Carbilius Pollio instituit, prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenij.

Tegmenta aquatilium. Cap. XII

AQuatilium tegumenta plura sunt: Alia corio & pilis tegũtur, ut uituli & hippopotami. Alia corio tantũ, ut delphini: cortice, ut testudines: silicũ duritia, ut ostreæ & conchæ: crustis, ut locustæ: crustis & spinis, ut echini: squamis, ut pisces: aspera cute, ut squatina, qua lignum & ebora poliuntur: molli, ut murenæ: alia nulla, ut polypi.

De uitulo marino. Cap. XIII

QVæ pilo uestiuntur, animal pariunt, ut pristis, balena, uitulus. Hic parit in terra pecudum more: secundo partus reddit initu. Canũ modo cohæret: & parit nunquam geminis plures: educat mammis fœtum. Non ante xij. diem deducit in mare, ex eo subinde assuefaciẽs. Interficiuntur difficulter, nisi capite eliso. Ipsis in somno mugitus, unde nomen uituli. Accipiunt tamen disciplinam, uoceq; pariter & uisu populum salutant, incondito fremitu: nomine uocati respondent. Nullum animal grauiore somno premitur. Pinnis quibus in mari utuntur, humi quoque uice pedum serpunt. Pelles eorum etiam detractas corpori, sensum æquorum retinere tradunt, semperq; æstu maris recedente inhorrescere: præterea dextræ pinnæ uim soporiferam inesse, somnosq; allicere subditam capiti.

De piscibus pilo carẽtibus, & quomodo pariãt, & quot eorũ genera. Cap. XIIII

PIlo carentium duo omnino animal pariũt, delphinus ac uipera. Piscium species sunt septuaginta quatuor: præter crustis intecta, quæ sunt triginta. De singulis alias dicemus. Nunc enim naturæ tractantur insignium.

De nominibus & naturis multorum piscium. Cap. XV

PRæcipua magnitudine thynni. Inuenimus talenta XV. pependisse. Eiusdẽ caudæ latitudinẽ duo cubita & palmũ. Sunt & in quibusdã amnibus haud minores, silurus in Nilo, esox in Rheno, attilus in Pado, inertia pinguescens, ad mille aliquando libras, catenato captus hamo, nec nisi boũ iugis extractus: Atqui hunc minimus appellatus clupea, uenam quandã eius in faucibus mira cupidine appetens, morsu exanimat. Silurus grassatur ubicunq; est omne animal appetens, equos innatantes sæpe demergens, præcipue in Mœno Germaniæ amne prope Lisboum. Et in Danubio mario extrahitur, porculo marino simillimus: & in Borysthene memorat̃ præcipua magnitudo, nullis ossibus spinisúe interstitis, carne prædulci. In Gange Indiæ platanistas uocãt, rostro delphini & cauda, magnitudine autem XV. cubitorum. In eodem esse Statius Sebosus haud modico miraculo affert, uermes branchijs binis lx. cubitorum, ceruleos, qui nomen à facie traxerunt. His tantas esse uires, ut elephantos ad potum uenientes, mordicus cõprehensa manu eorũ abstrahant. Thynni mares sub uentre non habent pinnã. Intrant è magno mari Pontũ uerno tẽpore gregatim, nec alibi fœtificãt. Cordylla appellatur partus, qui fœtas redeũtes in mare autumno comitatur. Limosæ uero à luto pelamides incipiũt uocari, & cũ annuum excessere tẽpus, thynni. Hi mẽbratim cæsi, ceruice & abdomine cõmendantur atq; clidio, recẽti duntaxat, & tũ quoq; graui ructu: cætera parte plenis pulpamẽtis sale asseruãtur. Melandria uocãtur, cæsis quernis assulis simillima. Vilissima ex his quæ caudæ proxima, quia pingui carent: probatissima quæ faucibus: at in alio pisce circa caudam exercitissima. Pelamides in apolectos particulatimq; cõsectę, in genera cybiorũ dispartiũtur. Piscium genus omne præcipua celeritate adolescit, maxime in Ponto. Causa, multitudo amnium

dulces

dulces inferentium aquas. Amiam uocant, cuius incremētum singulis diebus intelligitur. Cum thynnis hæ & pelamides in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim cum suis quæq; ducibus, & primi omniũ scōbri, quibus est in aquis sulphureus color, extra qui cæteris. Hispaniæ cetarias his replent, thynnis non cōmeantibus. Sed in pontũ nulla intrat bestia piscibus malefica, præter uitulos & paruos delphinos. Thynni dextra ripa intrant, exeunt leua. Id accidere existimat, quia dextro oculo plus cernunt, utroq; natura hebete. Est in Euripo Thracij Bosphori, quo Propontis Euxino iũgitur, in ipsis Europã Asiamq; separantis freti angustijs, saxum miri candoris, à uado ad summa perlucens, iuxta Chalcedonem in latere Asiæ. Huius aspectu repente territi, semper aduersum Byzantij promontorium, ex ea causa appellatũ auricornu, præcipiti petũt agmine. Itaq; omnis captura Byzantij est, magna Chalcedonis penuria, D. pass. medij interfluentis Euripi. Opperiuntur autē aquilonis flatũ, ut secundo fluctu exeant ex Ponto: nec nisi intrantes Pontũ Byzantij capiuntur. Bruma nō uagantur: ubicunq; deprehensi usq; ad æquinoctium ibi hybernant. Iidem sæpe nauigia uelis euntia comitantes, mira quadã dulcedine per aliquot horarum spatia & passuũ milia à gubernaculis non separantur, ne tridente quidē in eos sæpius iacto territi. Quidã eos qui hoc è thynnis faciant, pōpilos uocãt. Multi in Propontide æstiuant, Pontũ nō intrant. Item soleæ cum rhombi intrent: nec sepia est, cũ loligo reperiatur. Saxatiliũ, turdus & merula desunt, sicut cōchylia, cum ostreæ abundent. Omnia autem hybernant in Ægæo. Intrantiũ Pontum soli non remeant trichiæ. Græcis enim in plerisq; nominibus uti par erit, quãdo alijs atq; alijs eosdem diuersi appellauere tractus. Sed hi soli Istrum amnem subeunt, ex eo subterraneis eius uenis in Adriaticum mare defluunt: itaq; & illic descendentes, nec unꝗ subeuntes è mari, uisuntur. Thynnorũ captura est à Vergiliarũ exortu ad Arcturi occasum: reliquo tēpore hyberno latent in gurgitibus imis, nisi tepore aliquo euocati, aut plenilunijs. Pinguescunt & in tantũ, ut dehiscant. Vita longissima his biennio. Animal est paruum, scorpionis effigie, aranei magnitudine. Hoc se & thynno & ei qui gladius uocatur, crebro delphini magnitudinem excedenti, sub pinna affigit aculeo: tantoq; infestat dolore, ut in naues sæpenumero exiliant. Quod & aliàs faciunt aliorum uim timentes, mugiles maxime, tam præcipuæ uelocitatis, ut transuersa nauigia interim superiactent.

De augurijs & diuersitate piscium. Cap. XVI

SVnt & in hac parte naturę auguria, sunt & piscibus præscita. Siculo bello ambulãte in littore Augusto, piscis è mari ad pedes eius exilijt: quo argumēto uates respōdere, Neptunũ patrē adoptantē eũ sibi, Sex. Pompeio repudiato. Tãta erat naualis rei gloria: sub pedibus Cæsaris futuros qui maria tēpore illo teneret. Pisciũ fœminæ maiores ꝙ mares. In quodã genere omnino nō sunt mares, sicut in erythinis & Chanis. Omnes enim ouis grauidæ capiuntur. Vagantur gregatim ferè cuiusq; generis squamosi. Capiũtur ante solis ortũ: tum maxime pisciũ fallitur uisus. Noctibus quidē illustribus æque ꝙ die cernũt. Aiunt & si iteretur gurges, interesse capturæ, itaq; plures secũdo tractu trahi ꝗ primo. Gustu olei maxime, dein modicis imbribus gaudent aluntur q;. Quippe & harũdines, ꝙuis in palude prognatæ, nō tamen sine imbre adolescũt: & aliàs ubicunq; pisces in eadē aqua assidui, nisi appluat, exanimãtur. Prægelidã hyemē omēs sentiũt, sed maxime qui lapidē habere in capite existimãtur, ut lupi, chromes, scienę, pagri. Cũ asperę hyemes fuere, multi cæci capiũtur. Itaq; his mēsibus iacēt in speluncis cōditi, sicut in terrestriũ genere retulimus. Maxime hippurus & coracinus hyeme non capti, præterquã statis diebus paucis, & ijsdē semper: Itē murena & orphus, cōger, percę, & saxatiles omnes. Terra quidē, hoc est, uado maris excauato cōdi per hyemes torpedinē, psittã, soleamq; tradunt. Quidã rursus æstus impatiētia, medijs feruoribus sexagenis diebus latent, ut glaucus, aselli, auratæ. Fluuiatilium silurus caniculæ exortu sideratur, & aliàs fulgure sopitur. Hoc & in mari accidere cyprino putant: Et alioquin totum mare sentit exortum eius sideris, quod maxime in Bosphoro apparet. Algæ enim & pisces superferuntur, ab imo uersa omnia.

De mugili

De mugili & alijs piſcibus, & quod non ijdem ubiq; placeant. Cap. XVII

MVgilum natura ridetur, in metu capite abſcõdito, totos ſe occultari credentiũ. Iiſdẽ tamen tanta ſalacitas, ut in Phœnice & Narbonenſi prouincia coitus tẽpore è uiuarijs marem linea longinqua per os ad branchias religata emiſſum in mare, eademq; linea retractum fœminæ ſequantur ad littus, rurſusq; fœminã mares partus tempore. Apud antiquos piſcium nobiliſſimus habitus acipenſer, unus omniũ ſquãmis ad os uerſis, contra aquam nando meat: nullo nunc in honore eſt: quod quidẽ miror, cum ſit rarus inuentu. Quidam eum elopem uocãt. Poſtea præcipuã autoritatem fuiſſe lupo & aſellis, Cornelius Nepos & Laberius poeta mimorum tradidere. Luporum laudatiſſimi, qui appellantur lanati à candore mollitiaq; carnis. Aſellorum duo genera, callariæ minores & bacchi, qui non niſi in alto capiuntur, ideoq; prælati prioribus. At in lupis, in amne capti præferuntur. Nũc ſcaro datur principatus, qui ſolus piſcium dicitur ruminare, herbiſq; ueſci non alijs piſcibus, mari Carpathio maxime frequens. Promontorium Troadis Lecton ſponte nunq; trãſit. Inde aduectos Tiberio Claudio principe Optatus è libertis eius præfectus claſſis, inter Oſtienſem & Campaniæ orã ſparſos diſſeminauit. Quinquẽnio ferè cura eſt adhibita, ut capti redderentur mari. Poſtea frequentes inueniuntur Italiæ in littore, non ante ibi capti. Admouitq; ſibi gula ſapores piſcibus ſatis, & nouum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aues Romę parere miretur. Proxima eſt his menſa generis duntaxat muſtelarum, quas mirũ dictu inter alpes quoq; lacus Rhetiæ Brigantinus æmulas marinis generat. Ex reliqua nobilitate & gratia maxima eſt & copia mullis, ſicut magnitudo modica, binasq; libras ponderis raro admodum exuperant, nec in uiuarijs piſcinisq; creſcũt. Septentrionalis tantũ hos & proxima occidentis parte nõ gignit oceanus: cætero eorũ genera plura. Nam & alga ueſcuntur, & oſtreis, & limo, & aliorũ piſcium carne, barba gemina inſigniuntur inferiori labro. Lutarium ex ijs uiliſſimi generis appellant. Hunc ſemper comitatur ſargus nomine alius piſcis, & cœnum fodiente eo, excitatũ deuorat pabulum. Nec littoralibus gratia. Laudatiſſimi conchylium ſapiunt. Nomen his Feneſtella à colore mulleorũ calciamentorum datum putat. Pariũt ter anno. His certe toties fœtura apparet. Mullum expirantem uerſicolori quadam & numeroſa uarietate ſpectari, proceres gulæ narrant, rubentium ſquamarum multiplici mutatiõe palleſcentem, utiq; ſi uitro ſpectetur incluſus. M. Apicius ad omne luxus ingenium mirus, in ſociorum garo (nam ea quoq; res cognomen inuenit) necari eos præcellens putauit, atque è iecore eorum alecem excogitare prouocauit. Id enim eſt facilius dixiſſe, q̃ quis uicerit. Aſinius Celer è conſularibus, hoc piſce prodigus, Claudio principe unũ mercatus octo millibus nummũm: quæ reputatio aufert tranſuerſum animũ ad contemplationẽ eorũ, qui in conqueſtione luxus cocos emi ſingulos pluris q̃ equos quiritabãt. At nunc coci triumphorum pretijs parantur, & coquorũ piſces. Nullusq; prope iam mortalis æſtimatur pluris, q̃ qui peritiſſime cenſum domini mergit.

De mullo & coracino, ſalpa, & ſalmone. Cap. XVIII

MVllum lxxx. librarum in mari rubro captum Licinius Mutianus prodidit, quanti mercatura eum luxuria, ſuburbanis littoribus inuentũ? Eſt & hæc natura, ut alij alibi piſces principatũ obtineant: coracinus in Aegypto: zeus idem faber appellatus, Gadibus: circa Ebuſum ſalpa, obſcœnus alibi, & qui nuſq; percoqui poſſit, niſi ferula uerberatus: in Aquitania ſalmo fluuiatilis marinis omnibus præfertur. Piſciũ alij branchias multiplices habent, alij ſimplices, alij duplices. his aquam emittunt acceptam ore. Senectutis indicium ſquamarũ duricia, quæ non ſunt omnibus ſimiles. Duo lacus Italiæ in radicibus alpium, Larius & Verbanus appellantur, in quibus piſces omnibus annis Vergiliarum ortu exiſtunt ſquamis conſpicui crebris atq; præacutis, clauorũ caligariũ effigie: nec amplius q̃ circa eum menſem uiſuntur.

De exocœto, Cap. XIX

MIratur & Arcadia ſuũ exocœtũ, appellatũ ab eo quod in ſiccum ſomni cauſa exeat. Circa Clitoriũ uocalis hic traditur, & ſine branchijs: idem aliquibus adonis dictus.

Exeunt in terram & qui marini mures uocantur, & polypi, & murenæ. Quin & in Indiæ fluminibus certum genus piscium, ac deinde resilit: nam stagna & amnes transeunt. Plerisq; euidens ratio est, ut tuto fœtus ædant, quia nõ sunt ibi quæ deuorẽt fœtus, fluctusq; minus sæuiant. Has intelligi ab his causas seruariq; temporũ uices magis miretur, si quis reputet quoto cuiq; hominum nosci uberrimam esse capturam sole transeunte pisciũ signum.

Digestio piscium in figuras corporum. Cap. xx

MArinorum alij sunt plani, ut rhombi, soleæ ac passeres, qui à rhombis situ tantum corporum differũt. Dexter resupinatus est illis, passeri læuus. Alij longi, ut murena, conger. Ideo pinnarũ quoq; fiunt discrimina, quæ pedum uice sunt datæ piscibus. Nullis supra quaternas. Quibusdã binæ, quibusdam trinæ, aliquibus nullæ. In Fucino tantũ lacu piscis est, qui octonis pinnis natat. Binæ omnino longis & lubricis, ut anguillis & congris. Nullæ, ut murenis, quibus nec branchiæ. Hæc omnia flexuoso corporum impulsu ita mari utuntur, ut serpentes terra: in sicco quoque repunt, ideo etiã uiuaciora talia. Et è planis aliqua nõ habent pinnas, ut pastinacæ: ipsa enim latitudine natant: Et quæ mollia appellantur, ut polypi, quoniam pedes illis pinnarum uicem præstant.

De anguillis. Cap. xxi

ANguillæ octonis uiuunt annis. Durant & sine aqua senis diebus aquilone spirante, austro paucioribus. At hyemem eædem in exigua aqua non tolerant: nec in turbida: ideo circa Vergilias maxime capiũtur, fluminibus tum præcipue turbidis. Pascuntur noctibus. Exanimes piscium solæ non fluitant.

De captura earum in lacu Benaco. Cap. xxii

LAcus est Italię Benacus, in Veronensi agro Mincium amnem transmittens, ad cuius emersus annuo tempore octobri ferè mense, autumnali sidere, ut palàm est, hyemato lacu, fluctibus glomeratæ uoluuntur in tantũ mirabili multitudine, ut in excipulis eius fluminis, ob hoc ipsum fabricatis, singulorum milium globi reperiãtur.

De murena. Cap. xxiii

MVrena quocũq; tempore parit, cùm cæteri pisces stato pariant. Oua eius citissime crescunt: in sicco littore lapsas uulgus coitu serpentium impleri putat. Aristoteles Myrum uocat marem qui generat. Discrimen esse, quod murena uaria & infirma sit, Myrus unicolor & robustus, dentesq; extra os habeat. In Gallia septentrionali murenis omnibus dextra in maxilla septenæ maculæ, ad formam septentrionis, aureo colore fulgent, duntaxat uiuentibus, pariterq; cum anima extinguuntur. Inuenit in hoc animali documenta sæuitiæ Vedius Pollio eques Ro. ex amicis diui Augusti, uiuarijs earum immergens damnata mancipia, non tanq; ad hoc feris terrarũ non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi spectare non poterat. Ferunt aceti gustu præcipue eas in rabiem agi. Tenuissimũ his tergus: cõtrà anguillis crassius, eoq; uerberari solitos tradit Verrius prætextatos, & ob id multam his dicit non institutam.

De planis piscibus. Cap xxiiii

PLanorum piscium alterũ est genus, quod pro spina cartilaginem habet, ut raiæ, pastinacæ, squatinæ, torpedo: & quos bouis, lamiæ, aquilæ, ranæ nominibus Græcia appellat. Quo in numero sunt squali quoq;, quamuis non plani. Hæc græce in uniuersum selache appellauit Aristoteles primus, hoc nomine eis imposito: nos distinguere nõ possumus, ni cartilaginea appellare libeat. Omnia autẽ carniuora sunt talia, & supina uescuntur, ut in delphinis diximus. Et cum cæteri pisces oua pariant, hoc genus solum ut ea quæ cete appellant animal parit, excepta quam ranam uocant.

De echeneide. Cap. xxv

EST paruus admodũ piscis assuetus petris, echeneis appellatus: hoc carinis adhærẽte naues tardius ire creduntur, inde nomine imposito, quã ob causam amatorijs quoq; ueneficijs infamis est, & iudiciorum ac litiũ mora: quæ crimina una laude pensat, fluxus

grauida

grauidarum utero sistens,partusq; continens ad puerperium:In cibos tamen non admittitur.Pedes eum habere arbitratur Aristoteles, ita posita pinnarum similitudine.Mutianus muricem esse latiorem purpura,neq; aspero, neq; rotundo ore,neq; in angulos prodeunte rostro,sed simplice,cōcha utroq; latere sese colligēte:quibus inhærētibus,plenam uentis stetisse nauem,portantem nuncios à Periandro,ut castrarentur nobiles pueri:conchasq; quæ id præstiterint,apud Gnidiorum Venerem coli. Trebius Niger pedalem esse, & crassitudine quinq; digitorum:naues morari, Præterea hanc esse uim eius asseruati in sale, ut aurum quod deciderit in altissimos puteos,admotus extrahat.

De uarietate naturæ piscium. Cap. XXVI

MVtant colorem candidę hyeme menæ,& fiūt æstate nigriores.Mutat & phycis,reliquo tempore candida,uere uaria.Eadem piscium sola nidificat ex alga,atq; in nido parit. Volat hirundo,sanè perquam similis uolucri hirundini : item miluus.

De lucerna pisce,& dracone marino. Cap. XXVII

SVbit in summa maria, piscis ex argumento appellatus lucerna,linguaq; ignea per os exerta,tranquillis noctibus relucet.Attollit è mari sesquipedanea ferè cornua,quæ ab his nomen traxit. Rursus draco marinus captus, atq; immissus in harenam,cauernā sibi rostro mira celeritate excauat.

De piscibus sanguine carentibus. Cap. XXVIII

PIsciū quidā sanguine carent,de quibus dicemus. Sunt aūt tria genera: In primis quæ mollia appellanť,deinde cōtecta crustis tenuibus,postremo testis cōclusa duris.Mollia sunt,loligo,sepia,polypus,& cæterea eius generis.His caput inter pedes & uentrē,pediculi octoni omibus. Sepiæ & loligini pedes duo ex his longissimi & asperi,quibus ad ora admouent cibos, & in fluctibus se uelut ancoris stabiliunt: cæteri cirri quibus uenantur.

De loligine,& sepijs,& polypis,& nautilis. Cap. XXIX

LOligo etiam uolitat, extra aquam se efferens,quod & pectunculi faciunt,sagittę modo.Sepiarum generis mares uarij & nigriores,cōstantiæq; maioris. Percussæ tridentesfœminæ auxiliantur,at fœmina icto mare fugit.Ambo aūt ubi sensere se apprehendi, effuso atramento, quod pro sanguine his est,infuscata aqua absconduntur.Polyporum multa genera: Terreni maiores q̃ pelagij, omnes brachijs ut pedibus ac manibus utuntur:cauda uero quæ est bisulca & acuta,in coitu.Est polypis fistula in dorso,qua transmittunt mare:eamq; modo in dexteram partem,modo in sinistram transferūt.Natant obliqui in caput,quod prædurum est sufflatione uiuentibus. Cæterum per brachia uelut acetabulis dispersis, eo hausto quodāmodo,cui adhærescūt,tenent supini,ut auelli non queant.Vada nō apprehendunt:& grandibus minor tenacitas.Soli mollium in siccū exeunt duntaxat asperum,leuitatem odere. Vescuntur conchyliorū carne,quorū conchas complexu crinium frangunt : itaq; præiacentibus testis cubile eorū deprehenditur.Et cū alioqui brutum habeatur animal,ut quod ad manum hominis adnatat,in re quodammodo familiari callet.Omnia in domū cōportat, dein putamina erosa carne egerit,adnatātesq; pisciculos ad ea uenatur. Colorem mutat ad similitudinē loci,& maxime in metu.Ipsum brachia sua rodere falsa opinio est. Id enim à congris euenit ei:sed renasci sicut colotis & lacertis caudā,haud falsum. Inter præcipua aūt miracula est qui uocatur nautilos,ab alijs pompilos. Supinus in summa æquorum peruenit, ita se paulatim subrigens, ut emissa omni per fistulā aqua,uelut exoneratus sentina,facile nauiget.Postea duo prima brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit. Qua uelificante in aura, cæteris subremigans brachijs, media cauda ut gubernaculo se regit.Ita uadit alto,Liburnicarum ludens imagine:& si quid pauoris interueniat, hausta se mergens aqua.

De ozena,nauplio,& locustis. Cap. XXX

POlyporum generis ozena,dicta à graui capitis odore,ob hoc maxime murenis eam consectantibus.Polypi binis mensibus cōduntur. Vltra bimatū non uiuūt.Pereunt

autem tabe semper, fœminę celerius, & ferè à partu. Non sunt prætereunda & L. Lucullo proconsule Bæticæ comperta de polypis, quæ Trebius Niger è comitibus eius prodidit. Auidissimos esse concharũ. illas ad tactum comprimi, præcidentes brachia eorũ, ultroq; escam ex prædante capere. Carent conchæ uisu, omniq; sensu alio q̃ cibi & periculi. Insidiantur ergo polypi apertis: impositoq; lapillo extra corpus, ne palpitatu eijciatur, ita securi grassantur, extrahuntq; carnes: illæ se contrahũt, sed frustra discuneatæ, Tanta solertia animalium hebetissimis quoq; est. Præterea negat ullum esse atrocius animal ad conficiendum hominẽ in aqua. Luctatur enim complexu, & sorbet acetabulis, ac numeroso suctu detrahit, cum in naufragos urinantésue impetũ capit. Sed si inuertatur, elanguescit uis. Exporrigunt enim se resupinati, mire omnibus marinis expetentibus odorem quoq; eorum: qua de causa & nassis illinuntur. Cætera quæ idem retulit, monstro propiora possunt uideri. Carteiæ in cetarijs assuetus exire è mari in lacus eorum apertos, atq; ibi salsamenta populari, conuertit in se custodum indignationem assiduitate furti immodici. Sepes erant obiectę, sed has transcendebat per arborem: nec deprehendi potuit nisi canum sagacitate. Hi redeuntem circumuasere noctu, cõcitiq; custodes expauere nouitatem. Primum omnium magnitudo inaudita erat, deinde color muria obliti odore diri. Quis ibi polypum expectasset, aut ita cognosceret? cum monstro dimicare sibi uidebantur. Nanque & afflatu terribili canes agebat, nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus brachijs clauarum modo incussos, ægreq; multis tridentibus confici potuit. Ostendere Lucullo caput eius dolij magnitudine, amphorarum quindecim capax, atq; (ut ipsius Trebij uerbis utar) barbas quas uix utroq; brachio complecti esset, clauarum modo torosas: longas pedum xxx. acetabulis siue caliculis urnalibus peluium modo, dentes magnitudini respondẽtes. Reliquiæ asseruatæ miraculo, pepẽdere pondo dcc. Sepias quoq; & loligines eiusdem magnitudinis expulsas in littus illud, idem autor est. In nostro mari loligines quinûm cubitorum capiuntur, sepiæ binum. Neq; his bimatu longior uita. Nauigeram similitudinem & aliam in Propontide uisam sibi prodidit Mutianus: concham esse acatij modo carinatã, inflexa puppe, prora rostrata: in hac condi nauplium animal sepiæ simile ludẽdi societate sola: duobus hoc fieri generibus. Tranquillo enim uectorem demissis palmulis ferire ut remis. Si uero flatus inuitent, easdem in usu gubernaculi porrigi, pandiq; concharũ sinus auræ. Huius uoluptatem esse ut ferat, illius ut regat: simulq; eam descendere in duo sensu carentia: nisi forte tristi (id enim constat) omine nauigantiũ humana calamitas in causa est. Locustæ crusta fragili muniũtur in eo genere, quod caret sanguine. Latent mensibus quinis: Similiter cancri, qui eodem tempore occultãtur, & ambo ueris principio senectutem anguium more exuunt renouatione tergorum. Cætera in undis natant: locustæ reptantiũ modo fluitant: si nullus ingruat metus, recto meatu cornibus, quæ sunt propria rotunditate præpilata, ad latera porrectis: ijsdem erectis in pauore oblique in latera procedunt. Cornibus inter se dimicant. Vnum hoc animalium, nisi uiuum feruenti aqua incoquatur, fluuida carne non habet callum.

De cancris, echinis, & echinometris. Cap. XXXI

VIuunt petrosis locis, cancri mollibus. Hyeme aprica littora sectãtur: æstate in opaca gurgitum recedunt. Omnia eius generis hyeme læduntur, autumno & uere pinguescunt, & plenilunio magis, quia nocte sidus tepido fulgore mitificat. Cancrorum genera, carabi, astaci, maiæ, paguri, heracleotici, leões, & alia ignobiliora. Carabi cauda à cæteris cancris distant. In Phœnice hippœ uocantur, tantæ uelocitatis ut cõsequi non sit. Cancris uita longa. Pedes octoni, omnes in obliquũ flexi. Fœminæ primus pes duplex, mari simplex. Præterea bina brachia denticulatis forcipibus. Superior pars in primoribus his mouetur, inferiore immobili. Dextrũ brachiũ omnibus maius. Vniuersi ubi aliquando congregantur, os ponti euincere nõ ualent, quamobrẽ regressi circumeunt, apparetq; tritum iter. Pinnother autem uocatur minimus ex omni genere, ideo opportunus iniuriæ. Huic

soler

solertia est inanium ostrearum testis se condere: & cum accreuerit, migrare in capaciores. cancri in pauore etiam retrorsum pari uelocitate redeunt. Dimicant inter se ut arietes aduersis cornibus incursantes, Contra serpentium ictus medentur. Sole cancri signum transeunte, & ipsorũ, cum exanimati sint, corpus transfigurari in scorpiones narratur in sicco. Ex eodem genere sunt echini, quibus spinæ pro pedibus. Ingredi est his in orbem uolui: itaq; detritis sæpe aculeis inueniuntur. Ex his echinometræ appellantur, quorum longissimæ spinæ, calices minimi. Nec omnibus idem uitreus color. Circa Toronen candidi nascuntur, spina parua. Oua omniũ amara, quina numero. Ora in medio corpore in terram uersa. Tradunt sæuitiam maris præsagire eos, correptisq; operiri lapillis, mobilitatem pondere stabilientes: nolunt uolutatione spinas atterere. Quod ubi uidere nautici, statim pluribus ancoris nauigia infrenãt.

De cochleis. Cap. XXXII

IN eodem genere cochleę, aquatiles terrestresq;, exerentes se domicilio, binaq; ceu cornua protendentes contrahentesq;: oculis carent: itaq; corniculis prætentant iter.

De pectinibus, murice, & concharum generibus. Cap. XXXIII

PEctines in mari ex eodem genere habentur, reconditi & ipsi in magnis frigoribus, ac magnis æstibus: unguesq; uelut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium. Firmioris iam testæ murices, & concharum genera: in quibus magna ludentis naturæ uarietas, tot colorũ differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, leuibus, rugatis, denticulatis, striatis, uertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato: iam distinctione uirgulata, crinita, crispa, cuniculatim, pectinatim, imbricatim undata, cancellatim reticulata, in obliquũ, in rectum expansa, densata, porrecta, sinuata breui nodo ligatis, toto latere connexis, ad plausum apertis, ad buccinam recuruis. Nauigant ex his ueneriæ, præbentesq; concauam sui partem & auræ opponentes, per summa æquorum uelificant. Saliunt pectines, & extra uolitant, seq; & ipsi catinant.

De diuitijs marinis. Cap. XXXIIII

SEd quid hæc tam parua cõmemoro, cum populatio morum atq; luxuria nõ aliunde maior q̃ è concharũ genere proueniat? Iam quidẽ ex tota rerũ natura damnosissimũ uentri mare est, tot modis, tot mensis, tot pisciũ saporibus, quibus pretia capientiũ periculo fiunt.

Quomodo & ubi inueniantur margaritæ. Cap. XXXV

SEd quota hæc portio est reputantibus purpuras, conchylia, margaritas? Parum scilicet fuerat in gulas condi maria, nisi manibus, auribus, capite, toto corpore à fœminis iuxta uirisq; gestarentur. Quid mari cum uestibus? Quid undis fluctibusq; cum uellere? Non recte recipit hæc nos rerum natura nisi nudos. Esto, si tanta uentri cum eo societas, quid tergori? Parum sit, nisi qui uescimur periculis, etiam uestiamur. Adeo per totum corpus, anima hominis quæsita maxime placent. Principium ergo culmenq; omnium rerum pretij, margaritæ tenent. Indicus maxime has mittit oceanus. Inter illas belluas tales tantasq;, quas diximus, per tot maria uenientes, tam longo terrarũ tractu, è tantis solis ardoribus, atq; Indis quoque in insulas petũtur, & admodum paucas. Fertilissima est Taprobane & Toidis, ut diximus in circuitu mundi: Item Perimula promontorium Indiæ. Præcipue autem laudantur circa Arabiam in Persico sinu maris rubri. Origo atq; genitura conchæ, est haud multum ostrearum conchis differens. Has ubi genitalis anni stimulauerit hora, pandentes sese quadam oscitatione impleri roscido conceptu tradunt, grauidas postea eniti: partumq; concharum esse margaritas pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, candorem conspici: si uero turbidus, & fœtum sordescere: eundem pallere, cœlo minante conceptum: ex eo quippe constare, cœliq; eis maiorem societatem esse q̃ maris, inde nubilum trahi colorẽ, aut pro claritate matutina serenum. Si tempestiue satientur, grandescere & partus. Si fulguret, cõprimi conchas, ac pro ieiunij modo minui. Si uero & tonuerit, pauidas ac repente compressas, quæ uocant physemata

efficere, speciem modo inani inflatam sine corpore: hos esse concharũ abortus. Sani quidem partus multiplici constant cute, non improprie callum ut existimari corporis possit: itaque & purgantur à peritis. Miror ipso tantum eas cœlo gaudere, sole rubescere, candoremq; perdere ut corpus humanum. Quare præcipuũ custodiunt pelagiæ, altius mersæ quàm ut penetrẽt radij. Flauescũt tamen & illæ senecta, rugisq; torpescunt: nec nisi iuuenta constat ille qui quæritur uigor. Crassescunt etiam in senecta, conchisq; adhærescunt, nec ijs auelli queunt nisi lima: quibus una tantum est facies, & ab ea rotunditas, auersis planicies, ob id tympania nominãtur. Cohærentes uidemus in conchis hac dote unguenta circũferentibus. Cætero in aqua mollis unio, exemptus protinus durescit. Concha ipsa cum manũ uidet comprimit sese, operitq; opes suas, gnara propter illas se peti: manũq; si prçueniat, acie sua abscindit, nulla iustiore pœna, & alijs munita supplicijs: Quippe inter scopulos maior pars inuenitur: sed in alto quoq; comitantur marinis canibus: nec tamen aures fœminarum arcentur. Quidam tradunt, sicut apibus, ita concharum examinibus singulas magnitudine & uetustate præcipuas esse ueluti duces, miræ ad cauendum solertiæ: has urinantium cura peti, illis captis, facile cæteras palantes retibus includi. Multo deinde obrutas sale in uasis fictilibus, erosa carne omni, nucleos quosdã corporũ, hoc est, uniones decidere in ima. Vsu atteri non dubium est, coloremq; indiligentia mutari. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, leuore, pondere, haud promptis rebus, in tantum ut nulli duo reperiantur indiscreti: unde nomen unionum Romanæ scilicet imposuere deliciæ. Nam id apud Græcos nõ est, ne apud Barbaros quidẽ inuentores eius aliud q̃ margaritæ. Et in candore ipso magna differentia. Clarior in rubro mari repertus. Indicus specularium lapidum squamas assimulat, aliâs magnitudine prçcellens. Summa laus coloris est exaluminatos uocari. Et procerioribus sua gratia est. Elenchos appellãt fastigiata longitudine, alabastrorum figura in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere, & binos ac ternos auribus, fœminarum gloria est. Subeunt luxuriæ eius nomina & tædia exquisita perditione portatu: siquidem cum id fecere, crotalia appellãt, ceu sono quoque gaudeant, & collisu ipso margaritarum. Affectantq; iam & pauperes, lictorem fœminæ in publico unionem esse dictitantes. Quin & pedibus, nec crepidarum tantum obstragulis, sed totis socculis addunt. Neq; enim gestare iam margaritas, nisi calcẽt, ac per uniones etiam ambulent, satis est. In nostro mari reperiri solebant, crebrius circa Bosphorũ Thracium, rufi ac parui in conchis, quas myas appellant: At in Acarnania, quæ uocatur pinna gignit. Quo apparet non uno conchæ genere nasci. Namq; & Iuba tradit Arabicis concham esse similem pectini insecto, hirsutam echinorum modo: ipsum unionem in carne, grandini similem. Conchæ non tales ad nos afferuntur. Nec in Acarnania autem laudati reperiuntur, enormes ferè, colorisq; marmorei. Meliores circa Actium, sed & hi parui: & in Mauritaniæ maritimis. Alexander Polyhistor & Sudines senescere eos putant, coloremq; expirare. Eorum corpus solidum esse manifestum est, quod nullo lapsu frangũtur. Non aũt semper in media carne reperiũtur, sed alijs atq; alijs locis. Vidimusq; iam extremis etiam marginibus uelut è concha exeuntes: & in quibusdam quaternos quinosq;. Pondus ad hoc æui semunciæ pauci singulis scrupulis excessere. In Britannia paruos atq; decolores nasci certum est: quoniam diuus Iulius thoracem, quem Veneri genitrici in templo eius dicauit, ex Britannicis margaritis factũ uoluerit intelligi. Lolliam Paulinam, quæ fuit Caij principis matrona, ne serio quidem ac solenni ceremoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cœna, uidi smaragdis margaritisq; opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, spiris, auribus, collo, manibus digitisq;, quæ summa quadringẽties H-S colligebat: ipsam confestim paratã nuncupationem tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, sed auitæ opes, prouinciarum scilicet spolijs partæ. Hic est rapinarũ exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto oriente, interdicta amicitia à Caio Cæsare Augusti filio, uenenum bi

beret, ut neptis eius cccc. H—s operta ſpectaretur ad lucernas. Computet nũc aliquis ex altera parte, quantum Curius aut Fabricius in triumphis tulerint: imaginetur illorum fercula, & ex altera parte Lolliam, unam imperij mulierculam accubantem: nõ illos curru detractos, quàm in hoc uiciſſe malit? Nec hæc ſumma luxuriæ exempla ſunt: Duo fuere maximi uniones per omne æuum, utrunque poſſedit Cleopatra, Aegypti reginarũ nouiſſima, per manus orientis regum ſibi traditos. Hæc cum exquiſitis quotidie Antonius ſaginaretur epulis, ſuperbo ſimul ac procaci faſtu, ut regina meretrix lautitiã eius omnem apparatumq́ obtrectans, quærẽte eo quid aſtrui magnificentiæ poſsit, reſpondit, una ſe cœna centies H—s abſumpturam. Cupiebat diſcere Antonius, ſed fieri poſſe non arbitrabatur. Ergo ſponſionibus factis, poſtero die quo iudicium agebatur, magnificam aliâs cœnam, ne dies periret, ſed quotidianam Antonio appoſuit, irridenti, computationemq́ expoſtulanti. At illa corollarium id eſſe, conſumpturamq́ ſe ea in cœna taxationem con firmans, ſolamq́ ſe centies H—s cœnaturam, inferri menſam ſecundam iuſsit. Ex præcepto miniſtri unum tantum uas ante eam poſuere aceti, cuius aſperitas uisq́ in tabem margaritas reſoluit. Gerebat auribus cum maxime ſingulare illud, & uere unicum naturæ opus. Itaque expectante Antonio quid nam eſſet actura, detractum alterum merſit, ac liquefactum abſorbuit. Iniecit alteri manum L. Plancus iudex ſponſionis eius, eum quoque paranti ſimili modo abſumere, uictumq́ Antonium pronunciauit homine irato. Comitetur fama unionis eius parem, capta illa tantæ quæſtionis uictrice regina diſſectum, ut eſſet in utriſque Veneris auribus Romæ in pantheo dimidia eorum cœna. Non ferent tamen hanc palmam, ſpoliabunturq́ etiam luxuriæ gloria. Prior id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius tragœdi Aeſopi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres, ne in triumuiratu ſuo nimis ſuperbiat Antonius, penè hiſtrioni comparatus: & quidem nulla ſponſione ad hoc productus, quo id magis regium erat, ſed ut experiretur in gloria palati, quid ſaperent margaritæ: atque ut mire placuere, ne ſolus hoc ſciret, ſingulos uniones conuiuis abſorbendos dedit. Romæ in promiſcuum ac frequentem uſum ueniſſe, Alexandria in ditionem redacta: primum autem cœpiſſe circa Syllana tempora minutas & uiles Feneſtella tradit manifeſto errore, cum Aelius Stilo Iugurthino bello unionum nomen impoſitum maxime grandibus margaritis prodat. Et hoc tamen æternæ propè poſſeſsionis eſt. Sequitur hæredem, in mancipatum uenit ut prædium aliquod. Conchylia & purpuras omnis ora atterit, quibus eadem mater luxuria paria penè etiam margaritis pretia fecit.

De natura purpuræ & muricis. Cap. XXXVI

PVrpuræ uiuunt annis plurimum ſeptenis. Latent ſicut murices circa canis ortum tricenis diebus. Congregãtur uerno tempore, mutuoq́ attritu lentorem cuiuſdã ceræ ſaliuant. Simili modo & murices. Sed purpuræ florem illum tingendis expetitũ ueſtibus, in medijs habẽt faucibus. Liquoris hic minimi eſt in candida uena, unde pretioſus ille bibitur nigrantis roſæ colore ſublucens. Reliquum corpus ſterile. Viuas capere cõtendunt, quia cum uita ſuccum eum euomunt. Et maioribus quidem purpuris detracta concha auferunt: minores trapetis frangũt, ita demũ rorem eum excipiẽtes Tyri. Præcipuus hic Aſiæ, in Meninge Africæ, & Getulo littore oceani, in Laconica Europæ. Huic faſces ſecureſq́ Romanæ uiam faciunt, idemq́ pro maieſtate pueritiæ eſt. Diſtinguit ab equite curiam, dijs aduocatur placandis, omnemq́ ueſtem illuminat, in triumphali miſcetur auro: quapropter excuſata & purpuræ ſit inſania. Sed unde conchylijs pretia, quis uirus graue in fuco, color auſterus in glauco, & iraſcenti ſimilis mari? Lingua purpuræ longitudine digitali, qua paſcitur perforando reliqua conchylia: tanta duritia aculeo eſt. Aqua dulci necantur, & ſicubi flumen immergitur: alioqui captæ, diebus quinquagenis uiuunt ſaliua ſua. Conchæ omnes celerrime creſcunt, præcipue purpuræ: anno magnitudinem implẽt. Quod ſi hactenus tranſcurrat expoſitio, fraudatã profecto ſe luxuria credat, noſq́ indili

gentiæ damnet. Quamobrem persequemur etiã officinas: ut tanquam in uita frugum noscitur ratio, sic omnes qui istis gaudent, præmia uitæ suæ calleant. Concharũ ad purpuras & conchylia eadem quidẽ est materia, sed distat temperamento. Duo sunt genera: Buccinum minor concha, ad similitudinẽ eius buccini, quo sonus æditur: unde & causa nomini, rotunditate oris in margine incisa. Alterum purpura uocatur, cuniculatim procurrente rostro, & cuniculi latere introrsus tubulato, qua proferatur lingua. Pręterea clauatum est ad turbinem usq; aculeis in orbem septenis ferè, qui non sunt buccino, sed utrisq; orbes totidem quot habeant annos. Buccinum non nisi petris adhæret, circaq; scopulos legitur.

Quot sint genera Cap. XXXVII

Purpuræ, nomine alio pelagię uocant. Earũ genera plura, pabulo & solo discreta. Lutense putri limo, & algẽse enutritũ alga uilissimum: utrisq; melius Teniense in Tenei maris ora collectum, hoc quoq; tamen etiãnum leuius atq; dilutius: calculosæ appellantur à calculo maris, mire apto cõchyliis: & longe optimum purpuris Dialutense, id est uario soli genere pastum. Capiuntur autem purpuræ paruulis rarisq; textu ueluti nassis in alto iactis. Inest iis esca, clusiles mordacesq; conchæ, ceu mitulos uidemus. has semineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes, appetunt purpuræ porrectisq; linguis infestant. at ille aculeo extimulatæ claudũt sese, comprimuntq; mordentia: ita pendentes auiditate sua purpuræ tollũtur

Quo capiantur tempore. Cap. XXXVIII

Capi eas post canis ortum, aut ante uernum tempus utilissimum: quoniam cum fœtificauere, fluxos habent succos. Sed id tingẽtium officinæ ignorant, cum summa uertatur in eo. Eximitur postea uena quam diximus, cui addi salem necessariũ, sextarios fermè in libras centenas. Macerari triduo, iustum. Quippe maior uis tanto quãto recentior. Feruere in plumbo, singulisq; aquæ amphoris centenas atque quinquagenas medicaminis libras æquari, ac modico uapore torreri, & ideo longinquæ fornacis cuniculo. Ita despumatis subinde carnibus quas hæsisse uenis necesse est, decimo fermè die liquata cortina, uellus elutriatum mergitur in experimentum: & donec spei satis fiat, uritur liquor. Rubens color nigrante deterior. Quinis lana potat horis, rursusq; mergitur carminata, donec omnem ebibat saniem. Buccinum per se damnatur, quoniam fucum remittit. Pelagio admodum alligatur, nimiæq; eius nigritiæ dat austeritatem illam nitoremq; qui quæritur cocci. Ita permixtis uiribus alterum altero excitatur aut astringitur. Summa medicaminum in libras uellerum, buccini CC, pelagii CXI. Ita fit amethysti color eximius ille. At Tyrius pelagio primum satiatur immatura uiridiq; cortina: mox permutatur in buccino. Laus ei summa, color sanguinis concreti, nigricans aspectu, idemq; suspectu refulgens. Vnde & Homero purpureus dicitur sanguis.

Romæ quando usus purpuræ. Cap. XXXIX

Purpuræ usum Romæ semper fuisse uideo, sed Romulo in trabea. Nam toga prætexta & latiore clauo Tullum Hostilium è regibus primum usum Hetruscis deuictis satis constat. Nepos Cornelius, qui diui Augusti principatu obiit: Me, inquit, iuuene uiolacea purpura uigebat, cuius libra denariis cẽtum ueniebat, nec multo post rubra Tarentina. Huic successit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille nõ poterat emi. Hac Lentulus Spinter ædilis curulis primus in prætexta usus improbabatur: qua purpura quis nõ iam, inquit, triclinaria facit? Spinter ædilis fuit urbis cõditæ anno septingentesimo, Cicerone consule. Dibapha tunc dicebatur, quę bis tincta esset, ueluti magnifico impẽdio, qualiter nunc omnes penè cõmodiores purpuræ tingũtur. In cõchyliata ueste cætera eadem sine buccino: prætereq; ius temperatur aqua pro inuiso humani potus excremento, dimidia & medicamina adduntur. Sic gignitur laudatus ille pallor saturitate fraudata, tantoq; dilucidior, quanto magis uellera esuriunt.

De pretio earum. Cap. XL

Pretia medicamento sunt quidem pro fertilitate littorum uiliora: non tamen usquam

pelagij libras quinquagenos nūmos excedere & buccini centenos sciant, qui ista mercantur immenso. Sed alia sunt è fine initia: iuuatq; ludere impendio, & lusus geminare miscendo iterum, & ipsa adulterare adulteria naturæ: sicut testudines tingere, argentum auro confundere ut electra fiant, addere his æra, ut Corinthia.

De tingendo amethystino, & cocco, & hysgino. Cap. XLI

NOn est satis abstulisse gemmæ nomen amethystum, rursum absolutus inebriatur Tyrio, ut sit ex utroque nomen improbum, simulq; luxuria duplex: & cum confecere conchylia, transire melius in tyrium putant. Pœnitentia hoc primum debet inuenisse, artifice mutante, quod damnabat: inde ratione nata, uotum quoque factum è uitio portentosis ingenijs, & gemina demonstrata uia luxuriæ, ut color alius operiretur alio, suauior ita fieri leniorq; dictus. Quin & terrena miscere, coccoq; tinctum tyrio tingere ut fieret hysginum. Coccum Galatiæ rubens granum, ut dicemus in terrestribus, aut circa Emeritam Lusitaniæ in maxima laude est. Verum ut simul peragantur nobilia pigmenta, anniculo grano languidus succus, idem à quadrimo euanidus. Ita nec recenti uires, neque senescenti. Abunde tractata est ratio, qua se uirorum iuxta fœminarumq; forma credit amplissimam fieri.

De pinna, & pinnothere, & aquatilium sensu. Cap. XLII

COncharū generis & pinna est. Nascitur in limosis subrecta semper, nec unquā sine comite, quem pinnotherem uocāt, alij pinnophylacem. is est squilla parua, alibi cancer dapis assectator. Pandit se pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piscibus præbens. Assultant illi protinus, & ubi licentia audacia creuit, implent eam. Hoc tempus speculatus index, morsu leui significat. Illa ore cōpresso quicquid inclusit exanimat, partemq; socio tribuit. Quo magis miror, quosdam existimasse, aquatilibus nullum inesse sensum. Nouit torpedo uim suam ipsa non torpens: mersaq; in limo se occultat, piscium qui securi supernatātes obtorpuere corripiēs. Huius iecori teneritas nulla præfertur. Nec minor solertia ranæ, quæ in mari piscatrix uocatur: eminētia sub oculis cornicula turbato limo exerit, assultātes pisciculos pertrahens, donec tam propè accedant, ut assiliat. Simili modo squatina & rhombus abditi pinnas exertas mouent specie uermiculorum: itemq; quæ uocatur raia. Nam pastinaca latrocinatur ex occulto, transeuntes radio (quod telum est ei) figens. Argumenta solertiæ huius, quod tardissimi piscium hi, mugilem uelocissimum omnium habentes in uentre reperiuntur.

De scolopendris, uulpibus & glanis. Cap. XLIII

SColopendræ terrestribus similes, quas centipedes uocant, hamo deuorato omnia interanea euomunt, donec hamum egerant, deinde resorbent. At uulpes marinæ, simili in periculo glutiunt amplius usq; ad infirma lineæ, quæ facile prærodant. Cautius qui & glanis uocatur, auersos mordet hamos, nec deuorat, sed esca spoliat.

De ariete pisce. Cap. XLIIII

GRassatur aries ut latro. Et nunc grandium nauium in salo stantium occultatus umbra, si quem nandi uoluptas inuitet expectat: nunc elato extra aquam capite, piscantium cymbas speculatur, occultusq; adnatans mergit.

De his quæ tertiam naturam habent, non animaliū, neq; fruticum, & de urticis & spongijs. Cap. XLV

EQuidem & his inesse sensum arbitror, quæ nec animalium, neq; fruticū, sed tertiam ex utroq; naturā habent, urticis dico & spongijs. Vrticæ noctu uagantur, noctuq; mutantur: carnosæ frondis his natura, & carne uescuntur. Vis pruritu mordax, eademq; quæ terrestris urticæ. Contrahit ergo se quàm maxime rigens, ac prænatante pisciculo frondem suam spargit, complectensq; deuorat. Aliàs marcenti similis, & iactari se passa fluctu algæ uice, contactos pisces, attrituq; petræ scalpentes pruritum inuadit. Eadem noctu pectines & echinos perquirit, dum admoueri sibi manum sentit, colorem mutat & con

contrahitur, Tacta uredinem mittit, paulumq́ʒ si fuit interualli, absconditur. Ora ei in radice esse traduntur, excrementa per summa tenui fistula reddi. Spongiarum tria genera accipimus, spissum ac prędurum & asperum, tragos id uocatur: minus spissum & mollius manon: tenue densumq́ʒ, ex quo penicilli, Achilleum. Nascuntur omnes in petris, aluntur conchis, pisce, limo. Intellectum inesse ijs apparet, quia ubi auulsorem sensere, contractæ multo difficilius abstrahuntur. Hoc idem fluctu pulsante faciunt. Viuere esca, manifesto conchæ minutæ in his repertæ ostendunt. Circa Toronen uesci illis auulsas etiam aiũt, & ex relictis radicibus recrescere. In petris cruoris quoq; inhęret color, Africis pręcipue quę generantur in Syrtibus. Maximæ fiũt manæ, sed mollissimæ circa Lyciã. In profundo aũt nec uentoso molliores. In Hellespõto asperæ & densæ circa Maleã. Putrescunt in apricis locis, ideo optimę in gurgitibus. Viuentibus idem qui madẽtibus nigricans color. Adhęrent nec parte nec totæ: intersunt autẽ fistulæ quædam inanes, quaternæ ferè aut quinæ, per quas pasci existimant᷑. Sunt & aliæ, sed superne concretæ. Et subesse membrana quædam radicibus earum intelligitur. Viuere constãt longo tempore. Pessimũ omniũ genus est earum quæ aplysiæ uocantur, quia elui nõ possunt, in quibus maximæ sunt fistulæ, & reliqua densitas spissa.

De caniculis marinis. Cap. XLVI

CAniculatum maxima multitudo circa eas urinantes graui periculo infestat. Ipsi ferunt & nubem quandam crassescere super capita, planorum piscium similem, prementem eos, arcentemq́ʒ à reciprocando, & ob id stilos præacutos lineis annexos habere sese: quia nisi perfossæ ita non recedant, caliginis & pauoris, ut arbitror, opere. Nubem enim & nebulam (cuius nomine id malum appellant) inter animalia haud ullam comperit quisquam. At cum caniculis atrox dimicatio. Inguina & calces omnemq́ʒ candorem corporũ appetunt. Salus una in aduersas eundi, ultroq́ʒ terrendi, Pauet enim hominem æque ac terret. Et sors æqua in gurgite. Vt ad summa aquæ uentũ est, ibi periculũ anceps, adempta ratione contra eundi dum conetur emergere, & salus omnis in socijs. funem illi religatum ab humeris eius trahũt, hunc dimicans, ut sit periculi signũ, læua quatit: dextra apprehenso stilo in pugna est: modicus aliâs tractus. Vt prope carinam uentum est, nisi præceleri ui repente rapiãt, absumi spectãt. Ac sæpe iam subducti, è manibus auferuntur, si non trahentium opem, conglobato corpore in pilæ modum, ipsi adiuuere. Protendunt quidem tridẽtes alij, sed monstro solertia est nauigium subeundi, atq; ita è tuto præliandi. Omnis ergo cura ad speculandum hoc malum insumitur.

De his quæ silicea testa includuntur, & quæ sine ullo sensu, & de reliquis sordidis animalibus. Cap. XLVII

CErtissima est securitas uidisse planos pisces: quia nunquã sunt, ubi maleficæ bestiæ: qua causa urinantes sacros appellãt eos. Silicea testa inclusis fatendũ est nullũ esse sensum, ut ostreis. Multis eadem natura quę frutici, ut holothurijs, pulmonibus, stellis. Adeoq́ʒ nihil non gignitur in mari, ut cauponarũ etiam æstiua animalia, pernici molesta saltu, aut quæ capillus maxime celat, existãt: & circumglobata escæ sæpe extrahuntur: quæ causa somnũ pisciũ in mari noctibus infestare existimatur. Quibusdã uero ipsis innascuntur, quo in numero chalcis accipitur.

De uenenatis marinis. Cap. XLVIII

NEc uenena cessant dira, ut in lepore: qui in Indico mari etiam tactu pestilẽs, uomitũ dissolutionemq́ʒ stomachi protinus creat: in nostro offa informis, colore tantum lepori similis: in Indis, & magnitudine, & pilo duriore tantũ, nec uiuus ibi capitur. Æque pestiferum animal araneus, spinę in dorso aculeo noxius. Sed nullũ usquam execrabilius q̃ radius, super caudam eminens trygonis, quam nostri pastinacam appellant, quincunciali magnitudine. arbores infixus radici necat. arma ut telum perforat ui ferri & ueneni malo.

De morbis piscium. Cap. XLIX

MOrbos uniuersa genera piscium, ut cætera animalia etiam fera, non accipimus sentire. Verum ægrotare singulos manifestum facit aliquorũ macies, cum in eodem genere

genere præpingues alij capiũtur.

De generatione eorũ mira. Cap. L

QVonam modo generent, desiderium & admiratio hominum differri non patitur. Pisces attritu uentrium coeunt, tanta celeritate ut uisum fallant: Delphini & reliqua cete simili modo, & paulo diutius. Fœmina piscis coitus tẽpore marem sequitur, uentrem eius rostro pulsans: sub partu mares fœminam similiter, oua uescentes earũ: Nec satis est generationi per se coitus, nisi æditis ouis, inter se uersando mares & fœminæ uitale asperserint uirus. Non omnibus id contingit ouis in tanta multitudine, alioqui replerentur maria & stagna, cum singuli uteri innumerabilia concipiant.

Item de generatione, & qui pisces oua pariant. Cap. LI

PIscium oua in mari crescunt, quædam summa celeritate, ut murenarũ, quædam paulo tardius. Plani piscium quibus cauda non est, aculeatiq́;, ut testudines in coitu superueniunt: Polypi crine uno fœminæ naribus adnexo: Sepiæ & loligines linguis, componentes inter se brachia, & in contrarium nantes: ore & pariunt. Sed polypi in terram uerso capite coeunt. Reliqua mollium tergis, ut canes. Item locustæ & squillæ, cancri, ore. Ranæ superueniũt, prioribus pedibus alas fœminæ mare apprehendente, posterioribus clunes. Pariunt minimas carnes nigras, quas gyrinos uocant, oculis tantum & cauda insignes: mox pedes figurãtur, cauda findente se in posteriores. Mirumq́; semestri uita resoluuntur in limum nullo cernẽte, & rursus uernis aquis renascũtur quæ fuere natæ, perinde occulta ratione, cũ omnibus annis id eueniat. Et mituli & pectines sponte naturæ in harenosis proueniunt. Quæ durioris testæ sunt, ut murices, purpuræ, saliuario lentore. Sicut acescente humore culices, atque spuma maris incalescente, cum admissus est imber. Quæ uero siliceo tegmine operiũtur, ut ostrea, putrescẽte limo, aut spuma circa nauigia diutius stante defixosq́; palos, & lignũ maxime. Nuper compertum in ostrearijs, humorem ijs fœtificum lactis modo effluere. Anguillæ atterunt se scopulis, ea strigmenta uiuiscũt, nec alia est earum procreatio. Piscium diuersa genera non coeunt, prẹter squatinam & raiam, ex quibus nascitur priori parte raiæ similis, & nomen ex utroque compositum apud Græcos trahit. Quædam tempore anni gignuntur, & in humore & in terra. Vere pectines, limaces, hirudines eodem tempore euanescunt. Piscium lupus & trichias bis anno parit, & saxatiles omnes. Mulli ter ut chalcis, cyprinus sexies, scorpiones bis ac sargi, uere & autumno. Ex planis squatina sola bis, autumno & uergiliarum occasu. Plurimi piscium tribus mẽsibus, Aprili, Maio, Iunio. Salpæ autumno: Sargi, torpedo, squali circa æquinoctium. Molles uere. Sepia omnibus mensibus. Oua eius glutino atramenti ad speciem uuæ cohærentia, masculus prosequitur afflatu, aliâs sterilescunt. Polypi hyeme coeunt, pariunt uere oua tortili uibrata pampino, tanta fœcunditate, ut multitudinem ouorum occisi nõ recipiant cauo capitis, quo prægnantes tulere. Ea excludũt quinquagesimo die, è quibus multa propter numerũ intercidunt. Locustæ & reliqua tenuioris crustæ, ponunt oua super oua, atq; ita incubant. Polypus fœmina modo in ouis sedet, modo cauernam cancellato brachiorum implexu claudit. Sepia in terreno parit inter harũdines, aut sicubi enata alga. excludit quintodecimo die. Loligines in alto conferta oua ædunt, ut sepiæ. Purpuræ, murices, eiusdemq́; generis, uere pariunt. Echini oua plenilunijs habent hyeme, & cochleæ hyberno tempore nascuntur. Torpedo octogenos fœtus habens inuenitur: eaq́; intra se parit oua præmollia, in alium locum uteri transferens, atq; ibi excludens. Simili modo omnia quæ cartilaginea appellauimus. Ita fit, ut sola piscium & animal pariant, & oua concipiant. Silurus mas solus omnium ædita custodit oua sæpe & quinquagenis diebus, ne absumantur ab alijs. Cæteræ fœminæ in triduo excludunt, si mas attigit. Acus siue belone unus piscium dehiscente propter multitudinem utero parit. A partu coalescit uulnus, quod & in cæcis serpentibus tradunt. Mus marinus in terra scrobe effossa parit oua, & rursus obruit terra. Tricesimo die refossa aperit, fœtumq́; in aquam ducit.

De

De uuluis piſcium. Cap. LII

ERythini & chanæ uuluas habere traduntur: Qui trochos appellatur à Græcis, ipſe ſe inire. Aquatilium omnium fœtus inter initia uiſu carent

De longiſſima uita piſcium. Cap. LIII

AEui piſcium memorandum nuper exemplũ accepimus. Pauſilypum uilla eſt Campaniæ, haud procul Neapoli: In ea in Cæſaris piſcinis à Pollione Vedio coniectũ piſcem, ſexageſimum poſt annum expiraſſe ſcribit Anneus Seneca, duobus alijs æqualibus eius ex eodem genere etiam tunc uiuentibus: quæ mentio piſcinarum admonet, ut paulo plura dicamus hac de re, priuſquam digrediamur ab aquatilibus.

De uiuarijs oſtrearũ, & quis ea primus inuenerit. Cap. LIIII

OStrearum uiuaria primus omnium Sergius Orata inuenit in Baiano, ætate L. Craſſi oratoris, ante Marſicum bellũ: nec gulæ cauſa, ſed auaritiæ, magna uectigalia tali ex ingenio ſuo percipiens, ut qui primus penſiles inuenit balineas, ita mangonizatas uillas ſubinde uendendo. Is primus optimũ ſaporem oſtreis Lucrinis adiudicauit, quando eadem aquatiliũ genera alibi atq; alibi meliora: Sicut lupi piſces in Tiberi amne inter duos pontes, rhombus Rauennæ, murenæ in Sicilia, elops Rhodi: & alia genera ſimiliter, ne culinarũ cenſura peragatur. Nondum Britanica ſeruiebãt littora, cum Orata Lucrina nobilitabat: poſtea uiſum tanti in extrema Italia petere Brunduſiũ oſtreas: ac ne lis eſſet inter duos ſapores, nuper excogitatum, famẽ longę aduectionis à Brũduſio, compaſcere in Lucrino. Eadem ætate prior Licinius Murena, reliquorũ piſcium uiuaria inuenit, cuius deinde exẽplum nobilitas ſecuta eſt, Philippus, Hortenſius: Lucullus exciſo etiam monte iuxta Neapolim maiore impendio quàm uillã ædificauerat euripum, & maria admiſit. Qua de cauſa Magnus Pompeius Xerxen togatũ eum appellabat. Quadraginta H—S piſcinę à defuncto illo ueniere piſces.

Quis primus murenarum uiuaria fecerit. Cap. LV

MVrenarum uiuarium priuatim excogitauit C. Hirius ante alios, qui cœnis triumphalibus Cæſaris dictatoris ſex milia numero murenarum mutuo appẽdit. Nam permutare quidem pretio noluit, aliaúe merce. Huius uillam intra quàm modicã quadragies piſcinæ uenierunt. Inuaſit deinde ſingulorum piſcium amor. Apud Baulos in parte Baiana piſcinam habuit Hortenſius orator, in qua murenam adeo dilexit, ut exanimatam fleſſe credatur. In eadem uilla, Antonia Druſi, murenæ quam diligebat inaures addidit, cuius propter famam nonnulli Baulos uidere concupiuerunt.

De cochlearum uiuarijs, & quis primus inſtituit Cap. LVI

COchlearum uiuaria inſtituit Fuluius Hirpinus in Tarquinieñſi, paulo ante ciuile bellum, quod cum Pompeio magno geſtum eſt, diſtinctis quidem generibus earum, ſeparatim ut eſſent albæ, quæ in Reatino agro naſcuntur: ſeparatim Illyricæ, quibus magnitudo præcipua: Africanæ, quibus fœcunditas: Solitanæ, quibus nobilitas. Quin & ſaginam earum commentatus eſt, ſapa & farre, alijſq; generibus, ut cochleæ quoque altiles ganeam implerent: cuius artis gloria in eam magnitudinem perducta ſit, ut octoginta quadrantes caperent ſingularum calices. Autor eſt M. Varro.

De piſcibus terrenis. Cap. LVII

PIſcium genera etiamnum à Theophraſto mira produntur: circa Babylonis rigua, decedentibus fluuijs, in cauernis aquas habentibus remanere. Quoſdam inde exire ad pabula pinnulis gradiẽtes, crebro caudæ motu, contraq; uenanteis refugere in ſuas cauernas, & in ijs obuerſos ſtare: capita eorum eſſe ranæ marinæ ſimilia, reliquas partes gobiorum, branchias ut cæteris piſcibus. Circa Heracleam & Cromnam & multifariam in Ponto unum genus eſſe, quod extremas fluminum aquas ſectetur, cauernaſque faciat ſibi in terra, atque in his uiuat, etiam reciprocis amnibus ſiccato littore. Effodi ergo: motu demum corporum uiuere eos approbant. Circa Heracleam eandem, eodemq; Ly

co

eo amne decedente, ouis relictis in limo generari pisces, qui ad pabula petenda palpitent exiguis branchijs, quod fieri non indigo humoris: propter quod & anguillas diutius uiuere exemptas aquis. Oua autem in sicco maturari, ut testudinum. Eadem in Ponti regione apprehendi glacie piscium maxime gobiones, non nisi patinarum calore uitalem motum fatentes. In his quidem, tametsi mirabilis, est tamen aliqua ratio. Idem tradit in Paphlagonia effodi pisces gratissimos cibis terrenos altis scrobibus, in his locis ubi nullæ restagnent aquæ, miraturq; & ipse gigni sine coitu. Humoris quidem uim aliquam inesse quam puteis arbitratur, cum in nonnullis reperiãtur pisces. Quicquid est, hoc certe minus admirabile talparũ facit uita subterranei animalis, nisi forte uermiũ terrenorum & piscibus natura est.

De muribus Nili. Cap LVIII

VErum omnibus his fidem Nili inundatio affert, omnia excedentẽ miracula. Quippe detegẽte eo musculi reperiũtur inchoato opere genitalis aquæ terræq;, iam parte corporis uiuentes, nouissima effigie etiamnum terrena.

De anthia pisce, & quomodo capiatur. Cap. LIX

NEc de anthia pisce sileri conuenit quæ plerosque aduerto credidisse. Chelidonias insulas diximus Asiæ, scopulosi maris, ante promontorium sitas: ibi frequens hic piscis, & celeriter capitur, uno genere, paruo nauigio, & concolori ueste, eademq; hora per aliquot dies continuos piscator enauigat certo spatio, escamq; proijcit. Quicquid ex eo mittitur, suspecta fraus prædæ est: cauensq; quod timuit, cum id sæpe factum est, unus aliquando consuetudine inuitatus anthias, escam appetit. Notatur hic intentione diligenti, ut autor spei, conciliatorq; capturæ. Neque enim est difficile, cum per aliquot dies solus accedere audeat, tandem & aliquos inuenit: paulatimq; comitatior, postremo greges adducit innumeros, iam uetustissimis quibusque assuetis piscatorem agnoscere, & è manu cibum rapere. Tum ille paulum ultra digitos in esca iaculatus hamum, singulos inuolat uerius quàm capit, ab umbra nauis breui conatu rapiens, ita ne cæteri sentiant, alio intus excipiente centonibus raptũ, ne palpitatio ulla aut sonus cæteros abigat. Conciliatorem nosse ad hoc prodest, ne capiatur. Parcit piscator fugituro in reliquum gregem. Ferunt discordem socium duci insidiatum pulchre noto cepisse malefica uoluntate: agnitum in macello à socio, cuius iniuria erat, & dati damni formulam editam, condemnatumq;, addidit Mutianus æstimata lite decem libris. Iidem anthiæ cum unum hamo teneri uiderint, spinis quas in dorso serratas habẽt, lineã secare traduntur: eo qui tenetur, extendente, ut præcidi posit. At inter sargos, ipse qui tenetur, ad scopulos lineã terit.

De stellis marinis. Cap. LX

PRæter hæc claros sapientia autores uideo mirari stellam in mari. Ea figura est, parua admodum caro intus, extra duriore callo. Huic tam igneum feruorem esse tradunt, ut omnia in mari contacta adurat, omnem cibum statim peragat. Quibus sit hoc cognitum experimentis, haud facile dixerim: multoq; memorabilius duxerim id, cuius experiendi quotidie occasio est.

De dactylis, eorumq; miraculis. Cap. LXI

COnchatum è genere sunt dactyli, ab humanorum unguium similitudine appellati. His natura in tenebris remoto lumine, alio fulgore clarere, & quanto magis humorem habeãt, lucere in ore mandentium, lucere in manibus, atq; etiã in solo atq; ueste, deci dentibus guttis: ut ꝓcul dubio pateat, succi illã naturã esse, quã miremur etiã in corpore.

De inimicitijs & amicitijs inter se aquatilium. Cap. LXII

SVnt & inimicitiarum atq; concordiæ miracula. Mugil & lupus mutuo odio flagrant. Conger & murena, caudas inter se prærodentes. Polypum in tantum locusta pauet, ut si iuxta uiderit, omnino moriatur. Locustam conger, rursus polypum congri lacerant. Nigidius autor est, prærodere caudam mugili lupum, eosdemq; statis mensibus concordes esse. Omnes autem uiuere, quibus caudæ sic amputentur. At è contrario amicitiæ exempla sunt, præter illos, de quorum diximus societate, balena & musculus: quando præ-

P graui

graui superciliorum pondere obrutis eius oculis, infestantia magnitudinem uada prænatans demonstrat, oculorumq; uice fungitur. Hinc uolucrum naturæ dicentur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DECIMVS

De natura auium. Cap. I

SEQVITVR natura auium, quarum grandissimi & penè bestiarum generis, struthiocameli Africi uel Aethiopici, altitudinem equitis insidentis equo excedūt, celeritatem uincūt: ad hoc demum datis pennis, ut currentem adiuuent: cætero non sunt uolucres, nec à terra tolluntur. Vngulæ ijs ceruinis similes, quibus dimicant, bisulcæ, comprehendendis lapidibus utiles, quos in fuga contra sequentes ingerunt pedibus. Concoquendi sine delectu deuorata mira natura, sed nō minus stoliditas, in tanta reliqui corporis altitudine, cum colla frutice occultauerint, latere sese existimantium. Præmia ex ijs oua, propter amplitudinem pro quibusdam habita uasis, conosq; bellicos & galeas adornantes pennæ.

De phœnice. Cap. II

AEthiopes atq; Indi, discolores maxime & inenarrabiles ferunt aues, & ante omnes nobilem Arabia phœnicem: haud scio an fabulose, unum in toto orbe, nec uisum magnopere. Aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, cæruleam roseis caudam pennis distinguentibus, cristis faciem caputq; plumeo apice cohonestante. Primus atq; diligentissimus togatorū de eo prodidit Manilius senator ille, maximis nobilis doctrinis doctore nullo: neminem extitisse qui uiderit uescentem: sacrum in Arabia soli esse, uiuere annis DCLX. senescentem casia thurisq; surculis cōstruere nidum, replere odoribus, & superemori. Ex ossibus deinde è medullis eius nasci primo ceu uermiculum, inde fieri pullum. Principioq; iusta funeri priori reddere, & totū deferre nidum prope Panchaiam in Solis urbem, & in ara ibi deponere. Cum huius alitis uita magni conuersionē anni fieri prodit idem Manilius, iterumq; significationes tempestatū & siderum easdem reuerti. Hoc aūt circa meridiem incipere, quo die signū Arietis sol intrauerit Et fuisse eius cōuersionis annū prodente se P. Licinio, M. Cornelio coss. CCXV. Cornelius Valerianus phœnicē deuolauisse in Aegyptū tradit, Q. Plautio, Sex. Papinio coss. Allatus est & in urbē, Claudij principis censura, anno urbis DCCC. & in comitio ꝓpositus, quod actis testatū est, sed quē falsum esse nemo dubitaret.

De aquilis. Cap. III

EX his quas nouimus, aquilæ maximus honos, maxima & uis. Sex earū genera: Melænaetos à Græcis dicta, eademq; ualeria, minima magnitudine, uiribus præcipua, colore nigricans: sola aquilarum fœtus suos alit, cæteræ, ut dicemus, fugant: sola sine clangore, sine murmuratiōe. Conuersatur aūt in montibus. Secundi generis pygargus, in oppidis mansitat & in campis, albicante cauda. Tertij morphnos, quā Homerus & percnon uocat, aliqui & plancum, & anatariam, secunda magnitudine & ui: huicq; uita circa lacus. Phœmonoē Apollinis dicta filia, dentes ei esse prodidit, mutæ aliâs, carentiq; lingua: eandem aquilarū nigerrimam, prominentiore cauda. Consentit & Boethus. Ingenium est ei, testudines raptas frangere è sublimi iaciendo: quæ sors interemit poetam Aeschylum, prædictam fatis, ut ferunt, eius diei ruinam secura cœli fide cauentem. Quarti generis est percnopterus: eadem oripelargus, uulturina specie, alis minimis, reliqua magnitudine antecellens, sed imbellis & degener, ut quam uerberet coruus. eadē ieiunę semper auiditatis, & querulæ murmurationis: sola aquilarū exanima fert corpora, cæteræ cum occidere considunt. Hæc facit ut quintū genus gnesion uocetur, uelut uerum, solumq; incorruptæ originis, media magnitudine, colore subrutilo, rarum conspectu. Superest haliæetos, clarissi

ma

ma oculorum acie, librans ex alto ſeſe: uiſoq; in mari piſce, præceps in eum ruens, & diſcuſsis pectore aquis rapiens. Illa quam tertiam fecimus, circa ſtagna aquaticas aues appetit mergentes ſe ſubinde, donec ſopitas laſſatasq; rapiat. Spectanda dimicatio, aue ad perfugia littorum tendente, maxime ſi condenſa harundo ſit: aquila inde ictu abigente alæ, & cum appetit in lacus cadēte, umbramq; ſuam nanti ſub aqua à littore oſtendente: rurſus aue in diuerſa, & ubi minime ſe credat expectari, emergente. Hæc cauſa gregatim auibus natandi, quia plures ſimul nō infeſtantur, reſperſu pinnarum hoſtem obcæcātes. Sæpe & aquilæ ipſæ nō tolerātes pondus apprehenſum, unà mergūtur. Haliæetus tantū implumes etiamnum pullos ſuos percutiens, ſubinde cogit aduerſos intueri ſolis radios: & ſi cōniuentem humectantemq; animaduertit, præcipitat è nido, uelut adulterinū atq; degenerē: illū cuius acies firma contra ſteterit, educat. Haliæeti ſuū genus nō habent, ſed ex diuerſo aquilarū coitu naſcuntur. Id quidem quod ex ijs natum eſt, in oſsifragis genus habet, è quibus uultures progenerātur minores: & ex ijs magni, qui omnino nō generāt. Quidam adijciunt genus aquilæ, quam barbatam uocant, Thuſci uero oſsifragā. Tribus primis & quinto aquilarū generi inædificatur nido lapis aetites, quē aliqui dixere gagatē, ad multa remedia utilis, nihil igne deperdens. Eſt aūt lapis iſte prægnans: intus cum quatias, alio uelut in utero ſonāte. Sed uis illa medica non niſi nido direptis. Nidificāt in petris & arboribus, pariunt oua terna: excludūt pullos binos, uiſi ſunt & tres aliquādo. Alterum expellunt tædio nutriendi. Quippe eo tempore ipſis cibū negauit natura, proſpiciens, ne omnium ferarū fœtus raperentur. Vngues quoq; earum inuertuntur diebus ijs, albeſcūt inedia pennæ, ut merito partus ſuos oderint. Sed eiectos ab his cognatū genus oſsifragæ excipiunt, & educant cū ſuis. Verū adultos quoq; perſequitur parēs, & longe fugat, æmulos ſcilicet rapinæ. Et alioquin unū par aquilarū magno ad populandū tractu ut ſatietur indiget. Determināt ergo ſpatia, nec in proximo prædātur. Rapta nō protinus ferūt, ſed primo deponūt, expertæq; pondus tunc demū abeūt. Oppetūt nō ſenio, nec ægritudine, ſed fame, in tantū ſuperiore accreſcēte roſtro, ut aduncitas aperiri nō queat. A meridiano aūt tempore operantur, & uolant prioribus horis diei, donec impleātur hominū cōuentu fora, ignauæ ſedent. Aquilarū pennæ mixtas reliquarū alitum pennas deuorant. Negant unquā ſolam hanc alitem fulmine exanimatā, ideo armigerā Iouis cōſuetudo iudicauit.

Quando legionū ſigna eſſe cœperint, & cum quibus ſit aquilis bellū. Cap. IIII

ROmanis eam legionibus C. Marius in ſecundo cōſulatu ſuo proprie dicauit. Erat & antea prima cum quatuor alijs: lupi, minotauri, equi, apriq; ſingulos ordines anteibant. Paucis ante annis ſola in aciē portari cœpta erat, reliqua in caſtris relinquebātur. Marius in totum ea abdicauit. Ex eo notatum, non ferè legionis unquam hybernaſſe caſtra, ubi aquilarum non ſit iugum. Primo & ſecundo generi non minorum tantū quadrupedum rapina, ſed etiā cum ceruis prælia. Multum puluerem uolutatu collectū, inſidens cornibus excutit in oculos, pēnis ora uerberās, donec pręcipitet in rupes. Nec unus hoſtis illi ſatis eſt: acrior eſt cū dracone pugna, multoq; magis anceps etiā ſi in aere. Oua hic conſectatur aquilę auiditate malefica, at illa ob hoc rapit ubicunq; uiſum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita ſe implicās, ut ſimul decidat.

Mirum de aquila. Cap. V

ESt percelebris apud Seſton urbem aquilæ gloria: educatam à uirgine retuliſſe gratiam: aues primo, mox deinde uenatus aggerentē. Defuncta poſtremo, in rogū accenſum eius inieciſſe ſeſe, & ſimul conflagraſſe. Quam ob cauſam incolæ, quod uocant Heroum, in eo loco fecere, appellatum Iouis & uirginis, quoniam illi deo ales aſcribitur.

De uulturibus. Cap. VI

VVlturum præualent nigri. Nidos nemo attigit. Ideo etiam fuere, qui putarent illos ex aduerſo orbe aduolare falſò. Nidificant enim in excelſiſsimis rupibus. Fœtus quidē ſæpe cernūtur ferè bini. Vmbricius aruſpicū in noſtro æuo peritiſſimus, parere tradit oua tria: uno ex ijs reliqua oua nidumq; luſtrare, mox abijcere. Triduo autē ante aut

biduo uolare eos,ubi cadauera futura sunt.

De sanquale. Cap. VII

SAnqualem auem atq; immussulum, augures Romani in magna quæstione habent. Immussulum aliqui uulturis pullũ arbitrantur esse,& sanqualem ossifragę. Massurius sanqualem ossifragam esse dicit,immussulum aũt pullum aquilæ priusquã albicet cauda. Quidã post Mutiũ augurẽ uisos nõ esse Romæ cõfirmauere,ego(quod uerisimilius est) in desidia rerũ omniũ non arbitror agnitos.

De accipitribus. Cap. VIII

ACcipitrum genera XVI.inuenimus.Ex ijs circon claudum altero pede,prosperrimi augurij nuptialibus negocijs & pecuariæ rei. Triorchem à numero testium,cui principatum in augurijs Phœmonoe dedit:buteonem hũc appellant Romani, familia etiam ex eo cognominata,cum prospero auspicio in ducis naui sedisset. Aesalona Græci uocãt, qui solus omni tempore apparet. cæteri hyeme abeunt. Distinctio generũ ex auiditate. Alij non nisi ex terra rapiunt auem, alij non nisi circa arbores uolitantem, alij sedentem in sublimi,aliqui uolantem in aperto. Itaq; & columbæ nouere ex ijs pericula,uisoq; considunt, uel subuolant, contra naturam eius auxiliantes sibi. In insula Africæ Cerne in oceano accipitres totius Massyliæ humi fœtificant, nec alibi nascuntur illis assueti gentibus. In Thraciæ parte super Amphipolim homines atque accipitres societate quadam aucupantur. Hi ex syluis & harundinetis excitant aues, illi superuolantes deprimunt. Rursus captas aucupes diuidunt cum ijs. Traditum est, missas in sublime sibi excipere eos:& cum tempus sit capturæ, clangore ac uolatus genere inuitare ad occasionẽ. Simile quiddam lupi apud Mæotin paludem faciunt. Nam nisi partem à piscantibus suam accepere,expansa eorum retia lacerant. Accipitres auium non edunt corda. Nocturnus accipiter cymindis uocatur,rarus etiã in syluis,interdiu minus cernens. Bellum interneciuum gerit cum aquila, cohærentesq; sæpe prehenduntur.

De coccyce,quæ à suo genere interimitur. Cap. IX

COccyx ex accipitre uidetur fieri,tempore anni figuram mutans,quoniam tunc non apparet reliqui, nisi perquàm paucis diebus: Ipseq; modico tempore æstatis uisus non cernitur postea. Est autem neq; aduncis unguibus solus accipitrum,nec capite similis illis,neq; alio q̃ colore,ac † uictu columbi potius. Quin & absumitur ab accipitre,si quando unà apparuere: sola omnium auis à suo genere interempta. Mutat autem & uocem: procedit uere, occultatur caniculæ ortu: semperq; parit in alienis nidis, maxime palumbium,maiori ex parte singula oua, quod nulla alia auis:raro bina. Causa subijciendi pullos putatur, quod sciat se inuisam cunctis auibus. nam minuta quoque infestant:ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur, ni fefellerit: quare nullum facit nidum, alioquin trepidum animal. Educat ergo subditum adulterato fœta nido. Ille auidus ex natura, præripit cibos reliquis pullis, itaq; pinguescit,& nitidus in se nutricem conuertit. illa gaudet eius specie, miraturq; sese ipsam,quod talem pepererit: suos comparatione eius damnat ut alienos, absumiq; etiam se inspectante patitur,donec corripit ipsam quoq; iam uolandi potens. Nulla tum auium suauitate carnis comparatur illi.

Aliàs rictu

De miluis. Cap. X

MIlui ex eodem accipitrum genere,magnitudine differunt. Notandũ in his,rapacissimam & famelicã semper alitem nihil esculenti rapere unquã ex funerum ferculis, nec Olympiæ ex arà. ac ne ferentium quidem manibus, nisi lugubri municipiorum immolantium ostento. Iidem uidentur artem gubernandi docuisse caudæ flexibus, in cœlo monstrante natura,quod opus esset in profundo. Milui & ipsi hybernis mensibus latẽt, non tamen ante hirundines abeuntes. Traduntur autem & à solstitijs affici podagra.

Digestio auium per genera. Cap. XI

VOlucrum prima distinctio pedibus maxime cõstat. Aut enim aduncos ungues habent,aut digitos,aut palmipedum in genere sunt,uti anseres,& aquaticæ ferè aues. Aduncos ungues habentia,carne tantum uescuntur ex parte magna.

De

De inauspicatis auibus, cornice, coruis, bubone. Cap. XII

COrnices & alio pabulo. atq; duritiem nucis rostro repugnantem, uolantes in altum in saxa tegulasúe iaciunt iterũ ac sæpius, donec quassatam perfringere queant. Ipsa ales est inauspicatæ garrulitatis, à quibusdam tamen laudata. Ab arcturi sidere ad hirundinum aduentum notatur eam in Mineruæ lucis templisq; raro, alicubi omnino nõ aspici, sicut Athenis. Præterea sola hæc etiam uolantes pullos aliquandiu pascit: inauspicatissima fœtus tempore, hoc est, post solstitiũ. Cæteræ omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos, ac uolare cogunt, sicut & corui: qui & ipsi non carne tantum aluntur, sed robustos quoq; fœtus suos fugant longius. Itaque paruis in uicis non plus bina coniugia sunt: Circa Cranonem quidem Thessaliæ singula perpetuo: genitores soboli loco cedunt. Diuersa in hac & supradicta alite quædam. Corui ante solstitium generant: ijdem ægrescũt sexagenis diebus, siti maxime, anteq; fici coquãtur autumno. cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corui pariunt cum plurimum quinos. Ore eos parere aut coire uulgus arbitratur. Ideoq; grauidas, si ederint coruinũ ouum, per os partum reddere: atq; in totum, difficulter parere, si tecto inferantur. Aristoteles negat, nõ hercule magis quàm in Aegypto ibim: sed illam exosculationem, quæ sæpe cernitur, qualem in columbis esse. Corui in auspicijs soli uidentur intellectum habere significationum suarum. nam cum Mediæ hospites occisi sunt, omnes è Peloponneso & Attica regione uolauerunt. Pessima eorum significatio, cum glutiunt uocẽ uelut strangulati. Vncos ungues & nocturnæ aues habent, ut noctuæ, bubo, ululæ. Omnium horum hebetes interdiu oculi. Bubo funebris, & maxime abominatus, publicis præcipue auspicijs, deserta incolit: nec tantũ desolata, sed dira etiam & inaccessa: noctis monstrũ, nec cantu aliquo uocalis, sed gemitu. Itaq; in urbibus aut omnino in luce uisus, dirum ostentum est. Priuatorum domibus insidentem plurimis scio nõ fuisse feralem. Volat nunquã quò libuit, sed trãsuersus aufertur. Capitolij cellam ipsam intrauit Sex. Papellio Istro, L. Pedanio coss. propter quod nonis Martijs urbs lustrata est eo anno.

De incendiaria aue. Cap. XIII

INauspicata est & incendiaria auis, propter quã sæpenumero lustratã urbem in annalibus inuenimus, sicut L. Cassio, C. Mario coss. quo anno & bubone uiso lustrata est. Quæ sit auis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidã ita interpretãtur, incendiariã esse quæcunq; apparuerit carbonẽ ferẽs ex aris uel altaribus. Alij spinturnicem eã uocãt: sed hæc ipsa quæ esset inter aues, qui se scire diceret nõ inueni.

De Cliuina. Cap. XIIII

CLiuinam quoq; auẽ ab antiquis nominatã animaduerto ignorari. Quidã clamatoriam dicũt, Labeo prohibitoriam. Et apud Nigidiũ subis appellatur auis, quæ aquilarum oua frangat.

De auibus incognitis. Cap. XV

SVnt præterea complura genera depicta in Hetrusca disciplina, seculis non uisa: quæ nunc defecisse mirum est, cum abundent etiam quæ gula humana populatur.

De auibus nocturnis. Cap. XVI

EXternorũ de augurijs peritissime scripsisse Hylas nomine putatur. Is tradit noctuã, bubonem, picũ arbores cauantẽ, trogonẽ, cornicem, à cauda de ouo exire: quoniam põdere capitũ peruersa oua, posteriorem partem corporũ fouendam matri applicent.

De noctuis. Cap. XVII

NOctuarum contra aues solers dimicatio. Maiore circundatæ multitudine, resupinæ pedibus repugnãt, collectæq; in arctũ, rostro & unguibus totæ tegũtur. Auxiliatur accipiter collegio quodã naturæ, bellũq; partitur. Noctuas sexagenis diebus hyemis cubare, & nouẽ uoces habere tradit Nigidius.

De pico martio. Cap. XVIII

SVnt & paruæ aues uncorum unguium, ut pici, martio cognomine insignes, & in auspicijs magni. Quo in genere arborum cauatores, scandentes in subrectum felium modo, illi uero & supini, percussi corticis sono, pabulum subesse intelligũt. pullos in cauis educant auium soli. Adactos cauernis eorum à pastore cuneos, admota quadam ab his her-

ba, elabi creditur uulgo. Trebius autor est, clauum cuneumúe adactum quanta libeat ui arbori in qua nidum habeat, statim exilire cum crepitu arboris, cum insederit clauo aut cuneo. Ipsi principales Latio sunt in augurijs, à rege qui nomen huic aui dedit. Vnum eorum præscitū transire non queo. In capite prætoris urbani L. Tuberonis, in foro iura pro tribunali reddētis, sedit ita placide, ut manu prehenderetur. Respondere uates, exitiū imperio portendi si dimitteretur: at si exanimaretur, pretori. Et ille auem protinus cōcerpsit: nec multo post impleuit prodigium. Vescuntur & glande in hoc genere, pomisq; multę, sed quæ carne tantum non uiuunt, excepto miluo: quod ipsum in augurijs dirum est.

De uncos ungues habentibus & digitos. Cap. XIX

VNcos ungues habētes omnino nō congregātur, & sibi quæq; prædantur. Sunt aūt omnes ferè altiuolæ præter nocturnas: & magis, maiores. Omnibus alæ grandes, corpus exiguum. Ambulant difficulter. In petris raro consistunt, curuatura unguiū prohibente. Nunc de secūdo ordine dicamus, qui in duas diuiditur species, oscines, & alites: illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit. Itaq; præcedent & ordine:

De pauonibus, & quis eos primus cibi causa occiderit. Cap. XX

OMnesq; reliquas in his pauonū genus, cū forma tū intellectu eius & gloria. Gēmantes laudatus expādit colores aduerso maxime sole, quia sic fulgētius radiāt. Simul umbræ quosdam repercussus cæteris, qui in opaco clarius micant, cōchata quærit cauda: oēsq; in aceruū cōtrahit pennarū, quos spectari gaudet oculos. Idē cauda annuis uicibus amissa cū folijs arborū, donec renascatur iterū cū flore, pudibūdus ac mœrēs quærit latebram. Viuit annis XXV. Colores incipit fundere in trimatu. Ab autoribus nō gloriosum tantū animal hoc traditur, sed & maleuolum, sicut anser uerecundum: quoniā has quoq; quidā addiderūt notas in his, haud probatas mihi. Pauonē cibi gratia Romæ primus occidit orator Hortēsius, aditiali cœna sacerdotij. Saginare primus instituit circa nouissimū piraticū bellū M. Aufidius Lurco, exq; eo quæstu reditus sestertiūm sexagena M. habuit.

De gallis, & quomodo castrentur, & de gallinaceo locuto. Cap. XXI

PRoxime gloriā sentiūt & hi nostri uigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoq; somno natura genuit. Norunt sidera, & ternas distinguūt horas interdiu cantu. Cū sole eunt cubitū, quartaq; castrensi uigilia ad curas laboreq; reuocant. Nec solis ortū incautis patiuntur obrepere, diemq; uenientē nuntiant cantu, ipsum uero cantum plausu laterum. Imperitant suo generi, & regnū in quacunq; sunt domo exercēt. Dimicatione paritur hoc quoq; inter ipsos, uelut ideo tela agnata cruribus suis intelligentes: nec finis sæpe cōmoriētibus. Quod si palma cōtingit, statim in uictoria canūt, seq; ipsi principes testantur. Victus occultatur silens, ægreq; seruitiū patitur. Et plebs tamē æque superba graditur ardua ceruice, cristis celsa: cœlūq; sola uolucrū aspicit crebro, in sublime caudam quoq; falcatā erigens: itaq; terrori sunt etiā leonibus ferarū generosissimis. Iam ex his quidam ad bella tantū & prælia assidua nascuntur, quibus etiā patrias nobilitarūt Rhodū ac Tanagrā. Secūdus est honos habitus Melicis ac Chalcidicis, ut planè dignæ aliti tantū honoris præbeat Romana purpura. Horum sunt tripudia solistima. Hi magistratus nostros quotidie regūt, domosq; ipsis suas claudūt aut reserāt: hi fasces Ro. impellunt aut retinent, iubent acies aut prohibēt, uictoriarū omniū toto orbe partarū auspices: hi maxime terrarum imperio imperāt extis etiā fibrisq; haud aliter q̄ opimæ uictimæ dijs grati. Habent ostenta & præposteri eorū uespertiniq; cantus. Nanq; totis noctibus canendo, Bœotijs nobilem illam aduersus Lacedæmonios præsagiuere uictoriā, ita coniecta interpretatione, quoniā uicta ales illa nō caneret. Desinunt canere castrati, quod duobus fit modis, lumbis adustis candente ferro, aut imis cruribus: mox ulcere oblito figlina creta: facilius ita pinguescunt. Pergami omnibus annis spectaculum gallorū publice æditur ceu gladiatorum. Inuenitur in annalibus, in Ariminensi agro M. Lepido, Q. Catulo coss. in uilla Galerij locutum gallinaceum, semel quod equidem sciam.

De anseribus, & quis primus iecur anserinum comederit, & de adipe anserino Comageno. Cap. XXII

EST & anseri uigil cura Capitolio testata defenso, per id tempus canum silentio proditis rebus. Quamobrem cibaria anserum censores in primis locãt. Quin & fama amoris, Argis dilecta forma pueri nomine Oleni, & Glauces Ptolemæo regi cithara canẽtis, quam eodem tempore & aries amasse proditur. Potest & sapientiæ uideri intellectus ijs esse. Ita comes perpetuo adhæsisse Lacydi philosopho dicitur, nusquã ab eo non in publico, non in balneis, non noctu, non interdiu digressus. Nostri sapientiores, qui eos iecoris bonitate nouere. Fartilibus in magnam amplitudinem crescit, exemptum quoq; lacte mulso augetur. Nec sine causa in quæstione est, quis primus tantum bonum inuenerit, Scipio Metellus uir consularis, an M. Sestius eadem ætate eques Ro. Sed (quod cõstat) Messalinus Cotta, Messalæ oratoris filius, palmas pedũ ex his torrere, atq; patinis cum gallinaceorum cristis condire reperit. Tribuetur enim à me culinis cuiusq; palma cum fide. Mirum in hac alite, à Morinis usq; Romam pedibus uenire. Fessi proferuntur ad primos, ita cæteri stipatione naturali propellunt eos. Candidorum alterum uectigal in pluma. Velluntur quibusdã locis bis anno. Rursus plumigeri uestiuntur: molliorq; quæ corpori quàm proxima, & è Germania laudatissima. Candidi ibi, uerũ minores, ganzæ uocantur. Pretium plumæ eorum, in libras denarij quini. Et inde crimina plerunq; auxiliorum præfectis, à uigili statiõe ad hæc aucupia dimissis cohortibus totis. Eoq; deliciæ processere, ut sine hoc instrumẽto durare iam ne uirorum quidem ceruices possint. Aliud reperit Syriæ pars quæ Comagene uocatur: adipem eorũ in uase æreo cum cinnamo niue multa obrutum, ac rigore gelido maceratũ, ad usum præclari medicaminis, quod ab gente dicitur Comagenum. Anserini generis sunt chenalopeces, & quibus lautiores epulas non nouit Britannia chenerotes, fero ansere minores. Decet tetraonas suus nitor, absolutaq; nigritia, in superciliјs cocci rubor. Alterum eorum genus uulturum magnitudinem excedit, quorũ & colorem reddit. Nec ulla ales excepto struthiocamelo maius corpore implens pondus, in tantũ aucta, ut in terra quoq; immobilis prehendatur. Gignunt eos alpes, & septentrionalis regio. In auiarijs saporem perdunt. Moriuntur cõtumacia spiritu reuocato. Proximæ eis sunt, quas Hispania aues tardas appellat, Græcia otidas dãnatas in cibis. Emissa enim ossibus medulla, odoris tædium extemplo sequitur.

De gruibus, ciconijs, oloribus, & peregrinis auibus, & coturnicibus, & glotte. Ca. XXIII

INducias habet gens Pygmæa abscessu gruum (ut diximus) cum ijs dimicantium. Immensus est tractus quo ueniunt, si quis reputet à mari eoo. Quando proficiscãtur consentiunt, uolant ad prospiciendum alte, ducem quem sequantur eligunt: in extremo agmine per uices, qui acclament dispositos habent, & qui gregem uoce contineant. Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno & decidens, indiligentiam coarguat. Cæteræ dormiunt capite subter alam condito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto prouidet collo, ac prædicit. Eædem mansuefactæ lasciuiũt, gyrosq; quosdam indecoro cursu uel singulæ peragunt. Certum est, Pontum transuolaturas, primum omnium angustias petere, inter duo promontoria Criu metopon & Carambin: mox saburra stabiliri. cum medium transierint, abijci lapillos è pedibus: cum attigerint continentem, & è gutture harenam. Cornelius Nepos, qui diui Augusti principatu obijt, cum scriberet turdos paulo ante cœptos saginari, addidit ciconias magis placere q̃ grues: cum hæc nunc ales inter primas expetatur, illam nemo uelit attigisse. Ciconiæ quonam è loco ueniant, aut quò se referant, incompertum adhuc est. E longinquo uenire non dubium, eodem quo grues modo: illas hyemis, has æstatis aduenas. Abituræ congregantur in loco certo: comitatæq; sic, ut nulla sui generis relinquatur, nisi captiua & serua, ceu lege prædicta die recedunt. Nemo uidit agmen discedentiũ, cum discessurum appareat: nec uenire, sed uenisse cernimus: utrũq; nocturnis fit temporibus. Et quamuis

ultra citraúe peruolent, nuncꝗ tamen aduenisse usquã, nisi noctu existimãtur. Pythonos comen uocant in Asia patentibus campis, ubi cógregatæ inter se cõmurmurant, eam quæ nouissima aduenit lacerant, atꝗ ita abeunt. Notatũ, post Idus Augustas nõ temere uisas ibi. Sunt qui ciconijs non inesse linguas confirment. Honos ijs serpentium exitio tantus, ut in Thessalia capitale fuerit occidisse, eadéꝗ legibus pœna, quæ in homicidã. Simili anseres quoꝗ & olores ratione cõmeãt, sed horũ uolatus cernitur. Liburnicarũ more rostrato impetu feruntur, facilius ita findentes aera, quàm si recta frõte impellerẽt: à tergo sensim dilatante se cuneo porrigitur agmen, largeꝗ impellenti præbetur auræ. Colla imponunt præcedẽtibus, fessos duces ad terga recipiunt. Ciconiæ nidos eosdẽ repetunt, genitricum senectã inuicẽ educant. Olorum morte narratur flebilis cãtus, falso, ut arbitror, aliquot experimentis. Iidem mutua carne uescuntur inter se. Verum hæc cõmeantiũ per maria terrasꝗ peregrinatio non patitur differri minores quoꝗ, quibus est natura similis: utcunꝗ enim supradictas magnitudo & uires corporũ inuitare uideri possunt. Coturnices ante etiam semper adueniunt quàm grues, parua auis, & cum ad nos uenit, terrestris potius quàm sublimis. Aduolant & hæ simili modo non sine periculo nauigantiũ, cũ appropinquauere terris. Quippe uelis sæpe insidunt & hoc semper noctu, merguntꝗ nauigia. Iter est his per hospitia certa. Austro non uolant, humido scilicet & grauiore uento. Aura tamen uehi uolunt, propter pondus corporũ, uiresꝗ paruas. Hinc uolantium illa cõquestio labore expressa. Aquilone ergo maxime uolant ortygometra duce. Primam earum terræ appropinquantem accipiter rapit. Semper hinc remeantes comitatum sollicitant, abeuntꝗ unà persuasæ glottis & otis & cychramus. Glottis prælongam exerit linguam, unde ei nomen. Hanc initio blandita peregrinatione auide profectam, pœnitentia in uolatu cum labore scilicet subit. reuerti incomitatam piget, & sequi: nec unquam plus uno die pergit, in proximo hospitio deserit. uerum inuenitur alia, antecedente anno relicta: simili modo in singulos dies. Cychramus perseuerantior festinat etiam peruenire ad expetitas sibi terras. itaꝗ noctu is eas excitat, admonetꝗ itineris. Otis bubone minor est, noctuis maior, auribus plumeis eminentibus, unde & nomen illi: quidam Latine asionem uocant: imitatrix aliàs auis ac parasita, & quodam genere saltatrix. capitur haud difficulter ut noctuæ, intenta in aliquo circumeunte alio. Quod si uentus agmen aduerso flatu cœperit inhibere, pondusculis lapidum apprehensis, aut gutture harena repleto, stabilitę uolant. Coturnicibus ueneni semen gratissimus cibus: quam ob causam eas damnauere mensæ, simulꝗ comitialem propter morbum despui suetum, quem solæ animalium sentiunt præter hominem.

De hirũdinibus, merulis, turdis & sturnis, turturibus & palumbis Cap. XXIIII

ABeunt & hirundines hybernis mẽsibus, sola carne uescens auis ex ijs, quæ aduncos ungues nõ habent: sed in uicina abeunt, apricos secutæ montium recessus: inuẽtæꝗ iam sunt ibi nudæ atꝗ deplumes. Thebarũ tecta subire negãtur, quoniã urbs illa sæpius capta sit: nec Biziæ in Thracia propter scelera Terei. Cecina Volaterranus equestris ordinis quadrigarum dominus, comprehẽsas in urbem secũ auferens uictoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem nidũ remeantes illito uictoriæ colore. Tradit & Fabius Pictor in annalibus suis, cum obsideretur præsidium Romanum à Ligustinis, hirundinem à pullis ad se allatam: ut lino ad pedem eius alligato nodis significaret, quoto die adueniente auxilio eruptio fieri deberet. Abeunt & merulæ turdiꝗ & sturni, simili modo in uicina. Sed hi plumam nõ amittunt, nec occultantur, uisi sæpe ibi, quò hybernũ pabulum petũt. itaꝗ in Germania hyeme maxime turdi cernũtur. Verius turtur occultatur, pennasꝗ amittit. Abeunt & palumbes, quónam & in ijs incertũ. Sturnorum generi proprium cateruatim uolare & quodã pilæ orbe circumagi, omnibus in mediũ agmen tendentibus. Volucrum soli hirundini flexuosi uolatus, uelox celeritas, quibus ex causis neꝗ rapinæ cæterarũ alitum obnoxia est. Eadem demum sola auium non nisi in uolatu pascitur.

Quæ

Quæ auium perennes, quæ semestres, quæ trimestres. Cap. xxv

TEmporum magna differētia auibus: Perennes ut columbæ, semestres ut hirundines, trimestres ut turdi & turtures, & quæ cum fœtū eduxere, abeunt, ut galguli, upupæ.

De auibus mira. Cap. xxvi

AVtores sunt, omnibus annis aduolare Ilium ex Aethiopia aues, & confligere ad Memnonis sepulchrū, quas ob id Memnonidas uocant. Hoc idem quinto quoque anno facere eas in Aethiopia circa regiam Memnonis, exploratū sibi Cremutius tradit. Simili modo pugnant Meleagrides in Bœotia. Africæ hoc est gallinarum genus, gibberum, uarijs sparsum plumis, quæ nouissimæ sunt peregrinarum auium in mensas receptæ propter ingratum uirus. Verum Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

De auibus seleucidibus. Cap. xxvii

SEleucides aues uocantur, quarū aduentū ab Ioue precibus impetrāt Casij montis incolæ, fruges eorū locustis uastātibus. Nec unde ueniāt, quóue abeant cōpertū, nunq̃ conspectis nisi cū præsidio earū indigetur.

De ibi. Cap. xxviii

INuocant & Aegyptij ibes suas contra serpentium aduentum: & Elei Myiagron deum, muscarū multitudine pestilentiā afferente: quæ protinus intereunt qua litatū est illi deo.

Quæ aues in q̄bus locis nō sunt, & quæ mutāt colorē & uocē, & de luscinijs. Ca. xxix

SEd in secessu auium & noctuæ paucis diebus latere traduntur, quarum genus in Creta insula nō est: etiam si qua inuecta sit emoritur. Nam hæc quoq; mira naturæ differentia: alia alijs locis negat, tanq̃ genera frugū fruticumúe, sic & animaliū: non nasci, translatitium: inuecta emori, mirum. Quid est illud unius generis saluti aduersum? quæúe ista naturæ inuidia? aut qui terrarum dicati auibus termini? Rhodus aquilam non habet. Transpadana Italia iuxta alpes Larium lacum appellat, amœnū arbusto agro, ad quem ciconiæ non permeant: sicuti nec octauum citra lapidem ab eo, immensa alioqui finitimo Insubriū tractu examina gracculorū monedularumq̃, cui soli aui furacitas auri argentiq; præcipue mira est. Picus Martius in Tarentino agro negatur esse. Nuper & adhuc tamen rara ab Apennino ad urbē uersus cerni cœpere picarū genera, quæ longa insignes cauda uariæ appellantur. Propriū his caluescere omnibus annis, cū serantur rapa. Perdices non transuolant Bœotiæ fines in Attica: nec ulla auis in Ponto, insula qua sepultus est Achilles, sacratam ei ædem. In Fidenate agro iuxta urbem ciconiæ nec pullos nec nidū faciunt. At in agrum Volaterranum palumbiū uis è mari quotannis aduolat. Romæ in ædem Herculis in foro Boario, nec muscæ nec canes intrāt. Multa præterea similia, quæ prudēs subinde omitto in singulis generibus, fastidio parcens: quippe cū Theophrastus tradat inuectitias esse in Asia etiā colūbas, & pauones, & coruos, & in Cyrenaica uocales ranas. Alia admiratio circa oscines: ferè mutāt colorem uocemq̃ tempore anni, ac repente fiunt aliæ: quod in grandiore alitum genere grues tantum. Eæ enim senectute nigrescunt. Merula ex nigra ruffescit, canit æstate, hyeme balbutit, circa solstitiū muta. Rostrum quoq; anniculis in ebur transfiguratur, duntaxat maribus. Turdis color æstate circa collum uarius, hyeme cōcolor. Luscinijs diebus ac noctibus continuis xv. garrulus sine intermissu cantus, densante se frondiū germine, non in nouissimū digna miratu aue. Primum tanta uox tam paruo in corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in una perfecta musicę scientia modulatus æditur sonus: & nunc cōtinuo spiritu trahitur in longū, nunc uariatur inflexo, nūc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur reuocato, infuscatur ex inopinato: interdum & secum ipse murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus, ubi uisum est uibrans, summus, medius, imus. Breuiterq;, omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarū tormentis ars hominū excogitauit: ut non sit dubium hanc suauitatem præmonstratā efficaci auspicio, cum in ore Stesichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet artis esse, plures singulis sunt cantus, & non ijdem omnibus, sed sui cuiq;. Certant inter se, palamq̃ animosa contentio est. Victa morte finit sæpe uitam, spiritu prius deficien-

te quàm cantu. Meditantur aliæ iuniores, uersusq; quos imitentur accipiunt. Audit discipula intentione magna & reddit, uicibusq; reticent. Intelligitur emendatę correctio, & in docente quędam reprehensio. Ergo seruorũ illis precia sunt, & quidẽ ampliora q̃ quibus olim armigeri parabãtur. Scio sestertijs vi. candidã alioquin, quod est prope inusitatum, uenisse, quæ Agrippinæ Claudij principis coniugi dono daretur. Visum iam sæpe, iussas canere cœpisse, & cum symphonia alternasse: sicut homines repertos, qui sonum earum, addita in transuersas harundines aqua, foramen inspirantes, linguæúe parua aliqua opposita mora, indiscreta redderent similitudine. Sed eæ tantæ tamq; artifices argutiæ à xv diebus paulatim desinunt, nec ut fatigatas possis dicere aut satiatas. Mox æstu aucto in totum alia uox fit, nec modulata aut uaria. Mutatur & color. Postremo hyeme ipsa non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non est, quæ cæteris auibus. Pariunt uere primo, cum plurimum sena oua. Alia ratio ficedulis. Nam formam simul coloremq; mutãt. Hoc nomen non nisi autumno habent, postea melancoryphi uocantur. Sic & erithacus hyeme, idẽ phœnicurus æstate. Mutat & upupa, ut tradit Æschylus poeta, obscœna aliâs pastu auis, crista uisenda plicatili, contrahens eam subrigensq; per longitudinem capitis. Oenanthe quidem etiã status latebrę dies habet, exoriente sirio occultata, ab occasu eiusdem prodit: quod miremur, ipsis diebus utrunque. Chlorion quoq; qui totus est luteus, hyeme non uisus, circa solstitia procedit.

De merulis. Cap. xxx

MErulæ circa Cyllenen Arcadiæ, nec usquam alibi candidę nascuntur. Ibis circa Pelusium tantum nigra est, cæteris omnibus locis candida.

Tempus auium genituræ. Cap. xxxi

OScines, præter exceptas, non temere fœtus faciunt ante æquinoctium uernum, aut post autumnale: ante solstitium autem dubios, post solstitium uitales.

De halcyonibus, & de diebus earũ nauigabilibus, & gauijs, & mergis. Cap. xxxii

EO maxime sunt insignes halcyones. Dies earum partus, maria quiq; nauigant nouere. Ipsa auis paulo amplior passere, colore cyaneo ex parte maiore, tantum purpureis & candidis admixtis pennis, collo gracili ac procero. Alterum genus earum magnitudine distinguitur & cantu. Minores in harundinetis canunt. Halcyonem uidere rarissimum est, nec nisi Vergiliarũ occasu, & circa solstitia brumamúe, naue aliquando circumuolata statim in latebras abeuntem. Fœtificant bruma, qui dies halcyonides uocantur, placido mari per eos & nauigabili, Siculo maxime. In reliquis partibus est quidẽ mitius pelagus, Siculum utiq; tractabile. Faciũt aũt septẽ ante brumam diebus nidos, & totidẽ sequentibus pariũt. Nidi earũ admirationẽ habẽt, pilæ figura, paulũ eminenti ore perq; angusto, grandium spongiarũ similitudine: ferro intercidi nõ queunt, franguntur q; ictu ualido, ut spuma arida maris. Nec unde cõfingantur, inuenitur. Putãt ex spinis aculeatis: piscibus enim uiuunt. Subeunt & in amnes. Pariunt oua quina. Gauiæ in petris nidificant mergi in arboribus. Pariunt plurimum terna. Sed gauiæ æstate, mergi incipiente uere.

De auium solertia in nidificando, hirundine, argatili, cynamolgis, & perdicibus. Cap. xxxiii

HAlcyonum nidi figura, reliquarum quoq; solertiæ admonet: neq; alia parte ingenia auium magis admirãda. Hirundines luto cõstruunt, stramento roborant. Si quando inopia est luti, madefactæ multa aqua pennis puluerem spargunt. Ipsum uero nidum mollibus plumis floccisq; consternunt tepefaciendis ouis, simul ne durus sit infantibus pullis. In fœtu summa æquitate alternant cibum. Notabili munditia egerunt excrementa pullorum: adultioresq; circumagi docẽt, & foris saturitatem emittere. Alterum genus hirundinum est rusticarũ & agrestium, quæ raro in domibus, diuersos figura, sed eadem materia cõfingunt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in angustũ, utero capaci: mirum, qua peritia occultandis habiles pullis, & substernendis molles. In Ægypti Heracleotico ostio molem cõtinuatione nidorum euaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadij

stadij ferè unius spatio, quod humano opere perfici nõ posset. In eadem Aegypto iuxta oppidum Copton insula est sacra Isidi, quam ne laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus uernis diebus palea & stramento rostrũ eius firmantes, cõtinuatis per triduum noctibus tanto labore, ut multas in opere emori constet. Eaq; militia illis cum anno redit semper. Tertiũ est earũ genus quæ ripas excauant, atq; ita internidificant. Harũ pulli ad cinerẽ ambusti, mortifero fauciũ malo, multisq; alijs morbis humani corporis medẽtur. Non faciunt hæ nidos. Migrantq; multis diebus ante, si futurum est ut auctus amnis attingat. In genere parrarũ est cui nidus ex musco arido ita absoluta perficitur pila, ut inueniri non possit aditus. Argatilis appellatur, eadem figura ex ligno intexens. Picorum aliquis suspendit in surculo primis in ramis cyathi modo, ut nulla quadrupes possit accedere. Galgulos quidẽ ipsos dependentes pedibus somnũ capere cõfirmãt, quia tutiores ita se sperant. Iam publicũ quidẽ omniũ est, tabulata ramorũ sustinendo nido prouide eligere, cameraq; ab imbri aut fronde protegere densa. In Arabia † cynamolgus auis appellatur: cinnami surculis nidificat. Plumbatis eos sagittis decutiunt indigenę, mercis gratia. In Scythis auis magnitudine otidis, binos parit, in leporina pelle semper in cacuminibus ramorum suspensa. Picæ cum diligentius uisum ab homine nidum sensere, oua transferunt aliò. Hoc in his auibus, quarũ digiti nõ sunt accõmodati complectendis transferendisq; ouis, miro traditur modo. Nanque surculo super bina oua imposito, ac ferruminato alui glutino, subdita ceruice medio, æqua utrinq; libra deportant aliò. Nec uero ijs minor solertia, quæ cunabula in terra faciũt, corporis grauitate prohibitæ sublime petere. Merops uocatur, genitores suos recõditos pascens, pallido intus colore pennarũ, superne cyaneo, priori subrutilo. Nidificat in specu sex pedũ defossa altitudine. Perdices spina & frutice sic muniunt receptaculum, ut contra feras abunde uallentur. Ouis stragulum molli puluere contumulant, nec in quo loco peperere incubãt: néue cui frequentior cõuersatio sit suspecta, transferunt aliò. Illæ quidẽ & maritos suos fallunt, quoniam intemperantia libidinis frangunt earum oua, ne incubando detineantur. Tunc inter se dimicant mares desiderio fœminarum: uictum aiũt Venerem pati. Id quidem & coturnices, Trogus & gallinaceos aliquando: Perdices uero à domitis feros & nouos aut uictos iniri promiscue. Capiuntur quoq; pugnacitate eiusdẽ libidinis, contra aucupis indicem exeunte in præliũ duce totius gregis. Capto eo procedit alter, ac subinde singuli. Rursus circa cõceptũ fœminæ capiuntur, contra aucupũ fœminã exeuntes, ut rixando abigant eam. Neq; in alio animali par opus libidinis. Si cõtra mares steterint fœminæ, aura ab his flãte prægnãtes fiũt. Hiantes autẽ exerta lingua per id tẽpus æstuant, cõcipiuntq; superuolantiũ afflatu, sæpe uoce tantum audita masculi. Adeoq; uincit libido etiã fœtus charitatẽ, ut illa furtim & in occulto incubãs, cũ sensit fœminã aucupis accedentẽ ad marẽ, recanat reuocetq;, & ultro prębeat se libidini. Rabie quidem tanta ferũtur, ut in capite aucupantiũ sæpe cææ metu sedeant. Si ad nidũ is cœperit accedere, procurrit ad pedes eius fœta, prægrauem aut delumbem sese simulans, subitoq; in procursu aut breui aliquo uolatu cadit fracta aut ala aut pedibus: procurrit iterum, iamiam prehensurũ effugiens, spemq; frustrãs, donec in diuersum abducat à nidis. Eadem in pauore libera, ac materna uacans cura, in sulco resupina gleba se terræ pedibus apprehensa operit. Perdicum uita ad sexdecim annos durare existimat̃.

Cinamomus

De columbis. Cap. XXXIIII

AB his columbarum maxime spectantur simili ratione mores ijdem, sed pudicitia illis prima, & neutri nota adulteria. Coniugij fidẽ non uiolant, cõmunemq; seruant domum. Nisi cœlebs aut uidua, nidũ non relinquit. Et imperiosos mares, subinde etiam iniquos ferunt: quippe suspicio est adulterij, quamuis natura nõ sit. Tunc plenũ querela guttur, sæuiq; rostro ictus, mox in satisfactione exosculatio, & circa Veneris preces crebris pedum orbibus adulatio. Amor utriq; sobolis æqualis: sæpe & ex hac causa castigatio, pigrius intrante fœmina ad pullos. Parturienti solatia & ministeria ex mare. Pullis

primo

primo salsiorem terram collectam gutture in ora inspuunt, præparãtes tempestiuitatem cibo. Proprium generis eius & turturum, cum bibant colla non resupinare, large bibere, iumentorum modo.

De palumbibus. Cap. XXXV

Viuere palumbes ad xxx. annũ, aliquos ad xl. habemus autores, uno tãtum incommodo unguium, eodem & argumento senectæ, qui citra perniciem recidũtur. Cantus omnibus similis atq; idem, trino conficitur uersu, prætereq; in clausula gemitu: hyeme mutis, uere uocalibus. Nigidius putat, cum oua incubat, sub tecto nominatam palumbẽ relinquere nidos. Pariunt aũt post solstitia. Columbæ & turtures octonis annis uiuunt.

De passeribus. Cap. XXXVI

Contrà passeri minimum uitæ, cui salacitas par. Mares negantur anno diutius durare, argumẽto, quia nulla ueris initio appareat nigritudo in rostro, quę ab æstate incipit. Fœminis longiusculum spatium. Verum columbis inest quidam & gloriæ intellectus. Nosse credas suos colores, uarietatemq; dispositam: quin etiam ex uolatu quæritur plaudere in cœlo, uarieq; sulcare. Qua in ostentatione ut uinctæ præbẽtur accipitri, implicatis strepitu pennis, qui non nisi ipsis alarum humeris eliditur, alioquin soluto uolatu in multum uelociores. Speculatur occultus fronde latro, & gaudentem in ipsa gloria rapit.

De tinnunculo. Cap. XXXVII

Ob id cum ijs habẽda est auis quæ tinnunculus uocatur. Defendit enim illas, terretq; accipitres naturali potentia, in tãtun, ut uisum uocemq; eius fugiant. Hac de causa præcipuus columbis amor eorum. Feruntq;, si in quatuor angulis defodiantur in ollis nouis oblitis, non mutare sedem columbas: quod auro insectis alarum articulis quæsiere aliqui, non aliter innoxijs uulneribus, multiuaga alioquin aue. Est enim ars illis inter se blandiri, & corrũpere alias, furtoq; comitatiores reuerti. Quin & internunciæ in rebus magnis fuere, epistolas annexas earum pedibus obsidione Mutinensi in castra consulum D. Bruto mittente. Quid uallũ & uigil obsidio, atq; etiã retia amne prætenta profuere Antonio, per cœlum eunte nuncio? Et harum amore insaniunt multi, ac super tecta exędificant turres ijs, nobilitatemq; singularum & origines narrant, uetere iam exemplo. L. Axius eques Romanus ante bellum ciuile Pompeianum denarijs quadringentis singula paria uendita uit, ut M. Varro tradit. Quin & patriam nobilitauere, in Campania grandissimę prouenire existimatæ. Harum uolatus in reputationem cæterarum quoq; uolucrũ nos impellit.

De uolatu & incessu auium. Cap. XXXVIII

Omnibus animalibus reliquis certus & uniusmodi, & in suo cuiq; genere incessus est: aues solæ uario meatu feruntur, & in terra & in aere. Ambulant aliquæ, ut cornices: saliunt aliquæ, ut passeres, merulæ: currunt, ut perdices, rusticulæ: ante se pedes iaciunt, ut ciconiæ & grues: expandunt alas, pendentesq; raro interuallo quatiunt, aliæ crebrius, sed & primas duntaxat pennas: aliæ & tota latera pandunt. Quædam uero maiore ex parte compressis uolant. Percussoq; semel aliquæ & gemino ictu aere feruntur: uelut inclusum eum premẽtes, eiaculãtur sese in sublime, in rectũ, in pronum. Impingi putes aliquas, aut rursus ab alto cadere has, illas salire. Anates solæ, quæq; sunt eiusdem generis, in sublime protinus sese tollũt, atq; è uestigio cœlũ petũt, & hoc etiã ex aqua. Itaq; in foueas quibus feras uenamur, delapsæ solæ euadũt. Vultur, & ferè grauiores, nisi ex procursu, aut altiore tumulo immissæ non euolant, cauda reguntur. Aliæ circumspectant, aliæ flectunt colla. Nonnullæ uescuntur ea quæ rapuere pedibus. Sine uoce nõ uolant multæ: aut è cõtrario semper in uolatu silent. Subrectæ, pronæ, obliquæ in latera, in ora, quædam & resupinæ feruntur: ut si pariter cernãtur plura genera, non in eadem natura meare uideantur.

De apodibus. Cap. XXXIX

Plurimum uolant quæ apodes, quia careant usu pedum, ab alijs cypseli appellantur, hirundinum specie. Nidificant in scopulis. Hæ sunt quæ toto mari cernuntur: Nec unquam tam longo naues, tamq́ue continuo cursu recedunt à terra, ut non circumuo-

litent eas apodes. Cætera genera reſidũt & inſiſtunt: his quies, niſi in nido, nulla: aut pendent aut iacent. Et ingenia æque uaria, ad paſtum maxime.

De caprimulgis & plateis. Cap. XL

CAprimulgi appellantur grandioris merulę aſpectu, fures nocturni: interdiu enim uiſu carent. Intrant paſtorum ſtabula, caprarumq; uberibus aduolant ſuctum propter lactis, qua iniuria uber emoritur, capriſq; cæcitas quas ita mulſere oboritur. Platea nominatur aduolans ad eas quæ ſe in mari mergunt, & capita illarum morſu corripiens, donec capturam extorqueat. Eadem cum deuoratis ſe impleuit conchis, calore uentris coctas euomit, atq; ita ex ijs eſculenta legit, teſtas excernens.

De ingenijs auium. Cap. XLI

VIllaribus gallinis & religio ineſt: Inhorreſcunt ædito ouo, excutiũtq; ſeſe, & circumactæ purificant, ac feſtuca aliqua ſeſe & oua luſtrant.

De carduele, & pſittaco, & auibus quæ loquuntur. Cap. XLII

MInimæ auium cardueles imperata faciunt, nec uoce tantum, ſed pedibus & ore pro manibus. Eſt quę boum mugitus imitetur, in Araletenſi agro taurus appellata, alioquin parua. Eſt quæ equorum quoq; hinnitus, anthus nomine, herbæ pabulo aduentu eorũ pulſa imitatur, ad hunc modum ſe ulciſcens. Super omnia humanas uoces reddũt, pſittaci quidem etiã ſermocinantes. India auem hanc mittit, ſittacem uocat, uiridem toto corpore, torque tantũ miniato in ceruice diſtinctam. Imperatores ſalutat, & quæ accipit uerba pronũciat, in uino præcipue laſciua. Capiti eius duritia eadẽ quæ roſtro. Hæc cum loqui diſcit, ferreo uerberatur radio: non ſentit aliter ictus. Cum deuolat, roſtro ſe excipit, illi innititur, leuioremq; ſe ita pedum infirmitati facit. Minor nobilitas, quia nõ ex longinquo uenit, ſed expreſſior loquacitas certo generi picarũ eſt. Adamant uerba quæ loquuntur. Nec diſcunt tantum ſed diligunt: meditanteſq; intra ſemet, cura atq; cogitatione intentionem nõ occultant. Conſtat emori uictas difficultate uerbi, ac niſi ſubinde eadem audiant, memoria falli: quærentes mirũ in modum hilarari, ſi interim audierint id uerbum. Nec uulgaris ijs forma, quamuis non ſpectanda. Satis illis decoris in ſpecie ſermonis humani eſt. Verum addiſcere alias negant poſſe, quàm quæ ex genere carũ ſunt, quæ glande ueſcantur: & inter eas facilius, quibus quini ſunt digiti in pedibus, ac ne eas quidẽ ipſas niſi primis duobus uitæ annis. Latior ijs eſt lingua: omnibuſq; in ſuo cuiq; genere, quæ ſermonem imitantur humanum: quanquam id penè in omnibus contingit. Agrippina coniunx Claudij Cæſaris turdum habuit (quod nunquam ante) imitantem ſermones hominum, cum hæc proderem. Habebant & Cæſares iuuenes item ſturnum, luſcinias, Græco atq; Latino ſermone dociles: præterea meditantes in diem, & aſſidue noua loquentes longiore etiam contextu. Docentur ſecreto, & ubi nulla alia uox miſceatur, aſſidente qui crebro dicat ea, quæ condita uelit, ac cibis blandiente.

De coruorum intelligentia. Cap. XLIII

REddatur & coruis ſua gratia, indignatione quoq; populi Ro. teſtata, nõ ſolum conſciẽtia. Tiberio principe ex fœtu ſupra Caſtorũ ædem genitus pullus, in oppoſitã ſutrinam deuolauit, etiam religione commendatus officinæ domino. Is mature ſermoni aſſuefactus, omnibus matutinis euolans in roſtra, in forum uerſus, Tiberium, deinde Germanicum & Druſum Cæſares nominatim, mox tranſeuntem populũ Ro. ſalutabat, poſtea ad tabernam remeans, plurium annorum aſſiduo officio mirus. Hunc ſiue æmulatione incitatus manceps proximæ ſutrinæ, ſiue iracundia ſubita, ut uoluit uideri, excrementis eius impoſita calceis macula, exanimauit, tanta plebei cõſternatione, ut primo pulſus ex ea regione, mox & interemptus ſit, funuſq; innumeris aliti celebratum exequijs, conſtratum lectum ſuper Aethiopum duorũ humeros, præcedente tibicine, & coronis omnium generum, ad rogum uſq;: qui conſtructus dextra uiæ Appiæ ad ſecundũ lapidem, in campo Rediculi appellato fuit. Adeo ſatis iuſta cauſa P. R. uiſa eſt exequiarũ ingenium auis:

aut supplicij de ciue Romano: in ea urbe, in qua multorũ principum nemo deduxerat funus: Scipionis uero Aemiliani, post Carthaginẽ Numantiamq́; deletas ab eo, nemo uindicauerat mortem. Hoc gestum M. Seruilio, C. Cestio coss. ad v. Kalen. April. Nunc quoq; erat in urbe Roma, hæc prodente me, equitis Ro. cornix è Bætica, primum colore mira admodũ nigro, deinde plura contexta uerba exprimens, & alia atq; alia crebro addiscens. Necnon & recens fama Crateri mocerotis cognomine in Erizena regione Asiæ, coruorum opera uenãtis, eo quod deuehebat in syluas eos confidentes corniculis humerisq́;, illi uestigabant agebantq́;, eò perducta cõsuetudine, ut exeuntem sic comitarentur & feri. Tradendum putauere memoriæ quidam, uisum per sitim lapides congerentem in situlam monumenti, in qua pluuia aqua durabat, sed quæ attingi non posset: ita descendere pauentem expressisse tali congerie, quantum poturo sufficeret.

De Diomedis auibus. Cap. XLIIII

NEc Diomedeas præteribo aues: Iuba cataractas uocat, & eis esse dentes, oculosq́; igneo colore, cætero candidis tradens. Duos semper ijs duces: alterũ ducere agmen, alterum cogere: Scrobes excauare rostro, inde crate cõsternere, & operire terra quæ ante fuerit egesta: in his fœtificare: Fores binas omnium scrobibus: orientem spectare quibus exeãt in pascua, occasum quibus redeant. Aluum exoneraturas subuolare semper, & contrario flatu. Vno hæ in loco totius orbis uisuntur, in insula, quam diximus nobilem Diomedis tumulo atq; delubro, contra Apuliæ oram, fulicarum similes. Aduenas barbaros clangore infestant, Græcis tantũ adulantur, miro discrimine, uelut generi Diomedis hoc tribuentes: ædemq́; eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atq; purificant: unde origo fabulæ, Diomedis socios in earum effigies mutatos.

Quæ animalia nihil discant. Cap. XLV

NOn omittendũ est, cũ de ingenijs disserimus, è uolucribus hirũdines esse indociles, è terrestribus mures: cum elephanti iussa faciant, leones iugũ subeant, in mari uituli, totq́; pisciũ genera mitescant.

De potu auium. Cap. XLVI

BIbunt aues suctu, ex his quibus longa colla, intermittentes, & capite resupinato ueluti infundentes sibi. Porphyrio solus morsu bibit: idem est proprio genere, omnem cibum aqua subinde tingẽs, deinde pede ad rostrum ueluti manu afferens. Laudatissimi in Comagene. Rostra ijs & prælonga crura rubent.

De himantopode, & onocrotalis, & de peregrinis auibus. Cap. XLVII

HÆc quidem & himantopodi, multo minori, quanquam eadem crurum altitudine. Nascitur in Aegypto. Insistit ternis digitis. Pręcipue ei pabulũ muscæ. Vita in Italia paucis diebus. Grauiores omnes fruge uescuntur, altiuolæ carne tantum. Inter aquaticas mergi soliti sunt deuorare quę cæteræ reddunt. Olorum similitudinẽ onocrotali habent: nec distare existimarentur omnino, nisi faucibus ipsis inesset alterius uteri genus. Huc omnia inexplebile animal congerit, mira ut sit capacitas. Mox perfecta rapina sensim inde in os reddita, in ueram aluũ ruminantis modo refert. Gallia hos septentrionalis proxima oceano mittit. In Hercynio Germaniæ saltu inusitata genera alitũ accepimus, quarũ plumæ igniũ modo colluceãt noctibus: in cæteris nihil, præter nobilitatem longinquitate factam, memorandũ occurrit.

De multarũ auiũ nominibus, & natura. Cap. XLVIII

PHalerides in Seleucia Parthorũ, & in Asia aquaticarum laudatissimæ: rursus phasianæ in Colchis geminas ex pluma aures submittunt subriguntq́;, Numidicæ in parte Africæ Numidia, omnesq́; iam in Italia. Phœnicopteri linguam præcipui saporis esse, Apicius docuit nepotũ omniũ altissimus gurges. Attagen maxime Ionius celebratur, uocalis aliâs, captus uero obmutescens, quondam existimatus inter raras aues. Iam & in Gallia Hispaniaq́; capitur, & per alpes etiã, ubi & phalacrocoraces aues, Baleariũ insularum peculiares: sicut alpiũ pyrrocorax, luteo rostro, niger, & pręcipuo sapore lagopus: pedes leporino uillo ei nomen hoc dedere, cætero candidę, columbarũ magnitudine. Nõ extra ter

ram eam uesci facile, quādo nec uiua mansuescit, & corpus occisæ statim marcescit. Est & alia nomine eodem, à coturnicibus magnitudine tantū differens, croceo tinctu cibis gratissima. Visam in alpibus ab se peculiarē Aegypti ibin, M. Egnatius Caluinus præfectus earum prodidit.

De nouis auibus, & de fabulosis. Cap. XLIX

VEnere in Italiam Bebriacensibus bellis ciuilibus trans Padū & nouæ aues (ita enim adhuc uocātur) turdorum specie, paulum infra columbas magnitudine, sapore gratæ. Baleares insulæ nobiliorem etiam supradicto porphyrionem mittunt. Ibi & buteo accipitrum generis in honore mensarum est: item uipiones, sic enim uocant minorē gruem. Pegasos equino capite uolucres, & gryphas aurita adūcitate rostri, fabulosos reor: illos in Scythia, hos in Aethiopia. Equidem & tragopanadem, quam plures affirmāt, maiorem aquila, cornua in temporibus curuata habentem, ferruginei coloris, tantum capite phœniceo. Nec Sirenes impetrauerint fidem: licet affirmet Dino, Clitarchi celebrati autoris pater, in India esse: mulcerique earum cantu, quos grauatos somno lacerent. Qui credit ista, & Melampodi profecto aures lambendo, dedisse intellectū auium sermonis dracones non abnuet: uel quæ Democritus tradit, nominando aues, quarum confuso sanguine serpens gignatur: quem quisquis ederit, intellecturus sit alitum colloquia: quæque de una aue galerita priuatim cōmemorat, etiam sine his immensa uitæ ambage circa auguria. Nominantur ab Homero scopes, auium genus: neque harum satyricos motus cum insident, plerisque memoratos facile conceperim mente: neque ipsæ iam aues nascūtur. Quamobrem de confessis disseruisse præstiterit.

Quis gallinas farcire instituerit. De auiarijs, & quis ea primus instituerit. Cap. L

GAllinas saginare Deliaci cœpere: unde pestis exorta, opimas aues, & suopte corpore unctas deuorandi. Hoc primū antiquis cœnarū interdictis exceptū inuenio iam lege C. Fannij cos. XI. annis ante tertium Punicum bellum, ne quid uolucrum poneretur, præter unam gallinam, quæ nō esset altilis: quod deinde caput translatum, per omnes leges ambulauit. Inuentūque diuerticulum est, in fraude earum gallinaceos quoque pascendi lacte madidis cibis: multo ita gratiores approbantur. Fœminæ quidem ad saginam non omnes eliguntur, nec nisi in ceruice pingui cute. Postea culinarum artes, ut clunes spectentur, ut diuidantur in tergora, ut à pede uno dilatatæ repositoria occupent. Dedere & Parthi cocis suos mores. Nec tamen in hoc māgonio quicquā totū placet: hic clune, alibi pectore tantū laudatis. Auiaria primus instituit, inclusis omniū generum auibus, M. Lælius Strabo Brūdisij equestris ordinis. Ex eo cœpimus carcere animalia coercere, quibus natura cælum assignauerat.

De Aesopi patina. Cap. LI

MAxime tamen insignis est in hac memoria, Clodij Aesopi tragici histrionis patina, sexcentis H-S. taxata: in qua posuit aues cantu aliquo, aut humano sermone uocales, nūmis sex singulas coemptas: nulla alia inductus suauitate, nisi ut in his imitationem hominis manderet, ne quæstus quidem suos reueritus illos opimos, & uoce meritos, dignus prorsus filio, à quo deuoratas diximus margaritas. Non sit tamen (ut uerum fatear) facile inter duos iudicium turpitudinis: nisi quod minus est, summas rerum naturæ opes quàm hominum linguas cœnasse.

De generatione auiū, & præter aues quæ quadrupedes oua pariant. Cap. LII

GEneratio auium simplex uidetur esse, cum & ipsa sua habeat miracula, quoniam & quadrupedes oua gignunt, chamæleontes, lacertæ, & quæ diximus inter serpentes. Pennatorum autem infœcunda sunt, quæ aduncos habēt ungues: cenchris sola ex his supra quaterna ædit oua. Tribuit hoc auium generi natura, ut fœcundiores essent fugaces earum quàm fortes. Plurima pariunt struthiocameli, gallinæ, perdices, sali. Coitus auibus duobus modis: Fœmina humi cōsidente, ut in gallinis: aut stante, ut in gruibus. Ouorum alia sunt candida, ut columbis, perdicibus: alia pallida, ut aquaticis: alia punctis distincta, ut meleagridum: alia rubri coloris, ut phasianis, cenchridi. Intus autem omne ouum

dinis imaginatione concipiũt,aut puluere : nec columbæ tantum, ſed & gallinæ,perdices, pauones,anſeres,chenalopeces.Sunt autem ſterilia,& minora,ac minus iucundi ſaporis, & magis humida.Quidam & uento putant ea generari: qua de cauſa etiam zephyria appellantur.Hæc autem uere tantũ. Vrina fiunt,incubatione derelicta,quæ alij cynoſura dixere.Oua aceto macerata in tantum emolliuntur, ut per annulos tranſeant.Seruari ea in lomento,aut hyeme in paleis,æſtate in furfuribus utiliſsimũ.Sale exinaniri creduntur.

Quæ uolucrum ſola animal pariat,& lacte nutriat. Cap. LXI

VOlucrum animal parit ueſpertilio tantum,cui & membranaceæ pinnæ uni.Eadẽ ſola uolucrũ lacte nutrit ubera admouens,geminos uolitat amplexa infantes, ſecũq; deportat. Eidem coxendix una traditur,& in cibatu culices gratiſſimi.

De conceptu uiperæ & partu,& quæ terreſtriũ oua pariant. Cap. LXII

RVrſus in terreſtribus oua pariũt ſerpentes,de quibus nondũ dictũ eſt. Coeunt complexu,adeo circumuolutæ ſibi,ut una exiſtimari biceps poſſit. Viperæ mas caput inſerit in os, quod illa abrodit uoluptatis dulcedine. Terreſtrium eadem ſola, intra ſe parit oua unius coloris,& mollia ut piſces. Tertia die intra uterum catulos excludit: deinde ſingulos diebus ſingulis parit, uiginti ferè numero. Itaq; cæteræ tarditatis impatientes, perrumpũt latera,occiſa parente.Cæteræ ſerpentes cõtecta oua in terra incubant,& fœtũ ſequente excludũt anno.Crocodili uicibus incubant mas & fœmina. Sed reliquorũ quoq; terreſtriũ reddatur generatio.

De generatione terreſtriũ. Cap. LXIII

BIpedum ſolus homo animal gignit.Homini tantum primi coitus pœnitentia, augurium ſcilicet uitæ à pœnitenda origine. Cæteris animalibus ſtati per tempora anni concubitus,homini(ut dictum eſt)omnibus horis dierum noctiumq;.Cæteris ſatietas in coitu,homini propè nulla.Meſſalina Claudij Cæſaris coniunx, hanc regalem exiſtimãs palmam, elegit id in certamen nobiliſſimã è proſtitutis ancillã mercenariæ ſtipis, eamq; die ac nocte ſuperauit quinto ac uiceſimo concubitu. In hominum genere maribus diuerticula Veneris excogitata,omnia ſcelere naturæ,fœminis uero abortus.Quantum in hac parte multo nocentiores quàm feræ ſumus ? Viros auidiores Veneris hyeme, fœminas æſtate,Heſiodus prodidit.Coitus auerſus elephantis,camelis,tigribus,lyncibus, rhinoceroti,leoni,daſypodi,cuniculis,quibus auerſa genitalia.Cameli etiam ſolitudines,aut ſecreta certe petunt,neq; interuenire datur ſine pernicie.Coitus tota die eſt tantum ijs ex omnibus,quibus ſolida ungula.In quadrupedum genere mares olfactus accendit.Auertuntur & canes,phocæ, lupi,in medioq; coitu, inuitiq; etiam cohærent.Supradictorum pleriſque fœminæ priores ſuperueniunt,reliquis mares. Vrſi autem,ut dictum eſt, humanitus ſtrati : Herinacei ſtantes ambo inter ſe complexi: Feles mare ſtante,fœmina ſubiacente: Vulpes in latera proiectæ,maremq; fœmina amplexa. Taurorum ceruorumq; fœminæ uim non tolerant, ea de cauſa ingrediuntur in conceptu. Cerui uiciſſim ad alias tranſeunt,& ad priores redeunt. Lacertæ, ut ea quæ ſine pedibus ſunt,circumplexu Venerem nouere.Omnia animalia quo maiore corpore,hoc minus fœcunda ſunt.Singulos gignũt elephanti,cameli, equi: Acanthis duodenos,auis minima. Ocyſſime pariunt, quæ plurimos gignunt. Quo maius eſt animal, tanto diutius formatur in utero.Diutius geſtantur quibus longiora ſunt uitæ ſpatia. Neque creſcentium tempeſtiua ad generandum ætas, Quæ ſolidas habent ungulas,ſingulos:quæ biſulcas,& geminos pariunt. Quorum in digitos pedum fiſſura diuiſa eſt, eo numeroſiora in fœtu. Sed ſuperiora omnia perfectos ædunt partus, hæc inchoatos, in quo ſunt genere leænæ,urſæ,& uulpes.Informia etiam magis quàm ſupradicta, urſæ pariunt, rarumq; eſt uidere parientes. Poſtea lambendo calefaciunt fœtus omnia ea, & figurãt. Pariunt plurimum quaternos. Cæcos autem gignunt canes, lupi, pantheræ, thoes. Canum plura genera : Laconicæ octauo menſe utrinque generant. Ferunt L X. diebus, & plurimum tribus. Cæteræ canes & ſemeſtres coitum patiuntur. Implentur omnes uno coitu.Quę ante iuſtum tempus concepere, diu

tius cæcos habent catulos, nec omnes totidem diebus. Existimãtur in urina attollere crus ferè semestres, id est signum cõsummati uirium roboris, fœminæ hoc idem sidentes. Partus duodeni, quibus numerosissimi, cætero quini, seni, aliquando singuli, quod prodigiosum putant: sicut omnes mares, aut omnes fœminas gigni. Primos quoque mares pariunt, in cæteris alternant, si ineant oportuno & recto mense. Ineuntur à partu sexto mense. Octonos Laconicæ pariunt. Propria in eo genere maribus laboris alacritas. Viuũt Laconici annis denis, fœminæ duodenis: cætera genera XV. annos, aliquando uiginti. Nec tota sua ætate generant, ferè à XII. desinẽtes. Felium & ichneumonum reliqua, ut canum. Viuunt annis senis. Dasypodes omni mense pariunt, & superfœtant sicut lepores. A partu statim implentur. Concipiunt quamuis ubera siccante fœtu. Pariunt non cæcos. Elephanti, ut diximus, pariunt singulos, magnitudine uituli trimestris. Cameli duodecim mensibus ferunt: à trimatu pariunt uere, iterumq; post annum implentur à partu. Equas autem post tertium annum, aut post unum ab enixu utiliter admitti putant, coguntq; in uitas. Et mulier septima die concipere facilime creditur. Equarũ iubas tondere præcipiũt, ut asinorum in coitu patiantur humilitatem: comantes enim gloria superbire. A coitu solæ animalium currunt ex aduerso aquilonum austrorumúe, prout marem aut fœminam concepere. Colorem ilico mutant rubriore pilo, uel quicunq; sit pleniore: hoc argumento desinunt admittere etiam uolentes. Nec impedit partus quasdam ab opere, falluntq; grauidæ. Vicisse Olympia prægnãtem Echecratidis Thessali inuenimus. Equos, & canes, & sues initum matutinum appetere, fœminas autem post meridiem blandiri, diligentiores tradunt: Equas domitas LX. diebus equire, antequam gregales: Sues tantum coitu spumam ore fundere: Verrem subantis audita uoce, nisi admittatur, cibum nõ capere usque in maciem: fœminas autem in tantum efferari, ut hominem lacerent, candida maxime ueste indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturæ asperso. Auiditas coitus putatur & cibis fieri: sicut uiro eruca, pecori cepa. Quę ex feris mitigentur, non cõcipere, ut anseres: apros uero tarde, & ceruos, nec nisi ab infantia educatos. Mirum est, quadrupedum prægnãtes Venerem arcent, præter equam & suem. Sed superfœtant & dasypus & lepus tantum.

De uaria generatione animalium. Cap. LXIIII

QVæcunque animal pariunt, in capita gignunt, circumacto sub enixum fœtu, aliàs in utero porrecto. Quadrupedes gestantur extensis ad longitudinem cruribus, & ad aluum suam applicatis: homo in semet conglobatus, inter duo genua naribus sitis. Molas, de quibus ante diximus, gigni putant, ubi mulier non ex mare, uerũ ex semetipsa tantum conceperit: ideo nec animari, quia non sit ex duobus: altricemq; habere per se uitam illam, quæ satis arboribusq; contingat.

De murium fœtu. Cap. LXV

EX omnibus quæ perfectos fœtus, sues tantũ & numerosos ædunt: item plures, contra naturam solidipedum aut bisulcorũ. Supra cuncta est murium fœtus, haud sine cunctatione dicendus, quanq; sub autore Aristotele & Alexandri Magni militibus generatio eorum lambendo constare nõ coitu dicitur: ex una genitos CXX tradiderunt, apud Persas uero prægnantes & in utero parentis repertas. Et salis gustatu fieri prægnãtes opinantur. Itaq; desinit mirũ esse, unde uis tanta messes populetur muriũ agrestiũ: in quibus illud quoque adhuc latet, quonam modo illa multitudo repente occidat. Nam nec exanimes reperiuntur, neque extat qui murem hyeme in agro effoderit. Plurimi ita ad Troadem proueniunt: Et iam inde fugauerunt accolas. Prouentus eorum siccitatibus tradunt: & iam obituris uermiculũ in capite gigni. Aegyptijs muribus durus pilus, sicut herinaceis. Iidem bipedes ambulãt, ceu alpini. Cum diuersi quoq; generis coiere animalia, ita demũ generant, si tempus nascendi par habẽt. Quadrupedum oua gignentium lacertã ore parere (ut creditur uulgo) Aristoteles negat: neque incubant eædem, oblitæ quo sint in loco enixæ, quoniam huic animali nulla memoria. Itaq; catuli per se erumpunt.

De ſpina hominis anguem naſci. Cap. LXVI

ANguem ex medulla hominis ſpinæ gigni, accepimus à multis. Pleraq; enim occulta & cæca origine proueniunt, etiam inquadrupedum genere

De ſalamandra. Cap. LXVI

SIcut ſalamandra, animal lacerti figura, ſtellatum nunquam niſi magnis imbribus proueniens, & ſerenitate deficiens. Huic tantus rigor, ut ignem tactum extinguat, nō alio modo quàm glacies. Eiuſdem ſanie, quæ lactea ore uomitur, quacunq; parte corporis humani contacta, toti defluunt pili: idq; quod contactum eſt colorem in uitiliginem mutat.

De ijs quæ naſcuntur ex non genitis, & quæ nata nihil gignunt Cap. LXVIII

QVædam uero gignuntur ex non genitis, & ſine ulla ſimili origine ut ſupradicta: & quæcunq; æſtas aut uer, ſtatumq; tempus anni generant. Ex ijs quædam nihil gignunt, ut ſalamandræ. Neq; eſt ijs genus maſculinum fœmineumúe, ſicut neque in anguillis, omnibusq; quæ nec animal nec ouum ex ſeſe generant. Neutrum eſt & oſtreis genus, & cæteris adhærentibus uado uel ſaxo. Quæ autem per ſe generantur, ſi in mares ac fœminas deſcripta ſunt, generant quidem aliquid coitu, ſed imperfectum & diſſimile, & ex quo nihil amplius gignatur, ut uermiculos muſcæ. Id magis declarant naturæ eorum, quæ inſecta dicuntur, arduæ explanationis omnia, & priuatim dicato opere narranda. Quapropter ingenium prædictorum & reliqua ſubtexat diſſertatio.

De ſenſibus animalium. Cap. LXIX

EX ſenſibus ante cætera homini tactus, deinde guſtus: reliquis ſuperatur à multis. Aquilæ clarius cernunt, uultures ſagacius odorantur, liquidius audiunt talpæ obrutę terra, tam denſo atque ſurdo naturæ elemento. Præterea uoce omnium in ſublime tendente, ſermonem exaudiunt: & ſi de ijs loquare, intelligere etiam dicuntur, & profugere. Auditus cui hominum primo negatus eſt, huic & ſermonis uſus ablatus: nec ſunt naturaliter ſurdi, ut non ijdem ſint & muti. In marinis oſtreis auditum eſſe non eſt ueriſimile, ſed ad ſonum mergere ſe ſolent. Ideo & ſilentium in mari piſcantibus.

Auditum & olfactum eſſe piſcibus. Cap. LXX

PIſces quidem, auditus nec membra habent nec foramina, audire tamen eos palàm eſt: utpote cum plauſu congregari feros ad cibum conſuetudine in quibuſdam uiuarijs ſpectetur: & in piſcinis Cæſaris, genera piſcium ad nomen uenire, quoſdam ſingulos. Itaque produntur etiam clariſſime audire, mugil, lupus, ſalpa, chromis, & ideo in uado uiuere. Olfactus ijs eſſe manifeſte patet. Quippe non omnes eadem eſca capiuntur, & prius quàm appetant, odorantur. Quoſdam & ſpeluncis latentes, ſalſamento illitis faucibus ſcopuli, piſcator expellit, ue lut ſui cadaueris agnitionem fugientes. Conueniuntq; ex alto etiam ad quoſdam odores, ut ſepiam uſtam, & polypum: quæ ideo conijciūtur in naſſas. Sentinæ quidam nauium odorem procul fugiunt, maxime tamen piſcium ſanguinem. Non poteſt petris auelli polypus: idem cunila admota, ab odore protinus reſilit. Purpuræ quoq; fœtidis capiuntur. Nam de reliquo animalium genere quis dubitet? Cornus ceruini odore ſerpentes fugantur, ſed maxime ſtyracis: Origani, aut calcis, aut ſulphuris, formicæ necantur. Culices acida petunt, ad dulcia non aduolant.

Tactum communem eſſe omnibus. Cap. LXXI

TActus ſenſus omnibus eſt, etiam quibus nullus alius: nam & oſtreis & terreſtribus uermibus quoq;. Exiſtimauerim omnibus ſenſum & guſtatus eſſe. Cur enim alios alia ſapores appetunt? in quo uel præcipua naturæ architectio. Alia dentibus prædantur, alia unguibus, alia roſtri aduncitate carpunt, alia latitudine ruunt, alia acumine excauant, alia ſugunt, alia lambunt, ſorbent, mandunt, uorant. Nec minor uarietas in pedum miniſterio, ut rapiant, diſtrahant, teneant, premant, pendeant, tellurem ſcabere non ceſſent.

Quæ

Quæ uenenis uiuant, & quæ terra. Cap. LXXII

VEnenis capreæ & coturnices (ut diximus) pingueſcunt, placidiſsima animalia: at ſerpentes ouis, ſpectanda quidem draconū arte. Aut enim ſolida hauriūt, ſi iam fauces capiunt, quæ deinde in ſemet cōuoluti frangunt intus, atq; ita putamina excutiunt: aut ſi tenerior eſt & catuli adhuc ætas, orbe apprehenſa ſpiræ, ita ſenſim uehemēterq; præſtringunt, ut amputata parte ceu ferro, reliquam quæ amplexu tenetur, ſorbeāt. Simili modo auibus deuoratis ſolidis, contentione plumas, & oſſa reuomunt. Scorpiones terra uiuūt. Serpentes, cum occaſio eſt, uinum præcipue appetunt, cum alioquin exiguo indigeāt potu. Eædem minimo & penè nullo cibo, cum adſeruantur incluſæ: ſicuti aranei quoque, alioqui ſuctu uiuentes. Ideo nullum interit fame aut ſiti uenenatum. Nam neque calor his, neque ſanguis, neque ſudor, quæ auiditatem naturali ſale augent. In quo genere omnia magis exitialia, ſi ſuum genus edêre antequam noceant. Condit in theſauros maxillarum cibum ſphingiorum & ſatyrorum genus: mox inde ſenſim ad mandendum manibus expromit. Et quod formicis in annum ſolenne eſt, his in dies uel horas.

De cibo & potu quorundam. Cap. LXXIII

VNum animal digitos habentium herba alitur, lepus: ſed & fruge ſolidipedes, & è biſulcis ſues omni cibatu & radicibus. Solidipedum uolutatio propria. Serratorū dentium carniuora ſunt omnia. Vrſi & fruge, fronde, uindemia, pomis uiuunt & apibus, cancris etiam & formicis: Lupi, ut diximus, & terra in fame. Pecus potu pingueſcit, ideo ſal illis aptiſsimus: item ueterina, quanquam & fruge & herba: ſed ut bibêre ſecedunt. Ruminant, præter iam dicta, ſylueſtrium cerui, cum à nobis aluntur. Omnia autem iacentia potius quàm ſtantia, & hyeme magis q̃ æſtate, ſeptenis ferè menſibus. Pontici quoq; mures ſimili modo remandunt. In potu, quibus ſerrati dentes, lambunt: Et mures hi uulgares, quamuis ex alio genere ſint. Quibus cōtinui dentes, ſorbent, ut equi, boues. Neutrum urſi, ſed aquā quoq; morſu uorant. In Africa maior pars ferarum æſtate nō bibūt, inopia imbrium: Quam ob cauſam, capti mures Libyci, ſi biberint, moriūtur. Orygem perpetuo ſitientia Africæ generāt, & natura loci potu carentem, & mirabili modo ad remedia ſitientium. Nanq; Getuli latrones eo durant auxilio, repertis in corpore eorum ſaluberrimi liquoris ueſicis. Inſidunt in eadem Africa pardi cōdenſa arborū, occultatiq; earum ramis, in prætereuntia deſiliunt, atq; è uolucrum ſede graſſantur. Feles quidē quo ſilentio, quàm leuibus ueſtigijs obrepunt auibus? quàm occulto ſpeculatu in muſculos exiliunt? Excrementa ſua effoſſa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem ſui eſſe.

Quæ inter ſe diſsideāt, & quæ inter ſe conueniant. Cap. LXXIIII

ERgo & alios quoſdam ſenſus eſſe quàm ſupradictos, haud difficulter apparet. Sunt enim quædā his bella amicitiæq;, unde & affectus, præter illa quæ de quibuſq; eorū ſuis diximus locis. Diſsident olores & aquilæ: Coruus & chlorio, noctu inuicē oua exquirentes. Simili modo coruus & miluus, illo præripiente huic cibos: Cornices & noctua: Aquilæ & trochilus (ſi credimus) quoniā rex appellatur auium: Noctuæ & cæteræ minores aues. Rurſus cum terreſtribus muſtela & cornix: Turtur & pyralis: Ichneumones ueſpæ, & phalangia aranei. Aquaticæ, anates & gauiæ. Harpæ & triorches accipiter. Sorices & ardeolæ, inuicem fœtibus inſidiantes. Aegithus auis minima cum aſino. Spinetis enim ſe ſcabendi cauſa atterens, nidos eius diſsipat: quod adeo pauet, ut uoce omnino rudētis audita, oua eijciat, pulli ipſi metu cadant. Igitur aduolans ulcera eius roſtro excauat. Vulpes & Nili angues: muſtelæ & ſues. Aeſalon uocatur parua auis, oua corui frangens, cuius pulli infeſtantur à uulpibus. Inuicem hæc catulos eius ipſamq; uellit. Quod ubi uidetūt corui, contrà auxiliantur, uelut aduerſus communem hoſtem. Et acanthis in ſpinis uiuit, idcirco aſinos & ipſa odit, flores ſpinæ deuorātes. Aegithum uero anthus in tantū, ut ſanguinem eorum credant non coire, multiſq; ob id ueneficijs infament. Diſsident thoes & leones, & minima æque ac maxima. Formicoſam arborem ſorices cauent. Librat araneus

se filo in caput serpentis porrectæ sub umbra arboris suæ: tantaq; ui morsu cerebrum apprehendit, ut stridens subinde, ac uertigine rotata, ne filum quidē desuper pendētis rumpere, adeo non fugere queat: nec finis ante mortē est. Rursus amici pauones & columbæ, turtures & psittaci, merulæ & turdi, cornix & ardeolæ, contra uulpium genus communibus inimicitijs. Harpe & miluus contra triorchyn. Quin & affectus indicia sunt etiam in serpentibus, immitissimo animalium genere. Dicta sunt, quæ Arcadia narrat de domino à dracone seruato, & agnita uoce hominis. De aspide miraculum Philarcho reddatur: Is enim autor est, cum ad mensam cuiusdam ueniens in Ægypto aleretur assidue, enixam catulos, quorum ab uno filium hospitis interemptum: illam reuersam ad consuetudinem cibi, intellexisse culpam, & necem intulisse catulo, nec postea in tectum id reuersam.

De somno animalium. Cap. LXXV

SOmni quæstio non obscuram coniectationem habet. In terrestribus, omnia quæ cor habent, dormire manifestum est. Aquatilia quoq; exiguum quidem etiam qui de cæteris dubitant, dormire tamen existimant: non oculorum argumento, quia non habēt genas, uerum ipsa quiete cernuntur placida ceu soporata, neq; aliud quàm caudas mouētia & ad tumultum aliquem expauentia. De thynnis confidentius affirmatur. Iuxta ripas enim aut petras dormiunt. Plani autē piscium in uado, ut manu sæpe tollantur. Nam delphini, balenæq; stertentes etiam audiuntur. Insecta quoq; dormire silentio apparet, quia nec luminibus quidem admotis excitentur. Homo genitus premitur somno per aliquot menses: deinde longior in dies uigilia. Somniat statim infans. Nam & pauore expergiscitur, & suctum imitatur. Quidam uero nunquam, quibus mortiferū fuisse signum contra consuetudinem somnium, inuenimus exempla. Magnus hic inuitat locus, & diuersis refertus documentis, utrumne sint aliqua præscita animi quiescentis: qua fiant ratione, an fortuita res sit, ut pleraq;. Et si exemplis agatur, profecto paria fiant. A uino & à cibis proxima, atque in redormitione uana esse uisa, propè conuenit. Est autem somnus nihil aliud, quàm animi in medium sese recessus. Præter hominem somniare equos, canes, boues, pecora, capras, palàm est. Ob hoc creditur & in omnibus, quæ animal pariant. De ijs quæ oua gignunt, incertum est, sed dormire ea certum. Verum ad insecta transeamus. Hæc nanque restant immensæ subtilitatis animalia.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VNDECIMVS

RESTANT immensæ subtilitatis animalia: quando aliqui ea neque spirare, & sine sanguine esse etiam prodiderunt.

De insectorum genere. Cap. I

MVlta hæc & multigena, terrestriū uolucrumq; uita. Alia pennata, ut apes: alia utroq; modo, ut formicæ: aliqua & pennis & pedibus carentia, Et iure omnia insecta appellata ab incisuris, quæ nunc ceruicum loco, nunc pectorum atque alui præcincta seperant mēbra, tenui modo fistula cohęrētia. Aliquibus uero, non tota incisura eas ambiente rugas, sed in aluo, aut superne tantum, imbricatis flexilibus uertebris, nusquàm alibi spectatiore naturę rerum artificio.

De subtilitate in his naturæ. Cap. II

IN magnis siquidē corporibus, aut certe maioribus, facilis officina sequaci materia fuit. In his tam paruis, atq; tam nullis, quæ ratio, quanta uis, quàm inextricabilis perfectio? Vbi tot sensus collocauit in culice? Et sunt alia dictu minora. Sed ubi uisum in eo prætendit? ubi gustatum applicauit? ubi odoratū inseruit? ubi uero truculentam illā & portione maximam uocē ingenerauit? qua subtilitate pennas adnexuit? prælongauit pedum crura?

ta? disposuit ieiunā caueam uti aluū, auidam sanguinis, & potissimum humani sitim accendit? Telum uero perfodiendo tergori, quo spiculauit ingenio. Atq; ut in capaci cum cerni nō posit exilitas, ita reciproca geminauit arte, ut fodiendo acuminatū pariter sorbēdoq; fistulosum esset. Quos teredini ad perforanda robora cū sono teste dentes affixit, potissimumq; è ligno cibatū fecit? Sed turrigeros elephantorū miramur humeros, taurorūq; colla, & truces in sublime iactus, tigrium rapinas, leonū iubas, cum rerū natura nusquam magis quàm in minimis tota sit. Quapropter quæso, ne hæc legentes, quoniā ex his spernunt multa, etiā relata fastidio damnent, cum in cōtemplatione naturæ nihil posit uideri superuacuum.

Vtrum spirent, an habeant sanguinem. Cap. III

INsecta multi negarūt spirare, idq; ratione persuadentes, quoniā uisceri interiori nexus spirabilis non inesset: Itaq; uiuere ut fruges, arboresq;: sed plurimum interesse, spiret aliquid an uiuat. Eadem de causa nec sanguinem ijs esse, qui sit nullis carentibus corde atq; iecore. Sic nec spirare ea quibus pulmo desit. Vnde numerosa quæstionū series exoritur. Iidem enim & uocem esse his negant, in tāto murmure apum, cicadarū sono, & alijs quæ suis æstimabuntur locis. Nam mihi contuenti se persuasit rerum natura, nihil incredibile existimare de ea. Nec uideo cur magis posint non trahere animam talia, & uiuere, quàm spirare sine uisceribus: quod etiā in marinis docuimus, quamuis arcente spiritum densitate & altitudine humoris. Volare quidem aliqua, & animatu carere in ipso spiritu uiuentia, habere sensum uictus, generationis, operis, atq; etiā de futuro curam: & quamuis nō sint membra, quæ uelut carina sensus inuehant, esse tamen his auditum, olfactum, gustatum, eximia præterea naturæ dona, solertiam, animum, artem, quis facile crediderit? Sanguinem non esse his fateor, sicut ne terrestribus quidem cunctis, uerum simile quiddam. Vt sepiæ in mari sanguinis uicem atramentū obtinet, purpurarum generi infector ille succus: sic & insectis quisquis est uitalis humor, hic erit & sanguis, donec existimatio sua cuiq; sit. Nobis propositum est, naturas rerum manifestas indicare, non causas indicare dubias.

De corpore eorum. Cap. IIII

INsecta, ut intelligi posit, nō uidentur neruos habere, nec ossa, nec spinas, nec cartilaginem, nec pinguia, nec carnes, ne crustam quidem fragilem, ut quædā marina, nec quæ iure dicatur cutis: sed mediæ cuiusdā inter omnia hæc naturæ corpus, arenti simile, neruo mollius, in reliquis partibus siccius uerius quàm durius. Et hoc solum his est, nec præterea aliud. Nihil intus, nisi admodū paucis intestinū implicatū. Itaq; diuulsis præcipua uiuacitas, & partiū singularū palpitatio. Quia quæcūq; est ratio uitalis, illa nō certis inest membris, sed toto in corpore, minime tamen capite: solumq; nō mouetur, nisi cū pectore auulsum. In nullo genere plures sunt pedes. Et qbus ex his plurimi, diutius uiuūt diuulsa, ut in scolopendris uidemus. Habent aūt oculos, præterq; è sensibus tactū atq; gustatū, aliqua & odoratū, pauca & auditū.

De apibus. Cap. V

SEd inter omnia ea principatus apibus, & iure præcipua admiratio, solis ex eo genere hominū causa genitis. Mella contrahūt, succumq; dulcissimum atq; subtilissimum, ac saluberrimum. Fauos confingunt & ceras. Illæ ad usus uitæ laborem tolerant, opera conficiunt, Remp. habent, cōsilia priuatim ac duces gregatim: & quod maxime mirū sit mores habent. Præterea cū sint neq; mansueti generis, neq; feri, tamen tanta est natura rerum, ut prope ex umbra minimi animalis, incōparabile effecerit quiddā. Quos efficaciæ industriæq; tantæ cōparemus neruos? quas uires? quos ratione medius fidius uiros? hoc certe præstantioribus, quo nihil nouere nisi commune. Non sit de anima quæstio, cōstet & de sanguine, quantulum tamen esse in tantulis potest. Aestimemus postea ingenium.

Qui ordo naturæ in eis. Cap. VI

HYeme conduntur. Vnde enim ad pruinas niuesq;, & aquilonū flatus perferendos uires? Sanè & insecta oia, sed minus diu, quæ parietibus nostris occultata mature tepefiūt. Circa apes aut temporū locorumúe ratio mutata est, aut errauerūt priores. Con

duntur

duntur à uergiliarum occaſu, ſed latent ultra exortum: adeo non ad ueris initium, ut dixere, nec ut quiſq; in Italia de alueis exiſtimat. Ante fabas florentes non exeunt ad opera & labores, nulluſq;, cum per cœlum licuit, ocio perit dies. Primum fauos conſtruunt, ceram fingunt, hoc eſt, domos cellaſq; faciũt. Deinde ſobolem, poſtea mella, ceram ex floribus, melliginem è lachrymis arborum quæ glutinum pariunt, ſalicis, ulmi, harundinis, ſucco, gummi, reſina. His primum alueum ipſum intus totum, ut quodam tectorio illinunt, & alijs amarioribus ſuccis contra aliarum beſtiolarũ auiditates: id ſe facturas conſciæ, quod concupiſci poſſit. His deinde fores quoq; latiores circumſtruunt.

De uocabulis operis. Cap. VII

PRima fundamenta comoſin uocant periti, ſecunda piſſoceron, tertia propolin, inter coria ceraſq;, magni ad medicamina uſus. Comoſis cruſta eſt prima, ſaporis amari. Piſſoceros ſuper eam uenit, picantiũ modo ceu dilutior, ceræ initium plerumq; è mitiore gummi. Propolis craſſioris iam materię additis floribus, nondũ tamen cera, ſed fauorum ſtabilimentum, qua omnes frigoris aut iniuriæ aditus obſtruuntur, odore & ipſa etiamnum graui, ut qua pleriq; pro galbano utantur. Præter hæc cõuehitur erithace, quam alij, qui ſandaracam, alij cerinthum uocant. Hic erit apum dum operantur cibus, qui ſæpe inuenitur in fauorum inanitatibus ſepoſitus, & ipſe amari ſaporis. Gignitur aũt rore uerno, & arborum ſucco, gũmi modo, africi minor, auſtri flatu nigrior, aquilonibus melior & rubens plurimus in Græcis nucibus. Menecrates florem eſſe dicit, futuræ meſſis indiciũ, ſed nemo præter eum.

Ex quibus floribus opera fiant. Cap. VIII

CEras ex omniũ arborum ſatorumq; floribus cõfingunt, excepta rumice & chenopode. Herbarũ hæc genera. Falſo excipitur & ſpartũ, quippe cũ in Hiſpania multa in ſpartarijs mella herbã eam ſapiant. Falſo & oleas excipi arbitror, quippe oliuæ prouentu plurima examina gigni certũ eſt. Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidẽ nõ modo corporibus inſidũt. Operãtur intra ſexaginta paſſus. Et ſubinde cõſumptis in proximo floribus, ſpeculatores ad pabula ulteriora mittũt. Noctu deprehenſæ in expeditione, excubãt ſupinæ, ut alas à rore protegãt.

De amatoribus earũ. Cap. IX

NE quis miretur amore earũ captos, Ariſtomachũ Solenſem duodeſexaginta annis nihil aliud egiſſe: Philiſcũ uero Thaſiũ in deſertis apes colentẽ Agriũ cognominatum: qui ambo ſcripſere de his.

Ratio operis. Cap. X

RAtio operis: Interdiu ſtatio ad portas more caſtrorũ, noctu quies in matutinum, donec una excitet gemino aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Tunc uniuerſæ prouolant, ſi dies mitis futurus eſt. Prædiuinant enim uentos imbreſq;, & tunc ſe continent tectis. Itaq; temperie cæli (& hoc inter præſcita habẽt) cum agmen ad opera proceſſit, alię flores aggerunt pedibus, alię aquam ore, guttaſq; lanugine totius corporis. quibus eſt earum adoleſcentia, ad opera exeunt, & ſupradicta conuehunt: ſeniores intus operantur. Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura ſcabra, pedes priores roſtro: totæq; onuſtæ remeant ſarcina pandatæ. Excipiunt eas ternę aut quaternæ, atque exonerant. Sunt enim intus quoque officia diuiſa. Aliæ ſtruunt, alię poliunt, aliæ ſuggerunt, aliæ cibum comparant ex eo quod allatum eſt. Neq; enim ſeparatim ueſcuntur, ne inæqualitas operis & cibi fiat & temporis. Struunt orſa ea concameratione aluei, textumq; uel uſque ad ſumma tecta deducunt, limitibus binis circa ſingulos arcus, ut alijs intrent, alijs exeant. Faui ſuperiore parte affixi, & paululum etiam lateribus ſimul hærent, & pendent unà. Alueum non cõtingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter popoſcit alueus: aliquando & duorum generum, cum duo examina concordibus populis diſſimiles habuere ritus. Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis à ſolo fornicatis, ne deſit aditus ad ſarciendum. Primi ferè tres uerſus inanes ſtruuntur, ne promptũ ſit quod inuitet furantem. Nouiſſimi maxime implentur melle, ideoq; auerſo alueo faui eximuntur. Gerulæ ſecundos flatus captant. Si cooriatur procella, apprehenſi ponduſculo lapilli ſe

librant

librant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Iuxta uero terram uolant in aduerso flatu uepribus hebetato. Mira obseruatio operis. Cessantium inertiam notant, castigant mox & puniunt morte. Mira munditia. Amoliuntur omnia è medio, nullæq; inter opera spurcitiæ iacent. Quin & excrementa operantium intus, ne longius recedant, unũ congesta in locum, turbidis diebus & operis otio egerunt. Cum aduesperascit, in alueo strepunt minus ac minus, donec una circumuolet, eodem quo excitauit bombo, ceu quietem capere imperans: & hoc castrorum more. Tunc repente omnes conticescunt.

De fucis. Cap. XI

DOmos primum plebei exædificant, deinde regibus. Si speratur largior prouentus, adijciuntur cõtubernia & fucis. His cellarum minimę, sed ipsi maiores apibus. Sunt autẽ fuci, sine aculeo uelut imperfectæ apes, nouissimæq; à fessis & iam emeritis inchoatæ, serotinus fœtus, & quasi seruitia uerarum apum. Quamobrem imperant ijs, primosq; in opera expellunt, tardantes sine clementia puniũt. Neque in opere tantum, sed in fœtu quoque adiuuant eas, multum ad calorem conferente turba. Certe quo maior fuerit multitudo, eo maior fiet examinum prouentus. Cum mella cœperunt maturescere, abigunt eos: multæq; singulos aggressæ trucidant. Nec id genus nisi uere cõspicitur. Fucus ademptis alis in alueũ reiectus, ipse cæteris adimit. Regias imperatoribus futuris in una parte aluei extruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes: quod si exprimatur, non gignuntur soboles. Sexangulæ omnes cellæ, à singulorũ eæ pedum opere. Nihil horum stato tẽpore, sed rapiunt diebus serenis munia. Et melle uno alteróue ad summũ die cellas replent.

Quæ natura mellis. Cap. XII

VEnit hoc ex aere, & maxime siderũ exortu præcipueq; ipso sirio explendescente fit, nec omnino prius uergiliarũ exortu sublucanis temporibus. Itaque tum prima aurora folia arborum melle roscida inueniuntur: ac si qui matutino sub dio fuere, unctas liquore uestes, capillumq; concretum sentiunt. Siue ille est cœli sudor, siue quædã siderum saliua, siue purgãtis se aeris succus: utinamq; esset & purus ac liquidus, & suæ naturæ qualis defluit primo: nunc uero è tanta cadens altitudine, multumq; dum uenit sordescens, & obuio terræ halitu infectus, præterea è fronde ac pabulis potus, & in uterculos cõgestus apum (ore enim uomunt) ad hæc succo florũ corruptus, & alueis maceratus totiesq; mutatus, magnam tamen cœlestis naturæ uoluptatem affert.

Quæ optima mella. Cap. XIII

IBi optimus semper, ubi optimorum doliolis florum cõditur. Atticæ regionis hic, & Siculæ, Hymetto, & Hybla ab locis, mox Calydna insula. Est aũt initio mel (ut aqua) dilutum, & primis diebus feruet, ut mustum, seq; purgat: uicesimo die crassescit, mox obducitur tenui membrana, quæ feruoris ipsius spuma concrescit. Sorbetur optimum & minime fronde infectum, è quercus, tiliæ, harundinum folijs.

Quæ genera mellis in singulis. Cap. XIIII

SVmma quidem bonitatis natione constat (ut supra diximus) pluribus modis. Alibi enim faui cera spectabiles gignuntur, ut in Pelignis, Sicilia: alibi mellis copia, ut in Creta, Cypro, Africa: alibi magnitudine, ut in septentrionalibus, uiso iam in Germania octo pedum longitudinis fauo, in caua parte nigro. In quocunq; tamen tractu terna sunt mellis genera, Vernum ex floribus constructo fauo, quod ideo uocatur anthinum. Hoc quidam attingi uetãt, ut largo alimento ualida exeat soboles. Alij ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna sequatur ubertas magnorũ syderum exortu. Præterea solstitio, cum thymum & uua florere incipiunt, præcipua cellarum materia. Est autem in eximendis fauis necessaria dispensatio, quoniam inopia cibi desperant, moriunturq; aut effugiunt: contrà copia ignauiam affert, ac iam melle non erithace pascuntur. ergo diligentiores, ex hac uindemia XII. partem apibus relinquunt. Dies status inchoandi, ut quadam lege naturæ, si scire aut obseruare homines uelint, XXX ab educto examine: fereq;

Maio mense includitur hæc uindemia. Alterũ genus est mellis æstiui, quod ideo uocatur horæum, à tempestiuitate præcipua, ipso sirio explendescente post solstitiũ diebus xxx ferè. Immensa circa hoc subtilitas naturę mortalibus patefacta est, nisi fraus hominũ cuncta pernicie corrumperet. Nanq; ab exortu syderis cuiuscũq;, sed nobilium maxime, aut cœlestis arcus, si nõ sequantur imbres, sed ros tepescat solis radijs, medicamenta nõ mella gignũtur, oculis, ulceribus, internisq; uisceribus dona cœlestia. Quod si seruetur hoc sirio exoriente, casuq; congruat in eundem diem (ut sæpe) Veneris, aut Iouis, Mercurijue exortus, non alia suauitas, uisq; mortaliũ malis à morte uocandis, quàm diuini nectaris fiat.

Quomodo probentur mella. Cap. XV

MEl plenilunio uberius capitur, serena die pinguius. In omni melle quod per se fluit, ut mustum oleumq;, appellaturq; acœton maxime laudabile est. Aestiuum omne rutilum, ut diebus cõfectum siccioribus. Aptissimum existimatur è thymo, coloris aurei, saporis gratissimi, quod fit palàm doliolis, pingue, marino è rore spissum. Quod cõcrescit autem, hoc minime laudatur. Thymosum nõ coit, & tactu prætenuia fila mittit, quod primum grauitatis argumentum est. Abrumpi statim & resilire guttas, uilitatis indicium habetur. Sequens probatio, ut sit odoratum ex dulci acre, glutinosum, perlucidum. Aestiua mellatione decimã partem Thasio Dionysio apibus relinqui placet, si pleni fuerint aluei: si minus, pro rata portione: aut si inanes, omnino non attingi. Huic uindemiæ Attici signum dedere initium caprificialem diem Vulcano sacrum.

De tertio genere mellis, & quomodo apes probentur. Cap. XVI

TErtium genus mellis, minime probatum, syluestre, quod ericæum uocant. Conuehitur post primos autumni imbres, cum erice sola floret in syluis, ob id harenoso simile. Gignitur id maxime Arcturi exortu à pridie Idus Septembris. Quidam æstiuã mellationem ad Arcturi exortum proferunt, quoniam ad æquinoctium autumni ab eo supersint dies XIIII. & ab æquinoctio ad Vergiliarũ occasum diebus XLIII plurima sit erice. Athenienses tetralicem appellant, Eubœa sisarã, quam putant apibus esse gratissimã, fortassis quia nulla tunc alia sit copia. Hæc ergo mellatio fine uindemiæ & Vergiliarũ occasu, idibus Nouembris ferè includitur. Relinqui ex ea duas partes apibus ratio persuadet, & semper eas partes fauorum, quæ habeãt erithacen. A bruma ad Arcturi exortum diebus LX. somno aluntur sine ullo cibo. Ab Arcturi exortu ad æquinoctium uernum tepidiore tractu iam uigilant. Sed etiam tunc alueo se continẽt, seruatosq; in id tempus cibos repetunt. In Italia uero hoc idem à uergiliarum exortu faciunt, & in eum dormiũt. Alueos quidã in eximẽdo melle expendũt, ita diribentes quantũ relinquãt. Aequitas quidẽ etiam in eis obstringitur: ferũtq; societate fraudata alueos mori. In primis ergo pręcipitur ut lauti puriq; eximant mella. & furem mulierumq; menses odêre. Cum eximũtur mella, apes abigi fumo utilissimũ, ne irascantur, aut ipsæ auide uorẽt. Fumo crebriore etiã ignauia earum excitatur ad opera. nam nisi incubauere, fauos liuidos faciũt. Rursus nimio fumo inficiuntur: quarũ iniuriã celerrime sentiũt mella, uel minimo cõtactu roris acescentia. Et ob id inter genera seruatur, quod acapnon uocãt. Album mel nõ fit quod bithymũ est, sed oculis & ulceribus aptissimũ existimatur. Fœtus quonam modo progenerarent, magna inter eruditos & subtilis quæstio fuit. Apum enim coitus uisus est nunq;. Plures existimauere oportere cõfici floribus compositis apte atq; utiliter. Aliqui coitu unius, qui rex in quoq; appellatur examine. Hũc esse solum marem, præcipua magnitudine, ne fatiscat. Ideo fœtum sine eo nõ ædi: apesq; reliquas tanq; marem fœminas comitari, non tanquã ducem: quam probabilem aliâs sententiam fucorum euentus coarguit. Quæ enim ratio, ut idem coitus alios perfectos, imperfectos generet alios? Propior uero prior existimatio fieret, ni rursus alia difficultas occurreret. Quippe nascũtur aliquando in extremis fauis apes grandiores: quæ cæteras fugant. Oestrus uocatur hoc malum: quonam modo nascens, si ipsæ fingunt? Quod certum est, gallinarum modo incubant. Id quod exclusum est, primum

uermiculus uidetur candidus, iacens transuersus, adhærensq; ita ut pascere uideatur. Rex statim mellei coloris, ut electo flore ex omni copia fact9, neq; uermiculus, sed statim penniger. Cætera turba cum formā capere cœpit, nymphę uocātur: ut fuci, sirenes aut cephenes. Si quis alterutris capita demat, prius q̃ pennas habeant, pro gratissimo sunt pabulo matribus. Tempore procedente instillāt cibos, atq; incubant, tum maxime murmurātes caloris (ut putant) faciendi gratia, necessarij excludendis pullis, donec ruptis membranis, quæ singulos cingūt, ouorū modo uniuersum agmen emergat. Spectatū hoc Romæ cōsularis cuiusdā suburbano, alueis cornu laternę translucido factis. Fœtus intra XLV. diem peragitur. Fit in fauis quibusdā, qui uocatur clerus, amarę duritia ceræ, cum fœtū inde nō eduxere morbo aut ignauia, aut infœcunditate naturali. Hic est abortus apum. Protinus autem educti operātur quadā disciplina cum matribus: regemq; iuuenem æqualis turba comitatur. Reges plures inchoantur ne desint. Postea ex his soboles, cum adulta esse cœpit, concordi suffragio teterrimos necant, ne distrahant agmina. Duo aūt genera eorum, melior ruffus quàm niger uariusq;. Omnibus forma semper egregia, & duplo quàm cæteris maior, pennæ breuiores, crura recta, ingressus celsior, in fronte macula quodam diademate candicans. Multum etiam nitore à uulgo differunt.

Quæ regiminis ratio. Cap. XVII

QVærat nunc aliquis, unusne Hercules fuerit, & quod Liberi patris sepulchrum, & reliqua uetustatis situ obruta. Ecce in re parua, uillisq; nostris annexa, cuius asidua copia est, non constat inter autores: rex nullum ne solus habeat aculeum, maiestate tantum armatus: an dederit eum quidem natura, sed usum eius illis tantum negauerit. Illud constat, imperatorem aculeo non uti. Mira plebei circa eum obedientia. Cum procedit, unà est totum examen, circaq; eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore cum populus in labore est, ipse opera intus circuit similis exhortāti, solus immunis. Circa eum satellites quidam lictoresq;, asidui custodes autoritatis. Procedit foras non nisi migraturo examine. Id multo intelligitur ante, aliquot diebus murmure intus strepente, apparatus indice diem tempestiuum eligentium. Si quis alam ei detruncet, nō fugiet examen. Cum processere, se quæq; proximam illi cupit esse, & in officio cōspici gaudet. Fessum humeris subleuant, ualidius fatigatum ex toto portant. Si qua lassata deficit, aut forte aberrauit, odore persequitur. Vbicunq; ille consedit, ibi cunctarum castra sunt. Tunc ostenta faciūt priuata ac publica, uua dependente in domibus templisúe, sæpe expiata magnis euentibus. Sedere in ore infantis Platonis, tunc etiam suauitatem illam prædulcis eloquij portendentes. Sedere in castris Drusi imperatoris, cum prosperrime pugnatum apud Arbalonem est, haud quaquam perpetua aruspicum coniectura, qui dirum id ostentum existimant semper. Duce prehenso totum tenetur agmen: amisso dilabitur, migrantq; ad alios. Esse utique sine rege non possunt. Inuitæ autem interimunt eos, cum plures fuere, potiusq; nascentium domos diruunt, si prouentus desperatur, tunc & fucos abigunt. Quanquam de ijs uideo dubitari, propriumq; ijs genus esse aliquos existimare, sicut furibus, grandisimis inter illas sed nigris, lataq; aluo: ita appellatis quia furtim deuorent mella. Certum est, ab apibus fucos interfici. Vtiq; regem non habent. Sed quomodo sine aculeo nascantur, in quæstione est. Humido uere melior fœtus, sicco mel copiosius. Quod si defecerit alicuius aluei cibus, impetum in proximas faciunt rapinæ proposito. At ille contra dirigunt aciem: & si custos adsit, alterutra pars quæ suis fauere sentit, non appetit eum. Ex alijs quoq; sæpe dimicant causis, easq; acies contrarias duo imperatores instruunt, maxime rixa in conuehendis floribus exorta, & suos quibusq; euocātibus: Quæ dimicatio iniectu pulueris aut fumo tota discutitur. Reconciliantur uero lacte uel aqua mulsa.

De genere apum,& quæ inimica apibus. Cap. XVIII

APes sunt & rusticæ siluestresq;,horridæ aspectu,multo iracũdiores, sed opere ac labore præstantes. Vrbanarũ duo genera: Optimæ breues,uariæq;,& in rotunditatẽ compactiles: deteriores longæ,& quibus similitudo uesparũ: etiamnum deterrimæ ex ijs pilosæ. In Ponto sunt quædã albæ,quæ bis in mense mella faciũt. Circa Thermodoontẽ autem fluuiũ duo genera: Aliarum quæ in arboribus mellificant: aliarum quæ sub terra, triplici cerarũ ordine uberrimi prouentus. Aculeũ apibus natura dedit uentri consertum: Ad unum ictum hoc infixo, quidam eas statim emori putant. Aliqui non nisi in tantum adacto, ut intestini quippiã sequatur: sed fucos postea esse, nec mella facere, uelut castratis uiribus, pariterq; & nocere & prodesse desinere. Est in exemplis, equos ab ijs occisos. Odere fœdos odores, proculq; fugiunt, sed & infectos. Itaque unguenta redolentes infestant, ipsæ plurimorũ animalium iniurijs obnoxiæ. Impugnant eas naturę eiusdem degeneres uespæ atq; crabrones, & è culicum genere qui uocantur muliones: populãtur hirundines,& quædam aliæ aues. Insidiantur aquantibus ranæ, quæ maxima earum est operatio tum cum sobolem faciunt. Nec hæ tantum quæ stagna riuosq; obsident, uerum & rubetæ ueniunt ultro, adrepentesq; foribus per eas sufflant: ad hoc prouolant, confestimq; abripiuntur. Nec sentire ictus apũ ranæ traduntur. Inimicæ & oues, difficile se à lanis earum explicantibus. Cancrorum etiã odore si quis iuxta coquat, exanimãtur. Quin & morbos suapte natura sentiũt. Index eorum tristitia torpens,& cum ante fores in teporem solis promotis aliæ cibos ministrant, cum defunctas progerũt, funerantiumq; more comitantur exequias. Rege ea peste consumpto, mœret plebs ignauo dolore: Non cibos conuehunt, non procedunt, tristi tantũ murmure glomerantur circa corpus eius. Subtrahitur itaq; deducta multitudine: aliás spectantes exanimem, luctum non minuunt. Tũc quoque ni subueniatur, fame moriuntur. Hilaritate igitur & nitore sanitas æstimatur.

De morbis apum. Cap. XIX

SVnt & operis morbi: cum fauos non explent, cleron uocant. Iidem blapsigoniam si fœtũ non peragãt. Inimica & echo est resultanti sono, qui pauidas alterno pulsat ictu: inimica & nebula. Aranei quoq; uel maxime hostiles, cum praualuere ut intexãt, enecãt alueos. Papilio etiã hic ignauus & inhonoratus, luminibus accẽsis aduolitãs, pestifer, nec uno modo. Nam & ipse ceras depascitur,& relinquit excremẽta quibus teredines gignuntur: filis etiam araneosa, quacunq; incessit, alarum maxime lanugine obtexit. Nascuntur & in ipso ligno teredines, quæ ceras præcipue appetũt. Infestat & auiditas pastus nimia florum satietate, uerno maxime tempore aluo cita. Oleo quidem non apes tantum, sed omnia insecta exanimantur, præcipue si capite uncto in sole ponantur. Aliquãdo & ipsæ contrahũt mortis sibi causas, quũ sensere eximi mella auide uorantes. Cætero præparcæ, & quæ alioquin prodigas atq; edaces non secus ac pigras & ignauas proturbent. Nocent & sua mella ipsis, illitæq; ab aduersa parte moriuntur. Tot hostibus, tot casibus,& quota portione eorum commemorata? tam munificũ animal expositum est. Remedia dicemus suis locis. Nunc enim sermo de natura est.

De continendis apibus,& quomodo reparentur. Cap. XX

GAudent plausu atq; tinnitu æris, eoq; conuocantur: Quo manifestũ, auditus quoq; inesse sensum. Effecto opere, educto fœtu, functæ munere omni, exercitationẽ tum solennem habẽt: spatiatæq; in aperto, & in altum datæ, gyris uolatu æditis, tum demum ad cibum redeũt. Vita eis longissima, ut prospere inimica ac fortuita cedãt, septenis annis uniuersa. Alueos nunq; ultra x annos durasse proditur. Sũt qui mortuas, si intra tectum hyeme seruentur, deinde sole uerno torreãtur, ac ficulneo cinere toto die foueantur, putẽt reuiuiscere. In totũ uero amissas reparari uentribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius iuuencorum corpore exanimato, sicut equorum uespas atq; crabrones, sicut asinorum scarabeos, mutante natura ex alijs quædam in alia. Sed horum omnium coitus

cernun

ternuntur. Et tamen in fœtu eadem propè natura quæ apibus.

De uespis & crabronibus. Cap. XXI

VEſpę in ſublimi è luto nidos faciũt, & in ijs ceras: Crabrones in cauernis ac ſub terra. Et horum omnium ſexangulæ cellæ, cætera autem è cortice & harena. Fœtus ipſe inæqualis ut barbaris, alius euolat, alius in nympha eſt, alius in uermiculo. Et autumno non uerno omnia ea. Plenilunio maxime creſcũt. Veſpæ quæ ichneumones uocãtur (ſunt autem minores quàm aliæ) unum genus ex araneis perimunt, phalangium appellatũ, & in nidos ſuos ferunt: deinde illinunt, & ex ijs incubando ſuum genus procreant. Præterea omnes carne ueſcuntur contra quàm apes, quæ nullum corpus attingunt. Sed ueſpæ muſcas grandiores uenantur: & amputato ijs capite, reliquum corpus auferunt. Crabronum ſyluestres, in arborũ cauernis degunt: hyeme ut cætera inſecta conduntur: uita bimatum non tranſit. Ictus eorum haud temere ſine febri eſt. Autores ſunt, ter nouenis punctis interfici hominem. Aliorum qui mitiores uidentur, duo genera: Opifices minores corpore, qui moriuntur hyeme: matres quæ biennio durant, ij & clementes. Nidos uere faciũt ferè quadrifores, in quibus opifices generẽtur. Iis educatis, alios deinde nidos maiores fingũt, in quibus matres futuras producant. Iam tum opifices funguntur munere, & paſcũt eas. Latior matrum ſpecies, dubiumq́ an habeant aculeos, quia non egrediuntur. Et his ſui fuci. Quidam opinantur omnibus his ad hyemem decidere aculeos. Nec crabronum autem, nec ueſparum generi reges aut examina: ſed ſubinde renouatur multitudo ſobole.

De bombycibus, & bombyli, & necydalo, & quis primus bombycinam ueſtem inuenerit. Cap. XXII

QVartum inter hæc genus eſt bombycũ, in Aſſyria prouenięs, maius quàm ſupradicta. Nidos luto fingunt, ſalis ſpecie, applicatos lapidi, tanta duritia, ut ſpiculis perforari uix poſsint. In ijs & ceras largius quàm apes faciũt, deinde maiorem uermiculum. Et alia horũ origo è grandiore uermiculo, gemina protendẽs ſui generis cornua. Hi erucæ ſunt. Fit deinde quod uocatur bombylis, ex ea necydalus, ex hoc in VI. menſibus bombyx. Telas araneorum modo texunt ad ueſtem luxumq́ fœminarum, quę bombycina appellatur. Prima eas redordiri, rurſusq́ texere inuenit in Ceo mulier Pamphila Latoi filia, non fraudanda gloria excogitatæ rationis, ut denudet fœminas ueſtis.

De bombyce Coa. Cap. XXIII

BOmbycas & in Co inſula naſci tradũt, cupreſsi, terebinthi, fraxini, quercus florẽ imbribus decuſſum terræ halitu animãte. Fieri aũt primo papiliones paruos nudosq́, mox frigorũ impatientia uillis inhorreſcere, & aduerſus hyemem tunicas ſibi inſtaurare denſas, pedum aſperitate radentes foliorum lanuginem in uellera. Hanc ab his cogi ſubigiq́ unguiũ carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. Poſtea apprehenſam corpori inuolui nido uolubili. Tunc ab homine tolli, fictilibusq́ uaſis tepore & furfurum eſca nutriri: atque ita ſubnaſci ſui generis plumas, quibus ueſtitos ad alia penſa dimitti. Quę uero cœpta ſint lanificia, humore lenteſcere, mox in fila tenuari iunceo fuſo. Nec puduit has ueſtes uſurpare etiã uiros, leuitatẽ ꝓpter æſtiuã. In tantũ à lorica gerẽda diſceſſere mores, ut oneri ſint etiã ueſtes. Aſſyria tñ bombyce adhuc fœminis cedimus.

De araneis, & generatione eorum. Cap. XXIIII

ARaneorum his non abſurde iungatur natura, digna uel præcipua admiratione. Plura autem ſunt genera, nec dictu neceſſaria in tanta notitia. Phalangia ex his appellantur, quorum noxij morſus, corpus exiguum, uarium, acuminatum, aſſultim ingredientium. Altera eorum ſpecies, nigri, prioribus cruribus longiſsimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Luporum nomine minimi non texunt. Maiores in terra cauernarum exigua ueſtibula præpandũt. Tertiũ eorundẽ genus erudita operatione cõſpicuum. Orditur telas, tantiq́ operis materię uterus ipſius ſufficit: ſiue ita corrupta alui natura

ſtato tempore (ut Democrito placet) ſiue eſt quædam intus lanigera fertilitas: tam moderato ungue, tam tereti filo & tam æquali deducit ſtamina, ipſo ſe pondere uſus. Texere à medio incipit, circinato orbe ſubtegmina adnectens: maculaſq; paribus ſemper interuallis, ſed ſubinde creſcentibus, ex anguſto dilatans indiſſolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas ſcutulato rete graſſantes, q̃ nõ ad hoc uidetur pertinere cribratę pexitas telæ, & quadam polituræ arte, ipſa per ſe tenax ratio tramæ? quàm laxus ad flatus nõ ad reſpuenda quæ ueniant ſinus, derelicta laſſo prætenti ſumma parte, ut arbitrari licet illa quæ difficile cernuntur: atq; ut in plagis lineæ offenſæ præcipitantur in ſinũ? Specus ipſe qua cõcameratur architectura? & contra frigora quanto uilloſior? ꝙ remotus à medio, aliudq; agenti ſimilis: incluſus uero ſic, ut ſit nec ne intus aliquis, cerni non poſsit? Age firmitas quanta irrumpentibus uentis, qua puluerum mole degrauante? Latitudo telæ ſæpe inter duas arbores, cum exercet artem & diſcit texere: Longitudo fili à culmine, ac rurſus à terra per illud ipſum uelox reciprocatio, ſubitoq; pariter ac fila deducit. Cũ uero captura incidit, quàm uigilans & paratus ad curſum? licet extrema hæreat plaga, ſemper in medium currit, quia ſic maxime totum concutiendo implicat. Sciſſa protinus reficit ad polituram ſarciens. Nanq; & lacertarum catulos uenantur, hos primum tela inuoluentes, & tunc demũ labra utraq; morſu apprehendentes, amphitheatrali ſpectaculo cum contigit. Sunt ex eo & auguria. Quippe incremento amnium futuro telas ſuas altius tollunt. Iidem ſereno nõ texunt, nubilo texunt. Ideoq; multæ araneæ imbriũ ſigna ſunt. Fœminã putãt eſſe quæ texat, marem qui uenatur: ita paria fieri merita cõiugio. Aranei cõueniunt clunibus: pariunt uermiculos ouis ſimiles. Nam nec horũ differri poteſt genitura, quoniã inſectorũ uix ulla alia narratio eſt. Pariunt aũt oua ea in telas & ſparſa, quia ſaliunt, atq; ita emittunt. Phalangius tantum in ipſo ſpecu incubat magno numero: qui ut emerſerit, matrem cõſumit, ſæpe & patrem: adiuuat enim incubare. Pariunt aũt & tricenos, cæteræ pauciores. Et incubant triduo. Conſummantur aranei quater ſeptenis diebus.

De ſcorpionibus. Cap. XXV

SImiliter his & ſcorpiones terreſtres, uermiculos ouorum ſpecie pariunt, ſimiliterq; pereunt: peſtis importuna ueneni ſerpentium, niſi quod grauiore ſupplicio lenta per triduum morte conficiunt: uirginibus letali ſemper ictu, & fœminis ferè in totũ: uiris autem matutino, exeuntes cauernis, prius ꝙ aliquo fortuito ictu ieiunũ egerãt uenenũ. Semper cauda in ictu eſt, nulloq; momẽto meditari ceſſat, ne quando deſit occaſioni. Ferit & obliquo ictu & inflexo. Venenum ab ijs candidum fundi Apollodorus autor eſt, in nouem genera deſcriptis, per colores maxime ſuperuacuos: quoniam non eſt ſcire, quos minime exitiales prædixerit. Geminos quibuſdã aculeos eſſe, mareſq; ſæuiſsimos. Nam coitũ ijs tribuit. Intelligi autẽ gracilitate & longitudine. Venenum omnibus medio die, cum incanduere ſolis ardoribus. Itemq; cum ſitiũt, inexplebiles potu. Conſtat & ſeptena caudæ internodia ſæuiora eſſe. Pluribus enim ſena. Hoc malum Africæ uolucre etiam auſtri faciunt, pandẽtibus brachia, ut remigia ſubleuãtes. Apollodorus idẽ planè quibuſdã ineſſe pennas tradit. Sæpe Pſylli, qui reliquarum uenena terrarũ inuehentes, quæſtus ſui cauſa peregrinis malis impleuere Italiã, hos quoq; importare conati ſunt. Sed uiuere intra Siculi cœli regionẽ non potuere. Viſuntur tamen aliquãdo in Italia, ſed innocui, multiſq; alijs in locis, ut circa Pharum in Aegypto. In Scythia interimunt etiã ſues, alioquin uiuaciores contra uenena talia. Nigras quidem celerius ſi in aquam ſe immerſerint. Homini icto putatur eſſe remedio ipſorũ cinis potus in uino. Magnam aduerſitatem oleo merſis & ſtellionibus putant eſſe, innocuis duntaxat ijs, qui & ipſi carent ſanguine, lacertarum figura. Atque ſcorpiones in totũ nulli nocere, quibus nõ ſit ſanguis. Quidam & ab ipſis fœtum deuorari arbitrãtur. Vnum modo relinqui ſolertiſsimum, & qui ſe ipſius matris clunibus imponendo, tutus & à cauda & à morſu loco fiat. Hunc eſſe reliquorum ultorem, qui po-

ſtremo genitores ſuperne conſiciat. Pariuntur autem undeni.

De ſtellionibus, & cicadis. Cap. XXVI

CHamæleonum ſtelliones quodammodo naturã habent, rore tantum uiuentes, præterq́ araneis. Similis cicadis uita, quarũ duo genera. Minores, quæ primæ proueniunt, & nouiſſime pereunt. ſunt aũt mutæ. Sequens eſt uolatu rara. Quæ canunt, uocantur achetæ: & quæ minores ex eis ſunt, tettigoniæ: ſed illæ magis canoræ. Mares canũt in utroque genere: fœminæ ſilent. Gentes ueſcuntur ijs ad orientem, etiã Parthi opibus abundantibus. Ante coitum mares præferunt, à coitu fœminas, ouis earũ correptis quæ ſunt candida. Coitus ſupinis. Aſperitas præacuta in dorſo, qua excauãt fœturæ locum in terra. Fit primo uermiculus: dein ex eo quæ uocatur tettigometra, cuius cortice rupto circa ſolſtitia euolant, noctu ſemper. Primũ nigræ atq; duræ. Vnum hoc ex ijs quæ uiuunt, & ſine ore eſt. Pro eo quiddã aculeatũ linguis ſimile, & hoc in pectore quo rorem lambunt. Pectus ipſum fiſtuloſum: hoc canunt achetæ, ut diximus. De cætero in uentre nihil eſt. Excitatæ cum ſubuolant, humorem reddũt: quod ſolum argumentũ eſt rore eaſdem ali. Iiſdem ſolis nullũ ad excremẽta corporis foramen. Oculi tam hebetes, ut ſi quis digitũ cõtrahẽs ac remittens ijs appropinquet, tranſeãt uelut in folia. Quidã duo alia genera faciunt earum: Surculariã, quæ ſit grandior: frumentariã, quã alij auenariã uocant. Apparet enim ſimul cum frumentis areſcentibus.

Cicadæ ubi nõ ſint, & ubi mutæ. Cap. XXVII

CIcadæ nõ naſcũtur in raritate arborũ, idcirco ſunt Cyrenis circa oppidũ, nec in campis, nec in frigidis aut umbroſis nemoribus. Eſt quædam & ijs locorũ differentia. In Mileſia regione paucis ſunt locis. Sed in Cephalenia amnis quidam penuriã earum & copiam dirimit. At in Rhegino agro ſilent omnes: ultra flumen in Locrenſi canunt. Pennarum illis natura quæ apibus, ſed pro corpore amplior.

De pennis inſectorũ, & ſcarabeis, & ſcarabeorũ generibus. Cap. XXVIII

INſectorum quædam binas gerunt pinnas, ut muſcæ: quædã quaternas, ut apes. Membranis & cicadæ uolant. Quaternas habẽt quæ aculeis in aluo armantur. Nullũ, cui telum in ore, pluribus q́ binis aduolat pennis. Illis enim ultionis cauſa datũ eſt, his auiditatis. Nullis eorum pennæ reuiuiſcũt auulſæ. Nullum cui aculeus in aluo, bipenne eſt. Quibuſdam pennarum tutelæ cruſta ſuperuenit, ut ſcarabeis, quorũ tenuior fragiliorq́; penna. his negatus aculeus: ſed in quondã genere eorũ grandi cornua prælonga, biſulcis dentata forcipibus, in cacumine cum libuit ad morſum coeuntibus, infantũ remedijs etiã ex ceruice ſuſpenduntur. Lucanos uocat hos Nigidius. Aliud ruſus eorũ genus, qui è fimo ingenteis pilas auerſis pedibus uolutant, paruosq́; in ijs contra rigorem hyemis uermiculos fœtus ſui indulantur. Volitant alij magno cum murmure ac mugitu. Alij focos & prata crebris foraminibus excauãt, nocturno ſtridore uocales. Lucent ignium modo noctu, laterum & clunium colore lampyrides, nunc pennarum hiatu refulgentes, nunc uero cõpreſſu obumbratæ, nõ ante matura pabula, aut poſt deſecta conſpicuæ. Econtrario tenebrarum alumna blattis uita, lucemq́; fugiũt in balineis maxime humido uapore prognatæ. Fodiunt ex eodem genere rutili atq; prægrandes ſcarabei tellurem aridã, fauosq́; paruæ ac fiſtuloſæ modo ſpongiæ, medicato melle fingũt. In Thracia iuxta Olynthũ locus eſt paruus, in quo unũ hoc animal exanimatur, ob hoc Cantharolethrus appellatus. Pennæ inſectis omnibus ſine ſciſſura, nulli cauda niſi ſcorpioni. Hic eorũ ſolus & brachia habet, & in cauda ſpiculum. Reliquorũ quibuſdã aculeus in ore, ut aſilo, ſiue tabanũ dici placet: item culicibus & quibuſdã muſcis. Omnibus aũt his in ore & pro lingua ſunt hi aculei. Quibuſdã hebetes, neq; ad punctũ, ſed ad ſuctũ, ut muſcarũ generi, in quo lingua euidẽs fiſtula eſt: Nec ſunt talibus dentes. Alijs cornicula ante oculos prætenduntur ignaua, ut papilionibus. Quædam inſecta carẽt pennis, ut ſcolopendræ. Inſectorum pedes quibus ſunt, in obliquum mouentur. Quorundam extremi longiores foris curuantur, ut locuſtis.

De locuſtis. Cap. xxix

HÆ pariunt in terram demiſſo ſpinæ caulæ,oua condenſa,autũni tẽpore. Ea durant hyeme ſub terra. Subſequẽti anno exitu ueris emittunt paruas,nigrãtes, & ſine cruribus,pennisq́; reptantes.Itaq; uernis aquis intereũt oua,ſicco uere maior prouentus. Alij duplicem earum fœtum,geminumq́; exitum tradũt. Vergiliarum exortu parere, deinde ad canis ortum obire,& alias renaſci. Quidam Arcturi occaſu renaſci. Mori matres cum pepererint,certũ eſt, uermiculo ſtatim circa fauces innaſcente,qui eas ſtrangulat.Eodem tẽpore mares obeũt.Tam friuola ratione morientes,ſerpentẽ(cum libuit) necãt ſingulæ, faucibus eius apprehẽſis mordicus.Non naſcuntur niſi in planis & rimoſis locis. In India ternum pedum longitudinis eſſe tradũtur, cruribus & fœminibus ſerrarũ uſum præbẽtes cum inaruerint.Eſt & alius earũ obitus. Gregatim ſublatæ uẽto in maria aut ſtagna decidunt.Forte hoc caſuq́; euenit,non (ut priſci exiſtimauere) madefactis nocturno humore alis.Iidem quippe nec uolare eas noctibus propter frigora tradiderunt,ignari etiã longinqua maria ab ijs tranſiri, cõtinuata pluriũ dierum (quod maxime miremur) fame quoq; quam propter externa pabula petere ſciunt. Deorum iræ peſtis ea intelligitur. Nanq; & grandiores cernũtur,& tanto uolant pennarum ſtridore, ut aliæ alites credãtur:ſolẽq́; obumbrant,ſollicite ſuſpectantibus populis,ne ſuas operiant terras. Sufficiũt quippe uires, & tanq; parũ ſit maria tranſiſſe,immenſos tractus permeant, diraq́; meſſibus contegunt nube,multa cõtactu adurentes:omnia uero morſu erodentes,& fores quoq; tectorũ.Italiam ex Africa maxime coortæ infeſtant,ſæpe populo ad Sibyllina coacto remedia confugere,inopiæ metu.In Cyrenaica regione lex etiã eſt ter anno debellãdi eas, primo oua obterẽdo,deinde fœtum,poſtremo adultas, deſertoris pœna in eum qui ceſſauerit. Et in Lemno inſula certa menſura pręfinita eſt,quã ſinguli enecatarũ ad magiſtratus referant. Gracculos quoq; ob id colũt,aduerſo uolatu occurrẽtes earum exitio. Necare et in Syria militari imperio cogũtur. Tot orbis partibus uagatur id malũ.Parthis & hæ in cibo gratæ.Vox earũ proficiſci ab occipitio uidetur. Eo loco in cõmiſſura ſcapularũ habere quaſi dẽtes exiſtimãtur,eosq́; inter ſe terẽdo ſtridorẽ ẹdere,circa duo ęquinoctia maxime,ſicut cicadę circa ſolſtitiũ.Coitus locuſtarũ,qui & inſectorũ omnium quæ coeunt,marem portante fœmina,in eum fœminarum ultimo caudæ reflexo,tardoq́; digreſſu. Minores aũt in omni hoc genere fœminis mares.

De formicis noſtratibus. Cap. xxx

PLurima inſectorum uermiculum gignunt.Nam & formicæ ſimilem ouis uere:& hæ ut apes communicantes laborem:Sed apes utiles faciunt cibos,hæ cõdunt.Et ſi quis comparet onera corporibus earum,fateatur nullis portione uires eſſe maiores.Gerunt ea morſu.Maiora auerſæ poſtremis pedibus moliuntur, humeris obnixæ. Et ijs reip.ratio, memoria,cura.Semina arroſa cõdunt,ne rurſus in fruges exeãt è terra. Maiora ad introitum diuidunt.Madefacta imbre proferunt atq; ſiccant. Operantur & noctu plena luna. Eædem interlunio ceſſant. Iam in opere qui labor? quæ ſedulitas? Et quoniã ex diuerſo cõuehunt altera alterius ignara, certi dies ad recognitionẽ mutuã nundinis dantur. Quæ tunc earũ concurſatio? quàm diligens cum obuijs quædam collocutio atq; percontatio? Silices, itinere earũ attritos uidemus,& in opere ſemitã factam, ne quis dubitet qualibet in re quid poſſit quantulacunq; ſedulitas.Sepeliuntur inter ſe uiuentiũ ſolę,præter hominem.Non ſunt in Sicilia pennatæ.

De Indicis. Cap. xxxi

INdicæ formicæ cornua,Erythris in æde Herculis fixa,miraculo fuere. Aurum ex cauernis egerunt terræ,in regione ſeptentrionalium Indorum,qui Dardæ uocantur.Ipſis color felium,magnitudo Ægypti luporum.Erutum hoc ab ijs tẽpore hyberno, Indi furantur æſtiuo feruore,conditis propter uaporem in cuniculos formicis:quæ tamẽ odore ſollicitatæ prouolãt,crebroq́; lacerant,quamuis præuelocibus camelis fugientes. Tanta pernicitas feritasq́; eſt cum amore auri.

De diuersitate insectorum. Cap. XXXII

MVlta autē insecta & aliter nascūtur, atq; in primis ex rore. Insidet hic raphani folio primo uere, & spissatus sole in magnitudinem milij cogitur. Inde porrigitur uermiculus paruus, & triduo mox eruca: quæ adiectis diebus accrescit, immobilis, duro cortice: ad tactū tantū mouetur aranei. Hæc eruca quā chrysalidē appellāt, rupto deinde cortice uolat papilio.

De animalibus in ligno, & ex ligno nascentibus. Cap. XXXIII

SIc quædam ex imbre generantur in terra, quædam & in ligno. Nec enim cossi tantum in eo, sed etiā tabani ex eo nascuntur, & alia ubicunq; humor est nimius: sicut intra hominem tæniæ tricenum pedum, aliquādo & plurium longitudine. Iam in carne exanimi, & uiuentium quoq; hominū capillo, qua fœditate & Sylla dictator, & Alcman ex clarissimis Græciæ poetis, obiere. Hoc quidē & aues infestat, phasianas uero interimit, nisi puluerantes sese. Pilos habentiū asinum tantū immunem hoc malo credunt, & oues. Gignuntur aūt & uestis genere, præcipue lanicio interemptarū à lupis ouium. Aquas quoq; quasdam, quibus lauamur, fertiliores eius generis, inuenio apud autores: Quippe cum & ceræ id gignant, quod animaliū minimū existimatur. Alia rursus generātur sordibus aridi soli, posteriorum crurum lasciuia petauristarū. Alia puluere humido in cauernis, uolucria.

De animali, cui cibi exitus non est. Cap. XXXIIII

ESt animal eiusdem turpidinis, infixo semper sanguini capite uiuens, atq; ita intumescens, unū animalium cui cibi non sit exitus: dehiscitq; nimia satietate, alimento ipso moriens. Nunquam in iumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquādo, in quibus omnia. In ouibus & in capris hoc solū. Aeque est mira sanguinis & hirudinum generi in palustri aqua sitis. Nanq; & hæ toto capite cōduntur. Est & uolucre canibus peculiare suum malum, aures maxime lancinans, quæ defendi morsu non queunt.

De tineis, & culicibus. Cap. XXXV

IDem puluis in lanis & ueste tineas creat, præcipue si araneus unà includatur. Sitit enī & omnem humorē absorbēs, ariditatem ampliat. Hoc & in chartis nascitur. Est earum genus tunicas suas trahentium quo cochleę modo. Sed harū pedes cernuntur. Spoliatæ expirāt. Si accreuere, faciūt chrysalidem. Ficarios culices caprificus generat. Cantharides uermiculi ficorum & piri, & peuces, & cynacanthæ, & rosæ. Venenū hoc remedia secū habet. Alæ medentur, quibus demptis letale est. Rursus alia genera culicum acescens natura gignit. Quippe cū & in niue candidi reperiātur, & uetustiore uermiculi: in media quidem altitudine rutili (nam & ipsa nix uetustate rubescit) hirti pilis, grandiores torpentesq;.

De pyrali siue pyrausta. Cap. XXXVI

GIgnit aliqua & cōtrarium naturæ elementum. Siquidē in Cypri ærarijs fornacibus ex medio igni, maioris muscæ magnitudinis uolat pennatū quadrupes: appellatur pyralis, à quibusdā pyrausta. Quandiu est in igne, uiuit: cum euasit lōgiore paulo uolatu, moritur. Hypanis fluuius in Ponto, circa solstitium defert acinorum effigie tenues membranas: quibus erumpit uolucris quadrupes supradictæ modo, nec ultra diem uiuit, unde hemerobios uocatur. Reliquis talium ab initio ad finem septenarij sunt numeri, culici & uermiculo ter septeni, corpus parietibus quater septeni. Mutatiōes & in alias figuras transitus, trinis aut quadrinis diebus. Cætera ex his pennata, autumno ferè moriūtur: tabani quidem etiam cæcitate. Muscis humore exanimatis, si cinere condantur, redit uita.

Historia naturæ animalium per singula membra. Cap. XXXVII

NVnc per singulas corporis partes, præter iam dicta, membratim tractetur historia. Caput habent cuncta quę sanguinē. In capite paucis animaliū, nec nisi uolucribus, apices, diuersi quidē generis. Phœnici plumarum serie, medio eo exeunte alio: pauonibus crinitis arbusculis, stymphalidæ cirro: phasianæ corniculis, præterea parræ. At quæ ab illo galerita appellata quondā, postea Gallico uocabulo etiā legioni nomen dederat alauda. Diximus & cui plicatilem cristam dedisset natura, per mediū caput à rostro residentem.

Et fulica

Et fulicarũ generi dedit cirros. Pico quoqꝫ Martio & grui Balearicæ. Sed ſpectatiſſimum inſigne gallinaceis, corporeum, ſerratum: nec carnem id eſſe, nec cartilaginem, nec callum iure dixerimus, uerũ peculiare. Draconum enim criſtas qui uiderit, non reperitur. Cornua multis quidem & aquatiliũ, & marinorũ, & ſerpentiũ uarijs data ſunt modis: ſed quę iure cornua intelligãtur quadrupedũ generi tantũ. Actæonẽ enim, & Cippũ etiam in Latina hiſtoria, fabuloſos reor. Nec alibi maior naturæ laſciuia. Luſit animalium armis. Sparſit hæc in ramos, ut ceruorũ. Alijs ſimplicia tribuit, ut in eodem genere ſubulonibus ex argumento dictis. Aliorũ finxit in palmas, digitosqꝫ emiſit ex ijs, unde platycerotas uocãt. Dedit ramoſa capreis, ſed parua, nec fecit decidua. Conuoluta in anfractũ arietũ generi, ceu ceſtus daret: infeſta, tauris. In hoc quidẽ genere, & fœminis tribuit: in multis, tantũ maribus. Rupicapris in dorſum adunca, damis in aduerſum. Erecta aũt, rugarũqꝫ ambitu contorta, & in leue faſtigium exacuta (ut lyras diceres) ſtrepſiceroti, quem addacẽ Africa appellat. Mobilia eadem (ut aures) Phrygiæ armẽtis: Troglodytarũ, in terrã directa: qua de cauſa obliqua ceruice paſcunt. Alijs ſingula, & hęc medio capite, aut naribus, ut diximus. Iamqꝫ alijs ad incurſum robuſta, alijs ad ictũ, alijs adunca, alijs redunca, alijs ad iactum, pluribus modis, ſupina, cõuerſa, cõnexa: omnia in mucronem migrantia. In quodã genere pro manibus ad ſcabendũ corpus. Cochleis ad prætẽtandũ iter: corporea hæc, ſicut ceraſtis, aliquando & ſingula. Cochleis ſemper bina, & ut prætẽdantur, ac reſiliant. Vrorũ cornibus Barbari ſeptẽtrionales potant, urnasqꝫ binas capitis unius cornua implent. Alij præfixa his pila cuſpidãt. Apud nos in laminas ſecta translucent, atque etiam lumen incluſum latius fundunt, multasqꝫ alias ad delicias cõferuntur, nunc tincta, nunc ſublita, nũc quæ ceroſtrota picturæ genere dicuntur. Omnibus autem caua, & in mucrone demum concreta ſunt. Ceruis tantũ ſolida, & omnibus annis decidua. Boum attritis ungulis, cornua unguendo aruina, medent agricolæ. Adeoqꝫ ſequax natura eſt, ut in ipſis uiuẽtiũ corporibus feruenti cera flectãtur, atqꝫ inciſa naſcentium in diuerſas partes torqueantur, ut ſingulis capitibus quaterna fiant. Tenuiora fœminis plerunque ſunt, ut in pecore multis: ouiũ nulla, nec ceruarũ, nec quibus multifidi pedes, nec ſolidipedũ ulli: excepto aſino indico, qui uno armatus eſt cornu. Biſulcis bina tribuit: nulli, ſuperne primores habẽti dentes. Qui putãt eos in cornua abſumi, facile coarguũtur ceruarum natura, quæ neqꝫ dentes habent, ut neqꝫ mares, nec tamen cornua. Cæterorũ oſſibus adhærẽt, ceruorũ tantũ cutibus enaſcuntur. Capita piſcibus portione corporum maxima, fortaſſis ut mergantur. Oſtrearum generi, nulla, nec ſpongijs, nec alijs ferè quibus ſolus ex ſenſibus tactus eſt. Quibuſdam indiſcretum caput eſt, ut cancris. In capite cunctorum animalium homini plurimus pilus iam quidẽ promiſcue maribus ac fœminis, apud intonſas utiqꝫ gentes: Atqꝫ etiam nomina ex eo capillatis alpium incolis. Galliæ comatæ, ut tamen ſit aliqua in hoc terrarũ differẽtia. Quippe Myconij carentes eo gignuntur, ſicut in Cauno lienoſi. Et quædã animalium naturaliter caluẽt, ſicut ſtruthiocameli, & corui aquatici, quibus apud Gręcos nomen eſt inde. Defluuium eorum in muliere rarum, in ſpadonibus non uiſum, nec in ullo ante Veneris uſum. Nec infra cerebrũ, aut infra uerticẽ, aut circa tempora atqꝫ aures. Caluitium uni tãtum animaliũ homini, præterꝙ innatũ. Canicies homini tantũ & equis ſed homini ſemper à priori parte capitis, tum deinde ab auerſa. Vertices bini homini tãtum. Aliquibus capitis oſſa plana, tenuia, ſine medullis, ſerratis pectinatim ſtructa cõpagibus. Perfracta nõ queunt ſolidari: ſed exempta modice nõ ſunt letalia, in uicẽ eorũ ſuccedente corporea cicatrice. Infirmiſſima eſſe urſis, duriſſima pſittacis, ſuo diximus loco. Cerebrũ omnia habent animalia quæ ſanguinem: etiã in mari quæ mollia appellauimus, quamuis careant ſanguine, ut polypi. Sed homo portione maximũ & humidiſſimum, omniumqꝫ uiſcerum frigidiſſimũ, duabus ſuprà ſubterqꝫ mẽbranis uelatũ, quarum alterutrã rumpi mortiferum eſt. Cætero uiri ꝙ fœminæ maius. Hominibus hoc ſine ſanguine, ſine uenis, & reliquis ſine pingui. Aliud eſſe ꝙ medullam, eruditi docent, quoniã coquẽdo dureſcat.

Omnium

Omnium cerebro medio insunt ossicula parua. Vni hominū infantia palpitat, nec corroboratur ante primū sermonis exordium. Hoc est uiscerum excelsissimū, proximumq; cælo capitis, sine carne, sine cruore, sine sordibus: hāc habent sensus arcem: huc uenarum omnis à corde uis tendit, hic desinit: hic culmen altissimū, hic mentis est regimen. Omnium autem animalium in priora pronum, quia & sensus ante nos tendunt. Ab eo proficiscitur somnus, hinc capitis nutatio. Quæ cerebrum non habent, non dormiunt. Ceruis in capite inesse uermiculi, sub linguæ inanitate, & circa articulum quà caput iungitur, numero uiginti produntur. Aures homini tantum immobiles. Ab ijs Flaccorum cognomina. Nec in alia parte fœminis maius impendium, margaritis dependentibus. In oriēte quidem & uiris aurum gestare eo loci decus existimatur. Animaliū alijs maiores, alijs minores. Ceruis tantū scissæ, ac uelut diuisæ: soricibus pilosæ. Sed auriculæ omnibus, animal duntaxat generantibus, excepto uitulo marino atq; delphino, & quę cartilaginea appellauimus, & uiperis. Hæc cauernas tantū habent aurium loco, præter cartilaginea, & delphinū, quem tamen audire manifestum est. Nam & cantu mulcentur, & capiuntur attoniti sono. Quonam modo audiāt, mirū. Iidem nec olfactus uestigia habēt, cū olfaciant sagacissime. Pennatorum animalium buboni tantum & oto, plumæ uelut aures, cæteris cauernæ ad auditum. Simili modo squamigeris atq; serpentibus. In equis & omnium iumentorum genere, indicia animi præferunt: fessis marcidæ, micantes pauidis, subrectæ furentibus, resolutæ ægris. Facies homini tantū, cæteris os aut rostra. Frons & alijs: sed homini tantū tristitiæ, hilaritatis, clemētiæ, seueritatis index. In ascensu eius supercilia homini, & pariter & alterne mobilia, & in ijs pars animi. Negamus, annuimus. Hæc maxime indicant fastū. Superbia aliubi conceptaculū, sed hic sedē habet. In corde nascitur, huc subit, hic pendet. Nihil altius simul abruptiusq; inuenit in corpore, ubi solitaria esset. Subiacēt oculi pars corporis preciosissima, & qui lucis usu uitā distinguāt à morte. Non omnibus animalium hi. Ostreis nulli. Quibusdā concharū dubij. Pectines enim, si quis digitos aduersum hiantes eos moueat, contrahuntur uidentes. Et solenes fugiunt admota ferramenta. Quadrupedum talpis uisus non est, oculorū effigies inest, si quis prætentā detrahat membranam. Et inter aues ardeolarū genere, quos leucos uocāt, altero oculo carere tradūt. Optimi augurij, cum ad austrum uolant, septentrionémue. Solui enim pericula & metus narrant. Nigidius nec locustis, nec cicadis esse dicit. Cochleis oculorum uicem cornicula bina prætentatu implent. Nec lumbricis ulli sunt, uermiúmue generi. Oculi homini tantum diuerso colore, cæteris in suo cuiq; genere similes. Et equorum quibusdam glauci, sed in homine numerosissimę uarietatis atq; differentiæ, grandiores, modici, parui, prominētes, quos hebetiores putant: conditi, quos clarissime cernere, sicut in colore caprinos. Præterea alij contuentur longinqua, alij nisi propè admota non cernunt. Multorum uisus fulgore solis constat, nubilo die nō cernentiū, nec post occasus. Alij interdiu hebetiores, noctu præter cæteros cernunt. De geminis pupillis, aut quibus noxij uisus essent, satis diximus. Cæsij in tenebris clariores. Ferūt Tiberio Cæsari, nec alij genitorū mortaliū, fuisse naturam: ut expergefactus noctu paulisper, haud alio modo q̃ luce clara cōtueretur omnia, paulatim tenebris sese obducētibus. Diuo Augusto equorū modo glauci fuere, supraq; hominem albicātis magnitudinis. Quam ob causam diligentius spectari eos, iracunde ferebat. Claudio Cæsari ab angulis candore carnoso, sanguineis uenis subinde suffusi: Caio principi rigentes: Neroni nisi cum cōniueret ad propè admota hebetes. Viginti gladiatorum paria in Caij principis ludo fuere, in ijs duo omnino qui contra comminationē aliquam non conniuerent, & ob id inuicti. Tantæ hoc difficultatis est homini. Plerisque uero naturale, ut nictare nō cessent, quos pauidiores accepimus. Oculus unicolor nulli, cum candore omnibus medius color differens. Neque ulla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, sed homini maxime, id est, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristitiæ, lætitiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, trans-

uersi, limi, summissi, blandi. Profecto in oculis animus inhabitat. Ardent, intenduntur, humectant, cõniuent. Hinc illæ misericordiæ lachrymæ. Hos cum osculamur, animũ ipsum uidemur attingere. Hinc fletus, & rigantes ora riui. Quis ille humor est, in dolore tam fœcundus & paratus, aut ubi reliquo tempore? Animo autem uidemus, animo cernimus: oculi, ceu uasa quædam, uisibilem eius partem accipiunt, atq; transmittunt. Sic magna cogitatio obcęcat, abducto intus uisu. Sic in morbo comitiali aperti nihil cernũt, animo caligante. Quin & patentibus dormiunt lepores, multiq; hominum, quod corybantian Græci dicunt. Tenuibus multisq; membranis eos natura composuit, callosis cõtra frigora caloresq; in extremo tunicis, quas subinde purificant lachrymationũ saliuis, lubricos propter incursantia & mobiles. Media eorũ cornea fenestrauit pupilla, cuius angustiæ nõ sinunt uagari incertam aciem, & uelut canali dirigunt, obiterq; incidentia facile declinant: alĳs nigri, alĳs atri, alĳs ruffi, alĳs glauci coloris orbibus circundatis, ut habili mixtura & accipiatur circumiecto candore lux, & temperato repercussu nõ obstrepat. Adeoq; ĳs ab soluta uis speculi, ut tam parua illa pupilla, totam imaginẽ reddat hominis. Ea causa est, ut pleræque alitum è manibus hominum oculos potissimum appetant, quod effigiem suam in ĳs cernentes, uelut ad cognata desideria sua tendunt. Veterina tantum quędã, ad incremẽta lunæ morbos sentiũt. Sed homo solus emisso humore cæcitate liberatur. Post uicesimum annum multis restitutus est uisus. Quibusdã statim nascentibus negatus nullo oculorum uicio: multis repente ablatus simili modo, nulla præcedente iniuria. Venas ab ĳs pertingere ad cerebrum, peritissimi autores tradunt: ego ad stomachũ crediderim. Certe nulli sine redundatione eius, eruitur oculus. Moriẽtibus illos operire, rursusq; in rogo patefacere, Quiritium magno ritu sacrum est: ita more condito, ut neq; ab homine supremum eos spectari fas sit, & cœlo non ostẽdi nefas. Vni animalium homini deprauantur, unde cognomina Strabonũ & Petorum. Ab ĳsdem qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites uocabant: qui paruis utrisq;, Ocellę. Luscini iniuriæ cognomen habuere. Nocturnorum animalium, uelut felium, in tenebris fulgent radiantq; oculi, ut contueri non sit: & capræ lupoq; splendent, lucemq; iaculantur. Vituli marini & hyenæ in mille colores transeunt subinde. Quin & in tenebris multorum piscium refulgent aridi, sicut robusti caudices uetustate putres. Non conniuere diximus, quę nõ obliquis oculis, sed circum acto capite cernerent. Chamæleonis oculos ipsos circumagi totos tradunt. Cancri in obliquum aspiciunt. Crusta fragili inclusis rigẽtes, Locustis squillisq; magna ex parte sub eodem munimẽto præduri eminent. Quorum duri sunt, minus cernunt, quàm quorum humidi. Serpentium catulis, & hirundinum pullis, si quis eruat, renasci tradunt. Insectorum omnium & quibus testacea operimenta, oculi mouentur, sicut quadrupedum aures. Quibus fragilia operimenta, ĳs oculi duri. Omnia talia, & pisces, & insecta, nõ habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana uitri modo translucida obtenditur. Palpebræ in genis homini utrinque. Mulieribus uero etiam infectæ quotidiano. Tanta est decoris affectatio, ut tingantur oculi quoq;. Alia de causa hoc natura dederat, ceu uallum quoddam uisus, & prominens munimentum contra occursantia animalia, aut alia fortuitu incidentia. Defluere eas, haud immerito, Venere abundãtibus tradunt. Ex cæteris nulli sunt, nisi quibus & in reliquo corpore pili. Sed quadrupedibus in superiore tãtũ gena, uolucribus in inferiore: & quibus molle tergus, ut serpentibus: & quadrupedũ quæ oua pariunt, ut lacertæ. Struthiocamelus alitũ sola (ut homo) utrinq; palpebras habet. Nec genæ quidem omnibus: ideo neq; nictationes ĳs quæ animal generãt. Grauiores alitũ inferiore gena cõniuent, Eædem nictantur, ab angulis mẽbrana obeunte. Columbæ & similia utraq; cõniuent. At quadrupedes quæ oua pariũt, ut testudines, crocodili, inferiore tantum sine ulla nictatione, propter præduros oculos. Extremum ambitũ genæ superioris, antiqui cilium uocauere, unde & supercilia. Hoc uulnere aliquo diductum nõ coalescit, in paucis humani corporis mẽbris. Infra oculos malæ, homini tantũ, quas prisci genas uocabant, XII tabula

tabularum interdicto radi à fœminis eas uetantes. Pudoris hæc sedes. Ibi maxime ostenditur rubor. Infra eas, hilaritatem risumq́ indicantes, buccæ. Et altior homini tantum, quem noui mores subdolæ irrisioni dicauere, nasus. Non alij animalium nares eminent. Auibus, serpentibus, piscibus foramina tantum ad olfactus, sine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum. Septimo mense genitis sæpenumero foramina aurium & narium defuere. Labra, à quibus Brocci, Labeones dicti, & os probum duriusúe, animal generantibus: pro ijs cornea & acuta uolucribus rostra. Eadem rapto uiuentibus adunca: collecto, recta: herbas ruentibus limumq́ lata, ut suum generi. Iumētis uice manus ad colligenda pabula ora, apertiora laniatu uiuentibus. Mentum nulli præter hominem, nec malæ. Maxillas crocodilus tantum superiores mouet: terrestres quadrupedes, eodē quo cætera more, præterq́ in obliquum. Dentium tria genera: Serrati, aut continui, aut exerti. Serrati pectinatim coeuntes, ne cōtrario occursu atterantur, ut serpentibus, piscibus, canibus. Continui, ut homini, equo. Exerti, apro, hippopotamo, elephanto. Continuorū qui digerunt cibum, lati & acuti: qui conficiunt duplices: qui discriminãt eos, canini appellantur. Hi sunt serratis longissimi. Continui aut utraq; parte oris sunt, ut equo: aut superiore primores non sunt, ut bubus, ouibus, omnibusq́ quæ ruminant. Capræ superiores non sunt, præter primores geminos. Nulli exerti, quibus serrati: Raro fœminæ, & tamen sine usu. Itaque cum apri percutiant, fœminæ sues mordent. Nulli, cui cornua, exerti. Sed omnibus concaui, cæteri dentes solidi. Piscium omnibus serrati, præter scarum: huic uni aquatilium plani. Cætero multis eorum in lingua & toto ore: ut turba uulnerū molliant, quæ attritu subigere non queunt: Multis & in palato, atque etiam in cauda: Præterea in os uergentes, ne excidant cibi, nullum habentibus retinendi adminiculum. Similes aspidi & serpentibus: sed duo in supera parte dextra læuaq́ longissimi, tenui fistula perforati (ut scorpionum aculei) uenenum infundentes. Non aliud hoc esse quàm fel serpentium, & inde uenis sub spina ad os peruenire, diligentissimi autores scribunt. Quidam unum esse eum: & quia sit aduncus, resupinari cum momorderit. Aliqui tunc decidere eum, rursusq́ recrescere facilem decussu, & sine eo esse quos tractari cernamus. Scorpionis caudæ inesse eum, & plerisque ternos. Viperæ dentes gingiuis conduntur. Hæc eadem prægnans ueneno, impresso dentium repulsu uirus fundit in morsus. Volucrum nulli dentes, præter uespertilionem. Camelus una ex ijs quæ non sunt cornigera, in superiori maxilla primores non habet. Cornua habentium nulli serrati. Et cochleæ dentes habent: indicio est à minimis earum derosa uitis. At in marinis crustata & cartilaginea primores habere, item echinis quinos esse, unde intelligi potuerit miror. Dentium uice, aculeus insectis. Simiæ dentes, ut homini. Elephanto intus ad mandendum quatuor, præterq́ eos qui prominent, masculis reflexi, fœminis recti atque proni. Musculus marinus, qui balenam antecedit, nullos habet: sed pro ijs, setis intus os hirtum, & linguam etiam ac palatum. Terrestrium minutis quadrupedibus, primores bini utrinque longissimi. Cæteris cum ipsis nascuntur: homini, postquã natus est septimo mense. Reliquis perpetuè manent. Mutantur homini, leoni, iumento, cani, & ruminantibus. Sed leoni & cani, non nisi canini appellati. Lupi dexter caninus, in magnis habetur operibus. Maxillares, qui sunt à caninis, nullum animal mutat. Homini nouissimi, qui genuini uocantur, circiter uicesimum annum gignuntur, multis & octogesimo. Fœminis quoque: sed quibus in iuuenta non fuere nati, decidere in senecta, & mox renasci certum est. Zanclen Samothracenum ciuem, cui renati essent post centum & quatuor annos, Mutianus uisum à se prodidit. Cætero maribus plures q̃ fœminis in homine, pecude, caprisúe. Timarchus Nicoclis filius Paphij, duos ordines habuit maxillarum. Frater eius non mutauit primores, ideoq́ prætriuit. Est exemplum dentis, homini & in palato geniti. At canini amissi casu aliquo, nunquam renascuntur. Cæteris senecta rubescunt, equo tantum candidiores fiunt. Aetas ueterinorum dentibus indicatur. Equo sunt numero XL. Amittit tricesimo

mense primores utrinq; binos: sequenti anno totidem proximos, cum subeunt dicti colu mellares. Quinto anno incipiente binos amittit, qui sexto anno renascuntur: Septimo omneis habet, & renatos & immutabiles. Equo castrato prius, non decidunt dentes. Asinorum genus tricesimo mense similiter amittit, deinde senis mensibus. Quod si non prius peperere quàm decidant postremi, sterilitas certa. Bobus bis mutantur. Suibus decidunt nunquam. Absumpta hac obseruatione senectus in equis, & cæteris ueterinis, intelligitur dentium brochitate, superciliorum canicie, & circa ea lacunis cum ferè XVI. annorum existimantur. Hominum dentibus quoddam inest uirus. Nanque & speculi nitorem ex aduerso nudati hebetant & columborum fœtus implumes necant. Reliqua de ijs in generatione hominum dicta sunt. Erumpētibus morbi corpora infantiū accipiunt. Reliqua animalia quæ serratos habent, sæuissima dentibus. Linguæ non omnibus eodem modo. Tenuissima serpentibus & trisulca, uibrans, atri coloris, & si extrahas prælonga: lacertis bifida & pilosa: uitulis quoq; marinis duplex: sed supradictis capillamenti tenuitate. Cæteris ad circumlambenda ora. Piscibus paulominus quàm tota adhærens, crocodilis tota. Sed in gustatu, linguæ uice carnosum aquatilibus palatū. Leonibus ac pardis, omnibusq; generis eius, etiam felibus, imbricatæ asperitatis, ac limę similis, attenuansq; lambendo cutem hominis. Quæ causa etiam mansuefacta, ubi ad uicinum sanguinem peruenit saliua, inuitat ad rabiem. De purpurarum linguis diximus. Ranis prima cohæret, intima absoluta à gutture quà uocem mittunt. Mares tum uocantur ololyzontes. Stato id tempore euenit, cientibus ad coitum fœminas. Tum siquidem inferiore labro demisso, ad libramentum modicæ aquæ receptæ in fauces, palpitante ibi lingua ululatus elicitur. Tunc extenti buccarum sinus perlucent, oculi flagrant labore perpulsi. Quibus in posteriori parte aculei, ijs & dentes & lingua. Apibus etiam prælonga, eminens & cicadis. Quibus aculeus in ore fistulosus, ijs nec lingua nec dentes. Quibusdam insectis intus lingua, ut formicis. Cæterum lata elephanto præcipue. Reliquis in suo genere semper absoluta: homini tantum ita sæpe constricta uenis, ut intercidi eas necesse sit. Metellum Pontificem adeo inexplanatæ fuisse accepimus, ut multis mensibus tortus credatur, cum meditatur in dedicanda æde opiferæ dicere. Cæteris septimo fermè anno sermonē exprimit. Multis uero talis eius ars contingit, ut auium & animalium uocis indiscrete ædatur imitatio. Intellectus saporum est cæteris in prima lingua, homini & in palato. Tonsillæ in homine, in sue glandulæ. Quod inter eas uuæ nomine ultimo dependet palato, homini tantū est. Sub ea minor lingua epiglossis appellata, nulli oua generantium. Opera eius gemina, duabus interposita fistulis. Interior earum appellatur arteria, ad pulmonem atq; cor pertinens. Hanc operit in epulando, ne spiritu ac uoce illac meante, si potus cibusúe in alienum deerrauerit tramitem, torqueat. Altera exterior appellatur sanè gula, qua cibus atque potus deuoratur. Tendit hæc ad stomachum, is in uentrem. Hanc per uices operit, cum spiritus tantum aut uox commeat, ne restagnatio intempestiua alui obstrepat. Ex cartilagine & carne arteria, gula neruo & carne constat. Ceruix nulli, nisi quibus utraq; hæc. Cæteris collum quibus tantū gula. Sed quibus ceruix, è multis uertebratisq; orbiculatim ossibus flexilis ad circūspectum, articulorum nodis iungitur. Leoni tantum & lupo & hyænæ, ex singulis rectisq; ossibus rigens. Cætero spinæ annectitur. Spina lumbis ossea, sed tereti structura, per media foramina à cerebro medulla descēdente. Eandē esse ei naturā quam cerebro colligunt, quoniā prætenui eius mēbrana modo incisa statim expiretur. Quibus longa crura, ijs longa & colla. Item aquaticis, quamuis breuia crura habentibus: † simili modo *[Aliâs, dissimili]* uncos ungues. Guttur homini tantum & suibus intumescit, aquarum quæ potantur plerunq; uitio. Summum gulæ fauces uocantur, extremū stomachus. Hoc nomine est sub arteria iam carnosa inanitas adnexa spinæ, ad latitudinem ac longitudinem lagenæ modo fusa. Quibus fauces non sunt, ne stomachus quidem est, nec colla, nec guttur, ut piscibus, & ora uentribus iunguntur. Testudini marinę lingua nulla, nec dentes, sed rostri acie

comminuit

comminuit omnia. Poſtea arteria & ſtomachus denticulatus callo, in modũ rubi ad conficiendos cibos, decreſcentibus crenis quicquid appropinquat uentri. Nouiſſima aſperitas, ut ſcobina fabri. Cor animalibus cæteris in medio pectore eſt: homini tantũ infra læuam papillam, turbinato mucrone in priora eminens. Piſcibus ſolis ad os ſpectat. Hoc primum naſcentibus formari in utero tradunt: deinde cerebrum, ſicut tardiſſime oculos. Sed hos primum mori, cor nouiſſime. Huic præcipuus calor. Palpitat certe, & quaſi alterum mouetur animal, intra præmolli firmoq; opertum membranæ inuolucro, munitum coſtarum & pectoris muro, ut pariat præcipuam uitæ cauſam & originem. Prima domicilia intra ſe animo & ſanguini præbet, ſinuoſo ſpecu, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. Ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes uenæ in priora & terga diſcurrunt, ſparſæq; ramorum ſerie, per alias minores omnibus membris uitalem ſanguinem rigant. Solum hoc uiſcerum uitijs non maceratur, nec ſupplicia uitæ trahit, læſumq; mortem ilico affert. Cæteris corruptis, uitalitas in corde durat. Bruta exiſtimantur animalium quibus durum riget, audacia quibus paruum eſt, pauida quibus prægrande. Maximum autem eſt pro portione muribus, lepori, aſino, ceruo, pantheræ, muſtelis, hyenis, & omnibus timidis, aut propter metũ maleficis. In Paphlagonia bina perdicibus corda. In equorum corde & boum oſſa reperiuntur interdum. Augeri id per ſingulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquageſimum annum accedere: ab eo detrahi tantundem, & ideo non uiuere hominem ultra centeſimum annum defectu cordis, Aegyptij exiſtimãt, quibus mos eſt cadauera aſſeruare medicata. Hirto corde gigni quoſdam homines proditur, neq; alios fortioris eſſe induſtriæ, ſicut Ariſtomenen Meſſenium, qui CCC occidit Lacedæmonios. Ipſe conuulneratus & captus ſemel per cauernam latomiarum euaſit, anguſtos uulpium aditus ſecutus. Iterum captus, ſopitis cuſtodibus ſomno, ad ignem aduolutus lora cum corpore exuſſit. Tertio capto, Lacedæmonij pectus diſſecuere cauſa uidendi, hirſutumq; cor repertum eſt. In corde ſummo, pinguitudo eſt quædam lætis extis. Non ſemper autem in parte extorum habitum eſt. L. Poſthumio Albino rege ſacrorum poſt centeſimamuiceſimamtertiam olympiadem, cum rex Pyrrhus ex Italia diſceſſiſſet, cor in extis aruſpices inſpicere cœperunt. Cæſari dictatori, quo die primum ueſte purpurea proceſſit, atque in ſella aurea ſedit, ſacrificanti bis in extis defuit. Vnde quæſtio magna de diuinatione argumentantibus, potuerit ne ſine illo uiſcere hoſtia uiuere, an ad tẽpus amiſerit? Negatur cremari poſſe in ijs, qui cardiaco morbo obierint, negatur & ueneno interemptis. Certe extat oratio Vitellij, qua reum Piſonem eius ſceleris coarguit, hoc uſus argumento: palamq; teſtatus, non potuiſſe ob uenenum cor Germanici Cæſaris cremari. Contra genere morbi defenſus eſt Piſo. Sub eo pulmo eſt, ſpirandiq; officina, attrahens ac reddens animam, idcirco ſpongioſus, ac fiſtulis inanibus cauus. Pauca eum (ut dictum eſt) habent aquatilia, ac cætera oua parientia exiguum, ſpumoſum, nec ſanguineum, ideo non ſitiunt: Eadem eſt cauſa, quare ſub aqua diu ranæ & phocæ urinentur. Teſtudo quoq;, quamuis prægrandem & ſub toto tegumẽto habeat, ſine ſanguine tamen habet. Quanto minor hic corporibus, tanto uelocitas maior. Chamæleoni portione maximus, & nihil aliud intus. Iecur in dextra parte eſt. In eo quod caput extorum uocant, magnæ uarietatis. M. Marcello circa mortem, cum perijt ab Annibale, defuit in extis: Sequenti deinde die geminũ repertũ eſt. Defuit & C. Mario, cum immolaret Vticæ. Item Caio principi calen. Ianuarijs, cum iniret conſulatum, quo anno interfectus eſt. Claudio ſucceſſori eius, quo menſe interemptus eſt ueneno. Diuo Auguſto Spoleti ſacrificanti primo poteſtatis ſuæ die, ſex uictimarum iocinera replicata intrinſecus ab ima fibra reperta ſunt: reſponſumq; duplicaturum intra annum imperium. Caput extorum triſtis oſtenti cæſum quoq; eſt, præterquam in ſollicitudine ac metu. Tunc enim perimit curas. Bina iocinera leporibus circa Briletum & Tharnen, & in Cherroneſo ad Propontidem. Mirũmque, translatis aliò interit alterum. In eodem eſt fel, non

omnibus datum animalibus. In Eubœæ Chalcide nullum pecori. In Naxo prægrande geminumq́;, ut prodigij loco utrunq; aduenæ. Equi, muli, asini, cerui, capræ, apri, cameli, delphini non habent. Murium aliqui habent. Hominum paucis non est, quorum ualetudo firmior, & uita longior. Sunt qui equo non quidem in iecore esse, sed in aluo putent: & ceruo in cauda aut intestinis: Ideo tantam habent amaritudinem, ut à canibus non attingantur. Est autem nihil aliud, quàm purgamentum pessimi sanguinis, & ideo in materia eius est. Certe iecur nulli est, nisi sanguinem habentibus. Accipit hoc à corde cui iungitur, funditq́; in uenas. Sed in felle nigro insaniæ causa homini, morsq́; toto reddito. Hinc & in mores crimen, bilis nomine. Adeo magnum est in hac parte uirus, cum se fundit in animum. Quin & toto corpore uagũ, colorem quoq; oculis aufert: Illud quidem redditum, etiam ahenis: nigrescuntq́; contacta eo, ne quis miretur id uenenum esse serpentium. Carent eo qui absinthium uescuntur in Ponto. Sed renibus, & parte tantũ altera intestino, iungitur in coruis, coturnicibus, phasianis: quibusdam intestino tantum, ut columbis, accipitri, murenis. Paucis auium in pectore. Serpentibus portione maxime copiosum, & piscibus. Est autem plerisq; toto intestino, sicut accipitri, miluo. Præterea in pectore est & cetis omnibus: uitulis quidem marinis ad multa quoq; nobile. Taurorum felle aureus ducitur color. Aruspices id Neptuno & humoris potentiæ dicauere: geminumq́; fuit diuo Augusto, quo die apud Actium uicit. Murium iecusculis fibræ ad numerum lunæ in mense congruere dicuntur, totidemq́; inueniri quotum lumen eius sit. Præterea bruma increscere. Cuniculorum exta in Bætica gemina sæpe reperiuntur. Ranarum rubetarum altera fibra à formicis non attingitur, propter uenenum, ut arbitrantur. Iecur maxime uetustatis patiens, centenis durare annis, obsidionum exempla prodidere. Exta serpentibus & lacertis longa. Cecinæ Volaterrano dracones emicuisse de extis læto prodigio traditur. Et profecto nihil incredibile sit, existimantibus, Pyrrho regi, quo die perijt, præcisa hostiarum capita repsisse, sanguinem suum lambentia. Exta homini ab inferiore uiscerum parte separantur membranis, quæ præcordia appellant, quia cordi prætenduntur, quod Græci appellauerunt phrenas. Omnia quidem principalia uiscera, membranis proprijs, ac uelut uaginis inclusit prouidens natura. In hac fuit & peculiaris causa uicinitas alui, ne cibo supprimeretur animus. Huic certe refertur accepta subtilitas mentis, ideo nulla est ei caro, sed neruosa exilitas. In eadem præcipua hilaritatis sedes, quod titillatu maxime intelligitur alarum, ad quas subit, non alibi tenuiore cute humana, ideo scabendi dulcedine ibi proxima. Ob hoc in prælijs, gladiatorumq́; spectaculis mortem cum risu traiecta præcordia attulerunt. Subest uenter stomachum habentibus, cæteris simplex, ruminantibus geminus, sanguine carentibus nullus. Intestinus enim quibusdam ab ore incipiens, quadam uia eodem reflectitur, ut sepiæ, polypo: In homine adnexus infimo stomacho, similis canino. His solis animalium inferiore parte angustior: itaq; & sola uomunt, quia repleto propter angustias supprimitur cibus: quod accidere nõ potest ijs, quorum spatiosa laxitas eum ad inferiora transmittit. Ab hoc uentriculo lactes in homine & oue, per quas labitur cibus, in cæteris ile: à quibus capaciora intestina ad aluum, homiq́; flexuosissimis orbibus. Idcirco magis auidi ciborum, quibus ab aluo longius spatium. Iidem minus solertes, quibus obesissimus uenter. Aues quoq; geminos sinus habent. Quædam unum quo merguntur recentia ut guttur, alterum in quem ex eo dimittunt concoctione maturata, ut gallinæ, palumbes, columbæ, perdices. Cætera ferè carent eo, sed gula patentiore utuntur, ut graculi, corui, cornices. Quædã neutro modo, sed uentrem proximum habent, quibus prælonga colla & angusta, ut porphyrioni. Venter solidipedum asper & durus. Terrestrium alijs denticulatæ asperitatis, alijs cancellatim mordacis. Quibus neq; dentes utrinq;, nec ruminatio, hic conficiuntur cibi, hinc in aluum delabuntur. Media hæc umbilico adnexa omnibus, in homine suillæ infima parte similis, à Græcis appellatur colon, ubi dolorum magna causa est. Angustissima canibus: qua

de causa

cuniculorum exta bina ubi 2t 41. & 150. et 138

de causa uehementi nisu, nec sine cruciatu leuant eam. Insatiabilia animalium, quibus à uentre protinus recto intestino transeunt cibi, ut lupis ceruarijs, & inter aues mergis. Ventres elephanto quatuor, cætera suibus similia: pulmo quadruplo maior bubulo. Auibus uenter carnosus callosusq;. In uentre hirundinum pullis lapilli candido aut rubenti colore, qui chelidonij uocãtur, magicis narrati artibus, reperiuntur. Et in iuuencarum secundo uentre pilæ rotunditate nigricans tophus, nullo pondere: singulare (ut putant) remedium ægre parientibus, si tellurem nõ attigerit. Ventriculus atq; intestina pingui ac tenui omento integuntur, præterquàm oua gignentibus. Huic adnectitur lien in sinistra parte aduersus iecur, cum quo locum aliquando permutat, sed prodigiose. Quidam cum putant inesse oua parientibus, item serpentibus admodum exiguum: Ita certe apparet in testudine & crocodilo, & lacertis, & ranis. Aegocephalo aui non esse constat, neq; ijs quæ careãt sanguine. Peculiare cursus impedimentũ aliquãdo in eo: quamobrem inuritur cursorum laborantibus. Et per uulnus etiã exempto uiuere animalia tradũt. Sunt qui putent adimi simul risum homini: intemperantiamq; eius constare lienis magnitudine. Asiæ regio Scepsis appellatur, in qua minimos esse pecori tradunt, & inde ad lienem inuẽta remedia. At in Brileto & Tharne quaterni renes ceruis: cõtra pẽnatis squamosisq; nulli. Cætero summis adhærent lumbis. Dexter omnibus elatior, & minus pinguis, sicciorq;. Vtriq; aũt pinguitudo è medio exit, præterq; in uitulo marino. Animalia in renibus pinguissima: oues quidem letaliter circũ eos concreto pingui. Aliquando in eis inueniuntur lapilli. Renes habent omnia quadrupedum quæ animal generant. Oua parientiũ testudo sola, quæ & alia omnia uiscera. Sed homo bubulis similes, uelut è multis renibus cõpositos. Pectus, hoc est, ossa præcordijs & uitalibus natura circũdedit: at uentri, quem necesse erat increscere, ademit. Nulli animalium circa uentrem ossa. Pectus homini tantum latum, reliquis carinatum, uolucribus magis, & inter eas aquaticis maxime. Costæ homini tantũ octonæ, suibus denæ, cornigeris tredecim, serpentibus triginta. Infra aluum est à priore parte uesica, quæ nulli oua gignentium, præter testudinem: nulli nisi sanguineum pulmonem habenti: nulli pedibus carentium. Inter eam & aluum arteriæ, ad pubem tendentes, quæ ilia appellantur. In uesica lupi lapillus, qui Syrites appellatur. Sed in hominum quibusdam diro cruciatu subinde nascentes calculi, & setarũ capillamẽta. Vesica membrana constat, quæ uulnerata cicatrice nõ solidescit: neq; qua cerebrũ aut cor inuoluitur. Plura enim membranarũ genera. Fœminis eadem omnia, præterq; uesicæ iunctus utriculus, unde dictus uterus: quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus uuluam. Hæc uiperæ, & intra se parientibus, duplex: Oua generantium adnexa præcordijs: Et in muliere geminos sinus ab utraq; parte laterum habet, funebris quoties uersa spiritum inclusit. Boues grauidas negant præterquàm dextero uuluæ sinu ferre, etiam cum geminos ferãt. Vulua eiecto partu melior quàm ædito. Eiectitia uocatur illa, hæc porcaria, primiparæ suis optima. Contra effœtis. à partu, præterquàm eodem die suis occisæ, liuida ac macra. Nec nouellarum suum, præterquàm primipararum probantur, potiusq; ueterum, nec dum effœtarum, & biduo ante partum, aut post partum, aut quo eiecerint die. Proxima eiectitiæ est occisæ uno die post partum. Huius & sumen optimũ, si modo fœtus nõ hauserit: eiectitiæ deterrimum. Antiqui abdomen uocabãt, priusquàm calleret id, sciẽtes occidere non assueti. Cornigera una parte dentata, & quæ in pedibus talos habẽt, seuo pinguescunt. Bisulca scissisúe in digitos pedibus, & non cornigera, adipe. Concretus hic: & cum refrixit, fragilis: semperq; in fine carnis. Contra pingue inter carnem cutemq;, succo liquidum. Quædam non pinguescũt, ut lepus, perdix. Steriliora cuncta pinguia, & in maribus & in fœminis. Senescunt celerius præpinguia. Omnibus animalibus est quoddam in oculis pingue. Adeps cunctis sine sensu, qui nec arterias habet, nec uenas. Plerisq; animalium est pinguitudo sine sensu: quam ob causam sues spirantes à muribus tradũt arrosas. Quin & L. Apronij consularis uiri filio detractos adipes, leuatumq; corpus immobili

onere.Et medulla ex eodem uidetur eſſe,in iuuenta rubens,& ſenecta albeſcens: Non niſi cauis hæc oſſibus,nec cruribus iumentorum aut canum:quare fracta non ferruminantur,quod defluente euenit medulla.Eſt autē pinguis ijs,quibus adeps, ſeuoſa cornigeris: neruoſa & in ſpina tantum dorſi,oſſa non habentibus,ut piſcium generi:urſis nulla,leoni in femorum & brachiorū oſſibus paucis,exigua admodum:cætera tanta duritia, ut ignis elidatur,uelut è ſilice,& ijs dura quæ nō pingueſcunt:aſinorum ad tibias canora.Delphinis oſſa non ſpinæ, animal enim pariunt:ſerpentibus ſpinæ. Aquatilium mollibus nulla: ſed corpus circulis carnis uinctum , ut ſepiæ atq; loligini.Et inſectis negatur æque eſſe ulla.Cartilaginea aquatilium habent medullam in ſpina. Vituli marini cartilaginem,nō oſſa. Item omnium auriculæ ac nares quæ modicum eminent,flexili mollitia,naturæ prouidentia, ne frangeretur. Cartilago rupta non ſolideſcit. Nec præciſa oſſa recreſcunt,præterquam ueterinis ab ungula ad ſuffraginem. Homo creſcit in longitudinē ad annos uſque ter ſeptenos,tum deinde ad plenitudinem.Maxime autem pubeſcens nodum quendam ſoluere,& præcipue ægritudine,ſentitur.Nerui orſi à corde,bubuloq; etiam circumuoluti,ſimilem naturam & cauſam habēt,in omnibus lubricis applicati oſſibus:nodosq; corporum, qui uocantur articuli, alibi interuentu, alibi ambitu,alibi tranſitu ligantes, hic teretes,illic lati, ut in unoquoq; poſcit figuratio.Neq; ij ſolidantur inciſi:mirumq;,uulneratis ſummus dolor,præſectis nullus.Sine neruis ſunt quædam animalia,ut piſces:arterijs enim cōſtant.Sed neq; eæ molli piſcium generi. Vbi ſunt nerui, interiores conducunt membra,ſuperiores reuocant.Inter hos latent arteriæ,id eſt,ſpiritus ſemitæ.His innatant uenæ,id eſt, ſanguinis riui. Arteriarū pulſus,in cacumine maxime membrorū euidęns, index ferè morborum, in modulos certos legesq; metricas,per ætates ſtabilis aut citatus aut tardus,deſcriptus ab Herophilo medicinę uate,miranda arte,nimiā propter ſubtilitatem deſertus. Obſeruatione tamen crebri aut languidi ictus,gubernacula uitæ tēperat. Arteriæ carēt ſenſu,nam & ſanguine.Nec omnes uitalem cōtinent ſpiritū:præciſisq; torpeſcit tantū pars ea corporis.Aues nec uenas nec arterias habēt:item ſerpētes,teſtudines, lacertæ:minimūq; ſanguinis. Venę in prætenues poſtremo fibras ſubter totā cutē diſperſæ,adeo in anguſtā ſubtilitatē tenuātur, ut penetrare ſanguis nō poſſit,aliudue ꝗ exilis humor ab illo,qui cacuminibus innūeris ſudor appellatur,in umbilico uenarū nodoſo coitu.

De ſanguine, & quorū celerrime ſiccetur,quorum non coeat,quorum grauiſſimus uel tenuiſſimus, quorum nullus. Cap. XXXVIII

SAnguis quibus multus & pinguis, iracunda: maribus ꝗ fœminis nigrior:& iuuentæ magis ꝗ ſenio : & inferiore parte pinguior.Magna & in eo uitalitatis portio. Emiſſus ſpiritum ſecū trahit, tamen tactum non ſentit. Animalium fortiora,quibus ſanguis craſſior:ſapiētiora,quibus tenuior:timidiora quibus minimus:at quibus nullus,hebetia.Taurorum celerrime coit atq; dureſcit,ideo peſtifer potu maxime. Aprorum & ceruorum,caprarumq; & bubulorum omniū non ſpiſſatur. Pinguiſſimus aſinis, homini tenuiſſimus. Iis quibus plus quaterni pedes, nullus. Obeſis minus copioſus, quoniam abſumitur pingui. Profluuiū eius uni fit in naribus homini,alijs nare altera,alijs utraq;,quibuſdam per inferna.Multis per ora ſtato tempore, ut nuper Macrino Viſco uiro prætorio,& omnibus annis Voluſio Saturnino urbis præfecto, qui nonageſimum etiam exceſſit annum. Solum hoc in corpore temporarium ſentit incrementum. Siquidem hoſtiæ abundantiorem fundunt,ſi prius bibêre. Quæ animalium latere certis temporibus diximus,non habent tunc ſanguinem,præter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere naturæ: Sicut in homine, uim eius ad minima momenta mutari, non modo tanto minore ſuffuſi materia,uerū ad ſingulos animi habitus,pudore,ira, metu, palloris pluribus modis,item ruboris. Alius enim iræ,& alius uerecundiæ. Nam & in metu refugere, & nuſquam eſſe certum eſt: multisq; non transfluere transfoſſis,quod homini tantum euenit. Nam quæ mutari diximus, colorem alienum accipiunt quodam repercuſſu: homo ſolus in ſe mutat.

tat.Mor

tat. Morbi omnes morsq; sanguinem absumunt.

An in sanguine principatus, & de tergore, & pilis, & mammis. Cap. XXXIX

SVnt qui subtilitatem animi constare non tenuitate sanguinis putent, sed cute operimentisq; corporũ magis aut minus bruta esse, ut ostrea & testudines: boum tergora, setas suum obstare tenuitati inmeantis spiritus, nec purum liquidumq; transmitti: sic & in homine, cum crassior callosiorue excludat cutis: ceu uero non crocodilis & duritia tergoris tribuatur & solertia. Hippopotami corij crassitudo talis, ut inde tornentur hastæ, & tamen quædam ingenio medica diligentia. Elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent, cum tamen omnium quadrupedum subtilitas animi præcipua perhibeatur illis. Ergo cutis ipsa sensu caret, maxime in capite. Vbicunq; per se, ac sine carne est, uulnerata non coit, ut in bucca cilioq;. Quæ animal pariunt, pilos habent: quæ oua, pennas, aut squamas, aut corticem, aut testam ut testudines, aut cutem puram ut serpentes. Pennarum caules omnium auium præcisæ non crescunt, uulsæ autem renascuntur. Membranis uolant fragilibus insecta, humentibus hirundines in mari, siccis inter tecta uespertilio. Horum alæ quoq; articulos habent. Pili à cute exeunt crassa hirti, fœminis tenuiores, equis in iuba largi, in armis leoni: dasypodi & in buccis intus, & in pedibus, quæ utraque Trogus & in lepore tradit, hoc exemplo libidinosiores hominum quoque hirtos colligens. Villosissimus animalium lepus. Pubescit homo solus: quod nisi contingat, sterilis in gignendo est, seu masculus, seu fœmina. Pili in homine partim simul, partim postea gignuntur. Congeniti autem non desinunt, sicut nec fœminis magnopere. Inuentæ tamen quædam defluuio capitis inualidę: ut & lanugines oris, cum menstrui cursus stetere. Quibusdam post geniti uiris sponte non gignuntur. Quadrupedibus pilum cadere atque subnasci annuum est. Viris crescunt maxime in capite, mox in barba. Recisi non ut herba ab ipsa incisura augentur, sed ab radice exeunt. Crescunt & in quibusdam morbis, maxime phthisi, & in senecta: defunctorum quoque corporibus. Libidinosis congeniti, maturius defluunt: agnati, celerius recrescunt. Quadrupedibus senectute crassescunt, lanæq; rarescunt. Quadrupedum dorsa pilosa, uentres glabri. Boum corijs glutinum excoquitur, taurorumq; præcipuum. Mammas homo solus è maribus habet: cætera animalia mammarum notas tantum. Sed ne fœminæ quidem in pectore, nisi quæ possunt partus suos attollere: Oua gignentium nulli: nec lac, nisi animal parienti. Volucrum uespertilio tantum. Fabulosum enim arbitror de strigibus, ubera eas infantiũ labris immulgere. Esse in maledictis iam antiquis strigem conuenit: sed quæ sit auium, constare non arbitror.

Notabilia animalia quæ mammis. Cap. XL

ASinis à fœtu dolet, ideo sexto mense arcent partus, cũ equæ anno propè toto præbeant. Quibus solida ungula, nec supra geminos partus, hæc omnia binas habent mammas, nec alibi quàm in fœminibus. Eodem loci bisulca & cornigera: boues quaternas, oues capræq; binas. Quæ numeroso fœcũda partu, & quibus digiti in pedibus, hæc plures habent toto uentre duplici ordine, ut sues: generosæ duodenas, uulgares binis minus. Similiter canes. Alia uentre medio quaternas, ut pantheræ: alia binas, ut leænæ. Elephas tantũ sub armis duas: nec in pectore, sed citra in alis occultas. Nulla in fœminibus, digitos habentium. Primis genitis in quoq; partu sues primas præbent. eæ sunt faucibus proximæ, ut suam quisque nouit in fœtu quo genitus est ordine, eaq; alitur nec alia: detracto illa alumno suo sterilescit ilico, ac resilit. Vno uero ex omni turba relicto, sola munifex, quæ genito fuerat attributa descendit. Vrsæ mammas quaternas gerunt. Delphini binas in ima aluo papillas tantum, nec euidentes, & paulo in obliquum porrectas. Necq; aliud animal in cursu lambitur. Et balenæ autẽ uituliq; mammis nutriunt fœtus.

De lacte, & unde caseus non fiat. Cap. XLI

MVlieri ante septimum mensem profusum lac, inutile. Ab eo mense, quod uitalis est partus, salubre. Plerisq; autem totis mammis, atq; etiam alarum sinus fluit. Cameli

lac habent donec iterũ grauescant. Suauissimũ hoc existimatur, ad unam mensurã tribus aquæ additis. Bos ante partum non habet. Ex primo semper à partu colostra fiunt: quæ, ni admisceatur aqua, in pumicis modũ coeunt duritia. Asinæ prægnãtes continuo lactescunt. Pullis earum, ubi pingue pabulũ, biduo à partu maternũ lac gustasse letale est. Genus mali uocatur colostratio. Caseus non fit ex utrinq; dẽtatis, quoniã eorũ lac non coit. Tenuissimum camelis, mox equis. Crassissimum asinæ, ut quo coaguli uice utantur. Conferre aliquid & cãdori in mulierum cute existimatur. Poppea certe Domitij Neronis coniunx, quingẽtas per omnia secum fœtas trahens, balnearũ etiã solio totũ corpus illo lacte macerabat, extẽdi quoq; cutem credens. Omne autẽ lac igne spissatur, frigore serescit. Bubulum caseo fertilius quàm caprinũ, ex eadẽ mensura penè altero tanto. Quæ plures quaternis mammas habẽt, caseo inutilia, & meliora quæ binas. Coagulũ hinuli, leporis, hœdi laudatum. Præcipuum tamen dasypodis, quod & profluuio alui medetur, unius utrinq; dentatorũ. Mirum barbaras gẽtes quæ lacte uiuãt, ignorare aut spernere casei tot seculis dotem, dẽsantes id alioquin in acorem iucũdũ, & pingue butyrũ: spuma id est lactis, concretiusq; quàm quod serũ uocatur. Nõ omittendũ in eo olei uim esse, & barbaros omnes infantesq; nostros ita ungi.

De diuersitate caseorum. Cap. XLII

Laus caseo Romæ, ubi omnium gentium bona cominus iudicantur, è prouincijs Nemausensi præcipua Lesuræ Gabaliciq; pagis. Sed breuis ac musteo tantũ commendatio. Duobus alpes generibus pabula sua approbant, Dalmaticæ Docleatem mittunt, Ceutronicæ Vatusicum. Numerosior Appennino. Cebanum hic è Liguria mittit, ouium maxime lactis: Æsinatem ex Vmbria: mixtoq; Hetruriæ atque Ligurię confinio, Lunensem magnitudine conspicuum: quippe & ad singula milia pondo premitur. Proximum autem urbi Vestinum, eumq́ue è Cæditio campo laudatissimum. Et caprarum gregibus sua laus est. Agrigenti maxima, eam augente gratiam fumo, qualis in ipsa urbe cõficitur, cunctis præferendus. Nam Galliarum sapor medicamenti uim obtinet. Trans maria ueto Bithynus ferè in gloria est. Inesse pabulis salem, etiam ubi non detur, ita maxime intelligitur, omni in salem caseo senescente: quales redire in musteum saporem, aceto & thymo maceratos, certum est. Tradunt Zoroastrem in desertis caseo uixisse annis uiginti, ita temperato, ut uetustatem non sentiret.

Differentia membrorum hominis à cæteris animalibus. Cap. XLIII

Terrestrium solus homo bipes. Vni iuguli, humeri, cæteris armi: uni ulnæ. Quibus animalium manus sunt, intus tantum carnosæ: extra, neruis & cute constant. Digiti quibusdam in manibus seni: M. Curiatij ex patricia gente filias duas ob id Sedigitas appellatas accepi: Volcatium Sedigitum, illustrem in poetica. Hominis digiti articulos habent ternos, pollex binos, & digitis aduersus uniuersis flectitur: per se uero in obliquum porrigitur, crassior cæteris. Huic minimus mẽsura par est: duo reliqui sibi, inter quos medius longissime protenditur. Quibus ex rapina uictus quadrupedum, quini digiti in prioribus pedibus, reliquis quaterni: Leones, lupi, canes, & pauca in posterioribus quoque quinos ungues habent, uno iuxta cruris articulum dependente: reliqua quæ sunt minora, digitos quinos. Brachia nõ omnibus paria secum. Studioso Thraci in C. Cæsaris ludo notum est dextram fuisse proceriorem. Animalium quædam, ut manibus, utuntur priorum ministerio pedum, sedentq; ad os illis admouentia cibos, ut sciuri.

De simiarum similitudine. Cap. XLIIII

Nam simiarũ genera perfectam hominis simulationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris, quas solę quadrupedũ & in inferiore habẽt gena. Iam mammas in pectore & brachia, & crura in contrarium similiter flexa: in manibus ungues, digitos, longioremq; medium. Pedibus paulum differunt. Sunt enim ut manus prælongi, sed uestigium palmæ simile faciunt. Pollex quoq; his & articuli ut homini: ac præter genitale tantum, & hoc in maribus, uiscera etiam interiora omnia ad exemplar.

De unguibus. Cap. XLV

VNgues clausulæ neruorum summę existimantur, omnibus hi quibus & digiti. Sed simiæ imbricati, hominibus lati, & defuncto crescunt: rapacibus unci, cæteris recti, ut canibus, præter eum qui à crure plerisque dependet. Omnia digitos habent quæ pedes, excepto elephanto. Huic enim informes numero quidem quinq;, sed indiuisi, ac leuiter discreti, ungulisq; nõ unguibus similes, & pedes maiores priores. In posterioribus articuli breues. Idem poplites intus flectit hominis modo. Cætera animalia in diuersum posterioribus articuli pedibus, quàm prioribus. Nam quæ animal generant, genua ante se flectunt, & suffraginum artus in auersum. Homini genua & cubita contraria: Item ursis & simiarum generi, ob id minime pernicibus: Oua parientibus quadrupedum crocodilo. Lacertis priora genua post curuantur, posteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua, humani pollicis modo. Sic & multipedibus, præterquàm nouissima salientibus. Aues, ut quadrupedes, alas in priora curuant, suffragines in posteriora. Hominis genibus quædam & religio inest, obseruatione gentium. Hæc supplices attingunt, ad hæc manus tendunt, hæc ut aras adorant, fortassis quia inest ijs uitalitas. Nanq; in ipsa genu utriusq; commissura, dextra læuaq; à priore parte gemina quædam buccarum inanitas inest: qua perfossa, ceu iugulo, spiritus fugit. Inest & alijs partibus quædam religio: sicut dextra osculis auersa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græciæ in supplicando mentum attingere mos erat. Est in aure ima memoriæ locus, quem tangẽtes attestamur. Est post aurem æque dextrã Nemesios, quæ dea Latinum nomen ne in Capitolio quidem inuenit, quò referimus tacto ore proximum à minimo digitũ, ueniã sermonis à dijs ibi recondentes. Varices in cruribus uiro tantum, mulieri raro. C. Marium, qui septies consul fuit, stantem sibi extrahi passum unum hominem Oppius autor est. Omnia animalia à dextris partibus incedunt, sinistras incubant. Reliqua ut libitum est gradiuntur. Leo tantum & camelus pedatim, hoc est, ut sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. Pedes homini maximi, fœminis tenuiores in omni genere. Suræ homini tantum, & crura carnosa. Reperitur apud autores, quendam in Aegypto nõ habuisse suras. Vola homini tantũ, exceptis quibusdam. Nanque & hinc cognomina inuenta, Planci, Plauti, Scauri, Pansæ: sicut à cruribus Vari, Vatiæ, Vatinij, quæ uitia & in quadrupedibus. Solidas habent ungulas, quę nõ sunt cornigera, igitur pro eis telum ungula est illis: Nec talos habent eadem. At quæ bisulca sunt, habent. Iidem digitos habentibus non sunt: neq; in prioribus pedibus omnino ulli. Camelo tali similes bubulis, sed minores paulo. Est enim bisulcus discrimine exiguo pes imus, uestigio carnoso, ut ursi: qua de causa in longiore itinere sine calciatu fathiscunt.

De ungulis. Cap. XLVI

VNgulæ ueterino tantũ generi renascũtur. Sues in Illyrico quibusdã locis solidas habent ungulas. Cornigera ferè bisulca. Solida ungula, & bicorne nullũ: Vnicorne asinus tantũ Indicus. Vnicorne bisulcũ oryx. Talos asinus Indicus unus solidipedũ habet. Nam sues ex utroq; genere existimantur, ideo fœdi earum. Hominem qui existimarunt habere, facile conuicti. Lynx tantum digitos habentium, simile quiddam talo habet: Leo etiamnum tortuosius. Talus autem rectus est in articulo pedis uentre eminens, concauo in uertebra ligatus.

Et in pag. 149: cap. 53. et pag. 13 cap. 40.

De pedibus auium & unguibus. Cap. XLVII

AVium aliæ digitatæ, aliæ palmipedes, aliæ inter utrũq;, diuisis digitis adiecta latitudine. Sed omnibus quaterni digiti, tres in priore parte, unus à calce. Hic deest quibusdã longa crura habentibus. Iynx sola utrinq; binos habet. Eadem linguã serpentium similem in magnã longitudinẽ porrigit. Collum circumagit in auersum. Vngues ei grandes ceu gracculis. Auium quibusdam grauioribus, in cruribus additi radij. Nulli uncos habentium ungues, longi pedes. Porrectis ad caudam cruribus uolant: quibus breues, contractis ad medium. Qui negant uolucrem ullam sine pedibus esse, confirmant & apodas habere, & ocen & drepanin, in eis quæ rarissime apparent. Visæ iam etiam serpentes

tes

tes anſerinis pedibus.

De pedibus inſectorum. Cap. XLVIII

INſectorum pedes primi longiores, duros habentibus oculos, ut ſubinde pedibus eos tergeãt, ceu notamus in muſcis. Quæ ex his nouiſſimos habent longos, ſaliunt ut locuſtæ. Omnibus aũt his ſeni pedes. Araneis quibuſdam prælongi accedũt bini. Internodia ſingulis terna. Octonos & marinis eſſe diximus, polypis, ſepijs, loliginibus, cãcris, qui brachia in contrarium mouẽt, pedes in orbem aut in obliquum. Iidem ſoli animalium rotundi. Cætera binos pedes duces habent, cancri tantum quaternos. Quæ hunc numerum pedum exceſſere terreſtria, ut pleriq; uermes, non infra duodenos habẽt, aliqua uero & centenos. Numerus pedum impar nulli eſt. Solidipedũ crura ſtatim iuſta naſcũtur menſura: poſtea exporrigentia ſe uerius q̃ creſcentia. Itaq; in infantia ſcabunt aures poſterioribus, quod addita ętate nõ queunt, quia longitudo ſuperficiem corporum ſolam ampliat. Hac de cauſa inter initia paſci, niſi ſubmiſſis genibus nõ poſſunt, nec uſq; dum ceruix ad iuſta incremẽta perueniat.

De pomilionibus & genitalibus Cap. XLIX

POmilionum genus in omnibus animalibus eſt, atq; etiã inter uolucres. Genitalia maribus quibus eſſent retro, ſatis diximus. Oſſea ſunt lupis, uulpibus, muſtelis, uiuerris, unde etiam calculo humano remedia præcipua. Vrſo quoque ſimul ut expirauerit, corneſcere aiunt. Camelino arcus intendere orientis populis fidiſſimum. Necnon aliqua gentium quoq; in hoc diſcrimina, & ſacrorũ etiã, citra perniciẽ amputãtibus matris deûm gallis. Contrà mulierũ paucis prodigioſa aſſimulatio. Sicut hermaphroditis utriuſq; ſexus: quod etiam quadrupedũ generi accidiſſe Neronis principatu primũ arbitror. Oſtẽtabat certe hermaphroditas ſubiuges carpento ſuo equas, in Treuerico Galliæ agro repertas: ceu planè uiſenda res eſſet, principem terrarum inſidere portentis. Teſtes pecori armentoq; ad crura decidui, ſuibus adnexi, delphino prælongi ultima conduntur aluo, & elephanto occulti: oua parientium lumbis intus adhærent, qualia ocyſſima in Venere. Piſcibus ſerpentibuſq; nulli, ſed eorum uice binæ ad genitalia à renibus uenæ. Buteonibus terni. Homini tantum iniuria, aut ſponte naturæ franguntur: idq; tertium ab hermaphroditis & ſpadonibus ſemiuiri genus habent. Mares in omni genere fortiores, præterquàm in pantheris & urſis.

De caudis. Cap. L

CAudæ præter hominem ac ſimias omnibus ferè animalibus, & oua gignẽtibus, pro deſiderio corporum: nudæ hirtis, ut apris: paruæ uilloſis, ut urſis: prælongis ſetoſæ, ut equis. Amputatæ lacertis & ſerpentibus renaſcuntur. Piſcium meatus gubernaculi modo regunt: atq; etiam in dextram ac leuam motæ, ut remigio quodam impellunt. Lacertis inueniuntur & geminę. Boûm caudis longiſſimus caulis, atq; in ima parte hirtus. Idem aſinis longior quàm equis, ſed ſetoſus ueterinis. Leoni infima parte, ut bubus et ſorici: pantheris non item: uulpibus & lupis uilloſus, ut ouibus, quibus procerior. Sues intorquẽt, canum degeneres ſub aluũ reflectũt.

De uocibus. Cap. LI

VOcem non habere niſi quæ pulmonem & arterias habent, hoc eſt, niſi quę ſpirant, Ariſtoteles putat. Idcirco & inſectis ſonum eſſe, non uocem, intus meante ſpiritu, & incluſo ſonante. Alia murmur ædere, ut apes. Alia cum tractu ſtridorem, ut cicadas: Recepto enim ut duobus ſub pectore cauis ſpiritu, mobili occurſante membrana intus, attritu eius ſonare uiſcera ſat notum eſt. Cætera ſimul cum uolatu incipere audiri, & deſinere, ut muſcas, apes. Sonum enim attritu & interiore aura, non anima reddi. Locuſtas pennarum & femorum attritu ſonare, creditur ſanè. Item aquatilium pectines ſtridere cum uolant, Mollia & cruſta intecta, nec uocem nec ſonum ullum habere. Sed & cæteri piſces, quamuis pulmone & arteria careant, non in totum ſine ullo ſono ſunt. Stridorem cum dentibus fieri cauillantur. Et is qui caper uocatur in Acheloo amne grunnitum habet, & alij de quibus diximus. Oua pariẽtibus ſibilus, ſerpentibus longus, teſtudini abruptus. Ranis ſonus ſui generis, ut dictum eſt, niſi ſi & in eis ferenda dubitatio eſt, qui mox in ore concipitur non in pectore. Multum tamen in ijs refert & locorum natura. Mutæ in Macedonia

cedonia traduntur, muti & apri. Auium loquaciores quę minores, & circa coitus maxime. Alijs in pugna uox, ut coturnicibus: alijs ante pugnam ut perdicibus: alijs cum uicere, ut gallinaceis. Iiſdem ſua maribus: alijs eadem, ut fœminis, ut luſciniarum generi. Quædam toto anno canunt, quædam certis temporibus, ut in ſingulis dictum eſt. Elephas citra nares ore ipſo, ſternutamento ſimilem elidit ſonum, per nares autem tubarum raucitati. Bubus tantum fœminis uox grauior, in alio omni genere exilior quàm maribus: in homine etiam caſtratis. Infantis in naſcendo nulla auditur, antequã totus emergat utero. Primus ſermo anniculo eſt. Semeſtris locutus eſt Crœſi filius in crepundijs: quo prodigio totum id concidit regnum. Qui celerius fari cœpere, tardius ingredi incipiunt. Vox roboratur à XIII. annis. Eadem in ſenecta exilior: neq; in alio animaliũ ſæpius mutatur. Mira præterea ſunt de uoce digna dictu. In theatrorum orcheſtris ſcobe aut harena ſuperiecta deuoratur, & in rudi parietum circumiectu, dolijs etiam inanibus: currit eadem concauo uel recto parietum ſpatio, quamuis leui ſono dicta uerba ad alterum caput perferẽs, ſi nulla inæqualitas impediat. Vox in homine magnam uultus habet partem. Agnoſcimus eam prius quàm cernamus, non aliter quàm oculis: totidemq; ſunt eæ, quot in rerum natura mortales, & ſua cuiq; ſicut facies. Hinc illa gentium totq; linguarum toto orbe diuerſitas, hinc tot cantibus & modulis flexiones. Sed ante omnia explanatio animi, quæ nos diſtinxit à feris, inter ipſos quoq; homines diſcrimen alterũ æque grande ꝙ à beluis fecit.

De agnaſcentibus membris, & dicta Ariſtotelis de uita hominis. Cap. LII

MEmbra animalibus agnata inutilia ſunt, ſicut ſextus homini ſemper digitus. Placuit in Aegypto nutrire portentum, binis & in auerſa capitis parte oculis hominem, ſed ijs non cernentem. Miror quidem Ariſtotelem non modo crediſſe præſcita uitę eſſe aliqua in corporibus ipſis, uerumetiam prodidiſſe. Quæ quanquam uana exiſtimo, nec ſine cunctatione proferenda, ne in ſe quiſque & auguria anxie quærat: attingam tamen quæ tantus uir in doctrinis non ſpreuit. Igitur uitæ breuis ſigna ponit raros dentes, prælongos digitos, plumbeũ colorem, pluresq; in manu inciſuras, nec perpetuas. Contrà longæ eſſe uitæ incuruos humeris, & in manu una duas inciſuras longas habentes, & plures quàm xxxij. dentes, auribus amplis. Nec uniuerſa hæc (ut arbitror) ſed ſingula obſeruat, friuola (ut reor) & uulgo tamen narrata. Addidit morum quoq; aſpectus ſimili modo apud nos Trogus, & ipſe autor ſeuerißimus, quos uerbis eius ſubijciã: Frons ubi eſt magna, ſegnẽ animum ſubeſſe ſignificat: quibus parua, mobilem: quibus rotunda, iracundum, uelut hoc ueſtigio tumoris apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles ſignificant: quibus iuxta naſum flexa ſunt, auſteros: quibus iuxta tempora inflexa, deriſores: quibus in totum demiſſa, maleuolos & inuidos. Oculi quibuſcunque ſunt longi, maleficos eſſe indicant. Qui carnoſos à naribus angulos habent, malitiæ notam præbent. Candidi pars extenta, notam impudentiæ habet: Qui identidem operire ſolent, inconſtantiæ. Oricularum magnitudo, loquacitatis & ſtultitiæ nota eſt, Hactenus Trogus.

De anima & de halitu animalium, & quæ guſtata interimãt, & de uictu hominis, & quibus de cauſis non coquatur. Cap. LIII

ANimæ leonis uirus graue, urſi peſtilens. Contacta halitu eius nulla fera attingit, citiusq; putreſcunt afflata reliquis. Hominis tantum natura infici uoluit pluribus modis, & ciborum ac dentium uitijs, ſed maxime ſenio. Dolorem ſentire non poterat, tactu ſenſuq; omni carebat: ſine qua nihil ſentitur. Eadem commeabat recens aßidue, exitura ſupremo, & ſola ex omnibus ſuperfutura. Deniq; hæc trahebatur è cœlo. Huius quoque tamen reperta pœna eſt, ut neq; idipſum quo uiuitur, in uita iuuaret. Parthorum populis hoc præcipue, & à iuuenta, propter indiſcretos cibos: nanq; & uino fœtẽt ora nimio. Sed ſibi proceres medẽtur grano Aſſyrij mali, cuius eſt ſuauitas præcipua, in eſculẽta addito. Elephantorum anima ſerpentes extrahit, ceruorum item urit. Diximus hominũ genera, qui

qui uenena serpentium suctu corporibus eximerent. Quin & subus serpentes in pabulo sunt, & alijs uenenum est. Quæ insecta appellauimus, omnia olei aspersu necantur. Vultures unguento qui fugantur, alios appetunt odores: Scarabei rosam. Quosdam serpentes scorpio occidit. Scythæ sagittas tingunt uiperina sanie & humano sanguine: irremediabile id scelus, mortem ilico adfert leui tactu. Quæ animalium pascerentur ueneno diximus. Quædam innocua alioquin, uenenatis pasta noxia fiunt & ipsa. Apros in Pamphylia & Ciliciæ montuosis, salamandra ab his deuorata, qui edêre moriuntur. Nec est intellectus ullus in odore uel sapore. Et aqua uinumq; interimit, salamandra ibi immortua, uel si omnino biberit unde potetur: item rana quam rubetã uocant. Tantum insidiarum est uitæ. Vespæ serpente auide uescuntur, quo alimento mortiferos ictus faciunt. Ideoq; magna differentia est uictus: ut in tractu pisce uiuentium Theophrastus prodidit, boues quoq; pisce uesci sed non nisi uiuente. Homini cibus utilissimus simplex. Aceruatio saporum pestifera, & cõdimenta perniciosiora. Difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria, nimia, & auide hausta, & æstate quàm hyeme difficilius, & in senecta quàm in iuuenta. Vomitiones homini ad hæc in remedium excogitatæ, frigidiora corpora faciunt, inimicæ oculis maxime ac dentibus. Somno concoquere corpulentiæ quàm firmitati utilius. Ideo athletas malunt cibos ambulatione perficere. Peruigilio quidem præcipue uincuntur cibi.

De corpulentia augenda uel minuenda, & quæ gustu famem ac sitim sedent. Cap. LIIII

AVgescunt corpora dulcibus atque pinguibus & potu: minuuntur siccis & aridis, frigidisq; ac siti. Quædam animalia & pecudes quoque in Africa, quarto die bibunt. Homini non utique septimo letalis inedia, Durasse & ultra undecimum plerosque certum est. Mori esuriendi semper inexplebili auiditate, animalium uni homini. Quædam rursus exiguo gustu famam ac sitim sedant, conseruantq; uires, ut butyrum, hippace, glycyrrhizon. Perniciosissimum autem & in omni quidem uita quod nimium, præcipue tamen corpori, minuiq; quod grauat quolibet modo utilius. Verum ad reliqua naturæ transeamus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER DVODECIMVS

PROOEMIVM

ANIMALIVM omnium, quæ nosci potuere, naturæ generatim membratimq; ita se habent. Restant neque ipsa anima carentia (quandoquidem nihil sine ea uiuit) terra ædita, ut inde eruta dicantur, ac nullum sileatur rerum naturæ opus. Diu fuere occulta eius beneficia, summumq; munus homini datum, arbores syluæq; intelligebantur. Hinc primum alimentum, harum fronde mollior specus, libro uestis. Etiamnum gentes sic degunt. Quo magis ac magis admirari subit, ab ijs principijs cædi montes in marmora, uestes ad Seras peti: unionem in rubri maris profundo, smaragdum in ima tellure quæri. Ad hoc excogitata sunt aurium uulnera: nimirum quoniam parum erat collo crinibusq; gestari, nisi infoderentur etiam corpori. Quamobrem sequi par est ordinem uitæ, & arbores ante alia dicere, ac moribus primordia ingerere.

De arborum honore, & quando platanus primum in Italia, & de natura earum. Cap. I

HÆc fuere numinum templa, priscoq; ritu simplicia rura etiã nunc deo præcellẽtem arborem dicãt. Nec magis auro fulgẽtia atq; ebore simulacra, quàm lucos, & in ijs silentia ipsa adoramus. Arborum genera numinibus suis dicata perpetuo seruantur, ut Io

ui

ui esculus, Apollini laurus, Mineruæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & Syluanos Faunosq́; & dearũ genera syluis ac sua numina, tanq́; & cœlo, attributa credimus. Arbores postea blãdioribus fruge succis hominẽ mitigauere. Ex ijs recreãs membra olei liquor, uiresq́; potus uini, tot deniq; sapores annui sponte ueniẽtes: & mẽsæ, depugnetur licet earum causa cum feris, & pasti naufragorũ corporibus pisces expetãtur, etiamnum tamen secundæ. Mille præterea sunt usus earum, sine quis uita degi nõ possit. Arbore sulcamus maria, terrasq́; admouemus, arbore ædificamus tecta. Ex arbore & simulacra numinum fuere, nondum pretio excogitato beluarum cadaueri, anteq́; ut à dijs nato iure luxurię, eodẽ ebore numinũ ora spectarẽtur & mensarũ pedes. Produnt Alpibus coercitas, & tum inexuperabili munimento Gallias, hanc primũ habuisse causam superfundendi sese Italiæ, quod Elico ex Heluetijs ciuis earum, fabrilem ob artem Romæ commoratus, ficum siccam & uuam, oleiq́; ac uini præmissa remeans secum tulisset. Quapropter hæc uel bello quæsisse uenia sit. Sed quis non iure miretur arborem umbræ gratia tantum ex alieno petitam orbe? Platanus hæc est, per mare Ionium in Diomedis insulam eiusdem tumuli gratia primum inuecta, inde in Siciliã transgressa, atq; inter primas donata Italię, & iam ad Morinos usq; peruecta, ad tributariũ etiam pertinẽs solum, ut gentes uectigal & pro umbra pendãt. Dionysius prior Siciliæ tyrannus Rhegiũ in urbem transtulit eas, domus suæ miraculum, ubi postea factum gymnasium: nec potuisse in amplitudinem adolescere, & alias fuisse in Italia, ac nõminatim Hispania apud autores inuenitur. Hoc actum circa captæ urbis ætatem, tantumq́; postea honoris increuit, ut mero infuso enutriantur: compertum id maxime prodesse radicibus, docuimusq́; etiam arbores uina potare. Celebratæ sunt primum in ambulatione Academiæ Athenis cubitorum XXXVI. unius radice ramos antecedente. Nunc est clara in Lycia gelidi fontis socia amœnitate, itineri apposita, domicilij modo caua LXXX atque unius pedum specu, nemoroso uertice, & se uastis protegens ramis, arborũ instar, agros longis obtinens umbris: ac ne quid desit speluncæ imagini, saxea intus crepidinis corona muscosos complexa punices: tam digna miraculo, ut Licinius Mutianus ter COS. & nuper prouinciæ eius legatus, prodendũ etiam posteris putarit, epulatum intra eam se cum duodeuicesimo comite, large ipsa toros præbente fronde, ab omni afflatu securum, optantem imbrium per folia crepitus, lætiorem quàm marmorũ nitore, picturæ uarietate, laqueariũ auro, cubuisse in eadem. Aliud exemplum Caij principis, in Veliterno rure mirati unius tabulata, laxisq́; ramorum trabibus scamna patula, & in ea epulati, cum ipse pars esset umbræ, XV. conuiuarum ac ministerij capace triclinio, quam cœnam appellauit ille nidum. Est Gortynæ in insula Creta iuxta fontẽ platanus una, insignis utriusq; linguæ monumẽtis, nunq́; folia dimittens: Statimq́; ei Græciæ fabulositas superfuit, Iouem sub ea cum Europa concubuisse: ceu uero nõ alia eius generis esset in Cypro: sed ex ea primũ in ipsa Creta (ut est natura hominũ nouitatis auida) platani satæ regenerauere uitiũ: quandoquidẽ cõmendatio arboris eius nõ alia maior est, quàm solem æstate arcere, hyeme admittere. Inde in Italiam quoq; ac suburbana sua Claudio principe Marcelli Esernini libertus, sed qui se potentiæ causa Cæsaris libertis adoptasset, spado Thessalicus prædiues, ut merito dici posset is quoq; Dionysius, trãstulit id genus. Durantq́; etiã in Italia portenta terrarũ, præter illa scilicet quæ ipsa excogitauit Italia.

De chamæplatano, & quis totonderit uiridaria. Cap. II

NAnq; & chamæplatani uocantur coactæ breuitatis, quoniã arborum etiã abortus inuenimus. Hoc ergo quoq; in genere pumilionũ infelicitas dicta erit. Fit autem & serendi genere & recidendi. Primus Cn. Matius ex equestri ordine, diui Augusti amicus, inuenit nemora tonsilia intra hos LXXX. annos.

De peregrinis arboribus, & malo Assyria. Cap. III

PEregrinæ & cerasi, Persicæq́;, & omnes quarũ Græca nomina aut aliena: sed quæ ex his incolarum numero esse cœpere, dicentur inter fructiferas. In præsentia externas

persequemur, à salutari maxime orsi. Malus Assyria quam alij uocant Medicam, uenenis medetur. Folium eius est unedonis intercurrentibus spinis. Pomum ipsum aliâs non manditur, odore præcellit foliorũ quoq;, qui transit in uestes unà cõditus, arcetq; animalium noxia. Arbor ipsa omnibus horis pomifera est, alijs cadentibus, alijs maturescẽtibus, alijs uero subnascentibus. Tentauere gentes transferre ad sese, propter remedij præstantiã fictilibus in uasis, dato per cauernas radicibus spiramẽto: Qualiter omnia trãsitura lõgius, seri arctissime transferriq; meminisse cõueniet, ut semel quæque dicantur. Sed nisi apud Medos & in Perside nasci noluit. Hæc est autem, cuius grana Parthorum proceres incoquere diximus esculentis, cõmendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in Medis. Lanigeras Serum in mentione gentis eius narrauimus.

De Indiæ arboribus, & quando primum Romæ ebenus. Cap. IIII

ITem Indiæ arborũ magnitudinem. Vnam è peculiaribus Indiæ Virgilius celebrauit ebenũ, nusquã alibi nasci professus. Herodotus eã Aethiopiæ intelligere maluit, tributi uice regibus Persidis è materie eius centenas phalangas tertio quoq; anno pensitasse Æthiopas cum auro & ebore, prodendo. Non omittendum id quoque, uicenos dentes elephantorum grandes, quoniã ita significauit, Aethiopas eadẽ causa pendere solitos. Tãta ebori autoritas erat urbis nostrę trecentesimodecimo anno: tũc enim autor ille historiam eam condidit Thurijs in Italia. Quo magis mirum est, quod eidem credimus, qui Padum amnem uidisset, neminem ad id tempus Asiæ Græciæq;, aut sibi cognitum. Aethiopiæ forma, ut diximus, nuper allata Neroni principi, raram arborem ebenum Meroen usque à Syene fine imperij, per nongenta XCVI.M. passuum, nullamq; aliam nisi palmarũ generis esse docuit. Ideo fortassis in tributorum autoritate tertia res fuerit ebenus. Romæ eam magnus Pompeius in triumpho Mithridatico ostẽdit. Accendi eam Fabianus negat: utitur tamen odore iucundo. Duo genera eius. Rarum id quod melius arboreũ, trunco enodi, materie nigri splendoris, ac uel sine arte protinus iucundi. Alterũ fruticosum cytisi modo, & tota India dispersum.

De spina & ficu Indicis. Cap. V

VBi & spina similis, sed deprehensa uel lucernis, igni protinus transiliẽte. Nunc eas exponam quas mirata est Alexandri Magni uictoria, orbe eo patefacto. Ficus ibi exilia poma habet. Ipsa se semper serens, uastis diffunditur ramis: quorũ pondera adeo in terram curuantur, ut annuo spatio infigantur, nouamq; sibi propaginem faciant circa parentem in orbes, quodam opere topiario. Intra sepem eam æstiuant pastores, opacam pariter & munitam uallo arboris, decora specie subter intuẽti, proculúe fornicato ambitu. Superiores eiusdẽ rami in excelsum emicant, syluosa multitudine, uasto matris corpore, ut LX.p. pleræq; orbe colligant, umbra uero bina stadia operiant. Foliorũ latitudo peltæ effigiem Amazonicæ habet: ea causa fructum integens, crescere prohibet. Rarusq; est, nec fabæ magnitudinem excedens: sed per folia solibus coctus prædulci sapore, dignus miraculo arboris: gignitur circa Acesinem maxime amnem.

De arbore pala, & arboribus Indicis sine nominibus, & laniferis. Cap. VI

MAior alia, pomo & suauitate præcellentior, quo sapientes Indorum uiuunt. Folium alas auium imitatur, longitudine trium cubitorũ, latitudine duûm. Fructũ cortice emittit, admirabilem succi dulcedine, ut uno quaternos satiet. Arbori nomen palæ, pomo arienæ. Plurima est in Sydracis, expeditionũ Alexandri termino. Est & alia similis huic, dulcior pomo, sed interaneorum ualetudini infesta. Edixerat Alexander ne quis agminis sui id pomum attingeret. Genera arborum Macedones narrauere, maiore ex parte sine nominibus. Est & terebintho similis cætera, pomo amygdalis, minore tantum magnitudine, præcipuæ suauitatis. In Bactris utiq; hanc aliqui terebinthũ esse proprij generis potius quàm similem ei putauerunt. Sed unde uestes lineas faciunt, folijs moro similis, calyce pomi cynorhodo. Serũt eam in campis, nec est gratior ullarum prospectus. Oliua Indiæ sterilis, præterquam oleastri fructu.

De pipe

De piperis arboribus, de gariophyllo, & alijs pluribus. Cap. VII

PAsim uero quæ piper gignunt, iuniperis nostris similes, quanq; in fronte Caucasi solibus opposita gigni tantũ eas aliqui tradidere. Semine à iunipero distãt paruulis siliquis, quales in faseolis uidemus. Hæ priusq; dehiscãt decerptæ, tostæq; sole, faciũt quod uocatur piper longum. Paulatim uero dehiscẽtes maturitate, ostendũt candidum piper: quod deinde tostũ solibus, colore rugisq; mutatur. Verũ & ijs sua iniuria est, atq; cœli intemperie carbunculãtur, fiũtq; semina cassa & inania, quod uocãt brechmasin, sic Indorũ lingua significãte abortũ. Hoc ex omni genere asperrimũ est, leuissimũq; & pallidũ. Gratius nigrũ, leniusq; utroq; candidum. Nõ est huius arboris radix, ut aliqui existimauere, quod uocant zimpiberi, alij uero singiberi, quanq; sapore simile. Id enim in Arabia atq; Troglodytica in uillis nascitur, paruę herbæ radice cãdida. Celeriter ea cariẽ sentit, quãuis in tanta amaritudine. Pretium eius in libras VI. Piper longũ facillime adulteratur Alexandrino sinapi. Emitur in libras X. XV. Albũ X. VII. nigrũ. X. IIII. Vsum eius adeo placuisse mirũ est, In alijs quippe suauitas cepit, in alijs species inuitauit: huic nec pomi nec baccæ commendatio est aliqua: sola placere amaritudine, & hãc in Indos peti. Quis ille primus experiri cibis uoluit? aut cui in appetenda auiditate esurire nõ fuit satis? Vtrunq; syluestre gentibus suis est, & tamen pondere emitur ut aurũ uel argentũ. Piperis arborẽ iã & Italia habet, maiorem myrto, nec absimilem. Amaritudo grano eadẽ quæ piperi musteo creditur esse. Deest tosta illa maturitas, ideoq; & rugarũ colorisq; similitudo. Adulteratur iuniperi baccis mire uim trahẽtibus. In põdere quidẽ multis modis. Est etiamnũ in India piperis grani simile, quod uocatur gariophyllon grãdius fragiliusq;. Tradũt in Indico luco id gigni. Aduehitur odoris gratia. Fert & spina piperis similitudinẽ, præcipua amaritudine, folijs paruis densisq; cyperi modo, ramis triũ cubitorum, cortice pallido, radice lata, lignosaq;, buxei coloris. Hæc in aqua cum semine excepta in æreo uase medicamentũ fit, quod uocatur lycion. Ea spina & in Pelio monte nascitur, adulteratq; medicamentũ. Item asphodeli radix aut fel bubulum, aut absinthiũ, uel thus, uel amurca. Lycion aptissimum medicinæ, quod est spumosum. Indi in utribus camelorum aut rhinocerotum id mittunt. Spinam ipsam in Græcia quidam pyxacanthum Chironium uocant.

De macir, & saccaro, & arboribus Arianæ gentis. Cap. VIII

ET macir ex India aduehitur, cortex rubẽs radicis magnæ, nomine arboris suæ. Qualis sit ea, incõpertũ habeo. Corticis melle decocti usus in medicina ad dysentericos præcipuus habetur. Saccaron & Arabia fert, sed laudatius India. Est aũt mel in harundinibus collectũ, gummiũ modo candidũ, dentibus fragile, amplissimũ nucis auellanæ magnitudine, ad medicinæ tantũ usum. Contermina Indis gens Ariana appellatur, cuius spina lachrymarũ pretiosa, myrrhæ similis, accessu propter aculeos anxio. Ibi & frutex pestilens rhaphani, folio lauri, odore equos inuitante, qui penè equitatu orbauit Alexandrum primo introitu, quod & in Gedrosis accidit. Itẽ laurino folio & ibi spina tradita est, cuius liquor aspersus oculis, cæcitatẽ infert omnibus animalibus. Necnõ & herba pręcipui odoris, referta minutis serpentibus quarũ ictu protinus moriendũ esset. Onesicritus tradit in Hyrcaniæ cõuallibus ficis similes esse arbores, quę uocẽtur Occhi, ex quibus defluat mel horis matutinis duabus.

De bdellio & arboribus Persici maris. Cap. IX

VIcina est Bactriana, in qua bdellium nominatissimũ. Arbor nigra est, magnitudine oleę, folio roboris, fructu caprifici naturaq;. Gũmi alij brochon appellãt, alij malachram, alij maldacon. Nigrũ uero & in offas cõuolutũ hadrobolon. Esse aũt debet translucidũ simile cerę, odoratũ, & cũ fricat̃ pingue, gustu amarũ citra acorẽ. In sacris uino pfusum odoratius. Nascitur & in Arabia, Indiaq;, & Media ac Babylõe. Aliq peraticũ uocãt ex Media aduectũ. Facilius hoc & crustosius, amariusq;: at Indicũ humidius & gummosum. Adulteratur amygdala nuce. Cætera eius genera cortice scordasti. Ita uocatur arbor æmulo gũmi. Sed deprehendũtur (quod semel dixisse & in cæteros odores satis sit) odore

colore,pondere,gustu,igne.Bactriano nidor siccus,multiq; cãdidi ungues.Præterea suũ pondus,quod grauius esse aut leuius non debeat.Pretiũ syncero in libras x.terni.Gentes supradictas Persis attingit,rubro mari(quod ibi Persicũ uocauimus)longe in terra æstus agente,mira arborum natura.Nanq; erosæ sale, inuectis derelictisq; similes,sicco littore radicibus nudis polyporũ modo amplexæ steriles harenas spectãtur.Eædem mari adueniente fluctibus pulsatæ, resistunt immobiles.Quin & pleno æstu operiuntur totæ,apparetq; rerum argumentis, asperitate aquarum illas ali. Magnitudo miranda est,species similis unedonis,pomum amygdalis extra,intus contortis nucleis.

De arboribus Persicæ insulæ,& lanigeris arboribus. Cap. X

TYlos insula in eodem sinu est,repleta syluis quà spectat orientem,quaq; & ipsa æstu maris perfunditur. Magnitudo singulis arboribus fici, flos suauitate inenarrabili, pomũ lupino simile,propter asperitatem intactum omnibus animalibus.Eiusdem insulæ excelsiore suggestu lanigeræ arbores alio modo quàm Serũ. Is folia infœcunda: quæ ni minora essent,uitiũ poterant uideri.Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas,quæ maturitate ruptæ ostendunt lanuginis pilas, ex quibus uestes pretioso linteo faciunt.

De gossampinis,& arboribus ex quibus uestes fiunt,& quibus modis constent arborum fructus. Cap. XI

ARbores uocãt gossampinos,fertiliores etiã Tylo in minore,quę distat x.M.pass.Iuba circa fruticẽ lanugines esse tradit,linteaq; fieri Indicis præstãtiora.Arabiæ aũt arbores ex quibus uestes faciãt, cynas uocari,folio palmę simili.Sic Indos suę arbores uestiunt.In Tylis aũt & alia arbor floret albæ uiolæ specie, sed magnitudine quadruplici,sine odore,quod miremur.In eo tractu est & alia similis,foliosior tamen roseiq; floris:quẽ nocte cõprimens,aperire incipit solis exortu,meridie expãdit.Incolæ dormire eũ dicũt:Fert eadẽ insula & palmas,oleasq; ac uites,& cũ reliquo pomorũ genere ficos.Nulli arborum folia ibi decidũt.Rigaturq; gelidis fontibus,& imbres accipit. Vicina his Arabia, flagitat quandã generũ distinctionẽ,quoniã fructus is cõstat radice,frutice,cortice,succo,lachryma,ligno,surculo,flore,folio,pomo.

De costo & nardo,& differẽtijs nardi. Ca.XII

RAdix & foliũ Indis est maximo pretio.Radix costi gustu feruens,odore eximio,frutice aliàs inutili.Primo statim introitu amnis Indi in Patale insula,duo sunt eius genera,nigrum,& quod melius candicãs.Pretiũ in libras XVI.De folio nardi plura dicere par est,ut principali in unguentis.Frutex est graui & crassa radice,sed breui ac nigra,fragiliq;, quamuis pingui,sitũ redolẽte ut cyperi,aspero sapore,folio paruo densoq;.Cacumina in aristas se spargũt,ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrãt.Alterũ eius genus apud Gangem nascẽs damnatur in totũ,ozenitidis nomine,uirus redolẽs. Adulteratur & pseudonardo herba,quę ubiq; nascitur,crassiore atq; latiore folio,& colore languido in candidum uergente. Item sua radice permixta ponderis causa, & gummi,spumaq; argenti aut stibio,cyperiue cortice.Syncerũ quidẽ leuitate deprehẽditur,& colore ruffo,odorisq; suauitate,& gustu maxime siccãte os,sapore iucũdo. Pretiũ spicæ in libras XC.Folia diuisere annonã,ab amplitudine hadrosphærũ uocatur maioribus folijs † X. XXX.Quod minore folio est mesosphęrũ appellatur,emitur.X.LX.Laudatissimũ microsphęrũ è minimis foliũ pretium eius X.LXXV.Odoris gratia omnibus maior recentibus. Nardo color qui inueterauerit nigriori melior.In nostro orbe pxime laudatur Syriacũ, mox Gallicũ,tertio loco Creticũ,quod alij quidem agriũ uocãt,alij phu,folio olusatri,caule cubitali,geniculato in purpura albicante,radice obliqua uillosaq;,& imitãte auium pedes.Baccaris uocatur nardum rusticũ,de quo dicemus inter flores.Sunt aũt ea omnia herbæ præter Indicũ. Ex ijs Gallicũ & cũ radice uellitur,abluiturq; uino.Siccatur in umbra,alligatur fasciculis in charta,non multũ ab Indico differẽs,Syriaco tamen leuius.Pretiũ XIIJ.In his probatio una,ne sint fragilia,& arida potius quàm sicca folia. Cum Gallico nardo semper nascitur herba, quę hirculus uocatur,à grauitate odoris & similitudine,qua maxime adulteratur.Distat, quod

hoc est, denarij XXX.

quod sine cauliculo est,& q̃d minoribus folijs,quodq́ radicis neq; amaræ,neq; odoratæ.

De asaro,amomo,amomide & cardamomo. Cap.XIII

NArdi uim habet & asarũ, quod & ipsum aliqui syluestre nardum appellant.Est aũt ederę folijs,rotũdioribus tantũ mollioribusq́,flore purpureo,radice Gallici nardi: Semen acinosum, saporis calidi ac uinosi. Montibus in umbrosis bis anno floret. Optimum in Ponto, proximũ in Phrygia, tertiũ in Illyrico.Foditur cũ folia mittere incipit, & in sole siccatur,celeriter sitũ trahẽs ac senescẽs.Inuẽta nuper & in Thracia herba est,cuius folia nihil ab Indico nardo distant. Amomi uua in usu est,Indica uite labrusca:ut alij existimauere,frutice myrtuoso,palmi altitudine:carpiturq́ cum radice,manipulatim leniter componitur,protinus fragile. Laudatur q̃ maxime Punici mali folijs simile,nec rugosis, colore ruffo. Secunda bonitas pallido.Herbaceũ peius,pessimumq́ candidũ,quod & uetustate euenit.Pretiũ uuæ in libras x.lx.friato uero amomo xlviij. Nascit̃ & in Armeniæ parte,quę uocatur Otene, & in Media,& in Ponto. Adulteratur folijs Punicis,& gummi liquido ut cohæreat,conuoluatq́ se in uuæ modũ.Est & quæ uocatur amomis, minus uenosa atq; durior,ac minus odorata:quo apparet,aut aliud esse,aut colligi immaturum.Simile his & nomine & frutice cardamomum,semine oblongo. Metitur eodem modo & in Arabia. Quatuor eius genera, Viridissimum ac pingue acutis angulis cõtumax fricanti, quod maxime laudatur. Proximũ è ruffo candicans. Tertium breuius atq; nigrius. Peius tamen uariũ & facile tritu,odorisq́ parui:qui uerus,costo uicinus esse debet.Hoc & apud Medos nascitur.Pretiũ optimi in libras duodecim. Cinamomo proxima gentilitas erat, ni prius Arabiæ diuitias indicari conueniret, causasq́ quæ cognomen illi felicis ac beatæ dedere. Principalia ergo in illa thus,& myrrha.Hæc & cum Troglodytis communis.

De thure,& arboribus. Cap. XIIII

THura præter Arabiã nullis, ac ne Arabiæ quidem uniuersæ.In medio eius ferè sunt Atramitæ pago Sabæorũ capite regni Sabota,in monte excelso,à quo octo mãsionibus distat regio eorum thurifera.Saba appellatur, quod significare Græci mysterium dicunt:spectat ortus solis æstiui, undique rupibus inuia, & à dextera maris scopulis inaccessa.Id solum è rubro lacteum traditur.Syluarũ longitudo est schœnorum xx. latitudo dimidium eius.Schœnus patet Eratosthenis ratione,stadia xl.hoc est,pass.quinq; M. aliqui xxij.stadia singulis schœnis dedere.Attolluntur colles alti,decurruntq́ & in plana arbores sponte natæ.Terrã argillosam esse cõuenit, raris fontibus ac nitrosis. Attingunt & Minæi pagus alius,per quos euehitur uno tramite angusto. Hi primi cõmerciũ thuris fecere,maximeq́ exercẽt: à quibus & Minæũ dictũ est. Nec præterea Arabum alij thuris arborem uidẽt,ac ne horum quidem oẽs. Feruntq́ MMM non amplius esse familiarum, quæ ius per successiones id sibi uindicent.Sacros uocari ob id, nec ullo cõgressu fœminarum funerumq́,cũ incidãt eas arbores aut metãt,pollui:atq; ita religione merces augeri. Quidam promiscuum ius ijs populis esse tradunt in syluis, alij per uices annorum diuidi. Nec arboris ipsius quæ sit facies cõstat. Res in Arabia gessimus,& Romana arma in magnam partẽ eius penetrauere:C.etiã Cæsar Augusti filius inde gloriam petijt,nec tamen ab ullo(quod equidem sciã)Latino arborum earum tradita est facies.Græcorũ exempla uariãt.Alij folio piri,minore duntaxat,& herbidi coloris prodidere.Alij lentisco similem subrutilo folio:Quidam terebinthũ esse, & hoc uisum Antigono regi allato frutice.Iuba rex ijs uoluminibus quæ scripsit ad C.Cæsarem Augusti filium ardentem fama Arabię, tradit cõtorti esse caudicis,ramis aceris maxime Pontici.Succum amygdalæ modo emittere,talesq́ in Carmania apparere, & in Aegypto satas studio Ptolemæorum regnantium.Cortice lauri esse cõstat,Quidam & folium simile dixere.Talis certe fuit arbor Sardibus.Nam & Asiæ reges serendi curam habuerunt.Qui mea ætate legati ex Arabia uenerunt, omnia incertiora fecerunt, quod iure miremur, uirgis etiam thuris ad nos cõmeantibus:quibus credi potest,matrem quoq; teretem,& enodi fruticare trũco. Meti semel

anno ſolebat,minore occaſione uendendi.Iam quæſtus alteram uindemiam affert. Prior atq; naturalis uindemia circa canis ortum flagrantiſsimo æſtu, incidentibus quà maxime uideatur eſſe prægnans,tenuiſsimusq; tendi cortex.Laxatur hic plaga,nõ adimitur. Inde proſilit ſpuma pinguis.Hæc concreta denſatur,ubi loci natura poſcat tegete palmea excipiente,aliubi area circumpauita.Purius illo modo,ſed hoc ponderoſius. Quod in arbore hæſit,ferro depectitur,ideo corticoſum.Sylua diuiſa certis portionibus,mutua innocẽtia tuta eſt.Neq; ullus ſaucias arbores cuſtodit. Nemo furatur alteri.At hercule Alexãdriæ ubi thura interpollantur, nulla ſatis cuſtodit diligẽtia officinas. Subligaria ſignantur opifici.Perſona adijcitur capiti,denſusue reticulus. Nudi emittũtur.Tanto minus fidei apud hos pœna quàm apud illos ſyluæ habent. Autumno legitur ex æſtiuo partu.Hoc puriſsimum,candidũ.Secunda uindemia eſt uere,ad eam hyeme corticibus inciſis.Ruffum hoc exit,nec comparandum priori.Illud carpheotum,hoc dathiathum uocãt. Creditur & nouellæ arboris candidius, ſed ueteris odoratius. Quidam & in inſulis melius putant gigni. Iuba in inſulis negat naſci. Quod ex eo rotunditate guttæ pepẽdit,maſculũ uocamus,cũ aliàs nõ ferè mas uocetur,ubi nõ ſit fœmina.Religioni tributũ ne ſexus alter uſurparetur. Maſculũ aliqui putant à ſpecie teſtiũ dictũ. Præcipua aũt gratia eſt mammoſo,cum hærente lachryma priore cõſecuta alia miſcuit ſe.Singula hæc manũ implere ſolita inuenio, cum minore diripiendi auiditate lentius naſci liceret. Græci ſtagoniã & atomum tali modo appellant, minorem autem Arabiam. Micas concuſſu eliſas mannã uocamus.Etiamnum tamen inueniuntur guttæ, quæ tertiam partem minæ,hoc eſt xxxix denariorũ pondus æquent. Alexandro Magno in pueritia ſine parſimonia thura ingerenti aris,pædagogus Leonides dixerat,ut illo modo cũ deuiciſſet thuriferas gẽtes ſupplicaret. At ille Arabia potitus,thure onuſtam nauim miſit ei,exhortatus,ut large deos adoraret. Thus collectum Sabotam camelis cõuehitur,porta ad id una patente.Digredi uia capitale leges fecere.Ibi decimas deo,quem uocant Sabin,menſura nõ pondere ſacerdotes capiunt. Nec ante mercari licet.Inde impenſæ publicæ tolerantur. Nam & benigne certo itinerum numero deus hoſpites paſcit. Euehi non poteſt niſi per Gebanitas,itaq; & horum regi penditur uectigal.Caput eorũ Thomna abeſt à Gaza noſtri littoris Iudææ oppido LXXX. XXVII. M. paſſ. quod diuiditur in manſiones camelorum LXII. Sunt & quæ ſacerdotibus dantur portiones, ſcribiſq; regũ certæ.Sed præter hos & cuſtodes,ſatellitesq;,& hoſtiarij,& miniſtri populantur. Iam quacunq; iter eſt,aliubi pro aqua, aliubi pro pabulo, aut pro manſionibus, uarijsq; portorijs pendunt, ut ſumptus in ſingulos camelos denarium DCLXXXVIII. ad noſtrum littus colligat, iterumq; imperij noſtri publicanis penditur.Itaq; optimi thuris libra XVI. pretium habet, ſecunda XV. tertia XIIII. Apud nos adulteratur reſinæ candidæ gemma per quàm ſimili,ſed deprehenditur quibus dictũ eſt modis.Probatur candore,amplitudine,fragilitate,carbone,ut ſtatim ardeat.Item ne dentem recipiat potius quàm in micas frangatur.

De myrrha,& arboribus myrrhæ. Cap. XV

MYrrham in ijſdem ſyluis permixtam arborem naſci tradidere aliqui,plures ſeparatim.Quippe multis in locis Arabiæ gignitur, ut apparebit in generibus.Cõuehitur & ex ſyluis laudata,petuntq; eam etiã ad Troglodytas Sabæi tranſitu maris.Satiua quoque prouenit, multũ ſylueſtri prælata. Gaudet raſtris & ablaqueationibus, melior radice refrigerata.Arbori altitudo ad quinq; cubita,nec ſine ſpina, caudice duro & intorto,craſſiore quàm thuris,& ab radice etiam quàm reliqua ſui parte.Corticem leuem ſimilemq; unedoni,ſcabrũ alij ſpinoſumq; dixere.Folium oliuæ,uerũ criſpius,& aculeatũ. Iuba oluſatri.Aliqui ſimilem iunipero, ſcabriorem tantũ ſpiniſq; horridam,folio rotundiore,ſed ſapore iuniperi. Necnon fuere qui è thuris arbore utrunque naſci mentirentur. Inciduntur bis & ipſæ, ijſdemq; temporibus, ſed à radice uſque ad ramos, qui ualent. Sudant autem ſponte prius quàm incidantur,ſtacten dictam,cui nulla præfertur. Ab hac ſatiua,

& in syluestri quoq; melior æstiua. Non dant ex myrrha portiones deo, quoniā & apud alios nascit̃. Regi tamen Gebanitarū quartas partes eius pendūt. Cætero passim à uulgo coemptā in folles cōfarciunt, ipsiq; unguentarij digerūt haud difficulter odoris atq; pinguedinis argumētis.

De generibus myrrhæ, & natura, & pretio eius. Ca. XVI

GEnera cōplura. Troglodytica syluestriū prima. Sequēs Minæa, in qua & Atramitica est, & Ausaritis Gebanitarum regno. Tertia Dianitis: Quarta collatitia. Quinta Sembracena, à ciuitate regni Sabæorū mari proxima. Sexta quam Dusaritin uocant. Est & candida uno tantū loco, quæ in Messalū oppidū cōfertur. Probatur Troglodytica pinguedine, & quod aspectu aridior est, sordidaq; atq; barbara, sed acrior cęteris. Sembracena prædictis caret uitijs, ante alias hilaris, sed uiribus tenuis. In plenū aūt probatio est minutis glebis, nec rotundis, in cōcretu albicantis succi & tabescentis: utq; fracta cādidos ungues habeat, gustu leniter amara. Secunda bonitas intus uarię. Pessima intus nigra: peior si etiā foris. Pretia ex occasione ementiū uaria. Stactæ uero à VI. ad L. Satiuæ summum ad XXII. Erythrææ ad XVI. Hanc uolūt Arabicā intelligi. Troglodyticæ nucleo ad XIII eius uero quam odoratiā uocant ad XIIII. Adulteratur lentisci glebis, & gummi. Item cucumeris succo amaritudinis causa, sicut pōderis spuma argēti. Reliqua uitia deprehēduntur sapore gūmi dente lentescentis. Fallacissime aūt adulteratur indica myrrha, quæ ibidē quadā è spina colligitur. Hoc solū peius India affert facili distinctione, tanto deterior est.

De mastice, ladano, & bruta, enhæmo, & strobo, & de styrace. Cap. XVII

ERgo transit in masticen, quæ & ex alia spina fit in India, itemq; in Arabia: lamā uocant. Sed mastice quoq; gemina est, quoniā & in Asia Græciaq; reperitur herba radice folia emittēs, & carduum similem malo, seminis plenum: lachrymaq; erumpit incisa parte summa, uix ut dignosci possit à mastice uera. Necnon & tertia in Ponto est, bituminis similior. Laudatissima autē Chia candida, cuius pretiū in libras XX. nigræ uero XII. Chia è lentisco traditur gigni gummi modo. Adulteratur ut thura resina. Arabia etiamnum & ladano gloriatur: forte casuq; hoc, & iniuria fieri odoris, plures tradidere. Capras maleficū aliâs frondibus animal, odoratorū uero fruticū expetentius, tanq; intelligāt pretia, carpere germinū caules præ dulci liquore turgētes, distillātemq; ab his casus mixtura succum improbo barbarū uillo abstergere. Hunc glomerari puluere, incoqui sole. Et ideo in ladano caprarum pilos esse. Sed hoc non alibi fieri q; in Nabatæis, qui sunt ex Arabia contermini Syriæ. Recentiores ex autoribus strobon hoc uocant. Traduntq; syluas Arabum pastu caprarum infringi, atq; ita succum uillis inhærescere, uerum autem ladanum Cypri insulæ esse: ut obiter quæq; genera odorum dicantur, quamuis non terrarum ordine. Similiter hoc & ibi fieri tradunt, & esse œsypum hircorum barbis genibusq; uillosis inhærens, sed ederæ flore deroso, pastibus matutinis, cum est rorulenta Cypros. Deinde nebula sole discussa, puluerem madentibus uillis adhærescere, atq; ita ladanum depecti. Sunt qui herbam in Cypro ex qua id fiat, ledam appellent: & enim illi ledanum uocant. huius pingue insidere: atque attractis funiculis herbam eam conuolui, atq; ita offas fieri. Ergo in utraq; gente bina genera, terrenum & factitium. Id quod terrenum est, friabile: factitium, lentum. Necnon & fruticem esse dicunt in Carmania, & super Aegyptum per Ptolemæos translatis plantis: aut (ut alij) generante & id thuris arbore: colligiq; ut gummi inciso cortice, & caprinis pellibus excipi. Pretia sunt laudatissimo in libras asses XL. Adulteratur myrti baccis, & alijs animalium sordibus. Synceri odor debet esse ferus, & quodammodo solitudinem redolens: ipsum uisu aridum, statim tactu mollescere, accensum fulgere, odore iucundo gratum. Myrtata deprehenduntur, crepitantq; in igne. Præterea syncero calculi potius è rupibus inhærent quàm puluis. In Arabia & olea dotatur lachryma, qua medicamentum conficitur à Græcis enhæmon dictum, singulari effectu contrahendis uulnerum cicatricibus: In maritimis eæ fluctibus æstúque operiuntur. Nec baccæ nocet, cum constet & in folijs salem relinqui. Hæc sunt peculiaria Arabiæ

Masticis Herba consideratio.

Ladani consideratio.

Leda Herba qua ... pag. 473.

& pauca præterea communia, alibi dicenda, quoniam in ijs uincitur. Peregrinos ipsa mire odores & ad exteros petit. Tanta mortalibus suarum rerum satietas est, alienarumq; auiditas. Petunt igitur in Helimæos arborẽ brutam, cupresso fusæ similem, exalbidis ramis, iucũdi odoris accensam, & cum miraculo historijs Claudij Cæsaris prædicatã. Folia eius inspergere potionibus Parthos tradit. Odorem esse proximũ cedro, fumumq; eius cõtra ligna alia remedio. Nascitur ultra Pasitigrin in finibus oppidi Sitacæ, monte Zagro. Petunt & in Carmanos arborẽ strobũ ad suffitus, perfusam uino palmeo accẽdentes. Huius odor redit à cameris ad solũ iucundus, sed aggrauãs capita, citra dolorẽ tamen. Hoc somnum ægris quęrunt. His cõmercijs Carras oppidum aperuere, quod est illis nũdinarium. Inde Gabbam omnes petere solebant, dierum xx. itinere, & Palestinã Syriam. Postea Characem peti cœptum ac regna Parthorũ ex ea causa, autor est Iuba. Mihi ad Persas etiã prius ista portasse, q̃ in Syriam aut Ægyptum uidentur, Herodoto teste, qui tradit singula milia talentũ thuris annua pensitasse Arabas regibus Persarũ. Ex Syria reuehunt styracem, acri odore eius in focis abigentes suorum fastidiũ. Cætero, nõ alia ligni genera sunt in usu q̃ odorata. Ciboscq; Sabæi coquunt thuris ligno, alij myrrhæ, oppidorum uicorumq; nõ alio q̃ ex aris fumo atq; nidore. Ad hũc ergo sanandum urunt styracem in pellibus hircinis, suffiuntq; tecta. Adeo nulla est uoluptas, quæ nõ assiduitate sui fastidiũ pariat. Eundem & ad serpentes fugandas urunt, in odoriferis syluis frequentissimas.

Styracis gummi consid. Et pag. 227. Et 437

Nota

De felicitate Arabiæ. Cap. XVIII

NOn sunt eorum cinnamomum aut casia: & tamen felix appellatur Arabia, falsa & ingrata cognominis, quę hoc acceptum superis ferat, cum plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominum etiã in more luxuria, quæ dijs intellexerat genita, adhibẽs urendis defunctis. Periti rerum asseuerant, nõ ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero princeps nouissimo Poppeæ suæ die cõcremauerit. Æstimentur postea toto orbe singulis annis tot funera, aceruatimq; cõgesta honori cadauerum, quæ dijs per singulas micas dantur. Nec minus propitij erant mola salsa supplicantibus, imò uero (ut palàm est) placatiores. Verum Arabiæ etiãnum felicius mare est. Ex illo nanq; margaritas mittit. Minimaq; computatione milies centena milia sestertium annis omnibus India & Seres peninsulaq; illa imperio nostro adimunt. Tanto nobis deliciæ & fœminę cõstant. Quota enim portio ex illis ad deos quæso iam uti ad inferos pertinet?

De cinnamomo, & xylocinnamomo, & casia Cap. XIX

CInnamomum & casias fabulosa narrauit antiquitas, princepsue Herodotus, auium nidis, & priuatim phœnicis, in quo situ Liber pater educatus esset, ex inuijs rupibus arboribusq; decuti, carnis quam ipsæ inferrent pondere, aut plumbatis sagittis. Item casiam circa paludes propugnãte unguibus diro uespertilionum genere, aligerisq; serpentibus, his cõmentis augẽtes rerũ pretia. Commutata uero fabula est ad meridiani solis repercussus inenarrabilẽ quendã uniuersitatis halitũ è tota peninsula existere, tot generum auræ spirante cõcentu, Magniq; Alexãdri classibus Arabiam odore primum nunciatam in altum. Omnia falsa, siquidem cinnamomum, idemq; cinnamũ nascitur in Æthiopia Troglodytis cõnubio permixta. Ii mercantes id à cõterminis, uehunt per maria uasta ratibus, quas neq; gubernacula regant, neq; remi trahant uel impellãt, nõ uela, nõ ratio ulla adiuuet, cũ omniũ instar ibi sint homo tantũ & audacia. Præterea hybernũ mare exigũt circa brumam, euris tum maxime flantibus. Hi recto cursu per sinus impellũt, atq; à promontorij ambitu argestæ deferunt in portũ Gebanitarũ qui uocatur Ocila. Quãobrẽ illi maxime id petũt, prodũtq; uix quinto anno reuerti negociatores, et multos interire. Contra reuehũt uitrea, & ahena, uestes, fibulas cũ armillis ac monilibus. Ergo negociatio illa, fœminarũ maxime fide cõstat. Ipse frutex duorũ cubitorũ altitudine ãplissimus, palmiq; minimus, iiij digitorũ crassitudinis, statim à terra sex digitis surculosus, arido similis. Cum uiret nõ odoratus, folio origani, siccitate gaudens, sterilior imbre, cæduę naturę. Gignitur quidem

quidē in planis,sed densissimis in uepribus rubisq́;,difficilis collectu.Metitur nō nisi permiserit deus: Iouem hunc intelligūt aliqui, Assabinū illi uocant:xliiij.boum caprarumq́; & arietum extis impetratur uenia cædendi.Nō tamen aut ante ortum solis,aut post occasum licet.Sarmenta hasta diuidit sacerdos, deoq́; partem ponit:reliquū mercator in nassas condit.Est & alia fama,cum sole diuidi,ternasq́; partes fieri,deinde sorte cremia discerni:quodq́; soli cesserit relinqui,ac sponte cōflagrare.Præcipua bonitas uirgultorū tenuissimis partibus,ad longitudinē palmi.Secunda proximis breuiore mensura, atque ita ordine.Vilissimū quod radicibus proximum, quoniā ibi minimū corticis in quo summa gratiæ.Qua de causa præferūtur cacumina,ubi plurimus cortex.Ipsum uero lignum in fastidio est propter origani acrimoniā:xylocinnamomū uocatur.Pretiū est in libras xx. Quidam cinnami duo genera tradidere,candidū,nigricansq́;.Et quondā præferebatur candidum,nunc contra nigrum laudatur. Atq; etiā uarium præferunt candido.Certissima tamen æstimatio ne sit scabrū, atq; ut inter sese tritū tarde frietur.Damnatur in primis molle,aut cui albet cortex.Ius eius à Gebanitarū rege solo proficiscitur,is edicto mercatu uendit.Pretia quondā fuere in libras denariorū mille. Auctū id parte dimidia est,incensis,ut ferūt,syluis ira barbarorū.Id acciderit ne ob iniquitatē præpotentiū, an forte,nō satis cōstat.Austros ibi tam ardenter flare,ut æstatibus syluas accendant,inuenimus apud autores.Coronas ex cinnamomo interrasili auro inclusas,primus omniū in templis Capitolij atq; Pacis dicauit Imperator Vespasianus Augustus. Radicē eius magni ponderis uidimus in palatij templo, quod fecerat diuo Augusto cōiunx Augusta,aureę pateræ impositam:ex qua guttæ æditę annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrum incendio consumptū est.Frutex & casia est,iuxtaq́; cinnami campos nascitur,sed in montibus crassiore sarmento, tenui cute uerius quàm cortice,quem contra atq; in cinnamomo leuari & exinaniri pretium est.Amplitudo fruticis trium cubitorum. Colos triplex. Cum primum emicat,candidus pedali mensura: deinde rubescit addito semipede:ultra nigricans. Hæc pars maxime laudatur,ac deinde proxima:damnatur uero cādida. Consecāt surculos longitudine binûm cubitorū.Mox præsuūt recentibus corijs quadrupedum ob id interemptarum, ut ijs putrescentibus uermiculi lignū erodant,& excauent corticem tutum amaritudine.Probatur recens maxime & quæ sit odoris mollissimi, gustúue quàm maxime feruens,potius quàm lento tepore leniter mordens,colore purpureo,quæq́; plurima minimū ponderis faciat,breui tunicarū fistula & nō fragili. Lactam uocant talem barbaro nomine. Alia est balsamodes ab odore simili appellata, sed amara,ideoq́; utilior medicis,sicut nigra unguentis.Pretia nulli diuersiora.Optimæ in libras x.l.cæteris x.v.

De isocinnamo,& cancamo,ac taro. Cap. xx

HIs addidere mangones quam daphnoiden uocant,isocinnamon cognominatā,pretiumq́; eius faciunt x. ccc. Adulteratur styrace, & propter similitudinē corticum lauri tenuissimis surculis. Quin & in nostro orbe seritur: extremoq́; in margine imperij, quà Rhenus alluit,uiuit in aluearijs apū sata.Color abest ille torridus sole, & ob id simul idem odor. Ex confinio casiæ cinnamiq́; & cancamum ac tarum inuehitur, sed per Nabatæos Troglodytas, qui consedere ex Nabatæis.

De serichato & gabalio,& de myrobalano. Cap. xxi

EO comportatur & serichatum,& gabalium, quæ intra se consumūt Arabes,nostro orbi tantum nominibus cognita,sed cum cinnamomo casiaq́; nascentia.Peruenit tamen aliquādo serichatū, & in unguenta additur ab aliquibus.Permutatur in libras x. vi. Myrobalanū Troglodytis & Thebaidi & Arabiæ,quę Iudæā ab Aegypto disterminat, cōmune est,nascēs unguēto, ut ipso nomine apparet.Quo itē indicatur & glandē esse arboris,heliotropio,quā dicemus inter herbas, simili folio.Fructus magnitudine auellanæ nucis.Ex his in Arabia nascens Syriaca appellatur,& est candida. Cōtra in Thebaide nigra.Præfertur illa bonitate olei q̄d exprimit:sed copia thebaica.Inter hæc Troglodytica

uilissima est. Sunt qui Æthiopicam ijs præferant, glandem nigram ac pinguem, nucleoq; gracili, sed liquore qui exprimitur odoratiori, nascentē in campestribus. Ægyptiam pinguiorem esse, & crassiori cortice rubentē: & quamuis in palustribus nascatur, breuiorem sicciorem q;. E diuerso Arabicam uiridē ac tenuiorē: & quoniam sit mōtuosa, spissiorem. Longe aūt optimā Petræam, ex quo diximus oppido, nigro cortice, nucleo cādido. Vnguentarij aūt tantum cortices premunt. Medici nucleos tundunt, affusa eis paulatim calida aqua.

De phœnicobalano, & calamo odorato. Cap. XXII

MYrobalano in unguentis similem proximūq; usum habet palma in Ægypto quæ uocatur adipsos, uiridis, odore mali cotonei, nullo intus ligno. Colligitur aūt paulo ante q̃ incipiat maturescere. Quod relinquitur phœnicobalanus uocatur, & nigrescit, uescentesq; inebriat. Myrobalano pretiū in libras x bini. Institores & fecē unguenti hoc nomine appellant. Calamus quoq; odoratus in Arabia nascēs cōmunis Indis atq; Syriæ est: in qua uincit omnis, à nostro mari centū L. stadijs. Inter Libanū montē, aliūq; ignobilem, nō (ut quidā existimauere) Antilibanū, in cōualle modica iuxta lacū, cuius palustria æstate siccantur, tricenis ab eo stadijs calamus & iuncus odorati gignūtur. Sanè enim dicamus & de iunco, quamuis alio herbis dicato uolumine, quoniā tamē hic unguentorum materia tractatur. Nihil ergo à cæteris sui generis differūt aspectu: sed calamus præstantior odore, statim è lōginquo inuitat, mollior tactu, meliorq; qui minus fragilis, & qui assulose potius quàm raphani modo frangitur. Inest fistulæ araneum, quod uocant florē. Præstantior est cui numerosius. Reliqua probatio ut niger sit. Damnatur aliubi. Melior quo breuior & crassior, lentusq; in frangēdo. Calamo precium in libras xi. iunco xv. Tradūtq; iuncū odoratū & in Campania inueniri. Discessimus à terris oceanum spectātibus ad cōuexas in nostra maria.

De ammoniaco & sphagno. Cap. XXIII

ERgo Æthiopię subiecta Africa ammoniaci lachrymam stillat in harenis suis: inde & nomine etiā ab Ammonis oraculo, iuxta quod gignitur arbor quā metopion uocāt: resinæ modo aut gūmi. Genera eius duo, Thrauston, masculi thuris similitudine, quod maxime probatur. Alterū pingue & resinosū, quod phyrama appellāt. Adulteratur harenis, uelut nascēdo apprehensis. Igitur q̃ minimis glebis probatur, & q̃ putissimis. Pretium optimi in libras asses xl. Sphagnos infra eos sit9in Cyrenaica prouincia maxime probatur. Alij bryō uocāt Secūdū locū obtinet Cyprius, Tertiū Phœnicius. Fertur & in Ægypto nasci. Quin & in Gallia, nec dubitauerim. Sūt eñ hoc nomine cani arborum uilli, quales in quercu maxime uidemus, sed odore præstātes. Laus prima cādidissimis atq; altissimis, secūda rutilis, nulla nigris. Et in insulis petrisq; nati improbātur, omēsq; q̃bus palmarum atq; nō suus odor sit.

De cypro, & aspalatho, & maro. Cap. XXIIII

CYprus in Ægypto est arbor ziziphi folijs, semine coriādri, flore candido odorato. Coquitur hoc in oleo, premiturq; postea quod cyprus uocatur. Pretium ei in libras quinq;. Optimū habetur è Canopica in ripis Nili nata, secūdū Ascalone Iudeæ, tertium Cypro insula odoris suauitate. Quidā hāc esse dicūt arborē quę in Italia ligustrū uocetur. In eodem tractu aspalathos nascitur, spina candida, magnitudine arboris modicæ, flore rosæ. Radix unguentis expetitur. Tradunt in quocunq; frutice curuetur arquus cœlestis, eandem quæ sit aspalatho, suauitatē odoris existere, sed in aspalatho inenarrabilē quandam. Quidā eum Erysisceptrū uocāt, alij sceptrū: probatio eius in colore ruffo uel igneo, tactuq; spisso, & odore castoreo. Permutatur in libras xv. In Ægypto nascitur & maron, peius q̃ Lydium, maioribus folijs ac uarijs. Illa breuia ac minuta & odorata.

De balsamo, & opobalsamo, & xylobalsamo, & styrace, & galbano. Cap. XXV

SEd omnibus odoribus præfertur balsamum, uni terræ Iudææ cōcessum, quondam in duobus tantū hortis utroq; regio, altero iugerum xx. nō amplius, altero pauciorum. Ostendere arbusculam hanc urbi imperatores Vespasiani. Clarumq; dictu à Pompeio Magno in triumpho arbores quoque duximus. Seruit nunc hæc, & tributa pendit cum

sua

sua gente, in totum alia natura quàm nostri externiq; prodiderant. Quippe uiti similior est quàm myrto. Malleolis seri dicitur, nuper uincta ut uitis: & implet colles uinearum modo, quæ sine adminiculis se ipsæ sustinent. Tondetur similiter fruticans, ac rastris nitescit. Properat nasci, intra tertium annum fructifera. Foliũ proximũ rutæ, perpetua coma. Sæuiere in eandem Iudæi, sicut in uitã quoq; suã. Contra defendêre Romani, & dimicatum pro frutice est. Seritq; nunc eam fiscus: nec unquã fuit numerosior aut procerior. Proceritas intra bina cubita subsistit. Arbori tria genera. Tenui & capillacea coma, quod uocãt eutheriston. Alterum scabro aspectu, incuruum, fruticosum, odoratius: hoc trachy appellant. Tertiũ eumeces, quia est cæteris procerius, leui cortice. Huic secunda bonitas, nouissima eutheristo. Semẽ eius est uino proximũ gustu, colore ruffum, nec sine pingui: peius in grano quod leuius atq; uiridius. Ramus crassior quàm myrto. Inciditur uitro, lapide, osseisúe cultellis. Ferro lædi uitalia odit. Emoritur protinus, eadem amputari superuacua patiens. Incidentis manus libratur artifici temperamẽto, ne quid ultra corticem uiolet. Succus è plaga manat, quem opobalsamum uocãt, eximiæ suauitatis, sed tenui gutta, ploratu lanis parua colligitur in cornua. Ex ijs nouo fictili cõditur, crassiori similis oleo, & in musto candida. Rubescit deinde, simulq; durescit è translucido. Alexãdro Magno res ibi gerente, toto die æstiuo unam concham impleri iustum erat. Omni uero fœcunditate è maiore horto congios senos, minore singulos, cum duplo rependebatur argento. Nunc etiã singularum arborum largior uena, ter omnibus percutitur æstatibus, postea deputatur. Et sarmenta quoq; in merce sunt. DCCC. amputatio ipsa surculusq; uenit intra quintum decimum annum. Xylobalsamum uocatur, & coquitur in unguentis. Pro succo ipsum substituere officinæ. Corticis etiam ad medicamenta pretium est. Præcipua autẽ gratia lachrymæ, secunda semini, tertia cortici, minima ligno. Ex hoc buxosum est optimum, quod est odoratissimum: ex semine autẽ maximum & ponderosissimũ, mordens gustu, feruensq; in ore. Adulteratur Petræo hyperico, quod coarguitur magnitudine, inanitate, longitudine, odoris ignauia, sapore piperis. Lachrymæ probatio ut sit pinguis, tenuis, ac modice ruffa, & in fricando odorata. Secundus candido colos. Peior uiridis, crassusq;. Pessimus niger. Quippe ut oleũ senescit. Ex omni incisura maxime probatur quod ante semen fluxit. Et aliâs adulteratur semine suo, uixq; maleficium deprehẽditur gustu amariore. Esse enim debet lenis, non subacidus, odore tantũ austerus. Vitiatur & oleo rosæ, cyperi, lentisci, balani, terebinthi, myrti, resina, galbano, cera Cypria, prout quæque res fuit. Nequissime autẽ gummi, quoniã ipsum quoq; inhærescit manu inuersa, & in aqua sidit: quæ probatio eius gemina est. Debet syncerũ & inhærescere, sed hoc & gũmi addita fragili crusta euenit. Et gustu deprehenditur. Carbone uero, quod cera resinaq; adulteratũ est, nigriori flamma. Nam melle mutatum statim contrahit muscas. Præterea synceri densatur in tepida aqua gutta sidens ad ima uasis. Adulterata olei modo innatat: & si metopio uitiatũ est circulo candido cingitur. Summa ꝓbatio est ut lac coagulet, & in ueste maculas nõ faciat, neq; manifestior alibi fraus. Quippe milibus denariorũ sextarij empti, uendẽte fisco CCC denarijs ueneunt. In tantũ expedit augere liquorẽ. Xylobalsamo pretiũ in libras VI. Proxima Iudææ Syria supra Phœnicẽ styracẽ gignit, circa Gabala & Marathũta & Casium Seleuciæ montẽ. Arbor est eodem nomine, cotoneo malo similis, lachrymę ex austero iucundioris, intus similitudo harundinis, succoq; prægnãs. In hãc circa canis ortũ aduolant pẽnati uermiculi erodẽtes, ob id in scobe sordescit. Styrax laudatur post supradicta ex Pisidia, Sidone, Cypro, Cilicia, Creta minime. Ex Amano Syriæ medicis, sed unguentarijs magis. Colos in quacũq; natiõe præfertur ruffus, & pinguiter lentus: deterior furfurosus, & cano situ obductus. Adulteratur cedri resina uel gũmi, aliâs melle, aut amygdalis amaris: omniaq; ea deprehẽdũtur gustu. Pretiũ optimo XIX. Exit & in Pãphylia, sed aridior, minusq; succosus. Dat & galbanũ Syria in eodẽ Amano mõte è ferula, quã eiusdem nominis resinæ modo stagonitin appellant. Quod maxime laudãt, cartilaginosum, purum

ad simili

Sagapeni nidore serpentes fugantur. nota. in. 360 et 379.

Panacis herbae consideratio. in. 455. 462. 465.

ad similitudinẽ ammoniaci, minimeq́ lignosum. Sic quoq; adulteratur faba aut sagapeno. Syncerũ si uratur, fugat nidore serpẽtes. Permutatur in libras v. Medicinæ hoc tantum.

De panace, & spondylio, & malobathro. Cap. XXVI

PAnacẽ & unguentis eadẽ gignit, nascentẽ & in Psophide Arcadiæ, circaq́ Erymãthi fõtes, & in Africa, & in Macedonia: ferula sui generis v. cubitorũ, folijs primo quaternis, mox senis in terra iacentibus, ampla magnitudine rotundis, in cacumine uero oleagineis, semine in muscarijs dependente, ut ferulę: excipitur succus inciso caule messibus, radice in autũno. Laudatur candor eius coacti. Sequẽs pallido statera. Niger color improbatur. Pretiũ optimo in libras bini asses. Ab hac, ferula differt quæ uocatur spõdilion, folijs tantũ, quia sunt minora, & platani diuisura. Nõ nisi in opacis gignitur. Semẽ eodẽ nomine filis speciẽ habet, medicinę tantũ utile. Dat & malobathron Syria, arborẽ folio cõuoluto, arido colore: ex quo exprimitur oleũ ad unguẽta, fertiliore eiusdẽ Ægypto: Laudatius tamen ex India uenit. In paludibus ibi gigni tradunt lentis modo, odoratius croco, nigricans, scabrũq́ quodã salis gustu. Minus probatũ cãdidũ. Celerrime sitũ in uetustate sentit. Sapor eius nardo similis esse debet sub lingua. Odor uero in uino sufferuefacti antecedit alios. In precio quidẽ prodigio simile est, à singulis ad CCC. peruenire libras: Oleum aũt ipsum in libras LX.

De oleo omphacio. Cap. XXVII

OLeum & omphaciũ est. Fit duobus generibus, & totidẽ modis, ex olea & uite. Olea adhuc alba expressa, deterius ex druppa: ita uocatur priusq́ cibo matura sit iam tum colorẽ mutãs. Differentia, quod hoc uiride est, illud candidũ. E uite fit psytia aut aminæa, cũ sint acini ciceris magnitudine ante canis ortũ. In prima lanugine demetitur uua, eiusq́ melligo. Reliquum corpus sole coquitur. Nocturni rores cauentur. In fictili condita melligo colligitur, subinde Cyprio ære seruatur. Optima quæ ruffa, acriorq́, & aridior. Pretium omphacio in libras VI. Fit & alio modo, cum in mortarijs uua immatura teritur: siccataq́ in sole, postea digeritur in pastillos.

De bryo & œnanthe, & de elate arbore, & cinnamo caryopo. Cap. XXVIII

EOdem & bryon pertinet uua populi albæ. Optima circa Gnidũ aut Cariã, in sitientibus aut siccis asperisq́: secunda in Lycia cedro. Eodẽ & œnanthe pertinet. Est aũt uitis labruscæ uua. Colligitur cũ flore, cum optime olet. Siccatur in umbra substrato linteo, atq; in cados cõditur. Pręcipua ex Parapotamia, secũda ab Antiochia, atq; Laodicea Syriæ, tertia ex montibus Medicis. Hæc utilior medicinæ. Quidam omnibus ijs præferunt eam, quæ in Cypro insula nascitur. Nam quæ in Africa fit, ad medicos tantũ pertinet, uocaturq́ massaris. Omnis autẽ ex alba labrusca præstantior quàm è nigra. Est præterea arbor ad eadẽ unguenta pertinens, quam alij elatẽ uocant, quod nos abietẽ, alij palmã, alij spathẽ. Laudatur Ammoniaca maxime, mox Ægyptia. Dein Syriaca, dũtaxat in locis sitientibus odorata, pingui lachryma, quæ in unguẽta additur ad domandũ oleũ. In Syria gignitur & cinnamũ, quod caryopon appellant. Hic est succus nuci expressus, multũ à surculo ueri cinnami differens, uicina tamen gratia. Pretium in libras asses quadraginta.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XIII

PROOEMIVM

HACTENVS in odoribus habent pretia syluæ, erantq́ per se mira singula, iuuitq́ luxuriam ea omnia miscere, & è cũctis unum odorem facere, ita reperta sunt unguenta.

De unguentis, & quando primum sunt cognita nobis, & de cõpositione. Cap. I

QVis primus inuenerit non traditur: Iliacis temporibus nõ erant, nec thure supplicabatur: Cedri tantum & citri suorum fruticum insa-

in sacris fumo conuolutū nidorem uerius quàm odorem nouerant, iam rosæ succo reperto. Nominatur enim id quoque in olei laude. Persarū esse debet gentis unguentū. Illi madent eo, & accersita commendatione, ingluuie natum uirus extinguunt. Primum, quod equidem inueniam, castris Darij regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cepit scrinium unguentorum. Postea uoluptas eius à nostris quoq; inter laudatissima atque etiam honestissima uitæ bona admissa est. Honosq́; is & ad defunctos pertinere cœpit. Quapropter plura de eo dicemus. Quæ ex his non erunt fruticum, ad præsens nominibus tantum indicabuntur, natura uero eorum suis reddetur locis. Vnguentis cognomina dedere alijs patriæ, alijs succi, alijs arbores, alijs causæ. Primumq́; id scire conuenit, mutatam autoritatem, & sæpius transisse gloriam. Laudatissimum fuit antiquitus in Delo insula, postea Mendesium. Nec mixtura & compositione tantum hoc accidit, sed ijdem succi uarie alibi ad quælibet præualuere, aut degenerauere: Irinū Corinthi diu maxime placuit, postea Cyzici: simili modo rhodinum Phaseli, quam gloriam abstulere Neapolis, Capua, Præneste. Crocinum in Solis Ciliciæ diu maxime laudatū, mox Rhodi. Oenanthinum in Cypro, deinde in Aegypto pręposítum, postea Adramyttio. Amaracinum in Coo: postea eodem loco prælatū est Melinum. Cyprinū in Cypro, deinde in Aegypto, ubi Mendesium & metopium subito gratius factū est. Mox hæc abstulit Phœnice, & cyprini laudē Aegypto reliquit. Panathenaicon suū Athenæ perseueranter obtinuere. Fuerat & Pardalium in Tarso, cuius etiam compositio & mixtura obliterata est. Narcissinum quoque ex flore narcissi desijt cōponi. Ratio faciendi duplex, succus & corpus. Ille olei generibus ferè cōstat, hoc odorum. Hæc stymmata uocāt, illa hedysmata. Tertius inter hæc est colos, à multis neglectus. Huius causa adduntur cinnabari & anchusa. Sal aspersus olei naturā coercet. Quibus anchusa adiecta est, sal nō additur. Resina aut gūmi adijciuntur ad continendum odorem in corpore. Celerrime is euanescit atq; defluit, si nō sit hæc addita. Vnguentorum expeditissimum fuit, primumq́; ut uerisimile est è bryo & balanino oleo, de quibus supra diximus. Increuit deinde Mendesiū, balanino resina mixta magisq́; etiamnum metopio. Oleum hoc est, amygdalis amaris expressum in Aegypto. Cui addidere omphacium, cardamomum, iuncum, calamū, mel, uinum, myrrham, semen balsami, galbanum, resinam terebinthinam. Et è uilissimis quidem hodie est, ob id creditum & id in uetustissimis esse, quod cōstat oleo myrteo, calamo, cupresso, cypro, lentisco, malo granati cortice. Sed diuulgata maxime unguenta crediderim rosa, quæ plurima ubiq; gignitur. Itaq; simplicissima rhodini mixtura diu fuit, additis omphacio flore rosæ, crocino, cinnabari, calamo, melle, iunco, salis flore aut anchusa, uino: Similis ratio & in crocino, additis cinnabari, anchusa, uino: Similis & in samsucino, admixtis omphacio, calamo. Optimū hoc in Cypro & Mitylenis, ubi plurima samsucus. Miscētur & uiliora genera olei è myrto, lauro, quibus additur samsucinū, lilium, fœnū græcū, myrrha, casia, nardū, iuncus, cinnamomū. E malis quoq; cotoneis & strutheis fit oleū (ut dicemus) melinum, quod in unguenta transit, admixtis omphacio, cyprino, sesamino, balsamo, iunco, casia, abrotano. Susinum tenuissimum omnium est. Constat ex lilijs, balano, calamo, melle, cinnamomo, croco, myrrha, aspalatho. Et idem cyprinum ex cypro, & omphacio, & cardamomo, calamo, aspalatho, abrotano. Aliqui & in Cyprinum addunt myrrham & panacen. Hoc optimum Sidone, mox Aegypto, si non addatur sesaminum oleum. Durat & quadriennio. Excitatur cinnamomo. Telinū fit ex oleo recēti, cypero, calamo, meliloto, fœnogræco, melle, melino, maro, amaraco. Hoc erat celeberrimum Menandri poetæ comici ætate. Postea multo successit propter gloriā appellatum megaliū, ex oleo balanino, balsamo, calamo, iunco, xylobalsamo, casia, resina. Huius proprietas, ut uentiletur in coquendo donec desinat olere. Rursus refrigeratum, odorem suum capit. Singuli quoque succi nobilia unguenta faciūt. In primis malobathrum, postea iris Illyrica, & Cyzicena amaracus: Herbarij in utraq; pauca, sed alia alij miscent: Qui plurima, alterutri mel, salis florem, ompha-

cium,agni folia,panacẽ.Externa omnia & prodigiosa.Cinnamomino adijcitur balaninũ oleum,xylobalsamum,calamus,iuncus,balsami semina,myrrha,mel odoratũ. Vnguentorum hoc crassissimum. Pretia ei à xxxv.ad x. ccc. Nardinũ siue foliatũ constat omphacio,balanino,iunco,costo,nardo,amomo,myrrha, balsamo.In hoc genere cõueniet meminisse herbarũ,quę nardum Indicum imitarentur,species nouem à nobis esse dictas: tanta materia adulterandi est. Omnia autem acutiora fiunt costo,amomo,quæ maxime nares feriũt: crassiora myrrha suauioraq́;,medicinæ autem utiliora croco,acerrima per se amomo.Hoc & capitis dolores facit. Quidam satis habẽt aspergere quæ sunt preciosissima,cæteris decoctis, impendio parcẽtes:sed nõ eadem est uis, nisi unà decoctis.Myrrha & per se unguentum facit sine oleo,stacte duntaxat, alioquin nimiam amaritudinem affert.Cyprino uiride fit,Susino unguinosum, Mendesio nigrum, rhodino candidũ,myrrha pallidum.Hæc sunt antiquæ inuentionis genera,& postea officinarum furta.Nũc dicetur cumulus ipse deliciarum & summa autoritas rei.

Quod unguentũ regale uocetur,& quæ diapasmata,& qualiter seruentur. Cap. II

ERgo regale unguentũ,appellatum quoniã Parthorum regibus ita temperatur,constat myrobalano,costo,amomo, cinnamomo,comaro,cardamomo,nardispica,maro,myrrha,casia,styrace, ladano,opobalsamo,calamo,iuncoq́; syrio,œnanthe, malobathro,serichato,cypero,aspalatho, panace,croco,cypro, amaraco,colato melle, uino. Nihilq́; eius rei causa in Italia uictrice omniũ, in Europa uero tota præter irin Illyricã & nardum gallicũ gignitur.Nam uinũ,& rosa,& myrti folia oleumq́;, cõmunia ferè omniũ terrarum intelliguntur.Siccis odoribus constant,quæ diapasmata uocantur.Nam fecem unguenti magma appellant.Inter oẽs potentissimus odor,quisquis nouissime additur. Vnguenta optime seruantur in alabastris,odores in oleo: quod diuturnitati eorũ tanto utilius est,quanto pinguius, ut ex amygdalis. Et ipsa unguenta uetustate meliora.Sol inimicus his,quamobrem in umbra coquuntur plumbeis uasis.Experimentum eorum inuersa manu capitur, ne carnosæ partis calor uitiet.

Quanta in unguentis luxuria,& quando primũ Romanis in usu. Cap. III

HÆc est materia luxus è cunctis maxime superuacui.Margaritæ enim gemmæq́; ad hæredem tamen transeunt,uestes prorogant tempus : unguẽta ilico expirãt,ac suis moriuntur horis.Summa commendatio eorũ, ut transeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes. Excedunt'q́; quadragenos denarios libræ. Tanti emitur uoluptas aliena. Etenim odorem qui gerit,ipse non sentit. Sed & hæc aliqua differentia signanda sunt. In M.Ciceronis monumentis inuenitur,unguenta gratiora esse quæ terram,quàm quæ crocum sapiant: Quando etiam corruptissimo in genere magis tamen iuuat quædam ipsius uitij seueritas.Sed quosdam crassitudo maxime delectat,spissum appellantes:liniq́; iam non solum perfundi unguentis gaudent. Vidimus etiam uestigia pedum tingi: quod M. Othonẽ monstrasse Neroni principi ferebant. Quæso ut qualiter sentiretur iuuaretq́; ab ea parte corporis? Necnon aliquẽ ex priuatis audiuimus iussisse spargi parietes balinearũ unguento,atq́; Caium principẽ solia tẽperari. Ac ne principale uideatur hoc bonũ,& postea quendã ex seruis Neronis. Maxime tamen mirũ est,hanc gratiã penetrasse & in castra.Aquilæ certe ac signa,puluerulenta illa & custodijs horrida,inungũtur festis diebus: utinamq́; dicere possemus, quis primus instituisset.Ita est,nimirũ hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ. Ista patrocinia quærimus uitijs, ut per hoc ius sumantur sub casside unguenta. Quando id primum ad Romanos penetrauerit,nõ facile dixerim. Certum est Antiocho rege Asiaq́; deuictis, urbis anno quingentesimo sexagesimo quinto,P.Liciniũ Crassum,L.Iuliũ Cæsarem censores edixisse,ne quis uenderet unguenta exotica: sic enim appellauere. At hercule iam quidam etiã in potu addunt:tantiq́; amaritudo est, ut odore prodigo fruantur ex utraq́; parte corporis. L. Plotium,L. Planci bis consulis censorisúe fratrem, proscriptũ à triumuiris,in Salernitana latebra unguenti odo

te proditum conſtat. Quo dedecore tota abſoluta proſcriptio eſt. Quis enim non merito iudicet periiſſe tales? Cæterum terrarum omnium Aegyptus accōmodatiſſima unguentis: ab ea Campania eſt, copia roſæ.

De palmis, & natura earum, & generibus. Cap. IIII

IVdæa inclyta eſt uel magis palmis, quarum natura nunc dicetur. Sunt quidem in Europa, uulgoq; Italia, ſed ſteriles. Ferunt in maritimis Hiſpaniæ fructū, uerū immitem, dulcem in Africa, ſed ſtatim euaneſcentem. Contra in oriente ex his uina, gentiumq; aliquibus panis: plurimis uero etiam quadrupedum cibus. Quamobrem iure dicentur externæ. Nulla eſt in Italia ſponte genita, nec in alia parte terrarum niſi in calida. Frugifera uero nuſquā, niſi in feruida. Gignitur leui ſabuloſaq; terra, maiore in parte & nitroſa. Gaudet & riguis, totoq; anno bibere cum amet, anno ſitienti. A fimo quidam etiam lædi putant: & Aſſyriorum pars aliqua, ſi non riuis miſceatur. Genera earum plura: & prima fruticem non excedentia: ſterilem hunc, aliubi & ipſum fertilem, breuiq; ramorum orbe foliosum. Tectorij uicem hic parietibus pleriſque in locis præſtat contra aſpergines. Procerioribus ſylua arbore ex ipſa, foliorum aculeo fruticāte circa totas pectinatim, quas ſylueſtres intelligi neceſſe eſt. Incerta tamen libidine etiam mitioribus ſe miſcent. Reliquæ teretes atque proceræ, denſis gradatiſq; corticum pollicibus ut orbibus, faciles ſe ad ſcandendum orientis populis præbent, utilem ſibi arboriſq; induuijs circulum mira pernicitate tum homine ſubeunte. Coma omnis in cacumine: & pomum eſt, non inter folia, ut in cæteris, ſed ſuis inter ramos palmitibus racemoſum, utraque natura, uuæ atque pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in ſeſe bifidatis, bellas primum demonſtrauere gemmas: nunc ad funes uitiliumq; nexus & capitū leuia umbracula finduntur. Arboribus, imò potius omnibus quæ terra gignit, herbiſq; etiam, utrūq; ſexū eſſe diligentiſſimi naturæ tradunt. Quod in plenum ſatis ſit dixiſſe hoc in loco. Nullis tamen arboribus manifeſtius: Mas in palmite floret, fœmina citra florem germinat tantū ſpinæ modo. Vtriſq; autem prima naſcitur pomi caro, poſtea lignū intus, hoc eſt ſemen eius. Argumentum quod paruæ ſine hoc reperiuntur in eodem palmite. Eſt autem oblongum, non ut oliuis orbiculatum. Præterea cæſum à dorſo puluinata fiſſura, & in aluo media pleriſq; umbilicatū, unde primum ſpargitur radix. Seritur autē pronum, & bina iuxta cōpoſita ſemina, ſuperq; totidem, quoniam infirma ſingulis planta eſt. Quaternæ coaleſcunt. Multis candidiſq; lignum hoc à carnibus diſcinditur tunicis, alijs corpori adhærentibus: laxéque diſtans, tantum cacumini filo adhæret. Caro matureſcit anno. Quibuſdam tamen in locis ut Cypro, quanq; ad maturitatem nō perueniat, grato ſapore dulcis eſt: & folium ibi latius, fructuſq; reliquis rotundior. Nec ut deuoretur corpus, uerum ut expuatur, ſucco modo expreſſo. Et in Arabia languide dulces traduntur eſſe palmæ: quanquam Iuba apud Scenitas Arabas præfert omnibus ſaporibus, quam uocant dabulan. Cætero non ſine maribus gignere fœminas ſponte ædito nemore confirmāt, circaq; ſingulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hiſpidum, afflatu niſuq; ipſo & puluere etiam reliquas maritare. Huius arbore exciſa uiduas poſt ſterileſcere fœminas. Adeoq; eſt Veneris intellectus, ut coitus etiā excogitatus ſit ab homine, ex maribus flore ac lanugine, interim uero tantū puluere inſparſo fœminis. Seruntur aūt palmæ & trunco, duorum cubitorū longitudine, à cerebro ipſo arboris uiridi fiſſuris diuiſo atq; defoſſo. Et ab radice auulſæ uitalis eſt ſatus, & ramorum tenerrimis. In Aſſyria, ipſa quoq; arbor ſtrata in ſolo humido tota radicatur, ſed in frutices non in arborem. Ergo plantaria inſtituunt, anniculaſq; transferunt, & iterum bimas. Gaudent enim mutatione ſedis, uerna alibi, in Aſſyria autem circa canis ortum. Nec ferro attingunt ibi nouellas, ſed religant comas, ut in altitudinem excant. Robuſtas deputāt craſſitudinis gratia, ſemipedales ramorū relinquentes truncos, qui deciſi alibi necant matrem. Diximus ſalſum ab his ſolum diligi. Ergo ubi nō eſt tale, ſalem aſpergūt, nō radicibus, ſed longius paulo. Quædā in Syria & Aegypto

in binos diuidunt se truncos, in Creta & ternos, quædam & in quinos. Ferunt statim in trimatu. In Cypro uero, Syria, Aegypto, quadrimæ aliæ, aliæ quinquēnes, altitudine hominis, nullo intus pomi ligno quamdiu sunt nouellæ, ob id spadonum accepto nomine. Genera earum multa: Sterilibus ad materias, operumq; lautiora utitur Assyria, & tota Persis. Sunt & cæduæ palmarum quoq; syluæ, germinantes rursus ab radice succisæ. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrū appellant: exemptaq; uiuunt, quod non aliæ. Vocantur autem chameropes, folio latiore ac molli, ad uitilia utilissimo. Copiosæ in Creta, sed magis in Sicilia. E palmis prunæ uiuaces, ignisq; lentus. Fructiferarū alijs breuius lignum in pomo, alijs longius: his mollius, illis durius: quibusdam osseum lunatumq;, dente contra fascinantes religione politum. Aliud pluribus uestitum paucioribusue tunicis: aliud crassioribus tenuioribusue. Ita fiunt unde quinquaginta genera, si quis omniū persequi uelit nomina etiam barbara, uinorumq; ex ijs differentias. Clarissimæ omniū quas regias appellauere ab honore: quoniam regibus tantum Persidis seruarentur, Babylone natæ uno in horto Bagou. Ita enim uocāt spadones, qui apud eos etiam regnauere. Hortus ille nunquam nisi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe præcipuam obtinent nobilitatem syagri, proximamq; margarides. Eæ breues, candidæ, rotundæ, acinis quàm balanis similiores. Quare & nomen à margaritis accepere. Vna earū arbor in Chora esse traditur, una & syagrorū. Mirumq; de ea accepimus, cum phœnice aue, quæ putatur ex huius palmæ argumento nomen accepisse, iterum mori ac renasci ex seipsa: eratq; cū hæc proderem fertilis. Ipsum pomū grande, durum, horridum, & à cæteris generibus distans sapore ferino, quem fermè in apris nouimus: euidentissimeq; causa est nominis. Quarta autoritas sandalidum, à similitudine appellatarum. Iam in Aethiopiæ fine quinq; earum nec plures arbores tradunt, nō raritate magis quàm suauitate mirabiles. Ab his caryotæ maxime celebrantur, & cibo quidem sed & succo uberrimæ. Ex quibus præcipua uina orienti, iniqua capiti, unde pomo nomē. Sed ut copia ibi atq; fertilitas, ita nobilitas in Iudęa, nec in tota, sed Hiericunte maxime. Quanquam laudatæ & Archelaide, & Phaselide, atque Liuiade, gentis eiusdem conuallibus. Dos his præcipua succo pingui lactētibus, quodamq; uini sapore in melle prędulci. Sicciores in hoc genere nicolai, sed amplitudinis præcipuæ, quaterni cubitorū longitudinem efficiūt. Minus speciosæ, sed sapore caryotarū sorores, ob hoc adelphides dictæ, proximā suauitatē habēt, nō tamen eandem. Tertiū ex his genus pateton, nimio liquore abundat: rumpitq; se pomi ipsius etiam in sua matre ebrietas, calcatis similis. Suū genus è sicciore turba dactylis, prælonga gracilitate curuatis interim. Nam quos ex his deorum honori damus, Chydæos appellauit Iudæa, gens contumelia numinum insignis. In totum arentes Thebaides atque Arabicæ, macro corpore exiles, & assiduo uapore torrentes, crustam uerius quàm cutem obducunt. In ipsa quidem Aethiopia friatur hæc (tanta est siccitas) & farinæ modo spissatur in panem. Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotūdo, sed maiore quàm mali amplitudine: Cycas uocant. Triennio maturescunt. Semperq; frutici pomum est subnascente alio. Thebaidis fructus extemplo in cados cōditur: cum sui ardoris anima: ni itā fiat, celeriter expirat: marcescitq; nō retostus furnis. Ex reliquo genere plebeię uidetur. Syri & Iuba tragemata appellant. Nam in alia parte Phœnices Ciliciæq;, populari etiā nomine à nobis appellantur balani. Eorum quoq; plura genera. Differunt figura rotunditatis aut proceritatis. Differunt & colore, nigriores ac rubentes. Nec pauciores ficu traduntur colores. Maxime tamen placent candidi. Distant & magnitudine, prout multi cubitū effecere. Quidam sunt nō ampliores faba. Seruantur hi demum, qui nascūtur in salsis atque sabulosis, ut in Iudæa & Cyrenaica Africa. Non item in Aegypto, Cypro, Syria, & Seleucia Assyriæ. Quamobrem sues & reliqua animalia ex his saginantur. Vitiati aut uetusti eius pomi signum est, decidisse candidam uerrucam, quæ racemo adhæserit. Alexandri milites palmis uiridibus strangulati sunt. In Gedrosis id factum est pomi genere, ali-

bi copia euenit. Est enim tanta musteis suauitas, ut finis mandendi non nisi periculo fiat.

De Syriæ arboribus. Cap. V

SYria præter hanc peculiares habet arbores. In nucum genere pistacia nota. Prodesse aduersus serpentium traduntur morsus, & potu & cibo. In ficorum autem caricas, & minores eius generis, quę cottana uocant. Item pruna in Damasco monte nata, & myxa, utranque iam familiarem Italiæ. Ex myxis in Aegypto & uina fiunt. Iuniperi similem habent Phœnices & cedrum minorem. Duo eius genera, Lycia & Phœnicia. Differunt folio. Nam quæ durum, acutum, spinosum habet, oxycedros uocatur, ramosa & nodis infesta. Altera odore præstat. Fructum ferũt myrti magnitudine, dulcem sapore. Et maioris cedri duo genera: Quæ floret, fructum non fert. Fructifera non floret, & in ea antecedentem fructum occupat nouus. Semen eius cupresso simile. Quidam cedrelaten uocant. Ex hac resina laudatissima. Materiæ uero ipsi æternitas. Itaq; & simulacra deorum ex ea factitauerunt. Cedrinus est Romę in delubro Apollo Sosianus, Seleucia aduectus. Cedro similis in Arcadia est arbor: in Phrygia frutex uocatur.

De terebintho. Cap. VI

SYria & terebinthũ habet. Ex his mascula est sine fructu. Fœminarũ duo genera. Alteri fructus rubet lentis magnitudine, alteri pallidus. Cũ uite maturescit, nõ grandior faba, odore iucũdior, tactu resinosus circa Idam Troadis. Sed in Macedonia breuis arbor hæc atq; fruticosa, in Damasco Syriæ magna. Materies ei admodũ lenta, ac fidelis ad uetustatem, eximij ac nigri splendoris, flos racemosus oliuæ modo, sed rubens, folia densa. Fert & folliculos emittentes quædam animalia, ceu culices, lentoremq; resinosum, qui & cortice erumpit. Etiam rhus Syriæ mascula fert, sterili fœmina, folio ulmi paulo longiore & piloso, foliorũ inter se semper contrarijs pediculis, gracili breuiq; ramo. Pelles candidæ conficiuntur ijs. Semen lenti simile cum uua rubescit, quod uocatur rhus, medicamentis necessarium.

De ficu Aegyptia & Cypria. Cap. VII

ET in Aegypto multa genera, quæ nõ alibi. Ante omnia ficus, ob id Aegyptia cognominata. Arbor moro similis folio, magnitudine, aspectu. Pomũ fert nõ ramis, sed caudice ipso. Idq; ipsum ficus est prædulcis, sine granis interioribus, perq; fœcũdo prouẽtu, scalpendo tantũ ferreis unguibus: aliter nõ maturescit. Sed cum factum est quarto die demetitur, alio subnascente: septeno ita numerosa partu, per singulas æstates multo lacte abundante. Subnascitur etiam si nõ scalpatur fœtus quater æstate, prioremq; expellit immaturũ. Materies proprij generis inter utilissimas. Cæsa statim stagnis mergit᷑. Hoc est eius siccari. Et primo sidit, postea fluitare incipit: certoq; fugit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat. Cum innatare cœperit, tempestiuæ habet signũ. Huic similis quadantenus quæ uocatur Cypria ficus in Creta. Nam & illa in caudice ipso fert pomũ & ramis, cũ in crassitudinem adoleuere. Sed hæc germina emittit sine ullis folijs radicis similia. Caudex arboris similis populo, folium ulmo. Fructus quaternos fundit, totiens & germinat. Sed grossus eius nõ maturescit, nisi incisura emisso lacte. Suauitas & interiora fici, magnitudo sorbi.

De Ceraunia siliqua. Cap. VIII

SImilis his siliqua, quam Iones Cerauniam uocant: trunco & ipsa fertilis, sed pomo siliquæ. Ob id quidam Aegyptiã ficum dixere, errore manifesto. Nõ enim in Aegypto nascitur, sed in Syria Ioniaq;, & circa Gnidum, atque in Rhodo, semper comantibus folijs, flore candido, cũ uehementia odoris: plantigera imis partibus, & ideo superficie flauescens, succum auferente sobole. Pomo antecedentis anni circa canis ortus detracto, statim alterum parit: postea florem, per arcturum hyeme fœtus enutriente.

De persica Aegypti, & spina Aegyptia. Cap. IX

AEgyptus & persicam arborem sui generis habet, similem piro, folia retinentem. Fertilitas assidua ei, subnascente crastino fructu. Maturitas etesiarum afflatu. Pomum

longius piro, incluſum amygdalæ putamine & corio,colore herbido:ſed ubi nux illi,huic pomum , differens breuitate ac mollitie: & quamuis blandiatur prædulcis ſuauitas,innocuum. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoq; nihil differens à loto. Simulacra ex ea factitauere,non eadem gratia quàm fideli materie,ut ex arbore quam balanũ appellauimus, magna ex parte contorta. Naualis itaque tantum eſt. At è diuerſo cuci in magno honore palmæ ſimilis, quando & eius folijs utuntur ad textilia . Differt, quod in brachia ramorum ſpargitur . Pomo magnitudo quæ manum impleat,color fuluus, cõmendabilis ſucco ex auſtero dulci. Lignum intus grandis firmæq; duritiæ,ex quo uelares detornãt annulos. In eo nucleus dulcis dum recens eſt . Siccatus dureſcit ad infinitũ, ut mandi non poſſit,niſi pluribus diebus maceratus. Materies criſpioris elegantiæ,& ob id Perſis gratiſſima . Nec minus ſpina celebratur in eadem gente duntaxat nigra , quoniam incorrupta etiã in aquis durat,ob id utiliſſima nauium coſtis. Candida facile putreſcit. Aculeus ſpinarum & in folijs. Semen in ſiliquis,quo coria perficiuntur gallæ uice. Flos & coronis iucundus,& medicamentis utilis. Manat & gũmi ex ea. Sed præcipua utilitas quod cæſa anno tertio reſurgit. Circa Thebas hæc,ubi & quercus,& Perſica,& oliua, ccc. à Nilo ſtadijs ſylueſtri tractu,& ſuis fontibus riguo.

De pruno & arboribus circa Mẽphim. Cap. x

IBi & prunus Aegyptia,nõ diſſimilis ſpinæ proxime dictæ, pomo meſpili,matureſcens bruma,nec folia dimittens. Lignum in pomo grande,ſed corpus ipſum natura copiaq; meſſium inſtar incolis. Purgatũ enim tundunt,ſeruantq; eius offas. Sylueſtris fuit & circa Memphim regio tam uaſtis arboribus ut terni nequirent uel circũplecti , unius peculiari miraculo,nec pomum propter,uſumúe aliquem,ſed euentum. Facies enim ſpinæ folia habet ceu pennas, quæ tactis ab homine ramis, cadunt protinus,ac poſtea renaſcuntur.

De gummi generibus,& papyro. Cap. xi

GVmmi optimum eſſe ex Aegyptia ſpina conuenit, uermiculatũ, colore glauco,purum ſine cortice,dentibus adhærẽs. Pretiũ eius in libras XIII. Deterius ex amygdalis amaris & ceraſo, peſſimũ ex prunis. Fluit & ex uitibus , infantiũ ulceribus aptiſſimum, & aliquando ex olea dentium dolori: ulmo etiam in Coryco monte Ciliciæ,ac iunipero, ad nihil utile : ex ulmi uero gummi & culices ibi enaſcuntur . Fit & ex ſarcocolla(ita uocatur arbor)gummi utiliſſimũ pictoribus ac medicis,ſimile pollini thuris:& ideo candidum quàm ruffum melius. Pretium eius quod ſupra . Nondum paluſtria attigimus, nec frutices amnium. Prius tamen quàm digrediamur ab Aegypto & papyri natura dicetur,cum chartæ uſu maxime humanitas uitæ conſtet & memoria. Et hãc Alexandri magni uictoria repertam,autor eſt M. Varro,condita in Aegypto Alexandria. Ante non fuiſſe chartarum uſum. in palmarum folijs primo ſcriptitatum:deinde quarundam arborum libris. Poſtea publica monumenta plumbeis uoluminibus,mox & priuata linteis cõfici cœpta, aut ceris. Pugillariũ enim uſum fuiſſe etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum. Illo uero prodente ne terram quidem ipſam totam fuiſſe,quæ nũc Aegyptus intelligitur,cum in Sebennytico ſaltẽ eius nominis charta naſcatur . Poſtea adaggeratã Nilo. Siquidem à Pharo inſula quæ nũc Alexandriæ põte iũgitur, noctis dieiq; uelifico nauigij curſu terram fuiſſe prodidit . Mox æmulatione circa bibliothecas regum Ptolemæi & Eumenis,ſupprimente chartas Ptolemæo,idem Varro membranas Pergami tradidit repertas. Poſtea promiſcue patuit uſus rei,qua cõſtat immortalitas hominũ. Papyrũ ergo naſcitur in paluſtribus Aegypti,aut quieſcentibus Nili aquis, ubi euagatæ ſtagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitũ,brachiali radicis obliquæ craſſitudine,triangulis lateribus,decem non amplius cubitorũ longitudine in gracilitatẽ faſtigiatum, thyrſi modo cacumen includens. Semine nullo,aut uſu eius alio quàm floris ad deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno utuntur : nec ignis tantum gratia, ſed ad alia quoq; utenſilia uaſorum. Ex ipſo quidem papyro nauigia texunt. Et è libro uela,tegeteſq;,nec non & ue

ſtem

ſtem,atq; ſtragula ac funes. Mandunt quoq; crudum decoctumq́;, ſuccum tantũ deuorantes. Naſcitur & in Syria, circa quem odoratus ille calamus lacum. Neq; alijs uſus eſt, quàm inde funibus rex Antigonus in naualibus rebus, nondum ſparto communicato. Nuper & in Euphrate naſcẽs circa Babylonem papyrum intellectum eſt eundem uſum habere chartæ. Et tamen adhuc malunt Parthi ueſtibus literas intexere. Præparantur ex eo chartæ, diuiſo acu in prætenues ſed quàm latiſsimas philuras.

De generibus chartarum, & quomodo chartæ fiant, & de chartarum probatione, & uitijs & glutino earum. Cap. XII

PRincipatus medio, atque inde ſciſſuræ ordine. Hieratica appellabatur antiquitus, religioſis tantum uoluminibus dicata, quæ ab adulatione Auguſti nomen accepit, ſicut ſecunda Liuiæ à coniuge eius. Ita deſcendit hieratica in tertiũ nomen. Proximum amphitheatricæ datum fuerat à confecturæ loco. Excepit hanc Romæ Fannij ſagax officina, tenuatamq́; curioſa interpollatione principalem fecit è plebeia, & nomen ei dedit. Quæ non eſſet ita recurata, in ſuo manſit amphitheatrica. Poſt hãc Saitica ab oppido, ubi maxima fertilitas ex uilioribus ramentis: propiorq́; etiamnum cortici Tæniotica à uicino loco, pondere iam hæc non bonitate uenalis. Nam emporetica inutilis ſcribendo, inuolucris chartarum ſegeſtriumq́; in mercibus uſum præbet, & ideo à mercatoribus cognominata. Poſt hanc papyrum eſt, extremumq́; eius ſcirpo ſimile, ac ne ad funes quidem niſi in humore utile. Texunturq; omnes tabulæ madentes Nili aqua. Turbidus liquor uim glutini præbet, cũ primo ſupina tabula ſcheda adlinitur, longitudine papyri, quæ potuit eſſe ſegminibus utrinque amputatis. Tranſuerſa poſtea crates peragitur. Premitur deinde prælis, & ſiccantur ſole plagulæ atque inter ſe iunguntur, proximarum ſemper bonitatis diminutione ad deterrimas. Nunquàm plures ſcapo quàm uicenæ. Magna in latitudine earum differentia, XIII digitorum optimis. Duo detrahũtur hieraticæ. Fanniana denos habet. Et uno minus amphitheatrica. Pauciores Saitica, nec malleo ſufficit. Nam emporeticę breuitas ſex digitos non excedit. Præterea ſpectãtur in chartis, tenuitas, denſitas, candor, leuor. Primatum mutauit Claudius Cæſar. Nimia quippe Auguſtæ tenuitas tolerandis non ſufficiebat calamis. Ad hoc tranſmittens literas lituræ metum afferebat aduerſis, & aliàs indecoro uiſu pertranſlucida. Igitur & ſecũdo corio ſtatumina facta ſunt è primo ſubtegmine. Auxit & latitudinem. Pedalis erat menſura, & cubitalis macrocolis. Sed ratio deprehendit uitiũ, unius ſchedæ reuulſione plures infeſtãte paginas. Ob hoc prælata omnibus Claudia. Auguſtæ in epiſtolis autoritas relicta. Liuiana ſuam tenuit, cui nihil è prima erat, ſed omnia è ſecunda. Scabritia leuigatur dente concháue, ſed caducæ literæ fiunt. Minus ſorbet politura charta, magis ſplendet. Rebellat ſæpe humor incurioſe datus, primoq; malleo deprehenditur, aut etiam odore cum fuerit indiligentior. Deprehenditur & lentigo oculis, ſed inſerta medijs glutinamentis tęnia, fungo papyri bibula, uix niſi litera fundente ſe: tantum ineſt fraudis. Alius igitur iterum texendis labor. Glutinum uulgare è pollinis flore temperatur feruente aqua, minimo aceti aſperſu. Nam fabrile gummiſq́; fragilia ſunt. Diligentior cura, molli panis fermentati colata aqua feruente: minimum hoc modo intergerij, atq; etiam Nili lenitas ſuperatur. Omne autem glutinum, nec uetuſtius eſſe debet uno die, nec recentius. Poſtea malleo tenuatur, & iterum glutino percurritur, iterumq́; conſtricta erugatur atque extenditur malleo. Ita ſunt longinqua monumenta Tiberij Caijq́; Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secundum uatem ciuemq́; clariſsimum uidi annos ferè poſt CC. Iam uero Ciceronis ac diui Auguſti Virgilijq́; ſæpenumero uidemus.

De libris Numæ. Cap. XIII

INgẽtia quidẽ exempla cõtra Varronis ſententiã de chartis reperiũtur. Nanq; Caſsius

Hemina uetustissimus autor annalium, quarto eorum libro prodidit, Cn. Terētium scribam agrum suum in Ianiculo repastinantem offendisse arcam, in qua Numa qui Romæ regnauit situs fuisset. In eadē libros eius repertos P. Cornelio L.F. Cethego, M. Bebio, Q.F. Pamphilo COSS. ad quos à regno Numę colliguntur anni DXXXV. & hos fuisse è charta: maiore etiamnum miraculo, quod tot infossi durauerunt annis. Quapropter in re tanta ipsius Heminæ uerba ponam. Mirabantur alij quomodo illi libri durare potuissent. Ille ita rationem reddebat: Lapidem fuisse quadratum circiter in medio arcte uinctum candelis quoquò uersus. In eo lapide insuper libros impositos fuisse, propterea arbitrarier eos non computruisse. Et libros cedratos fuisse, propterea arbitrarier tineas non tetigisse. In his libris scripta erant, philosophiæ Pythagoricæ. Eosq; combustos à Q. Petilio prætore, quia philosophiæ scripta essent. Hoc idem tradit C. Piso censorius primo commentariorum libro. Sed libros septē iuris pontificij, totidemq; Pythagoricos fuisse. Tuditanus decimo tertio, Numæ decretorū fuisse. Libros XII fuisse, ipse Varro humanarum antiquitatum V. Antiàs secundo, duos pontificales Latinos, totidem Græcos pręcepta philosophiæ cõtinentes. Idem tertio, ponit quò comburi eos placuerit. Inter omnes uero conuenit, Sibyllam ad Tarquinium Superbum treis libros attulisse. Ex quibus igni duo cremati ab ipsa, tertius cum capitolio Syllanis temporibus. Præterea Mutianus ter consul prodidit nuper se legisse, cum præsideret Lyciæ, Sarpedonis à Troia scriptam in quodam templo epistolæ chartam. Quod eo magis miror, si etiamnū Homero condente Aegyptus non erat: aut cur, si iam hic erat usus, in ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos non epistolas prodidit? Sterilitatem sentit hoc quoq;. Factumq; iam Tiberio principe inopia chartę, ut è Senatu darentur arbitri dispensandi: aliàs in tumultu uita erat.

De arboribus Æthiopiæ Cap. XIIII

Aethiopia Ægypto cõtermina, insignes arbores nō ferè habet, præter laniferas, quarum natura in descriptione Indorum, atque Arabiæ dicta est. Propior tamen huic natura lanæ, maiorq; folliculus granati modo mali: similesq; & inter se arbores ipsæ. Præter hanc palmæ, quales retulimus. Insularum arbores ambitu Aethiopiæ, & nemora odorata, in mentione earum dicta sunt.

De Atlantis arboribus, & cedrinis mensis, & quæ in his laudentur, & quæ uituperentur. Cap. XV

Atlas mons peculiari proditur sylua, de qua diximus. Confines ei Mauri, quibus plurima arbor cedri & mensarum insania, quas fœminæ uiris contra margaritas regerunt. Extat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirum est, illo æuo empta H—S. X. memoratur & Galli Asinij, H—S. XI. Venundatæ sunt & duæ Iuba rege uendente: quarū alteri precium fuit H—S. XV. alteri paulo minus. Interijt nuper incendio à Cethegis descendens, H—S. XIIII permutata, latifundij taxatione, si quis prædia tanti mercari malit. Magnitudo amplissima adhuc fuit, unius commissæ ex orbibus dimidiatis duobus, à rege Mauritaniæ Ptolemæo, quatuor pedum & semipedis per medium ambitum, crassitudine quadrantali: maiusq́ue miracuulm in ea est artis latente iunctura, quàm potuisset esse natura solidæ. Item à Nomio Tiberij Cæsaris liberto cognomen trahentis, tribus sicilicis infra quatuor pedes totidemq́ue infra semipedem crassitudinis. Qua in re non omittendum uidetur: Tiberio principi mensam quatuor pedes sextante & sicilico excedentem, tota uero crassitudine sescunciali, operimento laminæ uestitam fuisse, cum tam opima Nomio liberto eius esset, cuius materia erat tuber: hoc est radicis uitium, maximeq; in eo laudatum, quod sub terra totum fuerit, & rarius quàm quæ superne, quæq́ue gignuntur etiam in ramis: proprieq; quod tanti emitur, arborum uitium est, quarum amplitudo ac radices æstimari possunt ex orbibus. Sunt autem

cupresso

cupresso fœminæ etiamnũ syluestri similes folio, odore, caudice. Anchorarius mons uocatur citerioris Mauritaniæ, qui laudatissimã dedit cedrum, iam exhaustus. Mensis præcipua dos in uena crispis, uel in uertice uarijs. Illud oblongo euenit discursu, ideoq; tigrinæ appellantur. Hoc intorto, & ideo tales pantherinæ uocantur. Sunt & undatim crispæ, maiore gratia, si pauonum caudæ oculos imitentur. Magna uero post has gratia extra prædictas crispis densa ueluti grani congerie, quas ob id à similitudine apiatas uocant. Summa uero omniũ in colore. Hic maxime mulsi placet, suis refulgens uenis. Post hæc amplitudo est iam totius caudicis. Iuuant plura quoq; in una mensa uitia. Lignum, ita uocatur materia surda, & indigesta simplicitas, aut platani foliorum modo digesta. item ligneæ uenæ similitudo, uel coloris: & quibus maxime obnoxias fecere æstus uentiq;, rimæ, aut capillamenta rimas imitata. Postea murena nigro transcurrens limite, uarijsq; corticum punctis apprehensus papauerum modo, & in totum atro propior color, maculæue discolores. Virides terra cõdunt barbari, & illinunt cera. Artifices uero frumẽti aceruis imponunt septenis diebus, totidem intermissis: mirumq;, ponderi quantum ita detrahant. Naufragia docuere nuper, hanc quoq; materiam siccatã mari, duritie incorrupta spissari, non ullo modo uehementius. Nutriuntur optime, splendescuntq;, manu sicca fricatæ à balineis maxime: nec à uinis læduntur, ut his genitæ. Inter pauca nitidioris uitæ instrumenta hæc arbor est: quapropter insistendum ei quoque paulum uidetur.

Trogete arbor quæ. Cap. XVI

NOta etiam Homero fuit: trogete uocatur, ab alijs thya. Hanc igitur inter odores uri tradit in delicijs Circes, quam deam uolebat intelligi, magno errore eorũ, qui odoramenta in eo uocabulo accipiunt, cum præsertim eodem uersu cedrum laricemq; unà tradat: in quo manifestum est de arboribus tantum locutum. Theophrastus, qui primus à Magni Alexandri ætate scribit quæ circa urbis Romæ quadringentesimumquadragesimum gesta sunt annum, magnum iam huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorũ ueterũ contignationes, quandamq; immortalitatem materiæ in tectis contra uitia omnia incorruptæ. Radice nihil crispius, nec aliunde pretiosiora opera. Præcipuam aũt esse eam arborem circa Ammonis delubrũ. Nasci & interiore Cyrenaicæ parte. De mensis tamen tacuit, & aliàs nullius ante Ciceronianam uetustior memoria est: ex quo nouitiæ apparet. Alia est arbor eodem nomine, malum ferens execratum aliquibus odore & amaritudine, alijs expetitum, domos etiam decorans, nec dicenda uerbosius.

De arbore loto. Cap. XVII

EAdem Africa quà uergit ad nos, insignem arborem loton gignit, quam uocant celtin, & ipsam Italiæ familiarem, sed terra mutatam. Præcipua est circa Syrtes atque Nasamonas. Magnitudo quæ piro, quanquam Nepos Cornelius breuem tradat. Incisuræ folio crebriores, alioquin ilicis uiderentur. Differentiæ plures, eæq; maxime fructibus fiunt. Magnitudo huic fabæ, color croci, sed ante maturitatem alius atque alius, sicut in uuis. Nascitur densus in ramis myrti modo, nõ ut in Italia cerasi. Tam dulcis ibi cibus, ut nomen etiam genti terræq; dederit, nimis hospitali aduenarum obliuione patriæ. Ferunt uentris non sentire morbos, qui eum mandant. Melior sine interiore nucleo, qui in altero genere osseus uidetur. Vinũ quoq; exprimitur huic simile mulso, quod ultra denos dies negat durare idem Nepos: bacchasq; cõtusas cũ alica ad cibos dolijs condi. Quin & exercitus pastos eo accepimus, ultro citroq; cõmeãtes per Africã. Ligno colos niger. Ad tibiarũ cantus expetitur. E radice cultellis capulos breuesq; alios usus excogitãt. Hæc ibi natura arboris. Est autem eodem nomine & herba, & in Aegypto caulis in palustriũ genere. Recedentibus enim aquis Nili riguis, prouenit similis fabæ caule, folijsq; densa congerie stipatis, breuioribus tantum, gracilioribusq;: cui fructus in capite papaueri similis incisuris, omniq; alio modo, intus grana ceu milium. Incolæ capita in aceruis putrefaciũt, mox separant lauãdo & siccata tundunt, eoq; pane utũtur. Mirũ est quod præter hæc tra

ditur

ditur: Sole occidente papauera ea comprimi, & integi folijs. Ad ortum autem aperiri donec maturescant, flosq́ qui est candidus, decidat.

De scapo ipso, & radice loti. Cap. XVIII

HOc amplius in Euphrate tradunt, & scapum ipsum & florem uespera mergi usq́ in medias noctes, totumq́ abire in altum, ut ne dimissa quidem manu possit inueniri. Verti deinde, paulatimq́ subrigi, & ad exortum solis emergere extra aquam, ac florem patefacere, atque etiamnum exurgere, ut planè ab aqua absit alte. Radicem lotos hæc habet mali cotonei magnitudine, opertā nigro cortice, qualis & castaneas tegit. Interius candidum corpus, gratum cibis, sed crudo gratius decoctum, siue aqua, siue pruna. Nec aliunde magis, quàm purgamentis eius sues crassescunt.

De paliuro, & Punico malo, & de flore Punici mali. Cap. XIX

CYrenaica regio lotō suæ postponit paliuro. Fruticosior hæc fructuq́ magis rubēs, cuius nucleus non simul manditur, iucundus per se, atque suauior è uino, quin & uina succo suo commendans. Interior Africa ad Garamantas usque, & deserta, palmarum magnitudine & suauitate constat, nobilibus maxime circa delubrum Ammonis. Sed circa Carthaginem Punicum malum cognomine sibi uendicat. Aliqui granatum appellant. Diuisit & in genera, apyrinon uocando, cui lignosus nucleus abest. Sed candidior ei natura, & blandiores sunt acini, minusq́ amaris distincti membranis. Alia structura eorum, ut in fauis, communis. Nucleos habentium v. species, dulcia, acria, mixta, acida, uinosa. Samia & Ægyptia, distinguuntur erythrocomis & leucocomis. Corticis maior usus ex acerbis ad perficienda coria. Flos balaustium uocatur, & medicinis idoneus, & tingendis uestibus, quarum color inde nomen accepit.

De Asiæ & Græciæ fruticibus. Cap. XX

IN Asia & Græcia nascuntur frutices, Epicactis, quem alij embolinen uocant, paruis folijs, quæ pota contra uenena prosunt, sicut Herices contra serpentes.

De thymelæa, siue chamelæa, & tragacanthe, & de tragio, siue scorpione, & myrice, & brya, & galla. Cap. XXI

ET in quo nascitur granum Gnidium, quod aliqui linum uocant. Fruticem uero thymelæam, alij chamelæā, alij pyros achnen, alij cnestron, alij cneoron. Est similis oleastro, folijs angustioribus, gummosis si mordeantur, myrti magnitudine, semine colore & specie farris, ad medicinæ tantum usum. Tragion fruticem sola Creta insula gignit, terebintho similem & semine, quod contra sagittarum ictus efficacissimum tradunt. Eadem & tragacanthen, spinæ albæ radice, multum prælatam apud Medos aut in Achaia nascenti. Precium eius in libras XIII. Tragion & Asia fert, siue scorpionem, ueprem sine folijs, racemis rubentibus, ad medicinæ usum. Myricen & Italia quam alij tamaricē uocant, Achaia autem bryan syluestrem: insigne in ea, quod satiua tantū ferat gallæ similem fructum. In Syria & in Ægypto copiosa hęc est, cuius infelicia ligna appellamus, quę tamen infeliciora sunt Græciæ. Gignit enim arborem ostryn, quam & ostryam uocant, solitariam circa saxa aquosa, similem fraxino cortice, & ramis, folio piri, paulo tamen longioribus crassioribusq́, ac rugosis incisuris, quæ per tota discurrunt: semine hordeo simili & colore. materia est dura atque firma: qua in domum illata, difficiles partus fieri produnt, mortesq́ miseras.

De euonymo, & adrachne, coggygria, & thapsia. XXII

NEc auspicatior in Lesbo insula arbor quæ uocatur euonymos, non absimilis Punicæ arbori, inter eam & laurum folij magnitudine, figura uero & mollitia punicæ, flore candidiore, statim pestem denuncians. Fert siliquas sesami similes, intus granum quadrangula figura, spissum, letale animantibus: nec non & in folio eadem uis. Succurrit aliquando præceps alui exinanitio. Alexander Cornelius arborem eonem appellauit, ex qua

qua facta esset Argo, similem robori uiscũ ferenti, quæ nec aqua nec igni posset corrumpi, sicuti nec uiscũ, nulli alij cognitã, quod equidem sciam. Adrachnen omnes ferè Græci portulacæ nomine interpretãtur, cum illa sit herba, & andrachne uocetur, unius literæ diuersitate. Cæterũ adrachne est syluestris arbor, neq; in planis nascens, similis unedoni, folio tantum minore, & nunquam decidente: cortice nec scabro quidem, sed qui circumgelatus uideri possit: tam tristis aspectu est. Similis & coggygria folio, magnitudine minor. Proprietatem habet fructum amittendi lanugine (pappum uocãt) quod nulli alij arbori euenit. Similis & apharce, bifera æque quàm adrachne. Priorem fructum incipiente pubescere uua peragit, alterum initio hyemis: quales eos, non traditur. Et ferulam inter externas dixisse cõueniet, arborumq; generi ascripsisse, quoniam quarundam naturæ (sicut distinguemus) lignũ omne corticis loco habent, hoc est forinsecus, ligni autem loco fungosam intus medullam, ut sambuci: quædam uero inanitatẽ, ut harundines. Ferula calidis nascitur locis, atq; trãs maria, geniculatis nodata scapis. Duo eius genera: Nartheca Græci uocant, assurgentẽ in altitudinem, Nartheciã uero semper humilem. A genibus exeuntia folia maxima, ut quæq; terræ proxima. Cætero natura eadem, quæ anetho, & fructui similis. Nulli fruticũ leuitas maior: ob id gestata facilius, baculorum usum senectuti præbet. Semen ferulæ, thapsiam quidam uocauere: decepti eo, quoniã ferula sine dubio est thapsia, sed sui generis, folijs fœniculi, inani caule, nec excedente baculi longitudinẽ. Semen quale ferulæ, radix candida. Incisa lacte manat, & cõtusa succo: nec corticẽ abdicant, omnia ea uenenata. Quippe etiam fodientibus nocet: si minima aspirat aura, intumescũt corpora, faciemq; inuadunt ignes sacri: ob id cerato prius illinunt. Quibusdã tamen morbis auxiliari dicunt medici, permixtã alijs. Item in alopecijs sugillatisq; ac liuentibus: ceu uero remedia desint, ut scelera cõtractent. Sed ista prætexũt noxio instrumẽto: tantũq; impudentiæ est, ut uenenũ artis esse persuadeant. Thapsia est in Africa uehementissima. Quidam caulem incidunt per messes, & in ipsa excauãt radice quò succus confluat, arefactumq; tollunt, alij folium. Radicem tundũt in pila, & succũ in sole coactũ diuidũt in pastillos. Nero Cæsar claritatem ei dedit initio imperij, nocturnis grassationibus conuerberatam faciem illinens sibi cum thure ceraq;, & sequuto die cõtra famam cutem syncerã circumferens. Ignem ferulis optime seruari certum est, easq; in Aegypto præcellere.

De cappari siue cynosbato, aut opheostaphyle, & de sari. Cap. XXIII

IBi & capparis, firmioris ligni frutex, seminisq; & cibi uulgati, caule quoq; unà plerũq; decerpto. Cauenda eius genera peregrina. Siquidem Arabicum pestilens, Africũ gingiuis inimicum, Marmaricum uuluis, & omniũ inflationibus. Apulum uomitus facit, stomachum & aluum mouet. Quidam eum cynosbaton uocant, alij opheostaphylen. Fruticosi est generis & sari, circa Nilum nascens duorum cubitorum altitudine, pollicari crassitudine, coma papyri, similiq; manditur modo: radice ferrarijs officinis præcipua, carbonis usu, propter duritiam.

De spina Babylonis regia, & de cytiso. Cap. XXIIII

NOn omittendum est & quod Babylone seritur in spinis, quoniam non aliubi uiuit. Estq; sicut uiscum in arboribus: sed illud in spina tantũ, quæ regia uocatur. Mirum, quod eadem die germinat qua iniectum est. Injcitur autem ipso canis ortu, & celerrime arborem occupat. Condiunt eo uina, & ideo seritur. Spina illa nascitur & Athenis in longis muris. Frutex est & cytisus, ab Aristomacho Atheniensi miris laudibus prædicatus pabulo ouium, aridus uero etiam suum: spondetq; iugero eius annua H—S. MM. uel mediocri solo reditus. Vtilitas quæ eruo, sed ocior satietas, per q; modico pinguescente quadrupede, ita ut iumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia aut melior, super omnia pecorum medicina à morbis omni usu præstante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum, potui cum uino dari iubet: firmiores celsioresq; infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut si aruerit madefactum. Apes quoq; nunquã defore cytisi pabulo cõtingente, promittũt Democritus & Aristomachus

Nec

Viscum neque aqua neque igne corrumpitur

Nec aliud minoris impédij est. Seritur cum hordeo, aut uere semine ut porrum, uel caule autumno ante brumam. Si semine, madidum. Et si desint imbres, satum spargitur. Plantę cubitales seruntur scrobe pedali. Seritur post æquinoctia tenero frutice. Perficitur trienio. Demetitur uerno æquinoctio cum florere desinit, uel pueri, uel anus uilissima opera. Canus aspectu, breuiterq́; si quis exprimere similitudinẽ uelit, angustioris trifolij frutex. Datur animalibus post biduũ semper. Hieme uero quod inaruit, madidum. Satiant equos denæ libræ, & portione minora animalia: obiterq́; inter ordines allium & cepe seri fertile est. Inuentus hic frutex in Cythno insula inde translatus est in omnes Cycladas, mox in urbes Græcas, magno casei prouentu, propter quod maxime miror rarum esse in Italia. Non æstuum, non frigorum, nõ grandinum, aut niuis iniuriam expauescit. Adijcit Hyginus, ne hostium quidem, propter nullam gratiam ligni.

De fruticibus & arboribus nostri maris, atq; rubri, & Indici. Cap. XXV.

NAscuntur & in mari frutices arboresq́;, minores in nostro. Rubrũ enim & totus orientis oceanus refertus est syluis. Non habet lingua alia nomen, quod Græci uocant phycos: quoniam alga herbarum magis uocabulum intelligitur: hic autem est frutex. Folia lata colore uiridi gignit, quod quidam prason uocant, alij zostera. Alterum genus eiusdem, capillaceo folio simile fœniculo, in saxis nascitur. Superius in uadis haud procul littore. Verno utrunq;, & interit autumno. Circa Cretam insulam nato in petris purpuras quoq; inficiunt. Laudatissimo à parte aquilonis, aut cum spongijs. Tertium est gramini simile, radice geniculata & caule, qualiter calami. Aliud genus fruticum bryon uocatur, folio lactucæ, rugosiore tantũ, iam hoc interius nascẽs. In alto uero abies & quercus cubitali altitudine. Ramis earum adhærent conchæ. Quercu etiam tingi lanas tradunt. Glandem etiam quasdam ferre in alto: naufragis hæc deprehensa urinantibusq́;. Et aliæ traduntur prægrãdes circa Sicyonem. Vitis enim passim nascitur. Sed ficus sine folijs, rubro cortice. Fit & palma fruticum generis. Extra Herculis columnas porri fronde nascitur frutex, & alius lauri & thymi, qui ambo eiecti in pumicem transfigurantur. At in oriente mirum est, statim à Copto per solitudines nihil gigni præter spinam, quæ sitiens uocatur, & hanc raram admodum. In mari uero rubro syluas uiuere, laurum maxime & oliuam ferentem baccas: & cum pluat, fungos, qui sole tacti mutãtur in pumicem. Fruticũ ipsorum magnitudo ternorum est cubitorum, caniculis referta, uix ut prospicere è naui tutum sit, remos plerunq; ipsos inuadentibus. Qui nauigauere in Indos Alexandri milites, frõdem marinatum arborum tradidere in aqua uiridem fuisse, exemptam sole protinus in salem arescentem. Iuncos quoq; lapideos per quàm similes ueris per littora, & in alto quasdam arbusculas colore bubuli cornus ramosas, & cacuminibus rubentes: cum tractarẽtur, uitri modo fragiles, in igne autẽ ut ferrum inardescẽtes, restinctis colore suo redeunte. Eodem tractu insularum syluas operit æstus, quanquam altiores platanis populisq́; altissimis. Folia ijs lauri, flos uiolæ & odore & colore. Baccæ ut oleis, & ipse odoris iucũdi autumno nascentes, folijs nunquam deciduis. Harum minores totas integit mare. Maximarum cacumina extant, ad quæ naues religantur: & cum recessit æstus, & radices. Alias quoque arbores in alto ab eisdem accepimus eodem in mari uisas, semper folia retinentes: fructu earum lupino simili. Iuba tradit circa Troglodytarum insulas fruticem in alto uocari Isidos plocamon, corallio similem sine folijs: præcisum mutato colore in nigrũ durescere. Cum cadat, frãgi. Item alium qui uocetur charitoblepharon, efficacem in amatorijs. Spathalia eo facere & monilia fœminas. Sentire eum se capi, durariq́ue cornus modo, & hebetare aciem ferri. Quod si fefellerint insidiæ, in lapidem transfigurari.

C. Plinij

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XIIII

In quo fructiferæ arbores traduntur.

PROOEMIVM.

Externae arbores, indocilesq; nasci alibi q̃ ubi cœpere, & quæ in alienas non commeant terras, hactenus ferè sunt. Licetq; iam de cõmunibus loqui, quarũ omniũ peculiaris parens uideri potest Italia. Noscentes tantum meminerint, naturas earũ à nobis interim dici, non culturas. Quanq; & colendi maxima in natura portio est. Illud satis mirari non queo, interisse quarundam memoriam: atq; etiam nominum, quæ autores prodidere, notitiam. Quis enim non cõmunicato orbe terrarum, maiestate Romani imperij profecisse uitã putet cõmercio rerũ ac societate festæ pacis, omniaq; etiam quæ occulta ante fuerant, in promiscuo usu facta? At hercule non reperiuntur qui norint multa ab antiquis prodita: tanto priscorũ cura fertilior, aut industria felicior fuit, ante milia annorum inter principia literarum Hesiodo præcepta agricolis pandere orso, subsecutisq; non paucis hanc curam eius, unde nobis creuit labor. Quippe cum requirenda sint non solum postea inuenta, uerumetiam ea quæ inuenerant prisci, desidia rerum internitione memoriæ inducta. Cuius somni causas quis alias quàm publicas mundi inuenerit? Nimirum alij subiere ritus, circaq; alia mentes hominum detinentur, & auariciæ tantum artes coluntur. Antea inclusis gentiũ imperijs intra ipsas, ideoq; & ingenijs, quadam sterilitate fortunæ, necesse erat animi bona exercere: regesq; innumeri honore artiũ colebantur, & in ostentatione has præferebant opum, immortalitatem sibi per illas prorogari arbitrantes. Quare abundabant & præmia & opera uitæ. Posteris laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit, postq; senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum ducéq; nil magis exornare quàm census: postq; cœpere orbitas in autoritate summa & potentia esse, captatio in quæstu fertilissimo, ac sola gaudia in possidẽdo, pessum ire uitæ pretia: omnesq; à maximo bono liberales dictæ artes, in contrarium cecidere, ac seruitute sola profici cœptum: hanc alius alio modo, & in alijs adorare, eodem tamen habendi quò eat spes omnium, tendente uoto. Passim uero etiam egregij aliena uitia, quàm bona sua colere malle. Ergo hercule uoluptas uiuere cœpit, uita ipsa desijt. Sed nos obliterata quoq; scrutabimur. Nec deterrebit quarundam rerũ humilitas, sicut nec in animalibus fecit. Quanquam uidemus Virgilium præcellentissimũ uatem, ea de causa hortorũ dotes fugisse: è tantisq;, quæ retulit, flores modo rerum decerpsisse, beatũ felicemq; gratiæ XV omnino generibus uuarum nominatis, tribus oleæ, totidem pirorum, malo uero tantum Assyrio, cæteris omnibus neglectis. Vnde aũt potius incipiemus q̃ à uitibus? quarũ principatus in tantũ peculiaris Italiæ est, ut uel hoc uno omnia gentium uicisse, quanq; odorifera, possit uideri bona: quanq; ubicunq; pubescentiũ odori nulla suauitas præfertur.

De uitium natura, & quibus modis ferant. Cap. I

Vites iure apud priscos magnitudine quoq; inter arbores numerabantur. Iouis simulacrum in urbe Populonia ex una cõspicimus uite tot æuis incorruptum. Item Massiliæ pateram. Metaponti templum Iunonis uitigineis columnis stetit. Etiam nunc scalis tectum Ephesiæ Dianæ scanditur uite una Cypria, ut ferunt, quoniã ibi ad præcipuã altitudinem exeunt. Nec est ligno ulli æternior natura. Verũ ista ex syluestribus facta crediderim, quando hæ uites tonsura annua coercentur, & uis earum omnis euocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, succiq; tantum gratia ex his pluribus modis ad cœli mores soliq; ingenia. In Campano agro populis nubunt: maritasq; complexæ, atq; per ramos earum procacibus brachijs geniculato cursu scandentes, cacumina æquant, in tan-

tum sublimes, ut uindemiator autoratus rogum ac tumulum excipiat. Nullo fine crescũt, diuidiq; aut potius auelli nequeunt. Villas & domos ambiri singularũ palmitibus, ac sequacibus loris, memoria quoq; dignũ inter prima Valerianus quoq; Cornelius existimauit. Vna uitis Romæ in Liuiæ porticibus subdiales inambulationes umbrosis operculis opacat, eadem duodenis musti amphoris fœcunda. Vlmos quidem ubiq; exuperãt. Miratumq; altitudinem earũ Ariciæ ferunt legatũ regis Pyrrhi Cyneã facete lusisse in austeriori gustu uini, merito matrẽ eius pendere in tã alta cruce. Rumbotinus uocatur & alio nomine populus arbor Italiæ Padum transgressis, cuius tabulata in orbẽ patula replent: puroq; producto dracone in palmã eius, inde in subrectos ramorũ digitos flagella dispergunt. Eædem modici hominis altitudine adminiculatæ sudibus horrent, uineãq; faciunt, & aliæ improbo reptatu pampinorũq; superfluitate peritia domini amplo discursu atria media complentes. Tot differentias uel sola tantũ Italia recipit. Stat prouinciarũ aliquarum per se uitis sine ullo pedamento, artus suos in se colligens, & breuitate crassitudinẽ pascens. Vetant hoc aliubi uenti, ut in Africa & in Narbonensis prouinciæ partibus. Excrescere ultra suos pollices prohibitæ, semperq; pastinatis similes, herbarũ modo uagantur per arua, ac succum terræ passim uuis bibũt, quæ ob id magnitudinẽ infantiũ puerorum in interiore Africæ parte exuperant. Vua non aliubi gratior callo, ut inde possit inuenisse nomen duracini durus acinus. Nanq; genera magnitudine, colore, saporibus, acinis, innumera, etiamnũ multiplicantur uino. Hic purpureo lucent colore, illic fulgẽt roseo, nitentq; uiridi. Candicans enim nigerq; uulgares. Tument uero mammarũ modo bumasti. Prælongis dactyli porriguntur acinis. Est & illa naturæ lasciuia, ut prægrandibus adhæreant pergulis parui, mites, & suauitate certantes: leptoragas has uocant. Durant aliæ per hyemem, pensili concameratæ nodo. Aliæ in sua tantum continentur anima ollis fictilibus, & insuper doliis inclusæ, stipatæ uinaceis circũsudantibus. Aliis gratiã qui & uinis fumus affert fabrilis, iisq; gloriam præcipuã in fornacibus Africæ Tiberii Cæsaris autoritas fecit. Ante eum Rheticis prior mensa erat, & uuis Veronensiũ agro. Quin & à patiẽtia nomen acinis datur passis. Conduntur & musto uuæ, ipsæq; uino suo inebriantur. Aliæ decoctæ in musto dulcescũt, aliæ uero sobolem nouam in matre ipsa expectant translucidæ uitro: additq; acinis eandem, quam in doliis amphorisúe duratricem illam firmitatẽ austeritas picis infusa pediculo. Iam inuẽta uitis per se in uino picem resipiens, Viennensem agrum nobilitans, Aruerno Secanoq; & Heluico generibus non pridẽ illustrata. Atq; hæc Virgilii uatis ætate incognita, à cuius obitu xc. aguntur anni. Quid quod insertæ castris summam rerum imperiumq; cõtinent? Centurionũ in manu uitis, & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atq; etiam in delictis pœnã ipsam honorat. Necnon uineæ oppugnationũ dedere rationem. Nam in medicaminibus adeo magnum obtinent locum, ut per sese uino ipso remedia sint.

De generibus uitium. Cap. II

Genera uitiũ cõprehendi numero unus existimauit Democritus, cuncta sibi Græciæ cognita professus. Cæteri innumera atq; infinita esse prodiderũt, quod uerius apparebit ex uinis. Nec omnia dicentur, sed maxime insignia, quippe quæ totidem penè sunt quot agri. Quamobrem celeberrimas uitium, aut quibus est aliqua proprietate miraculũ, ostendisse satis erit. Principatus datur aminæis propter firmitatem, senioq; proficientem uini eius ubiq; uitã. Quinq; eius genera, Ex iis germana minor acino melius deflorescit, imbres tẽpestatesq; tolerat. Nõ item maior, sed in arbore q̃ in iugo minus obnoxia. Gemellarũ, quibus hoc nomen uuę semper geminę dedere, asperrimus sapor, sed uires præcipuæ. Ex iis minor austro læditur, cæteris uentis alitur, ut in Vesuuio monte Surrentinisq; collibus. In reliquis Italiæ partibus non nisi arbori accõmodata. Quintũ genus lanatæ, ne Seres miremur aut Indos, adeo lanugo eã uestit. Prima ex aminæis maturescit ocyssime atq; putrescit. Proxima dignitas Nomentanis rubente materia, quapropter quidã rubellas appellauere uineas. Eæ minus fertiles uino, acinis & fece nimiæ. Cõtra pruinas fortissimæ

mæ,ſiccitate magis ꝙ imbre,æſtu ꝙ algore uexātur. Quamobrem in frigidis humidisq; principatū obtinent.Fertilior quæ minor acino,& folio ſciſſa minus. Apianis apes dedere cognomen, præcipue earum auidæ.Ex his duo genera, Lanugine & ipſæ pubeſcunt.Diſtant,quod altera celerius matureſcit,quanq; & altera properante.Situs frigidos non reſpuunt,& tamen nullæ celerius imbre putreſcūt. Vina primo dulcia,auſteritatē annis accipiunt, & rubra fiunt. Nulla magis uite gaudet.Et hactenus potiſsima nobilitas datur peculiaribus atq; uernaculis Italiæ.Cæteræ aduenere Chio Thaſóue.Græcula non inferior aminæis bonitate,prætenera acino:& uua tam parua , ut niſi pinguiſſimo ſolo colere non proſit. Eugeniā Taurominitani colles cum generoſitatis cognomine, miſere Albano tantum agro , quoniā translata ſtatim mutatur.Nanq; eſt aliquibus tantus locorū amor, ut omnem in his gloriā ſuam relinquant,nec uſquā tranſeāt totæ. Quod & in Rhetica Allobrogicaq;,quā ſupra picatā appellauimus,euenit, domi nobilibus,nec agnoſcendis alibi. Fœcundæ tamen,bonitatis uice copiā præſtant,Eugenia feruētibus locis,Rhetica temperatis,Allobrogica frigidis,gelu matureſcens,& colore nigra.Adhuc ex his quas diximus, ſed etiam è nigris uina uetuſtate in album colorem tranſeūt.Reliquæ ignobiles.Aliquando tamen cœli aut ſoli opera nō fallunt uetuſtatem, ſicuti fecenia,& cum ea florens Biturica,acino rarior,nunquā floris obnoxij,quoniā antecedunt,uentiſq; & imbribus reſiſtūt Meliores tamen algentibus locis ꝙ calidis,humidis q̃ ſitientibus. Vix ulla magis tā denſo uuarum partu impatiens uariantis cœli,ſed contra tenorem unum algoris æſtuſúe conſtans. Quæ minor eſt ex eo genere,mollior.In eligēdo ſolo moroſa,pingui putreſcit,gracili omnino non prouenit. Mediam temperiem delicate quærit, ob hoc Sabinis collibus familiaris. Vua eius indecora uiſu,ſapore iucunda,niſi matura protinus rapiatur,etiā non putreſcens cadit.Contra grandines eam tuetur foliorum amplitudo atq; duritia.Inſignes iam colore inter purpureas nigraſq; medio heluolæ ſæpius uarianti, & ob id uarianæ à quibuſdam appellatæ. Præfertur in his nigrior, utraq; alternis annis fertilis. Sed melior uino,cum parcior.Et precię duo genera magnitudine acini diſcernūtur.Quibus materies plurima,uuaq; ollis utiliſſima,folium apio ſimile.Baſilicam Dyrrachini celebrant,Hiſpaniæ cocolobin uocant.Rarior uua,æſtus auſtroſq; tolerat,capiti inimica,copia larga.Hiſpani duo genera eius faciunt. Vnum oblongo acino,alterum rotundo,nouiſsimas uindemiant. Quo dulcior cocolobis,hoc melior. Sed & auſtera tranſit in dulcem uetuſtate, & quæ dulcis fuit,in auſteritatem:tūcq; Albanum uinum æmulantur. Tradunt ueſicæ uitijs utiliſsimū ex his potū. Albuelis ſummis arboribus fertilior eſt, uiſula imis. Quamobrem circa eaſdem ſatæ diuerſitate naturæ locupletant.Inerticulam è nigris appellauere,iuſtius ſobriam dicturi,inueterato præcipue commendabilem uino,ſed uiribus innoxiam.Siquidem temulentiā ſola non facit. Fertilitas commendat cæteras,principemq; heluenacam. Duo eius genera.Maior,quam quidā longam,minor quam arcam appellāt,non tam fœcundam,ſed gratiorem hauſtu.Diſcernitur folio circinato. Verum utraq; gracilis.Furcas ſubdere his neceſſariū,alioquin ubertatem ſuam nō tolerant.Maritimo afflatu gaudent, roſcido odore. Nulla uitiū minus Italiam amat,rara, parua, putreſcens in ea:uino quoq; quod genuit,æſtatem nō exuperans.Nec alia macro ſolo familiarior.Græcinus,qui alioqui Cornelium Celſum tranſcripſit,arbitratur non naturā eius repugnare Italiæ,ſed culturam,auide palmites euocantiū. Ob id fertilitatem ſuam abſumi, ſi non prępinguis ſoli ubertas laſſeſcentem ſuſtineat.Carbunculari negatur,magna dote,ſi uerum eſt,aliqua in uite cœlo nō eſſe ius. Aeſtum fert ſpionia, quam quidam ſpineam uocant,autumniſq; & imbribus pingueſcit. Quinimo nebulis una alitur,ob id Rauennati agro peculiaris. Veniculam inter optime defloreſcentes,& ollis aptiſsimam,Campani malunt ſirculam uocare alij ſtaculam,Tarracina numiſianam,nullas uires proprias habentem,ſed totam perinde ac ſolū ualeat.Surrentinis tamen efficaciſsima teſtis Veſuuio tenus.Ibi enim murgentina è Sicilia potiſsima,quam Pompeianam aliqui uocant, Latio demum feracem: ſicut hor

conia in Campania, tantũ uilitatis cibariæ, sed ubertate præcipua. Tolerat & annos mœrica, contra omne sidus firmissima, nigro acino, uinis uetustate rubescentibus.

Item de uitiũ generibus, secundũ locorũ & regionũ proprietatem. Cap. III

ET hactenus publica sunt genera, cætera regionũ locorumq́;, aut ex his inter se insitu mixta. Siquidem Thuscis peculiaris est tudernis, atq; etiã eius nominis florẽtia. Est opima Aretio talpana & etesiaca & conseminia. Talpana nigra candidum facit mustum. Etesiaca fallax, quæ quo plus tulit, eo laudabilius fundit: mirumq́;, fœcũditate cessat. Conseminia nigra, uino minime durante, uua maxime: post xv. dies, quàm ulla alia metitur, fertilis, sed cibaria. Huius folia sicut labruscæ, prius quàm decidant, sanguineo colore mutantur. Euenit hoc etiã quibusdam alijs, pessimi generis argumento. Irtiola Vmbriæ Meuanatiq; & Piceno agro peculiaris est, Amiternino pumula. Iisdem bannanica fallax est, amant tamen eam. Municipij uuam Pompeij nomine appellant: quamuis Clusinis copiosiorem. Municipij & Tiburtes appellauere, quamuis oleaginam nuper inuenerint à similitudine oliuæ. Nouissima hæc uuarum ad hoc tempus reperta est. Vinaciolam soli nouerunt Sabini & Laurenti. Nam gauranas scio à Falerno agro translatas uocari Falernas, celerrime ubiq; degenerantes. Nec non Tarentinũ genus aliqui fecere, prædulci uua. Capnias & bucciniatis, & tarrupia, in Thurinis collibus nõ ante demetuntur q̃ gelauerit. Pharia gaudent Pisæ, mutina Prusiniæ, nigro acino, intra quadriennium albescente uino. Mirum, ubiq; cum Sole circumagi uuã, quæ ob id streptos uocatur, Et in Italia Gallicam placere, trans alpes uerò Picenã. Dixit Virgilius thasias et mareotidas, & lageas: compluresq; externas, quæ nõ reperiuntur in Italia. Sed sunt etiamnũ insignes uua nõ uino: ambrosiaca, duracina, sine ullis uasis in uite seruabilis: tanta est cõtra frigora æstus tempestatesq; firmitas. Nec orthampelos indiget arbore aut palis, ipsa se sustinẽs: nõ item dactylides digitali gracilitate. Colũbinæ acinosissimæ. Et magis purpureæ cognomine bimammiæ, quãdo nõ racemos, sed uuas alias gerũt. Item tripedanea, cui nomen à mensura est. Item scripula passo acino. Et Rhetica in maritimis alpibus appellata, dissimilis laudatæ illi. Nanq; hæc breuis, cõferta acino, degener uino, sed cute omniũ tenuissima, nucleo quem Chium uocant, uno ac minimo, acinum prægrandem unũ alterumúe habẽs. Est & nigra aminæa, cui Syriacæ nomen imponũt. Item Hispana ignobiliũ probatissima. In pergulis uero seruntur escariæ appellatæ, eduræ acinis, albæ nigræq;. Et bumasti totidẽ coloribus. At nondũ dictæ ægia, & rhodia, & uncialis, uelut à pondere acini: Item pucina omniũ nigerrima. Et coronario naturæ lusu stephanitis, acinos folijs intercursantibus. Et quæ forenses uocãtur, celeres prouẽtu, uendibiles aspectu, portatu faciles. Contra damnãtur etiam uisu cinerea & rabuscula & asinisca, minus tamen caudas uulpiũ imitata alopecis. Alexandrina appellatur uitis circa Phalacram breuis, ramis cubitalibus, acino nigro fabæ magnitudine, nucleo molli & minimo, obliquis racemis prædulcibus, folio paruo & rotũdo, sine diuisuris. Septem his annis, in Narbonẽsis prouinciæ aruo inuẽta est uitis uno die deflorescens: ob id tutissima: Narbonicam uocant, quam nunc tota prouincia conserit.

Insignia culturæ uinearum. Cap. IIII

CAtonum ille primus, triumpho & censura super cætera insignis, magis tamen etiam num claritate literarum, præceptisq; omniũ rerum expetendarum datis generi Romano, inter prima uero agrũ colẽdi, illius æui cõfessione optimus ac sine æmulo agricola, pauca attigit uitium genera, quarundam ex his iam etiam nominibus abolitis. Separatim toto tractatu sententia eius indicanda est, ut in omni genere noscamus quæ fuerint celeberrima, anno sexcentesimo urbis, circa captas Carthaginem ac Corinthum, cum supremum is diem obijt, & quantũ postea ccxxx annis uita profecerit. Ergo de uitibus uuisq; ita prodidit, Qui locus uino optimus dicetur esse, & ostentus solibus, aminæũ minusculum & geminum eugeniũ, heluinũ minusculũ conserito. Qui locus crassior aut nebulosior, aminæum maius, aut murgentinũ, Apicium, Lucanũ serito. Cæteræ uites miscellæ

maxime

maxime in quemuis agrum conueniunt. In lora recte conduntur. Quas suspendas duracinas, aminæas maiores, uel ad fabrum ferrarium pro passis hæ recte seruantur. Nec sunt uetustiora de illa re Latinæ linguæ præcepta: tam propè ab origine rerũ sumus. Aminæã proxime dictam, Varro scantianam uocat. In nostra ætate pauca exempla cõsummatæ huius artis fuere: uerum eo minus omittenda, ut noscantur etiam præmia, quæ in omni re maxime spectantur. Summam ergo adeptus est gloriam Acilius Sthenelus è plebe libertina, LX. iugerũ non amplius uineis excultis in Nomentano agro, atq; CCCC nummûm uenundatis. Magna fama & Vetuleno Ægialo perinde libertino fuit in Campaniæ rure linternino, maiorq; etiam fauore hominũ, quoniam ipsum Africani colebat exilium. Sed maxima, eiusdem Stheneli opera Rhemmio Palæmoni, aliàs grãmatica arte celebri, in hisce XX annis mercato rus DC. nummûm in eodem Nomentano, decimi lapidis ab urbe diuerticulo. Est autẽ usquequaq; nota uilitas mercis per omnia suburbana, ibi tamen maxima, quoniam & neglecta per indiligentiam prædia parauerat, ac ne in pessimis quidem elegantioris soli. Hæc aggressus excolere, non uirtute animi, sed uanitate primo, quæ nota mire in illo fuit, pastinatis de integro uineis, cura Stheneli dum agricolam imitatur, ad uix credibile miraculum perduxit, intra octauum annum CCCC nummûm emptori addicta pendente uindemia. Cucurritq; non nemo ad spectandas uuarum in ijs uineis strues, literis eius altioribus contra id pigra uicinitate sibi patrocinãte: nouissime Anneo Seneca principe tum eruditionis, ac potentia quæ postremo nimia fuit super ipsum, minime utiq; miratore inanium, tanto prædij eius amore capto, ut non puderet inuiso aliàs & ostentaturo tradere palmam eam, emptis quadruplicato uineis illis intra decimum ferè curæ annum, digna opera quæ in Cæcubis Setinisq; agris proficeret: quando & postea sæpenumero septenos culeos singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas musti dedere. Ac ne quis uictã in hoc antiquitatẽ arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus scripsit, efficacibus exemplis non maria plus temerata conferre mercatori, non in rubrum littus Indicumúe merces petitas, quàm sedulum ruris larem. Vino antiquissima claritas Maroneo, in Thraciæ maritima parte genito, ut autor est Homerus. Neq; enim fabulosa, aut de origine uarie prodita consectamur, præterq; Aristæum primum omnium in eadem gente mel miscuisse uino, suauitate præcipua utriusque naturæ sponte prouenientis. Maroneum uicies tanto addito aquæ miscendum Homerus prodidit. Durat etiam uis in eadem terra generi, uigorq; indomitus. Quippe cum Mutianus ter consul ex his qui nuperrime prodidere, sextarios singulos octonis aquæ misceri cõperit præsens in eo tractu. Esse autẽ colore nigrum, odoratum, uetustate pinguescere. Et Pramnio, quod Homerus celebrauit, etiã nunc honos durat. Nascitur Smyrnæ regione, iuxta delubrum matris deûm. In reliquis generi claritas nõ fuit alicui. Anno fuit omnium generum bonitas, L. Opimio consule, cum C. Gracchus Tribunus plebis seditionibus agitatis interemptus, ea cœli temperies fulsit, quam cocturã uocant, solis opere, natali urbis DCXXXIIII. Durantq; adhuc uina ducentis ferè annis, iam in speciem redacta mellis asperi. Etenim hæc natura uinis in uetustate est: Nec potari per se queũt si non peruincat aqua, usq; in amaritudinẽ carie indomita. Sed cæteris uinis cõmendandis minima aliqua mixtura medicamenta sunt, quo fit ut eius temporis æstimatione in singulas amphoras centeni nummi statuantur. Ex his tamen usura multiplicata semissibus, quæ ciuilis ac modica est, in C. Cæsaris Germanici filij principatu, annis CLX. singulas uncias uini constitisse nobili exemplo docuimus, referentes uitã Pomponij Secũdi uatis, cœnamq; quam principi illi dedit. Tantũ pecuniarũ detinẽt uini apothecæ. Nec alia res maius incrementũ sentit ad uicesimũ annum, maiúsue ab eo dispendiũ, non proficiẽte pretio. Raro quippe adhuc fuere, nec nisi in nepotatu, singulis testis milia nummûm: Viennenses soli picata sua, quorũ genera plura diximus, pluris permutasse, sed inter sese amore patrio credũtur. Idq; uinum frigidius reliquis existimatur in frigido potu.

De natura uini. Cap. v

VIno natura est, hausto accendendi calore uiscera intus, foris infuso refrigerādi. Nec alienum fuerit cōmemorare hoc in loco, quod Androcydes sapiētia clarus ad Alexandrum Magnum scripsit, intemperantiam eius cohibens: Vinum potaturus rex, memento te bibere sanguinē terræ: sicut cicuta homini uenenū est, sic cicutæ uinum. Quibus præceptis si ille obtemperauisset, profecto amicos in temulentia nō interemisset. Prorsus ut iure dici possit, neq; uiribus corporis utilius aliud, neq; aliud uoluptatibus perniciosius si modus absit.

Vina generosa. Cap. vi

GEnera autem uini alia alijs gratiora esse, quis dubitet? aut non ex eodem lacu aliud præstantius altero germanitatem pręcedere, siue testa, siue fortuito euentu? Quamobrem de principatu se quisque iudicem statuat. Iulia Augusta LXXXII annos uitæ pucino retulit acceptos, non alio usa. Gignitur in sinu Adriatici maris, non procul à Timauo fonte, saxeo colle, maritimo afflatu paucas coquente amphoras. Nec aliud aptius medicamentis iudicatur. Hoc esse crediderim, quod Græci celebrantes miris laudibus pyctanon appellauerunt ex Adriatico sinu. Diuus Augustus Setinum prætulit cunctis, & ferè secuti principes, confessa propter experimenta, nō temere cruditatibus noxijs ab ea saliua: nascitur supra forum Appij. Antea Cæcubo erat generositas celeberrima in palustribus populetis, sinu Amyclano: quod iam intercidit & incuria coloni locíq; angustia, magis tamen fossa Neronis, quā à Baiano lacu Ostiam usq; nauigabilem inchoauerat. Secunda nobilitas Falerno agro erat, & ex eo maxime Faustiano. cura culturaq; id collegerat. Exolescit hoc quoque, copiæ potius quàm bonitati studentium. Falernus ager à ponte Campano læua petentibus urbanam coloniam Syllanam nuper Capuæ contributam incipit. Faustianus autem circiter quatuor miliaria à uico prope Cedias, qui uicus à Sinuessa VI milibus abest. Nec ulli in uino maior autoritas: solo uinorum flamma accenditur. Tria eius genera, Austerum, dulce, tenue. Quidam ita distinguunt, Summis collibus Gauranum gigni, medijs Faustianum, imis falernum. Non omittendum autem nulli eorum quæ celebrentur iucundū saporem uuæ esse. Ad tertiā palmam uarie uenere. Albana urbi uicina prædulcia ac rara in austero. Item Surrentina in uineis tantū nascētia, conualescentibus maxime probata, propter tenuitatē salubritatemq;. Tiberius Cæsar dicebat cōsensisse medicos, ut nobilitatem Surrentino darent, alioquin esse generosum acetum. C. Cæsar qui successit illi, nobilem uappam. Certant masica æque ex monte Gaurano, Puteolos Baiasq; prospectantia. Nam falerno cōtermina Statana ad principatus uenere nō dubie: palamq; fecere, sua quibusq; terris tēpora esse, sicut rerū prouentus occasusq;. Iuncta his præponi solebāt Calena, & quæ in uineis arbustisq; nascūtur fundana. Ex alia uicinia urbis Veliternina, Priuernatiaq;. Nam quod Signiæ nascitur, austeritate nimia continendæ utile aluo, inter medicamina numeratur. Quartū curriculum publicis epulis obtinuere à diuo Iulio (is enim primus autoritatem his tribuit, ut in epistolis eius apparet) Mamertina, circa Messanam in Sicilia genita. Ex ijs Potulana, ab autore dicta, in loco proximo Italiæ laudantur præcipue. Est in eadē Sicilia & Taurominitanis horsos, lagenis pro Mamertino plerunq; subditis. Ex reliquis autē à supero mari Prætutia, atque Ancone nascentia, & quę à palma una forte enata palmesia appellātur. In mediterraneo uero Cesenatia ac Mœcenatiana. In Veronensi item Rhetica, Falernis tantū posthabita à Vergilio. Mox ab intimo sinu maris, Adriana. Ab infero autē Latiniensia, Grauiscana, Statoniensia. Hetruriæ palmam Luna habet, Liguriæ Genua. Inter Pyrenæum alpesq; Massilia gemino sapore, quādo & cōdiendis alijs pinguius gignit, quod uocāt succosum. Beterrarum intra Gallias cōsistit autoritas. De reliquis in Narbonensi genitis asseuerare non est, quoniā officinā eius rei fecere tingentes fumo, utinamq; nō & herbis, ac medicaminibus noxijs. Quippe etiā aloen mercātur, qua saporem coloremq; adulterāt. Verum & longinquiora Italię ab Ausonio mari, nō carēt gloria, Tarētina, & Seruitiana, & Cōsen

tiæ genita,& Tempsæ ac Babiæ,Lucanaq; antecedẽtibus Thurinis. Omniũ uero eorum maxime illustrata Messalæ potu & salute Lagarina,nõ procul Grumento nascẽtia. Campania nuper excitauit nouis nominibus autoritatẽ,siue cura,siue casu,ad quartum à Neapoli lapidẽ Trebellicis, iuxta Capuã Caulinis, & in suo agro Trebulanis,alioqui semper inter plebeia & Trifolinis gloriata. Nam Pompeianis summũ x annorũ incrementũ est, nihil senecta conferente. Dolore etiã capitũ in sextam horã diei sequentis infesta deprehenduntur. Quibus exemplis,nisi fallor, manifestũ est,patriã terrãq; referre non uuam: & superuacuam generũ consectationẽ in numerũ,cum eadẽ uitis aliud alijs locis pullulet. Hispaniarum Laletana copia nobilitãtur,elegãtia uero Tarraconẽsia,atq; Lauronẽsia:& Balearica ex insulis,cõferuntur Italiæ primis. Nec ignoro multa prætermissa plerosq; existimaturos,quando suũ cuiq; placet,& quocunq; eatur,fabula eadẽ reperit̃:diui Augusti iudiciorũ ac palati peritissimũ è libertis,censurã uini in epulas eius facientẽ,dixisse hospiti de indigena uino,nouũ quidẽ sibi gustũ esse eum,atq; non ex nobilibus, sed Cæsarẽ non aliud poturũ. Nec negauerim & alia digna esse fama:sed de quibus cõsensus æui iudicauerint hæc sunt.

Vina transmarina. Cap. VII

MOdo nũc simili transmarina dicemus. In summa gloria post Homerica illa,de quibus supra diximus,fuere Thasium Chiumq́;. Ex Chio quod aruisium uocãt. His addidit Lesbium Erasistrati maximi medici autoritas, circiter DC. annum urbis Romæ. Nunc gratia ante omnia est Clazomenio,postq́; parcius mari condiũt. Lesbium sponte naturæ suæ mare sapit. Nec Cymoliti per se gratia ut uino: sed cuius dulci admixto,reliquorum duritia suauitatem accipiat, simul & ætatem,quoniã uetustiora protinus uidentur. Ab his dignatio est Sicyonio,Cyprio,Telmesico,Tripolitico,Berytio,Tyrio,Sebennytico. In Aegypto hoc nascitur tribus generibus uuarũ ibi nobile,thasia,æthalo,peuce. Post hæc autoritas hippodamãtio,mystico,cantharitę,protropo gnidio,catacecaumenitæ,petritæ,myconio. Nam mesogitẽ capitis dolores facere compertũ est. Nec Ephesium salubre esse,quoniam mari & defruto condiatur. Apamenum mulso præcipue conuenire dicitur,sicut prætutium in Italia. Est enim & hæc proprietas generum,ut dulcia utique inter se non congruant. Exoleuit & protagion,quod Italicis proximũ fecerant Asclepiadis scholæ. Apollodorus medicus in uolumine quo suasit Ptolemæo regi quæ uina biberet, Italicis etiam tum ignotis,laudauit in Ponto nasperceniten, mox orœticum,œneaten,leucadium,ambracioten,& quod cunctis prætulit præparentium. Sed minoris famæ esse dixit, quoniam post sex annos non placeret.

De uini salsi generibus septem. Cap. VIII

HActenus bonitas uini nationibus debetur. Apud Græcos iure clarissimũ nomen accepit,quod appellauerũt bion, ad plurimos ualetudinũ usus excogitatũ,ut docebimus in parte medicinæ. Fit aũt hoc modo, Vuæ paulũ ante maturitatẽ decerptæ,siccãtur acri sole,ter die uersatæ per triduum:quarto exprimũtur,dein cadis sole inueterãtur. Cui marinam aquam largiorẽ miscent, à serui furto origine orta, sic mensurã explentis, Idq́; translatũ in albũ mustũ leucochrũ appellatur. In alijs aũt gentibus simili modo factum tethalassomenon uocãt: Thalassiten aũt uasis musti deiectis in mare,quo genere præcox fit uetustas. Necnõ apud nos quoq; Coum uinũ ex Italico faciẽdi rationẽ Cato demonstrauit, super cætera in sole quadriennio maturandũ præcipiens. Rhodiũ Coo simile est. Phorineũ salsius Coo. Omnia transmarina septẽ aut sex annis ad uetustatẽ mediã peruenire existimantur.

De dulcium generibus XIIII. Cap. IX

VInum omne dulce minus odoratũ,quo tenuius,eo odoratius. Colores uinis quatuor. Albus,fuluus, sanguineus, niger. Psythium & melanpsythiũ passi genera sunt, suum saporem,nõ uini referentia. Cisibilites uero mulsi, in Galatia nascens,& halyntiũ in Sicilia. Nam siræũ,quod alij hepsema,nostri sapam appellãt,ingenij nõ nãturę opus est, musto usq; ad tertiã partẽ mensuræ decocto. Quod ubi factũ ad dimidiã est,defrutum

uocamus. Omnia in adulterium mellis excogitata. Sed priora uua terraq; conſtãt. Paſſum à Cretico Ciliciũ probatur & Africũ & in Italia prouincijſq; finitimis. Fieri certum eſt ex uua, quam Græci ſticam uocãt, nos apianam. Item ſcirpula, diutius in uite ſole uuis aduſtis, aut feruente oleo. Quidã è quacunq; dulci, dum præcocta alba faciunt ſiccantes ſole, donec paulo amplius dimidium põdus ſuperſit, tuſaſq; leniter uuas exprimunt. Deinde quantũ expreſſere, adijciunt uinaceis aquę puteanæ, ut & ſecundariũ paſſum faciãt. Diligentiores eodem modo ſiccatis acinos eximũt: ac ſine ſarmentis madefactos uino excellenti, donec intumeſcãt, premunt. Et hoc genus ante cætera laudant. Ac ſimili modo aqua addita, ſecundarium faciunt. Medium inter dulcia uinũq; eſt, quod Græci aigleuces uocant, hoc eſt, ſemper muſtum. Id euenit cura, quoniam feruere prohibetur. Sic appellant muſti in uina tranſitum. Ergo mergunt è lacu protinus in aqua cados, donec bruma tranſeat, & cõſuetudo fiat algendi. Eſt etiamnum aliud genus eius per ſe, quod uocat dulce Narbonenſis prouincia, & in ea maxime Vocontij. Aſſeruatur eius gratia uua diutius in uite, pediculo intorto. Ab alijs ipſe palmes inciditur in medullam, ab alijs uua torretur in tegulis: omnia ex Heluennaca uite. His adijciunt aliqui, quod uocant diachyton uuis in ſole ſiccatis loco clauſo per dies ſeptem, in cratibus, totidem pedibus à terra alte, noctibus à rore defenſis, octauo die calcatis. Ita fieri optimi odoris ſaporiſq;. Dulci è genere eſt & melitites. Diſtat à mulſo quod fit è muſto, cum quinq; congijs auſteri muſti, congio mellis & ſalis cyatho ſufferuefactis, auſterum. Sed inter hæc genera potuum ponere debeo & protropum: ita appellatur à quibuſdam muſtum ſponte defluens, antequam calcentur uuæ. Hoc protinus diffuſum lagenis ſuis deferuere paſsi, poſtea in ſole quadraginta diebus torrent æſtatis ſecutæ ipſo canis ortu.

De deuterijs & ſecundarijs, uini genera tria. Cap. x

NOn poſſunt iure dici uina, quæ Græci deuterias appellant, Cato & nos loram, maceratis aqua uinaceis. Sed tamen inter uina operaria numerãtur. Tria eorum genera: Decima parte aquæ addita quæ muſti expreſſa ſit, & ita nocte & die madefactis uinaceis, rurſuſq; prælo ſubiectis. Alterũ, quomodo Græci factitauere, tertia parte eius quod expreſſum ſit addita aquæ, expreſſoq; decocto ad tertias partes. Tertium eſt fecibus uini expreſſum, quod fecatum Cato appellat. Nulli ex his plus quàm anno uſus.

Quæ nuper in Italia generoſa uina eſſe cœperunt. Cap. xi

VErum inter hæc ſubit mentẽ, cum ſint genera nobilia, quæ proprie uini intelligi poſſint, LXXX ferè in toto orbe, duas partes ex hoc numero Italiæ eſſe, lõge præterea ante cunctas terras. Et hinc deinde altius cura ſerpit, non à primordio hanc gratiã fuiſſe.

De uini obſeruatione. Cap. xii

AVtoritatem poſt ſexcenteſimũ urbis annũ cœpiſſe. Romulũ lacte non uino libaſſe, indicio ſunt ſacra ab eo inſtituta, quæ hodie cuſtodiunt morẽ. Numæ regis poſthumia lex eſt: Vino rogũ ne reſpergito. Quod ſanxiſſe illum propter inopiã rei nemo dubitet. Eadem lege, ex imputata uite libari uina dijs, nefas ſtatuit, ratione excogitata, ut putare cogerentur, aliâs aratores & pigri citra pericula arbuſti. M. Varro autor eſt, Mezentiũ Hetruriæ regem auxiliũ Rutulis contra Latinos tuliſſe uini mercede, quod tum in Latino agro fuiſſet.

Qui uini uſus antiquis, & de uinis antiquorum. Cap. xiii

NOn licebat id fœminis Romæ bibere. Inuenimus inter exempla, Egnatij Mecennij uxorẽ, quod uinũ bibiſſet è dolio, interfectã fuiſſe à marito, eumq; cędis à Romulo abſolutũ. Fabius Pictor in annalibus ſuis ſcripſit: Matronã quòd loculos, in quibus erãt claues uinariæ cellæ, reſignauiſſet, à ſuis inedia mori coactam. Cato, ideo propinquos fœminis oſculũ dare, ut ſcirẽt an temetũ olerẽt. Hoc tũ nomen uino erat, unde & temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronũciauit mulierẽ uideri plus uini bibiſſe, q̃ ualetudinis cauſa uiro inſciente, ac dote multauit. Diuq; eius rei magna parſimonia fuit. L. Papyrius imperator aduerſus Samnites dimicaturus uotum fecit, ſi uiciſſet, Ioui pocillum uini.

Deniq;

Deniq; inter dona sextarios lactis datos inuenimus, nusquā uini. Idem Cato cum in Hispaniam nauigaret, unde cum triumpho rediit, Non aliud, inquit, uinū bibi ꝙ remiges: in tantum dissimilis istis, qui etiam conuiuis alia quàm sibimetipsis ministrant, aut procedente mensa subiiciunt. Lautissima apud priscos uina erant, myrrhæ odore cōdita, ut apparet in Plauti fabula, quæ Persa inscribitur, quanq; in ea & calamū addi iubet. Ideo quidam aromatite delectatos maxime credūt. Sed Fabius Dorsennus his uersibus decernit,

Mittebam uinum pulchrum, murinam.

Et in Acharistione.

Panem, & polentam, uinum murinam.

Scæuolam quoq; & Lælium, & Atteium Capitonē in eadem sententia fuisse uideo, quoniam in Pseudolo sit.

Quod si opus est, ut dulce promat
Indidem, ecquid habet? rogas?
Murinam, passum, defrutum, mellinam.

Quibus apparet non inter uina modo murinam, sed inter dulcia quoq; nominatum.

De apothecis, & de uino Opimiano. Cap. XIIII

APothecas fuisse & diffundi solita uina, anno DCXXXIII. urbis apparet indubitato Opimiani uini argumēto, iam intelligente suum bonū Italia. Nondum tamen ista genera in claritate erāt. Itaq; omnia tūc genita unū habent cōsulis nomen. Sic quoq; postea diu transmarina in autoritate fuerūt, & ad auos usq; nostros: quin & Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo comico uersu, Quinq; Thasii uini inde depromā, Falerni bina. P. Licinius Crassus, & L. Iulius Cæsar censores anno urbis conditæ DCLXXV. edixerunt, ne quis uinum Græcū aminiumq; octonis æris singula quadrātalia uenderet. Hæc enim uerba sunt. Tanta uero uino Græco gratia erat, ut singulę potiones cōuictu darētur. Quibus uinis autoritas fuerit sua in mensa, M. Varro his uerbis tradit: L. Lucullus puer apud patrem nunquā lautū conuiuiū uidit, in quo plus semel Græcū uinū daretur. Ipse cum rediit ex Asia, milia cadorum congiariorū diuisit amplius centum. C. Sentius quē prætorem uidimus, Chium uinū in domum suam illatū dicebat tum primum, cum sibi cardiaco medicus dedisset. Hortēsius super decē millia cadū hæredi reliquit. Hactenus Varro.

De liberalitate Cæsaris in uino. Cap. XV

QVid non & Cæsar dictator triumphi sui cœna uini Falerni amphoras, Chii cados in conuiuia distribuit? Idem Hispaniensi triumpho Chium & Falernū dedit. Epulo uero in tertio cōsulatu suo, Falernum, Chium, Lesbium, Mamertinum: quo primum tempore quatuor genera uini apposita cōstat. Postea ergo alia omnia in nobilitatem uenerunt, circiter septingentesimum urbis annum.

De uinis fictitiis. Cap. XVI

ITaq; nō miror, innumerabilia penè genera fictitii reperta multis ante seculis, quæ nūc dicemus, omnia ad medicinæ usum pertinentia. Omphaciū quo modo fieret, propter unguenta diximus priori libro. Fit è labrusca, hoc est, uite syluestri, quod uocat œnanthinum. Flores eius libris duabus in musti cado macerati, post XXX dies mutantur. Præter hoc radix labruscæ & acini coria perficiūt. Ii paulo postꝙ defloruere, singulare remediū habent ad refrigerandos in morbis corporū ardores, gelidissima, ut ferunt, natura. Pars eorum æstu moritur, priusquam reliqui qui solstitiales dicuntur: uniuersi nunquā maturescunt. Et si prius ꝙ tota maturescat, uua incocta detur cibo gallinaceo generi, fastidiū gignit uuas appetendi. Fictitiorum primum fit ex ipso uino, quod uocant adynamon, hoc modo, Albi musti sextarii XX. aquæ dimidium, feruet donec excoquatur aquæ mēsura. Alii marinæ sextarios X. tantundem pluuiæ in sole quadraginta diebus torrent. Dant ægris, quibus uini noxam timent. Proximū fit è milii semine maturo, cum ipsa stipula libram & quadrantē in congios duos musti macerato, & post septimū mensem transfuso.

Ex loto

Ex loto arbore,frutice,herba,dictum eſt uti quæq; fierent.Fit & è pomis quæ dicemus interpretationibus non niſi neceſſarijs additis.Proximũq; ei è palmis,quo Parthi & Indi utuntur,& oriẽs totus, maturarũ quas uocãt Chydæas modio in aquę cõgijs tribus macerato expreſſoq;. Sic fit & ſycites è fico, quẽ alij palmiprimũ,alij catorchitem uocant. Aut ſi dulce eſſe nõ libeat, pro aqua tantundẽ uinaceorũ adijcitur. Ex Cypria fico & acetũ fit præcellens,atq; Alexandrino quoq; melius. Vinum fit & è ſiliqua Syriaca, & è piris,malorumq; omnibus generibus. Sed è punicis,quod rhoiten uocãt: & è cornis,meſpilis,ſorbis,moris ſiccis,nucleis pineis.Hi muſto madidi exprimũtur. Superiora per ſe mitia.Myrtitem Cato quẽadmodum fieri docuerit,mox paulo indicabimus. Gręci uero & alio modo. Ramis teneris cũ ſuis folijs in albo muſto decoctis, tuſis,librã in tribus muſti congijs deferuere faciũt,donec duo ſuperſint.Quod ita ſylueſtris myrti baccis factũ eſt,myrtidanum uocant. Hoc manus tingit. Ex his quæ in hortis gignũtur fit uinum è radice,aſparago,cunila,origano,apij ſemine,abrotano,menthaſtro,ruta,nepeta,ſerpillo,marubio.Manipulos binos tundunt in cadum muſti & ſapæ ſextarium, & aquæ marinæ heminam. E napis fit, XI denariorum pondere in ſextarios binos muſti addito. Item è ſcillæ radice. Inter flores ex roſæ folijs tuſis, in linteolo in muſtũ colatis cum ponduſculo ut ſidat, XL pondere denariorum in ſextarios uicenos muſti,nec ante tres menſes uaſe aperto. Item è nardo gallico,& aliud è ſylueſtri. Aromatiten quoq; inuenio factitatum tantum non unguentorũ cõpoſitione,primo ex myrrha,ut diximus,mox è nardo celtico,calamo,† aſpalatho, offis in muſtum aut dulce uinum deſectis. Aliud è calamo,iunco,coſto,nardo Syriaco, amomo,caſia,cinnamomo,croco,palma,aſaro,ſimiliter et offa. Apud alios nardi,et malobathri ſelibris in muſti cõgios duos additis, Qualia nũc quoq; fiunt pipere & melle addito, quæ alij condita, alij piperata appellant. Inuenitur & nectarites ex herba,quam alij helenion,alij medicam,alij ſymphyton,alij idęam,& horeſtion,alij nectareã uocant, radice ponderis XL denariorum in ſextarios ſex muſti addita,ſimiliter in linteo. Ex cæteris herbis fit abſinthites in XL ſextarijs muſti abſinthij Põtici libra decocta ad tertias partes,uel ſcopis abſinthij in uinum additis.Similiter hyſſopites è Cilicio hyſſopo, uncijs tribus in duos cõgios muſti coniectis,aut tuſis in uinum. Fiunt utraq; & alio modo,circa radices uitium ſato.Sic & elleboriten fieri ex ueratro nigro Cato docet.Sic fit & ſcammonites.Mira uitium natura, ſaporẽ alienum in ſe trahendi, qualem & ſalicum redolent Patauinorum in paluſtribus uindemiæ. Sic & illeborũ ſeritur in Thaſo,aut cucumis ſylueſter, aut ſcammonea,quod uinum † ectromatiũ uocant,quoniam abortus facit. Fit & ex herbis, quarum naturæ ſuo loco dicentur, E ſtichade & radice gentianæ, & tragorigano,& dictamo,aſaro,dauco,eleliſphaco,panace,acoro,conyza,thymo,mãdragora,iunco. Vocarunt & † ſycinũ, & ithacomelin,& lectiſphagitem,quorum iam obliterata ratio eſt. Et fruticum uero è genere, cedri utriuſq;, cupreſsi,laurus,iuniperi,terebinthi,calami,lentiſci, baccas aut lignum recens muſto decoquunt.Item chamelææ,& chamæpityos,& chamædryos lignũ. Eodem modo & ex flore, in congiũ muſti decẽ denariorũ pondere addito.

ex quibus fit vinum

Veteres codices, bitumine

al. phthoriũ

aliàs ſcyzinũ & itæomelin

De hydromeli & oxymeli. Cap. XVII

FIt uinum & ex aqua ac melle tantũ. Quinquennio ad hoc ſeruari cœleſtẽ iubent. Alij qui prudentiores ſtatim ad tertias partes decoquunt, & tertiam mellis ueteris adijciunt. Deinde XL diebus canis ortu in ſole habent. Alij diffuſa ita decimo die obturãt. Hoc uocatur hydromeli, & uetuſtate ſaporem uini aſſequitur, nuſq; laudatius q̃ in Phrygia. Quin & acetũ melle temperabãt:adeo nihil intentatũ in uita fuit. Oximeli hoc uocarunt, mellis X libris,aceti ueteris heminis quinq;,ſalis marini libra,aquę pluuię ſextarijs q̃nq;, ſufferuefactis decies,mox elutriatis atq; ita inueteratis. Omĩa ab Themiſone ſummo autore dãnata:et hercule coactus eorũ uſus uideri põt, niſi ſi qs naturę opus eſſe credit aromatitẽ, & ex unguẽtis uina cõpoſita,aut ut biberẽtur genuiſſe eã frutices. Iſta ſunt cognitu iucũda,ſolertia humani animi omnia exq̃rẽte. Nihil quidẽ ex his anno durare,pręterq̃

quæ uetu

quæ uetustate ipsa fieri diximus, & plura ne tricenis quidem diebus, non erit dubium.

Prodigiosa genera uini. Cap. XVIII

SVnt & in uino prodigia. Dicitur in Arcadia fieri quod fœcunditatem fœminis importet, uiris rabiem. At in Achaia maxime circa Caryniam abigi partũ uino, atq; etiam si uuam edant grauidæ, cum differentia in gustatu non sit. Trœzeniũ uinum qui bibunt, negantur generare. Thasios duo genera uini diuersa facere proditur. Vnum quo somnus concilietur, alterũ uero quo fugetur. Apud eosdem uitis theriace uocatur, cuius & uinum & uua contra serpentiũ ictus medetur. Libaneos thuris odore, ex qua dijs prolibant. E diuerso aspendios, damnata aris. Ferunt eam nec ab alite ulla attingi. Thasiam uuam Aegyptus uocat apud se prædulcem, quæ soluit aluum. Est cõtra in Lycia quę solutam firmat. Aegyptus & ecbolada habet abortus facientem. Vina in apothecis canis ortu mutantur quædam, posteaq; restituuntur sibi. Sic & mari nauigato, cuius iactatus his quæ durauerint tantum uetustatis adijcere sentitur, quantum habuerint.

Quibus uinis ad sacra uti fas nõ sit, & quibus generibus musta cõdiantur. Cap. XIX

ET quoniã religione uita constat, prolibare dijs nefastum habetur uino præter imputatæ uitis, fulmine tactæ, quamq; iuxta hominis mors laqueo pependerit, aut uulneratis pedibus calcata, & quod circũcisis uinaceis profluxerit, aut superne deciduo immundiore lapsu aliquo polluto. Item Græcæ, quoniam aquam habeãt. Vitis ipsa quoq; manditur decoctis caulibus summis, qui & condiuntur in aceto ac muria. Verum & de apparatu uini dixisse cõueniat, cum Græci priuatim ea præcepta condiderint, artemq; fecerint, sicut Euphronius, & Aristomachus, & Coniades, & Hicesius. Africa gypso mitigat asperitatem, necnon aliquibus sui partibus calce. Græcia argilla, aut marmore, aut sale, aut mari, lenitatem excitat. Italiæ pars aliqua rabulana pice: ac resina condire musta uulgare est ei, prouincijsq; finitimis. Nonnusquam prioris uini fece acetóue condiunt. Necnon & ex ipso musto fiunt medicamina. Decoquitur ut dulcescat portione uiriũ. Nec durare ultra annuũ spatium tale proditur. Aliquibus in locis decoquũt ad sapas musta, infusisq; his ferociã frangunt. Et in hoc tamen genere, & in omni alio subministrãt uasa ipsa condimentis picis. Cuius faciendæ ratio proximo dicetur uolumine.

De picis generibus, & resinis, & mustis condiendis, & de aceto, & fece. Cap. XX

ARborũ succo manantiũ picem resinamq;, aliæ ortæ in oriente, aliæ in Europa ferũt. Quæ interest Asia, utrinq; quasdã habet. In oriente optimã tenuissimãq; terebinthi fundũt: deinde lentisci, quã & masticem uocãt: postea cupressi, acerrimã sapore. Liquidam omnes, & tantũ resinam: crassiorẽ uero, & ad pices faciendas cedrus. Arabica resina alba est, acri odore, difficilis coquenti. Iudaica callosior, & terebinthina quoq; odoratior. Syriaca Attici mellis similitudinẽ habet. Cypria antecedit oẽs. Est aũt melleo colore, carnosa. Colophonia præter cæteras fulua, si teratur alba fit, grauior odore, ob id nõ utũtur ea unguentarij. In Asia quæ fit è picea, admodũ candida, spagas uocatur. Resina omnis dissoluitur oleo. Quidã & creta figlinarũ hoc fieri arbitrantur. Pudetq; cõfiteri, maximũ iam honorem eius esse in euellendis uirorũ corpori pilis. Ratio autem condiendi musta, in primo feruore, qui nouẽ diebus cũ plurimũ peragitur, aspersu picis, ut odor uino contingat, & saporis quædã acumina. Vehemẽtius id fieri arbitrãtur crudo flore resinæ, excitariq; lenitatẽ. E diuerso crapula cõpesci feritatem nimiã, frangiq; uirus: aut ubi pigra lenitas torpeat, uirus addi. Liguriæ maxime circũpadanisq; mustis utilitas discernitur hoc modo, Pugnacibus mustis crapulæ plus inditur, lenibus parcius. Sunt q̃ & ex utroq; condiri uelint. Necnon alia æque multiplici natura. Vitiumq; musto quibusdã in locis, iterũ sponte feruere: qua calamitate deperit sapor, uappæq; accipit nomẽ, probrosum etiã hominũ cum degenerauerit animus. Aceti eñ nequitiæ inest uirtus magnos ad usus, & sine quis uita mitior degi nõ possit. Cætero uinorũ medicaminis tanta cura est, ut cinere apud quosdã, ceu gypso alibi q̃bus diximus modis instaurẽtur. Sed cinerẽ è uitis sarmentis, aut quercu

Mastix lentiscum quidam vocant.

quercu præferunt. Quin & marinã aquam eiuſdẽ rei gratia ex alto peti iubẽt, ſeruariq́; ab æquinoctio uerno, aut certe nocte ſolſtitio & aquilone flãte hauriri, uel ſi circa uindemiã hauriatur decoqui. Pix in Italia ad uaſa uino condendo maxime probatur Brutia. Fit è piceæ reſina. In Hiſpania autem è piceaſtris, minime laudata. Eſt enim reſina harum amara & arida, & graui odore. Differentiam rationemq́; faciendi proximo uolumine demonſtrabimus inter arbores feras. Vitia præter ſupradicta, acor, aut fumidum uirus, picis aũt aduſtio. Experimentũ uero ſi fragmenta ſubluceant, ac ſub dente lenteſcant acore iucundo. Aſia picem Idæam maxime probat, Græcia Piericam, Virgilius Naritiam. Diligentiores admiſcent nigram maſticem, quæ in Ponto bituminis ſimilis gignitur, & iris radicem oleumq́;. Nam ceram accipientibus uaſis compertum eſt uina aceſcere. Sed transferre in ea uaſa in quibus acetũ fuerit utilius, quàm in ea in quibus dulce ac mulſum. Cato iubet uina concinnari (hoc enim utitur uerbo) cineris lixiuij, cum defruto cocti parte quadrageſima, pulegij uel ſalis ſeſquilibra. Interim & tuſo marmore. Facit & ſulphuris mentionẽ, reſinæ uero in nouiſsimis. Super omnia addi matureſcẽte iam uino iubet muſtũ, quod ille tortiuũ appellat. Nos intelligimus nouiſsime expreſſum: & adijci muſtis tingendi gratia coloris, ut pigmentũ aliquod uini, atq; ita pinguius fieri. Tot ueneficijs placere cogitur: & miramur noxia eſſe. In uitium inclinantis experimentum eſt, laminæ plumbeæ mutatus in eo colos. Proprium autem inter liquores uino, muceſcere, aut in acetum uerti. Extantq́; medicinæ uolumina. Et fex uini ſiccata recipit ignes, ac ſine alimento per ſe flagrat. Cinis eius nitri naturam habet, eaſdemq́; uires, hoc amplius quo pinguior ſentitur.

De cellis uinarijs. Cap. XXI

MAgna & collecto iam uino differentia in cella. Circa alpes ligneis uaſis condunt circulisq́; cingũt, atq; etiam hyeme gelida ignibus rigorem arcent. Mirum dictu, ſed aliquando uiſum, ruptis uaſis ſtetere glaciatæ moles prodigij modo, quoniã uini natura non gelaſcit, aliâs ad frigus ſtupens tantum. Mitiores plagæ dolijs condunt, infodiuntq́; terræ tota, aut ad portionẽ ſitus. Item cœlum præbent. Alibi uero impoſitis tectis arcent, traduntq́; ad hæc præcepta. Latus cellæ uinariæ, aut certe feneſtras obuerti in aquilonem oportere, uel uſque in exortum æquinoctialem. Sterquilinia & arborum radices procul abeſſe, omniaq́; odoris euitandi, facillimo in uina tranſitu: ficos utiq; & caprificos. Dolijs etiam interualla dari, ne inter ſeſe uitia ſerpant, contagione uini ſemper ocyſsima. Quin & figuras referre. Ventroſa ac patula minus utilia. Picari oportere protinus à canis ortu, poſtea perfundi marina aqua aut ſalſa, ac leui cinere ſarmẽti aſpergi uel argilla, abſterſa myrrha ſuffiri, ipſasq́; ſæpius cellas. Imbecilla uina demiſsis in terram dolijs ſeruanda, ualida expoſitis. Nunq̃ implẽda. Et quod ſuperſit, paſſo aut defruto perungendũ, admixto croco, pice ueteri cũ ſapa. Sic coopercula doliorũ medicãda, addita maſtice ac pice. Bruma aperiri uetant, niſi ſereno die. Vetant auſtro flante, lunáue plena. Flos uini candidus probatur, rubens triſte ſignum eſt, ſi nõ is uini colos ſit. Item uaſa incaleſcẽtia, operculáue ſudantia. Quod celeriter florere cœperit, odoremq́; trahere, non fore diutinum. Ipſa quoq; defruta ac ſapas, cum ſit cælum ſine luna, hoc eſt, in ſideris eius coitu, neq; alio die coqui iubent. Præterea plumbeis uaſis nõ æreis, nucibus iuglandibus additis: eas enim fumum excipere. Campaniæ nobiliſsima expoſita ſub diuo in cadis uerberari ſole, luna, imbre, uentis, aptiſsimum uidetur.

De uitanda ebrietate. Cap. XXII

AC ſi quis diligentius reputet, in nulla parte operoſior uita eſt, ceu nõ ſaluberrimum ad potus aquæ liquorem natura dederit, quo cætera omnia animantia utuntur. At nos uinum bibere & iumenta cogimus, tantoq́; opere, tanto labore & impendio conſtat, quod hominis mentem mutet, ac furorem gignat, milibus ſcelerũ huic deditis tanta dulcedine, ut magna pars non aliud uitæ præmium intelligat. Quinimo ut plus capiamus, ſacco frãgimus uires, Et alia iritamenta excogitantur. Ac bibendi cauſa etiam uenena conficiuntur, alijs cicutam præſumẽtibus, ut bibere mors cogat, alijs pumicis farinam, & quæ

referendo

referendo pudet docere. Cautissimos ex his balineis coqui uidemus, exanimesq; efferri. Iam uero alios lectum expectare non posse, imò uero nec tunicam, nudos ibi protinus anhelos ingentia uasa corripere, uelut ad ostentationem uirium, ac plene infundere ut statim euomant, rursusq; hauriant, idq; iterum tertiumq;: tanq; ad perdenda uina geniti, & tanq; effundi illa non possint, nisi per humanũ corpus. Ad hæc pertinent peregrinæ exercitationes, & uolutatio in cœno, ac pectorosa ceruicis repandæ ostentatio. Per omnia hæc prædicatur sitis quæri. Iam uero quæ uasa adulterijs cælata? tanq; per se parũ doceat libidines temulentia. Ita uina ex libidine hauriuntur, atq; etiã præmio inuitatur ebrietas. Et si dijs placet, emitur alius, ut quantũ biberit, tantũ edat: & pretium uinolentiæ lege accipit. Alius quantum alea quæsierit, tantum bibit. Tunc auidi matronã oculi licentur, graues produnt marito: tunc animi secreta proferuntur. Alij testamenta sua nuncupant: alij mortifera loquuntur, rediturasq; per iugulum uoces non continent, q; multis ita interemptis. Vulgoq; ueritas iam attributa uino est. Interea ut optime cedat, solem orientẽ non uident, ac minus diu uiuunt. Hinc pallor, & genæ pendulæ, oculorum ulcera, tremulæ manus, effundentes plena uasa, & (quę sit pœna pręsens) furiales somni, & inquies nocturna. Præmiumq; summũ ebrietatis libido portentosa, ac iucundũ nefas. Postera die ex ore halitus fœtidi, ac ferè rerũ omniũ obliuio, morsq; memoriæ. Rapere se ita uitam prædicãt, cum priorem diem quotidie perdant, illi uero & uenientẽ. Tib. Claudio principe ante hos annos XL. institutũ, ut ieiuni biberẽt, potusq; uini antecederet cibos, externis & hoc artibus, ac medicorũ placitis nouitate aliqua sese cõmendantium. Gloriam hac uirtute Parthi quærunt. Famam apud Græcos Alcibiades meruit. Apud nos cognomen etiã Nouellius Torquatus Mediolanẽsis ad procõsulatũ usq; è prætura honoribus gestis, tribus cõgijs (unde & cognomen illi fuit) epotis uno impetu, spectãte miraculi gratia Tiberio principe in senecta iam seuero atq; etiã aliàs sæuo, sed ipsa iuuenta ad merum pronior fuerat. Eademq; cõmendatiõe credidere L. Pisonẽ urbis Romæ curatorem ab eo delectũ, quod biduo duabusq; noctibus perpotationẽ continuasset apud ipsum iam principẽ. Nec alio magis Drusus Cæsar regenerasse patrem Tiberiũ ferebatur. Torquati rara gloria (quando & hæc ars suis legibus cõstat) nõ labasse sermone, nec leuatũ uomitione, nõ altera corporis parte. Dum biberet matutinas obisse uigilias, plurimũ hausisse uno potu. Plurimũ præterea alijs minoribus addidisse, optima fide non respirasse in hauriẽdo, neq; expuisse, nihilq; ad elidendũ in pauimentis sonum ex uino reliquisse, diligẽti scito legũ contra bibendi fallacias. Tergilla Ciceronẽ M. filiũ binos congios simul haurire solitũ ipsi obijcit: Marcoq; Agrippæ à temulento scyphũ impactũ. Etenim hæc sunt ebrietatis opera. Sed nimirũ hanc gloriã auferre Cicero uoluit interfectori patris sui M. Antonio. Is enim ante eum auidissime apprehenderat hãc palmã, ædito etiã uolumine de sua ebrietate: quo patrocinari sibi ausus, approbauit plane (ut equidẽ arbitror) quãta per temulentiã mala terrarum orbi intulisset. Exiguo tẽpore ante præliũ Actiacũ id uolumen euomuit: quo facile intelligatur ebrius iam sanguine ciuiũ, & tanto magis eum sitiẽs. Nanq; & hæc necessitas uitiũ comitatur, ut bibẽdi cõsuetudo augeat auiditatẽ. Scitũq; est Scytharũ legati, quãto plus biberint, tanto magis sitire Parthos. Est & occidentis populis sua ebrietas, fruge madida: pluribus modis per Gallias Hispaniasq;, nominibus alijs, sed ratione eadem. Hispaniæ iam & uetustatẽ ferre ea genera docuerũt. Aegyptus quoq; è fruge sibi potus similes excogitauit. Nullaq; in parte mundi cessat ebrietas. Meros quippe hauriunt tales succos, nec diluẽdo ut uina mitigant. At hercule illic tellus fruges parere uidebatur. Heu mira uitiorũ solertia, inuentũ est quẽadmodũ aqua quoq; inebriaret. Duo sunt liquores corporibus humanis gratissimi, intus uini, foris olei, arborũ è genere ambo pręcipui, sed olei necessarius. Nec segniter uita in eo elaborauit. Quãto tamen in potu ingeniosior apparebit, ad bibendũ generibus centũnonagintaquinq;, si species uero æstimẽtur, penè duplici numero excogitatis, tantoq; paucioribus olei: De quo in sequenti uolumine dicemus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XV

Naturæ frugiferarum arborum Cap. I

OLEAM Theophrastus celeberrimus è Græcorum autoribus urbis Romę anno circiter quadringentesimoquadragesimo, negauit nisi intra XL. M. passuũ à mari nasci: Fenestella uero omnino non fuisse in Italia, Hispania, atq; Africa, Tarquinio Prisco regnante, ab annis populi Romani CLXXXIII. quæ nũc peruenit trãs Alpes quoq;, & in Gallias, Hispaniasq; medias. Vrbis quidem anno quingẽtesimoquinto, Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio coss. olei libræ duodenæ assibus ueniere. Et mox anno sexcentesimooctogesimo, M. Seius L. F. ædilis curulis olei denas libras singulis assibus præstitit populo Romano per totũ annũ. Minus ea miretur, qui sciat post annos XXII Cn. Pompei III. consulatu oleum prouinciis Italiam misisse. Hesiodus quoq; in primis cultum agrorum docendam arbitratus uitã, negauit oleę satorem fructũ ex ea percepisse quenq;. Tam tarda tunc res erat. At nunc etiã in plantariis serunt, translatarumq; altero anno decerpũtur baccæ. Fabianus negat prouenire in frigidissimis oleam, neq; in calidissimis. Genera earum tria dixit Virgilius, orchites & radios, & pausias. Nec desiderare rastros, aut falcem ullam, aut curã. Sine dubio & in iis solum maxime cœlumq; refert. Veruntamen & tondentur cum & uites, atq; etiã interradi gaudent. Consequens earum uindemia est, arsq; uel maior, oleum ꝙ musta temperandi. Ex eadem quippe oliua differũt succi. Primum omnium cruda, atq; nondũ inchoatæ maturitatis, hoc sapore præstantissimo. Quin & ex ea prima unda præli laudatissima, ac deinde per diminutiones, siue (ut nuper inuentum est) exilibus regulis pede incluso. Quanto maturior bacca, tanto pinguior succus, minusq; gratus. Optima autem ætas ad decerpendum, inter copiã bonitatemq; incipiẽte bacca nigrescere. Nostri uocant drupas, Græci uero drypetas. Cætero distat, an maturitas illa in torcularibus fiat, an ramis: rigua fuerit arbor, an suo tantum bacca succo, nihilq; aliud ꝙ rores cœli biberit.

De oleo. Cap. II

VEtustas oleo tædium affert, nõ item ut uino, plurimumq; ætatis annuo est, prouida (si libeat intelligere) natura. quippe temulentiæ nascentibus uinis, uti necesse nõ est: quinimmo inuitat ad seruandum blanda inueterati caries. Oleo noluit parci, fecitq; ea necessitate promiscuũ & uulgo. Principatũ in hoc quoq; bono obtinuit Italia toto orbe, maxime agro Venafrano, eiusq; parte quæ Licinianũ fundit oleum: unde & Liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguenta hanc palmã dedere, accõmodato ipsis odore. Dedit & palatum delicatiore sentẽtia. De cætero baccas Liciniæ nulla auis appetit. Reliquũ certamen inter Istriæ terrã & Bæticæ par est. Vicina bonitas prouinciis, excepto Africæ frugifero solo. Cereri totũ id natura cõcessit, oleũ ac uinũ non inuidit tantũ, satisq; gloriæ in messibus fecit. Reliqua erroris plena, quem in nulla parte uitæ numerosiorem esse docebimus.

De natura oliuæ, & oleæ incipientis. Cap. III

OLiuæ constant nucleo, oleo, carne, amurca: Sanies est hæc eius amara. Fit ex aquis, ideo siccitatibus minima, riguis copiosa. Suus quidem oliuæ succus est oleum, idq; præcipue ex immaturis intelligimus, sicut de omphacio docuimus. Augetur oleũ ab Arcturi exortu ad XVI. calendas Octobris, postea nuclei increscunt & caro. Cum sitienti imbres copiosi accessere, uitiatur oleum in amurcam. Huius color oliuã cogit nigrescere. Ideoq; incipiente nigritia minimum amurcæ, ante eam nihil. Et error hominũ falsus, existimantium maturitatis initium, quod est uitii proximum. Deinde quod oleum crescere oliuæ carne arbitramur, cum succus omnis in corpus abeat, lignumq; intus grandescat. Ergo tum maxime rigantur. Quod ubi cura multa siue imbribus accidit, oleũ absumitur, nisi

nisi secuta serenitate quę corpus extenuet. Omnino enim, ut Theophrasto placet, est olei causa calor, quare & in torcularibus & iam in cellis multo igne quæritur. Tertia est culpa in parsimonia, quoniã propter impendium decerpendi expectatur ut decidat oliua. Qui medium temperamentum in hoc seruant, perticis decutiunt, cum iniuria arborũ, sequentis anni damno. Quippe oliuantibus lex antiquissima fuit: Oleam ne stringito, ne ue uerberato. Qui cautissime agũt, harũdine leui ictu, nec aduersos percutiũt ramos. Sic quoq; alternare fructus cogitur decussis germinibus. Nec minus, si expectetur ut cadat. Hærendo enim ultra suũ tempus, absumũt uenientibus alimentũ, & detinent locum. Argumentum est, quod nisi ante fauonium collectæ, nouas uires resumunt, & difficilius cadunt. Prima ergo ab autumno colligitur, uitio operæ non naturæ, pausia cui plurimum carnis: mox orchites, cui olei: post radius. Has enim ocyssime occupatas, quia sunt tenerrimæ, amurca cogit decidere. Differuntur uero etiam in Martium mensem callosæ, contra humorem pugnaces, ob idq; minimæ, Licinia, Cominia: Contia, Sergia, quam Sabini regiam uocant, non ante fauonij afflatum nigrescentes, hoc est, ad VI. idus Febru. Tunc arbitrantur eas maturescere, & quoniam probatissimum ex ijs fiat oleum, accedere etiam ratio prauitati uidetur. Feruntq; frigore sterilitatem fieri, sicut copiam maturitate: cum sit illa bonitas non temporis, sed generis tarde putrescentium in amurcam. Similis error collectam seruandi in tabulatis, nec priusquam sudet premendi, cum omni mora oleum decrescat, amurca augeatur. Itaq; uulgo nõ amplius senas libras singulis modijs exprimi dicunt. Amurcæ mensurã nemo agit, quanto ea copiosior reperiatur in eodem genere diebus adiectis. Omnino in uita error est publicus, tumore oliuæ crescere oleum existimantium: præsertim cum magnitudine copiam olei non constare, indicio sint quæ regiæ uocantur, ab alijs maiorinæ, ab alijs phauliæ, grandissimæ, alioquin minimo succo. Et in Aegypto carnosissimis olei exiguũ. Decapoli uero Syriæ perq; paruę, nec cappari maiores, carne tamen cõmendantur. Quam ob causam Italicis transmarinæ præferũtur in cibis, cum oleo uincantur. Et in ipsa Italia cæteris picenæ, & Sidicinæ. Sale illæ priuatim condiuntur, & ut reliquæ, amurca sapáue. Nec non aliquæ oleo suo sine accersita cõmendatione puræ innatant, colymbades: franguntur eædem herbarumq; uiridium sapore cõdiuntur. Fiunt & præcoces feruenti aqua perfusę, quamlibet immaturæ. Mirumq;, dulcem succũ oliuas bibere, & alieno sapore infici. Purpureæ sunt & in ijs, ut uuis in nigrum colorem transeuntibus, pausiæ. Sunt & superbæ, præter iam dicta genera. Sunt & prędulces, per se tantum siccatæ, uuisq; passis dulciores: admodum raræ in Africa, & circa Emeritam Lusitaniæ. Oleum ipsum sale uindicatur à pinguitudinis uitio. Cortice oleæ conciso odorem accipit medicati, aliâs ut uino palati gratia nulla est. Nec tam numerosa differentia: tribus ut plurimum bonitatibus distat. Odor in tenui argutior, & is tamen etiam in optimo breuis.

De natura olei. Cap. IIII

OLeo natura tepefacere corpus, & cõtra algores munire. Eidemq; feruores capitis refrigerare. Vsum eius ad luxuriã uertêre Græci, uitiorum omniũ genitores, in gymnasijs publicando. Notũ est, magistratus honoris eius octogenis sestertijs strigmẽta olei uendidisse. Oleæ honorem Romana maiestas magnũ præbuit, turmas equitum idibus Iulijs ex ea coronãdo: item minoribus triumphis ouantes. Athenæ quoq; uictores olea coronant, Græci uero oleastro Olympiæ.

De cultura oliuarum. Cap. V

NVnc dicentur Catonis placita de oliuis. In calido & pingui solo radium maiorem, Salentinam, orchitem, pausiam, Sergianam, Cominianam, albiceram seri iubet. Adijcitq; singulari prudentia, quam earum in his locis optimã esse dicant. In frigido autem & macro Liciniam. Pingui enim aut feruenti uitiari eius oleum, arboremq; ipsam fertilitate consumi. Musco præterea rubro infestari. Spectare olïueta in fauonium loco exposito solibus censet.

De seruandis oliuis, & quomodo faciendum oleum. Cap. VI

NEc alio ullo modo laudat condi oliuas, optime orchites & pausias, quàm uel uirides in muria, uel fractas in lentisco. Oleum quàm acerbissima oliua optimum fieri. Cætero quàmprimum è terra colligendã. Si inquinata sit, lauandam. Siccari triduo satis esse. Si gelent frigora, quarto die premendam. Hãc & sale aspergi. Oleum in tabulato minui, deteriusq; fieri. Itẽ in amurca & fracibus. Eæ sunt carnes, & inde feces. Quare sæpius die decapulandum. Præterea in conchas & plumbeas cortinas, ære uitiari. Feruẽtibus omnia ea fieri clausisq; torcularibus, & q̃ minime uentilatis. Ideo nec ligna ibi cædi oportere. Qua de causa è nucleis ipsarũ ignis aptissimus. Et è cortinis in labra fundendum, ut fraces & amurca liquentur. Ob id crebrius uasa mundanda, fiscinas spongia tergendas, ut q̃ maxime pura synceritas constet. Postea inuentũ, ut lauarentur utiq; feruenti aqua: protinus prælo subijcerentur solidæ (ita enim amurca exprimitur) mox trapetis fractę premerẽtur. iterum premi plus q̃ centenos modios nõ probãt. Factus uocatur. Quod uero post molam primum est, flos. Factus tergeminos ferè à quaternis hominibus nocte ac die premi iustum est.

De oleo factitio. Cap. VII

NOn erat tum factitium oleum: ideoq; arbitror nihil à Catone dictum. Nunc eius genera plura. Primumq; persequemur ea quæ ex arboribus fiunt, & inter illas ante omnes ex oleastro. Tenue id, multoq; amarius q̃ oleæ, tantum ad medicamentum utile. Simillimũ huic est ex chamelæa frutice saxoso, nõ altiore palmo, folijs oleastri, baccisq; Proximum fit & è cici, arbore in Aegypto copiosa. Alij crotonem, alij trixin, alij sesamum syluestre appellant. Ibiq; non pridem. Et in Hispania repente prouenit altitudine oleæ, caule ferulaceo, folio uitium, semine uuarum gracilium, pallidarumq;. Nostri eam uocãt ricinum à similitudine seminis. Coquitur id in aqua, innatansq; oleũ tollitur. At in Aegypto ubi abundat, sine igne & aqua sale aspersum exprimitur, cibis fœdum, lucernis utile. Amygdalinum, quod aliqui metopium uocant, ex amaris nucibus arefactis, & in offam contusis, aspersis aqua & iterum tusis exprimitur. Fit & è lauro, admixto druparum oleo. Quidamq; è baccis exprimunt tantum. Alij folijs modo, alij folio & cortice baccarum. Necnon styracem addunt, aliosq; odores. Optima laurus ad id latifolia, syluestris, nigra baccis. Simile est è myrto nigra, & hæc latifolia melior. Tunduntur baccæ aspersæ calida aqua, mox decoquuntur. Alij foliorum mollissima decoquunt in oleo, & exprimunt. Alij deiecta ea in oleum prius sole maturant. Eadem ratio & in satiua myrto, sed præfertur syluestris minore semine, quam quidam oxymyrsinen uocant, alij chamæmyrsinen, alij acaron à similitudine. Est enim breuis, fruticosa. Fit & ex citro, cupresso, nucibus iuglandibus, quod carynon uocant: malis cedri, quod cedrelæon. Ex grano quoq; gnidio purgato semine & tuso. Item lentisco: nam & cyprinum etiam. E glande Aegyptia ut fieret odorum causa, dictum est. Indi etiam ex castaneis & sesama atq; oryza facere dicuntur: Ichthyophagi è piscibus. Inopia cogit aliquando luminum causa & è platani baccis fieri, aqua & sale maceratis. Et œnanthinum fit de ipsa œnanthe, ut dictum est in unguentis. Gleucino mustum incoquitur uapore lento. Ab alijs sine igne circundatis uinaceis diebus XXII. bis singulis permixtũ. Consumiturq; mustũ oleo. Alij nõ samsucũ tantũ admiscẽt, sed etiã pretiosiora odoramenta. Et in gymnasijs quoq; conditur odoribus, sed uilissimis. Fit & de aspalatho, calamo, balsamo, iri, cardamomo, meliloto, nardo gallico, panace, samsuco, helenio, cinnami radice, omniũ succis in oleo maceratis expressisq;. Sic & rhodinum è rosis, iuncinũ è iunco, quod est rosaceo simillimum. Item hyoscyamo, lupinis & narcisso Plurimum autẽ in Aegypto è rhaphani semine, aut gramine herba, quod chortinon uocant. Item sesama & urtica, quod cnecinũ appellant. E lilio & alibi fit sub diuo, sole, luna, pruina maceratum. Suis herbis componũt inter Cappadociam & Seleuciam, quod Seleucinũ uocant, neruis admodũ utile: sicut in Italia è gummi. E pice fit quod picinũ appellant, cum cõcoquitur uelleribus supra halitũ eius expansis atq; ita expressis, probatũ ma-

xime

xime è Brutia. Eſt enim pinguiſſima & reſinoſiſsima. Color oleo fuluus. Sponte naſcitur in Syriæ maritimis, quod elæomeli uocãt. Manat ex arboribus pingue, craſſius melle, reſi na tenuius, ſapore dulci, & hoc medicis. Veteri quoqꝫ oleo uſus eſt ad quædã genera mor borum. Exiſtimatur & ebori uindicãdo à carie utile eſſe. Certe ſimulacrũ Saturni Romæ intus oleo repletũ eſt.

De amurca. Cap. VIII

SVper omnia autem celebrauit amurcam laudibus Cato. Dolia olearia cadosqꝫ illa im bui, ne bibãt oleum. Amurca ſubigi areas terẽdis meſsibus, ut formicæ rimæqꝫ abſint. Quin & lutum parietũ & tectoria & pauimenta horreorũ frumenti, ueſtiariũ etiã contra teredines ac noxia animalia, amurca aſpergi: ſemina frugum perfundi, morbis quadrupe dum, arborũ quoqꝫ illa medẽdũ, efficaci ad ulcera interiora humani quoqꝫ oris. Lora etiã ac coria omnia, & calceamina, axesqꝫ, decocta ungi, atqꝫ æramenta contra æruginẽ colo risqꝫ gratia elegãtioris: & totã ſupellectilem ligneã, ac uaſa fictilia, in quis ficũ aridã libe at aſſeruare: aut ſi folia baccasqꝫ in uirgis myrti, aliudúe id genus ſimile. Poſtremo ligna macerata amurca, nullius fumi tedio ardere. Oleã ſi lambẽdo capra lingua cõtigerit, depa ueritqꝫ primo germinatu, ſterileſcere, autor eſt M. Varro. Et hactenus de olea atqꝫ oleo.

Pomorum omnium genera & naturæ. Cap. IX

REliqui arborũ fructus, uix ſpecie figuráue, nõ modo ſaporibus ſuccisqꝫ toties permi xtis atqꝫ inſitis, enumerari queũt.

Nucũ pinearũ genera quatuor. Cap. X

GRandiſsimus pineis nucibus, altiſsimeqꝫ ſuſpenſus, intus exiles nucleos lacunatis in cludit toris, ueſtitos alia ferruginis tunica, mira naturæ cura molliter ſemina collo candi. Harum genus alterum Tarentinum, digitis fragili putamine, auiumqꝫ furto in ar bore. Tertium ſapiniũ è picea ſatiua, nucleorũ cute uerius quàm putamine, adeo molli, ut ſimul mandatur. Quartũ pityida uocant è pinaſtris, ſingularis remedíj aduerſus tuſsim. In melle decoctos nucleos Taurini aquicelos uocãt. Pinea corona uictores apud Iſthmũ coronantur.

De malo cotoneo. Cap. XI

HIs proxima amplitudine mala quæ uocamus cotonea, & Græci cydonea, ex Creta inſula aduecta. Incuruatos trahũt ramos, prohibẽtqꝫ creſcere parentẽ. Plura eorum genera. Chryſomela, inciſuris diſtincta, colore ad aurũ inclinato. Quę candidiora, noſtra tia cognominata, odoris præſtãtiſſimi. Eſt & Neapolitanis ſuus honor. Minora ex eodẽ genere ſtruthea, odoratius uibrant, ſerotino prouẽtu. Pręcocia uero muſtea. Strutheis au tem cotonea inſita ſuum genus fecere muluianum, quæ ſola ex his uel cruda manduntur. Omnia iam & uirorum ſalutatoríjs cubilibus incluſa, ſimulacris noctium conſcíjs impo ſita. Sunt præterea parua ſylueſtria, à ſtrutheis odoratiſſima, in ſepibus naſcẽtia. Mala ap pellamus, quanquam diuerſi generis, perſica & granata, quæ in punicis arboribus nouem generum dicta ſunt. His acinus ſub cortice intus, illis lignum in corpore. Necnon & quæ dam è piris libralia appellata, amplitudinem ſibi ponderis nomine aſſerunt.

De Perſico, genera quatuor. Cap. XII

SEd Perſicorũ palma duracinis. Nationũ habent cognomen Gallica & Aſiatica. Poſt autumnũ matureſcũt, æſtate pręcocia intra XXX annos reperta, & primo denaríjs ſin gula uenundata. Supernatia è Sabinis ueniunt, popularia undiqꝫ. Pomum innocuũ expe titur ægris: Pretiumqꝫ iam ſingulis triceni nummi fuere, nullius maiore, Quod miremur, quia nõ aliud fugacius. Longiſsima nanqꝫ decerpto bidui mora eſt, cogitqꝫ ſe uenundari.

De pruno, genera XI. Cap. XIII

INgens poſtea turba prunorũ, uerſicolor, nigra, candicãs. Hordearia appellata, à comi tatu frugis eius. Alia eodẽ colore ſeriora maioraqꝫ, aſinina cognominata à uilitate. Sũt & nigra, ac laudatiora cerina atqꝫ purpurea. Necnõ ab externa gente Armeniaca, quę ſo la & odore commendantur. Peculiaris impudentia eſt nucibus inſitorum, quæ faciem pa rentis ſuccumqꝫ adoptionis exhibent, appellata ab utroque nucipruna. Et hæc autem & perſica, & cerina, ac ſylueſtria, ut uuæ autumno cadis condita, uſqꝫ ad alia naſcentia æta

tem sibi prorogant. Reliquorũ uelocitas cito mitescentium transuolat. Nuper in Bætica malina appellari cœperunt malis insita, & alia amygdalina amygdalis. His intus in ligno nucleus amygdalæ est. Nec aliud pomũ ingeniosius geminatum est. In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena, à Syriç Damasco cognominata, iampridem in Italia nascentia, grandiore quanquam ligno, & exiliore carne, nec unquam in rugas siccata, quoniã soles sui desunt. Simul dici possunt populares eorũ myxæ, quę & ipsæ nunc cœpere Romæ nasci insitæ sorbis. In totum quidem persica peregrina etiã Asiæ Græciæq; esse, ex nomine ipso apparet, atq; ex Perside aduecta. Sed pruna syluestria ubiq; nasci certũ est. Quo magis miror, huius pomi mentionem à Catone non habitam, præsertim cum cõdenda demonstraret quædam & syluestria. Nam persicæ arbores sero, & cum difficultate transiere, ut quæ in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Aegypto earum fuerat hospitium. Falsum est, uenenata cum cruciatu in Persis gigni, & pœnarũ causa à regibus translata in Aegyptum, & terra mitigata. Id enim de Persea diligentiores tradũt, quæ in totũ alia est, myxis rubescentibus similis, nec extra orientẽ nasci uoluit. Eam quoq; eruditiores negauerunt ex Perside propter supplicia translatã, sed à Perseo Memphi satam. Et ob id Alexandrum illa coronari uictores ibi instituisse, in honorẽ ataui sui. Semper aũt folia habet & poma, subnascẽtibus alijs. Sed pruna quoq; oĩa post Catonẽ cœpisse manifestũ est.

De diuersis generibus malorum, genera XXIX. Cap. XIIII

MAlorum plura sunt genera. De citreis cum sua arbore diximus. Medica aũt Græci uocant patrię nomine. Aeque peregrina sunt zizipha, & tuberes, quæ & ipsa nõ pridem uenere in Italiã. Hæc ex Africa, illa ex Syria. Sex. Papinius, quẽ consulem uidimus, primus utraq; attulit, diui Augusti nouissimis temporibus, in castrorum aggeribus sata, baccis similiora quàm malis, sed aggeribus præcipue decora, quoniam & in tecta iam syluæ scandunt. Tuberum duo genera, Candidum, & à colore sericum dictũ. Penè peregrina sunt in uno Italiæ agro Veronensi nascentia, quæ lanata appellãtur. Lanugo ea obducit, struthcis quidem persicisq; plurima: his tamen peculiare nomen dedit, nulla alia commendatione insignibus. Reliqua cur pigeat nominatim indicare, cum conditoribus suis æternam propagauerint memoriam, tanquam ob egregiũ aliquod in uita factũ? Nisi fallor apparebit ex eo ingenium inserendi: nihilq; tam paruum esse, quod non gloriam parere possit. Ergo habent originem à Matio, Gestioq; & Manlio, item Claudio. Quibus cotoneo insito ab Appio è Claudia gente, Appiana sunt cognominata. Odor est his cotoneorum, magnitudo quæ Claudianis, color rubens. Ac ne quis id ambitu ualuisse claritatis & familiæ putet, sunt & sceptiana ab inuentore libertino, insignia rotunditate. Cato adijcit quiriana, & quæ tradit in dolijs condi scantiana. Omnium autem nuperrime adoptata sunt parua, gratissimi saporis, quæ petisia nominantur. Patrias nobilitauere camerina & græcula. Cætera è causis traxere nomen: germanitatis cohærentia & gemella, nunquam singula in fœtu, coloris serica, cognationis melapia. Mustea à celeritate mitescendi: quæ nunc melimela dicuntur, à sapore melleo. Orbiculata, à figura orbis in rotunditatem circumacti. Hæc in Epiro primũ prouenisse, argumẽto sunt Græci, qui epirotica uocant. Mammarum effigie orthomastica. A conditione castrati seminis, quæ spadonia appellant Belgæ. Melofolijs folium unum, aliquando & geminum erumpit è latere medio. Celerrime in rugas marcescunt pannucea. Stolide tumẽt pulmonea. Sunt quibus sanguineus est color, origine ex mori insitu tracta. Cunctis uero quę fuerũt à sole, partes rubẽt. Sunt & parua gratia saporis, atq; etiam acutiora odore, syluestria. Id peculiare improbitatis & acerbitatis cõuicium, & uis tanta, ut aciem gladij præstringat. Dacis fermè uilissimis nomen, quanquam primis aduentu decerpiq; properantibus.

De piris, & insitorum uarietate. Cap. XV

EAdem causa in piris taxatur superbię cognomine. Parua hæc, sed ocyssima. Cũctis autẽ Crustumina gratissima. Proxima ijs falerna à potu, quoniã tanta uis succi abundat

undat. Lactea hæc uocantur, in ijsq; alia colore nigro donant Syriæ. Reliquorũ nomina aliter in alijs locis appellantur. Sed cõfeßis urbis uocabulis autores suos nobilitauere decimiana, & ex eo tractum, quod pseudodecimianũ uocant. Dolobelliana longißimi pediculi. Pomponiana cognomine mãmosa, liceriana, seueriana: & quæ ex ijs nata sunt tyranniana, longitudine pediculi distantia. Fauoniana rubra, paulo superbis maiora. Lateriana, Anitiana: Post autumnalia acidulo sapore iucunda. Tiberiana appellantur, quæ maxime Tiberio principi placuere. Colorãtur magis sole, grandescũtq;, alioquin eadẽ essent quæ liceriana. Patriæ nomina habent, serißima omniũ amerina, picentina, numantina, alexandrina, numidiana, græca, & in ijs tarẽtina: signina, quæ alij à colore testacea appellãt, sicut onychina, purpurea. Ab odore myrapia, laurea, nardina. A tempore hordearia, collo ampullacea, & coriolana. Brutæ gentilitatis cucurbitana, acidula succi. Incerta nominũ causa est barbaricis uenereisq;, quæ colorata dicũt: regijsq; quæ minimo pediculo seßilia, patricijs, uoconijs, uiridibus oblongisq;. Præterea dixit uolema Virgilius à Catone sumpta, qui & sẽmẽtina, & mustea nominat. Pars hæc uitæ iampridem peruenit ad culmen, expertis cuncta hominibus. Quippe cum Virgilius insitam nucibus arbutũ, malis platanum, cerasis ulmum dicat. Nec quicquam amplius excogitari potest. Nullum certe pomũ nouum diu iam inuenitur. Neq; omnia insita misceri fas est, sicut nec spinas inseri, quando fulgura expiari nõ queũt facile: quotq; genera insita fuerũt, tot fulgura uno ictu pronunciantur. Turbinatior piris figura. In ijs serotina ad hyemem usq; ad matrẽ pendent gelu maturescentia, græca, ampulacea, laurea: sicut in malis amerina, scantiana. Conduntur uero pira ut uuæ, ac totidem modis: neq; aliud in cadis prætereq; pruna. Pomis proprietas pirisq; uini: similiterq; in ægris medentes cauent: ac uino & aqua coquũtur, atq; pulmentarij uicem implent, quod non alia, præter cotonea & struthea.

De pomis seruandis. Cap. XVI

IN uniuersum uero de pomis seruandis prçcipitur: pomaria in loco frigido ac sicco contabulari, septẽtrionalibus fenestris sereno die patere, austros specularibus arcere, aquilonis quoq; afflatu poma deturpãte rugis. Colligi mala post æquinoctiũ autumnale, neque ante XV. lunã, neq; ante primã horã. Cadiua separari, stramẽtis, storeis, paleisue substerni. Rara cõponi, ut limites peruij spiritũ æqualẽ accipiant. Amerina maxime durare, melimela minime.

De cotoneis, Punicis, piris, & sorbis, & uuis seruãdis. Ca. XVII

COtoneis interclusis spiramentũ omne adimendum, aut incoqui melle ea immergiue oportere. Punica aqua marina feruente indurari, mox triduo sole siccata, ita ne nocturno rore contingantur, suspendi. Cum libeat uti, aqua dulci perlui. M. Varro & in dolijs harenæ seruari iubet, & immatura obrui terra in ollis fundo effracto, sed spiritu excluso, ac surculo pice illito. Sic etiã crescere amplitudine maiore quàm poßint in arbore. Cætera mala folijs ficulnis, præterquàm cadiuis, singula conuolui, cistisq; uitilibus condi, uel creta figlinarũ illini. Pira in uasis fictilibus picatis inuersis obrui inter scobes. Tarentina serisime legi. Anitiana seruari & in passo. Sorba uero & in scrobibus gypsato operculo, duũ pedum terra superinducta, in loco aprico, inuersis uasis, & in dolijs ut uuas cum ramis suspendi. E proximis autoribus quidam altius curam petunt: deputariq; statim poma ac uites adhunc usum præcipiunt, decrescente luna, post horam diei tertiã, cœlo sereno, ac siccis uentis. Similiter deligi & ex locis siccis, & ante perfectã maturitatem, addito ut luna infra terram sit: uuas cum malleolo sarmenti duro, demptis fortice corruptioribus acinis, in dolio picato recenti suspendi, exclusa omni aura operculo & gypso: sic & sorba, & pira, illitis omnium surculis pice. Dolia procul ab aqua esse. Quidam sic cum palmite in gypso condunt, capitibus eius scillæ infixis utrinque. Alij etiam uina habentibus dolijs, dum ne contingant ea uuæ. Aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia, quo genere & uino odorem acquiri putant. Alioqui omnia hæc in milio seruare malunt. Plerique uero in scrobe duum pedum altitudinis harena substrata, & fictili operculo, dein terra operto.

Creta quidam etiam figlina uuas illinunt, siccatasq; sole suspendunt, in usu diluentes cretam. Eandem pomis in uino subigunt. Mala uero generosissima cadē ratione crustāt gypso & cera: quæ nisi maturuerint, incremento calycē rumpunt. Semper aūt in pediculos collocant ea. Alij decerpunt cum surculis, eosq; in medullam sambuci abditos obruūt ut supra scriptū est. Alij singulis malis pirisq; singula uasa fictilia assignant, & opercula eorum picata dolio iterum includunt. Necnō aliqui in floccis capsisq;, quas luto paleato illinunt. Alij hoc idē in patinis fictilibus: aliqui & in scrobe subiecta harena, ita sicca operiunt mox terra. Sunt qui cotonea cera Pontica illita melle demergāt. Columella autor in puteos cisternasúe in fictilibus uasis pice diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima Alpibus proxima, uuas sole siccatas iunci fascijs inuoluit, cadisq; conditas, gypso includit. Hoc idem Græci platani folijs, aut uitis ipsius, aut fici, uno die in umbra siccatis, atq; in cado uinaceis interpositis. Quo genere Coa uua & Berytia seruantur, nullius suauitati post ferendæ. Quidam ut has faciant, in cinere lixiuio tingunt protinus q̄ detraxere uitibus, mox in sole siccant: tum folijs (ut supra dictum est) inuolutas uinaceis stipant. Sunt qui malunt uuas in scobe ramentisúe abietis, populi, fraxini seruare. Sunt qui suspendi procul malis, protinusq; in granarijs iubeant, quoniam optime sit operimento puluis pensilibus. Contra uespas remedio est, oleo aspergi ex ore. De palmis diximus.

De ficis genera XXIX. Cap. XVIII

E Reliquo genere pomorū ficus amplissima est: quędamq; & piris magnitudine æmulæ. De Ægyptię Cypriæq; miraculis retulimus inter externas. Idæa rubet oliuę magnitudine, rotundior tantum, sapore mespili. Alexandrinam hanc ibi uocant, crassitudine cubitali ramosam, materia ualidā, lentam, sine lacte, cortice uiridi, folio tiliæ, sed molli. Onesicritus tradit in Hyrcania multum nostris esse dulciores, fertilioresq;, utq; modios CCLXX. singulæ ferāt. Ad nos ex alijs transiere gentibus, Chalcide, Chio, quarum plura genera. siquidē & Lydiæ quæ sunt purpureæ, & mammillanæ, similitudinem earum habēt: & callistruthiæ parū sapore præstantiores, ficorum omnium frigidissimæ. Nam de Africanis quas multi præferunt cunctis, magna quæstio est: cum id genus in Africam nuperrime transierit, patriæ nomen obtinent. Nam Alexandrina è nigris est, candicante rima, cognomine delicatæ. Nigra & Rhodia est, & Tiburtina de pręcocibus. Sunt & autorum nomina ijs, Liuiæ, Pompeiæ: siccatæ hæ solæ in annuos usus aptissime cum mariscis, & quas harundinū folij macula uariat. Est & Herculanea, & albicerata, & aratia alba, pediculo minimo, latissima. Primo aūt prouenit porphyritis, lōgissimo pediculo. Comitat̃ eam è minimis & uilissimis, popularis dicta. Contra nouissima sub hyeme maturatur chelidonia. Sūt pręterea eædē serotinæ & præcoces, biferę, alba & nigra, cū messe uindemiaq; maturescentes. Serotinæ & à corio appellatæ duro: ex Chalcidicis quarundam trifero prouentu. Tarenti tantum prædulces nascuntur, quas uocāt omas. Cato de ficis ita memorat, Ficos mariscas in loco cretoso aut aperto serito. In loco autem crassiore aut stercorato, Africanas, Sed & herculaneas, saguntinas hybernas, tellanas, atras pediculo longo. Postea tot subiere nomina atque genera, ut uel hoc solum æstimantibus appareat, mutatam esse uitam. Sunt & hybernæ quibusdam prouincijs, sicuti Mœsiæ, sed artis, non naturæ. Paruarum genus arborum post autumnum fimo contegunt, deprehensasq; in his hyeme grossos: quæ mitiore cœlo refossę cum arbore atq; in lucem remissæ, nouos soles, aliosq; quàm quibus uixere, auide tanquam iterū natæ accipiunt: & cum uenientium flore maturescunt, alieno præcoces anno, in tractu uel gelidissimo. Sed à Catone appellata iam tum Africana, admonet & Africæ, ad ingens documentum uso eo pomo. Namq; perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotumq; securitatis anxius, cum clamaret omni senatu Carthaginem delēdam, attulit quodam die in curiam præcocem ex ea prouincia ficum. Ostendensq; patribus, interrogo uos, inquit, quando hoc pomum demptū putatis ex arbore? Cum inter omnes recens esse constaret, Atqui tertium, inquit, ante diem scitote de-

cerptum

cerptum Carthagine,tam prope à muris habemus hostem: statimq; sumptum est Punicum tertium bellum,quo Carthago deleta est,quanquam Catone anno sequente rapto. Quid primum in eo miremur? curam ingenij,an occasionem fortuitā? celeritatemq; cursus,an uehementiam uiri? Supra omnia quiddā est, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam urbem,& de terrarum orbe per CXX.annos urbis æmulam,unius pomi argumēto euersam: quod nō Trebia aut Trasymenus, nō Cannæ busto insignes Romani nominis perficere potuere: nō castra Punica ad tertiū lapidem uallata, portæq; Collinæ adequitans ipse Annibal. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admouit. Colitur ficus arbor in foro ipso ac comitio Romæ nata,sacra fulguribus ibi conditis. Magisq; ob memoriā eius, quæ nutrix Romuli ac Remi conditoris appellata: quoniā sub ea inuenta est lupa infantibus præbens rumen(ita uocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicato,tanquam in comitium sponte transisset. Adacto nauigio ilico arescit. Rursusq; cura sacerdotum seritur. Fuit & ante Saturni ædem urbis anno CCLX. sublata sacro uestalibus facto, cum Syluani simulacrum subuerteret. Eadem fortuito satu uiuit in medio foro, quà sidentia imperij fundamenta ostento fatali Curtius maximis bonis, hoc est uirtute ac pietate, ac morte præclara expleuerat. Aeque fortuita eodem loco est uitis atq; olea, umbrę gratia sedulitate plebeia sata. Ara inde sublata gladiatorio munere diui Iulij,quod nouissime pugnauit in foro. Admirabilis est pomi huiusce festinatio,unius in cunctis,ad maturitatem properantis arte naturæ.

De caprifico,& caprificatione. Cap. XIX

CAprificus uocatur è syluestrium genere ficus nunquam maturescens,sed quod ipsa non habet alijs tribuens, quoniā est naturalis causarum transitus, atq; è putrescentibus identidem generatur aliquid. Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre,putri eius tabe, ad cognatā uolant: morsuq; ficorum crebro,hoc est,auidiore pastu aperientes ora earum,atque ita penetrantes, intus solem primo secum inducūt,cerealesq; auras immittunt foribus apertis. Mox lacteum humorē,hoc est,infantiā pomi absumunt, quod fit & sponte. Ideoq; ficetis caprificus permittitur ad rationem uenti, ut flatus euolātes in ficus ferat. Inde repertū,ut illatæ quoq; aliunde,& inter se colligatæ inijcerētur fico: quod in macro solo & aquilonio non desideratur, quoniā sponte arescunt loci situ, rimisq; eadem,quę culicum opera,causa perficit: necnō ubi multus puluis,quod euenit maxime frequenti uia apposita. Nanq; & pulueri uis siccandi, succumq; lactis absorbēdi: quæ ratio puluere & caprificatiōe hoc quoq; præstat ne decidāt,absumpto humore tenero, & cum quadam fragilitate ponderoso. Ficis mollis omnibus tactus: maturis frumenta intus: succus maturescētibus lactis, percoctis mellis. Senescunt in arbore,anusq; distillant gummi modo lachrymam,siccanturq;. Honos laudatas seruat in capsis, Ebuso insula præstantissimas amplissimasq;, mox in Marrucinis. At ubi copia abundat, implentur orcæ in Asia,cadi autē in Ruspina Africæ urbe,panisq; simul & obsonij uicem siccatę implēt: utpote cum Cato cibaria ruris operarijs iusta ceu lege sanciens,minui iubeat per fici maturitatem, cum & obsonij uicē habeāt recentes ficus. Sale siccatis & casei loco uesci, nuper excogitatum est. Ex hoc genere sunt,ut diximus coctana & caricæ,quæq; conscendenti nauim aduersus Parthos omen fecere M.Crasso,uenales prædicātis uoce cauneę. Omnia hæc in Albense rus è Syria intulit L. Vitellius, qui postea censor fuit,cū legatus in ea prouincia esset, nouissimis Tiberij Cæsaris temporibus.

De mespilis & eorum generibus tribus. Cap. XX

MAlorū pirorūq; generi adnumerētur iure mespila atq; sorba. Mespilis tria genera, anthedon,setania. Tertiū degenerat,tametsi anthedoni similius est, q̄d gallicū uocant. Setanię maius pomū cādidiusq;, acini molliore ligno: cæteris minus pomū,sed odore præstantius,& quod diutius seruetur. Arbor ipsa de amplissimis. Folia anteq; decidāt rubescūt,radices multæ atq; altæ,& ideo inextirpabiles. Non fuit hæc arbor in Italia Catonis æuo.

De sorbis genera quattuor. XXI

SOrbis quadruplex differentia. Alijs enim eorum rotunditas mali, alijs turbinatio piri, alijs ouata species ceu malorum aliquibus. Hæc obnoxia acori. Odore & suauitate rotunda præcellũt. Cęteris uini sapor. Generosissima, quibus circa pediculos tenera folia. Quartum genus torminale appellant, remedio tantum probabile, assiduum prouentu, minimumq́ pomo, arbore dissimili, folijs penè platani. Non ferunt ante trimatum ex ullo genere. Cato & sorba sapa condi iubet.

De nuce iuglandi. Cap. XXII

AB his locũ amplitudine uindicauerũt, quæ cessere autoritati, nuces iuglãdes, quanq́ & ipsę nuptialium Fescenniorum comites, multum pineis minores uniuersitate, eademq́ portione ampliores nucleo. Necnon & honor his naturæ peculiaris, gemino protectis operimento, puluinati primum calycis, mox lignei putaminis: Quæ causa eas nuptijs fecit religiosas, tot modis fœtu munito: quod est uerisimilius, quàm quia cadẽdo tripudium sonumúe faciant. Et has è Perside à regibus translatas, indicio sunt Gręca nomina. Optimum quippe genus earum Persicum atq́ Basilicon uocant. Et hæc fuere prima nomina. Caryon à capitis grauedine, propter odoris grauitatẽ conuenit dictũ. Tinguntur cortice earum lanæ, & ruffatur capillus, primum prodeuntibus nucleis. Id cõpertum, infectis tractatu manibus. Pinguescunt uetustate. Sola differentia generum in putamine duro fragiliúe, & tenui ac crasso, loculoso & simplici. Solum hoc pomum natura compactili operimento clausit. Nanq́ sunt bifidæ putaminum carinæ, nucleorumq́ illis quadripartita distinctio, lignea intercursante membrana. Cæteris quicquid est, solidũ est, ut in auellanis, & ipso nucum genere, quas antea abellinas patrio nomine uocabant. In Asiam Græciamq́ è Ponto uenere, & ideo ponticæ nuces uocantur. Has quoq́ mollis protegit barba. Sed putamini nucleisq́ solida rotũditas inest. Eæ & torrẽtur. Vmbilicus illis intus in uentre medio. Tertia ab his natura amygdalis, tenuiore sed simili iuglandium summo operimento: item secundo putaminis. Nucleus dissimilis latitudine, & acriore callo. Hæc arbor an fuerit in Italia Catonis ætate, dubitatur, quoniã Græcas nominat, quas quidam & in iuglandiũ genere seruãt. Adijcit pręterea auellanas & galbas, prænestinas, quas maxime laudat, & conditas ollis, in terra seruari uirides tradit. Nunc Thasiæ & Albenses celebrãtur. Et Tarentinarũ duo genera, fragili putamine, ac duro: quæ sunt amplissimę, & minime rotundæ. Præterea molluscæ, putamẽ rumpẽtes. Sunt qui honoris nomen interpretentur, & Iouis glandẽ esse dicũt. Nuper consularẽ uirũ audiui, biferas & iuglãdes nuces se habere profitentẽ. De pistaceis & ipsi retulimus. Et hæc aũt idem Vitellius in Italiam primus intulit eodẽ tempore: simulq́ in Hispaniam Flaccus Pompeius eques Romanus qui cum eo militabat.

De castaneis genera octo. Cap. XXIII

NVces uocamus & castaneas, quanq́ accommodatiores glandiũ generi: Armatum ijs echinato calyce uallum, quod inchoatum glandibus. Mirumq́, uilissima esse quæ tanta occultauerit cura naturæ. Trini quibusdam partus ex uno calyce, cortexq́ lentus. Proxima uero corpori membrana, & in his & in nucibus saporem, ni detrahatur, infestat. Torrere has in cibis gratius: Molitura etiam præstant ieiunio fœminarum quandam imaginem panis. Sardibus eæ prouenere primum. Ideo apud Græcos Sardianos balanos appellant. Nam diuus Tiberius postea balanum nomen imposuit, excellentioribus satu factis. Nunc plura earum genera. Tarentinæ faciles, nec operoso sunt cibo, planæ figura. Rotundior quæ balanitis uocatur, purgabilis maxime, & sponte prosiliens. Pura & plana est ex eis & Salariana, Tarentina minus tractabilis. Laudatior Corelliana, & ex ea facta (quod dicemus in insitis) meterana, quam rubens cortex præfert triangulis, & popularibus nigris quæ coctiuæ uocantur. Patria laudatissimis Tarentum, & in Campania Neapolis. Cæteræ suum pabulo gignuntur, scrupulosæ corticis intra nucleos quoq́ ruminatione.

De siliquis,& carnosis pomis,& moris,& de acinis & baccis. Cap. XXIIII

HAud procul abesse uideātur & prædulces siliquæ,nisi quod in ijs cortex ipse manditur.Digitorū hominis longitudo illis,& interim falcata pollicari latitudine.Glandes inter poma numerari non possunt: quamobrem in sua natura dicentur. Reliqua carnosi sunt generis,ea baccis atq; carnibus distant. Alia acinis caro,alia moris,alia unedonibus, & alia acinis inter cutem succumq;,alia myxis, alia baccis ut oliuis. Moris succus,in carne uinosus:trini colores,candidus primo, mox rubens, maturis niger. In nouissimis florent, inter prima maturescunt.Tingunt manus succo matura,eluunt acerba.Minimum in hac arbore ingenia profecerunt,nec nominibus,nec insitis,nec alio modo quàm pomi magnitudine,differunt mora ostiensia,& tusculana Romæ.Nascuntur & in rubis,multum differente callo.Aliud corpus est terrestribus fragis,aliud congeneri eorum unedoni,quod solum pomum simile fructui terræ gignitur.Arbor ipsa fruticosa.Fructus anno maturescit: pariterq; floret subnascēs,& prior coquitur.Mas sit an fœmina sterilis,inter autores non constat. Pomū inhonorū, ut cui nomen ex argumento sit unū tantum edendi. Duobus tamen hoc nominibus appellāt Græci, comaron & memecylon. Ex quo apparet totidē esse genera & apud nos.Alio nomine arbutus uocatur. Iuba autor est, quinquagenū cubitorum altitudine in Arabia esse eas.Acinorum quoq; magna est differentia.Primū inter uuas ipsas callo,teneritate,crassitudine, interiore ligno alijs paruo,& alijs etiam gemino, qui minime feraces musti. Plurimum uero differunt ederæ sambuciq; acini:& figura etiam punici,angulosi quippe soli.Nec cutis ulla singulis, præter cōmunem quæ est candida.Totisq; succus & caro est,ijs præcipue, quibus paruulum inest ligni.Magna & baccis differētia.Aliæ nanq; sunt oliuis, lauris: & alio modo loto,cornis: alio myrtis,lentisco. Aquifolio enim ac spinę sine succo: medioq; etiamnum genere inter baccas acinosq; cerasis.Pomum his primo candidum,& ferè omnibus baccis. Mox alijs uirescit,ut oliuis,lauris:rubet uero moris,cerasis, cornis. Deinde nigrescit,moris,cerasis,oliuis.

De cerasis,genera octo. Cap. XXV

CErasi ante uictoriā Mithridaticam L. Luculli non fuere in Italia.Ad urbis annū DCLXXX. is primum uexit è Ponto,annisq; CXX. trans Oceanum in Britanniā usq; peruenere. Eadē, ut diximus, in Aegypto nulla cura potuere gigni.Cerasorū aproniana maxime rubēt:nigerrima sunt,ut Actia.Cæciliana uero &rotunda.Iulianis gratus sapor, sed penè tantum sub arbore sua,adeo teneris,ut gestatum nō tolerent.Principatus duracinis,quæ Pliniana Campania appellat: in Belgica uero Lusitanis. In ripis etiam Rheni. Tertius ijs colos è nigro ac rubenti uiridiq;,similis maturescentibus semper.Minus quinquennium est,quod prodiere quæ uocant laurea : nō ingratæ amaritudinis, insitæ in lauro. Sunt & macedonica paruæ arboris, raroq; tria cubita excedentis, & minore etiamnū frutice chamæcerasi. Inter prima hoc è pomis colono gratiā annuam refert. Septentrione frigidisq; gaudet.Siccatur etiam sole, conditurq; ut oliua cadis.

De corno & lentisco. Cap. XXVI

QVæ cura & cornis atq; lentisco adhibetur, ne quid non hominis uentri natū esse uideatur.Miscentur sapores, & alio alius placere cogitur.Miscentur uero & terræ cælíq; tractus. In alio cibi genere India aduocatur, in alio Aegyptus,Creta,Cyrene, singulæq; terrę.Nec cessat in ueneficijs uita,dummodo omnia deuoret.Planius hoc fiet in herbarum natura.

De generibus succorum,& de odore. Cap. XXVII

INterim quæ sunt communia & pomis omnibusq; succis saporum genera XIII. reperiuntur, dulcis,suauis,pinguis,amarus,austerus,acer,acutus,acerbus,acidus,salsus.Præter hæc, tria sunt genera mirabili maxime natura. Vnum, in quo plures pariter sentiuntur sapores,ut uinis.Namque in his & austerus, & acutus, & dulcis,& suauis,omnes alieni. Alterum est genus, in quo sit & alienus quidem, sed & suus quidam & peculiaris, ut in lacte.Siquidem inest ei (quod tamen iure dici non potest) dulce,& pingue, & suaue,

obtinente

obtinente lenitate, quæ ipsa succedit in saporis uicẽ. Nullus hic aquis, ne succus quidem, ut tamen eo ipso fiat aliquis, ac suum genus faciat. Sentiri quidem aquæ saporem ullũ succumúe, uitium est. Magnum his omnibus in odore momentum, & magna cognatio, qui & ipse nullus est aquis: aut si sentitur, omnino uitium est. Mirum, tria naturæ præcipua elementa sine sapore esse, sine odore, sine succo: aquas, aera, ignes.

De succis fructuum, & arborum, & coloribus, & odoribus, & natura pomorum, & de commendatione fructuum. XXVIII

ERgo succorum uinosus piro, moro, myrto: minime (quod miremur) uuis. At pinguis oliuæ, lauro, nuci iuglandi, amygdalis. Dulcis uuis, ficis, palmis. Aquosus prunis. Magna est & in colore succi differentia. Sanguineus moris, cerasis, cornis, uuis nigris. Idem albis candidus. Lacteus in capite ficis, in corpore non item: Spumeus malis, nullus persicis, cum præsertim duracina abundent succo: sed quis eius ullum dixerit colorem? Sua & in odore miracula. Malis acutus, persicis dilutus, dulcibus nullus. Nam & uinũ tale sine odore, tenue odoratius. Multoq; celerius talia ad nasum ueniunt q̃ pinguia. Quæ odorata, non eadem in gustu tenera, quia nõ sunt pariter odor & sapor. Quamobrem citreis odor acerrimus, sapor asperrimus, quadam tenus & cotoneis: nullusq; odor ficis. Et hactenus sint species ac genera pomorum. Naturas arctius colligi par est. Alia siliquis gignuntur, ipsis dulcibus, semenq; complexis amarum: cum in pluribus semina placeant, in siliqua damnentur. Alia baccis, quarum intus lignum, & extra caro, ut oliuis, cerasis. Aliquorum intus baccæ, foris lignum, ut in his quæ in Aegypto diximus gigni. Quæ baccis natura, eadem & pomis. Aliorum intus corpus & foris lignum, ut nucum. Aliis foris corpus, intus lignum, ut persicis & prunis, uitiumq; cinctum fructu, cum fructus alibi muniatur uitio. Putamine clauduntur nuces, corio castaneæ. Detrahitur hoc iis, at in mespilis manditur. Crusta teguntur glandes, cute uuę, corio & membrana punica. Carne & succo mora constant, cute & succo cerasi. Quædam statim à ligno recedunt, ut nuces & palmæ. Quædam adhærent, ut oliuæ, lauriq;. Quorundam generi utraq; est natura, ut persicis. Etenim duracinis adhæret corpus, è lignoq; auelli nequit, cũ in cęteris facile separetur. Quibusdam nec intus, nec extra lignum, ut in palmarum genere. Aliquorum lignum ipsum in usu & pomi uice, ut generi amygdalæ, quam in Aegypto gigni diximus. Quorundam extra gemina geminantur uitia, ut in castaneis, amygdalis, nucibusq; iuglandibus. Quorundam natura trigemina est, corpus, deinde lignũ, rursusq; semen in ligno, ut persicis. Quædam inter se densa, ut uuæ, sorba: quæ ramos circundata ex omni parte uuarum modo degrauant. Alia rara, ut in persicis. Quædam aluo continentur, ut granata. Dependent alia pediculis, ut pira. Alia racemis, ut uuæ, palmæ. Alia & pediculis & racemis, ut ederæ, sambuci. Alia ramo adhærent, ut in lauro. Quædam utroq; modo, ut oliuæ. Nam & breues pediculi & longi. Quædam uasculis constant, ut punica & mespila, lotosq; in Aegypto & Euphrate. Iam uero diuersa gratia & cõmendatio. Carne palmæ placẽt, crusta thebaicæ, succo uuæ & caryotæ: callo pira & mala, corpore melimela, mora cartilagine, nuclei grano. Quædam in Aegypto cute, ut caricę. Detrahitur hæc ficis uirentibus, ut putamen. Eadem in siccis maxime placet. In papyris & ferulis, spinaq; alba, caulis ipse pomũ est. Sunt & ficulni caules. In fruticoso genere cum caule capparis: in siliquis uero quod manditur, quid nisi lignum est? non omittenda seminis earum proprietate. Nam neq; corpus, neq; lignum, nec cartilago dici potest, neq; aliud nomen inueniat.

De myrto, genera eius XI. Cap. XXIX

SVccorum natura præcipuã admiratiõẽ in myrto habet. Quando ex una omnium olei uiniq; bina genera fiunt. Item myrtidanum, ut diximus. Et alius usus baccæ fuit apud antiquos, anteq; piper reperiretur, illam obtinẽs uicem, quodam etiam generosi obsonii nomine inde tracto, quod etiam nunc myrtatũ uocatur. Eademq; origine aprorum sapor cõmendatur, plerunq; ad intinctus additis myrtis. Arbor ipsa in Europæ citerio-

re

re cœlo, quod à Cerauniis montibus incipit, primũ Circeis in Elpenoris tumulo uisa traditur. Græcumq́; ei nomen remanet, quo peregrinã esse apparet. Fuit ubi nũc Roma est, iam tum cum cõderetur. Quippe ita traditur: myrtea uerbena Romanos Sabinosq́;, cum propter raptas uirgines dimicare uoluissent, depositis armis purgatos in eo loco qui nũc signa Veneris Cluacinæ habet. Cluere enim antiqui purgare dicebant. Et in ea quoque arbore suffimenti genus habetur. Ideo tum electa, quoniam coniunctioni & huic arbori Venus præest. Haud scio an prima etiam omniũ in locis publicis Romæ sata sit, fatidico quidem & memorabili augurio. Inter antiquissima nanq; delubra habetur Quirini, hoc est, ipsius Romuli: in eo sacræ myrti fuere duæ ante ædem ipsam per longũ tempus. Altera patricia appellata, altera plebeia. Patritia multis annis præualuit flaccescente plebeia exuberans ac læta, quandiu senatus quoq; floruit, illa uigens, plebeia torrida ac squalida. Quæ postq; eualuit flaccescente patricia Marsico bello, languida autoritas patrũ facta est, ac paulatim in sterilitatem emarcuit maiestas. Quin & ara uetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiã uocãt. Cato tria genera myrti prodidit. Nigrã, candidã, coniugulam fortassis à coniugiis ex illo Cluacinæ genere. Nunc & alia distinctio, satiuæ aut syluestris, & in utraq; latifoliæ. In syluestri propria oxymyrsine. Satiuarum genera topiarii faciunt. Tarentinam folio minuto, nostratem patulo, exoticam densissimo, senis foliorũ uersibus. Hæc non est in usu: ramosa utraq; alia. Coniugulam existimo nunc nostratem dici. Myrtus odoratissima est in Aegypto. Cato docuit uinũ fieri è nigra, siccata usq; in ariditatem in umbra, atq; ita mulso indita. Si non siccentur baccæ, oleum gigni. Postea compertum, & ex alba uinum fieri album, duobus sextariis myrti tusæ in uini tribus heminis maceratæ expressæq;. Folia & per se siccantur in farinam ad ulcerum remedia in corpore humano, leniter mordaci puluere, ac refrigerandis sudoribus. Quinimo oleo quoque (mirum dictu) inest quidam uini sapor, simulq́; pinguis liquor, præcipua ui ad corrigenda uina, saccis ante perfusis. Retinet quippe fecem, nec præter purum liquorem transire patitur, datq; se comitem præcipua commendatione liquato. Virgæ quoque eius gestatæ manu uiatori prosunt in longo itinere pediti. Quin & uirgei anuli expertes ferri inguinum tumori medentur. Bellicis quoque se rebus inseruit, triumphansq́; de Sabinis Posthumius Tubertus in consulatu (qui primus omnium ouans ingressus urbem est, quoniam rem leuiter sine cruore gesserat) myrto Veneris uictricis coronatus incessit, optabileq́; arborem etiam hostibus fecit. Hæc postea ouantium fuit corona, excepto M. Crasso, qui de fugitiuis & Spartaco laurea coronatus incesit. Massurius autor est, curru quoque triumphantes myrtea corona usos. L. Piso tradit, Papyriũ Massonem, qui primus in monte albano triumphauit de Corsis, myrto coronatũ ludos Circenses spectare solitũ. Auus maternus Africani sequẽtis hic fuit. Marcus Valerius duabus coronis utebatur, laurea & myrtea, q & hoc uouerat.

De lauro genera tredecim. Cap. XXX

LAurus triumphis proprie dicatur, uel gratissima domibus ianitrix Cæsarum pontificumq́;: quæ sola & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera tradit Cato: Delphicã & Cypriã. Pompeius Lenæus adiecit quam mustacem appellauit, quoniam mustaceis subiiceretur. Hanc esse folio maximo, flaccidoq́; & albicante. Delphicam æquali colore, uiridiorem, maximis baccis, atq; è uiridi rubentibus. Hac uictores Delphis coronari, & triũphantes Romæ. Cypriã esse folio breui, nigro, per margines imbricato, crispam. Postea accessere genera: tinus, hanc syluestrem laurum aliqui intelligũt, nõnulli sui generis arborem. differt colore. est enim ei cærulea bacca. Accessit & regia, quæ cœpit Augusta appellari, amplissima & arbore & folio, baccis gustatu quoq; nõ asperis. Aliqui negant eandem esse, & suum genus regię faciunt longioribus foliis latioribusq́;. Iidem in alio genere baccaliam appellãt hanc quæ uulgatissima est, baccarumq; fertilissima. Sterilem uero earum (quod maxime miror) triumphalem, eaq; dicũt triumphantes uti: nisi id à diuo Augusto cœperit, ut docebimus, ex ea lauru quæ ei missa è cœlo minima est altitudine

dine, folio crispo ac breui, inuentu rara. Accedit in topiario opere taxa, excrescente in medio folio paruulo, ueluti lacinia folij. Et sine ea spadonia, mira opacitatis patientia. Itaque quanta libeat sub umbra solum implet. Est & chamædaphne syluestris frutex, est & Alexandrina, quam aliqui Idæam, alij hippoglottion, alij daphnitin, alij carpophyllon, alij hypelaten uocant. Ramos spargit à radice dodrantales, topiarij ac coronarij operis, folio acutiore quàm myrti, molliore & candidiore, maiore semine inter folia rubro. Plurima in Ida, & circa Heracleam Ponti, nec nisi in montosis. Id quoq; quod Daphnoides uocatur genus, in nominum ambitu est. Alij enim Pelasgum, alij eupetalon, alij stephanon Alexandri uocant. Et hic frutex est ramosus, crassiore ac molliore quàm laurus folio, cuius gustatu accenditur os atque guttur, baccis è nigro ruffis. Notatum antiquis, nullum genus lauri in Corsica fuisse, quod nunc satum & ibi prouenit. Ipsa pacifera, ut quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indiciũ. Romanis præcipue lætitiæ uictoriarumq; nuncia additur literis, & militũ lanceis, pilisq;. Fasces imperatorum decorat. Ex his in gremio Iouis optimi maximi deponitur, quoties lætitiam noua uictoria attulit. Idq; non quia perpetuo uiret, nec quia pacifera est, præferenda ei utroq; olea, sed quia spectatissima in monte Parnaso. Ideoq; etiam grata Apollini, assuetis eò dona mittere iam & regibus Romanis, teste L. Bruto: Fortassis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset, lauriferam tellurem illam osculatus ex responso: Et quia manu satarum receptarumq; in domos, fulmine sola nõ icitur. Ob has causas equidem crediderim, honorem ei habitum in triumphis potius, quàm quia suffimentum sit cædis hostium & purgatio, ut tradit Massurius. Adeoq; in profanis usibus pollui laurum & oleam fas non est, ut ne propiciandis quidem numinibus accendi ex his altaria aræue debeant. Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu, & quadam detestatione, interaneorum etiam uitia & neruorum ligno torquente. Tiberium principem tonante cœlo coronari ea solitum ferunt contra fulminum metus. Sed & circa diuum Augustum euenta eius digna memoratu. Nanq; Liuiæ Drusillæ, quę postea Augusta matrimonij nomen accepit, cum pacta esset illa Cæsari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit in gremium illæsam. Intrepideq; miranti accessit miraculum, quoniam teneret rostro laureum ramum onustum suis baccis. Conseruari alitem & sobolem iussere aruspices, ramũq; eum seri, ac rite custodiri. Quod factũ est in uilla Cæsarum, fluuio Tiberi imposita iuxta nonũ lapidem Flaminia uia, quæ ob id uocatur ad gallinas, mireq; sylua prouenit. Ex ea triumphãs postea Cæsar, laurũ in manu tenuit, coronamq; capite gessit, ac deinde imperatores Cæsares cuncti. Traditusq; mos est ramos quos tenuerunt serendi. Et durant syluæ nominibus suis discretæ, fortassis ideo mutatis triumphalibus. Vnius arborum latina lingua nomen imponitur uiris. Vnius folia distinguuntur appellatione. Lauream enim uocamus. Durat & in urbe impositum loco, quando loretum in Auentino uocatur, ubi sylua lauri fuit. Eadem purificationibus adhibetur: testatumq; sit obiter & ramo eam seri, quoniam dubitauere Democritus & Theophrastus. Nunc dicemus syluestrium naturas.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HIST. LIB. XVI.

Syluestrium arborum naturæ.

PROOEMIVM.

POMIFERAE Arbores, quæq; mitioribus succis uoluptatem primæ cibis attulerunt, & necessario alimento delicias immiscere docuerunt, siue illæ ultro, siue ab homine didicere blandos sapores adoptione & connubio, idq; munus etiam feris uolucribusq; dedimus, intra prædictas cõstant. Proximũ erat narrare glandiferas quoq;, quæ primo uictum mortaliũ aluerunt nutrices inopis ac feræ sortis, ni præuerti cogeret admiratio usu cõperta, quænam qualisq; esset uita, sine arbore ulla, sine frutice uiuentium.

Gentes

Gentes ſine arbore, & miracula in ſeptentrionalis regionis arboribus Cap. I

DIximus & in oriente quidem, iuxta oceanum complures ea neceſſitate gentes. Sunt uero & in ſeptentrione uiſæ nobis Cuachorum, qui maiores minoresq; appellãtur. Vaſto ibi meatu, bis dierũ noctiumq; ſingularũ interuallis, effuſus in immenſum agitur oceanus, æternam operiens rerum naturæ controuerſiam, dubiumq; terræ ſit, an parte in maris. Illic miſera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia ſtructa manibus ad experimenta altiſsimi æſtus, caſis ita impoſitis: nauigantibus ſimiles cum integant aquæ circundata, naufragis uero cum receſſerint: fugientesq; cum mari piſces circa tuguria uenantur. Non pecudem his habere, nõ lacte ali, ut finitimis, ne cum feris quidẽ dimicare cõtingit, omni procul abacto frutice. Vlua & paluſtri iunco funes nectunt ad prætexẽda piſcibus retia. Captumq; manibus lutum uentis magis quàm ſole ſiccantes, terra cibos, & rigentia ſeptentrione uiſcera ſua urunt. Potus ijs non niſi ex imbre ſeruato ſcrobibus in ueſtibulo domus. Et hæ gentes ſi uincantur hodie à Po. Ro. ſeruire ſe dicunt. Ita eſt profecto, multis fortuna parcit in pœnam. Aliud è ſyluis miraculum: totam reliquam Germaniam replent, adduntq; frigori umbras: altiſsimæ tamen haud procul ſuprà dictis Cauchis, circa duos præcipue lacus, littora ipſa obtinẽt quercus, maxima auiditate naſcendi: ſuffoſſæq; fluctibus, aut propulſæ flatibus, uaſtas complexu radicum inſulas ſecum auferunt. Atq; ita libratæ ſtantes nauigant ingentium ramorum armamentis, ſæpe territis claſsibus noſtris, cum uelut induſtria fluctibus agerentur in proras ſtantium noctu, inopesq; remedij illæ, prælium nauale aduerſus arbores inirent.

De Hercyniæ ſyluæ magnitudine. Cap. II

IN eadẽ ſeptentrionali plaga Hercyniæ ſyluæ roborũ uaſtitas intacta æuis & cõgenita mũdo, prope immortali ſorte miracula excedit. Vt alia omittantᷣ fide caritura, cõſtat attolli colles occurſantiũ inter ſe radicũ repcuſſu. Aut ubi ſecuta tellus nõ ſit, arcus ad ramos uſq;, & ipſos inter ſe rixãtes, curuari portarũ patẽtiũ modo, ut turmas equitũ tranſmittãt.

De glandiferis. Cap. III

GLandiferi maxime generis omnes, quibus honos apud Romanos perpetuus.

De ciuica corona, & qui frondea corona donati. Cap. IIII

HInc ciuicæ coronæ, militum uirtutis inſigne clariſsimũ. Iam pridem uero & clementiæ imperatorum, poſtquàm ciuilium bellorum profano meritum cœpit uideri ciuem non occidere. Cedunt ijs murales uallaresq;, & aureæ, quanquam pretio antecedentes. Cedũt & roſtratę, quàmuis in duobus maxime ad hoc æui celebres: M. Varrone è piraticis bellis, dante Magno Pompeio: itemq; M. Agrippa, tribuente Cæſare è Siculis, quæ & ipſa piratica fuere. Antea roſtra nauium tribunali præfixa foro decus erãt, ueluti Po. Ro. ipſi corona impoſita. Poſtq; uero tribunitijs ſeditionibus calcari ac pollui cœpere, poſtq; uires ex publico in priuatũ magis ſingulisq; ciuiũ quæri, & ſacroſancta omnia profana fecere, tum à pedibus eorum ſubiere in capita ciuiũ roſtra. Dedit hãc Auguſtus coronã Agrippæ, ſed ciuicam à genere humano accepit ipſe. Antiquitus quidẽ nulla niſi deo dabatur, Ob id Homerus cœlo tantũ eas, & prælio uniuerſo tribuit. Viritim uero ne in certamine quidem ulli. Feruntq; primũ omniũ Liberum patrem impoſuiſſe capiti ſuo ex edera. Poſtea deorum honori ſacrificãtes ſumpſere, uictimis ſimul coronatis. Nouiſſime & in ſacris certaminibus uſurpatæ, in quibus hodieq; non uictori datur, ſed patriam ab eo coronari pronũciatur. Inde natum, ut etiã triumphaturis conferrentur in templis dicandæ, mox ut & ludis darentur. Longum eſt, nec inſtituti operis diſſerere, quiſnam Romanorum primus acceperit. Neque enim alias nouerant quàm bellicas. Quod certũ eſt, uni gentiũ huic plura ſunt genera quàm cunctis. Romulus frondea coronauit Hoſtum Hoſtiliũ, quod Fidenam primus irrupiſſet. Auus hic Tulli Hoſtilij regis fuit. P. Decium patrem, tribunum militum, frondea donauit exercitus ab eo ſeruatus, imperatore Cornelio Coſſo cos. Samnitiũ bello. Ciuica iligna primo fuit, poſtea magis placuit ex eſculo

Ioui sacra. Variatumq́ & cum quercu est, ac data ubiq; quæ fuerat, custodito tantũ honore glandis. Additæ leges arctæ, & ideo superbæ, quasq́ conferre libeat cum illa Græcorum summa, quæ sub ipso Ioue datur, cuiq́ muros patria gaudens rumpit. Ciuem seruare, hostem occidere. Vtq́ cum locũ in quo sit actum, hostis obtineat eo die. Vtq́ seruatus fateatur: aliàs testes nil prosunt. Vt ciuis fuerit. Auxilia quamuis rege seruato, decus id non dant. Nec crescit honos idem imperatore conseruato, quoniam conditores in quocunq; ciue summum esse uoluerũt. Accepta licet uti perpetuo. Ludos ineunti semper assurgi, etiã ab senatu, in more est. Sedendi ius in proximo senatui. Vacatio munerum omnium ipsi, patriq́ & auo paterno. Quatuordecim eas accepit Siccius Dentatus, ut retulimus suo loco: sex Capitolinus. Is quidẽ & de duce Seruilio. Africanus de patre accipere noluit apud Trebiã. O mores æternos, qui tanta opera honore solo donauerint: & cum reliquas coronas auro cõmendarẽt, salutẽ ciuis in pretio esse noluerint: clara professione, seruari quidẽ hominẽ nefas esse lucri causa.

De glande, genera XIII. Cap. V

GLandes opes esse nunc quoq; multarũ gentiũ, etiã pace gaudentiũ, cõstat. Nec non & inopia frugũ arefactis molitur farina, spissaturq́ in panis usum. Quin & hodieq́ per Hispanias, secũdis mensis glans inseritur. Dulcior eadẽ in cinere tosta. Cautũ est præterea lege XII tabularũ, ut glandẽ in alienũ fundum procidentẽ liceret colligere. Genera earũ multa. Distãt fructu, situ, sexu, sapore. Nanq; alia fageæ glandi figura, alia quernæ, & alia ilignæ. Atq; inter se quoq; generũ singulorũ differẽtiæ. Præterea sunt aliquæ syluestres, aliæ placidiores, quæ culta obtinẽt. Iam etiã in mõtosis planisq́ distãt. Sicut & sexu mares ac fœminæ. Item sapore. Dulcissima omniũ fagi, ut qua obsessos, etiã homines durasse in oppido Chio, tradat Cornelius Alexãder. Genera distinguere nõ datur noĩbus, quæ sunt alia alibi. Quippe cũ robur quercũq́ uulgò nasci uideamus, sed esculũ nõ ubiq;. Quartã uero generis eiusdẽ, quæ cerrus uocatur, ne Italiæ quidẽ maiore ex parte notam esse. Distinguemus ergo proprietate naturaq́: & ubi res coget, etiam græcis nominibus.

De fagina glande, & reliquis glandibus, & carbone, & pastu porcorũ. Cap. VI

FAgi glans nucleis similis, triangula cute includitur. Folium tenue, ac leuissimum populo simile, celerrime flauescẽs: & media parte plerunq; gignẽs superne paruulam baccam uiridem, cacumine aculeatã. Fagi glans muribus gratissima est, & ideo animalis eius unà prouentus. Glires quoq; saginat. Expetitur & turdis. Arborum fertilitas omniũ ferè alternat, sed maxime fagi. Glandem quæ proprie intelligitur, ferunt robur, quercus, esculus, cerrus, ilex, suber. Continentur hispido calyce, per genera plus minus cõplectente. Folia præter ilicem grauia, carnosa, procera, sinuosa lateribus, nec cum cadunt flauescentia, ut fagi, pro differentia generum breuiora, uel longiora. Ilicis duo genera. Ex ijs in Italia folio non multum ab oleis distant, milaces à quibusdã græcis dictæ, in prouincijs aquifoliæ. Ilicis glans utriusq; breuior & gracilior, quam Homerus acylon appellat, eoq́ nomine à glande distinguit. Masculas ilices negant ferre. Glans optima in quercu atq; grandissima, mox esculo: nam roboris parua. Cerro tristis, horrida, echinato calyce ceu castaneæ. Sed in querna alia dulcior, molliorq́ fœminæ, maris spissior. Maxime autem probatur latifoliæ ex argumẽto dictæ. Distant autem inter se magnitudine & cutis tenuitate. Item quod alijs subest tunica rubigine scabra, alijs protinus candidum corpus. Probatur & ea, cuius in balano utrinque ex longitudine extrema lapidescit duritia: melior, cui in cortice, quàm cui in corpore, utrunq; non nisi mari. Præterea alijs ouata, alijs rotunda, alijs acutior figura. Sicut & colos nigrior, candidiorúe qui præfertur. Amaritudo in extremitatibus, mediæ dulces. Quin & pediculi breuitas proceritasq́ differentiam habet. In ipsis uero arboribus quę maximam fert, hemeris uocatur, breuior, & in orbem comosa, alasq́ ramorum crebro cauata. Fortius lignum quercus habet & incorruptius: ramosa & ipsa, procerior tamen & crassior caudice. Excelsissima autem ægilops incultis amica. Ab hac proxime latifoliæ proceritas, sed minus utilis ædificijs: atque carbone dota-

ta, uitijs

ta,uitijs obnoxia est. Quamobrem solida utuntur carboni, ærariorum tantum officinis compendio: quoniam desinente flatu protinus emoriens sæpius recoquitur: cætero plurimis scintillis. Idem è nouellis melior. Aceruí confertis taleis recentibus luto caminantur: accensa strue contis pungitur durescens calyx, atq; ita sudorem emittit. Pessima & carboni & materię haliphleos dicta, cui crassissimus cortex atq; caudex, & plerunq; cauus fungosusq;. Nec alia putrescit ex hoc genere, etiã cũ uiuit. Quin & fulmine sæpissime icitur, quamuis altitudine non excellat: Ideo ligno eius nec ad sacrificia uti fas habetur. Eidem raro glans, & cum tulit amara, quam præter sues nullum attingat animal: ac ne eæ quidem, si aliud pabulum habeant. Hoc quoque inter reliqua neglectæ religionis est, quod emortuo carbone sacrificatur. Glans fagea suem hilarem facit, carnẽ coctibilem ac leuem & utilem stomacho: iligna suem angustã, nitidam, strigosam, ponderosam: querna diffusam & grauissimã, & ipsa glandium æque dulcissima. Proximam huic cerream tradit Nigidius, nec ex alia solidiorem carnem, sed duram. Iligna tentari sues, nisi paulatim detur. Hanc nouissimam cadere. Fungosam carnem fieri esculo, robore, subere. Quæ glandem ferunt, omnes & gallam, alternisq; annis glandem. Sed gallam hemeris optimam, & corijs perficiendis aptissimam. Similem huic latifolia, sed leuiorem, multoq; minus probatam. Fert & nigram. Duo enim genera sunt. Hæc tingendis utilior.

De galla, & quammulta præter glandem eædem ferant arbores. Cap. VII

NAscitur autem galla sole de geminis exeũte, erumpens noctu semper uniuersa. Crescit uno die candidior. Et si æstu excepta est, arescit protinus, neque ad iustum incrementum peruenit: hoc est, ut nucleum fabæ magnitudine habeat. Nigra diutius uiret, crescitq; ut interdũ mali compleat magnitudinẽ. Optima Comagena, deterrima ex robore. Signũ eius, quod cauernæ translucẽt. Robur præter fructũ plurima & alia gignit. Nanq; fert & gallæ utrunq; genus, & quædam ueluti mora, ni distarent arida duritia, plerunque tauri caput imitantia, quibus fructus inest nucleis oliuæ similis. Nascuntur in eo & pilulæ, nucibus non absimiles, intus habentes flocculos molles, lucernarum luminibus aptos. Nam & sine oleo flagrant, sicuti galla nigra. Fert & aliam inutilem pilulam cum capillo, uerno tamen tempore melligeni succi. Gignunt & alæ ramorum eius pilulas corpore non pediculo adhærẽtes, candicantes umbilicis. Cætera nigra uarietate dispersa. Media cocci colorem habent. Apertis amara inanitas est. Aliquãdo & pumices gignit, necnon & è folijs conuolutas pilulas: & in folio rubente aquosos nucleos candicantes & translucidos, quamdiu molles sint, in quibus & culices nascuntur: indurescunt in modum gallæ.

De cachrye, & cocco grano, & agarico, & subere. Cap. VIII

FErunt robora & cachryn: ita uocatur pilula in medicina urendi uim habẽs. Gignitur & in abiete, larice, picea, tilia, nuce, platano, postquam folia cecidere, hyeme durans. Continet nucleum pineis similem. Is crescit hyeme, aperitur uere pilula tota. Cadit cum folia cœperint crescere. Tam multifera sunt, & tot res pręter glandem pariũt robora. Sed & boletos suillosq;, gulæ nouissima iritamenta, quæ circa radices gignuntur. Quercus probatissimos, robur autem & cypressus, & pinus, noxios. Robora ferũt & uiscum, & mella, ut autor est Hesiodus. Constatq; rores melleos è cœlo, ut diximus, cadentes, non alijs magis insidere frondibus. Cremati quoque roboris cinerem nitrosum esse certum est. Omnes tamen has eius dotes, ilex solo prouocat cocco. Granũ hoc, primoq; ceu scapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis. cusculium uocant: pensionem alteram tributi pauperibus Hispaniæ donat. Vsum eius gratiorem in conchylij mentione tradidimus. Gignitur & in Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia, pessimum in Sardinia. Galliarum glandiferæ maxime arbores agaricum ferunt. Est autem fungus candidus, odoratus, antidotis efficax, in summis arboribus nascens, nocte relucens. Signum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. E glandiferis sola quæ uocatur ægilops, fert panos arentes, muscoso uillo canos, non in cortice modo, uerum & è ramis dependentes cubitali magnitudine, odoratos, ut

diximus inter unguenta. Suberi minima arbor, glans pessima, rara, cortex tantũ in fructu præcrassus ac renascens, atq; etiam in denos pedes undiq; explanatus. Vsus eius ancoralibus maxime nauiũ, piscantiumq; tragulis, & cadorũ obturamẽtis: præterea in hyberno fœminarũ calceatu. Quamobrem nõ infacete Græci corticis arborem appellãt. Sunt qui fœminã ilicem uocent, atq; ubi nõ nascitur ilex, pro ea subere utuntur, in carpentarijs pręcipue fabricis, ut circa Elin & Lacedæmonem. Nec in Italia tota nascitur, aut in Gallia omnino.

Quarum sint in usu cortices. Cap. IX

Cortex & fagis, tiliæ, abieti, piceæ, in magno usu agrestium. Vasa corbesq; ac patentiora quædam messibus conuehendis uindemijsq; faciunt, atq; prætexta tuguriorum. Scribit in recenti ad duces explorator, incidens literas à succo. Necnon in quodam usu sacrorum religiosus est fagi cortex. Sed non durat arbor ipsa.

De scandulis, & pinu, pinastro, abiete, piceaq;, larice, tæda, taxo. Cap. X

Scandulæ è robore aptissimæ, mox è glandiferis alijs fagoq;: facillimæ ex oĩbus quæ resinã ferunt, sed minime durãt, pręterq; è pino. Scandula contectã fuisse Romã, usq; ad bellum Pyrrhi annis quadringentis LXX. Cornelius Nepos autor est. Syluarũ certe distinguebatur insignibus, Fagutali Ioui etiam nũc, ubi lucus fageus fuit, porta querquetulana, colle in quem uimina petebantur, totq; lucis, quibusdã & geminis. Q. Hortensius dictator, cũ plebs secessisset in Ianiculũ, legẽ in esculeto tulit, ut quod ea iussisset, oẽs Quirites teneret. Peregrinæ tũc uidebant, quoniã non erãt suburbanę, pinus atq; abies, oẽsq; quæ picẽ gignũt, de quibus nũc dicemus, simul ut tota cõdiendi uina origo cognoscatur. Quædã ferunt in Asia, aut oriente è pręd ictis picem. In Europa sex genera cognatarum arborum ferũt. Ex ijs pinus atq; pinaster foliũ habent capillamenti modo prætenue longumq;, & mucrone aculeatum. Pinus fert minimum resinæ, interdum & nucibus ipsis, de quibus dictum est, uix ut ascribatur generi. Pinaster nihil aliud est q̃ pinus siluestris, mira altitudine, & à medio ramosa, sicut pinus in uertice. Copiosiorẽ dat hæc resinã, quo dicemus modo: Gignitur & in planis. Easdẽ arbores alio nomine esse per oram Italię, quos tibulos uocãt, pleriq; arbitrantur, sed graciles succinctioresq;, & enodes, liburnicarum ad usus, penè sine resina. Picea montes amat atq; frigora: feralis arbor, & funebri indicio ad fores posita, ac rogis uirẽs. Iam tamen & in domos recepta, tonsili facilitate. Hæc plurimã resinã fundit, interueniẽte candida gemma, tã simili thuri, ut mixta uisu discerni nõ queat, & inde fraus seplasiæ. Omnibus his generibus folia breui seta & crassiore, duraq; ceu cupressis. Piceæ rami penè statim ab radice modici, uelut brachia lateribus inhærent. Similiter abieti expetitæ nauigijs. Situs in excelso montiũ, ceu maria fugerit, nec forma alia. Materies uero præcipua trabibus, & plurimis uitæ operibus. Resina ei uitium, unde fructus unus piceæ: exiguumq; sudat aliquando cõtactu solis. E diuerso materies quæ abieti pulcherrima, piceæ ad fissiles scãdulas, cupasq;, & pauca alia secamenta. Quinto generi situs idem, eadẽ facies: larix uocatur: materies pręstãtior longe, incorrupta uis, emori cõtumax rubens præterea, & odore acrior. Plusculum huic erumpit liquoris, melleo colore, atq; lentiore, nunq; durescentis. Sextum genus est tæda proprie dicta, abundantior succo q̃ reliqua, parcior liquidiorq; quàm picea, flãmis ac lumini sacrorũ etiã grata. Hæ, mares duntaxat, ferũt & eam quam Græci sycen uocãt, odoris grauissimi. Laricis morbus est, ut tæda fiat. Omnia autẽ hæc genera accẽsa, fuligine immodica, carbonẽ repente expuũt cum eruptionis crepitu, eiaculanturq; longe: excepta larice, quę nec ardet, nec carbonem facit, nec alio modo ignis ui cõsumitur, q̃ lapides. Omnia uero ea perpetuo uirẽt, nec facile discernũtur in fronde etiã à peritis. Tanta nataliũ mixtura est: sed picea minus alta q̃ larix: Illa crassior leuiorq; cortice, folio uillosior, pinguior, & dẽsior, meliorq; flexu. At piceæ rariora sicciorаq; folia, & tenuiora, ac magis algẽtia: totaq; horridior est, & p̄fusa resina. Lignũ uero abieti similius. Larix ustis radicibus non repullulat, picea repullulat, ut in Lesbo accidit, incenso nemore Pyrrhæo. Alia etiamnum generibus ipsis in sexu differentia. Mas

breuior

breuior & durior:fœmina procerior, pinguioribus folijs & simplicibus,atque non rigentibus.Lignum maribus durum,& in fabrili opere contortum:fœminæ mollius,publico discrimine in securibus.Hæ in quocunq; genere deprehendũt marem:quippe respuũtur,& fragosius sidunt,ægrius reuelluntur.Ipsaq; materies retorrida, & nigrior maribus radix. Circa Idam in Troade, & alia differentia est montanæ maritimæq;. Nanq; in Macedonia & Arcadia circa Elin permutant nomina.Nec constat autoribus,quod cuique generi attribuant,nos ita Romano discernimus iudicio.Abies è cunctis amplissima est, & fœmina etiam prolixior : materie mollior utiliorq;, arbore rotundior, folio pinnato densa, ut imbres non transmittat, atque hilarior.In totum è ramis generum horum pannicularum modo nucamenta squamatim cõpacta dependent, præterquam larici. Hæc abietis masculæ, primori parte nucleos habent, non item fœminæ. Piceæ uero totis panniculis, minoribus gracilioribusq;, minimos ac nigros. Propter quod Græci phthirophoron eam appellant.In eadẽ nucamenta compressiora maribus sunt,ac minus resina roscida. Similis etiamnum his aspectu est,ne quid prętereatur,taxus,minus uirens,gracilisq; & tristis, ac dira,nullo succo,ex omnibus sola baccifera.Mas noxio fructu.Letale quippe baccis in Hispania præcipue,uenenum inest. Vasa etiam uiatoria ex ea uinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertum est.Hanc Sestius milacem à Græcis uocari dixit: & esse in Arcadia tam præsentis ueneni,ut qui obdormiãt sub ea,cibumúe capiant, moriãtur. Sunt qui & taxica hinc appellata dicant uenena, quæ nunc toxica dicimus, quibus sagittæ tinguntur.Repertum,innoxiam fieri,si in ipsam arborem clauus æreus adigatur.

Quibus modis fiant genera picis, & quomodo fiat cedriũ, & de spissa pice quomodo fiat,& quibus modis resina coquatur. Cap. XI

PIx liquida in Europa è tæda coquitur,naualibus muniendis, multosq; ad alios usus. Lignum eius cõcisum, furnis undiq; igni extra circũdato,feruet:primus sudor aquæ modo fluit canali:hoc in Syria cedrium uocatur, cui tanta uis est,ut in Aegypto corpora hominum defunctorum eo perfusa seruetur. Sequens liquor,crassior iam,picem fundit. Hæc rursus in cortinas æreas cõiecta,aceto spissatur:& coagulata brutiæ cognomen accepit,dolijs duntaxat uasisq; cæteris utilis,lentore ab alia pice differẽs:Item colore rutilãte, & quòd pinguior est.E tæda oĩa illa fiũt. E picea resina,feruentibus cocta lapidibus,in alueis ualidi roboris:aut si aluei nõ sint, struis cõgerie uelut in carbonis usu. Hæc in uinum additur, farinę modo tusa,nigrior colore. Eadem resina si cũ aqua leuius decoquatur coleturq;,ruffo colore lentescit,ac stillaticia uocatur. Seponuntur autẽ in id ferè uitia resinæ corticisq;. Alia tẽperies ad crapulã.Nanq; flos crudus resinæ, cũ multa hastula tenui breuiq; auulsus,cõciditur ad cribri minuta:deinde feruẽti aqua,donec coquatur,perfunditur. Huius expressum pingue,præcipua resina fit, atq; rara, nec nisi paucis in locis subalpinæ Italiæ,conueniens medicis.Resinæ albæ congium in duobus aquæ pluuiæ coquunt. Alij utilius putant sine aqua coquere lento igne tota die, utiq; uase æris albi. Item terebinthinam in sartagine referuenti, hanc cæteris præferentes. Proxima ex lentisco.

De zopissa & sapio,& quarum arborum materia in precio. Cap XII

NOn omittendum, apud eosdem zopissam uocari derasam nauibus maritimis picem cum cera,nihil non experiente uita,multo efficaciorem ad omnia quibus pices resinæq; prosunt,uidelicet adiecto salis callo.Aperitur picea è parte solari non plaga,sed uulnere ablati corticis, cum plurimum bipedali hiatu, ut à terra cubito cum minimum absit.Nec corpori ipsi parcitur, ut in cæteris, quoniam hastula in fructu est. Verum hæc terræ proxima laudatur: altior amaritudinem affert. Postea humor omnis è tota confluit in ulcus. Item in tæda. Cum id manare desijt, simili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia. Postea tota arbor succiditur, & medulla eius uritur. Sic & in Syria terebintho detrahunt cortices.Ibi quidẽ & è ramis ac radicibus,cum resina damnetur ex his partibus.In Macedonia laricẽ masculã urunt, fœminę radices tantũ. Theopõpus scripsit, in

Apolloniatarum agro picem fossilem nõ deteriorem Macedonica inueniri. Pix optima ubiq; ex apricis aquilonis situ. Ex opacis horridior, uirusq; præferens. Frigida hyeme deterior, ac minus copiosa & decolor. Quidã arbitrantur in montosis copia præstantiorem fieri ac coloratiorẽ, & dulciorem quoq; & gratiorẽ dum resina sit. Decoctã autem minus picis reddere, quoniã in serum abeat, tenuioresq; esse ipsas arbores quàm in planis: sed has & illas serenitate steriliores. Fructum quædam proximo anno ab incisu largiuntur, aliæ secundo, quædam tertio. Expletur autem plaga resina, non cortice, nec cicatrice, quæ in hac arbore non coit. Inter hęc genera proprium quidam fecere sapium, quoniam ex cognatione earum seritur, qualis dicta est in nucleis. Eiusq; arboris imas partes tædas uocant, cum sit illa arbor nil aliud quàm picea, feritate paulũ mitigata satu: Sapinus autem materies cæsarum è genere fiat, sicuti docebimus.

De fraxino, genera eius quatuor. Cap. XIII

MAteriæ enim causa reliquas arbores natura genuit, copiosissimamq; fraxinũ. Procera hęc ac teres, pennata & ipsa folio: multumq; Homeri pręconio, & Achillis hasta nobilitata. Materies est ad plurima utilis. Ea quidẽ quæ sit in Ida Troadis intantũ cedro similis, ut ementes fallat cortice ablato. Græci duo genera eius fecere. Longã, enodẽ. Alteram, breuẽ, duriorem fuscioremq;, laureis folijs. Bumeliã uocant in Macedonia amplissimam lentissimãq;. Alij situ diuisere. Campestrẽ em̃ esse crispã, montanã spissam. Folia earũ iumẽtis mortifera, cæteris ruminantiũ innocua Græci prodidere. In Italia nec iumẽtis nocẽt. Cõtra serpẽtes uero succo expresso ad potũ, & imposita ulceribus, opifera ac nihil æque reperiũtur. Tantaq; est uis, ut ne matutinas quidẽ, occidẽtésue umbras, quàm sunt longissimæ, serpẽs arboris eius attingat, adeo ipsam procul fugiat. Experta prodimus: Si fronde ea gyro claudaẽ ignis & serpẽs, in ignẽ potius q̃ in fraxinũ fugere serpentẽ. Mira naturæ benignitas, prius q̃ hæ prodeãt, florere fraxinũ, nec ante cõditas folia dimittere.

De tilia, genera duo. Cap. XIIII

IN tilia mas & fœmina differunt omni modo. Nanq; & materies maris dura, rufiorq; ac nodosa, & odoratior. Cortex quoq; crassior, ac detractus inflexibilis. Nec semẽ fert aut florẽ, ut fœmina, quæ crassior arbore, materia candida præcellensq; est. Mirũ in hac arbore, fructum à nullo animaliũ attingi, foliorũ corticisq; succũ dulcẽ esse. Inter corticem & lignum tenues tunicas multiplici membrana, è quibus uincula tiliæ uocãtur: tenuissimæ earum philyræ, coronarum lemniscis celebres, antiquorumq; honore. Materies teredinem non sentit, proceritate perquam modica, uerum utilis.

De aceris generibus x. Cap. XV

ACer eiusdem ferè amplitudinis, operum elegantia ac subtilitate cedro secundũ. Plura eius genera. Albũ quod præcipui candoris, uocatur gallicũ, in transpadana Italia transq; alpes nascẽs: Alterum genus crispo macularum discursu, qui cum excellẽtior fuit, à similitudine caudæ pauonum nomẽ accepit, in Istria Rhetiaq; præcipuum. E uiliori genere crassiuenium uocatur. Græci situ discernunt. Campestre enim candidum esse, nec crispum, quod glinon uocant, montanũ uero crispius duriusq;, etiamnum è mascula crispius ad lautiora opera. Tertium genus zygiam, rubentem, fissili ligno, cortice liuido, & scabro. Hoc alij proprij generis esse malunt, & Latine carpinum appellant.

De brusco, mollusco, & staphylodendro, & buxo genera tria. Cap. XVI

PVlcherrimum uero est bruscum; multoq; excellentius etiamnũ molluscum. Tuber utrunq; arboris eius. Sed bruscum intortius crispum: molluscum simplicius sparsum. Et si magnitudinẽ mensarũ caperet, haud dubie præferretur cedro. Nũc intra pugillares lectorumq; silicios aut laminas raro usu spectatur: E brusco fiunt & mensæ nigrescentes Reperitur & in alno tuber: tanto deterius, quãto ab acere alnus ipsa distat. Aceris mares prius florent. Etiamnum in siccis natæ præferuntur aquaticis, sicut & fraxini. Est & trans alpes arbor simillima aceri albo materia, quæ uocatur staphylodendron. Fert siliquas & in ijs

in ijs nucleos sapore nucis auellanæ. In primis uero materies honorata buxo est, raro crispicanti, nec nisi radice: cætero lenis quies materiæ, silentio quodã & duritie ac pallore cõmendabilis: in ipsa uero arbore topiario opere. Tria eius genera: Gallicũ, quod in metas emittitur, amplitudinemq; proceriorem: Oleastrum in omni usu damnatũ, grauem præfert odorem. Tertium genus nostrate uocãt: syluestre, ut credo, mitigatum satu: diffusius, & densitate parietũ uirens sẽp ac tonsile. Buxus Pyrenęis, ac Cytoro mõtibus plurima, ac Berecynthio tractu. Crassissima in Corsica, flore non spernẽdo: quæ causa amaritudinis mellis. Semen illius cunctis animantibus inuisum. Hæc in Olympo Macedoniæ gracilior, sed breuis. Amat frigida, aprica. In igne quoq; duritia quæ ferro, nec flãma, nec carbone utili.

De ulmo, genera quatuor. Cap. XVII

INter has atq; frugiferas, materie uitiumq; amicitia, accipitur ulmus. Græci duo eius genera nouere: Montosam: quæ sit amplior: Campestrẽ, quæ fruticosa. Italia attineas uocat excelsissimas, & ex ijs siccanas præfert, quæ non sint riguæ. Alterum genus gallicas. Tertium nostrates, densiore folio, & ab eodem pediculo numerosiore. Quartum syluestre. Attineæ non ferunt samara: ita uocatur ulmi semen: omnesq; radicum plantis proueniunt, reliquæ semine.

De arborum natura per situs. Cap. XVIII

NVnc celeberrimis arborum dictis, quædam in uniuersum de cunctis indicãda sunt. Montes amãt cedrus, larix, tæda, & cæterę è quibus resina gignitur. Item aquifolia, buxus, ilex, iuniperus, terebinthus, populus, ornus, cornus, carpinus. Est & in Apẽnino frutex qui uocatur cotinus, ad liniamẽta modo, cõchylij colore insignis. Montes & ualles diligit abies, robur, castaneæ, tilia, ilex, cornus. Aquosis montibus gaudẽt acer, fraxinus, sorbus, tilia, cerasus. Non temere in montibus uisæ sunt prunus, punicæ, oleastri, iuglans, morus, sambuci. Descendunt etiã in plana, cornus, corylus, quercus, ornus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. Subeunt & in montosa, ulmus, malus, pirus, laurus, myrtus, sanguinei frutices, ilex, tingendisq; uestibus nascẽtes genistæ. Gaudet frigidis sorbus, & magis etiam betulla. Gallica hæc arbor mirabili candore atque tenuitate, terribilis magistratuũ uirgis. Eadem circulis flexibilis, item corbiũ sportis. Bitumen ex ea Galliæ excoquũt. In eosdem situs comitatur & spina, nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas, ut autor est Massurius. Nunc facibus carpinus & corylus familiarissimæ. Aquas odere cupressi, iuglandes, castaneæ, laburnum: Alpina & hæc arbor, nec uulgo nota, dura ac candida materie, cuius florem cubitalem longitudine apes non attingunt. Odit & quæ appellatur Iouis barba, in opere topiario tonsilis, & in rotunditatem spissa, argenteo folio. Non nisi in aquosis proueniũt salices, alni, populi, siler, ligustra tesseris utilissima: Item uacinia, Italiæ in aucupijs sata, Galliæ uero etiam purpurea, tingendi causa ad seruitiorum uestes. Quæcunque communia sunt montibus planisq;, maiora fiunt aspectuq; pulchriora in campestribus, meliora materie crispioraq; in mõtibus, exceptis malis, pirisq;

Diuisio generum. Cap. XIX

PRæterea arborum alijs decidunt folia, aliæ sempiterna coma uirent. Quam differentiam antecedat necesse est prior. Sunt enim arborum quædam omnino syluestres, quædam urbaniores, quas his placet nominibus distinguere. Ergo mites, quæ fructu, aut aliqua dote umbrarumúe officio humanius iuuant, non improbe dicantur urbanæ.

Quibus folia nõ decidãt, & de rhododẽdro. Cap. XX

HArum generi nõ decidunt, oleæ, lauro, palmæ, myrto, cupresso, pinis, ederæ, rhododendro. Et quamuis herba dicatur sabina rhododẽdron, ut nomine apparet, à græcis uenit. Alij nerion uocarunt, alij rhododaphnen, sempiternum fronde, rosæ similitudine caulibus fruticosum. Iumentis caprisq; & ouibus uenenum est. Idem homini cõtra ser/

pentium uenena remedio.

Item quibus folia non decidant, & quibus non omnia folia cadant, & quibus locis nulli arborum. Cap. XXI

SYlueſtrium generis folia non decidunt abieti, larici, pinaſtro, iunipero, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio, ſuberi, taxo, tamarici. Inter utraq; genera ſunt adrachne in Græcia & ubique unedo. Reliqua enim folia decidunt his, præterquam in cacuminibus. Non decidũt autem & in fruticum genere cuidam rubo, & calamo. In Thurino agro, ubi Sybaris fuit, ex ipſa urbe proſpiciebatur quercus una, nunquam folia demittens, nec ante mediam æſtatem germinans. Idq; mirum eſt, Græcis autoribus proditum, apud nos poſtea ſileri. Nam locorum tanta uis eſt, ut circa Memphim Ægypti, & in Elephantine Thebaidis nulli arbori decidant, ne uitibus quidem.

De natura foliorũ cadentium, & quibus foliorum uarij colores. Cap. XXII

CÆteræ omnes extra prædictas (etenim numerare longũ eſt) folia deperdunt: obſeruatumq; non areſcere niſi tenuia, & lata, & mollia. Quę uero nõ decidant, callo craſſa & anguſta eſſe. Falſa definitio eſt, non decidere his quarum ſuccus pinguior ſit. Quis enim poteſt in ilice intelligere? Decidere Timæus mathematicus ſole ſcorpionem tranſeunte, ſideris ui, quodam ueneno aeris, putat. Cur ergo nõ eadem cauſa aduerſum omnes polleat, iure miremur. Cadunt plurimis autumno. Quędam tardius amittunt, atq; in hyemes prorogãt moras. Nec intereſt maturius germinaſſe, utpote cum quædam primæ germinent, & inter nouiſſimas nudentur: ut amygdalæ, fraxini, ſambuci. Morus aũt nouiſſime germinat, & cum primis folia dimittit. Magna & in hoc uis ſoli. Prius decidũt in ſiccis macriſq;, & uetuſtæ prius arbori: multis etiam antequam matureſcat fructus. In ſerotina ficu, & hyberna piro, & malogranato eſt pomum tantum aſpici in matre. Neque his autem quæ ſemper retinent comas, eadem folia durant: ſed ſubnaſcentibus alijs, tũ areſcunt uetera, quod euenit circa ſolſtitium. Maxime foliorum unitas in ſuo cuiq; genere permanet, præterquam populo, ederę, crotoni, quam & ricinum diximus uocari.

De populo tria genera, & quorum foliorum figura mutetur. Cap. XXIII

POpuli tria genera, alba & nigra, & quæ Libyca appellatur, minima folio, ac nigerrima, fungiſq; enaſcentibus laudatiſſima. Alba folio bicolor, ſuperne candicans, inferiore parte uiridi. Huic nigræq;, ut crotoni, folia in iuuenta circinatæ rotunditatis ſunt: uetuſtiora in angulos exeunt. Econtrario ederæ anguloſa rotũdantur. Populorũ folijs grandiſſima lanugo. Euolat candidæ (tradita folio numeroſiore candida) ut iulus. Folia granatis & amygdalis rubentia. Mirum in primis id, quod ulmo tiliæq;, & oleæ, & populo albæ & ſalici euenit. Circumaguntur enim folia earum poſt ſolſtitium. Nec alio argumento certius intelligitur ſidus confectum.

Quæ folia uerſentur omnibus annis, quæ foliorum è palmis cura & uſus, & foliorum mirabilia. Cap. XXIIII

EST & publica omniũ foliorũ in ipſis differẽtia. Nanq; pars inferior à terra herbido uiret colore. Ab eadẽ leuiora, neruos callũq; & articulos in ſuperiore habẽt parte: inciſuras uero ſubter, ut manus humana. Oleæ ſuperne candidiora, & minus leuia: Itẽ ederæ. Sed omniũ folia quotidie ad ſolem oſcitant, interiores partes tepefieri uolẽtia. Superior pars omniũ lanuginẽ quãtulãcunq; habet, quę in alijs gentiũ lana eſt. In oriẽte funes ualidos è palmæ folijs fieri dictum eſt, eoſq; in humore utiliores eſſe. Et apud nos ferè palmis à meſſe decerpũtur. Ex his meliora, quæ ſeſe nõ diuiſerint. Siccãtur ſub tecto quaternis diebus: mox in ſole expandũtur, & noctibus relicta, donec candore inareſcant, poſtea in opera finduntur. Latiſſima fico, uiti, platano: anguſta myrto, punicæ, oleæ: capillata pino, cedro: aculeata aquifolio, & ilicũ generi: nã iunipero ſpina pro folio eſt: carnoſa cupreſſo, tamarici: craſſiſſima alno: longa harũdini, ſalici, palmæ etiã duplicia: circinata piro, mucronata malo, anguloſa ederæ, diuiſa platano: inſecta pectinũ modo piceæ, abieti: ſinuo-

ſa

ſa toto ambitu robori: ſpinoſa cute, rubo. Mordacia ſunt quibuſdam, ut urticis. Pungentia pino, piceæ, abieti, larici, cedro, aquifolijs. Pediculo breui oleæ, & ilici: longo uitibus: tremulo populis, & ijſdem ſolis inter ſe crepitantia. Iam & in pomo ipſo, mali quodam in genere, parua medijs emicãt folia, interim & gemina. Præterea alijs circa ramos, alijs in cacumine ramorum, robori & in caudice ipſo. Iam denſa, ac rara: ſemperq; lata rariora. Diſpoſita myrto, concaua buxo, inordinata pomis. Plura eodem pediculo exeuntia malis piriſq;. Ramuloſa ulmo, & cytiſo. Quibus adijcit Cato decidua, populea quernaq;, animalibus iubens dari non perarida: bubus quidem & ficulnea, ilignaq; & ederacea. Dantur & ex harundine & lauro. Decidunt ſorbo uniuerſa, cæteris paulatim. Et de folijs hactenus.

De ordine naturæ in ſatis, & de flore arborum, & conceptu, & germinatione, & partu, & quo ordine floreant. Cap. XXV

ORdo autem naturæ annuus ita ſe habet. Primus eſt conceptus, flare incipiente uento fauonio circiter ferè VI. Idus Feb. Hoc enim maritantur uiueſcentia è terra, quo etiam equæ in Hiſpania, ut diximus. Hic eſt genitalis ſpiritus mundi, à fouẽdo dictus, ut quidam exiſtimauere. Flat ab occaſu æquinoctiali, uer inchoans. Catulitionem ruſtici uocant, geſtiente natura ſemina accipere, eoq; animam inferente omnibus ſatis. Concipiũt uarijs diebus, & pro ſua quæq; natura. Alia protinus, ut animalia: tardius aliqua, & diutius grauida partus gerunt: quod germinatio ideo uocatur. Pariunt uero cũ florẽt, floſq; ille ruptis conſtat utriculis. Educatio in pomo eſt: hoc & germinatio. Arborum flos eſt pleni ueris indicium & anni renaſcentis, flos gaudium arborum. Tunc ſe nouas, aliaſq; quàm ſunt, oſtendunt: tunc uarijs colorũ picturis in certamen uſq; luxuriãt. Sed hoc negatum pleriſq;. Nõ enim oẽs florent, & ſunt triſtes quædam, quæq; non ſentiant gaudia annorum. Nam neq; ilex, picea, larix, pinus, ullo flore exhilarantur, nataleſúe pomorum recurſus annuos uerſicolori nuncio promittũt: nec fici atq; caprifici. Protinus enim fructũ flores gignunt. In ficis mirabiles ſunt & abortus, qui nunq̃ matureſcũt. Nec iuniperi florent. Quidam earum duo genera tradunt. Alterã florere, nec ferre. Quæ uero nõ floreat, ferre protinus baccis ſubnaſcentibus, quæ biennio hæreant. Sed id falſum, omnibuſq; ijs dura facies ſemper. Sic & hominũ multis fortuna ſine flore eſt. Omnes autem germinãt, etiam quæ nõ florent, magna & locorũ differentia. Quippe cũ ex eodẽ genere quæ ſunt in paluſtribus priora germinent, mox campeſtria, nouiſſima in ſyluis. Per ſe autẽ tardius piri ſylueſtres q̃ cætera. primo fauonio germinat cornus, proxime laurus, pauloq; ante æquinoctiũ tilia, acer. Inter primas uero populus, ulmus, ſalix, alnus, nuces. Feſtinat & platanus. Cæteræ uere cœpturo, aquifoliũ, terebinthus, paliurus, caſtanea, glandes. Serotino autẽ germine malus, tardiſſimo ſuber. Quibuſdã geminatur germinatio, nimia ſoli ubertate, aut inuitatis cœli uoluptate, quod magis in herbis ſegetum euenit. In arboribus tamen nimia germinatio elaſſeſcit. Sunt aliæ naturales quibuſdam præterq; uernas, quæ ſuis conſtant ſideribus, quorum ratio aptius reddetur ab hoc tertio uolumine. Hyberna aquilæ exortu, æſtiua canis ortu, tertia Arcturi. Has duas quidam omnibus arboribus communes putant: ſentiri autẽ maxime in fico, uite, punicis: cauſam afferentes, quoniã in Theſſalia Macedoniaq; plurima tum ficus exeat. Maxime tamen in Aegypto apparet hæc ratio. Et reliquæ quidẽ arbores, ut primũ cœpere, cõtinuant germinationẽ. Robur, & abies, & larix intermittunt tripartito, ac terna germina ædunt: ideo & inter ſquamas corticum ſpargunt: quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniã prægnantium rumpitur cortex. Eſt aũt prima earũ incipiente uere, circiter XV. diebus. Iterum germinãt tranſeũte geminos ſole. Sic fit, ut prima cacumina impelli ſecutis appareat, geniculato incremẽto. Tertia eſt earũdẽ ad ſolſtitiũ breuiſſima, nec diutius ſeptenis diebus. Clareq; & tũc cernitur excreſcentiũ cacuminũ articulatio. Vitis ſola bis parturit, cũ primũ emittit uuã iterũ cum digerit. Eorũ quæ nõ florẽt, partus tantũ eſt & maturitas. Quædã ſtatim in ger

minatione florent,properantq́ȝ in eo,ſed matureſcũt tarde,ut uites.Serotino quædã germinatu florẽt,maturantq́ȝ celeriter, ſicuti morus,quæ nouiſſima urbanarũ germinat,nec niſi exacto frigore, ob id dicta ſapientiſſima arborũ. Sed cum cœpit, intantum uniuerſa germinatio erumpit,ut una nocte peragat etiam cum ſtrepitu.Ex his quæ hyeme aquila exoriente (ut diximus) concipiunt, floret prima omniũ amygdala menſe Ianuario. Martio uero pomũ maturat.Ab ea proxime florent armeniaca,dein tuberes,& præcoces.Illę peregrinæ,hæ coactæ.Ordine aũt naturæ,ſylueſtriũ primæ ſambucus,cui medulla plurima:& cui nulla, cornus maſcula: Vrbanarũ malus,paruoq́ȝ poſt,ut ſimul uideri poſſit,pirus,& cerasus,& prunus.Sequitur laurus,illamq́ȝ cupreſſus,deinde punica,fici.At uites & oleæ florentibus iam ijs germinant. Cõcipiunt Vergiliarũ exortu. Hoc ſidus illarum eſt. Floret autẽ ſolſtitio uitis,& quæ paulo ſerius incipit olea.Defloreſcũt omnia ſeptenis diebus, non celerius : quædam tardius , ſed nulla pluribus bis ſeptenis. Omnia & intra VIII Idus Iulij,eteſiarum præcurſu.Nec ſtatim fructus ſequitur in aliquibus.

De corno,& quo tempore quæq́ȝ ferant, & quæ fructum nõ ferant,& quæ infelices exiſtimantur,& quæ facillime fructum perdunt,et quibus fructus antequam folium naſcantur. Cap. XXVI

CORnus enim circa ſolſtitia reddit primo candidum,poſtea ſanguineum.Ex eo genere fœmina poſt autumnũ fert baccas acerbas, & inguſtabiles cunctis animãtibus:ligno quoq́ȝ fungoſa & inutilis,cum mas è fortiſſimis quoq́ȝ ſit:tanta differentia ab eodem genere fit.Sed & terebinthus meſſibus reddit ſemen,& acer,& fraxinus:nuces & mala,& pira,præterq̃ hyberna aut præcocia,autũno.Glandiferæ ſerius etiãnum, Vergiliarum occaſu: eſculus tantum, autumno. Incipiente autem hyeme quædam genera mali piriq́ȝ,& ſuber.Abies flores croci colore circa ſolſtitiũ,ſemẽ reddit poſt uergiliarũ occaſum.Pinus autẽ & picea præueniunt germinatione XV ferè diebus. Semẽ uero poſt uergilias & ipſæ reddunt.Cedri & iuniperus & ilex anniferæ habentur,nouusq́ȝ fructus in his cum annotino pendet. In maxima tamen admiratione pinus eſt. Habet fructum matureſcentem, habet proximo anno ad maturitatem uenturum,ac deinde tertio.Nec ulla arborum auidius ſe promittit.Quo menſe ex ea nux decerpitur,eodem matureſcit alia:& ſic diſpenſatur, ut nullo non menſe matureſcãt. Quæ ſe in arbore ipſa diuiſere, uocantur zamiæ:læduntq́ȝ cæteras,niſi detrahãtur.Fructum arborum ſolæ nullum ferunt,hoc eſt, ne ſemen quidẽ,tamarix ſcopis tantũ naſcẽs, populus, alnus,ulmus attinia,alaternus,cui folia inter ilicem & oliuam. Infelices autem exiſtimantur,damnatæq́ȝ religione,quæ neq́ȝ ſeruntur unquam,neq́ȝ fructum ferunt. Cremutius autor eſt,nunq́ȝ uirere arborem,ex qua Phyllis ſe ſuſpenderit. Quæ gummi gignũt poſt germinationẽ aperiũtur: gummi uero non niſi fructu detracto ſpiſſatur.Nouellæ arbores carent fructu,quandiu creſcunt. Perdunt facillime ante maturitatem,palma,ficus,amygdala,malus,pirus.Item punica quæ etiam roribus nimijs & pruinis florem amittit.Qua de cauſa inflectũt ramos eius,ne ſubrecti humorem infeſtum excipiant, atq́ȝ contineant. Pirus & amygdala etiã ſi non pluat, ſed fiat auſtrinum cœlum,aut nubilum,amittunt florem & primos fructus,ſi cum defloruerẽ tales dies fuerint.Ociſſime autem ſalix amittit ſemen, antequam omnino maturitatem ſentiat,ob id dicta Homero frugiperda:ſecutaq́ȝ ætas ſcelere ſuo interpretata eſt hãc ſententiam,quando ſemen ſalicis mulieri ſterilitatis medicamentum eſſe cõſtat. Sed in hoc quoque prouidens natura,facile naſcenti & depacto ſurculo, incurioſius ſemen dedit. Vna tamen proditur ad maturitatẽ perferre ſolita,in Creta inſula,ipſo deſcenſu Iouis ſpeluncæ, toruũ ligneũq́ȝ magnitudine ciceris.Fiũt uero quædã & loci uitio infructuoſa, ſicut in Paro ſylua cædua quæ nihil fert. Perſicæ arbores in Rhodo,florent tantũ. Fit hæc differentia & ex ſexu, in ijsq́ȝ mares non ferunt. Aliqui hoc permutantes, mares eſſe quæ ferant tradunt. Facit & denſitas ſterilitatem. Gignentium autem quædam & lateribus ramorum & cacuminibus ferunt, ut pirus, punica, ficus, myrtus. Cætero eadem natura quæ

frugi/

frugibus. Nanq; & in eis ſpica in cacumine naſcitur: legumina in lateribus. Palma ſola (ut dictum eſt) in ſpathis habet fructũ, racemis propendentẽ. Reliquis ſub folio pomum, ut protegatur, excepta fico, cui folium maximũ umbroſiſſimũq;, & ideo ſupra id pomum: eidemq; ſerius folium naſcitur quàm pomum. Inſigne proditur in quodã genere Ciliciæ, Cypri, Helladis, ficos ſub folio, groſſos uero poſt folium naſci. Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos uocant. In Laconico genere maximæ ſunt.

De biferis & triferis, & quæ celerrime ſeneſcant, & de ætatibus earũ. Cap. XXVII

SVnt & biferæ in eiſdem. In Cea inſula caprifici triferæ ſunt. Primo fœtu ſequens euocatur, ſequẽti tertius. Hoc fici caprificãtur. Et caprifici aũt ab aduerſis folijs naſcũtur. Biferæ & in malis ac piris quædã, ſicut & præcoces. Malus ſylueſtris bifera. Sequens eius fructus poſt Arcturũ in apricis maxime. Vites quidẽ & triferæ ſunt, quas ob id inſanas uocant, quoniam in ijs alia matureſcunt, alia turgeſcunt, alia florent. M. Varro autor eſt uitem fuiſſe Smyrnæ apud mare biferam, & malum in agro Conſentino. Hoc aũt euenit perpetuo in Tacapenſi Africæ agro, de quo plura aliâs: ea eſt ſoli fertilitas. Trifera eſt & cupreſſus. Nanq; baccæ eius colligũtur menſe Ianuario, & Maio, & Septembri, ternasq; earum gerit magnitudines. Eſt uero & in ipſis arboribus etiã onuſtis peculiaris differẽtia. Summa ſui parte fertilior eſt arbutus: quercus inferiore, iuglandes, fici, mariſcæ. Omnes quo magis ſeneſcunt, hoc maturius ferũt, & in apricis locis, nec pingui terra. Sylueſtriora omnia tardiora. Quædam ex ijs omnino non matureſcũt. Item quæ ſubarantur, aut quæ ablaqueãtur, celeriora neglectis: hæc & fertiliora. Eſt etiamnum ætatis differentia. Amygdala enim & pirus in ſenecta fertiliſſimæ, ut glandiferæ & quoddam genus ficorũ. Cæteræ in iuuenta, tardiusq; maturantes, quod maxime notatur in uitibus. Vetuſtioribus enim uinum melius, nouellis copioſius. Celerrime uero ſeneſcit, & in ſenecta deteriorem fructum gignit, malus. Nanq; & minora poma proueniunt, & uermiculis obnoxia. Quin & in ipſa arbore naſcuntur. Ficus ſola ex omnium arborum fœtu, maturitatis cauſa medicatur: iam quidem ex portentis, quoniam maiora ſunt pretia præpoſteris. Omnia autem celerius ſeneſcunt præfœcunda. Quin & protinus moriuntur aliqua, cœlo fœcunditatem omnem eblandito: quod maxime uitibus euenit.

De moro. Cap. XXVIII

COntrà morus tardiſſime ſeneſcit, fructibus minime laborans. Tarde & ea quorum criſpa materies, ut acer, palma, populus. Et ſubarata ocyus ſeneſcunt.

De ſylueſtribus. Cap. XXIX

SYlueſtria aũt tardiſſime. Atq; in totum, omnis cura fertilitatem adijcit, fertilitas ſenectam: ideoq; & præflorent talia & prægerminãt, atq; in totũ præcocia ſunt, quoniam omnis infirmitas cœlo magis obnoxia eſt. Multæ uero plura gignũt, ut diximus, in glandiferis: inter quas laurus uuas ſuas, maximeq; ſterilis quæ nõ gignit aliud: ob id à quibuſdam mas exiſtimatur. Ferunt & auellanæ iulos compactili callo, ad nihil utiles.

De buxo, & faba Græca, ſiue loto. Cap. XXX

PLurima uero buxus. Nam & ſemen ſuum, & granum quod carthegon uocant, & à ſeptentrione uiſcũ, à meridie hyphear, de quibus plura mox paulò. Interdumq; pariter res quaternas habent. Arborum quædam ſimplices, quibus à radice caudex unus, & rami frequẽtes, ut oliuæ, fico, uiti. Quædã fruticoſi generis, ut paliurus, myrtus. Item nux auellana. Quinimò melior eſt & copioſior fructu, in plures diſperſa ramos. In quibuſdã omnino nullus, ut in ſuo genere buxo, loto tranſmarinæ. Quædam bifurcæ, atq; etiam in quinas partes diffuſæ. Quædam diuiduæ nec ramoſæ, ut ſambuci. Quædam indiuiduæ, ramoſæ, ut piceæ. Quibuſdam ramorum ordo, ſicut piceæ, abieti: Alijs inconditus, ut robori, malo, piro. Et abieti quidem ſubrecta diuiſura, ramiq; in cœlum tendentes, non in latera proni. Mirum, cacuminibus eorum deciſis moritur, totis uero detruncatis durat. Et ſi infrà quàm rami fuere præcidatur, quod ſupereſt uiuit: ſi uero cacumen tantum auferatur,

tota moritur. Alia ab radice brachiata, ut ulmus. Alia in cacumine ramosa, ut pinus, lotos, siue faba Græca: quã Romę à suauitate fructus syluestris quidẽ, sed cerasorũ penè natura loton appellant. Præcipue domibus expetitur ramorum petulantia, breui caudice, latissima expatiantiũ umbra, & in uicinas domos sæpe transilientiũ. Nulli opacitas breuior, nec aufert solem hyeme decidentibus folijs. Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiens blandius. Nulli rami longiores ualidioresq;, aut plures, ut dixisse totidem arbores liceat. Cortice pelles tingunt, radice lanas. Malis proprium genus. Ferarũ enim rostra reddũt, adhærentibus uni maximo minoribus. Ramorum aliqui cæci, qui non germinant: quod natura fit, si non eualuere: aut pœna, cum deputatos cicatrix hebetauit. Quæ diuiduis in ramo natura est, hæc uiti in oculo, harundini in geniculo. Omnium terræ proxima crassiora. In longitudinem excrescunt abies, larix, palma, cupressus, ulmus, & si qua unistirpia. Ramosarum cerasus etiam in XL cubitorum trabes, æquali per totum duûm cubitorum crassitudine reperitur.

De ramis, & cortice, & radicibus arborum. Cap. XXXI

QVædam statim in ramos spargũtur, ut mali. Cortex alijs tenuis, ut lauro, tiliæ. Alijs crassus, ut robori. Alijs leuis, ut malo, fico. Idem scaber robori, palmæ. Omnibus in senecta rugosior. Quibusdam rumpitur sponte, ut uiti: quibusdam etiam cadit, ut malo, unedoni: carnosus suberi, populo: membranaceus, ut uiti, harundini: libris similis, cераso: multiplex tunicis, ut uitibus, tiliæ, abieti. Quibusdam simplex, ut fico, harundini. Magna & radicum differẽtia. Copiosæ, fico, robori, platano: breues & angustæ, malo: singulares abieti, larici. Singulis enim innitũtur, quanq; minimis in latera dispersis. Crassiores lauro & inæquales. Item oleæ cui & ramosæ. At robori carnosæ. Robora suas in profundum agunt. Si Virgilio quidem credimus, esculus quantum corpore eminet, tantũ radice descendit. Oleæ, malis, & cupressis per summa cespitũ. Alijs recto meatu, ut lauro, oleę. Alijs flexuoso, ut fico. Minutis hæc capillamẽtis hirsuta, ut abies, multæq; syluestriũ, è quibus montani prætenuia fila decerpentes, spectabiles lagenas, & alia uasa nectunt. Quidam nõ altius descẽdere radices, q̃ solis calor tepefaciat, idq; natura loci tenuioris crassiorisue dixere, quod falsum arbitror. Apud autores certe inuenitur abietis plantã, cum transferretur VIII cubitorum in altitudine, nec totam refossam, sed abruptam. Maxima spatio atq; plenitudine & cedri est. Ab ea platani, roboris, & glandiferarum. Quarundam radix uiuacior superficie, ut lauri. Itaq; cum trunco inaruit recisa, etiam lætius fruticat. Quidam breuitate radicum celerius senescere arbores putant: quod coarguunt fici, quarũ radices longissimæ, & senectus ocyssima. Falsum arbitror, & quod aliqui prodidere, radices arborum uetustate minui. Visa etenim est annosa quercus euersa ui tempestatis, & iugerũ soli amplexa. Prostratas restitui plerunq;, & quadã terræ cicatrice reuiuiscere, uulgare est. Et familiarissimum hoc platanis, quæ plurimum uentorum concipiunt propter densitatem ramorum: quibus amputatis, leuatæ onere in sua scrobe reponuntur. Factumq; iam est hoc in iuglandibus oleisq;, ac multis alijs.

De prodigiosis arboribus, & quibus modis sponte nascantur, & quod nõ omnia ubique nascantur, & quæ non alibi nascantur arbores. Cap. XXXII

EST in exẽplis, & sine tempestate, ulláue causa alia q̃ prodigij cecidisse multas, ac sua sponte resurrexisse. Factũ hoc populi Ro. quiritibus ostentũ Cimbricis bellis Nuceriæ in luco Iunonis, ulmo postquã etiam cacumen amputatum erat, quoniam in aram ipsam procũbebat, restituta spõte, ita ut protinus floreret. A quo deinde tẽpore maiestas populi Ro. resurrexit, quæ ante uastata cladibus fuerat. Memoratur hoc idem factũ & in Philippis, salice procidua atq; detrũcata: & Stagiris in musęo populo alba. Omnia fausti ominis. Sed maxime mirum, Antandri platanus etiam circumdolatis lateribus restibilis sponte facta, uitæq; reddita, lõgitudine XV. cubitorũ, crassitudine quatuor ulnarũ. Arbores quas naturæ debeamus, tribus modis nascũtur: Sponte, aut semine, aut ab radice. Cura numerosior existit, de qua suo dicemus uolumine. Nũc eñ totus sermo de natura est,

multis modis mirisq; memorabili. Nanq; non omnia in omnibus locis nasci docuimus, nec translata uiuere. Hocq; aliâs fastidio, aliâs contumacia, sæpius imbecillitate eorũ quæ transferuntur euenit: aliâs cœlo inuidente, aliâs solo repugnãte. Fastidit balsamũ alibi nasci, Assyria malus alibi ferre: necnon & palma nasci ubiq;, aut nata parere: uel cum promisit etiam ostenditq;, ea educare, quæ tanq; inuita peperit. Non habet uires frutex cinnami in Syriæ uicina perueniendi. Non ferũt amomi nardiq; deliciæ, ne in Arabia quidem ex India naue peregrinari. Tentauit enim Seleucus rex. Illud maxime mirum, ipsas arbores plerunq; exorari ut uiuãt, atq; transmigrent: aliquando & à solo impetrari, ut alienas alat, aduenasq; nutriat: cœlum nullo modo flecti. Viuit in Italia piperis arbor: casiæ uero etiam in septentrionali plaga. Vixit & in Lydia thuris. Sed unde sorbentes succũ omnem ex ijs soles coquentesq; lachrymam? Illud proxime mirum, mutari naturam in ijsdem locis, atq; pro indiuiso ualere. Cedrum æstuosis partibus dederat, at in Lycijs Phrygijsq; montibus nascitur. Frigus inimicum lauro fecerat, sed in Olympo copiosior nulla est. Circa Bosphorum Cimmeriũ in Panticapeo urbe, omni modo laborauit Mithridates rex, & cæteri incolæ, sacrorum certe causa laurum myrtumq; habere, & nõ contigit: cũ temporis arbores abundent ibi, punicæ ficiq;, iam mali & piri laudatissimæ. Frigidas eodem tractu non genuit arbores, pinum, abietem, piceam. Et quid attinet ad Pontum abire? Iuxta Romam ipsam castaneę cerasiq; ægre proueniunt, persica in Thusculano. Necnõ nuces græcæ cum tædio inseruntur, Tarracina syluis scatente earum.

De cupresso: & quod ex terra noua aliqua sæpe nascantur, quæ in ea antè non fuerunt. Cap. XXXIII

CVpressus aduena, & difficillime nascentiũ fuit, ut de qua uerbosius sæpiusq; q; de omnibus alijs prodiderit Cato. Natu morosa, fructu superuacua, baccis torua, folio amara, odore uiolenta, ac ne umbra quidem gratiosa, materie rara, ut penè fruticosi generis, diti sacra, & ideo funebri signo ad domos posita. Fœmina sterilis diu. Metæ demum aspectu non repudiata, distinguendis tantũ pinorũ ordinibus. Nũc uero tonsilis facta in densitate parietũ, coercitaq; gracilitate perpetuo tenera. Trahitur etiã in picturas opere historiali: uenatus classesúe, & imagines rerũ tenui folio, breuiq; & uirente superuestiens. Duo genera earum: Meta in fastigiũ conuoluta, quæ & fœmina appellatur. Mas spargit extra se ramos, deputaturq;, & accipit uitem. Vtraq; autẽ immittitur in perticas asseresúe amputatione ramorum, qui XIII. anno denarijs singulis ueneunt. Quæstuosissima in satus ratione sylua. Vulgoq; dotem filiarũ antiqui plantaria appellabãt. Huic patria insula Creta, quanq; Cato Tarentinã eam appellat, credo, quod primũ eò uenerit. Et in Ænaria succisa regerminat. Sed in Creta quocũq; loco terrã mouerit quispiã, nisi seratur alia, hæc gignitur, protinusq; emicat. Illa uero etiã nõ appellato solo ac sponte, maximeq; in Idæis montibus, & quos Albos uocãt, summisq; iugis, ubi niues nunq; absunt, plurima: quod miremur, alibi non nisi in tepore proueniens, & nutricẽ magnopere fastidiens. Nec terræ tantũ natura circa has refert, aut perpetua cœli, uerum & quædam temporaria uis. Imbres aliquæ plerunq; semina afferunt, & certo fluunt genere, aliquando etiam incognito: quod accidit Cyrenaicæ regioni, cum primum ibi laserpitium natum est, ut in herbarũ natura dicemus. Nata est & sylua urbi ei proxima imbre piceo crassoq;, circiter urbis Romæ annum CCCCXXX.

De edera. Cap. XXXIIII

EDera iam dicitur in Asia nasci. Negauerat Theophrastus: nec in India, nisi in monte Mero. Quin & Harpalum omni modo laborasse ut sereret eam in Medis, frustra. Alexandrũ uero ob raritatem ita coronato exercitu, uictorem ex India redijsse, exemplo Liberi patris: cuius dei & nunc adornat thyrsos, galeasq; etiã & scuta, in Thraciæ populis in solennibus sacris. Inimica arbori satisq; omnibus, sepulchraq; ac muros rumpẽs: serpentium frigori gratissima, ut mirum sit ullum honorem habitum ei. Duo genera eius prima ut reliquarũ, mas & fœmina. Maior traditur mas corpore, & folio duriore ac pin-

guiore & flore ad purpuram accedente. Vtriusq; autem flos similis est rosæ syluestri, nisi quod caret odore. Species horũ generum tres: Est enim candida, & nigra edera, tertiaq; quę uocatur helix. Etiamnũ hæ species diuidũtur in alias, quoniã est alia fructu tantũ candida, alia & folio. Fructumq; candidũ ferentiũ aliјs densus acinus, & grandior, racemis in orbem circumactis, qui uocãtur corymbi. Item selenitium, cuius est minor acinus, sparsior racemus. Simili modo in nigra. Alicui & semen nigrũ, aliј crocatum: cuius coronis poetæ utuntur, foliјs minus nigris, quã quidam Dionysiã, aliј Bacchicam uocant, maximis inter nigras corymbis. Quidã apud Gręcos etiamnũ duo genera huius faciũt, à colore acinorũ erythranũ & chrysocarpũ. Plurimas habet differẽtias helix, quoniã folio maxime distat. Parua sunt & angulosa cõcinnioraq;, cum reliquorũ generum simplicia sint. Distat & longitudine internodiorũ, præcipue tamen sterilitate, quoniã fructũ non gignit. Quidã hoc ætatis esse nõ generis existimãt: primoq; esse helicẽ putãt, fieri ederã uetustate. Horum error manifestus intelligitur, quoniã helicis plura genera reperiũtur, sed tria maxime insignia. Herbacea ac uirens quæ plurima est, altera cãdido folio, tertia uersicolor, quę Thracia uocatur. Etiamnũ herbaceæ tenuiora folia, in ordinẽ digesta, dẽsioraq;. In alio genere diuersa omnia. Et in uersicolori alia tenuioribus foliјs, ac similiter ordinatis dẽsioribusq;. In altera neglecta omnia hæc. Maiora quoq; ac minora sunt folia, macularumq; habitu distãt. Et in cãdidis alia sunt cãdidiora. Adolescit in lõgitudinẽ maxime herbacea. Arbores aũt necat cãdida, omnẽq; succũ auferẽdo tãta crassitudine augetur, ut ipsa arbor fiat. Signa eius, folia maxima atq; latissima, mammas erigẽtis, quæ sunt cæteris inflexæ: racemi stantes, ac subrecti. Et quanq; omniũ ederarũ generi radicosa brachia, huic tamen maxime ramosa ac robusta. Ab ea nigræ: Sed propriũ albæ, quod inter media folia emittit brachia utrinq; semper amplectens. Hæc est & in muris, quamuis ambire nõ possit. Itaq; etiã pluribus locis intercisa, uiuit tñ duratq;, & totidẽ initia radicũ habet quot brachia, quibus incolumis & solida arbores sugit ac strãgulat. Est & in fructu differẽtia albę nigræq; ederæ: quoniã aliјs tãta amaritudo acini, ut aues nõ attingãt. Est & rigens edera, quæ sine adminiculo stat, sola omniũ generũ ob id uocata cissos. E diuerso nunq; nisi humi repẽs chamæcissos.

De edera quę uocatur smilax. Cap. XXXV

Similis est ederæ, è Cilicia quidẽ primũ profecta, sed in Græcia frequentior, quã uocãt smilacẽ, dẽsis geniculata caulib9, spinosis fruticosa ramis, folio ederaceo paruo, nõ angulosò, à pediculo emittẽte pãpinos, flore cãdido, olẽte liliũ. Fert racemos labruscę modo non ederę, colore rubro, cõplexa acinis maioribus nucleos ternos, minoribus singulos, nigros durosq;: infausta omnibus sacris & coronis, qm̃ sit lugubris, uirgine eius nõis ꝓpter amorẽ iuuenis Croci, mutata in hũc fruticẽ. Id uulgus ignorãs, plerunq; festa sua polluit, ederã existimãdo: sicut in poetis, aut Libero patre, aut Sileno, qs omnino nescit q̃bus coronẽtur. E smilace fiunt codicilli. Propriũq; materię est, ut admota auribus leuẽ sonũ reddat. Ederæ mira ꝓditur natura ad experiẽda uina. Si uas fiat ex ligno eius, uina trãsfluere, ac remanere aquã, si qua mixta fuerit.

De aquaticis calamis, & fruticibus. Ca. XXXVI

INter ea quæ frigidis gaudẽt, & aquaticos frutices dixisse cõueniat, Principatum in his tenebũt harundines, belli pacisq; experimẽtis necessariæ, atq; etiã in deliciјs gratæ. Tegulo enim earũ domus suas septentrionales populi operiunt, durantq; æuis tecta alta. In reliquo uero orbe, & cameras leuissime suspendunt. Chartisq; seruiunt calami Aegyptiј maxime, cognatione quadam papyri. Probatiores tamen Gnidiј, & qui in Asia circa Anaiticũ lacũ nascuntur. Nostratibus fungosior subest natura, cartilagine bibula, quę cauo corpore intus superne tenui inarescit ligno: fissilis, pręacuta semper acie, geniculata. Cætero gracilitas nodis distincta, leui fastigio tenuatur in cacumina, crassiore paniculo coma, neq; hac superuacua. Aut enim pro pluma strata cauponarũ replet: aut ubi limosiore callo induruit, sicut in Belgis, contusa & interiecta nauium commissuris ferruminat textus, glutino tenacior, rimisq; explendis fidelior pice. Calamis orientis populi bella conficiunt

ciunt. Calamis ſpicula addunt irreuocabili hamo noxia. Mortem accelerant pinna addita calamis. Fitq; & ex ipſo telū aliud fracto in uulneribus. His armis ſolem ipſum obumbrant. Propter hoc maxime ſerenos dies optant. Odere uentos & imbres, qui inter illos pacem eſſe cogūt. Ac ſi quis Aethiopas, Aegyptū, Arabas, Indos, Scythas, Bactros, Sarmatarum tot gentes, & orientis, omniaq; Parthorum regna diligentius computet, æqua fermè pars hominum in toto mundo calamis ſuperata degit. Præcipuus hic uſus in Creta bellatores ſuos præcipitauit. Sed in hoc quoq;, ut cæteris in rebus, uicit Italia: quando nullus ſagittis aptior calamus, q̃ in Rheno Bononienſi amne, cui plurima ineſt medulla, pondusq; uolucre, contra flatus quoq; peruicax libra. Quippe non eadē gratia Belgicis. Hæc & Creticis cōmendatioribus: quanq; præferantur Indi, quorū alia quibuſdā uidetur natura, quando & haſtarū uicem præbent additis cuſpidibus. Harundini quidē Indicæ arborea amplitudo, qualē uulgo in templis uidemus. Differre mares ac fœminas in his quoq; Indi tradunt, Spiſſius mari corpus, fœminæ capacius. Nauigiorū etiam uicē præſtant (ſi credimus) ſingula internodia. Circa Aceſinē amnem maxime naſcuntur. Harundo omnis ex una ſtirpe numeroſa. Atq; etiam reciſa fœcundius reſurgit. Radix natura uiuax, geniculata & ipſa. Folia Indicis tantū breuia. Omnibus uero à nodo orſa, complexu tenues per ambitū inducunt tunicas: atq; à medio internodio, cum plurimū, deſinunt ueſtire, procumbuntq;. Latera harundini calamoq; in rotunditatē bina, ſuper nodos alterno ſemper inguine, ut alterum ad dextra fiat, alterum ſuperiore geniculo ad læua per uices. Inde exeunt aliquando rami, qui ſunt calami tenues. Plura autē genera, Alia ſpiſſior denſiorq; geniculis, breuibus internodijs. Alia rarior maioribus, tenuior & ipſa. Calamus uero alius totus concauus, quē ſyringiam uocant, utiliſſimus fiſtulis, quoniam nihil eſt ei cartilaginis atq; carnis. Orchomenius eſt continuo foramine peruius, quem auleticon uocant. Hic tibijs utilior, fiſtulis ille. Eſt alius craſſiore ligno, & tenui foramine. Hunc totum fungoſa replet medulla. Alius breuior, alius ꝓcerior, exilior, craſſiorq;. Fruticoſiſſimus q uocatur donax, nō niſi in aquaticis natus: quoniā & hæc differentia eſt multū prælata harundine quæ in ſiccis proueniat. Suū genus ſagittario calamo, ut diximus, ſed Cretico longiſſimis internodijs, obſequentiq; quò libeat flecti calefacto. Differentias faciūt & folia, nō multitudine, uerū robore & colore. Valida Laconicis, & ab una parte denſiora: quales in totum circa ſtagna gigni putant, diſſimiles amnicis, longisq; ueſtiri tunicis, ſpatioſius à nodo ſcandente cōplexu. Eſt & obliqua harundo nō in excelſitatē naſcens, ſed iuxta terram fruticis modo ſe ſpargēs, ſuauiſſima in teneritate animalibus. Vocatur à quibuſdam elegia. Eſt & in Italia naſcens adarcha nomine, paluſtris: & cortice, tantū ſub ipſa coma, utiliſſima dentibus: quoniā uis eadē eſt quæ ſinapi. De Orchomenij lacus harundinetis accuratius dici cogit admiratio antiqua. Characiā uocabant craſſiorem firmioremq;, plotiam uero ſubtiliorem, hanc in inſulis fluitantibus natam, illam in ripis expatiantis lacus. Tertia harūdo eſt tibialis calami, quē auleticō dicebāt. Nono hic anno naſcebatur. Nam & lacus incrementa hoc temporis ſpatio ſeruabat, prodigioſus ſi quando amplitudinem biennio extendiſſet: quod notatū apud Chæroniā infauſto Athenienſiū prælio, & apud Lebadiam ſæpe notatur influēte Cephiſo. Cū igitur anno permanſerit inundatio, proficiunt in aucupatoriā quoq; amplitudinē: uocabantur zeugitæ. Contrà bombyciæ maturius reciproco, graciles, fœminarum latiore folio atq; candidiore, modica lanugine, aut omnino nulla, ſpadonū nomine inſignibus. Hinc erant armamenta ad incluſos cantus, non ſilendo & reliquo curæ miraculo, ut uenia ſit argento iam potius cani. Cædi ſolebāt tempeſtiue uſq; ad Antigenem tibicinem, cū adhuc ſimplici muſica uterentur, ſub Arcturo: ſic præparatæ aliquot poſt annos utiles eſſe incipiebāt. Tunc quoq; multa domandæ exercitatione, & canere tibiæ ipſæ docendæ, cōprimentibus ſe ligulis, quod erat illis theatrorum moribus utilius. Poſtquā uarietas acceſſit, & cantus quoq; luxuria, cædi ante ſolſtitia cœptæ, & fieri utiles in trimatu, apertioribus earū ligulis ad flectendos ſonos: quæ

inde ſunt & hodie. Sed tum ex ſua quanq; tantũ harundine congruere perſuaſum erat: & eam quæ radicem anteceſſerat, læuæ tibiæ cõuenire: quæ cacumẽ, dextræ: immenſum, quantũ prælatis quas ipſe Cephiſus abluiſſet. Nunc ſacrificæ Tuſcorum è buxo, ludicræ uero loto, oſſibusq; aſininis & argento fiunt. Aucupatoria harundo à Panhormo laudatiſſima, piſcatoria Abaritana ex Africa. Harundinis Italiæ uſus ad uineas maxime. Cato ſeri eam iubet in humidis agris, bipalio ſubacto prius ſolo, oculis diſpoſitis interuallo ternorum pedum. Simul & corrudam, unde aſparagi fiant: concordare enim amicitiam.

De ſalice genera eius VIII. & quæ præter ſalicem ſint utilia ligaturis, & de rubis. Cap. XXXVII

SAlicem uero circà, qua nulla aquaticarum utilior, licet populi uitibus placeant, & cecuba educent, licet alni ſepibus muniant, contraq; erumpentium amnium impetus, riparum muro in tutela ruris excubẽt in aqua ſatę, cæſæq; denſius innumero hærede proſint. Salicis ſtatim plura genera. Namq; & in proceritatem magnam emittũt iugis uinearum perticas, pariuntq; baltheo corticis uincula: & aliæ uirgas ſequacis ad uincturas lenticiæ. Aliæ prætenues uiminibus texendis ſpectabili ſubtilitate. Rurſus aliæ firmiores corbibus, ac plurimæ agricolarũ ſupellectili: candidiores ablato cortice, leuiq; tractatu, uilioribus uaſis quàm ut è corio fiant, atq; etiam ſupinarum in delicias cathedrarũ aptiſſimas. Cædua ſalici fertilitas, denſiorq; tonſura ex breui pugno uerius quàm ramo, nõ ut temur in nouiſſimis curanda arbore. Nullius quippe tutior eſt reditus minorisúe impendij, aut tempeſtatum ſecurior. Tertium locum ei in æſtimatione ruris Cato attribuit, prioremq; quàm oliuetis, quamq; frumento, aut pratis: nec quia deſint alia uincula. Siquidem & geniſtæ, & populi, & ulmi, & ſanguinei frutices, & betulæ, & harundo fiſſa, & harundinũ folia ut in Liguria, & uitis ipſa, reciſisq; aculeis rubi alligant, & intorta corylus. Mirumq;, contuſo ligno alicui maiores ad uincula eſſe uires. Salici autem præcipua dos. Finditur Græca rubens, candidiorq; amerina, ſed paulo fragilior, ideoq; ſolido ligat nexu. In Aſia tria genera obſeruant. Nigram, utiliorem uiminibus: candidã agricolarũ uſibus: tertiam, quæ breuiſſima eſt, helicen uocant. Apud nos quoq; multi totidem nomina imponunt, Vimineam uocant, eandem purpureã. Alteram † uitellinam à colore, quæ ſit tenuior. Tertiam Gallicam, quæ tenuiſſima. Nec in fruticum, nec in ueprium cauliumúe, neq; in herbarum, aut alio ullo quàm ſuo genere numerentur iure ſcirpi fragiles paluſtresq; ad tegulum tegetesq;: è quibus detracto cortice, candelæ luminibus & funeribus ſeruiũt. Firmior quibuſdam in locis earum rigor. Namq; ijs uelificant nõ in Pado tantum nautici, uerum & in mari piſcator Africus, præpoſtero more uela intra malos ſuſpendẽs. Et mapalia ſua Mauri tegunt, proximéq; æſtimanti hoc uideantur eſſe, quo inferiore Nili parte papyri ſunt uſu. Sed fruticoſi generis ſunt inter aquaticas & rubi, atq; ſambuci fungoſi generis, aliter tamen quàm ferulæ. Quippe plus ligni ac ſucci utiq; ſambuco. Ex qua magis canoram buccinam tubamq; credit paſtor ibi cæſa, ubi gallorum cantum frutex ille nõ exaudiat. Rubi mora ferunt, & alio genere ſimilitudinem roſæ, qui uocatur cynosbatos. Tertium genus Idæũ uocant Græci à loco. Tenuius eſt quàm cætera, minoribusq; ſpinis, & minus aduncis. Flos eius contra lippitudines illinitur ex melle, & igni ſacro. Contra ſtomachi quoq; uitia bibitur ex aqua. Sambuci acinos habent nigros atq; paruos, humoris lenti, inficiendo maxime capillo, qui & ipſi aqua decocti manduntur.

† Aliâs, nitelinam

De ſuccis arborum, & natura materiarum, & de cædendis arboribus. Cap. XXXVIII

HVmor & cortici arborum eſt, qui ſanguis earum intelligi debet, nõ idem omnibus. Ficis lacteus: huic ad caſeos figurãdos coaguli uis. Ceraſis gummoſus, ulmis ſaliuoſus, lentus ac pinguis malis, uitibus ac piris aquoſus. Viuaciora quibus lentior. Atq; in totum corpore arborũ, ut reliquorũ animalium, cutis, ſanguis, caro, nerui, uenæ, oſſa, medullæ. Pro cute cortex. Mirũ, hic in moro medicis ſuccũ quærentibus, ferè hora diei ſecunda,

lapide

lapide incuſſus manat,altius fractus ſiccus uidetur.Proximi pleriſq; adipes.Ii uocantur à colore alburnum : mollis ac peſſima pars ligni, etiam in robore facile putreſcens,teredini obnoxia,quare ſemper amputabitur.Subeſt huic caro,cui oſſa:id eſt materiæ optimum. Alternãt fructus quibus ſiccius lignũ,ut olea, magis quàm quibus carnoſum,ut ceraſus. Nec omnibus adipes carneſúe largæ,ſicuti nec animalium acerrimis. Neutrũ habent buxus,cornus,olea:nec medullam,minimumq; etiam ſanguinis:ſicut oſſa nõ habent ſorba, carnem ſambuci,& plurimam ambæ medullam:nec harundines maiore ex parte. In quarundam arborũ carnibus pulpæ uenæq; ſunt.Diſcrimen earũ facile. Venæ latiores candidioreſq;, pulpæ fiſſilibus inſunt.Ideo fit, ut aure ad caput trabis quamlibet prælongæ admota,ictus ab altero capite uel graphij ſentiatur,penetrante rectis meatibus ſono. Vnde deprehenditur an torta ſit materies, nodiſq; conciſa. Quibuſdam ſunt tubera,ſicut ſunt in carne glandia,In ijs nec uena, nec pulpa, quodã callo carnis in ſe cõuoluto.Hoc pretioſiſſimum in cedro & acere. Cætera menſarũ genera fiſſis arboribus circinantur in pulpã, alioqui fragilis eſſet uena in orbẽ arboris cæſa. Fagis pectines tranſuerſi in pulpa. Apud antiquos inde & uaſis honos. Marcus Curius iurauit ſe ex præda nihil attigiſſe, præter guttũ faginũ quo ſacrificaret.Lignũ in longitudinẽ fluctuatur,ut quæ pars fuit ab radice, ualidius ſidit.Quibuſdam pulpa ſine uenis,mero ſtamine & tenui conſtat.Hæc maxime fiſſilia.Alia frangi celeriora quàm findi, quibus pulpa non eſt,ut oleæ,uites.At è contrario,totũ è carne corpus fico. Tota oſſea eſt ilex, cornus, robur,cytiſus,morus,ebenus,lotos,& quæ ſine medulla eſſe diximus. Cæteris nigricans color.Fulua cornus,in uenabulis nitet inciſuris nodata propter decorem. Cedrus & larix & iuniperus rubent.

De larice,& abiete,& ſapino,& cæteris huiuſmodi arboribus cædẽdis. Cap. XXXIX

LArix fœminam habet,quam Græci uocant ægida, mellei coloris.Inuentũ eſt pictorum tabellis immortale,nulliſq; fiſſile rimis hoc lignum.Proximum medullæ eſt. In abiete leuſon Græci uocauere.Cedrus quoq; duriſſima,quæ medullæ proxima,ut in corpore oſſa, deraſo modo limo. Et ſambuci interiora mire firma traduntur. Nanq; qui uenabula ex ea faciunt,præferunt omnibus.Cõſtat enim ex cute & oſſibus. Cædi tempeſtiuum quæ decorticentur, ut teretes, ad templa cæteraq; uſus rotundi,cum germinãt,aliàs cortice inextricabili,& carie ſubnaſcente ei,materiaq; nigreſcente. Tigna & quibus aufert ſecuris corticem,à bruma ad fauoniũ : aut ſi præuenire cogamur, Arcturi occaſu,& ante eũ fidiculæ.Nouiſſima ratione ſolſtitio. Dies ſyderũ horũ reddentur ſuo loco. Vulgo ſatis putant obſeruare,ne quæ dedolandæ arbores ſternãtur ante æditos ſuos fructus. Robur uere cæſum,teredinem ſentit,bruma autẽ, neq; uiatur, neq; pandatur,aliàs obnoxiũ etiam ut torqueat ſeſe findatq;,quod in ſubere tempeſtiue quoq; cæſo euenit. Infinitũ refert lunaris ratio:nec niſi à uiceſima in triceſimam cædi uolunt. Inter omnes uero conuenit,utiliſſime in coitu eius ſterni,quem diem alij interluniũ,alij ſilentis lunæ appellant. Sic certe Tib. Cæſar, cõcremato ponte naumachiario,larices ad reſtituendũ cædi ex Rhetia præfiniuit. Quidam dicũt,ut in coitu & ſub terra ſit luna, quod fieri nõ poteſt niſi noctu. At ſi cõpetant coitus in nouiſſimũ diẽ brumæ, illa æterna ſit materies,proxime cũ ſupradictis ſyderibus. Quidã & canis ortũ addunt,& ſic cæſas materies in forũ Auguſtũ. Nec nouellæ aũt ad materiem,nec ueteres utiliſſimæ. Circũciſas quoq; ad medullã,alij non inutiliter relinquũt, ut omnis humor ſtantibus defluat. Mirũ, apud antiquos primo Punico bello claſsẽ Duellij imperatoris ab arbore exciſa LX. die nauigaſſe. Cõtra uero Hieronem regẽ CCXX naues effectas diebus XLV tradit L. Piſo. Secũdo quoq; Punico bello, Scipionis claſſis XL. die à ſecuri nauigauit. Tantũ tẽpeſtiuitas etiã in rapida celeritate pollet. Cato hominũ ſummus in omni uſu,de materijs hæc adijcit, Prẹlũ è ſapino atra potiſſimum facito. Vlmeam,pineã,nuceam, hanc atq; aliam materiã omnẽ cũ effodies,luna decreſcente eximito poſt meridiẽ,ſine uento auſtro. Tũc erit tempeſtiua,cũ ſemen ſuum maturũ erit. Caueto,ne per rorẽ trahas, aut doles. Ideq; mox, Niſi intermeſtri luna atq;

dimidiata,ne tangas materiē. Tunc ne effodias, aut præcidas abs terra. Diebus quatuor proximis quibus luna plena fuerit, optime eximitur. Omnino caueto nigram materiã ne doles,ne cædas,néue tangas,niſi ſiccam,néue gelidam,néue rorulētam. Tiberius idem & in capillo tondendo ſeruauit interlunia. M. Varro aduerſus defluuia præcepit obſeruandum idē à plenilunijs. Larici & magis abieti ſucciſis, humor diu defluit. Hæ omniū arborum altiſſimæ ac rectiſſimæ. Nauiū malis antennisq; propter leuitatem præfertur abies. Cōmunia his pinoq;,ut quadripartitos uenarū curſus bifidosq; habeãt,uel omnino ſimplices. Ad fabrorum inteſtina opera medulla ſectilis. Optima quadripartitis materies, & mollior quàm cæteræ. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quæ pars à terra fuit, enodis eſt: hæc qua diximus ratione fluuiata decorticatur, atq; ita ſapinus uocatur: ſuperior pars nodoſa duriorq;,ſuſterna. Et in ipſis aūt arboribus robuſtiores aquiloniæ partes. Et in totum deteriores ex humidis opacisq;:ſpiſſiores ex apricis & diuturnę. Ideo Romæ infernas abies ſupernati præfertur. Eſt per gentium quoq; regiones in ijs differentia. Alpibus Apenninoq; laudatiſſimæ: in Gallia Iura ac mōte Vogeſo: in Corſica, Bithynia, Pōto, Macedonia. Deteriores Æneatica & Arcadica. Peſſimæ Parnaſia, & Euboica, quoniam nodoſæ ibi & cōtortæ, putreſcentesq; facile. At cedrus in Creta, Africa, Syria laudatiſſima. Cedri oleo peruncta materies, nec tineã, nec cariē ſentit. Iunipero eadē uirtus quę cedro. Vaſta hæc in Hiſpania, maximæq; baccæ eius. Medulla eius ubicunq; ſolidior etiam quàm cedrus. Publicum omnium uitium uocant ſpiras, ubi ſeſe cōuoluēre uenę atq; nodi. Inueniuntur in quibuſdã, ſicut in marmore, centra, Id eſt, duritia clauo ſimilis, inimica ſerris, Et quædam forte accidunt, lapide cōprehenſo aut recepto in corpus, aut alterius arboris ramo. Megaris diu ſtetit oleaſter in foro, cui uiri fortes affixerant arma, quæ cortice ambiente ætas longa occultauerat. Fuitq; arbor illa fatalis excidio urbis, pręmonitæ oraculo, cum arbor arma peperiſſet: quod ſucciſæ accidit, ocreis galeisq; intus repertis. Ferunt lapides ita inuentos, ad continendos partus eſſe remedio.

De materijs, de magnitudine arborum, & quæ cariem & ruinam non ſentiunt, & de perpetuitate materiarum. Cap. XL

AMpliſſima arborum ad hoc æui exiſtimatur Romæ uiſa, quã propter miraculum Tiberius Cæſar in eodem ponte naumachiario expoſuerat aduectam cum reliqua materie: durauitq; ad Neronis principis amphitheatrum. Fuit autem trabs è larice longa pedes CXX. bipedali craſſitudine æqualis. Quo intelligebatur uix credibilis reliqua altitudo faſtigium ad cacumen æſtimantibus. Fuit memoria noſtra & in porticibus ſeptorum à M. Agrippa relicta, æque miraculi cauſa, quæ diribitorio ſuperfuerat uiginti pedibus breuior, ſeſquipedali craſſitudine. Abies admirationis præcipuæ in naui, quæ ex Aegypto Caij principis iuſſu, obeliſcum in uaticano circo ſtatutum, quatuorq; truncos lapidis eiuſdem ad ſuſtinendum eum adduxit: qua naue nil admirabilius uiſum in mari certum eſt. CXXM. modiûm lentis pro ſaburra ei fuere. Longitudo ſpacium obtinuit magna ex parte Oſtienſis portus latere læuo. Ibi nanq; demerſa eſt à Claudio principe, cum tribus molibus, turrium altitudine in ea ex ædificatis obiter Puteolano puluere aduectisq;. Arboris eius craſſitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat. Vulgoq; auditur octoginta nummorum & pluris malos ad eos uenundari uſus, rates uero connecti quadraginta ſeſtertijs pleraſque. At in Aegypto ac Syria reges inopia abietis cedro ad claſſes feruntur uſi. Maxima ea in Cypro traditur ad undeciremem Demetrij ſucciſa centumtriginta pedum, craſſitudinis uero ad trium hominum complexum. Germaniæ prædones ſingulis arboribus cauatis nauigant, quarum quædam & triginta homines ferunt. Spiſſiſſima ex omni materie, ideo & grauiſſima, iudicatur ebenus, & buxus, graciles natura: neutra in aquis fluitat, nec ſuber, ſi dematur cortex, nec larix. Ex reliquis ſicciſſima lotos, quæ Romæ ita appellatur. Deinde robur exalburnatum: & huic nigricans color, magisqúe etiam cytiſo, quæ proxime accedere ebenum uidetur.

Quanquã non deſint, qui Syriacas terebinthos nigriores affirmẽt. Celebratur & Thericles nomine, calices ex terebintho ſolitus facere torno, ꝑ quẽ probatur materies. Omniũ hæc ſola ungi uult, meliorq; oleo fit. Colos mire adulteratur iuglande ac piro ſylueſtri tinctis, atque in medicamine decoctis. Omnibus quæ diximus ſpiſſa firmitas. Ab his proxima eſt cornus: quanq; nõ poteſt uideri materies propter exilitatẽ, ſed lignum non aliò penè q̃ ad radios rotarum utile: aut ſi quid cuneandũ ſit in ligno, clauisq; figendum ceu ferreis. Ilex item & oleaſter, & olea atq; caſtanea, carpinus, populus. Hæc & criſpa aceris modo, ſi ulla, materies idonea eſſet ramis ſæpe deputatis: caſtratio illa eſt, adimitq; uires. De cætero pleriſq; eorum, ſed utiq; robori tanta duritia eſt, ut terebrari niſi madefactũ non queat, & ne ſic quidem adactus auelli clauus. E diuerſo clauum non tenet cedrus. Molliſſima tilia, eadem uidetur & calidiſſima: argumentum afferunt, quod citiſſime aſcias retundat. Calidæ, morus, laurus, edera, & omnes è quibus igniaria fiunt. Exploratorũ hoc uſus in caſtris, paſtorumq; repperit, quoniam ad excutiendum ignem nõ ſemper lapidis occaſio eſt. Teritur ergo lignum ligno, ignemq; concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis, fungi, uel foliorum facillime conceptum. Sed nihil edera præſtãtius, quæ teratur lauro laurumq; terat. Probatur & uitis ſylueſtris, alia quàm labruſca, & ipſa ederæ modo arborem ſcandens. Frigidiſſima quæcunq; aquatica. lentiſſima autẽ, & ideo ſcutis faciendis aptiſſima, quorum plaga contrahit ſe protinus, clauditq; ſuum uulnus, & ob id contumacius trãſmittit ferrũ: in quo ſunt genere fici, ſalix, tilia, betulla, ſambucus, populus utraque. Leuiſſima ex his, ficus & ſalix, ideoq; utiliſſimæ. Omnes autẽ etiam ad ciſtas, quæq; flexili crate cõſtant. Habent & candorẽ rigoremq;, & in ſculpturis facilitatem. Eſt lentitia platano, ſed madida ſicut alno. Siccior eadẽ ulmo, fraxino, moro, ceraſo, ſed põderoſior. Rigorem fortiſſime ſeruat ulmus, ob id cardinibus aſſamentiſq; portarum utiliſſima, quoniam minime torquetur: permutanda tantum ſic, ut cacumen ab inferiore ſit cardine, radix ſuperior. Palma eſt mollis, & ſuberis materies ſpiſſa, & malus, piruſq;, necnon acer: ſed fragiles, & quæcunq; criſpa. In omnibus ſylueſtria & maſcula differentias cuiuſq; generis augẽt. Et infœcunda firmiora fertilibus, niſi quo in genere mares ferũt, ſicut cupreſſus, & cornus. Cariem uetuſtatemq; non ſentiunt cupreſſus, cedrus, ebenus, lotos, buxus, taxus, iuniperus, oleaſter, & olea. Et ex reliquis tardiſſime larix, robur, ſuber, caſtanea, iuglans. Rimam fiſſuramq; non capit ſponte cedrus, cupreſſus, olea. Buxum maxime æternam putant, ebenum & cupreſſum, cedrumq;, claro de omnibus materijs iudicio in templo Epheſiæ Dianæ, utpote cũ tota Aſia extruente quadringentis annis peractũ ſit. Conuenit tectum eius eſſe è cedrinis trabibus. De ipſo ſimulacro deæ ambigitur. Cæteri ex ebeno eſſe tradunt: Mutianus ter conſul, ex his qui proxime uiſo eo ſcripſere, uitigineum, & nunquam mutatum, ſepties reſtituto templo. Hanc materiam elegiſſe eandem, Canetiam nomen artificis nuncupans: quod equidem miror, cum antiquiorem Minerua quoque non modo Libero patre uetuſtatem ei tribuat. Adijcit multis foraminibus nardo rigari, ut medicatus humor alat, teneatq; iuncturas, quas & ipſas eſſe modico admodũ miror. Valuas eſſe è cupreſſo, & iam quadringentis propè annis durare materiam omnem nouæ ſimilem. Id quoq; notandum, ualuas in glutinis compage quadriennio fuiſſe. Cupreſſus in eas electa, quoniã præter cætera uno in genere materiæ nitor maxime ualeat æternus. Nõnne ſimulacrũ Veiouis in arce è cupreſſo durat, à condita urbe quingenteſimo quinquageſimoprimo anno dicatũ? Memorabile & Vticæ templũ Apollinis, ubi Numidicarũ cedrorũ trabes durant, ita ut poſitæ fuere prima urbis eius origine, annis mille centũoctogintaocto. Et in Hiſpania Sagũti aiũt templum Dianæ à Zacyntho aduectæ cum conditoribus, annis ducentis ante excidium Troiæ, ut autor eſt Bocchus, infraq; oppidum ipſum id haberi. Cui pepercit religione inductus Annibal, iuniperi trabibus etiam nunc durantibus. Super omnia memoratur ædes in Aulide eiuſdem deæ, ſeculis aliquot ante Troianum bellum exædificata: quónam genere materiæ ſcientia obliterata.

In

In plenũ dici poteſt,utiq; quæ odore præcellãt,ea ęternitate præſtare. A prędictis morus proxime laudatur,quæ uetuſtate etiã nigreſcit. Et quædã tamen in alijs diuturniora ſunt uſibus ꝙ alia. Vlmus in perflatu firma,robur defoſſum. Et in aquis quercus obruta.Eadem ſupra terrã rimoſa facit opera torquendo ſeſe. Larix in humore pręcipua,& alnus nigra. Robur marina aqua corrumpitur. Non improbatur in aqua & fagus & iuglans. Hæ quidem in his quæ defodiuntur,uel principales: Itẽ iuniperus: eadẽ & ſubdialibus aptiſsima.Fagus & cerrus celeriter marceſcunt.Eſculus quoq; humoris impatiẽs.Et contra adacta in terrã in paluſtribus alnus æterna, onerisq; quantilibet patiens. Ceraſus firma. Vlmus & fraxinus lentæ,ſed facile pandantur,flexibiles tamẽ,ſtantesq; à circumciſura ſiccatæ fideliores.Laricem in maritimis nauibus obnoxiam teredini tradunt: & omnia præter quam oleaſtrum & oleam.Quædam enim in mari,quædam in terra uitijs opportuniora.

De teredinibus. Cap. XLI

INfeſtantiũ quatuor genera.Teredines capite ad portionem grauiſſimo,rodunt dentibus.Hæ tantum in mari ſentiuntur, nec aliã putant teredinẽ proprie dici. Terreſtres tineas uocant: culicibus uero ſimiles, thripas:Quartũ eſt & è uermiculorũ genere quorum quidẽ alij putreſcẽte ſucco,ipſa materie:alij pariũtur, ſicut in arboribus,ex eo qui ceraſtes uocatur.Cum tantũ eroſerit,ut circũagat ſe,generat aliũ.Hæc naſci prohibet in alijs amaritudo,ut cupreſſo:alijs duritia,ut buxo.Tradunt & abietẽ circa germinationes decorticatam qua diximus luna,aquis nõ corrumpi.Alexandri Magni comites prodiderunt,in Tylo rubri maris inſula arbores eſſe, ex quibus naues fierent,quas CC.annis durantes inuentas:& ſi mergerentur,incorruptas.In eadem eſſe fruticem baculis tantum idoneæ craſſitudinis,uarium tigriũ maculis,ponderoſum : & cũ in ſpiſſiora decidit, uitri modo fragilem.

De materijs architecti,& quæ materies ad quid utilis,& quæ firmior materia in tectum Cap. XLII

APud nos materiæ finduntur aliquæ ſponte: ob id architecti eas fimo illitas ſiccari iubent,ut afflatus nõ noceant.Pondus ſuſtinere ualidę abies,larix,etiã in trãſuerſum poſitæ.Robur,olea incuruantur ceduntq; ponderi . Illæ renituntur, nec temere rumpuntur: priuſq; carie ꝙ uiribus deficiunt. Et palmæ arbor inualida,in diuerſum enim curuatur.At populus contra omnia inferiora pandatur,palma è contrario fornicatur. Pinus & cupreſſus aduerſus cariem tineasq; firmiſſimæ.Facile pandatur iuglans. Fiunt enim & ex ea trabes , frangiq; ſe prænunciat ſtrepitu : quod in Antandro accidit, cum è balneis territi ſono profugerunt.Pinus,piceæ,alni,ad aquarum ductus in tubos cauantur. Obrutæ terra,plurimis durant annis.Eædem ſi non integantur,cito ſeneſcunt: miro modo fortiores,ſi humor extrà quoq; ſuperſit.Firmiſſima ad tectum abies.Eadem ualuarum repagulis,& ad quæcunq; libeat inteſtina opera aptiſſima,ſiue Græco,ſiue Campano,ſiue Siculo fabricæ artis genere ſpectabilis , ramentorum crinibus pampinato ſemper orbe ſe uoluens ad incitatos runcinarũ raptus. Eadem & curribus,maxime ſociabilis glutino in tantum,ut findatur antè quã ſolida eſt.

De glutinanda materia,& lignis ſectilibus. Cap. XLIII

MAgna aũt & glutini ratio,propter ea quæ ſectilibus laminis,ac in alio genere operiuntur.Stamineã hoc uſu probant uenã, & uocant fertilẽ, argumento ſimilitudinis, quoniã lachrymoſe criſpa. In omni genere & glutinũ abdicãt quædã, & inter ſe & cũ alijs inſociabili glutino,ſicut robur.Sed nec ferè cohærẽt,niſi ſimilia natura,ut ſi quis lapidem lignumq; cõiungat.Cornũ maxime audit ſorbus,carpinus,buxus,poſtea tilia. Cuicunq; operi facilia,flexilia omnia,quę lenta diximus,pręterq; morus & caprificus. Durabilia ac ſectilia,quæ modice humida.Arida ẽm latius ꝙ uiridia ſerris cedunt,præter robur & buxum,quæ pertinacius reſiſtunt, ſerrarumq; dentes replent æqualitate inerti:qua de cauſa alterna inclinatione egerũt ſcobẽ.Obediẽtiſſima quocũq; in opere fraxinus,eademq; corylo haſtis melior, cornu leuior,ſorbo lẽtior. Gallica uero etiã ad currus flexibilis. Vitem

æmu-

æmularetur ulmus, ni pondus esset in culpa. Facilis & fagus, quanquam fragilis & tenera. Eadem sectilibus laminis in tenui flexilis, capsisq; ac scrinijs sola utilis. Secatur in laminas prætenues & ilex, colore quoq; non ingrata: sed maxime fida ijs quæ teruntur, ut rotarum axibus: ad quos lentore fraxinus utilis, sicut duricia ilex, & utroque legitur ulmus. Sunt uero & parui usus fabrilium ministeriorum insignes. Ideoq; proditum, terebris uaginas ex oleastro, buxo, ilice, ulmo, fraxino utilissimas fieri. ex ijsdē malleos, maiores quoque è pinu & ilice. Et his autem maior ad firmitatem causa tempestiuæ cæsuræ quàm immaturæ: quippe cum ex olea durissimo ligno cardines in foribus diutius immoti, plantæ modo germinauerint. Cato uectes aquifolios, laureos, ulmeos fieri iubet. Hyginus manubria rusticis carpinea, iligna, cerrea. Quæ in laminas secātur, quorumq; operimento uestiatur alia materies, præcipua sunt cedrus, terebinthus, aceris genera, buxū, palma, aquifolium, ilex, sambuci radix, populus. Dat & alnus, ut dictum est, tuber sectile, sicut cedrus acerq;. Nec aliarum tubera in pretio. Mediaq; pars arborum crispior, & quo propior radici minoribus magisq; flexilibus maculis. Hæc prima origo luxuriæ, arborem alia integi, & uiliores ligno preciosiores cortice fieri, ut una arbor sæpius ueniret. Excogitatæ sunt & ligni bracteæ, nec satis. Cœpere tingi animalium cornua, dentes secari, lignumq; ebore distingui, mox operiri. Placuit deinde materiem & in mari quæri. Testudo in hoc secta. Nuperq; portentosis ingenijs principatu Neronis inuentum, ut pigmētis perderet se, plurisq; ueniret imitata lignum. Sic lectis pretia quæruntur, sic terebinthum uinci iubent, sic cedrum pretiosius fieri, sic acer decipi. Modo luxuria non fuerat contenta ligno, iam lignum emi testudinem facit.

De arborum ætate, & quæ genera arborum minime durant. Similiter de uisco & Druidis. Cap. XLIIII

VIta arborū quarundā immēsa credi potest, si quis profunda mūdi & saltus inaccessos cogitet. Verū ex his quas memoria hominū custodit, durāt in Liternino Africani prioris manu satæ oliuæ, Item myrtus eodem loco cōspicuæ magnitudinis. Subest specus, in quo manes eius custodire draco traditur. Romæ uero lotos in Lucinæ area, anno qui fuit sine magistratibus CCCLXIX. urbis æde condita, incertū quantū ipsa uetustior. Esse quidem uetustiorem nō est dubiū, cum ab eo luco Lucina nominetur. Hæc nunc circiter annum CCCCL. habet. Antiquior illa est sed incerta eius ætas, quæ capillata dicitur, quoniam Vestalium uirginum capillus ad eam defertur. Verum altera lotos in Vulcanali, quod Romulus constituit ex uictoria de decumis, æquęua urbi intelligitur, ut autor est Massurius. Radices eius in forū usq; Cæsaris per stationes municipiorū penetrāt. Fuit cū ea cupressus æqualis, circa suprema Neronis principis prolapsa atq; neglecta. Vetustior aūt urbe in Vaticano ilex, in qua titulus æreis literis Hetruscis, religione arborē iam tūc dignam fuisse significat. Tiburtes quoq; originem multo ante urbem Romā habēt. Apud eos extant ilices tres, etiam Tiburto conditore eorum uetustiores, apud quas inauguratus traditur. Fuisse autem eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit una ætate ante iliacum bellum. Sunt autores & Delphicam platanum Agamemnonis manu satam: & alteram in Caphyis Arcadię luco. Sunt hodie ex aduerso Iliensium urbis iuxta Hellespontum in Protesilai sepulchro arbores, quæ omnibus ephebijs eius cū in tantum accreuere ut Ilium aspiciant, inarescunt, rursusq; adolescunt. Iuxta urbem autem quercus in Ilii tumulo tunc satæ dicuntur, cum cœpit Ilium uocari. Argis olea nūc etiam durare dicitur, ad quā Io in uaccam mutatam Argus alligauerit. In Ponto circa Heracleā aræ sunt Iouis Stratij cognomine, ibiq; quercus duæ ab Herculæ satæ. In eodē tractu portus est, Amyco Bebrycū rege interfecto clarus. Eius tumulus à supremo die lauro tegit, quā insanam uocāt: quoniā si quid ex ea decerptū inferatur nauibus, iurgia fiāt donec abijciatur. Regionē Aulocrenen diximus, per quā ab Apamia in Phrygiā itur: ibi platanus ostenditur, ex qua pependit Marsya uictus ab Apolline, quæ iam tum magnitudine electa est.

Nec

Nec non palma Deli ab eiuſdem dei ætate cõſpicitur. Olympiæ oleaſter, ex quo primus Hercules coronatus eſt, & nũc cuſtoditur religioſe. Athenis quoq; olea durare traditur in certamine ędita à Minerua. E diuerſo breuiſſima uita eſt punicis, fico, malis. Ex his pręcocibus breuior q̃ ſerotinis, dulcibus q; acutis, & dilutior in punicis: Item in uitibus, præcipueq; fertilioribus. Græcinus autor eſt ſexagenis annis duraſſe uites. Videntur & aquaticæ celerius interire. Seneſcũt quidẽ uelociter, ſed è radicibus repullulant, laurus, & mali, & Punicæ. Firmiſſimæ ergo ad uiuendũ oleæ, ut quas durare annis CC. inter autores conueniat. Eſt in ſuburbano Thuſculani agri colle qui Corne appellatur, lucus, antiqua religiõe Dianæ ſacratus à Latio, uelut arte tonſili coma fagei nemoris. In hoc arborem mori eximiam ætate noſtra adamauit Paſſienus Criſpus, bis conſul, orator, Agrippinæ matrimonio & Nerone priuigno clarior poſtea, oſculari cõplectiq; eam ſolitus, non modo cubare ſub ea uinumq; illi affundere. Vicina luco eſt ilex, & ipſa nobilis, XXXV. pedum ambitu caudicis x. arbores metiẽs ſingulas magnitudinis uiſendæ, ſyluamq; ſola facit. Edera necari arbores certũ eſt. Simile quiddã & in uiſco, tametſi tardiorẽ earum iniuriã arbitrantur. Nanq; & hoc præter fructus agnoſcitur nõ in nouiſſimis mirabile. Quædã enim in terra gigni nõ poſſunt, & in arboribus naſcũtur. Nanq; cum ſuam ſedem nõ habeant in aliena uiuunt, ſicut uiſcum. Eſt & in Syria herba, quę uocatur cadytas, nõ tantum arboribus, ſed ipſis etiã ſpinis circũuoluens ſeſe. Item circa Tempe Theſſalica, quæ polypodion uocatur, & quæ dolichos ac ſerpillum. Oleaſtro quoq; deputato quod gignatur uocãt phaunos. Quod uero in ſpina fullonia hypophæſton, calyculis inanibus, folijs paruis, radice alba, cuius ſuccus ad detractiones in comitiali morbo utiliſſimus habetur. Viſci tria genera. Nanq; in abiete ac larice ſtelin dicit Eubœa naſci, hyphear Arcadia. Viſcum autẽ in quercu, robore, ilice, pruno ſylueſtri, terebintho, nec alijs arboribus adnaſci, pleriq;. Copioſiſſimum in quercu, quod dryos hyphear uocant. In omni arbore, excepta ilice & quercu, differentiam facit odor uiruſq;: & folium nõ iucundi odoris in utroq;, uiſco amarum & lentũ. Hyphear ad saginãda pecora utilius. Vitia modo purgat primo, dein ea pinguefacit, quæ ſuffecere purgationi. Quibus ſit aliqua tabes intus, negãt durare. Ea medẽdi ratio æſtatis quadragenis diebus. Adijciunt diſcrimẽ, uiſco in his quæ folia amittãt, & ipſi decidere: cõtra adhærere nato in æterna fronde. Omnino aũt ſatũ nullo modo naſcitur, nec niſi per aluũ auiũ redditũ, maxime palũbis & turdi. Hæc eſt natura, ut niſi maturatũ in uentre auiũ, non proueniat. Altitudo eius nõ excedit cubitalẽ, ſemper fruticoſi ac uiridis. Mas fertilis, fœmina ſterilis. Aliquãdo nõ fert. Viſcũ cõfit ex acinis qui colligũtur meſſiũ tẽpore immaturi. Nã ſi acceſſere imbres, amplitudine quidẽ augentur, uiſco uero marceſcũt. Siccantur deinde, & aridi tundũtur, ac cõditi in aqua putreſcũt duodenis ferè diebus. Vnũq; hoc rerũ putreſcendo gratiã inuenit. Inde in profluẽte rurſus malleo tuſi, amiſſis corticib. interiore carne lenteſcũt. Hoc eſt uiſcũ pennis auiũ tactu ligãdis, iuglandis oleo ſubactũ, cum libeat inſidias moliri. Nõ eſt omittẽda in ea re & Galliarũ admiratio. Nihil habent Druidæ (ita ſuos appellant magos) uiſco & arbore in qua gignatur (ſi modo ſit robur) ſacratius. Iã per ſe roborũ eligũt lucos, nec ulla ſacra ſine ea fronde cõficiunt, ut inde appellati q̊q; interpretatione gręca poſſint Druidæ uideri. Enimuero qcqd adnaſcatur illis, è cœlo miſſum putant, ſignumq; eſſe electæ ab ipſo deo arboris. Eſt aũt id rarũ admodum inuentu, & repertum magna religione petitur: & ante omnia ſexta luna, quæ principia menſium annorumq; his facit, & ſeculi poſt triceſimum annũ, quia iam uirium abunde habeat, nec ſit ſui dimidia. Omnia ſanantẽ appellantes ſuo uocabulo, ſacrificio epuliſq; rite ſub arbore pręparatis, duos admouẽt candidi coloris tauros, quorũ cornua tunc primũ uinciantur. Sacerdos candida ueſte cultus arborẽ ſcandit. Falce aurea demetit. Candido id excipitur ſago. Tunc demum uictimas immolant, precãtes ut ſuum donũ deus proſperum faciat his quibus dederit. Fœcunditatẽ eo poto dari cuicunq; animali ſterili arbitrantur, contraq; uenena omnia eſſe remedio. Tanta gentiũ in rebus friuolis plerunq; religio eſt.

Visci consideratio et in pag.ª 436.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XVII.

PROOEMIVM.

Arborum pretia mirabilia. Cap. I

NATVRA arborum, terra mariꝗ sponte sua prouenientium, dicta est. Restat earum quæ arte & humanis ingenijs fiunt uerius ꝗ nascuntur. Sed prius mirari succurrit, quæ abstulimus penuria pro indiuiso possessa à feris; depugnante cũ ijs homine circa caducos fructus, circa pendentes uero & cum alitibus, in tanta delitiarum pretia uenisse, clarissimo (ut equidem arbitror) exemplo L. Crassi atꝗ Cn. Domitij Aenobarbi. Crassus orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnifica: sed aliquanto præstantior in eodem palatio Q. Catuli, qui Cimbros cum C. Mario fudit, Multo uero pulcherrima consensu omnium ætate ea in colle uiminali C. Aquilij equitis Rom. clarioris illa etiam quàm iuris ciuilis scientia, cum tamen obiecta Crasso sua est. Nobilissimarum gentium ambo Crassus atque Domitius censuram post consulatum simul gessere, anno conditæ urbis DCLXII. frequentem iurgijs propter dissimilitudinem morum. Tum Cn. Domitius, ut erat uehemens natura, præterea accensus odio, quod ex æmulatione auidissimum est, grauiter increpuit tanti censorem habitare, pro domo eius milia nummorum identidem promittens. Et Crassus, ut præsens ingenio semper, & faceto lepôre solers, addicere se respondit, exceptis sex arboribus. Ac ne uno quidem denario, si adimerentur, emptam uolente Domitio: Crassus. utrumne igitur ego sum, inquit, quæso Domiti, exemplo grauis & ab ipsa mea censura notandus, qui in domo quæ mihi hæreditate obuenit, comiter habitem: an tu, qui sex arbores æstimes? Eæ fuere loti, patula ramorũ opacitate lasciuæ, Cæcina Largo è proceribus crebro in iuuenta nostra eas in domo sua ostentãte. Durauerunt ꝗ, quoniam & de longissimo æuo arborum diximus, ad Neronis principis incendia, quibus cremauit urbem, annis CLXXX postea, cultu uirides iuuenes ꝗ, ni princeps ille accelerasset, etiam arborũ mortem. Ac ne quis uilem de cætero Crassi domum, nihil ꝗ in ea iurgante Domitio fuisse dicendum præter arbores iudicet, iam columnas quatuor Hymettij marmoris, ædilitatis gratia ad scenam ornandum aduectas, in atrio eius domus statuerat, cum in publico nondum essent ullæ marmoreæ. Tam recens est opulentia: tanto ꝗ tũc plus honoris arbores domibus afferebant, ut sine illis ne inimicitiarum quidem pretium seruauerit Domitius. Fuere ab ijs & cognomina antiquis: Fronditio militi illi, qui præclara facinora Vulturnũ transnatans fronde capiti imposita, aduersus Annibalem ædidit. Stolonum Liciniæ genti: ita enim appellatur in ipsis arboribus fruticatio inutilis, unde & pampinatio inuenta primo Stoloni dedit nomen. Fuit & arborũ cura legibus priscis: cautum ꝗ est XII. tabulis, ut qui iniuria cecidisset alienas, lueret in singulas æris XXV. Quid existimamus, futurasne eas credidisse ad supradictam æstimationem illos, qui frugiferas tanti taxauerant? Nec minus miraculum in pomo est, multarum circa suburbana fructu annuo addicto binis milibus nummûm, maiore singularum reditu, quàm erat apud antiquos prædiorum. Ob hoc insita, & arborum quoque adulteria excogitata sunt, ut nec poma pauperibus nascerentur. Nunc ergo dicemus quo maxime modo tantum ex his uectigal contingat, ueram colendi rationem absolutam ꝗ proditiuri. Et ideo non uulgata tractabimus, nec quæ constare animaduertimus, sed incerta atque dubia, in quibus maxime fallitur uita. Nam diligentiã in superuacuis affectare, non nostrum est. Ante omnia autem in uniuersum, & quæ ad cuncta arborum genera pertinent in commune de cœlo terra ꝗ dicemus.

Vide Valeriũ Max. lib. 9

De natura cœli ad arbores, & quam partẽ cœli ſpectare debeant. Cap. 11

AQuilone maxime gaudent, denſiores ab afflatu eius lætioreſq;, & materiæ firmioris. Qua in re pleriq; falluntur, cum in uineis pedamẽta nõ ſint à uento eo opponenda, & id tantũ à ſeptentrione ſeruandum. Quinimo tempeſtiua frigora plurimum arborum firmitati conferunt, & ſic optime germinant: alioqui ſi blandiantur auſtri, defatiſcentes, ac magis etiã in flore. Nam ſi cum defloruere, protinus ſequãtur imbres, in totum poma depereũt: adeo ut amygdalæ & piri, etiã ſi omnino nubilum fiat, auſtrinuſúe flatus, amittãt fœtus. Circa uergilias quidem pluere, inimiciſsimũ uiti & oleę: quoniã tunc coitus eſt earum. Hoc eſt illud quatriduũ oleis decretorium, hic articulus auſtrinus nubili ſpurci quod diximus. Fruges quoque peius matureſcunt auſtrinis diebus, ſed celerius. Illa ſunt noxia frigora, quæ ſeptentrionibus aut præpoſteris fiunt horis. Hyemem quidem aquiloniam eſſe, omnibus ſatis utiliſsimum. Imbres uero tunc expetẽdi euidẽs cauſa eſt, quoniam arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoq; amiſsione languidas, naturale eſt auide eſurire. Cibus aũt earum imber. Quare tepidam eſſe hyemem, ut abſumpto partu arborum, ſequatur protinus cõceptus, id eſt, germinatio ac deinde alia floreſcendi exinanitio, inutiliſsimum experimentis creditur. Quinimo ſi plures ita continuentur anni, etiam ipſæ moriuntur arbores, quoniam nemini dubia pœna eſt in fame laborantium. Ergo qui dixit hyemes ſerenas optandas, non pro arboribus uota fecit. Nec per ſolſtitia imbres uitibus conducunt. Hyberno quidem puluere lætiores fieri meſſes, luxuriantis ingenij fertilitate dictum eſt. Alioqui uota arborum communia ſunt frugumq;, niues diutinas ſedere. Cauſa, non ſolum quia animam terræ, euaneſcentem exhalatione, includunt & comprimunt, retroq; agunt in uires frugum atq; radices: uerũ quod & liquorem ſenſim præbẽt, purum præterea leuiſsimumq;, quãdo nix aquarum cœleſtium ſpuma eſt. Ergo humor ex his nõ uniuerſus ingurgitans diluenſq;, ſed quomodo ſititur diſtillans, uelut ex ubere alit omnia quæ non inundat. Tellus quoq; illo modo fermenteſcit, & ſucci plena, ac lacteſcentibus ſatis non effœta, cum tempus aperit, tepidis arridet horis. Ita maxime frumenta pingueſcũt, pręterq; ubi calidus ſemper aer eſt, ut in Aegypto. Continuatio enim & ipſa conſuetudo, idem quod modus alibi efficit: plurimumq; prodeſt ubicunq; nõ eſſe quod noceat. In maiore parte orbis, cum præcoces excurrêre germinationes, euocatę indulgentia cœli, ſecutis frigoribus exuruntur. Qua de cauſa ſerotinæ hyemes noxiæ ſylueſtribus quoque, quæ magis etiam dolent urgente umbra ſua, nec adiuuante medicina, quoniam ueſtire teneras intorto ſtramento in ſylueſtribus non eſt. Ergo tempeſtiuæ aquæ hybernis primum imbribus, deinde germinationem antecedentibus. Tertium tempus eſt cum educant poma, nec protinus, ſed iam ualido fœtu. Quæ fructus ſuos diutius continent, longioreſq; deſiderant cibos, his & ſerotinæ aquæ utiles, ut uiti, oleæ, punicis. Hæ iam pluuiæ generis cuiuſque arboribus diuerſo modo deſiderantur, alijs alio tempore maturantibus. Quapropter ijſdem imbribus quædam lædi uideas, alia iuuari, & in eodem genere, ſicut in piris. Alio die hyberna quærũt pluuias, alio uero præcocia, ut pariter quidem omnia deſiderent. Hybernum tempus eſt ante germinationem, quæ aquilonem auſtro utiliorem facit. Ratio eadem mediterranea maritimis præfert (ſunt enim plerũq; frigidiora) & montuoſa planis, & nocturnos imbres diurnis. Magis fruũtur aquis ſata, nõ ſtatim auferente eas ſole. Connexa & ſitus uinearũ arbuſtorũq; ratio eſt, quas in horas debeãt ſpectare. Virgilius ad occaſus ſeri damnauit. Aliqui ſic maluere, q̃ in exortu. A pluribus meridiẽ probari aduerto. Nec arbitror perpetuũ quicq; in hoc præcipi poſſe. Ad ſoli naturam, ad loci ingeniũ, ad cœli cuiuſq; mores dirigenda ſolertia eſt. In Africa meridiem uineas ſpectare, & ſi uiti inutile, colono ſalubre eſt, quoniam ipſa meridianæ ſubiacet plagæ: quapropter qui ibi in occaſum aut ſeptentriones cõſeret, optime miſcebit ſolũ cœlo, cum Virgilius occaſus improbet. Nec de ſeptentrione relinqui dubitatio uidetur. Atqui in Ciſalpina Italia magna ex parte uineis ita poſitis, cõpertum eſt nullas eſſe fertiliores.

Multum

Multum rationis obtinent uenti. In Narbonenſi prouincia atque Liguria, & parte Hetruriæ, contra circium ſerere imperitia exiſtimatur: eundemq́; obliquum accipere, prouidentia. Is enim ibi æſtatem temperat, ſed tanta plerunq; uiolentia, ut auferat tecta.

De ſocietate cœli & terræ ad arbores. Cap. III

QVidam cœlum terræ parere cogunt: ut quæ in ſiccis ſerantur, orientē ac ſeptentriones ſpectent: quę in humidis, meridiem. Necnon ex ipſis uiribus cauſas mutuantur, in frigidis præcoces ſerendo, ut maturitas antecedat algorem. Quæ poma uiteſq; rores oderint, contra ortus, ut ſtatim auferat ſol: quæ ament, ad occaſus, uel etiā ad ſeptētriones, ut diutius eo fruātur. Cæteri uero ferè rationē naturæ ſecuti, in aquilonem obuerſas uites & arbores poni ſuaſere. Odoratiorem etiam fieri talem fructum Democritus putat.

De qualitate regionum. Cap. IIII

AQuilonis ſitū uentorumq́; reliquorum, diximus ſecūdo uolumine, dicemuſq́; pro ximo plura cœleſtia. Interim manifeſtū uidetur ſalubritatis argumentū, quoniam in meridiem etiā ſpectantium ſemper ante decidunt folia. Similis & in maritimis cauſa. Quibuſdam locis afflatus maris noxij, in plurimis ijdem utiles: quibuſdam ſatis è longinquo aſpicere maria, iucundum: propius admouere ſalis halitum, inutile. Similis & fluminum ſtagnorumq́; ratio. Nebulis adurunt, & æſtuantia refrigerant opacitate, atq; etiam rigore gaudent, quæ diximus. Quare experimētis optime creditur. A cœlo proximū eſt terræ dixiſſe rationē, haud faciliore tractatu. Quippe non eadē arboribus cōuenit & frugibus plerunq;, nec pulla qualem habet Campania, ubiq; optima uitibus, aut quę tenues exhalat nebulas. Nec rubrica multis laudata. Cretam in Albenſiū Pompeianorū agro, & argillam cunctis ad uineā generibus anteponūt, quanq̃ præpingues, quod excipitur in eo genere. Inuicem ſabulum albū in Ticinenſi, multiſq́; in locis nigrum itemq́; rubrum, etiam pingui terræ permixtum, infœcundum eſt. Argumenta quoq; iudicantiū ſæpe fallunt. Non utiq; ſolum lætum eſt, in quo proceræ arbores nitent, præterq̃ illis arboribus. Quid enim abiete procerius? at quæ uixiſſe poſſit alia in loco eodem? Nec luxurioſa pabula pinguis ſoli ſemper indicium habent. Nam quid laudatius Germaniæ pabulis? & tamen ſtatim ſubeſt harena tenuiſſimo ceſpitū corio. Nec ſemper aquoſa eſt terra, cui proceritas herbarū, non Hercule magis q̃ pinguis adhærēs digitis, quod in argillis arguitur. Scrobes quidē regeſta in eos nulla complet, ut denſa atq; rara ad hunc modū deprehendi poſſit, ferroq́; omnis rubiginē obducit. Nec grauis aut leuior iuſto deprehēditur pondere. Quod enim pondus terræ iuſtum intelligi poteſt? Nec fluminibus aggeſta ſemper laudabilis, quando ſeneſcāt ſata quædam aqua. Sed neq; illa quæ laudatur, diu præter q̃ ſalici utilis ſentitur. Inter argumenta ſtipulæ craſsitudo eſt, tanta alioquin in Laborino Campanię nobili campo, ut ligni uice utantur. Sed idem ſolum ubicunq; arduum opere, difficile cultu, bonis ſuis acrius penè quàm uitijs poſſet, affligit agricolā. Et carbunculus, terra quæ ita uocatur, emendari uite macra putatur. Nam tophus ſcaber natura friabilis expetitur quoque ab autoribus. Virgilius & quæ filicem ferat nō improbat uitibus. Salſæq; terræ multa melius credūtur, tutiora à uitijs innaſcentiū animaliū. Nec colles opere nudantur, ſi quis perite fodiat. Nec campi omnes minus ſoles atq; perflatus q̃ opus ſit accipiunt. Et quaſdam pruinis ac nebulis paſci diximus uites. Omnium rerum ſunt quædam in alto ſecreta, & ſuo cuiq; corde peruidenda. Quid? quod mutantur ſæpe iudicata quoq; ac diu comprehenſa? In Theſſalia circa Lariſſam emiſſo lacu frigidior facta ea regio eſt, oleæ deſierunt quæ prius fuerant. Item uites aduri (quod non antea) Thracia ſenſit admoto Hebro. Et circa Philippos cultura ſiccata regio mutauit cœli habitū. At in Syracuſano agro aduena cultor elapidato luto ſole perdidit fruges, donec regeſſit lapides. In Syria leuem tenui ſulco imprimunt uomerem, quia ſubeſt ſaxum exurens æſtate ſemina. Iam in quibuſdam locis ſimiles æſtus immodici, & frigorum effectus. Eſt fertilis Thracia frugum rigore, æſtibus Africa & Aegyptus. In Chalcia Rhodiorum inſula locus qui-

dam est in tantum fœcundus, ut suo tempore satum demetant hordeũ, sublatumq́ protinus serant, & cum aliis frugibus metant. Glareosum oleis solum aptissimum in Venafrano, pinguissimum in Bætica. Pucina uina in saxo coquuntur. Cæcubæ uites in Pontinis paludibus madent. Tanta est argumentorũ & soli uarietas ac differentia. Cæsar Vopiscus, cũ causam apud cẽsores ageret, campos Rosciæ dixit Italiæ sumen esse, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret. Sed non nisi ad pabulũ probantur. Non tamen indociles natura nos esse uoluit, & uitia confessa fecit, etiam ubi bona certa non fecerat. Quamobrem primum crimina dicamus.

Genera terrarum. Cap. V

Terram amaram siue macrã si quis probare uelit, demonstrãt eam atræ degeneresq́ herbæ: frigidam autem retorride nata. Item uliginosam, tristia: rubricam oculi argillamq́, operi difficillimas, quæq́ rastros ac uomeres ingentibus glebis onerẽt: quanquam non quod operi, hoc & fructui sit aduersum. Item è contrario cineraceã, & sabulũ album. Nam sterilis densa callo facile deprehenditur uel uno ictu cuspidis. Cato breuiter atque ex suo more uitia determinat: Terram cariosam caue: néue plaustro, néue pecore impellas. Quid putamus hac appellatione ab eo tantopere reformidari, ut penè uestigiis quoque interdicat? Redeamus ad ligni cariem, & inueniemus illa, quæ in tantum abominatur uitia, aridæ, fistulosæ, scabræ, canescentis, exesæ, & pumicosæ. Plus dixit una significatione, quàm posit ulla copia sermonis enarrari. Est enim interpretatione uitiorum quædam non ætate (quæ nulla in ea intelligi potest) sed natura sua, anus terra: & ideo infœcunda ad omnia, atque imbecilla. Idem agrum optimum iudicat ad radicem montium planicie in meridiem excurrente, qui est totius Italiæ situs: terram uero teneram, quæ uocetur pulla. Erit igitur hæc optima, & operi satior. Intelligere modo libeat dictam mira significatione teneram: & quicquid optari debet, in eo uocabulo inuenitur. Illa temperatæ ubertatis, illa mollis facilisq́ culturæ, nec madida, nec sitiens. Illa post uomerem nitescens: qualem fons ingeniorum Homerus in armis à deo cælatam dixit: additq́ miraculum nigrescentis, quamuis fieret in auro. Illa quam recentem exquirunt improbæ alites uomerem comitantes, coruiq́ aratoris uestigia ipsa rodentes. Reddatur hoc in loco luxuriæ quoque sententia, & aliqua in propositum. Certe Cicero lux doctrinarum altera, meliora, inquit, unguenta sunt quæ terram, quàm quæ crocum sapiunt. Hoc enim maluit dixisse, quàm redolent. Ita est profecto. Illa enim erit optima quæ unguenta sapiet. Quod si admonendi sumus, qualis sit terræ odor ille qui quæritur, contingit sæpe etiam quiescente ea sub occasu solis, in quo loco arcus cœlestis deiecerit capita sua: & cum à siccitate continua immaduit imbre: tunc emittit illum suum halitum diuinum ex sole conceptum, cui comparari suauitas nulla posit. Is esse odor in cõmota debebit, repertusq́ neminem fallet: ac de terra odor optime iudicabit. Talis ferè est in noualibus cæsa uetere sylua, quæ cõsensu laudatur. Et in frugibus quidem ferendis eadem terra utilior intelligitur, quoties intermissa cultura quieuit: quod in uineis nõ fit. Eoq́ diligentius eligenda est, ne uera existat opinio eorum qui iam Italiæ terram existimauere lassam. Operis quidem facultas in aliis generibus constat & cœlo, nec potest arari post imbres aliqua, ubertatis uitio lentescens. Contrà, in Byzacio Africæ illum centena & quinquagena fruge fertilem campum, nullis cum siccus est arabilem tauris, post imbres uili asello, & à parte altera iugi anu uomerem trahente uidimus scindi. Terram enim terra emendari (ut aliqui præcipiunt) super tenuem pingui iniecta, aut gracili, bibulaq́ super humidam ac præpinguem, dementia operæ est. Quid enim potest sperare, qui talem colit?

De terra quam Britannia & Gallia amat. Cap. VI

Alia est ratio, quam Britannia & Gallia inuenere alendi eam ipsa, quod genus uocant margam. Spissior ubertas in ea intelligitur. Est autem quidam terræ adeps, ac uelut glandia in corporibus, ibi densante se pinguitudinis nucleo.

De Græ

De Græcorum circa hanc doctrina. Cap. VII

NOn omisere & hoc Græci. Quid enim intentatum illis? Leucargillion uocant candidam argillã, qua in Megarico agro utũtur, sed tantũ in humida frigidaq; terra. Illas Gallias Britãniasq; locupletantes cum cura dici conuenit. Duo genera fuerant. Plura nuper exerceri cœpta proficientibus ingenijs. Est enim alba, ruffa, columbina, argillacea, tophacea, harenacea. Natura duplex, aspera, aut pinguis. Experimenta utriusq; in manus, usus q; geminus, aut ut fruges tantũ alãt, aut ædant & pabulũ. Fruges alit tophacea alba, quæ si sit inter fontes reperta, est ad infinitũ fertilis, uerum aspera tractatu: & si nimia iniecta est, exurit solũ. Proxima est ruffa, quæ uocatur capnumargos, intermixto lapide terræ minutæ, harenosæ. Lapis cõtunditur in ipso campo, primisq; annis stipula difficulter cæditur propter lapides. Impendio tamen minimo leuitate dimidio minoris ꝙ cæteræ inuehitur. Inspergitur rara, sale eã misceri putant. Vtrunq; hoc genus semel iniectũ in L. annos ualet, & frugũ & pabuli ubertate.

De terrarũ generibus. Cap. VIII

QVæ pingues esse sentiũtur, ex his præcipua alba. Plura eius genera. Mordacissimũ quod supra diximus. Alterũ genus albæ cretæ argentaria est. Petitur ex alto, in centenos pedes actis plerunq; puteis, ore angustatis, intus (ut in metallis) spatiãte uena. Hac maxime Britannia utitur. Durat annis LXXX. Neq; est exemplum ullius, qui bis in uita hanc eidem iniecerit. Tertiũ genus candidæ glischromargon uocant. Est autem creta fullonia mixta pingui terra, pabuli quàm frugum fertilior, ita ut messe sublata ante sementem alteram lætissimum secetur. Dum in fruge est, nullum aliud gramen emittit. Durat XXX. annis, densior iusto cymini modo strangulat solum. Columbinam Gallia suo nomine eglecopalam appellat, glebis excitatur lapidum modo: sole & gelatione ita soluitur, ut tenuissimas bracteas faciat. Hæc ex æquo fertilis. Harenacea utuntur, si alia non sit, in uliginosis uero & si alia sit. Vbios gentium solos nouimus, qui fertilissimum agrum colentes, quacunque terra infra tres pedes effossa, & pedali crassitudine iniecta lætificent. Sed ea non diutius annis X. prodest. Hedui & Pictones calce ubertimos fecere agros, quæ sanè & oleis, & uitibus utilissima reperitur. Omnis autem marga arato inijcienda est, ut medicamẽtum rapiatur, & fimi desiderat aliquantulum quæ primo plus aspera, & quæ in herbas nõ effunditur: alioqui nouitate quæcunq; fuerit solum lædet, ne sic quidem primo post anno fertilis. Interest & quali solo quærat. Sicca enim humido melior, arido pinguis. Temperatæ alterutra, creta uel columbina conuenit.

De cineris usu, & de fimo, & quæ sata uberiorẽ terrã faciant, & quæ urãt. Cap. IX

TRanspadanis cineris usus adeo placet, ut anteponant fimo iumentorum, quod quia leuissimum est, ob id exurunt. Vtroq; tamen pariter nõ utuntur in eodem aruo, nec in arbustis cinere, nec quasdam ad fruges, ut diximus. Sũt qui puluere quoq; uuas ali iudicent, pubescentesq; puluerent, & uitium arborumq; radicibus aspergant. Quod certum est Narbonensi prouinciæ, & uindemias certius sic eo coqui, quia plus puluis ibi ꝙ sol cõfert. Fimi plures differẽtiæ, ipsa re antiqua. Iam apud Homerũ regius senex agrum ita suis manibus lætificans reperitur. Augeas rex in Græcia excogitasse traditur. Diuulgasse uero Hercules in Italia, quæ regi suo Stercutio Fauni filio ob hoc inuentum immortalitatem tribuit. M. Varro principatum dat turdorum fimo ex auiarijs. Quod etiam pabulo boum suumq; magnificat: neq; alio cibo celerius pinguescere asseuerat. De nostris moribus bene sperare est, si tanta apud maiores fuere auiaria, ut ex his agri stercorarentur. Proximum Columella columbarijs, mox gallinarijs facit, natantium alitum damnato. Cæteri autores consensu humanas dapes ad hoc in primis aduocant. Alij ex his præferunt hominum potus, in coriariorũ officinis pilo madefacto. Alij per sese, aqua iterum, largiusq; etiam quàm cum bibitur admixta. Quippe plus iam ibi male donandum est, cum ad uirus illud uini homo accesserit. Hæc sunt certamina, quibus inuicem ad tellurem quoque alendam utuntur homines. Proxime spurcitias suum laudant. Columella solus

damnat. Alij cuiuſcunq; quadrupedis ex cytiſo. Aliqui columbaria præferũt. Proximum deinde caprarum eſt, ab hoc ouium, deinde boum, nouiſſimum iumentorum. Hæ fuere apud priſcos differentiæ, ſimulq; præcepta (ut inuenio) re tali utendi, quando & hic uetuſtas utilior: uiſumq; iam eſt apud quoſdam prouincialium, in tantũ abundante geniali copia pecudum, farinæ uice cribris ſuperinijci, fœtore aſpectuq; temporis uiribus in quandam etiam gratiam mutato. Nuper repertũ, oleas gaudere maxime cinere è calcarijs fornacibus. Varro præceptis adijcit, equino quod ſit leuiſſimum ſegetes alendas. Prata uero grauiore, & quod ex hordeo fiat, multaſq; gignat herbas. Quidam etiam bubulo iumentorum præferunt, ouillumq; caprino. Omnibus uero aſininum, quoniã lentiſsime mandant. E contrario uſus aduerſus utrunq; pronunciat. Inter omnes autem cõſtat nihil eſſe utilius lupini ſegete, priuſquàm ſiliquetur, aratro uel bidentibus uerſa, manipuliſue circa radices arborum uel uitium obrutis. Etiam ubi non ſit pecus, culmo ipſo uel etiam filice ſtercorare arbitrantur. Cato ſtercus unde fiat, ſtramẽta, lupinum, paleas, fabalia, ac frondes ilignas, quernaſq;. E ſegete euellito ebulũ, cicutam, & circum ſalicta herbam auctam, uluamq;: ea ſubſternito ouibus, frondemq; putridã. Vinea ſi macruerit, ſarmenta ſua cõburito, & ibidem inarato. Itemq; ubi ſaturus eris frumentũ, oues ibi delectato. Necnon & ſatis quibuſdam ipſis paſci terrã dicit. Segetẽ ſtercorãt fruges, lupinũ, faba, uicia. Sicut è contrario cicer quia uellitur, & quia ſalſum eſt, hordeũ, fœnum Græcũ, eruũ, hæc omnia ſegetem exurunt, & omnia quæ uelluntur. Nucleos in ſegetem ne indideris. Virgilius & lino ſegetẽ exuri, & auena, & papauere arbitratur. Fimeta ſub dio cõcauo loco, & qui humorem colligat, ſtramento intecta, ne in ſole areſcant, palo è robore depacto fieri iubet. Ita fore ne innaſcantur his ſerpentes. Fimum miſcere terræ, plurimum refert fauonio flante, ac luna ſitiente. Id pleriq; praue intelligunt à fauonij ortu faciendũ, ac Februario menſe tantũ, cum id pleraq; ſata alijs poſtulẽt menſibus. Quocunq; tempore fiat, curandum ut ab occaſu æquinoctiali flante uento fiat, luna decreſcente ac ſicca. Mirũ in modum augetur ubertas effectuſq; eius obſeruatione tali.

De ſatione arborum, & quod auulſione naſcuntur arbores. Cap. x

ABunde prædicta ratione cœli ac terræ, nũc de his arboribus dicemus, quæ cura hominum atq; arte proueniũt. Nec pauciora propè ſunt genera, tam benigne naturæ gratiam retulimus. Aut enim ſemine proueniunt, aut plantis radicis, aut propagine, aut auulſione, aut ſurculo, aut inſito & cõſecto arboris trunco. Nam folia palmarũ apud Babylonios ſeri, atq; ita arborem prouenire, Trogũ credidiſſe demiror. Quædam pluribus generibus ſeruntur, quædã omnibus. Ac pleraq; ex his natura ipſa docuit, & in primis ſemen ſerere, cum decidens exceptumq; terra uiuiſceret. Sed quædã non aliter proueniũt, ut caſtaneę, iuglãdes, cæduis duntaxat exceptis. Ex ſemine aũt quanq; diſſimili, ea quoq; quæ & alijs modis ſeruntur, ut uites, & mala, atq; pira. Nanq; ijs pro ſemine nucleus, non ut ſupradictis fructus ipſe. Et meſpila ſemine naſci poſſunt. Omnia hæc tarda prouentu, ac degenerantia, & inſito reſtituenda. Interdum etiã caſtaneæ. Quibuſdã natura contrà, omnino non degenerandi, quoquo modo ſerantur, ut cupreſſis, palmis, lauris. Nanq; & laurus pluribus modis ſeritur. Genera eius diximus. Ex his auguſta, & baccalis & tinus ſimili modo ſeruntur. Baccæ menſe Ianuario aquilonis afflatu ſiccante legũtur, expanduntur q; raræ, ne caleſiant aceruo. Poſtea quidã fimo ad ſerendũ paratas, urina madefaciũt. Alij in qualo pedibus in profluente deculcant, donec auferatur cutis. Alioquin uligo infeſtat, nec patitur naſci. In ſulco repaſtinato palmi altitudine, uicenæ ferè aceruatim menſe Martio: eædem & propagine ſerũtur. Triumphaliſq; talea tantum. Myrti genera omnia in campania baccis ſerũtur, Romæ propagine Tarentina. Democritus & alio modo ſeri docet, grandiſſimis baccarũ tuſis leuiter ne grana frangãtur, eaq; intrita reſtem circũlini, atq; ita ſeri: parietẽ fore denſitatis, ex quo uirgulæ differantur. Sic & ſpinas ſepis cauſa ſerunt, tomice moris ſpinarum circũlita. Pilas aũt laurus & myrti inopia à trimatu tempeſti

uum

uum eſt transferre. Inter ea quæ ſemine ſeruntur, Mago in nucibus operoſus eſt. Amygdala in argilla molli meridiem ſpectanti ſeri iubet. Gaudere & dura calidaꝗ terra, in pingui aut humida mori ac ſterileſcere. Serendas quàmmaxime falcatas & è nouella, fimoꝗ diluto maceratas per triduũ, aut pridie quàm ſerantur aqua mulſa. Mucrone defigi, aciem lateris in aquilonẽ ſpectare: ternas ſimul ſerendas trianguli ratione, palmo inter ſe diſtantes: denis diebus adaquari donec grandeſcãt. Iuglandes nuces porrectæ ſerũtur commiſſuris iacentibus. Pineæ nucleis ſeptenis ferè in ollas perforatas additis: aut ut laurus, quæ baccis ſeritur: Citrea, grano & propagine: ſorba, ſemine & à radice plãta, & auulſiõe proueniũt. Sed illa in calidis, ſorba & in frigidis & humidis. Natura & plãtaria demõſtrauit, multarum radicibus pullulante ſobole denſa, & pariente matre quas enecet. Eius quippe umbra turba indigeſta premitur, ut in lauris, punicis, platanis, ceraſis, prunis. Paucorũ in hoc genere rami parcũt ſoboli, ut ulmorũ palmarumꝗ. Nullis uero tales pulli proueniũt, niſi quarum radices amore ſolis atque imbris in ſumma tellure ſpatiantur. Omnia ea non ſtatim moris eſt in ſua locari, ſed prius nutrici dari, atꝗ in ſeminarijs adoleſcere, iterumꝗ migrare. Qui tranſitus mirũ in modum mitigat etiã ſylueſtres: ſiue arborũ quoꝗ, ut hominum natura nouitatis ac peregrinationis auida eſt: ſiue diſcedentes uirus relinquunt, manſueſcuntꝗ tractatu (ceu feræ) dum radici auellitur planta. Et aliud genus ſimile natura monſtrauit, auulſiꝗ arboribus ſtolones uixere. Quo in genere & cum perna ſua auelluntur, partemꝗ aliquam è matris quoꝗ corpore auferunt ſecũ fimbriato corpore. Hoc modo plantantur punicæ, coryli, mali, ſorbi, meſpili, fraxini, fici, in primiſꝗ uites. Cotoneum ita ſatum degenerat. Ex eodẽ inuentu eſt, ſurculos abſciſſos ſerere. Hoc primo ſepis cauſa factũ, ſambucis, cotoneo, & rubis depactis. Mox & culturæ, ut populis, alnis, ſalici, quæ uel inuerſo ſurculo ſeritur. Iam eæ ibi diſponuntur, ubi libeat eſſe eas. Quamobrem ſeminarij curã ante cõuenit dici, ꝙ tranſeatur ad alia genera. Nanꝗ & huic principio eligi ſolum refert, quoniã nutricem indulgentiorem eſſe ꝙ matrem ſæpe conuenit. Sit ergo ſiccũ ſuccoſumꝗ bipalio ſubactũ, aduenis hoſpitale, & ꝙ ſimillimũ terræ in quam tranſferendum ſit. Ante omnia elapidatum munitumꝗ ad incurſum etiam gallinacei generis. Quàm minime rimoſum, ne penetrans ſol exurat fibras. Interuallo ſeſquipedum ſeri, ne ſe inter ſe contingant. Præter alia uitia etiam uerminoſa fiunt: ideo ſarriri cõuenit ſæpius, herbaſꝗ auelli. Præterea ſemina ipſa fruticantia ſupputare, ac falcem pati conſueſcere. Cato & furcis crates imponi iubet, altitudine hominis, ad ſolem recipiendum: atꝗ integi culmo ad frigora arcenda. Sic pirorum malorumꝗ ſemina nutriri, ſic pineas nuces, ſic cupreſſos, ſemine ſatas & ipſas. Minimis id granis cõſtat, ut uix perſpici quædã poſsint: non omittẽdo naturę miraculo, ex tam paruo gigni arbores, tanto maiore tritici & hordei grano, ne quis fabam reputet. Quid ſimile originis ſuæ habẽt malorũ pirorumꝗ ſemina: his principijs reſpuentẽ ſecures materiem naſci, indomita põderibus immẽſis præla, arbores uelis, turribus muriſꝗ impellẽdis arietes? Hæc eſt naturæ uis, hæc potẽtia. Super omnia erit, è lachryma naſci aliquid, ut ſuo loco dicemus. Ergo è cupreſſo fœmina (mas enim ut diximus non gignit) pilulæ collectæ, quibus docui menſibus ſiccantur ſole: ruptæꝗ emittunt ſemen, formicis mire expetitum: ampliato etiam miraculo, tantuli animalis cibo abſumi natalem tantarum arborum. Seritur menſe Aprili, area æquata cylindris, aut uolgiolis, denſum: terraꝗ cribris ſupercernitur pollicis craſſitudine. Contra immane pondus attollere ſe nõ ualet, retorqueturꝗ ſub terra. Ob hoc parcitur ueſtigijs. Leniter rigatur à ſolis occaſu in trinis diebus, ut æqualiter bibat, donec erumpant. Differuntur poſt annum dodrantali filo cuſtodita temperie, ut uiridi cœlo ſerantur, ac ſine aura. Mirũꝗ dictu, periculum eo tantum die eſt, ſi rorauerit quantulumcunꝗ imbrem, aut ſi afflauerit. De reliquo tutæ ſunt perpetua ſecuritate, aquaſꝗ poſtea odere. Et zizifa grano ſeruntur menſe Aprili. Tuberes melius inſerũtur in pruno ſylueſtri, & malo cotoneo, & in calabrice: ea eſt ſpina ſylueſtris. Quæcunꝗ optime & myxas recipit, utiliter & ſorbos.

De transferendis seminarijs, & ulmis serendis, & scrobibus. Cap. XI

PLantas ex seminario transferre in aliud priusquàm suo loco ponantur operose præcipi arbitror, licet translatione folia latiora fieri spondeant. Vlmorum prius quàm folio uestiantur, samara colligenda est circa Martias Kalen. cum flauescere incipit. Deinde biduo in umbra siccata serenda, densa in refracto, terra super minutatim cribrata crassitudine quæ in cupressis. Pluuiæ si non adiuuent, riganda. Differendæ ex arearum uenis post annum in ulmaria, interuallo pedali in unamquamq; partem. Maritas ulmos autumno serere utilius, quia carent semine. Nam eæ è plantis serũtur. In arbustũ quinquennes sub urbe transferunt, aut (ut quibusdam placet) quæ uicenûm pedum esse cœperunt: sulco qui nouenarius dicitur, altitudine pedum trium, pari latitudine, & eo amplius circa positas pedes terni undique è solido adaggerãtur. Arulas id uocant in Campania. Interualla ex loci natura sumuntur. Aridiores serendas in campestribus conuenit. Populos & fraxinos, quia festinantius germinant, disponi quoque maturius conuenit, hoc est, ab Idibus Feb. plantis & ipsas nascentes. In disponẽdis arboribus arbustisq;, ac uineis, quincuncialis ordinum ratio uulgata & necessaria, nõ perflatu modo utilis, uerum & aspectu grata, quocunq; modo intueare, in ordinem se porrigente uersu. Populis eadem ratio semine qua ulmos serendi, transferendi quoque è seminarijs eadem & siluis. Ante omnia igitur in similem transferri terrã aut meliorem oportet. Nec è tepidis aut præcocibus in frigidos, aut serotinos situs, ut neq; ex his in illos. Præfodere scrobes ante (si fieri posset) tanto donec pingui cespite obducantur. Mago ante annum iubet, ut solem pluuiasq; combibant: aut si conditio largita non sit, ignes in medio fieri ante menses duos, nec nisi post imbres in his seri. Altitudinem earum in argilloso, aut duro solo trium cubitorum esse in quanq; partẽ. In prunis palmo amplius, & ubiq; caminata fossura ore compresiore sint. Nigra uero terra duo cubita, & palmum quadratis angulis. Eadem mensura Græci autores consentiunt, non altiores quino semipede esse debere, nec latiores duobus pedibus, Nusquam uero sesquipede minus alto, quoniam in humido solo ad uicina aquæ perueniat. Cato, si locus aquosus sit, inquit, latas pedes ternos. In faucibus imisq; palmum & pedem, altitudine IIII pedum, eas lapide cõsterni: aut si non sit, perticis salignis uiridibus. Si neq; eæ sint, sarmẽtis, ita ut in altitudinem semipedem trahantur. Nobis adijciendum uidetur ex prædicta arborũ natura, ut altius demittantur eæ quæ summa tellure gaudẽt, tanq; fraxinus, olea. Hæc & similia quaternos pedes oportet demitti. Cæteris sat est, si altitudinis pedes ternos effecerint. Excide, inquit, radicem istam Papyrius Cursor imperator, ad terrorem Prænestinorũ prætoris. Destringi securius se teste, innoxium abradi partes, quæ se nudauerint terra. Aliqui lapides rotundos subijci malunt, qui & contineant humorem, & transmittant: non item planos facere, & à terreno arcere radicem, existimãtes. Glarea substrata, inter utranq; sententiam fuerit. Arborem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri quidam præcipiunt: alij cum annum impleat: Cato crassiorem quinque digitis. Non omisisset idem, si attineret meridianam cœli partem signare in cortice, ut translata in ijsdem & assuetis statueretur horis: ne aquloniæ meridianis oppositæ solibus finderentur, & algerent meridianæ aquilonibus. Quod è diuerso affectant etiam quidam in uite ficoq;, permutantes in contrariũ. Densiores enim folio ita fieri, magisq; protegere fructum, & minus amittere: ficumq; sic etiam scansilem fieri. Plerique id demum cauent, ut plaga deputati cacuminis meridiem spectet, ignari fissuris nimij uaporis opponi. Id quidem in horam diei quintam uel octauam spectare maluerim. Aeque latet non negligendum, ne radices mora inarescãt, néue à septentrionibus, aut ab ea parte cœli usq; ad exortum brumalem uento flante effodiantur arbores, aut certe non aduersæ ijs uentis radices præbeantur. Propter quod emoriuntur ignaris causæ agricolis. Cato omnes uentos, & imbrem quoq; in tota translatione damnat. Et hoc proderit, quàmplurimum terræ in qua uixerit, radicibus cohærere, ac totas cespite circumligari: cum ob id Cato

in corbibus transferri iubeat. Proculdubio utiliſſime quidam ſummā terrā contentus eſt ſubdi. Quidam punicis malis ſubſtrato lapide, nō rumpi pomū in arboribus tradunt. Radices inflexas poni melius. Arborē ipſam ita locari, ut media ſit totius ſcrobis, neceſſariū. Ficus ſi ſcilla (bulborum hoc genus eſt) ſeratur, ocyſſime ferre traditur pomū, neqꝫ uermiculationi obnoxiū: quo uitio nō carent reliqua poma, ſimiliter ſata. Radicū eius magnam adhibendā curā, ut exemptas appareat, nō auulſas, quis dubitet? Qua ratione & reliqua confeſſa omittimus, ſicuti terram circa radices fiſtucato ſpiſſandam, quod Cato primum in ea re eſſe cenſet: plagam quoque à trunco oblini fimo & folijs præligari præcipiens.

De interuallis plantandarum arborum, & umbris, & ſtillicidijs, & ubi plantari debeant. Cap. XII

HVius loci pars eſt ad interualla pertinēs. Quidam punicas, & myrtos, & lauros denſiores ſeri iuſſerūt, in pedibus tamē nouenis. Malos amplius paulo, uel magis etiam piros, magiſqꝫ amygdalas, & ficus: quod optime dijudicabit ramorum amplitudinis ratio, locorumqꝫ, & umbræ cuiuſqꝫ arboris: quoniā has quoque obſeruari oportet. Breues ſunt, quamuis magnarū arborū, quod in orbē ramos circinēt, ut in malis piriſqꝫ. Eædem enormes ceraſis, lauris. Iam quædam umbrarū proprietas. Iuglandium grauis & noxia, etiam capiti humano, omnibuſqꝫ iuxta ſatis. Necat germina & pinus, ſed uentis utraque reſiſtit, quoniam & protecta uinearum ratione egent. Stillicidia, pinus, quercus, ilicis ponderoſiſſima. Nullum cupreſſi, umbra minima, & in ſe conuoluta. Ficorum leuis, quamuis ſparſa, ideoqꝫ inter uineas ſeri non uetantur. Vlmorum leuis, etiam nutriens quæcunqꝫ opacat. Attico hæc quoqꝫ uidetur è grauiſsimis: nec dubito, ſi emittantur in ramos. Conſtrictæ quidem ulmi noxiam eſſe non arbitror. Iucunda & platani, quanquam craſſa. Licet gramini credere nō ſoli, haud alia lætius operiente toros. Populo nulla ludentibus folijs. Pinguis alno, ſed paſcens ſata. Vitis ſibi ſufficit, mobili folio, iactatuqꝫ crebro ſolem umbra temperans: eodem graui protegens in imbre. Omnium ferè leuis umbra, quorum pediculi longi. Non faſtidienda hæc quoque ſcientia, atqꝫ non in ultimis ponenda, quando quibuſqꝫ ſatis umbra aut nutrix, aut nouerca eſt. Iuglandiū quidem pinorumqꝫ & picearum, & abietis, quæcunque attigere, non dubie uenenum eſt. Stillicidij breuis definitio eſt. Omnium quæ proiectu frondis ita diffunduntur, ut per ipſas non defluant imbres, ſtilla ſæua eſt. Ergo plurimū intererit hac in quæſtione, terra in qua ſeremus in quantum arbores quaſqꝫ alat. Iam per ſe colles minora quærunt interualla. Ventoſis locis crebriores ſeri conducit. Olea tamen maximo interuallo, de qua Catonis Italica ſententia eſt: in XXV. pedibus minimum, plurimum XXX. ſeri. Sed hoc uariatur locorum natura. Non alia maior in Bætica arbor. In Africa uero (fides penes autores erit) miliarias uocari multas narrant à pondere olei, quod ferant annuo prouentu. Ideo LXXV pedes Mago interuallo dedit undiqꝫ: etiā in macro ſolo ac duro, atqꝫ uentoſo, cum minimum XLV. Bætica quidem ubertimas meſſes inter oleas metit. Illam inſcitiam pudendam eſſe conueniet, adultas interlucare iuſto plus, & in ſenectam præcipitare, aut (plerunqꝫ ipſis qui poſuere coarguentibus imperitiam ſuam) totas excidere. Nihil eſt fœdius agricolis, quàm geſtæ rei pœnitentia, multo iam ut præſtet laxitate delinquere.

Quæ arbores tarde creſcant, & quæ celeriter: & de ſabina. Cap. XIII

QVædam autem natura tarde creſcunt, & in primis ſemine tantum naſcentia, & longo æuo durantia. At quæ cito occidunt, uelocia ſunt, ut ficus, punica, prunus, malus, pirus, myrtus, ſalix, & tamen antecedūt diuitijs. In trimatu enim ferre incipiunt, oſtendentes & antè. Ex his lentiſsima pirus. Ocyſsima omnium cypirus, & pſeudocypirus frutex. Protinus enim floret, ſemenqꝫ profert. Omnia uero celerius adoleſcunt ſtolonibus ablatis, unāqꝫ in ſtirpem redactis alimentis. Eadē natura & propagines docuit. Rubi nanqꝫ curuati gracilitate & ſimul proceritate nimia, defigunt rurſus in terram capita, iterumqꝫ naſcuntur ex ſeſe, repleturi omnia ni reſiſtat cultura, prorſus ut poſsint uideri homines terræ

terræ causa geniti. Ita pessima atq; execrãda res, propaginem tamẽ docuit, atq; radicem acquiri uiridem. Eadem autem natura est ederis. Cato propagari præter uitem tradit ficum, oleam, punicam, malorum genera omnia, laurum, prunos, myrtos, nuces auellanas, & prænestinas, platanum. Propaginũ duo genera: ramo ab arbore depresso in scrobem quatuor pedum quoquò, & post biennium amputato flexu, plantaq; translata post trimatum: quas si longius ferre libeat, in qualis statim, aut uasis fictilibus defodere propagines aptissimum, ut in ijs transferantur. Alterum genus luxuriosius, radices in ipsa arbore sollicitando, traiectis per uasa fictilia uel qualos ramis, terraq; circumpactis: atque hoc blandimento impetratis radicibus, inter poma ipsa & cacumina (in summa enim cacumina hoc modo petuntur) audaci ingenio arborẽ aliam longe à tellure faciendi, eodem quo suprà biennij spatio abscissa propagine, & cum qualis illis sata. Sabina herba propagine seritur & auulsione. Tradunt fece uini, aut è parietibus latere tuso mire ali. Iisdem modis rosmarinum serunt & ramo, quoniã neutri semen. Rhododendron propagine & semine.

De satione arborum, & insitione, & quomodo inuenta sit tenera insetendi emplastratio. Cap. XIIII.

SEmine quoq; inserere natura docuit, raptim auium fame deuorato, solidoq;, & alui tepore madido, cum fœcundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborum lectis, & uentis sæpe translato in aliquas corticũ rimas: Vnde uidimus cerasum in salice, platanũ in lauro, laurum in ceraso & baccas simul discolores. Tradunt & monedulam condentem semina in thesauros cauernarum, eiusdem rei prębere causas. Hinc nata inoculatio sutoriæ simili fistula aperiendi in arbore oculum cortice exciso, semenq; includendi eadẽ fistula sublatum ex alia. In ficis autem & malis hæc fuit inoculatio antiqua. Vergiliana quærit sinum in nodo gemmæ expulsi corticis, gemmamq; ex alia arbore includit. Et hactenus natura ipsa docuit. Insitionem autem casus, magister alius, & penè numerosior, ad hunc modum: Agricola sedulus casam sepis munimento cingens, quo minus putrescerent sudes, limen subdidit ex edera. At illæ uiuaci morsu apprehensæ, suam ex alieno fecere uitam, apparuitq; truncum esse pro terra. Aufertur ergo serra æqualiter superficies, leuigatur falce trũcus. Ratio postea duplex: Et prima inter corticem lignumq; inserendi. Timebant prisci truncũ findere. Mox inforare ausi medio. Ipsiq; medullæ calamum imprimebant, unum inserentes, neque enim plures capiebat medulla. Subtilior postea ratio uel senos adijcit, mortalitati eorum ex numero succurrere persuasa, per media trunco leniter fisso, cuneoq; tenui fissuram custodiente, donec cuspidatim decisus descendat in rimam calamus. Multa in hoc seruanda. Primum omnium quæ patiatur coitum talem arbor, & cuius arboris calamus. Varie quoq; & non ijsdem partibus subest omnibus succus. Vitibus ficisq; media sicciora, & è summa parte conceptus, ideo illinc surculi petuntur. Oleis circa medias succus, inde & surculi, cacumina sitiunt. Facillime coalescũt, quibus eadem corticis natura, quæq; pariter florentia eiusdem horæ germinationẽ succorumq; societatem habent. Lenta enim res est, quoties humidis repugnant sicca, mollibus corticum duri. Reliqua obseruatio, ne fissura in nodo fiat, repudiat quippe aduenam inhospitalis duritia: ut in parte nitidissima, ne longior multo tribus digitis, ne obliqua, ne translucens. Virgilius ex cacumine inseri uetat. Certumq; est, ab humeris arborum orientem æstiuum spectantibus surculos petendos, & è feracibus, & è germine nouello, nisi uetustæ arbori inserantur. Ii enim robustiores esse debent. Præterea ut prægnãtes, hoc est germinatione turgentes, & q parere illo sperauerint anno. Bimi utiq; nec tenuiores digito minimo. Inserun tur autem & inuersi, cum id agitur, ut minor altitudo in latitudinẽ se fundat. Ante omnia gemmantes nitere cõueniet, nihil usquam ulcerosum esse, aut retorridum. Spei fauet medulla calami commissuræ, si in matre ligni corticisq; iungatur. Id enim satius quàm foris cortici æquari. Calami exacutio medullam ne nudet. Tenui tamen fistula detegat, ut fastigatio leui descendat cuneo, tribus non amplior digitis. Quod facillime contingit, tinctum aqua

aqua radētibus. Ne exacuatur in uento, nec cortex à ligno decedat alterutri. Calamus ad corticem usque suum deprimatur. Ne luxetur dum deprimitur, néue cortex replicetur in rugas. Ideo lachrymantes calamos inseri non oportet, non hercule magis quàm aridos: quia illo modo labat humore nimio cortex, hoc uitali defectu non humescit, neque concorporatur. Id etiam religionis seruant, ut luna crescente calamus utraq; deprimatur manu. Et alioquin in hoc opere duæ simul manus minus nituntur, necessario temperamento. Validius enim demissi tardius ferunt, fortius durant: contrarium ex diuerso. Ne hiscat nimium rima, laxeq; capiat, aut ne parum: & exprimat, aut compressum necet. Hoc maxime præcauendum, ut præualide accipientis trunco in media fissura relinquatur. Quidam uestigio fissuræ falce in truncis facto, salice præligant marginem ipsum. Postea cuneos figunt, continente uinculo libertatem dehiscendi. Quædam in plantario insita eodem die transferuntur. Si crassior truncus inseratur, inter corticem & lignū inseri melius, cuneo optime osseo ne cortice rumpatur laxato. Cerasi libro dempto finduntur. Hæ solæ & post brumam inseruntur. Dempto libro habent ueluti lanuginem, quæ si comprehendit insitum, putrefacit. Incolumi cuneo adactum utilissime astringitur. Inserere aptissimum quàmproximum terræ, si patiatur nodorum truncíq; ratio. Eminere calami sex digitorum longitudine non amplius debent. Cato argillæ, uel cretæ harenam, fimumq; bubulum admisceri, atque ita usque ad lentorem subigi iubet, idq; interponi & circumlini. Ex ijs quæ commentatus est, facile apparet illa ætate inter lignum & corticem, nec alio modo inserere solitos, aut ultra latitudinem duûm digitorum calamos demittere. Inseri autem præcipit pira ac mala per uer, & post solstitium diebus L. post uindemias. Oleas autem & ficos per uer tantum luna sitiente, hoc est, sicca. Præterea post meridiem, ac sine uento austro. Mirum, quod non contentus insitum munisse, ut dictum est, & cespite ab imbre frigoribusq; protexisse, ac mollibus bifidorum uiminum fascibus, lingua bubula (herbæ id genus est) insuper obtegi iubet, eamq; illigari opertam stramentis. Nunc autem abunde arbitrantur paleato luto libros farcire, duos digitos insito extante. Verno inserentes tempus urget, incitantibus se gemmis, præterquàm in olea, cuius diutissime oculi parturiunt, minimumq; succi habent sub cortice, qui nimius insitis nocet. Punicam uero & ficum quanquàm aliâs sicca sint, recrastinare minime utile. Pirum uel florentem insere licet, & in Maium quoque mensem protendere insitionem. Quod si longius afferantur pomorum calami, rapo infixos optime custodire succum arbitrantur: Seruariq; inter duos imbrices iuxta riuos uel piscinas, utrinq; terra obstructos.

De uite inserenda. Cap. XV

Vitium uero in scrobibus siccis stramēto opertos, ac deinde terra obrutos, ut cacumine existant. Cato uitem tribus modis inserit. Præsectam findi iubet per medullam, in eam surculos exacutos (ut dictum est) adigi, medullas iungi. Altero si inter sese uites contingant, utriusq; in obliquum latere contrario adraso, iunctis medullis colligari. Tertium genus est, terebrare uitem in obliquum ad medullam, calamosq; addere longos pedes binos: atque ita ligatum insitum, intritaq; illitum operire terra, calamis subrectis. Nostra ætas correxit, ut Gallica uteretur terebra, quæ excauat, nec urit, quoniam adustio omnis hebetat, atque ut gemmascere incipiens legatur calamus. Nec plus quàm binis ab insito emineat oculis, ulmeo uimine alligatus, bináque circuncidatur acie à duabus partibus, ut inde potius distillet humor, qui maxime uites infestat. Deinde cum eualuissent flagella pedes binos, uinculum insiti incideretur, ubertati crassitudine permissa. Vitibus inserendis tempus dedere ab æquinoctio autumno ad germinationis initia. Satiuæ plantæ syluestrium radicibus inseruntur natura siccioribus. Si satiuæ syluestribus inserantur, degenerant in feritatem. Reliqua cœlo cōstant. Aptissima insitis siccitas. Huius enim remedium appositis fictilibus uasis modicus humor per cinerem distillat. Inoculatio rores amat leueis.

De

De emplastratione. Cap. XVI

EMplastri ratio & ipsa ex inoculatione nata uideri potest. Crasso autem maxime corticì conuenit, sicut est ficis. Ergo amputatis omnibus ramis ne succũ auocent, nitidissima in parte, quaq; præcipua cernatur hilaritas, exempta scutula (ita ne descẽdat ultrà ferrum) cortici, imprimitur ex alia cortex par cum sui germinis mamma, sic cõpage densata cicatrici ut locus non sit, & statim unitas fiat, nõ humorẽ, non afflatũ recipiens: nihilominus tamen & luto munire, & uinculo melius. Hoc genus nõ pridem repertũ uolunt, qui nouis moribus fauent. Sed id etiã apud ueteres Grecos inuenitur, & apud Catonem, qui oleam ficumq; sic inseri iussit, mensura etiã præfinita secundum reliquam diligentiã suam. Cortices scalpro excidi quatuor digitorum longitudine, & trium latitudine, atq; ita coagmentari, & illa sua intrita oblini. Eadem ratione & in malo. Quidam huic generi miscuere fissuram in uitibus, exempta cortice tessella, surculo à latere plano adigendo: Tot modis insitam arborem uidimus iuxta Tiburtes tiliam, omni genere pomorũ onustam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde uite, ficis, piris, punicis, malorũq; generibus. Sed huic breuis fuit uita. Nec tamen omnẽ experimentis assequi naturã possumus. Quædam enĩ nasci, nisi sponte, nullo modo queũt: eaq; immitibus tantũ & desertis locis proueniũt. Capacissima insitorum omnium dicitur platanus, postea robur: uerũ utraq; sapores corrumpunt. Quædam omni genere inseruntur, ut ficus & punicæ. Vitis non recipit emplastra, nec quibus tenuis ac caducus rimosusq; cortex. Neq; inoculationem siccę aut humoris exigui. Fertilissima omnium inoculatio, postea emplastratio. Sed utraq; infirmissima. Et quæ cortice nituntur tantũ, uel leui aura ocyssime deplantantur. Inserere firmissimũ, & fœcundius q̃ serere.

Exemplum huius rei. Cap. XVII

NOn est omittenda raritas unius exẽpli. Corellius eques Ro. Ateste genitus, inseruit castaneam suomet ipsam surculo in Neapolitano agro. Sic facta est castanea, quæ ab eo nomen accepit inter laudatas. Postea hæres eiusdem libertus Corellianam iterum inseruit. Hæc est inter eas differentia, illa copiosior, hæc Corelliana melior. Reliqua genera casus ingenio suo excogitauit, ac defractos serere ramos docuit, cũ pali defixi radices cepissent. Multa sic seruntur, in primisq; ficus: omnibus quidẽ aliis modis nascens, præterquam talea. Optime quidẽ, si uastiore ramo pali modo exacuto adigatur alte, exiguo super terrã relicto capite, eoq; ipso harena cooperto. Ramo seruntur & punica, palis laxato prius meatu: Item myrtus. Omnium horum longitudine triũ pedum, crassitudine minus brachiali, cortice diligenter seruato, trunco exacuto. Myrtus & taleis seritur: morus talea tantũ, quoniam ramo eam seri religio fulgurum prohibet. Quapropter de talearum satu nunc dicendum est. Seruandum in eo ante omnia, ut taleæ ex feracibus fiant arboribus, ne curuæ, ne scabræ, aut bifurcæ néue tenuiores q̃ ut manum impleant, ne minores pedalibus, ut illibato cortice, atq; ut sectura inferior ponatur semper, & quod erit ab radice: accumuleturq; germinatio terra, donec robur planta capiat.

De cultura talearum, & quibus temporibus insitio fiat. Cap. XVIII

QVæ custodienda in talearum cultura Cato iudicauerit, ipsius uerbis optime præcipiemus: Taleas oleaginas, quas in scrobe saturus eris, tripedaneas facito. Diligenterq; tractato, ne liber laboret, cum dolabis aut secabis. Quas in seminario saturus eris pedales facito: eas sic inserito: Locus bipalio subactus sit, beneq; glutus. Cum taleã demittis pede taleã opprimito. Si parũ descẽdat, malleo aut mateola adigito, cauetoq; ne librum scindas. Cum adigis, palo prius locũ feceris, quò taleã demittas, ita melius uiuet talea. Et ubi trimæ sunt, tũ deniq; curæ sint, ubi liber se uertet. Si in scrobibus aut in sulcis seras, ternas taleas ponito. Eas diuaricato supra terrã, ne plus quatuor digitos trãsuersos emineãt, uel oculos serito. Diligenter eximere oleam oportet, & radices quàmplurimas cum terra ferre. Vbi radices bene operueris, calcare bene ne quid noceat. Si quis quærat quod tempus oleæ serendæ sit, agro sicco per sementem, agro læto per uer. Oliuetum diebus XV

ante

ante æquinoctium uernum incipito putare. Ex eo die dies XL recte putabis. Id hoc modo putato. Quà locus recte ferax erit, quæ arida erunt, & si quid uentus interfregerit, ea omnia eximito. Quà locus ferax non erit, id plus concidito, aratoq; bene, enodatoq;. Stirpes leues facito, circum oleas autumno ablaqueato, & stercus addito. Qui oliuetũ sæpissime & altissime miscebit, is tenuissimas radices exarabit. Radices si sursum abibunt, crassiores fient, & eo in radices uires oleæ abibũt. Quæ genera olearũ, uel in quo genere terræ uiuere & seri debeãt, quoq; spectare olíueta, diximus in ratione olei. Mago in colle & siccis, & argilla, & inter autumnũ & brumam seri iussit. In crasso aut humido, aut subriguo, à messe ad brumã. Quod præcepisse eum Africæ intelligitur. Italia quidem nunc uere maxime serit. Sed si & autumno libeat, post æquinoctium XL. diebus ad Vergiliarum occasum. XIIII. soli dies sunt, quibus seri noceat. Africæ peculiare quidẽ in oleastro est inserere. Quadam æternitate consenescunt proxima adoptioni uirga emissa, atq; ita alia arbore ex eadẽ iuuenescẽte: iterumq; & quoties opus sit, ut æuis eadem olíueta cõstent. Inseritur aũt oleaster calamo & inoculatione. Olea, ubi quercus effossa sit, male ponitur: quoniam uermes qui raucæ uocantur, in radice quercus nascuntur & transeunt. Non inhumare taleas, aut siccare prius quàm serantur, utilius compertum. Vetus oliuetum ab æquinoctio uerno intra Vergiliarum exortũ interradi alternis annis, melius inuentum: Item muscum circumdare radici. Circumfodi autem omnibus annis à solstitio duum cubitorum scrobe pedali altitudine: stercorari tertio anno. Mago idẽ amygdalas ab occasu Arcturi ad brumam seri iubet. Pira non eodem tempore omnia, quoniã non æque floreant. Eadem oblonga aut rotunda, ab occasu Vergiliarũ ad brumam. Reliqua genera media hyeme, ab occasu sagittæ, subsolanum aut septentrionem spectantia. Laurum ab occasu aquilæ ad occasum sagittæ. Connexa enim de tempore serendi æque ratio est. Vere & autumno id ex magna parte fieri decreuere. Est & alia hora circa canis ortus, paucioribꝰ nota, quoniã non omnibus locis utilis pariter intelligitur: sed haud omittẽda nobis, nõ tractus alicuius rationẽ, uerũ naturæ potius indagãtibus. In Cyrenaica regione sub etesiarũ flatu conserunt: necnon & in Græcia, oleã maxime in Laconia. Cos insula & uites tunc serit. Cæteri apud Græcos inoculare & inserere nõ dubitant, sed arborem non serunt. Plurimumq; in eo locorũ natura pollet. Nanq; in Aegypto omni serunt mense, & ubicunq; imbres æstiui nõ sunt, ut in India & Aethiopia. Necessario post hæc autumno serũtur arbores. Ergo tria tempora eadem germinationis, uer, & canis Arcturiq; ortus. Neq; enim animalium tantum est ad coitum auiditas, sed multo maior est terræ ac satorum omnium libido: qua tempestiue uti, plurimum interest cõceptus. Peculiare utique in insitis, cum sit mutua cupiditas utrinq; coeundi. Qui uer probant, ab æquinoctio statim admittunt, prædicãtes germina parturire, ideo faciles corticum esse cõplexus. Qui præferunt autumnũ, ab Arcturi exortu, quoniã statim radicem quandam capiant, & ad uer parata ueniant, atq; nõ protinus germinatio auferat uires. Quædam tamen statutum tempus anni habent ubiq;, ut cerasi & amygdalæ circa brumã, serendi uel inserendi. De pluribus locorum situs optime iudicabit. Frigida enim & aquosa uerno cõseri oportet, sicca & calida autumno. Communis quidem Italiæ ratio tempora ad hunc modum distribuit: Moro ab Idib. Februarijs in æquinoctium, piro autumnum, ita ut brumam XV. nec minus diebus antecedant. Malis æstiuis & cotoneis, item sorbis, prunis, post mediã hyemem in Idus Februarias. Siliquæ Græcæ & persicis ante brumam per autumnum: Nucibus, iuglandi, & pineæ, & auellanæ Græcæ, atq; castaneæ, à kalendis Martijs ad Idus easdem: Salici, genistæ, circa Martias kalendas. Hanc in siccis semine, illam in humidis uirga seri diximus.

Quæ arbores societate gaudeant, & de disciplina ablaqueandi & accumulandi. Cap. XIX

EST etiam noua inserendi ratio, ne quid sciens quidem prætercam, quod usquam inuenerim, Columellæ excogitata, ut affirmat ipse, qua uel diuersæ insociabilesq; naturæ arborum copulentur, ut fici atq; oleæ. Iuxta hãc seri ficum iu-

bet,non ampliore interuallo, quàm ut cõtingi large possit, ramo oleæ quàm maxime sequaci atque obedituro: eumq; omni interim tempore edomari meditatione curuandi. Postea fico adepta uires, quod euenire trimæ atque utique quinquenni, detruncata superficie,ipsaq; deputata,ut dictũ est,adraso cacumine defigi in crure fici, custoditum uinculis,ne curuatura fugiat.Ita quodam propaginum insitorumq; temperamento,triennio communi inter duas matres coalescere.Quarto anno abscisum totũ adoptantis esse:nondum uulgata ratione, haud mihi certe satis comperta. Cæterum eadem illa de calidis frigidisq; & humidis & siccis supra dicta ratio, & scrobes fodere monstrauit. In aquosis enim neque altos,neque amplos facere expediet:aliter æstuoso solo & sicco,ut quàm maxime accipiant aquam contineantq;. Hæc & apud ueteres arbores colendi ratio est. Feruentibus enim locis accumulant æstate radices operiuntq;, ne solis ardor exurat. Aliubi ablaqueãt,perflatusq; admittũt.Iidem hyeme cumulis à gelu uindicãt.Cõtrà illi hyeme aperiũt,humoréq; sitientibus quærũt. Vbicunq; circũfodiẽdi arbores ratio in circuitu pedes in orbẽ ternos,neq; id in pratis,quãdo amore solis humorisq; in summa tellure oberrant.Et de arboribus hęc quidẽ fructus gratia serẽdis inserẽdisq; in uniuersum sint dicta.

De salicto & harundineto, & cæteris cæduis ad perticas,palos. Cap. xx

HInc restat earũ ratio,quæ propter alias seruntur, uineas maxime,cæduo ligno.Principatũ in ijs obtinẽt salices, quarũ satio fit loco madido:tamẽ refosso duos pedes & semipedẽ,talea sesquipedali,uel pertica,quæ utilior quo plenior.Interuallo esse debẽt pedes seni.trimæ pedibus binis à terra putatione coercentur, ut sic se in latitudinem fundãt, ac sine scalis tondeãtur.Salix enim fœcũdior est quo terrę propior.Has quoq; omnibus annis cõfodi iubent mense Aprili.Hæc est uiminalium cultura.Perticalis & uirga & talea seritur fossura eadem.Perticas ex ea cædi iustum est quarto ferè anno.Et eæ autem senescentium propagine sarciunt locũ,pertica immersa, ac post annum recisa.Salicis uiminalis iugera singula sufficiunt xxv. uineę iugeribus.Eiusdem rei causa populus alba seritur bipedaneo pastinatu,talea sesquipedali,biduo siccata,palmipede interuallo,terra superiniecta duorum cubitorum crassitudine. Harundo etiamnum dilutiore quàm hæ solo gaudet.Seritur bulbo radicis, quem alij oculum appellãt,dodrantali scrobe,interuallo duûm pedum & semipedis:reficiturq; ex sese uetere harundineto extirpato,quod utilius repertum quàm castrare sicut antea. Nanq; inter se radices serpũt, mutuoq; discursu necãtur. Tempus inserendi,priusquam oculi harundinum intumescant,ante kalen. Martias.Crescit ad brumam usq;,desinitq; cum durescere incipit.Hoc signum,quod tempestiuam habet cæsuram:& hanc aũt,quoties & uineam fodiendam putãt.Seritur & transuersa, non alte terra cõdita,erumpuntq; singulis oculis totidem plantę.Seritur & deplantata pedali sulco binis obrutis gemmis, ut tertius nodus terram attingat prono cacumine, ne rores concipiat.Cæditur & decrescẽte luna. Vineis anno siccata utilior quàm uiridis.Castanea pedamentis omnibus pręfertur facilitate tractatus, perdurandi peruicacia,regerminatione cædua uel salice lætior.Quærit solũ facile,nec non harenosum,maximeq; sabulum humidum aut carbunculum, uel tophi etiam farinam,quamlibet opaco septentrionaliq; & præfrigido situ,uel etiã decliui.Recusat eadem gallicam,rubricam,cretam,omnemq; terræ fœcunditatẽ,qua seri nuces diximus.Sed nisi ex maximis nõ prouenit, nec nisi quinis aceruatim satis.Perfringi solum debet suprà ex Nouembri mense in Februariũ:quo solutæ,sponte cadunt ex arbore, atq; subnascuntur. Interualla sint pedalia undiq; sulco dodrantali. Ex hoc seminario transferuntur in aliud,bipedali interuallo,plus biennio. Sunt & propagines nulli quidẽ faciliores.Nudata enim radice,tota in sulco prosternitur.Tunc ex cacumine super terrã relicto renascitur,& alia ab radice.Sed translata nescit hospitari, pauetq; nouitatem.Biennio ferè postea prosilit. Ideo nucibus potius quàm radice plantaria cædua implentur.Cultura non alia quàm supradictis fodiendis supputandisq; per bienniũ sequens,De cætero ipsa se colit,umbra stolones superuacuos enecante. Cæditur

intra septimum annum. Sufficiunt pedamenta iugeri unius uicenis uinearum iugeribus, quando etiam ea bifida stirpe fiunt, durãtq; ultra alteram syluæ suæ cæsuram. Esculus similiter prouenit, cæsura triennio serior, nimis morosa nasci. In quacunq; terra seritur, nascitur è balano, sed non nisi esculi, scrobe dodrantali, interuallis duorum pedum seritur leuiter quater anno. Hoc pedamentum minime putrescit, læsumq; maxime fruticat. Præter hæc sunt cædua quę diximus, fraxinus, laurus, persica, corylus, malus, sed tardius nascuntur. Terram defixa uix tolerant, non modo humorem. Sambucus cõtrà firmissima ad palum, taleis seritur ut populus. Nam de cupresso satis diximus.

De culturis, & disciplina excolendarum uinearum. Cap. XXI

ET prædictis uelut armamentis uinearum, restat ipsarū natura præcipua tradenda cura. Vitium surculi & quarundã arborū, quibus fungosior intus natura est, geniculatis ramorū nodis intersepiūt medullam. Ferulæ ipsæ breues, & ad summa breuiores, articulis utiq; duobus internodia includunt. Medulla, siue illa uitalis anima est, ante se tendit, longitudinem impellēs, quandiu nodis peruia patet fistula. Cum uero cõcreti ademere transitum, repercussa erumpit, ab ima sui parte, iuxta priorem nodum alternis laterū semper inguinibus, ut dictū est in harūdine ac ferula, quorū dextrū ab imo intelligitur articulo, læuum in proximo, atq; ita per uices. Hæc uocatur in uite gemma, cū ibi cespitē facit. Antè uero ꝙ faciat, in concauo oculus: & in cacumine ipso, germen. Sic palmites, nepotes, uuæ, folia, pampini gignūtur. Mirumq;, firmiora esse in dextra parte genita. Hos ergo in surculis nodos cum serūtur, medios secare oportet, ita ne profluat medulla. Et in fico quidē dodrantales paxilli solo patefacto serūtur, sic ut descendat quæ proxima arbori fuerit, duo oculi extra terrã emineant. Oculi aūt in arborū surculis proprie uocãtur unde germinant. Hac de causa & in plãtarijs aliquãdo eodē anno ferūt, quos fuere laturi fructus in arbore, cum tempestiue sati prægnãtes, inchoatos conceptus alibi pariunt. Ita satas ficos, tertio anno transferre facile: Hoc pro senescēdi celeritate attributū huic arbori, ut citissime proueniat. Vitiū numerosior satus. Primū omniū nihil seritur ex his, nisi inutile & deputatū in sarmento. Opputatur aūt quicquid proximo tulit fructū. Solebat capitulatus utrinq; è duro surculus seri, eoq; argumēto malleolus uocatur etiã nūc. Postea auelli cū sua calce cœptus est, ut in fico: neq; est aliud uiuacius. Tertiū genus adiectū etiamnum expeditius sine calce, propter quod sagittæ uocãtur, cū intorti panguntur. Ijdem cū decisi nec intorti trigemmes. Plures aūt ex eodē surculo hoc modo fiūt. Serere è pampinarijs sterile est: nec nisi fœcūdo oportet. Quæ raros habēt nodos, infœcūdæ iudicãtur. At densitas gemmarum, fertilitatis iudiciū est. Quidã seri uetant nisi eos, qui floruerint, surculos. Sagittas serere minus utile, quoniã in transferēdo facile rumpitur quod intortū fuit. Seruntur pedali, non breuiores, lõgitudine, quinq;, sexúe nodorū. Pauciores tribus gemmis in hac mēsura esse nõ poterūt. Inseri eodē die quo putant, utilissimū. Si multo postea necesse sit serere custoditos (uti præcepimus) oportet caueri utiq;, ne extra terrã positi sole inarescãt, uentóue aut frigore hebetentur. Qui diutius in sicco fuerint priusꝙ serantur, in aqua pluribus diebus reuiuiscãt. Solum apricū & ꝙ amplissimū in seminario, siue in uinea, bidēte pastinari debet ternos pedes, bipalio alto marra reijci quaternorū pedū ferramēto, ita ut in pedes binos fossa procedat. Fossatū purgari, & extēdi, ne crudū relinquatur. Verū & exigi mensura. Male pastinatū deprehendūt scamna inæqualia. Metienda est & ea pars quæ interiacet puluini. Surculi serūtur & in scrobe & in sulco longiore, super quos tenerrima ingeritur terra. Sed in gracili solo frustra, nisi substrato pinguiore. Nec minus ꝙ duos integi oportet, & proximã attingi terrã, & eodē paxillo deprimi & spissari. Interesse in plantario sesquipedes inter bina semina in latitudinem, in longitudinē semisses. Ita satos malleolos XXIIII. mense recidere ad imum articulū, nisi ipsi parcatur. Oculorū inde materia emicat cum aqua, XXXVI. mense uiuiradix transfertur. Est & luxuriosa ratio uites serēdi, ut quatuor malleoli uehementi uinculo colligētur in parte luxuriosa: atq; ita uel per ossa bubuli

cruris,uel per colla fictilia traiecti, obruantur binis eminentibus gemmis. Humescũt hoc modo, recisiꝗ palmitem emittunt. Postea fistula fracta radix libere capit uires, uuamꝗ fert,& omnium corporum suorum acinos. In alio genere inuẽtu nouitio finditur malleolus, medullaꝗ erasa in se colligãtur ipsi caules,ita ut gemmis parcatur omni modo. Tum malleolus in terra fimo mixta seritur,& cum spargere cœperit caules,deciditur, foditurꝗ sæpius. Talis uuæ acinos nihil intus ligni habituros Columella promittit, cum uiuere semina ipsa perquàm mirum sit,& medulla adempta nasci. Surculis etiam quibusnam sit articulatio arboris, non omittendũ uidetur. Nanꝗ buxi tenuissimis quinis senisúe colligatis depacti proueniunt. Quondam in obseruatione erat, ut defringerentur ex imputata buxo,aliter uiuere non crediti. Detraxere hæc experimenta seminarĳ curaꝗ. Sequitur uinearum ratio. Quinꝗ generũ hæ: Sparsis per terram palmitibus, aut per se uite sub recta,uel cum adminiculo sine iugo,aut pedatæ simplici iugo, aut compluuiatæ quadruplici. Quæ pedatæ ratio erit, eadẽ intelligitur eius quoꝗ,in qua sine adminiculo uitis per se stabit. Id enim non fit nisi pedamenti inopia. Simplici iugo constat porrecto ordine, quem canterium appellant. Melioꝛꝗ ea uino,quando sibi ipsa non obumbrat,assiduoꝗ sole coquitur, & afflatum magis sentit,& celerius rorem dimittit: Pampinationi quoꝗ & occationi,omniꝗ operi facilior. Super cætera deflorescit utilius. Iugum fit pertica aut harundine,aut crine, funiculóue, ut in Hispania Brundisioꝗ. Compluuiata copiosior uino est,dicta à cauis ædiũ cõpluuĳs. Diuiditur in quaternas partes totidẽ iugis. Huius serendi ratio dicetur,eadẽ ualitura in omni genere,in hoc uero numerosior tantũ. His uero tribus seritur modis: Optime in pastinato,proxime in sulco,nouissime in scrobe. De pastinatione dictũ est.

De sulco,& uinearũ putatione. Cap. XXII

SVlco latitudo palæ satis est: Scrobibus ternorũ pedũ in quamcũꝗ partem. Altitudo in quocunꝗ genere tripedalis,ideo nec uitis minor transferri debet, extatura etiamnũ duabus gemmis. Emolliri terrã minutis in scrobe ima sulcis, fimoꝗ misceri necessarium. Cliuosa altiores poscunt scrobes, præterea puluinatis à deuexitate labris. Quæ ex his longiores fient,ut uites binas accipiant. E diuerso aliæ locabuntur. Esse uitis radicem in media scrobe oportet. Sed ipsam innixam solido in orientem æquinoctialem spectare. Adminicula prima è calamo accipere. Vineas limitari decumano XVIII. pedum latitudinis ad contrarios uehiculorum transitus, alĳsꝗ transuersis limitibus denûm pedum distingui per media iugera. Aut si maior modus sit,totidem pedum cardine,quot decumano limitari. Semper uero quintanis semitari, hoc est,ut quinto quoꝗ palo singulæ iugo paginæ includantur. Solo spisso, non nisi repastinato, nec nisi uiuiradicem seri: tenero & soluto, uel malleolum sulco, uel scrobe. In colles sulcos agere transuersos melius quàm pastinare,ut defluuia palis eorũ cõtineantur. Aquoso cœlo,uel sicco solo,malleolos serere autumno, nisi si tractus ratio mutauerit. Siccus enim & calidus autumno poscit seri, humidus frigidusꝗ etiam ueris exitu. In arido solo uiuiradix quoꝗ frustra seritur. Male & in siccis malleolus, nisi post imbrem. At in riguis, uel frondens uitis,& usꝗ ad solstitium recte,ut in Hispania. Quiescere uentos sationis die utilissimum. Pleriꝗ austros optant. Cato abdicat. Interesse medio temperamento inter binas uites oportet pedes quinos. Minimum autem læto solo pedes quaternos,tenui plurimum octonos. Vmbri & Marsi ad uicenos intermittunt arationis gratia in his quæ uocant porculeta. Pluuio & caliginoso tractu rariores poni,sicco densiores cõgruit. Subtilitas parsimoniæ compendia inuenit, cum uinea in pastinato seritur, obiter seminarium faciendi, ut uiuiradix loco suo,& malleolus qui transferatur,inter uites ordine seratur. Quæ ratio in iugero circiter XVIM. uiuiradices donat. interest autẽ bienniũ fructus,quo tardius in sato prouenit quàm in translato. Viuiradix posita in uinea post annum resecatur usꝗ ad terram, ut unus tantũ emineat oculus, adminiculo iuxta affixo, & fimo addito. Simili modo & secundo anno reciditur, uiresꝗ cõcipit,& intra se pascit suffecturas oneri,cum aliâs festinatione pariendi gracilescat,

ac emuci

ac emucida, ni cohibeatur castigatione tali, in fœtum exeat tota. Nihil auidius nascitur, ac nisi ad pariendũ uires seruentur, tota fit fœtus. Pedamẽta optima quę diximus, aut ridicæ robore, oleaq́;: aut si non sint, pali è iunipero, cupresso, laburno, sambuco. Reliquorũ generũ sudes omnibus annis reciduntur. Saluberrima in iugo harũdo cõnexa fasciculis, durat quinis annis. Cum breuiores palmites sarmento iunguntur inter se funium modo, ex hoc arcus funeta dicuntur. Tertius uineæ annus palmitem uelocem robustumq́; emittit, & quem faciat ætas uitem. Hic in iugum insilit. Quidam tunc excæcant eum supina falce auferendo oculos, ut noxia iniuria longius euocent. Vtilior enim consuetudo pariendi, satiusq́; pampinos adiugatæ detergere, usquequo placeat roborari eam. Sunt qui uetant tangi proximo anno quo translata sit, neque ante LX. mensem falce curari. Tunc autem ad tres gemmas recidi. Alij proximo quidem anno recidunt, sed ut ternos quaternosúe singulis annis adijciant articulos, quarto demum perducant ad iugum. Id utrunque fructum tardum, præterea retorridum & nodosum reddit, pumilionum incremento. Optimum autem, matrem esse firmam, postea fœtum audacem. Nec tutum est quod cicatricosum, magno imperitię errore. Quicquid est tale, plagis nascitur, nõ è matre. Totas enim habet illa uires dum roboratur, & annuos accipit tota fœtus, cum permissum fuerit nasci. Nil natura portionibus parit. Quæ cum excreuerit, satis firma protinus in iugo collocari debebit: Sin etiamnum infirmior erit, sub ipso iugo hospitari recisa: uiribus non ætate decernitur. Temerarium est, ante crassitudinem pollicarem uiti imperare. Sequenti anno palmites salutentur pro uiribus matris singuli aut gemini. Iidem & secundo, si cogit infirmitas, nutriantur: tertioq́; demum anno duo adijciantur. Nec sunt plures quaternis unquam permittendi. Breuiterq́;, nõ indulgendum est, & semper inhibenda fœcunditas: Ea est enim natura, ut parere malit quàm uiuere. Quicquid materiæ adimitur, fructui accedit. Illa semina mauult, quàm fructum gigni, quoniam fructus caduca res est. Sic perniciose luxuriat, nec ampliat se, sed egerit. Dabit consilium & soli natura. In macro etiã si uires habebit, recisa intra iugum moretur, ut omnis fœtura sub eo exeat. Minimum id esse debebit interuallum, ut attingat iugum, superetq́; non teneat: adeo non recumbat in eo, nec delicate se spargat. Ita temperetur hic modus, ut crescere etiã malit quàm parere. Palmes duas tresúe gemmas sub iugo habere debet ex quibus materia nascatur: tunc per iugum mergi alligariq́;, ut sustineatur iugo, non pendeat. Vinculo mox astrictus à tertia gemma alligari, quoniam & sic coercetur impetus materiæ, densioresq́; citrà pampini exultant: cacumen religari uetant. Natura hæc est, deiecta pars aut præligata fructum dat, plurimumq́; ipsa curuatura. Quod citra est, materiem mittit, offensante credo spiritu, & illa quam diximus medulla. Quæ ita emicuerit materia, fructum dabit anno sequẽte. Sic duo genera palmitum: Quod è duro exit, materiamq́; in proximum annum promittit, pampinarium uocatur: at ubi supra cicatricem est, fructuarium. Alterum ex anniculo palmite, semperq́; fructuarium relinquitur sub iugo, & qui uocatur custos. Hic est nouellus palmes, non longior tribus gemmis, proximo anno materiam daturus, si uitis luxuria se consumpserit. Et alius iuxta eum uerrucæ magnitudine, qui furunculus appellatur, si forte custos fallat. Vitis antequàm septimũ annum à surculo compleat, euocata ad fructum euanescit, ac moritur. Nec ueterem placet palmitem in longum, & ad quartum usq́; pedamentum emitti, quod alij dracones, alij iuniculos uocant, ut faciant quæ masculeta appellant. Cum induruit uitis, pessimum in uinea traducere. Quinto anno & ipsi palmites intorquentur, singulæq́; è singulis materiæ emittuntur, ac deinde è proximis, prioresq́; amputantur: semper custodem relinqui melius, sed is proximus uiti esse debet, nec lõgior quàm dictũ est. Ei si luxuriauerint palmites, intorqueri: ut quatuor materias, uel duas si unijuga erit uinea, emittat. Si per se uitis ordinabitur sine pedamento, qualecunque tamen initio adminiculũ desiderabit, dum stare cõdiscat, & recta surgere. Cętera à primordio eadem. Diuidi autem putatione pollices æquali examine undiq́;, ne prægrauet fructus parte ali-

qua, obiter idem deprimens prohibebit in excelsum emicare. Huic uineæ trium pedum altitudo excelsior, nutat, cæteris à quinto, dum ne excedat hominis longitudinẽ iustam. Iis quoq; quæ spargũtur in terra breuis ad innitendũ caueas circundẽt, scrobibus per ambitum actis, ne uagi palmites inter se pugnẽt occursantes: maiorq; pars terrarum ita supinam in tellure uindemiã metit. Siquidẽ & in Africa, & in Aegypto Syriaq;, ac tota Asia, & multis locis Europæ hic mos præualet. Ibi ergo iuxta terrã cõprimi debet uitis: eodem modo & tempore nutrita radice, quo in iugata uinea, ut semper pollices tantũ relinquãtur fertili solo cum tribus gemmis, graciliore quinis: præstatq; multos esse q̃ lõgos. Quæ de natura soli diximus, tanto potentiora sentientur, quãto propior fuerit uua terræ. Genera separari ac singulis cõseri tractibus utilissimũ. Mixtura enim generũ etiã in uino non modo in musto discors. Aut si misceantur, nõ alia q̃ pariter maturescẽtia iungi necessarium. Iuga altiora quo lætior ager, & quo planior: item roscido, nebuloso, minusq; uentoso conueniunt. Contrà, humiliora gracili & arido, æstuoso, uentisq; exposito. Iuga ad pedamentum q̃ arctissimo nodo uinciri oportet, uitem leui contineri. Quæ genera uitiũ, & in quali solo cœloq; essent cõserenda, cum enumeraremus naturas earũ & uinorũ, notauimus: De reliquo cultu uehemẽter ambigitur. Pleriq; æstate tota post singulos rores cõfodi iubent uineam. Alij uetant gemmantem: decuti enim oculos, tactuq; intrantiũ deteri: & ob id arcendum procul omne quidem pecus, sed maxime lanatũ, quoniã facillime auferat gemmas: Inimicos & pubescente uua rastros: satisq; esse uineam ter anno confodi, ab æquinoctio uerno ad uergiliarũ exortũ, & canis exortum, & nigrescente acino. Quidam ita determinant: Veterem semel à uindemia ante brumã, cum alij ablaqueare & stercorare satis putent. Iterũ ab Idib. Aprilis anteq̃ cõcipiat, hoc est, in VI. Idus Maij. Deinde priusq̃ florere incipiat, & cum defloruerit, & uariãte se uua. Peritiores affirmãt, si iusto sæpius fodiatur, in tantũ tenerescere acinos, ut rumpantur. Quæ fodiuntur, ante feruẽtes horas diei fodiendas cõuenit: sicuti lutũ neq; arare, neq; fodere: Fossione puluerẽ excitatũ cõtra soles nebulasq; prodesse. Pampinatio uerna in confesso est, ab Idibus Maijs intra dies X utiq; anteq̃ florere incipiat, & eam infra iugũ debere fieri. De sequẽte uariant sententiæ. Cum defloruerit, aliqui pampinandũ putãt: alij sub ipsa maturitate. Sed de his Catonis præcepta decernẽt. Nanq; & putationũ tradenda ratio est. Protinus hanc à uindemia, ubi cœli tepor indulget, adoriũtur. Sed hoc fieri nunq̃ debet ratione naturę ante aquilę exortum, ut in siderum causis docebimus proximo uolumine. Imò uero fauonio, quoniam anceps culpa sit præproperę festinationis. Si saucias recenti medicina mordeat quædam hyemis ruminatio, certũ est gemmas earũ frigore hebetari, plagasq; findi, & cœli uitio exuri oculos lachryma distillante. Nam gelu fragiles fieri quis nesciat? Operarum ista computatio est in latifundijs, non legitima naturæ festinatio: quo maturius putantur aptis diebus, eo plus materiæ fundunt: quo serius, eo fructũ uberiorem. Quare macras prius cõuenit putare, ualidas nouissime. Plagam omnem obliquam fieri, ut facile decidant imbres: & ad terram uerti, quàm leuissima cicatrice acie falcis exacta plagaq; cõuelata. Recidi aũt semper inter duas gemmas, ne sit uulnus oculis in recisa parte. Nigram esse eam existimãt: & donec ad synceram ueniatur, recidendam: quoniam è uitiosa materie utilis non exeat. Si macra uitis idoneos palmites non habeat, ad terrã recidi eam, nouosq; elici utilissimum. In pampinatione nõ hos detrahere pampinos, qui cum uua sint: Id enim uuas supplãtat præterq; in nouella uinea. Inutiles iudicantur in latere nati, non ab oculo: quippe etiam uua quæ nascatur è duro rigescente, ut nisi ferro detrahi non possit. Pedamentũ quidam inter duas uites utilius putant statui, & facilius ablaqueantur ita, meliusq; est unijugæ uineæ, si tamen & ipsi iugo sint uires, nec flatu infesta regio. In quadripartita q̃ proximum oneri adminiculum esse debet: ne tamen impedimentũ sentiat ablaqueatio, cubito abesse, non amplius: ablaqueari autem prius quàm putari iubent. Cato de omni cultura uitium ita præcipit: Quàm altissimam uineam facito, alligatoq; recte, dum ne nimium constrin/

gas, hocq; modo eam curato: Capita uitiũ putata circumfodito, arare incipito. Vltrò citroq; sulcos perpetuos ducito. Vites teneras quamprimũ propagato, ueteres quàm minimum castrato. Potius si opus fuerit deijcito, biennioq; post præcidito. Vitem nouellam resecari tum erit tempus, ubi ualebit. Si uinea ab uite caluata erit, sulcos interponito, ibiq; uiuiradicem serito: Vmbram à sulcis remoueto, crebroq; fodito. In uinea ueteri serito ocymum. Si macra erit, quod granũ capit ne serito, & circum capita addito stercus, paleas, uinaceas, aut aliquid horunce. Vbi uinea frondere cœperit, pampinato. Vineas nouellas alligato crebro, ne caulis præfringatur. Et quæ iam in perticã ibit, eius pãpinos teneros alligato leuiter, porrigitóque. Quæ ubi recte steterint, ubi uua uaria fieri cœperit, uites subligato. Vitis insitio una est per uer, altera cum uua floret: ea optima est. Vineam ueterem si in alium locum transferre uoles, duntaxat brachium crassum primum deputato. Binas gemmas nec amplius relinquito. Ex radicibus bene effodito. Et caue radices ne saucies. Ita uti fuerit ponito in scrobe, aut in sulco, operitoq;, & bene occulcato. Eodemq; modo uineam statuminato, alligato, laxatoq; uti fuerat, crebroq; fodito. Ocymũ quod in uinea seri iubet, antiqui appellabant pabulum, umbræ patiens, quod celerrime proueniat.

Ratio arbustorum. Cap. XXIII

SEquitur arbusti ratio, mirum in modum damnata Sarsenæ patri filióque, celebrata Scrofæ, uetustissimis post Catonẽ, peritissimisq;, ac ne à Scrofa quidem, nisi uni Italiæ concessa: cum tam longo iudicetur æuo, nobilia uina non nisi in arbustis gigni, & in his quoque laudatiora summis, sicut uberiora imis: Adeo excelsitate proficitur. Hac ratione & arbores eliguntur. Prima omnium ulmus, excepta propter nimiam frondem atinia. Deinde populus nigra, eadem de causa, minus densa folio. Non spernunt plerique & fraxinum, ficumq;, & etiam oleam, si non sit umbrosa ramis. Harum satus cultusq; abunde tractatus est. Ante tricesimum sextum mensem attingi falce uetantur. Alterna seruantur brachia. Alternis putantur annis. Sexto anno maritantur. Transpadana Italia præter supradicta, cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu, arbustat agros: Venetia salice, propter uliginem soli. Et ulmus detruncata à media in ramorum scamna digeritur, nulla ferè XX. pedum altiore arbore. Tabulata earum ab octauo pede altitudinis dilatantur in collibus siccisq; agris, à XII. in campestribus & humidis. Meridianum solem spectare palmæ debent. Rami à proiectu digitorum modo subrigi, tonsili in his tenuium quoque uirgultorum barba, ne obumbrent. Interuallum iustum arborum, si aretur solum, quadrageni pedes in terga frontemq;, in latera uiceni. Si non aretur, hoc in omnes partes. Singulis denas sæpe adnutriunt uites, damnato agricola minus ternis. Maritare nisi ualidas inimicum, enecante ueloci uitium incremẽto. Serere tripedaneo scrobe necessarium, distantes inter sese arboremq; singulis pedibus. Nihil ibi malleolis atq; pastinationi, nulla fodiendi impendia: utpote cum arbusti ratio hac peculiari dote præstet, quod in eodem solo seri fruges & uitibus prodest. Superq; quod uindicans se altitudo, non, ut in uinea, ad arcendas animaliũ iniurias pariete, uel sepe, uel fossarum utique impendio muniri se cogat. In arbusto è prædictis sola uiuiradicis ratio, item propaginum, & hæc gemina, ut diximus. Qualorum in ipso tabulato maxime probata, quoniam à pecore tutissima est. Altera, deflexa uite uel palmite iuxta suam arborem, aut circa proximam cœlibem. Quod supra terram est è matre, radi iubetur ne fruticet. In terra nõ pauciores gemmæ quatuor obruũtur ad radicem capiendam, extrà in capite binæ relinquuntur. Vitis in arbusto quatuor pedes in longo constat, omni sulco tres lato, alto duos cum semipede. Post annum propago inciditur ad medullam, ut paulatim radicibus suis assuescat. Caulis à capite ad duas gemmas reciditur. Tertio totus mergus absciditur, reponiturq; altius in terram, ne ex reciso frondeat. Tolli uiuiradix à uindemia protinus debet. Nuper repertum, draconem serere iuxta arborem: ita appellamus palmitem emeritum, pluribusq; induratum annis. Hunc præcisum quàm maxima amplitudine tri-

bus partibus longitudinis deraso cortice quatenus obruatur, unde & rasilem uocant, deprimere sulco, reliqua parte ad arborem erecta, ocyssimum in uite. Si gracilis sit uitis aut terra, usitatum est quàmproxime solum decidi, donec firmetur radix: sicut neq; roscidam seri, neq; à septentrionis flatu. Vites aquilonem spectare debent ipsæ, palmites autem eatundem ad meridiem. Non est festinandum ad putationem nouellæ, sed primo in circulos materies colligenda, nec nisi ualidę putatio admouēda. Seriora ferè anno ad fructum arbusta, quàm uitis iugata. Sunt qui omnino putari uetant, priusquam arborum longitudinem æquauerit. Prima falce sex pedes à terra recidatur flagello infrà relicto, & nasci coacto in curuatione materiæ. Tres ei gemmę nō amplius deputato supersint. Ex his emissi palmites proximo anno imis inferantur scamnis, ac per singulos annos ad superiora scandant, relicto semper duramento in singulis tabulatis, & emissario uno, qui subeat usque quo placuerit. De cætero putationi omni, flagella quæ proxime tulerint recidātur. Noua circūcisis undiq; capreolis spargantur in tabulatis. Vernacula putatio deiectis per ramos uitium crinibus circunuestit arborem, crinesq; ipsos uuis: Gallica in traduces porrigitur, Æmiliæ uiæ in ridicas attiniarum ambitu frondem earum fugiens. Est quorundam imperitia sub ramo uinculo suspendendi, suffocante iniuria: quando cōtineri debet uimine, non arctari. Quinimo etiam quibus salices supersunt, molliore hoc uinculo facere malunt, herbaq; siculi quam uocant ampelodesmon: Græcia uero uniuersa iunco, cypero, ulua. Liberam quoq; uinculo per aliquot dies uagari, & inconditam spargi, atq; in terra quam per totum annum spectauerit recumbere. Nanque ut ueterina à iugo, & canes à cursu uolutatio iuuat, ita tum & uitium porrigi lumbos. Arbor quoq; ipsa gaudet assiduo leuata onere similis respiranti. Nihil est in opere naturæ, quod non exemplo dierum noctiumq; aliquas uices feriatum uelit. Ob id protinus à uindemia putari, & lassas etiamnum fructu ędito, improbatur, ut putatæ rursus alligentur alio loco. Nanq; orbita uinculi sentitur uexatione nō dubia. Traduces Gallica cultura bimi utrinq; lateribus, si pes quadrageno distet spatio, quaterni si uiceno, inter se obuij miscentur, alliganturq; unà cōciliati, uirgultorum comitatu obiter rigorati quà deficiant: aut si breuitas non patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in uiduam arborem unco. Traducem bimum præcidere solebant. Oneratis enim uetustate melius donare tempus ut transilem faciant, si largiatur crassitudo, aliàs utile toros futuri draconis pasci. Vnum etiamnum genus est mediū inter hoc & propaginem, totas supplantandi in terram uites, cuneisq; findendi, & in sulcos plures simul ex una propagandi, gracilitate singularum firmata circunligatis hastilibus, nec recisis qui à lateribus excurrant pampinis. Nouariensis agricola traducum turba non contentus, nec copia ramorum, impositis etiamnum patibulis palmites circumuoluit. Itaq; præter soli uitia, cultura quoque torua fiunt uina. Alia culpa iuxta urbem uaracinis, quæ alternis putantur annis, non quia id uiti conducat, sed quia uilitate reditum impendia exuperent. Medium temperamentum in Carseolana sequuntur, cariosasq; tantum uitis partes incipientes inarescere deputando, cæteris ad uuam relictis detracto onere superuacuo pro nutrimento omni est raritas uulneris. Sed nisi pingui solo talis cultura degenerat in labruscam. Arbusta arari q̄ altissime desiderant, & si tantum frumenti ratio non exigit. Pampinari ea non est moris, & hoc compendium operæ. Deputantur cum uite pariter interlucata densitate ramorum, qui sint superuacui, & absumant alimenta. Plagas ad septentrionem, aut ad meridiem spectare uetuimus. Melius, si neq; in occasus solis. Diu dolent talia quoque ulcera, & difficile sanescūt, algendo nimis æstuandoue. Non eadem in uite quæ in arbustis libertas, quoniam certa latera est facilius abscondere, quàm detorquere quò uelis plagas. In arborum tonsura supiniore uelut calices faciendi, ne consistat humor. Viti adminicula addenda quæ scandat apprehensa, si maiora sint.

De seruandis uuis, & morbis arborum. Cap. XXIIII

VItium generosarū pergulas quinquatribus putandas, & quarū seruare uuas libeat, decrescente

decrescente luna tradunt. Quæ uero interlunio sint putatæ, nullis animalium obnoxias esse. Alia ratione plena luna noctu tondendas, cũ sit ea in leone, scorpione, sagittario, tauro: atq; in totũ serendas plena, aut crescente utiq;, censent. Sufficiunt in Italia cultores deni in centena iugera uinearũ. At abunde satu cultuq; arborum tractato, quoniam de palmis ac cytiso in peregrinis arboribus affatim diximus, ne quid desit, indicanda reliqua natura sit, magnopere pertinens ad omnia ea. Infestantur nanque & arbores morbis. Quid enim genitum caret his malis? Et syluestriũ quidem perniciosos negãt esse, uexariq; tantum grandine in germinatione aut flore. Aduri quoque feruore, aut flatu frigidiore præpostero die, quoniã suo frigora etiã prosunt ut diximus. Quid ergo? nónne & uites algore intereũt? Hoc quidem est quo deprehendatur soli uitium, quoniã non euenit nisi in frigido. Itaq; per hyemes cœli rigorem probamus, non soli. Nec infirmissimæ arbores gelu periclitantur, sed maximæ, uexatisq; ita prima cacumina inarescunt, quoniam præstrictus gelu non potuit eò peruenire humor. Arborum quidam communes morbi, quidam priuati generũ. Communis uermiculatio est, sideratio, & dolor membrorũ. Vnde partium debilitas, societate nominũ quoq; cum hominum miserijs. trunca dicimus certe corpora, & oculos germinum exustos, ac multa simili sorte: itaq; laborãt & fame & cruditate, quæ fiunt humoris quantitate. Aliquæ uero & obesitate: ut omnia quæ resinam ferunt, nimia pinguedine in tædam mutantur: & cum radices quoq; pinguescere cœpere, intereunt ut animalia nimio adipe: aliquando & pestilentia per genera, sicut inter homines, nunc seruitia, nunc plebes urbana & rustica. Vermiculantur magis minusúe quædam, oẽs tamen ferè, idq; aues caui corticis sono experiũtur. Iam quidem & in hoc luxuria esse cœpit: prægrandesq; roborum delicatiore sunt in cibo. cossos uocant: atq; etiam farina saginati, hi quoq; altiles fiunt. Maxime autem arborum hoc sentiunt piri, mali, fici: minus quæ amaræ sunt & odoratæ. Eorum qui in ficis existunt, alij nascuntur ex ipsis, alios parit qui uocatur cerastes. Omnes tamen in cerasten figurantur, sonumq; ædunt paruuli stridoris. Et sorbus arbor infestatur uermiculis ruffis pilosis, atq; ita emoritur. Mespilus quoq; in senecta obnoxia ei morbo est. Sideratio tota cœlo constat. Quapropter & grando in his causis intelligi debet, & carbunculatio, & quod pruinarum iniuria euenit. Hæc enim uerno tempore inuitatis & erumpere audentibus satis mollibus insidens, adurit lactescentes germinum oculos, quod in flore carbũculũ uocãt. Pruinæ perniciosior natura, quoniã lapsa persidet, gelatq;, ac ne aura quidem ulla depellitur, quia non fit nisi immoto aere & sereno. Proprium tamen siderationis est, sub ortu canis siccitatum uapor, cum insitæ ac nouellæ arbores moriũtur, præcipue ficus, & uites. Olea præter uermiculationem, quam æque ac ficus sentit, clauum etiam patitur, siue fungum placet dici uel patellam. Hæc est solis exustio. Nocere tradit Cato & rubrum muscum. Nocet plerunq; uitibus atq; oleis nimia & fertilitas. Scabies communis omnium est. Impetigo & quæ adnasci solent cochleæ, peculiaria ficorum uitia: Nec ubique, Sunt enim quædam ægritudines & locorum. Verum ut homini neruorum cruciatus, sic & arbori, ac duobus æque modis. Aut enim in pedes, hoc est, radices erumpit uis morbi: aut in articulos, hoc est, cacuminum digitos, qui longissime à toto corpore exeunt. Inarescunt ergo, & sunt apud Græcos sua nomina utrique uitio. Vndiq; primo dolor, mox & macies earum partium fragilis, postremo tabes morbusq; non intrante succo, aut non perueniente: maximeq; id fici sentiunt. Caprificus omnibus immunis est, quæ adhuc diximus. Scabies gignitur roribus lentis post uergilias. Nam si rariores fuere, perfundunt arborem, non scalpunt scabie. Cæterum si cadunt, siue imbres nimij fuere, alio modo ficus laborat radicibus madidis. Vitibus præter uermiculationem & siderationem morbus peculiaris articulatio, tribus de causis. Vna, ui tempestatum germinibus ablatis. Altera, ut notauit Theophrastus, in supinũ excisis. Tertia, culturæ imperitia læsis. Omnes enim earũ iniuriæ in articulis sentiũtur. Siderationis genus est in his deflorescentibus roratio. Aut cum acini priusquã crescant decoquuntur in callum.

Aegrotant

Ægrotant & cum alſere, læſis uredine attonſarum oculis. Ex calore hoc euenit intempeſtiuo, quoniam omnia modo conſtant, certoq; temperamēto fiunt. Et culpa uinitorum colentium, cum præſtringuntur ut dictū eſt. Aut circūfoſſor iniurioſo ictu uerberauit. Vel etiā ſubarator imprudens luxauit radices, corpusúe deſquamauit. Eſt & quædā contuſio falcis hebetioris. Quibus omnibus cauſis difficilius tolerant frigora aut æſtus, quoniam in ulcus penetrat omnis à foris iniuria. Infirmiſſima uero malus, maximeq; quæ dulcis eſt. Quibuſdam debilitas ſterilitatem nō necem affert, ut ſi quis pino cacumē auferat uel palmæ. Sterileſcunt enim, nec moriūtur. Aegrotāt aliquando & poma ipſa per ſe ſine arbore, ſi neceſſarijs temporibus imbres aut tepores uel afflatus defuere, aut cōtra abundauere. Decidunt enim aut deteriora fiunt. Peſſimū eſt inter omnia cum defloreſcentē uitem & oleam percuſſit imber, quoniā ſimul defluit fructus. Sūt ex eadē cauſa naſcētes & erucæ dirum animal, eroduntq; frondē, aliæ florem: oliuarū quoq; ut in Mileto, ac depaſtam arborem turpi facie relinquūt. Naſcitur hoc malum tepore humido, & lento. Fit aliud ex eodem, ſi ſol acrior inſecutus inuſſit ipſum uitium, ideoq; mutauit. Eſt etiamnum peculiare oliuis ac uitibus (araneum uocant) cum ueluti telæ inuoluunt fructum & abſumunt. Adurunt & flatus quidam eas maxime, ſed & alios fructus. Nam uermiculationem & poma ipſa per ſe quibuſdam annis ſentiunt, mala, pira, meſpila, punica. In oliua ancipiti euentu, quando ſubeunt nati, fructum adimunt: augent, ſi in ipſo nucleo fuere erodentes eum. Gigni illos prohibēt pluuiæ, quæ fiunt poſt Arcturū. Eædē ſi auſtrinæ fuere, generant, in drupis quoq;, quæ matureſcentes tunc ſunt præcipue caducæ. Id riguis magis euenit, etiamſi non ceciderint, faſtidiendis. Sunt & culicū genera aliquibus moleſta, ut glandibus, fico, qui uidētur ex humore naſci, tunc dulci ſubdito corticibus. Et ægrotatio quidem ferè in his eſt. Quædā temporum cauſæ, aut locorum non proprie dicuntur morbi, quoniam protinus necant, ſicut tabes cum inuaſit arborem, aut uredo: uel flatus alicuius regionis proprius, ut eſt in Apulia atabulus, in Eubœa olympias. Hic enim ſi flauit circa brumam, frigore exurit areſaciens, ut nullis poſtea ſolibus recreari poſſint. Hoc genere cōualles & appoſita fluminibus laborant, præcipueq; uitis, olea, ficus. Quod cum euenerit, detegitur ſtatim in germinatione: in oliua tardius. Sed in omnibus ſignum eſt reuiuiſcendi, ſi folia amiſere: alioquin quas putes præualuiſſe, moriuntur. Nonnunquam inareſcunt folia, eadēq; reuiuiſcūt. Aliæ in ſeptentrionalibus, ut Ponto, Phrygia, frigore aut gelu laborant, ſi poſt brumā cōtinuauere XL diebus. Et ibi aūt & in reliquis partibus, ſi protinus ęditis fructibus gelatio magna conſecuta eſt, etiam paucis diebus necat. Quæ iniuria hominum cōſtant, ſecundas habēt cauſas. Pix, oleum, adeps inimica præcipue nouellis. Cortice in orbem detracto necantur, excepto ſubere, quod ſic etiā iuuatur. Craſſeſcens enim præſtringit & ſtrangulat. Nec adrachne offenditur, ſi nō ſimul incidatur & corpus. Alioquin & ceraſus, & tilia, & uitis corticem mittunt, ſed non uitalem, nec proximum corpori, uerum eum qui ſubnaſcente alio expellitur. Quarundam natura rimoſus cortex, ut platanis. Tiliæ renaſcitur paulo minus quàm totus. Ergo his quarum cicatricē trahit, medentur luto fimoq;: & aliquando proſunt, ſi non uehementior frigorum uel calorum uis ſecuta eſt. Quædam tardius ita moriuntur, ut robora & quercus. Refert & tempus anni. Abieti enim & pino ſi quis detraxerit ſole taurum uel geminos tranſeunte cum germinant, ſtatim moriuntur. Eandem iniuriam hyeme paſſæ diutius tolerant. Similiter ilex & robur, & quercus. Quod ſi anguſta decorticatio fuerit, nihil nocet ſupradictis. Infirmiores quidem & in ſolo gracili, uel ab una tantum parte detractus interimit. Similem & decacuminatio rationem habet cupreſſi, piceæ, cedri. Eæ enim detracto cacumine, aut ignibus aduſto intereunt. Similem & depaſtio animaliū. Oleam quidem, etiam ſi lambat capra, ſterileſcere, autor eſt Varro, ut diximus. Quædam hac iniuria moriuntur. Aliqua deteriora fiunt, ut amygdalæ: ex dulcibus enim transfigurantur in amaras, Aliqua uero etiam utiliora, ut apud Chios pirus, quam phocida appellāt. Nam detruncatio diximus quibus prodeſſet.

Intere

Intereunt pleraq; & fissa stirpe, exceptis uite, malo, fico, punica. Quædã uel ab ulcere tantum. Ficus hanc iniuriam spernit, & omnia quæ resinã gignũt. Radicibus amputatis mori, minime mirũ est. Pleræq; tamen non omnibus, sed maximis, aut quæ sunt inter illas uitales abscissis, moriuntur. Necant inuicem inter sese umbra, uel densitate atque alimenti rapina. Necat & edera uinciens. Nec uiscum prodest & cytisus, nec auro, quod alimon uocant Græci. Quorundam natura non necat quidem, sed lædit odore, aut succi mixtura, ut raphanus & laurus uitem. Olfactatrix enim intelligitur, & tangi odore mirũ in modum. Ideoq; cum iuxta sit, auerti & recedere, saporemq; inimicũ fugere. Hinc sumpsit Androcydes medicinam contra ebrietates, raphanum mandi pręcipiens. Odit & caulem & olus omne, odit & corylum, ni procul absint, tristis atq; ægra. Nitrum quidem & alumen, marina aqua calida, & fabæ putamina uel erui, ultima uenena sunt.

De uarijs prodigijs siue ostentis in arboribus: deq; olíueto publicam uiam olim transgresso. Cap. XXV

INter uitia arborũ, est & prodigijs locus. Inuenimus enim sine folijs natas: uitem & malum punicã stirpe fructũ tulisse nõ palmite aut ramis, uitẽ uuas sine folijs, oleas quoq; amisisse folia baccis hærentibus. Sunt & miracula fortuita. Nam & oliua in totũ ambusta reuixit, & in Bœotia derosæ à locustis ficus iterum germinauere. Mutantur arbores & colore, fiuntq; ex nigris candidæ, nõ semper prodigiosæ, & maxime quæ ex semine nascuntur, ut populus alba in nigram transit. Quidam & sorbum si in calidiora loca uenerit, sterilescere putant. Prodigio aũt fiunt ex dulcibus acerba poma, aut dulcia ex acerbis, è caprifico fici & contrà, graui ostento, cum in deteriora mutantur, ex olea in oleastrum, ex candida uua & fico in nigras: ut Laodiceæ Xerxis aduentu platano in oleam mutata: qualibus ostentis Aristandri apud Græcos uolumen scatet, ne in infinitum abeamus: apud nos uero C. Epidij cõmentarij, in quibus arbores locutæ quoq; reperiuntur. Subsedit in Cumano arbor graui ostento, paulo ante Pompeij Magni bella ciuilia, paucis ramis eminentibus. Inuentũ Sibyllinis libris internicionẽ hominũ fore, tantoq; eam maiorẽ, quanto propius ab urbe postea facta esset. Sunt prodigia & cũ alienis locis nascuntur, ut in capitibus statuarũ uel aris, & cum in arboribus ipsis alienæ. Ficus in lauro nata est Cyzici ante obsidionem. Simili modo Trallibus palma in basi Cæsaris dictatoris circa bella ciuilia eius. Necnon & Romæ in Capitolio in capite bis bello Persei enata palma, uictoriam triumphosq; portendit: ac tempestatibus prostrata, eodem loco ficus enata est, M. Messalæ C. Cassij censorũ lustro. A quo tempore pudicitiam subuersam Piso grauis autor prodidit. Super omnia quæ unquam audita sunt erit prodigium in nostro æuo Neronis principis ruina factum in agro Marrucino, Vectij Marcelli è primis equestris ordinis olíueto uniuerso uiam publicam transgresso, aruisq; inde è contrario in locum olíueti profectis.

De remedijs morborum arborum. Cap. XXVI

NVnc expositis arborum morbis, consentaneum est dicere & remedia. Ex his quædam sunt communia omniũ, quædam propria quarundam. Communia, ablaqueatio, accumulatio, afflari radices, aut cooperiri, riguis dato potu, uel ablato, fimi succo refectis, putatione leuatis onere. Item succo emisso quibusdam ueluti detractio sanguinis, circumrasi corticis uitium extenuatio, & domitura palmitũ. Gemmas si frigus retorridas hirsutasq; fecerit, repumicatio, & quædam politura. Arborũ ijs aliæ magis, aliæ minus gaudent: ueluti cupressus & aquam aspernatur & fimũ, & circumfossuram amputationemq;, & omnia remedia odit: quinetiam necatur. Riguis & uites, & punicæ præcipue aluntur. Ficus arbor ipsa riguis alitur, pomũ uero eius marcescit. Amygdalæ si colantur fossione, florem amittunt. Nec insitas circũfodere oportet, priusq; ualidæ ferre cœperint poma. Plurimæ autem amputari sibi uolunt onerosa ac superuacua, sicut nos ungues & capillum. Reciduntur ueteres totæ, ac rursus à stolone aliquo resurgũt, sed nõ omnes, nec nisi quarum

naturam

naturam pati diximus. Rigua æstiuis uaporibus utilia, hyeme inimica, autumno uaria. Et hoc est ex natura soli, quippe cum uindemiator Hispaniarũ stagnãte solo uuas demetat. Cæterum maiore in parte orbis etiam pluuias autumni aquas eriuari conuenit. Circa canis ortus rigua maxime prosunt, ac ne tunc quidem nimia, quoniam inebriatis radicibus nocent. Et ætas modũ temperat. Nouellæ eñ minus sitiunt. Desiderant aũt maxime rigari quæ assueuere. Contrà siccis locis genita nõ expetunt humorem, nisi necessariũ. Asperiora uina rigari utiq; cupiunt in Sulmonensi Italiæ agro Fabiano, ubi & arua rigantur, mirumq; quod herbæ aqua illa necantur, fruges aluntur, & riguus pro sarculo est. In eodem agro bruma, tanto magis si niues iaceant geletúe, ne frigus uites adurat, circumfundunt riguis, quod ibi tepidare uocant, memorabili natura in amne solo. Sed idem æstate uix tolerandi rigoris.

De caprificatione, & stercoratione. Cap. XXVII

CArbunculi ac rubiginum remedia demonstrabimus uolumine proximo. Interim est & scarificatio quædã in remedijs: cũ macie corticis ex ægritudine astringente se, iustoq; plus uitalia arborum cõprimente, exactam falcis aciem utraq; manu imprimentes, perpetuis incisuris deducunt, ac ueluti cutẽ laxant. Salutare id fuisse, argumento sunt dilatatæ cicatrices, & internato corpore expletæ. Magnaq; ex parte similis hominum medicina & arborum est, quando earum quoq; terebrantur ossa. Amygdalæ ex amaris dulces fiunt, si circumfosso stipite, & ab ima parte circumforato defluens pituita abstergeatur: & ulmis detrahitur succus inutilis, supra terram foratis usq; ad medullã in senecta, aut cum alimento nimio abundare sentiũtur. Idem & ficorũ turgido cortice incisuris in obliquum leuibus emittitur. Ita fit ne decidant fructus. Pomiferis quæ germinãt, nec ferũt fructum, fissa radice inditur lapis, fertilesq; fiunt. Hoc idem & amygdalis, è robore cuneo adacto. In piris sorbisq; è tæda, ac cinere & terra cooperto. Etiam radices circuncidisse prodest uitium luxuriantiũ ficorumq;, & circuncisis cinerem addidisse. Fici serotinæ fiunt, si primæ grossi, cum fabæ magnitudinẽ excessere, detrahantur. Subnascuntur enim quæ serius maturescunt. Eædem cum frondere incipiũt, si cacumina rami cuiusq; detrahantur, firmiores fertilioresq; fiunt. Nam capificatione maturata, in ea culices nasci è grossis manifestũ est: quoniam cum euolauere, non inueniuntur intus grana, quæ in eos uersa apparet. Exeundi tanta est auiditas, ut pleriq; aut pede relicto aut penna pariter erumpãt. Est & aliud genus culicum quos uocant centrinas, fucis apum similes ignauia maliciaq; cum pernicie uetorum & utilium. Interimunt enim illos, atq; ipsi moriuntur. Vexant & tineæ semina ficorum. Contra quas remedium, in eadem scrobe defodere Italicam lentiscum inuersa parte quæ fuerit à cacumine. Vberrimas autem ficus rubrica amurca diluta, & cum fimo infusa radicibus frondere incipientium facit. Caprificorũ laudantur maxime nigræ, & in petrosis, quoniam frumenta plurima habeant, caprificatio ipsa post imbrẽ. In primis autem cauendum, ne ex remedijs uitia fiant, quod euenit nimia aut intempestiua medicina. Interlucatio arboribus prodest, sed omnium annorum trucidatio inutilissima. Vitis tantũ tonsuram annuam quærit, alternam myrtus, punicę, oleæ, quia celeriter fruticescunt. Cæteræ rarius tondentur: Nulla autumno. Ac ne raduntur quidem, nisi uere putatione. Plagæ ad uitalia sunt omnia quæcunq; nõ superuacua. Similis fimi ratio. Gaudẽt eo, sed cauẽdum est ne in feruore solis admoueatur, ne immaturum, ne ualidius q̃ opus sit. Vrit uineas suillum, nisi quinquennio interposito, præter quàm si riguis diluatur. Et è coriariorum sordibus nisi admixta aqua. Item largius. Iustũ existimant in denos pedes quadratos tres modios. Id quidem soli natura decernet. Columbino ac suillo plagis quoq; arborũ medent̃. Si mala punica acida nascantur, ablaqueatis radicibus fimum suillum adhibent: eo anno uinolenta, proximo dulcia futura. Alij urina hominis, aqua mixta riganda censent quater anno, singulis amphoris: aut cacumina spargi uino lasere diluto. Si findantur in arbore, pediculum intorqueri. Ficis utique amurcam affundi. Cæteris arboribus ægris, fecem uini, ac lupinum circa radices earũ seri. Aqua quoq; lupini decocti circumfusa, pomis

prodest. Fici cum Vulcanalibus tonuit, cadunt. Remedium est, ut ante stipula hordeacea areæ stringantur. Cerasos præcoces facit, cogitq; maturescere calx admota radicibus. Et hæc ante omnia poma interuelli melius est, ut quæ relicta sunt grandescant.

De diuersis medicamentis arborũ contra uenenata animalia, & contra formicas, & contra noxia animalia. Cap. XXVIII

QVædam pœna emendantur, aut morsu excitantur, ut palmæ & lentisci. Salsis enim aquis aluntur. Salis uim & cinis, sed lenic*em habet. Ideo ficis asperguntur ruta ne fiant uerminosæ, néue radices putrescãt. Quin & uitium radicibus aquam salsam iubent affundi, si sint lachrymosæ. Si uero fructus earũ decidant, cinerem aceto aspergi, ipsasq; illini, aut sandaracha, si putrescat uua. Si uero fertiles non sunt, aceto acri subacto cinere rigari atq; oblini. Quod si fructum nõ maturent, prius inarescentem, præcisarũ ad radices plagam, fibrasq;, aceto acri & urina uetusta madefacere, atq; eo luto obruere, sæpe fodere. Olearum, si parũ promisere fructus, nudatas radices hyberno frigori opponunt, eaq; castigatione proficiunt. Omnia hæc annua cœli ratione constant. Et aliquando serius posscuntur, aliquãdo celerius. Necnõ ignis aliquid prodest, ut harũdini. Ambusta nanq; densior mitiorq; surgit. Cato & medicamenta quædã cõponit, mensuræ quoq; distinctione, ad maiorũ arborum radices amphoram, ad minorũ urnam amurcæ, & aquæ portionem æquã, ablaqueatis prius radicibus paulatim affundi iubẽs. In olea hoc amplius, stramẽtis antea circũpositis: Item fico. Huius præcipue ueterẽ terrã adaggerari radicibus, ita futurũ ut nõ decidãt grossi, maiorq; fœcũditas nec scabra proueniat. Simili modo ne conuoluolus fiat in uinea, amurcæ cõgios duos decoctos in crassitudinẽ mellis, rursus cũ bituminis tertia parte, & sulphuris quarta sub dio coqui, quoniã exardescat sub tecto. Hoc uites circa capita ac sub brachijs ungi: ita nõ fore cõuoluolũ. Quidã cõtenti sunt fumo huius mixturæ suffire uineas secundo flatu, cõtinuo triduo. Pleriq; nõ minus auxilij & alimenti arbitrantur in urina q̃ Cato in amurca, addita modo aquę pari portione, quoniã p se noceat. Alij uoluocẽ appellãt animal prærodens pubescentes uuas: quod ne accidat, falces cũ sint exacutæ fibrina pelle detergũt, atq; ita putant. Aut sanguine ursino liniri uolunt post putationẽ easdẽ. Sunt arborũ pestes & formicæ. Has abigunt, rubrica ac pice liquida perunctis caudicib. Necnõ & pisce suspẽso iuxta in unũ locũ cõgregãt. Aut lupino trito cũ oleo radices linũt. Multi & has & talpas amurca necãt: cõtraq; erucas & mala ne putrescant, lacertę uiridis felle tangi cacumina iubẽt. Priuatim aũt cõtra erucas ambiri arbores singulas à muliere incitati mẽsis nudis pedibus recincta. Item ne q̃d animal pastu malefico decerpat frondẽ, fimo boũ diluto aspergi folia, quoties imber interueniat, quoniã ita abluatur uirus medicaminis: mira quædã excogitante solertia humana. Quippe cũ auerti carmine grandines credant pleriq;, cuius uerba inserere nõ equidẽ serio ausim, quanq; à Catone prodita, cõtra luxata membra iungẽda harundinũ fissuræ. Idẽ arbores religiosas lucosq; succidi permisit sacrificio prius facto: cuius rei rationẽ notionẽq; eodẽ uolumine tradidit.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XVIII.

PROOEMIVM.

Quod antiquis maximũ studium agriculturæ fuit, & de hortorum singulari diligentia. Cap. I

SEQVITVR natura frugũ hortorumq; ac florũ, quæq; alia præter arbores aut frutices benigna tellure proueniũt, uel per se tantũ herbarum immensa contemplatione, si quis æstimet uarietatem, numerũ, flores, odores, coloresq;, & succos ac uires earum, quas salutis aut uoluptatis hominum gratia gignit. Qua in parte primũ omnium patrocinari terræ, & adesse cun-

ctorum parenti iuuat, quanq; inter initia operis defensæ. Quoniam tamen ipsa materia intus accendit ad reputationem eiusdem parientis & noxia, nostris eam criminibus urgemus, culpamq; nostrã illi imputamus. Genuit uenena, sed quis inuenit illa præter hominem? Cauere ac refugere alitibus ferisq; satis est. Atq; cum in arbores exacuant limentq; cornua elephanti, & saxo rhinocerotes, & utroq; apri dentiũ sicas, sciantq; ad nocendum se præparare animalia, quod tamen eorum tela sua excepto homine uenenis tingit? Nos & sagittas ungimus, ac ferro ipsi nocentius aliquid damus. Nos & flumina inficimus & rerum naturæ elementa. Ipsum quoq; quo uiuitur aerem in perniciem uertimus. Neque est ut putemus ignorari ea ab animalibus, quæ quidem quæ præpararent contra serpentium dimicationem, quæ post prælium ad medendũ excogitarent indicauimus. Nec ab ullo præter hominẽ ueneno pugnatur alieno. Fateamur ergo culpam, ne ijs quidem quæ nascuntur contenti: etenim complura eorũ genera humana manu fiunt. Quid? nõ & hominis quidem ut uenena nascuntur? Atra ceu serpentiũ lingua uibrat, tabesq; animi contrectata adurit culpantiũ omnia, ac dirarum alitũ modo, tenebris quoq; suis & ipsarum noctium quieti inuidentium gemitu (quæ sola uox eorũ est) ut inauspicatarum animantium uice obuij quoq; uetent agere, aut prodesse uitæ. Nec ullum aliud abominati spiritus præmiũ nouere, quàm odisse omnia. Verũ & in hoc eadẽ naturæ maiestas, tanto plures bonos genuit ac frugi, quanto fertilior in ijs quæ iuuant aluntq;: quorũ æstimatione & gaudio nos quoq;, relictis æstuationi suæ istis hominum turbis, pergemus excolere uitam: eoq; constantius, quo operæ nobis maior quàm famæ gratia expetitur. Quippe sermo circa rura est, agrestesq; usus, sed quibus uita honosq; apud priscos maximus fuerit.

Quæ corona prima Romæ. Cap. II

ARuorum sacerdotes Romulus in primis instituit, seq; duodecimũ fratrẽ appellauit inter illos, ab Acca Laurentia nutrice sua, spicea corona quæ uitta alba colligaretur, in sacerdotio ei pro religiosissimo insigni data, quæ prima apud Romanos fuit corona: honosq; is nõ nisi uita finitur, & exules etiã captosq; comitatur. Bina tunc iugera po. Ro. satis erant, nulliq; maiorẽ modũ attribuit: quo seruos paulo ante principis Neronis, contemptis huius spatij uiridarijs, piscinas iuuat habere maiores, gratũq; si nõ aliquẽ & culinas. Numa instituit deos fruge colere, & mola salsa supplicare, atq; (ut autor est Hemina) far torrere, quoniã tostũ cibo salubrius esset. Id uno modo cõsecutũ, statuendo nõ esse purũ ad rẽ diuinã nisi tostũ. Is & fornacalia instituit farris torrendi ferias, & æque religiosas terminis agrorũ. Hos eñ deos tunc maxime nouerãt. Seiamq; à serẽdo, Segestã à segetibus appellabãt, quarũ simulacra in circo uidemus. Tertiã ex ijs nominare sub tecto religio est. Ac ne degustabãt qdẽ nouas fruges aut uina anteq; sacerdotes primitias libassẽt.

De iugere, & actu, & legibus circa pecora, & quoties & quibus temporibus fuit summa uilitas annonæ, & qui agricultura illustres. Cap. III

IVgerum uocabatur, quod uno iugo boum in die exarari posset. Actus, in quo boues agerentur, cũ aratur, uno impetu iusto. Hic erat cxx. pedũ, duplicatusq; in longitudinem iugerum faciebat. Dona amplissima imperatorum ac fortium ciuium, quantũ quis uno die plurimum circumarauisset. Item quartarij farris aut heminæ conferente populo. Cognomina etiam prima inde, Pilumni, qui pilum pistrinis inuenerat: Pisonis à pisendo. Iam Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, ut quisq; aliquod optime genus sereret. Iuniorum familiæ Bubulcum nominauerunt, qui bubus optime utebatur. Quin & in sacris nihil religiosius confarrationis uinculo erat. Nouæq; nuptæ farreum præferebant. Agrum male colere, censorium probrum iudicabatur. Atq; (ut refert Cato) quem uirum bonũ colonũ dixissent, amplissime laudasse existimabãt. Hinc & locupletes dicebãt, loci, hoc est, agri plenos. Pecunia ipsa à pecore appellabatur. Etiã nunc in tabulis censorijs pascua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solũ uectigal fuerat. Multatio quoq; non nisi ouium boumq; impendio dicebatur: non omittenda priscarum le-

gum

gum beneuolentia. Cautũ quippe eſt, ne bouem priuſquã ouem nominaret qui indiceret multam. Ludos boum cauſa celebrantes, bubetios uocabant. Seruius rex, ouiũ boumꝗ effigie primus æs ſignauit. Frugem quidẽ aratro quæſitã furtim nocte pauiſſe, ac ſecuiſſe, puberi XII tabulis capitale erat, ſuſpenſumꝗ Cereri necari iubebant grauius ꝙ in homicidio conuictũ: Impubem prætoris arbitratu uerberari, noxiamúe duplionemúe decerni. Iam diſtinctio honosꝗ ciuitatis ipſius non aliunde erat. Ruſticæ tribus laudatiſſimæ eorum qui rura haberent. Vrbanæ uero, in quas transferri ignominię eſſet, deſidiæ probro. Itaꝗ quatuor ſolæ erãt à partibus urbis, in quis habitabant, ſuburrana, palatina, collina, exquilina. Nundinis urbem reuiſitabant, & ideo comitia nundinis haberi non licebat, ne plebs ruſtica auocaretur. Quies ſomnusꝗ in ſtramentis erat. Gloriam deniꝗ ipſam à farris honore adoream appellabant. Equidem etiã uerba priſcæ ſignificationis admiror. Ita enim eſt in cõmentarijs Pontificũ: Augurio canario agendo dies conſtituantur, priuſquã frumenta uaginas exeant, & anteꝙ in uaginas perueniant. Ergo ijs moribus non modo ſufficiebant fruges, nulla prouinciarũ paſcente Italiam, uerumetiã annonæ uilitas incredibilis erat. Manius Marcius ædilis plebis primũ frumentũ populo in modios aſſibus donauit. Minucius Augurinus, qui Sp. Melium coarguerat, farris pretiũ in trinis nundinis ad aſſem redegit undecimus plebei tribunus: qua de cauſa ſtatua ei extra portã trigeminam, à populo ſtipe collata ſtatuta eſt. Trebius in ædilitate aſsibus populo frumentum præſtitit. Quam ob cauſam & ei ſtatuæ in Capitolio & palatio dicatæ ſunt. Ipſe ſupremo die populi humeris portatus in rogum eſt. Verum quo anno mater deûm aduecta Romam eſt, maiorẽ ea æſtate ꝙ antecedentibus annis x. factã eſſe tradũt. M. Varro autor eſt, cum L. Metellus in triumpho plurimos duxit elephantos, aſſibus ſingulis farris modios fuiſſe, item uini congios, ficiꝗ ſiccæ pondo XXX. olei pondo X. carnis pondo XII. Nec è latifundijs ſingulorum contingebat arcentiũ uicinos. Quippe etiam lege Stolonis Licinij incluſo modo D iugerum, & ipſo ſua lege damnato, cũ ſubſtituta filij perſona amplius poſſideret. Luxuriãtis iam Reip. fuit iſta menſura. Marci quidem Curij poſt triumphos immenſumꝗ terrarum adiectum imperio nota concio eſt, pernicioſum intelligi ciuem, cui ſeptem iugera nõ eſſent ſatis. Hæc autem menſura plebei poſt exactos reges aſſignata eſt. Quænam ergo tantæ ubertatis cauſa erat? Ipſorũ tunc manibus imperatorum colebãtur agri (ut fas eſt credere) gaudente terra uomere laureato, & triumphali aratore: ſiue illi eadem cura ſemina tractabãt, qua bella, eademꝗ diligentia arua diſponebãt, qua caſtra: ſiue honeſtis manibus omnia lætius proueniũt, quoniã & curioſius fiũt. Serentem inuenerunt dati honores Serranum, unde cognomen. Aranti quatuor ſua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur, Cincinnato uiator attulit dictaturam, & quidem ut traditur nudo, plenoꝗ pulueris etiamnum ore. Cui uiator, uela corpus, inquit, ut proferam Senatus populiꝗ Romani mandata. Tales tum etiam uiatores erãt, quod ipſum nomen inditum eſt ſubinde & ex agris ſenatum ducesꝗ accerſentibus. At nunc eadem illa uincti pedes, damnatæ manus, inſcripti uultus exercent: non tamen ſurda tellure, quæ parens appellatur, coliꝗ dicitur & ipſa: honore his abſumpto, ut nõ inuita ea, & indigne ferente, credatur id fieri. Sed nos miramur ergaſtulorum non eadem emolumenta eſſe quæ fuerunt imperatorum. Igitur de cultura agri præcipere principale fuit & apud exteros. Siquidẽ & reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus: & duces, Xenophon, & Pœnus etiam Mago: cui quidem tantum honorem ſenatus noſter habuit Carthagine capta, ut cum regulis Africæ bibliothecas donaret, unius eius duodetriginta uolumina cenſeret in Latinam linguam transferenda, cum iam M. Cato præcepta condidiſſet, peritisꝗ linguæ Punicæ dandum negocium, in quo præceſſit omnis uir clariſsimæ familiæ D. Syllanus. Sapientes uero complures, quos ſequentes prætexuimus in hoc uolumine, non ingrate nominando M. Varrone, qui octogeſimumprimum uitæ annũ agens de ea re prodendum putauit.

Ratio de agricultura. Cap. IIII

APud Romanos multo ſerior uitiũ cultura eſſe cœpit. Primoq; ut neceſſe erat arua tantum coluere. Quorum nobis ratio nunc tractabitur nõ uulgari modo, uerum ut adhuc fecimus, & uetuſtis & poſtea inuentis omni cura perquiſitis, cauſaq; rerũ & ratione ſimul eruta. Dicemus & ſydera, ſyderumq; ipſorũ terreſtria ſigna dabimus indubitata. Quandoquidem qui adhuc ea diligentius tractauere, quibuſuis oratoribus potiuſq; agricolis ſcripſiſſe poſſunt uideri. Ac primũ omniũ oraculis maiore ex parte agemus, quę nõ in alio uitæ genere plura certioráue ſunt. Cur enim nõ uideantur oracula, à certiſsimo die, maximeq; ueridico uſu profecta? Principium autem à Catone ſumemus.

Laus agricolarum, & quæ obſeruanda in agro parando. Cap. V

FOrtiſsimi uiri & milites ſtrenuiſsimi ex agricolis gignuntur, minimeq; male cogitantes. Prædiũ ne cupide emas. In re ruſtica operæ ne parcas, in agro emendo minime. Quod male emptum eſt, ſemper pœnitet. Agrum paraturos ante omnia intueri oportet aquarũ uim, & uicinũ. Singula magnas interpretationes habent, nec dubias. Cato in conterminis hoc amplius æſtimari iubet, quo pacto niteãt. In bona eſt, inquit, regione bene nitere. Attilius Regulus ille Punico bello bis cõſul aiebat, neq; fœcundiſſimis locis inſalubrem agrum parandũ, neq; effœtis ſaluberrimũ. Salubritas loci nõ ſemper incolarum colore detegitur, quoniã aſſueti etiã in peſtilentibus durant. Præterea ſunt quædã partibus anni ſalubria: Nihil aũt ſalutare eſt, niſi quod toto anno ſalubre. Malus eſt ager, cũ quo dominus luctatur. Cato inter prima ſpectari iubet, ut ſolũ ſua uirtute ualeat qua dictum eſt poſitione. Vt operariorũ copia propè ſit oppidumq; ualidum: Vt nauigiorũ euectus uel itinerũ: Vt bene ædificatus & cultus, in quo falli pleroſq; uideo. Segniciem enim prioris domini pro emptore eſſe arbitrantur. Nihil eſt dãnoſius deſerto agro. Itaq; Cato, De bono dño melius emi, nec temere cõtemnendã alienã diſciplinã: agroq; ut homini, q̃uis quæſtuoſus ſit, ſi tñ & ſumptuoſus, nõ multũ ſupereſſe. Ille in agro quæſtuoſiſsimã iudicat uitẽ, nõ fruſtra, quoniã ante omnia de impenſæ ratione cauit. Proxime hortos riguos, nec id falſo, ſi & ſub oppido ſint. Et prata, quæ antiqui parata dixere. Ideóq; Cato interrogatus, quis eſſet certiſsimus quæſtus, reſpondit, Si bene paſcat. Quis proximus? ſi mediocriter paſcat. Sũma omniũ in hoc ſpectãdo fuit, ut fructus is maxime probaret, qui q̃ minimo impẽdio cõſtaturus eſſet. Hoc ex locorũ occaſione aliter alibi decernitur. Eodemq; pertinet, quod agricolã uendacẽ oportere eſſe dixit. Fundũ in adoleſcẽtia cõſerendũ ſine cunctatione, ædificandũ nõ niſi cõſito agro. Tũc quoq; cunctãter, optimũq; eſt (ut uulgo dixere) aliena inſania frui, ſed ita, ut uillarũ tutela nõ ſit oneri. Eũ tamen qui bene habitet, ſæpius uentitare in agrũ, frontemq; domini plus prodeſſe q̃ occipitium, nõ mentiuntur.

De uillarũ poſitione, & præcepta antiquorũ de agro colendo. Cap. VI

MOdus hic probatur, ut neq; fundus uillam quærat, neq; uilla fundum. Non ut fecerunt iuxta diuerſis eadẽ ætate exemplis L. Lucullus & Q. Scæuola, cũ uilla Scæuolæ fundus careret, uilla Luculli agro. Quo in genere cenſoria caſtigatio erat, minus arare q̃ uerrere. Nec hoc ſine arte quadã eſt. Nouiſsimus uillã in Miſenenſi poſuit C. Marius ſepties cõſul, ſed peritia caſtrametandi, ſic ut cõparatos ei cæteros etiam Sylla Felix cęcos fuiſſe diceret. Cõuenit nec iuxta paludes ponendã eſſe, neq; aduerſo amne. Quanq; Homerus omnino è flumine ſemper antelucanas auras inſalubres uerisſime tradit. Spectare in æſtuoſis locis ſeptentrionẽ debet, meridiem in frigidis. In temperatis exortũ æquinoctialem. Agri ipſius bonitas, quibus argumentis iudicãda ſit, quanq; de terræ optimo genere differentes abunde dixiſſe poſſumus uideri, etiamnũ tamen traditas notas ſubſignabimus, Catonis maxime uerbis: Ebulũ, uel prunus ſylueſtris uel rubus, bulbus minutus, trifoliũ, herba pratenſis, quercus, ſylueſtris pirus malusq;, frumentarij ſoli notæ. Itẽ nigra terra, & cinerei coloris. Omnis creta coquit, niſi permacra. Sabulum etiã, niſi id pertenue eſt: & multo campeſtribus magis quàm cliuoſis reſpondent eadem. Modũ agri in primis

ſeruandum

seruandū antiqui putauere. Quippe ita censebant, Satius esse minus serere, & melius arare. Qua in sententia & Vergilium fuisse uideo. Verumq; confitentibus latifundia perdidere Italiam: iam uero & prouincias. Sex domini semissem Africæ possidebant, cū interfecit eos Nero princeps: nō fraudando magnitudine hac quoq; sua Cn. Pompeio, qui nunquam agrū mercatus est cōterminū. Agro empto domū uendendā inclementer, atq; nō ex utilitate publici status Mago censuit, hoc exordio præcepta pandere ingressus, ut tamen appareat assiduitatē desideratā ab eo. Dehinc peritia uillicorū in cura habenda est, multaq; de ijs Cato præcipit. Nobis satis sit dixisse, q̄ proximū dño cordi esse debere, & tamen sibimetipsi nō uideri. Coli rura ergastulis pessimū est, & quicquid agitur à desperantibus. Temerariū uideatur unam uocem antiquorum posuisse, & fortassis incredibile penitus existimetur, Nihil minus expedire q̄ agrū optime colere. L. Tarius Ruffus infima natalium humilitate, consulatū militari industria meritus, antiquæ aliâs parsimoniæ, circiter millies H-S liberalitate diui Augusti cōgestū usq; ad detractionē hæredis exhausit, agros in Piceno coemendo, colendoq; in gloriā. Internicionē ergo famemq; censemus? Imò hercule iudico modum rerum omniū utilissimū. Bene colere necessariū est, optime damnosum, præterq; sobole sua, colonóue pascēdis. Alioqui domino aliquas messes colligere nō expedit, si cōputetur impendiū operæ. Nec temere oliuam. Nec quasdam terras diligenter colere, sicuti in Sicilia tradunt, Itaq; decipi aduenas. Quonam igitur modo utilissime colentur agri? ex oraculo scilicet, malis bonis. Sed defendi æquū est abauos, qui præceptis suis prospexere uitæ. Nam cū dicerēt malis, intelligere uoluere uilissimos. Summum prouidentiæ illorū fuit, ut quam minimum esset impendij. Præcipiebant enim ista, qui triumphali denas argenti libras in supellectile crimini dabāt, q mortuo uillico relinquere uictorias, & reuerti in sua rura postulabāt, quorū prædia colenda suscipiebat resp. exercitusq; ducebant senatu illis uillicante. Inde illa reliqua oracula, Nequam agricolam esse quisquis emeret, quod præstare ei fundus posset. Malū patremfamiliâs quisquis interdiu faceret quod noctu posset, nisi intempestate cœli. Peiorē qui profestis diebus ageret quod feriatis deberet. Pessimū qui sereno die sub tecto potius operaretur, q̄ in agro. Nequeo mihi temperare, quo minus unū exemplum antiquitatis afferam, ex quo intelligi possit, apud populum etiā de culturis agendi morem fuisse, qualiter defendi soliti sint illi uiri. C. Furius Cresinus è seruitute liberatus, cū in paruo admodū agello largiores multo fructus perciperet, q̄ ex amplissimis uicinitas, in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret ueneficijs. Quamobrem à Sp. Albino curuli die dicta, metuens damnationem, cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticū omne in forū attulit, & adduxit filiam ualidam, atq; (ut ait Piso) bene curatam ac uestitam, ferramenta egregie facta, graues ligones, uomeres ponderosos, boues saturos. Postea dixit: Veneficia mea Quirites hæc sunt, nec possum uobis ostendere, aut in forum adducere lucubrationes uigiliasq; & sudores. Omniū sententijs absolutus. Itaq; est profecto, opera nō impensa cultura cōstat. Et ideo maiores fertilissimum in agro oculum domini esse dixerunt. Reliqua præcepta reddentur suis locis, quæ propria singulorum generum erūt. Interim cōmunia quæ succurrunt, nō omittemus. Et in primis Catonis humanissimū & utilissimū, Id agendum, ut diligāt uicini. Causas reddit ille, quas existimamus nulli esse dubias. Inter prima idem cauet, ne familiæ malæ sint, Nihil sero faciendum in agricultura omnes censent: iterumq; suo quæq; tēpore facienda. Et tertio præcepto, prætermissa frustra reuocari. De terra cariosa execratio Catonis abunde indicata est. Quanquam prædicere non cessat is. Quicquid per asellū fieri potest, uilissime constat. Filix biennio moritur, si frondem agere nō patiaris. Id efficacissime contingit, germinantis ramis baculo decussis. Succus enim ex ipsa defluens, necat radices. Aiunt & circa solstitium auulsas non renasci, nec harundine sectas, aut exaratas uomeri harundine imposita. Similiter & harundinē exarari filice uomeri imposita præcipiunt. Iuncosus ager uerti pala debet, at in saxoso bidentibus. Fru

tecta igni optime tolluntur. Humidiorem agrũ fosſione concidi atq; ſiccari, utiliſſimũ eſt. Foſſas autẽ retuſis locis apertas relinqui, in ſolutiore terra ſepibus firmari, Imbricibus ac ſupinis lateribus procumbere, quaſdam occæcari, & in alias dirigi maiores patentioresq́;, ſi ſit occaſio, ſilice uel glarea ſterni. Ora utrinq; lapidibus ſtatuminari, & alio ſuperintegi. Syluæ extirpandæ rationẽ Democritus prodidit, lupini flore in ſucco cicutæ uno die macerato, ſparſisq́; radicibus.

De frugum generibus & natura. Cap. VII

ET quoniam præparatus eſt ager, natura nunc indicabitur frugum. Sunt aũt duo prima earũ genera, Frumenta, ut triticum, hordeum: & legumina, ut faba & cicer. Differentia uero notior, quàm ut indicari deceat. Frumenti ipſius totidem genera per tempora ſatu diuiſa. Hyberna quæ circa uergiliarum occaſum ſata terra per hyemem nutriuntur, ut triticum, far, hordeum. Aeſtiua quæ æſtate ante uergiliarum exortum ſeruntur, ut milium, panicum, ſeſama, horminum, irio, Italiæ duntaxat ritu. Alioquin in Græcia & Aſia omnia uergiliarum occaſu ſeruntur. Quædam autẽ utroq; tempore in Italia. Ex his quædam & tertio, ueris ſcilicet. Aliqui uerna, milium, panicum, lentem, cicer, alicam appellant, Sementica autem triticũ, hordeum, fabam, napum, rapam. Et in tritici genere pars aliqua pabuli eſt, quadrupedũ cauſa ſati, ut farrago: & in leguminibus, ut uicia. At cõmune quadrupedum hominumq́; uſui, lupinum. Legumina omnia ſingulas habent radices, præter fabam, casq́; ſurculoſas, quia nõ in multa diuiduntur: altiſſimas autẽ cicer. Frumenta multis radicantur fibris ſine ramis. Erumpit à primo ſatu hordeũ die ſeptimo: legumina quarto, uel cum tardiſſime ſeptimo: faba à XV. die ad XX. legumina in Aegypto tertio die. Ex hordeo alterum caput grani in radicem exit, alterũ in herbam, quæ & prior floret. Radicem craſſior pars grani fundit, tenuior florem. Cæteris ſeminibus eadem pars, & radicem & florem. Frumenta hyeme in herba ſunt, uerno tempore faſtigiantur in ſtipulam, quæ ſunt hyberni generis: at milium & panicum in culmum geniculatum & concauũ, ſeſama uero in ferulaceum. Omnium ſatorum fructus, aut ſpicis continetur, ut tritici, hordei, muniturq́; uallo ariſtarum quadruplici: aut includitur ſiliquis, ut leguminum: aut uaſculis, ut ſeſamæ, ac papaueris. Milium, ac panicum tantũ pro indiuiſo, & paruis auibus expoſita ſunt. Indefenſa quippe membranis continentur. Panicum à paniculis dictum, cacumine languido nutãte, paulatim extenuato culmo penè in ſurculũ prædenſis aceruatur granis, † cum longiſſimo pedali: milij comæ granũ cõplexæ fimbriato capillo curuantur. Sunt & panico genera, Mammoſo, è pano paruis racemato paniculis, & cacumine gemino. Quin & colore diſtinguũtur, candido, nigro, ruffo, etiã purpureo. Panis multifarie & è milio fit, è panico rarius. Sed nullũ frumentũ ponderoſius eſt, aut quod coquendo magis creſcat. LX. enim pondo panis è modio reducunt, modiũq́; pultis ex tribus ſextarijs madidis. Milium intra hos decem annos ex India in Italiam inuectum eſt, nigrũ colore, amplum grano, harundineum culmo. Adoleſcit ad pedes altitudine ſeptem prægrandibus culmis, Lobas uocant, omniũ frugũ fertiliſſimũ. Ex uno grano terni ſextarij gignuntur. Seri debet in humidis. Frumenta quædam in tertio geniculo ſpicam incipiunt concipere, quædam in quarto, ſed etiamnũ occultam. Genicula aũt ſunt tritico quaterna, farri ſena, hordeo octona. Sed non ante ſupradictum geniculorum numerum conceptus eſt ſpicæ: qui ut ſpem ſui fecit, quatuor aut quinq; tardiſſime diebus florere incipiunt: totidemq́; aut paulo pluribus defloreſcunt, hordea uero cũ tardiſsime ſeptem. Varro quater nouenis diebus fruges abſolui tradit, & menſe nono meti. Fabæ in folia exeunt, ac deinde caulem emittunt, nullis diſtinctum internodijs. Reliqua legumina ſurculoſa ſunt. Ex his ramoſa, cicer, eruum, lens. Quorundam caules ſparguntur in terram, ſi non habeant adminiculum, ut piſorum. Quod ſi non habuere, deteriora fiunt. Leguminum unicaulis faba ſola, unus & lupinis. Cæteris ramoſus prætenui ſurculo. Omnibus uero fiſtuloſus. Folium quædam à radice mittunt, quædam à cacumine. Frumentum & hordeum utrunq;, & quicquid in ſtipula eſt, in cacumine unum folium habet. Sed hordeo ſcabra ſunt, cæteris leuia. Multipli-

Vetus, cum longiſsima pedali obſc.

eia contrà fabæ, ciceri, piso. Frumentis foliũ harundinaceũ, fabæ rotundũ, & magnæ leguminũ parti. Longiora eruiliæ & piso. Faseolis uenosa, sesamæ & irioni sanguinea. Cadunt folia lupino tantum, & papaueri. Legumina diutius florẽt, & ex his eruũ ac cicer, sed diutissime faba xl. diebus. Non aũt singuli scapi tandiu, quoniam alio desinente alius incipit: nec tota seges, sicut frumẽti, pariter. Siliquãtur uero omnia diuersis diebus, & ab ima primum parte, paulatim flore subeunte. Frumenta cum defloruere crassescunt, maturanturq;, cum plurimũ diebus xl. perficiũtur: item faba. Paucissimis cicer. Id enim à semẽte diebus xl. perficitur. Milium, & panicum, & sesama, & omnia æstiua, xl. diebus maturantur à flore, magna terræ cœliq; differẽtia. In Aegypto enim hordeũ sexto à satu mense, frumenta septimo metuntur. In Hellade hordeũ. In Peloponneso octauo, & frumẽta etiamnum tardius. Grana in stipula crinito textu spicantur. In faba leguminibusq;, alternis lateribus siliquãtur. Fortiora ad hyemes frumenta, legumina in cibo. Tunicæ frumento plures. Hordeum maxime nudũ, & alica, sed præcipue auena. Calamus altior frumento, quàm hordeo. Arista mordacior hordeo. In area exteruntur triticum & siligo, & hordeum. Sic & seruntur pura, qualiter moliuntur, quia tosta nõ sunt. E diuerso far, milium, panicum purgari nisi tosta non possunt. Itaq; hæc cũ suis folliculis seruntur cruda. Et far in uaginulis suis seruant ad satus, atq; non torrent. Leuissimum ex his hordeum, raro excedit xv. libras, & faba xxii. Ponderosius far, magisq; etiamnum triticũ. Far in Aegypto ex olyra conficitur. Tertium genus spicæ hoc ibi est. Galliæ quoq; suum genus farris dedere: quod illic brance uocant, apud nos sandalum, nitidissimi grani. Et alia differentia est, quod ferè quaternis libris plus reddit panis quàm far aliud. Populũ Ro. farre tantũ è frumento ccc. annis usum, Verrius tradidit. Tritici genera plura, quæ fecere gentes. Italico nullũ equidem cõparauerim candore ac pondere, quo maxime decernitur. Montanis modo comparetur Italiæ agris externum, in quo principatum tenuit Bœotia, deinde Sicilia, mox Africa. Tertium pondus erat Thracio Syrioq;, deinde Aegyptio, athletarum cum decreto, quorum capacitas iumentis similis, quem diximus ordinem fecerat. Græcia & Ponticum laudauit, quod in Italiam nõ peruenit. Ex omni eadẽ genere grani prætulit dracontiam, strangiam & selenusiũ, argumento crassissimi calami: itaq; pingui solo hæc genera assignabat. Leuissimũ & maxime inane, seu tenuissimi calami, in humidis seri iubebat, quoniam multo egeret alimento. Hæ fuere sententiæ Alexandro Magno regnante, cum clarissima fuit Græcia, atq; in toto terrarum orbe potentissima: ita tamen ut ante mortem eius annis ferè cxlv. Sophocles poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudauerit, ad uerbum translata sententia,

Et fortunatam Italiam frumento canere candido.

Quæ laus peculiaris hodieq; Italico est. Quo magis admiror posteros Græcorũ nullam mentionẽ huius fecisse frumenti. Nunc ex his generibus quę Romã inuehũtur, leuissimũ est Gallicũ, atq; è Cherroneso aduectũ, quippe nõ excedũt in modium uicenas libras, si quis granũ ipsum ponderet. Adijcit Sardum selibras, Alexandrinũ & trientes: hoc & Siculi pondus. Bœoticũ totam libram addit, Africũ & dodrantes. In transpadana Italia scio uicenas quinas libras farris modios pendere, circa Clusiũ & senas. Lex certa naturæ, ut in quocunq; genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat: sicut optimum frumentũ esse, quod in subactu congiũ aquæ capiat. Quibusdam generibus per se pondus, sicut Balearico: modio tritici panis pondo xxx reddit. Quibusdã in binis mixtis, ut Cyprio & Alexandrino, xx. propè libras nõ excedentibus. Cypriũ fuscum est, panemq; nigrum facit: itaq; miscetur Alexandrinũ candidum, redduntq; xxv. pondo. Thebaicũ libras adijcit. Marina aqua subigi, quod pleriq; maritimis in locis faciũt occasione lucrandi salis, uilissimũ. Non alia de causa opportuniora morbis corpora existũt. Galliæ & Hispaniæ frumento in potum resoluto, quibus diximus generibus, spuma ita concreta pro fermento utuntur; Qua de causa leuior illis quàm cæteris panis est. Differẽtia est & calami.

D 4 Crassior

papaueris, et lupini folia cadunt quando.

Crassior quippe melioris est generis. Plurimis tunicis Thracium triticum uestitur, ob nimia frigora illi plagæ exquisitũ. Eadem causa & trimestria inuenit, detinentibus terras niuibus, quod tertio ferè à satu mense & in reliquo orbe metitur. Totis hoc alpibus notũ, & hyemalibus prouincijs nullum hoc frumento lætius. Vnicalamum præterea, nec usq; capax, seriturq; nõ nisi tenui terra. Est & bimestre circa Thraciũ sinũ, quod quadragesimo die quàm satũ est maturescit: mirumq;, nulli frumento plus esse ponderis, & furfuribus carere. Vtitur eo & Sicilia, & Achaia, montosis utraq; partibus. Eubœa quoq; circa Carystum. In tantũ fallitur Columella, qui ne trimestris quidẽ propriũ genus existimauerit esse, cũ sit antiquissimũ. Græci trimenon uocant. Tradũt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, ut singula spicas nostras æquẽt. Primũ ex omnibus frumentis seritur hordeũ. Dabimus & dies serendi cuiq; generi, natura singulorũ exposita. Hordeũ Indis satiuum & syluestre, ex quo panis apud eos præcipuus. Italici quidem maxime oryza gaudent, ex qua ptisanam cõficiunt, quam reliqui mortales ex hordeo. Oryzæ quidem folia carnosa, porro similia, sed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmeæ rotunditatis. Antiquissimum in cibis hordeum, sicut Atheniensium ritu Menandro autore apparet, & gladiatorum cognomine, qui hordearij uocabantur. Polentam quoq; Græci nõ aliunde præferũt. Pluribus fit hæc modis: Græci perfusum aqua hordeũ siccant nocte una, ac postero die frigunt, deinde molis frangũt. Sunt qui uehementius tostũ rursus exigua aqua aspergant, siccentq; prius q̃ molant, Alij uero uirentibus spicis decussum hordeũ recens purgant, madidũq; in pila tundunt, atq; in corbibus eluunt, ac siccatũ sole rursus tundũt, & purgatũ molunt. Quocunq; autem genere præparato, uicenis hordei libris, ternas seminis lini, & coriandri selibras, salisq; acetabulo, torrentes ante omnia miscent in mola. Qui diutius uolunt seruare, cũ polline ac furfuribus suis cõdunt nouis fictilibus. Italia sine perfusione tostum in subtilẽ formam molit, ijsdem additis, atq; etiam milio. Panem ex hordeo antiquis usitatum uita damnauit, quadrupedumq; tradidit refectibus. Ptisanæ inde usus ualidissimus saluberrimusq;, tantopere probatur. Vnum laudibus eius uolumen dicauit Hippocrates, clarissimus medicinæ scientia. Ptisanæ bonitas præcipua Vticensi. In Aegypto uero ea est, quæ fit ex hordeo cui sunt bini anguli. In Bœotia & Africa genus, ex quo fiat, hordei glabrum appellat Turannius. Idem olyram & oryzam eandem esse existimat. Ptisanæ conficiendæ uulgata ratio est. Simili modo ex tritici semine tragum fit in Campania duntaxat & Aegypto. Amylũ uero ex omni tritico ac siligine, sed optimũ ex trimestri. Inuentio eius Chio insulæ debetur, & hodie laudatissimũ inde est, appellatũ ab eo quod sine mola fiat. Proximum è trimestri quodã minime ponderoso tritico. Madescit dulci aqua ligneis uasis, ita ut integatur, quinques in die mutata. Melius si & nocte, ita ut misceatur pariter emollitum, prius q̃ acescat. Linteo aut sportis siccatum tegulæ infunditur illitæ fermẽto, atq; ita in sole densatur. Post Chium maxime laudatur Creticũ, mox Ægyptium. Probatur autem leuitate & leuore, atq; ut recens sit, iam & Catoni dictum. Apud nos hordei farina & ad medendũ utuntur. Mirumq;, in usu iumentorũ ignibus durato, ac postea molito, offisq; humana manu demissis in aluum, maiores uires, torosq; corporis fieri. Spicæ quædam binos ordines habent, quædã plures usq; ad senos. Grano ipsi aliquot differentiæ, longius, leuiusq;, aut breuius, aut rotundius, candidius, nigrius, uel cui purpura est. Vltimo ad polentã, contra tempestates candido maxima infirmitas. Hordeũ frugum omnium mollissimũ est, seri nõ ualet, nisi in sicca & soluta terra, ac nisi læta: palea ex optimis. Stramento uero nullum cõparatur. Hordeũ ex omni frumento minime calamitosum, quia tollitur antequam triticum occupet rubigo. Itaq; sapientes agricolæ triticum cibarijs tantũ serunt. Hordeũ sarculo seri dicunt, propterea celerrime reddit, fertilissimumq;: quod in Hispaniæ Carthagine aprili mense collectum est, hoc seritur eodem mense in Celtiberia, eodemq; anno bis nascitur. Rapitur omne à prima statim maturitate festinantius quàm cętera. Fragili enim stipula & tenuissima palea granum

continetur. Meliorem etiam polentam fieri tradunt, si non exacta maturitate tollatur.

Non omnia frumenti genera ubiq; nasci, & de reliquis in oriente generibus. Ca. VIII

FRumenti genera non eadem ubiq; neq; ubi eadem sunt, iisdem nominibus. Vulgatissima far, quod adoreũ ueteres appellauere, siligo, triticũ. Hæc plurimis terris communia. Arinca Galliarũ propria, copiosa & Italiæ est. In Aegypto aũt ac Syria, Ciliciaq; & Asia, ac Græciæ parte peculiares zea, olyra, tiphe. Aegyptus similaginẽ cõficit è tritico suo, nequaq; Italicæ parẽ. Qui zea utuntur, nõ habẽt far. Est & hæc Italiæ in Campania maxime, semenq; appellatur. Hoc habet nomẽ res præclara, ut mox docebimus: propter quã Homerus ζείδωρος ἄρουρα dixit: nõ ut aliqui arbitrãtur, quoniã uitã donaret. Amylum quoq; ex ea fit, priore crassius. Hæc sola differentia est. Ex omni genere durissimum far, & cõtra hyemes firmissimũ. Patitur frigidissimos locos, & minus subactos, uel æstuosos, sitientesq;. Primus antiquis Latio cibus, magno argumẽto in adoreæ donis, sicuti diximus. Pulte autẽ non pane uixisse longo tempore Romanos manifestũ, quoniã inde & pulmentaria hodieq; dicũtur. Et Ennius antiquissimus uates obsidionis famẽ exprimẽs, offam eripuisse plorantibus liberis patres cõmemorat. Et hodie sacra prisca atq; nataliũ pulte fritilla cõficiuntur: uideturq; tam puls ignota Græciæ fuisse, q; Italiæ polẽta. Tritici semine auidius nullũ est, nec quod plus alimenti trahat. Siliginem proprie dixerim tritici delitias: candor est, & sine uirtute, & sine pondere, cõueniẽs humidis tractibus, quales Italiæ sunt & Galliæ comatæ. Sed & trans alpes in Allobrogũ tantũ Aruernorumq; agro pertinax, in cæteris ibi partibus biennio in triticũ transit. Remediũ, ut grauissima quæque grana eius serantur.

De pistorijs, & molitura, & farina. Cap. IX

E Siligine lautissimus panis, pistrinarũq; opera laudatissima. Pręcellit in Italia, si Campana Pisis natæ misceatur. Ruffior illa, at Pisana candidior, ponderosior uero cretacea. Iustũ est è grano Cãpanę quã uocãt castratã, è modio redire sextarios quatuor siliginis, uel è gregali sine castratura sextarios quinq;, Pręterea floris semodiũ. Et cibarij, quod secundariũ uocant, sextarios quatuor. furfuris sextarios totidẽ. è Pisana aũt siliginis sextarios V. cætera paria sunt. Clusina Aretinaq; etiamnum sextarios siliginis assumunt: in reliquis pares. Si uero pollinẽ facere libeat XVI. pondo panis redeũt, & cibarij tria, furfurũ semodiũ. Molæ discrimine hoc cõstat. Nã quæ sicca molũtur, plus farinæ reddũt: quæ salsa aqua sparsa, candidiorẽ medullã, uerũ plus retinẽt in furfure. Farinã à farre dictã nomine ipso apparet. Siligineæ farinæ modius Gallicæ XXII libras panis reddit, Italicæ duabus tribúsue amplius in artopticio pane. Nã furnaceis binas adijciũt libras in q̃cunq; genere.

De similagine, siligine, & de alijs generibus, & de pistura. Cap. X

SImilago ex tritico fit laudatissima. Ex Africo iustum est è modijs redire semodios, & pollinis sextarios quinq;. Ita enim appellant in tritico, quod florẽ in siligine. Hoc ærariæ officinæ chartariæq; utuntur. Præterea secundarij sextarios quatuor, furfurumq; tantundem. Panes uero è modio similaginis CXXII. è floris modio CXVII. Pretium huic annona media in modios farinæ XL. asses, similagini castratæ octonis assibus amplius, siligini castratę duplũ. Est & alia distinctio. Similago L. pollin aũt XVII. pondo panis reddere uisa, tritici XXX. cũ triente, & secundarij panis quinas selibras, totidẽ cibarij, & furfurũ sextarios sex. Siligo nunq; maturescit pariter, nec ulla segetũ minus dilatiõnẽ patitur propter teneritatem, ijs quæ maturuere protinus granũ dimittentibus. Sed minus q; cætera frumenta in stipula periclitatur, quoniã semp rectã habet spicã: nec rorem cõtinet, qui rubiginẽ faciat. Ex arinca dulcissimus panis, ipsa spissior, q̃ far, & maior spica, eadẽ & ponderosior. Raro modius grani nõ XVI. libras implet. Exteritur in Græcia difficulter: ob id iumentis dari ab Homero dicta. Hæc enim est quã olyram uocat. Eadẽ in Aegypto facilis fertilisq;. Far sine arista est. Itẽ siligo, excepta ea quæ Laconica appellatur. Adijciũtur his genera, bromos, siligo exceptitia, & tragos, externa omnia ab oriente inuecta, oryzæ similia. Tiphe & ipsa eiusdem generis, ex qua fit in nostro orbe oryza. Apud Græcos est zea.

Traduntq;

Traduntq; eam ac tiphen cum sint degeneres, redire ad frumentũ, si pistæ serantur, nec protinus, sed tertio anno. Tritico nihil est fertilius: hoc ei natura tribuit, quoniam eo maxime alat hominem: utpote cum è modio, si sit aptum solum, quale in Byzacio Africæ campo, centeni quinquageni modij reddantur. Misit ex eo loco diuo Augusto procurator eius ex uno grano (uix credibile dictu) quadringẽta paucis minus germina, extãtq; de ea re epistolæ. Misit & Neroni similiter CCCXL. stipulas ex uno grano. Cum centesimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt, alijq;, & tota Bætica, & in primis Aegyptus. Fertilissima tritici genera, ramosum, aut quod centigranũ uocant. Inuentus est iam & scapus unus centũ fabis onustus. Aestiua frumenta diximus, sesamã, milium, panicum. Sesama ab Indis uenit, ex ea & oleum cõficiunt. Color eius candidus. Huic simile est in Asia Græciaq; erysimum: idemq; erat nisi pinguius esset, quod apud nos uocant irionem, medicaminibus annumerandum potius q̃ frugibus. Eiusdem naturæ & horminum à Græcis dictum, sed cymino simile, seritur cum sesama: hoc & irione nullum animal uescitur uirentibus. Pistura nõ omnium facilis. Quippe & Hetruria spicam farris tosti pinsente pilo præferrato, fistula serrata, & stella intus denticulata, ut nisi intenti pinsant, cõcidantur grana, ferroq; frangãtur. Maior pars Italiæ ruido utitur pilo, rotis etiã quas aqua uerset obiter, & molat. De ipsa ratione pinsendi Magonis proponetur sententia. Triticũ ante perfundi aqua multa iubet, postea eualli, deinde sole siccatum pilo repeti. Simili modo hordeum. Huius sextarios XX. spargi duobus sextarijs aquę. Lentẽ torrere prius, deinde cum furfuribus leuiter pinsi. Aut addito in sextarios XX. lateris crudi frusto, & harenæ semodio. Eruiliam ijsdem modis quibus lentẽ. Sesamam in calida maceratã exporrigi. Deinde cõfricari, frigidæ immergi, ut paleę fluctuẽt, iterumq; exporrigi in sole super lintea. Quod nisi festinato peragatur, lurido colore mucescere: Et ipsa aũt quæ eualluntur, uariam pisturarum rationẽ habẽt. Acus uocatur cum per se pinsitur spica tantũ aurificũ ad usus. Si uero in area teritur cũ stipula, palea, ut maiore in terrarũ parte ad pabula iumentorum. Milij, & panici, & sesamæ purgamenta, appludam uocant, alibi alijs nominibus. Milio Campania præcipue gaudet, pultemq; candidam ex eo facit. Fit & panis prędulcis. Sarmatarum quoq; gentes hac maxime pulte aluntur, & cruda etiã farina equino lacte uel sanguine è cruris uenis admixto. Æthiopes nõ aliam frugẽ q̃ milij hordeiq; nouere. Panico Galliæ quædã, præcipue Aquitania utitur. Sed & circũpadana Italia addita faba, sine qua nihil cõficiunt. Ponticæ gentes nullũ panico præferunt cibum. Cætero æstiua frumenta riguis magis etiam q̃ imbribus gaudent. Milium & panicum aquis minime, cum in folia exeũt. Vetãt ea inter uites arboresq; frugiferas seri, terram emacrari hoc satu existimantes.

De fermentis, & panis faciendi ratio, & genera, & quando primum pistores Romæ, & de cribris, & alica. Cap. XI

MIlij præcipuus ad fermenta usus, è musto subacti in annuum tempus. Simile fit ex tritici ipsius furfuribus minutis & optimis, è musto albo triduo maturato subactis, ac sole siccatis. Inde pastillos in pane faciendo dilutos, cũ similagine seminis feruefaciũt, atq; ita farinæ miscent, sic optimum panẽ fieri arbitrantes. Græci in binos semodios farinæ satis esse besses fermenti constituere. Et hæc quidem genera uindemijs tantum fiunt. Quo libeat uero tempore, ex aqua hordeoq; bilibres offæ feruẽti foco, uel fictili patina torrentur cinere & carbone, usq; dum rubeant. Postea operiuntur in uasis donec acescant, hinc fermentũ diluitur. Cum fieret aũt panis hordeaceus, eruiliæ, aut cicerculæ admixtione fermentabatur: iustumq; erat, duæ libræ in V. semodios. Nunc fermentũ fit ex ipsa farina quæ subigitur, prius q̃ addatur sal ad pultis modum decocta, & relicta donec acescat. Vulgo uero nec sufferuefaciunt, sed tantũ pridie asseruata materia utuntur. Palamq; natura est acore fermentari: sicut & ualidiora esse corpora, quę fermentato pane alantur: quippe cũ apud ueteres ponderosissimo cuiq; tritico, pręcipua salubritas perhibita sit. Panis ipsius uaria genera persequi superuacuũ uidet: aliâs ab obsonijs appellati, ut ostrearij: aliâs

aliàs à delicijs, ut artolagani, aliàs à festinatione, ut speustici: nec nō à coquendi ratione, ut furnacei, uel artopticij, aut in clibanis cocti: nō pridem etiam è Parthis inuecto, quē aquaticum uocant, quoniam aqua trahitur, tenuem & spongiosa inanitate, alij Parthicū. Summa laus, siliginis bonitate & cribri tenuitate constat. Quidam ex ouis aut lacte subigunt. Butyro uero gentes etiam pacatæ, ad operis pistorij genera transeunte cura. Durat sua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia: eū nouem diebus macerant, decimo ad speciem tractæ subigunt uuæ passæ succo: postea in furnis, ollis inditum quæ rumpantur ibi, torrent. Necq; est ex eo cibus nisi madefacto, quod fit lacte maxime mulso. Pistores Romæ non fuerunt ad Persicum usq; bellum, annis ab urbe condita super DLXXX. Ipsi panē faciebant Quirites, mulierumq; id opus erat, sicut etiam nunc in plurimis gentium. Artoptam Plautus appellat in fabula quam Aulularíam scripsit: magna ob id concertatione eruditorū, an is uersus poetæ sit illius: certumq; fit, Attei Capitonis sententia, tostum panem lautioribus coquere solitos, pistoresq; tantum eos qui far pinsebant, nominatos. Nec cocos uero habebāt in seruitijs, eosq; ex macello cōducebant. Cribrorum genera Galli è setis equorū inuenere, Hispani è lino excussoria & pollinaria, Aegyptus è papyro atq; iunco. Sed inter prima dicatur & alicæ ratio, præstantissimæ saluberrimæq;: quæ palma frugum indubitanter Italiam contingit. Fit sine dubio & in Aegypto, sed admodum spernenda. In Italia uero pluribus locis, sicut Veronensi Pisanoq; agro, in Campania tamen laudatissima. Campus est subiacens montibus nimbosis totis quidē XL M. pas. planicie. Gratia terræ eius (ut protinus soli natura dicatur) puluerea summa, inferior bibula, & pumicis uice fistulans: montium quoque culpa in bonum cedit. Crebros enim imbres percolat atq; transmittit, nec dilui aut madere uoluit propter facilitatem culturæ. Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, sed temperat, & concoquens intra se uice succi continet. Seritur toto anno, panico semel, bis farre. Et tamen uere segetes quæ interquieuere fundunt rosam odoratiorem satiua. adeo terra nō cessat parere. Vnde uulgo dictum, Plus apud Campanos unguenti, quàm apud cæteros olei fieri. Quantum autem uniuersas terras campus circumcampanus antecedit, tantū ipsum pars eius, quæ Laboriæ uocantur, quem Phlegræum Græci appellant. Finiuntur Laboriæ uia ab utroque latere consulari, quæ à Puteolis, & quę à Cumis Capuam ducit. Alica fit è Zea quam semen appellauimus. Tunditur granum eius in pila lignea. Nam lapidis duritia conteritur. Nobilius, ut notum est, pilo uinctorū pœnali opera. Primori inest pyxis ferrea: excussis inde tunicis, iterū ijsdem armamentis nudata conciditur medulla. Ita fiunt alicæ tria genera, minimū, ac secundariū: grandissimū uero aphærema appellant. Nondum habent candorem suū quo præcellunt, iam tamen Alexandrinæ præferūtur. Postea (mirū dictu) admiscetur creta, quæ transit in corpus, coloremq; & teneritatem affert. Inuenitur hæc inter Puteolos & Neapolim in colle Leucogeo appellato. Extatq; diui Augusti decretū, quo anno ad uicena milia Neapolitanis pro eo numerari iussit è fisco suo, coloniam deducens Capuam. Adiecitq; causam afferendi, quoniam negassent Campani alicam confici sine eo metallo posse. In eodem reperitur & sulphur. Emicantq; fontes Oraxi oculorum claritati, & uulnerum medicinæ, dentiumq; firmitati. Alica adulterina fit maxime quidem è zea, quæ in Africa degenerat. Latiores eius spicæ, nigrioresq;, & breui stipula. Pinsunt cū harena, & sic quoq; difficulter conterūt utriculos, fitq; dimidia modij mensura. Posteaq; gypsi pars quarta inspargitur, atq; ut cohæsit, farinario cribro subcernunt. Quæ in eo remansit, exceptitia appellatur, & grandissima est. Rursus quæ transit, arctiore cernitur, & secūdaria uocatur. Itē cribraria, quæ simili modo in tertio remāsit cribro angustissimo, & tantum harenas transmittente. Alia ratio ubiq; adulterandi. Ex tritico candidissima atq; grandissima eligunt grana, & semicocta in ollis, postea arefaciunt sole ad initiū, rursusq; leuiter asperfa molis frangunt. Ex zea pulchrius quàm ex tritico fit granum, quamuis id alicæ uitium fit. Candorem autem ei pro creta lactis incocti mixtura confert.

De

De leguminibus. Cap. XII

Vide fo 417

SEquitur natura leguminū, inter quæ maximus honos fabæ: quippe ex qua tentatus sit etiam panis. Lomentū appellatur farina ea, aggrauaturq; pōdus illa ex omni legumine. Iam uero & pabulo uenalis. Fabæ multiplex usus omnium quadrupedum generi, præcipue homini. Frumento etiam miscetur apud plerasq; gentes, & maxime panico solida, ac delicatius fracta. Quin & prisco ritu fabacia suæ religionis dijs in sacro est, præualens pulmentari cibo, & hebetare sensus existimata, insomnia quoq; facere. Ob hæc Pythagorica sententia damnata: ut alij tradidere, quoniā mortuorum animæ sint in ea. Qua de causa parentando utiq; assumitur. Varro & ob hæc flaminem ea non uesci tradit, quoniam & in flore eius literæ lugubres reperiantur. In eadem peculiaris religio. Namq; fabam utiq; è frugibus referre mos est auspicij causa, quę ideo refrina appellatur. Et auctionibus eam adhiberi luctosum putāt. Sola certe frugum etiam exesa repletur crescente luna. Aqua marina, aliaúe salsa non percoquitur. Seritur ante Vergiliarum occasum leguminum prima ut antecedat hyemē. Vergilius per uer eam seri iubet, circumpadanæ Italiæ ritu. Sed maior pars malunt fabalia maturæ sationis, quàm trimestrem fructum eius. Nam siliquæ caulesq; gratissimi sunt pabulo pecori. Aquas in flore maxime concupiscit, cum uero defloruit, exiguas desiderat. Solum in quo sata est lætificat stercoris uice. Ideo circa Macedoniam Thessaliamq; cum florere incepit, uertunt arua. Nascitur & sua sponte plerisq; in locis, sicut septentrioalis Oceani insulis, quas ob id nostri fabarias appellant. Item in Mauritania syluestris passim, sed prædura, & quæ percoqui non possit. Nascitur & in Ægypto spinoso caule: qua de causa crocodili oculis timentes refugiunt. Longitudo scapo quatuor cubitorū est, amplissima crassitudo. Nec genicula habet molli calamo. Simile caput papaueri, colore roseo. In eo fabæ nō supra tricenas. Folia ampla. Fructus ipse amarus & odore, sed radix perquam lauta incolarum cibis, cruda, & omnino decocta, harundinū radicibus similis. Nascitur & in Syria, Ciliciaq;, & in Torone Chalcidis lacu. Ex leguminibus aūt nouembri seruntur lens, & in Græcia pisum. Lens amat solum tenue magis q̃ pingue, cœlū utiq; siccū. Duo genera eius in Ægypto, alterū rotundius nigriusq;, alterum sua figura. Vnde uario usu translatū est in lenticulas nomē. Inuenio apud autores æquanimitatem fieri uescentibus ea. Pisum in apricis seri debet, frigorū impatientissimū. Ideo in Italia, & in austeriore cœlo non nisi uerno tempore, terra facili ac soluta. Ciceris natura est gigni cū salsilagine, ideo solum urit. Nec nisi madefactū pridie, seri debet. Differentiæ plures, magnitudine, figura, colore, sapore. Est enim arietino capiti simile, unde ita appellatur, album nigrumq;. est & columbinum, quod alij uenериū uocant, candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigilijs adhibet. est & cicercula minuti ciceris, inæqualis angulosi, ueluti pisum. Dulcissimum aūt id quod eruo simillimū, firmiusq; quod nigrum & ruffum, quàm quod album. Siliquæ rotundæ ciceri, cæteris leguminum longæ, & ad figuram seminis latæ. Piso cylindraceæ. Faseolorū cum ipsis manduntur granis. Serere eos qua uelis terra licet, ab Idib. Octobris in caleñ. Nouēbris. Legumina, cum maturescere cœperint, rapienda sunt, quoniam cito exiliunt, latentq; cum decidêre, sicut & lupinum.

Crocodili quas fabas fugiunt

De rapis & napis Amiterninis. Cap. XIII

QVanq; prius de rapis dixisse cōueniat. in transcursu ea attigere nostri, paulo diligentius Greci, & ipsi tamē inter hortensia: si iustus ordo fiat, à frumēto protinus aut certe faba dicendis, quando alijs præstantior usus ab his non est. Ante omnia nanq; cunctis animalibus nascuntur, nec in nouissimis satiant ruris alitum quoque genera, magisq; si decoquantur aqua. Quadrupedes & fronde eorum gaudent: Et homini non minor rapaciorum suis horis gratia, quàm cymarum: flaccidorum quoq;, & in horreis enecatorum, uel maior quàm uirentium. Ipsa uero durant & in sua terra seruata: & postea passa, penè ad alium prouentū, famemq; sentiri prohibent. A uino atq; messe tertius hic transpadanis fructus. Terram nō morose eligit, penè ubi nihil aliud seri possit. Nebulis & pruinis, ac

ac frigore ultro aluntur amplitudine mirabili. Vidi XL. libras excedentia. In cibis quidem nostris pluribus modis cõmendãtur, durantq; ad alia sinapis acrimonia domita, etiam coloribus picta præter suũ sex alijs, purpureo quoq;: neq; aliud in cibis tingui decet. Genera eorum Græci duo prima fecere, masculum fœmininumq;, & ea serendi modo ex eodem semine. Densiore enim satu masculescere, item in terra difficili. Semen præstantius quo subtilius. Species uero omnium tres. Aut enim in latitudinem fundi, aut in rotunditatem globari. Tertiã speciem syluestrem appellauere, in longitudinẽ radice procurrente, raphani similitudine, & folio anguloso scabroq;, succo acri: qui circa messem exceptus, oculos purgat, medetur caligini admixto lacte mulierum. Frigore dulciora fieri existimantur, & grandiora: tepore in folia exeunt. Palma in Nursino agro nascẽtibus. Taxatio in libras sestertij singuli, & in penuria bini. Proxima in Algido natis. Napi uero Amiternini, quorum eadem ferè natura, gaudent æque frigidis. Seruntur & ante calend. Martias in iugero sextarij quatuor. Diligentiores quinto sulco napum seri iubent, rapa quarto, utroque stercorato: Rapa lętiora fieri, si cum palea seminẽtur. Serere nudũ uolunt, precantem sibi & uicinis serere se. Satus utriq; generi iustus, inter duorum numinum dies festos, Neptuni atq; Vulcani. Feruntq; subtili obseruatione, quota luna procedente hyeme nix prima ceciderit, si totidem luminum die intra prædictum temporis spatium serantur, mire prouenire. Seruntur & uere in calidis atq; humidis.

De lupino. Cap. XIIII

LVpino est usus proximus, cum sit & homini & quadrupedũ generi ungulas habenti communis. Remedium eius, ne metẽtes fugiat exiliendo, ut ab imbre tollatur. Nec ullius quæ seruntur natura, assensu terræ mirabilior est. Primũ omniũ cum sole quotidie circumagitur, horasq; agricolis etiam nubilo demonstrat. Ter præterea floret. Terram amat, terraq; operiri non uult. Et unum hoc seritur nõ arata, ubi fuerit maxime sabulosa & sicca, atq; etiam harenosa. Coli utique non uult. Tellurem adeo amat, ut quamuis fructoso solo cõiectum inter folia uepresq;, ad terram tamen radice perueniat. Pinguescere hoc satu arua uineasq; diximus. Itaq; adeo non eget fimo, ut optimi uicem repræsentet. Nihilq; aliud nullo impendio constat, ut quod ne serendi quidem gratia opus sit afferre. Protinus seritur ex aruo: ac ne spargi quidẽ postulat decidens sponte. Primũq; omnium seritur, nouissimũ tollitur: utrunq; septembri ferè mense, quia si nõ antecessit hyemem, frigoribus obnoxium est. Impune præterea iacet, uel derelictum etiam, si non protinus secuti obruant imbres, ab omnibus animalibus amaritudine sua tutum. Plerunq; tamen leui sulco integũt. Ex densiore terra rubricam maxime amat. Ad hanc alendam post tertium florem uerti debet, in sabulo post secundum. Cretosa tantum limosaq; odit, & in ijs non prouenit. Maceratum calida aqua, homini in cibo est. Nam bouem unum modij singuli satiant, ualidumq; præstant: quando etiã impositũ puerorũ uentribus, pro remedio est. Condi in fumo maxime conuenit, quoniam in humido uermiculi umbilicum eius in sterilitatem castrant. Si depastum sit in fronde, inarari protinus solum opus est.

De uicia & eruo. Cap. XV

ET uicia pinguescunt arua, nec ipsa agricolis operosa: uno sulco sata, non sarritur: non stercoratur, nec aliud q; deoccatur. Sationis eius tria tempora: Circa occasum arcturi, ut decẽbri mense pascat, tũc optime seritur in semen. Æque nanq; fert depasta. Secunda satio mense Ianuario est: nouissima Martio, tum ad frondem utilissima. Siccitatem ex omnibus quæ seruntur maxime amat, non aspernatur etiam umbrosa. Ex semine eius, si lecta matura est, palea cæteris præfertur. Vitibus præripit succũ, languescuntq;, si in arbustis seratur. Nec erui operosa cura est. Hoc amplius q; uitia runcatur, & ipsum medicaminis uim obtinens. Quippe per eruum diuum Augustum curatũ, epistolis ipsius memoria extat. Sufficiunt singulis boum iugis modij quini sati. Martio mense satum, noxium esse bubus aiunt: Item autumno grauedinosum, Innoxium aũt fieri primo uere satum.

E De

De fœno Græco, & farragine, & de ocymo, & medica, & cytiso. Cap. XVI

ET silicia, hoc est fœnum Græcũ, scarificatione seritur, nõ altiore quatuor digitorum sulco: quantoq; peius tractatur, tanto prouenit melius. Rarum dictu, esse aliquid cui prosit negligentia. Id autem quod secale atq; farrago appellatur, occari tantũ desiderat. Secale Taurini sub alpibus asiam uocant, deterrimũ, & tantũ ad arcendum famem utile: fœcunda, sed gracili stipula, nigritia triste, sed pondere præcipuum. Admiscetur huic far, ut mitiget amaritudinem eius, & tamen sic quoq; ingratissimum uentri est. Nascitur qualicunque solo cum centesimo grano: ipsumq; pro lætamine est. Farrago ex recrementis farris prædensa seritur, admixta aliquando & uicia. Eadem in Africa fit ex hordeo. Omnia hæc pabularia: degeneransq; ex leguminibus quæ uocatur cracca: in tantum columbis grata, ut pastas ea negent fugitiuas illius loci fieri. Apud antiquos erat pabuli genus, quod Cato ocymum uocat, quo sistebãt aluum bubus. Id erat è pabulis segete uiridi desecta anteq; gelaret. Sura Manilius id aliter interpretatur, & tradit fabæ modios decẽ, uiciæ duos, tantundẽ & eruiliæ in iugero autumno misceri & seri solitos. Melius & auena Græca, cui nõ cadit semen, admixta. Hoc uocitatũ ocymum, boumq; causa seri solitum. Varro appellatum à celeritate proueniẽdi, à Græco quod ὠκὺς dicunt. Medica externa, etiam Græciæ, ut à Medis aduecta per bella Persarũ, quæ Darius intulit, sed uel in primis dicẽda: Tãta dos eius est, cũ uno satu amplius q̃ tricenis annis duret. Similis est trifolio, caule folijsq; geniculata: quicquid in caule assurgit, folia contrahũtur. Vnum de ea & cytiso uolumen Amphilochus fecit cõfusim. Solum in quo seratur, elapidatũ purgatumq; subigitur autumno: mox aratum & occatum integitur crate iterũ & tertiũ, quinis diebus interpositis, & fimo addito. Poscit autem siccum succosumq;, uel riguum. Ita præparato seritur mense Maio, aliàs pruinis obnoxia. Opus est densitate seminis omnia occupari, internascentesq; herbas excludi. id præstant in iugera modia uicena. Cauendũ ne adurat, terraq; protinus integi debet. Si sit humidum solum herbosumúe, uincitur, & desciscit in pratũ. Ideo protinus altitudine unciali herbis omnibus liberãda est manu potius quàm sarculo. Secatur incipiens florere, & quoties refloruit. Id sexies euenit per annos, cum minimum quater. In semen maturescere prohibendum est, quia pabulum utilius est usq; ad trimatũ. Verno seri debet, liberariq; cæteris herbis: ad trimatũ marris ad solũ radi. Itaq; reliquæ herbæ intereunt sine ipsius damno, propter altitudinem radicũ. Si euicerint herbæ remedium unicum est aratio, sæpius uertendo, donec omnes aliæ radices intereãt. Dari non ad satietatem debet, ne repellere sanguinem necesse sit: Et uiridis utilior est. Arescit surculose, ac postremo in puluerem inutilem extenuatur. De cytiso, cui & ipsi principatus datur in pabulis, affatim diximus inter frutices. Et nũc frugum omnium natura peragenda est, cuius in parte de uitijs quoq; dicatur.

De uitijs frugũ & remedijs, & quid in quoq; terræ genere debeat seri. Cap. XVII

PRimum omnium frumenti uitiũ auena est, & hordeum in eam degenerat: sicut ipsa frumenti fit instar: quippe cum Germaniæ populi edant eam, neq; alia pulte uiuant. Soli maxime cœliq; humore hoc euenit uitium. Sequentẽ causam habet imbecillitas seminis, cum diutius retentũ est terra, prius quàm erũpat. Eadem est ratio, si cariosum fuit cũ sereret. Prima aũt statim eruptione agnoscitur, ex quo apparet in radice esse causam. Est & aliud ex uicino auenæ uitiũ, cum amplitudine inchoata granum, sed nondum matura prius quàm roboretur corpus, afflatu noxio cassum & inane à spica euanescit quodam abortiuo. Venti autem tribus temporibus nocent frumento & hordeo: In flore aut protinus cum defloruere, uel maturescere incipientibus. Tum enim exinaniunt grana: prioribus causis nasci prohibent. Nocet & sol creber è nube: Nascuntur & uermiculi in radice, cum sementem imbribus secutis incluserit repentinus calor humorem. Gignuntur & in grano, cũ spicæ in pluuijs calor inferuescit. Est & cantharus dictus scarabeus paruus, frumenta erodens. Omnia ea animalia cum cibo deficiunt. Oleum, pix, adeps, cõtra-

ria ſeminibus:cauendumq; ne contacta eis ſerantur.Imber in herba utilis tantum:Florentibus autem frumento & hordeo nocet,leguminibus innocuus,præterquam ciceri. Matureſcentia frumenta imbre læduntur,& hordeum magis.Naſcitur & herba alba,panico ſimilis,occupans arua, pecori quoque mortifera. Nam lolium & tribulos, & carduos lappasq;, non magis quàm rubos, inter frugum morbos potius quàm inter ipſius terræ peſtes numerauerim. Cœleſte frugum uinearumq; malum, nullo minus noxium eſt rubigo. Frequentiſſima hæc in roſcido tractu, conuallibusq;, ac perflatum non habentibus E diuerſo carent ea uentoſa & excelſa. Inter uitia ſegetum & luxuria eſt, cum onerata fertilitate procumbunt. Cõmune autem omnium ſatorum uitium urica, etiam ciceris, cum ſalſilaginẽ eius abluendo imber dulcius id facit. Eſt herba quæ cicer enecat & eruum,circumligando ſe, uocatur orobanche: Triticum ſimili modo æra: Hordeum feſtuca quæ uocatur ægilops: Lentem herba ſecuridaca,quam Græci à ſimilitudine pelecinon uocãt. Et hæ quidem complexu necant. Circa Philippos autem ateramon nominant in pingui ſolo herbam,qua faba necatur:teramon, qua in macro,cum udam quidam uentus afflauit. Aeræ granum minimum eſt in cortice aculeato.Cum eſt in pane,celerrime uertigines facit:Aiuntq; in Aſia & Græcia balneatores cum uelint turbam pellere,carbonibus id ſemen inijcere.Naſcitur & phalangius in eruo,beſtiola aranei generis, ſi hyems aquoſa ſit. Limaces naſcuntur in uicia: & aliquãdo è terra cochleæ minutæ,mirũ in modum erodentes eam.Et morbi quidem ferè hi ſunt. Remedia eorum quæcunq; pertinent ad herbas, in ſarculo,& cum ſemen iactatur cinere. Quæ uero in ſemine & circa radicem conſiſtunt, præcedente cura cauentur. Vino ante ſemina perfuſa,minus ægrotare exiſtimant. Virgilius nitro & amurca perfundi iubet fabam: ſic etiam grandeſcere promittit. Quidam uero ſi triduo ante ſatum urina & aqua maceretur,præcipue adoleſcere putant. Ter quidem ſarritam modium fractæ è modio ſolidæ reddere. Reliqua ſemina cupreſſi folijs tuſis ſi miſceantur, non eſſe uermiculis obnoxia, nec ſi interlunio ſerantur. Multi ad milij remedia, rubetam noctu aruo circumferri iubent prius quàm ſarriatur, defodiq; in medio incluſam uaſe fictili:ita nec paſſerem,nec uermem nocere: ſed eruendam priuſquam metatur,alioqui amarum fieri. Quin & armo talpæ cõtacta ſemina uberiora eſſe.Democritus ſucco herbæ, quæ appellatur aizoon in tegulis naſcens tabulisúe, latine uero ſedum aut digitellum, medicata ſeri iubet omnia ſemina. Vulgo uero, ſi dulcedo noceat,& uermes radicibus inhæreãt,remedium eſt amurca pura, ac ſine ſale ſpargere,deinde ſarrire.Si in articulum ſeges ire cœperit,runcare,ne herbæ uincant.Peſtem à milio atq; panico ſturnorum paſſerumúe agmina ſcio abigi herba, cuius nomen eſt ignotum,in quatuor angulis ſegetis defoſſa,mirũ dictu,ut omnino nulla auis intret.Mures abiguntur cinere muſtelæ, uel felis diluto, & ſemine ſparſo, uel decoctarum aqua. Sed redolet uirus animalium eorum etiam in pane.Ob id felle bubulo ſemina attingi utilius putant.Rubigo quidem,maxima ſegetum peſtis, lauri ramis in aruo defixis, tranſit in earum folia ex aruis. Luxuria ſegetum caſtigatur dente pecoris in herba duntaxat, & depaſtæ quidem uel ſæpius nullam in ſpica iniuriam ſentiunt. Retonſarũ uero etiam ſemel,omnino certum eſt, granum longius fieri, ſed inane caſſumq;, ac ſatum non naſci.Babylone tamen bis ſecant, tertio depaſcunt,alioqui folia tantũ fierent.Sic quoq; cum quinquageſimo fœnore meſſes reddit felicitas ſoli: uerũ diligentioribus cum centeſimoquinquageſimo.Neq; eſt cura difficilis,quàm diutiſſime aqua rigandi, ut præpinguis & denſa ubertas diluatur.Limum autem non inuehunt Euphrates Tigriſq;, ſicut in Aegypto Nilus.Nec terra ipſa herbas gignit. Vbertatis tamen tantæ ſunt,ut ſequente anno ſponte reſtibilis fiat ſeges, impreſſis ueſtigio ſeminibus: quæ tanta ſoli differẽtia admonet terræ genera in fruges deſcribere. Igitur Catonis hæc ſententia eſt, In agro craſſo & læto frumentum ſeri. Si uero nebuloſus ſit idem,raphanum,milium, panicum in frigido & aquoſo prius ſerendũ,poſtea in calido.In ſolo autem rubricoſo,uel pullo,uel harenoſo,ſi nõ ſit aquoſum,lupinum. In creta

& rubrica,& aquoſiore agro adoreum. In ſicco & non herboſo,nec umbroſo,triticum.In ſolo ualido fabam. Viciam uero quàm minime in aquoſo herbidoq;.Siligine & triticum in loco aperto æditoq;,qui ſole quàm diutiſſime torreatur.Lentem in frutectoſo & rubricoſo,qui non ſit herbidus.Hordeum in nouali,& in aruo quod reſtibile poſſit fieri:trimeſtre,ubi ſementem maturam facere non poſſit, & cuius craſſitudo ſit reſtibilis.Subtilis & illa ſententia,Serenda ea in tenuiore terra, quæ non multo indigent ſucco, ut cytiſus & cicer,exceptis leguminibus quæ uelluntur è terra, non ſubſecantur. Vnde & legumina appellata,quia ita leguntur.In pingui autem,quæ cibi ſunt maioris,ut olus,triticum,ſiligo, linum. Sic ergo tenue ſolum hordeo dabitur, minus enim alimenti radix poſcit: leuior terra denſiorq;, tritico. In loco humili far adoreum, potius quàm triticum ſeretur:temperato,& triticum & hordeū. Colles robuſtius,ſed minus reddunt triticum. Far & ſiligo, & cretoſum & uliginoſum ſolum ſortiuntur.

De prodigijs frugum,& arandi diſciplina,& uomerum generibus. Cap. XVIII

ET in frugibus oſtentum ſemel(quod equidem inuenerim)accidit,P. Aelio, Cn. Cornelio coss. quo anno ſuperatus eſt Annibal. In arboribus enim tunc nata produntur frumenta. & quoniam de frugum terræq; generibus abunde diximus,nūc de arandi ratione dicemus, ante omnia Aegypti facilitate commemorata. Nilus ibi coloni uice fungens,euagari incipit,ut diximus,à ſolſtitio aut noua luna,ac primo lente,deinde uehementius quamdiu in leone ſol eſt. Mox pigreſcit in uirginem tranſgreſſo,atq; in libra reſidet. Si duodecim cubitos non exceſſit,fames certa eſt. Nec minus ſi XVI. exuperauit. Tanto enim tardius decedit,quāto abundantius creuit,& ſementem arcet. Vulgo credebatur ab eius deceſſu ſerere ſolitos,mox ſues impellere ueſtigijs ſemina deprimentes:& in madido ſolo credo antiquitus factitatum. Nunc quoq; nō multo grauiore opera,ſed tamen inarari certum eſt abiecta prius ſemina in limo digreſſi amnis, hoc eſt, Nouembri menſe incipiente:poſtea pauci runcant,quod botaniſmon uocant. Reliqua pars nō niſi cum falce arua uiſit paulo ante Calend. Aprilis. Peragitur autem meſſis menſe Maio, ſtipula nunquā cubitali. Quippe ſabulum ſubeſt, granumq; limo tantum continetur. Excellentius. Thebaidis regioni frumentū,quoniā paluſtris Aegyptus. Similis ratio,ſed felicitas maior Babyloniæ Seleuciæ, Euphrate atq; Tigri reſtagnantibus,quoniam ibi rigandi modus manu temperatur. Syria quoque tenui ſulco arat,cum multifariam in Italia octoni boues ad ſingulos uomeres anhelent. In omni quidem parte culturæ,ſed in hac quidē maxime ualet oraculum illud:Quid quæq; regio patiatur. Vomerum plura genera, Culter uocatur, prædenſam,prius quàm proſcindatur,terram ſecans, futuriſq; ſulcis ueſtigia præſcribēs inciſuris, quas reſupinus in arando mordeat uomer. Alterum genus eſt uulgare, roſtrati uectis. Tertium in ſolo facili,nec toto porrectū dentali, ſed exigua cuſpide in roſtro. Latior hæc quarto generi, ſed exacutior in mucronē faſtigiata,eodemq; gladio ſcindens ſolum,& acie laterum radices herbarum ſecans:id non pridem inuentum in Rhetia. Galliæ uero duas addiderunt rotulas, quod genus uocāt planarati. Cuſpis effigiem palæ habet. Serunt ita nō niſi culta terra, & ferè noua. Latitudo uomeris ceſpites uerſat. Semen protinus inijciūt,crateſq; dentatas ſuper trahunt. Nec ſarrienda ſunt hoc modo ſata,ſed porcellis binis terniſq; ſic arant. Vno boum iugo cenſeri anno facilis ſoli quadragena iugera, difficilis tricena,iuſtum eſt.

De temporibus arandi,& iunctione boum. Cap. XIX

IN arando magnopere ſeruandum eſt Catonis oraculum. Quid eſt primū? Agrum bene colere. Quid ſecundum? Bene arare. Quid tertium? Stercorare. Sulco uario ne ares. Tempeſtiue ares. Tepidioribus locis à bruma proſcindi arua oportet, frigidioribus ab æquinoctio uerno. Et maturius ſicca regione quàm humida. Maturius denſa terra quàm ſoluta, pingui quàm macra. Vbi ſiccæ & graues æſtates, terra cretoſa aut gracilis,utilius

inter ſolſtitium & autumni æquinoctium aratur. Vbi leues æſtus, frequentes imbres, pingue herboſumq; ſolum, ibi melius caloribus. Altum & graue ſolum etiam hyeme moueri placet: tenue ualde & aridũ, paulo ante ſationis tempus. Sunt & hic ſuę leges. Lutoſam terram ne tangito. Vi omni arato. Prius quàm ares proſcindito. Hoc utilitatem habet, quod inuerſo ceſpite herbarum radices necãtur. Quidam utique ab æquinoctio uerno proſcindi uolunt, Quod uere ſemel aratum eſt, à temporis argumento ueruactum uocatur. Hoc in nouali atq; requieto neceſſarium eſt. Nouale eſt, quod alternis annis ſeritur. Araturos boues quàm arctiſſime iungi oportet, ut capitibus ſublatis arent: ſic minime colla contundunt. Si inter arbores uitesq; aretur, fiſcellis capiſtrari, ne germinum tenera præcerpant, Securiculam inſitiuã pendere, qua intercidantur radices. Hoc melius quàm conuelli aratro, bouesq; luctari. In arando uerſum peragi, nec ſtriare in actu ſæpius. iuſtum eſt proſcindi ſulco dodrantali iugerum uno die, iterari ſeſquiiugerum, ſi ſit facilitas ſoli: ſi minus, proſcindi ſemiſſem, iterari aſſem: quando & animalium labori natura leges ſtatuit. Omne aruum rectis ſulcis, mox & obliquis ſubigi debet. In collibus tranſuerſo tantũ monte aratur, ſed modo in ſuperiora, modo in inferiora roſtrante uomere, Tantumq; eſt laboris homini, ut etiam boum uice fungatur. Certe ſine hoc animali montanæ gentes ſarculis arant. Arator, niſi incuruus, præuaricatur. Inde translatum hoc crimen in forum. Ibi itaque caueatur, ubi inuentum eſt. Purget uomerem ſubinde ſtimulus cuſpidatus rulla. Scamna inter duos ſulcos cruda ne relinquantur, glebæ ne exultent. Male aratur aruum, quod ſatis frugibus occandum eſt. Id demum recte ſubactum erit, ubi non intelligetur utrò uomer ierit. In uſu eſt, & collicias interponere, ſi ita locus poſcat, ampliore ſulco, quæ in foſſas aquam deducant.

De occando, & quodam arationis genere, & de iteratione, & reſectione. Cap. XX

ARatione per trãſuerſum iterata, occatio ſequitur, ubi res poſcit, crate uel raſtro, & ſato ſemine iteratio. Hæc quoq; ubi conſuetudo patitur, crate dentata, uel tabula aratro adnexa, quod uocant lirare, operientes ſemina: unde primum appellata deliratio eſt. Quarto ſeri ſulco Virgilius exiſtimatur uoluiſſe, cum dixit optimã eſſe ſegetem, quæ bis ſolem, bis frigora ſenſiſſet. Spiſſius ſolum, ſicut plerunq; in Italia, quinto ſulco ſeri melius eſt, in Thuſcis uero nono. At fabã & uiciam nõ proſciſſo ſerere ſine damno, cõpendium operæ eſt. Non omittemus unam etiamnũ arandi rationem, in tranſpadana Italia bellorum iniuria excogitatã. Salaſſi cum ſubiectos Alpibus depopularentur agros, panicum miliumq; iam excreſcens tentauere. Poſtq; reſpuebat natura inaratũ. At illæ meſſes duplicatæ docuere, quod nunc uocant artrare, id eſt, aratrare, ut credo tũc dictũ. Hoc fit uel incipiente culmo, cum iam is bina ternáue emiſerit folia. Nec recens ſubtrahemus exemplum, in Treuerico agro tertio ante hunc annũ compertum. Nam cum hyeme prægelida captæ ſegetes eſſent, reſeuerunt, reſarrientes campos menſe Martio, uberrimasq; meſſes habuerunt. Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

De cultura terræ. Cap. XXI

SIliginem, far, triticum, ſemen, hordeum occato, ſarrito, runcato quibus dictum erit diebus. Singulæ operæ cuiq; generi in iugero ſufficient. Sarculatio induratã hyberno rigore ſoli triſtitiã laxat temporibus uernis, nouosq; ſoles admittit. Qui ſarriet, caueat ne frumenti radices ſuffodiat. Triticum hordeum, ſemen, fabam bis ſarrire melius. Runcatio *faba quomodo serenda* cum ſeges in articulo eſt euulſis inutilibus herbis, frugum radicem uindicat, ſegetéq; diſcernit à ceſpite. Leguminum cicer eadem quæ far deſiderat. Faba runcari non geſtit, quoniam euincit herbas, lupinũ runcatur tantũ. Miliũ, panicũ occatur & ſarritur, non iteratur, non runcatur: ſilicia & faſeoli occantur tantũ. Sunt genera terræ, quarũ ubertas pectinari ſegetẽ in herba cogat. Cratis & hoc genus, dentatæ ſtilis ferreis. Eadẽ nihilominus & depaſcũtur. Quæ depaſta ſunt, ſarculo iterũ excitari neceſſariũ. At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia hæc ſuperuacua fecit indulgentia cœli, & à ſemente non niſi nonis menſibus in

aream redeunt, quia siccitas coercet herbas, fruges nocturno tactas rore nutriens. Vergilius alternis cessare arua suadet, & hoc, si patiantur ruris spatia, utilissimum proculdubio est. Quod si neget cōditio, far serendum, unde lupinum aut uicia aut faba sublata sint, & quæ terram faciant lætiorem. In primisq; & hoc notandū, quædam propter alia seri obiter: sed parum prouenire priori diximus uolumine, ne eadem sæpius dicātur. Plurimum enim refert soli cuiusque ratio.

De summa fertilitate, & bifera uite, & aquarum differentia. Cap. XXII

CIuitas Africæ in medijs harenis, petentibus Syrteis Leptinq; magnam, uocatur Tacape, felici super omne miraculum riguo solo: ternis ferè M. pass. in omnem partem fons abundat, largus quidem, sed certis horarum spatijs dispensatus inter incolas. Palmæ ibi prægrādi subditur olea, huic ficus, fico punica, illi uitis, sub uite seritur frumentū, mox legumen, demum olus, omnia eodem anno, omniaq; aliena umbra aluntur. Quaterna cubita eius soli in quadratum, nec ut à porrectis metiātur digitis, sed in pugnum contractis, quaternis denarijs uenundantur. Super omnia est, biferā uitem bis anno uindemiare. Et nisi multiplici partu exinaniatur ubertas, pereunt luxuria singuli fructus. Nunc uero toto anno metitur aliquid. Cōstatq; fertilitati nō occurrere homines. Aquarū quoq; differentia magna riguis est. In Narbonēsi prouincia nobilis fons Orge nomine est. In eo herbæ nascuntur in tantū expetitæ bubus, ut mersis capitibus totis eas quærāt. Sed illas in aqua nascentes certum est non nisi imbribus ali. Ergo quisq; suam terram aquamq; nouerit.

De qualitate terræ & stercoratione. Cap. XXIII

SI fuerit illa terra quam appellauimus teneram, poterit sublato hordeo milium seri, eo condito raphanus: his sublatis hordeum uel triticum, sicut in Campania: satisq; talis terra aratur cum seritur. Alius ordo, ut ubi adoreum fuerit, cesset IIII mensibus hybernis, & uernam fabam recipiat, aut ante hyemalem ne cesset. Necnon minus pinguis alternari potest ita, si frumento sublato legumen tertio seratur. Gracilior & in annū tertium cesset. Frumentum quidam seri uetāt, nisi in ea quæ proximo anno quieuerit. Maximam huius loci partem stercorationis obtinet ratio, de qua & priori diximus uolumine. Hoc tantum unum in cōfesso est, nisi stercorato seri non oportere, quanquā & hic leges sint propriæ. Milium, panicum, rapa, napus, nisi in stercorato nō serantur. Non stercorato frumētum potius quàm hordeū serito. Item in noualibus, tametsi in illis fabam seri uolunt, eandem ubicunq; quàm recētissime stercorato solo. Autumno aliquid saturus, Septembri mense fimum inaret post imbrem. Vtiq; si uerno erit saturus, per hyemem fimum disponat. Iustum est uehes XVIII iugero tribui: dispergere autem prius quàm arescat, aut iactato semine. Si hæc omissa sit stercoratio, sequens est prius q̄ serat, ante puluerē. Quod ut hāc quoq; curam determinemus, iustum est singulas uehes fimi denario ire, in singulas pecudes minores, in maiores denas: nisi cōtingat hoc, male substrauisse pecori colonum appareat. Sunt qui optime stercorari putent, sub dio retibus inclusa pecorum mansione. Ager si non stercoratur, alget. Si nimium stercoratus est, aduritur: satiusq; est id sæpe, quàm supra modum facere. Quo calidius solum est, eo minus addi stercoris, ratio est.

De bonitate seminum, & disciplina seminandi, & quantum ex quoq; genere frumenti in iugero serendū, & temporibus serendi. Cap. XXIIII

SEmen optimum anniculum, bimum deterius, trimum pessimū, ultrà sterile: & in uno omnium definita genere ratio est. Quod in ima area subsedit, ad semen reseruandum est. Id enim optimum, quoniam grauissimum: neque alio modo utilius discernitur. Quæ spica per interualla semina habebit, abijcietur. Optimum granum quod rubet, & dentibus fractū eundem habet colorem. Deterius, cui plus intus albi est. Certum terras alias plus seminis recipere, alias minus. Religiosumq; inde primum colonis augurium, cum auidius accipiat, esurire creditur, & comesse semen. Sationem locis humidis celerius fieri ratio est, ne semen imbre putrescat. Siccis serius, ut pluuiæ sequantur: ne diu iacens

atque

atque non concipiens, uanescat. Itemq; festinata satione densum spargi semen, quia tarde concipiat: Serotina rarum, quia densitate nimia necetur. Artis quoq; cuiusdam est, æqualiter spargere. Manus utique cõgruere debet cum gradu, semperq; cum dextro pede. Fit quoq; quorundam occulta ratione, quod sors genialis atq; fœcunda est. Non transferendum est ex frigidis locis semen in calida, neq; ex præcocibus in serotina: idq; in cõtrarium præcepere quidam falsa diligentia. Serere in iugero temperati soli iustum est tritici aut siliginis modios v, farris aut seminis (quod frumenti genus ita appellamus) x, hordei vi. Fabæ quintam partem amplius quàm tritici, uiciç xii, ciceris & cicerculæ & pisi iii, lupini x, lentis iii, sed hanc cum fimo arido seri uolunt, erui vi, siliciæ vi, faseolorum iiii, pabuli xx: milij, panici sextarios quatuor. Pingui solo plus, gracili minus. Est & alia distinctio. In denso, aut cretoso, aut uliginoso solo, tritici aut siliginis modios vi. In soluta terra & nuda, & sicca, & læta, quatuor. Macies enim soli maior, nisi rarũ culmum habeat, spicã minutam facit & inanem. Pinguia arua ex una seminis radice fruticẽ numerosum fundũt, densamq; segetem è raro semine emittunt. Ergo inter quatuor & sex modios pro natura soli, alij quinque non minus seri, pluresúe recipiunt: item in consito, aut cliuoso, ut in macro. Huc pertinet oraculum illud magnopere custodiẽdum, Segetem ne defruges. Adiecit ijs Accius in praxidico, ut sereretur, cũ luna esset in ariete, geminis, leone, libra, aquario: Zoroastres sole xii partes scorpionis transgresso, cum luna esset in tauro. Sequitur huc dilata & maxima indigens cura de tempore fruges serendi quæstio, magnaq; ex parte ratione siderum connexa. Quam ob rem sententias omnium in primis ad id pertinentes exponemus. Hesiodus, qui princeps omnium de agricultura præcepit, unum tempus serendi tradidit à uergiliarum occasu. Scribebat enim in Bœotia Helladis, ubi ita seri diximus. Inter diligentissimos conuenit, ut in alitum quadrupedumq; genitura, esse quosdam ad conceptũ impetus terræ. Hos Græci ita definiunt, cum sit calida & humida. Virgilius triticum, & far à uergiliarum occasu seri iubet, hordeum inter æquinoctium autumni & brumam: uiciam uero, faseolos & lentem, Boote occidente. Quo fit, ut horum siderum aliorumq; exortus & occasus digerendi sint in suos dies. Sunt qui & ante uergiliarum occasum seri iubeant, duntaxat in arida terra, calidisq; prouincijs. Custodiri enim semen corrumpente humore, & à proximo imbre uno die erumpere. Alij statim ab occasu uergiliarum sequi imbres, à septimo ferè die. Aliqui in frigidis ab æquinoctio autumni, in calidis serius, ne ante hyemem luxurient. Inter omnes autem conuenit circa brumam serendum nõ esse, magno argumento: quoniam hyberna semina, cum ante brumam sata sint, septimo die erumpant: si post brumam, uix xl. Sunt qui properent, atq; ita pronunciẽt, festinatam sementem sæpe decipere, serotinã semper. E contrario alij, uel uere potius serendum, quàm male in autumno. Atq; ubi fuerit necesse, inter fauonium & uernum æquinoctium. Quidam omissa cœlesti cura ut inutili, temporibus definiunt. Vere linum & auenam, & papauer: atque uti nunc etiam transpadani seruant, usque in quinquatrus, fabam: siliginem Nouembri mense, Far Septembri extremo usque in Idus Octobris. Alij post hunc diem in Calend. Nouembris. Ita his nulla naturæ cura est, illis nimia & ideo cæca subtilitas, cum res inter rusticos geratur, literarumq; experres, non modo siderum. Et confitendum est, cœlo maxime constare ea: quippe Virgilio iubente prædisci uentos ante omnia, ac siderum mores, neque aliter quàm nauigantibus seruari. Spes ardua & immensa, misceri posse cœlestem diuinitatem imperitiæ, sed tentanda tam grandi uitæ emolumento. Prius tamen sideralis difficultas, quam sensere etiam periti, subijcienda contemplationi est: quo deinde lætior mens discedat à cœlo, & facta sentiat, quæ futura prænosci non possint.

Digestio siderum in noctes & dies. Cap. xxv

PRimũ omniũ dierum ipsorum anni, solisq; motus propè inexplicabilis ratio est: ad ccclxv adijciũt etiamnũ intercalarios diei noctisq; quadrantes. Ita fit, ut tradi non

possint certa siderum tempora. Accedit confessa rerum obscuritas,nūc præcurrente, nec paucis diebus,tempestatum significatu, quod prochemasin Græci uocant: nunc postueniente,quod epichemasin:& plerunq; aliâs citius, aliâs tardius cœli effectu ad terram deciduo:unde uulgo serenitate reddita, cōfectum sidus audimus. Præterea cum omnia hæc statis sideribus cœloq; affixis constent, interueniunt motu stellarū grandines, imbres, & ipsi non leui effectu ut docuimus,turbantq; cōceptæ spei ordinem. Idq; ne nobis tantum putemus accidere,& reliqua fallit animalia sagaciora circa hoc,ut quo uita eorum cōstet: æstiuasq; alites præposteri aut præproperi rigores necant,hybernas æstus. Ideo Virgilius errantium quoq; siderum rationem ediscendam pręcipit,admonens obseruandum frigidæ Saturni stellæ transitum. Sunt qui certissimum ueris indicium arbitrētur ob infirmitatē animalis,papilionis prouentum.Id eo ipso anno cum cōmentaremur hæc , notatum est,prouentum eorum ter repetito frigore extinctum,aduenasq; uolucres ad VI Calend. Februarij spem ueris attulisse, mox sæuissima hyeme cōflictatas. Res anceps primum omnium à cœlo peti legem,deinde eam argumentis esse quærendā.Super omnia est mundi conuexitatis,terrarumq; globi differentia,eodem sidere alio tempore alijs aperiente se gentibus.Quo fit ut causa eius nō ijsdem diebus ubiq; ualeat. Addidere difficultatem & autores,diuersis in locis obseruādo, mox etiam in ijsdem diuersa prodendo. Tres autem fuere sectæ,Chaldæa,Aegyptia,Græca.His addidit apud nos quartam Cęsar dictator, annos ad solis cursum redigens singulos, Sosigene perito sciētiæ eius adhibito.Et ea ipsa ratio postea comperto errore correcta est : ita ut XII annis continuis non intercalaretur, quia cœperat sidera annus morari,qui prius antecedebat.Et Sosigenes ipse trinis cōmentationibus,quanq; diligentior esset cæteris,nō cessauit tamen addubitare ipse semet corrigendo.Autores prodidere ea,quos prætexuimus uolumini huic,raro ullius sententia cum alio congruente. Minus hoc in reliquis mirum,quos diuersi excusauerint tractus.Eorum qui in eadem regione dissidere,unam discordiā ponemus exēpli gratia, Occasum matutinum uergiliarū Hesiodus(nam huius quoq; nomine extat Astrologia)tradidit fieri,cum æquinoctium autumni conficeretur, Thales XXV die ab æquinoctio, Anaximander XXIX,Euctemon XLVIII. Nos sequemur obseruationem Cæsaris, maximeq; hæc erit Italiæ ratio. Dicemus tamen & aliorum placita.Id quoniam nō unius terræ,sed totius naturæ interpretes sumus,non autoribus positis(id enim uerbosum est) sed regionibus:ut legentes tantum meminerint,breuitatis gratia,cum Attica nominata fuerit,simul intelligere Cyclades insulas: cum Macedonia Magnesiam, Thraciam:cū Ægyptus Phœnicen, Cyprum,Ciliciam: cum Boetia Locridem,Phocidem, & finitimos semper tractus: cum Hellespontus Cherronesum, & continentia usq; Atho montem : cum Ionia Asiam,& insulas Asiæ:cum Peloponnesus Achaiam,& ad hesperū iacētes terras. Chaldęi Assyriam & Babyloniā demonstrabunt. Africam, Hispanias,Gallias sileri non erit mirum. Nemo enim obseruauit in ijs, qui siderum proderet exortus. Non tamen difficili ratione dignoscentur in illis quoq; terris digestione circulorū,quam in sexto uolumine fecimus:qua cognatio cœli nō gentium modo, uerum urbium quoq; singularum intelligitur nota ex his terris quas nominauimus , sumpta conuexitate circuli pertinentis ad quas quisq; quæret terras,& ad earum siderū exortus,per omniū circulorū pares umbras.Indicandū & illud, tempestates ipsas ardores suos habere quadrinis annis : & easdem nō magna differentia reuerti ratione solis:octonis uero augeri easdē,centesima reuoluente se luna. Omnis aūt ratio obseruata est tribus modis, exortu siderū occasuq;,& ipsorū temporū cardinibus. Exortus occasusq; binis modis intelliguntur.Aut em̄ aduentu solis occultantur stellæ & conspici desinūt,aut eiusdem abscessu proferūt se. Emersum hoc melius quàm exortum consuetudo dixisset:& illud occultationem potius quàm occasum.Alio modo quo die incipiunt apparere uel desinunt,oriente sole uel occidente,matutini uespertiniúe cognominati, prout alterutris eorum mane uel crepusculo cōtingit.Dodrantes horarū,cum minimum,

interualla

interualla eã desiderant ante solis ortum, uel post occasum, ut aspici possint. Præterea bis quædam exoriuntur & occidunt. Omnisq; sermo de his est stellis, quas adhærere cœlo diximus. Cardo temporũ quadripartita anni distinctione constat, per incrementa lucis. Augetur hæc à bruma, & æquatur noctibus uerno æquinoctio diebus XC horis tribus. Deinde superat noctes ad solstitiũ diebus XCIII horis XII usq; ad æquinoctiũ autumni. Et tum æquata die procedit ex eo ad brumã diebus LXXXIX horis III. Horæ nunc in omni accessione æquinoctiales, nõ cuiuscũq; diei significãtur: omnesq; eæ differẽtiæ fiũt in octauis partibus signorũ, Bruma capricorni, ab VIII Calend. Ianuarij ferè: æquinoctiũ uernum, arietis: solstitium, cancri: alterumq; æquinoctium, libræ: qui & ipsi dies raro non aliquos tempestatum significatus habent. Rursus hi cardines singulis etiamnum articulis temporũ diuiduntur, per media omnes dierum spatia. Quoniã inter solstitium & æquinoctium autumni, fidiculæ occasus autumnum inchoat die XLV. At ab æquinoctio eo ad brumam, uergiliarum matutinus occasus hyemem die XLIII. Inter brumam & æquinoctium die XLV flatus fauonij uernum tempus. Ab æquinoctio uerno initium æstatis die XLVIII uergiliarum exortus matutinus. Nos incipiemus à sementibus frumenti, hoc est, uergiliarum occasu matutino. Nec deinde paruorum siderum mentione concidenda ratio est, & difficultas rerum augenda, cum sidus uehemens Orionis ijsdem diebus longo decedat spatio. Semẽtibus tempora pleriq; præsumũt, & ab XI. die autumnalis æquinoctij fruges serunt, adueniente coronæ exortu, cõtinuis diebus certo propè imbriũ promisso. Xenophon non anteq; deus signum dederit. Hoc Cicero Nouembris imbre fieri interpretatus est, cum sit uera ratio non prius serendi, quàm folia cœperint decidere. Hoc ipso uergiliarum occasu fieri putant. Aliqui ad III Idus Nouembris, ut diximus, seruant, quoniam id sidus etiã uestis institoris est, & est in cœlo notatu facillimum. Ergo ex occasu eius de hyeme augurãtur, quibus est cura insidiãdi negociatoris auaritia. Nubilo occasu pluuiosam hyemem denunciat, statimq; augent lacernarum pretia: sereno asperã, & reliquarum uestium accendũt. Sed ille indocilis cœli agricola, hoc signum habeat inter suos uepres, humumq; suã aspiciẽs, cum folia uiderit decidua. Sic indicatur anni temperies, alibi tardius, alibi maturius. Ita enim sentitur, ut cœli lociq; efficit natura: idq; in hac ratione præcellit, quod eadẽ & in mundo publica est, & unicuiq; loco peculiaris. Miretur hoc qui non meminerit ipso brumali die pulegium in carnarijs florere: adeo nihil occultum esse natura uoluit. Et serendi igitur hoc dedit signũ. Hæc est uera interpretatio, argumentum naturę secum afferẽs. Quippe sic terram peti suadet, promittitq; quandã stercoris uicem, & contra rigores terram flatusq; operiri à se nunciat, & monet festinari. Varro in fabæ utiq; satu hanc obseruationẽ custodiri præcipit. Alij plena luna serendam. Lentem uero à XXV ad XXX. Viciam quoque ijsdem lunæ diebus. Ita demum sine limacibus fore. Quidam pabuli causa sic seri iubent, seminis autem uere. Est & alia manifestior ratio, mirabiliore naturæ prouidentia, in qua Ciceronis sententiam ipsius uerbis subsignabimus,

Pulegium brumali tempore floret, et 359, et 375. et 477–

Iam uero semper uiridis, semperq; grauata
Lentiscus, triplici solita est grandescere fœtu:
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

Ex his unum hoc erit idem & lino & papaueri serendo. Cato de papauere ita tradit: Virgas & sarmenta, quæ tibi in satione superant, in segete comburito. Vbi eas combusseris, ibi papauer serito syluestre: quod in miro usu est melle decoctum ad faucium remedia. Visq; somnifera etiam satiuo. Et hactenus de hyberna semente.

Et fo. 331. 37.

Replicatio totius culturæ, & quid quoque mense in agro fieri oporteat. Cap. XXVI

VErum ut pariter omnis culturæ quoddã breuiariũ peragatur, eodẽ tẽpore conuenit & arbores stercorare, accumulare itẽ uineas: sufficit in iugerũ opera: & ubi patietur loci

loci ratio, arbuſta ac uineas putare, ſeminatijs ſolum bipalio præparare, incilia aperire, aquam de agro pellere, torcular lauare & recondere. A calend. Nouembris gallinis oua ſupponere nolito, donec bruma cõficiatur. In eum diem ternadena ſubijcito æſtate tota, hyeme pauciora, nõ tamen infra nouena. Democritus talẽ futurã hyemem arbitratur, qualis fuerit brumæ dies, & circa eum terni: item ſolſtitio æſtatem. Circa brumam pleriſq; bis ſeptem halcyonum fœtura uentorũ quiete mollius cœlum: ſed & in his & in alijs omnibus ex euentu ſignificationũ intelligi ſydera debebunt, nõ ad dies utiq; præfinitos expectari tempeſtatũ uadimonia. Per brumam uitem ne colito. Vina tum defecari, uel etiã diffũdi Hyginus ſuadet à cõfecta ea ſeptimo die, utiq; ſi ſeptima luna competat. Ceraſa circa brumam ſeri. Bubus glandem tunc aſpergi cõuenit in iuga ſingula modios CCXL. Largior ualetudinẽ infeſtat, & quocunq; tẽpore detur, ſi minus XXX diebus cõtinuis data ſit, narrãt uerna ſcabie pœnitere. Materiei cædendæ tempus hoc dedimus. Reliqua opera nocturna maxime uigilia conſtant, cũ ſint noctes tãto ampliores. Qualos, crates, fiſcinas texere. Faces incidere. Ridicas præparare interdiu XXX, palos LX, In lucubratione ueſpertina ridicas V, palos X. totidẽ antelucana. A bruma in fauoniũ Cæſari nobilia ſydera ſignificãt, III calend. Ianuarij matutino canis occidẽs. Quo die Atticę & finitimis regionibus aquila ueſperi occidere traditur. Pridie nonas Ianuarij Cæſari delphinus matutino exoritur, & poſtero die fidicula, quo Ægypto ſagitta ueſperi occidit. Item ad VI Idus Ianuar. eiuſdem delphini ueſpertino occaſu continui dies hyemãt Italiæ, & cum ſol in aquarium ſentiatur tranſire, quod ferè XVI calend. Febr. euenit: VIII calend. ſtella regia appellata Tuberoni in pectore leonis occidit matutino. Et pridie nonas Feb. fidicula ueſperi. Huius temporis nouiſſimis diebus, ubicunq; patietur cœli ratio, terrã ad roſarum & uineæ ſatum uertere bipalio oportet. Iugero operę XL ſufficiũt. Foſſas purgare, aut nouas facere. Antelucanis ferramenta acuere, manubria aptare, dolia quaſſa ſarcire, ipſorũq; laminas ſcabendo purgare, aut nouas facere. A fauonio in æquinoctiũ uernum Cæſari ſignificat XVII calend. Martij triduũ uarie. Et VIII calend. hirundinis uiſu, & poſtero die Arcturi exortu ueſpertino. Item III nonas Martij Cæſar cancri exortu id fieri obſeruauit. Maior pars autorum uindemiatoris emerſu VIII Idus aquilonij piſcis exortu, & poſtero die Orionis. In Attica miluium apparere obſeruatur. Cæſar & Idus Martias ferales ſibi annotauit ſcorpionis occaſu: XV uero calend. Aprilis Italiæ miluũ oſtendi, XII calend. equum occidere matutino. Hoc interuallũ temporis uegetiſſimũ agricolis, maximeq; operoſum eſt, in quo præcipue fallũtur. Neq; enim eo die uocãtur ad munia, quo fauonius flare debeat, ſed quo cœperit Hoc acri intẽtione ſeruandũ eſt. Hoc illo menſe ſignũ deus habet, obſeruatione minime fallaci aut dubia, ſi quis attendat. Vnde ſpiret is uẽtus, quaq; parte ueniat, diximus ſecũdo uolumine, & dicemus mox paulo operoſius. Interim ab eo die (quiſquis ille fuerit) quo flare cœperit, non utiq; VI Idus Febr. ſed ſiue anteq̃ uer præuenerit, ſiue poſtq̃ hyemarit, poſt eam diem, inquam, innumera ruſticos cura diſtringat, & prima quæq; peragantur, quæ differri nequeunt. Trimeſtria ſerãtur. Vites putentur, qua diximus ratione. Oleæ curentur. Poma ſerãtur inſeranturq;. Vineæ paſtinẽtur. Semina digerãtur. inſtaurẽtur alia. Harundines, ſalices, geniſtæ ſerantur cædanturq;. Serantur uero ulmi, populi, platani, uti dictũ eſt. Tum & ſegetes cõuenit purgare, ſarrire hybernas fruges, maximeq; far. Lex certa in eo cum quatuor fibrarũ eſſe cœperit. Faba uero nõ anteq̃ triũ foliorũ. Tunc quoq; leui ſarculo purgare uerius q̃ fodere. Florentem utiq; XV primis diebus non attingere. Hordeũ niſi ſit ſiccum, ne ſerito. Putationẽ æquinoctio peractã habeto. Vineæ iugerum quaternæ operę putant, alligantq;: In arbuſto ſingulæ operæ arbores XV. Eodẽ hoc tempore hortorũ roſariorumq; cura eſt, quę ſeparatim proximis uoluminibus dicet̃, eodem & topiariorũ. Tũc optime ſcrobes fiũt. Terra in futurũ proſcinditur, Virgilio maxime autore, ut glebas ſol coquat. Vtilior ſentẽtia, quæ nõ niſi temperatũ ſolũ in medio uere arari iubet: quoniã in pingui ſtatim ſulcos occupãt herbę, gracili inſecuti æſtus exiccãt: tũ nanq;

Rosarũ plantatio quando

ſuccum

ſuccum uenturis ſeminibus auferunt. Talia autumno melius arari certum eſt. Cato uerna opera ſic diffinit: ſcrobes fieri, ſeminaria propagari in locis craſsis & humidis: ulmos, ficos poma, oleas, prata ſtercorari luna ſitiẽte. Quæ rigua nõ erunt, ab afflatu fauonij defendi, purgari herbas, malas radicitus erui, ficus interpurgari, ſeminaria fieri, & uetera ſarciri, Hæc antequam uinea florere incipiat. Itemꝗ piro florente arare incipiat macra harenoſaꝗ. Poſtea utiꝗ grauiſſima & aquoſiſsima. Ita poſtremo arato. Ergo hæc aratio has habebit notas, lentiſci primũ fructũ oſtendentis, ac piri florẽtis. Erit & tertia in bulborũ ſatu ſcillæ. Item in coronamentorũ narciſsi. Nanꝗ & hæc ter florent: primoꝗ flore primam arationem oſtendũt, medio ſecundam, tertio nouiſsimã, quando inter ſeſe alia alijs notas præbent. Ac non in nouiſsimis cauetur, ne fabis florentibus attingatur edera. Id enim noxium & exitiale ei eſt tempus. Quædam uero & ſuas habent notas, ſicuti ficus. Cum folia pauca in cacumine acetabuli modo germinẽt, tũc maxime ſerendas ficus. Aequinoctium uernum ad VIII. Calend. Aprilis peragi uidetur. Ab eo ad uergiliarum exortum matutinum, Cæſari ſignificant Calend. Aprilis. III Nonas Aprilis in Attica uergiliæ ueſperi occultantur. Eædem poſtridie in Bœotia. Cæſari autẽ & Chaldæis Nonis, Aegypto Orion & gladius eius incipiunt abſcondi. Cæſari ſexto Idus ſignificatur imber libræ occaſu: decimoquarto kalend. Maij Aegypto ſuculæ occidunt ueſperi, ſidus uehemẽs & terra mariꝗ turbidum, decimoſexto Atticæ, XV. Cæſari, cõtinuoꝗ triduo ſignificat. Aſſyriæ aũt XII. Calend. Hoc eſt uulgo appellatũ ſidus Palilíciũ, quoniã XI. Calẽd. Maij urbis Romæ natalis, quo ferè ſerenitas redditur, claritatẽ obſeruationi dedit, nimborũ argumẽto hyadas appellantibus Græcis has ſtellas. Quod noſtri à ſimilitudine cognominis Græci propter ſues impoſitũ arbitrantes, imperitia appellauere ſuculas. Cæſari ad VIII. Calend. notatur dies, VII. Calend. Aegypto hœdi exoriuntur, VI. Calend. Bœotiæ & Atticæ canis ueſperi occultatur, fidicula mane oritur: V. Calend. Aſſyriæ Orion totus abſcõditur, tertio autem canis: VI Nonas Maij Cæſari ſuculæ matutino exoriuntur, & VIII. Idus capella pluuialis. Aegypto autem eodem die canis ueſperi occultatur. Sic ferè in VI. Idus Maij, qui eſt uergiliarum exortus, decurrunt ſidera. In hoc temporis interuallo, XV. diebus primis agricolæ rapienda ſunt ea, quibus peragendis ante æquinoctium non ſuffecerit, dum ſciat inde natam exprobrationem fœdam putantium uites per imitationem cantus alitis temporarij, quem cuculum uocant. Dedecus enim habetur, opprobriumꝗ meritũ, falcem ab illa uolucre in uite deprehendi, ut ob id petulantiæ ſales etiam cum primo uere ludantur. Auſpicio tamen deteſtabiles uidentur. Adeo minima quæꝗ in agro naturalibus trahuntur argumentis. Extremo autem hoc tempore panici milijꝗ ſatio eſt. Iuſtum eſt hoc ſeri maturato hordeo, atꝗ etiam in eodem aruo. Eſtꝗ ſignum illius maturitatis, & horum ſationis commune, lucentes ueſpere per arua cicindelæ. Ita appellant ruſtici ſtellantes uolatus, Græci uero lampyridas, incredibili benignitate naturæ.

Ne agricolæ aſpiciant ſtellas, ſed magis tempora ſerendæ frugis, & ortus occaſusꝗ ſideris, in quibuſdã herbis, & de ſtellarum ortu & occaſu. Cap. XXVII

IAm uergilias in cœlo notabiles caterua fecerat, non tamen his contenta, terreſtres fecit alias, ueluti uociferans, Cur cœlum intueris agricola? Cur ſidera quæris ruſtice? iam te breuiore ſomno feſſum premunt noctes. Ecce tibi inter herbas tuas ſpargo peculiares ſtellas, easꝗ ueſpere, & ab opere diſiungenti oſtendo: ac ne poſsis præterire, miraculo ſolicito. Videsne ut fulgor igni ſimilis alarum compreſſu tegatur, ſecumꝗ lucem habeat & noctem? Dedi ecce tibi herbas horarum indices: & ut ne ſole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo. Cur etiam nunc altius ſpectas, ipſumꝗ cœlum ſcrutaris? Habes ante pedes tuos ecce uergilias. In certis eæ diebus proueniunt, durantꝗ fœdere ſideris huiuſce: partumꝗ eas illius eſſe certum eſt. Proinde quiſquis æſtiuos fructus ante illas ſeuerit, ipſe fruſtrabitur ſeſe. Hoc interuallo & apicula procedens fabam florere indicat, fabaꝗ floreſcens eam euocat. Dabitur

bitur & aliud finiti frigoris indicium. Cum germinare uideris morum,iniuriam postea frigoris timere nolito. Ergo opera, taleas oliuarum ponere,ipsasq́ oleas interradere,rigare prata ęquinoctij diebus primis.Cũ herba creuerit in festucam,arcere aquas. Vineas pampinare. Et huic lex sua, cũ pampini quatuor digitos longitudine expleuerint. Pampinat una opera iugerum. Segetes iterare.Sarritur uero diebus uiginti.Ab æquinoctio sartura nocere & uineæ & segeti existimatur. Et oues lauandi hoc idem tempus est. A uergiliarũ exortu significant Cæsari postridie arcturi occasus matutini, tertio Idus Maij Fidiculæ exortus. XII calend. Iunij capella uesperi occidens & in Attica canis. XI calend. Cæsari Orionis gladius occidere incipit:tertio Nonas Iunij Cæsari & Assyriæ aquila uesperi oritur,octauo Idus arcturus matutino occidit,Italiæ sexto,& quarto Idus Delphinus uesperi exoritur: decimoseptimo calendas Iulij gladius Orionis exoritur, quod Ægypto post quatriduum.XI calend. eiusdem Orionis gladius Cæsari occidere incipit.VIII Calend.Iulij uero longissima dies totius anni,& nox breuissima,solstitium cõficiunt. In hoc temporis interuallo uineæ pampinantur,curaturq́ ut uinea uetus semel fossa sit,bis nouella. Oues tondentur,lupinum stercorandi causa uertitur,terra proscinditur,uicia in pabulum secatur,faba metitur, deinde concutitur.

De pratis & reparatione prati,& cotibus,& falcibus, & descriptio frugum, & siderum. Cap.XXVIII.

PRata circa calend. Iunij cæduntur,quorum facillima agricolis cura,ac minimi impendij,hæc de se postulat dici.Relinqui debẽt in læto solo,uel humido,uel riguo,eaq́ aqua pluuia rigari uia publica. Vtilissimum simul & herbæ arare,deinde cratire, serere florem ex fœnilibus, atq; ex præsepibus fœno dilapsum spargere, prius quàm cratiantur. Nec primo anno rigari,nec pasci ante secunda fœnisecia,ne herbæ uellantur,obtrituq́ hebetentur.Senescunt prata,restituiq́ debent faba in his sata,uel rapis,uel milio.Mox insequente anno frumẽto,rursusq́ in prata tertio relinqui.Pręterea quotiẽs secta sint,sicilire, hoc est,quæ fœnisecces prætereũt secari.Est enim in primis inutile,nasci herbas sementaturas.Herba optima in prato trifolij,proxima graminis,pessima nimmuli,siliquis etiam dira ferendis. Inuisa & equiselis est, à similitudine equinæ setæ. Secandi tempus cum spica deflorescere cœperit,atq; roborari,secandumq́ antequam inarescat. Cato fœnũ, inquit, ne sero seces,prius quàm semẽ maturum sit secato. Quidam pridie rigant ubi sunt rigua. Noctibus roscidis secari melius.Quædã partes Italiæ post messem secãt. Fuit hoc quoq; maioris impendij apud priores, Creticis tantũ transmarinisq́ cotibus notis,nec nisi oleo falcis aciem excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato fœnisex incedebat. Italia aquarias cotes dedit,limę uice imperãtes ferro.Sed aquaria protinus uiret.Falcium ipsarum duo genera.Italicũ breuius,ac uel inter uepres quoq; tractabile.Galliarũ latifundia maioris cõpendij,quippe medias cædunt herbas,breuioresq́ prætereũt.Itali fœnum ex dextera una manu secant. Iustum est una opera iugerum in die resecari,alligariq́ manipulos tria mil.CC.quaternorum pondo.Sectum uerti ad solem,nec nisi siccum construi oportet.Ni fuerit hoc obseruatũ diligẽter,exhalare matutino nebulam quandã,metasq́ mox sole accendi,& conflagrare certum est. Rursus rigari desecta oportet, ut secetur autumnale fœnum, quod uocant cordum. Interamnæ in Vmbria quater anno secantur, etiam non rigua. Ter uero plerisque in locis, & postea in ipso pabulo non minus emolumenti est quàm à fœno. Armentorum id cura, iumentorumq́ progeneratio suum cuiq; consilium dabit optimum, maxime quadrigarum quæstus. Sostitium peragi in VIII parte cancri, & VIII calendas Iulij diximus. Magnus hic anni cardo, magna res mundi. In hoc usque, à bruma dies creuerunt sex mensibus. Sol ipse ad aquilonem scandens, ac per ardua enisus ab ea meta incipit flecti, & digredi ad austrum, aucturus noctes alijs sex mensibus, ablaturusq́ diei mensuram. Ex hoc deinde conuehendi, rapiendique fructus alios atq; alios tempus,& præparãdi se contra sæuam feramq́ hyemem:decebatq́

hoc

hoc discrimen indubitatis notis signasse naturam. Quam ob rem eas manibus ipsis agricolarum ingessit, uertiꝗ; iussit ipsa die folia, & esse confecti sideris signũ. Nec syluestrium arborum remotarumꝗ;, ne in saltus deuios montesꝗ; eundum esset quærentibus signa: non rursus urbanarum quæꝗ; topiario tantũ coluntur, quanquam & in his illa uisantur. Vertit oleæ ante pedes satæ: uertit tiliæ ad mille usus petendæ: uertit populi albæ etiam uitibus nuptæ. Adhuc parum est, inquit, ulmum uite dotatam habes, & huius uertam. pabulo folia eius stringis, uitem deputas. aspice & tenes sidus. alia parte cœlum respiciunt, quàm qua spectauere pridie. Salice omnia alligas, humillima arborũ, ipse toto capite altior, & huius folia circumaguntur, quid te rusticum quereris? Non stat per me quo minus cœlum intelligas, & cœlestia scias. Dabo & auribus signum. Palumbûm utique exaudi gemitus. Transisse solstitium caueto putes, nisi cum incubantem uideris palumbum. A solstitio usque ad fidiculæ occasum VI Calend. Iunij Cæsari Orion exoritur, zona autem eius IIII nonas Assyriæ, Aegypto uero procyon matutino æstuosus, quod sidus apud Romanos non habet nomen, nisi caniculam hanc uelimus intelligi, hoc est minorem canem: sanè ut in astris pingitur. Est autem magnopere pertinens, sicut paulo mox docebimus: III Nonas Chaldæis corona occidit matutino. Atticæ Orion totus eo die exoritur. Pridie Idus Iulij & Aegyptijs Orion desinit exoriri: XVI Calend. Augusti Assyriæ procyon exoritur. Dein postridie, ferè ubiꝗ; confessum inter omnes sidus indicans, quod canis ortum uocamus, sole partem primam leonis ingresso. Hoc fit post solstitium XXIII die. Sentiunt id maria & terræ, multæ uero & feræ, ut suis locis diximus. Neꝗ; est minor ei ueneratio, ꝗ descriptis in deos stellis. Acceditꝗ; solem, & magnam æstus obtinet causam: XVIII Calend. Augusti Aegypto aquila occidit matutino, etesiarumꝗ; prodromi flatus incipiũt, quod Cæsar X Calend. sentire Italiam existimauit. Aquila Atticæ matutino occidit: III Calend. regia in pectore leonis stella matutino Cæsari immergitur: VIII Idus Aug. arcturus medius occidit: III Idus fidicula occasu suo autumnum inchoat, uti is adnotat. Sed ut uera ratio id fieri inuenit VI Idus eiusdem. In hoc temporis interuallo res summa uitium agitur, decretorio uuis sidere illo, quod caniculã appellauimus: Vnde carbunculare dicuntur, ut quodam uredinis carbone exustæ. Non cõparantur huic malo grandinis procellæ, quæꝗ; nunꝗ; annonæ intulere caritatẽ. Agrorũ quippe mala sunt illa. Carbunculus aũt regionum late patentium, nõ difficili remedio, nisi calumniari naturam rerum homines ꝗ sibi prodesse mallent. Ferunt Democritũ qui primus intellexit ostenditꝗ; cum terris cœli societatẽ, spernentibus hanc curam eius opulentissimis ciuiũ, præuisa olei caritate ex futuro uergiliarum ortu, qua diximus ratione, ostendemusꝗ; iam plenius, magna tum uilitate propter spem oliuæ coemisse in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem & quietem doctrinarum ei sciebant in primis cordi esse. Atꝗ; ut apparuit causa & ingens diuitiarũ cursus, restituisse mercedẽ anxiæ & auidæ dominorũ pœnitentiæ, contentũ ita probasse, opes sibi in facili cũ uellet fore. Hoc postea Sestius è Romanis sapientiæ sectatoribus Athenis fecit eadem ratione. Tanta literarũ occasio est: Quas equidẽ miscebo agrestibus negocijs ꝗ potero dilucide atꝗ; perspicue. Pleriꝗ; dixere rorem inustum sole acri, frugibus rubiginis causam esse, & carbunculi uitibus. Quod ex parte falsum arbitror, omnẽꝗ; uredinẽ frigore tantũ, innoxio cõstare sole. Id manifestũ fiet attendentibus. Nam primũ omnium nõ hoc euenire, nisi noctibus & ante solis ardorem, deprehenditur, totumꝗ; lunari ratione cõstat: quoniam talis iniuria nõ fit nisi interlunio, plenâue luna, hoc est præualente: utroque enim habitu plena est, ut sæpius diximus. Sed interlunio omne lumen quod à sole accipit, cœlo regerit. Differentia utriusꝗ; habitus magna, sed manifesta. Nanque interlunio æstate calidissima est, hyeme gelida. E cõtrario in plenilunio æstate gelidas facit noctes, hyeme tepidas. Causa euidens, sed alia redditur à Fabiano, Græcisꝗ; autoribus. Aestate enim interlunio necesse est cum sole nobis proximo circulo currat, igne eius cominus recepto candens: eadem interlunio absit hyeme,

quando abscedit & sol. Item plenilunio æstiuo procul abeat aduersa soli: hyeme autem ad nos per æstiuum circulum accedat. Ergo per se roscida quoties alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinas congelat. Ante omnia autē duo genera cœlestis iniuriæ meminisse debemus. Vnum quod tempestates uocamus, in quibus grādines, procellæ, cæteraq; similia intelliguntur: quæ cum acciderint, uis maior appellatur. Hæc ab horridis sideribus exeunt, ut sæpius diximus, ueluti Arcturo, Orione, hœdis. Alia sunt illa, quæ silente cœlo serenisq; noctibus fiunt, nullo sentiente nisi cū facta sunt. Publica hæc, & magnæ differentiæ à prioribus, alijs rubiginem, alijs uredinem, alijs carbunculum appellātibus: omnibus uero sterilitatem. De his nunc dicemus, à nullo ante nos prodita, priusq; causas reddemus.

De tempestatibus utriusq; temporis, & remedijs sterilitatum. Cap. XXIX

DVæ sunt præter lunarem, paucisq; cœli locis constant. Nanq; uergiliæ priuatim attinent ad fructus, ut quarum exortu æstas incipiat, occasu hyems, semestri spatio intra se messes uindemiasq; & omnium maturitatem complexæ. Est præterea in cœlo, qui uocatur lacteus circulus, etiā uisu facilis. Huius defluuio uelut ex ubere aliquo sata cuncta lactescunt, duorum siderum obseruatione, aquilæ in septentrionali parte, & in austrina caniculæ, cuius mentionem suo loco fecimus. Ipse circulus fertur per sagittarium atq; geminos, solis centro bis æquinoctialem circulum secans, commissuras eorum obtinente hinc aquila, illinc canicula. Ideo effectus utriusque ad omnes frugiferas pertinent terras: quoniā in his tantum locis solis terræq; centra congruunt. Igitur horum siderum diebus, si purus atq; mitis aer genitalem illum lacteumq; succum trasmiserit in terras, læta adolescunt sata. Si luna, qua dictū est ratione, roscidū frigus asperserit, admixta amaritudo, ut in lacte, puerperium necat. Modus in terris huius iniuriæ, quē fecit in quacunq; conuexitate comitatus utriusq; causæ. Et ideo nō pariter in toto orbe sentitur, ut nec dies. Aquilā diximus in Italia exoriri ad XIII Calend. Ianuarij. Nec patitur ratio naturæ quicq; in satis ante eū diem spei esse certæ. Si uero interluniū incidat, omnes hybernos fructus & præcoces lædi necesse est. Rudis fuit priscorum uita, atq; sine literis: non minus tamen ingeniosam fuisse in illis obseruationē apparebit, q; nūc esse rationē. Tria nanq; tēpora fructibus metuebāt, propter quod instituerunt ferias, diesq; festos, rubigalia, floralia, uinalia. Rubigalia Numa cōstituit anno regni sui XI. quæ nūc aguntur ad VII Calend. Maij, quoniam tunc ferè segetes rubigo occupat. Hoc tēpus Varro determinat sole tauri partē decimam obtinente, sicut tunc ferebat ratio. Sed uera causa est, quod post dies undeuiginti ab æquinoctio uerno, per id quatriduum, uaria gentium obseruatione in IIII Calend. Maij, canis occidit, sidus & per se uehemens, & cui præoccidere caniculam necesse sit. Iidem itaq; Floralia IIII Calend. eiusdem instituerūt, urbis anno quingentesimo sextodecimo, ex oraculis Sibyllæ, ut omnia bene deflorescerēt. Hunc diem Varro determinat, sole tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo si in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges & omnia quæ florebunt lædi necesse erit. Vinalia priora quæ ante hos dies sunt IX Calen. Maij degustandis uinis instituta, nihil ad fructus attinēt. Nec quæ adhuc diximus ad uites oleasq;, quoniam earū cōceptus exortu Vergiliarū incipit ad VI Idus Maij, ut docuimus. Aliud hoc quatriduum est, quod neq; rore sordere uelint: exhorrent enim frigidum sidus arcturi postridie occidēs: & multo minus plenilunium incidere. IIII nonas Iunij iterum aquila exoritur uesperi, decretorio die florētibus oleis uitibusq; si pleniluniū in eum incidat. Equidem & solstitium VIII Calend. Iulij in simili causa duxerim, & canis ortum post dies à solstitio XXIIII. sed interlunio accidente, quoniā uapore cōstat culpa, acinisq; præcoquuntur in callum. Rursus plenilunium nocet ad IIII nonas Iulij, cum Aegypto canicula exoritur: uel certe XVI Calend. Aug. cū Italiæ. Item XIII Calend. Aug. cum aquila occidit, usq; in X Calend. eiusdē. Extra has causas sunt uinalia altera, quæ agūtur ad XIII Calend. Septemb. Et Varro à fidicula incipiēte occidere mane, determinat, quod uult ini

... ium

tium autumni eſſe, & hunc diem feſtum tempeſtatibus leniendis eſſe inſtitutum. Nunc fidiculam occidere ad VI Idus Auguſti ſeruatur. Intra hæc conſtat cœleſtis ſterilitas. Neqꝫ negauerim poſſe eã permutari arbitrio legentiũ, locorũ æſtimantiũ naturas. Sed à nobis rationẽ demonſtratã eſſe ſatis eſt: reliqua obſeruatione cuiuſqꝫ conſtabunt. Alterutrum quidẽ fore in cauſa, hoc eſt pleniluniũ aut interluniũ, non erit dubiũ. Et in hoc mirabilem admirari benignitatẽ naturæ ſuccurrit: imprimũ hanc iniuriam omnibus annis accidere non poſſe, propter ſtatos ſyderũ curſus: nec niſi paucis noctibus anni, idqꝫ quando futurum ſit facile noſci. Ac ne per omnes menſes timeretur, earum quoqꝫ lege diuiſum, æſtate interlunia præterquam biduo ſecura eſſe, hyeme plenilunia: nec niſi æſtiuis breuiſsimiſqꝫ noctibus metui, diebus non idem ualere. Præterea tam facile intelligi, ut formica minimũ animal interlunio quieſcat, plenilunio etiam noctibus operetur. Auem parram oriente Sirio, ipſo die non apparere, donec occidat. E diuerſo uireonem prodire ipſo ſolſtitij die. Neutrum uero lunæ ſtatum noxium eſſe, ne noctibus quidem, niſi ſerenis, & omni aura quieſcente: quoniam neqꝫ in nube, neqꝫ in flatu cadunt rores: ſic quoqꝫ non ſine remedio. Sarmenta aut palearum aceruos, & euulſas herbas fruticeſqꝫ, per uineas campoſqꝫ cum timebis incendito, fumus medebitur. Hic è paleis & cõtra nebulas auxiliatur, ubi nebulæ nocent. Quidam tres cancros uiuos cremari iubent in arbuſtis, ut carbunculi non noceãt. Alij ſiluri carnem leuiter uri à uento, ut per totam uineam fumus diſpergatur. Varro autor eſt, ſi fidiculæ occaſu, quod eſt initiũ autumni, uua picta conſecretur inter uites, minus nocere tempeſtates. Archibius ad Antiochum Syriæ regem ſcripſit: Si fictili nouo obruatur rubeta rana in media ſegete, non eſſe noxias tempeſtates. Opera ruſtica huius interualli, terram iterare, arbores circumfodere, ubi æſtuoſa regio poſcat, accumulare. Germinantia niſi in ſolo luxurioſo fodienda nõ ſunt. Seminaria purgari ſarculo. Meſſem hordeaceam facere. Areã ad meſſem creta præparare, Catonis ſententia amurca temperata, Vergilij operoſius. Maiore ex parte æquant tantum, & fimo bubulo dilutiore illinunt. Id ſatis ad pulueris remedium uidetur.

De meſſe, & tritico, & palea, & frumento ſeruando. Cap. XXX

MEſſis ipſius ratio uaria. Galliarũ latifundijs ualli prægrandes dentibus in margine infeſtis, duabus rotis per ſegetem impelluntur, iumento in contrarium iuncto: ita direptæ in uallũ cadunt ſpicæ. Stipulæ alibi mediæ falce præciduntur, atqꝫ inter duas mergites ſpica diſtringitur. Alibi ab radice euellunt. Quod qui faciunt, proſcindi ab ſe obiter agrum interpretantur, cum extrahant ſuccum. Differentia hæc, Vbi ſtipula domos cõtegunt, qꝫ longiſsimam ſeruant. Vbi fœni inopia eſt, ſtramento paleã quærunt. Panici culmo non tegunt. Milij culmum ferè inurunt. Hordei ſtipulam bubus gratiſsimã ſeruant. Panicum & milium ſingillatim pectine manuali legunt Galliæ. Meſsis ipſa alibi tribulis in area, alibi equarũ greſſibus exteritur, alibi perticis flagellatur. Triticum quo ſerius metitur, copioſius inuenitur. Quo celerius uero, hoc ſpecioſius ac robuſtius. Lex aptiſſima, antequã granum indureſcat, & cum iam traxerit colorem. Oraculum uero, biduo celerius meſſem facere potius quàm biduo ſerius. Siliginis & tritici etiam ratio in area horreoqꝫ. Far, quia difficulter excutitur, conuenit cum palea ſua condi, & ſtipula tantũ & ariſtis liberatur. Palea plures gentium pro fœno utuntur. Melior ea quæ tenuior minutiorqꝫ, & pulueri propior: ideo optima è milio, proxima hordeo, peſſima ex tritico, præterqꝫ iumentis opere laborantibus. Culmum ſaxoſis locis cum inaruit, baculo frangunt ſubſtratu animalium. Si palea defecit, & culmus teritur. Ratio hæc: maturius deſectus muria diu reſperſus, dehinc ſiccatus in manipulos conuoluitur, atque ita pro fœno bubus datur. Sunt qui accendunt in aruo & ſtipulas, magno Vergilij præconio. Summa autem ratio, ut herbarum ſemen exurant. Ritus diuerſitatẽ magnitudo facit meſſium, & caritas operarũ. Connexa eſt ratio frumenti ſeruandi. Horrea operoſa tripedali craſſitudine pariete lateritio, exædificari iubent aliqui. Præterea ſuperne impleri, nec afflatus admittere, aut feneſtras

habere ullas. Alij ab exortu tantum æstiuo, aut septentrione: eaq; sine calce cõstrui, quoniam sit fruměto inimicissima. Nam quæ de amurca præceperint indicauimus. Alibi contra suspendunt granaria lignea columnis, & perflari undiq; malunt, atque etiam à fundo. Alij omnino pendente tabulato extenuari granũ arbitrantur: & si tegulis subiaceat, cõferuescere. Multi uentilari quoq; uetant. Gurgulionem enim non descendere infra quatuor digitos, nec amplius periclitari. Columella & fauoniũ uentũ conferre frumento præcipit, quod miror equidem, siccissimum alioqui. Sunt qui rubeta rana in limine horrei pede è longioribus suspensa, inuehere iubeant. Nobis referre plurimũ tempestiuitas condendi uidebitur. Nam si parum tostum atq; robustum collectum sit, aut calidũ conditũ, inimica innasci necesse est. Diuturnitatis causæ plures. Aut in ipsius grani corio, cum est numerosius, ut milio: aut succi pinguedine, qui pro humore sufficit tantum, ut sesamæ: aut amaritudine, ut lupino & cicerculæ. In tritico maxime crescunt animalia, quoniam spissitate sua concalescit, & furfure crasso uestitur. Tenuior hordeo palea, exilis & legumini, ideo non generãt. Faba crassioribus tunicis operitur, ob hoc efferuescit. Quidã ipsum triticũ diuturnitatis gratia aspergunt amurca, mille modios quadrantali. Alij Chalcidica aut Carica creta, aut etiã absinthio. Est & Olynthi ac Cerinthi Eubœæ terra, quæ corrumpi nõ sinat. Nec ferè condita in spica læduntur. Vtilissime tamen seruantur in scrobibus, quos siros uocant, ut in Cappadocia, & in Thracia. In Hispania & Africa, ante omnia ut sicco solo fiant curant: mox ut palea substernatur. Præterea cum spica sua cõduntur. Ita frumenta si nullus spiritus penetret, certum est nihil maleficum nasci. Varro autor est, sic conditum triticum durare annis quinquaginta, milium uero centum. Fabam & legumina in oleariis cadis oblita cinere, longo tempore seruari. Item fabam à Pyrrhi regis ætate, in quodam specu Ambraciæ usq; ad piraticum Pompei Magni bellum durasse, annis circiter cxx. Ciceri tantũ nullæ bestiolę in horreis innascũtur. Sunt qui urceis cinere substratis & illitis acetum habentibus, leguminum aceruos superingerant, ita non nasci maleficia credentes. Alij, qui in salsamentarijs cadis gypso illinant. Alij, qui lentem aceto laserpitiato respergant, siccatamq; oleo inungant. Sed breuissima obseruatio, quod uitijs carere uelis, interlunio legere. Quare plurimum refert, condere quis malit, an uendere. Crescente enim luna frumenta grandescunt.

De uindemia & autumni temporibus. Cap. xxxi

SEquitur ex diuisione temporum autumnus à fidiculæ occasu ad æquinoctium, ac deinde uergiliarum occasum, initiumq; hyemis. His interuallis significatur, pridie Idus Augusti Atticę equus oriẽs, uespera Aegypto & Cæsari Delphinus occidẽs. xi. Calend. Septembris Cæsari & Assyrię stella quæ uindemiator appellatᷣ, exoriri mane incipit, uindemiæ maturitatem promittens. Eius argumentum erunt acini colore mutati. Assyriæ v Caleñ. & sagitta occidit, & etesiæ desinũt. Vindemiator Aegypto nonis exoritur. Atticæ arcturus matutino, & sagitta occidit mane. Quinto Idus Septemb. Cæsari capella oritur uesperi. Arcturus uero medius pridie Idus, uehementissimo significatu terra mariq; per dies quinq;. Ratio eius hæc traditur, Si delphino occidente imbres fuerint, nõ futuros per arcturum. Signum orientis eius sideris seruetur hirundinum abitus, nanq; deprehensæ intereũt. Decimosexto Caleñ. Octobris Aegypto spica, quam tenet uirgo, exoritur matutino, etesiæq; desinũt. Hoc idem Cæsari xiiii Caleñ. xiii Assyriæ significãt, & xi Calend. Cæsari cõmissura pisciũ occidens, ipsumq; æquinoctij sidus viii Caleñ. Octobris. Deinde consentiunt, quod est rarum, Philippus, Callippus, Dositheus, Parmeniscus, Conon, Criton, Democritus, Eudoxus, Ion, iiii Calend. Octobris capellã matutino exoriri, & iii Caleñ. hœdos. Sexto Nonas Octobris Atticæ corona exoritur mane. Asiæ & Cæsari v Calend. heniochus occidit matutino. Tertio Caleñ. Cæsari corona exoriri incipit, & postridie occidunt hœdi uesperi. viii Idus Octobris Cæsari fulgens in corona stella oritur. Et iii Idus uergiliæ uesperi. Idibus corona tota. Sexto Caleñ. Nouemb. suculæ ue-

speri

speri exoriuntur. Pridie Calend. Cæsari Arcturus occidit, & suculæ exoriuntur cum sole. Quarto Nonas Arcturus occidit uesperi. Quinto Idus Nouembris gladius Orionis occidere incipit. Deinde III Idus uergiliæ occidūt. In his temporum interuallis opera rustica, napos, raphanos serere, quibus diebus diximus. Vulgus agreste & rapa post ciconiæ discessum male seri putat. Nos omnino post Vulcanalia, & præcocia cum panico. A fidiculæ autem occasu uiciam, faseolos, pabulum. Et hoc silente luna seri iubent. Et frondis præparandæ tempus hoc est. Vnus frondator quatuor frondarias fiscinas complere in die iustum habet. Si decrescente luna præparetur, non putrescit. Aridā colligi nō oportet. Vindemiam antiqui nunquam existimauere maturam ante æquinoctiū: iam passim rapi cerno. Quam ob rem & huius tempora notis argumentisq; signentur. Leges ita se habent, Vuam calidam ne legito, hoc est, in eius siccitate, ac nisi imber interuenerit. Hanc ne legito rorulentam, hoc est, si ros nocturnus fuerit, nec prius quàm sole discutiatur. Vindemiare incipito, cum ad palmitē pampinus procumbere cœperit, aut cum exempto acino ex densitate interuallum non compleri apparuerit, acinum non augeri. Acino plurimum refert, si cōtingat crescente luna uindemiare. Pressura una culeos XX implere debet. Hic est pes iustus. Ad totidem culeos & lacus XX iugeribus unum sufficit torculum. Premuntq; aliqui singulis, utilius binis, licet magna sit uastitas singulis. Longitudo in his refert, non crassitudo. Spatiosa melius premunt. Antiqui funibus uittisq; loreis ea detrahebāt & uectibus. Intra C annos inuenta Græcanica, mali rugis per cochleas bullantibus, palis affixa arbori stella, à palis arcas lapidum attollente secū arbore, quod maxime probatur. Intra XXII hos annos inuentum, paruis prælis, & minori torculari, ædificio breuiore, & malo in medio decreto, tympana imposita uinaceis, superne toto pondere urgere, & super præla construere congeriem. Hoc & poma colligendi tempus & obseruatio, cum aliquod maturitate non tempestate deciderit: hoc & feces exprimendi: hoc & defrutum coquēdi, silente luna noctu: aut si interdiu, plena. Cæteris diebus aut ante exortū lunæ, aut post occasum. Nec de nouella uite aut palustri, nec nisi è matura uua, nec nisi folijs despumandum: quia si ligno contingatur uas, adustum ac fumosum fieri putant. Iustum uindemiæ tempus ab æquinoctio ad uergiliarum occasum dies XLIIII. Ab eo die oraculum occurrit, frigidum picari pro nihilo ducentium. Sed iam & Calendis Ianuarij defectu uasorum uindemiantes uidi, piscinisq; musta condi, aut uina effundi priora, ut dubia reciperentur. Hoc non tam sæpe prouentu nimio euenit, quàm sæuitia insidiantiū caritati ciuili. Sed æqui patrisfamilias modus est annonæ, cuiusq; anni utilitate. Id peræque lucrosissimū. Reliqua de uinis affatim dicta sunt. Item uindemia facta oliuam esse rapiendam, & quæ ad oleum pertinent, quæq; à uergiliarum occasu agi debent.

De lunari ratione. Cap. XXXII

His quæ sunt necessaria adijcientur de luna, uentisq; & præsagijs, ut sit tota sideralis ratio perfecta. Nanque Virgilius etiam in numeros lunæ quædam digerenda putauit, Democriti secutus ostentationē. Nos legum utilitas, quę in toto opere, in hac quoque mouet parte. Omnia quę cæduntur, carpuntur, tonduntur, innocentius decrescente luna quàm crescente fiunt. Stercus nisi decrescēte luna ne tāgito. Maxime intermenstrua dimidiaq; stercorato. Verres, iuuencos, arietes, hœdos decrescente luna castrato. Oua luna noua supponito. Scrobes luna plena noctu facito. Arborum radices luna plena operito. Humidis locis interlunio serito, & circa interlunium quatriduo. Ventilari quoque frumenta ac legumina, & cōdi circa extremam lunam iubent. Seminaria cum luna supra terram sit, fieri: Calcari musta, cum luna sub terra. Item materies cædi, quæq; alia locis suis diximus. Neq; facilior est obseruatio ac iam dicta à nobis secundo uolumine: sed quod intelligere uel rustici possint. Quoties ab occidente sole cernetur, prioribusq; noctis horis lucebit, crescens erit, & oculis dimidiata iudicabitur. Cum uero occidente sole orietur ex aduerso, ita ut pariter aspiciantur, tunc erit plenilunium. Quoties ab ortu solis orietur,

prioribusq; noctis horis detrahet lumen,& in diurnas extendet,decreſcens erit,iterumq; dimidia.In coitu uero, quod interlunium uocant,cum apparere deſierit.Supra terras autem erit,quamdiu & ſol,interlunio,& prima tota die,ſecunda horæ noctis unius dextante ſicilico,ac deinde tertia uſque ad quintamdecimam,multiplicatis horarum iiſdem portionibus : quintadecima tota ſupra terras noctu erit , eademq; ſub terris tota die . Decimaſexta ad primæ horæ nocturnæ dextantem ſicilicum ſub terra aget,eaſdemq; portiones horarum per ſingulos dies adiiciet uſque ad interlunium . Et quantum primis partibus noctis detraxerit , quod ſub terris agat , tantundem nouiſſimis ex die adiiciet ſuper terram.Alternis autem menſibus XXX implebit numeros,alternis uero detrahet ſingulos. Hæc erit ratio lunaris.

De uentorum ratione. Cap. XXXIII

VEntorũ paulo ſcrupuloſior . Obſeruato ſolis ortu quocũq; libeat die,ſtantibus hora diei ſexta,ſic ut ortum eum à ſiniſtro humero habeãt,contra mediã faciem meridies,à uertice ſeptentrio erit. Qui ita limes per agrũ currit, cardo appellatur.Circũagi deinde melius eſt,ut umbram ſuam quiſq; cernat, alioqui poſt hominem erit.Ergo permutatis lateribus,ut ortus illius diei à dextro humero fiat,occaſus à ſiniſtro,tũc erit hora VI. cum minima umbra cõtra medium fiat hominem. Per huius mediam longitudinem duci ſarculo ſulcum,uel cinere lineam, uerbi gratia pedũ XX cõueniet:mediãq; menſuram, hoc eſt in X pede, circũſcribi circulo paruo,qui uocetur umbilicus.Quæ pars fuerit à uertice umbræ,hæc erit uentus ſeptentrionalis.Illò tibi putator arborum plagæ ne ſpectent, néue arbuſta uineæúe,niſi in Africa, Cyrenis,Aegypto . Illinc flante ne arato quæq; alia præcepimus.Quæ pars lineæ fuerit à pedibus umbræ,meridiem ſpectans,hæc uentũ auſtrum dabit,quem à Græcis notum diximus uocari.Illinc flatu ueniente, materiam uineamq; agricola ne tractes.Humidus aut æſtuoſus Italiæ eſt.Africæ quidem incendia cum ſerenitate affert.In hunc Italiæ palmites ſpectent,ſed non plagæ arborũ uitiumúe.Hunc oliueti metator uergiliarum quatriduo, hũc caueat inſitor calamis,gemmiſq; inoculator. De ipſa regionis eius hora præmonuiſſe cõueniet. Frondem medio die arborator ne cædito.Cum meridiem adeſſe ſenties paſtor, æſtate contrahente ſe umbra,pecudem à ſole in opaca cogito.Cum æſtate paſces,in occidentem ſpecta ante meridiem,poſt meridiem in orientem.Aliter noxiũ, ſicut hyeme & uere ſi in rorulentum duceres.Nec cõtra ſeptentrionem paueris ſuprà dictum. Clodunt ita, lippiuntúe ab afflatu , & aluo cita pereunt. Qui fœminas concipi uoles, in hunc uentum ſpectantes iniri cogito.

De limitatione agrorum. Cap. XXXIIII

DIximus ut in media linea deſignaretur umbilicus. Per hunc mediũ tranſuerſa currat alia.Hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occaſum æquinoctialem.Et limes qui ita ſecabit agrum,decumanus uocabitur.Ducãtur deinde aliæ duæ lineæ in decuſſeis obliquę, ita ut à ſeptentrionis dextera læuaq; ad auſtri dextrã læuamq; deſcendant . Omnes per eundem currant umbilicum,omnes inter ſe pares ſint, omnium interualla paria,Quæ ratio ſemel in quoq; agro ineunda erit : uel ſi ſæpius libeat uti , è ligno facienda , regulis paribus in tympanum exiguum , ſed circinatum adactis. Ratione qua doceo,occurrendum ingeniis quoq; imperitorum eſt.Meridiem excuti placet, quoniã ſemper eſt idem,ſol autem quotidie ex alio cœli momento quàm pridie oritur: ne quis forte ad exortum capiendam putet lineam.Ita cœli exacta parte,quod fuerit lineę caput ſeptentrioni proximum à parte exortiua, ſolſtitialẽ habebit exortũ,hoc eſt longiſſimi diei,uentumq; aquilonem, boream à Græcis dictũ. In hũc ponito arbores uiteſq;. Sed hoc flante ne arato,frugem ne ſerito,ſemen ne iacito.Præſtringit enim atq; percellit hic radices arborum,quas poſiturus afferes.Pręmonitus eſto:alia robuſtis proſunt,alia infantibus.Nec ſum oblitus in hac parte uentum à Græcis poni,quẽ cæciam uocãt. Sed idem Ariſtoteles uir immenſæ ſubtilitatis,qui idipſum fecit, rationem cõuexitatis mundi reddit,quia cõtrarius aquilo africo

flat

flat. Nec tamen cum toto anno in prædictis timet agricola. Mollit sidera æstate media, mutatq; nomen, & etesias uocatur. Ergo cum frigidum senties, caueto, ac quacunq; aquilo prædicitur, tanto perniciosior septentrio est. In hũc Asiæ, Græcię, Hispaniæ, maritimæ Italiæ, Campaniæ, Apuliæ arbusta uineæq; spectent. Qui mares concipi uoles, in hunc pascito, ut sic in eundem ineant. Ex aduerso aquilonis ab occasu brumali Africus flabit, quem Græci Liba uocant. In hunc à coitu cum se pecus circumegerit, fœminas cõceptas esse scito. Tertia à septentrione linea, quam per latitudinem umbræ duximus, & decumanam uocauimus, exortum habebit æquinoctialem, uentumq; subsolanum, Græcis Apelioten dictum. In hunc salubribus locis uillæ uineæq; spectent. Ipse leniter pluuius, tamen est siccior fauonius, ex aduerso eius ab æquinoctiali occasu, zephyrus à Græcis nominatus. In hunc spectare olíueta Cato iussit. Hic uer inchoat, aperitq; terras tenui frigore saluber. Hic uites putandi, frugesq; curandi, arbores serendi, poma inserendi, oleas tractandi ius dabit, afflatuq; nutricium exercebit. Quarta à septentrione linea, eadem austro ab exortiua parte proxima, brumalem habebit exortum, uentumq; uulturnum, eurum à Græcis dictum, sicciorem & ipsum tepidioremq;. In hunc apiaria & uineæ Italiæ, Galliarumq; spectare debent. Ex aduerso uulturni flabit corus, ab occasu solstitiali & occidentali latere septentrionis, à Græcis dictus argestes, ex frigidissimis & ipse sicut omnes qui à septentrionis parte spirant. Hic & grandines infert. Cauendus & ipse non secus ac septentrio. Vulturnus si à serena cœli parte cœperit flare, non durabit in noctem: at subsolanus in maiorem partem noctis extenditur. Quisquis erit uentus, si feruidus sentietur, pluribus diebus permanebit. Aquilonem prænunciat terra siccescens repente, austrũ humescens rore occulto.

Prognostica tempestatum. Cap. XXXV.

Etenim prædicta ratione uentorum, ne sæpius eadem dicatur, transire conuenit ad reliqua tempestatum præsagia, quoniam & hoc placuisse Virgilio magnopere uideo. Siquidem in ipsam messem sæpe concurrere prælia uentorum damnosa imperitis refert. Tradunt eundem Democritũ metente fratre eius Damaso ardentissimo æstu orasse, ut reliquæ segeti parceret, raperetq; desecta sub tectũ, paucis mox horis sæuo imbre uaticinatione approbata. Quinimo & harundinẽ non nisi impendente pluuia seri iubent, & fruges insecuturo imbre. Quã ob rem & hæc breuiter attingemus, scrutati maxime pertinentia, primumq; à sole capiemus præsagia. Purus oriens atq; non feruens serenũ diem nunciat: at hybernam pallidus grandinem. Si & occidit pridie serenus, & oritur, tanto certior fides serenitatis. Concauus oriens pluuias prædicit: Item uentos, cũ ante exorientem eum nubes rubescunt. Quod si & nigræ rubentibus interuenerint, & pluuias. Cum orientis atq; occidentis radij rubent, coire pluuias. Si circa occidentem rubescunt nubes, serenitatem futuræ diei spondent. Si in exortu spargentur, partim ad austrũ, partim ad aquilonem, pura circa eum serenitas sit licet, pluuiã tamen uentosq; significabunt. Si in ortu aut in occasu cõtracti cernẽtur radij, imbrem. Si in occasu eius pluet, aut radij in se nubem trahent, asperã in proximũ diem tempestatẽ significabũt. Cum oriẽte radij nõ illustres eminebunt, quamuis circũdati nube non sint, pluuiã portendent. Si ante exortũ nubes globabuntur, hyemem asperam denunciabũt. Si ab exortu repellentur, & ad occasum abibũt, serenitatem. Si nubes solem circũcludent, quãto minus luminis relinquẽt, tanto turbidior tempestas erit. Si uero etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior. Quod si in exortu fiet ita ut rubescant nubes, maxima ostendetur tempestas. Si non abibunt, sed incumbent, à quocunque uento fuerint, eum portendent. Si à meridie, & imbrem. Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is se aperit, expectetur uentus. Si totus defluxerit æqualiter, serenitatem dabit. Si in exortu longe radios per nubes porriget, & medius erit inanis, pluuiam significabit. Si ante ortum radij se ostendent, aquam & uentum. Si circa occidentem candidus circulus erit, noctis leuem tempestatem. Si nebula, uehementiorẽ. Si candente sole, uentum.

 Si ater

Si ater circulus fuerit, ex qua regione is ruperit se uentum magnum. Proxima sunt iure lunæ præsagia. Quartam eam maxime obseruat Ægyptus. Si splendens exorta puro nitore fulserit, serenitatem: si rubicunda, uentos: si nigra, pluuias portēdere creditur. In quinta, cornua eius obtusa, pluuiā: erecta & infesta uentos semper significant, quarta tamen maxime. Cornu eius septentrionale acuminatum atqꝫ rigidum, illum præsagit uentum. Inferius austrum: utraqꝫ recta, noctem uentosam. Si quartam orbis rutilus cingit, uentos & imbres pręmonebit. Apud Varronem ita est, Si quarto die luna erit recta, magnam tempestatem in mari præsagiet, nisi si coronam circa se habebit, & eam synceram: quoniā illo modo non ante plenam lunam hyematurum ostendit, Si plenilunio per dimidium pura erit, dies serenos significabit: si rutila, uentos, nigrescens, imbres. Si caligo orbis nubem incluserit, uentos quà se ruperit: si gemini orbes cinxerint, maiorem tempestatem, Et magis si tres erunt, aut nigri, aut interrupti atqꝫ distracti. Nascens luna, si cornu superiore obatro surget, pluuias decrescens dabit: si inferiore, ante plenilunium: si in media nigritia illa fuerit, imbrem in plenilunio. Si plena circa se habebit orbē, ex qua parte is maxime splendebit, ex ea uentum ostendet. Si in ortum cornua crassiora fuerint, horridam tempestatem. Si ante quartam non apparuerit, uento fauonio flante, hyemalis toto mense erit. Si XVI uehementius flammea apparuerit, asperas tempestates præsagiet. Sunt & ipsius lunæ octo articuli, quoties in angulos solis incidit, plerisqꝫ inter eos tantum obseruantibus præsagia eius, hoc est tertia, septima, undecima, decimaquinta, decimanona, uigesimatertia, uigesimaseptima, & interlunium. Tertio loco stellarum obseruationem esse oportet. Discurrere eæ uidentur interdum, uentiqꝫ protinus sequuntur. In quarum parte ita præsagiuere, Cœlum cum æqualiter totum erit splendidum, articulis temporum quos proposuimus, autumnum serenum præsagibunt & frigidum. Si uer & æstas non sine riguo aliquo transierint, autumnum serenum & densum minusqꝫ uentosum facient. Autumni serenitas uentosam hyemem facit. Cum repente stellarum fulgor obscuratur, & id neqꝫ nubilo, neque caligine, pluuia aut graues denunciantur tempestates. Si uolitare plures stellę uidebuntur, quò ferentur albescentes, uentos ex ijs partibus nunciabunt. Aut si cursitabunt, certos. Si id in pluribus partibus fięt, inconstantes uentos effundent. Si stellarum errantium aliquā orbes incluserint, imbres. Sunt in signo cancri duæ stellæ paruę, aselli appellatæ, exiguū inter illas spatiū obtinente nubecula, quam præsepia appellāt. Hæc cū cœlo sereno apparere desierit, atrox hyems sequitur. Si alterā earū aquiloniam caligo abstulit, auster sæuit. Si austrinā, aquilo. Arquus cum sunt duplices, pluuias nunciant, A pluuijs serenitatē nō perinde certam. Circuli noui circa sidera aliqua, pluuiā. Cum æstate uehementius tonuit q̃ fulsit, uentos ex ea parte denunciat. Contrà si minus tonuit, imbrem. Cum sereno cœlo fulget, pluuiæ erunt & tonitrua, & hyemabit. Atrocissime aūt, cum ex omnibus quatuor partibus cœli fulgurabit. Cum ab aquilone tantum, in posterū diem aquam portendit. Cū à septentrione, uentū eum. Cum ab austro uel coro, aut fauonio nocte serena fulgurauerit, uentū & imbrē ex ijsdem regionibus demōstrabit. Tonitrua matutina uentum significant, imbrē meridiana. Nubes cum sereno cœlo ferūtur, à quacunqꝫ parte id fiet, expectentur uenti: si eodem loco globabuntur, appropinquante sole discutientur. Et hoc si ab Aquilone fiat, uentos: si ab austro, imbres portēdent. Sole occidēte, si ex utraque parte eius cœlum petent, tempestatem significabūt. Vehementius atræ ab oriente, in noctem aquam minantur: ab occidente, in posterum diem. Si nubes ut uellera lanæ spargentur multæ ab oriente, aquam in triduum præsagient. Cum in cacuminibus montium nubes consident, hyemabit. Si cacumina pura fient, disserenabit. Nube grauida candicante, quod uocant tempestatem albam, grando imminebit. Cœlo quamuis sereno, nubecula quamuis parua, uentum procellosum dabit. Nebulæ è montibus descendentes, aut cœlo cadentes, uel in uallibus sedentes, serenitatem promittunt. Ab his terreni ignes proxime significant: pallidi nanqꝫ murmurantesqꝫ tempestatum nunq̃ sentiūtur,

pluuiæ etiam, in lucernis fungi. Si flexuose uolitet flamma, uentum. Et lumina cum ex sese flammas elidunt, aut uix accenduntur. Item cum in eo pendentes coaceruantur scintillæ, uel cum tollentibus ollas carbo adhærescit: aut cum contectus ignis è se fauillã discutit, scintillamúe emittit: uel cum cinis in foco cõcrescit, & cum carbo uehementer perlucet.

Est & aquarum significatio. Mare si in tranquillo portu à cursu stabit, & murmurauerit intra se, uentum prædicit. Si identidem, & hyemem, & imbrem. Litoris ripæq; si resonabunt tranquilla, asperã tempestatem. Item maris ipsius tranquillus sonitus, spumæúe dispersæ, aut aquæ bullantes. Pulmones marini in pelago, plurium dierum hyemem portendunt. Sæpe & silentio intumescit, flatuq; altius solito iam intra se esse uentos fatetur. Equidem & montium sonitus, nemorumq; mugitus prædicunt. Et sine aura quæ sentiatur, folia ludentia. Lanugo populi aut spinæ uolitans, aquisq; pluma innatans. Atq; etiam in campis tempestatem uenturam præcedens suus fragor: cœli quidem murmur, non dubiam habet significationem. Præsagiunt & animalia. Delphini tranquillo mari lasciuientes, flatum, ex qua ueniunt parte: item spargentes aquam turbato, tranquillitatem. Loligo uolitans, conchæ adhærescentes, echini affigentes sese, aut harena saburrantes, tempestatis signa sunt. Ranæ quoq; ultra solitũ uocales. Et fulicę matutino clangore. Item mergi anatesq;, pennas rostro purgantes, uentũ. Cæteræq; aquaticę aues cõcursantes. Grues in mediterranea festinantes. Mergi maria aut stagna fugientes, Grues silentio per sublime uolantes, serenitatem, Sic noctua in imbre garrula: at sereno, tempestatem. Coruiq; singultu quodam latrantes, seq; concutientes, si continuabunt, uentos: si uero carptim uocem resorbebunt, uentosum imbrem. Graculi sero à pabulis recedẽtes, hyemem. Et albæ aues cum congregabuntur. Et cum terrestres uolucres cõtra aquã clangores dabunt, perfundentes sese: sed maxime cornix. Hirundo tam iuxta aquã uolitans, ut penna sæpe percutiat. Quæq; in arboribus habitant, fugitantes in nidis suis. Et anseres continuo clangore intempestiui. Ardea in medijs harenis tristis. Nec mirum, aquaticas, aut in totum uolucres præsagia aeris sentire. Pecora exultantia, & indecora lasciuia ludentia, eandem significationem habent. Et boues cœlum olfactantes, seq; lambentes contra pilum. Turpesq; porci alienos sibi manipulos fœni lacerantes, Segniterq; & contra industriam suam abscondita formicæ, uel cõcursantes aut oua progerentes. Item uermes terreni erumpẽtes. Trifoliũ quoq; inhorrescere, & folia contra tempestatem subrigere certum est. Necnon & in cõuiuijs mensisq; nostris, uasa quibus esculentum additur, sudorem repositorijs linquentia, diras tempestates prænunciant.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XIX.

PROOEMIVM.

SIDERVM quoque tempestatumq; ratio, uel imperitis facili, atq; indubitato modo monstrata est: uereq; intelligẽtibus non minus cõferunt rura deprehendendo cœlo, q; sideralis scientia agro colendo. Proximam multi hortorum curam fecere. Nobis non protinus transire ad ista tempestiuum uidetur, Miramurq; quosdam scientiæ gratia, eruditionis suæ gloriã ex his petentes, tam multa præterijsse, nulla mentione habita tot rerũ sponte curáue prouenientiũ, præsertim cum plerisq; earum pretio usuq; uitæ maior etiã quàm frugibus perhibeatur autoritas. Atq; ut à confessis ordiamur utilitatibus, quæq; non solum terras oẽs, uerum etiã maria repleuere, seritur, ac dici neq; inter fruges, neq; inter hortensia potest, linum. Sed in qua nõ occurret uitæ parte, quodúe miraculum maius, herbã esse quæ admoueat Aegyptum Italiæ: intantũ, ut Galerius à freto Siciliæ Alexandriam septima die peruenerit, Babillius sexta, ambo præfecti: æstate uero

proxima Valerius Marianus ex prætorijs ſeratoribus, à Puteolis nono die leniſſimo flatu: herbã eſſe quæ Gadeis ab Herculis colũn̄is ſeptimo die Oſtiã afferat, & citeriorẽ Hiſpaniam quarto, prouinciã Narbonenſem tertio, Africã altero: quod etiã molliſſimo flatu contigit C. Flacco legato Vibij Criſpi procõſulis. Audax uita, ſcelerũ plena, aliquid ſeri, ut uentos procellasq; recipiat: & parũ eſſe fluctibus ſolis uehi. Iam uero nec uela ſatis eſſe maiora nauigijs. Sed quamuis amplitudini antemnarũ ſingulæ arbores ſufficiant, ſuper eas tamen addi uelorum alia uela: præterq; alia in proris, & alia in puppibus pandi, ac tot modis prouocari mortẽ. Deniq; tã paruo ſemine naſci, quod orbẽ terrarũ ultro citroq; portet, tam gracili auena, tam nõ alte à terra tolli: neq; id uiribus ſuis necti, ſed paſſum tuſumq; & in mollitiẽ lanæ coactũ, iniuria naturę, ac ſumma audacia, & quò peruenire nulla execratio ſufficit, cõtra inuentorẽ dictũ ſuo loco à nobis: cui ſatis nõ fuit hominẽ in terra mori, niſi periret & inſepultus. At nos priore libro imbres & flatus cauẽdos, frugũ cauſa fructusq;, pręmonebamus, Ecce ſeritur hominis manu, metitur eiuſdem hominis ingenio, quod uentos in mari optet. Præterea ut ſciamus fauiſſe pœnas, nihil gignitur facilius: ut ſentiamus nolente id fieri natura, urit agrum, deterioremq; ipſum facit.

De lini ſatione, & generibus eius, & quomodo perficiatur, & de mappis, & lino non ardente, & quando primum in theatris uela. Cap. I

SEritur ſabuloſis maxime, unoq; ſulco, nec magis feſtinat aliud. Vere ſatum æſtate uellitur, & hanc quoq; terræ iniuriam facit. Ignoſcat tamen aliquis Aegypto ſerenti, ut Arabię Indięq; merces importet, itáne et Galliæ cẽſentur hoc reditu? monteſq; mari oppoſitos eſſe non eſt ſatis, & à latere Oceani obſtare ipſum quod uocant inane? Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges, ultimiq; hominũ exiſtimati Morini, imò uero Galliæ uniuerſæ uela texunt. Iam quidem & tranſrhenani hoſtes, nec pulchriorem aliam ueſtem eorum fœminæ nouere. Qua admonitione ſuccurrit quod M. Varro tradit, in Serranorum familia gentiliciũ eſſe, fœminas linea ueſte non uti. In Germania autẽ defoſſi atq; ſub terra id opus agunt. Similiter in Italia ratione alia inter Padum Ticinumq; amnes, ubi à Setabi tertia in Europa lino palma: ſecundã enim in uicino allianis capeſſunt retouina, & in Aemilia uia Fauentina. Candore allianis ſemper crudis Fauentina præferuntur: retouinis tenuitas ſumma denſitasq;, candor æque ut Fauentinis, ſed lanugo nulla: quod apud alios gratiam, apud alios offenſionem habet. Neruoſitas filo æqualior penè quàm araneis tinnituſq;, cum dente libeat experiri: ideo duplex quàm cæteris pretium. Et Hiſpania citerior habet ſplendorem lini pręcipuum, torrẽtis in quo politur natura, qui alluit Tarraconem. Et tenuitas mira, ibi primum carbaſis repertis: nam dudum ex eadem Hiſpania Zoelicum uenit in Italiam, plagis utiliſſimum. Ciuitas ea Callæciæ & Oceano propinqua. Eſt ſua gloria & Cumano in Campania, ad piſcium et alitum capturam. Eadem & plagis materia. Neq; enim minores cunctis animalibus inſidias, q̃ nobiſmetipſis lino tẽdimus. Sed Cumanæ plagæ concidunt apros, & hæ caſſesúe ferri aciem uincunt. Vidimusq; iam tantæ tenuitatis, ut anulum hominis cum epidromis tranſirent, uno portante multitudinem qua ſaltus cingerentur. Nec id maxime mirum, ſed ſingula earũ ſtamina centeno quinquageno filo conſtare, ſicut paulo ante Iulio Lupo, qui in præfectura Ægypti obijt. Mirẽtur hoc, ignorantes in Ægyptij quondã regis, quem Amaſim uocãt, thorace in Rhodiorum inſula oſtendi in templo Mineruæ CCCLXV filis ſingula fila conſtare. Quod exemplum per ſe expertum nuper Romæ prodidit Mutianus ter conſul, paruaſq; iam reliquias eius ſupereſſe hac experientium iniuria. Italia ex Pelignis etiamnum linis honorem habet, ſed fullonum tantum in uſu. Nullum eſt cãdidius, lanæúe ſimilius, ſicut in culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent. Galliarum hoc & tomenta pariter inuentum. Italiæ quidem mos etiam nunc durat in appellatione ſtramẽti. Ægyptio lino minimum firmitatis, plurimũ lucri. Quatuor ibi genera. Taniticum, ac Peluſiacũ, Buticum, Tentyriticum, cum regionum nominibus in quibus naſcuntur. Superior pars Ægypti in Arabiam uergens, gignit

gignit fruticem, quē aliqui gossipion uocant, plures xylon, & ideo lina inde facta xylina. Paruus est, similemq; barbatæ nucis defert fructum, cuius ex interiore bombyce lanugo netur. Nec ulla sunt eis in candore mollitiáue præferēda. Vestes inde sacerdotibus Aegypti gratissimæ. Quartū genus Orchomenium appellant. Fit è palustri uelut harundine, duntaxat panicula eius. Asia è genista facit lina ad retia præcipua, in piscando durantia, frutice madefacto x diebus. Æthiopes Indiq; è malis, Arabes cucurbitis, in arboribus, ut diximus, genitis. Apud nos maturitas eius duobus argumentis intelligitur, intumescente semine, aut colore flauescente. Tunc euulsum, & in fasciculos manuales colligatū, siccatur in sole pendens conuersis superne radicibus uno die: mox quinq; alijs, in cōtrarium inter se uersis fascium cacuminibus, ut semen in medium cadat. Inter medicamina huic uis, & in quodam rustico ac prædulci Italiæ transpadanæ cibo, sed iampridem sacrorum tantum gratia. Deinde post messem triticeam uirgæ ipsæ merguntur in aquam solibus tepefactā, pondere aliquo depressæ. Nulli enim leuitas maior. Maceratas indicio est membrana laxatior. Iterumq; inuersæ, ut prius, sole siccantur. Mox arefactæ in saxo tunduntur stupario malleo. Quod proximum cortici fuit, stupa appellatur, deterioris lini, lucernarum ferè luminibus aptior. Et ipsa tamen pectitur ferreis hamis, donec omnis membrana decorticetur. Medullæ numerosior distinctio, candore, mollitia. Linumq; nere & uiris decorum est. Cortices quoq; decussi clibanis & furnis præbent usum. Ars depectendi digerendiq;: Iustum est è quinquagenis fascium libris quinas denas carminari. Iterum deinde in filo politur, illisum crebro in silice ex aqua: textūq; rursus tundit' clauis, semper iniuria melius. Inuentū iam est etiam quod ignibus non absumeretur. Viuum id uocant, ardentesq; in focis conuiuiorum ex eo uidimus mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis quàm possent aquis. Regum inde funebres tunicæ, corporis fauillam ab reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adustisq; sole Indiæ, ubi non cadunt imbres, inter diras serpentes: assuescitq; uiuere ardendo, rarū inuentu, difficile textu propter breuitatem. Rufus de cætero colos, splendescit igni. Cum inuentum est, æquat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem à Græcis asbestinū ex argumento naturæ. Anaxilaus autor est, linteo eo circundatā arborem, surdis ictibus, & qui non exaudiātur cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe. Proximus byssino, mulierū maxime delitijs circa Elim in Achaia genito: quaternis denarijs scripula eius permutata quondam, ut auri, reperio. Linteorum lanugo, è uelis nauium maritimarū maxime, in magno usu medicinæ est, & cinis spodij uim habet. Est & inter papauera genus quoddā, quo candorē lintea præcipuum trahunt. Tentatum est tingi linum quoque, & uestium insaniā accipere in Alexandri Magni primum classibus, Indo amne nauigantis, cum duces eius ac præfecti in certamine quodā uariassent insignia nauium, stupueruntq; littora flatu uersicoloria implente. Velo purpureo ad Actiū cum M. Antonio Cleopatra uenit, eodemq; effugit. Hoc fuit imperatoriæ nauis insigne. Postea in theatris tantū umbrā fecere: quod primus omnium inuenit Q. Catulus, cum Capitoliū dedicaret. Carbasina deinde uela primus in theatro duxisse traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis. Mox Cæsar dictator totū forum Romanum intexit, uiamq; sacram ab domo sua ad cliuum usq; Capitolinum, quod munere ipso gladiatorio mirabilius uisum tradunt. Deinde & sine ludis Marcellus Octauia sorore Augusti genitus, in ædilitate sua, auunculo xi consule Calendis Augusti, uelis forum umbrauit, ut salubrius litigantes consisterent: quantum mutatis moribus Catonis Censorij, qui sternendum quoq; forum muricibus censuerat. Vela nuper colore cœli stellata per rudentes, terra etiā in amphitheatris principis Neronis rubente: in cauis ædium, & muscum à sole defendunt. Cætero mansit candori pertinax gratia. Honor etiā & Troiano bello. Cur enim non & prælijs intersit, ut naufragijs? Thoracibus lineis paucos tamen pugnasse, testis est Homerus. Hinc fuisse & nauium armamēta apud eundem interpretantur eruditiores: quoniam cum sparta dixit, significauerit sata.

De

De sparti natura, & quando primum usus eius, & quomodo perficiatur, & quæ sine radice nascantur, & uiuant. Cap. II

SParti quidē usus multa post secula cœptus est: nec ante Pœnorū arma, quæ primum Hispaniæ intulerunt. Herba & hæc sponte nascens, & quæ nō queat seri, iuncusq; proprie aridi soli, uni terræ dato uitio. Nanq; id malum telluris est, nec aliud ibi seri aut nasci potest. In Africa exiguum & inutile gignitur. Carthaginiensis Hispaniæ citerioris portio, nec hæc tota, sed quatenus parit, montes quoq; sparto operit. Hinc strata rusticis eorum, hinc ignes facesq;, hinc calciamina, & pastorum uestis, animalibus noxium præterquam cacuminum teneritate. Ad reliquos usus laboriose euellitur, ocreatis cruribus, manibusq; tectis manicis, conuolutum osseis ligneisúe conamentis. Nunc iam in hyemem uix. Facillime tamen ab Idibus Maijs in Iunias: hoc maturitatis tempus. Vulsum fascibus in aceruo † adunatum biduo, tertio resolutum, spargitur in sole, siccaturq;, & rursus in fascibus redit sub tecta. Postea maceratur aqua marina optime, sed & dulci si marina desit. Siccatumq; sole iterum rigatur, si repente urgeat desiderium, perfusum calida in solio, ac siccatum stans cōpendium operæ fatetur. Hoc autem tunditur, ut fiat utile, præcipue in aquis mariq; inuictum. In sicco præferunt è cannabi funes. At spartum alitur etiam demersum, ueluti natalium sitim pensans. Est quidem eius natura interpollis, rursusq; quàm libeat uetustum nouo miscetur. Veruntamen complectetur animo, qui uolet miraculum æstimare, quanto sit in usu omnibus terris nauium armamentis, machinis ædificationum, alijsq; desiderijs uitæ. Ad hos omnes usus quæ sufficiant, minus XXX M passuum in latitudinem à littore Carthaginis nouæ, minusq; in longitudinem esse reperientur. Longius uehi impendia prohibent. Iunco Græcos ad funes usos nomini credamus, quo herbā eam appellant: postea palmarum folijs philuraq;, manifestum est: & inde translatum à Pœnis sparti usum, per q; simile ueri est. Theophrastus autor est, esse bulbi genus circa ripas amnium nascens, cuius inter summum corticem eamq; partem qua uescūtur, esse laneam naturam, ex qua mapalia uestesq; quædam conficiantur. Sed neq; regionē in qua id fiat, neq; quicquam diligentius, præterq; eriophoron id appellari, in exemplaribus, quæ quidem inuenerim, tradit: neq; omnino ullam mentionem habet sparti, cuncta cura magna persecutus CCCCXC annis ante nos, ut alio loco iam diximus, quo apparet, post id temporis spatium in usum uenisse spartum. Et quoniam à miraculis rerū cœpimus, sequemur eorum ordinem, in quibus uel maximum est, aliquid nasci aut uiuere sine ulla radice. Tubera uocantur hæc, undiq; terra circumdata, nullisq; fibris nixa, aut saltem capillamentis, nec utiq; extuberante loco in quo gignuntur, aut rimā agente, neq; ipsa terræ cohærent. Cortice etiā includuntur, ut planè nec terram esse possimus dicere, neq; aliud q; terræ callū. Siccis hæc ferè & sabulosis locis frutectosisq; nascūtur. Excedūt sæpe magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere. Duo eorū genera, harenosa dentibus inimica, & altera syncera. Distinguuntur & colore, ruffo nigroq;, & intus candido, laudatissima Africæ. Crescant, an ne uitium id terræ (neq; enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine qua futurū est: & uiuantne, an non, haud facile arbitror intelligi posse. Putrescendi enim ratio cōmunis est ijs cum ligno. Lartio Licinio prætorio uiro iura reddenti in Hispania Carthagine, paucis his annis scimus accidisse, mordenti tuber, ut deprehensus intus denarius primos dentes inflecteret. Quo manifestum erit, terræ naturam in se globari: quod certum est ex ijs, quæ nascuntur & seri non possunt.

† alias, animatū

De misy, & tuberibus: de fungis pezicis, laserpitio & magydari, & rubia, & radicula. Cap. III

SImile est quod in Cyrenaica prouincia uocant misy, præcipuum suauitate, odore ac sapore, sed carnosius: & quod in Thracia ceraunium. De tuberibus hæc traduntur peculiariter: Cum fuerint imbres autumnales, ac tonitrua crebra, tunc nasci, & maxime è tonitribus, nec ultra annum durare, tenerrima autem uerno esse. Quibusdam locis acceptātur

riguis

riguis & ſeruntur, ſicut Mitylenis. Negãt naſci niſi exundatione fluminũ inuecto ſemine ab Tiatis. Eſt autẽ is locus in quo plurima naſcuntur. Aſiæ nobiliſſima circa Lampſacum & Alopeconeſum, Græciæ uero circa Elin. Sunt & in fungorũ genere à Græcis dicti pezicæ, qui ſine radice aut pediculo naſcuntur. Ab his proximũ dicetur autoritate clariſſimum laſerpitium, quod Græci ſilphion uocant, in Cyrenaica prouincia repertum: cuius ſuccum uocant laſer, magnificum in uſu medicamentiſq;, & ad pondus argentei denarij penſum. Multis iam annis in ea terra non inuenitur: quoniam publicani, qui paſcua cõducunt, maius ita lucrum ſentientes, depopulantur pecorum pabulo. Vnus omnino caulis noſtra repertus memoria, Neroni principi miſſus eſt. Si quando incidit pecus in ſpem naſcentis, hoc deprehenditur ſigno: oue cum comederit dormiẽte protinus, capra ſternutãte. Diuq; iam nõ aliud ad nos inuehitur, quàm quod in Perſide aut Media & Armenia naſcitur large, ſed multo infra Cyrenaicũ: id quoq; adulteratũ gũmi, aut ſagopenio, aut faba fracta. Quo minus omittendũ uidetur, C. Valerio, M. Herẽnio COSS. Cyrenis aduecta Romã publice laſerpitij pondo XXX. Cæſarem uero dictatorem initio belli ciuilis, inter aurũ argentumq; protuliſſe ex ærario laſerpitij pondo CXI. Id apud autores Græciæ euidentiſſimos inuenimus natum imbre piceo repente madefacta tellure, circa Heſperidum hortos Syrtinq; maiorem, ſeptẽ annis ante oppidũ Cyrenarum, quod conditũ eſt urbis noſtræ anno CXLIII. Vim autem illam per quatuor milia ſtadium Africæ ualuiſſe. In ea laſerpitium gigni ſolitum, rem feram ac contumacem: & ſi coleretur, in deſerta fugientem: radice multa craſſaq;, caule ferulaceo, haud ſimili craſſitudine. Huius folia maſpetum uocabant apio maxime ſimilia. Semen erat foliaceum, folium ipſum uere deciduum. Veſci pecora ſolita, primoq; purgari, mox pingueſcere, carne mirabilem in modum iucunda. Poſt folia amiſſa, caule ipſo & homines ueſcebãtur decocto, aſſo, elixoq;: eorum quoq; corpora XL. primis diebus purgante à uitijs omnibus. Succus duobus modis capiebatur, è radice atq; caule. Et hæc duo erant nomina, rhizias, atq; caulias, uilior ille ac putreſcens. Radice cortex niger, & ad mercis adulteria. Succum ipſum in uaſa coniectum, admixto furfure, ſubinde concutiendo ad maturitatem perducebant: ni ita feciſſent, putreſcentẽ. Argumentum erat maturitatis, color, ſiccitaſq; ſudore finito. Alij tradunt laſerpitij radicem fuiſſe maiorem cubitali, tuberq; in ea ſuper terram. Hoc inciſo, profluere ſolitum ſuccũ ceu lactis, ſupernato caule, quem magydarin uocarunt. Folia aurei coloris pro ſemine fuiſſe; cadẽtia à canis ortu, auſtro flante. Ex his laſerpitium naſci ſolitũ, annuo ſpacio & radice & caule cõſummãtibus ſeſe. Hoc & circũfodi ſolitũ prodidere. Nec purgari pecora, ſed ægra ſanari, aut protinus mori, quod in paucis accidere. Perſico ſilphio prior opinio congruit. Alterũ genus eſt quod magydaris uocatur, tenerius & minus uehemens, ſine ſucco: quod circa Syriam naſcitur, nõ proueniens in Cyrenaica regione. Gignitur & in Parnaſo monte copioſius, quibuſdã laſerpitium uocantibus, perq; omnia adulteratur rei ſaluberrimæ utiliſſimæq; autoritas. Probatio ſynceri prima in colore modice ruffo, & cum frangitur, candido intus, mox tranſlucente: gutta aquæ ſaliuaq; liqueſcit. Vſus in multis medicaminibus. Sunt etiamnũ duo genera, nõ niſi ſordido nota uulgo, cum quęſtu nullo polleant. In primis rubia, tingendis lanis & corijs neceſſaria. Laudatiſſima Italica, & maxime ſuburbana, & omnes penè prouinciæ ſcatent ea. Spõte prouenit, ſeriturq; ſimilitudine eruiliæ. Verum ſpinoſus ei caulis: geniculatus hic eſt, quinis circa articulos in orbe folijs. Semen eius rubrum eſt. Quos in medicina uſus habeat, ſuo dicemus loco. At quæ uocatur radicula, lauandis demum lanis ſuccum habet: mirum, quantum conferens candori mollitiæq;. Naſcitur ſatiua ubiq;, ſed ſponte præcipua in Aſia Syriaq;, ſaxoſis & aſperis locis. Trans Euphratem tamen laudatiſſima, caule ferulaceo tenui, & ipſo cibis indigenarum expetito, & tingenti quicquid ſit, cum quo decoquatur, folio oleæ. Struthion Græci uocant, floret æſtate, grata aſpectu: uerũ ſine odore, ſpinoſa, & caule lanuginoſo. Semen ei nullum, radix magna, quæ conciditur ad quem dictum eſt uſum.

De hortorum cura, & digestio terræ nascentium præter fruges & frutices. Cap. IIII.

AB his superest reuerti ad hortorum curam, & suapte natura memorandam, & quoniam antiquitas nihil prius mirata est, quàm Hesperidum hortos, ac regum Adonis & Alcinoi, itemq; pensiles, siue illos Semiramis, siue Assyriæ rex Cyrus fecit, de quorum opere alio uolumine dicemus. Romani quidem reges ipsi coluere. Quippe etiam superbus Tarquinius nunciũ illũ sæuũ atq; sanguinariũ filio remisit ex horto. In XII. tabulis legum nostrarũ nusquã nominatur uilla, semper in significatione ea hortus: in horti uero hæredium. Quam rem comitata est & religio quædam: hortosq; & fores tantum contra inuidentium effascinationes dicari uidemus. In remedio satyrica signa, quanquã hortos tutelæ Veneris assignante Plauto. Iam quidam hortorum nomine in ipsa urbe delicias, agros, uillasq; possident. Primus hoc instituit Athenis Epicurus hortorũ magister. Vsq; ad eum, moris non fuerat in oppidis haberi rura. Romæ quidem per se hortus ager pauperis erat. Ex horto plebei macellum, quanto innocentiore uictu? Mergi enim credo in profunda satius est, & ostrearũ genera naufragio exquiri, aues ultra Phasidẽ amnem peti, & fabuloso quidem terrore tutas, imò sic pretiosiores, alias in Numidiã atq; Æthiopiæ sepulchra: aut pugnare cum feris, mandiq; capientem quod mandat alius. At hercule quàm uilia hæc, quàm parata uoluptati satietatiq;, nisi eadem quæ ubique indignatio occurreret? Ferendum sanè fuerit exquisita nasci poma, alia sapore, alia magnitudine, alia mõstro, pauperibus interdicta: inueterari uina, saccisq; castrari: nec cuiq; adeo longã esse uitam, ut non ante se genita potet: è frugibus quoq; quoddã alimentũ sibi excogitasse luxuriam, ac medullam tantum earũ, superq; pistrinarum operibus & cælaturis uiuere, alio pane procerum, alio uulgi, tot generibus usq; ad infimam plebem descendente annona. Etiámne in herbis discrimen inuentum est, opesq; differentiam fecere in cibo, etiam uno asse uenali? In his quoq; aliqua sibi nasci tribus negant, caule in tantum saginato, ut pauperis mẽsa nõ capiat. Syluestres fecerat natura corrudas, ut quisq; demeteret passim. Ecce altiles spectantur asparagi. Et Rauenna ternos libris rependit. Heu prodigia uentris. Mirum esset non licere pecori carduis uesci, non licet plebei. Aquæ quoq; separantur: & ipsa naturæ elementa ui pecuniæ discreta sunt. Hi niues, illi glaciem potant, pœnasq; montium in uoluptatem gulæ uertũt. Seruatur algor æstibus, excogitaturq; ut alienis mensibus nix algeat. Decoquunt alij aquas, mox & illas hyemant. Nihil itaq; homini sic, quomodo rerum naturæ placet. Etiámne herba aliqua diuitijs tantũ nascitur? Nemo Sacros Auentinosq; montes, & iratæ plebis secessus circũspexerit. Mors enim certe æquabit quos pecunia superauerit. Itaq; hercule nullũ macelli uectigal maius fuit Romæ, clamore plebis incusantis apud omnes principes, donec remissum est portoriũ mercis huius: cõpertumq; non aliter quæstuosius censum haberi aut tutius, ac minore fortunæ iure, cũ credatur pensio ea pauperum. Is in solo sponsor est, & sub dio reditus, superficiesq; cælo quocunque gaudens. Hortorum Cato prædicat caules. Hinc primum agricolæ æstimabãtur prisci, & sic statim faciebant iudicium, nequam esse in domo matremfamiliâs (etenim hæc cura fœminæ dicebatur) ubi indiligẽs esset hortus. Quippe è carnario aut macello uiuendum esse. Nec caules ut nũc maxime probabant, dãnantes pulmentaria quæ egerẽt alio pulmentario. Id erat oleo parcere. Nam gari desideria etiam erant in exprobratione. Horti maxime placebant, quia non egerent igni, parcerentq; ligno, expedita res & parata semper: unde & acetaria appellantur, facilia concoqui, nec oneratura sensum cibo, & quæ minime accenderent desiderium panis. Pars eorum ad condimenta pertinens, fatetur domi uersuram fieri solitam, atque non Indicum piper quæsitum, quæq; trans maria petimus. Iam in fenestris suis plebs urbana in imagine hortorum quotidiana oculis rura præbebant, antequam præfigi prospectus omnis coegit multitudinis innumeræ sæua latrocinatio. Quam ob rem sit aliquis & his honos, néue autoritatem rebus uilitas adimat, cum præ-

sertim

sertim etiam cognomina procerum inde nata uideamus: Lactucinosq; in Valeria familia nõ puduisse appellari:& cõtingat aliqua gratia operæ curæq; nostræ, Virgilio quoq; confesso,quàm sit difficile uerborum honorem tam paruis perhibere. Hortos uillæ iungendos non est dubium,riguosq; maxime habendos, si contingat profluo amne. Si minus,è puteo pertica,organisúe neumaticis,uel tollenonum haustu rigandos.Solum proscindendum à fauonio,in autumnum præparandum est post XIIII.dies,iterandumq; ante brumam.Octo iugerum operis palari iustum est.Fimum tres pedes alte cum terra misceri, areis distingui easq; resupinis puluinorum toris, ambire singulas tramitum sulcis, quà detur accessus homini, scatebrisq; decursus. In hortis nascentium alia bulbo commendantur,alia capite,alia caule,alia folio,alia utroque, alia semine, alia cortice,alia cute, aut cartilagine,alia carne,alia tunicis carnosis.Aliorum fructus in terra est, aliorum & extra,aliorum nõ nisi extra.Quædam iacent crescuntq;,ut cucurbitæ & cucumis. Eadem & pendent, quanquam grauiora multo etiam ijs quæ in arboribus gignuntur. Sed cucumis cartilagine.Cortex huic uni maturitate transit in lignum.Terra conduntur rhaphani, napiq;,& rapa,atque alio modo inulæ,siser,pastinacæ.Quædã uocabimus ferulacea,ut anethum,maluas.Nanq; tradunt autores,in Arabia maluas septimo mense arborescere,baculorũ usum præbere exẽplo. Sed & arbor est malua in Mauritania Lixi oppidi æstuario,ubi Hesperidum horti fuisse produntur CC.pas.ab Oceano, iuxta delubrũ Herculis, antiquius Gaditano,ut ferũt.Ipsa altitudinis pedũ XX. crassitudinis quam circũplecti nemo possit. In simili genere habebitur & cannabis. Nec non & carnosa aliqua appellabimus,ut spongias in humore pratorum enascentes. Fungorum enim callum, in ligni arborumq; natura diximus,& alio genere tuberum paulo ante.

Natura & genera,& historia nascentium in hortis rerum. Cap. V

CArtilaginei generis,extraq; terrã est cucumis,mira uoluptate Tiberio principi expetitus. Nullo quippe non die contigit ei,pensiles eorum hortos promouentibus in soles rotis olitoribus: rursusq; hybernis diebus intra specularium munimenta reuocantibus. Quin & lacte mulso,semine eorum biduo macerato,apud antiquos Græciæ autores scriptum est seri oportere,ut dulciores fiant. Crescũt qua cogũtur forma. In Italia uirides & quàm minimi,in prouincijs quàm maximi & citrini aut nigri. Placẽt copiosissimi Africæ,grandissimi Mœsiæ:cum magnitudine excessere, pepones uocantur. Viuunt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt in cibis, non insalubres tamen plurimum. Natura oleum odere mire,nec minus aquas diligunt. Desecti quoq;,ad eas modice distantes adrepunt,contrà oleum refugiunt:aut si quid obstet,uel si pendeant, curuantur. Idq; uel una nocte deprehenditur, si uas cum aqua subijciatur à quatuor digitorum interuallo descendentibus ante posterum diem:at si oleum eodẽ modo sit, in hamos curuatis .Iidem in fistula flore demisso,mira longitudine crescunt.Ecce cũ maxime noua forma eorum in Campania prouenit, mali cotonei effigie. Forte primo natũ ita audio unũ, mox semine ex illo genus factum,melopeponas uocãt. Non pendent hi,sed humi rotundantur.Mirum in his,præter figuram coloremq;,& odorem, quod maturitatem adepti, quanquam non pendentes,statim à pediculo recedunt. Columella suum tradit commentum,ut toto anno contingant:Fruticem rubi quàm uastissimum in apricum locum transferre,& recidere, duûm digitorum relicta stirpe, circa uernum æquinoctium:ita in medulla rubi semine cucumeris insito, terra minuta fimoq; circumaggeratas resistere frigori radices. Cucumerum Græci tria genera fecere:Laconicum,Scytalicũ,Bœoticũ.Ex his tantum Laconicũ aqua gaudere.Sunt qui herba,quæ uocatur culix nomine,trita, semen eorum maceratum seri iubeant,ut sine semine nascantur. Similis & cucurbitis natura,duntaxat in nascendo.Æque hyemem odere.Amant rigua ac fimum . Seruntur ambo semine in terra sesquipedali fossura, inter æquinoctium uernũ & solstitium : Parilibus tamen aptissime. Aliqui malũt ex Calen.Martij cucurbitas,& Nonis cucumeres,& per quinquatrũs se

trus serere, simili modo reptantibus flagellis, scandentes parietum aspera in tectum usq;, natura sublimitatis auida. Vires sine adminiculo standi non sunt, uelocitas pernix, leui umbra cameras ac pergulas operiens. Inde hæc duo prima genera: Camerarium, & plebeium, quod humi repit. In priore mire tenui pediculo libratur pondus immobile auræ. Cucurbita quoq; omni modo fastigiatur, uaginis maxime uitilibus, coniecta in eas postquam defloruit. Crescit qua cogitur forma, plerunq; & draconis intorti figura. Libertate uero pensili concessa, iam uisa est IX pedum lōgitudinis. Particulatim cucumis floret, sibi ipse superflorescens, & sicciores locos patitur, candida lanugine obductus, magisq; cum crescit. Cucurbitarum numerosior usus. Et primus caulis in cibo. Atq; ex eo in totum natura diuersa. Nuper in balinearum usum uenere urceorum uice. Iampridem uero etiā cadorum ad uina condenda. Cortex uiridi tener. Deraditur nihilominus in cibis. Cibos salubres ac leues pluribus modis existimant, qui perfici humano uentre nō queant, sed non intumescant. Semina quæ proxima collo fuerint, proceras pariunt: item ab imis, sed non comparandas supradictis: quæ in medio, rotūdas: quæ lateribus, crassas breuioresq;. Siccantur in umbra, & cum libeat serere, in aqua macerantur. Cibis quo longiores tenuioresque, eo gratiores. Et ob id salubriores quæ pendendo creuere, minimūq; seminis tales habent, duritia eius in cibis gratiam terminante. Eas quæ semini seruentur, ante hyemē præcidi non est mos. Postea fumo siccantur, condendis hortensiorum seminibus rusticæ supellectili. Inuenta est ratio, qua cibis quoque seruarentur, eodemq; modo cucumis, usque ad alios penè prouentus, & id quidē in muria fit. Sed & scrobe, opaco in loco harena substrato, fœnoq; sicco opertos, ac deinde terra, uirides seruari tradunt. Sunt & syluestres in utroq; genere, & omnibus ferè hortensibus. Sed & his medica tantum natura est. Quam ob rem differentur in sua uolumina. Reliqua cartilaginum naturæ terra occultantur omnia. In quibus de rapis abunde dixisse poteramus uideri, nisi medici masculini sexus facerent in his rotunda: latiora uero & concaua fœminini, præstantiora suauitate, & ad condiendum faciliora, quæ sæpius sata transeunt in marem. Iidem naporum V. genera fecere: Corinthium, Cleonæum, Liothasium, Bœoticum, & quod per se uiride dixerunt. Ex ijs in amplitudinem adolescit Corinthium, nuda ferè radice. Solū enim hoc genus superne tendit, non ut cætera in terram. Liothasium quidam Thracium appellant, frigorū patientissimum. Ab eo Bœoticum dulce est, rotunditate etiam breui notabile, neq; ut Cleonæum prælongum. In totum quidem, quorum tenuiora folia, ipsi quoq; dulciores: quorū scabra & angulosa & horrida, amariores. Est præterea genus syluestre, cuius folia sunt erucæ similia. Palma Romæ Amiterninis datur, inde Nursinis, tertia nostratibus. Cætera de satu eorum in rapis dicta sunt. Cortice & cartilagine constant raphani: multisq; eorum cortex crassior etiam quàm quibusdam arborum. Amaritudo plurima illi est, & pro crassitudine corticis. Cætera quoq; aliquando lignosa. Et uis mira colligēdi spiritum, laxandiq; ructum. Ob id cibus illiberalis, utiq; si proxime olus mandatur: si uero cum oliuis drupis, rarior ructus fit, minusq; fœtidus. Ægypto mire celebratur propter olei fertilitatem, quod è semine eius faciunt. Hoc maxime cupiunt serere, si liceat: quoniam & quæstus plus quàm è frumento, & minus tributi est, nullumq; copiosius oleum. Genera raphani Græci fecere tria foliorum differentia, crispi, atq; leuis, & tertium syluestre. Atque huic leuia quidem, sed breuiora ac rotunda, copiosaq; atque fruticosa: sapor autem asper, & medicamenti instar ad eliciendas aluos. Et in prioribus tamen differentia seminis est, quoniam aliqua peius, aliqua admodum exiguum ferunt. Hæc uitia non cadunt nisi in crispa folia. Nostri alia fecere genera. Algidense à loco, longum atque translucidum. Alterum rapi figura, quod uocāt Syriacum, suauissimum ferè ac tenerrimum, hyemisq; patiens. Præcipuum tamen est, quod è Syria non pridem aduectum apparet, quoniam apud autores non reperitur, id autem tota hyeme durat. Etiamnum unū syluestre Græci agrion uocant, Pontici armon, alij leucen, nostri armoraciam, fronde copiosius quàm

corpore

corpore.In omnibus aūt probandis maxime spectātur caules.Immitium enim rotundiores crassioresq́;, ac longis canalibus.Folia ipsa tristiora, & angulis horrida. Seri uult rhaphanus terra soluta,humida.Fimum odit,palea cōtentus.Frigore adeo gaudet,ut in Germania infantiū puerorū magnitudinē æquet.Seritur post Idus Feb.ut uernus sit, iterūq́; circa Vulcanalia,quæ satio melior.Multi & Martio & Aprili serunt,& Septēbri.Incipiente incremento,confert alterna folia circūobruere,ipsos uero accumulare. Nā qui extra terram emersit,durus fit atq; fungosus. Aristomachus detrahi folia per hyemē iubet,& ne lacunæ stagnent accumulare:ita in æstatem grandescere.Quidam prodidere, si palo adacto cauerna palea insternatur sex digitorum altitudine, deinde in semen fimūq́; & terra congeratur,ad magnitudinē scrobis crescere.Præcipue tamen salsis alūtur.Itaq; etiam talibus aquis irrigantur,& in Ægypto nitro spargūtur,ubi sunt suauitate præcipui.In totum quoq; salsugine amaritudo eorū eximitur,fiuntq́; coctis similes.Nāq; & cocti dulcescūt, & in naporum uicem transeunt.Crudos medici suadent ad colligenda acria uiscerum dandos cum sale ieiunis esse,atq; ita uomitionibus præparant meatū. Tradunt & præcordijs necessariū hunc succū,quando phthisin cordi intus inhærentē, nō alio potuisse depelli cōpertū sit in Ægypto,regibus corpora mortuorū ad scrutandos morbos insecātibus.Atq; ut est Græca uanitas,fertur in templo Apollinis Delphis adeo cæteris cibis prælatus rhaphanus ut ex auro dicaretur,beta ex argēto,rapū è plumbo.Scires non ibi genitū M.Curium imperatorem,quem in hospitio,legatis aurū repudiaturo afferentibus,rapū torrentem in foco inuētum annales nostri prodidere.Scripsit & Moschion Græcus unū de rhaphano uolumē.Vtilissimi in cibis hyberno tēpore existimātur:ijdēq́; dētibus semper inimici,quoniā atterāt.Ebora certe poliunt.Odiū his cū uite maximū, refugitq́; iuxtà satos. Lignosiora sunt reliqua,in cartilaginū genere à nobis posita.Mirūq́;, omnibus uehementiam saporis inesse. Ex ijs pastinacæ unum genus agreste sponte prouenit, staphilinos Græce dicitur.Alterum seritur radice uel semine,primo uere uel autumno, ut Hygino placet februario,augusto,septēbri, octobri, solo quàm altissime refosso. Annicula utilis esse incipit,bima utilior,gratior autumno,patinisq́; maxime. Et sic quoq; uirus illi intractabile est. Hibiscū à pastinaca gracilitate distat,damnatum in cibis,sed medicinę utile. Est & quartum genus in eadem similitudine pastinacæ,quā nostri gallicam uocant. Græci uero daucon:cuius genera etiam quatuor fecere. Inter medica dicendum siser,& ipsum Tiberius princeps nobilitauit, flagitans omnibus annis à Germania. Gelduba appellatur castellum Rheno impositū, ubi generositas præcipua. Ex quo apparet frigidis locis conuenire.Inest longitudine neruus, qui decoctis extrahitur amaritudinis tamen magna parte relicta:quæ mulso in cibis temperata,etiam in gratiam uertitur. Neruus idem & pastinacæ maiori,duntaxat anniculæ.Siseris satus mēsibus,februario,martio,aprili,augusto,septembri,octobri. Breuior his est,sed torosior amariorq́;,inula, per se stomacho inimicissima:eadem dulcibus mixtis saluberrima.Pluribus modis austeritate uicta gratiam inuenit.Nanq; & in pollinē tunditur arida,liquidoq́; dulci temperatur: & decocta posca, aut asseruata,uel macerata pluribus modis, & tunc mixta defruto, aut subacta melle, uuisue passis,aut pinguibus caryotis.Alio rursus modo cotoneis,malis,uel sorbis,aut prunis,aliquando pipere aut thymo uariata,defectus pręcipue stomachi excitat,illustrata maxime Iuliæ Augustæ quotidiano cibo.Superuacuū eius semen,quoniā oculis ex radice excisis, ut harundo seritur.Et hæc autem seritur, & siser, & pastinaca utroq; tempore, uere & autumno,magnis seminū interuallis,nullâue minus quàm ternorum pedum, quoniam spatiose fruticat.Siser autem transferre melius. Proxima his est bulborū natura quos Cato in primis serendos præcipit,celebrans Megaricos.Verū nobilissima est scilla,quanq́; medicamini nata, acetoq́; exacuendo. Nec ulli amplitudo maior,sicut nec uis asperior. Duo genera medica:Masculus albis folijs,fœmina nigris:Et tertiū genus est cibis gratum:Epimenidium uocatur angustius folio,ac minus aspero.Seminis plurimum omnibus. Cele-

rius tamen proueniunt satæ bulbis circa latera natis. Et ut crescant, folia quæ sunt his ampla, deflexa circa obruuntur. Ita succum omnem in se trahunt capita. Sponte nascuntur copiosissime in Balearibus Ebusoq; insulis, ac per Hispanias. Vnum de ijs uolumen condidit Pythagoras philosophus, colligens medicas uires, quas proximo reddemus libro. Reliqua bulborum genera differũt colore, magnitudine, suauitate. Quippe cum quidam crudi mandantur, ut in Cherroneso Taurica. Post hos in Africa nati maxime laudantur, mox Apuli. Genera Græci hæc fecere: Bulbinen, setanion, pythion, acrocorion, ægilopa, sisyrinchion. In hoc mirum, imas eius radices crescere hyeme: uerno autem cum apparuerit uiola, minui ac contrahi, tum deinde bulbum pinguescere. Est inter genera, quod in Ægypto aron uocant, scyllæ proximum amplitudine, folijs lapathi, caule recto duûm cubitorum, baculi crassitudine, radice mollioris naturæ, quæ edatur & cruda. Effodiũtur bulbi ante uer, aut deteriores ilico fiunt. Signum maturitatis, folia inarescentia ab imo. Vetustiores improbant. Item paruos & longos. Contra rubicundis rotundioribusq; laus, & grandissimis. Amaritudo plerisq; in uertice est. Media eorum dulcia. Bulbos non nasci, nisi ex semine, priores tradiderunt. Sed & Prænestinis campis sponte nascuntur, ac sine modo etiam in Remorum aruis.

De hortensium herbarum radicibus, folijs, floribus, coloribus. Cap. VI

HOrtensibus omnibus ferè singulę radices, ut rhaphano, betæ, apio, maluæ. Amplissima aũt lapatho, ut quæ descendat ad tria cubita. Syluestri minores, tumidæ. Effossa quoq; diu uiuit. Quibusdam tamen capillatæ, ut apio, maluæ. Quibusdam surculosæ, ut ocimo. Alijs carnosæ ut betæ, aut magis etiamnum croco. Aliquibus ex cortice & carne constant, ut rhaphano, & rapis. Quorundam geniculatæ sunt ut graminis. Quæ rectam non habent radicem, statim plurimis nituntur capillamentis, ut atriplex, & blitum. Scilla autem & bulbi, & cepe, & allium, non nisi in rectum radicantur. Sponte nascentium quædam numerosiora sunt radice quàm folio, ut aspalax, perdicium, crocum. Florent cum fraxino serpyllum, abrotanum, napi, rhaphani, menta, ruta, & cætera quidem cum cœpere deflorescunt. Ocimum autem particulatim & ab imo incipit: qua de causa diutissime floret. Hoc & in heliotropio herba euenit. Flos alijs candidus, alijs luteus, alijs purpureus. Folia cadunt à cacuminibus, origano, inulæ, & aliquando rutæ iniuria læsæ. Maxime concaua sunt cepæ, gethyo. Allium cepasq; inter deos iureiurãdo habet Ægyptus. Cepe genera apud Græcos, sardia, samothracia, alsidena, setania, schista, Ascalonia, ab oppido Iudeæ nominata. Omnibus etiã odor lachrymosus, & præcipue Cyprijs, minime Gnidijs. Omnibus corpus totum pinguitudinis earum cartilagine. E cunctis setania minima excepta tusculana, sed dulcis. Schista autem & ascalonia condiuntur. Schistam hyeme cum coma sua relinquunt, uere folia detrahunt, & alia subnascuntur ijsdem diuisuris: unde & nomen. Hoc exemplo reliquis quoq; generibus detrahi iubent, ut in capita crescant potius quàm in semina. Ascaloniarum propria natura. Etenim uelut steriles sunt ab radice, & ob id semine seri illas, non deponi iussere Græci. Præterea serius circa uer cum germinãt trãsferri, ita crassescere, & tunc properare præteriti temporis pensitatione. Festinandũ autem in his est, quoniam maturæ celeriter putrescunt. Si deponantur, & caulem emittunt & semen, ipsæq; euanescunt. Est & colorũ differentia. Samo enim & Sardibus candidissimæ proueniunt. Sunt in honore & Creticæ, de quibus dubitant an eædẽ sint quæ Ascaloniæ: quoniã satis capita crassescũt: depositis, caules & semina. Distãt sapore tantũ dulci. Apud nos duo prima genera. Vnum condimentarium, quod illi gethyon, nostri pallacanã uocant. Seritur mensibus martio, aprili, maio. Alterum capitatum, æque ab æquinoctio autumni, uel fauonio. Genera eius austeritatis ordine, Africana, Gallica, Tusculana, Amiternina. Optima autem quę rotundissima. Itẽ ruffa acrior quàm candida, sicca, quàm uiridis, & cruda quàm cocta, sicca quàm condita. Seritur Amiternina frigidis & humidis locis, & sola allij modo capite, reliquæ semine. Proximaq; æstate nullũ semen emittunt, sed

caput

caput tantum quod inareſcit. Sequenti autem anno permutata ratione ſemen gignitur, caput ipſum corrumpitur. Ergo omnibus annis ſeparatim ſemen cepe cauſa ſeritur, ſeparatim cepe ſeminis. Seruantur autem optime in paleis. Gethyum penè ſine capite eſt, ceruicis tantum longæ, & ideo totum in fronde, ſæpiusq; reſecatur, ut porrum. Ideo & illud ſerunt, nō deponunt. Cætero cepas ter foſſo ſolo ſeri iubent, extirpatis radicibus herbarum in iugera denas libras. Intermiſceri ſatureiā, quoniā melius proueniat. Runcari præterea, & ſarriri, ſi non ſæpius, quater. Aſcaloniā menſe Februario ſerunt noſtri. Semen ceparum nigreſcere incipiens, antequam marceſcat metunt. Et de porro in hanc cognationem dici conueniat, præſertim cum ſectiuo nuper autoritatem dederit princeps Nero, uocis gratia, ex oleo ſtatis menſium omnium diebus, nihilq; aliud, ac ne pane quidem ueſcendo. Seritur ſemine ab æquinoctio autumno: ſi ſectiuum facere libuit, denſius. In eadem area ſecatur donec deficiat, ſtercoraturq; ſemper ſi nutritur in capita antequam ſecetur. Cum increuit in aliam aream transfertur, ſummis folijs leuiter reciſis ante medullam, & capitibus retractis, tunicisúe extremis. Antiqui ſilice uel tegula ſubiecta capita dilatabant. Hoc item in bulbis. Nunc ſarculo leuiter conuelluntur radices, ut delumbatæ alant, neq; diſtrahant. Inſigne quod cum fimo lætoq; ſolo gaudeat, rigua odit, & tamen proprietate quadam ſoli conſtat. Laudatiſſimus in Ægypto, mox orchiæ atq; ariciæ. Sectiui duo genera. Herbaceum folio inciſuris eius euidentibus, quo utuntur medicamētarij. Alterum genus ſuauioris folij, rotundiorisq;, inciſuris leuioribus. Fama eſt, Melā equeſtris ordinis reum ex procuratione à Tiberio principe accerſitū, in ſumma deſperatiōe ſucco porri ad trium denariorum argenteorum pondus hauſto, confeſtim expiraſſe ſine cruciatu. Ampliorem modum negant noxium eſſe. Allium ad multa ruris præcipue medicamenta prodeſſe creditur. Tenuiſſimis & quæ ſeparantur in uniuerſum uelatur membranis, mox pluribus coagmentatur nucleis, & his ſeparatim ueſtitis. Aſperi ſaporis, quo plures nuclei fuere, hoc eſt aſperius. Tedium huic quoq; halitu, ut cepis, nullum tamen coctis. Generū differentia in tempore. Pręcox matureſcit LX. diebus. Tum in magnitudine. Vlpicum quoque in hoc genere Græci appellauere allium Cyprium, alij antiſcorodon, præcipue Africæ celebratum inter pulmentaria ruris, grandius alio. Tritum in oleo & aceto, mirum quantum increſcat ſpuma. Quidam ulpicum & allium in plano ſeri uetant, caſtellatimq; grumulis imponi, diſtantibus inter ſe pedes ternos. Inter grana digiti intereſſe debent, ſimulatque tria folia eruperint, ſarriri. Grandeſcunt quo ſæpius ſarriuntur. Matureſcentium caules depreſſi in terram obruuntur, ita cauetur ne in frondem luxurient. In frigidis utilius uere ſeri quàm autumno. Cæterum ut odore careant, omnia hæc iubentur ſeri cum luna ſub terra ſit, colligi cum in coitu. Sine his Menāder è Græcis autor eſt, allium edentibus, ſi radicem betæ in pruna toſtam ſuperederint, odorē extingui. Sunt qui & allium & ulpicum inter Cōpitalia ac Saturnalia ſeri aptiſſime putēt. Alliū & ſemine prouenit, ſed tarde. Primo enim anno porri craſſitudine capite efficitur: ſequenti diuiditur, tertio conſummatur: pulchriusq; tale exiſtimant quidam. In ſemen exire nō debet: ſed intorqueri caulis ſationis gratia, uti caput ualidius fiat. Quod ſi diutius allium cepeq; inueterari libeat, aqua ſalſa tepida capita intingenda ſunt. Ita diuturniora fient, melioraq; uſui, ſed in ſatu ſterilia. Alij contenti ſunt primo ſuper prunas ſuſpendiſſe, abundeq; ita profici arbitrātur ne germinent. Quod facere allium cepamq; extra terrā quoq; certum eſt, & cauliculo acto euaneſcere. Aliqui & allium palea optime ſeruari putant. Allium eſt & in aruis ſponte naſcens, alum hoc uocant: quod aduerſus improbitatem alitum depaſcentium ſemina coctum, ne renaſci poſſit, abijcitur: ſtatimq; quæ deuorauere aues, ſtupentes manu capiuntur, & ſi paulum commorauere ſopitæ. Eſt & ſylueſtre, quod urſinum uocant odore molli, capite prætenui, folijs grandibus.

Quoto die quæq; herbæ naſcuntur ſatæ,& quomodo quæq; formentur uel digerantur,& quorum ſingula genera ſunt,& quorum plura. Cap. VII

IN horto ſatorum celerrime naſcũtur ocimum,blitũ,napus,eruca:tertio enim die erumpunt:anethum quarto,lactuca quinto,rhaphanus ſexto,cucumis & cucurbitę ſeptimo, prior cucumis,naſturtiũ ac ſinapi quinto,beta æſtate ſexto,hyeme decimo,atriplex octauo,cepe XIX.aut XX.gethyum X.aut XII.Contumacius coriandrũ.Cunila quidẽ & origanum poſt XXX.diem.Omnium autẽ difficillime apium,quadrageſimo enim die cum celerrime,quinquageſimo maiore ex parte emergit. Aliquid & ſeminũ ętas confert,quoniam recentiora maturius gignuntur:in porro,gethyo,cucumere,cucurbita.Ex uetere aũt celerius proueniunt apium,beta,cardamum,cunila,origanum,coriãdrum. Mirum in betæ ſemine:non enim totum eodẽ anno gignit,ſed aliquid ſequente,aliquid tertio.Itaq; ex copia ſeminis,modice naſcitur.Quædã anno tantũ ſuo pariunt,quædã ſæpius,ſicut apiũ, porrum,gethyum.Hæc enim ſemel ſata,pluribus annis reſtibili fertilitate proueniunt.Semina plurimis rotunda,aliquibus oblõga,paucis foliacea & lata,ut atriplici. Quibuſdam anguſta & canaliculata,ut cumino.Differunt & colore,nigro candidoq;:item duritie.Surculacea in folliculo ſunt rhaphano,ſinapi,rapo.Nudũ ſemen apij,coriandri,anethi,fœniculi,cumini.Cortice obducta bliti,betæ,atriplicis,ocimi.At lactucis in lanugine. Nihil ocimo fœcundius,cum maledictis ac probris ſerendum præcipiunt, ut lætius proueniat: ſato pauitur terra. Et cuminum qui ſerunt precantur ne exeat. Quæ in cortice ſunt,difficillime inareſcunt, maximeq; ocimum,& gith. Siccantur omnia,ac ſunt fœcunda. Vtique meliora naſcuntur aceruatim ſato ſemine,quàm ſparſo. Ita certe porrum & allium ſerunt in lacinijs colligatum. Apium etiam paxillo cauerna facta, ac fimo ingeſto. Naſcuntur autem omnia aut ſemine, aut auulſione. Quædã ſemine & ſurculo,ut ruta, origanum,ocimum: præcidunt enim & hoc cum peruenit ad palmæ altitudinem. Quædam & radice & ſemine, ut cepa,allium,bulbi,& ſi quorum radicem anniferorum relinquunt.Eorum uero quę à radice naſcuntur,radix diuturna & fruticoſa eſt,ut bulbi, gethyi,ſcillæ. Fruticant alia & non capite, ut apium & beta.Caule reciſo ferè quidem omnia regerminant,exceptis quæ non ſcabrum caulem habent: & in uſum uero ocimum, rhaphanus,lactuca. Hanc etiam ſuauiorẽ putãt à regerminatione.Rhaphanus utiq; iucundior detractis folijs antequam decauleſcat.Hoc & in rapis.Nam & eadem direptis folijs cooperta terra creſcunt,durãtq; in æſtate.Singula genera ſunt ocimo, lapatho,blito,naſturtio,erucæ,atriplici, coriandro, anetho:Hæc enim ubiq; eadem ſunt,neque aliud alio melius uſquam. Rutam furtiuam tantum prouenire fertilius putant,ſicut apes furtiuas peſſime. Naſcuntur etiam non ſata, mentaſtrum,nepeta,intubum,pulegium. Contrà plura genera ſunt eorum quæ diximus dicemuſq;,& in primis apio.

Natura & genera, & hiſtoriæ ad condimenta in horto ſatarum rerum XXXVI. Cap. VIII

ID enim q̃d ſpõte in humidis naſcitur,helioſelinũ uocatur,uno folio,nec hirſutũ. Rurſus in ſiccis hippoſelinũ,pluribus folijs,ſimile helioſelino. Tertiũ eſt oreoſelinũ, cicutæ folijs,radice tenui,ſemine anethi,minutiore tantũ. Et ſatiui aũt differẽtiæ in folio, denſo, criſpo,aut rariore & leuiore.Itẽ caule tenuiore,aut craſſiore. Et caulis aliorũ cãdidus eſt,aliorum purpureus,aliorũ uarius.Lactucæ Græci tria fecere genera: Vnũ lati caulis,adeo ut hoſtiola olitoria ex his factitari ꝓdiderint.Foliũ his paulo maius herbaceo & anguſtiſſimum,ut alibi cõſumpto incremento.Alterũ rotundi caulis. Tertiũ ſeſſile,quod laconicon uocãt.Alij colore & tẽpore ſatus genera diſcreuere.Eſſe eñ nigras,quarũ ſemen mẽſe Ianuario ſeratur:albas,quarum Martio:rubentes,quarum Aprili.At omnium earum plantas poſt binos menſes differri.Diligẽtiores plura genera faciũt,purpureas, criſpas, cappadocas,Græcas.Longioris has folij,cauliſq; lati, præterea longi & anguſti, intubis ſimilis. Peſſimũ aũt genus cũ exprobratione amaritudinis appellauere picrida.Eſt etiãnum alia

diſtinctio

distinctio atræ, quæ meconis uocatur, à copia lactis soporiferi, quanquã omnes somnum parere creduntur. Apud antiquos Italiæ hoc solũ genus earũ fuit, & ideo lactucæ nomen adeptæ. Purpuream maxime radicis, Cæcilianã uocant. Rotundam uero ac minimæ radicis, latis folijs, astylida. Quidamq; eunuchion, quoniam hæc maxime refragetur ueneri. Est quidem natura omnibus refrigeratrix, & ideo æstate gratæ stomacho fastidium auferunt, cibiq; appetentiam faciunt. Diuus certe Augustus lactuca cõseruatus in ægritudine fertur, prudentia Musę medici, cum priores eam ob religionẽ minime cõmanducarent: in tantũ recepta cõmendatione, ut seruari etiam in alienos menses eas oxymelite repertũ sit. Sanguinem quoq; augere credũtur. Est etiãnum quæ uocatur caprina lactuca, de qua dicemus inter medicas. Et ecce cum maxime cœpit irrepere satiuis admodum probata, quæ cilicia uocatur, folio cappadocæ, nisi crispum latiusq; esset. Nec ex eodem genere possunt dici, neq; ex alio intubi, hyemis impatientiores, uirusq; præferentes, sed caule nõ minus grati. Seruntur uerno plãtæ eorum, ultimo uere transferuntur. Est & erraticum intubum, quod in Ægypto cichoriũ uocãt, de quo plura aliâs. Inuentũ omnes thyrsos uel folia lactucarum prorogare urceis conditos, ac recentes in patinis coquere. Seruntur lactucæ anno toto lætis & riguis stercoratisq;, binis mensibus inter semen plantamq; & maturitatem. Legitimum tamen, à bruma semẽ iacere, plantam fauonio trãsferre: aut semen fauonio, plantam æquinoctio uerno. Albæ maxime hyemem tolerant. Humore omnia hortensia gaudent, & stercore, præcipue lactucæ, & magis intubi. Seri etiam radices illitas fimo interest, & repleri ablaqueata humo. Quidã & aliter amplitudinẽ augẽt, recisis cum ad semipedem excreuerint, fimoq; suillo recenti illitis. Candorem uero putant cõtingere ijs dũtaxat quæ sint seminis albi, si harena de littore à primo incremento cõgeratur in medias, atq; increscentia folia contra ipsas religentur. Beta hortensiorũ leuissima est. Eius quoq; à colore duo genera Græci faciunt, nigrum, & candidum, quod præferunt, parcissimi seminis, appellantq; siculũ, candoris sanè discrimine præferentes & lactucæ. Nostri betæ genera faciunt uernũ & autumnale, à tẽporibus satiuis, quanq; & Iunio seritur. Trãsferuntur aũt in planta quoq;, & oblini fimo radices suas, locumq; similiter madidũ amant. Vsus ijs & cũ lente ac faba, idẽq; qui oleris: & præcipuus, ut lenitas excitetur acrimonia sinapis. Medici nocentiorẽ quàm olus esse iudicauere. Quam ob rem appositas nõ nemini degustare etiã religio est, ut ualidis potius in cibo sint. Gemina ijs natura, & oleris & capite ipso exilientis bulbi. Species summa in latitudine. Ea cõtingit ut in lactucis, cum cœperint colorẽ trahere imposito leui pondere. Neq; alij hortensiorũ latitudo maior. In binos pedes aliquãdo se pandũt, multũ & soli natura cõferente eis. Et in Circeiẽsi agro amplissimæ proueniunt. Sunt qui betas punico malo florẽte optime seri existimẽt, transferri aũt, cũ quinq; foliorũ esse cœperint. Mira differẽtia, si uera est, candidis solui aluos modice, nigris inhiberi. Et cũ brassica corrũpatur in dolio uini sapor, odore betæ folijs demersis restitui. Olus caulesq; quibus nũc principatus hortorũ, apud Græcos in honore fuisse non reperio. Sed Cato brassicæ miras canit laudes, quas in medendi loco reddemus. Genera eius facit tria: Vnam extentis folijs, caule magno. Alteram crispo folio, quã apianam uocat. Tertiam minutis caulibus, lenem, teneram, minimeq; probat. Brassica toto anno seritur, quoniã & toto secatur. Vtilissime tamẽ ab æquinoctio autũni. Transfertur cũ quinq; foliorũ est. Cymas à prima sectione præstat proximo uere. Hic est quidã ipsorũ caulium delicatior teneriorq; cauliculus, Apicij luxuria, & per eũ Druso Cæsari fastiditus, nõ sine castigatione Tiberij patris. Post Cymã ex eadem brassica cõtingunt æstiui autumnalesq; cauliculi, mox hyberni, iterũq; cymę, nullo ęque genere multifero, donec sua fertilitate cõsumatur. Tertia circa solstitiũ, ex qua si humidior locus est æstate, siccior autũno plãtatur. Humor fimusq; si defuere, maior saporis gratia est: si abũdauere, lætior fertilitas. Fimum asininum maxime conuenit. Est hæc quoq; res inter opera ganeę, quapropter nõ pigebit uerbosius persequi. Pręcipuus fit caulis sapore ac magnitudine, primũ omniũ si in repastinato

nato

nato ſeras,dein ſi terrã fugientes cauliculos ſeces, à terraq; proceritate luxurioſa attollentes ſe,exaggerãdo alia in accumules ita,ne plus quàm cacumen emineat. Tritianũ hoc genus uocatur,bis cõputabili impendio tædioq;. Cætera genera cõplura ſunt. Cumanũ ſeſſili folio,capite patulũ, aricinũ altitudine non excelſius, folio numeroſius ꝙ tenuius. Hoc utiliſſimũ exiſtimatur,quia ſub omnibus penè folijs fruticat cauliculis peculiaribus. Pompeianum procerius,caule ab radice tenui,intra folia craſſeſcit. Rariora hæc anguſtioraq;, ſed teneritas in dote,ſi frigora non tolerat:quibus etiã aluntur brutiani, prægrãdes folijs, caule tenues,ſapore acuti. Sabellico uſq; in admirationẽ criſpa ſunt folia, quorũ craſſitudo caulẽ ipſum extenuat,ſed dulciſſimi perhibẽtur ex omnibus. Nuper ſubiere lacuturres ex cõualle Aricina, ubi quondã fuit lacus turriſq; quæ remanet,capite prægrandes,folio innumeri. Alij in orbem porrecti,alij in latitudinẽ toroſi. Nec plus ullis capitis poſt tritianum,cui pedale aliquãdo cõſpicitur,& cyma nullis ſerior. Cuicũq; autem generi pruinæ plurimum ſuauitatis conferunt:& niſi obliquo uulnere defendatur medulla, plurimũ nocent. Semini deſtinati non ſecantur. Eſt etiam ſua gratia nunquam plantæ habitum excellentibus, halmyridia uocant, quoniam niſi in maritimis non proueniunt, nauigatione quoq; longinqua uiridibus adſeruatis. Statim deſecti ita ne humum attingant, in cados olei quàm proxime ſiccatos,obturatoſq; conduntur omni ſpiritu excluſo. Sunt qui plantam in transferendo alga ſubdita pediculo nitróue trito,quod tribus digitis capiatur, celeriorem ad maturitatem fieri putent. Sunt qui ſemen trifolij nitrumq; ſimul tritum aſpergant folijs. Nitrum in coquendo etiam uiriditatem cuſtodit. Aut Apiciana coctura oleo ac ſale prius quàm coquantur maceratis. Eſt inter herbas genus inſerendi, præciſis germinibus caulis,& in medullam ſemine ex alijs addito. Hoc & in cucumere ſylueſtri. Necnon olus quoq; ſylueſtre eſt triũ foliorũ,diui Iulij carminibus præcipue iociſq; militaribus celebratũ. Alternis quippe uerſibus exprobrauere lapſana ſe uixiſſe apud Dyrrhachiũ,præmiorum parſimoniam cauillãtes. Eſt autem id cyma ſylueſtris. Omnium hortenſiorum lautiſſima cura aſparagis. De origine eorum in ſylueſtribus curis abũde dictum,& quomodo eos iuberet Cato in harundinetis ſeri. Eſt & aliud genus incultius aſparago, mitius corruda,paſſim etiam montibus naſcens refertis ſuperioris Germaniæ campis, non inſcito Tiberij Cæſaris dicto, herbam ibi quandam naſci ſimillimam aſparago. Nam quod in Neſide Campaniæ inſula ſponte naſcitur,longe optimum exiſtimatur. Hortenſiũ ſeritur ſpõgijs. Eſt enim plurimæ radicis,altiſſimeq; germinat. Viret thyrſo primũ emicante:qui caulem educẽs,tẽpore ipſo faſtigatus in toros ſtringitur. Poteſt & ſemine ſeri. Nihil diligentius comprehendit Cato,nouiſſimũq; libri eſt, ut appareat repentinam ac nouitiã uiro curam fuiſſe. Locũ ſubigi iubet humidũ aut craſſum. Semipedali undiq; interuallo ſeri,ne calcetur. Præterea ad lineam grana bina aut terna paxillo dimitti,uidelicet,ſemine tum tantũ ſerebãtur. Id fieri ſecundũ æquinoctiũ uernũ. Stercore ſatiari,crebro purgari,caueri ne cũ herbis euellãtur aſparagi. Primo anno ſtramento ab hyeme protegi. Vere aperiri,ſarriri,runcari. Tertio incẽdi uerno. Quo maturius incenſus eſt,hoc melius prouenit. Itaq; harundinetis maxime cõuenit,quæ feſtinãt incendi. Sarriri iubet idẽ non antequam aſparagus natus fuerit,ne in ſarriẽdo radices uexẽtur. Ex eo uelli aſparagum ab radice. Nã ſi defringatur,ſtirpeſcere,& intermori. Velli donec in ſemẽ eat. Id aũt mature ſcere ad uer,incendiq;:ac rurſus cũ apparuerint aſparagi,ſarriri,ac ſtercorari. Ac poſt annos nouẽ,cũ iam uetus ſit,digeri ſubacto ſolo ſtercoratoq;. Tum ſpongijs ſeri,ſingulorũ pedum interuallo. Quin & ouillo fimo nominatim uti,quoniam aliud herbaſceret. Nec quicquam poſtea tentatum utilius apparuit, niſi quod circa Idus Februarij defoſſo ſemine aceruatis paruulis ſcrobibus ſerunt,plurimum maceratum fimo. Dein nexis inter ſe radicibus, ſpongias factas poſt æquinoctium autumni diſponunt pedalibus interuallis,fertilitate in denos annos durante. Nullum gratius his ſolum quàm Rauennatium hortorum. Indicauimus & corrudã. Hunc enim intelligimus ſylueſtrẽ aſparagũ, quẽ Græci or/

minum

minum aut myacanthon uocant, alijsúe nominibus. Inuenio nasci & arietis cornibus tusis atq; defossis. Poterant uideri dicta omnia quæ in pretio sunt, nisi restaret res maximi quæstus, non sine pudore dicenda. Certum est quippe carduos apud Carthaginem magnam, Cordubamq; præcipue, sestertia sena milia ex ijs aruis reddere, quoniam portẽta quoq; terrarum in ganeam uertimus, etiam ea quæ refugiunt quadrupedes consciæ. Carduos ergo duobus modis serunt: autumno planta, & semine ante Nonas Martias. Plantæq; ex eo disponuntur ante Idus Nouembris, aut in locis frigidis circa fauonium. Stercorantur etiam, si dijs placet, lætiusq; proueniunt: condiunturq; aceto, melle diluto, addita laseris radice, & cumini, ne quis dies sine carduo sit. Cætera in transcursu dici possunt.

Ocimum Parilibus optime seri ferunt. Quidam & autumno: iubentq;, cum hyeme seratur, aceto semen perfundi. Eruca quoq; & nasturtium, uel æstate uel hyeme facillime nascuntur. Eruca præcipue frigorum contemptrix, diuersæ est quàm lactuca naturæ, concitatrix ueneris: idcirco iungitur illi ferè in cibis, ut nimio frigori par feruor immixtus temperamentum æquet. Nasturtium nomen accepit à narium tormẽto. Et inde uigoris significatio prouerbio id uocabulum usurpauit, ueluti torporẽ excitantis. In Arabia miræ amplitudinis dicitur gigni. Ruta quoq; seritur fauonio, & ab æquinoctio autũni, odit hyemem & humorẽ ac fimum. Apricis gaudet & siccis, terra q; maxime lateraria. Cinere uult nutriri. Hic & semini miscetur, ut careat erucis. Autoritas etiam peculiaris apud antiquos ei fuit. Inuenio mustũ rutatum populo datum à Cornelio Cethego, in consulatu collega Quintij Flaminini, comitijs peractis. Amicitia est ei & cũ fico, in tantũ, ut nusq; lętior proueniat quàm sub hac arbore. Seritur & surculo, melius in perforatã fabã indito, quæ succo nutrit comprehendendo surculũ. Seritur & à seipsa. Nãq; incuruato cacumine alicuius rami, cum attigerit terrã, statim radicatur. Eadem & in ocimo natura, nisi quod difficilius crescit. Sed durata runcatur nõ sine difficultate, prouenientibus ulceribus, ni munitis manibus id fiat, oleóue defensis. Conduntur autem & eius folia, seruanturq; fasciculis. Ab æquinoctio uerno seritur apium, semine paululum in pila pulsato. Crispius sic putant fieri, aut si satum calcetur cylindro pedibusúe. Proprium ei quod colorẽ mutat. Honos ipsi in Achaia, coronare uictores sacri certaminis Nemeæ. Eodem tempore seritur menta planta: uel si nondum germinat, spongia. Minus hæc humido gaudet. Æstate uiret, hyeme flauescit. Genus eius syluestre, mentastrum est. Et hoc propagatur ut uitis, uel si inuersi rami serantur. Mentæ nomen suauitas odoris apud Græcos mutauit, cum alioqui mintha uocaretur, unde ueteres nostri nomen declinauerũt. Grato menta mensas odore percurrit in rusticis dapibus. Semel sata, diutina ætate durat. Congruit pulegio, cuius natura in carnarijs reflorescens sæpius dicta est. Hæc quoq; seruantur simili genere, mentã dico pulegiumq; & nepitam. Condimentorũ tamen omniũ fastidijs cyminũ amicissimum. Nascitur in summa tellure uix hærens, & in sublime tendẽs. In putridis & calidis maxime locis, medio serendũ uere. Alterũ eius genus syluestre, quod rusticũ uocãt, alij Thebaicũ: si tritũ ex aqua potetur, in dolore stomachi prodest. In Carpetania nostri orbis maxime laudatur, alioqui Æthiopico Africoq; palma est. Quidã huic Ægyptium pręferunt. Sed præcipue olusatrũ miræ naturæ est. Hipposelinũ Græci uocant, alij smyrneũ. E lachryma caudicis sui nascitur. Seritur & radice. Succũ eius qui colligũt, myrrhæ saporem habere dicunt. Autorq; est Theophrastus, myrrha sata natũ. Hipposelinũ ueteres præceperant in locis incultis, lapidosis, iuxta maceriam seri. Nunc & repastinato seritur, & à fauonio post æquinoctium autumni. Quippe cũ capparis quoq; seratur siccis maxime, area in defossu cauata, ripisq; undiq; circunstructis lapide: aliás euagatur per agros, & cogit solum sterilescere. Floret æstate. Viret usq; ad uergiliarum occasum, sabulosis familiarissimũ. Vitia eius quod trans maria nascitur, diximus inter peregrinos frutices. Peregrinum & careum, gentis suæ nomine appellatum, culinis principale. In quacunque terra seri uult, ratione eadem qua olusatrum. Laudatissimum tamen in Caria, proximum Phrygia. Ligusticum

mentha satio.

menta unde nomen accepit. Et minthæ olim dicta

Pulegium.

cum syluestre est. In Liguriæ suæ montibus seritur. Vbiq; suauius satiuũ, sed sine uiribus. Panacem aliqui uocãt. Crateuas apud Græcos cunilam bubulã eo nomine appellat. Cæteri ferè conizoides, cunilaginem. Thymbram uero quæ sit cunila. Hæc apud nos habet uocabulum & aliud, satureia dicta in condimentario genere. Seritur mense Februario, origano æmula. Nusquam utrunq; additur, quippe similis effectus. Sed cunilæ Ægyptium origanum tantum præfertur. Peregrinum fuit & lepidium. Seritur à fauonio. Dein cum fruticauit, iuxta terram præciditur. Tunc runcatur, stercoraturq;. Per biennium hoc. Postea iisdem fruticibus utuntur, si non sæuitia hyemis ingrauat, quando impatientissimum est frigorum. Exit & in cubitalẽ altitudinem, folijs laurinis, sed mollibus: ususq; eius non sine lacte. Gith pistrinis, anisum & anethum culinis & medicis nascuntur. Sagapenum & ipsum in hortis quidem, sed medicinæ tantum. Sunt quædam comitantia aliorum satus, ut papauer. Nanq; cum brassica seritur, ac portulaca, & eruca cum lactuca. Papaueris satiui tria genera: Candidum, cuius semen tostũ in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur. Hoc & panis rustici crustæ inspergitur affuso ouo inhærens, ubi inferiorem crustã apium githq; cereali sapore condiunt. Alterũ genus est papaueris nigrum, cuius scapo inciso lacteus succus excipitur. Tertium genus rhœam uocant Græci, id nostri erraticum. Sponte quidẽ, sed in aruis cum hordeo maxime nascitur, erucæ simile, cubitali altitudine, flore ruso & protinus deciduo, unde & nomen à Græcis accepit. De reliquis generibus papaueris sponte nascentis dicemus in medicinæ loco. Fuisse autem in honore apud Romanos semper, indicio est Tarquinius Superbus, qui legatis à filio missis decutiendo papauera in horto altissima, sanguinarium illud responsum hac facti ambage reddidit. Rursus alio comitatu æquinoctio autumni seruntur coriandrum, anethum, atriplex, malua, lapathum, cerephyllon, quod pæderota Græci uocant: & acerrimum sapore, ignei effectus ac saluberrimum corpori, sinapi, nulla cultura, melius tamen planta tralata. Quin è diuerso uix est sato semel eo liberare locum, quoniã semen cadens protinus uiret. Vsus eius etiam pro pulmentario in patellis decocto, citra intellectũ acrimoniȩ. Coquuntur & folia sicut reliquorum olerum. Sunt autẽ trium generum: Vnum gracile, alterum simile rapi folijs, tertium erucæ. Semen optimum Ægyptium. Athenienses napy appellauerunt, alij thapsi, alij saurion. Serpyllo & sisymbrio mõtes pleriq; scatent, sicut in Thracia, ubi aquæ deferunt ex ijs auulsos ramos seruntq;. Item Sicyone ex suis montibus, & Athenis ex Hymetto. Simili modo & sisymbrium serunt. Lætissimum nascitur in puteorum parietibus, & circa piscinas, ac stagna.

De fœniculo & cannabe. Cap. IX.

Reliqua sunt ferulacei generis ceu fœniculum, anguibus (ut diximus) gratissimum, ad condienda plurima cum inaruit. Eiq; perquàm similis thapsia, de qua diximus inter externos frutices. Deinde utilissima funibus cannabis seritur à fauonio. Quo densior est, eo tenerior. Semen eius cum est maturũ, ab æquinoctio autumni distringitur, & sole aut uento aut fumo siccatur. Ipsa cannabis uellitur post uindemiã, ac lucubrationibus decorticata purgatur. Optima Alabãdica, plagarum præcipue usibus. Tria eius ibi genera: Improbatur cortici proximum, aut medullæ: laudatissimum est è medio, quæ mesa uocatur. Secunda mylasea. Quod ad proceritatẽ quidem attinet, rosea agri Sabini arborum altitudinem æquat. Ferulæ duo genera in peregrinis fruticibus diximus. Semen eius in Italia cibus est. Conditur quippe duratq; in urceis, uel anni spacio. Duo ea genera. Caules, & racemi. Corymbiam hanc uocant, corymbosq; quos condiunt.

De morbis hortorum, & remedia circa formicas, erucas, & culices. Cap. X.

Morbos hortensia quoque sentiunt, sicut reliqua terræ sata. Nanque & ocimum senecta degenerat in serpyllum, & sisymbrium in calamintham. Et ex semine brassicæ ueteris rapa fiunt, atque inuicem. Et necatur cyminum ab imo dorso, nisi repurgetur

repurgetur. Eſt autem unicaule, radice bulbo ſimili non niſi in ſolo gracili naſcens. Aliâs priuatim cymini morbus ſcabies. Et ocimum ſub canis ortu palleſcit. Omnia uero acceſſu mulieris menſtrualis flaueſcunt. Beſtiolarum quoque genera innaſcuntur. Napis culices, rhaphano erucæ, & uermiculi. Item lactucis & oleri. Vtriſque hoc amplius limaces & cochleæ. Porro uero priuatim animalia quæ facillime ſtercore iniecto capiuntur, condentia in id ſe. Ferro quoqꝫ non expedire tangi rutam, cunilam, mentam, ocimum, autor eſt Sabinus Tyro in libro cepuricon, quem Mœcenati dicauit. Idem contra formicas non minimum hortorum exitium ſi nõ ſint rigui, remedium monſtrauit, limũ marinũ aut cinerem obturandis earũ foraminibus. Sed efficaciſſime heliotropio herba necantur. Quidam & aquam diluto latere crudo inimicam eis putant. Naporum medicina eſt, ſiliquas unà ſeri, ſicut olerũ cicer, Arcet enim erucas. Quo ſi omiſſo iam natæ ſint, remedium abſinthij ſuccus decocti inſperſus, & ſedi quam aizoũ uocant, genus hoc herbæ diximus. Semen olerum ſi ſucco eius madefactum ſeratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum uero nec erucas, ſi palo imponantur in hortis oſſa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat. Aduerſus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto ſuſpenſum auxiliari narrant. Sunt qui ſanguineis uirgis tangant ea, quæ nolunt his obnoxia eſſe. Infeſtant & culices hortos, riguos præcipuè, ſi ſint arbuſculæ aliquę. Hi galbano accenſo fugantur.

quæ ferro tangi nolunt.

Quæ magis ſint fortia uel minus, & quibus ſalſæ aquæ proſint. Cap. XI

NAm quod ad permutationem ſeminũ attinet, quibuſdam ex ijs firmitas maior eſt, ut coriandro, betæ, porro, naſturtio, ſinapi, erucæ, cunilæ, & ferè acribus. Infirmiora aũt ſunt atriplici, ocimo, cucurbitæ, cucumi: & æſtiua omnia hybernis magis durant, minime aũt gethyum. Sed ex his quæ ſunt fortiſſima, nullũ ultra quadrimatũ utile eſt, duntaxat ſerendo. Cunilis & ultrà tẽpeſtiua ſunt. Peculiaris medicina rhaphano, betæ, rutæ, cunilæ, in ſalſis aquis, quæ & alioqui plurimũ ſuauitati & fertilitati conferunt. Cæteris dulcium aquarũ rigua proſunt. Vtiliſſimæ ex ijs quæ frigidiſſimæ, & quæ potu ſuauiſſimæ. Minus utiles è ſtagno, & quas elices inducunt, quoniam herbarum ſemina inuehũt. Præcipue tamen imbres alunt. Nam & beſtiolæ innaſcentes necantur.

Ratio rigandorũ hortorum, & quæ translata meliora fiant, & de ſuccis hortenſiorum & ſaporibus. Cap. XII

HIs horæ rigandi matutina atqꝫ ueſpera, ne inferueſcat aqua ſole. Ocimo tantum & meridiana, etiam ſatum celerrime erumpere putant, inter initia feruenti aqua aſperſum. Omnia autem translata meliora grandioraqꝫ fiunt, maxime porri napiqꝫ. In translatione & medicina eſt, deſinuntqꝫ ſentire iniurias, ut gethyum, porrum, rhaphani, apium, lactucæ, rapæ, cucumis. Omnia autem ſylueſtria ferè ſunt & folijs minora & caulibus, ſucco acriora, ſicut cunila, origanũ, ruta. Solum uero ex omnibus lapathum ſylueſtre melius. hoc in ſatiuis rumex uocatur, naſciturqꝫ fortiſſimum: traditur certe ſemel ſatum durare, nec uinci unquam à terra, maxime iuxta aquam. Vſus eius cum ptiſana tantum in cibis leuiorem gratioremqꝫ ſaporem præſtat. Sylueſtre ad multa medicamina utile eſt. Adeoqꝫ nihil omiſit cura, ut carmine quoqꝫ comprehenſum reperiã, in fabis caprini fimi ſingulis cauatis, ſi porri, erucę, lactucę, apij, intubi, naſturtij ſemina incluſa ſerantur, mire prouenire. Quę ſunt & ſylueſtria, eadem in ſatiuis ſicciora intelligũtur & acutiora. Nanqꝫ & ſuccorum ſaporumqꝫ dicenda differẽtia eſt, uel maior in his qꝫ pomis. Sunt autem acres cunilæ, origani, naſturtij, ſinapis. Amari, abſinthij, centaureæ. Aquatiles, cucumeris, cucurbitę, lactucæ. Acuti tantum cunilæ. Acuti & odorati, apij, anethi, fœniculi. Salſus tantũ è ſaporibus non naſcitur, aliquando extrà inſidit pulueris modo, & circulis tantũ aquæ, ut intelligatur uana, ceu plerunqꝫ uitæ perſuaſio. Panax piperis ſaporem reddit, magis etiam ſiliquaſtrum, ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis odorem thuris, murra myrrhæ. De panace abunde dictum eſt. Libanotis locis putridis & macris ac roſcidis ſeritur ſemine. Radicem habet oluſatri, nihil à thure differentem. Vſus eius poſt annũ ſtomacho ſa-

luberrimus. Quidam eam nomine alio rosmarinum appellant: Et smyrnium olus seritur iisdem locis, myrrhamq; radice resipit. Eadē & siliquastro satio. Reliqua à cæteris & odore & sapore differunt, ut anethum. Tantaq; est diuersitas atq; uis, ut nō solum aliud alio mutetur, sed etiam in totum auferatur. Apio eximunt coqui obsoniis acetum, eodem cellarii in saccis odorem uino grauem. Et hactenus hortensia dicta sint, ciborum gratia duntaxat. Maximum quidem opus in iisdem naturæ restat, quoniam prouentus tantum adhuc, summasq; quasdam tractauimus. Vera autem cuiusq; natura non nisi medico effectu pernosci potest, opus ingens occultumq; diuinitatis, & quo nullū reperiri possit maius. Ne singulis id rebus contexeremus iusta fecit ratio, cum ad alios medendi desideria pertinerent, longius utriusq; dilationibus futuris si miscuissemus. Nunc suis quæq; partibus constabunt, poteruntq; à uolentibus iungi.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XX.

PROOEMIVM.

MAXIMVM hinc opus naturæ ordiemur, & cibos suos homini narrabimus, faterīq; cogemus ignota esse per quæ uiuat. Nemo id paruū ac modicum existimauerit, nominū uilitate deceptus. Pax simul in his aut bellū naturæ dicetur, odia amicitiæq; rerum surdarum ac sensu carentium. Et quo magis miremur, omnia ea hominum causa (quod Græci sympathiam appellauere) quibus cuncta constant, ignes aquis restinguentibus, aquam sole deuorante, luna pariente, altero alterius iniuria deficiente sidere. Atq; ut à sublimioribus recedamus, ferrum ad se trahente magnete lapide, & alio rursus abigente à sese: Adamantem opum gaudiū, infragilem omni cætera ui & inuictū, sanguine hircino rumpente, quæq; alia in suis dicemus locis, paria uel maiora mira. Tantum uenia sit, à minimis, sed à salutaribus ordiemur, primumq; ab hortensibus.

allio

De cucumere syluestri & elaterio. Cap. I

CVcumim syluestrem esse diximus multo infra magnitudinem satiui. Ex eo fit medicamentum, quod uocatur elaterium, succo expresso è semine. Cuius causa nisi maturius incidatur, semen exilit, oculorum etiā periculo. Seruatur autem decerptus una nocte, postero die inciditur harundine. Semen quoq; cinere conspergitur, ad coercendam succi abundantiam, qui expressus suscipitur aqua cœlesti, atque subsidit, deinde sole cogitur in pastillos, ad magnos mortalium usus. Obscuritates & uitia oculorū sanat, genarumq; ulcera. Tradunt hoc succo tactis radicibus uitium, non attingi uuas ab auibus. Radix autem ex aceto cocta podagris illinitur, succóque dentium dolori medetur. Arida cum resina impetiginem & scabiem, quæ psoram & lichenas uocant, parotidas & panos sanat, & cicatricibus colorem reddit. Et foliorū succus auribus surdis cum aceto instillatur. Elaterium tempestiuum est autumno. Nec ullum ex medicamentis longiore æuo durat. Incipit à trimatu. Si quis recentiore uti uelit, pastillos in nouo fictili igne lento in aceto domet. Melius quo uetustius: fuitq; iam ducentis annis seruatum, ut autor est Theophrastus. Et usque ad quinquagesimum lucernarum lumina extinguit. Hoc enim ueri experimentum est, si admotum prius quàm extinguat, scintillare sursum ac deorsum cogat. Pallidum ac leue herbaceo ac scabro melius, ac leniter amarum. Putant conceptus adalligato semine adiuuari, si terram non attigerit. Partus uero, si in arietis lana alligatum inscientis lumbis fuerit, ita ut protinus ab exitu rapiatur extra domum. Ipsum cucumim qui magnificant, nasci præcipuum in Arabia, mox Cyrenis, alii in Arcadia tradunt, similem heliotropio, cuius inter folia & ramos prouenire magnitudine nucis iuglandis semen. Esse autem ad speciem scorpionis cauda reflexa, sed candida. Aliqui etiā ab eo scor-

pionium

pionium cucumim uocant; efficacissimum contra scorpionũ ictus & semine & elaterio, & ad purgandum uterum, aluosq;. Modus portione uirium ab dimidio obolo ad solidum. Copiosius necat. Sic & contra phthiriasin bibitur & hydropises. Illitum anginas & arterias cum melle & oleo uetere sanat.

De anguino cucumere, siue erratico, & de satiuo, & de pepone. Cap. II

MVlti hunc esse apud nos qui anguinus uocatur, ab alijs erraticus, arbitrantur. Quo decocto sparsa mures de eius medicina non attingunt. Iidem podagris cũ articulorum morbis decoctũ in aceto, illinunt præsentaneo remedio. Lumborũ uero dolori semine sole siccato, dein trito xxx. denariorũ pondere in hemina dato aquæ. Sanat & tumores subitos illitũ cum lacte mulierum. Purgat eas elateriũ. Sed grauidis abortũ facit. Suspiriosis prodest. Morbo uero regio in nares coniectũ. Lentigines ac maculas è facie tollit in sole illitũ. Multi eadem omnia satiuis attribuũt. Magnum etiã in eis momentũ. Nanq; & eorũ semen quantũ tres digiti apprehenderint, cũ cumino tritũ, potumq; in uino tussientibus auxiliatur. Sed & phreneticis in lacte mulieris. Et dysentericis acetabuli mẽsura. Purulenta autẽ expuentibus cum cumino pari pondere, & iocineris uitijs in aqua mulsa. Vrinam mouet ex uino dulci, & in renũ dolore clysteribus simul cũ cumino infunditur. Pepones qui uocantur, refrigerãt maxime in cibo, & emolliunt aluũ. Caro eorũ epiphoris oculorum aut doloribus imponitur. Radix sanat ulcera cõcreta in modum faui, quæ ceria uocant. Eadẽ contra uomitiones siccatur, in farina tusa datur quatuor obolis in aqua mulsa, ita ut qui biberit, quingentos postea passus ambulet. Hæc farina & in smegmata adijcitur. Cortex quoq; uomitionẽ mouet, faciem purgat. Hoc & folia cuiuscunq; satiui illita. Eadem cũ melle epinyctidas sanant: cum uino, canis morsus. Item millepedæ, sepa Græci uocant, oblongã, pilosis pedibus, pecori præcipue nociuam. Morsum tumor insequitur, & putrescit locus. Ipse cucumis odore defectũ animi. Coctos deraso cortice, ex oleo, aceto, & melle, iucundiores esse certũ est.

De cucurbita syluestri, & rapo. Cap. III

CVcurbita syluestris quoq; inuenit, somphos à Græcis appellata, inanis, unde & nomen, digitali crassitudine, nõ nisi in saxosis nascens. Huius cõmanducatæ succus stomacho admodũ prodest. Colocynthis uocatur alia, ipsa plena, sed minor q̃ satiua. Vtilior pallida, quãdo eius sunt medicinæ. Herbacea arefacta per se inanit aluũ. Infusa quoq; clysteribus, intestinorũ omniũ uitijs medetur & renũ, & lumborum, & paralysi. Eiecto semine, aqua mulsa in ea decoquitur ad dimidias, sic tussienti infunditur obolis quatuor. Prodest & stomacho, farinæ aridæ pilulis cũ decocto melle sumptis. In morbo regio utiliter semina eius sumuntur, & protinus aqua mulsa. Carnes eius cum absinthio & sale dentium dolorem tollunt. Succus uero cum aceto calefactus mobiles sistit. Item spinæ & lumborum ac coxendicum dolores, cum oleo si infricetur. Præterea mirum dictu: semina eius si fuerint pari numero adalligata febribus, sanare dicũtur quas Græci periodicas uocant. Satiuæ quoq; rasæ succus tepefactus auribus medetur. Caro eius interior sine semine, clauis pedũ, & suppurationibus quæ Græci uocant apostemata. Decoctæ aũt uniuersæ succus, dentium motus stabilit & dolores inhibet. Vinum cum ea feruefactum, oculorum etiam impetus. Folia eius cum recentibus cupressi, contusa, & imposita, ipsa quoq; tosta in argilla, ac trita cum adipe anseris uulneribus medetur. Necnon ramentis corticis recentes podagras refrigerat, & ardores capitis, infantium maxime. Et ignes sacros, destrigmentis, uel his impositis, uel seminibus. Succus ex strigmentis illitus cũ rosaceo & aceto, febrium ardores refrigerat. Aridæ cinis impositus mire cõbusta sanat. Chrysippus medicus damnabat eas in cibis. Sed omnium cõsensu, stomacho utilissimæ iudicantur, & interaneorum uesicarumq; exulcerationibus. Est & rapo uis medica. Perniones feruẽs impositum sanat. Item frigus pellit è pedibus aqua decoctum. Et ius feruẽs podagris etiam frigidis medetur. Et crudum tusum cum sale cuicũq; uitio pedum. Semen illitum & potum in uino, contra serpentes & toxica salutare esse proditur. A multis uero antidoti uim ha

bere in uino & oleo. Democritus in totum abdicauit in cibis, propter inflationes. Diocles magnis laudibus extulit, etiam Venerem stimulari ab eis professus: Item Dionysius. Magisq; si eruca condirentur. Tosta quoque articulorum dolori cum adipe prodesse. Syluestre rapum in aruis maxime nascitur, fruticosum, semine candido, duplo maiore ꝙ papaueris. Hoc ad leuigandam cutem in facie, totoq; corpore, utuntur, mixta urina pari mensura. Erui, hordei, tritici, & lupini radix ad omnia inutilis.

De naporū differentijs, & rhaphano syluestri, & de rhaphano satiuo, & pastinaca. Cap. IIII

NAporum duas differentias & in medicina Græci seruant. Angulosis foliorum caulibus florentis, quod bunion uocant, purgationibus fœminarum, & uesicæ, & urinæ utile decoctum, potū ex aqua mulsa, uel succi drachma. Semen dysentericis tostum, tritum in aqua calida, è cyathis quatuor. Sed urinam inhibet, si non lini semen unà bibatur. Alterum genus buniada appellant, & rhaphano & rapo simile: seminis præclari contra uenena, ob id & in antidotis utuntur illo. Rhaphanū & syluestrem esse diximus. Laudatissimum in Arcadia, quanquam & alibi nascitur, utilior urinæ duntaxat ciendæ. Cætero bilem detrahunt. Præterea cortices in uino. Præter ea quæ circa eos dicta sunt, stomachum purgant, pituitam extenuant, urinam concitant. Est & satiui usus in Italia, & armoraciam uocant satiuam. Satiui uero decocti mane poti ad ternos cyathos, comminuunt & eijciunt calculos. Iidem in posca decocti, contra serpentiū morsus illinuntur. Ad tussim etiam mane ieiunis rhaphanus prodest cum melle: Semen eorum tostum ipsumq; commanducatum, ad lagonoponon: Aquam folijs eius decoctis bibere, uel succū ipsius cyathis binis contra phthiriases: phlegmoni ipsos illinire tusos, liuori uero recenti corticem cum melle: ueternosis autem ꝙ acerrimos mandere, semenq; tostum, dein cōtritum cum melle, suspiriosis. Iidem & contra uenena prosunt. Cætero & scorpionibus aduersatur: uel ipso uel semine infectis manibus impune tractabis: Impositoq; rhaphano scorpiōes moriuntur. Salutares & contra fungorum aut hyoscyami uenena æque, ut Nicander tradit. Et contra uiscū quoq; dari Apollodori duo iubent, sed Citieus semen ex aqua tritum, Tarentinus succū. Lienē item extenuant: iocineri prosunt, & lumborū doloribus. Hydropicis quoq; ex aceto aut sinapi sumpti, & lethargicis. Praxagoras & iliosis dādos censet, Plistonicus & colicis. Intestinorū ulcera sanāt: at purulenta pręcordiorū, si cū melle edātur. Quidam ad hæc coquere eos in luto illitos malunt, sic & fœminas purgari. Ex aceto & melle sumpti, intestinorū animalia detrahūt. Itē ad tertias decocto eorū poto cū uino, enterocelis prosunt: sanguinē quoq; inutilē sic extrahūt. Medius ad hæc & sanguinē excreantibus coctos dari iubet: & puerperis ad lactis copiā augendā. Hippocrates capitis mulierū defluuia fricari rhaphanis: & super umbilicū imponi, cōtra tormēta uuluæ. Reducūt & cicatricē ad colorē. Semen quoq; ex aqua impositū, sistit ulcera quæ phagedænas uocāt. Democritus uenerē hoc cibo stimulari putat, ob id fortassis uoci nocere aliqui tradiderūt. Folia quæ in oblōgis duntaxat nascūtur, excitare oculorū aciē dicūtur. Vbi uero acrior rhaphani medicina admota sit, hyssopū dari ꝓtinus imperāt. Hæc antipathia est. Et aurium grauitati succū rhaphani instillant. Nā uomituris, summo cibo esse eos, utilissimū est. Pastinacæ simile hibiscū, quod molochen agrian uocāt, & aliqui plistolochiā, ulceribus cartilaginis & ossibus fractis medetur. Folia eius ex aqua pota aluū soluūt, serpentes abigūt. Apum, uesparū, crabronū ictibus illita medentur. Radicē eius ante solis ortū erutā inuoluunt lana coloris quē natiuū uocāt, præterea ouis quæ fœminā peperit, strumisq; uel suppuratis alligant. Quidā ad hūc usum auro effodiendā censent, cauendūq; ne terrā attingat. Celsus & podagris quæ sine tumore sint, radicē eius in uino decoctam imponi iubet.

De staphylino siue pastinaca, & gingidio, & sisere, & seseli, & inula, & de cepe. Cap. V

ALterum genus est staphylinos, quod pastinacam erraticam uocāt. Eius semen con-

tritum & in uino potũ, tumentẽ aluũ, & suffocationes mulierũ doloresq́ lenit, in tantum ut uuluas corrigat, illitũ quoq; è passo uentri earũ prosit: uiris uero prodest, cũ panis portione æqua tritum, ex uino potum cõtra uentris dolores. Pellit & urinam, & phagedænas ulcerum sistit recens cum melle impositum, uel aridum farina inspersum. Radicẽ eius Dieuches contra iocineris ac lienis, ilium, lumborũ, & renum uitia, ex aqua mulsa dari iubet. Cleophantus & dysentericis ueteribus. Philistio in lacte coquit, & ad stranguriam dat radicis uncias quatuor: Ex aqua hydropicis, similiter & opisthotonicis, & pleuriticis, & comitialibus. Habentes eam, feriri à serpentibus negantur: aut qui antè gustauerint, non lædi. Percussis imponitur cũ axungia. Folia contra cruditates manduntur. Orpheus amatorium inesse staphylino dixit, fortassis quoniam Venerem stimulari hoc cibo certũ est: ideo conceptus adiuuare aliqui prodiderunt. Ad reliqua & satiua pollet. Efficacior tamen syluestris, magisq́ in petrosis nata. Semen satiuæ quoque contra scorpionum ictus, ex uino aut posca, salutare est. Radice eius circũscalpti dentes, dolore liberantur. Syria in hortis operosissima. Indeq́ est prouerbiũ Græcis: Multa Syrorum olera. Simillimã staphylino herbam serit, quam alij gingidion uocant, tenuius tantum & amarius, eiusdemq́ effectus. Estur coctũ crudũq́ stomachi magna utilitate. Siccat enim ex alto omnes eius humores. Siser erraticum satiuo simile est & effectu: stomachũ excitat, fastidiũ absterget. Ex aceto laserpitiato sumptum, aut ex pipere & mulso, uel ex garo, urinam ciet, ut Opion credit & Venerem. In eadem sentẽtia est & Diocles. Præterea cordi cõuenire cõualescentium, aut post multas uomitiones perq́ utile. Heraclides contra argentum uiuũ dedit, & Veneri subinde offensanti, ægrisq́ se recolligentibus. Hicesius ideo stomacho utile uideri dixit, quoniam nemo tres siseres edendo continuaret: esse tamen utile conualescentibus ad uinum transeuntibus. Satiui priuatim succus cum lacte caprino potus sistit aluum. Et quoniam plerosque similitudo nominum Græcorum confundit, contexemus & de sili, sed hoc est uulgaris notitiæ. Optimum Massiliense: lato enim grano & fuluo est. Secundum Æthiopicũ, nigrius. Creticum odoratissimum omnium. Radix iucundi odoris est. Semen eius esse & uultures dicuntur. Prodest homini ad tussim ueterẽ, rupta, conuulsa, in uino albo potum. Item opisthotonicis, & iocinerum uitijs, & torminibus, & stranguriæ, duarum aut trium ligularum mensura. Sunt & folia utilia, ut quæ partus adiuuent etiam quadrupedũ. Hoc maxime pasci dicuntur ceruæ parituræ. Illinitur & igni sacro. Multumq́ in summo cibo cõcoctionibus confert, uel folio, uel semine. Quadrupedũ quoq; aluum sistit, siue tritũ potui infusum, siue mandendo cõmanducatum è sale. Boum morbis tritum infunditur. Inula quoq; à ieiunis commanducata, dentes confirmat, si ut eruta est terram non attingat: condita tussim emendat. Radicis uero decoctæ succus tineas pellit: siccatæ autem in umbra farina tussi, & conuulsis, & inflationibus, & arterijs medetur. Venenatorum morsus abigit. Folia ex uino lumborum dolori illinuntur. Cepæ syluestres non sunt. Satiuæ olfactu ipso & delachrymatione caligini medentur, magis uero succi inunctione. Somnum etiam facere traduntur, & ulcera oris sanare, commanducatæ cum pane. Et canis morsus, uirides ex aceto illitæ, aut siccæ cum melle & uino, ita ut post diem tertium soluantur. Sic & tritæ sanãt. Tostam in cinere epiphoris multi imposuere cũ farina hordeacea, & genitaliũ ulceribus. Succo & cicatrices oculorũ & albugines, & argema inunxere: & serpentium morsus, & omnia ulcera cũ melle. Item auricularũ cũ lacte mulierum: & in ijsdem sonitũ ac grauitatem emendantes, cũ adipe anserino, aut cũ melle stillauere: Et ex aqua bibendũ dederunt repente obmutescentibus: In dolore quoq; ad dentes colluendos instillauere, & plagis bestiarũ omnium, priuatim scorpionum. Alopecias fricuere & psoras tusis cepis. Coctas dysentericis uescendas dedere, & cõtra lumborũ dolores, purgamenta quoq; earum cremata in cinerem illinentes ex aceto serpentium morsibus, ipsasq́ multipedæ ex aceto. Reliqua inter medicos mira diuersitas. Proximi inutilia esse præcordijs & concoctioni, inflationemq́ & sitim facere dixerunt: Asclepiadis scho-

la, ad ualidũ quoq; colorẽ profici hoc cibo. Et si ieiuni quotidie edant, firmitatẽ ualetudinis custodiri: stomacho utilia esse, spiritus agitatione: uentrẽ mollire, hæmorrhoidas pellere subditas pro balanis: succum cum succo fœniculi contra incipientes hydropises mire proficere. Item cõtra anginas, cum ruta & melle. Excitari eisdem lethargicos. Varro, quæ sale aut aceto pisa est arefactaq;, uermiculis non infestari, autor est.

De porro sectiuo, & capitato, & de allio. Cap. VI

PORrũ sectiuũ profluuia sanguinis sistit in naribus, contrito eo obturatis, uel gallæ mixto, aut mentę: Item ex abortu profluuia, poto succo cum lacte mulierũ. Tussi etiam ueteri ac pectoris & pulmonis uitijs medetur. Illitis folijs sanantur & ambusta & epinyctides: ita uocatur ulcus aciem hebetãs, & in angulo oculi perpetuò humore manãs. Quidam eodem nomine appellant pustulas liuentes, ac noctibus inquietantes. Et alia ulcera cum melle trito. Vel bestiarum morsus ex aceto: Item serpentiũ. Aurium uero uitia cũ felle caprino, uel pari mensura mulsi: Stridores, cũ lacte mulieris: Capitis dolores, si in nares fundatur: dormiturisúe, in aurem duobus succi cochlearibus uno mellis. Succus & ad serpentium scorpionumq; ictus in potu bibitur cũ mero, & ad lumborũ dolores cũ uini hemina potus. Sanguinem uero excreãtibus & phthisicis, distillationibus longis, uel succus, uel ex ipso cibus prodest. Item morbo regio, uel hydropicis: Et ad renum dolores, cum ptisanæ succo acetabuli mensura. Idem modus cũ melle, uuluas purgat. Tostus uero editur & cõtra fungorũ uenena, imponitur & uulneribus. Venerẽ stimulat, sitim sedat, ebrietates discutit. Sed oculorũ aciem hebetare traditur: inflationem quoq; facere, quę tamen stomacho nõ noceat, uentremq; molliat. Voci splendorem affert. Capitato maior est ad eadem effectus. Sanguinẽ reijcientibus succus eius cum gallæ aut thuris farina uel acacia datur. Hippocrates & sine alia mixtura dari iubet: Vuluasq; cõtractas aperiri putat, Fœcunditatem etiã fœminarum hoc cibo augeri. Contritum ex melle ulcera purgat. Tussim & distillationes thoracis, pulmonis & arteriæ uitia sanat, datum in sorbitione ptisanæ uel crudum, præter capita, sine pane, ita ut alternis diebus sumatur: uel si purulẽta excreẽtur: Sic & uoci uel Veneri, somnoq; multũ cõfert. Capita bis aqua mutata cocta, aluũ sistũt, & inflationes ueteres. Cortex decoctus illitusq; inficit canos. Allio magna uis, magnæ utilitates contra aquarum & locorũ mutationes. Serpentes abigit, & scorpiones odore: atque, ut aliqui tradidere, & bestiarum omnium ictibus medetur, potu uel cibo, uel illitu: priuatim contra hæmorrhoidas prodest, cum uino redditum uomitu. Ac ne contra araneorum murum uenenatum morsum ualere miremur, aconitum, quod alio nomine pardalianches uocatur, debellat: Item hyoscyamum: canum morsus, in quæ uulnera cum melle imponitur. Ad serpentium quidem ictus potum cum restibus suis, efficacissime ex oleo illinitur, Attritisq; corporũ partibus, uel si in uesicas intumuerint. Quin & suffitu eo, secũdas partus euocari existimauit Hippocrates: cinere eorũ cum oleo, capitis ulcera manantia sanitati restituens. Suspiriosis coctum, aliqui crudum id dedere. Diocles hydropicis cum centauria, aut in fico duplici ad euacuandam aluum: quod efficacius præstat uiride, cum coriandro in mero potum. Suspiriosis aliqui & tritum in lacte dederunt. Praxagoras & contra morbum regium uino miscuit: & contra ileum in oleo & pulte, sic illinens strumis quoq;. Antiqui & insanientibus dabant crudũ. Diocles phreneticis elixum. Contra anginas tritum imponi & gargarizare prodest. Dentium dolorem tribus capitibus in aceto tritis inminuit, uel si decocti aqua colluantur, addaturq; ipsum in caua dentium. Auribus etiam instillatur succus cum adipe anserino, phthiriases & prurigines potum, tusum item cum aceto & nitro cõpescit, distillationes cum lacte coctum, uel tritum permixtumúe caseo molli: quo genere & raucitatem extenuat: Vel phthisin, in fabæ sorbitione. In totum autem coctum utilius est crudo, elixumq; tosto: sic & uoci confert. Tineas & reliqua animalia interaneorum pellit, in aceto mulso coctum. Tenasmo in pulte medetur: Temporum doloribus illitum, elixum & pustulis coctum cum melle,

deinde

deinde tritum: Tussi cum adipe uetusto decoctū, uel cum lacte: Aut si sanguis etiam excreetur, uel purulenta, sub pruna coctum, & cum mellis pari modo sumptum: Conuulsis & ruptis cum sale & oleo. Nam cū adipe tumores suspectos sanat. Extrahit fistulis uitia cum sulphure & resina, etiam harundines cum pice. Lepras, lichenas, lentigines exulcerat, sanatq; cum origano, uel cinis eius ex oleo & garo illitus: Sic & sacros ignes. Sugillata aut liuentia ad colorem reducit, combustum ex melle. Credunt & comitialem morbum sanare, si quis eo in cibo utatur ac potione. Quartanas quoque excutere potum caput unum cum laserpitij obolo in uino austero. Tussim & alio modo ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat, fractæ incoctum fabæ, atque ita in cibo sumptum, donec sanitatem restituat. Facit & somnos, atq; in totum rubicundiora corpora. Venerem quoq; stimulat cum coriandro uiridi tritum, potumq; è mero. Vitia eius sunt, quod oculos hebetat, inflationes facit, stomachum lædit copiosius sumptum, sitim gignit. Cæterum contra pituitam & gallinis & gallinaceis prodest mixtum farre in cibo. Iumenta urinam reddere, atq; non torqueri tradunt, si trito natura tangatur.

De lactuca syluatica, siue caprina, & esopo, & isati, & lactuca satiua. Cap. VII

LActucæ sponte nascentis primū est genus eius quam caprinam uocant, qua pisces in mare deiecta protinus necātur, qui sunt in proximo. Huius lac spissatum, mox in aceto pondere obolorum duûm, adiecto aquæ uno cyatho, hydropicis datur. Caule & folijs contusis, asperso sale, nerui incisi sanantur. Eadem trita ex aceto, colluta matutinis bis mense, dentiū dolorem prohibet. Alterum est genus quod Græci esopon uocant. Huius folia trita, & cum polenta illita, ulceribus medentur. Hæc in aruis nascitur. Tertium genus est in syluis nascens, isatin uocant. Huius folia trita cum polenta, uulneribus prosunt. Quarto infectores lanarum utuntur, quod glastum uocant: simile erat lapatho syluestri folijs, nisi quod plura habet & nigriora. Sanguinem sistit. Phagedænas & putrescentia ulcera quæ serpunt, sanat: Item tumores ante suppurationem. Contra ignem sacrum radice uel folijs prodest, uel ad lienes pota. Hæc propria singulis. Communia autē sponte nascentibus, candor, caulis interdum cubitali longitudine, & ipso, & folijs scabricia. Ex his rotunda folia & breuia habentem, sunt qui hieraciam uocent: quoniā accipitres scalpendo eam, succoq; oculos tingendo, obscuritatem cum sensere discutiant. Succus omnibus candidus, uiribus quoque papaueri similis: carpitur per messes inciso caule, conditur in fictili nouo, ad multa præclarus. Sanat omnia oculorum uitia cum lacte mulierū. Arcet nubeculas, cicatrices adustionesq; omnes, præcipue caligines. Imponitur etiā oculis in lana contra epiphoras. Idem succus aluum purgat, in posca potus ad duos obolos. Serpentiū ictibus medetur in uino potus. Et folia tosta thyrsiq; triti ex aceto bibuntur. Vulneri illinuntur maxime contra scorpionum ictus. Verum contra phalangia, cōmixto uino ex aceto, Alijs quoq; uenenis resistunt, exceptis quæ strangulando necant, aut ijs quæ uesicæ nocent. Item psimmythio excepto: Imponūtur & uentri ex melle atq; aceto, ad detrahēda uitia alui. Vrinæ difficultates succus emendat. Crateuas eū & hydropicis obolis duobus in aceto & cyatho uini dari iubet. Quidā & è satiuis colligūt succū minus efficacē. Peculiares earū uires partim iam dictæ sunt, somnum faciendi, Veneremq; inhibendi, æstum refrigerandi, stomachū purgandi, sanguinem augendi: Non paucæ restant, quoniam & inflationes discutiunt, ructusq; lenes faciunt, concoctiones adiuuant. Cruditatem ipsæ nequaquam faciunt. Nec ulla res in cibis auiditatem incitat inhibetq; eadem: in causa alter utraq; modus est. Sic & aluum copiosiores soluunt, modicæ sistunt. Lentitiam pituitæ digerunt. atq; ut aliqui tradiderunt, sensus purgant. Stomachi dissoluti utilissime adiuuantur, in eo usu & oxypori obolis asperitatem addito dulci ad intinctum aceti temperantes, si crassior pituita sit scillite aut uino absinthite, si & tussis sentiatur hyssopite admixto. Dantur cœliacis cū intubo erratico, & ad duritiam præcordiorum. Dantur & melancholicis candidæ copiosiores, & ad uesicæ uitia. Praxagoras & dysentericis dedit. Ambu

ſtis quoq; proſunt recentibus,priusq̃ puſtulæ fiant,cum ſale illitæ. Vlcera etiam quæ ſerpunt coercent,initio cũ aphronitro,mox in uino. Tritæ igni ſacro illinũtur. Cõuulſa & luxata caulibus tritis cũ polenta ex aqua frigida leniunt.Eruptiones papularũ ex uino & polenta.In cholera quoq; coctas patellis dederũt,ad quod utiliſſimę quàm maximi caulis et amaræ: Quidã lacte infundunt. Deferuefacti hi caules & ſtomacho utiliſſimi tradũtur, ſicut ſomno ſatiua maxime lactuca, & amara lactenſq́, quã meconidẽ uocauimus. Hoc lac & oculorũ claritati cũ muliebri lacte utiliſſimũ eſſe præcipitur, dum tempeſtiue capiti inunguntur:Oculorũ quoq; uitijs quæ frigore in ijs facta ſunt.Miras & alias inuenio laudes.Thoracis etiã uitijs prodeſſe nõ ſecus q̃ abrotonũ,cum melle Attico. Purgari & fœminas hoc cibo.Semẽ ſatiuarum cõtra ſcorpiones dari.Semine trito ex uino poto & libidinum imaginationes in ſomno compeſci. Tentantes aquas non nocere lactucam edentibus.Quidam tamen frequentiores in cibo officere claritati oculorum tradiderunt.

De generibus betæ, & intubis, & cichorio,& ſeri,genera duo. Cap. VIII

NEc beta ſine remedio eſt utraq;.Siue candidæ,ſiue nigræ radix recẽs,& madefacta, ſuſpenſa funiculo, contra ſerpentium morſus efficax eſſe dicitur.Candida beta cocta,& cum allio crudo ſumpta,cõtra tineas.Nigræ radices ita in aqua coctæ, porriginem tollunt: atq; in totum efficacior eſſe traditur nigra. Succus eius capitis dolores ueteres & uertigines:item ſonitum aurium ſedat, infuſus ijs:ciet urinam. Medetur dyſentericis iniecta, & morbo regio. Dolores quoq; dentium ſedat illitus ſuccus. Et contra ſerpentium ictus ualet,ſed huius radici duntaxat expreſſus.Ipſa uero decocta,pernionibus occurrit. Albæ ſuccus epiphoras ſedat,fronte illita.Aluminis pauco admixto,ignem ſacrum.Sine oleo trita licet,aduſtis medetur.Et contra eruptiones papularum cocta,eadem contra ulcera quæ ſerpunt illinitur:& alopecijs cruda, & ulceribus quæ in capite manant.Succus eius cum melle naribus inditur, caput purgat. Coquitur & cum lenticula addito aceto, ut uentrem molliat. Validius cocta fluctuationes ſtomachi ſiſtit & uentris.Eſt & beta ſylueſtris, quam limonion uocant,alij neutoides, multum minoribus tenuioribusq́ ac denſioribus folijs,undecim ſæpe caulium, Huius folia ambuſtis utilia, guttantia aſtringunt.Semen acetabuli menſura dyſentericis prodeſt. Aqua & è radice coctæ maculas ueſtium elui dicunt, itemq́ membranarum. Intubi quoque non extra remedia ſunt: Succus eorum cum roſaceo & aceto capitis dolores lenit.Idemq́ cum uino potus,iocineribus & ueſicæ, & epiphoris imponitur. Erraticum apud nos quidam ambugiam appellauere. In Aegypto cichorium uocant, quod ſylueſtre ſit. Satiuum autem ſerin, quod eſt minus & uenoſius. Cichorium refrigerat. In cibo ſumptum & illitum collectiones, ſuccusq́ decocti uentrem ſoluit.Iocineri & renibus, & ſtomacho prodeſt. Item ſi in aceto decoquatur urinæ tormina diſcutit,Item morbum regium è mulſo, ſi ſine febre ſit. Veſicam adiuuat. Mulierum quidem decoctum purgationibus in aqua adeo prodeſt, ut emortuos partus trahat. Adijciunt magi, ſucco totius cum oleo perunctos fauorabiliores fieri, & quæ uelint facilius impetrare. Quod quidem propter ſingularem ſalubritatẽ aliqui chreſton appellant,alij pancration.Et ſylueſtre genus,alij hedypnoida uocant,latioris folij. Stomachum diſſolutum aſtringit cocta: crudaq́ ſiſtit aluũ. Et dyſentericis prodeſt, magis cum lente. Rupta & conuulſa utroq; genere iuuantur. Item quibus genitura ualetudinis morbo effluat.Seris & ipſa lactucę ſimillima,duorũ generum eſt,ſylueſtris melior.Nigra iſta & æſtiua.Deterior hyberna & candidior. Vtraque tamen ſtomacho utiliſſima,præcipue quem humor uexat. Cum aceto in cibo refrigerant uel illitæ, diſcutiuntq́ & alios quàm ſtomachi. Cum polenta ſylueſtrium radices ſtomachi cauſa ſorbentur, & cardiacis illinuntur ſuper ſiniſtram mammam ex aceto. Omnes hæ & podagricis utiles, & ſanguinem reijcientibus.Item quibus genitura fluit,alterno dierum potu.Petronius Diodotus, qui antilegomena ſcripſit, in totum damnauit ſerin multis modis arguens. Sed aliorum omnium opinio reſiſtit.

De braſſica

De brassica, & lapsana, & de brassica marina, & scilla, & de bulbis, & bulbine. Cap. IX

BRassicæ laudes longũ est exequi, cum & Chrysippus medicus priuatim uolumen ei dicauerit per singula membra hominis digestũ, & Dieuches: ante omnes autem Pythagoras & Cato non parcius celebrarint. Cuius sententiam uel eo diligentius persequi par est, ut noscatur qua medicina usus sit annis D C. In tres species diuisere eã Græci antiquissimi. Crispam, quam selinada uocauerunt, à similitudine apij foliorum, stomacho utilem, aluũ modice mollientem. Alteram leam, latis folijs è caule exeuntibus. Vnde caulodem quidã uocauere, nullius in medicina momenti. Tertia est proprie appellata crambe, tenuioribus folijs, & simplicibus densissimisq́, amarior, sed efficacissima. Cato crispã maxime probat, dein leuem grandibus folijs, caule magno. Prodesse tradit capitis doloribus, oculorum caligini scintillationibusq́, uel stomacho, præcordijs, crudam ex aceto & melle, coriandro, ruta, menta, laseris radicula sumptam acetabulis duobus matutino: tantamq́ esse uim, ut qui terant hæc, ualidiores fieri se sentiant. Ergo uel cum his tritam, sorbendam, uel ex hoc intinctu sumendam. Podagræ autem, morbisq́ articularijs illini cum rutæ, coriandri, & salis mica, hordei farina. Aqua quoq́ eius decocta, neruos articulosq́ mire iuuari: Si foueantur uulnera, & recentia & uetera, etiam carcinomata, quæ nullis alijs medicamentis sanari possint. Foueri prius aqua calida iubet, ac bis die tritam imponi. Sic etiam fistulas eluxatas, & tumores euocari, quæq́ discuti opus sit. Insomnia etiam, uigiliasq́ tollere decoctam, si ieiuni edant quamplurimã ex oleo & sale. Tormina si decocta iterum decoquatur, addito oleo, sale, cumino, polenta. Si ita sumatur sine pane, magis profuturam. Inter reliqua bilem detrahi per uinum nigrum pota. Quin & urinam eius qui brassicam esitauerit, asseruari, calefactamq́ neruis remedio esse. Verba ipsius subijciam, ad exprimendam sententiam: Pueros pusillos si laues ea urina, nunquam debiles fieri. Auribus quoque ex uino succum brassicæ tepidum instillari suadet. Idq́ etiam tarditati audientium prodesse asseuerat. Et impetigines eadem sanari sine ulcere. Græcorum quoq́ opiniones iam & Catonis causa poni conuenit, in ijs duntaxat quæ ille prætermiserit. Biles detrahere non percoctam putant. Item aluum soluere, eandemq́ bis coctam sistere. Vino aduersari, ut inimicam uitibus. Antecedente in cibis caueri ebrietatem. Postea sumpta crapulam discuti. Hunc cibum & oculorum claritati conferre multũ: succũ uero crudæ angulis uel tantũ tactis cum Attico melle, plurimum. Facillime cõcoqui, ciboq́ eo sensus purgari. Erasistrati schola clamat, nihil esse utilius stomacho neruisq́, ideo paralyticis & tremulis dari iubet, & sanguinem excreãtibus. Hippocrates cœliacis & dysentericis bis coctam cum sale. Item ad tenasmon & renum causas, lactis quoque ubertatem puerperis hoc cibo fieri iudicans, & purgationẽ fœminis. Crudus quidem caulis si mandatur, partus quoq́ emortuos pelli. Apollodorus aduersus fungorũ uenena semen aut succum bibendum censet. Philistion opisthotonicis succum ex lacte caprino cum sale & melle. Iauenio & à podagra liberatos edendo eam, decoctæq́ ius bibendo. Hoc & cardiacis datum & comitialibus morbis addito sale. Item spleneticis in uino albo per dies XL. Ictericis, necnon & phreneticis radicis crudæ succum gargarizandum bibendumq́ demonstrat. Contra uero singultus cum coriandro & anetho, & melle ac pipere, ex aceto. Illitam quoque prodesse inflationibus stomachi. Item serpentium ictibus, & sordidis ulceribus, ac uetustis, uel ipsam aquam cum hordeacea farina. Succum ex aceto, uel cum fœno Græco. Sic aliqui & articulis, podagrisq́ imponunt. Epinyctidas ac quicquid aliud serpit in corpore, imposita leuat. Item repentinas caligines: has & si manditur ex aceto. Sugillata uero & alios liuores pura illita. Lepras, & psoras cum alumine rotundo ex aceto. Sic & fluentes capillos retinet. Epicharmus testium & genitalium malis hanc utilissime imponi asserit. Efficacius eandem cum faba trita. Item conuulsis cum ruta. Contra ardorem febrium & stomachi uitia cum rutæ semine: & ad secundas.

Et muris

Et muris aranei morsus, foliorum aridorum farina alterutra parte exinanit. Ex omnibus brassicæ generibus suauissima est cyma, & si inutilis habetur, difficilis in coquendo, & renibus cõtraria. Illud quoq; nõ est omittendum, aquam decoctæ ad tot usus laudatam fœtere humi effusam. Stirpiũ brassicæ aridorũ cinis, inter caustica intelligitur. Ad coxendicũ dolores cũ adipe peruetusto. At cum lasere & aceto in uicẽ psilothri euulsis illitus pilis, nasci alios prohibet. Bibitur & cum oleo subfetuefactus, uel per se elixus ad conuulsa & rupta intus, lapsumq; ex alto. Nulla ergo sunt crimina brassicæ? imò uero apud eosdem animæ grauitatem facere, dentibus & gingiuis nocere, & in Ægypto propter amaritudinem nõ estur. Syluestris, siue erraticæ immenso plus effectus laudat Cato, adeo ut aridæ quoque farinam in olfactorio collectã, uel odore tantum naribus rapto, uitia earum graueolentiamq; sanare affirmet. Hãc alij petream uocant, inimicissimam uino, quam præcipue uitis fugiat: aut si non possit fugere moriatur. Folia habet bina, parua, rotunda, leuia, plantis oleris similior, candidior satiua & hirsutior. Hanc inflationibus mederi, Melancholicis quoq; ac uulneribus recẽtibus, cum melle, ita ne soluantur ante diem septimum, Strumis, fistulis, in aqua cõtritã, Chrysippus autor est. Et alij uero cõpescere mala corporis quę serpant: nomas uocant. Item excrescentia absumere. Cicatrices ad planum reducere. Oris ulcera & tonsillas manducatã & coctam succo gargarizato cum melle tollere. Itẽ psoras & lepras ueteres, ipsius tribus partibus cũ duabus aluminis in aceto acri illitis. Epicharmus satis esse eam cõtra canis rabiosi morsum imponi. Melius si cũ lasere & aceto acri. Necari quoq; canes ea, si detur ex carne. Semẽ eius tostũ auxiliatur cõtra serpentes, fungorumq; uenena, tauri sanguinem. Folia cocta spleniticis in cibo data, & cruda illita cum sulphure & nitro prosunt. Item mammarũ duritiæ. Radicũ cinis uuæ in faucibus tumẽti tactu medetur, & parotidas cũ melle illitus reprimit, serpẽtium morsus sanat. Viriũ brassicæ unum & magnũ argumẽtum addemus & mirabile. Crustæ si occupẽt intus uasa omnia in quibus aquæ feruent, in tantum, ut nõ sit eas auellere, si brassica in ijs decoquatur abscedunt. Inter syluestres brassicas & lapsana est, pedalis altitudinis, hirsutis folijs, napi simillimis, nisi candidior esset flore. Coquitur in cibo. Aluũ leniter emollit. Marina brassica uehementissime ex omnibus aluum ciet. Coquitur propter acrimoniam cum pingui carne, stomacho inimicissima. Scillarum in medicina alba est quæ masculus, fœmina nigra. Scilla quæ candidissima fuerit, utilissima erit. Huic aridis tunicis direptis, quod reliquum è uiuo est, consutum suspenditur lino modicis interuallis. Postea arida frusta in cadũ aceti q asperrimi pendentia immerguntur, ita ne ulla parte uas contingant. Hoc fit ante solstitium diebus XLVIII. Gypso deinde oblitus cadus ponitur sub tegulis, totius diei solem accipientibus: Post eum numerũ dierum tollitur uas, scilla eximitur, acetum transfunditur. Hoc clariorem oculorum aciem facit. Salutare est stomachi laterumq; doloribus, parum sumptum binis diebus. Sed tanta uis est, ut auidius haustum extinctæ animæ momento aliquo speciem præbeat. Prodest & gingiuis & dentibus, uel per se commanducata. Tineas & reliqua uentris animalia pellit ex aceto & melle sumpta. Linguæ quoq; recens subiecta præstat, ne hydropici sitim sentiant. Coquitur plurimis modis in olla, quæ conijciatur in clibanum aut furnum, uel adipe aut luto illita, aut frustatim in patinis. Et cruda siccatur, deinde conciditur, coquiturque in aceto, tum serpentium ictibus imponitur. Tosta quoque purgatur, & medium eius iterum in aqua coquitur. Vsus sic coctæ ad hydropicos. Ad urinam ciendam tribus obolis cum melle & aceto potæ. Item ad spleneticos & stomachicos, si non sentiant ulcus, quibus innatet cibus. Ad tormina, regios morbos, tussim ueterem cum suspirio. Discutit & folijs strumas, quadrinis diebus soluta. Furfures capitis, & ulcera manantia illita ex oleo cocta. Coquitur & in melle cibi gratia, maxime uti coctionem facias. Sic & interiora purgat. Rimas pedum sanat in oleo cocta, & mixta resinæ. Semen eius lumborum dolori ex melle imponitur. Pythagoras scillam in limine quoque ianuæ suspensam malorum medicamentorum introitum pellere tradit, Cæterum bul

rum bulbi ex aceto & sulphure uulneribus in facie medentur. Per se uero triti neruorum contractioni,& ex uino porrigini:cum melle canum morsibus.Erasistrato placet cum pice.Sanguinem idem eos sistere tradit illitos cum melle.Alij si è naribus fluat, coriandrum & farinam adijciunt.Theodorus & lichenas ex aceto bulbis curat,& erumpentia in capite cum uino austero aut ouo. Et bulbos epiphoris idem illinit, & sic lippitudini medetur. Æque uitia quæ sunt in facie,eorum rubentes maxime, in sole illiti, cum melle & nitro emendant:lentiginem cum uino, aut cucumi cocto. Vulneribus quoque mire prosunt per se,aut(ut Damion) ex mulso, si quinto die soluantur. Iisdem & auriculas fractas curat,& testium pituitas. In articulorum doloribus miscent farinam.In uino cocti illiti uentri,duritiem præcordiorũ emolliunt. Dysentericis in uino ex aqua cœlesti temperato dantur.Ad cõuulsa intus,cum silphio pilulis fabæ magnitudine. Ad sudorem tusi illinuntur. Neruis utiles:ideo & paralyticis dantur. Luxata in pedibus qui sunt ruffi, ex his citissime sanant cum melle & sale.Venerem maxime Megarici stimulant.Hortensij partum cum sapa aut passo sumpti.Syluestres interaneorũ plagas & uitia cum silphio pilulis deuoratis sedant. Et satiuorũ semen contra phalangia bibitur in uino.Ipsi ex aceto illinuntur contra serpentium ictus.Semen antiqui bibendum insanientibus dabant.Flos bulborũ tritus crurũ maculas uarietatesq; igne factas emendat. Diocles oculos hebetari ab ijs putat. Elixos assis minus utiles esse adijcit, & difficile concoqui ex ui uniuscuiusq; naturæ. Bulbinem Græci uocant herbam porraceis folijs, rubicundo bulbo. Hæc traditur uulneribus mire utilis duntaxat recentibus.Bulbus,quem uomitoriũ uocant ab effectu,folia habet nigra,cæteris longiora.

De asparagis & corruda,& libyco,& orminio. Cap. x

VTilissimus stomacho cibus asparagi, ut traditur. Cumino quidem addito inflationes stomachi colicq; discutiunt,ijdem oculis claritatem afferũt. Ventrem leniter molliunt. Pectoris & spinę doloribus intestinorumq; uitijs prosunt, uino cum coquũtur addito.Ad lumborum & renũ dolores, semen trium obolorum pondere,pari cumini bibitur. Venerem stimulant. Vrinam cient utilissime, præterq; quod uesicam exulcerant.Radix quoq; plurimorũ prædicatiõe trita,& in uino albo pota,calculos quoq; exturbat, lumborum & renũ dolores sedat. Quidam & ad uuluæ dolorem radicem cum uino dulci propinant.Eadem in aceto decocta cõtra elephantiasin proficit. Asparago trito cũ oleo perunctum pungi ab apibus negant.Syluestrem asparagum aliqui corrudam, aliqui Libycum uocant, Attici orminium.Huius ad supradicta omnia efficacior uis, & candidiori maior. Regium morbum extenuat. Veneris causa aquam eorum decoctam bibi iubẽt ad heminam.Ad idem & semen ualet cum anetho,ternis utrunq; obolis.Datur & ad serpentium ictus succus decoctus. Radix quoq; miscetur radici marathri inter efficacissima auxilia. Si sanguis per urinã reddatur, semen asparagi, & apij, & cumini ternis obolis in uini cyathis duobus, quinis diebus Chrysippus dari iubet. Sic & hydropicis contrarium esse, quamuis urinam moueat,docet:Item Veneri: Vesicæ quoq; nisi decoctum:quæ aqua si canibus detur,occidi eos.In uino decoctę radicis succũ si ore cõtineatur,dentibus mederi.

De apio, & apiastro, & helioselino,& oreoselino. Cap. xi

APio gratia uulgo est. Nanq; rami largis portionibus per iura innatant, & in condimentis peculiarem gratiã habent. Præterea oculis illitũ cum melle,ita ut subinde foueantur feruẽti succo decocti, alijsq; membrorũ epiphoris per se tritũ,aut cum pane,uel polenta impositũ,mire auxiliatur.Pisces quoq; si ægrotent in piscinis, apio uiridi recreantur. Verum apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum uarietate est. Distinguitur sexu. Chrysippus fœminã esse dicit crispioribus folijs & duris,crasso caule, sapore acri & feruido. Dionysius nigriorem, breuioris radicis, uermiculos gignentem. Ambo neutrum ad cibos admittendum, imò omnino nefas: nam id defunctorum epulis feralibus dicatum esse, uisus quoque claritati inimicum. Caule fœminæ uermiculos gigni. Ideoq; eos qui ederint sterilescere mares fœminasq;.In puerperijs uero ab eo cibo

comitiales

comitiales fieri qui ubera hauriunt. Innocentiorem tamen esse marem. Eaq; causa est, ne inter nefastos frutices damnetur. Mammarum duritiam impositis folijs emollit. Suauiores aquas potui incoctum præstat. Succo maxime radicis cum uino lumborũ dolores mitigat. Eodem iure instillato grauitatem aurium. Semine urinam ciet, menstrua ac secũdos partus. Et si foueantur semine decocto, suggillata reddit colori. Cum oui albo illitum, aut ex aqua coctum potumq; renibus medetur. In frigida tritũ oris ulceribus. Semẽ cum uino, uel radix cum ueteri uino uesicæ calculos frangunt. Semen datur & arquatis ex uino albo. Apiastrum Hyginus quidẽ melissophyllon appellat. Sed in cõfessa damnatione est uenenatũ in Sardinia. Contexẽda enim sunt omnia, ex eodẽ nomine apud Græcos pendentia. Olusatrum quod hipposelinum uocant, aduersatur scorpionibus. Poto semine torminibus interaneis medetur. Itemq; difficultatibus urinæ semen eius decoctum ex mulso potum. Radix eius in uino decocta calculos pellit, & lumborum ac lateris dolores. Canis rabiosi morsibus potum & illitum medetur. Succus eius algẽtes calefacit potus. Quartum genus ex eodem faciunt aliqui oreoselinon, palmum alto frutice ac recto, semine cumino simile, urinæ & menstruis efficax. Helioselino uis priuata contra araneos. Sed & oreoselino fœminæ purgantur è uino.

De petroselino & ocimo. Cap. XII

ALio genere petroselinon quidam appellant in saxis natum, præcipuum ad uomicas, cochlearibus binis succi additis in cyathum marrubij succi, atq; ita aquæ calidæ tribus cyathis. Addidere quidam buselinon, differens breuitate caulis à satiuo & radicis colore ruffo, eiusdem effectus. Præualere contra serpentes potum & litum. Ocimũ quoq; Chrysippus grauiter increpuit, inutile stomacho, urinæ, oculorum quoq; claritati. Præterea insaniam facere & lethargos & iocinoris uitia. Ideoq; capras id aspernari: hominibus quoq; fugiendum censet. Adijciunt quidam, tritum si operiatur lapide, scorpionẽ gignere: commanducatum & in sole positum, uermes afferre. Afri uero, si eo die feriatur quispiam à scorpione, quo ederit ocimum, seruari non posse. Quinimo tradunt aliqui manipulo ocimi cum cancris decem marinis uel fluuiatilibus trito, conuenire ad id scorpiones à proximo omnes. Diodotus in empiricis, etiam pediculos facere ocimi cibum. Secuta ætas acriter defendit, nam id esse capras. Nec minus ꝙ mentam & rutam scorpionum terrestrium ictibus, marinorumq; uenenis mederi ex uino, addito aceto exiguo. Vsu quoq; compertum, deficientibus ex aceto odoratu salutare esse. Item lethargicis & inflammatis refrigerationi. Illitum capitis doloribus cũ rosaceo, aut myrteo, aut aceto, Item oculorum epiphoris impositum ex uino, Stomacho quoq; esse utile, inflationes & ructum ex aceto dissoluere sumptum. Aluum sistere impositum, urinam ciere. Sic & morbo regio & hydropicis prodesse. Choleras eo & distillationes stomachi inhiberi. Ergo etiã cœliacis Philistio dedit: & coctum dysentericis, & colicis Plistonicus. Aliqui & in tenasmo & sanguinem excreantibus in uino, duritia quoq; præcordiorum. Illinitur mammis, extinguitq; lactis prouentum. Auribus utilissimum infantium, pręcipue cum adipe anserino. Semen tritum & haustum naribus, sternutamenta mouet, & distillationes quoq; capiti. Illitum uuluas purgat in cibo ex aceto. Verrucas mixto atramento sutorio tollit. Venerem stimulat. Ideo etiam equis asinisq; admissuræ tempore ingeritur.

De syluestri ocimo, & eruca, & nasturtio, & ruta. Cap. XIII

SYluestri ocimo uis efficacior ad eadem omnia, peculiaris ad uitia quæ uomitionibus crebris contrahuntur. Vomicisq; uuluæ, contraq; bestiarum morsus radix in uino est efficacissima. Erucæ semen scorpionũ uenenis & muris aranei medetur. Bestiolas omnes innascentes corpori arcet. Vitia cutis in facie cum melle illitum. Lentigines ex aceto. Cicatrices nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. Aiũt uerbera subituris potum ex uino, duritiam quandam contra sensum induere. In cõdiendis obsonijs tanta est suauitas, ut Græci euzomon appellauerint. Putant subtrita eruca si foueãtur oculi, claritatem restitui. Tussim

tui. Tussim infantium sedari. Radix eius in aqua decocta fracta ossa extrahit. Nam de uenere stimulanda diximus: tria folia syluestri erucæ sinistra manu decerpta, & trita in aqua mulsa si bibantur. E contrario nasturtiũ uenerem inhibet, animum exacuit. Vt diximus, duo eius genera. Album purgat, detrahit bilem potum in aqua x. pondere. Cum lomento strumis illitum opertumq; brassica præclare medetur. Alterum est nigrius, quod capitis uitia purgat. Visum clarificat. Cõmotas mentes sedat ex aceto sumptum. Lienem ex uino potum, uel cum fico. Tussim ex melle, si quotidie ieiuni sumant. Semen ex uino omnia intestinorum animalia pellit, efficacius addito mentastro. Prodest & contra suspiria & tussim cum origano & uino dulci. Pectoris doloribus decoctum in lacte caprino. Panos discutit cum pice, extrahitq; corpori aculeos. Et maculas illitum ex aceto. Contra carcinomata adijcitur ouorũ album. Et lenibus illinitur ex aceto. Infantibus uero è melle utilissime. Sestius adijcit ustum serpentes fugare, scorpionibus resistere. Capitis dolores contrito & alopecias emendari addito sinapi, grauitatem aurium trito imposito auribus cum fico. Dentium dolores infuso in aureis succo. Porriginem & ulcera capitis cum adipe anserino. Furunculos concoquit cum fermento. Carbunculos ad suppuratione͂ perducit, & rumpit. Phagedænas ulcerum expurgat cum melle. Coxendicibus & lumbis cũ polenta ex aceto illinitur: Item licheni: Item unguibus scabris, quippe natura eius caustica est. Optimum autem Babylonium. Syluestri uero ad omnia ea effectus maior. In præcipuis aute͂ medicaminibus ruta est. Latiora satiuæ folia, rami fruticosiores. Syluestris horrida ad effectum est, & ad omnia acrior. Succus exprimitur, tusa ea & aspersa modice aqua, & in pyxide Cypria asseruatur. Hic copiosior datus ueneni noxiam obtinet, in Macedonia maxime iuxta flumen Alyacmon. Mirumq;, cicutæ succo extinguitur, adeo etiam uenenorum uenena sunt, quando cicutæ succus prodest manibus colligentium rutam. Cæterum inter prima immiscetur antidotis, præcipueq; Galatica. Quæcunq; aũt ruta & per se pro antidoto ualet, folij tritis, & ex uino sumptis. Contra aconitum maxime & uiscum. Item fungos, siue in potu detur, siue in cibo. Simili modo contra serpentium ictus, utpote cum mustelæ dimicaturæ cum his, rutam prius edendo se muniant. Valent & contra scorpionum ictus, & araneorum, apum, crabronum, uesparum aculeos, & cantharidas, ac salamandras, canisúe rabiosi morsus: acetabuli mensura succus è uino bibitur, & folia trita uel cõmanducata imponũtur cum melle & sale, uel cũ aceto & pice decocta. Succo uero perunctos aut eam habentes, negant feriri ab his maleficijs. Serpentesq;, si uratur ruta, nidorem fugere. Efficacissima tamen est syluestris radix cum uino sumpta, eande͂ adijciũt efficaciorem esse sub dio potam. Pythagoras & in hac marem minoribus herbaceiq; coloris folijs à fœmina discreuit: eam lætioribus folijs & colore. Idem oculis noxiam putauit falsò, quoniam scalptores & pictores hoc cibo utũtur oculorum causa. Cum pane quoq; uel nasturtio satiuæ atq; syluestris propter uisum. Vt aiunt, multi succo eius cum melle Attico inũcti discusserunt caligines, uel cum lacte mulieris puerum enixæ, uel puro succo angulis oculorum tactis. Epiphoras cum polenta imposito. Lenit autem capitis dolores pota cum uino, aut cum aceto & rosaceo illita. Si uero sit cephalea, cum farina hordeacea, uel aceto. Eadem cruditates discutit, mox inflationes, dolores stomachi ueteres. Vuluas aperit, corrigitq; cõuersas illita in melle toto uentre & pectore. Hydropicis cũ ficu, & decocta ad dimidias partes, potaq; ex uino. Sic bibitur, & ad pectoris dolores, laterumq; & lumborum, tusses, suspiria: pulmonum, iocinerum, renum uitia: horrores frigidos. Ad crapulæ grauedines, decoquuntur folia poturis: Et in cibo uel cruda, uel decocta cõditáue prodest. Ite͂ torminibus in hyssopo decocta, & cum uino. Sic & sanguine͂ sistit interiore͂, & narium indita, sic & collutis dentibus prodest. Auribus quoq; in dolore succus infunditur, custodito ut diximus modo. E siluestri uero contra tarditatem & sonitum cum rosaceo, uel cum laureo oleo, aut cumino & melle. Succus & phreneticis ex aceto tritæ instillatur in tempora & cerebrum. Adiecerunt aliqui & serpyllũ, & laurũ, illinentes capita, &

I colla

colla. Dederunt & lethargicis ex aceto olfaciendum. Dederūt & comitialibus bibendū decoctæ succum in cyathis quatuor ante accessiones, quarū frigus intolerabile est: Alsiosisq; crudam in cibo. Vrinam quoq; uel cruentam pellit. Fœminarū etiam purgationes, secundasq;, etiam emortuos partus, ut Hippocrati uidetur, ex uino dulci nigro pota. Itaq; illitam & uuluarum causa etiā suffire iubet. Diocles & cardiacis imponit ex aceto & melle cum farina hordeacea. Et contra ileum decocta farina in oleo, & uelleribus collecta. Multi uero & contra purulentas excreationes siccæ drachmas duas, sulphuris unam & dimidiam sumi censent: Et contra cruentas, ramos tres in uino decoctos. Datur & dysentericis cum caseo in uino cōtrita. Dederūt & cum bitumine infractā potioni propter anhelitum: Ex alto lapsis seminis tres uncias. Olei libra, uiniq; sextario illinitur cum oleo coctis folijs partibus quas frigus adusserit: Si urinam mouet (ut Hippocrati uidetur) mirum est quosdam dare uelut inhibentem potui contra incontinentiā urinæ. Psoras & lepras cum melle & alumine illita emendat. Item uitiligines, uerrucas, strumas, & similia, cum strychno & adipe suillo ac taurino seuo. Item ignem sacrum ex aceto & oleo, uel psimmythio: Carbunculum ex aceto. Nonnulli laserpitium unà illini iubent, sine quo epinyctidas pustulas curant. Imponunt & mām̄is turgētibus decoctā, & pituitæ eruptionibus cum cera. Testium uero epiphoris cum ramis laureæ teneris, adeo peculiari in uisceribus his effectu, ut syluestri ruta cum axungia ueteri illitos ramices sanari prodant. Fracta quoq; membra semine trito cum cera imposito. Radix rutæ sanguinem oculis suffusum, & in toto corpore cicatrices aut maculas illita emendat. Ex reliquis quæ traduntur, mirum est, cum feruentē rutæ naturam esse conueniat, fasciculum eius in rosaceo decoctum addita uncia aloes, perunctis sudorē reprimere. Itemq; generationes impediri hoc cibo, ideo profluuio genitali datur, & uenerem crebro per somnia imaginantibus. Præcauendum est grauidis, abstineant hoc cibo, necari enim partus inuenio. Eadem ex omnibus satis quadrupedū quoq; morbis in maximo usu est, siue difficile spirantibus, siue contra maleficorum animalium ictus: infusa per nares ex uino: aut si sanguisuga exhauserit, ex aceto: & quocunq; in simili morborum genere, ut in homine temperato.

De mentastro, & menta, & pulegio, & nepeta, & de cumino. Cap. XIIII.

MEntastrum syluestris menta est, differēs specie foliorum quasi figura ocimi, pulegij colore. Propter quod quidā syluestre pulegium uocant. Iis cōmanducatis & impositis sanari elephantiasin, Magni Pompeij ętate, fortuito cuiusdam experimento propter pudorem facie illita, compertum est. Eadem illinuntur bibūturq; aduersus scolopendras, & serpentium ictus, drachmis duabus in uini cyathis duobus. Aduersus scorpionū ictus cum sale, oleo & aceto. Item aduersus scolopendras ius decocti. Aduersusq; omnia uenena seruantur folia arida, ad farinæ modum. Substratum uel accensum fugat scorpiones. Potū fœminas purgat à partu, sed partus necat. Orthopnoicis, torminibus cholericis efficacissimum: Item lumbis, podagris impositum. Succus auribus uerminosis instillatur, in regio morbo bibitur. Strumis illinitur. Somnia ueneris inhibet. Tineas pellit ex aceto potum. Contra porriginem ex aceto infunditur capiti in sole. Mentæ ipsius odor animum excitat, & sapor auiditatem in cibis, ideo embammatum mixturæ familiaris. Ipsa acescere aut coire denserique lac non patitur. Quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu strangulentur. Data in aqua aut mulso, eadem ui resistere & generationi creditur, cohibendo genitalia densari. Æque maribus ac fœminis sistit sanguinem, & purgationes fœminarum inhibet. Cum amylo ex aqua pota, cœliacorum impetus. Syriation & uomicas uuluæ curauit. Ille & iocinerum uitia ternis obolis ex mulso datis. Item sanguinem excreantibus in sorbitionem. Vlcera in capite infantium mire sanat. Arterias humidas siccat, siccas astringit. Pituitas corruptas purgat in mulso & aqua. Voci succus sub certamine utilis duntaxat, qui & gargarizatur uua tumēte, adiecta ruta & coriādro ex lacte. Vtilis & contra tonsillas cum alumine, linguæ asperæ cum melle. Ad conuulsa intus per se

Mentæ consideratio, natura et medicina. et 359. et 361.

ſe,uitijſq; pulmonis.Singultus & uomitus ſiſtit cum ſucco granati, ut Democritus monſtrat.Recentis ſuccus narium uitia ſpiritu ſubductus emendat.Ipſa trita choleras in aceto quidem pota. Sanguinis fluxiones intus. Ileum etiam impoſita cum polenta,etſi mammæ tendantur.Illinitur & temporibus in capitis dolore.Sumitur & contra ſcolopendras, & ſcorpiones marinos,& ad ſerpentes. Epiphoris illinitur, & omnibus in capite eruptionibus,item ſedis uitijs.Intertrigines quoq;,uel ſi teneatur tantum,prohibet.Auribus cum mulſo inſtillatur. Aiunt & lieni mederi eam in horto guſtatam, ita ne uellatur: ſi is qui mordeat,dicat ſe lieni mederi per dies IX. Aridæ quoq; farinam tribus digitis apprehenſam,& ſtomachi dolorem ſedare in aqua: & ſimiliter aſperſa in potionē, uentris animalia expellere. Magna ſocietas cum hac ad recreandos defectos animo pulegio,cum ſurculis ſuis in ampulas uitreas aceti utriſq; deiectis. Qua de cauſa dignior è pulegio corona uertigini quàm è roſis,cubiculis noſtris pronunciata eſt. Nam & capitis dolores impoſita dicitur leuare. Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æſtuſq; iniuriam,& ab ſiti traditur: neq; æſtuare eos, qui duos è pulegio ſurculos impoſitos auribus in ſole habeant. Illinitur etiam in doloribus cum polenta & aceto.Fœmina efficacior.Eſt autem hæc flore purpureo.Mas candidum habet. Nauſeas cum ſale & polenta in frigida aqua pota inhibet. Sic & pectoris ac uentris dolorem.Stomachi autē ex aqua item roſiones ſiſtit,& uomitiones cū aceto & polenta.Inteſtinorū uitia melle decocta & nitro ſanat.Vrinam pellit ex uino:& ſi aminæum ſit,& calculos,& interiores omnes dolores.Ex melle & aceto ſedat menſtrua,& ſecundas. Vuluas conuerſas corrigit.Defunctos partus eijcit.Semen obmuteſcentibus olfactu admouetur. Comitialibus in aceto cyathi menſura datur.Si aquæ inſalubres bibendæ ſint, tritū inſpergitur. Salſitudines corporis,ſi cū uino tradatur,minuit. Neruorū cauſa & in cōtractione cū ſale & aceto & melle cōfricatur opiſthotono. Bibitur ad ſerpentium ictus decoctum:Ad ſcorpionum in uino tritum,maxime quod in ſiccis naſcitur.Ad oris exulcerationes,ad tuſſim efficax habetur.Flos recentis incenſus,pulices necat odore. Xenocrates pulegij ramum lana inuolutum,in tertianis ante acceſſionem olfactandū dari,aut ſtragulis ſubijci,& ita collocari ægrū,inter remedia tradit.Syluestri eadē uis efficacior eſt quod ſimile eſt origano,minoribus folijs q; ſatiuum,& à quibuſdam dictamnus uocatur. Guſtatū à pecore capriſq;, balatum concitat. Vnde quidam Græci literas mutantes blechon uocauerunt. Natura tam feruens eſt, ut illitas partes exulceret, In tuſſi ex perfrictione fricari ante balnea conuenit, & ante acceſſionum horrorem conuulſis & torminibus.Podagris mire prodeſt. Epaticis cum melle & ſale bibendum datur, pulmonū uitia excreabilia facit.Ad lienem cum ſale utile eſt,& ueſicæ,& ſuſpirijs,& inflationibus decoctum ſucco æqualiter,& uuluas corrigit:& contra ſcolopendram terreſtrem uel marinam,item ſcorpiones, priuatimq; ualet contra hominis morſum. Radix contra increſcentia ulcera recens potentiſſima. Arida uero cicatricibus decorem affert. Item pulegio eſt nepetæq; ſocietas. Decocta enim in aqua ad tertias diſcutiunt frigora, mulierumq; menſtruis proſunt. Et æſtate ſedant calores.Nepeta quoque uires contra ſerpentes habet. Fumum ex ea nidoremq; fugiunt, quam & ſubſternere in metu obdormituris utile eſt. Tuſa ægilopis imponitur, & capitis doloribus recens cum tertia parte panis temperata aceto illinitur. Succus eius inſtillatus naribus ſupinis, profluuium ſanguinis ſiſtit. Item radix, quæ cum myrti ſemine in paſſo tepido gargarizata anginis medetur. Cuminum ſyluestre eſt prætenue, quaternis aut quinis folijs, ueluti ſerratis. Sed ſatiuo magnus uſus, in ſtomachi præcipue remedijs. Diſcutit pituitas & inflationes, tritum & cum pane ſumptū, uel potum ex aqua uinoq;: tormina quoq; & inteſtinorum dolores. Veruntamen omne pallorem bibentibus gignit. Ita certe ferunt Portij Latronis clari inter magiſtros dicendi adſectatores ſimilitudinem coloris ſtudijs contracti imitatos: & paulo ante Iuliū Vindicem adſertorem illum à Nerone libertatis,captatione teſtamenti

sic lenocinatum. Narium sanguinem pastillis inditum, uel ex aceto reces sistit. Et oculorũ epiphoris per se impositum, tumentibus cum melle prodest. Infantibus imponi in uentre satis est. Morbo regio in uino albo à balineis datur.

De cumino Æthiopico, quod urinam stringit, & de cappari, & de ligustico siue panace, & cunila bubula. Cap. XV

AEthiopicum maxime in posca illinitur cum melle. Africano priuatim urinæ incontinentiam cohiberi putant. Satiuum datur ad iocineris uitia tostum, tritum in aceto. Item ad uertiginem. Iis uero quos acriore ui urina mordeat, in dulci tritum uino. Ad uuluarum uitia in uino: præterq; impositis uellere folijs: testium tumoribus, tostũ, tritumq; cum melle, aut rosaceo & cera. Syluestre ad omnia eadem efficacius. Præterea ad serpentes cum oleo, ad scorpiones, ad scolopendras. Sistit & uomitionem nauseasq; ex uino, quantum apprehenderint tres digiti. Propter colum quoq; bibitur, illiniturq;, uel penicillis feruens adprimitur fascijs. Strangulationes uuluæ potũ in uino aperit, tribus drachmis in tribus cyathis uini. Auribus instillatur ad sonitus atque tinnitus cum seuo uitulino, uel melle. Sugillatis illinitur cum melle, & uua passa, & aceto. Lentigini nigræ ex aceto. Est cumino simillimum, quod Græci uocant ammi. Quidam uero Æthiopicum cuminum id esse existimãt. Hippocrates regium appellat, uidelicet, quia efficacius in Aegypto iudicauit. Pleriq; alterius naturæ in totum putant, quoniam sit exilius & candidius. Similis autem & huic usus. Nanq; & panibus Alexandrinis subigitur, & condimentis interponitur. Inflationes & tormina discutit. Vrinam & menstrua ciet. Sugillata & oculorum epiphoras mitigat. Cum lini semine scorpionum ictus in uino potum drachmis duabus: priuatimq; cerastarũ, cum pari portione myrrhæ. Colorem quoq; bibentium similiter mutat in pallorem. Suffitum cum uua passa aut resina, uuluas purgat. Tradunt facilius cõcipere eas, quæ odorentur id per coitũ. De cappari satis diximus inter peregrinos frutices. Non utendum trasmarino. Innocentius Italicum est. Ferunt, eos qui quotidie id edunt, paralysi non periclitari, nec lienis doloribus. Radix eius uitiligines albas tollit, si trita in sole fricentur. Spleneticis prodest in uino potu radicis cortex duabus drachmis, dempto balnearum usu. Ferũtq; XXXV. diebus per urinam & aluum totũ lienem emitti. Bibitur in lumborum doloribus ac paralysi. Dentium dolores sedat tritum ex aceto semen decoctũ, uel manducata radix. Infunditur & auriũ dolori decoctũ oleo. Vlcera quæ phagedænas uocant, folia & radix recens cum melle sanãt. Sic & strumas discutit radix. Parotidas uermiculosq; cocta in aqua. Iocineris quoq; malis medetur. Dant & ad tineas in aceto & melle. Oris exulcerationes in aceto decocta tollit, stomacho inutiles esse inter autores conuenit. Ligusticum aliqui panacem uocant, stomacho utile est. Item conuulsionibus & inflationibus. Sunt & qui cunilam bubulam appellauerint, ut diximus, falso.

Cuminum Siluestre

Item de cunila bubula, gallinacea siue origano heracleotico, cunilagine molli, libanotide, cunila satiua & montana. Cap. XVI

CVnilæ præter satiuã plura sunt in medicina genera. Quæ bubula appellatur, semen pulegij habet, utile ad uulnera cõmanducatum impositumq;, ut quinto post die soluatur. Contra serpentes quoq; in uino bibitur, ac tritum plagę imponitur. Vulnera ab ijs facta perfricantur. Item testudines cũ serpentibus pugnaturæ hac se muniunt: quidamq; in hunc usum panacem uocant. Sedat & tumores, & uirilium mala sicca, uel folijs tritis, in omni usu mire congruens ex uino. Est alia cunila, gallinacea appellata nostris, Græcis origanum heracleoticum. Prodest oculis trita addito sale. Tussim quoque emendat & iocinerum uitia. Laterum dolores cum farina, oleo & aceto in sorbitionem temperata. Præcipue uero serpentium morsus. Tertium genus est eius, quæ à Græcis mascula, à nostris cunilago uocatur, odoris fœdi, radicis lignosæ, folio aspero. Vires eius uehementissimas in omnibus generibus earum tradunt. Manipulo quoq; eius abiecto, omnes è tota domo blattas conuenire ad eam. Priuatim aduersus scorpiones ex posca pollere. Tribus folijs

ex oleo

ex oleo perunćto homine,fugari ferpentes. Econtrario quæ mollis uocatur,pilofiotibus folíjs ac ramis,& aculeatis, trita mellis odorem habet,digitis tactu eius cohærefcentibus. Altera thuris, quam libanotidem appellamus. Medetur utraq; contra ferpentes ex uino uel aceto. Pulices etiã contritæ cum aqua fparfæ necant. Satiua quoque fuos ufus habet. Succus eius cum rofaceo auriculas iuuat. Ipfa ad ictus bibitur. Fit ex ea montana,ferpyllo fimilis,efficax contra ferpentes. Vrinam mouet, purgat & à partu mulieres. Concoctionem mire adiuuat,& ad cibos auiditatem. Vtraq; uel in cruditate ieiunis in potione afperfa. Luxatis quoq; utilis. Contra uefparum & fimiles ictus,ex farina hordeacea & pofca, utiliffima. Libanotidis alia genera fuis dicentur locis.

De piperiti & origano,& oniti prafio,& tragorigano,& heraclio,& lepidio, & de gith, fiue melanthio, & anifo. Cap. XVII

PIperitis quam & filiquaftrum appellauimus,contra morbos comitiales bibitur, Caftore taliter demonftrante. Caule rubro & longo,denfis geniculis,folíjs lauri,femine albo, tenui, guftu piperis. Vtilis gingiuis,dentibus, oris fuauitati & ructibus. Origanum quod in fapore cunilam æmulatur,ut diximus, plura genera in medicina habet,& onitin uel prafion appellant,non diffimile hyffopo. Priuatim eius ufus contra torfiones ftomachi in tepida aqua, & cruditates. Contra araneos fcorpionesq; in uino albo. Luxata & incuffa in aceto,& oleo, & lana. Tragoriganon fimilius eft ferpyllo fylueftri. Vrinã ciet, tumores difcutit, contra uifcum potum uiperæq; ictum efficaciffimum,ftomachoq; acida ructanti & præcordíjs. Tuffientibus quoque cum melle datur, & pleuriticis, & peripneumonicis. Heraclium quoq; tria genera habet, nigrius latioribus folíjs, glutinofum. Alterũ exilioribus,molliusq;, fampfucho non diffimile, quod aliqui prafion uocare malunt. Tertium eft inter hæc medium, minus quàm cætera efficax. Optimum autem Creticum. Nam & iucunde olet. Proximum Smyrnæum. Deinde heracleoticum ad potum utilius, quod onitin uocant. Communis autem ufus ferpentes fugare, Percuffis efui dare decoctum, Potu urinam ciere, Ruptis,conuulfis mederi cum panacis radice, Hydropicis cum fico,aut cum hyffopo,acetabuli menfuris decoctũ ad fextam. Item ad fcabiem, pruriginem,pforas in defcenfione balnearum. Succus auribus infunditur cum lacte mulieris. Tonfillis quoq; & uuis medetur, Capitis ulceribus. Venena opíj & gypfi extinguit decoctum, fi cum cinere & uino bibatur. Aluum mollit acetabuli menfura. Sugillatis illinitur. Item dentium dolori,quibus etiam & candorem facit,cũ melle & nitro. Sanguinem narium fiftit. Ad parotidas decoquitur cum hordeacea farina. Ad arterias afperas cũ galla & melle teritur. Ad lienem folia cũ melle & fale. Craffiores pituitas & nigras extenuat coctũ cum aceto & fale fumptum paulatim. Regio morbo tritũ cum oleo in nares infunditur. Laffi perunguntur ex eo,ita ut ne uenter attingatur. Epinyctidas cum pice fanat. Furunculos aperit cum fico trita. Strumas cum oleo & aceto & farina hordeacea. Lateris dolores cum fico illitum. Fluxiones fanguinis in genitalibus tufum,ex aceto illitũ. Reliquias purgationum à partu. Lepidium inter urentia intelligitur. Sic & in facie cutem emendat exulcerãdo,ut tamen cera & rofaceo facile fanetur. Sic & lepras & pforas tollit femper facile,& cicatricum ulcera. Tradunt in dolore dentium adalligatũ brachio qua doleat, compefcere dolorem. Gith ex Græcis,alíj melanthion,alíj melafpermon uocant, Optimum quàm excitatiffimi odoris,& quàm nigerrimum. Medetur ferpentium plagis & fcorpionum. Illini ex aceto ac melle reperio, incenfoq; ferpẽtes fugari. Bibitur drachma una contra araneos. Diftillationem narium difcutit tufum in linteolo olfactum. Capitis dolores illitum ex aceto & infufum naribus. Cum irino oculorũ epiphoras & tumores. Dentium dolores coctum cum aceto. Vlcera oris tritum aut commanducatum. Item lepras & lentigines ex aceto. Difficultates fpirandi addito uino potum. Duritias tumoresq; ueteres & fuppurationes illitum, Lac mulierum auget continuis diebus fumptum. Colligitur fuc-

Heracli Genera, natura et medicina.

cus eius, ut hyoscyami. Similiter largius uenenum est, quod miremur, cum semen gratissime panes etiam condiat. Oculos quoque purgat, urinam & menses ciet. Quinimo linteolo alligatis tantum granis x x x. secundas trahi reperio. Aiunt & clauis in pedibus mederi tritum in urina: culices suffitu necare. Item muscas. Et anisum aduersus scorpiones ex uino bibitur. Pythagoræ inter pauca laudatum, siue crudum, siue decoctum. Item uiride aridumúe, omnibus quæ condiuntur, quæq; intinguntur desideratum. Panis etiam crustis inferioribus subditum. Saccis quoque additur. Cum amaris nucibus uina commendat. Quin ipsum oris halitum iucundiorem facit, fœtoremq; tollit manducatum matutinis cum smyrneo, & melle exiguo, mox uino collutum. Vultum iuniorem præstat. Insomnia leuat suspensum in puluino, ut dormientes olfaciant. Appetentiam ciborum præstat, quando id quoque inter artificia deliciæ fecere, ex quo labor desijt cibos poscere. Ob has causas quidam anicetum id uocauere. Laudatissimum est Creticum, proximũ Ægyptium. Hoc ligustici uicem præstat in cõdimentis. Dolores capitis leuat suffitum naribus. Epiphoris oculorum è uino radicem eius tusam imponit Iollas: ipsum cum croco pari modo & uino, & per se tritum cum polenta ad magnas fluxiones extrahendaq;, si qua in oculis inciderint. Narium quoque carcinodes consumit illitum ex aqua. Sedat anginas cum melle & hyssopo ex aceto gargarizatum. Auribus infunditur cum rosaceo. Thoracis pituitas purgat tostum, cum melle sumptum melius. Cum acetabulo anisi nuces amaras L. purgatas tere in melle ad tussim. Facillime uero anisi drachmæ tres, papaueris duæ miscentur melle ad fabæ magnitudinem, & ternis diebus sumuntur. Præcipuum autem est ad ructus, ideo inflationibus stomachi, & intestinorum torminibus, & cœliacis medetur. Singultus & olfactum decoctum potumq; inhibet. Folijs decoctis digerit cruditates. Succus decocti cum apio olfactus sternutamẽta inhibet. Potum somnum concitat. Calculos pellit. Vomitiones cohibet, & præcordiorum tumores. Et pectorum uitijs, neruis quoque quibus succinctum est corpus, utilissimum. Prodest eius & capitis doloribus instillari succum cum oleo decocti. Non aliud utilius uentri & intestinis putant, ideo dysentericis & in tenasmo datur tostum. Aliqui addunt & opium, pilulis in die ternis lupini magnitudine in uini cyatho dilutis. Dieuches & ad lumborum dolores succo usus est. Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta è uino, radicem & ad renes. Dalion herbarius parturientibus ex eo cataplasma imposuit cum opio: Item uuluarum dolori. Deditq; bibendum cum anetho parturientibus. Phreneticis quoq; illinũt uel recens cum polenta. Sic & infantibus comitiale uitium aut contractiones sentientibus. Pythagoras quidem negat corripi uitio comitiali in manu habentes. Ideoq; quamplurimum domi serendum. Parere quoque facilius olfactantes. Et statim à partu dandum potui polenta aspersa. Sosimenes contra omnes duritias ex aceto usus est eo: & contra lassitudines, in oleo decoquens addito nitro. Semine eius poto, lassitudinis auxilium uiatoribus spopondit. Heraclides ad inflationes stomachi semen tribus digitis cum castorei obolis duobus ex mulso dedit. Similiter ad uentris aut intestinorum inflationes. Et orthopnoicis, quod ternis digitis prehenderit seminis, tantundem hyoscyami cum lacte asinino. Multi uomituris acetabula eius & folia lauri decem trita in aqua, bibenda inter cœnã suadent. Strangulationes uuluæ, si manducetur & linatur calidum, uel si bibatur cum castoreo in aceto & melle, sedat. Vertigines à partu cum semine cucumeris & lini pari mensura trinum digitorum, uini albi tribus cyathis discutit. Tlepolemus ad quartanas trinis digitis seminis anisi & fœniculi usus est, in aceto & mellis cyatho uno. Lenit articulares morbos, cum amaris nucibus illitum. Sunt qui & aspidum uenenis aduersari naturam eius putent. Vrinam ciet. Sitim cohibet. Venerem stimulat. Cum uino sudorem leniter præstat. Vestes quoque à tineis defendit. Efficacius semper recens & quo nigrius. Stomacho tamen inutile est præterquam inflato.

De anetho

De anetho & ſagapeno,& de papauere albo & nigro,& quomodo ſuccus herbarum colligendus eſt,& de opio. Cap. XVIII

ANethum quoq; ructus mouet,& tormina ſedat. Aluũ ſiſtit. Ephiphoris radices illinuntur ex aqua uel uino. Singultus cohibet ſemen feruens, olfactũ. Sumptum ex aqua, ſedat cruditates. Cinis eius uuam in faucibus leuat: oculos & geniturã hebetat. Sacopenium quod apud nos gignitur, in totũ tranſmarino alienatur. Illud enim ammoniaci lachrymę ſimile, ſagapenon uocatur. Prodeſt laterũ & pectoris doloribus, cõuulſis, tuſſibus ueteribus excreationibusq;, præcordiorũ tumoribus. Sanat & uertigines, tremulos, opiſthotonicos, lienes, lumbos, perfrictiones. Datur & olfactandũ ex aceto in ſtrangulatu uuluæ. Cæteris & potu datur,& cũ oleo infricatur. Prodeſt & contra mala medicamenta. Papaueris ſatiui diximus genera & ſponte naſcentis alia promiſimus. Sed ſatiui albi calyx ipſe teritur,& è uino bibit̃ ſomni cauſa. Semen elephãtiaſi medet̃. E nigro papauere ſapor gignitur ſcapo inciſo, ut Diagoras ſuadet, cũ turgeſcit: ut Iollas, cum defloreſcit hora diei ſereni, hoc eſt, cum ros in eo exaruerit. Incidi iubẽt ſub capite & calyce. Nec in alio genere ipſum inciditur caput. Succus & hic, & herbæ cuiuſcũq;, lana excipitur: aut ſi exiguus eſt, ungue pollicis ut lactucis,& poſtero die magis quod inaruit. Papaueris uero largus denſatur, & in paſtillos tritus in umbra ſiccatur, nõ ui ſoporifera modo, uerũ ſi copioſior hauriatur etiam mortifera per ſomnum: opion uocant. Sic ſcimus interemptum Licinij Cecinnæ prætorij uiri patrẽ in Hiſpania Bauili, cum ualetudo impatibilis odiũ uitæ feciſſet, Item pleroſq; alios. Qua de cauſa magna cõcertatio extitit. Diagoras & Eraſiſtratus in totum damnauere, ut mortiferum, infundi uetantes. Præterea quoniã uiſui noceret. Addidit Andreas, ideo non protinus excæcari eo, quoniam adulteraretur Alexãdrię. Sed poſtea uſus eius non improbatus eſt medicamento nobili, quod diacodion uocant. Semine quoq; eius trito in paſtillos, è lacte utuntur ad ſomnum. Item ad capitis dolores cum roſaceo. Cum hoc & auriũ dolori inſtillatur. Podagris illinitur cũ lacte mulierũ. Sic & folijs ipſis utũtur. Item ad ſacros ignes & uulnera ex aceto. Ego tamen dãnauerim collyrijs addi: multoq; magis quas uocãt lexipyretas, quaſq; pepticas & cœliacas. Nigrum tamen cœliacis in uino datur. Satiuũ omne magis rotundat capita. At ſylueſtri longũ ac puſillum,& ad oẽs effectus ualentius. Decoquitur & bibitur contra uigilias, eadẽq; aqua fouent ora. Optimũ in ſiccis,& ubi raro pluit. Cũ capita ipſa & folia decoquuntur, ſuccus, meconium uocatur, multum opio ignauior. Experimentum opij eſt primũ odore: ſyncerum enim perpeti non eſt, mox in lucernis, ut pura luceat flamma, aut extinctũ demum oleat, quę in fucato nõ eueniũt. Accenditur quoq; difficilius,& crebro extinguitur. Eſt ſynceri experimentũ & in aqua, quia nebula innatat: fictũ in puſtulas coit. Sed maxime mirum, æſtiuo ſole deprehendi, Syncerum enim ſudat,& ſe diluit, donec ſucco recenti ſimile fiat. Mneſicles optime ſeruari putat hyoſcyami ſemine adiecto. Alij in faba.

De erratico & ceratiti, & glaucio ſiue paralio, & heraclio ſiue aphro, & de diacodio,& tithymalo. Cap. XIX

INter ſatiua & ſylueſtria medium genus, quoniam in aruis ſed ſponte naſceretur, rhœam uocauimus & erraticum. Quidam id decerptum protinus cum toto calyce mandunt. Aluum exinaniunt capita quinq; decocta in uini tribus heminis pota,& ſomnũ faciunt. Sylueſtrium unum genus, ceratitin uocãt, nigrũ, cubitali altitudine, radice craſſa & corticoſa, calyculo inflexo ut cornicula. Folia minora & tenuiora q̃ cæteris ſylueſtribus, ſemen exile. Tempeſtiuũ eſt meſſibus. Aluũ purgat dimidio acetabulo in mulſo. Folia trita cum oleo, argema iumentorum ſanãt. Radix acetabuli menſura cocta in duobus ſextarijs ad dimidias, datur ad lumborum uitia & iocineris. Carbunculis medentur ex melle folia. Quidam hoc genus glaucion uocant, alij paralion. Naſcitur enim in afflatu maris, aut nitroſo loco. Alterum è ſylueſtribus genus heraclion uocatur, ab alijs aphron,

folijs (si procul intuearis) speciem passerũ præsentantibus, radice in summa terræ cute, semine spumeo. Ex hoc lina splendorẽ trahunt æstate. Tunditur in pila comitialibus morbis, acetabuli mensura in uino albo. Vomitiones enim facit. Medicamento, quod diacodion & arteriace uocatur, utilissimum. Fit autem huius papaueris aut cuiuscunq; syluestris capitibus cxx. in aquæ cœlestis sextarijs tribus biduo maceratis, in eademq; discoctis, deinde saccatis, iterumq; cum melle decoctis ad dimidias partes uapore tenui. Addidere postea drachmas senas croci, hypocisthidis, thuris, acacię, & passi Cretici sextarium. Hæc ostentatione, simplex quidem & antiqua illa salubritas, papauere & melle constat. Tertium genus est tithymalon, mecona uocãt, alij paralion, folio leui, albo, capite magnitudinis fabæ. Colligitur uua florente. Siccatur in umbra. Semen potum purgat aluũ, dimidio acetabulo in mulso. Cuiuscunq; autem papaueris caput uiride, uel siccum, illitũ epiphoras oculorum lenit. Opium ex uino meraculo si protinus detur, scorpionum ictibus resistit. Aliqui hoc tantum nigro tribuunt, si capita eius uel folia terantur.

mecom quid ~ et Tithimalum quali.

De portulaca siue peplio, coriandro & atriplici. Cap. xx

EST & portulaca quam peplion uocant, non multum satiua efficacior. Cuius memorabiles usus traduntur. Sagittarum uenena, & serpentium hæmorrhoidum & presterum restringi, pro cibo sumpta, & plagis imposita extrahi. Item hyoscyami, pota è passo expresso succo. Cum ipsa non est, semen eius simili effectu prodest. Resistit & aquarũ uitijs, capitis dolori, ulceribusq; in uino tusa & imposita. Reliqua ulcera cõmanducata cum melle sanat. Sic & infantium cerebro imponitur, umbilicoquè procidu o. In epiphoris uero omnium, fronte temporibusq; cum polenta. Sed ipsis oculis, è lacte & melle. Eadem, si procident, prodest, folijs tritis cum corticibus fabæ. Pustulis cum polenta & sale, & aceto. Vlcera oris, tumoremquè gingiuarum commanducata cruda sedat, Item dentium dolores. Tonsillarum ulcera, succus decoctæ. Quidam adiecere paulum murræ. Nam & mobiles dentes stabilit commanducata. Cruditates sedat, uocemq; firmat, & sitim arcet. Ceruicis dolores, cum galla & lini semine pari mensura sedat. Mammarum uitia, cum melle aut cimolia creta. Salutaris & suspiriosis, semine cum melle hausto. Stomachum in acetarijs sumpta corroborat. Ardentibus febribus imponitur cum polenta. Et aliâs manducata refrigerat etiam intestina. Vomitiones sistit. Dysenteriæ & uomicis estur ex aceto, uel bibitur cum cumino. Tenasmis autem cocta, & comitialibus cibo uel potu prodest. Purgationibus mulierum, acetabuli mensura in sapa. Podagris calidis, cum sale illita, & sacro igni. Succus eius potus renes iuuat, ac uesicas. Ventris animalia pellit. Ad uulnerum dolores, ex oleo cum polenta imponitur. Neruorum duritias emollit. Metrodorus, qui ἐπιτομὴν τῶν ῥιζοτομουμένων scripsit, purgationibus à partu dandam censuit. Venerem inhibet, Venerisquè somnia. Prætorij uiri pater est, Hispaniæ princeps, quem scio propter impatibiles uuæ morbos, radicem eius filo suspensam è collo gerere, præterquàm in balneis, & ita liberatum incommodo omni. Quinetiam inueni apud autores, caput illitum ea distillationem anno toto non sentire. Oculos tamen hebetare putatur. Coriandrum inter syluestria non inuenitur. Præcipuum tamen esse constat Aegyptium. Valet contra serpentium genus unum, quod amphisbænas uocant, potum impositumq;. Sanat & alia uulnera. Epinyctidas, pustulas tritum. Sic & omnes tumores collectionesq;, cum melle aut uua passa. Panos uero ex aceto tritum. Seminis grana tria in tertianis deuorari iubent aliqui ante accessionem: uel plura illini fronti. Sunt qui & ante solis ortum ceruicalibus subijci efficaciter putent. Vis magna ad refrigerandos ardores uiridi. Vlcera quoque quæ serpunt, sanat cum melle, uel uua passa: item testes, ambusta, carbunculos, aures: cum lacte mulieris epiphoras oculorum: uentris & intestinorum fluxiones semen ex aqua potum. Bibitur & in choleris cum ruta. Pellit animalia interaneorum, cum mali punici succo & oleo semen potum.

Coriandri natura et medicinae. et ejus satio. 360.22.

Xenocra

Xenocrates tradit rem miram, ſi uera eſt: Menſtrua contineri uno die, ſi unum granum biberint fœminæ, biduo ſi duo, & totidem diebus quot grana ſumpſerint. M. Varro, coriandro ſubtrito cum aceto, carnem incorruptam æſtate ſeruari putat. Atriplex & ſylueſtre eſt & ſatiuum, accuſatum à Pythagora, tanq; faceret hydropicos, morboſq; regios & pallorem, coqueretur difficillime: ac ne in hortis quidem iuxta id naſci quicquam niſi languidum culpauit. Addidere Dionyſius & Diocles, plurimos gigni ex eo morbos. Nec niſi mutata ſæpius aqua coquendum: ſtomacho contrarium eſſe, lentigines & papulas gignere. Miror, quare difficulter in Italia id naſci tradiderit Solon Smyrnæus. Hippocrates uuluarum uitijs id infundit cum beta. Lycus Neapolitanus contra cantharidas bibendum dedit. Panos, furunculos incipientes, duritias omnes, uel cocto, uel crudo utiliter illini putauit. Item ignem ſacrum, cum melle, aceto, nitroq;: Similiter podagris. Vngues ſcabros detrahere dicitur ſine ulcere. Sunt qui & morbo regio dent ſemen eius cum melle, arterias & tonſillas nitro addito perfricent, aluum moueant, cocto uel per ſe, uel cum malua aut lenticula, concitantes uomitiones: Sylueſtri capillos tingunt, & ad ſupradicta utuntur.

Atriplicis Herbæ vilia. Eius sch... 360.22. Eius semen quale 361.22.

De malua, malope, & althea, & lapatho, & oxylapatho, & hydrolapatho, & hippolapatho, & bulapatho. Cap. XXI

E Contrario in magnis laudibus malua eſt utraque, & ſatiua & ſylueſtris. Duo genera earum amplitudine folij diſcernuntur. Maiorem Græci malopen uocant in ſatiuis. Alteram ab emolliendo uentre, dictam putant malachen. E ſylueſtribus, cui grande folium & radices albæ, althea uocatur, ab excellentia effectus à quibuſdam ariſtalthea. Omne ſolum in quo ſerantur, pinguius faciunt. Huic contra omnes aculeatos ictus efficacior uis, præcipue ſcorpionum, ueſparum, ſimiliumq;, & muris aranei. Quin & trita cum oleo qualibet earum peruncti antè, uel habentes eas, non feriuntur. Folium impoſitum ſcorpionibus torporem affert. Valent contra uenena. Aculeos omnis extrahunt illitæ crudæ cum nitro, potæ uero decoctæ cum radice ſua, leporis marini uenena reſtringunt: & ut quidam dicunt, ſi uomatur. De eiſdem mira & alia traduntur. Sed maxime, ſi quotidie quis ſucci ex qualibet earum ſorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis cariturum. Vlcera manantia in capite ſanant in urina putrefactæ, lichenas & ulcera oris cum melle. Radix decocta, furfures capitis & dentium mobilitates. Eius quæ unum caulem habet, radice circa dentem qui doleat punge, donec deſinat dolor. Eadem ſtrumas & parotidas panoſq;, addita hominis ſaliua, purgat citra uulnus. Semen in uino nigro potum, à pituita & nauſeis liberat. Radix mammarum uitijs occurrit, adalligata in lana nigra. Tuſſim in lacte cocta, & ſorbitionis modo ſumpta, quinis diebus emendat. Stomacho inutiles Sextius Niger dicit. Olympias Thebana, abortiuas eſſe cum adipe anſeris. Aliqui purgari fœminas, folijs earum manus plenæ menſura, in oleo & uino ſumptis. Vtique conſtat parturientes folijs ſubſtratis celerius ſolui, protinus à partu reuocanda, ne uulua ſequatur. Dant & ſuccum bibendum parturientibus ieiunis, in uino decocta hemina. Quin & ſemen tritum adalligant brachio, genitale non continentium. Adeóque eæ ueneri naſcuntur, ut ſemen unicaulis aſperſum genitali, fœminarum auiditates augere ad infinitum Xenocrates tradat. Item tres radices iuxta adalligatas. Tenaſmo & dyſentericis utiliſſime infundi. Item ſedis uitijs, uel ſi foueantur. Melancholicis quoque ſuccus datur cyathis ternis tepidus, & inſanientibus quaternis. Decoctæ comitialibus heminæ ſucci. Hic & calculoſis, & inflatione & torminibus, aut opiſthotonico laborantibus, tepidus illinitur. Et ſacris ignibus & ambuſtis, decocta in oleum folia imponuntur: & ad uulnerum impetus cruda cum pane. Succus decoctæ neruis prodeſt, & ueſicæ, & inteſtinorum roſionibus. Vuluas & cibo & infuſione mollit in oleo, ſuccus decoctæ poti meatus ſuaues facit. Altheæ in omnibus ſupradictis efficacior radix: præcipue

præcipue conuulsis ruptisq;. Cocta in aqua aluum sistit. Ex uino albo strumas & parotidas, & mammarum inflammationes, & panos in uino folia decocta & illita tollũt. Eadem arida in lacte decocta, quamlibet pernitiosæ tussi citissime medentur. Hippocrates uulneratis, sitientibusq; defectu sanguinis, radicis decoctæ succũ bibẽdum dedit. Et ipsam uulneribus cum melle & resina, item contusis, luxatis, tumentibus, & musculis, neruis articulis imposuit. Et asmaticis ac dysentericis in uino bibendam dedit. Mirum, aquam radice ea addita addensari sub dio, atq; lactescere. Efficacior aũt quo recentior. Nec lapathum dissimiles effectus habet. Est aũt & syluestre, quod alij oxalidem appellãt, satiuo proximum, folijs acutis, colore betæ candidæ, radice minima: nostri uero rumicem, alij lapathum cantherinũ, ad strumas cum axungia efficacissimum. Est & alterum genus, ferè oxylapathon uocãt, satiuo idẽ similius, & acutiora habet folia ac rubriora, nõ nisi in paludibus nascẽs. Sunt qui hydrolapathon tradũt in aqua natũ. Est & aliud hippolapathon, maius satiuo, candidiusq; ac spissius. Syluestria scorpionum ictibus medentur, & ferire prohibent habentes. Radix aceto decocta si coletur, succus dentibus auxiliatur: si uero bibatur, morbo regio. Semen stomachi inextricabilia uitia sanat. Hippolapathi radices priuatim ungues scabrosos detrahũt. Dysentericos, semen duabus drachmis in uino potum, liberat. Oxylapathi semen lotum in aqua cœlesti, sanguinem rejicientibus adiecta acacia lentis magnitudine prodest. Prestantissimos pastillos faciunt ex folijs & radice, addito nitro & iure exiguo. In usu aceto diluunt. Sed satiuum in epiphoris oculorum illinunt frondibus. Radice melicerias & lepras curant. In uino uero decocta, strumas & parotidas, & calculos: Poto uino & lienes, cœliacos æque & dysentericos, & tenasmos. Ad eademq; omnia efficacius ius lapathi: & ructus facit, & urinam ciet, & caliginem oculorum discutit: Item pruritum corporis, in solia balinearum additum, aut prius ipsum illitum sine oleo. Firmat & commanducata radix dentes. Eadem decocta cum uino, sistit aluum: folia soluunt. Adiecit Solon (ne quid omittamus) bulapathon: radicis tantũ altitudine differens, et erga dysentericos effectu, potu ex uino.

De sinapis tribus generibus, & marrubio, & serpyllo, & sisymbrio, siue thymbreo, & de lini semine, & blito. Cap. XXII.

SInapi, cuius in satiuis tria genera diximus, Pythagoras principatũ habere ex his, quorum sublime uis feratur, iudicauit, quoniam non aliud magis in nares & cerebrum penetret. Ad serpentium ictus & scorpionum tritum cum aceto illinitur. Fungorum uenena discutit. Contra pituitã tenetur in ore donec liquescat, aut gargarizatur cum aqua mulsa. Ad dentium dolorem manditur. Ad uuam gargarizatur cum aceto & melle. Stomacho utilissimum contra omnia uitia, pulmonibusq;. Excreationes faciles facit in cibo sumptũ. datur & suspiriosis. Item comitialibus tepidum cum succo cucumerum. Sensus atq; sternutamentis caput purgat, aluũ mollit, menstrua & urinam ciet. Et hydropicis imponitur. Cum fico & cumino tusum ternis partibus comitiali morbo. Et uuluarũ conuersione suffocatas excitat odore, aceto mixto: Itẽ lethargicos. Adjcit tordilion. Est aũt id semẽ ex seseli. Et si uehementior somnus lethargicos premat, cruribus aut etiã capiti illinitur cũ fico ex aceto. Veteres dolores, thoracis, lumborũ, coxendicũ, humerorũ, & in quacunq; parte corporis ex alto uitia extrahenda sunt, illitum caustica ui emendat pustulas faciẽdo. At in magna duritia sine fico impositũ: uel si uehemẽtior urigo timeatur, per duplices pannos. Vtuntur ad alopecias cum rubrica, psoras, lepras, phthiriases, lithanicos, opisthotonicos. Inungũt quoq; scabras genas, aut caligantes oculos cũ melle. Succusq; tribus modis exprimitur in fictili, calescitq; in eo in sole modice. Exit & è cauliculo succus lacteus, qui ita cum induruit, dentiũ dolori medetur, Semen ac radix cũ immaduere musto, cõteruntur, manusq; plenæ mensura sorbentur ad firmandas fauces, stomachum, oculos, caput, sensusq; omnes: mulierũ etiam lassitudines, saluberrimo genere medicinæ. Calculos quoq; discu-

diſcutit potum ex aceto. Illinitur & liuoribus ſugillatisq; cum melle & adipe anſerino, ut cera Cypria. Fit & oleum ex ſemine madefacto in oleo expreſſoq;, quo utũtur ad neruorum rigores, lumborumq; & coxendicum perfrictiones. Sinapis naturam effectusq; eoſdem habere traditur adarca, inter ſyluas tacta, in cortice calamorũ ſub ipſa coma naſcẽs. Marrubium plerique inter primas herbas commendauere, quod Græci praſion uocant, alij linoſtrophon, nonnulli philopeda, aut philochares, notius quàm ut indicandum ſit. Huius folia ſemenq; contrita proſunt contra ſerpentes, pectorũ & lateris dolores, tuſſim ueterem. Et ijs qui ſanguinem eijciunt, eximie utile, ſcapis eius cum panico aqua decoctis, ut aſperitas ſucci mitigetur. Imponitur ſtrumis cum adipe. Sunt qui uiridis ſemen quantum duobus digitis capiant, cum farris pugillo decoctum, addito exiguo olei & ſalis, ſorbere ieiunos ad tuſſim iubeant. Alij nihil comparant in eadem cauſa marrubij & fœniculi ſuccis ad ſextarios ternos expreſſis, decoctisq; ad ſextarios duos, cum addito mellis ſextario, rurſus decocto ad ſextarios duos, ſi cochlearij menſura in die ſorbeatur in aquæ cyatho. Et uirilium uitijs tuſum cũ melle mire prodeſt. Lichenas purgat ex aceto. Ruptis, conuulſis, ſpaſticis neruis ſalutare. Potum aluum ſoluit cum ſale & aceto. Item menſtrua & ſecundas mulierum. Arida farina cum melle ad tuſſim ſiccã efficaciſſima eſt. Item ad gangrenas & pterygia. Succus uero auriculis & naribus & morbo regio minuendæq; bili cum melle prodeſt. Item contra uenena inter pauca potens. Ipſa herba ſtomachum & excreationes pectoris purgat. Cum iride & melle urinam ciet. Cauenda tamen exulceratæ ueſicæ & renum uitijs. Dicitur ſuccus claritatem oculorum adiuuare. Caſtor marrubij duo genera tradit, Nigrum, & quod magis probat, candidum. In ouum inane ſuccum addit is, ipſumq; ouum infundit melle æquis portionibus tepefactum, uomicas rumpere, purgare, perſanare promittens: illitis etiam uulneribus à cane factis tuſo cum axungia ueteri. Serpyllum à ſerpendo putant dictum. Quod in ſylueſtri euenit, in petris maxime. Satiuum non ſerpit, ſed ad palmi altitudinem increſcit. Pinguius uoluntarium, & candidioribus folijs ramisq; aduerſus ſerpentes efficax, maxime cenchrin & ſcolopẽdras terreſtres ac marinas, & ſcorpiões, decoctis in uino ramis folijsq;. Fugat & odore omnes ſi uratur. Et contra marinorum uenena præcipue ualet. Capitis doloribus decoctum in aceto illinitur temporibus ac fronti cum roſaceo. Item phreneticis, lethargicis: contra tormina, & urinæ difficultatem, anginas uomitiones drachmis quatuor datur. Ex aqua bibitur & ad iocinerum dolores. Folia obolis quatuor dantur ad lienem ex aceto. Ad cruentas excreationes teritur in cyathis duobus aceti & mellis. Siſymbrium ſylueſtre à quibuſdam thymbræum appellatum, pedali non amplius altitudine. Quod in riguis naſcitur, ſimile naſturtio eſt. Vtrunq; efficax aduerſus aculeata animalia, ut crabrones & ſimilia. Quod in ſicco ortum odoratum eſt, & inſeritur coronis anguſtiore folio. Sedant utraque capitis dolorem. Item epiphoras. Alij panem addunt: Alij per ſe decoquunt in uino. Sanat & epinyctidas, cutisq; uitia in facie mulierum intra quartum diem noctibus impoſitum, diebusq; detractum. Vomitiones, ſingultus, tormina, ſtomachi diſſolutiones cohibet ſiue in cibo ſumptum, ſiue ſucco potum. Non edendũ grauidis niſi mortuo conceptu. Quippe etiam impoſitũ eijcit. Mouet urinã cum uino potum. Sylueſtre & calculos. Quos uigilare opus ſit excitat infuſum capiti cum aceto. Lini ſemen cum alijs quidem in uſu eſt. Et per ſe mulierum cutis uitia emẽdat in facie. Oculorũ aciem ſucco adiuuat. Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha ac uino ſedat: Parotidas cum melle aut adipe, aut cera: Stomachi ſolutiones inſperſum polentæ modo. Anginas in aqua & oleo decoctum, & cum aniſo illitum. Torretur ut aluum ſiſtat. Cœliacis, & dyſentericis imponitur ex aceto. Ad iocineris dolores eſtur cum uua paſſa. Ad phthiſin utiliſſimè è ſemine fiunt ecligmata. Maſculorum, neruorum, articulorum, ceruicum duritias, cerebri membranas mitigat farina ſeminis, nitro aut ſale, aut cinere additis. Eadem cum fico item concoquit ac maturat. Cum radice uero cucumeris ſylueſtris extrahit quæcunque corpori inhæreant. Sic & fracta oſſa.

Serpere

Serpere ulcus in uino decocta prohibet: eruptiones pituitæ cum melle. Emendat ungues scabros cum pari modo nasturtij: & testium uitia & ramices cum resina & murra, & gangrenas ex aqua. Stomachi dolores cum fœno Græco sextarijs utriusq; decoctis in aqua mulsa. Intestinorum & thoracis perniciosa uitia, clystere in oleo & melle. Blitum iners uidetur ac sine sapore, aut acrimonia ulla. Vnde conuitium fœminis apud Menandrum faciunt mariti. Stomacho inutile est. Ventrem adeo turbat, ut choleram faciat aliquibus. Dicitur tamen aduersus scorpiones potum è uino prodesse & clauis pedũ illini: Item lieni & temporum dolori ex oleo. Hippocrates menstrua sisti eo cibo putat.

Bliti natura, & uitia

De meu, & fœniculo, & hippomarathro uel myrsineo, & cannabi, & de ferula, & carduis. Cap. XXIII

MEu in Italia non nisi à medicis seritur, & ijs admodũ paucis. Duo genera eius, Nobilius athamanticum uocant, illi tanquã ab Athamante inuentum, hi quoniam laudatissimum in Athamania reperiatur, folijs aniso simile, & caule aliquando bicubitali, radicibus multis & obnigris, quibusdam altissimis. Minus ruffum quàm illud alterum. Ciet urina in aqua potum, radice trita uel decocta. Inflationes stomachi mire discutit. Itẽ, tormina & uesicæ uitia: uuluarumq; articulis cum melle, infantibus cum apio illitũ imo uentri urinas mouet. Fœniculum nobilitauere serpentes, gustatu, ut diximus, senectam exuendo, oculorumq; aciem succo eius reficiendo. Vnde intellectum est, hominũ quoq; caliginem præcipue eo releuari. Colligitur hic caule turgescente. In sole siccatur, inungitur ex melle. Vbiq; hoc est. Laudatissimus in Iberia è lachrymis fit, & ex semine recenti. fit etiam è radicibus, prima germinatione incisis. Est & in hoc genere syluestre, quod alij hippomarathron, alij myrsineum uocãt, folijs maioribus gustu acriore, procerius brachiali crassitudine, radice cãdida. Nascitur in calidis, sed saxosis. Diocles & aliud hippomarathri genus tradit, longo & angusto folio, semine coriandri. Medicinæ in satiuo, ad scorpionum ictus & serpentiũ, semine in uino poto. Succus & auribus instillatur, uermiculosq; in his necat. Ipsum condimentis propè omnibus inseritur. Oxyporis etiam aptissime. Quin & panis crustis subditur. Semen stomachũ dissolutũ astringit, uel in febribus sumptũ. Nauseam ex aqua tritum sedat. Pulmonibus & iocineribus laudatissimum. Ventrem sistit cum modice sumitur, urinã excitat, & tormina mitigat decoctum, lactisq; defectu potũ mammas replet. Radix cum ptisana sumpta renes purgat, siue decocto succo, siue semine sumpto. Prodest & hydropicis radix ex uino cocta: Itẽ conuulsis. Illinũtur folia tumoribus ardentibus ex aceto. Calculos uesicæ pellũt. Genituræ abundantiã quoquo modo haustum facit. Verendis amicissimum, siue ad fouendum radice cum uino cocta, siue contrita in oleo illitum. Multi tumoribus & sugillatis cum cera illinunt. Et radice in succo uel cum melle cõtra canis morsum utuntur, & contra multipedem ex uino. Hippomarathron ad omnia uehementius. Calculos præcipue pellit. Prodest uesicæ cum uino leni, & fœminarũ menstruis hærentibus. Efficacius in eo semen quàm radix. Modus in utroq; quod duobus digitis tritũ additur in potionẽ. Petridius, qui ophiaca scripsit, & Miction qui rhizotomumena, aduersus serpentes nihil hippomarathro efficacius putauere. Sanè & Nicander nõ in nouissimis posuit. Cannabis in syluis primũ nata est, nigriore folio & asperiore. Semen eius extinguere geniturã uirorũ dicitur. Succus ex eo uermiculos aurium, & quodcũq; animal intrauerit eijcit, sed cũ dolore capitis. Tãtaq; uis ei est, ut aquę infusa, coagulare eã dicatur. Et ideo iumentorũ aluo succurrit pota in aqua. Radix cõtractos articulos emollit in aqua cocta: Item podagras & similes impetus. Ambustis cruda illinitur, sed sæpius mutatur priusquam arescat. Ferula semen simile anetho habet. Quæ ab uno caule diuiditur in cacumine, fœmina putatur. Caules eduntur decocti, commendanturq; musto ac melle, stomacho utiles. Sin plures sumpti, capitis dolores faciũt. Radix denarij põdere in uini cyathis duobus, bibitur aduersus serpentes: Et ipsa radix imponitur. Sic & torminibus medetur. Ex oleo aũt & aceto, contra sudores immodicos, uel in febribus proficit. Succus ferulę alluum

fœniculũ serpentes senectam exuunt, nota in pag. 360.

Hippomarathrũ. i. siluestre fœniculum.

uum ſiſtit, fabæ magnitudine deuoratus. E uiridi ferula ramuſculus, utilis eſt ad omnia ca uitia. Ad ſanguinem ſiſtendum decem grana ſeminis bibuntur, in uino trita, uel medulla. Sunt qui comitialibus morbis dandum putant luna quarta, ſexta, ſeptima, ligulæ menſura. Natura ferularum murenis infeſtiſſima eſt, tactæ ſiquidem ea moriuntur. Caſtor radicis ſuccum & oculorum claritati conferre multum putauit. Et de carduorum ſatu inter hortenſia diximus, quapropter & medicinam ex ijs non differamus. Syluestrium genera ſunt duo. Vnum fruticoſius à terra ſtatim. Alterum unicaule craſſius. Vtriq; folia pauca, ſpinoſa, muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureum mittit inter medios aculeos, celeriter caneſcentem, & abeuntem cum aura: ſcolymon Græci uocant. Hic antequam floreat cõtuſus atq; expreſſus, illito ſucco alopecias replet. Radix cuiuſcũq; ex aqua decocta, potoribus ſitim facere narratur. Stomachum corroborat: & uuluis (ſi credimus) etiã conferre aliquid traditur, ut mares gignãtur. Ita enim Chæreas Athenienſis ſcripſit, & Glaucias, qui circa carduos diligentiſſimus uidetur. Manducatus carduus, odorem commendat oris.

Confectio theriacæ, cõpoſitio medicaminis Antiochi. Cap. XXIIII

SEd diſceſſuri ab hortenſibus, unam compoſitionem ex his clariſſimam ſubtexemus, aduerſus uenenata animalia, inciſam lapide uerſibus in limine ædis Æſculapij. Serpylli duûm denariorũ pondus: opopanacis & milij tantundem ſingulorum, trifolij pondus denarij: anethi & fœniculi ſeminis, & aniſi, & ammij, & apij, denariorum ſenum ſingulis generibus, erui farinæ duodecim. Hæc tuſa cribrataq; uino q; poſſit excellenti, digeruntur in paſtillos, uictoriati pondere. Ex his ſinguli dantur ex uini mixti cyathis ternis. Hac theriaca magnus Antiochus rex aduerſus omnia uenena uſus traditur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXI.

De natura florũ & coronamentorum.

De mira florum uarietate. Cap. I

IN hortis ſeri & coronamenta iuſſit Cato, inenarrabili florũ maxime ſubtilitate: quando nulli poteſt facilius eſſe loqui, quàm rerũ naturæ pingere, laſciuienti præſertim & in magno gaudio fertilitatis tam uarie ludenti. Quippe reliqua, uſus alimentiq; gratia genuit: ideoq; ſecula ãnoſq; tribuit ijs. Flores uero odoreſq; in diem gignit: magna (ut palàm eſt) admonitione hominũ, quæ ſpectatiſſime floreãt, celerrime marceſcere. Sed ne pictura quidem ſufficiente imagini colorum reddendæ, mixturarũ uarietati, ſiue alterni atq; multiplices inter ſe nectantur, ſiue priuatis generũ funiculis in orbem, in obliquum, in ambitum, quædam coronæ per coronas currunt.

De ſtrophiolo ſerto, & qui primum flores miſcere cœperint, & quando primum corolla inuenta uel appellata, & quare. Cap. II

TEnuioribus utebantur antiqui, ſtrophia appellantes, unde nata ſtrophiola. Quin & uocabulum ipſum tarde communicatum eſt, inter ſacra tantum & bellicos honores coronis ſuum nomen uindicantibus. Cum uero è floribus fierent ſerta, à ſerendo ſeruiæ appellabantur: quod apud Græcos quoq; non adeo antiquitus placuit. Arborum enim ramis coronari in ſacris certaminibus, mos erat primum: Poſtea uariari ceptum mixtura uerſicolori. Florumq; inuicẽ odores coloreſq; accendêre Sicyonij, ex ingenio Pauæ ſi pictoris atq; Glyceræ coronariæ, dilectæ admodum illi, cum opera eius pictura imitaretur, & illa prouocans uariaret, eſſetq; certamen artis ac naturæ: quales etiam nunc extant artificis illius tabellæ, atq; in primis appellata Stephanoplocos, qua pinxit ipſam. Idq; factũ eſt poſt olympiadem centeſimã. Sic coronis è floribus receptis, paulo mox ſubiere quæ

K uocantur

uocatur Ægyptiæ,ac deinde hybernæ, cũ terra flores negat,ramento è cornibus tincto, Paulatimq; & Romæ subrepsit appellatio,corollis inter initia propter gracilitatem nominatis:mox & corollarijs, postq; è lamina ærea tenui inaurata aut inargentata dabantur.

Quis primum coronam folijs aureis & argenteis dedit, & de honore coronarum apud antiquos, & de Scipionis honore, & de pactilibus coronis, & Cleopatræ reginæ facto. Cap. III

CRassus diues,primus argento auroq; folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Accesseruntq; & lemnisci, quos adijci ipsarum coronarum honos erat propter Hetruscas, quibus iungi nisi aurei non debebant. Puri diu fuere ij. Cælare eos primus instituit P. Claudius Pulcher, bracteasq; etiam philyræ dedit. Semper tamen autoritas uel ludicro quæsitarum fuit. Nanq; ad certamina in circum per ludos & ipsi descendebant, & seruos suos quisq; mittebant. Inde illa XII. tabularum lex: Qui coronam parit, ipse pecuniáue eius, uirtutis ergo arguitur. Quam serui equiúe meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Quis ergo honos? ut ipsi mortuo, parentibusq; eius, dum intus positus esset, forisúe ferretur, sine fraude esset imposita. Aliâs in usu promiscuo ne ludicræ quidem erant. Ingensq; & hinc seueritas. L. Fuluius argentarius, bello Punico secundo, cũ corona rosacea interdiu è pergula sua in forum prospexisse dictus, ex autoritate senatus in carcerem adductus, non ante finem belli emissus est. P. Munatius, cum demptam Marsyæ coronam è floribus capiti suo imposuisset, atque ob id duci eum in uincula triumuiri iussissent, appellauit Trib. Pleb. Nec intercessere illi, aliter quàm Athenis, ubi comessabũdi iuuenes ante meridiem conuentus sapientium quoque doctrinæ frequentabãt. Apud nos exemplum licentiæ huius non est aliud quàm filia diui Augusti, cuius luxuria noctibus coronatũ Marsyam, literæ illius dei gemunt. Florum quidem Pop. Romanus honorem Scipioni tantũ habuit. Serapio cognominabatur, propter similitudinem suarij cuiusdam negociatoris. Ob id erat in tribunatu plebei admodum gratus, dignusq; Africanorũ familia. Nec erat in bonis funeris impensa. Asses ergo contulit populus, ac funus elocauit: quáque præferebatur, flores è prospectu omni sparsit. Et iam tunc coronæ deorum honos erant, & larium publicorum priuatorumq;, ac sepulchrorum & manium. Summáque autoritas pactili coronæ. Sutiles saliorũ sacris inuenimus & solennes cœnis. Transiere deinde ad rosaria: eoq; luxuria processit, ut nõ esset gratia nisi mero folio: sutilibus mox petitis ab India, aut ultra Indos. Lautissimũ quippe habetur è nardi folio eas dari, aut ueste serica uersicolores unguentis madidas. Hunc habet nouissime exitum luxuria fœminarum. Et apud Græcos quidẽ de coronis priuatim scripsere Mnestheus atque Callimachus medici, quæ nocerent capiti: quoniam & in hoc est aliqua ualetudinis portio, in potu atque hilaritate præcipue, odorũ ui surrepente fallaciter, scelerata Cleopatræ solertia. Nanq; apparatu belli Actiaci gratificationẽ ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur pauore eius lusisse, extremis coronę floribus ueneno illitis, ipsaq; capiti imposita, mox procedente hilaritate inuitauit Antonium ut coronas biberent. Quis ita timeret insidias? Ergo concerpta in scyphum incipiente haurire opposita manu: En ego sum, inquit, illa chare Antoni, quam tu noua prægustantium diligentia caues, adeo mihi, si possim sine te uiuere, occasio aut ratio deest. Inde eductum custodia bibere iussit ilico expirantem. De floribus extra supradictos scripsit Theophrastus apud Græcos. Ex nostris autem inscripsere aliqui libros anthologicon: flores uero persecutus est nemo, quod equidem inueniam. Nec nos nunc scilicet coronas nectemus: id enim friuolum est: sed de floribus quæ uidebuntur digna, memorabimus. Paucissima nostri genera coronamentorum inter hortensia nouere, ac penè uiolas rosasq; tantum.

De rosa

De rosa in coronis, & de generibus eius, & ubi seratur. Cap. IIII

ROsa nascitur spina uerius quàm frutice, in rubo quoqꝫ proueniens, illic etiam iucundi odoris, quàmuis angusti. Germinat omnis primo inclusa granoso cortice. Quo mox intumescente, & in uirides alabastros fastigiato, paulatim rubescēs dehiscit, ac sese pandit, in calycis medio sui stantis cōplexa luteos apices. Vsus eius in coronis propè minimus est. Oleo maceratur, idqꝫ iam à Troianis temporibus, Homero teste. Præterea in unguenta transit, ut diximus. Per se medicas artes præbet. Emplastris atqꝫ collyrijs inseritur mordaci subtilitate. Mensarum etiā delicijs inunguendis minime noxia. Genera eius nostri fecere celeberrima Prænestinā & Campanam. Addidere alij Milesiam, cuius sit ardentissimus colos, non excedentis duodena folia. Proximam ei Trachiniam minus rubentem. Mox Alabandicam, uiliorem albicantibus folijs. Vilissimam uero plurimis, sed minutissimis spineolam. Differunt enim multitudine foliorum, asperitate, leuore, colore, odore. Paucissima quina folia, ac deinde numerosiora, cum sit genus eius quam centifoliam uocāt: quæ est in Campania Italiæ, Græciæ uero circa Philippos: sed ibi non suæ terræ prouentu. Pangæus mons in uicino fert, numerosis folijs ac paruis, unde accolæ transferentes conserunt, ipsaqꝫ plantatione proficiunt. Non autem talis odoratissima est, nec cui latissimum maximumqꝫ folium. Breuiterqꝫ indicium est odoris, scabritia corticis. Cepio Tiberij Cæsaris principatu, negauit centifoliam in coronas addi, præterquam extremos uelut ad cardines, nec odore, nec specie probabilem. Est & quæ Græca appellatur à nostris, à Græcis lychnis, non nisi in humidis locis proueniens, nec unquam excedens quinqꝫ folia, uiolę magnitudine, odore nullo. Est & alia græcula appellata, cōuolutis foliorum paniculis, nec dehiscens nisi manu coacta, semperqꝫ nascenti similis, latissimis folijs. Alia funditur è caule maluaceo, folia oleacea habens, mosceuton uocant. Atqꝫ inter has media magnitudine autumnalis, quā coroneolam uocāt. Omnes sine odore, præter coroneolam & in rubo natam: tot modis adulterantur. Et aliâs uera quoque plurimum solo præualet. Cyrenis odoratissima est, ideoqꝫ ibi unguentum pulcherrimum. Carthagine Hispaniæ, hyeme tota præcox. Refert & cœli temperies. Quibusdā enim annis minus odorata prouenit. Præterea locis omnis siccis quàm humidis odoratior: Seri nec pinguibus uult, nec argillosis locis, nec riguis, contenta rutis: proprieqꝫ ruderatum agrum amat. Præcox Campana, sera Milesia. Nouissime tamen desinit Prænestina. Fodiuntur altius quàm fruges, leuius quàm uites. Tardissime proueniunt semine, quod in ipso cortice est sub ipso flore opertum lanugine, ob id potius caule cōciso inserūtur. Et ocellis radicis, ut harundo, unum genus inseritur pallidæ spinosæ, longissimis uirgis quinquefoliæ, quæ è græcis altera est. Omnis autem recisione atqꝫ ustione proficit: translatione quoqꝫ, ut uitis, optime ocyssimeqꝫ prouenit, surculis quaternum digitorum longitudine, aut ampliore, post uergiliarum occasum sata: dein per fauonium translata, pedalibus interuallis, crebroqꝫ circumfossa. Qui præcocem faciunt, pedali circa radicem scrobe aquā calidam infundunt, germinare incipiente calyce.

De lilio tria genera, & ratione ea inserendi. Cap. V

LIlium rosæ nobilitate proximum est, & quadam cognatione unguenti oleiqꝫ, quod lirinon appellatur. Et impositum etiam maxime rosas decet, medio prouentu earum incipiens. Nec ulli florum excelsitas maior, interdum cubitorum trium, lāguido semper collo, & nō sufficiēte capitis oneri. Candor eius eximius, folijs foris striatis, & ab angustijs in latitudinem paulatim sese laxantibus, effigie calathi, resupinis per ambitum labris, tenuiqꝫ filo & semine stātibus in medio crocis. Ita odor colorqꝫ duplex, & alius calycis, alius staminis, differentia angusta. In unguenti uero oleiqꝫ usu, & folia non spernūtur. Est flos nō dissimilis illi in herba quā conuoluolū uocāt, nascēs per frutecta, nullo odore, nec crocis intus, candorē tantū referens, ac ueluti naturæ rudimentū lilia facere cōdiscentis. Alba lilia ijsdem omnibus modis serūtur, quibus rosa. Et hoc amplius lachryma sua, ut hippo-

ſelinum,nihilqꝫ eſt fœcundius,una radice quinquagenos ſæpe emittẽte bulbos. Eſt & rubens lilium,quod Græci crinon uocant. Alij florem eius cynorhodon. Laudatiſſimum in Antiochia & Laodicea Syrię,mox in Phaſelide. Quartum locũ obtinet in Italia naſcens. Sunt & purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnoſiore tantum radice,maioriſqꝫ bulbi,ſed unius: Narciſſum uocant: Huius alterũ genus flore candido,calyce purpureo. Differentia à lilijs eſt & hæc,quod narciſſis folia in radice ſunt,probatiſſimis in Lyciæ montibus. Tertio generi cætera eadem,calyx herbaceus. Omnes ſerotini. Poſt arcturum enim florent,ac per æquinoctium autumnum. Inuenta eſt & in his ratio inſerendi, monſtrificis hominum ingenijs. Colliguntur nanqꝫ menſe Iulio ſcapi areſcẽtes, liliaqꝫ ſuſpendũtur in fumo. Dein nudantibus ſe nodulis, in fece nigri uini uel Græci menſe martio macerantur,ut colorem percipiant:atqꝫ ita in ſcrobiculis ſeruntur,heminis fecis circũfuſis. Sic fiunt purpurea lilia: mirumqꝫ,ita tingi aliquid,ut naſcatur infectum.

De uiolis & de caltha,& de baccare,combreto,aſaro & croco. Cap. VI

Violarum Consideratio natura, genera, & medicina. Nota in pag. 391.

lutea maxima in usu medicina.

VIolis honos proximus. Earum plurima genera. Purpureæ, luteæ, albæ:plantis oẽs ut olus ſatæ. Ex ijs uero quæ ſponte apricis & macris locis proueniunt purpureæ,latiore folio ſtatim ab radice carnoſa exeunt, ſolæqꝫ Græco nomine à cæteris diſcernũtur, appellata Ia,ut ab his Ianthina ueſtis. Sed ſatiuis maxima autoritas luteis. Genera ijs tuſculana, & quæ marina appellatur, folio aliquanto latiore, ſed minus odorato. In totum uero ſine odore,minutoqꝫ folio calathiana,munus autumni,cæteræ ueris. Proxima ei caltha eſt concolori amplitudine. Vincit numero foliorum marinam,quinque non excedentem: Eadem odore ſuperatur. Eſt enim grauis caltha. Non leuior ei quam ſcopã regiã appellant:quanquã folia eius olent,nõ flores. Baccar quoqꝫ radicis tantũ odoratæ eſt,à quibuſdã nardũ ruſticũ appellatũ. Vnguenta ex ea radice fieri ſolita apud antiquos, Ariſtophanes priſcæ comœdiæ poeta teſtis eſt. Vnde quidam errore falſo barbaricam eam appellabant. Odor eſt ei cinnamomo proximus. Gracili ſolo nec humido prouenit. Simillimũ ei cõbretũ appellatur, foliorũ exilitate uſqꝫ in fila attenuata,& procerius quàm baccar. Nec hæc ſunt tantum,ſed eorũ quoqꝫ error corrigendus eſt,qui baccar,ruſticũ nardũ appellauere. Eſt enim alia herba ſic cognominata, quã Græci aſaron uocant,cuius ſpeciẽ figuramqꝫ diximus in nardi generibus. Quinimo aſaron inuenio uocitari,quoniam in coronas non addatur. Crocũ ſylueſtre optimũ ſerere in Italia minime expedit,ad ſcrupula uſqꝫ ſingula areis decoquẽtibus. Seritur radicis bulbo. Satiuũ latius, maiuſqꝫ & nitidius, ſed multo leuius degenerans. Sed nec ubiqꝫ fœcũdum,etiam Cyrenis, ubi ſemper flores laudatiſſimi. Prima nobilitas Cilicio,& ibi in Coryco mõte. Dein Lycio,mõte Olympo. Mox Centuripino Siciliæ. Aliqui Phlegræo ſecundum locum dedere. Adulteratur nihil æque. Probatio ſynceri,ſi impoſita manu crepat ueluti fragile. Humidũ enim,quod euenit adulteratione,cedit. Altera probatio: ſi manu prolata ad ora, leniter faciem oculoſqꝫ mordeat. Eſt ꝑ ſe genus ſatiui blandiſſimũ uulgo, cũ ſit medio candidũ,dialeucon uocãt. Cõtra Cyrenaico uitiũ, quod omni croco nigrius eſt,& celerrime marceſcit. Optimũ ubicunqꝫ quod pinguiſſimũ,& breuibus capillis: peſſimũ uero, quod ſitum redolet. Mutianus autor eſt, in Lycia anno ſeptimo aut octauo tráſferri in locũ ſubactũ,atqꝫ ita degenerans renouari. Vſus eius in coronis nuſqꝫ. Herba eñ eſt folio anguſto penè in capillamenti modũ. Sed uino mire cõgruit,præcipue dulci,tritũ & ad theatra replenda. Floret uergiliarum occaſu paucis diebus,folioqꝫ florẽ expellit. Viret bruma & colligitur. Siccatur umbra melius etiã hyberna. Carnoſa & illi radix, uiuaciorqꝫ quàm cæteris. Gaudet calcari,& atteri,pereundoqꝫ melius prouenit. Ideo iuxta ſemitas ac fontes lætiſſimum.

De floribus antiquis,& de odoramentorũ diuerſitate, ſaliunca, & polio. Cap. VII

TRoianis tẽporibus iam erat honos ei. Hos certe flores Homerus treis laudat, loton, crocon,hyacinthum. Omnium autem odoramentorũ,atqꝫ adeo herbarũ differẽtia eſt in colore,& odore,& ſucco. Odorato ſapor raro ulli nõ amarus,è contrario dulcia raro odora

ro odorata:itaq; & uina mustis odoratiora,& syluestria magis omnia satiuis. Quorũdam odor suauior è longinquo, propius admotus hebetatur, ut uiolæ. Rosa recens à longinquo olet,sicca propius. Omnis aũt uerno tẽpore acrior,& matutinis:quicquid ad meridianas horas dies uergit,hebetatur. Nouella quoq; uetustis minus odorata. Acerrimus tamen odor omniũ æstate media. Rosa & crocũ odoratiora,cum serenis diebus leguntur: & omnia in calidis q̃ in frigidis. In Aegypto tamen minime odorati flores, quia nebulosus & roscidus aer est à Nilo flumine. Quorundã suauitati grauitas inest. Quædam cum uirent non olent,propter humorem nimiũ: ut buceros,quod est fœnũ Græcum. Acutus odor non omniũ sine succo est,ut uiolæ,rosæ,croco. Quæ uero ex acutis succo carent,eorum omnium odor grauis, ut in lilio utriusq; generis. Abrotonũ & amaracus acres habẽt odores. Quorundã flos tantũ iucundus,reliquæ partes ignauæ,ut uiolæ ac rosæ. Hortensium odoratissima quæ sicca,ut ruta,menta,apiũ,& quæ in siccis nascantur. Quædam uetustate odoratiora,ut cotonea:eademq; decerpta,q̃ in suis radicibus. Quædam non nisi defracta,aut ex attritu olent. Alia nõ nisi detracto cortice. Quædã uero nõ nisi usta, sicut thura myrrhæq;. Flores triti oẽs amariores q̃ intacti. Aliqua arida diutius odorẽ continent,ut melilotos. Quædam locũ ipsum odoratiorẽ faciunt, ut iris,quin & arborẽ totam cuiuscunq; radices attingũt. Hesperis noctu magis olet, inde nomine inuẽto. Animalium nullum odoratũ,nisi si de pantheris quod dictũ est credimus. Illa quoq; nõ omittẽda differentia,odoramentorũ multa nihil pertinere ad coronamenta,ut irin atq; saliuncã,quanquam nobilissimi odoris utranq;. Sed iris radice tantũ cõmendatur,unguentis & medicinæ nascens. Laudatissima in Illyrico. Et ibi quoq; nõ in maritimis,sed in syluestribus Drilonis & Naronæ. Proxima in Macedonia,longissima hæc & candicans & exilis. Tertiũ locum habet Africana,amplissima inter oẽs,gustuq; amarissima. Illyrica quoq; duorũ generum est, Rhaphanitis à similitudine,quæ & melior: Rhizotomos subruffa. Optima, quæ sternutamẽta tactu mouet. Caulem habet cubitalẽ,& rectũ. Floret diuersi coloris specie, sicut arquus cœlestis,unde & nomen. Non improbatur & Pisidica. Et fossuri tribus ante mensibus mulsa aqua circũfusa,hoc ueluti placamento terrę blandiuntur,circũscripta mucrone gladij orbe triplici:& cum legerint eã,protinus in cœlũ attollunt. Natura est feruẽs tractataq; pustulas ambusti modo facit. Præcipitur ante omnia,ut casti legãt. Teredines non sicca modo,uerũ & in terra celerrime sentit. Optimũ antea irinum Leucade & Elide ferebatur. Iampridem enim & seritur. Nũc è Pamphylia. Sed Ciliciũ maxime laudatur, atq; septentrionale. Saliunca foliosa quidẽ est,sed breuis,& quæ necti non possit. Radici numerosæ cohæret, herba uerius q̃ flos, densa ueluti manu pressa,breuiterq; cespes sui generis. Pannonia hanc gignit & Norici alpiumq; aprica: urbiũ Eporredia, tantæ suauitatis,ut metallũ esse cœperit. Vestibus interponi eam gratissimũ. Sic & apud Græcos polion herbã, inclytã Musæi & Hesiodi laudibus,ad omnia utilem prædicantiũ,superq; cætera ad famã etiam ac dignitates:prorsusq; miram, si modo (ut tradunt) folia eius mane candida,meridie purpurea, sole occidente cerulea aspiciuntur. Duo genera eius, campestre maius, syluestre quod minus est. Quidam teuthrion uocant. Folia canis hominis similia,à radice protinus nunquam palmo altiora. Et de odoratis floribus satis dictum.

Rosa, et Crocum quando odoratiora.

Saliunca nobilissimi odoris.

Saliuncæ herbæ consideratio, naturaq. — et infra f. 399. f. 16

De uestiũ æmulatione cũ floribus,& amaranto,& chrysocome,siue chrysiti. Cap. VIII

IN quibus unguẽto uicisse naturã gaudẽs luxuria,uestibus quoq; ꝓuocauit eos flores, qui colore cõmendant. Hos aniaduerto tres esse principales. Vnũ in cocco,q in rosis micat. Gratius nihil tradit aspectu,& in purpuras Tyrias,dibaphasq; ac Laconicas. Aliũ in amethisto,qui in uiola: & ipse in purpureũ queq; iãthinũ appellauimus. Genera eñ tractam⁹,in species multas sese spargẽtia. Tertius est q ꝓprie cõchylij intelligitur,multis modis: Vnus in heliotropio,& in aliquo ex his plerũq; saturatior. Alius in malua,ad purpuram inclinãs. Alius in uiola serotina,cõchyliorũ uegetissima. Paria nũc cõponuntur,& natura atq; luxuria depugnãt. Lutei uideo honorem antiquissimum,in nuptialibus flãmeis

totum fœminis concessum. Et fortassis ideo non numerari inter principales, hoc est, communes maribus ac fœminis, quoniam societas principatum dedit. Amaranto non dubie uincimur. Est autẽ spica purpurea uerius, quàm flos aliquis, & ipse sine odore. Mirumq́ in eo, gaudere decerpi, & lætius renasci. Prouenit Augusto mense. Durat in autumnum, Alexandrino palma, qui decerptus asseruatur. Mirumq́, postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua reuiuiscit, & hybernas coronas facit. Summa eius natura in nomine est, appellato, quoniã non marcescat. In nomine & cyani colos. Itẽ holochrysi. Omnes autem hi flores non fuere in usu Alexandri Magni ætate, quoniã proximi à morte eius autores siluere de illis: quo manifestũ est postea placuisse. A Gręcis tamen repertos quis dubitet? non aliter Italia usurpante nomina illorum. At Hercules petilio ipsa nomen imposuit autumnali, circaq́ uepres nascenti, & tantum colore commendato, qui est rosæ syluestris. Folia parua, quina. Mirumq́ in eo flore, inflecti cacumen, & nõ nisi retorto folia nasci, paruo calyce, ac uersicolori, luteũ semen includente. Luteus & bellio pastillicãtibus quinquagenisquinis barbulis coronatur. Pratenses hi flores, ac sine usu pleriq́, & ideo sine nominibus. Quin & hisipsis alia alij uocabula imponunt. Chrysocome siue chrysitis, non habet Latinam appellationẽ. Palmi altitudine est, comantibus fulgore auri corymbis, radice nigra, ex austero dulci, in petrosis opacisq́ nascens.

De honore coronarum, & cyclamino, & meliloto, & trifolio, tria genera eius. Cap. IX

ET ferè peractis colorũ quoq́ celeberrimis, trãseat ratio ad eas coronas, quæ uarietate sola placent. Duo earum genera, quando aliæ flore cõstant, aliæ folio. Florem esse dixerim genistas. Nanq́ & ijs decerpitur luteus: Itẽ rhododẽdron. Itẽ zizipha, quæ & Cappadocia uocantur: his odoratus similisq́ olearum floribus. In uepribus nascitur cyclaminum, de quo plura aliàs. Flos eius colossinus in coronas admittitur. Folia in coronamentis smilacis & ederæ, corymbiq́ earum obtinent principatum, de quibus in fruticum loco abunde diximus. Sunt & alia genera, nominibus Græcis indicanda, quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturę defuit cura. Et pleraq́ eorum in exteris terris nascũtur, nobis tamen cõsectanda: quoniã de natura sermo, non de Italia est. Ergo in coronamenta folio uenere melothron, spireon, trigonon, cneoron, quod casiã Hyginus uocat. Et quod cunilaginem quæ conyza, mellissophylon quod apiastrum. meliloton quod sertulã Campanã uocamus. Est enim in Campania Italię laudatissima, Græcis in Sunio, mox Chalcidica & Cretica, ubicunq́ uero asperis & syluestribus nata. Coronas ex hac antiquitus factitatas, indicio est nomen sertulæ, quod occupauit. Odor eius croco uicinus est & flos, ipsa cana. Placet maxime folijs breuissimis atq́ pinguissimis. Folio coronat & trifolium. Tria eius genera: Minyanthes uocant Græci, alij asphaltion, maiore folio, quo utuntur coronarij. Alterum acuto, oxytriphyllon. Tertiũ ex omnibus minutissimũ. Inter hæc neruosi cauliculi quibusdam, ut marathro, hippomarathro, myophono. Vtuntur è ferulis & corymbis, & ederæ flore purpureo. Est & in alio genere earum syluestribus rosis similis. Et in ijs quoq́ colos tantum delectat, odor autem abest. Et cneori duo genera, nigri atq́ candidi. Hoc & odoratum. Ramosa ambo. Florent post æquinoctium autumni.

—impẽg. 334. 21.

De origano, & thymo, & melle Attico, & conyza, & Iouis flore, & helenio, & abrotono, & leucanthemo. Cap. X

TOtidem & origani in coronamẽtis species. Alterius enim nullum semen. Id cui odor est Creticum uocatur. Totidem & thymi: candidum ac nigricans. Floret autem circa solstitia, cum & apes decerpunt, & augurium mellis est. Prouentum enim sperãt apiarij large florescẽte eo. Læditur imbribus amittitq́ florem. Semen thymi nõ potest deprehendi, cum origani per quàm minutum, nõ tamen fallat. Sed quid interest occultasse id naturam? In flore ipso intelligitur, satoq́ eo nascitur. Quid non tentauere homines? Mellis Attici in toto orbe summa laus existimatur. Ergo translatum est ex Attica thymũ, &

uix

uix flore(uti docemus) satũ. Sed alia ratio naturæ obstitit, non durante attico thymo, nisi in afflatu maris. Erat quidem hæc opinio antiqua in omni thymo, ideoq; non nasci in Arcadia. Tunc oleam non putabant gigni, nisi intra ccc. stadia à mari. Thymis quidem nunc etiam lapideos campos in prouincia Narbonensi refertos scimus: hoc penè solo reditu, è longinquis regionibus pecudum milibus conuenientibus, ut thymo uescantur. Et conyzæ duo genera in coronamẽtis, mas ac fœmina. Differentia in folio. Tenuius fœminæ & constrictius angustiusq;. Imbricatũ maris & ramosius. Flos quoq; magis splendet eius, Serotinus utriq; post arcturũ. Mas odore grauior, fœmina acrior. Et ideo contra bestiarum morsus aptior. Folia fœminæ mellis odorẽ habent: Masculæ radix à quibusdam libanotis appellatur, de qua diximus. Et tantũ folio coronant Iouis flos, amaracus, hemerocalles, abrotonum, heleniũ, sisymbrium, serpyllũ, omnia surculosa rosæ modo. Colore tantũ placet Iouis flos, odor abest: sicut & illi qui Græce phlox uocatur. Et ramis autem & folio odorata sunt, excepta serpyllo. Helenium è lachrymis Helenæ dicitur natum, & ideo in Helena insula laudatissimum. Est autem frutex humi se spargens dodrantalibus ramulis, folio simili serpyllo. Abrotonũ odore iucunde graui floret æstate. Flos aurei coloris. Vacuum sponte prouenit. Cacumine suo se propagat. Seritur autem semine melius quàm radice aut surculo: semine quoq; non sine negocio: plantaria transferuntur. Sic & adonium. Vtrunq; æstate. Alsiosa enim admodum sunt, & sole tamen nimio læduntur. Sed ubi conualuere, ritu uitis fruticant. Abrotono simile odore leucanthemum est, flore albo foliosum.

De amaraco uel sampsucho, & nyctegreto, & meliloto, & uiola alba, & codiamino, & de syluestribus bulbis, & heliochryso, & lychni, & de herbis citra mare. Ca. xi

Amaracum Diocles medicus & Sicula gens appellauere, quod Aegyptus & Syria sampsuchũ. Seritur utroq; genere, & semine & ramo, uiuacius prædictis, & odore melius. Copiosum amaraco æque quàm abrotono semen. Sed abrotono radix una, & alte descendens, cæteris in summo terræ leuiter hærens. Reliquorum satio autumno ferè incipiente, nec non & uere quibusdam locis quæ umbra gaudent, & aqua ac fimo. Nyctegretum inter pauca miratus est Democritus, coloris ignei, folijs spinæ, nec à terra se attollentem, præcipuam in Gedrosia narrat. Erui post æquinoctium uernum radicitus, siccariq; ad lunam xxx. diebus, ita lucere noctibus. Magos Parthorumq; reges uti hac herba ad uota suscipienda. Eandem uocari chenomychon, quoniam anseres à primo conspectu eius expauescant: ab alijs nyctilopa, quoniam è longinquo noctibus fulgeat. Melilotos ubique nascitur. Laudatissima tamen in Attica. Vbicunque uero recens, nec candicans, & croco quàm simillima: quanquam in Italia odoratior & candida. Florum prima uer nunciantium, uiola alba. Tepidioribus uero locis etiam hyeme emicat. Postea quæ appellatur purpurea. Proxime flammea, quæ & phlox uocatur, syluestris duntaxat. Codiaminon bis anno, uere & autumno. Æstates hyemesq; fugit. Seriores supradictis aliquando narcissus & lilium trans maria, in Italia quidem, ut diximus, post rosam. Nam in Græcia tardius etiamnum anemone. Est autem hæc syluestrium bulborum flos, aliaq; quàm quæ dicetur in medicinis. Sequitur œnanthe, melanion, ex syluestribus heliochrysos. Deinde alterum genus anemones quæ limonia uocatur. Post hanc gladiolus comitatus hyacinthis. Nouissima rosa. Eadẽq; prima deficit, excepta satiua, è cæteris hyacinthus maxime durat, & uiola alba, & œnanthe. Sed hæc ita, si deuulsa crebro prohibeatur in semen abire. Nascitur locis tepidis. Odor idem ei qui germinantibus uuis, atq; inde nomen. Hyacinthũ comitatur fabula duplex, luctum præferẽs eius quẽ Apollo dilexerat, aut ex Aiacis cruore æditi, ita discurrentibus uenis, ut Græcarũ literarũ figura AI legatur inscripta. Heliochrysos florem habet auro similem, folium tenue, cauliculum quoq; gracilem, sed durum. Hoc coronare se magi, si & unguenta sumantur ex auro, quod apyron uocãt, ad gratiam quoque uitæ gloriamq; pertinere arbitrantur. Et uerni quidem flores hi sunt.

Violarum consideratio, nomina, et nascendi tem[illegible] [illegible] pag. 388.

viola alba maxime durat

Succedunt illis æstiui, lychnis, & Iouis flos, & alterum genus lilij. Item tiphyon & amaracus, quem phrygium cognominant. Sed maxime spectabilis pothos. Duo genera huius. Vnum cui flos hyacinthi est: Alterū candidius, qui ferè nascitur in tumulis, quoniam fortius durat. Et iris æstate floret. Abeunt & hi marcescuntq;. Alij rursus subeunt autumno. Tertium genus lilij & crocum, in utroq; genere. Vnum hebes, alterum odoratum: primis omnia imbribus emicantia. Coronarij quidem & spinæ flore utuntur, quippe cū spinæ albæ cauliculi inter oblectamenta gulæ quoque condiantur. Hic est trans maria ordo florum. In Italia uiolis succedit rosa, huic interuenit lilium, rosam cyanus excipit, cyanum amarantus. Nam uincaperuinca semper uiret, in modum lineæ folijs geniculatim circundata. Topiaria herba: inopiam tamen florum aliquando supplet. Hæc à Græcis chamædaphne uocatur. Vita longissima uiolæ albæ est trimatu. Ab eo tempore degenerat. Rosa & quinquennium perfert, non recisa nec adusta. Illo enim modo iuuenescit. Diximus & terram referre plurimum. Nam in Aegypto sine odore hæc omnia: tantumq; myrtis odor præcipuus. Alicubi etiam binis mensibus antecedit germinatio omnium. Rosaria à fauonio fossa oportet esse, iterumq; solstitio. Et id agendum, ut intra id tempus purgata ac pura sint.

Rosar. & vior quandiu durat. Et viola

De cura apum, pabulo & morbis earum, & remedijs. Cap. XII.

VErum hortis coronamentisq; maxime aluearia & apes cōueniunt, res præcipui quęstus cōpendijq;, cum fauit. Harum ergo causa oportet serere thymum, apiastrum, rosam, uiolas, lilium, cytisum, fabam, eruilium, cunilam, papauer, conyzam, casiam, melilotum, melissophyllum, cerinthen. Est autem cerinthe folio candido, incuruo, cubitalis, capite concauo, mellis succum habente. Horum floris auidissimæ sunt, atque etiam sinapis, quod miremur, cum oliuæ florem ab his non attingi constet. Ideoq; hanc arborem procul esse melius sit: cum aliquas quàm proxime seri conueniat, quæ & euolantiū examina inuitent, nec longius abire patiatur. Cornum quoq; arborem caueri oportet. Nam flore eius degustato, aluo cōcita moriuntur. Remediū, sorba cōtusa è melle præbere his, uel urinam hominum, uel boum, aut grana punici mali, aminæo uino cōspersa. At genistas circunseri aluearijs gratissimū. Mirū est dignumq; memoratu de alimētis quod cōperi. Hostilia uicus alluitur Pado. Huius inquilini pabulo circà deficiente imponūt nauibus aluεos, noctibusq; quina milia passuum contrario amne naues subuehunt. Egressæ luce apes pastæq;, ad naues quotidie remeant, mutantes locū, donec pondere ipso pressis nauibus, pleni aluei intelligantur, reuectisq; eximantur mella.

De uenenato melle, & de remedijs mellis uenenati, & mellis insani. Cap. XIII

ET in Hispania mulis prouehunt, simili de causa: Tantumq; pabulum refert, ut mella quoq; uenenata fiant. Heracleæ in Ponto, quibusdam annis perniciosissima existūt, ab ijsdem apibus facta. Nec dixere autores è quibus floribus ea fierent. Nos trademus quæ comperimus. Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipue caprarū, appellata ægolethron. Huius flores concipiunt noxium uirus aquoso uere marcescentes. Ita fit, ut non omnibus annis sentiatur hoc malum. Venenati signa sunt, quod omnino non densatur, quod color magis rutilus est, odor alienus, sternutamēta protinus mouens, quod ponderosius innoxio. Qui edêre, abijciunt se humi, refrigerationē quęrētes: nam & sudore difluunt. Remedia sunt multa, quæ suis locis dicemus. Sed quoniam statim repræsentari aliqua in tantis insidijs oportet, mulsum uetus è melle optimo & ruta: salsamenta etiamsi reijciantur sumpta crebro. Certumq; est id malum per excremēta ad canes etiam peruenire, similiterq; torqueri eos. Mulsum tamen ex eo inueteratum, innocuum esse constat. Et fœminarum cutem nullo melius emēdari cum costo, sugillata cum aloe. Aliud genus in eodem Ponto gente Sannorum mellis, quod ab insania, quam gignit, mænomenon uocant. Id existimatur contrahi flore rhododendri, quo scatent syluæ. Gensq; ea cum ceram in tributa Romanis præstet, mel (quoniā exitiale est) nō uendit. Et in Perside, & in

& in Mauritaniæ Cæsariensis Getulia, contermina Massæsulis, uenenati faui gignuntur: quidamq; à parte quo nihil esse fallacius potest, nisi quod liuore deprehenduntur. Quid sibi uoluisse naturam ijs arbitremur insidijs, ut ab ijsdem apibus, nec omnibus annis fierent, aut non totis fauis? Parum enim erat genuisse rem, in qua uenenū facillime daretur, etiamne hoc ipsa in melle tot animalibus dedit? Quid sibi uoluit, nisi ut cautiorē minusq; auidū faceret hominē? Non enim ipsi melli, sed apibus iam cuspides dederat, & quidem uenenatas, remedio aduersus has utiq; nō differendo. Ergo maluæ succo, aut foliorū ederæ perungi salutare est, uel percussos eas bibere. Mirum tamen est, uenena portantes ore, fingentesq; ipsas non mori: nisi quod illa domina rerum omnium hanc dedit repugnantiam apibus: sicut contra serpentes Psyllis Marsisq; inter homines.

De melle quod muscæ non attingunt, & aluearijs, & cura eorum si famem sentiunt apes, & quomodo cera fiat. Cap. XIIII

ALiud in Creta miraculum mellis. Mons est Carina IX. M. pas. ambitu, intra quod spatium muscæ non reperiuntur, natumq; ibi mel nusquam attingunt. Hoc experimento singulare medicamentis eligitur. Aluearia orientem æquinoctialem spectare conuenit, aquilonem euitent: Nec fauonium minus. Aluearia optima è cortice, secūda ferula, tertia uimine: multi ea & speculari lapide fecere, ut operantes intus spectarent. Circumlini alueos fimo bubulo utilissimū. operculum à tergo esse ambulatorium, ut proferatur intus si magnus sit alueus, aut sterilis operatio, ne desperatione curā abijciant: id paulatim reduci, fallente operis incremento. Aluearia hyeme stramēto operiri, crebro suffiri, maxime fimo bubulo. Cognatum hoc ijs innascentes bestiolas necat, araneos, papiliones, teredines, apesq; ipsas excitat. Et araneorum quidem exitium facilius est, papilio maior pestis. Tollitur uero cum maturescit malua noctu, interlunio, cœlo sereno, accensis lucernis ante alueos. In eam flammam sese ingerunt. Si cibus deesse censeatur apibus, uuas passas siccasúe, ficosq; tusas, ad fores earum posuisse conueniet. Item lanas tractas madentes passo, aut defruto, aut aqua mulsa. Gallinarum etiam crudas carnes. Quibusdam etiam æstatibus ijdem cibi præstandi, cum siccitas continua florum alimentum abstulit. Alueorum, cum mel eximitur, illini oportet exitus, melissophyllo aut genista tritis: aut medios alba uite præcingere, ne apes diffugiant. Vasa mellaria aut fauos lauari aqua præcipiunt: hac decocta, fieri saluberrimum acetum. Cera fit expressis fauis, sed ante purificatis aqua, & triduo in tenebris siccatis, quarto die liquatis igni in nouo fictili, aqua fauos tegente, tunc sporta colatis. Rursus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua, excipiturq; alia frigida, uasis melle circūlitis. Optima quæ Punica uocat. Proxima quàm maxime fulua, odorisq; mellei, pura, natione autem Pontica, quam constare equidem miror inter uenenata mella. Deinde Cretica. Plurimum enim ex propoli habet, de qua diximus in natura apum. Post has Corsica, quoniam ex buxo fit, habere quandam uim medicaminis putatur. Punica fit hoc modo: Ventilatur sub dio sæpius cera fulua. Deinde feruet in aqua marina, ex alto petita, addito nitro. Inde ligulis hauriūt florē, id est candidissima quæq;, transfunduntq; in uas, quod exiguum frigidæ habeat. Et rursus marina decoquūt separatim, dein uas ipsum refrigerāt. Et cū hæc ter fecere, iuncea crate sub diuo siccant sole, lunaq;, hæc enim candorē facit: siccantes, ne liquefaciant, protegūt tenui linteo. Candidissima uero fit, post insolationem etiamnum recocta. Punica medicinis utilissima. Nigrescit cera addito chartarum cinere, sicut anchusa admixta rubet. Variosq; in colores pigmentis trahitur, ad reddendas similitudines, & innumeros mortaliū usus, parietumq; etiam & armorū tutelam. Cætera de melle apibusq; in natura earū dicta sunt. Et hortorum quidem omnis ferè ratio peracta est.

De herbis sponte nascentibus & aculeatis. Cap. XV

natura Herbarum sponte nascentium — pag. 451 —

SEquuntur herbæ sponte nascentes, quibus pleræq; gentiū utuntur in cibis, maximeq; Ægyptus, frugū quidē fertilissima, sed ut sola ijs carere possit, tāta est ciborū ex herbis abundan

abundantia. In Italia paucissimas nouimus, fraga, tanum, ruscum, batin marinam, batin hortensianam, quam aliqui asparagum gallicum uocant. Præter has pastinacam pratensem, lupum salictarium, eaq; uerius oblectamenta quàm cibos. In Aegypto nobilissima est colocasia, quam cyamon aliqui uocant. Hanc è Nilo metunt, caule cum coctus est araneoso in mandendo, thyrso autem qui inter folia emicat spectabili, folijs latissimis, etiam si arboreis compararentur, ad similitudinē eorum, quæ personata in nostris amnibus uocamus. Adeoq; Nili sui dotibus gaudent, ut implexis colocasiæ folijs in uariam speciem uasorum, potare gratissimum habeant. Seritur iam hæc in Italia. In Ægypto proxima autoritas cichorio est, quam diximus intubum erraticum. Nascitur post uergilias. Floret particulatim. Radix ei lenta, quare etiam ad uincula utuntur illa. Anthalium longius à flumine nascitur, mespili magnitudine & rotunditate, sine nucleo, sine cortice, folio cyperi. Mandunt igni paratum. Manducant & œtum, cui pauca folia minimaque, uerum radix magna. Aracidna quidem & aracos cum habeant radices ramosas ac multiplices, nec folium, nec herbam ullam, aut quicquam aliud supra terram habent. Reliqua uulgarium in cibo apud eos herbarum nomina cōdrylla, hypochœris, & caucalis, anthriscum, scandix, quæ ab alijs tragopogon uocatur, folijs croco simillimis: partheniū, strychnū, corchorus. Et æquinoctio nascens aphace, acinos, quam epipetron uocant, quæ nunq; floret. At è contrario aphace subinde marcescente flore emittit alium, tota hyeme totoq; uere usque in æstatem. Multas præterea ignobiles habent, sed maxime celebrant cnicon Italiæ ignotam, ipsis autem oleo non cibo gratam. Hoc faciunt è semine eius. Differentia prima, syluestris & satiuæ. Syluestrium duæ species: Vna mitior est, simili caule, tamen rigido: itaq; & colu antiquæ mulieres utebantur ex illis, quare quidam atractylida uocant. Semē eius candidum & grande, amarum. Altera hirsutior torosiore caule, & qui penè humi serpat, minuto semine. Aculeatarum generis hæc est, quoniam distinguenda sunt & genera. Ergo quædā herbarum spinosa sunt, quædam sine spinis. Spinosarum multæ species. In totum spina est asparagus, scorpio, nullum enim folium habet. Quædam spinosa foliata, ut carduus, eryngion, glycyrrhizon, & urtica. Iis enim omnibus folijs inest aculeata mordacitas. Aliqua & secundum spinā habent folium, ut tribulus, & ononis. Quædā in folio habent & in caule, ut phleos, quod aliqui stœben appellauere. Hippophyes spinis geniculatum. Tributa proprietas, quod & fructū spinosum habet. Ex omnibus his generibus urtica maxime noscitur, acetabulis in flore purpureā lanuginem fundentibus, sæpe altior binis cubitis. Plures eius differētię. Syluestris, quā fœminā uocāt, mitior. Et in syluestri quæ dicitur cania, acrior caule quoq; mordaci, fimbriatis folijs. Quæ uero etiā odorem fundit, herculanea uocatur. Semen omnibus copiosum, nigrum. Mirum, sine ullis spinarum aculeis lanuginem ipsam esse noxiam: & tactu tantū leni pruritum, pustulasq; confestim ad usto similes existere. Notum est & remediū olei. Sed mordacitas non protinus cum ipsa herba gignitur, nec nisi solibus roborata. Incipiens quidē ipsa nasci uere, nō ingrato multis etiā religioso in cibo est ad pellēdos totius anni morbos. Syluestriū quoq; radix, omnē carnem teneriorem facit simul cocta. Quæ innoxia est, morsu carens, lamium uocatur. De scorpione dicemus inter medicas.

De carduo, & helxine, & tribulo, & anchusa. Cap. XVI

CArduus & folio & caule spinosas lanugines habet. Item acorna, leucacāthos, chalceos, cnidos, polyacanthos, onopyxos, helxine, scolimos. Chamæleon, in folijs non habet aculeos. Est & illa differentia, quod quædam in ijs multicaulia ramosaque sunt, ut carduus. Vno autem caule nec ramosum, cnidos. Quædam acumine tantum spinosa sunt, ut eryngium. Quædam ęstate florent, ut tetralix, & helxine. Scolymus quoq; floret sero & diu. Acorna colore tantū ruffo distinguitur, & pinguiore succo. Idem erat atractylis quoq;, nisi candidior esset, & nisi sanguineum succum funderet. Qua de causa phonos uocatur à quibusdam, odore etiam grauis, sero maturescēte semine, nec ante autumnum,

quanquàm

quanquam id de omnibus spinosis dici potest. Verum omnia hæc & semine & radice nasci possunt. Scolymus carduorū generis ab ijs distat, quod radix eius uescendo est decocta. Mirum, quod sine interuallo tota æstate aliud floret in eo genere, aliud cōcipit, aliud parturit. Aculei arescente folio desinunt pungere. Helxine rara uisu est, neq; in omnibus terris est, radice foliosa, ex qua media ueluti malum extuberat, cōtectum sua fronde. Huius uertex summus lachrymam continet iucundi saporis, acanthicen mastichen appellatam. Et cactos quoque in Sicilia tantum nascitur, suæ proprietatis & ipsa, cuius in terra serpunt caules, è radice emissi, lato folio & spinoso. Caulesq; uocāt cactos. Nec fastidiūt in cibis inueteratos quoq;. Vnum caulem rectū habent, quem uocant pternica, eiusdem suauitatis, sed uetustatis impatientem. Semen ei lanuginis, quem pappon uocāt: quo detracto & cortice, teneritas similis cerebro palmæ est: uocant ascaliam. Tribulus non nisi in palustribus nascitur. Dira res alibi, iuxta Nilum & Strymonem amnes excipitur in cibis, inclinatus in uadum, folio ad effigiem ulmi, pediculo longo. At in reliquo orbe genera duo, uni cicerculę folia, alteri aculeata. Hic & serius floret, magisq; septa obsidet uillarum. Semen ei rotundius, nigrum in siliqua. Alteri harenaceum. Spinosorum etiamnum aliud genus ononis. In ramis enim spinas habet apposito folio rutæ simili, toto caule foliatum in modum coronæ, sequitur à frugibus, aratro inimica, uiuaxq; præcipue. Aculeatarum caules aliquarum per terram serpunt, ut eius quam coronopum uocant. E diuerso stant anchusa inficiendo ligno cerisq; radice apta, & è mitioribus anthemis, & phyllanthes, & anemone, & aphace. Caule foliato est & crepis, & apate. Differentia foliorum & hic quæ in arboribus, breuitate pediculi ac longitudine, angustijs ipsius folij, amplitudine, angulis, incisuris, odore, flore. Diuturnior hic quibusdam per partes florentibus, ut ocimo, heliotropio, aphacæ, onocichlæ.

— [illegible] herba [illegible] in fo. 408

Differentia herbarum per folia, & quæ herbæ toto anno floreant, & de hastula regia, & pistana, & gladiolo. Cap. XVII

MVltis inter hæc æterna folia, sicut quibusdā arborū: in primisq; heliotropio, adianto. Aliud rursus spicatarū genus, ex quo est cynops, alopecuros, stelephuros, quā quidam ortyga uocāt, alij plantaginem, de qua plura dicemus inter medicas: thryallis. Ex ijs alopecuros spicam habet mollem & lanuginem densam, non dissimilem uulpium caudis, unde ei & nomen. Proxima est ei & stelephuros, nisi quod illa particulatim floret. Cichorion & similia, circa terrā folia habent, germinantibus ab radice post uergilias. Perdicium & aliæ gentes ꝙ Ægyptij edunt: nomen dedit auis, id maxime eruēs. Crassas, plurimasq; habet radices. Item ornithogale, caule tenero, candido, semipedali radice, bulbosa, molli, tribus aut quatuor agnatis. Coquitur in pulte. Mirū, loton herbam & ægilopa, non nisi post annū è semine suo nasci. Mira & anthemidis natura, quod à sūmo florere incipit, cum cæteræ oēs quæ particulatim florent, ab ima sui parte incipiant. Notabile & in lappa quæ adhærescit, quoniā in ipsa flos nascitur, nō euidens, sed intus occultus, & intra se germinat uelut animalia quæ in se pariūt. Item circa Opuntem opuntia est herba, etiā homini dulcis. Mirūq; è folio eius radicē fieri, ac sic eā nasci. Iasione unū foliū habet, sed ita implicatum, ut plura uideantur. Condrylla amara est, & acri in radice succo. Amara & aphace, & quæ picris nominatur, & ipsa toto anno florens: nomen ei amaritudo imposuit. Notabilis & scillæ crociq; natura, quod cum oēs herbæ foliū primum emittāt, mox in caulem rotundentur, in ijs caulis prior intelligitur ꝙ foliū. Et in croco quidē flos impellit caule: in scilla uero caulis exit, deinde flos ex eo emergit. Eadēq; ter floret (ut diximus) tria tēpora sationū ostendēs. Bulborū generi quidā adnumerant & cypiri, hoc est, gladioli radicem. Dulcis ea est, & quæ decocta panē etiā gratiorē faciat, pōderosiorēq; simul subacta. Nō dissimilis est & quæ thesion uocatur, gustu aspera. Cæteræ eiusdē generis folio differunt. Asphodelus oblongū & angustū habet, scilla latū & tractabile, gladiolus simile nomini.

Asphodelus

Asphodelus manditur, & semine tosto & bulbo. Sed hoc in cinere tosto, dein sale & oleo addito: pręterea tuso cũ ficis, pręcipua uoluptate, ut uidetur Hesiodo. Tradit̃ & ante portas uillarum satum, remedio esse contra ueneficorũ noxã. Asphodeli mentionẽ & Homerus fecit. Radix eius napis modicis similis est. Neq́ alia numerosior, LXXX simul aceruatis sæpe bulbis. Theophrastus & ferè Græci, princepsq́ Pythagoras, caulem eius cubitalem, & sæpe duûm cubitorum, folijs porri syluestris, anthericon uocauere: radicem uero, id est, bulbos, asphodelon. Nostri illud albucum uocant, & asphodelum hastulã regiam. Ea est & caulis acinosi: Eius duo genera faciunt. Albuco est scapus cubitalis, amplus, purus, leuis. De quo Mago pręcipit, exitu mensis Martij, & initio Aprilis, cum floruerit, nondum semine eius intumescente, demetendum: findendosq́ scapos, & quarto die in solem proferendos. Ita siccatis manipulos faciendos. Item pistanã dicit à Græcis uocari, quam inter uluas sagittam appellamus. Hanc ab Idibus Maij usq́ ad finem Octobris mensis decorticari, atq́ leni sole siccari iubet. Idem & gladiolum alterum, quem cypiron uocãt, & ipsum palustrem, Iulio mense toto secari iubet ad radicẽ, tertioq́ die in sole siccari, donec candidus fiat. Quotidie aũt ante solem occidentem in tectum referri, quoniam palustribus desectis nocturni rores noceant.

De iunco genera sex, & de cypero, & de medicamentis eorum, & de cypiro, & odorato iunco. Cap. XVIII

SImilia præcipit & de iunco, quem mariscon appellãt, ad texendas tegetes, & ipsum Iunio mense eximi ad Iulium medium præcipiens. Cætera de siccando, eadem quæ de ulua suo loco diximus. Alterum genus iuncorum facit, quod marinum, & à Græcis oxyschœnon uocari inuenio. Tria genera eius: acuti, sterilis, quem marem, & oxyn Græci uocant: reliqua fœminini, ferentis semen nigrum, quem melancranin uocant. Crassior hic & fruticosior. Magisq́ etiamnũ tertius, qui uocatur holoschœnos. Ex his melancranis sine alijs generibus nascitur. Oxys autẽ & holoschœnos eodem cespite. Vtilissimus ad uitilia holoschœnos, quia mollis & carnosus est. Fert fructum ouorum cohærentiũ modo. Nascitur autem is, quem marem appellamus, ex semetipso, cacumine in terrã defixo: melancranis autem suo semine. Alioquin omnium radices omnibus annis intermoriũtur. Vsus ad nassas marinas, uitilium elegantiam, lucernarum lumina, præcipua medulla, amplitudine iuxta maritimas Alpes tanta, ut inciso uentre impleant penè unciarum latitudinem, in Ægypto uero cribrorum longitudinem, nõ aliâs utiliorem. Quidam etiamnum unum genus faciunt, iunci trianguli, cyperon uocant. Multi uero non discernunt à cypiro uicinitate nominis. Nos distinguemus utrunque. Cypirus est gladiolus, ut diximus, radice bulbosa, laudatissimus in insulis Creta, dein Naxo, & postea Phœnice. Cretico candor odorq́ uicinus nardo, Naxio acrior, Phœnicio exiguum spirans, nullus Aegyptio. Nam & ibi nascitur. Discutit duritias corporum. Iam enim remedia dicemus, quoniã & florum odorũq́ generi est magnus usus in medicina. Quod ad cypiron attinet, Apollodorum quidem sequar, qui negabat bibendum: quanquam professus efficacissimum esse aduersus calculosos, eo fouet. Fœminis quidem abortus facere non dubitat. Mirumq́ tradit, barbaros suffitum huius herbæ excipientes ore, lienes consumere: & non egredi domibus, nisi ab hoc suffitu. Vegetiores enim firmioresq́ sic etiam fieri. Intertriginũ & alarum uitijs, perfrictionibusq́ cum oleo illitum, non dubie mederi. Cyperos iuncus est, qualiter diximus angulosus, iuxta terram candidus, cacumine niger, pinguisq́. Folia ima porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quæ est semen. Radix oliuæ nigrę similis, quã cum oblonga est, cyperida uocãt, magni in medicina usus. Laus cypero prima ammoniaco, secunda Rhodio, tertia Thracio, nouissima Ægyptio, quod & confundit intellectum, quoniam & cypiros ibi nascitur. Sed cyperos durissima uixq́ spirãs. Cæteris odor & ipsis nardum imitans. Est & per se Indica herba, quę cyperis uocatur, gingiberis effigie: cõmanducata croci uim reddit. Cypero uis in medicina psilothri Illinitur pterigijs, ulceribusq́ genitalium

talium, & quæ in humore sunt omnibus, sicut oris ulceribus. Radix aduersus serpentium ictus & scorpionū præsertim, remedio est. Vuluas aperit pota. Largiori tāta uis, ut expellat eas. Vrinam ciet, & calculos, ob id utilissima hydropicis. Illinitur & ulceribus quæ serpunt, sed his præcipua quæ in stomacho sunt, ex uino uel aceto illita. Iunci radix in tribus heminis aquæ decocta ad tertias, tussi medetur. Semen tostum & in aqua potū, sistit aluum, & fœminarū menses, capitisq́ dolores facit. At qui uocatur holoschœnos, eius quæ proxima sunt radicis, cōmanducantur aduersus araneorum morsus. Inuenio etiamnum unum iunci genus, quod euripicen uocant. Huius semine somnum allici, sed modū seruandum ne sopor fiat. Ob id & odorati iunci medicinæ dicentur, quoniam & in Syriacœle (ut suo loco retulimus) nascitur. Laudatissimus ex Nabatęa, cognomine teuchites, proximus Babylonius, pessimus ex Africa, ac sine odore. Est autem rotundus, uinosæ mordacitatis ad linguam. Syncerus in cōfricando odorem rosæ emittit, rubentibus fragmentis. Discutit inflationes, ob id stomacho utilis, bilemq́ & sanguinem reijcientibus. Singultus sedat, ructus mouet, urinam ciet, uesicæ medetur. Ad muliebres usus decoquitur. Opisthotonicis cum resina arida imponit. Excalfactoria & rosa. Vteros astringit, refrigerat. Vsus eius diuiditur in folia & flores. Capita foliorum partesq́ candidæ, ungues uocantur. In flore aliud est semen, aliud capillus in capite, aliud cortex, aliud calyx. Foliū siccatur, aut tribus modis exprimitur. Per se, cum ungues non detrahunt: ibi enim humoris plurimum. Aut cum detractis unguibus, reliqua pars aut oleo aut uino maceratur in sole uasis uitreis. Quidam & salem admiscent, & anchusam nonnulli, aut aspalathum, aut iuncum odoratum, quia talis maxime prodest uuluæ ac dysentericis. Exprimuntur eadem folia detractis unguibus, trita per linteum spissum in æreum uas, leniq́ igni succus coquitur, donec fiat crassitudo mellis. Ad hoc eligi oportet odoratissima quæq́ folia.

Rosæ ungues qui. Et diuisio

Ex rosa medicinæ, & de lilio, & de narcisso, & ex uiola, & de baccare, & combreto, & asaro. Cap. XIX

nota de rosa in pag. 337. — Rosæ uinū. 250. 16.

VInum quomodo fieret è rosa diximus inter genera uini. Vsus succi ad aures, oris ulcera, gingiuas, tonsillas, gargarizatus, stomachū, uuluas, sedis uitia, capitis dolores. In febre per se, uel cum aceto ad somnos, nauseas. Folia urūtur in calliblepharum. Et siccis femina asperguntur. Epiphoras quoq́ arida leniunt. Flos somnum facit. Inhibet fluxiones mulierum, maxime albas, in posca potus: & sanguinis excreationes. Stomachi quoq́ dolores, quantum in uini cyathis tribus: Semen his optimum crocinum, nec anniculo uetustius, & in umbra siccatur. Nigrū inutile. Dentium dolori illinitur. Vrinam ciet. Stomacho imponitur. Item igni sacro non ueteri. Naribus subductum caput purgat. Capita pota uentrem & sanguinē sistunt. Vngues rosæ epiphoris salubres sunt. Vlcera enim oculorum rosa sordescunt, preterq́ initijs epiphoræ, ita ut arida cū pane imponatur. Folia quidem uitijs stomachi, rosionibus & uitijs uentris, & intestinorum, & præcordijs utilissima uel illita. Cibo quoq́ lapathi modo condiuntur. Cauendus in his situs celeriter insidens. Et aridis & expressis aliquis usus. Diapasmata inde fiunt ad sudores coercendos, ita ut à balineis inarescāt corpori, dein frigida abluantur. Syluestris cum adipe ursino alopecias mirifice emendat. Lilij radices multis modis florem suū nobilitauere, contra serpentium ictus ex uino potæ, & contra fungorū uenena. Propter clauos pedū in uino decoquūtur, triduoq́ non soluuntur. Cum adipe aut oleo decoctæ, pilos quoq́ adustis reddūt. E mulso potæ inutilem sanguinem cum aluo trahunt: lieniq́ & ruptis uulsis prosunt, & menstruis fœminarum. In uino uero decoctæ, impositæq́ cum melle neruis præcisis medentur. Lichenas & lepras, & furfures in facie emendāt. Erugāt corpora. Folia in aceto cocta, uulneribus imponuntur. Epiphoris testium, in melle cum hyoscyamo & farina tritici. Semen illinitur igni sacro: flos & folia ulcerū uetustati. Succus q̄ flore expressus est, ab alijs mel uocatur, ab alijs syriū, ad emolliendas uuluas sudoresq́ faciendos, & suppurationes coquendas. Narcissi duo genera in usū medici recipiunt. Vnum purpureo flore, & alterum

Semen rosæ usus — Rosæ in cibo qualiter.

Viola Medicina.
de viola nota 383, et 391.

rum herbaceum. Hunc stomacho inutilem, & ideo uomitorium, aluosq; soluentem, neruis inimicum, caput grauantem, & à narce narcissum dictum, non à fabuloso puero. Vtriusq; radix mulsei saporis est. Ambustis prodest cum exiguo melle. Sic & uulneribus & luxatis. Panis uero cũ melle & auenæ farina. Sic & infixa corpori extrahit. In polẽta tritus oleoq;, cõtusis medetur & lapide percussis. Purgat uulnera permixtus farinæ. Nigras uitiligines emaculat. Ex hoc flore fit narcissinum oleum ad emolliendas duritias, calfacienda quæ alserint. Auribus est utilissimus, sed capitis dolores facit. Violæ syluestres sunt & satiuæ. Purpureæ refrigerant. Contra inflãmationes illinuntur stomacho ardenti. Imponuntur & capiti in fronte. Oculorũ priuatim epiphoris, & sede procidente uuluáue. Et contra suppuratiões. Crapulã & grauedines capitis impositis coronis olfactuúe discutiunt. Anginas ex aqua potæ. Id quod purpureum est ex ijs, comitialibus medetur, maxime pueris in aqua potũ. Semen uiolæ scorpionibus aduersatur. Contrà flos albæ suppurata aperit. Ipsa discutit. Et alba aũt & lutea extenuant menstrua, urinam cient. Minor uis est recentibus: Ideoq; aridis post annũ utendum. Lutea dimidio cyatho in aquæ tribus, menses trahit. Radices eius cum aceto illitæ sedant lienem: item podagrã: oculorũ aũt inflammationes cum myrrha & croco. Folia cũ melle purgãt capitis ulcera, cũ cerato rimas sedis, & quæ in humidis sunt. Ex aceto uero collectiones sanant. Baccar in medicinæ usu aliqui ex nostris perpensam uocant. Auxiliatur contra serpentes, capitis dolores feruoresq;. Item epiphoras. Mammis tumentibus à partu & ægilopis incipientibus & ignibus sacris. Odor somnũ gignit. Radicẽ decoctã bibere spasticis, euersis, cõuulsis, suspiriosis, salutare est. In tussi uetere radices eius tres quatuorúe decoquuntur ad tertias partes. Hæc potio mulieres ex abortu purgat. Laterũ punctiones tollit, & uesicæ calculos. Conditur cum diapasmate. Vestibus odoris gratia inseritur. Combretum quod simile ei diximus, tritum cum axungia, uulnera mire sanat. Asarum iocinerũ uitijs salutare esse traditur, uncia sumptũ in hemina mulsi mixti. Aluum purgat ellebori modo. Hydropicis prodest & præcordijs uuluisq; ac morbo regio. In mustum si addatur, facit uinũ urinis ciendis. Effoditur cum folia emittit. Siccatur in umbra. Situm celerrime sentit.

De nardo Gallico, & de croco medicinæ, & crocomagmate, & saliunca, & polio, & iti, & holochryso, & chrysocome, & meliloto. Cap. XX

ET quoniam quidam, ut diximus, nardum rusticum nominauere radicem baccaris, contexemus & Gallici nardi remedia in hunc locum dilata in peregrinis arboribus. Ergo aduersus serpentes duabus drachmis in uino succurrit, Inflammationibus coli, uel ex aqua, uel ex uino. Item iocineris & renum suffusisq; felle, Et hydropicis per se, uel cum absinthio. Sistit purgationum mulierum impetus. Eius uero quod phu eodẽ loco appellauimus, radix datur potui trita, uel decocta ad strangulatiões, uel pectoris dolores, uel laterum. Menses quoq; ciet. Bibitur cum uino. Crocum melle non soluitur, nulloq; dulci. Facillime aũt uino, aut aqua. Vtilissimũ in medicina. Adseruatur cornea pyxide. Discutit inflammationes omnes quidem, sed oculorum maxime ex ouo illitum. Vuluarũ quoq; strangulatus. Stomachi exulcerationes, pectoris & renũ, iocinerũ, pulmonũ uesicarumq;, peculiariter inflammationi earum uehementer utile. Item tussi & pleureticis. Tollit & pruritus. Vrinam ciet. Qui crocum prius biberint, crapulam nõ sentiunt. Ebrietati eo resistũt. Coronæ quoq; ex eo mulcent ebrietatẽ. Somnũ facit. Caput leniter mouet. Venerem stimulat. Flos eius igni sacro illinitur cum creta cimolia. Ipsum plurimis medicaminibus miscetur. Collyrio uni etiã nomẽ dedit, ex eo quoq; expresso unguẽto crocino, quod crocomagma appellãt. Habet suas utilitates cõtra suffusiones oculorũ. Vrinas magis excalefacit q̃ crocũ ipsum. Optimũ quod gustatũ saliuã dentesq; inficit. Iris russa melior q̃ candida, infantibus eã circumligari salutare est, dentientibus præcipue & tussientibus, tinearumúe uitio laborãtibus instillari. Cæteri effectus eius nõ multũ à melle differunt. Vlcera purgat capitis præcipue, suppurationes ueteres. Aluũ soluit duabus drachmis cum melle.

Tussim,tormina,inflationes pota.Lienes ex aceto. Contra serpentium & araneorũ morsus,ex posca ualet. Contra scorpiones, duarum drachmarum pondere in pane uel aqua sumitur.Contra canũ morsus,ex oleo imponitur:Et contra perfrictiões.Sic & neruorum doloribus.Lumbis uero & coxendicibus cum resina illinitur. Vis ei concalfactoria. Naribus subducta,sternutamẽta mouet,caputq; purgat. Dolori capitis cũ cotoneis malis aut strutheis illinitur.Crapulas quoq; & orthopnœas discutit.Vomitiões ciet,duobus obolis sumpta.Ossa fracta extrahit, imposita cum melle. Ad paronychias farina eius utuntur: Cũ uino,ad clauos uel uerrucas,triduoq; non soluitur.Halitus oris cõmanducata abolet, alarumq; uitia.Succo duritias omnes emollit. Somnum conciliat,sed genituram consumit. Sedis rimas & cõdylomata, omniaq; in corpore excrescentia sanat. Sunt qui syluestrem xyrin uocent.Strumas hæc uel panos uel inguina discutit.Præcipitur,ut sinistra manu lecta ad hos usus seruetur: colligentesq; dicant cuius hominis utiq; causam eximant. Scelus herbariorũ aperitur in hac mentione. Partẽ eius seruãt,& quarundam aliarũ herbarum, sicut plantaginis: & si parum mercedis tulisse se arbitrantur, rursusq; opus quærunt,partem eam quam seruauere,eodem loco infodiunt:credo,ut uitia quæ sanauerint,faciãt rebellare. Saliuncæ radix in uino decocta, sistit uomitiones, corroborat stomachum. *Saliunca medicina. nota f. 389. 32*

Polio Musæus & Hesiodus perungi iubẽt dignationis gratia,gloriæq; auidos polium tractare,colere. Polium contra serpentes substernitur uel portatur.Medici in uino decoquunt recens,uel aridum,illinuntq;, uel spleneticis propinant ex aceto:Morbo regio in uino.Et hydropicis incipientibus in uino decoctum. Vulneribus quoq; sic illinunt. Secundas mulierum partusq; emortuos repellit: Item dolores corporis: Vesicas inanit. Et epiphoris illinitur. Nec magis alia herba conuenit medicamento,quod alexipharmacon uocant. Stomacho tamen inutile esse, caputq; eo impleri, & abortum fieri poto, aliqui negant.Ad religionem addunt, ubi inuentum sit,protinus adalligandum contra oculorum suffusionem, cauendumq; ne terram attingat.Hi & folia eius thymo similia tradunt,nisi quod molliora sunt, & lanatiore canicie. Cum ruta syluestri,& si teratur ex aqua cœlesti, aspidas mitigare dicitur: & nõ secus atq; cytinus astringit & cohibet uulnera,prohibetq; serpere. Holochrysos medetur stranguriæ in uino pota,& oculorũ epiphoris illita.Cum fece uero uini cremata in polenta,lichenas emendat.Chrysocomes radix calfacit,& stringit. Datur potui ad iocinerum uitia: Item pulmonum. Vuluæ dolores in aqua mulsa decocta.Ciet menstrua:& si cruda detur,hydropicorum aquã. Melissophyllo siue melittena si perungantur aluearia, non fugient apes. Nullo enim magis gaudent flore. Copia istius examina facillime continentur. Idem præsentissimum est contra ictus earũ, uesparumq;,& araneorum,item scorpionum.Item contra uuluarum strangulationes,addito nitro. Contra tormina, è uino. Folia eius strumis illinuntur, & sedis uitijs,cum sale decocta. Succus fœminas purgat, & inflationes discutit, & ulcera sanat. Articularios morbos sedat,canisq; morsus.Prodest dysentericis ueteribus & cœliacis,& orthopnoicis,lienibus, ulceribus thoracis. Caligines oculorum succo cum melle inungi, eximium habetur. Melilotos quoque oculis medetur cum lacte, aut cum lini semine. Maxillarum quoque dolores lenit: & capitis cum rosaceo:item aurium è passo,quæq; in manibus intumescunt,uel erumpunt.Stomachi dolores in uino decocta,uel cruda tritaq;. Idem effectus est ad uuluas. Testes uero & sedem prociduam, quæq; ibi sint uitia, recens ex aqua decocta, uel ex passo. Adiecto rosaceo illinitur ad carcinomata. Deferuescit in uino dulci. Peculiariter & contra meliceridas efficax.

De trifolio,& thymo,& hemerocalle,& de helenio,& abrotono. Cap. XXI

TRifolium scio credi præualere contra serpentium ictus & scorpionũ,ex uino aut posca,seminis granis uiginti potis:uel folijs,& tota herba decocta:serpentesq; nunquã in trifolio aspici.Præterea celebratis autoribus, contra omnia uenena pro antidoto sufficere XXV.grana eius, quod minyãthes ex eo appellauimus,tradi.Multa alia præterea in

remedijs eius adſcribi. Sed me contra ſententias eorum grauiſſimi uiri autoritas mouet. Sophocles enim poeta uenenatũ id dicit. Simus quoq; medicus decocti, aut cõtriti ſuccũ infuſum corpori, eaſdẽ uredines facere, quas ſi percuſſis à ſerpẽte imponat. Ergo nõ aliter utendum eo q̃ contra uenena cenſuerim. Fortaſſis enim & his uenenis inter ſe cõtraria ſit natura, ſicut multis alijs. Itẽ animaduerto ſemen eius cuius minima ſint folia, utile eſſe ad cuſtodiendam mulierum cutis gratiã, in facie illitum. Thymum colligi oportet in flore, & in umbra ſiccari. Duo autem ſunt genera eius, Candidum, radice lignoſa, in collibus naſcens, quod & pręfertur: Alterũ, nigrius: floriſq; nigri. Vtraq; oculorũ claritati multum conferre exiſtimantur, & in cibo, & in medicamentis. Item diutinæ tuſſi ecligmate faciles excreationes facere cum aceto & ſale. Sanguinem cõcreſcere nõ pati è melle: Longas faucium diſtillationes extrà illita cũ ſinapi, extenuare: Item ſtomachi & uentris uitia. Modice his tamen utendũ eſt, quoniã excalfaciũt, quamuis ſiſtũt aluũ: quę ſi exulcerata ſit denatij pondus in ſextarium aceti & mellis addi oportet: Item ſi lateralis dolor ſit, aut inter ſcapulas, aut in thorace. Præcordijs medentur ex aceto cũ melle: quę potio datur, & in alienatione mẽtis ac melancholicis. Datur & comitialibus, quos correptos olfactus excitat thymi. Aiunt & dormire eos oportere in molli thymo. Prodeſt & orthopnoicis & anhelationi, mulierumq; menſibus retardatis. Vel ſi emortui ſint in utero partus, decoctũ in aqua ad tertias. Et uiris uero cõtra inflatiões, cũ melle & aceto. Et ſi uenter turgeat, teſteſúe aut ueſicæ dolor exigat. E uino tumores & impetus tollit impoſitũ. Item cũ aceto, callum & uerrucas. Coxendicibus imponit̃ & articularib. morbis, & luxatis tritũ ac lanæ inſperſum ex oleo. Dãt & potionẽ articularib. morbis triũ obolorũ põdere in tribus cyathis aceti & mellis. Et in faſtidio, tritũ cũ ſale. Hemerocalles pallidũ è uiridi et molle foliũ habet, radicẽ odoratã atq; bulboſam. Quę cũ melle impoſita uentri, aquã pellit, & ſanguinẽ etiã inutilem. Folia epiphoris oculorũ, mãmarũq; poſt partũ dolorib. illinũtur. Heleniũ ab Helena, ut diximus natũ, fauere creditur formæ: cutẽ mulierũ in facie reliquoq; corpore nutrire incorruptam. Præterea putant uſu eius quandam gratiã ijs ueneremq; cõciliari. Attribuũt & hilaritatis effectũ eidem potæ in uino, eumq; quẽ habuerit nepenthes illud prædicatũ ab Homero, quod triſtitia omnis aboleatur. Eſt aũt ſucci prędulcis. Prodeſt et orthopnoicis radix eius in aqua ieiunis pota. Eſt autẽ candida intus & dulcis. Bibitur & cõtra ſerpentium ictus ex uino. Mures quoque contrita dicitur necare. Abrotonum duorum traditur generum, Campeſtre ac montanum. Hoc fœminã, illud marem intelligi uolumus. Amaritudo abſinthij in utroq;. Siculum laudatiſſimum, dein Galaticum. Vſus eſt & folijs, ſed maior ſemine ad excalfaciendũ: ideo neruis utile, tuſſi, orthopnoicis, conuulſis, ruptis, lumbis, urinæ anguſtijs. Datur bibendũ manualibus faſciculis decoctis ad tertias partes. Ex his quaternis cyathis bibitur. Datur & ſemen tuſum in aqua drachmæ pondere. Prodeſt & uuluæ. Concoquit panos cũ farina hordeacea, & oculorũ inflammationibus illinitur, cotoneo malo cõcocto. Serpentes fugat. Contra ictus earũ bibitur cum uino, illiniturq;. Efficaciſſimum contra ea, quorum ueneno tremores & frigus accidunt, ut ſcorpionum & phalangiorũ: & contra uenena alia pota prodeſt, & quoquo modo algentibus, & ad extrahenda ea quæ inhærẽt corporibus. Pellit & interaneorum mala. Ramo eius ſi ſubijciatur puluino, uenerem ſtimulari aiunt: efficaciſſimamq; eſſe herbam contra omnia ueneficia, quibus coitus inhibeatur.

Ex leucanthemo & ſampſucho medicinæ Cap. XXII

Leucanthemum ſuſpirioſis medetur, duabus partibus aceti permixtũ. Sampſuchum ſiue amaracum, in Cypro laudatiſſimum & odoratiſsimum, ſcorpionibus aduerſatur, ex aceto ac ſale illitum. Menſtruis quoq; multũ confert impoſitum. Minor eſt eidem poto uis. Cohibet & oculorum epiphoras cum polenta. Succus decocti tormina diſcutit. Et urinis & hydropicis utile. Mouet & aridum ſternutamẽta. Fit ex eo oleum, quod ſampſuchinum uocatur aut amaracinũ, ad excalefaciendos emolliendoſq; neruos: & uuluas cale

calefacit. Et folia suggillatis cum melle, & luxatis cum cera prosunt.

De anemona medicinæ. Cap. XXIII

ANemonas coronarias tantum diximus: Nunc reddemus & medicas. Sunt qui phenion uocent. Duo eius genera, Syluestris prima, altera in cultis nascens, utraq; sabulosis. Huiusq; plures species. Aut enim phœniceũ florem habet, quæ & copiosissima est, aut purpureũ, aut lacteũ. Harum triũ folia apio similia sunt. Nec temere semipedem altitudine excedunt, cacumine asparagi. Flos nunq; se aperit nisi uento spirante, unde & nomen accepit. Syluestri amplitudo maior, latioribusq; folijs, flore phœniceo. Hanc, errore ducti, argemonē putãt multi: alij rursus papauer, quod rhœan appellauimus. Sed distinctio magna, q utraq; hęc postea floret. Nec aut succũ illarũ anemonę reddũt, aut calyces habent, nec nisi asparagi cacumen. Prosunt anemonæ capitis doloribus & inflãmationibus, uuluis mulierũ, lacti quoq;. Et menstrua cient cũ ptisana sumptæ, aut uellere appositæ. Radix cõmanducata pituitam trahit, dentes sanat, decocta oculorũ epiphoras. Magi multum quidem ijs tribuêre, quamprimũ aspiciatur eo anno tolli iubentes: diciq;, colligi eas tertianis & quartanis remedio. Postea alligari florem panno roseo, & in umbra asseruari, ita cum opus sit adalligari. Quæ ex his phœniceum florem habet, radice cõtrita, cuicunq; animaliũ imposita, ulcus facit septica ui. Et ideo expurgandis ulceribus adhibetur.

Ex œnanthe medicinæ. Cap. XXIIII

OEnanthe herba nascitur in petris, folio pastinacæ, radice magna, numerosa. Caulis eius & folia cum melle ac uino nigro pota, facilitatem pariendi præstãt, secundasq; purgant. Tussim è melle tollunt: urinam cient. Radix & uesicæ uitijs medetur.

De heliochryso medicinæ. Cap. XXV

HEliochrysum, quod alij chrysanthemon uocãt, ramulos habet candidos, folia subalbida, abrotono similia: ad solis repercussum, aureæ lucis in orbē ueluti corymbis dependentibus, q nunq; marcescũt. Qua de causa deos coronant illo: quod diligētissime seruauit Ptolemæus rex Aegypti. Nascitur in frutectis. Ciet urinas è uino pota, & mēses. Duritias & inflãmationes discutit. Ambustis cum melle imponitur. Contra serpentium ictus & lumborum uitia bibitur. Sanguinem concretum uentris aut uesicæ absumit cum mulso. Folia eius triũ obolorũ pondere sistunt profluuia mulierũ in uino albo. Vestes tuetur odore nõ ineleganti.

Ex hyacintho medicinæ, & lychnide. Cap. XXVI

HYacinthus in Gallia eximie prouenit. Hoc ibi pro cocco hysginum tingitur. Radix est bulbacea, mangonicis uenalitijs pulchre nota: quę è uino dulci illita, pubertatem coercet, & non patitur erumpere. Torminibus & araneorũ morsibus resistit. Vrinam impellit. Contra serpentes & scorpiones, morbũq; regiũ, semen eius cum abrotono datur.

Lychnis quoq; flãmea illa aduersus serpentes, scorpiones, crabrones, similiaq; bibitur è uino, semine trito. Syluestris eadē stomacho inutilis. Aluũ soluit. Ad detrahendã bilem efficacissima duabus drachmis. Scorpionibus adeo contraria, ut omnino uisa ea torpescant. Radicem eius Asiani boliten uocant: qua alligata oculo, albugines tolli dicuntur.

Ex uincaperuinca medicinæ, rusco, bati, & acino. Cap. XXVII

ET uincaperuinca, siue chamædaphne, arida tusa hydropicis datur in aqua, cochleari mensura, celerrimeq; reddũt aquã. Eadē decocta in cinere, sparsa uino, tumores siccat. Aurib. succo medetur. Aluinis imposita multũ prodesse dicit̃. Rusci radix decocta, bibitur alternis dieb. in calculorũ ualetudine, & tortuosiore urina, uel cruẽta. Radicē pridie erui oportet, postero mane decoqui. ex ea sextariũ uini cyathis duobus misceri. Sũt qui & crudã radicē tritã ex aqua bibãt: & in totũ ad uirilia, cauliculis eius in uino & aceto tritis, nihil utilius putãt. Batis quoq; aluũ mollit. Illinitur podagricis tosta & cõtusa. Acinon & coronarũ causa & ciborũ Aegyptij serũt. Eademq; erat quę ocimũ, nisi hirsutior ramis ac folijs esset, & admodũ odorata. Ciet mēses & urinas.

Ex colocasia medicinæ. Ca. XXVIII

Colocasia Glaucias acria corporis leniri putauit, & stomachum iuuari.

Ex anthalio medicinæ. Cap. xxix

ANthalij, quod Ægyptij edunt, nullum alium reperi usum. Est & herba anthyllon, quam alij anticellion uocant, duorum generum, folijs & ramis lenticulæ similis, palmi altitudine, sabulosis apricis nascens, subsalsa gustanti. Altera chamæpityi similis, breuior & hirsutior, purpurei floris, odore grauis, in saxosis nascens. Prior uuluis aptissima, & ex rosaceo ac lacte imposita & uulneribus. Bibitur in stranguria renūq; doloribus, tribus drachmis. Altera bibitur in duritia uuluarū, & in torminibus, & in comitiali morbo, cum melle & aceto, quatuor drachmis.

De parthenio medicinæ. Cap. xxx

de parthenio nota. in pag. 407. et 450.

PArthenium, alij leucanthen, alij amaracum uocant. Celsus apud nos, perdicium & muralium. Nascitur in hortorū sepibus, flore albo, odore mali, sapore amaro. Ad insidendum decoctæ in duritia uuluarum, & inflāmationibus. Siccatum, cum melle, & aceto impositū, bilem trahit atram. Ob hoc cōtra uertigines utilis, & calculosis. Illinitur & sacro igni: item strumis, cum axungia inueterata. Magi contra tertianas sinistra manu euelli eam iubent, diciq; cuius causa uellatur, nec respicere. Dein eius foliū ægri linguæ subijcere, ut mox in cyatho aquæ deuoretur.

De strychno medicinæ. Cap. xxxi

STrychno, quam quidam trychnon scripsere, utinam nec coronarij in Ægypto uterentur, quos inuitat ederæ florum similitudo, in duobus eius generibus. Quorū alterum, cui acini coccinei, granosi folliculi, halicacabum uocāt, & alij callion. Nostri autem uesicariam, quoniam uesicæ & calculis prosit. Frutex est surculosus uerius quàm herba, folliculis magnis latisq;, & turbinatis, grandi intus acino, qui maturescit Nouembri mense. Tertio folia sunt ocimi, minime diligenter demonstranda, remedia non uenena tractanti: quippe insaniam facit paruo quoque succo. Quanquam & Græci autores in iocum uertere. Drachmæ enim pondere lusum pudoris gigni dixerunt, species uanas imaginesq; conspicuas obuersari demonstrantes. Duplicatum hunc modum, legitimam insaniam facere. Quicquid uero adijciatur ponderi, repræsentari mortem. Hoc est uenenū, quod innocētissimi autores simpliciter dorycnion appellauere, ab eo, quod cuspides in prælijs tingerentur illo passim nascente. Qui parcius spectauerāt, manicon cognominauere: qui nequiter occultabant, erythron, aut neurida: ut nonnulli, perisson: ne cauendi quidem causa curiosius dicendum. Quin & alterum genus, quod halicacabon uocant, soporiferum est, atque etiam opio uelocius ad mortem: ab alijs morion, ab alijs moly appellatum. Laudatum uero à Diocle & Euenore, à Timaristo quidem etiam carmine, mira obliuione innocentiæ: quippe præsentaneū remedium ad dentium mobiles firmandos, si colluerentur: halicacabo uni exceptionē addidere, ne diutius id fieret. Delirationē enim gigni eo. Nec demonstranda remedia, quorum medicina maioris mali periculum afferat. Commendatur & in cibis tertiū genus, licet præferatur hortensis saporibus. Et nihil esse corporis malorum, cui nō salutare sit strychnos, Xenocrates prædicat. Non tamen auxilia eorū tanti sunt, ut uel profutura de ijs cōmemorare fas putem, præsertim tanta copia innoxiorum medicaminū. Halicacabi radicē bibunt qui sunt uaticinandi callentes, quod furere ad confirmandas superstitiones aspici se uolunt. Remedio est (id enim libentius retulerim) aqua copiosa mulsa calida potui data. Nec illud præteribo, aspidū naturæ halicacabum in tantum aduersam, ut radice eius propius admota soporetur illa sopore enecās uis earū. Ergo trita ex oleo percussis auxiliatur.

De corchoro & cnico Cap. xxxii

COrchorum Alexandrini cibi herba est, conuolutis folijs ad similitudinē mori. Præcordijs, ut ferunt, utilis, alopecijsq; & lentigini. Boum quoque scabiem celerrime sanari ea inuenio. Apud Nicandrum quidem & serpentiū morsus, antequam floreat. Nec de cnico siue atractylide uerbosius dici par esset, Aegyptia herba, ni magnū contra uenenata animalia prę beret auxilium, Item aduersus fungos. Constat à scorpione percussos, quandiu teneant eam herbam, non sentire cruciatum.

De per-

De persoluta. Cap. XXXIII

ET persolutam Aegyptus in hortis serit, coronarum gratia. Duo genera eius, fœmina ac mas. Vtraq; subdita uenerem inhiberi, uirorum maxime, tradunt.

De mensuris & ponderibus. Cap. XXXIIII

ET quoniam in mensuris quoq; ac ponderibus, crebro Græcis nominibus utendum est, interpretationem eorũ semel in hoc loco ponemus. Drachma Attica (ferè enim Attica obseruatione medici utũtur) denarij argentei habet pondus. Eademq; sex obolos pondere efficit. Obolus x. chalcos. Cyathus pendet per se drachmas x. Cum acetabuli mensura dicitur, significat heminæ quartam partem, id est, drachmas xv. Mna quam nostri minam uocant, pendet drachmas Atticas centum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXII.

PROOEMIVM.

COMPLESSE poterant miraculũ sui natura atq; tellus, reputantium uel prioris tantũ uoluminis dotes, totq; genera herbarum, utilitatibus hominum, aut uoluptatibus genita. Sed quanto plura restant, quantoq; mirabiliora inuentu? Illa enim maiore parte cibi aut odoris decorisúe commendatio ad numerosa experimenta duxit: Reliquarum potentia approbat, nihil à rerum natura sine aliqua occultiore causa gigni.

De gentibus, herbis formæ gratia utentibus Caput I

EQuidem & formæ gratia ritusq; perpetui, in corporibus suis aliquas exterarũ gentium uti herbis quibusdam, aduerto animũ. Illinunt certe alijs aliæ faciem in populis Barbarorum fœminæ, maresq; etiam apud Dacos & Sarmatas corpora sua inscribunt. Simile plantagini glastum in Gallia uocatur: quo Britannorum coniuges nurusq; toto corpore oblitæ, quibusdam in sacris & nudæ incedunt, Aethiopum colorem imitantes.

Quod herbis uestes inficiantur. Cap. II

IAm uero infici uestes scimus admirabili fuco. Atq; ut sileamus, Galatiæ, Africę, Lusitaniæ granis, coccum Imperatorijs dicatum paludamentis, transalpina Gallia herbis tyrium atque conchylium tingit, omneisq; alios colores. Nec quærit in profundis murices, seseq; obijciendo escam, dum præripit beluis marinis, intacta etiam ancoris scrutatur uada, ut inueniat per quod facilius matrona adultero placeat, corruptor insidietur nuptæ. Stans & in sicco carpit, quo frugi mũdos exsculpat. His alioqui fulgẽtibus instrui poterat luxuria, certe innocentius. Nunc propositum ista consectari non est, nec cõmittemus, ut subijciendo utiliora, luxuriam uilitate circumscribamus, dicturi & aliàs herbis tingi lapides parietesq; pingi. Nec tingendi tamen rationem omisissemus, si unquam ea liberalium artium fuisset. Interim fortius augetur autoritas: quæ quanta debeatur etiam surdis, hoc est, ignobilibus herbis perhibebitur. Siquidem autores imperij Ro. cõditoresq; immensum quiddam & hinc sumpsere, quoniam non aliunde sagmina in remedijs publicis fuere, & in sacris legationibusq; uerbenę. Certe utroq; nomine idem significatur, hoc est, gramen ex arce cum sua terra euulsum: ac semper & legati cum ad hostes clarigatumq; mitterentur, id est, res raptas clare repetitum, unus utiq; Verbenarius uocabatur.

De corona graminea. Cap. III

COrona quidem nulla fuit graminea nobilior, in maiestate populi terrarũ principis, præmijsq; gloriæ. Gemmatæ & aureæ, uallares, murales, rostratæ, ciuicæ, triumphales, post hanc fuere suntq́ue cunctæ magno interuallo, magnaq; differentia. Cæteras

ras omnes singuli,& duces ipsi,imperatoresq; militibus,aut aliquando collegis dedere:

De raritate eius. Cap. IIII

DEcreuit in triumphis senatus, cura belli solutus, & populus ociosus: graminea nunquam nisi in desperatione suprema cōtigit ulli,nisi ab uniuerso exercitu seruato decreta. Cæteras imperatores dedere,hāc solā miles imperatori.Eadē uocatur obsidionalis, liberatis obsidione abominādoq; exitio totis castris.Quod si ciuicæ honos uno aliquo ac uel humillimo ciue seruato,prȩclarus sacerq; habetur,quid tandē existimari debet,unius uirtute seruatus uniuersus exercitus.Dabatur hæc uiridi è gramine,decerpto inde ubi obsessos seruasset aliquis.Nanq; summū apud antiquos signū uictoriæ erat, herbā porrigere uictos,hoc est, terra & altrice ipsa humo, & humatione etiam cedere: quē morē etiam nunc durare apud Germanos scio.

Qui soli corona ea donati. Cap. V

DOnatus est ea L.Siccius Dentatus semel, cū ciuicas quatuordecim meruisset,depugnassetq; cxx.prælijs semper uictor.Tanto rarius est seruatorem unum à seruatis donari.Quidam imperatores & sæpius donati sunt, ueluti P.Decius Mus,Tribunus militum ab exercitu,altera ab his,qui in præsidio obsessi fuerant,quāta esset eius honoris autoritas,confessus religione: siquidem donatus bouem album Marti immolauit,& c. fuluos,qui ei uirtutis causa dati fuerant simul ab obsessis.Hic Decius postea se consul,Imperioso collega,pro uictoria deuouit.Data est & à senatu populoq; Romano,qua claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio illi, qui rem omnem Romanam restituit non pugnando. Nec data cum magistrum equitum & exercitum eius seruasset: tunc satius fuit nomine nouo coronari, appellatum patrem ab his quos seruauerat: sed quo dictum est consensu honoratus est,Annibale ex Italia pulso. Quæ corona adhuc sola ipsius imperij manibus imposita est,& quod peculiare ei est,sola à tota Italia data.

Qui solus centurio coronatus. Cap. VI

PRæter hos contigit eius coronæ honos M.Calphurnio Flammæ, Tribuno militum in Sicilia: Centurioni uero uni ad hoc tempus Cn. Petreio Atinati,Cimbrico bello. Primum pilum is capessens sub Catulo, exclusam ab hoc legionem suā hortatus, Tribunum suum dubitantem per castra hostium erumpere interfecit,legionemq; eduxit. Inuenio apud autores, eundem præter hunc honorem, astantibus Mario & Catulo coss. prætextatum immolasse ad tibicinē foculo posito. Scripsit & Sylla dictator, ab exercitu se quoq; donatū apud Nolam,legatum bello Marsico.Idq; etiam in uilla sua Tusculana quæ fuit postea Ciceronis,pinxit. Quod si uerum est, hoc execrabiliorem eum dixerim, quandoquidem eam capiti suo proscriptione ipse detraxit, tanto paucioribus ciuium seruatis,quàm postea occisis.Addat etiam num huic gloriæ superbum cognomen Felicem, ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis,hac corona Sertorio cessit.Æmilianum quoque Scipionem Varro autor est donatum obsidionali in Africa,Manlio cos. tribus cohortibus seruatis, totidemq; ad seruandas eas eductis: quod & statuæ eius in foro suo diuus Augustus adscripsit.Ipsum Augustum cum M.Cicerone filio consulem idibus Septembribus senatus obsidionali donauit.Adeo ciuica non satis uidebatur.Nec præterea quemquam hac inuenimus donatum. Nullæ ergo herbæ fuere certæ in hoc honore: sed quæcunq; fuerant in periculi sede,quamuis ignobiles ignotæq;,honorem nobilem faciebant: Quod latere apud nos minus quidem miror,cernens negligi ea quoq;,quæ ad ualetudinem conseruandam, cruciatusq; corporis propulsandos,& mortem arcendam pertinent.Sed quis non mores iure castiget? Addidere uiuendi pretio delitiæ, luxusq;.Nunq; fuit cupido uitæ maior, nec minor cura. Aliorum hanc operæ credimus, ac ne mandato quidem nostro alios id agere, medicisq; prouisum esse. Proh, bonis ipsi fruimur uoluptatis,& (quo nihil equidem probrosius duco)uiuimus aliena fiducia.Imò uero plerisq; ultro etiam irrisui sumus ista commentantes,atq; friuoli operis arguimur. Magna quanquam immensi laboris, solatia sperni cum rerum natura, quam certe non defuisse nobis

docebimus,& inuisis quoque herbis inseruisse remedia. Quippe cum medicinas dederit etiam aculeatis.Hæc enim proxime restant ex his,quas priori libro nominauimus,in quibus ipsis prouidentiam naturæ satis admirari amplectiq; nõ est. Dederat quas diximus molles,cibisq; gratas.Pinxerat remedia in floribus,uisuq; ipso animos inuitauerat,etiam delicijs auxilia permiscens.Inde excogitauit aliquas aspectu hispidas,tactu truces,ut tantum non uocem ipsius fingentis illas, rationemq; reddentis exaudire uideamur, ne se depascat auida quadrupes,ne procaces manus rapiant,ne neglectu uestigia obterãt, ne insidens ales infringat: his muniendo aculeis telisq; armando, remedijs ut tuta ac salua sint. Ita hoc quoque quod in ijs odimus,hominum causa excogitatum est.

Medicinæ ex reliquis ornamentis,& erynge. Cap. VII

ET clara in primis aculeatarum erynge est,siue eryngion, cõtra serpentes & uenenata omnia nascens. Aduersus ictus morsusq;,radix eius bibitur drachmæ pondere in uino:aut si plerunq; tales iniurias cõitatur & febris,ex aqua. Illinitur plagis, peculiariter efficax contra chersydros ac ranas. Omnibus uero contra toxica & aconita efficaciorẽ Heraclides medicus,in iure anseris decoctã,arbitratur.Apollodorus aduersus toxica cum rana decoquit,cæteri in aqua.Ipsa dura,fruticosa,spinosis folijs,caule geniculato,cubitali,& maiore aliquando,alia albicans, alia nigra,radice odorata,& satiua quidem est.Sed sponte nascitur in asperis & saxosis,& in littoribus maris,durior,nigriorq;,folio apij.

De herba quam centum capita uocant. Cap. VIII

EX his candidam nostri centũ capita uocãt. Omnes eiusdem effectus,caule & radice in cibos Græcorũ receptis utroq; modo, siue coquere libeat,siue cruda uesci. Portentosum est quod de ea traditur. Radicẽ eius alterutrius sexus similitudinem referre, raram inuentu,sed si uiris cõtigerit mas,amabiles fieri. Ob hoc & Phaonem Lesbium dilectum à Sappho. Multæ circa hoc non magorum solum uanitates,sed etiam Pythagoricorum. Sed in medico usu præter supra dicta auxiliatur inflationibus, torminibus, cordis uitijs, stomacho,iocineri,præcordijs in aqua mulsa,lieni in posca. Item ex mulsa renibus, stranguriæ,opisthotonicis,spasmis,lumbis,hydropicis,comitialibus,mulierum mensibus, siue subsidant,siue abundent,uuluarumq; omnibus uitijs. Extrahit infixa corpori cum melle. Strumas,parotidas,panos,recedentes ab ossibus carnes sanat cũ axungia salsa,& cerato, item fracturas. Crapulã præsumpta arcet, aluũ sistit. Aliqui è nostris sub solstitio colligi eã iussere. Ex aqua cœlesti imponi omnibus ceruicis uitijs. Oculorũ quoq; albugines sanare adalligatam tradiderunt.

De acano & glycyrrhiza. Cap. IX

SVnt qui & acanon eryngio ascribant,spinosam breuemq;,ac latam herbam, spinisq; latioribus. Hanc impositã,sanguinẽ mire sistere. Alij eryngen falso candẽ putauerunt esse & glycyrrhizam,quare subiungi eã protinus refert. Et ipsa sine dubio inter aculeatas est,folijs echinatis,pinguibus,tactuq; gummosis,fruticosa,binum cubitorum altitudine, flore hyacinthi,fructu pilularum platani magnitudinis. Præstantissima in Cilicia, Ponto secunda,radice dulci,& hac tantũ in usu. Capitur ea uergiliarũ occasu,longa ceu uiti,coloris buxei. Meliorq; nigra,quæq; lenta,q̃ quę fragilis. Vsus in subditis decocta ad tertias, cætero ad mellis crassitudinẽ,aliquando & tusæ,quo genere & uulnerib. imponitur & faucium uitijs omnibus. Itẽ uoci utilissimo succo,sic ut spissatus est linguæ subdito. Itẽ thoraci,iocineri. Hac diximus sitim famemq; sedari. Ob id quidã adipson appellauere eam, & hydropicis dedere ne sitirent. Ideo & cõmanducata stomatice est,& ulceribus oris insper sa sæpe,& pterygijs. Sanat & uesicæ scabiẽ,renũ dolores,cõdylomata, ulcera genitalium. Dedere eam quidam potui in quartanis,drachmarũ duarum pondere,& pipere,hemina aquæ. Cõmanducata sanguinẽ ex uulnere sistit. Sunt qui & calculos ea pelli tradiderunt.

De tribulo & generibus eius,& medicinis. Cap. X

TRibuli unum genus in hortis nascitur, alterũ in fluminibus tantũ. Succus ex his colligitur ad oculorum medicinas, Est enim refrigerantis naturæ, & ideo utilis contra

inflam

inflammationes collectionesq;. Vlcera per se erumpentia, & præcipue in ore, cum melle sanat: Item tonsillas. Potus calculos frangit. Thraces, qui ad Strymona habitant, folijs tribuli equos saginant. Ipsi nucleo uiuunt, panem facientes prędulcem, & qui cōtrahat uentrem. Radix caste pureq; collecta, discutit strumas. Semen adalligatum, uaricum dolores sedat: Tritum uero & in aquam sparsum, pulices necat.

De stœbe, & medicinis eius. Cap. XI

STœbe, quam aliqui phleon uocāt, decocta in uino, præcipue auribus purulētis medetur: Item oculis ictu cruentatis: Hemorrhagiæ quoq; & dysenteriæ infusa.

De hippophye & hippope, & medicinis earum Cap. XII

HIppophyes in sabulosis maritimisq; nascitur, spinis albis. Ederæ modo racemosa est, cādidis & ex parte rubentibus acinis. Radix succo madet, qui aut per se cōditur, aut pastillis farinæ. Hæc bilem detrahit obolo ponderis, saluberrime cum mulso. Est altera hippope, sine caule, sine flore, folijs tantum minutis. Huius quoq; succus hydropicis mire prodest. Debent accommodatæ esse equorum naturæ, neq; ex alia causa nomen accepisse. Quippe quædam animalium remedijs nascuntur, locupleti diuinitate ad gerenda præsidia: ut non sit mirari satis ingenium eius, disponentis auxilium in genera, in causas, in tempora, ut alijs prosit, atq; alijs horis, diesq; nullus prope sine præsidijs reperiatur.

De urtica & medicinis eius. Cap. XIII

VRtica quid esse inuisius potest? At illa præter oleum, quod in Ægypto ex ea fieri diximus, uel plurimis scatet remedijs. Semen eius cicutę contrarium esse Nicander affirmat. Item fungis & argento uiuo. Apollodorus & salamandris cum iure decoctæ testudinis. Item aduersari hyoscyamo, & serpētibus, & scorpionibus. Quin illa ipsa amaritudo mordax, uuas in ore, procidentesq; uuluas, & infantium sedes, tactu resilire cogit. Lethargicos expergisci tactis cruribus, magisq; fronte. Eadem canis morsibus addito sale medetur. Sanguinem trita naribus indita sistit, & magis radice. Carcinomata & sordida ulcera, sale admixto: itē luxata sanat, & pannos, parotidas, carnesq; ab ossibus recedētes. Semen potum cum sapa, uuluas strāgulantes aperit, & profluuia nariū sistit impositum. Vomitiones, in aqua mulsa sumptū à cœna faciles præstat, duobus obolis: Vno autem, in uino poto lassitudines recreat. Vuluæ uitijs tostum, acetabuli mensura: potum in sapa resistit stomachi inflationibus. Orthopnoicis prodest cū melle, & thoracē purgat eodē ecligmate. Et lateri medetur cum semine lini: Addunt hyssopum & piperis aliquid. Illinitur lieni. Difficilem uentrem tostum cibo emollit. Hippocrates uuluam purgari poto eo pronunciat. Dolore leuari tosto acetabuli mēsura dulci poto, & imposito cum succo maluæ. Intestinorum animalia pelli cum hydromelite & sale. Defluuia capitis, semine illito cohonestari. Articularibus morbis & podagricis plurimi cū oleo uetere, aut folia cum ursino adipe trita imponunt. Ad eadem radix tusa cum aceto, non minus utilis: Item lieni. Et cocta in uino discutit panos, cum axungia uetere salsa. Eadem psilothrum est sicca.

Condidit laudes eius Phanias physicus, utilissimā cibis coctam cōditāue professus arteriæ, tussi, uētris distillationi, stomacho, panis, parotidibus, pernionibus: cū oleo sudorē, coctā cum conchulis ciere aluum, cum ptisana pectus purgare, mulierumq; menses: cum sale ulcera quæ serpūt cohibere. Succus quoq; in usu est. Expressus illitusq; fronti, sanguinem narium sistit: potus urinam ciet, calculos rumpit, uuā gargarizatus reprimit. Semen colligi messibus oportet. Alexandrinū maxime laudatur ad omnia hæc. Et mitiores quidem tenereq; efficaces. Sed præcipue syluestris illa, & amplius lepras è facie tollit, in uino pota. Si quadrupes fœtum non admittat, urtica naturam fricandam monstrant.

De lamio, & medicinis eius Cap. XIIII

EA quoque num, quam lamium inter genera earum appellauimus, mitissima, & folijs non mordentibus, medetur cum mica salis contusis incussisqúe, inustis, & strumis, tumoribus, podagris, uulneribus. Album habet in medio folio, quod ignibus sacris medetur

medetur. Quidam è nostris tempore discreuere genera. Autumnalis urticæ radice alligata in tertianis, ita ut ægri nuncupentur cum eruitur ea radix, & dicatur quæ, & cui, & quorum filio eximatur, liberari morbo tradiderunt. Hoc idem cõtra quartanas pollere. Iidem urticæ radice addito sale, infixa corpori extrahi. Folijs cum axungia strumas discuti: uel si suppurauerint, erodi complericꝫ.

De scorpione, generibuscꝫ, ac medicinis eius. Cap. XV

EX argumento nomen accepit scorpius herba. Semen enim habet ad similitudinem caudæ scorpionis, folia pauca. Valet & aduersus animal nominis sui. Est & alia eiusdẽ nominis effectuscꝫ sine folijs, asparagi caule, in cacumine aculeũ habens, & inde nomen.

De leucacantha, & medicinis eius. Cap. XVI

LEucacanthã alij phyllon, alij ischiada, alij polygonaton appellant, radice cyperi, quæ commanducata dentium dolorem sedat. Item laterum & lumborũ, ut Hicesius tradit, semine poto drachmis octo, aut succo. Eademcꝫ ruptis conuulsis medetur.

De helxine, perdicio, parthenio, siderite, & medicinis eius. Cap. XVII

HElxinem aliqui perdicium uocant, quoniã perdices ea præcipue uescantur. Alij sideritin, nonnulli partheniũ. Folia habet mixtæ similitudinis plantagini & marrubio, cauliculos densos, leuiter rubentes, semina in capitibus lappaceis adhærentia uestibus, unde & helxinem dictã uolũt. Sed nos qualis uera esset helxine, diximus priori libro. Hæc aũt inficit lanas, sanat ignes sacros & tumores, collectiõescꝫ omnes, & adusta. Panos succus eius cũ psimmythio. Ignes sacros, tumores, collectionescꝫ, & guttura incipientia turgescere. Item ueterẽ tussim cyatho hausto. Et omnia in humido. Sicut tonsillas & uarices cum rosaceo. Imponitur & podagris cum caprino seuo ceracꝫ Cypria. Perdiciũ siue partheniũ (nam sideritis alia est) à nostris herba urceolaris uocatur, ab alijs astericũ, folio similis ocimo, nigrior tantum, nascens in tegulis, parietiniscꝫ. Medetur cum mica salis trita ijsdem omnibus quibus lamium, & eodem modo. Item uomicæ calefacto succo pota. Et contra ulcera, rupta, lapsuscꝫ & præcipitia, aut uehiculorum euersiones singularis. Vernula charus Pericli Atheniensium principi, cũ is in arce templũ ædificaret, repsissetcꝫ super altitudinẽ fastigij, & inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus, monstrata Pericli somnio à Minerua. Quare partheniũ uocari cœpta est, assignaturcꝫ ei deæ. Hic est uernula cuius effigies ex ære fusa est, & nobilis ille Splanchnoptes.

[Handwritten marginal notes: "parthenium Herba quæ nota in pag. 402. et 456." — "parthenium unde dicta."]

De chamæleone, generibuscꝫ, & medicinis eius. Cap. XVIII

CHamæleonem aliqui ixiam uocant. Duo genera eius. Candidior asperiora folia habet, serpit in terra echini modo spinas erigẽs, radice dulci, odore grauissimo. Quibusdam in locis uiscũ gignit album sub alis foliorum, maxime circa canis ortum, quomodo thura nasci dicuntur, unde & ixia appellatur. Hoc ut mastiche utuntur mulieres. Quare & chamæleon uocetur, uarietate foliorum euenit. Mutat enim cum terra colores, hic niger, illic uiridis, alibi cyaneus, alibi croceus, atcꝫ alijs coloribus. Ex his candidus hydropicos sanat succo radicis decoctæ. Bibitur drachma in passo. Pellit & interaneorũ animalia acetabuli mensura succi eiusdem in uino austero cum origani scopis. Facit ad difficultatem urinæ. Hic succus occidit canes suescꝫ in polenta. Addita aqua & oleo contrahit in se mures ac necat, nisi protinus aquã sorbeant. Radicem eius aliqui concisam seruari iubent funiculis pendentem, decoquuntcꝫ in cibo contra fluxiones, quas Græci rheumatismos uocant. Ex nigris aliqui marem dixere, cui flos purpureus esset, & fœminam cui uiolaceus. Vno nascuntur caule cubitali, crassitudine digitali. Radicibus earũ lichenes curantur, cum sulphure & bitumine unà coctis. Commanducatis uero dentes mobiles, aut in aceto decoctis. Succo scabiem etiam quadrupedum sanant. Et ricinos canũ necant, Iuuencas quocꝫ anginæ modo. Quare à quibusdam ulophonon uocatur, & cynozolon, propter grauitatem odoris. Ferunt & hæc uiscum ulceribus utilissimum. Omniũ autem generum earum radices, scorpionibus aduersantur.

De coronopo, & medicinis eius. Cap. XIX

COronopus oblonga herba est cum fissuris. Seritur interim, quoniam radix cœliacis præclare facit in cinere tosta.

De anchusa, & pseudanchusa, & medicinis earum. Cap. XX

ET anchusæ radix in usu est, digitali crassitudine. Finditur papyri modo, manusq; inficit sanguineo colore, pręparat lanas preciosis coloribus. Sanat ulcera in cerato, pręcipue senum, item adusta. Liquari nõ potest in aqua, oleo dissoluitur: idq; syncerae experimentum est. Datur & ad renum dolores drachma eius potui in uino. Aut si febris sit, in decocto balani. Item iocinerum uitijs, & lienis, & bile suffusis. Lepris & lentigini illinitur ex aceto. Folia trita cum melle & farina luxatis imponuntur. Et pota drachmis duabus in mulso aluum sistunt. Pulices necare radix in aqua decocta traditur. Est & alia similis pseudanchusa ob id appellata, à quibusdã uero enchusa, aut doris, & multis alijs nominibus, lanuginosior & minus pinguis, tenuioribus folijs & languidioribus. Radix oleũ non fundit, sed rubentẽ succũ: & hoc ab anchusa discernitur. Cõtra serpẽtes efficacissima potu foliorũ, uel seminis. Folia ictib. imponũtur. Virus serpẽtiũ fugat. Bibitur & ꝑpter spinã. Foliũ eius sinistra decerpi iubẽt magi, & cuius causa sumatur dici, tertianisq; febrib. alligari.

De onochilo, anthemi, loto, & lotometra, heliotropio, tricocco, & adianto siue callitricho. Cap. XXI

ESt & alia herba proprio nomine onochilon, quam aliqui anchusam uocant, alij arcebion, alij onochelim, aliqui rhexiam, multi enchusam, paruo frutice, flore purpureo, asperis folijs & ramis, radice messibus sanguinea, cętero nigra, in sabulosis nascẽs, efficax cõtra serpẽtes, maximeq; uiperas, & radice & folijs, ęque cibo ac potu. Vires habet messibus. Folia trita odorẽ cucumeris reddũt. Datur in cyathis tribus uulua procidẽte. Pellit & tineas cũ hyssopo. Et in dolore renũ aut iocineris ex aqua mulsa, si febris sit: sin aliter ex uino bibitur. Lentigini ac lepris radix illinitur. Habentes eã, à serpentibus feriri negantur. Est & alia huic similis flore rubro, minor, & ipsa ad eosdẽ usus. Traduntq; cõmanducata ea, si inspuatur, mori serpentem. Anthemis magnis laudibus celebratur ab Asclepiade. Aliqui leucanthemida uocant. Alij leucanthemum, alij eranthemon, quoniam uere floreat. Alij chamæmilon, quoniam odorem mali habeat. Nonnulli melanthemon uocant. Genera eius tria flore tantum distant, palmum non excedentia, paruisq; floribus, ut rutæ candidis, aut melinis, aut purpureis. In macro solo, aut iuxta semitas colligitur uere, & in coronamenta reponitur. Eodem tempore & medici folia tusa in pastillos digerũt, Itẽ florem & radicem. Dantur omnia mixta drachmæ unius pondere, cõtra serpentiũ omnium ictus. Pellit mortuos partus. Item menstrua in potu, & urinã, calculosq;, Inflatiões, iocinerum uitia, bilem suffusam, ægilopiam cõmanducata, ulcerũ eruptiones manantes sanat. Ex omnibus his generibus ad calculos efficacissima est quæ florẽ purpureũ habet, cuius & foliorum & fruticis amplitudo maiuscula est. Hanc proprie quidã eranthemon uocãt. Loton qui arborem putant tantum esse, uel Homero autore coargui possunt. Is enim inter herbas subnascẽtes deorum uoluptati, loton primã nominauit. Folia eius cum melle, oculorum cicatrices, argema, nubeculas discutiũt. Est & lotometra, quæ fit ex loto sata, ex cuius semine simili milio, fiũt panes in Ægypto à pastoribus, maxime aqua uel lacte subacto. Negatur quicquam illo pane salubrius esse, aut leuius dum caleat. Refrigeratus difficilius concoquitur, fitq; ponderosus. Constat, eos qui illo uiuant, nec dysenteria nec tenasmo, neq; alijs morbis uentris infestari. Itaq; inter remedia eorum habetur. Heliotropij miraculum sæpius diximus, cum sole se circumagentis, etiam nubilo die: tantus sideris amor est. Noctu uelut desiderio contrahit cæruleũ florem. Genera eius duo, Tricoccum, & helioscopium. Hoc altius (quanquã utrunq; semipedalem altitudinem non excedat) ab ima radice ramosum. Semen in folliculo messibus colligitur. Nascitur non nisi in pingui solo, cultoq; maxime: tricoccum ubiq;. Si decoquatur, inuenio cibis placere. Et in lacte

iucundius

Iucundius aluum molliri. Et ſi decocti ſuccus bibatur, efficaciſſime exinaniri. Maioris ſuccus excipitur æſtate, hora ſexta, miſcetur cum uino, ſic firmior. Capitis dolores ſedat roſaceo admixto. Verrucas cum ſale tollit ſuccus è folio: unde noſtri uerrucariam herbam appellauere, aliȷs cognominari effectibus digniorem. Nanqꝫ & ſerpentibus & ſcorpionibus reſiſtit, ex uino aut aqua mulſa, ut Apollophanes & Apollodorus tradunt. Folia infantiũ diſtillationibus, quod ſiriaſin uocant, illita medentur. Item contractionibus, etiam ſi id comitialiter accidat. Decocto quoqꝫ foueri eos ſaluberrimũ eſt. Potum id pellit tineas, & renum harenas. Si cuminum adiȷciatur calculos frangit. Decoqui cum radice oportet, quæ cum foliȷs & hircino ſeuo podagris illinitur. Alterum genus quod tricoccum appellauimus, & alio nomine ſcorpiuron uocatur, foliȷs non ſolum minoribus, ſed etiam in terram uergentibus. Semen ei eſt effigie ſcorpionis caudæ, quare ei nomen. Vis ad omnia uenenata & phalangia, & contra ſcorpiones præcipue illita. Non feriuntur habentes. Et ſi terram ſurculo heliotropiȷ circumſcribat aliquis, negant ſcorpionem egredi. Impoſita uero herba, aut uda omnino reſperſum, protinus mori. Seminis grana quatuor pota, quartanis prodeſſe dicũtur, tria uero tertianis: uel ſi herba ipſa ter circũlata ſubȷciatur capiti. Semen & uenerẽ ſtimulat. Cum melle panos diſcutit. Et uerrucas hoc utiqꝫ heliotropium radicitus extrahit, & excreſcentia in ſedibus. Spinę quoqꝫ ac lumborũ ſanguinẽ corruptum trahit, illitum ſemen & potum in iure gallinacei decoctum, aut cum beta & lente. Cortex uero liuentibus colorem reddit. Magi heliotropium quartanis quater, in tertianis ter alligari iubent ab ipſo ægro, precariqꝫ eum, ſoluturum ſe nodos liberatum, & ita facere non exempta herba. Aliud adianto miraculum, æſtate uiret, bruma non marceſcit, aquas reſpuit, perfuſum merſumúe ſicco ſimile eſt: tanta diſſociatio deprehẽditur, unde & nomen à Græcis, alioquin frutici topiario. Quidã callitrichon uocãt, aliȷ polytrichon, utrunqꝫ ab effectu. Tingit enim capillũ: & ad hoc decoquitur in uino cũ ſemine apiȷ, adiecto oleo copioſe, ut criſpum denſumqꝫ faciat. Defluere autẽ prohibet. Duo eius genera, candidius, & nigrum breuiusqꝫ. Id quod maius eſt polytrichon, aliud trichomanes uocant. Vtrique ramuli nigro colore nitent foliȷs filicis, ex quibus inferiora aſpera ac fuſca ſunt: omnia autem cõtrariȷs pediculis denſa inter ſe ex aduerſo: radix nulla: umbroſas petras, parietũqꝫ aſpergines, ac fontium maxime ſpecus ſequitur, & ſaxa manantia, quod miremur, cum aquas nõ ſentiat. Calculos è corpore mire pellit, frangitqꝫ, utique nigrum. Qua de cauſa potius quàm quod in ſaxis naſceretur, à noſtris ſaxifragum appellatum crediderim. Bibitur è uino quantum terni decerpſere digiti. Vrinam cient. Serpentium & araneorum uenenis reſiſtunt. In uino decocti aluum ſiſtunt. Capitis dolores corona ex his ſedat. Contra ſcolopendræ morſus illinuntur, crebro auferendi ne pereant: Hoc & in alopeciȷs. Strumas diſcutiũt, furfuresqꝫ in facie, & capitis manantia ulcera. Decoctum ex his prodeſt ſuſpirioſis, & iocineri, & lieni, & felle ſuffuſis, & hydropicis. Stranguriæ illinuntur, & renibus cum abſinthio. Secundas cient & menſtrua. Sanguinem ſiſtunt ex aceto, aut rubi ſucco poti. Infantes quoque exulcerati perunguntur ex ȷs cum roſaceo & uino prius. Foliũ in urina pueri impubis, tritũ quidem cum aphronitro, & illitum uentri mulierum, ne rugoſus fiat, præſtare dicitur. Perdices & gallinaceos pugnaciores fieri putãt, in cibum eorum additis, pecoriqꝫ eſſe utiliſſimos.

De picride, theſio, aſphodelo, halimo, acantho, bupreſti, elaphoboſco, ſcandice, iaſione, & de caucalide, ſio, ſillybo, ſcolymo ſiue limonio, ſoncho, condrillo ſiue condrilli, & boletis. Cap. XXII

PIcris ab inſigni amaritudinis cognominatur, ut diximus: rotundo folio. Tollit eximie uerrucas. Theſium quoqꝫ non diſſimili amaritudine eſt, ſed purgat aluum, in quem uſum teritur ex aqua. Aſphodelum de clariſſimis herbarum, quam heroion aliqui appellauerunt, Heſiodus & in ſyluis naſci dixit: Dionyſius, marem ac fœminam eſſe. Defectis corporibus & phthiſicis conſtat bulbos eius cum ptiſana decoctos aptiſſime dari: pa-

nemóq; ex his cum farina subactis, saluberrimum esse. Nicander & contra serpentes ac scorpiones, uel caulem quem anthericon uocauimus, uel semen, uel bulbos dedit in uino tribus drachmis: Substrauitq; somno cõtra hos metus. Datur & cõtrà uenenata marina, & contra scolopendras terrestres. Cochleæ mire in Campania caulem eũ persequuntur, & sugendo arefaciunt. Folia quoq; illinũtur uenenatorum uulneribus ex uino. Bulbi neruis articulisq; cum polenta tusi illinũtur. Prodest & cõcisis ex aceto lichenas fricare: Item ulceribus putrescentibus ex aqua imponere: Mammarũ quoq; & testiũ inflãmationibus. Decocti in fece uini, oculorum epiphoris supposito linteolo medentur. Ferè in quocunq; morbo decoctis magis medici utũtur. Item ad tibiarum tetra ulcera, rimasq; corporum quacũq; in parte farina arefactorũ. Autumno aũt colliguntur, cũ plurimũ ualẽt. Succus quoq; ex tusis expressus aut decoctis, utilis fit corporis dolori cũ melle: Idẽ odorẽ corporis iucundũ affectãtibus, cũ iri arida & salis exiguo. Folia etiã supradictis medẽtur. Et strumis, panis, ulceribus in facie, decocta cũ uino. Cinis è radice alopecias emẽdat, & rimas pedum. Decoctæ radicis in oleo succus, perniones & ambusta. Et ad grauitatẽ auriũ infunditur. A cõtraria aure in dolore dentiũ. Prodest & urinę pota modice radix, & menstruis, & lateris doloribus. Itẽ ruptis, cõuulsis, tussibus, drachmæ pondere in uino pota. Eadẽ & uomitiones adiuuat cõmanducata. Semine sumpto turbatur uenter. Chrysermus & parotidas in uino decocta radice curauit: Itẽ strumas, admixta cachry ex uino. Quidã aiũt, si imposita radice pars eius in fumo suspendatur, & quarta die soluatur, unà cũ radice arescere strumã. Sophocles ad podagras utroq; modo, cocta crudaq; usus est. Ad perniões decoctã ex oleo dedit, & suffusis felle in uino, & hydropicis. Venerem quoq; cõcitari cum uino & melle perunctis, aut bibentibus, tradiderunt. Xenocrates & lichenas & psoras, radice in aceto decocta, tolli dicit. Itẽ si cocta sit cum hyoscyamo & pice liquida, alarũ quoq; & feminũ uitia. Et capillũ crispiorem fieri, raso prius capite, si radice ea fricetur. Simus lapides renum in uino decocta atq; pota eximit. Hippocrates semen eius ad impetus lienis dari censet. Iumentorũ quoq; ulcera ac scabiem, radix illita, aut decoctæ succus ad pilũ reducit. Mures etiam eadem fugantur, cauerna præclusa moriũtur. Asphodelon ab Hesiodo quidam halimon appellari existimauere, quod falsum arbitror. Est enim suo nomine halimon, non parui & ipsum erroris inter autores. Alij enim fruticẽ esse dicũt densum, candidũ, sine spina, folijs oleæ, sed mollioribus. Coquitur aũt hoc ciborum gratia. Radix tormina discutit, drachmę pondere in aqua mulsa pota. Itẽ cõuulsa & rupta. Alij olus maritimũ esse dixere salsum, & inde nomen, folijs in rotũditate longis, laudatũ in cibis. Duorum præterea generũ, syluestre, & mitius: utrũq; prodesse dysentericis etiã exulceratis cũ pane, stomacho uero ex aceto. Vlceribus uetustis illini crudum, & uulnerum recentiũ impetus lenire, & luxatorũ pedum ac uesicæ dolores. Syluestri tenuiora folia, sed in eisdem remedijs effectus maiores, & in sananda hominum ac pecorum scabie. Præterea nitorem corpori fieri, dentibusq; candorem, si fricẽtur radice ea. Semine linguæ subdito sitim non sentiri. Hoc quoq; mandi, & utraque etiam condiri. Crateuas tertium quoq; genus tradidit, longioribus folijs & hirsutioribus, odore cupressi: nasci sub edera maxime, prodesse opisthotonicis, contractionibus neruorum, tribus obolis in sextarium aquæ. Acanthos est topiaria & urbana herba, elato longoq; folio, crepidines marginum, adsurgentiumq; puluinorum toros uestiens. Duo genera eius sunt, aculeatum & crispum, quod breuius: Alterum leue, quod aliqui pæderota uocant, alij melamphyllũ. Huius radices ustis luxatisq; mire prosunt. Item ruptis, conuulsis & phthisin metuentibus incoctæ cibo, maxime prisana. Podagris quoq; illinuntur tritæ & calefactæ calidis. Bupleuron in sponte nascentium holerum numero Græci habent, caule cubitali, folijs multis longisq;, capite anethi, laudatũ in cibis ab Hippocrate, in medicina à Glaucone & Nicandro. Semen contra serpentes ualet. Folia ad secundas fœminarum, uel succum ex uino illinunt. Et strumis folia cum sale & uino. Radix contra serpentes datur in uino, & urinæ ciendæ. Buprestim

magna

magna inconſtãtia Græci in laudibus ciborũ etiam habuere. Iidemq; remedia tanquam contra uenenum prodiderunt. Et ipſum nomen indicio eſt, boum certe uenenũ eſſe, quos diſſilire deguſtata fatentur. Quapropter nec de hac plura dicemus. Eſt uero cauſa, quare uenena monſtremus inter gramineas coronas, niſi libidinis cauſa expetenda alicui uidetur, quam non aliter magis accendi putant quàm potu. Elaphoboſcon ferulaceum eſt, geniculatum, digiti craſſitudine, ſemine corymbis dependentibus ſimili effigie, ſed non amaris, folijs oluſatri: & hoc laudatum in cibis. Quippe etiã conditum prorogatur ad urinam ciendam, lateris dolores ſedandos, rupta, cõuulſa ſananda, inflationes diſcutiendas, coli quoq; tormenta. Contra ſerpentium omniumq; aculeatorũ ictus. Quippe fama eſt, hoc pabulo ceruos reſiſtere ſerpẽtibus. Fiſtulas quoq; radix nitro addito illita ſanat. Siccanda autem in eos uſus prius eſt, ne ſucco ſuo madeat, qui contra ſerpentiũ ictus non facit eam deteriorem. Scandix quoq; in olere ſyluestri à Græcis ponitur, ut Opion & Eraſiſtratus tradunt. Item decocta aluum ſiſtit. Semine ſingultus cõfeſtim ex aceto ſedat. Illinitur ambuſtis, urinas ciet. Decoctæ ſuccus prodeſt ſtomacho, iocineri, renibus, ueſicæ. Hęc eſt quam Ariſtophanes Euripidi poetæ obijcit ioculariter, matrem eius ne olus quidem legitimum ueditaſſe, ſed ſcandicem. Eadem erat anthriſcus, ſi tenuiora folia & odoratiora haberet. Peculiaris laus eius, quod fatigato uenere corpori ſuccurrit, marcenteſq; ſenio iam coitus excitat. Siſtit profluuia alba fœminarum. Et iaſione olus ſylueſtre habetur, in terra repens, cum lacte multo, florem fert candidum: concilium uocant. Et huius eadem commendatio ad ſtimulandos coitus. Cruda ex aceto in cibo ſumpta, mulieribus lactis ubertatem præſtat. Salutaris eſt phthiſin ſentientibus. Infantiũ capiti illita nutrit capillum, tenacioremq; eius cutem efficit. Eſtur & caucalis, fœniculo ſimilis, breui caule, flore candido, cordi utilis. Succus quoq; eius bibitur, ſtomacho perquam cõmodatus & urinæ, calculiſq; & harenis pellendis, & ueſicæ pruritibus. Extenuat & lienis, iocineris, renumq; pituitas. Semen menſes fœminarum adiuuat, bilemq; à partu ſiccat. Datur & contra profluuia genituræ uiris. Chryſippus & conceptionibus eam putat conferre multum. Bibitur in uino ieiunis. Illinitur & cõtra uenena marinorum, ſicut Petreius in carmine ſuo ſignificat. His adnumerant ſion, latius apio, in aqua naſcens, pinguius, nigriuſqúe, copioſum ſemine, ſapore naſturtij. Prodeſt urinis, renibus, lienibus, mulierumq; menſibus, ſiue ipſum in cibo ſumptum, ſiue ius decocti, ſiue ſemen è uino drachmis duabus. Calculos rumpit, aquiſq; quę gignũt eos reſiſtit. Dyſentericis prodeſt infuſum. Item lentigini illitum, & mulierum uitijs in facie noctu illitum, momentoq; cutem emendat, & ramices lenit, & ſcabiem equorũ. Sillybum chamæleonti albo ſimilem, æque ſpinoſam, ne in Cilicia quidem, aut Syria, aut Phœnice, ubi naſcitur, coquere tanti eſt: ita operoſa eius culina traditur. In medicina nullum uſum habet. Scolymon quoque in cibos recipit oriens, & alio nomine limonion appellat. Frutex eſt nunquam cubitali altior, criſtiſq; foliorum ac radice nigra, ſed dulci, Eratoſtheni quoq; laudata in pauperis cœna. Vrinam ciere præcipue traditur. Sanare lichenas & lepras ex aceto. Venerẽ ſtimulare in uino, Heſiodo & Alcæo teſtibus: qui florente ea cicadas acerrimi cantus eſſe, & mulieres libidinis auidiſsimas, uiroſq; in coitum pigerrimos ſcripſere, uelut prouidentia naturæ hoc adiumento tunc ualentiſſimo. Item graueolentiam alarum emendat radicis emedullatæ uncia, in uini Falerni heminis tribus decocta ad tertias, & à balineo ieiuno itemq; poſt cibum cyathis ſingulis pota. Mirum eſt, quod Xenocrates promittit experimento, uitium id ex alis per urinam effluere. Eſtur & ſonchos, ut quem Theſeo apud Callimachum apponat Hecale, uterq; albus & niger, lactucæ ſimiles ambo, niſi ſpinoſi eſſent, caule cubitali, anguloſo, intus cauo, ſed qui fractus copioſo lacte manet. Albus, qui è lacte nitor, utilis orthopnoicis lactucarum modo. Eraſiſtratus calculos per urinã pelli eo monſtrat, & oris graueolentiam cõmanducato corrigi. Succus trium cyathorum menſura, in uino albo & oleo calefactus, adiuuat partus, ita ut à partu ambulent grauidæ. Datur & in for-

bitione. Ipse caulis decoctus facit lactis abundantiã nutricibus, coloremq́ meliorem infantium: utilissimus his, quæ lac sibi coire sentiant. Instillatur auribus succus, calidusq́ in stranguria bibitur cyathi mensura, & in stomachi rosionibus cum semine cucumeris nucleisq́ pineis. Illinitur & sedis collectionibus. Bibitur cõtra serpentes scorpionesq́, radix uero illinitur. Eadem decocta in oleo punici mali calyce, aurium morbis præsidium est. Hæc omnia ex albo. Cleemporus nigro prohibet uesci, ut morbos faciẽte, de albo cõsentiens. Agathocles etiam contra sanguinem tauri demonstrat succum eius. Refrigeratoriam tamen uim esse conuenit nigro, & hac causa imponendum cum polenta. Zenon radice albi stranguriam docet sanari. Condrillon siue condrille, folia habet intubi circũrosis similia, caulem minus pedalem, succo madentẽ amaro, radice fabæ simili, aliquãdo numerosa. Habet proximã terræ mastichen tuberculo fabæ, quæ apposita fœminarũ menses trahere dicitur. Tusa cum radicibus tota, diuiditur in pastillos, contra serpentes argumento probabili. Siquidem mures agrestes læsi ab his, hanc esse dicũtur. Succus ex uino coctæ, aluũ sistit. Eadem palpebrarũ pilos inordinatissimos, pro gummi efficacissime regit. Dorotheus stomacho & concoctionibus utilem carminibus suis pronunciauit. Aliqui fœminis & oculis, generationiq́ uirorum contrariam putauere. Inter ea quæ temere manduntur, boletos merito posuerim, opimi quidẽ hos cibi, sed immenso exemplo in crimen adductos, ueneno Tiberio Claudio principi per hãc occasionem à cõiuge Agrippina dato: quo facto illa terris uenenum alterum, sibiq́ ante omnes, Neronem suum dedit. Quorundam ex his facile noscũtur uenena, diluto rubore, rancido aspectu, liuido intus colore, rimosa stria, pallido per ambitum labro. Non sunt hæc in quibusdam, sicciq́ & nitri similes, ueluti guttas in uertice albas ex tunica sua gerunt. Voluam enim terra ob hoc prius gignit, ipsum postea in uolua ceu in ouo est luteũ. Nec tunicæ minor gratia in cibo infantis boleti. Rumpitur hæc primo nascẽte, mox in pediculo corpus absumitur, raroq́ unquam geminis ex uno pede. Origo prima causaq́ è limo, & acescente succo madentis terræ, aut radicis ferè glandiferæ: initioq́ spuma lentior, dein corpus membranæ simile, mox partus. Vt diximus, illa pernicialia, prorsus improbanda. Si enim caligaris clauus, ferriue aliqua rubigo, aut panni marcor affuerit nascenti, omnem ilico succum alienum saporemq́ in uenenum decoquit: deprehendisseq́ nisi agrestes possunt atque qui colligunt. Ducunt ipsi alia uitia, nunc quidem si serpentis cauerna iuxta fuerit, si patescentes primo adhalauerit, capaci uenenorum cognatione ad uirus accipiendum. Itaque caueri conueniet, priusquam se condant serpentes. Signa erunt tot herbæ, tot arbores fruticesq́, ab emersu earum ad latebram usque uernantes: & uel fraxini tantum folia, nec postea nascentia, nec antè decidentia. Et boletis quidem ortus occasusq́ omnis intra dies septem est.

De fungis, & silphio, & de lasere. Cap. XXIII

FVngorum lentior natura, & numerosa genera, sed origo nõ nisi ex pituita arborum. Tutissimi, qui rubent callo, minus diluto rubore quàm boleti. Mox candidi, uelut apice flaminis insignibus pediculis. Tertium genus suilli, uenenis accommodatissimum. Familias nuper interemere, & tota conuiuia, Anneum Serenum præfectum Neronis uigilum, & tribunos, & centuriones. Quæ uoluptas tanta ancipitis cibi? Quidam discreuere arborum generibus, fico, ferula, & gummi ferentibus: Nos item fago, aut robore, aut cupresso, ut diximus. Sed ista quis spondet in uenalibus? Omnium colos liuidus. His aberit ueneni argumentum, quo similior fuerit arborum fici. Aduersus hæc diximus remedia, dicemusq́, interim sunt aliqua & in his. Glaucias stomacho utiles putat boletos. Siccantur pendentes suilli, iunco transfixi, quales è Bithynia ueniunt. Hi fluxionibus alui, quas rheumatismos uocant, medentur, excrescentibusq́ in sede carnibus: minuunt enim eas, & tempore absumunt. Item lentigines, & mulierum uitia in facie. Lauantur etiam ut plumbum, in oculorum medicamenta. Sordidis ulceribus, & capitis eruptionibus, canum

morsibus ex aqua illinuntur. Libet & coquendi dare aliquas communes in omni eo genere obseruationes, quando ipsæ suis manibus deliciæ præparant hunc cibum solum, & cogitatione antè pascuntur, succineis nouaculis aut argenteo apparatu comitante. Noxij erunt fungi, qui in coquendo duriores fient: innocentiores, qui nitro addito coquentur, si utiq; percoquātur. Tutiores fient cū carne cocti, aut cū pediculo piri. Prosunt & pira confestim sumpta. Debellat eos & aceti natura, cōtraria ijs. Imbribus proueniūt omnia hæc.

Imbre & silphion. Venit primo è Cyrenis, ut dictum est. Ex Syria nunc maxime importatur, deterius Parthico, sed Medico melius, extincto omni Cyrenaico, ut diximus. Vsus silphij in medicina. Nam folia ad expurgandas uuluas, pellendosq; emortuos partus decoquuntur in uino albo odorato, ut bibatur mensura acetabuli à balineis. Radix prodest arterijs exasperatis, & collectionibus sanguinis illinitur. Sed in cibis concoquitur ægre. Inflationes facit & ructus. Vrinæ quoq; noxia. Sugillatis cum uino & oleo amicissima, & cum cera strumis. Verrucæ sedis crebriore eius suffitu cadunt. Laser è silphio profluens quo diximus modo, inter eximia naturæ dona numeratum, pluribus compositionibus inseritur. Per se autem algores excalfacit. Potum neruorum uitia extenuat. Fœminis datur in uino. Et lanis mollibus admouetur uuluæ ad menses ciendos. Pedum clauos circumscarificatos ferro, mixtum ceræ extrahit. Vrinam ciet ciceris magnitudine dilutum. Andreas spondet, copiosius sumptū nec inflationes facere, & concoctioni plurimum conferre senibus & fœminis: Item hyeme quàm æstate utilius, & tum aquam bibentibus: cauendumq; ne qua intus sit exulceratio. Ab ægritudine recreationi efficax in cibo. Tempestiue enim datum, cauterij uim obtinet: assuetis etiam utilius quàm expertibus. Ad extera corporum, indubitatas confessiones habet. Venena telorum & serpentiū extinguit potum, ex aqua uulneribus his circumlinitur. Scorpionum tantū plagis ex oleo. Vlceribus uero non maturescētibus, cum farina hordeacea, uel fico sicca. Carbunculis cum ruta, uel cum melle, uel per se uisco superlitum ut hæreat: Sic & ad canis morsus. Excrescētibus circa sedem, cum tegmine punici mali ex aceto decoctū. Clauis pedum, qui uulgo morticini appellantur, nitro mixto, antè subactum. Carnes replet cum uino & croco, aut pipere, aut murium fimo & aceto. Perniones ex uino fouet, & ex oleo coctum imponitur: Sic & callo. Clauis pedū supertrasis præcipuę utilitatis. Contra aquas malas, pestilentes tractus, uel dies. In tussi, uua, fellis ueteri suffusione, hydropisi, raucitatibus: Confestim enim purgat fauces, uocemq; reddit. Podagras, in spongia dilutum posca lenit. Pleureticis in sorbitione uinum poturis datur, contractionibus, opisthotonicis, ciceris magnitudine cera circumlitum. In angina gargarizatur. Anhelatoribus & in tussi uetusta, cum porro ex aceto datur: æque ex aceto his qui coagulū lactis sorbuerint. Præcordiorū uitijs, syntecticis, comitialibus in uino, in aqua mulsa linguæ paralysi. Coxendicibus & lumborū doloribus cum decocto melle illinitur. Non censuerim quod autores suadent, cauernis dentium in dolore inditum cera includi, magno experimento hominis qui se ea de causa præcipitauit ex alto. Quippe tauros inflāmat naribus illitis, serpentes auidissimas uini admixtum rumpit. Ideo nec inūgi suaserim cum attico melle, licet præcipiant. Quas habeat utilitates admixtum alijs, immensum est referre, & nos simplicia tractamus: quoniam in his naturam esse apparet, in illis cōiecturam sæpius fallacem, nulli satis custodita in mixturis concordia naturæ ac repugnantia. Qua de re mox plura dicemus.

De natura mellis & aqua mulsa, & quare genere ciborum mores immutentur, & de melitite & cera: & contra cōpositiones medicorum. Cap. XXIIII

NOn esset mellis autoritas in precio minor quàm laseris, ni ubique nasceretur: illud ipsa fabricata sit natura, sed huic gignendo animal, ut diximus: innumeros ad usus, si quoties misceatur æstimemus. Prima propolis aluorum (de qua diximus) aculeos & omnia infixa corpori extrahit, tubera discutit, dura concoquit, dolores neruorum mulcet, ulceráque iam desperantia cicatrice includit. Mellis quidem ipsius natura talis est, ut pu-

trescere corpora non sinat, iucundo sapore atq; non aspero, alia quàm salis natura. Faucibus, tonsillis, anginæ, omnibusq; oris desiderijs utilissimum, arescentiq; in febribus linguæ. Iam uero peripneumonicis, pleuriticis decoctũ. Item uulneribus à serpente percussis. Et contra uenena fungorum. Paralyticis in mulso, quanquam suæ mulso dotes constant. Mel aurib. instillatur cũ rosaceo: lendes & fœda capitis animalia necat. Vsus despumati semper aptior, stomachum tamen inflat, bilem auget, fastidium creat, & oculis per se inutile aliqui arbitrantur. Rursus quidam angulos exulceratos melle tangi suadent. Mellis causas atque differentias nationesq; & indicationem, in apium, ac deinde florum natura diximus, cum ratio operis diuidi cogeret miscenda. Rursus naturam rerum pernoscere uolentibus, in mellis operibus & aqua mulsa tractari debet. Duo genera eius, subitæ ac recentis, alterum inueteratæ. Repentina despumato melle præclaram utilitatem habet in cibo ægrotantium leui, hoc est alicæ elutæ, uiribus recreandis, ore stomachóque mulcendo, ardore refrigerando. frigidam enim utilius dari uentri molliendo, inuenio apud autores. hunc potũ bibendum alsiosis: Item animi humilis & præparci, quos illi dixere micropsychos. Et est ratio subtilitatis immensæ à Platone descendẽs: Corpusculis rerum leuibus, scabris, angulosis, rotundis, magis aut minus ad aliorum naturam accedentibus, ideo nõ eadem omnibus amara aut dulcia esse. Sic & in lassitudine proniores esse ad iracundiã, & in siti. Ergo & hæc animi asperitas, seu potius animæ, dulciore succo mitigatur. Lenit transitũ spiritus, & molliores facit meatus, ne scindãt euntem redeuntemq;. Experimenta in se cuiq;: Nullius nõ ira luctusq;, tristitia & omnis animi impetus cibo mollitur. Ideoq; obseruanda sunt, quæ non solum corporum medicinam, sed & morum habent. Aqua mulsa & tussientibus utilis traditur, calefacta inuitat uomitiones. Contra uenenum psimmythij salutaris, addito oleo. Item contra hyoscyamũ, cum lacte maxime asinino, & contra halicacabũ, ut diximus. Infunditur & auribus & genitaliũ fistulis. Vuluis imponitur cum pane molli, subitis tumoribus, luxatis, leniendisq; omnibus. Inueteratæ usum damnauere posteri, minus innocentem aqua, minusq; uino firmum. Longa tamen uetustate transit in uinũ, ut constat inter oẽs, stomacho inutilissimũ, neruisq; contrarium. Semper mulsum ex uetere uino utilissimũ, facillimeq; cum melle cõcorporatur, quod in dulci nunquam euenit. Ex austero factum non implet stomachũ, neq; ex decocto melle, minusq; inflat, quod ferè euenit. Appetendi quoq; reuocat auiditatẽ cibi. Aluũ mollit frigido potu pluribus, calido sistit. Corpora auget. Multi senectam longam mulsi tantũ nutritu tolerauere, neq; alio ullo cibo, celebri Pollionis Romuli exẽplo: Centesimũ annum excedentẽ cũ diuus Augustus hospes interrogauit, quanã ratione maxime uigorẽ illum animi corporisq; custodisset. At ille respondit: Intus mulso, foris oleo. Varro regiũ cognominatũ morbum arquatũ tradit, quoniã mulso curetur. Melitites quo fieret modo ex musto & melle, docuimus in ratione uini. Seculis iam fieri nõ arbitror hoc genus, inflationibus obnoxiũ. Solebat tamen inueteratũ alui causa dari in febre: Itẽ articulario morbo, & neruorum infirmitate laborãtibus, & mulieribus uini abstemijs. Mellis naturæ adnexa cera est, de cuius origine, bonitate, nationibus suis diximus locis. Omnis autem mollit, calefacit, explet corpora: recens melior. Datur in sorbitione dysentericis, fauiq; ipsi, in pulte alicæ prius tostæ. Aduersatur lactis naturæ: ac milij magnitudine x. grana ceræ hausta, non patiũtur coagulari lac in stomacho. Si inguen tumeat, albã cerã in pube fixisse remedio est. Nec huius usus, quos mixta alijs præstat, enumerare medicina posit, sicuti nec ceterorũ quæ cũ alijs prosunt. Ista, ut diximus, ingenijs cõstant. Non fecit cerata, malagmata, emplastra, collyria, antidota, parens illa ac diuina rerum artifex: officinarũ hæc, imò uerius auaritiæ cõmenta sunt. Naturæ quidẽ opera absoluta atq; perfecta gignũtur: paucis ex causa non ex coniectura rebus assumptis, ut succo aliquo sicca temperẽtur ad meatus, aut corpore alio humentia ad nexus. Scrupulatim quidẽ colligere ac miscere uires, nõ coniecturæ humanę opus, sed impudentię est. Nos nec Indicarum Arabicarumq; mercium,

aut

aut externi orbis attingimus medicinas. Nō placent remedijs tam longe nascentia: nō nobis gignuntur: imò ne illis quidem, alioquin nō uenderent. Odorū causa unguentorumq́ & deliciarū, si placet, etiam superstitionis gratia emantur, quoniā thure supplicamus & costo. Salutē quidē sine his posse cōstare, uel ob id probabimus, ut tanto magis sui delicias pudeat. Sed medicinas è floribus coronamentisq́ & hortensijs, quæq́ mandūtur herbis prosecuti, quonam modo frugum omittemus? Nimirum & has indicare conueniet.

Medicinæ ex frugibus. Cap. XXV

IN primis sapientissima animaliū esse constat, quæ fruge uescātur. Siliginis grana combusta & trita in uino aminæo, oculis illita epiphoras sedant: Tritici uero ferro cōbusta ijs, quæ frigus usserit, præsentaneo sunt remedio. Farina tritici ex aceto cocta, neruorum contractionibus, cum rosaceo uero & fico sicca myxisq́ decoctis furfures tonsillis faucibusq́ gargarizatione prosunt. Sex. Pomponius prætorij uiri pater, Hispaniæ citerioris princeps, cū horreis suis uentilandis præsideret, correptus dolore podagræ, mersit in triticum sese super genua: leuatusq́ siccatis pedibus mirabilē in modū, hoc postea remedio usus est. Vis tanta est, ut cados plenos siccet. Paleā quoq; tritici uel hordei calidā imponi ramicum incōmodis experti iubent, quaq́ decoctę sunt aqua foueri. Est in farre uermiculus teredini similis: quo cauis dentium cera incluso, cadere uitiati dicuntur, etiam si fricentur. Olyram atincam diximus uocari. Hac decocta fit medicamentū, quod Ægyptij atharam uocant, infantibus utilissimum, sed & adultos illinunt eo. Farina ex hordeo & cruda & decocta, collectiōes impetusq́ discutit, lenit & cōcoquit. Decoquitur alias in mulsa aqua, aut fico sicca. Ad iocineris dolores eam in posca positam cōcoqui opus est, aut cum uino. Cum uero inter coquendum discutiendūq́ cura est, tunc in aceto melius, aut in fece aceti, aut cotoneis pirisúe decoctis. Ad multipedum morsus cum melle, ad serpentiū in aceto, & cōtra suppurantia, ad extrahendas suppurationes ex posca, addita resina & galla. Ad concoctiones uero & ulcera uetera, cum resina. Ad duritias cum fimo columbarū, aut fico sicca, aut cinere. Ad neruorum inflammationes, aut intestinorum uel laterū, uel uirilium dolores, cum papauere aut meliloto, & quoties ab ossibus caro recedit. Ad strumas cum pice, & impubis pueri urina. Cum oleo & fœnogræco cōtra tumores præcordiorum, uel in febribus cum melle uel adipe uetusto. Suppuratis triticea farina multo lenior. Neruis cum hyoscyami succo illinitur. Ex aceto & melle lentigini. Zeæ, ex qua alicam fieri diximus, efficacior etiā hordeacea uidetur, trimestris mollior. Ex uino rubro ad scorpionum ictus tepida, & sanguinem excreantibus: Item arteriæ. Tussi cum caprino seuo, aut butyro. Ex fœnogræco mollissima omniū. Vlcera manantia sanat, & furfures corporis, stomachi dolores, pedes & mammas cum uino & nitro cocta. Ærina magis cæteris purgat ulcera uetera, & gangrenas. Cum rhaphano & sale & aceto lichenas. Lepras cum sulphure uiuo. Et capitis dolores cum adipe anserino imposita fronti. Strumas & panos concoquit cum fimo columbino, & lini semine decocta in uino. De polentæ generibus in frugum loco satis diximus, locorum ratione à farina hordei distat eo quod torretur, ob id stomacho utilis. Aluum sistit, impetusq́ rubicundi tumoris. Et oculis illinitur & capitis dolori cum menta, aut alia refrigerante herba. Item pernionibus & serpentium plagis: Item ambustis ex uino. Inhibet quoque pustulas. Farina in pollinem subacta, uim extrahendi humoris habet, ideo & crúore suffusis in fascias usque sanguinem perducit. Efficacius in sapa. Imponitur & pedum callo clauisque. Nam cum oleo uetere ac pice decocto polline, cōdylomata & alia omnia sedis uitia quàm maxime calido mirabilem in modum curantur. Pulte corpus augetur. Farina qua chartæ glutinantur, sanguinem excreantibus datur tepida sorbenda efficaciter. Alica res Romana est, & non pridem excogitata, alioquin non ptisanæ potius laudes scripsissent Græci. Non dum arbitror Pompeij Magni ætate in usu fuisse, & ideo uix quicquam de ea scriptum ab Asclepiadis schola. Esse quidem eximie utilem nemo dubitat, siue eluta detur ex aqua

mulsa,siue in sorbitiones decocta,siue in pultem.Eadem in aluo sistenda torretur,dein fauorum cera coquitur, ut supra diximus. Peculiariter tamen longo morbo ad habitudinem redactis subuenit,ternis eius cyathis in sextariū aquæ sensim decoctis, donec omnis aqua consumatur. Postea sextario lactis ouilli aut caprini addito per cōtinuos dies, mox adiecto melle.Tali sorbitionis genere emendantur syntexes. Milio sistitur aluus,discutiuntur tormina,in quem usum torretur antè.Neruorum doloribus & aliis feruens in sacco imponitur: neq; aliud utilius,quoniam leuissimum mollissimumq; est, & caloris capacissimū. Itaq; talis usus eius est ad omnia quibus calor profuturus est. Farina eius cum pice liquida, serpentium & multipedæ plagis imponitur. Panicum Diocles medicus mel frugum appellauit. Effectus habet quos milium. In uino potum prodest dysentericis.Similiter his quæ uaporāda sunt,excalfactum imponitur. Sistit aluum in lacte caprino decoctum,& bis die haustum: Sic prodest & ad tormina. Sesama trita in uino sumpta,inhibet uomitiones. Aurium inflāmationi illinitur & ambustis.Eadem efficit & dum in herba est. Hoc amplius oculis imponitur decocta in uino. Stomacho inutilis cibus,& animæ grauitatem facit,Stellionum morsibus resistit: Itē ulceribus,quæ cacoethe uocāt. Et auribus oleū quod ex ea fit,prodesse diximus. Sesamoides à similitudine nomē accepit grano amaro,folio minore. Nascitur in glareosis. Detrahit bilē in aqua potū.Semen illinitur igni sacro, discutit panos. Est etiamnū aliud sesamoides Anticyræ nascens, quod ideo aliqui anticyricon uocant:cætera simile erigeronti herbæ,de qua suo dicemus loco. Granum sesamæ datur in uino dulci ad detractiones, quantum trinis digitis capitur, miscentq; ellebori albi unū & dimidium obolū, purgationē eam adhibentes, maxime insanæ melancholiæ, comitialibus, podagris. Et per se drachmæ pondere exinanit. Hordeum optimum,quod candidissimum.Succus decocti in aqua cœlesti digeritur in pastillos,ut infūdatur exulceratis interaneis, & uuluis. Cinis eius ambustis illinitur, & carnibus quæ recedunt ab ossibus,& eruptionibus pituitæ,muris aranei morsibus.Idem asperso sale ac melle, candorem dentibus, & suauitatem oris facit. Eos qui pane hordeaceo utūtur, morbo pedū tentari negant. Nouemq; granis si furunculū quis circūducat, singulis ter, manu sinistra, & omnia in ignē abiiciat,cōfestim sanari aiunt. Est & herba phœnicea appellata à Græcis, à nostris uero hordeū murinum. Hæc trita ex uino pota,præclare ciet menses.Ptisanæ quæ ex hordeo fit,laudes uno uolumine condidit Hippocrates,quæ nūc omnes in alicam transeunt. Contrà quanto innocentior est alica. Hippocrates tantū sorbitionis gratia laudauit, quoniam lubrica ex facili hauriretur, quoniā sitim arceret, quoniam in aluo nō intumesceret, quoniā facile redderetur, & assuetis hic solus cibus in febribis die posset dari, tantum remotus ab istis qui medicinam fame exercent. Sorbitionem tamen dari totam uetuit,aliudúe quàm succum ptisanę.Item quādiu pedes frigidi essent, tunc quidem nec potionem dandam:Fit & ex tritico glutinosior,arteriæq; exulceratæ utilior.Amylon hebetat oculos,& gulæ inutile contrà quàm creditur. Item sistit aluum,epiphoras oculorum inhibet,& ulcera sanat.Item pustulas & fluxiones sanguinis,genas duras emollit. Datur cum ouo his, qui sanguinem reiecerint. In uesicæ uero dolore, semuncia amyli cū ouo & passi tribus ouis sufferuefacta,à balineo. Quin & auenacea farina decocta in aceto,nęuos tollit. Panis hic ipse quo uiuitur, innumeras penè cōtinet medicinas. Ex aqua & oleo aut rosaceo mollit collectiones, ex aqua mulsa duritias ualde mitigat. Datur ex uino ad discutienda quæ præstringi opus sit, & si magis etiamnum ex aceto: Aduersus acutas pituitæ fluxiones, quas Græci rheumatismos uocant: Item ad percussa,luxata. Ad omnia autem hæc fermentatus, qui uocatur autopyros, utilior. Illinitur & paronychiis, & callo pedum in aceto. Vetus aut nauticus panis tusus atque iterum coctus, sistit aluum. Vocis studiosis, & contra distillationes, siccum esse primo cibo utilissimum est. Sitanius, hoc est è trimestri, incussa in facie, aut disquamata, cum melle aptissime curat. Candidus ægris,aqua calida frigidáue madefactus, leuissimum cibum

bum præbet. Oculorum tumori ex uino imponitur. Sic & puſtulis capitis, aut adiecta arida myrto. Tremulis panem ex aqua eſſe ieiunis ſtatim à balineis demonſtrant. Quin & grauitatem odorum in cubiculis uſtus emendat, & uini, in ſaccos additus. Auxiliatur & faba. Nanq; ſolida fricta, ferueńsq; in acre acetũ coniecta, torminibus medetur. In cibo freſſa, & cum allio cocta, contra deploratas tuſſes ſuppurationesq; pectorum, quotidiano cibo ſumitur: & cõmanducata ieiuno ore, etiam ad furunculos maturandos diſcutiendosúe imponitur: & in uino decocta, ad teſtium tumores & genitalium. Lomento quoque ex aceto decocto, tumores maturat atq; aperit. Item liuoribus, combuſtis medetur. Voci eam prodeſſe, autor eſt M. Varro. Fabalium etiam ſiliquarum cinis, ad coxendices, & ad neruorum ueteres dolores, cum adipis ſuilli uetuſtate prodeſt. Et per ſe cortices decocti ad tertias ſiſtunt aluum. Lens optima quæ facillime coquitur, eaq; quæ maxime aquam abſorbet. Aciem quidem oculorum obtundit, & ſtomachum inflat, ſed aluum ſiſtit in cibo, magiśq; diſcocta cœleſti aqua: eadem ſoluit, minus percocta. Cruſtulas ulcerum rumpit, eaq; quæ intra os ſunt, purgat & aſtringit. Collectiones omnes impoſita ſedat, maximeq; exulceratas & rimoſas. Oculorum autem epiphoras cum meliloto aut cotoneo. Contra ſuppurantia cum polenta imponitur. Decoctæ ſuccus, ad oris exulcerationes & genitalium adhibetur: Ad ſedem, cum roſaceo aut cotoneo: In iis quæ acrius remedium exigant cum putamine punici, melle modico adiecto. Ad id demum ne celeriter inareſcat, adiiciunt & betæ folia. Imponitur & ſtrumis paniśq;, uel maturis uel matureſcentibus, ex aceto diſcocta. Rimis ex aqua mulſa: & gangrenis cum punici tegmine. Item podagris, cum polenta, & uuluis, & renibus, pernionibus, ulceribus difficile cicatricem trahentibus. Propter diſſolutionem ſtomachi XXX. grana lentis deuorantur. In choleris quoque & dyſenteria, efficacior eſt in tribus aquis cocta: in quo uſu melius ſemper eam torrere aut tundere, ut quàm tenuiſſima detur, uel per ſe, uel cum cotoneo malo, aut pyris, aut myrto, aut intubo erratico, aut beta nigra, aut plantagine. Pulmoni eſt inutilis, & capitis dolori, neruoſiśq; omnibus, & felli, nec ſomno facilis: ad puſtulas utilis, igniq; ſacro & mammis in aqua marina decocta, in aceto autem duritias & ſtrumas diſcutit. Stomachi quidem cauſa, polentæ modo potionibus inſpergitur. Quæ ſunt ambuſta, aqua ſemicocta curat, poſtea trita, & per cribrum effuſo furfure, mox procedente curatione addito melle. Ex poſca coquitur ad guttura. Eſt & paluſtris lens, per ſe naſcens in aqua nõ fluente, refrigeratoriæ naturæ: Propter quod collectionibus illinitur, & maxime podagris, & per ſe & cum polenta: glutinat & interanea procidentia. Eſt & ſylueſtris eliſphacos dicta à Græcis, ab aliis phacos. Ea eſt ſatiua lente leuior, & folio minore, atque ſicciore & odoratiore. Eſt & alterũ genus eius ſylueſtris, odore graui: hæc mitior. Folia habet cotonei mali effigie, ſed minora & candida, quæ cum ramis decoquuntur. Menſes ciet & urinas, & paſtinacæ marinæ ictus ſanat. Torporem autem obducit percuſſo loco. Bibitur cum abſinthio ad dyſenteriam. Cum uino eadem commorantes menſes trahit. Abundantes ſiſtit decocto eius poto. Per ſe impoſita herba, uulnerum ſanguinem cohibet. Sanat & ſerpentium morſus. Et ſi in uino decoquatur, pruritus teſtium ſedat. Noſtri, qui nunc ſunt, herbarii elelíſphacon Græce, Latine ſaluiam uocant, mentæ ſimilem, canam, odoratam: partus emortuos ea appoſita extrahũt. Item uermes aurium ulcerumq;. Cicer & ſylueſtre eſt, foliis ſatiuo ſimile, odore graui. Si largius ſumatur, aluus ſoluitur, & inflatio contrahitur, & tormina. Toſtum ſalubrius habetur. Cicercula etiamnum magis in aluo proficit. Farina utriuſque ulcera manantia capitis ſanat, efficacius ſylueſtris. Item comitiales & iocinerum tumores, & ſerpentium ictus. Ciet menſes & urinas, grano maxime. Emendat & lichenas, & teſtium inflammationes, regium morbum, hydropicos. Lædunt omnia hæc genera exulceratam ueſicam, & renes. Gangrenis utiliora cum melle, & his quæ cacoethe uocantur. Verrucarum in omni genere prima luna ſingulis granis ſingulas tangunt, eáque grana in linteolo deligata poſt ſe abiiciunt,

ita fu

nota de fabis

lens optima quando

ita fugati uitium arbitrantes. Nostri præcipiunt arietinum in aqua cum sale discoquere, ex eo bibere cyathos binos in difficultatibus urinæ: sic & calculos pellit, morbũq; regiũ. Eiusdem folijs sarmentisq; decoctis aqua, quàm maxime calida, morbos pedum lenit, & ipsum calidum tritumq; illitum. Columbini decocti aqua, horrorem tertianæ & quartanæ minuere creditur. Nigrum autem cum gallæ dimidio tritum, oculorum ulceribus ex passo medetur. De eruo quædam in mentione eius diximus, nec potentiam ei minorem ueteres quàm brassicæ tribuêre. Contra serpentium ictus ex aceto, ad crocodilorum hominumq; morsum. Si quis eruum quotidie ieiunus edat, lienem eius absumi certissimi autores affirmant. Farina eius (ut ait Varro) maculas toto corpore emendat. Serpere ulcera non patitur: in mammis efficacissimum. Carbunculos rumpit ex uino. Vrinæ difficultates, inflationem, uitia iocineris, tenasmon, & quæ cibum non sentiant, atropha appellata, tostum, & in nucis auellanæ magnitudinem melle collectum deuoratumque corrigit. Item impetigines, ex aceto coctum, & quarto die solutum. Panos in melle impositum suppurare prohibet. Aqua decocti perniones & pruritus sanat fouendo. Quin & uniuerso corpori, si quis quotidie ieiunus biberit, meliorem fieri colorem existimant. Cibis idem hominis alienum. Vomitiones mouet, aluum turbat, capiti & stomacho onerosum. Genua quoq; degrauat. Sed madefactum pluribus diebus, mitescit. Bubus iumentis'que utilissimum. Siliquæ eius uirides, priusquam indurescant, cum suo caule folijs'que contritæ, capillos nigro colore inficiunt. Lupini quoq; syluestres sunt, omni modo minores satiuis, præterquam amaritudine. Ex omnibus quæ eduntur, sicco nulli minus ponderis est, nec plus utilitatis. Mitescunt cinere aut aqua calidis. Colorem hominis frequentiores in cibo exhilarant, Amari contra aspidas ualent. Vlcera atra, aridi decorticatiq; triti, supposito linteolo, ad uiuum corpus redigũt. Strumas, parotidas in aceto cocti discutiunt. Succus decoctorum cum ruta & pipere, uel in febri datur ad uentris animalia pellenda, minoribus triginta annorum: Pueris uero impositi in uentrem ieiunis prosunt. Et alio genere tosti, & in defruto poti, uel ex melle sumpti. Iidem auiditatem cibi faciunt, fastidium detrahunt. Farina eorum aceto subacta, papulas pruritus'que in balineis illita cohibet, & per se siccat ulcera. Liuores emendat. Inflammationes cum polenta sedat. Syluestrium efficacior uis est contra coxendicum & lumborum debilitatem. Ex ijsdem decocta lentigines & fouentium cutem corrigunt, Si uero ad mellis crassitudinem decoquãtur uel satiui, uitiligines nigras & lepras emendant. Satiui quoque rumpunt carbunculos impositi, panos & strumas minuunt, aut maturant. Cocti ex aceto, cicatricibus candidum colorem reddunt. Si uero cœlesti aqua discoquantur, succus ille smegma fit: quo fouere gangrenas, eruptiones pituitæ, ulcera manantia, utilissimum. Expedit ad lienem bibere, & cum melle menstruis hærentibus. Lieni crudi cum fico sicca triti ex aceto imponuntur. Radix quoque in aqua decocta, urinas pellit. Medentur pecori cum chamæleonte herba decocti aqua in potum collata. Sanant & scabiem quadrupedum omnium, in amurca decocti, uel utroque liquore postea mixto. Fumus crematorum culices necat. Irionem inter fruges sesamæ similem esse diximus, & à Græcis erysimon uocari: Galli uelarum appellant. Est autem fruticosum, folijs erucæ angustioribus paulo, semine nasturtij. Vtilissimum tussientibus cum melle, & in thoracis purulentis excreationibus. Datur & regio morbo, & lumborũ uitijs, pleureticis, torminibus cœliacis. Illinitur uero parotidum & carcinomatum malis. Testium ardoribus ex aqua, aliâs cum melle. Infantibus quoque utilissimum. Item sedis uitijs & articularijs morbis, cum melle & fico. Contra uenena etiam efficax potum. Medetur & suspiriosis. Item fistulis, cum axungia ueteri, ita ne intus addatur. Horminum semine (ut diximus) cumino simile est, cætero porro, dodrantali altitudine. Duorum generum alteri semen nigrius, & oblongum. Hoc ad Venerem stimulandam, & ad oculorum argema & albugines. Alteri candidius semen & rotundius. Vtroque tuso extrahuntur aculei ex corpore: Per se illitum

se illitum ex aqua, folia ex aceto imposita, panos per se uel cum melle discutiunt: Item furunculos, priusquam capita faciant, omnesq; acrimonias. Quin & ipsæ frugum pestes in aliquo sunt usu. Infelix dictum est à Virgilio lolium. Hoc tamen molitum, ex aceto coctum, impositumq;, sanat impetigines, celerius quo sæpius mutatum est. Medetur & podagris, alijsq; doloribus ex oxymelite. Curatio hæc à cæteris differt. Aceti sextario uno dilui mellis uncias duas iustum est: ita temperatis sextarijs tribus, decocta farina lolij sextarijs duobus, usq; ad crassitudinem, calidumq; ipsum imponi dolentibus membris. Eadem farina extrahit ossa fracta. Miliaria appellatur herba quæ necat milium. Hæc trita, & cornu cum uino infusa, podagras iumentorum dicitur sanare. Bromos semen est spicam ferentis herbæ, nascitur inter uitia segetis auenæ genere, folio & stipula triticum imitatur. In cacuminibus dependentes, paruulas uelut locustas habet. Semen utile ad cataplasmata, atque hordeum & similia. Prodest tussientibus succus. Orobanchen appellauimus necantem eruum & legumina, alij cynomorion eam appellant, à similitudine canini genitalis, cauliculus est sine folijs, pinguis, rubens. Estur & per se, in patinis cum tenera est decocta. Et leguminibus innascuntur bestiolæ uenenatæ, quæ manus pungunt, & periculum uitæ afferunt, solifugarũ generis. Aduersus has omnia eadem medentur, quæ contra araneos & phalangia demonstrantur. Et frugum quidem hæc sunt in usu medico. Ex ijsdem fiunt & potus, zythũ in Ægypto, cælia & ceria in Hispania, ceruisia & plura genera in Gallia, alijsq; prouincijs, quorum omnium spuma cutem fœminarum in facie nutrit. Nam quod ad potum ipsum attinet, præstat ad uini transire mentionem, atque à uite ordiri medicinas arborum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXIII.

PROOEMIVM.

PEracta cerealiũ in medendo quoq; natura est, omniumq; quæ ciborũ aut florum odorumq; gratia proueniunt supina tellure. Non cessit his Pomona, partesq; medicas pendentibus quoq; dedit, non contenta protegere, arborumq; alere umbra quæ diximus, imò uelut indignata plus auxilij inesse his quæ longius à cœlo abessent, quæq; postea cœpissent. Primum enim homini cibum fuisse inde, & sic inductos cœlum spectare, pascíq; & nunc ex se posse sine frugibus. Ergo Hercule artes in primis dedit uitibus, non contenta delicias etiam & odores atque unguenta omphacio & œnanthe ac massari (quæ suis locis diximus) nobiliter instruxisse: Plurimum, inquit, homini uoluptatis ex me est. Ego succum uini, liquorem olei gigno. Ego palmas & poma, totq; uarietates: neque (ut tellus) omnia per labores, aranda tauris, terenda areis, deinde saxis, ut quando quantóue opere cibi fiant. At ex me parata omnia, nec curuo adoranda aratro, nec cura laboranda, sed sese porrigentia ultro: & si pigeat attingere, etiam cadentia. Certauit ipsa secum, plusq; utilitatis causa genuit etiam quàm uoluptatis. Folia uitium & pampini capitis dolores, inflammationesqúe corporum mitigant cum polenta. Folia per se ardores stomachi ex aqua frigida: cum farina uero hordei, articularios morbos. Pampini triti & impositi, tumorem omnem siccant. Succus eorum dysentericis infusus medetur. Lachryma uitium, quæ ueluti gummi est, lepras & lichenas, & psoras, nitro ante præparatas sanat. Eadem cum oleo sæpius pilis illitis, psilothri effectum habet, maximeq; aqua quam uirides accensæ uites exsudant, qua & uerrucę tollũtur. Pampini sanguinem

guinem excreantibus,& mulierum à conceptu defectioni diluti potu prosunt. Cortex uitium & folia arida, uulnerum sanguinem sistunt, ipsumq́ uulnus conglutinant. Vitis albæ uiridis tusæ succo & thure impetigines tolluntur. Cinis sarmentorũ uitiumq́ & uinaceorum, condylomatis & sedis uitijs medetur ex aceto: Item luxatis & ambustis,& lienis tumori,cum rosaceo & ruta & aceto. Item igni sacro,ex uino citra oleum aspergitur,& in tertrigines & pilos absumit. Dant & bibendum cinerem sarmentorum ad lienis remedia aceto conspersum,ita ut bini cyathi in tepida aqua bibantur,utq́ qui biberit, in lienem iaceat. Clauiculæ ipsæ quibus repunt uites,tritæ,& ex aqua potæ sistunt uomitionum consuetudinem. Cinis uitium cum axungia uetere contra tumores proficit, fistulas purgat mox & persanat,neruorum dolores frigore ortos,contractionesq́: contusas uero partes cum oleo,carnes excrescentes in ossibus cum aceto & nitro,scorpionum & canum plagas cum oleo. Corticis per se cinis combustus pilos reddit. Omphacium qua fieret ratione incipientis uuæ pubertate, in unguentorum loco docuimus. Nunc ad medicinam de eo pertinẽtia indicabimus. Sanat ea quæ in humido sunt ulcera, ut oris,tonsillarum, genitalium. Oculorum claritati plurimum confert. Scabriciæ genarum, ulceribusq́ angulorum, nubeculis, ulceribus quacunq́ in parte manantibus, cicatricibus marcidis, ossibus purulente limosis. Frangitur uehementia eius melle aut passo. Prodest & dysentericis,sanguinem excreantibus,anginis. Omphacio cohęret œnanthe,quam uites syluestres ferunt. dicta à nobis in unguenti ratione. Laudatissima in Syria, maxime circa Antiochiæ & Laodiceæ montes: & ex alba uite refrigerat, astringit, uulneribus inspergitur,stomacho illinitur, utilis urinæ, iocineri, capitis doloribus, dysentericis, cœliacis,cholericis. Contra fastidia obolo ex aceto pota. Siccat manantes capitis eruptiones, efficacissima ad uitia quæ sunt in humidis. Ideoq́ & oris ulceribus,& uerendis ac sedi. Cum melle & croco aluum sistit. Genarum scabiem emendat,oculorumq́ lachrimationes. Ex uino stomachi dissolutionem. Ex aqua frigida pota sanguinis excreationem. Cinis eius ad collyria, & ad ulcera purgãda,& paronychia,& pterygia probatur. Vritur in furno,donec panis percoquatur.

Massaris odoribus tantum gignitur, omniaq́ ea auiditas humani ingenij nobilitauit, rapere festinando.

De medicinis uuarum recentium, & sarmentis uuarum,& uinaceis,& de uua theriace & de uua passa,& astaphide, & astaphisagria, pituitaria,& labrusca,& de uite alba,& nigra,& de mustis,& uini generibus & aceto. Cap. I

MAturescentium autem uuæ uehementiores nigræ,ideoq́ uinũ ex his minus iucundum: suauiores albæ,quoniam è translucido facilius accipitur aer. Recentes stomachum & spiritum inflant,aluumq́ turbant, Itaq́ in febri damnantur utiq́ largiores. Grauedinem enim capiti,morbumq́ lethargicum faciunt. Innocentiores, quæ decerptæ diu pependere: qua uentilatione etiã utiles fiunt stomacho ęgrisq́. Nam & refrigerant leuiter,& fastidiũ auferunt. Quæ autem in uino dulci conditæ fuere,caput tentant. Proximæ sunt pensilibus in palea seruatæ. Nam & uinaceis seruatæ, & caput & uesicã & stomachũ infestant. Sistunt tamen aluum, sanguinem excreantibus utilissimæ. Quæ uero in musto fuere,peiorem uim etiamnum habent,quàm quæ in uinaceis. Sapa quoq́ stomacho inutiles facit: Saluberrimas putant medici in cœlesti aqua seruatas, etiamsi minime iucundas: sed uoluptatem earũ in stomachi ardore sentiri, & in amaritudine iecoris fellisq́ uomitione in choleris,hydropicis,cum ardore febrium ægrotantibus. At in ollis seruatæ, & os & stomachum & auiditatem excitant. Paulo tamen grauiores existimantur fieri uinaceorum halitu. Vuæ florem in cibis si edêre gallinacei,uuas non attingunt. Sarmenta earum in quibus acini fuere,astringendi uim habẽt,efficaciora ex ollis. Nuclei acinorũ eandem uim obtinent. Hi sunt qui in uino capitis dolorem faciũt. Tosti tritiq́ stomacho utiles sunt. Inspergitur farina eorum polentæ modo potionis dysentericis, & cœliacis,& dissolutis stomacho. Decocto etiam eorum fouere psoras & pruritũ, utile est. Vinacei per se, minus

se,minus capiti aut uesicæ nocent quàm nuclei: Mammarũ inflationi triti cum sale utiles. Decoctum eorũ ueteres dysentericos & cœliacos iuuat,& potione & fotu. Vua theriace, de qua suo loco diximus,contra serpentium ictus estur. Pampinos quoque eius edendos censent imponendosq́;,uinumq́; & acetum ex his factum auxiliarem contra eadem uim habent. Vua passa, quam astaphida uocant, stomachum,uentrem,interanea tentaret, nisi pro remedio in ipsis acinis nuclei essent: Iis exemptis, uesicæ utilis habetur, & tussi alba utilior. Vtilis & arteriæ & renibus, sicut ex his passum,priuatim è serpentibus contra hæmorrhoida potens. Testium inflammationi cum farina cumini aut coriandri imponuntur: Item carbunculis,articularibus morbis,sine nucleis tritæ cũ ruta: fouere ante uino ulcera oportet. Sanant epinyctidas & dysenteriam cum suis nucleis: Et in oleo coctæ gangrenis illinuntur cũ cortice rhaphani & melle. Podagris & unguiũ mobilibus cũ panace, & per se ad purgandum os caputq́;, cum pipere commanducantur. Astaphisagria siue staphis, quam uuam taminiã aliqui uocant falso, suũ enim genus habet,cauliculis nigris rectis, folijs labruscæ, fert folliculos uerius q́; acinos,uirides,similes ciceri: in his nucleum triangulum. Maturescit cũ uindemia nigrescitq́;, cum taminiæ rubentes norimus acinos: sciamusq́; illam in apricis nasci, hanc non nisi in opacis. His nucleis ad purgationem uti non censuerim propter ancipitem strangulationem,nec ad pituitam oris siccandam, fauces enim lædunt. Phthiriasi caput & reliquum corpus liberant triti. Facilius admixta sandaracha: Item pruritu & psoris. Ad dentium dolores decoquuntur in aceto: Ad aurium uitia,rheumatismũ cicatricũ,ulcerũ manantia. Flos tritus in uino contra serpentes bibitur. Semen enim abdicauerim,propter nimiã uim ardoris. Quidã eam pituitariam uocant,& plagis serpentium utiq; illinunt. Labrusca quoq; œnanthen fert,satis dictã,quæ à Græcis ampelos agria appellatur,spissis & candicantibus folijs,geniculata,rimoso cortice: fert uuas rubentes cocci modo, quæ cutem in facie mulierum purgant, & uarijs coxendicum & lumborum uitijs tusæ cum folijs & succo prosunt. Radix decocta in aqua,pota in uini Coi cyathis duobus, humorem alui ciet, ideo hydropicis datur. Hanc potius crediderim esse,quam uulgus uuam taminiam uocat. Vtuntur ea pro amuleto,& ad exspuitionẽ sanguinis quoq; adhibẽt,non ultra gargarizationes,& ne quid deuoret,addito sale,thymo, aceto mulso. Ideo & purgationibus ancipitem putant. Est huic similis,sed in salictis nascens, ideo distinguitur nomine, cum eosdem usus habeat, & salicastrum uocatur. Scabiem & prutiginem hominum qudrupedumqúe aceto mulso trita hæc efficacius tollit. Vitis alba est,quam Græci ampeloleucen,alij ophiostaphylon,alij melothron,alij psilothrum,alij archezostin,alij cedrostin,alij madon appellant. Huius sarmenta longis & exilibus internodijs geniculata scandunt. Folia pampinosa, ad magnitudinẽ ederæ diuiduntur ut uitiũ. Radix alba,grandis,rhaphano similis initio: ex ea caules asparagi similitudine exeunt. Hi decocti in cibo aluum & urinã cient. Folia & caules exulcerant corpus: utiq; ulcerum phagedænis,& gangrenis, tibiarumq́; tædio cum sale illinuntur. Semen in uua raris acinis dependet, succo rubente postea croci. Nouere id qui coria perficiunt,illo enim utuntur. Psoris & lepris illinitur. Lactis abundantiam facit coctũ cum tritico, potumq́;. Radix numerosis utilitatibus nobilis, contra serpentium ictus trita drachmis duabus bibitur. Vitia cutis in facie,uarosq́; & lentigines,& sugillata emendat,& cicatrices. Eademq́; præstat decocta in oleo. Decoctæ datur & comitialib. potus: Item mente cõmotis,& uertigine laborantibus,drachmæ pondere quotidie anno toto. Et ipsa aũt largior aliquanto, sensus purgat. Illa uis præclara,quod ossa infracta extrahit in aqua imposita,ut bryonia: quare quidam hanc albã bryoniam uocãt. Alia uero nigra efficacior in eodẽ usu cũ melle & thure. Suppurationes incipiẽtes discutit,ueteres maturat & purgat. Ciet menses & urinam: Ecligma ex ea fit suspiriosis, & contra lateris dolores, uulsis,ruptis. Splenem ternis obolis pota xxx. diebus consumit. Illinitur eadem cum fico & pterygijs digitorum. Ex uino secundas fœminarũ apposita trahit: & pituitã, drachma pota in aqua mulsa. Suc-

cus radicis colligi debet ante maturitatem ſeminis: qui illitus per ſe & cum eruo, lætiore quodam colore & cutis teneritate, mangonizat corpora: ſerpētes fugat. Tunditur ipſa radix cum pingui fico, erugatq; corpus ſi ſtatim bina ſtadia ambulentur: aliâs urit, niſi frigida abluatur. Iucundius hoc idem præſtat nigra uitis, quoniam alba pruritum affert. Eſt ergo & nigra quam proprie bryoniam uocant, alij chironiam, alij gynecanthen, aut aproniam, ſimilem priori, præterquam colore. Huius enim nigrum eſſe diximus. Aſparagos eius Diocles prætulit ueris aſparagis in cibo urinæ ciendæ, lieniq; minuendo. In fruteƈtis & harundinetis maxime naſcitur. Radix foris nigra, intus buxeo colore, oſſa infraƈta uel efficacius extrahit quàm ſupradiƈta. Cæterum eidem peculiare eſt, quod iumentorum ceruicibus unice medetur. Aiunt ſi quis uillam ea tinxerit, fugere accipitres, tutasqúe fieri uillaticas alites. Eadem in iumento hominéque phlegma aut ſanguinem qui ſe ad talos deiecerit circumligata ſanat. Et haƈtenus de uitiū generibus. Muſta differentias habent naturales has, quod ſunt candida aut nigra aut inter utrunq;, aliaq; ex quibus uinum fiat, alia ex quibus paſſum: cura differentias innumerabiles facit. In plenum ergo hæc dixiſſe conueniat: Muſtum omne ſtomacho inutile, uenis iucundum. A balineis raptim & ſine interſpiratione potum, necat: Cantharidum naturæ aduerſatur: Item ſerpentibus, maxime hæmorrhoidi & ſalamandræ. Capitis dolores facit, & gutturi inutile. Prodeſt renibus, iocineri, & interaneis ueſicæ: colleuat enim ea. Priuatim contra bupreſtin ualet. Contra meconiū, laƈtis coagulationē, cicutam, toxica, dorycnium, ex oleo potum, redditumq; uomitionibus. Ad omnia infirmius album, iucundius paſsi muſtum, & quod minorem capitis dolorem afferat. Vini genera differentiasq; perquam multas expoſuimus, & ferè cuiuſq; ꝓprietates. Necq; eſt ulla pars difficilior traƈtatu, aut numeroſior: quippe cum ſit tardum diƈtu, pluribus proſit an noceat: præterea ꝙ ancipiti euentu potu ſtatim auxilium fit, aut uenenum. Etenim de natura ad remedia tantum pertinente nunc loquimur. Vnum de dando eo uolumen Aſclepiades condidit, ab eo cognominatum: qui uero poſtea de uolumine illo diſſeruere, innumera. Nos iſta Romana grauitate, artiumq; liberalium appetentia, non ut medici, ſed ut iudices ſalutis humanæ diligenter diſtinguemus. De generibus ſingulis diſſerere immenſum & inexplicabile eſt, diſcordibus medicorum ſententijs. Surrentinum ueteres maxime probauere, ſequens ætas Albanum aut Falernum. Deinde alia alij, iniquiſsimo genere decreti, quod cuiq; gratiſsimum cæteris omnibus pronunciando. Quin ut conſtarent ſententiæ, quota portio tamen mortalium ijs generibus poſſet uti? Iam uero nec proceres uſquam ſynceris. Eò uenere mores, ut nomina modo cellarum ueneant, ſtatimq; in lacubus uindemiæ adulterentur. Ergo hercle, mirum diƈtu, innocentius iam eſt quodcunque & ignobilius. Hæc tamen facere conſtantiſsime uidentur ſententiæ uiƈtoriam, quorum mentionem fecimus, ſi quis hoc quoq; diſcrimen exigat. Falernum nec in nouitate, nec in nimia uetuſtate corpori ſalubre eſt. Media eius ætas à quintodecimo anno incipit. Hoc non rigido potu ſtomacho utile, non item in calido. Et in diutina tuſſi ſorbetur merum utiliter à ieiunis: Item in quartanis. Nullo æque uenæ excitantur. Aluum ſiſtit, corpus alit. Creditum eſt obſcuritatem uiſus facere: nec prodeſſe neruis, aut ueſicæ. Albana neruis utiliora. Stomacho minus quę ſunt dulcia, auſtera uel falerno utiliora. Concoƈtionem minus adiuuant, ſtomachum modice implent. At ſurrentina nullo modo, nec caput tentant, ſtomachi & inteſtinorum rheumatiſmos cohibent. Cæcuba iam non gignuntur. At quæ ſuperſunt Setina, cibos concoqui cogunt. Viriū plus Surrentino, auſteritatis Albano, uehementiæ minus Falerno. Ab his Statana non longo interuallo abfuerint. Aluo citæ Signinum maxime conducere indubitatum eſt. Reliqua in commune dicentur. Vino aluntur uires, ſanguis colosq; hominum. Hoc quoq; diſtat orbis medius, & mitior plaga à circumieƈtis: quantum illis feritas facit roboris, tantū nobis hic ſuccus. Laƈtis potus oſſa alit, frugum neruos, aquæ carnes. Ideo minus ruboris eſt in corporibus illis, & minus roboris, contraq; labores patientiæ.

Vino modico nerui iuuãtur,copiosiore læduntur,sic & oculi,Stomachus recreatur,appetentia ciborum inuitatur,tristitiæ cura hebetatur,urina & algor expellitur,somnus conciliatur.Præterea uomitionē sistit,collectiones extra lanis humidis impositis mitigat.Asclepiades utilitatem uini æquari uix deorum potentia posse pronunciauit. Vetus copiosiore aqua miscetur, magisq; urinam expellit:minus siti resistit. Dulce minus inebriat, sed stomacho innatat. Austerum facilius cōcoquitur. Leuissimum est quod celerrime inueteratur. Minus infestat neruos, quod uetustate dulcescit. Stomacho minus utile est pingue, nigrum, sed corpora magis alit. Tenue & austerum minus alit, magis stomachum nutrit. Celerius per urinam transit,tantoq; magis capita tentat: hoc & in omni alio succo semel dictum sit. Vinum si sit fumo inueteratum, insaluberrimum est. Mangones ista in apothecis excogitauere. Iam & patres familiâs ætatē ademere his,quæ per se cariē traxere. Quo certe uocabulo satis consilij dedere prisci,quoniã & in materijs cariem fumus erodit. At nos è diuerso fumi amaritudine uetustatem indui persuasum habemus. Quæ sunt admodum exalbida,hæc uetustate insalubria fiunt. Quo generosius uinum est, hoc magis uetustate crassescit, & in amaritudinem corpori minime utilem coit. Condire eo aliud minus annosum,insalubre est. Sua cuique uino saliua innocentissima,sua cuiq; ætas gratissima,hoc est,media. Corpus augere uolentibus,aut mollire aluum,cōducit inter cibos bibere. Contra minuentibus aluumq; cohibentibus,sitire in edendo,postea parum bibere. Vinum ieiunos bibere nouitio inuento,inutilissimū est. Curas uigoremq; animi impedit,ad procinctum tendentibus,somno accommodatum ac securitatibus. Iamq; dudum hoc fuit,quod Homerica illa Helena ante cibum ministrauit. Sic quoque in prouerbium cessit,sapientiam uino obumbrari. Vino debemus homines,quod soli animalium non sitientes bibimus. Aquæ potus interponere utilissimum. Itemq; iugi superbibere ebrietati,quam quidem frigidę potus extemplo discutit. Meracis potionibus per uiginti dies ante canis ortum,totidemq; postea,suadet Hesiodus uti. Merum quidem remedio est contra cicutas,coriandrum, aconita,uiscum, meconium, argentum uiuum, apes, uespas,crabrones, phalangia, serpentium scorpionumq; ictus, contraq; omnia quæ refrigerando nocent. Priuatim contra hæmorrhoidas,presteras,fungos. Item contra inflationes rosionesq; præcordiorum, & quorum stomachus in uomitiones effunditur: & si uenter aut interanea rheumatismum sentiant. Dysentericis,sudatoribus,in longa tussi,in epiphoris,meracum. At uero cardiacis,in mamma læua merum in spongia imponi prodest. Ad omnia autem maxime album inueterascens. Vtiliter etiam fouetur uino calido uirilitas iumentis,quo etiam infuso cornu lassitudinem auferri aiunt. Simias quadrupedesq; quibus digiti sunt,negant crescere assuetas meri potu. Nunc circa ægritudines sermo de uinis erit. Saluberrimum liberaliter genitis, Campaniæ quodcunq; tenuissimum: uulgo uero,quod quenq; maxime iuuerit ualidum. Vtilissimū omnibus sacco uiribus fractis. Meminerimus succū esse,qui feruendo uires è musto sibi fecerit. Misceri plura genera,omnibus inutile. Saluberrimum, cui nihil in musto additū est:meliusq;, si nec uasis pix affuit. Marmore enim & gypso aut calce condita, quis non etiam ualidus expauerit? In primis igitur uinum marina aqua factum,inutile est stomacho,neruis,uesicæ. Resina cōdita,frigidis stomachis utilia existimantur. Non expedire uomitoribus, sicut neq; mustum,neque sapa,neque passum. Nouitium resinatum nulli conducit. Capitis dolorem & uertigines facit,ab hoc dicta crapula est. Tussientibus & in rheumatismo nominata prosunt. Item cœliacis & dysentericis,mulierum mensibus. In hoc genere rubrum nigrumúe magis constringit,magisq; calefacit. Innocentius pice sola conditum. Sed & picem meminisse debemus,non aliud esse, quàm cōbustæ resinæ fluxum. Hoc genus uini excalefacit,cōcoquit, purgat: pectori,uentri utile. Item uuluarum dolori,si sine febre sint,ueteri rheumatismo, exulcerationi,ruptis,conuulsis,uomicis, neruorum infirmitati,inflationibus,tussi,anhelationibus,luxatis, in succida lana impositū. Ad omnia hæc utilius id quod sponte naturæ

suæ picem resipit, picatūq; appellatur. Heluennaco quoq; tamen nimio caput tentari conuenit. Quod ad febriū ualetudines attinet, certū est non dandum in febre, nisi ueteribus ægris, uinum: nec nisi declinante morbo. In acutis uero periculis, nullis nisi qui manifestas remissiones habeant, & has noctu potius. Dimidia enim pars periculi est, noctu, hoc est, spe somni bibentibus. Nec à partu abortúue, nec à libidine ægrotātibus, nec in capitis doloribus, nec quorū accessiones cum frigore extremitatum fiant, nec in febri tussientibus, nec in tremore neruorumq; doloribus uel fauciū, aut si uis morbi circa illa intelligatur, nec in duritia præcordiorū, uenarum uehementia, neq; in opisthotono, tetano, nec singultientibus, nec si cū febre dyspnœa sit. Minime uero oculis rigentibus, & genis stantibus, aut defectis grauibusq;: nec quorū conniuentiū perlucebunt oculi, neu palpebris nō cocuntibus, uel si dormientibus hoc idem eueniet: aut si cruore suffunduntur oculi, uel si lemæ in oculis erunt. Minime lingua fungosa, nec graui, & subinde imperfecta loquentibus: nec si urina difficile reddetur, neq; expauescentibus repente, nec spasticis, aut rursus torpentib. nec si per somnos genitura effundetur. Cardiacorū morbo unicam spem in uino esse, certum est. Sed id dandū quidam non nisi in accessione censent, alij nō nisi in remissione. Illi ut sudorem coerceāt: hi quia tutius putant, minuente se morbo, quā plurium sententiam esse uideo. Dari utiq; nō nisi in cibo debet, nec à somno, nec præcedēte alio potu, hoc est, utiq; sitienti, nec nisi in desperatione summa, & uiro facilius quàm fœminæ, seni q̄ iuueni, iuueni q̄ puero, hyeme q̄ æstate, assuetis potius q̄ expertibus. Modus dādi pro uehementia uini: item mixtura. Atq; uulgo satis putant unū uini cyathum duobus aquæ misceri. Si dissolutio sit stomachi, dandum: & si cibus non descendat. Inter uini genera quæ fingi docuimus, nec fieri iam arbitror, & superuacaneum eorum usum, cum ipsis rebus ex quibus fingūtur doceamus uti. Et aliâs modum excesserat medicorū in his ostentatio, ueluti è napis uinum utile esse ab armorū equitandiue lassitudine præcipientium, atq; ut reliqua omittamus, etiam è iunipero. Et quis satius censeat, absinthite uino utendum potius quā absinthio ipso? In reliquis omittatur & palmeū, capiti noxiū, uentriq; tantū molliendo, & sanguinem excreantibus non inutile. Fictitium non potest uideri, quod bion appellauimus, cum sit in eo sola pro arte festinatio. Prodest stomacho dissoluto, aut cibos non perficienti, prægnantibus, defectis, paralyticis, tremulis, uertigini, torminibus, ischiadicis. In pestilentia quoq; ac peregrinationibus, uim magnam auxiliandi habere dicitur. Vini etiam uitiū transit in remedia. Aceto summa uis est in refrigerando, nō tamen minor in discutiendo: ita fit, ut infusum terræ spumet. Dictū est sæpius, diceturq;, quotiens cum alijs prosit. Per se haustū fastidia discutit, singultus cohibet, sternutamēta olfactu. Vim in balineis æstus arcet, si cōtineatur ore. Quin & cū aqua bibit. Multorū stomacho utiliter gargarizatur. Cum eadē conualescentiū & à solis ardoribus. Oculis quoq; illo modo saluberrimum. Plurimū fotu medetur post uredines. Item lepris, furfuribus, ulceribus manantibus, canis morsibus, scorpionum ictibus, scolopendrarū, murisaranei: contraq; omnium aculeatorum uenena & pruritus. Item cōtra multipedæ morsum. Calidū in spongia appositū, adiecto sulphuris sextante sextarijs tribus aceti, aut hyssopi fasciculo, medetur sedis uitijs. In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omni alia, foris in spongia impositum, intus potum cyathis binis quàm acerrimū. Conglobatū utiq; sanguinem discutit. Contra lichenas & bibitur & imponitur. Sistit aluos, & rheumatismos interaneorū infusum. Item procidentia sedis uuluæq;. Tussim ueterē inhibet, & gutturis rheumatismos, orthopnœā, dentiū labefactionē. Vesicæ nocet, neruorūq; infirmitatibus. Nesciere medici quantū contra aspidas polleret. Nuper ab aspide calcata percussus utrē aceti ferens, quoties deposuisset sentiebat ictū, aliâs illæso similis. Intellectum ibi remedium est, potuq; succursum. Neq; altero os colluūt uenena exugētes. In totū domitrix uis hæc nō ciborū modo est, uerū & rerū plurimarū. Saxa rūpit infusum, quę nō ruperit ignis antecedēs. Cibos quidem & sapores non alius magis succus cōmendat aut excitat: in quo usu mitigatur to/

ſto pane aut uino, uel accenditur pipere ac laſere: utiq; ſale cõpeſcitur. Non eſt prætereun dum in eo exemplum ingens. Siquidẽ M. Agrippa ſupremis ſuis annis cõflictatus graui morbo pedum, cum dolorem eum perpeti nequiret, unius medicorum portentoſa ſcien- tia, ignorante diuo Auguſto, tanti putauit uſu pedum ſenſuq; omni carere, dummodo & dolore illo careret, demerſis in acetum calidum cruribus in acerrimo impetu morbi.

De aceto ſcillino, & oxymelle, & ſapa, & fece uini, aceti, & ſapæ. Cap. II

ACetum ſcillinũ inueteratũ magis probatur: prodeſt ſuper ea quæ diximus aceſcen- tibus cibis: guſtatum enim diſcutit pœnam eam. Et his qui ieiuni uomunt: callum enim faucium facit, ac ſtomachi: odorem oris tollit, gingiuas aſtringit, dentes firmat, colorem meliorem præſtat. Tarditatem quoque aurium gargarizatione purgat, & tranſi tum auditus aperit. Oculorum aciem obiter exacuit. Comitialibus, melancholicis, uertigi noſis, uuluarum ſtrangulationibus, percuſſis aut præcipitatis, & ob id ſanguine conglo- bato, neruis infirmis, renum uitijs perq; utile. Cauendum exulceratis. Oxymeli antiqui (ut Dieuches tradit) hoc modo temperabãt: mellis minas decem, aceti ueteris heminas quinq;, ſalis marini pondo, thymbræ quadrantem, aquæ marinæ ſextarios quinq; pariter coquebant, decies deferueſcente cortina, atq; ita diffundebãt inueterabantq;. Suſtulit to tum id Aſclepiades, coarguitq;. Nam etiam in febribus dabant. Profuiſſe tamen faten- tur contra ſerpentes quas ſepas uocant, & contra meconiũ, ac uiſcum, & anginas, calidum gargarizatũ, & auribus, & oris gutturiſq; deſiderijs, quæ nunc omnia oxalme contingũt: id ſale & aceto recente efficacius eſt. Vino cognata res ſapa eſt, muſto decocto donec ter- tia pars ſuperſit. Ex albo hoc melius. Vſus cõtra cantharidas, bupreſtin, pinorum erucas, quas pityocampas uocãt, ſalamandras, & contra mordentia uenenata. Secũdas partuſq; emortuos trahit cum bulbis potum. Fabianus autor eſt, uenenum eſſe ſi quis ieiunus à balineis id bibat. Conſequens horum eſt fex uini, ſui cuiuſq; generis. Ergo uini feci tanta uis eſt, ut deſcendentes in cupas enecet. Experimentum demiſſa præbet lucerna, quandiu extinguatur periculum denuncians. Illota miſcetur medicamentis. Cum iridis uero pari pondere, eruptionibus pituitæ illinitur. Et ſicca uel madida contra phalangia, & teſtium mammarumq; inflammationes, uel in quacunq; parte corporis. Item cum hordeacea fa rina, & thuris polline in uino decocta crematur, & ſiccatur. Experimentum eſt legitime co ctæ, ut refrigerata linguam tactu uideatur urere. Celerrime exanimatur loco non incluſo cõdita. Crematio ei multũ uiriũ adijcit. Vtiliſſima eſt ad cõpeſcendas lichenas furfureſq; cum fico decocta. Sic & lepris & ulceribus manantibus imponitur. Fungorũ naturæ con traria eſt pota, ſed magis cruda. Oculorũ medicamentis cocta & lota miſcetur. Medetur illita & teſtibus & genitalibus. In uino autẽ aduerſus ſtrangurias bibitur. Cũ expirauerit quoq;, lauãdis corporibus & ueſtibus utilis, tuncq; uſum acaciæ habet. Fex aceti pro ma- teria acrior ſit neceſſe eſt, multoq; magis exulceret. Reſiſtit ſuppurationum incrementis, ſtomachũ, interanea, uentrẽ, illita adiuuat. Siſtit earũ partiũ rheumatiſmos, & mulierum menſes. Panos diſcutit nondum exulceratos, & anginas. Sacros ignes cum cera. Mãmas lactis ſui impatientes eadem extinguit. Vngues ſcabros aufert. E ſerpentibus contra cera ſtas ualidiſſima cum polenta: Cum melanthio autem contra crocodili morſus, & canis. Et hæc cremata ampliat uires. Tunc addito lentiſcino oleo, illita una nocte ruffat capillum. Eadem ex aqua in linteo appoſita, uuluas purgat. Sapæ fece ambuſta ſanantur, melius addita lanugine harundinis. Eadẽ quoq; fece decocta potaq;, tuſſes ueteres. Decoquitur in patinis cum ſale & adipe ad tumorem quoq; maxillarum & ceruicum.

De oleis, & folijs oleæ, & flore, & cinere, & de oliua alba & nigra, & de amurca. Cap. III

OLearum proxima autoritas intelligitur. Folia earũ uehementiſſime aſtringunt, pur gant, ſiſtunt. Itaq; cõmanducata impoſita ulceribus medentur, & capitis doloribus illita cum oleo. Decoctum eorum cum melle his quæ medici uſſerint, gingiuarum inflam

mationibus, paronychijs, ſordidiſq; ulceribus excreſcentibus. Cum melle profluuiũ ſanguinis è neruoſis partibus cohibet. Succus eorum carbunculantibus circa oculos ulceribus, & puſtulis, procidentiq; pupillæ efficax, quapropter in collyria additur. Nam & ueteres lachrymationes ſanat, & genarum eroſiones. Exprimitur autem ſuccus tuſis, affuſo uino & aqua cœleſti, ſiccatuſq; in paſtillos digeritur. Siſtit menſes in lana admotus uuluæ. Vtilis & ſaniem emanantibus. Item condylomatis, ignibus ſacris, quæq; ſerpunt ulcera, epinyctidi. Eoſdem & flos earum habet effectus. Vruntur & cauliculi floreſcentes, ut ſpodij uicem cinis præſtet, uinoq; infuſo iterum uritur. Suppurationes & panos illinunt cinere eo, uel folijs tuſis cum melle, oculos uero cum polenta. Succus fruticis recentis accenſi diſtillans, ſanat lichenas, furfures, manantia ulcera. Nam lachryma quæ ex arbore ipſa diſtillat, Æthiopicæ maxime oleæ, mirari ſatis non eſt repertos qui dentium dolores illinendos cenſerent, uenenum eſſe prędicantes, atq; etiam in oleaſtro quærendam. E radice oleæ quamtenerrime cortex deraſus, in melle crebro guſtatu medetur ſanguinẽ reijcientibus, & ſuppurata extuſsientibus. Ipſius oleæ cinis cum axungia tumores ſanat, extrahitq; fiſtulis uitia, & ipſas ſanat. Oliuæ albæ ſtomacho utiliores, uentri minus. Præclarum habent antequã condiantur uſum, recentes per ſe cibi modo deuoratæ. Medentur enim arenoſæ urinæ, item dentibus, aut attritis, aut conuulſis. Nigra oliua ſtomacho inutilior, uentri facilior, capiti & oculis non conuenit. Vtraque ambuſtis prodeſt trita & illita. Sed nigra commanducatur, & protinus ex ore impoſita, puſtulas gigni prohibet. Colymbades ſordida ulcera purgant, inutiles difficultatibus urinæ. De amurca poteramus uideri ſatis dixiſſe, Catonem ſecuti, ſed reddenda medicinæ quoque eſt. Gingiuis & oris ulceribus, dentium ſtabilitati efficaciſsime ſubuenit. Item ignibus ſacris infuſa, & his quæ ſerpunt. Pernionibus nigræ oliuæ amurca utilior: Item infantibus fouendis. Albæ uero mulierum uuluæ in lana admouetur. Multo autem omnis amurca decocta efficacior. Coquitur in cupreo uaſe ad craſsitudinem mellis. Vſus eius cum aceto, aut uino uetere, aut mulſo, ut quæque cauſa exigat in curatione oris, dentium, aurium, ulcerum manantium, genitalium, rhagadum. Vulneribus in linteolis imponitur, luxatis in lana: ingens hic uſus, utique inueterato medicamento. Tale enim fiſtulas ſanat. Infunditur ſedis, genitalium, uuluæ exulcerationi. Illinitur uero podagris incipientibus. Item articularibus morbis. Si uero cum omphacio recoquatur ad mellis craſſitudinem, caſuros dentes extrahit. Item iumẽtorũ ſcabiem, cum decocto lupino & chamæleonte herba, mire ſanat. Cruda amurca podagris foueri utiliſſimum.

De folijs oleaſtri, & œnãthino oleo, & cicino, & amygdalino, & laurino, & myrteo, chamæmyrſino, & cupreſsino, & citreo, & caryno. Cap. IIII

OLeaſtri foliorum eadem natura. Spodiumq; è cauliculis uehementius inhibet rheumatiſmos. Sedat & inflammationes oculorum, purgat ulcera, alienata explet, excreſcentia leniter erodit, ſiccat, & ad cicatricem perducit: cætera ut in oleis. Peculiare autem quod folia decoquuntur ex melle, danturq; cochlearibus contra ſanguinis excreationes. Oleum tamen acrius atque efficacius: & os quoq; colluitur illo ad dentium infirmitatem. Imponuntur folia & paronychijs, & carbunculis, & contra omnem collectionem cum uino: ijs uero quæ purganda ſunt, cũ melle. Miſcentur oculorũ medicamentis, & decoctum foliorum, & ſuccus oleaſtri. Vtiliter etiam auribus inſtillatur cum melle, uel ſi pus effluat. Flore oleaſtri condylomata illinuntur & epinyctides. Item cum farina hordeacea uenter, in rheumatiſmo cum oleo capitis dolores. Cutem in capite ab oſsibus recedentem cauliculi decocti, & cum melle impoſiti comprimunt. Ex oleaſtro maturi in cibo ſumpti ſiſtunt aluum. Toſti autem & cum melle triti, nomas repurgant, carbunculos rumpunt.

Olei naturam cauſaſq; abunde diximus. Ad medicinam ex olei generibus hæc pertinent. Vtiliſſimum eſt omphacinum, proxime uiride. Præterea quàm maxime recens, niſi cum uetuſtiſſimum quæritur, tenue, odoratum, quodq; non mordeat, è diuerſo quàm in

cibos

cibos eligitur. Omphacinum prodest gingiuis. Si contineatur in ore, colorem dentium custodit magis quàm aliud: sudores cohibet. Oenanthino idem est effectus qui rosaceo. Omni autem oleo mollitur corpus, uigorem & robur accipit. Stomacho contrarium. Auget ulcerum incrementa. Fauces exasperat, & uenena omnia hebetat, præcipue psimmythij & gypsi in aqua mulsa, aut ficorũ siccarũ decocto potum, contra meconium ex aqua, contra cantharidas, buprestin, salamandras, pityocampas per se potum, redditumq́ uomitionibus, contra omnia supradicta laudatissimum. Et lassitudinum perfrictionumq́ refectio est: tormina calidum potum cyathis sex, magisq́ ruta simul decocta pellit. Item uentris animalia. Soluit aluum heminæ mensura, cum uino & calida aqua potum, aut ptisanæ succo. Vulnerarijs emplastris utile. Faciem purgat. Bubus infusum per nares donec ructent, inflationem sedat. Vetus autẽ magis excalfacit corpora, magisq́ discutit sudores. Duritias magis diffundit. Lethargicis magis auxiliare, & inclinato morbo. Oculorum claritati cõfert aliquid, cum pari portione mellis acapni. Capitis doloribus remedium est. Item ardoribus in febri cum aqua: & si uetusti non sit occasio, decoquitur, ut uetustatem repræsentet. Oleum cycinum bibitur ad purgationes uentris cum pari caldæ mensura. Priuatim dicitur purgare pręcordia. Prodest & articulorum morbis, duritijs omnibus, uuluis, auribus, ambustis. Cum cinere uero muricum, sedis inflammationibus, item psoræ. Colorem cutis commendat, capillumq́ fertili natura euocat. Semen ex quo fit, nulla animans attingit. Ellychnia ex uua fiunt, claritatis præcipuæ. Ex oleo lumen obscurum propter nimiam pinguitudinem. Folia igni sacro illiniuntur ex aceto. Per se autem recentia mammis & epiphoris. Eadem decocta in uino inflammationibus cum polenta & croco: per se autem triduo imposita faciem purgant. Oleum amygdalinum purgat, mollit corpora, cutem erugat, nitorem cõmendat, uaros cum melle tollit è facie. Prodest & auribus, cum rosaceo & melle & mali punici germine decoctum, uermiculosq́ in his necat, & grauitatem auditus discutit, sonos incertos & tinnitus, obiter capitis dolores & oculorum. Medetur furunculis, & à sole ustis cũ cera. Vlcera manantia & furfures cum uino expurgat, condylomata cum meliloto. Per se uero capiti illitum, somnum allicit. Oleum laurinum utilius quo recentius, quoque uiridius colore. Vis eius excalfactoria, & ideo paralyticis, spasticis, ischiadicis, sugillatis, capitis doloribus, inueteratis distillationibus, auribus, in calyce punici calfactũ illinitur. Similis & myrtei olei ratio, astringit, indurat, medetur gingiuis, dentiũ dolori, dysenteriæ, uuluæ exulceratæ, uesicis, ulceribus uetustis uel manantibus, cum squama æris & cera. Item eruptionibus, ambustionibus. Attrita sanat & furfures, rhagadas, condylomata, articulos luxatos, odorem grauem corporis. Aduersatur cantharidi, buprestì, alijsq́ malis medicamentis, quæ exulcerando nocẽt. Chamæmyrsinæ siue oxymyrsinæ eadem natura. Cupressinum oleum eosdem effectus habet quos myrteum. Item citreum. E nuce uero iuglande quod carynum appellauimus, alopecijs utile est, & tarditati aurium infusum. Item capitis doloribus illitum. Cæterum iners & graue sapore. Enimuero si quid in nucleo putridi fuerit, totus modus deperit. Ex gnidio grano factum, eandem uim habet quam cycinũ. Ex lentisco factum, utilissimum acopo est. Idemq́ proficeret æque ut rosaceum, ni durius paulò intelligeretur. Vtuntur eo & contra nimios sudores, papulasq́ sudorum. Scabiem iumentorum efficacissime sanat. Balaninum oleum repurgat uaros, furunculos, lentigines, gingiuas. Cypros qualis esset, & quemadmodũ ex ea fieret oleum, docuimus. Natura eius excalfacit, mollit neruos. Folia stomacho illinuntur, & uuluæ concitatæ succus quoq́ eorum apponitur. Folia recentia cõmanducata, ulceribus in capite manantibus, item oris medentur, & collectionibus, condylomatis. Decoctũ foliorum ambustis & luxatis prodest. Ipsa ruffant capillum tusa, adiecto struthei mali succo. Flos capitis dolores sedat cũ aceto illitus. Idem cõbustus in cruda olla nomas sanat, & putrescentia ulcera per se, uel cum melle. Odor floris olet, qui somnum facit. Astringit gleucinum, & refrigerat, eadẽ ratione qua & œnanthinum.

Balſaminum longe precioſiſsimum omnium,ut in unguentis diximus, contra omnes ſerpentes efficax. Oculorum claritati plurimũ cõfert,caliginem diſcutit.Item dyſpnœas, collectiones omnes duritiasq; lenit.Sanguinem denſari prohibet,ulcera purgat:auribus, capitis doloribus, tremulis, ſpaſticis,ruptis perquam utile. Aduerſatur aconito ex lacte, potum.Febres cum horrore uenientes perunctis leuiores facit. Vtendum tamen modice, quoniam adurit, augetq; uitia non ſeruato temperamento. Malobathri quoq; naturam & genera expoſuimus. Vrinam ciet. Oculorum epiphoris uino expreſſum,utiliſsime imponitur:Item frontibus dormire uolentibus:Efficacius ſi & nares illinantur:aut ſi ex aqua bibatur. Oris & halitus ſuauitatem cõmendat, linguæ ſubditum folium,ſicut & ueſtium odorem interpoſitum. Hyoſcyaminum emolliendo utilius, neruis inutile.Potum quidem cerebri motus facit. Therminum è lupinis emollit, proximum roſaceo effectum habens. Narciſſinum dictum eſt cum ſuo flore. Raphaninum phthiriaſes longa ualetudine contractas tollit,ſcabritiasq; cutis in facie emendat.Seſaminum aurium dolores ſanat,& ulcera quæ ſerpunt, & quæ cacoethe uocant. Lirinon quod & phaſelinũ & Syrium uocauimus,renibus utiliſſimum eſt,ſudoribusq; euocandis, uuluæ molliendæ,concoquendoq; intus. Seleucicum neruis utile eſſe diximus, ſicut herbaceum quoq;, quod Enguini circa Flaminiam uiam uendunt. Elæomeli, quod in Syria ex ipſis oleis manare diximus,ſapore melleo non ſine nauſea,aluum emollit: bilem præcipue detrahit,duobus cyathis in hemina aquæ datis:qui bibere torpeſcunt, excitanturq; crebro. Potores certaturi præſumunt ex eo cyathum unum. Piſſino oleo uſus eſt paſsim ad quadrupedum ſcabiem. Eſt à uitibus oleisq; proxima nobilitas palmis: Inebriant recentes,capitis dolorem afferunt minus ſiccæ, nec quantũ uidetur utiles ſtomacho,tuſſim exaſperant,corpus augent. Succum decoctarum antiqui pro hydromelite dabãt ægris ad uires recreandas, ſitim ſedandam, in quem uſum præferebãt Thebaicas.Sanguinem quoq; excreantibus utiles,in cibo maxime. Illinitur caryotæ ſtomacho,ueſicæ,uentri,inteſtinis.Cũ cotoneis, & cera,& croco ſugillata emendant. Nuclei palmarum cremati in fictili nouo,cinere loto ſpodij uicem efficiunt,miſcenturq; collyrijs,& calliblephara faciunt addito nardo.

De myrobalano palma, & de palma elate. Cap. V

PAlma quæ fert myrobalanum,probatiſsima in Ægypto,oſſa non habet reliquarum modo in balanis. Aluum & menſes ſiſtit in uino auſtero,& uulnera conglutinat.Palma, ſiue elate, ſiue ſpathe, medicinæ confert germina, folia,corticem. Folia imponuntur præcordijs,ſtomacho,iocineri,ulceribus quæ ſerpunt cicatrici repugnãtia.Pſoras cortex eius tener cum reſina & cera ſanat diebus XX. Decoquitur & ad teſtium uitia. Capillum denigrat ſuffitu,partus extrahit. Datur bibendus renũ uitijs & ueſicæ, & præcordiorum, & capiti & neruis inimicus. Vuluæ ac uentris fluxionem ſiſtit decoctũ eius,Item cinis ad tormina potus in uino albo,in uuluarum uitijs efficaciſſimus.

Medicinæ ex ſingulorum generum flore,folijs,fructu,ramis,cortice,ligno, ſucco, radice, cinere. Cap. VI

PRoximæ uarietates generum medicinarumq;,quæ mala habent.Ex his uerna,acerba,ſtomacho inutilia ſunt:aluum,ueſicã circumagunt:neruos lædũt.Cocta meliora. Cotonea cocta ſuauiora. Cruda tamen duntaxat matura,proſunt ſanguinẽ excreantib. ac dyſentericis,cholericis,cœliacis.Non idem poſſunt decocta,quoniã amittunt conſtringentem illam uim ſucci. Imponũtur & pectori in febris ardoribus: & tamen decoquũtur in aqua cœleſti, ad eadem quæ ſupra ſcripta ſunt.Ad ſtomachi autẽ dolores cruda decoctáue cerati modo imponuntur. Lanugo eorũ carbunculos ſanat,cocta in uino, & illita cum cera.Alopecijs capillum reddunt. Quæ ex his cruda in melle condiuntur,aluum mouent. Mellis autem ſuauitati multum adijciunt, ſtomachóque id utilius faciunt. Quæ uero in melle condiuntur cocta, quidam ad ſtomachi uitia trita cum roſæ folijs decoctis dant pro cibo.Succus crudorũ lienibus, orthophnoicis,hydropicis prodeſt:Item mammis

mis,condylomatis,uaricibus.Flos & uiridis & ſiccus inflammationibus oculorum,excreationibus ſanguinis,menſibus mulierũ. Fit & ſuccus ex his mitis, cum uino dulci tuſis,utilis & cœliacis & iocineri.Decocto quoque eorum fouentur, ſi procidant uuluæ & interanea. Fit & oleum ex his, quod melinum uocauimus,quoties non fuerint in humidis nata. Ideo utiliſsima quæ ex Sicilia ueniunt. Minus utilia ſtruthia,quamuis cognata.Radix eorum circumſcripta terra manu ſiniſtra capitur,ita ut qui facit dicat quæ capiat,& cuius cauſa:ſic adalligata ſtrumis medetur.Melimela & reliqua dulcia,ſtomachum & uentrem ſoluunt,ſiticuloſa, æſtuoſa,ſed neruos non lædunt.Orbiculata ſiſtunt aluum & uomitiones, urinas cient. Syluestria mala ſimilia ſunt uernis acerbis, aluumq; ſiſtunt. Sanè in hunc uſum immatura opus ſunt. Citrea contra uenenum in uino bibuntur, uel ipſa uel ſemen.Faciũt oris ſuauitatem,decocto eorum colluto, aut ſucco expreſſo. Horum ſemen edendum præcipiunt in malacia prægnantibus: ipſa uero cõtra infirmitatem ſtomachi, ſed non niſi ex aceto facillime manduntur. Punici mali nouem genera nunc iterare ſuperuacuum. Ex his dulcia, quæ apyrina alio nomine appellauimus, ſtomacho inutilia habentur,inflationes pariunt,dentes gingiuasq; lædunt.Quæ uero ab his ſapore proxima uinoſa diximus, paruum nucleum habentia, utiliora paulo intelliguntur. Aluum ſiſtunt & ſtomacho proſunt, duntaxat pauca, citráque ſatietatem. Sed hæc minime danda:quanquam omnino nulla in febri,nec carne acinorum utili nec ſucco.Cauentur æque uomitionibus, ac bilem reijcientibus. Vuam in his,ac ne muſtum quidem, ſed protinus uinum aperuit natura. Vtrunq; uero aſperiore cortice.Hic ex acerbis in magno uſu. Vulgus coria maxime perficere illo nouit, ob id malicorium appellant medici. Vrinam cieri eodem monſtrant: mixtáque galla in aceto decocto, mobiles dentes ſtabilire.Expetitur grauidarum malaciæ, quoniam guſtatu moueat infantem. Diuiditur malum, cœleſtiq; aqua madeſcit ternis ferè diebus. Hæc bibitur frigida cœliacis, & ſanguinem excreantibus. Ex acerbo fit medicamentum, quod ſtomatice uocatur, utiliſsimum oris uitijs, narium, aurium,oculorum caligini:pterygijs, genitalibus,& his quas nomas uocant,& quæ in ulceribus excreſcunt.Contra leporem marinum hoc modo,Acinis detracto cortice tuſis,ſuccoq; decocto ad tertias, cum croci,& aluminis ſciſsi, myrrhæ,mellis Attici ſelibris. Alij & hoc modo faciunt. Punica acida multa tunduntur, ſuccus in cacabo nouo coquitur mellis craſsitudine, ad uirilitatis & ſedis uitia,& omnia quæ lycio curantur,aures purulentas,epiphoras incipientes, rubras maculas.In manibus rami punicorum ſerpentes fugant. Cortice punici ex uino decocti & impoſiti,perniones ſanantur.Contuſum malum ex tribus heminis uini, decoctum ad heminam, tormina & tineas pellit. Punicum in olla noua, operculo indito, in furno toſtum & contritum, potumq; in uino, ſiſtit aluum diſcutit tormina. Primus pomi huius partus florere incipientis, cytinus uocatur Græcis, miræ obſeruationis multorum experimento. Si quis unum ex his, ſolutus uinculo omni cinctus & calceatus,atque etiam annuli, decerpſerit duobus digitis,pollice & quarto ſiniſtræ manus,atq; ita luſtratis leui tactu oculis,mox in os additũ deuorauerit ne dente contingat, affirmatur nullam oculorum imbecillitatem paſſurum eo anno.Iidem cytini ſiccati tritiq;,carnes excreſcentes cohibent: gingiuis & dentibus medentur:uel ſi mobiles ſint decocto ſucco. Ipſa corpuſcula trita, ulceribus quæ ſerpunt putreſcentúe illinuntur. Item oculorum inflammationi inteſtinorumq;: & ferè ad omnia quæ cortices malorum, Aduerſantur ſcorpionibus. Non eſt ſatis mirari curam diligentiamq; priſcorum, qui omnia ſcrutati, nihil intentatum reliquere. In hoc ipſo cytino floſculi ſunt, antequam ſcilicet malum ipſum prodat erumpentes, quos balauſtium uocari diximus. Hos quoq; ergo experti inuenerunt ſcorpionibus aduerſari. Siſtunt potu menſes fœminarum, ſanant oris ulcera, tonſillas, uuam, ſanguinis excreationes, uentris & ſtomachi ſolutiones, genitalia,ulcera quacunq; in parte manantia. Siccauere etiam,ut ſic quoq; experirentur, inueneruntq; tuſorum farina dyſentericos à morte reuocari, aluum ſiſti. Quin & nu-

cleos

cleos ipſos acinorum experiri non piguit. Toſti tuſiꝙ ſtomachum iuuant, cibo aut potione inſperſi. Bibuntur ex aqua cœleſti, ad ſiſtendum aluum. Radix decocta ſuccū emittit, qui tineas necat, uictoriati pondere. Eadem diſcocta in aqua, quas lycium præſtat utilitates. Eſt et ſylueſtre punicum, à ſimilitudine appellatum. Eius radices rubro cortice denarij pondere ex uino potæ ſomnos faciunt. Semine poto, aqua quæ ſubierit cutem ſiccatur. Mali punici corticis fumo culices fugantur.

De piris & eorum obſeruationibus, & de ficorum obſeruatione, & caprifico, & erineo, & aliorum generibus medicinæ. Cap. VII

PIrorum omnium cibus etiam ualentibus oneroſus, ægris quoꝙ uini modo negatur. Decocta eadem mire ſalubria & grata, præcipue cruſtumina. Quæcunꝙ uero cum melle decocta, ſtomachū adiuuāt. Fiunt cataplaſmata è piris, ad diſcutienda corporum uitia: & decocto eorum ad duritias utūtur. Ipſa aduerſantur boletis atꝙ fungis, pelluntꝙ pondere & pugnāte ſucco. Pirū ſylueſtre tardiſſime matureſcit. Cōciditur, ſuſpenſumꝙ ſiccatur ad ſiſtendum aluum, quod & decoctū eius potum præſtat. Decoquuntur & folia cum pomo ad eoſdem uſus. Pirorum ligni cinis, contra fungos etiamnum efficacius proficit. Mala piraꝙ portatu iumentis mire grauia ſunt uel pauca. Remedio aiunt eſſe, ſi prius edenda dentur aliqua, aut utiꝙ oſtendantur. Fici ſuccus lacteus, aceti naturam habet. Itaꝙ coaguli modo lac contrahit. Excipitur ante maturitatem pomi, & in umbra ſiccatur ad aperienda ulcera, cienda menſtrua, appoſito cum luteo oui, aut potu cum amylo. Podagris illinitur cum farina fœnigræci & aceto. Pilos quoque detrahit, palpebrarumꝙ ſcabiem emendat. Item lichenas & pſoras. Aluū ſoluit. Lactis ficulni natura aduerſatur crabronum, ueſparumꝙ, & ſimilium uenenis, priuatim ſcorpionum. Idem cum axungia uerrucas tollit. Folia & quæ non maturuere fici ſtrumis illinuntur, omnibusꝙ quæ emollienda ſunt diſcutiendáue. Præſtant hæc & per ſe folia. Et alij uſus eorum tanquam in fricando lichene & alopecijs & quæcunque exulcerari opus ſit. Et aduerſus canis morſus, ramorum teneri cauliculi cuti imponuntur. Iidem cum melle ulceribus quæ ceria uocantur, illinuntur. Extrahunt infracta oſſa cum papaueris ſylueſtris folijs. Canū rabioſorū morſus, folio trito ex aceto reſtringunt. E nigra ficu candidi cauliculi illinuntur furunculis, muris aranei morſibus cum cera. Cinis earum è folijs gangrenis, conſumendisꝙ quæ excreſcunt. Fici maturæ urinam cient, aluum ſoluunt, ſudorem mouent, papulasꝙ. Ob id autumno inſalubres, quoniam ſudantia huius cibi opera corpora perfrigeſcunt. Nec ſtomacho utiles, ſed ad breue tempus, & uoci contrariæ intelliguntur. Nouiſſimæ ſalubriores quàm primæ, medicatæ uero nunquam. Iuuenum uires augent: ſenibus meliorem ualetudinem faciunt, minusque rugarum. Sitim ſedant, calorem refrigerant. Ob id non negandæ in febribus conſtrictis, quas ſtegnas uocāt. Siccæ fici ſtomachum lædunt: gutturi & faucibus magnifice utiles. Natura his excalfaciendi. Sitim adferunt. Aluum molliunt, rheumatiſmis eius & ſtomacho contrariæ. Veſicæ ſemper utiles, & anhelatoribus, ac ſuſpirioſis, Item iocinerum, renum, lienum uitijs. Corpus & uires adiuuant, ob id antè athletæ hoc cibo paſcebātur. Pythagoras exercitator, primus ad carnes eos tranſtulit. Recolligentibus ſe à longa ualetudine utiliſſimæ. Item comitialibus & hydropicis omnibusꝙ quæ maturanda aut diſcutienda ſunt, imponuntur. Efficacius calce aut nitro admixto. Coctæ cum hyſſopo pectus purgant, pituitam, tuſſim ueterem. Cum uino autem ad ſedem, & tumorem maxillarū, & furunculos, panos, parotidas decoctæ illinuntur. Vtile & decocto earū fouere fœminas. Decoctæ quoꝙ eædem cum fœnogræco utiles ſunt pleuriticis, & peripneumonicis. Cum ruta coctæ torminibus proſunt. Tibiarum ulceribus cum æris flore. Pterygijs cum punico malo. Ambuſtis, pernionibus cū cera. Hydropicis coctæ in uino, & cum abſinthio & farina hordeacea, nitro addito. Aluum ſiſtunt manducatæ. Scorpionum ictibus cum ſale tritæ illinūtur. Carbunculos extrahunt in uino coctæ & impoſitæ. Carcinomati, ſi ſine ulcere eſt, quam pinguiſſimam ficum imponi, pene ſingulare

gulare remedium est: item phagedænæ. Cinis nõ ex alia arbore aciem purgat acrior, conglutinat, replet, astringit. Bibitur & ad discutiendum sanguinem concretum. Item percussis, præcipitatis, conuulsis, ruptis, cyathis singulis aquę & olei. Datur tetanicis & spasticis. Item potus uel infusus cœliacis, dysentericis. Et si quis eo cum oleo perungatur, excalfacit. Item cum cera & rosaceo subactus, ambustis cicatricem tenuissimam obducit. Lusciosos ex oleo illitus emendat, dentiumq; uitia, crebro fricatu. Produnt etiam, si quis inclinata arbore, supino ore aliquem nodum eius morsu abstulerit nullo uidente, atque in aluta illigatum licio è collo suspenderit, strumas & parotidas discuti. Cortex tritus cum oleo, uentris ulcera sanat. Crudæ grossi uerrucas & thymos nitro farinaq; additis tollũt. Spodij uicem exhibet fruticum à radice exeuntium cinis. Bis tostus adiecto psimmythio digeritur in pastillos, ad ulcera oculorum & scabritiam. Caprificus etiamnum multo efficacior fico. Lactis minus habet: surculo quoq; eius lac coagulatur in caseum. Exceptum id coactumq; in duritiam, suauitatem carnibus affert. Fricatur diluto ex aceto. Miscetur exulceratorijs medicamentis. Aluum soluit, uuluã cum amylo aperit. Pota menses ciet cum luteo oui. Podagris cum farina fœnigræci illinitur. Lepras, psoras, lichenas, lentigines expurgat. Item uenenatorũ ictus, & canis morsus: Dentium quoq; dolori hic succus appositus in lana prodest, aut in cauis eorum additus. Cauliculi & folia, admixto eruo, contra marinorum uenena prosunt. Adijciunt & uinum. Bubulas carnes additi caules magno ligni compendio percoquunt. Grosi illitæ strumas, & omnium collectionem emolliunt & discutiunt, Aliquatenus & folia. Quæ mollissima sunt ex his, cũ aceto ulcera manantia & epinyctidas & furfures sanant. Cum melle item & folijs, ceria sanant, & canis morsus. Recentes cum uino, phagedænas. Cũ papaueris folijs ossa extrahũt. Grossi caprifici inflammationes discutiunt suffitu. Resistũt & sanguini taurino poto, & psimmythio, & lacti coagulato potæ. Item aqua decoctæ atque illitæ parotidas sanant. Cauliculi aut grosi eius quamminutissimæ, ad scorpionum ictus è uino bibuntur. Lac quoque instillatur plagæ & folia imponuntur. Item aduersus murem araneum. Cauliculorum cinis uuam faucium sedat. Arboris ipsius cinis ex melle, rhagadia. Radix deferuefacta in uino, dentium dolores. Hyberna caprificus in aceto cocta & trita, impetigines tollit. Illinuntur ramenta rami sine cortice quam minutissima ad scobis modum. Caprifico quoq; medicinę unius miraculum additur, Corticem eius impubescentẽ puer impubis si defracto ramo detrahat dentibus, medullam ipsam adalligatam ante solis ortum, prohibere strumas. Caprificus tauros quamlibet feroces, collo eorum circũdata, in tantum mirabili natura compescit, ut immobiles præstet. Herba quoque quam Græci erineon uocant, reddenda in hoc loco propter gentilitatem. Palmum alta est, cauliculis quinis ferè, ocimi similitudine, flos candidus, semen nigrum, paruum: tritum cum melle Attico, oculorum epiphoris medetur: utcunque autem decerpta manat lacte multo & dulci herba, perquam utilis aurium dolori, nitri exiguo addito. Folia resistunt uenenis. Pruni folia decocta tonsillis, gingiuis, uuæ, prosunt in uino decocta, & subinde ore colluto. Ipsa pruna aluum molliunt, stomacho uero utilissima, sed breui momento. Vtiliora persica, succusq; eorum, etiamnum in uino aut in aceto expressus. Nec est alius eis pomis innocentior cibus. Nusquam minus odoris, succi plus, qui tamen sitim stimulet. Folia eius trita illita, hæmorrhagiam sistunt. Nuclei persicorum in aceto & oleo, capitis doloribus illinuntur. Syluestrium quidem prunorum baccæ, uel è radice cortex, in uino austero si decoquãtur, ita ut triens ex hemina supersit, aluum & tormina sistunt. Satis est singulos cyathos decocti sumi. Et in ijs & satiuis prunis est limus arborum, quem Græci lichena appellant, rhagadijs & condylomatis mire utilis. Mora in Ægypto & Cypro sui generis, ut diximus, largo succo abundant, summo cortice desquamato: altiore plaga, siccantur, mirabili natura. Succus aduersatur uenenis serpentium, prodest dysentericis, discutit panos omnesque collectiones: uulnera conglutinat, capitis dolores sedat, item aurium: spleneticis bibitur.

Illinitur & contra perfrictiones. Celerrime teredinem sentit. Nec apud nos succo usus minor. Aduersatur aconito & araneis, in uino potus. Aluum soluit, pituitasq; ac tineas & similia uentris animalia extrahit: Hoc idem præstat & cortex tritus. Folia tingunt capillum cum fici nigræ & uitis corticibus simul coctis in aqua cœlesti. Pomi ipsius succus aluum soluit protinus. Ipsa poma ad præsens stomacho utilia, refrigerant, sitim faciunt: Si non superueniat alius cibus, intumescunt. Ex immaturis succus sistit aluum: ueluti animalis alicuius, in hac arbore obseruandis miraculis, quæ in natura eius diximus. Fit ex pomo panchrestos stomatice, eadem arteriace appellata, hoc modo. Sextarij tres succi è pomo, leui uapore ad crassitudinem mellis rediguntur. Post additur omphacij aridi pondus x duorum, aut myrrhæ x unius, croci x unius. Hæc simul trita miscentur decocto. Neque est aliud oris, arteriæ, uuæ, stomachi, iucundius remedium. Fit & alio modo. Succi sextarij duo, mellis Attici sextarius, decoquuntur ut supra diximus. Mira sunt præterea quę produntur. Mori germinatione prius quàm in folia exeant, sinistra decerpi iubentur futura poma, ricinos Græci uocant. Hi terram si non attigere, sanguinem sistunt adalligati, siue ex uulnere fluat, siue ore, siue naribus, siue hæmorrhoidis: ad hoc seruātur repositi. Idem præstare & ramus dicitur, luna plena defractus, incipiens fructum habere. Si terram non attigerit, priuatim mulieribus adalligatus lacerto contra abundantiam mensium. Hoc & quocunq; tempore ab ipsis decerptum ita ut terrā non attingat, adalligatūq; existimant præstare. Folia mori trita, aut arida decocta serpentium ictibus imponuntur. Ad idemq; potu proficitur. Scorpionibus aduersatur è radice corticis succus ex uino aut posca potus. Reddenda est & antiquorum compositio. Succum expressum pomi maturi immaturiq; mixtū, coquebāt in uase ęreo ad mellis crassitudinem. Aliqui myrrha adiecta & cupresso præduratum uas sole torrebant, permiscentes spatha ter die. Hæc erat stomatice, quæ & uulnera ad cicatricē perducebat. Alia ratio: succū siccato exprimebāt pomo, multū sapori obsoniorum conferente. In medicina uero contra nomas & pectoris pituitas, & ubicunq; opus esset astringi uiscera. Dentes quoq; colluebant eo. Tertiū genus succi folijs & radice decoctis ad ambusta ex oleo illinenda. Imponūtur & per se folia. Radix per messes incisa succum dat aptissimū dētium dolori, collectionibusq;, & suppurationibus. Aluū purgat. Folia mori in urina madefacta pilum corijs detrahūt. Cerasa aluū molliunt, stomacho inutilia. Eadem siccata aluum sistunt, urinam cient. Inuenio apud autores, si quis matutino roscida cum suis nucleis deuoret, in tantum leuari aluum, ut pedes morbo liberentur.

Mespila, exceptis setanijs, quæ malo propiorem uim habent, reliqua astringūt stomachum, sistuntq; aluum. Item sorba sicca, nam recentia stomacho & aluo citæ prosunt.

De pineis & amygdalis, & nuce auellana, & de nuce iuglande, & de pistacijs & castaneis, siliquis, cornu, & unedone, & lauro. Cap. VIII

NVces pineæ, quæ resinam habent, cōtusæ leuiter, additis in singulis sextarijs aquæ ad dimidium decoctæ, sanguinis excreationi medentur, ita ut cyathi bini bibantur ex eo. Corticis è pino in uino decoctum cōtra tormina datur. Nuclei nucis pineæ sitim sedant & acrimoniam stomachi rosionesq;, & contrarios humores consistentes ibi, & infirmitatem uirium roborant, renibus & uesicæ utiles. Fauces uidentur exasperare & tussim. Bilem pellunt poti ex aqua, aut uino aut passo, aut balanorum decocto. Miscetur his contra uehementiores stomachi rosiones cucumeris semen & succus portulacæ. Item ad uesicæ ulcera & renum, quoniam & urinam cient. Amygdalæ amaræ radicum decoctum cutem in facie corrigit, coloremq; hilariorem facit. Nuces ipsæ somnum faciūt & auiditatem. Vrinam & menses cient. Capitis dolori illinūtur, maximeq; in febri: si ab ebrietate, ex aceto & rosaceo & aquæ sextario. Et sanguinem sistunt. Cum amylo & menta lethargicis comitialibusq; prosunt. Capite peruncto epinyctidas sanant, è uino ueteri ulcera putrescentia: Canum morsus cum melle. Et furfures ex facie antè fotu præparata. Item iocineris & renum dolores ex aqua potæ: & sæpe ex ecligmate cum resina terebinthina.

Cal-

Calculosis & difficili urinæ in passo, & ad purgandam cutem in aqua mulsa tritæ sunt efficaces. Prosunt ecligmate iocineri, tussi & colo cũ elelisphaco modice addito. In melle sumitur nucis auellanæ magnitudo. Aiunt quinis ferè præsumptis ebrietatem non sentire potores: Vulpesq; si ederint eas, nec cõtingat è uicino aquam lambere, mori. Minus ualent in remedijs dulces, & hæ tamen purgant, & urinam cient. Recentes stomachum implent. Nucibus Græcis cum absinthij semine ex aceto sumptis, morbus regius sanari dicitur: Item illitis per se uitia sedis, & priuatim condylomata. Item tussi & sanguinis reiectioni prodest. Nuces iuglandes Græci à capitis grauedine appellauere. Etenim arborũ ipsarum foliorumq; uires, in cerebrum penetrant: hocq; minore momẽto, sed in cibis, nuclei faciunt. Sunt autem recentes iucundiores, siccæ unguinosiores, & stomacho inutiles, difficiles concoctu, dolorem capitis inferentes, tussientibus inimicæ, & uomituris ieiunis aptæ in tenasmo solo, trahunt enim pituitam. Eædem præsumptæ uenena hebetant: Item anginam cum ruta & oleo. Item aduersantur cepis, leniuntq; earũ saporem. Aurium inflammationi imponũtur cum mellis exiguo. Item cum ruta mammis & luxatis. Cum cepa autem & sale & melle, canis hominisq; morsui. Putamine nucis iuglandis, dens cauus inuritur. Putamen combustum tritumq; in oleo aut uino, infantiũ capite peruncto, nutrit capillum, et ad alopecias eo sic utuntur. Quo plures quis nuces ederit, hoc facilius tineas pellit. Quæ perueteres sunt nuces, gangrenis & carbunculis medentur: Item sugillatis. Cortex iuglandium, lichenum uitio & dysentericis prodest. Folia trita cum aceto, aurium dolori. In sanctuarijs Mithridatis maximi regis deuicti, Cn. Pompeius inuenit in peculiari cõmentario ipsius manu compositionẽ antidoti, è duabus nucibus siccis, item ficis totidẽ, & rutæ folijs uiginti simul tritis, addito salis grano: & qui hoc ieiunus sumat, nullũ uenenum nociturum illo die. Contra rabiosi quoq; canis morsus, nuclei à ieiuno homine commanducati illitiq; præsenti remedio esse dicuntur. Nuces auellanæ capitis dolorem faciunt, inflationem stomachi, & pinguedini corporis conferũt plus quàm sit uerisimile. Tostæ & distillationi medentur. Tussi quoq; ueteri tritæ, & in aqua mulsa potæ. Quidã adijciunt grana piperis, alij è passo bibunt. Pistacia eosdem usus & effectus habent, quos pinei nuclei, præterq; ad serpentium ictus, siue edantur, siue bibantur. Castaneæ uehementer sistunt stomachi & uentris fluxiones, aluum cient, sanguinem excreantibus prosunt, carnes alunt. Siliquæ recentes, stomacho inutiles, aluum soluunt. Eædem siccatæ sistunt, stomachoq; utiliores fiunt. Vrinam cient: Syriacas in dolore stomachi ternas in aquæ sextarijs decoquunt quidam ad dimidium, eumq; succum bibunt. Sudor uirgæ corni arboris lamina ferrea candente exceptus, non contingente ligno, illitaq; inde ferrugo, incipientes lichenas sanat. Arbutus siue unedo, fructum fert difficilem concoctioni, & stomacho inutilem. Laurus excalfactoriam naturã habet, & folijs, & cortice, & baccis. Itaq; decoctũ ex his, maxime è folijs, prodesse uuluis & uesicis conuenit. Illita uero uesparum crabronumq; & apium: item serpentium uenenis resistunt, maxime sepis, dipsadis & uiperæ. Prosunt & mensibus fœminarũ cum oleo cocta. Cum polenta autem quæ tenera sunt trita, ad inflammationes oculorũ, cum ruta testium, cum rosaceo capitis dolores, aut cum irino. Quin & cõmanducata atq; deuorata per triduum terna, liberant à tussi. Eadem prosunt suspirijs trita cum melle. Cortex radicis cauendus grauidis. Ipsa radix calculos rumpit, iocineri prodest, tribus obolis in uino odorato pota. Folia pota uomitiones mouẽt. Baccæ menses trahũt appositę tritæ, uel potæ. Tussim ueterem & orthopnœam sanant binæ, detracto cortice in uino potæ. Si & febris sit, ex aqua aut ecligmate ex aqua mulsa, aut ex passo decoctæ. Prosunt & phthisicis eodem modo, & omnibus thoracis rheumatismis. Nam & concoquunt pituitam, & extrahunt. Aduersus scorpiones quaternæ ex uino bibuntur. Epinyctidas ex oleo illitæ & lentigines, & ulcera manantia, & ulcera oris, & furfures: Cutis pruriginem succus baccarũ emendat, & phthiriasin. Auriũ dolori & grauitati instillatur, cũ uino uetere & rosaceo. Perũctos eo fugiũt uenenata omnia

Prodest contra ictus & potus, maxime autem eius laurus, quæ tenuiora habet folia. Baccæ cum uino serpentibus, & scorpionibus, & araneis resistunt. Ex oleo & aceto illinuntur & lieni & iocineri. Gangrenis cum melle. Et in fatigatione etiam aut perfrictione succo eo perungi, nitro adiecto prodest. Sunt qui celeritati partus multũ cõferre putent radicem, acetabuli mensura in aqua potam, efficacius recentem quàm aridam. Quidam aduersus scorpionum ictus, decem baccas dari iubent potui. Item & in remedio uuæ iacentis, quadrantem pondo baccarũ foliorumúe decoqui in aquæ sextarijs tribus ad tertias, eamq́ calidam gargarizare: Et in capitis dolore, impari numero baccas cum oleo conterere, & calefacere. Laurus delphicæ folia trita olfactataq́ subinde, pestilentię contagia prohibent, tanto magis si & urantur. Oleũ ex Delphica ad cerata acopumq́, ad perfrictiones discutiendas, neruos laxandos, lateris dolores, febresq́ frigidas utile est. Item ad aurium dolorem, in mali punici cortice tepefactum. Folia decocta ad tertias partes aquæ, uuam cohibent gargarizatione: potu alui dolores, intestinorũq́. Tenerrima ex his trita in uino, papulas pruritusq́, illita noctibus. Proxime ualent cætera lauri genera. Laurus Alexandrina siue Idæa, partus celeres facit, radice pota trium denariorũ pondere, in uini dulcis cyathis tribus. Secundas etiam pellit, mensesq́ eodem modo pota. Daphnoides (siue his nominibus quæ diximus) syluestris laurus prodest, aluum soluit, recenti folio uel arido drachmis tribus cũ sale in hydromelite manducata. Pituitas extrahit folium & uomitus, stomacho inutile. Sic & baccæ quinæ denæúe, purgationis causa sumuntur.

De myrto satiua, & myrtidano, & de myrto syluestri. Cap. IX

MYrtus satiua candida, minus utilis est medicinæ quàm nigra. Semen eius medetur sanguinem excreantibus. Item contra fungos in uino potũ. Odorem oris commendat uel pridie commanducatum. Item apud Menandrum synaristusæ hoc edunt. Datur & dysentericis denarij pondere in uino. Vlcera difficilia in extremitatibus corporis sanat, cum uino subferuefactum. Imponitur lippitudini cum polenta, & cardiacis in mãma sinistra: Et contra scorpionis ictus in mero, & ad uesicæ uitia, capitis dolores, & ægilopas antequam suppurent: Item tumoribus, exemptisq́ nucleis in uino uetere tritum eruptionibus pituitæ. Succus seminis aluum sistit, urinam ciet. Ad eruptiones pustularũ pituitæq́ cum cerato illinitur: & contra phalangia. Capillum denigrat. Lenius succo oleũ est ex eadem myrto, lenius & uinũ quo nunquã inebriatur. Inueteratũ sistit aluum & stomachũ, tormina sanat, fastidium abigit. Foliorum arentium farina sudores cohibet inspersa, uel in febri. Vtilis & cœliacis & procidentiæ uuluarum, sedis uitijs, ulceribus manãtibus, igni sacro fotu, capillis fluẽtibus, furfuribus: Itẽ alijs eruptionibus, ambustis. Additur quoq́ in medicamento quod liparas uocant, eadem de causa qua oleum ex his, efficacissimũ ad ea quæ in humore sunt, tanquã in ore & uulua. Folia ipsa fungis aduersantur trita ex uino, cũ cera uero articularibus morbis & collectionibus. Eadem in uino decocta dysentericis & hydropicis potui dantur. Siccantur in farinam quæ inspergitur ulceribus, aut hæmorrhoidę. Purgant & lentigines, pterygia & paronychia & epinyctidas, condylomata, testes, tetra ulcera: Item ambusta cum cerato. Ad aures purulentas & folijs crematis utuntur & succo & decocto. Comburũtur & in antidota: Item cauliculi flore decerpti, in nouo fictili operto cremati in furno, dein triti ex uino. Et ambustis foliorũ cinis medetur. Inguẽ ne intumescat ex ulcere, satis est surculum tantum myrti habere secũ, non ferro nec terra contactum. Myrtidanum diximus, quomodo fieret: Vuluæ prodest appositum fotu, & illitu. Multo efficacius & cortice & folio & semine. Exprimitur & folijs succus mollissimis in pila tusis, affuso paulatim uino austero, alias aqua cœlesti, atq́ ita expresso utuntur ad oris sedisq́ ulcera, uuluæ & uentris: capillorum nigritiam, malarum perfusiones, purgationes lentiginũ, & ubi constringendũ aliquid est. Myrtus syluestris, siue oxymyrsine, siue chamæmyrsine, baccis rubẽtibus & breuitate à satiua distat. Radix eius in honore est, decocta uino, ad renũ dolores pota, & difficili urinæ, præcipueq́ crassæ, & grauiter olenti; Morbo

ti: Morbo regio, & uuluarum purgationi trita cum uino. Cauliculi quoq; incipientes aſparagorum modo in cibo ſumpti, & in cinere cocti: Semen cum uino potum, aut oleo aut aceto, calculos frangit. Item in aceto & roſaceo tritum, capitis dolores ſedat: & potũ morbum regium. Caſtor oxymyrſinen myrti folijs acutis, ex qua fiunt ruri ſcopæ, ruſcũ uocauit, ad eoſdem uſus. Et hactenus habent ſe medicinæ urbanarum arborum. Transeamus ad ſylueſtres.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXIIII

PROOEMIVM.

Medicinæ ex arboribus ſylueſtribus. Cap. I

NE ſyluæ quidem, horridiorq; naturæ facies, medicinis carent, ſacra illa parente rerum omnium, nuſquã non remedia diſponente homini, ut medicina fieret etiam ſolitudo ipſa, ſed ad ſingula illius diſcordiæ atq; cõcordiæ miraculis occurſantibus. Quercus & olea tam pertinaci odio diſsidẽt, ut altera in alterius ſcrobe depactæ moriantur. Quercus uero & iuxta nucem iuglandẽ. Pernicialia & braſſicæ cũ uite odia: ipſumq; olus, quo uitis fugatur, aduerſum cyclamino & origano areſcit. Quin & annoſas iam, & quæ ſternantur arbores, difficilius cædi, ac celerius inareſcere tradunt, ſi prius manu q̃ ferro attingantur. Pomorum onera à iumentis ſtatim ſentiri: ac niſi prius oſtendãtur his, quàmuis pauca portent, ſudare ilico. Ferulæ aſinis gratiſsimæ ſunt in pabulo, cæteris uero iumẽtis præſentaneo ueneno: qua de cauſa id animal Libero patri aſſignat, cui & ferula. Surdis etiã rerũ ſua cuiq; ſunt uenena, ac minimis quoq;. Philyra coci & polline nimium ſalem cibis eximunt. Prædulcium faſtidiũ ſal temperat. Nitroſæ aut amaræ aquæ, polenta addita mitigantur, ut intra duas horas bibi poſſint: Qua de cauſa & in ſaccos uinarios additur polenta. Similis uis Rhodiæ cretæ, & argillæ noſtratis. Concordia ualẽt cum pix oleo extrahitur, quando utrunq; pinguis naturæ eſt. Oleum ſolum calci miſcetur, quãdo utrũq; aquas odit. Gũmi aceto facilius eluitur, atramentũ aqua. Innumera præterea alia, quæ ſuis locis dicentur aſsidue. Hinc nata medicina. Hæc ſola naturæ placuerat eſſe remedia parata uulgo, inuentu facilia, ac ſine impendio, ex quibus uiuimus. Poſtea fraudes hominum & ingeniorum, capturæ officinas inuenere iſtas, in quibus ſua cuiq; homini uenalis promittitur uita. Statim compoſitiones & mixturæ inexplicabiles decantãtur. Arabia atq; India in medio æſtimãtur, ulceriq; paruo medicina à rubro mari imputatur, cum remedia uera quotidie pauperrimus quiſq; cœnet. Nam ſi ex horto petãtur, aut herba uel frutex quæratur, nulla artiũ uilior fiat. Ita eſt profecto, magnitudo populi Romani perdidit ritus, uincendo uicti ſumus. Paremus externis, & una artium imperatoribus quoq; imperat. Verum de his aliàs plura.

Lotos. Cap. II

LOton herbam, itemq; Ægyptiam eodem nomine, aliàs & Syrticã arborem, diximus ſuis locis. Hæc lotos, quæ faba Græca appellatur à noſtris, aluũ baccis ſiſtit. Ramẽta ligni decocta in uino proſunt dyſentericis, menſtruis, uertigini, comitialibus. Cohibent & capillum. Mirum, his ramentis nihil eſſe amarius, fructuq; dulcius. Fit & è ſcobe eius medicamentũ, ex aqua myrti decocta, ſubacta, & diuiſa in paſtillos, dyſentericis utiliſſimum, pondere uictoriati cum aquæ cyathis tribus.

Glans. Cap. III

GLans intrita duritias quas cacoethes uocant, cum ſalſa axungia ſanat. Vehementiora ſunt ligna & in oĩbus cortex ipſe, corticiq; tunica ſubiecta. Hæc decocta iuuat cœ-

liacos. Dysentericis etiam illinitur, uel ipsa glans. Eademq́ resistit serpentiũ ictibus, rheumatismis, suppurationibus. Folia & baccæ, uel cortex, uel succus decocti prosunt cõtra toxica. Cortex illinitur decoctus lacte uaccino, serpentis plagæ. Datur ex uino dysentericis. Eadem & ilici uis.

De cocco ilicis, & galla, & uisco, pilulis, glande, & de cerri radice, & subere. Cap. IIII

COccum autẽ ilicis, uulneribus ex aceto recentibus imponitur. Epiphoris ex aqua, & oculis suffusis sanguine instillatur. Est autem genus ex eo in Attica ferè & Asia nascens, celerrime in uermiculum se mutans, quod ideo scolecion uocãt, improbantq́. Principalia eius genera diximus. Nec pauciora gallæ genera fecimus, solidã, perforatã: Item albam, nigram, maiorem, minorem: uis omniũ similis. Optima Comagena. Excrescentia in corpore tollit. Prosunt gingiuis, uuæ, oris exulcerationi. Crematæ & in uino extinctæ, cœliacis. Dysentericis illinuntur. Paronychijs ex melle, & unguibus scabris, pterygijs, ulceribus manantibus, condylomatis, uulneribus quæ phagedænica uocantur. In uino aũt decoctæ auribus instillantur, oculis illinũtur. Aduersus eruptiones & panos cũ aceto. Nucleus cõmanducatus dentium dolorem sedat: Item intertrigines, & ambusta. Immaturæ ex his ex aceto potæ, lienem consumunt. Eædem crematę, & aceto salso extinctæ, menses sistunt, uuluasq́ procidentes fotu. Omnes capillos denigrant. Viscum è robore præcipuum diximus haberi, & quo conficeretur modo. Quidam contusum in aqua decoquũt, donec innatet. Quidam commanducantes acinos, expuunt cortices. Optimum est, quod sine cortice est, quodq́ leuissimum, extra fuluum, intus porraceum, quo nihil est glutinosius. Emollit, discutit tumores, siccat strumas. Cum resina & cera panos mitigat omnis generis. Quidam & galbanum adijciunt, pari pondere singulorum, eoq́ modo & ad uulnera utuntur. Vnguium scabricias expolit, si septenis diebus soluantur, nitroq́ colluantur. Quidã id religione efficacius fieri putant, prima luna collectum è robore sine ferro. Si terram non attigit, comitialibus mederi. Conceptum fœminarum adiuuare, si omnino secum habeant. Vlcera commanducato impositoq́ efficacissime sanari. Roboris pilulæ ex adipe ursino alopecias capillo replent. Cerri folia & cortex, & glans, siccat collectiones suppurationesq́: Fluxiones sistit. Torpentes membrorũ partes corroborat decoctũ eius fotu: cui & insidere expedit, siccandis astringẽdisúe partibus. Radix cerri aduersatur scorpionibus. Suberis cortex tritus, ex aqua calida potus, sanguinem fluentem ex utralibet parte sistit. Eiusdem cinis ex uino calido, sanguinem excreantibus magnopere laudatur.

viscus, et ex eo medici nae. [handwritten margin note]

De fago & cupresso, & cedro magna, & de cedride, galbano. Cap. V

FAgi folia manducantur in gingiuarum labiorumq́ uitijs. Calculis glandis fagineæ cinis illinitur: Item cum melle alopecijs. Cupressi folia trita, serpentium ictibus imponuntur: & capiti cum polenta, si à sole doleat: Item ramici, qua de causa & bibuntur. Testium quoq́ tumori cum cera illinuntur. Capillum denigrant ex aceto. Eadem trita cum duabus partibus panis mollis, & è uino aminæo subacta, pedum ac neruorũ dolores sedant. Pilulæ aduersus serpentium ictus bibuntur, aut si eijciatur sanguis. Collectionibus illinuntur. Ramici quoq́ teneræ tusæ cum axungia & lomento, prosunt. Bibuntur ex eadem causa. Parotidi & strumæ cum farina imponuntur. Exprimitur succus tusis cum semine, qui mixto oleo, caliginem oculorum aufert. Item uictoriati pondere in uino potus illitusq́, cum fico sicca pingui, exemptis granis, uitia testiũ sanat, tumores discutit, & cum fermento strumas. Radix cum folijs trita potaq́, uesicæ & stranguriæ medetur: & contra phalangia. Ramenta pota menses cient, scorpionum ictibus aduersantur. Cedrus magna, quam cedrelaten uocãt, dat picem quæ cedria uocatur, dentiũ doloribus utilissimã: Frangit enim eos & extrahit: dolores sedat. Cedri succus, ex ea quomodo fieret diximus; magni ad lumina usus, ni capitis dolorem inferret. Defuncta corpora incorrupta æuis seruat, uiuentia corrumpit: mira differentia, cum uitam auferat spirantibus, defunctis pro uita sit

ta sit. Vestes quoque corrumpit, & animalia necat. Ob hoc non censeam in anginis hoc remedio utendum, neque in cruditatibus, quod suasere aliqui; gustu: dentes quoque colluere ex aceto in dolore timuerim, uel grauitati aut uermibus auriũ instillare. Portentum est quod tradunt, abortiuum fieri in uenere ante perfusa uirilitate. Phthiriases perungere eo non dubitauerim, itemq; porrigines. Suadent & contra uenenum leporis marini bibere in passo. Facilius in elephantiasi illinatur. Et ulcera sordida & excrescentia in ijs autores quidam & oculorum albugines caliginesq; inunxere eo: Et contra pulmonis ulcera cyathum eius sorbere iusserunt: Item aduersus tineas. Fit ex eo & oleum, quod pisselæon uocant, uehementioris ad omnia eadem usus. Cedri scobe serpentes fugari certũ est: Item baccis tritis cum oleo, si qui perungantur. Cedrides, hoc est, fructus cedri, tussim sanant, urinam cient, aluum sistunt, utiles ruptis, conuulsis, spasticis, stranguriæ, uuluis, admoti. Contra lepores marinos, eademq; quæ supra, collectionibus inflammationibusq;. De galbano diximus. Neque humidum neque aridum probatur, sed quale docuimus. Per se bibitur ad tussim ueterem, suspiria, rupta, conuulsa. Imponitur ischiadicis, lateris doloribus, panis, furunculis, corpori ab ossibus recedenti, strumis, articulorum nodis, dentium quoque doloribus. Illinitur & cum melle capitis ulceribus. Purulentis infunditur auribus cum rosaceo, aut nardo. Odore comitialibus subuenit, & uulua strangulante & in stomachi defectu. Abortus non exeuntes trahit apposito uel suffitu: Item ramis ellebori circumlitum atq; subiectum. Serpentes nidore urentium fugari diximus. Fugiunt & perunctos galbano. Medetur & à scorpione percussis: Bibitur & in difficili partu fabæ magnitudine in uini cyatho, uuluasq; conuersas corrigit. Cum myrrha autem & in uino mortuos partus extrahit. Aduersatur & uenenis, maxime toxicis, cũ myrrha & in uino. Serpentes oleo & spondylio mixto tactu necat. Nocere urinæ existimatur.

De ammoniaco, & styrace, & spondylio, & sphagno, & terebintho, & chamæpity, & pityusa, & picea, & resinis, & lentisco. Cap. VI

Similis ammoniaci natura atq; lachrymæ probandæ ut diximus, mollit, calefacit, discutit, dissoluit. Claritati uisus in collyrijs conuenit: Pruritum, cicatrices, albugines oculorum tollit. Dentiũ dolores sedat, efficacius accensum. Prodest dyspnoicis, pleureticis, pulmonibus, uesicis, urinæ cruentæ, lieni, ischiadicis potũ. Sic & aluũ soluit. Articulis & podagræ cũ pari pondere picis aut ceræ & rosaceo coctũ. Maturat panos, extrahit clauos cum melle. Sic & duritias emollit. Lieni cũ aceto & cera cypria, uel rosaceo efficacissime imponitur. Lassitudines perungi cũ aceto & oleo exiguoq; nitro, utile est. Et styracis naturam in peregrinis arboribus exposuimus. Placet præter illa quæ diximus, maxime pinguis, purus, albicantibus fragmentis, Medetur tussi, faucibus, pectoris uitijs, uuluę præclusæ, duritiéue laboranti. Ciet menses potu, appositúq; aluũ mollit. Inuenio potu modico tristitiã animi resolui, largiore cõtrahi. Sonitus auriũ emendat infusum, strumas illitũ neruorũq; nodos. Aduersatur uenenis, quæ frigore nocet, ideo & cicutæ. Spondylion unà demonstratum, infunditur capitibus phreneticorum, & lethargicorum: Item capitis doloribus longis. Cum oleo uetere bibitur, & in iocinerum uitijs, morbo regio, comitialibus, orthopnoicis, uuluarum strangulatione, quibus & suffitu prodest. Aluum mollit. Illinitur ulceribus serpentibus cum ruta. Flos auribus purulentis efficaciter infunditur. Sed succus cum exprimitur integendus est, quoniam mire appetitur à muscis & similibus. Radix derasa, & in fistulas coniecta, callum earum erodit. Auribus quoque instillatur cum succo. Datur & ipsa contra morbum regium, & in iocineris uitio & uuluarum. Capillos crispos facit peruncto capite. Sphagnos, siue sphacos, siue bryon, & in Gallia ut indicauimus nascitur, uuluis decocto insidentiũ utilis: Item genibus & fœminum tumoribus, mixtus nasturtio, & aqua salsa tritus. Cum uino ac resina sicca potus, urinam pellit celerrime. Hydropicos inanit, cum uino & iunipero tritus & potus. Terebinthi folia & radix colle-

Styracis natura et medicinae. Vide pag. 227. et 224

ctionibus imponuntur. Decoctum eorum stomachum firmat. Semen in capitis dolore bibitur in uino, & contra difficultatem urinæ. Ventrem leniter emollit. Venerem excitat. Picis & laricis folia trita & in aceto decocta, dentiũ dolori prosunt. Cinis corticum intertrigini & ambustis. Potus aluum sistit, urinam mouet. Suffitu uuluas corrigit. Piceæ folia priuatim iocineri utilia sunt, drachmæ pondere in aqua mulsa pota. Syluas, eas duntaxat quæ picis resinæq; gratia radantur, utilissimas esse phthisicis, aut qui longa ægritudine non recolligant uires, satis constat: & illum cœli aera plus ita quàm nauigationem Aegyptiam proficere, plus quàm lactis herbidos per montium æstiua potus. Chamæpitys latine abiga uocatur propter abortus, ab alijs thus terræ: cubitalibus ramis, flore pinus & odore. Altera breuior & incuruæ similis. Tertia eodem odore, & ideo nomine quoque, paruulo cauliculo, crassitudine digitali, folijs scabris, exilibus, albis, in petris nascens. Omnes herbæ, sed propter cognationem nominis non differendæ. Prosunt aduersus scorpionum ictus: Item iocineri illitæ cum palmis aut cotoneis: Renibus & uesicæ, decoctum earum cum farina hordeacea. Morbo quoque regio, & urinæ difficultatibus, ex aqua decoctæ bibuntur. Nouissima contra serpentes ualet cum melle. Sic & apposita uuluas purgat. Sanguinem densatum extrahit pota. Sudores facit perunctis ea, peculiariter renibus utilis. Fiunt ex ea & hydropicis pilulæ, cum ficu aluum trahentes. Lumborum quoq; dolorem uictoriati pondere in uino finit, & tussim recentem. Mortuos partus, ex aceto cocta potaq;, eijcere ꝓtinus dicitur. Cũ honore & pityusa simili de causa dicet̃, quã quidã in tithymali genere numerãt. Frutex est similis piceæ: flore paruo purpureo. Bilẽ & pituitam per aluũ detrahit radix, decocti hemina: aut seminis ligula in balanis. Folia in aceto decocta, furfures cutis emendãt: mãmas quoq; mixto rutæ decocto & tormina, & serpentiũ ictus, & in totum collectiones incipientes. Resinã è supradictis arboribus gigni docuimus, & genera eius & nationes in ratione uini, ac postea in arboribus. Summæ species duę, sicca, & liquida. Sicca è pinu et picea fit, liquida è terebintho, larice, lẽtisco, cupresso. Nam & eæ ferunt in Asia & Syria. Falluntur qui eandem putant esse è picea atque larice. Picea enim pinguem, & thuris modo succosam fundit: larix gracilem, ac mellei liquoris, uirus redolentem. Medici liquida raro utuntur, & in ouo ferè: è larice propter tussim ulceráque uiscerum. Nec pinea magnopere in usu: cæteris non nisi coctis. Et coquendi genera satis demonstrauimus. In arborum differentia placet terebinthina, odoratissima atque leuissima: nationum Cypria & Syriaca, utraque mellis Attici colore, sed Cypria carnosior sicciorq;. In sicco genere quærũt ut sit cãdida, pura, perlucida. In omni aũt, ut montana potius quàm campestris: item aquilonia potius quàm ab alio uento: Resoluitur resina ad uulnerũ usus & malagmata oleo, in potiones amygdalis amaris. Natura in medendo contrahere uulnera, purgare, discutere collectiones: Item pectoris uitia. Terebinthina illinitur: & eadem calida membrorum doloribus spasticisq; illinitur in sole, totisq; corporibus, mangonum maxime cura, ad gracilitatem emendandam, spatijs ita laxantium cutem per singula membra, capacioraq; ciborum facienda corpora. Proximum locum obtinet è lentisco. Inest ei uis astringendi. Mouet & ante cæteras urinam. Reliquæ uentrem emolliunt, cruda concoquunt, tussim ueterem sedant, uuluæ onera extrahunt etiam suffitæ. Priuatim aduersantur uisco. Panos & similia, cum seuo taurino & melle sanant. Palpebras lentiscina cõmodissime replicat. Fractis quoq; utilissima, & auribus purulentis: Item in pruritu genitalium. Pineæ capitis uulneribus optime medetur.

De pice spissa & liquida: & palimpissa, & pissasphalto, & zopissa, & teda, & lentisco. Cap. VII

PIx quoq; unde & quibus conficeretur modis, indicauimus. Et eius duo genera, spissum, liquidumq;. Spissarum utilissima medicinæ est brutia, quoniam pinguissima & resinosissima utrasq; præbet utilitates: ob id magis rutila quàm cæteræ. Id enim quod in

hoc adijciunt, ex mascula arbore meliorem esse, non arbitror posse intelligi. Picis natura excalfacit, explet. Aduersatur priuatim cerastæ morsibus cum polenta: Item anginæ cum melle, distillationibus & sternutamentis. Purulentis auribus infunditur cũ rosaceo: Illinitur cum cera. Sanat lichenas, aluũ soluit, excreationes pectoris adiuuat ecligmate, aut illita tonsillis cum melle. Sic & ulcera purgat: Explet cum uua passa & axungia. Carbunculos purgat, & putrescentia ulcera. Quæ uero serpunt, cũ pineo cortice aut sulphure. Phthisicis etiam cyathi mensura quidam dederũt, & contra ueterem tussim. Rhagadas sedis & pedum, panosq; & ungues scabros emendat. Vuluæ duritias & cõuersiones, odore: Item lethargicos. Strumas item cum farina hordeacea, & pueri impubis urina decocta ad suppurationem perducit. Et ad alopecias sicca pice utuntur. Ad mulierum mammas brutia, ex uino subferuefacta cum polline farraceo, quàm calidissimis impositis. Liquida pix, oleumq; quod pisseleon uocant, quemadmodum fieret diximus. Quidam iterum decoquunt, & uocant palimpissam. Liquida anginæ perunguntur intus & uua. Ad aurium dolores, claritatem oculorum, oris circumlitiones, suspiriosos, uuluas, tussim ueterem, & crebras excreationes pectoris, spasmos, tremores, opisthotonos, paralyses, neruorum dolores. Præstantissimum ad canum & iumentorum scabiem. Est & pissasphaltos, mixta bitumini pice, naturaliter ex Apolloniatarum agro. Quidam ipsi miscent, præcipuum ad scabiem pecorum remedium, aut si fœtus mammas læserit. Naturale optimum ex eo, quod cum feruet, innatat. Zopissam eradi nauibus diximus, cera marino sale macerata. Optima hæc à tyrocinio nauium. Additur autem in malagmata ad discutiendas collectiones. Tedæ decoctæ in aceto, dentiũ dolores efficaciter colluũt. Lentisci, & arbores, & semen, & cortex, & lachryma urinam cient, aluum sistunt. Decoctum eorum ulcera quæ serpũt, fotu. Illinitur in humidis & igni sacro, gingiuas colluit. Folia dentibus in dolore atteruntur, mobiles decocto colluuntur. Capillum tinguit. Lachryma sedis uitijs prodest, cum quid siccari excalfieriue opus sit. Decoctum & è lachryma stomacho utile, ructum & urinam mouens, quod & capitis dolori cum polenta illinitur. Folia uero tenera oculis inflammatis illinuntur. Item mastiche lentisci replicandis palpebris, & ad extendendam cutem in facie, & smegmata adhibetur, & sanguinem reijcientibus, tussi ueteri: & ad omnia quæ ammoniaci uis. Medetur & attritis paribus, siue oleo è semine eius facto ceræq; mixto, siue folijs ex oleo decoctis, siue cum aqua uirilia foueantur. Scio Damocraten medicum in ualetudine Considiæ M. Seruilij consularis filiæ, omnem curationem austeram recusantis, diu efficaciter usum lacte caprarum, quas lentisco pascebat.

De platano, & fraxino, & acere, & alba populo, & ulmo, & tilia, & sambuco, & iunipero. Cap. VIII

PLatani aduersantur uespertilionibus. Pilulæ earum in uino potæ x quatuor pondere, omnibus serpentium & scorpionum uenenis medentur: Item ambustis. Tusæ autem cum aceto acri, magisq; scillite sanguinem omnem sistunt. Et lentiginem & carcinomata, melanias quoque ueteres, addito melle emendant. Folia & cortex illinuntur collectionibus & suppurationibus, & decoctum eorum. Corticis autem in aceto dentium remedium est: Folia eorum tenerrima in uino albo decocta, oculorum. Lanugo foliorum, & auribus & oculis inutilis. Cinis pilularum sanat ambusta igni uel frigore, Cortex è uino scorpionum ictus restinguit. Fraxinus quam uim aduersus serpentes haberet, indicauimus. Semen folijs eius inest, quo medentur iocineris & lateris doloribus in uino. Aquam quæ subit cutem, extrahunt. Corpus obesum leuant onere, sensim ad maciem reducentes, ijsdem folijs cum uino tritis ad uirium portionem, ita ut puero quinque folia tribus cyathis diluantur, robustioribus septem folia quinque cyathis uini. Non omittendum, ramenta eius & scobem quibusdam cauenda prędici. Aceris radix cõtusa iocineris doloribus efficacissime imponitur. Populi albæ uuarum in unguentis usum

exposuimus. Cortex potus ischiadicis & stranguriæ prodest. Foliorum succus calidus aurium dolori. Virgam populi in manu tenentibus intertrigo nõ metuatur. Populus nigra efficacissima habetur, quæ in Creta nascitur. Comitialibus semen ex aceto utile. Fundit illa & resinam exiguã, qua utuntur ad malagmata. Folia podagris in aceto decocta imponuntur. Humor è cauis populi nigræ effluẽs, uerrucas papulasq; & attrita corporis tollit. Populi ferunt & folijs guttam, ex qua apes propolin faciunt. Gutta quoq; aquæ propolis ex aqua remedium quàm efficax est. Vlmi & folia & cortex & rami uim habent spissandi, & uulnera contrahendi. Corticis utiq; interior tilia lepras sedat, & folia ex aceto illita. Corticis denarij pondus potum in hemina aquæ frigidæ aluum purgat, pituitasq; & aquas priuatim trahit. Imponitur & collectionibus lachryma, & uulneribus & ambustis quæ decocto fouere prodest. Humor in folliculis arboris huius nascẽs, cuti nitorẽ inducit, faciemq; gratiorem præstat. Cauliculi foliorũ primi uino decocti tumores sanant, extrahuntq; per fistulas. Idem præstant & tiliæ cortices. Multi corticem cõmanducatum uulneribus utilissimum putant. Folia trita aqua aspersa pedum tumori. Humor quoq; è medulla uti diximus castratæ arboris effluens, capillũ reddit capiti illitus, defluentesq; continet. Arbor tilia leniter tusa ad eadem ferè utilis est, atq; oleaster. Folia autem tantum in usu, & ad infantium ulcera in ore commanducata, decocta urinam cient, menses sistunt illita, sanguinem pota detrahunt. Sambucus habet alterũ genus magis syluestre, quod Græci chamæacten, alij helion uocant, multo breuius. Vtriusq; decoctum in uino ueteri foliorum, uel seminis, uel radicis ad cyathos binos potũ, stomacho inutile est, aluo detrahens aquam. Refrigerat etiam inflammationem, maxime recentis ambusti: Et canis morsum cum polenta mollissimis foliorũ illitis. Succus cerebri collectiones, priuatimq; membranæ quæ circa cerebrũ est, lenit infusus. Acini eius infirmiores quàm reliqua tingunt capillum. Poti acetabuli mensura, urinam mouent. Foliorũ mollissima ex oleo & sale eduntur, ad pituitam bilemq; detrahendam. Ad omnia efficacior quę minor. Radicis eius in uino decoctæ duo cyathi poti, hydropicos exinaniũt: uuluas emolliunt, has & foliorũ decoctum insidentiũ. Caules teneri mitioris sambuci, in patinis cocti, aluum soluunt. Resistũt folia & serpentium ictibus in uino pota. Podagricis cũ seuo hircino uehementer prosunt cauliculi illiti. Iidemq; in aqua macerantur, ut ea sparsa pulices necentur. Foliorũ decocto si locus spargatur, muscæ necantur. Boa appellatur morbus papularũ, cum rubent corpora, sambuci ramo uerberatur. Cortex interior tritus, ex uino albo potus, aluum soluit. Iuniperus uel ante cætera omnia excalfacit, extenuat, cedro assimilis. Et eius duo genera: altera maior, altera minor. Vtraq; accẽsa serpẽtes fugat. Semen stomachi, pectoris, lateris doloribus utile. Inflationes languoresq; discutit, tusses concoquit & duritias. Illitũ tumores sistit: item aluũ, baccis ex uino nigro potis: Item uentris tumores illitis. Miscetur & antidotis oxyporis. Vrinas ciet. Illinitur & oculis in epiphoris. Datur cõuulsis, ruptis, torminibus, uuluis, ischiadicis cũ uino albo potum pilulis quaternis, aut decoctis uiginti in uino. Sunt qui & perungant corpus è semine eius in serpentium metu.

De salice, & amerina, & uitilibus, & erice. Cap. IX

SAlicis fructus ante maturitatem in araneam abit. Sed si prius colligatur, sanguinem reijcientibus prodest. Corticis è ramis primis cinis, clauum & callum aqua mixta sanat. Vitia cutis in facie emendat, magis admixto succo suo. Est autem hic trium generum. Vnum arbor ipsa exudat gummi modo. Alterum manat in plaga cum floret, exciso cortice trium digitorum magnitudine. Hic ad purganda quæ obstent oculis. Item ad spissanda quæ opus sunt, ciendamqúe urinam, & ad omnes collectiones intus extrahendas. Tertius succus est detruncatione ramorum à falce distillans. Ex his ergo aliquis cum rosaceo in calyce punici calfactus, auribus infunditur: uel folia cocta, & cum cera trita imponuntur: Item podagricis. Cortice & folijs in uino decoctis foueri neruos utilissimum. Flos tritus cum folijs furfures purgat in facie. Folia contrita & pota interemperantiam

tiam

tiam libidinis coercent, atque in totum auferunt uſum ſæpius ſumpta. Amerinæ nigræ ſemen cum ſpuma argenti pari pondere, à balneo illitum, pſilotrum eſt. Non multum à ſalice uitilium uſu diſtat uitex, foliorum quoque aſpectu, niſi odore gratior eſſet. Græci lygon uocant, alij agnon: quoniam matronæ theſmophorijs Athenienſium caſtitatem cuſtodiẽtes, his folijs cubitus ſibi ſternunt. Duo genera eius. Maior in arborem ſalicis modo aſſurgit: minor ramoſa folijs candidioribus lanuginoſis. Prima albũ florem mittit cum purpureo, quæ & cãdida uocatur: Nigra quæ tantũ purpureum. Naſcuntur in paluſtribus campis. Semen potum uini quendam ſaporem habet, & dicitur febres ſoluere. Et cum ungantur oleo, admixtum ſudorem facere. Sic & laſſitudines diſſoluere. Vrinam cient & menſes. Caput tentant uini modo, nam & odor ſimilis eſt. Inflationes pellunt in inferiora. Aluum ſiſtũt, hydropicis & lienibus per quàm utiles. Lactis ubertatem faciunt. Aduerſantur uenenis ſerpentium, maxime quæ frigus inferunt. Minor efficacior ad ſerpentes, bibitur ſeminis drachma in uino uel poſca, aut duabus foliorum tenerrimorum. Et illinuntur utraq; aduerſus araneorum morſus: uel perunctis tantum, ſuffitu quoque aut ſubſtratu fugant uenenata. Ad Venerem impetus inhibent: eóque maxime phalangijs aduerſantur, quorum morſus genitale excitat. Capitis dolorem ex ebrietate ſedant cum roſaceo flos teneriq; cauliculi. Seminis decoctum uehemẽtiorem capitis dolorem diſſoluit fotu, & uuluam etiam ſuffitu uel appoſitu purgat, aluum cum pulegio & melle potum. Vomicas panoſq; difficile concoquẽtes, cum farina hordeacea mollit. Lichenas & lentigines cum aphronitro & aceto ſemẽ ſanat, & oris ulcera & eruptiones cum melle: teſtium cum butyro & folijs uitium: rhagadas ſedis cum aqua illitum. Luxatis cum ſale & nitro, & cera. Et ſemen, & foliũ additur in malagmata neruorum & podagras. Semen inſtillatur in oleo decoctum capiti in lethargia & phreneſi. Virgam qui in manu habeant aut cinctu, negantur intertriginem ſentire. Ericen Græci uocant fruticem nõ multum à myrice differentem, colore roriſmarini, & penè folio. Hoc aduerſari ſerpẽtibus tradunt. Geniſta quoq; uinculi uſum præſtat. Flores apibus gratiſſimi. Dubito an hæc ſit quam Gręci autores ſparton appellauere, cum ex ea lina piſcatoria apud eos factitari docuerim: & nunquid hãc deſignauerit Homerus, cum dixit nauium ſparta diſſoluta. Nondum enim fuiſſe Africanum uel Hiſpanum ſpartum in uſu certum eſt. Et cum ſutiles fierent naues, lino tamen non ſparto unquam ſutas. Semen eius quod Græci eodem nomine appellant, in folliculis phaſeolorum modo naſcens, purgat ellebori uice, drachma & dimidia pota in aquæ mulſæ cyathis quatuor ieiunis. Ramis ſimiliter cum fronde in aceto maceratis pluribus diebus, & tuſis, ſuccũ dant iſchiadicis utilem, cyathi unius potu. Quidam marina aqua macerare malũt, & infundere clyſtere. Perungũtur eodem ſucco iſchiadici addito oleo. Quidam ad ſtranguriam utuntur ſemine. Geniſta tuſa cum axungia, genua dolentia ſanat. Myricen, quam & tamaricen uocat Lenæus, ſimilem ſcopis amerinis dicit. Sanari ea carcinomata in uino decocta tritáque cum melle illita. Arbitrantur quidam hanc eſſe tamaricem: ſed ad lienem præcipua eſt, ſi ſuccus eius expreſſus in uino bibatur: Adeóque mirabilem eius antipathiam contra ſolum hoc uiſcerum faciunt, ut affirment, ſi ex ea alueis factis bibant ſues, ſine liene inueniri. Et ideo homini quoque ſplenetico cibum potumq; dant in uaſis ex ea factis. Grauis autor in medicina, uirgam ex ea defractam, ut neque terram neque ferrum attingeret, ſedare uentris dolores aſſeuerauit impoſitam, ita ut tunica cinctuq; corpori apprimeretur. Vulgus infelicem arborem eam appellat, ut diximus, quoniã nihil ferat, nec feratur unquã. Corinthus, & quæ circa eſt regio, bryoniam uocat: Eiuſq; duo genera facit. Sylueſtrem planè ſterilem, alteram mitiorem. Hæc fert in Aegypto Syriaq; etiam abundãter lignoſum fructũ, maiorẽ galla, aſperum guſtu, quo medici utuntur uice gallę, & in compoſitionibus quas antheras uocãt. Et lignum aũt & flos, & folia, & cortex in eoſdẽ uſus adhibentur, quanquam remiſſiora. Datur ſanguinem reijcientibus cortex tritus, & cõtra profluuia fœminarum, cœliacis quoq;.

Idem

Idem tusus impositusq́ collectiones omnes inhibet. Folijs exprimitur succus ad hæc eadem,& in uino decoquuntur:ipsa uero adiecto melle gangrenis illinuntur.Decoctum eorum in uino potum,uel impositũ cum rosaceo & cera sedat.Sic & epinyctidas sanant.Ad dentium dolorẽ auriumq́, decoctum eorũ salutare est:radix ad eadem,similiter & folia. Hæc amplius ad ea quæ serpunt,imponuntur cũ polenta. Semen drachmæ pondere aduersus phalangia & araneos bibitur. Cum altiliũ uero pingui furunculis imponitur. Efficax & contra serpentium ictus,præterquàm aspidũ.Necnon morbo regio,phthiriasi,lendibusq́ decoctũ infusum prodest,abundãtiamq́ mulierũ sistit. Cinis arboris ad omnia eadem prodest.Aiunt,si bouis castrati urinæ immisceatur, uel in potu uel in cibo, uenerem finiri. Carboq́ ex eo genere urina ea restinctus,in umbra cõditur:idem cum libeat accendere,resoluitur.Magi & id ex spadonis urina fieri tradiderunt.

De uirga sanguinea & silere,& ligustro,& alno,& edera,& cistho,& cisso,& erythrano,& chamæcisso,& smilace,& de clematide. Cap. X

NEc uirga sanguinea felicior habetur. Cortex eius interior cicatrices quæ præsanaure aperit. Sileris folia illita fronti, capitis dolores sedant. Eiusdem semen tritum in oleo phthiriases coercet. Serpentes & hunc fruticem refugiunt, baculumq́ rustici ob id ex eo gerunt. Ligustrum eadem arbor est, quæ in oriente cypros. Suos in Europa usus habet.Succus eius neruis, articulis, algoribus: folia ubique ueteri ulceri cum salis mica,& oris exulcerationibus prosunt. Acini contra phthiriasin, item cõtra intertrigines,foliáue. Sanant & gallinaceorum pituitas acini. Folia alni ex feruenti aqua certissimo remedio sunt tumori. Ederæ genera XX. demonstrauimus. Natura omnium in medicina anceps.Mentem turbat,& caput purgat largius pota. Neruis intus nocet. Iisdem neruis adhibita foris prodest. Eadem natura quæ & aceto, ei est. Omnia genera eius refrigerant. Vrinam cient potu,capitis dolorem sedant,præcipue cerebro continentiq́ cerebrũ membranæ utiliter mollibus impositis folijs,cum aceto & rosaceo tritis & decoctis,addito postea rosaceo oleo.Illinuntur autem fronti & decocto eorum fouetur os,caputq́ perungitur.Lieni & pota & illita prosunt.Decoquuntur & contra horrores febrium eruptionesq́ pituitæ,aut in uino teruntur. Corymbi quoq́ poti uel illiti,lienem sanant:iocinera autem illiti.Trahũt & menses appositi. Succus ederæ tædia nariũ graueolentiãq́ emendat,præcipue albæ satiuæ. Idem infusus naribus caput purgat,efficacius,addito nitro.Infunditur etiã purulentis auribus,aut dolentibus cũ oleo.Cicatricibus quoq́ decorẽ facit.Ad lienes efficacior albæ est,ferro calefactus:satisq́ est acinos sex in uini cyathis duobus sumi.Acini quoq́ ex eadem alba terni, in aceto mulso poti, tineas pellunt:in qua curatione uentri quoq́ imposuisse eos utile est.Ederæ quã chrysocarpon appellauimus,baccis aurei coloris uiginti, in uini sextario tritis, ita ut terni cyathi potentur,aquã quæ cutem subierit,per urinam educit Erasistratus:Eiusdem acinos V. tritos in rosaceo oleo,calefactosq́ in corticе punici,instillauit dentium dolori à contraria aure. Acini,qui croci succum habent,præsumpti potu,à crapula tutos præstant:Item sanguinem excreantes,aut torminibus laborantes. Ederæ nigræ candidiores corymbi poti,steriles etiam uiros faciunt. Illinitur decocta in uino omniũ ulcerum generi, etiamsi cacoethe sint. Lachryma ederæ psilothrum est, phthiriasinq́ tollit. Flos cuiuscunque generis trium digitorum captu, dysentericos & aluum citam emendat, in uino austero bis die potus. Et ambustis illinitur utiliter cum cera. Denigrant capillum corymbi. Radicis succus in aceto potus,contra phalangia prodest. Huius quoque ligni uase spleneticos bibentes sanari inuenio. Et acinos terunt, moxqúe comburunt, & ita illinunt ambusta, prius perfusa aqua calida: Sunt qui & incidant succi gratia, cóque utantur ad dentes erosos, frangiqúe tradunt, proximis cera munitis ne lædantur. Gummi etiam in edera quærunt,quod ex aceto utilissimum dentibus promittunt. Græci uicino uocabulo cisthon appellant fruticem maiorem thymo, folijs ocimi. Duo eius genera. Flos masculo rosaceus, fœminæ albus. Ambo prosunt

ſunt dyſentericis & ſolutionibus uentris,in uino auſtero trinis digitis flore capto,& ſimililiter bis die poto. Vlceribus ueteribus & ambuſtis cum cera,& per ſe oris ulceribus. Sub his maxime naſcitur hypociſthis, quã inter ederas diximus. Ciſſos erythranos ab ijſdem appellatur ſimilis ederæ,coxendicibus utilis è uino potus: Item lumbis: Tantamqꝫ uim accipiunt,ut ſanguinem urina detrahant. Item chamæciſſon appellant ederam,nõ attollentem ſe à terra.Et hæc contuſa in uino acetabuli menſura,lieni medetur.Folia ambuſtis cum axungia. Smilax quocꝫ qui & nicophoros cognominatur, ſimilitudinem ederæ habet,tenuioribus folijs.Coronam ex eo factam impari foliorum numero,aiunt capitis doloribus mederi. Quidam duo genera ſmilacis dixere. Alterum immortalitati proximum,in conuallibus opacis,ſcandentem arbores comantibus acinorum corymbis,cõtra uenenata omnia efficaciſſimis,in tantũ,ut acinorum ſucco infantibus ſæpe inſtillato, nulla poſtea uenena nocitura ſint. Alterũ genus culta amare,& in his gigni, nullius effectus. Illam eſſe ſmilacem priorẽ, cuius lignum ad aures ſonare diximus. Similem huic aliqui clematida appellauerunt,repentem per arbores,geniculatam & ipſam.Folia eius lepram purgant.Semen aluum ſoluit acetabuli mẽſura,in aquæ hemina,aut aqua mulſa. Datur ex eadem cauſa & decoctum eius.

De harundine,& papyro,& ebeno,& rhododendro,de rhue erythro, & de erythrodano,alyſſo & radicula,& apocyno & rore marino,& canchry,& ſabina,& ſelagine,& ſamulo,& gũmi medicinis. Cap. XI.

HArundinis genera XXIX. demonſtrauimus,non aliter euidẽtiore illa natura, quam continuis his uoluminibus tractamus. Siquidem harundinis radix cõtrita & impoſita,filicis ſtirpẽ corpore extrahit,item harundinẽ filicis radix. Et quoniã plura genera fecimus, illa quæ in India Syriaqꝫ naſcitur odorum unguentorumqꝫ cauſa, urinam mouet cum gramine, aut apij ſemine decocta. Ciet menſtrua admotu. Medetur conuulſis duobus obolis pota,,iocineri,renibus,hydropi,tuſſi etiam ſuffitu,magiſqꝫ cum reſina. Furfuribus ulceribuſqꝫ manantibus cum myrrha decocta. Excipitur & ſuccus eius,fitqꝫ elaterio ſimilis. Efficaciſſima autem in omni harundine, quæ proxima radici. Efficacia & genicula. Harundo Cypria,quæ donax uocatur,corticis cinere alopecias emendat: Item putreſcentia ulcera. Folijs eius ad extrahendos aculeos utuntur. Efficacius & cõtra ignes ſacros collectioneſqꝫ omnes. Vulgaris harundo extractoriam uim habet, & recens tuſa,non in radice tantum. Multum enim & ipſam harundinem ualere tradunt. Medetur & luxatis, & ſpinæ doloribus radix in aceto illita. Eadem recens trita & in uino pota,uenerẽ cõcitat. Harundinũ lanugo illata auribus,obtundit auditum. Cognata in Aegypto res eſt harundini papyrus,præcipuæ utilitatis cum inaruit,ad laxandas ſiccãdaſqꝫ fiſtulas,& in tumeſcendo ad introitum medicamentorum aperiendas. Charta quæ fit ex ea,cremata inter cauſtica eſt. Cinis eius ex uino potus ſomnũ facit. Ipſa ex aqua impoſita callum ſanat.

Ne in Aegypto quidem naſcitur ebenus,ut docuimus. Nec tractamus in medicina alienos orbes:nõ omittetur tamẽ,ꝑpter miraculũ. Scobẽ eius oculis unice mederi dicũt. lignõque ad cotem trito cũ paſſo,caliginẽ diſcutit Ex aqua uero radice,albugines oculorũ. Item tuſſim pari modo dracunculi radicis adiecto cũ melle. Ebenũ medici & inter erodẽtia aſſumunt. Rhododendros ne nomẽ quidem apud nos inuenit latinũ,rhododaphnen uocant,aut neriũ. Mirũ,folia eius quadrupedũ uenenũ eſſe,homini uero cõtra ſerpentes præſidium,ruta addita è uino pota. Pecus etiam & capræ,ſi aquã biberint, in qua folia ea maduerint,mori dicuntur. Nec rhus latinũ nomen habet,cum in uſum pluribus modis ueniat. Nam & herba eſt ſylueſtris,folijs myrti,cauliculis breuibus,quę uenena & tineas pellit:& frutex coriarius appellat᷑,ſubrutilus,cubitalis,craſſitudine digitali:cuius aridis folijs, ut malicorio coria perficiunt᷑. Medici aũt rhoicis utunt᷑ ad cõtuſa:itẽ cœliacos et ſedis ulcera,aut quæ phagedęnas uocãt,trita cũ melle,& illita cũ aceto. Decoctũ eorũ inſtillatur auribus

ribus purulentis. Fit & ſtomatice decoctis ramis ad eadem quę ex moris, ſed efficacior ad mixto alumine. Illiniturq; eadem hydropicorum tumoribus. Rhus, quæ erythros appellatur, frutex eſt, & huius fruticis ſemen uim habet aſtringẽdi refrigerandiq;. Aſpergitur pro ſale obſonijs. Aluos ſoluit, omneſq; carnes cum ſilphio ſuauiores facit. Vlceribus medetur manantibus cum melle: Aſperitati linguæ, percuſſis, liuidis, deſquamatis eodem modo. Capitis ulcera ad cicatricem celerrime perducit, & fœminarũ abundantiam ſiſtit cibo. Alia eſt eryhrodanus, quã aliqui ereuthodanũ uocant, nos rubiam, qua tinguntur lanæ, pelleſq; perficiuntur: in medicina urinam ciet, morbum regium ſanat ex aqua mulſa, & lichenas ex aceto illita: & iſchiadicos & paralyticos, ita ut bibentes lauẽtur quotidie. Radix ſemenq; trahunt menſes, aluũ ſiſtunt, & collectiones diſcutiunt. Contra ſerpentes rami cum folijs imponuntur. Folia & capillum tingunt. Inuenio apud quoſdã morbũ regium ſanari hoc frutice, etiamſi adalligatus ſpectetur tantum. Diſtat ab eo qui alyſſon uocatur, folijs tantum & ramis minoribus: nomen accepit, quod à cane cõmorſos rabiem ſentire non patitur, potus ex aceto adalligatusq́ue. Mirum eſt quod additur, ſaniem conſpecto omnino frutice eo ſiccari. Tingentibus & radicula lanas præparat, quam ſtruthion à Græcis uocari diximus. Medetur morbo regio & ipſa decocti eius potu: item pectoris uitijs. Vrinam ciet, aluum ſoluit, & uuluas purgat. Quamobrem aureum poculum medici uocãt. Ea & ex melle prodeſt magnifice ad tuſſim, orthopnœæ cochlearis menſura. Cum polenta uero & aceto lepras tollit. Eadem cum panace & capparis radice calculos frangit, pellitq;. Panos diſcutit, cum farina hordeacea & uino decocta. Miſcetur & malagmatis & collyrijs, claritatis cauſa. Ad ſternutamenta utilis inter pauca. Lieni quoq; ac iocineri. Eadẽ pota denarij unius pondere ex mulſa aqua, ſuſpirioſos ſanat. Sic & pleureticos, & omnes lateris dolores, apocyni ſemen ex aqua. Frutex eſt, folio ederæ, molliore tamen, & minus longis uiticulis, ſemine acuto, diuiſo, lanuginoſo, graui odore. Canes & oẽs quadrupedes necat in cibo datum. Eſt & roſmarinum. Duo genera eius. Alterũ ſterile, alterum cui & caulis & ſemen reſinaceum, quod canchrys uocatur. Folijs odor thuris. Radix uulnera ſanat uiridis impoſita, & ſedis procidentia, condylomata & hæmorrhoidas. Succus & fruticis & radicis morbum regium, & ea quæ repurganda ſunt. Oculorũ aciem exacuit. Semen ad uetera pectoris uitia datur potui. Et ad uuluas cũ uino & pipere. Menſes adiuuat. Podagris illinitur cum ærina farina. Purgat & lentigines, & quæ excalefacienda ſunt, aut cum ſudor quærendus, illitum: Item conuulſis. Auget & lac in uino potum: Item radix. Ipſa herba ſtrumis cum aceto illinitur, ad tuſſim cum melle prodeſt. Canchrys multa genera habet, ut diximus. Sed hæc quæ ex rore ſupradicto naſcitur, ſi fricetur reſinoſa eſt. Aduerſatur uenenis & uenenatis, præterquam anguibus. Sudorem mouet, tormina diſcutit, lactis ubertatem facit. Herba ſabina, brathy appellata à Græcis duorum generum eſt. Altera tamaricæ ſimilis folio eſt, altera cupreſſo. Quare quidam Creticam cupreſſum dixerunt. A multis in ſuffitus pro thure aſſumitur. In medicamentis uero duplicato pondere eoſdem effectus habere quos cinnamum traditur. Collectiones minuit, & nomas cõpeſcit. Illita ulcera purgat. Partus emortuos appoſita extrahit & ſuffitu. Illinitur igni ſacro & carbunculis. Cũ melle & uino pota, regio morbo medetur. Gallinacei generis pituitas fumo eius herbæ ſanari tradunt. Similis herbæ huic ſabinæ eſt ſelago appellata. Legitur ſine ferro dextra manu per tunicã, qua ſiniſtra exuitur uelut à furante, candida ueſte ueſtito, pureq; lotis nudis pedibus, ſacro facto prius quàm legatur, pane uinoq;. Fertur in mappa noua. Hanc contra omnem perniciem habendam prodidere Druidæ Gallorum, & contra omnia oculorum uitia fumum eius prodeſſe. Iidem ſamolum herbam nominauere naſcentem in humidis: Et hanc ſiniſtra manu legi à ieiunis contra morbos ſuum boumq;, nec reſpicere legentem, nec alibi quàm in canali deponere, ibiq; conterere poturis. Gummium genera diximus. Ex his maiores effectus melioris cuiuſq; erunt. Dentibus inutiles ſunt, Sanguinem coagulant, & ideo reijcientibus ſanguinem

Roſmarinum.

guinem proſunt. Item ambuſtis, arteriæ uitijs: Inutilem urinã cient, amaritudines hebetãt aſtrictis cæteris. Quę ex amygdala amara eſt, ſpiſſandiq́ uiribus efficacior, habet excalfa ctorias uires. Præponuntur aũt prunorũ & ceraſorum ac uitiũ. Siccant illitæ & aſtringũt: Ex aceto uero infantiũ lichenas ſanãt. Proſunt & tuſſi ueteri, quatuor obolis in mixto po tis. Creduntur & colorẽ gratiorẽ facere, ciborũq́ appetentiã, & calculoſis prodeſſe cum paſſo potæ. Oculorum & uulnerum utilitatibus maxime conueniunt è ſpina Ægyptia.

De ſpina Arabica, & ſpina alba, & acanthio, & acacia. Cap. XII

SPinæ Arabicæ laudes in odorum loco diximus: & ipſa ſpiſſat ſtringitq́ diſtillationes omnes, & ſanguinis excreationes, menſiumq́ abundantiam, etiamnum radice ualentior. Spinæ albæ ſemen contra ſcorpiones auxiliatur. Corona ex ea impoſita, capitis do lores minuit. Huic ſimilis eſt ſpina illa, quam Græci acanthion uocant, minoribus multo folijs, aculeatis per extremitates, & araneoſa lanugine obductis: qua collecta, etiã ueſtes quædã bombycinis ſimiles fiunt in oriente. Ipſa folia uel radices ad remedia opiſthotoni bibuntur. Eſt & acaciæ ſpina. Fit in Ægypto alba nigraq́ arbore: Item uiridi, ſed longe melior è prioribus. Fit & in Galatia tenerrima ſpinoſiore arbore. Semen omnium lenticulæ ſimile, minore eſt tantum & grano & folliculo. Colligitur autumno, ante collectum nimio ualidius. Spiſſatur ſuccus ex folliculis aqua cœleſti perfuſis, mox in pila tuſis exprimitur organis, tũc denſatur in ſole mortarijs in paſtillos. Fit & ex folijs minus efficax. Ad coria perficienda ſemine pro galla utuntur. Foliorũ ſuccus & Galatiacæ acaciæ nigerrimus improbatur: Item qui ualde ruffus. Purpurea aut leucophæa, & quæ facillime diluitur, ui ſumma ad ſpiſſandum refrigerandumq́ eſt, oculorum medicamentis ante alias utiles. Lauantur in eos uſus paſtilli ab alijs, torrentur ab alijs. Capillum tingunt. Sanant ignem ſacrum, ulcera quæ ſerpunt, & humida uitia corporis, collectiones, articulos contuſos, perniones, pterygia. Abundantiam menſium fœminis ſiſtunt, uuluamq́ & ſedem procidentes. Item oculos, oris uitia & genitalium.

De uulgari ſpina & ſylueſtri, & de eryſiſceptro, & de appendice ſpina, & pyxacantho, & paliuro, aquifolia, & taxo, & rubis medicinæ. Cap. XIII

VVlgaris quoq́ hæc ſpina, ex qua cortinæ fullonicæ implẽtur, radicis uſus habet. Per Hiſpanias quidem multi, & inter odores, & ad unguenta utuntur illa, aſpalathũ uocantes. Eſt ſine dubio hoc nomine ſpina ſylueſtris in oriente (ut diximus) candida, magnitudine arboris iuſtæ. Sed & frutex humilior æque ſpinoſus in Niſyro & Rhodiorũ inſulis, quẽ alij eryſiſceptrũ, alij adipſatheon, ſiue dipſacon, ſiue † diacheton uocant. Optimus qui minime ferulaceus, rubens, & in purpurã uergens, detracto cortice, naſcit̃ pluribus lo cis, ſed non ubiq́ odoratus. Quã uim haberet cœleſti arcu in eum innixo, diximus. Sanat tetra oris ulcera & ozęnas, genitalia exulcerata aut carbunculantia, item rhagadia, inflatio nes potu. Diſcutit & ſtrangurias cortex. Sanguinẽ reddentibus medetur decoctum eius. Aluum ſiſtit cortex. Similia præſtare ſylueſtrẽ quoq́ putant. Spina eſt appendix appellata, quoniam baccæ puniceo colore in ea appendices uocãtur. Hæ crudę per ſe, & aridæ in uino decoctæ, aluum citam, ac tormina compeſcunt. Pyxacanthi baccæ contra ſerpentium ictus bibũtur. Paliurus quoq́ ſpinæ genus eſt. Semen eius Afri zuram uocant, contra ſcorpiones efficaciſsimum: Item calculoſis & tuſſi. Folia aſtrictoriam uim habent. Radix diſcutit panos, collectiones, uomicas: Vrinas trahit pota. Decoctum eius potum in uino aluum ſiſtit. Serpentibus aduerſatur. Radix præcipue datur in uino. Aliqui folia contuſa addito ſale, articulorum morbis imponunt. Proſunt baccæ purgationi fœminarum, cœliacis, dyſentericis, ac cholericis. In uino potæ aluum ſiſtunt. Radix decocta & illita, extrahit infixa corpori. Vtiliſſima eſt & luxatis, tumoribusq́. Aquifolia arbor in domo aut uilla ſata, ueneficia arcet. Flore eius aquam glaciari Pythagoras tradit. Itemq́ baculũ ex ea factum, in quoduis animal emiſſum, etiam ſi citra ceciderit defectu mittentis, ipſum per ſeſe recubitu propius adlabi: tam præcipuam naturam ineſſe arbori. Taxi arboris

Dioſcorides diaxylon.

P fumus

fumus mures necat. Nec rubos ad maleficia tantum genuit natura, ideoꝗ ex eis mora uel hominibus cibos dedit. Vim habent ſiccandi, aſtringendiꝗ, gingiuis, tonſillis, genitalibus accommodatiſsimi. Aduerſantur ſerpentiũ ſceleratiſsimis hæmorrhoidi & preſteri flos aut mora. Scorpionum uulnera ſine collectionum periculo iungunt. Vrinam ciẽt. Caules eorum tunduntur teneri, exprimiturꝗ ſuccus, mox ſole cogitur in craſsitudinem mellis, ſingulari remedio contra mala oris oculorumꝗ, ſanguinem excreantes, anginas uuluas, ſedes, cœliacos potus aut illitus. Oris quidem uitijs etiã folia commanducata proſunt, & ulceribus manantibus, aut quibuſcunꝗ in capite illinuntur: cardiacis uel ſic per ſe imponuntur à mamma ſiniſtra. Item ſtomachi doloribus, oculisꝗ procidentibus. Inſtillatur ſuccus eorum & auribus. Sanat cõdylomata cum roſaceo cerato. Cauliculorum ex uino decoctum, uel præſentaneum remedium eſt. Idem per ſe in cibo ſumpti cymæ modo, aut decocti in uino auſtero, labantes dentes firmant. Aluum ſiſtunt & profluuia ſanguinis, dyſentericis proſunt. Siccantur in umbra, ut cinis crematorum uuã reprimat. Folia quoꝗ arefacta & contuſa, iumentorũ ulceribus utilia traduntur. Mora quæ in his naſcuntur, uel efficaciorẽ ſtomaticen præbuerint ꝙ ſatiua morus. Eademꝗ cõpoſitione, uel cum hypociſthide tantũ & melle bibũtur in cholera, & à cardiacis, & contra araneos. Inter medicamenta quæ ſtyptica uocãt, nihil efficacius rubi mora ferẽtis radice decocta in uino ad tertias partes, ut colluant eo oris ulcera, & ſedis foueantur: tantaꝗ uis eſt, ut ſpongiæ ipſæ lapideſcant. Alterũ genus rubi eſt, in quo roſa naſcitur. Gignit pilulam caſtaneæ ſimilem, præcipuo remedio calculoſis. Alia eſt cynorhoda, quam proximo dicemus uolumine.

De cynosbato, & Idæo rubo, & rhamno, & lycio, & ſarcocolla, & de oporice medicinæ. Cap. XIIII

CYnosbaton, alij cynoſpaſton, alij neuroſpaſton uocant, folium habet ueſtigio hominis ſimile. Fert & uuam nigram, in cuius acino neruum habet, unde neuroſpaſtos dicitur. Alia eſt à cappari, quam medici cynosbaton appellauerunt. Huius thyrſus ad remedia ſplenis & inflationes conditus ex aceto manditur. Neruus eius cum maſtiche Chia commanducatus os purgat. Ruborũ roſa alopecias cum axungia emendat. Mora capillum tingunt cum omphacino oleo. Flos mori per meſſes colligitur. Candidus pleureticis præcipuus ex uino potus, item cœliacis. Radix ad tertias decocta, aluum ſiſtit & ſanguinem: Item dentes collutos decocto. Eodem ſucco fouẽtur ſedis atꝗ genitalium ulcera. Cinis è radice deprimit uuã. Idæus rubus appellatus eſt, quoniam in Ida non aliàs naſcitur. Eſt autẽ tenerior ac minor, rarioribus calamis innocentioribusꝗ, ſub arborum umbra naſcens. Huius flos cum melle epiphoris illinitur & ignibus ſacris, ſtomaticisꝗ ex aqua bibendus datur. Cætera eadem præſtat quæ ſupradicta. Inter genera ruborum rhamnos appellatur à Grǽcis, candidior & fruticoſior. Is floret, ramos ſpargẽs rectis aculeis, non ut cæteri aduncis, folijs maioribus. Alterum genus eius ſylueſtre nigrius, & quadantenus rubens. Fert ueluti folliculos. Huius radice decocta in aqua fit medicamentũ, quod uocatur lycium. Semen ſecundas trahit. Alterꝗ ille candidior aſtringit magis, refrigerat, collectionibus & uulneribus accõmodatior. Folia utriuſꝗ & cruda & decocta illinuntur cum oleo. Lycium præſtantius è ſpina fieri tradunt, quam & pyxacanthon chironiam uocant, quales in Indicis arboribus diximus, quoniam longe præſtantiſsimum exiſtimatur Indicum. Coquuntur in aqua tuſi rami, radicesꝗ, ſummæ amaritudinis, æreo uaſe ferè per triduum, iterumꝗ exempto ligno, donec mellis craſsitudo fiat. Adulteratur amaris ſuccis, etiam amurca ac felle bubulo. Spuma eius ac flos quidam oculorum medicamẽtis additur. Reliquo ſucco faciem purgat, & pſoras ſanat, eroſos angulos oculorũ, ueteresꝗ fluxiones, aures purulentas, tonſillas, gingiuas, tuſsim, ſanguinis excreationes, fabæ magnitudine deuoratũ. Aut ſi ex ulceribus fluat, illitum, rhagadas, genitaliũ ulcera, attritus, ulcera recentia, & ſerpentia, ac putreſcentia. In naribus clauos, ſuppurationes. Bibitur & à mulieribus in lacte contra profluuia. Indici differentia, glebis extrinſecus nigris, intus ruſi

fis

ſis:cum fregeris,cito nigreſcentibus. Aſtringit uehementer cum amaritudine. Ad eadem omnia utile eſt,ſed præcipue ad genitalia. Sunt qui & ſarcocollam ſpinæ lachrymam putent,pollini thuris ſimilem, cum quadam acrimonia dulcem. Cum uino tuſa ſiſtit fluxiones. Illinitur infantibus. Vetuſtate & hæc maxime nigreſcit. Melior,quo candidior.

Vnum etiamnum arborum medicinis debetur nobile medicamentũ, quod oporicen uocant. Fit ad dyſentericos ſtomachiꝗ uitia,in congio muſti albi,lento uapore decoctis malis cotoneis quinque cum ſuis ſeminibus, punicis totidem, ſorborum ſextario, & pari menſura eius quod rhus Syriacon uocant,croci ſemuncia. Coquitur uſque ad craſsitudinem mellis. His ſubtexemus ea, quæ Græci communicatione nominum in ambiguo fecere, anne arborum eſſent.

De chamædrye,& chamædaphne,& chamelæa, & chamæſyce,& chamæciſſo, & chamæleuce, & chamæcypariſſo, & ampelopraſo, & ſtachye, & clinopodio, & centunculo,& clematide Aegyptia medicinæ Cap. XV

CHamædrys herba eſt, quæ Latine triſſago dicitur. Aliqui eam chamædropem,alij teucrion appellauere. Folia habet magnitudine mentæ,colore & diuiſura quercus. Alij ſerratã,& ab ea ſerrã inuentam eſſe dixere, flore penè purpureo. Carpitur prægnãs ſucco in petroſis,aduerſus ſerpentium uenena potu illituꝗ efficaciſsima: Item ſtomacho, tuſsi uetuſtæ,pituitæ in gula cohæreſcenti,ruptis, conuulſis,lateris doloribus. Lienem cõſumit,urinã & mẽſes ciet. Ob id incipientibus hydropicis efficax,manualibus ſcopis eius in tribus heminis aquæ decoctis uſꝗ ad tertias. Faciunt & paſtillos,terentes eã ex aqua. At ſupradicta ſanat & uomicas, & uetera ulcera, uel ſordida cum melle. Fit & uinum ex ea pectoris uitijs. Foliorum ſuccus cum oleo caliginem oculorum diſcutit. Ad ſplenem ex aceto ſumitur. Excalfacit perunctione. Chamædaphne unico ramulo eſt cubitali ferè, folio tenui, lauri ſimilitudine. Semen rubens admixtũ folijs illinitur capitis doloribus recẽs. Ardores refrigerat: Ad tormina cum uino bibitur. Menſes ſuccus eius & urinã ciet potu, partuſꝗ difficiles in lana appoſitus. Chamelæa ſimilitudinẽ foliorum oleæ habet: ſunt autem amara, odorata, in petroſis, palmum altitudine non excedente. Aluum purgat. Detrahit pituitam bilemꝗ,folijs in duabus abſinthij partibus decoctis, ſuccoꝗ eo cum melle poto. Folijs impoſitis & ulcera purgantur. Aiunt, ſi quis ante ſolis ortum eam capiat,dicatꝗ ad albugines oculorũ ſe capere,adalligata diſcuti id uitium. Quoquo modo collectam iumentorum pecorumꝗ oculis ſalutarem eſſe. Chamæſyce lentis folia habet, nihil ſe attollentia,in aridis petroſiſꝗ naſcens. Claritati oculorum, & contra ſuffuſiones utiliſſima,& cicatrices,caligines,nubeculas in uino cocta,inũcta. Vuluæ dolores ſedat appoſita in linteolo. Tollit & uerrucas omniũ generum illita. Prodeſt & orthopnoicis. Chamæciſſos ſpicata eſt tritici modo,ramulis quinis ferè,folioſa:cũ floret exiſtimari poteſt alba uiola,radice tenui, cuius bibũt iſchiadici folia tribus obolis,in uini cyathis duobus VII. diebus,admodũ amara potione. Chamæleucen apud nos farranũ ſiue farfugiũ uocant. Naſcitur ſecus fluuios,folio populi, ſed ampliore. Radix eius imponitur carbonibus cupreſsi,atꝗ is nidor per infurnibulum imbibitur in uetere tuſsi. Chamæpeuce laricis folijs ſimilis,lumborũ & ſpinæ doloribus propria eſt. Chamæcypariſſos herba ex uino pota contra uenena ſerpentium omnium ſcorpionumꝗ pollet. Ampelopraſon in uinetis naſcitur,folijs porri,ructu grauis. Contra ſerpentiũ ictus efficax. Vrinã & menſes ciet, eruptiones ſanguinis per genitale inhibet potũ impoſitumꝗ. Datur & à partu mulieribus, & contra canis morſum. Ea quoꝗ quæ ſtachys uocatur porri ſimilitudinem habet, longioribus folijs pluribuſꝗ, & odoris iucundi, coloriſꝗ in luteũ inclinati. Pellit menſtrua.

Clinopodion,alij cleonicion,alij zopyron, alij ocymoides appellãt, ſerpyllo ſimilem, ſurculoſam, palmi altitudine: naſcitur in petroſis, orbiculato florum ambitu,ſpeciem lecti pedum præbens. Bibitur ad conuulſa,rupta,ſtrangurias, ſerpentium ictus: Item decoctæ ſuccus. Nunc ſubtexemus herbas mirabiles quidem, ſed minus claras, nobilibus in

sequentia uolumina dilatis. Itali centunculũ uocant rostratis folijs, ad similitudinē capitis penularũ iacentē in aruis. Græci aũt clematidem. Est eius egregius effectus ad sistendam aluũ in uino austero. Idem sanguinē sistit tritus cum oxymelite, aut aquæ calidæ cyathis quinq; denarij unius pondere, sic & ad secundas mulierũ efficax. Sed Græci clematidas & alias habent, unã quam aliqui echiten uocãt, alij laginē, nonnulli tenuē scammoniã: & pedales, foliosos, non dissimiles scammoniæ ramos habet, nisi quod nigriora minoraq; sunt folia. Inuenitur in uineis aruisq;. Estur ut olus cum oleo ac sale. Aluũ ciet. Eadē à dysentericis cum lini semine in uino austero sorbetur. Folia epiphoris imponũtur cum polenta, supposito udo linteolo. Strumas imposita ad suppurationē perducunt, deinde axungia adiecta percurãt. Item hæmorrhoidas cũ oleo uiridi, phthisicos iuuant cũ melle. Lactis quoq; ubertatem faciũt in cibis sumpta. Et infantibus illita capillum alunt. Ex aceto dentiũ dolores sedant. Venerem stimulant. Est & alia clematis Ægyptia cognomine, quæ ab alijs daphnoides, ab alijs polygonoides uocatur, folio lauri, longa tenuisq;, aduersus serpẽtes ac priuatim aspides ex aceto pota efficax. Ægyptus hanc maxime gignit.

Scammonia tenuis [...] vide in pag. 17[?]

De aro & dracunculo, & dracontio, & ari, & millefolio, & herba eiusdē nominis, & pseudobunio, & myrrhi, & onobrichi medicinæ. Cap. XVI

Et in pa. 454

QVæ & aron, de qua inter bulbos diximus, magnæ cum dracontio litis. Quidã enim eandem esse dixerunt. Glaucias satu discreuit, dracontiũ syluestrem arum pronunciando. Aliqui radicem aron appellauerunt, caulem uero dracontium, in totum alium, si modo hic est, qui apud nos dracunculus uocatur. Nanque aros radicem nigrã in latitudinem rotundam habet multoq; maiorem, & qua manus impleatur. Dracunculus subrutilam, & draconis conuoluti modo, unde ei & nomen. Quin & ipsi Græci immensam posuere differentiã, semen dracũculi feruens mordaxq; tradendo: tantumq; inesse ei uirus, ut olfactum grauidis abortum inferat. Aron miris laudibus extulere, primum in cibis fœminam præferentes, quoniam mas durior esset, & in coquendo lentior. Pectoris uitia purgare, & aridum in potione inspersum, aut ecligmate, urinam & menses ciere. Sic & in oxymelite potũ stomacho, interaneis exulceratis ex lacte ouillo bibendũ, ad tussim in cinere coctum ex oleo dedere. Alij coxere in lacte, ut decoctũ biberetur. Epiphoris elixũ imposuere. Item sugillatis, tonsillis. Ex oleo hæmorrhoidum uitio infudere, lentigines ex melle illinentes. Laudauit Cleophantus & pro antidoto contra uenena: pleureticis, peripneumonicis, quo tussientibus modo: semen intritum cum oleo aut rosaceo infundens aurium dolori. Dieuches tussientibus aut suspitiosis & orthopnoicis & purulenta excreantibus farina permixtum in pane cocto dedit. Diodotus phthisicis è melle ecligmate, & pulmonis uitijs, ossibus etiam fractis imposuit. Partus omnium animalium extrahit, naturæ circumlitum. Succus radicis cum melle Attico, oculorum caligines, ac stomachi uitia discutit, tussim decocti ius cum melle. Vlcera omnium generum, siue phagedænæ sint, siue carcinomata, siue serpant, siue polypi in naribus, succus mire sanat. Folia ambustis prosunt ex uino & oleo cocta. Aluum inaniunt ex sale & aceto sumpta. Etiam luxatis cocta cum melle prosunt. Item articulis podagricis cum sale, recẽtia uel sicca. Hippocrates quaslibet ad collectiones cum melle imposuit: ad menses trahendos feminis uel radicis drachmæ duæ in uini cyathis duobus sufficiunt. Eadem potio si à partu nõ purgantur, & secundas trahit. Hippocrates & radicem ipsam imposuit. Dicunt & in pestilentia salutarē esse in cibis. Ebrietatē discutit. Serpentes nidore cum crematur, priuatimq; aspides fugat, aut inebriat, ita ut torpentes inueniantur: perunctos quoq; aro è laureo oleo fugiunt. Ideo & contra ictus dari potu in uino nigro putant utile. In folijs ari caseus optime seruari traditur. Dracunculus quem dixi, hordeo maturescente effoditur luna crescente. Omnino habentem serpentes fugiunt. Ideo percussis prodesse in potu aiunt maiorem: ut & menses, si ferro non attingatur, sistat. Succus eius & aurium dolori prodest. Id autem quod Græci dracontion uocant, triplici effigie demonstratum mihi est, folijs betæ non sine thyrso,

flore

flore purpureo.Hoc est simile aro. Alij radice longa ueluti signata articulosaq; monstrauere tribus omnino cauliculis,folia eius ex aceto decoqui contra serpentiũ ictus iubentes. Tertia demonstratio fuit folio maiore q̃ cornus,radice harundinea,totidẽ ut affirmabãt geniculata nodis,quot haberet annos,totidemq; esse folia.Hi ea ex uino uel aqua contra serpentes dabant.Est & aris quæ in eadem Aegypto nascitur,similis aro,minor tantũ minoribusq; folijs,& utiq; radice,quæ tamen oliuæ grandis magnitudinẽ implet:alba geminum caulem,altera unũ tantũ emittens.Medetur utraq; ulceribus manantibus. Item cõbustis ac fistulis. Collyrio immisso nomas sistunt,decoctarũ in aqua,& postea tritarũ rosaceo addito. Sed unum miraculũ ingens, contacto genitali cuiusq; fœminini sexus animal in perniciẽ agi.Myriophyllon, quod nostri millefolium uocãt, caulis est tener,similis fœniculo,plurimis folijs,unde & nomẽ accepit. Nascitur in palustribus,magnifici usus ad uulnera.Cũ aceto bibitur ad difficultates urinæ & uesicæ,& suspiria, præcipitatisq; ex alto.Efficacissima eadem ad dentium dolores.Hetruria hoc nomine appellat herbã in pratis tenuẽ,à lateribus capillamenti modo foliosam,eximij usus ad uulnera:boũ neruos abscisos uomere solidari ea, rursusq; iungi addita axungia affirmans. Pseudobunion napi folia habet,fruticans palmi altitudine.Laudatissima in Creta.Contra tormina atq; stranguriam, laterũ præcordiorumq; dolores bibuntur rami eius quini seniue.Myrrhis quam alij smyrrhizã,alij myrrhã uocãt,simillima est cicutæ,caule folijsq; & flore minor tantum & exilior, cibo nõ insuauis.Ciet menstrua & partus cum uino.Aiunt quoq; eandẽ potam in pestilẽtia salutarẽ esse. Subuenit & phthisicis in sorbitione.Auiditatem cibi facit. Phalangiorum morsus restringit. Vlcera quoq; in facie aut capite succus eius in aqua triduo maceratæ sanat. Onobrychis folia habet lentis, longiora paulo,florem rubentẽ,radicem exiguam & gracilem.Nascitur circa fontes. Siccata in farinæ modum & inspersa uino albo,strangurias finit. Aluum sistit.Succus eius perunctis cum oleo sudores mouet.

De coriacesia,& callicia, & menaide, & alijs XXIII. & medicinis earum,quas quidam magicas esse dicunt, & de cõsidia,& de aproxi, & de recidiuis amorũ. Cap. XVII

IN promisso herbarum mirabilium, occurrit aliqua dicere & de magicis. Quæ enim mirabiliores sunt? Primi eas in nostro orbe celebrauere Pythagoras atque Democritus, consectati magos. Coriacesia & callicia Pythagoras aquam glaciari tradit,quarum mentionem apud alios nõ reperio,nec apud eum alia de his.Idem menaidem appellat,& nomine alio corinthadem, cuius decocto in aqua succo,protinus sanari ictus serpentium, si foueantur,dicit.Eundem effusum in herba qui uestigio contigerint,aut forte respersi fuerint,insanabiles perire, monstrifica prorsus natura ueneni, præterquàm contra uenena. Ab eodẽ Pythagora aproxis appellatur herba, cuius radix è longinquo concipiat ignes ut naphtha,de qua in terræ miraculis diximus.Idem tradit,Si qui morbi humano corpori acciderint florente aproxi,quamuis sanatos,admonitionem eorum sentire quoties florere eam contigerit: & frumentum, & cicutam, & uiolam similem conditionem habere. Nec me fallit hoc uolumen eius à quibusdã Cleemporo medico ascribi:Pythagoræ pertinax fama antiquitasq; uindicant. Et idipsum autoritatem uoluminibus affert, si quis alius curæ suæ opus, illo uiro dignum iudicauit: quod fecisse Cleemporum, cum alia suo & nomine ederet,quis credat? Democriti certe chirocineta esse constat.At in his ille post Pythagoram magorum studiosissimus,quanto portentosiora tradit? Aglaophotin herbam,quæ admiratione hominũ propter eximium colorem acceperit nomen, in marmoribus Arabiæ nascentem Persico latere. Qua de causa & marmaritin uocari. Magos utique ea uti,cum uelint deos euocare. Achemenidon,colore electri sine folio,nasci in Tardastilis Indiæ, cuius radice in pastillos digesta, in dieq; pota in uino, noxij per cruciatus nocte confiteantur omnia per uarias numinum imaginationes. Eandem hipophouada appellat, quoniam equæ præcipue caueant eam. Theombrotion XXX. schœnis à Choaspe nasci,pauonis picturis similem,odore eximio.Hanc autem à regibus Persarum

comedi aut bibi contra omnia corporum incommoda, instabilitatemq; mentis: eandem semnion à potentiæ maiestate appellari. Aliam deinde adamantida, Armeniæ Cappadociæq; alumnam. Hac admota, leones resupinari cum hiatu laxo. Nominis causam esse, quod conteri nequeat. Arianidem in Arianis gigni igneam colore, colligi cum sol in leone sit. Huius tactu peruncta oleo ligna accendi. Therionarca in Cappadocia & Mysia nascente, omnes feras torpescere, nec nisi hyenæ urinæ aspersu recreari. Aethiopida in Meroe nasci. Ob id & meroidem appellari, folio lactucæ, hydropicis utilissimam è mulso potam. Ophiusam in Elephantine eiusdem Aethiopiæ, liuidam, difficilemq; aspectu, qua pota terrorem minásque serpentium obuersari, ita ut mortem sibi eo metu consciscant, ob id cogi sacrilegos illam bibere. Aduersari autem ei palmeum uinum. Thalassaeglen circa Indum amnem inueniri, quæ ob id nomine alio potamautis appellatur. Hac pota lymphari homines, obuersantibus miraculis. Theangelida in Libano Syriæ, Dicte Cretæ montibus, & Babylone, & Susis Persidis nasci, qua pota magi diuinẽt. Gelotophyllida in Bactris & circa Borysthenem. Hęc si bibatur cum myrrha & uino, uarias obuersari species, ridendiq; finem nõ fieri: ni potis nucleis pineæ nucis cum pipere & melle in uino palmeo. Sissitieterida à conuictu in Perside nominari, quoniam hilarentur illa. Eandem protomediam, qua primatum apud reges obtineant. Casigneten, quoniam secum ipsa nascatur, nec cum ullis alijs herbis. Eandem dionysonymphadem, quoniam uino mire conueniat. Helianthen uocat in Themiscyra regione & Ciliciæ montibus maritimis, folio myrti. Hac cum adipe leonino decocta, addito croco & palmeo uino, perungi magos & Persarum reges, ut fiat corpus aspectu iucundum. Ideo eandẽ heliocallidem nominari. Hermesias ab eodem uocatur, ad liberos generandos pulchros bonosq;: non herba, sed cõpositio è nucleis pineæ nucis tritis cum melle, myrrha, croco, uino palmeo, postea admixto theombrotio & lacte: bibere generaturos iubet, & à conceptu puerperas partum nutrientes. ita fieri excellentes animo & forma, atq; bonos. Harum omnium magica quoque uocabula ponit. Adiecit his Apollodorus assectator eius herbam æschynomenen, quoniam appropinquante manu folia contraheret. Aliam crocidem, cuius tactu phalangia moreretur. Crateuas œnotheridem, cuius aspersu è uino, feritas omnium animalium mitigaretur. Anacampserotem celeber arte grammatica paulò ante, cuius omnino tactu redirent amores uel cum odio depositi. Et abunde sit hactenus attigisse insignia magorum in his uerbis, alio de his aptiore dicturis loco.

De eriphia, & lanaria, & stratioti medicinæ. Cap. XVIII.

ERiphiam multi prodidere. Scarabeum hæc in auena habet, sursum deorsum decurrentem cum sono hœdi, unde & nomen accepit. Hac ad uocẽ nihil præstantius esse tradunt. Herba lanaria ouibus ieiunis data, lactis abundantiam facit. Aeque nota lactoris uulgo est, plena lactis, quod degustatũ uomitiones concitat. Eandem hanc aliqui esse dicunt, alij similem illi, quam militarem uocant, quoniã uulnus ferro factum, nullum non intra dies quinq; sanat, ex oleo imposita. Celebratur autem & à Græcis stratiotis, sed ea in Aegypto tantum & inundatione Nili nascitur, aizoo similis, ni maiora haberet folia. Refrigerat mire, & uulnera sanat ex aceto illita: Item ignes sacros, ac suppurationes. Sanguinem quoq; qui defluit à renibus, pota cum thure masculo mirifice sistit.

De herba quæ nascitur in capite statuæ, & de herba è fluminibus, & herba lingua, & cribro, & fimetis, & rhodora, & impia, & Veneris pectine, & nodia, & philanthropo, & canaria lappa, & tordile, & de gramine, & dactylo, & fœnogræco medicinæ. Cap. XIX

HErba in capite statuæ nata, collectaq; alicuius in uestis panno, & alligata in lino russo, capitis dolorem confestim sedare traditur. Herba quæcunq; à riuis aut fluminibus ante solis ortum collecta, ita, ut nemo colligentem uideat, contra tertianas adalligata læuo brachio, ita ut æger quid sit illud ignoret, tertianas arcere traditur. Lingua herba na-

scitur

ſcitur circa fontes. Radix eius combuſta & trita cum adipe ſuis, adijciunt ut nigra ſit & ſterilis, alopecias emendat ungentium in ſole. Cribro in limite abiecto herbæ intus extantes decerptæ adalligatæq; grauidis, partus accelerant. Herba quæ gignitur ſupra fimeta ruris, contra anginas efficaciſsime pollet ex aqua pota. Herba iuxta quam canes urinam fundunt euulſa ne ferro attingatur, luxatis celerrime medetur. Rombotinum arborē demonſtrauimus inter arbuſta. Iuxta hanc uiduam uite naſcitur herba, quam Galli rhodoram uocant: caulem habet uirgæ ficulneæ modo geniculatum, folia urticæ in medio exalbida, eadem procedente tempore tota rubentia, florem argenteum, præcipua contra tumores feruoresq; & collectiones cum axungia ueteri tuſa, ita ut ferro non attingatur: qui perunctus eſt deſpuit ad ſuam dexteram ter. Efficacius remedium eſſe aiunt, ſi tres quoque trium nationum homines perungant dextrorſus. Herba impia uocatur incana, roriſmarini aſpectu, thyrſi modo ueſtita atque capitata. Inde alij ramuli aſſurgunt ſua capitella gerentes, ob id impiam appellauere, quoniam liberi ſuper parentem excellāt. Alij potius ita appellatam, quod nullum animal eam attingat, exiſtimauere. Hæc inter duos lapides trita feruet, præcipuo aduerſus anginas ſucco, lacte & uino admixto: mirumq; traditur, nunquam ab eo morbo tentari qui guſtauerint. Itaq; & ſuibus dari: quæq; medicamentum id noluerint haurire, eo morbo interimi. Sunt qui & in auiū nidis inſeri aliquid ex ea putent, atq; ita nō ſtrangulari pullos auidius deuorantes. Veneris pectinem appellant à ſimilitudine pectinum: cuius radix cum malua tuſa, omnia corpori infixa extrahit. Veternoſa curat, quæ exedum uocatur. Nodia herba coriariorum officinis nota, ea muralis dicitur, alijsq; nominibus. Nomas curat: efficaciſsimāq; aduerſus ſcorpiones eſſe potam in uino aut poſca reperio. Philanthropon herbam Græci appellant hirſutam, quoniam ueſtibus adhæreſcat. Ex hac corona impoſita capitis dolores ſedātur. Nam quæ canaria appellatur lappa, cum plantagine & millefolio trita ex uino carcinomata ſanat, ternis diebus ſoluta. Medetur & ſuibus hæc effoſſa ſine ferro, & addita in colluuiem poturis, uel ex lacte & uino. Quidam adijciunt & fodientem dicere oportere, Hæc eſt herba argemon, quam Minerua reperit ſuibus his remedium, qui de illa guſtauerint. Tordilon alij ſemen ſilis eſſe dixerunt, alij herbam per ſe, quam & ſyreon uocauerunt. Neq; aliud de ea proditum inuenio quàm in montibus naſci. Combuſtā potu ciere mēſes, & pectoris excreationes, efficaciore etiamnum radice. Succo eius ternis obolis hauſto renes ſanari. Addi radicem eius & in malagmata. Gramen ipſum eſt inter herbas uulgatiſsimum. Geniculatis ſerpit internodijs, crebroq; ab his, & ex cacumine nouas radices ſpargit. Folia eius in reliquo orbe in exilitatē faſtigiātur. In Parnaſo tantū ederacea ſpecie denſius q̄ uſquam fruticante, flore odorato candidoq;. Iumentis herba nō alia gratior, ſiue uiridis, ſiue in fœno ſiccata. Tunditur aſperſa aqua. Succum quoq; eius in Parnaſo excipi tradunt propter ubertatem. Dulcis hic eſt. In uicem eius in reliqua parte terrarum ſuccedit decoctum ad uulnera conglutinanda, quod & ipſa herba tuſa præſtat, tueturq; ab inflammationibus plagas. Decocto adijcitur uinum ac mel: ab aliquibus & thuris, & piperis, myrrhæq; tertiæ portiones. Rurſuſq; coquitur in æreo uaſe ad dentium dolores & epiphoras. Radix decocta in uino torminibus medetur & urinæ difficultatibus, ulceribus ueſicæ. Calculos frangit. Semen uehementius urinam impellit. Aluum uomitionesq; ſiſtit. Priuatim autem draconum morſibus auxiliatur. Sunt qui genicula nouem uel unius, uel è duabus tribusúe herbis, ad hunc articulorum numerum inuolui lana ſuccida nigra iubeant, ad remedia ſtrumæ panorumúe. Ieiunum debere eſſe qui colligat. Ita ire in domum abſentis cui medeatur, ſuperuenientiq; ter dicere, ieiuno ieiunum medicamentum dare, atque ita adalligare, triduoq; id facere. Quod è graminū genere ſeptem internodia habet, efficaciſſime capiti cōtra dolores adalligatur. Quidam propter ueſicæ cruciatus decoctū ex uino gramen ad dimidias à balineis bibi iubent. Sunt qui & aculeatū gramen uocant trium generum: cum in cacumine aculei ſunt plurimum quini, dactylon uocant: hos conuolu-

tos naribus inserunt, extrahuntq́ sanguinis ciendi gratia. Altero quod est aizoo simile, ad paronychia & pterygia unguium, & cum caro unguibus increuit, utuntur cum axungia, ideo dactylon appellantes, quia digitis medeatur. Tertiũ genus dactyli, sed tenuis, nascitur in parietinis, aut tegulis. Huic caustica uis est. Sistit ulcera quæ serpunt. Gramen capiti circundatum, sanguinis è naribus fluxiones sistit. Camelos necare traditur in Babylonis regione id, quod iuxta uias nascitur. Nec fœnogræco minor autoritas quod telin uocant, alij carphos: aliqui buceras, alij ægoceras, quoniam corniculis semen est simile, nos siliciam: quod quomodo sereretur, suo loco docuimus. Vis eius siccare, mollire, dissoluere. Succus decocti fœminarum pluribus malis subuenit, siue duritia, siue tumor, siue contractio sit uuluæ, fouẽtur, insidũt: infusum quoq́ prodest. Furfures in facie extenuat. Spleni addito nitro decoctum & impositum medetur. Item ex aceto. Sic & iocineri decoctum. Diocles difficile parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritũ in nouẽ cyathis sapæ, ut cum tertias partes biberint, calida lauarentur: & in balneo sudantibus dimidium ex relicto iterum dedit, mox à balneo reliquum, pro summo auxilio. Farinam fœnigræci cum hordeo aut lini semine decoctam aqua mulsa cõtra uuluæ cruciatus subiecit. Itemq́ imposuit imo uentri. Lepras, lentigines, sulphuris pari portione mixta farina curauit, nitro ante præparata cute, sæpius die illinens, perungiq́ præcipiẽs. Theodorus fœnogræco miscuit quartã partẽ purgati nasturtij acerrimo aceto ad lepras. Damion fœnigræci semen acetabuli dimidia mensura cũ sapæ & aquæ nouẽ cyathis ad menses ciendos dedit potu. Nec dubitatur quin decoctũ eius utilissimum sit uuluis interaneisq́ exulceratis, sicuti semen articulis atq́ præcordijs. Si uero cũ malua decoquatur, postea addito mulso potus ante cætera uuluis interaneisq́ laudatur. Quippe cum uapor quoq́ decocti plurimũ prosit. Alarumq́ etiã graueolentiã decoctum fœnigræci semen emendat. Farina porrigines capitis furfuresq́ cum uino & nitro celeriter tollit. In hydromelite autem decocta addita axungia genitalibus medetur. Item parotidi, podagræ, chiragræ, articulis, carnibusq́ quæ recedunt ab ossibus. Aceto uero subacta luxatis. Illinitur & lieni decocta in aceto & melle tantum. Carcinomata subacta ex uino purgat, mox addito melle persanat. Sumitur & sorbitio è farina ad pectus exulceratum, longamq́ tussim. Diu decoquitur, donec amaritudo desinat. Postea mel additur. Nunc ipsa claritas herbarum dicetur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXV

PROOEMIVM.

Naturæ herbarũ sponte nascentium. Cap. I

de Herbis sponte nascentibus in pag. 593. cap. 15—

IPSA quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantum gignente eas tellure, in admirationem curæ priscorum diligentiæq́ animum agit. Nihil ergo intentatum inexpertumq́ illis fuit. Nihil deinde occultatum, quod non prodesse posteris uellent. At nos elaborata ijs abscondere atq́ supprimere cupimus, & fraudare uitam etiam alienis bonis? Ita certe recondunt qui pauca aliqua nouere, inuidentes alijs: & neminem docere, in autoritatẽ scientiæ est. Tantum ab excogitandis nouis, ac iuuanda uita mores absunt: summumq́ opus ingeniorum diu iam hoc fuit, ut intra unumquenq́ recte facta ueterum perirent. At hercule singula quosdam inuenta deorũ numero addidere, omnium utiq́ uitam clariorem fecere cognominibus herbarum, tam benigne gratiã memoria referẽte. Non æque hæc cura eorũ mira esset in his, quæ satu blandiuntur, aut cibo inuitant: sed culmina quoq́ montium inuia & solitudines abditas omnisq́ terræ fibras scrutati inuenere, quid quæq́ radix polleret, ad quos usus herbarum folia pertinerent, etiã quadrupedum pabulo intacta ad salutis usus uertentes.

Qui lati

Qui latine usus herbarũ scripserint, & qñ ad Romanos notitia earũ peruenerit, & qui primi Græcorũ de his cõposuerint, & de herbarũ inuẽtione, & antiqua medicina, & quare minus exerceant earũ remedia, & de cynorhodo, & de dracunculo medicinæ. Cap. II

MInus hoc q̃ par erat, nostri celebrauere, omniũ utilitatum & uirtutum rapacissimi. Primusq; & diu solus idem ille M. Cato, omnium bonarũ artium magister, paucis duntaxat attigit, boum etiam medicina non omissa. Post eum unus illustrium tentauit C. Valgius, eruditiõe spectatus, imperfecto uolumine ad diuũ Augustũ, inchoata etiam præfatione religiosa, ut omnibus malis humanis illius potissimum principis semper mederetur maiestas. Antea cõdiderat solus apud nos, quod equidẽ inueni, Pompeius Lenæus, Magni libertus, quo primum tempore hanc scientiam ad nostros peruenisse animaduerto. Nanq; Mithridates, maximus sua ætate regum, quem debellauit Pompeius, omnium ante se genitorum diligentissimus, uitæ fuisse argumentis præterq̃ fama intelligitur. Vni ei excogitatum, quotidie uenenũ bibere, præsumptis remedijs, ut consuetudine ipsa innoxium fieret. Primo inuenta genera antidoti, ex quibus unũ etiã nomen eius retinet. Illius inuentum autumant, sanguinẽ anatum Ponticarum miscere antidotis, quoniã ueneno uiuerent. Ad illum Asclepiadis medẽdi arte clari, uolumina cõposita extãt, cum sollicitatus ex urbe Roma, præcepta pro se mitteret. Illum solum mortalium uigintiduabus linguis locutum certũ est, nec de subiectis gentibus ullum hominem per interpretẽ appellatum ab eo annis LVI. quibus regnauit. Is ergo in reliqua ingenij magnitudine medicinæ peculiariter curiosus, ab hominibus subiectis, qui fuere pars magna terrarũ, singula exquirẽs, scriniũ cõmentationum harũ & exemplaria, effectusq; in arcanis suis reliquit. Pompeius autẽ omni regia præda potitus, transferre ea sermone nostro libertũ suum Lenæũ, grammaticæ artis doctissimum, iussit: uitæq; ita profuit non minus q̃ reipub. uictoria illa. Præter hos Græci autores medicinæ prodidere, quos suis locis diximus. Ex his Euax rex Arabum, qui de simplicium effectibus ad Neronem scripsit: Crateuas, Dionysius, Metrodorus, ratione blandissima, sed qua nihil penè aliud q̃ rei difficultas intelligatur. Pinxere nanq; effigies herbarũ, atq; ita subscripsere effectus. Verũ & pictura fallax est, & coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multũ degenerat transcribentium sors uaria. Præterea parũ est singulas earũ ætates pingi, cum quadripartitis uarietatibus anni faciẽ mutent. Quare cæteri sermone eas tradidere: aliqui ne effigie quidem indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti, quoniam satis uidebatur, potestates uimq; demonstrare quærere uolentibus. Nec est difficile cognitu. Nobis certe, exceptis admodum paucis, cõtigit reliquas contemplari scientia Antonij Castoris, cui summa autoritas erat in ea arte nostro æuo, uisendo hortulo eius in quo plurimas alebat, centesimum ætatis annum excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne ætate quidem memoria aut uigore concussis. Nec aliud mirata magis antiquitas reperietur. Inuenta iampridem ratio est prænuncians horas, non modo dies ac noctes, solis lunæq; defectum. Durat tamen tradita persuasio in magna parte uulgi, ueneficijs & herbis id cogi, eamq; num fœminarum scientiam præualere. Certe quid non repleuere fabulis Colchis Medea, aliæq;, in primis Itala Circe, dijs etiam adscripta? unde arbitror natum, ut Aeschylus è uetustissimis in poetica refertam Italiam herbarum potentia proderet: multiq; Circeios, ubi habitauit illa, magno argumento etiamnum durante in Marsis à filio eius orta gente, quos esse domitores serpentium constat. Homerus quidem primus doctrinarum & antiquitatis parens, multus aliàs in admiratione Circes, gloriam herbarum Aegypto tribuit, cum etiam quæ rigatur Agyptus illa non esset, postea fluminis limo inuecta. Herbas certe Aegyptias à regis uxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud Nepenthes, obliuionem tristitiæ ueniámque afferens, & ab Helena utique omnibus mortalibus propinandum. Primus autem omnium quos memoria nouit, Orpheus de herbis curiosius aliqua prodidit. Post eum Musæus & Hesiodus polion herbam in quantum

Herbarum fœminæ uires peritiores. [handwritten marginal note]

in quantum mirati sunt, diximus. Orpheus & Hesiodus suffitiones commendauere. Homerus & alias nominatim herbas celebrat, quas suis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus sapientia, primus uolumen de earum effectu composuit, Apollini Æsculapioq; & in totum dijs immortalibus inuentione & origine assignata: composuit & Democritus, ambo peragratis Persidis, Arabię, Æthiopię, Aegyptiq; magis. Adeoq; ad hæc attonita antiquitas fuit, ut affirmaret etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarũ autor, in prima earum tradit, occisum draconis catulum reuocatum ad uitam à parente herba, quam balin nominat: eademq; Thylonem quem draco occiderat, restitutum saluti. Et Iuba in Arabia herba reuocatum ad uitam hominem tradit. Dixit Democritus, credidit Theophrastus, esse herbã, cuius contactu illatæ ab alite qua retulimus, exiliret cuneus à pastoribus arbori adactus: Quæ etiamsi fide carent, admirationem tamen implent: coguntq; confiteri, multum esse quod uero supersit: Inde & plerosq; ita uideo existimare, nihil non herbarum ui effici posse, sed plurimarum uires esse incognitas: Quorũ in numero fuit Herophilus clarus medicina, à quo ferunt dictum, quasdam fortassis etiã calcatas prodesse. Obseruatum certe est, inflammari uulnera ac morbos superuentu eorũ, qui pedibus iter cõfecerint. Hæc erat antiqua medicina, quæ tota migrabat in Græciæ linguas. Sed quare non plures noscantur, causa est quod eas agrestes literarumq; ignari experiuntur, ut qui soli inter illas uiuant: præterea securitas quærendi, obuia medicorum turba. Multis etiam inuentis nomina desunt, sicut illi quam retulimus in frugum cura, scimusq; defossam in angulis segetis præstare, ne qua ales intret. Turpissima causa raritatis, quod etiam qui sciunt demonstrare nolunt, tanquam ipsis periturũ sit quod tradiderint alijs. Accedit ratio inuentionis anceps. Quippe etiam in repertis, alias inuenit casus, alias (ut uere dixerim) deus. Insanabilis ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pauorẽ aquæ, potusq; omnis afferens odium. Nuper cuiusdam militantis in prætorio mater uidit in quiete, ut radicem syluestris rosæ, quã cynorhodon uocant, blanditam sibi aspectu pridie in frutecto, mitteret filio bibendam: In Lacetania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte: casuq; accidit, ut milite à morsu canis incipiente aquas expauescere, superueniret epistola orãtis ut pare ret religioni: seruatusq; est exinsperato, & postea quisquis auxilium simile tentauit. Aliâs apud autores cynorhodi una medicina erat, spõgiolæ, quæ in medijs spinis eius nascitur, cinere cum melle alopecias capitis expleri. In eadẽ prouincia cognoui in agro hospitis nuper ibi repertũ dracunculũ appellatũ caulẽ, pollicari crassitudine uersicoloribus uiperarũ maculis, quem ferebãt contra omnium morsus esse remedium. Alius est q̃ quos in priori uolumine eiusdẽ nominis diximus, sed huic alia figura, aliudq; miraculũ exerentis se terra ad primas serpentiũ uernationes bipedali ferè altitudine, rursusq; cum iisdem in terram condentis: nec omnino occultato eo apparet serpens, uel hoc per se satis officioso naturæ munere, si tantum præmoneret, tempusq; formidinis demonstraret.

Rosa siluestris que est inpag. 143.27.

Dracunculus Herba 2a. impr. 448.

De quodam pestifero fonte Germaniæ, & de britannica, & maximis morborum doloribus. Cap. III

NEc bestiarũ solum ad nocendũ scelera sunt, sed interim aquarũ quoq; ac locorum. In Germania trans Rhenum castris à Germanico Cæsare promotis, maritimo tractu fons erat aquæ, dulcis solus, qua pota intra bienniũ dentes deciderent, compagesq; in genibus soluerẽtur. Stomacacen medici uocabãt, & sceletyrben ea mala. Reperta auxilio est herba, quę uocatur britannica, nõ neruis modo & oris malis salutaris, sed cõtra anginas quoq; & serpentes. Folia habet oblonga nigra, radicem nigrã. Succus eius exprimitur & ex radice. Florem uibones uocãt: qui collectus prius quàm tonitrua audiantur, & deuoratus, securos in totũ reddit. Frisij, quà castra erant, nostris demonstrauere illam. Miroq; nominis causam, nisi forte confines oceano Britanniæ uelut propinquæ dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est, etiam tum Britannia libera. Fuit quidem & hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi,

ut

ut docebimus fecisse reges, ut res tanta debeatur, herbam inuenire, uitam iuuare, nūc fortassis aliquibus curam nostram friuolam quoqꝫ existimaturis: adeo delicijs sordent etiam quæ ad salutem pertinent. Autores tamen quarū inueniuntur, in primis celebrare par est, effectu earum digesto in genera morborum. Qua quidem in reputatione misereri sortis humanæ subit, præter fortuita casusqꝫ, & nomina quæ omnis hora excogitat ad milia morborū, singulis mortalium timenda. Qui grauissimi ex his sint, discernere stultitia prope uideri potest, cum suus cuiqꝫ ad pręsens quisqꝫ atrocissimus uideatur. Et de hoc tamen iudicauere aui experimento, asperrimos cruciatus esse calculorum à stillicidio uesicæ. Proximum stomachi, tertium eorum quę in capite doleant, non ob alios ferè morte conscita. A Græcis & noxias herbas demonstratas miror equidem. Nec uenenorum tantum, quoniam ea uitæ conditio est, ut mori plerunqꝫ etiā optimi portus sit: tradatqꝫ M. Varro, Seruium Clodium equitem Romanum magnitudine doloris in podagra coactum, ueneno crura perunxisse, & postea caruisse sensu omni æque quàm dolore in ea parte corporis. Sed quæ fuit uenia monstrandi qua mentes soluerentur, partus eliderētur, multaqꝫ similia? Ego nec abortiua dico, ac ne amatoria quidem, memor Lucullū imperatorem clarissimum amatorio perijsse. Nec alia magica portenta, nisi ubi cauenda sunt aut coarguenda, in primis fide eorum damnata. Satis operæ fuit abundeqꝫ præstitum uitæ, salutares dixisse, ac postea inuenta.

De moly, & dodecatheo, & pæonia, uel pentorobo, uel glycyside, & panace, uel asclepio, & heraclio, & panace chironio, & panace cētaureo, uel pharnaceo, & heraclio siderio, & hyoscyamo, uel apollinari, siue altercangeno. Cap. IIII.

LAudatissima herbarum est Homero quam uocari à dijs putat moly, & inuētionem eius Mercurio assignat, contraqꝫ summa ueneficia demōstrat. Nasci eam hodie circa Pheneum, & in Cyllene Arcadię tradunt, specie illa Homerica, radice rotūda nigraqꝫ, magnitudine cepæ, folio scyllę: effodi autem difficulter. Gręci autores florem eius luteum pinxere, cum Homerus candidum scripserit. Inueni è peritis herbarum medicis qui & in Italia nasci eam diceret, afferriqꝫ Campania mihi aliquot diebus effossam inter difficultates saxeas, radicis XXX. pedes longæ, ac ne sic quidem solidæ sed abruptæ. Ab ea maxima autoritas herbæ est, quam dodecatheon uocant, omnium deorum maiestatem commendantes. In aqua potam omnibus morbis mederi tradunt. Folia eius septem, lactucis simillima, exeunt à lutea radice. Vetustissima inuentu pæonia est, nomenqꝫ autoris retinet, quam quidam pentorobon appellāt, alij glycysiden. Hæc quoque difficultas est, quod eadem aliter alibi nuncupantur. Nascitur opacis montibus, caule inter folia digitorum quatuor, ferente in cacumine ueluti Græcas nuces quatuor aut quinque. Inest ijs semen copiosum, rubrū nigrumqꝫ. Hæc medetur & faunorū in quiete ludibrijs. Præcipiunt eruere noctu, quoniam si picus martius uideat, tuendo in oculos impetum faciat. Panaces ipso nomine omnium morborū remedia promittit, numerosum & dijs inuentoribus ascriptum. Vnum quippe asclepion cognominatur, quoniam is filiam Panaciam appellauit. Succus est coactus ferulæ, qualem diximus, radice multi corticis & salsi. Hac euulsa scrobem repleri uario genere frugum religio est, ac terræ piamentum. Vbi, & quo fieret modo, & quale maxime probaretur, inter peregrina docuimus. Id quod è Macedonia affertur, bucolicon uocant, armentarijs sponte erumpentē succum excipientibus: hoc celerrime euanescit. Et in alijs autē generibus improbatur maxime nigrum ac molle. Id enim argumentum est cera adulterati. Alterum genus heraclion uocant, & ab Hercule inuentum tradunt, alij origanum heracleoticum syluestre, quoniam est origano simile, radice inutili: de quo origano diximus. Tertiū panaces chironeon cognominatur ab inuentore. Folium eius lapatho simile, maius tamen & hirsutius. Flos aureus, radix parua. Nascitur pinguibus locis. Huius flos efficacissimus, eóque amplius quàm supradicta prodest.

Panaces chironium i. centaureum. et inf. 459

Quartum genus panaces ab eodem Chirone repertum, centaurion cognominatur: sed &

ſed & pharnaceon, in controuerſiam inuentionis à Pharnace rege deductũ. Seritur hoc longioribus ꝗ cætera folijs, & ſerratis. Radix odorata in umbra ſiccatur, uinoꝗ; gratiam adijcit. Huius genera duo fecere, alterum leuioris folij, alterum tenuioris. Heracleon ſiderion & ipſum ab Hercule inuentũ eſt, caule tenui digitorum quatuor altitudine, flore puniceo, folijs coriandri. Iuxta lacus & amnes inuenitur, omniaꝗ; uulnera ferro illata efficaciſsime ſanat. Eſt Chironis inuentũ ampelos quæ uocatur chironia, de qua diximus inter uites, ſicuti de herba cuius inuentio aſsignatur Mineruæ. Herculi quoꝗ; eam aſſcribunt, quæ apollinaris, apud Arabas altercum ſiue altercangenum, apud Græcos uero hioſcyamus appellatur. Plura eius genera, Vnum nigro ſemine, floribus pene purpureis, ſpinoſum. Talis naſcitur in Galatia. Vulgare autem candidius eſt & fruticoſius, altius papauere. Tertij ſemen irionis ſemini ſimile, & omnia inſaniam gignentia, capitiſꝗ; uertigines. Quartum genus molle, lanuginoſum, pinguius cæteris, candidi ſeminis, in maritimis naſcens, hoc recepere medici. Item ruffi ſeminis. Nonnunꝗ; ante candidum ruffeſcit, ſi non ematuruit, improbaturꝗ;. Et alioqui nullum niſi cũ in inaruit, legitur. Natura uini, ideoꝗ; mentẽ caputꝗ; infeſtans. Vſus ſeminis & per ſe, & ſucco expreſſo. Exprimitur ſeparatim, & caulibus folijſꝗ; utuntur & radice, temeraria in totũ (ut arbitror) medicina. Quippe etiã folijs conſtat mentẽ corrumpi, ſi plura ꝗ quatuor bibantur: Etiã antiqui in uino febrem depelli arbitrabantur. Et oleum fit ex ſemine, ut diximus, quod ipſum auribus infuſum tentat mentẽ: Mireꝗ; ut contra uenenũ remedia prodidere his qui id bibiſſent, & ipſum pro remedijs, adeo nullo omnia experiendi fine, ut cogerentur etiam uenena prodeſſe.

nota de Parthenio in pag.ª 402. et 407. —.

De linozoſte, parthenio, hermupoa, ſiue potius mercuriali, & achilleo, & panace heracleo, ſideriti, millefolio, & de ſcopa regia, & hermio, teucrio, ſplenio, & melãpodio ſiue elleboro, quotúe eorum genera, & de nigro elleboro & albo medicinæ, & quando detur, & quomodo ſumendum, & quibus non dandũ, & quod mures necet. Cap. V

LInozoſtis ſiue parthenion Mercurij inuentũ eſt, ideo apud Grẹcos hermupoan multi uocant eã, apud nos omnes Mercurialem. Duo eius genera, maſculus & fœmina, quæ efficacior, caule cubitali, interdum ramoſo in cacumine, ocimo anguſtioribus folijs, geniculis denſis, alarum cauis multis, ſemine in geniculis dependente fœminæ copioſo, mari iuxta genicula ſtante rariori ac breui cõtortoꝗ;, fœminæ ſoluto & cãdido. Folia maribus nigriora, fœminis candidiora, radix ſuperuacua, prætenuis. Naſcũtur in campeſtribus cultis. Mirum eſt quod de utroꝗ; eorum genere proditur: Vt mares gignantur hunc facere, ut fœminæ, illam. Hoc contingere, ſi à conceptu ſuccus protinus bibatur in paſſo, edanturue folia decocta ex oleo & ſale, uel cruda ex aceto. Quidam decoquũt eam in nouo fictili cum heliotropio, & duabus aut tribus ſpicis, donec decoquatur. Decoctum dari iubent & herbã ipſam in cibo altero die purgationis mulieribus per triduum, quarto die à balneo coire eas. Hippocrates miris laudibus in mulierum uſu prædicauit has, ad hunc modum medicorum nemo nouit. Ille eas uuluæ cum melle, uel roſaceo, uel irino, uel lirino admouit: Item ad ciendos menſes ſecundaſꝗ;. Hoc idem præſtare potu fotuꝗ; dixit. Inſtillauit auribus ſurdis ſuccum, inunxitꝗ; cum uino uetere. Aluo folia impoſuit, epiphoris, ſtranguriæ, & ueſicæ. Decoctum eius dedit cum myrrha & thure. Aluo quidem ſoluendæ, uel in febri: decoquitur quantum manus capiat, in duobus ſextarijs aquæ ad dimidias, bibitur ſale & melle admixto, necnon cum ungula ſuis, aut gallinaceo decoctum ſalubrius. Purgationis cauſa putauere aliqui utranque dandam, ſiue cum malua decoctum. Thoracem purgant, bilem detrahunt, ſed ſtomachum lædunt. Reliquos uſus dicemus ſuis locis. Inuenit & Achilles diſcipulus Chironis, qua uulneribus mederetur, quæ ob id Achilleos uocatur. Hac ſanaſſe Telephum dicitur. Alij primum æruginem inueniſſe, utiliſſimam emplaſtris, ideoꝗ; pingitur ex cuſpide decutiens eam gladio in uulnus Telephi. Alij utroque uſum medicamento uolunt. Aliqui & hanc panacem heracleon, alij ſideritim, & apud nos millefoliã uocant, cubitali ſcapo, ramoſam, minutioribus

Holeborius ...

Achiles quam reperit herbam.

ribus quàm fœniculi folijs uestitã ab imo. Alij fatentur quidem illam uulneribus utilem, sed ueram achilleon esse scapo ceruleo pedali, sine ramis, ex omni parte singulis folijs rotundisq; eleganter uestitã. Alij quadrato caule, capitibus marrubij, folio quercus. Hanc etiã præcisos neruos glutinare faciunt. Alij sideritim in macerijs nascentem, cum teratur fœdi odoris. Etiamnum aliã similem huic, sed candidioribus folijs & pinguioribus, tenuioribus cauliculis, in uineis nascentẽ. Aliam uero binum cubitorũ, ramulis exilibus, triangulis, folio filicis, pediculo longo, betæ semine, omnes uulneribus præcipuas. Nostri eam quæ est latissimo folio, scopas regias uocant. Medetur anginis suum. Inuenit & Teucer eadem ætate teucrion, quam quidã hermion uocant, spargentem iuncos tenues, folia parua, asperis locis nascentem, austero sapore, nunquam florentem: Neque semen gignit. Medetur lienibus. Constatq; sic inuentam: Cum exta super eam proiecta essent, adhæsisse lieni, eumq; exinanisse. Ob id à quibusdam splenion uocatur. Narrant sues, qui radicem eius edunt, sine splene inueniri. Quidam ramis hyssopi surculosam, folio fabæ, eodẽ nomine appellant, & colligi florentem adhuc iubent, adeo florere nõ dubitant, maximeq; ex Cilicijs & Pisidiæ montibus laudant. Melampodis fama, diuinationis artibus nota est. Ab hoc appellatur unum ellebori genus melampodion. Aliqui pastorem eodem nomine inuenisse tradunt, capras purgari pasto illo animaduertentem, datoq; lacte earum sanasse Prœtidas furentes. Quamobrem de omnibus eius generibus dici simul conuenit. Prima duo sunt, candidum ac nigrum. Hoc radicibus tantum intelligi tradunt pleriq;. Alij folia nigri platani similia, sed minora nigrioraq;, & pluribus diuisuris scissa. Albi, betæ incipientis. Hæc quoq; nigriora, & canalium dorso rubescentia. Vtraq; caule palmi ferulaceo, bulborum tunicis cõuoluto, radice fibrata ceparum modo. Nigro equi, boues, sues necãtur: itaq; cauent id, cum candido uescantur. Tempestiuum esse tradunt messibus. Plurimum autem nascitur in Oeta monte: & optimum uno eius loco circa Pyram. Nigrũ ubiq; prouenit, sed melius in Helicone, qui mons & alijs laudatur herbis. Candidum probatur Oetæum: secundũ Ponticũ: tertio loco Eleaticum, quod in uitibus nasci ferunt: quarto Parnasium, quod adulteratur Ætolico ex uicino. Nigrum ex his melampodion uocant, quo & domos suffiunt purgantq; spargentes & pecora, cum precatione solenni: hoc & religiosius colligitur. Primũ enim gladio circũscribitur. Dein qui succisurus est, ortum spectat: & precatur, ut id liceat sibi cõcedentibus dijs facere, obseruatq; aquilæ uolatus: fere enim secantibus interest. Et si propè aduolauit, moriturum illo anno qui succidat, augurium est. Nec album facile colligitur, caput aggrauans, maxime nisi præsumatur allium: & subinde uinum sorbeatur, celeriterq; fodiatur. Nigrum alij entomon uocãt, alij polyrrhizon: purgat per inferna. Candidum autem uomitione, causasq; morborũ extrahit, quondam terribile, postea tam promiscuũ, ut pleriq; studiorũ gratia ad peruidenda acrius quæ cõmentabantur, sæpius sumptitauerint. Carneadem responsurũ Zenonis libris: Drusum quoq; apud nos, tribunorum popularium clarissimum, cui ante omnes plebs stans plausit, optimates uero bellum Marsicum imputauere, constat hoc medicamento liberatũ comitiali morbo in Anticyra insula. Ibi enim tutissime sumitur, quoniam (ut diximus) sesamoides admiscent. Italia ueratrum uocat. Farina eorum per se, & mixta radiculæ qua lanas diximus lauari, sternutamentũ facit, amboq; somnum. Leguntur autem tenuissimæ radices breuesq;, ac uelut decurtatæ etiam hæ. Nam summa quæ est crassissima, cepis similis, canibus tantũ datur purgationis causa. Antiqui radicem cortice q̃ carnosissimo seligebant, quo tenuior eximeretur medulla. Hanc humidis spongijs opertam, turgescentẽq; acu in longitudinẽ findebãt. Deinde fila in umbra siccabant, ijs utentes: Nũc ramulos ipsos ab radice q̃ grauissimi corticis ita dant. Optimum quod acre gustu feruensq; in frangendo puluerem emittit. Durare uim eius XXX. annis ferunt. Nigrum medetur paralyticis, insanientibus, hydropicis, dum citra febrim, podagris ueteribus, articularijs morbis. Trahit aluum & bilem, pituitasq;. Ex aqua datur ad leniter molliendam aluum, plurimum dra-

Hellebori natura, usus, Genera, loca, medicina.

Studiorũ Gratia sumitur.

nota.

optimum quale.

tempus durationis.

chma, modice quatuor obolis. Miscuere aliqui & scammoneam, sed tutius salem. In dulcibus datum copiosius periculum infert, oculorum caliginem fotu discutit: ob id quidam & inunxere trito. strumas, suppurata, duritias concoquit, & purgat: Item fistulas, tertia die exemptum. Verrucas tollit cũ squamis æris, & sandaracha. Hydropicorum uentri imponitur cum farina hordeacea & uino. Pecorũ & iumentorum pituitas sanat, surculo per aurem traiecto, & postero die eadem hora exempto. Scabiem quadrupedũ cum thure aut cera, ac pice, uel cum pisseleo. Album optimum quod celerrime mouet sternutamẽta, sed multum terribilius nigro, præcipue si quis apparatũ poturorũ apud antiquos legat, contra horrores, strangulatus, intẽpestiuas somni uires, singultus infinitos, aut sternutamenta, stomachi dissolutiones, tardiores uomitus aut longiores, exiguos aut nimios. Quippe alia dare soliti, quæ concitarent uomitiones, ipsumq́ elleborũ extraherẽt medicamentis, aut clysteribus, sæpe etiã sanguine uenis emisso. Iam uero & cum prospere cedat, terribili uisu uarijs coloribus uomitionum, & post uomitiones obseruatione alui, balinearum dispensatione, totius corporis cura, antecedente omnia hæc magno terrore famæ. Nanq; tradunt absumi carnem, si coquatur unà. Sed antiquorum uitium erat, quod propter hos metus parcius dabant: cum celerius erumpat, quo largius sumitur. Themison binas non amplius drachmas datauit, sequentes & quaternas dedere, claro Herophili præconio, qui elleborũ fortissimi ducis similitudini æquabat. Concitatis enim intus omnibus, ipsum in primis exire. Præterea mirum inuentum est, quod incisum forficulis, ut diximus cribrant: cortex remanet, hoc inaniũt: medulla cadit, hæc in nimia purgatione data uomitiones sistit. Cauendum est felici quoq; cura, ne nubilo die detur, quippe impatibiles cruciatus existunt. Nam æstate potius quàm hyeme dandum, non est in dubio. Corpus septem diebus ante præparandũ cibis acribus, abstinentia uini, quarto & tertio die uomitionibus, pridie cœnæ abstinentia. Album & in dulci datur, aptissime uero in lacte aut pulte. Nuper inuenere dissectis rhaphanis inserere elleborũ, rursusq́ comprimere rhaphanos, ut transeat uis, atq; eo lenimento dare. Reddi post quatuor ferè horas incipit. Totũ opus septenis peragit horis. Medetur ita morbis comitialibus, ut diximus, uertigini, melancholicis, insaniẽtibus, lymphaticis, elephãtiæ albæ: lepris, tetano, tremulis, podagricis, hydropicis, incipientibusq́ tympanicis, stomachicis, spasticis, clinicis, ischiadicis, quartanis quæ aliter non desinant, tussi ueteri, inflammationibus, torminibus redeuntibus. Vetant dari senibus & pueris. Item mollibus ac fœminei corporis animiue, exilibus aut teneris, & fœminis minus quàm uiris. Item timidis, aut si exulcerata sint præcordia, uel tumeant, minimèue sanguinem excreantibus, causarijs, uel latere, uel faucibus. Medetur extra corporis eruptionibus pituitæ cum axungia salsa illitum: Item suppurationi ueteri. Mures polenta admixtum necat. Galli sagittas in uenatu elleboro tingũt, circũcisoq́ uulnere teneriorem sentiri carnẽ affirmant. Muscæ quoq; necantur albo trito, & cum lacte sparso. Eodem & phthiriasis emendatur.

Heleborus qualiter dãdus & duci fortissimo comparatur.

Hellebore venatores sagitas tingunt

De mithridatio, & scordoti siue scordio, & polemonia, uel philetæria, uel chiliodynama, & eupatoria, & centaurea siue chironia, & de lepto centaureo libadio, felle terræ, & triorche medicinæ. Cap. VI

IPsi Mithridati Crateuas adscripsit unam, Mithridation uocatam. Huic folia duo à radice acantho similia. Caulis inter utraq; sustinens roseum florem. Alterã Lenæus, scordotin siue scordion, ipsius manu adscriptã, magnitudine cubitali, quadrangulo caule, ramosam quernæ similitudine, folijs lanuginosis. Reperitur in Ponto cãpis pinguibus humidisq́, gustus amari. Est & alterius generis, latioribus folijs, mentastro similis plurimósque utraq; ad usus per se & inter alia in antidotis. Polemoniã, alij philetæriam, à certamine regum inuentionis appellant: Cappadoces autem chiliodynamam, radice crassa, exilibus ramis, quibus in summis corymbi dependent, nigro semine: cætero rutæ similis, nascitur in montosis. Eupatoria quoque regiam autoritatem habet, caulis lignosi, nigricantis, hirsuti

Scordion Herba qualis.

Polemonia Herba quæ

Eupatoria Herba qualis

hirſuti,cubitalis, & aliquando amplioris, folijs per interualla quinquefolij, aut cannabis, per ambitũ inciſis quinquepartito, nigris & ipſis plumoſiſq; : radice ſuperuacua. Semen dyſentericis in uino potũ auxiliatur unice. Centaurea curatus dicitur Chiron, cũ Herculis excepti hoſpitio pertractanti arma, ſagitta excidiſſet in pedem, quare aliqui chironion uocant. Folia ſunt lata, & oblonga, ſerrato ambitu, denſa ab radice, caules ternũ cubitorum, geniculati. In his capita ceu papauerum. Radix uaſta, rubeſcẽs, tenera fragiliſq;, ad bina cubita, madida ſucco, amara cum quadã dulcedine. Naſcitur in collibus pingui ſolo. Laudatiſsima in Arcadia, Elide, Meſſenia, Pholoe, & Lyceo, & in alpib. uero, plurimiſq; alijs locis. Quidam & ex ea lycium faciunt. Vis in uulneribus tanta, ut cohæreſcere etiam carnes tradant, ſi coquantur ſimul. In uſu radix tantũ, duabus drachmis bibenda, quibus dicetur, ſi febris ſit, in aqua trita, cæteris in uino. Medetur & ouiũ morbis decoctæ ſuccus. Eſt alterum centaurion cognomine lepton, minutis folijs, quod aliqui libadion uocant, quoniã ſecundum fontes naſcitur, origano ſimile, anguſtioribus & longioribus folijs, anguloſo caule paululũ alto fruticanti, flore lychnidis, radice tenui & ſuperuacua, ſucco efficax. Ipſa herba autumno legitur, ſuccus è fronde. Quidã caules conciſos madefaciũt diebus XVIII. atq; ita exprimũt. Hoc centaurion noſtri fel terræ uocant, propter amaritudinem ſummam: Galli exacon, quoniam omnia mala medicamenta potum è corpore exigat per aluum. Tertia eſt centauris, cognomine triorches. Qui eam ſecat, rarũ eſt ut non uulneret ſeſe. Hæc ſuccum ſanguineum mittit. Theophraſtus defendi eam, impugnariq; colligentes tradidit à triorche accipitrum genere, à quo & nomen accepit. Imperiti cõfundunt hæc omnia, & uni generi aſsignant.

De clymeno, & gentiana, & lyſimachia, & parthenide, & artemiſia, & ambroſia, & nymphæa, & heraclio, & euphorbia medicinæ. Cap. VII

CLymenos à rege herba appellata eſt, ederæ folijs, ramoſa, caule inani, articulis pcincta, odore graui, & ſemine ederæ, ſylueſtribus & montoſis naſcens. Quibus morbis pota medeatur, dicemus. Sed hic indicandum eſt, dum medeatur ſterilitatẽ pota etiam in uiris fieri. Græci plantagini ſimilem eſſe dixerunt, caule quadrato, folliculis cum ſemine inter ſe implexis, uelut in polyporum cirris. Et ſuccus autem in uſu, ui ſumma in refrigerando. Gentianam inuenit Gentius, rex Illyriorum, ubiq; naſcentem, in Illyrico tamen præſtantiſſimã, folio fraxini, ſed magnitudine lactucæ, caule tenero pollicis craſſitudine cauo & inani, ex interuallis foliato, trium aliquando cubitorum, radice lenta, ſubnigra, ſine odore, aquoſis montibus ſubalpinis plurima. Vſus in radice & ſucco. Radicis natura eſt excalfactoria, ſed prægnantibus non bibenda. Inuenit & Lyſimachus herbam lyſimachiam, quæ ab eo nomen retinet, celebrata Eraſiſtrato. Folia habet ſalicis uiridia, florem purpureũ, fruticoſa, ramulis erectis, odore acri, gignitur in aquoſis. Vis eius tanta eſt, ut iumentis diſcordantibus iugo impoſita, aſperitatem cohibeat. Mulieres quoq; hanc gloriam affectauere. In quibus Artemiſia uxor Mauſoli, adoptata herba quæ antea parthenis uocabatur. Sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatam putent, quoniam priuatim medeatur fœminarum malis. Eſt autẽ abſinthij modo fruticoſa, maioribus folijs, pinguibuſq;. Ipſius duo genera. Altera latioribus folijs, altera tenera tenuioribus, & non, niſi in maritimis naſcens. Sunt qui in mediterraneis eodẽ nomine appellent, ſimplici caule, minimis folijs, floris copioſi, erumpentis cum uua matureſcit, odore non iniucundo, quam quidam botryn, alij ambroſiam uocant. Talis in Cappadocia naſcitur. Nymphęa nata traditur, nympha zelotypia erga Herculem mortuã. Quare heracleon uocant alii, alij rhopalon, à radice clauæ ſimili. Ideoq; eos qui biberint eam duodecim diebus coitu genituraq; priuari. Laudatiſsima in Orchomeno & Marathone. Bœoti madon uocãt, qui & ſemen edunt. Naſcitur in aquoſis, folijs magnis, in ſumma aqua, & alijs ex radice prodeuntibus, flore lilio ſimili, & cũ defloruit, capiti papaueris. In caule ſecatur autumno.

Radix nigra in sole siccatur, aduersaturq; aluinis. Est & alia nymphæa in Thessalia, amne Peneo, radice alba, capite luteo, rosæ magnitudine. Inuenit & patrum nostrorum ætate rex Iuba quam appellauit euphorbiam, medici sui nomine & fratris Musæ, à quo diuum Augustum conseruatũ indicauimus. Iidem fratres instituere à balineis frigida multa corpora astringi. Antea nõ erat mos nisi calida tantũ lauari, sicut apud Homerũ etiam inuenimus. Sed Iubæ uolumen quoq; extat de ea herba, & clarũ præconiũ. Inuenit eam in monte Atlante, spectatur folijs acanthinis. Vis tanta est, ut è longinquo succus excipiatur: incisæ conto subditur excipulus uentriculo hœdino: humor lactis uidetur effluere, siccatus cũ coit, thuris effigiem habet. Qui colligũt, clarius uident. Contra serpentes medetur, quacunq; parte percussa, uertice inciso, & medicamento addito. Ibi Getuli qui legunt, hœdino lacte adulterant, sed discernitur igni. Id enim quod syncerum non est, fastidiendum odorem habet. Multum infra hũc succum est qui in Gallia fit ex herba chamelæa, granum cocci ferente. Fractus ammoniaco similis est, etiã leui gustu os accensum diu detinens & magis ex interuallo, donec fauces quoque siccet.

De plantagine, & buglosso, & cynoglosso, & buphthalmo, & scythica, & hippice, & ischæmone, & uettonica, & cantabrica, & consiligine, & hiberida, & chelidonia, & canaria, & elaphobosco, & dictamo, & aristolochia, & quod eius delectatione aduolant pisces, & statim capiuntur, & medicinæ contra serpentium ictus ex herbis quas superius nominauit. Cap. VIII

CElebrauit & Themison medicus uulgarem herbam plantaginem, tanquam inuentor, uolumine de ea ædito. Duo eius genera. Minor angustioribus folijs & nigrioribus, linguæ pecorum simillimis, caule anguloso, in terrã inclinato, in pratis nascens. Altera maior, folijs laterum modo inclusa, quæ quia septena sunt, quidam eã heptapleuron uocauere. Huius & caulis cubitalis est, & napi similis. Nascitur in humidis multo efficacior. Vis mira in siccando densandoq; corpore, cauterij uicem obtinens. Nulla res æque sistit fluxiones, quas Græci rheumatismos uocant. Iungitur huic buglossos, boum linguæ similis: cui præcipuum, quod in uinum deiecta, animi uoluptates auget, & uocatur euphrosynum. Iungitur & cynoglossos, caninas imitans linguas, topiarijs operibus gratissima. Aiuntq; quæ tres thyrsos seminis emittat, eius radicem potam ex aqua ad tertianas prodesse: quæ quatuor, ad quartanas. Est alia similis ei, & quæ ferat lappas minutas. Eius radix pota ex aqua, ranis & serpentibus aduersatur. Est & buphthalmos similis boũ oculis, folio fœniculi, circa oppida nascens, fruticosa caulibus, qui & manduntur decocti. Quidam cachlam uocant. Hæc cũ cæra sciromata discutit. Inuenere herbas & uniuersæ gentes. Scythia primã eam, quæ scythice uocatur, circa Bœotiam nascens, prædulcis. Aliam utilissimam ad ea quæ spasmata uocant. Magna & ea commendatio, quod in ore eam habentes, famem sitimq; non sentiunt. Idem præstat apud eosdem hippice dicta, quod in equis quoque eundem effectum habeat. Traduntq; his duabus herbis Scythas etiã in duodenos dies durare in fame sitiq;. Ischæmonem Thracia inuenit, qua ferunt sanguinem sisti, non aperta modo uena, sed etiam præcisa. Serpit è terra milio similis, folijs asperis & lanuginosis, farcit in nares. Quæ in Italia nascitur, & sanguinẽ eadẽ adalligata sistit. Vettones in Hispania eam quæ uettonica dicitur in Gallia, in Italia aũt serratula, à Græcis cestron aut psychotrophon, ante cũctas laudatissima. Exit anguloso caule, cubitorum duum, à radice spargens folia ferè lapathi, serrata, semine purpureo. Folia siccantur in farinam plurimos ad usus. Fit uinum ex ea & acetum stomacho, & claritati oculorum. Tantumq; gloriæ habet, ut domus in qua sata sit, tuta existimetur à piaculis omnibus. In eadem Hispania inuenta est cantabrica, per diui Augusti tempora à Cantabris reperta. Nascitur ubiq; caule iunceo pedali, in quo sunt flosculi oblõgi uelut calathi: in his semen perquam minutum. Nec aliâs defuere Hispaniæ herbis exquirendis, ut in quibus etiamnum hodie in numeroso & lætiore conuictu, potionẽ è centũ herbis mulso additis credidere sa

luberrimam

uberrimam suauissimamq́; : nec quisquam genera earum iam nouit aut multitudinem, numerus tamen constat in nomine. Nostra ætas meminit herbam in Marsis repertam. Nascitur & in Aequiculis circa uicum Neruesiæ, uocatur consiligo. Prodest ut demonstrabimus suo loco, deploratis in phthisi. Inuenit nuper & Seruilius Democrates è primis medentiũ, quã appellauit hiberida, quanquam ficto nomine inuentioni eius assignato carmine. Nascitur maxime circa uetera monumenta parietinasq́;, & inculta itinerũ. Floret semper folio nasturtij, caule cubitali, semine tã paruo, ut uix aspici possit. Radici odor nasturtij. Vsus æstate efficacior, & recenti tantum. Tunditur difficulter. Coxendicibus & articulis omnibus cũ axungia modica utilissima, uiris plurimũ quaternis horis, fœminis minus dimidio adalligata, ut deinde in balineis descendatur in calidam, & postea oleo & uino corpus perungatur, diebusq́; uicenis interpositis idem fiat, siqua admonitio doloris supersit. Hoc modo rheumatismos omnes sanat occultos. Imponitur nõ in ipsa inflãmatione, sed imminuta. Animalia quoque inuenere herbas, in primisq́; chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido restituunt uisum, ut quidam uolunt, etiam erutis oculis. Genera eius duo: Maior fruticoso caule, folio pastinacæ erraticæ ampliore, ipsa altitudine duum cubitorum. Colos albicans, flos luteus. Minori folia ederæ rotundiora, minus candida, Succus croci mordax, semen papaueris. Florent aduentu hirundinum, discessu marcescunt. Florentibus succus exprimitur, & in æreo uase cum melle Attico leniter cinere feruenti decoquitur, singulari remedio contra caligines oculorũ. Vtuntur & per se succo in collyrijs, quæ chelidonia appellantur ab ea. Inuenerunt & canes canariam, qua fastidium deducunt, eamq́; in nostro conspectu mandunt, sed ita ut nunquam intelligatur quæ sit: etenim depasta cernitur. Notata est hæc animalis huius malignitas in alia herba maior. Percussus enim à serpente mederi quadam sibi dicitur, sed illam homine inspectante nõ decerpit. Simplicius ceruæ monstrauere elaphoboscon, de qua diximus. Item seseli enixæ à partu. Dictamum ostendêre (ut indicauimus) uulneratæ pastæ, statim decidentibus telis. Nõ est alibi quàm in Creta, ramis prætenue, pulegio simile, feruẽs & acre gustu: folijs tantum utuntur. Flos nullus ei, aut semen, aut caulis. Radix tenuis ac superuacua. Et in Creta autẽ non spaciose nascitur, mireq́; capris expetitur. Pro eo est & pseudo dictamũ, multis in terris nascens, folio simili, ramulis minoribus, à quibusdam chondris uocatum. Minoris effectus statim intelligitur. Dictamum enim minima portione accendit os. Qui legêre eam, in ferula uel harundine condunt, præligantq́;, ne potentia euanescat. Sunt qui dicant, utranq; nasci multifariam, sed deteriores in agris pinguibus, ueram quidem dictamum non nisi in asperis. Est & tertium genus dictamum uocatum, sed neque facie, neque effectu simile, folio sisymbrij, ramis maioribus: procedente persuasione illa, quicquid in Creta nascitur, infinito præstare cæteris eiusdem generis alibi genitis. Proxime quod in Parnaso, alioquin herbiferum esse & Pelium montem in Thessalia, & Telethrium in Eubœa, & totam Arcadiam ac Laconicam. Tradunt Arcades quidem non medicaminibus uti, sed lacte circa uer, quoniam tunc maxime succis herbæ turgeãt, medicenturq́; ubera pascuis. Bibunt autem uaccinum, quoniam boues omniuoræ ferè sunt in herbis. Potentia earum per quadrupedes etiamnum duobus claris exemplis manifesta fit. Circa Abderam, & limitem qui Diomedis uocatur, equi pasti inflammantur rabie, circa Potnias uero asini. Inter nobilissimas aristolochiæ nomen dedisse grauidæ uidentur, quoniam esset ἀρίστη λεχούσαις. Nostri malum terræ uocant, & quatuor genera eius seruant. Vnum tuberibus radicum rotundis, folijs inter maluam & ederam nigrioribus mollioribusq́;. Alterum masculæ, radice longa quatuor digitorum longitudine, baculi crassitudine. Tertium longissimæ tenuitatis, uitis nouellæ, cui sit præcipua uis, quæ clematis uocatur, ab alijs Cretica. Omnes colore buxeo, caulibus paruis, flore purpureo. Ferunt bacculas paruas ut capparis. Valent radice tantum. Est & quæ pistolochia uocantur, quarti generis, tenuior quàm proxime dicta, densis radicis capillamentis,

flos nullus adest, et semen atque caulis, ut videtur

iunci plenioris crassitudine. Hanc quidam polyrrhizon cognominant. Odor omniũ medicatus. Sed oblonga radice tenuiorꝗ; gratior. Carnosi enim est corticis, unguentis quoque nardinis conueniens. Nascuntur pinguibus locis & campestribus. Effodere eas messibus tempestiuum, ita disquamato terreno seruantur. Maxime tamen laudatur Pontica, & in quocunque genere ponderosissima quæq; medicinis aptior. Rotunda contra serpentes. Oblonga tamen in summa gloria est, si modo à conceptu admota uuluis in carne bubula, mares figurat, ut traditur. Piscatores Campaniæ radicem eam quæ rotunda est, uenenum terræ uocant, coramq; nobis contusam immixta calce in mari sparsere: aduolant pisces cupiditate mira, statimq; exanimati fluitãt. Quæ polyrrhizos cognominatur, conuulsis, contusis, ex alto præcipitatis, radice pota ex aqua, utilissima esse traditur. Semine pleureticos & neruos confirmare, excalfacere. Eadem satyrion est. Verum & effectus earum ususq; dicendi sunt: ordiendumq; à malorum omnium pessimo, id est, serpentium ictu. Medetur ergo britannica herba, panacisq; generum omniũ radix è uino, chironij & flos & semẽ potũ, illitumúe ex uino & oleo: priuatimq; quæ cunila bubula appellatur, polemonia uel philetęria radicis drachmis quatuor ex mero: teucria, sideritis, scordotis, ex uino, priuatim ad angues, potæ & illitæ, siue succo, siue folio, siue decocto: centaurij maioris radix drachma in uini albi cyathis tribus: gentiana præcipue aduersus angues, duabus drachmis cum pipere & ruta, uini cyathis sex, siue uiridis siue sicca. Et lysimachię odorem fugiunt. Datur ex uino percussis chelidonia. Morsibus imponitur uettonica præcipue: cui uis tanta perhibetur, ut inclusæ circulo eius serpentes, ipsæ sese interimant flagellãdo. Datur ad ictus semen eius denarij pondere cum tribus cyathis uini, uel farina drachmis tribus sextario aquæ imponitur. Cantabrica, dictamum, aristolochia radicis drachma in uini hemina sæpius bibenda: prodest & illita ex aceto: similiter pistolochia. Quin & omnino suspensa supra focum, fugat è domibus serpentes.

De argemonia, & agarico, & echio, & hyoscyamo, & hierabotane, & blattaria, & lemonia, & quinq; folio, & dauco, & persolata, et arcio, & cyclamino, & peucedano, omnia ad serpentium ictus. Cap. IX

ARgemonia quoq; radice eius denarij pondere in uini cyathis tribus potatur. Plura de ea conuenit dici, cæterisq; quæ primum nominabuntur: in eo autem genere medendi primum nominari quanq;, in quo maxime ualebit. Folia habet qualia anemone, diuisa apij modo, caput in cauliculo papaueris syluestris, item radicem. Succum croci colore acrem & acutum. Nascitur & in aruis apud nos. Nostri tria genera eius faciunt, & id demum probant, cuius radix thus redoleat. Agaricon ut fungus nascitur in arboribus circa Bosphorum, colore candido. Datur obolis quatuor cõtritum cum binis cyathis aceti mulsi. Id quod in Gallia nascitur, infirmius habetur. Præterea mas spissior, amariorq;. Hic & capitis dolores facit. Fœmina solutior, initio gustu dulcis, mox in amaritudinem transit. Echios utriusque generis pulegio similis, folijs coronata, drachmis duabus ex uini cyathis quatuor datur. Item altera, quæ lanugine distinguitur spinosa, cui & capitula uiperæ similia sunt: hæc ex uino & aceto. Quidam arcion personatam uocant, cuius folio nullum est latius, grandes lappas ferentem. Huius radicem decoctã ex aceto dant potui. Hyoscyamum contusum cum folijs ex uino datur peculiariter contra aspidas.

Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet quàm hierabotane. Aliqui peristereon, nostri uerbenacam uocãt. Hæc est quam legatos ferre ad hostes indicauimus. Hac Iouis mensa uerritur, domus purgantur, lustranturq;. Genera eius duo sunt: Foliosa, quam fœminam putant: Mas rarioribus folijs. Ramuli utriusque plures, tenues, cubitales, angulosi. Folia minora quàm quercus, angustioraq;, diuisuris maioribus, flos glaucus, radix longa, tenuis. Nascitur ubique in planis aquosis. Quidam non distinguunt, sed unum omni-

no

no genus faciunt, quoniam utraque eosdem effectus habeat. Vtraque sortiũtur Galli,& præcinunt responsa. Sed magi utiq; circa hanc insaniunt. Hac perunctos impetrare quæ uelint, febres abigere, amicitias conciliare, nulliq; nõ morbo mederi. Colligi circa canis ortum debere, ita ut ne luna aut sol conspiciat, fauis ante & melle terræ ad piamentum datis. Circumscriptam ferro effodi sinistra manu,& in sublime tolli. Siccari in umbra, separatim folia, caulem, radicem. Aiuntq; si aqua spargatur triclinium, qua maduerit, lætiores conuictus fieri. Aduersus serpentes conteritur ex uino. Est similis uerbasco herba, quæ sæpe fallit pro ea capta, folijs minus candidis, cauliculis pluribus, flore luteo. Hæc abiecta blattas in se contrahit, ideoq; Romæ blattariam uocant. Lemonium succum lacteum mittit, concrescentem gummi modo humidis locis. Datur denarij pondus in uino. Quinquefolium nulli ignotum est, cum etiam fraga gignendo cõmendetur. Græci uocant pentapetes, siue chamæzelon, siue pentaphyllon. Cum effoditur, rubram habet radicẽ. Hæc inarescens nigrescit, & angulosa fit. Nomen à numero foliorum habet. Et ipsa herba incipit & desinit cum uite. Adhibetur & purgandis domibus. Aduersus serpentes bibitur & eius radix, quæ sparganion uocatur, ex uino albo. Dauci genera quatuor fecit Petronius Diodotus, quæ persequi nihil attinet, cum sint differẽtiæ duæ. Probatissimæ in Creta, mox in Achaia, & in siccis ubicunq; nati, fœniculi similitudine, candidioribus folijs & minoribus hirsutisq;. Caule pedali recto, radice suauissimi gustus & odoris. Hoc in saxosis nascitur meridianis. Reliqua genera ubique nascuntur terrenis collibus limitibusq;, nec nisi pingui solo, folijs coriandri, caule cubitali, capitibus rotundis, sæpe pluribus quàm ternis, radice lignosa, sed cum inaruit superuacua. Semen huius cumino simile, prioris milio, album, acre, odoratum omnibus & feruens. Secundum priore uehementius est, ideóque parce sumi debet. Si iam maxime tertium genus facere libeat, est simile staphylino, quod pastinacam erraticam appellant, semine oblongo, radice dulci. Omnia hæc & hyeme & æstate sunt intacta quadrupedi, nisi post abortus. Ex alijs usus seminis. Ex Creta radicis dulcis, & magis ad serpentes est. Bibitur è uino drachma una. Datur & quadrupedibus percussis. Therionaca alia quàm magica, & in nostro orbe nascitur, fruticosa, folijs subuiridibus, flore roseo: serpentes necat, cuicunque admota feræ & hæc torporem affert. Persolata, quam nemo ignorat, Græci uero arcion uocant, folia habet maiora etiam cucurbitis & hirsutiora, nigrioráque & crassiora, radicem albam & grandem. Hæc ex uino bibitur denariorum duum pondere. Item cyclamini radix contra serpentes omnes. Folia habet minora quàm edera, nigrioraq; & tenuiora, sine angulis, in quibus albicant maculę. Caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice lata, ut rapum uideri possit, cortice nigro. Nascitur in umbrosis, nostris tuber terræ uocatur, in omnibus serẽda domibus, si uerum est, ubi sata sit nihil nocere mala medicamenta: amuletum uocant: narrantq; & ebrietatem repræsentari, addita in uinum. Radix siccata scillæ modo concisa reponitur, decoquitur eadem ad crassitudinem mellis. Suum tamen uenenum ei est, traduntq; si prægnans radicem transgrediatur, abortum fieri. Est & altera cyclaminos cognomine cissanthemos, geniculatis caulibus, superuacuis, à priore distans, circa arbores se uoluens, acinis ederæ, sed mollibus, flore candido, specioso, radice superuacua. Acini tantum in usu, gustu acri, sed lenti. Siccantur in umbra, tusiq; diuiduntur in pastillos. Mihi & tertia cyclaminos demonstrata est, cognomine chamæcissos, uno omnino folio, radice ramosa, qua pisces necantur. Sed inter primas celebratur peucedanũ laudatissimum in Arcadia, mox Samothrace. Caulis est ei tenuis, longus, fœniculo similis iuxta terram foliosus, radice nigra, crassa, graui odore, succosa. Gignitur in montibus opacis. Foditur exitu autumni. Placent tenerrimæ & altissimæ radices. Hæ conciduntur in quaternos digitos osseis cultellis, funduntq; succum in umbra, capite prius & naribus rosaceo perunctis, ne uertigo sentiatur. Et alius succus inuenitur caulibus adhærens, incisisq; ma

nat. Probatur crassitudine mellea, colore ruffo, odore suauiter graui, feruens gustu. Et hic in usu & radix, & decoctum eius pluribus medicamentis. Succo tamen efficacissimo, qui resoluitur amaris amygdalis aut ruta, bibiturq́ cótra serpẽtes, & ex oleo perunctos tuetur.

De ebulo, & uerbasco, & thelyphono, & contra scorpionũ ictus, & rubetarum & canum morsus, & generaliter contra omne uenenum. Cap. x

EBuli quoq́, quem nemo ignorat, fumo fugantur serpẽtes. Priuatim aduersatur scorpionibus polemoniæ radix, uel alligata tantũ: Item phalangio, ac cæteris minoribus uenenatis. Scorpionibus aristolochia: Agaricum obolis quatuor in uini mixti cyathis totidem. Verbenaca & phalangio, cum uino aut posca: Item quinquefoliũ, daucũ. Verbascum Græci phlomon uocant. Genera habet prima duo. Album, in quo mas intelligitur: Alterum nigrum, in quo fœmina. Tertium genus non nisi in syluis inuenitur. Sunt folia brassicæ latiora, pilosa, caulis erectus, cubitali amplior. Semen nigrum inutile. Radix una crassitudine digiti. Nascuntur & in campestribus. Syluestri folia elelisphaci, alta, ramis lignosis. Sunt & phlomides duæ hirsutę, rotundis folijs, humiles. Tertia lychnitis uocatur, ab alijs autem thryallis, folijs ternis, aut cum plurimũ quaternis, crassis, pinguibusq́, ad lucernarum lumina aptis. Aiunt in folijs eius quam fœminã diximus, ficus omnino non putrescere. Distingui genera hæc penè superuacuũ est, cum sint omnia eiusdẽ effectus. Contra scorpiones bibitur radix cum ruta ex aqua, magna amaritudine, sed effectu pari. Thelyphonon herba ab alijs scorpion uocatur, propter similitudinem radicis, cuius tactu moriuntur scorpiones. Itaque contra eorum ictus bibitur. Scorpionem mortuum si quis elleboro candido linat, reuiuiscere aiunt. Telyphonon omnem quadrupedem necat, imposita uerendis radice: folio quidẽ, intra eundem diem, quod est simile cyclamino. Ipsa geniculata nascitur in opacis. Scorpionibus aduersatur & uettonicæ succus, ac plantaginis. Sunt & ranis uenena, rubetis maxime, uidimusq́ Psyllos in certamine patinis candefactas admittentes, ocyore etiam quàm aspidum pernicie. Auxiliatur eis phrynion in uino pota. Aliqui neurada appellant, alij poterion, floribus paruis, radicibus multis, neruosis, bene olentibus: Item alisma, quã alij damasonion, alij lyron appellant. Folia ei plantaginis, nisi angustiora essent, & magis laciniosa, conuexaq́ in terram, aliâs etiam uenosa similiter, caule simplici & tenui, cubitali, capite thyrsi, radicibus densis, tenuibus, ut ueratri nigri, acribus, odoratis, pinguibus. Nascitur in aquosis. Alterũ genus eiusdẽ in syluis, nigrius, maioribus folijs. Vsus in radice utriusq́, aduersus ranas, & lepores marinos, drachmæ pondere in uini potu. Lepori marino aduersatur & cyclaminos. Veneni uim, canis quoq́ rabidi morsus habent, contra quos erit cynorhodum, de quo diximus. Plantago ad oẽs bestiarum morsus pota atque illita prodest: Vettonica ex mero ueteri. Peristereos uocatur, caule alto, foliato, cacumine in alios caules se spargens, columbis admodum familiaris, unde & nomen. Hanc habentes negant latrari à canibus. Proxima ab his malis, uenena sunt, quæ sibimetipsi homines excogitant. Contra hæc omnia magicasq́ artes, erit primum illud Homericum moly: dein Mithridation, & scordotis, & centaurium. Potu omnia mala medicamenta exigit per aluum uettonicæ semen in mulso aut passo, uel farinæ drachma in uini ueteris cyathis IIII. Vomere cogendi, atq́ iterum bibere. Is qui quotidie gustent eã, nulla nocitura mala medicamẽta tradũt. Poto ueneno aristolochia subuenit eadem mensura qua cõtra serpentes: Quinquefolij succus: Agaricum, postquã uomuerint, denarij pondere ex aquæ mulsæ cyathis tribus. Antirrhinon uocatur siue anarrhinon, siue lychnis agria, similis lino, radice nulla, flore hyacinthi, semine perunctos uenustiores fieri, nec ullo malo medicamento lædi posse, aut ueneno, si quis in brachiali habeat, arbitrantur magi. Similiter eã quã eupleam uocãt, tradũtq́ ea perũctos commendatioris esse famæ. Artemisiam quoq́ secũ habentibus negãt nocere mala medicamenta bestiamúe ullam, ne solem quidẽ. Bibitur & hæc ex uino aduersus opium. Alligata

ligata priuatim potens traditur, potáue aduersus ranas. Pericarpũ bulbi genus est. Duæ eius species: cortice rubro alterũ, alterum nigro papaueri simile. Sed uis maior quàm prio ri, utriq; autem excalfaciendi. Ideo contra cicutam dãtur, contra quam & thus & panaces & chironium præcipue. Hoc uero & contra fungos.

Remedia ad capitis uitia. Cap. XI

VErum & generatim membratimq; singulis corporũ morbis remedia subtexemus, orsi à capite. Alopecias emendat nympheæ & cicutæ radix, si unà tritæ illinãtur. Polytricha distat à callitricha, quod iuncos albos habet, & folia plura maioraq;. Frutice quoque maior est: defluentem capillum confirmat & densat: Item lingulaca circa fontes nascens, cuius radix admixta combusta teritur cum adipe suis nigræ. Id quoq; excipitur, ut eius sit suis quæ nunquam peperit. Sol subinde plurimum confert illitæ. Similis usus est cyclamini radicis. Porriginẽ ueratri radix tollit in oleo decocta, uel in aqua. Capitis dolori medetur panacis omnium generum radix, in oleo contrita: Aristolochia, & iberis adalligata hora, uel diutius, si pati possit, comitãte balinei usu: Medetur & daucum. Purgat autem cyclaminos cum melle in nares addita, & ulcera capitis sanat illita. Medetur & peristereos. Cacalia siue leontice uocatur, semen margaritis minutis simile, dependens inter folia grandia, in montibus ferè. Huius grana xv. in oleo macerantur, atque ita aduerso capillo caput ungitur. Fit & ex callitriche sternutamentum. Folia sunt lenticulæ similia. Caules iuncis tenuissimis, radice minima. Nascitur in opacis & humidis, gustatu feruens. Hyssopum in oleo contritum phthiriasi resistit, & prurigini in capite. Est autem optimum Cilicium è Tauro monte, dein Pamphylium, & Smyrneũ: stomacho contrarium. Purgat cum fico sumptum per inferna, cum melle uomitionibus. Putant & serpentium ictibus aduersari, tritum cum melle & sale, & cumino. Lonchitis nõ (ut pleriq; existimauerunt) eadem est, quæ xyphion, aut phasganion, quanquan cuspidi similis semine. Habet enim folia porri, rubẽtia ad radicem, & plura quàm in caule capitula, personis comicis similia, paruam exerentibus linguã, radicibus prælongis. Nascitur in sitientibus. E diuerso xyphion, & phasganion in humidis, cum primum exit, gladij præbet speciem caule duum cubitorum, radicis ad nucis auellanæ figuram fimbriatę, quam effodi ante messes oportet, siccari in umbra. Superior pars eius cum thure trita, æquo pondere admixto uino, ossa fracta è capite extrahit, aut si quid in corpore suppurat, uel si calcata sunt ossa. Serpentis eadem contra uenena efficax. Caput in dolore ueratro in oleo uel rosaceo decocto tritoq;, ungi conuenit: Peucedano ex oleo uel rosaceo & aceto. Tepidum hoc prodest & doloribus, qui plerũq; ex dimidia parte capitis sentiuntur, & uertigini. Perungunt & radice eius sudoris causa eliciendi, quoniam caustica uis ei est. Psyllion alij cynoides, alij crystallion, alij sicelion, alij cynomyian appellãt, radice tenui, superuacua, sarmẽtosum, fabæ granis in cacuminibus, folijs canino capiti non dissimilibus, semine aũt pulici, unde & nomen: hoc in baccis, ipsa herba in uineis inuenitur. Vis ei ad refrigerandũ & discutiendum ingens. Semen in usu. Frõti imponitur in dolore & tẽporibus, ex aceto & rosaceo, aut posca. Ad cætera illinitur acetabuli mẽsura sextario aquæ, densat ac cõtrahit. Tũc terere, & crassitudinem illinire oportet cuicunq; dolori, & collectioni, inflãmationiq;. Et uulneribus capitis medetur aristolochia, fracta extrahẽs ossa, & in alia quidem parte corporis, sed maxime è capite. Similiter plistolochia. Thyssleium est non dissimile apio. Huius radix commanducata purgat capitis pituitas.

De centaureo, & chelidonia, & panace, & hyoscyamo, & euphorbio, ad oculorum uitia. Cap. XII

OCulorum aciem centaurio maiore putant adiuuari, si addita aqua foueantur. Succo uero minoris cum melle culices, nubeculas, obscuritatẽ discuti, cicatrices extenuari: Albugines quidem etiam iumentorum siderite. Iam chelidonia supradictis omnibus mire medet. Panacis radix cũ poleta epiphoris imponit. Hyoscyami semen bibũt obolo, tantundem

tantundem meconij adijcientes uinumq;, ad epiphoras inhibendas. Adiungunt & gentianæ ſuccũ, quem collyrijs actioribus pro meconio miſcẽt. Facit claritatẽ & euphorbium inunctis. Inſtillatur plantaginis ſuccus lippitudini. Caligines ariſtolochia diſcutit. Iberis adalligata capiti cũ quinquefolio, epiphoras, & ſi qua in oculis uitia ſunt, emendat. Verbaſcum epiphoris imponitur: Periſtereos ex roſaceo uel aceto. Ad hypochyſin & caliginem, cyclaminon in paſtillos diluunt. Peucedani ſuccum, ut diximus, ad claritatem & caligines, cum meconio & roſaceo. Pſyllion illitum fronti epiphoras ſuſpendit.

De anagallide ſiue corchoro, & mandragora ſiue circeio, & cicuta, & crethmo agrio, & molybdena, & capno, & acoro, & iride, & cotyledo, & aizoo, & andrachne, & erigero, & de ephemero, & de labro Veneris, & de ranunculo, ad oculorum, aurium, narium, dentium, oriſq; uitia medicinæ. Cap. XIII

ANagallida aliqui corchoron uocant. Duo genera eius: Mas flore phœniceo, fœmina ceruleo, nõ altiores palmo, frutice tenero, folijs puſillis, rotũdis, in terra iacẽtibus naſcuntur in hortis & aquoſis. Prior floret cerulea. Vtriuſq; ſuccus oculorũ caliginem diſcutit cum melle, & ex ictu cruorem & argema rubens, magis cum Attico melle inunctis. Pupillas dilatat: & ideo hoc inunguntur ante, quibus paracenteſis fit. Iumentorum quoque oculis medentur. Succus caput purgat per nares infuſus, ita ut deinde uino colluatur. Bibitur & contra angues ſucci drachma in uino. Mirum, quod fœminam pecora uitant. At ſi decepta ſimilitudine (flore enim tantum diſtant) deguſtauere, ſtatim eam quæ aſyla uocatur, in remedio quærũt: Ea à noſtris ferus oculus nuncupatur. Præcipiũt aliqui effoſſuris, ante ſolis ortum, priuſquam quicquã aliud loquantur, ter ſalutare eam, tũc ſublatam exprimere: ita præcipuas eſſe uires. De euphorbio ſatis dictum eſt, cuius ſuccus lippitudini ſi tumor erit, item abſinthium cum melle tritum, itemq; uettonicæ farina conueniet. Ægilopas ſanat herba eodem nomine, quæ in hordeo naſcitur, tritici folio, ſemine cõtrito cum farina permixta impoſitáque, uel ſucco. Exprimitur hic è caule folijſq; prægnantibus, dempta ſpica, & in trimeſtri farina digeritur in paſtillos. Aliqui & mandragoræ utebantur, poſtea abdicatus in hac curatione eſt. Epiphoris (quod certum eſt) medetur & oculorũ dolori, radix tuſa cum roſaceo & uino. Nam ſuccus multis oculorũ medicamentis miſcetur. Mandragoram alij circeium uocãt. Duo eius genera: Candidus qui & mas, niger quę fœmina exiſtimatur, anguſtioribus folijs quàm lactucæ, hirſutis & caulibus, radicibus binis ternis'ue rufulis, intus albis, carnoſis teneriſq;, penè cubitalibus. Ferunt mala auellanarum nucum magnitudine, & ijs ſemen ceu pirorum. Album hoc alij arſen, alij morion, alij hypophlomon uocant. Huius folia alba q̃ alterius latiora, ut lapathi ſatiuæ. Cauent effoſſuri contrariũ uentũ, & tribus circulis ante gladio circũſcribunt, poſtea fodiunt ad occaſum ſpectantes. Succus fit & è malis & caule, deciſo cacumine, & radice punctis aperta aut decocta: utilis hæc uel ſurculo. Conciſa quoq; in orbiculos ſeruatur in uino. Succus nõ ubiq; inuenitur, ſed ubi poteſt, circa uindemias quærit'. Odor grauis eius, ſed radicis & mali grauior. Ex albo mala matura in umbra ſiccãtur. Succus ex ijs ſole denſatur: Itẽ radicis tuſæ, uel in uino nigro ad tertias decoctæ. Folia ſeruãtur in murijs efficacius, aliâs recentiũ ſuccus peſtis eſt: ſic quoq; noxiæ uires. Grauedinẽ afferũt etiã olfactu, quanquã mala in aliquibus terris mandantur, nimio tamen odore obmuteſcũt ignari. Potu quidẽ largiore etiã moriũtur. Vis ſomnifica pro uiribus bibentiũ. Media potio cyathi unius. Bibit' & cõtra ſerpentes, & ante ſectiones punctioneſq;, ne ſentiãtur: Ob hæc ſatis eſt aliquibus ſomnũ odore quæſiſſe. Bibitur & pro elleboro duobus obolis in mulſo. Efficacius elleborũ, ad uomitiones & ad bilẽ nigrã extrahendã. Cicuta quoq; uenenũ eſt, publica Athenienſiũ pœna inuiſa, ad multa tamen uſus nõ omittẽdi. Semen habet noxium. Caulis autem & uiridis eſtur à pleriſq; & in patinis. Leuis hic & geniculatus ut calami nigricãs, altior ſæpe binis cubitis, in cacuminib. ramoſus: folia coriãdri tenuiora, graui odoratu: ſemen aniſo craſſius: radix cõcaua, nullius uſus. Semini & folijs refrigeratoria uis, q̃

ſi eneca

si enecat,incipiunt algere ab extremitatibus corporis. Remedio est,priusq; perueniatur ad uitalia,uini natura excalfactoria.Sed in uino pota,irremediabilis existimatur. Succus exprimitur folijs floribusq;,tunc enim maxime tempestiuus est.Semine trito expressus, & sole densatus in pastillos,necat sanguine spissando. Hæc altera uis. Et ideo sic necatorum maculæ in corporibus apparent.Ad dissoluēda medicamenta utūtur illo pro aqua. Fit ex eo ad refrigerandum stomachū malagma.Præcipuus tamen est ad cohibēdas epiphoras æstiuas,oculorumq; dolores secādos circūlitus.Miscetur collyrijs,& alios omnes rheumatismos cohibet.Folia quoq; tumorē omnem dolorēq; & epiphoras sedant.Anaxilaus autor est,māmas àluirginitate illitas,semper staturas. Quod certū est, lac puerperarum mammis imposita extinguit,uenéremq; testibus circa pubertatem illita.Remedia liberationi quibus bibēda censentur,non equidē præceperimus. Maxima uis natæ Susis Parthorum,mox Laconicæ,Creticæ,Asiaticę.In Græcia uero Megaricæ,deinde Atticę.

Crethmos agrios gramias tollit oculorū impositus,tumorē quoq; polenta addita.Nascitur uulgo molybdena,id est,plūbago,etiā in aruo,folio lapathi, crassa radice, hispida. Hac cōmanducata si oculus subinde liniatur,plumbum quod est genus uitij,ex oculo tollitur. Capnos prima,quam pedes gallinaceos uocant, nascens in parietinis, & sepibus,ramis tenuissimis,sparsisq;,flore purpureo,uiridis,succo caliginem discutit, itaq; in medicamenta oculorū addit̃.Similis & nomine & effectu,sed alia est capnos,fruticosa,prætenera,folijs coriandri,cineracei coloris,flore purpureo.Nascitur in hortis & segetibus hordeaceis.Claritatem facit inunctis oculis,delachrymationemq; ceu fumus:unde nomen.Eadem euulsas palpebras renasci prohibet. Acoros iridis folia habet,angustiora tamen & lōgiore pediculo,radices nigras,minusq; uenosas,cętero & has similes iridis,gustu acres, odore nō ingratas,ructu faciles.Optimæ Ponticæ,dein Galaticæ,mox Creticæ. Sed primæ in Colchide iuxta Phasin amnem, & ubicunq; in aquosis. Recentibus uirus maius quàm uetustis.Creticæ candidiores Ponticis,Siccantur utribus in umbra digitalibus frustis. Necnon inueniuntur qui oxymyrsinæ radicem acaron uocant,ideoq; quidam hanc acaron agrium uocare malunt.Vis ei ad calfaciendū extenuandumq; efficax, contra suffusiones & caligines oculorum succo eiusdem poto,contraq; serpentes. Cotyledon paruula herba,cauliculo tenero,pusillo,pingui folio,& concauo ut coxēdices,nascitur in maritimis petrosisq;,uiridis,radice oliuæ modo rotunda.Oculis medetur succo.Est aliud genus eiusdem,sordidis folijs,latioribus,densioribusq; circa radicem uelut oculum cingentibus,asperrimi gustus,longiore caule,sed pergracili. Vsus eius ad eadem quæ iris.

Aizoi duo genera:Maius in fictilibus uasculis seritur,quod aliqui buphthalmon uocant, alij zoophthalmon,alij stergetron, quod amatorijs conueniat,alij hypogeson,quoniam in subgrundijs ferè nascitur. Sunt qui ambrosiam potius uocāt, & qui amerimnon: Itali sedum magnum, aut oculum aut digitellum. Alterum minusculum quod erithales uocant,alij trithales,quia ter floreat,alij chrysothales,aliqui isoëtes: sed aizoū utrunq;,quoniam uiret semper:aliqui semperuiuum. Maius cubiti altitudinem excedit, crassitudine plusquam pollicari.Folia cacumine linguæ similia, carnosa,pinguia, largo succo, latitudine pollicari, alia in terram conuexa, alia stantia, ita ut ambitu effigiem imitentur oculi. Quod minus est,in muris parietinisq; nascitur & tegulis, fruticosum à radice, & sursum usque ad cacumen: folijs angustis, mucronatis,succosis, palmo alto caule: radix inutilis. Huic similis est,quam Græci andrachnen agriam uocant,Itali illecebram,pusillis latioribus folijs,breuiori cacumine. Nascitur in petris,& colligitur cibi causa. Omnium harum uis eadem,perfrigerare & astringere.Medentur epiphoris folia imposita,uel succus inunctis.Purgat enim ulcera oculorum,expletq;,& ad cicatricem perducit,palpebras deglutinat. Eædem capitis doloribus medentur,succo uel folio temporibus illitis. Aduersantur phalangiorum ictibus: Aconito uero maius aizoum præcipue. A scorpionibus quoque habentē id feriri negant. Medentur & aurium dolori;Item succus inunctus hyoscyami modice

mi modice: Item achilleæ, & minoris centaureæ, & plantaginis, peucedani cum rosaceo & meconio: Acori succus cum rosa. Omnis autem strigili calefactus infunditur. Cotyledon etiam purulentis, & cum medulla ceruina calefacta. Ebuli radicis tritæ succus linteolo colatus, mox in sole densatus, cum opus est rosaceo dilutus & calefactus, parotidas sanat. Verbenaca quoque: Item plantago: Item sideritis cum axungia ueteri. Narium ozenas emendat aristolochia cum cypero. Dentibus remedio sunt, panacis radix commanducata, præcipue chironiæ, item succus collutis: radix hyoscyami ex aceto manducata. Item polemoniæ commanducantur & plantaginis radices, aut colluuntur in aceto decoctæ succo. Et folia sunt utilia, uel si sanguine gingiuæ putrescant, uel sanguinis sit reiectio. Semen eiusdem apostemata, & collectiones gingiuarũ sanat. Et aristolochia gingiuas dentesq́ue confirmat. Verbenaca cum radice manducata, & decocta ex uino aut aceto succus collutus: Item quinquefolij radices, decoctæ ad tertias uino aut aceto. Prius uero quàm decoquantur, aqua marina aut salsa lauantur. Decoctum diu tenendum in ore. Quidam cinere quinquefolij fricare malunt. Et uerbasci radix decoquitur in uino ad colluendos dentes. Et hyssopo colluuntur, & peucedani succo cum meconio: uel radicum anagallidis magis fœminæ succo, ab altera nare quàm doleat infuso. Erigeron à nostris uocatur senecio. Hanc si ferro circumscriptam effodiat aliquis, tangatq́ ea dentem, & alternis ter despuat, ac reponat in eundem locum, ita ut uiuat herba, aiunt dentem eum postea non doliturum. Herba est trixaginis specie & mollitia, cauliculis subrubicundis, nascitur & in tegulis, & in muris. Nomen hoc Græci dederunt, quia uere canescit. Caput eius numerosa diuiditur lanugine (qualis est spinæ) inter diuisuras exeunte. Quare eam Callimachus acanthida appellat, alij pappum. Nec deinde Græcis de ea constat. Alij erucæ folijs esse dixerunt, alij roboris, sed minoribus multo. Radice alij superuacua, alij neruis utili, alij potu strangulante. E diuerso quidam regio morbo cum uino dederunt, & contra omnia uesicæ uitia: Item cordis & iocineris. Renibus extrahere harenam dixere, Ischiadicis drachmam cum oximelite ab ambulatione propinauere: torminibus quoq; in passo utilissimã, præcordijs etiã cibo ex aceto eã prædicãtes, serentesq́ in hortis. Nec defuere qui & alterum genus facerent. Nec quale esset demonstrarunt, contra serpentes in aqua bibendã, edendamq́ comitialibus dantes: Nos eam Romanis experimentis per usus digeremus. Lanugo eius cũ croco & exiguo aquę frigidæ tritæ illinitur epiphoris. Tosta cũ mica salis strumis. Ephemeron folia habet lilij, sed minora, caulem parem, florem ceruleum, semen superuacuum, radicem unam digitali crassitudine, dentibus præcipuam concisam in aceto, decoctamq́ ut tepido colluantur. Et ipsa etiam radix mobiles sistit. Cauis & exesis imprimitur. Chelidoniæ radix ex aceto trita continetur ore. Erosis ueratrum nigrũ imponitur. Mobiles utralibet decocta in aceto firmantur. Labrum uenereum uocant in flumine nascentem. Est ei uermiculus qui circa dentes ligatur, aut cauis dentium cera includitur. Cauendum ne euulsa herba terram tangat. Ranunculum uocamus, quem Græci batrachion. Genera eius quatuor. Vnum pinguioribus quàm coriandri folijs, & ad latitudinem maluæ accedentibus, colore liuido, caule albo, gracili, & radice alba. Nascitur in limitibus humidis & opacis. Alterum foliosius, pluribus foliorum incisuris, altis caulibus. Tertium minimum est, graui odore, flore aureo. Quartum simile huic, flore luteo. Omnibus uis caustica, si cruda folia imponantur, pustulasq́ ut ignis faciunt. Ideo ad lepras & psoras eis utũtur, & ad tollenda stigmata, causticisq́ omnibus miscẽt. Alopecijs imponũt, celeriter remouẽtes. Radix in dolore cõmanducata diutius, rumpit dentes. Eadem sicca cõcisa, sternutamentum est. Nostri herbarij strumeam uocant, quoniam medetur strumis & panis, parte in fumo suspensa. Creduntq́ ea rursus sata rebellare quæ curauerit uitia: quo scelere & plantagine utuntur. Oris ulcera intus succus plantaginis emendat, & folia radicesq́ cõmanducata, uel si rheumatismo laboret os. Vlcera fœtoremq́ quinquefoliũ. Vlcera psyllium. Composita quoq; ad fœtorem, uel maxime pudendum uitium, trade

mus

mus. Ergo folia myrti & lentisci pari pondere, gallæ Syriacæ dimidium pondus, simul terere & uino uetusto sparsa mandere matutino, optimum est. Vel ederæ baccas cum casia & myrrha, pari pondere ex uino. Naribus utilissimum est dracontij semen contritum ex melle, etiamsi carcinomata in his sint. Suggillata hyssopo emendantur. Stigmata in facie, mandragora illita delet.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXVI

PROOEMIVM.

Reliquæ per membrorum genera medicinæ, & de nouis morbis, & de lichene quid sit, & quando primum in Italia cœperint, & de carbunculo, & de elephantiasi, & colo. Cap. I

SENSIT & facies hominum nouos, omniq; æuo priore incognitos, non Italiæ modo, uerumetiam uniuersæ propè Europæ, morbos: tunc quoq; nec tota Italia, nec per Illyricum Galliasúe aut Hispanias magnopere uagatos, aut alibi, quàm Romæ circaq;, sine dolore quidem illos, ac sine pernicie uitæ: sed tanta fœditate, ut quæcunq; mors præferenda esset. Grauissimũ ex his lichenas appellauere, Græco nomine, Latine, quoniam à mento ferè oriebatur, ioculari primum lasciuia (ut est procax natura multorum in alienis miserijs) mox & usurpato uocabulo mentagram, occupantem in multis totos utique uultus, oculis tantum immunibus, descendentem uero & in colla pectusq; ac manus, fœdo cutis furfure. Non fuerat hæc lues apud maiores patresq; nostros. Et primũ Tiberij Claudij Cæsaris principatu medio irrepsit in Italia, quodam Perusino equite Romano quæstorio scriba, cum in Asia apparuisset, inde contagionem eius importante. Nec sensere id malum fœminæ, aut seruitia, plebesq; humilis, aut media, sed proceres ueloci transitu osculi maxime, fœdiore multorum, qui perpeti medicinam tolerauerant, cicatrice quàm morbo. Causticis nanque curabatur: ni usque in ossa corpus exustum esset, rebellante tædio. Aduenerunt q; Ægypto genitrice talium uitiorum medici, hanc solam operam afferentes, magna sua præda. Siquidem certũ est, Manilium Cornutum ex prætorijs legatum Aquitanicæ prouinciæ, H—S C C. elocasse in eo morbo curandum sese. Acciditq; sæpius, ut noua contra genera morborũ gregatim sentirentur: Quo mirabilius quid potest reperiri? aliqua gigni repente uitia terrarum in parte certa, membrisq; hominũ certis, uel ætatibus, aut etiã fortunis, tanq; malo eligente, hæc in pueris grassari, illa in adultis, hæc proceres sentire, illa pauperes. L. Paulo, Q. Martio censoribus, primũ in Italiam carbunculum uenisse, annalibus conscriptum est, peculiare Narbonensis prouinciæ malum: quo duo cõsulares obiere cõdentibus hæc nobis eodem anno, Iulius Rufus, & Q. Lecanius Bassus, ille medicorum inscitia sectus, hic uero pollice læuæ manus euulso acu ab semetipso, tam paruo uulnere ut uix cerni posset. Nascitur in occultissimis corporũ partibus, & plerunq; sub lingua, duritia rubẽs uaricis modo, sed nigricans capite, aliâs liuida, corpus intendens, neq; intumescẽs, sine dolore, sine pruritu, sine alio q̃ somni indicio, quo grauatos in triduo aufert, aliquãdo & horrorẽ afferens, circaq; pustulas paruas, rarius febrem, stomachum faucesq; cum inuasit ocyssime exanimans. Diximus elephantiasin ante Pompei Magni ætatẽ non accidisse in Italia, & ipsam à facie sæpius incipientem, in nare prima ueluti lenticula: mox inualescente per totum corpus, maculosa, uarijs coloribus, & inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura, ceu scabie aspera: ad postremũ uero nigrescente, & ad ossa carnes apprimente, intumescentibus digitis in pedibus manibusq;. Ægypti peculiare hoc malũ: & cum in reges incidisset, populis funebre. Quippe in balineis solia temperabantur humano sanguine ad medicinã eam. Et hic

quidem morbus celeriter in Italia restinctus est: sicut & ille quem gemursam appellauere prisci, inter digitos pedum nascentem, etiam nomine obliterato. Idipsum mirabile, alios desinere in nobis, alios durare, sicuti colum. Tiberij Cæsaris principatu irrepsit id malum. Nec quisquam prior imperatore ipso sensit, magna ciuitatis ambage, cũ edicto eius excusantis ualetudinẽ, legeret nomen incognitũ. Quid hoc esse dicamus, aut quas deorũ iras? Parũ enim erant homini certa morborũ genera, cum supra CCC. essent, nisi etiã noua timerentur? Neq; ipsi autem homines pauciora sibi opera sua negocia important. Hæc apud priscos erãt quæ memoramus remedia, medicinã ipsa quodã modo rerũ natura faciente, & diu fuere.

Laus Hippocratis. Cap. II

HIppocratis certe, qui primus medendi præcepta clarissime cõdidit, referta herbarum mentione inuenimus uolumina. Nec minus Dioclis Carystij, qui secundus ætate famaq; extitit: Item Praxagoræ & Chrysippi, ac deinde Erasistrati. Herophilo quidem, quanquam subtilioris sectæ conditori, ante omnes celebratã rationẽ eam, paulatim usu, efficacissimo rerũ omniũ magistro, peculiariter utiq; medicinæ, ad uerba garrulitatemq; descendente. Sedere nanque in his scholis auditioni operatos gratius erat, quàm ire per solitudines, & quærere herbas alias alijs diebus anni.

De noua medicina, & Asclep. medico, & qua ratiõe ueterẽ medicinã mutauerit. Ca. III

DVrabat tamen antiquitas firma, magnasq; confessæ rei uindicabat reliquias, donec Asclepiades ætate Magni Pompei orandi magister, nec satis in arte ea quæstuosus, ut ad alia sagacis ingenij, huc se repente conuertit: atq; (ut necesse erat homini qui nec id egisset, nec remedia nosset, oculis usuq; percipiẽda) torrẽti ac meditata quotidie oratione blandiens omnia abdicauit: totamq; medicinã ad causam reuocando, coniecturam fecit, quinq; res maxime cõmuniũ auxiliorũ professus, abstinentiã cibi, aliâs uini, fricationem corporis, ambulationẽ, gestationes: quę cũ unusquisq; semetipsum sibi præstare posse intelligeret, fauentibus cunctis ut essent uera quæ facillima erãt, uniuersum propè humanũ genus circũegit in se, nõ alio modo ꝙ si cœlo emissus aduenisset. Trahebat præterea mentes artificio mirabili, uinũ ꝓmittendo ægris, dandoq; tẽpestiue, tũ frigidã aquã. Et quoniã causas morborũ scrutari prior Herophilus instituerat, uini rationem illustrauerat Cleophãtus apud priscos, ipse cognominari se frigida danda præferẽs, ut autor est M. Varro, alia quoq; blandimenta excogitabat, iã suspendẽdo lectulos, quorũ iactatu aut morbos extenuaret, aut somnos alliceret, iam balineas auidissima hominũ cupidine instituẽdo, & alia multa dictu grata atq; iucunda: magna autoritate, nec minore fama, cum occurrisset ignoto funeri, relato homine ab rogo atq; seruato, ne quis leuibus momentis tantã cõuersionem factã existimet. Id solũ possumus indignari, unum hominẽ è leuissima gente, sine opibus ullis orsum, uectigalis sui causa, repente leges salutis humano generi dedisse, quas tamen postea abrogauere multi. Asclepiaden adiuuere multa, quorũ cura nimis anxia & rudis, ut obruẽdi ægros ueste, sudoresq; omni modo ciendi, nũc corpora ad ignes torrẽdi solesúe assiduo quærẽdi, in urbe umbrosa, imò uero tota Italia imperatrice, tũ primũ pensili balinearũ usu ad infinitũ blandientẽ. Præterea in quibusdã morbis medẽdi cruciatus detraxit, ut in anginis, quas curabãt in fauces organo demisso. Damnauit merito & uomitiones, tunc supra modũ frequẽtes. Arguit & medicamentorũ potus stomacho inimicos, quod est magna ex parte uetitũ. Itaq; nos in primis quæ sunt stomacho utilia signamus.

Irrisio magicæ artis, & de lichene, eiusq; remedio, & faucium Cap. IIII

SVper omnia adiuuere eum magicæ uanitates, in tantum euectæ, ut abrogare herbis fidem cunctis possent. Æthiopide herba amnes ac stagna siccari cõiectu, tactu clausa omnia aperiri. Achimenide coniecta in aciem hostium, trepidare agmina, ac terga uertere. Latacen dari solitam à Persarum rege legatis, ut quocunq; uenissent, omnium rerum copia abundarent, ac multa similia. Vbinam istæ fuere, cum Cimbri Teutoniq; terribili Marte ulularẽt, aut cũ Lucullus tot reges magorũ paucis legionib. sterneret? Curíe Romani

mani duces primam semper in bellis commerciorum habuere curam? Cur hercule Cæsaris miles ad Pharsaliā famem sensit, si abundantia omnis cōtingere unius herbæ felicitate poterat? Non satius fuit Æmilianū Scipionem Carthaginis portas herba patefacere, q̄ machinis claustra per tot annos quatere? Siccentur hodie æthiopide Pontinæ paludes, tantumq́ agri suburbanæ reddatur Italiæ. Nam quæ apud eundē Democritū inuenitur compositio medicamenti, quo pulchri boniq́ & fortunati gignātur liberi, cur nunq́ Persarum regi tales dedit? Mirū esset profecto, hucusq́ prouectā credulitatē antiquorū, saluberrimis ortā initijs, si in ulla re modum humana ingenia nouissent, atq́ non hanc ipsam medicinā ab Asclepiade repertā, suo loco probaturi essemus euectā ultra magos etiā. Sed hæc est omni in re animorū conditio, ut à necessarijs orsa primum, cuncta uenerint ad nimiū. Igitur demonstratarū priore libro herbarū reliquos effectus reddemus: adijciemus ut quasq́ ratio dictauerit. Sed in lichenis remedijs, atq́ tā fœdo malo, plura undiq́ aceruabimus, quanq́ nō paucis iam demonstratis. Medetur ergo plantago trita, quinquefolium, radix albuci ex aceto, ficulnei caules aceto decocti, hibisci radix cum glutino & aceto acri decocta ad quartas. Defricantur etiā pumice, ut rumicis radix trita ex aceto illinat͂, & flos uisci cū calce subactus. Laudatur & tithymalū cum resina decoctū. Lichen uero herba omnibus his præfertur, inde nomine inuento. Nascitur in saxosis, folio uno ad radicē lato, caule uno, paruo, longis folijs dependētibus. Hęc delet & stigmata. Teritur cū melle. Est aliud genus lichenis, petris totum adhærens ut muscus, qui & ipse illinitur. Hic & sanguinem sistit uulneribus instillatus, & collectiones illitus. Morbum quoque regium cum melle sanat ore illito & lingua. Qui ita curātur, aqua salsa lauari iubentur, ungi oleo amygdalino, hortensibus abstinere. Ad lichenas & thapsiæ radice utuntur trita cū melle. Anginæ argemonia medetur, sumpta ex uino, Hyssopum cum uino decoctum & gargarizatum, Peucedanum cum coagulo uituli marini æquis partibus, Proserpinaca cū muria ex menis & oleo trita, uel sub lingua habita, Itē succus de quinquefolio, potus cyathis tribus. Hic & omnib. fauciū uitijs medet͂ gargarizatus. Verbascū priuatim tōsillis in aqua potū.

Ad strumas, & ad digitos, & ad pectus, & ad tussim medicinæ. Cap. v

STrumis plantago, Chelidonia cum melle & axungia: Quinquefolium: radix persolatæ item cum axungia, operitur folio suo imposita: Item artemisia, Radix mandragoræ ex aqua. Sideritis lata folia, clauo sinistra manu circumfossa adalligantur, custodiendā sanatis, ne rursus sata diro herbariorum scelere (ut in quibusdam) rebellet: quod & in his quos artemisia sanauerit, prædici reperio: item in his quos plātago. Damasonion quæ & alcea uocatur, sub solstitio collecta, imponitur ex aqua cœlesti, foliū tritū, uel radix cum axungia tusa, ita ut imposita folio suo operiatur. Sic & ad omnes ceruicis dolores tumoresq́, quacunq́ in parte. Bellis in pratis nascitur, flore albo, aliquatenus rubente. Hanc cum artemisia illitam, efficaciorem esse produnt. Condurdum herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, cōprimere dicitur strumas: item uerbenaca cū plantagine. Digitorū uitijs omnibus, & priuatim pterygijs, quinquefoliū medetur. In pectoris uitijs uel grauissimum est tussis, huic medetur panacis radix in uino dulci. Succus hyoscyami etiā sanguinē excreantibus, Nidor quoq́ accensi tussientibus, Item scordotis mixto nasturtio & resina, cum melle tusa arida. Facit & per se faciles excreationes, Item centauriū maius, uel sanguinē reijcientibus, cui uitio & plantaginis succus medetur. Et uettonica obolis tribus in aqua, contra purulētas, cōtraq́ cruentas excreationes, Persolatæ radix drachmæ ponderis, cum pineis nucleis undecim. Peucedani succus, pectoris doloribus, & acorū subuenit, & ideo antidotis miscetur. Tussi daucum, Item scythica herba. Ea demū omnibus pectoris uitijs, tussi & purulenta excreantibus, obolis tribus in passo.

De uerbasco, & caccalia uel tussilagine, & bechio, & saluia ad tussim. Cap. vi

TOtidem uerbascum, cuius flos aureus. Tanta huic uis est, ut iumentis etiā, non tussientibus modo sed ilia quoque trahentibus, auxilietur potu, quod & de gentiana

reperio. Radix cacaliæ commanducata,& in uino madefacta,non tuſsi tantum,ſed & faucibus prodeſt. Hyſſopi quoq; quinq; rami cum duobus rutæ & ficis tribus decocti thoracem purgant. Tuſsim ſedat bechion,quæ & tuſsilago dicitur. Duo eius genera, Syluestris ubi naſcitur,ſubeſſe aquas credunt, & hoc habent ſignum aquileges. Folia ſunt maiuſcula ꝙ ederæ,quinq; aut ſeptem,ſubalbida à terra,ſuperne pallida,ſine caule,ſine flore,ſine ſemine,radice tenui. Quidam eandem eſſe bechion,& alio nomine chamæleucen putant. Huius aridæ cum radice fumus per harundinem hauſtus aut deuoratus, ueterem ſanare dicitur tuſsim:ſed in ſingulos hauſtus paſſum guſtandū eſt. Altera à quibuſdā ſaluia appellatur,ſimilis uerbaſco: cōteritur ea, & colata calefit,atq; ita ad tuſsim laterisq; dolores bibitur:cōtra ſcorpiones eadem & dracones marinos efficax. Contra ſerpentes quoq; ex oleo perungi ea prodeſt. Hyſſopi faſciculus cum quadrante mellis decoquitur ad tuſsim.

Ad lateris dolores & pectoris,ad orthopnœas,ad iocineris dolorem,cordis dolori, pulmoni, urinæ, tuſsi,pectori,ulceribus,renibus,hepaticis, ad uomitiones, & ad ſingultus,pleureticis,lateri. Cap. VII

LAteris & pectoris dolores uerbaſcum cum ruta ex aqua, uettonicæ farina bibitur ex aqua calida. Stomachum corroborat ſcordotis ſuccus, centauriū, gentiana, ex aqua potæ. Plantago aut per ſe ſumpta in cibo,aut cū lente alicæ'ue ſorbitione. Vettonica aliâs grauis ſtomacho,uitia tamen ſanat pota,uel folijs commanducata, Item ariſtolochia pota, Agaricum manducatū ſiccum, ut ex interuallo merum ſorbeatur, Nymphæa heraclia illita, Peucedani ſuccus. Pſyllion ardoribus imponitur,uel cotyledon trita cū polenta,uel aizoum. Molon ſcapo eſt ſtriato, folijs mollibus paruis,radice IIII. digitorū,in qua extrema allij caput eſt: uocatur à quibuſdam ſyron:ex uino ſtomacho, & dyſpnœæ medetur, Centauriū maius ecligmate, Plantago ſucco uel cibo, Vettonicæ tuſæ pondo libra mellis Attici ſemuncia ex aqua calida quotidie bibentibus. Ariſtolochia uel agaricon,obolis ternis ex aqua calida,aut lacte aſini pota. Ciſſanthemos ad orthopnœas bibitur, Item hyſſopum,& aſthmaticis. Peucedani ſuccus in iocineris doloribus,& pectoris laterisq;,ſi febres non ſint. Sanguinē quoq; expuentibus ſubuenit agaricum,uictoriati pondere,tritū, & in mulſi V. cyathis datum. Idem & amomon facit. Iocineri priuatim teucria bibitur recens,drachmis IIII. in poſcæ hemina. Vettonicæ drachma una in aqua calida cyathis III. ad cordis uitia,in frigida cyathis II. Quinquefolij ſuccus iocineris & pulmonis uitijs, ſanguinemq; rejicientibus,& cuicūq; ſanguinis uitio intus occurrit. Iocineri anagallides mire proſunt. Capnon herbam qui edêre,bilem per urinā reddunt. Acoron iocineri medetur, thoraci quoq; & præcordijs. Caucon quæ & ephedra,ab alijs anabaſis uocata,naſcitur uentoſo ferè tractu, ſcandens arborem, & ex ramis propendens,folio nullo,cirris numeroſa,qui ſunt iunci geniculati,radice pallida. Datur ex uino nigro auſtero trita ad tuſsim, ſuſpiria,tormina,& ſorbitione facta,in quam uinum addi conuenit, Itē gentiana madefacta pridie contrita denarij pondere in uini cyathis tribus. Geum radiculas tenues habet, nigras,bene olentes. Medetur non modo pectoris doloribus aut lateris,ſed & cruditates diſcutit iucundo ſapore. Verbenaca uero omnibus uiſceribus medetur,lateribus,pulmonibus,iocineribus,thoraci. Peculiariter autem pulmonibus,& quos ab his phthiſis tentat. Radix herbæ conſiliginis, quam nuper inuentam diximus,ſuum quidem & pecoris omnis remedium præſens eſt pulmonum uitio,uel traiecta tantum in auricula. Bibi debet ex aqua,haberiq; in ore aſsidue ſub lingua. Superficies eius herbæ an ſit in aliquo uſu,adhuc incertum eſt. Renibus prodeſt plantaginis cibus,uettonicæ potus,agaricum potum, ut in tuſsi. Tripolium in maritimis naſcitur ſaxis,ubi alludit unda, neque in mari,neque in ſicco,folio iſatis craſsiore, palmo alto,in mucrone diuiſo,radice alba,odorata,craſſa,calidi guſtus. Datur hepaticis in farre cocta. Hæc herba eadem uidetur quibuſdā quæ polium,de qua ſuo loco diximus. Symphonia,uel gumphena, alternis uiridibus roſeiſq; per caulem folijs: in poſca ſanguinem rejicientibus medetur. Iocineri autem herba melan-

dryum

dryum, nascens in segete ac pratis, flore albo odorata. Eius cauliculus conteritur ex uino uetere: Item herba chalcetū è uineis contrita imponitur. Faciles præstat uomitiones radix uettonicæ, ellebori modo IIII. drachmis in passo aut mulso: Hyssopum tritum cum melle utilius præsumpto nasturtio aut irione: Molemonium denarij pondere. Est & psyllibus lacteus succus, qui densatus in gummi, sumitur cū melle supradicto pondere: præcipueq́ bilem trahit. Rursus sistunt uomitionē cuminum syluestre, uettonicæ farina, sumūtur ex aqua: abstergent fastidia, cruditatesq́ digerūt, daucum, uettonicæ farina, ex aqua mulsa, plantago decocta caulium modo. Singultus hermioniū sedat: Item aristolochia. Suspiria clymenos. Pleureticis & peripneumonicis centaurium maius: item hyssopum bibitur. Pleureticis peucedani succus. Halus autem quam Galli sic uocant, Veneti cotoneam, medetur lateri: Item renibus conuulsisq́ & ruptis. Similis est cunilæ bubulæ, cacuminibus thymo, dulcis, & sitim sedans, raræ radicis, alibi albę, alibi nigrę. Eosdē effectus lateris doloribus habet chamerops, myrteis circa caulē geminis folijs, capitibus Græculæ rosæ, ex uino pota. Ischiadicos dolores & spinæ leuat agaricum potum, ut in tussi: Item stœchadis, aut uettonicæ farina ex aqua mulsa.

De omnibus uitijs uentris & remedijs, & eorum quæ circa uel intra sunt, & de aluo sistenda, uel soluenda. Cap. VIII

PLurimum tamen homini negocij aluus exhibet, cuius causa maior pars mortalium uiuit. Aliâs enim cibos non transmittit, aliâs non cōtinet, aliâs non capit, aliâs nō conficit. Eoq́ mores uenere, ut homo maxime cibo pereat. Pessimum corporum uas instat ut creditor, & sæpius die appellat. Huius gratia præcipue auaritia expetitur, huic luxuria conditur, huic nauigatur ad Phasin, huic profundi uada exquiruntur: Et nemo uilitatem eius æstimat, consummationis fœditate. Ergo numerosissima est circa hanc medicinę opera. Sistit eam scordotis recentis drachma cum uino trita, uel decocta potu. Polemonia quoque & dysentericis ex uino datur: Verbasci radix pota ex aqua duorum digitorum magnitudine: Nymphææ heracliæ semen cum uino potū: Radix superior è xiphio, drachmæ pondere ex aceto: Semen plantaginis in uino tritū, uel ipsa ex aceto cocta, aut alica ex succo eius sumpta: Itē cū lenticula cocta, uel aridæ farina inspersa potioni cū papauere tosto & trito, uel succus infusus, aut succus uettonicæ, in uino ferro calefacto. Eadē cœliacis in uino austero datur: his & iberis imponitur, ut dictū est. Tenasmo radix nymphææ heracliæ è uino bibitur: Psyllium in aqua: Acori radicis decoctum. Aizoi succus aluū sistit & dysenterias, & tineas rotundas pellit. Symphyti radix dysenteriam sistit: Item dauci, Aizoum folijs cōtritis ex uino torminibus resistit. Alceæ siccæ farina torminibus pota cū uino. Astragalus folia habet longa incisuris multis, obliqua circa radices, caules III. aut IIII foliorū plenos, florem hyacinthi, radices uillosas, implicatas, rubras, præduras. Nascitur in petrosis, apricis, & ijsdē niualibus, sicut Pheneo Arcadiæ. Vis ei ad spissanda corpora. Aluum sistit radix in uino pota: quo fit ut moueat urinā repercusso liquore, sicut pleraq́ quæ aluum sistūt. Sanat & dysentericos in uino rubro tusa. Difficile aūt tunditur. Eadem gingiuarum suppurationi utilissima est fotu. Colligitur exitu autumni cum folia amisit, siccatur in umbra. Et ladano sistitur aluus utroq́, quod in segetibus nascitur contuso & cribrato: bibitur ex aqua mulsa: Item nobili, è uino. Lada appellatur herba ex qua ladanū fit in Cypro, barbis caprarū adhærescens. Nobilius in Arabia. Fit iam etiā in Syria atque Africa, quod toxicon uocant. Neruos enim in arcu circūdatos lanis trahūt, adhærescente roscida lanugine. Plura de eo diximus inter unguenta. Hoc grauissimū onere est, durissimum tactu. Plurimū enim terræ colligit, cū probet maxime purū, odoratū, molle, uiride, resinosum. Naturæ ei, molliēdi, siccandi, cōcoquendi, somnū alliciendi. Capillū fluentem cohibet, nigritiāq́ custodit. Auribus cum hydromelite aut rosaceo infunditur. Furfures cutis & manantia ulcera sale addito sanat: Tussim ueterem cum storace sumptum. Efficacissimū ad ructus. Aluū sistit & chondris, siue pseudodictamū: hypocisthis, orobathion

Lada Herba quae ... et pag. 223.

quibusdam dicta, malogranato immaturo similis. Nascitur ut diximus sub cistho, unde nomen, hæc arefacta in umbra sistit aluum ex uino austero nigroq; utraque. Duo enim genera eius, cādida, & russa. Vsus in succo, spissat, siccat. Et russa magis stomachi rheumatismos emendat. Pota tribus obolis, sanguinis excreationes. Cum amylo dysenterias pota & infusa. Item uerbenaca ex aqua data, aut carentibus febre ex uino aminæo: cochlearibus quinq; additis in cyathos tres uini. Lauer quoq; nascens in riuis cōdita & cocta torminibus medetur. Potamogeton uero ex uino dysentericis etiam & cœliacis, similis betæ folijs, minoribus tantum hirsutioribusq;, paulatim supereminens extra aquam, peculiariter, refrigerat, spissat. Vsus in folijs, cruribus uitiosis utilia, & cōtra ulcerū nomas, cū melle uel aceto. Castor hanc aliter nouerat, tenui folio uelut equinis setis, thyrso lōgo & leui, in aquosis nascentem. Radice sanabat strumas & duritias. Potamogeton aduersat' & crocodilis, itaq; secum habēt eam qui uenantur illos. Aluū sistit & achillea. Eosdem effectus præstat & statice VII. caulibus, ueluti rosæ capita sustinēs. Ceratia uno folio, radice nodosa & magna, in cibo cœliacis & dysentericis medet'. Leontopodion, alij leuceoron, alij doripetron, alij thorybetron uocant, cuius radix aluum sistit, purgatq; bilē, in aquā mulsam addito pondere denariorū duum. Nascitur in campestri & gracili solo. Semen eius potū, lymphatica somnia facere dicitur. Lagopus sistit aluum è uino pota, aut in febri ex aqua. Eadē inguini adalligatur in tumore. Nascitur in segetibus. Multi super omnia laudant ad deploratos dysentericos quinquefoliū, decoctis in lacte radicibus potis: & aristolochiam uictoriati pondere in cyathis uini tribus. Quę ex supradictis calida sumētur, hæc candente ferro tēperari aptius erit. E diuerso purgat aluum succus centaurij minoris, drachma in hemina aquæ cum exiguo salis & aceti, bilemq; detrahit. Maiore tormina discutiuntur. Vettonica aluū soluit drachmis quatuor, in hydromelitis cyathis nouē. Itē euphorbium uel agaricū, drachmis duabus cum sale modico potū ex aqua, aut in mulso obolis tribus. Soluit & cyclaminos ex aqua pota, aut balanis subditis. Itē chamæcissi balanus. Hyssopi manipulus decoctus ad tertias cum sale, pituitas trahit illitus, uel contritus cum oxymelite & sale: pellitq; uentris animalia. Pituitā & bilem detrahit peucedani radix. Aluū purgat anagallis ex aqua mulsa. Item epithymon qui est flos è thymo, satureiæ simili. Differentia, quòd hic herbaceus est, alterius thymi albus: quidam hippopheon uocant: stomacho minus utilis, uomitiones minus mouet, sed tormina & inflationes discutit. Sumitur & ecligmate ad pectoris uitia cum melle, & aliquando iride. Aluum soluit, à quatuor drachmis ad sex, cū mellis exiguo salisq; & aceti. Quidā aliter epithymū tradunt, sine radice nasci tenui similitudine pallioli, rubens, siccari in umbra, bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitā bilemq;. Aluum leniter soluit & nymphea in uino austero. Soluit & pycnocomon, erucæ folijs crassioribus & rarioribus, radice rotunda, lutei coloris, terram olēte, caule quadrangulo, modico, tenui, flore ocimi. Inuenitur in saxosis locis. Radix eius in aqua mulsa x ij pondere, & aluum, & bilem, & pituitam exinanit. Semen somnia tumultuosa facit, una drachma in uino potum. Et capnos strumam discutit. Detrahit bilem polypodion, quam nostri filiculam uocant: similis enim est filici. Radix in usu, pilosa, coloris intus herbacei, crassitudine digiti minimi, acetabulis cauernosa ceu polyporum cirri, subdulcis, & in petris nascens, aut sub arboribus uetustis. Exprimitur succus aqua madefacta, & ipsa cōcisa inspergitur oleri, uel betæ, uel maluæ, uel salsamēto, uel cum pulticula coquitur ad aluum uel in febri leniter soluendam. Detrahit bilem & pituitā, stomachum offendit. Aridæ farina indita naribus polypum consumit. Floret, & semen non fert. Scammonium quoq; dissolutionem stomachi facit, bilem detrahit, aluum soluit, præterquā si adijciantur aloes drachmæ duæ obolis eius duobus. Est autem succus herbę ab radice ramosæ, pinguibus folijs, triangulis, albis, radice crassa, madida, nauseosa. Nascit' pingui & albo solo. Radix circa canis ortū excauatur, ut in ipsa confluat succus: qui sole siccatus, digeritur in pastillos. Siccatur & ipsa uel cortex. Laudatur natione Colophoniū, Mysium,

Scammonium Herba

Prienense

Prienense: specie autem nitidum & quàm simillimum taurino glutini, fungosum tenuissimis fistulis, cito liquescens, uirus redolens, gummosum, linguæ tactu lactescens, quàm leuissimũ, cum diluitur albescens. Hoc euenit & adulterino, quod fit erui farina & tithymali marini succo, in Iudæa ferè, quod etiam strangulat sumptum. Deprehenditur gustu. Tithymalus enim linguã excalfacit bulbi more, nec ante, nec postea utile. Dedere, & per se ex aqua mulsa & sale quaternis obolis. Sed utilissime cum aloe, ita ut incipiente purgatione mulsum bibatur. Fit & decoctum radicis in aceto ad crassitudinem mellis, quo lepræ illinuntur. Et caput ungitur in dolore cum oleo. Tithymalũ nostri herbam lactariam uocant, alij lactucam caprinam. Narrantq́; lacte eius inscripto corpore cum inaruerit, si cinis inspergatur, apparere literas, & ita quidam adulteras alloqui maluere quàm codicillis. Genera eius multa. Primus cognominatur characias, qui & masculus existimatur, ramis digitali crassitudine, rubris, rugosis, quinq; aut sex, cubitali longitudine, à radice folijs pendulis, in cacuminib. coma iunci. Nascitur in asperis maritimis. Legitur semen autũno cum coma, siccatum sole tunditur & reponitur. Succus uero incipiente pomorũ lanugine defractis ramulis excipitur farina erui, aut ficis, ut cum ijs arescat. Quinas autem guttas singulis excipi satis est. Tradũtq́; etiam toties purgari hydropicos fico sumpta, quot guttas lactis exceperit. Succus cum colligitur, ne attingat occulos cauendum est: Fit & è folijs tusis priore minus efficax. Fit & decoctũ è ramis. Est & semen in usu cum melle decoctum ad catapotia soluendæ alui gratia. Semen & dentium cauis cera includitur, colluuntur & radicis decocto è uino aut oleo. Illinunt & lichenas succo, bibuntq́; eum ut purgent uomitiones, & aluo soluta, aliàs stomacho inutilem. Trahit pituitam sale adiecto in potu, bilem aphronitro. Si per aluum purgari libeat, in posca: si uomitione, in passo aut aqua mulsa. Media potio tribus obolis datur. Ficos à cibo sumpsisse melius est. Fauces urit leniter. Est enim tam feruentis naturæ, ut per se extra corpori impositum, pustulas ignium modo faciat, & pro caustico in usu sit. Alterum genus tithymali myrsinitem uocant, alij caryitem, folijs myrti acutis & pungentibus, sed mollioribus, & ipsum in asperis nascens. Colliguntur comæ eius hordeo turgescente, siccatæq́; in umbra diebus IX. in sole inarescunt. Fructus nõ pariter maturescit, sed pars anno sequente, & nux uocatur. Inde cognomen Græci dedere. Demetitur cum messium maturitate, lauaturq́;, dein siccatur, & datur cum papaueris nigri duabus partibus, ita ut sit totum acetabuli modus: minus hic uomitionibus quàm superior, cæteri item. Aliqui sic & folium eius dedere, nucem uero ipsam in mulso aut passo, uel cum sesama. Trahit bilem & pituitam per aluũ. Oris ulcera sanat. Ad nomas oris folium cum melle estur. Tertium genus tithymali, paralius uocatur siue tithymalis, folio rotũdo, caule palmũ alto, ramis rubentibus, semine albo, quod colligitur incipiente uua, & siccatũ teritur, sumiturq́; acetabuli mensura ad purgationes. Quartũ genus helioscopion appellãt, folijs portulacæ, ramulis stãtibus à radice quatuor aut quinq;, rubentibus, semipedali altitudine, succi plenis. Hoc circa oppida nascitur, semine albo, columbis gratissimo, quod colligitur incipiente uua. Nomen accipit, quoniã capita cum sole circumagit. Trahit bilẽ per inferna in oxymelite dimidio acetabulo, cæteri usus qui characiæ. Quintum cyparissian uocant propter foliorũ similitudinem, caule gemino aut triplici nascentẽ in campestribus, cui eadẽ uis quæ helioscopio aut characię. Sextũ platyphyllon uocant: alij corymbitem, alij amygdalitem à similitudine. Nec ullius latiora sunt folia. Pisces necat, aluum soluit, radice, uel folijs, uel succo in mulso aut aqua mulsa drachmis quatuor. Detrahit priuatim aquas. Septimum dendroides cognominant, alij cobion, alij leptophyllon, in petris nascens, comosissimũ ex omnibus maxime cauliculis rubentibus, & semine copiosissimũ, eiusdem effectus cuius characias. Apios, ischas, siue rhaphanosagria, iũcos duos, siue tres spargit in terra rubẽtes, folijs rutę: radix cepę, sed amplior: quare quidam rhaphanũ syluestrẽ uocant. Intus habet mammã candidã, extra cortices nigros. Nascit' in montosis asperis, aliquãdo & in herbosis. Effoditur uere, tusaq́; in fictili mergi-

tur:deiectoꝗ quod ſupernatat, reliquus ſuccus purgat utraꝗ parte,ſeſquiobolo in aqua mulſa.Sic & hydropicis datur acetabuli menſura. Inſpergitur & aridæ radicis farina potioni,aiũtꝗ ſuperiorẽ partẽ eius uomitione biles extrahere, inferiorẽ per aluũ.Tormina diſcutit quodcunꝗ panaces & uettonica, præterꝗ à cruditate.Peucedani ſuccus inflationes & ructus gignit:Acori radix daucumúe,ſi lactucæ modo ſumatur.Ladanũ Cyprium potum interaneorũ uitijs occurrit:Item gentianæ farina,ex aqua tepida fabæ magnitudine: Plantago mane ſumpta duabus linguis, & tertia papaueris in uini nõ ueteris cyathis IIII. datur & in ſomnũ euntibus addito nitro uel polenta, ſi multo poſt cibũ detur. Colo infunditur hemina ſucci, uel in febri. Agaricũ potum obolis tribus in uini ueteris cyatho uno,lieni medetur:& panacis omniũ generum radix in mulſo:Sed teucria præcipue,pota arida & decocta quantũ manus capiat,in aceti heminis tribus.Ad uulnus illinitur eadem cũ aceto:aut ſi tolerari non poſsit,ex ficu uel aqua:Polemonia bibitur ex uino:Vettonica drachma in oxymelitis cyathis tribus. Ariſtolochia ut contra ſerpentes.Argemonia VII. diebus in cibo ſumpta,lienem conſumere dicitur: Agaricũ in aceto mulſo obolis duobus. Nymphææ heracliæ radix è uino pota,& ipſa conſumit. Ciſſanthemus,drachma bis die ſumpta,in uini albi cyathis II. per dies XL. lienem dicitur paulatim emittere per urinam. Prodeſt & hyſſopum cum fico decoctũ:Lonchitidis radix decocta priusquã ſemen emittat.Peucedani quoꝗ radix decocta,& lieni & renibus. Lien acori potu conſumitur. Præcordijs & ilibus utiliſsimæ radices. Clymeni ſemen potũ diebus XXX. pondere denarij in uino albo: Vettonicæ farina ex melle & aceto ſcillite pota:Radix lonchitidis in aqua,& teucrium illinitur.Item ſcordium cum cera,agaricum cum farina fœnigræci,ueſicæ malis, cõtraꝗ calculos grauiſsimis cruciatibus,ut diximus,auxilio eſt:Polemonia ex uino pota: Item agaricum:Plantago radice uel folijs potis ex paſſo: Et uettonica,ut in iocinere diximus:Item ramici,pota atꝗ illita. Eadẽ ad ſtrangurias efficaciſsima. Ad calculos quidam uettonicã & uerbenacã & millefolium æquis portionibus ex aqua, pro ſingulari remedio bibere ſuadent. Strangurias diſcuti & dictamo certũ eſt. Item quinquefolio decocto ad tertias in uino,hoc & enterocelicis dari atꝗ illini, utiliſsimũ eſt. Xiphij quoꝗ radix ſuperior,urinã ciet infantibus. Enterocelicis datur ex aqua, & illinitur ueſicæ uitijs.Peucedani ſuccus infantiũ ramici,& umbilicis eminentibus pſyllion illinitur. Vrinã cient anagallides, acoriꝗ radicis decoctũ,uel ipſa trita potaꝗ,& omnia ueſicę uitia ſanat.Et calculos herba & radix cotyledonis:Itemꝗ genitaliũ inflammationẽ omnẽ,pari pondere caulis,& ſeminis,& myrrhæ.Ebulũ teneris cum folijs tritũ,ex uino potũ,calculos pellit: impoſitũ teſtes ſanat. Erigeron quoꝗ cum farina thuris & uino dulci,teſtiũ inflammationes ſanat.Symphyti radix illita enterocelas cohibet,genitaliũ nomas hypociſthis alba. Artemiſia quoꝗ datur contra calculos ex uino dulci, & ad ſtranguriam. Dolores ueſicæ ſedat ex uino nymphææ heracliæ radix. Eadem uis crethmo, ab Hippocrate admodum laudata. Eſt autem inter eas quæ eduntur ſylueſtrium herbarum. Hanc certe apud Callimachum apponit ruſtica illa Hecale,ſpeciesꝗ eſt batis hortenſis. Caulis unus palmum altus,Semen feruens, odoratum ceu libanotidis,rotundum, ſiccatum rumpitur: habet intus nucleum candidum, quem aliqui cachryn uocant. Folia pinguia, albicant ueluti oliuæ, craſsiora, & ſalſo guſtu: radices digiti craſsitudine tres aut quatuor. Naſcitur in maritimis petroſis. Eſtur crudum coctumúe cum olere, odorati ſaporis & iucundi. Seruatur etiam in muria: præcipui uſus ad ſtranguriam, folio,uel caule,uel radice ex uino. Colorem quoꝗ corporis gratiorem facit, uerum largior quoque inflationes. Aluum ſoluit decocto urinamꝗ, & à renibus dolorem trahit. Sic & altheæ ſiccæ farina in uino pota, ſtranguriam tollit, efficacius addito dauco, Lieni quoque utilis. Aduerſus ſerpentes bibitur. Iumentis quoque in pituita, aut ſtranguria hordeo inſperſa ſuccurrit. Anthyllion eſt lenti ſimillima, quæ in uino pota, ueſicas uitijs liberat, ſanguinem ſiſtit. Altera eſt anthyllis, chamæpityos ſimilis, flore purpureo, odore graui, radice intubi. Vel magis cepæa, ſimilis

lis portulacæ,nigriore radice,sed inutili,nascẽs in littoribus harenosis,gustu amara. In uino cum asparagi radice uesicæ plurimũ prodest.Eadẽ præstat hypericon, quam alij chamæpityn,alij corion appellãt,oleraceo frutice,tenui,cubitali,rubẽte,folio rutę,odore acri, semine in siliqua nigro,maturescente cum hordeo: natura semini spissandi, aluum sistit. Vrinã ciet.Ad calculos uesicæ cum uino bibitur.Est aliud hypericon, quod alij corin appellant,folio tamaricis,& sub ea nascit', sed pinguioribus folijs,& minoribus ac rubentibus,odoratum,palmo altius,leniter suaue,aculeatum. Vis semini excalfactoria,& ideo inflationẽ facit enterocelicis,sed stomacho nõ inutile,præcipuum ad stranguriã,si exulcerata non sit uesica.Medetur & pleureticis ex uino potum. Vesicæ autem callitrichon trita simul cum cumino,& data ex uino albo. Verbenaca quoq; folijs decocta ad tertias,uel radix eius è mulso calido calculos ejicit,Itemq; perpressa, quæ Aretij & in Illyrico nascitur, in aqua decocta è tribus heminis ad unam,& pota, Trifolium ex uino sumptum, & chrysanthemum primum. Anthemum quoque calculos ejicit,paruis à radice folijs quinis,caulibus longis duobus,flore roseo,radices tritæ per se,ceu lauer crudum. Silaus nascitur glareosis & perennibus riuis,cubitalis, apij similitudine. Coquitur ut olus acidum, magna utilitate uesicæ:quæ si scabiem sentiat, panacis radice sanatur, aliter inutili uesicis. Calculos pellit malum erraticum, radicis libra in uini congio decocta ad dimidias:inde heminæ sumuntur per triduum.Reliquũ ex uino cum sio, & urtica marina, & daucum, & plantaginis semen ex uino,Et herba fuluiana trita ex uino: & hæc nomen inuẽtoris habet, nota tractantibus,urinas ciet.Scordion testium tumores sedat.Hyoscyamum genitalibus medetur. Peucedani succus ex melle,& semen stranguriæ,Agaricum obolis tribus in uini ueteris cyatho uno, Trifolij radix drachmis duabus in uino, dauci una drachma uel seminis. Ischiadici & semine & folijs erythrodani tritis sanantur,panace pota:& infricata polemonia,aristolochiæ decocto folij.Agarico quidẽ & neruus qui platys appellatur,& humerorum dolor sanatur,obolis tribus in uini ueteris cyatho uno poto. Quinquefolium ischiadicis & bibitur & imponitur.Item scammonia decocta cũ hordei farina, Semen hyperici utriusque bibitur ex uino.Sedis uitia & attritus, celerrime sanat plantago. Condylomata quinquefoliũ.Sedem conuersam cyclamini radix ex aceto:Anagallis cerulea procidentia sedis retro agit:è diuerso rubens proritat. Cotyledon condylomata, & hæmorrhoidas mire curat. Testium tumores acori radix decocta in uino,tritaq; & illita.Intertrigines negat fieri Cato,absinthium Ponticum secum habentibus.

De pulegio & argemone. Cap. ix

ALij adijciunt & pulegium:quod ieiunus qui legerit, si post se alliget, inguinis dolores prohibet,aut sedat cœptos.Inguinaria(quam quidã argemonen uocãt) passim in uepribus nascens,ut prosit inguinibus in manu tantũ habenda est. Panos sanat panaces cum melle,plantago cũ sale:quinquefoliũ:persolatæ radix,ut in strumis:item damasonium:uerbascũ cum sua radice tusum,uino aspersum,folioq; inuolutũ,& ita in cinere calfactum,ut imponatur calidum.Experti affirmauere,plurimũ referre si uirgo imponat nuda,ieiuna ieiuno,& manu supina tangens dicat, Negat Apollo pestẽ posse crescere, quã nuda uirgo restinguat:atq; ita retrorsa manu ter dicat,totiesq; despuãt ambo. Medetur & radix mandragoræ ex aqua:radicis scammoniæ decoctũ cum melle: sideritis cum adipe ueteri:uel chrysippea cum ficis pinguibus, & hæc ab inuentore habet nomen.

De nymphæa, & abstinentia & appetentia ueneris, & de satyrio erythrococco,& crategi,& sideriti. Cap. x

VEnerem in totum adimit,ut diximus,nymphæa heraclia,eadem semel pota, in XL. dies. Insomnia quoque ueneris à ieiuno pota,& in cibo sumpta. Illita quoque radix genitalibus,inhibet non solum uenerem,sed effluentiam genituræ: ob id corpus alere uocemq; dicitur.Appetentiam ueneris facit radix è xiphio superior,data potu in uino, Itẽ quã crethmon agrion appellãt,& orminos agrios,cũ polẽta cõtritus. Sed inter pauca

mirabilis

mirabilis est orchis herba siue serapias, folijs porri, caule palmeo, flore purpureo, gemina radice, testiculis simili, ita ut maior, siue (ut aliqui dicunt) durior, ex aqua pota excitet libidinem: minor siue mollior, è lacte caprino inhibeat. Quidam folio scillæ esse dicũt leuiori ac minori, caule spinoso. Eiusq; radices sanant oris ulcera, thoracis pituitas, aluum sistunt è uino potæ. Concitatricem uim habet satyrion. Duo eius genera: una longioribus folijs quàm oleæ, caule quatuor digitorum flore pupureo, radice gemina ad formam hominis testium, alternis annis intumescente ac residente. Altera satyrion orchys cognominat, & fœmina esse creditur. Distinguitur internodijs & ramosiore frutice, radice fascinis utili. Nascitur ferè iuxta mare. Hæc tumores, & uitia partiũ earum erumpentia, cũ polenta illita sedat, uel per se trita. Superioris radix in lacte ouis colonicæ data, neruos intendit: eadem ex aqua remittit. Græci satyrion, folijs lilij rubri minoribus, & tribus non amplius è terra exeũtibus tradunt, caule leui, cubitali, nudo, radice gemina, cuius inferior pars & maior mares gignat, superior ac minor fœminas: Et aliud genus satyrij (erythraicon appellant) semine uiticis maiore, leui: duræ radicis cortice rubro intus albũ includi, sapore subdulce: ferè in montosis inueniri. Venerem, etiam si omnino manu teneatur radix, stimulari, adeo si bibatur in uino austero. Arietibus quoq; & hircis segnioribus in potu dari. Et à Sarmatis equis, ob assiduum laborem pigrioribus in coitu, quod uitium prosedamum uocant. Vim eius restinguit aqua mulsa, aut lactuca sumpta. In totũ quidem Græci, cum concitationem hanc uolunt significare, satyrion appellant, sic & crategin cognominantes & thelygonon, quarum semen testium simile est. Tithymali quoq; ramorum medullam habentes, ad Venerem proniores fieri dicuntur. Prodigiosa sunt quæ circa hoc tradidit Theophrastus, autor alioqui grauis, septuageno coitu durare libidinem contactu herbæ cuiusdam, cuius nomen speciemq; non posuit. Sideritis adalligata uarices minuit, & sine dolore præstat. Podagræ morbus rarior solebat esse, non modo patrum auorumq; memoria, uerum etiam nostra, peregrinus & ipse. Nam si Italiæ fuisset antiquitus, Latinũ nomen inuenisset. Insanabilis non est credendus: quippe quoniam & sponte desinit & in pluribus cura. Medentur panacis radices cum uua passa, succus hyoscyami cum farina uel semen: scordion ex aceto, iberis uti dictum est. Verbenaca cum axungia trita, cyclamini radix, cuius decoctum & pernionibus prodest. Podagras refrigerat radix è xiphio, semen è psyllio, cicuta cum lithargyrio aut axungia, aizoum in primo impetu podagræ rubentis, hoc est, calidæ. Vtrilibet uero cõuenit erigeron cum axungia, plantaginis folia trita addito sale modico, argemonia tusa ex melle. Medetur & uerbenaca illita, aut si pedes macerentur in eius decocto. Et lappago, similis anagallidi, nisi esset ramosior ac pluribus folijs aspera, rugosa, asperioris succi, grauis odoris: quæ talis est, mollugo uocatur: similis, sed asperioribus folijs, asperugo. Superioris succus expressus pondere XI. denariorum in uini cyathis duobus quotidie sumitur. Præcipue uero liberat eo malo phycos thalassion: id est, fucus marinus, lactucæ similis, qui conchylijs substernitur: nõ podagræ modo, sed omnibus articulorum morbis impositus, prius quàm exarefiat. Tria autem genera eius, Latum & alterum longius, quadamtenus rubens: tertiũ crispis folijs, quo in Creta uestes tinguntur, omnia eiusdem usus. Nicander ea & aduersus serpentes in uino dedit. Salutare est & semen eius herbæ, quam psyllion appellauimus, madefactum aqua, admixtis in heminam seminis, resinæ colophoniæ cochlearibus duobus, thuris uno. Laudantur & mandragoræ folia cum polenta tusa.

Medicinæ generales de pedibus, talis, articulis, neruis, & remedia contra morbos qui totum corpus occupãt, & de merthryda, & uigilijs, & paralysi, & de febribus frigidis, & febre iumentorũ, & phreneticis, & chamæacta, & aizoo, & igne sacro. Ca. XI

TAlis uero tumentibus, limus aquaticus cum oleo subactus, mire prodest. Articulis succus è centaurio minore, Idem neruis utilissimus, Item centauris. Vettonica neruis discurrentibus per scapulas, humeris, spinæ, lumbis pota, ut in iocinere. Articulis

quinquefo

quinquefolium impositũ. Mandragoræ folia cum polẽta, uel radix recens tuſa cum cucumere ſyluestri, uel decocta in aqua. Cubitorũ ac pedum rimis polypodij radix. Articulis ſuccus hyoſcyami cũ axungia. Amomi ſuccus cũ decocto: Itẽ centũculus decocta, uel muſcus recens ex aqua obligatur donec inareſcat, Itẽ lappæ boariæ radix è uino pota. Cyclaminos decocta in aqua perniunculos curat, omniaq́; alia frigoris uitia. Perniunculos curat & cotyledon cũ axungia, Folia ex batrachio, Epithymi ſuccus. Clauos pedũ extrahit ladanũ cum caſtoreo: uerbenaca ex uino. Nunc peractis malis quæ mẽbratim ſentiuntur, dicemus de his quæ totis corporibus graſſantur. Remedia autem hæc cõmunia inuenio. Ante omnes potam dodecatheũ, de qua diximus. Deinde panacis omnium generũ radices, peculiariter longinquis morbis, & ſemen interaneorũ uitijs. Ad omnes uero corporis dolores ſuccũ è ſcordio, Item uettonicæ, quę pota colorem plumbeum corporis priuatim emẽdat, gratioremq́; reducit. Geranion aliqui myrrhin, alij merthryda appellãt. Similis eſt cicutę, folijs minutioribus, & caule breuiori, rotundo, ſaporis & odoris iucundi. Noſtri ſic eam tradunt. Græci folijs candidioribus paulò quàm maluæ, caulibus tenuibus, piloſis, ramoſam ex interuallis binum palmorũ, & in his folijs, inter quæ in cacuminibus capitula ſint gruũ. Alterũ genus folijs anemones, diuiſuris longioribus, radice mali modo rotũda, dulci, reficientibus ſe ab imbecillitate utiliſſima, & ferè talis uera eſt. Bibitur contra phthiſin drachma in uini cyathis tribus bis die. Item contra inflationes, & cruda idem præſtat. Succus radicis auribus medetur. Opiſthotonicis ſemen drachmis quatuor cum pipere & myrrha potũ. Phthiſin ſanat, & plantaginis ſuccus ſi bibat, & ipſa decocta. In cibo cũ ſale & oleo, à ſomno matutino refrigerat. Eadẽ datur his, quos atrophos uocãt, interpoſitis diebus. Vettonica phthiſicis ecligmate cum melle fabæ magnitudine: Agaricũ potum duobus obolis in paſſo, uel daucon cũ centaureo maiore in uino. Phagedænis, quod nomen ſine modo exedentium eſt, & aliâs ulcerũ, tithymali medentur cum ſeſamis ſumpti. Inter mala uniuerſi corporis uigilię ſunt pleriſq́;. Harũ remedio mõſtratur panaces, clymenos, ariſtolochia, & odore, & perũcto capite. Aizoũ ſiue ſedum, ſi inuolutũ pãno nigro, ignorantis puluino ſubijciatur: & œnothera ſiue onuris hilaritatẽ afferens in uino, amygdalíceo folio, flore roſaceo, fruticoſa, longa radice, & cum ſiccata eſt uinũ olente. Hæc in potũ data feras quoq; mitigat. Cruditates quę nauſeã faciũt, digerit uettonica. Eadẽ pota à cœna concoctionẽ facit, in oxymelitis cyathis tribus drachmæ põdere, & crapulam diſcutit. Item agaricũ poſt cibos in aqua calida potũ. Paralyſin uettonica ſanare dicitur. Itẽ iberis ut dictum eſt. Eadem & torpẽtibus membris prodeſt. Item argemonia, omnia quæ periclitentur ſecari diſcutiendo. Comitiales ſanant panacis, quam heracliam diximus, radices potæ cum coagulo uituli marini, ita ut ſint panacis tres partes: plantago pota: uettonica in oxymelite drachma, uel agaricum obolis tribus: folia quinquefolij ex aqua. Sanat & archezoſtis, ſed cum aminæo pota. Sanat & baccaris radix arida in puluerem contrita, cyathis tribus cum coriandro in aqua calida. Et cẽtunculus trita in aceto, aut melle, aut in aqua calida: uerbenaca ex uino pota, hyſſopi baccæ ternæ contritæ, & in aqua potæ diebus ſedecim: peucedanũ cum coagulo uituli marini æquis portionibus potum quinq́; folij cõtrita folia ex uino pota diebus XXX. uettonicæ farina pondere xiij. cum aceti ſcillitici cyatho, mellis attici uncia: ſcammonium obolis duobus cum caſtorei drachmis quatuor. Febres frigidas leuiores facit agaricum, potum in calida aqua: tertianas ſideritis cum oleo, Item ladanum, quod in ſegetibus naſcitur, contuſum, Plantago ex aqua mulſa, duabus horis ante acceſſionem pota binis drachmis: uel ſuccus radicis madefactæ uel tuſæ: uel ipſa radix trita in aqua ferro calefacta. Quidam ternas radices in tribus cyathis aquæ dedere. Iidem in quartanis quaternas fecerunt. Bugloſſo inareſcente, ſi quis medullam è caule eximat, dicatq́; ad quem liberandum febre id faciat, & alliget ei ſeptem folia ante acceſſionem, aiunt à febre liberari. Itemq́; uettonicæ drachmam, in aquæ mulſæ cyathis tribus, uel agaricum, maxime in his febribus, quæ cum horrore ueniunt.

Quin

Quinquefolij folia quidam terna tertianis dedere, quaterna quartanis, plura cæteris, alij omnibus obolis tribus cum pipere ex aqua mulſa. Verbenaca quidem & iumentorum febribus in uino medetur: ſed in tertianis à tertio geniculo inciſa, quartanis à quarto. Bibitur & ſemen hyperici utriuſq; in quartanis, & horroribus uettonicæ farina, quæ omnes horrores coercet: Itē panaces, adeo excalfactoria natura, ut per niuem ituris bibere id, ac perungi eo prçcipiant. Et ariſtolochia perfrictionibus reſiſtit. Phreneticos ſomnus ſanat, qui contingit peucedano ex aceto capiti infuſo, anagallidum ſucco. E diuerſo lethargicos excitari labor eſt, hoc præſtante (ut perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani ſucco. Contra inſanias uettonica bibitur. Carbunculos rumpit panaces. Sanat uettonicæ farina ex aqua, aut braſsica cũ thure, frequenti potu calidæ: uel è carbone in conſpectu extincto fauilla, digito ſublata & illita, uel plantago tuſa. Tithymalus characites hydropicos ſanat Panaces, plantago in cibo, cum prius panē ſiccum ederint ſine potu: uettonica drachmis duabus in duobus cyathis uini aut mulſi: uel agaricum, uel ſemen lonchitidis, duabus lingulis ex aqua potũ: pſylliũ ex uino: anagallidum ſuccus: cotyledonis radix è mulſo: ebuli recentis radix, excuſſa tantum, nec colluta, quantum duo digiti comprehendant, ex uini ueteris calidi hemina: trifolij radix drachmis duabus in uino: tithymalum, platyphyllon cognomine, ſemen hyperici, quod coris appellatur: acte, quam quidā eſſe ebulum putāt, radice contrita in uini cyathis tribus, ſi febris abſit, uel ſemine ex uino nigro: Item uerbenaca, faſciculo manus plenæ decocta in aqua ad dimidias. Præcipue tamen chamæactæ ſuccus aptiſſimus creditur. Eruptiones pituitæ emendant, plantago, cyclamini radix cum melle: ebuli folia contrita, & è uetere uino impoſita etiam boam ſanant, id eſt, rubētes papulas. Pruriginem ſuccus ſtrychni illitus. Igni ſacro medetur aizoum: folia trita cicutæ: mandragoræ radix. Siccatur in aere ut cucumis, primoq; ſuper muſtũ ſuſpenditur, mox in fumo, dein tundiť in uino aut aceto. Prodeſt & uino myrteo fouere: mentæ ſextās, uiui ſulphuris uncia, ex aceto ſimul trita: fuligo ex aceto. Ignis ſacri plura ſunt genera, inter quæ medium hominem ambiens, qui zoſter appellatur, & enecat ſi cinxerit. Medetur plantago cum creta cimolia, & periſtereos per ſe: radix perſolatæ. Alijs quæ ſerpũt, cotyledonis radix cum mulſo: aizoum: ſuccus linozoſtis ex aceto.

nota de tithimalo, et in pag. 475. et 380

Ad luxata membra, & contra morbum regiũ, & contra furunculos, & fiſtulas, & inflationes, & ambuſtionem, & contra alios morbos, ad neruos, ad ſanguinem. Cap. XII

RAdix polypodij illita, luxatis medetur. Doloremq; & tumores tollũt ſemen pſyllij, folia plantaginis tuſa, ſale modico addito: uerbaſci ſemen ex uino decoctum & contritũ: cicuta cum axungia. Folia ephemeri tuberibus atq; tumoribus illinũtur, quæ etiam dum diſcuti poſſunt. Morbum regium in oculis præcipue mirari eſt, tenuitatē illam denſitatemq; tunicularũ felle ſubeunte. Hippocrates à ſeptimo die in febre, mortiferũ ſignũ eſſe docuit. Nos ſcimus uixiſſe aliquos etiam ab hac deſperatione. Fit uero & citra febres, impugnaturq; centaurio maiore (ut diximus) poto, uettonica, agarici obolis tribus ex uini ueteris cyatho: Item uerbenacæ folio, obolis tribus ex uini calidi hemina quatriduo. Sed celerrime quinquefolij ſuccus medetur tribus cyathis potus cum ſale & melle. Cyclamini radix drachmis tribus bibitur in loco calido, & à perfrictionibus tuto, ſudores enim felleos mouet: Folia tuſsilaginis ex aqua: Semen linozoſtis utriuſq; inſperſum potioni, uel cum abſinthio, aut cicere decoctũ: hyſſopi baccæ cũ aqua potæ: Lichen herba ſi cum ſumitur cætero olere abſtineatur: Polytrix in uino data, ſtruthion in mulſo. Paſsim & in quacunq; parte ac maximo incommodo naſcuntur, qui furunculi uocantur, mortiferum aliquando malum cōfectis corporibus. Remedio ſunt pycnocomi folia trita cũ polenta, ſi nondum caput fecerint. Diſcutiunt & folia ephedri illita. Fiſtulæ quoque in omni parte ſerpunt, medicorum uitio male ſectis corporibus. Auxilio eſt centaurium minus collyrijs cum melle decocto additis: plantaginis ſuccus infuſus: quinquefoliũ cum ſale & melle: la-

danum

danũ cum castoreo: cotyledon cum medulla ceruina calefacta, imposita: uerbasci radicis medulla collyrij tenuitate in fistulam additur: uel aristolochię radix, uel succus tithymali. Collectiones inflammationesq́ sanant argemoniæ folia illita. Duritias & collectiones omnes uerbenaca, uel quinquefolium, decoctum in aceto: uerbasci folia uel radix: hyssopum è uino impositum: acori radix, decocto eius herbæ fouẽtibus: aizoum. Item quæ cõtusa sint, duritiasq́ & sinus corporis. Tela omnia infixa corpori extrahunt folia tussilaginis, daucum, semen leontopodij tritum in aqua cum polenta. Suppurationibus imponuntur pycnocomi folia trita cum polenta, uel semen: Item orchis. Vitia quæ sint in ossibus, satyrij radice imposita, efficacissime sanari dicuntur. Nomę & collectiones omnes, fuco maris priusquam inarescat, & alceæ radix collectiones discutit. Ambusta sanãtur plantagine, arcio ita ut cicatrix fallat. Folia eius in aqua decocta & contrita illinuntur: Radices cyclamini cum aizoo: Herba ipsa hyperici, quod corion appellauimus. Neruis & articulis conuenit plantago trita cum sale. Argemonia tusa ex melle. Peucedani succo perungũtur spastici, tetanici. Neruorum duritiæ ægylopis succo. Doloribus erigeron ex aceto illinitur Epithymo spasticis & opisthotonicis perungi, semine hyperici, quod coris uocať, idemq́ bibere prodest. Phrynion dicitur etiam abscissos sanare neruos, si cõfestim imponatur trita uel mansa. Spasticis, tremulis, opisthotonicis alceæ radix bibitur ex aqua mulsa. Sic & rigores excalfacit. Sanguinis profluuiũ sistit herbæ pæoniæ semen rubrum. Eadem & in radice uis. Cyclaminos uero, si ore sanguis reijciatur, siue è naribus, siue aluo fluat, siue fœminarũ utero: Item lysimachia pota uel illita, uel naribus indita: Item plantaginis semen: Quinquefolium potum & illitum. Cicutæ semen in nares, si inde fluat, tritum ex aqua inditum: Aizoum, Astragali radix: sistit & ischæmon, & achillea.

De herba equiseto, nymphæa, peucedano, siderite, alijsq́ pluribus ad sanguinẽ sistendum utilibus, & stephanomeli, & erisithale, & contra uermes. Cap. XIII

EQuisetum hippuris à Gręcis dicta, & pratis uituperata nobis: est autem pilus terræ, equinæ setæ similis: lienem cursorum extinguit decocta fictili nouo ad tertias, quantum uas capiat, & per triduum heminis pota. Vnctis esculentis ante diem unum interdicitur. Græcorum uaria circa hanc opinio. Alij pini folijs similem, nigricantem, eodem nomine appellant, uim eius admirabilem tradentes, quod etiam sanguinis profluuia uel tacto ea tantũ homine sistat. Alij hippurin, alij ephedron, alij anabasin uocant. Traduntq́ iuxta arbores nasci, & scandentem eas dependere comis iunceis multis nigris, ut est equorum cauda, geniculatis ramulis folia habere pauca, tenuia, exigua. Semen rotundum, simile coriandro, radice lignosa, nasci in arbustis maxime. Vis eius spissare corpora. Succus sanguinẽ è naribus fluentem inclusus sistit: Item aluum. Medetur dysentericis in uino dulci potus cyathis tribus. Vrinam ciet: Tussim, orthopnœam sanat: Item rupta, & quæ serpunt. Intestinis & uesicæ folia bibũtur. Enterocelen cohibet. Faciunt & aliam hippurin, breuioribus & mollioribus comis candidioribusq́, perquam utilem ischiadicis, & uulneribus ex aceto impositam, propter sanguinem sistendum. Et nymphæa trita plagis imponitur. Peucedanum cum semine cupressi bibitur, si sanguis per os redditus est, fluxitq́ ab infernis. Sideritis tantam uim habet, ut quamuis recenti gladiatoris uulneri illigata, sanguinem claudat: quod facit & ferulæ cinis, uel carbo: Fungus uero etiam efficacius, qui secundum radicem eius nascitur. Per nares autem fluenti, & cicutæ semen tritum ex aqua inditumq́, efficax habetur: Item stephanomelis ex aqua. Vettonicæ farina è lacte caprino pota, sistit ex hubere fluentem: plantagoq́ contusa. Eiusdem succus uomentibus sanguinem datur. Ad erraticum autem radix persolatæ cum axungia uetere illita probatur: Ruptis conuulsisq́ ex alto deiectis centaurium maius, gentianæ radix trita uel decocta, uel succus uettonicæ, & hoc amplius à uocis aut lateris contentionibus: panaces, scordion, aristolochia, pota: agaricũ, Item contusis & euersis potum duobus obolis in mulsi

cyathis tribus,aut ſi febris ſit,in aqua mulſa:uerbaſcum cuius flos ſimilis auro eſt,acori radix,aizoum omne,ſed è maiori ſuccus efficaciſſime:Item ſymphyti uel radicis decoctum: daucũ crudum.Eriſithales eſt flore luteo,folijs acanthi: bibitur è uino:Item chamærops: Et in ſorbitiõe irio,uel plantago omnibus modis.Item phthiriaſi,qua Sylla dictator conſumptus eſt: naſcunturq; in ſanguine ipſo hominis animalia exeſura corpus. Reſiſtitur uuæ taminiæ ſucco,aut ueratri,cum oleo perunctis corporibus.Taminia quidem in aceto decocta,etiam ueſtes eo tædio liberat.

Ad ulcera & plagas,& ad uerrucas tollendas,& de polycnemo. Cap. XIIII

VLcera multorum ſunt generum, ac multis modis curãtur. Panacis omniũ generum radix,ex uino calido illinitur manantibus.Siccat priuatim quam chironiã diximus. Cum melle trita tubera aperit:ulceribuſq;, quæ ſerpunt,deploratis auxilio eſt cũ æris flore,uino temperata, omnibus modis, uel flore,uel ſemine,uel radice. Eadem cum polenta uetuſtis uulneribus prodeſt. Heraclion quoq; ſiderion, apollinaris,pſylliũ,tragacantha, ſcordotis cum melle purgat. Farina eius carnes excreſcentes per ſe inſparſa cõſumit.Polemonia ulcera,quæ cacoëthe uocãt,ſanat: Centaurium maius inſparſum uel illitum: Item minoris coma decocta uel trita, uetera quoq; ulcera purgat & perſanat.Folliculi clymeni recentibus plagis imponuntur. Illinitur autem gentiana ulceribus quæ ſerpunt,radice tuſa,uel decocta in aqua ad mellis craſsitudinem,uel ſucco: uulneribus,ex ea factũ lycium. Lyſimachia recentibus plagis medetur.Plantago omnium generum ulceribus,peculiariter fœminarum,ſenum,& infantium. Igne mollita melior, & cum ceroto craſſa ulcerũ labra purgat, nomas ſiſtit: tritam ſuis folijs integere oportet:Suppurationes,collectiones, ſinus ulcerũ chelidonia quoq; ſiccãtur, uulnera adeo ut etiam pro ſpodio utãtur.Eadem iam deſperatis cum axungia imponitur. Dictamum pota ſagittas pellit,& alia tela extrahit illita. Bibitur ex aquæ cyatho foliorum obolo.Proxime pſeudodictamũ. Vtraq; etiã ſuppurationes diſcutit. Ariſtolochia quoq; putria ulcera exeſt:ſordida expurgat cũ melle,uermeſq; extrahit:item clauos in ulceribus natos: & infixa corpori omnia,præcipue ſagittas,& oſſa fracta,cum reſina.Caua uero ulcera explet per ſe.Et cum iride,recentia uulnera ex aceto. Vetera ulcera uerbenaca, quinquefoliũ cũ ſale & melle.Radices perſolatæ, uulneribus ferro illatis recentibus imponuntur:folia ueteribus. Cum axungia utrunq;,& ſuo folio operitur.Damaſonium ut in ſtruma:Folia uerbaſci ex aceto aut uino.Periſtereos ad omnia genera, uel calloſorum putreſcentium'que ulcerum facit. Manantia nymphææ heracliæ radix ſanat. Item cyclamini radix uel per ſe,uel ex aceto,uel cũ melle.Eadem & contra ſteatomata efficax, ſicut ad ulcera manantia hyſſopũ:Item peucedanum, cui ad recentia uulnera uis tanta eſt,ut ſaniem oſsibus extrahat.Præſtant hoc & anagallides, cohibentq; quas uocãt nomas,& rheumatiſmos. Vtiles & recẽtibus plagis,ſed præcipue ſenum corpori.Cum ceroto apoſtemata & ulcera tetra,folia mandragoræ recentia, radix uulnera cum melle aut oleo:cicuta cum ſiligine mixta mero: Aizoũ herpetas quoque & nomas,ac putreſcentia:ſicut erigeron uerminoſa:Recentia autem uulnera aſtragali radix, & uetera quoque ulcera purgat hypociſthis utraq;. Leontopodij ſemen tritũ in aqua,& cum polenta illitum,ſpicula ſagittarum extrahit:Item pycnocomi ſemen. Tithymalus characias ſucco gangrenas,phagedænas,putria,uel decocto ramorum cum polenta & oleo:orchis radices, hoc amplius & cacoethe ex aceto cũ melle ſiccæ & recentes:per ſe œnothera efferentia ſeſe ulcera ſanat. Scythica uulnera curant. Ad carcinomata, argemonia ex melle efficaciſsima eſt. Vulneribus præſanatis aſphodeli radix decocta, ut diximus, trita cum polenta & illita, quibuſcunque uero apollinaris. Aſtragali radix in puluerem trita, humidis ulceribus prodeſt: Item callitrix decocta in aqua. Priuatim uero ijs quæ calceamento facta ſint uerbenaca,necnon & lyſimachia contrita,ac nymphæa arida infriata. Polytrix inueteratis ijſdem utilior. Polycnemon cunilæ bubulæ ſimilis eſt,ſemine pulegij,ſurculoſa,multis geniculis,corymbo odorato,acri & dulci odore, quæ

ferro

ferro factis uulneribus cõmanducata imponitur, quinto die ſoluitur. Symphyton ad cicatricẽ celerrime perducit: Item ſideritis. Hæc imponitur ex melle. Verbaſci ſemine ac folijs ex uino decoctis ac tritis, omnia corpori infixa extrahuntur: Item mandragoræ folijs cum polenta: Cyclamini radicibus cum melle. Triſſaginis folia in oleo cõtrita, ijs maxime adhibentur ulceribus, quę ſerpunt: Et alga in melle trita. Vettonica ad carcinomata, & melanias ueteres addito ſale. Verrucas tollit argemonia ex aceto, uel batrachij radix, quæ & ungues ſcabros aufert. Linozoſtidis utriuſq; folia uel ſuccus illitus. Tithymali omnes, genera uerrucarum omnium: item omnia pterygia, uaroſq; tollunt. Cicatrices cũ elegantia ad colorem reducit ladanum.

De pluribus experimẽtis ad mulierũ menſes & uuluæ morbos, & partus ejcien dos & continendos, & cutis in facie uitia, & capillum tingendum & tollendum, & quadrupedum ſcabiem. Cap. XV

ARtemiſiam & eleliſphacum alligatas qui habeat uiator, negatur laſsitudinem ſentire. Muliebribus morbis medeť maxime in uniuerſum pæoniæ herbæ ſemen nigrũ ex aqua mulſa. Eadẽ & in radice uis menſes ciet. Panacis ſemen cum abſinthio menſes & ſudores. Scordotis potu & illitu. Vettonica drachma in uini cyathis tribus bibitur cõtra omnia uuluarum uitia aut quæ à partu fiũt. Menſes nimios ſiſtit achillea impoſita, & decoctum eius inſidentibus. Mãmis imponitur hyoſcyami ſemen ex uino: locis radix è cataplaſmate. Et mãmis etiã chelidonia. Secundas morantes, uel partus emortuos, radices panacis appoſitæ extrahunt. Ipſum panaces in uino potum uuluas purgat, appoſitumq; cum melle. Polemonia pota ex uino, ſecundas pellit: nidore purgat uuluas. Centaurij minoris ſuccus potu, fotuq; menſes ciet. Item maioris radix, in uuluæ doloribus ijſdem modis prodeſt. Deraſa uero & appoſita, extrahit partus emortuos. Plantago imponitur in lana in dolore uuluæ: in ſtrangulatu bibitur. Sed præcipua dictamo uis eſt. Menſes ciet, partus emortuos uel tranſuerſos ejcit: Bibitur ex aqua foliorũ obolo, adeo ad hæc efficax, ut ne in cubiculum quidem prægnantium inferatur. Nec potu tantum, ſed & illitu & ſuffitu ualet. Proxime pſeudodictamum. Sed menſes ciet cum mero decoctũ pondere denarij. Plurimis tamen modis ariſtolochia prodeſt, nam & menſes & ſecundas ciet: & emortuos partus extrahit, myrrha & pipere additis, pota uel ſubdita. Vuluas quoq; procidentes inhibet fotu uel ſuffitu, uel ſubiectu, maxime tenuis. Strangulatum ab his, menſiumq; difficultatem agaricum tribus obolis in uini ueteris cyatho potum, emendat: Periſtereos appoſita in adipe ſuillo recenti: Antirrhinon cum roſaceo & melle. Item appoſita nymphææ theſſalæ radix, dolori medetur. In uino pota nigro profluuia inhibet. E diuerſo ciet cyclamini radix pota & appoſita. Et ueſicæ inſidentium decocto medetur. Secundas pota ciſſanthemos pellit, uuluam ſanat. Et xiphij radix ſuperior mẽſes ciet, drachma ex aceto pota. Peucedanum ſtrangulatus uuluæ nidore uſtum recreat. Menſes aluoſq; præcipue pſyllium, drachma in cyathis tribus aquæ mulſæ ciet, ſemen mandragoræ potum uuluã purgat. Menſes ciet ſuccus appoſitus, & emortuos partus. Nimia rurſus profluuia ſiſtit ſemen cum uino & ſulphure. Alui profluuia ſiſtit & contrahit batrachion potu uel cibo, ardens aliàs (ut diximus) cruda: Sed cocta commendatur ſale & oleo, & cumino. Daucum & menſes & ſecundas potu facillime pellit. Ladanum ſuffitu corrigit uuluas: dolori earum exulceratiſq; imponitur. Emortua ſcammonium pellit, potum uel appoſitum. Menſes ciet hypericũ utrunq;, appoſitum. Ante alia uero (ut Hippocrati uidetur) crethmos è uino ſemine uel radice: cortice trahit & ſecundas, ſuccurrit & ſtrangulationibus ex aqua pota: Item radix è geranio, peculiariter ſecundis inflammationibuſq; uuluarum conueniens. Purgat hippuris pota & appoſita uuluas. Polygonus pota menſes ciet & altheæ radix. Folia plantaginis pellunt, item agaricũ ex aqua mulſa. Artemiſia uuluæ medetur trita, ex oleo irino aut fico, aut cum myrrha appoſita. Eiuſdem radix pota in tantum purgat, ut partus enectos extrahat. Menſes & ſecundas ciet ramorũ decoctũ inſi

dentibus: Item folia pota drachma. Ad eadem omnia prosunt uel imposita uentri imo cum farina hordeacea. Acoron quoq; utile est interioribus fœminarum morbis, & coniza utraq;, & crethmos. Et anthyllides duæ uuluis utilissimæ, torminibusq;, & secundarũ moræ, in uino potę. Callitrix fotu locis medetur, albugines in capite tollit, capillos inficit oleo trita. Geranion in uino albo potum, hypocisthis in rubro, profluuiũ sistunt. Hyssopum suffocationes laxat. Radix uerbenacæ pota ex aqua, ad omnia in partu aut ex partu mala, præstantissima est. Peucedano quidam miscent in uino nigro semen cupressi contritũ. Nam semen psyllij deferuefactum in aqua, cum intepuit, epiphoras omnes uteri lenit. Symphyton tritũ in uino nigro euocat menses. Partus accelerat scordotis pota, drachma succi in aqua mulsa cyathis quatuor, dictami folia præclare dant ex aqua. Constat, unius oboli pondere, uel si mortui sint in utero infantes, protinus reddi sine uexatiõe puerperæ. Similiter prodest pseudodictamum, sed tardius: cyclaminos adalligata: cissanthemos pota: Vettonicæ farina ex aqua mulsa. Arsenogonon & thelygonon herbæ sunt, habentes uuas floribus oleæ similes, pallidiores tamen, semen album papaueris modo. Thelygoni potu fœminam concipi narrant. Arsenogonon ab ea semine oleæ, nec alio distat. Huius potu mares generari perhibentur, si credimus. Alij utranq; ocimo similem tradunt. Arsenogoni autem semen geminum esse testibus simile. Mammarũ uitijs aizoum, quod digitellum appellauimus, unice medetur. Erigeron ex passo mammas uberiores facit: Sonchum in farre coctũ. Quæ uero mastos uocatur, indita, pilos mammarum è partu nascentium aufert, & tineas in facie, aliaq; cutis uitia emendat. Gentiana, nymphæa heraclia illita, cyclamini radix, maculas omnes. Cacaliæ grana mixta ceræ liquidæ, extendunt cutem in facie, erugantq;: Vitia omnia acori radix emendat. Capillum lysimachia flauum facit: denigrat hypericon, quod & corion uocatur: Item ophrys herba denticulato oleri similis, folijs duobus. Nigritiam dat & polemonia, in oleo decocta. Psilothrũ nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus, uerũ iam & uiris est in usu. Efficacissimũ autem habetur archezostis. Item tithymali succo, uel in sole cũ oleo illito crebro, uel euulsis pilis. Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis. Verum & reliqua genera herbarum reddamus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXVII

PROOEMIVM.

Reliqua herbarum genera. Ca. I

CRescit pfecto apud me certe, tractatu ipso admiratio antiquitatis: quantoq; maior copia herbarũ dicẽda restat, tãto magis adorare priscorum in inueniendo curam, in tradendo benignitatem subit. Nec dubie superata hoc modo posset uideri etiam rerum naturæ ipsius munificẽtia, si humani operis esset inuentio. Nũc uero deorum fuisse eam apparet, aut certe diuinam etiã cum homo inueniret: eandemq; omniũ parentẽ & genuisse hęc & ostendisse, nullo uitæ miraculo maiore, si uerum fateri uolumus. Scythicam herbam à Mæotidis paludibus, & euphorbiam è monte Atlante, ultraq; Herculis columnas, & ipso rerũ naturæ defectu, parte alia britannicã ex oceani insulis extra terras positis: itemq; æthiopidẽ ab exusto sideribus axe, alias præterea aliunde ultro citróque humanæ saluti in toto orbe portari, immensa Romanæ pacis maiestate, non homines modo diuersis inter se terris gentibusq;, uerum etiam montes, & excedentia in nubes iuga, partusq; eorum & herbas quoq; inuicem ostentante. Æternũ quæso deorum sit munus istud. Adeo Romanos, uelut alteram lucem, dedisse rebus humanis uidentur.

De aconito,& panthera,quæ extinguitur aconito. Cap. II.

SEd antiquorum curam diligentiamq; quis posſit ſatis uenerari, cum conſtet omnium uenenorum ocyſsimum eſſe aconitũ:& tactis quoq; genitalibus fœminini ſexus animalium,eodem die inferre mortem? Hoc fuit uenenũ,quo interẽptas dormientes à Calfurnio Beſtia uxores M. Cæcilius accuſator obiecit. Hinc illa atrox peroratio eius,in digito eas mortuas. Fabulæ narrauere è ſpumis Cerberi canis, extrahẽte ab inferis Hercule: ideoq; apud Heracleã Ponticã, ubi monſtratur eius ad inferos aditus,gigni. Hoc quoq; tamen in uſus humanæ ſalutis uertẽre, ſcorpionum ictibus aduerſari experiendo datum in uino calido. Ea eſt natura ut hominem occidat, niſi inuenerit quod in homine perimat. Cum eo ſolo colluctatur,uelut pari intus inuento. Sola hæc pugna eſt,cũ uenenum in uiſceribus reperit: Mirumq;, exitialia per ſe ambo cum ſint,duo uenena in homine cõmoriuntur,ut homo ſuperſit. Imò uero etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt,demonſtrando quomodo uenenata quoque ipſa ſanarentur. Torpeſcunt ſcorpiones aconiti tactu,ſtupentq; pallentes,& uinci ſe confitentur. Auxiliatur eis elleborum album,tactu reſoluente: ceditq; aconitũ duobus malis,ſuo & omnium. Quod ſi quis illa forte ab homine excogitari potuiſſe credit, ingrate deorum munera intelligit. Tangunt carnes aconito, necantq; guſtatu earum pantheras, niſi hoc fieret, repleturas illos ſitus. Ob id quidam pardalianches appellauere. At illas ſtatim liberari morte,excrementorum hominis guſtu, demonſtratum. Quod certe caſu repertum quis dubitet? & quoties fiat etiam nunc ut nouum naſci,quoniam feris ratio & uſus inter ſe tradi non posſit.

Quod omnium creaturarum conditor ſit deus. Cap. III

HIc ergo caſus,hic eſt ille, qui plurima in uita inuenit deus. Hoc habet nomẽ per quẽ intelligitur eadem & parens rerum omnium & magiſtra natura, utraq; coniectura pari, ſiue iſta quotidie feras inuenire, ſiue ſemper ſcire iudicemus. Pudendumq; rurſus, omnia animalia quæ ſint ſalutaria ipſis noſſe,præter hominem. Sed maiores, oculorum quoque medicamentis aconitum miſceri,ſaluberrime promulgauere,aperta profesſione, malum quidem nullum eſſe ſine aliquo bono. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus uenena,monſtrare quale ſit aconitum, uel deprehendendi gratia. Folia habet cyclamini aut cucumeris, non plura quatuor, ab radice leniter hirſuta. Radicem modicam cammaro ſimilem marino. Quare quidam cammaron appellauere, alij thelyphonon, ex qua diximus cauſa. Radix incuruatur paulum ſcorpionum modo,quare & ſcorpion aliqui appellauere. Nec defuere qui myoctonon appellare mallent, quoniam procul & è longinquo odore mures necat. Naſcitur in nudis cautibus, quas aconas nominant. Et ideo aconitum aliqui dixere,nullo iuxta,ne puluere quidem,nutriente. Hanc aliqui rationem nominis attulere. Alij, quoniam uis eadem in morte eſſet, quæ cotibus ad ferri aciem deterendam, ſtatimq; admota uelocitas ſentiretur.

De æthiopide,& agerato,& aloe,& alcea,& alypo,& alſina,& androſace,& androſæmo, & ambroſia, & anoni, & anagyro, & anonymo. Cap. IIII

AEthiopis folia habet pholomo ſimilia, magna & multa,& hirſuta ab radice. Caulẽ quadrangulum, ſcabrum, ſimilem arcio, multis concauum alis, ſemen eruo ſimile, candidum,geminum,radices numeroſas, longas,plenas,molles, glutinoſas guſtu. Siccæ nigreſcunt, duranturq; ut cornua uideri posſint. Præter Æthiopiam naſcuntur,& in Ida monte Troadis, & in Meſſenia. Colligũtur autumno,ſiccantur in ſole aliquot diebus,ne ſitum ſentiãt. Medentur uuluis,potæ in uino albo,iſchiadicis,pleureticis,faucibus ſcabris, decoctæ potu dantur. Sed quæ ex Æthiopia uenit eximia eſt,atq; ilico prodeſt. Ageraton ferulacea eſt, duorũ palmorum altitudine,origano ſimilis, flore bullis aureis. Huius uſtæ nidor urinam ciet, uuluamq; purgat, tanto magis inſidentibus. Cauſa nominis non hæc, ſed quoniam diutiſsime non marceſcit. Aloe ſcillæ ſimilitudinem habet, maior, &

pinguioribus folijs ex obliquo ſtriata. Caulis eius tener eſt, rubẽs medius, non diſſimilis antherico: radice una, ceu palo in terram demiſſa, graui odore, guſtu amara. Laudatiſſima ex India affertur, ſed naſcitur & in Aſia: nõ tamen ea utũtur, niſi ad uulnera recẽtibus folijs, mirifice enim cõglutinat, uel ſucco. Ob id in turbinibus cadorum eam ſerunt, ut aizoum maius. Quidam & caulem ante maturitatem ſeminis incidunt ſucci gratia, aliqui & folia. Inuenitur & per ſe lachryma adhærens. Ergo pauimentandũ ubi ſata ſit, cenſent, ut lachryma nõ abſorbeatur. Fuere, qui traderent in Iudæa ſuper Hieroſolymã metallicã eius naturam, ſed nulla magis improba eſt, neq; alia nigrior eſt, aut humidior. Erit ergo optima pinguis ac nitida, ruffi coloris, friabilis, ac iocineris modo coacta, facile liqueſcens. Improbanda nigra & dura, harenoſa quoque quæ & guſtu intelligitur. Gummi adulteratur & acacia. Natura eius ſpiſſare, denſare, & leuiter calfacere. Vſus in multis, ſed principalis aluum ſoluere, cum penè ſola medicamentorum quæ id præſtant, cõfirmet etiam ſtomachum, adeo non infeſtet ulla ui contraria. Bibitur drachma. Ad ſtomachi uero diſſolutionem, in duobus cyathis aquæ tepidæ uel frigidæ, cochlearis menſura, bis ter ue in die ex interuallis, ut res exigit. Purgationis etiam cauſa plurimum tribus drachmis. Efficacior, ſi pota ea ſumatur cibus. Capillum fluentem continet cum uino auſtero, capite in ſole contra capillum perunẽto. Dolorẽ capitis ſedat temporibus & fronti impoſita ex aceto & roſaceo, dilutiorq; infuſa. Oculorum uitia omnia ſanari ea conuenit, priuatim prutigines & ſcabiem genarum: Item inſignita ac liuida, illita cum melle, maxime Pontico. Tonſillas, gingiuas, & omnia oris ulcera. Sanguinis excreationes, ſi modicæ ſint, drachmæ pondere ex aqua: ſi minus, ex aceto pota. Vulnerum quoque ſanguinem, & undecunque fluentem ſiſtit per ſe, uel ex aceto. Aliâs etiam eſt uulneribus utiliſſima, ad cicatricem perducens. Eadem inſpergitur exulceratis genitalibus uirorũ, condylomatis, rimiſq; ſedis aliâs ex uino, aliâs ex paſſo, aliâs ſicca per ſe, ut exigit mitigãda curatio, aut coercenda. Hęmorrhoidum quoq; abundantiam leniter ſiſtit. Dyſenteriæ infunditur. Et ſi difficilius concoquantur cibi, bibitur à cœna modico interuallo. Et in regio morbo tribus obolis ex aqua. Deuorãtur pilulæ cum mellis decocto, aut reſina terebinthina, ad purgãda interiora. Digitorum pterygia tollit. Oculorum medicamẽtis lauatur, ut quod ſit harenoſiſſimũ ſubſidat. Aut torretur in teſta, pennaq; ſubinde uerſatur, ut poſſit æqualiter torreri. Alcea folia habet ſimilia uerbenacæ, quę & periſtereon cognominatur, caules tres aut quatuor, foliorum plenos, florem roſæ, radices albas, cum plurimũ ſex, cubitales, obliquas. Naſcitur in pingui ſolo, nec ſicco. Vſus radicis ex uino uel ex aqua dyſentericis, aluo citæ, & ruptis, conuulſis. Alypon cauliculus eſt molli capite, non diſſimilis betæ, acre guſtatu ac lentum, mordenſq; uehementer & accendens. Aluum ſoluit in aqua mulſa, addito ſale modico. Minima potio duarum drachmarum, media quatuor, maxima ſex, ea purgatione quibus datur è gallinaceo iure. Alſine, quam quidam myoſoton appellant, naſcitur in lucis, unde & alſine dicta eſt. Incipit à media hyeme, areſcit æſtate media: cum prorepit, muſculorum aures imitatur folijs. Sed aliam docebimus eſſe quæ iuſtius myoſotis uocetur. Hæc eadem erat quæ helxine, niſi minor minuſq; hirſuta eſſet. Naſcitur in hortis, & maxime in parietibus. Cum teritur, odorem cucumeris reddit. Vſus eius ad collectiones inflammationeſq;: & in eadem omnia quæ helxine, ſed infirmius. Epiphoris peculiariter imponitur: Item uerendis ulceribuſq;, cum farina hordeacea. Succus auribus eius infunditur. Androſaces herba eſt alba, amara, ſine folijs, folliculos in cirris habens, & in his ſemen: Naſcitur in maritimis Syriæ maxime. Datur hydropicis drachmis duabus tuſa aut decocta in aqua, uel aceto, uel uino. Vehemẽter enim urinas ciet. Datur & podagricis illiniturq;. Idem effectus eſt & ſemini. Androſæmon, ſiue (ut alij appellauere) aſcyron, nõ abſimile eſt hyperico, de qua diximus, cauliculis maioribus, dẽſioribuſq;, & magis rubẽtibus. Folia alba rutæ figura. Semen papaueris nigri. Comæ tritæ ſanguineo ſucco manant. Odor ei reſinoſus. Gignitur in uineis. Ferè medio autumno effoditur, ſuſpẽditurq;.

Vſus ad purgandam aluum tuſæ cum ſemine, potæq; matutino, uel à cœna duabus drachmis, in aqua mulſa, uel uino, uel aqua pura, totius potionis ſextario. Trahit bilem: prodeſt iſchiadicis maxime. Sed poſtera die, capparis radicē reſinæ permixtam deuorare oportet drachmæ pondere, iterumq; quatridui interuallo eadem facere. A purgatione autem ipſa robuſtiores uinum bibere, infirmiores aquam. Imponitur & podagris & ambuſtis, & uulneribus, cohibens ſanguinem. Ambroſia uagi nominis eſt, & circa alias herbas fluctuati: fruticem unum habet denſum, ramoſum, tenuem, trium ferè palmorū, tertia parte radice breuiorem, folijs rutæ. Circa imum caulem in ramulis ſemen eſt uuis dependentibus, odore uinoſo: qua de cauſa botrys à quibuſdam uocatur, ab alijs artemiſia. Coronantur illa Cappadoces. Vſus eius ad ea quæ diſcuti opus ſit. Anonin quidam ononida malunt uocare, ramoſam, ſimilem fœnogræco, niſi fruticoſior hirſutiorq; eſſet, odore iucundo, poſt uer ſpinoſa. Eſtur etiam muria condita. Recens uero margines ulcerum erodit. Radix decoquitur in poſca dolori dentium. Eadem cum melle pota, calculos pellit. Comitialibus datur in oxymelite, decocta ad dimidias. Anagyros quam aliqui acopon uocant, fruticoſa eſt, grauis odore, flore oleris: ſemen in corniculis non breuibus gignit, ſimile renibus, quod dureſcit per meſſes. Folia collectionibus imponuntur, difficulterq; parientibus adalligantur, ita ut à partu ſtatim auferātur. Quod ſi emortuus hæreat, & ſecundæ menſesq; morentur, drachmæ pondere bibuntur in paſſo folia. Sic & ſuſpirioſis dantur: & in uino uetere ad phalangiorum morſus. Radix diſcutiendis concoquendiſq; adhibetur. Semen commanducatum uomitiones facit. Anonymos non inueniendo nomen inuenit. Affertur è Scythia, celebrata Hiceſio, non paruæ autoritatis medico, item Ariſtogitoni, in uulneribus præclara, ex aqua tuſa & impoſita: pota uero, mãmis præcordijsq; percuſsis: Item ſanguinem excreantibus. Putauerunt & bibendam uulneratis. Fabuloſa arbitror quæ adijciuntur: recente ea ſi uratur, ferrum aut æs ferruminari.

Ambrosia descriptio et diuersa nomina in 489 et 489

De aparine, & arctio, & aſpleno, & aſclepiade, & aſtere uel bubonio, & aſcyro uel aſcyroide, & aphace, & de alcibio, & alectorolopho. Cap. V

APARINEN aliqui omphacocarpon, alij philanthropon uocant, ramoſam, hirſutam, quinis ſeniſue in orbē circa ramos folijs per interualla: Semen rotundum, durum, concauum, ſubdulce. Naſcitur in frumentario agro, aut hortis pratiſue, aſperitate etiam ueſtium tenaci. Efficax contra ſerpentes, ſemine poto ex uino drachma: & contra phalangia. Sanguinis abundantiam ex uulneribus reprimunt folia impoſita, ſuccus auribus infunditur. Arction aliqui arcturum uocant: ſimilis eſt uerbaſco folijs, niſi quod hirſutiora ſunt, caule longo, molli, ſemine cumini. Naſcitur in petroſis, radice tenera, alba, dulciq;. Decoquitur in uino ad dentium dolorem, ita ut contineatur ore decoctum. Bibitur propter iſchiada & ſtranguriam è uino, ambuſtis imponitur & pernionibus. Fouentur eadem cum radice ſemine trito in uino. Aſplenum ſunt qui hemionion uocant, folijs trientalibus multis, radice limoſa, cauernoſa, ſicut filicis candida, hirſuta: nec caulem, nec florem, nec ſemen habet. Naſcitur in petris, parietibus opacis, humidis, laudatiſsima in Creta. Huius foliorū iure in aceto decocto, per dies XL. poto lienem abſumi aiūt: Et illinūtur autem eadem ſedante ſingultus. Nō danda fœminis, quoniā ſterilitatē facit. Aſclepias folia ederæ habet, ramos longos, radices numeroſas, tenues, odoratas, floris uirus graue, ſemen ſecuridacæ. Naſcit' in montibus. Radices torminibus medentur, & contra ſerpētium ictus, nō ſolū potu, ſed etiā illitu. Aſter ab aliquibus bubonion appellatur, quoniā inguinum præſentaneū remediū eſt. Cauliculus folijs oblongis duobus aut tribus, in cacumine capitula ſtellæ modo radiata. Bibitur aduerſus ſerpentes. Sed ad inguinū medicinā, ſiniſtra manu decerpi iubent, & iuxta cinctus alligari. Prodeſt & coxendicis dolori adalligata. Aſcyron & aſcyroides, ſimilia ſunt inter ſe & hyperico: maiores habet ramos quod aſcyroides uocatur, ferulaceos, omnino rubentes, capitulis paruis, luteis. Semen in caliculis puſillum, nigrum, reſinoſum. Comæ tritæ uelut cruentant. Qua de cauſa quidam hanc

androſæmon uocauere. Vſus ſeminis ad iſchiadicos, poti duabus drachmis in hydromelitis ſextario. Aluum ſoluit, bilem detrahit. Illinitur & ambuſtis. Aphace tenuia admodum folia habet, puſillo altior lenticula eſt. Siliquas maiores fert, in quibus terna aut quaterna ſemina ſunt nigriora, & madidiora & minora lenticula. Naſcitur in aruis. Natura ei ad ſpiſſandum efficacior quàm lenti: reliquo uſu eoſdem effectus habet. Stomachi aluiq; fluxiones ſiſtit ſemen decoctum. Alcibion qualis eſſet herba, apud autores non repperi. Sed radicē eius & folia trita, ad ſerpentis morſus imponi & bibi iubēt: Folia quantum manus capiat trita cum uini meri cyathis tribus, aut radicem drachmarū trium pondere cum uini eadem menſura. Alectorolophos, quæ apud nos criſta dicitur, folia habet ſimilia gallinacei criſtæ, plura, caulem tenuem, ſemen nigrū in ſiliquis. Vtilis tuſsientibus cocta cum faba freſſa, melle addito, & caligini oculorum. Solidum ſemen conijcitur in oculum, nec turbat, ſed in ſe caliginem contrahit. Mutat colorem, ſed ex nigro albicare incipit, & intumeſcit, ac per ſe exit.

D alo. Cap. VI

ALum nos uocamus, Græci ſymphyton petræū, ſimile cunilæ bubulæ, folijs paruis, ramis tribus aut quatuor à radice, cacuminibus thymi, ſurculoſum, odoratū, guſtu dulce, ſaliuam ciens, radice longa rutila. Naſcitur in petris, ideo petræum cognominatum: utiliſsimum lateribus, lienibus, renibus, torminibus pectoris, pulmonibus, ſanguinem reijcientibus, faucibus aſperis. Bibitur radix trita, & in uino decocta, & aliquando ſuperlinitur. Quin & cōmanducata ſitim ſedat, præcipueq; pulmonem refrigerat. Luxatis quoq; imponitur & conuulſis, lieni, interaneis. Aluum ſiſtit cocta in cinere: detractiſq; folliculis trita cum piperis nouem granis, & ex aqua pota. Vulneribus ſanandis tanta præſtantia eſt, ut carnes quoq; cum coquuntur, conglutinet addita: unde & Græci nomen impoſuere. Oſsibus quoq; fractis medetur.

De alga, & actea, & de ampelo agria, & abſinthio. Cap. VII

ALga ruffa & ſcorpionū ictibus. Actea graui foliorum odore, caulibus aſperis geniculatis, ſemine nigro ut ederæ, baccis mollibus, naſcitur in opacis & aſperis, aquoſiſq;. Datur acetabulo pleno interioribus fœminarum morbis. Ampelos agria uocatur herba, folijs duris cineracei coloris, qualem in ſatis diximus, uiticulis longis, calloſis, rubentibus, qualiter flos quem Iouis flammam appellauimus in uiolis, fert ſemen punici mali ſimile acinis. Radix eius decocta in aquæ cyathis ternis, additis uini Coi cyathis duobus, aluum ſoluit leniter: ideoq; hydropicis datur. Vuluæ uitia & cutis in facie mulierum emendat. Iſchiadicos quoq; uti hac herba prodeſt, tuſa cum folijs, & illita cū ſucco ſuo.

Abſinthij genera ſunt plura: Santonicum appellatur à Galliæ ciuitate: Ponticum à Ponto, ubi pecora pingueſcunt illo, & ob id ſine felle reperiuntur, neque aliud præſtantius, multóque Italico amarius, ſed medulla Pontici dulcis. De uſu eius conuenit, herbæ facillimæ, atque inter paucas utiliſsimæ, præterea ſacris populi Romani celebratæ peculiariter. Siquidem Latinarum ferijs quadrigæ certant in Capitolio, uictorq; abſinthium bibit: credo ſanitatem præmio dari honorifice arbitratis maioribus. Stomachum corroborat, & ob hoc ſapor eius in uina transfertur, ut diximus. Bibitur & decoctum aqua, poſtea nocte & die refrigeratum ſub diuo, decoctis ſex drachmis foliorum cum ramis ſuis in cœleſtis aquę ſextarijs tribus: Oportet & ſalem addi. Vetuſtiſsime in uſu eſt. Bibitur & madefacti dilutum: Ita enim appellatur hoc genus. Diluti ratio, ut (quiſquis fuerit modus aquæ) tegatur per triduum. Tritum raro in uſu eſt, ſicut & ſuccus expreſsi. Exprimitur autem cum primum ſemen turgeſcit, madefactum aqua triduo, recens, aut ſiccum ſeptem diebus. Deinde coctum in æneo uaſe ad tertias X. heminis in aquæ ſextarijs XLV. iterumq; percolatum herba lente coquitur ad craſsitudinem mellis, qualiter ex minore centaurio quæritur ſuccus. Sed hic abſinthij, inutilis ſtomacho capitíque eſt, cum ſit ille decoctus ſaluberrimus. Nanque aſtringit ſtomachum, bilemqúe detrahit, urinam

hit, urinam ciet, aluum emollit, & in dolore sanat: uentris animalia pellit, malaciam stomachi & inflationes discutit cum sili et nardo gallico, aceto exiguo addito. Fastidia absterget, concoctiones adiuuat. Cruditates detrahit cum ruta, & pipere & sale. Antiqui purgationis causa dabant, cum marinę aquæ ueteris sextario, seminis sex drachmis, cum tribus salis, & mellis cyatho. Efficacius purgat duplicato sale. Diligenter autem teri debet, propter difficultatem. Quidā & in polenta dedere supradictum pondus, addito pulegio, alij contra paralysin, alij pueris folia in fico, sic ut amaritudinem fallerēt. Thoracem purgat cum iride sumptum. In regio morbo crudum bibitur cum opio, aut adianto. Aduersus inflationes calidū paulatim sorbetur ex aqua: Iocineris causa cum gallico nardo: Lienis cum aceto, aut pulte, aut fico sumitur. Aduersatur fungis ex aceto: Item uisco: Cicutæ ex uino & muris aranei morsibus, draconi marino, scorpionibus. Oculorum claritati multum confert. Epiphoris cum passo imponitur: sugillatis cum melle. Aures decoctum eius uaporis suffitu sanat: aut si manat sanies, cum melle tritū. Vrinam ac menses cient tres quatuórue ramuli, cum gallici nardi radice una, cyathis aquæ VI. Menses priuatim cum melle sumptum, & in uellere appositum. Anginis subuenit cum melle et nitro. Epinyctidas ex aqua sanat: Vulnera recentia, priusquā aqua tangantur impositū: Præterea capitis ulcera. Peculiariter ilibus imponitur, cum cypria cera, aut cum fico. Sanat & pruritus. Nō est dandum in febri. Nauseas maris arcet in nauigationibus potum: Inguinum tumorem in uentrali habitum. Somnos allicit olfactum, aut inscio sub capite positum. Vestibus insertum tineas arcet. Culices ex oleo perunctis abigit, & fumo si uratur. Atramentum librarium ex diluto eius temperatum, literas à musculis tuetur: Capillum denigrat absinthij cinis, unguento rosaceoq; permixtus. Est & absinthium marinū, quod quidā seriphium uocant, probatissimum in Taposiri Aegypti: Huius ramum Isiaci præferre solenne habent: angustius priore, minusq; amarum, stomacho inimicum, aluum mollit, pellitq; animalia interaneorum. Bibitur cum oleo & sale, aut in farinæ trimestris sorbitione dilutum. Coquitur quantum manus capiat, in aquæ sextario ad dimidias.

De ballote, & botrye fruticosa, & brabylla, & bryo & bupleuro, & catanance, & calla, & circea, & cirsio, & crategono, & thelygono, & crocodilio, et cynosorchi, & chrysolachano, & cucubalo, & cōferua. Cap. VIII

Ballotem alio nomine melamprasion Græci uocant, herbam fruticosam, angulosis caulibus nigris, hirsutis, folijs uestiētibus maioribus quàm marrubij, & nigrioribus, graue olentibus. Vis eius efficax aduersus canis morsus, ex sale folijs tritis imposita: Item ad condylomata, coctis cinere, in folio oleris. Purgat & sordida ulcera cum melle. Botrys fruticosa herba est, luteis ramulis. Semen circa totam nascitur, folia cichorio similia. Inuenitur in torrentium ripis. Medetur orthopnoicis: Hoc Cappadoces ambrosiam uocant, alij artemisiam. Brabylla spissandi uim habet cotonei mali modo, nec amplius de ea tradunt autores. Bryon marina herba sine dubitatione est, lactucæ folijs similis, rugosa ueluti contracta, sine caule, ab ima radice exeuntibus folijs. Nascitur in scopulis maxime, testisq; terra comprehensis. Præcipua siccandi ei spissandiq; uis, & collectiones omnes inflāmationesq; cohibendi, præcipue podagræ, & quicquid refrigerare opus sit.

de ambrosia in 487

Bupleuri semen ad ictus serpentium dari reperio, fouerìq; plagas decocta ea herba, adiectis folijs mori aut origani. Catanancen thessalam herbam qualis sit, à nobis describi superuacuū est, cum sit usus eius ad amatoria tantū. Illud nō ab re est dixisse ad detegendas magicas uanitates, electā ad hunc usum coniectura, quoniā arescens cōtraheret se ad speciem unguiū milui exanimati. Eadē ex causa & cemos silebitur à nobis. Calla duorum generū est. Vna similis aro. Nascitur in arationibus. Colligitur anteq; inarescat, ususq; eosdē habet quos arū. Bibitur quoq; radix huius ad exinaniendas aluos, mensesq; mulierum: Item caules cum folijs in leguminibus decocti, sanant tenasmon. Alterum genus

eius qui-

eius quidam anchusam uocant, alij rhinoclisiam. Folia lactucæ longiora, plumosa, radice rubra, quæ ignes sacros cum flore polentæ sanat imposita: iocineris autem uitia, in uino albo pota. Circæa strychno satiuo similis est, flore nigro, pusillo, paruo semine ut milij, nascente in quibusdam corniculis, radice semipedali, triplici fermè aut quadruplici, alba, odorata, gustus calidi. Nascitur in apricis saxis. Diluitur in uino, bibiturq; ad dolorem uuluæ & uitia. Macerari oportet in sextarijs tribus quadrantē radicis tusæ noctem & diem. Trahit eadem potio & secundas, semine lac minuitur, in uino aut mulsa aqua poto. Cirsion cauliculus est tener duum cubitorum, triangulo similis, folijs spinosis circundatus. Spinæ molles sunt. Folia bouis linguæ similia, minora, subcandida, & in cacumine capitula purpurea, quæ soluuntur in lanugines. Hanc herbam radicemúe eius adalligatā, dolores uaricum sanare tradunt. Cratægonon spicæ tritici simile est, multis calamis ex una radice emicantibus, multorumq; geniculorum. Nascitur in opacis, semine milij, uehementer aspero gustu: Quod si bibant ex uino ante cœnā, tribus obolis in cyathis aquæ totidem, mulier ac uir, ante conceptum diebus XL. uirilis sexus partum futurum aiunt. Est & alia cratægonos, quæ thelygonos uocatur. Differentia intelligitur lenitate gustus. Sunt qui florem cratægoni bibentes mulieres, intra XL. diem concipere tradant. Eadem sanant ulcera uetera nigra cum melle: Explent sinus ulcerum, & atropha carnosiora faciunt, purulenta expurgant, panos discutiunt, podagras collectionesq; omnes leniunt, peculiariter mammarum. Theophrastus arboris genus intelligi uoluit cratægonon siue cratægona, quam Itali aquifolium uocant. Crocodilion chamæleontis herbæ nigræ figuram habet, radice longa, æqualiter crassa, odoris asperi. Nascitur in sabuletis. Pota sanguinē per nares pellit copiosum crassumq;, atq; ita lienem consumere dicitur. Cynosorchin aliqui orchin uocant, folijs oleæ, mollibus, ternis, per semipedem longitudinis in terra stratis, radice bulbosa, oblonga, duplici ordine, superiore quæ durior est, & inferiore quæ mollior. Eduntur ut bulbi cocti, in uineis ferè inuenti. Ex his radicibus si maiorem edant uiri, mares generari dicunt: si minorem fœminæ, alterum sexum. In Thessalia molliorem in lacte caprino uiri bibunt ad stimulandos coitus, duriorem uero ad inhibendos. Aduersatur alter alteri. Chrysolachanum in pineto, lactucæ simile nascitur. Sanat neruos incisos, si cōfestim imponatur. Et albi genus chrysolachani traditur, floreo aureo, folijs oleris. Coctū estur, ut olus molle. Herba hac adalligata morbū regiū habentibus, ita ut spectari ab his posit, sanari id malum traditur. De chrysolachano nec satis dici scio, nec plura reperio. Nanq; & hoc uitio laborauere proximi utiq; herbarij nostri, quod ipsis notas uelut uulgares strictim & nominibus tantum indicauere: tanquam coagulo terrę aluū sisti, stranguriam dissolui, si bibatur ex uino aut aqua. Cucubali folia trita cum aceto, serpentum ictibus & scorpionum mederi. Quidam hanc alio nomine strumum appellant, alij græce strychnon: Acinos habet nigros. Ex his cyathus succi cum mulsi duobus, medetur lumbis: Item capitis doloribus cum rosaceo infusus. Ipsa strumis illita. Peculiaris est alpinis maxime fluminibus conferua, appellata à conferruminando, spongia aquarum dulcium uerius quàm muscus aut herba, uillosæ densitatis atque fistulosæ. Curatum ea scio, omnibus ferè ossibus confractis, prolapsum ex arbore alta putatorem circūdata uniuerso corpori, aquam suam inspergentibus quoties inaresceret, raroq; nec nisi deficientem herbam mutationis causa resoluentibus, conualuisse uix credibili celeritate.

De cocco gnidio, & dipsaco, & dryopteri, & dryophono, & elatine, & empetro siue calcifraga, & epicacti siue ellebotine, & epimedio, & enneaphyllo, & filice, & de femore bubulo, & galeopside siue galeobdolo, & glauce siue eugalacto. Cap. IX

COcco gnidio color cocci, magnitudo grano piperis maior, uis ardens. Itaque in pane deuoratur, ne adurat cum gulam transit. Huic uis præsentanea contra cicutam. Sistit aluum. Dipsacos folia habet lactucæ, bullasq; spinosas in dorsi medio, caulem

caulem duorum cubitorum, ijsdem spinis horridum, genicula eius binis folijs amplectentibus, concauo alarum sinu, in quo subsistit ros salsus. In cacumine capitula sunt echinata spinis. Nascitur in aquosis. Sanat rimas sedis. Itē fistulas decocta in uino radice, usq; dum sit crassitudo cerę, ut possit in fistula collyrium mitti. Item uerrucas omnium generū. Quidam & alarum quas supra diximus succum illinunt his. Dryopteris filici similis, in arboribus nascitur, tenui foliorum subdulcium incisura, radice hirsuta. Vis ei caustica est. Ideo psilothrū est radix tusa. Illinitur enim usq; dum sudores euocet. Iterumq; & tertio, ita ne sudor abluatur. Dryophonon similis herba est, cauliculis tenuibus, cubitalibus, circundatis utrinq; folijs, pollicari amplitudine, qualia oxymyrsines, sed candidioribus molliori búsque, flore candido sambuci. Edunt cauliculos decoctos. Semine uero eius pro pipere utuntur. Elatine folia habet helxinæ, pusilla, pilosa, rotunda, semipedalibus ramulis quinis senisúe, à radice statim foliosis. Nascitur in segetibus. Acerba gustu, & ideo oculorum fluxionibus efficax, folijs cū polenta tritis & impositis subdito linteolo. Eadē cum lini semine cocta, sorbitionis usu dysenteria liberat. Empetron, quam nostri calcifragam uocant, nascitur in montibus maritimis, ferè in saxo: quo propius mari fuit minus salsa est, potaq; bilem trahit ac pituitas: quo longius magisq; terrena, amarior sentitur. Trahit aquam. Sumitur autem in iure aliquo, aut in hydromelite. Vetustate uires perdit. Recens urinas ciet: Decoctum in aqua uel tritum calculos frangit. Qui fidem promisso huic quærunt, affirmant lapillos qui subferuefiant unà rumpi. Epicactis, ab alijs elleborine uocatur, parua herba, exiguis folijs, iocineris uitijs utilissima, & contra uenena pota. Epimenidion caulis est nō magnus, ederę folijs denis atq; duodenis, nunquam florens, radice tenui, nigra, subgraui odore. Nascitur in humidis, & huic spissandi refrigerandiq; natura, fœminis cauenda. Folia in uino trita uirginū mammas cohibent. Enneaphyllon, longa folia nouena habet, causticæ naturæ. Imponitur lana circūdatū, ne urat latus, cōtinuo enim pustulas excitat, lumborum doloribus & coxendicum utilissimum. Filicis duo genera nec florem habent, nec semen. Pterin Græci uocant, alij blechnon, cuius ex una radice cōplures exeunt filices, bina etiam cubita excedentes longitudine, non graues odore. Hanc marem existimant. Alterum genus thelypterin Græci uocant, alij nymphæā pterin. Est aūt singularis atq; non fruticosa, breuior, molliorq; & densior, folijs ad radicem canaliculata. Vtriusq; radice sues pinguescunt. Folia utriusq; lateribus pinnata, unde nomen Græci imposuere. Radices utriq; longę in obliquū, nigræ, præcipue cum inaruere. Siccari aūt eas sole oportet. Nascuntur ubiq;, sed maxime frigido solo. Effodi debēt uergilijs occidētibus. Vsus radicis in trimatu tantum, neq; ante neq; postea. Pellunt interaneorū animalia. Ex his tænias cū melle. Cætera ex uino dulci triduo potæ. Vtraq; stomacho inutilissima. Aluum soluit, primo bilem trahens, mox aquā. Melius tęnias cū scāmonij pari pondere. Radix eius duum obolorū pōdere ex aqua, post unius diei abstinentiā bibitur, melle prægustato cōtra rheumatismos. Neutra danda fœminis, quoniā grauidis abortum, cæteris sterilitatem facit. Farina earum ulceribus tetris inspergitur. Iumentorū quoq; ceruicibus. Folia cimicem necant, serpentē non recipiunt. Ideo substerni utile est in locis suspectis: Vstæ etiā fugant nidore. Fecere medici huius quoq; herbæ discrimē. Optima Macedonica est, secunda Cassiopica. Femur bubulum appellatur herba, neruis & ipsa utilis, recens in aceto ac sale trita. Galeopsis, aut, ut alij, galeobdolon uel galion, caulem & folia habet urticæ leuiora, & quæ grauem odorem trita reddāt: flore purpureo. Nascitur circa sepes ac semitas ubiq;. Folia caulesq; duritias & carcinomata sanant ex aceto trita & imposita: Item strumas. Panos & parotidas discutiunt. Ex usu est & decocto succo fouere. Putrescentia quoq; & gangrenas sanat cū sale. Glaux antiquitus eugalacton uocabatur cytiso & lenticulæ folijs similis: auersa candidiora. Rami in terrā serpunt quini seni ue, admodū tenues ab radice. Flosculi purpurei exeunt. Inuenitur iuxta mare. Coquitur in sorbitione similaginis, ad excitādum ubertatē lactis, eamq; qui hauserint, balineis uti conuenit.

De

De glaucio, & glycyside, & gnaphalio siue chamæzelo, & galedrago, & holco, & hyosiri, & holosteo, & hypophæsto. Cap. x

GLaucion in Syria & Parthia nascitur, humilis herba, densis folijs, ferè papaueris, minoribus tamen sordidioribusq;, odoris tetri, gustus amari cũ astrictione. Granum habet crocei coloris. Hoc in olla fictili luto circumlitũ, in clibanis calefaciũt, deinde exempto succum exprimunt eiusdem nominis. Vsus est & succi & foliorum, si terantur, aduersus epiphoras, quæ uniuersæ uno impetu cadunt. Hinc temperatur collyrium, quod medici diaglaucion uocant. Lactis quoq; ubertas intermissa restituitur. Sumitur eius rei causa ex aqua. Glycyside, quam aliqui pæoniam, aut pentorobon uocãt, caulẽ habet duûm palmorum, comitantibus duobus aut tribus, subrutilum, cute lauri, folia qualia isatis, pinguiora, rotundioraq;, & minora. Semen in siliquis aliud grano rubente, aliud nigro. Duo autẽ genera sunt. Fœmina existimatur, cuius radicibus ceu balani longiores, circiter octo aut sex adhærent. Mas plures habet, quoniam non una radice nixus est, palmi altitudine, candidaq;. Ea gustu astringit. Fœminæ folia myrrhã redolent, & densiora sunt. Nascuntur in syluis. Tradunt noctu effodiendas, quoniam pico martio impetũ in oculos faciente, interdiu periculosum sit. Radix uero cum effodiatur, periculum esse ne sedes procidat. Magna id uanitate ad ostentationem rei fictũ arbitror. Vsus in his diuersus. Rubra enim grana rubentis menses sistunt xv. ferè pota in uino nigro. Nigra grana uuluis medentur, ex passo aut uino totidem pota. Radix omnes uentris dolores sedat in uino, aluumq; purgat: Sanat opisthotonũ, morbum regium, renes, uesicam: Matricem aũt & stomachum decocta in uino: aluumq; sistit: Estur etiã contra malum mentis, sed in medẽdo quatuor drachmæ satis sunt. Grana nigra auxiliantur & suppresionibus nocturnis, in uino pota quo dictum est numero. Stomacho uero & rosionibus, & esse ea & illinire prodest. Suppurationes quoq; discutiũtur: recẽtes nigro semine, ueteres rubro. Vtrũq; auxiliatur à serpente percusis: Et pueris cõtra calculos, incipiente stranguria. Gnaphalion alij chamæzelon uocant, cuius folijs albis mollibusq; pro tomento utũtur: Sanè & similia sunt. Datur in uino austero ad dysenteriam, Ventris solutiones, mensesq; mulierum sistit. Infunditur autem tenasmo. Illinitur & putrescentibus ulcerum. Galedragon uocat Xenocrates leucacãtho similem, palustrem & spinosam, caule ferulaceo, alto, cui summo capite inhæret simile ouo. In hoc crescente ætate uermiculos nasci tradunt, quos pyxide conditos adalligari cum pane brachio ad eam partem qua dens doleat, mireq; ilico dolorem tolli. Valere non diutius anno, & ita si terram non attigerit. Holcus in saxis nascitur siccis. Aristas habet in cacumine tenues, culmo quale ordeum restibile. Hæc circa caput alligata, uel circa lacertum, educit è corpore aristas. Quidam ob id aristidam uocant. Hyosiris intubo similis, sed minor, & tactu asperior: uulneribus contusa præclare medetur. Holosteon sine duritia est herba, ex aduerso appellata à Græcis, sicut fel dulce, tenuis usq; in capillamenti speciem, longitudine quatuor digitorum ceu gramen, folijs angustis, astringens gustu. Nascit' in collibus terrenis. Vsus eius ad cõuulsa, rupta in uino pota. Vulnera quoque cõglutinat. Nam & carnes cogũtur, addita. Hypophæston nascitur in spinis, ex quibus fiunt æneæ fulloniæ, sine cauliculo, sine flore, capitulis tantũ inanibus, & folijs paruis, multis, herbacei coloris, radiculas habens albas, molles. Succus earum exprimitur æstate, ad soluendam aluum, tribus obolis, maxime in comitialibus morbis, & tremulis hydropicis. Contra uertigines, orthopnœas, paralyseis incipientes.

De hypoglossa, & hypicoo, idæa, isopyro, lathyri, leontopetalo, lycopside, lithospermo, lapide uulgari, de limeo, leuce, & leucographi. Cap. xi

HYpoglossa folia habet figura syluestris myrti, cõcaua, spinosa, & in his ceu linguas folio paruo exeunte de folijs. Capitis dolorẽ corona ex his imposita minuit. Hypicoon in segetibus nascitur, folijs rutæ. Natura eius eadem quæ papaueris succo. Idææ

herbæ

herbæ folia ſunt quæ oxymyrſines: adhærent his uelut pampini, in quibus flos. Aluum menſesq;, & omnem abundantiã ſanguinis ſiſtit. Spiſſandi cohibendiq; naturam habet.

Iſopyron aliqui phaſelion uocant, quoniã folium quod eſt aniſo ſimile, in pampinos torquetur. Capitula ſunt in ſummo caule tenuia, plena ſeminis melanthij. Contra tuſsim & cætera pectoris uitia, ex melle aut aqua mulſa: item iocineri utiliſsima. Lathyris folia habet multa, lactucæ ſimilia, tenuiora, germina multa, in quibus ſemen tuniculis continetur ut capparis: quæ cũ inaruere, eximũtur grana piperis magnitudine, candida, dulcia, facilia purgatu. Hæc uicena in aqua pura aut mulſa pota, hydropicos ſanant. Trahunt & bilem. Qui uehementius purgari uolunt, cum folliculis ipſis ſumunt ea: nam ſtomachum lædunt. Itaq; inuentum eſt, ut cum piſce aut iure gallinacei ſumerentur. Leontopetalon alij rhapeion uocant, folio braſsicæ, caule ſemipedali: alæ multæ, ſemen in cacumine in ſiliquis ciceris modo: radix rapo ſimilis, grandis, nigra. Naſcitur in aruis. Radix aduerſatur omnium ſerpentium generibus ex uino pota, nec alia res celerius proficit. Datur & iſchiadicis. Lycopſis longioribus ꝙ lactuca eſt folijs, craſsioribusq;. Caule longo, hirſuto, adnatis multis cubitalibus, flore paruo, purpureo. Naſcitur in campeſtribus. Illinitur cum farina hordeacea igni ſacro. Sudorem in febribus mouet, ſucco aquæ calidæ admixto. Inter omnes herbas, lithoſpermo nihil eſt mirabilius. Aliqui ægonychon uocãt, alij dios pyron, alij heracleos. Herba quincũcialis ferè, folijs duplo maioribus ꝙ rutæ, ramulis ſurculoſis, craſsitudine iunci, gerit iuxta folia ſingulas ueluti barbulas, & earũ in cacuminibus lapillos candore & rotunditate margaritarum, magnitudine ciceris, duritia uero lapidea. Ipſi quà pediculis adhæreant, cauernulas habent, & intus ſemen. Naſcitur & in Italia, ſed laudatiſsimum in Creta. Nec quicquã inter herbas maiore quidem miraculo aſpexi. Tantus eſt decor, uelut aurificũ arte alternis inter folia candicãtibus margaritis, tam exquiſita difficultas lapidis ex herba naſcẽtis. Iacere atq; humi ſerpere autores tradũt. Ego uulſam non hærentem uidi. Iis lapillis drachmæ pondere potis uino albo calculos frangi, pelliq; conſtat, & ſtranguriam diſcuti. Neque in alia herbarum fides eſt uiſus ſtatim, ad quam medicinam nata ſit. Eſt autem eius ſpecies, ut etiam ſine autore uiſu ſtatim noſci poſsit.

Lapis uulgaris iuxta flumina fert muſcum ſiccum, canum. Hic fricatur altero lapide addita hominis ſaliua, illo lapide tangit impetigo. Qui tangit dicit, φεύγετε κανθαρίδες λύκος ἄγριος ὔμμε διώκει. Limeũ herba appellatur à Gallis, qua ſagittas in uenatu tingunt medicamento, quod uenenum ceruarium uocant. Ex hac in tres modios ſaliuari additur, quantum in una ſagitta addi ſolet, ita offa demittitur boum faucibus in morbis. Alligari poſtea ad præſepia oportet, donec purgentur. Inſanire enim ſolent. Si ſudor inſequitur, aqua frigida perfundi. Leuce mercuriali ſimilis, nomen ex cauſa accepit, per medium foliũ candida linea tranſcurrẽte: quare meſoleucon quidã uocãt. Succus eius fiſtulas ſanat: Ipſa contrita, carcinomata. Fortaſsis eadem ſit quæ leucas appellatur, cõtra omnia marina uenena efficax. Speciem eius autores nõ tradunt, nec aliud ꝙ ſylueſtrẽ latioribus folijs eſſe efficaciorem, hanc ſemine acriorem. Leucographis qualis eſſet ſcriptum non reperi: quod eo magis miror, quoniã utilis proditur ſanguinẽ excreantibus, tribus obolis cum croco: Item cœliacis, trita ex aqua & appoſita: Profluuio fœminarũ, oculorũ quoq; medicamentis, & explendis ulceribus, quæ fiunt in teneris partibus corporis.

De medio, & myoſota, & myagro, & natrice, & othone, & onoſma, & onopordo, & oſyri, & oxye, & batrachio, & polygono, & leucantemo, & phytema, & phyllo, & phellandrio, & phalari, & polyrrhizo, & proſerpinaca, & de rhacoma, de reſeda, & ſtœchade. Ca. XII

MEdion folia habet iridis ſatiuę, caulem tripedalem, & in eo florem grandem, purpureum, rotundum, ſemine minuto, radicem ſemipedalem. In ſaxis opacis naſcitur. Radix drachmis duabus cum melle menſes fœminarum ſiſtit ecligmate per aliquot dies ſumpto. Semen quoq; in uino tritum, contra abundantiam fœminarũ datur. Myoſota ſiue myoſotis, leuis herba, caulibus pluribus ab una radice, aliquatenus rubentibus con-

cauis,ab imo folijs angustis,oblongis, dorso acuto,nigris, per interualla assidue geminatis,tenuibus cauliculis ex alis prodeuntibus,flore ceruleo. Radix digitali crassitudine,multis capillamētis fibrata. Vis ei septica & exulceratrix,ideoq; ægilopas sanat. Tradūt Ægyptij,mensis quē Thiatin uocāt die XXVII. ferè in Augustum mensem incurrente,si quis huius herbæ succo inungatur mane priusquam loquatur,non lippiturum eo anno. Myagros herba ferulacea est,folijs similis rubię,tripedanea. Semē oleosum,quod & fit ex eo. Medetur oris ulceribus perunctis hoc succo. Herba quæ uocatur nigina,tribus folijs longis intubaceis, illita cicatrices ad colorē reducit. Natrix uocatur herba,cuius radix euulsa uirus hirci redolet. Hac in piceno à fœminis abigūt,quos mira persuasione fatuos uocāt: ego species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim, qui tali medicamento iuuentur. Odontitis inter fœni genera est, cauliculis densis ab eadem radice, geniculatis,triangulis, nigris:in geniculis folia parua habet,longiora tamen q̄ polygonon. Semen in alis hordeo simile, florem purpureū,pusillū. Nascitur in pratis. Decoctū cauliculorum eius in uino austero quantū manus capiat, dentiū dolori medetur, ita ut contineatur ore. Othone in Syria nascitur,similis erucæ: perforatis crebro folijs,flore croci,quare quidam anemonen uocauerunt. Succus eius oculorum medicamentis conuenit. Mordet enim leuiter & excalfacit,astringitq; siccando. Purgat cicatrices & nubeculas,& quicquid obstat. Quidam tradunt lauari, atque ita siccatam digeri in pastillos. Onosma longa folia habet ferè ad tres digitos in terra iacentia,tria, ad similitudinē anchusæ incisa,sine caule,sine flore,sine semine. Prægnās si edat eam, aut supergradiatur,abortū facere dicitur. Onopordon si comederint asini,crepitus reddere dicuntur. Trahit urinas & menses,aluū sistit,suppurationes & collectiones discutit. Osyris ramulos fert nigros,tenues,lentos,& in ijs folia nigra ceu lini:semenq; in ramulis nigrū initio,dein colore mutato rubescēs. Smegmata mulieribus faciūt ex his. Radicum decoctū potum,sanat arquatos. Eædem priusquā maturescat semen, cōcisæ, & sole siccatæ, aluum sistūt. Post maturitatem uero collectæ,& in sorbitione decoctę,rheumatismis uentris medētur,& per se tritę ex aqua cœlesti bibunt.

Oxys folia terna habet. Datur ad stomachum dissolutū. Edunt & qui enterocelen habent. Polyanthemū,quam quidam batrachion appellant,caustica ui exulcerat cicatrices, & ad colorem reducit: Eademq; uitiligines cōcorporat. Polygonon Græci uocāt,quam nos sanguinariā:nō attollitur à terra,folijs rutæ,semine graminis. Succus eius infusus naribus supprimit sanguinē, & potus cum uino, cuiuslibet partis profluuiū excreationesq; cruentas inhibet. Qui plura genera polygoni faciunt,hanc marē intelligi uolunt,appellariq; à multitudine seminis, aut densitate fruticis calligonon. Alij polygonaton à frequentia geniculorum, alij teuthalida, alij carcinetron,alij clema,multi myrtopetalon. Necnon inueniuntur, qui hanc fœminam esse dicant: marem autē maiorem,minusq; nigrā,& geniculis densiorem,semine sub omnibus folijs turgescentem. Quocunq; hæc modo se habeant,uis earū est spissare ac refrigerare. Semina aluū soluunt largius sumpta,urinā cient, rheumatismos cohibent:qui si non fuere,non prosunt. Stomachi feruori folia imponuntur:uesicæ dolori illinūtur,& ignibus sacris. Succus & auribus purulentis instillatur,& oculorum dolori per se. Dabatur & in febribus ante accessiones duobus cyathis in tertianis, quartanis'ue præcipue: Item cholericis, dysentericis,& in solutiōe stomachi. Tertiū genus oreon uocatur in montibus nascens harundini teneræ simile, uno caule, densis geniculis, & in se fractis, folijs autem piceæ, radicis superuacuæ, inefficacius q; superiora. Peculiare ischiadicis. Quartum genus syluestre appellatur,penè arboris modo frutex, radice lignosa,stirpe cedri rubicundo:ramis sparti,binum palmorum,nigris geniculorum ternis quaternis'ue articulis. Huic quoque spissandi natura,sapor mali cotonei. Decoquitur in aqua ad tertias, aut aridi farina inspergitur & oris ulceribus, & attritis partibus. Propter gingiuarum uero uitia ipsa commanducatur. Nomas sistit,omniaq; quæ serpūt,aut difficilem cicatricem habent. Priuatim uero sanat à niue facta ulcera. Herbarij & ad anginas utūtur

illa

illa: & in capitis dolore coronam ex ea imponunt: & contra epiphoras collo circundant. In tertianis quidam sinistra manu euulsam adalligant: adeo contra profluuia sanguinis, nec ullam magis aridam quàm polygonum seruant. Pancration aliqui scillam pusillam appellare malunt, folijs albi lilij longioribus crassioribusque, radice bulbi magni, colore ruffo. Aluum soluit, succo cum farina erui sumpto: ulcera purgat. Hydropicis spleneticisque cum melle datur. Alij decoquunt eam, donec aqua dulcis fiat. Eaque effusa, radicem terentes digerunt in pastillos sole siccatos, & postea utuntur ad capitis ulcera, & cætera quæ repurganda sunt: Item ad tussim quantum tribus digitis apprehenderint, in uino dantes, & ad lateris dolores, aut peripneumonicis ecligmate. Propter ischiada in uino bibendum, & propter tormina mensesque ciendos. Peplos, quam aliqui sycen, alij meconion aphrodes uocant, ex una radice tenui fruticat, folijs rutæ paulo latioribus, semine sub folijs rotundo, minore quàm candidi papaueris. Inter uites ferè colligitur messibus: siccaturque cum fructu suo, subiectis aquis in quas excidat. Hoc poto aluus soluitur, bilis ac pituita detrahitur. Media potio est acetabuli mensura, in aquę mulsæ heminis tribus. Et cibis inspergitur obsonijsque ad molliendam aluum. Periclymenos fruticat & ipsa, ex interuallo duo folia habens, subcandida, mollia. In cacumine autem semen inter folia durum, & quod difficile euellatur. Nascitur in aruis ac sepibus, conuoluens se adminiculis quibuscunque. Semen eius in umbra siccatum tunditur, & in pastillos digeritur. Hi resoluti dantur in uini albi cyathis tribus, tricenis diebus, ad lienem: eumque urina cruenta, aut per aluum absumit, quod intelligitur à decimo statim die. Vrinam cient & folia decocta, quę & orthopnoicis prosunt. Partum quoque adiuuant, secundasque pellunt pota simili modo. Pelecinum in segetibus diximus nasci, fruticosam cauliculis, folijs ciceris. Semen in siliquis fert, corniculorum modo aduncis, ternis quaternisúe, quale gith nouimus, amarum, stomacho utile. Additur in antidotis.

Meconion Herba. de succo nota in pag. 379. / meconero in pag. 380.

Polygala palmi altitudinem petit, in caule summo folijs lenticulæ, gustu astricto, quæ pota lactis abundantiam facit. Poterion, aut (ut alij uocant) phrynion, uel neurada, large fruticat, spinis retorrida, lanugine spissa, folijs paruis, rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, flore longo, herbacei coloris: seminis nulli usus, sed gustu acuto & odorato. Inuenitur in aquosis collibus. Radices habet duas aut tres, binum cubitorum in altitudine, neruosas, candidas, firmas. Circumfoditur autumno, & præciso frutice dat succum gummi similem. Radix mira uulneribus sanandis traditur, præcipueque neruis uel præcisis illita. Decoctum quoque eius cum melle potum dissolutiones neruorum, & infirmitates, & incisuras iuuat. Phalangites, à quibusdam phalangion uocatur, ab alijs leucanthemon, uel (ut in quibusdam exemplaribus inuenio) leucacantha. Ramuli sunt ei nunquam pauciores duobus, in diuersa tendentes: flos candidus, lilio rubro similis, semine nigro, lato, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multo tenuiore, radice herbacei coloris. Huius folio uel flore uel semine auxiliantur contra scorpionum phalangiorumque & serpentium ictus: Item contra tormina. Phyteuma qualis sit, describere superuacuum habeo, cum sit usus eius tantum ad amatoria. Phyllon à Græcis uocatur herba in saxosis montibus, fœmina magis herbacei coloris, caule tenui, radice parua, semine rotundo, papaueri simili: Hæc sui sexus facit partus. Mares autem semine tantum differens, quod est incipientis oliuæ. Vtrunque bibitur in uino. Phellandrion nascitur in palustribus, folio apij. Bibitur semen eius propter calculos & uesicæ incommoda. Phalaris thyrsum habet longum, tenuem, ceu calamum, in summo florem inclinatum: semen simile sesamæ. Et hoc calculos frangit, potum ex uino uel aceto uel cum melle & lacte: Idem & uitia uesicæ sanat. Polyrrhizon folia habet myrti, radices multas: Hæ tusæ dantur in uino contra serpentes: Prosunt & quadrupedibus. Proserpinaca herba uulgaris est, eximij aduersus scorpiones remedij. Eadem cotrita, addita muria & oleo anginam eximie curari tradunt. Præterea in quantalibet lassitudine recreari defessos, etiam cum obmutuerint, si subijciatur linguæ. Si deuoretur, uomitionem sequi salutarem. Rhacoma affertur ex his quæ supra Pontum sunt regionibus. Ra-

dix costo nigro similis, minor & ruffior paulò, sine odore, calfaciens gustu & astringens. Eadem trita uini colorem reddit, ad crocum inclinantem. Illita collectiones inflammationesq; sedat, uulnera sanat, epiphoras oculorũ sedat ex passo illita. Insignita cum melle, & alia liuētia ex aceto. Farina eius inspergitur cõtra cacoethe, & sanguinẽ reijciẽtibus drachmæ pondere in aqua. Dysentericis etiam & cœliacis, si febri carent, in uino: sin aliter, ex aqua. Facilius teritur, nocte antecedente madefacta. Datur & decoctum eius bibendũ duplici mensura ad rupta, cõuulsa, cõtusis, ex sublimi deuolutis. Si pectoris sint dolores, additur piperis aliquid & myrrhæ: si dissolutio stomachi, ex frigida aqua sumitur, siue intus siue extra purulentis excreationibus: item hepaticis, spleneticis, ischiadicis: ad renum uitia, suspiria, orthopnœas. Arteriæ scabritias sanat ex passo, tribus obolis potis trita, aut decoctum eius. Lichenas quoq; ex aceto imposita purgat. Bibitur contra inflationes & perfrictiones, febres frigidas, singultus, tormina, asperitates, capitis grauitates, melancholicas uertigines, lassitudinum dolores & cõuulsiones. Circa Ariminũ nota est herba, quam resedam uocant. Discutit collectiones inflammationesq; omnes. Qui curant ea, addũt hæc uerba, Reseda morbos reseda, scis ne scis ne quis hic pullos egerit? radices nec caput, nec pedes habeant. Hæc ter dicunt, totiesq; despuunt. Stœchas in insulis tantum eiusdem nominis gignitur, odorata herba, coma hyssopi, amara gustu. Menses ciet potu, pectoris dolores leuat. Antidotis quoq; miscetur.

Reseda herba conside ratio ~

De solano, & smyrnio, & telephio, & trichomane, & thalietro, & thlaspe, & tragonia, & tragoni, & trago, & tragopogo, & spondyli. Et quod quidam morbi in quibusdam non sunt gentibus. Cap. XIII

SOlanũ Græci strychnon uocant, ut tradit Cornelius Celsus. Huic uis reprimendi refrigerandiq;. Smyrnion caulẽ habet apij, folia latiora, & maxime circa stolones multos, quorum à sinu exiliunt pinguia, & terram infracta, odore medicato, & cum quadam acrimonia iucundo, colore in luteum languescente, capitibus caulium orbiculatis, ut anethi semine rotũdo, nigro, quod arescit incipiente æstate. Radix quoq; odorata, gustu acri mordet, succosa, mollis. Cortex eius foris niger, intus pallidus. Odor myrrhæ habet qualitatem, unde & nomẽ. Nascitur & in saxosis collibus, & in terrenis. Vsus eius excalfacere, extenuare. Vrinam & menses cient folia & radix. Semen aluum sistit. Radix collectiones & suppurationes nõ ueteres, item duritias discutit illita. Prodest & contra phalãgia ac serpentes, admixto cachry aut polio, aut melissophyllo, in uino pota, sed particulatim, quoniam uniuersa uomitionem mouet. Qua de causa aliquando cũ ruta datur. Medetur tussi & orthopnœæ semen, uel radix: Itẽ thoracis, aut lienis, aut renũ, aut uesicæ uitijs. Radix autẽ ruptis, conuulsis. Partus quoq; adiuuat, & secundas pellit. Datur & ischiadicis cum crethmo in uino. Sudores ciet & ructus, ideo inflationem stomachi discutit. Vulnera ad cicatricẽ perducit. Exprimitur & succus radici, utilis fœminis & thoracis præcordiorumq; desiderijs: calfacit enim & cõcoquit, & purgat. Semen peculiariter hydropicis datur potu, quibus & succus illinitur, & malagmata è cortice arido. Et ad obsonia utuntur cũ mulso & oleo, & garo, maxime in elixis carnibus simul, concoctiones facit, sapore simillima piperi. Eadem in dolore stomacho efficax. Telephion portulacæ similis est & caule & folijs. Rami à radice septeni octoniue fruticant, folijs crassis, carnosis. Nascitur in cultis, & maxime inter uites. Illinitur lentigini, & cũ inaruit teritur. Illinitur & uitiligini, ternis ferè mensibus, senis horis noctis aut diei, postea farina hordeacea illinitur. Medetur & uulneribus & fistulis. Trichomanes adianto similis est, exilius modo, nigriusq;, folijs lenticulæ densis, amaris, aduersis inter se. Decoctũ eius strangurias sanat in uino albo potum, addito cymino rustico. Succus cohibet capillos defluentes, aut si effluxerint reparat. Alopeciasq; densat tritũ, & in oleo illitum. Sternutamenta quoque gustatu mouet. Thalietrum folia coriandri habet, pinguiora paulò, caulem papaueris. Nascitur ubiq; præcipue in cãpestribus. Medentur ulceribus folia cum melle. Thlaspe duorũ generum est, angustis folijs di-

gitali

gitali longitudine, & latitudine in terram uersis, in cacumine diuisis, cauliculo semipedali, non sine ramis, peltarum specie, semine incluso, lenticulæ effigie, nisi quod infringitur, unde nomen. Flos albicat. Nascitur in semitis & sepibus. Semen asperi gustus, bilem & pituitam utrinq; extrahit. Modus sumendi, acetabuli mensura. Prodest & ischiadicis infusum, donec sanguinem trahat. Menses quoq; ciet, sed partus necat. Alterū thlaspe, aliqui Persicum napi uocāt, latis folijs, radicibus magnis, & ipsum utile ischiadicorū infusioni. Prodest & inguinibus utrunq;. Præcipitur, ut qui colligit, dicat sumere se cōtra inguina & contra omnes collectiones, & contra uulnera, unaq; manu tollat. Tragonia herba qualis sit, non traditur. Credo & falsum esse promissum Democriti. Portentosum enim est, adalligatam triduo absumere lienes. Tragonis, siue tragion, nascitur in Cretæ tantū insulæ maritimis, iunipero similis, & semine & folio & ramis. Succus eius lacteus in gūmi spissatus, uel semen, impositione spicula è corpore eijcit. Tunditur recens, & cū uino illinitur, aut siccæ farina cū melle. Eadem lactis abundantiā facit, mammisq; unice medetur. Est & alia herba tragos, quam aliqui scorpion uocant, semipedē alta, fruticosa, sine folijs, pusillis racemis rubentibus, grano tritici acuto cacumine, & ipsa in maritimis nascēs. Huius ramorū x. aut xii. cacumina trita ex uino pota cœliacis, dysentericis, sanguinē excreātibus, mensiumq; abundantiæ auxiliantur. Est & tragopogon, quem alij comen uocant, caule paruo, folijs croci, radice longa, dulci, super caulem calyce lato, nigro. Nascitur in asperis, sine usu. Et de herbis quidem memoria digna hactenus aut accepimus, aut comperimus. In fine earum admonere nō ab re iudicamus, alijs alias uirium ætates esse. Longissimo tempore durat elateriū, ut diximus: Chamęleon niger xl. annis. Centauriū nō ultra xii. Peucedanum & aristolochia ac uitis syluestris anno in umbra seruantur. Et animaliū quidem cæterorū nullum aliud, radices à nobis dictas attingit, excepta spondyli, quæ omnes persequitur. Genus id serpentis est. Ne illud quidem dubitatur, omnium radicum uim effectusq; minui, si fructus prius maturescant: item seminū, ante radice propter succū incisa. Resoluitur autē omnium uis consuetudine. Et desinunt prodesse cum opus est, quæ quotidie in usu fuere, æque ꝗ̄ nocere. Omnes uero herbæ uehementiores effectu uiribusq; sunt in frigidis locis, & in aquilonijs, item siccis. Sunt & gentium differentiæ non mediocres. Sicut accepimus de tineis lumbricisq;, inesse Ægypti, Arabiæ, Syriæ, Ciliciæ populis: è diuerso Græciæ, Phrygiæ omnino nō nasci. Minus id mirū, ꝗ̄ quod in confinio Atticæ Bœotiæq; Thebanis innascuntur, cum absint Atheniensibus. Quæ contemplatio aufert rursus nos ad ipsorum animalium naturas, ingenitasq; ijs uel certiores morborū omniū medicinas. Enimuero rerum omnium parens, nullum animal ad hoc tantū ut pasceretur, aut alia satiaret, nasci uoluit, artesq; salutares inseruit & uisceribus, quippe cum surdis etiā rebus inseruerit. Tum uero illa animæ auxilia præstantissima ex anima alia esse uoluit, contemplatione ante cuncta mirabili.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXVIII

PROOEMIVM.

De medicinis ex animalibus. Cap. I

DICTAE ERANT omnium rerum naturæ, inter cœlum ac terram nascentium, restabantq; quæ ex ipsa tellure fodiuntur, si non herbarum ac fruticum tractata remedia auferrēt transuersos, ex ipsis animalibus quæ sanantur, reperta maiore medicina. Qui ergo diximus herbas & florū imagines, ac pleraq; inuentu rara ac difficilia, ijdem tacebimus quid in ipso homine prosit homini, cæteráque genera remediorum inter nos uiuentia? cum præsertim, nisi carenti doloribus morbisq;, uita ipsa pœna

fiat. Minime uero. Quin omnem insumemus operā, licet fastidij periculum urgeat: quando ita decretum est, minorem gratiæ quàm utilitatum uitæ respectum habere. Quinimo externa quoq;, & barbaros etiā ritus indagabimus. Fides tantum autores appellet. Quanquam & ipsi consensu propè iudicata eligere laborauimus, potiusq; curæ rerū, quàm copiæ institimus. Illud admonuisse perquam necessariū est, dictas iam à nobis naturas animalium, & quæ cuiusq; essent inuēta. Neq; enim minus profuere medicinas reperiendo, quàm prosunt præbendo. Nunc quæ in ipsis auxilientur indicari, neq; illic in totū omissa. Itaq; hæc esse quidem alia, illis tamen cōnexa. Incipiemus autē ab homine, ipsum sibi exquirentes, immēsa statim difficultate obuia. Sanguinē quoq; gladiatorū bibunt, ut uiuentibus poculis, comitiales morbi: quod spectare facientes eadem harena feras quoq; horror est. At hercule illi ex homine ipso sorberi efficacissimū putant calidum spirantemq;, & unà ipsam animam ex osculo uulnerum, cum plagis ne ferarum quidem admoueri ora fas sit humana. Alij medullas crurum quærunt, & cerebrum infantium. Nec pauci apud Græcos, singulorum uiscerum membrorumq; etiam sapores dixere, omnia persecuti usq; ad resegmina unguium: quasi uero sanitas uideri possit, feram ex homine fieri, morboq; dignum in ipsa medicina, egregia hercule frustratione si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mandi? Quis ista inuenit ostenta? Tecū enim res erit euersor iuris humani, monstrorumq; artifex, qui primus ea condidisti, credo ne uita tui obliuisceretur. Quis inuenit singula membra humana mandere? qua coniectura inductus? Quam potest medicina ista originem habuisse? Quis ueneficia innocentiora effecit quàm remedia? Esto barbari externiq; ritus inuenerint, etiam ne Græci suas fecere has artes? Extant commentationes Democriti, ad alia noxij hominis è capite ossa plus prodesse: ad alia, amici & hospitis. Iam uero ui interempti dente, gingiuas in dolore scarificari Apollonius efficacissimum scripsit. Miletus oculorum suffusiones felle hominis sanari. Artemon caluaria interfecti, neque cremati, propinauit aquam è fonte noctu comitialibus morbis. Ex eadem suspendio interempti catapotia fecit, cōtra canis rabiosi morsus Antheus. Atque etiam quadrupedes homines sanauere, cōtra inflationes boum, perforatis cornibus inserentes ossa humana. Vbi homo occisus esset, aut crematus, siliginem quæ pernoctasset, suum morbis dando. Procul à nobis nostrisq; literis absint ista. Nos auxilia dicemus, non piacula: sicubi lactis puerperarum usus mederi poterit, sicubi saliua tactus ue corporis, cæteraq; similia. Vitam quidem non adeo expetendam censemus, ut quoquo modo trahenda sit. Quisquis es talis, æque moriere, etiā cum obscœnus uixeris aut nefandus. Quapropter hoc primum quisque in remedijs animi sui habeat: ex omnibus bonis quæ homini tribuit natura, nullū melius esse tempestiua morte: in eaq; id optimum, quod illam sibi quisq; præstare poterit.

An sit in medendo aliqua uis uerborum, & sanari & depelli. Cap. II

EX homine remediorū primū maximæ quæstionis, & semper incertæ est, ualeant ne aliquid uerba & incantamenta carminum. Quod si uerum est, homini acceptū ferri oportere conueniet. Sed uiritim sapientissimi cuiusque respuit fides. In uniuersum uero omnibus horis hominis credit uita, nec sentit. Quippe uictimas cædi sine precatione non uidetur referre, nec deos rite cōsuli. Præterea alia sunt uerba impetrantis, alia depulsoris, alia commentationis. Vidimus certis precationibus obsecrasse summos magistratus. Et ne quid uerborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursusq; alium custodem dari qui attendat, alium uero præponi qui faueri linguis iubeat: tibicinem canere, ne quid aliud exaudiatur: utraq; memoria insigni, quoties ipsæ diræ obstrepentes nocuerint, quotiésue precatio errauerit, sic repente extis adimi capita, uel corda, aut geminari uictima stante. Duratq; immenso exemplo Deciorum, patris filijq;, quo se deuouere, carmen. Extat Tucciæ Vestalis incestæ precatio, qua usa aquam in cribro tulit, anno urbis DCIX. Boario uero in foro Græcum Græcamq; defossos, aut alia-

rum gentiũ, cum quibus tum res eſſet, etiam noſtra ætas uidit. Cuius ſacri precationem, qua ſolet præire quindecem uirûm collegij magiſter, ſi quis legat, profecto uim carminum fateatur, ea omnia approbantibus octingentorum triginta annorum euentibus. Veſtales noſtras hodie credimus nondum egreſſa urbe mancipia fugitiua retinere in loco precatione: cum ſi ſemel recipiatur ea ratio, & deos preces aliquas exaudire, aut ullis moueri uerbis, confitendum ſit de tota coniectatione. Priſci quidem noſtri perpetuo talia prodidere. Difficilimumq; ex his etiam fulmina elici, ut ſuo loco docuimus. L. Piſo primo annalium autor eſt, Tullum Hoſtilium regem ex Numæ libris eodem quo illum ſacrificio Iouem cœlo deuocare conatum, quoniam parum rite quædam feciſſet, fulmine ictum. Multi uero magnarum rerum fata & oſtenta uerbis permutari. Cum in Tarpeio fodientes delubro fundamenta, caput humanum inueniſſent, miſsis ob id à ſenatu legatis, Hetruriæ celeberrimus uates Olenus Calenus præclarum id fortunatumq; cernens, interrogatione in ſuam gentem transferre tentauit; ſcipione prius determinata templi imagine in ſolo ante ſe: Hoc ergo dicitis Romani, hic templum Iouis optimi maximi futurum eſt? hic caput inuenimus? conſtantiſsima annalium affirmatione tranſiturum fuiſſe fatum in Hetruriam, ni præmoniti à filio uatis legati Romani reſpondiſſent, non planè hic, ſed Romæ inuentum caput dicimus. Iterum id accidiſſe tradunt, cum in faſtigiũ eiuſdem delubri præparatæ quadrigæ fictiles in fornace creuiſſent: & iterum ſimili modo retentum augurium. Hæc ſatis ſint exemplis, ut appareat, oſtentorum uires & in noſtra poteſtate eſſe: ac prout quæque accepta ſint, ita ualere. In augurum certe diſciplina conſtat, neque diras, neque ulla auſpicia pertinere ad eos, qui quamque rem ingredientes, obſeruare ſe ea negauerint: quo munere diuinæ indulgentiæ maius nullum eſt. Quid? non & legum ipſarum in duodecim tabulis uerba ſunt, Qui fruges excantaſſet. Et alibi, Qui malum carmen incantaſſet. Verrius Flaccus autores ponit quibus credat, in oppugnationibus ante omnia ſolitum à Romanis ſacerdotibus euocari deum, cuius in tutela id oppidum eſſet: promittiq; illi eundem, aut ampliorem locum apud Romanos, cultumúe. Durat in pontificum diſciplina id ſacrum. Conſtatq; ideo occultatum, in cuius dei tutela Roma eſſet, ne qui hoſtium ſimili modo agerent. Defigi quidem diris deprecationibus nemo non metuit. Huc pertinet ouorum, ut exorbuerit quiſque, calyces cochlearumq; protinus frangi, aut eoſdem cochlearibus perforari. Hinc Theocriti apud Græcos, Catulli apud nos, proximeq; Vergilij incantamentorum amatoria imitatio. Figlinarum opera multi rumpi credunt tali modo: non pauci etiam ſerpentes ipſas recantari: & hunc unum illis eſſe intellectum, contrahiq; Marſorum cantu, etiam in nocturna quiete. Etiam parietes incendiorum deprecationibus conſcribuntur. Neque eſt facile dictu, externa uerba atque ineffabilia, derogent fidem ualidius, an Latina inopinata, & quæ ridicula uideri cogit animus, ſemper aliquid immenſum expectãs, ac dignum deo mouendo, imò uero quod numini imperet. Dixit Homerus, profluuium ſanguinis uulnerato femine Vlixem inhibuiſſe carmine: Theophraſtus iſchiadicos ſanari. Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliari, M. Varro podagris. Cæſarem dictatorem poſt unum ancipitem uehiculi caſum, ferunt ſemper ut primum conſediſſet, id quod pleroſque nunc facere ſcimus, carmine ter repetito ſecuritatem itinerum aucupari ſolitum. Licet hanc in partem ſingulorum quoque conſcientiam coarguere. Cur enim primum anni incipientis diem, lætis præcationibus inuicem fauſtum ominamur? Cur publicis luſtris etiam nomina uictimas ducentium proſpera eligimus? Cur & faſcinationibus adoratione peculiari occurrimus? alij Græcam Nemeſin inuocantes? cuius ob id Romæ ſimulacrum in Capitolio eſt, quamuis Latinum nomen non ſit. Cur ad mentionem defunctorum, teſtamur memoriã eorum à nobis non ſollicitari? Cur impares numeros ad omnia uehementiores credimus? Idq; in febribus dierum obſeruatione intelligitur. Cur ad primitias pomorũ hæc uetera eſſe dicimus, alia noua optamus? Cur

sternutamentis salutamur? quod etiam Tiberium Cæsarem, tristissimum (ut constat) hominum, in uehiculo exegisse tradunt. Et aliqui nomine quoq; consalutare, religiosius putant. Quin & absentes tinnitu aurium præsentire sermones de se, receptum est. Attalus affirmat scorpione uiso, si quis dicat duo, cohiberi nec uibrare ictus. Et quoniã scorpio admonuit, in Africa nemo destinat aliquid, nisi præfatus Africam. In cæteris uero gentibus, deos ante obtestatur ut uelint. Nam si mensa adsit, nullum ponere, translatitiũ uidemus etiam, quoniã multas religiones pollere manifestum est. Alius saliua post aurem digito relata, sollicitudinem animi propitiat. Pollices, cum faueamus, premere etiam prouerbio iubemur. In adorando dexteram ad osculum referimus, totumq; corpus circumagimus: quod in læuum fecisse, Galliæ religiosius credunt. Fulgetras popysmis adorare consensus gentium est. Incendia inter epulas nominata, aquis sub mensas profusis abominamur: recedente aliquo ab epulis, simul uerri solũ: aut bibente cõuiua, mensam uel repositorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. Seruij Sulpitij principis uiri cõmentatio est, quamobrem mensa linquenda non sit. Nondũ enim plures quàm conuiuæ numerabantur. Nam sternutamento reuocari ferculum mensamúe, si nõ postea gustetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino nõ esse. Hæc instituère illi, qui omnibus negotijs horisq; interesse credebant deos: & ideo placatos etiã uitijs nostris reliquerunt. Quin & repente conticescere conuiuium adnotatum est, nõ nisi in pari præsentium numero: qua in re famæ labor est, ad quemcunq; eorum pertinens. Cibus etiam è manu prolapsus reddebatur, utique per mensas, uetabantq; munditiarum causa deflare. Et sunt condita auguria, quid loquẽti cogitantiúe id acciderit, inter execratissima. Si pontifici accidat ditis causa epulanti, in mensa utiq; id reponi adolerió; ad larem, piatio est. Medicamenta, priusq; adhibeantur, in mensa forte deposita, negantur prodesse. Vngues resecari nundinis Romanis tacenti atq; à digito indice, multorum pecuniæ religiosum est. Capillum uero cõtrectari, contra defluuia ac dolores capitis XVII. luna atq; XXIX. Pagana lege in plerisq; Italiæ prædijs cauetur, ne mulieres per itinera ambulantes torqueãt fusos, aut omnino detectos ferãt, quoniam aduersetur id omnium spei, præcipueq; frugũ. M. Seruilius Nonianus princeps ciuitatis, non pridẽ in metu lippitudinis, priusquã ipse eã nominaret, aliusúe ei prædiceret, duabus literis Græcis, P & A, chartam inscriptã, circũligatam lino, subnectebat collo: Mutianus ter consul, eadẽ obseruatione uiuentẽ muscam in linteolo albo, his remedijs carere ipsos lippitudine prædicantes. Carmina quædã extant cõtra grandines, contraq; morborũ genera, contraq; ambusta, quædam etiã experta: sed prodendo obstat ingens uerecũdia, in tanta animorum uarietate. Quapropter de his, ut libitum cuiq; fuerit opinetur.

Remedia ex homine, contra magos. Cap. III

HOminum monstrificas naturas & ueneficos aspectus, diximus in portentis gentiũ, & multas animalium proprietates, quæ repeti superuacuum est. Quorundam hominum tota corpora prosunt, ut ex his familijs quæ sunt terrori serpentibus, tactu ipso leuant percussos, suctu'ue modico. Quorũ è genere sunt Psylli Marsiq;, & qui ophiogenes uocantur in insula Cypro: ex qua familia legatus Hexagon nomine, à consulibus Romæ in dolium serpentiũ coniectus experimenti causa, circummulcentibus linguis miraculum præbuit. Signum eius familiæ est, si modo adhuc durat, uernis temporibus odoris uirus: atq; eorũ sudor quoq; medebat', nõ modo saliua. Nã in insula Nili Tentiri nascentes tanto sunt crocodilis terrori, ut uocem quoq; eorũ fugiant. Horũ omniũ generũ in sua repugnantia interuentũ quoq; mederi cõstat: sicuti aggrauari uulnera introitu eorũ, qui unq; fuerint serpentiũ canis'ue dente læsi. Iidẽ gallinarũ incubitus, pecorũ fœtus abortu uitiãt. Tantũ remanet uirus excepto semel malo, ut uenefici fiãt uenena passi. Remedio est, ablui prius manus eorũ, aquaq; illa eos qbus medearis inspergi. Rursus à scorpiõe aliquãdo pcussi, nunq; postea à crabronibus, uespis, apibus'ue feriũtur. Minus miret' hoc qui sciat, uestẽ à tineis nõ attingi, quæ fuerit in funere: serpẽtes ægre, præterq; læua manu extrahi.

De qui

De quibuſdam ſortilegijs, & ſaliua hominis. Cap. IIII

PYthagoræ inuentis non temere fallere, impoſitiuorũ nominum imparem uocalium numerum, clauditates, oculorumúe orbitatem, ac ſimiles caſus dextris aſſignare partibus, parem læuis. Ferunt difficiles partus ſtatim ſolui, cum quis tectũ, in quo ſit grauida, tranſmiſerit lapide, uel miſſili ex his, quæ tria animalia ſingulis ictibus interfecerint, hominem, aprum, urſam. Probabilius id facit haſta uelitaris, euulſa à corpore hominis, ſi terram non attigerit. Eoſdem enim illata effectus habet. Sic & ſagittas corpore eductas, ſi terram non attigerint, ſubiectas cubantibus, amatorium eſſe, Orpheus & Archelaus ſcribunt. Quin & comitialem morbum ſanari cibo è carne feræ occiſæ eodẽ ferro, quo homo interfectus ſit. Quorundam partes medicæ ſunt, ſicuti diximus de Pyrrhi regis pollice. Et Elide ſolebat oſtendi Pelopis coſta, quam eburneam affirmabant. Næuos in facie tondere, religioſum habent etiam nunc multi. Hominum uero in primis ieiunam ſaliuam, contra ſerpẽtes præſidio eſſe, docuimus. Sed & alios efficaces eius uſus recognoſcat uita. Deſpuimus comitiales morbos, hoc eſt, contagia regerimus. Simili modo & faſcinationes repercutimus dextræq; clauditatis occurſum. Veniam quoque à deis ſpei alicuius audacioris petimus, in ſinum ſpuendo etiam. Eadem ratione terna deſpuere deprecatione, in omni medicina mos eſt, atq; effectus adiuuare: Incipientes furunculos ter præſignare ieiuna ſaliua. Mirum dicemus, ſed experimento facile: Si quem pœniteat ictus eminus cominus ue illati, & ſtatim expuat mediam in manum qua percuſſit, leuatur ilico percuſſus à pœna. Hoc ſæpe delumbata quadrupede approbatur, ſtatim à tali remedio correcto animalis ingreſſu. Quidam uero aggrauant ictus, ante conatum ſimili modo ſaliua in manu ingeſta. Credamus ergo & lichenas lepraſq; ieiune illitu aſſiduo arceri: item lippitudines, matutina quotidie uelut inunctione: carcinomata, malo terræ ſubacto, ceruicis dolorem, ſaliua ieiuni dextra manu ad dextrũ poplitem relata, læua ad ſiniſtrum: ſi quod animal aurem intrauerit, & inſpuatur, exire. Inter amuleta eſt, æditæ quenq; urinæ expuere: ſimiliter in calceamentum dextri pedis antequam induatur: Item cum quis tranſeat locum in quo aliquod periculum adierit. Marcion Smyrnæus qui de ſimplicibus effectibus ſcripſit, rumpi ſcolopendras marinas ſputo tradit: item rubetas aliaſq; ranas. Ophilius, ſerpentes, ſi quis in hiatum earum expuat. Salpe, torporem ſedari quocunque membro inſtupente, ſi quis in ſinum expuat: aut ſi ſuperior palpebra ſaliua tangatur. Nos, ſi hæc & illa credamus rite fieri: Extranei interuentu, aut ſi dormiens ſpectetur infans, à nutrice terna adſpui, quanq; religione mutatur & Faſcinus, Imperatorum quoq; nõ ſolum infantium cuſtos, qui deus inter ſacra Romana à Veſtalibus colitur, & currus triumphantium ſub his pendens defendit medicus inuidiæ, iubetq; eoſdem recipere. Similis medicina linguæ, ut ſit exorata à tergo fortuna, gloriæ carnifex. Morſus hominis inter aſperrimos quoq; numeratur. Medentur ſordes ex auribus: Ac ne quis miretur, etiam ſcorpionũ ictibus ſerpentiumq; ſtatim impoſitæ. Melius è percuſſi auribus proſunt: Ita & reduuias ſanari. Serpentium uero ictum, contuſi dentis humani farina. Capillus puerorum qui primum deciſus eſt, podagræ impetus dicitur leuare circumligatus: & in totũ impubiũ impoſitus. Virorum quoq; capillus, canis morſibus medetur ex aceto: Et capitum uulneribus ex oleo aut uino. Si credimus, à reuulſo cruci quartanis. Combuſtus æque capillus, carcinomati. Pueri qui primus ceciderit dens, ut terrã nõ attingat, incluſus in armillam, & aſſidue in brachio habitus, muliebriũ locorum dolores prohibet. Pollex in pede præligatus proximo digito, tumores inguinũ ſedat. In manu dextra duo medij lino leuiter colligati, diſtillationes atque lippitudines arcent. Quin & eiectus lapillus calculoſo, alligatus ſupra pubem leuare cæteros dicitur, ac iocineris etiã dolores: ac celeritatẽ partus facere. Addit Granius, efficaciorẽ ad hoc eſſe ferro exẽptũ. Partus accelerat uicinos, ex quo quis [illegible] cõceperit, ſi cinctu ſuo ſoluto fœminã cinxerit, dein ſoluerit, adiecta precatione, ſe uin[illegible] ille eandẽ & ſoluturũ, atq; abierit. Sanguine ipſius hominis, ex quacunq; parte emiſſo, effica

cisſime anginā illini tradunt Orpheus & Archelaus: Item ora, comitiali morbo lapſorum: exurgere enim protinus. Quidam ſi pollices pedum pungātur, exq; his guttæ referantur in faciē: aut ſi uirgo dextro pollice attingat: hac cōiectura cenſentes uirgines carnes edendas. Æſchines Athenienſis ex crematorū cinere anginis medebatur & tonſillis, uuiſq;, & carcinomatis. Hoc medicamentum uocabat botryon. Multa genera morborum primo coitu ſoluuntur, primoq; fœminarū menſe. Aut ſi nō id contingat, longinqua fiunt, maximeq; comitiales. Quin & à ſerpente ac ſcorpione percuſſos, coitu leuari produnt: uerū fœminas uenere ea lædi. Oculorum uitia fieri negant, nec lippire eos, qui cum pedes lauant, aqua inde ter oculos tangant. Immatura morte raptorū manu, ſtrumas, parotidas, guttura tactu ſanari affirmant. Quidam uero cuiuſq; defuncti, duntaxat ſui ſexus, læua manu auerſa. Et è ligno fulgure icto, reiectis poſt terga manibus, demorderi aliquid, & ad dentem qui doleat admoueri, remedio eſſe produnt. Sunt qui præcipiant dentē ſuffiri dente hominis ſui ſexus: & eum qui caninus uocetur, inſepulto exemptum adalligari. Terrā ex caluaria, pſilothrum eſſe palpebrarum tradunt. Herba uero ſi qua ibi genita ſit, commanducata, dentes cadere. Vlcera nō ſerpere ex oſſe hominis circūſcripta. Alij è tribus puteis pari menſura aquas miſcent, & prolibant nouo fictili. Reliquum dant in tertianis acceſſu febriū bibendum. Item in quartanis fragmentū claui à cruce, inuolutū lana, collo ſubnectunt: aut ſpartum è cruce: liberatoq; condunt cauerna quam ſol nō attingat. Magorum hæc cōmenta ſunt: Vt cotem qua ferramenta ſæpe exacuta ſint, ſubiectam ignari ceruicalibus, de ueneficio deficientis, euocare indicium, ut ipſe dicat quid ſibi datum ſit, & ubi, & quo tempore, autorem tamen non nominare. Fulmine utiq; percuſſo, circumactū in uulnus hominem, loqui protinus conſtat. Inguinibus medentur aliqui, liciū telæ detractum alligantes nouenis ſeptenisúe nodis, ad ſingulos nominantes uiduam aliquam, atque ita inguina adalligantes licio. Et clauum aliudúe quod quis calcauerit, alligatum ipſos iubent gerere, ne ſit dolori uulnus. Verrucas auellunt à uiceſima luna, in limitibus ſupini ipſam intuentes, ultra caput manibus porrectis, & quicquid cōprehendêre eo fricātes. Clauum corporis, cum cadat ſtella, ſi quis diſtringat, uel cito ſanari aiunt. Cardinibus hoſtiorum aceto affuſis, lutum fronti illitum, capitis dolorem ſedare: Item laqueū ſuſpendioſi circum datum temporibus. Si quid è piſce hæſerit faucibus, in aquam demiſsis frigidā pedibus, cadere. Si uero ex alijs oſsibus, impoſitis capiti ex eodem oſſe oſsiculis. Si panis hæreat, ex eodē in utranq; aurē addito pane. Quin & ſordes hominis in magnis fecere remedijs quæſtuoſorum gymnaſia Græcorū, quippe ea ſtrigmenta molliunt, calfaciunt, diſcutiūt, complent, ſudore & oleo medicinam facientibus: Vuluis inflammatis cōtractiſq; admouentur: Sic & menſes cient: ſedis inflāmationes & condylomata leniunt: item neruorum dolores, luxata, articulorū nodos. Efficaciora ad eadem, ſtrigmenta à balineis, & ideo miſcentur ſuppuratorijs medicamentis. Nam illa quæ ſunt è ceromate permixto cœno, articulos tantum molliunt, calefaciunt, diſcutiunt efficacius, ſed ad cætera minus ualent. Excedit fidem impudens cura, qua ſordes uirilitatis contra ſcorpionum ictus ſingularis remedij celeberrimi autores clamant. Rurſus in fœminis, quas infantium aluo æditas in utero ipſo contra ſterilitatem ſubdi cenſent, meconium uocant. Imò etiam ipſos gymnaſiorum raſere parietes: & illæ quoque ſordes excalfactoriam uim habere dicuntur: panos diſcutiunt. Vlceribus ſenum puerorumq;, & deſquamatis ambuſtiſúe illinuntur. Eo minus omitti cōuenit ab animo hominis pendentes medicinas. Abſtinere cibo nimio, aut potu, aliâs uino tantum aut carne, aliâs balineis, cum quid eorum poſtulet ualetudo, in præſentiſsimis remedijs habetur. His remedijs adnumeratur exercitatio, intētio uocis, ungue fricari cum ratione. Vehemēs enim fricatio ſpiſſat, lenis mollit: Multa adimit corpus, auget modica. In primis uero prodeſt ambulatio, geſtatio, & ea pluribus modis. Equitatio ſtomacho & coxis utiliſsima: Phthiſi nauigatio: Longis morbis locorum mutatio. Item ſomno mederi ſibi, aut lectulo, aut rara uomitione. Supini cubitus oculis conducunt, at proni

meconium quid. et in pag. 379

tuſsibus

tussibus,in latera aduersum distillationes. Aristoteles & Fabianus plurimũ somniari circa uernum & autumnũ tradunt,magisq; supino cubitu,at prono nihil. Theophrastus celerius concoqui dextri lateris incubitu,difficilius à supinis. Solũ quoq; remediorũ maximũ ab ipso sibi præstari potest,sicuti linteorũ strigiliũq; uehementia:perfundere caput aqua calida ante balineatũ uaporationẽ,& postea frigida,saluberrimũ intelligitur. Item præsumere cibis,& interponere frigidam, eiusdemq; potu somnos antecedere,& si libeat interrumpere. Notandum, nullum aliud animal calidos potus sequi, ideoq; non esse naturales. Mero ante somnos colluere ora, propter halitus : frigida aqua matutinis impari numero ad cauendum dentium dolores:item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt.

De obseruatione uictus. Cap. V

SIcut totius corporis ualetudini uarietate uictus inobseruata. Hippocrates tradit non prandentium exta celerius senescere. Verũ id remedijs cecinit,nõ epulis : quippe multo utilissima est temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de se præfecturam seruo dederat: ultimoq; probro manus in cibis triumphali seni deducebatur, uel in capitolio epulanti, pudenda re,seruo suo facilius parere quàm sibi.

De sternutamento,& uenere,& cæteris remedijs. Cap. VI

STernutamenta pinna grauedinẽ emendãt,& si quis muris nares,ut tradunt,osculo attingat. Sternutamẽta & singultũ. Ob hoc Varro suadet palmã altera manu scalpere. Pleriq; anulum è sinistra in longissimum dexteræ digitum transferre,aut in aquã feruentem manus immergere. Theophrastus senes laboriosius sternuere dicit. Venerẽ damnauit Democritus, ut in qua homo alius exiliret ex homine. Est hercule raritas eius utilior. Athletæ tamen torpentes restituuntur uenere,mox reuocatur, cum è candida declinat in fuscam. Medetur & lumborum dolori,oculorum hebetationi,mente captis ac melancholicis. Adsidere grauidis, uel cum remedium alicui adhibeatur, digitis pectinatim inter se implexis,ueneficium est:idq; compertũ tradũt, Alcmena Herculẽ pariente. Peius si circa unum ambo ue genua. Item poplites alternis genibus imponi. Ideo hæc in concilijs ducum potestatumúe fieri uetuere maiores, uelut omnem actum impedientia. Vetuere & sacris uotis ue simili modo interesse. Capita autem aperiri aspectu magistratuũ, non uenerationis causa iussere, sed(ut Varro autor est) ualetudinis, quo firmiora consuetudine ea fierent. Cum quid oculo incideris,alterum comprimi prodest. Cum aqua dextræ auriculæ,sinistro pede exultare,capite in dextrum humerum deuexo,inuicem è diuersa aure. Si tussis concitet,saliuam in fronte ab alio afflari. Si iaceat uua,à uertice morsu alterius suspendi. In ceruicis dolore poplites fricare,aut ceruicẽ in poplitũ. Pedes in humo deponi, si nerui in his cruribus ue tendantur in lectulo. At si in leua parte id accidat, sinistræ plantæ pollicem dextra manu apprehendi. Item è diuerso. Extremitates corporis uel aurium perstringi contra horrores corporis, sanguinem ue narium immodicum. Lino uel papyro principia genitalium:femur medium, ad cohibenda urinæ profluuia. In stomachi solutione pedes pressare,aut manus in feruentem aquam demittere. Iam & sermoni parci multis de causis salutare est. Triennio Mœcenatem Messium accepimus silentium sibi imperauisse, à conuulsione reddito sanguine. Nam euersos scandentésque ac iacentes, si quid ingruat, contráque ictus, spiritum cohibere singularis præsidij est : quod inuentum esse animalis docuimus. Clauum ferreum defigere, in quo loco primum caput defixerit corruens morbo comitiali, absolutorium eius mali dicitur. Cõtra renum & lumborum uesicæq; cruciatus, in balnearum solijs pronos urinam reddere ; mitigatorium habetur. Vulnera nodo herculis præligare, mirum quantum ocyor medicina est. Atque etiam quotidiani cinctus tali nodo, uim quandam habere utilem dicuntur, quippe cum Hercules eum prodiderit. Numerum quoque quaternarium Demetrius condito uolumine & quare quaterni cyathi sextarij ue non essent potandi. Contra lippitudines retro aures fricare prodest, & lachrymosis oculis frontem. Augurium ex homine

ipso

ipso est non timendi mortem in ægritudine, quandiu oculorum pupillæ imaginem reddant. Magna & urinæ non ratio solum, sed etiã religio apud autores inuenitur, digesta in genera. Spadonum quoq; ad fœcunditatis beneficia. Verũ ex his quæ referre fas sit, impubium puerorũ contra saliuas aspidum, quas ptyadas uocant, quoniam uenena in oculos hominum expuant: Contra oculorum albugines, obscuritates, cicatrices, argema, palpebras, & cum erui farina contra adustiones, contra aurium pura, uermiculosq;, si decoquatur ad dimidias partes cum porro capitato nouo fictili. Vaporatio quoq; ea menses fœminarum ciet. Salpe fouet illa oculos firmitatis causa: illinit sole usta, cum oui albumine, efficacius struthiocameli, binis horis. Hac & atramenti lituræ abluuntur. Virilis podagris medetur, argumento fullonum, quos ideo tentari eo morbo negant. Veteri miscetur cinis ostreorum, aduersus eruptiones in corpore infantium, & omnia ulcera manantia. Ea exesis, ambustis, sedis uitijs, rhagadijs, & scorpionum ictibus illiuitur. Obstetricum nobilitas non alio succo efficacius curari pronunciauit corporum pruritus nitro addito, ulcera capitum, porrigines, nomas, præcipue genitalium. Sua cuique autem (quod fas sit dixisse) maxime prodest, confestim perfuso canis morsu, echinorumq; spinis inhærentibus, & in spongia lanisue imposita: aut aduersus canis rabidi morsus, cinere ex ea subacto: Contraq; serpentiũ ictus. Nam contra scolopendras mirum proditur, uertice tacto urinæ suæ gutta, liberari protinus læsos. Auguria ualetudinis ex ea tradũtur. Si mane candida, dein ruffa sit: illo modo concoquere, hoc concoxisse significatur. Mala signa rubræ, pessima nigræ: Mala bullantis & crassæ: in qua quod subsidit si album est, significat circa articulos aut uiscera dolorem imminere. Eadem uiridis, morbum uiscerum, pallida bilis, rubens sanguinis. Mala & in qua ueluti furfures atq; nubeculæ apparent. Diluta quoque alba uitiosa est: mortifera uero crassa, graui odore: & in pueris tenuis ac diluta. Magi uetant eius causa cõtra solẽ lunamq; nudari, aut umbrã cuiusq; ab ipsa respergi. Hesiodus iuxta obstantia reddi suadet, ne deũ aliquem nudatio offendat. Hosthanes contra mala medicamenta omnia promisit auxiliari, matutinis horis suã cuiq; instillatam in pedem.

De remedijs muliebribus. Cap. VII

QVæ ex mulierum corporibus traduntur, ad portentorum miracula accedunt, ut sileamus diuisos membratim in scelera abortus, mensium piacula, quæq; alia nõ obstetrices modo, uerumetiã ipsæ meretrices prodidere. Capilli si crementur, odore serpentes fugari. Eodem odore uuluæ morbo strangulatas respirare. Cinere eo quidem, si in testa sint cremati, uel cum spuma argenti, scabricias oculorũ ac prurigines emendari. Item uerrucas, & infantium ulcera cum melle. Capitis quoque uulnera, & omnium ulcerum sinus, addito melle ac thure. Panos, podagras, cum adipe suillo sacrum ignem, sanguinemq; sisti ilico, & formicationes corporum. De lactis usu conuenit dulcissimum esse mollissimumq;, & in longa febre cœliacisq; utilissimum, maxime eius quæ iam infantem remouerit. Et in malacia stomachi, in febribus, torsionibus efficacissimum experiuntur. Item mammarum collectionibus cum thure, oculo ab ictu cruore suffuso, & in dolore aut epiphoris si immulgeatur, plurimum prodest: magisq; cum melle & narcissi succo, aut thuris polline. Semperq; in omni usu efficacius eius quæ marem enixa sit: multoq; efficacissimum eius quæ geminos peperit mares, & si uino ipsa cibisq; acrioribus abstineat. Mixto præterea ouorum candido liquore, madidaq; lana frontibus impositum, fluxiones oculorum suspendit. Nam si rana saliua sua oculum asperserit, præcipuum est remedium. Et contra morsum eiusdem bibitur, stillaturq;. Qui simul matris filiæq; lacte inunctus sit, liberari oculorum metu in totam uitam affirmant. Aurium quoq; uitijs medetur, modice admixto oleo: aut si ab ictu dolent, anserino adipe tepefactum. Si odor grauior sit, ut plerunq; fit longis uitijs, diluto melle lana includitur. Et contra morbum regium in oculis relictum, instillatur cum elaterio. Peculiariter ualet potũ contra uenena, quæ data sunt è marino lepore buprestiq;, ut Aristoteles tradit, dorycnion. Et contra insa-

niam

niam,quæ facta ſit hyoſcyami potu. Podagris quoque iubent illini cum cicuta. Alij cum œſipo & adipe anſerino,qualiter etiam uuluarum doloribus imponitur. Aluum etiam ſiſtit potum,ut Rabirius ſcribit.Et menſes ciet.Eius uero quæ fœminam enixa ſit, ad uitia tantum in facie ſanãda præualet.Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris ſanantur,cui ſi admiſceatur impubis pueri urina & mel atticum,omnia ſingulorum cochleariũ mẽſura,murmura quoque aurium eijci inuenio.Eius quæ marem peperit, lacte guſtato, canes rabioſos fieri negant.Mulieris ſaliuam quoque ieiunæ potentem dijudicant oculis cruentatis. Et ſi contra epiphoras, feruentes anguli oculorum ſubinde madefiant: efficacius,ſi cibo uinoq́ſ ſe pridie ea abſtinuerit.Inuenio & faſcia mulieris alligato capite,dolores minui. Poſt hæc nullus eſt modus. Iam primum abigi grandines turbinesq́ʒ, contra fulgura ipſa in menſe connudata,ſic auerti uiolentiam cœli. In nauigando quidem tempeſtates etiam ſine mẽſtruis.Ex ipſis uero menſibus monſtrificis aliàs uti ſuo loco indicauimus,dira & infanda uaticinantur:E quibus dixiſſe non pudeat,ſi in defectu lunæ ſoliſue congruat uis illa, irremediabilem fieri: non ſegnius & ſilente luna, coitusq́ʒ tum maribus exitiales eſſe atque peſtiferos. Purpuram quoque ab his eo tempore pollui. Tanto uim eſſe maiorem. Quocunque autem alio menſtruo,ſi nudatæ ſegetem ambiant, erucas ac uermiculos ſcarabeosq́ʒ ac noxia alia decidere.Metrodorus Scepſius in Cappadocia inuẽtum prodit,ob multitudinem cantharidum.Ire ergo per media arua,retectis ſuper clunes ueſtibus. Alibi ſeruatur, ut nudis pedibus eant, capillo cinctuque diſſoluto. Cauendum ne id oriente ſole faciant,ſementem enim areſcere. Item nouellas uites eius tactu in perpetuũ lædi: rutam & ederas res medicatiſſimas ilico mori. Multa diximus de hac uiolentia.Sed præter illa certum eſt,apes tactis aluearijs fugere,linaq́ʒ cum coquantur nigreſcere,aciem in cultris tonſorum hebeteſcere, æs contactum graue uirus accipere & æruginem,magis ſi decreſcẽte luna id accidat:equas,ſi ſint grauidæ,tactas abortum pati: Quin & aſpectu omnino, quamuis procul uiſas, ſi purgatio illa poſt uirginitatem prima ſit, aut in uirginea ætate ſpontanea.Nam bitumen in Iudæa naſcens,ſola hac ui ſuperari, filo ueſtis contactæ, docuimus. Ne igne quidem uincitur quo cuncta, ciniſqúe etiam ille, ſi quis aſpergat lauandis ueſtibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipſis quidem fœminis malo ſuo inter ſe immunibus. Abortum facit illitus, aut ſi omnino prægnans ſupergrediatur. Quæ Lais & Elephantis inter ſe contraria prodidere de abortiuis, carbone è radice braſſicæ uel myrti uel tamaricis in eo ſanguine extincto: item aſinas nõ concipere tot annis,quot grana hordei contacta ederint:quæq́ue alia nuncupauere monſtrifica,aut inter ipſas pugnantia,cum hæc fœcunditatẽ fieri iiſdem modis quibus illa ſterilitatem pronunciaret,melius eſt nõ credere.Bythus Dyrrachinus hebetata aſpectu ſpecula recipere nitorem tradit,iiſdem auerſa rurſus contuentibus: omnemq́ʒ uim talem reſolui,ſi mullum piſcem ſecũ habeant.Multi uero ineſſe etiam remedia tanto malo aiunt. Podagras illini,ſtrumas,& parotidas,panos,ſacros ignes,furũculos, epiphoras tractatu earum mulierum leniri. Lais & Salpe canũ rabioſorum morſus,& tertianas quartanasq́ʒ febres,menſtruo in lana arietis nigri,argenteo brachiali incluſo.Diotimus Thebanus,ueſtis omnino ita infectæ portiuncula,ac uel licio,brachiali inſerta. Sotira obſtetrix, tertianis quartanisq́ʒ efficaciſſimum dixit plantas ægri ſubterlini:multóque efficacius, ab ipſa muliere,& ignorãti.Sic & comitiales excitari. Icetidas medicus quartanas coitu finiri, incipientibus duntaxat menſtruis, ſpopondit. Inter omnes uero conuenit,ſi aqua potusq́ʒ formidetur à morſu canis, ſuppoſita tantum calici lacinia tali, ſtatim metum eum diſcuti, uidelicet præualente ſympathia illa Græcorum, cum rabiem canum eius ſanguinis guſtatu incipere dixerimus, Cinere eo iumentorum omnium ulcera ſanari certum eſt, addita caminorum farina & cera. Maculas autem è ueſte eas, non niſi eiuſdem urina elui. Cinerem per ſe roſaceo mixtum, fœminarum præcipue, capitis ſedare dolores illitum fronti. Aſperrimamque uim profluuij eius eſſe primis annis uirginitate reſoluta.

V Id quoq́ʒ

Id quoq; conuenit, quo nihil equidem libentius crediderim, tactis omnino menstruo postibus, irritas fieri magorum artes, generis uanissimi, ut æstimare licet. Ponã enim uel modestissimum è promissis eorum: Ex homine siquidé resegmina unguium è pedibus manibusq; cera permixta, ita ut dicatur tertianæ, uel quotidianæ uel quartanæ febri remedium quæri, ante solis ortũ alienæ ianuæ affigi iubent, ad remedia in ijs morbis: quanta uanitate si falsum est, quantaúe noxa, si transferunt morbos ad innocẽtiores? Ex his omniũ digitorum resegmina unguium, ad cauernas formicarum abijci iubẽt, eamq; quæ prima cœperit trahere, correptam subnecti collo, ita discuti morbum.

Medicinæ ex animalibus peregrinis, de elephanto, & leone, & camelo, & hyæna, & crocodilo, & chamæleonte, & scinco, & hippopotamo, & lyncibus. Cap. VIII.

HÆc sunt quæ retulisse fas sit, ac pleraq; ex ijs nõ nisi honore dicto. Reliqua intestabilia & infanda, ut festinet oratio ab homine fugere. In cæteris claritates animalium aut operũ sequemur. Elephanti sanguis præcipue maris fluxiones omnes, quas rheumatismos uocant, sistit. Ramentis eboris cum melle attico (ut aiunt) nubeculæ in facie, scobe paronychia tollũtur. Proboscidis tactu capitis dolor leuatur, efficacius si & sternuat. Dextra pars proboscidis cum Lemnia rubrica adalligata, impetus libidinum stimulat. Sanguis & syntecticis prodest, iecurq; comitialibus morbis. Leonis adipes cum rosaceo, cutem in facie custodiũt à uitijs, candoremq; seruãt, & sanãt adusta niuibus, articulorumq; tumores. Magorum uanitas perunctis eo adipe, faciliorem gratiam apud reges populósue promittit: præcipue tamen eo pingui quod sit inter supercilia, ubi esse nullum potest. Similia dentis, maxime à dextra parte, uilliq́ue è rostro inferiori, promissa sunt. Fel aqua addita, claritatem oculis inunctis facit. Et cum adipe eiusdem, comitiales morbos discutit, leui gustu, & ut protinus qui sumpsere cursu id digerant. Cor in cibo sumptum, quartanis medetur. Adeps cũ rosaceo quotidianis febribus. Perunctos eo bestiæ fugiunt. Resistere etiam insidijs uidetur. Cameli cerebrum arefactum, potumq; ex aceto, comitialibus morbis aiunt mederi: Item fel cum melle potũ: hoc & anginæ. Cauda arefacta solui aluum. Fimi cinere crispari capillum cum oleo. Et dysentericis prodest illitus cinis, potusq; quantum trinis digitis capitur, & comitialibus morbis. Vrinam fullonibus utilissimam esse tradunt: itemq; ulceribus manantibus. Barbaros cõstat eam seruare quinquennio & heminis pota ciere aluum. Setas è cauda contortas, & sinistro brachio adalligatas, quartanis mederi. Hyænam magi ex omnibus animalibus in maxima admiratione posuerunt, utpote cui & ipsi magicas artes dederint, uimq;, qua alliciat ad se homines mente alienatos. De permutatiõis sexus annua uice diximus, cæteraq; de mõstrifica natura eius: Nunc persequemur quæcunque medicinis produntur. Præcipue pãtheris terrori esse traduntur, ut ne conentur quidem resistere: & aliquid de corio earum habentem non appeti. Mirumq́ue dictu, si pelles utriusque contrariæ suspendantur, decidere pilos pantheræ. Cum fugiant uenantem, declinare ad dextram, ut prægressi hominis uestigia occupent. Quod si successerit, alienari mente, ac uel ex equo hominem decidere. At si in læuam detorserit, deficientis argumentum esse, celeremq; capturam. Facilius autem capi, si cinctus suos uenator, flagellumq; imperitans equo septenis alligauerit nodis. Mox, ut est solers ambagibus uanitas magorum, capi iubent geminorum signum transeunte luna, singulosq; propè pilos seruari. Capitis dolori alligatã cutem prodesse quæ fuerit in capite eius. Lippitudini fel illitũ frontibus. aut ne omnino lippiatur, decoctum cum mellis attici cyathis tribus & croci uncia, inunctum: Sic & caligines discuti & suffusiones. Claritatem excitari melius inueterato medicamẽto. Asseruari autem in Cypria pyxide. Eodem sanari argema, scabricias, excrescẽtia in oculis: Itẽ cicatrices. Glaucomata uero iocineris recentis inassati sanie, cum despumato melle inunctis. Dentes eius dentiũ doloribus tactu prodesse, uel adalligatos ordine, humeros humerorũ & lacertorũ doloribus. Eiusdẽ dentes si de

sinistra

ſiniſtra parte roſtri eruti ſint, illigatos pecoris aut capri pelle, ſtomachi cruciatibus. Pulmones in cibo ſumptos cœliacis. Ventriculis, cinerem cum oleo illitũ. Neruis, medullas è dorſo cum oleo uetere ac felle. Febribus quartanis, iecur deguſtatum ter ante acceſſiones. Podagris, ſpinæ cinerẽ cum lingua & dextro pede uituli marini, addito felle taurino, omnia pariter cocta atq; illita hyænæ pelle. In eodem morbo prodeſſe & fel cũ lapide aſio. Tremulis, ſpaſticis, exilientibus, & quibus cor palpitet, aliquid ex corde mãdendum, ita ut reliquæ partis cinis cum cerebro hyænæ illinatur. Pilos etiam auferri hac compoſitione illita, aut per ſe felle, euulſis prius quos renaſci non libeat. Sic & palpebris inutiles tolli. Lumborum doloribus carnes è lumbis edendas illinẽdas q; cum oleo. Sterilitatem mulierum emendari, oculo cum glycyrrhiza & anetho ſumpto in cibo, promiſſo intra triduum cõceptu. Cõtra nocturnos pauores umbrarumq; terrorem unus è magnis dentibus lino alligatus ſuccurrere narratur. Furentes ſuffiri eodẽ, & circumligari ante pectus cum adipe renum, aut iocinere, aut pelle præcipiunt. Mulieri candida à pectore hyænæ caro, & pili ſeptem, & genitale cerui ſi illigentur dorcadis pelle, collo ſuſpenſa continere partus promittunt. Venerem ſtimulari, genitali ad ſexus ſuos in melle ſumpto, etiam ſi uiri mulierũ coitus oderint. Quin imo totius domus concordiã, eodem genitali & articulo ſpinæ cum adhærente corio adſeruatis, conſtare: quem ſpinæ articulum ſiue nodum atlantion uocant. Eſt autem primus. In comitialium quoque remedijs habent eum. Adipe accenſo, ſerpentes fugari dicunt. Maxillæ parte comminuta in aniſo, & in cibo ſumpta, horrores ſedari. Eodem ſuffitu mulierum mẽſes euocari. Tantumq; eſt uanitatis, ut ſi ad brachium adalligetur ſuperioris roſtri dextræ partis dens, iaculantium ictus deerraturos negent. Palato eiuſdem arefacto, & cum alumine Ægyptio calefacto, ac ter in ore permutato, fœtores & ulcera oris emendari. Eos uero, qui linguam in calceamento ſub pede habeant, nõ latrari à canibus. Siniſtra parte cerebri naribus illita, morbos pernicioſos mitigari, ſiue hominum, ſiue quadrupedum. Frontis corium faſcinationibus reſiſtere. Ceruicis carnes ſiue mandantur, ſiue bibantur, arefactæ, lumborum doloribus. Neruis à dorſo armisq;, ſuffiendos neruorum dolores. Pilos roſtri admotos mulierum labris, amatorium eſſe. Iecur potum, torminibus & calculis mederi. Iam cor in cibo potuúe ſumptum, omnibus doloribus corporum auxiliari: Lienem lienibus. Omentum, ulcerum inflammationibus cum oleo. Medullas, doloribus ſpinæ & neruorum, laſſitudini renum. Neruos potos in uino cum thure, fœcunditatem reſtituere ademptam ueneficio. Vuluam cum mali punici dulcis cortice in potu datã prodeſſe mulierũ uuluæ. Adipe è lumbis ſuffiri difficulter parientes, & ſtatim parere. E dorſo medullam adalligatam contra uanas ſpecies opitulari. Spaſticis, genitale è maribus ſuffitu. Item lippientibus, ruptis, & contra inflationes, ſeruatos pedes, tactu: læuos dextris partibus, dextros læuis. Siniſtrum pedem ſuperlatum parturienti, letalem eſſe: dextro illato, facile eniti. Membranam quæ fel cõtineat, cardiacis potam in uino, uel in cibo ſumptam, ſuccurrere. Veſicam in uino potam, contra urinæ incontinentiam. Quæ autem in ueſica inuenta ſit urina, additis oleo ex ſeſamo, & melle, hauſtam prodeſſe ægrimoniæ ueteri. Coſtarum primam & octauam, ſuffitu ruptis ſalutarẽ eſſe. Ex ſpina uero parturientibus oſſa. Sanguinem cum polenta ſumptum, torminibus. Eodem tactis poſtibus, ubicunque magorum infeſtari artes, non elici deos, nec colloqui, ſiue lucernis, ſiue pelui, ſiue aqua, ſiue pila, ſiue quo alio genere tententur. Carnes ſi edantur, contra canis rabidi morſus efficaces eſſe: etiamnum iecur efficacius. Carnes uel oſſa hominis, ſi quæ in uentriculo occiſæ inueniantur, ſuffitu podagricis auxiliari. Si ungues inueniãtur in his, mortem alicuius capientium ſignificari. Excrementa ſiue oſſa reddita cum interimitur, contra magicas inſidias pollere. Fimum quod in inteſtinis inuẽtum ſit, arefactum, ad dyſentericos ualere potum: illitumq; cum adipe anſerino opitulari toto copore læſis malo medicamento, à cane uero morſis adipem illitum, & corium ſubſtratum. Rurſus tali ſiniſtri cinere decocto cum ſanguine muſtelæ, perunctos omnibus

odio uenire: Idem fieri oculo decocto. Super omnia est, quod extremam fistulam intestini cõtra ducum, ac potestatum iniquitates cõmonstrant, & ad successus petitionum, iudiciorumꝗ ac litium euentus, si omnino tantum aliquis secum habeat. Eiusdem cauerna sinistro lacerto religata, si quis mulierem respiciat, amatorium esse tam præsens, ut ilico sequatur. Eiusdem loci pilorum cinerem ex oleo illitum uiris, qui sint probrosæ molliciei, non modo pudicos, sed & seueros mores induere. Proxime fabulosus est crocodilus, ingenio quoque illo, cui uita in aqua terraꝗ cõmunis. Duo enim genera eorum: Illius è dextra maxilla dẽtes adalligati dextro lacerto, coitus (si credimus) stimulãt. Canini eius dentes febres statas arcẽt thure repleti, sunt enim caui, ita ne diebus quinꝗ ab ægro cernatur qui adalligauerit. Idem pollere & uentre exemptos lapillos, aduersus febriũ horrores uenientes tradunt. Eadem de causa Ægyptij perungũt & adipe ægros suos. Alter illi similis, multum infra magnitudinẽ, in terra tantum, odoratissimisꝗ floribus uiuit. Ob id intestina eius diligenter exquiruntur iucundo nidore farcta: Crocodileam uocant, oculorum uitijs utilissimã, cum porri succo inunctis, & contra suffusiones uel caligines. Illita quoꝗ ex oleo cyprino, molestias in facie enascentes tollit, Ex aqua uero morbos omnes, quorũ natura serpit in facie, nitoremꝗ reddit. Lentigines tollit ac uaros, omnesꝗ maculas, Et contra comitiales morbos bibitur ex aceto mulso binis obolis. Apposita mẽses ciet. Optimaꝗ est, quæ cãdidissima & friabilis, minimeꝗ ponderosa: cũ teratur inter digitos, fermentescens. Lauatur ut cerusa. Adulterant amylo, aut cimolia, sed maxime, qui captos oryza tantum pascunt. Felle inunctis oculis ex melle contra suffusiones nihil utilius prædicant. Intestinis & reliquo corpore eius suffiri uulua laborãtes salutare tradunt. Item uelleribus circundari uapore eius infectis. Corij utriusque cinis ex aceto illitus his partibus quas secari opus sit, aut nidor cremati sensum omnem scalpelli aufert. Sanguis utriusque claritatem uisus inunctis donat, & cicatrices oculorum emendat. Corpus ipsum excepto capite pedibusꝗ, elixum manditur ischiadicis: tussimꝗ ueterem sanat, præcipue in pueris: item lumborũ dolores. Habent & adipem, quo tactus pilus defluit. Hic perunctos à crocodilis tuetur, instillaturꝗ morsibus. Cor annexũ in lana ouis nigræ, cui nullus alius color incursauerit, & primo partu genitæ, quartanas abigere dicitur. Iungemus illis simillima & peregrina æque animalia, priusꝗ chamæleontem, peculiari uolumine dignum existimatum Democrito, ac per singula membra desecratũ, non sine magna uoluptate nostra, cognitis proditisꝗ mendacijs Græcæ uanitatis. Similis & magnitudine est supradicto crocodilo, spinæ tantum acutiore curuatura, & caudæ amplitudine distans. Nullum animal pauidius existimatur, & ideo uersicoloris esse mutationis. Vis eius maxima contra accipitrum genus. Detrahere enim suprà uolantem ad se traditur, & uoluntariũ præbere lacerandum cæteris animalibus. Caput eius & guttur si roboreis lignis accendãtur, imbrium & tonitruum cõcursus facere Democritus narrat: Item iecur in tegulis ustum. Reliqua ad ueneficia pertinentia quæ dicit, quanquam falsa existimantes, omittemus, præterquam ubi irrisu coarguendum. Dextro oculo, si uiuenti eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli: Lingua adalligata, pericula puerperij. Eundem salutarem esse parturientibus si sit domi: si uero inferatur, perniciosissimũ. Linguam, si uiuenti exempta sit, ad iudiciorum euentus pollere. Cor aduersus quartanas illigatum nigra lana primæ tonsuræ. Pedem è prioribus dextrum, hyænæ pelle adalligatum sinistro brachio, contra latrocinia terroresqúe nocturnos pollere. Item dextram mammillam contra formidines pauoresqúe. Sinistrum uero pedem torreri in furno cum herba quæ etiam chamæleon uocetur, additoꝗ unguento in pastillos digeri: eos in ligneo uase conditos, præstare (si credimus) ne cernatur ab alijs qui habeat. Armum dextrum ad uincendos aduersarios uel hostes ualere, utiꝗ si abiectos eiusdem neruos calcauerint. Sinistrum, mirum, quibus monstris consecret, qualiter somnia quæ uelis & quibus uelis mittantur, putet referre. Omnia ea dextro pede resolui: sicut sinistro latere lethargos, quos fecerit dextrum. Capitis dolores, in-

res, inſperſo uino, in quo latus alterutrum maceratum ſit, ſanari. Fœminis ſiniſtri uel pedis cineri ſi miſceatur lac ſuillũ, podagricos fieri illitis pedibus. Felle glaucomata & ſuffuſiones corrigi propè creditur, tridui inunctione: Serpentes fugari ignibus inſtillato. Muſtelas cõtrahi in aquam coniecto. Corpore uero illito, detrahi pilos. Idẽ præſtare narrant iecur, cũ ranæ rubetæ pulmone illitũ. Præterea iocinere amatoria diſſolui. Melancholicos aũt ſanari, ſi ex corio chamæleõtis herbæ ſuccus bibatur. Inteſtina & fimum eorum, cũ id animal nullo cibo uiuat, cum ſimiarum urina illita inimicorum ianuæ, odium omniũ hominum his conciliare. Cauda, flumina & aquarũ impetus ſiſti, ſerpentes ſoporari. Eadem medicata cedro & myrrha, illigatáque gemino ramo palmæ, percuſſam aquam diſcuti, ut quæ intus ſint omnia appareant: utinamq; eo ramo contactus eſſet Democritus, quoniam ita loquacitates immodicas promiſit inhiberi. Palamq; eſt, uirum aliâs ſagacem & uitæ utiliſſimum, nimio iuuandi mortales ſtudio prolapſum. Ex eadem ſimilitudine eſt ſcincus, quem quidam terreſtrem crocodilum eſſe dixerunt, cãdidiore autem & tenuiore cute. Præcipua tamen differentia dinoſcitur à crocodilo, ſquamarum ſeta à cauda ad caput uerſa. Maximus Indicus, deinde Arabicus. Afferuntur ſalſi. Roſtrum eius & pedes in uino albo poti, cupiditates ueneris accendunt. Vtiq; cum ſatyrio & erucæ ſemine, ſingulis drachmis omnium, ac piperis duabus admixtis, ita ut paſtilli ſingularum drachmarũ bibãtur: per ſe laterum carnes obolis binis cum myrrha & pipere pari modo potæ, efficaciores ad idem creduntur. Prodeſt & contra ſagittarum uenena, ut Apelles tradit, antè poſteaq; ſumptus. In antidota quoque nobilia additur. Seſtius, plus quàm drachmæ põdere in uini hemina potum, perniciem afferre tradit. Præterea eiuſdẽ decocti ius cum melle ſumptum, uenerem inhibere. Eſt crocodilo cognatio quædam amnis eiuſdem, geminiq; uictus cum hippopotamo, repertore detrahendi ſanguinis, ut diximus. Plurimi autem ſuper Saiticam præfecturam. Huius corij cinis cum aqua illitus, panos ſanat: adeps frigidas febres: Item fimum ſuffitu. Dentes è parte læua dolores dentium, ſcarificatis gingiuis. Pellis eius è ſiniſtra parte frontis in inguina adalligata, uenerem inhibet. Eiuſdem cinis alopecias explet. Teſticuli drachma ex aqua contra ſerpentes bibitur. Sanguine pictores utuntur. Peregrinæ ſunt & lynces, quæ clariſſime omnium quadrupedum cernunt. Vngues earum omnes cum corio exuri efficaciſſime in Carpatho inſula tradunt. Hoc cinere poto, propudia uirorum: eiuſdem aſperſu fœminarũ libidines inhiberi: Item pruritus corporum: Vrina, ſtillicidia ueſicæ. Itaque eam protinus terra pedibus aggeſta obruere traditur. Eadem autem & iugulorum dolori monſtratur in remedio. Hactenus de externis. Nunc reuertemur ad noſtrum orbem: primumq; communia animalium remedia, atq; eximia dicemus.

Medicinæ communes ex feris animalibus, aut eiuſdem generis placidis. Lactis uſus & obſeruationes, & de caſeis, butyro, & adipe. Cap. IX

SIcuti de lactis uſu. Vtiliſſimum cuiq; maternum. Concipere nutrices exitioſum eſt: hi ſunt enim infantes qui coloſtrati appellãtur, denſato lacte in caſei ſpeciem. Eſt autem coloſtra, prima à partu ſpõgioſa denſitas lactis. Maxime autẽ alit quodcunq; humanũ, mox caprinum: unde fortaſſis fabulæ Iouem ita nutritum dixere. Dulciſſimum ab hominis camelinum, efficaciſſimum ex aſinis. Magnorum animalium & corporũ, facilius redditur. Stomacho accommodatiſſimum caprinum, quoniam fronde magis quàm herba ueſcuntur. Bubulũ medicatius. Ouillum dulcius & magis alit, ſtomacho minus utile, quoniam eſt pinguius. Omne autem uernum aquatius æſtiuo, & de nouellis: Probatiſſimum uero quod in ungue hæret, nec defluit, Innocentius decoctũ, præcipue cum calculis marinis. Aluus maxime ſoluitur bubulo. Minus inflat quodcunq; decoctum. Vſus lactis ad omnia intus exulcerata, maxime renes, ueſicam, interanea, fauces, pulmones. Foris pruritum cutis, eruptiones pituitæ, poſt abſtinentiam. Nam ut in Arcadia bubulum biberent

phthisici syntecticiq́ꝫ & cachectæ, diximus in ratione herbarum. Sunt inter exẽpla, qui asininum bibendo liberati sint podagra chiragráue. Medici speciem unam addidere lactis generibus, quod schiston appellauere. Id fit hoc modo: Fictili nouo feruet caprinum maxime, ramisq́ꝫ ficulneis recentibus miscetur, additis totidem cyathis mulsi quot sint heminæ lactis. Cum feruet ne circumfundatur præstat cyathus argẽteus cum frigida aqua demissus, ita ne quid fundat: Ablatum, deinde igni refrigeratione diuiditur, & discedit serum à lacte. Quidam & ipsum serum iam multo potentissimũ, decoquunt ad tertias partes, & sub dio refrigerant. Bibitur autem efficacissime heminis per interualla singulis diebus quinis: melius à potu gestari. Datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, elephantiasi, articularibus morbis. Infunditur quoque lac contra rosiones à medicamentis factas. Et si urat dysenteria, decoctum cum marinis lapillis, aut cũ ptisana hordeacea. Item ad rosiones intestinorum, bubulum aut ouillum utilius. Recens quoque dysentericis infunditur: ad colum autem crudum: Item uuluæ, & contra serpentium ictus: phthisicis, cantharidum, aut salamandræ, aut buprestis, aut pityocampes uenenis. Priuatim bubulum his qui colchicon biberint, aut cicutam, aut dorycnium, aut leporem marinum: sicut asininum contra gypsum, & cerusam, & sulphur, & argentum uiuum: Item duræ aluo in febri. Gargarizatur quoque faucibus exulceratis utilissime. Et bibitur ab imbecillitate uires recolligentibus, quos atrophos uocant: In febri etiã quæ careat dolore capitis. Pueris ante cibum, lactis asinini heminam dari, aut si in exitu cibi rosiones sentirẽt, antiqui in arcanis habuerunt: si hoc non esset, habuerũt è caprino. Bubuli serum orthopnoicis prodest ante cætera, addito nasturtio. Inunguntur etiam oculi, in lactis heminis sesamæ additis drachmis quatuor tritis in lippitudine. Caprino lienes sanantur, post bidui inediam tertia die edera pastis capris, per triduum poto sine alio cibo. Lactis usus aliàs contrarius capitis doloribus, hepaticis, spleneticis, neruorum uitio, febres habentibus, uertigini præterquam purgationis gratia, grauedini, tussientibus, lippis. Suillum utilissimum tenasmo, dysenteriæ, necnon phthisicis. Hoc & mulieri saluberrimũ qui dicerent fuerunt. De generibus caseorum diximus, cum de uberibus singulisq́ue animalium membris diceremus. Sextius eosdem effectus equino quos bubulo tradit. Hunc uocant hippacem. Stomacho utiles, qui non sunt salsi, id est recentes. Veteres aluum sistunt, corpusq́ꝫ minuunt. stomacho utiliores: & in totum salsa minuunt corpus, alunt mollia. Caseus recens cum melle, sugillata emendat, mollis aluum sistit. Sedat tormina pastillis in uino austero decoctis, rursusq́ꝫ in patina tostis cum melle. Sapron uocant, qui cum sale & sorbis siccis è uino tritus potusq́ꝫ medetur cœliacis. Genitalium carbunculis caprinus tritus & impositus: Item acidus cum oxymelite. Maculis in balineo illitus oleo interlinitur. E lacte fit & butyrum, barbararum gẽtium laudatissimus cibus, & qui diuites à plebe discernat. Plurimum è bubulo, & inde nomẽ: pinguissimum ex ouibus. Fit & ex caprino, sed hyeme calefacto lacte, æstate expresso tantum, crebro iactatu in longis uasis, angusto foramine spiritum accipiẽtibus sub ipso ore, aliàs præligato. Additur paulum aquæ ut acescat. Quod est maxime coactum, in summo fluitat: id exemptum addito sale, oxygala appellãt. Reliqua decoquunt in ollis: Ibi quod supernatat, butyrum est, oleosum natura. Quod magis uirus resipit, hoc præstantius iudicatur. Pluribus compositionibus miscetur inueteratum. Natura eius astringere, mollire, replere, purgare. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens quod uelis acescere, utilissimum stomacho. Effectus dicemus suis locis.

Proxima in communibus adipis laus est, sed maxime suilli, apud antiquos etiam religiosi. Certe nouæ nuptæ intrantes, etiamnum solenne habent postes eo attingere. Inueteratur duobus modis, aut cum sale, aut syncerus: tanto utilior, quanto sit uetustior. Axungiam etiam Græci appellauere in uoluminibus suis. Neque est occulta uirium causa, quoniam id animal herbarum radicibus uescitur. Itaque etiam fimo innumeri usus. Quamobrem non de alia loquimur sue, multo efficaciore fœmina, & quæ non peperit.

Multo

Multo uero præstantior in apris est. Vsus igitur axungiæ est ad mollienda, excalfaciēda, discutienda, purgandaq;. Medicorum aliqui admixto anseris adipe, taurorumq; seuo & œsipo, ad podagras uti iubent. Si uero permaneat dolor cū cera, myrto, resina, pice. Syncera axungia medetur ambustis uel niue. Pernionibus autem cum hordei cinere & galla pari modo. Prodest & confricatis membris. Itinerumq; lassitudines & fatigationes leuat. Ad tussim ueterem recens decoquitur quadrantis pondere in uini cyathis tribus addito melle. Vetus etiam phthisin in pilulis sumpta sanat quæ sine sale inueterata est. Omnino enim non nisi ad ea quæ purganda sint, aut quæ non sint exulcerata, salsa petitur. Quidam quadrātes axungiæ & mulsi in uini cyathis tribus decoquunt contra phthises, quintoq; die picem liquidam in ouo sumi iubent, circumligatis lateribus, & pectoribus, & scapulis eorum qui phthisin sentiunt. Tantaq; est uis, ut genibus etiam adalligata, redeat in os sapor, eamq; expuere uideantur. E sue quæ non pepererit, aptissime utuntur ad cutem mulieres. Contra scabiem uero quiuis, admixto iumentorum seuo, pro parte tertia, & pice, pariterq; subferuefactis. Syncera partus in abortum uergentes nutrit, collyrij modo subdita. Cicatrices concolores facit cerusa admixta, uel argenti spuma. At cum sulphure, unguium scabricias emendat. Medetur & capillo fluenti: Et ulceribus in capite mulierum cum gallæ parte quarta: Et infumata pilis oculorum. Datur & phthisicis unciatim, cum uini ueteris hemina decocta, donec tres unciæ è toto residant. Alij & mellis exiguum adijciunt. Panis illinitur cum calce, Item furunculis duritiæq; mammarum. Rupta & conuulsa, & spasmata, & luxata sanat. Clauos & rimas calliq́ue uitia, cum elleboro albo: Parotidas admixta farina salsamentariæ testæ: quo genere proficit & ad strumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit, alioq; etiamnum modo podagricis prodest mixto oleo uetere, contrito unà sarcophago lapide, & quinquefolio tuso in uino, uel cum calce, uel cū cinere. Facit & peculiare emplastrum LXXXV. pondo, centū spumæ argenteæ mixtis. Vtilissimum contra inflammationes ulcerū adipe uerrino confici, & inungi putant utile: ijsq; quæ serpant, illinire cum resina. Antiqui maxime axibus uehiculorum perungēdis, ad faciliorem circumactum rotarum utebātur: unde nomen: sic quoque utili medicina cum illa ferrugine rotarum ad sedis uitia uirilitatisq;. Et per se axungiam medici antiqui maxime probabant renibus detractam, & exemptis uenis aqua cœlesti fricabant crebro, decoquebātq; fictili nouo sæpius, tum demū asseruantes. Conuenit salsam magis emollire, excalfacere, discutere, utilioremq; esse uino lotam. Massurius palmam lupino adipi dedisse antiquos tradit. Ideo nouas nuptas illo perungere postes solitas, ne quid mali medicamēti inferretur. Quæ ratio adipis, eadē in his quæ ruminant seui est, alijs modis nō minoris potētiæ. Perficitur om̃e, exēptis uenis aqua marina uel salsa lotū, mox in pila tusum, aspersum marina. Crebro postea coquitur, donec odor omnis aboleatur. Mox assiduo sole ad cādorē reducitur. A renibus aūt omne laudatissimū est. Si uero uetus reuocetur ad curā, liquefieri prius iubēt. Mox frigida aqua lauari sępius, dein liquefacere affuso uino quàm odoratissimo. Eodemq; modo iterū ac sępius coquūt, donec uirus euanescat. Multi priuatim sic taurorū, leonūq;, ac pātherarū, & camelorū pinguia curari iubēt. Vsus dicetur suis locis. Cōmunis & ratio medullarū est. Om̃es molliūt, explēt, siccāt, excalfaciūt. Laudatissima ceruina, mox uitulina, dein hircina & caprina. Curātur ante autumnū recentes lotæ, siccatæq; in umbra per cribrum. Dein liquatæ per lintea exprimuntur, ac reponūtur in fictili locis frigidis. Inter omnia aūt cōmunia animaliū, fel pręstātius in effectu. Est eñ uis eius excalfacere, mordere, scindere, extrahere, discutere. Minorū animaliū subtilius intelligitur, & ideo ad oculorū medicamēta utilius existimat̄. Taurino præcipua potētia, etiā in ęre pellibusq; colore aureo ducēdis. Om̃e aūt curat̄ recēs pręligato ore lino crasso, demissum in feruentē aquā semihora, mox siccatū sine sole, atq; in melle cōditū. Dānatur equinum tantū inter uenena, ideo flamini sacro equū tāgere nō licet, cū Romæ publicis sacris equus etiā immoletur. Quin & sanguis eorū septicā uim habet, Item equarū præterq; uir

ginum erodit,emarginat ulcera. Taurinus quidē recens inter uenena est, excepta Ægira. Ibi enim sacerdos Terræ uaticinatura,tauri sanguinem bibit priusquam descendat in specus. Tātū potest sympathia illa de qua loquimur,ut aliquādo religione uel loco fiat. Drusus tribunus plebis tradit̄ caprinū bibisse, cū pallore & inuidia ueneni sibi dati insimulare Q. Cepionem inimicum uellet. Hircorū sanguini tanta uis est, ut ferramentorum subtilitas non aliter acrius induretur,scabricia tollatur uehementius quàm lima. Non igitur & sanguis animalium inter cōmunia dici potest,& ideo quisq; suis dicetur effectibus. Digeremus enim in animalia singula usus, plurimumq; cōtra serpentes. Exitio his esse ceruos nemo ignorat,ut si quæ sunt,exactas cauernis mandentes. Nec uero ipsi spirantesq; tantum aduersantur,sed membratim quoq;. Fugari eas nidore cornus si uratur, dictum est. At è summo gutture ustis ossibus,congregari dicuntur. Pelles eiusdem animalis substratæ,securos præstant ab eo metu somnos. Coagulum quoq; ex aceto potum ab ictu:& si omnino tractatum sit,eo die non ferit serpens. Testes quoq; eius inueterati, uel genitale maris,salutariter dantur in uino: Item uentres qui centipelliones uocātur. Fugiūt & omnino dentem cerui habentes,aut medulla perunctos seuóue cerui aut hinuli. Summis autē remediis pręfertur hinulei coagulū,in matris utero execti,ut indicauimus. Sanguine quoq; ceruino, si unà urantur dracontion & cunilago & anchusa lentisci ligno, contrahi serpentes dicūt. Dissipari deinde, si sanguine detracto adijciatur pyrethrum. Inuenio apud autores græcos animal ceruo minus, & pilo demum simile,quod ophion uocatur. Sardiniam id tantum ferre solitam. Hoc interiisse arbitror. Et ideo medicinas ex eo omitto.

Medicinæ de apro,& capris,& equis feris,& remedia ex bestiis contra omnes morbos. Cap. x

APri quoq; cerebrum contra eas laudatur cum sanguine. Iecur etiam inueteratum cū ruta potum ex uino. Item adeps cum melle resinaq;. Simili modo uerrinum iecur, exemptis duntaxat fibris,quatuor obolorum pondere,uel cerebrum in uino potum. Caprarum cornu uel pilis accensis,fugari serpentes dicūt: cineremq; eorum potum uel illitū contra ictus ualere: Item lactis haustus cum uua taminia,uel urinæ cū aceto scillitico: Caseum caprinum cū origano impositū,uel seuum cum cera. Milia pręterea remediorum ex eo animali demōstrātur,sicut apparebit: quod equidē miror,cū febri negetur carere. Amplior potentia feris eiusdem generis,quod numerosissimū esse diximus. Alia uero ex hircis. Democritus etiamnum effectus auget eius,qui singularis natus sit. Fimum quoq; caprarū in aceto decoctū,& illitū in ictus serpētium, placet & recentis cinis in uino: Atq; in totū,difficilius se recolligentes à serpentium ictu, in caprilibus optime conualescunt. Qui efficacius uolunt mederi,occisæ caprę aluum dissectam cum fimo intus reperto statim illigant. Alij carnem recentem hœdorum pilo suffiunt, eodemq; nidore fugant serpentes. Vtuntur & pelle eorum recente ad plagas,carne & fimo equi in agro pasti,coagulo leporis ex aceto,contraq; scorpionē & murem araneum. Aiunt autē non feriri leporis coagulo perunctos. A scorpione percussis,fimū capræ efficacius cum aceto decoctū auxiliatur. Lardum iusq; decocti potū his,qui buprestim hauserint. Quinetiā si quis asino in aurem percussum à scorpione se dicat, transire malum protinus tradunt: uenenataq; omnia accenso eius pulmone fugere. Et fimo uituli suffiri percussos à scorpione prodest. Canis rabidi morsu facta uulnera circūcidunt ad uiuas usq; partes quidam,carnemq; uituli admouent,& ius ex eodē carnis decoctæ dant potui,aut axungiā cum calce tusam. Laudāt hirci iecur,quo imposito,ne tentari quidē aquæ metu affirmāt. Laudant & capræ fimū ex uino illitū,aut melle: Melis,& cuculi,& hirundinis decoctū & potum. Ad reliquos bestiarū morsus,caprinū caseum siccum cum origano imponunt,& bibi iubent: Ad hominis morsus carnē bubulam coctam. Efficacius uituli, si non ante quintū diem soluant. Veneficiis rostrū lupi resistere inueteratū aiunt,ob idq; uillarū portis præfigūt. Hoc idem præstare & pellis è ceruice solida existimatur: quippe tanta uis est animalis, præter ea quæ retulimus,ut

mus, ut uestigia eius calcata equis afferant torporem. Iis qui argẽtum uiuum biberint, lardum remedio est. Asinino lacte poto uenena restinguuntur. Peculiariter si hyoscyamum potum sit, aut uiscum, aut cicuta, aut lepus marinus, aut opocarpathum, aut pharicon, aut dorycnium, & si coagulum alicui nocuerit, nam id quoq; uenenũ est in prima lactis coagulatione. Multos eius & alios usus dicemus. Sed meminisse oportebit recenti utendum, aut nõ multo postea tepefacto. Nullum enim celerius euanescit. Ossa quoq; asini confracta & decocta, contra leporis marini uenenum dantur. Omnia eadem onagris efficaciora. De equiferis non scripserunt Græci, quoniam terræ illæ non gignebant. Veruntamen fortiora omnia eadẽ q̃ in equis intelligi debẽt. Lacte equino uenena leporis marini & toxica expugnãtur. Nec uros aut bisontes habuerunt Græci in experimentis, quãquam boue fero refertis Indiæ syluis, portione tamẽ eadem efficaciora omnia ex his credi par est. Sic quoq; lacte bubulo cuncta uenena expugnari tradũt, maxime supradicta, & si ephemerũ impactũ sit, aut si cantharides datæ, uomitione omnia egeri: Sic & caprino iure cantharides. Contra ea uero quæ exulceratione enecant, seuum uitulinum seu bubulum auxiliatur. Nam contra sanguisugas potas butyrum remedio est, cum aceto ferro calefacto: quod & per se prodest contra uenena. Nam si oleum nõ sit, uicem eius repræsentat. Multipedum morsus cum melle sanat. Omasi quoque iure poto uenena supradicta expugnari putant. Priuatim uero aconita & cicutas: Itemq; uitulino seuo. Caprinus caseus recens, his qui uiscum biberint: Lac uero contra cantharidas remedio est, & contra ephemerum potum cum taminia uua. Sanguis caprinus decoctus cum medulla contra toxica uenena sumitur: hœdinus contra reliqua, Coagulum hœdi contra uiscum, & chamæleontem album, sanguinemq; taurinum, contra quem & leporis coagulum ex aceto. Contra pastinacam uero & omnium marinorum ictus uel morsus, coagulũ leporis, uel hœdi, uel agni, drachmæ pondere ex uino. Leporis coagulum & contra uenena additur antidotis. Papilio quoq; lucernarum luminibus aduolans, inter mala medicamẽta numeratur. Huic contrarium est iecur caprinum, sicut fel ueneficijs ex mustela rustica factis.

opocarpathum

De remedijs ad morborum multa genera ex animalibus. Cap. XI

HInc deinde reuertemur ad genera morborum. Capilli defluuia ursinus adeps admixto ladano & adianto continet, alopeciasq; emendat, & raritatem superciliorũ cum fungis lucernarum, ac fuligine quæ est in rostris earum. Porrigini cum uino prodest. Ad hanc & cornus ceruini cinis è uino, utq; non tædia animalium capillis increscant. Item fel caprinum cum creta cimolia & aceto, sic ut paululum capilli inarescant: Item fel hircinum cum urina tauri. Si uero uetus sit, etiam furfures adiecto sulphure emendat. Cinere genitalis asini, spissari capillum putant, & è canitie uindicari si rasis illinatur, plumboq; tritus cum oleo. Densari & asinini pulli cum urina, admiscentq; nardum fastidij gratia. Alopecias felle taurino cum Ægyptio alumine tepefactis illinunt. Capitis ulcera manantia, urina tauri efficaciter sanat: Item hominis uetus, si cyclaminum adijciatur & sulphur. Efficacius tamen & uitulinum fel: quo cum aceto calefacto, & lendes tolluntur. Seuum uitulinũ cum sale tritum, capitis ulceribus utilissimum. Laudatur & uulpium adeps, sed præcipue fel, & fimum cum sinapi, pari modo illitum. Caprini cornus farina uel cinis, magisq; hircini addito nitro & tamaricis semine, & butyro oleoq;, prius capite raso, mire cõtinent ita fluentẽ capillũ. Sicut & canis cinere ex oleo illito supercilia nigrescunt. Lacte caprino lendes tolli tradunt: fimo cum melle alopecias expleri: Item ungularũ cinere cum pice, fluentem capillum cõtineri. Leporinus cinis cum oleo myrteo, capitis dolores sedat: Item aqua pota, quæ è bouis aut asini potu relicta est: & si credimus, uulpis masculę genitale circumligatum: cornus ceruini cinis illitus ex aceto uel rosaceo, aut ex irino. Oculorum epiphoras bubulo seuo cum oleo cocto illinunt: Ceruini cornus cinere scabricias eorũ inungũt, mucrones autem ipsos efficaciores putant. Lupi excrementis cicumlini suffusiones,

prodest

prodest. Cinere eorum cum Attico melle inungi obscuritates: Item felle ursino. Epinyctidas, adipe aprino cum rosaceo. Vngulæ asininæ cinis inunctus è suo lacte, cicatrices oculorum, & albugines tollit. Medulla bubula ex dextro crure priore trita cum fuligine, pilis, & palpebrarum uitijs angulorumq; occurrit: calliblepharicq; modo fuligo in hoc usu temperatur: optime ellychnio papyraceo oleoq; sesamino, fuligine in nouo uase pennis detersa. Efficacissime tamen euulsos ibi pilos coërcet. Felle tauri cum oui albo, collyria fiunt, aquaq; dissoluta inunguntur per quatriduum. Seuum uituli cum anseris adipe & ocimi succo, genarum uitijs aptissimum est. Eiusdem medullæ cũ pari pondere ceræ & olei uel rosacei, addito ouo, duritiæ genarũ illinũtur. Caseo molli caprino imposito ex aqua calida epiphoræ sedantur: si tumor sit, ex melle. Vtrũq; uero sero calido fouendum. Sicca lippitudo, lumbulis suum tostis atq; cõtritis, & impositis tollitur. Capras negant lippire, quoniam eæ quasdã herbas edant: Item dorcades. Et ob id fimum earum cera circundatum noua luna deuorare iubent, & quoniã noctu æque quoq; cernant. Sanguine hircino sanari lusciosos putãt: nyctalopas à Græcis dictos: Capræ uero iocinere, in uino austero decocto. Quidam inassati iocineris sanie inungunt, aut felle capræ, carnesq; eas uesci, & dum coquantur oculos uaporari præcipiunt. Id quoque referre arbitrantur, si rutili coloris fuerint. Volunt & oculos suffiri, iocinere in ollis decocto: quidam inassato. Fel quidem caprinum pluribus modis assumunt: cum melle, contra caligines: cum ueratri candidi tertia parte, contra glaucomata: cum uino, contra cicatrices, & albugines, & caligines, & pterygia, & argema: ad palpebras uero euulso prius pilo, cum succo oleris, ita ut inunctio inarescat. Contra ruptas tuniculas, cum lacte mulieris. Ad omnia autem inueterata, fel efficacius putant. Nec abdicant fimum ex melle illitum epiphoris contraq; dolores medullam: Item pulmonem leporis. Sedat caliginem fel cum passo aut melle. Lupino quoque adipe, uel medulla suum, fricari oculos contra lippitudines præcipiunt. Nam uulpinam linguam habentes in armilla, lippituros negant. Aurium dolori & uitijs medetur urina apri in uitro seruata: Fel apri uel suis, uel bubulum, cum oleo cycino & rosaceo æquis portionibus. Præcipue uero taurinum, cum porri succo tepidum, uel cum melle si suppurent. Contraque odorem grauem per se tepefactum in malicorio. In ea parte rupta cum lacte mulierum efficaciter sanat. Quidam etiam in grauitate aures sic perluendas putant. Alij cum senecta serpentium & aceto includunt lanas, antè aqua calida collutas. Et si maior sit grauitas aurium, fel cum myrrha & ruta in malicorio excalfactum infundunt: Lardum quoque pingue: Item fimum asini recens cum rosaceo instillatur: Omniaque ea tepefacta. Vtilior equi spuma, uel equini fimi recentis cinis cum rosaceo. Seuum bubulum cum adipe anserino: Butyrum recens. Vrina capri uel tauri, uel fullonia uetus calfacta, uapore per lagenæ collum subeunte. Admiscent & aceti tertiam partem. Et aliquid urinæ uituli qui nondum herbam gustauerit. Fimum etiam mixto felle eiusdem. Et cutem quam relinquunt angues, excalfactis prius auribus. Lana autem medicamina ea includuntur. Prodest & sæuum uituli cum anseris adipe, & ocimi succo: eiusdem medulla admixto cumino trito infusa. Virus uerrinum è scropha exceptum priusquam terram attingat, contra dolores. Auribus fractis glutinum è naturis uitulorum factum & in aqua liquatum. Alijs uitijs adeps uulpium. Item fel caprinum cum rosaceo tepido, aut porri succo: aut si sint rupta ibi aliqua, è lacte mulieris. Si grauitas sit audiendi, fel bubulum cum urina capræ, uel hirci, uel si pus sit. In quocunque autem usu putant hæc efficaciora in cornu caprino per dies uiginti infumata. Laudant & coagulum leporis tertia denarij parte, dimidiaque sagapeni in aminæo uino. Parotidas ursinus adeps comprimit, pari pondere ceræ & taurini seui: addunt quidam hypocisthidem: & per se butyrum illitum, si prius foueantur fœnigræci decocti succo. Efficacius cum strychno. Prosunt & uulpium testes, & taurinus sanguis aridus tritus. Vrina capræ calefacta instillata auribus. Fimumq; eiusdem cum axungia illitum. Dentes mobiles confirmat

ceruini

ceruini cornus cinis, doloresq; eorum mitigat, siue infricentur, siue colluãtur. Quidam efficaciorem ad omnes eosdem usus crudi cornus farinam arbitrantur. Dentifricia utroq; modo fiunt. Magnum remedium est & in luporum capitis cinere. Certumq; est in excrementis eorum plerunq; inueniri ossa. Hæc adalligata eundem effectum habent. Item leporina coagula per aurem infusa contra dolores, Et capitis eorum cinis dentifricium est: Adiectoq; nardo mulcet graueolentiam oris. Aliqui murinorum capitum cinerem miscuisse malũt. Reperitur in latere leporis acui os simile, hoc scarificari dẽtes in dolore suadent. Talus bubulus accensus eos qui labant cum dolore admotus confirmat. Eiusdem cinis cum myrrha, dentifricium est. Ossa quoq; ex ungulis suum cõbusta, eundẽ usum præbent, Item ossa ex acetabulis pernarum circa quæ coxendices uertuntur. Iisdem sanari, dimissis in fauces, iumentorum uerminationes notum est: sed & combustis dentes cõfirmari. Asinino quoq; lacte percussu uexatos, aut dentium eiusdem cinere: Lichene item equi cum oleo infuso per aurem. Est autem hoc non hippomanes, quod alioqui noxium omitto, sed in equorum genibus, ac super ungulas. Præterea in corde equorũ inuenitur os, dentibus caninis maxime simile: hoc scarificari dolorẽ, aut exempto dente emortui equi maxillis ad numerum eius qui doleat demonstrant. Equarum uirus à coitu in lychnis accensum, Anaxilaus prodidit, equinorũ capitum uisus repræsentare monstrifice: Similiter ex asinis. Nam hippomanes tantas in ueneficio uires habet, ut affusum æris mixturæ in effigiem equæ Olympiæ, admotos mares equos ad rabiem coitus agat. Medetur dẽtibus & fabrile glutinum, in aqua decoctũ illitumq;, & mox paulo detractum, ita ut cõfestim colluãtur uino, in quo decocti sunt cortices mali punici dulcis. Efficax habetur & caprino lacte collui dentes, uel felle taurino. Talorum capræ recentium cinis, dentifricio placet, & omnium ferè uillaticarum quadrupedum, ne sæpius eadem dicantur.

Ad faciei uitia, ceruicis & pectoris morbos. Cap. XII

CVtem in facie erugari & tenerescere, & candorem custodire lacte asinino putãt. Notumq; est quasdam quotidie D. custodito numero fouere: Poppea hoc Neronis principis instituit, balinearum quoque sic solio temperato, asinarũ gregibus ob hoc eam comitãtibus. Impetus pituitæ in facie, butyro illito tolluntur: Efficacius cum cerusa. Syncero uero ea uitia quæ serpũt, insuper imposita farina hordeacea. Vlcera in facie mẽbrana è partu bouis madida. Friuolum uideatur, non tamen omittẽdum, propter desideria mulierum: Talum candidi iuuenci, quadraginta diebus noctibusq;, donec resoluatur in liquorem decoctũ, & illitũ linteolo, cãdorem cutisq; erugationem præstare. Fimo taurino malas rubescere aiunt, nõ crocodileam illini melius, sed foueri frigida & ante & postea iubent. Æstates, & quæ decolorẽ faciunt cutem, fimũ uituli cum oleo & gummi manu subactũ emendat. Vlcera oris ac rimas, seuum uituli uel bouis cum adipe anseris & ocimi succo. Est & alia mixtura, seuo uituli cũ medulla cerui, & albæ spinæ folijs unà tritis. Idẽ præstat & medulla cum resina, uel si uaccina sit, iusq; è carne uaccina. Lichenas oris præstantissime uincit glutinũ, factũ è genitalibus uitulorum, liquatum aceto cum sulphure uiuo, ramo ficulneo permixtum, ita ut bis die recẽs illinatur. Item lepras ex melle & aceto decoctum, quas & iecur hirci calidũ illitum tollit: sicut elephantiasin fel caprinũ: etiam num lepras ac furfures, tauri, uel addito nitro. Vrina asini circa canis ortum, maculas in facie: Fel utriusq; per sese aqua infractũ, euitatisq; solibus ac uẽtis post detractã cutem. Similis effectus in taurino seuo uitulinoúe felle, cum semine cunilæ ac cinere è cornu ceruino, si canicula exoriẽte cõburatur. Asinino seuo cicatricibus ac licheni leprisq; maxime color redditur. Hirci fel & lẽtigines tollit, admixto caseo ac uiuo sulphure spõgiæq; cinere, ut mellis sit crassitudo. Aliqui inueterato felle uti maluere, mixtis calidis furfuribus pondere oboli unius, quatuorq; mellis, prius defricatis maculis. Efficax eiusdem & seuum cum melanthio, & sulphure, & iride, Labrorum fissuris cum adipe anserino, ac medulla ceruina resinaqúe & calce. Inuenio apud authores, his qui lentiginem habeant negari ma-

gicæ sa-

gicæ sacrificiorũ usum. Lacte bubulo aut caprino tonsillæ & arteriæ exulceratæ leuantur: Gargarizatur tepidũ, ut est expressum, aut calefactũ. Caprinũ utilius, cũ malua decoctũ & sale exiguo. Linguæ exulcerationi & arteriarũ prodest ius omasi gargarizatu. Tõsillis autem priuatim renes uulpiũ aridi, cũ melle triti illitiq;. Anginæ fel taurinum uel caprinũ cũ melle. Iecur melis ex aqua oris grauitatem, ulceraq; butyrũ emendat. Spinam aliudúe quid faucibus adhærẽs, felis extrinsecus fimo perfricatis, aut reddi aut delabi tradũt. Strumas discutit fel aprinum, uel bubulum tepidum illitum. Nam coagulum leporis è uino in linteolo exulceratis dũtaxat imponitur. Discutit & ungulæ asini uel equi cinis, ex oleo aqua illitus, & urina calefacta: Et bouis ungulæ cinis ex aqua: Fimum quoq; feruens ex aceto. Itẽ seuũ caprinũ cũ calce, aut fimũ ex aceto decoctũ, testesq; uulpini: Prodest & sapo: Gallorũ hoc inuentũ rutilãdis capillis, ex seuo & cinere. Optimus fagino & caprino, duobus modis, spissus ac liquidus: uterq; apud Germanos maiore in usu uiris q̃ fœminis. Ceruicũ dolores butyro aut adipe ursino perfricãtur. Rigores bubulo seuo, quod & strumis prodest cum oleo. Dolorem inflexibilem (opisthotonon uocãt) leuat urina capræ auribus infusa, aut fimum cum bulbis illitum. Vngues contusos fel cuiuscunq; animalis circumligatum. Pterygia digitorum fel taurinum, aqua calida dissolutum. Quidam adijciũt sulphur & alumen, pari pondere omnium. Tussim iecur lupi ex uino tepido sanat: ursinumq; fel admixto melle: aut ex cornu bubuli summis partibus cinis: uel saliua equi, triduo potu eam mori tradunt: pulmo ceruinus cum gula sua arefactus in fumo, dein tusus ex melle quotidiano ecligmate. Efficacior est ad id subulo ceruorum generis. Sanguinem expuentes, ceruini cornus cinis: coagulum leporis tertia parte denarij cum terra samia & uino myrteo potum sanat. Eiusdem fimi cinis in uino uesperi potus, nocturnas tusseis: Pili quoq; leporis suffiti, extrahũt pulmonibus difficiles excreationes. Purulentas autem exulcerationes pectoris pulmonisq;, & à pulmone graueolentiam halitus, butyrũ efficacissime iuuat, cum pari modo mellis Attici decoctum donec ruffescat, & matutinis sumptum ad mensuram ligulæ. Quidam pro melle, laricis resinam addere maluerunt. Si sanguis reijciatur, efficacem tradunt bubulũ sanguinem, modice & cum aceto sumptũ: Nam de taurino credere, temerarium est. Sed glutinum taurinũ tribus obolis cum calida aqua bibitur in uetere sanguinis excreatione.

Ad stomachi & lumborum dolores & renum uitia. Cap. XIII

STomachum exulceratum lactis asinini potus reficit: Item bubuli. Rosiones eius caro bubula admixto aceto & uino cocta. Rheumatismos cornus ceruini cinis. Sanguinis excreationes hœdinus sanguis recens, ad cyathos ternos, cũ aceto acri pari modo feruẽs potus: Coagulum tertia parte ex aceto potum. Iocineris dolores, lupi iecur aridũ ex mulso: Asininum iecur aridum cũ petroselini partibus duabus, ac nucibus tribus, ac melle tritum, & in cibo sumptũ: Sanguis hircinus cibo aptatus. Suspiriosis ante omnia efficax est potus equiferorũ sanguinis. Proxime lactis asinini tepidi cũ bulbis decocti, ita ut serum ex eo bibatur, addito in tres heminas cyatho nasturtij albi, perfusi aqua, deinde melle diluti. Iecur quoq; uulpinũ, aut pulmo, in uino nigro, aut fel ursinum in aqua, laxat meatus spirandi. Lumborũ dolores, & quæcunq; alia mollire opus sit, ursino adipe perfricari conuenit: cinerem aprini aut suilli fimi inueterati, aspergi potione uini. Afferunt & magi sua commenta. Primum omnium rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari: eadem præcisa, non abire eos in alienum gregem. Huic admiscẽt fimum caprinũ, & subdito lintheolo uncto caua manu, quantum pati possit feruens, sustineri iubent: ita ut si læua pars doleat, hæc medicina in dextra manu fiat, aut è contrario. Fimum quoq; ad eum usum acus æreæ punctis tolli iubent. Modus curationis est, donec uapor ad lumbos sentiatur peruenire. Postea uero manum porro tuso illinunt, item lumbos ipso fimo cũ melle, suadentq; in eodem dolore & testes leporis deuorare. Ischiadicis fimum bubulum imponunt, calfactum in folijs cinere feruenti. In renum dolore leporis renes crudos deuorari iubent, aut certe

certe coctos,ita ne dente contingantur. Ventris quidem dolore tentari negāt talū leporis habētes.Lienem ſedat fel apri uel ſuis potū,uel ceruini cornus cinis in aceto. Efficaciſſime tamen inueteratus lien aſini, ita ut in triduo ſentiatur utilitas. Aſinini pulli fimum, quod primum ædidit, polean uocant Syri:dant in aceto mulſo.Datur & equi lingua inueterata ex uino, præſentaneo medicamento,ut didiciſſe ſe ex barbaris Cæcilius Bion tradidit. Et lien bubulus ſimili modo.Recēs aūt aſſus uel elixus,in cibo.In ueſica quoq; bouis allij capita xx.tuſa,cum aceti ſextario, imponuntur ad lienis dolorē.Eadem ex cauſa emi lienem uituli quanti indicatus ſit,iubent magi.nulla pretij contatione, quoniam hoc quoq; religioſe pertineat.Diuiſumq; per longitudinem annecti tunicæ utrinq;,& induentē pati decidere ad pedes.Dein collectum in umbra arefacere. Cum hoc fiat, ſimul reſidere lienem ægri uitiatum,liberariq; eum morbo dicitur.Prodeſt & pulmo uulpium cinere ſiccatus,atque in aqua potus.Item hœdorum lien impoſitus.

Ad aluum ſiſtendam,cæliacos,dyſentericos,inflationes alui,rupta, tenaſmon,& tineas,& colum. Cap. XIIII

ALuum ſiſtit ceruinus ſanguis,item cornus cinis:iecur aprinum ex uino potum citra ſalem,recensq;: item aſſum ſuillum, uel hircinum decoctum in uini hemina. Coagulum leporis in uino ciceris magnitudine:aut ſi febris ſit, ex aqua. Aliqui & gallā adijciunt,alij per ſe leporis ſanguine contenti ſunt lacte cocto. Equini fimi cinis in aqua potus. Taurini cornus ueteris ex parte ima cinis,inſperſus potioni aquę. Sanguis hircinus in carbone decoctus:Coriū caprinum cū ſuo pilo decoctum, ſucco epoto. Coagulum equi,& ſanguis caprinus,uel medulla,uel iecur aluum ſoluit: Fel lupi cum elaterio umbilico illigatum. Vel lactis equini potus:item caprini cum ſale & melle:Capræ fel cum cyclamini ſucco & aluminis modico. Aliqui & nitrum & aquam adieciſſe malunt. Fel tauri cum abſinthio tritum ac ſubditum paſtillo.Butyrum largius ſumptum,cœliacis & dyſentericis medetur,iecur uaccinum:Cornus ceruini cinis,tribus digitis captus in potione aquæ:Coagulum leporis ſubactum in pane:Si uero ſanguinem detrahunt, in polēta: Aprini,uel ſuilli, uel leporini fimi cinis,inſperſus potioni tepidæ uini. Vituli quoque ius uulgariter datum, inter auxilia cœliacorum & dyſentericorum tradunt. Lactis aſinini potus utilior, addito melle.Nec minus efficax fimi cinis ex uino,utriq; uitio.Item polea ſupradicta. Equi coagulum,quod aliqui hippacem uocant,etiam ſi ſanguinem detrahant:uel fimi cinis,dentiumq; eiuſdem tuſorum farina,ſalutaris dicitur:& bubuli lactis decocti potus. Dyſentericis addi mellis exiguum præcipiunt:& ſi tormina ſint,cornus ceruini cinerem,aut fel taurinum cumino mixtum,& cucurbitæ carnes umbilico imponere.Caſeus recēs uaccinus immittitur ad utrunq; uitiū.Item butyrum heminis quatuor,cū reſinæ terebinthinę ſextante,aut cum malua decocta,aut roſaceo.Datur & ſeuum uitulinū,aut bubulum. Item medullæ excoquuntur cum farina & cera exiguoq; oleo,ut ſorberi poſſint:Medulla & in pane ſubigitur:Lac caprinū ad dimidias partes decoctum. Si ſint & tormina, additur protropum. Torminibus ſatis eſſe remedij in leporis coagulo poto è uino tepido, uel ſemel, arbitrantur aliqui.Cautiores & ſanguine caprino cum farina hordeacea & reſina, uentrē illinunt.Ad omnes epiphoras uentris illini caſeum mollem ſuadēt: Veterem autem in farina tritum,cœliacis & dyſentericis dari,cyatho caſei in uini cyathis tribus.Sanguis caprinus decoctus cum medulla dyſentericis:Iecur aſſum capræ,cœliacis ſubuenit,magisq; etiam hirci,in uino auſtero decoctum potumq;,uel ex oleo myrteo umbilico impoſitum. Quidam uero decoquunt à tribus ſextarijs aquæ ad geminam, addita ruta. Vtuntur & liene aſſo capræ hirciúe, & ſeuo hirci in pane qui cinere coctus ſit, capræ à renibus maxime,ut per ſe hauriatur,protinusq; modice frigidam ſorberi iubent. Aliqui & in aqua decoctum ſeuum admixta polenta & cumino,& anetho,acetoq;. Illinunt & uentrem cœliacis,fimo cum melle decocto. Vtuntur ad utrūq; uitium & coagulo hœdi in uino myrtite, magnitudine fabæ poto:& ſanguine eiuſdem in cibum formato, quem ſanguiculum uo-

cant. Infundunt dysentericis & glutinum taurinum, aqua calida resolutum. Inflationes autem discutit uitulinum fimum in uino decoctum. Intestinorum uitijs magnopere prodest coagulum ceruorum, decoctum cum lente betaq́;, atq; ita in cibo sumptum: Leporis pilorum cinis cum melle decoctus: Lactis caprini potus decoctus cum malua, exiguo sale addito. Et si coagulum addatur, maioribus emolumentis fiat. Eadem uis est & in seuo caprino in sorbitiõe aliqua, uti protinus hauriatur frigida aqua. Item feminum hœdi cinis, rupta intestina sarcire mire traditur: Fimum leporis cum melle decoctum, & quotidie fabæ magnitudine sumptum, ita ut deploratos sanauerint. Laudant & caprini capitis cum suis pilis decocti succum. Tenasmos, id est, crebra & inanis uoluntas egerẽdi, tollitur poto lacte asinino: Item bubulo. Tinearum genera pellit ceruini cornus cinis potus. Quæ in excrementis lupi diximus inueniri ossa, si terram non attigerint, colo medentur adalligata brachio: Polea quoq; supradicta magnopere prodest in sapa decocta. Itẽ suilli fimi farina addito cumino in aqua rutæ decoctę: Cornus ceruini teneri cinis, cochleis africanis cum testa sua tusis mixtus, in uini potione.

Ad uesicæ cruciatus & calculos: de genitalium & sedis uitijs, & inguinum remedijs. Cap. XV

VEsicæ calculorumq́; cruciatibus auxiliatur urina apri, & ipsa uesica pro cibo sumpta: Efficacius, si prius fumo maceretur utrũq;. Vesicam elixam mandi oportet, & à muliere fœminæ suis. Inueniuntur & in iocineribus eorum lapilli, aut duritie lapillis similes, candidi, sicuti in uulgari sue: quibus contritis atque potis in uino, pelli calculos aiunt. Ipsi apro tam grauis sua urina est, ut nisi egesta fugæ non sufficiat, ac uelut deuinctus opprimatur. Exuri illa tradũt eos. Leporis renes inueterati, in uino poti, calculos pellunt. In perna suis articulos esse diximus, quorum decoctum ius facit urinæ utile. Asinini renes inueterati tritiq́;, & in uino mero dati, uesicæ medentur. Calculos expellunt lichenes equini ex uino aut mulso poti diebus XL. Prodest & ungulæ equinæ cinis, in uino, aut aqua. Item fimum caprarum in mulso, efficacius syluestrium: Pili quoq; caprini cinis. Verendorũ carbunculis, cerebrum apri uel suis, sanguisq́;. Vitia uero quæ in eadem parte serpunt, iecur eorum combustũ, maxime iuniperi ligno cum charta & arrenico sanat, Fimi cinis, fel bubulum, cum alumine Ægyptio ac muria ad crassitudinem mellis subactum, insuper beta ex uino cocta imposita: caro quoq;. Manantia uero ulcera, seuum cum medulla uituli in uino decoctum, uel caprinum cum melle rubiq́; succo: uel si serpant, fimũ etiam prodesse cum melle dicunt aut cum aceto, & per se butyrum. Testium tumor, cum seuo uituli, addito nitro cohibetur: uel fimo eiusdem ex aceto decocto. Vrinæ incõtinentiam cohibet uesica aprina, si assa mandatur: Vngularum apri uel suis cinis potioni inspersus: Vesica fœminæ suis combusta ac pota. Item hœdi uel pulmo: Cerebrum leporis in uino: Eiusdẽ testiculi tosti, uel coagulum cum anserino adipe in polenta: Renes asinini in mero triti potiq́;. Magi uerrini genitalis cinere poto ex uino dulci demonstrant urinam facere in canis cubili, ac uerba adijcere, ne ipse urinam faciat ut canis in suo cubili. Rursus ciet urinam uesica suis, si terram non attigerit, imposita pubi. Sedis uitijs præclare prodest fel ursinum cum adipe: Quidam adijciunt spumam argenti ac thus. Prodest & butyrum cum adipe anserino ac rosaceo. Modum ipsæ res statuunt, ut sint illitu faciles. Præclare medetur & taurinum fel, in linteolis conceptis: rimasq́ue perducit ad cicatricem. Inflationibus in ea parte, seuum uituli, maxime ab inguinibus cum ruta: Cæteris uitijs medetur sanguis caprinus cum polenta. Item fel caprinum condylomatis per se. Item fel lupinum ex uino. Panos & apostemata in quacũq; parte, sanguis ursinus discutit: Itẽ taurinus aridus tritus. Præcipuum tamen remedium traditur in calculo onagri: quem dicitur cum interficiatur reddere urinã, liquidiorem initio, sed in terra spissantem se. Hic adalligatus femini, omnes impetus discutit, omniq́; suppuratione liberat. Est autem rarus inuentu, nec ex omni onagro, sed celebri remedio. Prodest & urina asini cum melanthio. Et ungulæ equinæ

cinis

cinis cum oleo & aqua illitus: Sanguis equi, præcipue admissarij: Et sanguis bubulus: item fel. Caro quoq; eosdem effectus habet calida imposita:& ungulę cinis ex aqua aut melle:urina caprarum:hircorumq; carnes in aqua decoctæ : aut fimum ex his cum melle decoctum:fel ursinum siue uerrinum:urina suum in lana imposita. Femina atteri aduriq; equitatu notum est. Vtilissimum est ad omnes inde causas, spumam equi ex ore inguinibusq; illinire. Inguina & ex ulcerum causa intumescunt. Remedio sunt equi setæ tres,totidem nodis alligatæ intra ulcus.

Ad podagras,ad morbum comitialem,ad sideratos,morbumq; regium, ossaq; fracta,remedia. Cap. XVI.

Podagris medetur ursinus adeps, taurinumq; seuum,pari pondere & ceræ. Addunt quidā hypocisthida & gallam.Alij hircinū pręferunt seuū cum fimo capræ,& croco sinapiúe,uel caulibus ederæ tritis,ac perdicio uel flore cucumeris syluestris:Item bouis fimū cum aceti fece.Magnificāt & uituli,qui nondū herbam gustauerit, fimum, aut per se sanguinem tauri: Vulpem decoctam uiuam,donec ossa tantum restent:lupumúe uiuum oleo cerati modo incoctum:Seuum hircinum, cum helxines parte æqua, sinapis tertia: Fimi caprini cinerem cum axūgia.Quin & ischiadicos uri sub pollicibus pedum eo fimo feruente, utilissime tradunt. Articulorumq; uitijs fel ursinum utilissimum esse, & leporis pedes adalligatos. Podagras quidā mitigari pede leporis uiuentis abscisso, si quis secum assidue habeat.Perniones ursinus adeps,rimasq; pedum omnes sarcit:Efficacius alumine addito:Seuum caprinum:Dentium equi farina:Aprinum uel suillum fel:cum adipe pulmo impositus:& si subtriti sint contusiúe offensatione.Si uero adusti frigore,leporini pili cinis: Eiusdem pulmo contusis dissectus, aut pulmonis cinis. Sole adusta, seuo asinino aptissime curantur. Item bubulo cum rosaceo. Clauos & rimas calliq; uitia, fimum apri uel suis recens illitum,ac tertio die solutum sanat.Talorum cinis,pulmo aprinus, aut suillus,aut ceruinus.Attritus calceamentorum,urina asini cum luto suo illita. Clauos seuum bubulum cum thuris polline. Perniones uero corium combustum : melius ex uetere calceamento.Iniurias è calceatu,ex oleo corij caprini cinis. Varicum dolores sedat fimi uitulini cinis,cum lilij bulbis decoctis,addito melle modico : Itemq; omnia inflāmata & suppurationes minantia.Eadē res & podagris prodest,& articularijs morbis,è maribus præcipue uitulis.Articulorum attritis,fel aprorum uel suum, linteo calefacto impositum : uituliq; qui nondū herbam gustauerit,fimum:Item caprinum cum melle in aceto decoctū. Vngues scabros seuum uituli emendat : Item caprinum admixta sandaracha. Verrucas uero aufert uitulini fimi cinis ex aceto:asini urinæ lutum.Comitiali morbo testes ursinos edisse prodest,uel aprinos bibisse ex lacte equino,aut ex aqua:Item aprinam urinam ex aceto mulso:efficacius,quæ inaruerit in uesica sua. Dantur & suum testiculi inueterati tritiq; in suis lacte,præcedente uini abstinentia,& sequente continuis diebus. Dantur & leporis sale custoditi pulmones, cū thuris tertia parte, in uino albo, per dies XXX.Item coagula eiusdē.Asini cerebrū ex aqua mulsa, infumatū prius in folijs,semuncia per dies: uel ungularum eius cinis cochlearibus binis toto mēse potus:Item testes sale asseruati, & aspersi potioni,in asinarum maxime lacte uel ex aqua.Membrana partus earum, præcipue si marem pepererint,olfacta accedente morbo comitialium resistit. Sunt qui è mare nigroq; cor edendū cum pane sub dio prima aut secunda luna præcipiant. Alij carnem, aliqui sanguinem aceto dilutum per dies XL.bibendum.Quidam urinam equi aquæ ferrariæ ex officinis miscent,eademq; potione & lymphaticis medetur. Comitialibus datur & lactis equini potus,lichenq; in aceto mulso bibendus. Dantur & carnes caprinæ in rogo hominis tostæ,ut uolunt magi.Seuū earum cum felle taurino pari pondere decoctū, & in folliculo fellis reconditū,ita ne terrā attingat,potum uero sub limine ex aqua. Morbum ipsum deprehēdit caprini cornus,uel ceruini usti nidor. Sideratis urina pulli asinini nardo admixto perūctione prodesse dicitur.Regio morbo cornus ceruini cinis: Sanguis

asinini pulli ex uino. Item fimum asinini pulli, quod primum ædidit à partu, datum fabæ magnitudine è uino medetur intra diem tertium. Eadē & ex equino pullo similiterq; uis est. Fractis ossibus præsentaneus maxillarum apri cinis uel suis. Item lardum elixum atq; circumligatum mira celeritate solidat. Costis quidem fractis laudatur unice caprinum fimum ex uino uetere, aperit, extrahit, persanat. Febres arcet ceruorum caro, ut diximus. Eas quidem quæ certo dierum numero redeunt, oculus lupi dexter salsus adalligatusq;, si credimus magis. Est genus febriū, quod amphimerinum uocant. Hoc liberari tradunt, si quis è uena auris asini tres guttas sanguinis in duabus heminis aquæ hauserit. Quartanis magi excrementa felis cum digito bubonis adalligari iubent, & ne recidant, non remoueri septeno circuitu. Quis hoc quæso inuenire potuit? quæue est ista mixtura? cur digitus potissimum bubonis electus est? Modestiores iecur felis decrescēte luna occisæ inueteratum sale, ex uino bibendum ante accessiones quartanæ dixere. Iidem magi fimi bubuli cinere consperso puerorum urina illinunt digitos pedum, manibusq; leporis cor adalligant. Coagulum ante accessionem propinãt. Datur & caseus caprinus recens cū melle diligenter sero expresso.

Ad melancholicos, lethargicos, hydropicos: ad ignem sacrum, & ad dolores neruorum remedia. Cap. XVII

MElancholicis fimum uituli in uino decoctum remedio est. Lethargicos excitat asini lichen, naribus illitus ex aceto: Caprini cornus nidor aut pilorum: iecur aprinum. Itaq; & ueternosis datur. Phthisicis medetur, iecur lupi ex uino, macræ suis fœminæ herbis pastæ lardum, carnes asininæ ex iure sumptæ. Hoc genere maxime in Achaia curant id malum. Fimi quoq; aridi, sed pabulo uiridi pasto boue, fumum harundine haustum prodesse tradunt: Bubuli quoq; cornus mucronem exustum, duorum cochleariorū mensura, addito melle, pilulis deuoratis. Capræ seuo in pulte ex alica & phthisin & tussim sanari, uel recēti cum mulso liquefacto, ita ut uncia in cyathum addatur, rutæq; ramo permisceatur, nō pauci tradunt. Rupicapræ seui cyatho, & lactis pari mensura, deploratum phthisicum conualuisse certus autor affirmat. Sunt & qui suum fimi cinerē profuisse scripserint in passo: & cerui pulmonem, maxime subulonis, siccatum in fumo tritumque in uino. Hydropicis auxiliatur urina uesicæ apri paulatim data in potus: Efficacius quæ inaruerit cum uesica sua: Fimi ceruini maxime subulonis, sed & bubuli, de armentinis loquor (quod bolbiton uocant) cinis cochleariorum trium in mulsi hemina, bouis fœminæ in mulieribus, & ex altero sexu in uiris, quod ueluti mysterium occultarunt magi: Fimum uituli masculi illitum: Fimi uituli cinis cum semine staphylini, æqua portione ex uino: Sanguis caprinus cum medulla. Efficaciorem putant hircorum, utiq; si lentisco pascãtur. Igni sacro ursinus adeps illinitur, maxime qui est ad renes: Vitulinum fimum recens, uel bubulum: Caseus caprinus siccus cum porro: Ramenta pellis ceruinę deiecta pumice, ex aceto trita. Rubori cum prurigine, equi spuma aut ungulæ cinis. Eruptionibus pituitæ, asinini fimi cinis cum butyro. Papulis nigris, caseus caprinus siccus ex melle & aceto in balineis, oleo remoto. Pustulis suilli fimi cinis aqua illitus, uel cornus ceruini cinis. Luxatis recens fimum aprinum uel suillum: Item uitulinum: Verris spuma recens cum aceto, fimū caprinum cum melle. Bubula caro imposita tumorem sanat. Fimum suillum in testa calefactum tritumq; cum oleo, duritias corporum omnes tollit optime. Adeps è lupis illitus, in his quæ rumpere opus est, plurimum proficit: Fimum bubulum in cinere calefactum, aut caprinum in uino uel aceto decoctum. In furunculis seuum bubulum cum sale: aut si dolor est, intinctum oleo, liquefactum sine sale, similiq; modo caprinum, In ambustis ursinus adeps cum lilij radicibus: Aprinum aut suillum fimum inueteratum: Setarum ex his è penicillis tectorijs cinis cum adipe tritus: Tali bubuli cinis, cum cera & medulla ceruina: Fel tauri: Fimum leporis: Sed caprarum fimus sine cicatrice sanare dicitur. Glutinum præstantissimum fit ex auribus taurorum & genitalibus: Nec quicquam efficacius

ocius prodest ambustis. Sed adulteratur nihil æque, quibusuis pellibus inueteratis, calceamentisq; etiam decoctis. Rhodiacum fidelissimum: eoq; pictores & medici utuntur: Id quoque quo candidius, eo probatius. Nigrum & lignosum damnatur. Neruorum doloribus, fimum caprinum decoctum in aceto cum melle, utilissimum putant, uel putrescente neruo. Spasmata & percussu uitiata, fimo aprino curant, uere collecto & arefacto Sic & quadrigis agendis tractos, rotáue uulneratos: & quoquo modo sanguine contuso, uel si recens illinatur. Sunt qui incoxisse aceto, utilius putēt. Quin & in potu farinam eam ruptis conuulneratisq; & euersis ex aceto salutarē promittunt. Reuerentiores cinerē eius ex aqua bibunt. Feruntq; & Neronem principem hac potione recreari solitum, cum sic quoq; se trigario approbare uellet. Proximam suillo fimo uim putant.

Ad sanguinem sistendum: & contra ulcera & carcinomata, ad scabiem remedia: & quæ infixa corpori extrahunt, & quæ cicatricibus prosunt. Cap. XVIII

SAnguinem sistit coagulum ceruinū ex aceto: Item leporis: Huius quidem & pilorum cinis: Item ex fimo asinino cinis: & pilorum quidē cinis illitus. Efficacior uis è maribus aceto admixto, & in lana ad omne profluuium imposito, Similiter ex equino capite & femine: Aut fimi uitulorū cinis illitus ex aceto. Item caprini cornus uel fimi ex aceto: Hircini uero iocineris dissecti sanies efficacior: Et cinis utriusq; ex uino potus, uel naribus ex aceto illitus. Hircini quoque utris uinarij duntaxat cinis, cum pari pondere resinæ, quo genere sistitur sanguis, & uulnus glutinatur. Hœdinum quoq; coagulum ex aceto, & feminum eius combustorū cinis, similiter pollere traduntur. Vlcera sanat in tibijs cruribusq; adeps ursinus, admixta rubrica. Quæ uero serpunt, fel aprinū cum resina & cerusa: Maxillarum apri uel suum cinis: Fimum suum illitum siccum: Item caprinū ex aceto subferuefactum. Cætera purgantur & explētur butyro: Cornus ceruini cinere, uel medulla cerui: Felle taurino cum cyprino oleo, aut fimo aprino, aut hircino. Fimum recens suum, uel inueterati farina illinitur uulneribus ferro factis. Phagedænis & fistulis immittit fel ta ri, cū succo porri, aut lacte mulierum, uel sanguis aridus cum cotyledone herba. Carcinomata curat coagulum leporis, cum pari pondere capparis aspersum uino. Gangrenas ursinū fel penna illitum. Asini ungularum cinis ea quæ serpunt ulcera inspersus. Sanguis equi adrodit carnes septica ui: Item fimi equini inueterati fauilla. Ea uero quæ phagedænas uocant in ulcerum genere, corij bubuli cinis cū melle. Caro uituli recentia uulnera non patitur intumescere: Fimum bubulum cum melle. Feminū uituli cinis sordida ulcera, & quæ cacoëthe uocant è lacte mulieris sanat. Recentes uero plagas ferro illatas, glutinum taurinum liquefactū, tertio die solutū. Caseus caprinus siccus ex aceto ac melle, purgat ulcera. Quæ uero serpant, cohibet seuum cum cera: Item addita pice ac sulphure percurat. Similiter proficit ad cacoëthe, hœdi fœminū cinis è lacte mulieris. Et aduersus carbūculos, suis fœminæ cerebrum tostum illitumq;. Scabiem hominis, asininæ medullæ maxime abolent. Vrinæ eiusdē cum suo luto illitæ: Butyrum etiam, quod in iumentis proficit cum resina calida: Glutinū taurinū in aceto liquefactum, addita calce: Fel caprinū cum aluminis cinere, Boas fimum bubulum, unde & nomen traxere: Canū scabies sanantur bubulo sanguine recenti: iterumq; cum inarescat illito, & postero die abluto cinere lixiuio. Spinæ ac similia corpori extrahuntur felis excrementis: Itē capræ ex uino: coagulo quocunq;, sed maxime leporis, cū thuris polline & oleo, aut cum uisci pari pondere, aut cum propoli. Cicatrices nigras seuum asininum reducit ad colorē. Fel uituli extenuat calefactū. Medici adijciunt myrrham, & mel; & crocum, æreaq; pyxide condunt. Aliqui & florem æris admiscent.

Ad muliebria mala medicinæ, & ad infantiū morbos, & ueneris remedia. Cap. XIX

MVlierum purgationes adiuuat fel taurinū lana succida appositum. Olympias Thebana addidit hyssopū & nitrum: Cornus ceruini cinis potus. Item uuluas laborantes, illitu quoque: & fel taurinum cum opio appositum obolis binis. Vuluas & pilo ceruino suffire prodest. Tradunt, ceruas cum senserint se grauidas, lapillum deuorare: quem in

excrementis repertum, aut in uulua(nam & ibi inuenitur) custodire partus adalligatum. Inueniuntur & oſsicula in corde & in uulua, perquàm utilia grauidis parturientibusq́. Nam de pumice, qui in uaccarum utero ſimili modo inuenitur, diximus in natura boum. Lupi adeps illitus uuluas mollit, dolores earum iecur. Carnes lupi ediſſe parituris prodeſt: aut ſi incipientibus parturire ſit iuxtà qui ederit, adeo, ut etiam contra illatas noxias ualeat. Eundem ſuperuenire, perniciosum eſt. Magnus & leporis uſus mulieribus. Vuluam adiuuat pulmo aridus potus. Profluuia iecur cum Samia terra ex aqua potum. Secundas coagulum: cauentur pridiana balinea. Illitum quoque cum croco & porri ſucco, uellere appoſitum abortus mortuos expellit. Si uuluæ leporum in cibis ſumantur, mares concipi putant. Hoc & teſticulis eorum & coagulo profici. Conceptum leporis utero exemptum his, quæ parere deſierint, reſtibilem fœcunditatem afferre. Sed pro conceptu, leporis ſaniem & uiro magi propinant. Item uirgini nouem grana fimi, ut ſtent perpetuo mammæ: coagulum quoque ob id cum melle illinunt: ſanguinem, ubi euulſos pilos renaſci nolũt. Inflationi uuluæ, fimum aprinum ſuillumúe cum oleo illini prodeſt. Efficacius ſiſtit farina aridi, ut aſpergatur potioni, uel ſi grauidæ aut puerperæ torqueantur. Lacte ſuis poto cum mulſo adiuuantur partus mulierum. Per ſe uero potum, deficientia ubera puerperarum replet. Eadem circumlita ſanguine fœminæ ſuis, minus creſcent. Si dolent, lactis aſinini potu mulcentur: quod addito melle ſumptum, & purgationes earum adiuuat. Sanat & uuluarum exulcerationes eiuſdem animalis ſeuum inueteratum, & in uellere appoſitum duritiem uuluarum emollit. Per ſe uero recẽs uel inueteratum, ex aqua illitum, pſilothri uim obtinet. Eiuſdem animalis lien inueteratus, ex aqua illitus mammis, abundantiam facit. Vuluas ſuffitu corrigit. Vngulæ aſininæ ſuffitæ partum maturant, ut uel abortus euocetur: nec aliter adhibentur, quoniam uiuentem partum necant. Eiuſdem animalis fimum ſi recens imponatur, profluuia ſanguinis mire ſedare dicitur. Nec non & cinis eiuſdẽ fimi, qui & uuluæ prodeſt impoſitus. Equi ſpuma illita per dies x x. priuſq́ primum naſcantur pili reſtinguntur. Item cornus ceruini decocto: melius, ſi recentia ſint cornua. Lacte equino iuuantur uuluæ collutæ. Quod ſi mortuus partus ſentiatur, lien ex aqua dulci potus eijcit. Item ungulæ ſuffitu, aut fimum aridum. Vuluas procidentes butyrum infuſum ſiſtit. Induratam uuluam aperit fel bubulum roſaceo admixto, foris uellere cum reſina terebinthina impoſito. Aiunt & ſuffitu fimi è mare boue, procidentes uuluas reprimi, partus adiuuari. Conceptus uero uaccini lactis potu. Sterilitatem ob partus uexationem fieri, certum eſt. Hanc emendari Olympias Thebana affirmat felle taurino, & adipe ſerpentium, & ærugine, addito melle, medicatis locis ante coitus. Vitulinum quoque fel, ſi in purgationibus fuerit ſub coitu aſperſum uuluæ, etiam duritiam uentris emollit, & profluuium minuit umbilico perungto, atq́ in totum uuluæ prodeſt. Modum ſtatuunt fellis pondere denarij ad apij tertiam, admixto amygdalino oleo, quantum eſſe ſatis appareat, hoc in uellere imponunt. Maſculi fel uituli, cum mellis dimidio tritum, ſeruatur ad uuluas. Carnem uituli ſi cum ariſtolochia inaſſatam edant circa conceptum, mares pariturus promittunt. Medulla uituli in uino ex aqua decocta cum ſeuo, exulcerationibus uuluarum impoſita prodeſt. Item adeps uulpium, excrementumq́ feliũ: hoc cum reſina & roſaceo impoſitum. Caprino cornu ſuffiri uuluam, utiliſsimum putant. Syluestrium caprarum ſanguis cum palma marina pilos detrahit. Cæterarum uero fel, callum uuluarum emollit inſperſum, & à purgatione conceptus facit. Sic quoque pſilothri uis efficitur, ſi euulſis pilis triduo ſeruetur illitum. Profluuium quamuis immenſum, urina capræ pota ſiſti, obſtetrices promittunt, & ſi fimum illinatur. Membrana caprarum in qua partus æditus, inueterata potuq́ue ſumpta in uino, ſecundas pellit. Hœdorum pilis ſuffiri uuluas, utile putant, & in profluuio ſanguinis coagulum bibi, aut hyoſcyami ſemen imponi. E boue ſylueſtri nigro ſi ſanguine ricini lumbi perungantur mulieri, tædium ueneris fieri dicit Oſthanes, Idem amoris, pota hirci urina, admixto propter faſtidium nar-

do. In-

do. Infantibus nihil butyro utilius, per ſe & cum melle: priuatim & in dentitione & ad gingiuas, & ad oris ulcera. Dens lupi adalligatus, infantiū pauores prohibet, dentientiq́; morbos, quod & pellis lupina præſtat. Dentes quidem eorum maximi, equis quoque adalligati, infatigabilem curſum præſtare dicuntur. Leporum coagulo illito ubere, ſiſtitur infantium aluus. Iecur aſini, admixta modice panace, inſtillatum in os, à comitialibus morbis & alijs infantes tuetur: hoc XL. diebus fieri præcipiunt. Et pellis aſinina iniecta, impauidos infantes facit. Dentes qui equis primum cadunt, facilem dentitionē præſtant infantibus adalligati, efficacius ſi terram non attigere. Lien bubulus in melle editur, & illinitur ad lienis dolores. Ad ulcera manantia cum melle. Lien uituli in uino decoctus, tritusq́; & illitus, ulcuſcula oris. Cerebrum capræ magi per anulum aureum traiectum, priuſquam lac detur, infantibus inſtillant contra comitiales, cæterosq́ue infantium morbos. Caprinum fimum inquietos infantes adalligatum panno cohibet, maxime puellas. Lacte caprino, uel cerebro leporum perunctæ gingiuæ, faciles dentitiones faciunt. Somnos fieri lepore ſumpto in cibis Cato arbitratur: Vulgus & gratiam corpori in VII. dies, friuolo quidem ioco, cui tamen aliqua debeat ſubeſſe cauſa in tanta perſuaſione. Magi felle capræ ſacrificatæ duntaxat illito oculis, uel ſub puluino poſito, ſomnum allici dicunt. Sudores inhibet cornus caprini cinis è myrteo oleo perunctis. Coitus ſtimulat fel aprinum illitum: Item medullæ ſuum hauſtæ: Seuum aſininum, anſeris maſculi adipe permixto illitum: Item à coitu equi Vergilio quoque deſcriptum uirus, & teſticuli equini aridi, ut potioni interi poſſint, dexterúe aſini teſtis in uino potus pro portione, uel adalligatus brachiali. Eiuſdem à coitu ſpuma collecta roſeo panno, & incluſa argento, ut Oſthanes tradit. Salpe genitale in oleum feruens mergi iubet ſepties, eóque perungi pertinentes partes. Bialcon cinerem ex eodem bibi, uel tauri à coitu urinam, lutoq́ue ipſo illini pubem. At è diuerſo muris fimo illito, cohibetur uirorum uenus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut ſuis aſſus, ieiuni cibo ſumptus eo die: Item hœdinus.

Mira de animalibus. Cap. XX

MIra præterea traduntur in eiſdem animalibus. Veſtigium equi excuſſum ungula (ut ſolet plerūq́;) ſi quis collectum reponat, ſingultus remedium eſſe, recordātibus quonam loco id repoſuerint. Iecur luporum equinæ ungulæ ſimile eſſe, & rumpi equos, qui ueſtigia luporum ſub equite ſequantur. Talis ſuum diſcordiæ uim quandam ineſſe. In incēdijs ſi fimi aliquid egeratur è ſtabulis, facilius extrahi, nec recurrere oues bouesq́;. Hircorum carnes uirus nō reſipere, ſi panem hordeaceū eo die quo interficiātur ederint, laſerúe dilutum biberint. Nullas uero teredinem ſentire, luna decreſcente induratas ſale. Adeoq́; nihil omiſſum eſt, ut leporem ſurdum celerius pingueſcere reperiamus. Animalium uero medicinas: Si ſanguis profluat iumētis, ſuillum fimum ex uino infundendum. Boum autem morbis ſeuum, ſulphur uiuum, allium ſylueſtre, ouum coctum: omnia hæc trita in uino danda, aut uulpis adipem. Carnem caballinam diſcoctam, potu ſuum morbis mederi. Omnium uero quadrupedum morbis, capram ſolidam cum corio, & ranam rubetam diſcoctas. Gallinaceos non attingi à uulpibus, qui iecur animalis eius aridū ederint: uel ſi pellicula ex ea collo inducta, galli inierint: Similia in felle muſtelæ. Boues in Cypro contra tormina, hominum excrementis ſibi mederi. Non ſubteri pedes boum, ſi prius cornua pice liquida perungantur. Lupos in agrum non accedere, ſi capti unius pedibus infractis, cultroq́; adacto, paulatim ſanguis circa fines agri ſpargatur: atq́; ipſe defodiatur in eo loco ex quo cœperit trahi: Aut ſi uomerē, quo primus ſulcus eo anno in agro ductus ſit, excuſſum aratro, focus larium, quo familia conuenit, abſumat: ac lupum nulli animalium nociturum in eo agro quandiu id fiat. Hinc deinde reuertemur ad animalia ſui generis, quæ aut placida non ſunt, aut fera.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER VICESIMVSNONVS.

PROOEMIVM.

De origine medicinæ, & quando primum clinice, & quando primum iatraleptice, & de Chrysippo & Erasistrato, & empirice, & Herophilo, & reliquis illustribus medicis, & quoties ratio medicinæ mutata sit, & qui primus Romæ medicus, & quando, & quid de medicis antiqui Romani iudicauerint, & uitia medicinæ. Cap. I.

NATVRA remediorum, atque multitudo instantium ac præteritorum, plura de ipsa medendi arte cogunt dicere: quanquam non ignarus sim nullis antè hæc Latino sermone condita, ancepsq́ lubricum esse rerum omnium nouarum, talium utique quàm steriles gratiæ difficultates in promendo: sed quoniam occurrere uerisimile est omniũ qui hæc cognoscant cogitationi, quonã modo exoluerint in medicinæ usu, quæ tam parata atq; pertinentia erant: mirumq́ & indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorem fuisse, & etiamnum sæpius mutari, cum sit fructuosior nulla. Dijs primum inuentores suos assignauit, & cælo dicauit. Necnon & hodie multifariam ab oraculis medicina petitur. Auxit deinde famam etiam crimine, ictum fulmine Æsculapium fabulata, quoniam Tyndaridam reuocauisset ad uitam: Nec tamen cessauit narrare alios reuixisse opera sua, clara Troianis temporibus, quibus fama certior, uulnerũ tamen duntaxat remedijs: Sequẽtia eius (mirum dictu) in nocte densissima latuere usq; ad Peloponnesiacũ bellum: tunc eam reuocauit in lucẽ Hippocrates, genitus in insula Coo, in primis clara ac ualida, & Æsculapio dicata. Is cũ fuisset mos, liberatos morbis scribere in tẽplo eius dei quid auxiliatũ esset, ut postea similitudo proficeret, exscripsisse ea tradit, atq; (ut Varro apud nos credit) iam templo cremato, instituisse medicinã hãc quæ clinice uocatur. Nec fuit postea quæstus modus, quoniã Prodicus Selymbriæ natus, discipulus eius instituens quam uocant ietralepticen, reunctoribus quoq; medicorũ ac mediastinis uectigal inuenit. Horũ placita Chrysippus ingenti garrulitate mutauit, plurimumq́ etiã ex Chrysippo discipulus eius Erasistratus, Aristotelis filia genitus. Hic Antiocho rege sanato, C. talẽtis donatus est à rege Ptolemæo filio eius, ut incipiamus & præmia artis ostẽdere. Alia factio ab experimẽtis se cognominãs, empiricen cœpit in Sicilia, Acrone Agrigentino Empedoclis physici autoritate commendato. Dissederũtq́ eæ scholæ, & omnes eas damnauit Herophilus, in musicos pedes uenarũ pulsu descripto per ætatum gradus. Deserta deinde & hæc secta est, quoniam necesse erat in ea literas scire. Mutata & quam postea Asclepiades (ut retulimus) inuenerat. Auditor eius Themison fuit, qui quæ inter initia scripsit, illo mox recedente à uita ad sua placita mutauit. Sed & illa Antonius Musa eiusdẽ autoritate diui Augusti, quem cõtraria medicina graui periculo exemerat. Multos prætereo medicos, celeberrimosq́ ex ijs Cassios, Carpitanos, Aruntios, Albutios, Rubrios. C C L. H-S annua mercede ijs fuere apud principes. Q. Vero Stertinius imputauit principibus, quod H-S quingenis annuis cõtẽtus esset: sexcena enim sibi quæstu urbis fuisse numeratis domibus ostẽdebat. Par & fratri eius merces à Claudio Cæsare infusa est: censusq́ quanquam exhausti operibus Neapoli exornata, hæredi H-S C C C. reliquere, quantum ad eam ætatem Aruntius solus. Exortus deinde est Vectius Valens, adulterio Messalinæ Claudij Cæsaris nobilitatus, pariterq́ eloquentiæ assectator. Is eam potentiam nactus, nouã instituit sectam. Eadem ætas Neronis principatu ad Thessalum trãsiliuit, delentem cuncta maiorum placita, & rabie quadam in omnis æui medicos perorantem: quali prudentia ingenioq́, æstimari uel uno argumento abunde potest, cum monu-

mento suo (quod est Appia uia) iatronicen se inscripserit. Nullius histrionum equarumq; trigarij comitatior egressus in publico erat: cum Crinas Massiliensis arte geminata, ut cautior religiosiorq;, ad syderum motus ex ephemeride mathematica cibos dando, horasq; obseruãdo, autoritate eum præcessit. Nuperq; centies H—S reliquit muris patriæ, mœnibus quoq; alijs penè non minori summa extructis. Hi regebant fata, cum repente ciuitatem Charmis ex eadem Massilia inuasit, damnatis non solum prioribus medicis, uerum & balineis: frigidaq; etiam hybernis algoribus lauari persuasit, mersit ægros in lacus. Videbamus senes consulares usq; in ostentationem rigentes. Qua de re extat etiam Annęi Senecæ astipulatio. Nec dubium est, omnes istos famam nouitate aliqua aucupãtes, animas statim nostras negociari. Hinc illæ circa ægros miseræ sententiarum concertationes, nullo idem censente, ne uideatur accessio alterius. Hinc illa infelicis monumẽti inscriptio, turba se medicorum perisse. Mutatur ars quotidie toties interpollis, & ingeniorum Græciæ flatu impellimur. Palamq; est, ut quisq; inter istos loquẽdo polleat, imperatorẽ ilico uitæ nostræ necisq; fieri: ceu uero non milia gentium sine medicis degant, nec tamen sine medicina: sicut po. Ro. ultra sexcentesimum annum, neq; ipse in accipiẽdis artibus lentus, medicinæ uero etiam auidus, donec expertam damnauit. Etenim percensere insignia priscorum in his moribus conuenit. Cassius Hemina ex antiquis autor est, primũ è medicis uenisse Romam Peloponneso Archagathum Lysaniæ filiũ, L. Æmilio, M. Liuio COSS. anno urbis D.XXXV. eiq; ius quiritum datum, & tabernam in cõpito Acilio emptã ob id publice. Vulnerariũ eum tradunt fuisse uocatum. mireq; gratũ aduentũ eius initio: mox à sæuitia secandi urendiq;, transisse nomen in carnificem, & in tedium artem omnesq; medicos: quod clarissime intelligi potest ex M. Catone, cuius autoritati triumphus atq; censura minimum conferunt: tanto plus in ipso est. Quamobrem uerba eius ipsa ponemus, Dicã de istis Græcis suo loco Marce fili quid Athenis exquisitũ habeã, & quod bonũ sit eorum literas inspicere non perdiscere. Vincam nequissimum & indocile genus illorum, & hoc puta uatẽ dixisse, Quandocũq; ista gens suas literas dabit, omnia corrũpet. Tum etiam magis si medicos suos huc mittet. Iurarunt inter se barbaros necare omnes medicina. Sed hoc ipsum mercede faciunt, ut fides ijs sit, & facile disperdãt. Nos quoq; dictitãt barbaros, & spurcius nos quàm alios opicos appellatione fœdant. Interdixi tibi de medicis. Atque hic Cato DCV. anno urbis nostræ obijt, LXXXV. suo, ne quis illi defuisse publice tempora, aut priuatim uitæ spatia ad experiendum arbitretur. Quid ergo? damnatam ab eo rem utilissimam credimus? Minime hercule. Subijcit enim qua medicina & se & coniugem usque ad longam senectam perduxerit, ijs ipsis scilicet quæ nunc nos tractamus. Profiteturq; esse commentarium sibi quo medeatur filio, seruis familiaribus, quem nos per genera usus sui differimus. Non rem antiqui damnabant, sed artem. Maxime uero quæstum esse immani pretio uitæ recusabant. Ideo templũ Æsculapij etiam cum reciperetur is deus, extra urbẽ fecisse, iterumq; in insula tradũtur. Et cũ Græcos Italia pellerent, diu etiam post Catonem excepisse medicos. Augebo prouidentiam illorum. Solam hãc artium Græcarum nondum exercet Romana grauitas in tanto fructu, paucissimi quiritium attigere, & ipsi statim ad Gręcos transfugæ. Imò uero autoritas aliter quàm Græce eam tractantibus, etiã apud imperitos expertesq; linguæ nõ est. Ac minus credunt, quæ ad salutem suam pertinent, si intelligunt. Itaque hercule in hac artium sola euenit, ut cuicunq; medicum se professo statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur: Adeo blanda est sperandi pro se cuiq; dulcedo. Nulla præterea lex quę puniat inscitiam capitalem, nullum exemplum uindictæ. Discũt periculis nostris, & experimenta per mortes agunt: medicoq; tantum hominem occidisse impunitas summa est. Quinimo transit conuicium, & intemperantia culpatur, ultroq́ue qui periere arguuntur. Sed decuriæ pro more censuris principum examinantur, inquisitio per parietes agitur, & qui de nummo iudicet à Gadibus columnisq; Herculis accersitur: de exilio

uero

uero non nisi die XL. quinq; electis uiris datur tabella. At de iudice ipso quales in consiliũ eunt, statim occisuri? Merito, dum nemini nostrum libet scire quid saluti suæ opus sit. Alienis pedibus ambulamus, alienis oculis agnoscimus, aliena memoria salutamus, aliena uiuimus opera. Perieruntq; rerum naturæ pretia, & uitæ argumenta. Nihil aliud pro nostro habemus q̃ delicias. Non deseram Catonem tam ambitiosæ artis inuidiæ à me obiectum, ut à senatu illum qui ita censebat: idq; non criminibus artis arreptis, ut aliquis expectauerit. Quid enim uenenorum fertilius, aut unde plures testamẽtorũ insidiæ? Iam uero & adulteria etiã in principũ domibus, ut Eudemi in Liuia Drusi Cæsaris: Itẽ Valentis, in qua dictũ est regina. Non sint artis ista, sed hominum. Non magis hæc urbi timuit Cato, ut equidem credo, q̃ reginas. Ne auaritiã quidẽ arguam, rapacesq; nundinas pendentibus fatis, & dolorum indicaturã, ac mortis arram, aut arcana pręcepta, Squamam in oculis emouendam potius q̃ extrahendã: per quæ effectum est, ut nihil magis prodesse uideretur, q̃ multitudo grassantiũ. Neq; enim pudor, sed æmuli pretia summittunt. Notum est ab eodem Charmide unum ægrum ex prouincialibus H—S ducẽtis conductum: Alconti uulnerum medico H-S. C. damnato ademisse Claudium principem. Eidemq; in Gallia exulanti, & deinde restituto acquisitum non minus intra paucos annos. Et hæc personis imputentur. Ne fecem quidẽ aut inscitiã eius turbæ arguamus, ipsorumq; intemperantiam in morbis, aquarum calidarum diuerticulis: imperiosam inediam, & ab ijsdem deficientibus cibos sæpius die ingestos: mille præterea pœnitentiæ modis, culinarum etiã præceptis & unguentorum mixturis, quando nullas omisere uitæ illecebras. Inuehi peregrinas merces, conciliariq; externa pretia, displicuisse maioribus crediderim equidem, nõ tamẽ hoc Catonem prouidisse, cum damnaret artem. Theriace uocatur excogitata compositio luxuriæ. Fit ex rebus externis, cũ tot remedia dederit natura, quæ singula sufficerent. Mithridaticum antidotũ ex rebus LIIII. componitur, interim nullo pondere ęquali, & quarũdam rerum sexagesima denarij unius imperata. Quo deorum perfidiam istam monstrante? Hominum enim subtilitas tanta esse non potuit. Ostentatio artis & portentosa sciẽtiæ uenditatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illam nouere. Compertiq; uulgo pro cinnabari Indica in medicamenta minium addi, inscitia nominis, quod esse uenenum docebimus inter pigmenta. Verum hæc ad singulorum salutem pertinent. Illa autẽ quæ timuit Cato, atq; prouidit, innocentiora multo & parua opinatu, quæ proceres artis eiusdem in semetipsis fatentur. Illa perdidere imperij mores, illa quæ sani patimur, luctatus, ceromata ceu ualetudinis causa instituta: balineæ ardentes, quibus persuasere in corporibus cibos coqui, ut nemo non minus ualidus exiret, obedientissimi uero efferrentur. Potus deinde ieiunorum ac uomitiones, & rursus perpotationes, ac pilorum euiratio instituta resinis eorum: itemq; pectines in fœminis quidem publicati. Ita est profecto, lues morum, nec aliunde maior quàm è medicina, uatem prorsus quotidie facit Catonem, & oraculum: Satis esse ingenia Græcorum inspicere, nõ perdiscere. Hæc fuerint dicẽda pro senatu illo sexcentisq; populi Romani annis aduersus artem, in qua conditione insidiosissima autoritatem pessimis boni faciunt. Simul contra attonitas quorundam persuasiones, qui prodesse nisi pretiosa non putant. Neq; enim dubitauerim aliquibus fastidio futura quæ dicuntur animalia: at non Vergilio fuit, nominare formicas nulla necessitate, & gurguliones, ac lucifugis congesta cubilia blattis: non Homero inter prælia deorum improbitatem muscæ describere: non naturæ gignere ista, cum gignat hominem. Proinde causas quisque & effectus non res æstimet. Ordiemur autem à confessis, hoc est, lanis ouisq;, ut obiter rebus præcipuis honos in primis perhibeatur. Quædam etiam si alienis locis, tamen obiter dici necesse erit, Nec deerat materiæ pompa, si quicquam aliud intueri liberet, quàm fidem operis: Quippe inter prima proditis etiã ex cinere phœnicis nidoq; medicinis, ceu uero id certum esset, atque non fabulosum. Irridere est, uitæ remedia post millesimum annum reditura monstrare.

De medicinis lanarum. Cap. II

LAnis autoritatem ueteres Romani etiam religiosam habuere, postes à nubentibus attingi iubentes. Præterq; cultum & tutelã contra frigora, succidæ plurima præstant remedia ex oleo uinoq; aut aceto, prout quæq; mulceri mordeŕiq; opus sit, & astringi laxariúe, luxatis membris, dolentibusq; neruis impositæ, & crebro suffusæ. Quidam etiam salem admiscent luxatis. Alij cum lana rutam tritam adipemq; imponunt. Item contusis tumentibusq;. Halitus quoq; oris gratiores facere traditur, confricatis dentibus atq; gingiuis admixto melle. Prodest & phreneticis suffitu. Sanguinẽ in naribus sistit cũ oleo rosaceo, & alio modo indita auribus obturatis spissius. Quin & ulceribus uetustis imponitur cum melle. Vulnera ex uino, uel aceto, uel aqua frigida & oleo expressa sanat. Arietis uellera lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis inflãmationes uuluæ sedãt. Et si procidant, suffitu reprimunt. Succida lana imposita subditaq; mortuos partus euocat. Sistit etiam profluuia earum. At canis rabiosi morsibus inculcata post diem septimũ soluitur. Reduuias sanat ex aqua frigida. Eadem nitro, sulphure, oleo, aceto, pice liquida feruentibus tincta, quàm calidissima imposita bis die, lumborum dolores sedat. Sanguinemq; sistit ex ariete succida, articulos extremitatũ præligans. Laudatissima omnis è collo, natione uero Galatica, Tarentina, Attica, Milesia. Succidã imponunt & desquamatis, percussis, liuidis, incussis, collisis, contritis, deiectis, capitis & alijs doloribus, stomachi inflationi ex aceto & rosaceo. Cinis eius illinitur attritis, uulneratis, ambustis. Et in oculorum medicamenta additur. Item in fistulas auresq; suppuratas. Ad hæc detonsam eam, alij uero euulsam decisis summis partibus siccant, carpuntq;, & in fictili crudo componũt, ac melle perfundunt utrunq;. Alij hastulis tædæ subiectis & subinde interstratis, oleo aspersam accendunt, cineremq; in labellis aqua addita confricant manu, & considere patiũtur, idq; sæpius mutantes aquam donec linguam astringat leniter, nec mordeat. Tum cinerẽ reponũt. Vis eius septica est, efficacissimeq; genas purgat. Quin ipsæ sordes pecudum sudorq; feminum & alarum adhærentes lanis (œsipum uocant) innumeros propè usus habent. In Atticis ouibus genito palma. Fit pluribus modis. Sed probatissimum, lana ab his partibus recenti cõcerpta, aut quibuscunque sordibus succidis primum collectis, ac lento igni in æneo uase subferuefactis & refrigeratis, pinguiq; quod supernatet, collecto in fictili uase, iterumqúe decocta priori materia: quæ pinguitudo utraque frigida aqua lauatur, & in linteo siccatur, ac sole torretur, donec candida fiat ac translucida. Tum in stannea pyxide conditur. Probatio autem ut sordium uirus oleat, & manu fricante ex aqua non liquetur, sed albescat ut cerusa. Oculis utilissimum contra inflammationes genarumq; callum. Quidam in testa torrent, donec pinguedinem amittat, utilius tale existimãtes erosis & duris genis, angulis scabiosis & lachrymantibus. Vlcera nõ oculorum modo sanat, sed oris etiam & genitalium cum anserino adipe. Medetur & uuluæ inflammationibus, & sedis rhagadijs, & cõdylomatis cum meliloto ac butyro. Reliquos usus eius suo loco digeremus. Sordes quoq; caudarum concretæ in pilulas, ac siccatæ per se tusæq; in farinã & illitæ dentibus mire prosunt, etiam labãtibus, gingiuisq; si carcinoma serpat. Iã uero pura uellera aut per se imposita cæcis doloribus, aut accepto sulphure & cinis corũ genitalium uitijs. Tantumq; pollent, ut medicamentis quoq; superponantur. Medentur ante omnia & pecori ipsi, si fastidio nõ pascatur. Cauda enim quàm arctissime præligata, euulsa inde lana, statim uescuntur. Traduntq; quod extra nodum sit è cauda præmori.

De ouorum natura. Cap. III

LAnę habent & cũ ouis societatẽ simul fronti impositæ contra epiphoras. Non opus est eas in hoc usu radicula esse curatas: neq; aliud q̃ candidũ ex ouo infundi ac pollinem thuris. Oua per se infuso candido oculis epiphoras cohibẽt, urentesq; refrigerant. Quidam cum croco præferunt, & pro aqua miscent collyrijs. Infantibus uero contra lippitudines uix aliud remedium est, butyro admixto recenti. Eadem cum oleo trita ignes sacros

sacros ieniunt, betæ folijs superilligatis. Candido ouorum in oculis & pili reclinantur ammoniaco trito admixtoq́ꝫ. Et uari in facie cum pineis nucleis, ac melle modico. Ipsa facies illita sole non aduritur. Ambusta aquis si statim ouo occupentur, pustulas non sentiunt. Quidam admiscent farinam hordeaceã, & salis parum. Vlceribus uero ex ambusto cum candido ouorum tostum hordeum & suillo adipe mire prodest. Eadem curatione ad sedis uitia utũtur. Infantibus quidem etiam si quid ibi procidat. Ad pedum rimas ouorum candido decocto cum cerusæ denariorũ duorum pondere, pari spumæ argenti, myrrhæ, exiguo deinde uino. Ad ignem sacrum candido ouorũ trito cum amylo. Aiunt & uulnera candido glutinari, calculosq́ꝫ pelli. Lutea ouorum cocta ut indurescant, admixto croco modice, item melle & lacte mulieris illita, dolores oculorum mitigãt. Vel cum rosaceo & mulso lana oculis imposita, uel cum trito apij semine ac polẽta in mulso illita. Prodest & tussientibus per se luteum deuoratum liquidum, ita ut dentibus nõ attingatur. Thoracis distillationibus, faucium scabriciæ. Priuatim cõtra hæmorrhoidũ morsum illinitur, sorbeturq́ꝫ crudũ. Prodest & renibus, uesicæ rosionibus, exulcerationibusq́ꝫ, & cruẽta excreantibus. Quinq́ꝫ ouorum lutea in uini hemina cruda sorbentur dysentericis, cum iure putaminis sui & papaueris succo, ac uino. Dantur cœliacis cum uuæ passæ pinguis pari pondere & malicorio, per triduũ æquis portionibus. Et alio modo, lutea ouorũ trium lardi ueteris & mellis quadrantibus, uini ueteris cyathis tribus trita ad crassitudinem mellis, & cum opus sit auellanæ nucis magnitudine ex aqua pota. Itẽ ex oleo fricta terna, totis ouis pridie maceratis in aceto. Sic & lienicis. Sanguinem autem reijcientibus cum tribus cyathis musti. Vtuntur ijsdem ad liuẽtia, si uetustiora sint, cum bulbis ac melle. Sistunt & menses mulierũ cocta, & ex uino pota. Inflationes quoq́ꝫ uuluæ cruda cũ oleo ac uino illita. Vtilia sunt & ceruicis doloribus cum anserino adipe & rosaceo. Sedis etiã uitijs durata igni, ut calore quoq́ꝫ prosint. Et condylomatis cum rosaceo. Itẽ ambustis durata in aqua, mox in pruna putaminibus exustis, tum lutea ex rosaceo illinuntur. Fiunt & tota lutea, quæ uocant schista: cum triduo incubata tolluntur. Stomachũ dissolutum confirmant pulli ouorum cum gallæ dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus sumatur. Dant & dysentericis pullos in ipso ouo decoctos, admixta uini austeri hemina, & pari modo olei polentæq́ꝫ. Membrana putaminis detracta siue crudo, siue cocto, labiorum fissuris medetur. Putaminis cinis in uino potus, sanguinis eruptionibus. Comburi sine membrana oportet, sic fit & dentifricium. Idem cinis & mulierum mẽses cum myrrha illitus sistit. Firmitas putaminum tanta est, ut erecta nec ui nec pondere ullo frangantur, nec nisi paululũ inflexa rotunditate. Tota oua adiuuant partũ, cũ ruta & anetho & cumino pota ex uino. Scabiem corporũ ac pruritũ oleo & cedria mixtis tollunt. Vlcera quoq́ꝫ humida in capite cyclamino admixta. Ad puris & sanguinis excreationes ouum crudũ cum porri sectiui succo, pariq́ꝫ mensura mellis Græci calefactum hauritur. Dantur & tussientibus cocta & trita cum melle, & cruda cum passo oleiq́ꝫ pari modo. Infunduntur & uirilitatis uitijs singula cum ternis passi cyathis, amyliq́ꝫ semuncia à balineis. Aduersus ictus serpentium cocta tritaq́ꝫ adiecto nasturtio illinuntur. Cibo quot modis iuuent notum est, cum transmeent faucium tumorem, calfactuq́ue obiter foueant, Nullus est alius cibus qui in ægritudine alat neque oneret, simulq́ꝫ uim potus & cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri diximus putamen. Talibus cum farina in pane subactis cœliaci recreantur. Quidam ita resoluta in patinis torreri utilius putãt. Quo genere non aluos tantũ, sed & menses fœminarũ sistunt: aut si maior sit impetus, cruda cum farina ex aqua hauriũtur: Et per se lutea ex ijs decocta in aceto donec indurescant: iterumq́ꝫ cum trito pipere torrentur ad cohibendos aluos. Fit & dysentericis remedium singulare, ouo effuso in fictili nouo, eiusdemq́ue oui mensura, ut paria sint omnia, melle, mox aceto, item oleo, confusis crebróque permixtis. Quo fuerint ea excellentiora, hoc præsentius remedium erit. Alij eadẽ mensura pro oleo & aceto resinam adijciunt rubentem, uinumq́ue: & alio modo temperant, olei tãtum mensura

ſura pari,pineiq; corticis duabus ſexageſimis denariorum,una eius quod rhus diximus, mellis obolis quinque ſimul decoctis,ita ut cibus alius poſt quatuor horas ſumatur. Torminibus quoq; multi medētur,oua bina cum alijs piſcis quatuor unà atterēdo,uniq; hemina calefaciēdo,atq; ita potui dando. Et ne quid deſit ouorum gratiæ, candidum ex his admixtum calci uiuæ glutinat uitri fragmenta. Vis uero tanta eſt,ut lignū perfuſum ouo non ardeat,ac ne ueſtis quidem contacta aduratur. De gallinarum autem ouis tantū locuti ſumus,cū & reliquarum alitum reſtent magnę utilitates,ſicut ſuis dicemus locis. Præterea eſt ouorum genus in magna Galliarum fama, omiſſum Græcis. Angues innumeri æſtate conuoluti,ſaliuis faucium corporumq; ſpumis artifici cōplexu glomerantur,anguinum appellatur. Druidæ ſibilis id dicunt in ſublime iactari, ſagoq; oportere intercipi ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo,Serpentes enim inſequi,donec arceantur amnis alicuius interuentu. Experimentū eius eſſe,ſi cōtra aquas fluitet uel auro uinctum. Atq; ut eſt magorū ſolertia occultandis fraudibus ſagax, certa luna capiendum cenſent, tanquam congruere operationem eam ſerpentium humani ſit arbitrij. Vidi equidem id ouum mali orbiculati modici magnitudine, cruſta cartilaginis uelut acetabulis brachiorum polypi crebris, inſigne Druidis. Ad uictorias litium ac regum aditus mire laudatur: tantæ uanitatis,ut habentē id in lite in ſinu equitem Romanum è Vocontijs,à diuo Claudio principe interemptum non ob aliud ſciam. Hic tamen complexus anguium & efferatorum concordia,cauſa uidetur eſſe, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circundata effigie anguium fecerint. Neq; enim criſtatos eſſe in caduceo mos eſt. De anſerū ouis magnę utilitatis,ipſoq; anſere dicturi hoc in uolumine,debemus honorē & Comagenorū clariſsimæ rei. Fit ex adipe anſerū,alioquin celeberrimi uſus eſt,ad hoc in Comagene Syriæ parte cum cinnamo,caſia,pipere albo,herba quæ comagene uocatur,obrutis niue uaſis,odore iucūdo,utiliſsimū ad perfrictiones,cōuulſiones,cęcos ac ſubitos dolores,omniaq; quæ acopis curātur,unguētumq; pariter & medicamentū eſt. Fit & in Syria alio modo, adipe auiū curato,ut diximus, additis eryſiſceptro,xylobalſamo,phœnice elate,item calamo,ſingulorum pondere qui ſit adipis,cum uino bis aut ter ſubferuefactis. Fit autem hyeme,quoniam æſtate nō glaciat niſi accepta cera. Multa præterea remedia ſunt ex anſere,quod miror æque quàm in capris. Nanq; anſer coruusq; ab æſtate in autumnum morbo conflictari dicuntur. De anſerum honore,quem meruere Gallorum in Capitolium aſcenſu deprehenſo,diximus.

Remedia de cane,& ex animalibus quæ placida non ſunt,ſed fera,& ex uolucribus,& contra morſus phalangiorum. Cap. IIII

EAdem de cauſa ſupplicia annua canes pendūt inter ædem Iuuentutis & Summani, uiui in furcas ſambucea arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt priſcorum mores. Catulos lactentes adeo puros exiſtimabant ad cibum, ut etiam placandis numinibus hoſtiarū uice uterētur his. Genito mane catulo res diuina fit,& in cœnis deūm etiānum ponitur catulina. Aditialibus quidem epulis celebrem fuiſſe, Plauti fabulæ indicio ſunt. Sanguine canino contra toxica nihil præſtantius putatur. Vomitiones quoq; hoc animal mōſtraſſe homini uidetur. Et alios uſus ex eo mire laudatos referemus ſuis locis. Nunc ad ſtatutū ordinem pergemus. Aduerſus ſerpentium ictus efficacia habētur, fimū pecudis recens in uino decoctū illitumq;: mures diſſecti & impoſiti, quorū natura nō eſt ſpernenda,præcipue in aſſenſu ſiderum(ut diximus)cū lumine lunæ fibrarū numero creſcente ac decreſcente. Tradūt magi iocinere muris dato porcis in fico,ſequi dantem id animal. In homine quoq; ſimiliter ualere,ſed reſolui cyatho olei poto. Muſtelarum duo genera: Alterū ſylueſtre. Diſtant magnitudine. Græci uocant ictidas. Harum fel cōtra aſpides dicitur efficax,cætero uenenum. Hæc autem quæ in domibus noſtris oberrat,& catulos ſuos(ut autor eſt Cicero)quotidie transfert,mutatq; ſedē,ſerpētes perſequitur. Ex ea inueterata ſale denarij pondus in cyathis tribus datur percuſſis, aut uentriculus coriādro

fartus inueteratusq; & in uino potus. Et catulus mustelæ etiã efficacius. Quędam pudenda dictu tanta autorum asseueratione commendantur, ut præterire fas nõ sit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia, medicinæ gignũtur: Veluti cimicum animalis fœtidissimi, & dictu quoq; fastidiendi natura, cõtra serpentiũ morsus, & præcipue aspidum ualere dicitur. Item contra uenena omnia: argumento quod dicunt gallinas quo die id ederint, nõ interfici ab aspide: carnes quoque earum percussis plurimum prodesse. Ex his quæ tradunt, humanissimum est illinire morsibus cum sanguine testudinis. Item suffitu eorum abigere. Sanguisugas adhærentes, haustasq; ab animalibus restinguere in potu datos. Quanquam & oculos quidam ijs inungũt tritis cum sale & lacte mulierũ, aures q; cum melle & rosaceo admixtis. Eos qui agrestes sint, & in malua nascantur, crematos cinere permixto rosaceo infundunt auribus. Cætera quæ de ijs tradunt, uomicæ & quartanarum remedia, aliorumq; morborum, quanquam ouo aut cera aut faba inclusos censeant deuorandos, falsa nec referenda arbitror. Lethargi tamen medicinæ cũ argumento adhibent, quoniam uincatur aspidum somnifica uis, septenos in cyatho aquæ dantes, puerilibus annis quaternos. Et stranguriæ fistulæq; imposuere. Adeo nihil parens illa rerum omnium sine ingentibus causis genuit. Quin & adalligatos læuo brachio binos lana subrepta pastoribus, resistere nocturnis febribus prodiderunt. diurnis in rosaceo panno. Rursus ijs aduersatur scolopendra, suffituq; necat. Aspides percussos torpore & somno necant, omnium serpentiũ minime sanabiles. Sed & uenenum earũ si sanguinẽ attingit, aut recens uulnus, statim interimit: inueteratum ulcus tardius. De cætero potum quantalibet copia, nõ nocet. Non enim est tabifica uis: itaq; occisa morsu earũ animalia, cibis innoxia sunt. Cunctarer in proferẽdo ex his remedio, nisi M. Varronẽ scirẽ LXXXVIII. uitæ anno prodidisse, aspidum ictus efficacissime curari, hausta à percussis ipsorum urina. Basilisci, quem etiam serpentes ipsi fugiunt: alios olfactu necantem, qui hominẽ uel si aspiciat tantum dicitur interimere, sanguinem magi miris laudibus celebrant, coëuntem picis modo & colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. Tribuũt ei & successus petitionum à potestatibus, & à dijs etiam precum, morborũ remedia, ueneficiorum amuleta. Quidã id Saturni sanguinem appellant. Draco non habet uenena. Caput eius limini ianuarum subditum, propitiatis adoratione dijs, fortunatam domum facere promittũt. Oculis eius inueteratis, & cum melle tritis, inunctos nõ pauescere ad nocturnas imagines, etiã pauidos. Cordis pingue in pelle dorcadum neruis ceruinis adalligatum in lacerto, conferre iudiciorum uictoriæ. Primum spondylum aditus potestatum mulcere. Dentes eius illigatos pellibus capreatum ceruinis neruis, mites pręstare dominos, potestatesq; exorabiles. Sed super omnia est compositio, qua inuictos faciunt magorum mendacia. Cauda draconis & capite, pilis leonis è fronte & medulla eiusdem, equi uictoris spuma, canis unguibus adalligatis ceruino corio, neruisq; cerui alternatis & dorcadis: quæ arguisse non minus refert, quàm contra serpentes remedia demonstrasse, quoniam hæc morborum ueneficia sunt. Draconum adipem uenenata fugiunt: Item uirus ichneumonum, & cutis cinere in aceto perunctos. Viperæ caput impositũ, uel alterius quàm quę percusserit, sine fine prodest. Item si quis eam ipsam in uapore baculo sustineat, aiunt enim præcauere: Item si quis exustæ eius cinerem illinat. Reuerti autem ad percussum serpentes necessitate naturæ, Nigidius autor est. Caput quidem dissecant Scythæ inter aures ad eximendum lapillũ, quem aiunt ab ea deuorari territa. Alij ipso toto capite utũtur. Fiunt ex uipera pastilli, qui theriaci uocantur à Græcis, quaternis digitis utrinq; amputatis, exemptisq; interaneis & liuore spinæ adhærente, reliquo corpore in patina ex aqua & anetho discocto, spinisq; exemptis, & addita similagine, atq; ita in umbra siccatis pastillis, quibus ad multa medicamenta utuntur. Significandum uidetur è uipera tantum hoc fieri. Quidam purgatæ, ut supra dictum est adipem cum olei sextario decoquunt ad dimidias. Ex eo cũ opus sit ternis stillis additis in oleũ perungũtur, ut omnes bestiæ fugiãt eos. Præterea cõstat, contra omniũ

serpentium

serpentium ictus, quamuis insanabiles, ipsarum serpentiũ exta imposita auxiliari. Eosq; qui aliquãdo uiperæ iecur coctũ hauserint, nũquam postea feriri à serpente. Neq; anguis uenenatus est, nisi per mẽsem luna instigatus. Sed prodest uiuus cõprehensus, & in aqua contusus, si foueatur ita morsus. Quin & inesse ei remedia multa credũtur, ut dicemus, & ideo Æsculapio dicatur. Democritus quidem monstra quædam ex his cõficit, ut possint auium sermones intelligi. Atqui anguis Æsculapius Epidauro Romam aduectus est, uulgoq; pascitur & in domibus. Ac nisi incendijs semina exurerẽtur, nõ esset fœcũditati eorum resistere. In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est, quod in aqua uiuit, hydri uocantur, nullis serpentium inferiores ueneno. Horum iecur seruatum aduersus percussos ab his auxilium est. Scorpio tritus stellionum ueneno aduersatur. Fit enim & è stellionibus malũ medicamentũ. Nam cum immortuus est uino, faciem eorum qui biberint, lentigine obducit. Ob hoc in unguento necant eum insidiãtes pellicum formæ. Remediũ est oui luteum, & mel ac nitrum. Fel stellionum tritũ in aqua mustelas congregare dicitur. Inter omnia uenenata salamãdræ scelus maximum est. Cætera enim singulos feriũt, nec plures pariter interimunt: ut omittam, quod perire cõscientia dicuntur homine percusso, neq; amplius admitti ad terras: Salamandra populos pariter necare improuidos potest. Nam si arbori irrepsit, omnia poma inficit ueneno, & eos qui ederint necat frigida ui, nihil aconito distans. Quinimo si cõtacto ab ea ligno uel pede crusta panis incoquatur, idẽ ueneficium est, uel si in puteum cadat. Quippe cũ saliua eius quacũq; parte corporis, uel in pede imo respersa, omnis in toto corpore defluat pilus. Tamen talis ac tanta uis ueneni à quibusdam animalium ut suibus manditur, domante eadem illa rerum dissidentia. Venenum eius extingui primum omnium ab his quæ uescantur illa, uerisimile est. Quæ prodantur, cantharidum potu, aut lacerta in cibo sumpta: cætera aduersantia diximus dicemusq; suis locis. Ex ipsis quę magi tradunt contra incendia, quoniam ignes sola animalium extinguat, si forent uera, iam esset experta Roma. Sextius uenerem accendi cibo earum, si detractis interaneis, & pedibus, & capite, in melle seruentur tradit, negatq; restingui ignem ab ijs. Ex uolucribus in auxilio contra serpentes primum uultur est. Annotatum quoq;, minus uirium esse nigris. Pennarum ex his nidore, si urantur, fugari eas dicũt. Item cor eius alitis habentes, tutos esse ab impetu non solum serpentium, sed etiam ferarum latronumq;, & regum ira. Carnibus gallinaceorum, ita ut tepeant auulsæ, appositis, uenena serpentium domãtur: Item cerebro in uino poto. Parthi gallinæ malunt cerebrum plagis imponere. Ius quoq; ex his potum pręclare medetur, & in multis alijs usibus mirabile. Pantheræ leonesq; non attingunt perunctos eo, præcipue si & allium fuerit incoctum. Aluum soluit. Validius è uetere gallinaceo. Prodest & cõtra longinquas febres, & torpentibus membris tremulisq;, & articularijs morbis, & capitis doloribus, epiphoris, inflationibus, fastidijs, incipienti tenasmo, iocineri, renibus, uesicæ: cõtra cruditates, suspiria. Itaque etiã faciendi eius extant præcepta. Efficacius enim cocti cum olere marino, aut cybio, aut cappari, aut apio, aut herba mercuriali, aut polypodio, aut anetho: utilissime autem in congijs tribus aquæ ad tres heminas cum supradictis herbis, & refrigeratum sub diuo dari tempestiuis antecedente uomitione. Non præteribo miraculum, quanquam ad medicinã non pertinens: si auro liquescenti gallinarũ membra misceantur, consumunt id in se. Ita hoc uenenum auri est. At gallinaceis ipsis circulo è sarmẽtis addito collo, non canunt. Auxiliatur contra serpentes & columbarũ caro recens concerpta, & hirũdinum: Bubonis pedes usti cum plumbagine herba. Nec omittã in hac quoque alite exemplum magicæ uanitatis. Quippe præter reliqua portentosa mẽdacia, cor eius impositum mammæ mulieris dormientis sinistræ, tradunt efficere ut omnia secreta pronunciet. Præterea in pugnam ferentes idem, fortiores fieri. Eiusdem ouo ad capillos remedia demonstrant. Quis aũt quæso ouum bubonis unq; uidere potuit, cum ipsam auem uidisse prodigiũ sit? quis utiq; experiri & pręcipue in capillo? Sanguine quidem pulli bubonis etiã crispari capillũ

promittũt. Cuius generis propè uideri poſsint quæ tradũt & de ueſpertilione, ſi ter circũ/
latus domui uiuus, per feneſtram inuerſo capite infigatur, amuletum eſſe: priuatimq; oui
libus circũlatum toties, & pedibus ſuſpenſum ſurſum in ſuperliminari. Sanguinẽ quoque
eius cum carduo, contra ſerpentium ictus inter præcipua laudant. Phalangium eſt Ita/
liæ ignotum, & plurium generum. Vnũ ſimile formicæ, ſed multo maius, ruffo capite, re/
liqua parte corporis nigra, albis intercurſantibus reſperſum guttis. Acerbior huius quàm
ueſpæ ictus. Viuit maxime circa furnos & molas. In remedio eſt, ſi quis eiuſdem generis
alterum percuſſo oſtendat. Et ad hoc ſeruantur cũ mortui inueniuntur. Et cortices eorum
cõtriti & poti medẽtur, & muſtellæ catuli, ut diximus ſuprà. Æque phalangion Græci uo/
cant inter genera araneorum, ſed diſtinguunt lupi nomine. Tertium genus eſt eodẽ pha/
langij nomine araneus lanuginoſus, grandiſsimo capite. Quo diſſecto inueniri dicuntur
intus uermiculi duo, adalligatiq; mulieribus ceruina pelle ante ſolis ortum, præſtare ne cõ
cipiant, ut Cæcilius in commentarijs reliquit. Vis ea annua eſt, quam ſolam ex omni ato/
cio dixiſſe fas ſit, quoniam aliquarum fœcũditas plena liberis tali uenia indiget. Vocatur
& rhagion acino nigro ſimilis, ore minimo ſub aluo, pedibus breuiſsimis tãquam imper/
fectis. Dolor à morſu eius qualis à ſcorpione. Vrina ſimilis araneis textis. Idem erat aſte/
rion, niſi diſtingueretur uirgulis albis. Huius morſu genua labefactãtur. Peior utroq; eſt
ceruleus lanugine nigra, caliginẽ concitans, & uomitus araneoſos: etiamnũ deterior, à cra/
brone penna tantum differens. Hic & ad maciem perducit. Myrmecion formicæ ſimilis
capite, aluo nigra, guttis albis diſtinguẽtibus, ueſparũ dolore torquet. Tetragnathij duo
genera habent, peior medium caput diſtinguente linea alba, & tranſuerſa altera. Hic oris
tumorem facit. At cinereus poſteriori parte candicans, lentior. minime autem noxius eo/
dem colore qui telas muſcis in parietibus latiſsime pandit. Contra omnium morſus reme
dium eſt gallinaceum cerebrum cum piperis exiguo potũ in poſca. Item formicæ quinq;
potæ: Pecudum fimi cinis illitus ex aceto: Et ipſi aranei quicũq; in oleo putrefacti. Muris
aranei morſus ſanatur coagulo agnino in uino poto: Vngulæ arietinæ cinere cum melle,
muſtelæ catulo, ut in ſerpentibus dictum eſt. Si iumenta momorderit, mus recens cum ſa
le imponitur, aut fel ueſpertilionis ex aceto. Et ipſe mus araneus contra ſe remedio eſt, di/
uulſus & impoſitus. Nam ſi prægnãs momordit, protinus diſsilit. Optimum ſi impona/
tur qui momorderit. Sed & alios ad hunc uſum ſeruant in oleo, aut luto circumlitos. Eſt
& contra morſum eius remedio terra ex orbita. Ferunt enim non tranſiri ab eo orbitã tor
pore quodam naturæ. Scorpionibus contrarius maxime inuicem ſtellio traditur, ut uiſu
quoq; pauorem ijs afferat, & torporem frigidi ſudoris. Itaq; in oleo putrefaciunt eum, &
ita ea uulnera perungunt. Quidam oleo illo ſpumam argenteam decoquunt ad empla/
ſtri genus, atq; ita illinunt. Hunc Græci coloton uocant, & aſcalabotẽ, & galeotem. In Ita
lia non naſcitur. Eſt enim hic plenus lentigine, ſtridoris acerbi, & ueſcitur, quæ omnia à no
ſtris ſtellionibus aliena ſunt. Prodeſt & gallinarũ fimi cinis illitus, draconis iecur, lacerta di
uulſa, mus diuulſus, ſcorpio ipſe ſuæ plagæ impoſitus, aut aſſus in cibo ſumptus, aut po/
tus, in meri cyathis duobus. Propriũ eſt ſcorpionũ, quod manus palmã non feriunt, nec
niſi pilos attigere. Lapillus qualiſcunque, ab ea parte qua in terra erat appoſitus plagæ, le
uat dolorẽ. Item teſta terra operta ex aliqua parte ſicut erat impoſita, liberare dicitur. Nõ
debent reſpicere qui imponũt, & cauere ne ſol aſpiciat. Vermes terreni triti impoſiti pro/
ſunt. Multa & alia ex his remedia ſunt, propter quæ in melle ſeruantur. Noctua apibus
cõtraria, & ueſpis crabronibuſq; & ſanguiſugis: Pici quoq; martij roſtrum ſecum haben/
tes non feriuntur ab ijs. Aduerſantur & locuſtarum minimæ ſine pennis, quos attelabos
uocant. Eſt & formicarum genus uenenatum: non ferè in Italia. Solipugas Cicero ap/
pellat, ſalpugas Bætica. Iis cor ueſpertilionis contrarium, omnibuſq; formicis: ſalaman/
dris cantharides, ut diximus. Sed in ijs magna quæſtio, quoniam ipſæ uenena ſunt
potæ ueſicæ cum cruciatu præcipuo. Coſsinum equitem Romanum, amicitia Nero/
nis princi/

nis principis notum, cum is lichene correptus esset, uocatus ex Ægypto medicus ob hanc ualetudinem eius à Cæsare, cum cantharidum potum præparare uoluisset, interemit. Verum illitas prodesse non dubium est, cum succo taminię uuæ, & seuo ouis uel capræ. Ipsarum cantharidum uenenum in qua parte sit, non constat inter autores, Alij in pedibus & capite existimant esse, alij negant. Conuenit tamen pennas earum auxiliari, in quacunque parte sit uenenum. Ipsæ nascuntur ex uermiculo, in spõgia maxime cynorhodi quæ fit in caule, sed fœcundissime in fraxino: cęteræque in alba rosa, minus efficaces. Potentissimę inter omnes uariæ, luteis lineis, quas in pennis transuersas habent, multum pingues inertiores, minutæ, latæ, pilosę: inutilissimæ uero, unius coloris macræque. Conduntur in calice fictili non picato, & linteo colligato, congestæ rosa matura, & suspenduntur super acetum cum sale feruens, donec per linteolum uaporẽtur, postea reponũtur. Vis earũ adurere corpus, crustas obducere. Eadem pityocampis, in picea nascẽtibus, eadẽ buprestis, similiterque præparantur. Efficacissime omnes ad lepras lichenasque, dicuntur menses ciere & urinam. Ideo Hippocrates & hydropicis dabat. Cantharides obiectæ sunt Catoni Vticensi, ceu uenenum uendidisset in auctione regia, quoniam eas sestertijs LX. addixerat.

De seuo struthiocamelino, & cane rabido, & lacerta, & anseribus, & columbis, & mustelis remedia. Cap. V

ET seuum autem struthiocamelinum tunc uenisse sestertijs LXXX. obiter dictum sit, efficacioris ad omnia usus quàm est adeps anserinus. Diximus & mellis uenenati genera, contra quod utuntur melle in quo apes sint mortuæ. Idem potum in uino, remediũ est uitiorum quæ cibo piscium gignũtur. In canis rabidi morsu tuetur à pauore aquæ, capitis canini cinis illitus uulneri. Oportet aũt cõburi omnia eodẽ modo, ut semel dicamus, in uase fictili nouo, argilla circũlito, atque ita in furnum indito. Idem & in potione proficit. Quidam ob id edendum dederunt. Aliqui & uermem è cadauere canino adalligauere. Menstruáue in panno subdidere calici, aut intus ipsius caudæ pilos combustos insuére uulneri. Cor caninum habentem fugiunt canes. Non latrant uero, lingua canina in calceamento subdita pollici: aut caudã mustelæ, quæ abscissa dimissa sit, habentes. Est limus saliuæ sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri hydrophobos non patitur. Multo tamen utilissime iecur eius, qui in rabie momorderit, datur, si possit fieri, crudum mandendum: si minus, quoquo modo coctum, aut ius incoctis carnibus. Est uermiculus in lingua canum, qui uocatur à Græcis lytta, quo exẽpto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt. Idem ter igni circumlatus, datur morsis à rabioso, ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurritur. Sed id deuoratum anno tantum eo prodest. Aiunt & cristã contritam efficaciter imponi, & anseris adipem cum melle. Saliuntur & carnes eorum, qui rabidi fuerunt, ad eadem remedia in cibo dandæ. Quin & necantur catuli statim in aqua, ad sexum eius qui momorderit, ut iecur crudum deuoretur ex ijs. Prodest & fimum gallinaceũ, duntaxat ruffum, ex aceto impositum: Et muris aranei caudæ cinis, ita ut ipse cui abscissa sit, uiuus dimittatur: Glebula ex hirundinum nido illita ex aceto, uel pulli hirundinis cõbusti. Membrana siue senectus anguiũ, uernatione exuta, cum cancro masculo trita. Nam etiam per se reposita in arcis armarijsque, tineas necat. Tanta uis mali est, ut urina quoque calcata rabiosi canis noceat maxime ulcus habẽtibus. Remedium est fimum caballinum aspersum aceto, & calfactum in fico impositum. Minus hoc miretur, qui cogitet, lapidem à cane morsum, usque in prouerbium discordiæ uenisse. Qui in urinam canis suam egesserit, torporem lumborum dicitur sentire. Lacerta, quam hi sepa, alij chalcidicem uocant, in uino pota, morsus suos sanat. Veneficijs ex mustela syluestri factis, contrarium est ius gallinacei ueteris large haustum, peculiariter cõtra aconitum, addi parum salis oportet. Gallinarum fimum duntaxat candidum, in hyssopo decoctum aut mulso, uenena fungorum boletorumque astringit: Item inflammationes ac strãgulationes: quod miremur, cum si aliud animal gustauerit id fimum, torminibus & inflationibus afficiatur.

Sanguis anserinus contra lepores marinos ualet, cũ olei æqua portione. Item contra mala medicamenta omnia asseruatur cum Lemnia rubrica & spinæ albæ succo, pastillorum drachmis quinq;, qui in cyathis ternis aquæ bibantur: Item mustelæ catulus, ut supra diximus præparatus. Coagulum quoq; agninum aduersus omnia mala medicamenta pollet: Item sanguis anatũ Ponticarum. Itaq; & spissatus seruatur, uinoq; diluitur. Quidã fœminæ anatis efficaciorem putant. Simili modo contra uenena omnia, ciconiarum uentriculus ualet, coagulum pecoris. Caulis ius ex carne arietum, priuatim aduersus cantharidas: Item lac ouium calidum, præterquam ijs qui buprestin aut aconitũ biberint. Columbarum syluestrium fimum priuatim contra argenti uiui potum. Contra toxica, mustela uulgaris inueterata, binis drachmis pota.

Ad alopecias tollendas, & ad pilos reddendos, & ad lendes tollendos, & ad palpebras, & ad glaucomata, & ad oculos, & ad parotidas remedia. Cap. VI

ALopecias replet fimi pecudum cinis cum oleo cyprino & melle: Item ungularũ muli uel mulæ ex oleo myrteo. Præterea (ut Varro noster tradit) murinũ fimum, quod item muscerdas appellat. Et muscarum capita recentia, prius folio ficulneo asperatas. Alij sanguine muscarum utuntur. Alij x. diebus cinerem earum illinunt cum cinere chartæ, uel nucum, ita ut sit tertia pars è muscis. Alij lacte mulierũ cũ brassica cinerem muscarum subigunt, quidam melle tantum. Nullum animal minus docile existimatur minorisúe intellectus: eo mirabilius est, Olympiæ sacro certamine, nubes earũ immolato tauro deo, quem Myiodem uocãt, extra territorium id abire. Alopecias cinis è muriũ capitibus caudisq; & totius muris emendat, præcipue si ueneficio acciderit hæc iniuria. Item herinacei cinis cũ melle, aut corium combustum cum pice liquida. Caput quidem eius ustum per se, etiam cicatricibus pilos reddit. Alopecias autem in ea curatione præparari oportet nouacula & sinapi. Quidam ex aceto uti maluerunt: Quæ de herinaceis dicuntur omnia tanto magis ualebunt in hystrice. Lacertæ quoq;, ut docuimus, combustæ cum radice recentis harundinis, quæ ut unà cremari possit, minutim findenda est, ita myrteo oleo permixto cineres capillorum defluuia continent. Efficacius uirides lacertæ omnia eadem præstant. Etiamnum utilius admixto sale, & adipe ursino, & cepa tusa. Quidam denas uirides in x. sextarijs olei ueteris discoquunt, contenti semel in mense ungere. Pelliũ uiperinarum cinis, alopecias celerrime explet: Item gallinarũ fimum recens illitũ. Corui ouũ in æreo uase permixtũ illitumq; deraso capite nigriciã capillis affert: sed donec inarescat, oleũ in ore habendum est, ne & dentes simul nigrescant. Idq; in umbra faciendum, neque ante triduum abluendum. Alij sanguine & cerebro eius utuntur cum uino nigro. Alij excoquunt ipsum, & nocte concubia in plumbeũ uas condunt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cum pice liquida, nitro præparata cute. Caustica uis earum, cauendumq; ne exulcerent alte. Postea ad ulcera ita facta, capita murium, & fel murium, & fimum cum elleboro & pipere illini iubent. Lendes tollũtur adipe canino, uel anguibus in cibo sumptis anguillarum modo, aut uernatione eorum quam exuunt pota. Porrigines felle ouillo cum creta cimolia, illita capiti donec inarescat. Capitis doloribus remedio sunt cochlearũ, quæ nudæ inueniuntur nondum peractæ, ablata capita, ex his lapidea duritia exempta (est autem calculi latitudine) quæ alligantur, & minutæ fronti illinuntur tritæ. Item aegypij ossa è capite aut uulturis adalligata, aut cerebrum, cum oleo cedrino peruncto capite & intus naribus illitis. Cornicis cerebrum coctũ, in cibo sumptũ, uel noctuæ, idem præstat: Gallinaceusq; si inclusus abstineatur die ac nocte, pari inedia eius qui doleat, euulsis collo plumis circumligatisq;, uel cristis: Mustelę cinis illitus: Surculus ex nido milui puluino subiectus: Murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inuẽtæ ossiculum per aurem cum ebore traiectum, uel in pellicula canina adalligatum, quod remedium pluribus semperq; prodest. Fracto capiti aranei tela ex oleo & aceto imposita, non nisi uulnere sanato, abscedit. Hæc & uulneribus tonstrinarum sanguinẽ sistit. A cerebro

uero

uero profluẽtem,anſeris ſanguis,aut anatis infuſus:adepsq́ earundem alitum cum roſaceo coctus.Matutino paſcentis hirũdinis caput præciſum,maxime luna plena,lineo panno adalligãt capitis doloribus licio:aut cera alba fronti illinunt, pilos caninos panno adalligant. Cerebrum cornicis in cibo ſumptum,palpebras gignere dicitur: Oeſypum cum myrrha calidum penicillo illitum.Idem pręſtare muſcarum,fimiq́ murini cinerem æquis portionibus, ut efficiatur dimidiũ pondus denarij promititur,additis duabus ſextis denarij è ſtibi ut omnia œſypo illinãtur: Itẽ murini catuli triti in uino uetere ad craſsitudinẽ acopi. Pilos in his incommodos,euulſos renaſci non patitur fel herinacei: ouorum ſtellionis liquor: ſalamandræ cinis:lacertæ uiridis fel in uino albo ſole coactum ad craſsitudinem mellis in æreo uaſe:hirundinis pullorum cinis cum lacte tithymali, ſpumaq́ue cochlearũ. Glaucomata dicunt magi cerebro catuli VII.dierum emendari, ſpecillo dimiſſo in dextram partem,ſi dexter oculus curetur:in ſiniſtram, ſi ſiniſter:aut felle recenti aſionis. Noctuarũ eſt id genus maximũ, quibus pluma aurium modo micat. Suffuſionem oculorũ canino felle malebat quàm hyenæ curari Apollonius Pitanæus cum melle:Item albugines oculorũ.Murum capitũ caudarũq́ cinere ex melle inunctis claritatẽ uiſus reſtitui dicũt:multoq́ magis gliris aut muris ſylueſtris cinere,aut aquilæ cerebro uel felle.Cũ Attico melle cinis & adeps ſoricis cõbuſti tritis lachrymoſis oculis plurimum cõfert: ſtibi, quod quid ſit dicemus in metallis.Muſtelæ cinis ſuffuſionibus:Itẽ lacertæ hirũdinisúe cerebrũ:quę etiã tritæ coctæúe fronti illitæ,epiphoras ſedant,ſiue per ſe,ſiue cũ polline,ſiue cũ thure.Sic & ſolatis proſunt. Viuas quoq́ cremare,& cinere earũ cũ melle Cretico inungi caligines,utiliſsimũ eſt.Iumentorũ oculis mẽbrana aſpidis quã exuerit,cũ adipe eiuſdẽ claritatẽ inunctis facit.Viperã uiuã in fictili nouo cõburere,addito fœniculi ſucco ad cyathũ unũ,& thuris mãna una, atq́ ita ſuffuſiones oculorũ & caligines inungere utiliſsimũ eſt.Medicamẽtũ id echion uocat. Fit & collyriũ è uipera,in olla putrefacta,uermiculiſq́ enatis cũ croco tritis.Exuritur in olla cũ ſale,quẽ lingendo claritatẽ oculorũ cõſequũtur,& ſtomachi totiuſq́ corporis tempeſtiuitates.Hic ſal & pecori datur ſalubritatis cauſa,& in antidotum contra ſerpentes additur.Quidam & uiperis utuntur in cibis.Primũ omnium occiſæ ſtatim ſalem in os addi iubent, donec liqueſcat humor, quatuor digitorũ menſura utrinq́ præciſa,exẽptiſq́ interaneis diſcoquũt in aqua,aut oleo,ſale,anetho,& omnibus aut ſtatim ueſcuntur,aut pane colligunt ut ſæpius utantur.Ius præter ſupradicta pediculos è toto corpore expellit,prurituſq́ etiã ſummæ cutis.Effectũ oſtendit & per ſe capitis uiperini cinis. Vtiliſsime oculos inungũt.Itemq́ adeps uiperinus. De felle non audacter ſuaſerim quæ præcipiunt,quoniã(ut ſuo loco docuimus)non aliud eſt ſerpentiũ uenenũ. Anguium adeps ærugini mixtus, ruptas oculorũ partes ſanat: & mẽbrana ſiue ſenectus uernatiõe eorũ exuta,ſi adfricetur,claritatẽ facit. Vlulæ quoq́ fel prędicat ad albugines, ſuffuſiones,caligines:adeps ſimiliter ad claritatẽ.Aquilæ,quã diximus pullos ad cõtuendum ſolẽ experiri,mixto felle cũ melle Attico inungũtur nubeculæ & caligationes ſuffuſioneſq́ oculorũ.Eadẽ uis & i uulturino felle eſt cũ porri ſucco,& melle exiguo.Itẽ in gallinacei felle alligato ad argema,& ad albugines ex aqua diluto:Itẽ ad ſuffuſiões oculorũ maxime candidi gallinacei.Fimũ quoq́ gallinaceorũ duntaxat rubrũ luſcioſis illinendũ, monſtrant.Laudãt & gallinę fel,ſed præcipue adipem,cõtra puſtullas in pupillis.Has ſcilicet eius rei gratia ſaginãt.Adiuuat mirifice, & ruptas oculorũ tuniculas admixtis ſchiſto & hæmatite lapidibus.Fimũ quoq́ earũ dũtaxat cãdidũ, oleo in uetere corneiſq́ pyxidibus adſeruant,ad pupillarũ albugines.Qua in mẽtione ſignificandũ eſt,pauones fimum ſuũ reſorbere tradi,inuidẽtes hominũ utilitatibus.Accipiter decoctus in roſaceo efficaciſſimus ad inunctiones omniũ uitiorũ putatur:Itẽ fimi eius cinis cũ Attico melle.Laudatur & milui iecur. Fimum columbarum ex aceto ad ægilopas. Similiter ad albugines & cicatrices.Fel anſerinum,ſanguis anatum contuſis oculis,ita ut poſtea hyſſopo & melle inungantur,Fel perdicum cum mellis æquo põdere,per ſe uero ad claritatem dorcados.Hip-

 pocratis

pocratis(ut putāt) autoritate adijcitur,quod in argētea pyxide id seruari iubēt.Oua perdicum in uase æreo decocta cum melle,ulceribus oculorum & glaucomatis medētur:Columbarum,turturum,palumbiū,perdicum sanguis,oculis cruore suffusis eximie prodest. In columbis masculæ efficaciorem putant. Vena autem sub ala ad hunc usum inciditur, quoniam suo calore utilior est.Superimponi oportet spleniū è melle decoctū,lanamque succidam ex oleo aut uino.Earundem auium sanguis nyctalopas sanat : Et iecur ouium, atq;(ut in capris diximus)efficacius fuluæ.Decocto quoque eius oculos abluere suadent, & medulla dolores tumoresq; illinunt. Bubonis oculorum cinis collyrio mixtus claritatem oculis facere promittitur. Turturis fimum albugines extenuat : Item cochlearū cinis, fimum cenchridis,accipitrum generis hanc Græci faciūt.Argema ex melle omnibus quę suprascripta sunt sanantur.Mel utilissimum oculis,in quo sunt apes immortuæ. Ciconiæ pullum qui ederit,negatur annis cōtinuis lippiturus:Item qui draconis caput habeat.Huius adipe & melle cum oleo uetere,incipientes caligines discuti tradunt. Hirundinum pullos plena luna excæcant,restitutaq; eorum acie capita comburuntur, hoc cinere cum melle utūtur ad claritatem & dolores,ac lippitudines & ictus. Lacertas quoque pluribus modis ad oculorum remedia assumunt. Alij uiridem includunt nouo fictili : ac lapillos, qui uocantur cinædia, quæ & inguinum tumoribus adalligari solent, nouem singulos signis signantes,& singulos detrahunt per dies.Nono emittūt lacertam lapillos seruant ad oculorum dolores. Alij terram substernunt lacertæ uiridi excæcatæ, & unà in uitreo uase annulos includunt è ferro solido uel auro : cum recepisse uisum lacertam apparuerit per uitrum,emissa ea,annulis contra lippitudinem utuntur. Alij capitis cinere pro stibio ad scabritias.Quidam uiridem longo collo in sabulosis nascentem comburunt, & incipientem epiphoram inungunt : item glaucomata. Mustelæ etiam oculis punctu erutis, aiunt uisum reuerti,eademq; quæ in lacertis & anulis faciunt. Serpentis oculum dextrum adalligatū contra epiphoras prodesse,si serpens uiua dimittatur.Lachrymātibus sine fine oculis,cinis stellionis capitis cum stibio eximie medetur. Aranei muscarij telæ,& pręcipue spelunca ipsa imposita per frontem ad duo tempora,ita ut à puero impube & capiatur & imponatur,nec is triduo se ostēdat ei cui medeatur, neúe alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus,mirabiliter epiphoris mederi dicūtur.Albugines quoque dicitur tollere inunctione araneus candidus,longissimis ac tenuissimis pedibus,cōtritus in oleo uetere. Sed is etiā cui crassissimū textum est,in cōtignationibus fere,adalligatus panno epiphoras sanare traditur.Scarabei uiridis natura contuentiū uisum exacuit.Itaque gemmarum sculptores cōtuitu eorū acquiescūt. Aures purgat fel pecudis cum melle:canini lactis instillatio sedat dolorem.Grauitatem adeps cum absinthio & oleo uetere,Item adeps anserinus.Quidam adijciunt succum cepæ & allij pari modo. Vtuntur & per se ouis formicarum.Namq; & huic animali est medicina,constatq; ursos ægros hoc cibo sanari.Anserū quoq; & omniū auium adeps pręparatur,exemptisq; uenis omnibus patina noua fictili operta in sole,subdita aqua feruenti liquatur.Saccatusq; lineis saccis,& in fictili nouo repositus loco frigido,minus putrescit addito melle.Muriū cinis cū melle instillatus, aut cū rosaceo decoctus aurium dolores sedat.Si aliquod animal intrauerit, præcipuum remedium est murium fel aceto dilutum. Si aqua intrauerit, adeps anserinus cum cepæ succo. Gliris detracta pelle,intestinisq; exēptis discoquitur melle in uase nouo: Sed medici malunt è nardo decoqui usque ad tertias,atq; ita asseruari, deinde cum opus sit strigili tepefacta infundere. Constat deplorata aurium uitia eo remedio sanari: Aut si terreni uermes adipe anseris decocti infundātur. Item ex arboribus rubri cum oleo triti exulceratis & ruptis auribus præclare medentur. Lacerti inueterati in os pendentium addito sale contusi & ab ictu læsas aures sanant,efficacissime autem ferrugineas maculas habētes, lineis etiam per caudam distincti.Millepeda,ab alijs centipeda aut multipeda dicta,animal est è uermibus terræ pilosum,multis pedibus arcuatim repens,tactuq; cōtrahens se,oniscon

Græci uocant,alij tilon:efficaciter ſanat aurium dolores,in cortice punici mali decoctũ & porri ſucco.Addunt & roſaceum,& in alterã aurem infundunt.Illã autẽ quæ nõ arcuatur, ſepa Græci uocant,alij ſcolopendrã,minorem pernicioſamq́.Cochleæ quæ ſunt in uſu cibi, cũ myrrha aut thuris polline appoſitæ, item minutæ & latæ fracturis auriũ illinuntur cũ melle.Senectus ſerpentiũ feruẽte teſta uſta inſtillatur roſaceo admixto, contra omnia quidem uitia efficax,ſed contra graueolentiam præcipue, aut ſi purulentæ ſunt ex aceto, melius cum felle caprino,uel bubulo,aut teſtudinis marinæ. Vetuſtior anno eadẽ mẽbrana non prodeſt,nec imbre perfuſa,ut aliqui putant.Item aranei ſanies cũ roſaceo, aut per ſe in lana,uel cũ croco,auribus prodeſt:gryllus cum ſua terra effoſſus & illitus. Magnam autoritatẽ huic animali perhibet Nigidius,maiorẽ magi,quoniã retro ambulet, terrãq́ terebret,ſtridat noctibus. Venantur eũ formica circumligato capillo in cauernã eius coniecta,efflato prius puluere ne ſeſe condat:ita formicæ complexu extrahitur. Ventris gallinaceorũ membrana quæ abijci ſolet,inueterata & in uino trita, auribus purulentis calida infunditur,gallinarũ quoq́ adeps. Eſt & quędã pinguitudo blattæ ſi caput auellatur,hãc tritam unà cum roſaceo auribus mire prodeſſe dicunt, ſed lanã qua incluſerint poſt paulum extrahendam. Celerrime enim id pingue tranſire in animal,fieriúe uermiculum. Alij binas ternasúe in oleo decoctas efficaciſsime auribus mederi ſcribunt,& tritas in linteolo imponi contuſis. Hoc quoq́ animal inter pudenda eſt:ſed propter admirationẽ naturæ, priſcorumq́ curæ,totum in hoc loco explicandum. Plura earum genera fecerunt. Molles, quas in oleo decoctas,uerrucis efficaciter illini experti ſunt. Alterum genus mylœcon appellauere,circa molas ferè naſcẽs. Has capite detracto attritas,lepras ſanaſſe,Muſa & Picton in exemplis reliquerũt. Tertium genus & odoris tædio inuiſum, exacuta clune,cum piſſeleo ſanare ulcera aliàs inſanabilia. Strumas,panos diebus XXI. impoſitas,percuſſa, contuſa,cacoëthe,ſcabiem,furunculosq́,detractis pedibus & pennis. Nos hæc etiam audita faſtidimus. At hercule Diodorus & in morbo regio & orthopnoicis ſe id dediſſe tradit cum reſina & melle. Tantũ poteſtatis habet ars ea pro medicamento dandi quicquid uelit. Humaniſsimi eorum cinerem crematarum ſeruandum ad hos uſus in cornea pyxide cenſuere, aut tritas clyſteribus infundẽdas orthopnoicis,aut rheumaticis. Infixa utiq́ corpori illitas extrahere conſtat. Mel utiliſsimum auribus quoque eſt in quo apes emortuæ ſunt. Parotidas comprimit columbinum ſtercus uel per ſe,uel cum farina hordeacea aut auenacea. Noctuæq́ue cerebrum uel iecur cum oleo infuſum auriculæ aut parotidæ: Multipeda cum reſinæ tertia parte illita: Grylli ſiue illiti,ſiue adalligati. At reliqua morborum genera medicinasq́ ex ijſdem animalibus,aut eiuſdem generis,ſequenti dicemus uolumine.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXX.

PROOEMIVM.

De origine magicæ artis,quando,& à quibus cœperit,& à quibus celebrata fuerit,& reliquæ ex animalibus medicinæ. Cap. I

MAgicas uanitates ſæpius quidem antecedentis operis parte,ubicunq́ cauſæ locusq́ poſcebant,coarguimus, detegemusq́ etiãnum : in paucis tamen digna res eſt de qua plura dicantur, uel eo ipſo quod fraudulentiſsima artium plurimũ in toto terrarum orbe plurimisq́ ſeculis ualuit. Autoritatem ei maximam fuiſſe nemo miretur,quãdoquidem ſola artium tres alias imperioſiſsimas humanæ mentis complexa in unam ſe redegit. Natam primum è medicina nemo dubitat, ac ſpecie ſalutari irrepſiſſe uelut altiorẽ ſanctioremq́ ꝗ medicinã:ita blãdiſsimis deſideratiſsimisq́ promiſſis addidiſſe

uires

uires religionis, ad quas maxime etiamnum caligat humanum genus, Atque ut hoc quoque suggesserit miscuisse artes mathematicas, nullo non auido futura de sese sciendi, atq; ea è cœlo uerissime peti credente. Ita possessis hominũ sensibus triplici uinculo, in tantum fastigij adoleuit, ut hodieq; etiam in magna parte gentium præualeat, & in oriẽte regum regibus imperet. Sine dubio illic orta in Perside à Zoroastre, ut inter autores conuenit. Sed unus hic fuerit, an postea & alius, non satis constat. Eudoxus qui inter sapientiæ sectas clarissimam, utilissimamq; eam intelligi uoluit, Zoroastrem hunc sex milibus annorum ante Platonis mortem fuisse prodidit. Sic & Aristoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligentissime scripsit, & uicies centum milia uersuum à Zoroastre condita, indicibus quoque uoluminum eius positis explanauit, pręceptorem à quo institutum diceret, tradidit Azonacem. ipsum uero V. milibus annorum ante Troianum bellum fuisse. Mirum hoc in primis, durasse memoriam artemq; tam longo æuo commentarijs non intercidentibus, præterea nec claris nec continuis successionibus custoditam. Quotus enim quisque auditu saltem cognitos habet, qui soli cognominãtur, Apuscorum & Zaratum Medos, Babyloniumque Marmaridium, & Arabem Hippocum, Asyrium uero Zarmocenidam, quorum nulla extant monumẽta. Maxime tamen mirum est, in bello Troiano tantum de arte ea silentium fuisse Homero, tantumq; operis ex eadem in Vlixis erroribus, adeo ut totum opus non aliunde cõstet. Siquidem Protea & Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi uolunt: Circe utique & inferorum euocatione hoc solum agi. Nec postea quisquam dixit, quonam modo uenisset Telmessum religiosissimam urbem, quando transisset ad Thessalas urbes, quarum cognomen diu obtinuit in nostro orbe alienæ gentis. Troianis itaque temporibus Chironis medicinis contenta & solo marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam eius in tantum adhæsisse, ut Menander quoque literarum subtilitati sine æmulo genitus, Thessalam cognominarit fabulam, complexam ambages fœminarum detrahentium lunam. Orphea putarem è propinquo primum intulisse, ad uicinas usque superstitiones ac medicinæ profectum, si non expers sedes eius tota Thrace magices fuisset. Primus extat (ut equidem inuenio) commentatus de ea Osthanes, Xerxem regẽ Persarũ bello, quod is Græciæ intulit comitatus: ac uelut semina artis portentosæ sparsisse obiter infecto quacũq; cõmeauerat mundo. Diligẽtiores pauloante hũc ponunt Zoroastrem aliũ Procõnesium. Quod certũ est, hic maxime Osthanes ad rabiem, non auiditatem modo scientiæ eius, Græcorum populos egit. Quanquam animaduertam summam literarum claritatem gloriamque ex ea scientia antiquitus & penè semper petitam. Certe Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad hanc discendam nauigauere, exilijs uerius quàm peregrinationibus susceptis, Hanc reuersi prædicauere, hanc in arcanis habuere. Democritus Apollonicem Captidenem & Dardanum è Phœnice illustrauit, uoluminibus Dardani in sepulchrum eius petitis, suis uero ex disciplina eorum æditis: quæ recepta ab alijs hominum atque transisse per memoriam, æque ac nihil in uita mirandum est. In tantum fides istis fasque omne deest, adeo, ut ij qui cætera in uiro illo probant, hæc eius opera esse inficientur. Sed frustra. Hunc enim maxime affixisse animis eam dulcedinem constat. Plenumque miraculi & hoc, pariter utrasque artes effloruisse, medicinam dico magicenque, eadem ætate illam Hippocrate, hanc Democrito illustrantibus, circa Peloponnesiacum Græciæ bellum, quod gestum est à CCC urbis nostræ anno. Est & alia magices factio, à Mose & Iamne & Iotape Iudæis pendens, sed multis milibus annorum post Zoroastrem. Tanto recentior est Cypria. Non leuem & Alexandri Magni temporibus autoritatem addidit professioni secundus Osthanes, comitatu eius exornatus, planeque quod nemo dubitet orbem terrarum peragrauit. Extant itaque & apud Italas gentes uestigia eius in duodecim tabulis nostris, alijsq; argumentis, quæ priori uolumine exposui. DCLVII. demum anno urbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso COSS. senatusconsultũ factum

ctum est, ne homo immolaretur, palamq; in tẽpus illud sacra prodigiosa celebrata. Gallias utiq; possedit, & quidem ad nostram memoriam. Nanque Tiberij Cæsaris principatus sustulit Druidas eorũ, & hoc genus uatũ medicorumq;. Sed quid ego hæc cõmemorem in arte oceanum quoq; trãsgressa, & ad naturæ inane peruecta? Britannia hodieq́ue eam attonite celebrat tãtis ceremonijs, ut dedisse Persis uideri possit. Adeo ista toto mundo consensere, quanquam discordi & sibi ignoto. Non satis æstimari potest quãtum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimũ erat, mandi uero etiam saluberrimum.

De speciebus magiæ, Neronisq; & magorum detestatio. Cap. II

VT narrauit Osthanes, species eius plures sunt. Nanq; & ex aqua, & sphæris, & ex aëre, & stellis, & lucernis, ac peluibus, securibusq;, & multis alijs modis diuina promittit, pręterea umbrarum, inferorumq; colloquia: quæ omnia ætate nostra princeps Nero uana falsaq; comperit. Quippe non citharæ tragiciq; cantus libido illi maior fuit, fortuna rerũ humanarũ summa gestiente in profundis animi uitijs. Primumq; imperare dijs cõcupiuit, nec quicquam generosius uoluit. Nemo unquam ulli artium ualdius fauit. Ad hæc non opes illi defuere, non uires, non discendi ingenium, aliaq;, non patiente mundo. Immensum & indubitatum exemplũ est falsæ artis, quam dereliquit Nero: utinamq; inferos potius & quoscunq; de suspitionibus suis deos consuluisset, quàm lupanaribus atq; prostitutis mandasset inquisitiones eas: nulla profecto sacra, barbari licet feriq; ritus, nõ mitiora quàm cogitationes eius fuissent. Sæuius sic nos repleuit umbris. Sunt quædã magis perfugia, ueluti lentiginem habentibus non obsequi numina, ut cerni nõ possint. Forte hoc in illo. Nihil mẽbris defuit: Nã dies eligere certos liberũ erat: pecudes uero quibus non nisi ater colos esset, facile. Nam hominem immolare etiam gratissimũ. Magus ad eũ Tyridates uenerat, Armeniacum de se triumphum afferẽs, & ideo prouincijs grauis. Nauigare noluerat, quoniam expuere in maria, alijsq; mortalium necessitatibus uiolare naturam eam fas non putant. Magos secum adduxerat. Magicis etiam cænis eum initiauerat. Non tamen cum regnũ ei daret, hanc ab eo accipere artem ualuit. Proinde ita persuasum sit, intestabilem, irritam, inanem esse, habentem tamẽ quasdam ueritatis umbras, sed in his ueneficas artes pollere, non magicas. Quærat aliquis quæ sint mentiti ueteres magi, cũ adolescentibus nobis uisus Apion grammaticę artis prodiderit cynocephaliam herbã, quę in Ægypto uocaretur osirites, diuinã, & cõtra omnia ueneficia: sed si ea erueretur, statim eũ qui eruisset mori. Seq; euocasse umbras ad percontandũ Homerũ, qua patria quibusq; parentibus genitus esset, non tamen ausus profiteri, quid sibi respõdisse diceret.

De talpis, & reliquæ medicinæ per morbos digestæ in animalibus, quorum genera placida sunt, aut fera. Cap. III

PEculiare uanitatis sit argumentum, quod animalium cunctorum talpas maxime mirantur, tot modis à rerum natura damnatas, cæcitate perpetua, tenebris etiamnum alijs, defossas sepultisq; similes. Nullis æque credunt extis, nullum religionis capacius iudicant animal: ut si quis cor eius recens palpitansq; deuorarit, diuinationis & rerum efficiendarum euentus promittant. Dente talpæ uiuæ exempto, sanari dentium dolores adalligato affirmãt. Cætera ex eo animali placita eorũ, suis reddemus locis. Nec quicquam probabilius inuenietur, quàm muris aranei morsibus aduersari eas, quoniam & terra orbitis (ut diximus) depressa aduersatur. Cęterum dentium doloribus (ut ijdem narrãt) medetur canum qui rabiem præferũt, capitum cinis crematorum sine carnibus, instillatus ex oleo cyprio per aurem cuius è parte doleant. Caninus dens sinister maximus, circũscarificato eo qui doleat, aut draconis os è spina: Item enhydridis. Est autem serpens masculus & albus. Huius maximo dente circũscarificãt. At in superiorũ dolore duos superiores adalligant, è diuerso inferiores. Huius adipe perunguntur qui crocodilum captant. Dentes scarificant & ossibus lacertæ è fronte luna plena exemptis, ita ne terram attingant.

colluunt

Colluunt caninis dentibus decoctis in uino ad dimidias partes. Cinis eorum pueros tarde dentientes adiuuat cum melle. Fit eodem modo & dentifricium. Cauis dentibus cinis è murino fimo inditur, uel iecur lacertarum aridum. Anguinum cor si mordeatur aut alligetur, efficax habetur. Sunt inter eos, qui murem bis in mense iubeant mandi, doloresꝗ ita caueri. Vermes terreni decocti in oleo, infusiꝗ auriculæ cuius è parte doleāt, præstant leuamentum. Eorundem cinis exesis dentibus coniectus, ex facili cadere eos cogit: integros dolentes illitus iuuat. Comburi autem oportet in testa. Prosunt & cum mori radice in aceto scillite decocti, ita ut colluantur dentes. Is quoque uermiculus, qui in herba ueneris labro appellata inuenitur, cauis dentium inditus mire prodest. Nam erucæ brassicæ, eius contactu cadunt. Et è malua cimices infunduntur auribus cum rosaceo. Harenulæ quæ inueniuntur in cornibus cochlearum, cauis dentium inditæ statim liberant dolore. Cochlearum inanium cinis cum myrrha gingiuis prodest: Serpentis cum sale in olla exustæ cinis, cum rosaceo in cōtrariam aurem infusus. Anguinæ uernationis membrana cum oleo tædæꝗ resina calefacta, & auri alterutri infusa: adijciunt aliqui thus & rosaceum: Eadem cauis indita, ut sine molestia cadāt, præstat. Vanum arbitror esse, canis ortu angues candidos membranam exuere, quoniam nec in Italia uisum est, multóque minus credibile in tepidis regionibus tam sero exui. Hanc autem uel inueteratam cum cera celerrime dentes euellere tradunt. Et dens anguium alligatus, dolores minuit. Sunt qui & araneum animal ipsum sinistra manu captū tritumꝗ in rosacco, & in aurem infusum cuius à parte doleat, prodesse arbitrentur. Ossiculis gallinarum in pariete seruatis, fistula salua, adacto dente uel gingiua scarificata, proiectoꝗ ossiculo, statim dolorem abire tradūt. Item fimo corui lana adalligato, uel passerum cum oleo calefacto, & proximę auriculæ infuso, pruritum quidem intolerabilem facit: & ideo tolerabilius est passeris pullorum sarmētis crematorum cinerem ex aceto infricare.

Quomodo commendetur os, & contra maculas faciei, & ad faucium uitia. Cap. IIII

ORis saporem cōmendari affirmant murino cinere cum melle si fricētur dentes. Admiscent quidā marathri radices. Penna uulturis, si scalpantur dentes, acidū halitum faciūt. Hoc idem hystricis spina fecisse, ad firmitatē pertinet. Linguæ ulcera & labrorum hirūdines in mulso decoctæ sanant. Adeps anseris aut gallinæ rimas. Oesypum cum galla, araneorū telæ candidæ, & quæ in trabibus paruæ texuntur. Si feruētia os intus exusserint, lacte canino statim sanabitur. Maculas in facie, œsypū cū melle Corsico quod asperrimum habetur extenuat. Item scobem cutis in facie cū rosaceo impositū uellere. Quidā & butyrum addunt. Si uero uitiligines sint, fel caninum prius acu compunctas. Liuentia & sugillata pulmones arietum pecudumꝗ in tenues consecti membranas calidi impositi, uel columbinum fimnm. Cutem in facie adeps anseris, uel gallinę custodit. Lichenas & murino fimo ex aceto illinunt, & cinere herinacei ex oleo. In hac curatione prius nitro ex aceto faciē foueri præcipiūt. Tollit ex facie uitia & cochlearū, quæ latæ & minutæ passim inueniunt, cū melle cinis. Omniū quidē cochlearū cinis spissat, calfacit smectica ui. Et ideo causticis cōmiscetur, psorisꝗ & lepris & lētigini illinitur. Inuenio & formicas herculaneas appellatas, quibus tritis adiecto sale exiguo talia uitia sanentur. Buprestis animal est rarū in Italia, simillimū scarabeo lōgipedi. Fallit inter herbas bouē maxime, unde & nomē inuenit, deuoratumꝗ tacto felle ita inflāmat, ut rumpat. Hæc cū hircino seuo illita lichenas ex facie tollit septica ui, ut supra dictum est. Vulturinus sanguis cum chamæleontis albæ (quam herbam esse diximus) radice & cedria tritus, cōtectusꝗ brassica lepras sanat: Item pedes locustarū cū seuo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cū cepa tritus & subactus. Vtilissimum & in facie mel in quo apes sint immortuæ. Præcipue tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto. Grauedinem

inuenio finiri, si quis nares murinas osculetur. Vua & fauciũ dolor mitigatur fimo agnorum, priusq; herbam gustauerint in umbra arefacto. Vua succo cochleæ acu trãsfossæ illita, ut cochlea ipsa in fumo suspendatur. Hirundinũ cinere cũ melle: Sic & tonsillis succurritur. Tonsillas & fauces lactis ouilli gargarizatio adiuuat. Multipeda trita, fimũ columbinum cum passo gargarizatũ, etiã cum fico arida ac nitro impositũ extra. Asperitatẽ faucium & distillationes leniunt cochleæ: coqui debent in lacte, demptoq; tantum terreno conteri, & in passo dari potui. Sunt qui astypalæicas efficacissimas putãt, & in ijs smegma earum. Lenit & grillus infricatus. Aut si quis manibus quibus eum contriuerit, tonsillas attingat. Anginis felle anserino cum elaterio & melle citissime succurritur: Cerebro noctuæ cinere hirũdinis ex aqua calida poto. Huius medicinæ autor est Ouidius poëta. Sed efficaciores ad omnia quæ ex hirundinibus monstrãtur, pulli syluestrium. Figura nidorum eas deprehendit. Multo tamen efficacissimi ripariarum pulli. Ita uocant in riparum cauis nidificantes. Sunt qui cuiuscunq; hirundinis pullum edendum censent, ne toto anno metuatur id malum. Strangulatos cum sanguine cõburunt in uase, & cinerem cum pane aut potu dant. Quidam & mustellæ cineres pari modo admiscent. Sic & ad strumæ remedia dant, & comitialibus quotidie potu. In sale quoque seruatæ hirundines ad anginam una drachma bibuntur. Cui malo & nidus earum mederi dicitur potus. Millepedam illini anginis efficacissimum putant. Alij x x I. tritas in aquæ mulsæ hemina dari per harundinem, quoniam dentibus tactis nihil prosint. Tradunt & murem cum uerbenaca excoctum, si bibatur is liquor, remedio esse: Et corrigiam caninam ter collo circũdatã: Fimum columbinum uino & oleo permixtum. Ceruicis neruis & opisthotono ex milui nido surculus uitis adalligatus auxiliari dicitur.

Ad strumas exulceratas, ad humerorum & præcordiorum dolores. Cap. V

Strumis exulceratis mustellæ sanguis: ipsa decocta in uino, non tamen sectis admouetur. Aiunt & in cibo sumptam idem efficere. Vel cineri eius sarmẽtis combustæ miscetur axungia. Lacertus uiridis adalligatur. Post dies x x x. oportet aliũ adalligari. Quidã cor eius in argenteo uasculo seruant. Ad fœminarum strumas ueteres cochleæ cum testa sua tusæ, illinuntur, maxime quæ frutectis adhærẽt. Item cinis aspidum cum seuo taurino imponitur. Anguinus adeps mixtus oleo. Item anguium cinis ex oleo illitus, uel cũ cera. Edisse quoq; eos medios abscisis utrinq; extremis artubus aduersus strumas prodest: uel cinerem bibisse in nouo fictili ita crematorum. Efficacius multo inter duas orbitas occisorum. Et gryllum illinire cum sua terra effossum suadent. Item fimum columbarum per se, uel cũ farina hordeacea auenaceáue ex aceto. Talpę cinerẽ ex melle illinire. Alij iecur eiusdem contritum inter manus illinunt, & triduo non abluunt. Dextrum quoq; pedem eius remedio esse strumis affirmant. Alij præcidũt caput, & cum terra à talpis excitata tusum digerunt in pastillos pyxide stannea, & utuntur ad omnia quæ intumescunt, & quæ apostemata uocant, quæqúe in ceruice sint: uesciq; suilla tunc uetant. Tauri uocantur scarabei terrestres ricino similes, nomẽ cornicula dedere. Alij pediculos terræ uocãt. Ab his quoq; terram egestam illinunt strumis & similibus uitijs & podagris. Triduo non abluunt, prodestq; hæc medicina in annũ. Omniaq; his ascribunt, quæ nos in gryllis retulimus. Quidam & à formicis terra egesta sic utuntur. Alij uermes terrenos totidem quot sint strumæ adalligant, pariterq; cum his arescunt. Alij uiperam circa canis ortum circumcidunt, ut diximus: Dein mediam comburunt, dein cinerẽ eum dant bibendum ter septenis diebus quantum prehenditur ternis digitis, sic strumis medentur. Aliqui uero circumligant eas lino, quo præligata infra caput uipera pependerit, donec exanimaretur. Et millepedis utuntur addita resinæ terebinthinæ parte quarta, quo medicamento omnia apostemata curari iubent. Humeri doloribus mustelæ cinis cum cera medetur. Ne sint malæ hirsutæ, formicarũ oua pueris infricata præstant. Itẽ mangonibus, ut lanugo tardior sit pubescentium, sanguis è testiculis agnorũ qui castrantur: qui euulsis pilis illitus & cõtra uirus pro-

Z ficit

ficit. Præcordia uocamus uno nomine exta in homine, quorū in dolore cuiuscunq; partis si catulus lactens admoueatur, apprimaturq; his partibus, trāsire in eum morbus dicitur. Idq; exenterato perfusoq; uino deprehendi, uitiato uiscere illo quod doluerit hominis: & obrui tales religio est. Hi quoq; quos melitæos uocamus, stomachi dolorem sedāt applicati sæpius. Transireq; morbos ægritudine eorum intelligitur, plerunq; & morte.

De pulmonum uitijs, iecoris, & sanguinis reiectionibus. Cap. VI

PVlmonum uitijs medentur & mures, maxime Africani, detracta cute in oleo & sale decocti, atque in cibo sumpti. Eadem res & purulētis uel cruentis excreationibus medetur. Præcipue uero cochlearum cibus stomacho. In aqua eas subferuefieri intacto corpore earum oportet, mox in pruna torreri nihilo addito, atq; ita è uino garoq; sumi, præcipue Africanas. Nuper hoc compertum plurimis prodesse. Id quoq; obseruāt, ut numero impari sumāt. Virus tamen earum grauitatem halitus facit. Prosunt & sanguinem excreantibus dempta testa tritæ in aquæ potu. Laudatissimæ autem sunt Africanæ, ex his solitanæ. Astypalæicæ, Siculæ modicæ, quoniam magnitudo duras facit, & sine succo. Balearicæ quas cauaticas uocant, quoniam in speluncis nascuntur. Laudatæ & ex insulis Caprearum. Nullæ autem cibis gratæ, neq; ueteres, neque recentes. Fluuiatiles & albæ uirus habent, necnon syluestres, stomacho inutiles, aluum soluunt: Item omnes minutæ. Contra marinæ stomacho utiliores. Efficacissimæ tamen in dolore stomachi. Laudatiores traduntur quæcunq; uiuæ cū aceto deuoratæ. Præterea sunt quæ aceratæ uocātur, latæ multifariamq; nascentes, de quarū usu suis dicemus locis. Gallinaceorum uentris membrana inueterata & inspersa potioni, distillationes pectoris & humidam tussim, uel recens tosta lenit. Cochleæ crudæ tritæ cū aquæ tepidæ cyathis tribus si sorbeantur, tussim sedant. Distillationes sedat & canina cutis cuilibet digito circūdata. Iure perdicū stomachus recreatur. Iocinerū doloribus medetur mustela syluestris in cibo sumpta, uel iocinera eius. Item uiuerra porcelli modo inassata. Suspiriosis multipedæ, ita ut ter septenæ in Attico melle diluantur, & per harundinem bibantur. Omne enim uas earū nigrescit cōtactu. Quidam torrent ex his sextarium in patina, donec candidæ fiant. tunc melle miscent. Alij centipedam uocant, & ex aqua calda dari iubent. Cochleæ in cibos his quos linquit animus, aut quorum alienatur mens, aut quibus uertigines fiunt, ex passi cyathis tribus singulæ contritæ cum sua testa & calefactæ, in potu datæ diebus plurimum nouem. Aliqui singulas primo die dedere, sequenti binas, tertio ternas, quarto duas, quinto unam. Sic & suspiria emendant & uomicas. Est animal locustæ simile sine pennis, quod tryxalis Græce uocatur, Latinum nomen non habet, ut aliqui arbitrantur: nec pauciores, hoc esse quod gryllus uocetur. Ex his uiginti torreri iubent, ac bibi è mulso contra orthopnœas, sanguinemq; expuentibus. Est qui cochleis illotis protropum infundat, uel marinam aquam, ita decoquat, & in cibo sumat: aut si tritæ cum testis suis sumantur cum protropo, sic & tussi medentur. Vomicas priuatim sanat mel in quo apes sint emortuæ. Sanguinem reijcientibus pulmo uulturinus uitigineis lignis combustus adiecto flore mali punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorumqúe ijsdem portionibus potus mane atque uesperi in uino si febris absit. Si minus ex aqua in qua cotonea decocta sunt. Pecudis lien recens magicis præceptis super dolentem lienem extenditur, dicente eo qui medeatur, lieni se remedium facere. Post hæc iubent eum in pariete dormitorij eius tectoúe includi, & obsignari annulo, terq; nouies carmen dici. Caninus si uiuenti eximatur, & in cibo sumatur, liberat eo uitio, Quidā recentē superalligant. Alij duorum dierum catuli ex aceto scillitico dant ignoranti, uel herinacei lienem. Item cochlearum cinerem cum semine lini & urticæ addito melle donec persanet. Eo liberat & lacerta uiridis, uiua in olla ante cubiculū dormitorij eius cui medetur suspēsa, ut egrediēs reuertēsq; attingat manu: Cinis è capite bubonis cum unguēto: Mel in quo apes sunt emortuæ: Araneus & maxime qui lycos uocatur. Vpupę cor in lateris doloribus laudatur, & cochlearum cinis in ptisana decoctarum, quę

& per

& per ſe illinuntur. Canis rabioſi caluariæ cinis potioni inſpergitur. Lumborum dolori ſtellio trāſmarinus, capite ablato & inteſtinis, decoctus in uino cū papaueris nigri denarij pōdere dimidio eo ſucco bibitur. Lacertæ uirides deciſis pedibus & capite in cibo ſumuntur. Cochleæ tres contritæ cum teſtis ſuis, atque in uino decoctæ cum piperis granis x v. Aquilæ pedes euellunt in aduerſum à ſuffragine, ita ut dexter dexteræ partis doloribus adalligetur, ſiniſter læuæ. Multipeda quoq; quā oniſcon appellauimus, medetur, denarij pondere ex uino cyathis duobus pota. Vermem terrenū catillo ligneo ante fiſſo & ferro uincto impoſitū, aqua excepta perfundere, & defodere unde effoderis magi iubēt, mox aquam bibere catillo, mire id prodeſſe iſchiadicis affirmantes.

Ad dyſentericos & uentris mala, remedia. Cap. VII

DYſentericos recreant femina pecudum decocta cum lini ſemine aqua pota. Caſeus ouillus uetus, Seuum ouiū decoctum in uino auſtero. Hoc & ileo medetur, & tuſſi ueteri. Dyſentericis ſtellio tranſmarinus ablatis inteſtinis & capite, pedibusq; ac cute, decoctusq;, & in cibo ſumptus. Cochleæ duæ cum ouo utraq; cum putamine contrita, atq; in uaſe nouo addito ſale & paſsi cyathis duobus, aut palmarum ſucco & aquæ cyathis tribus ſubferuefactis & in potu datis. Proſunt & combuſtæ, ut cinis earum bibatur in uino, addito reſinæ momento. Cochleæ nudæ, de quibus diximus, in Africa maxime inueniūtur, utiliſsimæ dyſentericis, quinæ combuſtæ cum denarij pōdere dimidij acaciæ, exq; eo cinere dantur cochlearia bina in uino myrtite, aut quolibet auſtero cum pari modo calidæ. Quidam omnibus Africanis ita utuntur. Alij totidem Africanas, uel latas infundunt potius. Et ſi maior fluxio ſit, addunt acaciam fabæ magnitudine. Senectus anguium dyſentericis & tenaſmis in ſtanneo uaſe decoquitur cum roſaceo. Vel ſi in alio, cum ſtanno illinitur. Ius è gallinaceo iiſdem medetur, ſed ueteris gallinacei uehementius. Salſum ius aluum ciet. Membrana gallinarū toſta & data in oleo ac ſale, cœliacorū dolores mulcet. Abſtinere autem frugibus antè & gallinam & hominem oportet. Fimum columbinum toſtum potumq;. Caro palumbi in aceto decocta dyſentericis & cœliacis medetur. Turdus inaſſatus cum myrti baccis dyſentericis: Itē merulæ. Mel in quo ſint immortuæ apes decoctum. Grauiſsimum uitium ileos appellatur. Huic reſiſti aiunt diſcerpti ueſpertilionis ſanguine, etiam illito uentre ſubuenire. Siſtit aluum & cochlea ſicut diximus in ſuſpirioſis temperata, Item cinis earum quæ uiuæ crematæ ſint, potus ex uino auſtero. Gallinaceorum iecur aſſum cum uētriculi membrana, quæ abiici ſolet, inueterata, admixto papaueris ſucco. Alij recentem torrent ex uino bibendam. Ius perdicum, & per ſe uētriculus contritus ex uino nigro. Item palumbus ferus, è poſca decoctus. Lien pecudis toſtus, & in uino tritus. Fimum columbinum cum melle illitum. Oſsifragi uenter arefactus & potus iis qui cibos non conficiunt utiliſsimus, uel ſi manu tantum teneant capiētes cibum. Quidam adalligant ex hac cauſa, ſed continuare non debent: maciem enim facit. Siſtit & anatum maſcularum ſanguis. Inflationem diſcutit cochlearum cibus. Tormina ſanat lien ouium toſtus, atque è uino potus. Palumbus ferus ex poſca decoctus: Apodes ex uino. Cinis ibidis ſine pennis crematæ potus. Quod præterea traditur in torminibus mirū eſt. anate appoſita uentri tranſire morbum, anatemq; emori. Tormina & melle curantur, in quo ſunt apes immortuæ decocto. Coli uitiū efficaciſsime ſanatur aue galerita aſſa in cibo ſumpta. Quidam in uaſe nouo cum plumis exuri iubent, contericq; in cinerem, bibiq; ex aqua cochlearibus ternis per quatriduum. Quidam cor eius adalligari femini. Alij recens tepensq; adhuc deuorari. Conſularis Aſprenatum domus eſt, in qua alter è fratribus colo liberatus eſt, aue hac in cibo ſumpta, & corde eius armilla aurea incluſo: alter ſacrificio quodā facto crudis laterculis ad formā camini, atque ut ſacrum peractū erat obſtructo ſacello. Vnū eſt oſsifrago inteſtinum mirabili natura, omnia deuorata conficiēti. Huius partem extremam adalligatā prodeſſe contra colum conſtat. Sunt occulti interaneorum morbi, de quibus mirum proditur. Si catuli priuſq; uideant applicentur triduo

stomacho maxime ac pectori,& ex ore ęgri suctum lactis accipiant, transire uim morbi, postremo exanimari,dissectisq; palàm fieri ægri causas. Mori & humari debere eos obrutos terra. Magi quidem uespertilionis sanguine contacto uentre,in totum annũ caueri dolorem tradunt: Aut in dolore si quis aquam per pedes fluentem haurire sustineat.

Ad calculos & uesicæ dolores,testiumq; & inguinũ tumores,& ad panos. Ca. VIII

MVrino fimo contra calculos illinire uentrem prodest.Herinacei carnem iucundam esse aiunt,si capite percusso uno ictu interficiatur,priusq; in se urinã reddat,eos qui carnem ederint,stranguriæ morbũ contrahere minime posse.Hęc caro ad hunc modum occisi,stillicidia uesicæ emendat. Item suffitus ex eodem.Quod si urinam in se reddiderit, eos qui carnẽ ederint, strãguriæ morbum cõtrahere traditur. Iubent & uermes terrenos bibi ex uino aut passo ad comminuendos calculos , uel cochleas decoctas uti suspiriosis. Easdem exemptas testis tritasq;,tres in uini cyatho bibi,sequenti die duas,tertia die unã, ut stillicidia urinæ emendent. Testarum uero inanium cinerẽ ad calculos pellendos. Item hydri iecur bibi,uel cinerẽ scorpionum in pane sumi,uel si quis cum locusta edit. Lapillos qui in gallinaceorum uesica,aut in palumbium uentriculo inueniantur,conteri,& potioni inspergi. Item membranam è uentriculo gallinacei aridam:uel si recẽs sit,tostam. Fimum quoq; palumbinũ in faba sumi contra calculos,& alias difficultates uesicæ. Similiter plumarum cinerem palumbiũ ferorũ ex aceto mulso. Et intestinorum ex his cinerẽ cochlearibus tribus è nido hirundinũ. Gryllũ dilutum aqua calida. Ossifragi uentrem arefactum, Turturis fimũ in mulso decoctum, uel ipsius decoctæ ius. Turdos quoq; edisse cũ baccis myrti prodest urinæ Cicadas tostas in patellis. Millepedam oniscon bibisse. Et in uesicæ doloribus decoctum agninorũ pedum. Aluum ciet gallinaceorũ discoctorũ ius, & acria mollit. Ciet & hirũdinum fimum adiecto melle subditum. Sedis uitijs efficacissima sunt œsypum(quidam adijciunt pompholygem,& rosaceum)canini capitis cinis,senecta serpentis ex aceto si rhagades sint, cinis fimi canini candidi cum rosaceo : aiuntq; inuentum Æsculapij esse,& eodem uerrucas efficacissime tolli: murini fimi cinis,adeps cygni,seuum bouis. Procidentia alui succus cochlearũ punctis euocatus illita depellit. Attritis medetur cinis muris syluatici cũ melle,uel herinacei,uel uespertilionis. Et anserinus cum cerebro, & alumine,& œsypo. Fimũ columbinũ cum melle. Condylomatis priuatim araneus dẽpto capite pedibusq; infricatur. Ne acria perurant, adeps anserinus,cum cera punica,cerusa, rosaceo: Adeps cygni. Hæc & hęmorrhoidas sanare dicuntur. Ischiadicis cochleas crudas tritas cum uino aminæo & pipere, potu prodesse dicunt. Lacertam uiridem in cibo ablatis pedibus,interaneis,capite. Sic & stellionẽ , adiectis huic papaueris nigri obolis tribus. Ruptis,cõuulsis fel ouium cum lacte mulierũ. Verendorum formicationibus uerrucisq; medetur arietini pulmonis inassati sanies. Cæteris uitijs uellerũ eius uel sordidorum cinis ex aqua. Seuũ ex omento pecudis,pręcipue à renibus admixto cinere pumicis & sale. Lana succida ex aqua frigida. Carnes pecudis combustæ ex aqua. Mulæ ungularum cinis. Dentis caballini cõtusi farina inspersa. Testibus uero farina ex ossibus canini capitis sine carne tusis. Si decidat testium alter, spumam cochlearum illitam remedio esse tradunt. Tetris ibi ulceribus & manantibus auxiliãtur canini capitis recẽtis cineres. Cochleæ latæ paruæ cõtritæ ex aceto,uel cinis eius. Mel in quo apes sunt emortuæ cum resina. Cochleæ nudæ quas in Africa gigni diximus,tritę cum thuris polline & ouorum albo,tricesimoq; die resoluũt. Aliqui pro thure bulbum admiscent. Hydrocelicis stelliones mire prodesse tradunt,capite,pedibus,interaneisq; demptis, reliquum corpus inassatum. In cibo id sæpius datur,sicut ad urinæ incontinentiam. Caninũ adipem cum alumine scisso fabæ magnitudine. Cochleas Africanas cũ sua carne & testa crematas poto cinere . Anserũ trium linguas inassatas in cibo: huius rei autor est Anaxilaus. Panos aperit seuum pecudum cum sale tosto. Murinum fimum admixto thuris polline , & sandaracha discutit. Lacertæ cinis, & ipsa diuisa imposita. Item multipeda contrita admixta resina terebinthina ex

parte tertia. Quidam & ſinopidem admiſcent cochleæ contuſæ:& per ſe cinis inanium cochlearum ceræ mixtus, diſcuſſoriam uim habet. Fimum columbarum per ſeſe, uel cum farina hordeacea, aut auenacea illitū. Cãtharides mixta calce panos ſcalpelli uice aperiūt. Inguinum tumorem cochleæ minutæ cum melle illitæ leniunt. Varices ne naſcãtur, lacertæ ſanguine pueris crura ieiunis à ieiuno illinuntur.

Ad podagras & articulorum dolores. Cap. IX

Podagras lenit œſypum cum lacte mulieris & ceruſa. Fimum pecudū quod liquidū reddunt. Pulmones pecudū. Fel arietis cū ſeuo. Mures diſſecti impoſiti. Sanguis muſtelæ cum plantagine illitus, & uiuæ combuſtæ cinis ex aceto & roſaceo, ſi penna illinatur, uel ſi cera & roſaceū admiſceatur: Fel caninū, ita ne manu attingatur, ſed penna illinatur. Fimum gallinarū, Vermium terrenorum cinis cum melle, ita ut tertio die ſoluãtur Alij ex aqua illinire malunt. Alij ipſos aceto menſura cum mellis cyathis tribus, pedibus antè roſaceo perunctis. Cochleæ latæ potæ tollere dicuntur pedum & articulorū dolores. Bibuntur autē binæ in uino tritæ. Eædem illinuntur cum helxines herbæ ſucco. Quidam ex aceto intriuiſſe contenti ſunt. Quidam ſale cum uipera cremato in olla noua, & ſæpius ſumpto, aiunt podagra liberari. Vtile eſſe & adipe uiperino pedes perungi. Et de miluo affirmant, ſi inueterato tritoq; quantum tres digiti capiant bibatur ex aqua. Aut ſi pedes ſanguinent cum urtica. uel pennis eorū (cum primum naſcentur) tritis cum urtica. Quin & fimus eorum articulorum doloribus illinitur. Item cinis muſtelæ aut cochlearum, & cum amylo uel tragacantho. Incuſſos articulos aranei telæ cōmodiſsime curant. Sunt qui cinere earum uti malint, ſicut fimi columbini cinere, cū polenta & uino albo. Articulis luxatis præſentaneum eſt & ſeuum pecudis cum cinere è capillo mulierum. Pernionibus quoq; imponitur ſeuum pecudū cum alumine. Canini capitis cinis, aut fimi murini. Quod ſi putrida ſint ulcera, cera addita ad cicatricē perducunt, uel gryllorum crematorum fauilla ex oleo. Item muris ſyluatici cum melle. Vermiū quoq; terrenorū cum oleo uetere. Et cochleæ quæ nudæ inueniuntur. Vlcera omnia pedum ſanat cinis earum, quę uiuæ combuſtæ ſint. Fimiq; gallinacei cinis exulcerationes, columbini fimi cinis ex oleo. Attritus etiam calciamentorum ueteris ſoleæ crematæ cinis, agninus pulmo & arietis ſanat. Dentis caballini contuſi farina priuatim ſubluuiē. Lacertæ uiridis ſanguis ſubtritus, & hominum & iumentorum pedes ſublitus ſanat. Clauos pedū urina muli mulæúe cum luto ſuo illita. Fimum ouium. Iecur lacertæ uiridis, uel ſanguis flocco impoſitus. Vermes terreni ex oleo. Stellionis caput cum uiticis pari modo tritum ex oleo. Fimum columbinū decoctum ex aceto. Verrucas uero omnium generum urina canis recens cum ſuo luto illita. Fimi canini cinis cum cera. Fimum ouium. Sanguis recens murinus illitus, uel ipſe mus diuulſus. Herinacei fel. Caput lacertę uel ſanguis, uel cinis totius. Membrana ſenectutis anguium. Fimum gallinaceū cum oleo & nitro. Cantharides cum uua taminia intritæ exedunt. Sed ita eroſas alijs quæ ad perſananda ulcera monſtrauimus, curari oportet.

Remedia aduerſus morbos toti corpori. Cap. X

Nunc reuertemur ad ea quæ totis corporibus metuenda ſunt. Fel canis nigri maſculi amuletum eſſe magi dicunt domus totius, ſuffitæ eo purificatæúe cōtra omnia mala medicamenta. Item ſanguine canis reſperſis parietibus, genitaliq́ue eius ſub limine ianuæ defoſſo. Minus mirentur hoc, qui ſciunt fœdiſsimum animalium in quantū magnificent ricinum, quoniam uni nullus ſit exitus ſaginæ, nec finis alia quàm morte, diutius in fame uiuenti. Septenis ita diebus duraſſe tradūt: at in ſatietate paucioribus dehiſcere: hūc ex aure ſiniſtra canis omnes dolores ſedare adalligatum. Eundem in augurio uitalium habent. Nam ſi æger ei reſpondeat qui intulerit, à pedibus ſtanti interrogantiq; de morbo, ſpem uitæ certam eſſe: moriturum nihil reſpondere. Adijciunt ut euellatur ex aure læua canis, cui non ſit alius quàm niger color. Nigidius fugere tota die canes conſpectum eius qui è ſue id animal euellerit, ſcriptū reliquit. Rurſus magi tradunt, lymphatos ſangui-

nis talpæ aspersu resipiscere. Eos uero qui à nocturnis dijs Faunisq; agitẽtur, draconis lingua & oculis, & felle, intestinisq; in uino & oleo decoctis, ac sub diuo noctu refrigeratis, perunctos matutinis uespertinisq; liberari. Perfrictionibus remedio esse tradit Nicander amphisbænã mortuã adalligatam, uel pellem tãtum eius. Quinimo arbori quæ cædatur adalligata non algere cædentes, faciliusq; succidere. Itaq; sola serpẽtium frigori se cõmittit, prima omniũ procedens & ante cuculi cantũ. Aliud est cuculo miraculũ, quo quis loco primo audiat alitẽ illam, si dexter pes circunscribatur, ac uestigiũ id effodiatur, non gigni pulices ubicunq; spargatur. Paralysin cauentibus pinguia gliriũ decoctorum & soricum utilissima tradunt esse: Millepedas ut in anginis diximus potas phthisin sentientibus, lacertam uiridem decoctam in uini sextarijs tribus ad cyathũ unum, singulis cochlearibus sumptis per dies donec cõualescant. Cochlearum cinerem potum in uino. Comitialibus morbis œsypum cum myrrhæ momento, & uini cyathis duobus, dilutum magnitudine nucis auellanæ à balineo potum. Testiculos arietinos inueteratos tritosq; dimidio denarij pondere in aqua uel lactis asinini hemina. Interdicitur uini potus quinis diebus antè & postea. Magnifice laudatur & sanguis pecudum potus. Item fel cum melle præcipue agninum. Catulus lactens sumptus abscisso capite pedibusq; ex uino & myrrha. Lichen mulę potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis transmarini cinis potus in aceto. Tunicula stellionis, quam eodem modo ut anguis exuit, pota. Quidã & ipsum harũdine exenteratum inueteratumq; bibendum dedere. Alij in cibo in ligneis uerubus inassatũ. Operæprecium est scire quomodo præripiatur, cum exuitur membrana hyberna, aliâs deuoranti eam, quoniã nullum animal fraudulẽtius inuidere homini tradunt. Inde stellionum nomen aiunt in maledictũ translatũ. Obseruãt cubile eius æstatibus. Est autẽ in locis hostiorũ fenestrarumq;, aut cameris sepulchrisue: Ibi uere incipiente fissis harũdinibus textas opponunt casas, quarũ angustijs etiã gaudet, eo facilius exuẽs circundatũ torporem, Sed eo derelicto nõ potest remeare. Nihil ei remedio in comitialibus morbis prefertur, Prodest & cerebrũ mustelæ inueteratũ potumq;, & iecur eius: Testiculi uuluæq; aut uentriculus inueteratus cum coriandro, ut diximus: Itẽ cinis, syluestris uero tota in cibo sumpta. Eadem omnia prædicantur ex uiuerra. Lacerta uiridis cum condimentis quę fastidiũ abstergeant, ablatis pedibus & capite: Cochlearum cinis addito semine lini & urticæ cum melle inunctos sanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis alligata ceruinis neruis. Vel lapilli è uentre pullorũ hirundinũ sinistro lacerto annexi. dicuntur enim excluso pullo lapillũ dare. Quod si pullus is detur incipienti in cibo quem primũ peperit, cũ quis primũ tentatus sit, liberatur eo malo. Postea medetur hirũdinum sanguis cum thure uel cor recens deuoratũ. Quin & è nido earũ lapillus impositus recreare dicitur confestim, & adalligatus perpetuo tueri. Prædicatur & iecur milui deuoratũ, & senectus serpẽtium. Iecur uulturis tritum cum suo sanguine ter septenis diebus potũ. Cor pulli uulturini adalligatum. Sed & ipsum uulturem in cibo dari iubent, & quidem satiatũ humano cadauere. Quidam pectus eius bibendum censent, & in cerrino calice. Aut testes gallinacei ex aqua & lacte, antecedente quinq; dierũ abstinentia uini, ob id inueteratos. Fuere & qui uiginti unam muscas ruffas, & quidem emortuas in potu darent, infirmioribus pauciores.

Contra morbũ regium, & phreneticos, & contra febres & hydropicos. Cap. XI

MOrbo regio resistunt sordes auriũ, aut mammarũ pecudis denarij põdere cũ myrrhæ momento, & uini cyathis duobus. Canini capitis cinis in mulso. Multipeda in uini hemina. Vermes terreni in aceto mulso cũ myrrha. Gallina si sit luteis pedibus prius aqua purificatis, dein collutis uino, quod bibatur. Cerebrũ perdicis aut aquilæ in uini cyathis tribus. Cinis plumarũ aut interaneorum palumbis in mulso ad cochlearia tria. Passerũ cinis sarmentis crematorũ cochlearibus duobus in aqua mulsa. Auis icterus uocatur à colore, quæ si spectetur, sanari id malũ tradũt, & auẽ mori. Hanc puto latine uocari galgulum. Phreneticis prodesse uidet' pulmo pecudũ calidus circa caput alligatus. Nã nõ modo muris

do muris cerebrũ dare potui ex aqua,aut cinerẽ mustelæ,uerumetiam inueteratas herinacei carnes quis posſit furenti,etiamſi certa ſit medicina? Bubonis certe oculorum cinerem inter ea quibus prodigioſe uitam ludificãtur,acceperim. Præcipueq; febriũ medicina placitis eorũ renuntiat.Nanq; & in XII.ſigna digeſſere eã ſole tranſmeante,iterumq; luna, quod totum abdicãdũ paucis exemplaribus docebo.Siquidẽ crematis, tritisq; cum oleo perungi iubent ægros,cũ geminos tranſit ſol,criſtis,& auribus,& unguibus gallinaceorũ. Si luna,radijs barbisq; eorũ.Si uirginẽ alteruter,hordei granis.Si ſagittariũ,ueſpertilionis alis.Si leonẽ luna,tamaricis fronde,& adijciunt ſatiuæ.Si aquariũ,è buxo carbonibus tritis.Ex iſtis confeſſa,aut certe uerisſimilia ponemus,ſicut & lethargũ olfactorijs excitari: Inter ea fortaſſis muſtelæ teſticulis inueteratis,aut iocinere uſto.His quoq; pulmonẽ pecudis calidũ circa caput adalligari putãt utile. In quartanis medicina clinice propemodũ nihil pollet. Quamobrem plura eorum remedia ponemus, primumq; ea quæ adalligari iubent:Puluerẽ in quo ſe accipiter uolutauerit,lino rutilo in linteolo: Canis nigri dentem longisſimum.Pſeudoſphecen uocant ueſpam,quæ ſingularis uolitat: hanc ſiniſtra manu apprehenſam ſubnectunt,alij uero quam quis eo anno uiderit primã. Viperæ caput abſciſſum in linteolo,uel cor uiuentis exemptũ. Muris roſtellum auriculasq; ſummas roſeo panno,ipſumq; dimittunt.Lacertæ uiridis uiuæ dextrum oculum effoſſum,mox cum capite ſuo deciſo,in pellicula caprina.Scarabeum qui pilulas uoluit. Propter hunc Ægypti magna pars ſcarabeos inter numina colit, curioſa Apionis interpretatione, qua colligat ſolis operum ſimilitudinem huic animali eſſe,ad excuſandos gentis ſuæ ritus. Sed & aliũ adalligant magi,cui ſunt cornicula reflexa,ſiniſtra manu collectum.Tertium qui uocatur fulio,albis guttis,diſſectum utriq; lacerto adalligãt.Cætera ſiniſtro. Cor anguinum ſiniſtra manu exemptum uiuẽtibus.Scorpionis caudæ quatuor articulos cum aculeo panno nigro,ita ut nec ſcorpionẽ dimiſſum,nec eum qui alligauerit,uideat æger triduo.Poſt tertium circuitum id condat.Erucam in linteolo ter lino circundant totidem nodis,ad ſingulos dicentes,quare faciat qui medebitur.Limacem in pellicula, uel quatuor limacũ capita præciſa harũdine.Multipedam lana inuolutam.Vermiculos ex quibus tabani fiunt, antequam pennas germinent.Alios è ſpinoſis frutectis lanuginoſos. Quidã ex illis quaternos incluſos iuglandis nucis putamine adalligãt.Cochleasq; quæ nudæ inueniũtur.Stellionem incluſum capſulis ſubijciunt capiti, & ſub deceſſu febris emittũt. Deuorari autem iubẽt cor mergi marini ſine ferro exemptum,inueteratumq; conteri,& in calida aqua bibi.Corda hirũdinũ cum melle:Alij fimũ drachma una in lactis caprini & ouilli, uel paſsi cyathis tribus ante acceſsiones.Sunt qui totas cenſeant deuorandas.Aſpidis cutem pondere ſexta parte denarij cum piperis pari modo, Parthorum gentes in remedium quartanæ bibunt.Chryſippus philoſophus tradidit phryganion adalligatũ remedio eſſe quartanis.Quod eſſet animal,neq; ille deſcripſit,nec nos inuenimus qui nouiſſet. Demõſtrandum tamen fuit à tam graui autore dictum,ſi cuiuſquam cura efficacior eſſet ad inquirendum. Cornicis carnes eſſe,& nidum illinire in longisſimis morbis utilisſimum putant. Et in tertianis fiat poteſtas experiendi, quoniã miſeria ſpei delectat, ãn ne aranei quẽ lycon uocant,tela cum ipſo ſpecu toto reſina ceraq; impoſita utriſq; temporibus & frõti proſit: aut ipſe calamo adalligatus,qualiter & alijs febribus prodeſſe traditur: Itẽ lacerta uiridis adalligata uiua in eo uaſe quod capiat.Quo genere & recidiuas freqũẽter abigi affirmãt. Hydropicis œſypum ex uino addita myrrha modice potui datur,nucis auellanę magnitudine. Aliqui addunt & anſerinum adipem,& oleum myrteũ.Sordes ab uberibus ouiũ eundem effectum habent.Item carnes inueteratæ herinacei ſumptæ. Vomitus quoq; canum illitus uentri,aquam trahere promittitur.

Ad ignẽ ſacrũ,ad carbunculos,furunculos,ambuſta,neruorũq; contractiones. Ca. XII

IGni ſacro medetur œſypum cum põpholyge & roſaceo,ricini ſanguis, uermes terreni ex aceto illiti,gryllus cõtritus in manibus. Quo genere præſtat, ut qui id fecerit anteq;

incipiat uitium, toto eo anno careat. Oportet autē eum ferro cum terra cauernæ suæ tolli. Adeps anseris, Viperæ caput aridum asseruatū & combustum, dein ex aceto impositum. Senectus serpentium ex aqua illita à balineo cum bitumine & seuo agnino. Carbunculus fimo colūbino aboletur per se illito, uel cum lini semine ex aceto mulso. Itē apibus quæ in melle sunt immortuæ impositis. Polentaq; imposita inspersa. Si in uerendis sit, cæterisq; ibi ulceribus occurrit è melle œsypum cum plumbi squamis. Item fimum pecudum incipientibus carbūculis. Tubera & quæcūq; molliri opus sit, efficacissime anserino adipe curantur. Idem præstat & gruū adeps. Furunculis mederi dicitur araneus, priusquàm nominetur impositus, & tertia die solutus. Mus araneus pendens enecatus, sic ut terram nec postea attingat, ter circundatus furunculo, toties expuentibus medente & eo cui medebitur. Ex gallinaceo fimo quod est ruffum maxime recens illitum ex aceto. Ventriculus ciconiæ ex uino decoctus. Muscæ impari numero infricatæ digito medico. Sordes ex pecudum auriculis. Seuum ouium uetus cum cinere è capillis mulierum. Seuum arietis cum cinere pumicis & salis pari pondere. Ambustis canini capitis cinis medetur. Item glirium cum oleo. Fimum ouium cum cera commixtum. Murium cinis & cochlearum, idq; sic, ut ne cicatrix quidem appareat. Item adeps uiperinus. Fimi columbini cinis ex oleo illitus. Neruorum nodis medetur capitis uiperini cinis ex oleo cyprino illitus. Terreni uermes cum melle illiti. Dolores tollit eorum amphisbæna mortua adalligata. Adeps uulturinus cum uentre arefactus, cōtritusq; cum adipe suillo inueterato. Cinis è capite bubonis in mulso potus cum lilij radice, si magis credimus. In cōtractione neruorum caro palumbina in cibis prodest & inueterata. Herinacei spasticis. Item mustelę cinis. Serpentium senectus in pelle taurina adalligata spasmos fieri prohibet. Opisthotonos milui iecur aridum tribus obolis in aquæ mulsæ cyathis tribus potum. Reduuias & quæ in digitis nascuntur pterygia, tollunt canini capitis cinis. aut uulua decocta in oleo, superillito butyro ouillo cum melle. Item folliculus cuiuslibet animalis fellis. Vnguium scabritiam cantharides cum pice tertio die solutæ, aut locustæ frictæ cum seuo hircino: Pecudū seuum. Aliqui miscent uiscum & portulacam, alij æris florem & uiscum, ita ut tertio die soluant.

Ad sanguinem sistendum & tumores uulnerum, ulcera, uulnera, & alia mala, ex animalibus remedia. Cap. XIII

SAnguinem sistit in naribus seuum ex omento pecudum inditum. Item coagulum ex aqua maxime agninū subductum uel infusum, etiā si alia non prosint. Adeps anserinus cum butyro pari pondere pastillis ingestus. Cochlearum terrena. Sed & ipsæ extractæ testis. E naribus fluentem sistunt cochleæ contritæ fronti illitæ. Aranei telæ suppositæ. Gallinacei cerebellum, uel sanguinis profluuia ex cerebro, Item columbinus sanguis ob id seruatus cōcretusq;. Si uero ex uulnere immodice fluat, fimi caballini cum putaminibus ouorum cremati cinis impositus mire sistit. Vulneribus medetur œsypū cum hordei cinere & erugine æquis partibus. Ad carcinomata quoque ac serpentia ualet. Erodit & ulcerum margines: carnesq; excrescentes ad æqualitatem redigit. Explet quoque, & ad cicatricem perducit. Magna uis & in cinere pecudū fimi ad carcinomata, addito nitro aut cinere ex ossibus feminum agninorum, præcipue in his ulceribus quæ cicatricem non trahant. Magna & pulmonibus quoque arietum. Excrescentes carnes in ulceribus ad æqualitatem efficacissime reducunt. Fimo quoque ipso ouium sub testo calefacto & subacto, tumor uulnerum sedatur. Fistulæ purgantur sananturque. Item epinyctides. Summa uero uis in canini capitis cinere: excrescentia omnia spodij uice erodit ac persanat. Et murino fimo eroduntur. Item mustelæ fimi cinere. Duritias etiam in alto ulcerum & carcinomata persequitur multipeda trita, admixta resina terebinthina & sinopide. Eademque utilissima sunt in his ulceribus, quæ uermibus periclitantur. Quin & uermium ipsorum genera mirandos usus habent. Cosses qui in ligno nascuntur, sanant ulcera omnia. Nomas uero, combusti cum pari pondere anisi, & ex oleo illiti. Vulnera recentia conglutinant

terreni

terreni adeo ut neruos quoq; abscisos illitis solidari infra septimum diem persuasum sit: itaque in melle seruādos censent. Cinis eorum margines ulcerum duriores absumit, cum pice liquida uel simblio melle. Quidam arefactis in sole ad uulnera ex aceto utuntur, nec soluunt nisi biduo intermisso. Eadem ratione & cochlearū terrena prosunt: totæq; exemptæ tusæ & impositæ, recentia uulnera conglutinant, & nomas sistunt. Herpes quoq; animal à Græcis uocatur, quo præcipue sanantur quæcunque serpunt. Cochleæ prosunt eis cum testis suis tusæ: cum myrrha quidem & thure, etiam præcisos neruos sanare dicūtur. Draconum quoq; adeps siccatus sole magnopere prodest: Item gallinacei cerebrum recentibus plagis, sale uiperino in cibo sumpto. Tradunt & ulcera tractabiliora fieri, & sanari celerius. Antonius Musa medicus cum incidisset insanabilia ulcera, uiperas edendas dabat, miraq; celeritate persanabat. Tryxalidū cinis margines ulcerū duros aufert cū melle. Item fimi columbini cinis cum arsenico & melle ea quæ erodēda sunt. Bubonis cerebrum cum adipe anserino mire uulnera dicitus glutinare: quæ uero uocantur cacoëthe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter prius elutis linteolis. Vlula auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel. Vlcerum labra duriora apes in melle mortuæ emolliunt. Vt elephantiasin sanguis & cinis mustelæ. Verberum uulnera atque uibices pellibus ouium recentibus impositis obliterantur. Articulorum fracturis cinis feminum pecudis peculiariter medetur. Efficacius cum cera. Idem medicamentum fit ex maxillis simul ustis, cornuq; ceruino & cera mollita rosaceo. Ossibus fractis caninum cerebrum linteolo illito, superpositis lanis quæ subinde suffundantur ferè XIIII. diebus solidat: nec tardius cinis syluestris muris cum melle, aut cum uermium terrenorum cinere, qui etiam ossa extrahit. Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo præcipue ex ariete, seuum ex nitro: Lacertæ uiridis cinis: Vernatio anguium ex uino decocta: Fimum columbinum ex melle. Item uitiligines albas ex uino. Ad uitiliginem & cantharides cum rutæ foliorum duabus partibus in sole, donec formicet cutis, tolerandæ sunt. Postea fouere, oleoq; perungere, necessarium, iterumq; illinire, idq; diebus pluribus facere, cauentes exulcerationem multam. Ad easdem uitiligines, & muscas illini iubent cum radice lapathorum: gallinarum fimum candidum, seruatum in oleo uetere cornea pyxide, uespertilionum sanguinem: fel herinacei ex aqua. Scabiem uero, bubonis cerebrum cum aphronitro: sed ante omnia sanguis caninus sedant: pruritum cochleæ minutæ, latæ, contritæ, illitæ. Harundines, & tela, quæq; alia extrahenda sunt corpori, euocat mus dissectus impositus. Præcipue uero lacerta dissecta, & uel caput eius tantum contusum cum sale impositum: Cochleæ ex his quæ gregatim folia sectantur, contusæ impositæq; cū testis, & eæ quæ manduntur exēptæ testis: sed cum leporis coagulo efficacissime: Ossa anguium eundem cum coagulo cuiuscunq; quadrupedis intra tertium diem approbant effectum. Laudantur & cantharides tritæ cum farina hordeacea.

Ad muliebria mala medenda, & conceptus maturandos. Cap. XIIII

IN muliebribus malis membranæ à partu ouium proficiūt, sicut in capris retulimus. Fimum quoque pecudum eosdem usus habet. Locustarum suffitu stranguriæ maxime mulierum iuuantur. Gallinaceorū testes subinde si à cōceptu edat mulier, mares in utero fieri dicuntur. Partus conceptos hystricū cinis potus continet: maturat caninū lac potum: euocat membrana è canum secundis, si terram non attigerit. Lumbos parturientium potus lactis: Fimum murinum aqua pluuia dilutum, mammas mulierum à partu tumescentes reficit. Cinis herinaceorum cum oleo perūctarum custodit partus contra abortus. Facilius enituntur, quæ fimum anserinū cum aquę cyathis duobus sorbuere: aut ex utriculo mustelino per genitale effluētes aquas. Vermes terreni illiti in ceruices & scapulas, ne nerui doleant præstant. Grauidis secundas pellunt in passo poti. Iidem per se impositi, mammarum suppurationes cōcoquunt & aperiunt, extrahuntq;, & ad cicatricem perducunt. Lac deuocant poti cum mulso. Inueniuntur & in gramine uermiculi, qui adalligati collo,

continent partũ. Detrahũtur autem sub partu, aliâs eniti nõ patiuntur. Cauendum etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoq; causa dantur in potu quini aut septeni. Cochleæ in cibo sumptæ accelerãt partum. Item conceptũ impositæ cum croco. Eædẽ ex amylo & tragacantha illitæ, profluuia sistunt. Prosunt & purgationibus sumptę in cibo, & uuluam auersam corrigũt cũ medulla ceruina, ita ut uni cochleę denarij põdus addatur & cyperi. Inflationes quoq; uuluarũ discutiunt exemptæ testis, tritæq; cũ rosaceo. Ad hæc astypalæicæ maxime eligũtur. Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœnogræci quod tribus digitis capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor illinuntur aluo, prius irino succo perunctæ. Sunt & minutæ longæq;, cãdidæ cochleæ, passim oberrantes. Eæ arefactæ sole in tegulis, tusæq; in farina, miscẽtur lomento æquis partibus, cãdoremq; & leuorẽ corpori afferunt. Scabẽdi desideria tollunt minutæ & latæ cum polenta. Viperam mulier prægnãs si transcenderit, abortũ faciet. Item amphisbænam, mortuã duntaxat. Nam uiuã habentes in pyxide, impune transeunt, etiam si mortua sit, atq; asseruata, partus faciles præstat uel mortua. Mirum, si non adseruatam transcenderit grauida, innoxiam fieri, si protinus transcendat adseruatam. Anguis inueterati suffitus menstrua adiuuant. Anguium senectus adalligata lumbis, faciliores partus facit, protinus à puerperio remouenda. Dant & in uino bibendã cum thure: aliter sumpta, abortum facit. Baculus quo angui rana excussa sit, parturientes adiuuat. Tryxalidũ cinis illitus cum melle, purgationes. Item araneus qui filum deducit ex alto: capi debet manu caua, tritusq; admoueri: quod si redeuntẽ prehenderit, inhibebit idem purgationes. Lapis aëtites in aquilæ repertus nido, custodit partus contra omnes abortuũ insidias. Penna uulturina subiecta pedibus adiuuat parturientes. Ouum corui grauidis cauendum constat, quoniam transgressus abortus asperos facit. Fimum accipitris in mulso potũ, uidetur fœcundas facere. Vuluarũ duritias & collectiones, adeps anserinus aut cygni emollit. Mammas à partu custodit adeps anseris cum rosaceo & araneo. Phryges & Lycaones mãmis puerperio uexatis inuenere otidũ adipem utilẽ esse: his quæ uulua strangulentur, & blattas illinunt. Ouorum perdicis putaminum cinis, cadmiæ mixtus, & ceræ, stantes mammas seruat. Putant & ter circunductas ouo perdicis nõ inclinari. Et si sorbeantur eadẽ, fœcunditatẽ facere, lactis quoq; copiã. Cum anserino adipe perunctis mammis, dolores minuere, molas uteri rumpere, scabiẽ uuluarũ sedare, si cum cimice trito illinãtur. Vespertilionum sanguis psilotri uim habet: sed malis puerorũ illitus nõ satis proficit, nisi erucæ uel cicutæ semen postea inducatur: sic enim aut in totum tolluntur pili, aut nõ excedunt lanuginem. Idem & cerebro eorũ profici putãt. Est autem duplex, rubens utiq; & candidum. Aliqui sanguinem & iecur eius admiscent. Quidam in tribus heminis olei discoquunt uiperam, exemptis ossibus psilothri uice utuntur, euulsis prius pilis quos renasci nolunt. Fel herinacei psilothrum est utiq; mixto cerebro uespertilionis, & lacte caprino: Item per se cinis cum lacte canis primi partus, euulsis pilis, quos renasci nolunt, uel nondum natis perunctis partibus, alij non surgũt: Idem euenire traditur sanguine ricini euulsi cani: Item hirundinino sanguine uel felle.

Promiscuæ medicinæ. Cap. XV

QVis formicarum supercilia denigrari cum muscis tritis tradunt. Si uero oculi nigri nascentium placeant, soricem prægnanti edendum. Capilli ne canescant, uermium terrenorũ cinere præstari admixto oleo. Infantibus qui lacte cõcreto uexantur, præsidio est agninum coagulum ex aqua potum. Aut si uitium coagulato lacte acciderit, discutitur coagulo ex aceto dato. Ad dentitionem cerebrum pecoris utilissimum est. Ossibus in canino fimo inuentis, adustio infantium, quæ uocatur siriasis, adalligatis emendatur. Ramices infantium lacertæ uiridis admotæ dormientibus morsu emendantur. Postea harundini adalligatæ suspenduntur in fumo, traduntq; pariter cum ea expirante sanari infantem. Cochlearũ saliua illita infantium oculis, palpebras corrigit gignitq;. Ramicosis cochlearum cinis cum thure ex oui albo succo illitus per dies XXX. medetur. Inueniuntur

in corniculis cochlearum harenaceæ duritiæ, eæ dentitionem facilem præſtãt adalligatæ. Cochlearum inanium cinis admixtus ceræ, procidẽtium interaneorum partes extremas prohibet. Oportet autẽ cineri miſceri ſaniẽ punctis emiſſam è cerebro uiperæ. Cerebrum uiperæ illigatum pelliculę dentitiones adiuuat. Ad idem ualent & grandiſsimi dentes ſerpẽtium. Fimum corui lana adalligatum infantium tuſsi medetur. Vix eſt ſerio complecti quædã, non omittenda tamen, quia ſunt prodita. Ramici infantiũ lacerta mederi iubent. Marem hanc prehendi: Id intelligi & quod ſub cauda unã cauernã habeat. Id agendum ut per aurum aut argentum, aut oſtrũ mordeat uitium. Tum in calice nouo illigatur, & in fumo ponitur. Vrina infantiũ cohibetur muribus elixis in cibo datis. Scarabeorũ cornua grandia denticulata, adalligata his amuleti naturam obtinẽt. Bouis capiti lapillum ineſſe tradunt, quem ab eo expui ſi necem timeat: inopinatis præciſo capite exemptum, adalligatumq́, mire prodeſſe dentitioni. Item cerebrum eiuſdem ad eundem uſum adalligari iubent. Et limacis lapillum ſiue oſsiculũ quod inuenitur in dorſo: Magnifice iuuat & ouis cerebrum gingiuis illitum. Sicut aures adeps anſerinus cum ocimi ſucco impoſitus. Sunt uermiculi in ſpinoſis herbis aſperi, lanuginoſi, hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, ſi quid ex cibo hæreat. Somnos allicit œſypum cum myrrhæ momẽto in uini cyathis duobus dilutum, uel cum adipe anſerino & uino myrtite: Auis cuculus leporina pelle adalligatus: Ardeolæ roſtrum in pelle aſinina fronti adalligatum. Putant & per ſe roſtrum eiuſdem effectus eſſe uino collutũ. E diuerſo ſomnum arcet ueſpertilionis caput aridum adalligatum. In urina uirili lacerta necata, uenerem eius qui fecerit, cohibet. Nam inter amatoria eſſe magi dicunt. Inhibet & fimum cochleæ & columbinum cum oleo & uino potum. Pulmonis uulturini dextræ partes uenerem concitant uiris adalligatæ gruis pelle: Item ſi lutea ex ouis quinq́ columbarum, admixto adipis ſuilli denarij pondere, ex melle ſorbeantur: Paſſeres in cibo uel oua eorum. Gallinacei dexter teſtis arietina pelle adalligatus. Ibium cineres cum adipe anſeris & irino perunctis ſi cõceptus ſit, partus continere. Contrà inhiberi uenerem pugnatoris galli teſticulis anſerino adipe illitis adalligatiſq́ pelle arietina tradunt. Item cuiuſcunq́ galli gallinacei, ſi cum ſanguine gallinacei lecto ſubijciantur. Cogunt concipere inuitas ſetæ ex cauda mulæ, ſi iunctis euellantur, inter ſe colligatæ in coitu. Qui in urinã canis ſuã ingeſſerit, dicitur ad uenerẽ pigrior fieri. Mirũ & de ſtellionis cinere (ſi uerum eſt) linamento inuolutum in ſiniſtra manu uenerem ſtimulare: ſi transferatur in dextram, inhibere. Item ueſpertilionis ſanguinem collectum flocco, ſuppoſitumq́ capiti mulierum, libidinem mouere: aut anſeris linguã in cibo uel potione ſumptam. Phthiriaſin à toto corpore pota membrana ſenectutis anguium triduo inhibet: Ac ſerum exempto caſeo potũ cũ exiguo ſale. Caſeos ſi cerebrum muſtelæ coagulo addatur, negant corrumpi uetuſtate, aut à muribus attingi. Eiuſdem muſtelę cinis ſi detur in offa gallinaceis pullis & columbinis, tutos eſſe à muſtelis. Iumentorum urinæ tormina ueſpertilione adalligato finiũtur: Verminatio ter circũlato uerẽdis palumbo: mirũ dictu, palumbus emiſſus moritur, iumentũ liberatur confeſtim. Ebrioſis oua noctuæ per triduũ data in uino, tædiũ eius adducũt. Ebrietatẽ arcet pecudum aſſus pulmo præſumptus. Hirundinis roſtri cinis cum myrrha tritus, & uino quod bibetur inſperſus, ſecuros præſtabit à temulentia: Inuenit hoc Horus Aſſyriorũ rex. Præter hæc ſunt notabilia animalium ad hoc uolumen pertinẽtium. Gromphenã auem in Sardinia narrant grui ſimilẽ ignotam iam etiam Sardis, ut exiſtimo. In eadem prouincia eſt ophion ceruis tantum pilo ſimilis nec alibi naſcens. Iidem autores nominauere ſirulugum, quod nec quale eſſet animal, nec ubi naſceretur tradiderunt. Fuiſſe quidem nõ dubito, cum & medicinæ ex eo ſint demonſtratæ. M. Cicero tradit animalia byturos uocari, qui uites in Campania erodant.

De miraculis quarundam beſtiarum. Cap. XVI

Reliqua mirabilia ex his quæ diximus. Non latrari à cane membranam ex ſecundis canis habentem, aut leporis fimum uel pilos tenẽtem. In culicum genere mulio-

nes non amplius quàm uno die uiuere. Eosq; qui arborarij pici rostrum habeāt, & mella eximant, ab apibus non attingi. Porcos sequi eos à quibus cerebrum corui acceperint in offa. Puluerem in quo se mula uolutauerit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorices fugari, si unus castratus emittatur. Anguina pelle, & sale, & farre cū serpyllo contritis uno die, deiectisq; cū uino in fauces boū uua maturescēte, toto anno eos ualere. Vel si hirundinū pulli tres tribus offis dentur. Puluere è uestigio anguiū collecto, sparsas apes in aluearia reuerti. Arietis dextro teste præligato oues tantū gigni. Non lassescere in ullo labore, qui neruos ex alis & cruribus gruis habeant. Mulas nō calcitrare cum uinum biberint. Vngulas tantum mularum repertas, neq; aliam ullam materiam quæ non perroderetur à ueneno stygis aquę, cum id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignū est, magna Aristotelis infamia excogitatum. Nūc ad aquatilia reuertemur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXI.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus. Aquarum mirabilia. Cap. I

AQVATILIVM sequūtur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem cessante, & per undas fluctusq; ac reciprocos æstus amniumq; rapidos cursus improbas exerente uires: nusq; potentia maiore, si uerū fateri uolumus. Quippe hoc elemētum cæteris omnibus imperat: terras deuorant aquæ, flammas necāt, scandunt in sublime, & cœlum quoq; sibi uindicant, ac nubium obtentu uitalem spiritum strangulant: Quæ causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo. Quid esse mirabilius potest aquis in cœlo stantibus? At illæ ceu parum sit in tantam peruenire altitudinē, rapiunt eò secum piscium examina. Sæpe etiam lapides subuehunt portantes aliena pondera. Eædē cadentes omnium terra nascentium causa fiunt, prorsus mirabili natura, si quis uelit reputare, ut fruges gignantur, arbores fruticesq; uiuant, in cœlum migrare aquas, animamq; etiam herbis uitalem inde deferre: iusta confesione, omnes terrę quoque uires aquarum esse beneficij. Quapropter ante omnia ipsarum potentiæ exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

De differentia aquarum, medicinis, & obseruationibus CCLXVI. Cap. II

EMicant benigne pasimq; in plurimis terris, alibi frigidæ, alibi calidę, alibi iunctæ, sicut in Tarbellis Aquitanica gente, & in Pyrenæis montibus, tenui interuallo discernente. Alibi tepidæ egelidæq; auxilia morborum conferentes, & è cunctis animalium hominum tantum causa erumpentes. Augent numerum deorum nominibus uarijs, urbesq; condunt, sicut Puteolos in Campania, Statiellas in Liguria, Sextias in Narbonensi prouincia. Nusquam tamen largius q̄ in Baiano sinu, nec pluribus auxiliādi generibus, aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiam acida salsaíe mixtura. Vapore quoq; ipso aliquæ prosunt. Tantaq; eis est uis, ut balineas calefaciāt, ac frigidam etiam in solijs feruere cogant quæ in Baiano Posidianæ uocantur, nomine accepto à Claudij Cæsaris liberto. Obsonia quoque percoquunt. Vaporāt & in mari ipso quæ Licinij Crasii fuere. Mediosq; inter fluctus existit aliquid ualetudini salutare. Iam generatim neruis prosunt pedibusúe aut coxendicibus, aliæ luxatis, fractisúe. Inaniunt aluos. Sanant ulcera. Capiti auribusq; priuatim medētur. Oculis uero Ciceronianæ. Digna memoratu uilla est ab Auerno lacu Puteolos tendentibus imposita littori, celebrata porticu ac nemore, quam & uocabat M. Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum, compositis uoluminibus eiusdem nominis, in qua & monumentum sibi instaurauerat,

ceu

ceu uero non & in toto terrarum orbe feciſſet. Huius in parte prima exiguo poſt obitum ipſius Antiſtio Vetere poſsidente, eruperunt fontes calidi perquàm ſalubres oculis, celebrati carmine Laureæ Tullij, qui fuit è libertis eius, ut protinus noſcatur etiam miniſterium eius ex illa maieſtate: Ponam enim ipſum carmen, dignum ubique, & non ibi tantum legi.

Quo tua Romanæ uindex clariſsime linguæ
  Sylua loco melius ſurgere iuſſa uiret.
Atque academiæ celebratam nomine uillam,
  Nunc reparat cultu ſub potiore Vetus.
Hic etiam apparent lymphæ non ante repertæ,
  Languida quæ infuſo lumina rore leuant.
Nimirum locus ipſe ſui Ciceronis honori
  Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope.
Vt, quoniam totum legitur ſine fine per orbem,
  Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.

In eadem Campaniæ regione Sinueſſanæ aquæ ſterilitatem fœminarũ, & uirorũ inſaniam abolere produntur. In Ænaria inſula calculoſis mederi. Et quæ uocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor M. paſſuũ, hęc frigida. Itẽ in Stabiano, quę dimidia uocatur, & in Venafrano ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syrię fonte iuxta Taurum montem. autor eſt M. Varro: & in Phrygiæ Gallo flumine Callimachus. Sed ibi in potãdo neceſſarius modus, ne lymphatos agat, quod in Æthiopia accidere his qui fonte rubro biberint Cteſias ſcribit. Iuxta Romã Albulæ aquæ uulneribus medentur: egelidæ hæ, ſed Cutiliæ in Sabinis gelidiſsimæ, ſuctu quodam corpora inuadunt, ut propè morſus uideri poſsit, aptiſsimæ ſtomacho, neruis, uniuerſo corpori. Theſpiarum fons conceptus mulieribus repræſentat. Item in Arcadia flumen Elatum. Cuſtodit autem partum Linus fons in eadem Arcadia, abortusq́ fieri non patitur. E diuerſo in Pyrrhea flumẽ, quod Aphrodiſiũ uocatur, ſteriles facit. Lacus Alphion uitiligines tollit. Varro autor eſt, Titium quendã prætura functum, marmorei ſigni faciem habuiſſe propter id uitiũ. Cydnus Ciliciæ amnis podagricis medetur, ſicut apparet in epiſtola Caſsij Parmenſis ad M. Antonium. Contrà, aquarum culpa in Trœzene omnium pedes uitia ſentiunt. Tungri ciuitas Galliæ fontem habet inſignem, plurimis bullis ſtellantem, ferruginei ſaporis, quod ipſum non niſi in fine potus intelligitur: purgat hic corpora, tertianas febres diſcutit, calculorumq́ uitia. Eadẽ aqua igne admoto turbida fit, ad poſtremum rubeſcit. Leucogæi fontes inter Puteolos & Neapolim oculis & uulneribus medẽtur. Cicero in admirãdis poſuit, Reatinis tantum paludibus ungulas iumentorum indurari. Eudicus in Heſtiæotide fontes duos tradit eſſe, Ceronẽ, ex quo bibentes oues nigras fieri: Melan, ex quo albas, ex utroq; autem uarias. Theophraſtus in Thurijs Cratim candorem facere, Sybarim nigriciam bobus ac pecoribus. Quin & homines ſentire differentiã eam. Nam qui Sibarim bibant, nigriores eſſe, durioresq́ & criſpo capillo. Qui ex Cratide candidos, mollioresq́, ac porrecta coma. Item in Macedonia qui uelint ſibi cãdida naſci, ad Aliacmonẽ ducere: qui nigra aut fuſca ad Axium. Idem omnia fuſca quibuſdam in locis tradit naſci, & fruges quoque, ſicut in Meſſapijs. At in Luſis Arcadiæ quodam fonte mures terreſtres uiuere & conuerſari. Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus. In Bœotia ad Trophonium deum iuxta flumen Orchomenon duo ſunt fontes, quorũ alter memoriam, alter obliuionẽ affert, inde numinibus inuentis. In Sicilia apud oppidum Iuſgum riuus fluit unus, ex quo bibẽtium ſubtiliores ſenſus fieri Varro tradit. At in Cea inſula fontem eſſe quo hebetes fiant: Zamæ in Africa quo canoræ uoces. Vinum tædio uenire his qui ex Clitorio lacu biberint. At Eudoxus & Theopompus inebriari fontibus ijs quos diximus. Mutianus Andri è fonte Liberi patris, ſtatis diebus ſeptenis eius

dei uinum fluere, si auferatur à conspectu templi, sapore in aquam trãseunte. Polyclytus explere olei uicem iuxta Solos Ciliciæ fontẽ. Theophrastus hoc idem fieri in Æthiopia eiusdem uirtutis fonte. Lycos, in Indiæ terris fontem esse, cuius aqua lucernæ ardeant. Idem Ecbatanis traditur. Theopompus in Scotussa lacum esse dicit, qui uulneribus medetur. Iuba in Troglodytis lacum, insanum malefica ui appellatum, ter die fieri amarum salsumq́, ac deinde dulcem, totiesq́ etiam noctu, scatẽtem albis serpentibus uicenûm cubitorum. Idem in Arabia fontem exilire tanta ui, ut nullum non pondus impactum respuat. Theophrastus Marsyæ fontẽ in Phrygia ad Celenarum oppidum saxa egerere. Non procul ab eo duo sunt fontes, Clæon & Gelon, ab effectu græcorum nominũ dicti. Cyzici fons Cupidinis uocatur, ex quo potantes amorẽ deponere Mutianus credit. Cranone est fons calidus citra summũ feruorẽ, qui in uinum additus, triduo calorẽ potionis custodit in uasis. Sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenũ, quorum haustus triduo feruet. Circa margines uero pumicẽ faciũt aquæ. Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturæ maiora esse miracula: quanquam inter initia operis abunde multa retulimus. Ctesias tradit, Siden uocari stagnũ in Indis, in quo nihil innatet, omnia mergantur. Cælius apud nos in Auerno ait etiam folia subsidere: Varro, aues quæ aduolauerint emori. Contrà in Africæ lacu Apuscidamo omnia fluitãt, nihil mergitur: Item in Siciliæ fonte Pythia, ut Apion tradit. Et in Medorum lacu puteoq́ Saturni. Fons Limyræ transire solet in loca uicina, portendens aliquid: Mirumq́ue quod cum piscibus transit. Responsa ab his petunt incolæ cibo, quem rapiunt annuentes: si uero euentum negent, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Briazum alluit, hoc est & templo & deo nomen, cuius gurgite periuri notantur pati uelut flammam urentem. Et in Cantabria fontes Tamarici in augurio habentur. Tres sunt octonis pedibus distantes. In unum alueum coëunt uasto amne. Singulis siccantur duodecies diebus, aliquando uicies, citra suspicionẽ ullã aquæ, cũ sit uicinus illis fons sine intermissione largus. Dirum est nõ profluere eos aspicere uolẽtibus, sicut proxime Lartio Licinio legato post præturã post septem dies accidit. In Iudæa riuus sabbatis omnibus siccatur. E diuerso miracula alia dira. Ctesias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces ilico mortem afferre in cibis: quod & circa Danubij exortũ audiui, donec ueniatur ad fontem alueo appositum, ubi finitur id genus piscium. Ideoq́ ibi caput eius amnis intelligitur fama. Hoc idem & in Lydia in stagno nympharũ tradunt. In Arcadia ad Pheneum aqua profluit è saxis, styx appellata, quę ilico necat, ut diximus. Sed esse pisces paruos in ea tradit Theophrastus letales & ipsos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus & in Thracia apud Cychros dicit: Lycus in Leontinis tertio die, si quisquam biberit. Varro ad Soracten in fonte, cuius sit latitudo quatuor pedum: sole oriente eum exundare ferueunti similem, auesq́ quæ gustauerint, iuxtà mortuas iacere. Nanque & hæc insidiosa conditio, quod quædam etiam blandiuntur aspectu, ut ad Nonacrin Arcadiæ. Omnino enim nulla deterrent qualitate: hanc putãt nimio frigore esse noxiam, utpote cum profluens ipsa lapidescat. Aliter circa Thessalica tempe, quoniam uisus omnibus terrori est: traduntq́ etiã æs ac ferrum erodi illa aqua. Profluit (ut indicauimus) breui spatio: mirumq́, siliqua syluestris amplecti radicibus fontẽ eũ dicitur, semper florens purpura. Et quædam sui generis herba in labris fontis uiret. In Macedonia, non procul Euripidis poëtæ sepulchro, duo riui confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi. In Perpatenis fons est, qui quacunq́ rigat, lapideam facit terram: Item calidæ aquæ in Eubœæ Delio. nam quæ alluit riuus, saxa in altitudinem crescunt. In Eurymenis deiectæ coronæ in fontẽ, lapides fiunt. In Colossis flumen est, in quo lateres coniecti, lapides extrahũtur. In scyretico metallo arbores quæcunque flumine alluuntur, saxa fiunt cum ramis. Distillantes quoque guttæ in lapides durescunt in antris Corycijs: Nam Miezæ in Macedonia, etiam pendentes in ipsis cameris: at in Corintho cum decidêre. In quibusdam spe-

luncis

Iuncis utroque modo columnas faciunt, ut in Phausia Chersonesi Rhodiorum in antro magno, etiam discolori aspectu. Et hactenus contenti simus exemplis.

De qualitate aquarum, insalubritate uel commoditate earum. Cap. III

QVæritur inter medicos, cuius generis aquæ sint utilissimæ. Stagnantes pigrasq; merito damnant, utiliores quæ profluunt existimantes: cursu enim percussuq; ipso extenuari atq; proficere: eoq; miror cisternarũ ab aliquibus maxime probari. Sed hi rationẽ afferunt, quoniam leuissima sit imbrium aqua, ut quæ subire potuerit ac pendere in aëre. Ideo & niues præferunt imbribus, niuibusq; etiam glaciem, uelut ad infinitũ coacta subtilitate. Leuiora enim hæc esse, & glaciem multo leuiorem aqua. Horum sententiam refellere interest uitæ. In primis enim leuitas illa deprehendi aliter quàm sensu uix potest, nullo penè momento ponderis aquis inter se distantibus. Nec leuitatis in pluuia aqua argumentum est subisse eam in cœlum, cum etiam lapides subire appareat, cadẽsq; inficiatur halitu terræ. Quo fit ut pluuiæ aquæ sordium inesse plurimum sentiatur, citissimeq; ideo calefiat aqua pluuia. Niuem quidem glaciemq; subtilissimum elementi eius uideri miror, apposito grandinum argumento, è quibus pestilentissimum potum esse cõuenit. Nec uero pauci inter ipsos è contrario ex gelu ac niuibus insaluberrimos potus prædicant, quoniam exactum sit inde quod tenuissimum fuerit. Minui certe liquorem omnẽ cõgelatione deprehenditur, & rore nimio scabiem fieri, pruina uredinẽ, cognatis & niuis causis. Pluuias quidem aquas celerrime putrescere conuenit, minimeq; durare in nauigatione. Epigenes autem, aquã quæ septies putrefacta purgata sit, perhibet amplius non putrescere. Nam cisternas etiam medici confitentur inutiles, aluo duritias faciẽtes, faucibusq;, etiam limi non alijs inesse plus, aut animalium quæ faciunt tædium, confitendũ habent. Nec statim amnium utilissimas esse, sicuti nec torrentium ullius, lacusq; plurimos salubres maxime. Quædam igitur & huius generis aptissimæ aliæ alibi. Parthorum reges ex Choaspe & Euleo tantum bibunt, & eæ quamuis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum, nõ quia sint amnes apparet, quoniam nec è Tigri nec Euphrate, nec è multis alijs bibunt. Limus aquarum uitium est: si tamen idem amnis anguillis scateat, salubritatis indicium habetur: sicuti frigoris, tineas in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amaræ, & quæ scrobem statim implent, quod euenit Trœzene. Nam nitrosas atque salmacidas in desertis rubrum mare petentes, addita polenta, utiles intra duas horas faciunt, ipsaq́ue uescuntur polenta. Damnantur in primis fontes, qui cœnum faciũt, quiq; malum colorẽ bibentibus referunt, & si uasa ære inficiunt, aut si legumina tarde percoquunt, si liquatæ leniter terram relinquũt, decoctæq; crassis obducunt uasa crustis. Est etiamnum uitium nõ fœtidæ modo, uerum omnino quicquam resipientis, iucundum sit illud licet gratumq;, & ut sæpe ad uiciniã lactis accedens. Aquam salubrem aëri quàm simillimam esse oportet. Vnus in toto orbe traditur fons aquæ iucũde olentis in Mesopotamia Caburæ, Fabulæ rationem afferũt, quoniã eo Iuno perfusa sit. De cætero aquarum salubrium sapor odór ue nullus esse debet. Quidam statera iudicant de salubritate, frustrante diligẽtia, quando perrarum est ut leuior sit aliqua. Certior subtilitas, inter pares meliorem esse, quæ calefiat refrigereturq; celerius. Quin exhaustã uasis ne manus pendeant, depositisq; in humum tepescere affirmant. Ex quonam ergo genere maxime probabilis continget? Puteis nimirum, ut in oppidis constare uideo: sed his, quibus exercitationis ratio crebro haustu cõtingit, & illa tenuitas colante terra. Salubritati hæc satis sunt. Frigori & opacitas necessaria, utq; cœlum uideant. Super omnia obseruatio una, eadem & ad perennitatem pertinet, ut illa uado exiliat uena, non è lateribus. Nam ut tactu gelida sit, etiam arte contingit, si etiam expressa in altum, aut è sublimi deiecta, uerberatu corripiat aëra. In natando quidẽ spiritum continentibus frigidior sentitur eadem. Neronis principis inuentũ est, decoquere aquam, uitroque demissam in niues refrigerare. Ita uoluptas frigoris contingit sine uitijs niuis. Omnem utiq; decoctam utiliorem esse cõuenit: item calefactam magis refrige-

rari subtilissimo inuento. Vitiosæ aquæ remedium est, si decoquatur ad dimidias partes. Aqua frigida iniecta sistit sanguis. Æstus in balneis arcetur, si quis ore teneat. Quæ sunt haustu frigidissima, non perinde & tactu esse, alternante hoc bono, multi familiari exemplo colligunt. Clarissima aquarum omnium toto orbe, frigoris salubritatisq; palma, præconio urbis, Marcia est, inter reliqua deûm munere urbi tributa. Vocabatur hęc quõdam Aufeia, fons autem ipse Piconia. Oritur in ultimis montibus Pelignorum, transit Marsos & Fucinum lacum, Romam non dubie petens. Mox specu mersa, in Tiburtina se aperit IX.M.pass. fornicibus structis perducta. Primus eam in urbẽ ducere auspicatus est Ancus Marcius, unus è regibus. Postea Q. Marcius Rex in prætura. Rursusq; restituit Marcus Agrippa. Idem & Virginem adduxit ab octaui lapidis diuerticulo II.M.pass. Prænestina uia. Iuxta est Herculaneus riuus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Horum omnium comparatione differentia supradicta deprehenditur, cum quantum Virgo tactu, tantum præstet Martia haustu. Quanquã utriusq; iampridem urbi perijt uoluptas, ambitione auaritiaq; in uillas ac suburbana decoquentibus publicã salutẽ. Non ab re sit, quærendi aquas iunxisse rationem. Reperiuntur in conuallibus maxime, & quodam conuexitatis cardine, aut montium radicibus. Multi septentrionales ubiq; partes aquosas existimauere. Qua in re uarietatem naturæ aperuisse cõueniat. In Hyrcanis montibus à meridiano latere non pluit. Ideo syluigeri ab aquilonis tantũ parte sunt. At Olympus, Ossa, Parnasus, Apenninus, Alpes, undiq; uestiuntur, amnibusq; perfunduntur. Aliqui ab austro, sicut in Creta Albi mõtes. Nihil ergo in his perpetuæ obseruationis iudicabitur. Aquarũ sunt notæ iuncus aut harundo, aut herba de qua dictum est: multumq; alicui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica, & alnus, aut uitex, aut edera, sponte proueniunt, & corriuatione aquæ pluuiæ in locum humiliorem è superioribus defluentis, augurio fallaci. Certior multo nebulosa exhalatio est, ante ortum solis longius intuentibus, quod ex ædito quidam speculantur, proni terram mento attingente. Est & peculiaris æstimatio peritis tantũ nota, quam feruentissimo æstu sequuntur, dieiq; horis ardentissimis, qualis ex quoq; loco repercussus splendeat: Nam si terra sitiente humidior est ille, indubitata spes promittitur. Sed tanta intentione oculorũ opus est, ut indolescant: quod fugientes, ad alia experimẽta decurrunt, loco in altitudinem pedum quinq; defosso, ollisq; è figlino opere crudis, aut peruncta pelui ærea cooperto, lucernaq; ardẽte cõcamerata frondibus, dein terra. Si figlinum humidum ruptumúe, aut in ære sudor, uel lucerna sine defectu olei restincta, aut etiam uellus lanæ madidũ reperiatur, non dubie promittunt aquas. Quidam & igne prius excoquunt locũ, tanto efficaciore uasorum argumẽto. Terra uero ipsa promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim scaturigines non ferè sunt perennes. Figulari creta semper adimitur spes. Nec amplius puteũ fodiunt, coria terræ obseruantes, ut à nigra descendat ordo supradictus. Aqua semper dulcis in argillosa terra, frigidior in topho. Nãq; & hic probatur. Dulces enim leuesq; facit, & colando continet sordes. Sabulum exiles limosasq; promittit. Glarea incertas uenas, sed boni saporis. Sabulum masculum & harena carbunculosa, certas, stabilesq;, & salubres. Rubra saxa optimas, speiq; certissimæ. Radices montium saxosæ, & silex, hoc amplius rigentes. Oportet autem fodientibus humidiores assidue respondere glebas, faciliusq; ferramenta descendere. Depressis puteis sulphurata uel aluminosa occurrentia putearios necant. Experimentum huius periculi est, demissa ardens lucerna, si extinguatur. Tunc secundum puteum dextra ac sinistra fodiuntur æstuaria, quæ grauiorem illum halitum recipiant. Fit & sine his uitijs altitudine ipsa grauior aer, quem emendant assiduo linteorum iactatu euentilando: cum ad aquam uentum est, sine harena opus surgit, ne uenæ obstruantur. Quędam aquæ uere statim incipiente frigidiores sunt, quarum non in alto origo est, hybernis enim constant imbribus: quædam canis ortu, sicut in Macedoniæ Pella utrunque. Ante oppidum enim incipiente æstate, frigida est palustris: dein maximo æstu

in excelsiori

in excelsioribus oppidi riget. Hoc & in Chio euenit, simili ratione portus & oppidi. Athenis Enneacrunos nimbosa æstate frigidior est quàm puteus in Iouis horto. At ille siccitatibus riget.

Aquarum subito nascentium, aut desinentium ratio. Cap. IIII

MAxime autem putei circa arcturum. Nam ipsa æstate deficiũt, omnesq́ quatriduo eo subsidunt. Iam uero multi hyeme tota, ut circa Olympum uere primũ aquis redeuntibus. In Sicilia quidem circa Messanam & Mylas hyeme in totum inarescunt fontes: æstate exundãt amnemq́ faciũt. Apolloniæ in Ponto fons iuxta mare æstate tantum superfluit, & maxime canis ortu, parcius si frigidior sit æstas. Quędam terræ imbribus sicciores fiunt, uelut in Narniensi agro, quod admirãdis suis inseruit M. Cicero, siccitate lutũ fieri prodens, imbre puluerem. Omnis aqua hyeme dulcior, æstate autem minus, autumno minime: minusqúe per siccitates. Neque æqualis amnium plerumq́ gustus est, magna aluci differentia. Quippe tales sunt aquæ, qualis terra per quam fluunt, qualesq́ herbarum quas lauant succi: Ergo ijdem amnes parte aliqua reperiuntur insalubres. Mutant saporem & influentes riui, ut Borysthenem, uictiq́ diluuntur. Aliqui uero & imbre mutantur. Ter accidit in Bosphoro, ut salsi deciderent, necarentq́ frumenta. Toties & Nili rigua pluuiæ amara fecere, magna pestilentia Ægypti. Nascuntur fontes decisis plerunque syluis, quos arborum alimenta consumebãt. Sicut in Hemo obsidẽte Gallos Cassandro, cum ualli gratia syluas cecidissent. Plerunq́ uero damnosi torrentes corriuantur detracta collibus sylua, continere nimbos ac digerere cõsueta. Et coli moueriq́ terrã callumq́ summæ cutis solui aquarum interest. Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod uocabatur Arcadia, cessasse fontes, amnesq́ qui in eo situ multi erant. Rursus condito post sex annos emersisse, uti quæq́ cœpissent partes coli.

Obseruatio historica. Caput V

TErræ quoq́ motus profundũt, sorbentq́ aquas, sicut circa Pheneum Arcadiæ quinquies accidisse constat. Sic & in Coryco mõte amnis erupit, posteaquam cœptus est coli. Illa mutatio mira, ubi causa nulla euidens apparet, sicut in Magnesia calidas factas frigidas, aliâs non mutato sapore. Et in Caria, ubi Neptuni templum est, amnis qui fuerat ante dulcis mutatus in salem est. Et illa miraculi plena, Arethusam Syracusis fimum redolere per olympia, ueriq́ simile, quoniã Alpheus in ea insula sub ima maria permeet. Rhodiorum fons in Cherroneso nono anno purgamenta egerit. Mutantur & colores aquarũ, sicut Babyloniæ lacus æstate rubras habet diebus XI. Et Borysthenes æstatis temporibus ceruleus fertur, quanquam omnium aquarum tenuissimus: ideoq́ innatans Hypani. In quo & illud mirabile: Austris flantibus superiorem Hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum & aliud est, quod nullum halitum non modo nebulam emittit. Qui uolunt diligentes circa hoc uideri, dicunt aquas grauiores post brumam fieri.

Ratio aquæ ducendæ, & quomodo medicatis utendum, & quid prosit nauigatio, & medicinæ aquæ marinæ. Caput VI

CÆterum à fonte duci fictilibus tubis utilissimum est, crassitudine binûm digitorũ, commissuris pyxidatis, ita ut superior intret, calce uiua ex oleo leuigatis. Libramentum aquæ in centenos pedes sursum elici, minimum erit: si uno cuniculo ueniet, in binos actus: laminæ esse debebunt, per quas surgere in sublime opus fuerit, è plumbo. Subit altitudinem exortus sui: si longiore tractu ueniet, subeat crebro descendatq́, ne libramenta pereant. Fistulas denûm pedum longitudinis esse, legitimum est. Et si quinariæ erunt, sexagena pondo pendere: Si octonariæ, centena: Si denariæ, centena uicena, ac deinde ad has portiones. Denaria appellatur, cuius laminæ latitudo antequam curuetur digitorum decem est, dimidióque eius quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, ubi dometur impetus, necessarium est: Item castella, prout res exiget. Homerum calidorum fon

tium mentionē non fecisse demiror,cum alioquin lauari calida frequenter induceret,uidelicet quia medicina tunc nō erat hæc,quæ nunc aquarum perfugio utitur. Est autem utilis sulphurata neruis, aluminata paralyticis, aut simili morbo solutis. Bituminata aut nitrosa qualis Cutilia,utilis est bibendo atq; purgationibus. Pleriq; in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem earū,quod est inimicissimum. Namq; paulo diutius q̃ balineis uti oportet,ac postea frigida dulci nec sine oleo discedenteis, quod uulgus alienū arbitratur, idcirco non alibi corporibus magis obnoxijs. Quippe & uastitate odoris capita replentur,& frigore infestantur sudantia, reliqua corporum parte mersa. Similis error quo quidam plurimo potu gloriātur. Vidiq; iam turgidos bibēdo, in tantū ut anuli integerētur cute,cum reddi non posset hausta multitudo aquæ. Nec hoc ergo fieri conuenit sine crebro salis gustu. Vtuntur & cœno fontium ipsorum utiliter, sed ita si illitum sole inarescat. Nec uero omnes quæ sint calidæ,medicatas esse credendū,sicut in Egesta Siciliæ,Larissa, Troade,Magnesia, Melo,Lipara. Nec decolor species æris, argentiue(ut multi existimauere)medicaminum argumētum est, quando nihil eorum in Patauinis fontibus ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur. Medendi modus idē & in marinis erit, quæ calefiunt ad neruorum dolores, ferruminant & fracturas ossaq; contusa. Item corpora siccant,qua de causa & frigido mari utuntur. Præterea est alius usus multiplex,principalis uero nauigandi phthisi affectis,ut diximus,aut sanguinem egerentibus,sicuti proxime Anneum Gallionem fecisse post consulatum meminimus. Neq; enim Ægyptus propter se petitur,sed propter longinquitatem nauigandi. Quin & uomitiones ipsæ instabili uolutatione commotæ plurimis morbis capitis,oculorum,pectoris medētur,omnibusq; propter quæ elleborum bibitur. Aquam uero maris per se efficaciorem discutiendis tumoribus putant medici: si illa decoquatur hordeacea farina,ad parotidas. Emplastris etiā maxime albis & malagmatis miscēt. Prodest & infusa crebro ictu. Bibitur quoque quamuis non sine iniuria stomachi ad purganda corpora, bilemq; atram,aut sanguinem concretū reddendum alterutra parte. Quidam & in quartanis dedere eam bibendā: Et in tenasmis articularibusq; morbis asseruatā,& in hoc uetustate uirus deponentē. Aliqui decoctam, omnes ex alto haustā,nullaq; dulcium mixtura corruptam, in quo usu præcedere uomitum uolunt. Tunc quoq; acetū aut uinum aqua miscent. Qui parum dedere, rhaphanos supermandi ex mulso aceto iubent,ut ad uomitiones reuocent. Clysteribus quoq; marinam infundunt tepefactā. Testium quidem tumori fouendo nō aliud præferunt. Itē pernionum uitio ante ulcera: Simili modo pruritibus,psoris, & lichenum curationi. Lendes quoq; & tetra capitis animalia hac curantur,& liuentia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus post marinam aceto calido fouere plurimum prodest. Quin & ad ictus uenenatos salutaris intelligitur,ut phalangiorum & scorpionū,& ptyade aspide respersis. Calida autē in his assumitur. Suffitur eadem cū aceto capitis doloribus. Tormina quoq; & cholerā calida infusa clysteribus sedat. Difficilius perfrigescunt marina calefacti. Mammas sororientes præcordia maciemq; corporis piscinæ maris corrigūt. Auriū dolores, capitis grauitates cum aceto feruentium uapor. Rubiginē ferro marinæ celerrime exterunt. Pecorum quoque scabiem sanant, lanasq; emolliunt. Nec ignoro hæc mediterraneis superuacanea uideri posse. Verū & hoc cura prouidit,inuēta ratione qua sibi quisq; aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirū, si plusquam sextarius salis cū quatuor aquæ sextarijs mergatur,uinci aquam,salemq; non liquari. Cætero sextarius salis cum quatuor aquę sextarijs,salsissimi maris uim & naturam implet. Moderatissimum autem putant, supradictam aquæ mensuram octonis cyathis salis temperari, quoniā ita & neruos calefaciat, & corpus non exasperet. Inueteratur quod uocatur thalassomeli,æquis portionibus maris,mellis,imbris:ex alto & ad hunc usum aduehunt,fictiliq; uase & picato condunt. Prodest ad purgationes maxime sine stomachi uexatione,& sapore grato & odore. Hydromeli quoq; ex imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetenti/

bus uinum

bus uinum ægris, ueluti innocentiore potu. Damnatum iam multis annis ijsdē uitijs quibus uinum, nec ijsdem utilitatibus. Quia sæpe nauigantes defectu aquæ dulcis laborant, hæc quoq; subsidia demonstrabimus. Expansa circa nauim uellera madescūt accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur. Item demissę reticulis in mari concauæ è cera pilæ, uel uasa inania obturata, dulcem intra se colligunt humorem. Nam in terra marina aqua argilla percolata dulcescit. Luxata hominum corpora & quadrupedum natando in cuiuslibet generis aqua facillime in artus redeunt. Est & in metu peregrinantium, ut tentent ualetudinem aquæ ignotæ: Hoc cauent è balineis egresi statim frigidam suspectam hauriēdo. Muscus qui in aqua fuerit, podagris illitus prodest: itē oleo admixto, talorū dolori tumoriq;. Spuma aquæ affrictu uerrucas tollit. Necnon harena littorum maris, præcipue tenuis & solibus candens, in medicina est siccandis corporibus coopertis hydropicorum aut rheumatismos sentientium. Et hactenus de aquis. Nunc & de aquatilibus. Ordiemur autem, ut in reliquis, à principalibus eorum, quæ sunt sal & spongia.

De generibus salis, & confecturis, & medicinis, & obseruationibus. Caput VII

SAl omnis aut fit, aut gignitur. Vtrunq; pluribus modis, sed causa gemina, coacto humore, uel siccato. Siccatur in lacu Tarentino æstiuis solibus, totumq; stagnū in salem abit, modicū alioquin altitudine genua non excedens. Itē in Sicilia in lacu qui Cocanicus uocatur, & alio iuxta Gelam: Horū extremitates tantum inarescūt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, ubi largius coquitur, & usque ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quod tantundem noctu subuenit, quantum die auferas. Omnis est talis sal minutus, atq; non gleba est. Aliud genus ex aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis littoribus ac scopulis relicta. Hic omnis rore densatur, & est acrior qui in scopulis inuenitur. Sunt etiamnum naturales differentiæ tres. Nanque in Bactris duo lacus uasti, alter ad Scythas uersus, alter ad Arios, sale æstuāt. Sicut ad Cittiū in Cypro, & circa Memphin, extrahunt lacu, dein sole siccant. Sed & summa fluminum densantur in salem, amne reliquo ueluti sub gelu fluente, ut apud Caspias portas, quæ salis flumina appellantur. Item circa Mardos & Armenios. Præterea apud Bactros amnis Ochus & Oxus, ex appositis montibus deferunt salis ramēta. Sunt & in Africa lacus, & quidē turbidi, salem ferentes. Ferunt quidē & calidi fontes, sicut Pagasæi. Et hactenus habent se genera ex aquis spōte prouenientia. Sunt & montes natiui salis, ut in Indis Oromenus, in quo lapidicinarum modo cæditur renascēs, maiusq; regū uectigal ex eo est, q̄ ex auro atq; margaritis. Effoditur & è terra, ut palàm est humore densato, in Cappadocia. Ibi quidē cæditur specularium lapidū modo. Pondus magnū glebis, quas micas uulgus appellat. Carrhis Arabiæ oppido muros domosq; massis salis faciunt, aqua ferruminātes. Inuenit & iuxta Pelusiū Ptolemæus rex, cū castra faceret. Quo exēplo postea inter Ægyptū & Arabiā, etiā squalentibus locis cœptus est inueniri detractis harenis: qualiter & per Africæ sitientia usq; ad Ammonis oraculū. Is quidē crescens cum luna noctibus. Nā Cyrenaici tractus nobilitantur ammoniaco, & ipso quia sub harenis inueniatur appellato. Similis est colore alumini, quod schiston uocant, longis glebis, neq; perlucidis, ingratus sapore, sed medicinæ utilis. Probatur quammaxime perspicuus, rectis scissuris. Insigne de eo proditur, quod leuissimus intra specus suos, in lucem uniuersam prolatus, uix credibili pondere ingrauescat. Causa euidens, cuniculorum spiritu madido sic adiuuante molientes, ut adiuuant aquæ. Adulterat̄ Siculo, quē cocanicū appellauimus, necnon & Cyprio mire simili. In Hispania quoq; citeriore Egelastæ cædit̄, glebis penè trāslucētibus, cui iāpridē palma à plerisq; medicis inter oīa salis genera perhibet̄. Oīs locus in q̄ reperitur sal, sterilis est, nihilq; gignit, & in totū sponte nascēs inter hæc est. Factitij uaria genera. Vulgaris plurimusq; in salinis, mari adfuso, nō sine aquæ dulcis riguis, sed imbre maxime iuuāte, ac super oīa sole multo, nō aliter inarescēs. Africa circa Vticam construit aceruos salis ad collium speciem. Qui

ubi sole lunaq; induruere, nullo humore liquescunt, uixq; etiam ferro cædũtur. Fit tamen & in Creta sine riguis, in salinas mare infundentibus: & circa Ægyptũ, ipso mari influente in solum (ut credo) Nilo succosum. Fit & è puteis in salinas ingestis. Prima densatio Babylone in bitumen liquidum cogitur, oleo simile, quo & in lucernis utuntur: hoc detracto subest sal. Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquã in salinas ingerunt. In Chaonia excoquunt aquam ex fonte, refrigerandoq; salem faciunt inertem, nec candidum. Galliæ, Germaniæq; ardentibus lignis aquam salsam infundunt. Hispaniæ quadam sui parte è puteis hauriunt, muriam appellant: & illi quidem etiam lignum referre arbitrantur. Quercus optima, ut quæ per se cinere syncero uim salis reddat: alibi corylus laudatur: ita infuso liquore salso, carbo etiã in salem uertitur. Quicunq; ligno confit sal, niger est. Apud Theophrastum inuenio Imbrios harundinis & iunci cinerẽ decoquere aqua solitos, donec exiguũ superesset humoris. Quin & è muria salsamentorum recoquitur, iterumq; cõsumpto liquore ad naturam suam redit: uulgo è mænis iucundissimus. Marinorum maxime laudatur Cyprius à Salamine: At è stagnis Tarẽtinus, ac Phrygius, qui Tattęus uocatur. Hi duo oculis utiles. A Cappadocia uero qui in laterculis affertur, cutis nitorẽ dicitur facere. Magis tamen extẽdit is, quẽ Cittieũ appellauimus. Itaq; à partu uentrẽ eo cũ melanthio illiniunt. Salsissimus sal siccissimus: suauissimus omniũ Tarẽtinus, atq; candidissimus. Et de cætero fragilis qui maxime candidus. Pluuia dulcescit omnis. Suauiorẽ tamen rores faciunt. Sed copiosum aquilonis flatus. Austro nõ nascitur. Flos salis non fit, nisi aquilonibus. In igne nec crepitat, nec exilit Tragasæus, neq; Acanthius ab oppido appellatus: nec ullius spuma, aut ramẽtum, aut tenuis. Agrigentinus igniũ patiens, ex aqua exilit. Sunt & colorũ differẽtiæ. Rubet Memphi, ruffus est circa Oxũ, Centuripis purpureus. Circa Gelam in eadem Sicilia tanti splendoris, ut imaginem recipiat. In Cappadocia croceus effoditur, translucidus & odoratissimus. Ad medicinæ usus, antiqui Tarentinum maxime laudabant. Ab hoc quẽcunq; è marinis, ex eo genere spumeum pręcipue. Iumentorum uero & boum oculis, Tragasæum & Bæticum. Ad obsonium & cibum utilior quisquis facile liquescit: Itẽ humidior, minorem enim amaritudinẽ habẽt, ut Atticus & Euboicus. Seruãdis carnibus aptior acer & siccus, ut Megaricus. Cõditur etiã odoribus additis, & pulmentarij uicẽ implet, excitans auiditatem, inuitansq; in omnibus cibis, ita ut sit peculiaris ex eo intellectus inter innumera condimenta. Ita est in mandendo quæsitus garo. Quin & pecudes armẽtaq; & iumẽta, sale maxime sollicitantˀ ad pastũ, multo largiore lacte, multoq; gratiore etiam in caseo dote. Ergo hercule uita humanior sine sale nequit degere: adeoq; necessariũ elementũ est, ut transierit intellectus ad uoluptates animi quoq;. Nam ita sales appellantur: omnisq; uitæ lepos & summa hilaritas, laborumq; requies nõ alio magis uocabulo cõstat. Honoribus etiã militiæq; interponitur, salarijs inde dictis, magna apud antiquos autoritate, sicut apparet ex nomine Salariæ uiæ, quoniã illa sal in Sabinos portari consuerat. Ancus Martius rex, salis modia sex millia in congiario dedit populo, & salinas primus instituit. Varro etiã pulmẽtarij uice usos ueteres, autor est: Esitasse enim salẽ cum pane & caseo, ut prouerbio apparet. Maxime tamen in sacris intelligitur autoritas, quãdo nulla conficiuntur sine mola salsa. Salinarum synceritas summam fecit suam differentiam quadam fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & candidissima: appellatur & flos salis, in totum diuersa res, humidiorisq; naturæ, & crocei coloris, aut ruffi, ueluti rubigo salis, odore quoque ingrato ceu gari, dissentiens à sale non modo à spuma. Ægyptus inuenit, uideturq; Nilo deferri. Et fontibus tamen quibusdam innatat. Optimum ex eo quod olei quandam pinguitudinem reddit. Est enim etiam in sale pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tingiturq; rubrica, aut plerunque testa trita: qui fucus aqua deprehenditur, diluente factitium colorem, cum uerus ille non nisi oleo resoluatur, & unguentarij propter colorem eo maxime utantur. Canicia in uasis summa est: media uero pars humidior, ut diximus. Floris natura aspera, excalfactoria, stomacho inutilis. Su-

dorem

dorem ciet, aluum soluit in uino & aqua, acopicis & smegmaticis utilis. Detrahit & ex palpebris pilos efficacissime. Feces imæ concutiūtur, ut color croci redeat. Præter hæc etiamnum appellatur in salinis salsugo, ab alijs salsilago, tota liquida, marina aqua salsior, ui distans. Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, quod garon uocauere, intestinis piscium cæterisq; quæ abijcienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Græci garon uocabant. Capite eius usto, suffitu, extrahit secundas morantes.

De scombro pisce, & muria, & alece. Cap. VIII

NVnc è scombro pisce laudatissimum in Carthaginis spartariæ cetarijs: sociorum id appellatur, singulis milibus nummûm permutantibus congios penè binos. Nec liquor ullus penè præter unguenta maiore in pretio esse cœpit, nobilitatis etiam gētibus. Scombros quidem & Mauritania, Bæticaq; & Carteia ex oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud utiles. Laudantur & Clazomenæ garo, Pompeijq; & Leptis, sicut muria Antipolis ac Thurij, iam uero & Dalmatia. Vitium huius est alex, imperfecta nec colata fex. Cœpit tamen & priuatim ex inutili pisciculo minimoq; confici. Apuam nostri, aphyen Grçci uocant, quoniam is pisciculus è pluuia nascitur. Foroiulienses piscem ex quo faciūt, lupum appellant. Transit deinde in luxuriam, creueruntq; genera ad infinitum: sicuti garum ad colorem mulsi ueteris, adeoq; dilutam suauitatē ut bibi possit. Aliud uero ad castimoniarum superstitionem, etiam sacris Iudæis dicatū, quod fit è piscibus squama carentibus. Sic alex peruenit ad ostreas, echinos, urticas, cāmaros, mullorum iocinera. Innumerisq; generibus ad saporē gulæ cœpit sal tabescere. Hæc obiter indicata sint desiderijs uitæ, & ipsa tamen nonnulli usus in medendo. Nanq; & alece scabies pectoris sanatur, infusa per cutem incisam: Et contra canis morsus draconisq; marini prodest. In linteolis autē concerptis imponitur. Et garo ambusta recentia sanantur, si quis infundat ac nō nominet garum. Contra canum quoq; morsus prodest, maximeq; crocodili, & ulceribus quæ serpunt, aut sordidis. Oris quoq; & aurium ulceribus aut doloribus mirifice prodest. Muria quoq;, siue illa salsugo, spissat, mordet, extenuat, siccat. Dysentericis utilis est, etiā si nome intestina corripit, Ischiadicis, cœliacis ueteribus infunditur. Fotu quoque apud mediterraneos aquæ marinæ uicem pensat.

De natura salis, & eius medicinis. Cap. IX

SAlis natura est per se ignea, & inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens. Corpora uero astringens, siccans, alligans: defuncta etiam à putrescendo uendicans, ut durent ita per secula. In medendo uero mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissoluens. Stomacho tantum inutilis, præterquam ad excitandam auiditatem. Aduersus serpētium morsus cum origano, melle, hyssopo. Contra cerasten cum origano, aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra scolopendras ex aceto potus. Aduersus scorpionū ictus, cum quarta parte lini seminis ex oleo uel aceto illitus. Aduersus crabrones uero uel uespas, similiaq;, ex aceto. Ad heterocraneas, capitisq; ulcera, & pustulas, papulasue, & incipiētes uerrucas, cū seuo uitulino: Item oculorū remedijs, & ad excrescētes ibi carnes totiusq; corporis pterygia: sed in oculis peculiariter, ob id collyrijs emplastrisq; additur. Ad hoc maxime probatur Tattæus, aut Caunites. Ex ictu uero suffusis cruore oculis sugillatisq;, cum myrrhæ pari pondere ac melle, aut cum hyssopo ex aqua calida, utq; foueantur salsugine. Ad hæc Hispaniensis eligitur, cōtraq; suffusiones oculorū cū lacte in coticulis teritur. Priuatim sugillationibus in linteolo inuolutus, crebroq; ex aqua feruenti impositus. Vlceribus oris manātibus in linteolo cōcerpto. Gingiuarū tumori infricatus. Et cōtra scabriciē linguæ frictus cōminutusq;. Aiūt dētes nō erodi neq; putrescere, si qs quotidie mane ieiunus salē cōtineat sub lingua, donec liquescat. Lepras idē, & furūculos, & lichenas, & psoras emēdat cū passa uua exempto eius ligno, & seuo bubulo atq; origano ac fermēto uel pane, maxime Thebaicus. Hic & ad pruritus eligit̃. Tōsillis & uuis cū melle, pdest. Qui

cunq;

cunq; ad anginas, hoc amplius cum oleo & aceto, eodem tempore extra fauces illitus cū pice liquida. Emollit & aluum in uino mixtus. Idem noxia, & tinearum genera pellit in uino potus. Æstus balinearum conualescentes ut tolerare posint, linguæ subditus præstat. Neruorum dolorem, maxime usurpanda obseruatione circa humeros & renes, in saccis aqua feruenti crebro madefactus leuat. Colum torminaq; & coxarū dolores potus, & in ijsdem saccis impositus candens. Podagras cum farina ex melle & oleo tritus, ibi maxime obseruanda usurpatione, qua quidem totis corporibus nihil esse utilius sale & sole dicunt. Itaq; cornea uidemus corpora piscatorum. Sed hoc præcipuū dicatur in podagris. Tollit & clauos pedum: Item perniones. Ambustis ex oleo imponitur, aut commanducatus, pustulasq; reprimit. Ignibus uero sacris ulceribusq; quæ serpunt ex aceto aut hyssopo. Carcinomatis cum uua taminia. Phagedænis ulcerum, tritus cum farina hordei, superimposito linteolo madente uino. Morbo regio laborātes, donec sudent ad ignem, cōtra pruritus quos sentiūt, ex oleo & aceto infricatus iuuat: & fatigatos ex oleo. Multi & hydropicos sale curauere, feruoresq; febrium cum oleo perunxere, & tussim ueterē linctu eius discussere. Clysteribus infudere ischiadicis. Vlceribus excrescentibus uel putrescentibus imposuere. Crocodilorū morsibus ex aceto in linteolo, ita ut batuerentur antehac ulcera. Bibitur & contra opium ex aceto mulso. Luxatis imponitur cū farina & melle. Item extuberationibus. Dentiū dolori cum aceto tostus & illitus cū resina prodest. Ad omnia aūt spuma salis iucūdior utiliorq;. Sed quicūq; sal acopis additur ad excalfactiones: Itē smegmaticis ad extendendam cutem leuandamq;. Pecorū quoq; scabiē & boum illitus tollit. Datusq; lingendus, & oculis iumentorum inspuitur. Hæc & de sale dicta sint.

De nitri generibus, & confecturis, & medicinis, & obseruationibus.

Caput x

NOn est differenda & nitri natura, non multum à sale distans, & eo diligentius dicenda, quia palam est & medicos qui de eo scripsere, ignorasse naturā, nec quenquam Theophrasto diligentius tradidisse. Exiguum fit apud Medos, canescētibus siccitate conuallibus, quod uocant halmirhaga. Minus etiam in Thracia iuxta Philippos, sordidum terra, quod appellat agrium. Nam quercu cremata nunquam multum factitatum est, & iampridem in totum omissum. Aquæ uero nitrosæ pluribus locis reperiuntur, sed sine uiribus densandi. Optimum copiosumq; in* Letis Macedoniæ, quod uocant chalastricum, candidum, purumq;, proximum sali. Lacus est nitrosus, exiliente è medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa canis ortum nouenis diebus, totidemq; cessat, ac rursus innatat, & deinde cessat. Quo apparet soli naturam esse quę gignat, quoniam compertum est nec soles proficere quicquam cum cesset, nec imbres. Mirū est & illud, scatebra fonticuli semper emicante, lacum nec augeri nec effluere. Iis autem diebus quibus gignitur, si fuēre imbres, salsius nitrum faciunt, aquilones deterius, quia ualidius commouent limum. Et hic quidem nascitur. In Ægypto autem conficitur multo abundantius, sed deterius. Nam fuscum lapidosumq; est. Fit penè eodem modo quo sal, nisi quod salinis mare infundunt, Nilum autem nitrarijs. Excedente Nilo siccantur, decedēte madent succo nitri XL. diebus cōtinuis, non (ut in Macedonia) statis. Si autem imbres affuerint, minus de flumine addunt: statimq; ut dēsari est cœptum, rapitur ne resoluatur in nitrarijs. Sic quoq; olei natura interuenit, ad scabiem animaliū utilis. Ipsum autem conditum in aceruis durat. Mirum, in lacu Ascanio, & quibusdam circa Chalcida fontibus, summas aquas dulces esse potariq;, inferiores nitrosas. In nitro optimū quod tenuissimum, & ideo spuma melior. Ad aliqua tamen sordidum, tanq; ad inficiendas purpuras tincturasq; omnes. Magnus & nitro usus, qui dicetur suo loco. Nitrariæ egregiæ Ægyptijs. Nā circa Naucratim & Memphim tantum solebant esse, circa Memphim deteriores. Nam & lapidescit ibi in aceruis, multiq; sunt tumuli ea de causa saxei. Faciunt ex his uasa. Necnon frequenter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque quæ inueterari uolunt, illo nitro utuntur.

Aliàs Clytis

Sunt

Sunt ibi nitrariæ, in quibus & ruffum exit à colore terræ. Spumam nitri quæ maxime laudatur, antiqui negabant fieri nisi cum ros cecidisset, prægnantibus nitrarijs, sed nondum parientibus. Itaq; non fieri incitatis etiam si caderet. Alij operimentorum fermẽto gigni existimauere. Proxima ætas medicorum aphronitrum tradidit in Asia colligi, in speluncis mollibus distillans. Specus eos colycas uocant, dein siccant sole. Optimũ putatur Lydiũ. Probatio, ut sit minime ponderosum, & maxime friabile, colore penè purpureo. Hoc in pastillis affertur. Ægyptium in uasis picatis, ne liquescat. Vasa quoque ea sole inarescẽtia perficiũtur. Nitri probatio, ut sit tenuissimũ & quam maxime spongiosum fistulosumq;. Adulteratur in Ægypto calce. Deprehẽditur gustu. Syncerũ enim facile resoluitur. Adulteratum pungit. Calce aspersum reddit odorem uehemẽtem. Vritur in testa opertum ne exultet: aliàs igni non exilit nitrum: nihilq; gignit aut alit, cum in salinis herbæ gignantur, & in mari tot animalia, tantum algæ. Sed maiorem esse acrimoniã nitro apparet, non hoc tantum argumento, sed in illo quod nitrariæ calciamenta protinus consumunt, aliàs salubres, oculorumq; claritati utiles. In nitrarijs non lippiunt. Vlcera allata eò celerrime sanantur: ibi facta, tarde. Ciet & sudorem cũ oleo perunctis, corpusq; emollit. In pane salis uice utuntur chalastræo: ad rhaphanos Ægyptio: teneriores eos facit, sed obsonia alba & deteriora, olera uiridiora. In medicina autem calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccat, exulcerat. Vtile his quæ euocanda sint aut discutienda, & lenius mordenda atq; extenuanda, sicut in papulis pustulisq;. Quidam in hoc usu accensum uino austero restinguunt, atque ita trito in balineis utuntur sine oleo. Sudores nimios inhibet cũ arida iride, adiecta oleo uiridi. Extenuat & cicatrices oculorum & scabricias genarum cum fico illitũ, aut decoctũ in passo ad dimidias partes: Item contra argema oculorum. Vngues, decoctum cum passo in mali punici calyce adiuuat nitrũ: Claritatemq; uisus cum melle inunctum. Prodest dentium dolori ex uino, si cum pipere colluantur. Item cum porro decoctũ. Nigrescentes dentes crematum dentifricio ad colorẽ reducit. Capitis animalia, & lendes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis uino liquatum infunditur. Sordes eiusdem partis erodit ex aceto. Sonitus & tinnitus discutit siccum additum. Vitiligines albas cum cimolia creta, æquo pondere ex aceto, in sole illitum emendat. Furunculos admixtum resinæ extrahit, aut cum uua alba passa, nucleis eius simul tritis. Testium inflammationi occurrit: Itẽ eruptionibus pituitæ in toto corpore, cum axungia. Contraq; canis morsus, addita resina, initijs cum aceto illinitur. Sic & serpentium morsibus, phagedænis, & ulceribus quæ serpunt, aut putrescunt, cum calce ex aceto. Hydropicis cum fico tusum datur illiniturque. Discutit & tormina, si decoctum bibatur pondere drachmæ cum ruta, uel anetho, uel cymino. Reficit lassitudines cum oleo ex aceto perunctorum. Et contra algores horroresque prodest, manibus pedibusque confricatis cum oleo. Comprimit & pruritus suffusorum felle, maxime cum aceto datum. Succurrit & uenenis fungorum ex posca potum: aut si buprestis pasta sit, ex aqua: uomitionesque euocat. His qui sanguinem tauri biberint cum lasere datur. In facie quoque exulcerationes sanat cum melle & lacte bubulo. Ambustis tostum donec nigrescat tritumq; illinitur. Infunditur uentris & renum doloribus, aut rigori corporum, neruorumq; doloribus. Paralysi in lingua cum pane imponitur. Suspiriosis in ptisana sumitur. Tussim ueterem sanat, flore mixto galbano, resinæ terebinthinæ, pari pondere omnium, ita ut fabæ magnitudo deuoretur. Coquitur, dilutumq; postea cum pice liquida sorbendũ in angina datur. Flos eius cum oleo Cyprio articulorum doloribus in sole iucundus est. Regium quoq; morbum in uino exterminat potum. Et inflationes discutit, sanguinis profluuium è naribus sistit ex feruenti aqua uapore naribus rapto. Pruriginem alumine permixto tollit. Alarum uirus ex aqua quotidiano fotu. Vlcera ex pituita nata cera permixtum: quo genere neruis quoque prodest. Cœliacis infunditur. Perungi ante accessiones frigidas nitro & oleo multi præcepere. Sic & aduersus lepras, lentigines. Podagricis in balineis uti solio nitri prodest,

atrophis

atrophis, opisthotonis, tetanis. Sal nitrum sulphuri concoctum in lapidem uertitur.

De spongiarum natura. Caput XI

Spongiarum genera diximus in naturis aquatiliũ marinorum. Quidam eas ita distinguunt. Alias ex his mares existimauere, tenui fistula spisioresq́, persorbentes, & quæ tinguntur in delicijs, aliquãdo & purpura. Alias fœminas, maioribus fistulis ac perpetuis. E maribus duriores alias, quas appellant tragos, tenuissimis fistulis atq́ densissimis. Candidæ cura fiunt: è mollissimis recentes per æstatem tinctæ salis spuma, ad lunam & pruinas sternuntur inuersæ, hoc est, qua parte adhæsere, ut candorem bibant. Animal esse docuimus, etiam cruore inhærente. Aliqui narrant & auditu regi eas, contrahiq́ ad sonum, exprimentes abundantiam humoris, nec auelli petris posse, ideo abscindi & saniem emittere. Quin & eas quæ ab aquilone sint genitæ, præferunt cæteris. Nec usquam diutius durare spiritum medici affirmant. Sic & prodesse corporibus, quia nostro suum misceant, & ideo magis recentes, magisq́ humidas: Sed minus in calida aqua minusq́ unctas, aut unctis corporibus impositas. Et spissas minus adhærescere. Mollissimum genus earum penicilli, oculorũ tumores leuant ex mulso impositi. Iidem abstergendæ lippitudini utilissimi, eosq́ tenuissimos & mollissimos esse oportet. Imponuntur spongiæ ipsæ epiphoris ex posca: ex aceto calido ad capitis dolores. De cætero recentes discutiunt, molliunt, mitigãt. Veteres conglutinant uulnera. Vsus earum ad abstergenda, fouenda, operienda à fotu dum aliud imponatur. Vlcera quoq́ humida & senilia impositæ siccant: Fracturæ & uulnera spongijs utilissime fouentur. Sanguis rapitur in secando, ut curatio perspici possit. Et ipsæ uulnerum inflammationibus imponuntur, nunc siccæ, nunc ex aceto inspersæ, nunc è uino, nunc ex aqua frigida. Ex aqua uero cœlesti impositę, secta recentia non patiuntur intumescere. Imponuntur & integris partibus, sed fluctuatione occulta laborãtibus, quæ discutienda sit, & ijs quę apostemata uocant, melle decocto perunctis. Item articulis aliâs aceto salso madidæ, aliâs è posca. Si ferueat impetus, ex aqua. Eædem & callo salsa madidæ: at contra scorpionum ictus ex aceto. In uulnerum curatione & succidæ lanæ uicem implent, nunc ex uino & oleo, nunc ex eadem. Differentia hæc, quod lanæ emolliũt, spongiæ coërcent, rapiuntq́ uitia ulcerum. Circumligantur & hydropicis siccæ, uel ex aqua tepida posca ue, utcunq́ blandioribus opus est, opeririue aut siccari cutẽ. Imponũtur & his morbis, quos uaporari oporteat, feruenti ex aqua perfusæ expressæq́ inter duas tabulas. Sic & impositæ stomacho prosunt, & in febri contra nimios ardores. Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto, efficaciores quàm aliud. Imponi oportet sic, ut sanas quoque partes spatiose operiant. Sanguinis profluuium sistunt ex aceto, aut frigida. Liuorem ab ictu recentem, ex aqua salsa calida sæpius mutata tollunt, testium tumorem doloremq́ ex posca. Ad canum morsus utiliter concisæ imponuntur, ex aceto, aut frigida, aut melle, abũde subinde humectandæ. Africanæ cinis cum porri sectiui succo, sanguinem reijcientibus haustu salis ex frigida prodest. Idem cinis cum oleo uel aceto fronti illitus, tertianas tollit. Priuatim Africanæ ex posca tumorem discutiunt. Omniũ autem cinis cum pice crematarum, sanguinem sistit uulnerum. Aliqui raras tantum ad hoc cum pice urunt. Et oculorum causa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimũ proficiente eo cinere contra scabricias genarum excrescentesq́ carnes, & quicquid opus sit ibi destringere, spissare, explere. Vtilius in eo usu lauare cinerem. Præstant & strigilum uicem linteolorumq́ affectis corporibus. Et contra solem apte protegunt capita. Medici inscitia ad duo nomina eas redegere, Africanas, quarum firmius sit robur, Rhodiacasq́, ad fouẽdum molliores. Nunc autem mollissimæ circa muros Antiphelli urbis reperiuntur. Trogus autor est, circa Lyciam penicillos mollissimos nasci in alto, unde ablatæ sint spongiæ. Polybius super ægrum suspensos quietiores facere noctes. Nunc reuertemur ad marina animalia & aquatilia.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXII.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus.

VENTVM est ad summa naturæ exemplorumq́, per rerum ordinem, & ipsum sua sponte occurrit immensum potentiæ occultæ documentum, ut prorsus nec aliud ultra quæri debeat, nec par aut simile possit inueniri, ipsa se uincente natura, & quidem numerosis modis. Quid enim uiolentius mari uentisúe, & turbinibus ac procellis, quo maiore hominum ingenio in ulla sui parte adiuta est quàm uelis remisq́? Addatur his & reciproci æstus inenarrabilis uis, uersumq́ totum mare in flumen:

De echeneide pisce, & mirabili eius proprietate, & torpedine, & marino lepore, & mirabilia rubri maris. Caput I

TAmen omnia hæc pariterq́ eodē impellentia, unus ac paruus admodum pisciculus, echeneis appellatus, in se tenet. Ruant uenti licet, & sæuiant procellæ, imperat furori, uiresq́ tantas compescit, & cogit stare nauigia: quod non uincula ulla, non ancoræ pondere irreuocabili iactæ. Infrenat impetus, & domat mundi rabiem nullo suo labore, non retinendo, aut alio modo quàm adhærendo. Hæc tantilla est satis contra tot impetus, ut uetet ire nauigia. Sed armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoq́ pugnetur uelut è muris. Heu uanitas humana, cum rostra illa ære ferroq́ ad ictus armata, semipedalis inhibere possit, ac tenere deuincta pisciculus. Fertur Actiaco Marte tenuisse prætoriam nauim Antonij, properātis circumire & exhortari suos, donec trāsiret in aliam. Ideóque Cæsariana classis impetu maiore protinus uenit. Tenuit & nostra memoria Caij principis ab Astura Antium remigantis, ut res est etiam auspicalis pisciculus. Siquidem nouissime tum in urbē reuersus ille imperator, suis telis cōfossus est. Nec longa fuit illius moræ admiratio, statim causa intellecta, cū è tota classe quinqueremis sola non proficeret, exilientibus protinus qui id quærerent circa nauim, inuenere adhærentē gubernaculo, ostenderuntq́ Caio, indignanti hoc fuisse quod se reuocaret, quadringētorumq́ remigum obsequio contra se intercederet. Constabat peculiariter miratum quomodo adhęrens tenuisset, nec idem polleret in nauigium receptus. Qui tunc posteaq́ uidere, eum limaci magnæ similem esse dicunt. Nos plurium opiniones posuimus in natura aquatilium, cum de eo diceremus. Nec dubitamus idem ualere omnia genera, cum celebri & consecrato etiam exemplo apud Gnidiam Venerem, conchas quoq́ eiusdem potentiæ credi necesse sit. E nostris quidā latinis remorā appellauere eum. Mirumq́, è Græcis alii lubricos partus atq́ procidentes contineri ad maturitatem alligato eo (ut diximus) prodiderunt: alii sale adseruatum adalligatúmque grauidis partus soluere, ob id alio nomine odinolyontem appellari. Quocunque modo ista se habeant, quis ab hoc tenendi nauigia exemplo de ulla potentia naturæ atque effectu, in remedijs sponte nascentium rerum dubitet? Quin & sine hoc exemplo per se satis esset ex eodem mari torpedo: etiam procul & è longinquo, uel si hasta uirgaúe attingatur, quamuis præualidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum ueloces alligari pedes. Quod si necesse habemus fateri hoc exemplo esse uim aliquam, quæ odore tātum & quadam aura sui corporis afficiat membra, quid non de remediorum omnium momentis sperandū est? Non sunt minus mira quæ de lepore marino traduntur. Venenum est alijs in potu, aut in cibo datus, alijs etiā uisus. Siquidem grauidæ si omnino aspexerint fœminā ex eo genere duntaxat, statim nausea & redundatione stomachi uitium fatentur, ac deinde abortum faciunt. Remedio est mas, ob id induratus sale, ut in brachialibus habeant. Eadē res in mari & tactu

quidem nocet. Vescitur eo unum tantum animalium ut nō intereat, mullus piscis, & tenerescit tantum, & ingratior uiliorq; fit. Homines quibus in pastu est, piscem olent, hoc primo argumento ueneficium id deprehenditur. Cætero moriuntur totidem diebus, quot uixerit lepus. Incertiq; temporis ueneficium id esse, autor est Licinius Macer. In India affirmant non capi uiuentem, inuicemq; ibi hominē illi pro ueneno esse, ac uel digito omnino in mari tactum mori. Esse autem ampliorem multo, sicut reliqua animalia. Iuba in his uoluminibus quæ scripsit ad C. Cæsarem Augusti filium de Arabia, tradit mitulos ternas heminas capere. Cetos sexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intrasse, pinguiq; eius negociatores & omnium piscium adipe camelos perungere in eo situ, ut asilos ab his fugent odore.

De ingenijs & mansuetudine quorundam piscium, & ubi ex manu edant, & ubi responsa dantur ex piscibus. Caput II

Mihi uidentur mira & quæ Ouidius prodidit piscium ingenia, in eo uolumine quod halieuticon inscribitur. Scarum inclusum nassis nō fronte erumpere, nec infestis uiminibus caput inserere, sed auersum caudæ ictibus crebris laxare fores, atq; ita retrorsum erumpere. Quem luctatū eius si forte alius scarus extrinsecus uideat, apprehēsa mordicus cauda adiuuare nixus erumpentis. Lupum rete circundatum harenas arare cauda, atque ita conditum transire rete. Murenam maculas appetere ipsas, consciam teretis ac lubrici tergi, tum multiplici flexu laxare, donec euadat. Polypū hamos appetere, brachijsq; complecti non morsu, nec prius dimittere q̄ escam circumroserit, aut harūdine leuatum extra aquam. Scit & mugil esse in esca hamum, insidiasq; non ignorat: auiditas tamen tanta est, ut cauda uerberando excutiat cibos. Minus in prouidendo lupus solertiæ habet, sed magnum robur in pœnitendo. Nam ut hæsit in hamo, tumultuoso discursu laxat uulnera, donec excidant insidiæ. Murenæ amplius deuorant q̄ hamum, admouentq; dentibus lineas, atque ita erodunt. Pytheas id tradit. Idem infixam hamo inuertere se, quoniam sit dorso cultellato, spinaq; lineam præsecare. Licinius Macer murenas tantum fœminini sexus esse tradit, & concipere è serpentibus, ut diximus, ob id sibilo à piscatoribus tanquam serpentibus euocari & capi: pinguescere lactatu, fuste non interimi, easdem ferula protinus. Animam in cauda habere certum est, eaq; icta celerrime exanimari, at capitis ictu difficulter. Nouacula pisce quæ tacta sunt, ferrum olent. Durissimum esse piscium constat qui orchis uocetur: rotundus est, & sine squamis, totusq; capite constat. Miluago quoties cernatur extra aquā uolitans, tempestates mutari, Trebius Niger autor est. Xiphiam, id est, gladium, rostro mucronato esse, ab hoc naues perfossas mergi in oceano ad locum Mauritaniæ qui Cotta uocetur, non procul Lixo flumine. Idem loligines euolare ex aqua tradit, tanta multitudine ut nauigia demergāt. E manu uescūtur pisces in pluribus quidem Cæsaris uillis: sed quæ ueteres prodidere, in stagnis non piscinis admirati, in Eloro Siciliæ castello non procul Syracusis: item in Labradij Iouis fonte anguillas: hæ & inaures additas gerunt. Similiter in Chio iuxta senum delubrum: in Mesopotamiæ quoque fonte Cabura, de quo diximus. Nam in Lyciæ Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellāt, ter fistula euocati ueniunt ad augurium. Diripere eos carnes obiectas lætum est consultantibus; caudis abigere dirum. Hierapoli Syriæ in lacu Veneris æditiuorum uocibus parent uocati, exornati auro ueniunt, adulantes scalpuntur, ora hiantia manibus inserendis præbent. In Stabiano Campaniæ ad Herculis petram, melanuri in mari panem abiectum rapiunt, ijdemq; ad nullum cibum, in quo hamus sit, accedunt. Nec illa in nouissimis mira, amaros esse pisces ad Pelen insulam, & ad Clazomenas. Contra, ad scopulum Siciliæ ac Leptin Africæ & Eubœam & Dyrrhachium. Rursus ita salsos, ut possint salsamenta existimari, circa Cephaleniam & Ampelon & Paron, & Deli petras: in portu eiusdem insulæ, dulces. Quam differentiam pabulo constare non est dubium. Apion maximum piscium esse tradit porcum, quem Lacedæmonij orthragoriscum

gorifcum uocant. Grunnire eum cum capiatur. Effe uero illam naturæ accidentiam, quod magis miremur, etiam in locis quibufdã, appofito occurrit exemplo. Siquidem falfamẽta omnium generum in Italia Beneuenti recentia effici conftat. Pifces marinos in ufu fuiffe protinus à condita Roma, autor eft Caffius Hemina, cuius uerba de ea re hic fubijciam: Numa conftituit ut pifces qui fquamofi non effent ni pollucerent patrimonia, commentus ut conuiuia publica & priuata, cœnæq; ad puluinaria facilius cõpararentur, ni qui ad polluctum emerent, precio minus parcerent, eaq; præmercarentur. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium eft, de quibus fuo loco fatis diximus, tantum apud Indos in curalio. Nanq; ifta perfuafione gentium conftant. Gignitur quidem & in rubro mari, fed nigrius: item in Perfico uocatur Iace, laudatifsimum in Gallico finu circa Stœchadas infulas, & in Siculo circa Heliam & Drepanum. Nafcitur & apud Grauifcas, & ante Neapolin Campaniæ: maximeq; rubẽs, fed molle, & ideo uilifsimum Erythris. Forma eft ei fruticis, color uiridis. Baccæ eius candidæ fub aqua ac molles, exemptæ confeftim durantur & rubefcunt, quafi corna fatiua fpecie atq; magnitudine. Aiũt tactu protinus lapidefcere, fi uiuat. Itaq; occupari, euelliq; retibus, aut acri ferramẽto præcidi. Hac de caufa curalium uocitatum interpretantur. Probatifsimũ quàm maxime rubens, & quàm ramofifsimum, nec fcabrofum, aut lapideum, uel rurfus inane, aut concauum. Autoritas baccarum eius non minus Indorũ uiris quoq; preciofa eft, ꝙ fœminis noftris uniones Indici. Arufpices eorum uatesq; imprimis religiofum id geftamen amoliendis periculis arbitrãtur. Itaq; & decore & religione gaudẽt. Prius ꝙ hoc notefceret, Galli gladios, fcuta, galeas adornabãt eo. Nunc tanta penuria eft uẽdibili merce, ut perquàm raro cernatur in fuo orbe. Surculi infantiæ adalligati, tutelam habere creduntur. Contraq; torminum ac ueficæ & calculorum mala in puluerẽ igne redacti, potiq; cum aqua auxiliãtur. Simili modo ex uino poti, aut fi febris fit, ex aqua fomnum afferunt: Ignibus diu repugnant. Sed eodem medicamine fæpius poto tradunt lienem quoq; abfumi. Sanguinem reijciẽtibus excreantibusúe medentur. Cinis eorum mifcetur oculorum medicamẽtis: Spiffat enim ac refrigerat. Vlcerum caua explet. Cicatrices extenuat. Quod ad repugnãtiam rerum attinet, quam Græci antipathiam uocant, nihil eft ufquam uenenatius ꝙ in mari paftinaca, utpote cum radio eius arbores necari diximus. Hanc tamen perfequitur galeos. Idem & alios quidem pifces, fed paftinacas pręcipue, ficut in terra ferpentes muftela. Tanta eft auiditas ipfius ueneni. Percuffis uero ab ea medetur & hic quidem, fed & mullus ac lafer.

De his quibus in terris & in aquis uictus eft, & de caftoreis medicinæ, & obferuationes. Cap. III

Spectabilis naturæ potentia in his quoq;, quibus & in terris & in aqua uictus eft, ficut & fibris, quos caftores uocãt, & caftorea teftes eorum. Amputari hos ab ipfis cum capiãtur negat Sextius diligẽtifsimus medicinæ. Quinimo paruos effe fubftrictosq;, & adhærentes fpinæ, nec adimi fine uita animalis poffe. Adulterari aũt renibus eiufdẽ qui fint grandes, cũ ueri teftes parui admodũ reperiãtur. Præterea ne ueficas quidẽ effe, cum fint geminæ, quod nulli animaliũ. In his folliculis inueniri liquorẽ, & afferuari fale. Itaq; inter probationes falfi effe folliculos geminos ex uno nexu depẽdentes, quod ipfum corrumpi fraude, conijcientibus gummi cum fale ammoniaco: quoniam ammoniaci coloris effe debeant, tunicis circũdati liquore ueluti mellis cerofi, odoris grauis, guftu amaro & acri, friabiles. Efficacifsimi è ponto Galatiæ, mox Africæ. Sternutamẽta olfactu mouent. Somnũ cõciliãt, cũ rofaceo & peucedano perungo capite: & per fe poti in aqua: ob id phreneticis utiles. Item lethargicos odoris fuffitu excitãt. Vuluarumq; exanimationes uel fubditi, & menfes ac fecundas cient, duabus drachmis ex aqua cum pulegio poti. Medentur & uertigini, opifthotonis, tremulis, fpafticis, neruorũ uitijs, ifchiadicis, ftomachicis, paralyticis, perunctis omnibus: Vel triti ad crafsitudinẽ mellis cum femine uiticis, ex aceto aut rofaceo. Sic & cõtra comitiales fumpti: poti uero cõtra inflationes, tormina, uenena. Differentia

lib. 2 cap. 30. dixit, eandem par fer sibi ipsi Ponticam putant fibri.

tia tantum contra genera est mixturæ. Quippe aduersus scorpionem, ex uino bibuntur: aduersus phalangia & araneos, ex mulso, ita ut uomitione reddantur, aut ut retineantur, cum ruta. Aduersus chalcidas, cum myrtite. Aduersus cerasten & presteras, cum panace, aut ruta ex uino. Aduersus cæteras serpentes, cum uino. Dari binas drachmas satis est, eorum quæ adijciantur singulas. Auxiliantur priuatim contra uiscum ex aceto. Aduersus aconitum ex lacte, aut aqua. Aduersum elleborũ album ex aqua mulsa nitroq́;. Medentur & dentibus infusi cum oleo triti in aurem à cuius parte doleant. Aurium doloribus melius si cum meconio. Claritatem uisus faciunt cum melle Attico inuncti. Cohibent singultus ex aceto. Vrina quoq; fibri resistit uenenis, & ob id in antidota additur. Adseruatur autem optime in sua uesica, ut aliqui existimant.

De testudine, & multorum piscium medicinæ, & obseruationes. Cap. IIII

GEminus similiter uictus in aquis terraq́;, & testudinum, effectus quoq; pari honore habendi, uel propter excellens in usu precium, naturæq́; proprietatem. Sunt ergo testudinum genera, terrestres, marinæ, lutariæ, & quæ in dulci aqua uiuunt. Has quidam è Græcis emydas appellant. Terrestrium carnes suffusionibus proprie, magicisq́; artibus refutandis, & contra uenena salutares produntur. Plurimæ in Africa. Hæ ibi amputato capite pedibusq́; pro antidoto dari dicũtur: & ex iure in cibo sumptæ, strumas discutere, ac lienes tollere: Item comitiales morbos. Sanguis earum claritatem uisus facit, suffusionesq́ue oculorum tollit. Et contra serpentium omnium & araneorum & similium, & ranarum uenena auxiliatur, seruato sanguine in farina pilulis factis, & cum opus sit in uino datis. Felle testudinum cum Attico melle glaucomata inungi prodest: & scorpionum plagæ instillari. Tegumẽti cinis uino & oleo subactus pedum rimas ulceraq́; sanat. Squamę è summa parte derasæ, & in potu datæ uenerẽ cohibent. Eo magis hoc mirum, quoniam totius tegumenti farina accendere traditur libidinem. Vrinam earum aliter quàm in uesica dissectarum, inueniri posse non arbitror: & inter ea quoque esse quæ portentosa magi demonstrent: aduersus aspidum ictus singulare, efficaciore tamen, ut aiunt, cimicibus admixtis. Oua durata illinuntur strumis, & ulceribus frigore aut adustione factis. Sorbentur in stomachi doloribus. Marinarum carnes admixtæ ranarum carnibus contra salamandras præclare auxiliantur. Neq; est testudine aliud salamãdræ aduersius. Sanguine alopeciarum inanitas & porrigo, omniaq́; capitis ulcera curãtur. Inarescere autem eum oportet, lenteq́; ablui. Instillatur & dolori aurium cum lacte mulierum. Aduersus comitiales morbos manditur cum polline frumenti. Miscetur autem sanguis heminis tribus aceti, hemina uini addita his, & cum hordeacea farina, aceto quoq; admixto, ut sit quod deuoretur fabæ magnitudine, Hæc singula & matutina & uespertina dantur, dein post aliquot dies uespera. Comitialibus instillatur ore diducto, his qui modice corripiantur. Spasmo cum castoreo clystere infunditur. Quod si dentes per annum colluantur testudinum sanguine, immunes à dolore fiunt. Et anhelitus discutit, quasq́ue orthopnœas uocant: ad has in polenta datur. Fel testudinum claritatem oculorum facit, cicatrices extenuat, tonsillas sedat & anginas, & omnia oris uitia. Priuatim nomas ibi: item ardentium testium. Naribus illitum comitiales erigit, attollitq́ue. Idem cum uernatione anguium aceto admixto, unice purulentis auribus prodest. Quidam bubulum fel admiscent, decoctarumq́; carnium testudinis succum, addita æque uernatione anguium. Sed diu in uino testudinem excoquunt. Oculorum quoque uitia omnia fel inunctum cum melle emendat: suffusiones etiam marinæ fel cum fluuiatilis sanguine & lacte mulierum. Capillus inficitur felle. Contra salamandras uel succum decoctum bibisse satis est. Testudinum est tertium genus in cœno & paludibus uiuentium. Latitudo his in dorso pectori similis, nec conuexo incurua calice, ingrata uisu, Ex hac quoq; tamẽ aliqua contingunt auxilia. Tres nanque in succensa sarmenta coniectæ, diuidentibus se tegumentis rapiuntur: tum euulsæ carnes earum coquuntur in aquę congio sale modice addito: ita decoctarum,

ad tertias partes succus, paralysin & articularios morbos sentiẽtibus bibitur. Detrahit itẽ fel pituitas, sanguinémq; uitiatũ. Sistitur ab eo remedio aluus aquæ frigidæ potu. Ex quarto genere testudinum, quæ sunt in amnibus, diuulsarum pingui cum aizoo herba tuso, admixto unguento & semine lilij, ante accesśiones si perungãtur ægri, præter caput, mox cõuoluti calidam aquam bibant, quartanis liberari dicuntur. Hanc testudinem quintadecima luna capi oportere, ut plus pinguiũ reperiatur. Verum ægrum sextadecima luna perungi tradũt. Ex eodem genere testudinũ sanguis instillatus crebros capitis dolores sedat: Item strumas. Sũt qui testudinum sanguinem cultro æreo supinarum capitibus præcisis, excipi nouo fictili iubeant. Ignem sacrum, cuiuscũq; generis sanguine illini. Item capitis ulcera manãtia, & uerrucas. Iidem promittunt testudinũ omnium fimo panos discuti. Et licet incredibile dictu sit, aliqui tradunt, tardius ire nauigia, testudinis pedem dextrum uehentia. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem esse uniuersitatem animalium, maiorisq; miraculi: sed hoc utilius est, uitæ contributa habere remedia, cum aliud alij prosit, aliud alibi facilius inueniatur.

De aquatilibus, remedia in morbos digesta. Et primum contra uenena & uenenata animalia. Cap. V

VEnenatũ mel diximus ubi nasceretur. Auxilio est piscis aurata in cibo. Vel si ex melle syncero fastidium cruditasúe quæ sit grauisśima incidat: testudinem circũcisis pedibus capite, cauda, decoctam, antidotum esse, autor est Pelops, scincumq; Apelles. Qui esset scincus, diximus: Sæpius uero quantum ueneficium menstruis mulierum. Contra omnia ea auxiliatur, ut diximus, mullus. Item contra pastinacam & scorpiones terrestres marinosq;, & dracones, & phalangia illitus sumptusúe in cibo. Eiusdẽ recentis è capite cinis contra omnia uenena, priuatim contra fungos. Mala medicamenta inferri negãt posse, aut certe nocere, stella marina uulpino sanguine illita, & affixa limini superiori, aut clauo æreo ianuæ. Draconis marini scorpionumq; ictus, carnibus earum impositis. Item araneorum morsus sanantur. In summa contra omnia uenena, uel potu, uel ictu, uel morsu noxia, succus earum ex iure decoctarum, efficacisśimus habetur. Sunt & seruatis piscibus medicinę, salsamentorũq; cibus prodest à serpente percussis, & contra bestiarũ ictus, mero subinde hausto, ita ut ad uesperam cibus uomitione reddatur. Peculiariter à chalcide, ceraste, aut quas sepas uocant, aut elape dipsadéue percussis. Contra scorpiones largius sumi, sed non euomi salsamenta prodest, ita ut sitis toleretur, & imponere eadem plagis conuenit. Contra crocodilorum quidem morsus non aliud præsentius habetur, Priuatim contra presteris morsum sarda prodest. Imponuntur salsamenta & contra canis rabiosi: uel si non sint ferro ustæ plagæ, corporáque clysteribus exinanita, hoc per se sufficit. Et cõtra draconem marinum ex aceto imponuntur. Idem & cybij profectus. Draco quidem marinus ad spinæ suæ, qua ferit, uenenum ipse impositus, uel cerebro toto prodest. Ranarum marinarum ex uino & aceto decoctarum, succus contra uenena bibitur & contra ranæ rubetæ uenenum, & contra salamandras. Fluuiatiles, si carnes edantur iusúe decoctarum sorbeatur prosunt, & contra leporem marinum, & contra serpẽtes supradictas. Contra scorpiones ex uino. Democritus quidem tradit, si quis extrahat ranæ uiuẽti linguam, nulla alia corporis parte adhærente, ipsaq; dimissa in aquã, imponat supra cordis palpitationem mulieri dormienti, quæcũq; interrogauerit, uera responsuram. Addunt etiamnum alia magi, quæ si uera sunt, multo utiliores uitæ existimẽtur ranæ q̃ leges. Nanq; harũdine transfixa natura per os, si surculus in menstruis defigatur à marito, adulteriorũ tædiũ fieri. Carnibus earum uel hamo additis, præcipue purpuras certũ est allici. Iecur ranæ geminum esse dicunt, obijciq; formicis oportere, eam partem quam appetant cõtra omnia uenena esse pro antidoto. Sunt quæ in uepribus tãtum uiuunt, ob id rubetarum nomine ut diximus, quas Græci phrynos uocant, grandisśimæ cunctarum, geminis ueluti corni-

bus plenæ ueneficiorum. Mira de his certatim tradūt autores. Illatis in populum silētium fieri. Ossiculo quod sit in dextro latere in aquam feruētem deiecto, refrigerari uas, nec postea feruere nisi exempto. Id inueniri obiecta rana formicis, carnibusq; erosis, singula in solium addi. Et aliud esse in sinistro latere, quo deiecto feruere uideatur, apocynon uocari. Canum impetus eo cohiberi, amorem concitari, & iurgia addito in potionem. Venerem adalligatum stimulare. Rursus à dextro latere refrigerari feruentia. Hoc & quartanas sanari adalligato in pellicula agnina recenti, aliasq́ue febres. Amorem inhiberi eo. Item ex his ranis lien contra uenena, quæ fiant ex ipsis, auxiliatur. Cor uero etiam efficacius est. Coluber est in aqua uiuens, huius adipem & fel habētes qui crocodilos uenētur, mire adiuuari produntur, nihil contrà belua audente. Efficacius etiamnum si herba potamogiton misceatur. Cancri fluuiatiles triti potiq; ex aqua recētes, seu cinere adseruato, contra uenena omnia prosunt, priuatim contra scorpionum ictus cum lacte asinino: uel si non sit, caprino uel quocunque. Addi & uinum oportet. Necant eos triti cum ocimo admoti. Eadem uis contra uenenatorum omnium morsus, priuatim scytalen, & angues, & contra leporem marinum, ac ranam rubetam. Cinis eorū seruatus prodest pauore potus periclitātibus ex canis rabiosi morsibus. Quidā adijciunt gētianam, & dant in uino. Nam si iam pauor occupauerit, pastillos uino subactos deuorandos ita præcipiunt. Decem uero cancris cum ocimi manipulo adalligatis, omnes qui ibi sint scorpiones ad eum locum coituros magi dicunt: & cum ocimo ipsos cinerémue eorum percussis imponūt. Minus in omnibus his marini prosunt, ut Thrasillus autor est. Nihil autē æque aduersari serpentibus q̄ cācros, suesq; percussas hoc pabulo sibi mederi. Cū sol sit in cācro, torqueri serpentes. Ictibus scorpionū & carnes fluuiatilium cochlearū resistūt crudæ uel coctæ. Quidam ob id salsas quoq; adseruant: Imponūt & ipsis plagis. Coracini pisces Nilo quidem peculiares sunt: sed nos hæc omnibus terris demonstramus. Carnes eorū aduersus scorpiones ualent impositæ. Inter uenena sunt pisciū porci marini spinæ in dorso, cruciatu magno læsorum, remedio est limus ex reliquo pisciū eorum corpore. Canis rabidi morsu potū expauescentibus faciē perungunt adipe uituli marini. Efficacius si medulla hyenæ & oleum è lentisco & cera misceatur. Murenæ morsus ipsarū capitis cinere sanātur. Et pastinaca cōtra suum ictū remedio est, cinere suo ex aceto illito, uel alterius. Cibi causa extrahi debet è dorso eius quicquid simile est croco, caputq; totū. Et hanc autē & omnia testacea modice collui in cibis, quia saporis gratia perit. E lepore marino ueneficiū restingunt poti hippocampi. Contra dorycniū echini maxime prosunt. Et ijs qui succū carpathi biberint, præcipue eius iure sumpto. Et cancri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur.

De ostreis & purpuris, alga, & eorum remedia. Caput VI

PEculiariter uero cōtra leporis marini uenena & ostrea aduersantur. Idem uidetur, nec potest uideri satis dictū esse de his, cum palma mēsarum diu iam tribuatur illis. Gaudent dulcibus aquis, & ubi plurimi influunt amnes, ideo pelagia parua & rara sunt. Gignuntur tamen in petrosis, carentibusq; aquarum dulcium aduentu, sicut circa Grynium & Myrinam. Grandescunt sideris quidem ratione maxime, ut in natura aquatilium diximus: sed priuatim circa initia æstatis multo lacte prægnantia, atque ubi sol penetret in uada. Hæc uidetur causa quare minora in alijs locis reperiantur. Opacitas enim prohibet incrementum, & tristitia minus appetunt cibos. Variant coloribus, ruffa in Hispania, fusca in Illyrico, nigra & carne & testa Circeijs. Præcipua uero habentur, in quacunq; gente spissa, nec saliua sua lubrica, crassitudine potius spectanda quàm latitudine. Neq; in luto capta, neque in harenosis, sed solido uado, spondylo breui atque non carnoso, nec fibris lacinioso, ac tota in aluo. Addunt peritiores notam, ambiente purpureo crine fibras, eóque argumento generosa interpretantur calliblephara appellantes. Gaudent & peregrinatione, transferriq; in ignotas aquas. Sic Brūdisina in Auerno compasta & suum re-

tinere succum, & à Lucrino adoptare credũtur. Hæc sint dicta de corpore. Dicemus & de nationibus, ne fraudentur gloria sua littora, sed dicemus aliena lingua, quæq; peritissima huius cẽsuræ in nostro æuo fuit. Sunt ergo Mutiani uerba quæ subijciam: Cyzicena maiora Lucrinis, dulciora Britannicis, suauiora Edulis, acriora Lepticis, pleniora Lucensibus, sicciora Coryphantenis, teneriora Istricis, cãdidiora Circeiensibus. Sed his neq; dulciora, neq; teneriora esse ulla cõpertum est. In Indico mari Alexandri rerum autores pedalia inueniri prodidere. Necnon inter nos nepotis cuiusdam nomenclator tridacna appellauit: tantæ amplitudinis intelligi cupiẽs, ut ter mordenda essent. Dos eorũ in medicina hoc in loco tota dicetur. Stomachũ unice reficiunt. Fastidijs medẽtur. Addiditq; luxuria frigus obrutis niue, summa montiũ & maris ima miscens. Molliunt aluum leniter. Eadem cocta cum mulso, tenasmo qui sine exulceratione sit, liberãt. Vesicarũ ulcera quoq; repurgãt. In conchis suis uti clausa uenerint, mire distillationibus prosunt. Testæ ostreorũ cinis uuam sedat, & tonsillas admixto melle. Eodem modo parotidas, panos, mãmarumq; duricias, capitum ulcera ex aqua, cutemq; mulierum extendit. Inspergitur & ambustis. Et dentifricio placet. Pruritibus quoq; & eruptionibus pituitæ ex aceto medetur. Crudæ si tũdãtur, strumas sanãt & perniones pedũ. Purpuræ quoq; cõtra uenena prosunt. Et algam maris theriacen esse, Nicander tradit. Plura eius genera, uti diximus. Lõgo folio & latiore, rubente, aliáue crispo. Laudatissima quæ in Creta insula iuxta terram in petris nascitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui postea non possit. E uino iubet eam dari.

Ad alopecias, & capillos, & oculorũ, & auriũ, & dentiũ, & faciei uitia. Cap. VII

ALopecias replet hippocampinus cinis nitro & adipe suillo mixtus, aut syncerus ex aceto. Præparat cutem sepiarum crustæ farina medicamentis. Cutem replet & muris marini cinis cum oleo. Item echini cum carnibus suis cremati. Fel scorpionis marini. Ranarum quoque trium, si uiuæ in olla concrementur, cinis cum melle. Melius cum pice liquida. Capillum denigrant sanguisugæ, quæ in nigro uino diebus LX computruere. Alij in aceti sextarijs duobus sanguisugarum sextarium in uase plumbeo iubent putrescere totidem diebus, mox illini in sole. Sornatius tãtam uim habere tradit, ut nisi oleum ore contineant qui tingunt, dentes quoque eorum denigrare dicat. Capitis ulceribus, muricum uel purpurarum testæ cinis, cum melle utiliter illinitur, conchyliorũ (uel si non urantur) farina ex aqua doloribus. Castoreum cum peucedano & rosaceo. Omnium piscium fluuiatilium marinorumq; adeps liquefactus oleo admixto melle, oculorum claritati plurimum confert. Item castoreum cum melle. Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorum superuacuas cõsumit. Nulli hoc piscium copiosius, ut existimauit Menander quoque in comœdijs. Idem piscis & uranoscopos uocatur ab oculo quem in capite habet. Et coracini fel excitat uisum. Et marini scorpionis ruffi cum oleo uetere aut melle Attico incipientes suffusiones discutit: inungi ter oportet intermissis diebus. Eadem ratio albugines oculorum tollit. Mullorum cibo aciem oculorum hebetari tradunt. Lepus marinus ipse quidem uenenatus est, sed cinis eius in palpebris pilos inutiles euulsos cohibet. Et ad hunc usum utilissimi minimi. Item pectunculi salsi triti cum cedria. Ranæ quas diopetes, & calamitas uocant, sanguis earum cum lachryma uitis si euulso pilo palpebris illinatur. Oculorum tumorem ruboremqúe sepiæ cortex cum lacte mulieris illitus sedat, & per se scabricias emendat. Inuertunt itaque genas id agentes, & medicamentum auferunt post paulum, rosaceoq; inungunt, & pane imposito mitigant nocte. Eadem cortice & nyctalopes curantur in farinã trita & ex aceto illita. Extrahit & squamas eius cinis. Cicatrices oculorum cum melle sanat, pterygia cum sale & cadmia singulis drachmis. Emẽdat & albugines oculorum iumentorũ. Adijciũt & ossiculis eius genas si terãtur sanati. Echini ex aceto epinyctidas tollũt. Eundẽ comburi cũ uiperinis pellibus ranisq;, & cinerẽ aspergi potioni iubent magi, claritatẽ uisus promittẽtes. Ichthyocolla appellatur piscis, cui glutinosum est

coriũ,idemq́ nomẽ glutino eius.Hoc epinyctidas tollit. Quidã ex uẽtre nõ ex corio fieri dicũt ichthyocollã,ut glutinum taurinum.Laudatur Põtica candicãs & carẽs uenis squamisq́,& quę celerrime liquescit. Madescere autem debet concisa in aqua,aut aceto nocte ac die. Mox tũdi marinis lapidibus, ut facilius liquescat. Vtilem eam in capitis doloribus affirmant,& tetanothris. Ranæ dexter oculus dextro,sinistro læuus suspensi è collo natiui coloris panno,lippitudines sanant.Quod si per coitum ranæ eruãtur, albuginem quoque,alligati similiter in putamine oui. Reliquæ carnes impositæ sugillationem rapiunt. Cancri etiam oculos adalligatos collo,mederi lippitudini dicunt.Est parua rana in harũdinetis & herbis maxime uiuens,muta ac sine uoce,uiridis,si forte hauriatur, uentres boũ distendens:huius corporis humorem specillis derasum claritatem oculis inunctis narrant afferre,ipsasq́ carnes doloribus oculorum superponunt. Ranas etiam quindecim coniectas in fictili nouo iuncis configunt quidam, succum earum, qui ita effluxerit, admiscent lachrymæ, quæ ex alba uite emanat, atq; ita palpebras emendant inutilibus pilis exemptis,acu instillantes hũc succum in uestigia euulsorum. Meges psilothrum palpebrarum faciebat in aceto enecans putrescentes, & huc utebatur multis uarijsq́ per aquationes autumni nascentibus.Idem præstare sanguisugarum cinis ex aceto illitus putatur. Comburi eas oportet in nouo uase.Idem tæniæ iecur siccatum pondere x.IIII.cum oleo cedrino perunctis pilis IX mensibus.Auribus utilissimũ bati piscis fel recens, sed & inueteratũ uino.Item banchi,quem quidam myxona uocãt.Item callionymi cum rosaceo infusum. Vel castoreum cum papaueris succo. Vocant & in mari pediculos, eosq́ue tritos instillari ex aceto auribus iubent. Et per se conchylio infecta lana magnopere prodest. Quidam aceto & nitro madefaciunt. Suntq́ qui præcipue contra omnia aurium uitia laudent gari excellẽtis sociorum cyathum, mellis dimidio amplius,aceti cyathum in calice nouo lenta pruna decoquere,subinde spuma pennis detersa,& postq́ desierit spumare,tepidũ infundere.Si tumeant aures,coriandri succo prius mitigandas ijdem præcipiũt. Ranarũ adeps instillatus, statim dolores tollit. Cancrorum fluuiatilium succus cum farina hordeacea aurium uulneribus efficacissime prodest.Parotides muricum testæ cinere cũ melle,uel conchyliorum ex mulso curantur. Dentium dolores sedantur ossibus draconis marini scarificatis gingiuis.Cerebro caniculæ in oleo decocto adseruatoq́,ut ex eo dentes semel anno colluantur.Pastinacæ quoque radio scarificare gingiuas,& in dolore utilissimum.Conteritur is,& cum elleboro albo illitus,dentes sine uexatione extrahit.Salsamentorum etiam fictili uase combustorum cinis,addita farina marmoris inter remedia est. Et cybia uetera eluta in nouo uase,deinde trita prosunt doloribus.Æque prodesse dicũtur omnium salsamentorum spinæ combustæ tritæq́ & illitæ.Decoquuntur & ranæ singulæ in aceti heminis,ut dentes ita colluantur, contineaturq́ue in ore succus. Si fastidium obstaret, suspendebat pedibus posterioribus eas Salustius Dionysius, ut ex ore uirus deflueret in acetũ feruens,idq́ è pluribus ranis. Fortioribus stomachis ex iure edẽdas dabat. Maxillaresq́ ita sanari dẽtes pręcipue putant,mobiles uero supradicto aceto stabiliri.Ad hoc quidam ranarum corpora binarum præcisis pedibus in uini hemina macerãt,& ita collui dentes labantes iubent.Aliqui totas adalligant maxillis. Alij denas in aceti sextarijs tribus decoxere ad tertias partes,ut mobiles dentium stabilirent. Necnon XXXVI ranarũ corda in olei ueteris sextario sub æreo testo discoxere,ut infunderent per aurem dolentis maxillæ.Alij iecur ranæ decoctum & tritum cum melle imposuere dẽtibus.Omnia suprascripta ex marina rana efficaciora. Si cariosi & fœtidi sunt,centum in furno arefieri per noctem præcipiunt.Postea tantumdem salis addi atque fricari. Enhydris uocatur à Græcis coluber in aquis uiuens.Huius quatuor dentiũ superioribus in dolore superiorũ gingiuas scarificãt, inferiorum inferioribus.Aliqui canino tantum earum contenti sunt. Vtuntur & cãcrorum cinere,nam muricũ cinis dẽtifricium est. Lichenas & lepras tollit adeps uituli marini. Mu/

renarum

renarum cinis cum mellis obolis ternis,iecur pastinacæ in oleo decoctum.Hippocampi & delphini cinis ex aqua illitus.Exulcerationem sequi debet curatio,quæ perducit ad cicatricem. Quidam delphini iecur in fictili torrent,donec pinguitudo similitudine olei fluat, ac perungũt.Muricum uel conchyliorum testæ cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus,cutemq́ erugat,extenditq́ septenis diebus illitus, ita ut octauo cãdido ouorum foueantur.Muricum generis sunt quæ uocant Græci colycia, alij corythia,turbinata æque,sed minora multo,efficaciora etiam & oris halitum custodientia. Ichthyocolla erugat cutem,extenditq́ in aqua decocta horis quatuor, dein contusa,colluta,& subacta ad liquorem usque mellis. Ita præparata in uase nouo conditur,& in usu quatuor drachmis eius, binæ sulphuris,& anchusæ totidem,octo spumæ argenteæ addũtur,aspersaq́ aqua teruntur unà.Sic illita facies post quatuor horas abluitur. Medetur & lentigini cæterisq́ uitijs ex ossibus sepiarum cinis. Idem & carnes excrescentes tollit & humida ulcera.

Promiscuæ medicinæ Cap. VIII

Psoras tollit rana decocta in heminis quinque aquæ marinæ. Excoqui debet, donec sit crassitudo mellis.Fit in mari & halcyoneum appellatum,ex nidis, ut aliqui existimant,halcyonum & cæycum,ut alij,è sordibus spumarum crassescentibus, alij è limo uel quadam maris lanugine. Quatuor eius genera:cinereum spissum, odoris asperi: alterum molle lenius,odore ferè algæ:tertium candidioris uermiculi:quartum pumicosius, spongiæq́ putri simile, penè purpureum.Quod optimum,id & milesium uocatur. Quo candidius autem, hoc minus probabile est. Vis eorum, ut exulcerent, purgent. Vsus tostis & sine oleo mire lepras,lichenas, lentigines tollunt cum lupino,& sulphuris duobus obolis.Halcyoneo utuntur & ad oculorũ cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo usus est. Attalus thynni recentioris adipe ad ulcera. Murenarum muria & capitum cinis cum melle sanat strumas. Pungi piscis eius qui rana in mari appellatur, ossiculo de cauda,ita ut non uulneret,prodest.Id faciendum quotidie, donec percurentur. Eadem uis & pastinacæ radio,& lepore marino imposito,ita ut celeriter remoueantur:Echini testis contusis & ex aceto illitis. Item scolopendræ marinæ è melle: cancro fluuiatili contrito uel combusto ex melle.Mirifice prosunt & sepiæ ossa cum axungia uetere cõtusa & illita. Sic & ad parotidas utuntur,& scari piscis marini iocineribus. Quin & testis cadi salsamentarij tusis cum axungia uetere, muricumq́ue cinere ex oleo ad parotidas strumasq́. Rigor ceruicis mollitur cum marinis, qui pediculi uocantur, drachma pota. Castoreo poto cum pipere ex mulso mixto ranis decoctis ex oleo & sale, ut sorbeatur succus. Sic & opisthotono medentur,tetano,spasticis uero pipere adiecto. Anginas menarum salsarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet,ranarum decoctarum ex aceto succus:hic & cõtra tonsillas prodest.Cancri fluuiatiles triti singuli in heminam aquæ anginis medentur gargarizati,aut è uino,aut calida aqua poti. Vuæ medetur garum cochlearibus subditũ. Vocem siluri recentes,salsiue in cibo sumpti adiuuant. Vomitiones mulli inueterati tritiq́ue in potione concitant. Suspiriosis castoreum cum ammoniaci exigua portione ex aceto mulso ieiunis utilissime potatur. Eadẽ potio spasmos stomachi sedat ex aceto mulso calido. Tussim sanare dicuntur piscium modo è iure decoctæ in patinis ranæ. Suspensæ autem pedibus,cum distillauerit in patinam saliua earum, exenterari iubentur, abiectisq́ interaneis condiri. Est rana parua arborem scandens, & ex ea uociferans. In huius os si quis expuat ipsamq́ dimittat,tussi liberari dicitur.Præcipiunt & cochleæ crudæ carnem tritam bibere ex aqua calida in tussi cruenta.

Ad iocineris uitia laterumq́,ad stomachi,alui,& aliæ promiscuæ medicinæ. Cap. IX

Iocineris doloribus scorpio marinus in uino necatur,ut deinde bibatur. Cõchæ longæ carnes ex mulso potę cũ aqua pari modo,aut si febres sint ex aqua mulsa.Lateris dolores leniũt hippocãpi tosti sumpti,tetheæq́ similes ostreę in cibo sumptę:ischiadicorũ muria siluri clystere infusa.Dantur autẽ conchæ ternis obolis dilutæ in uini sextarijs duobus

per dies quindecim. Aluū emollit silurus è iure, & torpedo in cibo. Et olus marinū simile satiuo, stomacho inimicum, aluum facillime purgat. Sed propter acrimoniam cū pingui carne coquitur. Et omniū piscium ius. Idem & urinas ciet è uino maxime. Optimū è scorpionibus & iulide, & saxatilibus, nec uirus resipiētibus. Coqui debent cum anetho, apio, coriandro, porro, additis oleo & sale. Purgat & cybia uetera, priuatimq́; cruditates, pituitas bilemq́; trahunt. Purgāt & myaces, quorum natura tota in hoc loco dicetur. Aceruantur muricum modo, uiuuntq́; in algosis, gratissimi autumno, & ubi multa dulcis aqua miscetur mari, ob id in Ægypto laudatissimi. Procedente hyeme, amaritudinem trahunt, coloremq́; rubrum. Horum ius traditur aluū & uesicas exinanire, interanea distringere, omnia adaperire, renes purgare, sanguinē adipemq́; minuere: itaq; utilissimi sunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulari, inflationibus. Item prodesse felli pituitæq́; pulmonis, iocineris, splenis uitijs, rheumatismis. Fauces tantū uexant, uocemq́; obtundunt. Vlcera quæ serpant, aut sint purgāda, sanant. Item carcinomata. Cremati aūt ut murices & morsus canum hominumq́; cum melle, lepras, lentigines. Cinis eorū potus emendat caligines, gingiuarum & dētium uitia, eruptiones pituitæ, & contra dorycnium aut opocarpathon antidoti uicem obtinent. Degenerant in duas species, in mitulos, qui salem uirusq́; resipiunt: Myscas, quæ rotūditate differunt, minores aliquanto atq; hirtæ, tenuioribus testis, carne duriores. Mituli quoq; ut murices cinere causticam uim habent, & ad lepras lentigines, maculas. Lauantur quoq; plumbi modo ad genarū crassitudines, & oculorū albugines, caliginesq́, atque in alijs partibus sordida ulcera, capitisq́; pustulas. Carnes uero eorum ad canis morsus imponuntur. Et pelorides emolliunt aluum. Item castorea ex aqua mulsa drachmis binis. Qui uehementius uolunt uti, addunt cucumeris satiui radicis siccæ drachmam, & aphronitri duas. Tetheæ torminibus & inflationibus occurrunt: inueniuntur hæ in folijs marinis sugentes, fungorum uerius generis q̃ piscium. Eædem & tenasmum dissoluūt, renumq́; uitia. Nascitur & in mari absinthiū quod aliqui seriphum uocant, circa Taposirin maxime Ægypti, exilius terrestri. Aluū soluit, & noxijs animalibus intestina liberat. Soluūt & sepiæ. In cibo dantur cū oleo, & sale, & farina decoctæ. Menæ salsæ cū felle taurino illitæ umbilico, aluū soluunt. Ius pisciū in patina coctorū cum lactucis tenasmum discutit. Cancri fluuiatiles triti ex aqua poti, aluū sistunt, urinam cient, in uino aluū. Adēptis brachijs calculos pellunt tribus obolis cū myrrha triti, singulis eorum drachmis. Ileos & inflationes castoreum cum dauci semine & petroselini quātum ternis digitis sumat, ex mulsi calidi cyathis quatuor: Tormina uero cū aceto uino mixto. Erythini in cibo sumpti sistunt aluum. Dysentericis medētur ranæ cū scilla decoctæ, ita ut pastilli fiant: Fel siue cor earū cū melle tritū, ut tradit Niceratus. Morbo regio salsamentum cū pipere, ita ut reliqua carne abstineatur. Lieni medetur solea piscis impositus: Item torpedo: Item rhombus uiuus, dein remittitur in mare. Scorpius marinus necatus in uino, uesicæ uitia & calculos sanat. Lapis qui inuenitur in scorpionis marini cauda pondere oboli potus. Enhydridis iecur: Blenniorum cinis cum ruta. Inueniuntur & in banchi piscis capite ceu lapilli. Hi poti ex aqua calculosis præclare medentur. Aiuntq́; & urticam marinam in uino potam prodesse. Item pulmonem marinum decoctum in aqua. Oua sepiæ urinam mouent, renumq́úe pituitas extrahunt. Rupta conuulsa cancri fluuiatiles triti in asinino lacte maxime sanant: Echini uero cum spinis suis contusi è uino poti calculos. Modus singulis hemina bibitur donec prosit, & aliâs in cibis ad hoc proficiunt. Purgatur uesica & pectinum cibo. Ex his mares alij donacas, alij aulos uocant, fœminas onychas. Vrinā mares mouent. Dulciores fœminæ sunt & unicolores. Sepiæ quoq; oua urinam mouent, renes purgant. Enterocelæ lepus illinitur tritus cum melle: Iecur quoque aquatici colubri: Item hydri tritum potumq́; calculosis prodest. Ischiadicos autem liberāt salsamenta ex siluro infusa clystere, euacuata prius aluo. Sed sedis attritus cinis è capite mugilum mullorumq́;. Comburuntur autem in fictili uase. Illini cum melle debent. Item

capitis

capitis menarum cinis ad rhagadas,& ad condylomata utilis,ſicut pelamidum ſalſarũ capitũ cinis,uel cybiorum cum melle. Torpedo appoſita procidentis interanei morbum ibi coercet. Cancrorum fluuiatilium cinis ex oleo & cera,rimas in eadem parte emẽdat. Item & marini cancri polline.Panos ſalſamenta coracini diſcutiunt: Sciænæ interanea & ſquamæ combuſtæ:Scorpio in uino decoctus,ita ut foueãtur ex illo.At echinorum teſtæ contuſæ & aqua illitæ, incipientibus panis reſiſtunt. Muricum uel purpurarum cinis utroque modo,ſiue diſcutere opus ſit incipientes,ſiue concoctos emittere. Quidam ita componũt medicamentum,ceræ & thuris drachmas XX.ſpumæ argenti XL.cineris muricum X.olei ueteris heminam.Proſunt per ſe ſalſamenta cocta.Cancri fluuiatiles triti uerẽdorum puſtulas diſcutiunt.Cinis ex capite menarũ.Item carnes decoctæ & impoſitæ.Similiter percæ ſalſæ è capite cinis melle addito. Pelamidum capitis cinis,aut ſquatinæ piſcis cutis combuſta.Hæc eſt qua diximus lignum poliri,quia & è mari fabriles uſus exeunt. Proſunt & ſmarides illitæ.Item muricum uel purpurarum teſtæ cinis cum melle. Efficacius crematarum cum carnibus ſuis. Carbunculos uerendorum priuatim ſalſamenta cocta cum melle reſtingunt.At teſtem,ſi deſcenderit, cochlearum ſpuma illini uolunt. Vrinæ incontinentiam hippocampi toſti & in cibo ſæpius ſumpti emendant. Item ophidion piſciculus congro ſimilis cum lilij radice.Piſciculi minuti, ex uentre eius qui deuorauerit exempti,& cremati,ita ut cinis eorum bibatur ex aqua.Iubent & cochleas Africanas cum ſua carne comburi, cineremq́ ex uino ſignino dari. Podagris articularibusq́ morbis utile eſt oleum, in quo decocta eſt rana,& ipſius inteſtina, & rubetæ cinis cum adipe uetere. Quidam & hordei cinerem adijciunt,trium rerum æquo pondere.Iubent & lepore marino recẽti podagram fricari.Fibrinis quoque pellibus calciari,maxime pontici fibri. Item uituli marini, cuius cinis & adeps prodeſt.Item & bryon,de quo diximus,lactucæ ſimile, rugoſioribus folijs,ſine caule. Natura eſt ei ſtyptica. Impoſitum lenit impetus podagræ. Item alga,de qua ſupra dictum eſt. Obſeruaturq́ in ea ne arida imponatur. Perniones emendat pulmo marinus,cancriq́ marini cinis ex oleo:item fluuiatiles triti ſiccq́ cinere & oleo ſubacti, & ſiluri adeps.Et in articulis morborum impetus ſedant ranæ ſubinde recentes impoſitæ, quas quidam diſſectas iubent imponi.Corpus auget ius mitulorum,& cõcharum:Comitiales,ut diximus,coagulum uituli marini bibũt cum lacte equino,aſininóue,aut cum punici ſucco. Quidam ex aceto mulſo.Nec non aliqui per ſe pilulas deuorãt.Caſtoreum in aceti mulſi cyathis tribus ieiunis datur.His uero qui ſæpius corripiũtur, clyſtere infuſum mirifice prodeſt.Caſtorei drachmæ duæ eſſe debebũt,mellis & olei ſextarius,& aquæ tãtundem. Ad præſens uero correptis olfactu ſubuenit cum aceto. Datur & muſtelæ marinæ iecur.Item muris uel teſtudinum ſanguis.

Ad febres omnium generum,& contra diuerſas infirmitates. Cap. X

FEbrium circuitus tollit iecur delphini guſtatum ante acceſsiones. Hippocampi necantur in roſacco, ut perungantur ægri in frigidis febribus. Et ipſi adalligantur ægris. Item ex aſello piſce lapilli qui plena luna inueniuntur in capite, alligantur in linteolo. Pagri fluuiatilis longiſsimus dens capillo adalligatus, ita ut quinque diebus eum qui alligauerit, non cernat æger. Ranæ uero in triuio decoctæ oleo abiectis carnibus, perunctos liberant quartanis. Sunt qui ſtrangulatas in oleo ipſas clàm adalligent, oleóque eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit. Et oleum in quo inteſtina decocta ſint. Maxime autem quartanis liberant, ablatis unguibus ranæ adalligatæ,& rubetæ.Iecur eius uel cor adalligatur in panno leucophæo. Cancri fluuiatiles triti in oleo & aqua perunctis ante acceſsiones in febribus proſunt. Aliqui & piper addunt. Alij decoctos ad quartas in uino è balineo egreſſis bibere ſuadent in quartanis. Aliqui uero ſiniſtrum oculum deuorari iubent.Magi quoque oculis earum ante ſolis ortum adalligatis ægro,ita ut cæcas dimittant in aquam,tertianas abigi promittũt. Eoſdemq́ oculos cum carnibus luſciniæ in pelle ceruina adalligatos, præſtare uigiliam ſomno fugato

tradunt

vide. 576 et 577 et 572

tradunt. In lethargumq; uergẽtibus coagulo balenæ, aut uituli marini ad olfactum utuntur. Aliqui sanguinem testudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur, & spondylus per se adalligatus. Quartanis cochleæ fluuiatiles in cibo recẽtes. Quidã ob id asseruant sale, ut dent tritas in potu. Strombi in aceto putrefacti, lethargicos excitant odore. Prosunt & cardiacis. Cachectis, quorum corpus macie conficitur, tetheæ utiles sunt cum ruta ac melle. Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, & cum uino potus. Grauitati saporis occurritur tactis naribus unguento, aut odoribus, uel quoquo modo obturatis. Strombi quoq; carnes tritæ, & in mulsi tribus heminis pari modo aquæ, aut si febres sint, ex aqua mulsa datæ proficiunt. Item succus cancrorum fluuiatilium cum melle. Ranæ quoque aquaticæ in uino uetere & farre decoctæ ac pro cibo sumptæ, ita ut bibatur ex eodẽ uase. Vel testudo decisis pedibus, capite, cauda, & intestinis exẽptis, reliqua carne ita condita, ut citra fastidium sumi possit. Cancri fluuiatiles ex iure sumpti, & phthisicis prodesse traduntur. Adusta sanãtur cancri marini uel fluuiatilis cinere: Et ea quæ feruẽti aqua combusta sunt. Hæc curatio etiam pilos restituit cum cancrorum fluuiatilium cinere. Putantq; utendũ cum cera & adipe ursino. Prodest & febri ranarum fellis cinis. Ignes sacros restinguunt ranarum uiuentium uẽtres impositi, pedibusq; posterioribus pronas adalligari iubent, ut crebriore anhelitu prosint. Vtuntur & silurorum capitum cinere salsamentorum ex aceto. Pruritum scabiemq; non hominum modo, sed & quadrupedum efficacissime sedat iecur pastinacæ decoctum in oleo. Neruos præcisos purpurarũ cauum quo se operiunt, tusum glutinat. Lethargicos coagulum uituli adiuuat in uino potum oboli pondere. Item ichthyocolla. Tremulos iuuat castoreum, si ex oleo perungantur. Mullos in cibo inutiles neruis inuenio. Sanguinem fieri piscium cibo putant, sisti polypo tuso illitoq;. De quo & hæc traduntur, muriam ipsum ex sese emittere, & ideo non debere addi in coquendo: secari harundine: ferro enim infici, uitiumq; trahere natura desinente. Ad sanguinem sistendum & ranarum illinunt cinerem, uel sanguinem inarefactum. Quidam ex ea rana quam Græci calamiten uocant, quoniam inter harundines fruticesque uiuat, minima omnium & uiridissima, cinerem fieri iubent. Aliqui & nascentium ranarum in aqua, quibus adhuc cauda est, in calice nouo combustarum cinerem, si per nares fluat, inijciendum. Diuersus hirudinum, quas sanguisugas uocant, ad extrahendum sanguinẽ usus est. Quippe eadem ratio earum quæ cucurbitarum medicinaliũ, ad corpora leuanda sanguine, spiramenta laxanda, iudicatur. Sed uitium quod admissæ semel desiderium faciunt circa eadem tempora anni semper eiusdem medicinæ. Multi podagris quoq; admittendas censuere. Decidunt satietate, & pondere ipso sanguinis detractæ, aut sale aspersæ. Aliquando tamen affixa relinquunt capita, quæ causa uulnera insanabilia facit, & multos interimit, sicut Messalinum è consularibus patricijs, cũ ad genua admisisset. Inuehũt uirus remedio uerso, maximeq; ruffæ ita formidãtur. Ergo sugentia ora forficibus præcidunt, ac ueluti siphonibus defluit sanguis, paulatimq; morientium capita se contrahunt, nec relinquuntur. Natura earum aduersatur cimicibus, & suffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combustarũ cinis, narium profluuia sistit, succo porri mollitus. Extrahit tela corpori inhærentia: Sepiarum testæ ex aqua, salsamẽtorum carnes, cancri fluuiatiles triti: siluri fluuiatilis, qui & alibi quàm in Nilo nascitur, carnes impositæ recentes siue salsæ. Eiusdem cinis extrahit & adeps: & cinis spinæ eius uicem spodij præbet. Vlcera quæ serpunt, & quæ ex ijs excrescunt, ex capite menarum cinis uel siluri coërcet. Carcinomata percarum capita salsarum, efficacius si cineri earum misceatur sal, & cunila capitata, oleoq; subigantur. Cancri marini cinis usti cum plumbo, carcinomata compescit. Ad hoc & fluuiatilis sufficit cum melle lineaq; lanugine. Sed aliqui malunt alumen melq; miscere cineri. Phagedænæ siluro inueterato, & cum sandaracha trito: cacoëthe & nomæ & putrescentia cybio uetere sanãtur. Vermes uero innati ranarum felle tollũtur: fistulæ aperiũtur, siccanturq; salsamentis cum lintheolo immissis. Intraq; alterũ diem callum omnem aufe-

runt

runt & putrescētia ulcerū quæq; serpūt, emplastri modo subacta & illita. Et salpe expurgat ulcera in linteolis conceptis. Item echinorum testæ cinis. Carbunculos coracinorum salsamenta illita discutiūt. Item mullorum salsamenti cinis. Quidam capite tantum utuntur cum melle, uel coracinorum carne. Muricum cinis cum oleo tumorem tollit. Cicatrices fel scorpionis marini. Verrucas tollit glani iecur illitum. Capitis menarum cinis cum allio tritus, ad thymia crudis utuntur: Fel scorpionis marini ruffi: Smarides tritæ illitę. Alex deferuefacta unguium scabriciam, cinisq; è capite menarum extenuat. Mulieribus lactis copiam facit glaucíscus è iure sumptus, & smarides cum ptisana sumptæ, uel cū fœniculo decoctæ. Mammas ipsas muricum uel purpuræ testarum cinis cum melle efficaciter sanat. Cancri fluuiatiles illiti uel marini pilos in mamma, uel muricum carnes appositæ tollunt. Squatinæ illitæ crescere mammas non patiuntur. Delphini adipe linamenta accensa excitant uuluæ strangulatu oppressas. Item scombri in aceto putrefacti. Percarum uel menarum capitis cinis admixto sale & cunila oleoq;, uuluæ medetur: Suffitione quoque secundas extrahit. Item uituli marini adeps instillatur igni naribus intermortuarum uuluæ uitio, & cum coagulo eiusdem in uellere imponitur. Pulmonis marini cinis adalligatus, egregie profluuia purgat. Echini uiuentes tusi & in uino dulci poti. Sistunt & cancri fluuiatiles triti in uino potiq;. Item siluri suffitu, præcipue Africi, faciliores partus fieri dicuntur. Cancri ex aqua poti profluuia sistere: ex hyssopo purgare. Et si partus stranguletur, similiter poti auxiliantur. Eosdem recentes uel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuosq; partus utitur illis, cum quinis lapathi radicibus, cum ruta & fuligine tritis, & in mulso datis potui. Item in iure cocti cum lapatho & apio, menstruas purgationes expediunt: lactisq; ubertatem faciunt. Item in febri quæ sit cum capitis doloribus & oculorum palpitatione, mulieribus in uino austero poti prodesse dicuntur. Castoreum ex mulso potū purgationibus prodest. Contraq; uuluā olfactum cum aceto & pice, aut subditum pastillis. Ad secūdas etiam uti eodem prodest cum panace in IIII cyathis uini. Et à frigore laborantibus ternis obolis. Sed si castoreum fibrumúe supergrediatur grauida, abortum facere dicitur, & periclitari partus si superferatur. Mirū & quod de torpedine inuenio: si capiatur cum luna in libra fuerit, triduoq; asseruetur sub dio, faciles partus facere postea quoties inferatur. Adiuuare & pastinacæ radius adalligatus umbilico existimatur, si uiuenti ablatus sit, ipsaq; denuo in mare dimissa. Inuenio apud quosdam ostracium uocari, quod aliqui onychem uocant: hoc suffitum uuluæ pœnis mire resistere. Odorem esse castorei, meliusq; cum eo ustum proficere. Vetera quoque ulcera & cacoethe eiusdem cinere sanari. Nam carbunculos & carcinomata in mulierum parte præsentissimo remedio sanari tradunt cancro fœmina, cum salis flore contuso post plenam lunam, & ex aqua illito. Psilothrum est thynni sanguis, fel, iecur, siue recentia, siue seruata. Iecur etiam tritum, mixtaq; cedria plumbea pyxide asseruatum. Ita pueros mangonizauit Salpe obstetrix. Eadem uis est pulmonis marini: Leporis marini sanguine & felle, uel si in oleo lepus hic necetur: Cancri scolopendræ marini cinis cum oleo: Vrtica marina trita ex aceto scillite: Torpedinis cerebrum cum alumine illitum XVI luna. Ranæ paruæ quam in oculorum curatione descripsimus, sanies efficacissime psilothrum est, si recens illinatur: & ipsa arefacta ac tusa, mox decocta tribus heminis ad tertias, uel in oleo decocta æreis uasis. Eadem mensura alij ex quindecim ranis conficiunt psilothrum, sicut in oculis diximus. Sanguisugæ quoque tostæ in uase fictili, & ex aceto illitæ, eundem contra pilos habent effectum. Et suffitus urentium eas necat cimices inuectas. Castoreo quoque cum melle pro psilothro usi pluribus diebus reperiuntur. In omni autem psilothro uellendi prius sunt pili. Infantium gingiuis dentitionibusq; multum confert delphini cum melle dentium cinis, & si ipso dente gingiuæ tangantur. Adalligatusq; idem pauores repentinos tollit. Idem effectus & caniculæ dentis. Vlcera uero quæ in auribus, aut ulla corporis parte fiant, cancrorum fluuiatiliū succus cum farina hordeacea sanat. Et ad reliquos

morbos triti in oleo perunctis prosunt. Siriasisq́ infantium spongia frigida cerebro humefacto rana inuersa adalligata efficacissime sanat, quam aridam inueniri affirmant. Mullus in uino necatus, uel piscis rubellio, uel anguillæ duæ, item uua marina in uino putrefacta, ijs qui inde biberint, tædium uini affert. Venerem inhibet echeneis & hippopotami frontis è sinistra parte pellis in linteolo adalligata, felue torpedinis uiuæ genitalibus illitū. Concitāt cochlearum fluuiatiliū carnes sale adseruatæ, & in potu ex uino datæ: Erythini in cibo sumpti: Iecur ranæ diopetis uel calamitæ in pellicula gruis alligatum, uel dens crocodili maxillaris annexus brachio, uel hippocampus, uel nerui rubetæ dextro lacerto adalligati. Amorem finit in pecoris recenti corio rubeta alligata. Equorum scabiem ranæ decoctæ in aqua extenuant, donec illini possit. Aiuntq́ ita curatos non repeti postea. Et Salpe negat canes latrare, quibus in offa rana uiua data sit. Inter aquatilia dici debet & calamochnus, latine adarca appellata. Nascitur circa harūdines tenues è spuma aquæ dulcis ac marinæ, ubi se miscent. Vim habet causticam, ideo acopis additur contra perfrictionum uitia. Tollit & mulierum lentigines in facie. Et calami simul dici debent. Phragmitis radix recens tusa luxatis medetur, & spinæ doloribus ex aceto illita. Cyprij uero, qui & donax uocatur, cortex alopecijs medet̄ ustus, & ulceribus ueteratis. Folia extrahēdis quæ infixa sint corpori, & igni sacro. Paniculæ flos si aures intrauerit, exurdat. Sepiæ atramento tanta uis est, ut in lucerna addito Æthiopas uideri ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Rubeta decocta, & in aqua potu data, suum morbis medetur, uel cuiuscunq́ ranæ cinis. Pulmone marino si confricetur lignum, ardere uidetur, adeo ut baculū ita præluceat.

Animalium omniū in mari uiuentium, centū septuaginta sex genera esse. Cap. XI

PEracta aquatilium dote, nō alienū uidetur indicare per tot maria, tam uasta, & tot millibus passuū terræ infusa, extraq́ circundata mensura penè ipsius mundi, quæ intelligantur animalia cētum septuaginta sex omnino generū esse, eaq́ nominatim complecti. Quod in terrestribus uolucribusq́ fieri nō quit. Neq́ enim om̄is Indiæ Æthiopiæq́ aut Scythiæ, desertorumúe nouimus feras aut uolucres, cum hominū ipsorū multo plurimæ sint differentiæ, quas inuenire potuimus. Accedat his Taprobane, insulæq́ aliæ oceani fabulose narratæ. Profecto conueniet nō posse omnia genera in contemplationem uniuersam uocari. At hercule in tanto mari oceano quæcunque nascuntur certa sunt, notioraq́ quod miremur quæ profundo natura mersit. Vt à beluis ordiamur, arbores, physeteres, balenæ, pristes, tritones, nereides, elephāti, homines qui marini uocantur, rotæ, orcæ, arietes, musculi, & alij piscium forma arietes, delphini, celebresq́ Homero uituli. Luxuriæ uero testudines, & medicis fibri, quorū è genere lutras nusquam mari accepimus mergi, tantum marina dicentes. Iam caniculæ, dromones, cornutæ, gladij, serræ: communesq́ mari, terræ, amni, hippopotami, crocodili. Et amni tantum ac mari thynni, thynnides, siluri, coracini, percæ. Peculiaris autem maris acipenser, aurata, asellus, acarne, aphya, alopecias, anguilla, araneus, box, batis, bāchus, batrachus, belonæ, quos aculeatos uocamus, balanus, coruus, cytharus. Chromborū genera, cyprinus, chalcis, cobio. Callarias asellorum generis, ni minor esset. Colias siue parianus, siue saxitanus à patria Bætica, lacertorū minima: Ab ijs Mæotici, cybium. Ita uocatur cōcisa pelamis, quæ post XL dies à Ponto in Mæotim reuertitur. Cordyla, & hæc pelamis pusilla, cum in Pontū è Mæotide exit, hoc nomē habet: cantharus, callionymus, siue uranoscopus, cinædi soli piscium lutei: Cnide, quam nos urticam uocamus. Cancrorū genera, chametrachea, chameleos, chamæpelorides generis uarietate distantes & rotunditate, chamæglycimerides, quæ sunt maiores quàm pelorides, colycia siue corophia. Concharū genera, inter quæ & margaritiferæ cochleæ, quarum generis pentadactyles, melicembales, echinophoræ dicuntur quibus cantant. Extra has sunt rotūdæ in oleario usu cochleæ, cucumis, cynopus, cammarus, cynosdexia, draco. Quidam aliud uolunt esse dracunculum. Est autem gracculo similis. Aculeos in brāchijs habet ad caudam spectantis. Sic & scorpio lædit dum manu tollitur: erythinus, echeneis,

echinus

Hæc tedium afferunt iis, qui vinum bibunt.

Cancrorum gen.
575-44-576. 9.12.15-19.40.

echinus. Elephanti locuſtarum generis nigri, pedibus quaternis, biſulcis. prҫterea brachia duo, binis articulis, ſingulisq; forficulis denticulatis. Faber ſiue zeus, glauciſci, glanius, gonger, gerres, galeos, garus, hippus, hippuros, hirundo, halipleumon, hippocampos, hepar, helacathenes. Sunt lacertorum genera, loligo uolitãs, locuſtæ, lucernæ, liparis, lamyrus, lepus, leones, quorum brachia cãcris ſimilia ſunt, reliqua pars locuſtæ, mullus, merula inter ſaxatiles laudata, mugil, melanurus, mena, meryx, murena, mys, mitulus, myſtus, murex, oculata, ophidion, oſtrea, otia, orcynon. Hic eſt pelamidũ generis maximus, neq; redit in Mæotin, ſimilis tritoni, uetuſtate melior. Orphus, orthragoriſcus, phager, phycis ſaxatilium, pelamis, earũ generis maxima apolectus uocatur, durior tritone, phorcus, phitharus, paſſer, paſtinaca. Polyporum genera. pectines maximi & nigerrimi æſtate, laudatiſsimi Mitylenis, Tindaride, Salonis, Altini, Antij, in inſula Alexandriæ in Ægypto. pectunculi, purpuræ, percides, pinna, pinnotheræ, rhina, quem ſquatum uocamus. Rhombus, ſcarus principalis hodie. Solea, ſargus, ſcylla, ſarda. Ita uocatur pelamis longa, ex oceano ueniens. Scomber, ſalpa, ſparus, ſcorpæna, ſcorpios, ſciadeus, ſciæna, ſcolopẽdra, ſmyrus, ſcepini, ſtrombus, ſolen, ſiue aulos, ſiue donax, ſiue onyx, ſiue dactylus, ſpõdylus, ſmarides, ſtella, ſpongia. Turdus inter ſaxatiles nobilis. Tomus thurianus, quem alij xiphiam uocant. Theſſa, torpedo, tethea. Triton pelamidum generis magni, ex eo uræa cybia fiunt. Vrenæ, uua, xiphiæ. His adijciemus apud Ouidium poſita nomina, quæ apud neminem alium reperiuntur: ſed fortaſſis in Ponto naſcuntur, ubi id uolumen ſupremis ſuis temporibus inchoauit: Bopgyrum in ſcopulis uiuentem, orphũ rubentem, rhacinumq; pullum. pictas mormyras, aureiq; coloris chryſon. Præterea paruum teragum, & placentem cauda labrum: epodas lati generis. Præter hæc inſignia piſcium tradit channem ex ſeipſa cõcipere, glaucum æſtate nũquam apparere, pompilum qui ſemper comitetur nauigiorum curſus, chromin qui nidificet in aquis: Helopem quoq; dicit eſſe noſtris incognitũ undis: Ex quo apparet falli eos, qui eundem accipenſerem exiſtimauerũt. Helopi palmã ſaporis inter piſces multi dedere. Sunt præterea à nullo autore nominati, ſudis latine appellata, à Græcis ſphyræna roſtro ſimilis nomine, magnitudine inter ampliſsimos, rarus, ſed tamẽ nõ degener, & pernæ concharũ generis, circa Pontias inſulas frequentiſsimæ. Stant uelut ſuillo crure lõgo in harena defixæ, hianteſq; quà limpitudo eſt pedali non minus ſpacio. Cibũ uenantur. Dentes in circuitu marginũ habent pectinatim ſpiſſatos. Intus pro ſpondylo grandis caro eſt. Et hyenã piſcem uidi in Ænaria inſula captũ, caput exerẽtem. Præter hæc purgamenta aliqua relatu indigna, & algis potius annumeranda q̃ animalibus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXIII

Metallorum naturæ.

PROOEMIVM.

Metalla nunc, ipſæqúe opes, & rerum pretia dicentur: tellurem intus inquirente cura multiplici modo: Quippe alibi diuitijs foditur, quærente uita aurum, argentum, electrum, æs: alibi delicijs gemmas, & parietum digitorumqúe pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cędeſq;. Perſequimur omnes eius fibras, uidemuſq; ſuper excauatam, mirantes dehiſcere aliquando, aut intremiſcere illam, ceu uero non hoc etiam indignatione ſacræ parentis exprimi poſſit. Imus in uiſcera eius, & in ſede manium opes quærimus tanquam parum benigna fertiliq; quaquà calcatur. Inter hæc minimum remediorũ gratia ſcrutamur. Quoto enim cuiq; fodiẽdi cauſa medicina eſt? Quanquam & hæc ſum

ma sui parte tribuit, ut minime parca, facilisq; in omnibus quæ prosunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atq; demersit, illa quæ nõ nascuntur: ut repente mens ad inane euolans reputet, quæ deinde futura sit finis, seculis omnibus exhauriendi eam, quousque penetret auaritia. Quàm innocens, quàm beata, imò uero & delicata esset uita, si nihil aliud quàm supra terras cõcupisceret, breuiterq; nisi quod secum est? Eruitur aurum & chrysocolla iuxtà, ut preciosior uideatur nomen ex auro custodiens. Parum enim erat unam uitæ inuenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiam sanies. Quærebat argentum auaritia, boni consuluit interim inuenisse minium, rubentisq; terræ excogitauit usum. Heu prodigiosa ingenia, quot modis auximus pretia rerum? Accessit ars picturæ, & aurum argentumq; cælando carius fecimus. Didicit homo naturam prouocare. Auxere & artem uitiorum irritamenta. In poculis libidines cælare iuuit, ac per obscenitates bibere. Abiecta deinde sunt hæc & sordere cœpere, & auri argentiq; nimiũ fuit. Murrhina & crystallina ex eadem terra effodimus, quibus pretiũ faceret ipsa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc uera luxuriæ gloria existimata est, habere quod posset statim totum perire. Nec hoc fuit satis, turba gemmarum potamus, & smaragdis teximus calices, ac temulentiæ causa tenere Indiam iuuat, & aurum iam accessio est.

Quæ prima commendatio metallorum auri, & de origine anulorum aureorum, & modo auri apud antiquos, & equestri ordine, & de iure anulorum aureorum. Cap. I

VTinamq; posset è uita in totum abdicari aurum, sacra fames, ut celeberrimi autores dixere, proscissum conuicijs ab optimis quibusque, & ad perniciem uitæ repertum: quãtum feliciore æuo, cum res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Troianis temporibus factitatum, Homero credi conuenit. Ita enim (ut opinor) commercia uictus gratia inuenta. alios corijs boum, alios ferro captiuisq; rebus emptitasse tradit: quanquam & ipse miratus aurum, æstimationes rerum ita fecit, ut cẽtum boum arma aurea permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem boum. Ex qua consuetudine mulcta legum antiquarum pecore cõstat, etiam Romæ. Pessimum uitæ scelus fecit, qui anulum primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nam de Prometheo omnia fabulosa arbitror, quanquam illi quoque ferreum anulum dederit antiquitas: uinculumq; id, non gestamen intelligi uoluerit. Midæ quidem anulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis nõ etiam fabulosiorem fateatur? Manus & prorsus sinistræ maximam autoritatem conciliauere auro, non quidem Romanæ, quorũ more ferreũ id erat & bellicæ uirtutis insigne. De regibus Romanis non facile dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio statua, nec præter Numæ Seruijq; Tullij alia, ac ne L. quidẽ Bruti. Hoc in Tarquinijs maxime miror, quorum è Græcia fuit origo, unde hic anulorum usus uenit, quanquam etiam nunc Lacedæmone ferreo utantur. Sed à Prisco Tarquinio omnium primo filium, cum in prætextæ annis occidisset hostem, bulla aurea donatum cõstat: unde mos bullæ durauit, ut eorum qui equo meruissent filij, insigne id haberent, cæteri lorũ. Et ideo miror Tarquinij eius statuam sine anulo esse. Quanquam & de nomine ipso ambigi uideo: Græci à digitis appellauere, apud nos prisci ungulũ uocabant, postea & Græci & nostri symbolũ. Longo certe tempore, ne senatum quidem Romanum habuisse aureos, manifestum est. Siquidem his tantum qui legati ad exteras gentes ituri essent, anuli publice dabantur, credo quoniam ita exterorum honoratissimi intelligebantur. Neq; alijs uti mos fuit, quàm qui ex ea causa publice accepissent, uulgoq; sic triumphabant. Et cum corona ex auro Hetrusca sustineretur à tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, æque triumphantis & serui fortasse coronam sustinentis. Sic triumphauit de Iugurtha C. Marius: aureumq; non ante tertium consulatum sumpsisse traditur. Hi quoque qui ob legationem acceperant aureos, in publico tantum utebantur eis, intra domos uero ferreis. Quo argumento etiã nunc sponsæ anulus ferreus mittitur, isq; sine gemma: Nec Iliacis temporibus ullos fuisse anu-

los uideo, nuſquam certe Homerus dicit, cum & codicillos miſsitatos epiſtolarum gratia indicet, & conditas arcis ueſtes, ac uaſa aurea argenteaq́, & ea colligata nodi nō anuli nota. Sortiri quoque contra prouocationem duces non anulis tradit. Fabricam etiam deum fibulas & alia muliebris cultus, ſicut inaures, in primordio factitaſſe ſine mentione anulorum. Et qui primus inſtituit, cunctanter id fecit, læuisq́ manibus ac latentibus induit, cum ſi honos ſecurus fuiſſet dextra fuerit oſtentandus. Quod ſi impedimentum potuit in eo aliquod intelligi etiam conſertoris uſu, argumentum eſt, maius in læua fuiſſe, qua ſcutum capitur. Eſt quidem apud eundem Homerum uirorum crinibus aurum implexum: ideo neſcio an prior uſus à fœminis cœperit. Romæ quidem non fuit aurum, niſi admodum exiguum, longo tempore. Certe cum à Gallis capta urbe pax emeretur, non plus quàm mille pondo effici potuere. Nec ignoro duo milia pondo auri periſſe, Pompeij tertio conſulatu, è Capitolini Iouis ſolio, à Camillo ibi condita, & ideo à pleriſque exiſtimari duo milia pondo collata. Sed quod acceſsit, Gallorum præda fuit, detractumq́ ab his in parte captæ urbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare ſolitos, Torquatus indicio eſt. Apparet ergo Gallorum templorumq́ tantundem, nec amplius fuiſſe: quod quidem in augurio intellectum eſt, cum Capitolinus duplum reddidiſſet. Illud quoque obiter indicari conuenit, quoniam de anulis ſermonem repetimus, æditũum cuſtodiæ eius comprehenſum, fracta in ore anuli gemma, ſtatim exſpiraſſe, & indicium ita extinctum. Ergo ut maxime duo tãtum milia pondo, cum capta eſt Roma anno trecenteſimo LXIIII fuere, cum iam capitum liberorum cenſa eſſent CLII milia quingenti LXXX. In eadem poſt annos CCCVII quod ex Capitolinæ ædis incendio cæteriſq́ omnibus delubris C. Marius filius Præneſte detulerat, tredecim milia pondo: quę ſub eo titulo in triũpho trãſtulit Sylla, & argenti VII milia. Idem ex reliqua omni uictoria pridie tranſtulerat auri pondo XV milia, argenti pondo C. XV milia. Frequentior autem uſus anulorum non ante Cn. Flauium Annij filium deprehenditur. Hic namque publicatis diebus faſtis quos populus à paucis principum quotidie petebat, tantam gratiam plebis adeptus eſt, alioquin libertino patre genitus, & ipſe Appij Cæci ſcriba, cuius hortatu exceperat eos dies, conſultando aſſidue ſagaci ingenio, promulgaueratqúe, ut ædilis curulis crearetur cum Q. Anitio Præneſtino, qui paucis ante annis hoſtis fuiſſet, præteritis C. Petilio & Domitio, quorum patres conſules fuerant: Additum Flauio, ut ſimul & Tribunus plebis eſſet. Quo facto tanta ſenatus indignatione exarſit, ut anulos ab eo abiectos fuiſſe, in antiquiſsimis reperiatur annalibus. Fallit pleroſque qui tum & equeſtrem ordinem id feciſſe arbitrantur. Eſt enim adiectum hoc quoque: ſed & phalera poſita, propter quæ nomẽ equitũ adiectum eſt. Anulos quoque depoſitos à nobilitate, in annales relatum eſt, non à ſenatu uniuerſo. Hoc actũ P. Sempronio Longo, L. Sulpicio COSS. Flauius uouit ædem Concordiæ, ſi populo reconciliaſſet ordines. Et cum ad id pecunia publica non decerneretur, ex mulctaticia fœneratoribus condemnatis ædiculam æream fecit in græcoſtaſi, quæ tũc ſupra comitium erat. Inciditq́ in tabula ærea eam ædem C. quatuor annis poſt Capitolinam dedicatam. Ita CCCCXLVIII à condita urbe geſtum eſt, & primum anulorum ueſtigium extat. Promiſcui autem uſus alterum ſecundo Punico bello: Neque enim aliter potuiſſent trimodia illa anulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Inter Cepionem quoque & Druſum ex anulo in auctione uenali, inimicitiæ cœpere, unde origo ſocialis belli, & exitia rerum. Ne tum quidem omnes ſenatores habuerunt: utpote cum memoria auorũ multi prætura quoq́ functi, in ferreo conſenuerint: ſicut Calphurniũ & Manilium, qui legatus C. Marij fuerit Iugurthino bello, Feneſtella tradit: & multi L. Fuſidium illum, ad quem Scaurus de uita ſua ſcripſit: in Quintiorum uero familia, aurum ne fœminas quidem habere mos fuit: nulloſq́ omnino anulos maior pars gentium hominumqúe, etiam qui ſub imperio noſtro degunt, hodieq́ habeat. Non ſignat oriens aut Ægyptus etiam nunc, literis cõtenta ſolis. Multis hoc modis, ut cætera omnia, luxuria uariauit, gem-

mas addendo exquisiti fulgoris, censuq; opimo digitos onerando, sicut dicemus in gemmarum uolumine, mox & effigies uarias cælando: ut alibi ars, alibi materia esset in pretio. Alias deinde gemmas uiolari nefas putauit: ac ne quis signandi causam in anulis esse intelligeret, solidas induit. Quasdam uero neq; ab ea parte quæ digito occultatur, auro clusit, aurumq; milibus lapillorum uilius fecit. Contra uero multi nullas admittunt gemmas auroq; ipso signant, ut Claudij Cæsaris principatu repertum. Necnon & seruitia iam ferrum auro cingũt, alia per sese mero auro decorant, cuius licentiæ origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat. Singulis primo digitis geri mos fuerat, qui sunt minimis proximi, sic in Numæ & Seruij Tullij statuis uidemus. Postea pollici proximo induere, etiam deorum simulacris: dein iuuit & minimo dare. Galliæ Britanniæq; in medio dicuntur usæ. Hic nunc solus excipitur, cæteri omnes onerantur, atq; etiam priuatim articuli minoribus alijs. Sunt qui tres uni minimo congerant: alij uero & huic unũ tantũ, quo signantem signent. Conditus ille ut res rara, & iniuria usus indigna, uelut è sacrario promitur. Et unum in minimo digito habuisse, pretiosioris in recondito supellectilis ostentatio est. Iam alij pondera eorum ostentant. Alijs plures quàm unum gestare labor est. Alij bracteas infarcire leuiore materia propter casum tutius gemmarum sollicitudini putant. Alij sub gemmis uenena cludunt, sicut Demosthenes summus oratorum Greciæ, anulosq; mortis gratia habent. Denique ut plurimum opum scelera anulis fiunt. Quæ fuit illa priscorum uita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur? At nunc cibi quoque ac potus anulo uindicantur à rapina. Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa, ac seruorum quoque causa nomenclator adhibendus: aliter apud antiquos, singuli Marcipores Luciporésue dominorum gentiles, omnem uictum in promiscuo habebant, nec ulla domi custodia à domesticis opus erat. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, paritérq; qui rapiunt eas, & claues quoque ipsas signare non est satis: grauatis somno aut morientibus anuli detrahuntur: maiorq; uitę ratio circa hoc instrumentum esse cœpit, incertum à quo tempore. Videmur tamen posse in externis autoritatẽ eius rei intelligere circa Polycratem Sami tyrannum, cui dilectus ille anulus in mare abiectus, capto relatus est pisce, ipso circiter CCXXX annum urbis nostræ interfecto. Celebratior quidem usus cum fœnore cœpisse debet: argumento est consuetudo uulgi, ad sponsiones etiãnũ anulo exiliẽte, tracta ab eo tẽpore quo nõdũ erat arra uelocior: ut planè affirmare possimus, nummos ante apud nos, mox cœpisse anulos. De nummis paulopost dicetur. Anuli distinxere alterum ordinem à plebe, ut semel cœperãt esse celebres, sicut tunica ab anulis senatum tantum, quanquam & hoc serò, uulgoq; purpura latiore tunicæ usos inuenimus etiam præcones, sicut patrem L. Aelij Stilonis, Præconini ob id cognominati. Sed anuli planè medium ordinem, tertiumq; plebi & patribus inseruere: ac quod antea militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ iudices tribuũt. Nec pridẽ id factum: Diuo Augusto decurias ordinante, maior pars iudicum in ferreo anulo fuit. Iiq; non equites, sed iudices uocabantur. Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. Iudicum quoque nõ nisi quatuor decuriæ fuere primo. Vixq; singula milia in decurijs inuenta sunt, nondum prouincijs ad hoc munus admissis. Seruatumq; in hodiernum est ne quis è nouis ciuibus in ijs iudicaret.

De decurijs iudicum, & quoties nomina equestris ordinis immutata, & donis militaribus, & quando primum corona aurea. Cap. II

DEcuriæ quoque ipsæ pluribus discretæ nominibus fuere, Tribunorum æris, & Selectorum, & Iudicum: præter hos etiamnum Nongenti uocabantur ex omnibus selecti, ad custodiendas cistas suffragiorũ in comitijs. Et diuisus hic quoque ordo erat superba usurpatione nominum, cum alius se Nongẽtum, alius Selectum, alius Tribunum appellaret. Tiberij demum principatus nono anno in unitatem uenit equester ordo, anulorumq; autoritati forma constituta est, C. Asinio Pollione, C. Antistio Vetere coss. anno

urbis

urbis conditæ DCC.LXXV. quod miremur, futili penè de causa, cum C. Sulpicius Galba, dum iuuenalem famam apud principem popinarum pœnis aucupatur, quæstus esset in senatu, uulgo institores eius culpæ defendi anulis. Hac de causa constitutum, ne cui ius id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri auoq; paterno sestertiâ CCCC census fuisset, & lege Iulia theatrali in XIIII ordinibus sedendi. Postea gregatim insigne id appeti cœptum. Propterq; hæc discrimina Caius princeps decuriam quintam adiecit: tantumq; natum est fastus, ut quæ sub diuo Augusto impleri non potuerant decuriæ, non capiât eum ordinem, passimq; ad ornamenta ea etiam seruitute liberati transiliant, quod antè nunquã erat factum, quoniam in ferreo anulo equites iudicesq; intelligebantur: adeoq; promiscuum id esse cœpit, ut apud Claudiũ Cæsarem in cẽsura eius unus ex equitibus Flauius Proculus CCCC ex ea causa reos postularet. Ita dum separatur ordo ab ingenuis, communicatus est cum seruitijs. Iudicum autem appellatione separari eum ordinem primi omniũ instituere Gracchi, discordi popularitate in cõtumeliam senatus: mox ea debellata, autoritas nominis uario seditionũ euentu circa publicanos substitit, & aliquamdiu tertiæ uires publicani fuere. M. Cicero demũ stabiliuit equestre nomẽ in cõsulatu suo, ei senatũ cõcilians, ex eo se ordine profectũ esse celebrans, & eius uires peculiari popularitate quærens. Ab illo tempore planè hoc tertiũ corpus in republica factũ est, cœpitq; adijci senatui populoq; Romano equester ordo. Qua de causa & nũc post populũ scribitur, quia nouissime cœptus est adijci. Quinetiã ipsum equitũ nomen sæpe uariatũ est, in his quoq; qui ad equitatum trahebantur. Celeres sub Romulo regibusque appellati sunt, deinde flexumines, postea trossuli, cum oppidum in Thuscis citra Volsinios passuũ IX. M. sine ullo peditũ adiumento cœpissent eius uocabuli: Idq; durauit ultra C. Gracchum. Iunius certe, qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus est, scriptũ reliquit his uerbis: Quod ad equestrem ordinem attinet, antea trossulos uocabant, nunc equites uocant: ideo quia non intelligunt trossulos nomen quid ualeat, multos pudet eo nomine appellari: & causam quæ supra indicata est exponit, inuitosq; etiãnum tamen trossulos uocari. Sunt adhuc aliqua non omittendæ in auro differentię. Auxiliares quippe & externos torquibus aureis donauere, at ciues nõ nisi argenteis. Præterq; armillas ciuibus dedere, quas non habent externi. Iidẽ (quod magis miremur) coronas ex auro dedere ciuibus. Quis primus donatus sit ea, nõ inueni, sed quis primũ donauerit à L. Pisone traditur. A. Posthumius dictator apud lacũ Regillũ castris Latinorũ expugnatis, ei cuius maxime opera capta essent, hãc coronã ex pręda dedit. Itẽ L. Lentulus COS. Ser. Cornelio Merẽdæ, Samnitũ oppido capto. Sed quinq; librarũ corona Piso frugi filiũ ex priuata pecunia donauit. eamq; coronã testamento reip. legauit.

De reliquo usu auri in uiris & mulieribus, & de nummo aureo: & quando primum signatum est æs, argentum, & aurum, & antequam signaretur qui mos in ære, & quæ maxima pecunia primo censu, & quoties, & quibus temporibus autoritas auri. Cap. III

DEorum uero honori in sacris nihil aliud excogitatum est, quàm ut auratis cornibus hostiæ maiores duntaxat immolarentur. Sed in militia quoque in tantum adoleuit hæc luxuria, ut M. Bruti in Philippicis campis epistolæ reperiantur frementes, fibulas tribunitias ex auro geri. At Hercules idem tu Brute mulierum pedibus aurum gestari tacuisti: cuius sceleris nos coarguimus illum primum, qui auro dignitatem per anulos fecit, ut habeant in lacertis iampridem & uiri, quod è Dardanis uenit, itaq; & Dardanium uocabatur. Viriæ celticæ dicũtur: Viriles celtibericæ. Habeant fœminæ in armillis, digitisq; totis, collo, auribus, spiris: Discurrant catenæ circa latera, & inserta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendeant, ut in somno quoq; unionum conscientia adsit: Etiamnum pedibus induitur, atque inter stolam plebemque hunc medium fœminarum equestrem ordinẽ facit. Honestius uiri pędagogijs id damus, balineasq; diues puerorũ forma cõuertit. Iam uero etiam Harpocratem, statuasq; Ægyptiorum numinum, in digitis uiri

quoq; portare incipiunt. Fuit & alia Claudij principatu differentia, in solis his quibus admissionem liberti eius dedissent imaginem principis in anulo ex auro gerendi, magna criminum occasione: quæ omnia salutaris exortus Vespasiani principis aboleuit, æqualiter publicando principem. De anulis aureis eorumq; usu hactenus dictum sit. Proximũ scelus fecit, qui primus ex auro denarium signauit, quod & ipsum latet autore incerto. Populus Ro. ne argento quidem signato ante Pyrrhum regem deuictũ usus est. Libralis, unde etiam nunc libella dicitur, & dipondius appendebatur assis. Quare æris grauis pœna dicta. Et adhuc expensa in rationibus dicuntur: Item impendia & dependere. Quin & militum stipendiorum, hoc est stipis ponderandæ pensatores, libripendes dicuntur: qua consuetudine in his emptionibus quæ mancipij sunt, etiam nunc libra interponitur. Seruius rex primus signauit æs. Antea rudi usos Romæ Remeus tradit. Signatam est nota pecudum, unde & pecunia appellata. Maximus census C X. M. assium fuit illo rege: Et ideo hæc prima classis. Argentum signatũ est anno urbis D. L X X X V. Q. Fabio C O S. quinq; annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarius pro X libris æris, quinarius pro quinque, sestertium pro dipondio ac semisse. Libræ autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cum impensis resp. non sufficeret, constitutumq; ut asses sextantario pondere ferirẽtur. Ita quinq; partes factæ lucri, dissolutumq; æs alienum. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrũ nauis. In triente uero & quadrante rates. Quadrans antea triuncis uocatus à III uncijs. Postea Annibale urgẽte, Q. Fabio Maximo dictatore, asses unciales facti: Placuitq; denarium XVI assibus permutari, quinariũ octonis, sestertium quaternis. Ita resp. dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro X assibus datus. Nota argenti fuere bigæ atque quadrigæ, & inde bigati quadrigatiq; dicti. Mox lege Papyriana semunciales asses facti. Liuius Drusus in tribunatu plebis octauam partem æris argento miscuit. Qui nunc uictoriatus appellatur, lege Clodia percussus est. Antea enim hic nummus ex Illyrico aduectus, mercis loco habebatur. Vide Budæū Est autem signatus uictoria, & inde nomen. Aureus nummus post annũ L X I I percussus est quàm argenteus, ita ut scrupulum ualeret sestertijs uicenis, quod efficit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erãt, sestertios D C C C C. Post hæc placuit X L M. signari ex auri libris, paulatimq; principes imminuere pondus: minutissimus uero ad X L V. M. Sed à nũmo prima est origo auaritiæ excogitata, fœnore quæstuosa segnitia. Hæc paulatim exarsit rabie quadam, non iam auaritia, sed fames auri: utpote cum Septimuleius C. Gracchi familiaris, auro repensum caput eius excisum ad Opimiũ tulerit, plumboq; in os addito parricidio suo rempublicã etiam circumscripserit: nec iam quiritũ aliquo, sed uniuerso nomine Romano infami, rex Mithridates Aquilio duci capto aurum in os infudit: Hæc parit habendi cupido. Pudet intuentem tantum nomina ista, quæ subinde noua græco sermone excogitantur, expresso argenteis uasis auro, aut incluso, quibus delicijs ueneũt tam aurea quàm aurata, cum sciamus interdixisse castris suis Spartacum, ne quis aurum haberet aut argentum. Tanto fuit plus animi fugitiuis nostris. Messala orator prodidit Antonium triumuirum aureis usum in omnibus obscœnis desiderijs, pudendo etiam crimine Cleopatræ. Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo puluino subdito, Philippum regem dormire solitum: Agnonem Teium Alexãdri Magni præfectum aureis clauis suffigere crepidas. Antonius in contumeliam naturæ uilitatem auro fecit, opus proscriptione dignum. Sed præter alia equidem miror po. Ro. uictis gentibus in tributo semper argentum imperitasse, non aurum: sicut Carthagini cum Annibale uictæ argẽti pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec potest uideri penuria mundi id uenisse. Nam Midas & Crœsus in infinitum possederant. Iam Cyrus deuicta Asia pondo X X X I I I I milia inuenerat, prẹter uasa aurea aurumq; factum, & in eo folia ac platanum uitemq́e. Qua uictoria argenti quingenta milia talentorum reportauit, & craterem Semiramidis, cuius põdus quindecim talenta colligebat. Talentum autem Ægyptium pondo

do LXXX capere Varro tradit. Iam regnauerat in Colchis Salauces & Esubopes, qui terram uirginem nactus, plurimum argēti auriq́ eruisse dicitur in Suanorum gente, & alioquin uelleribus aureis inclyto regno. Sed & illius aureæ cameræ, & argēteæ trabes narrantur, & columnæ atque parastatæ, uicto Sesostre Ægypti rege, tam superbo, ut prodatur annis quibusq́ sorte reges singulos è subiectis iungere ad currum solitus, sicq́ triumphare. Et nos fecimus quæ posteri fabulosa arbitrentur. Cæsar qui postea dictator fuit, primus in ædilitate munere patris funebri, omni apparatu harenæ argenteo usus est, ferasq́ argenteis uasis incessere tum primum uisum. Mox, quod etiam in municipijs æmulantur, C. Antonius ludos scena argētea fecit. Item L. Murena, & Caius princeps in circo pegma duxit, in quo fuere argenti pondo C.XXIIII. Claudius successor eius, cum de Britannia triumpharet, inter coronas aureas unam VII pondo habuit, quam contulisset Hispania citerior, alteram IX quam Gallia Comata, sicut titulus indicauit. Huius deinde successor Nero, Pompeij theatrum operuit auro in unum diem quod Tyridati regi Armeniæ ostēderat. Et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambiētis urbem? Auri in ærario populi Romani fuere, Sex. Iulio, L. Aurelio COSS. septē annis ante bellum Punicum tertium pondo DCC.XXVII. argēti nonagintaduo milia, & extra numerum CCC & LXXXV.M. Item Sex. Iulio, L. Marcio COSS. hoc est, belli socialis initio, DCCCXLVI. auri pondo. C. Cæsar primo introitu urbis in ciuili bello suo ex ærario protulit laterū aureorum XXVI.M. & in numerato pondo CCC. Nec fuit alijs tēporibus resp. locupletior. Intulit & Æmilius Paulus, Perseo rege Macedonico deuicto, prædam pondo trium milium: à quo tempore populus Ro. tributum pendere desijt. Laquearia, quæ nunc & in priuatis domibus auro teguntur, post Carthaginem euersam primo inaurata sunt in Capitolio, censura L. Mummij. Inde transiere in cameras. In parietes quoque, qui iam & ipsi tanquam uasa inaurantur: cum sua ætas uaria de Catulo existimauerit, quod tegulas æreas Capitolij inaurasset primus. Inuentores auri, sicut metallorum ferè omnium, septimo uolumine diximus. Præcipuam gratiam huic materiæ fuisse arbitror, non colore qui in argento clarior est, magisq́ diei similis, & ideo militaribus signis familiarior, quoniam is longius fulget: manifesto errore eorum qui colorem siderum placuisse in auro arbitrantur, cum in gemmis alijsqúe rebus non sit præcipuus. Nec pondere aut facilitate materiæ prælatum est cæteris metallis, cum cedat per utrunque plumbo. Sed quia rerum uni nihil igne deperit, tuto etiam in incendijs rogisqúe durante materia. Quinimo quo sæpius arsit, proficit ad bonitatem. Auriq́ experimento ignis est, ut simili colore rubeat quo ignis: Atque ipsum obryzum uocant. Primum autem bonitatis argumentum est, quam difficillime accendi. Præterea mirum, prunæ uiolentissimæ igni indomitum, palea citissime ardescere: atque ut purgetur, cum plumbo coqui. Altera causa pretij maior, quàm minimum usus deterit, cum argento, ære, plumbo, lineæ producantur, manusq́ sordescant decidua materia. Nec aliud laxius dilatatur, aut numerosius diuiditur, utpote cuius unciæ in septuagenas & quinquagenas pluresq́ bracteas, quaternûm utroque digitorum spargantur. Crassissimæ ex his prænestinæ uocantur, etiamnum retinentes nomen, Fortunæ inaurato ibi fidelissime simulacro. Proxima bractea quæstoria appellatur. Hispania strigiles uocat auri paruulas massas, quod super omnia solū in massa aut ramēto capitur, cum cætera in metallis reperta igni perficiantur. Hoc statim aurū est, cōsummatamq́ materiam protinus habet, cum ita inuenitur. Hæc enim inuentio eius naturalis est: alia quam dicemus, coacta. Super cætera nō rubigo ulla, non ærugo, nō aliud ex ipso quod consumat bonitatē, minuatúe pondus. Iam cōtra salis & aceti succos domitores rerū cōstantia. superq́ omnia netur, ac texitur lanæ modo, & sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquiniū Priscū Verrius tradit. Nos uidimus Agrippinā Claudij principis, ædente eo naualis prælij spectaculū, assidentem ei, indutā paludamento, auro textili sine alia materie. Attalicis uero iampridē intexitur, inuento regū Asiæ. Marmori & ijs quæ candefieri nō possunt, oui candido illinitur: li-

Vide Budæū lib.2.de asse.

gno

gno glutini ratione composita, leucophoron uocant. Quid sit hoc, aut quemadmodum fiat, suo loco docebimus. Æs inaurari argẽto uiuo, aut certe hydrargyro legitimum erat: de quibus ut dicemus illorum naturam reddentes, excogitata fraus est. Nanque æs cruciatur in primis, accensumq; restinguitur sale, aceto, alumine. Postea exarenatur, an satis recoctum sit splendore deprehendente, iterumq; exhalatur igni, ut posit edomitum, mixtis pumice, alumine, argento uiuo, inductas accipere bracteas. Alumen in purgando uim habet talem, qualem esse diximus plumbo.

Ratio naturalis inueniendi auri, & quando primum aurea statua & medicinæ ex auro. Cap. IIII

AVrum inuenitur in nostro orbe, ut omittamus Indicum, atq; à formicis, aut gryphibus apud Scythas erutum. Apud nos tribus modis, fluminũ ramentis, ut in Tago Hispaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Asiæ, Gange Indiæ. Nec ullum absolutius aurum est, cursu ipso trituq; perpolitum. Alio modo puteorum scrobibus effoditur, aut in ruina montium. Quare utraq; ratio dicetur. Aurum qui quærũt, ante omnia segullum tollunt, ita uocatur indicium: alueus ubi id est, arenæq; lauantur, atq; ex eo quod resedit coniectura capitur, ut inueniatur aliquando in summa tellure protinus rara felicitate: ut nuper in Dalmatia principatu Neronis, singulis diebus etiã quinquagenas libras fundens, cum iam inuentũ in summo cespite. Alutationem uocant si & auro ea tellus subest. Cæterum montes Hispaniæ aridi sterilesq;, & in quibus nihil aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles esse. Quod puteis foditur, canalicium uocant, alij canaliense, marmoris glareæ inherens, non illo modo quo in oriente sapphiro atq; thebaico, alijsq; in gemmis scintillat, sed micas amplexum marmoris. Hi uenarum canales per marmor uagantur & latera puteorum, & huc illuc, inde nomine inuento, tellusq; ligneis columnis suspenditur. Quod effossum est tunditur, lauatur, uritur, molitur in farinam. Nam quod ad pilas cudunt, apilascudem uocant. argentum quod exit à fornacis sudore. Quæ è catino iactatur spurcitia, in omni metallo uocatur scoria. Hæc in auro coquitur iterum & tunditur. Catini fiunt ex tasconio. Hæc est terra alba similis argillæ. Neq; enim alia afflatum ignemq; & ardentem materiam tolerat. Tertia ratio opera uicerit gigantum: Cuniculis per magna spatia actis, cauantur montes ad lucernarum lumina. Eadem mẽsura uigiliarum est, multisq; mensibus non cernitur dies. Arrugias id genus uocant, siduntq; rimæ subito, & opprimunt operarios, ut iam minus temerarium uideatur è profundo maris petere margaritas: tanto nocentiores fecimus terras. Relinquuntur itaq; fornices crebri montibus sustinendis. Occursant in utroq; genere silices. Hos igni & aceto rumpunt. Sæpius uero, quoniam in cuniculis uapor & fumus strangulat, cædunt fracturis C.L. libras ferri terrã agentibus: egeruntq; humeris noctibus ac diebus per tenebras proximis tradentes: Lucẽ nouissimi cernunt. Si longior uidetur silex, latus sequitur. Fossam ambit quiete. Tamẽ in silice facilius existimatur opera. Est nãq; terra ex quodã argillæ genere glareæ mixta (cãdidam uocant) propè inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur, & ijsdẽ malleis: nihilq; durius putant, nisi quod inter omnia auri fames durissima est. Peracto opere, ceruices fornicũ ab ultimo cædunt, dantq; signũ ruinæ, eamq; solus intelligit in cacumine mõtis eius peruigil. Hic uoce ictuue repente operarios reuocari iubet, pariterq; ipse deuolat. Mons fractus cadit à sese longo fragore, qui concipi humana mẽte nõ possit, & flatu incredibili. Spectant uictores ruinã naturæ. Nec tamẽ adhuc aurum est: nec sciere esse cũ foderẽ. Tantaq; ad pericula euincenda fuit satis causæ, sperare quod cuperent. Alius par est labor, uel hoc maioris impendij, flumina ad lauandum hanc ruinam iugis montiũ ducere obiter à centesimo plerunq; lapide. Corrugos uocant, à corriuatione credo, nimirũ & hic labor est. Præcepisse libramento oportet, ut fruaris quando influat: itaq; altissimis partibus ducit. Conuallis & interualla substructis canalibus iũgũtur. Alibi rupes inuiæ cæduntur, sedemq; trabibus cauatis præbere coguntur. Is qui cædit, funibus pẽdet, ut procul intuenti-

tuentibus ſpecies nefaria quidẽ, ſed alitũ fiat. Pendentes maiore ex parte librant,& lineas itineri præfigunt. Itaque inſiſtentis ueſtigijs hominis locus non eſt. Manes trahuntur ad homines, ut uitium importent. Id genus terræ urion uocant. Ergo per ſilices calculóſue ducuntur, & urium euitant. Ad capita deiectus in ſupercilijs montium piſcinæ cauantur, ducenos pedes in quaſque partes,& in altitudinem denos. Emiſſaria in his quina pedum quadratorum ternûm ferè linquuntur, & repleto ſtagno excuſſis obturamentis erumpit torrens tanta ui,ut ſaxa peruoluat. Alius etiamnum in plano labor. Foſſę in quas profluat cauantur, agogas uocant, eæ ſternuntur gradatim. Frutex eſt ulex roris marini ſimilis, aſper aurumq́ꝫ retinens. Latera cluduntur tabulis, ac per præruta ſuſpenduntur, canali ita profluente de terra in mare. His de cauſis iam promouit Hiſpania in priore genere, quæ exhauriuntur immenſo labore,ne occupent puteos,in hoc rigantur. Aurum arrugia quęſitum non coquitur,ſed ſtatim ſuum eſt. Inueniuntur ita maſſæ. Necnon in puteis etiam denas excedentes libras. Palacras Hiſpani, alij palacranas: ijdem quod minutum eſt,balucem uocant. Vlex ſiccatus uritur,& cinis eius lauatur ſubſtrato ceſpite herboſo, ut ſidat aurum. Vicena milia pondo ad hunc modum annis ſingulis Aſturiam atque Galleciam & Luſitaniam præſtare quidam tradiderunt, ita ut plurimum Aſturia gignat. Neque in alia parte terrarum tot ſeculis hæc fertilitas. Italiæ parcitum eſt uetere interdicto patrum ut diximus, alioquin nulla fœcundior metallorum quoque erat tellus. Extat lex cenſoria Ictimulorum aurifodinæ,qua in Vercellenſi agro cauebatur,ne plus quinq; M. hominũ in opere publicani haberent. Aurum faciendi eſt etiam una ratio ex auripigmento, quod in Syria foditur pictoribus,in ſumma tellure,auri colore,ſed fragili,lapidum ſpecularium modo. Inuitaueratq; ſpes Caium principem auidiſsimum auri, quamobrem iuſsit excoqui magnum pondus,& planè fecit aurum excellens,ſed ita parui ponderis, ut detrimentum ſentiret,illud propter auaritiam expertus, quanquam auri pigmẽti libræ XIIII permutarentur,nec poſtea tentatum ab ullo eſt. Omni auro ineſt argentum uario pondere, alibi dena,alibi nona,alibi octaua parte. In uno tantũ Gallię metallo,quod uocant Albicratenſe XXXVI. portio inuenitur,ideo cæteris præeſt. Vbicunq; quinta argenti portio eſt,electrum uocatur. Scrobes eæ reperiuntur in Canalienſi. Fit & cura electrum argento addito. Quod ſi quintam portionem exceſſit,incudibus non reſiſtit. Et electro autoritas, Homero teſte,qui Menelai regiam auro, electro,argento,ebore fulgere tradit. Mineruæ templum habet Lindos inſulæ Rhodiorum, in quo Helena ſacrauit calicem ex electro. Adijcit hiſtoria, mammæ ſuæ menſura. Electri natura eſt, ad lucernarum lumina clarius argento ſplendere. Quod eſt natiuum,& uenena deprehendit. Nanq; diſcurrunt in calicibus arquus cœleſtibus ſimiles,cum igneo ſtridore, & gemina ratione prædicunt. Aurea ſtatua prima omniũ nulla inanitate, & antequã ex ære aliqua illo modo fieret,quam uocant holoſphyraton, in templo Anaitidis poſita dicitur, quod in ſitu terrarũ nomine hoc ſignificauimus, numine gentibus illis ſacratiſsimo. Direpta eſt Antonij Parthicis rebus. Scitumqúe narratur dictum unius ueteranorum Bononiæ,hoſpitali diui Auguſti cœna, cum interrogaretur, eſſetné uerum, eum qui primus uiolaſſet hoc numen, oculis membriſq; captum expiraſſe? Reſpõdit enim,tum maxime Auguſtum de crure eius cœnare, ſeq; illum eſſe, totumq; ſibi cenſum ex ea rapina eſſe. Hominum primus, & auream ſtatuam & ſolidam Gorgias Leontinus Delphis in templo ſibi poſuit LXX circiter olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæſtus. Aurum plurimis modis pollet in remedijs. Vulneratiſq; & infantibus applicatur, ut minus noceant quę inferantur ueneficia. Eſt & ipſi ſuperlato uis malefica, gallinarum quoq; & pecorum fœturis. Remedium eſt abluere illatũ,& ſpargere eos quibus mederi uelis. Torretur & cum ſalis grumo, pondere triplici miſſo,& rurſum cum duabus ſalis portionibus, & una lapidis, quem ſchiſton uocant: ita uirus tradit rebus unà crematis in fictili uaſe, ipſum purum & incorruptum. Reliquus cinis ſeruatus in fictili & ex aqua illitus,lichenas in facie ſanat. Lomento eũ conuenit

uenit

uenit ablui. Fistulas etiam sanat, & quæ uocãtur hæmorrhoides. Quod si trito spuma adijciatur, putria ulcera & tetri odoris emendat. Ex melle uero decoctum cum melãthio, & illitum umbilico, leuiter soluit aluum. Verrucas curari eo M. Varro est autor.

De chrysocolla, & medicinæ ex chrysocolla VI & mirabilis natura eius glutinandis inter se perficiendisq; metallis. Caput V

CHrysocolla humor est in puteis quos diximus, per uenam auri defluens, crassescẽte limo rigoribus hybernis usq; in duritiam pumicis. Laudatiorem eandem in ærarijs metallis, & proximam in argentarijs fieri compertum est. Inuenitur & in plumbarijs, uilior etiam auraria. In omnibus autem ijs metallis fit & cura multum infra naturalẽ illam, immissis in uenam aquis leuiter hyeme tota usque in Iunium mensem, dein siccatis in Iunio & Iulio, ut planè intelligatur nihil aliud chrysocolla quàm uena putris. Natiua duritia maxime distat, luteam uocant. Et tamen illa quoque herba, quam luteam appellant, tingitur. Natura est, quæ lino lanæúe, ad succum bibendum. Tunditur in pila, deinde tenui cribro secernitur, postea molitur, ac deinde tenuius sic cribratur. Quicquid non transmeat, repetitur in pila, dein molitur. Puluis semper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, ut omnis duritia soluatur. Ac rursus tunditur, dein lauatur in conchis, siccaturqúe. Tunc tinguitur alumine schisto & herba supradicta, pingiturqúe antequam pingat. Refert quàm bibula docilisqúe sit. Nam nisi rapuit colorem, adduntur & schytanum atque turbystum, ita uocant medicamenta sorbere cogentia. Cum tinxere pictores, orobitin uocant, eiusqúe duo genera faciunt: luteam quæ seruatur in lomenta, & liquidam globulis sudore resolutis. Hæc utraque genera in Cypro fiunt. Laudatissima in Armenia. Secunda in Macedonia: Largissima in Hispania. Summa commendationis est, ut colorem herbæ segetis læte uirẽtis quàm simillime reddat. Visumq; iam est Neronis principis spectaculis harenam circi chrysocolla sterni, cum ipse concolori panno aurigaturus esset, introducta opificum turba. Tribus eam generibus distinguunt. Asperam, quæ taxatur in libras VII. Mediam quæ denarijs quinis: Attritam quam & herbaceam uocant, quæ x. III Sublinunt autem harenosam, priusquam inducant, atramento & parætonio. Hæc sunt tenacia eius & colori blanda. Parætonium quoniam est natura pinguissimum, & propter leuorem tenacissimum, atramento aspergitur, ne parætonij candor pallorem chrysocollæ afferat. Luteam putant à lutea herba dictam, quam ipsam ceruleo subtritam, pro chrysocolla inducunt, uilissimo genere atque fallacissimo. Vsus chrysocollæ & in medicina est ad purganda uulnera cum cera & oleo. Eadem per se arida siccat & contrahit. Datur & in angina, orthopnœæúe, miscenda cum melle. Concitat uomitiones, miscetur & collyrijs ad cicatrices oculorũ: ac uiridibus emplastris, ad dolores mitigandos, & cicatrices trahendas. Hanc chrysocollam medici acesin appellant, quæ non est orobitis. Chrysocollam & aurifices sibi uendicant agglutinando auro, & inde omnes appellatam similiter utentes dicunt. Temperatur autem ea Cypria ærugine, & pueri impubis urina, addito nitro. Teritur Cyprio ære in Cyprijs mortarijs: santernam uocant nostri. Ita ferruminatur aurum, quod argentosum uocant. Signumq; est, si addita santerna nitescit. E diuerso ærosum contrahit se, hebetaturqúe, & difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, & septima parte argenti ad supradicta additis, unaq; contritis. Contexi par est reliqua circa hoc, ut uniuersa naturæ contingat admiratio. Auri glutinum est tale. Argilla ferro, cadmia æris massis, alumen laminis, resina plumbo & marmori, sed plumbum nigrum albo iungitur, ipsumq; album sibi oleo. Item stannum æramentis, stanno argentum. Pineis optime lignis æs ferrumqúe funditur, sed & Ægyptia papyro, paleis aurum. Calx aqua accenditur, & Thracius lapis, idemqúe oleo restinguitur. Ignis autem aceto maxime & uisco & ouo. Terra minime flagrat. Carboni maior uis exusto, iterumq; flagranti.

De argento, & argento uiuo, & stibio, siue alabastro, & scoria argenti, & de spuma argenti. Cap. VI

AB his argenti metalla dicantur, quæ sequens insania est. Nõ nisi in puteis reperitur, nullaq; sui spe nascitur, nullis ut in auro lucentibus scintillis. Terra est alia ruffa, alia cineracea. Excoqui nõ potest nisi cum plumbo nigro, aut cum uena plumbi. Galenam uocant, quæ iuxta argenti uenas plerunq; reperitur. Et eodem opere ignium descendit pars in plumbum, argentum autem superne innatat, ut oleum aquis. Reperitur in omnibus penè prouincijs, sed in Hispania pulcherrimum. Id quoq; in sterili solo atq; etiam in montibus. Et ubicunq; una inuenta uena est, non procul inuenitur alia. Hoc quidem & in omni ferè materia, unde metalla Græci uidẽtur dixisse. Mirum, adhuc per Hispanias ab Annibale olim inchoatos puteos durare, sua ab inuẽtoribus nomina habentes. Ex quis bebelo appellatur hodieq;, qui CCC pondo Annibali subministrauit in dies, ad mille quingentos iam passus cauato monte, per quod spatium Aquitani stantes diebus noctibusq; egerunt aquas lucernarum mensura, amnemq; faciunt. Argenti uena quæ in summo reperta est, crudaria appellatur. Finis antiquis fodiendi solebat esse alumen inuentum, ultrà nihil quærebatur. Nuper inuenta æris uena infra alumen alba, nullum finem spei fecit. Odor ex argentifodinis inimicus omnibus animalibus, sed maxime canibus. Aurũ argẽtumq; quo mollius, eo pulchrius. Lineas ex argento nigras produci pleriq; mirantur. Est & lapis in his uenis, cuius uomica liquoris æterni argentum uiuum appellatur, uenenum rerum omnium. Exest ac perrumpit uasa permanans tabe dira. Omnia ei innatant præter aurum, id unum ad se trahit. Ideo & optime purgat, cæteras eius sordes expuens crebro iactatu fictilibus in uasis, ita uitijs abiectis, ut & ipsum ab auro discedat. In pelles subactas effunditur, perq; eas sudoris uice defluẽs, purum relinquit aurum. Ergo & cum æra inaurantur, sublitum bracteis pertinacissime retinet. Verũ pallore detegit simplices aut prętenues bracteas. Quapropter id furtum quærentes, oui liquore candido usum eum adulterauere, mox & hydrargyro, de quo suo dicemus loco. Et aliâs argẽtum uiuum nõ largum inuentum est. In ijsdem argenti metallis inuenitur, ut proprie dicamus, spumæ lapis candidæ nitentisq;, non tamen translucentis, stimmi appellant, alij stibium, alij alabastrum, alij larbason. Duo eius genera, mas & fœmina, magis probant fœminam, horridior est mas, scabriorq; & minus põderosus, minusq; radians, & harenosior: Fœmina cõtrà nitet, friabilis, fissurisq; non globis dehiscẽs. Vis eius adstringere ac refrigerare, principalis autem circa oculos: Nãq; ideo etiã pleriq; platyophthalmõ id appellauere, quoniã in calliblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum exulcerationesq; farina eius & thuris gummi admixto: sistit & sanguinem è cerebro defluentem. Efficacior & contra recentia uulnera, & contra ueteres canũ morsus inspersa farina: & contra ambusta igni, cum adipe ac spuma argenti cerusaq; & cera. Vritur autem offis bubuli fimi circumlitum in clibanis. Dein restinguitur mulierum lacte, teriturq; in mortarijs, admixta aqua pluuiali. Ac subinde turbidum transfunditur in æreum uas, & mũdatur nitro. Fex eius intelligitur plumbosissima, quęq; subsidit in mortario abijciturq;. Dein uas in quo turbida transfusa sunt, opertũ linteo per noctẽ relinquitur, & postero die quicquid innatat effunditur spongiaq; tollitur. Quod ibi subsidit, flos intelligitur, ac linteolo interposito in sole siccatur, nõ ut perarescat. Iterũq; in mortario teritur, & in pastillos diuiditur. Ante omnia autem urendi modus necessarius est, ne plumbum fiat. Quidam non fimo utuntur coquentes, sed adipe: Alij tritum in aqua triplici linteo saccant, fecemq; abijciunt, idq; quod defluxit transfundunt, quicquid subsidat colligentes, emplastris quoq; & collyrijs miscẽt. Scoriam in argento Græci uocant helcysma. Vis eius adstringere & refrigerare corpora. Additur emplastris ut molybdena, de qua dicemus in plumbo, cicatricibus maxime glutinandis, & contra tenasmos, dysenteriasq;, infusa clysteribus cum myrteo oleo. Addunt & in medicamenta quę uocant liparas, ad excrescentia ulcerum, aut ex attritu facta, aut in

capite manantia. Fit in ijsdem metallis & quæ uocatur spuma argenti. Genera eius tria: Optima quam chrysitin uocant: Secunda, quam argyritin: Tertia quam molybditin. Et plerunq; omnes hi colores in eisdē tubulis inueniuntur. Probatissima est Attica, proxima Hispaniensis. Chrysitis ex uena ipsa fit, argyritis ex argento, molybditis plumbi ipsius fusura, quæ fit Puteolis, & inde habet nomen. Omnis autem fit excocta sua materia ex superiori catino defluens in inferiorē, & ex eo sublata ueruculis ferreis, atq; in ipsa flamma conuoluta ueruculo, ut sit modici ponderis. Est autē, ut ex nomine ipso intelligi potest, feruescētis & futuræ materiæ spuma. Distat à scoria, quo potest spuma à fece distare. Alterū purgātis se materiæ, alterū purgatæ uitium est. Quidam duo genera faciunt spumæ, quæ uocant sterelytida & peumenem, tertium molybdenam, in plumbo dicēdam. Spuma ut sit utilis, iterū coquitur, cōfractis tubulis ad magnitudinem anulorum, ita accēsa follibus, ad separādos carbones cineremq;, abluitur aceto aut uino, simulq; restinguitur. Quod si sit argyritis, ut cādor ei detur, magnitudine fabæ cōfracta, in fictili coqui iubetur ex aqua addito in linteolis tritico & hordeo nouis, donec ea purgētur. Postea sex diebus terunt in mortarijs, ter die abluentes aqua frigida: Et cū desinant, calida, addito sale fossili in libram spumæ obolo. Nouissimo die cōdunt in plumbeo uase. Alij cum faba candida & ptisana coquunt, & in sole siccant. Alij in lana cādida cum faba, donec lanam nō denigrent. Tunc salem fossilem adijciunt, subinde aqua mutata, siccantq; diebus XL calidissimis æstatis. Necnon in uentre suillo in aqua coquunt, exemptamq; nitro fricant, & ut supra terunt in mortarijs cum sale. Sunt qui nō coquant, sed cū sale terant, & adiecta aqua abluant. Vsus eius ad collyria, & litu ad muliebrium cicatricū fœditates tollendas maculasq;, & abluendum capillum. Vis autem siccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere ulcera, tumores lenire. Talibusq; emplastris suprà dictis ignes etiam sacros tollit cum ruta myrtoq; & aceto. Itemq; perniones cum myrtis & cera.

De minio, quantæ autoritatis fuerit apud Romanos, ac inuētione eius, & cinnabaris ratione in picturis & medicina, de generibus minij, & ratione eius in picturis. Cap. VII

INuenitur in argentarijs metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ autoritatis, & quondam apud Romanos non solum maximæ sed etiam sacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere sit necesse, Iouis ipsius simulacri faciem diebus festis minio illini solitam, triumphantumq; corpora: sic Camillum triumphasse. Hac religione etiam nunc addi in unguenta cœnæ triumphalis, & à censoribus in primis Iouem miniandum locari. Cuius rei equidē causam miror, quanq; & hodie id expeti cōstat Æthiopum populis, totosq; eo tingi proceres, huncq; ibi deorum simulacris colorē esse. Quapropter diligentius persequemur omnia de eo. Theophrastus XC annis ante Praxibulum Atheniensium magistratū, quod tempus exit in urbis nostræ CCXLIX annum, tradit inuentum minium à Callia Atheniense, initio sperante aurum posse excoqui harena rubente in metallis argenti, hāc fuisse originem eius. Reperiri autē iam tum in Hispanijs, sed durum & harenosum: Item apud Colchos in rupe quadam inaccessa, ex qua iaculantes decuterent, id esse adulterum. Optimum uero supra Ephesum Cilbianis agris: Harenam cocci colorem habere, hanc teri, dein lauari farinā, & quod subsidat, iterum lauari. Differētiam artis esse, quod alij minium faciunt prima lotura: apud alios id esse dilutius, sequentis autem loturæ optimum. Autoritatem colori fuisse non miror: Iam enim Troianis temporibus rubrica in honore erat, Homero teste, qui naueis ea commendat, aliâs circa picturas pigmentaq; rarus. Milton uocant Græci minium, quidam cinnabari. Vnde natus error Indico cinnabaris nomine. Sic enim appellant illi saniem draconis elisi elephantorum morientium pondere, permixto utriusq; animalis sanguine, ut diximus. Neq; alius est color qui in picturis proprie sanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentisq; utilissima est. At hercule medici quia cinnabarin uocant, pro ea utuntur hoc minio, quod uenenum esse paulo mox docebimus. Cinnabari ueteres, quæ etiam nunc uocant mono-

chromata, pingebant. Pinxerunt & Ephesio minio, quod derelictum est, quia curatio magni operis erat, prætereaq́ utrunq; nimis acre existimatur. Ideoq́ transiere ad rubricã & sinopidé, de quibus suis locis dicam. Cinnabaris adulteratur sanguine caprino, aut sorbis tritis. Pretium syncerae nummi quinquaginta. Iuba minium nasci & in Carmania tradit. Hermogenes & in Æthiopia. Sed neutro ex loco inuehitur ad nos, nec ferè aliũde quàm ex Hispania. Celeberrimum ex Sisaponensi regione in Bætica, miniario metallo uectigalibus pop. Romani, nullius rei diligentiore custodia. Non licet id ibi perficere excoquiq́. Romam perfertur uena signata, ad dena milia ferè pondo annua. Romæ autem lauatur, in uendendo pretio statuta lege ne modum excederet L X X in libras. Sed adulteratur multis modis, unde præda societati. Nanq; est alterũ genus in omnibus ferè argentarijs, itemq́ plũbarijs metallis, quod fit exusto lapide uenis permixto, non ex illo, cuius uomicam argentum uiuum appellauimus (is enim & ipse in argentum excoquitur) sed ex alijs simul repertis. Steriles etiã plumbi deprehendũtur suo colore, nec nisi in fornacibus rubescẽtes, exustiq́ tunduntur in farinam. Et hoc est secundarium minium, perq́ paucis notum, multum infra naturales illas harenas. Hoc ergo adulteratur in officinis sociorum, Item scyrico. Quonã modo scyricum fiat, suo loco dicemus. Sublini autẽ scyrico minium compendij ratio demonstrat. Et alio modo pingentium furto opportunum est, plenos subinde abluentium penicillos. Sidit autem in aqua, constatq́ furantibus: Syncero cocci nitor esse debet. Secundarij autem splẽdor in parietibus sentit uliginem. Quanquam hoc rubigo quædam metalli est. Sisaponensibus autem miniarijs suæ uenæ harena sine argento excoquitur. Auri modo probatur. Auro candente fucatum nigrescit: syncerum retinet colorem. Inuenio & calce adulterari. Ac simili ratione ferri candentis lamina, si non sit aurum, deprehendi ilico. Solis atque lunæ contactus inimicus: remedium, ut parieti siccato cera punica cum oleo liquefacta candens setis inducatur, iterumq́ admotis gallæ carbonibus aduratur ad sudorem usque. Postea candelis subigatur: ac deinde linteis puris, sicut & marmora nitescunt. Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis uesicis illigant, ne in respirando pernicialem puluerem trahant, & tamen ut per illas spectent. Minium in uoluminibus quoq; scriptura usurpatur, clarioresq́ literas, uel in auro, uel in marmore etiam in sepulchris facit.

De hydrargyro, de argento inaurando, de coticulis in argenti generibus, & experimentis. Cap. VIII

EX secundario inuenit uita & hydrargyrum in uicem argenti uiui, pauloante dilatum. Fit autem duobus modis, æreis mortarijs pistillisq́ trito minio ex aceto, aut patinis fictilibus impositum ferrea cõcha, calyce coopertum, argilla superillita. Dein sub patinis accẽsum follibus cõtinuo igni, atq; ita calicis sudore deterso, qui fit argẽti colore, & aquæ liquore. Idem guttis diuidi facilis, & lubrico humore confluere. Quod cum uenenum esse conueniat, omnia quæ de minio in medicinæ usu traduntur, temeraria arbitror: præterq́ fortasse quod illitum capiti uentriúe sanguinem sistit, dum ne quid penetret in uiscera, ac uulnus attingat: aliter utendum nõ equidem censeam. Hydrargyro argentum inauratur solũ nũc propè, cum & in æra simili modo duci debeat. Sed eadẽ fraus, quæ in omni uitæ parte ingeniosissima est, uiliorem excogitauit materiã, ut docuimus. Auri argentiq́ mentionem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non solitus inueniri, nisi in flumine Tmolo, ut autor est Theophrastus: nunc uero passim, quem alij heraclium, alij Lydium uocant. Sunt autẽ modici, quaternas uncias longitudinis, binasq́ latitudinis non excedẽtes. Quod à sole fuit in his, melius q́ quod à terra. His coticulis periti, cum è uena ut lima rapuerint experimentũ, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantũ argenti uel æris, scrupulari differentia, mirabili ratione, non fallente. Argenti duæ differentiæ. Batillis ferreis candentibus ramento imposito, quod candidum permaneat, probatur. Proxima bonitas ruffo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus interuenit: seruatis in uirorum

urina batillis, inficitur ita ramentum obiter dum uritur, cãdoremq́; mentitur. Est aliud experimentum politi, & in halitu hominis, si sudet protinus, nubemq́; discutiat.

De speculis & Ægyptio argento. Cap. IX

LAminas duci, & specula fieri non nisi ex optimo posse creditum fuerat. Id quoq; iam fraude corrũpitur. Sed natura mira est imagines reddẽdi, quod repercusso aëre, atq; in oculos regesto fieri conuenit. Eadem ui in speculis usu polita crassitudine, paulumq́; propulsa dilatatur in immensum magnitudo imaginum. Tantum interest, repercussum illum respuat, an accipiat. Quinetiam pocula ita figurantur, expulsis intus crebris ceu speculis, ut uel uno intuente, populus totidem imaginum fiat. Excogitantur & monstrifica, ut in templo Smyrnæ dicata. Id euenit figura materiæ. Plurimumq́; refert concaua sint & poculi modo, an media depressa, an elata, an auersa, an obliqua, supina, an recta, qualitate excipientis figuræ torquente uenientes umbras. Nec enim est aliud illa imago quàm digesta claritas materiæ excipientis umbram. Atq; ut omnia de speculis peragantur hoc loco, optima apud maiores fuerant Brundisina, stanno & ære mixtis. Prælata sunt argentea. Primus fecit Praxiteles Mag. Pompeij ætate, Nuperq́; credi cœptum, certiorem imaginem reddi, auro apposito auersis. Tingit & Ægyptus argentum, ut in uasis Anubem suum spectet, pingitq́; non cælat argentum. Transit inde materia & ad triumphales statuas, mirumq́; crescit pretium fulgoris excæcati. Id autem fit hoc modo. Miscẽtur argento tertia pars æris Cyprij tenuissimi, quod coronarium uocãt, & sulphuris uiui quantum argẽti. Conflãtur ita in fictili circũlito argilla. Modus coquẽdi donec seipsa opercula aperiant. Nigrescit & oui indurati luteo, ut tamen aceto & creta deteratur. Miscuit denario triumuir Antonius ferrum. Miscuit æri falsæ monetæ. Alij è põdere subtrahũt, cum sit iustum LXXXIIII è libris signari. Igitur ars facta denarios probare, tã iucũda lege plebi, ut Mario Gratidiano uicatim totas statuas dicauerit. Mirumq́;, in hac artium sola uitia discuntur, & falsi denarij spectatur exemplar, pluribusq́; ueris denarijs adulterinus emitur.

De immodica pecunia, & quorum maximæ opes fuerint, & quando primum populus Ro. stipem sparserit. Cap. X

NOn erat apud antiquos numerus ultra centum milia, itaq; & hodie multiplicantur hæc, ut decies centena milia, aut sæpius dicantur. Fœnus hoc fecit nummusq́; percussus, & sic quoq; æs alienum etiamnum appellatur. Postea Diuites cognominati, dummodo notũ sit, eum qui primus acceperit hoc cognomen, decoxisse creditoribus suis. Ex eadẽ gẽte M. Crassus negabat locupletem esse, nisi qui reditu annuo legionẽ tueri posset. In agris suis sestertium MM possedit, quiritium post Syllam ditissimus. Nec fuit satis, nisi totum Parthorum esurisset aurum: atque ut nomen quidem opimi occupauerit (iuuat enim insectari inexplebilem istam habendi cupidinem) multos postea cognouimus seruitute liberatos opulentiores, pariterq́; tres Claudij principatu, Pallantem, Callistum, & Narcissum. Atque ut hi omittantur, tanquam adhuc rerũ potiantur, C. Asinio Gallo, C. Marcio Censorino COSS. ad VI. kal. Feb. C. Cęcilius Claudius Isidorus testamento suo edixit, quãuis multa ciuili bello perdidisset, tamẽ relinquere seruorum quatuor milia centum XVI. iuga boum tria milia sexcenta, reliqui pecoris CC quinquaginta septem milia. in numerato H—S. $\overline{\text{DC}}$. Funerari se iussit H—S $\overline{\text{XI}}$. Congerant excedentes numerum opes, quota tamen portio erunt Ptolemæi? quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iudæam, octona milia equitum sua pecunia tolerauisse: mille conuiuas, totidem aureis potorijs mutantem uasa cum ferculis, saginasse. Quota uero ille ipse (neque enim de regibus loquor) portio fuit Pythij Bithyni, qui platanũ auream, uitemq́; nobilẽ illam Dario regi donauit: Xerxis copias, hoc est septies centena LXXXVIII milia hominum excepit epulo, stipendium quinq; mensium frumentumq́; pollicitus, ut è quinq; liberis senectuti suæ in delectu unus saltem cõcederetur. Hunc quoq; ipsum aliquis cõparet Crœso regi. Quæ (malum) amentia est id in uita cupere, quod aut etiam seruis contigerit, aut ne in regibus

quidem

quidem it inuenerit finē? Populus Ro. stipem spargere cœpit, Sp. Posthumio Q. Marcio coss. tanta abundantia pecuniæ erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. Nam quod Agrippæ Menenio sextantes æris in funus contulit, honoris id necessitatisq; propter paupertatem Agrippæ, non largitionis esse dixerim.

De luxuria & frugalitate in uasis, & lectis argenteis, & quando lances immodicæ factæ. Cap. XI

VAsa ex argento mira incōstantia humani ingenij uariat, nullum genus officinæ diu probando, nunc furniana, nūc clodiana, nūc gratiana (etenim tabernas mensis adoptauimus) nunc anaglypta, in asperitatemq́ue excisa, circa linearum picturas quærimus. Iam uero & mensas repositorijs imponimus, & ad sustinenda obsonia interradimus latera, & interest quamplurimum lima perdiderit. Vasa coquinaria ex argēto Caluus orator fieri queritur: At nos carrucas ex argento cælare inuenimus. Nostraq; ætate Poppea coniunx Neronis principis delicatioribus iumētis suis soleas ex auro quoq; induere solebat. Libras XXXII argēti Africanus sequens hæredi reliquit. Idemq; cum de Pœnis triūpharet, quater milies CCCC. LXX. M. pondo transtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quod nunc in mensarum est apparatu. Postea uicta Numantia & deleta, idem Africanus in triumpho militibus X V I I. milia pondo dedit. O uiros illo imperatore dignos, quibus hoc satis fuit. Frater eius Allobrogicus primus omnium mille pondo habuit. At Liuius Drusus in tribunatu plebis XI milia. Nam propter quinq; pondo notatum à censoribus triumphalem senem, fabulosum iam uidetur. Item Catū Ælium cum legati Ætolorum in consulatu prandentem in fictilibus adissent, missa ab his uasa argentea non accepisse, neq; aliud habuisse argēti ad supremum uitæ diem q̄ duo pocula, quæ L. Paulus socer ei ob uirtutem deuicto Perseo rege donasset. Inuenimus legatos Carthaginiensium dixisse, nullos hominū inter sese benignius uiuere q̄ Romanos. Eodem enim argento apud omnes cœnitauisse ipsos. At Hercules Pompeiū Paulinū Arelatensis equitis Ro. filiū, paterna quoq; gente pulsum, quod XII. pōdo argēti habuisset apud exercitū, ferocissimis gentibus oppositum scimus. Lectos uero mulierum iam pridem totos operiri argento, & triclinia quædam, quibus argentū addidisse primus traditur Caruilius Pollio eques Romanus, nō ut operiret, aut Deliaca specie faceret, sed Punica. Idem & aureos fecit. Nec multo post argētei Deliacos imitati sunt: Quæ omnia expiauit bellū ciuile Syllanum. Paulo enim ante hæc facta sunt, lancesq; è centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat, multosq; ob eas proscriptos dolo concupiscentiū. Erubescant annales, qui bellū ciuile illud talibus uitijs imputauere. Nostra ætas fortior fuit Claudij principatu, seruus eius Drusillanus nomine Rotūdus, dispensator Hispaniæ citerioris quingenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina prius exædificata fuerat: & comites eius octingentas quinquaginta octo librarum: quæso ut quàm multi eas conserui eius inferrēt, aut quibus cœnātibus? Cornelius Nepos tradit ante Syllæ uictoriam duo tantum triclinia Romæ fuisse argentea. Repositorijs argentū addi sua memoria cœptum Fenestella dicit, qui obijt nouissimo Tiberij Cæsaris principatu. Sed & testudineatum in usum uenisse. Ante se aūt paulo lignea rotunda solida, nec multo maiora q̄ mensas fuisse. Se quidem puero, quadrata & cōpacta, aut acere operta, aut citro cœpisse. Mox additum argentum in angulis lineasq; per commissuras. Tympana uero se iuuene appellata stateras, & lances quas antiqui magidas appellauerant. Nec copia tantum argenti fuerat uitæ, sed ualidius penè manus pretium, idq; iam pridem, ut ignoscamus nobis. Delphinos quinis milibus sestertijs in libras emptos C. Gracchus habuit. L. uero Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertijs C. Cōfessus tamen est nunquam se his uti propter uerecundiam ausum: Constat eundem V I milibus sestertijs in singulas libras uasa empta habuisse. Asia primum deuicta luxuriam misit in Italiam. Siquidem L. Scipio transtulit in triumpho argenti cælati pondo milia quadringenta L.

Et uasorum aureorũ pondo c milia, anno cõditæ urbis quingentesimo sexagesimo quinto. Eadem Asia donata multo etiam grauius afflixit mores, inutiliorq; uictoria illa hæreditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auctionibus regijs uerecundia exempta est, urbis anno DCXXVI medijs LVI annis erudita ciuitate amare etiam non solum admirari opulentiam externam: immenso & Achaicæ uictoriæ momento ad impellendos mores, quæ & ipsa hoc interuallo, anno urbis DCVIII parta, signa & tabulas pictas inuexit, ne quid deesset. Pariterq; luxuria nata est, & Carthago sublata, ita congruentibus fatis, ut liberet amplecti uitia, & liceret peccare, & dignatione hinc alicui ueterum. C. Marius post uictoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur, ille arator Arpinas, & manipularis imperator.

De statuis argenteis, & cælatura argenti, & cæteris quibusdam. Cap. XII

ARgenti usum in statuas primum ad honorem diui Augusti in adulationem temporum trãsisse falsò existimatur. Iam enim triũpho Mag. Pompei reperimus translatam Pharnacis, qui primus regnauit in Ponto, argenteam statuam. Item Mithridatis Eupatoris & currus aureos argenteosq;. Argẽtum succedit ex re aliquando & auro, luxu fœminarũ plebis cõpedes sibi ex eo faciẽtium, quas induere aureas mos tristior uetat. Vidimus & ipsi Arelliũ Fuscũ motũ equestri ordine ob insignẽ calũniã, cũ celebritate affectarẽtur adulescentiũ scholæ, ex argento anulos habentẽ. Et quid hæc attinet colligere, cum capuli militum ebore etiam fastidito, cælentur argẽto, uaginæ batillis, balthei laminis crepitent. Iam uero pædagogia ad transitũ uirilitatis custodiantur argento, fœminæ lauentur, & nisi argentea solia fastidiant, eadem materia & cibis & probris seruiat. Videret hæc Fabricius, & stratas argento mulierũ balineas, ita ut uestigio locus non sit, cũ uiris lauantium: Fabricius inquam, qui bellicosos imperatores plus q̃ pateram & salinum ex argento habere uetabat. Videret hinc dona fortium fieri, aut in hęc frangi. Heu mores, Fabritij nos pudet. Mirũ in auro cælando inclaruisse neminem, argento multos. Maxime tamen laudatus est Mentor, de quo suprà diximus. Quatuor paria deniq; ab eo omnino facta sunt: ac iam nullum extare dicitur. Ephesiæ Dianæ templum iacet: Capitolium incendijs. Varro & æreũ signũ eius habuisse scripsit. Proximi ab eo in admiratiõe Acragas, & Boëthus, & Mys fuere. Extãt hodie omnium opera in insula Rhodiorum: Boëthi apud Lyndiam Mineruam, Acragantis in templo Liberi patris in ipsa Rhodo, Bacchæ Centauriq; cælati in scyphis: Myos in eadem æde & Silenus, & Cupido. Acragãtis & uenatio in scyphis magnã famã habuit. post hos celebratus est Calamis & Antipater, quiq; satyrũ in phiala grauatũ somno collocauisse uerius q̃ cælasse dictus est Stratonicus. Mox Cyzicenus Tauriscus. Item Ariston & Eunicus Mitylenæi laudantur. Et Hecatæus, & circa magni Pompei ætatem Praxiteles, Posidonius Ephesius, Lędus Stratiates, qui prælia armatosq; cælauit. Zopyrus qui Areopagitas & iudiciũ Orestis in duobus scyphis H-S XII æstimatis. Fuit dein Pytheas, cuius binæ uncię uiginti uenierũt. Vlixes & Diomedes erãt in phialæ emblemate, Palladium surripientes. Fecit idem & cocos magiriscia appellatos, paruulis potorijs, sed è quibus ne exemplaria quidẽ liceret exprimere. Tam oportuna iniuriæ subtilitas erat. Habuit & Teucer crustarius famam. Subitoq; ars hæc ita exoleuit, ut sola iam uetustate censeatur, usq; adeo attritis cælaturis, ne figura discerni possit, autoritas constet. Argẽtum medicatis aquis inficitur, atq; etiam afflatu salso, sicut in mediterraneis Hispaniæ. In argenti & auri metallis nascuntur etiamnum pigmenta sil & ceruleum. Sil proprie limus est. Optimum ex eo quod Atticum uocatur. Pretiũ in libras XXXII. Proximum marmorosum sub dimidio Attici pretio. Tertiũ genus est pressum, quod alij scyricum uocant ex insula Scyro. Iam quidem & ex Achaia, quo utũtur ad picturæ umbras. Pretium in libras huius H-S bini. Dipondijs uero detractis, quod lucidum uocant, è Gallia ueniens. Hoc autẽ & Attico ad lumina utuntur. Ad abacos non nisi marmoroso, quoniam marmor in eo resistit amaritudini calcis. Effoditur & ad X X ab urbe lapidẽ in montibus

tibus. Postea uritur, pressum appellantibus qui adulterant. Sed esse falsum adustumque amaritudine apparet, quoniam resolutum in puluerem est.

De sile, & ceruleo, & nestoriano: & cilono, & quod non omni anno æqualiter species uendantur. Cap. XIII

SIle pingere instituere primi Polygnotus & Mycon, Attico duntaxat. Hoc secuta ætas ad lumina usa est. Ad umbras autem Scyrico & Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nūc obmutuit. Ceruleū harena est. Huius genera tria fuere antiquitus: Ægyptium quod maxime probatur: Scythicum, hoc diluitur facile: cumq; teritur, in IIII colores mutatur, candidiorem nigrioremúe, crassiorem tenuioremúe. Præfertur huic etiamnum Cyprium, Accesit his Puteolanū & Hispaniense, harena ibi confici cœpta. Tinguitur autem omne, & in sua coquitur herba, bibitq; succum. Reliqua confectura eadem quę chrysocollæ. Ex ceruleo fit quod uocatur lomentum: perficitur id lauādo terendoúe, & hoc est ceruleo candidius. pretia eius, XXIII in libras, cerulei XVIII. Vsus in creta calcis impatiens. Nuper accesit & Nestorianum ab autore appellatū. Fit ex Ægyptij leuissima parte, pretium eius XL in libras. Idem & Puteolani usus, pręterquàm ad fenestras: Vocant cœlon. Non pridem apportari & Indicum est cœptum, cuius pretium XVII in libras. Ratio in pictura ad incisuras, hoc est, umbras diuidēdas ab lumine. Est & subtilissimū genus lomenti, quidam tritum uocant, quinis assibus ęstimatum. Cerulei synceri experimentum in carbone ut flagret: Fraus uiola arida decocta in aqua, succoq; per linteum expresso in cretam Eretriam. Vis eius in medicina ut purget ulcera. Itaq; & emplastris adijciunt: Item causticis. Teritur difficillime sil. In medēdo leuiter mordet, astringitq; & explet ulcera. Vritur in fictilibus ut prosit. Pretia rerum quæ usquam posuimus, non ignoramus alia in alijs locis esse, & omnibus penè annis mutari, prout nauigationes constiterint, aut ut quisq; mercatus sit, aut aliquis præualens manceps annonam flagellet, non obliti Demetrium à tota Seplasia Neronis principatu accusatum apud cōsulem: poni tamen necessarium fuit, quæ plerunq; erant Romæ, ut exprimeretur autoritas rerum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXIIII

PROOEMIVM.

Æris metalla. Caput I

PROXIME dicantur æris metalla, cui & in usu proximum est pretium, imò uero ante argentū ac pene etiā ante aurū, Corinthio. Stipis quoque autoritas, ut diximus. Hinc æra militum, tribuni ærarij, & ærarium, & obærati ab ære dicti. Docuimus quandiu po. Ro. ære tantum signato usus esset, & alia, quæ uetustas tradidit, cum æqualem urbi autoritatem eius declararet, à rege Numa collegio tertio ærariorum fabrûm instituto. Vena quo dictum est modo effoditur, igniq; perficitur. Fit & è lapide ærofo, quē uocāt Cadmiā: celebritas in Asia, & quondam in Campania, nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italię. Feruntq; nuper etiā in Germania prouincia repertum. cadmia quid

Genera æris, quæ Corinthia, quæ Deliaca, quæ Æginetica. Cap. II

FIt & ex alio lapide, quē chalciten uocant in Cypro, ubi prima fuit æris inuentio. Mox uilitas præcipua, reperto in alijs terris præstantiore, maxime aurichalco, quod præcipuam bonitatem admirationemq; diu obtinuit. Nec reperitur lōgo iam tēpore effœta tellure. Proximū bonitate fuit Sallustianū in Ceutronū alpino tractu, non longi & ipsum æui. Successitq; ei Liuianū in Gallia. Vtrūq; à metallorū dominis appellatū, illud ab amico diui Augusti, hoc à cōiuge, uelocis defectus. Liuianū quoq; certe admodum exiguum

inuenitur. Summa gloria nunc in Marianum cōuersa, quod & Cordubense dicitur. Hoc à Liuiano cadmiam maxime sorbet, & aurichalci bonitatem imitatur in sestertijs dupondiarijsq́, Cyprio suo assibus cōtentis. Et hactenus nobilitas in ære naturalis se habet. Reliqua genera artificio constant, quæ suis locis reddentur, summa claritate ante omnia indicata. Quondam æs cōfusum auro argentoq́ miscebatur, & tamē ars pretiosior erat. Nūc incertum est peior hæc sit, an materia. Mirumq́, cum ad infinitum operum pretia creuerint, autoritas artis extincta est. Quæstus causa enim (ut omnia) exerceri cœpta est, quæ gloriæ solebat. Ideo etiā deorū adscripta operi, cū proceres gentium claritatem & hac uia quærerent: adeoq́ exoleuit fundendi æris pretiosi ratio, ut iam diu ne fortuna quidem in ære ius artis habeat. Ex illa autem antiqua gloria Corinthium maxime laudatur: hoc casus miscuit, Corintho cū caperetur incensa, mireq́ circa id multorū affectatio fuit. Quippe cū tradatur non alia de causa Verrē, quē Cicero dānauerat, proscriptū cum eo ab Antonio, q̃ quod Corinthijs se ei cessurū negauisset. At mihi maior pars eorū simulare eam scientiā uidetur, ad segregādos se à cęteris, magis q̃ intelligere aliquid ibi subtilius: & hoc paucis docebo. Corinthus capta est Olympiadis C.LVI anno tertio, nostræ urbis DCVIII cum ante seculo fictores nobiles esse desissent, quorum isti omnia signa hodie Corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos, ponemus artificum ætates. Nam urbis nostrę annos ex supradicta cōparatione olympiadū, colligere facile erit. Sunt ergo uasa tantum Corinthia, quæ isti elegantiores nunc æs sculpēdo transferūt modo in lucernas, modo in trullas, nullo munditiarum respectu. Eius tria genera: Candidum, argento nitore q̃ proxime accedens, in quo illa mixtura præualuit. Alterum, in quo auri fulua natura: Tertium in quo æqualis omnium temperies fuit. Præter hæc est, cuius ratio nō potest reddi, quanquam hominis manu facta dederit fortuna temperamentum simulacro signisq́, illud suo colore pretiosum ad iocineris imaginem uergens, quod ideo hepatizon appellāt, procul à Corinthio: longe tamen ante Ægineticū atq; Deliacum, quę diu obtinuere principatū. Antiquissima æris gloria Deliaco fuit, mercatus in Delo cōcelebrāte toto orbe, & ideo cura officinis tricliniorum pedibus fulcrisq́. Ibi prima nobilitas æris. Peruenit deinde ad deûm simulacra, effigiemq́ hominum, & aliorum animalium. Proxima laus Æginetico fuit. Insula & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum tēperatura nobilitata. Bos æreus inde captus in foro boario est Romæ. Hic est exemplar Aeginetici æris. Deliaci autem Iupiter in Capitolio in Iouis tonantis æde: illoq́ ære Myron usus est, hoc Polycletus, æquales atque condiscipuli. Aemulatio autem & in materia fuit.

De candelabris, & templorum ornamentis. Cap. III

PRiuatim Aegina candelabrorum superficiem duntaxat elaborauit, sicut Tarentum scapos, in his ergo iuncta commendatio officinarum est. Nec pudet tribunorum militarium salarijs emere, cum ipsum nomen à candelarum lumine impositum appareat. Accesio candelabri talis fuit, Theonis iussu præconis Clesippus fullo, gibbere præterea & alio fœdus aspectu, emente id Gegania sestertijs L. eademqúe ostentante conuiuio emptum ludibrij causa nudatus, atque impotentia libidinis receptus in thorum, mox in testamentum, prædiues numinum uice illud candelabrum coluit, & hanc Corinthijs fabulam adiecit: uindicatis tamen moribus nobili sepulchro, per quod æterna supra terras Geganiæ dedecoris memoria duraret. Sed cum esse nulla Corinthia candelabra constet, nomen id præcipue in his celebratur, quoniam Mummij uictoria Corinthum quidem diruit, sed compluribus Achaiæ oppidis simul æra dispersit. Prisci limina etiā ac ualuas ex ære in templis factitauere. Inuenio & à Cn. Octauio, qui de Perseo rege naualem triumphum egit, factam porticū duplicem ad circum Flaminiū, quæ Corinthia sit appellata à capitulis æreis columnarum. Vestæ quoq; ædem ipsam Syracusana superficie tegi placuisse. Syracusana sunt in Pantheo capita columnarum à M. Agrippa posita. Quinetiam priuata opulētia eo modo usurpata est. Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius

quæstor, quod ærata ostia haberet in domo. Nam triclinia ærata abacosq́ꝫ & monopodia Cn. Manlium Asia deuicta primum inuexisse triumpho suo, quem duxit urbis anno DLXVII. L. Piso autor est. Antias quidem L. Crassum hęredem L. Crassi oratoris, multa etiam triclinia ærata uendidisse. Ex ære factitauere & cortinas tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maxime Apollinis Delphici dicabantur. Placuere & lychnuchi pensiles in delubris, aut arborū modo mala ferentiū lucētes. Quale est in tēplo Apollinis Palatini, quod Alexander Thebarum expugnatione captum in Cyme dicauerat eidem deo. Transijt deinde ars ubiq; uulgo ad effigies deorum.

Quando primum simulacrum Romæ factum, & de origine statuarum, & honore statuarum, & generibus, & figuris. Cap. IIII

ROmæ simulacrum ex ære factum Cereri primū reperio ex peculio Sp. Cassij, quem regnum affectantem pater ipsius interemerat. Transijt & ab dijs ad hominum statuas atq; imagines multis modis. Antiqui pingebant eas bitumine, quo magis mirum est placuisse auro integere. Hoc nescio an Romanum fuit inuentum: certe etiam Romæ non habet uetustatem. Effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium, primo sacrorum certaminum uictoria, maximeq́ꝫ Olympiæ: ubi omnium qui uicissent, statuas dicari mos erat. Eorum uero qui ter ibi superauissent, ex membris ipsorum similitudine expressa, quas iconicas uocāt. Atheniēses nescio an primi omniū Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis publice posuerint statuas. Hoc actum est eodem anno, quo & reges Romæ pulsi. Excepta deinde res est à toto orbe terrarū humanissima ambitione. Et iam omnium municipiorum foris statuæ ornamentum esse cœpere, prorogariq́ꝫ memoria hominum, & honores legēdi æuo basibus inscribi, ne in sepulchris tantum legerentur. Mox forum & in domibus priuatis factum atq; in atrijs. Honos clientum instituit sic colere patronos.

De statuis togatis, & quibusdam alijs, & quibus primum in columna, & quando primum publice, & quæ primum statuæ Romæ. Cap. V

TOgatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere & nudæ tenentes hastā, ab epheborum è gymnasijs exemplaribus, quas achilleas uocant. Græca res est, nihil uelare. At contrà Romana ac militaris, thoracas addere. Cæsar quidem dictator loricatam sibi dicari in foro suo passus est. Nam lupercorū habitu factæ, tam nouitiæ sunt, q̄ꝫ quę nuper prodiere penulis indutæ. Mancinus eodem habitu sibi statuit, quo deditus est. Notatum ab autoribus, & L. Actium poëtam in camœnarū æde maxima forma statuam sibi posuisse, cum breuis admodum fuisset. Equestres utiq; statuæ Romanam celebrationem habent, orto sine dubio à Græcis exēplo. Sed illi celetas tantū dicabant in sacris uictores. Postea uero & qui bigis uel quadrigis uicissent. Vnde & nostris currus in his qui triumphauissent. Serum hoc, & in his nō nisi à diuo Augusto seiuges, sicut & elephanti. Non uetus & bigarū celebratio in his qui prætura functi curru uecti essent per circum. Antiquior colūnarū, sicut C. Mænio, qui deuicerat priscos Latinos, quibus ex fœdere tertias prædæ po. Ro. præstabat, eodemq́ꝫ in consulatu in suggestu rostra deuictis Antiatibus fixerat, anno urbis CCCCXVI. Item C. Duellio, qui primus naualem triumphum egit de Pœnis, quæ est etiam nūc in foro. Item P. Minucio præfecto annonæ extra portā trigeminā unciaria stipe collata, nescio an primo honore tali à populo, antea enim à senatu erat: præclara res, nisi friuolis cœpisset initijs. Nanq; & Actij Nauij statua fuit ante curiā, cuius basis conflagrauit curia incensa P. Clodij funere. Fuit & Hermodori Ephesii in comitio, legum, quas decemuiri scribebant, interpretis, publice dicata. Alia causa & alia autoritas maior in Oratij Coclitis statua, quę durat hodieq́ꝫ, cū hostes à pōte Sublicio solus arcuisset. Equidē & Sibyllæ iuxta rostra esse nō miror, tres sint licet. Vna, quā Sex. Pacuuius Taurus ædilis plebis restituit: Duæ, quas M. Messala. Primas putarē has, & Actij Nauij, positas ætate Tarquinij Prisci, nisi regum antecedentium essent in Capitolio.

De statuis

De statuis sine tunicis, & quibusdam alijs, & quæ prima Romæ statua equestris. & quando omnes statuæ priuatim & publice sublatæ, & quibus Romæ mulieribus, quæ primæ ab exteris publice positæ. Cap. VI

EX his Romuli est sine tunica, sicut & Camilli in Rostris, & ante ædem Castorũ fuit Q. Marcij Tremuli equestris togata, qui Sãnites bis deuicerat, captaq́ Anagnia, populum stipendio liberauerat. Inter antiquissimas sunt & Tulli Celij, L. Roscij, Sp. Nautij C. Fulcinij in rostris, à Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc à Ro. populo tribui solebat iniuria cæsis, sicut & P. Iunio & T. Coruncano, qui ab Teuca Illyricorũ regina interfecti erãt. Nõ omittẽdũ uidetur quod annales annotauere, tripedaneas his statuas in foro statutas. Hæc uidelicet mẽsura honorata tũc erat. Non prætereibo C. Octauium ob unum uerbum: hic regem Antiochum, daturum se responsum dicẽtem, uirga quam tenebat forte circumscripsit, & prius ꝙ egrederetur circulo illo, responsum dare coegit. In qua legatione interfecto, senatus statuam poni iussit quàm oculatissimo loco in Rostris. Inuenitur statua decreta & Taraciæ Caiæ siue Suffetiæ uirgini Vestali, ut poneretur ubi uellet: quod adiectum non minus honoris habet, quàm fœminæ esse decretam. Meritum eius in ipsis ponam annalium uerbis: Quod campum Tiberinum gratificata esset ea populo. Inuenio & Pythagoræ & Alcibiadi in cornibus comitij positas, cum bello Samniti Apollo Pithius fortissimo Græcorum gentis iussisset, & alteri sapiẽtissimo, simulacra celebri loco dicari, donec Sylla dictator ibi curiã faceret. Mirumq́ est illos patres, Socrati cunctis ab eodem deo sapientia prælato Pythagoram prætulisse, aut tot alijs uirtute Alcibiadem, aut quenquam utroque Themistocli. Columnarum ratio erat, attolli supra cæteros mortales, quod & arcus significant nouitio inuento. Primus tamen honos cœpit à Græcis. Nulliq́ arbitror plures statuas dicatas quàm Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem CCCLX statuere, quas mox lacerauerunt, nondũ anno hunc numerum dierum excedente. Statuerant Romæ etiam in omnibus uicis C. Mario Gratidiano tribus, ut diximus, easdemq́ subuertẽre Syllæ introitu. Pedestres sine dubio Romæ fuere in autoritate longo tempore. Equestrium tamen origo perquam uetus est, cum fœminis etiam honore communicato. Clœliæ enim statua est equestris, ceu parum esset toga eam cingi: cum nec Lucretiæ, nec Bruto qui expulerant reges, propter quos Clœlia inter obsides fuerat, decernerẽtur. Hãc primam & Oratij Coclitis publice dicatã crediderim: antè enim sibi ac Sibyllæ Tarquinium, & reges sibi ipsos posuisse uerisimile est: nisi Clœliæ Piso traderet ab his positam qui unà obsides fuerant, redditis à Porsena in honorẽ eius. E diuerso Annius Fœcialis, equestrem quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in uestibulo Superbi domus, Valeriæ fuisse Publicolæ consulis filiæ: eamq́ solam refugisse, Tiberimque tranauisse, cæteris obsidibus, quæ Porsenæ mittebantur, interemptis Tarquinij insidijs. L. Piso prodidit, M. Æmilio C. Popilio II. COSS. à censoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio, statuas circa forum eorum qui magistratum gesserunt, sublatas omnes, præter eas quæ populi aut senatus sententia statutæ essent. Eam uero, quam apud ædem Telluris statuisset sibi Sp. Cassius qui regnum affectauerat, etiam cõflatam à censoribus. Nimirum in ea quoque re ambitioni prouidebant illi uiri. Extant Catonis in censura uociferationes, mulieribus Romanis in prouincijs statuas poni. Nec tamen potuit inhibere quo minus Romæ quoque ponerẽtur, sicuti Corneliæ Gracchorum matri, quæ fuit Africani prioris filia. Sedens huic posita, soleisq́ sine amento insignis in Metelli publica porticu, quæ statua nunc est in Octauiæ operibus. Publice autem ab exteris posita est Romæ C. Ælio tribuno plebis, lege perlata in Stenniũ Statilium Lucanum, qui Thurinos bis infestauerat, ob id Ælium Thurini statua & corona aurea donauerunt. Iidem postea Fabricium donauere statua, liberati obsidione. Passimq́ clientes in clientelas ita recepti: & adeo discrimen omne sublatum, ut Annibalis etiam statuæ tribus locis uisantur in urbe, cuius intra muros solus hostium emisit hastam.

De

De antiquis statuarijs, & pretijs signorum immodicis, & colossis in urbe celeberrimis. Cap. VII

FVisse autem statuariam artem familiarem Italiæ quoq; & uetustam, indicant, Hercules ab Euandro sacratus, ut ferunt, in foro boario, qui triumphalis uocatur, atque per triumphos uestitur habitu triũphali: præterea Ianus geminus à Numa rege dicatus, qui pacis bellíq; argumento colitur, digitis ita figuratis, ut trecentorum quinquagintaquinq; dierum nota, per significationẽ anni temporis & æui se deũ indicaret. Signa quoq; Thuscanica per terras dispersa, quæ in Hetruria factitata nõ est dubiũ. Deorũ tantũ putarem ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen à Romani nominis odio inditũ est, propter duo milia statuarũ Vulsinios expugnatos obijceret. Mirumq; mihi uidetur, cum statuarũ origo tam uetus in Italia sit, lignea potius aut fictilia deorum simulacra in delubris dicata, usque ad deuictam Asiam, unde luxuria. Similitudines exprimendi quę prima fuerit origo, in ea quam plasticen Græci uocant, dici conuenientius erit: etenim prior quàm statuaria fuit. Sed hæc ad infinitum effloruit multorum uoluminum opere, si quis plura persequi uelit: omnia enim quis possit? In M. Scauri ædilitate tria milia signorum in scena tantũ fuere temporario theatro. Mũmius deuicta Achaia repleuit urbem. Ipse excessit non relicturus filiæ dotẽ. Cur enim nõ cum excusatione ponatur? Multa & Luculli inuexere. Rhodi etiamnum III milia signorũ esse, Mutianus ter consul prodidit, nec pauciora Athenis, Olympię, Delphis superesse credũtur. Quis ista mortaliũ persequi possit? aut quis usus noscẽdi intelligatur? Insignia tamen maxime & aliqua de causa notata, uoluptariũ sit attigisse, artificesq; celebratos nominauisse, singulorũ quoq; inexplicabili multitudine, cũ Lysippus ad sexcẽta X opera fecisse prodatur, tantæ omnia artis, ut claritatẽ possent dare uel singula. Numerũ apparuisse defuncto eo, cum thesaurum effregisset hæres: solitum enim ex manipretio cuiusq; signi denarios seponere aureos singulos. Euecta supra humanam fidem ars est successu, mox & audacia. In argumentum successus unum exemplum afferam, nec deorum nec hominum similitudinis expressæ. Ætas nostra uidit in Capitolio, prius quàm id nouissime cõflagrauit à Vitellianis incẽsum, in cella Iunonis, canem ex ære, uulnus suum lambẽtem: cuius eximiũ miraculum & indiscreta ueri similitudo, non eo solum intelligitur, quod ibi dicata fuerat, uerũ & noua satisdatione: nam summa nulla par uidebatur, capite tutelarios cauere pro ea instituti publici fuit. Audaciæ innumera sunt exempla. Moles quippe excogitatas uidemus statuarum, quas colossos uocant, turribus pares. Talis est in Capitolio Apollo, translatus à M. Lucullo ex Apollonia Põti urbe XXX cubitorũ, CL talẽtis factus: Talis in cãpo Martio Iupiter, à Claudio Cæsare dicatus, qui uocatur Pompeianus, à uicinitate theatri. Talis & Tarenti factus à Lysippo XL cubitorum. Mirum in eo, quod manu ut ferunt mobilis, ea ratio libramenti est, nullis conuellatur procellis. Id quidem prouidisse & artifex dicitur, modico interuallo, unde maxime flatũ opus erat frangi, opposita columna. Itaq; propter magnitudinem difficultatemq; moliendi, nõ attigit eũ Fabius Verrucosus, cum Herculẽ qui est in Capitolio, inde trãsferret. Ante omnes autẽ in admiratione fuit Solis colossus Rhodi, quem fecerat Chares Lyndius, Lysippi supradicti discipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit. Hoc simulacrum post quinquagesimũsextum annum terræmotu prostratum, sed iacens quoq; miraculo est. Pauci pollicem eius amplectuntur. Maiores sunt digiti quàm pleræq; statuæ. Vasti specus hiant de fractis membris. Spectatur intus magnæ molis saxa, quorum pondere stabiliuerat constituens. Duodecim annis tradunt effectum CCC talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrij, relicto moræ tædio. Sunt alij minores hoc in eadem urbe colossi centũ numero, sed ubicunq; singuli fuissent nobilitaturi locum. Præterq; hos deorum quinque, quos fecit Bryaxis. Factitauit colossos & Italia, uidemus certe Apollinẽ in bibliotheca templi Augusti Thuscanicũ L. pedum à pollice, dubiũ ære mirabiliorẽ an pulchritudine. Fecit & Sp. Caruilius Iouẽ qui est in Capitolio, uictis Samniti-

bus sa

bus sacrata lege pugnantibus, è pectoralibus eorum ocreisque & galeis. Amplitudo tanta est, ut conspiciatur à Latiario Ioue. Reliquijs limæ suam statuam fecit, quæ est ante pedes simulacri eius. Habent in eodem Capitolio admirationem & capita duo, quæ P. Lentulus consul dicauit: alterum à Charete supradicto factum: alterum fecit Decius, comparatione in tantum uictus, ut artificium minime probabilis artificis uideatur. Verum omnem amplitudinem statuarum eius generis uicit ætate nostra Zenodorus, Mercurio facto in ciuitate Galliæ Aruernis, per annos decem, H—S $\overline{\text{CCCC}}$. manipretio. postquam satis ibi artem approbauerat, Romam accitus est à Nerone, ubi destinatum illius principis simulachrum colossum fecit C.X. pedum longitudine, qui dicatus Solis uenerationi est, damnatis sceleribus illius principis. Mirabamur in officina non modo ex argilla similitudinem insignem, uerum & ex paruis admodum surculis, quod primum operis instar fuit. Ea statua indicauit interisse fundendi æris scientiam, cum & Nero largiri aurum argentumque paratus esset, & Zenodorus scientia fingendi cælandique nulli ueterum postponeretur. Statuam Aruernorum cum faceret, prouinciæ Vibio Auito præsidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quæ Casio Syllano auunculo eius præceptori suo Germanicus Cæsar adamata donauerat, æmulatus est, ut uix ulla differentia esset artis. Quantoque maior in Zenodoro præstantia fuit, tanto magis deprehendi æris obliteratio potest.

Nobilitates ex ære operum & artificum CCCLXVI. Cap. VIII

SIgnis quæ uocant Corinthia, plerique in tantum capiuntur, ut secum circumferant, sicut Hortensius orator sphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero illo iudicio in altercatione neganti ei se ænigmata intelligere, respondit debere, quoniam sphingem domi haberet. Circumtulit & Nero princeps Amazonem, de qua dicemus: Et paulo ante C. Cestius consularis signum, quod secum etiam in prælio habuit. Alexandri quoque Magni tabernaculum sustinere traduntur solitæ statuæ, ex quibus II ante Martis ultoris ædem dicatæ sunt, totidem ante regiam. Minoribus simulachris signisque innumera propè artificum multitudo nobilitata est. Ante omnes tamen Phidias Atheniensis, Ioue Olympiæ facto, ex ebore quidem: sed & ex ære signa fecit. Floruit autem olympiade LXXXIII circiter CCC nostræ urbis anno. Quo eodem tempore æmuli eius fuere Alcamenes, Critias, Nestocles, Hegeas. Et deinde olympiade LXXXVII. Agelades, Callon, Polycletus, Phragmon, Gorgias, Lacon, Mycon, Pythagoras, Scopas, Perelius. Ex his Polycletus, discipulos habuit Argium, Asopodorum, Alexim, Aristidem, Phrynonem, Dinonem, Athenodorum, Dameam Clitorium, Myronem Lycium. Nonagesimaquinta olympiade floruere Naucydes, Dinomedes, Canachus, Patrocles. Centesima secunda Polycles, Cephisodotus, Leochares, Hypatodorus. Centesima quarta Praxiteles, Euphranor. Centesima septima Echion, Therimachus. Centesima quartadecima Lysippus fuit, & cum eo Alexander Magnus. Item Lysistratus & frater eius Sthenis, Euphronides, Sostratus, Ion, Silanion. In hoc mirabile, quod nullo doctore nobilis fuit ipse. Discipulos habuit Zeuxim & Iadem. Centesima uicesima Eutychides, Eutycrates, Lahippus, Cephisodotus, Timarchus, Pyromachus. Cessauit deinde ars, ac rursus olympiade centesimaquinquagesima quinta reuixit, cum fuere longe quidem infra prædictos, probati tamen, Antheus, Callistratus, Polycles, Atheneus, Callixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita distinctis celeberrimorum ætatibus insignes raptim transcurram, reliqua multitudine passim dispersa. Venere autem & in certamen laudatissimi, quanquam diuersis ætatibus geniti, quoniam fecerant Amazonas: quæ cum in templo Ephesiæ Dianæ dicarentur, placuit eligi probatissimam ipsorum artificum qui præsentes erant iudicio, cum apparuit eam esse, quam omnes secundam à sua quisque iudicassent: Hæc est Polycleti, proxima ab ea Phidiæ, tertia Cresilæ, quarta Cydonis, quinta Phragmonis. Phidias, præter Iouem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æque Mineruam Athenis, quæ est in Parthenone astans. Ex ære uero, præter Amazonem supradictam, Mineruam tam eximiæ pulchritudinis, ut à for

ma

ma cognomen acceperit. Fecit & Cliduchum & aliam Mineruam, quam Romę Æmilius Paulus ad ædem Fortunæ dedicauit. Item duo signa quæ Catulus in eadem æde posuit palliata. Et alterũ colossicon nudũ, primusq; artẽ toreuticen aperuisse atq; demonstrasse merito iudicatur. Polycletus Sicyonius Ageladis discipulus, Diadumenum fecit molliter iuuenem c talentis nobilitatum. Idem & Doryphorũ uiriliter puerum. Fecit & quem canona artifices uocant, lineamenta artis ex eo petentes uelut à lege quadam: solusq; hominum artem ipse fecisse, artis opere iudicatur. Fecit & distringentẽ se, & nudũ talo incessentem. Duosq; pueros, item talis nudos ludentes, qui uocantur Astragalizontes, & sunt in Titi imperatoris atrio, quo opere nullum absolutius pleriq; iudicant. Item Mercuriũ qui fuit Lysimachiæ: Herculem qui Romæ, Anteum à terra sustinẽtem: Artemona, qui Periphoretos appellatus est. Hic consummasse hanc scientiam iudicatur, & toreuticen sic erudisse, ut Phidias aperuisse. Proprium eiusdem, ut uno crure insisterent signa, excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro, & penè ad unum exemplũ. Myronẽ Eleutheris natum, & ipsum Ageladis discipulum, bucula maxime nobilitauit, celebratis uersibus laudata, quando alieno pleriq; ingenio magis quàm suo cõmendantur. Fecit & canem, & discobolon, & Persea, & Pristas, & Satyrum admirãtem tibias, & Mineruam, Delphicos pentathlos, Pancratiastas, Herculem etiã, qui est apud circum maximũ in æde Pompeij Magni. Fecisse & cicadæ monumentum ac locustæ, carminibus suis Erinna significat. Fecit & Apollinem, quem à triumuiro Antonio sublatum restituit Ephesiis diuus Augustus, admonitus in quiete. Primus hic multiplicasse uarietatem uidetur, numerosior in arte quàm Polycletus, & symmetria diligẽtior: & ipse tamen corporum tenus curiosus, animi sensus non expressisse, capillum quoq; & pubem non emendatius fecisse, quàm rudis antiquitas instituisset. Vicit eum Pythagoras Rheginus ex Italia, Pancratiaste Delphis posito. Eundem uicit & Leontius, qui fecit stadiodromon Astylon, qui Olympiæ ostẽditur, & Libyn puerum tenentẽ tabellã eodẽ loco, & mala ferentem nudum. Syracusis autem claudicantem cuius ulceris dolorem sentire etiam spectantes uidẽtur. Item Apollinẽ citharœdum, serpentemq; eius sagittis confici, qui Dicæus appellatus est, quod cum Thebæ ab Alexandro caperentur, aurum à fugiente conditũ, sinu eius celatum esset. Hic primus neruos & uenas expressit, capillumq; diligentius. Fuit & alius Pythagoras Samius, initio pictor, cuius signa ad ædem Fortunæ huiusce deæ sunt seminuda, unde & laudata sunt. Hic supradicto facie quoque indiscreta similis fuisse traditur: Rhegini autem discipulus & filius sororis fuisse Sostratus. Lysippum Sicyonium Duris negat, Tullius fuisse discipulũ affirmat, sed primo ærarium fabrum, audendi rationem cœpisse pictoris Eupompi responso. Eum enim interrogatum, quem sequeretur antecedentium, dixisse demonstrata hominum multitudine, naturam ipsam imitandam esse, non artificem. Plurima ex omnibus signa fecit, ut diximus fœcundissimæ artis, inter quæ distringentem se, quem M. Agrippa ante thermas suas dicauit, mire gratum Tiberio principi: qui non quiuit temperare sibi in eo, quanquam imperiosus sui inter initia principatus, transtulitq́ue in cubiculum, alio ibi signo substituto: cum quidem tanta pop. Romani contumacia fuit, ut magnis theatri clamoribus reponi Apoxyomenon flagitauerit, princepsq; quanquam adamatum reposuerit. Nobilitatur Lysippus & temulenta tibicina, & canibus ac uenatione. In primis uero quadriga cum sole Rhodiorum. Fecit & Alexandrum Magnum multis operibus, à pueritia eius orsus. Quam statuam inaurari iussit Nero princeps delectatus admodum illa. Dein cum pretio perisset gratia artis, detractum est aurum: pretiosiorq; talis existimatur, etiam cicatricibus operis atque conscissuris, in quibus aurum hæserat, remanentibus. Idem fecit Hephæstionem Alexandri Magni amicum, quem quidam Polycleto ascribunt, cum is centum propè annis ante fuerit. Idem Alexandri uenationem, quæ Delphis sacrata est, Athenis Satyrorum turmã. Alexandrũ amicorumq; eius imagines summa omniũ similitudine expressit. Has Metellus Macedonia subacta transtulit Romam.

Fecit & quadrigas multorum generum. Statuariæ arti plurimum traditur cõtulisse capillum exprimendo, capita minora faciẽdo quàm antiqui, corpora graciliora siccioraqꝫ, per quæ proceritas signorum maior uidetur. Non habet Latinum nomen symmetria, quam diligentissime custodiuit, noua intactaqꝫ ratione quadratas ueterum staturas permutando: uulgoqꝫ dicebat, ab illis factos quales essent homines, à se quales uiderẽtur esse. Propriæ huius uidentur esse argutiæ operum, custoditæ in minimis quoqꝫ rebus. Filios & discipulos reliquit laudatos artifices, Lahippum & Bedam, sed ante omnes Euthycratem: quanquam is constantiam patris potius æmulatus quàm elegantiam, austero maluit genere quàm iucundo placere. Itaqꝫ optime expresit Herculem Delphis & Alexandrum, Thespiis uenatorem & Thespiadas: prælium equestre, ad Trophonij oraculum. Quadrigas Medeæ complures. Equum cum fiscinis. Canes uenantium. Huius porrò discipulus fuit Thysicrates, & ipse Sicyonius, sed Lysippi sectæ propior, ut uix discernantur complura signa, ceu senex Thebanus, Demetrius rex, Peucestes Alexandri Magni seruator, dignus tanta gloria. Artifices qui compositis uoluminibus condidere hæc, miris laudibus celebrant & Telephanem Phoceum, ignotum aliàs, quoniam in Thessalia ubi habitauerat, latuerint opera eius: alioquin suffragijs ipsorum æquatur Polycleto, Myroni, Pythagoræ. Laudant eius Larissam, & Spinarum pentathlon, & Apollinem. Alij non hanc ignobilitatis fuisse causam, sed quoniã se regum Xerxis atqꝫ Darei officinis dediderit, existimant. Praxiteles quoqꝫ marmore felicior: ideo clarior fuit. Fecit tamen & ære pulcherrima opera: Proserpinę raptum. Item Catagusam & Ebrietatem, & Liberum patrem, nobilemqꝫ una Satyrum, quem Græci periboëton cognominant. Signa etiam quæ ante Felicitatis ædem fuere, Venerẽqꝫ quæ cum ipsa æde incendio cremata est Claudij principatu, marmoreæ illi suæ per terras inclytæ parem. Itẽ Stephusam, Spilumenem, Oenophorum, Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas, quos à Xerxe Persarũ rege captos uicta Perside Atheniensibus remisit Magnus Alexander. Fecit & puberem subrepenti lacertæ cominus sagitta insidiantem, quem Sauroctonon uocant. Spectantur & duo signa eius diuersos affectus exprimentia, flentis matronæ & meretricis gaudentis. Hanc putant Phrynen fuisse, deprehenduntqꝫ in ea amorem artificis, & mercedem in uultu meretricis. Habet simulacrum & benignitas eius. Calamidis enim quadrigæ aurigam suum imposuit, ne melior in equorum effigie, defecisse in homine crederetur. Ipse Calamis & alias quadrigas bigasqꝫ fecit, equis semper sine ęmulo expressis. Sed ne uideatur in hominum effigie inferior, Alcmena nullius est nobilior. Alcamenes Phidię discipulus & marmorea fecit, & æreum pentathlon, qui uocatur encrinomenos. At Polycleti discipulus Aristides quadrigas & bigas. Et Iphicratis leæna laudatur. Scortum hæc lyrę cantu familiare Harmodio & Aristogitoni, consilia eorum de tyrannicidio, usqꝫ ad mortem excruciata, tyrannis non prodidit. Quamobrem Athenienses & honorem habere ei uolentes, nec tamen scortum celebrasse, animal nominis eius fecere: atqꝫ ut intelligeretur causa honoris, in opere linguam addi ab artifice uetuerunt. Briaxis Æsculapium & Seleucum fecit. Bedas adorantem Batton Apollinem, & Iunonem, qui sunt Romæ in Concordiæ templo. Cresilas uulneratum deficientem, in quo posit intelligi quantum restet animæ: & Olympium Periclem dignum cognomine. Mirumqꝫ in hac arte est, quod nobiles uiros nobiliores fecit.

Cephisodorus Mineruam mirabilem in portu Atheniensium, & aram ad templum Iouis Seruatoris in eodem portu, cui pauca comparantur. Canachus Apollinẽ nudum, qui Philesius cognominatur in didymæo Æginetica æris temperatura. Ceruumq́ue unà ita uestigijs suspendit, ut linum subter pedes trahatur, alterno morsu digitis calceq́ue retinentibus solum, ita uertebrato dente utrisque in partibus, ut à repulsu per uices resiliat. Idem Celetizontas pueros fecit. Chæreas Alexandrum Magnum & Philippum patrem eius fecit. Ctesilaus doryphoron, & Amazonem uulneratam. Demetrius Lysimachen, quę sacerdos Mineruæ fuit annis LXIIII. Idem & Mineruam quæ musica appellatur, quoniam dracones

dracones in Gorgone eius ad ictus citharæ tinnitu resonant. Idem equitem Sarmenem qui primus de equitatu scripsit. Dædalus & ipse inter fictores laudatus, pueros duos distringentes se fecit. Dinomenes Protesilaum & Pythodemũ luctatorẽ. Euphranoris Alexander Paris est, in quo laudatur quod omnia simul intelligãtur, iudex dearum, amator Helenæ, & tamẽ Achillis interfector. Huius est Minerua Romæ, quæ dicitur Catuliana, infra Capitolium à Q. Luctatio Catulo dicata: & simulacrũ boni euentus, dextra paterã, sinistra spicam ac papauer tenens. Item Latona puerpera Apollinem & Dianam infantes sustinens in æde Concordiæ. Fecit & quadrigas bigasq́ꝫ, & Cliduchon eximia forma: Et Virtutẽ & Græciam, utrasq́ꝫ colosseas: Mulierem ministrantem & adorantẽ. Item Alexãdrum & Philippum in quadrigis. Eutychides Eurotam, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere. Hegiæ Minerua, Pyrrhusq́ꝫ rex laudatur, & celetizontes pueri, & Castor ac Pollux ante ædem Iouis tonantis. In Pario colonia Hercules Isidori. Buthyreus Lycius Myronis discipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum sufflãtem languidos ignes, & argonautas. Leocras aquilam, sentiẽtem quid rapiat in Ganymede & cui ferat, parcẽtem unguibus etiam per uestem. Puerum Autolycon pancratio uictorẽ, propter quem Xenophon symposium scripsit: Iouemq́ꝫ illũ tonantẽ in Capitolio ante cuncta laudabilem. Item Apollinem diadematum. Lyciscus Lagonem puerũ subdolæ ac fucatæ uernilitatis. Lycus & ipse puerum suffitorem. Menæchmi uitulus genu premitur, replicata ceruice: ipseq́ꝫ Menęchmus scripsit de sua arte. Naucydes Mercurio & Discobolo & immolante arietẽ censetur. Naucerus luctatorem anhelantem fecit. Niceratus Æsculapium & Hygiam, qui sunt in Concordiæ tẽplo Romæ. Phyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. Policles Hermaphroditum nobilẽ fecit. Pyrrhus Hygiam & Mineruã. Phœnix Lysippi discipulus Epithersen. Stipax Cyprius uno celebratur signo, Splanchnopte, Periclis olympij uernula. Hic fuit exta torrẽs, ignem oris pleni spiritu accendẽs. Sillanion Apollodorum fecit, fictorem & ipsum, sed inter cunctos diligentissimũ artis, & inimicum sui iudicem, crebro perfecta signa frangentem, dum satiare cupiditatẽ nequit artis, & ideo insanum cognominatum. Hoc in eo expressit, nec hominem ex ære fecit, sed iracũdiã: & Achillem nobilem. Item Epistatem exercẽtem athletas. Strongylion Amazonem, quam ab excellẽtia crurum Eucnemon appellant, ob id in comitatu Neronis principis circumlatam. Item fecit puerũ, quem amãdo Brutus Philippẽsis cognomine suo illustrauit. Theodorus qui labyrinthum fecit Sami, ipse se ex ære fudit, præter similitudinem mirabilem fama magnæ subtilitatis celebratus. Dextra limam tenet, læua tribus digitis quadrigulã tenuit translatam Præneste, tantæ paruitatis, ut totam eam currumq́ꝫ & aurigam integeret alis simul facta musca. Xenocrates Tisicratis discipulus, aut, ut alij, Euthycratis, uicit utrosque copia signorũ, & de sua arte composuit uolumina. Plures artifices fecere Attali & Eumenis aduersus Gallos prælia, Isigonus, Phyromachus, Stratonicus, Antigonus, qui condidit uolumina de sua arte. Boethi, quanquam argento melioris, infans eximie anserem strangulat. Atque ex omnibus quę retuli, clarissima quæq́ꝫ in urbe iã sunt dicata à Vespasiano principe in tẽplo Pacis, alijsq́ꝫ eius operibus, uiolentia Neronis in urbẽ conuecta, & in sellarijs domus aureæ disposita. Præterea sunt æqualitate celebrati artifices, sed nullis operum suorũ præcipui. Ariston qui & argentũ cælare solitus est, Callias, Clesias, Cãtharus Sicyonius, Dionysodorus Critiæ discipulus, Deliades, Euphorion, Eunicus, & Hecatæus. Argenti cælatores, Lesbocles, Prodorus, Pythodicus, Polygnotus. Iidẽ pictores nobilissimi. Item ex cęlatoribus Stratonicus, Scymnus qui fuit Critiæ discipulus. Nunc percensebo eos, qui eiusdem generis opera fecerunt, ut Apollodorus, Androbolus, Asclepiodorus, Aleuas philosophos: Apellas & adorãtes fœminas, Antigonus & Perixyomenon tyrannicidasq́ꝫ supradictos. Antimachus, Athenodorus fœminas nobiles: Aristodemus & luctatores bigasq́ue cum auriga, philosophos, anus, Seleucum regem. Habet gratiam suam huius quoque Doryphorus. Cephisodori duo fuere: Prioris est Mercurius, Li-

berum patrem in infantia nutriens. Fecit & concionantem manu elata: persona in incerto est. Sequens philosophos fecit. Colotas, qui cũ Phidia Iouem olympium fecerat, philosophos. Item Cleon & Cenchramis, & Callicles, & Cephis: Chalcosthenes & comœdos & athletas. Dahippus Perixyomenon. Daiphron, & Democritus, & Dęmon philosophos. Epigonus omnia ferè prædicta imitatus præcessit in tubicine, & matri interfectæ infante miserabiliter blandiente. Eubolidis digitis computans, Mycon athletis spectatus, Menogenes quadrigis. Nec minus Niceratus omnia quæ cæteri aggressus, repræsentauit Alcibiadem, lampadeq; accensa matrem eius Demareten sacrificantem. Pisicrates bigæ Pitho mulierem imposuit. Idemq; fecit Martem & Mercurium qui sunt in Concordiæ templo Romæ. Perillum nemo laudat sæuiorem Phalaride tyranno, cui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne subdito, & primus eum expertus cruciatum iustiore sæuitia. In hoc à simulacris deûm hominumqúe deuocauerat humanissimam artem. Ideóne tot conditores eius elaborauerant, ut ex ea torméta fierent? Itaq; una de causa seruantur opera eius, ut quisquis illa uideat, oderit manus. Sthenis Cererem, Iouem, Mineruam fecit, qui sunt Romæ in Concordiæ templo. Idem flentes matronas, & adorantes sacrificantesqúe. Simon canẽ & sagittariũ fecit. Stratonicus cælator ille philosophos. Scopas uterque. Athletas autem & armatos, & uenatores, sacrificantesq; Batton, Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Lophõ, Lyson, Leon, Menodorus, Myagrus, Polycrates, Polydorus, Pythocritus, Protogenes idẽ pictura clarissimus, ut dicemus, Patrocles, Polis, Posidonius, qui & argentum cælauit nobiliter natione Ephesius, Periclymenus, Philon, Simenus. Timotheus, Theomnestus, Timarchides, Timon, Thysias, Thrason. Ex omnibus autẽ maxime cognomine insignis est Callimachus, semper calumniator sui, nec finem habens diligentiæ, ob id Cacizotehnos appellatus, memorabilis exemplo adhibendi curæ modum. Huius sunt saltantes Lacænæ emendatũ opus, sed in quo gratiam omnem diligentia abstulerit. Hunc quidam & pictorem fuisse tradunt. Nõ ære captus nec arte unam solummodo Zenonis statuam Cypria in expeditione non uendidit Cato, sed quia philosophi erat, ut obiter hoc quoq; noscatur tam inane exemplum. In mentione statuarum est & una non prætereunda, licet autoris incerti, iuxta rostra Herculis tunicati, eleo habitu Romæ, torua facie sentienteq; suprema in tunica. In hac tres sunt tituli. L. Luculli imperatoris, de manubijs: Alter pupillũ Luculli filium ex S. C. dedicasse: Tertius, T. Septimium Sabinum ædilem curulem ex priuato in publicum restituisse. Tot certaminum tantæqúe dignationis simulacrum id fuit. Nunc reuertemus ad differentias æris & mixturas. In Cyprio coronarium & regulare est, utrũq; ductile. Coronarium tenuatur in laminas, taurorumq; felle tinctũ, speciem auri in coronis histrionũ præbet. Idemq; in uncias additis auri scrupulis senis, prætenui pyropi bractea ignescit. Regulare & in alijs fit metallis, itemq; caldarium. Differentia, quod caldarium funditur tantum, malleis fragile, quibus regulare obsequitur, ab alijs ductile appellatũ, quale om̃e Cypriũ est. Sed & in cæteris metallis, cura distat à caldario. Omne enim purgatis diligẽtius igni uitijs, excoctisq;, regulare est. In reliquis generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italiæ prouincijsqúe. Sed octonas plumbi libras addunt, & lene recoquunt propter inopiam ligni. Quantũ ea res differentiæ afferat, in Gallia maxime sentitur, ubi inter lapides candefactos funditur. Exurente enim coctura, nigrum atq; fragile conficitur. Præterea semel recoquũt, quod sæpius fecisse, bonitati plurimum confert.

Differentiæ æris & mixturæ, & de seruando ære. Cap. IX

ID quoq; notasse nõ ab re est, æs om̃e frigore magno melius fundi. Sequẽs tẽperatura statuaria est, eadẽq; tabularis hoc modo. Massa proflat̃ in primis, mox in proflatũ additur tertia portio æris collectanei, hoc est, ex usu coempti. Peculiare in eo cõdimentũ attritu domiti, & cõsuetudine nitoris ueluti mansuefacti. Miscẽtur & plumbi argẽtarij pondo duodena ac selibræ, centenis proflati. Appellatur etiãnum & formalis tẽperatura æris

tenerrimi

tenerrimi,quoniã nigri plumbi decima portio additur,& argentarij uigesima, maximeq́ʒ ita colorẽ bibit,quẽ Græcanicũ uocãt. Nouissima est quæ uocatur ollaria, uase nomẽ hoc dante,ternis aut quaternis libris plũbi argentarij in centenas æris additis. Cyprio si addatur plumbũ,colos purpuræ fit in statuarũ p̃ętextis. Æra extersa rubiginẽ celerius trahũt q̃ʒ neglecta,nisi oleo perungãtur. Seruari ea optime in liquida pice tradunt. Vsus æris ad perpetuitatem monumentorum iam pridem translatus est,tabulis æreis, in quibus publicæ constitutiones inciduntur.

De cadmia medicinæ. Cap. X

METalla æris multis modis instruunt medicinam,utpote cum ulcera omnia ibi ocyssime sanentur. Maxime tamen prodest cadmia. Fit sine dubio hæc & in argẽti fornacibus,candidior ac minus ponderosa,sed nequaquàm comparanda ærariæ. Plura autem genera sunt. Nanq́ʒ ipse lapis,ex quo fit æs,cadmia uocatur,fusuris necessarius,medicinæ inutilis. Sic rursus in fornacibus existit,aliamq́ʒ nominis sui originem recipit. Fit autẽ egesta flãmis atq́ʒ flatu tenuissima parte materiæ, & cameris lateribusúe fornaciũ pro quantitate leuitatis applicata. Tenuissima est in ipso fornaciũ ore, qua flammæ eluctantur, appellata capnitis, exusta, & nimia leuitate similis fauillæ. Interior optima cameris dependens,& ab eo argumẽto botrytis cognominata:ponderosior hæc priore, leuior porrò sécuturis. Duo eius colores: Deterior cinereus,puniceus melior,friabilis, oculorumq́ʒ medicamentis utilissima. Tertia est in lateribus fornaciũ, quæ propter grauitatem ad cameras peruenire non potuit. Hæc dicitur placitis, & ipsa ab argumento,crusta uerius quàm pumex,intus uaria,ad psoras utilior,& ad cicatrices trahendas. Fluunt ex eo duo alia genera: Onychitis extra penè cerula,intus onychis maculis similis. Ostracitis tota nigra,& cæterarum sordidissima, uulneribus maxime utilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima,iterumq́ʒ à medicis coquitur carbone puro,atq́ʒ ubi in cinerem redijt, extinguitur uino aminæo,quæ ad emplastra præparatur,quæ uero ad psoras,aceto. Quidã in ollis fictilibus tusam urunt,ac lauant in mortarijs, postea siccant. Nymphodorus lapidẽ ipsum q̃ʒ grauissimũ spississimũq́ʒ urit pruna,& exustũ Chio uino restinguit tunditq́ʒ,mox linteo cribrat,atq́ʒ in mortario terit,mox aqua pluuia macerat,iterũq́ʒ terit quod subsidit,donec cerussæ similis fiat nulla dentium offensa. Eadem Iollæ actio, sed quàm purissimũ lapidem eligit. Cadmię effectus,siccare,sanare,sistere fluxiones,pterygia & sordes oculorũ purgare,scabriciem extenuare,& quicquid in plumbi effectu dicemus. Et æs ipsum ad omnia eadem uritur,præterq́ʒ albugines oculorum & cicatrices. Vlcera quoque oculorum cum lacte sanat, idq́ʒ Ægyptij collirij modo terunt in coticulis. Facit & uomitiones è melle sumptum. Vritur autem Cyprium in fictilibus crudis cum sulphuris pari pondere, circumlito spiramento in caminis donec uasa ipsa percoquantur. Quidam & salem addunt, alij alumen pro sulphure, alij nihil: sed aceto tantum aspergunt. Vstum teritur mortario Thebaico,aqua pluuia lauatur,minore effectu,iterumq́ʒ adiecta largiore teritur, & dum considat relinquitur,hoc sæpius,donec ad speciem minij redeat. Tunc siccatum in sole, in ærea pyxide seruatur.

terit præparatq́ʒ Cadmiã

quibus rebus potest vri aes, etego intelligo ita plumbum

De scoria,& flore,& squama æris,& stomomate,& ærugine,& hieracio. Cap. XI

ET scoria æris simili modo lauatur, minore effectu quàm æs ipsum. Sed & æris flos medicinæ utilis est. Fit ære fuso,& in alias fornaces translato:ibi flatu crebriore excutiuntur uelut milij squamæ,quas uocant florẽ. Cadunt autem,cũ panes æris aqua refrigerantur rubentq́ʒ. Similiter ex eis fit,quam uocant lepida,& sic adulteratur flos,ut squama ueniat pro eo. Est aũt squama hæc decussa ui clauis, per quos panes ærei ferruminantur. In Cyprijs maxime officinis omnia. Differentia hæc est, quod squama excutitur ictibus ijsdẽ panibus,flos cadit spõte. Squamæ est alterũ genus subtilius, ex summa scilicet lanugine decussum,quod uocãt stomoma. Atq́ʒ hęc oĩa medici,quod pace eorũ dixisse liceat,ignorãt,pars maior & nominibus,in tãtũ à cõficiẽdis his medicaminibus absunt,quod

esse proprium medicinæ solebat. Nūc quotiens incidere in libellos, componere ex his uolentes aliqua, hoc est, impēdio miserorū experiri cōmentaria, credūt seplasiæ, ea omnibus quidem fraudibus corrūpenti, factaq́; iampridē emplastra & collyria mercantur, tabesq́; mercium. Fraus seplasiæ sic exteritur. Et squama aūt & flos urūtur in patinis fictilibus aut æreis, deinde lauātur, ut supra, ad eosdē usus. Et amplius ad nariū carnosa uitia, itemq́; sedis & grauitates auriū, per fistulas in eas flatu impulsa, & ulcera oris farina admota. Tollit & tōsillas cū melle. Fit & ex cādido ære squama, Cypria longe inefficacior. Necnō urina pueri prius macerant clauos panesq́;. Quidā uero excussam squamā terūt, & aqua pluuia lauant. Dāt & hydropicis eā duabus drachmis in mulsi hemina, & illinūt cū polline. Æruginis quoq; magnus usus. Sed pluribus fit ea modis. Nanq; & è lapide ex quo coquit̃ æs deraditur, & ære cādido perforato, atq; in cadis super acetū suspēso, æreo obturatis operculo, multo probatiore q̃ si hoc idē squamis fiat. Quidam uasa ipsa cādidi æris fictilibus condunt in aceto, radūtq́; x die. Alij uinaceis contegunt, totidē post dies radunt. Alij delimatam æris scobem aceto spargūt, uersantq́; spathis sæpius die, donec absumatur. Eandemq́; scobē alij terere in mortarijs æreis ex aceto malūt. Ocyssime uero cōtrahit coronarium æruginē, recisamentis in acetū additis. Adulterāt marmore trito maxime Rhodiam æruginem. Alij pumice aut gummi. Præcipue aūt fallit atramēto sutorio adulterata. Cætera enim dente deprehenduntur, stridentia in frendendo. Experimentū in batillo ferreo. Nam quæ syncera est, suū colorē retinet: quæ mixta atramento, rubescit. Deprehenditur & papyro, galla prius macerato: Nigrescit enim statim ærugine illita. Deprehēditur & uisu, maligne uirens. Sed siue syncerā siue adulterā, aptissimum est siccatam in patina noua uri & uersari, donec ut fauillæ fiat: postea teritur & reconditur. Aliqui in crudis fictilibus urunt, donec figlinum percoquatur. Nōnulli & thus masculū admiscent. Lauatur aūt ærugo sicut cadmia. Vis eius collyrijs oculorum aptissima, & delachrymationibus mordēdo proficiens. Sed ablui necessariū penicillis calidis donec rodere desinat. Hieracium uocatur collyrium, quod ita maxime constat: Temperatur autē idem ammoniaci uncijs quatuor, æruginis Cypriæ duabus, atramenti sutorij, quod chalcanthū uocant, totidē, misyos uero una, croci sex. Hæc omnia trita aceto Thasio colligūtur in pilulas, excellētis remedij contra glaucomatū initia & suffusionū, contra caligines & scabricias & albugines ac genarum uitia. Cruda aūt ærugo uulnerarijs emplastris miscetur. Oris etiā gingiuarumq́; exulcerationem mirifice emendat, & labiorum ulcera cum oleo. Quod si & cera addatur purgat, & ad cicatricem perducit. Ærugo & callum fistularum erodit, uitiorumq́; quæ circa sedē, siue per se, siue cum ammoniaco illita, uel collyrij modo in fistulas adacta. Eademq́; cū resinæ terebinthinæ tertia parte subacta, lepras tollit.

De scolecia, & chalciti, & misy, & sory, & chalcantho. Cap. XII

Est & alterum genus æruginis, quam uocāt scoleciam, in Cyprio ære, hoc trito alumine & sale, aut nitro pari pondere cum aceto albo q̃ acerrimo. Non fit hoc nisi æstuosissimis diebus circa canis ortum. Teritur autem donec uiride fiat, cōtrahatq́; se in uermiculorum speciem, unde & nomen. Quod uitium ut emendetur, duæ partes quæ fuere aceti, miscentur urina pueri impubis. Idem autem in medicamentis & santerna efficit, qua diximus aurū ferruminari, ususq́; utriusq; qui æruginis. Scolecia fit & per se rasa ab ærario lapide, de quo nūc dicemus. Chalcitim uocant lapidem ex quo & ipsum æs coquitur. Distat à cadmia, quod illa super terram ex subdialibus petris cæditur, hæc ex obrutis. Item, quod chalcitis friat se statim mollis natura, ut uideatur lanugo concreta. Est & alia distinctio, quod chalcitis tria genera continet, æris, & misyos, & soryos, de quibus singulis dicemus suis locis. Habet autē æris uenas oblongas. Probatur mellei coloris, gracili uenarum discursu, friabilis, nec lapidosa. Putant & recentem utiliorem esse, quoniam inueterata sory fiat. Vis eius ad excrescentia in ulceribus, sanguinem sistere, gingiuas, uuam, tonsillas farina compescere. Vuluæ quoq; uitijs in uellere imponitur. Cū succo uero porri, uerēdorum

additur emplaſtris. Maceratur aũt in fictili ex aceto circũlito fimo diebus XL & colorem croci trahit. Tũc admixto cadmię pari pōdere, medicamentũ efficit, pſoricon dictũ. Quod ſi duæ partes chalcitidis tertiæ cadmiæ temperentur, acrius hoc idē fiet. Acrius etiamnum & uehementius, ſi aceto quàm uino temperentur. Toſta uero efficacior fit ad eadem omnia. Sory Ægyptium maxime laudatur, multum ſuperato Cyprio, Hiſpanienſi & Africo, quanq̃ oculorum quoq; curationi quidam utilius Cyprium putant. Sed in quacunq; natione optimum, cui maximũ uirus olfactu, tritúq; pinguiter nigreſcēs, & ſpongioſum. Stomacho res cōtraria in tantũ, ut quibuſdã olfactu modo uomitiones moueat, & Ægyptium quidem tale. Alterius nationis cōtritum ſplendeſcit. Et miſy eſt lapidoſius. Prodeſt autē & dētiũ dolori, ſi cōtineatur atq; colluatur: & oris ulceribus grauibus, quęq; ſerpunt. Vritur carbonibus, ut chalcitis. Miſy aliqui tradiderũt fieri exuſto lapide in ſcrobibus, flore eius luteo miſcente ſe ligni pinei fauilla. Reuera aũt è ſupradicto fit lapide, concretũ natura diſcretumq;, & optimum in Cypriorum officinis: cuius notæ ſunt friati aureæ ſcintillæ, & cũ teratur harenoſa natura, ſiue terra chalcitidi ſimilis. Hoc admiſcent qui aurũ purgant. Vtilitas aũt eius infuſi cum roſaceo auribus purulentis, & lana impoſiti capitis ulceribus, Extenuat etiã ſcabricias oculorum inueteratas. Præcipue utile tōſillis, cōtraq; anginas & ſuppurata. Ratio, ut XVI drachmæ in hemina aceti coquãtur addito melle, donec lēteſcat. Sic ad ſupradicta utile eſt. Quotiēs opus ſit molliri uim eius, mel aſpergitur. Erodit & callũ fiſtularũ ex aceto fouentiũ, & collyrijs additur. Siſtit & ſanguinē, ulceráq; quę ſerpant, quæúe putreſcant. Abſumit & excreſcentes carnes. Peculiariter uirilitatis uitijs utile, & fœminarum profluuiũ ſiſtit. Græci cognationem æris fecerũt nomine & atramento ſutorio. Appellant enim chalcanthũ. Nec ullius æque mira natura eſt. Fit & in Hiſpania è puteis ſtagniſúe, habentibus id genus aquæ. Decoquitur ea, admixta dulci pari menſura, & in piſcinas ligneas funditur. Immobilibus ſuper has tranſtris dependent reſtes lapillis extentæ, quibus adhæreſcens limus uitreis acinis imaginem quandã uuæ reddit. Exemptũ ita ſiccatur diebus XXX. Color eſt ceruleus perquã ſpectabili nitore, uitrũq; eſſe creditur. Diluendo fit atramētum tinguendis corijs. Fit & pluribus modis, genere eo in ſcrobes cauato: quarum è lateribus diſtillātes hyberno gelu ſtirias, ſtalagmias uocãt, neq; eſt purius aliud. Sed ex eo candidum colorem ſentientem uiolam, leucoion appellãt. Fit & in ſaxorum catinis, pluuia aqua corriuato limo gelante. Fit & ſalis modo, flagrãtiſsimo ſole admiſſas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentia, foſsile aut factitium appellant. Hoc pallidius: & quantum colore, tantum bonitate deterius. Probãt maxime Cyprium in medicinæ uſu. Sumitur ad depellenda uentris animalia drachmæ pondere cum melle. Purgat & caput dilutum, ac naribus inſtillatum. Item ſtomachum, cum melle aut aqua mulſa ſumptum. Medetur & oculorum ſcabriciei doloriq;, necnon & caligini, & oris ulceribus. Siſtit & ſanguinem narium. Item hæmorrhoidũ. Extrahit oſſa fracta cũ ſemine hyoſcyami. Suſpendit epiphoras, penicillo fronti impoſitum. Efficax & in emplaſtris ad purganda uulnera, & excreſcētia ulcerum. Tollit & uuas, uel ſi decocto tangãtur. Cum lini quoq; ſemine ſuperponitur emplaſtris ad dolores tollendos: quodq; ex eo cãdicat, in eo uſu præfertur uiolaceis, & grauitati aurium per fiſtulas inſpiratur. Vulnera etiam per ſe illitum ſanat, ſed ſtringit cicatrices. Nuperq; inuētum, urſorum in harena & leonum ora aſpergere illo: tantaq; eſt uis in aſtringendo, ut non queant mordere.

De pompholyge, & ſpodo, & antiſpodo, & diphryge, & triente Seruilio. Cap. XIII

ETiamnum in ærarijs reperiuntur quæ uocant pompholygē & ſpodon. Differentia, quod pompholyx lotura paratur, ſpodos illota eſt. Aliqui id quod fit cãdidũ leuiſſimumq; pompholygem dixere, & eſſe æris & cadmiæ fauillam. Spodon nigrioré ponderoſioremq; eſſe, deraſam parietibus fornacium, mixtis ſcintillis, aliquando & carbonibus. Hæc aceto accepto odorem æris pręſtat, & ſi tangatur lingua ſaporem horridum. Conue

nitq; oculorum medicamētis, quibuscūq; uitijs occurrens, & ad omnia quæ spodos. Hoc solum distat, quod huius elutior uis est. Additur & in emplastra, quibus lenis quęritur refrigeratio & siccatio. Vtilior ad omnia quæ uino lota est. Spodos Cypria optima. Fit autem liquescētibus cadmia & ærario lapide. Leuissime hęc efflatur & ocyus, euolatq; è fornacibus & tectis adhæreſcit, à fuligine distās cādore. Quod minus cādidum ex ea, immaturæ fornacis argumentum est, hoc quidam pompholygem uocant. Quod uero rubicundius ex ijs inuenitur, acriorem uim habet, exulceratq; adeo, ut cum lauatur si oculos attingat, excæcet. Est & mellei coloris spodos, in qua plurimū æris intelligitur. Sed quodcunq; genus lauādo fit utilius. Purgatur ante pinna, dein crassiore lotura. Digitis scabriciē exterunt. Media uis eius est, quæ uino lauatur. Est aliqua & in genere uini differentia. Leni enī lota collirijs oculorum nimium uigilijs fatigatorum apta putatur. Eadem efficacior ulceribus quæ manant, uel oris quæ madent, & omnibus medicamentis quę parantur contra gangrenas. Fit & in argenti fornacibus spodos, quam uocant lauriotin. Vtilissima autem oculis affirmatur, quæ fiat in aurarijs, nec in alia parte magis est uitæ ingenia mirari. Quippe ne inquirēda essent metalla, uilissimis rebus utilitates easdem excogitauit. Antispodon uocant cinerem fici arboris uel caprifici, uel myrti foliorum cum tenerrimis ramorum partibus, uel oleastri uel cydonij mali uel lentisci. Item ex moris immaturis, id est candidis, in sole arefactis, uel è buxi coma, uel pseudocyperi, aut rubi, aut terebinthi, uel œnanthes. Taurini quoq; glutinis, aut linteorū cinerē, similiter pollere inuētum est. Vruntur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquātur. In ęrarijs officinis & smegma fit, iam liquato ære atq; percocto, additis etiamnum carbonibus, paulatimq; accensis, ac repente uehementiori flatu expuitur æris palea quædam. Solum quo excipiatur stratū esse debet. Facile ab ea discernitur quā in ijsdem officinis diphrygē uocant Gręci, ab eo quod bis torreatur. Cuius origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricā. Fit & in Cypro ex luto cuiusdā specus arefacto prius, mox paulatim circundatis sarmentis. Tertio fit modo in fornacibus æris fece subsidēte. Differentia est quidem, quod æs ipsum in catino defluit, scoria extrā fornaces, flos supernatat, diphryges remanet. Quidam tradūt in fornacibus globos lapidis qui coquantur, ferruminari, circa hunc æs feruere, ipsum uero nō percoqui, nisi translatū in alias fornaces, & esse nodum quendam materiæ. Id quod excocto superſit, diphrygē uocari. Ratio eius in medicina similis supradictis, siccare & excrescētia cōsumere, & perpurgare: probatur lingua, ut eam siccet tactu statim, saporemq; æris reddat. Vnum etiamnum æris miraculum non omittemus. Seruilia familia illustris in fastis, trientem æreum pascit auro & argēto, consumentem utrunq;. Origo atq; natura eius incōperta est mihi. Verba ipsa de ea re Messalæ senis ponam. Seruiliorum familia habet trientem sacrum, cui summa cum cura magnificentiaq; sacra quotānis faciunt: quem ferunt aliâs creuisse, aliâs decreuisse uideri, & ex eo aut diminutionem, aut honorem familiæ significari.

De ferro & ferreis metallis, & differentiæ ferri. Cap. XIIII

PRoxime indicari debent metalla ferri, optimo pessimoq; uitæ instrumēto. Siquidem hoc tellurem scindimus, serimus arbusta, ponimus pomaria, uites squalore deciso annis omnibus cogimus iuuenescere. Hoc extruimus tecta, cædimus saxa, omnesq; ad alios usus ferro utimur. Sed eodē ad bella, cædes, latrocinia, non cominus solum, sed etiā missili uolucriq;, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nūc uero pēnato, quam sceleratissimā humani ingenij fraudē arbitror. Siquidē, ut ocyus mors perueniret ad hominē, alitem illam fecimus, pennasq; ferro dedimus. Quamobrem culpa eius non naturæ fiat accepta. Aliquot experimentis probatum est, posse innocens esse ferrum. In fœdere quod expulsis regibus populo Ro. dedit Porsena nominatim comprehensum inuenimus, ne ferro nisi in agricultura uterentur. Et stilo scribere intutum est, ut uetustissimi autores prodiderunt. Magni Pōpei in tertio consulatu extat edictum, in tumultu necis Clodianæ, prohibentis ullum

ullum telum esse in urbe. Et tamen uita ipsa non desijt honorem mitiorem habere ferro quoque: Aristonidas artifex cum exprimere uellet Athamantis furorem Learcho filio præcipitato residentem, pœnitentiamq́; ferrũ & æs miscuit: ut rubigine eius per nitorem æris relucente, exprimeretur uerecundiæ rubor. Hoc signũ extat Thebis hodie. Est in eadem urbe & ferreus Hercules, quem fecit Alcon, laborum dei patientia inductus. Videmus & Romæ scyphos è ferro dicatos in templo Martis Vltoris. Obsistit eadem naturę benignitas, exigentis à ferro ipso pœnas rubigine, eademq́; prouidentia nihil in rebus mortalius faciente quàm quod infestissimum mortalitati. Ferri metalla ubique propemodum reperiuntur, quippe insula etiam Italiæ Ilua gignente, minimaq́; difficultate cognoscuntur ipso colore terræ manifesto. Sed ratio eadem excoquendis uenis. In Cappadocia tantum quæstio est, aquæ an terræ fiat acceptum, quoniam perfusa certo fluuio terra, neque aliter ferrum è fornacibus reddit. Differentia ferri numerosa. Prima in genere terræ cœliúe. Aliæ molle tantum, plumboq́; uicinius subministrant: aliæ fragile & ærosum, rotarumq́; usibus & clauis maxime fugiendum, cui prior ratio conuenit: aliud breuitate sola placet, clauisq́; caligarijs: aliud rubiginem celerius sentit: stricturæq́; uocantur eæ omnes, quod non in alijs metallis, à stringẽda acie uocabulo imposito. Et fornacium maxima differentia est. In ijs quidem nucleus ferri excoquitur ad indurandam aciem, alioq́; modo ad densandas incudes malleorumúe rostra. Summa autem differentia in aqua est, cui subinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi utilior nobilitauit loca gloria ferri, sicuti Bilbilin in Hispania, & Turiassonem, Comum in Italia, cum ferraria metalla in his locis non sint. Ex omnibus autem generibus palma Serico ferro est, Seres hoc cum uestibus suis pellibusq́; mittunt. Secunda Parthico: neque alia genera ferri ex mera acie temperantur, cæteris enim admiscetur. Mollior complexus in nostro orbe. Aliubi uena bonitatem hanc præstat, ut in Noricis: aliubi factura, ut Sulmone aqua, uti diximus. Quippe cum in exacuendo oleares cotes, & aquariæ æque differant, & oleo delicatior fiat acies. Mirumq́; cũ excoquatur uena, aquæ modo liquari ferrum, postea in spongias frangi. Tenuiora ferramenta oleo restingui mos est, ne aqua in fragilitatem durentur. A ferro sanguis humanus se ulciscitur. Contactum nanque eo celerius subinde rubiginem trahit. De magnete lapide suo loco dicemus, concordiaq́; quam cum ferro habet. Sola hæc materia uires ab eo lapide accipit, retinetq́; longo tempore, aliud apprehendẽs ferrũ, ut anulorum catena spectetur interdum, quod imperitum uulgus appellat ferrum uiuum, uulneraq́; tali asperiora fiunt. Lapis hic & in Cantabria nascitur, non ille magnes uerus caute continua, sed sparsa bubbatione, ita appellant, nescio an uitro fundendo perinde utilis, nondum enim expertus est quisquam, ferri utique inficit aciem, ut magnes. Eodem lapide Dinocrates architectus Alexandriæ Arsinoës templum concamerare inchoauerat, ut in eo simulacrum eius è ferro pendere in aere uideretur. Intercessit mors, & ipsius & Ptolemæi, qui id sorori suæ iusserat fieri. Metallorum omnium uena ferri largissima est. Cantabriæ maritimæ parte, quam oceanus alluit, mons prærupte altus, incredibile dictu, totus ex ea materie est, ut in ambitu oceani diximus.

De temperatura ferri, & medicinæ ex ferro, & ærugine, & rubigine, & squama ferri, & hygremplastro. Cap. XV

FErrum accensum igni, nisi duretur ictibus, corrũpitur. Rubens non est habile tundendo, neq; antequàm albescere incipiat. Aceto aut alumine illitũ fit æri simile. A rubigine uindicatur cerussa & gypso, & liquida pice. Hæc est tẽperatura à Græcis antipathia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri. Et extare ferreã catenam apud Euphraten amnem, in urbe quæ Zeugma appellatur, qua Alexander Magnus ibi uinxerat pontẽ, cuius anulos qui refecti sunt rubigine infestari, carentibus ea prioribus. Medicina è ferro est & alia quàm secandi. Nanq; circũscribi circulo, terúe circũlato mucrone, & adultis & infantibus prodest contra noxia medicamẽta: & præfixisse in limine è sepulchro euulsos

clauos

clauos, aduersus nocturnas lymphationes. Pungiq; leuiter mucrone quo percussus homo sit, contra dolores laterum pectorumq; subitos qui punctionem afferant. Quædam ustione sanantur: priuatim uero canis rabidi morsus. Quippe etiã præualente morbo, expauescentesq; potum, usta plaga ilico liberantur. Calefit etiã ferro candente aqua, in multis uitijs, priuatimq; dysentericis. Est & rubigo ipsa in remedijs, & sic Telephum proditur sanasse Achilles, siue id ærea, siue ferrea cuspide fecit. Ita certe depingitur eã decutiens gladio. Sed rubigo ferri detrahitur humido ferro clauis ueteribus. Vis eius ligare, siccare, restringere. Emendat alopecias illita. Vtuntur & ad scabricias genarũ pustulasq; totius corporis, cum cera & oleo myrteo. Ad ignes uero sacros ex aceto. Item ad scabiem: Paronychia digitorum & pterygia in linteolis. Sistit & fœminarũ profluuia imposita uelleribus. Plagis quoq; recentibus uino diluta, & cũ myrrha subacta. Et cõdylomatis ex aceto prodest. Podagras quoq; illita lenit. Squama quoq; ferri in usu est ex acie aut mucronibus, maxime simili, sed acriore ui quàm rubigo, quãobrem & contra epiphoras oculorũ assumitur. Sanguinemq; sistit, cum uulnera maxime ferro fiant. Sistit & fœminarum profluuia. Imponitur & contra lienum uitia. Hæmorrhoidas compescit, ulcerumq; serpentia. Et genis prodest, farinæ modo aspersa paulisper: præcipua tamen commendatio eius in hygremplastro ad purganda uulnera fistulasq;, & omnem callum erodendum, & rasis ossibus carnes recreandas. Cõponitur hoc modo: Obolis ex cimolia creta duobus, drachmis sex ex ære, totidem ex squama ferri, totidẽ ceræ, ex olei sextario. His adijcitur, cum sunt repurganda uulnera aut replenda, ceratum.

De plumbi metallis, & albo plumbo, & nigro. Cap. XVI

SEquitur natura plumbi. Cuius duo genera, nigrũ atq; candidum. Pretiosissimum candidum à Græcis appellatum cassiteron, fabuloseq; narratum in insulas Atlantici maris peti, uitilibusq; nauigijs circunsutis corio aduehi. Nunc certũ est in Lusitania gigni & in Gallecia, summa tellure harenosa, & coloris nigri: Pondere tantum ea deprehenditur. Interueniunt & minuti calculi, maxime torrentibus siccatis. Lauant eas harenas metallici, & quod subsidit coquunt in fornacibus. Inuenitur & in aurarijs metallis (quæ elutia uocant) aqua immissa eluente calculos nigros paulũ candore uariatos, quibus eadem grauitas quæ auro. Et ideo in calathis in quibus aurum colligitur, remanent cũ eo, postea caminis separantur, conflatiq; in album plumbũ resoluuntur. Non fit in Gallecia nigrũ, cũ uicina Cantabria nigro tantum abundet. Nec ex albo argẽtum, cum fiat ex nigro. Iungi inter se plumbum nigrum sine albo non potest, nec hoc ei sine oleo. Ac ne album quidẽ secum sine nigro. Album habuit autoritatem & Iliacis temporibus, teste Homero, cassiteron ab illo dictum. Plumbi nigri origo duplex est: Aut enim sua prouenit uena, nec quicquam aliud ex se parit: aut cum argento nascitur, mixtisq; uenis conflatur. Eius qui primus fuit in fornacibus liquor, stannũ appellatur: qui secundus argentum, quod remansit in fornacibus, galena, quæ portio est tertia addita uenæ. Hæc rursus conflata, dat nigrum plumbum, deductis partibus duabus.

De stanno, plumbo argentario, & quibusdam alijs. Cap. XVII

STannum illitum æneis uasis, saporem gratiorem facit, & compescit æruginis uirus: mirumq; pondus non auget. Specula quoq; ex eo laudatissima, ut diximus, Brundisij tẽperabantur, donec argenteis uti cœpere & ancillę. Nunc adulteratur stannũ addita æris tertia portione candidi in plumbum album. Fit & alio modo mixtis albi plumbi nigriq; libris. Hoc nunc aliqui argentarium appellant. Idem & tertiarium uocant, in quo duæ nigri portiones sunt, & tertia albi. Pretium eius in libras XXX. Et hoc fistulæ solidantur. Improbiores ad tertiarium additis æquis partibus albi, argentarium uocãt, & eo quæ uolunt incoquũt. Pretia huius faciunt in pondo CXXX. In libras, albo per se syncero pretia sunt XXX. nigro XVI. Albi natura plus aridi habet. Cõtraq;, nigri tota humida est. Ideo albũ nulli rei sine mixtura utile est. Neq; argentum ex eo plumbatur, quoniã prius liquescit argentum

gentum. Album incoquitur æreis operibus Galliarum inuento, ita ut uix discerni queat ab argento, eaq́ incoctilia uocant. Deinde & argentarium incoquere simili modo cœpere, equorum maxime ornamentis, iumentorumq́ iugis in Alexia oppido, reliqua gloria Biturigum fuit. Cœpere deinde & esseda, & uehicula, & petorita exornare. Similiq́ modo ad aurea quoque & argentea staticula inanis luxuria peruenit: quæq́ in scyphis cerni prodigũ erat, hæc in uehiculis atteri, cultus uocatur. Plumbi albi experimẽtũ in charta est, ut liquefactum pondere uideatur non calore rupisse. India neque æs, neq́ plumbum habet, gemmisq́ suis ac margaritis hæc permutat. Nigro plumbo ad fistulas laminasque utimur, laboriosius in Hispania eruto, totasq́ per Gallias: sed in Britannia summo terræ corio adeo large, ut lex ultro dicatur, ne plus certo modo fiat. Nigri generibus hæc sunt nomina: Iouetanum, Caprariense, Oleastrense. Nec differentia ulla scoriæ, modo sit excocta diligenter. Mirumq́ in his solis metallis, quod derelicta fertilius reuiuiscunt. Hoc uidetur facere relaxatis spiramẽtis ad satietatem infusus aër, æque ut fœminas quasdam fœcundiores abortus facere. Nuper id compertum in Bætica Santarensi metallo, quod locari solitum x libris per c c ante annos, postq́ obliteratum erat L V locatum est. Simili modo Antonianũ in eadem prouincia pari locatione peruenit ad pondo c c c c uectigalis. Et mirum, aqua addita non liquescere uasa è plumbo constat. Eadem in aqua calculus æreusúe quadrans si addatur, uas peruri.

Medicinæ de plumbo, & scoria plumbi, de molybdena siue galena, de psimmythio, & sandaracha. Cap. XVIII

IN medicina per se plumbi usus est cicatrices reprimere: adalligatisq́ lumborum & renum parti laminis frigidiore natura inhibere impetus Veneris. Visaq́ in quiete Venerea sponte naturæ erumpentia usq́ in morbi genus, his laminis Caluus orator cohibuisse traditur, uiresq́ue corporis studiorum labori custodisse. Nero (quoniam ita dijs placuit) princeps lamina pectori imposita sub ea cantica exclamans, alendis uocibus demonstrauit rationem. Coquitur ad medicinæ usus patinis fictilibus substrato sulphure minuto, laminis impositis tenuibus, opertisq́ sulphure & ferro mixtis. Cum coquitur, munienda in eo opere foramina spiritus conuenit, alioquin plumbi è fornacibus halitus noxius sentitur & pestilens, & canibus ocyssime: omnium uero metallorũ, muscis & culicibus. Quamobrem non sunt ea tædia in metallis. Quidam in coquendo scobem plumbi lima quæsitam sulphuri miscent. Alij cerusam potius quàm sulphur. Fit & lotura plurimi usus in medicina, cum seipso teritur in mortarijs plũbeis addita aqua cœlesti, donec crassescat. Postea supernatans aqua tollitur spõgijs: quod crassissimum fuit, siccatum diuiditur in pastillos. Quidam limatum plumbum sic terunt. Quidam etiam plumbaginem admiscent, Alij uero acetum, alij uinum, alij adipem, alij rosam. Quidam in mortario lapideo, & maxime Thebaico, plumbeo pistillo terere malunt, candidiusq́ fit ita medicamentum. Id autem quod ustum est plumbum, lauatur, ut stibi & cadmia. Potest astringere, sistere, contrahere cicatrices. Vsus enim ex eodem & in oculorum medicamentis, & maxime contra procidentiam eorum & inanitatem, & ulcerum excrescentia, rimasq́ sedis aut hæmorrhoidas & condylomata. Ad hæc maxime lotura plumbi facit. Cinis autem usti ad ulcera serpentia aut sordida. Eademq́ quæ chartis ratio profectus. Vritur autem in patinis per laminas minutas cum sulphure uersatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alij elimatam scobem in fictili crudo coquunt in caminis, donec percoquatur figlinum. Aliqui cerusam miscent pari mensura, aut hordeum, teruntq́ ut in crudo dictum est, & præferunt sic tritũ plumbũ spodio Cyprio. Scoria quoq́ plumbi in usu est, optimaq́ quæ ad luteum maxime colorem accedit sine plũbi reliquijs aut sulphuris specie & terra carens. Lauatur hæc in mortarijs minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, & trãsfunditur in uas purum, idq́ sæpius usq́ dum subsidat, quod utilissimũ est: eosdéq́ effectus habet quos plũbũ, sed acriores.

Mirari

Mirari succurrit experiētiam uitæ, ne fece quidem rerum excrementorūq; fœditate intentata tot modis. Fit & spodiū ex plumbo eodem modo, quo ex Cyprio ære diximus. Lauatur in linteis raris in aqua cœlesti, separaturq; terrenum trāsfusione, cribratūq; teritur. Quidam puluerem pennis detergere maluit, ac terere in uino odorato. Est & molybdena, quam alibi galenam uocauimus, plumbi & argenti uena cōmunis. Melior hæc, quanto magis aurei coloris, quantoq; minus plumbosā, friabilis & modice grauis. Cocta cum oleo, iocineris colorem trahit. Adhęrescit & auri & argēti fornacibus. Et hanc metallicam uocant. Laudatissima quæ in Zephyrio fiat. Probantur minime terrenæ, minimeq; lapidosæ, coquuntur lauanturq; scoriæ modo. Vsus in liparas ad lenienda refrigerandaq; ulcera. Emplastrisq; quæ non alligantur, sed illita ad cicatricem perducūt, in teneris corporibus mollissimisq; partibus. Compositio eius est libris tribus, & ceræ libra una, olei tribus heminis, quod in senili corpore cū fracibus additur. Tēperatur & cū spuma argenti, & scoria plūbi, ad dysenteriā & tenasmū fouēdo calida. Psimmythiū quoq;, hoc est, cerussam, plumbariæ dāt officinæ. Laudatissimū in Rhodo. Fit aūt ramentis plumbi tenuissimis super uas aceti asperrimi impositis, atq; ita distillātibus. Quod ex eo cecidit in ipsum acetū, arefactū molitur & cribratur, iterūq; aceto mixto in pastillos diuiditur, & in sole siccatur æstate. Fit & alio modo, addito in urceos aceto, plūbo obturatos per dies x derasoq; ceu situ, ac rursus deiecto donec deficiat materia. Quod derasum est teritur & cribratur, & coquit' in patinis, misceturq; rudiculis donec ruffescat, & simile sandarachæ fiat. Dein lauat' dulci aqua, donec nubeculæ omnes eluantur. Siccatur similiter postea, & in pastillos diuiditur. Vis eius eadem quæ supradictis, leuissima tantum ex omnibus: prӕterque ad candorem fœminarum. Est autem letalis potus, sicut spuma argenti. Postea cerussa ipsa si coquatur ruffescit. Sādarachæ quoq; propemodum dicta natura est. Inuenitur autem & in aurariis & in argentariis metallis, melior quo magis ruffa, quoq; magis uirus redolēs, ac pura friabilisq;. Valet purgare, sistere, excalfacere, perrodere. Summa eius dos septica. Explet alopecias ex aceto illita. Additur oculorum medicamētis. Fauces purgat cum melle sumpta, Vocem lympidam ac canoram facit. Suspiriosis tussientibusq; iucunde medetur, cū resina terebinthina in cibo sumpta. Suffita quoq; cum cedro, ipso nidore itidē medet'. Et arsenicū ex eadē est materia. Quod optimū, coloris etiā in auro, excellētius. Quod uero pallidius aut sandarachæ similius est, deterius existimatur. Est & tertium genus, quo miscetur aureus color sandarachæ. Vtraq; hęc squamosa. Illud uero siccum purumq; gracili uenarum discursu fissile. Vis eadem quæ suprà, sed acrior. Itaq; & causticis additur, & psilothris. Tollit & pterygia digitorum, carnesq; narium, & cōdylomata, & quicquid excrescit. Torretur ut ualidius prosit in noua testa, donec mutet colorem.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXV

PROOEMIVM.

Metallorum quibus opes constant, adnascentium quoq; eis natura indicata propemodum est, ita cōnexis rebus, ut immensa medicinæ sylua, & officinarum tenebræ, & morosa cælandi pingendiq; ac tingendi subtilitas simul dicerentur. Restant terræ ipsius genera lapidūq;, uel numerosiore serie, plurimis singula à Græcis præcipue uoluminibus tractata. Nos in iis breuitatem sequemur utilem instituti modo, nihil necessarium aut naturale omittentes.

Honos picturæ. Caput I

PRimumq; dicemus quæ restant de pictura, arte quōdam nobili, tunc cū expeteretur à regibus populisq;, & illos nobilitante, quos esset dignata posteris tradere: nunc uero

ro in tantum marmoribus pulſa, iam quidem & auro: nec tantum ut parietes toti operiantur, uerum & interraſo marmore, uermiculatiſq; ad effigies rerum & animalium cruſtis. Non placent iam abaci, nec ſpacia montis in cubiculo delitentia: Cœpimus & lapidem pingere. Hoc Claudij principatu inuētum. Neronis uero, maculas quæ non eſſent, in cruſtis inſerendo unitatē uariare, ut ouatus eſſet Numidicus, ut purpura diſtingueretur Synnadicus, qualiter illos naſci optarent deliciæ. Montium hæc ſubſidia deficientium: nec ceſſat luxuria id agere, ut quàm plurimum incendijs perdat.

Honos imaginum. Cap. II

IMaginum quidem pictura, q; maxime ſimiles in æuum propagabantur figuræ, quod in totum exoleuit. Ærei ponuntur clypei, argenteæ facies ſurdo figurarum diſcrimine, ſtatuarum capita permutantur, uulgatis iampridem ſalibus etiam carminum. Adeo materiam malunt cōſpici omnes q; ſe noſci. Et inter hæc pinacothecas ueteribus tabulis conſuunt, alienaſq; effigies colunt, ipſi honorem non niſi in pretio ducentes, ut frágat hæres, furis detrahat laqueus. Itaq; nullius effigie uiuēte, imagines pecuniæ non ſuas relinquunt. Iidem paleſtras athletarum imaginibus, & ceromata ſua exornant, & uultus Epicuri per cubicula geſtant, ac circumferūt ſecum. Natali eius uiceſima luna ſacrificant, feriaſq; omni menſe cuſtodiunt, quas icadas uocant, hi maxime qui ſe ne uiuētes quidem noſci uolunt. Ita eſt profecto, artes deſidia perdidit: & quoniā animorū imagines nō ſunt, negliguntur etiam corporum. Aliter apud maiores in atrijs hæ erant, quæ ſpectarentur nō ſigna externorum artificū, nec æra aut marmora. Expreſsi cera uultus ſingulis diſponebantur armarijs, ut eſſent imagines, quæ comitarentur gentilicia funera: ſemperquè defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius qui unq; fuerat populus. Stemmata uero lineis diſcurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumētis rerum in magiſtratu geſtarum. Aliæ foris & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hoſtium ſpolijs, quæ nec emptori refringere liceret, triumphabantq; etiam dominis mutatis ipſæ domus: & erat hęc ſtimulatio ingens, exprobrātibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Extat Meſſalæ oratoris indignatio, qua prohibuit inſeri genti ſuæ Leuinorum alienā imaginē. Similis cauſa Meſſalæ ſeni expreſſit uolumina illa quæ de familijs condidit, cum Scipionis Africani tranſiſſet atrium, uidiſſetq; adoptione teſtamentaria Salutionis, hoc enim ei fuerat cognomen, Africanorum dedecore notam irrepentem Scipionum nomini. Sed pace Meſſalarum dixiſſe liceat, etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis uirtutum amor: multoq; honeſtius quàm mereri, ne quis ſuas expeteret. Non eſt prætereundum & nouitium inuentum. Siquidem non ſolum ex auro argentóue, aut certe ex ære in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in ijſdem locis ibi loquuntur, quinimo etiam quæ non ſunt finguntur, pariuntq; deſideria non traditi uultus, ſicut in Homero euenit: Quo maius (ut equidem arbitror) nullum eſt felicitatis ſpecimē, quàm ſemper omnes ſcire cupere qualis fuerit aliquis. Aſinij Pollionis hoc Romæ inuētum, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum rem publicam fecit. An priores cœperint Alexādriæ & Pergami reges qui bibliothecas magno certamine inſtituere, non facile dixerim. Imaginum amorem flagraſſe quondam teſtes ſunt, & Atticus ille Ciceronis, ædito de his uolumine, & M. Varro benigniſsimo inuento inſertis uoluminum ſuorū fœcunditati, non nominibus tantū ſeptingentorum illuſtrium, ſed & aliquo modo imaginibus, nō paſſus intercidere figuras, aut uetuſtatē æui cōtra homines ualere, inuentione muneris etiam dijs inuidioſus, quando immortalitatem non ſolum dedit, uerumetiam in omnes terras miſit, ut præſentes eſſe ubiq; & claudi poſſent.

Quando primū clypei imaginū publice, quādo in domibus poſiti, & de picturæ initijs, & monochromato, & primis pictoribus, & antiquitate pictorum in Italia. Cap. III

ET hoc quidem alienis ille præſtitit. Suorum uero clypeos in ſacro uel publico priuatim dicare primus inſtituit (ut reperio) Ap. Claudius, qui conſul cum Seruilio fuit an-

mo urbis CCLIX. Posuit enim in Bellonæ æde maiores suos, placuitq; in excelso spectari, & titulos honorum legi. Decora res, utiq; si liberorum turba paruulis imaginibus ceu nidum aliquem sobolis pariter ostēdat: quales clypeos nemo nō gaudens fauensq; aspicit. Post eum M. Æmilius, collega in consulatu Q. Luctatij, non in basilica modo Aemilia, uerum & domi suæ posuit, id quoque Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines: Vnde & nomen habuere clypeorum, non ut peruersa grammaticorum subtilitas uoluit, à cluendo. Origo plena uirtutis, faciem reddi in scuto cuiusque qui fuerit usus illo. Pœni ex auro factitauere & clypeos & imagines, secumq; in castris tulere. Certe captis eis talem Hasdrubalis inuenit Q. Martius, Scipionū in Hispania ultorisq; clypeus supra fores Capitolinæ ædis usque ad incendium primum fuit. Maiorum quidē nostrorū tanta securitas in ea re annotatur, ut L. Manlio, Q. Fuluio COSS. anno urbis quingentesimo LXXV. M. Aufidius tutelæ Capitolij redemptor, docuerit patres argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot iam lustra assignabantur. De picturæ initijs incerta, nec instituti operis quæstio est. Ægyptij sex milibus annorum apud ipsos inuentam, priusquam in Græciam transiret, affirmant, uana prædicatione, ut palàm est. Græci autem alij Sicyone, alij apud Corinthios repertam, omnes umbra hominis lineis circunducta. Itaque talem primam fuisse: secundam singulis coloribus & monochromaton dictam, postquam operosior inuenta erat: duratq; talis etiam nunc. Inuentam linearem dicunt à Philocle Aegyptio, uel Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius, sine ullo etiamnum colore, iam tamen spargentes lineas intus. Ideo & quos pingerent ascribere institutum. Primus inuenit eas colorare, testa (ut ferunt) trita, Cleophantus Corinthius, Hunc aut eodem nomine alium fuisse, quem tradit Cornelius Nepos secutum in Italiam Demaratum, Tarquinij Prisci Romani regis patrem, fugientem à Corintho iniurias Cypselli tyranni, mox docebimus. Iam enim absoluta erat pictura etiam in Italia. Extant certe hodieq; antiquiores urbe picturæ Ardeæ in ædibus sacris, quibus equidem nullas æque demiror, tam longo æuo durantes in orbitate tecti, ueluti recentes. Similiter Lanuuij, ubi Atalanta & Helena cominus pictæ sunt nudæ ab eodem artifice, utraq; excellentissima forma, sed altera ut uirgo, ne ruinis quidem templi concussæ. Pontius legatus Caij principis eas tollere conatus est libidine accensus, si tectorij natura permisisset. Durant & Cære, antiquiores & ipsæ. Fatebiturq; quisquis eas diligenter æstimauerit, nullam artium celerius consummatam, cum Iliacis temporibus non fuisse eam appareat.

De pictoribus Romanis, & quando primum dignitas picturæ, & qui uictorias suas pictura proposuerunt, & quando externis picturis dignitas Romæ. Cap. IIII

APud Romanos quoq; honos mature huic arti cōtigit. Siquidem cognomina ex ea pictorum traxerunt Fabij clarissimæ gētis, princepsq; eius cognominis ipse ædem Salutis pinxit anno urbis conditæ CCCCL, quæ pictura durauit ad nostram memoriam, æde Claudij principatu exusta. Proxime celebrata est in foro boario æde Herculis Pacuuij poëtæ pictura. Ennij sorore genitus hic fuit: clarioremq; eam artem Romæ fecit gloria scenæ: Postea non est spectata honestis manibus, nisi forte quis Turpilium equitem Romanum è Venetia nostræ ætatis uelit referre, hodieq; pulchris eius operibus Veronæ extantibus. Læua is manu pinxit, quod de nullo antè memoratur. Paruis gloriabatur tabellis, extinctus nuper in longa senecta, Aterius Labeo prætorius, etiam proconsulatu prouinciæ Narbonensis functus. Sed ea res in risu & iam contumelia erat. Fuit & principum uirorum non omittendum de pictura celebre consilium. Q. Pedius, nepos Q. Pedij consularis triumphalisq;, à Cæsare dictatore cohæredis Augusto dati, cum natura mutus esset, eum Messala orator, ex cuius familia pueri auia erat, picturam docēdum censuit, idq; etiā diuus Augustus cōprobauit. Puer magni profectus in ea arte obijt. Dignatio autem præcipua Romæ increuit (ut existimo) à M. Valerio Maximo Messala, qui princeps tabulam

Iam picturæ prælij,quo Carthaginenſes & Hieronem in Sicilia deuicerat,propoſuit in latere curiæ Hoſtiliæ,anno ab urbe condita quadringenteſimononageſimo. Fecit hoc quidem & L.Scipio,tabulamq; uictoriæ ſuæ Aſiaticæ in Capitolio poſuit. Idq; ægre tuliſſe fratrem Africanum tradũt,iratum haud immerito, quoniã filius eius in illo prælio captus fuerat.Non diſſimilem offenſionẽ & Æmiliani ſubijt L.Hoſtilius Mancinus,qui primus Carthaginẽ irruperat,ſitum eius expugnationesq; depictas proponendo in foro,& ipſe aſsiſtens populo ſpectanti ſingula enarrando : qua comitate proximis comitijs conſulatum adeptus eſt.Habuit & ſcena ludis Claudij Pulchri magnam admirationem picturę, cum ad tegularum ſimilitudinem corui decepti imagine aduolarent.Tabulis autem externis autoritatẽ Romæ publice fecit primus omnium L.Mummius,cui cognomen Achaici uictoria dedit. Nam cum in præda uendenda rex Attalus VI M ſeſtertium emiſſet Ariſtidis tabulã,Liberum patrem continentẽ,pretium miratus,ſuſpicatusq; aliquid in ea uirtutis quod ipſe neſciret, reuocauit tabulam Attalo multum querẽte,& in Cereris delubro poſuit,quam primam arbitror picturam externam Romæ publicatam. Deinde uideo & in foro poſitas uulgo.Hinc enim ille Craſſi oratoris lepos agẽtis ſub ueteribus, cum teſtis compellatus inſtaret:Dic ergo Craſſe qualẽ me reris? Talem,inquit, oſtendens in tabula pictum inficetiſsime Gallum exerẽtem linguã.In foro fuit & illa paſtoris ſenis cũ baculo, de qua Teutonorum legatus interrogatus,quanti eum æſtimaret, reſpondit, ſibi donari nolle talem uiuum uerumq;. Sed præcipuam autoritatem fecit publice tabulis Cæſar dictator, Aiace & Medea ante Veneris genitricis ædem dicatis. Poſt eum M. Agrippa uir ruſticitati quàm delitijs propior.Extat certe eius oratio magnifica,& maximo ciuium digna de tabulis omnibus ſignisq; publicandis:quod fieri ſatius fuiſſet, quàm in uillarũ exilia pelli. Verum eadẽ illa toruitas tabulas duas Aiacis & Veneris mercata eſt à Cyzicenis H—S. XII M.In thermarum quoque calidiſsima parte marmoribus incluſerat paruas tabellas,paulo ante cum reficerentur ſublatas.Super omnes diuus Auguſtus in foro ſuo in celeberrima parte poſuit duas tabulas, quæ belli pictam faciem habent & triumphum, Idem Caſtores ac uictoriam poſuit, & quas dicemus ſub artificum mentione in templo Cæſaris patris.Idem in curia quoq;,quam in comitio conſecrabat, duas tabulas impreſſit parieti: Nemeam ſedentem ſupra leonem, palmigeram ipſam, aſtante cum baculo ſene, cuius ſupra caput tabula bigæ dependet:Niceas ſcripſit ſe inuſſiſſe, tali enim uſus eſt uerbo.Alterius tabulæ admiratio eſt, puberem filium ſeni patri ſimilem eſſe,ſalua ætatis differentia,ſuperuolante aquila draconem complexa. Philochares hoc ſuum opus eſſe teſtatus eſt.Immẽſa,uel unã ſi quis tantum hanc tabulam æſtimet, potẽtia artis,cum propter Philocharem ignobiliſsimos alioquin Glauconem filiumq; eius Ariſtippum, ſenatus populusq; Romanus tot ſeculis ſpectet.Poſuit & Tiberius Cęſar minime comis imperator, in templo ipſius Auguſti,quas mox indicabimus.

Ratio pingendi,de pigmentis. Cap. V

HActenus dictum ſit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus ſingulis primi pinxiſſent,diximus,cum de pigmẽtis traderemus in metallis.Qui monochromatea genera picturæ uocauerint,qui deinde,& quæ & quibus temporibus inuenerint,dicemus in mentione artificum,quoniam indicare naturas colorum,cauſa inſtituti operis prior eſt. Tandem ſe ars ipſa diſtinxit, & inuenit lumen atque umbras, differẽtia colorum alterna uice ſeſe excitante.Deinde adiectus eſt ſplendor,alius hic q; lumen : quem quia inter hoc & umbram eſſet,appellauerunt tonon:commiſſuras uero colorum & tranſitus,armogen.

De coloribus natiuis,& factitijs. Cap. VI

SVnt autem colores auſteri aut floridi. Vtrũq; natura aut mixtura euenit. Floridi ſunt quos dominus pingẽti præſtat,minium,armenium,cinnabaris,chryſocolla,Indicum, purpuriſſum.Cæteri auſteri.Ex omnibus alij naſcuntur,alij fiunt. Naſcuntur ſinopis, ru/

brica, parætonium, melinum, eretria, auripigmentum. Cæteri finguntur, primumq́ quos in metallis diximus. Præterea è uilioribus ochra, cerussa usta, sandaracha, sandix, syricum, atramentum. Sinopis inuenta est primum in Ponto, inde nomen, à Sinope urbe. Nascitur & in Ægypto, Balearibus, Africa: sed optima in Lemno & in Cappadocia, effossa è speluncis. Quæ saxis adhæsit, excellit. Glebis suus colos, extra maculosus. Hacq́ usi sunt ueteres ad splendorem. Species sinopidis tres, rubra, & minus rubens, & inter has media. Pretium optimæ in libras XIII denarij. Vsus ad penicillũ, aut si lignũ colorare libeat. Eius quæ ex Africa uenit, octoni asses: cicerculum appellant. Quæ magis cæteris rubet, utilior abacis. Idem pretium eius, quæ pressior uocatur, & est maxime fusca. Vsus eius ad bases abacorum. In medicina uero blandus, emplastrisq́ & malagmatis siue sicca compositione eius, siue liquida facilis, contra ulcera in humore sita, ueluti oris, sedis. Aluum sistit infusa: Fœminarum profluuia, pota denarij pondere. Eadem adusta, siccat scabricias oculorum, è uino maxime. Rubricæ genus in ea uoluere intelligi quidam secũdæ authoritatis. Palmam enim lemniæ dabant, minio proximam. Hæc est multũ antiquis celebrata, cum insula in qua nascitur. Nec nisi signata uenundabatur, unde & sphragidem appellauere. Hac minium sublinunt, adulterantq́. In medicina præclara res habetur: Epiphoras enim oculorum mitigat, & dolores circumlita. Ægilopas manare prohibet. Sanguinem reijcientibus ex aceto datur bibenda. Bibitur & contra lienum renumq́ uitia, & purgationes fœminarum. Item & contra uenena, & serpẽtium ictus terrestrium marinorumq́, omnibus ideo antidotis familiaris. Ex reliquis rubricæ generibus, fabris utilissima Ægyptia & Africana, quoniam maxime sorbentur. Picturis autem apta nascitur & in ferrarijs metallis. Ex ea fit ochra, exusta rubrica in ollis nouis luto circumlitis. Quo magis arsit in caminis, hoc melior. Omnis autem rubrica siccat, ideoq́ & emplastris cõuenit, igni etiam sacro. Sinopidis Ponticæ selibra, silis lucidi libris X & melini græciensis duabus mixtis, tritisq́ unà per dies XII leucophorum fit, hoc est, glutinum auri, cũ inducitur ligno. Parætonion nomen loci habet ex Ægypto, spumam maris esse dicunt solidatam cum limo, & ideo conchæ minutæ inueniuntur in eo. Fit & in Creta insula atque Cyrenis. Adulteratur Romæ creta cimolia decocta conspissataq́. Pretium optimo in põdo sex X. E cãdidis coloribus pinguissimum, & tectorijs tenacissimum propter leuorem. Melinum candidum & ipsum est, optimum in Melo insula. In Samo quoque nascitur. Sed eo non utuntur pictores propter nimiam pinguedinem. Accubantes effodiunt ibi inter saxa uenas scrutantes. In medicina eundem usum habet quem eretria creta. Præterea linguam tactu siccat. Pilos detrahit & mitigat. Pretiũ in libras sestertij singuli. Est & colos tertius è candidis cerussæ, cuius rationem in plumbi metallis diximus. Fuit & terra per se in Theodoti fundo inuenta Smyrnæ, qua ueteres ad nauium picturas utebantur. Nunc omnis ex plumbo & aceto fit ut diximus. Vsta casu reperta incendio Piræi, cerussa in orcis cremata. Hac primus usus est Nicias supradictus. Optima nunc Asiatica habetur, quæ & purpurea appellatur. Pretiũ eius in libras æris V. Fit & Romæ cremato sile marmoroso & restincto aceto. Sine usta non fiunt umbræ. Eretria terræ suæ habet nomen. Hac Nicomachus & Parasius usi. Refrigerat emollitq́. Explet uulnera si coquatur, ad siccanda præcipue utilis, & capitis doloribus, & ad deprehendenda pura. Subesse enim ea intelligitur, si ex aqua illita non arescat. Sandaracham & Ochram Iuba tradit in insula rubri maris Topazio nasci. Sed inde non peruehuntur ad nos. Sandaracha quomodo fieret diximus. Fit adulterina & ex cerussa non in fornace cocta. Colos esse debet flammeus. Pretium in libras asses quini. Hæc si torreatur, æqua parte rubrica admixta sandycem facit. Quanquam animaduerto Virgilium existimasse herbam id esse, illo uersu.

Sponte sua sandix pascentes uestiet agnos.

Pretium in libras dimidium eius quod sandarachæ. Nec sunt alij colores maioris ponderis. Inter factitios est & syricum, quo minium sublini diximus. Fit autem sinopide & sandyce

dyce mixtis. Atramentum quoq; inter factitios erit, quanquam eſt & terra geminæ originis. Aut enim ſalſuginis modo emanat, aut terra ipſa ſulphurei coloris ad hoc probatur. Inuenti ſunt pictores, qui è ſepulchris carbones infectos effoderent. Sed importuna hæc omnia ac nouitia. Fit eñ & fuligine pluribus modis, reſina uel pice exuſtis. Propter quod officinas etiam ædificauere, fumũ eum non emittẽtes. Laudatiſsimum eodem modo fit è tædis. Adulteratur fornacium balinearũq; fuligine, quo ad uolumina ſcribenda utuntur. Sunt qui & uini fecem ſiccatam excoquant: affirmantq;, ſi ex bono uino fex fuerit, Indici ſpeciem id atramentũ præbere. Polygnotus & Mycon celeberrimi pictores Athenis, è uinaceis fecere, tryginon appellãt. Apelles cõmentus eſt ex ebore cõbuſto facere, quod elephantinum uocant. Apportatur & Indicum ex India, inexploratæ adhuc inuentionis mihi. Fit etiam apud infectores ex flore nigro, qui adhæreſcit æreis cortinis. Fit & è tædis ligno cõbuſto, tritisq; in mortario carbonibus. Mira in hoc ſepiarũ natura, ſed ex his non fit. Omne aũt atramentũ ſole perficitur, librariũ gummi, tectoriũ glutino admixto. Quod autem aceto liquefactum eſt, ægre eluitur. E reliquis coloribus quos à dominis dari diximus propter magnitudinem pretij, ante omnes eſt purpuriſſum è creta argentaria: cum purpuris pariter tinguitur, bibitq; eum colorem celerius lanis. Præcipuũ eſt primum, feruenti aheno rudibus medicamentis inebriatum. Proximum egeſto eo addita creta in ius idẽ. Et quoties id factum eſt, leuatur bonitas pro numero dilutiore ſanie. Quare Puteolanum potius laudatur quàm Tyrium aut Getulicum, uel Laconicũ, unde precioſiſsimæ purpuræ. Cauſa eſt, quod hyſgino maxime inficitur, rubiamq; cogitur ſorbere. Viliſsimũ à Canuſio. Pretium huic à ſingulis denarijs in libras ad x x x. Pingentes ſandyce ſublita mox ouo inducentes purpuriſſum, fulgorem minij faciunt. Si purpuram facere malũt, ceruleum ſublinunt, mox purpuriſſum ex ouo inducunt. Ab hoc maxima autoritas Indico. Ex India uenit harũdinum ſpumæ adhæreſcente limo, cum teritur nigrum. At in diluendo mixturã purpuræ ceruleiq; mirabilẽ reddit. Alterum genus eius eſt in purpurarijs officinis innatans cortinis, & eſt purpuræ ſpuma. Qui adulterant uero Indicum, ſtercora columbina aut cretam Selinuſiam, uel anulariam uitro inficiunt: Probatur carbone. Reddit enim quod ſyncerũ eſt flammam excellentis purpurę, & dum fumat odorem maris olet. Ob id quidam è ſcopulis id colligi putant. Pretium indico denarij uiginti in libras. In medicina Indicum rigores & impetus ſedat. Siccat oris ulcera. Armenia mittit quod eius nomine appellatur. Lapis eſt hic quoq; chryſocollæ modo infectus. Optimumq; eſt quod maxime uiride eſt, communicato colore cum ceruleo. Solebãt libræ eius trecenis nummis taxari. Inuenta per Hiſpanias harena eſt, ſimilem curam recipiẽs. Itaq; ad denarios ſenos uilitas redijt. Diſtat à ceruleo candore modico, qui teneriorem hunc efficit colorẽ. Vſum in medicina ad pilos tantum alendos habet, maximeq; in palpebris. Sunt etiamnum nouitij duo colores è uiliſsimis, uiride quod Appianum uocatur, & quod chryſocollam luteam mentitur, ceu parum multa ſint mendacia eius. Fit ex creta uiridi æſtimatum ſeſtertijs in libras. Anulare quod uocant, candidum eſt, quo muliebres picturæ illuminãtur. Fit & ipſum ex creta admixtis uitreis gemmis ex uulgi anulis, unde & anulare dictum.

Qui colores udo non inducantur, & quibus coloribus antiqui pinxerunt, & quando primum gladiatorum pugnæ propoſitæ ſunt. Cap. VII

EX omnibus coloribus cretulam amare, udoq; illini recuſant purpuriſſum, Indicum, ceruleum, melinum, auripigmentũ, appianum, ceruſſa. Ceræ tinguntur iiſdem his coloribus ad eas picturas quę inurũtur, alieno parietibus genere, ſed claſsibus familiari, iam uero & onerarijs nauibus: quoniam & pericula expingimus, ne quis miretur & rogos pingi. Iuuatq; pugnaturos ad mortem, aut certe cædem, ſpecioſe uehi. Qua contemplatione tot colorum tanta uarietate ſubit antiquitatem mirari. Quatuor coloribus ſolis immortalia opera illa fecere, ex albis melino, ex ſilaceis Attico, ex rubris ſinopide Pontica, ex nigris

atramento, Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clarissimi pictores, cũ tabulæ eorum singulæ oppidorum uenirent opibus. Nunc & purpuris in parietes migrantibus, & India conferẽte fluminum suorum limum, & draconum & elephantorũ saniem, nulla nobilis pictura est. Omnia ergo meliora tunc fuere, cum minor copia. Ita est, quoniam, ut supra diximus, rerũ non animi pretijs excubatur. Et nostræ ætatis insaniam ex pictura non omittam. Nero princeps iusserat colosseum se pingi c x x pedum in linteo, incognitũ ad hoc tempus. Ea pictura cum peracta esset in Marianis hortis, accensa fulmine cũ optima hortorum parte conflagrauit. Libertus eius cũ daret Antij munus gladiatorum, publicas porticus inuestiuit pictura, ut constat, gladiatorum ministrorumq́ue omnium ueris imaginibus redditis. Hic multis iam seculis summus animus in pictura. Pingi autem gladiatoria munera atque in publico exponi cœpta à C. Terentio Lucano. Is auo suo à quo adoptatus fuerat, triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamq́ue pictam in nemore Dianæ posuit.

De ætate picturæ, operum & artificũ indicatura, nobilitates cccv. Cap. VIII

NVnc celebres in ea arte quàm maxima breuitate percurrã, neq; enim instituti operis est talis executio. Itaque quosdam uel in transcursu, & in aliorum mentione obiter nominasse satis erit, exceptis operum claritatibus, quæ & ipsa conueniet attingi, siue extant, siue intercidẽre. Non constat sibi in hac parte Græcorum diligentia, tam multas post olympiadas celebrãdo pictores quàm statuarios autores. Primumq́ue olympiade nonagesima, cum & Phidiam ipsum initio pictorem fuisse tradatur, clypeumq; Athenis ab eo pictum. Preterea in confesso sit, octogesimatertia fuisse Panæum fratrem eius, qui clypeum intus pinxit in Ægide Mineruæ quam fecerat Colotes Phidiæ discipulus, & in faciendo Ioue Olympio adiutor. Quid? quod in confesso perinde est, Bularchi pictoris tabulam, in qua erat Magnetum prælium, à Candaule rege Lydiæ Heraclidarũ nouissimo, qui & Myrsilus uocitatus est, repẽsam auro. Tanta iam dignatio picturæ erat. Id circa ætatẽ Romuli acciderit necesse est, duo enim deuicesima olympiade interijt Candaules, aut (ut quidam tradunt) eodem anno quo Romulus, nisi fallor, manifesta iam tum claritate artis atque absolutione. Quod si recipi necesse est, simul apparet multo uetustiora principia esse, eosq́ue qui monochromatis pinxerint, quorum ætas non traditur, aliquanto antè fuisse, Hygiænontem, Diniam, Charman, & qui primus in pictura marem fœminamq; discreuit, Eumarum Atheniensem figuras omnes imitari ausum, quique inuenta eius excoluerit, Cimonem Cleoneũ. Hic catagrapha inuenit, hoc est obliquas imagines, & uarie formare uultus, respicientes, suspicientesúe & despicientes. Articulis etiam membra distinxit. Venas protulit, præterq́ue in ueste & rugas & sinus inuenit. Panæus quidem frater Phidiæ, etiam prælium Atheniensium aduersus Persas apud Marathonem factum pinxit. Adeo iam colorum usus percrebuerat, adeóq; ars perfecta erat, ut in eo prælio iconicos duces pinxisse tradatur, Atheniensium, Milciadem, Callimachum, Cynegyrum, Barbarorum Darium, Tissaphernem.

Primum picturæ certamen, & qui primi penicillo pinxerunt. Cap. IX

QVinimo certamen picturæ etiam florente eo institutum est Corinthi ac Delphis: primusq; omnium certauit cum Timagora Chalcidense, superatusq; est ab eo Pythis, quod & ipsius Timagoræ carmine uetusto apparet, chronicorum errore non dubio. Alij quoq; post hos clari fuere ante nonagesimã olympiadẽ, sicut Polygnotus Thasius, qui primus mulieres lucida ueste pinxit, capita earum mitris uersicoloribus operuit, plurimumq; picturæ primus cõtulit. Siquidẽ instituit os adaperire, dentes ostendere, uultũ ab antiquo rigore uariare. Huius est tabula in porticu Pompeij, quæ ante curiam eius fuerat: in qua dubitatur, ascẽdentem cum clypeo pinxerit, an descendentem. Hic Delphis ædem pinxit. Hic & Athenis porticum quæ Pœcile uocatur, gratuito, cum partem eius Mycon mercede pingeret, unde maior huic autoritas. Siquidem Amphictyones, quod est publi-

cum

cum Græciæ cõcilium,hoſpitia ei gratuita decreuere.Fuit & alius Mycon,qui minoris cognomine diſtinguitur,cuius filia Timarete & ipſa pinxit.Nonageſima autem olympiade fuere Aglaophon,Cephiſodorus,Phrylus,Euenor pater Paraſii & pręceptor maximi pictoris,de quo ſuis annis dicemus:omnes iam illuſtres, non tamen in quibus hærere expoſitio debeat,feſtinans ad lumina artis, in quibus primus refulſit Apollodorus Athenienſis nonageſimatertia olympiade.Hic primus ſpecies exprimere inſtituit,primusq́; gloriã penicillo iure cõtulit.Eius eſt ſacerdos adorans,& Aiax fulmine incẽſus, qui Pergami ſpectatur hodie:Neq; ante eum tabula ullius oſtenditur,quæ teneat oculos. Ab hoc artis fores apertas Zeuxis Heracleotes intrauit, olympiadis nonageſimæquintæ anno quarto, audentemq́; iam aliquid penicillum(de hoc enim adhuc loquimur) ad magnam gloriam perduxit,à quibuſdã falſo in octogeſimanona olympiade poſitus, cum fuiſſe neceſſe eſt Demophilum Himeræum, & Neſcam Thaſium, quoniam utrius eorũ diſcipulus fuerit ambigitur.In eum Apollodorus ſupradictus uerſus fecit,artem ipſis ablatã Zeuxin ferre ſecum.Opes quoq; tantas acquiſiuit,ut in oſtentatione earum,Olympiæ aureis literis in palliorum teſſeris intextũ nomen ſuũ oſtentarit.Poſtea donare opera ſua inſtituit, quod ea nullo ſatis digno pretio permutari poſſe diceret,ſicuti Alcmenã Agrigẽtinis, Pana Archelao.Fecit & Penelopẽ,in qua pinxiſſe mores uidetur,& athletã.Adeoq; ſibi in illo placuit,ut uerſum ſubſcriberet,celebrem ex eo,inuiſurũ aliquẽ facilius quàm imitaturũ. Magnificus eſt Iupiter eius in throno aſtãtibus dijs:Et Hercules infans dracones ſtrãgulans, Alcmena matre coràm pauente & Amphitryone.Deprehẽditur tamẽ Zeuxis grandior in capitibus articuliſq́;:alioquin tantus diligentia, ut Agrigentinis facturus tabulam,quã in tẽplo Iunonis Laciniæ publice dicarent,inſpexerit uirgines eorũ nudas, & quinq; elegerit,ut quod in quaq; laudatiſsimũ eſſet,pictura redderet.Pinxit & monochromata ex albo.Æquales eius & æmuli fuere Timanthes,Androcydes,Eupompus,Paraſius.

De auibus per picturam deceptis,& quid difficillimũ in pictura. Cap. X

DEſcendiſſe hic cum Zeuxide in certamen traditur. Et cum ille detuliſſet uuas pictas tanto ſucceſſu,ut in ſcenam aues aduolarent,ipſe detuliſſe linteum pictum traditur, ita ueritate repræſentata,ut Zeuxis alitum iudicio tumens,flagitaret tandem remoto linteo oſtendi picturam,atque intellecto errore concederet palmam ingenuo pudore, quoniam ipſe aues feſelliſſet,Paraſius autem ſe artificẽ.Fertur & poſtea Zeuxis pinxiſſe puerum uuas ferẽtem,ad quas cum aduolarent aues,eadem ingenuitate proceſſit iratus operi, & dixit, uuas melius pinxi quàm puerum. nam ſi & hoc conſummaſſem , aues timere debuerant.Fecit & figlina opera,quæ ſola in Ambracia relicta ſunt, cum inde muſas Fuluius Nobilior Romã transferret. Zeuxidis manu Romæ Helena eſt in Philippi porticibus:Et in Concordiæ delubro Marſyas religatus. Paraſius Epheſi natus,& ipſe multa cõſtituit.Primus ſymmetriam picturæ dedit,primus argutias uultus, elegantiam capili, uenuſtatem oris,confeſsione artificum in lineis extremis palmam adeptus.Hæc eſt in pictura ſumma ſubtilitas, Corpora enim pingere & media rerum , eſt quidem magni operis, ſed in quo multi gloriam tulerint.Extrema corporum facere,& deſinentis picturæ modũ includere,rarũ in ſucceſſu artis inuenitur.Ambire enim debet ſe extremitas ipſa, & ſic deſinere,ut promittat alia poſt ſe,oſtendatq́; etiam quæ occultat.Hanc ei gloriam conceſſere Antigonus & Xenocrates,qui de pictura ſcripſere,prædicantes quoq; non ſolum confitentes.Alia multa graphidis ueſtigia extãt in tabulis ac membranis eius, ex quibus proficere dicuntur artifices. Minor tamen uidetur ſibi comparatus in medijs corporibus exprimendis.Pinxit & Demon Athenienſium, argumento quoq; ingenioſo. Volebat namque uarium,iracundum,iniuſtum, inconſtantem : eundem exorabilem,clementem,miſericordem:excelſum,glorioſum,humilem,ferocem,fugacemq́;, & omnia pariter oſtendere.Idem pinxit & Theſea qui Romæ in Capitolio fuit:& Nauarchum thoracatum. Et in una tabula quæ eſt Rhodi,Meleagrũ,Herculẽ,Perſea.Hęc ibi ter fulmine ambuſta,neq;

obliterata, hoc ipso miraculum auget. Pinxit & Archigallum, quam picturam amauit Tiberius princeps: atq; ut autor est Decius Eculeo L X sestertijs æstimatã, cubiculo suo inclusit. Pinxit & Cressam nutricem, infantemq; in manibus eius. Et Philiscum & Liberum patrem astante Virtute, & pueros duos, in quibus spectatur securitas & simplicitas ętatis: Item sacerdotem, astante puero cum acerra & corona. Sunt & duæ picturæ eius nobilissimæ, Hoplitides: alter in certamine ita decurrẽs, ut sudare uideatur: alter arma deponens, ut anhelare sentiatur. Laudãtur & Æneas Castorq; ac Pollux in eadem tabula: Item Telephus, Achilles, Agamemnon, Vlixes. Fœcundus artifex, sed quo nemo insolentius & arrogantius sit usus gloria artis. Nanq; & cognomina usurpauit Abrodiætum se appellando alijsq; uerbis principem artis, & eam ab se consummatam. Super omnia Apollinis se radice ortum: & Herculem, qui Lyndi est, talem à se pictum, qualem sæpe in quiete uidisset. Ergo magnis suffragijs superatus à Timanthe Sami in Aiace armorumqúe iudicio, herois nomine se moleste ferre dicebat, quod iterum ab indigno uictus esset. Pinxit & minoribus tabellis libidines, eo genere petulantis ioci se reficiens. Nam Timanthi uel plurimum affuit ingenij. Eius enim est Iphigenia, oratorum laudibus celebrata, qua stante ad aras peritura, cum mœstos pinxisset omnes, præcipue patruũ, cum tristitiæ omnem imaginem consumpsisset, patris ipsius uultum uelauit, quem digne non poterat ostendere. Sunt & alia ingenij eius exemplaria, ueluti Cyclops dormiens in paruula tabella: cuius & sic magnitudinẽ exprimere cupiens, pinxit iuxtà Satyros, thyrso pollicem eius metientes: atq; in omnibus eius operibus intelligitur plus semper quàm pingitur, & cum ars summa sit, ingeniũ tamẽ ultra artẽ est. Pinxit & Heroa absolutissimi operis, artẽ ipsã cõplexus uiros pingẽdi, quod opus nũc Romæ in templo Pacis est. Euxenidas hac ætate docuit Aristidẽ præclarum artificẽ, Eupompus Pamphilũ Apellis præceptorẽ. Est Eupõpi uictor certamine gymnico palmam tenẽs. Ipsius autoritas tanta fuit, ut diuiserit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicũ & quod Asiaticũ appellabant. Propter hunc qui erat Sicyonius, diuiso Helladico tria facta sunt, Ionicum, Sicyonium, Atticum. Pamphili pictura est cognatio, & præliũ ad Phliuntẽ, & uictoria Atheniensiũ. Item Vlixes in rate. Ipse Macedo natione, sed primus in pictura, omnibus literis eruditus, præcipue arithmetice & geometrice, sine quibus negabat artem perfici posse: docuit neminem minoris talento annis decẽ, quã mercedẽ & Apelles & Melãthius ei dedere. Et huius autoritate effectũ est Sicyone primũ, deinde & in tota Græcia, ut pueri ingenui ante omnia diagraphicen, hoc est picturã in buxo, docerent, reciperenturq; ars ea in primũ gradũ liberaliũ. Sẽper quidẽ honos ei fuit, ut ingenui eã exercerẽt, mox ut honesti, perpetuo interdicto, ne seruitia docerẽtur. Ideo neq; in hac neq; in toreutice, ullius q̃ seruierit opera celebrãtur. Clari etiã cẽtesimaseptima olympiade extitere, Echion & Therimachus. Echionis sunt nobiles picturæ Liber pater, itẽ Tragœdia & Comœdia, Semiramis ex ancilla adipiscens regnũ, anus lãpadas præferens, & noua nupta uerecundia notabilis. Verum omnes prius genitos futurosq; postea superauit Apelles, eousq; olympiade centesima XII in pictura prouectus, ut plura solus propè q̃ ceteri omnes contulerit, uoluminibus etiã æditis quæ doctrinã eam cõtinent. Præcipua eius in arte uenustas fuit, cũ eadẽ ætate maximi pictores essent: quorũ opera cũ admiraretur, collaudatis omnibus, deesse ijs unã illam Venerem dicebat, quã Græci charita uocant, cætera omnia contigisse, sed hac soli sibi neminem parẽ. Et aliã gloriã usurpauit, cũ Protogenis opus immensi laboris ac curæ supra modum anxiæ miraretur. Dixit enim omnia sibi cũ illo paria esse, aut illi meliora, sed uno se præstare, quod manũ ille de tabula nesciret tollere, memorabili præcepto, nocere sæpe nimiam diligentiã. Fuit autẽ nõ minoris simplicitatis q̃ artis. Nã cedebat Amphioni de dispositione, Asclepiodoro de mensuris, hoc est, quanto quid à quo distare deberet. Scitum est, inter Protogenem & eum quod accidit: Ille Rhodi uiuebat: quò cum Apelles adnauigasset, auidus cognoscendi opera eius, fama tantum sibi cogniti, cõtinuo officinam petijt.

Aberat

Aberat ipse, sed tabulam magnæ amplitudinis in machina aptatã picturæ, anus una custodiebat. Hæc Protogenem foris esse respondit, interrogauitq; à quo quæsitum diceret: Ab hoc, inquit Apelles: arreptoq; penicul lineam ex colore duxit summæ tenuitatis per tabulam. Reuerso Protogeni quæ gesta erant anus indicauit. Ferunt artificẽ protinus contemplatum subtilitatem, dixisse Apellem uenisse: non enim cadere in alium tam absolutum opus. Ipsum tunc alio colore tenuiorem lineam in ipsa illa duxisse, præcepisseq; abeuntem si redisset ille, ostenderet, adijceretq; hunc esse quem quæreret, atq; ita euenit. Reuertitur enim Apelles, sed uinci erubescens, tertio colore lineas secuit, nullum relinquens amplius subtilitati locum. At Protogenes uictum se cõfessus in portum deuolauit, hospitem quærens. Placuitq́ue sic eam tabulam posteris tradi, omnium quidem, sed artificum præcipuo miraculo. Consumptam eam constat priore incendio domus Cæsaris in palatio, auide antè à nobis spectatam, spatiosiore amplitudine nihil aliud continentem quàm lineas uisum effugientes, inter egregia multorum opera inani similem, & eo ipso allicientem, omniq; opere nobiliorem. Apelli fuit alioquin perpetua consuetudo, nunquam tam occupatam diem agendi, ut non lineam ducendo exerceret artem, quod ab eo in prouerbium uenit. Idem perfecta opera proponebat in pergula trãseuntibus, atq; post ipsam tabulam latens, uitia quæ notarentur auscultabat, uulgũ diligentiorẽ iudicem quàm se præferens. Feruntq; à sutore reprehẽsum, quod in crepidis una intus pauciores fecisset ansas, eodem postero die superbo emendatione pristinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum prospexisse denunciantem ne supra crepidam sutor iudicaret: quod & ipsum in prouerbium uenit. Fuit enim & comitas illi, propter quam gratior Alexandro Magno erat, frequenter in officinam uentitanti: nam ut diximus, ab alio pingi se uetuit edicto. Sed & in officina imperite multa disserenti silentiũ comiter suadebat, rideri eum dicens à pueris qui colores tererent. Tantum erat autoritati iuris in regem, alioquin iracundum: quanquam Alexander ei honorem clarissimo præbuit exemplo. Nanq; cum dilectam sibi ex pallacis suis præcipue nomine Campaspen nudã pingi ob admirationẽ formæ ab Apelle iussisset, eumq; tum pari captum amore sensisset, dono dedit eam. Magnus animo, maior imperio sui, nec minor hoc facto quàm uictoria aliqua. Quippe se uicit, nec thorũ tantum suum, sed etiam affectum donauit artifici: ne dilectæ quidem respectu motus, ut quæ modo regis fuisset, modo pictoris esset. Sunt qui Venerẽ Anadyomenen illo pictã exẽplari putant. Apelles & in æmulis benignus, Protogeni dignationem primus Rhodi constituit. Sordebat ille suis, ut plerũq; domestica: percontantiq; quãti licitaretur opera effecta, paruum nescio quid dixerat: at ille quinquagenis talẽtis poposcit, famamq; dispersit se emere, ut pro suis uenderet. Ea res concitauit Rhodios ad intelligẽdum artificẽ, nec nisi augẽtibus pretiũ cessit. Imagines adeo similitudinis indiscretæ pinxit, ut incredibile dictu Apion grãmaticus scriptum reliquerit, quendã ex facie hominũ adiuinantẽ (quos metoposcopos uocant) ex ijs dixisse aut futuræ mortis annos aut præteritæ. Non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri cum Ptolemæo, quo regnante Alexandriã ui tẽpestatis expulsus, subornato fraude æmulorũ plano regio inuitatus, ad regis cœnam uenit. Indignãtiq; Ptolemæo, & uocatores suos ostẽdẽti, ut diceret à quo eorũ inuitatus esset, arrepto carbone extincto è foculo, imaginẽ in pariete deliniauit, agnoscente uultũ plani rege ex inchoato protinus. Pinxit & Antigoni regis imaginem altero lumine orbam, primus excogitata ratione uitia condendi: obliquam nanq; fecit, ut quod corpori deerat, picturæ potius deesse uideretur: tantumq; ea in parte è facie ostendit, quam totam poterat ostendere. Sunt inter opera eius & expirantiũ imagines. Quæ autẽ nobilissima sint, nõ est facile dictu. Venerem exeũtem è mari diuus Augustus dicauit in delubro patris Cæsaris, quæ Anadyomene uocatur, uersibus Græcis tali opere, dũ laudatur, uicto, sed illustrato: Cuius inferiorem partem corruptam qui reficeret, non potuit reperiri. Verum ipsa iniuria cessit in gloriam artificis. Consenuit hæc tabula carie: aliamq; pro ea Nero principatu substituit suo

Dorothei

Manipretiū, nunc uulgo pro manifactura.

Dorothei manu. Apelles inchoauerat aliā Venerem Cois, superaturus etiam suam illam priorem. Inuidit mors peracta parte, nec qui succederet operi ad præscripta lineamenta inuentus est. Pinxit & Alexandrum Magnum, fulmen tenentē in templo Ephesiæ Dianæ x x talentis auri. Digiti eminere uidētur, & fulmen extra tabulam esse. Sed legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta: manipretium eius tabulæ in nūmo aureo mensura accepit non numero. Pinxit & Megabyzi sacerdotis Dianæ Ephesiæ pompam, Clytum equo ad bellum festinantem, & ei galeam poscenti armigerum porrigētem. Alexandrum & Philippum quoties pinxerit, enumerare superuacuum est. Mirantur eius Abronem Samij, & Menandrū regem Cariæ Rhodij. Item Ancæum: Alexandriæ Gorgosthenē tragœdum: Romæ Castorē & Pollucem cum uictoria & Alexandro Magno. Item belli imaginem, restrictis à tergo manibus, Alexandro in curru triumphante: Quas utrasque tabulas diuus Augustus in fori sui partibus celeberrimis dicauerat simplicitate moderata. Diuus Claudius pluris existimauit, in utrisq; excisa facie Alexandri diui Augusti imaginem subdere. Eiusdem arbitrantur manu esse & in Antoniæ templo Herculem auersum, ut (quod est difficillimum) faciem eius ostēdat uerius pictura ꝙ promittat. Pinxit & heroa nudum, eaq; pictura naturam ipsam prouocauit. Est & equus eius, siue fuit, pictus in certamine, quod iudicium ad mutas quadrupedes prouocauit ab hominibus: Nanq; ambitu æmulos præualere sentiens, singulorum picturas inductis equis ostendit: Apellis tantum equo abhinniuere, idq; postea semper illius experimentum artis ostentatur. Fecit & Neoptolemum ex equo aduersus Persas, Archelaum cum uxore & filia, Antigonum thoracatum cum equo incedentem. Peritiores artis præferunt omnibus eius operibus eundem regem sedentem in equo: Dianam sacrificātium uirginum choro mixtam, quibus uicisse Homeri uersus uidetur idipsum describentis. Pinxit & quæ pingi non possunt, tonitrua, fulgetra, fulguraq;: Bronten, Astrapen, Ceraunobolon appellant. Inuenta eius & cæteris profuere in arte. Vnū imitari nemo potuit, quod absoluta opera atramēto illinebat ita tenui, ut idipsum repercussu claritates colorū excitaret, custodiretq; à puluere & sordibus, ad manū intuenti demum appareret. Sed & tum ratione magna, ne colorum claritas oculorū aciem offenderet, ueluti per lapidē specularem intuētibus è longinquo: & eadem res nimis floridis coloribus austeritatē occulte daret. Aequalis eius fuit Aristides Thebanus: Is omnium primus animum pinxit, & sensus omnes expressit, quos uocant Græci ethe: Item perturbationes, durior paulo in coloribus. Huius pictura est, oppido capto ad matris moriētis ex uulnere mammam adrepēs infans, intelligiturq; sentire mater, & timere ne emortuo lacte sanguinē infans lambat: Quam tabulam Alexāder Magnus transtulerat Pellam in patriam suam. Idem pinxit prælium cum Persis, c homines ea tabula complexus, pactusq; in singulos mnas denas à tyranno Elatensium Mnasone. Pinxit & currentes quadrigas, & supplicantem penè cum uoce. Et uenatores cum captura. Et Leontionem pictorem. Et Anapauomenen propter fratris amorem moriētem. Item Liberū patrē & Ariadnē, spectatos Romæ in æde Cereris: Tragœdum & puerū, in Apollinis, cuius tabulæ gratia interijt pictoris inscitia, cui tergendam eā mandauerat M. Iunius prætor sub die ludorum Apollinariū. Spectata est in æde Fidei in Capitolio imago senis cum lyra puerū docentis. Pinxit & ægrum sine fine laudatum. Qua in arte tantū ualuit, ut Attalus rex unam tabulam eius c talentis emisse tradatur. Simul ut dictum est, & Protogenes floruit, patria ei Caunus, gentis Rhodijs subiectæ. Summa eius paupertas initio, artisq; summa intentio, & ideo minor fertilitas. Quis eum docuerit, non putant constare. Quidam & naues pinxisse usq; ad annum L argumentum esse, quod cum Athenis celeberrimo loco Mineruæ delubro propylæon pingeret, ubi fecit nobilem Paralum & Hemionida, quam quidam Nausicam uocant, adiecerit paruulas naues longas in ijs, quę pictores parerga appellant, ut appareret à quibus initijs ad arcem ostentationis opera sua peruenissent. Palmam habet tabularum eius Ialysus, qui est Romæ, dicatus in templo

plo Pacis: quem cum pingeret, traditur madidis lupinis uixisse, quoniam simul famem sustineret & sitim, ne sensus nimia dulcedine obstrueret. Huic picturæ quater colorem induxit subsidio iniuriæ & uetustatis, ut decedente superiore inferior succederet. Est in ea canis mire factus, ut quem pariter casus & ars pinxerit. Non iudicabat se exprimere in eo spumam anhelantis posse, cum in reliqua omni parte (quod difficillimum erat) sibi ipse satis fecisset. Displicebat autem ars ipsa, nec minui poterat, & uidebatur nimia ac longius à ueritate discedere, spumaq́ue illa pingi non ex ore nasci, anxio animi cruciatu, cum in pictura uerum esse non uerisimile uellet, absterserat sæpius mutaueratq́ue penicillum, nullo modo sibi approbans. Postremo iratus arti quod intelligeretur, spongiam eam impegit inuiso loco tabulæ, & illa reposuit ablatos colores, qualiter cura optauerat, fecitq́ue in pictura fortuna naturam. Hoc exemplo similis & Nealcem successus in spuma equi similiter spongia impacta secutus dicitur, cum pingeret popyzonta retinentem equum. Canem ita Protogenes monstrauit & fortuna. Propter hunc Ialysum, ne cremaret tabulas Demetrius rex, cum ab ea parte sola posset Rhodum capere, non incendit, parcẽtemq́ue picturæ fugit occasio uictoriæ. Erat tunc Protogenes in suburbano hortulo suo, hoc est Demetrij castris. Neq́ue interpellatus prælijs inchoata opera intermisit omnino, sed accitus à rege interrogatusq́ue, qua fiducia extra muros ageret, respondit, scire se illi cum Rhodijs bellum esse, non cum artibus. Disposuit ergo rex in tutelam eius stationes, gaudẽs, quod posset manus seruare quibus iam pepercerat: & ne sæpius auocaret, ultro ad eũ uenit hostis. Relictisq́ue uictoriæ suæ uotis, inter arma & murorum ictus spectauit artificem. Sequiturq́ue tabulam eius tẽporis hæc fama, quod eam Protogenes sub gladio pinxerit. Satyrus hic est, quem Anapauomenon uocant, ne quid desit temporis eius securitati, tibias tenens. Fecit & Cydippen, Tlepolemon, Cyliscum tragœdiarum scriptorem meditantem, & athletam & Antigonum regem, & imaginem matris Aristotelis philosophi: qui ei etiam suadebat, ut Alexandri Magni opera pingeret, propter æternitatem rerum. Impetus animi & quædam artis libido in hæc potius eum tulere. Nouissime pinxit Alexandrum ac Pana. Fecit & signa ex ære, ut diximus. Eadem ætate fuit Asclepiodorus, quem in symmetria mirabatur Apelles. Huic Mnason tyrãnus pro duodecim dijs dedit in singulos mnas trecenas: Idemq́ue Theomnesto in singulos heroas mnas centenas. His annumerari debet Nicomachus, Aristodemi filius ac discipulus. Pinxit hic raptum Proserpinæ: quę tabula fuit in Capitolio in Mineruæ delubro supra ædiculam Iuuentutis. Et in eodem Capitolio alia quam Plancus imperator posuerat, uictoria, quadrigam in sublime rapiens. Hic primus Vlixi addidit pileum. Pinxit & Apollinem & Dianam, deûmq́ue matrem in leone sedentem: item nobiles Bacchas arreptantibus Satyris, Scyllamqúe quæ nunc est Romæ in templo pacis. Nec fuit alius in ea arte uelocior. Tradunt nanque conduxisse pingendum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno quod is faciebat Telesti poëtæ monumentum, præfinito die intra quem perageretur, nec multo ante uenisse, accenso in pœnam tyranno, paucisq́ue diebus absoluisse celeritate & arte mira. Discipulos habuit Aristidem fratrẽ, & Aristoclem filium, & Philoxenum Eretrium, cuius tabula nullis postferenda Cassandro regi picta, continuit Alexandri prælium cum Dario. Idem pinxit & Lasciuiam, in qua tres Sileni comessantur. Hic celeritatem præceptoris secutus, breuiores etiamnum quasdam picturæ uias & compendiarias inuenit. Annumeratur his & Nicophanes elegans & concinnus, ita ut uetusta opera pingeret propter æternitatem rerum, impetuosi animi, & cui pauci comparentur. Cothurnus ei & grauitas artis. Multum à Zeuxide & Apelle abest Apellis discipulus Perseus, ad quẽ de hac arte scripsit, qui huius fuit ætatis. Aristidis Thebani discipuli fuerunt & filij, Niceros & Aristippus, cuius est Satyrus cum scypho coronatus. Discipuli eius fuerunt Antorides & Euphranor, de quibus mox dicemus. Nanque subtexi par est minoris picturæ celebres in penicillo, è quibus fuit Pyreicus arte paucis postferendus. Proposito nescio an destruxerit se, quoniã humilia quidem secutus, hu-

militatis

militatis tamen summam adeptus est gloriam. Tonstrinas sutrinasq; pinxit, & asellos & obsonia ac similia, ob hoc cognominatus Rhyparographos, in ijs consummatæ uoluptatis. Quippe eæ pluris uenіere quàm maximæ multorũ. E diuerso meniana, inquit Varro, omnia operiebat Serapionis tabula sub ueteribus. Hic scenas optime pinxit, sed hominẽ pingere nõ potuit. Contrà Dionysius nihil aliud quàm homines pinxit, ob hoc Anthropographus cognominatus. Parua & Callides fecit. Item Calaces comicis tabellis. Vtraq; Antiphilus. Nam & Hesionam nobilem pinxit, & Alexandrum ac Philippum cum Minerua, qui sunt in schola in Octauiæ porticibus: & in Philippi Liberum patrẽ, Alexandrũ puerũ, Hippolytũ tauro emisso expauescẽtem: In Pompeia uero Cadmum & Europen. Idem iocoso nomine Gryllum ridiculi habitus pinxit. Vnde hoc genus picturæ gryllus uocatur. Ipse in Ægypto natus didicit à Ctesidemo. Decet nõ sileri & Ardeatis templi pictorem, præsertim ciuitate donatum ibi & carmine, quod est in ipsa pictura his uersibus.

Dignis digna loca picturis condecorauit,
Reginæ Iunonis supremæ coniugis templum,
Marcus Ludius Elotas Ætolia oriundus,
Quem nunc & pòst semper ob artem hanc Ardea laudat.

Ea sunt scripta antiquis literis Latinis: non fraudando & Ludio diui Augusti ætate, qui primus instituit amœnissimam parietũ picturam, uillas, & porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles, piscinas, euripos, amnes, littora, qualia quis optarat, uarias ibi obambulantium species, aut nauigantium, terraqúe uillas adeuntium asellis aut uehiculis. Iam piscantes, aucupantesq;, aut uenantes, aut etiam uindemiãtes. Sunt in eius exemplaribus nobiles palustri accessu uillæ, succollantium specie mulieres labentes trepidæq; feruntur: plurimæ præterea tales argutiæ, facetissimi sales. Idemq; subdialibus maritimas urbes pingere instituit, blandissimo aspectu minimoq; impendio. Sed nulla gloria artificũ est, nisi eorum qui tabulas pinxere, eoq; uenerabilior apparet antiquitas. Nõ enim parietes excolebant dominis tantũ, nec domos uno in loco mãsuras, quæ ex incẽdijs rapi non possent. Casula Protogenes cõtentus erat in hortulo suo. Nulla in Apellis tectorijs pictura erat. Nondum libebat parietes totos pingere. Omnis eorum ars urbibus excubabat, pictorq; res cõmunis terrarum erat. Fuit & Arelius Romæ celeber, paulo ante diuum Augustum, nisi flagitio insigni corrupisset artem, semper alicuius amore fœminæ flagrans, & ob id deas pingens, sed dilectarum imagine. Itaq; in pictura eius scorta numerabantur. Fuit & nuper grauis ac seuerus, idemq; floridus, humilis rei pictor Amulius. Huius erat Minerua spectantem aspectans quacunq; aspiceretur. Paucis diei horis pingebat, id quoq; cum grauitate, quod semper togatus quanq; in machinis. Carcer eius artis domus aurea fuit, & ideo non extant exempla alia magnopere. Post eum fuere in autoritate Cornelius Pinus & Actius Priscus, qui Honoris & Virtutis ędes imperatori Vespasiano Augusto restituenti pinxerunt: sed Priscus antiquis similior.

De auium cantu compescendo, & quis encausto & penicillo primus lacunaria & cameras pinxerit, sparsimq; precia mirabilia picturarum. Cap. XI.

NOn est omittenda in picturæ mentione celebris circa Lepidum fabula. Siquidem in triumuiratu quodam loco deductus à magistratibus in nemorosum hospitium, minaciter cum ijs postero die expostulauit, somnum ademptum sibi uolucrum cõcentu. At illi draconem in longissima membrana depictum circumdedere loco. Eoq; terrore aues tũ siluisse narrãtur, & postea cognitum est ita posse compesci. Ceris pingere ac picturam inurere quis primus excogitauerit, non constat. Quidã Aristidis inuẽtum putant, postea consummatum à Praxitele. Sed aliquanto uetustiores encausticæ picturæ extitere, ut Polygnoti & Nicanoris & Archesilai Pariorum. Lysippus quoq; Æginæ picturæ suæ inscripsit encausen, quod profecto nõ fecisset, nisi encaustica inuẽta. Pamphilus quoq; Apellis præceptor non pinxisse tãtum encaustica, sed etiã docuisse traditur Pausiam Sicyonium

primum

primũ in hoc genere nobilem: Brietis filius hic fuit, eiuſdemꝗ primo diſcipulus. Pinxit & ipſe penicillo parietes Thebis cũ reficerentur, quondam à Polygnoto picti, multumꝗ cõparatione ſuperatus exiſtimabatur, quoniã nõ ſuo genere certaſſet. Idem & lacunaria primus pingere inſtituit, nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit. Paruas pingebat tabellas, maximeꝗ pueros: hoc æmuli eũ interpretabantur facere quoniã tarda picturæ ratio eſſet illa. Quamobrẽ arti daturus & celeritatis famam, abſoluit uno die tabellã, quę uocata eſt hemereſios, puero picto. Amauit in iuuẽta Glycerã municipẽ ſuã, inuentricẽ coronarũ, certãdoꝗ imitatione eius, ad numeroſiſsimã florum uarietatẽ perduxit artẽ illam: poſtremo pinxit illã ſedẽtẽ cũ corona, quę è nobiliſsimis eius tabula appellata eſt ſtephanoplocos, ab alijs ſtephanopolis, quoniã Glycera uenditando coronas ſuſtẽtauerat paupertatem. Huius tabulæ exẽplar, quod apographon uocant, L. Lucullus duobus talentis emit à Dionyſio Athenis. Pauſias aũt fecit & grandes tabulas, ſicut ſpectatã in Pompeij porticibus boũ immolationẽ. Eam enim picturã primus inuenit, quã poſtea imitati ſunt multi, æquauit autem nemo. Ante omnia cum longitudinem bouis oſtendere uellet, aduerſum eum pinxit, non tranſuerſum, unde & abunde intelligitur amplitudo. Dein cũ omnes, quæ uolunt eminentia uideri, candicantia faciãt, coloremꝗ condiant nigro: hic totum bouẽ atri coloris fecit, umbræꝗ corpus ex ipſa dedit, magna prorſus arte in æquo extantia oſtendens, & in confracto ſolida omnia. Sicyone & hic uitam egit, diuꝗ fuit illa patria picturæ. Tabulas enim omnes ex publico propter æs alienũ ciuitatis addictas, Scauri ædilitas Romam tranſtulit. Poſt eum eminuit lõge ante omnes Euphranor Iſthmius, olympiade CIIII. idem qui inter fictores dictus eſt à nobis. Fecit & coloſſos & marmora ac ſcyphos ſcalpſit: docilis ac laborioſus ante omnes, & in quocunque genere excellens ac ſibi æqualis. Hic primus uidetur expreſsiſſe dignitates heroum, & uſurpaſſe ſymmetriã. Sed fuit uniuerſitate corporum exilior, capitibus articuliſꝗ grandior. Volumina quoque compoſuit de ſymmetria & coloribus. Opera eius ſunt, equeſtre prælium, XII dij. Theſeus, in quo dixit, eundem apud Paraſium roſa paſtum eſſe, ſuum uero carne. Nobiles eius tabulæ Epheſi, Vlixes ſimulata ueſania bouem cũ equo iungẽs, & palliati cogitantes, dux gladium condens. Eodem tempore fuit & Cydias, cuius tabulã Argonautas H-S CXLIIII Hortenſius orator mercatus eſt, eiꝗ ædem fecit in Tuſculano ſuo. Euphranoris autem diſcipulus fuit Antidotus. Huius eſt clypeo dimicans & luctator, tibicenꝗ inter pauca laudatus. Ipſe diligentior quàm numeroſior, & in coloribus ſeuerus, maxime inclaruit diſcipulo Nicea Athenienſi, qui diligentiſsime mulieres pinxit. Lumen & umbras cuſtodiuit, atꝗ ut eminerẽt è tabulis picturæ maxime curauit. Opera eius, Nemea aduecta ex Aſia Romã à Syllano, quam in curia diximus poſitã: Item Liber pater in æde Cõcordiæ: Hyacinthus, quẽ Cæſar Auguſtus delectatus eo ſecum deportauit Alexãdria capta, & ob id Tiberius Cęſar in templo eius dicauit hãc tabulã: & Diana. Epheſi uero eſt Megabyzi ſacerdotis Epheſiæ Dianæ ſepulchrum, Athenis necromãtia Homeri. Hanc uendere noluit Attalo regi talentis LX, potiusꝗ patriæ ſuæ donauit, abundans opibus. Fecit & grandes picturas, in quibus ſunt Calypſo & Io, & Andromeda, Alexander quoque in Pompeij porticibus præcellens, & Calypſo ſedens. Huic quidem aſcribuntur quadrupedes. Proſperrime canes expreſſit. Hic eſt Nicias, de quo dicebat Praxiteles interrogatus quæ maxime opera ſua probarit in marmoribus, quibus Nicias manum admouiſſet: tantum circumlitioni eius tribuebat. Non ſatis diſcernitur alium eodem nomine, an hũc eundem quidam faciunt olympiade centeſima XII. Niciæ comparatur, & aliquanto præfertur Athenion Maronites Glaucionis Corinthij diſcipulus, & auſterior colore, & in auſteritate iucũdior, ut in ipſa pictura eruditio eluceat. Pinxit in tẽplo Eleuſine Phylarchum, Athenis frequentiam quam uocauere polygynæcon. Item Achillẽ uirginis habitu occultatum Vlixe deprehendente. Et in una tabula, quaꝗ maxime inclaruit, agaſonem cum equo. Quod niſi in iuuenta obijſſet, nemo ei compararetur. Eſt nomen & Heraclidi Ma-

cedoni. Initio naues pinxit: captoq; rege Perseo Athenas commigrauit, ubi eodem tempore erat Metrodorus pictor idemq; philosophus, magnæ in utraque scientia autoritatis. Itaque cum L. Paulus deuicto Perseo petisset ab Atheniensibus ut sibi quàm probatissimum philosophum mitterent ad erudiendos liberos, itemqúe pictorem ad triumphum excolendum, Athenienses Metrodorum elegerunt, professi eundem in utroque desiderio præstantissimum, quod edicto quoq; Paulus indicauit. Timomachus Byzantius Cæsaris dictatoris ætate Aiacem ei pinxit & Medeã, ab eo in Veneris genitricis æde positas, octoginta talentis uenundatas. Talentum Atticum $\overline{XVI}$ taxat M. Varro. Timomachi æque laudantur Orestes, Iphigenia in tauris, Lecythion agilitatis exercitator, cognatio nobilium, palliati, quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedentem: præcipue tamen ars ei fauisse in Gorgone uisa est. Pausiæ filius & discipulus Aristolaus è seuerissimis pictoribus fuit, cuius sunt Epaminõdas, Pericles, Medea, Virtus, Theseus: imago Atticæ plebis, boum immolatio. Sunt quibus & Mechopanes eiusdem Pausiæ discipulus placeat diligentia, quam intelligant soli artifices, aliâs durus in coloribus, sed & multus. Nam Socrates iure omnibus placet. Talesq; sunt eius picturæ: Cum Æsculapio filiæ Hygia, Ægle, Panacea, Iaso, & piger qui appellatur Ocnos spartum torquens, quod asellus arrodit. Hactenus indicatis in genere utroq; proceribus, non silebuntur & primis proximi. Aristoclides, qui pinxit ædem Apollinis Delphis. Antiphilus puero ignem cõflante laudatur, ac pulchra aliâs domo splẽdescẽte, ipsiusq; pueri ore. Itẽ lanificio, in quo properant omniũ mulierũ pensa, Ptolemęo uenãte. Sed & nobilissimo Satyro cũ pelle pantherina, quem Aposcoponta appellant. Aristophon Ancęo uulnerato ab apro cum socia doloris Astipale: numerosaqúe tabula, in qua sunt Priamus, Helena, Credulitas, Vlixes, Deiphobus, Dolon. Androbius pinxit Scyllin ancoras Persicæ classis præcidentem, Artemon Danaẽn mirantibus eam prædonibus, reginam Stratonicen, Herculem & Deianiram. Nobilissimas autem que sunt in porticibus Octauiæ operibus, Herculem ab Oeta monte Doridos exuta mortalitate consensu deorũ in cœlum euntem, Laomedontis circa Herculem & Neptunum historiam. Alcimachus Dioxippum, qui pancratio Olympię citra pulueris iactum (quod uocant aconiti) uicit: coniti Nemea. Ctesilochus Apellis discipulus petulanti pictura innotuit, Ioue Liberũ parturiente depicto mitrato, & muliebriter ingemiscente inter obstetrices & dearum clamorẽ. Ctesidemus Oechaliæ expugnatione & Laodamia. Clesides reginæ Stratonices iniuria. Nullo eñ honore exceptus ab ea, pinxit uolutantem cum piscatore, quem reginam amare sermo erat. Eamq; tabulam in portu Ephesi proposuit, ipse uelis raptus est. Regina tolli uetuit, utriusque similitudine mire expressa. Cratinus comœdos Athenis in Pompio pinxit. Eutychides bigam: regit Victoria. Eudorus scena spectatur, idẽ & ex ære signa fecit. Iphis Neptuno & Victoria. Habron amicitiam & cõcordiam pinxit, & deorum simulacra. Leontiscus Aratum uictorem cum trophæo, psaltriam. Leon Sappho. Nicearchus Venerem inter Gratias & Cupidines, Herculem tristem insaniæ pœnitentia. Nealces Venerem, ingeniosus & solers in arte. Siquidem cum prælium nauale Ægyptiorum & Persarum pinxisset, quod in Nilo, cuius aqua est mari similis, factum uolebat intelligi, argumento declarauit, quod arte non poterat. Asellum enim in littore bibentem pinxit, & crocodilum insidiantem ei. Oenias Syngenicon. Philiscus officinam pictoris, ignem conflante puero. Phalerion Scyllã, Simonides Agatharchum & Mnemosynen. Simus iuuenem requiescentẽ in officina fullonis, quinquatrus celebrantem, idemq; Nemesin egregiam. Theodorus uero emungentem: Idem ab Oreste matrem & Ægistũ interfici, bellumq; Iliacũ pluribus tabulis, quod est Romæ in Philippi porticibus, & Cassandram quæ est in Concordiæ delubro: Leontium Epicuri cogitantem, Demetrium regem. Theon Orestis insaniam, Thamyrã citharœdum. Tauriscus Discobolum, Clytemnestrã, Paniscum, Polynicen regnũ repetentem, & Capanea. Non omittetur inter hos insigne exemplũ. Nanq; Erigonus tritor colorum

Nealcæ pictoris in tantum ipſe profecit, ut celebrem etiam diſcipulum reliquerit Paſiam, fratrem Æginetæ fictoris. Illud uero perquam rarum ac memoria dignum, etiam ſuprema opera artificum imperfectasq́ tabulas, ſicut Irin Ariſtidis, Tyndaridas Nicomachi, Medeā Timomachi, & quā diximus Venerem Apellis, in maiori admiratione eſſe quàm perfecta. Quippe in ijs liniamenta reliqua, ipſæq́ cogitationes artificum ſpectantur, atq́ in lenocinio cōmendationis dolor eſt. Manus cum id agerent extinctæ deſiderantur. Sūt etiānum nō ignobiles quidem, in tranſcurſu tamen dicendi, Ariſtonides, Anaxāder, Ariſtobulus Syrus, Archeſilas Tiſicratis filius, Coribas Nicomachi diſcipulus. Carmanides Euphranoris, Dionyſodorus Colophonius, Diogenes qui cum Demetrio rege uixit, Eutymedes, Heraclides Macedo, Mydō Soleus Pyromachi ſtatuarij diſcipulus, Mnaſitheus Sicyonius, Mnaſitimus Ariſtonidis filius & diſcipulus, Neſſus Habronis filius, Polemon Alexādrinus, Theodorus Samius & Stadius Nicoſthenis diſcipuli, Xenō Neoclis diſcipulus Sicyonius. Pinxere & mulieres, Timarete Niconis filia Dianā in tabula, quæ Epheſi eſt antiquiſsimæ picturæ. Irene Cratini pictoris filia & diſcipula, puellam quæ eſt Eleuſine. Calypſo ſenem & præſtigiatorem Theodorum. Alciſtene ſaltatorem. Ariſtarete Nearchi filia & diſcipula Æſculapium. Lala Cyzicena perpetua uirgo M. Varronis iuuenta Romæ & penicillo pinxit, & ceſtro in ebore imagines mulierum maxime, & Neapolitanum in grandi tabula, ſuam quoque imaginem ad ſpeculum. Nec ullius uelocior in pictura manus fuit: artis uero tantum, ut multum manipretio antecederet celeberrimos eadem ætate imaginum pictores Sopylon & Dionyſium, quorum tabulæ pinacothecas implent. Pinxit & quædam Olympias, de qua hoc ſolum memoratur, diſcipulū eius fuiſſe Autobolum. Encauſto pingendi duo fuiſſe antiquitus genera conſtat, cera, & in ebore ceſtro, id eſt uiriculo, donec claſſes pingi cœpere. Hoc tertium acceſsit, reſolutis igni ceris penicillo utendi, quæ pictura in nauibus, nec ſole nec ſale uentisq́ corrumpitur. Pingunt & ueſtes in Aegypto inter pauca mirabili genere, candida uela poſtquā attriuere illinētes non coloribus, ſed colorem ſorbentibus medicamentis. Hoc cum fecere, non apparet in uelis, ſed in cortinam pigmenti feruentis merſa, poſt momentum extrahuntur picta. Mirumq́, cum ſit unus in cortina colos, ex illo alius atq́ alius fit in ueſte, accipientis medicamenti qualitate mutatus. Nec poſtea ablui poteſt, ita cortina nō dubie confuſura colores ſi pictos acciperet. Digerit eos ex uino, pingitq́ dum coquit. Et aduſtæ ueſtes firmiores fiunt, quàm ſi non urerentur.

Plaſtices primi inuentores, de ſimulacris, & uaſis fictilibus, & pretio eorū. Cap. XII

DE pictura ſatis ſuperq́, contexuiſſe his & plaſticen conueniat. Eiuſdem opere terræ fingere ex argilla ſimilitudines, Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit Corinthi filiæ opera: quæ capta amore iuuenis, illo abeūte peregre, umbrā ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circūſcripſit, quibus pater eius impreſſa argilla typum fecit, & cū cæteris fictilibus induratum igni propoſuit, eumq́ ſeruatum in nymphæo donec Corinthum Mummius euerteret tradunt. Sunt qui in Samo primos omnium plaſticen inueniſſe Rhœcum & Theodorum tradant, multo ante Battiadas Corintho pulſos. Demaratum uero ex eadem urbe profugum, qui in Hetruria Tarquinium Priſcum regem populi Romani genuit, comitatos fictores Euchira & Eugrammum, ab ijs Italiæ traditā plaſticen. Dibutadis inuentum eſt, rubricam addere, aut ex rubrica cretam fingere. Primusq́ perſonas tegularū extremis imbricibus impoſuit, quæ inter initia protypa uocauit. Poſtea idem ectypa fecit. Hinc & faſtigia templorum orta, propter hunc plaſtæ appellati. Hominis autem imaginem gypſo è facie ipſa primus omnium expreſſit, ceraq́ in eam formā gypſi infuſa emēdare inſtituit Lyſiſtratus Sicyonius frater Lyſippi, de quo diximus. Hic & ſimilitudinem reddere inſtituit, ante eū quàm pulcherrimas facere ſtudebāt. Idem & de ſignis effigiem exprimere inuenit. Creuitq́ res in tātum, ut nulla ſigna ſtatuæúe ſine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuiſſe ſcientiam, q̃ fundendi æris. Pla

stæ laudatissimi fuere Damophilus & Gorgasus, iidemq; pictores: qui Cereris ædem Romæ ad circum maximum utroque genere artis suæ excoluerunt, uersibus inscriptis græce, quibus significarũt, à dextra opera Damophili esse, à parte læua Gorgasi. Ante hãc ædẽ Thuscanica omnia in ædibus fuisse, autor est M. Varro. Ex hac cum reficeretur, crustas parietum excisas tabulis marginatis inclusas esse. Item signa ex fastigijs dispersa. Fecit & Chalcosthenes cruda opera Athenis, qui locus ab officina eius Ceramicos appellat. M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Posim nomine, à quo factas Romæ uuas, item pisces, ita ut non sit aspectu discernere à ueris. Idem magnificat Archesilaum L. Luculli familiarem, cuius proplasmata pluris uenire solita artificibus ipsis, quàm aliorum opera. Ab hoc factam Venerem genitricem in foro Cæsaris, & priusquam absolueretur, festinatione dedicandi positam. Deinde ei à Lucullo H—S. L X signum Felicitatis locatum, cui mors utriusque inuiderit. Octauio equiti Romano cratera facere uolenti, exemplar è gypso factum talento. Laudat & Pasitelem, qui plasticen matrem statuariæ scalpturæq; & cælaturæ esse dixit, & cum esset in omnibus his summus, nihil unquam fecit antequã finxit. Præterea elaboratam hanc artem Italiæ & maxime Hetruriæ: Turianumq; à Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priscus effigiem Iouis in Capitolio dicandam. Fictilem eum fuisse, & ideo miniari solitũ. Fictiles in fastigio templi eius quadrigas, de quibus sæpe diximus. Ab hoc eodem factum Herculem, qui hodieq; materiæ nomen in urbe retinet. Hæ enim tum effigies deûm erant laudatissimæ. Nec pœnitet nos illorum qui tales coluere. Aurum enim & argentum ne dijs quidem conficiebant. Durant etiam nunc plerisque in locis talia simulacra. Fastigia quidem templorum etiam in urbe crebra & municipijs mira cælatura, & arte firmitateq; æui sanctiora auro, certe innocentiora. In sacris quidem etiam inter has opes nõ murrhinis crystallinisúe, sed fictilibus prolibatur simpuuijs: inenarrabili terræ benignitate, si quis singula æstimet, etiam ut omittantur in frugum, uini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamẽtorum, metallorũ generibus, beneficia eius quæq; adhuc diximus, uel quæ assiduitate satiant figlinarũ opera, imbricibus, tubulis, tegulisq; ad balineas hamatis, uel ad tecta coctilibus laterculis frontatisq;, aut quæ rota fiunt, etiam fictilibus dolijs ad uina excogitatis, & ad aquas. Propter quæ Numa rex septimum collegiũ figulorũ instituit. Quin & defunctos sese multi fictilibus dolijs cõdi maluere, sicut M. Varro, Pythagorico modo in myrti & oleæ atq; populi nigræ folijs. Maior quoq; pars hominum terrenis utitur uasis. Samia etiamnum in esculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem & Arretiũ in Italia: & calicũ tantũ Surrentũ, Asta, Pollentia: in Hispania Saguntum, in Asia Pergamum. Habent & Tralleis opera sua, & Mutina in Italia, quoniam & sic gentes nobilitantur. Hæc quoq; per maria terrasq; ultro citroq; portãtur, insignibus rotæ officinis Erythris. Hodieq; in tẽplo ostenduntur amphoræ duæ propter tenuitatem consecratæ, discipuli magistriq; certamine, uter tenuiorem humum duceret. Cois laus maxima, Hadrianis firmitas, nonnullis circa hoc seueritatis quoque exemplis: Q. Coponium inuenimus ambitus damnatum, quia uini amphoram dedisset dono ei, cuius suffragij latio erat. Atque ut luxu quoque aliqua contingat autoritas figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa cœnarum lautitia. Vna erat murenarum, altera luporum, tertia myxonis piscis, inclinatis iam scilicet moribus, ut tamen eos præferre Græciæ etiam philosophis posimus. Siquidem in Aristotelis hæredum auctione L X patinas uenisse traditur. Nam nos cum unam Aesopi tragœdiarum histrionis in natura auium diceremus sestertijs D C stetisse, non dubito indignatos legentes. At Hercules, Vitellius in principatu suo C C sestertijs condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eò peruenit luxuria, ut etiam fictilia pluris constent, quàm murrhina. Propter hanc Mutianus altero consulatu suo in conquisitione exprobrauit patinarum paludes Vitellij memoriæ, non illa fœdiore, cuius ueneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obijciebat interisse C X X X cõuiuas. Nobilitantur ijs oppida quoque

que

que,ut Rhegium,& Cumæ. Samia testa matris deûm sacerdotes qui galli uocantur, uirilitatem amputãt, nec aliter citra perniciem, si M. Cælio credamus, qui linguã sic amputandam obiecit graui probro, tanquã & ipse iam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitauit ars? fractis etiam testis utendo sic, ut firmius durent tusis calce addita, quæ uocant signina. Quo genere etiam pauimenta excogitauit.

Terræ uarietates,& de puluere Puteolano,& alijs terræ generibus quæ in lapidem uertuntur. Cap. XIII

VErum & ipsius terræ sunt alia segmenta. Quis enim satis miretur pessimam eius partem, ideoq; puluerem appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus, mersumq; protinus fieri lapidem unum inexpugnabilem undis, & fortiorem quotidie, utique si cumano misceatur cemento. Eadem est terræ natura in Cyzicena regione, sed ibi non puluis, uerum ipsa terra qualibet magnitudine excisa & demersa in mare lapidea extrahitur. Hoc idem circa Cassandriam produnt fieri. Et in fonte Cnidio dulci intra octo menses terram lapidescere. Ab Oropo quidẽ Aulidem usq; quicquid terræ attingitur mari mutatur in saxa. Non multum puluere Puteolano distat è Nilo harena tenuissima sui parte, nõ ad sustinenda maria fluctusq; frangendos, sed ad debellanda corpora palęstræ studijs. Inde certe Patrobio, Neronis principis liberto, aduehebatur. Quin & Leonato & Cratero ac Meleagro Alexandri Magni ducibus sabulum hoc portari cũ reliquis militaribus commercijs reperio. Plura de hac parte non sum dicturus, nõ Hercules magis ꝗ de terræ usu in ceromatis, quibus exercendo iuuẽtus nostra corpora, uires animorũ perdidit.

De parietibus fornaceis,& lateritijs,& eorum ratione. Cap. XIIII

QVid? non in Africa Hispaniaq́ue ex terra parietes, quos appellant fornaceos, quoniam fornacum modo circundati utrinq; duabus tabulis infarciuntur uerius quàm instruuntur, æuis durant, incorrupti imbribus, uentis, ignibus, omniq; cemẽto firmiores? Spectat etiam nunc speculas Annibalis Hispania, terrenasq; turres iugis montium impositas. Hinc & cæspitum natura, castrorum uallis accommodata, contra fluminum impetus aggeribus. Illini quidem crates parietum luto, & lateribus crudis extrui quis ignorat? Lateres non sunt è sabuloso, neque harenoso, multoq; minus calculoso ducendi solo, sed è cretoso & albicante, aut ex rubrica, uel si iam ex sabulo, è masculo certe. Finguntur optime uere, Nam solstitio rimosi fiunt, quos ædificijs non idoneos probant. Quin & intritum ipsum eorum prius quàm fingantur, macerari oportet. Genera eorum tria, Didoron quo utimur, longum sesquipede, latum pede, alterum tetradoron. Tertium pentadoron. Græci enim antiqui doron palmum uocabant, & ideo dora munera, quia manu darentur. Ergo à quatuor & quinq; palmis, prout sunt, nominãtur. Eadẽ est latitudo. Minore in priuatis operibus, maiore in publicis utuntur in Græcia. Pitanæ in Asia, & in ulterioris Hispaniæ ciuitatibus Massia & Calento fiunt lateres, qui siccati non merguntur in aqua. Sunt enim è terra pumicosa, cum subigi potest utilissima. Græci, præterquam ubi è silice fieri poterat structura, parietes lateritios prætulere. Sunt enim æterni, si ad perpendiculum fiant, ideo & ad publica opera & regias domos addũtur. Sic extruxere murũ Athenis, qui ad montem Hymettum spectat. Sic Patris ædes Iouis & Herculis, quamuis lapideas columnas & epistylia circundarent. Domum regiam Attali Trallibus. Itẽ Sardibus Crœsi, quam gerusian fecere. Halicarnassi mausolea, quæ etiam nunc durant. Lacedæmone quidem excisum lateritijs parietibus opus tectorium propter excellentiam picturæ ligneis formis inclusum, Romam deportauere in ædilitate ad comitium exornãdum Murena & Varro. Quod opus cum per se mirum esset, translatum tamen magis mirabantur. In Italia quoque lateritius murus Aretij & Meuaniæ est. Romæ non fiunt talia ædificia, quia sesquipedalis paries non plus quàm unam cõtignationem tolerat. Cautumq; est ne communis crassior fiat, nec intergerinorum ratio patitur.

De sulphure, alumine, & generibus eorum, & medicinæ. Cap. XV

HÆc sint dicta de lateribus. In terræ autem reliquis generibus uel maxime mira natura est sulphuris, quo plurima domantur. Nascitur in insulis Æolijs inter Siciliam & Italiam, quas ardere diximus. Sed nobilissimum in Melo insula. In Italia quoque inuenitur in Neapolitano Campanoq; agro, collibus qui uocantur leucogæi: quod est cuniculis effossum perficitur igni. Genera quatuor: Viuum, quod Græci apyron uocāt, nascitur solidum, hoc glebosum. Eo solo ex omnibus generibus medici utuntur. Cętera enim liquore constant, & conficiuntur oleo incocta, Viuum autē effoditur, translucetq;, & uiret. Alterum genus appellant glebam, fullonum tantum officinis familiare. Tertio quoq; generi unus tantum est usus ad suffiendas lanas, quoniam candorem tantum mollitiemq; confert. Egula uocatur hoc genus. Quarto autē ad ellychnia maxime cōficienda. Cætero tanta uis est, ut morbos comitiales deprehēdat nidore, impositū igni. Lusit & Anaxilaus eo, candēs in calice nouo, prunaq; subdita circūferens, exardescētis repercussu pallorem dirū uelut defunctorū, offundente conuiuijs. Natura eius calfacit, concoquit, sed & discutit collectiones corporum, ob hoc talibus emplastris malagmatibusq; miscetur. Renibus quoque & lumbis in dolore cū adipe, mire prodest impositum. Aufert & lichenas à facie cum terebinthi resina, & lepras. Harpacticon uocatur à celeritate auellēdi, auelli enim subinde debet. Prodest & suspiriosis linctum. Purulenta quoq; extussientibus, & contra scorpionum ictus. Vitiligines uiuum nitro mixtum, atq; ex aceto tritum & illitum tollit. Item lendes in palpebris, aceto sandarachato admixto. Habet & in religionibus locum ad expiandas suffitu domos. Sentitur uis eius & in aquis feruentibus. Neq; alia res facilius accenditur, quod apparet, ignium uim magnam etiam ei inesse. Fulmina & fulgura quoq; sulphuris odorem habent, ac lux ipsa eorum sulphurea est. Et bituminis uicina est natura, alibi limus, alibi terra. Limus è Iudææ lacu, ut diximus, emergens: Terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimum. Spissantur hæc utraq;, & in densitatem coeunt. Est uero liquidum bitumen, sicut Zacynthium, & quod à Babylone inuehitur. Ibi quidem & candidū gignitur. Liquidum est & apolloniaticum, quę omnia Græci pissasphalton appellant ex argumento picis & bituminis. Gignitur & pingue liquorisq; oleacei in Sicilia, Agragantino fonte inficiens riuum. Incolæ id harundinum panniculis colligunt, citissime sic adhærescens. Vtuntur eo ad lucernarum lumina olei uice: Item ad scabiem iumentorum. Sunt qui & naphthen de qua in secundo diximus uolumine, bituminis generi asscribant. Verum ardēs eius uis ignium naturæ cognata, procul ab omni usu abest. Bituminis probatio, ut quam maxime splendeat, sitq; ponderosum ac graue. Leue autem modice, quoniā adulteratur pice. Vis bituminis quæ sulphuris, sistit, discutit, cōtrahit, glutinat. Serpentes nidore fugat accensum. Ad suffusiones oculorum & albugines Babyloniū efficax traditur, item ad lepras, lichenas, pruritusq; corporum. Illinitur & podagris. Omnia autem eius genera incommodos oculorum pilos replicant. Dentium doloribus medentur simul cum nitro illita. Tussim ueterem & anhelitus cum uino potum emendat. Dysentericis etiam datur eodem modo, sistitq; aluum. Cum aceto uero potum discutit concretum sanguinem, & detrahit. Mitigat lumborum dolores, item articulorum. Cum farina hordeacea impositum, emplastrum peculiare facit sui nominis. Sanguinem sistit. Vulnera colligat. Glutinat neruos. Vtuntur etiam ad quartanas bituminis drachma, & hedyosmi pari pondere cum myrrhæ obolo subacti. Comitiales morbos ustum deprehendit. Vuluarum strangulationes olfactum discutit cum uino & castoreo. Procidentia sedis suffitu reprimit. Purgationes fœminarum in uino potum elicit. In reliquo usu æramentis illinitur, firmatq; ea cōtra ignes. Diximus & tingi solitas ex eo statuas & illini. Calcis quoq; usum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Placet in ferrarijs fabrorum officinis tingendo ferro, clauorumq; capitibus, & multis alijs usibus. Nec minor aut ab eo dissimilis est aluminis opera, quod intelligitur salsugo terræ. Plura & eius genera. In Cypro candidum

&

& nigrum, exigua coloris differentia, cum sit usus magna: quoniam inficiendis claro colore lanis candidũ liquidumq; utilissimũ est, contraq; fuscis aut obscuris nigrum. Et aurum nigro purgatur. Fit autem omne ex aqua limoq;, hoc est terræ exudãtis natura. Corriuatum hyeme æstiuis solibus maturatur. Quod fuerit ex eo præcox, candidum fit: gignitur autem in Hispania, Ægypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Africa: insulis Sardinia, Melo, Lipara, Strongyle. Laudatissimũ in Ægypto, proximum in Melo. Huius quoq; duæ species, liquidum spissumq;. Liquidi probatio, ut sit lympidũ lacteumq;, sine offensis fricantium, cum quodam igniculo caloris. Hoc phorimon uocant. An sit adulteratũ, deprehenditur succo punici mali. Syncerum enim mixtura ea nigrescit. Alterum genus est pallidæ & scabræ naturæ, & quod inficitur galla. Ideoq; hoc uocant paraphoron. Vis liquidi aluminis astringere, indurare, rodere. Melle admixto sanat oris ulcera, papulas, pruritusq;. Hæc curatio fit in balineis duabus mellis partibus, tertia aluminis. Virus alarum sudoresq; sedat. Sumitur pilulis cõtra lienis uitia, pellendumq; pruritũ ac per urinam sanguinem. Emendat & scabiem nitro ac melanthio admixtis. Concreti aluminis unum genus schiston appellant Græci, in capillamẽta quædã canescentia dehiscens. Vnde quidã trichitin potius appellauere. Hoc fit è lapide, ex quo & chalcitin uocant, ut sit sudor quidam eius lapidis in spumam coagulati. Hoc genus aluminis siccat, minusq́ue sistit humorem inutilem corporibus. Sed auribus magnopere prodest infusum, uel illitum, uel oris ulceribus, dentibusq;, si saliua cum eo contineatur. Et oculorum medicamentis inseritur apte, uerendisq; utriusque sexus. Coquitur in patinis, donec liquari desinat. Inertioris est alterum generis, quod strongylen uocant. Duæ eius species, fungosum atque omni humore dilui facile, quod in totum damnatur. Melius pumicosum, & foraminum fistulis spongiæ simile, rotundumq; natura, candido propius, cum quadam pinguedine sine harenis friabile, nec inficiens nigritia. Hoc coquitur per se carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex omnibus quod melinum uocãt, ab insula Melo, ut diximus. Nulli uis maior neque astringendi, neque denigrãdi, neq; indurandi. Nullum spissius. Oculorum scabricias extenuat, combustum utilius epiphoris inhibendis. Sic & ad pruritus corporis. Sanguinem quoq; sistit in totum foris illitum. Vulsis pilis ex aceto illitum, renascentem mollit lanuginẽ summam. Omnium generum uis in astringendo. Vnde nomen Græcis, Ob id oculorũ uitijs aptissima sunt. Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe. Sic & infantium ulcera. Putrescentia ulcerũ compescit cũ adipe, & hydropicorum eruptiones siccat. Et aurium uitia cũ succo punici mali. Et unguium scabritias, cicatricũq; duritias & pterygia, perniones. Phagedænas ulcerũ ex aceto, aut cum galla pari pondere cremata. Lepras cum succo olerum. Cum salis uero duabus partibus uitia quæ serpunt. Lendes & alia capillorum animalia permixtum aquę. Sic & ambustis prodest, & furfuribus corporum cum sero & pice. Infunditur & dysentericis. Vuam quoque in ore comprimit, ac tonsillas. Ad omnia quæ in cæteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo aduectum. Nam ad reliquos usus uitæ in corijs lanisq; perficiendis, quanti sit momenti, significatũ est. Ab his per se omnia ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus.

De terra Samia, & Eretria, & Chia, & Selinusia, & Pigniti, & Ampeliti medicinæ. Cap. XVI

SAmiæ duæ sunt, quæ syropicon, & quę aster appellãtur. Prioris laus, ut recens sit & leuis, linguæq́ue glutinosa. Altera glebosior, candida. Vtraque uritur, ac lauatur. Sunt qui præferant priorem. Prosunt sanguinem expuentibus. Emplastrisq́ue quæ siccandi causa componuntur, oculorum quoque medicamentis miscentur. Eretria totidem differẽtias habet. Nanq; & alba est, & cinerea, quæ præfertur in medicina. Probatur mollitie, & quod si æra preducãtur uiolaceum reddit colorẽ. Vis & ratio eius in medendo dicta est inter pigmẽta. Lauatur omnis terra (in hoc enim loco dicemus) perfusa aqua siccataq;

taq; ſolibus,iterū ex aqua trita ac repoſita,donec conſidat,& digeri poſſit in paſtillos. Coquitur in calicibus crebro cōcuſſu.Eſt in medicaminibus & Chia terra candicans,effectus eius qui Samiæ. Vſus ad mulierum maxime cutem. Idem & Selinuſiæ. Lactei coloris eſt hæc,& aqua dilui celerrima.Eademq; lacte diluta, & tectoriorum albaria interpolantur. Pignitis Eretriæ ſimillima eſt, grandioribus tantum glebis & glutinoſa,cui effectus idem qui cimoliæ,infirmior tamen.Bitumini ſimillima eſt ampelitis.Experimentum eius, ſi ceræ modo accepto oleo liqueſcat, & ſi nigricās colos maneat toſtæ. Vſus ad molliendum diſcutiendumq;. Ad hæc medicamētis additur,præcipuéque in calliblepharis & inficiendis capillis.

Cretæ genera ad ueſtiū uſus,cimolia,Sarda,Vmbrica,ſaxū,argētaria. Cap. XVII

CRetæ plura genera.Ex ijs cimoliæ duo ad medicos pertinentia, candidum,& ad purpuriſſum inclinās. Vis utrique ad diſcutiendos tumores, & ſiſtendas fluxiones aceto aſſumpto.Panos quoque & parotidas cohibet.Et lichenas illita,puſtulaſque. Si uero aphronitrum & nitrum adijciatur, & acetum, pedum tumores ſanat, ita ut in ſole curatio hæc fiat, & poſt ſex horas aqua ſalſa abluatur. Teſtium uero tumoribus Cypria cera addita prodeſt.Et refrigerandi quoque natura cretæ eſt, ſudoreſque immodicos ſiſtit illita. Atque ita papulas cohibet ex uino ſumpta in balineis. Laudatur maxime Theſſalica. Naſcitur & in Lycia circa Bubonem.Eſt & alius cimoliæ uſus in ueſtibus.Nam Sarda quæ affertur è Sardinia,candidis tantum aſſumitur inutilis uerſicoloribus, & eſt uiliſſima omnium cimoliæ generum:precioſior Vmbrica,& quam uocant ſaxum.Proprietaſq; ſaxi, quod creſcit in macerando,atque pondere emitur,illa menſura. Vmbrica non niſi poliendis ueſtibus aſſumitur.Neque enim pigebit hanc quoque partem attingere, cum lex Metella extet fullonibus dicta,quam C.Flaminius & L. Æmilius cenſores dedere ad populum ferendam.Adeo omnia maioribus curæ fuere.Ergo ordo hic eſt : Primum abluitur ueſtis Sarda, dein ſulphure ſuffitur, mox deſquamatur cimolia,quæ eſt coloris ueri. Fucatus enim deprehenditur,nigreſcitq;, & effunditur ſulphure. Veros autem & precioſos colores emollit cimolia,& quodam nitore exhilarat contriſtatos ſulphure: cādidis ueſtibus ſaxum utilius à ſulphure, inimicum coloribus. Græcia pro cimolia tymphaico utitur gypſo. Alia creta argentaria appellatur,nitorem argento reddens. Eſt & uiliſsima qua circum præducere ad uictoriæ notam,pedeſq; uenalium trans mare aduectorum denotare inſtituerūt maiores. Talemq; Plotium mimicæ ſcenæ conditorem: & aſtrologiæ conſobrinum eius Manlium Antiochum,item granmaticæ Taberium Erotem, eadem naue aduectos uidere proaui.

Qui & quorum liberti præpotentes. Cap. XVIII

SEd quid hos refero aliquo literarum honore commendatos? Talem in cataſta uidere Chryſogonum Syllæ,Amphionem Q. Catuli.Heronem L.Luculli,Demetriū Pompeij,Augenq; Demetrij,quanquam & ipſa Pompeij credita eſt:Hipparchum M.Antonij,Menam & Menecratem Sex.Pompeij,alioſq; deinceps,quos enumerare iam nō eſt, è ſanguine quiritium & proſcriptionum licentia ditatos. Hoc eſt inſigne uenalitijs gregibus,opprobriumq; inſolentis fortunæ:quod & nos adeo potiri rerum uidimus,ut prætoria quoq; ornamenta decerni à ſenatu iubente Agrippina Cl.Cæſaris uiderimus libertis: tantumq; non cum laureatis faſcibus remitti illò,unde cretatis pedibus aduenissent.

De terra ex Galata,terra Clupea,terra Balearica,terra Ebuſitana, Cap. XIX

PRæterea ſunt genera terræ proprietatis ſuæ de quibus iam diximus, ſed & hoc loco reddēda natura:Ex Galata inſula,& circa Clupeam Africæ,ſcorpiones necat, Balearis & Ebuſitana ſerpentes.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXVI

PROOEMIVM.

Naturæ lapidum, ac marmorum luxuria. Caput I

Lapidum natura restat, hoc est, præcipua morum insania, etiam ut gemmæ cum succinis atq; crystalli cum murrhinis sileantur. Omnia nanq; quę usque ad hoc uolumen tractauimus, homini aliqua ex causa genita uideri possunt. Mõtes natura sibi fecerat ad quasdã compages telluris uisceribus densandis, simul ad impetus fluminũ domãdos, fluctusq; frangẽdos, ac minime quietas partes coercẽdas durissima sui materia. Cædimus hos, trahimusq; nulla alia ꝙ delitiarũ causa, quos transcẽdisse quoq; mirum fuit. In portento propè habuere maiores Alpeis ab Annibale exuperatas, & postea à Cimbris, nunc ipsæ cæduntur in mille genera marmorũ: promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planũ. Euehimus ea quæ separandis gentibus pro terminis constituta erant, nauesq; marmorũ causa fiunt, ac per fluctus sæuissimam rerum naturæ partem, huc illucq; portantur iuga montium maiore etiamnum uesania, quàm cum ad frigidos potus uas petitur in nubila cœloq; proximæ rupes cauãtur, ut bibatur glacie. Secum quisq; cogitet quæ precia horũ audiat, quas uehi trahiq; moles uideat. Sed & ꝙ sine his multorũ fuerit beatior uita, ad quãq; multorũ neces sit necesse ista facere, imò uerius pati mortaleis, quos ad usus, quasúe ad uoluptates alias, nisi ut inter maculas lapidum iaceãt, ceu uero nõ tenebris noctiũ dimidiæ parti uitæ cuiusq; gaudia hęc auferẽtibus. Ingẽs ista reputantẽ subit etiã antiquitatis rubor. Extãt cẽsoriæ leges, glãdia in cœnis gliresq; & alia dictu minora apponi uetãtes. Marmora inuehi, & maria huius rei causa trãsiri, quæ uetaret lex nulla lata est.

Quis primus in publicis operibus ostẽderit. Cap. II

Dicat fortassis aliquis: Non enim inuehebãtur. Id quidẽ falso. Trecẽtas LX. columnas M. Scauri ædilitate ad scenã theatri tẽporarij, & uix uno mẽse futuri in usu, uiderũt portari silentio legũ. Sed publicis nimirũ indulgentes uoluptatibus. Id ipsum cur? aut qua magis uia irrepũt uitia ꝙ publica? Enimuero non alio modo in priuatos usus illa uenere, ebora, aurũ, gẽmæ, aut quid omnino dijs reliquimus? Verum esto indulserint publicis uoluptatibus, etiàmne tacuerũt maximas earũ atq; adeo duodequadragenûm pedũ, Luculli marmoris in atrio Scauri collocari? nec clàm illud occulteq; factũ est. Satisdari sibi damni infecti egit redẽptor cloacarũ, cum in palatium extraherẽtur. Non ergo in tam malo exemplo moribus cauere utilius fuerat, ꝙ tacere tantas moles in priuatam domum trahi præter fictilia deorum fastigia?

Quis primus peregrino marmore columnas habuerit Romæ. Cap. III

Nec potest uideri Scaurus rudi & huius mali improuidæ ciuitati obrepsisse quodã uitæ rudimento. Iam enim L. Crassum oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem atrio, Hymettias tamen nec plures sex aut longiores duodenûm pedum, M. Brutus in iurgijs ob id Venerem palatinam appellauerat. Nimirum ista omisere moribus uictis: frustraq; interdicta quæ uetuerant cernẽtes, nullas potius ꝙ irritas esse leges maluerunt. Qui nos sequentur meliores nos esse probabunt. Quis enim tantarum hodie columnarum atrium habet? Sed prius ꝙ de marmoribus dicamus, hominum in ijs præferenda iudicamus pretia. Antè igitur artifices percensebimus.

Qui primũ laudati in marmore scalpendo, & quibus tẽporibus. Cap. IIII

Marmore scalpendo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scyllis geniti in Creta insula, etiamnum Medis Imperantibus, priusquè quàm Cyrus in Persis regnare inciperet, hoc est, olympiade circiter L. Ii Sicyonem se contulere, quæ diu fuit offi-

cinarum omnium metallorum patria. Deorum quorundam simulacra publice locauerāt Sicyonij, quæ prius q̃ absoluerentur, artifices iniuriam questi abierunt in Ætolos. Protinus Sicyonios fames inuasit ac sterilitas, mœrorq́ dirus. Remedium petentibus Apollo Pythius affuturum respondit, si Dipœnus & Scyllis deorū simulacra perfecissent. Quod magnis mercedibus obsequijsq́ impetratū est. Fuere autem simulacra ea Apollinis, Dianæ, Herculis, Mineruæ, quod è cœlo postea tactum est.

Nobilitates operū & artificū in marmore CXXVI. de marmore Pario & Mausoleo. C. V

CVm ij essent, iam fuerant in Chio insula Malas sculptor, dein filius eius Micciades, ac deinde nepos Anthermus Chius, cuius filij Bupalus & Anthermus clarissimi in ea sciētia fuere, Hipponactis poëtæ ætate, quem certū est L X olympiade fuisse. Quod si quis horum familiam ad proauum usq́ retro agat, inueniet artis eius originem cū olympiadum origine cœpisse. Hipponacti notabilis fœditas uultus erat, quamobrem imaginem eius lasciuia iocorum ij proposuere ridentium circulis. Quod Hipponax indignatus amaritudinem carminum distrinxit in tantum, ut credatur aliquibus ad laqueum eos compulisse, quod falsum est. Cōplura enim in finitimis insulis simulacra postea fecere, sicut in Delo, quibus subiecerūt carmen, nō uitibus tantum censeri Chium, sed & operibus Anthermi filiorum. Ostendunt & Iasij Dianā manibus eorū factā. Et in ipsa Chio narrata est operis eorum Dianæ facies in sublimi posita, cuius uultū intrantes tristē, exeuntes exhilaratū putant. Romę signa eorum sunt in Palatina æde Apollinis in fastigio, & in omnibus ferè quę diuus Augustus fecit. Patris quoq́ eorū & Deli fuere opera, & in Lesbo insula. Dipœni quidē Ambracia, Argos, Cleone, operibus refertæ fuere. Omnes aūt tantum cādido marmore usi sunt è Paro insula, quem lapidem cœpere lychnitem appellare, quoniā ad lucernas in cuniculis cæderetur, ut autor est Varro, multis postea cādidioribus repertis. Nuper etiā in Lunensiū lapidicinis. Sed in Pariorū mirabile proditur, gleba lapidis unius cuneis diuidentium soluta imaginē Sileni intus extitisse. Non omittēdum hanc artem tanto uetustiorem fuisse quàm picturā aut statuariā, quarū utraq́ cum Phidia cœpit LXXXIII olympiade, post annos circiter CCCXXXII. Et ipsum Phidiam tradunt scalpsisse marmora, Venerēq́ eius esse Romæ in Octauiæ operibus eximiæ pulchritudinis. Alcamenem Atheniensem (quod certum est) docuit in primis nobilem, cuius sunt opera Athenis complura in ædibus sacris, præclaráque Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις. Huic summam manum ipse Phidias imposuisse dicitur. Eiusdem discipulus fuit Agoracritus Parius, ei ætate gratus. Itaque è suis operibus pleraque nomini eius donasse fertur. Certauere autem inter se ambo discipuli in Venere faciēda. Vicitq́ Alcamenes nō opere, sed ciuitatis suffragijs, cōtra peregrinum suo fauentis. Quare Agoracritus ea lege signū suū uendidisse traditur, ne Athenis esset, & appellasse Nemesim. Id positū est Rhamnūte pago Atticæ, quod M. Varro omnibus signis prætulit. Est & in matris magnæ delubro in eadē ciuitate Agoracriti opus. Phidiam clarissimū esse per omnes gentes quæ Iouis olympij famā intelligunt, nemo dubitat: sed ut & merito laudari sciant etiā qui opera eius nō uiderūt, proferemus argumēta parua & ingenij tātū. Neq́ ad hoc Iouis Olympij pulchritudine utemur, nō Mineruæ Athenis factæ amplitudine, cū sit ea cubitorū XXVI: ebore hæc & auro constat: sed scuto eius, in quo Amazonum præliū cælauit intumescente ambitu parmæ, eiusdem concaua parte deorū & gigantum dimicationem, in soleis uero Lapitharū & Centaurorū: adeo momēta omnia compacta artis illius fuere. In base autē quod cælatum est, Pandoras genesin appellauit. Ibi dij sunt XX numero nascentes, Victoria præcipue mirabili. Periti mirantur & serpentem, & sub ipsa cuspide æream sphingem. Hæc sint obiter dicta de artifice nunquam satis laudato, simul ut noscatur illam magnificentiam æqualem fuisse & in paruis. Praxitelis ætatem inter statuarios diximus, qui marmoris gloria superauit etiam semet. Opera eius sunt Athenis in Ceramico, sed ante omnia & non solum Praxitelis, uerum & in toto orbe terrarum

rum Venus, quam ut uiderent multi, nauigauerunt Gnidum. Duas fecerat, simulq; uendebat, alteram uelata specie, quam ob id quidē prætulerunt optione, quorū conditio erat Coi, cum alteram etiam eodem pretio detulisset, seuerum id ac pudicum arbitrantes: Reiectam Gnidij emerunt, immensa differentia famæ. Voluit eam postea à Gnidijs mercari rex Nicomedes, totum æs ciuitatis alienum, quod erat ingens, dissoluturum repromittens. Omnia perpeti maluere, nec immerito. Illo enim signo Praxiteles nobilitauit Gnidum. Ædicula eius tota aperitur, ut conspici posit undique effigies deæ, fauente ipsa ut creditur facto. Nec minor ex quacunque parte admiratio est. Ferūt amore captum quendam, cum delituisset noctu simulacro cohæsisse, eiusq; cupiditatis esse indicem maculam. Sunt in Gnido & alia signa marmorea illustriū artificum. Liber pater Bryaxidis, & alter Scopæ & Minerua. Nec maius aliud Veneris Praxitelicæ specimen, q̃ quod inter hęc sola memoratur. Eiusdem est Cupido obiectus à Cicerone Verri, ille propter quem Thespiæ uisebantur, nunc in Octauiæ scholis positus. Eiusdem & alter nudus in Pario colonia Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate & iniuria. Adamauit enim eum Alchidas Rhodius, atq; in eo quoque simile amoris uestigium reliquit. Romæ Praxitelis opera sunt, Flora, Triptolemus, Ceres in hortis Seruilianis, boni Euentus & bonæ Fortunæ simulacra in Capitolio: Item & Mænades, & quas Thyadas uocāt, & Caryatidas, & Sileni in Asinij Pollionis monumentis, & Apollo & Neptunus. Praxitelis filius Cephisodorus rei & artis hæres fuit. Cuius laudatum est Pergami symplegma signum nobile, digitis corpori uerius quàm marmori impressis. Romæ eius opera sunt Latona in palatij delubro. Venus in Asinij Pollionis monumentis, & intra Octauiæ porticus in Iunonis æde Æsculapius ac Diana. Scopæ laus cū his certat. Is fecit Venerē & Pothon & Phaëthontem, qui Samothraciæ sanctissimis ceremonijs coluntur. Item Apollinem Palatinum, Vestam sedentem laudatam in Seruilianis hortis, duasq; chametæras circa eam, quarū pares in Asinij monumentis sunt, ubi & Canephorus eiusdem. Sed in maxima dignatione Cn. Domitij delubro in circo Flaminio Neptunus ipse & Thetis atque Achilles, Nereides supra Delphinos & cete & hippocampos sedentes. Item tritones, chorusquè Phorci & pristes, ac multa alia marina, eiusdem manus omnia, magnum & præclarum opus etiā si totius uitæ fuisset. Nūc uero præter supradicta, quæque nescimus, Mars est etiamnum sedēs colosseus eiusdem in templo Bruti Callaici apud circum eundem ad lauicanam portam eunti. Præterea Venus in eodem loco nuda Praxitelicā illam Gnidiam antecedens, & quemcunque alium locum nobilitatura. Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negociorumquè acerui, omnes à contemplatione talium abducunt, quoniam ociosorum, & in magno loci silentio apta admiratio talis est. Qua de causa ignoratur artifex eius quoque Veneris, quam Vespasianus imperator in operibus Pacis suæ dicauit, antiquorum dignam fama. Par hæsitatio est in templo Apollinis Sosiani, Nioben cum liberis morientem, Scopas an Praxiteles fecerit: Item Ianus pater in suo templo dicatus ab Augusto ex Ægypto aduectus, utrius manu sit, iam quidem & auro occultatus: Similiter in curia Octauiæ quæritur de Cupidine fulmen tenente. Id demum affirmatur, Alcibiadem esse principem forma in ea ætate. Multa in eadem schola sine authoribus placent. Satyri quatuor, ex quibus unus Liberum patrem palla uelatum humeris præfert: & alter Liberum similiter, tertius ploratum infantis cohibet: quartus cratere alterius sitim sedat: duæq; nymphæ uelificantes sua ueste. Nec minor quæstio est in septis, Olympum & Pana Chironemq; cum Achille qui fecerint, pręsertim cum capitali satis datione fama iudicet dignos. Scopas habuit æmulos eadem ætate Bryaxin & Timotheum, & Leocharem, de quibus simul dicendum est, quoniam pariter cælauêre Mausoleum, hoc est sepulchrū ab uxore Artemisia factum Mausolo Cariæ regulo qui obijt olympiadis centesimæ anno II. Opus id ut esset inter VII miracula ij maxime artifices fecere: patet ab austro & septentrione sexagenos ternos pedes, breuius à frontibus,

toto

toto circuitu pedes quadringentos XI. attollitur in altitudinem XXV cubitis: cingitur columnis XXXVI. Ab oriente cælauit Scopas, à septentrione Bryaxis, à meridie Timotheus, ab occasu Leochares, Priusq; q̃ peragerēt, regina Artemisia, quæ mariti memoriæ id opus extrui iusserat, obijt. Non tamē recesserunt, nisi absoluto iam, id gloriæ ipsorũ artisq; monumentum iudicantes, hodieq; certant manus. Accessit & quintus artifex. Nāq; supra pteron pyramis altitudine inferiorē æquauit, XXIIII gradibus in metæ cacumen se contrahens. In summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis. Hæc adiecta CXL pedũ altitudine totũ opus includit. Timothei manu Diana Romæ est in palatio Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Aulanius Euander. In magna admiratione est & Hercules Menestrati: Et Hecate Ephesi in templo Dianæ post ædem, in cuius contemplatione admonent æditui parcere oculis, tanta marmoris radiatio est. Non postferuntur & Charites in propylæis Atheniensiũ, quas Socrates fecit, alius ille q̃ pictor, idem ut aliqui putāt. Nā Myronis illius, qui ære laudatur, anus ebria est Smyrnæ in primis inclyta. Pollio Asinius ut fuit acris uehementiæ, sic quoq; spectari monumenta sua uoluit. In ijs sunt centauri nymphas gerētes Archesitæ, Thespiades Cleomenis, Oceanus & Iupiter Entochi, Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci non cælatoris illius, sed Tralliani. Iupiter hospitalis Pāphili Praxitelis discipuli. Zetus & Amphiō & Dirce & taurus, uinculũq; ex eodē lapide, à Rhodo aduecta opera Apollonij & Taurisci. Parētũ ij certamē de se fecere, Menecraten uideri professi, sed esse naturalē Artemidorũ. Eodē loco Liber pater Eutychidis laudatur, ad Octauiæ uero porticum Apollo Philisci Rhodij in delubro suo. Item Latona & Diana, & musæ nouem, & alter Apollo nudus. Eum qui citharam in eodem tēplo tenet, Timarchides fecit. Intra Octauiæ uero porticus in æde Iunonis ipsam deam Dionysius & Polycles: aliam Venerē eodē loco Philiscus. Cętera signa Praxiteles. Item Polycles & Dionysius Timarchidis filij Iouem, qui est in proxima æde fecerunt. Pana & Olympũ luctantes, eodem loco Heliodorus, quod est alterũ in terris symplegma nobile, Venerem lauantem sese. Dædalum astantē Polycharmus. Ex honore apparet in magna autoritate habitum Lysiæ opus, quod in palatio super arcum diuus Augustus honori Octauij patris sui dicauit in ædicula colũnis adornata. Id est quadriga currusq;, & Apollo ac Diana ex uno lapide. In hortis Seruilianis reperio laudatos, Calamidis Apollinē illius cælatoris, Dactylidis Pythias, Amphistrati Callisthenē historiarũ scriptorē. Deinde multorũ obscurior fama est, quorundam claritati in operibus eximijs obstante numero artificũ, quoniam nec unus occupat gloriam, nec plures pariter nuncupari possunt, sicut in Laocoonte qui est in Titi imperatoris domo, opus omnibus & picturæ & statuariæ artis præferendũ. Ex uno lapide eũ & liberos draconũq; mirabiles nexus de consilij sententia fecere summi artifices Agesander & Polydorus, & Athenodorus Rhodij. Similiter palatinas domos Cæsarũ repleuere, ꝓbatissimis signis Craterus cũ Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cũ Artemone, & singularis Aphrodisius Trallianus. Agrippæ Pantheũ decorauit Diogenes Atheniēsis, & Caryatides in columnis tēpli eius probantur inter pauca operũ: sicut in fastigio posita signa, sed propter altitudinē loci minus celebrata. In honore est & in tēplo illo Hercules, ad quē Pœni omnibus annis humana sacrificauerunt uictima, humi stans, ante aditũ porticus agnationes sitæ. Fuere & Thespiades ad ædē Felicitatis, quarũ unā adamauit eques Romanus Iunius Pisciculus, ut tradit Varro: admiratur & Pasiteles, qui etiam quinq; scripsit uolumina nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Gręcia Italię ora, & ciuitate Romana donatus cũ ijs oppidis, Iouē fecit eburneum in Metelli æde, quà campus petitur. Accidit ei cum in naualibus ubi feræ Africanæ erant, per caueam intuens leonem cælaret, ut ex alia cauea panthera erumperet non leui periculo diligentissimi artificis. Fecisse opera complura dicitur, sed quæ fecerit nominatim non refertur. Archesilaum quoque magnificat Varro, cuius se marmoream habuisse leænam tradit, aligerosq; ludentes cum ea Cupidines, quorum alij religatam tenerent

rent, alij è cornu cogerent bibere, alij calciarent ſoccis, omnes ex uno lapide. Idem & à Coponio XIII nationes, quæ ſunt circa Pompeium, factas auctor eſt. Inuenio & Canachum laudatum inter ſtatuarios, feciſſe marmorea. Nec Sauron atque Batrachum obliterari conuenit, qui fecere templa Octauiæ porticibus incluſa, natione & ipſi Lacones. Quidam & opibus præpotentes fuiſſe eos putant, ac ſua impenſa conſtruxiſſe, inſcriptionem ſperãtes. Qua negata, hoc tamen alio loco & modo uſurpaſſe. Sunt certe etiamnum in columnarum ſpiris inſcalpta nominum eorum argumenta, rana atque lacerta. In Iouis æde extitiſſe picturam cultusque reliquos omnes fœmineis argumentis conſtat. Etenim facta Iunonis æde cum inferrentur ſigna, permutaſſe geruli tradũtur, & id religione cuſtoditum, uelut ipſis dijs ſedem ita partitis. Ergo & in Iunonis æde cultus eſt, qui Iouis eſſe debuit. Sunt & in paruis marmoreis famam cõſecuti, Myrmecides, cuius quadrigam cum agitatore cooperuit alis muſca, & Callicrates cuius formicarum pedes atq; alia membra peruidere non eſt.

Quando primum marmorum in ædificijs uſus, & quis primus Romæ cruſtauerit parietes, & quibus ætatibus quæq; marmora in uſum uenerint, & quis primus marmora ſecuerit, & ratio ſecandi: de harena. Cap. VI

HÆc ſint dicta de marmorum ſcalptoribus, ſummaq; claritate artificum, quo in tractatu ſubit mentem non fuiſſe tum autoritatem maculoſo marmori: fecere è Thaſio, Cycladum inſularum, æque & è Lesbio: liuidius hoc paulo. Verſicolores quidem maculas, & in totum marmorum apparatum Menander etiam diligentiſsimus luxuriæ interpres primus & raro attigit. Columnis demum utebantur in templis, nec lautitiæ cauſa (nondum enim iſta intelligebantur) ſed quia firmiores aliter ſtatui non poterant. Sic eſt inchoatum Athenis templum Iouis Olympij, ex quo Sylla capitolinis ædibus aduexerat columnas. Fuit tamen inter lapidem atque marmor differentia iam & apud Homerum, dicit enim Paridis os marmore ſaxo percuſſum, ſed hactenus regias quoque domos cum laudatiſſime præter æs, aurum, electrum, argentum, ebore tantum adornãs. Primum (ut arbitror) uerſicolores iſtas maculas Chiorum lapidicinæ oſtenderunt, cum extruerent muros, faceto in id M. Ciceronis ſale, omnibus enim oſtentabant ut magnificum. Multo, inquit, magis mirarer, ſi Tiburtino lapide feciſſetis. Et Hercules non fuiſſet picturæ honos ullus, non modo tantus, in aliqua marmorum autoritate. Secãdi marmor in cruſtas neſcio an Cariæ fuerit inuentum. Antiquiſsima, quod equidem inueniam, Halicarnaſſi Mauſoli domus Proconneſio marmore exculta eſt, lateritijs parietibus. Is obijt olympiadis C anno II, urbis Romæ anno CCCII. Primum Romæ parietes cruſta marmoris operuiſſe totius domus ſuæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formijs natum, equitẽ Romanũ, præfectũ fabrorum C. Cæſaris in Gallia. Neq; indignatio ſit tali autore inuenta re. Hic nãq; eſt Mamurra Catulli Veronẽſis carminibus proſciſſus, quẽ ut res eſt, domus ipſius clarius q̃ Catullus dixit habere, quicquid habuiſſet comata Gallia. Nanq; adiecit idẽ Nepos, eũ primũ totis ędibus nullã niſi è marmore columnam habuiſſe, omnes ſolidas è Caryſtio aut Lunenſi. Deniq; M. Lepidus Catuli in conſulatu collega, primus omniũ limina ex Numidico marmore in domo poſuit magna reprehenſione. Is fuit conſul anno urbis DCLXVI. hoc primũ inuecti Numidici marmoris ueſtigium inuenio, non in columnis tantũ cruſtisúe, ut Mamurra caryſtiũ poſuit, ſed in maſſa & uiliſsimo liminũ uſu. Poſt hunc Lepidũ fermè quadriennio L. Lucullus conſul fuit, qui nomen (ut apparet ex re) Luculleo marmori dedit, admodum delectatus illo, primusq; Romam inuexit, atrum alioqui, cum cętera maculis aut coloribus cõmendentur. Naſcitur autẽ in Nili inſula, ſolumq; penè horum marmorũ ab amatore nomen accepit. Inter hos primũ (ut arbitror) marmoreos parietes habuit ſcena M. Scauri, non facile dixerim ſectos an ſolidis glebis poſitos, ſicuti eſt hodie Iouis tonantis ædes in Capitolio. Nondum enim ſecti marmoris ueſtigia inuenerat Italia. Sed quiſquis primum inuenit ſecare luxuriamq;

diuidere, importuni ingenij fuit. Harena hoc fit, & ferro uidet fieri, ſerra in prætenui linea premēte harenas uerſando, tractuq; ipſo ſecāte. Æthiopica hæc maxime probatur. Nam id quoq; acceſsit, ut ad Aethiopas uſq; peteretur quod faceret marmora, imò uero etiam in Indos, unde margaritas quoque peti ſeueris moribus indignum erat: hæc proxime laudatur. Mollior tamen quæ ex Aethiopia. Illa nulla ſcabricie ſecat. Indica non æque leuigat, ſed ea combuſta polientes marmora fricare iubentur. Simile & Naxiæ uitium eſt & coptidi, quæ uocatur Aegyptia. Hæc fuere antiqua genera marmoribus ſecandis. Poſtea reperta eſt harena nō minus probanda, ex quodam Adriatici maris uado, æſtu nudante obſeruatione non facili. Iam quidē quacūq; harena ſecare è fluuijs omnibus fraus artificū auſa eſt, quod diſpendium admodum pauci intelligunt. Craſſior enim harena laxioribus ſegmētis terit, & plus erodit marmoris, maiusq; opus ſcabricia politurę relinquit. Ita ſectę attenuātur cruſtæ. Rurſusq; Thebaica polituris accommodatur, & quæ fit è poro lapide aut è pumice.

De Naxio, & Armenio, & de generibus marmorū. Cap. VII

SIgnis è marmore poliēdis, gemmisq; etiam ſcalpendis atq; limandis Naxium diu placuit ante alia, ita uocantur cotes in inſula Cypro genitæ. Vicere poſtea ex Armenia uectæ. Marmorum genera & colores nō attinet dicere in tanta noticia, nec facile eſt enumerare in tanta multitudine. Quoto enim quoque loco non ſuum marmor inuenitur? Et tamen celeberrimi generis dicta ſunt in ambitu terrarum cum gentibus ſuis. Non omnia tamen in lapidicinis gignuntur, ſed multa & ſub terra ſparſa. Precioſiſsimi quidem generis Lacedæmonium uiride, cunctisq; hilarius. Sic & Auguſtum, ac deinde Tiberiū, in Aegypto Auguſti ac Tiberij primum principatu reperta. Differentiaq; eorum eſt ab ophite, cum ſit illud ſerpentium maculis ſimile, unde & nomen accepit, quod hæc maculas diuerſo modo colligunt: Auguſtum undatim criſpum in uertices: Tiberium ſparſim conuoluta canicie. Neque ex ophite columnæ, niſi paruæ admodum inueniuntur. Duo eius genera, molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores ſedare adalligati, & ſerpentium ictus. Quidam phreneticis ac lethargicis adalligari iubent candicantem. Contra ſerpentes autem à quibuſdam laudatur præcipue ex his, quem tephriam appellant, à colore cineris. Vocatur & Memphites à loco, gemmantis naturæ: cuius uſus conuenit ijs, quæ urenda aut ſecanda ſunt, ex aceto illitus. Obſtupeſcit enim ita corpus, ut non ſentiat cruciatum. Rubet porphyrites in eadem Aegypto, ex eo candidis interuenientibus punctis, leucoſtictos uocatur. Quantislibet molibus cædendis ſufficiūt lapidicinæ. Statuas ex eo Cl. Cæſari procurator eius in urbem ex Aegypto aduexit Triarius Pollio, nō admodum probata nouitate. Nemo poſtea certe imitatus eſt. Inuenit eadem Aegyptus in Aethiopia, quem uocant baſalten, ferrei coloris atque duritiæ. Vnde & nomen ei dedit. Nunquam hic maior repertus eſt, quam in templo Pacis ab imperatore Veſpaſiano Auguſto dicatus: argumento Nili XVI liberis circà ludētibus, per quos totidem cubiti ſummi incrementi augentis ſe amnis eius intelliguntur. Non abſimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, ut putant Memnonis ſtatua dicatus: quem quotidiano ſolis ortu cōtactū radijs, crepare dicunt. Onychem etiam tum in Arabiæ montibus, nec uſquam alibi naſci putauere noſtri ueteres: Sed in Germania potorijs uaſis inde factis primum, dein pedibus lectorum ſellisq;, Cornelius Nepos tradit magno fuiſſe miraculo, cum P. Lentulus Spinter amphoras ex eo & urceos magnitudine cadorum oſtendiſſet: poſt quinquenniū deinde, triginta duorum pedum longitudine columnas uidiſſe ſe. Variatum in hoc lapide poſtea eſt. Nanque pro miraculo inſigni, quatuor modicas in theatro ſuo Cornelius Balbus poſuit. Nos ampliores triginta uidimus in cœnatione, quam Calliſtus Cæſaris Claudij libertorum potentia notus ſibi exædificauerat.

De alabaſtrite, & lygdino, & alabandico. Cap. VIII

HVnc aliqui lapidem alabaſtriten uocant, quem cauant ad uaſa unguentaria, quoniam optime ſeruare incorrupta dicitur. Idem & uſtus emplaſtris conuenit. Na-

ſcitur

ſcitur circa Thebas Ægyptias, & Damaſcum Syriæ. Hic cæteris cādidior. Probatiſsimus uero in Carmania, mox in India: Iam quidem & in Syria Aſiaq́. Viliſsimus autē & ſine ullo nitore in Cappadocia. Probātur quāmaxime meilei coloris, in uertice maculoſi atq; non translucidi. Vitia in ijs corneus color aut candidus, & quicquid ſimile uitro eſt. Paulum diſtare ab eo in unguētorum fide multi exiſtimant lygdinos in Tauro repertos, amplitudine qua lances craterasq́ non excedāt, antea ex Arabia tantum aduehi ſolitos, candoris eximij. Magnus & duobus cōtrariæ inter ſe naturæ honos: Coralitico in Aſia reperto, menſuræ nō ultra bina cubita, candore proximo ebori & quadā ſimilitudine. E diuerſo niger eſt Alabandicus terræ ſuæ nomine, quanq́ & Mileti naſcens, ad purpuram tamen magis aſpectu declinante. Idemq́ liquatur igni, ac funditur ad uſum uitri. Thebaicus intertinctus aureis guttis, inuenitur in Africæ parte Ægypto adſcriptæ, coticulis ad terenda collyria quadā utilitate naturali cōueniēs. Circa Syenem uero Thebaidis ſyenites, quem antè pyrrhopœcilon uocabāt. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine obeliſcos uocantes, Solis numini ſacratos. Radiorum eius argumētum in effigie eſt, & ita ſignificatur nomine Aegyptio. Primus omniū id inſtituit Mitres, qui in Solis urbe regnabat, ſomnio iuſſus, & hoc ipſum inſcriptum eſt in eo. Etenim ſcalpturæ illæ effigiesq́ quas uidemus, Aegyptiæ ſunt literæ. Poſtea & alij regum in ſupradicta urbe, Sochis quatuor numero, quadragenorū & octonûm cubitorum longitudine: Ramiſes autē is, quo regnante Ilium captum eſt, quadraginta cubitorum. Idemq́ digreſſus inde, ubi fuit Mneuidis regia, poſuit alium, longitudine undecenis pedibus per latera cubitis quatuor.

De obeliſco Thebaico & Alexandrino, & de illo qui eſt in circo magno. Cap. IX

OPus id feciſſe dicūtur XX M hominum. Ipſe rex cum ſubrecturus eſſet, uerereturq́ ne machinæ ponderi non ſufficerent, quo maius periculum curæ artificum denunciaret, filium ſuum adalligauit cacumini, ut ſalus eius apud moliētes prodeſſet lapidi. Hac admiratione operis effectū eſt, ut cū oppidum id expugnaret Cambyſes rex, uentumq́ eſſet incendio ad crepidines obeliſci, extingui ignem iuberet molis reuerētia, qui urbis nullam habuerat. Sūt & alij duo, unus à Smarre poſitus alter ab Eraphio ſine notis, quadragenum octonum cubitorū. Alexandriæ ſtatuit unū octoginta cubitorū Ptolemæus Philadelphus, quē exciderat Nectabis rex purum: maiusq́ opus fuit in deuehendo ſtatuendóue multo quàm in excidēdo. A Satyro architecto aliqui deuectū tradunt rate, Callixenus à Phœnice, foſſa perducta uſq; ad iacentem obeliſcum è Nilo. Nauesq́ duas in latitudinem patulas, pedalibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem menſuram ponderis oneratos, ita ut ſubirent obeliſcum pendentem extremitatibus ſuis in ripis utrinq;: poſtea egeſtis laterculis alleuatas naues excepiſſe onus ſtatutum. Exciſos autem ſex tales in mōte eodē, & artificem donatum talentis quinquaginta. Hic autem obeliſcus fuit in Arſinoë poſitus à rege ſupradicto, munus amoris in cōiuge, eademq́ ſorore Arſinoë. Inde eū naualibus incōmodum Maximus quidam præfectus Aegypti trāſtulit in forum, reciſo cacumine, dum uult faſtigiū addere auratum, quod poſtea omiſit. Et alij duo ſunt Alexandriæ in portu ad Cæſaris templum, quos excidit Meſphees rex quadragenûm binûm cubitorum. Super omnia acceſſit difficultas mari Romam deuehendi, ſpectatis admodum nauibus. Diuus Auguſtus priorem aduexerat, miraculiq́ gratia puteolis naualibus perpetuis dicauerat, ſed incendio conſumpta eſt. Diuus Claudius aliquot per annos aſſeruatā, qua Caius Cæſar importauerat, omnibus quæ unquam in mari uiſa ſunt mirabiliorem, turribus Puteolano ex puluere ædificatis perductam Oſtiam, portus gratia merſit, alia ex hoc cura nauium quæ Tiberi ſubuehant. Quo experimento palàm fuit, non minus aquarum huic amni eſſe quàm Nilo. Is autem obeliſcus, quem diuus Auguſtus in circo magno ſtatuit, exciſus eſt à rege Semneſerteo, quo regnāte Pythagoras in Aegypto fuit, centum uigintiquinq́ pedum, & dodrantis, præter baſim eiuſdem lapidis: is uero qui eſt in campo Martio, nouem pedum minor, à Seſoſtride. Inſcripti

ambo rerum naturæ interpretationem Ægyptiorum opera philosophiæ continent.

De illo qui est in campo Martio pro gnomone. Cap. X

EI qui est in campo, diuus Augustus addidit mirabilem usum ad deprehendendas solis umbras, dierumq; ac noctium magnitudines, strato lapide ad obelisci magnitudinem, cui par fieret umbra Romæ confecto die sexta hora, paulatimq́ue per regulas (quæ sunt ex ære inclusæ) singulis diebus decresceret, ac rursus augesceret, digna cognitu res & ingenio fœcũdo. Manlius mathematicus apici auratã pilã addidit, cuius uertice umbra colligeretur in semetipsam, alia atq; alia incremẽta iaculantem apice, ratione (ut ferũt) à capite hominis intellecta. Hæc obseruatio triginta iam ferè annis non congruit, siue solis ipsius dissono cursu, & cœli aliqua ratione mutato, siue uniuersa tellure aliquid à centro suo dimota, ut deprehendi & in alijs locis accipio, siue urbis tremoribus, ibi tantum gnomone intorto, siue inundationibus Tiberis sedimẽto molis facto: quanquam ad altitudinem impositæ rei, in terram quoq; dicantur iacta fundamenta.

De tertio obelisco Romæ in Vaticano. Cap. XI

TErtius Romæ in Vaticano, Caij & Neronis principũ circo, ex omnibus unus omnino fractus est in molitione, quem fecerat Sesostridis filius Nuncoreus. Eiusdẽ remanet & alius C cubitorum, quem post cæcitatem uisu reddito ex oraculo Soli sacrauit.

De pyramidibus Ægyptijs & sphinge. Cap. XII

DIcantur obiter & pyramides in eadem Ægypto, regũ pecuniæ ociosa ac stulta ostentatio. Quippe cum faciendi eas causa à plerisq; traditur, ne pecuniam successoribus aut æmulis insidiantibus præberent, aut ne plebs esset ociosa. Multa circa hoc uanitas illorum hominum fuit, uestigiaq; complurium inchoatarum extant. Vna est in Arsinoite nomo, duæ in Memphi, nõ procul labyrintho, de quo & ipso dicemus. Totidem ubi fuit Mœridis lacus: hoc est fossa grandis. Sed Ægyptus inter mira ac memoranda narrat harum cacumina extrema, quæ eminere dicũtur. Reliquæ tres, quæ orbem terrarum impleuere fama, sanè conspicuæ undiq; annauigantibus, sitæ sunt in parte Africæ monte saxeo sterilíq; inter Memphim oppidum, & quod appellari diximus Delta, à Nilo minus quatuor millia passuũ, à Memphi sex, uico apposito quem uocant Busirin, in quo sunt assueti scandere illas. Ante has est sphinx, uel magis miranda, qua syluestria sunt accolentium. Amasin regem putant in ea conditum, & uolunt inuectam uideri. Est autem saxo naturali elaborata, & lubrica. Capitis monstri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum CXLIII est, altitudo à uentre ad summum apicem in capite LXII. Sed pyramis amplissima ex Arabicis lapidicinis constat. Trecenta LX hominum milia annis XX eam cõstruxisse produtur. Tres uero factæ annis LXXVIII, & mensibus IIII. Qui de ijs scripserint, sunt Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Aristagoras, Dionysius, Artemidorus, Alexander Polyhistor, Butorides, Antisthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter omnes eos non constat à quibus factæ sint, iustissimo casu obliteratis tantæ uanitatis autoribus. Aliqui ex his prodiderũt, in rhaphanos, & allium ac cepas mille octingenta talenta erogata. Amplissima octo iugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus interuallis, per octingentos octogintatres pedes singulorũ laterum, altitudo à cacumine pedes XXV. Alterius interualla singula per quatuor angulos pares DCCXXXVII cõprehendunt. Tertia minor prędictis, sed multo spectatior, Æthiopicis lapidibus assurgit CCCLXIII pedibus inter angulos. Vestigia ædificationum nulla extant. Harena late pura circum, lentis similitudine, qualis in maiori parte Africæ. Quæstionum summa est, quanam ratione in tantam altitudinem subuecta sint cementa. Alij enim nitro ac sale adaggeratis cũ crescẽte opere, ac peracto fluminis irrigatione dilutis: alij lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos distributos: Nilũ enim nõ putãt rigare potuisse multo humiliorẽ. In pyramide maxima est intus puteus octogintasex cubitorum, flumen illò admissum arbitrãtur. Mensuram altitudinis earum omniumq; simi-

lium

lium deprehendere, inuenit Thales Milesius umbram metiendo, qua hora par esse corpori solet. Hæc sunt pyramidum miracula: Supremumq; illud, ne quis regum opes miretur, minimam extitisse laudatissimam, à Rhodope meretricula factam. Æsopi fabularum philosophi conserua quondã & contubernalis hæc fuit, maiore miraculo tantas opes meretricio esse conquisitas quæstu. Magnificatur & alia turris, à rege facta in insula Pharo, portum obtinente Alexandriæ, quã constitisse DCCC talentis tradunt: magno animo, ne quid omittamus, Ptolemæi regis, quod in ea permiserit Sostrati Gnidij architecti structuræ ipsius nomen inscribi. Vsus eius, nocturno nauium cursui ignes ostendere, ad prænuncianda uada, portusq; introitum: sicut iam tales compluribus locis flagrant, ut Puteolis ac Rauénæ. Periculum in corriuatione ignium ne sidus existimetur, quoniam è longinquo similis flammarum aspectus est. Hic idem architectus primus omniũ pensilem ambulationem Gnidi fecisse traditur.

De labyrinthis, Ægyptio, Lemnio, & Italico. Cap. XIII

DIcamus & labyrinthos, uel portentosissimũ humani ingenij opus, sed non ut existimari potest falsum. Durat etiam nunc in Aegypto in Heracleopolite nomo qui primus factus est ante annos, ut tradunt, IIIMDC à Petesuco rege, siue Tithoë. Quanquã Herodotus totum opus regum esse dicit, nouissimeq; Psammetichi. Causam faciendi uarie interpretantur. Demoteles regiam Motherudis fuisse, Lycias sepulchrum Mœridis, plures soli sacrum id extructum, quod maxime creditur. Hinc utiq; sumpsisse Dædalum exemplar eius labyrinthi, quem fecit in Creta, non est dubium, sed centesimam tantũ portionem eius imitatum, quæ itinerum ambages occursusq; ac recursus inexplicabiles continet: non (ut in pauimentis puerorumúe ludicris campestribus uidemus) breui lacinia milia pass. plura ambulationis cõtinentem, sed crebris foribus inditis ad fallendos occursus, redeundumq́ue in errores eosdem. Secundus hic fuit ab Aegyptio labyrinthus: tertius in Lemno: quartus in Italia. Omnes lapide polito fornicibus tecti. Aegyptius, quod miror equidem, introitu columnisq́ue reliquis è molibus compositis, quas dissoluere ne secula quidem posśint, adiuuantibus Heracleopolitis, qui id opus inuisum mire infestauere. Positionem operis eius singulasq́ue partes enarrare non est, cum sit in regiones diuisum atque in præfecturas (quas uocant nomos) sedecim, nominibus earum totidem uastis domibus attributis: præterea templa omnium Aegypti deorum contineat, superq; Nemeses quindecim ædiculis incluserit pyramides complures quadragenarum ulnarum, senos radice muros obtinentes. Fessi iam eundo perueniunt ad uiarũ illum inexplicabilem errorem. Quin & cœnacula prius excelsa, porticusq; ascẽduntur nonagenis gradibus omnes: intus columnæ de porphyrite lapide, deorum simulacra, regum statuæ, monstrificæ effigies. Quarundam autem domorum talis est situs, ut adaperientibus fores, tonitruum intus terribile existat. Maiore autem in parte transitus est per tenebras: aliæq; rursus extra murum labyrinthi ædificiorum moles, pteron appellãt. Inde aliæ perfossis cuniculis subterraneæ domus. Refecit unus omnino pauca ibi Circummon spado Nectabis regis, ante Alexandrũ Magnũ annis quingẽtis. Id quoq; traditur, fulsisse trabibus spinæ oleo incoctæ, dum fornices quadrati lapidis assurgerent. De Ægyptio & Cretico labyrinthis, satis dictum est. Lemnius similis illis, columnis tantum cẽtum quadraginta mirabilior fuit: quarum in officina turbines ita librati pependerunt, ut puero circumagente tornarentur. Architecti illum fecere Zmilus & Rholus, & Theodorus indigena. Extantq; adhuc reliquiæ eius, cum Cretici Italiciq; nulla uestigia extent. Nanq; & Italicũ dici conuenit, quem fecit sibi Porsena rex Hetrurię sepulchri causa, simul ut externorum regũ uanitas quoque ab Italis superaretur. Sed cum excedat omnia fabulositas utemur ipsius M. Varronis in expositione eius uerbis: Sepultus est, inquit, sub urbe Clusio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: singula latera pedum lata tricenûm, alta quinquagenûm: inq; basi quadrata intus labyrinthum inextricabilem: quò si quis improperet sine glomere li-

ni, exitũ inuenire nequeat. Supra id quadratũ pyramides stant quinq;, quatuor in angulis, & in medio una, in imo latæ pedum septuagenûm quinûm, altæ centum quinquagenũ: ita fastigiatæ, ut in summo orbis æneus & petasus unus omnibus sit impositus, ex quo pendeãt excepta catenis tintinnabula, quæ uẽto agitata, lõge sonitus referãt, ut Dodonæ olim factũ. Supra quẽ orbẽ quatuor pyramides insuper singulæ extãt altæ pedũ cẽtenũ. Supra quas uno solo quinq; pyramides, quarũ altitudinẽ Varronẽ puduit adijcere. Fabulæ Hetruscæ tradũt eandẽ fuisse, quã totius operis: adeo uesana demẽtia quæsisse gloriã, impendio nulli profuturo. Preterea fatigasse regni uires, ut tamẽ laus maior artificis esset.

De pensili horto & oppido, & templo Dianæ Ephesiæ. Cap. XIIII

Leguntur & pensiles hortos, imò uero totũ oppidum fecisse Ægyptiæ Thebæ, exercitus armatos subito educere solitis regibus, nullo oppidanorum sentiente. Etiamnum hoc minus mirum, ꝗ quod flumine medium oppidũ interfluente. Quæ si fuissent, nõ dubium est dicturum Homerũ fuisse, cum centum portas ibi prædicaret. Magnificentiæ uera admiratio extat templum Ephesiæ Dianæ ducentis uiginti annis factum à tota Asia. In solo id palustri fecere, ne terræmotus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, ante calcatis ea substrauere carbonibus, dein uelleribus lanæ. Vniuerso templo lõgitudo est CCCCXXV pedum, latitudo ducentorũ uiginti, columnæ centum uiginti septem à singulis regibus factæ, LX pedum altitudine: ex ijs XXXVI cælatæ, una à Scopa. Operi præfuit Ctesiphon architectus. Sũma miracula, epistylia tantæ molis attolli potuisse. Id consecutus est ille peronibus harena plenis, molli puluino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniens ab imo, ut sensim totum in cubili sideret. Difficillime hoc contigit in limine ipso, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit, nec sedit in cubili, anxio artifici mortis destinatione suprema. Traduntq; in ea cogitatione fessum nocturno tempore in quiete uidisse præsentem deam, cui templum fiebat, hortantẽ ut uiueret, se composuisse lapidem: atq; ita postero die apparuit, ponderecq; ipso correctus uidebatur. Cætera eius operis ornamenta plurium librorum instar obtinent, nihil ad specimen naturæ pertinentia.

De delubro Cyzici, & lapide fugitiuo, & de echo septies resonante, & de ædificio sine clauo, & mirabilia ædificiorum Romæ. Cap. XV

Durat & Cyzici delubrum, in quo filum aureũ cõmissuris omnibus politi lapidis subiecit artifex, eburneum Iouem dicaturus intus, coronãte eum marmoreo Apolline. Tralucent ergo iuncturæ tenuissimis capillamẽtis, leniq; afflatu simulacra refouẽte, præter ingeniũ artificis ipsa materia quãuis occulta in pretio operis intelligitur. Eodem in oppido est lapis, fugitiuus appellatus: Argonautæ eo pro ancora usi, ibi reliquerant. Hunc è Prytaneo (ita uocatur locus) sępe profugum fixere plumbo. Eadem in urbe iuxta portam quæ Thracia uocatur, turres VII acceptas uoces numerosiore repercussu multiplicant: nomenq; huic miraculo Echo est à Græcis datũ. Et hoc quidem natura locorũ euenit, & plerunq; conuallium, ibi casu accidit. Olympiæ autem arte mirabili modo in porticu quam oppidani heptaphonon appellãt, quoniam septies eadem uox redditur. Cyzici & buleuterion uocãt ædificium amplum sine ferreo clauo, ita disposita contignatione, ut eximantur trabes sine fulturis ac reponantur. Quod item Romæ in ponte sublicio religiosum est, posteaq; Coclite Horatio defendente ægre reuulsus est. Verũ & ad urbis nostræ miracula transire conueniat, nongentorumq; annorũ dociles scrutari uires, & sic quoq; terrarum orbem uictum ostendere: quod accidisse toties penè, quot referẽtur miracula, apparebit. Vniuersitate uero aceruata, & in quendam unum cumulum coniecta, nõ alia magnitudo exurget, quàm si mundus alius quidam in uno loco narretur. Nam ut circum maximum à Cæsare dictatore extructum longitudine stadiorum trium, latitudine unius, sed cũ ædificijs iugerum quaternûm, ad sedem CCLX milium inter magna opera dicamus, nónne inter magnifica basilicam Pauli columnis è Phrygibus mirabilem, forumq; diui Augusti, tem

sti,templum Pacis diui Vespasiani imperatoris Augusti,pulcherrima operum quę unq̃: Pantheon Ioui ultori ab Agrippa factũ,cũ theatrũ antè texerit Romæ Valerius Ostiensis architectus ludis Libonis? Pyramidas regũ miramur opera,cum solum tantũ foro extruendo H—S mille ducentis Cæsar dictator emerit: Et si quidẽ impensæ mouent captos auaritia animos,P. Clodius quẽ Milo occidit, sestertium cẽties & quadragies octies domo empta habitauerit: quod equidem nõ secus ac regum insanium miror.Itaq; & ipsum Milonẽ sestertiũ septingẽties æris alieni debuisse,inter prodigia animi humani duco.Sed tunc senes aggeris uastum spatium,& substructiones insanas Capitolij mirabantur:præterea cloacas,operum omnium dictu maximũ suffossis montibus, atq;(ut paulo antè retulimus)urbe pensili, subterq; nauigata. à M. Agrippa in ædilitate post consulatum, per meatus corriuati VII amnes,cursuq; præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper mole imbrium concitati uada ac latera quatiunt: aliquando Tiberis retro infusi recipiunt fluctus, pugnantq; diuersi aquarum impetus intus, & tamen obnixa firmitas resistit: trahuntur moles internæ tantæ, non succumbentibus causis operis: pulsant ruinæ sponte pręcipites,aut impactæ incendijs,quatitur solum terræmotibus:durant tamen à Tarquinio Prisco annis DCCC prope inexpugnabiles:non omittendo memorabili exemplo,uel eo magis,quoniam celeberrimis rerum conditoribus omissum est: cum id opus Tarquinius Priscus plebis manibus faceret, essetq; labor incertum longior an periculosior,passim conscita nece quiritibus tædium fugientibus, nouum & inexcogitatum antea posteaq; remedium inuenit ille rex,ut omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora spectanda ciuibus,simul & feris uolucribusq; laceranda. Quamobrem pudor Ro.nominis proprius, qui sæpe res perditas seruauit in pręlijs,tunc quoque subuenit. Sed illo tempore imposuit iam erubescens,cum puderet uiuos,tanq; puditurum esset extinctos. Amplitudinem cauis eam fecisse proditur,ut uehem fœni large onustam trãsmitteret. Parua sunt cuncta quæ diximus,& omnia uni comparanda miraculo, anteq; noua attingam.M.Lepido,Q. Catulo consulibus, ut constat inter diligentissimos autores,domus pulchrior nõ fuit Romæ,quàm Lepidi ipsius. At hercule intra annos XXXV eadem centesimum locum non obtinuit.Computet in hac æstimatione,qui uolet, marmorũ molem,opera pictorum,impendia regalia, & cum pulcherrima laudatissimaq; certantes centum domos,posteaq; eas ab innumerabilibus alijs in hunc diem uictas. Profecto incendia puniunt luxum:nec tamen effici potest,ut mores aliquid ipso homine mortalius intelligant. Sed eas omnes duæ domus uicerunt. Bis uidimus urbem totam cingi domibus principum, Caij & Neronis, & huius quidem(ne quid deesset)aurea. Nimirum sic habitarunt illi qui hoc imperium fecere,tantas ad uincendas gentes triumphósque referendos ab aratro aut foco exeuntes,quorum agri quoq; minorem modum obtinuere quàm cellaria istorum.Subit uero cogitatio,quota portio harum fuerint areæ illæ, quas inuictis imperatoribus decernebant publice ad exædificandas domos: Summusque illarum honos erat,sicut in L.Valerio Publicola,qui primus consul fuit cum L. Bruto,post tot merita,& fratre eius,qui bis in eodem magistratu Sabinos deuicerat,adijci decreto, ut domus eorum fores extrà aperirentur, & ianua in publicum rejceretur.Hoc erat clarissimum insigne inter triumphales quoque domos. Non patiemur duos Caios uel duos Nerones ne hac quidem gloria famæ frui, docebimusque etiam insaniam eorum uictam priuatis operibus M.Scauri,cuius nescio an ædilitas maxime prostrauerit mores ciuiles, maiusq; sit Syllæ malum tanta priuigni potentia,quàm proscriptio tot milium.Hic fecit in ædilitate sua opus maximum omnium,quæ unquam fuere humana manu facta, non temporaria mora,uerum etiam æternitatis destinatione:Theatrum hoc fuit.Scena ei triplex altitudine CCCLX columnarum,in ea ciuitate,quæ sex hymettias non tulerat sine probro ciuis amplissimi.Ima pars scenæ è marmore fuit,media è uitro,inaudito etiã postea genere luxuriæ.Sũmæ tabulis inauratis columnæ, ut diximus:imæ duodequadragenũm pedum.

Signa ærea inter columnas, ut indicauimus, fuerunt tria milia numero. Cauea ipsa cepit hominum L X X X milia, cum Pompeij amphitheatri toties multiplicata urbe, tantóque maiore populo, sufficiat large X L M. Sed & reliquus apparatus tantus Attalica ueste, tabulis pictis, cæteróque choragio fuit, ut in Tusculanam uillam reportatis quæ superfluebant quotidiani usus delicijs, incensa uilla ab iratis seruis, concremaretur ad H—S M. Aufert animum, & à destinato itinere digredi cogit contẽplatio tam prodigæ mẽtis, aliamq; connecti maiorẽ insaniam è ligno. C. Curio, qui bello ciuili in Cæsarianis partibus obijt, funebri patris munere, cum opibus apparatuq́ue non posset superare Scaurum: unde enim illi uitricus Sylla, & Metella mater proscriptionum sectrix? unde M. Scaurus pater, toties princeps ciuitatis, & Marianis sodalitijs rapinarum prouincialium sinus? cum iam ne ipse quidem Scaurus comparari sibi posset, quando hoc certe incendij illius præmium habuit, conuectis ex orbe terrarum rebus, ut nemo postea par esset insaniæ illi: ingenio ergo utendum fuit: operæpretium est scire quid inuenerit, & gaudere moribus nostris, ac nostro modo nos uocare maiores: Theatra duo iuxtà fecit amplissima è ligno, cardinum singulorum uersatili suspensa libramento: in quibus utrisque antemeridiano ludorum spectaculo ædito inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repente circumactis ut contrà starent, postremo iam die descendentibus tabulis, & cornibus inter se coeuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum spectacula ædebat, ipsum magis autoratum populum Romanũ circumferens. Quid enim miretur quisque in hoc primum? inuentorem an inuentum? artificem an autorem? ausum aliquem hoc excogitare an suscipere? parẽre an iubere? Super omnia erit populi furor, sedere ausi tam infida instabiliq; sede. En hic est ille terrarum uictor, & totius domitor orbis, qui gentes & regna diribet, iura externis mittit, deorum quædam immortalium generi humano portio, in machina pendens, & ad periculũ suum plaudens. Quæ uilitas animarum ista? aut quæ querela de Cannis? quantum mali potuit accidere? Hauriri urbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor est. Ecce populus Romanus uniuersus uelut duobus nauigijs impositus, binis cardinibus sustinetur, & seipsum depugnantem spectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: & per hoc quæritur tribunitijs concionibus gratia, ut pensiles tribus faceret. Qualis hic in rostris? Quid non ausurus apud eos, quibus hoc persuaserit? Vera nanque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris eius depugnauit uniuersus. Variauit hanc magnificentiam suam fessis turbatisq́ue cardinibus, & amphitheatri forma custodita, nouissimo die duabus per medium scenis athletas ædidit, raptisq; è contrario repente pulpitis eodem die uictores è gladiatoribus suis produxit. Nec fuit rex Curio aut gentium imperator, non opibus insignis, uti qui nihil in censu habuerit præter discordiam principum. Sed dicantur uera æstimatione inuicta miracula, quæ Q. Marcius Rex fecit. Is iussus à senatu aquarum Appiæ & Anienis tegula ductus reficere, nouam à nomine suo appellatam cuniculis per montes actis intra præturæ suæ tempus adduxit. Agrippa uero in ædilitate sua, adiecta Virgine aqua cæteris corriuatis atque emendatis, lacus D C C fecit: præterea salientes C V: castella C X X X complura etiam cultu magnifica: operibus ijs signa C C C ærea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore C C C C, eaq; omnia annuo spatio. Adijcit ipse in ædilitatis suæ commemoratione, & ludos unde sexaginta diebus factos, & gratuita præbita balinea C L X X, quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. Vicit antecedẽtes aquarum ductus nouissimum impendium operis inchoati à C. Cæsare, & peracti à Claudio, quippe à lapide quadragesimo ad eam excelsitatem, ut in omnes urbis montes leuarentur, influxere Curtius atq; Ceruleus fontes. Erogata in id opus† sestertia quingẽta L V M. Quod si quis diligentius æstimauerit aquarum abundãtiam in publico, balineis, piscinis, domibus, euripis, hortis, suburbanis, uillis, spatioq; aduenientis extructos arcus, montes perfossos, cõualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandũ fuisse in toto orbe terrarum. Eiusdẽ Claudij inter

Vide Budæũ in fi. lib. 3.

maxima

maxima equidem ac memoranda duxerim, quamuis destitutum successoris odio, montem perfossum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profecto impendio, & operarum multitudine per tot annos: cum aut corriuatio aquarum, qua terrenus mons erat, egereretur in uertice machinis, aut silex cæderetur, omniaq; intus in tenebris fierent, quæ neq; concipi animo, nisi ab ijs qui uidere, neq; humano sermone enarrari possunt. Nam portus Ostiensis opus prætereo. item uias inter montes excisas, mare Tyrrhenum à Lucrino molibus seclusum, tot pontes tantis impendijs factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipsa marmora in lapidicinis crescere autor est Papyrius Fabianus, naturæ rerum peritissimus: exemptores quoque affirmant compleri sponte illa montium ulcera. Quæ si uera sunt, spes est nunquam defuturam luxuriam.

De magnetis generibus & medicinis. Cap. XVI

A Marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum insignes naturas, quis dubitet in primis magnetē occurrere? quid enim mirabilius? aut qua in parte naturę maior improbitas? Dederat uocem saxis, ut diximus, respondentē homini, imò uero & obloquentem. Quid lapidis rigore pigrius? Ecce sensus manusqúe tribuit illi. Quid ferri duritia pugnacius? Sed cedit & patitur mores: trahitur nanque à magnete lapide, domitrixq; illa rerum omnium materia ad inane nescio quid currit: atque ut propius uenit, assistit, tenetur que, & complexu hæret. Sideritin ob hoc alio nomine appellant, quidam Heracleon. Magnes appellatus est ab inuentore (ut autor est Nicander) in Ida repertus. Nanque & passim inuenitur, ut in Hispania quoq;. Inuenisse autem fertur, clauis crepidarum & baculi cuspide hærentibus, cum armenta pasceret. Quinq; genera magnetis Sotacus demonstrat. Aethiopicū, è Magnesia Macedoniæ contermina Bœbeida lacum petentibus dextra, tertium in Echio Bœotiæ, quartum circa Alexandriam Troadem, quintum in Magnesia Asiæ. Differentia prima, mas sit an fœmina: proxima in colore. Nam qui in Macedonia & Magnesia reperiuntur, ruffi nigriq; sunt. Bœotius uero ruffi coloris plus habet quàm nigri. Is qui in Troade inuenitur, niger est & fœminei sexus, ideóque sine uiribus. Deterrimus autem in Magnesia Asiæ, candidus, neque attrahens ferrum, similisq; pumici. Compertum tanto meliores esse quanto sunt magis cerulei. Aethiopicis laus summa datur, pondusq; argento repēditur. Inuenitur hic in Aethiopia Zimiri: ita uocatur regio harenosa. Ibi & hæmatites magnes sanguinei coloris, sanguinemq; reddens si teratur, sed & crocum. In attrahendo ferro non eadem quæ magneti hæmatitæ natura. Aethiopici argumentum est, quod magnetem quoq; aliū ad se trahit. Omnes aūt ij oculorum medicamentis prosunt ad suam quisq; portionem, maximeq; epiphoras sistunt. Sanant & adusta cremati tritiq;. Alius rursus in eadem Aethiopia non procul mons gignit lapidē theameden, qui ferrum omne abigit, respuitq;. De utraque natura sæpius diximus.

De lapidibus qui cito absumunt corpora in ea condita, & de his qui diu seruant, & de asio lapide & medicinis eius. Cap. XVII

LApidem è Scyro insula integrum fluctuari tradunt, eūdem comminutum mergi. In Asso Troadis sarcophagus lapis fissili uena scinditur. Corpora defunctorum condita in eo, absumi constat intra XL diem, exceptis dentibus. Mutianus specula quoque & strigiles & uestes & calciamenta illata omnia lapidea fieri autor est. Eius generis & in Lycia saxa sunt & in oriente, quæ uiuentibus quoque adalligata, erodunt corpora. Mitior est autem seruandis corporibus nec absumendis chernites, ebori simillimus, in quo Darium conditum ferunt. Parioq; similis candore & duritia, minus tamen ponderosus, qui porus uocatur. Theophrastus autor est & trāslucidos lapides in Aegypto inueniri, quos ophitæ similes ait, quod fortassis tunc fuerit, quoniam & ij desinunt & noui reperiuntur. Asius gustu salsus podagras lenit, pedibus in uase ex eo cauato inditis. Præterea omnia crurum uitia in ijs lapidicinis sanantur, cum in metallis omnibus crura uitientur. Eiusdem lapidis flos appellatur, in farinam mollis, ad quædam perinde efficax. Est autem similis

pumici

pumici ruffo. Admixtus æri Cyprio mammarum uitia emēdat: pici autem resinæúe strumas & panos discutit. Prodest & phthisicis linctu. Cum melle uetera ulcera ad cicatricē perducit, excrescētia erodit. Et ad bestiarum morsus utilis. Repugnantia curationi ac suppurata siccat. Fit cataplasma ex eo podagris, mixto fabæ lomento.

De ebore fosili & lapidibus osseis & palmatis & aliorum generibus. Cap. XVIII

IDem Theophrastus & Mutianus, esse aliquos lapides qui pariāt, credunt. Theophrastus autor est & ebur fosile candido & nigro colore inueniri, & ossa è terra nasci, inueniriq́ lapides osseos. Palmati circa Mundam in Hispania, ubi Cæsar dictator Pompeiū uicit, reperiūtur, idq́ quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum autoritas uenit in marmora, sicut Tænarius. Varro nigros ex Africa firmiores esse tradit, ꝙ in Italia. E diuerso albos coranos duriores, quàm parios. Idem Lunensem silicem serra secari, at Tusculanum dissilire igni. Sabinum fuscum addito oleo etiā lucere. Idem molas uersatiles Volsiniis inuentas, aliquas & sponte motas inuenimus in prodigiis. Nusquam hic utilior quàm in Italia gignitur, lapisq́ non saxum est. In quibusdam uero prouinciis omnino non inuenitur. Sunt quidam in eo genere molliores, qui & cote leuigantur, ut procul intuentibus ophitæ uideri possint. Neq́ est alius firmior, quando & lapidis natura, ut lignū, similiter imbres solesq́ aut hyemes non patitur, in aliis atq́ aliis generibus. Sunt qui & lunam non tolerent, & qui uetustate rubiginem trahant, coloremúe candidum oleo mutent.

De curalio uel pyrite, & medicinis eius, & ostracite, de amianto lapide & medicinis eius, & melitite lapide & uiribus eius, de gagate lapide & medicinis eius, de spongiis, de phrygio lapide & natura eius. Cap. XIX

MOlarem quidā pyriten uocāt, quoniā sit plurimus ignis illi: sed est alius etiamnum pyrites similitudine æris. In Cypro eum reperiri uolūt, & in metallis quæ sunt circa Acarnaniam, unum argenteo colore, alterum aureo. Coquuntur uarie. Ab aliis iterum tertioq́ in melle, donec consumatur liquor. Ab aliis pruna prius, dein melle, & postea lauātur ut æs. Vsusq́ eorum in medicina excalfacere, siccare, discutere, humorem extenuare, & duritias nimias mollire. Vtuntur & crudis tusisquê ad strumas atque furunculos. Pyritarum etiamnum aliqui genus unum faciunt, plurimum habens ignis, quos uiuos appellamus, & ponderosissimi sunt. Hi exploratoribus castrorum maxime necessarii, qui clauo uel altero lapide percussi, scintillas edunt: quæ exceptæ sulphuratis aut fungis aridis uel foliis, dicto celerius ignem trahunt. Ostracitæ similitudinem testæ habent. Vsus eorum pro pumice ad leuigandam cutem. Poti sanguinem sistunt, & illiti cum melle ulcera doloresq́ mammarum sanant. Amiantus alumini similis, nihil igni deperdit. Hic ueneficiis resistit omnibus, priuatim magorum. Gæoden ex argumento appellant, quoniam amplexus est terram, oculorum medicamentis utilissimum: item mammarum & testium uitiis. Melitites lapis succum remittit dulcem mellitumq́ tusus. Et ceræ mixtus eruptionibus pituitæ maculisq́ corporis medetur, & faucium exulcerationi. Epinyctidas tollit, & uuluarū dolores impositus uelleri. Gagates lapis nomen habet loci & amnis Gagis Lyciæ. Aiunt & in Leucola expelli mari, atque infra XII stadia colligi. Niger est, planus, pumicosus non multum à ligno differens, leuis, fragilis, odore si teratur grauis. Fictilia ex eo inscripta non delentur. Cum uritur, odorem sulphureū reddit. Mirumq́, accēditur aqua, oleo restinguitur. Fugat serpentes ita, recreatq́ uuluæ strangulationes. Deprehendit sonticum morbum & uirginitatem suffitus. Idem ex uino decoctus, dentibus medetur. Strumisq́ ceræ permixtus. Hoc dicuntur uti magi in ea quam uocant axinomantiam, & peruri negant, si euenturum sit, quod aliquis optet. Spongiæ lapides inueniuntur in spongiis, & sunt natiui. Quidam eos tecolithos uocant, quoniā uesicæ medentur, calculos rumpunt in uino poti. Phrygius lapis gentis nomen habet. Est autem gleba pumicosa. Vritur antè uino perfusus, flaturq́ follibus, donec ruffescat, ac rursus dulci uino restinguitur, & hoc trinis uicibus, tingendis uestibus tantum utilis.

De

De hæmatite & quinq; generibus eius, & ſchiſto. Cap. XX

SChiſtos & hæmatites cognationē habent. Hæmatites inuenitur in metallis. Vſtus minij colorem imitatur. Vritur ut Phrygius, ſed non reſtinguitur uino. Adulteratur ſchiſto. Hæmatiten diſcernūt uenæ rubentes, & friabilis eſt natura. Oculis cruore ſuffuſis mire conuenit: Siſtit profluuium mulierum potus. Bibunt eum & qui ſanguinem reiecerunt, cum ſucco punici mali. Et in ueſicæ uitijs efficax. Bibitur & in uino contra ſerpentiū ictus. Infirmior ad omnia hæc eadem eſt, quem ſchiſton appellant. Sed in ijs commodior croco ſimilis, peculiarius ſplendet. Proficit oculorū lachrymis in lacte muliebri: procidētesq; oculos præclare cohibet. Hæc eſt ſentētia eorū qui nuperrime ſcripſere. Sed Sotacus è uetuſtiſsimis autoribus, quinq; genera hæmatitarū tradit præter magnetem: principatum dat ex ijs Æthiopico, oculorū medicamentis utiliſsimo, & ijs quæ panchreſta appellant, item ambuſtis. Alterum androdamanta dicit uocari, colore nigro, pondere ac duritia inſignem, & inde nomē traxiſſe, præcipueq; in Africa repertum. Trahere autē in ſe argentū, æs, ferrum. Experimentum eius eſſe in cote ex lapide baſanite. Reddere enim ſuccum ſanguineum, & eſſe ad iocineris uitia præcipui remedij. Tertiū genus Arabici facit, ſimili duritie, uix reddentis ſuccum ad cotem aquariam, aliquando croco ſimilem. Quarti generis elatiten uocari, quandiu crudus ſit: coctū uero miltiten, utilem ambuſtis, ad omnia utiliorem rubrica. Quinti generis ſchiſton hæmorrhoidas reprimentē. In totū autē hæmatitas omnes tritos in oleo trium drachmarum pondere à ieiunis ſumendos, ad uitia ſanguinis. Idem autor ſchiſton alterius generis quàm hæmatiten tradit, quem uocant anthraciten. Naſci in Africa nigrum, attritum aquarijs cotibus reddere ab ea parte quæ fuerit ab radice nigrum colorem, ab altera parte croci. Ipſum utilem eſſe oculorum medicamentis.

De quatuor generibus aëtitis & calamo, & ſamio, & arabo, & pumicibus. Cap. XXI

AEtites lapis ex argumento nominis magnā famam habet. Reperitur in nidis aquilarum, ſicuti in decimo uolumine diximus. Aiūt binos inueniri, marem & fœminā. Nec ſine ijs parere quas diximus aquilas, & ideo binos tantum. Genera eorū quatuor. In Africa naſcentem puſillū & mollē, intra ſe ac ueluti in aluo habentē argillam ſuauem, candidam, ipſum friabilē, quem fœminei ſexus putāt. Marem aūt qui in Arabia naſcitur, durum gallæ ſimilē, aut ſubrutilū, in aluo habentē durū lapidē. Tertius in Cypro inuenitur, colore illis in Africa naſcētibus ſimilis, amplior tamē atq; dilatatus, cæteris eñ globoſa facies. Habet in aluo harenā iucūdā & lapillos, ipſe tam mollis ut etiā digitis frictur. Quarti generis taphiuſius appellatur, naſcēs iuxta Leucadē in Taphiuſa, qui locus eſt dextra nauigātibus ex hac ad Leucadē. Inuenitur in fluminibus candidus & rotūdus. Huic eſt in aluo lapis, qui uocatur callimus, nec quicq; tenerius. Aetitæ oñes grauidis adalligati mulieribus uel quadrupedibus in pelliculis, ſcarificati uteri animalium cōtinent partus, non niſi parturiant remouēdi, alioqui uuluæ excidūt. Sed niſi parturiētibus auferātur, omnino nō pariunt. Eſt & lapis Samius in eadē inſula, ubi terrā laudauimus, poliēdo auro utilis. Vtilis & in medicina oculorū ulceribus cum lacte, quo ſupradictū eſt modo, cōtra ueteres lachrymatiōes. Prodeſt & cōtra uitia ſtomachi potus, uertigines ſedat, mētesq; cōmotas reſtituit. Quidā & morbis comitialibus utiliter dari putant, & ad urinæ difficultates, Acopis etiā miſcetur. Probat̃ grauitate & cādore. Vuluas & partus cōtineri adalligato eo tradūt.

Arabus lapis ebori ſimilis, dētifricijs accōmodatur crematus. Priuatim hæmorrhoidas ſanat cum lanugine linteorū, linteolis inſuper impoſitis. Non prætermittēda eſt & pumicum natura, appellantur quidē ita & cętera ſaxa eroſa annis: in ædificijs muſea uocant, dependentia ad imaginē ſpecus arte reddēdam. Sed & ij pumices qui ſunt in uſu coporū leuigandorum fœminis, iam quidem & uiris, atq; (ut ait Catullus) libris, laudatiſsimi ſunt in Melo, Scyro, Æolijs inſulis. Probatio in candore & in minimo pondere, & ut quammaxime ſpongioſi aridiq; ſint, ac teri faciles, nec harenoſi in fricando. Vis eorum in medicina, extenuare, ſiccare. In uſtrina ter ſiccantur, ita ut torreantur carbone puro, ac toties uino

reſtin-

reſtinguantur albo. Lauantur deinde ut cadmia, & ſiccati conduntur quamminimum uliginoſo loco. Vſus farinæ eius oculorum maxime medicamentis. Vlcera purgat eorum leuiter, expletꝗ cicatrices & emendat. Quidam tertia uſtione refrigeratos potius quàm reſtinctos, terere malunt ex uino. Adduntur etiam ad malagmata capitum uerendorumꝗ ulceribus. Vtiliſsima fiunt ex his dentifricia. Theophraſtus autor eſt, potores in certamine bibendi præſumere farinam eius, ſed niſi immēſo potu impleātur periclitari: tantamꝗ refrigerandi naturam eſſe, ut muſta feruere deſinant pumice addito.

De lapidibus mortariorum medicinalium, & mollibus lapidibus, & ſpeculari lapide, & ſilicibus, & phengite, & cotibus, & reliquis ad ſtructuram lapidibus, igni & tempeſtatibus reſiſtentibus. Cap. XXII

AVtoribus curæ fuere lapides mortariorum quoque, nec medicinalium tantum aut ad pigmenta pertinentium. Epheſiumꝗ lapidem in ijs prætulere cæteris, mox & Thebaicum, quem pyrrhopœcilon appellauimus. Aliqui pſaronium uocant. Tertium ex chalazio chryſiten. Medici autē & baſaniten. Hic enim lapis nihil ex ſeſe remittit. Ii autem lapides qui ſuccum reddunt, oculorum medicamentis utiles exiſtimantur, ideoꝗ Æthiopici maxime ad ea probantur. Tænarium uero lapidem & Pœnicum, & hæmatiten ijs medicamentis prodeſſe tradunt, quæ ex croco componantur. Ex alio Tænario qui niger eſt, & ex Pario lapide nō æque medicis utilem. Potiorem ex lapide alabaſtrite Ægyptio, uel ex ophite albo. Eſt enim hoc genus ophitis ex quo uaſa & etiam cados faciunt. In Siphno lapis eſt qui cauatur, tornaturꝗ in uaſa coquendis cibis utilia, uel ad eſculentorū uſus, quod in Comenſi Italiæ lapide accidere ſcimus. Sed in Siphno ſingulare, quod excalfactus oleo nigreſcit dureſcitꝗ, natura molliſſimus. : Tanta qualitatum differentia eſt. Nam mollitiæ & trans Alpes præcipua ſunt exempla. In Belgica prouincia candidum lapidem ſerra, qua lignum, faciliusꝗ etiam, ſecant ad tegularum & imbricum uicem: uel ſi libeat ad quæ uocant pauonacea tegendi genera: & hi quidem ſectiles ſunt. Specularis uero (quoniam & hic lapis nomen obtinet) faciliore multo natura finditur in quamlibet tenues cruſtas. Hiſpania hunc olim citerior tantum dabat, nec tota, ſed intra centum milia paſſuum circa Segobricam urbem. Iam & Cypros, & Cappadocia, & Sicilia, & nuper inuentum Africa. Poſtferendos omnes tamen Hiſpaniæ, & Cappadociæ molliſsimis & ampliſsimæ magnitudinis, ſed obſcuris. Sunt & in Bononienſi Italiæ parte breues, maculoſi, complexu ſilicis alligati, quorum tamen appareat natura ſimilis eis qui in Hiſpania puteis effodiuntur profunda altitudine. Necnon & ſaxo incluſus ſub terra inuenitur, extrahiturꝗ, aut exciditur. Sed maiori parte foſsili natura, abſolutus ſegmēti modo, nunꝗ adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorem hunc terræ, quidam autumant cryſtalli modo glaciari. Et in lapidē concreſcere manifeſto apparet, quod cū feræ decidere in puteos tales, & medullæ ex oſſibus earum in eandem lapidis naturam poſt unam hyemem figurantur. Inuenitur & niger aliquando. Sed candido natura mira, cum ſit mollitia nota perpetiendi ſolis rigoriſꝗ: nec ſeneſcit, ſi modo iniuria abſit, cum hoc etiā in cementis multorum generum accidat. Inuenere & alium uſum in ramentis quoque circum maximum ludis circenſibus ſternendi, ut ſit in commendatione candor. Nerone principe in Cappadocia repertus eſt lapis duritia marmoris, candidus atque translucens, etiam qua parte fuluæ inciderant uenæ, ex argumēto phengites appellatus. Hoc cōſtruxerat ædem Fortunæ, quam Seiam appellāt à Seruio rege ſacratam, aurea domo complexus. Quare etiā foribus opertis interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quàm ſpecularium modo, tanꝗ incluſa luce non tranſmiſſa. In Arabia quoꝗ eſſe lapidē uitri modo translucidum, quo utuntur pro ſpecularibus, Iuba autor eſt. Nunc ad operarios lapides tranſiſſe conueniat, primumꝗ cotes ferro acuendo. Multa earum genera: Creticæ diu maximā laudem habuere, ſecundam Laconicæ ex Taygeto monte, utræꝗ oleo indigentes. Inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox Armeniacæ, de quibus diximus. Ex oleo & aqua Ciliciæ

pollent

pollét,ex aqua Arſinoeticæ.Repertę ſunt & in Italia aqua trahētes aciē acerrimo effectu. Necnon & trans Alpes, quas paſſernices uocāt. Quarta ratio eſt ſaliua hominis proficientium in tonſtrinarum officinis, inutilis fragili mollitia. Flaminitanæ ex Hiſpania citeriore in eo genere pręcipuæ. Reliqua multitudo lapidum in totum ædificijs inutilis eſt mortalitate mollitiæ. Quædā tamen loca non alium habent,ſicut Carthago in Africa: exercetur halitu maris,fricatur uento,& ueberatur imbri. Sed cura tuentur picādo parietes, quoniā & tectorij calce roditur. Sciteq́ dictum eſt,ad tecta eos pice, ad uinum calce uti, quoniā ſic muſta condiunt. Alia mollitia circa Romam Fidenati & Albano. In Liguria quoque, Vmbria, & Venetia,albus lapis dētata ſerra ſecatur. Hi tractabiles in opere,laborē quoque tolerant,ſub tecto duntaxat. Aſpergine & gelu pruiniſq́ rumpūtur in teſtas,nec contra humores & aurā maris robuſti. Tiburtini ad reliqua fortes,uapore diſſiliūt. Nigri ſilices optimi,quibuſdā in locis & rubentes. Nonnuſquàm uero & albi,ſicut in Tarquinienſi Anitianis lapidicinis circa lacum Volſinieſem. Et in Statonienſi ſunt,quibus ne ignis quidem nocet. Iidem & in monumenta ſcalpti, contra uetuſtatem quoq́ incorrupti permanent:ex ijs formæ fiunt,in quibus æra funduntur. Eſt & uiridis lapis, uehementer igni reſiſtens,ſed nuſquam copioſus. Et ubi inuenitur,lapis,non ſaxum eſt. E reliquis pallidus,in cemento raro utilis. Globoſus,contra iniurias fortis,ſed ad ſtructuram infidelis, niſi multa ſuffrenatione deuinctus. Nec certior fluuiatilis, ſemper ueluti madens. Remediū eſt in lapide dubio,æſtate eū eximere,nec ante biennium eum inſerere tecto,domitum tempeſtatibus. Quæ ex eo lęſa fuerint,in ſubterranea ſtructura aptātur utilius. Quę reſtiterint, tutum eſt uel cælo committere. Græci è lapide duro ac ſilice æquato cōſtruūt ueluti lateritios parietes. Cum ita fecerint,iſodomon uocant genus ſtructuræ. At cum inæquali craſſitudine ſtructa ſunt,pſeudiſodomon. Tertium eſt emplecton, tantummodo frontibus politis. Reliqua fortuito collocant. Alternas coagmentationes fieri,ut cōmiſſuras antecedentium medij lapides obtineāt,neceſſarium eſt. In medio quoq́ pariete,ſi res patiatur:ſi minus,utiq́ à lateribus. Medios parietes farcire fractis cementis. Dictyotheton uocant reticulatam ſtructuram,quam frequētiſsime Romæ ſtruunt,rimis opportunā. Structuram ad normam & libellam fieri,& ad perpendiculum reſpondere oportet.

De ciſternis & calce,& harenæ generibus,& mixtura calcis & harenæ,& uitrijs ſtructuræ,& tectorijs & columnis. Cap. XXIII

ET ciſternas harenæ puræ & aſperæ quinq́ partibus,calcis quàm uehemētiſſimę duabus conſtrui conuenit,fragmētis ſilicis non excedentibus libras. Ita ferratis uectibus calcari ſolū parieteſq́ ſimiliter. Vtilius geminas eſſe ut in priore uitia cōſidant aquæ, atq́ per colum in proximam tranſeat maxime pura aqua. Calcem è uario lapide Cato cenſorius improbat. Ex albo melior quàm ex duro,& ſtructuræ utilior. Quę ex fiſtuloſo,tectorijs. Ad utrunq́ damnatur ex ſilice. Vtilior eadem ex effoſſo lapide quàm ex ripis fluminum collecto. Vtilior è molari, quia eſt quædam pinguior natura eius. Mirum, aliquid poſtquam arſerit,accēdi aquis. Harenæ tria genera. Foſſitia,cui quarta pars calcis addi debet. Fluuiatili aut marinæ tertia. Si & teſtæ tuſæ tertia pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino ad Padum nō inuenitur foſſitia,nec marina. Ruinarum urbis ea maxima cauſa,quod furto calcis ſine ferrumine ſuo cementa cōponuntur. Intrita quoq́ quo uetuſtior eo melior. In antiquarum ædium legibus inuenitur, ne recentiore trima uteretur redemptor. Ideo nulla tectoria eorum rimæ fœdauere. Tectoriumque niſi ter harenato, & bis marmorato inductum eſt, non ſatis ſplendoris habet. Vliginoſa & ubi ſalſugo uitiat, teſtaceo ſublini utilius. In Græcia tectorijs etiam harenatum quod inducturi ſunt, prius in mortario ligneis uectibus ſubigunt. Experimentum marmorati eſt in ſubigendo, donec rutro non cohæreat. Contrà in albario opere, ut macerata calx ceu glutinum hæreat. Sed macerari non niſi à gleba oportet. In Elide ædes eſt Mineruæ, in qua frater Phidiæ Pannæus tectorium induxit lacte & croco ſubactum,ut ferūt:ideoq́ ſi teratur in

ea hodieq; ſaliua pollice, odorẽ croci ſaporemq; reddere traditur. Columnæ in æde denſius poſitæ, craſſiores uidentur. Genera earum quatuor. Quæ ſextã partem altitudinis in craſſitudine ima habent, Doricæ uocantur: quæ nonam, Ionicæ: quæ ſeptimam, Thuſcanicæ. Corinthijs eadem ratio quæ Ionicis. Et differentia, quoniam capitulis Corinthiarum eadem eſt altitudo quæ colligitur craſſitudine ima, ideoq; graciliores uidẽtur. Ionici enim capituli altitudo tertia pars eſt craſsitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum delubri. In Epheſiæ Dianæ æde, de qua prius fuit ſermo, primum columnis ſpiræ ſubditæ, & capitella addita. Placuitq; altitudinis octaua pars in craſſitudine, & ut ſpiræ haberent craſſitudinis dimidiũ, ſeptimæq; partes detraherẽtur ſummarum craſſitudini. Præter has ſunt quæ uocantur Atticæ columnæ, quaternis angulis, pari laterum interuallo.

De medicinis calcis, & maltha, & gypſo. Cap. XXIIII

CAlcis & in medicina magnus uſus. Eligitur recens, nec aſperſa aquis, urit, diſcutit, extrahit, incipiẽteſq; ſerpere ulcerum impetus coërcet. Aceto & roſaceo tẽperata perducit ad cicatricem. Luxatis quoq; cum adipe ſuillo aut liquida reſina ex melle medetur. Eadẽ cõpoſitione & ſtrumis. Maltha è calce fit recenti, gleba uino reſtinguitur. Mox tunditur cum adipe ſuillo & ficu, duplici linamento: quæ res omnium tenaciſſima, & duritiam lapidis antecedẽs. Quod malthatur, oleo perfricatur antè. Cognata calci res gypſum eſt. Plura eius genera. Nã è lapide coquitur, ut in Syria ac Thurijs, & è terra foditur, ut in Cypro ac Perrhæbis: è ſumma tellure & Tymphaicum eſt. Qui coquitur lapis, non diſſimilis alabaſtritæ eſſe debet, aut marmoroſo. In Syria duriſſimos ad id eligunt, coquuntq; fimo bubulo, ut celerius urantur. Omnium autem optimum fieri compertum eſt è lapide ſpeculari, ſquamamúe talem habente. Gypſo madido ſtatim utendũ eſt, quoniam celerrime coit, ac ſiccatur: tamen rurſus tundi & in farinã reſolui patitur. Vſus gypſi in albarijs, ſigillis ædificiorum & coronis gratiſsimus. Exemplum illuſtre C. Proculeium Auguſti Cæſaris familiarem in maximo ſtomachi dolore gypſo poto, conſciuiſſe ſibi mortem.

De pauimentis & quando primum Romæ, & ſubdialibus pauimentis, & Græcanicis, & quando primum cameræ. Cap. XXV

PAuimenta originẽ apud Græcos habent elaborata arte, picturæ ratione, donec lithoſtrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Soſus, qui Pergami ſtrauit, quem uocant aſaroton œcon, quoniam purgamenta cœnæ in pauimento, quæq́ue euerri ſolent, ueluti relicta fecerat paruis è teſtulis tinctiſq; in uarios colores. Mirabilis ibi columba bibens, & aquam umbra capitis infuſcans. Apricantur aliæ ſcabẽtes ſeſe in canthari labro. Pauimenta credo primum facta, quæ nunc reuocamus barbarica, atque ſubtegulanea, in Italia fiſtucis pauita: hoc certe ex nomine ipſo intelligi poteſt. Romę ſcalpturatum in Iouis capitolini æde primum factum eſt poſt tertium Punicum bellum initum. Frequentata uero pauimenta ante Cimbricum magna gratia animorum, indicio eſt Lucilianus ille uerſus: Ante pauimenta atque emblemata uermiculata. Subdialia Græci inuenere, talibus domos contegentes: facile tractu tepente, ſed fallax ubicunque imbres gelant. Neceſſarium binas per diuerſum coaſſationes ſubſterni, capita earum præfigi ne torqueantur, & ruderi nouo tertiam partem teſtæ tuſæ addi. Deinde rudus, in quo duæ quintæ calcis miſceantur, pedali craſſitudine feſtucari. Tunc nucleo craſſo ſex digitos induci, & ex teſſera grandi non minus alta duos digitos ſtrui. Faſtigium uero ſeruari in pedes denos ſeſquuncem, ac diligenter cote deſpumare, quernisq; axibus cõtabulare. Quæ torquentur, inutilia putant. Imò & filice aut palea ſubſterni melius eſſe, quo minor uis calcis perueniat. Neceſſarium & globoſum lapidem ſubijci. Similiter fiunt ſpicata teſtacea. Non negligendum etiamnum unum genus græcanicum. Solo feſtucato inijcitur rudus, aut teſtaceum pauimentum. Dein ſpiſſe calcatis carbonibus inducitur ſabulo calce ac fauilla mixtis, materia craſſitudine ſemipedali ad regulam & libellam exigitur, &

eſt forma

est forma terrena. Si uero cote depolitum est, nigri pauimenti usum obtinet. Lithostrota cœptauere iam sub Sylla paruulis certe crustis, extatq; hodie quod in Fortunæ delubro Præneste fecit. Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras trāsiere è uitro: nouitium & hoc inuētum. Agrippa certe in thermis quas Romæ fecit, figlinum opus encausto pinxit, in reliquis albaria adornauit: non dubie uitreas facturus cameras, si prius id inuētum fuisset, aut à parietibus scenæ, ut diximus, Scauri peruenisset in cameras. Quamobrem & uitri natura indicanda est.

De origine uitri, & ratione faciendi, & de obsidiano uitro, & generibus multiformibus uitri. Cap. XXVI

Pars est Syriæ, quæ Phœnice uocatur, finitima Iudææ, intra montis Carmeli radices paludē habens, quæ uocatur Candebœa. Ex ea creditur nasci Belus amnis quinq; M. p. spatio in mare perfluens iuxta Ptolemaidem coloniam. Lentus hic currit, insalubris potu, sed ceremonijs sacer, limosus, uado profundus. Non nisi refuso mari harenas fatet̄. Fluctibus enim uolutatæ nitescunt, detritis sordibus. Nūc & à marino credūtur astringi morsu, non prius utiles. Quingentorum est passuum non amplius littoris spatium. Idq; tantum multa per secula gignendo fuit uitro. Fama est appulsa naue mercatorum nitri, cum sparsi per littus epulas pararēt, nec esset cortinis attollendis lapidum occasio, glebas nitri è naue subdidisse. Quibus accensis permixta harena littoris, trāslucentes nobilis liquoris fluxisse riuos, & hanc fuisse originem uitri. Mox, ut est astuta & ingeniosa solertia, nō fuit contenta nitrum miscuisse, cœptus addi & magnes lapis: quoniam in se liquorē uitri quoque ut ferrum trahere creditur. Simili modo & calculi splendētes multifariā cœpti uri, deinde conchæ & fossiles harenæ. Autores sunt, in India è crystallo fracta fieri, & ob id nullum cōparari Indico. Leuibus autem aridisq; lignis coquitur, addito cyprio ac nitro, maxime ophirio. Cōtinuis fornacibus ut æs liquatur, massæq; fiunt colore pingui nigricantes. Acies tanta est quacunq;, ut citra ullum sensum ad ossa cōsecet quicquid afflauerit corporis. Ex massis rursus funditur in officinis, tingiturq;. Et aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur. Sidone quōdam ijs officinis nobili, siquidem etiam specula excogitauerat. Hæc fuit antiqua ratio uitri. Iam uero & in uulturno mari Italiæ harena alba nascens, sex M. p. littore inter Cumas atq; Lucrinum, quæ mollissima est, pila molaq; teritur. Dein miscetur tribus partibus nitri pōdere uel mensura, ac liquata in alias fornaces transfunditur. Ibi fit massa quæ uocatur ammonitrum: atq; hæc recoquitur, & fit uitrum purum, ac massa uitri candidi. Iam uero & per Gallias Hispaniasq; simili modo harenæ temperantur. Ferunt Tiberio principe excogitatum uitri temperamentum, ut flexibile esset: & totā officinam artificis eius abolitam, ne æris, argenti, auri metallis precia detraherentur: eaq; fama crebrior diu quàm certior fuit. Sed quid refert, Neronis principatu reperta uitri arte, quæ modicos calices duos, quos appellabant pterotos. H—S. sex milibus uēderet. In genere uitri & obsidiana numerant̄, ad similitudinē lapidis quē in Æthiopia inuenit Obsidius, nigerrimi coloris, aliquando & translucidi, crassiore uisu, atq; in speculis parietum pro imagine umbras reddente. Gemmas multi ex eo faciunt. Videmusq; & solidas imagines diui Augusti, capti materia huius crassitudinis. Dicauitq; ipse pro miraculo in templo Concordiæ obsidianos quatuor elephantos. Remisit & Tiberius Cæsar Heliopolitarum ceremonijs repertam ibi in hæreditate eius qui præfuerat Ægypto, obsidianam imaginem Menelai. Ex quo apparet antiquior materiæ origo, nunc uitri similitudine interpolata. Xenocrates obsidianū lapidem in India & in Samnio Italiæ & ad Oceanum in Hispania nasci tradit. Fit & tincturæ genere obsidianū, ad escaria uasa & totum rubens uitrum, atq; non translucens, hæmatinon appellatum. Fit & album & murrhinū, aut hyacinthos sapphirosq; imitatum, & omnibus alijs coloribus. Nec est alia nūc materia sequacior, aut etiam picturæ accōmodatior. Maximus tamē honos in candido translucentibus, quàm proxima crystalli similitudine. Vsus uero ad potandum argēti metalla &

auri pepulit. Est autem caloris impatiens, ni præcedat frigidus liquor: cum addita aqua uitreæ pilæ sole aduerso, in tantũ excandescant, ut uestes exurant. Fragmenta teporata agglutinantur tantum, rursus affundi non queunt, præterquam abrupta sibi met: ueluti cum calculi fiunt, quos quidã abaculos appellant, aliquos etiam pluribus modis uersicolores. Vitrum sulphuri concoctũ ferruminatur in lapidem. At peractis omnibus quæ constant ingenio, artem natura faciente, succurrit mirari, nihil penè non igni perfici.

Ignium miracula, & medicinæ, & prodigia. Cap. XXVII.

IGnis accipit harenas, ex quibus alibi uitrum, alibi argentum, alibi minium, alibi plumbi genera, alibi pigmenta, alibi medicamenta fundit. Igne lapides in æs soluuntur, igne ferrum gignitur, ac domatur, igne cremato lapide cemẽta in tectis alligãtur. Aliã sæpius uri prodest. Eadẽq; materia aliud gignitur primis ignibus, aliud secũdis, aliud tertijs. Quando ipse carbo uires habere incipit restinctus, atque interijsse creditus, maioris fit uirtutis. Immensa & improba rerũ naturæ portio: & in qua dubiũ sit plura absumat, an pariat. Est & ipsis ignibus medica uis. Pestilẽtiæ quæ solis obscuratione cõtrahitur, ignis suffitu multiformiter auxiliari certum est. Empedocles & Hippocrates id monstrauere diuersis locis. Ad cõuulsa uiscera aut cõtusa, ut M. Varro autor est: Ipsis enim uerbis eius utar: Lix cinis est inquit foci. Inde enim cinis luxatis potus medetur: ut licet uidere gladiatores cum deluserint, hac iuuari potione. Quin & carbunculum genus morbi, quo duos cõsulares nuper absumptos indicauimus, querneus carbo tritus cum melle sanat. Adeo in rebus damnatis quoque ac iam nullis, sunt aliqua remedia, ut in carbone ecce & cinere. Non præteribo & unum foci exemplũ, Romanis literis clarũ: Tarquinio Prisco regnante tradunt repente in foco eius apparuisse genitale è cinere masculini sexus: eãq; quæ insederat ibi, Tanaquilis reginæ ancillam Ocrisiam captiuam, consurrexisse grauidam. Ita Seruium Tullũ natum, qui regno successit. Inde & in regia cubanti puero caput arsisse uisum, creditumq; Laris familiaris filium. Ob id compitalia & ludos Laribus primum instituisse.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXVII.

PROOEMIVM.

VT nihil instituto operi desit, gemmæ supersunt, & in arctũ coacta rerũ naturæ maiestas, multis nulla sui parte mirabilior. Tantum tribuũt uarietati, coloribus, materiæ, decori, uiolari etiam signis gemmas nefas ducentes. Aliquas uero extra precia ulla taxationemq; humanarum opum arbitrantes, ut plerisq; ad summam absolutamq; rerum naturæ cõtemplationem satis sit una aliqua gemma. Quæ fuerit origo gemmarum, & quibus initijs in tantum hæc admiratio exarserit, diximus quadãtenus in [illegible]tione auri anulorumq;. Fabulæ primordium à rupe Caucasea tradunt, Promethei uinculorum interpretatione fatali: primumq; saxi fragmentum inclusum ferro ac digito circundatum, hoc fuisse anulum, & hoc gemmam.

De gemma Polycratis tyranni & Pyrrhi regis, & qui sculptores optimi, & nobilitates artificum, & qui primus dactyliothecam Romæ habuit. Cap. I.

HIs initijs cœpit autoritas, in tantũ amorẽ elata, ut Polycrati Samio seuero insularum ac littorũ tyrãno felicitatis suæ, quã nimiã fatebatur etiã ipse, satis piamenti in unius gẽmæ uolũtario dãno uideret, si cũ fortunæ uolubilitate paria faceret: planeq; ab inuidia eius abũde se redimi putaret, si hoc unũ doluisset. Assiduo ergo gaudio lassus, prouectus

nauigio

nauigio in altum, anulum mersit. At illum piscis eximia magnitudine regi natus, escæ uice raptum, ut faceret ostentum, in culinam domini rursus fortunæ insidiantis manu reddidit. Sardonychem eam gemmam fuisse constat: ostẽduntq; Romæ, si credimus, in Concordiæ delubro, cornu aureo Augustæ dono inclusam, & nouissimũ propè locũ tot prælatis obtinentem. Post hunc anulum regia fama est gemmæ Pyrrhi illius, qui aduersus Romanos bellum gessit. Nanq; habuisse traditur achaten, in qua IX Musæ & Apollo citharam tenens spectarẽtur, non arte, sed spõte naturę ita discurrẽtibus maculis, ut musis quoque singulis sua redderẽtur insignia. Nec deinde alia quæ tradatur magnopere gemmarũ claritas extat apud autores, præterquàm Ismeniam choraulem, multis fulgentibusq; uti solitum, comitãte fabula uanitatem eius, indicato in Cypro sex aureis denarijs smaragdo in qua fuerat sculpta Amymone, iussisse numerari. Et cũ duo relati essent, imminuto precio, male me Hercules curatum, dixisse. Multum enim detractum gemmæ dignitati. Hic uidetur instituisse, ut omnes musicæ artis hac quoq; ostentatione censerentur, ueluti Dionysodorus æqualis eius & æmulus, ut sic quoq; par uideretur. Tertius qui eodem tempore fuit inter musicos, Nicomachus, multas gemmas habuisse traditur, sed nulla peritia electas: forte quadã his exemplis initio uoluminis oblatis aduersus istos, qui sibi hanc ostentationem arrogant, ut palam sit eos tibicinum gloria tumere. Polycratis gemma quæ demonstratur, illibata intactaq; est. Ismeniæ ætate multos post annos, apparet scalpi etiam smaragdos solitos. Cõfirmat hanc eandem opinionem edictum Alexandri Magni, quo uetuit in gemma se ab alio scalpi quàm à Pyrgotele, non dubie clarissimo artis eius. Post eum Apollonides & Cronius in gloria fuere, quiq; diui Augusti imaginem similem expressit, qua postea principes signabãt, Dioscorides. Sylla dictator traditione Iugurtę semper signauit. Est apud autores & Intercatiẽsem illum, cuius patrem Scipio Æmilianus ex prouocatione interfecerat, pugnæ eius effigie signasse, uulgato Stilonis Præconini sale, quid nam fuisse facturũ eũ, si Scipio à patre eius interẽptus esset. Diuus Augustus inter initia sphinge signauit. Duas in matris anulis iã indiscretæ similitudinis inuenerat. Altera per bella ciuilia, absente eo, amici signauere epistolas & edicta, quæ ratio temporũ nomine eius reddi postulabat, non infaceto lepore accipientium, ænigmata afferre eam sphingem. Quinetiam Mœcenatis rana, per collationem pecuniarũ in magno terrore erat. Augustus postea ad euitanda conuicia sphingis, Alexandri Magni imagine signauit. Gemmas plures, quod peregrino appellãt nomine dactyliothecam, primus omniũ habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus. Diuq; nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, ut M. Varro alijq; eiusdẽ ætatis autores cõfirmant, multũ prælatam Scauri. Hoc exẽplo Cæsar dictator sex dactyliothecas in Veneris genitricis consecrauit. Marcellus Octauia genitus in Palatina Apollinis æde unam. Victoria tamen illa Pompeij primum ad margaritas gemmasq; mores inclinauit: sicut L. Scipionis & Cn. Manlij ad cælatum argentum, & uestes Attalicas, & triclinia ærata: sicut L. Mummij ad Corinthia & tabulas pictas.

De gemmis translatis in triumpho Pompeij, & natura crystalli & medicinis, & luxuria circa ea, & quando primũ inuenta myrrhina, & luxuria circa ea, & natura myrrhinorum, & quæ mentiti sunt autores de succino. Cap. II

ID uti planius noscatur, uerba ex ipsis Pompeij triumphorum actis subijciam. Ergo tertio triumpho quem de piratis, Asia, Ponto, gẽtibusq; & regibus in septimo operis huius uolumine indicatis, M. Pisone, M. Messala consulibus, pridie calend. Octobris, die natalis sui egit, transtulit alueum cum tesseris lusorium è gemmis duabus, latum pedes tres, longum pedes quatuor: & ne quis de ea re dubitet, nulla gemmarum magnitudine hodie prope ad hanc amplitudinẽ accedente, in eo fuit luna aurea pondo XXX: lectos tricliniares tres: uasa ex auro & gemmis abacorum nouem. Signa aurea tria, Mineruæ, Martis, & Apollinis. Coronas ex margaritis trigintatres. Montem aureum quadratum cum cer-

uis & leonibus,& pomis omnis generis,circundata uite aurea.Museum ex margaritis, in cuius fastigio horologium erat.Imago Cn. Pompeij è margaritis, illa regio honore grata, illius probi oris uenerãdiq; per cunctas gentes,illa inquam ex margaritis,seueritate uicta & ueriore luxuriæ triumpho. Quàm profecto inter illos uiros durasset cognomen Magni, si prima uictoria sic triumphasses. E margaritis Magne, tam prodiga re,& fœminis reperta,quam gerere te fas nõ sit,hinc fieri tuos uultus? sic te preciosum uideri? Nõne illa similior tui est imago,quam Pyrenæi iugis imposuisti? Graue profecto fœdumq; probrum erat, ni uerius iræ deorum ostentum credi oporteret: clareqúe intelligi posset, iam tum illud caput orientis opibus sine reliquo corpore ostentatum. Cætera triumphi eiusdem quàm uirilia.Reipublicæ datum mille talentûm, legatis & quæstoribus,qui oras maris defendissent,H—S.bina milia,commilitibus singulis quinquaginta. Tolerabiliorem tamen fecit causam Caij principis, qui super omnia muliebria socculos induebat è margaritis:& Neronis principis,qui sceptra, & personas, & cubicula uiatoria unionibus construebat. Quinimò etiam ius uidemur perdidisse corripiendi gemmata potoria, & uariæ supellectilis genera,anulos transeuntes.Quæ enim non luxuria innocẽtior existimari possit? Eadem uictoria primum in urbem murrhina induxit. Primusqúe Pompeius sex pocula ex eo triumpho Capitolino Ioui dicauit:quę protinus ad hominum usum transiere, abacis etiam escarijsq; uasis inde expetitis. Excrescitqúe indies eius rei luxus, murrhino LXXX sestertijs empto,capaci planè ad sextarios tres calice. Potauit ex eo ante hos annos consularis,ob amorem obroso eius margine,ut tamen iniuria illa preciũ augeret: neq; est hodie murrhini alterius præstantior indicatura.Idem in reliquis generis eius quantum uorauerit,licet æstimare ex multitudine:quæ tãta fuit,ut auferente liberis eius Nerone Domitio theatrum peculiare trans Tiberim hortis exposita occuparent: quod à populo impleri canente se,dum Pompeiano præludit,etiam Neroni satis erat, qui uidit tunc annumerari unius scyphi fracta membra, quæ in dolorẽ credo seculi inuidiamq; fortunæ, tanquam Alexandri Magni corpus in conditorio seruari ut ostentarentur,placebat. T.Petronius consularis moriturus, inuidia Neronis principis, ut mensam eius exhæredaret, trullam murrhinam CCC sestertijs emptam fregit.Sed Nero,ut par erat principem,uicit omnes,CCC sestertijs capidem unam parando.Memoranda res, tanti imperatorẽ patremq; patriæ bibisse. Oriens murrhina mittit.Inueniuntur enim ibi in pluribus locis, nec insignibus,maxime Parthici regni:præcipue tamen in Carmania. Humorem putãt sub terra calore densari.Amplitudine nusquam paruos excedunt abacos. Crassitudine raro, quanta dictum est uasi potorio.Splendor his sine uiribus,nitorq; uerius quàm splendor. Sed in precio uarietas colorum, subinde circumagentibus se maculis in purpuram candoremq;, & tertium ex utroq; ignescentem,uelut per transitum coloris pupura rubescente,aut lacte candescente. Sunt qui maxime in ijs laudent extremitates, & quosdam colorũ repercussus,quales in cœlesti arquu spectantur.His maculę pingues placẽt,translucere quicq; aut pallere uitiũ est. Item sales uerrucæq; non eminentes, sed ut in corpore etiã plerumq; sessiles.Aliqua & in odore commendatio est.Contraria huic causa crystallũ facit,gelu uehementiore concreto. Non aliubi certe reperitur, quàm ubi maxime hybernæ niues rigẽt: glaciemq; esse certũ est,unde & nomẽ Græci dedere.Oriẽs & hanc mittit,sed Indicæ nulla præfertur.Nascitur & in Asia,uilissima circa Alabandã & Orthosiã,finitimisq; montibus,item in Cypro. Sed laudata in Europæ Alpium iugis.Iuba autor est, & in quadã insula rubri maris ante Arabiam sita nasci, quæ Neron uocetur. Et in ea quæ iuxta gemmã topazion ferat,cubitalemq; effossam à Pythagora Ptolemæi regis præfecto. Cornelius Bocchus & in Lusitania nasci per quàm mirãdi ponderis,immẽsis iugis depressis ad libramentum aquæ puteis.Mirum & quod Xenocrates tradit Ephesius,aratro in Asia & Cypro excitari.Non enim inueniri in terreno,nec nisi inter cautes creditũ fuerat. Similius uero est,quod idem Xenocrates tradit,torrentibus sæpe deportari.Sudines uero negat nisi

ad me/

ad meridiem spectantibus locis nasci, quod certū est: non enim reperitur in aquosis, quanquam in regione prægelida, uel si ad uada usq; glaciētur amnes. Cælesti humore paruáque niue id fieri necesse est. ideo caloris impatiēs, nisi in frigido potu abdicatur. Quare sexangulis nascatur lateribus, nō facile ratio inueniri potest, eo magis quod neq; mucronibus eadem species est, & ita absolutus est laterum leuor, ut nulla id arte possit æquari. Magnitudo amplissima adhuc uisa nobis erat, quam in Capitolio Liuia Augusta dicauerat, librarum circiter L. Idem Xenocrates autor est, uas amphorale uisum, & aliqui ex India crystallum sextariorum quatuor. Nos liquido affirmare possumus, in cautibus Alpium nasci adeo inuijs, ut plerumque fune pendentes eam extrahant. Peritis signa & indicia nota sunt. Infestantur plurimis uitijs, scabro, ferrugine, maculosa nube, occulta aliquādo uomica, præduro fragilíq; centro & sale appellato. Est & ruffa aliquibus rubigo. Alijs capillamentum rimæ simile. Hoc artifices litura occultant. Quæ uero sine uitio sunt, puras esse malunt, acenteta appellantes, nec spumei coloris lympidæ aquæ. Postrema autoritas in pondere est. Inuenio medicos, quæ sunt urenda corporum, non aliter utilius id fieri putare quàm crystallina pila aduersis posita solis radijs. Alius hic furor, H—S CL M trullam unam non ante multos annos mercatam à matrefamiliâs, nec diuite. Item Nero amissarum rerum nuncio accepto, duos calices crystallinos in suprema ira fregit illisos. Hæc fuit ratio seculum suum punientis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta sarciri nullo modo queunt. Mire ad similitudinem accessere uitrea, sed prodigij modo, ut suum precium auxerint crystalli, non diminuerint. Proximum locum in delicijs fœminarum tamen adhuc tantum, succina obtinent, eandem omnia hæc quam gemmæ autoritatem, sane maiorem aliquibus de causis crystallina & murrhina, rigidi potus utraque. In succinis causam ne deliciæ quidem adhuc excogitauerunt. Occasio est uanitas Græcorum diligentiæ. Legentes modo æque perpetiantur me de ortu eorum, cum hoc quoq; intersit uitæ, scire posteros quicquid illi prodidere mirandum. Phaëthontis fulmine icti sorores fletu mutatas in arbores populos, lachrymis electrū omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum uocamus: & electrum appellatum, quoniam sol uocitatus sit elector, plurimi poëtæ dixere, primíq;, ut arbitror, Aeschylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus. Quod esse falsum Italiæ testimonio patet. Diligentiores eorum, Electridas insulas in mari Adriatico esse dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Qua appellatione nullas unquam ibi fuisse certum est. Nec uero ullas ibi appositas esse, in quas quicquā cursu Padi deuehi possit. Nam quod Aeschylus in Iberia, hoc est in Hispania, Eridanum esse dixit, eundemq; appellari Rhodanum, Euripides rursus & Apollonius in Adriatico littore confluere Rhodanum & Padum, faciliorem ueniam facit ignorati succini, in tanta orbis ignorantia. Modestiores sed æque falsum prodidere, in extremis Adriatici sinus rupibus inuijs arbores stare, quæ canis ortu hoc effunderent gummi. Theophrastus in Liguria effodi dixit. Phaëthontem in Aethiopia Ammonis obisse, ob id delubrum ibi esse atque oraculum, electrumq; gigni. Philemon fossile esse, & in Scythia erui duobus locis. Candidum atque cerei coloris quod uocaretur electrum: in alio loco fuluum, quod appellaretur sualternicum. Demostratus lyncurion id uocat, & fieri ex urina lyncum bestiarum. E maribus fuluum & igneum, è fœminis languidius atque candidum. Alij dixere langurium, & esse in Italia bestias langurias. Zenothemis langas uocat easdem, & circa Padum ijs uitam affirmat. Sudines arborem quæ gignat in Liguria, In eadem sententia & Metrodorus fuit. Sotacus credidit in Britannia arboribus effluere, quas electridas uocauit. Pytheas Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuarium oceani Mentonomon nomine, spacio stadiorum sex milium. Ab hoc diei nauigatione insulam abesse Abalum. Illò uere fluctibus aduehi, & esse concreti maris purgamentum. Incolas pro ligno ad ignem uti eo, proximisq; Teutonis uendere. Huic & Timæus credidit, sed insulam Baltiam uocauit. Philemon negauit flammam ab electro reddi. Nicias solis radiorum succum intelligi

uoluit. Hos circa occasum credit uehementiores in terram actos, pinguem sudorem in ea parte oceani relinquere, deinde æstatibus in Germanorum littora eijci. Et in Ægypto nasci simili modo, & uocari Sacal. Item in India, gratiusq; thure esse Indis. In Syria quoque fœminas uerticillos inde facere, & uocare harpaga, quia folia & paleas uestiũq; fimbrias rapiat. Theophrastus oceano id exæstuante ad pyrenæi promontoriũ eijci, quod & Xenocrates credidit, qui de ijs nuperrime scripsit. Viuit adhuc Asarubas, qui tradidit iuxta Atlanticũ mare esse lacum Cephisida, quẽ Mauri uocãt electrũ. Hunc sole excalfactũ è limo dare electrum fluitans. Mnesias Africæ locum Sycionem appellatum, & Cratin amnem in oceanum effluentem è lacu, in quo aues quas meleagridas & penelopas uocat uiuere. Ibi nasci ratione eadem qua supra dictum est de electride lacu. Theomenes dicit, iuxta Syrtim magnam hortum hesperidum esse, ex quo in stagnũ cadat, colligi uero à uirginibus Hesperidum. Ctesias Indis flumen esse Hypobarum, quo uocabulo significetur omnia uasa ferre bona, fluere à septentrione in exortiuum Oceanũ iuxta montem syluestrem arboribus electrum ferentibus. Arbores eas aphytacoras uocari, qua appellatione significetur prędulcis suauitas. Mithridates in Germaniæ littoribus esse insulam, uocariq; eam Oserictã, cedri genere syluosam, inde defluere in petras. Xenocrates nõ succinũ tantum in Italia, uerũetiam thieum uocari, à Scythis uero sacriũ, quoniã & ibi nascatur. Alios putare in Numidia gigni. Super omnes est Sophocles Tragicus poëta, quod equidẽ miror tãta grauitate cothurni, & præterea uitæ fama, aliâs principe loco genitus Athenis, rebus gestis, exercitu ducto. Hic ultra Indiam fieri dixit è lachrymis meleagridũ auiũ Meleagrũ deflentium. Quod & credidisse eum, uel sperasse alijs persuaderi posse, quis nõ miretur? quamúe pueritiam tam imperitam posse reperiri, quæ auium ploratus annuos credat, lachrymásue tam grandes, auesq; è Græcia, ubi Meleager perijt, ploratum isse in Indos? Quid ergo? nõ multa æque fabulosa produt poëtæ? Sed hoc ea in re quæ quotidie inuehatur atq; abundet, & hoc mendacium coarguat, serio quenquam dixisse, summa hominum contemptio est, & intoleranda medaciorum impunitas.

De ortu & medicinis & generibus & luxuria succinorum, & lyncurio & medicinæ. Cap. III

CErtum est gigni in insulis septẽtrionalis oceani, & à Germanis appellari glessum, itaque & à nostris unam insularũ ob id glessariam appellatam, Germanico Cæsare ibi classibus rem gerente, Austrauiam à barbaris dictam. Nascitur autem defluente medulla pinei generis arboribus, ut gummi in cerasis, resina pineis. Erumpit humoris abundantia. Densatur rigore uel tepore autumnali. Cum intumescens æstus rapuit ex insulis, certe in littora expellitur, ita uolubile, ut pẽdere uideatur atq; cõsidere in uado: quod arboris succum esse prisci nostri credidere, ob id succinum appellantes. Pineæ aũtem arboris esse indicio est pineus in attritu odor, & quod accensum tedæ modo ac nidore flagret. Affertur à Germanis in Pannoniam maxime prouinciam. Inde Veneti primũ, quos Græci Henetos uocant, rei famam fecere, proximi Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticũ. Pado uero annexa fabulæ uidetur causa, hodieq; transpadanarum agrestibus fœminis, monilium uice succina gestantibus, maxime decoris gratia: sed & medicinæ: quando tonsillis creditur resistere, & faucium uitijs, uario genere aquarum iuxta illos infestãte guttura ac uicinas carnes. D C ferè M passuum à Carnũto Pannoniæ, abest littus Germaniæ ex quo inuehitur, percognitum nuper. Vidit enim eques Romanus, missus ad id comparandum à Iuliano curante gladiatorium munus Neronis principis, qui hæc commercia & littora peragrauit, tanta copia inuecta, ut retia arcendis feris podium protegentia succinis nodarentur, arma uero & libitina totusq; unius diei apparatus esset è succino. Maximum pondus is glebæ attulit XIII librarum. Nasci & in India certum est. Archelaus qui regnauit in Cappadocia, illinc cortice inhærente tradit aduehi rude, politiq; adipe suis lactentis incoctum. Liquidum primo destillare, argumento sunt quædam intus translucentia, ut formi

cæ aut

cæ aut culices, lacertæq́; quas adhæsisse musteo non est dubiũ & inclusas indurescẽti. Genera eius plura. Candida odoris præstantissimi. Sed nec his nec cereis preciũ. Fuluis maior autoritas. Ex ijs etiamnum amplior translucentibus, præterquàm si nimio ardore flagrent, imaginemq́; igneam inesse, non ignem, placet. Sũma laus falernis à uini colore dictis, molli fulgore perspicuis. Sunt & in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verum hoc quoq; notum fieri oportet, quocunq; modo tingui libeat, hœdorũ sæuo & anchusæ radice, quippe etiam conchylio inficiuntur. Cæterum attritu digitorũ accepta ui caloris attrahunt in se paleas & folia arida, ut magnes lapis ferrum. Ramẽta quoq; succini oleo addito flagrant dilucidius diutiusq́; quàm lini medulla. Taxatio in delicijs tanta, ut hominis quamuis parua effigies, uiuorum hominum uigentiumq́; precia superet, prorsus ut castigatio una non sit satis. In Corinthijs æs placet auro argentoq́; mixtũ, in cælatis ars & ingenia. Murrhinorum & crystallinorum diximus gratiã: uniones, quod capite circũferuntur, gemmæ digitis, in omnibus deniq; alijs uitijs ostentatio aut usus placet, in succinis deliciarum tantum conscientia. Domitius Nero in cæteris uitæ suæ portẽtis, capillos quoq; coniugis suæ Poppeæ in hoc nomen adoptauerat, quodã etiam carmine succinos appellando. Et quoniam nullis uitijs desunt preciosa nomina, ex eo tertius hic quidẽ colos cœpit expeti à matronis. Vsus tamen succinorum inuenitur aliquis in medicina, sed non ob hoc fœminis placent. Infantibus alligari amuleti ratione prodest. Callistratus & cuicunq; ætati cõtra lymphationes prodesse tradit. Et urinæ difficultatibus potũ, alligatumq́;. Hic & differentiam nouam attulit appellando chrysolectrum quasi coloris aurei, & matutino gratissimi aspectus, rapacissimum ignium, & si iuxta fuerint, celerrime ardescens. Hoc collo adalligatũ, mederi febribus & morbis: Tritũ cum melle ac rosaceo auriũ uitijs. Et si cũ melle attico cõteratur, oculorũ quoq; obscuritatibus. Stomachi etiã uitijs uel per se farina eius sumpta, uel cum mastice ex aqua pota. Succina etiã gẽmis, quæ sunt trãslucidæ, adulterandis magnũ habent locũ, maxime amethystis, cũ omni, ut diximus, colore tingantur. De lyncurio proxime dici cogit autorum pertinacia. Quippe etiam si non electrũ id esset, lyncuriũ tamen gemmã esse cõtendunt. Fieri autẽ ex urina quidem lyncis, sed egestam terra protinus bestia operiente eam, quoniã inuideat hominũ usui. Esse aũt qualem in igneis succinis colorem, scalpiq́;. Nec folia tantũ aut stramenta ad se rapere, sed æris etiã ac ferri laminas, quod Diocles quidẽ & Theophrastus credidit. Ego falsum id totũ arbitror, nec uisam in æuo nostro gẽmam ullam ea appellatione, & quod de medicina simul proditur, calculos uesicæ eo poto elidi, & morbo regio occurri, si ex uino bibatur, aut si portetur. Et tamen nunc gemmarum confessa dicemus à laudatissimis orsi. Nec uero id solũ agemus, sed ad maiorem utilitatem uitæ obiter coarguetur magorum infanda uanitas, quando illi uel plurima prodidere de gemmis, medicinæ ex his species blando prodigio transgressi.

De adamantis generibus & medicinis, & margaritis. Cap. IIII

MAximum in rebus humanis, non solum inter gemmas, precium habet adamas, diu non nisi regibus & ijs admodum paucis cognitus, unus modo in metallis repertus. Præterquàm raro comes auri, nec nisi in auro nasci uidebatur. Veteres eum in Æthiopũ tantum metallis inueniri existimauere, inter delubrum Mercurij atq; insulam Meroën, dixeruntq́; non ampliorem cucumeris semine, aut colore dissimilẽ inueniri. Nunc genera eius sex noscuntur. Indici non in auro nascentis, sed quadam cristalli cognatione. Siquidem & colore translucido non differt, & laterum sexangulo leuore turbinatus in mucronem, aut duabus cõtrarijs partibus, quo magis miremur, ut si duo turbines latissimis suis partibus iungantur, magnitudine uero etiam auellanæ nuclei. Similis est huic quidem arabicus, minor tantum, similiter & nascens, cæterum pallore gentis, & in auro non nisi excellẽtissimo natalis. Incudibus hi deprehenduntur, ita respuentes ictum, ut ferrum utrinque dissultet, incudesq́; etiam ipsæ dissiliant. Quippe duritia inenarrabilis est, simulq́; ignium uictrix natura, & nunquam incalescens. Vnde & nomen indomita uis Græca interpretatione

accepit

accepit. Vnum ex ijs uocant cenchron, quod est milij magnitudine. Alterũ macedonicũ in Philippico auro repertũ, & hic est cucumis semini par. Post hos Cyprius uocatur in Cypro repertus, uergens in æreum colorem, sed in medicina ut dicemus efficacissimus. Post hunc est siderites ferrei splẽdoris, pondere ante cæteros, sed natura dissimilis. Nam & ictibus frangitur, & alio adamante perforari potest, quod & Cyprio euenit, breuiterꝗ ut degeneres nominis tãtum autoritatem habent. Idꝗ, quod totis uoluminibus his docere & mandare conati sumus, de discordia rerum concordiaꝗ, quam antipathiã ac sympathiã appellauere Græci, nõ aliter clarius intelligi potest. Siquidem illa inuicta uis duarum uiolentissimæ naturæ rerum ferri ignisꝗ contemptrix, hircino rumpitur sanguine, nec aliter quàm recenti calidoꝗ macerata, & sic quoꝗ multis ictibus, tunc etiam præterquàm eximias incudes malleosꝗ ferreos frangens. Cuius hoc ingenio inuentũ? quóue casu repertum? aut quæ fuit coniectura experiẽdi rem immensi secreti, & in fœdissimo animalium? Numinum profecto muneris talis inuentio omnis est. Nec quærenda in ulla parte naturæ ratio, sed uoluntas. Et cum feliciter rumpere cõtingit, in tam paruas frangitur crustas, ut cerni uix possint. Expetuntur à scalptoribus, ferroꝗ includuntur, nullam non duritiam ex facili cauantes. Adamas dissidet cum magnete lapide in tantum, ut iuxtà positus ferrũ nõ patiatur abstrahi: aut si admotus magnes apprehẽderit, rapiat, atꝗ auferat. Adamas & uenena irrita facit, & lymphationes abigit, metusꝗ uanos expellit à mẽte, & ob id quidam eũ anachiten uocauere. Metrodorus Scepsius, in eadem Germania in Baltia insula nasci, in qua & succinũ, quod equidẽ legerim, solus dicit, & præfert Arabicis: quod falsum esse quis dubitet? Proximum apud nos Indicis Arabicisꝗ margaritis precium est, de quibus in nono diximus uolumine inter res marinas.

De smaragdi generibus: & gemmis uiridibus & translucidis. Cap. V

Tertia autoritas smaragdis perhibetur pluribus de causis. Nullius coloris aspectus iucundior est. Nam herbas quoque uirentes frondesꝗ auide spectamus. Smaragdos uero tanto libentius, quoniam nihil omnino uiridius comparatum illis uiret. Præterea soli gemmarum contuitu oculos implent nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata, aspectu smaragdi recreatur acies. Scalpentibusꝗ gemmas non alia gratior oculorum refectio est, ita uiridi lenitate lassitudinem mulcent. Præterea longinquo amplificantur uisu, inficientes circa se repercussum aëra, non sole mutati, non umbra, non lucernis, semperꝗ sensim radiantes, & uisum admittentes, ad crassitudinem sui facilitate translucida: quod etiam in aquis non fit. Iidem plerunque & concaui, ut uisum colligant. Quapropter decreto hominum ijs parcitur scalpi uetitis. Quanquam Scythicorum Aegyptiorumꝗ tanta durities est, ut nequeant uulnerari. Quorum uero corpus extensum est, eadem qua specula ratione supini imagines rerum reddunt. Nero princeps gladiatorum pugnas spectabat smaragdo. Genera eorum duodecim: Nobilissimi Scythici, ab ea gente in qua reperiuntur appellati. Nullis maior austeritas, nec minus uitij. Et quantum smaragdi à gemmis distant, tantum Scythici à cæteris smaragdis. Proximam laudem habent, sicut & sedem, Bactriani, quos in cõmissuris saxorũ colligere dicuntur etesiis flantibus. Tunc enim tellure internitent, quia ijs uẽtis maxime harenæ mouentur. Sed hos minores multo Scythicis esse tradunt. Tertium locum Aegyptij habent, qui eruuntur circa Copton oppidum Thebaidis in collibus & cautibus. Reliqua genera in metallis ærarijs inueniuntur. Quapropter principatum ex ijs Cyprij obtinent, dosꝗ eorum est nec in colore liquido nec diluto, uerum ex humido pinguiꝗ, quaꝗ perspiciatur imitante translucidum mare: pariterꝗ translucet & nitet, hoc est colorem expellit, & aciem recipit. Ferunt in ea insula tumulo reguli Hermiæ iuxta cetarias marmoreo leoni fuisse inditos oculos ex smaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, ut territi instrumenta refugerent thynni, diu mirantibus nouitatem piscatoribus, donec mutauere oculis gemmas. Sed & uitia demonstrari oportet reperta. Sunt quidẽ omnium eadem. Quædam tamen nationũ peculiaria,

sicut

ſicut in homine. Ergo Cyprij uarie glauci, magisq; ac minus in eodē ſmaragdo alijs partibus tenorem illum Scythicæ auſteritatis non ſemper cuſtodiūt. Ad hoc quibuſdam intercurrit umbra, ſurdusq; fit colos, qui improbatur etiam dilutior. Hincq; genera diſtinguuntur. Et ſunt aliqui obſcuri, quos uocant cæcos, alij denſi nec è liquido translucidi: quidam uaria nubecula improbati. Aliud eſt hoc quàm umbra de qua diximus. Nubecula enim albicantis eſt uitium, cum uiridis non pertranſit aſpectus, ſed aut intus occurrit, aut excipit in fine uiſum candor. Hæc coloris uitia: illa corporis, capillamētum, ſal, plumbago. Ab ijs Æthiopici laudantur à Copto dierū trium itinere, ut autor eſt Iuba, acriter uirides, ſed non facile puri aut concolores. Democritus in hoc genere poſuit Hermineos & Perſicos. Illos extumeſcentes pinguiter. Perſicos uero non translucidos, ſed iucundi tenoris, uiſum implere, quem non admittant, felium pantherarumq; oculis ſimiles. Nanque & illos radiare nec perſpici. Eoſdē in ſole hebetari, umbris refulgere, & lōgius quàm cæteros nitere. Omnium horum etiamnum uitium, quod fellis colorem aut aëris habēt. In ſole diluci di quidem ac liquidi, ſed non uirides. Hæc uitia & Atticis maxime ſentiūtur in argentarijs metallis repertis, in loco qui Thoricos uocatur, ſemper minus pingues, & è lōginquo ſpecioſiores. Frequēs & ijs plumbago, hoc eſt, ut in ſole plumbei uideātur. Illudq; peculiare, quod quidam ex ijs ſeneſcunt, paulatim uiriditate euanida, & ſole lædūtur. Poſt hos Medici plurimum uiriditatis habent, interdum & è ſapphiro. Ii ſunt fluctuoſi, & rerum imagines complexi, ut uerbi gratia papauerum aut auium, pinnarumq; uel catulorū aut ſimilium. Qui non omnino uirides naſcuntur, uino & oleo meliores fiunt, neq; eſt aliorū magnitudo amplior. Carchedonij neſcio an in totū exoleuerint, poſtquam metalla æris ibi defecerunt, & ſemper tamē uiliſsimi fuere minimiq;. Iidem fragiles ſed colore incerti, & uirētium in caudis pauonum columbarumq; collo plumis ſimiles, ad inclinationem magis aut minus lucidi, uenoſi quidem ſquamoſiq;. Peculiare erat in his uitium ſarcion appellatum, hoc eſt quædam gemmæ caro. Mons iuxta Carchedonē in quo legebātur, ſmaragdites uocatus eſt. Iuba eſt autor ſmaragdum quem cholan uocant, in Arabia ædificiorū ornamentis includi, & lapidē, quem alabaſtriten Ægyptij uocant. Complures uero è proximis Laconicos in Taygeto monte erui Medicis ſimiles, & alios in Sicilia. Inſeritur ſmaragdis & quæ uocatur tanos, è Perſis ueniens gēma, ingrate uiridis, atq; intus ſordida. Itē chalcoſmaragdos è Cypro turbida æreis uenis. Theophraſtus tradit in Ægyptiorū commētarijs reperiri, regi eorū à rege Babylonio miſſum ſmaragdū munere IIII cubitorū longitudine, & trium latitudine. Et fuiſſe apud eos in Iouis delubro obeliſcum è IIII ſmaragdis XL cubitorū longitudine, latitudine uero in una parte quatuor, & in altera duorum. Se autem ſcribente eſſe in Tyro Herculis templo ſtantem pilam è ſmaragdo, niſi potius pſeudoſmaragdus ſit. Nam & hoc genus reperiri, & in Cypro inuētum ex dimidia parte ſmaragdum, ex dimidia iaſpidem, nondum humore in totum transfigurato. Apion cognominatus Pliſtonices, paulo antè ſcriptum reliquit, eſſe etiam nūc in labyrintho Ægypti coloſſeum Serapin è ſmaragdo nouem cubitorum. Eandem multis naturam aut certe ſimilem habere berylli uidentur, in India originem habentes, raro alibi reperti. Poliuntur omnes ſexangula figura artificum ingenijs, quoniā hebeſcunt, ni color ſurdus repercuſſu angulorum excitetur. Aliter enim politi non habent fulgorem eūdem. Probatiſsimi ſunt ex ijs qui uiriditatem puri maris imitantur. Proximi qui uocantur chryſoberylli, & ſunt paulo pallidiores, ſed in aureum colorem exeunte fulgore. Vicinum genus huic eſt pallidius, & à quibuſdam proprij generis exiſtimatur, uocaturq; chryſopraſus. Quarto loco numerantur hyacinthizontes. Quinto quos aëroides uocant. Poſt eos autē cerini. Ac deinde oleagini, hoc eſt colore olei. Poſtremi cryſtallis ferè ſimiles. Hi capillamēta habent, ſordesq;, alioquin euanidi, quæ ſunt omniū uitia. Indi mire gaudent longitudine eorū, ſoloſq; gemmarum eſſe prędicant, qui carere auro malint, & ob id perforatos elephantorū ſetis religant: & alios cōuenit nō oportere perforari, quorū ſit abſoluta bonitas, umbilicis

ſtatim

ſtatim ex auro capita comprehendentibus. Ideoq; cylindros ex ijs facere malunt, quàm gemmas, quoniam eſt ſumma commendatio in longitudine. Quidam & anguloſos putant ſtatim naſci, & perforatos gratiores fieri medulla candoris exempta, additoq; auro repercuſſa aut omnino caſtigata cauſa perſpicuitatis ad craſſitudinem. Vitia præter iam dicta eadem ferè quæ in ſmaragdis, & pterygia. In noſtro orbe aliquando circa Pontum inueniri putantur. Indi & alias quidem gemmas cryſtallo inuento adulterare repererunt, ſed præcipue beryllos.

De opali generibus, & uitijs & experimentis, & uarijs gemmis. Cap. VI

MInimum, ijdemq; plurimum ab ijs differunt opali, ſmaragdis tantum cedentes. India ſola & horum eſt mater. Atq; ideo eis precioſiſsimā gloriam cōpoſitores gemmarum & maxime inenarrabilem difficultatē dederūt. Eſt enim in ijs carbunculi tenuior ignis, eſt amethyſti fulgens purpura, eſt ſmaragdi uirens mare, & cuncta pariter incredibili mixtura lucentia. Alij ſummo fulgoris argumento colores pigmentorum æquauere. Alij ſulphuris ardentem flammam, aut etiam ignis oleo accenſi. Magnitudo nucem auellanam æquat, inſigni apud nos hiſtoria. Siquidem extat hodieq; huius generis gemma, propter quā ab Antonio proſcriptus Nonius ſenator eſt, filius Strumę Nonij eius, quem Catullus poëta in ſella curuli uiſum indigne tulit, auusq; Seruilij Noniani quē conſulem uidimus: illeq; proſcriptus fugiens, hunc è fortunis ſuis omnibus anulum abſtulit ſecum, quem certum eſt ſeſtertijs uiginti milibus æſtimatū. Sed mira Antonij feritas atq; luxuria, propter gemmam proſcribētis. Nec minor Nonij contumacia, proſcriptionem ſuam amantis: cum etiam feræ abroſas partes corporis relinquant, propter quas ſe periclitari ſciant. Vitia opali, ſi color in florem herbæ, quæ uocatur heliotropium, exeat, aut cryſtallum, aut grandinem: ſi ſal interueniat aut ſcabricia, aut puncta oculis occurſantia, nulloſq; magis India ſimilitudine indiſcreta uitro adulterat. Experimentum in ſole tantum. Falſis enim contra radios libratis digito ac pollice, unus atque idem translucet colos in ſe conſumptus. Veri fulgor ſubinde uariat, & plus huc illucq; ſpargit, & fulgor lucis in digitos funditur. Hanc gemmā propter eximiā gratiā pleriq; appellauere pæderota. Sunt & qui priuatum eius genus faciunt, ſangenonq; ab Indis uocari dicunt. Traduntur naſci & in Ægypto, & in Arabia, & uiliſſimi in Ponto. Item in Galatia ac Thaſo & Cypro. Quippe opali gratiam habet: ſed mollius nitet, raro non ſcaber. Sūma coloris ex aere & purpura conſtat, uiriditas ſmaragdi deeſt. Conſtatq; melior ille color, cuius fulgor uini colore fuſcatur, quàm qui diluitur aqua. Hactenus de principatu conuenit, mulierū maxime ſenatuſconſulto. Minus certa ſunt de quibus & uiri iudicant. Singulorum enim libido ſingulis precia facit, & præcipue regū. Claudius Cæſar ſmaragdos induebat & ſardonychas. Primus autem Romanorum ſardonyche uſus eſt prior Africanus, ut tradit Demoſtratus, & inde Romanis hāc gemmam fuiſſe celeberrimam. Quamobrem proximum ei dabimus locum. Sardonyches olim ut ex nomine ipſo apparet, intelligebantur candore in Sarda, hoc eſt uelut carnibus ungue hominis impoſito, & utroq; translucido. Taleſq; eſſe Indicas tradunt, Iſmenias, Demoſtratus, Zenothemis, Sotacus: hi quidē duo reliquas omnes quæ non tralucent, cæcas appellantes, quæ nūc nomen abſtulere. Nullo ſardarum ueſtigio Arabicæ ſunt, cœperūtq; pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi, radice nigra, aut ceruleum imitāte, & unguem: creditum enim candido pingi, nec ſine quadam ſpe purpuræ candore in minium tranſeunte. Has Indis nō habitas in honore Zenothemis ſcribit: tantæ aliás magnitudinis, ut inde capulos factitarent. Etenim conſtat ibi torrentibus detegi. Et placuiſſe in noſtro orbe initio, quoniam ſolæ propè gemmarum ſcalptæ, ceram nō auferrent. Perſuaſimus deinde & Indis, ut ipſi quoq; ijs gauderent. Vtiturq; perforatis utiq; uulgus tantum in collo. Et hoc eſt nunc Indicarum argumētum. Arabicæ excellūt candore circuli prælucido atq; non gracili, neq; in receſſu gemmæ aut in deiectu renitēte, ſed in ipſis umbonibus nitēte, præterea ſubſtrato nigerrimi coloris. Et hoc in Indicis cereū aut

corneum

corneum inuenitur, etiā circuli albi: quædā in ijs cæleſtis arquus anhelatio eſt. Superficies uero locuſtarum maris cruſtis rubentior. Iam melleæ aut feculentæ (hoc enim nomen eſt uitio) improbantur, & ſi zona alba fundat ſe, non colligat. Simili modo, ſi ex alio colore in ſe admittat aliquid enormiter. Nihil enim in ſua ſede alieno interpellari placet. Sunt & Armeniacæ ut cæteræ improbādæ, ſed pallida zona. Exponenda eſt & onychis ipſius natura propter nominis ſocietatem: hoc in gemmam tranſilit, & à lapide ex Carmania. Sudines dicit in gemma eſſe candorem unguis humani ſimilitudine. Item chryſolithi colorem & ſardæ & iaſpidis. Zenothemis Indicā onychem plures habere uarietates, igneā, nigram, corneam, cingētibus candidis uenis oculi modo, interuenientibus quarundā oculis obliquis uenis. Sotacus & Arabicā onychem tradit. Sed eam à cæteris diſtare, quod Indica igniculos habeat albis cingentibus zonis ſingulis pluribusúe, aliter ꝙ in Sardonyche Indica. Illic enim momentum eſſe, hic circulum. Arabicas onychas nigras inueniri candidis zonis. Satyrus carnoſas eſſe Indicas, parte carbunculi, parte chryſolithi & amethyſti, totumq; id genus abdicat. Veram autē onychem plurimas uariasq; cū lacteis zonis habere uenas, omnium in tranſitu colore inenarrabili, & in unum redeunte concentum ſuauitate grata. Nec ſardæ natura differenda eſt, diuiduæ ex eodem nomine. Quapropter omnium obiter gemmarum ardentium natura indicanda.

De generibus carbunculorum, & uitijs, & experimentis, & gemmis ardentibus. Cap. VII

PRincipatum habent carbunculi, à ſimilitudine ignium appellati, cum ipſi non ſentiant ignes, ob id à quibuſdam apyroti uocati. Horum genera, Indici & Garamātici, quos & carchedonios uocauere, propter opulentiā Carthaginis magnæ. Adijciūt Æthiopicos & Alabandicos in Orthoſia caute naſcentes, ſed qui perficiantur Alabandis. Præterea in omni genere maſculi appellantur acriores, at fœminæ languidius refulgentes. In maſculis quoq; obſeruant liquidioris alios flammæ, nigrioris alios, & quoſdam lucidius, ac magis cęteris in ſole flagrātes. Optimos uero amethyſtizontas, hoc eſt, quorum extremus igniculus in amethyſti uiolam exeat: proximos illis, quos uocant ſyrtitas, pinnato fulgore radiantes. Inueniri autem ubicunque, maxime ſolis repercuſſu. Satyrus Indicos non eſſe claros dicit, ac plerūque ſordidos, ac ſemper fulgoris retorridi: Æthiopicos pingues, lucemq; non emittētes, ſed conuoluto igne flagrare. Calliſtratus fulgorem carbunculi debere candidū eſſe poſuit, extremo uiſu nubilantem: & ſi ita attollatur, exardeſcentem, ob id à pleriſq; hunc carbūculum candidum uocari. Qui languidius & liuidius ex Indicis lucent, lithizontas appellari. Carchedonios multo minores eſſe. Indicos etiam minus ſextarij unius menſura cauari. Archelaus carchedonios nigrioris aſpectus eſſe, ſed igne, uel ſole, & inclinatione acrius ꝙ cæteros excitari. Eoſdē umbrante tecto purpureos uideri, ſub cælo flammeos, contra radios ſolis & ſcintillare, ceras ſignantibus his liqueſcere quamuis in opaco. Multi indicos carchedonijs candidiores eſſe, & è diuerſo inclinatione hebetari ſcripſere, etiamnum in carchedonijs maribus ſtellas intus ardere, fœminas uniuerſum fulgorē fundere extra ſe, alabandicos cæteris nigriores eſſe ſcabroſq;. Naſcūtur & in Thracia coloris eiuſdem, ignem minime ſentientes. Theophraſtus autor eſt & in Orchomeno Arcadiæ inueniri, & in Chio. Illos nigriores, è quibus & ſpecula fieri. Eſſe & Trœzenios uarios interuenientibus maculis albis. Item Corinthios ex pallidiore cādidos. Maſſilia quoq; importari Bocchus & Olyſſippone ſcripſit magno labore ob argillam ſole aduſtis ſaltibus. Nec eſt aliud difficilius, quàm diſcernere hæc genera, tanta eſt in eis occaſio artis, ſubditis per quæ translucere cogantur. Aiunt ab Æthiopibus hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus niteſcere, totidem menſibus durante fulgore. Adulterantur uitro ſimillimæ, ſed cote deprehenduntur, ſicut aliæ gēmæ factitiæ: mollior enim materia & fragilis: & centroſa ſcobe deprehenduntur & pondere, quod minus eſt uitreis, aliquando & puſtulis argenti modo relucentibus. Eſt & anthracitis appellata, in Theſprotia foſsilis, carbo

nibus similis, Falsum arbitror quod & in Liguria nasci tradiderũt, nisi forte tunc nascebantur. Esse in ijs & præcinctæ candida uena traduntur, harumq́ʒ igneus color ut superiorum est. Peculiare quidẽ quod iactati in ignem uelut intermortui extinguuntur. Contrà aquis perfusæ exardescũt. Cognata est huic sandastros, quã aliqui garamantiten uocãt, nascitur in India loco eiusdẽ nominis. Gignitur & in Arabia ad meridiẽ uersa. Cõmendatio summa, quod uelut in translucido stellantes intus fulgẽt aureæ guttæ, semper in corpore, nunquam in cute. Accedit religio narrata à siderum cognatione ab inspectoribus, quoniã ferè stellarũ hyadũ & numero & dispositione stellantur, ob id Chaldæis in ceremonijs habitæ. Et hic mares austeritas distinguit, quodam uigore apposita tingens. Indicæ quidem etiam hebetare uisus dicuntur. Blandior fœminis flamma, alliciens magis q̃ʒ accendens. Sunt qui præferant Arabicas Indicis, fumidæq́ʒ chrysolitho illas similes dicunt. Ismenias uero negat poliri sandastros propter teneritatem, & ob id in magno errore sunt, qui sandareson uocãt. Inter omnes constat, quantũ numero stellarũ accedat, tantũ & precio accedere. Affert errorem aliquando similitudo nominis, sandaser, quod Nicanor sandaserion uocauit, alij sandaseron. Quidã uero hanc sandastron, illã sandareson, in India nascentem illam quoq́ʒ, & loci nomen custodientem: mali colore aut olei uiridis, omnibus improbatam. Ex eodẽ genere ardentiũ lychnites appellata à lucernarũ accensarũ præcipua gratia. Nascitur circa Orthosiam, totaq́ʒ Caria ac uicinis locis, sed probatissima in Indis, quam quidam remissiorẽ carbunculum esse dixerũt. Secũda bonitate similis est Ionis appellata à prælatis floribus. Et alias inuenio differentias. Vnam quæ purpura radiet, alteram quæ cocco: à sole excalfactas, aut digitorum attritu, paleas & chartarum fila ad se rapere. Hoc idem & Carchedonius facere dicitur, quanquã multo uilior prędictis. Nascitur apud Nasamonas in mõtibus, ut incolæ putant, imbre diuino. Inuenitur ad repercussum lunæ, maxime plenæ. Carthaginẽ quõdam deportabatur. Archelaus & in Ægypto circa Thebas nasci tradidit, fragiles, uenosas, morienti carboni similes. Potoria uasa & ex hoc lapide & ex lychnite factitata inuenio. Omnia autem hæc genera scalpturæ contumaciter resistũt, partemq́ʒ ceræ in signo tenent. E diuerso ad hæc sarda utilissima, quæ nomen cum sardonyche cõmunicauit. Ipsa gemma uulgaris, & primũ Sardibus reperta. Sed laudatissima circa Babyloniam cum lapidicinæ quædã aperirẽtur, hærens in saxi corde. Hocq́ʒ modo metallum apud Persas defecisse traditur. Sed inueniuntur compluribus alijs locis, sicut in Ephyra & Asso. In India trium generũ, rubrum, & quod demium uocant à pinguedine, tertiũ quod argenteis bracteis sublinitur. Indicæ perlucent, crassiores sunt Arabicæ, Inueniuntur & circa Leucada Epiri, & circa Ægyptum, quę bractea aurea sublinũtur. Et in his autem mares excitatius fulgent. Fœminæ pinguiores sunt, & crassius nitent. Nec fuit alia gemma apud antiquos usu frequentior. Hac certe apud Menandrum & Philemonem fabulæ superbiunt. Nec ullæ translucentium tardius suffuso humore hebetãtur, oleoq́ʒ magis q̃ʒ alio liquore. Damnantur ex ijs melleæ & ualidius testaceæ.

De generibus topazij, & callaide, & de gẽmis uiridibus nõ translucẽtibus. Cap. VIII.

EGregia etiãnum topazio gloria est, suo uirẽti genere, & cũ reperta est prælatæ omnibus. Id accidit in Arabiæ insula, quæ Chitis uocatur: in qua Troglodytæ prædones, cum diutius fame & tempestate pressi herbas radicesq́ue effoderent, eruerunt topazion. Hæc Archelai sententia est. Iuba topazion insulã in rubro mari à continente stadijs CCC abesse tradit, nebulosam, & ideo quęsitã sæpe à nauigãtibus, ex ea causa nomen accepisse. Topazin enim Troglodytarum lingua significationẽ habere quærendi. Ex hac primum importatam Berenicæ reginæ, quæ fuit mater sequẽtis Ptolemæi, à Philemone præfecto regis, ac mire placuisse, & inde factam statuã Arsinoæ Ptolemæi Philadelphi uxori quatuor cubitorum, sacratam in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentissimi autores & circa Thebaidis Alabastrum oppidum nasci dicunt. Et duo eius genera faciunt, prasoidem atq́ʒ chrysopteron similem chrysoprasio. Eius enim tota similitudo ad succũ porri

dirigitur.Eſt autem amplißima gemmarum.Eadem ſola nobilium limam ſentit, cæteræ ſaxo & cote poliuntur.Hæc & uſu atteritur. Comitatur eam ſimilitudine propior ꝙ auctoritate callais uiride pallens.Naſcitur poſt auerſa Indiæ apud incolas Caucaſi montis Phicaros ac Aſdathas amplitudine conſpicua, ſed fiſtuloſa ac ſordiũ plena.Syncerior multo præſtantiorꝗ in Carmania.Vtrobiꝗ autẽ in rupibus inuijs & gelidis, oculi figura extuberans,leuiterꝗ adhȩrens,nec ut agnata petris,ſed ut appoſita.Quapropter ſcandere ad eam pigritia pedũ equeſtres populos tædet,ſimul & periculum terret. Ergo fundis è longinquo inceſſunt,& cũ toto muſco excutiunt.Hoc uectigal hocꝗ geſtamen diuites in ceruice gratißimum norunt.Is cenſus,hæc gloria à pueritia deiectorum numerum prædicantium,in quo uaria fortuna. Quidam ictu primo cepere præclaras,multi inſectãdo nullas. Et uenatus quidẽ callaidis talis:ſectura formãtur,aliàs fragiles.Optimus color ſmaragdi: ut tamen apparet,ex alieno eſt quod placeant. Incluſæ decorantur auro, aurumꝗ nullæ magis decent.Quæ ſunt earum pulchriores,oleo,unguento,& mero colorem deperdunt. Viliores conſtantius repræſentant,neꝗ eſt imitabilior alia mẽdacio uitri.Sunt qui in Arabia inueniri eas dicunt in nidis auium quas melancoryphos uocant. Viridantium & alia plura ſunt genera. Viliores eſt turbæ praſius,cuius alterũ genus,ſanguineis pũctis obhorret.Tertium uirgulis tribus diſtinctum eſt candidum. Præfertur is chryſopraſius, porri ſuccum & ipſa referente,ſed hæc paulũ declinans à topazio in aurum. Huic & amplitudo ea eſt,ut cymbia etiam ex ea fiant.Cylindri quidem celerrime.India & has generat, & nilion,fulgore hebeti aut breui,& cum intueare fallaci. Sudines uero dicit & in Syuero Atticæ flumine naſci.Eſt autem color fumidæ topazij,aut aliquando melleæ.Iuba in Æthiopia gigni tradit,& in littoribus amnis quẽ Nilum uocamus,& inde nomen trahere. Non translucet molochites ſpiſſius uirens,à colore maluæ nomine accepto, reddendis laudata ſignis,& infantium cuſtodia quadam innato contra pericula ipſorum medicamine.Viret, & ſæpe trãſlucet iaſpis, etiam ſi uictus à multis,antiquitatis tamen gloriam retinens.Plurimæ ferunt eam gentes,ſmaragdo ſimilem Indi:Cypros duram glaucoꝗ pingui.Perſæ aëri ſimilem,ob id uocatur aërizuſa. Talis & Caſpia eſt, cerulea circa Thermodoontem amnem, in Phrygia purpurea, in Cappadocia ex purpura cerulea, atque non refulgens. Thracia Indicæ ſimilem mittit,Chalcidia turbidam.Sed minus refert nationes ꝙ bonitates diſtinguere.Optima ergo quæ purpuræ quicquã habet,ſecunda quæ roſæ,tertia quæ ſmaragdi.Singulis autẽ Græci nomina ex argumento dedere. Quarta apud eos uocatur borea, cælo autumnali matutino ſimilis, & hæc erit illa quæ uocatur aerizuſa. Similis eſt & Sardæ,imitata & uiolas.Non minus multæ ſpecies reliquæ, ſed omnes in uitio ceruleæ aut cryſtallo ſimiles,aut myxis. Item terebinthizuſa,improprio(ut arbitror)cognomine, uelut è multis eiuſdẽ generis cõpoſita gẽmis. Quamobrẽ præſtãtiores funda clauduntur, id eſt patentes,nec præterꝙ margines auro amplectente. Vitium eſt & breuis in ijs nitor, & longe ſplendens,& ſal,& omnia quæ in cæteris.Et uitro adulterãtur,quod manifeſtum fit cum extra fulgorem ſpargunt,atque non in ſe continent: nec diuerſæ quas ſphragidas uocant,publico gemmarum dominio ijs tantum dato,quoniam optime ſignent.

De iaſpidum generibus. Cap. IX

TOtus uero oriẽs pro amuletis traditur geſtare eam,quæ ex ijs ſmaragdo ſimilis eſt: & per tranuerſum linea alba præcingitur,& grammatias uocatur: quæ pluribus,polygrammos.Libet obiter uanitatem magicam hic quoque coarguere,quoniam hanc concionantibus utilem eſſe prodiderunt.Eſt & onychipuncta, quæ iaſponyx uocatur, & nubem complexa,& niues imitata, quæ ſtellata rutilis punctis eſt, & ſali Megarico ſimilis, & ueluti fumo infecta, quæ capnias uocatur. Magnitudinem iaſpidis XI unciarum uidimus,formatamꝗ inde effigiem Neronis thoracatam.Reddetur & per ſe cyanos, accommodato paulo ante iaſpidis nomine,colore ceruleo.Optima Scythica, dein Cypria, poſtremo Ægyptia. Adulteratur maxime tinctura, idꝗ in gloria regis Ægyptij aſcribitur,

qui primus eam tinxit. Diuiditur autem hæc in mares fœminasq;. Ineſt aliquando & aureus puluis nō qualis in ſapphirinis. Sapphirus enim & aureis punctis collucet. Ceruleæ & ſapphiri, raroq; cum purpura. Optimæ apud Medos, nuſquā tamen perlucidæ. Præterea inutiles ſcalpturæ interuenientibus cryſtallinis centris. Quæ uero ſunt ex ijs cyanei coloris, mares exiſtimantur. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur, & ab illis diſcedentibus. Principatum amethyſti Indicæ tenent. Sed in Arabiæ quoque parte quæ finitima Syriæ Petrea uocatur, & in Armenia minore, & in Ægypto, & in Galatia reperiuntur. Sordidiſſimæ autē atque uiliſſimæ in Thaſo & Cypro. Cauſam nominis afferunt, quod uſque ad uini colorem accedens, prius quàm eum deguſtet, in uiolam deſinit. Fulgorq; quidam in illa purpuræ nō ex toto igneus, ſed in uini colorem deficiens. Perlucent autem omnes uiolaceo colore, ſcalpturis faciles. Indicæ abſolutum purpuræ colorem habent: Ad hancq; tingentium officinæ dirigunt uota. Fundit autē eum aſpectu leuiter blādum, neque in oculos ut carbunculi uibrat. Alterum earum genus deſcendit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi ſacon uocant, talē gemmam ſacodion. Dilutior uero ex eodē ſapinos uocatur. Eadem & paranites in contermino Arabiæ, gentis nomine. Quartū genus colorem uini habet. Quintum ad uiciniam cryſtalli deſcendit albicāte purpuræ defectu. Hoc & minime probatur, quando præcellens debet eſſe in ſuſpectu uelut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leuiter roſeus nitor. Tales aliqui malunt pæderotas uocari, alij anterotas, multi Veneris gemmā, quod maxime uidetur decere & ſpecie & colore extremo gemmæ. Magorū uanitas reſiſtere ebrietati eas promittit, & inde appellatas. Et præterea ſi lunæ nomen ac ſolis ſcribatur in ijs, atque ita ſuſpendantur collo è capillis cynocephali uel plumis hirundinis, reſiſtere ueneficijs. Iam uero quoquo modo adeſſe reges adituris. Grandinem quoque auertere ac ſimilia, & locuſtas, precatione addita, quam demonſtrant. Nā è ſmaragdis quoque ſimilia promiſere, ſi aquilæ ſcalperētur, aut ſcarabei: Quæ quidem ſcripſiſſe eos non ſine cōtemptu & irriſu generis humani arbitror. Multū ab ea diſtat hyacinthos, tamen è uicino deſcendens. Differentia hæc, quòd ille emicans in amethyſto fulgor uiolaceus, dilutus eſt in hyacintho. Primo quoque aſpectu gratus, euaneſcit anteq; ſatiet, adeoq; non implet oculos, ut penè non attingat, marceſcens celerius nominis ſui flore. Hyacinthos Æthiopia mittit & chryſolithos, aureo colore tranſlucentes. Præferuntur ijs Indicæ. Et ſi uariæ nō ſint, Bactrianæ. Deterrimæ autē Arabicæ, quoniam turbidæ ſunt & uariæ, & fulgoris interpellati nubilo macularū, etiam quæ lympidæ contigere, ueluti ſcobe ſua refertæ. Optimę uero ſunt quæ in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Funda includuntur perſpicuæ. Cæteris ſubijcitur aurichalcum. Tametſi iam expertes gemmarum uſu appellantur aliqui & chryſelectri, in colorem electri declinantes, matutinus aſpectus iucundior. Ponticas deprehendit leuitas. Quædam in ijs duræ ſunt ruffæq;, quædam molles & ſordidæ. Bocchus autor eſt, & in Hiſpania repertas, quo in loco cryſtallum dicit ad libramētum aquæ puteis defoſſis inde erutam. Et chryſolithon XII pondo à ſe uiſam. Fiunt & leucochryſi, interueniēte candida uena. Sūt in hoc genere capniæ. Sūt & uitreis ſimiles, ueluti croco refulgētes. Vitreæ uero ut uiſu diſcerni non poſsint. Tactus autē deprehēditur tepidior in uitreis. In eodē genere ſunt melichryſi, ueluti per aurum ſyncero melle tranſlucente, quas India mittit, quanq; ad iniuriam fragiles. Eadem & xyſtion parit, plebeiam ibi gemmam. Candidarū dux eſt pæderos, quanquam poteſt quæri, an in colore numerari debeat toties iactati per alienas pulchritudines nominis, adeo decoris prærogatiua in uocabulo facta eſt. Eſt & ſuum genus expectatione tanta dignum. Coeunt in tranſlucidam cryſtallum uiridis ſuo modo aer ſimulq; purpura, & quidam uini aureus nitor, ſemper extremus in uiſu, ſed purpura coronatus madere ſingulis uidetur his & pariter omnibus. Nec gemmarū ulla eſt liquidior, capiti iucunda, ſuauis & oculis. Laudatiſsima eſt in Indis, apud quos argenon uocatur. Proxima apud Aegyptios, ubi ſenites. Tertia in Arabia, uerum ſcabra. Mollius radiat Pōtica

&

& Asiatica. Ipsę uero molliores sunt, Galatica & Thracia, & Cypria. Vitia earum langor, aut alienis turbari coloribus, & quæ cæterarum. Proxima candicantium est Asteria, principatum habens proprietate naturæ, quod inclusam lucem pupillæ modo quandam continet, ac transfundit cum inclinatione, uelut intus ambulantem ex alio atq; alio reddens, eademq; cōtraria soli regerens candicātis radios, unde nomen inuenit, difficilis ad cælandum. Indicæ pręfertur in Carmania nata. Similiter cādida est quę uocatur astrios, crystallo propinquās, in India nascēs, & in Pallenes littoribus: intus à cētro ceu stella lucet fulgore lunæ plenæ. Quidā causam nominis reddūt, quod astris opposita fulgorē rapiat, ac regerat. Optimā in Carmania gigni, nullamq; minus obnoxiā uitio. Cerauniā enim uocari quæ sit deterior. Pessimā lucernarū lumini similem. Celebrāt & astroiten, mirasq; laudes eius in magicis Zoroastrē cecinisse. Quidā diligētius de ea prodūt. Astrobolon Sudines dicit oculis pisciū similē esse, & radiare candido ut solē. Est & inter candidas, & quę ceraunia uocatur, fulgorē siderū rapiens. Ipsa crystallina splēdoris cerulei in Carmania nascēs, Albā esse Zenothemis fatetur, sed habere intus stellā cōcursantē. Fieri & hebetes ceraunias quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas cōcipere stellam eam, quæ post totidē mēses relanguescat. Sotacus & alia duo genera fecit cerauniæ, nigras rubētesq;, ac similes eas esse securibus: per illas quæ nigræ sunt & rotūdæ, urbes expugnari & classes, easq; betulos uocari: quæ uero longæ sunt, ceraunias. Faciūt & aliā rarā admodū, & Parthorū magis quęsitā, quoniā nō alibi inueniatur, q̄ in loco fulmine icto. Proximū cerauniæ nomē apud eos habet, quæ appellatur iris. Effoditur in quadam insula rubri maris, quæ distat à Berenice urbe LX M pass. cętera sui parte crystallus. Itaq; quidā radicē crystalli esse dixerunt. Vocatur ex argumēto iris. Nam sub tecto percussa sole, species & colores arquus cælestis in proximos parietes eiaculatur, subinde mutās magnaq; uarietate admirationē sui augens. Sexangulam esse ut crystallum constat. Sed esse aliquas scabris lateribus & angulis inæqualibus dicunt, in sole aperto proiectas, radios in se cadētes discutere: Aliquas uero ante se proiecto nitore adiacentia illustrare. Colores uero non nisi ex opaco reddunt, nec ut ipsæ habeant, sed ut repercussu parietum elidāt, optimaq; quę maximos arquus facit simillimosq; cælestibus. Est & alia iris ceræ similis & prędura: quam Horus crematam tusamq; ad ichneumonum morsus remedio esse, nasci autem in Perside tradit. Similis est aspectu, sed non eiusdem effectus quę uocatur zeros, alba nigraq; macula in trāsuersum distinguente crystallum. Expositis per genera colorum principalium gemmis, reliquas literarum ordine explicabimus.

De quibusdam gemmis per alphabeti ordinem. Cap. X

Achates in magna fuit autoritate, nūc in nulla est: reperta primū in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis, postea plurimis locis, excedens amplitudine, numerosa uarietatibus diuersis mutantibus cognomina eius. Vocatur enim phassachates, cerachates, sardachates, hæmachates, leucachates, dendrachates, uelut arbuscula insignis, antachates cū uritur myrrhā redolēs, coralloachates guttis aureis sapphiri modo distincta, qualis copiosissima in Creta, sacra appellata. Putant eam contra araneorum & scorpionum ictus prodesse. Quod in Siculis utiq; crediderim, quoniam primum eius prouinciæ afflatu scorpionum pestis extinguitur. Et in India inuentæ contra eadem pollent, & alijs magnis miraculis. Reddunt enim species fluminum, nemorum & iumentorum, etiam esseda & staticula, & equorum ornamenta. Medici coticulas inde faciunt. Spectasse etiam prodest oculis. Sitimq́ue sedant in os additæ. Phrygiæ uires non habent. Thebis Aegyptijs repertæ carent rubentibus uenis & albis. Et hæ quoque contra scorpiones ualidæ. Eademq; autoritas & Cyprijs est. Sunt etiam qui maxime probent uitream perspicuitatem in his. Reperiūtur & in Thracia, circa Oetam, & in Parnaso, & in Lesbo ac Messene, similes limitū floribus, & Rhodo. Aliæ apud magos differentiæ. Leoninæ pelli similes, potentiam habere contra scorpiones dicūtur. In Persis uero suffitu earum tempestates auerti, & præte-

rea flumina ſiſti. Argumentum eſſe ſi in feruentes cortinas additæ refrigerent, ſed ut proſint leoninis iubis alligandas: nam hyænæ pelli ſimilem abominantur, diſcordialem domibus. Eam uero quæ unius coloris ſit, inuictam athletis eſſe. Argumentum eius, quod in olla plena olei cocta cum pigmentis, & intra duas horas ſubferuefacta, unum colorem ex omnibus facit minij. Acopis nitro ſimilis eſt, pumicoſa, aureis guttis ſtellata. Cum hac oleum ſubferuefactum perunctis laſſitudinem (ſi credimus) ſoluit. Alabaſtrites naſcitur in alabaſtro Aegypti, & in Syriæ Damaſco, candore intercincto uarijs coloribus, quæ cremata cum foſſili ſale ac trita, grauitates oris & dentium extenuare dicitur. Alectorias uocant in uentriculis gallinaceorum inuentas cryſtallina ſpecie, magnitudine fabæ: quibus Milonem Crotonienſem uſum in certaminibus, inuictum fuiſſe uideri uolunt. Androdamas argenti nitorem habet ut adamas, quadrata, & ſemper teſſellis ſimilis: magi putant nomen impoſitum ab eo, quod impetus hominum, & iracundias domet. Eadem ſit an alia argyrodamas, autores non explicant. Antipathes nigra non tranſlucet. Experimentum eius ſi coquatur in lacte, facit enim hoc myrræ ſimile immiſſa. Eamque contra effaſcinationes auxiliari magi uolunt. Arabica ebori ſimillima eſt, & hoc uideretur, niſi abnueret duritia: putant contra dolores neruorum prodeſſe habentibus. Aromatites & ipſa in Arabia traditur gigni, ſed & in Aegypto circa Piſas ubique lapidoſa, & myrrhæ coloris & odoris, ob hoc reginis frequentata. Asbeſtos in Arcadiæ montibus naſcitur, coloris ferrei. Aſpilatem Democritus in Arabia gigni tradit ignei coloris. Eam oportere cameli pilo ſpleneticis alligari, inuenirique in nido Arabicarum alitum. Et aliam eodem nomine ibi in leucopetra naſci argentei coloris, contra lymphatum habendam. Atizoën in India & in Perſide ac Ida monte naſci tradit, argenteo nitore fulgentem, magnitudine trium digitorum, ad lenticulæ figuram, odoris iucundi, neceſſariam magis regem conſtituentibus. Augites multis non alia uidetur eſſe quàm quæ calais. Amphitane alio nomine appellatur chryſocolla, in Indiæ parte, ubi formicæ eruunt aurum, in qua inuenitur auro ſimilis quadrata figura: affirmaturque natura eius quæ magnetis, niſi quod trahere quoq; aurum traditur. Aphrodiſiace ex candida ruffa eſt. Apſyctos ſeptenis diebus calorem tenet excalfacta igni, nigra ac ponderoſa, diſtinguẽtibus eã uenis rubentibus. Putant prodeſſe contra frigora. Agyptillam Iacchus intelligit, per album ſarda nigráque uena tranſeunte: uulgus autem in nigra radice ceruleam facit. Balanitæ genera duo habent, ſubuirides, & Corinthij æris ſimilitudine. Illa à Copto, hæc ex Troglodytica regione ueniunt, medias ſecante flammea uena. Batrachitas mittit & Coptos. Vnam ranæ ſimilem colore, alteram ebori, tertiam rubentis è nigro. Baptes mollis alioquin odore excellit. Beli oculus albicans pupillam pingit nigram è medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter ſuam ſpeciem ſacratiſſimo Aſſyriorum deo dicatur. Aliam autem quam Belum uocant, in Arbelis naſci Democritus tradit, nucis iuglandis magnitudine, uitrea ſpecie. Baroptenus ſiue boryptes nigra, ſanguineis & albis nodis alligata dicitur, uelut portentoſa. Botrytes alia nigra eſt, alia pampinea, incipienti uuæ ſimilis. Boſtrychiten Zoroaſtres uocat crinibus mulierum ſimiliorem. Bucardia bubulo cordi ſimilis, Babylone tantum naſcitur. Brontia capitibus teſtudinum ſimilis, & cum tonitruis cadit (ut putant) & fulmine tacta reſtinguit, ſi credimus. Boleniæ nimbo inueniuntur glebæ ſimilitudine. Cheramydes eadem eſſet quam oſtracitem uocãt, niſi quod hanc ceruleæ interdum bullæ cingunt. Calais ſapphirum imitatur, candidior, & littoroſo mari ſimilis. Capnites quibuſdam uidetur ſuum genus habere plurimis ſpiris fumida, ut ſuo loco diximus: in Cappadocia & in Phrygia naſcitur ebori ſimilis. Calamites à calamo, feruntque plures ſimul coniunctos inueniri. Catochites Corſicæ lapis eſt cæteris maior, mirabilis, ſi uera traduntur, impoſitam manum ueluti gummi retinens. Catopyrites in Cappadocia prouenit. Cepites ſiue cepocapites candida eſt, uenarum nodis coëuntibus candore imaginem regerens. Ceramites teſtæ colorem habet. Cinædiæ inueniuntur

ueniuntur

ueniuntur in cerebro piſcis eiuſdem nominis, candidæ & oblongæ, euentuq; mirandæ, ſi modo eſt fides, præſagire eas habitum maris nubilo colore aut tranquillitate. Cerites ceræ ſimilis eſt: Circos piris: Corſoides caniciei hominis: Coralloachates corallo aureis guttis diſtinctæ. Corallis minio, gigniturq; in India & Syene. Craterites inter chryſolithum & electrũ colorem habet prædurae naturæ, Crocallis ceraſum repræſentat. Ciſſites circa Copton naſcitur candida, & uidetur intus habere partum, qui ſentiatur etiam ſtrepitu. Chalcophonos nigra eſt, ſed illiſa æris tinnitũ reddit, tragœdis ut ſuadent geſtãda. Chelidoniæ duorum ſunt generum, hirundinũ colore, & alia parte purpureæ, nigris interpellantibus maculis. Chelonia oculus eſt Indicæ teſtudinis, uel portentoſiſſima magorum mendacijs. Melle enim colluto ore impoſitam linguæ, futurorum diuinationem præſtare promittunt quintadecima luna & ſilente tota die, decreſcente uero ante ſolis ortum, cæteris diebus à prima in ſextam horam. Sunt & chelonitides teſtudinũ ſimiles, ex quibus ad tempeſtates ſedandas multa uaticinantur. Eam uero quæ ſit aureis guttis, cũ ſcarabeo deiectam in aquam feruentẽ tempeſtates tueri. Chlorites herbacei coloris eſt, quã dicũt magi inueniri in ſcyllæ auis uentre congenitam ei, ferroq; includi iubent ad quædam prodigioſa moris ſui. Choaſpites à flumine dicta eſt uiridis fulgoris aurei. Chryſolampis in Æthiopia naſcitur pallidi coloris die, & noctu ignei. Chryſophis aurum uidetur eſſe. Cepionidæ in Æolide Atarne, nunc pago quondam oppido, naſcũtur, multis coloribus tranſlucentes, aliâs uitreæ, aliâs cryſtallinæ, aliâs iaſpideę. Sed & ſordidis tantus eſt nitor, ut imagines reddant ceu ſpecula. Daphniam Zoroaſtres morbis comitialibus demonſtrat. Diadochos beryllo ſimilis eſt. Diphris duplex, candida ac nigra, mas ac fœmina, genitale utriuſque ſexus diſtinguente linea. Dionyſias nigra ac dura mixtis rubentibus maculis: quæ ex aqua trita ſaporem uini facit, & ebrietati reſiſtere putatur. Draconites ſiue dracontias è cerebro fit draconum, ſed niſi uiuentibus abſciſſo nunquam gemmeſcit, inuidia animalis mori ſe ſentientis. Igitur mos eſt, ut dormientibus animalibus caput amputent. Sotacus qui uiſam eam gemmam ſibi apud regem ſcripſit, bigis uehi quærentes tradit, & uiſo dracone ſpargere ſomnifica medicamenta, atque ita præcidere. Eſſe autem candore tranſlucido, nec poſtea poliri, aut artem admittere. Encardia cognominatur & cardiſce: Vna, in qua nigra effigies cordis eminet: Altera, eodem nomine uiridi colore, cordis ſpeciem repræſentat: Tertia nigrum cor oſtendit, reliqua ſui parte candida. Enorchis candida eſt, diuiſaq́ue fragmentis teſtium effigiem repræſentat. Exhebenum Zoroaſtres ſpecioſam & cãdidam tradit, qua aurifices aurum poliunt. Eriſtalis cum ſit candida, ad inclinationes rubeſcere uidetur. Erotylos eadem quæ mepicoros & hieromnemon, à Democrito laudatur in argumentis diuinationum. Eumetris in Bactris naſcitur, ſilici ſimilis, & capiti ſuppoſita uiſa nocturna oraculi modo reddit. Eumetren Beli gemmam, ſanctiſſimi deorum ſibi, Aſſyrij appellãt, porracei coloris, ſuperſtitionibus gratam. Eupetalos quatuor colores habet, ceruleum, igneum, minij, mali. Eureos nucleo oliuæ ſimilis eſt, ſtriata concharum modo, non adeo candida. Eurotias ſitu uidetur operire nigritiam. Euſebes ex eo lapide eſt, ex quo traditur Tyri in Herculis templo facta ſedes, ex qua dij facile ſurgebant. Epimelas fit cum in candida gemma ſuperne nigricat colos. Galaxiam aliqui galactiten uocant, ſimilem proxime dictis, ſed intercurrentibus ſanguineis aut candidis uenis. Galactites ex uno colore lactis eſt. Eandem dicũt leucogæam, & leucographiã appellant, & ſynnephiten, lactis ſucco ac ſapore notabilem. In educatione nutricibus lactis fœcunditatem, infantium quoque alligata collo ſaliuam facere dicitur, in ore autem liqueſcere. Eandem memoriam adimere dicunt. Mittit eam & Achelous amnis. Sunt qui ſmaragdum albis uenis circumligatum galactiten uocent. Galaicos argyrodamanti ſimilis eſt, paulo ſordidior. Inueniuntur autem binæ uel ternæ. Gaſidanem Medi mittunt coloris olorini ueluti floribus ſparſam. Naſcitur & in Arbellis. Hæc quoque gemma concipere dicitur & intra ſe partum fateri concuſſa, cõcipere autem

trimestri spatio. Glossopetra linguæ similis humanæ in terra nō nascitur, sed deficiente luna cælo decidere, & lenocinanti necessaria creditur. Quod ne credamus, promissi quoque uanitas facit. Ventos enim ea comprimi narrant. Gorgonia nihil aliud est quàm corallium, nominis causa, quod in duritiam lapidis mutatur: emollit maria, fulminibus & typhoni resistere affirmant. Genianen eadem uanitate inimicorum pœnas efficere promittunt. Heliotropium nascitur in Aethiopia, Africa, Cypro, porracei coloris, sanguineis uenis distincta. Causa nominis, quoniam deiecta in uas aquæ fulgorem solis accedētem percussu sanguineo mutat, maxime Aethiopica, eadem extra aquam speculi modo solem accipit, deprehenditq́ defectus, subeuntem lunam ostendens. Magorum impudentiæ uel manifestissimum hoc quoque exemplum est, quoniam admixta herba heliotropio, quibusdam quoque additis precationibus, gerentem conspici negent. Hephæstites quoque speculi naturam habet in reddendis imaginibus, quanquam rutila. Experimentum est, si feruentem aquam addita statim refrigeret, aut si in solem addita aridam materiam accendat. Nascitur in Coryco. Horminodes, ex argumēto uiriditatis in cādida gemma uel nigra, & aliquando pallida, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexecontalithos in parua magnitudine multicolor, hoc sibi nomen adoptauit. Reperitur in Troglodytica regione. Hieracites alternat tota, miluinis nigricans ueluti plumis. Hammites ouis piscium similis est, & alia uelut nitro composita, prædura alioquin. Hammonis cornu inter sacratissimas Aethiopiæ gemmas, aureo colore, arietini cornus effigiem reddens promittitur prædiuina somnia repræsentare. Hormesion inter gratissimas aspicitur, ex igneo colore radians auro, portante secū in extremitatibus candidā lucem. Hyæniæ ex oculis hyenæ, & ob id in uase inueniri dicūtur: & si credimus, linguæ hominis subditæ futura prædicere. Hæmatites in Aethiopia quidem principalis, sed & in Arabia & Africa inuenitur, sanguineo colore, non omittenda promissis ad coarguendas barbarorū insidias. Zachalias Babylonius in his libris quos scripsit ad regem Mithridatem, humana gemmis attribuit fata: has non contentus oculorum & iocinerum medicina decorasse, à rege etiam aliquid petituris dedit, & litibus iudicijsq́ interposuit: in prælijs etiam eas salutares pronunciauit. Est & alia eiusdem generis, quæ uocatur henui ab Indis, xanthos appellata Græcis, è fuluo candicans. Idæi dactyli in Creta, ferreo colore pollicem humanum exprimūt. Icterias aliti lurido similis, ideo existimatur salubris cōtra regios morbos. Est & alia eodem nomine liquidior. Tertia folio uiridi similis, latior prioribus, penè sine pondere uenis luridis. Quartum genus in eodem colore nigris uenis descēdentibus. Iouis gemma candida est, non ponderosa, tenera. Indica gentium suarum habet nomen, subruffo colore, in attritu sudorem purpureū emanat. Alia eodem nomine candida, puluereo aspectu. Ion apud Indos uiolacea est, sed raro saturo colore lucet. Lepidotes squamas piscium uarijs coloribus imitatur. Lesbias Lesbi patriæ nomen habens, inuenitur & in India. Leucophthalmos rutila aliâs, oculi speciem candidam nigramq́ continet.

Leucopetalos candorem niuis ex auro distinguit. Libanochros thuris similitudinem ostendit, sed succum mellis. Limoniates eadē uidetur quæ smaragdus. De lipare hoc tātum traditur, suffita ea omnes bestias euocari. Lysimachus Rhodio marmori similis est aureis uenis, politur ex marmore, amplitudine in angustias coeūte, ut inutilia exterantur. Leucochrysos fit chrysolitho interalbicāte. Memnonia qualis sit nō traditur. Medea nigra est, à Medea illa fabulosa inuēta, habet uenas aurei coloris, sudorē reddit croci, saporē autem uini. Meconites papauera exprimit. Mitrax à Persis accepta est & rubri maris montibus multicolor, contra solē uarie refulgens. Meroctes porracea lacte sudat.

Morion Indica quæ nigerrimo colore translucet, uocatur pramnion, in qua miscetur & carbūculi colos Alexandrinū, ubi Sardiæ Cypriū. Nascitur & in Tyro & in Galatia. Xenocrates & sub Alpibus nasci tradit. Hæc sunt gemmæ quæ ad ectypas scalpturas aptantur. Myrrhites myrrhæ colorē habet, faciemq́ minime gemmæ, ungenti odorem, attrita

etiam

etiam nardi. Myrmecias nigra habet eminentias ſimiles uerrucis. Myrſinites melleum colorem habet, myrti odorem. Meſoleucos eſt, mediam gemmam candida diſtinguente linea: Meſomelas, nigra uena quemlibet colorem ſecante per medium. Naſamonites eſt ſanguinea, nigris uenis. Nebrites Libero patri ſacra, nomen traxit à nebridum eius ſimilitudine. Sunt & aliæ nigræ generis eiuſdē. Nympharena urbis & gētis Perſicæ nomen habet, ſimilis hippopotami dentibus. Orca barbari nominis, è nigro fuluoq; ac uiridi & candido placet. Ombria, quam aliqui notiam uocant, ſicut ceraunia & brontia, cadere cum imbribus & fulminibus dicitur, eundemq; effectum habere quem brontia, narratur. Præterea in aras addita ea, traditur libamēta non amburi. Orites globoſa ſpecie, à quibuſdam & ſiderites uocatur, ignem non ſentiēs. Oſtracias ſiue oſtracites eſt teſtacea durior, altera achatæ ſimilis, niſi quod achates politura pingueſcit: duriori tanta ineſt uis, ut aliæ gemmæ ſcalpantur fragmētis eius. Oſtraciti oſtrea nomen & ſimilitudinem dedere. Ophicardelon Barbari uocant nigrum colorem, binis lineis albis includentibus.

De obſidiano lapide diximus ſuperiore libro. Inueniuntur & gemmæ eodem nomine ac colore, non ſolum in Æthiopia Indiaq;, ſed etiam in Samo, ut aliqui putant, & in littoribus Hiſpaniēſis oceani. Panchros ferè ex omnibus coloribus cōſtat. Pangonius non longior digito, ne cryſtallus uideatur, numero plurium angulorum cauetur. Paneros qualis ſit, à Metrodoro non dicitur, ſed carmen Timaridis reginæ in eadem dicatum Veneri non inelegans ponit, ex quo intelligitur addictam ei fœcunditatem. Quidam hanc panſebaſton uocant. Ponticarum plura ſunt genera. Eſt ſtellata nunc ſanguineis, nunc atris guttis, quæ inter ſacras habetur. Alia pro ſtellis eiuſdem coloris lineas habet, alia montium conualliumq; effigies. Philoginos, quem & chryſiten uocant, oſtreæ Atticæ aſſimulata inuenitur in Ægypto. Phœnicites ex balani ſimilitudine appellatur: Phycites, algæ. Perileucos, filo ab ore gemmæ ad radicem uſque candido deſcendente. Pæantides, quas quidam gemonidas uocant, prægnantes fieri & parere dicuntur, medericq; parturientibus. Nam tales in Macedonia iuxta monumentum Tireſiæ inueniuntur, ſpeciesq́ue eſt eis aquæ glaciatæ. Solis gemma candida eſt, & ad ſpeciem ſideris in orbem fulgentes ſpargit radios. Sagdam Chaldæi adhæreſcentem nauibus habent: Inuenitur praſini coloris. Samothracia inſula eiuſdem nominis gemmā dat nigram, ac ſine pondere, ligno ſimilem. Sauriten in uentre uiridis lacerti harundine diſſecti tradūt inueniri. Sarcites bubulas carnes præſentat. Selenites ex candido tranſlucet melleo fulgore, imaginem lunæ continens, redditq; eam in dies ſingulos creſcentis minuentiſq; numero, naſciq; putatur in Arabia. Siderites ferro ſimilis, & litigio illata diſcordias facit, quæq́ue naſcitur in Aethiopia Sideropœcilos ex ea fit uariantibus guttis. Spongites ſpongiæ nomen repræſentat. Synodontites è cerebro piſcium eſt, qui ſynodontes uocantur. Syrtitæ in littore Syrtium, iam quidē & in Lucania inueniuntur è melleo colore croco refulgentes, intus autem ſtellas continent languidas. Syringites ſtipulæ internodio ſimilis, perpetua fiſtula cauatur. Trichrus ex Africa niger eſt, ſed tres ſuccos reddit, à radice nigrum, medio ſanguineum, ſummo candidum. Telirrhizos cinerei coloris aut ruffi, candidis radicibus ſpectatur. Telicardios colore cordis, Perſas, apud quos gignitur, magnopere delectat, maculamq́ue appellant. Thracia trium generum eſt, uiridis, aut pallidior, tertia ſanguineis guttis. Tephritis nouæ lunæ ſpeciem habet curuatæ in cornua, quāuis cinerei coloris. Tecolithos oleæ nucleo ſimilis uidetur, neque eſt gemmæ honos, ſed lingentium calculos frangit, pellitq;. Veneris crines nigerrimi nitoris continent in ſe ſpeciem ruffi crinis. Veientana Italica gemma eſt, Veijs reperta, nigram materiā diſtinguente limite albo. Zanthenem in Media naſci Democritus tradit, electri colore, & ſi quis terat in uino palmeo & croco, ceræ modo lenteſcere, odore magnæ ſuauitatis. Zmilaces in Euphrate naſcitur, Procōneſio marmori ſimilis, medio colore glauco. Zoroniſios in Indo flumine naſcitur:

magorum

magorum gemma esse narratur, neque aliud amplius de ea.

De gemmis quæ à membris hominum cognominantur, & quæ ab animalibus, & de ijs quæ à cæteris rebus. Cap. XI

EST etiamnum alia distinctio, quam equidē fecerim, subinde uariata expositione. Siquidem à membris corporis habēt nomina, Hepatites à iocinere, Steatites singulorum animalium adipe numerosa. Adadunephros eiusdem oculus dicitur: deus & hic colitur Syris. Triophthalmos Ionace nascitur, tres hominis simul oculos exprimens. Ab animalibus cognominantur carcinias marini cancri colore, echites uiperæ, scorpites scorpionis aut colore aut effigie, scarites scari piscis, triglites mulli, ægophthalmos, caprino oculo: Itē alia suillo: Et à gruis collo geranites, hieracites accipitris. Aëtites à colore aquilę cādicāte cauda. Myrmecites innatam repētis formicæ effigiem habet: scarabeorum cantharias. Lycophthalmos quatuor est colorū ex rutilo & sanguineo, in medio nigrum candido cingitur, ut luporum oculi, illis per omnia similis. Taos pauoni est similis, item aspidi quam uocari chelidoniam inuenio. Arenarū similitudo est in ammochryso, uelut auro harenis mixto. Cenchrites milij granis uelut sparsis. Dryites è truncis arborū, hæc & ligni modo ardet. Cissites in candido collucet ederæ folijs, quæ totam tenent. Narcissites uenis etiam ederæ distinguitur. Cyamea nigra est, sed fracta ex se fabæ similitudinem parit. Pyrene ab oliuæ nucleo dicta est, huic aliquando inesse piscium spinæ uidentur. Chalazias grandinum & colorem & figuram habet, adamantinæ duritiæ. Narrant etiam in ignem additæ manere suū frigus. Pyrites nigra quidē, sed attritu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis candicat. Astrapiæ in candido aut cyaneo discurrunt è medio fulminis radij. In Phlegontide intus ardere quædam uidetur flamma quæ non exeat. In Anthracitide scintillæ discurrere aliquando uidētur. Enhydros semper rotunditatis absolutæ, in candore est leuis, sed ad motum fluctuat intus in ea ueluti in ouis liquor. Polytrix in uiridi capillatur, sed defluuia comarum facere dicitur. Sunt & à leonis pelle & pantheræ nominatæ, leontios, pardalios. Colos appellauit chrysolithum aureus, chrysoprasum herbaceus, melleus melichrota, quamuis plura eius genera sint. Melichloron est geminus, parte flauus, parte melleus. Crocian croci. Polia caniciem quandā sparti indicat, eandem duriorem, nigra spartopolios. Rhodites à rosa est. Melites mali coloris, Chalcites æris, Sycites fici. Ratio nominum non est in borsycite, in nigro ramosa, cādidis aut sanguineis frondibus: nec gemite, uelut in petra cādidis manibus inter se cōplexis. Ananchitide in hydromantia dicunt euocari imagines deorum: Synochitide umbras inferorū euocatas teneri. Dendritide alba defossa sub arbore quæ cædatur, securis aciem non hebetari. Et sunt multo plures magisq; monstrificæ, quibus Barbari dedere nomina, cōfessi lapides esse. Nobis satis erit in his coarguisse dira mendacia.

De gemmis nascentibus & factitijs, & figuris gemmarum. Cap. XII

GEmmæ nascuntur & repente nouæ ac sine nominibus: ut Lampsaci in metallis aurarijs una inuenta, quæ propter pulchritudinem Alexandro regi missa fuit, ut auctor est Theophrastus. Cochlites quoque nunc uulgatißimæ fiunt uerius quàm nascuntur, in Arabia repertis ingentibus glebis melle excoqui tradūt septenis diebus noctibusq; sine intermißione: ita omni terreno uitiosoq; decusso, purgatam glebam artificum ingenio uarie distribui in uenas, ductusq; maculatum quāmaxime uendibili ratione sectantium: quondamq; tantæ magnitudinis fecere, ut equis regum in oriente frontalia atq; pro phaleris pensilia facerent. Et aliàs omnes gemmæ mellis decoctu nitescunt, pręcipue Corsici, in omni alio usu acriora abhorrētes. Quæ uariæ sunt, & ad nouitatem accedere calliditate ingeniorum cōtigit, ut nomen usitatum nō habeāt, Physes appellant, uelut ipsius naturæ admiratione in ijs uenditātes, cum finis nominū non sit, quæ persequi non equidē cogito, innumera ex græca uanitate cōficta. Indicatis nobilibus gēmis, etiā plebeis rarorum generum

rum,dictu dignas distinxisse satis erat.Illud modo meminisse cōueniet, increscentibus uarie maculis ac uerrucis:linearumq; interueniente multiplici ductu & colore,mutata sępius nomina in eadem plerunque materia. Nunc communiter ad omnium gemmarum obseruationem pertinentia dicemus,opiniones secuti autorum. Cauæ aut extuberātes uiliores uidētur æqualibus.Figura oblonga maxime probatur,deinde quæ uocatur lenticula,postea clypeidos & rotunda,angulosis minima gratia. Veras à falsis discernendi magna difficultas:quippe cum inuentū sit,ex ueris gemmis in alterius generis falsas traducere. Sardonyches è ceraunijs glutinantur gemmis,ita ut deprehēdi ars non possit,aliunde nigro, aliunde candido,aliunde minio sumptis,omnibus in suo genere probatissimis: Quinimo etiam extant commentarij autorum, quos non equidem demōstrarim,quibus modis ex crystallo tingantur smaragdi,aliæq; translucentes,sardonyx è sarda,item cæteræ ex alijs. Neq; est ulla fraus uitæ lucrosior.

De ratione probandarum gemmarum. Cap. XIII

NOs contra rationem deprehendendi falsas demonstrabimus, quando etiam luxuriam aduersus fraudem muniri decet,præter illa quę in principalibus quibusque generibus priuatim diximus. Translucentes matutino probari censent: aut si necesse est, in quartam horam,postea uetant.Experimenta pluribus modis constant. Primum pondere,si grauiores sentiūtur,post hæc corpore.Fictitijs pustulæ in profundo apparēt scabricia in cute,in capillamento,fulgoris incōstantia,prius quàm ad oculos perueniat desinens nitor.Decussi fragmenti paulum,quod in lamina ferrea teratur,efficacissimū experimento excusant mangones gemmarū.Recusant similiter & lima probationē. Obsidianæ fragmenta ueras gemmas nō scarificant.Factitiæ scarificationis candicantiam fugiunt. Tantaq; differentia est,ut aliæ ferro scalpi non possint,aliæ non nisi retuso,uerum omnes adamante. Plurimum autem in his terebrarum proficit feruor Gemmiferi amnes sunt Acesinus & Ganges:terrarum autem omnium maxime India. Et iam peractis omnibus naturæ operibus,discrimen quoddā rerum ipsarū atq; terrarū facere conueniat.Ergo in toto orbe & quacunque cæli conuexitas uergit,pulcherrima est omniū, rebusq; merito principatum naturæ obtinens,Italia,rectrix parensq; mundi altera,uiris,fœminis,ducibus,militibus,seruitijs,artium præstantia,ingeniorum claritatibus, iam situ ac salubritate cæli atq; temperie,accessu cunctarum gentium facili,littoribus portuosis, benigno uentorum afflatu.Etenim cōtingit recurrentis positio in partem utilissimam, & inter ortus occasusq; mediam,aquarum copia,nemorum salubritate,montium articulis,ferorum animalium innocentia,soli fertilitate,pabuli ubertate.Quicquid est quo carere uita non debeat, nusquam est præstantius.fruges,uinum,olea,uellera,lina,uestes,iuuenci.Ne equos quidem in trigarijs præferri ullos uernaculis animaduerto.Metallis auri,argenti,æris,ferri, quandiu libuit exercere,nullis cessit.Et ijs nunc in se grauida pro omni dote uarios succos,& frugum pomorumq; sapores fundit.Ab ea,exceptis Indiæ fabulosis, proxime quidem duxerim Hispaniam,quacunq; ambitur mari.

C. PLINII NATVRALIS HISTORIAE, FINIS.

BASILEAE PER HIERONYMVM FROBENIVM, ET
Nicolaum Episcopium,Mense Augusto.Anno M. D. XXXIX.

FRO BEN

CLARISS. VIRO DOMINO DAMIANO A GOES SIGISMVNDVS GELENIVS S. P. D.

HAud facile erat Damiane optime post Hermolaum super historia Pliniana annotanti, impudentiæ arrogantiæue opinionem euadere, si primus tale aliquid attentassem, Nunc posteaq; eruditorum aliquot in hoc genere lucubratiões magno applausu exceptas uideo, nõ opinor ullis apologijs opus, quod quæ pro parte uirili animaduerti ipse quoq; studiosis communico. Et tamen etiamsi alius nemo post illum annotasset, dicere poteram: manere illi mansuramq; suam gratiam, quod labore suo nos maxima parte laboris leuarit: qui ut primus hanc uiam ingredientibes muniuit: ita neminem quo minus eiusdem industriæ successionem capesseret uetuit, modo suis uestigijs insistere studeret: & fortassis quædã quæ uir ille restituit, post eius obitum à librarijs denuo uitiata sunt. Quin & gloria illi manet illibata per nos quotquot aliquid castigationibus Plinianis adiecimus: neq; enim statim doctior est qui posterior aliquid deprehendit, sed sæpenumero felicior. Equidẽ quamuis cupide arripuerim conferendi exemplaria munus, quod partim iam expertus essem, id publico studiosorũ commodo me facturum: annotationes tamen inuitus adieci, nec nisi doctissimorum amicorum autoritate compulsus: quibus neq; quicquã pernegari decebat, & illis sciebam consilij sui rationẽ constare. Nec hæc dico quod hoc modo uelim culpam in illos translatam, imò nõ deprecor arrogantiæ crimẽ, nisi in his annotationibus euicero, me nihil temere, nihil superuacanee mutasse, sed tamen libentius Persiorum quàm Læliorum iudicio staturus, quantumuis diuersam ipse Plinius iudicum reiectionem habeat: idq; non sine causa. Nam ille sua per modestiam extenuare maluit: nos non nostra in medium proponimus, sed Pliniana ex uetustissimis archetypis reuocata adferimus. Namq; eam castigandi rationem secutus sum, quam omnium certissimã usu comperi. Quid enim certius, quàm duo peruetusta exemplaria inter se consentientia sequi: alterum longe integerrimum, deprauatius alterum, ita tamen ut sincerioris lectionis manifesta etiam nunc uestigia retineat: maxime si phrasin quoq; Plinianam diligẽter obserues. Me certe hic oculatiorem fecit cum diuturna in cęteris Latinis scriptoribus exercitatio, dum eo attentius in his uersor, quod nõ mihi solum caueo, sed & his qui Frobenianos codices euoluunt prospectum cupio: tum hic ipse autor plus minus decies non oscitanter perlustratus ac proinde iam familiarior. Et in prima quidem editione quædam non exigui momenti restituimus, parcius tamen, quia ultro & à nemine dum demandata ea prouincia: at in secunda accuratius idem egimus, sed tum quoq; ob angustiam temporis saltuatim duntaxat, prout ad singulos scrupulos res poscere uidebatur, exẽplaria consulendo. Nunc postremo nactus plusculum ocij, à capite usq; ad calcem totum opus contuli: tantumq; erratorum sublatũ est, quantum superesse non eram crediturus, ni ipse periculũ fecissem: nec solum eius generis quæ sensum uitiant: sed etiam quæ orationis uenustatem deformant, maiora pleraq; quàm pro literarum numero. Dicet aliquis: Tu ne igitur postulas, ut quicquid quõcunq; mutasti, pro sincera lectiõe recipiamus, quod nemo ante te postulauit, quantumuis doctior. Hic quisquis est nõ aliud responsum feret, quàm diuersam esse meã atq; illorum castigandi rationem. Illi homines ingeniosi, etiam sicunde se non satis explicabant, uel ex autorum quos citat Plinius collatione uel alioqui coniecturis probabilibus, interdum uarijs, adiutare lectorẽ pro sua benignitate conati sunt. Ego secutus cõsensum probatæ fidei codicum, quoties inueni manifestò ueriorem lectionẽ, eam in contextum reposui. sicubi hæsi, quod sane præterq; in nomenclatura herbarum, perraro incidit in tanto archetyporum prędidio: locum alijs disquirendum relinquere malui quàm frustra uexare. Quoniã uero ingenue fatendum erat nõnulla hodieq; deprauata manerę, si quis eis quoque restituendis operam impendere uolet, aut etiam à nobis attacta retractare, unum orabitur, à diuinationibus non semper feliciter cadentibus abstineat, & ea demum adferat, quæ non solum speciẽ sinceritatis præ se ferant, uerum etiam alicuius ex tam multis manu scriptis codicibus testimonio fulciri possint. Meam uero opellam ideo tibi uir integerrime dedicaui, quod & te hoc genus studijs cum primis delectari animaduerti, & affectionis erga te meæ, quã degustata tua humanitas excitauit, pignus aliquod esse uolui, simul ut per te hic meus conatus innotescat Italis quoq;, apud quos nunc uiuis, quorumq; exacta iudicia demiror, & candorem exosculor. Vale. Basileæ calendis Ianuarij, Anno. M. D. XXXV.

SIGISMVNDI GELENII CASTIGATIONES EX VETVSTORVM archetyporum collatione, in aliquammulta Pliniani operis loca, ab alijs antea parum animaduersa.

EX LIBRO SECVNDO. Cap. VIII.

Circulorum quoque cœli ratio in terræ mentione aptius dicetur, quando ad eam pertinet tota signiferi modulatio, inuentionibus non dilatis.) Si hoc modo legamus, quo referentur hæc uerba, inuentionibus non dilatis? Non ad circulos, de quorum inuentione hic nihil. ut iam demus signiferi modulationem hic recte posse dici. Veteres codices habent: quando ad eam tota pertinet, signiferi modo inuentionibus non dilatis. Vt tota referatur ad ratio, non ad modulatio, quæ uox in manuscriptis nō est: & sensus sit: de uno signifero circulo hic se dicturum, quid circa eum primi Anaximander & Cleostratus obseruauerint: cæterorum circulorum mentionem cū mentione terræ aptius coniungendam: quod facit in fine libri. Minutiora annotare non uidetur necesse. satis est in eis quæ maioris sunt momenti fidem codicum quos sequimur approbare. Tertiū Martis, quod quidam Herculis uocant, ignea ardentis solis uicinitate, binis fere annis conuerti.) Vetus lectio, ignei, ardentis à solis uicinitate: quemadmodum & Liuius sæpe loquitur. Causam reddit non cur biennio circulum absoluat, sed cur ardens sit & igneus. Temperari Iouem, salutaremque fieri deum.) De sydere loquitur, non de deo. Scriba proxime sequentem particulā Deinde, deprauit in deum Inde. Vt temporum ratio facilius solis itineri congruat.) Facilius redundat. Circa finem capitis pro Ctesias & Sosigenes, legitur, hic idem & Sosigenes, magno manuscriptorum codicum consensu. refertur autem ad Timæum. quin & in Catalogo mox post Timæum Sosigenes subijcitur, Eodem uersu in utroque exemplari est peculiaris syderum ratio non statio. Cap. IX. Quæ mensis exitu latet, cum laborare iam creditur.) Antiquorum atque emendatorum codicū lectio est: cū laborare non creditur, id est, interquiescere creditur, eo quod tūc lucere desinat. Vnde quod interlunio fit, aliquoties Plinio silente luna fieri dicitur. Vnum locum adscribam qui primus occurrit lib. 28. cap. 7. non segnius silente luna, coitusque tum maribus exitiales esse. Tale est & illud apud Maronē: A Tenedo tacitæ per amica silentia lunę. ubi interlunium significat, noctisque obscuritatem, Græcorū insidijs accōmodam. Reperiuntur quidem apud poetas solis labores, & luna laborans, uerum illi tum de eclipsibus loquuntur. reliqui tamen uulgatā lectionem, contentus diuersam indicasse, mutaturus alioqui nisi mature animaduertissem, esse quibus & illa nō displiceat. Tertio inde uersu illic legitur de Endymione: & ob id amore eius famæ traditus. Arbitrium sit penes eruditum lectorem.

Dein remorata in coitu.) Scripsi morata. Remorari enim actiuam significationem habet: unde remora piscis, quod naues remoretur. Omnium quæ in cœlo pręnosci potuerūt magistra.) Lego pernosci, ut intelligas certam & absolutam cognitionem. de præsagijs Plinium hic non loqui indicant quæ mox subsequuntur: in duodecim mensium spacia, &c. Sequenti uersu lege: ipsa toties solem: non ipsum. Cap. XI. Immensum esse constat, quia arborum &c.) Verbum constat, redundat. refertur enim hæc tota oratio ad pręcedens uerbum aperitur. &, qui arborum, habent ueteres codices, non quia. Scriba a literam geminauit. Cap. XVI. Hoc uno protinus intelligi potest uisu.) Lege: hoc non protinus. Cap. XVIII. In triquetro semi ambitur orbe.) Legendū, seminani ambitur orbe. Cap. XXV. Fiunt & hirci, uillorū specie.) Scribo, hirti. Item uersu à fine pag. 6. spiræ modo, non spinæ. Pag. sequentis uersu undecimo: Eo sidere significari, non eo signo. Cap. XXVI. Non modo an obirent nascerenturque, sed omnino aliqua transirent.) Melius: non modo an obirent nascerenturúe, sed an om. &c.

Cap. XXVII. Atqui hæc ego ratis temporibus.) Rectius: Atque hæc ego statis temporibus.

Cap. XXXI. Semel in meridie.) Vetus lectio. Semel & meridie. Exemplaria consentiunt. Mox post singula paria consulum adiecimus coniunctionem, quo euidentius anni ab inuicem secernerentur. Cap. XXXII. Alter consul est C. Fannnius, non L. Annius.

Cap. XXXV. Postque in lunæ magnitudinem facta sit.) Miror cur hic hebraismus placuerit. Sic enim illi loquuntur: Factus est mihi deus in protectorem, & in locum refugij. Nostri codices habent, lunæ magnitudine. Cap. XXXVIII. Infra lunam hæc sedes multoque inferior (ut animaduerto propemodū constare infinitum) ex superiore natura aeris, & terreni halitus miscens utraque sorte confunditur.) Planior lectio: Infra lunam hæc sedes multoque inferior (ut animaduerto propemodum constare) infinitum ex superiore natura aeris, infinitū & terreni halitus miscens, utraque sorte confunditur. Attestantur ambo exemplaria. Cap. XLVII. Veteres quatuor omnino seruauere per totidem mundi partes: ideo nec Homerus plures nominat. Hebetius mox iudicatū id est. Secuta ætas octo addidit, ratione nimis subtili & concisa. Proximis inter utranque media placuit.) Est quidem sensus idem in antiqua lectione: mirum tamen quantum sibi hic indulserit castigator nescio quis, dictiones alias addendo, alias transponēdo, alias diuisas componendo, unamque continuam orationem in plures minutas inepte concidēdo. Talem audaciam ardelionum probare non possum. Hermolaus extra culpam est: Aleriensis fortasse non est. Nunc uide sinceriorem lectionem. Veteres quatuor omnino seruauere, per totidē mundi partes, (ideo nec

nec Homerus plures nominat) hebeti ut mox iudicatum est ratione: secuta ætas octo addidit, nimis subtili & concisa: proximis inter utranque media placuit. Quod si quis contendat nostram lectionem scribarum temeritate inuectã: primũ exemplaria consentiunt: deinde scribæ non solent tam feliciter errare. Castigatorum hæc solertia est, deprauationibus speciem aliquam sinceritatis affingere, quorũ impudentia sæpius quàm uellem ansam destomachandi præbet. Argesten intelligit & Cæciam.) Distingue ut Cæcias sequentibus cohæreat. & Cæciam aliqui uocant Hellespontiã. Saluberrimus autem omnium aquilo, quia siccus & frigidior. noxius auster, fortasse quia magis humidus.) Non uideo cur hic quoque libuerit castigatoribus tantũ uerborum transponere, fortiter contempta fide archetyporum. Auster qui Græcis Notus, sæpius quidẽ imbrifer, interdũ tamen serenificus est, uel Horatio teste: Albus ut obscuro detergit nubila cœlo Sæpe Notus, neque semper imbres adfert: utroque modo noxius, atque etiam magis quoties est siccus, quod tũc etiam æstuosus sit. Id an non satis Latine Plinius expressit his uerbis: Saluberrimus autẽ aquilo. Noxius auster: & magis siccus, fortassis quia humidus frigidior est. Sequenti uersu in ambobus legitur: Etesiæ noctu desinunt ferè, non flare. & quorsum attinebat supponere flare: cum æque perfecta locutio sit: Etesiæ noctu desinunt. Nec male nostri in sequenti uersu: cum uocantur ornithiæ, pro quo in uulgatis est: qui uocantur. Nam & ornithiæ sunt Etesiæ, æque stati.

Cap. XLVIII. Rursusque deiecti in terram, obducta nubium cute.) Antiqua scriptura rursusque deiecti, interim obducta. Quod si maiore depressæ nubis eruperit specu, sed minus alto quàm procella.) Scribo lato, non alto. Superius enim dixerat: si late siccam ruperint nubem, procellam gignunt. Cap. XLIX. Quod si simul rupit nubem, exarsitque, & ignem habuit, aut postea concepit, fulmen est.) Lego, non postea concepit. Id addit ad differentiam presteris quem in fine præcedentis capitis dixit, rupta nube demum dum furit accendi. Vortex autem hoc meando distat à turbine, quo stridor à fragore.) Nõ displicet quod habent nostra exemplaria: uortex autem remeando distat à turbine, & quo stridor à fragore. Quæ à septentrione descendunt ad teporem, qualis est omnis campaniæ tractus) Rursus in ambobus est: quæ à septentrione descendunt ad teporem, qualis est Vrbis & Campaniæ tractus. Cap. LII. Saturni ea sidere proficisci,) Deest præpositio: à Saturni sidere. Cap LIII. Impetratum Vulsinijs & urbe & agris depopulatis subeunte monstro quod uocauere Oltam.) Sincera lectio: Impetratum Volsinios urbem agris depopulatis subeunte monstro, quod uocauere Voltam. Alioqui serum erat Iouis Tonantis auxilium, iam depopulata urbe. Quod autem ad monstri nomen attinet, Tusci terram uocabant uolam. Inde Volta, terrigena belua. Cap. LV. Quia nonnullæ earum sunt fulmine dirutæ,) Magis idonea causa est in manuscriptis uoluminibus: nulla non earum fulmine diruta. Cap. LXIII. Cuius numen ultimum iam nullis imprecamur, rati graue.) Quid est imprecari numen: Imprecamur mala. Numen nisi aliquid addas, nihil mali est. Transposuit unam syllabam nescio quis, imprecamur rati scribendo, pro precamur irati. Dicebant enim male precantes: sit tibi terra grauis. Sicut contrà bene precantes: Sit tibi terra leuis: Vt est uidere in epitaphijs. Irati precamur defunctis terram grauẽ, cupientes & ipsam eis iratã, quasi nesciamus solã nunque homini irasci. Cap. LXVIII. Iam primum in dimidio cõputari mihi uidetur, tanque nulla portio ipsi decedat oceano.) Mihi redundat. nam ipse improbat eam opinionẽ. & pro decedat decidatur legendum. portio terrę deciditur oceano, eique accedit non decedit. Europam Asiamque dispartit.) In nostris exemplaribus pro dispersit legitur dispescit. Cap. LXX. Neque enim (ut dixere aliqui) mundus hic polo excelsiore se attollit, ut undique non cernantur hæc sidera.) Primum non mundus hic, sed hoc polo, legendum: deinde: aut undique cernerentur hæc sidera, aut, id est, alioqui. nam & hoc significatu apud probos autores reperitur hæc particula. Sic lib. 19. cap. 5. Effodiuntur bulbi ante uer, aut deteriores ilico fiunt. Cap. LXXI. Eundemque remeans obuium cõtrario præuertebat occursu.) Malui quod est in scriptis exemplaribus, præteruertebat. præuertimus enim ad eandem metam nobiscum tendentes, non obuios. Et æque integra locutio est absque coniunctione que. Cap. LXXVIII. Ipsoque crinium argumento.) Melius crurum quàm crinium. Cap. LXXXVIII. In eadem & oppidũ haustum profundo: alioque motu terrę statinas emersisse: & alio, prouolutis montibus insulam extitisse Prochytam.) Veteres codices pro Statinas habẽt stagnum, ut intelligas omnia in una insula accidisse, oppidũ hiatu haustum, stagnum emersisse, montes prouolutos, non eodem tamen terræ motu, sed alio post alium.

Cap. LXXXIX. Domiston & Prienen Mileto, Artemisiam Parthenio promõtorio.) Illic uerius legitur: Dromiscon & Pernen Mileto, Narthecusam Parthenio promontorio.

Cap. XCIIII. Similiter in Reatino.) Hæ tres uoces cum fine huius capitis cohærent, non cum sequentis initio. Cap. XCVIII. His adde, ut nihil quod equidem nouerim prętéream, Aristoteles.) Legendum, addit. & sequenti uersu redundat, affirmat. Cap. CIII. In Falisco C'itumni amnis aqua potata candidos boues facit.) Hominem peritum regionum qui tã leui momento Clitumnum ex Vmbria in Hetruriã traduxit. Vetus lectio: In Falisco omnis aqua

 potata

potata candidos boues facit. In Ponto fluuius Astaces irrigat cāpos, in quibus pastæ oues nigro lacte æque gentes alunt.) Cui absurdū uisum est Scythicā gentē equino lacte ali, is multo uaniora credidisset, quæ Pausanias de uictimis ex hoc armēto tradit, & sacras quoq; dapes apud illos equinis uisceribus cōstare. Certe apud Maronem legisse debuerat: Et lac cōcretū cum sanguine potat equino. Quare nō erat cur mutaretur uetus lectio: in quibus pastæ nigro lacte equæ gentē alunt.

Cap. C V I. In medio mari Hiera insula ardet. Aeolia insula iuxta Italiam cum ipso mari arsit.) Nulla insula proprie uocatur Aeolia, sed ex septē Aeolijs uni nomen est Hiera. Proinde magis placet antiqua lectio: In medio mari Hiera insula iuxta Italiā &c. Cap. C V I I. Quid quod innumerabiles partus, sed naturales scatent?) Pro partus illic legitur parui. naturales dixit propter præcedentem speculorum mentionem: parui, quia hactenus de magnis loquutus est.

Cap. C V I I I. Quæ mensura Artemidoro attestante efficit.) Melius: Artemidori ratione efficit.

EX LIBRO TERTIO. Cap. I

Libida que Clausa, Stici quod Iulienses.) Antiqui codices uerius: Ilipula quæ Laus. Astigi q̄d Iulienses, ac mox pro Auia Ecdanum, Arialdunū: pro Hebura, Vbeda: pro Ipho, Hippo: pro Tuati, Tucci. & subijcit: oīa Bastetaniæ: quod aliquis in Obuia deprauauit. Obulco, quod Botificense.) Lege Pontificense. Ferè enim barbaris oppidorū in hoc tractu nominibus latina cognomina adiungit. mox, Ilipa cognomine magna, Italica. magna redundat. Ab ora uenti prope Menobam.) uenienti lege non uenti. Cap. III. Oppida oræ prima, Vrci.) Lege, oræ proxima. Qui Phocensium fuere soboles.) Scribo Phoceensium, à Phocæa Ioniæ, non à Phocide Helladis. Oscenses regionis Bastetaniæ.) Rectius Vescitaniæ. Hæc mediterranea est regio, illa maritima: quamuis & illa suam habeat Oscam, ab hac diuersam. ac mox pro Carcenses, Cinnenses, Cortenses: illic legitur, Carenses, Cincenses, Cortonenses. In ijs sunt Gyri,) Legendum Giguri, attestante Ptolemæo. Cap. IIII. Amnis Cema.) Cum omnes geographi Varum in hac ora Galliæ finem faciant, miror cur castigatoribus libuerit Cemam pro Varo supponere, reclamantibus manuscriptis codicibus. Cap. V. A Corsica minus L X X.) Est quidē huic ferme par interuallum & inter Corsicam, magis tamē placet Corcyram legi quàm Corsicā, quemadmodum habent uetusti codices. alioqui Corsica ante Sardiniam non ante Issam ponenda erat. eo uidelicet ordine, quo ipsæ insulę sitę sunt. Fluuius Padus.) Pado est in nostris exemplaribus, ad differentiam Eridani. Oppido Vendiatiorum, ciuitas Cemeliō.) Melior uetus lectio: oppidū Vediantiorum ciuitatis Cemelion. Cæsar Liuius & Plinius solent gentes Hispanas atq; Gallicas in ciuitates diuidere: cuiusmodi nunc imperitum uulgus communitates uocat. Sic inter Belgarū ciuitates numerantur, Remi, Treuiri, Eburones, Neruij, Morini, atq; alij. singulæ ciuitates plura habebāt oppida, pro suis quæq; opibus: quædam exiguæ non plus uno. Ita hoc loco Vediantiorū ciuitatis oppidum Cemelion recensetur non longe ab ora. Et Vediantij dicūtur ea forma, qua in eisdem alpibus Ebroduntij, qui hodie sunt Ebrodunenses. Venidates diuersi sunt ab his trans Padum uicini Carnis. Atentanis græca gente.) Scribo Atintanis à recto Atintan, sicut Acarnan.

Fluentini præfluenti Arno appositi.) Non mutaui lectionem: omnes tamen quotquot uidi manuscripti codices, Florentinos habent. Ibi fuere Amyclæ.) Antiqua lectio: & ubi fuere Amy. mox Dein lacus Fundanus: lege addendo iuxta fidem ueterum codicum Dein locus Speluncæ, lacus Fundanus. Meminerunt huius loci Tacitus & Tranquillus. Item sequenti uersu pro, oppidum Formiæ antiq. Læst. sedes: oppidum Formiæ, Hormiæ dictum, ut existimauere, antiqua Læstrigonum sedes. Nauigatione à Circeijs.) Lege, nauigatio. & pro, Capua ab X I campo dicta: illic est tantum, Capua ab campo dicta. nec multo post Verulani pro Nerulanis. Compita earum C C L X V. pass.) Sincera lectio: compita larum C C L X V. attestatur Ouidianus uersiculus: Compita grata lari, compita grata cani. nam in compitis sacrum anniuersariū laribus fiebat. unde compitalia dicta, dies ei sacrificio status. & uerba quæ subijciuntur intelligenda sunt de paribus inter se à miliario ad omnes portas spatijs. Quod si quis altitudinem.) Melius, Quò si quis. Paulo post pro Ficulnea ueteres habent Ficana. & pro Aeneipolis cōstanter habent Antipolis. Verisimileq; est Pelasgos aut Arcadas qui cum Aboriginibus Saturniam tenebāt, hoc nomē Ianiculo indidisse, quod id oppidulum sibi ex aduerso situ esset. Ibidē quod Antemnas pluratiuo numero malui scribere, Virgilium quoq; secutus sum non solū libros manu descriptos. Mutucumenses Olliculani.) Nostra exemplaria, Mutucumenses, Munienses, Numinienses, Olliculani. Atq; ita confit L I I I populorum numerus. In antiquo Latio L I I I populi.) Sincera lectio: Ita ex antiquo Latio. Pæstum à Græcis Posidonia appellatum.) Præpositionem castigatores de suo adiecerūt. Idem factum & alijs locis plurimis. Cratis fluuius pater, ut dixere, Scyllæ.) Alius est Cratis, nō in hac ora sed in fronte Italiæ circa Thurios. Legendum igitur, Cratæis fluuius mater, ut dixere, Scyllæ: testantibus Homero simul & emendatis exemplaribus Plinianis. Oppida habet ciuium Romanorum Palmam & Pollentiam, latina Cinium & Cunici, quod fœderatum Bochorū fuit.) Quis hic sentiret erratum? est tamen non leue. Legendum enim: & fœderatum Bochorum fuit.

Sensus

Sensus est: olim V in ea insula oppida fuisse, duo ius ciuitatis habuisse, duo ius Latij, quintum fœderatum Romanorum fuisse, idq; intercidisse. qui lectionem mutauit, somniauit Bochos reges, & paternum casum pro recto: neq; sensit eodem prope modo dictum, Fuit, quo illud, Fuit Ilium.

Iamnonem & Magonem.) Scio Strabonem has solas enumerare, fieri tamen potuit ut tertiam Saniseram aut ignorauerit, aut prudens tanquam minus nobilem prætererit. Verisimile est autē eam solā indigenarum fuisse, reliquas duas à Pœnis colonias deductas, & à deductoribus denominatas uocabula punica indicant. Sequenti uersu pro Meraria legendum Menariæ, à menis pisci bus salsamento aptis. Cap. VI. Et Barpona, Menaria, Colubraria, Venaria.) Barpona uox est nihili & ficticia, Lege & paruæ, Men. Col. Ven. Cap. VIII. Inter se autem hæc promontoria late distant his spatijs. Antiqui codices: Inter se autem hæc promontoria ac latera distant his spatijs. Cephaledis, Aleuntium, Agathyrsum.) Vera lectio. Cephalœdis, Aluntium, Agathirna. hanc & Liuius sic nominat. Cephalœdis hodieq; nomen retinet. Cap. IX. Cui successit Aeolus.) Lege: qui successit Aeolo, & Mongonis uox est deprauata. nam Milogonis siue Melogonis scribendum est, à prouentu ouium, μηλογονὶς. Cap. XII. Succentes, Lucentes.) Scribo Fucentes, Lucenses. Fucentes à Fucino lacu, Lucenses à Luco quopiam. & pro Mustæis Mutuscæos. Virg. Oliuiferæq; Mutuscæ. & Aequiculos, non Aequicolas. Est enim diminutiuum. Cap. XIIII. Aestini, Sentinates.) Pelestini non Aestini. Supra Interamnani.) Lego, supra Interamnam. cohærent enim hæ duæ uoces cum præcedentib. Cap. XV. Regiates, Vrbinates.) Imò Vmbranates. nam Vrbinates in VI regione censentur. Cap. XVI.

Finibus Ligurum Gabiennorum. Lege Vagiennorum, quorum oppidū Augusta, nō longe à fonte Padi. Cap. XVII. Transpadana appellatur ab eo regio nona.) Quia mox cap. 18. sequitur, Venetia decima regio, castigator pro sua sapientia hic ex undecima fecit nonam, oblitus suprà Liguriam ex descriptione D. Augusti dici nonam regionem. is totā Italiam diuisit in regiones undecim. Quod si hæc nona est, quænam erit undecima? Sequenti uersu non est fluctuoso alueo, sed fructuoso, uidelicet ob importationem uariarum mercium. Cap. XIX. Pola quæ nunc Iulia pietas.) Rectius Pietas Iulia. Solet enim fere in talibus oppidorum nominibus substantiuum adiectiuo præponi. Sic in Hispania, Fama Iulia, Concordia Iulia, Constantia Iulia. Similiter in Italia Laus Pompeia. In mediterraneo regionis decimæ, Colonia, Cremona; Brixia, Cenomannorum agro: Venetorum autem Natri Ateste.) Antiqua & sincera lectio: In mediterraneo regionis decimæ Coloniæ, Cremona Brixia Cenomānorum agro, Venetorum autē Ateste. Error est non simplex. primum sola Cremona Colonia uocatur, quasi non & Brixia & Ateste coloniæ fuerint: deinde Natri coloniarū enumerationi inseritur, quo nomine nulla usquā colonia legitur. paulo post Fertini legendum non Feltrini. nam hoc posterius nomen recēs est, & ex illo altero uetere deprauatum. Cap. XXII. Petunt in ea iura iuribus descriptis in decurias.) Legendum, Petunt in eam iura descripti in decurias. Cap. XXVI. Electridas uocauere, in qui bus prouenit & succinum.) Scribo, proueniret succinū. Adeo ut ijs quas earū designent, haud unquam constiterit.) Particula ijs redundat: quemadmodum sequēti uersu hæc dictio, Trucones: si credimus uetustis iuxta atq; emendatis codicibus.

EX LIBRO QVARTO. Cap. V

INtus autem ipsa Messene, Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon, Dorion, Thamyræ uatis clara temporibus.) Lege, Dorion, Zancle, uarijs clara tēporibus. Sensus est, hæc oppida nō simul claruisse, sed diuersis temporibus aliud post aliud efflouisse. pleraq; heroicis tēporibus nobilia fuere, inter quæ post Zancle eminuit, cæteraq; obscurauit, & ad ultimū Zanclen Messene, aliquāto post Peloponnesiacum bellum opera Thebanorū condita. Locus Thyræ, Gerania.) Thyrea est in uetustis exemplaribus: & sic Herodotus quoq; nominat. Apesas, Antes.) Pro his duobus nominibus unum reposuimus, Apesantus, ex fide eorundem codicum. Sic enim Apesas dicitur Apesantus latina terminatione, sicut elephas elephantus Cap. VII. Oppida, Sidus, Cremyō.) Sidûs incuria scribarum omissum fuerat. Cap. XII. In quem mutatam Vlyssis nauem.) Neminem offendat quod ubiq; Vlixem scripsi, sequutus antiqua exemplaria. Fui & ipse quondam in ea opinione ut putarem barbare dici Vlixem. Postea reperi apud Plutarchum ὀλυσσέα Romanos Vlixem sua lingua appellare. Sed hæc leuiora passim consectari non est propositum, duntaxat in annotationibus: in contextu & taliū est habita ratio. Paulò post pro Arnoxiæ Oxiæ scribendū, attestantibus Græcis geographis. Ophiusa, Buto, Aranus.) Scribo ad fidem codicum quos sequor, Butoa, Rhamnûs. & sequenti uersu pro Plachiæ Platiæ. rursus huic proximo pro Lycades Lichades, à Licha in hoc mare ab Hercule proiecto, cuius Naso meminit in sua Metamorph. Eodem uersu pro Phocasia Phocaria, à Phocis, hoc est uitulis marinis. Mesatia, Eantiron.) Lege, Mesate, Aeantion: quasi dicas Aiacis fanum. aliquāto post montis Abnobæ non Arnobæ. In ora Carcinite.) Scribo, In ora à Carcinite. Cap. XIII. Circa Istrum Apolloniatarum una.) Lege, citra Istrum, aliquanto post: corpora prægrandes ipsorū aures tota

contegant: non integant. Cap. XVIII. Sed peninſulam ſpectatiorem excurrentem in oceanum, à fine Oſiſmiorum circuitu DCXXV M. p. longitudine. In latitudine CXXV M.) Vera lectio: circuitu DCXXV M. p. ceruice in latitudinem CXXV M. Ceruicem uocat Iſthmon, qua inſula ceu caput, continenti ceu corpori cohæret, Sequẽti uerſu pro Cauratani lege Carnutani. ac mox Secuſiani liberi, pro Secuſij, Albij liberi. Cap. XIX. In primo uerſu, Bituriges liberi redundat. nam hoc ipſo capite poſt aliquot uerſus horum facit mentionẽ. Bergebi, Tarbeli quatuor, Signani, Cocoſſates, Sexagnani.) Veteres codices: Begerri, Tarbeli quatuorſignani, Cocoſſates ſexſignani: In fine capitis deerat nomen inſulæ: & in Aquitanico ſinu Vliarus.

Cap. XX. Ipſa Pyrenæi iuga ab ortu æquinoctiali in occaſum brumalem.) Deeſt una dictio. ab ortu æqu. fuſa in oc. br. Eodem capite Peſici ſcribendum, non Piſici, & pro Gronijs Grauij, quaſi Graij. Cap. XXI. Oppidum & flumen Eumenium.) Lege Minium.

Cap. XXII. Noſtri Tarteſſon appellant, quam Pœni quondam Gadira: nam Gadira punica ligua ſeptum ſignificant.) Antiqui codices: noſtri Tarteſſon appellant, Pœni Gadir, ita punica lingua ſepem ſignificante.

EX LIBRO QVINTO. Cap. IX

CAeſareæ in Theſeo dicatus.) Quid Mauris cum Theſeo? Antiqua lectio, in Iſeo, hoc eſt in Iſidis fano: cuius numẽ, initio ab Aegyptijs orto, tota Africa religioſe colebat. Infra quod Abydus, Memnonis regia & Oſiris templo inclytum, ſeptem dierum itinere in Libyam remotũ à flumine.) O craſſum erratum. Quomodo enim Abydus infra Tentyra in Aegypto atq; adeo inter ripenſes urbes recenſetur, ſi tantum ſpatij inter eam & flumen intereſt? Itaq; repoſuimus ex manuſcriptis: VII MD p. in L. r. à fl. Cap. X. XV M. p. laxitate inſerta.) Inſeſſus non inſerta. paulo poſt XI enim reperiuntur, ſuper quæ IIII. lege ſuperq; Cap. XII. Qui ſubtilius diuidunt, circum Euphraten Syriam, Phœnicen uolunt eſſe oram maritimam Syriæ, cuius pars ſit Idumea & Iudæa: deinde Phœnicen, deinde Syriam.) Mollius erat, circa Euphratem. Sed præſtat ab exemplaribus non diſcedere, quæ ſic habent: Qui ſubtilius diuidunt, circumfundi Syria Phœnicen uolunt, & eſſe oram maritimam Syriæ, cuius pars ſit Idumæa & Iudæa, deinde phœnice, deinde Syria. Hic nulla mẽtio Euphratis. Syria Phœnicen à lateribus, & à tergo amplectitur: frontem mare alluit. eius oræ partes ſunt Idumæa & Iudæa, Phœnice & Syria Antiochena.

Cap. XIII. Iamnes duæ, altera uicus.) Scribo, altera intus. Cap. XIIII. Pars enim Syriæ iuncta.) Vetus, Pars eius Syriæ iuncta. Et inter toparchias eſt Gophnitica non Zophanitica. atteſtatur Ioſephus. Nomen Iudeæ modo Herodium.) Portentoſa deprauatio, Legendum ut cohæreat cum præcedentibus: Hieroſolyma longe clariſſima urbium orientis, non Iudeæ modo: Herodium cum oppido. Eſt autem Herodium arcis nomen. Cap. XVII. Haud procul ab Aſphaltite.) Vetus lectio, haud procul Aſphaltite. Cap. XXVII. A mari relata, ubi uocabatur Olmia.) Legendum Hormia. à portu. Oronda, Sagaleſſos,) Oroanda eſt in codicibus manuſcriptis, & apud Liuium. Edigis Paropamiſſus, Circius,) Scribo, Emodus Paropamiſſus, Cirtius. In proxima ora Caria eſt, mox Ionia, ultra eam Aeolis, media Doride circumfunditur mari utroq; latere ambiente.) Hominem geographiæ peritum, quiſquis Dorida Ioniam inter & Aeolidem collocauit. Quid autem eſt libros deprauare, ſi hoc non eſt? Sincera lectio manet etiam nunc in antiquis exemplaribus. In proxima ora Caria eſt, mox Ionia, ultra eam Aeolis. Caria mediæ Doridi circumfunditur, ad mare utroq; latere ambiens. Sic ſuperius cap. 12. dixerat Syria Phœnicen circumfundi. Nec dubiũ eſt utrunq; locũ ab uno caſtigatore data opera tam belle deprauatum. Cap. XVIII. Amnis Ninus.) Hermolao placet Ninus, de quo tamen ſubdubitat: manuſcripti libri, tum etiam typis excuſi quidam Indum habent. Et ſunt nonnulli amnes binomines. atq; haud ſcio an huic ipſi nomen mutatum narret Liuius, poſteaquam in eum Indus belluæ rector ab elephanto prolapſus eſt. Cap. XXIX. Fuit in ora eius oppidum Temnos, nũc in extremo ſinu Smyrnæ Cheſeopolis promontorium. Leucę dein oppidũ, quod inſula fuit finisq; Ioniæ.) Sincera lectio: Fuit in ore eius oppidum Tẽnos: nunc in extremo ſinu Myrmeces ſcopuli, oppidum Leuce in promontorio quod fuit inſula, finisq; Ioniæ Phocæa.

Cap. XXXI. Elyſia, Nymphalis, Mœris.) Lege: Laſia, Nymphais, Macris. Præter has citra Rhodum Cyclopis, Tergamon.) Verius: præter has circa Rhodũ, Cyclopis, Teganon, poſteriorem à ſimilitudine patellæ dictam apparet. ac mox: Ciſeruſſa, Therion, Archia.) Legendum Ciſeruſſa, Therionarce, hæc inde dicta, quod in ea uenenatę beſtiolæ obtorpeſcant. Argiæ numero uiginti Ethecuſa.) Lego, & Hyetuſſa: quaſi dicas Pluuialis. Cap. XXXII. In quo portus Azari.) Amyci non Azari. Is fuit Bebricum rex, pugil eximius, à Polluce in eo certamine uictus & occiſus, cum Argonautas hoſpitio prohiberet.

EX LIBRO SEXTO. Cap. I

CAlpeq; Africæ auulſa multo maiora abſorbuiſſe quàm reliquerit ſpatia.) Antiqui codices habent: tanto maiora: non, multo maiora. Cap. II. Carambis uadoſo excurſu.) Lege, uaſto

uaſto excurſu. paulopoſt: colonia Sinope Pteria. Pteria redundat. Cap. III. Megapolin, Zelam.) Scribe: Magnopolin, Zelam. & in fine capitis: Sortira, Amaſia, Comana: Lege addendo: Sotira, Amaſia. Comana, nunc manteum. hoc eſt oraculum. Teſtis eſt Strabo. Cap. IIII. Nunc manteum Genetarum, Chalybum.) In antiquis uoluminibus hoc caput ſic incipit: Gentes, Genetarum, Chalybum. Mox eſt Pharnacea op. non Pharnace: & Pyxites flu. non Pyſites.

Cap. VII. Iaxamatæ Medorum (ut ferunt) ſoboles, & ipſi in multa genera diuiſi.) Legendum Sarmatæ. Nam Iaxamatarum gens non erat tam ampla, ut in multa genera diuidi poſſet, & mox ſubijcit, Primo Sauromatæ Gynæcocratumeni. Paulo poſt eſt: ſaltuoſis conuallibus aſperas: non ſaxoſis. Cap. IX. Adiabenen Tigris & montes in VII, M. p. cingunt.) Vera lectio: Adiabenen Tigris & montium ſinus cingunt. Cap. XV. Adiabenis connectũtur Cadurci quondam dicti, nunc Gordieni, præfluente Tigri, Hyſpiratitæ Paredoni appellati.) Veteres codices: Adiabenis connectuntur Carduchi, nunc Cordueni, præfluente Tigri: his Pratitæ Paredoni appellati. Cadurci Galliæ ſunt prouinciæ, non Parthorum regni. Et Carduchorũ appellationem Macedones poſtea in mollius deflexerunt, Corduenos uocantes. Pratitarum mẽtio fit & 25. capite. Circa finem huius capitis legendum: ſtadia 15680. prodendo: non, procedendo.

Cap. XVI. Fertilitatis inclytæ locus Darieum mons, gentes Tapyri, Auariaci,) Lege & diſtingue ſic: locus Darieum. mox gentes. Tapyri. Anariaci. aliquanto poſt eſt, auerſa montis Paropamiſſi: rectius quàm, aduerſa. Item pro Demodamante Demonax dux: cuius nominis fuit & philoſophus Luciani ætate non incelebris. Cap. XX. Pagungæ, Ialij. hi montiũ qui perpetuo tractu oceani oram tenent incolæ.) Manuſcripti codices. Pagungæ: iam hi montium &c. Elegans uero quod mox neſcio quis XM elephantorum poſuit pro X elephantis. Mutani ſuper hos Caucaſo ſubiecti, Soleadæ, Sondræ.) Lege Montani ſuper hos. quibus enumeratis ſubijcit Taxilas iam in plana demiſſo tractu. Cap. XXII. Patrem Mabaciem commeaſſe eò.) In uetuſtis codicibus eſt: patrem Rachiæ com. eó. nam id fuit legato nomen. Scribam fefellit ſimilitudo literarum. Cap. XXIII. Hæc regio eſt ex aduerſo Bactrianorum. Deinde eius oppidum Alexandria.) Lege & diſtingue ſic. Hæc regio eſt ex aduerſo. Bactrianorum deinde, cuius oppidum Alexandria. Arianæ partim eſſe Dararin aliqui uolunt. Pro Dararin ſcribo Daritin. Circumuectus in mediterranea Perſidis & Indiæ.) Ex India, non & Indiæ. Mille milibus paſſ. ab Alexandria abeſt oppidum Heliopolis.) Scribendum: duo M. p. Scriptum erat hoc modo. MM. id typographi uerterũt in mille milia. adeo nulla ratio habita eſt numerorum, perinde ac ſi minimum referat: deinde ex Iuliopoli fecerunt Heliopolim, quæ alibi ſita eſt. Ibi regnat Paridion.) Lego, Pandion. Aut Mechiris Aegypti intra diem ſextum.) Lege addendo: aut utiq; Mechiris. Cap. XXVI Habet ipſa ab ortu Caſpios.) Adde coniunctionẽ: Habet ergò ipſa. Antiochiam quæ à præfecto Meſopotamiæ Nicatore condita, Nicatoris uel Arbelis uocatur.) Noſtra exemplaria habẽt: Antiochiam quæ à præfecto Meſopotamiæ Nicanore condita, Arabis uocatur. Arabis cognominata eſt ad differentiã aliarum, ideo quod eſſet inter Arabas ſita. Nicator uero regis eſt cognomen, non Præfecti nomen. Supra Siciclaſſi tria milia paſſuum, per quos Lycus &c,) Illic tantum legitur: Supra Silci, Claſſitæ, per quos Lycus &c. pauloq; poſt Gobares, non Cobares. Feruntur ei plebes urbanæ DC. eſſe,) Et hic uitiatus eſt numerus. legendũ eſt: Ferunt ei plebis urbanæ DCM eſſe. alioqui male cohęrent ſequentes accuſatiui ſitum & agrũ. Cum Perſæ quoq; ſchœnos & paraſangas alia menſura determinent.) Lege addendo, alij alia menſura determinent. Senſus eſt, nõ debere cuiquam mirum uideri quod inter autores de ſpatijs earum regionum parum conſtet, cum apud ipſos Perſas locorum indigenas alibi magis alibi minus prolixæ ſint paraſangæ: quod idem apud Germanos quoque in miliarijs accidit.

Cap. XXVII. Alterum deinde tranſit lacũ, qui Teſbites appellatur.) Thoſpites nõ Teſbites. aliquanto poſt eſt, Zagrus mons non Sagrus. Suſianis ab oriente ſunt Choſiei.) Addo unam dictionem: ab oriente proximi ſunt. Sunt enim his ab oriente & aliæ gentes, ſed nulla æque propinqua ac Choſiei. Circuit arcem Suſarum ac Dianæ templum auguſtiſſimum cũ illis gentibus & ipſe in magna ceremonia ſit (Vetuſta exemplaria. Circuit arcem Suſorum ac Dianæ templum auguſtiſſimum illis gentibus, & ipſe in magna ceremonia. Præter aſyliũ Perſarum uenientem ad unum ex Suſianis oppidum. (Lege & diſtingue: præter aſylum Perſarum uenientem, & unum ex Suſianis, uidelicet aſylis. Oppidum iuxta eum Magoa. Paſiones Sogdonaci filius.) Paſines eſt in antiquis exemplaribus: & ſic Græci geographi uocant πασίνυ χάρακα.

Cap. XXVIII. Sueleni, Sarraceni, Arrareni. Oppidum in quo &c.) Scribendum: Suelleni, Sarraceni. Arra oppidum. Amyelome colonia Mileſiorum.) Mileſij colonijs ſuis, uel in barbariſſimas gentes deductis, gręca tamen ſolebant imponere nomina, quemadmodum uidere licet in tot eorum colonijs per oram Ponticam diſperſis. Proinde magis placet Ampelone, à uinetis, quæ appellatio eſt in manuſcriptis exemplaribus, quàm Amyelome uox Græcis nihil ſignificans.

Cap. XXIX. A Troglodytico uero.) à præpoſitio redundat. præcedit enim in fine pro

ximi capitis, Arabiæ latere, absque præpositione. Fuit & Cambiso.) Scribo Cābysu paterno casu & græca inflexione. Sic enim pleraq; in eo tractu oppida nominantur, ἡρώων πόλις, καμβύσου πόλις. Insulæ Stenæ diræ aliquot, Halonnenses non pauciores, Cardamin, Topazos.) Lego Halonesi non pauciores, Cardamine, Topazos. Et Stenæ diræ græcæ sunt uoces στεναὶ δίραι. Insula ibi Cytis, topazium ferens. & ipsa ultra syluas, ubi Ptolemais.) Lege & distingue: topazium ferens & ipsa. ultra syluæ. ut intelligas non in sola Topazo insula gemmam ipsius cognominem inueniri. deinde Ptolemaidis cognomen non est Epitherias sed ἐπὶ θήρας, quemadmodum Antiochia ἐπὶ δάφνης. Horarum sex consumuntur umbræ.) Non leue & hoc mendum. Castigauimus sic: hora sexta consumuntur umbræ, hoc est meridie, iuxta Romanam supputationem.

Insula Casitis.) Vetusta exēplaria, Colocasitis. Dictam apparet à prouētu copioso colocasiæ.

Celetum testudinum.) Eadem exemplaria habent celtium: & sic Græci quoq; hoc genus uocant, κέλτιον. Animal spingion.) Scribo, sphingion. Diminutiuum est à sphinge, & simiarum generis est hoc animal. Herbas circa Meroen demum uiridiores syluarumq; aliquid aperuisse rhinocerotum elephantorumq; uestigia.) Scio uerbum hoc aperire, interdum perquam elegāter dici de nauigantibus, maxime quoties oram aliquam sinuosam legunt: mihi tamen uidetur hic non habere locum. proinde malui & hic manuscripta sequi exemplaria. quæ hanc lectionem habent: Herbas circa Meroen demum uiridiores syluarumq; aliquid apparuisse, & rhinocerotū elephantorumq; uestigia. Aliam insulam tractu dextro subeuntibus alueo.) Legendum non tractu, sed Tatu. est enim genitiuus grecus. & insulæ nomen Τάτου νῆσος. & dextro, ad alueum refertur.

Delubrum Ammonis est ibi religiosum.) Melius legitur, & ibi. Dicit enim in Meroe quoque Ammonis delubrū esse, diuersum ab illo Libyco, in quo oracula reddebātur, & quod Alexander adijt Ammonem patrem, ut credi uolebat, salutaturus. Cap. XXX. Inde Paropas oppidū, Nauos, Modundæ, Mandadini, Secanduni, Colligati, Secandæ, Nauectabæ, Cumi, Agrospi, Aegipani, Candrogari, Arabum summorum.) Hic nostra exemplaria quę sequimur discrepāt à uulgatis editionibus, inter se uero cōsentiunt: ubi sic legitur. Inde per ripas oppida, Nauos, Modundam, Andatim, Setundum, Colligat, Secande, Nauectabe, Cumi, Agrospi, Aegipam, Candrogari, Arabam, Summaram. Per ripas dicit ideo, quia superius ex Bionis cōmentarijs relata, in insulis Nili sita sunt. Sunt autem appellationis barbaricæ, & accusatiuo casu posita. Meridiana parte imminens mari mons.) Illic legitur: à media eius parte im. m. m. Cap. XXXI.

Contra hoc promontorium Gorgones insulæ narrantur.) Lege Gorgades, quod est denominatiuum à Gorgon. Cap. XXXIII. Agrippa hoc idem interuallum à freto Gaditano ad sinum Persicum.) Legendum est, ad sinum Issicum. Cap. XXXIIII. Bessicam Thraciam, Mædiam.) Est quidem Mædia Thraciæ pars sicut & Bessica, magis tamen placet ita additum mediam, quemadmodum superius dixit Hispania media: itemq; septentrionalia Siciliæ, Narbonensis Galliæ exortiua: quod hæ prouinciæ longe lateq; pateant. huc accedit quod in manuscriptis non est diphthongus. paulopost pro Galliam, Aquitaniā, lege coniunctim Galliam Aquitanicam. & uersu sequenti, in parte Venetiæ, non in partem.

EX LIBRO SEPTIMO. Cap. XI

SEd ubi paululum temporis inter duos conceptus intercessit, uterq; est perfectus.) Lege, uterq; perfertur. Cap. XVI. Quod alij Orionis, alij Etionis, fuisse tradunt.) Vetus lectio: quod alij Orionis, alij Oti fuisse arbitrantur. Hunc Otum tam uasto corpore tantisq; uiribus præditum fuisse poetæ narrant, ut socio Ephialte fratre, Martem ipsum ex insidijs aggredi sit ausus. hos Maro Aeneidos sexto Aloidas uocat. sequenti uersu illic legitur, monumentis creditur: non, traditur. & recte, mea sententia: quod hoc posterius ab historicis memoriæ proditum sit, non à poetis. Salamiam Euthimenis filium.) Scribo, Salamine. Quid enim attinebat nominare puerū? Sic mox: in filio, inquit Cornelij Taciti Cap. XVII. Id esse sparsis manibus.) Rectius est, passis manibus. Sequenti uersu hæc uox, quibusdam, priore loco redundat: neq; in nostris archetypis geminatur. Cap. XX. Obnixo contra nitentibus iumentis.) Lego, obnixus. ac mox: & ducenaria duo humeris: non, duobus. & sequenti uersu, quingenario thorace, nō quinquagenario. Cap. XXIII. Leænæ meretricis exemplum.) Exemplū redundat. Sequenti uersu est, Anaxarchi, non Anaxarchus. Cap. XXIIII. Sui uero nominis oblitus Messala Coruinus.) Et hic oblitus redundat. Cap. XXVI. Belloq; ciuili, quod omnia concutiebat externa.) Quid opus erat hic conciebat, mutare in concutiebat? quasi non recte dictum esset, externos hostes, Mithridatē aliosq;, intestinis Romanorū bellis excitos fuisse, ratos inuictō alioqui populo inferendi bellum nullum aliud tempus opportunius fore. Cap. XXVIII.

L. Sicinius Dentatus.) Siccium uocant manuscripti codices, atq; etiam Liuius & Dionysius Halicarnasseus. Ante xxij annos bina cœperat spolia.) Verior antiqua lectio: ante decimum septimū annum, nam ab hoc anno militaris ætas incipiebat. at hoc idem ante uigesimum secundū in tam insigni uiro mirum uideri non debuerat. Quas Trebia Ticinusq; aut Trasymenus ciuicas

nicas coronas dedere.)Coronas aliquis interpretans primo in spatio quod uersus dirimit,adscripsit:ea uox deinde in cōtextum irrepsit: alioqui elegantius subintelligitur,quēadmodū in laurea. Cap.XXX. Ille semper alioquin exitiali appellans nomine uniuersos ex Italia pellendos censuit Græcos.) hæc tria uerba,exitiali appellans nomine,nec in uetustis habentur exemplaribus,nec Plinium admodum sapiunt,& alioqui etiam absque eis integra est sententia.Quibus de causis haud illibenter ea ommisimus, maxime cum similem superuacanea uerbula infulciendi licentiā sæpius & alibi,& in hoc ipso capite deprehēderimus. Quo potius quàm uniuersi populi & illius gentis amplissimo testimonio,& in tota uita tua,& ad cōsulatum tantū operibus electis.) Nostrorum codicum lectio melior:quo potius quàm uniuersi populi illius gentis amplissimi testimonio,& tota uita tua consulatus tantum operibus electis. Roscio theatralis seditionis autori leges ignouerunt,notatasq; sedes ignominiæ discrimine æquo animo tulerunt.) Et hoc indidem restituimus ad hunc modum:Roscio theatralis autori legis ignouerunt,notatasq; se discrimine sedis æ. a. t. Cap.XXXVII. Cui ob meritum honores illos,quos Herculi, decreuit Græcia.) Sensus utcunq; manet, à uerbis Plinij discessum est. Legendum : quod ob meritum honores illi,quos Herculi,decreuit Græcia.Ibidem Cleombrotus Ceus legitur,nō Theombrotus hic medicus fuit,alter Ambraciotes patria,professione philosophus. Relato è funere homine & conseruato.)Lego,seruato. Laudatus Ctesiphon.)Lege addendo:Laudatus est & Ctesiphon.

Cap.XXXIX. Sed hoc pretium belli non hominis fuit: tam Hercule,quàm libidinis non fortunæ Peronetomi spadonis,Seiano III. M. D. mercante à Sutorio Prisco.) Hic locus multum torsit eruditos,multa frustra diuinantes. Atqui expedire illos potuerāt ex hac difficultate exemplaria uetusta:quæ nobis certe cum hic,tum alibi sæpe egregie succurrerunt. Ea sic habent: tam Hercule,quàm libidinis non formæ,Pæzontem è spadonibus Seiani III.M.D. mercante Sutorio Prisco.Nomen conuenit homini probroso, quale est Comazon,quem Heliogabalus Imp.in delicijs habitum ad consulatum usq; euexit,Porrò participia interdum uerti in propria nomina,nouum uideri nō debet,cum etiā passiua forma quædam in hoc genere reperiantur.ut Sozomenus. is fuit ecclesiasticæ historiæ scriptor. Cap.XL. Numerus dierum cōputatur,ubi quæritur pondus.) Non erat mutanda uetus lectio:numerus dierum comparatur: hoc est, numeri dierum felicium infeliciumq; inter se conferuntur,uter maior sit. Cap.XLI. Lampido Lacedæmonia refertur.) Reperitur melius,q̃ refertur. Et Ambusti filius Rullianus est non Rutilianus, in Liuianis æque ac Plinianis uetustis exemplaribus Cap.XLIII. Sed accusatus, atq; de iure uirgarū in iudicū consiliū missus.) Plenior ac planior est antiqua lectio:sed accusatus,atq; de iure uirgarum in eū,iudicū in cōsiliū missus.Neq; em̄ in omnes passim ius uirgarum magistratus habebat,sed in tergum ciuis Ro.nihil illi licebat.paulopost legendū supremo somnio ,nō somno.

Cap.XLIIII. Quod superest,nescio maior gloriæ an indignationi dolor accedat, inter tot Metellos tam sceleratā Catinij audaciā semper fuisse inultā.) Codices antiqui habēt: nescio morū gloriæ an indignationis dolori accedat.Subindicat Plinius,maiorem ulciscendi libidinē ætate sua regnasse,q̃ Metellorū de quibus loquitur tēpore,cum mores P.R.adhuc minus corrupti essent.

Cap.XLV. Proscriptionis inuidia in collegam.) In collegam redundat. Sollicitudo martis Actiaci Pannoniciq; belli,ruinæ pontis.)In exemplaribus nostris cōstanter legitur:sollicitudo martis Actiaci,Pannonici belli ruina è turri. Videtur aliquis data opera lectionē mutasse ex Trāquillo. Hærede hostis sui non suo filio excessit.)Nihil opus erat addere duas uoces: satis plena erat uetus lectio,nempe hæc: hærede hostis sui filio excessit.Sed hic quoq; glossula interpretis irrepsit in contextum Cap.L. Hebescunt sensus,membra torquentur.)Torpent,non torquentur. Cap.LII. Nam Cælium Tuberonem.)Scribo C.Aelium Tuberonem.Tuberonum enim familia Aeliæ gentis est.mox est Hermotimus nō Hermotinus. Se enim ab inferis remissum,habereq; quod nunciaret.) Vetus, habere quæ nunciaret. Cap.LIII. Duo Cæsares,prætor & prætura populi Ro.functus.)Legendum,prætor & prætura perfunctus. Cum populo admodum placuisset.)Adde is,Is cum p.a.p. Cap.LIIII. Et tamen multifarie priscos seruauere ritus:sicut in Cornelia domo nemo ante Syllā dictatorem traditur esse crematus.) Lege:Et tamē multæ familiæ priscos seruauere ritus:sicut in Cornelia nemo ante Syllā dictatorē traditur crematus. Cap.LVI. Vtiq; in Græciā attulisse è Phœnice Cadmū XVI numero.) Legēdū, intulisse.Hic nescio quis subiecit latina elementa,cū Pli.de græcis literis loquatur.quare sustulimus ea:nec enim sunt in archetypis. Doxius Cælij filius.)Cæli, non Cœlij. Phœnices, ut Theophrastus.) Tirynthij non Phœnices,teste Pausania. paulopost est Aeacus inuentor argenti,non Ceacus. Bouē & aratrum Briges Atheniensis.)Scribo,Buzyges.ex re nomen habet.

Cithara ędita carmina composuit Terpander.)Lege Citharœdica car. Prosaicam orationē.) Apage prosaicam:Scribo,prosam orationem. Cap.LX. Nasica collega Lanati.) Lænatis legi debet.

EX LIBRO OCTAVO. Cap. I

Quippe intellectus illis sermonis patrij, & in primis obedientia.) Rectius legitur in manuscriptis,& imperiorū obediētia. Indicis Arabici minores.) Veteres codices; Indis arāt mi

tiores, Supra quoq; libri ſexti cap.19.de elephantorum apud Indos uſu dixit: Iis arant, iis inuehuntur. Adhoc cap.huius lib.11.docens ubi naſcantur, Arabiæ non meminit. Cap.II. Lecticas etiam ferentes quaterni ſingulas, puerperas imitantes.) Nec lecticæ puerperas imitabantur nec elephanti lecticarij. qua propter ſic ſcripſimus: lecticis etiam ferentes quaterni ſingulos, puerperas imitantes. Cap.III. Circa hos belli cura ſumma.) Veteres rectius: circa hos beluis ſumma cura. Cap.VII. Et illum dimitti pactus ſi interemiſſet. Solus ergo in harena congreſſus, magno Pœnorum dolore cõfecit.) Scribo ex fide noſtrorum exemplarium: & ille, dimitti pactus ſi interemiſſet, ſolus in harena congreſſus, m. p. d. c. Et non longe à fine huius capitis: pari equitum ex aduerſo dimicante: non è diuerſo. Cap. VIII. Antea domitandi gratia gregis, equitatu cogebant in conuallem.) Diſtinguendum: domitandi gratia, greges equ.co.

Cap.XV. Cuius contactus ſequentes, ut ignis aliquis, comburat.) Nimium eſt, comburat. amburat, ſatis erat. Cap.XVI. Non tanq; periculo coactus, ſed tanq; amentia iratus.) Amentiæ, legi debet. Velut deputans abſconſione turpitudinem.) Noua elegantia, dignior tamen Apuleianis iſtis quàm Plinio. Simplicior eſt uetus lectio: uelut abſcondente turpitudinem loco. Leonum ſimul pugnam plurium.) Turbatus eſt ordo: reſtituimus ſic. Leonum ſimul plurium pugnam. Non ſine oſtento quodam, tempore illo generoſos ſpiritus iugum ſubire prodigio ſignificante.) Et hic ueram lectionem cõmonſtrant archetypa, nempe hanc: non ſine oſtento quodam temporum, generoſos ſpiritus iugum ſubire illo prodigio ſignificante. Quod ab eo factum Græci σωτῆρος, id eſt, ſaluatoris templum Dionyſij appellauere.) Antiqui codices: quod ab eo facto Græci κεχηνότος διονύσου appellauere. ab ea facto ſcilicet ab hiatu leonis. Cap.XXI.

Nec flexu multiplici, nec ut reliquæ, corpus impellit.) Poſterius nec redundat. Interficiunt eos, cauernis facile cognitis ſola tabe. necant illi ſimul odore, moriunturq;.) Verba quæ proximo uerſu præcedunt, faciunt ut magis probem ueterem lectionem, uidelicet hæc: ſæpe enim enectum concupiuere reges uidere, proinde ſic lego: Inijciunt eas cauernis, facile cognitis ſola tabe. necant illæ ſimul odore, moriunturq;, Inijciũt eas, muſtelas ſcilicet, regiæ cupiditatis mercenarij miniſtri. alioqui mihi non fit ueriſimile, muſtelam eſſe adeo nocendi auidam, ut ultró latebras baſiliſci peruestiget, & uel cum certa ſua pernicie tam dirum monſtrum laceſſere non dubitet. Non diſſimile eſt quod de uiuerris in cuniculorum uenatu narrat infra cap.55. Inijciũt eas, inquit, in ſpecus, qui ſunt multifores in terra Cap. XXII. Itaq; Copas qui olympionicas ſcripſit.) Antiqui codices, Agriopas. Nomen eſt Doricum, quale Gorgopas. Et in lupum ſe conuertiſſe.) Conuertiſſe dixit, pro conuerſum eſſe. itaq; ſe redundat. Sic uertere quoq; ſæpe eſt apud Liuium reperire: id conſilium in caput autoris uertit: & ſimiles locutiones. Sequitur: Eundem X anno reſtitutum, athletice reſtitiſſe in pugilatu, uictoremq; uictoria olympia reuerſum. Vetus potior: eundem decimo anno reſtitutũ athleticæ, certaſſe in pugilatu, uictoremq; olympia reuerſum. Sic Horatius: Magna coronari quis uictor olympia. & athleticæ eſt ἀθλητική, ſicut arithmeticen dicimus.

Cap.XXIII. Nec pedibus pauendas tantum ſerpẽtes.) Reſtitue luxatum ordinem. Nec pedibus tantum. Eosq; non in fronte aut ex aduerſo cernere.) aut redundat. Cap.XXVII.

Iaculando ea petendoq; deficiat.) Quanto melior antiqua lectio: iaculando ſe appetendoq; deficiat. Cap.XXX. Alternis annis eſſe marem, alternis fœminam fieri.) Germana lectio: alternis annis mares alternis fœminas fieri. Cap. XXXI. Theophraſtus autor eſt, angues eo modo & ſtelliones ſenectutem exuere, eamq; protinus deuorare.) Quo nam referendum eſt illud, eo modo: nihil enim præcedit, quò referri poſſit. & exuuias deuorari, ut de ſtellionibus uerum eſſe ipſe Plinius lib.30.cap.10. teſtatur, ita de anguibus manifeſtò falſum eſt, cum eæ paſſim reperiantur. Legendũ itaq; anguis modo: non, angues eo modo. Eoſdẽ peſtiferos ferunt in Græcia, innocuos eſſe in Sicilia.) Hoc quoq; ſicut id quod præcedit, ex autoritate Theophraſti refertur. Quid igitur attinebat ueterem lectionem mutare? Eoſdem peſtiferi morſus in Græcia, innoxios eſſe in Sicilia Cap.XXXII. A partu duas habent herbas, quæ aros & ſeſelis appellantur: paſtæ redeunt ad fœtum: illos imbui lactis primo nolunt ſucco.) Cur illos potius quàm illum? Sed longe aliter ſcripſit Plinius: illis imbui lactis primos uolũt ſuccos. illis, uidelicet aro & ſeſeli, quod intelligant eis occultã quandam uim ineſſe, fœtui ſuo ſalubrem. Cap.XXXVI.

Sæpe in harena colaphis inflictis exanimantur.) Rurſus data opera uitiata lectio. Opinor parum latinum doctulis iſtis uidebatur, infracto colapho exanimãtur. ò induſtriã colapho dignam.

Arborem auerſi diripiunt.) Bellum & hoc, ſed quis unq; id uidit ſaltem ſcriptum aut pictum? Legendum igitur quemadmodum habent magno conſenſu uetuſti codices: arborem auerſi derepunt: hoc eſt nõ proni, ſed poſterioribus primum pedibus, anterioribus interim molem corporis ſuſtentantes ne ruant: id quod notum eſt omnibus, qui modo uel ſemel urſum ab arbore deſcendentem uiderunt. atq; in hoc quoq; hominem imitantur, præter morẽ quadrupedũ. quam ob rem pulchre cohæret cum eo quod proxime præcedit: Ingrediuntur & bipedes. Cap.XXXVII.

Sunt his pares & in Aegypto: ſimiliter reſident in clunes.) Lege ſimiliterq; reſidunt in clunes. Aliquanto poſt, maleficio eo, aliquis de induſtria mutauit in maleficio illo, nimirum quo minus

eſſet

esset uocalium. Grande uero operæpretiũ. Cap. XXXVIII. Sufflata cute distentæ ictus hominum & morsus canũ arcent.) Manente sensu, uerba tantũmodo mutata sunt. Sed quid opus erat? Nostri codices habent, sufflatæ cutis distentu. Cap. XXXIX. Vel annua fame edurant.) Rectius, durant. Scriba dormitans e literam geminauit. Cap. XL. Canes defendere Cimbros cæsis dominis eorum plaustris impositi) Legendũ, Canes defendere Cimbris cęsis domus eorũ plaustris impositas. Cui nomẽ Hyrcani reddidit Durides.) Duris lege quemadmodũ primo libro in catalogo. Samius is fuit, Alexandri rerũ scriptor. Et reginã Bithyniæ Cõsingin uocant ueteres codices, nõ Consygnen. Scrutatur uestigia atq; persequitur, comitantẽ ad feram inquisitorẽ loro retrahens. quamuis aquã transiliens se occultasset, quàm significans demonstratio est, cauda primũ deinde rostro.) Hæc oratio media sui parte male sarta est. Cõsulamus archetypa. Illic reperio sic scriptũ. Scrutatur uestigia atq; persequitur, comitantem ad ferã inquisitorem loro trahens: qua uisa, quàm silens & occulta, q; sig. dem. &c. qua scilicet fera à cane uisa. Vides nimirũ lector, quantum intersit. Cap XLII. In fine capitis legendũ: præterq; uesicæ conuersio: nõ, præterq;. est enim is morbus iumentorum proprius non hominum. Simile mendũ & alibi aliquoties in hoc autore occurrit. Cap. XLIII. Notum est, in Celtiberia singulas quadragenis milibus nummorum emi.) Lege, quadragenis millibus enixas. cum enim dixisset, quæstus ex ijs opima prædia exsuperare, qui fere ex fœtura solet fieri uberrimus, hoc subiecit exemplum.

Cap. XLV. Sunt autores, ipsa complente decimum mensem duos parere, nunc raro geminos.) Hæc lectio nihili est, Plinius longe aliud scripsit. Sunt autores, ipso complente decimũ mensem die parere. Gignunt raro geminos. Cap. XLVIII. Hispania nigri uelleris præcipuas habet: Polentia iuxta alpes, Canusia rutili, quas Erythras uocãt: item Bætica ut Canusiũ: furuas Tarẽtum ac pulliginis suæ, & succidis omnibus usus medicatum.) Facile agnoscas & hic eundem castigatorem. Sincera lectio est hæc. Hispania nigri uelleris præcipuas habet: Polentia iuxta alpes cani: Asia rutili, quas Erythreas uocant: item Bætica: Canusium fului. Tarentum & suæ pulliginis. Succidis omnibus usus medicatus. Quippe ahenis coquentium extractæ, indumentis usu ueniunt.) Et hinc se explicare nequiuerunt, etiam doctissimi uiri. Vetus ac sincera lectio: quippe ahenis polientium extracta, in tomenti usum ueniunt. Loquitur de lanarum purgamentis. est autem tomentum, culcitræ fartum. Martialis: Culcitra tomento quàm uiduata suo. & de tomento non de indumento accipiendum, alioqui satis indicant quæ sequũtur: Antiquis enim torus è stramento erat. Sicut uillosa, & etiam uentralia,) Coniunctio & superfluit. In templo M. Anci durasse.) Quid sibi uult hic M. Anci templum? aut quisnam fuit iste suppositicius M. Ancus? Certo scio in Ro. historia neminẽ hominum aut deorum esse hoc nomine. Dicet aliquis, de Anco Marcio accipiendum. àt ex omni regum Ro. numero solum Romulum consecratũ legimus. Sed quid ego his lectorem remoror, cum in promptu sit in archetypis uerum nomen: in templo Sangi. Equidem demiror quod hic Sangus tantopere ignotus fuerit recentioribus grãmaticis ut etiam in Liuiana historia uno atq; altero loco in Ianum sit demutatus. & est quidem unius numinis utrunque nomen, sed hæc Romana appellatio est, illa altera Sabina. Vehementer suspicor pro talibus castigationibus Aleriensi nos malam gratiam debere: nam huius primi opera typographi Ro. sunt usi. Vndulata uestis primo lautissimis fuit.) Lege, e lautissimis. ac mox: Acu facere Idæi Phryges inuenerunt. Quid significat acu facere, latine scientibus? Lego: Acu facere id (hoc est pingere: nam pictæ uestis mentio præcessit) Phryges inuenerunt. Et sic habent antiqua exemplaria. Cap. L. Mares quàm maxime simos, longis auriculis, infractisq; armis quàm uillosissimos probant,) Lege & distingue: Mares quammaxime simos, lõgis auribus infractisq;, armis quàm uillosissimis, probant. Cap. LIIII. Mira solertia, uisco inungunt oculos, calceariq; imitatiõe uenantium tradunt.) Vetusti codices: uisco inungi, laqueisq; calceari. nam utroque modo capiuntur. Sequenti uersu Cornelius superflue adiectus est. nam & hoc ex autoritate Mutiani narrat, quod nescio quis ad Cornelium autorem retulit. alioqui cum duo sint in indice Cornelij, Valerianus & Celsus, Plinius cognomen adiecisset. Item sequenti lege, nouã exultationeadorare, non noua exultationem adoriri. Cap. LV. Vltima huius capitis dictio dilabidas est, non labili. Cap. LVI Damæ mansuescunt raro, cum feræ iure dici non possint.) Cum Plinius hic perquam elegantem transitionem faciat ad reliqua animantia, ut uidere licet in manuscriptis, hoc modo: Hi (nempe lepores) mansuescunt raro, cum feri dici iure non possint. Complura nanq; sunt nec placida nec fera &c. demiror quibus intemperijs agitatus deprauator lectionem mutandam putarit, ac damas hic inserendas, quamuis iam ante in alio genere recensitas, nec hic ullo modo quadrantes. Et quasi hoc parum esset, titulum quoq; quẽ Plinius fecit De semiferis, ipse uertit De damis. Sic nobis hic uere literarius porcus bonos autores castigat. Et talia dissimulãter transilit Hermolaus, dum Aristotelẽ, dum Theophrastũ, dum id genus alios consulit, dum Ro. editionem cum Veneta confert, non paucis locis utranq; ex ęquo uitiatã, securus interim quid in ipsis Plinianis habeatur archetypis, quod tamen in primis curandum erat quod non illius insectandi causa dictum accipi uelim, cui perpauci in literis conferri possunt, præferri

fortassis

fortassis nemo: sed ut appareat, hanc uiam succurrendi ueterum monumentis, quam nos ingredimur, esse longe certissimam, si modo uiri docti negocium id qua par est cura ac religione tractandum suscipere non grauentur. Cap. LVII. Quos censoriæ legis principes, Q. Scaurus & M. in consulatu non alio modo cœnis ademere quàm conchylia.) Vbi nam legitur istuc consulum par? imò ubi Q. Scaurus? deinde ubi sic loquuntur latini scriptores, Q. Scaurus & M. & non potius, Q. & M. Scauri? Fatendum est & hic corruptam esse lectionẽ. Integra sic habet: quos censoriæ leges, princepsq; M. Scaurus in consulatu: hoc est censores, & ante eos Scaurus consul, cœ. ad. Sic enim dictum est hic princeps, quomodo apud Poetam: Princeps ærata Tarchon secat æquora prora, id est, primus. Librarij fere non aliter scribebant que coniunctionem quàm primæ literæ puncto postposito. id lector imperitus prænomen putauit: unde deprauandi occasio.

EX LIBRO NONO. Cap. VIII.

Delphinus non tantum hominis amicum animal, uerum & musica arte mulcetur symphonię cantu.) Rectius: non homini tantum amicum animal uerum & musicæ arti, m. s. c. Ex hominum manibus uescens, ferensq; se tractandum.) Lege, præbẽsq; se tractandũ. Paulo post Ampilochi scribendum, non Ampilochij, ἀμφίλοχοι. Sunt autem in Epiro. Cap. XIII.

Ipsis in somno mugitus, unde nomen uituli accipiũt. Tenent disciplinam.) Lege & distingue: unde nomen uituli. Accipiunt tamen disciplinam. Cap. XV. Silurus grassatur ubicunq; est omne animal appetens, equos innatantes sæpe demergẽs, pręcipue in Mœno Germaniæ amne pro Lisboum & in Danubio. Mari extrahitur porculo marino simillimus.) Hoc loco nominatim recensentur pisces magnitudine insignes, non marini, sed fluuiorum, Nili, Rheni, Padi, Danubij, Boristhenis, Gangis. horum medio catalogo non satis apte inseritur marinus quidã piscis innominatus. sequenda igitur antiquorum codicum lectio, ut post Lisboum nouæ orationis initium faciamus. Et in Danubio mario extrahitur, porculo marino simillimus. Is uulgo Italorũ etiam nunc semilatino nomine moro appellatur, ob salsamẽta illis notus, gustu aspectuq; porcinam salitam nonnihil referẽtia, Germanis barbarico uocabulo Husio dictus. Cap. XVI. Sunt & piscibus præstita in hac parte auguria.) Nostri codices melius: Sunt & in hac parte naturæ auguria, sunt & piscibus præscita. Cap. XVII. Inde aduectos Tib. Claudio principe Optatus Elipertius præf. classis, inter Ostiensem & Campaniæ oram sparsos disseminauit.) Lego: Optatus è libertis, scilicet ipsius principis. notum est autem ex Tranquillo & Tacito quanta fuerint potentia liberti Cæsarum. Cap. XVIII. His aquam acceptam ore remittunt.) Quisquis hic ordinem mutauit, fecit sermonem ἀμφίβολον, Vetus ordo est hic: his aquam emittunt, acceptã ore. Cap. XIX. Miratur Arcadia suum exocœtum.) Deest coniunctio &. Commemorato enim Verbani & Larij piscium miraculo, subijcit, Miratur & Arcadia. Cap. XXVII

Item miluus subit in summa maria.) Has uoces, item miluus, adiunximus fini præcedentis capitis, quas inde resectas nescio quis hic non suo loco assuit. Attollit cornua è mari sesquipedalia fere, cornuta, quæ ab his nomen traxit.) Diuersa lectio antiquior, quam secuti sumus: Attollit è mari sesquipedanea ferè cornua, quæ ab his nomen traxit. ut periphrasi utatur, de uulgo nota loquens. alioqui superuacaneum uideri potest, de etymologia admonere in re tam clara. Si quis tamen illam alteram lectionem mauult, fruatur. Cap. XXIX. Terreni maiores quàm pelagici.) Lege, pelagij, πελάγιοι. Sic Græci lõge à littoribus dissita uocant: nostri πέλαγος, altum. In fine capitis liburnicarum ludẽs imagine scribendum ex fide archetyporum, pro liburnicarum gaudens imagine. Cap. XXX. Simulq; eam descendere in duo sensu carentia, nisi forte tristi. Id enim ubi constat rumore nauigantium humana calamitas in causa est.) Antiquior lectio: nisi forte tristi (id enim constat) omine nauigantium, humana calamitas in causa est.

Cap. XXXIII. Nauigant ex his neritæ, præbentesq; concauam sibi partem, & alteram auræ opponentes, per summa æquorum uelificant.) Primum rectius legitur ueneriæ. Sunt enim conchæ non gratæ modo Veneri, sed etiam cognatæ, ob cõmunem è mari originem: celebrisq; est eius deæ effigies, concham, atq; haud scio an ex hoc ipso genere, pede premens. deinde mirum quod non concauam partem auræ præbeat concha, sed diuersam, cum concaua sit uelificationi aptior. Sequenda igitur & hic uetera exemplaria. Nauigant ex his ueneriæ, prebentesq; concauã sui partem & auræ opponentes, p. s. æ. u. Castigator non intelligens quid Latinis significet præbere se & hunc locum corrupit, & supra præbens se tractandũ, in ferens se tract. deprauauit, quẽadmodum illic annotauimus. Cap. XXXV. Animæ hominis periculo quæsita maxime placent.) Idem castigator nec hic sensit quæsita positum pro acquisita. proinde uitiauit ueterem lectionem: anima hominis quæsita m. p. ac mox: E tantis solis ardoribus, atque Indicis quoq; insulis petunt, & admodum paucis.) Sincera lectio: atq; Indis quoq; in insulas petuntur, & admodum paucas. Nec aliter fere Plinius hoc uerbo utitur, quamuis ubiq; studium fuit literatori nescio cui syntaxin temere mutare. Speciem uero inani inflatam.) Vetus lectio, speciem modo inani inflatam, modo, id est, tantũmodo, freques apud hunc scriptorem. Præcipuũ custo

diunt

diunt,pelago altius mersæ,quàm ut penetrent radij.) Tu scribe: quare præcipuum custodiũt pelagiæ,altius mersæ quàm ut penetrent radij. De pelagijs piscibus supra monui. Nam apud Græcos non est,nec apud barbaros inuentores eius aliud ꝙ margaritæ.) Lege addendo: Nam apud Græcos id non est,ne apud barbaros quidem inuentores eius aliud quam margaritæ. mox est, squamas assimulat:non assimilat,quod Gallicũ idioma sapit. Enormes & feri colorisq; marmorei.) Vetus lectio:enormes ferè c.q;.m. Lauticiam eius omnem apparatumq; detrectans.) Imò obtrectans. Gerebatq; auribus tum maxime.) Scribe: Gerebat cum maxime. In primis elegans locutio,sed persæpe apud bonos autores scribarum uel oscitantia uel peruersitate mutata. Vniones conuiuis ad sorbendum dedit.) Melius absorbendos dedit. Cap. XXXVI. Fraudatam se protinus luxuria credat,nos indiligentiæ damnet.) Magis placet uetus lectio: fraudatam profecto se luxuria credat,nosq; indiligentiæ damnet. Cap. XXXVII. Capiuntur autem purpuræ paruulis rarisq; conchis textu,ueluti nassis in alto iactis. Inest ijs esca clusiles mordacesq; concharum,quales uidemus has semineces,sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes. appetunt eas purpuræ.) Et hic locus pessime est à castigatoribus acceptus. Deprauationibus singillatim cõmonstrandis prolixior esse nolo: collatio eas satis indicabit. Scribi debet iuxta fidem archetyporum sic: Capiuntur autem purpuræ paruulis rarisq; textu ueluti nassis in alto iactis. Inest ijs esca,clusiles mordacesq; conchæ,ceu mitulos uidemus. has semineces,sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes appetunt purpuræ. Cap. XXXIX. In conchyliata ueste cætera eadem sine buccino,præterq; ius temperaturæ. Aeque pro indiuiso humani potus excremento dimidia & medicamina addunt.) Hæc perobscura sunt, nec mirum cum sint deprauata. Legendũ: præterq; ius temperatur aqua pro inuiso humani potus excremento: dimidia & medicamina adđũtur. Hoc est,præterꝙ quod buccinũ detrahitur,etiam hoc interest,quod hic ius pro lotio aqua temperatur,& ex medicaminibus dimidiũ inditur eius,quod in purpuræ tinctura indi solet. Præter Plinius utitur pro præterea. id ubiq; fefellit castigatorem,qui exceptionem esse putabat.

Cap. XL. Sed alia sunt,nec habent finem uitia: iuuatq; ludere impendio,& lusus geminare miscẽdo iterum,& ipsa adulterare adulteria naturæ.) Sincerior lectio: Sed alia sunt è fine initia: quod pulchre quadrat cum his uerbis, lusus geminare miscendo iterum. Cap. LI. Plani piscium quibus cauda non obest aculeiq;,ut testudines & raiæ, in coitu superueniunt.) Ita ne testudines inter planos pisces numerantur? Rectius: Plani piscium quibus cauda nõ est, aculeatiq;, ut testudines in coitu superueniunt, id est, testudinum modo. Spari, torpedo, squali.) Sargi, nõ spari. Circa finem capitis est coalescit uulnus, non callescit. Cap. LVII. In cauernis aquas hebetes remanere.) Vetus lectio, in cauernis aquas habentibus remanere.

EX LIBRO DECIMO. Cap. III

INgenitum est ei, testudines raptas frangere.) Legendum: ingenium est ei, id est, natura. Quarti generis est percnopterus, eadem moratur per lacus.) Vetusta exemplaria: percnopterus, eadem oripelargus. Sequẽti uersu: ut quam uerberet coruus: nihil erat necesse mutare in, utpote quam. Cap. VIII. Traditũ est, missas in sublime ibi excipere eos.) Melius, missas in sublime sibi. Cap. IX. Ac rictu columbis potius.) Vetus lectio: ac uictu colũbi potius: ut intelligamus eam & leguminibus uesci præter reliquorũ accipitrũ morẽ. ad hoc rictum uix puto inueniri de ullis auibus, nedum de columbis. Cap. XIX. Vncos ungues habẽtes omnino non congregantur, & sibi quoq; prædantur.) Lege: & sibi quæq; prædantur. Cap. XXII. Scipio an Metellus uir consularis, ac M. Sextius.) Prius an superfluit. Is Scipio Metellus Pompeij Magni socer fuisse fertur. Cap. XXVIII. Et Cyrenaici Achorem.) Legendum, & Elei Myiagron. Attestatur nostris exemplaribus & Pausanias. ibidem, qua litatum est illi die, non postquam litatum est illi deo. Cap. XXXIII. Madefactum multa aqua pennis puluerẽ spargunt.) Lege madefactæ multa aqua. In genere item ripariarum est.) Antiqua lectio: In genere parrarum est. Parrarum & Horatius meminit, tanꝙ inauspicatarum Impios parræ recinẽtis omen Ducat. Eadem iam pauore libera, ac materna uocante cura.) Rectius: Eadem in pauore libera ac materna uacãs cura. Non enim narrat quid perdix facere soleat abducto per dolũ à nidis aucupe, (nam tunc uolatu se proripit) sed quo ingenio aduersus illũ alioqui utatur, cum aut non habet pullos, aut longe alio loco habet. Cap. XL. Caprimulgi appellantur grandiores merulæ aspectu.) Lege grandioris. Hæc minutiora pigeret annotare, nisi animaduertissem omnibus inoleuisse editionibus Cap. XLII. Super omnia humanas uoces reddunt psittaci, & quidem sermocinantes. India auem hanc mittit, Psittacem uocant.) Legendũ, psittaci quidem etiam sermocinantes. nam hæc uerba, super omnia humanas uoces reddunt, ad præcedentia referuntur. præterea legendum, sittacen uocat. & ita adhuc nonnullis barbaris nominatur. nam quod ad terminationes attinet, altera græca est, latina altera, neutra barbara. Vltimorum hoc capite uerborũ uera lectio est, ac cibis blandiente, non ad ciues. sensus est apertus. Quin & proxime sequentis cap. extrema uerba deprauate leguntur: quæ poturo sufficeret: pro, quantum poturo suff.

Cap. XLIX. Venerunt in Italiam Bebriacenſes bellis ciuilibus trans Padum externæ & nouæ aues (ita enim ad huc uocantur) turdorum ſpecie.) Quibus nam bellis ciuilibus? nam plura fuerunt diuerſis temporibus. Deinde ſi Bebriacenſes uocabantur, uerba per parentheſim interiecta, poſt hanc uocem Bebriacenſes ſtatim ſubijci debuerāt. Præclare adiuuerunt hic quocꝫ noſtra exemplaria, ubi ſic legitur. Venere in Italiā Bebriacenſibus bellis ciuilibus trans Padum & nouæ aues (ita enim ad huc uocantur) turdorum ſpecie, &c. Loquitur de bello ciuili Otoniano, quod ob cladem ad Bebriacum Galliæ Ciſalpinæ oppidum acceptam, Bebriacenſe nominat. & externæ uerbum eſt ſuperuacaneum, inſcitia caſtigatoris adiectum. is quiſquis fuit, nō ſentiens & pro etiā dictum, putauit aliquid deeſſe. Cæterum aues ipſæ nouæ appellatæ ſunt cum recens aduenissent, ac deinde ea appellatio manſit, etiam poſt multos annos ab earum aduentu: id quod ſatis indicare poterat uel titulus capitis, De nouis auibus. Sic enim & hic & in primo libro conſtanter habetur in manuſcrip. uolumini. Cap. L. Gallinaceos quocꝫ paſcendi lacte addito cibis.) Non multum fortaſſe refert, attamen antiqua ſcriptura eſt, lacte madidis cibis. Cap. LV. Liuia Auguſta.) Vetus lectio, Iulia Auguſta. Nec erat mutanda. nam tametſi hæc ipſa gentilicio nomine Liuia primum dicta eſt, tamen iam natu grandior, ut marito tam honorifica appellatione æquaretur, Auguſta conſalutata, & peræque honoris gratia in gentē Iuliā aſſcita, Iulia Auguſta uocari cœpit, relicto priore nomine. quemadmodum ex Tacito diſcere licet. Nec aliter legitur in omnibus emendatis autorum monumentis, duntaxat quoties Auguſtę cognomen additur.

Cap. LX. Nec aliâs in pluribus tanta fœcunditas, maior tamen paruis.) Legendum: nec alia plures .ſ. parit quàm melancoryphus. Tanto fœcunditas maior paruis. Cap. LXI.

Cui membrana ceu pennæ.) Melius, cui & membranaceæ pinnæ uni. Cap. LXIII.

Viciſſe Olympia prægnantem equam Hecratidis Theſſali inuenimus.) Scribo, prægnantē Echecratidis. Cap. LXIIII. Ex omnibus quæ perfectos fœtus, uel tantos & innumeroſos ædunt.) Lege: Ex omnibus quæ perfectos fœtus, ſues tantum & numeroſos ædunt.

Cap. LXX. Qui ob id coguntur in naſſas.) Lege, quæ ideo conijciuntur in naſſas.

Cap. LXXIII. Orygem perpetuo ſitientem Africa generat, ex natura loci potu carentem cum mirabili modo ad remedia ſitientium.) Germana lectio: Orygem perpetuo ſitientia Africæ generant, & natura loci potu carentem, mirabili modo ad rem. ſit. Sequenti uerſu ubi legitur, ſaluberrimi liquoris hauſtu ueſicis: dele hauſtu. Cap. LXXIIII. Vulpes & milui: angues & muſtelæ & ſues.) Codices antiqui melius. Vulpes & Nili angues: muſtelæ & ſues. Componit enim animalium paria inter ſe diſſidentium. De aſpide miraculum à Philarcho traditur: Is enim autor eſt, &c.) Vetus lectio: De Aſpide miraculum Philarcho reddatur, Vult enim Plinius fidem rei quam narrat penes autorem Philarchum eſſe. Id cum non intelligeret caſtigator, homo craſſæ Mineruæ, more ſuo caſtigauit, hoc eſt, mutauit in deterius.

EX LIBRO VNDECIMO

Cap. VII

Nigra cruſta eſt prima, ſaporis amari.) Lege, Comoſis cruſta eſt prima. Explanat enim has uoces, comoſin, piſſoceron, propolin. ac primo comoſin. Cap. X Apprehenſis ponduſculo lapillis ſe librant.) Melius, apprehenſi ponduſculo lapilli ſe librant. Cap XI. Fucus ademptis alis in alueum traiectus.) Scribo, reiectus. Cap. XII. Itaque cum prima.) Lego pro cum, tum, hoc eſt, uirgiliarum exortu. Cap. XIII. Qua feruoris ipſius ſpuma concreſcit.) Scribe quæ, uidelicet membrana. nam ſi ſpuma nominatiuus non ablatiuus eſſet, in quam dixiſſet, potius quàm qua. Cap. XIIII. Contra copia ignauiam affert. Maciem melle non erithace paſcunt.) Non leue erratum. Lege, ac iam melle non erithace paſcuntur: ut ſit ſenſus, ſi copia mellis adſit, faſtidiri erithacen in cibo ab apibus. Et mox error errorem peperit. Quia deprauato, ac iam, in Maciem non belle cohæret, Ergo diligentiores: pro una uoce Ergo, ſuppoſitæ ſunt tres, Qui autem ſunt. Mox, Dies ſtatus inchoandi: melius quàm, ſtatutus. In fi capitis pro non alia ſuauitas uſuſcꝫ, repoſuimus, non alia ſuauitas uiſcꝫ. Cap. XV. Aptiſſimum in æſtimatione è thymo.) Vetus lectio, Aptiſſimum exiſtimatur è thymo. & ſequēti uerſu pro, cum ſit, quod ſit. Sequens probatio ut ſit odoratū & dulce, reglutinoſum.) Quid hoc uerbi eſt reglutinoſum? Reſtituimus: odoratum, ex dulci acre, glutinoſum Cap. XVI. Aequitas etiam in eis obſtringitur.) Lege addendo uoculam, Aequitas quidem etiam in eis obſtrin. nec caret ſua elegantia particula quidem. Sicut ſequenti uerſu temerarie fecit qui detraxit uocem Ergo, ſcribens in primis præcipitur, pro in primis ergo præc. Nam ubi incubauere, fauos liuidos faciunt.) Antiqui codices, Nam niſi incubauere. ut quod præcedit ad opera, non de mellificio ſed de prolificatione intelligatur, quæ incubatu fit. Tertio inde uerſu adde uerbum exiſtimatur: ulceribus aptiſſimum exiſtimatur, Cap. XVII. Cum procedit, unà eſt; totum examen circa eum conglobatur.) In uetuſtis codibus aliter legitur ac diſtinguitur: Cum procedit, unà eſt totum examen, circacꝫ eum cōglobatur. Bellum uero quod mox aſſidui cuſtodes autoritatis, neſcio quis deprauauit in, aſſidua cuſtodientes autoritate. Apparatus indicio diem tempeſtiuū eligentiū.)

Lego, apparatus indice, nempe murmure, quod nomen proxime præcessit. Si quà lassatus deficit, aut forte aberrauit, odore prosequuntur.) Verior lectio: Si qua lassata def. a. f. a. odore persequitur. nam lassari & aberrare in regem competere non potest. Sedere in castris ducis Drusi Imperatoris, tunc prosperrime pugnatum.) Lege: in castris Drusi Imp. cũ prof. pug. & circa finem cap. alterutra pars, quæ suis: non, quem suis. & sequenti uersu: maxime rixa in conuehendis floribus exorta: non, Maxima rixa & in c. f. e. Cap. XVIII. Aliqui non nisi in tantum adactio, ut intestinum sæpe assequatur.) Vetus lectio: ut intestini quippiam sequatur. sequenti uersu redundabat, dein. Adrepentesq; foribus opertas sufflant: ab hoc spatio prouolãt.) Restituimus ex fide ueterum codicũ: adrepentesq; foribus per eas sufflant: ad hoc prouolant. hoc est: ad flatũ ranarum prouolant apes. Cap. XIX. Papilio etiam ignauus & inhonoratus, luminibus accensis aduolãs.) Adde uoculam hic. papilio etiam hic. quod non de quouis papilione loquatur. & aduolitans frequentatiua forma legendum. sed grauius erratum mox sequitur, utpote nõ simplex. Filis etiam araneus, quacunq; incesserit, alarum maxime lanugines obtexit. non enim de araneo loquitur, sed tertiũ nocendi modum papilionis narrat: filis etiam araneosa, quacunq; incessit, alarum maxime lanugine obtexit. Cap. XXII. Prima eas retorquere rursusq; texere inuenit.) Veteres codices: redordiri rursusq; texere. Cap. XXIII. Hanc ab his quoq; cogi subigiq;.) Quoq; redundat. sicut antepenultimo uersu duæ dictiones, more ceræ: quæ cera ex postremis syllabis uerbi lentescere nata est. Et primam dictionem huius capitis quæ est Bombyces, mutatis postremis literis perperam assuerunt fini uigesimisecundi capitis, cum ibi non minus grauiter q̃ argute dictum sit, ut denudet fœminas uestis: ac si dicat nihil absurdius fieri posse, quam cum uestis ad tegendum partes quibus pudor debetur inuenta, eadem ad nudandum eas adhibeatur pellucida: quæ argutia perit si dicas uestis bombycina, ac non simpliciter uestis. Nec puduit has uestes etiã uiros leuitate usurpare, propter onera æstiua.) Ita ne hę uestes propter onera usurpantur, ac non magis propter leuitatem? Verior lectio: Nec puduit has uestes usurpare etiam uiros, leuitatem propter æstiuam. Primum fœminarũ lasciuia his usa est, quæ gauderent nuditatem suam per eas spectari. Deinde uiri quoq; usurpare cœperunt, ob delicatam leuitatem æstati conuenientem. Cap. XXIIII. Circinato adnectens.) Hoc adiectiuum nomen substantiuũ poscit: & habetur sane in manuscriptis: circinato orbe adnectens. circinatũ uocat tam absolutum, ut circino ductus uideri possit. Derelicto laxo prætenti summa parte.) In his uerbis equidẽ nullum commodum sensum uideo. Quod si legas ut in nostris archetypis habetur: derelicta lasso prętenti summa parte: sensus erit: prætentæ telæ summam partem imperfectam præ lassitudine ab araneo derelictam. ubi arbitrari licet, legendum est, non liceat. Pariunt autem oua ea in telas expansa, quia saliunt.) Pro expansa lege, & sparsa. Ideo sparsa, quia saliunt. Pariunt autem trecentos.) Reposuimus: pariunt autem & tricenos. Cap. XXVIII. In Thraciæ partibus iuxta Olynthum.) Vetus lectio, in Thracia iuxta Olynthum. Quod in hoc annotaui, ne indocti qui sic loqui solent, exemplum apud Plinium inueniri iactent. Cap. XXIX. Iidem quippe noctibus non uolare eas propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab ijs transiri, continuata plurium dierum profectione. Quod maxime miremur, famem quoq;, quam propter externa pabula petiere, sciunt imminere.) Non obscurum erit ex collatione, quãto & hic antiqua lectio sit incorruptior. Iidem quippe nec uolare eas noctibus propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab ijs trãsiri, continuata plurium dierum (quod maxime miremur) fame quoq;, quam propter externa pabula petere sciunt. Italiam ex Africa magna cohorte infestant.) Scribo, Italiam ex Africa maxime coortæ infestant. Cap. XXXII. Multa autem insecta & aliter nascuntur, atq; asilus in primis ex rore.) Asilus nec est in emendatis exemplaribus, nec alioqui hic locum habere potest, ubi de papilionibus fit mentio, non de asilis. Sequenti uersu est inde porrigitur uermiculus, non oritur. Cap. XXXVII. Oculos unicolores nulli, cum candore omnibus mediusculo differentes.) Vetus lectio melior: Oculus unicolor nulli, cum candore omnibus medius color differens. Ardent, intenduntur, humectantur, cohibentur.) Legi debet: humectant, conniuent. Ab ijsdem qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites uocãtur: quis parui utrinq; ocelli, Lucini iniuriæ cognomen habuere.) Locus est fœde corruptus. Exemplaria manuscripta habent: Ab ijsdem qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites uocabantur: qui paruis utrisq;, Ocellæ: Luscini iniuriæ cognomen habuere. Vt hoc intersit inter Luscinum & Coclitem, quod hic sit unoculus natus, ille per uim eluscatus. Porró Coclitem eo modo opici ex Cyclope detorserunt, quo ex Ganymede Catamitum. Fuerunt autẽ Coclites Horatiorũ gentis, sicut Seruiliorũ Ocellæ, Fabriciorũ Luscini, Pompeiorũ Strabones, Papiriorũ atq; Aeliorũ Peti. Setis intus os hirtum, & linguam etiam appellatam.) Lege, & linguam etiam ac palatum. Cap. XXXIX. Quæ uero ratio crocodilis, si non cruori, sed duritiæ tergoris tribuatur & solertia.) Lectio sane inepta, castiganda ad exemplaria uetera sic: Ceu uero non crocodilis duritia tergoris tribuatur & solertia. Coarguit enim hoc exemplo quorundam opinionem, qui subtilita-

tem animi constare cute operimentisq; corporum putabant. Velut languidiores cũ menstrui cursus stetere.)Legendum, ut & lanugines oris,c.m.c.s. Cap.XL. Primogeniti in quaq; parte sues primas premunt.& si escæ sunt faucibus proximæ.)Prodigiosa deprauatio, cum à Plinio scriptum sit:Primis genitis in quoq; partu sues primas præbẽt:eæ sunt faucibus proximæ,scilicet mammæ. Cap.XLI. Tenuissimum camelis,mox equabus.) Manuscripti codices habent equis,nusquã obseruantes recentiorum exceptionem de ablatiuo in filiabus,equabus, asinabus. Sicut & supra 40. cap. Asinis à fœtu dolent,non Asini.Idem animaduerti & in Liuianis exemplaribus. Cap.XLII. Duobus alpes generibus pabula sua approbant,Dalmatiæ Docleatem mittunt,Centronum terrę Natusicum.) Vetus lectio:Dalmaticæ Docleatem mittũt, Centronicæ Vatusicum.Dalmaticas uocat iuga à Carnis ad Dalmatas usque pertinentia.

Cap.XLV. Sunt autem crura his obliqua,humani poplitis modo.)Pollicis non poplitis. Qua perfossa,ceu uinculis,spiritus fugit.)Legendum,ceu iugulo scilicet perfosso.

Cap.XLVI. Leo etiamnum tortuosos.)Scribo tortuosius. Cap.XLVII. Confirmant & apodas habere,nycterin & drepanin,in eis quæ rarissime apparẽt.) Nycterin pro rara non agnosco,quæ Græcis uespertilionem sonat,uolucrem potius quàm auem, raræ aui rarũ nomen magis conuenit, quemadmodum habet antiqua scriptura,& apodas habere,& ocen & drepanin. Cap.LIII. Qui uenena serpentium suctu è corporibus exigerent.)Melius.corporibus eximerent. Scythæ sagittarũ ungunt aciem.) Vetus lectio,Scythæ sagittas tingunt.

EX LIBRO DVODECIMO. Cap. IIII

VNam quam peculiarius Virgilius celebrauit ebenum.) Rectius manudescripta uolumina: Vnam è peculiaribus Indiæ Virg.celebrauit ebenum. Cap.VI. Quo sapientiores Indorum uiuunt.)Lege,sapientes,id est,philosophi. Cap.IX. Facilius hoc & crustosius amariusq; & gummosum.)Lege addendo iuxta fidem ueterum codicum:Facilius hoc & crustosius amariusq;,at Indicũ humidius & gummosum.Ibidem legitur.in libras X terni,non X tantũ.

Cap.XIII. Vt alij existimauere frutice uenoso.) Exemplaria nostra quæ ob uetustatẽ sequimur,habent,frutice myrtuoso.Quod nescio cur debuerit magis absurdũ uideri, quàm gummosus & similes Plinianæ uoces. Cap.XVI. Facillime aũt adulteratur Indica myrrha.) Scribo,fallacissime autem adult. Cap.XVIII. Periti rerum astruxerunt.) asseuerant, non astruxerunt. Cap.XIX. Reuehunt uitrea & ænea.)Melius,& ahena. Sterilior imbre,ceu diræ naturæ.) Vetusti codices: sterilior imbre, cæduæ naturæ. & mox illic legitur,uenia cædendi,non metendi. Deinde sorte germina discerni.) Cremia, non germina: quæ uox uel ex psalmographo nota esse poterat. Cap.XX. Per Nabathæos Troglodytasq; cõfines, qui considere ex Nabathæis. Vetus lectio: per Nabathæos Troglodytas, qui considere ex Nabathæis. Vt intelligamus coloniam à Nabathæis negociatoribus in Troglodyticen deductam.

Cap.XXIII. Eandem quæcunq; sit aspalatho.)Lege,eandem quæ sit aspalatho.

Cap.XXV. Maxime probatur quod ante semel fluxit.)Melius uetus exemplar,Maxime probatur quod ante semen fluxit,id est,anteq; semen prolatum sit. Paulopost illic legitur: Exit & in Pamphylia, sed aridior:non,acrior.

EX LIBRO DECIMOTERTIO. Cap. I

PRimumq; id scire conuenit,mutata autoritate ad peius transisse gloriam.) Sincera lectio:mutatam autoritatem,& sæpius transisse gloriam. Cap.III. Vestes prolongant tempus.)Antiqui codices: Vestes prorogant tempus. Summa commendatio eorum,ut transeuntẽ fœminam odor inuitet,etiam aliud agentem.) Magis placet quod in ijsdem codicibus habetur: ut transeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes. Neq; enim usqueadeo corrupti fuerunt Romanorũ mores,ut frequẽtior esset uiris quàm fœminis unguentorũ usus.ac mox: Sed quosdam crassitudo maxime delectat,idipsum approbantes.)Illic est,spissum appellantes,nõ idipsum approbantes. Atq; Caium principem solitum lauari.) Lege,atq; Caium principem solia temperari,scilicet iussisse. Vtinamq; dicere possemus,quis primus instituisset ista, nimirum hac mercede orbem terrarum corruptæ deuicere aquilæ.)Duas uoculas,ita est, quibus perquã eleganter Plinius utitur,scribarũ siue potius castigatorũ temeritas deprauauit in,ista.Sic enim scribitur ac distinguitur in emẽdatis uoluminibus. Vtinãq; dicere possemus, quis primus instituisset.Ita est, nimirum hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ. Sic lib.7. cap. 40. dixit, Ita est profecto,alius de alio iudicat dies.Item lib.18,cap.6.Itaq; est profecto, opera nõ impensa cultura constat.Præterea lib.24.cap.1.Ita est profecto,magnitudo populi Ro.perdidit ritus, uincendoq; uicti sumus. Cap.IIII. Genera earum plurima:& prima fruticem non excedentia: sterilem hanc,aliubi & ipsam fertilem,breuemq; ramis obiri umbra foliorum.) Emendata lectio: sterilem hunc,aliubi & ipsum fertilem,breuiq; ramorum orbe foliosum. qui error tam crassus est,ut mirum sit à nemine deprehensum, Præterea cæsum à dorso puluinato,& in aluo media fissura plerisq; umbilicatum.)Reposuimus ex manuscriptis: Præterea cæsum à dorso puluinata fissura, & in aluo

& in aluo media plerisq; umbilicatum. Quod erat prius, pomis refertam.) Pro his uerbis longè alia sunt in antiquis uoluminibus, nempe hæc: eratq; cum hæc proderem fertilis. Cap. VII. Certoq; eam fugit alienus humor, qui aluum omnem rigat.) Lege: qui aliam omnem rigat.

Cap. XI. Neq; ad alios usus illis, quàm funibus. Rex Antigonus in naualibus usus est rebus, nondum sparto cõmunicato.) Sincera lectio: Nec alijs usus est quàm inde funibus rex Antigonus in naualibus rebus, n. s. c. Cap. XII. Minus sorbet. Politur & charta magis, ut splendeat.) Lege & distingue: Minus sorbet polituta charta, magis splendet. Deprehenditur & lentigo oculis, sed medijs inserta glutinamẽtis ceu tenia iunco papyri bibulo, ibi uix litera fundente se.) Voluminum ueterum emendatior lectio: sed inserta medijs glutinamentis tenia, fungo papyri bibula, uix nisi litera fundente se. Nam fabrili à gummi commissuræ fragiles sunt.) In eisdem codicibus melius est: Nam fabrile gummisq; fragilia sunt. Fabrile uidelicet glutinũ. & gummis genitiuus est à gummi, κόμμι κόμμιος. Minimum hunc modum intergerit.) Lege, minimum hoc modo intergerij. Cap. XIII. Quod eo magis miror, si etiamnum Homero condente Aegyptus non erat. At cur si iam hic erat usus, in plumbeis linteisq; uoluminibus scriptitatũ constet? Cur & Homerus in ipsa illa Lycia Bellerophonti, codicillos datos non Epistolas prodidit?) Hic tenebrio nescio quis aliquot uoces ex xi. cap. repetitas, sed deprauate, infulcire ausus est. nã uetusta exẽplaria omnia tantũ habent: Q. e. m. m. s. e. H. c. Ae. non erat: aut cur si iam hic erat usus in ipsa illa L. B. &c. Agnoscis erudite lector Plinianum orationis fluxum, nullã interpolatoris operam desiderantem. ó impudẽtiam. Cap. XV. Interijt nuper incendio quam Cethegus decedẽs libris xiiij. permutauerat.) Vetus lectio: Interijt nuper incẽdio à Cethegis descẽdẽs, H-S. xiiij. permutata. A Nomio Tiberij Cæsaris liberto.) Lege addendo: Item à Nomio, nam duas recẽset amplissimas, Ptolemæi unam, alteram Nomij. Operimento conchylij & laminæ per mediam uestitam fuisse.) Pro pessima opera malam gratiam meritus est, quisquis hic Pliniana uerba, aliquot de suo additis, interpolare non est ueritus. Nam sincera scriptura tantum habet: operimento laminę uestitam fuisse: sensu sane manifesto, ut intelligatur mensa nõ solida ex cedro, sed ita fermè lamina uestita, quemadmodum lateritij parietes ornatus causa marmoreis crustis uestiuntur.

Nutriuntur optime splendescuntq;, manuq; sicca fricantur ab alienis maxime: nec abaculis lęduntur, ut in his genitæ.) O belle tractatum Pliniũ. Vide obsecro lector, quãtum hæc à germana lectione discrepent, quæ talis est. Nutriuntur optime splendescuntq; manu sicca fricatæ à balineis maxime: nec à uinis læduntur, uti his genitæ. Cap. XVIII. Totumq; abire in lacum.) In altũ, non in lacum. Cap. XIX. Punicum malũ cognomen sibi uendicat.) Lege, cognomine sibi uendicat Cap. XXI. Semine colore & specie foris.) Farris, non foris. Cap. XXIIII. Vtilitas herbosa ergo, & eo lętior satietas, quod perquam modico pinguescunt & quadrupedia.) Exemplaria uetera: Vtilitas quæ eruo, sed ocyor satietas, perquam modico pinguescente quadrupede. Obiterq; inter ordines allium capessere fertile est.) Lege: allium & cepe seri fertile est.

Cap. XXV. Vix ut respicere è naui tutum sit.) Prospicere, non respicere.

EX LIBRO DECIMOQVARTO. Cap. II

VVa tam parua, ut nisi pinguissimo solo coalere non possit.) Rectius, colere non prosit. In neglecto solo morosa, pingui putrescit, gracili omnino non prouenit.) Legendum, In eligẽdo solo morosa. Morosam in eligendo ideo dicit, quod ei nec pingue nec gracile satis conueniat.

Mœrica contra omnes ictus firmissima.) Veteres libri, contra omne sidus fir. Cap. III.

Et coronaria naturæ lusu stephanitis.) Scribo, coronario naturæ lusu. Cap. IIII. Cũ C. Gracchus tribunus plebis seditionibus agitatis interemptus) Latinius nostra exemplaria, plebẽ seditionibus agitãs. Raro quippe ad huc fuere, nec nisi importatis singulis testis milia nũmûm.) Vetus lectio, nec nisi in nepotatu Cap. VI. Pucino retulit acceptos non aquoso.) Lego pucino retulit acceptos, nõ alio usa. Cæsarẽ non aliud potaturũ.) Scribo, poturũ. Cap. XIII. Aromaticis delectatos.) Lege Aromatite. id enim est quod nũc Hippocratis uocãt, cuius inuentũ uideri uolunt. Cap. XIIII. Sic quoq; diu transmarina fuerunt in autoritate ad atauos usq; nostros, etiam falerno iam reperto, sicut apparet ex illo comico uersu Anaxipolis Thasij: Quinq; Thasij uini inde depromã, Falerni bina.) Quid ego audio, Anaxipolim Thasium Latinos uersus scriptitasse? an forte græce quidẽ scripsit, sed togatas fabulas. alioqui inepte citatur testis, ubi agitur de autoritate quæ fuit uinis in Vrbe atq; Italia. Subijciã & hic ueterẽ lectionẽ quo magis appareat deprauatio. Sic quoq; postea diu transmarina in autoritate fuerunt, & ad auos usq; nostros: quin & falerno iã reperto, sicut apparet ex illo comico uersu: Quinq; Thasij &c. Neque enim ratio temporũ patitur ut legamus ad atauos, de uinis quæ post Opimium consulẽ in precio fuerũt.

Milia cadorum congiorum.) Lege, cadorum congiariorum. i. qui congium caperent. Sequenti uersu est C. Sentius, non Censius. Hortensius super decem cados hæredi reliquit.) Non uideo cur hoc magnum uideri debeat, cum Lucullo eiusdem uini plusq; C. M. cadorum fuisse supra in hoc ipso capite scriptũ sit. uerior est dubio procul manuscripta lectio X M. cadorum, quod scribæ

hoc modo ſcribere ſolent X̄ .inde lapſus occaſio. Cap. XV. Quid ni? Et Cæſar dicta/
tor triumphi ſui cœna uini falerni amphoras C. Chíj cados C. in conuiuia diſtribuit.) Conuiuia
hic uocat certum conuiuarum numerum unà diſcumbentiū, qui ferè intra Muſarum numerū cō/
ſiſtebat, iuxta tritum illud prouerbium: Septē conuiuium, nouem conuitium. Quare nimio plus
eſſent centum cadi uel Cyclopum conuiuio. Itaq; malui antiquam ſcripturam ſequi. Quid, non
& C.d.t.ſ.c.u.f. amphoras, Chíj cados, in conuiuia diſtribuit. i. in ſingula conuiuia ſingulos cados
ſingulasq; amphoras. Cap. XVI. Myrtitem Cato quemadmodum fecerit, hoc paulopoſt
indicabimus.) Melius, Myrtitē Cato quemadmodum fieri docuerit, mox paulo indicabimus.
Ex cæteris herbis colatis.) colatis redundat. Qualem & redolent ſalicum Patauinorum in pa
luſtribus uindemiæ.) Lege, qualem & ſalicum redolent Patauinorum in p. u. Cap. XVIII.
Aſpendios, damnata à feris.) Damnata aris, lege. σπένδειν enim libare ſignificat. Aegyptus
& ecbolinam habet abortiuos facientem.) Vetus, Aeg. & ecbolada habet, abortus facientem.
Sic & maris nauigio.) Rectius, mari nauigato. Cap. XIX. Præcepta tradiderint)
Præcepta condiderint, eſt in ueteribus, idq; non ineleganter, ut nihil opus fuerit mutare. Anni
prioris uina nonnuſq; fece acetóue condiunt.) Vetus lectio: Nonnuſq; prioris uini fece acetóue
condiunt. Cap. XX. Iterum ſpōte feruere: qua calamitate cum deferbuit deperit ſapor.)
Cum deferbuit uoces ſunt ſuperuacaneæ, & ab interprete primum adiectæ. Acor aut fumidū
uirus, aut picis aduſtio.) Lege, picis autem aduſtio. nam ſuperiora reſinæ uicia ſunt, hoc picis. Aſia
picem Indicā maxime probat. Græcia Piericam) Nō Indicam, quod abſurdum erat, ſed Idęam ab
Ida cantatiſſimo Troadis monte, atteſtante etiā Theophraſto. Cap. XXII. Cum priorem
diē quotidie perdat, imò uero & uenientē.) Nihilo deterior erat uetus lectio: illi uero & uenientē.

EX LIBRO DECIMOQVINTO. Cap. I

M Seruius T.F. ædilis curulis.) Antiqua ſcriptura, M. Seius L.F. Certe Seruius prænomen
eſt, non nomen. Cap. III. Has enim ociſſime occupat æſtas, quia ſunt tenerrimę,
& amurca cogit decidere.) Vera lectio: has enim ocyſſime occupatas, quia ſunt tenerrimæ, amur
ca cogit decidere. Cum omni hora oleum decreſcat.) Lege, omni mora. Cap VI. Præ/
terea conchas & plūbeas cortinas aere uitiari.) Vitiata lectio eſt: reſtituimus iuxta fidem archety/
porum ſic: præterea in conchas & plumbeas cortinas: ære uitiari. refertur enim ad decapulandū
quod præceſſit. Cap. XI. E ſtrutheis odoratiſſima.) Lege à ſtrutheis. i. poſt ſtruthea.
Cap. XIIII. Tamen peculiare nomen dedit.) Lege addendo: his tamen peculiare. his. ſ.
lanatis, quorum mentio præceſſit. A conditione caſtrati ſeminis, quæ ſpadonia appellant. Bel/
gemela à folíjs. folium enim unum, aliquando & geminum erumpit è latere medio.) Mira uero
denominatio à gemino folio belgemela. ſed cur potius à gemino, cum ſæpius unicum erumpat?
Antiqua exemplaria aliter habent: quæ ſpadonia appellant Belgæ. Melofolíjs folium unum, ali/
quando & geminum, erumpit. Mirum autem uideri non debet ſi Belgæ ſpadonia uocabant Ro/
mano & non Gallico uocabulo ut qui prouincialis id temporis eſſent: apud quos ipſe Plinius ali
quandiu uixit, unde hoc pomum in eius noticiam uenit, urbanis alioqui non admodum notum.
Melofolium uero dictio eſt ex græca ac latina compoſita, quaſi μηλόφυλλον. Cap. XV. Con
duntur uero pira ut uuæ, ec totidem modis, non aliter quàm in cadis. Præterea quæ pomis pro/
prietas piris quoq; uini, ſimiliter íjs ægris medentes in eſcam dant.) Vera lectio: Conduntur uero
pira ut uuæ, ac totidem modis, nec aliud in cadis præterq; pruna. Pomis proprietas piriſq; uini:
ſimiliterq; in ægris medentes cauent. Cap XVII. Olei aſpergi ex ore, ut de palmis dixi/
mus.) Hoc nuſquam dictum eſt, ſed particula, ut redundat. mox legendum, De palmis diximus.
ut ſit tranſitus ad reliqua. Ac ſi dicat, niſi inter peregrinas arbores de palmis dictum eſſet, potuiſſe
hic inter ſecundas menſas de earum fructu dici. nunc de ficis proxime dicendū. Cap. XVIII.
Ad nos ex alíjs tranſiere gentibus Chalcidicæ, quarum plura genera. ſiquidem & Lydiæ quæ
ſunt purpureæ, & mamillanæ ſimilitudinem mammarum habent.) Legendum ex fide ueterū ex/
emplariorum: Ad nos ex alíjs trāſiere gentibus, Chalcide, Chio, quarū plura genera. ſiquidem &
Lydię quæ ſunt purpureæ, & mamillanæ ſimilitudinem earum habent. Alioqui Plinius omiſerat
Chias Romæ non incelebres, & Martiali in primis amatas. Nam Alexandrinæ enixiores. Can
dicans terina, cognomine delicata.) Eadem exemplaria uerā, etiam nūc, lectionem retinent. Nam
Alexandrina è nigris eſt, candicante rima, cognomine delicatæ. Alioqui nō bene cohæret, quod
mox ſubſequitur: Nigra & Rhodia eſt. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admonuit.)
Elegantior uetus lectio: Tanto propius Carthaginem pomo Cato admouit Cap. XIX.
Ergo culices partim fraudati alimento in matre, hoc eſt putri eius tabe, ex qua nati ad cognatā
uolant.) Antiquior lectio & melior. Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre, putri eius
tabe, ad cognatā uolant. Cap. XX. Setaniæ tamen maius pomum eſt.) Tamen ſuper/
uacaneum eſt, natum ex proximis ſyllabis tanie, nec ad ſenſum quidquam facit. Cap. XXI.
Hæc obnoxia acri odore, nec ſuauitate iucunda.) Cuinam obnoxia? Sincera lectio: hæc ob/
noxia acori. odore & ſuauitate rotunda præcellunt. cæteris uini ſapor Cap. XXV. Mi/
nus quinquēnio eſt.) Satis latine dixerat Plinius, minus quinquenniū eſt: nec erat cur mutaretur.

Cap. XXVIII. Aliquorũ lignum ipsum in usum & pomi uicem, ut grana myxis, quas in Aegypto gigni diximus.) Vetus lectio: Aliquorũ lignum ipsum in usu & pomi uice, ut generi amygdalæ, quam in Aegypto gigni diximus. Dixit autem his uerbis: Pomum longius piro, inclusum amygdalæ putamine & corio, colore herbido. Cap. XXIX. Cluere enim antiqui pugnare dicebant) Præstat ex autoritate ueterũ codicum legere, purgare dicebant. ea lectio ad proxime præcedentẽ uersum pulchre quadrabit. nõ enim pugnasse eos, sed dimicare uoluisse dicit, ut intelligamus non cædem ut nondũ perpetratã, sed animos paricidales quos generi ac soceri in se inuicem sumpserant, expiatione opus habuisse, quo facilius firmiusq; mutua beneuolẽtia coalescerent. Et Venus non pugnis, sed coniungendis cum corporibus tũ animis præest. Attestatur nobis etymologia uocis è Græco deductæ. κλύζειν illi dicũt, eo quod aqua lustrationi tali adhiberetur nunc fontana nunc fluuialis, nonnunq; & marina. Notũ est illud Euripidis: κλύζει θάλασσα πάντα τ' ἀνθρώπων κακά. In præsenti purgatione apparet uerbenã myrteam adhibitam exercitibus aspergẽdis, quemadmodum apud Virg. & Iuuen. laurea in similem usum adhibetur. Quin apud Christianos quoq; & leuiora commissa sacratæ aquæ inspersu expiari creditur, & recens ad religionem asciti, aquis omnia actæ uitæ scelera eluunt, cuius rei typus apud Heb. in cataclysmo iam olim præcesserat. Ex eadem origine uenit & cloacarũ uocabulum, quod hæ subterraneis cuniculis oppidorum sordes perpurgent. At cluere pro pugnare nondũ inueni, nisi forte apud unum alterumúe nostri seculi eruditum: qui contenti excusis libris, oĩa inde alba quod aiunt amussi in suum usum conuerrunt, nec raro suę credulitatis pœnas dãt, in luculẽtos errores hoc modo pertracti. Quid quod eas uoces perperam intellectas lexicis aut nouis inserere audẽt, aut in uetustis pro recta scriptura supponere: idq; ex nullius latini scriptoris autoritate. nã de præsenti loco doctos admonitos facile ueterum exemplariũ fidei accessuros non dubito. Quin & uirgæ anuli.) Lege, uirgei anuli. Papyrium Nasonem.) Massonẽ nõ Nasonem, attestante Liuio. Cap. XXX. Et postea accessere genera eius. Hanc syluestrem &c.) Quam hanc? Libri uetusti: Postea accessere genera: tinus, hanc syluestrem &c. Alioqui male cohæret, accessit & regia, nisi tinus præcedat. Folio crispo ac breui, quæ inuenitur rara.) Lege, inuentu rara. Præferenda utiq; myrto & oleæ est.) Vetus lectio: præferenda ei utroq; olea.

EX LIBRO DECIMOSEXTO. Cap. I

NAuigantibus similes, cũ integant aquæ circumdata naufragijs. Cum uero recesserint, fugiẽtes cum mari pisces circa tuguria uenantur.) Vera lectio: nauigantibus similes cũ integant aquæ circũdata, naufragis uero cũ recesserint: fugientesq; cum mari &c. Nõ pecudes hos habere, non lacte ali ut finitimos. Ne cum feris quidẽ dimicare contingit.) Melius: Non pecudẽ his habere, non lacte ali ut finitimis, ne cũ feris quidem dim. con. Potus non nisi ex imbre.) Legendum addendo, Potus ijs. & sequenti uersu, Et hę gentes certe. Certe, superfluit. Cap. II Roborũ uastitas intacta.) Et hic adde unam dictionẽ: æuis roborũ uastitas intacta. Cap. III. Veluti po. R. ipsa corona imposita.) Ipsi, nõ ipsa. Longũ est nec ex institutiõe operis.) Vetus lectio nec instituti operis. Cap. IIII. Quiq; patriæ muros primus scandens, audentẽ irrumpere occidit. Quiq; ciuẽ maluit seruare quàm hostẽ occidere.) An nõ hęc inter se pugnant? sicut nec id apte cohęret quod mox subijcit, Vtq; eũ locũ in quo sit actũ, obtineret hostis eo die. Ostrenue nauatã à deprauatore operã, & cui nulla ex his que hic memorãtur, corona dignũ sit præmiũ. Restituimus ex fide manu descriptorũ hoc modo: quæ sub ipso Ioue datur, cuiq; muros patria gaudẽs rũpit. Confert .n. leges Romanas de ciuica, cũ illa Grecorũ de Hieronicis, hoc est sacrorũ certaminũ uictoribus, in quorũ honorẽ patria cuiq; sua redeunti murorum partẽ diruebat, quà oppidũ intraret: tanquam nihil opus esset mœnibus ciuitati, quę tales uiros gigneret. mox subijciuntur capita legum Ciuem seruare. Hostem occidere. Vtq; eum locum in quo sit actũ, hostis obtineat eo die Cap. V.

Nec non & in copia frugum.) Veteres codices: nec non & inopia frugum. Distinguemus ergo proprietate naturaq;, & ubi res coget, etiam græcis nominibus utendum.) Vtendũ superfluit. nam omnia referuntur ad uerbum Distinguemus. Cap. VII. Gignunt & aliæ ramorũ eius pilulas corpori non pediculo adhærentes.) Legendum, Gignunt & alæ ramorũ eius pilulas, corpore non ped. adh. Item circa finem capitis: & in folio rubente aquosos nucleos candicantes. non rubentes, quod nescio quis ad pilulas præcedentes referendum putauit. Cap. VIII.

Granum hoc, primoq; ceu spectes frutices paruos aquifoliæ ilicis. quisquiliũ uocant.) Sincera lectio: primoq; ceu scapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis. cusculium uocant. Est enim Hispanum uocabulum non Romanum. Signum hoc eius, quod in tenebris decerpitur.) Quo, non quod.

Græci cortices arborum appellant.) Vetus, corticis arborem. Cap. XVIII. Tingendi causa ad seruorum uestes.) Illic legitur, ad seruitiorũ uestes. Cap. XXIIII. Et apud nos uere palmæ à matre integræ decerpuntur. meliores enim sunt, quæ non diuisæ fuerint.) Integra lectio: Et apud nos fere palmis à messe decerpũtur. ex his meliora, quæ sese non diuiserint. Loquitur de folijs. Decidua à populo quernaq;.) Rectius, decidua populea quernaq;. Cap. XXV.

Cætere uere concepto.) Vetus lectio: cæteræ uero cœpturo. Sic fit, ut dum prima cacumina impelluntur, se cutis aperiat, geniculato incremento.) Et hic diuersa lectio, ut prima cacumina im

pelli secutis appareat. Cap. XXVI. Cedri & iuniperus & ilex annuæ ferè habentur, nouusq; fructus in ijs cum autumno pendet.) Nostra exemplaria: Cedrus & iuniperus & ilex anniferæ habentur, nouusq; fructus in his cum annotino pendet. Cap. XXIX. Quoniã omnis infirmitas cælo magis accidit.) Lege, cælo magis obnoxia est. Cap. XXXII. Fastidio balsamum alibi nasci natura quàm in Syria noluit ferè: Nec non & palmam nasci ubiq; aut natam parere.) Si dixisset alibi quàm in Iudæa, uerisimilius erat. neq; enim in tota Syria nascitur, aut ulla alia eius parte præterquã Iudæa. Antiquior ac uerior lectio hæc, Fastidit balsamum alibi nasci, Assyria malus alibi ferre: nec non & palma nasci ubiq; aut nata parere. Cælum nullo modo quit flecti.) quit redundat. Mutari naturam in ijsdem locis, atq; improuiso ualere.) Exemplaria uetera: atq; pro indiuiso ualere. At in Lycijs frigidisq; montibus nascitur.) Lege, at in Lycijs Phrygijsq; m. n. Cap. XXXVI. Durantq; eius alta tecta.) Eius non est quo referatur. Lego, Durantq; æuis. Sic supra: æuis roborum uastitas intacta. Et canore tibię ipso edu cendæ.) Melius: & canere tibiæ ipsæ docendæ: nec aliter est in emendatis exemplaribus.

Cap. XXXVII. Licet populi uitibus placeant, & cæcubum ducant.) Lege, & cæcuba educent. Sequacis ad iuncturas lenticiæ.) Rectius, ad uincturas. Mollioribus uasis quàm uęl corio fiant.) Vilioribus, non mollioribus. Deciduæ salici fertilitas.) Legi debet: Cædua salici fertilitas. Cap. XXXVIII. Ictus ab altero capite uel grauis sentiatur.) Atqui magis conueniebat uel leuissimus. Legendum itaq;, uel graphij, non uel grauis. est autẽ graphium, ut uulgo etiam notum est, stilus ferreus, quo in ceratis tabellis quicquid libuerit exarare solemus. Fagis pectines transuersi in pulpa apud antiquos. Inde & uasis honos.) Distingue. Apud antiquos inde & uasis honos. Cap. XL. CXX modij tunc lentis pro saburra ei fuere.) Pudendum erratum, cum tam modica saburra uix mediocri nauigio sufficiat, nedum illi usq; ad miraculum ingenti. ἀλλὰ τῶν τοιούτων οὐ φρόντις ἱπποκλείδῃ, modo sensus sit utcunq; grammaticus. Vera lectio est, CXXM. modiûm lentis. Quas & ipsas esse modicas admodum miror.) Lege: quas & ipsas esse modico admodum miror. modico. s. simulacro. Id miratur, quod alioqui iuncturæ ferè nullæ sint, nisi in grandibus simulacris. Nónne simulacrum Iouis in arce è cupresso durat.) Veteres codices, simulacrum Veiouis. Cap. XLIIII. Quod notatur & in spina fullonia.) Scribo: quod uero in spina fullonia. pendet enim à pręcedente uerbo gignatur. Edendi ratio ætatis quadragenis diebus.) Rectius, Ea medendi ratio æstatis q. d.

EX LIBRO DECIMOSEPTIMO. Cap. III

IN aquilonem obseruare uites & arbores poni suasere.) Lege, in aquilonem aduersas uites.

Cap. IIII. Sed idem solum ubicunq; arduum opere, difficile cultu, bonis suis acrius penè pascit quàm uitijs. Affligit agricolam & carbunculus terræ, quę ita uocatur. Emendari uitem hac terra putatur.) Longe emendatior ac planior uetus lectio, id quod uel absq; cõmonstratore cuiuis latine scienti perspicuum esse potest. Est autẽ hæc. Sed idem solum ubicunq; arduum opere, difficile cultu, bonis suis acrius penè quàm uitijs posset, affligit agricolam. Et carbunculus terra quæ ita uocatur, emendari uite macra putatur. Hæc lectio belle quadrat & ad præcẽtia & ad sequẽtia.

Cap. VIII. Harenacea utuntur, si aliqua non sit, in uliginosis uerticibus & si alia sit ubi hos gentium solos nouimus &c.) Emendatior lectio: Harenacea utuntur, si alia non sit: in uliginosis uero & si alia sit. Vbios gentium solos nouimus, & reliqua. Vbij germanica gens erat, sed in gallicam ripam à Romanis traducta, quo loco nunc est celeberrima Agrippinensis colonia.

Cap. X. Amygdalæ in argilla molli meridiem sectanti seri iubentur.) Amygdala legi debet, & iubet non iubentur. Præcedit enim proximo uersu Mago, cuius hoc est præceptũ. ac mox eodem uersu, Gaudere & dura: non Gaudere eas in dura. Quo in genere & cum parui sunt auelluntur.) Vetusti codices magno consensu habent, & cum perna sua auelluntur: & ita melius cohæret cum his quæ sequuntur. Non omittendũ naturæ miraculum, ex tã paruo gigni arbores.) Magis placet uetus lectio: non omittendo naturæ miraculo. Sic enim sæpe Plinius loquitur.

Cap. XI. Cato crassiorem quinq; digitis non omisit. Idem ait attinere meridianam cæli partem signari in cortice.) Scribo & distinguo: Cato crassiorem quinq; digitis. nõ omisisset idem, attinere &c. Cato referri debet ad præcedẽs uerbum, præcipiunt. Et non omisisset eleganti eclipsi dictum est, ac si dicat ideo à Catone omissum præcptum hoc, quia nullius sit momenti.

Cap. XII. Illam inscitiam pudendã esse conueniet, & adultas inter sese luctari iusto plus.) Pudenda sanè inscitia locũ hunc deprauatũ apparet, cum in antiquis uoluminibus rectè legatur: adultas interlucare iusto plus. Interlucari autem arbores dicuntur, quoties adempta ramorũ parte, quantum opacitati earum detrahitur, tantum luci accedit: unde & interlucare dictum.

Cap. XIIII. Ne excutiatur in uento, ne cortex à ligno decidat alterutri.) Vetus lectio: ne exacuatur in uento, ne cortex à ligno decedat alterutri. præcessit enim: calami exacutio medullam ne nudet. Cap. XV. Atque ut gemmascere incipiens ligetur calamus.) Legendum pro ligetur legatur. Cap. XVIII. Autumno ablaqueato, & stercus adijcito.) Lege addito, non

dicto, non adijcito. Sic enim Cato loqui solet. Vt eadem oliueta constent.) Integra lectio est: ut æuis eadem olíueta constent. Sic supra lib. 16. cap. 2. æuis roborũ uastitas intacta. Eiusdem cap. 36. Durantq; æuis tecta alta. Mirumq; quæ Pallas castigatori hanc mentem dederit, ut eam uocem ubiq; aut omitteret aut deprauaret. Confessa enim de tempore serendi æque ratio est uere & autumno. Id ex magna parte fieri decreuere.) Rectius in archetypis legitur & distinguitur hoc modo: Connexa enim de tempore serendi æque ratio est. Vere & autumno id ex magna parte fieri decreuere. Ideo faciles corticum esse amplexus.) Illic habetur, complexus. Cap. XXI.

Et prædictis uelut armamẽtis uinearum.) Hæc uerba quæ nescio quis fini præcedentis perperã assuerat, huius capitis initio adposuimus, melius hic cohærentia. Id enim cum decisi nec intorti trigemmes.) Lege, Iidem cum decisi. Paulo post pro marra deprauate legebatur, in area: ut alia leuiora taceam. Cap. XXII. Sulco latitudo palæ est.) Lege addendo: sulco latitudo palæ satis est. Intra biennium autem fructus.) Malui ueterem lectionem: Interest autem biennium fructus, quo tardius in sato prouenit quàm in translato. Ideo utriusq; fructum tardũ, præterea retorridum & nodosum puluinosumq; reddi incremento,) Alia lectio antiquior, in quam exemplaria cõsentiunt, sic habet. Id utrunq; fructum tardum, præterea retorridum & nodosum reddit, pumilionum incremento. Operarum ista cõputatio est. In latifundijs uero legitima naturæ festinatio.) Vetus lectio: operarum ista computatio est in latifundijs, non legitima nat. fest.

Cap. XXIII. Et ulmus detruncata à media inter ramorum scamna digeritur.) Legendũ, in ramorum scamna. Meridianum solem spectare palmites debent.) Non male est in manuscriptis, spectare palmæ debent. nam sequitur mox: rami à proiectu digitorum modo subrigi. nec de uitibus loquitur, sed de arboribus, que uitibus maritãtur. Traduces gallica cultura binis utrinq; lateribus, si pedum quadrageno distent spatio, quaternis uiceno, inter se obuij miscentur alligan turq; uno conciliati, uirgultorũ comitatu obiter ligati qua deficiant. Aut si breuitas non patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in uiduam arborem iunco.) Repræsentabimus & hic ueterẽ lectionem, quam ueriorem esse certe illi facile iudicabunt, quibus id culturæ genus uisu cognitum est, etiam hodie in ea Italiæ parte frequẽs. Nam de cisalpina Gallia loquitur. Est autem talis. Traduces gallica cultura bini utrinq; lateribus, si pes quadrageno distet spatio, quaterni si uiceno, inter se miscentur alliganturq; unà conciliati, uirgultorũ comitatu obiter rigorati quà deficiant: aut si breuitas non patiatur ipsorũ, adalligato protenduntur in uiduam arborem unco. Sed quia utilitate redituũ impendia exuperent.) Reditum non redituum. Vilitas enim de uino intelligi debet.

Cariosasq; tantum uitis partes incipientes marcescere deputãdo.) Antiqua scriptura, incipientes inarescere. Quoniam certa latera est facilius abscondere, quàm detorquere quo uelis. Plagas in arborum tonsura supinare, uelut calices faciendi.) Satis apparet deprauatorẽ hũc neq; literaturam calluisse nec agriculturã. Reponẽda igitur exuetustis exemplaribus incorrupta lectio, & hoc modo distinguendum: quàm detorquere quò uelis plagas. In arborum tonsura supiniore uelut calices faciendi, ne consistat humor. Cap. XXIIII. Itaq; per hyemes cæli rigorem probamus. Non enim solum infirmissimę arbores gelu periclitãtur, sed maximæ.) Verior lectio, & cum proxime præcedentibus Plinij uerbis melius cohærens, est hæc. Itaq; per hyemes cæli rigorẽ probamus, non soli. Nec infirmissimæ arbores gelu periclitantur, sed maximæ. Vnde partium adhibita societate, nominũ quoq; cum hominũ miserijs.) Castigauimus ex fide manu descriptorũ, Vnde partium debilitas, societate nominũ quoq; cum hominũ miserijs. Idq; aues corticis sono experiuntur.) Adde caui. aues caui corticis so. exp. Quapropter & grando in ijs causis intelligĩ debet, & carbunculatio, quod pruinarum iniuria euenit. Deest coniunctio &. & quod pruinarum iniuria euenit. Sunt enim tria diuersa mala. Nascitur hoc malum tempore humido & lento.) Lege, tepore humido. Quod araneum uocant.) quod particulam scriba de suo adiecit. Legendum (araneum uocant) per parenthesin. Idem peccatum scribarũ & alijs locis, nec in hoc solo autore, deprehendere licet. Ibi autem & in reliquis partibus.) Male detracta est coniunctio, cum scriptum sit: Et ibi autem & in reliquis partibus. Intereunt pleraq; excisa stirpe.) Lego, & fissa stirpe. Olfactrix enim intelligitur, & tangi eam odore mirum in modum.) Vetus scriptura mollius, Olfactatrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum. Cap. XXV. Inter uitia arborum est & prodigijs locus.) Et hic nescio quis tres primas huius capitis uoces fini pręcedentis assuerat. Cap. XXVI. Cæterum maiore in parte orbis etiam pluuia aut omni aqua seri & arari non conuenit,) Antiqua lectio manuscriptorum uoluminum: etiam pluuias autumni aquas eriuari cõuenit. quod sane aptius ad præcedentia de Hispanorũ uindemijs uerba quadrat.

Tanto magis si niues scateant.) Quis unquam uel uidit uel legit niues scatere? Vsq; adeo nihil referre putant isti quem sermonem etiam facundissimis autoribus affingant. Scribi debet, si niues iaceant. Cap. XXVII. Et ab ima parte circũforato defluens pituita abstrahatur.) Abstergeatur, non abstrahatur. Similis stercoratio. Gaudent ea &c.) Melius. Similis fimi ratio. Gaudent ea, & reliqua. Eo anno uiolenta, proximo dulcia futura.) Lege uinolenta. De puniceis

loquitur

loquitur. Cap.XXVIII. Multi & talpas amurca necant.) Lege addendo. Multi & has & talpas. & has.s.formicas, quarum mentio proxime præcedit.

EX LIBRO DECIMOCTAVO, Cap. I

TEnebris quoq; & ipsarum noctium quieti inuidentium gemitu.) Nescio quis detraxit unum uerbum minime hoc loco superuacaneum. Legendum enim Tenebris quoq; suis &c.

Cap.III. Pilumni qui pilum pistrinis inuenerunt.) Lego, inuenerat. est enim paternus casus Pilumni, sicut mox Pisonis. Et unus tantum apud autores Latinos memoratur Pilumnus, qui ob hoc ipsum inuentum suum à priscis consecratus est. Ludos boum causa celebrantes, bupetios uocabant.) Vetus scriptura, bubetios. Noxamúe duplionem'ue decerni.) Antiqui codices, noxiam'ue. Et quidem ut tradit Norbanus nudo.) In huius libri indice, ubi recenset Plinius quos autores sequatur, nullus est Norbanus: & in manuscriptis exemplaribus tãtum est: & quidem ut traditur nudo, nulla omnino Norbani in hoc loco mentione. D. Syllanus sapientiæ cōpositissimæ. Quos sequeremur prætexuimus in hoc uolumine.) Hæc duo uerba sapientiæ cōpositissimæ neq; apte cohærent Syllano, & alioqui sunt deprauata. Incorrupta lectio est hæc. Sapientes uero complures, quos sequentes prætexuimus in hoc uolumine. Aliquot inquit reges & duces scripserunt de agricultura, sapientes uero.i. philosophi complures. Cap. VI. Nouissimus uillã in Misenensi posuit C. Marius septies consul, sed peritia castrametandi, sicut cōparatus ei in cæteris etiam Sylla felix, quos cæcos fuisse dicere conuenit. Nec iuxta paludes ponendam esse, neq; aduerso amne.) Næ hic castigator noster magno conatu magnas nugas attulit. Nunc uide germanam lectionem, sicut comparatos ei cæteros etiam Sylla Felix cæcos fuisse diceret. Cæcos ideo, quod cum Marius nouissimus in Misenensi uillam ædificaret, tamen cōmodissimo eam situ posuit, quem alij præoccupare neglexissent ob imperitiam eligendi. Id testimonium eo grauius fuit, quia ab inimico prolatum. postea sequitur, Conuenit nec iuxta pal. &c. Non fraudabo magnitudine hac quoq; sua Cn. Pompeium.) Vera lectio: non fraudando magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeio, Qua locutione per septimum casum cum sæpe Plinius utatur, tamen castigatores ferè semper mutare eam ausi sunt. Omnium sententijs absolutus itaq; est. Profecto opera non impensa cultura constat.) Distinguēdum aliter hoc modo. Omniũ sententijs absolutus. Itaq; est profecto, opera non impensa cultura constat. Fruteta igni optime tolluntur.) Lego frutecta. Sic enim à frutice frutectum denominatur, sicut à carice carectum. Cap. VII. At communis quadrupedum hominumq; usui lupinus.) Commune lupinum, neutro genere, legi debet.

Sed nullum frumento ponderosius.) Lege: Sed nullum frumentum ponderosius est. nam Plinius milium quoq; frumenti genus facit, ut ex quo tum panem rustica plebs cōficeret, cum hodie in pulte sit eius usus, in panificio perraro. Et fortunatam Italiam frumento canescere candido.) Magis conuenit canere quàm canescere inchoatiua forma: nec habent inchoatiuum uetera exemplaria. Sequenti uersu lege, peculiaris hodieq;. Adijcit Sardium sex libras.) Vetus lectio: adijcit Sardum selibras: quod uerisimilius est, cum sequatur: Bœoticum totam librã addit. porrò selibras distributiue dixit. Lex naturæ certa est in quocunq; genere. Pani militari tertia portio ad grani pondus accedit, Sicut optimũ esse frumentum quod in subactu congium aquæ capiat.) Emendata lectio: Lex certa naturæ, ut in quocunq; genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat: sicut optimum frumentum esse, quod in s. c. a. c. Quibusdam in permixtis, ut Cyprio & Alexandrino.) Rectius, Quibusdam in binis mixtis. Quod quadragesimo die quo satum est maturescit.) Lege, quàm satum est. Proximum trimestri, quod est minime pōderosum, tritico.) Scribo: Proximum è trimestri quodam minime ponderoso tritico. Probatur autem leuitate & leuore, atque ut recens sit. Iam & Catonis dicto, apud nos hordei farina ad medendum utuntur.) Verior antiqua lectio: atq; ut recens sit, iam & Catoni dictum. Apud nos hordei farina & ad medendum utuntur. Significat autem amylũ tametsi rem exoticam, tamen iam tum ætate Catonis Romæ fuisse notum. Ignibus durato, ac postea emollito.) Molito, non emollito. Ita sapientes agricolæ triticum cibarijs tantum serunt.) Legendum, Itaq; sapientes. Quod in Hispania & Carthagine Aprili mense collectum est.) Lego in Hispaniæ Carthagine. Ea est Carthaginensium colonia, ab aliquibus Noua, alijs Spartaria cognominata. Cap. VIII. Aegyptus similaginem conficit è tritico suo, nequaq̃ Italiæ parem.) Scribo Italicæ. Obsidionis famem describēs.) famem exprimens est in emendatis codicibus. Cap. X. Tritico nihil est fertilius: hoc enim natura ei attribuit.) Vetus lectio: hoc ei natura tribuit. Sequēti uersu est Byzacio Africæ campo, non Byzantio. Triticum ante perfundi aqua multa iubet, postea euelli, deinde sole siccatum pilo repeti.) Euelli hic male conuenit, ubi de pistrinis sermo est. Magis placet quod habent uetera exemplaria, eualli, Sicut paulo post iterum eodem uerbo utitur Plinius. Et ipsa autē, inquit, quæ euallúntur uariam pisturarum rationem habent. Acus uocatur cum per se pinsitur spica. Eualli frumentum intelligo, dum repurgatur modo, non etiã frangitur. Id Basilienses molitores uernacula sua lingua renlen dicunt: quomodo alij uocent nescio. Cap. XI. Vulgo uero nec sufferue-

re faciunt

re faciunt.)Lege,ſufferuefaciunt,compoſita dictione. Cum apud ueteres ponderoſisſimo cuiq; præcipuo tritico ſalubritas perhibita ſit.)Craſſum hercle erratũ,pro ponderoſiſſimo cuiq; tritico præcipua ſalubritas. A feſtinatione,ut ſpeuſici.) Imo ſpeuſtici. Non pridem etiam è Parthis aducti.)Lege è Parthis inuecto,aliàs oratio erit parum congrua. Durat ſua Piceno in panis inuentione gratia,ex alicæ materia: cum nouem diebus macerata, decimo ad ſpeciem tracta,& ſubacta uuæ paſſæ ſucco eſt.Ibi poſtea in furnis,ollis indita quæ rumpantur ibi,torrent.) Admetiar & hic totidem uerbis ueterem lectionem:ea per ſe ſatis coarguet iſtam ſuppoſiticiam.eum nouem diebus macerant,decimo ad ſpeciem tractæ ſubigunt uuæ paſſæ ſucco: poſtea in furnis, ollis inditum quæ rumpantur ibi,torrent. Vtitur tractæ uocabulo & Cato cap.lxxvi. Galliæ ſetis equorum inuenere,Hiſpaniæ lino.) Scribe,Galli è ſetis, Hiſpani è lino. Sed inter hæc dicatur prima & alicæ ratio.)Melius manudeſcripti libri.Sed inter prima dicatur & alicæ ratio. Inter prima,ſicut in primis. In Campania tamen laudatiſſimus campus eſt montibus ſubiacens..) Lego laudatiſſima,& aliter diſtinguo:ſicut Veronenſi Piſanoq; agro,in Campania tamen laudatiſſima. Deinde eſt nouæ orationis initium. Campus eſt montibus ſubiacens. Alica adulterina fit maxime è Zea.)Rectius,Alica adulterina fit,maxime quidem è Zea. Cap.XII. Ob hoc Pythagorica ſententia damnata:uel,ut alij tradidere,quoniã mortuorũ animæ ſunt in ea.) Vetus lectio: Ob hæc Pythagorica ſententia damnata:ut alij tradidere,quoniam mortuorum animæ ſunt in ea.

Eſt enim arietino capiti ſimile,unde ita appellatur. Album nigrumq; eſt & columbinum,quod alij uenerium uocant,candidum,rotundum,leue. Arietino minus,quod religio peruigilijs adhibet.Eſt & cicercula minuti ciceris,inæquales angulos habens,ueluti piſum.) Hæc partim ſunt deprauata,partim(quod non leuius eſt crimen)perperam diſtincta: quamobrem totam orationem retexam,Eſt enim arietino capiti ſimile,unde ita appellatur,album nigrumq;:eſt & columbinum, quod alij uenerium uocant, candidum,rotundũ,leue,arietino minus,quod religio peruigilijs adhibet.eſt & cicercula minuti ciceris,inæqualis,angulosi,ueluti piſum. Siliquæ rotundæ ciceri, cæteriſq; leguminum longæ.)que redundat. Cap.XIII. In tranſcurſu eas attigere noſtri.) Scribo ea. Sunt enim rapa Plinio ubiq; neutri generis, ſicut mox,Quadrupedes & fronde eorum gaudent:non earum. Maſculinum fœmininumq;.)Antiqua ſcriptura: maſculum fœmininũq;, ac rurſum ὤθις ὤ rapam lætiorem,pro eo quod recte erat.Rapa lætiora. Cap.XI. Degeneratq; ex leguminibus cracca.)Lege: degeneranſq;. nam & hæc pabulum eſt. Marris à ſolo radi.)Melius ad ſolum.quemadmodum dicimus ad uiuum radi. Cap.XXI. At in Bactris, Africa,Cyrene,omnia hæc ſuperflua:quę fecit indulgentia cæli.)Sincera lectio:omnia hæc ſuper uacua fecit indulgentia cœli. Cap.XXII. Vt merſis capitibus totis eas quærant uiribus.) Viribus abundat.Satis eſt, merſis capitibus totis.& atteſtantur antiqui codices.

Cap.XXIII. Niſi hic male ſubſtrauiſſe pecori colonum appareat,)Integra lectio: niſi hoc contingat,male ſubſtrauiſſe pec.col.appareat. Cap.XXIIII. Id enim optimum,quoniam grauiſſimum:neq; alio modo utilius diſpergitur.)Antiqua ſcriptura:utilius diſcernitur,

Nihilq; in contrarium præripere quadam falſa diligentia.) Hæc uerba neq; cohærent cum ſuperioribus,neq; ſenſum habent probum.Germana lectio eſt:idq; in contrarium præcepere quidã falſa diligentia. Spes ardua & immenſa,miſceri poſſe cæleſtem diuinitatem imperitiæ,ſed contemplanda tamen,grandi uitæ emolumeneo.) Poſteriora uerba aliter leguntur in uetuſtis exemplaribus nempe ſic:ſed tentanda tam grandi uitæ emol. Cap.XXVI. Foueas aperire, aquam de agro pellere.) Vetus lectio:Incilia aperire,aquam de a.p. Cap.XXVII. Dedi ecce tibi herbas horarum indices.& ut ne ſic quidem oculos tuos à terra reuoces. Heliotropiũ ac lupinum circumaguntur cum ſole.)Antiqua ſcriptura melius:& ut ne ſole quidem oculos tuos à terra auoces,helitropium ac lupinum circumaguntur cum illo. Cap.XXVIII. Ex hoc uſq; ad brumam decreſcunt dies,qui creuerunt ſex menſibus.At ſol ipſe ad aquilonem ſcandens, aſper,ardua emenſus ab ea meta incipit flecti.) Hæc lectio aliquot manifeſta errata habet, in uetere nihil eſt offendiculi.In hoc uſq;,à bruma dies creuerunt ſex menſibus. Sol ipſe ad aquilonem ſcandens,ac per ardua eniſus,ab ea m. i. f. Et huius ueterinorũ pabulo uerſa folia ſtringis,ſtringẽs autem deputas.) Sincera lectio: & huius uertam. pabulo folia eius ſtringis, uitem deputas. Hæc lectio collata ad præcedentia,quæq; mox ſequuntur,magis etiam probabitur,euidentius ueritate eius elucente.nos breuitati ſtudemus. Tranſiſſe ſolſtitium cantu ne putes.) Emendati codices:Tranſiſſe ſolſtitium caueto putes. Nec quęq; unquam annonæ intulere caritatem.)Lege quæq; nunq; an.in.ca. Cap. XXX. Ritus diuerſitatem magnitudo facit meſſium,& raritas operariorum.)Elegantius eſt,& caritas operarum. Alij omnino pendunt,& ab afflatu extenuari granum arbitrantur.)Quid eſt,omnino pendunt? Legendum, alij omnino pendente tabulato extenuari gra.arb. Cap.XXXI. Vindemiator Aegypto non exoritur.) Scribo, Vind.Aeg.nonis exoritur.& paulopoſt,Arcturus uero medius,non Medis. Sed iam & calendis Ianuarij defectu uaſorum uindemiantes uites uidi.)uites ſuperfluit. Cap.XXXV.

Cum

Cum repente ſtellarum fulgor obumbratur, uti neq; nubilo neq; caligine fluitans, graues denunciantur tempeſtates.) Noſtra exemplaria rectius. Cum repente ſtellarum fulgor obſcuratur, idq; neq; nubilo neq; caligine, pluuia aut graues denunciantur tempeſtates. Cum à ſeptentrione, uentum.) Illic legitur, uentum eum. ſ. aquilonem. Sole occidente, ſi ex utraq; parte eius cælum patet, tempeſtatem ſignificabunt.) Cælum petent. ſ. nubes. Niſi ita legas, non eſt quo referas uerbum ſignificabunt. Delphini tranquillo mari laſciuientes, flatum, ex qua ueniunt parte: item ſpargentes aquam, item turbantes tranquillitatē.) Poſterior pars caſtiganda ſic: item ſpargentes aquam turbato, tranquillitatem. Seq; lambentes contra pluuiam.) Lege, contra pilum. Formicæ abſconditæ concurſantes.) Addenda particula uel. abſconditæ, uel concurſantes.

EX LIBRO DECIMONONO Cap. I

TEctumq; rurſus tunditur clauis.) Lego, textumq;. ut de tela intelligatur. Quaternis denarijs ſtipula eius permutata quondam ut auri.) Equidem ſtipulas auri nuſquam antea reperi. In manuſcriptis exemplaribus legitur, ſcripula. id ponderis genus eſt. Ad cliuum uſq; in Capitolium,) Rectius, ad cliuum uſq; capitolinum Cap. II. In ſicco præferunt è canabi funes, Et ſpartū alitur etiā demeſſum, ueluti natalium ſit impenſa.) Germana lectio. at ſpartū alitur etiam demerſum, ueluti natalium ſitim penſans. Superius enim dixerat, iuncum eſſe aridi ſoli. Diſtinguuntur & colore, ruffo nigroq;, & intus candido. Laudatiſſima ſunt quæ Africæ creſcunt. Anne uitium id terræ, neq; enim aliud intelligi poteſt, malum ne id ea protinus globetur magnitudine qua futurum eſt, & uiuat ne, an non, haud facile arbitror intelligi poſſe.) Ita quidem legitur in uulgatis editionibus, ſed longe aliud eſt in emendatis exēplaribus manu deſcriptis. Diſtinguuntur & colore, ruffo nigroq;, & intus candido, laudatiſſimæ Africæ. Creſcant, an ne uitium id terræ (neq; enim aliud intelligi poteſt) ea protinus globetur magnitudine qua futurū eſt: & uiuant ne, an nō, haud facile arbitror intelligi poſſe. Cap. III. Diuq; iam non aliud ad nos inuehitur, quàm quod in Perſide aut Media & Armenia naſcitur laſer, multo infra Cyrenaicū. Id quoq; adulteratur gummi.) Vetus lectio, quàm quod in Perſide aut Media & Armenia naſcitur large, ſed multo infra Cyrenaicum: id quoq; adulteratum gummi. Mirum quantū conferens cādori mollitiæq;. Aeque naſcitur ſatiua ubiq;.) In uetuſtis codicibus tantum eſt, Naſcitur ſatiua ubiq;. Aeque Echo opinor addidit, quòd præcedens oratio in eas ſyllabas exeat. Cap. IIII. Alias in Numidia atq; Aethiopia in ſepulchris aucupari, aut pugnare cum feris mandi ab eo cupientem quod mandat alius.) Caſtigauimus ex fide archetyporum hoc modo: alias in Numidiam atq; Aethiopiæ ſepulchra: aut pugnare cum feris, mandiq; capientem quod mandat alius. in Numidiam peti, quod uerbum eodē uerſu præcedit: non in Numidia aucupari, cum nullum ſit aucupium numidicarū, quæ cicures ſunt gallinaceiq; generis. de his enim accipiendum eſt. E frugibus quoq; quoddam alimentum excogitaſſe luxuriam.) Lego addendo, excogitaſſe ſibi luxuriā. ac mox, alio pane procerum, alio uulgi, non alios. Et quæ minime accederent ad deſiderium panis.) Vitiauit elegantiam ſermonis, quiſquis hic ad propoſitionem de ſuo addidit. Scribendum erat, accēderent deſ. ac mox, Iam quoq; in feneſtris, quoq; ſuperuacaneum eſt, nec habetur in emendatis codicibus.

Et contingat aliqua gratia operi curæq; noſtræ,) Mollior eſt antiqua lectio, operæ curæq; noſtræ. Cap. V. Viuunt hauſti in ſtomacho in poſterū diem, nec perfici queunt, in cibis nō inſalubres, tamen plurimum natant. Oleum odere mire.) Aliter legitur in noſtris exemplaribus ad hunc modum: nec perfici queunt in cibis, nō inſalubres tamen plurimum. Natura oleū odere mire. Quod de ſemine eius faciunt.) Lego, quod è ſemine eius faciunt. Noſtri armoracion.) Imò armoraciam. eſt enim latinum nomen. Adeo cæteris cibis prælatus rhaphanus, ut ex auro dicaretur rhaphanus.) ò battologiā. quid opus erat repetere rhaphanus? Scripſit & Morchion Græcus.) Moſchion non Morchion. Fuit eius nominis medicus, cuius libellum latine uerſum uidimus, nondum publicatū. Ineſt longitudine neruus, qui in decoctis extrahitur.) In præpoſitio redundat. Lege, qui decoctis extrahitur. Siſer his ſeritur menſibus, Februario, Martio, Aprili.) Vetus lectio, Siſeris ſatus menſibus, Febr, &c. mox eſt, Pluribus modis auſteritate uicta, non Plurimis. Sed hoc genus leuiora non ſemper annotamus, ob euitandum lectoris tediū. quale eſt mox melle uuiſq; paſſis, cum ſcribendum ſit, uuiſúe, & aliquanto poſt, folia quæ ſunt in eis ampla, pro quæ ſunt his. Effodiuntur bulbi ante uer. At deteriores ilico fiunt, ſi finduntur.) Si finduntur, ſuperfluit. Sic enim eſt in uetuſtis uoluminibus. Effodiūtur bulbi ante uer, aut de. il. fiunt. aut. i. alioqui. Sic lib. 2. cap. 70. aut undiq; cernerentur hæc ſidera. Cap. VI. Sectiui duo genera. hoc herbaceum folio.) hoc redundat. Sunt qui & allium & ulpicum inter opalia ac ſaturnalia ſeri aptiſſime putent.) Veteres codices, inter Compitalia ac Saturnalia. Pulchriusq; exiſtimatur tale.) Antiqua lectio: pulchriusq; tale exiſtimant quidam. Sed hoc ad ſenſum nihil refert.

Cap. VII. Mirum in betæ ſemine: non enim totum eo anno gignitur.) Non male antiqua ſcriptura: non enim totum eodem anno gignit. Nil ocimo fœcundius. cum maledictis ac probris ſerendum præcipiunt, lætius proueniet. Satum etiam pauitur trera adacta cuminum, & qui

ſerunt

ferunt precantur ne exeat.) Sincera lectio: cum maledictis ac probris ferendum præcipiunt, ut lætius proueniat. fato pauitur terra. Et cuminum qui ferunt precantur ne exeat. Attestantur uetusti codices manuscripti. Cap. VIII. Est autem satiuis differētia in folio.) Legendū: Et satiuis autem differentiæ in folio. Alij coloris & temporis satus genera discreuere.) Scribo, Alij colore, & tempore satus, genera discreuere. Cappadocas, Græcas. Lōgiora his folia, caulesq; lati.) Sine causa mutata est uetus lectio. Cappadocas, Græcas, longioris has folij, caulisq; lati. Tametsi ad sensum perparum refert. Medici innocentiorē quàm olus esse iudicauere.) Verba quæ sequuntur postulāt ut legamus nocentiorem, quemadmodum legitur in antiquis uoluminibus. Errori occasionē præbuit postrema litera præcedētis dictionis. Sequenti uersu: utq; ualidis potius in cibo sint: que redundat. Sed teneritas in dote fit. Frigora non tolerat.) Antiqua scriptura rectius: sed teneritas in dote, si frigora non tolerat. Est etiam sua gratia nonnunq; plantæ habitum excellētibus, halmyridia uocant.) Vera lectio ueterum exemplarium: nunq; plantę habitū excellentibus. Intelligendum est enim de plantis brassicæ. huc facit diminutiua uox, ἁλμυρίδιον. Viret thyrso primum emicante: qui caulem educēs, tempore ipso quo fastigiatus est in toros stringitur.) Duæ uoculæ quo & est redundant. Nullum gratius his solum quàm Rauennatiū. Hortorum indicauimus corrudam. Hunc intelligimus syluestrem asparagum, quem Græci orminum aut myacanthon uocant) Distingue, quàm Rauennatiū hortorū. Indicauimus & corrudam. Hunc enim intelligimus syluestrem asparagum. Apricis gaudet & siccis, terra quāmaxime latericia.) Lego, lateraria. Latericios parietes dicimus, ex lateribus constructos. Laterariā terram, quæ apta sit fingendis lateribus. A Cornelio Cethego in consulatu collega Q. Flaminij.) Quintius Flamininus est uerum nomen. Sinapi nulla cultura, melius tamen planta relata.) Legendum, planta tralata. Cap. X. Nanq; & ocimum se necat, degeneratq; rite in serpyllum.) Vera lectio, Nanq; & ocimū senecta degenerat in serpyllum. Item contra formicas.) Lege, Idem. ac mox: remedium monstrauit limum marinum aut cinerem obturādis earum foraminibus. pro eo quod uulgo deprauate legitur, limo marino aut cinere obturatis. Naporum medicinæ sunt.) Scribo, medicina est. & proxime sequenti uersu, Quo si amisso, non Quæ. Cap. XII. Solummodo ex omnibus lapathū syluestre melius. Hoc insatiuum rumex uocatur, nasciturq; fortissimū. Traditur semel satum durare, nec unquā uitiari terra.) Demiror quam ob rem castigatoribus uisum sit ab archetypo hic discedere. Vetera exemplaria habent sic: Solum uero ex omnibus lapathum syluestre melius. hoc in satiuis rumex uocatur, nasciturq; fortissimū. traditur certe semel satum durare, nec uinci unq; à terra. Quæ sunt syluestria.) Atqui non de syluestribus sermo est, sed de hortensibus. Legendum igitur, Quæ sunt & syluestria. Alioquin extra insidit pulueris modo.) Vetus lectio: aliquando extra insidit. Sed perparū refert utro modo legas. Apio eximi in coctis obsonijs aceto, in eodem cellario in saccis odorem uino grauem.) Quis intelliget hæc? Sincera lectio: Apio eximunt coqui obsonijs acetū, eodem cellarij in saccis odorem uino grauem. Vera aūt uniuscuiusq; natura nō nisi medico effectu prænosci potest.) Pernosci, non prænosci.

EX LIBRO VIGESIMO. Cap. I

SVscipitur aqua cœlesti, atq; subsidet. Deinde in sole cogitur in pastillos.) Legendum, atq; subsidit. deinde sole cogitur. Idq; melius quo uetustius erit, quod iam C C annis seruatum esse, autor est Theophrastus.) Nec hic uideo cur mutanda fuerit uetus lectio, nisi quod castigatores, dum archetypa legere nesciunt, nihil non corrumpunt. Atqui non satis est solum sensum utcunq; reddere, uerba etiam ipsa autoris optima fide annumeranda sunt. Reposuimus igitur uetera hoc modo. Melius quo uetustius: fuitq; iam C C annis seruatum, ut autor est Theophrastus. Partus uero, si in arietis lana alligatum insciētis lumbis fuerit, ita ut protinus ab ea eximatur, & rapiatur extra domum ipsam.) Vtrum tandem iubet eximi, partum ne ipsum, an semen adalligatū? atqui neutrum quadrat. Sequamur & hic antiquam scripturam: ita ut protinus ab exitu rapiatur extra domum. Iam euidens est, de semine accipiendum, quod raptim ab exitu fœtus efferri domo uult, quod omnis mora periculosa sit. Tanta uis educendi inest. Superest una uox, ipsam. Lege ipsum, ut cum sequentibus cohæreat: Ipsum cucumim, & reliqua. nam hactenus de succo & semine eius loquutus est. Cap. II. Sanat & humores subitos.) Tumores, non humores. Radix sanat ulcera concreta in modum faui, quem cerion uocant.) Scribo, quæ cériō uocant. nam melius ad ulcera refertur. nec aliter legitur in emendatis codicibus. Item millepedem: sepa Græci uocant.) Lege, millepedæ. s. morsus. Et putrescit locus ipse. Cucumis odore defectum animi.) Distingue, Ipse cucumis. Idem erratum & proximo capite annotauimus. ò castigatores peruerse grammaticos, legendi scribendiq; ex æquo imperitos. Cap. III. Non nisi saxosis nascens.) Adde præpositionem in saxosis. In morbo uero regio utiliter semina eius insumuntur.) Legendum, In morbo regio utiliter semina eius sumuntur. Item spinæ & lumborum ac coxarum dolores.) Lego, coxendicum. Et ardores capitis, & maxime infantium.) Vetus: & ardores capitis, infantium maxime. Democritus in totum ipsum abdicauit in cibis.) Rectius in totum ea abdicauit. ea. s. rapa. & sequenti uersu ab eis, non ab eo. ibidem condirentur, non condiretur. item prodesse non prodest, ut ex autoritate Dionysij dictum accipiamus: & iam antea monui de rapo

neutri generis,quod perpetuo raparius iſte caſtigator in rapam transmutauit,quòd uulgus ita loquatur. Hoc ad albicandam cutem.) Albicare latinum non eſt,hoc ſignificatu.ad leuigandam legi debet,non albicandam.ac mox: Nam ut ſupra diximus,erui,hordei,tritici,& lupini radix ad omnia inutilis.)Hoc nuſquam ſuperius dictum eſt, & primæ quatuor uoces non habentur in uetuſtis codicibus.quamobrem & nos deleuimus. Cap.IIII. Quanq; & alibi naſcitur, utilior urinæ duntaxat eijciendæ.) Ciendæ, non eijciendæ. In aqua folijs eius decoctis,bibere uel ſuccum ipſius cyathis binis.Contra phlegmoni ipſos illinire tuſos utile.Inchoantibus uero recentem corticem cum melle.)Hic fœdiſſimam deprauationẽ ſuſtulimus,adiuti exemplaribus antiquis.Legendum enim,Aquam folijs eius decoctis bibere,uel ſuccum ipſius cyathis binis cõtra phthiriaſes:Phlegmoni ipſos illinire tuſos,liuori uero recenti corticem cum melle.Nec eſt neceſſe addere hanc dictionem,utile.pendet enim oratio à pręcedenti uerbo Prodeſt. Cęterum caraſtis ſcorpionibus aduerſatur,uel ipſo ſemine infectis manibus impune tractantibus. Impoſito raphano ſcorpionibus,moriuntur.)Nõ multo mitius hunc locum deprauator tractauit.Caſtigauimus unde & priorẽ hoc modo.Cætero ſcorpionibus aduerſatur: uel ipſo uel ſemine infectis manibus impune tractabis:impoſitoq; raphano ſcorpiones moriuntur. Hydropicis quoq; & aceto & ſinapi ſumpti.) Scribo,ex aceto aut ſinapi ſumpti. Hippocrates capillis mulierum defluos fricari raphanis.)Vetus lectio:capitis mulierum defluuia fricari. Cap.V. Et Phagedænas ulcerum ſiſtit recens cum melle impoſitum. Vel aridæ farinæ inſperſam radicem eius Dieuches &c.) Lege & diſtingue ſic.& phagedænas ulcerum ſiſtit recens cum melle impoſitũ, uel aridum farina inſperſum.Radicem eius Dieu.&c. Inde quoq; eſt prouerbium.) Melius:Indeq; eſt prouerbiũ.

Similimam ſtaphylino herbam ſerit,quam alij gingidion uocant. Tenuius tamen & amarius, eiuſdemq; effectus eſt coctum crudumq; ſtomachi magna utilitate.) Ex his uerbis intelligitur gingidion coctum eiuſdem effectus eſſe cuius crudum. Atqui Plinius aliud dicit,uidelicet gingidij eundem eſſe effectum,quem ſtaphylini.Sed nihil mirum ſi deprauatis uerbis & perperam diſtinctis etiam ſenſus uitiatus eſt,Proinde rectius legetur hoc modo: quam alij gingidion uocant, tenuius tantum & amarius,eiuſdemq; effectus. Eſtur coctum crudumq;,ſtomachi magna utilitate.

Faſtidium abſtergit.)Abſterget grammatiſta neſcio quis mutauit in abſtergit,quaſi uero alterũ parum latine dicatur. In eadem ſententia eſt Diocles.) Lege addendo,In eadem ſententia eſt & Diocles. Heraclides contra argentum uiuũ dedit,& Veneri ſubinde offenſantem,ægriſq; ſe recolligentibus.Hunc Hiceſius ideo ſtomacho utilem uideri dixit,quoniã nemo tres ſiſeres edendo continuaret:eſſe tamen utilem conualeſcentibus & ad uitam tranſeuntibus.) Primum offenſanti legendũ pro offenſantẽ.deinde particula hunc ſuperfluit.præterea utile bis mutatum eſt in utilem, non recte.Apparet enim ſiſer inter illa nomina cõnumerari,quæ genus cum numero mutant. Superius enim dixerat,Siſer erraticũ ſatiuo ſimile eſt. Sed grauiſſimũ eſt erratum, quod neſcio quis pro ad uinum tranſeuntibus,ſcripſit ad uitã tranſeuntibus,non ſentiens uerba hęc de hydropoſia ægrorum & œnopoſia intelligenda. Et quoniã pleroſq; ſimilitudo nominum Gręcorum cõfundit,contexemus & de ſeſeli.) Vetus lectio hic & in indice de ſili.nec erat neceſſe græcã uocem pro latina ſupponere.quod enim græci medici σέσελι μασσαλιωτικόν uocant, apud Marcellum qui ſub Theodoſio floruit,ſil Maſſilienſe legitur.qui mutauit lectionẽ,putabat ſil,pigmẽti tantum nomẽ eſſe,cũ ſit uox polyſema. Boũ morbis medetũ uel ſi contritũ infunditur.)Satis erat:Boum morbis tritũ infunditur: nec egebant Pliniana uerba tali interpolatore. Siccata autẽ in umbra farina tuſa & conuulſis & inflationibus & arterijs medetur.) Legendum: Siccatæ autem in umbra farina tuſſi & conuulſis &c. Satiuæ olfactu ipſo & delachrymationi & caligini medentur, magis uero ſucci inũctione.) Caligini tantum his uerbis remedia traduntur, ſi legamus ita ut Plinius ſcriptum reliquit, nempe ſic: olfactu ipſo & delachrymatione caligini medentur. Significat delachrymationem acrimonia ceparum excitam oculorum caligini prodeſſe. Purgamenta quoq; earum cremata in cinerem illinentes ex aceto ſerpentium morſibus, inter ipſaſq; multipedes ex aceto.) Dele inter, & pro multipedes repone multipedæ.ſ.morſibus.Ipſaſq;, uidelicet cepas. Et ſi ſuccum ieiuni quotidie edant.) Succum ſuperuacanea dictio eſt. Stomacho utilia eſſe,ac ſpiritus agitationi.)Lege,ſtomacho utilia eſſe ſpiritus agitatione.Apparet eundem caſtigatorem ſupra in hoc ipſo capite ex delachrymatione feciſſe delachrymationi. Cap.VI.

Porro ſectiuo profluuia ſanguinis ſiſti in naribus, contrito eo obturatis.) Scribo, Porrum ſectiuum profluuia ſanguinis ſiſtit, naribus contrito eo obturatis. Neque enim hoc ita ut ſuperius ex autoritate Varronis refert,ſed tranſitum facit ad aliam ſpeciem: quemadmodum eſt uidere in emendatis exemplaribus. Vlcus aciem hebetans,& in angulo oculi perpetim humor emanans.) Lege,perpetuo humore manans. Epinyctidis eſt deſcriptio. Sanguinem reijcientibus ſuccus eius cum caule aut thuris farina uel acacia datur.)Scribendum cum gallæ aut thuris farina. Allio magna uis,magnæ etiam utilitates,contra aquarum & quorumlibet locorum mutationes.) In uetuſtis uoluminibus nec Etiam eſt, nec Quorumlibet. Aconitum, quod alio nomine pardalianches uocatur,depellit:item hyoſcyamum:contra canum morſus. Inq; uulnera cum melle imponitur,) Vetus & ſincerior lectio: A.q.a.n.p.uocatur,debellat:item hyoſcyamum

amum,canum morsus,in quæ u.&c. Attritisq; corporum partibus, uel si uesica intumuerit.) Scribendum, uel si in uesicas intumuerint.hoc est, etiamsi uesicas produxerint attritæ partes.

Vel si decocta aqua colluantur.)Decocti,non decocta.Porrò si indicare pergam quotiescunq; in distinguendo peccatum est,uerior ne lectori tediosum sit. Sic & uoci plus confert.) Plus redundat. Aut si sanguis etiam excreetur uel purulēta sint.Et pituitæ sub pruna coctum, potum, & cum mellis pari modo sumptum.)In antiquis uoluminibus tantum est: Aut si sanguis excreetur uel purulenta,sub pruna coctum,& cum mellis pari modo sumptum. Cætera uerba satis apparet esse nugatoris alicuius additamenta. Quartanas quoq; excutere potum caput unum cum laserpitij obolo.In uino austero tussim,& alio modo acceptum. Suppurationes quantaslibet sanat,fractæ incoctum fabæ,atq; ita in cibo sumptum.) Omnia hic confusa ac uitiata, distinguenda emendandaq; in hunc modum,idq; ex fide archetyporum, ut reliqua. Quartanas quoq; excutere potum caput unum cum laserpitij obolo in uino austero. Tussim & alio modo ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat,fractæ &c. Sensus est,tussim & hoc modo sanari,& illo altero remedio iam contra quartanas dicto. Iumentis urinam reddere, atq; non torqueri tradunt.) Iumenta,non iumentis. Cap.VII. Huius lac expissatum.) Scribe, spissatum.

Thyrso & folijs scabritia.) Vetus lectio:& ipso & folijs scabricia.& ipso.s.caule, quod nomen proxime præcedit. Quidā & e satiuis colligunt,succo minus efficaci.)Melius legetur,Quidā & e satiuis colligunt succum minus efficacem. & tertio inde uersu: nunc non paucæ restant, nunc superfluit, Nec ulla res maiorem in cibis auiditatem incitat inhibetq; .Eadem in causa alterutrinq; modus.)Lege & distingue: Nec ulla res in cibis auiditatem incitat inhibetq; eadem: in causa alterutraq; modus est. Nunc pulchre cohærebit quod sequitur: Sic & aluum copiosiores soluunt,modicæ sistunt. Cap.VIII. Nigræ radices ita in aqua coctæ, pruriginem tollunt.) Lege,porriginem tollunt. Cap.IX. Ergo uel cum uino tritam sorbendam, uel ex olei intinctu sumendam.) Incorruptior lectio, Ergo uel cum his tritam sorbendam, uel ex hoc intinctu sumendam. pendet enim hæc oratio à præcedente. Et alij compescere mala corporis.) Lege addendo: & alij uero. Semen eius tostum auxiliatur contra serpentes, fungorumq; uenena. In tauri sanguine folia cocta spleneticisq; in cibo data,& cruda illita cum sulphure & nitro, prosunt.) ò bellum medicum: hic nimirum tauri sanguinem etiam pro antidoto præberet.germana lectio est hæc:contra serpentes,fungorumq; uenena,& tauri sanguinem. Folia cocta spleneticis in cibo data,&c. Neruis utiles:ideo & paralyticis dantur iuxta in pedibus.Qui sunt ruffi ex his citissime sanant.) Lege & distingue:ideo & paralyticis dantur. Luxata in pedibus qui sunt ruffi &c. Elixos assis minus utiles esse adijciunt.) Scribo adijcit.s. Diocles.

Cap.X. Vesicæ quoq; nisi coctum aqua.Si canibus detur,occidi eos.) Distingue & castiga sic: Vesicæ quoq; nisi decoctum:quæ aqua si canibus detur,occidi eos. Alioqui canes non uescuntur asparagis. Cap.XI. Verum apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum autoritate est.) Varietate,non autoritate. Nam id defunctorum epulis feralibus dicatum existimatur.Ipsius quoq; uisus claritati inimicum.) Lego,epulis feralibus dicatum esse, uisus quoq; claritati inimicum. Nam hoc ex Chrysippi & Dionysij autoritate refertur:ideoq; melius per infinitum legitur absq; uerbo existimatur. Semē datur ex tribus cyathis ex uino albo.) Antiqua scriptura potior:Semen datur & arquatis ex uino albo.arquatis.i.ictericis Cap.XII.

Ocimum quoq; Chrysippus grauiter increpuit,inutile esse dicens stomacho,urinæ, oculorum quoq; claritati.) Duo uerba esse dicens,aliquis de suo adiecit,mirum ni elegantiæ causa. Alij uero si eo die feriatur quispiam à scorpione qui ederit ocimum, sanari non posse.) Vera lectio: Afri uero,si eo die feriatur quispiam à scorpione,quo ederit ocimum,seruari non posse. Secuta ætas alacriter defendit.)Rectius, acriter defendit. Cap.XIII. Sestius adijcit,hoc serpētes fugare.) Vetus lectio:Sextius adijcit,ustum serpentes fugare. Multi succo eius cum melle attrito inuncti.)Lege,cum melle attico. Dederunt & cum bitumine infrictam.)Infriatam,non infrictam. Item uitiligines uel rugas,strumas,& similia cum hircino & adipe suillo.)Codices ueteres.Itē uitiligines,uerrucas,strumas,& similia,cum strychno & adipe suillo. Cap.XIIII.

Iis commanducatis & impositis sanari elephantiam,sicut Magni Pompeij ętate,fortuito cuiusdā experimēto,propter pudorem facie illita compertū est.)Elephantiasin,non elephantiā hūc morbum Plinius uocare solet.Legendū igitur pro Elephantiā sicut,elephantiasin,& bene habebit tota oratio. Mentæ ipsius odor animū excitat,& sapor auiditatem in cibis:ideo in mammarū mixtura familiares ipsæ accessere,ut coire densereq; lac non patiantur.)Tota uia aberratū est. Vera lectio est hæc,ideo embammatū mixturæ familiaris. Ipsa acescere ac coire densoriq; lac non patitur.Embammata græce uocantur intinctus,ad excitandam orexim inuenti. Recentis succus narium uitia spiritu subducto emendat.)Scribo,spiritu subductus. Impetigines quoq;,uel si teneatur tantum,prohibet.)Intertrigines legendum,quemadmodū est in archetypis. Morbo regio in uino albo ab alienis datur.)Lego,à balineis datur. Cap.XV. Propter colum quoq; bibitur,illiniturq; uel penicillis feruens, uel astringitur fascijs.) Vetus lectio:Propter colum quoq; bibitur illiniturq;, uel penicillis feruens apprimitur fascijs. Sunt & quidam qui cunilam bubu-

ſiam appellauerint.)Quidam ſuperuacanea uox eſt hoc loco. Cap.XVI. Trita mellis odorem habet,digitis tactu eius cohærentibus.)Melius cohæreſcentibus. Cap.XVII. Luxata & contuſa in aceto.)Archetypa,Luxata & incuſſa. Vrinam & menſtrua ciet.) Plinius ſcripſit: urinam & menſes ciet.ſicut paulo poſt,Pythagoræ inter pauca laudatum,non à Pythagora:quod genus deprauationis frequens eſt in hoc opere. Epiphoris oculorũ radicem eius tuſam imponit Iollas.) Lege addendo,è uino rad.e. Dyſentericis & tenaſmis datur.)Rectius, dyſentericis & in tenaſmo. Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta. Verũ & radicem ad renes.) Caſtigauimus ad exemplaria hoc modo:tritum cum menta è uino:radicem & ad renes. Pythagoras quidem non corripi uitio comitiali in manu habentes.) Legendũ,Pythagoras quidẽ negat corripi. Cap.XVIII. Sed ſatiui albi calyx ipſe teritur,& bibitur ſomni cauſa,Semen elephantijs medetur.)Scribendũ erat,& è uino bibitur.Item,elephantiaſi,nõ elephantijs. Succus & hic,& herbæ cuiuſq;.)Lege cuiuſcunq;. Sequenti uerſu,ut lactucis,non aut. Prætorij uiri patrẽ in Hiſpania baiuli)Bauili malim,ut ſit loci nomen,quemadmodum dicimus Bilbili,Sacili. Cum his aurium dolori inſtillatur.)Melius:cum hoc & aurium dolori.cũ hoc.ſ.roſaceo. Sic & folijs ipſis utuntur ad ſacros ignes.Item uulnera cum aceto.)Si ſic legamus,& podagrę unũ remedium peribit,nec ſacro igni ſuũ ut oportet adhibebitur.Sincerã lectionẽ etiamnũ retinent antiqui codices.Sic & folijs ipſis utuntur.Item ad ſacros ignes & uulnera ex aceto. Experimentũ opij eſt primum odore: ſincerum enim perpeti nõ mos eſt. Dein in lucernis.)Indidem caſtigauimus & hæc. Sincerũ enim perpeti non eſt.mox in lucernis. Sed hic latinitatis grauior iactura eſt quàm ſenſus. Fœdiore mendo mox pro in puſtulas coit,ſcriptũ eſt,in poſca coit:cum tamen experimentũ fiat in aqua,non in poſca. Cap.XIX. Inter ſatiua eſt & ſylueſtria medium genus, quod niſi in aruis eſſet ſponte naſceretur,rhœã uocauimus & erraticũ.)Lectio uetus magis Pliniũ ſapit: Inter ſatiua & ſylueſtria mediũ genus,quoniã in aruis ſed ſpõte naſceretur, r.u. & e. Alterum eſt in ſylueſtribus generibus heraclion,uocatur ab alijs aphron)Elegantior eſt uetus lectio. Alterũ è ſylueſtribus genus heraclion uocatur,ab alijs aphron. Cap.XX. Dyſenteriæ & uomicis datur ex aceto.)Noſtra exemplaria habẽt,eſtur ex aceto. Caput inde litum diſtillationẽ toto anno non ſentire.)Illic legitur:caput illitum ea diſtillationem anno toto non ſentire. Aliquãto poſt pro Coquitur difficillime repoſuimus,coqueretur.refertur enim ad præcedentem particulã Tanq;.

Hippocrates uuluarũ uitijs id infundi.) Lege,infundit. Duritias omnes uel cocto uel crudo utiliter illini putant.)Scribo,putauit.ſ.Lycus. Cocto aut per ſe, aut cum malua, aut lenticula.) Rectius,uel per ſe,uel cum malua aut lenticula. Cap.XXI. Aculeos omnis extrahunt illitæ crudæ,aut cum anetho potæ. Decoctæ uero cum radice ſua leporis marini uenena reſtringunt.)Incorrupta ſcriptura aliter habet:illitæ crudæ cum nitro.potæ uero decoctæ cum &c.

Nec lapathum diſſimiles effectus habet.Eſt autem ſylueſtre.)Non hoc dicit,lapathum herbam eſſe ſylueſtrem,ſed præter ſatiuum eſſe etiam aliud lapathi genus ſylueſtre. Quare melius legitur adiecto &.Eſt autem & ſylueſtre. Folijs aquoſis.) Rectius acutis,ut eſt in ueteribus uoluminibus. Vnde etiam oxalidem appellatã uideri poteſt. Oxylapati ſemen lotum in aqua cœleſti, ſanguinem prodeſt reijcientibus,adiecta acacia lentis magnitudine,prodeſt.)Prius prodeſt redũdat. Radicis tantum altitudine differẽs,& erga dyſentericos efficacis effectus, potum ex uino.) Veteres codices habent:& erga dyſentericos efficaci effectu,potu ex uino. Vt intelligamus hoc quoq; differre à reliquis lapathi generibus,quod peculiarem uim contra dyſenteriam habeat.

Cap.XXII. Senſus atq; ſternutameta capitis purgat.)Lege,ſternutamentis caput purgat. Et uuluarum conuerſionem ſuffitũ excitat odore.) Melius, Et uuluarũ conuerſione ſuffocatas excitat odore. Addito exiguo oleo & ſalis.)Scribo,olei & ſalis. Ruptis,conuulſis,ſpaſmatum neruis ſalutare.)Spaſticis neruis.non ſpaſmatum. In ouum inane ſuccum adijcit is.)Rectius addit,quàm adijcit. Fugat & odore,cominus ſi uratur.)Legendum fugat & odore omnes,ſi uratur.omnes.ſ.ſerpentes. Stomachi diſſolutiones cohibet ſiue in cibo ſumptum,ſiue in ſucco potum.)Lego,ſiue ſucco potum. Epiphoras cum thure & aqua,aut cum myrrha.Cum uino ſedat parotidas.Cum melle aut adipe aut cera ſtomachi ſolutiones inſperſum polentæ modo.) Aliter legitur & diſtinguitur in uetuſtis codicibus.Epiphoras cum thure & aqua,aut cũ myrrha ac uino ſedat: parotidas cum melle aut adipe,aut cera: ſtom. ſ. i. p. m. Ad iocineris dolores eſtur cum uua paſſa,& ad phthiſim utiliſſime.Semine fiunt & ecligmata.)Nimis ſæpe in diſtinguendo peccatum eſt,maxime in his medicinalibus libris,aliquando non uno loco in eodem capite, ut in hoc ipſo.Diſtinguendum ad hunc modũ.Ad iocineris dolores eſtur cum uua paſſa.Ad phthiſim utiliſſime è ſemine f.e. Cap.XXIII. Prodeſt ueſicæ cum uino leui,& fœminarũ menſtruis.) Lege addendo,P.u.c.u.leni,& fœ.menſtruis hærẽtibus. Cap.XXIIII. Sed ante diſceſſum ab hortenſibus.) Elegantius,Sed diſceſſuri ab hortenſibus,unam compoſitionẽ ex his clariſſimã ſubtexemus.

EX LIBRO VIGESIMOPRIMO. Cap. II

QVin & uocabulum ipſum tarde inde communicatum eſt.)Inde ſuperfluit. Cap.III. Cælare eos primum inſtituit P.Claudius.)Malo ueterem ſcripturam: primus inſtituit.

Qui coronā parit, ipſe pecuniáue eius, uirtutis ergô arguitur, quam ſerui equiue meruiſſent. Pecuniā partā lege dicit, nemo dubitauit.) Verba Plinij quibus duodecim tabularum legē interpretatur, reſtituimus ex fide archetyporum. Quam ſerui equiúe meruiſſent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Videlicet quia ſerui ipſi & equi pecunia parantur. Ingensq; & his ſeueritas.) hinc, non his. P. Mutianus, cum demptam Maſſiæ.) Munatius ſcribi debet. Cuius luxuria noctibus coronatū Marſyam, literæ illius deſcribunt.) Antiqua exemplaria habent: literæ illius dei gemunt. Apparet ironiam eſſe. Florum quidem P.R. honorem Scipioni tantum adhibuit. Suario cognominabatur, propter ſimilitudinem ſuarij cuiuſdā negociatoris.) Pro adhibuit lege habuit, pro Suario Serapio. nam idem nomen fuit negociatori. Huius fit mentio & libri 7. cap. 12. Nec ei fuit in bonis funeris impenſa.) Vetus lectio, Nec erat in bonis. Leuius hoc, fateor, ſed cum uideam in hoc capite tam multa de induſtria mutata, nihil dubito quin hoc quoque mendum eidem debeamus cui cætera. Sequenti uerſu eſt, quaq; præferebatur: nō quaq; parte fer. Et aliquanto poſt pro quod nocerent capiti, legendum quæ nocent. Quoniam & in hoc eſt aliqua ualetudinis portio, in potu atq; hilaritate præcipue, odorum ui ſurripiente fallaciter ſolertiā. Nanq; ſcelerata Cleopatra, apparatu belli Actiaci gratificationē ipſius reginæ Antonio timente, nec niſi prægustatos cibos ſumente, fertur ab ore eius luſiſſe extremis coronæ floribus: ueneno illitis. Ipſaq; capiti impoſita, &c) Egregie hoc loco adiuuerunt noſtra exemplaria, in quibus ita legitur. in potu atq; hilaritate præcipuæ odorū ui ſurrepente fallaciter, ſcelerata Cleopatræ ſolertia. Nanq; apparatu belli Actiaci gratificationē ipſius reginæ Antonio timente, nec niſi prægustatos cibos ſumente, fertur pauore eius luſiſſe, extremis coronæ floribus ueneno illitis, ipſaq; capiti impoſita. Eſt autē perquam familiare Plinio, ſeptimo caſu orationem claudere. Quis iſtas timeret inſidias?) Nihilo peior erat uetus lectio, Quis ita t. i. Adeo mihi, ſi poſſim ſine te uiuere, occaſio & ratio adeſt.) Rectius ironica, occaſio aut ratio deeſt. Cap. IIII. Contra genera eius noſtri fecere.) Contra redundat. Viliſſimam uero plurimis, ſed minutiſſimis, ſpermoniam.) Pro ſpermonia emendati codices habēt ſpineolam, à ſpinis denominatā, quemadmodū in alio genere coroneola à coronis nomen traxit. Pangæus nanq; mons in uicino fere eſt.) Lege, Pangæus mons in uicino fert. Negauit centifoliam in coronis addi.) Antiquior lectio eſt, in coronas addi.

Quæ græcula altera eſt.) Vetus lectio, Quæ è græcis altera eſt. Cap. V. Nec ullis florum excelſitas maior.) Melius, nec ulli. Ita odor colorq; duplex, ut alius calicis, alius ſtaminis.) Non male uetus, & alius calicis, alius ſtaminis. nam ita ad præcedentia refertur. Inuenta eſt in his & ratio inſerendi.) Rectius, Inuenta eſt & in his. Menſe Martio macerantur, ut colorē accipiant.) Magis placet, percipiant. ac ſi dicat, ut colorem perbibant. Cap. VI. Calathiana munus autumni, cęteris ueris.) Scribo, cæterę ueris. Vincit numero foliorum marinam quinq; folia non excedentem.) Quid opus repetere folia? ſatis erat, quinq; non excedentem. Foliorum exilitate uſque in fila extenuata.) In antiquis uoluminibus legitur, attenuata. Prima nobilitas Cilicio croco.) Croco aut ſcriba addidit, aut interpres aliquis inter prælegendū. Sicut paulopoſt: gaudet calcari & atteri pede. Pede non eſt in manu ſcriptis. Cap. VII. Troianis temporibus ei iam erat honos. Et hos certe flores Homerus treis laudat, loton, crocon, hyacinthum.) Rectior lectio: Troianis tēporibus iam erat honos ei. hos certe flores &c. Dicet aliquis, leuicula ſunt iſta, nec annotatu digna. Hūc ego rogabo, ipſe æquó ne animo ferret huiuſcemodi leuicula in ſuis ſcriptis à librarijs deprauari. At multo plus religionis debetur ueterū monumentis. Omnis autem uerno tēpore acrior, & matutinis: Quicquid ad meridianas horas diei uergit, hebetatur.) Verior lectio uetus: quicquid ad meridianas horas dies uergit. Animalium nullū odoratū, niſi de pantheris quicq; dictum eſt, ſi credimus.) Vetus lectio: niſi de pantheris quod dictum eſt credimus. Dixit autem hoc lib. 8. cap. 17. tametſi quidam illic odorem in colorem deprauauerant. Vt irin atq; ſaliuncā, & quanq; nobiliſſimi ſit odoris utraq;.) Lego, quanq; nobiliſſimi odoris utranq;.

Proxima in Macedonia, longiſſima hæc & candicans. Et ex illis tertium locū habet Africana.) Lege & diſtingue: longiſſima hæc & candicans & exilis. Tertium l. h. Pannonia hanc gignit & Norica.) Scribo Norici. alioqui Noricum dicendū erat, ſicut Illyricū. Superq; cætera ad famam etiam dignitatis.) Legendum ad famam etiam ac dignitates. Cap. VIII. In quibus unguenta uiciſſe naturam gaudēt. Luxuria ueſtibus quoq; prouocauit eos flores, qui colore cōmendantur.) Hæc uerba non deprauarunt modo homines inſulſiſſimi, uerūetiam partē eorum hinc reuulſam præcedentis capitis fini aſſuerunt. Scribendū, In quibus unguento uiciſſe naturā gaudens luxuria, ueſtibus quoq; &c. Paria nunc componuntur, & natura atq; luxuria depugnāte.) Lege, depugnant. Cap. IX. Folia ſmilacis & ederæ in coronamenta ſe dedere, coronæq; earū obtinēt principatum.) Hanc tam ingenioſam deprauationē mirum ni profeſſor aliquis excogitauit, dum diuinare mauult quàm ad archetypa recurrere. Vera lectio aliud ſonat. Folia in coronamentis ſmilacis & ederę corymbiq; earum obtinent principatum. Quia noſtris maiore ex parte nomen dare ijs defuit cura.) Non minor priore hic error, utcunq; ſenſus manet. Plinius enim longe alijs uerbis uſus eſt: quia noſtris maiore ex parte huius nomenclaturæ defuit cura. Cap. X.

Non durante attico thymo niſi in afflatu maris feratur.) Seratur ſuperuacaneū uerbum eſt, na-

tum ex ultima litera maris, & prima dictione sequentis orationis Erat. Abrotonum iucūdi odoris est & grauis. Floret æstate.) Elegantius, Abrotonū odore iucunde graui, floret æstate. Alsiosa enim admodum sunt, & sole nimio læduntur.) Hic particulā necessariā, per incuriam librariorū omissam, denuo adiecimus: & sole tamen ni. læ. Cap. XI. Eruitur post ęquinoctium uernum radicitus, siccaturq́ ad lunam xxx. diebus, ita lucens noctibus.) Lege, Erui, siccari. lucere: q̄d hæc omnia ex cōmentarijs Democriti referantur. Sequitur enim Magos Parthorumq́ reges uti hac. Et in Italia quidem, ut diximus post rosam.) Satis erat, in Italia quidem. Coniunctio hic addita uitiat sermonē. Cæterum hyacinthus maxime durat.) Lego, è cæteris hyac. m. d. Sed hæc ita, si deuulsa crebro prohibeatur in seminibus.) Legendū prohibeatur in semen abire. attestātur uetera exemplaria: & alioqui ex illis uerbis nullus sensus elici potest. Alterū candidius, qui ferè nascitur ad tumulos.) Rectius, in tumulis. Cap. XII. Hostilia uicus abluitur Pado.) Melius, alluitur. Cap. XIII. Nos tāmen trademus quę cōperimus. Herba est alba, uexatio quidem iumentorum est, sed pręcipue caprarū, appellata ægolethron.) Antiqua scriptura potior. Nos trademus quæ comperimus. Herba est ab exitio & iumentorū quidē, sed præcipue caprarū, appellata ægolethron. Huius flores concipiūt noxiū uirus, aquoso uere marcescēte.) Lege, marcescētes. Aliud genus in eodē Ponti situ uiget, ex annona mellis.) Codices uetusti lōge aliud habent. Aliud genus in eodē Ponto gente Sannorū mellis: quod ab insania quam gignit, mænomenon appellant. Hi sunt quos posterior ętas Zanos uocauit, Lazis conterminos. Vtraq́ Colchica gens fuit in clientela fideq́ Constantinopolitani Imperatoris. Et in Mauritania Cæsariensi, Getulia contermina Massylis.) Emendatior lectio: & in Mauritaniæ Cæsariensis Getulia contermina Massæsulis. Nam & Getuli & Masæsuli hanc prouinciam incolebant, quod ipse Plinius supra docuit. Remedium aduersus has utiq́ non differendū.) Lege remedio, non remediū. De quo loquendi modo iam supra capite tertio monui. Cap. XIIII. Circumlini aluearia fimo bubulo utilissimū. Operculū à tergo esse ambulatoriū, ut properatus intus sit prosper. Si magnus sit uterus aluearijs, prouentus autem sterilis, ne operandi desperatione curam abijciant, id paulatim reduci oportet, fallente operis incremento.) Huius lectiōis absurditas magis detegetur, collata ad germanā lectionē, quam ex fide ueterum codicū restituimus ad hūc modū. Circūlini alueos fimo bubulo utilissimum. operculū à tergo esse ambulatoriū, ut proferatur intus si magnus sit alueus, aut operatio sterilis, ne desperatione curā abijciant: id paulatim reduci, fallēte operis incremento

Post has Corsica, quoniam ex buxo fit, & habere aliquantā uim medicaminis putatur.) Lege: quoniā ex buxo fit, habere quandam uim m. p. Inde ligulis eligunt florem. i. candidissima quęq́: transfunduntq́ in uas, quod exiguum marinæ habeat frigidæ.) Toties expertus fidem ueterū codicum, ne hic quidem ausus sum ab eis discedere. Illi pro eligunt habent hauriunt. Item, quod exiguum frigidæ habeat. Siccant sole, lunaq́. hoc enim candorem facit, si sic siccantur. Et ne liquefaciant, protegunt tenui linteo.) Melior uetus lectio: Siccant sole lunaq́. hæc enim cādorem facit. siccantes, ne liquefaciant, p. t. l. Cap. XV. Maximeq́ Aegyptus, frugum fertilissima, sed ut sola ijs carere possit.) Non parum detraxit elegantiæ, quisquis hic particulam quidē detraxit. Legendum enim frugum quidem fertilissima. Hanc à Nilo metunt.) Scribo, è Nilo. Folijs latissimis, etiam si arbores cōparentur.) Rectius, arboreis. Scandix, come. ab alijs tragopogon.) Vetur lectio: scandix quæ ab alijs tragopogon uocatur. Syluestriū duæ species. Vna mitior est simili caule, tamen rigido, itaq́ & colu antiquæ mulieres utebantur, exilis, quā quidā atractylida uocant.) Legendum: itaq́ & colu antiquæ mulieres utebantur ex illis, quare q. a. u. Cap. XVI.

Et ex diuerso stans anchusa, inficiendo ligno cerisq́ apta. Est autē mitior ijs anthemis, & phyllanthes, anemone, & aphace,) Lege: E diuerso stant, anchusa inficiendo ligno cerisq́ radice apta, & è mitioribus anthemis, & phyllāthes, & anemone, & aphace. Sic enim melius quadrabit ad pręcedentia. Cap. XVII. Perdicio, quam & Aeoliæ & Aegyptij edunt, nomen dedit auis.) Verior lectio: Perdiciū & aliæ gentes quàm Aegyptij edunt. Supra dixerat, Aegyptios præ cæteris gentibus herbis uesci: nunc dicit, perdicium herbam etiam aliarum gentiū cibum esse. Iulio mense secari iubet.) Lege addendo: Iulio mense toto secari iubet. Cap. XVIII. Iunio mense eximi, ante Iulium medium præcipiens.) Melius, Iunio mense eximi ad Iul. m. p. Vsus ad nassas marinas, uitilium nexus elegantium.) In antiquis codicibus tantum est, uitilium elegantiā.

Quanq́ professus efficacissimū esse aduersus calculosos. Eo fœtas fœminas quidem abortus facere nō dubitat.) Sincera lectio: quanq́ professus efficacissimū esse aduersus calculosos, eo fouet. Fœminis quidem abortus facere non dubitat. Largiori tanta uis expellit eas.) Legendum, Largiori tanta uis, ut expellat eas. Laudatissimus ex Nabatæa iuncus.) Non erat opus hic repetere, iuncus. Cap. XIX. Ita ut à balineis inarescant corpora.) Scribo, inarescant corpori.

Lieniq́ & ruptis uulsis prosunt. Et mēstruis fœminarū in uino decoctæ: Impositęq́ cum melle neruis præcisis medentur. Contra lichenas & lepras, & furfures in facie emendant.) Lege & distingue: Lieniq́ & ruptis uulsis prosunt & menstruis fœminarū. In uino uero decoctæ, impositęq́ cum melle, neruis præcisis medentur. Lichenas. Cap. XX. In hunc locū dilata cum disputaremus de peregrinis arboribus.) Vetusta exēplaria tantum habent, dilata in peregrinis arboribus.

ribus.i.in mentione peregrinarum arborum. Sistit purgationes mulierũ. Nardi uero eius quam Phu eodem loco appellauimus &c.) Antiqua scriptura melius. Sistit purgationũ mulierum impetus. Eius uero quod phu eodem loco appellauimus, & reliqua. Crocum cum melle nõ soluitur.) Cum redundat. Sequenti uersu pro uino & aqua, lege, uino aut aqua. Collyrio uni nomen dedit.) Lege addendo, Collyrio uni etiam nomen dedit: Dentiẽtibus pręcipua est, & tussiẽtibus.) Scribo, dentientibus præcipue. Partem eius seruantiũ, & quarundã aliarũ herbarũ, sicuti plantaginis, substituentiũ, si parum mercedis tulisse sese arbitrantur. Rursusq; ut plus operis acquirãt, p. e. q. s. e. l. i.) Incorrupta lectio etiamnum durat in uetustis codicibus manudescriptis. Partem eius seruant, & quarundam aliarum herbarum, sicuti plantaginis: si parum mercedis tulisse se arbitrantur, rursusq; opus quærunt, partem eam quam seruauere, eodem loco infodiunt: credo, ut uitia quæ sanauerint, faciant rebellare. Cap. XXI. Ciet menstrua: & si cruda detur, hydropicorum aquam sistit.) Sistit uerbum superfluit. nam ciet ad utrunq; refertur. Coxendicibus imponitur cum uino. Articularib. morbis trium obolorum pondere &c.) Lege addendo non pauca uerba: Coxendicibus imponitur et articularib. morbis & luxatis tritũ ac lanæ inspersum ex oleo. Dant & potionem articularibus morbis t. o. p. Præterea putant usu eius quandam datam gratiam ijs ueneremq; conciliari.) Hæc dictio datam superflua est. Coquitur panis cum farina hordeacea.) Lege, Concoquit panos. Cap. XXII. Mouet & narium sternutamenta.) Aridum non narium. Cap. XXIII. Imposita ulcerum facit stipticam uim.) Scribe, ulcus facit septica ui. i. corrosiua. Cap. XXXI. Vt radice eius propius admota soporentur, illam sopore enecante uim earum.) Sic scilicet Plinius loqui solet. Scribo, soporetur illa sopore enecans uis earum. Cap. XXXII. Nec de cnico siue atractylide uerbosius disputetur. Aegyptia herba est, & magnum contra uenenata animalia præbet auxilium.) Hanc sententiam Plinius alijs extulit uerbis, quàm quæ uulgatis leguntur editionibus. Nec de cnico siue atractylide uerbosius dici par esset, Aegyptia herba, ni magnum contra uenenata animalia præberet auxilium.

EX LIBRO VIGESIMO SECVNDO. Cap. II

IAm uero infici uestes scimus admirabili succo.) Fuco non succo. Stans & in sicco carpit, quo frugi mundos exculpat usu alioquin fulgentis. Instrui luxuria poterat certe innocentius.) Pro usu alioquin fulgẽtis, antiqua scriptura habet: His alioqui fulgentibus instrui poterat luxuria, certe innocentius. Et in sacris legationibus quàm uerbenæ.) quàm redundat. Cap. V. Donatus est ea L. Sicinius.) L. Siccius legendum, etiam supra libro octauo monuimus. Hic Decius postea consul, & imperio & collegio se pro uictoria deuouit.) Lege: Hic Decius postea se consul, Imperioso collega, pro uictoria deuouit. Intelligendum de Manlio Imperioso. Cap. VI. Ipse tamen obsessus in toto orbe proscriptus. Hæc corona Sertorio etiam cessit.) Vera lectio: Ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. Notum est ciuile bellum Sertorianum, in quo pręcipua fuit opera proscriptorũ à Sylla. Cohortibus seruatis, totidemq; ad eas seruandas eductis.) Lege addẽdo, tribus coh. ser. Quod & statuæ eius in foro suo D. Augustus scripsit.) Adscripsit non scripsit. Addidere uiuendi pretia deliciæ luxusq;.) Pretio non pretia. Aliorum hanc operam esse credimus.) Vetus lectio: Aliorũ hanc operæ credimus. In quibus ipsius prouidentiam naturæ.) Melius. in quibus ipsis. s. aculeatis Cap. XI. Hæmorroidæ quoq; & dysenteriæ infusa.) Scribo, hæmorrhagiæ. Cap. XXI. Imposita uero herba, aut inde omnino respersum, protinus mori.) Antiqua scriptura: aut uda omnino respersum. Sequenti uersu lege addendo: uel si herba ipsa. Infantes quoq; ulcerati.) Lege, exulcerati.

Cap. XXII. Constat bulbos eius cum ptisana decoctos aptissime mederi.) Scribo, aptissime dari. Folijs in quocunq; morbo decoctis magis medici utuntur.) Legendum, Ferè in quocunq;. de bulbis enim accipi debet, non de folijs. Vtrũq; prodesse dysentericis & exulceratis.) Melius. etiam exulceratis. hoc est, etiam si sit dysenteria, cum exulceratione intestinorũ, quod sane periculosius est. Contra sanguinẽ tauri demonstrant succo eius uti.) Paulo elegantius uidetur: demonstrat succum eius. Optimus quidem ex ijs cibus.) Vetus lectio magis placet: opimi quidem hos cibi. ut cum præcedentibus cohæreat. Si enim caligaris clauus, si ferri uel chalybis aliqua rubigo.) In ueteribus tantum est, ferriúe aliqua rubigo. Cap. XXIII. Communes in omni eorum genere obseruationes.) Illic leginur, in omni eo genere. Item hyeme quàm æstate utilius, ueruntamen aquam bibentibus.) Scriptura uetus, Item hyeme quàm ęstate utilius, & tum aquam bibentibus. Atq; ex aceto his qui coagulum lactis sorbuerint.) Lege, æque ex aceto. Qui se eadem causa præcipitauit.) Scribe, ea de causa. Mox est coniecturam sæpius fallacem: non, sæpe.

Cap. XXIIII. Calefacta incitat uomitiones.) Rectius, inuitat. Quem centesimum annum excedentem cum D. Augustus hospes interrogaret, quanam ratione maxime uigorem illum animi corporisq; custodisset, ille respondit, Intus mulso, foris oleo.) Ad sensum quidẽ nihil refert, libet tamen reponere ueterem lectionem, ab audaculis temere mutatã. Centesimum annum excedentem eum D. Augustus hospes interrogauit, quanam r. m. u. i. a. corporisq; custodisset. at ille respondit. Cap. XXV. Leuatusq; siccatis pedibus mirabili modo.) Et hic nihilo peius erat antea, mirabilem in modum. Quæ à farina hordei distat, eo quod torretur. Ad stomachum

utilis.) Antiqui codices,à farina hordei distat eo quod torretur,ob id stomacho utilis. Datur te/
pida sorbenda,efficater prodest.) Lege: datur tepida sorbenda efficaciter. Peculiariter tamen
longo morbo ad tabitudinem redactis.)Emendata exemplaria habent,ad habitudinem redactis,
ut de hecticis intelligatur. Neruorum doloribus & alijs feruens in sacco ponitur.)Scribendũ im
ponitur. Amplius hoc oculis imponitur.) Melius est: hoc amplius oculis imponitur. Et per
se drachmæ pondera exinaniunt.) Lego,exinanit .s. granum. Quoniam in aluo non tumesce
ret.) Vetus,intumesceret. Semuncia amyli cum ouo & passis tribus.) Antiqua lectio, cum ouo
& passi tribus ouis. Mox est auenacea farina, non auenæ farina. Sitanius,hoc est trimestris,)
Scribe,hoc est è trimestri.s.frumento. Et uini,in saccis additus.)Rectius,in saccos additus.

Sed si largius sumatur, aluus soluitur.) Sed superfluit. Horrorem tertianæ & quartanæ mi/
nuere traditur.) Vetus lectio: minuere creditur. Refertur enim hoc ex uulgi opinione,non ex au/
toritate medicorum. Maculas ex toto corpore emẽdat.)Particula ex superuacanea est. Aqua
decoctum perniones & pruritus sanat.)Decocti non decoctum. Si uero ad mellis crassitudinem
decoquantur satiui.)Adde necessariam particulã uel.decoquantur uel satiui. Supra enim dixit syl
uestres efficaciores esse. Si uero cælesti aqua decoquantur, succus ille smegma fit.)Discoquanẽ
non decoquantur, Sequenti uersu uerbum solent redundat. Item fistulis,cum axungia ueteri,
ne intus addatũ.) Lege addendo,ita ne intus addatur. Nascitur inter uitia segetis auenæ græcæ
genere.)græcæ superfluit. Estur & per se, & in patinis cum tenera est decocta.)Posterius & re/
dundat.

EX LIBRO VIGESIMOTERTIO. Cap. I

ET ad expiationẽ sanguinis quoq; adhibent,non ultra gargarizationes.) Quid faciunt gar/
garizationes in expiatione? Legendum igitur,ad expuitionẽ sanguinis, qua laborantes hæ/
moptoicos Græci uocant. Ideo & purgationibus ancipitem temperant.) putant non temperãt.
Error natus est ex geminatione præcedentis syllabæ. Huius enim colorem nigrũ esse diximus,
cuius asparagos similes Diocles prætulit ueris asparagis.) Vetus lectio: huius enim nigrum esse
diximus. Asparagos eius Diocles p.u.a. Ossa infracta efficacius extrahit quàm supradicta.) Pli/
nius scripsit,uel efficacius .i. efficacius etiam. Aiunt si quis in uilla eam extruxerit, fugere acci/
pitres,tutasq; fieri aues uillaticas. Aliter eadem in iumento hominéq; flegma aut sanguinem qui
screatur,talos circumligata sanat.)Hostibus eueniat ita tractari,ut hic Plinius tractatus est. Equi/
dem peruelim discere quanam ratione radices exstruantur apud istos deprauatores, ut ne cætera
portenta exagitem. præstat enim sinceram indicare lectionem,ex archetypis erutã. Aiunt si quis
uillam ea tinxerit,fugere accipitres,tutasq; fieri uillaticas alites. Eadem in iumẽto hominéq; phle/
gma aut sanguinem qui se ad talos deiecerit,circumligata sanat. Quòd sunt candida, aut nigra,
aut inter utrunq; alia ex alijs,in quibus uinum fiat,alia ex quibus passum.) Emendata lectio: aut
inter utrunq;,aliáq; ex quibus uinum fiat,alia ex quibus passum Albana neruis utiliora. Sto/
macho minus quæ sunt dulcia,uel austera Falerna utiliora.)Lege,austera uel Falerno utiliora.

In sanguinis fluxione post excisos calculos,& omnes alias rosiones foris in spongia impositũ.)
Legendum,In sanguinis fluxione post excisos calculos,& omni alia, foris in spongia impositum.
omni alia.s.sanguinis fluxione. Cap. II. Quandiu extinguatur descensionis periculum
denuncians.)descensionis superfluit. Cap. III. Succus eorum carbunculantibus excre/
scentibus circa oculos ulceribus.)Dele excrescentibus. Nam lachrymam quæ ab arbore ipsa di/
stillat, æthiopicæ maxime oleæ, mirari satis non est. Reperti sunt qui dentium dolores illinendos
censerent,uenenũ esse prędicantes.)Hic una oratio,praua nescio cuius industria,in duas dissecta
est. Legendum enim coniũctim, Nam lachryma quæ ex arbore ipsa distillat, æthiopicæ maxime
oleæ, mirari satis non est repertos qui dentium dolores illinendos censerent. Non enim lachrymã
ipsam miratur,sed eorum potius temeritatem qui tam ancipiti remedio uti non dubitarent, cum
etiam ipsi uenenum faterentur. Cap. IIII. Fauces exasperat, & uenena omnia cohibet
hebetatq;.) Emendatior lectio: & uenena omnia hebetat: absq; uerbo cohibet. Cum pari por/
tione mellis ac opij.)Lege,mellis acapni. Cæterum iners & graue sapore corpori.) Dele super/
fluam uocem,corpori. Cap. VI. Expetitur in grauidarum malacia, & quoniam gustatu mo
ueat infantem.)Lego Expetitur grauidarum malaciæ,quoniam g. m. i. Cytinus uocatur à græ/
cis.)Satis erat,uocatur græcis. Tales præpositiones sexcentas de suo adiecerunt castigatores.

Cap. VII Quoniam sudantia huius cibi opera corpora refrigescunt.)Scribendũ,perfrige
scunt. Folia eius trita illita hæmorrhoiam sistunt.) Lege, hæmorrhagiam. Post additur om/
phacij aridi pondus sextariorum duorũ,aut myrrhæ sextarij unius,croci unius. Sed hæc simul mi
xta uel trita,miscentur decocto.)Hic sextarij pro denarijs sunt suppositi,ut indicant uetusta exem
plaria,in quibus sic legitur. post additur omphacij aridi pondus X duorũ: aut myrrhæ X unius,
croci X unius. hæc simul trita miscentur decocto. Cep. XIX. Lenius succo oleum est ex
eadem myrto,& uinum quo nunq; inebriatur.) Lege addendo, lenius & uinum. Et folijs cre/
matis utuntur & succo decocto.)Lege,& succo & decocto.

EX LIBRO VIGESIMO QVARTO. Cap. I

SImilis uis Rhodię Cretæ, & argillæ nostratis concordia ualentium. Pix oleo extrahitur.) Hęc dictio concordia, nouam orationem incipit, hoc modo. Concordia ualent, cum pix oleo extrahitur, quando utrunque piguis naturæ est. Cap. IIII. Emollit, discutit, humore siccat strumas.) Lege, Emollit, discutit tumores, siccat strumas. Vlcera cõmanducato impositoque optime sanari.) Scribo, commanducato impositoque. Cap. V. Defuncta corpora incorrupta conseruat.) Vera lectio: incorrupta æuis seruat. De hac loquutione & supra lib. xvi. monui. Cap. VI. Chamæpitys latine aiuga appellatur, diciturque propter abortus.) Vetus & sincera lectio, Chamæpitys latine abiga uocatur propter abortus. Abiga ab abigendo partu, aiugę cum abortu nihil est commune. Cap. VIII. Ita ut puero quinque folia tribus cyathis dentur.) Rectius diluantur quàm dentur. Aceris radix contusa iocineris doloribus utilissime imponitur.) Lege, efficacissime imponitur. Cap. IX. Grauis quidam autor in medicina, uirgam ex eadem fractam &c.) Antiqua scriptura, Grauis autor in medicina, uirgam ex ea defractam. ac mox: Vulgus infelicem arborem eam appellat: non, infelicem eam arborem. Cap. XI. Erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum uocant.) Lege addendo, Alia est erythrodanus. Tingentibus & radicula ramos præparat.) Lanas non ramos. Gummi genera diximus.) Lege, Gummium. Cap. XIII. Sed & frutex humilior atque spinosus in Nisyro.) Scribo, æque spinosus, non atque. Calculorum'ue ex uino decoctum, uel præsentaneum remedium est.) Nisi legas, Cauliculorum ex uino decoctum, neque præcedentia cohærebunt apte, neque sequentia. Vel efficaciorem stomaticen præbuere.) Rectius, præbuerint. Cap. XIIII. His subnectemus ea, quæ Greci &c.) Non male uetus scriptura, His subtexemus. Cap. XV. Atque is nidor per infundibulum imbibitur in uetere tussi.) Antiqui codices habent, per infurnibulum. Cap. XVII. Pythagoræ uere esse pertinax fama antiquitatis uindicant.) Duæ uoces, uero esse, redundant. Quod fecisse scimus Cleemporũ cum & alia suo & nomine ederet, quis credet?) Vetus lectio: quod fecisse Cleemporum cum alia suo & nomine ederet, quis credat? Achemenidõ colore est electri sine folio nascẽs in Tardastilis.) Legendũ, Archemenidon colore electri sine folio, nasci in Tardastilis. nam & hoc Democritus tradit. Alio de his aptiore dicturus loco.) Lege dicturis. abunde sit dicturis. Cap. XVIII. Celebratur autem à Græcis stratiotes. Est ea in Aegypto tantum, & inundatione Nili nascitur.) Melior antiqua lectio: Celebratur autem & à Græcis stratiotis, sed ea in Aegypto tantum & inundatione Nili nascitur. Cap. XIX. Qui perunctus est, si despuat ad suam dexterã ter.) Lege: qui perunctus est, despuit ad s. d. t. Tueturque & ab inflammationibus placat.) Scribo: tueturque ab inflãmationibus plagas. Decoctum ex uino gramen ad dimidias è balneis bibi iubent.) a balineis, non è balneis. Et cum caro unguibus excreuerit,) Increuit, non excreuerit. Diocles difficile parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritum in nouem cyathis sæpe ad tertias partes bibere, ut qui biberint in calida lauarentur.) ò grãmaticum deprauatorẽ, cui parientes masculini sunt generis. Emendata lectio hæc est. Diocles difficile parientibus semen eius dedit, acetabuli mensura tritum in nouem cyathis sapæ: ut cum tertias partes biberint, calida lauarentur: & in balneo sudantibus dimidium ex relicto iterũ dedit: mox à balneo reliquum, pro summo auxilio.

EX LIBRO VIGESIMO QVINTO. Cap. I

IPsa quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantũ gratia gignente eas tellure.) Satis erat dixisse, medicinæ tantum gignente eas telluræ. Gratia, doctulus quispiam de suo adiecit. Tantum ab excogitãdis nouis, ac adiuuanda uita mores absunt: summumque opus ingeniorum diu in hoc fuit, &c.) Codices uetusti iuuanda habent non adiuuanda: & diu iam hoc, non diu in hoc. Omniumque uitam clariorem fecere cognominibus herbarum.) Illic legitur, omniũ utique uitã. Cap. II. Pompeius Lenæus, Magni Pompeij libertus.) Pompeij non additur in emendatis exemplaribus, nec refert addidisse: satis est, Magni libertus. Atque subscripsere effectus.) Deest una particula necessaria. Legendum, atque ita sub. e. Verum & pictura fallax est ex coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multumque degenerat transcribentiũ sors uaria.) Rectior est antiqua scriptura. Verum & pictura fallax est. & coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multum degenerat transcribentiũ sors uaria. Atque effigie quidem indicata, & nudis quidem plerunque nominibus defuncti.) Scribo: aliqui ne effigie quidẽ indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti. Durat tamen tradita persuasio in magna parte uulgi, ueneficijs & herbis id cogi. In eo nanque fœminarũ scientiam pręualere.) Malo ueterem lectionem: ueneficijs & herbis id cogi, eamque num fœminarum scientiã præualere. Sic enim interdũ hac parelctica particula Plinius utitur. ut supra xxij. libro, xxiiij. capitis initio: Eam quoque num, quam lamium inter genera earũ appellauimus. Sic enim eo loco legendũ indicauimus. Vulgus castigatorũ quicquid rarũ est pro deprauato damnat, suoque mox arbitratu mutare sibi permittit. Ea deinde lectio passim recipitur, etiam summatibus in literis uiris talia ut minutiora dissimulantibus. Hinc fit, ut sexcentis locis apud autores Latinos etiam nunc suppositum sit pro etiamnũ, aduerbiũ pro cõiunctione: quamuis hoc ipsum etiam nunc, latine dicatur, sicut hodieque: sed persæpe non suo loco positum reperitur

peritur,idq; deprauatorum(ut dixi)opera. Multiq; Circeios agros,ubi habitauit illa.)agros redundat,nec est in antiquis exẽplaribus.Sunt enim Circeij oppidũ in Latio maritimũ, & antiqui Latij finis. Tum etiam cum rigaretur Aegyptus illa,non autem esset,post ea fluminis limo inuecta.) Incorruptior est uetus lectio: cum etiam quæ rigatur Aegyptus illa non esset,postea fluminis limo inuecta. Tantum enim Aegypto,aggerente Nilo,accessit,ut Pharos insula,quam Homerus ætate sua unius diei cursu à continẽte abesse scribit, postea litorali urbi Alexandriæ ponte iungeretur. Inde & plerosq; uideo existimare.)Lege addendo,ita uideo existimare. Sed quare nunc non plures noscantur causę:nisi quod eas agrestes literarũq; ignari experiuntur,utpote qui soli inter illas uiuant.)Et hic uetus potior. Sed quare non plures noscantur,causa est quod eas agrestes literarumq; ignari experiuntur,ut qui soli inter illas uiuant. Vt radicem syluestris rosę, quam cynorhodon uocant,eblanditã sibi aspectu pridie in fruteto,mitteret filio bibendã in lacte. In Lusitania res gerebatur,Hispanię proxima parte.)Atqui Lusitania remotissima est à Roma nõ proxima.Recurrẽdum est ad archetypa,ubi sic legitur:ut radicem syluestris rosæ,quam cynorhodon uocant,blanditã sibi aspectu pridie in frutecto,mitteret filio bibendam.In Lacetania res gerebatur,&c.Nunc probe quadrant omnia.Est enim Lacetania regio Pyrenæo uicina ,in ea citerioris Hispaniæ parte,quæ prima se Roma uenientibus offert. Deprauator ex In Lacetania fecit in lacte,idq; præcedentibus uerbis pro sua sapientia attexuit.eadem autoritate regioni nomẽ aliud, quod tum libitum est,finxit,nec religione ulla erga ueterũ monumẽta, nec lectorũ respectu,quos opinor omnes pro fungis habuit.Et talium operam typographi nonunq; ampla mercede conducunt,ne non habeant similes labra lactucas. Alius est quem nos in priori uolumine eiusdem nominis diximus.)Legendum, Alius est quàm quos in p. u. Tria enim dracunculi genera mõstrauit cap.16. Aliudq; miraculum exeuntis è terra.)ó temeritatem.quorsum attinebat priorẽ lectionẽ mutare,exerentis se terra.Sed belle pensatum est damnũ scilicet,mox scribendo,in terram se condentis,pro in terram condentis. Cap.III. Stomacacen medici uocabant,& sceletyrben. Ei malo reperta auxilio est herba.)Haud multo minus detrimenti accepisse bonos libros, dum cõfunditur lectio ineptis distinctionibus,quàm dum deprauatur,cũ alijs innumeris hic quoq; locus & qui proxime sequetur testes esse possunt.Nõ solũ enim sensus obscuratur, quoties aliquid perperam distinctum est,sed etiã deprauandi occasio uix aliunde sæpius contingit. Veterũ codicum lectio talis est.Stomacacen medici uocabant & sceletyrben ea mala.Reperta &c. Miror quidem quæ nominis esset causa,nisi forte confini oceano Britanniæ uelut propinquã dicauere. Non enĩ inde appellatam eam,quoniam ibi plurima nasceretur,certum est.Etiam tum libera Britannia fuit quidem:& hic quondam ambitus,nominibus suis eas adoptãdi.)Sequamur & hic archetypa uetera,& statim multum lucis accedet.Mirorq; nominis causam,nisi forte confines oceano Britanniæ uelut propinquæ dicauere. Non enim inde appellatã eam,quoniã ibi plurima nasceretur,certum est,etiam tum Britannia libera.Fuit quidem & hic &c. Non fortassis crederet aliquis cum hæc nostra friuola quoq; existimentur.) Vetus lectio melior: nunc fortassis aliquibus curam nostram friuolam quoq; existimaturis. Cap.IIII. Laudatissima herbarũ est Homero teste, quã uocari à dijs putant moly. Ast inuentionem eius Mercurio assignat.)Incorruptior lectio:Laudatissima herbarũ est Homero quam uocari à dijs putat moly,& inuen. e.M.a. Versu penultimo lege,Mireq; ut contra uenenum,non Mireq; contra uenenum. Cap.V. Cum exta super eam proiecta essent,fertur adhæsisse lieni.)Fertur redundat:pendent enim hæc à præcedenti uerbo,constat. Cui ante omnes plebs astans plausit.)Stans non adstans.Is fuit nõ uulgaris honor: nam sedens in theatro plebs plurimis & ante Drusum plausit. Antiqui radicem, cortices quàm carnosissimos eligebant.) Melius, radicem cortice quam carnosissimo seligebant. Turgescentemq; in longitudinem findebant.)Lege addendo:turgescentẽq; acu in lon.fin. Nunc ramulos ipsos ab radice sui grauissimi corticis,ita dantes.) Vetus lectio: Nunc ramulos ipsos ab radice q; grauissimi corticis ita dant. Cap.VI. Alteram lenem,scordotin siue scordion,ipsius manu descriptam.)Antiqua scriptura, Alteram Lenæus,scordotin siue scordion,ipsius manu adscriptam. Atq; in alpibus,pluribusq; locis in Lycia.) Emẽdatiores codices:& in alpibus uero,plurimisq; alijs locis. Medetur & omniũ morbis decoctæ succus.) ouium non omniũ. Cap. VII

Sunt qui ab Artemide artemisiam cognominatã putent,quoniam priuatim medicatur fœminarũ malis.) Antiqui codices melius,Sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatã putent,quoniã priuatim medeatur fœminarũ malis. Solenne autẽ erat Græcis fœminis in partu Artemidem Ilithyiam inuocare,quemadmodum Romanæ Iunonem Lucinã implorabãt.Intelligendũ igitur ab obstetrice Artemide hoc est Diana denominatam herbam,nõ à uenatrice. Vis tanta est,ut uel è longinquo succus excipiatur incisę conto.Suscipitur excipulis uentriculo hœdino.Humor lactis uidetur effluere.Siccatur conto. Sic thuris effigiem habet.)Nõ paulo sincerior est antiquorum uoluminũ lectio. Vis tanta est ut è longinquo succus excipiatur.incisæ conto subditur excipulus uẽtriculo hœdino.humor lactis uidetur effluere:siccatus cum coit,thuris ef. ha. Cap.VIII.

Aliam quoq; amplissimã,quam spartaniam uocãt.Magna & ea cõmendatio,quod in ore eam habentes famem sitimq; non sentiant.)Cum dicit,magna & ea cõmendatio,satis apparet quod &

alium

alium eius uſum indicauit Plinius:alioqui & non habet quod coniungat. Quo fit ut libenter accedam archetypis quæ ſic habent: Aliã utiliſſimam ad ea quæ ſpaſmata uocant. Aliam.ſ. Scythicen. Certe in indice ſpartaniæ nulla fit mentio,ut iam nihil dubitem, diuinatoris cuiuſpiã opera nouã herbam hic ſubito enatam,Plinio ipſi ne per ſomnium quidem cognitã. Vt in quibus etiamnum hodie in uirorũ lætiore conuictu.)Emendata exẽplaria habent, in numeroſo & lætiore conuictu.

Seruilius Democrates primus medentiũ.)Rectius,e primis medentium.Leuius & quod paulo poſt,ut dein in balneum deſcendatur in calidam,ſcriptũ eſt pro,ut deinde in balineis deſcendatur in calidam. Imponitur in ipſa inflammatione,ſed imminuta.)Vetus lectio,non in ipſa infl.

Cap.IX. Serpentes necat,cuicunq; admota fuerit:& his torporem adfert.)Exemplaria uetuſta : cuicunq; admota fuerit feræ & hæc torporem affert. Senſus eſt, eam uim huic quoque therionarcæ ineſſe,quam magicæ illi ſupra memoratæ:unde & nomen utriq; commune,θηριονάρκη,ac ſi dicas feræ torpor. Cap.XIII. Quanq; mala in alijs terris mandãtur.)Manuſcripti codices habẽt,in aliquibus terris. Hæc cõmanducata,ſi oculis ſubinde religetur,plumbũ quod eſt genus uitij,ex oculis tollit:)Sincera lectio:Hac cõmanducata ſi oculus ſubinde liniatur,p.q.e.g. uitij,ex oculo tollitur.

EX LIBRO VIGESIMOSEXTO. Cap. I

SIne dolore quidem ullo,aut ſine pernicie uitæ.)Elegantius:ſine dolore quidẽ illos,ac ſine pernicie uitæ. Nec niſi uſq; in oſſa corpus exuſtum eſſet,non rebellante tædio.)Et hoc mollius eſt in manudeſcriptis codicibus : ni uſq; in oſſa corpus exuſtum eſſet, rebellante tædio. H-S C C elocaſſe in eo morbo ad curandum ſeſe.) ad redundat. Duricia rubens uarijs modis.)Vetus lectio,uaricis modo. Ad poſterum uero nigreſcente.)Lege ad poſtremum. Quid hoc eſſe dicemus.)Rectius,dicamus. Parum enim erant homini cætera morborum genera,cum ſupra C C C eſſent,niſi etiam noua timerentur.Neq; ipſi homines pauciora ſibi opere ſuo negocia important.) In emendatis exemplaribus legitur certa morborum genera,nõ cætera.deinde neq; ipſi autẽ,coniunctione adiecta.præterea,opera ſua,non opere ſuo. Cap.II. Sedere nanq; in his ſcholis auditioni occupatum gratius erat.)Malim ueterẽ lectionem,auditioni operatos.i.operam dantes. Sic apud Naſonem,Studijs operata Mineruæ. Cap.III. Aſclepiades ætate Magni Pompeij rhetoricæ magiſter,nec ſatis in ea arte quæſtuoſus.)Nihilo deterior eſt antiqua ſcriptura : orandi magiſter,nec ſatis in arte ea quæſtuoſus. Ambulationem,geſtationesq; , cum unuſquiſq; ſemetipſum ſibi præſtare poſſet intelligere.Fauentibus cunctis ut eſſent uera quæ facilima erant, uniuerſum prope humanũ genus circũegit in ſe.) Sincera lectio ex antiquis exẽplaribus repetita eſt hæc:ambulationẽ,geſtationes : quæ cum unuſquiſq; ſemetipſum ſibi præſtare poſſe intelligeret,fauentibus cunctis ut eſſent uera quæ &c. Cap.IIII. Siccentur æthiopide Pontinæ paludes.)Adde aduerbium hodie. Siccentur hodie æthiopide. Tranſit enim à priſcis tẽporibus ad ſua. Caſtigator delicatulus hiatu offenſus ſubmouit aduerbium,ut illi quidẽ uidebatur, ſuperuacaneum. Nanq; apud eundem Democritum inuenitur cõpoſitio medicamenti,quo pulchri boniq; & fortunati gignantur liberi. Cur nunq; Perſarum regi talis eſt dedita?)Præclare ſanè de Plinio merentur,qui illi talem ſermonẽ affingunt,qualis uix hoc ſeculo in aliquo uel mediocriter erudito ferri poſſet. Quid enim ſibi uolunt hæc uerba,cur nunq; Perſarum regi talis eſt dedita? Scribendum iuxta archetyporum fidem:Nam quæ a.e.D.i.c.medicamenti, q.p.b.q; & f.g. liberi, cur nunq; Perſarũ regi tales dedit?hoc eſt pulchros bonos & fortunatos.atq; ita melius iam hæc oratio ad pręcedẽtia quadrabit. Igitur demonſtratarum priore libro herbarũ reliquos effectus dicemus,adijciemusq; quas ratio dictauerit.)Elegantius: reliquos effectus reddemus : adijciemus ut quaſq; ratio dictauerit. Et rumicis radix trita ex aceto illinitur.) Parum quidẽ ad ſenſum refert, malo tamẽ & in talibus probatorũ exemplariũ fidẽ ſequi,ubi ſic legitur:ut r.r.t.ex aceto illinatur.

Petris tantum adhærens ut muſcus.)Lege totũ adhærens.Nam & muſcus petris totus adhęret.

Proſerpinaca cum muria & ex oleo trita.) Vetus lectio, cum muria ex menis & oleo trita. Vt nõ ex quouis ſalſamento muria adhibenda ſit,ſed è ſolis menis. Cap.V. Cõdurdon herba ſolſtitialis,flore rubro,ſuſpenſa in collo,comprimere dicitur ſtrumas : Item uerbenaca cum plantagine,digitorũ uitijs omnibus,& priuatim pterygijs. Quinq; foliũ medetur pectoris uitijs, Vel quod grauiſſimũ eſt tuſſis,huic medetur panacis radix in uino dulci.) In medicinalibus his libris grauiore periculo peccatur,qui tamen nihilo maiore religione tractati ſunt quàm cæteri. Vel hic locus quot mendis ſcatet? Itaq; totum retexemus,noſtra exemplaria ſequendo. Condurdũ b.ſ.f.r. ſ.i.c.c.d.ſtrumas:i.u.c.p. Digitorum uitijs omnibus.& priuatim pterygijs quinquefoliũ medetur. In pectoris uitijs uel grauiſſimũ eſt tuſſis &c. Cap.VII. Plantago autem per ſe ſumpta in cibo cum lente alicæ'ue ſorbitione.)Legendũ,aut per ſe ſumpta in cibo,aut cũ lente alicæ'ue ſorb.

Capnion herbam qui edere,bilem per urinam trahunt.)Vetus lectio melior,Capnon herbam qui edere,bilem per urinam reddunt. Radix uero conſiliginis quam nuper inuentam diximus, ſuum & pecorũ omnium remedium pręſens eſt.Pulmonũ uitio uel traiecta tantũ in auricula.) Et hic uetus potior. Radix herbæ conſiliginis quã nuper inuentã diximus,ſuum quidem & pecoris omnis remedium præſens eſt pulmonũ uitio,uel t. t. i. a. Tripolium in maritimis naſcitur ſaxis,

ubi allidit

ubi allidit unda.)Alludit,non allidit. Cacuminibus thymo,dulcis,& ſitim ſedat.)Mollius eſt, dulcis & ſitim ſedans. Cap.VIII. Pſyllium in aqua cum radicibus decoctum.)Antiqua ſcriptura,Pſyllium in aqua:Acori radicis decoctum.Vtrobiq; ſubintelligitur uerbum bibitur,ibidem præcedens. Naturæ ei,molliendi,ſiccandi,coquendi.)Rectius,concoquendi. Cochlearibus quinq; additis in cyathis tribus uini.)Latinius eſt,in cyathos tres,Sicut mox,in aquam mulſam addito pondere X ij. Sumitur & ecligmate ad pectoris uitalia.)Vitia,non uitalia. Bibi ex aqua acetabuli menſura:dimidia detrahere pituitam.)Legendum: bibi ex aqua acetabuli parte dimidia,detrahere pituitam. Radix eius in aqua mulſa xij pōdere denariorum.)Nimium ſanè hoc pondus eſſe uel cæco appareat.Lego X ij. pondere.Errori occaſionem dedit nota denarij. Scammonium quoq; diſſolutionem facit.)Lege addendo,diſſolutionem ſtomachi facit. Virus redolens,fuminoſum,lingua tactu lacteſcens.) Scribo,gummoſum,linguæ tactu lact. Quod fit herbæ farina & tithymali marini ſucco.)Lege,erui farina. A radice folijs pendet.)Legendum, folijs pendulis. Farina erui,aut fici.)Ficis, non fici. Folijs tuſis priore minus efficax.)Lege addendo:Fit & è folijs tuſis. Semen & dentiū cauis cera includitur.Colluuntur & dentes ſucco radicis decoctæ in uino.) Vetus lectio: colluuntur & radicis decocto è uino.Dentes repetere ſuperuacaneū eſt:& decocti ſignificatio ſatis nota. Et ipſum etiam in aſperis naſcens.) etiam redundat. Ita ut ſit totum acetabuli modo.)Rectius,acetabuli modus. Datur in ſomnum euntibus,addito nitro ſeu polenta.Simul ſi poſt cibū detur.) Vera lectio: datur & in ſomnū euntibus addito nitro uel polēta,ſi multo poſt cibum detur. In uino ictericis dari atq; illini,utiliſſimū eſt.) Antiqui codices:hoc in uino enterocelicis dari.Et enterocelarū remedium huic loco magis appoſite conuenit,ſequūdum ordinē membrorum. Itemq; genitaliū inflammationem.) Adde omnē: inflammationem omnem. Symphyti radix illita enterocelas cohibet.Aufert & genitaliū nomas hypociſthis alba.)Legendum,S.r.i.e.cohibet,genitaliū n.h.a.Nam cohibet tam ad nomas refertur quàm ad enterocelas. Præcipueq; eius uſus ad ſtranguriam.) Elegantius abſq; coniunctione: præcipui uſus. Veſicæ autem callitrichon trita,ſimilis cumino, medetur,& data ex uino albo.) Vetus lectio:trita ſimul cum cumino,& d.ex u.a. Nec eſt neceſſe repetere uerbum medetur,eodem uerſu præcedens. Paruis è radice folijs quinis.)Melius,à radice. Cap.IX. Plurimum remedium eſſet ſi uirgo imponat.)Lege,plurimum referre ſi uirgo imponat Cap.X.

Quæ talis eſt,mollugo uocatur.Similis & aſperioribus folijs aſparago.)Scribēdum: quæ talis eſt mollugo uocatur: ſimilis,ſed aſperioribus folijs,aſperugo.Vt intelligas duo lappaginis genera,utrunq; à peculiari qualitate denominatum. Cap.XI. Ramoſum & interuallis binum palmorū.)Rectius,Ramoſam ex interuallis.ut binum palmorū interualla inter ramos intelligant.

Phthiſin ſanat,& plantaginis ſuccus,ſi bibatur.Et ipſa decocta in uino cū ſale & oleo,à ſomno matutino refrigerat.)Magis placet quod in uetuſtis habetur codicibus.Phthiſin ſanat, & plantaginis ſuccus,ſi bibatur,& ipſa decocta. In cibo cū ſale & oleo à ſomno matutino refrigerat. Certe hæc lectio magis Plinium reſipit:nec medicos diſſenſuros puto,ad quorū tribunal hunc locū reijcio,ſicut & eum qui mox ſubtexetur. Quinquefolij contrita folia ex uino ſumpta diebus xxx in betonicæ farinę pondo denariorum xiij.cum aceti ſcillitici cyatho.)In ijſdem codicibus longe aliud legitur,& quidē rectius,quantum ego uideo.Quinquefolij cōtrita folia ex uino pota diebus xxxi:betonicæ farina pondere X iij cum aceti ſcillitici cyatho. E diuerſo lathargicos excitari labor eſt.Hoc præſtat euphorbium(ut perhibent)ex aceto naribus tactis peucedani ſucco.) Agnoſco eundem,quem prioribus duobus locis,caſtigatorē:quem ſi offendebat ſoporifera uis in peucedano,eadem opera poterat id omnino tollere,contentus euphorbio ſuo:nunc manet idem ſcrupulus,neq; docet quomodo ſit euphorbium adhibēdum.Sincera lectio in noſtris exēplaribus eſt hæc,hoc præſtante(ut perhibent)ex aceto naribus tactis peucedani ſucco. Eruptiones pituitasq; emendat plantago.)Scribo,Eruptiones pituitæ emendat,plantago,cyclamini radix.

Cap. XIII. Et ad hoc amplius addo,iocineris aut lateris cōtorſionibus.)Legendū & hoc amplius à uocis aut lateris contentionibus. Eriſithale eſt flore luteo.)Lege,Eriſithales.

Cap.XIIII. Spicula ſagittariorum extrahit.) Sagittarum,& nō ſagittariorū. Pſilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus,uerum etiam uiris in uſu eſt.)Antiqua ſcriptura:uerum iam & uiris eſt in uſu.Cum dicit iam, ſignificat nouum eius uſum apud uiros eſſe, poſtq; mores degenerare cœperunt. Quadrupedum ſcabiem ſanat hyſſopum ex oleo fotum. Anginas peculiariter ſideritis.)Satis apparet inepte dici,hyſſopum ex oleo,fotum.In noſtris exēplaribus durat ſincera lectio.Quadrupedum ſcabiem ſanat hyſſopū ex oleo,ſuum anginas peculiariter ſideritis.

EX LIBRO VIGESIMOSEPTIMO. Cap. I

CReſcit apud me certe tractatu ipſo admiratio antiquitatis.) Libens audirem quidnā mouerit caſtigatorē,ut unam particulam in ipſo ſtatim initio detraheret,idq; contra fidem archetyporū, quæ ſic habent. Creſcit profecto, apud me certe, t.i.a.a. Nunc uero deorum fuiſſe eam apparet,aut certe diuinā etiam cum homo inuenerit: eandemq; omnium parentem genuiſſe hęc & oſtendiſſe.)In emendatis codicibus eſt, cum homo inueniret. Ibidem cōiunctio geminatur,& genuiſſe hæc & oſtendiſſe. Verūetiam montes, & excedentia in nubibus iuga, paſtusq; peco-

rum & herbas quoq; inuicẽ ostentant.) Hic quoq; ueteres codices à uulgatis editionibus discrepant: sic enim in eis legitur: Verumetiam montes, & excedentia in nubes iuga, partusq; eorum & herbas quoq; inuicẽ ostentante. s. Romanæ pacis maiestate. Cap. II. Hoc quoq; tamen in usus humanæ salutis uertere, scorpionum ictibus aduersari experiendo aconitũ.) Cum hæ particulæ, hoc quoq;, nihil aliud quàm aconitum referant, non erat opus repetere. Sed talia permulta passim ex interpretum glossulis in contextum irrepserunt. Cap. III. Omnia animalia quæ sint salutaria ipsis nosse ipsa, præter hominem.) Ipsa nõ est in emendatis exẽplaribus, sensu nihilominus absoluto. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus uenenata, nunc demõstrare quale sit aconitum.) Rursus illic minus est uerborum ac syllabarũ, nullo tamen sensus detrimento, hoc modo. F. e. n. e. q. n. d. uenena, monstrare q. s. a. Poterant uideri casu aliquot literæ omissæ, nisi toties deprehensa esset, quidlibet in quiduis mutandi temeritas, etiam gratis nullaq; occasione inuitante.

Cap. IIII. Præterea in Aethiopia nascuntur & in Ida.) Lege, præter Aethiopiam nasc. & in Ida. Huius uetustæ nidor urinã cit.) Scribo, Huius ustæ nidor urinam ciet. Radice una, ceu palo in terra dimissa.) Rectius in terram demissa. Vsus in multis & principalis aluum soluere, cum penè sit sola medicamentorum quæ per se id præstãt. Confirmat etiam stomachũ, adeo ut nõ infestet ulla uis contraria.) O hominem (ne quid durius dicam) malè feriatũ, quisquis hunc locum suo more interpolauit, pro elegantissima Plinij locutione suas nugas substituens. Germana lectio hæc est. Vsus in multis, sed principalis aluum soluere, cum penè sola medicamentorũ quæ id præstant, confirmet etiam stomachum, adeo non infestet ulla ui contraria. Vsus eius ad collectiones inflammationesq;: quin emendat omnia quæ helxine.) Pro quin emendat omnia, ueteres codices habent, & in eadem omnia. Ambrosia uagi nominis est, & circa alias herbas fluctuans, fruticem unum habens densum.) Pro fluctuans lege fluctuati. s. nominis: pro habens, habet. Anonymos à non inueniendo nomine nomen inuenit.) Argutior est uetus lectio, Anonymos non inueniendo nomen inuenit. Item aristogeton, in uulneribus præclara.) Hic stupidus aliquis conatus est noua metamorphosi ex medico herbam facere, eiq; uirtutes quæ sunt anonymi attribuere, cum sit legendum Aristogitoni, & subintelligendum præcedẽs participium celebrata. Quin & in indice Aristogiton inter externos autores connumeratur. Cap. V. Arction aliqui potius arcturum uocant.) potius redundat. Sed ascyron maiores habet ramos qui ascyroides uocanť.) Dele has duas uoces, sed ascyron: atq; ita lege: maiores habet ramos quod ascyroides uocatur. Sic enim legitur in emendatis exemplaribus, & sic magis lectio quadrabit: quod ascyroides herbę nomen sit, non ramorum. Comæ tritæ ueluti cruentatæ.) Rectius, cruentant: hoc est cruorem reddunt. Cap. VII. Actea graui foliorum odore, caulibus anisi geniculatis.) Vetus lectio, caulibus asperis geniculatis. Cap. VIII. Trahit eadem potione secundas semine. Lac minuitur in uino, aut mulsa aqua pota.) Lege & distingue hoc modo. Trahit eadem potio & secundas. Semine lac minuitur, in uino aut mulsa aqua poto. Cynosorchin aliqui orchin uocãt, folijs oleæ mollibus, ternis, paruisq;, semipedis longitudinis, in terra stratis.) Antiqua scriptura: folijs oleæ, mollibus, ternis, per semipedem longitudinis in terra stratis. Cap. XI. Hippoglossa folia habet figura syluestris myrti.) Non Hippoglossa, sed Hypoglossa. Non enim ab equinæ linguæ similitudine dicitur, sed quod paruum folium ceu lingua de folio eius exeat. Aliqui ægonichon uocant, alij dios pyron, alij heraclean.) Vetusta exemplaria pro heraclean habent heracleos, ut sit genitiuus quemadmodum dios, & sub audias pyron: ac si latine dicas Iouis Herculisúe triticum.

Quod & magis miror, quoniam utilis prodatur sanguinem excreantibus.) Legendum, Quod eo magis miror. Cap. XII. Vis ei styptica & exulceratrix.) Scribo septica. i. corrosiua, ut nunc medici uocant. Sequenti uersu scribo: in Augustum mensem incurrente, non in Augusto mense. Ergo species lymphantium hoc modo animorũ esse credimus.) Vera lectio: ego species lymphantium hoc modo animorũ esse crediderim. Folijs rutæ, similis gramini.) Antiqua lectio: folijs rutæ, semine graminis. De Polygono siue sanguinaria loquitur. Mares autẽ semine tantũ differunt, quod est incipiente oliua.) Incorruptiores codices hanc lectionẽ habẽt. Mares aũt semine tantũ differens, quod est incipientis oliuę. Mares autẽ. s. partus facit: quod hic quoq; subintelligi debet. Cap. XIII. Folijs lenticulę densis, amaris, aduersis in se.) Lege, aduersis inter se. De trichomane loquitur. Tragonis, siue tragion, nascitur in Creta tantum insula, in maritimis.) Paulo elegantius est: nascitur in Cretæ tantum insulæ maritimis.

EX LIBRO VIGESIMOOCTAVO. Cap. I

QVanq; & ipsi consensu proprij iudicij ita eligere laborauimus, potiusq; curæ rerũ q̃ copiæ institimus.) Antiqui codices multo melius, Quanq; & ipsi consensu propè iudicata eligere laborauimus. Quod Plinius hic de se prædicat, id non minus uere ipse quoq; usurpare possem, ut qui nihil magis dum hęc tracto prę oculis habuerim q̃ ueterũ iuxta atq; emendatorũ exemplariũ inter se consensum: cuius propositi nec dũ pœnitet, & bona quędã spes pollicet, candidos quosq; qui Musarũ fores pulsant hanc nostrã opellã non omnino fastidituros: fieriq; potest ut & illis qui iam intra adyta penetrarũt, nonnihil conferat: de ijs duntaxat loquor qui Plinianæ lectionis auidi non semper uetera exẽplaria ad manus habent, quò recurrere possint, quoties cunq; scrupulus ali-

quis inciderit. Sanguinem quidem gladiatorũ bibũt, ut bibẽtibus populis procul ſint comitiales morbi.) Quanto melior uetus lectio: Sanguinẽ quoqꝫ gladiatorũ bibunt, ut uiuentibus poculis, comitiales morbi. Cum è plagis hunc ne ferarũ quidẽ admoueri ori fas ſit humano.) Scribo, iuxta fidem noſtrorũ exemplariũ: cum plagis ne ferarum quidẽ admoueri ora fas ſit humana. Idqꝫ magis ad pręcedẽtia quadrat. Quaſi uero ſanitas uideri poſſit, feram ex homine fieri. Quin morbo dignũ, non ipſa medicinæ gratia, egregia hercule fruſtratione ſi nõ proſit. Aſpici humana exta nefas habetur, quãto magis mandi.) Et hic locus eſt unus è pulchre cõtaminatis. Reſtituimus, unde cętera, ſic: quaſi uero ſanitas uideri poſſit, feram ex homine fieri, morboqꝫ dignũ in ipſa medicina, egregia hercule fruſtratione ſi nõ proſit. Aſpici humana exta nefas habetur, quid mandi? Sequẽti uerſu Feciſti redundat. Vitam quidem non adeo extendendã cenſemus, ut quoquomodo pertrahenda ſit.) Sincera lectio. Vitam quidem non adeo expetendã cenſemus, ut quoquo modo trahenda ſit. Vel ex hoc capite abunde perſpicuum eſſe poteſt, & noſtrũ laborẽ minime ſuperuacuũ eſſe, & illos perſępe falli, qui librorum typis excuſorũ fiducia de ueteribus manuſcriptis uix unqꝫ cogitãt, ignari quantũ ſibi in priſcorum monumẽtis cõſpurcandis ſacrilega publicoqꝫ odio digna quorundã non dico amuſorũ ſed plane aſinorũ audacia permiſerit: cũ nõ raro fiat ut tenebrio quiſpiã plus mendarum in unũ aliquod boni autoris opus ex putido ſuo cerebro inuehat, ꝙ quãtum ſeptẽ alij docti uiri, omni conatu adniſi, perpurgare ſufficiant Cap. VII. Extat Tucciæ Veſtalis inceſtæ precatio.) Atqui inceſti crimen falſum erat: legendum igitur, inceſti deprecatio. ac mox ſequenti uerſu, anno Vrbis, nõ anno urbis Romæ. Nã Romæ nugator aliquis addidit contra oĩm doctorũ conſuetudinẽ. Sic dicimus anno ab Vrbe cõdita, non ab urbe Ro. Et omnia approbãtibus DCCCXXX annorum euentibus.) Lege, ea omnia. Mancipia fugitiua retinere in loco precationis.) Precatione. non precationis. Et quod ibi ſtatim ſubtexitur, Quod ſi ſemel recipiatur, in antiquis uoluminibus non male legitur: cum ſi ſemel recipiatur. Neqꝫ diras aues, neqꝫ ulla auſpicia pertinere ad eos, qui quamqꝫ rem ingredientes obſeruare ſe ea negauerint.) In emendatis codicibus non additur aues; quibus eo libentius accedo ꝙ ſupra in hoc ipſo capite ſic legatur: quoties ipſæ diræ obſtrepentes nocuerint. Et ſolent plerunqꝫ uoculas tales aſſuere gloſſularij, lõge interdũ à ſcopo aberrantes, quod & hic factum equidem non dubito. Quinetiã & legum ipſarum in xij tabulis uerba ſunt.) Rectius antiqua ſcriptura: Quid nõ & legum &c. Inepte enim ſimul ponuntur etiam &. Non pauci etiã ſerpentes ipſas recantari, & hunc unũ eſſe ipſis intellectum.) Aliquãto mollior eſt uetus lectio: & hunc unũ illis eſſe intellectũ: ꝙ ſi repetatur, ipſos, ipſis. Incendio inter epulas nominato, aquam ſub menſa profundi abominamur.) Quem nõ offendat huius lectionis abſurditas? aut quis non ſentiat, alterã eſſe ſincerã, quæ in impreſſis etiam quibuſdã codicibus habetur? incẽdia inter epulas nominata aquis ſub menſas profuſis abominamur. Aqua profuſa pulchre conuenit incendiũ abominãtibus: at quid cauſæ uel cõminiſci poſſumus, cur ad incendiũ nominatũ aquæ effuſionẽ abominari debeamus? aut cur aquam effundi potius abominemur, ꝙ incendij mentionem? Priuſqꝫ eam ipſam nominaret, aliuſue ei prædiceret.) Lege: priuſqꝫ ipſe eam nom. Nam ipſe & alius, ſibi inuicem opponũtur. Carmina quædã extant contra grandines, contraqꝫ morborũ genera, contra ambuſta. Quædam etiam in partus. Sed in prodendo obſtat ingens uerecundia.) Antiqua exemplaria hoc loco nõ parum diſcrepant à uulgatis editionibus: contraqꝫ morborũ genera, contraqꝫ ambuſta quædã etiam experta. ſed prodendo obſtat ingens uerecũdia. ut de experimentis intelligatur nõ de partubus. Cap. III. Hominum mõſtrificas naturas & ueneficos aſpectus plenius diximus in portentis gentium.) Plenius ſuperfluit. Nam in inſula Nili Tentyrij.) Tentyra potius ꝙ Tentyrij Cap. IIII. Sed & alios efficaces eius uſus recognoſcat uita. Ita deſpuimus comitiales morbos, hoc eſt, contagia regerimus, Simili modo & faſcinationes repercutimus, ſiniſtræ dextræqꝫ clauditatis occurſu.) Primũ ita redundat, natũ ex pręcedenti dictione uita. deinde ſiniſtræ ſimiliter ſuperfluit, Legendũ enim, faſcinationes repercutimus dextræqꝫ clauditatis occurſum. quæ poſtrema uox cum finalem literã caſu aliquo amiſiſſet, nec iã cõpareret alter accuſatiuorum, caſtigator ne nihil ageret cõiunctio, de ſuo adiecit ſiniſtræ: itaqꝫ error errorẽ peperit: ut ferè fit quoties abſqꝫ archetyporum præſidio, ex nobis ipſis ſincerã lectionẽ addiuinare conamur, iuſtiſſima hercle fruſtratione, ſed graui ſtudioſorũ incõmodo, quibus ad hũc modum nimiũ ſæpe os ſublinitur. Veniã quoqꝫ a deis ſpei alicuius audacioris petimus in ſinum ſpuendo Etiam eadem ratione terna &c.) Etiam aptius præcedentibus cohæret, in ſinum ſpuẽdo etiam. Sequentibus adiunctũ ocioſum eſt. Senſus eſt: non ſimpliciter ſpuendo, ſed in ſinum etiam proprium. Nunc mirum dicemus, ſed experimento facile.) Dele nunc. Sic eñ magis aures ferit, atqꝫ ad attentionem excitat, Mirũ dicemus: & ſic ferè Plinius loqui ſolet, nec aliter habẽt probatę fidei exemplaria: quod diſſimulaſſem, ni ſtudiũ eſſet non ſenſus modo ſuos reddere Plinio, ſed uerba etiam ipſa, quantũ fieri poteſt, annumerare. Leprasqꝫ ieiuno illitu arceri.) Ieiunæ, non ieiuno. ac mox, Marcion, non Martion. Eæ ſunt: abſtinere à cibo nimio,) Scribe tantũ, Abſtinere cibo nimio: cætera redundant: alioqui non congruet quod ſequitur, in præſentiſs. remedijs habetur.

Notandũ, nullum animal aliud præter hominẽ calidos potus ſequi.) Et hic duæ dictiones ſuperfluũt, præter hominẽ, hominis uidelicet alicuius maleferiati aſſumentũ. Itẽ poſca oculos contra

lippitudines, certa experimenta sunt.) Sic enim claudendũ hoc caput, ut sequẽtis initium sit, Sicut totius corporis, contra quàm in uulgatis editionibus hæc capita distinguuntur. Cap. V. Vltimoq; probro maius in cisijs triũphalibus sedẽti dicebatur, uel in capitolio epulanti.) Tota hic ab erratũ est uia: in eam reducent nos archetypa, in quibus ita scriptũ est: ultimoq; probro manus in cibis triumphali seni deducebatur, uel in capitolio epulanti. Sensus est iã planus, qui antehac erat obscurissimus. Cap. VI. Digitis pectinatim inter sese amplexis.) Magis placet antiqua scriptura: digitis pectinatim inter se implexis. Nam è diuerso scandentesq;.) Lege, Nam euersos scandentesq;. Atq; etiam quotidiani cinctus tali modo.) Rectius, Tali nodo. Auguriũ ex homine ipso non est timendi mortẽ in ægritudine.) Scribendũ, Auguriũ ex homine ipso est non tim. m. in æ. Contra aurium pituitas uermiculosq;.) Lego, aurium pura. i. aures suppuratas. Vlcera capitũ, prurigines, nomas.) Pro prurigines malim porrigines, quod est in antiquis exẽplaribus.

Cap. VII. Alij cum hysopo & adipe anserino.) œsipo, non hysopo. Est autẽ œsipum, ut Nasonis uerbis utar, succus ab immundę uellere raptus ouis. Pulmonum quoq; incõmoda lacte mulieris sanãtur, cui admisceatur impubis pueri urina & mel atticum, oĩa singulorum cochleariũ mẽsura. Murmura quoq; aurium eijci inuenio.) Confusa sunt remedia, hoc modo distinguenda. Pulmonũ quoq; i. l. m. sanantur. cui si admisceatur i. p. u. & m. a. o. s. c. mensura, m. q. a. e. i. Anguli oculorũ subinde madificentur.) Madefiant, non madificentur. Non segnius & in silente luna coitus suos maribus exitiales esse.) Legendũ: non segnius & silente luna, coitusq; tum maribus exitiales esse. non segnius ad præcedentia refertur. Metrodorus Scepsius in Cappadocia inuentũ prodit, ob multitudinẽ cantharidũ ire illas per media arua, retectis super clunes uestibus.) Vera lectio, ob multitudinem cantharidũ. Ire ergo per m, &c. Item nouella uitis eius tactu in perpetuum lædit. Vt ad noxiam res medicatissima trãsferatũ, rutam & ederas ilico mori.) Lege, Item nouellas uites eiu stactu in perpetuũ lædi: rutam & ederas res medicatissimas ilico mori. Suffragantur & hic quẽ admodũ in cæteris uetusta exemplaria. Aciem in cultris tonsorum hebetari, æs contactũ graue uirus odoris accipere.) Scribo, hebetescere. & odoris redundat. Nam bitumen in Iudæa nascẽs, sola hac ui sponte superari. Et fila uestis contactæ, ut docuimus, ne igne quidẽ uincuntur quo cuncta. Cinisq; etiam ille, si quis aspergat eum lauãdis uestibus, purpuras mutat, floribus colorem adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo immunibus.) Aliter in nostris exemplaribus legitur, & quidem non paulo melius: itaq; retexemus totum, illaq; sequemur. Nam bitumen in Iudæa nascens, sola hac ui superari, filo uestis contactæ, docuimus, Ne igne quidem uincitur quo cuncta: cinisq; etiam ille si quis aspergat lauandis uestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo inter se immunibus. De bitumine Iudaico meminit supra lib. 7. cap. 15.

Quæ Lais & Cleophantus inter se contraria prodidere.) Scribendũ Lais & Elephantis. Fuit autem utraq; meretrix, et utraq; de rebus muliebribus scripsit, posterior etiã de concubitus schematibus, cuius & Martialis meminit, & Politianus. Legendũ itaq; mox: aut inter ipsas pugnantia, cum hæc fœcunditatem fieri ijsdẽ modis quibus illa sterilitatẽ pronunciaret. Catalogus quoq; autorũ quos Plinius hoc libro sequitur Laida & Elephantida cõiungit. Cæterum pro radice brassicæ uel myricæ, in manuscriptis est brassicæ uel myrti. Bythus Dyrrhachinus hebetari aspectu speculorum nitorem tradit. Iisdem aduersa rursus contuẽtibus, omnem talẽ uim resolui, si nullum piscem habeant secum.) Bonam hercule operam deprauator hic nauauit, cuius prẽmium equidẽ nõ aliud darem quàm magnum aliquod malum, iam sexcenties promerito. Sincerã lectionẽ archetypa cõmonstrant, nempe hanc. Bythus Dyrrhachinus hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit, ijsdem auersa rursus contuentibus: omnemq; uim talem resolui, si mullum piscem secum habeãt.

Vestis omnino ita infectæ portiuncula, acu uel licio, brachiali inserta.) Lege, ac uel licio. quasi dicat, uel unico filo. Sic & comitiales excitari, morbosq; sanari.) morbosq; sanari de suo aliquis attexuit, contra ueterũ archetyporum fidẽ. Supposita tãtum calici lacinia menstruo tincta tali.) Satis erat: supposita tantũ calici lacinia tali: idq; Plinij ciuilitatẽ magis decebat, cætera haud dubiũ quin glossularius aliquis, ut solent, adiecerit. Correptam subnecti collo: & ita discuti morbum.) Dele &. Cap. VIII. Proboscidis tactu capitis dolor leuatur efficacius si & sternutet.) Rectius, si & sternuat. Sanguis & ischiadicis prodest.) Syntecticis, non ischiadicis, si ueteribus ac emendatis uoluminibus credere libet. Mox ne nihil ageret castigator Leonis adipes custodiũt, in adeps custodit mutauit: & magorũ uanitas promittit, in uanitates promittũt. Similiter dentis.) Lege, similia. s. promissa. Setas è cauda contortas, & sinistro brachio illigatas.) Scribo adalligatas. Permutationes sexus ex his annua uice diximus, cæteraq; mõstrifica naturę eius.) Antiqua scriptura, De permutationis sexus annua uice diximus, cæteraq; de mõstrifica natura eius. Præcipue pantheris esse in metu hyenæ dicuntur.) Germane latina lectio hæc est. Prẽcipue pantheris terrori esse traduntur, nam hyenã hic repetere quorsum attinebat? Facilius autẽ capi, si cinctus suos uenator, flagellumq; & ipsos equos septenis alligauerit nodis.) Elegantior simul et uerior est uetus lectio, flagellũq; imperitans equo septenis alligauerit nodis. Febribus quartanis iecur degustatum ante accessiones.) Lege, degustatũ ter. quod nõ parum referre putatur in eiuscemodi remedijs. Promisso in triduũ conceptu.) Melius, intra triduum. In triduum aliud significat: ut cum

dicimus, aſſumpto in triduum cõmeatu.i.quantum tribus diebus ſufficiat. Mulieri prægnanti à pectore hyenę caro, & pili ſeptem & genitale, à ceruice ſi alligentur dorcadis pelle colla ſuſpenſa, contineri partus promittunt.) Repręſentabit & hic uetus lectio, uel quo ex collatione ueritas facilius eluceat. Mulieri candida à pectore hyenæ caro, & pili ſeptem, & genitale cerui, ſi illigẽtur dorcadis pelle, collo ſuſpenſa continere partus promittunt. ut ſuſpenſa neutri generis ſit, caſus accuſatiui, & omnia ſupra dicta referat. Eodem genitali & articulo ſpinæ cum adhærente corio conſeruatis.) adſeruatis, non conſeruatis. Eodem ſuffitu mulieribus menſtrua euocari.) Scribo, mulierum menſes: quod Plinio eſt uſitatius. Membranã quæ fel continuerat, à cardiacis potam.) Codices uetuſti, quæ fel contineat, cardiacis potam. Quæ autem in ueſica inuenta ſit urina, additis oleo ex ſeſamo, & melle aſiano hauſtam prodeſſe acrimoniæ ueteri.) Deprauator quantum uideo non leui brachio caput hoc attigit. Quæ ſequimur exẽplaria non addunt aſiano, neqꝫ medici inter mellis genera aſiaticum celebrant. & pro acrimoniæ, habent ægrimoniæ. Siue lucernis, ſiue uiſu, ſiue peluibus.) Illic legitur, ſiue lucernis, ſiue pelui. Nec uideo quid hic ſiue uiſu faciat. Fimum qui in inteſtinis inuentus ſit.) Scribo, quod in int. inuentum ſit. nam neutro genere Plinius hoc nomen uſurpat. A cane uero morſis adipem illitum, & corium ſi ſit ſubſtratum.) Aeque pleno ſenſu ſcriptum erat, & corium ſubſtratum. Quid ſibi uolunt in Pliniana purpura tã crebra pannorũ aſſumenta? aut qualis gratia debetur prauis iſtis ſartoribus? Perunctos omnibus odio euenire.) uenire, non euenire. Contra ducum ac poteſtatũ iniquitates cõminiſtrant.) Quid malum cõminiſtrant. commonſtrant legi debet. Si omnino aliquantulũ quis ſecum habeat.) Non male uetus lectio: ſi omnino tantum aliquis ſecum habeat. Plinius ait ſufficere ſi tantum habeas tecum eam fiſtulam: alius mutauit ſenſum, docens ſatis eſſe quantulamcunqꝫ eius partem. Canini eius dentes febres ſtatas arcent repleti, ſunt enim caui.) Lege addendo, thure repleti. Adulterant amylo aut cimolia, ſed maxime ſturni, quos captos oryza tantum paſcunt.) Coniector multũ aberrauit à ſcopo. Vera lectio eſt hæc: ſed maxime qui captos oryza tantũ paſcunt. Sentit eñ Plinius, crocodileã ex captiuis adulterinã eſſe, utpote longe deteriorẽ, nimirũ mutato animalis uictu. Præterqꝫ in riſu coarguentiũ.) Lego, præterqꝫ ubi irriſu coarguendum. Eundẽ ſalutarem eſſe parturientibus circa domũ. Sin uero domibus inferatur perniſioſiſſimũ.) Egregie deprauatũ & hoc, non minus quàm ſuperiora. Reſtituetur in integrum hoc modo. Eundem ſalutarem eſſe parientibus, ſi ſit domi: ſi uero inferatur, pernicioſiſſimũ. Eſt enim uerus ſenſus longe alius quàm ille prior: eſt autẽ hic. Chamæleontem ſalutarem eſſe, ſi multo ante parturitionem illatus ſit: ſin idem parturienti iam ſuperueniat, pernicioſiſſimũ eſſe. Suffragãtur ubiqꝫ uetuſti codices. Capitis dolores, inſperſo uino, in quo latus alterutrum maceratũ ſit, ſanari fœminis.) Mirum uero ſi hoc remedium in ſolis fœminis uim ſuam exerit, in maribus non item. Diſtinctio praua ſenſum deprauat. nam fœminis paternus caſus eſt & ſequentis orationis initium hoc modo. Fœminis ſiniſtri uel pedis cineri ſi miſceatur &c. Quibus in uerbis uel detractum erat, ſi tranſpoſitũ. Serpentes fugari liene inſtillato.) At quonam inſtillandus eſt, aut quomodo? Lege, Serpentes fugari ignibus inſtillato. Nam & hoc experimentũ & duo proxime ſequentia, de felle non de liene accipi debent, iuxta fidem emendatorum codicum. Illita inimicorũ immane odium & omnium hominum his cõciliare.) Certe ad inimicorum odium nullo opus eſt ueneficio, ut qui ultro & exoſi ſunt & oderunt uiciſſim. Verior igitur uetus lectio: illita inimicorũ ianuæ odium om.h.h.c. Prodeſt contra ſagittas uenenatas, ut Apelles tradit, poſtea ſumptus,) Vetus lectio: Prodeſt & contra ſagittarũ uenena, ut Apelles tradit, ante poſteaqꝫ ſumptus. Vt intelligamus eum pręſeruatiuã etiam uim habere. Præterea eiuſdem decoctum cum melle ſumptum uenerẽ inhibere.) Paulo melius legetur, eiuſdem decoctiius cum melle. Eſt crocodilo cognatio quædam affinitaſqꝫ.) Affinitas ſuperuacua eſt. Sequenti uerſu lege detrahendi ſanguinis, nõ trahendi. Plurimi autem ſuper Saiticam inter Aegypti præfecturas.) Lege, ſuper Saiticam pręfecturam. ac rurſus, Item fimum ſuffitu, non fimus. &, dentes è parte læua, addita præpoſitione. Tandem finem fecit deprauator, duntaxat in hoc capite, ſed non niſi proximus capitis fini. Porrò uel hoc caput argumento eſt, quod tot mendis refertũ hactenus Plinium (ut cæteros autores taceam) habuerimus, non tam librariorum oſcitantiã in culpa eſſe, qꝫ male literatos iſtos caſtigatores, iuſtius diuinatores aut coniectores appellandos: qui tamen alibi plus alibi minus, prout collibitũ eſt, ſe exercuerunt. cęterũ ſcribę inſcitia labi ſolent, nõ temeritate: errataqꝫ eorũ nõ magni negocij ſit deprehendere, maxime cordato & erudito lectori. illi cõtra homines nefarij, maiore periculo, nec tam facili remedio, & in maioris momenti rebus peccãt, nulla religione nihil non contaminãtes, planeqꝫ iuxta Flacci dictũ, mutãt quadrata rotundis. Dicas eos manibus ſe deuouiſſe, niſi omnes quotquot poſſunt bonos autores ſuis uenenis infecerint, ſuiſqꝫ fœtoribus conſpurcauerint. Sed deſinat ſtomachatio, & ſi nimio quàm uellem iuſtior, & ad præſens potius negocium redeamus. Cap. IX. Sicuti è lactis uſu, utiliſſimũ cuiqꝫ maternum, nutricis exitioſum eſt.) Vt in ipſo ſtatim portu impegit egregius gubernator: nam quid ego audio, nutricis lac infantibus exitioſum eſſe? Cur igitur tãtum ubiqꝫ nutricum numerum uidemus, infantum tamen exitia nihilo crebriora, quàm inter eos qui maternis uberibus aluntur? Lego, Sicuti de lactis uſu. Quæ uerba à prioris capitis fine pendent. Deinde. Vtiliſſimũ cuiqꝫ maternum.

Alioqui iuxta priorem lectionem non utilissimum erat, sed plane necessarium. Sequit, Concipere nutrices exitiosum est. Sic enim quæ sequuntur nunc demum probe quadrabunt. Minus inflat quodcunq; decoctum. Sanat uuas, lichenas. Ad omnia utile contusa aut luxata, maxime renes, uesicam, interanea, fauces, pulmones.) Obsecro quid cõmune licheni cum uuis? aut quis unq; fando audiuit, luxatos, renes, uesicam, interanea, fauces, pulmones? uel uesicam contusam, interaneáue, aut pulmonẽ. Quid igitur præsidij reliquũ est nisi in archetypis? ea sic habent. Minus inflat quodcunq; decoctum. Vsus lactis ad omnia intus exulcerata, maxime renes &c. Nam ut in Achaia bubulum biberent phthisici syntecticiq; & cachectę, diximus in ratione herbarũ.) In Arcadia, nõ Achaia. Dixit autem hoc lib. 25. cap. 8. Quod est maxime coactum, in summo fluit. At id exemptum addito sale, oxygala appellant.) Sic nobis transcribũt uetera exẽplaria, qui nec legere sciunt nec scribere. Lege, in summo fluitat. id exemptum, &c Quod magis uirus respuit, hoc præstantius iudicatur.) Quid est, uirus respuit? Lege, resipit. Præstantius autem medicinæ, opinor, non cibis. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens, quod dum acescit utilissimũ est stomacho.) Legendum in recens quod uelis acescere, utilissimũ stomacho. Proxima in cõmunibus laus est adipi, sed maxime suillo. Apud antiquos etiam religiosus erat.) Elegantior lectio, Proxima in cõmunibus adipis laus est, sed maxime suilli, apud antiquos etiam religiosi. Medicorum aliqui admixto anseris adipe, taurorumq; seuo & hyssopo.) Rursus œsipum deprauatũ in hyssopum. Vbi notandum sympathian quandam esse œsipo cum adipe anserino, quãdoquidem & supra cap. 7. ad podagras ad uuluæ dolores eædem species miscentur. Omnino enim non nisi ad ea quæ purganda sint, aut quæ non sint exulcerata & calida recipitur.) Legendũ, aut quæ non sint exulcerata, salsa petitur. s. axungia. Iamq; probe quadrabit, quod hactenus ad præcedentia nõ congruebat. Mox sequenti uersu contra phthises lege, non cõtra tussim. Sic enim in probatæ fidei uoluminibus scriptũ est, & aliàs non bene cõueniet quod mox sequitur, scapulis eorum qui phthisin sentiunt. Parotidas admixta farina è salsamentaria testa: quo genere proficit ad strumas. Pruritus ad papulas in balneo perunctis tollit.) Scribo, Parotidas admixta farina salsamentariæ testæ: quo genere proficit & ad strumas. Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit. nam et hęc uox balneũ uitiosa est, cum uterq; Plinius balineum appellet. Quin & græcis quadrisyllabũ est βαλάνιον. Multi priuatim sic taurorũ, leonum, pantherarũ ac camelorũ pinguia curari iubent.) Elegantius est, taurorum leonumq; ac pantherarũ & camelorum. ut quædã coniunctionũ ceu catena nectatur. Item equarũ præterq; uirginum erodit, emarginat, ulcerat.) Lege, emarginat ulcera.

Tantum potest sympathia illa de qua loquũtur.) Loquimur, non loquuntur. Hircorum sanguini tanta uis est, ut ferramentorum subtilitas nõ aliter acuatur aut induretur, aut scabritia polia tur, uehementiusq; quàm lima.) Antiqua lectio: ut ferramentorũ subtilitas non aliter acrius induretur, scabricia tollatur uehementius quàm lima. Et ideo suis quæq; dicentur effectibus.) Lego, quisq; suis dicetur. nam de sanguine tantum loquitur. Vt si quæ sunt, extractas cauernis mandant.) Scribo, mandentes. Nam ut pro utpote ponitur hoc loco. Fugiunt & omnino aliquid cerui habentes.) Vetus lectio, omnino dentem cerui habentes. nam omnino ad habẽtes refertur. Sic supra cap. 8. si omnino tantum aliquis secum habeat. Aut medulla perunctos seuóue cerui aut uituli.) Hinulei, non uituli. Cap. X. Item lactis haustus cum uua aminæa.) Taminia, non aminæa, cuius usus in medicina nullus est. Canis rabidi morsu facta uulnera circũcidunt ad uiuas usq; carnes. Quidam carnem uituli admouent.) Lege & distingue, C. r. m. f. u. c. ad uiuas usq; partes quidam, carnemq; uituli admouent. Hoc idem præstare & pellis è ceruice solida existimatur: quippe tanta uis est animalis. Præter ea quæ retulimus, & uestigia eius calcata equis afferunt torporem.) Similis error priori. Legendũ: quippe tanta uis est animalis, præter ea quæ retulimus, ut uestigia eius calcata equis afferant torporem. Veruntamen fortiora eadem q; in equis intelligi debẽt.) Scribo, fortiora omnia eadem. Et toxica expurgantur.) Exemplaria uetusta habent, expugnantur, ut hoc de antipathia intelligatur. Omnia sesami quoq; iure poto.) Vera lectio, Omasi quoq; iure. Neq; enim ex frugibus remedia in hoc libro traduntur, sed ex animãtibus. Ius omasi & 12. cap. est inter remedia Cap. XV Cum succo oleris, ita ut uncto inarescat.) Codices ueteres, ita ut unctio inarescat. Sed & corruptos dentes confirmari.) Iidem codices pro corruptos, habent combustis. s. ossibus. Asinæ quoq; lacte percussu uexatos.) Manuscripti codices, Asinino quoq; lacte. Castigator ueritus, ne forte quis de maris asini lacte id acciperet, scripsit asinæ. ò solertiã asininam. Cap. XII. Poppeaq; hoc uxor Neronis principi instituit.) In uetustis exemplaribus tantũ est, Poppea hoc Neronis principis instituit. Sicut diximus, Cornelia Gracchi, Terentia Ciceronis. Friuolum licet uideatur, non tamen omittendum.) Eadem exemplaria non addunt licet: tantum est, Friuolum uideatur, ἀλωγητικῶς. Aestates, & quæ discolorem faciunt cutem.) Decolorem nõ discolorem. Hirci fel & lentigines tollit, admixto caseo & uino, sulphure spongiæq; cinere.) Lege, & uiuo sulphure, spongiæq; cinere. Labrorum scissuris cum adipe anserino.) fissuris, non scissuris. Et bouis ungulæ cinis ex aqua: Fimum quoq; feruens ex aceto decoctũ, testesq; uulpini.) Lege addendo, Et bouis ungulæ cinis ex aqua: Fimum quoq; ferueus ex aceto. Item seuum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctum, testesq; uulpini.

Prodest & sapo: Gallorum hoc inuentũ rutilãdis capillis, ex seuo & cinere. Optimus fagino & carpino.) Optimus non ad cinerem refertur, sed ad saponẽ. sed his duabus uocibus seuo & cinere, reddũtur aliæ duæ, fagino & caprino, quod posterius in carpino deprauatũ est. Vngues contusos fel uniuscuiusq; animalis circumligatum.) Scribo, fel cuiuscunq; an. cir. Cap. XIIII.

Vtuntur ad utrunq; uitium & coagulo hædi in uino myrteo, magnitudine fabę poto: & sanguine, & eiusdẽ in cibo formato, quem sanguiculum uocant.) Lege: & sanguine eius in cibũ formato. Item in uino myrtite, non myrteo. Cornus ceruini teneri cinis, cochleis africanis cum testis suis mixtis, in uini potione.) Melius, cochleis africanis cũ testa sua tusis mixtus. Cap. XV. Calculos expellunt lienes equini.) Legendum lichenes equini: itaq; scriptum uisitur in uetustissimis exemplaribus. alioqui satis erat dicere, lien equinus. Demonstrant urinam facere in canis cubiculo, ac uerba adijcere, ne ipse urinam faciat ut canis in suo cubiculo.) Vtrobiq; cubili legendum: nam canis cubiculũ nemo unq; Latinus dixit. Quem dicunt cum interficiatur reddere urinam liquidiorem in initio, sed in terra spissantem se.) Quem, calculũ non onagrum. Proinde rectior est antiqua scriptura, Quem dicitur cum interficiatur reddere urina liquidiorẽ initio sed in terra spissantem se. Cap. XVI. Perniones ursinus adeps, rimasq; pedum omnes arcet.) Sarcit, non arcet. Iniurias à calceatu.) Vetus lectio, è calceatu. Potum uero sublime ex aqua.) Hæc uerba male in u ulgatis editionibus distrahũtur à pręcedẽtibus: & sub limine scribendũ, pro sublime: nam hoc ad magicam superstitionem attinet: & remediũ ex magorum autoritate præscribitur.

Quis hoc quæso inuenire potuit. Quæ est ista mixtura? Cur digitus bubonis potissimũ electus est?) Et hic uetus lectio paulo melior. Quis hoc quæso inuenire potuit? quæue est ista mixtura? cur digitus potissimũ bubonis electus est. Cap. XVII. Lupi & capræ seui cyatho, uel lactis pari mensura, deploratũ phthisicum conualuisse certus autor affirmat.) Mira uero mixtura, si credere dignum est. Equidem malim ueterem lectionem, ut uerisimiliorem. Rupicapræ seui cyatho, & lactis &c. Ramenta pellis ceruinæ desecta pumice.) Imò deiecta. pumex enim non secat. Sequenti uersu pro Ruborẽ lege Rubori. pendet enim & hoc à uerbo illinitur. Sunt qui id coxisse aceto, utilius putent.) Rectius, sunt qui incoxisse aceto utilius putent. Cap. XVIII. Aut cum musci pari pondere, aut cum propoli.) uisci, non musci, attestantibus uetustis exemplaribus.

Cap. XIX. Tædium ueneris fieri dicit Aeschines.) Legendum, Osthanes. Is fuit uir Persa, professione magus. Et testiculi equini aridi, ut potioni interseri possint.) Interi, non interseri.

Cap. XX. Insuper pedes boũ, si prius cornua pice liquida perungant.) Emendati codices, Non subteri pedes boum, si &c. EX LIBRO VIGESIMONONO Cap. I

QVanquam non ignarus sum, nullis ante hæc Latino sermone condita, ancepsq; ac lubricũ esse rerum omnium nouarum principiũ, nec aliud utiq; gratię q̃ sterilis difficultatis in promendo.) Quis obsecro in his postremis uerbis micam Plinianæ elegantiæ agnoscat? In uetustissimo codice scriptũ repperi, Quanq; non ignarus sim, nullis ante hæc Latino sermone condita, ancepsq; lubricũ esse rerũ omnium nouarũ, talium utiq; q̃ steriles gratiæ difficultates in promẽdo. Cæterũ lubricum hic substantiuum nomen est, idq; fefellit eum qui principiũ adiecit. Mirumq; & indignũ protinus subit, nullã artium inconstantiorẽ fuisse, & etiãnum sępius mutari cõtigerit.) contigerit redundat. Scribere in templo eius dei qui auxiliatus esset.) Scribo, quid auxiliatum esset: & eius dei, ad Aesculapiũ refertur. A Creonte Agrigentino.) Legendũ, Acrone Agrigentino, septimo casu, In eum Acronem Empedocles ciuis eius & amicus, hoc lusit epitaphio.

ἄκρον ἴατρον ἄκρον, ἀκραγαντῖνον πατρὸς ἄκρου,
κρύπτει κρημνὸς ἄκρος πατρίδος ἀκροτάτης.

In musicos pedes uenarũ pulsu discreto.) Rectius descripto. Censusq; quanq̃ exhaustis opibus Neapoli exornata ut hæredi H-S C C C relinqueret, quadragena id est Aruntius solus.) In manuscriptis reperio: censusq;, quanq̃ exhausti opibus Neapoli exornata, hæredi H-S C C C reliquere, quantũ ad eam ætatẽ Aruntius solus. ut hæc uerba de ambobus fratribus accipiant. Nullius histrionũ par, ex quo de trigario comitatu regressus in publico erat.) Vetusta scriptura, Nullius histrionum equarumq; trigarij comitatior egressus in publico erat. Vult enim autoritatẽ eius demonstrare per turbas in honorẽ eius assectantiũ, qua in re cõfert eum gratiosissimis tum apud plebem, sed histrionibus aurigisq; qui Circensibus trigas equarũ agitarent, qua exercitatione Nero quoq; ipse eius tẽporis Romanorum princeps in primis delectabat. Iamq; pulchre cõgruet quod mox subiungit: cum Crinas Massiliensis &c. Nullo idem cẽsente, ne uideatur assertio alterius.) Melius, accessio alterius. itaq; legitur in incorruptioribus exẽplaribus. Iis ipsis scilicet quæ nunc nos trademus.) tractamus non trademus Intelligendũ enim etiã de iam dictis. Quæ nos per genera usus sui differimus Rectius quem. s. cõmentarium. Quinimo transit in cõuicium.) Lege, transit conuicium. nam hoc est quod mox dicit, ultroq; qui periere arguuntur. At de iudice ipso quales in consiliũ eunt, statim occasuri.) occisuri, non occasuri. crassum sane erratũ, quod tamen non unã æditionẽ occupauit. Non sunt artis ista, sed hominũ.) Paruulũ erratũ, sed non leuis momenti. Legendũ enim, Non sint artis ista, sed hominũ. Archontio uulnerum medico.) Reposuimus ex uetusto codice, Alconti. Huius & Martialis meminit: Ostendit digitũ sed impudicum, Alconti

Alconti Dasioq; Symmachoq;. Et ab ijsdem deficientibus cibo sæpius die ingesto.) Cibos ingestos lege, ut cum præcedētibus cohæreat. Illa prodidere imperij mores.) Scribo, perdidere.

Neq; em̄ dubitauerim aliquibus fastidio futura quæ dicunt animalia, at nō Virgilio nefas fuit) nefas superuacuū est. subintelligitur enim fastidio. Ordiemur aūt à confessis, hoc est lanis ouibusq;.) Lege, lanis ouisq;, de quibus secundo & tertio capitibus. Nec deesset materiæ pompa.) Elegantius, Nec deerat Cap. II Sanguinē in naribus sistit cum oleo rosaceo & allio, indita auribus obturatis modico spissius.) Legendū: & alio modo indita auribus obturatis spissius, atq; ita legit in probatis exēplarib. Vulnera ex uino, uel aceto, uel aqua frigida & oleo aspersa sanat.) Illic legitur expressa, nō aspersa. Sordes quoq; caudarū concretę in pilulas, ac siccatæ per se tusęq; farina, & illitæ dentibus mire prosunt, etiā labentibus.) Lege, tusęq; in farinā. Item pro labentibus labantibus. i. uacillantibus. Cap. III. Sic & illita lienicis.) illita redundat. Cibis quot modis iuuent notū est, cum trāsmittant fauciū tumorē.) Vetus lectio, Cibo, quot modis iuuent notū est, cum transmeēt f. t. ac mox: simulq; uim potus & cibi habeat, nō uini usum. Quo fuerint ea excellentiora, hoc præsentaneū remediū erit.) Scribo, hoc præsentius. Equitē Romanum euocatum.) Pro euocatū legi debet è Vocontijs. nā Vocontij Galliæ ciuitas est, & ouorum genus, de quo loquitur, Gallis peculiare: atq; ita habent uetusta exēplaria. Multa præterea remedia sunt ex ansere, quod miror æque q̃ in in coruis.) Atq; è coruis non admodū multa remedia tradūtur. Vetusti codices habent, æque q̃ in capris. & recte. namq; id miratur Plinius, quod ex animalibus morbo obnoxijs tanta sit remediorū copia, ansere uidelicet & capra. Huc facit quod libri præcedētis cap. 10. mox circa initiū enumeratis aliquot è capra remedijs subijcit, quod quidē miror, cum febri negetur carere. Verū errori occasionē præbuit, quod & coruus aliquot mensibus singulis annis ægrotare dicatur, æque q̃ anser Cap. IIII. Præcipue in ascensu siderū.) assensu, non ascensu. alioqui male quadrat quod sequitur: cum lumine lunæ fibrarū numero crescente ac decrescente. ac mox, serpentes persequitur, legendū nō prosequitur. De mustela. Tribuunt ei & successus petitionū à potestatibus, & à dijs etiā precum, morborū remedia beneficiorum munere.) Vera lectio, morborum remedia, ueneficiorum amuleta. Propitiatis oratione dijs, fortunatā domum facere promittunt.) adoratione, non oratione. Item si quis eā ipsam in uapore baculo sustineat, aiunt eum futura præcinere.) Legendū, aiunt em̄ præcauere: attestantibus emendatis codicibus. alioqui nec præcedentia cōgruunt, nec sequentia. Democritus quidē monstrat quædā ex his confici.) Germanior lectio, Democritus quidē mōstra quædā ex his conficit. Vnde mōstrificæ dicuntur sagæ, quales Medea & Circe fuisse feruntur. Quidā oleo illo spumā argenteam decoquunt ad emplastri genus, atq; illa illinunt.) Lege, atq; ita illinunt Cap. V. Oportet igne cōburi omnia, modo ut semel diximus.) Sincera lectio, Oportet autem cōburi omnia eodē modo, ut semel dicamus.

Cap. VI. Alij lacte mulierum cum brassica cinerem muscarū subijciunt, quidā mel tantū.) Subigunt lege non subijciunt: & melle, non mel. Additis duabus sextis denarij sextiui, ut omnia cesypo illinantur.) è stibi, non sextiui. Porrò stibi quid sit, ipse Plinius docet in metallorum tractatione. Cinis lacertæ uiridis, uel in uino albo sole coactus.) Vetusti codices, Lacertæ uiridis fel in uino albo sole coactum. Quibus pluma auriū modo eminet.) Illic legitur, aurium modo emicat.

Apollonius Tyaneus.) Lege. Pitanæus. Est autem Pitane Aeolidis oppidum in Asia. Nam ut Tyanei testimonio Plinius utatur, temporum ratio uix patitur: ad hoc nō memorātur ulla Apollonij Tyanei in hoc genere scripta. Et præcipue spelunca ipsa imposita fronti ad duo tempora.) Antiqua scriptura: imposita per frontem ad duo tempora. Venātur eum formicæ circumligatæ capillo in cauernā eius coniectæ, efflato prius puluere ne sese cōdat: & ita formicæ cōplexu extrahitur.) Antiquior lectio: Venantur eum formica circumligato capillo in cauernā eius coniecta, efflato prius puluere ne sese cōdat: ita formicæ cōplexu extrahitur. At Hercule Diodorus & morbo regio & orthopnoicis restitisse tradit.) Rectius: At Hercule Diodorus & in morbo regio & orthopnoicis se id dedisse tradit.

EX LIBRO TRIGESIMO Cap. I

Istos enim quisq; cōmuni auditu saltem cognitos habet.) Melius quadrat uetus lectio: Quotus enim quisq; auditu saltem cognitos habet. Siquidem Protea & Sirenū cantus apud eum non aliter intelligi uolunt: Circen utiq; et inferorum euocationē solum hac agi.) Quāto elegantior antiqua lectio: Circe utiq; & inferorū euocatione hoc solum agi. Troianis itaq; tēporibus quum Chironis medicinis cōtenta esset solo Marte fulminante, miror equidē illis populis famā eius in tantum adhæsisse, ut Menander quoq; literarum subtilitatibus peritus, in eadē Telmesso genitus Thessalā cognominarit fabulā, complexam ambages fœminarū detrahentium lunā.) Non dubito quin & hic uetus lectio, tanto sit uerior, quanto tum simplicior est tum planior. Sic enim habet. Troianis itaq; temporibus, Chironis medicinis cōtenta, & solo Marte fulminante, miror equidē Achillis populis famam eius in tātum adhæsisse, ut Menāder quoq; literarum subtilitati genitus, Thess. &c. Orphea putarem è propinquo primū intulisse, ad uicinas usq; superstitiones ac medicinæ profectum, si non ex Persis esset uis tota, in Thraciāq; magice delata fuisset.) Hic quoq; temere discessum est ab archetypis, in quibus sic legitur: si non expers sedes eius tota Thrace magices fuisset. Voluminibus Dardani è sepulchro eius petitis.) germana Plinij uerba sunt, in sepul-

chrum eius petitis.ac mox:cætera in uiro illo probant:non,de uiro, Eſt & alia magices factio,à
Moſe etiamnum & Iochabele Iudæis pendẽs.) Modo dixit, Eſt & alia .i. etiam alia : quid igitur
opus repetere etiãnum?Emendati certe codices aliud habent,nempe ſic:à Moſe & Iamne & Iota
pe Iudæis pendens.Is Iamnes in thaumaturgia antagoniſta Moſi fuit coràm Pharaone, quod in
Paulinis epiſtolis legimus,magus inſignis,quo factũ opinor ut Plinius Moſen quoq; ſimiliter ma
gum fuiſſe putauerit.Caſtigatorem fefellit ſimilitudo ſcripturæ,dum pro & iamne legit etiamnũ:
tertium nomen etiã typis excuſa quædã exemplaria habent,recte quidem mea ſententia,cum He/
bræum ſit & apud Hebræos autores reperiatur. Palamq; in tempus ſiluit ſacri prodigioſi cele/
bratio.)Lege,palamq; in tempus illud ſacra prodigioſa celebrata. Quid ipſe ego hanc memo/
rem artem oceanũ quoq; tranſgreſſam,& ad naturæ inane peruectã in Britaniã, quæ hodie eam
attonite celebrat.)Elegantior & germanior lectio:Sed quid ego hæc commemorẽ in arte oceanũ
quoq; tranſgreſſa,& ad naturæ inane peruecta?Britannia hodieq; eam att.cel. Cap.III. At
in ſuperiore dolore duos ſuperiores adalligãt.)Lego,At in ſuperiorũ dolore. Fit eodem modo
& dentifricium è caninis dentibus.Cinis è murino fimo inditus.)Lege & diſtingue, Fit eodem
modo & dentrifriciũ.Cauis dentibus cinis è murino fimo inditur. Vanũ eſſe arbitror, canis ortu
angues cauda membranam exuere,quoniã neutrũ in Italia uiſum eſt.)Antiqua ſcriptura,uanum
arbitror eſſe,canis ortu angues candidos membranã exuere,quoniã nec in Italia uiſum eſt. Pru
ritũ quidẽ intolerabilem facit:& ideo utilius eſt.)Vetus lectio:& ideo tolerabilius eſt. Cap.IIII
Hæc cũ hircino ſeuo lichenas illita ex facie tollit ſmectica ui.)Scribo,Hæc cũ hircino ſeuo illita
lichenas ex facie tollit ſeptica ui.Sequẽti uerſu lege,cõtectusq; braſſica:nõ,cõtentusq;. Cap.VI.
Iure pecudũ ſtomachus recreat.)perdicũ non pecudũ. Item uipera porcelli modo inaſſata.)
Viuerra non uipera. Caninus ſi uiuenti exprimatur.)Lege,eximatur. Eliberat & lacerta ui
ridis eo dolore uiua,in olla ante cubiculũ dormitorij eius cui medetur ſuſpenſa.) Emendati codi/
ces,Eo liberat & lacerta uiridis,uiua in olla ante cubiculũ dormitoriũ eius cui medetur ſuſpenſa
Cap.VII Reſiſtit & cochlea ſicut diximus in ſuſpirioſis temperata.)Niſi legas,ſiſtit aluũ
& cochlea,quemadmodũ eſt in uetuſtis iuxta atq; incorruptis exẽplaribus, non quadrabit quod
paulopoſt ſequitur.Siſtit & anatum maſcularũ ſanguis. Cap.VIII Aluũ cit & gallinaceo
rum decoctũ ius.)Legendum,Aluum ciet & gallinaceorum diſcoctorũ ius. Cochleas africanas
cum ſua carne & teſta crematas pro cinere.)Scribo,iuxta fidem archetyporum,poto cinere: non,
pro cinere. Cap.IX. Fel arietis cum ſeuo muris diſſecti impoſiti.) Quis unq; uidit ſeuum
muris?Lego & diſtinguo, Fel arietis cum ſeuo. Mures diſſecti impoſiti. Quod ſi putrida ul/
cera,cera ad cicatricem perducunt.)Lege,cera addita ad c.p. Cap.X. Nunc autem reuer/
temur ad ea quæ totis corporibus medenda ſunt.)Antiqua lectio,Nunc reuertemur ad ea quæ to
tis corporibus metuẽda ſunt. Sed dexter pes circũſcribatur, ac ueſtigiũ id defodiatur.)Effodiat,
non defodiatur. Itam fel cum melle præcipue anguinũ.) agninũ, non anguinũ. Ibidem, Lichen
mulæ,non lien. Eadẽ omnia prædicantur ex uipera.)Rurſus uiuerra in uiperam eſt deprauata.
Vult enim eadem eſſe remedia è ſylueſtri muſtela,uiuerra appellata, quæ iam è domeſtica com/
monſtrauit.Et ſequenti uerſu abſtergeant,Plinianũ erat nõ abſtergant:quod tamen ſemper muta
tum eſt,ſicut ciet in cit,& cient in ciunt.balineum in balneum,aqua calda in calidã, & alia id genus
non pauca. Cap.XI. Bubonis quidem oculorum cinerem.)Nõ male antiqua lectio, Bubo
nis certe oculorum. Si luna,raſis barbis eorum.) Vetus lectio, radijs barbisq; eorũ. Quoniã
eius erit copia ſpei de tecto.)Argutius eſt:quoniam miſeria ſpei delectat : ſuffragantibus uetuſtis
exẽplaribus. Cap.XIII Cinis cochlearũ terrenarum: ſed & ipſæ extractæ teſtis.)In emen/
datis exẽplaribus non eſt mentio cineris.tantũ eſt, Cochlearũ terrena:ſed & ipſæ extractæ teſtis.
Sicut paulopoſt,Eadẽ ratione & terrena cochlearum proſunt:totæq; exemptæ tuſæ & impoſitæ,
recentia uulnera ſiſtunt.Quanq; & hic poſterior locus in uulgatis editionibus deprauate legitur,
nimirũ eiuſdẽ opera,cuius & ſuperior. Fimo quoq; ipſo ouium ſub teſta calefacto.) Sub teſto,
non ſub teſta.Eſt aũt teſtum uas teſtaceũ ſub quo placẽtę coquuntur. Vtitur hac uoce Cato q̊q;
cap.lxxvi. Adeo ad neruos quoq; abſciſſos illitis ſolidari infra ſeptimum diem Democritus per/
ſuaſerit:itaq; in melle ſeruandos cenſet.)Antiqua ſcriptura : adeo ut neruos quoq; abſciſos illitis
ſolidari infra ſeptimum diẽ perſuaſum ſit:itaq; in melle ſeruãdos cenſent. Bubonis cerebro cum
adipe anſerino mire uulnera dicuntur glutinari,quæ uocãtur cacoethe.Cinis etiã feminum arietis
cum lacte muliebri diligenter prius elutus linteolis ſanat. Vlula quoq; auis cocta in oleo ,cui liqua
to miſcetur butyrum ouillum & mel,ad ulcera ſananda ualet.)Operæpretiũ eſt & hic conferendi
cauſa ueterem adſcribere lectionẽ.Bubonis cerebrum cũ adipe anſerino mire uulnera dicitur glu
tinare:quæ uero uocantur cacoethe,cinis feminũ arietis cum lacte muliebri, diligẽter prius elutis
linteolis:ulula auis cocta in oleo,cui liquato miſcetur butyrum ouillũ & mel. Vides lector totam
hanc orationẽ pendere ab illis uerbis,dicitur glutinare:nihilq; opus eſſe tam multis adiectis, ut iã
mutata ac perperam diſtincta taceam. Cap.XIIII. Muliebribus malis membranę à partu
ouium proficiunt.)Lego,In muliebribus malis. Alio modo africanæ binæ cum fœnogræco qđ
tribus digitis capiatur,additis melle cochlearibus quatuor.Illinuntur aluo, prius irino ſucco per/
unctæ

unctæ.)Lege addendo,distinctione quoq; mutata,hoc modo: Alio modo africanæ binæ tritæ cũ fœnigræci quod tribus digitis capiat,additis mellis cochlearibus quatuor,illinũtur &c. Miscen tur lomento æquis portionibus.) Vetus,æquis partibus. Putãt & ter circũdatas ouo perdicis, nõ inclinari.)Circũductas,non circũdatas. Cap.XV Infantibus qui lacte concreto uexan tur,præsidium est anguinũ coagulum.)Quis unq; uidit anguinum coagulum? Scribo:præsidio est agninum coagulum. Cogunt cõcipere inuitas setæ ex cauda mulæ,si iunctis inter se colligẽtur in coitu.)Antiqua lectio:si iunctis euellantur,inter se colligatæ in coitu. Byturos uocari, qui ui tes in Campania rodant.)Scribo,erodant.

EX LIBRO TRIGESIMOPRIMO. Cap. I

QVæ causa fulmina edidit.)elidit,non edidit. Cap.II. Alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi inunctæ.) Lege,alibi iunctæ.i.una cum calidis frigidę eodem in loco. Sestias in Narbonensi prouincia.)Melius,Sextias. Ibi cõpositis uoluminibus eisdem nominibus.) Scribo:uoluminibus eiusdẽ nominis. Lacus Amphion uitiligines tollit.)Imò Alphion: nam ab hoc effectu etiam nomen inuenit.uitiligo enim ἀλφὸς gręcis dicitur. Tungri ciuitas Galliæ fontem habet insignem,plurimis bullis stillantẽ.)Rectius,bullis stellantẽ:quod in emendatis exẽplaribus legitur. Eudicus in Hestiæa Euthice.)Scribendũ,in Hestięotide. At in Lusis Arcadię quodam fonte mures terrestres bibere & cõuersari.) Viuere,non bibere. Mirum quoq; & quod cum piscibus transit.) Vetus lectio:mirũq; ꝙ cum piscibus transit.Leue hoc uideri poterat,nisi hæc ipsa menda nõ uno loco occurreret. Non procul ab Euripidis poetæ sepulchro.)ab redundat.Sic enim Plinius loqui solet:nõ procul sepulchro. Item calidæ aquæ in Eubœa.In Lebedo nanq; alluit riuus, in quo saxa in altitudinẽ crescunt.)Antiqui codices,Item calidæ aquæ in Eubœæ Delio:nam quæ alluit riuus saxa in altitudinẽ crescunt. Cap.III. Cursu enim procursuq; ipso extenuari atq; proficere.)Legendũ,Cursu enim percussuq; ipso. Et ut sæpe ad uicina lactis accedens.) Scribo, ad uiciniam lactis. Quędam aquæ uere statim incipiente frigidiores sunt,quarũ non in alto origo est,hybernis enim constat imbribus:quædam canis ortu,sicut in Macedonia apparet. Vtrũq; ante oppidum Pellam:Incipiente enim æstate frigida est palustris,dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riget.)Malui ueteres codices sequi,in quibus sic legitur:quædã canis ortu,sicut in Macedoniæ Pella utrũq;.Ante oppidum enim incipiente æstate frigida est palustris,&c. Cap.V Illa mutatio mirabilis nulla euidente causa apparet.) Vera lectio:Illa mutatio mira,ubi nulla euidens causa apparet. Cap.VI. Cum alioqui lauari calida frequẽter indicarit.) Induceret, non indicarit. Idem ad corpora siccanda.Qua de causa & frigidi mari utuntur.Præterea est alius usus simplex.)Scribo iuxta fidem emendatorũ codicum,Item corpora siccant,qua de causa & frigido mari utuntur. Præterea est alius usus multiplex. Difficilius perfrigescũt marina calefacta.) calefacti,non calefacta.Ibidem pro mammas rigentes,uetusti codices habent mãmas sororiantes: nec dubito quin rectius,quandoquidem hoc uocabulo præter alios etiam Politianus utitur.

Cap.VII Et in Cappadociæ puteis ac fonte quem in salinas egerunt.)Congruentior erit lectio si legas,Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquã in salinas ingerunt. Quicunq; ligno conficitur sal,niger est.) Vetus lectio,Quicunq; ligno confit sal. At è stagnis Tarentinus, ac è riguis Phrygius.)In uetustis exemplaribus tantũ est,At è stagnis Tarentinus ac Phrygius. Salinarum sinceritas summã fecit suam differentiã.Quędam enim fauilla salis,quæ leuissima ex eo est & candidissima,flos salis appellatur.Et flos quidem salis in totum diuersa res.) Verbosior hæc lectio est, at uetus multo elegantior simul & uerior.Salinarũ sinceritas summã fecit suam differentiam quadam fauilla salis,quæ leuissima ex eo est & cãdidissima:appellatur flos salis, in totum diuersa res.

Cap.VIII. Nũc è scombro pisce laudatissimum in finibus Carthaginis spartariæ & cetarijs. sociorũ appellatur)Antiqui codices melius:laudatissimũ in Carthaginis spartarię cetarijs,sociorũ id appellatur. Laudatur & Clazomene garo.)Illic legitur,Laudantur & Clazomenæ.ac mox: sicut muria Antipolis ac Thurij,iã uero & Dalmatia.Quod prius non recte legebatur Antipolis ac Thuria.Iam uero in Dalmatia Cap.IX. Defuncta autem ac putrescentia ita uendicans, ut durent ea per secula.)Sincera lectio:defuncta etiam à putrescendo uendicans,ut durent ita per secula. Ad hoc maxime probatur Tragasęus aut Caunites.)In uetustis codicibus pro Tragasęo Tattæus legitur.Is in Phrygia conficiebatur. Cap.X. Podagricis in balneis ungi folia nitro prodest.) Vetus lectio,Podagricis in balineis uti solio nitri prodest. Cap.XI. Item abstergendæ lippitudini utilissimi.Eam quæ tenuissima est, mollissimam quoq; esse oportet. Rectius Iidem abstergendæ lippitudini utilissimi,eosq; tenuissimos & mollissimos esse oportet. Imponuntur & integris partibus,& fluxione occulta laborantibus,quæ discutiẽda sunt.) Vetus lectio, sed fluctuatione occulta laborãtibus,quæ discutienda sit. Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto. Efficaciores quando aliud imponi oportet,sic ut sanas quoq; partes spatiose operiant.) Lege & distingue:S.s.è p.i.s.ex aceto,efficacius quam aliud.Imponi oportet sic,&c.

EX LIBRO TRIGESIMO SECVNDO. Cap. I

VItulos marinos ternas heminas capere.) Absurda hercle lectio.Legi debet, mitulos ternas heminas capere.Id cõchæ genus est. Cap.II. Nouacula & ferrũ quę pisce tacta sunt,

olent.)Codices antiqui,Nouacula pisce quæ tacta sunt,ferrũ olent. Item in Labra Gnidij Iouis fonte.)Legendum,Item in Labradij Iouis fonte. Nam in Lyciæ Limyra fonte Apollinis,quem Dinum appellant.)Dissentiunt ab hac lectione uetera exemplaria,quæ sic habent. Nam in Lyciæ Myris,fonte Apollinis quem Curiũ appellant.Et Curius Apollinis est cognomen, nõ fontis nomen. Cap.IIII. Vrinã earum aliter quàm in uesica dissectarũ,inueniri posse nõ arbitror, & intra eam esse.Hæc quoq; portentosa à magis demonstratur,aduersus aspidum ictus singulare remedium.Efficacior est tamen ut aiunt cimicibus admixtis.)Emendati codices: & inter ea hoc quoq; esse,quæ portentosa magi demõstrent,aduersus aspidum ictus singulare,efficaciore tamen ut aiunt cimicibus admixtis. Cap.V. Sæpius uero quantũ ueneficiũ præstaret mẽstruis mulierum.)Præstaret redundat. Adinueniri obiecta rana formicis.)Lege,Id inueniri. Cinis eorum seruatus prodest pauori.Prodest periclitantibus ex canis rabiosi morsibus.)Germana lectio, C.e.s.prodest pauore potus periclitantibus ex c.r.m. Cap.VII. Huius corporis humorem penicillis derasum claritatem oculis inunctis narrant afferre.)Scribo iuxta fidẽ ueterum codicũ, specillis derasum.Est autem specillum instrumentũ inungẽdis oculis aptum:quemadmodum legimus lib.7.cap.53,C.Iulius medicus dum inungit,specillum per oculum trahens. In calice nouo lenta pruna decoquere,deinde spuma pennis detersa.)Subinde,non deinde. Cap.IX. Pisciculi minuti ex uentre eius quos deuorauerit exempti.)Lego,Qui deuorauerit. Morbos abigit ius mitulorũ.)Hoc ius præcellit iuri Cæsareo pariter ac Pontificio,si uerũ est quod hic legitur. Sed extra iocum,pro morbos abigit,legi debet,Corpus auget. Cap.X. Secari harundine: ferro enim intingi,uitiumq; trahere natura deserẽte.)Ferro enim infici,legendũ:& desinente pro deserente,attestantibus uetustis codicib. Ita pueros pubescere negauit mango salpe obstetrix.) Vera lectio,Ita pueros mangonizauit Salpe obstetrix. Iecur ranæ dryophytes & calamitæ.)In corruptiores codices:Iecur ranę diopetis uel calamitæ. Vidi equidem certis locis tantum numerũ ranunculorũ,ut cum imbre delapsæ,uel certe ex imbre prouenisse uideri possent. hos opinor hic diopetes uocari,quod Græci διοπετὴς nominent quicq̃d est ex aere delapsum,quasi a Ioue demissum.Legitur hoc uocabulum & supra. Pulmone marino si confricetur lignum, ardere uidetur, adeo ut faculam ita præluceat.)Malo quod in uetustis est codicibus, adeo ut baculum ita præluceat.baculum autem neutro genere dixit. quemadmodum Græci βάκτρον.

EX LIBRO TRIGESIMOTERTIO. Cap. I

ET in sede manium opes quærimus,tanq̃ parum benigna fertiliq; qua secetur.) Pro qua secetur,melius leges quaqua calcatur,ut est in probatæ fidei uoluminibus. Cui enim fodiendi causa medicina est?)Nostra exẽplaria elegantius,Quoto enim cuiq; fodiendi causa medicina est?

Quàm innocens,quàm beata,imo uero & delicata esset uita,si nihil aliud de ea,nisi quod supra terras concupisceret,haberetq; non nisi quod secum est?)Vetus lectio nõnihil uariat:ea ex uetustis exemplaribus totidẽ uerbis adscribetur.Q.i.q.b.i.u.& d.e.u.si nihil aliud q̃ supra terras concupisceret,breuiterq; nisi quod secum est? Parum enim erat naturæ unã inuenisse uitæ pestem, nisi in pretio etiam esset sanies auri.) Illic legitur: Parum enim erat unam uitæ inuenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiam sanies Cap.I. Manus & prorsus sinistræ maximam autoritatem conciliauere auro,non quidem Romani,quorũ more ferendum erat bellicæ uirtutis insigne.) Quanto melius nostri codices:nõ quidem Romanæ,quorũ more ferreũ erat id & bellicę uirtutis insigne. Nec præter Numæ Seruijq; Tullij alia,nec L.quidem Bruti.)Lege,ac ne L. quidem B.

Quanq̃ & de nomine ipso ambigitur, id Græci à digitis appellauere.) Potior lectio,Quãq̃ & de nomine ipso ambigi uideo.Gręci à digitis appellauere. Aequa fortuna triũphantis & serui coronã sustinentis.)Antiqua scriptura magis arridet: æque triumphantis & serui fortasse coronã sustinentis. Et conditas artes uestes ac uasa aurea.)Alius pro artes scripsit arte,atq; ita locũ belle castigatũ putauit,cum legi debeat,& conditas arcis uestes. Inter Cepionẽ quoq; & Drusum ex anulo in auctione nauali inimicitię cœpere.) Venali,non nauali. Multi prætura functi in ferreo consenuerint.)Lege addendo:multi prætura quoq; functi L.Fusidium illum, quem Scaurus in uita sua scribit.)Antiqui codices,ad quem Scaurus de uita sua scripsit. Nullosq; omnino anulos maior pars gentium hominumq;,etiam qui sub imperio nostro degunt,hodie habent.)Lego,hodieq; habet. Alij uero & huic unum tantũ,quo signãda signent. Conditurq; ille ut res rara,& ad iniuriæ usus indigna,uelut è sacrario promitur.)Prætulerim & hic ueterem lectionẽ. A.u.& h.u.t. quo signãtem signent. Conditus ille ut res rara,& iniuria usus indigna,uelut è sacrario promitur. Porrò,quo signãtem signent,sic dictũ est,quemadmodum illud apud Satyricũ:sed quis custodiat ipsos custodes. Alij bracteas inferunt leuiore materia,& propter casum gemmarũ tot sollicitudinẽ putãt.)Quis hęc uerba obsecro pro Plinianis agnoscat,cui modo Plinius uel mediocriter cognitus sit? Imò quis non statim ineptam orationẽ & uitiosam esse sentiat? In nostris exemplaribus legitur sic. Alij bracteas infarcire leuiore materia,tutius propter casum gẽmarũ sollicitudinẽ putant. Demumq; uel plurimũ opum,ita scelera anulis fiunt.)Bene exercuit castigatorẽ & hoc caput,ut uideo,q̃uis non bonam gratiã meritum.germana lectio est, Deniq; ut plurimum opum scelera anulis fiũt. Hoc profecere mancipiorũ legiones,& in domo turba externa acta. Seruorũ

quoq;

quoqꝫ causa nomenclator adhibendus. Sed aliter apud antiquos. Singuli Marcipores &c.) Quid est in domo turba externa acta? Sincera lectio, & in domo turba externa, ac seruorũ quoqꝫ causa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, singuli &c. Nunc rapiendæ cōparantur epulę, pariterqꝫ qui rapiant eas. Sed & claues quoqꝫ ipsas signare non est satis.) Elegantius absqꝫ coniunctione sed. Nunc r.c.e.p.q.q.r.eas: &c.i.s.n.e.s. Et hoc est quod supra dixit: quo signantem signent.

Celebratiorem quidem usum cum fœnore cœpisse, argumento est consuetudo uulgi, ad sponsiones etiamnum anulo exiliente, ab eo tēpore quo nōdum erat arra uelocior.) Nec hic uideo cur mutare libuerit ueterē lectionem: ea sic habet. Celebratior quidē usus cum fœnore cœpisse debet: argumēto est c.u. ad s.e.a. exiliente, tracta ab &c. Eadem loquendi forma lib. 9. cap. 41. dixit, Pœnitentia hoc primū debet inuenisse. Seruatumqꝫ in hodiernum diē est.) Diem elegantius subintelligitur quàm exprimitur. Cap. II. Propter hoc etiãnum Nongenti uocabant ex nominibus selecti, ad custodiēda suffragiorum scita in comitijs.) Plebiscita passim legimus apud bonos latinę linguæ autores, at suffragiorum scita equidē nusquã legere memini. præstiterit igitur & hic ueterum codicum fidē sequi, toties iam expertã. Præter hos etiamnum Nongenti uocabātur ex omnibus selecti ad custodiendas suffragiorũ cistas in comitijs. Cum C. Sulpitius Galba iuuenalem famam apud principē popinarum pœnis aucuparetur, occupatusqꝫ in his esset, questus in senatu, uulgo institores eius culpæ defendi anulis.) O bellum castigatorē. at quid erit corrumpere ueterū monumenta, si hoc castigare dicitur. An illi parum integra uidebatͬ hæc uetus lectio? Cum C. Sulpicius Galba, dum iuuenalem famam apud principem popinarũ pœnis aucupatur, questus esset in senatu &c. Quod ad equestrem ordinem pertinet.) Rectius, attinet. Cap. III. Antonius Sopus in contumeliã naturæ uilitatē auro fecit, opus proscriptione dignū.) Sopus redundat. nam de triũuiro intelligendũ est, ad cuius tabulas proscriptorias alluditur. Cap. IIII. Tum maxime Augustum de cruore eius cœnare.) Aliæ æditiones, de cruce eius. Vtraqꝫ dictio uitiosa. Legendũ, de crure eius. Vt intelligamus huic in direptione fractæ statuæ crus obtigisse, cuius partem in hospitalem cœnã insumpserit. Cap. V. Hæc sunt tenacia eius in colore blanda.) Melius, & colori blanda. Cap. VI. Lineas ex argento nigras fieri producíqꝫ miramur.) Vetus lectio: Lineas ex argento nigras produci pleriqꝫ mirantur. Namqꝫ ideo etiã platyophthalmon id appellauere, quoniam in collyrijs mulierumqꝫ epiphoris dilatet oculos, & fluxiones inhibeat oculorum.) Tutius & hic uetusta exemplaria sequemur, quæ sic habent. Nanqꝫ ideo etiam pleriqꝫ platyophthalmon id appellauere, quoniam in calliblepharis mulierũ dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorũ &c. Porrò calliblephari appellatione fucus palpebrarũ intelligitur. Quæqꝫ subsidit in mortario abigiturqꝫ.) Lege, abijciturqꝫ. Alij tritum in aqua triplici linteo siccant, fecemqꝫ abijciunt.) Saccant, nō siccant. Confractis tubulis ad magnitudinem auellanarũ.) anulorum melius quadrat quàm auellanarũ: atqꝫ ita legitur in emendatis exemplaribus. Temperare, purgare, explere, ulcerũ tumores lenire.) Scribo ex fide ueterum codicũ: temperare, purgare, explere ulcera, tumores lenire. Itemqꝫ perniones cum myrto & cera & abdomine.) In exemplaribus quorũ fidem sequimur, tantũ est cum myrtis & cera, abdominis nulla mentione. Cap. VII. Minium quoqꝫ, & nunc inter pigmenta magnæ autoritatis, & quondã apud Romanos nō solum maximę, sed etiam sacræ religionis, ut autor est Verrius, & cuius sit necesse credere autoritati. Iouis ipsius simulachri faciem diebus festis minio illini solitã.) Codices nostri longe melius distinguūt, ubi sic legitur: & quondam apud Romanos non solum maximæ sed etiam sacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere sit necesse. Iouis ipsius simulachri &c. Cap. VIII. Dum ne quid prætereat in uiscera, ac uulnus attingat.) Lego, dum ne quid penetret. Cap. IX. Quinetiam pocula ita figurantur, excultis intus crebris ceu speculis.) Alius excultis mutauit in exculptis, atqꝫ ita rem acu se attigisse putauit, cum legendũ esse expulsis, uetusta exēplaria nobis indicent. Optima apud maiores fiebant brundisina.) Fuerant, nō fiebant: atqꝫ ita legitͬ in emēdatioribus uoluminib.

Conflatur in fictili circũlito argilla.) Lege addendo, Conflantur ita in fictili. Et falsum denarij spectatur exēplar.) Falsi rectius ꝙ falsum. Cap. X. Eum qui primus acceperit hoc nomen, decoxisse.) Cognomen, non nomen. M. Crassus negabat diuitem esse, nisi qui reditu annuo legionē tueri posset.) Nec hic uideo cur diuitem nescio quis maluerit ꝙ locupletē, quãtumuis reclamantibus probatæ fidei exemplaribus. Iuuat enim insectari inexplebilem istã habendi cupiditatem.) Nihilominus elegans est, habendi cupidinē, quod in nostris legitur exēplaribus. C. Asinio Gallo, C. Marcio Cyrino COSS.) Censorino, nō Cyrino. Cap. XI. Nec copia tantũ argenti fuerat uitæ, sed ualidius pœnę metu pretium.) Antiqua scriptura melius, sed ualidius pene manus pretiũ. Alioqui ex uulgata lectione quis sensus cōmodus elici possit, equidē non intelligo. Parthica signa & tabulas pictas inuexit.) Demiror quid sibi uelint hic parthica signa per Achaicã uictoriã Romam inuecta, nisi forte castigator iste Achaiã, ex qua hęc spolia erãt, Parthorum prouinciam fuisse existimauit. Certe manudescripti codices pro parthica habēt parta, s. uictoria. quam lectionē si recipimus, nihil supererit scrupuli. Vt liberet amplecti uitia, & liceret peccare ex dignatione. Hinc aliqui ueterum, ut C. Marius.) Lege & distingue sic. ut liberet amplecti uitia & liceret peccare, & dignatione hinc alicui ueterum. C. Marius &c. atqꝫ ita legitur in emendatis codicibus.

Cap. XII Vidimus & ipsi Valerium Fuscũ.) Arellium, nõ Valerium, suffragãtibus uetustis uoluminibus. Hunc Seneca inter claros sui temporis oratores annumerat. Boethi apud Lyndiã Mineruã in templo.) In templo superfluit. Myos in eadem æde & Silenus & Cupido & uenatio in scyphis. Magna fama post hos celebratus est Antipater.) Exẽplaria incorruptiora aliter hic habent ad hunc modum. Myos in eadem ęde & Silenus & Cupido. Acragantis et uenatio in scyphis magnã famam habuit. Post hos celebratus est Calamis, & Antipater, quiq; &c. Nec dubito quin & hæc data opera deprauata sint. Mox Cyzicenus Tauricus. Itẽ Aristõ & Onychus Mitylene laudatur.) Legendum, Mox Cyzicenus Tauriscus, item Aristõ & Eunicus Mitylenęi laudantur. Cap. XIII. Non obliti Demetrium tota Hellade Neronis principatu accusatũ.) Sincera lectio. Demetriũ à tota seplasia Neronis principatu accusatum: attestãtibus bonæ fidei exemplaribus. Cæterum Seplasiæ nomine pigmentorum atq; aromaticarum specierum negociatores significantur, origine uocabuli à Cãpanis deducta, quorum uicus erat Seplasia, huiuscemodi mercibus attributus

EX LIBRO TRIGESIMO QVARTO. Cap. I

IMò uero ante argentum ac pene etiã ante aurum, Corinthium.) Lege, Corinthio. s. pretium est. Docuimus quandiu P. R. ære signato tantum usus esset.) Scribo, ære tantũ signato Cap. II Quippe cũ tradatur non alia de causa Verrẽ, quem Cicero dãnauerat, proscriptũ esse ab Antonio, quàm q Corinthijs se ei cessurũ negauisset.) Vetus lectio: proscriptũ cũ eo ab Antonio: hoc est, cum Cicerone. Cũ antea in seculo fictores nobiles esse desissent.) Rectius. cũ ante seculo. i. ante centum annos. Insula ipsa est, nec gignẽs, sed officinarũ temperatura nobilitata) Vetus lectio melius quadrat. Insula & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum temperatura nobilitata Cap. III. Accensio cãdelabri talis fuit, ut autor est Dion. Iussu præconis Clesippus fullo gibbere & præterea alio fœdus aspectu fabricatus est, emente id Gegania sestertijs L. eodẽq; ostentante in conuiuio emptum, ludibrij causa nudatus, atq; impudentia libidinis receptus in thorũ, mox in testamentum, prædiues numinũ uice illud cãdelabrum coluit.) Quis intelliget hæc? Nunc uide quantũ pręstent uetera exẽplaria, in quibus ad hunc modũ legit̃. Accessio candelabri talis fuit Theonis iussu præconis Clesippus fullo, gibbere pręterea & alio fœdus aspectu, emente id Gegania sestertijs L. eademq; ostentante conuiuio emptũ ludibrij causa nudatus, atq; impotentia libidinis receptus in thorum, m. i. t. p. n. u. i. c. c. Quid nunc dici potuit planius? Camillo eñ crimini obiecit Sp. Caruilius.) Legendũ, Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius. Cap. IIII. Etiam oĩm municipiorum & fori statuæ ornamentum esse cœpere, prorogariq; memoria hoĩm, & honores legi æuo & basibus inscribi.) Aliquanto melior est antiqua lectio: & iã omnium municipiorum foris st. o. e. c. p. q; m. h. & honores legendi æuo basibus inscribi. Cap. V Togatæ effigies antiquitus statuæ dicabantur.) Codices ueteres uerbis uariant, si non sensu. Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Et sequẽti uersu pro, ab epheborum gymnicis exẽplaribus, illic legitur, ab epheborum è gymnasijs exemplaribus. Mancinus eodem habitu sibi instituit, quo deditus est.) statuit, non instituit. Vnde & nostri currus nati in his qui triumphauissent.) In uetustis codicibus tantum est, Vnde & nostris currus in his qui triumphauissent. Nescio an primo honore tali à populo.) Rectius, nescio an primo honor talis à populo. Equidem & Sibyllæ tres iuxta rostra sunt, minores sint licet. una quam Pacuuius Taurus ædilis plebis instituit, duæ quas M. Messala.) Magis placet uetus scripturą. Equidem & Sibyllæ iuxta rostra esse non miror, tres sint licet. una quam Sex. Pacuuius Taurus &c. Cap. VI. Et ante ædem Castorum fuit M. Tremelij.) Lego, Q. Marcij Tremuli. Qui regẽ Antiochum, dilaturum se responsum dicentem.) Nostri codices, Hic regẽ Antiochum, daturum se responsum dicentẽ, &c. Habuit è diuerso Annius fœcialis. Equestrem statuam contra Iouis Statoris ædem in uestibulo superiore domus Valeriæ fuisse Publicolæ consulis filiæ, eamq; solam fugisse, Tiberimq; transnatauisse.) Sincera lectio ex antiquis exẽplaribus reposita est hæc. E diuerso Annius Fœcialis, equestrem quæ fuerit contra Iouis Statoris ędem in in uestibulo Superbi domus, Valeriæ fuisse Publicolæ consulis filiæ: eamq; solam refugisse, Tiberimq; trãsnauisse. Passimq; statuæ in clientelas sunt receptæ.) Deprauatã lectionẽ hoc modo ex fide archetyporũ restituimus, Passimq; clientes in clientelas ita sunt recepti. Cap. VII. Deorum tantũ putarẽ esse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen Romani nominis odio inditũ est, Vulsinios pulsatos propter centũ & decẽ statuarum signa obijceret.) Emendati codices: Deorum tantum putarem ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen à Ro. nominis odio inditũ est, propter duo milia statuarũ Volsinios expugnatos obijceret. Signorũ quoq; inexplicabili multitudine, cum Lysippus ad sexcẽta x opera fecisse tradatur, ante omnia, ut arti claritatem possent dare uel singula.) Illic legitur, singulorũ quoq; inexplicabili multitudine, cũ Lysippus ad sexcenta x opera fecisse prodatur, tantę omnia artis, ut claritatẽ possent dare uel singula. Solitũ enim ex immani pretio cuiusq; signi.) Lege, ex manus pretio, quod nũc uulgus illiteratũ manufacturæ pretiũ uocat. Cap. VIII Cephisiodotus, Leochares, Epatodorus.) Scribo, Cephisodotus, Leochares, Hypatodorus. & paulopost pro Tymoles Timocles, attestãtibus uetustis exẽplaribus. Propriũ eiusdem, ut uno crure insisterent signa excogitasse, ut ait Varro.) Plus uerborũ habent uetusta exemplaria. P. e. u. u. c. i. s. excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro, & penè ad unũ exemplum. Quamobrem Athenienses eam honore habere uolẽtes, ne tamen scortũ celebrasse

uiderentur,animal nominis eius fecere.) Antiqua lectio melior. Quam ob rem Athenienses & honorem ei habere uolentes,nec tamen scortum celebrasse,animal nominis eius fecere. Canachus Apollinē nudum,qui Philesius cognominatur in Didymæo Aeginetici ęris tēperatū.) Lege, ægi netica æris temperatura. Et uirtutem egregiā,utrasq; colosseas.) Scribo, Et uirtutē & Græciā, utrasq; colosseas. Alioqui non est quod referat hæc dictio utrasq;. Eutychides Eurotam fecit, in quo artem ipsam amne liquidiorem plurimi dixere.) Nostra exemplaria: Eutychides Eurotā,in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere. Leocras aquilā sentientem quid rapiat in Ganymede & quid ferat.) Lego, & cui ferat. Boethi quanq; argento melior.) Melioris rectius q̄ melior. Habet quoq; huius gratiam doryphorus.) Elegantius. Habet gratiā suam huius quoq; doryphorus. Vnā solummodo Zenonis Cypriam statuam in expeditione nō uendidit Cato.) Scribendum, Vnam solummodo Zenonis statuam Cypria in expeditione non uendidit Cato.

Cap. XIIII. Aristonidas artifex cum exprimere uellet Athamantis furorem, Clearchum filium præcipitare uolentis, & præcipitato illo residentis pœnitentiā, ferrum & æs miscuit.) Incorrupta manuscriptorū codicū lectio hæc est. Aristonidas artifex cum exprimere uellet Athamātis furorem, Learcho filio præcipitato residentem, pœnitentiamq;, ferrum & æs miscuit.

EX LIBRO TRIGESIMO QVINTO Cap. II

QVæ etiam dominis mutatis domus ornamenta erant.) Argutius est quod in uetustis simul ac emendatis codicibus legitur hoc modo: triūphabantq; etiā dominis mutatis ipsę domus. Cap. III. Omnes ab umbra hominis lineis circūducta.) Ab præpositio redundat. Primus inuenit eos colores, teste (ut ferunt) Arato, Cleophātus Corinthius.) Quos nam colores, cū modo dixerit,, sine ullo etiānum colore. Deinde quoties ita loquimur, ut ferunt, rumori nos credere significamus, non certo alicuius testimonio: quid igitur hic facit Aratus: qui tamen nō est in enumeratione scriptorū quos in hoc libro Plinius sequitur. Quo fit ut facile hic uetustis codicibus assentiar ubi sic legitur. Primus inuenit eas colorare testa, ut ferunt, trita Cleophātus Corinthius. Nimirū simplicissimus color conueniebat rudimētis artis, quandoquidē absolutissimi etiā artifices, Apelles, & eius ætatis alij, non nisi quatuor coloribus pinxisse legūtur. Durauere & cæteræ, antiquiores & ipsæ.) Satis apparet hanc dictionem cæteræ hic locum non habere. Antiqui codices habēt, Durauere & Cære. Ea urbs est Hetruriæ, olim Agilla à Pelasgis cultoribus uocitata. Nisi forte quis Turpilium equitem Ro. è Venetia nostræ ætatis belle referat.) Velit referre melius q̄ belle referat, suffragantibus antiquis exēplaribus. Paulo ante cum restingerentur sublatas.) Lege, cū reficerentur, s. thermæ. Cap. IX. Fecit & Penelopen, in qua amores pinxisse uidetur.) Vetus lectio est, in qua pinxisse mores uidetur. Cap. X. Ipsius autoritas tanta fuit, ut diuiserit picturā in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicū & Asiaticū. Asiaticū appellabāt propter hunc qui erat Sicyonius. Dimisso Helladico tria facta sunt, Ionicū, Sicyonium, Atticū.) Vitiatam lectionē castigauimus ex fide ueterū codicum in hunc modū: quæ ante eum duo fuere, Helladicū, & quod Asiaticū appellabāt. Propter hunc qui erat Sicyonius, diuiso Helladico tria facta sunt. Ionia Græcorum fuit colonia in Asiā deducta: Athenæ autē caput erant uerę Helladis, in qua est & Sicyon, altera post Athenas picturæ patria. unde mox generibus ipsis cognomina sunt facta, Atticum, Sicyonium, & Ionicum olim Asiaticum appellatū. Vt pueri ingenui ante omnia graphicē hoc est picturam, in buxo docerentur) Secutus archetypa nostra lego & distinguo: diagraphicen, hoc est picturā in buxo, docerentur. ut ea uoce rudimenta picturæ intelligamus. neq; enim omnes pueri in absolutos artifices euadebant. est aūt διαγραφή, unde diagraphice deducitur, tabella buxea in qua pueri scibere uel pingere meditabātur, subinde errata emendantes, quod Græci διαγράφειν uocant. & diagrammata proprie dicuntur descriptiones mathematicæ, deformationes ue architectonicæ. cæterum buxus ad id potissimum electa est propter materiæ leuorem simul & dēsitatem, quòd minime colores biberet, nec lineas fluidas redderet. Voluminibus editis, quę doctrinā eā cōtinent.) Lege addendo, uoluminibus etiā editis. Vnde ut iā diximus ab alio pingi se uetuit inueterato edicto.) Melius aliquāto cohærebit oratio, si iuxta ueterē scripturā legamus hoc modo: nam ut diximus, ab alio pingi se uetuit edicto. porrò hęc dictio inueterato, haud dubie nata est ex uerbi uetuit literis aliquot ab oscitāte scriba repetitis, ac mox à castigatore q̄piā quò ei tum uisum est detortis. Imaginum ille similitudines adeo indiscrete pinxit.) Rectius, imagines adeo similitudinis indiscretæ pinxit. Sed legentes meminerint, omnia ea cōstare quatuor coloribus. Immane tabulæ pretium accepit aureos mensura, non numero) Cui hic suboleret mendum: Est tamen nō simplex. Nam uetus ac sincera lectio habet sic: Sed legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta: manus pretium eius tabulæ in auro mensura accepit non numero. Vt intelligamus, in opere artē fuisse pretiosam non colores. Est & equus eius sine fine dictus in certamine.) Aptius quadrabit ad sequētia, si legas, Est & equus eius siue fuit, pictus in certamine. Vicisse Homeri uersus uidetur idipsum scribētis.) Melius, describētis. Vt idipsum repercussu claritates o culorū excitaret.) Colorum, nō oculorū. Ex illaq; reposuit ablatos colores.) Vetus lectio melius: illa reposuit a.c. Impetus animi & libido in hæc quædā artis cū potius tulere.) Melior ordo, Impetus animi & quædam artis libido in hæc potius eū tulere. Tradunt nāq; conductum eum ab

Aristrato

Aristrato Sicyoniorũ tyranno ad pingendum quod is faciebat Telesti poetę monumentũ.)Vera lectio, Tradunt nanq; conduxisse pingendum ab Aristrato Sicyoniorũ tyranno quod is faciebat Telesti poetæ monumentum. Aristratus locauit pingendũ, Nicomachus cõduxit. Plurimę præterea faciles argutiæ.)Legendum: plurimæ præterea tales argutiæ. Quamobrem daturus celeritatis famam, absoluit uno die tabellam.)Lege addẽdo, Quamobrem arti daturus & celeritatis famam. Quæ nobilissima tabula appellata est stephanoplocos.)Scribo: quæ è nobilissimis eius tabula appellata est steph. Quoniã Glycera coronas uenditãdo sustinuerat paupertatem.) Vetus lectio: quoniam Glycera uenditando coronas sustentauerat paupertatem. Cap. XI. Hic primus uidetur & expressisse dignitates, insignia heroum, & usurpasse symmetriam.) In emendatis exemplaribus tantum est, Hic primus uidetur expressisse dignitates heroum, & usurpasse symmetriam. Nobilis eius est tabula Ephesi, Vlixes simulata uesania bouem cum equo iungens, & Palamedes dux fasce gladiũ condẽs.)Antiqua scriptura uerior: Nobiles eius tabulæ Ephesi, Vlixes simulata insania bouem cum equo iungens, & palliati cogitantes, dux gladium condens. Non satis discernitur alius eodem nomine. At hunc eundem quidam faciunt olympiade C XII.) Lege & distingue sic. Non satis discernit alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciũt ol. cxij.

Nealces Venerẽ, solers hic arte ingenioso operi superpinxit. Siquidem cum prælium &c.) Castigauimus ex manuscripto exemplari ad hunc modum. Nealces Venerem, ingeniosus & solers in arte. siquidem cum prælium nauale, & reliqua. Theontius Epicurum cogitantem.) Vetera exemplaria, Leontium Epicuri cogitantem. ut sit picturæ nomenclatura non pictoris, & tabula hæc Theodori operibus annumeretur. Fuit autẽ Leontium Epicuri concubina, philosopha & ipsa nimirum ex amatoris domestica consuetudine, in tantũ ut libros quoq; cõtra Aristotelem scripserit, quemadmodum legitur in præfatione ad Vespasianũ Imperatorẽ, à Plinio in operis huius frontispicio prefixa. Mydon solus.)Lego, Mydon Soleus. i. Solensis. Sunt enim σόλοι Ciliciæ oppidũ, & alterũ eiusdẽ nominis in Cypro. ac mox: Stadius nõ Tadius. Dianam in tabula, quæ Ephesi est in antiquissimis picturæ.)Melius, antiquissimæ picturæ. Discipulũ eius fuisse Antobolum.) Scribe, Autobulũ. Hoc cum fecere non apparet in uelis sed in cortina pingi. In feruentes aquas mersa post momentũ extrahuntur picta.)Incorruptiora exemplaria aliter distinguunt, mutata nõ nihil etiam lectione. Hnc cum fecere non apparet in uelis, sed in cortinã pigmenti feruentis mersa post momentum extrahuntur picta. Cap. XII. M. Varro tradit sibi cognitũ Romę Possumium nomine, à quo factas Romæ tubas. Itẽ pisces, quos aspectu discernere à ueris uix posses.) Crediderim nostros potius codices germanã habere lectionẽ hoc modo. M. Varro tradit sibi cognitũ Romæ Posim nomine, à quo factas Romæ uuas, item pisces, ita ut nõ sit aspectu discernere à ueris. Cuius proplasticen pluris uenire solitã ab artificibus ipsis, q̃ aliorum opera.) Illic legit: cuius proplasmata pluris uenire solita artific. i. q. a. o. Fictilem eam fuisse, & ideo mirari solere.) Vetus lectio: Fictilem eum fuisse, & ideo miniari solitum. Sed fictilibus prolibatur sympulis.) Antiqui codices pro sympulis habent simpuuijs, quod uocabulum & apud Satyricũ in eodem significatu reperit. Quis ausit Simpuuiũ ridere Numæ, priscumq; catinum. Vter tenuiorem humũ circumduceret.)Melius duceret, hoc quidem in loco, assentientibus uetustę scripturę uoluminib.

Exprobrauit patinarũ paludes Vitellio, memoria nõ ulla fœdiore, cuius ueneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obijciebat interisse C X X X conuiuas.)Hæc lectio nullo modo consistit, cum neq; Asprenas neq; Cassius usq; ad Vitellij principatũ uixerit. Emẽdati codices aliter habent. Exprobrauit patinarũ paludes Vitellij memoriæ, q̃ illa fœdiores, cuius ueneno &c. Vitellij memoriæ dicit non Vitellio, quia tum iã supplicium dederat Vitellius. ut sit sensus fœdiorẽ fuisse in Vitellio principe tã immanem profusionem, q̃ in Asprenate priuato ueneficium. Cap. XV. Fungosum atq; omnium ore dilui facile.)Legendum, omni humore dilui facile.

EX LIBRO TIGESIMOSEXTO. Cap. III

QVem M. Brutus in iurgijs ob id Venerem palatinã appellauerat.)Quem redundat. Ante igitur artifices censebimus.)Melius, percensebimus. Cap. V. Quod Hipponax indignatus, amaritudinẽ carminũ distrinxit eos in tantũ, ut credat aliquos ex ijs ad laqueũ cõpulisse.) Melius, amaritudinem carminũ distrinxit in tantum, ut credatur aliquibus ad laqueum eos compulisse. Quemadmodũ em̃ gladium distringimus petituri hostem, ita hic Hipponax metaphorice dicit amaritudinẽ carminis, quæ illi pro telo fuit, in inimicos distrinxisse. Cuius opera Athenienses complura in ædibus sacris posuere, præclaramq; Veneris imaginem extra muros, quæ appellat Aphrodite exopolis.)Et hic uetus lectio est incorruptior. Cuius sunt opera Athenis cõplura in ædibus sacris, præclaraq; Venus extra muros, quæ appellat Aphrodite ἐν κήποις. Ἐν κήποις legẽdum pro exopolis, Pausanias quoq; in Atticis attestat. Proferemus argumẽto paruo & ingenij tantum.) Argumenta parua, non argumẽto paruo. Scopę uero laus cum his certantis. Fecit Venerem.)Legendũ, Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem. Et quencunq; alium locum nobilitant.)Scribo & quẽcunq; alium locum nobilitatura. neq; aliter legi cõmode potest. Romæ quidem magnitudo operũ est iam obliterata à magnis officiorũ negociorũq; aceruis, quæ omnes à contemplatione talium abducunt.)Aeque fœdum & hoc mendum sustulimus ex fide ueterum codicum

codicum hoc pacto.Romę quidem magnitudo operum eam obliterat,ac magni officiorum negociorumq; acerui omnes à c.t.a. Sinceritas lectionis euidentius in contextu apparebit,collatis praecedentibus ac sequentibus. Ex quibus unus Liberum patrem palla uelatum Veneris praefert.) Vetusti codices pro Veneris habent humeris. Hippiades & Hermerotes Taurisci.) Vetus lectio Hippiades Stephani.Hermerotes Taurisci. Eodem loco Liber pater Eutychidis manu laudatur.)Manu superest,nec habetur in probatae fidei exemplaribus. Ex quo apparet in magni honoris autoritate habitum Lysiae opus.)Melius uetus scriptura.Ex honore apparet in magna autoritate h.l.o.& sic rectius quadrabunt quae sequuntur. Quarum unam amauit eques Ro. Iunius Pisciculus.) Scribendum,adamauit. Alij calciarēt soccos,&omnes ex uno lapide.)Lego alij calcearent soccis,omnes ex uno lapide. Nec minus Sauron atq; Batrachum obliterari conuenit.) Vox haec,minus,delenda est ut hoc loco plane superuacanea. Cap.VII. Argumento xvi liberis circa ludentibus,per quos totidem cubiti summi incrementi arguentes annos eius intelligūtur.)Emendata lectio.argumēto Nili xvi liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi augentis se amnis intelliguntur. Nos ampliores triginta uidimus in scena,quam Callistus Caesaris Claudij libertorū potentissimus exaedificauerat.)Magis placet uetus lectio: N.a.t.u.in coenatione,quam Calistus Caesaris Claudij libertorum potentia notus exaedificauerat.

Cap.VIII. Ad terenda collyria quadam utilitate naturae alia cōueniens.)Lego,quadā utilitate naturali conueniens Cap.IX. Hac admiratione opus effectum est,ut cum op.id ex. Cambyses &c.)Scribo,Hac admiratione operis,non opus. Pedalibus spatijs ex eodem lapide.) Spatijs redundat. Postea egestis laterculis alleuata naue.) Scribo alleuatas naues. Et alij duo sunt Alexandriae ad portum in Caesaris templo.)Lege,in portu ad Caesaris templū. Cap.XI.

Tertius est in Vaticano.)Rectius,Tertius Romae in Vaticano.Nam sequēti uersu in emendatis codicibus legitur:fractus est in molitione:non,fractus in molitudine eius. Cap.XII

Alij lateribus e luto factis extracto cōtis in priuatas domos distributo.) Vera lectio: alij lateribus e luto factis extructos pontes,peracto opere in priuatas domos distributos. Cap.XIII

Refecit unus omnino pauca ibi ex monte Phado Thebis rex.)Longe aliter legitur in manuscriptis uoluminibus:Refecit unus omnino pauca ibi Circūmon spado Nectabis regis. Cap.XV

Id M.Agrippa fecit in aedilitate post consulatū,per meatus corriuatis septē amnibus, cursu praecipiti torrentiū modo rapere atq; auferre omnia coactis.Insuper mole imbrium cōcitati uada ac littora quatiunt.)Melius quadrat,mea quidem sententia,uetus lectio.à M.Agrippa in aedilitate post consulatū,per meatus corriuati septem amnes,cursuq; praecipiti torrentiū modo rapere atq; auferre omnia coacti,insuper mole imbrium concitati uada ac latera quatiunt:& reliqua. Inenarrabili profecto impendio & operariorum multitudine.)Elegantius,& operarum multitudine.

Cap.XVI. Et Magnesiacū e Macedonia ei cōtermina.)Legendum,e Magnesia Macedoniae cōtermina. Cap.XVII. Et uestes & calciamenta illita mortuis lapidea fieri.)Prodigiosa sane lectio,& à uetere multū degenerās,quę sic habet:& uestes & calciamēta illata,omnia lapidea fieri. Cap.XXII. Graeci e lapide duro ac silice aequo.)Melius silice aequato, Cap.XXIII

Et cisternas harena pura & aspera quinq; partibus.)In antiquis exēplaribus est, Et cisternas harenae purae asperae quinq; partibus. Cap.XXIIII. E lapide speculari,squamā uitalem habente.)Legendum,squamam ue talem habente. Quod malthatur,oleo perficitur ante.)Perfricatur non perficitur. Cap.XXV In Italia e festucis cannea: hoc aperte ex nomine ipso intelligi potest.)Nihil simile est in uetustis uoluminibus,ubi sic legitur:in Italia fistucis pauita: hoc certe ex n.i.i.p. Pulsa deinde ex humo pauimēta in cameras transiere,ut pronum uitium. Et hoc certe inuētum ab Agrippa in thermis quas Romae fecit.Figlinū opus encausto pinxit.)Et hic uetus lectio magis arridet.Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere e uitro:nouitium & hoc inuentū.Agrippa certe in thermis quas Romę fecit,figlinū opus encausto pinxit. Cap.XXVI

Sex M.p.à littore inter Cumas atq; Lucrinū.)à praepositio redundat,nō otiosa modo sed & sensum uitiās. Fit & intincturae genere obsidianum,ad escaria uasa totū rubens uitrum,atq; non translucēs,haematinon appellatū.)Legi debet:Fit & tincturę genere obsidianū ad escaria uasa,& totū rubens uitrum atq; nō translucens,haematinon appellatū.Nā alterū & necessario addendū. cum diuersa genera sint obsidianū & haematinon,hoc rubēs,illud uero nigricās. Cap.XXVII

Repente in foco comparuisse genitale.)Lege addendo:repente in foco eius comp.

EX LIBRO TRIGESIMO SEPTIMO Cap. I

MVltum enim detractum erat gemmae dignitati,)Erat redundat. sunt enim uerba Ismeniae choraulae. Vt sibi quoq; par uideretur.)Legendū,ut sic quoq; par uideretur. Sed nulla peritia electas,sed forte quadā.His exēplis initio uoluminis oblatis.) Lege & distingue sic.sed nulla peritia electas:forte quadā his exemplis,& reliqua. Hoc in Polycratis gemma,quę demōstratur illibata intactaq; ab Ismeniae aetate post multos annos,apparet scalpi etiā smaragdos solitos.) Melior uetus lectio.Polycratis gemma quae demōstratur,illibata intactaq; est.Ismeniae aetate multos post annos,a.s.e.s.s. Quiq; diui Augusti imaginem similem expressit,qua postea principes signabant,)Adde nomen artificis:quiq; d.A.i.s.e.q.p.p.s.Dioscorides. Quidnā fuisse acturum

eum si

eum ſi Scipio à patre eius interemptus eſſet.)Facturum non acturum. Vitium enim eſt latinitatis hoc loco, grauius quàm prima fronte uidetur. Cap. II. Seueritate uicta & ueriore luxuria quàm triumpho.)Antiqua ſcriptura: & ueriore luxuriæ triumpho. quaſi luxuria tunc uerius triũphauerit quàm Pompeius. Ni uerius ſit eum deorum oſtentũ credi oportere.) Rectius noſtra exemplaria: ni uerius iræ deorum oſtentũ credi oporteret. Qui ſceptra perſonis hiſtrionũ, & cubicula uiatoria unionibus conſternebat.) Scribo iuxta fidem ueterum codicum: qui ſceptra, & perſonas hiſtrionum, & cubicula uiatoria unionibus conſtruebat. Dum Poppeanis præludit.) Nõ Poppeanis, ſed Pompeiano. ſ. theatro. ut intelligamus theatrum hoc tranſtyberinũ Pompeiani ſuiſſe præludium. Nam Nero priuſquã probe perfricuiſſet frontẽ minoribus ſe oſtentauit theatris, poſtremo in Pompeij theatro in conſpectu totius populi Ro. ineptire non erubuit. Guttonibus Germaniæ genti accolis æſtuarium Mentonomon nomine, ab oceano ſpatio ſtadiorũ ſex miliũ.) Sincera lectio antiquorũ uoluminũ eſt hæc. Guttonibus Germaniæ genti accoli æſtuariũ oceani Mentonomon nomine, ſpatio ſtadiorum ſex miliũ. Centum ferè M. p. abeſt à Carnunto littus Pannoniæ, quod id à Germania inuehitur.) In emendatis codicibus legitur ſic. D C ferè M. p. à Carnunto Pannoniæ abeſt littus id Germaniæ ex quo inuehitur. Cap. IIII. Omniũ profecto muneris talis inuentio hominis eſt.) Scribo, Numinum profecto numeris talis inuentio omnis eſt.

Cap. V. Quapropter principatum ex ijs Aegyptij obtinent.) Niſi legas Cyprij, ut eſt in uetuſtis exemplaribus, nec præcedentia quadrabunt, nec ſequentia. Mox iuxta Carchedonẽ in qua legebatur ſmaragdites dictus eſt.) Lego, Mons in quo legebãtur iuxta Carchedonẽ ſmaragdites dictus eſt. Cap. VIII. Ergo euntes è longinquo inceſſunt: & cum toto muſco excutiunt.) Pro euntes ſcribo fundis, ergo fundis è longinquo inceſſunt. Hoc uectigal hocq́ geſtamen diutius in ceruice gratiſſimum norunt.) Diuites, nõ diutius. Quidam ictu primo cepere præclaras, multi in ſecundo nullas.) Non in ſecundo, ſed inſectando. Et quidem callaides tali ſectura formantur.) Qualinam ſectura? Nihil enim præceſſit quò referatur. Incorruptiores codices habent: Et uenatus quidẽ callaidis talis. Sectura formantur, &c. Et uenatum apte nominat propter funditores. Neq́ eſt mutabilior alia aut mendacior uitri.) Repoſuimus ſincerã lectionem hoc modo. Neq́ eſt imitabilior alia mendacio uitri. Et nilion, fulgoris ſi ante habeas breuis, & cum intueare fallacis.) Antiqua ſcriptura: fulgore hebeti, aut breui & cum intueari fallaci. Smaragdo ſimilẽ indicæ. Cyprij dicunt glaucum pinguemq́.) Melius quadrat uetus lectio, ſiue præcedentia conſideres ſiue ſequentia. Eſt autem hæc. ſmaragdo ſimilem Indi, Cypros duram glaucoq́ pingui. Et ſequenti uerſu, pro talis & iaſpis eſt. Scribo, Talis & Caſpia eſt. Cap. IX. Quæ ex ijs ſmaragdo ſimilis eſt, e petra per tranſuerſum linea alba præcingitur.) Legendum, ſmaragdo ſimilis eſt, & per tranſuerſum &c. Cap. X. In India & Perſidis Acidiæ monte.) Scribo, & Perſide ac Ida monte. Ad Dardanum nunc pagum quondam oppidum.) Vetus lectio, Atarne nunc pago quondam oppido. Cap. XI. Adunephros eiuſdem Theudactylus hic & à Syris colitur.) Quis intelliget hæc? Sincera lectio: Adadunephros eiuſdem oculus dicitur. deus & hic colitur Syris. ac ſi dicat, gemma hæc ab alijs Adadi ren, ab alijs Adadi oculus nominatur. Fuit autẽ Adadus unus è priſcis illis Syrorum regibus, cuius eſt ſacra Hebræorũ hiſtoria meminit. hunc Syri ob merita conſecratũ in cœlitũ numerũ retulerunt, diuiniſq́ honoribus ceu peculiare ſuę gentis numen uſq́ ad Plinij tempora colere perſeuerauerunt. Cap. XIII. Gemniferi amnes ſunt, Oaxis, Mater, Ganges.) Malim ueterem lectionem, Gemmiferi amnes ſunt Aceſines & Ganges.

FINIS.

INDEX IN C. PLINII SECVNDI NATVRALEM HISTORIAM AD EXEMPLVM IO. CAMERTIS, MVTATIS QVIBVSDAM quæ ad hanc æditionem non congruebant, nonnullis etiam adiectis.

FRO BEN

ELENCHVS IN XXXVII

PLINIANAE HISTORIAE LIBROS, IN QVO CVIVSVIS ANIMANTIS, plantæ, aut metallicæ speciei naturã ac uires medicas, & si quid præterea cognitu utile iucundúmue, per ordinem alphabeti notasq́ue arithmeticas, primo paginas mox uersus indicantes, facile reperias.

Aemilius

alexandri

andro/

anto

apis bos

Reliqua quære parte secunda

auium

Betoni

Brassicæ

Caius

Reliqua quære parte secunda

cannа/

438

claudij

concor

corinthum

crocin

epulas

fœmi

Gurgulio

helena

herculis

hieronis

histricis

iaspidis

lumborum

Medica-

myrti

mortui

persico

philocles

piſces

præca

Prouerbia quorum
Plinius meminit

regia

rhodi

ſenectutis

simorum

soli

ſtella

l

tyria

uiole

uitrei

uoluminis

PRIORIS ELENCHI FINIS.

automate

enche

mabacies

pitinatis

Salde

Partis Secundæ Finis

FRO BEN

missum est, à nobis præstari non potuit, qui cum officina nihil habemus cõmercij.
Tantũ illos admonere possumus, qui præsunt officinę: quod quidem à nobis factũ
est sedulo. Quicquid nostra mediocritas potuit, bona fide præstitit. Superest am/
plissime Præsul, ut tãtus ecclesiæ doctor tui nominis auspicijs, tuoq; fauore cõmen
datus prodeat in manus hominũ: hoc auidius ab omnibus rapiendus, quo magis e
rit perspicuũ, Augustinũ inter omnes unice semper placuisse tibi, uiro prȩter caris
simas gẽtis imagines, tot eximijs animi dotibus, seu potius dei donis, sic ornato cu/
mulatoq;, ut cũ stemmatũ illustribus ornamentis, cũ muneris amplissimi dignitate,
quo non aliud apud Hispanos augustius, aut etiã opulẽtius, nõ modo paria facias,
uerũetiã longe superes, ipsaq; ornamẽta uehemẽter ornes. Testantur id nõ tantum
hi qui tuã amplitudinẽ cominus intuentur ac uenerãtur: sed idẽ tuæ declarãt Epi/
stolæ, spirãtes undiq; singularẽ quandã animi pietatẽ, cũ summa modestia huma/
nitateq; cõiunctã: tũ eruditionẽ episcopo dignã: deniq; iudiciũ exactũ prȩ se feren
tes, ut non tam titulo q̃ merito tuo totius Hispaniæ primatẽ agas, nihil omittens
quod ad ecclesiam dei, uel ampliandam uel ornandã pertinere iudicas: tres acade/
mias, Cõplutensem, Salamantinã & Toletanam tua benignitate tuoq; studio pro/
uehẽs, ut in his linguȩ, liberalesq; disciplinæ, sed prȩcipuè Theologia per uiros nõ
minus integros quàm eruditos tradantur: unde iam nunc uelut ex equo, quod aiũt,
Troiano prodisse uidemus permultos, solida præditos eruditione, resectis ijs quæ
multa solent in scholis hactenus inculcari iuuenibus, uel inepta, uel superuacanea,
quæq; magis faciebant ad theatricam ostentatione m, quàm ad eruditionis aut pie/
tatis fructum. Est enim omnino mediũ inter eos qui hactenus & perturbatè, & so/
phisticè disciplinas in scholis tradiderunt: & inter istos, qui disciplinas humanas o/
mnes unà cum scholis è medio tollendas putant. Idem iam pridem molitur eximius
uir Ioannes Episcopus Roffeñ. in Anglia, Cantabrigien. academiæ princeps, in
qua tria collegia magnis impensis instituit, in quibus non ea tradantur quæ iuue/
nes ad sophisticas palæstras instruant, ad serias functiones frigidos reddant & ine/
ptos, sed unde prodeant ueris disciplinis ac sobrijs disputationibus exercitati, qui
grauiter euangelicoq; spiritu prædicent uerbum dei, & efficaci quadam eloquentia
cõmendent eruditorũ animis: qualem ipse se iam diu tum oratione, tum scriptis, de/
niq; & uitæ integritate præstat ecclesiæ Christi: idq; autoritate & auspicijs Guliel/
mi Vuarami Archiepiscopi Cantuariẽsis totius Angliæ primatis, cui iuxta dignita
tis ordinẽ est à suffragijs, iuxta pietatis affectũ & uirtutũ æstimationem frater in do
mino charissimus. Has laudes scio nec illi nec tibi placere, tametsi hisce commemo/
randis, uel gratulamur utilitati publicæ, uel diuinæ benignitati gratamur potius, q̃
uestras laudes celebramus. sed ut est modestiæ non agnoscere laudes hominum, ita
gratitudinis est, non tacere uiros, per quos numinis benignitas tanta cõmoda largi
tur humano generi. Egregiæ uirtutis exempla, ueluti lumen in ædito ponẽda sunt,
ut omnibus præluceant, multosq; ad sui æmulationẽ accendant. Si quid aũt gratiæ
in hoc opere meæ debetur industriæ, eius maximã portionem lubens tuæ celsitudi
ni acceptum ferri patiar, qui lassescentem recrearis, currenti frigidam, ut aiunt suffu
deris, idq; non tantũ amico hortatu, uerumetiã benignitate tua spontanea. Quin &
illud tibi magna ex parte debemus, quòd Carolum Cæsarem habemus, quũ hone/
stis studijs, tum Christianæ religioni toto pectore fauentẽ, nec male cupientẽ Eras
mo, nisi me fallant omnia. Prolixior ad tot tantisq; negocijs occupatissimũ præsu/
lem uideri poterat hæc præfatio, nisi præterquàm quòd non uni scribitur, nihil ue
tat quo minus ex interuallo legatur. Dominus Iesus sublimitatẽ tuã diu nobis ser/
uet incolumem, omnibusq; rebus bonis eximiè florentem. Datum Friburgi Bris/
gauiæ, Anno M. D. XXIX.

ostendas fœdis maculis deformatã, passus sum imponi mihi clitellas. Tandem ubi tantum pelagus ingressus uentis uela dedissem, longe plus quàm expectaram comperi difficultatis, ut non semel animum desponderim, deq́ue deserendis institutis cogitarim: ad quod ipsum euidens etiam ualetudinis periculum inuitabat, aut ut rectius dicam, compellebat. Iam me terrebat & exemplum Ioannis Frobenij, quem uidebam huic immortuum negocio, uirum alioqui quum firmo corpore, tum uita longissima dignum. Verum quod prima fronte deterrebat à negocio, hoc ipsum propius consideranti stimulos addebat. Non enim oportet bonorũ uirorum amicitiam uitę spacio terminari, præsertim quum huius difficilimi negocij moles in filios illius Hieronymũ & Ioannem Erasmiũ, reliquosq́ue liberos esset deuoluta, quibus hoc minus oportebat deesse, quòd tali patre essent orbati. Nam quicquid erat erga Frobeniũ affectus, in hos transtuli. Itaq́ue obfirmato animo, sic ut operi tam sacro satius ducerem animam impendere, quàm semel susceptum non absoluere, tedium omne deuici: quoq́ue sum altius ingressus, hoc labor assuetudine factus est leuior, ipso, ut opinor, Augustino cœptis nostris prospera fauoris aura cœlitus aspirante, donec tandem procul aperiret sese portus, in quem propicij numinis auxilio delati, lætum celeuma nunc canimus. In digerẽdis porrò uoluminibus hunc ordinem sequuti sumus. In Primum uolumen contulimus ea, ex quibus tota Augustini uita, mores, ingenium, & affectus perspiciuntur, quòd hoc pacto futurum arbitrarer, ut & rectius intelligerẽtur, & auidius legerẽtur. Amor enim doctoris & attentum reddit & lubentẽ discipulum. Adiecimus eiusdem progymnasmata, quibus uel infans adhuc in Christo, uel nouus tyro felicissime prælusit ad egregia facinora. Secundum uolumẽ dedimus Epistolis, partim quòd in his quoq́ue permulta sunt quæ scripsit iuuenis: partim quòd ex his maxime deprehẽditur, si quid in illius natura fuit peculiare. Tertiũ & Quartũ dedimus his lucubrationibus, quas ad docẽdum parauit. Quintus habet Ciuitatem dei, quòd hoc opus simul & docens & confutans errores maxime Paganorum, utrinq́ue mixtum esset. In hac portione nihil est nostræ industriæ, quòd hanc prouinciam hortatu meo sibi proprie sumpsisset uir apprime doctus Ioannes Ludouicus Viues. In Sextũ & Septimũ distribuimus pugnas aduersus diuersas hæreses. In Octauum & Nonum collecti sunt tractatus, sic enim appellat Augustinus scripturarum enarrationes apud populum habitas, nisi quòd in Nonum farraginẽ quandam adiecimus libellorum, quos uiri nescio qui spiritales in hoc parasse uidetur, ut affectum suum ad rerũ cœlestiũ amorem inflammarent. Decimum uolumen cõplectitur homilias uarijs argumẽtis, in quibus permulta sunt aliena, quemadmodũ & in Nono. In singulis, ne nullus esset ordo, uel sacrorum uoluminum quæ interpretatur, ordinem, uel hęreseon origines sequuti sumus. Ipse Augustinus in libris Retractationũ maluit ætatis suę, & in Christianismo progressuum ordinem sequi, recensens quæ scripserit catechumenus, quæ sacro lauacro renatus, quæ presbyter, quæ episcopus. nisi q́ epistolis & tractatibus suum locum destinasse uidetur, quam huius curæ partem non absoluit, ut ex ipsius aliquot scriptis apparet. Siquidẽ hoc moliebatur iam extrema senecta, ueluti pręsagiens extremum imminere diem, tantoq́ue studiosius agens, ut quoniam uocis officio diutius ecclesiæ prodesse nõ poterat, in libris illi superesset, quatenus licebat, & emendatus & integer. quod propemodum assequutus est. Vix enim ex alterius monumentis minus intercidit, à deprauatoribus nihil omniũ potuit unquã esse tutum. Nostrã operam hic nõ exaggerabimus, conferat cui uacat, & agnoscet. Nec tamen ausim polliceri nihil resedisse quod egeat emendatore. Alicubi nos destituerant uetusti codices, aliquando in opere tam prolixo somnus obrepsit, quem Flaccus putat esse cõdonandum humanę naturæ. Iam si quid operarũ incuria com-

missum

AD LECTOREM

VEtus est adagium, amice lector, Posteriora cõsilia plerumq; esse meliora: aliud item, si non æquè
uetus, certè non minus peruulgatũ, Oculos plus cernere quàm oculũ. Quapropter non est quòd
mireris, si in Augustini quoq; editionibus tale quidpiam usu uenit. Cuius commentationum corpus
primus in hac inclyta urbe, Theologicæ rei studiosis dedit Ioannes Amerbachius, uir doctus ac dili
gens: ideq; non paulo accuratius, quàm ad id temporis quisquam alius. Secutũ est mox felicius seculum
repullulascentibus per Germaniam bonis literis, opera imprimis DES. ERASMI ROTEROD.
qui post aliquot tum sacros tum profanos scriptores suo pristino nitori restitutos, huius quoq; editio-
ni manus admolitus est: quo nomine optimam apud omnes gratiam iniuit: cumulatiorem initurus, si
soli tam ingentem prouinciam obire uacasset, & non bonam eius partem, alijs negocijs ex transuerso
se ingerentibus, in amicos partiri compulsus esset. Sed quod ille posteriore editione sartum tectum
præstaturus sperabatur, interim alij occupauerunt. Succedente enim Lutetiana editione, celeberrimæ
scholæ aliquot alumni in hoc incubuerunt, ut siquid Erasmum sociósue subterfugisset, sarciretur sua
cura, haud pœnitenda per Musas, et minime superuacua. Tandem urgente iam fato extremam castiga
tionis manum, & ut credi par est, ipsius Augustini sancta anima tot præclaris successibus fauente, ex-
titit uir omnium bonorum beneuolentia dignissimus, & ad hanc functionẽ à natura factus sculptusq;
olim eo potissimum nomine Erasmo cum primis charus, illiq; in hoc negocio (ut sic dicam) succenturia
tus, Martinus Lypsius: cui uiro & temporis spacium, & ocium, & exemplarium copia, & in labore
sociorum delectus, & literatura idonea, huicq; par industria, & in tanto negocio non tam diligentia
quàm religio, ad hoc doctorum hominum fauor adhortationesq;, atq; insuper præmiorum allectamen
ta, deniq; quicquid præsidiorum opus esset, abunde suppeteret. Namq; is à teneris unguiculis Augu-
stini admirator, atq; etiam ex professo eius instituti sectator, pro suo peculiari erga sanctiss. uirum affe-
ctu, annos plus uiginti hoc penè solum egit, nequod mendum in eius scriptis subsideret: utpote qui
etiam prima nostra editione Erasmo plura loca quàm alius quisquam amicorũ suppeditauit. Deinde
præter domesticam symmystarum bibliothecam, corrogatis ex circumquaq; uicinis monasterijs ue-
tustis & incorruptis exemplaribus, optimo quoq; in hunc usum promptissime communicante, adscitis
ex suo sodalitio impigris aliquot qui adiutarent, nihil uel alijs uel sibijpsi ad summam conferendi dili
gentiam reliquũ fecit, magna, mediocria, minuta, pari lance appẽdens, & annotans. Vix credas mi le-
ctor, hæc citra exaggerationem dici, ni margines exemplaris ab illo missi uideas, hominis indefessum
studium testantes: dum certis notis terna quaternáue aut etiam plura exẽplaria profert, tum quatenus
euarient indicat. Nam cum sit non minore modestia quàm eruditione, maluit alijs iudicandi munus
cedere, aliquando tamen suum præiudicium addens, quod quidem semper libenter amplexi sumus, cæ
tera uiris doctis, et qui Augustinianæ phraseos saliuam diu multumq; regustatam iam probe callerent,
iudicanda commissa sunt: id quod non cuiuis procliue fuerit. Est enim hic scriptor tametsi disertus cũ
primis, tamen non solum alijs sed & sibijpsi interdum dissimilis. nam alia lingua in cõcionibus utitur,
attemperans eam ad aures prouincialis uulgi, illiterati quidem maxima ex parte, attamen etiam tum
ante Vandalorum irruptionem Latinè intelligentis melius quàm loquentis: alia uero cultiore, dum
sacras literas hominibus literatis scripto enarrat. Rursus altius insurgit, quoties aduersus hæreses dimi
cat: cæterum in libris De ciuitate dei, ubi illi cum Ethnicorum sapientibus manus conserendæ, ipsorũ
tela exerit, aduersarios suo sibi gladio iugulans: nec docere contentus, sed insuper delectans, suauiter
aspirantibus Suadæ auris plenis in eos uelificatione inuehitur: ut scitum illud Rodiorũ in illum quoq;
belle competat: qui quondam Macedonibus obsessi, aliorum quidem regum machinas terrorem tan-
tummodo, uerum Demetriana ob insignem pulchritudinẽ, uoluptatem quoq; hostibus spectantibus
afferre aiebant. pari ferè stilo utitur adhuc iunior, recens tum à rhetorices professione ad res Christia-
nas tractandas conuersus. Illud dissimulandum non est, in parte quadam Decimi tomi, nõ magna sanè
si germana tantum spectes, nos Lypsij subsidio destitutos grassantibus sub id tempus Geldris in Loua
nium & uiciniam, ubi tum Lypsius agebat. quod ideo lectorem monitum oportebat, ne forte ex paucis
illis de reliquis coniecturam faciat. in cæteris potius quisq; suis oculis inoffense (modo stilo Augustini
assueti sint) omnia percurrentibus, quàm nostro testimonio credat, comperiet uniuersa pariter accu-
rata, ne pseudepigraphis quidem exceptis. Cæterum in tanta indagine & peruestigatione unicũ opus-
culum, duntaxat è germanis, nunc primum repertum est & editum, uidelicet Contra Gaudentiũ liber
tertius: unde liquet, uix hic aliud quicquam quod extet desiderari. nam sermones De tempore (ut uo-
cant) & sanctis, à quibusdã copia magis quàm delectui seruientibus, mira licentia passim interfercti,
nihil ad præsens negociũ attinent: cum cuiuis erudito appareat, quosdam etiam excusos toto stilo Au-
gustinum parentem inficiari, nonnullos Græcum magis quàm Latinum autorem præ se ferre. Aequũ
igitur est, ut quod Romanæ eloquentiæ candidati in Cicerone, Liuio, Seneca, Plinio, alijsq; non pau-
cis, in quibus posterior eruditorũ cura ad priorem semper aliquid adiunxit, magno applausu obuijsq;
ulnis exceperunt, idem sanctioris literaturæ studiosi in Augustini scriptis nõ fastidiant, si pectora qua
lia decet, ad eorum lectionem adferre uolunt. Fruere lector, & bene uale.

calibrite
colorchecker CLASSIC
mm